T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

WILHELM RADLOFF'UN "OPIT SLOVARYA TYURKSKİH NAREÇİY" ADLI SÖZLÜĞÜNDEKİ ALTAY LEHÇESİNE AİT KELİMELERİN İNCELENMESİ (SES BİLGİSİ-KARŞILAŞTIRMALI SÖZLÜK)

FATİH NUMAN KÜÇÜKBALLI

DOKTORA TEZİ

Danışman

PROF. DR. UFUK DENİZ AŞCI

Konya–2018

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI xiii
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU xiv
SÖZ BAŞI xv
ÖZET xviii
SUMMARY xx
KISALTMALAR VE İŞARETLER xxii
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ xxiv
GİRİŞ 1
1. Konu 1
2. Amaç 1
3. Yöntem 1
3.1. *Ses Bilgisi* Bölümünde Uygulanan Yöntem 1
3.1. *Karşılaştırmalı Sözlük* Bölümünde Uygulanan Yöntem 3
1. BÖLÜM 6
FRIEDRICH WILHELM RADLOFF'UN HAYATI VE ESERLERİ 6
1.1. Hayatı 6
1.2. Eserleri 8
1.2.1. Proben 9
1.2.2. Aus Sibirien 11
1.2.3. Phonetik der nördlichen Türksprachen 12
1.2.4. Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy (Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte) 12
1.2.4.1. Genel Bilgiler 12
1.2.4.2. OSTN'nin Düzenleniş Şekli 14
1.2.4.3. OSTN Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar 15
1.2.4.4. OSTN'deki Altay Lehçesine Ait Kelimelerin İstatistik Bilgileri 16
2. BÖLÜM 19
ALTAY TÜRKLERİ VE ALTAY LEHÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER 19
2.1. Altay Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi 19
2.2. Altay Türkleri 24
2.2.1. Güney Altay Türkleri 26
2.2.1.1. Altay Kijiler 26
2.2.1.2. Teleütler 27

2.2.1.3. Telengitler ve Telesler (Tölösler) 31
2.2.2. Kuzey Altay Türkleri 33
2.2.2.1.Tubalar 33
2.2.2.2. Çalkandılar (Lebedler) 35
2.2.2.3. Kumandılar 37
2.3. Altay Lehçesi ve Ağızlarının Çağdaş Türk Lehçeleri Tasniflerindeki Yeri ... 40
2.4. Altay Lehçesinin Yazı Dili Olma Süreci ve Kullandığı Alfabeler 44
3. BÖLÜM 48
SES BİLGİSİ 48
3.1. OSTN'DEKİ ALTAY LEHÇESİNE AİT KELİMELERİN SES ÖZELLİKLERİ 48
3.1.1. Ünlüler 48
3.1.1.1. Normal Süreli Ünlüler 48
3.1.1.1.1. /a/ Ünlüsü 48
3.1.1.1.2. /e/ Ünlüsü 49
3.1.1.1.4. /ı/ Ünlüsü 51
4.1.1.1.5. /i/ Ünlüsü 51
3.1.1.1.6. /o/ Ünlüsü 51
3.1.1.1.7. /ö/ Ünlüsü 52
3.1.1.1.8. /u/ Ünlüsü 52
3.1.1.1.9. /ü/ Ünlüsü 53
3.1.1.2. Uzun Ünlüler 53
3.1.1.2.1. /ā/ ve /ē/ Ünlüleri 54
3.1.1.2.1.1. İki Ünlü Arasında /d/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ Ünlüsü 54
3.1.1.2.1.2. İki Ünlü Arasında /d̲/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ē/ Ünlüsü 54
3.1.1.2.1.3. İki Ünlü Arasında /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri 54
3.1.1.2.1.4. Kendinden Önce Bir Ünsüz Bulunan Hecelerin Başında /ġ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ Ünlüsü 55
3.1.1.2.1.5. Hece Sonunda /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri 55
3.1.1.2.1.6. İki Ünlü Arasında /h/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ Ünlüsü 55
3.1.1.2.1.7. İki Ünlü Arasında /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri 55
3.1.1.2.1.8. Hece Sonunda /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ē/ Ünlüsü 55

3.1.1.2.1.9. Kelime Başında -yi- Hecesinin Erimesiyle Oluşan /ē/ Ünlüsü 56
3.1.1.2.1.10. Ünlü Çatışmasıyla Oluşan /ā/ Ünlüsü 56
3.1.1.2.1.11. Birleşik Kelimelerde Hece Kaynaşmasıyla Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri 56
3.1.1.2.1.12. Çekimlenme Sırasında Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri 56
3.1.1.2.2. /ī/ ve /ĭ/ Ünlüleri 57
3.1.1.2.2.1. Hece sonunda /ğ/ (</ġ/, /g/) Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ĭ/ Ünlüsü 57
3.1.1.2.2.2. İki Ünlü Arasında /ġ/ ve /g/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ī/ ve /ĭ/ Ünlüleri 58
3.1.1.2.2.3. Hece Sonunda /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ĭ/ Ünlüsü 58
3.1.1.2.2.4. Hece Sonunda -ŋki Ses Grubunun Erimesiyle Oluşan /ĭ/ Ünlüsü ... 58
3.1.1.2.2.5. Hece Sonunda /r/ Ünsüzünün Düşmesiye Oluşan /ĭ/ Ünlüsü 58
3.1.1.2.2.6. Hece Sonunda /y/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ĭ/ Ünlüsü 58
3.1.1.2.2.7. İki Ünlü Arasında /y/, /y/(</ḏ/) Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ĭ/ Ünlüsü 59
3.1.1.2.2.8. Birleşik Kelimelerde Oluşan /ī/ ve /ĭ/ Ünlüleri 59
3.1.1.2.2.9. Çekimlenme Sırasında Ünlü Çatışması Sebebiyle Oluşan /ĭ/ Ünlüsü 59
3.1.1.2.3. /ō/ ve /ŏ/ Ünlüleri 60
3.1.1.2.3.1. İki Ünlü Arasında /b/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü ... 60
3.1.1.2.3.2. İki Ünlü Arasında /g/(>/ḥ/) ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ŏ/ Ünlüleri 60
3.1.1.2.3.3. Hece Sonunda /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ŏ/ Ünlüleri 60
3.1.1.2.3.4. İki Ünlü Arasında /ŋ/ Ünsüzünün /-y-/ Dönüşüp Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ŏ/ Ünlüleri 60
3.1.1.2.3.5. Hece Sonunda /p/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü 61
3.1.1.2.3.6. Hece Sonunda /r/ Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü 61
3.1.1.2.3.7. İki Ünlü Arasında /v/ (< /b/) Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ŏ/ Ünlüleri 61
3.1.1.2.3.8. Hece Sonunda /v/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü 61
3.1.1.2.3.9. İki Ünlü Arasında /y/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ŏ/ Ünlüsü .. 61
3.1.1.2.3.10. Çekimlenme Sırasında Oluşan /ō/ ve /ŏ/ Ünlüleri 61
3.1.1.2.4. /ū/ ve /ŭ/ Ünlüleri 61
3.1.1.2.4.1. İki Ünlü Arasında /b/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ū/ Ünlüsü ... 62

3.1.1.2.4.2. Hece sonunda /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ū/ ve /ǖ/ Ünlüleri 62
3.1.1.2.4.3. İki Ünlü Arasında /ġ/ ve /g/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ū/ ve /ǖ/ Ünlüleri 62
3.1.1.2.4.4. İki Ünlü Arasında /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ǖ/ Ünlüsü ... 63
3.1.1.2.4.5. Hece Sonunda /v/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ū/ Ünlüsü 63
3.1.1.2.4.6. İki Ünlü Arasında /v/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ū/ Ünlüsü ... 63
3.1.1.2.4.7. Hece Sonunda /ẏ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ǖ/ Ünlüsü 63
3.1.1.2.4.8. Kelime Birleşmelerinde Ünlü Çatışması ve Hece Kaynaşmasıyla Oluşan /ū/ ve /ǖ/ Ünlüleri 63
3.1.1.2.5. Uzun Ünlülü Ekler 63
3.1.1.2.5.1. -çāḳ ~ -çēk ~ çōḳ ~ -çȭk 63
3.1.1.2.5.2. -çān, -çēn 64
3.1.1.2.5.3. -Gāk ~ -Gēk eki 64
3.1.1.2.6. Uzun Ünlülü Edatlar 65
3.1.1.2.6.1. dā ~ dē ~ tā ~ tē ~ dō ~ dȭ ~ tō ~ tȭ 65
3.1.1.3. Kısa Ünlüler 65
3.1.1.3.1. /ĭ/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler 66
3.1.1.3.2. /ŭ/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler 68
3.1.1.3.3. /ă/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler 69
3.1.1.4. İkiz Ünlüler 70
3.1.1.4.1. Yükselen ikiz ünlüler 70
3.1.1.4.2.Alçalan ikiz ünlüler 70
3.1.1.5. Ünlü Uyumları 71
3.1.1.5.1. Kalınlık-İncelik Uyumu 71
3.1.1.5.1.1. Kalınlık Uyumunun Olduğu Örnekler 71
3.1.1.5.1.2. İncelik Uyumunun Olduğu Örnekler 71
3.1.1.5.1.3. Alıntı Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu 71
3.1.1.5.1.4. Birleşik Fiillerde Kalınlık-İncelik Uyumu 72
3.1.1.5.1.5. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulduğu Durumlar 72
3.1.1.5.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu 73
3.1.1.5.2.1. Düzlük Uyumu 73
3.1.1.5.2.2. Yuvarlaklık Uyumu 74
3.1.1.5.2.2.1. /o/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu 75

3.1.1.5.2.2.2. /ö/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu 76
3.1.1.5.2.2.3. /u/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu 76
3.1.1.5.2.2.4. /ü/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu 77
3.1.1.5.2.2.5. Yuvarlaklık Uyumunun Bozulduğu Durumlar 79
3.1.1.5.2.2.6. OSTN'deki Altay Lehçesindeki Kelimelerde Dudak Uyumunun Eski Türkçeye Göre Tam Olduğu Örnekler 82
3.1.1.5.2.2.7. Alıntı Kelimelerde Dudak Uyumu 82
3.1.2. Ünsüzler 83
3.1.2.1. Ünsüzlerin Özellikleri 83
3.1.2.1.1. /b/ Ünsüzü 83
3.1.2.1.2. /c/ Ünsüzü 86
3.1.2.1.3. /ç/ Ünsüzü 86
3.1.2.1.4. /d/ Ünsüzü 87
3.1.2.1.5. /ď/ Ünsüzü 90
3.1.2.1.6 /g/ Ünsüzü 91
3.1.2.1.7. /ġ/ Ünsüzü 91
3.1.2.1.8. /ğ/ Ünsüzü 93
3.1.2.1.9. /ḥ/ Ünsüzü 94
3.1.2.1.10. /ḫ/ Ünsüzü 96
3.1.2.1.11. /j/ Ünsüzü 96
3.1.2.1.12. /k/ Ünsüzü 97
3.1.2.1.13. /ķ/ Ünsüzü 98
3.1.2.1.14. /l/ Ünsüzü 99
3.1.2.1.15. /ļ/ Ünsüzü 100
3.1.2.1.16. /m/ Ünsüzü 101
3.1.2.1.17. /n/ Ünsüzü 104
3.1.2.1.18. /ŋ/ Ünsüzü 105
3.1.2.1.13.1. /ŋ/ Ünsüzünün Bulunduğu Ekler 105
3.1.2.1.19. /ń/ Ünsüzü 107
3.1.2.1.20. /p/ Ünsüzü 107
3.1.2.1.21. /r/ Ünsüzü 108
3.1.2.1.22. /s/ Ünsüzü 109
3.1.2.1.23. /ş/ Ünsüzü 110
3.1.2.1.24. /t/ Ünsüzü 111

3.1.2.1.25. /t’/ Ünsüzü 113
3.1.2.1.26. /w/ Ünsüzü 113
3.1.2.1.27. /y/ Ünsüzü 114
3.1.2.1.28. /ÿ/ Ünsüzü 114
3.1.2.1.29. /z/ Ünsüzü 115
3.1.2.2. Ünsüz Uyumu 116
3.2. ESKİ TÜRKÇE İLE OSTN’DEKİ ALTAY LEHÇESİNE AİT KELİMELER ARASINDAKİ SES DEĞİŞMELERİ 122
3.2.1. Ünlülerle İlgili Ses Değişmeleri 122
3.2.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi 122
3.2.1.1.1. Kelime Başında Kalın Ünlülerin İncelmesi 122
3.2.1.1.2. Kelime İçinde Kalın Ünlülerin İncelmesi 122
3.2.1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması 122
3.2.1.3. Geniş Ünlülerin Daralması 123
3.2.1.3.1. Kelime Başında Geniş Ünlülerin Daralması 123
3.2.1.3.2. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması 123
3.2.1.3.3. Kelime Sonunda Geniş Ünlülerin Daralması 123
3.2.1.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi 124
3.2.1.4.1. Kelime Başında Dar Ünlülerin Genişlemesi 124
3.2.1.4.2. Kelime İçinde Dar Ünlülerin Genişlemesi 124
3.2.1.4.3. Kelime Sonunda Dar Ünlülerin Genişlemesi 125
3.2.1.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 125
3.2.1.5.1. Kelime Başında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 125
3.2.1.5.1. Kelime İçinde Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 126
3.2.1.5.1. Kelime Sonunda Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 127
3.2.1.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 127
3.2.1.6.1. Kelime Başında Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 127
3.2.1.6.2. Kelime İçinde Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 128
3.2.1.6.3. Kelime Sonunda Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 129
3.2.1.7. Ünlü Düşmesi 129
3.2.1.7.1. Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi 129
3.2.1.8. Ünlü Türemesi 130
3.2.1.8.1. Kelime İçinde Ünlü Türemesi 130
3.2.1.8.2. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi 130

3.2.1.9. Uyum Değiştiren Kelimeler 131
3.2.1.9.1. İnce Sıradan Ünlülü Kelimelerin Kalın Sıraya Geçmesi 131
3.2.1.9.2. Kalın Sıradan Ünlülü Kelimelerin İnce Sıraya Geçmesi 131
3.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Değişmeleri 131
3.2.2.1. Ötümlüleşme 131
3.2.2.1.1. Kelime İçinde Ötümlüleşme 132
3.2.2.2. Ötümsüzleşme 133
3.2.2.2.1. Kelime Başında Ötümsüzleşme 133
3.2.2.2.2. Kelime İçinde Ötümsüzleşme 133
3.2.2.2.3. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme 134
3.2.2.3. Süreklileşme 135
3.2.2.3.1. Kelime Başında Süreklileşme 135
3.2.2.3.2. Kelime İçinde Süreklileşme 136
3.2.2.3.3. Kelime Sonunda Süreklileşme 138
3.2.2.4. Süreksizleşme 138
3.2.2.4.1. Kelime Başında Süreksizleşme 138
3.2.2.4.2. Kelime İçinde Süreksizleşme 139
3.2.2.4.3. Kelime Sonunda Süreksizleşmeler 141
3.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler 141
3.2.2.5.1. Kelime İçinde Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler 141
3.2.2.5.2. Kelime Sonunda Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler 142
3.2.2.6. Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler 143
3.2.2.6.1. Kelime Başında Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler 143
3.2.2.6.2. Kelime İçinde Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler 143
3.2.2.7. Ünsüz Türemesi 143
3.2.2.7.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi 143
3.2.2.7.2. Kelime İçinde Ünsüz Türemesi 143
3.2.2.7.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi 143
3.2.2.8. Ünsüz Düşmesi 143
3.2.2.8.1. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi 143
3.2.2.8.2. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi 144
3.2.2.9. Palatalleşme 144
3.2.2.10. Ünsüz İkizleşmeleri 145
3.2.2.11. Göçüşme (Metatez) 145

3.2.2.11.1. Yakın Göçüşme 146
3.2.2.11.2. Uzak Göçüşme 146
3.3. OSTN'DEKİ ALTAY LEHÇESİ AĞIZLARINDA SES NÖBETLEŞMELERİ 147
3.3.1. Ünlü Nöbetleşmeleri 147
3.3.1.1. Kalın Ünlü-İnce Ünlü Nöbetleşmeleri 147
3.3.1.1.1. Kelime İçinde Kalın Ünlü-İnce Ünlü Nöbetleşmeleri 147
3.3.1.2. Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi 148
3.3.1.2.1. Kelime Başında Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi 148
3.3.1.2.2. Kelime İçinde Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi 148
3.3.1.2.3. Kelime Sonunda Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi 150
3.3.1.3. Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi 151
3.3.1.3.1. Kelime Başında Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi 151
3.3.1.3.2. Kelime İçinde Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi 151
3.3.1.3.3. Kelime Sonunda Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi 153
3.3.1.4. Uzun Ünlü-Normal Süreli Ünlü Nöbetleşmesi 153
3.3.1.4.1. Kelime Başında Uzun Ünlü-Normal Süreli Ünlü Nöbetleşmesi 153
3.3.1.4.2. Kelime İçinde Uzun Ünlü-Normal Süreli Ünlü Nöbetleşmesi 154
3.3.1.5. Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi 154
3.3.1.5.1. Kelime Başında Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi 154
3.3.1.5.2. Kelime İçinde Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi 154
3.3.1.5.3. Kelime Sonunda Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi 156
3.3.1.6. Ses Gruplarının Uzun Ünlülerle Nöbetleşmesi 157
3.3.1.6.1. Kelime Başında Ses Grubu-Uzun Ünlü Nöbetleşmesi 157
3.3.1.6.2. Kelime İçinde Ses Grubu-Uzun Ünlü Nöbetleşmesi 157
3.3.1.6.3. Kelime Sonunda Ses Grubu-Uzun Ünlü Nöbetleşmesi 159
3.3.1.7. Ünlülerin Uyum Değişikliği Nöbetleşmeleri 159
3.3.2. Ünsüzlerle İlgili Nöbetleşmeler 160
3.3.2.1. Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 160
3.3.2.1.1. Kelime Başında Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 160
3.3.2.1.2. Kelime İçinde Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 160
3.3.2.1.3. Kelime Sonunda Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 161
3.3.2.2. Diş ve/veya Dişeti Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 162
3.3.2.2.1. Kelime İçinde Diş ve/veya Dişeti Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 162

3.3.2.2.2. Kelime Sonunda Diş ve/veya Dişeti Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 165
3.3.2.3. Geniz Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 165
3.3.2.3.1. Kelime İçinde Geniz Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 165
3.3.2.3.2. Kelime Sonunda Geniz Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 166
3.3.2.4. Damak ve/veya Gırtlak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 167
3.3.2.4.1. Kelime Başında Damak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 167
3.3.2.4.2. Kelime İçinde Damak ve/veya Gırtlak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 168
3.3.2.4.3. Kelime Sonunda Damak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler 169
3.3.2.5. Ünsüzlerin Sıfırla Nöbetleşmesi 170
6.1.2.5.1. Kelime İçinde Ünsüzlerin Sıfırla Nöbetleşmesi 170
3.3.2.5.2. Kelime Sonunda Ünsüzlerin Sıfırla Nöbetleşmesi 171
3.3.2.6. Hecelerin Sıfırla Nöbetleşmesi 171
6.1.2.6.1. Kelime İçinde Hecelerin Sıfırla Nöbetleşmesi 171
3.3.2.7. Diğer Nöbetleşmeler 171
3.3.2.7.1. Kelime İçinde Diğer Nöbetleşmeler 171
3.3.2.7.3. Kelime Sonunda Diğer Nöbetleşmeler 172
3.3.2.8. Tek Ünsüz-İkiz Ünsüz Nöbetleşmesi 172
3.3.2.9. Göçüşme (Yer Değiştirme, Metatez) 173
3.3.2.9.1. Yakın Göçüşme 173
3.3.2.9.2. Uzak Göçüşme 173
3.4. OSTN'DEKİ ALTAY LEHÇESİ AĞIZLARI İLE ÇAĞDAŞ ALTAY LEHÇESİ AĞIZLARI ARASINDAKİ SES FARKLILIKLARI 174
3.4.1. Ünlülerle İlgili Ses Farklılıkları 174
3.4.1.1. Kalın-Ünlülerin İncelmesi 174
3.4.1.1.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Kalın Ünlülerin İncelmesi 174
3.4.1.1.1.1. Kelime Başında Kalın Ünlülerin İncelmesi 174
3.4.1.1.1.2. Kelime İçinde Kalın Ünlülerin İncelmesi 174
3.4.1.1.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Kalın Ünlülerin İncelmesi 175
3.4.1.1.2.1. Kelime İçinde Kalın Ünlülerin İncelmesi 175
3.4.1.2. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 175
3.4.1.2.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 175
3.4.1.2.1.1. Kelime İçinde Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 175
3.4.1.2.1.2. Kelime Sonunda Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 175

3.4.1.2.2. Kuzey Altay Lehçesi Ağızlarında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması..... 176
3.4.1.2.2.1. Kelime Başında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 176
3.4.1.2.2.2. Kelime İçinde Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 176
3.4.1.3. Geniş Ünlülerin Daralması 177
3.4.1.3.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Geniş Ünlülerin Daralması 177
3.4.1.3.1.1. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması 177
3.4.1.3.1.2. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması 177
3.4.1.3.1.3. Kelime Sonunda Geniş Ünlülerin Daralması 177
3.4.1.3.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Geniş Ünlülerin Daralması 177
3.4.1.3.2.1. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması 177
3.4.1.4. Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması) .. 178
3.4.1.4.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması) 178
3.4.1.4.1.1. Kelime Başında Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması) 178
3.4.1.4.1.2. Kelime İçinde Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması) 178
3.4.1.4.1.3. Kelime Sonunda Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması) 179
3.4.1.5. Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.5.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.5.1.1. Kelime İçinde Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.5.1.2. Kelime Sonunda Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.5.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.5.2.1. Kelime Başında Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.5.2.2. Kelime İçinde Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.5.2.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemeleri 180
3.4.1.6. Ünlü Düşmeleri 181
3.4.1.6.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünlü Düşmeleri 181
3.4.1.6.1.1. Kelime İçinde Ünlü Düşmeleri 181
3.4.1.6.1.2. Kelime Sonunda Ünlü Düşmeleri 181
3.4.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Farklılıkları 181
3.4.2.1. Ötümlüleşme 181
3.4.2.1.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ötümlüleşme 181
3.4.2.1.1.1. Kelime Başında Ötümlüleşme 181

3.4.2.1.1.2. Kelime İçinde Ötümlüleşme 182
3.4.2.1.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ötümlüleşme 182
3.4.2.1.2.1. Kelime Başında Ötümlüleşme 182
3.4.2.2. Ötümsüzleşme 183
3.4.2.2.1. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ötümsüzleşme 183
3.4.2.2.1.1. Kelime İçinde Ötümsüzleşme 183
3.4.2.3. Süreksizleşme 183
3.4.2.3.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Süreksizleşme 183
3.4.2.3.1.1. Kelime Başında Süreksizleşme 183
3.4.2.3.1.2. Kelime İçinde Süreksizleşme 184
3.4.2.3.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Süreksizleşme 185
3.4.2.3.2.1. Kelime Başında Süreksizleşme 185
3.4.2.3.2.2. Kelime İçinde Süreksizleşme 188
3.4.2.4. Süreklileşme 188
3.4.2.4.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Süreklileşme 188
3.4.2.4.1.1. Kelime Başında Süreklileşme 188
3.4.2.4.1.2. Kelime İçinde Süreklileşme 189
3.4.2.4.1.3. Kelime Sonunda Süreklileşme 189
3.4.2.4.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Süreklileşme 189
3.4.2.4.2.1. Kelime Başında Süreklileşme 189
3.4.2.4.2.2. Kelime İçinde Süreklileşme 190
3.4.2.4.3.3. Kelime Sonunda Süreklileşme 191
3.4.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar 191
3.4.2.5.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar 191
3.4.2.5.1.1. Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar 191
3.4.2.5.1.2. Kelime İçinde Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar 191
3.4.2.5.1.3. Kelime Sonunda Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar 192
3.4.2.5.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar 193
3.4.2.5.2.1. Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar 193
3.4.2.6. Süreksiz Ünsüzler Arasında Farklılıklar 194
3.4.2.6.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Süreksiz Ünsüzler Arasında Farklılıklar 194

3.4.2.6.1.1. Kelime İçinde Süreksiz Ünsüzler Arasında Farklılıklar..... 194
3.4.2.7. Ünsüz Türemeleri 194
3.4.2.7.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünsüz Türemeleri 194
3.4.2.7.1.1. Kelime İçinde Ünsüz Türemeleri 194
3.4.2.7.1.2. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi..... 195
3.4.2.7.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ünsüz Türemesi..... 195
3.4.2.7.2.1. Kelime İçinde Ünsüz Türemesi..... 195
3.4.2.8. Ünsüz Tekleşmeleri 195
3.4.2.8.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünsüz Tekleşmeleri..... 196
3.4.2.8.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ünsüz Tekleşmeleri 196
7.1.2.10. Göçüşme (Metatez) 197
3.4.3. Yazı Dili Konuşma Dili Farklılığı 197
4. SONUÇ..... 199
5. YARARLANILAN KAYNAKLAR 202
KARŞILAŞTIRMALI SÖZLÜK 209

SÖZ BAŞI

Rusların 19. yüzyıl itibarıyla Altay bölgesine tamamen hâkim olmasıyla birlikte, bölgedeki diğer yerli halklar gibi Altay Türkleri de dillerini ve kültürlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Günümüzde bu Türk boyu kendi öz vatanında baskın Rus kültürü ve yoğun asimilasyon politikaları altında hayatta kalma mücadelesi vermektedir. En büyük mücadeleyi de dillerini koruma hususunda göstermektedirler. Bu doğrultuda son yıllarda Altay lehçesi üzerine yapılan çalışmalar bir hayli artmıştır.

Altay Türklerinin dilleriyle ilgili ilk çalışmalar, Rusların misyonerlik faaliyetleriyle başlamıştır. Altay bölgesinin yerli halklarını Hristiyanlaştırmak ve Ruslaştırmak amacıyla çalışan misyonerler yerel dilleri öğrenerek bölge halkını daha kolay etkilemeyi düşünmüşlerdir. Her topluluğun kendi lehçelerine özgü bir alfabe geliştirmişler, bu alfabeyle kilise kitapları, gramerler ve sözlükler hazırlamışlardır.

Yapılan bu faaliyetler, uzun vadede bölgedeki Türk kimliğini yok etme çalışmalarına zemin teşkil etse de o zamana kadar konuşma dili olarak varlığını sürdürmüş olan bazı Türk lehçelerinin yazıyla kayıt altına alınması açısından oldukça değerlidir. Özellikle 1859 yılında Wilhelm Radloff'un Barnaul'a öğretmen olarak gelmesi Altay lehçesinin en saf hâliyle kaydedilmesi hususunda büyük önem arz etmektedir. Radloff gelir gelmez bölgedeki Türk lehçeleriyle ilgili derlemelere başlamıştır. Altay ve Teleüt ağzına özel bir ilgi göstermiş ve bu ağızları esas alarak bir Türk lehçeleri sözlüğü hazırlamaya karar vermiştir. Nihayet elli iki yıllık bir süreçte tarihî ve çağdaş pek çok Türk lehçesinin söz varlığını içeren kapsamlı bir sözlük hazırlamış ve bu sözlüğe de *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy* yani *Türk Lehçelerinin Sözlük Denemesi* adını vermiştir.

Radloff'un sözlüğünün en değerli yanı, belki de o zamana kadar hiç kayıt altına alınmamış lehçelerin söz varlıklarının kayıt altına alınmış olmasıdır. Eserde Altay lehçesine, özellikle de Teleüt ağzına ait oldukça kapsamlı bir söz varlığı bulunmaktadır. Bu söz varlığının büyük bir bölümünün ilk defa Radloff tarafından derlenmiş olması, Altay lehçesinin söz varlığı üzerine araştırmalarda Radloff'un sözlüğüne ana kaynak olma özelliği kazandırmıştır.

Ata yurdumuzun kadim bekçileri olarak tanımlayabileceğimiz Altay Türkleri ve onların dilleri hakkında yapılan araştırmalar, Türkiye'de maalesef hak ettiği

seviyeye ulaşmamıştır. Özellikle sözlükçülük açısından yapılan çalışmalar çok azdır. Altay Türkçesinin söz varlığıyla ilgili çalışmalar Türkiye Türkçesine kazandırıldıkça ana yurdumuz Anadolu ile ata yurdumuz Altaylar arasında sağlam köprüler kurulacağı inancındayız.

Bu düşünceler doğrultusunda biz de çalışmamızda Radloff'un sözlüğündeki Altay lehçesi ağızlarına (Altay, Teleüt, Tölös, Lebed, Çalkandı, Kumandı) ait söz varlığını tespit edip Türkiye Türkçesine kazandırmayı hedefledik. Aynı zamanda bu söz varlığının fonetik özelliklerini belirleyip, Radloff'un sözlüğü temelinde, Eski Türkçeden Çağdaş Altay lehçesine uzanan uzun bir zaman diliminde, Altay lehçesinin karşılaştırmalı sözlüğünü hazırlamak bir başka gayemiz oldu.

Çalışma, *giriş* ve altı *bölüm*den oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi anlatılmıştır.

*Birinci bölüm*de W. Radloff'un hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiş ve bu çalışmanın ana kaynağı olan *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy* tanıtılmıştır. Aynı zamanda bu sözlükte tespit edilen Altay lehçesine ait kelimelerle ilgili istatistik bilgileri verilmiştir.

*İkinci bölüm*de Altay Cumhuriyeti'nin tarihinden kısaca bahsedilmiş; Altay Türklerinin kökeni, dilleri, nüfusları, konuşur sayıları ve yaşadıkları bölgeler hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Altay lehçesinin Çağdaş Türk lehçeleri tasnifleri içindeki yerine değinilmiştir. Bölümün sonunda Altay lehçesinin yazı dili olarak gelişimi ve kullanılan alfabeler anlatılmıştır.

*Üçüncü bölüm*de Radloff'un sözlüğünde Altay lehçesine ait kelimelerin ses özellikleri anlatılmıştır. Daha sonra bu kelimelerin tarihsel süreçte geçirdiği genel ses değişmeleri incelenmiştir. Ses değişmeleri üç alt bölümde ele alınmıştır. Birinci alt bölümde Radloff'un sözlüğündeki kelimelerle Eski Türkçe arasındaki ses değişmeleri anlatılmıştır. İkinci alt bölümde Radloff'un sözlüğünde Altay lehçesine ait kelimeler, kendi içlerinde eş zamanlı ses bilgisi incelemesine tâbi tutulup o dönemki Altay ağızları arasındaki farklar belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü alt bölümde ise Radloff'un sözlüğüyle Çağdaş Altay ağızları arasındaki ses farklılıklarına değinilmiştir.

*Dördüncü bölüm*de çalışmamızın neticesinde ulaşılan sonuçlar anlatılmış; *beşinci bölüm*de de yararlanılan kaynaklar listelenmiştir.

Altıncı bölüm çalışmanın esasını teşkil etmektedir. Bu bölüm karşılaştırmalı sözlük olarak hazırlanmıştır. Tespit edilen kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir. Bu kelimeler Eski Türkçe ve Çağdaş Altay Türkçesinin söz varlığıyla karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başlangıçtan son evreye kadar birçok kişinin emeği vardır. Öncelikle Rusça çevirilerde yardımcı olan Ayten HASANALİZADE'ye; Rusya kütüphanelerindeki kaynaklara ulaşmamızı sağlayan Ksenia SERGENIA'ya teşekkür ederim. Çalışmanın sözlük bölümünü okuyup katkılar sunan ve her daim desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Öğr. Gör. Muhsin UYGUN ve Arş. Gör. Abdullah MERT'e en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Çalışmamız boyunca kapısına her gittiğimde güler yüzüyle sorularımı cevaplayan Doç. Dr. Naile HACIZADE hocama; tezi yönlendiren ve değerli fikirleriyle çalışmamıza ışık tutan Prof. Dr. Ekrem ARIKOĞLU hocama sonsuz şükranlarımı sunarım.

Öğrencisi olduğum ilk günden bu yana idealist bilim insanı disiplinini hiç eksik etmeden, hem arkadaş hem de bir baba gibi davranarak sürekli çalışmaya ve üretmeye teşvik eden, beni ısrarla Altay lehçesi üzerine yönlendirip bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI'ya teşekkür etmek benim için zevkli bir görevdir.

Zor ve meşakkatli günlerimde desteğini hiç esirgemeyen, çalışmalarım dolayısıyla hayallerini sürekli erteleyen değerli eşim Tuğba; *Baba bıktım artık çalışmalarından, biraz da benimle oyna* diye sürekli sitemde bulunan sevgili kızım Ahsen; sizlere olan teşekkür borcumu ancak çaldığım zamanlarınızı telafi etmekle ödeyebilirim.

Son olarak Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığınca verilen BİDEB 2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı ile çalışmalarıma destek olan TÜBİTAK'a ayrıca teşekkür ederim.

Fatih Numan KÜÇÜKBALLI

Konya, 2018

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Fatih Numan KÜÇÜKBALLI
	Numarası	134101001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI
	Tezin Adı	Wilhelm Radloff'un "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy" Adlı Sözlüğündeki Altay Lehçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi (Ses Bilgisi-Karşılaştırmalı Sözlük)

ÖZET

Radloff, *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy* (OSTN) adlı sözlüğünü 1893-1911 yılları arasında altışar yıl arayla dört cilt olarak yayımlamıştır. Bu sözlükte tarihî ve çağdaş pek çok Türk lehçesine ait yaklaşık 68 bin madde başı bulunmaktadır. Eserdeki tarihî lehçelere ait söz varlığı büyük oranda daha önce yayımlanan çalışmalardan alınmıştır. Çağdaş lehçelere ait kelimeler ise genellikle o dönemki konuşma dillerinden derlenmiştir. Özellikle o güne kadar pek bilinmeyen Türk lehçelerinin söz varlığının ilk defa bu eserde derlenmiş olması, eseri çok değerli kılmaktadır. OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerin tamamına yakını bizzat Radloff tarafından derlenmiştir. Aynı zamanda söz konusu kelimeler sözlüğün temelini oluşturmuştur. Bu çalışmada, OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimeler taranmış ve Altay Kiji, Teleüt, Tölös (Teless), Lebed (Çalkandı), Kumandı ve Tubalara ait toplam 11286 madde başı tespit edilmiştir. Bu 11286 madde başı ve örnek cümleler Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Altay lehçesine ait kelimeler, Eski

Türkçe ve Çağdaş Altay lehçesiyle karşılaştırılarak karşılaştırmalı sözlük hazırlanmıştır. Daha sonra OSTN'deki kelimelerle Eski Türkçe ve Çağdaş Altay lehçesi ağızları arasındaki ses değişiklikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimeler, eş zamanlı fonetik incelemeye tabi tutulup o dönemki Altay ağızları arasındaki farkların belirlenmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Radloff, sözlük, Altay Lehçesi ağızları, Altay, Teleüt, Tölös, Lebed, Kumandı, Tuba, ses bilgisi, karşılaştırmalı sözlük.

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Fatih Numan KÜÇÜKBALLI
	Numarası	134101001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI
	Tezin İngilizce Adı	A Research of the Words that Belong to Altai Dialect in Wilhelm Radloff's Dictionary Named "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy" (Phonology-Comparative Dictionary)

SUMMARY

Radloff published his dictionary named Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy (OSTN) as four volumes at six years interval between 1893 and 1911. In this dictionary, there are approximately 68 thousand headwords belonging to many Turkic dialects historical and contemporary While The vocabulary belonging to historical dialects in the book was mostly taken from previously published studies.. The words of contemporary dialects are generally compiled from the spoken languages of that period. Especially the fact that the vocabulary of Turkic dialects, which was not known until today, was compiled in this work for the first time makes very valuable in the work. Almost all the words of the Altai dialect in OSTN were compiled personality by Radloff. At the same time, these words form the basis of the dictionary. In this study, the words of Altai dialect in OSTN were scanned and a total of 11286 headwords belonging to Altai people, Teleut, Tölös (Teless), Lebed (Chalkan), Kumandy and Tuba were identified. This 11286 headwords and their

example sentences have been translated into Turkish. The words of the Altai dialect were compared with the Old Turkic and contemporary Altai dialects and a comparative dictionary was prepared. After that, the sound changes between the Old Turkic- the words in OSTN and Contemporary Altai dialects-the words in OSTN were tried to be determined. At the same time, the words belonging to the Altai dialect in OSTN subjected to a synchronic phonetic examination is aimed to determine the differences between the Altai dialects of that period.

Keywords: Radloff, dictionary, Altai dialects, Teleut, Tölös, Lebed (Chalkan), Kumandy, Tuba, phonetic, comparative dictionary.

KISALTMALAR VE İŞARETLER

OSTN'den Olduğu Gibi Alınan Kısaltmalar

Alt.	Asıl Altay ağzı
Alt. Gr.	Sostavlena Çlenami Altayskoy Missii (1869). *Grammatika Altayskago Yazıka*. Kazan
Kumd.[1]	Kumandı ağzı
Leb.	Lebed ağzı
Mandsch.[2]	Mançuca
Matth.	?
Miss.	Misyoner
Osm.	Osmanlı Türkçesi
P.d.V.I	Radloff (1866). *Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme I. Cilt*
Sanskr.[3]	Sanskritçe
Tel.	Teleüt ağzı
Tub.	Tuba ağzı
W.	V. Verbitskiy (1884). *Slovar' Altayskago i Aladagskago Nareçiy Tyurkskago Yazıka.* Kazan

OSTN'de Olmayıp Tarafımızdan Kullanılan Kısaltmalar

anat.	Anatomi
Ar.[4]	Arapça
ARS	O. N. Balakina –V. C. Dedeyeva (2015). *Altaysko-Russkiy Slovar'*. Gorno-Altaysk
ARSL	A. E. Çumakayev- N. V. Ekeyev - A. H. Mayzina– K. K. Piyantinova - N. N. Tıdıkova - E. V. Tyunteşeva (2018). Altaysko-Russkiy Slovar'. Gorno-Altaysk: S. S. Surazakova
ATS	Emine Gürsoy Naskali – Muvaffak Duranlı (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara
bk.	bakınız
bot.	Botanik
DÇT	N. A. Baskakov (1966). *Dialekt Çernevıḫ Tatar (Tuba-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk i Slovar'*. Moskva
DK	N. A. Baskakov (1972). *Dialekt Kumandintsev (Kumandı-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk, Tekstı, Perevodı i Slovar'*. Moskva
DLÇT	N. A. Baskakov (1985). *Dialekt Lebedinskiḫ Tatar-Çalkantsev (Kuu-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk, Tekstı, Perevodı, Slovar'*. Moskva
DTS	D. M. Nasilov vd. (2016). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Astana
EDPT	Sir Gerard Clauson (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford
es.	eskiden
Far.[5]	Farsça
gr.	Gramer
GSATA	Figen Güner Dilek (2015). *Güney Sibirya Altay Türkçesi Ağızları-*

[1] OSTN'de Kumandı ağzı için *Kmd.* kısaltması da kullanılmıştır.
[2] OSTN'de Mançuca için *Mdsh*. kısaltması da kullanılmıştır.
[3] OSTN'de Sanskritçe için *Skr*. kısaltması da kullanılmıştır.
[4] OSTN'de Arapça için *arab.* kısaltması kullanılmıştır.
[5] OSTN'de Farsça için *pers.* kısaltması kullanılmıştır.

	Karşılaştırmalı Ses Bilgisi. Ankara
KRS	M. B. Petruşova – L. M. Tukmaçev (1995). *Kumandinsko-Russkiy Slovar'*. Biysk
krş.	karşılaştırınız
Lat.	Latince
mat.	Matematik
mec.	Mecazi
mit.	Mitoloji
Moğ.[6]	Moğolca
MTS	D. Ferdinand Lessing (2003). *Moğolca - Türkçe Sözlük* C I-II. (Çeviren: Günay Karaağaç). Ankara
ORS	N. A. Baskakov - T. M. Toşçakova (1947). *Oyrotsko-Russkiy Slovar'*. Moskva
OSTN	W. Radloff (1960).*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy.* Gravenhage
Rus.[7]	Rusça
T.	Türkçe
TAS	L. T. Ryumina-Sırkaşeva– N. A. Kucigaşeva (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü.* (Çevirenler: Şükrü Haluk Akalın-Caştegin Turgunbayev). Ankara
Töl.	Tölös ağzı
ünl.	ünlem
/ /	Fonem veya alt fonem işareti
x<y	x, y'den sonraki şekildir
x>y	x, y'den önceki şekildir
~	Nöbetleşme işareti
*****	Farazi şekil
+	İsimlere gelir
-	Fiillere gelir

[6] OSTN'de Moğolca için *mong.* kısaltması kullanılmıştır.
[7] OSTN'de Rusça için *russ.* kısaltması kullanılmıştır

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

OSTN'deki İşaretler	Çeviri yazı Karşılığı	Karşıladığı Ses Değeri
A a	A a	Normal /a/ ünlüsü
Ā ā	Ā ā	Uzun /a/ ünlüsü
Б б	B b	Normal /b/ ünsüzü
ц	c	Normal /c/ ünsüzü
Ч ч	Ç ç	Normal /ç/ ünsüzü
Д д	D d	Normal /d/ ünsüzü
j j	D' ď	Palatal /d/ ünsüzü(dy)
Ä ä	E e	Normal /e/ ünlüsü
E e	Ė ė	Kapalı /e/ ünlüsü
Ǟ ǟ	Ē ē	Uzun /e/ ünlüsü
г	g	İnce ünlülerle hece kuran /g/ ünsüzü
Ҕ	ġ	Kalın ünlülerle hece kuran /g/ ünsüzü
ғ	ğ	Sızıcı /g/ (yumuşak /g/ (ğ)) ünsüzü
ḫ	ḥ	İnce ünlülerle hece kuran, /g/-/h/ arası, sızıcı art damak-gırtlak ünsüzü
х	ḫ	Hırıltılı /h/ ünsüzü
Ы ы	I ı	/a/-/ı/ arası, yarı geniş ünlü
ĭ	ĭ	/ı/-/i/ arası, kısa, dar ünlü
Ы̄ ы̄	Ī ī	/a/-/ı/ arası, uzun, yarı geniş ünlü
Ī ī	Ǐ ǐ	Uzun /i/ ünlüsü
I i	İ i ẏ	Kelime başında ve ünsüzlerden sonra normal /i/ ünlüsü (i); hece ve kelime sonlarında /yĭ/ bir buçuk ünlü (ẏ)
ж	j	Normal /j/ ünsüzü
К к	K k	İnce ünlülerle hece kuran, ön damak /k/ ünsüzü

K k	Ķ ķ	Kalın ünlülerle hece kuran, art damak /k/ ünsüzü
L l	L l	İnce ünlülerle hece kuran /l/ ünsüzü
Л л	Ļ ļ	Kalın ünlülerle hece kuran /l/ ünsüzü
M м	M m	Normal /m/ ünsüzü
ӈ	ń	Palatal /n/ ünsüzü (ny)
H н	N n	Normal /n/ ünsüzü
ӊ	ŋ	Hem art damak hem de ön damak /n/ ünsüzü
O o	O o	Normal /o/ ünlüsü
Ō ō	Ō ō	Uzun /o/ ünlüsü
Ö ö	Ö ö	Normal /ö/ ünlüsü
Ȫ ȫ	Ȫ ȫ	Uzun /ö/ ünlüsü
П п	P p	Normal /p/ ünsüzü
P p	R r	Normal /r/ ünsüzü
C c	S s	Normal /s/ ünsüzü
Ш ш	Ş ş	Normal /ş/ ünsüzü
J ȷ	t’	Palatal /t/ ünsüzü (ty)
T т	T t	Normal /t/ ünsüzü
Ц ц	ts	/t/ ve /s/ seslerinin birleşiminden oluşan ses
ў	ŭ	/ı/-/u/ arası ses değerine sahip kısa /u/ ünlüsü
ӳ	ŭ̈	/i/-/ü/ arası ses değerine sahip kısa /ü/ ünlüsü
У у	U u	Normal /u/ ünlüsü
Ӯ ӯ	Ū ū	Uzun /u/ ünlüsü
Ӱ ӱ	Ü ü	Normal /ü/ ünlüsü
ӯ̈ ӯ̈	Ṻ ṻ	Uzun /ü/ ünlüsü
w	w	Çift dudak /v/ ünsüzü
J j	Y y	Normal /y/ ünsüzü
З з	Z z	Normal /z/ ünsüzü

GİRİŞ

1. Konu

Bu çalışmanın konusunu Wilhelm Radloff'un *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*[8] adlı eserindeki Altay lehçesine ait kelimelerin Türkiye Türkçesine çevrilip ses bilgisi açısından incelenmesi ve karşılaştırmalı sözlüğünün hazırlanması oluşturmaktadır.

2. Amaç

Çalışma hazırlanırken beş amaca odaklanılmıştır. Bu amaçlar şu şekildedir:

I) Açıklama kısımları Rusça ve Almanca olan OSTN'deki Altay lehçesi ve ağızlarına ait kelimeleri örnekleriyle birlikte Türkiye Türkçesine çevirmek.

II) OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimeleri Eski Türkçe ile karşılaştırıp Eski Türkçe ile ne kadar benzerlik olduğunu, Eski Türkçe ile OSTN'deki Altay lehçesi arasındaki ses değişiklerini belirlemek[9].

III) OSTN'deki Altay lehçesi ağızları arasında ses farklılıklarını eş zamanlı inceleyip 19. yüzyılın sonlarındaki Altay ağızlarının fonetik farklılıklarını ortaya koymak.

IV) OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerin Çağdaş Altay lehçesi ve ağızlarındaki kullanım durumunu ve geçirdiği ses değişikliklerini tespit etmek.

V) Çalışmanın nihai amacı OSTN'yi esas alarak Altay lehçesinin karşılaştırmalı sözlüğünü hazırlamaktır.

3. Yöntem

3.1. *Ses Bilgisi* Bölümünde Uygulanan Yöntem

Ses bilgisinin birinci bölümünde OSTN'deki Altay lehçesinde ait kelimelerde kullanılan sesler tanıtılmış ve ses uyumları hakkında bilgi verilmiştir. Sesler tanıtılırken Radloff'un OSTN'nin *ön söz* kısmında seslerle ilgili yaptığı açıklamalar

---

8 Bu eser için bundan sonra OSTN kısaltması kullanılacaktır.

9 Altay lehçesinin Eski Türkçe ile karşılaştırılması hususunda daha önceki yıllarda bazı çalışmalar yapılmıştır. Figen Güner Dilek, Orhon Türkçesi ile Çağdaş Altay lehçesinin söz varlığını karşılaştırmıştır. Güner Dilek ilgili yazısında, Orhon Türkçesindeki 595 kelimenin Altay edebî dilindeki durumunu incelemiş ve %70 ortaklık tespit etmiştir (1997).
Bir başka çalışmada Şima Doğan, yüksek lisans tezi olarak Altayca-Türkçe Sözlük'ten (Hazırlayan: Emine Gürsoy Naskali-Muvaffak Duranlı) hareketle Eski Türkçe ile Altay Türkçesini ses bilgisi açısından karşılaştırmıştır (2013).

esas alınmıştır. Ancak bazı sesler için o açıklamaların yetmediği görülmüştür. Bu durumda Radloff'un diğer eserlerine (*Proben'in* birinci cildi ve *Phonetik der Nördlichen Türk Sprachen*) başvurulmuştur.

Ses bilgisinin ikinci bölümünde OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerle Eski Türkçe arasında görülen ses değişiklikleri açıklanmıştır. Bu bölümde karşılaştırma sadece madde başları esas alınarak yapılmıştır. Örnek cümlelerdeki ses değişikliklerine değinilmemiştir.

Ses bilgisinin üçüncü bölümünde, OSTN'deki Altay Türkçesi ağızlarının farkları üzerine durulmuştur. Bu bölüm eş zamanlı bir inceleme olduğu için *değişim* yerine *nöbetleşme* terimi, işaret olarak da " ~ " tercih edilmiştir. Yine ses bilgisinin üçüncü bölümünde OSTN'deki Altay lehçesi ağızları, Çağdaş Altay ağızlarıyla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada OSTN'deki Kuzey Altay ağızları ile Çağdaş Kuzey ağızları kendi içinde, Güney ağızları da kendi içinde değerlendirilmek suretiyle bir sınırlama yoluna gidilmiştir. Aksi takdirde her iki dönem arasında genel bir karşılaştırma yapılmış olsaydı hem bir önceki bölümdeki tespitlerin büyük bir bölümü tekrar edecek hem de Kuzey ve Güney ağızlarının fonetik temayülleri farklı olduğu için doğru sonuçlara ulaşılamayacaktı.

Ses bilgisi bölümünde açıklamalar örneklendirilirken şu esaslar dikkate alınmıştır:

a) Verilen örnek, madde başı ise *karşılaştırmalı sözlük* bölümünde alfabetik sıraya uygun verildiği için herhangi bir sayfa numarası verilmemiştir.

b) Verilen örnek, madde içinde örnek cümlelerden seçilmişse o cümlenin OSTN'de geçtiği cilt ve sayfa numarası (II/235) gösterilmiştir.

c) Ses bilgisinin birinci bölümünde seslerle ilgili açıklanan özellik OSTN'deki Altay ağızlarında bir ayrım oluşturmuyorsa verilen örneğin hangi ağızda kullanıldığı belirtilmemiştir. Eğer bir ayrım oluyorsa farklılığın olduğu ağızın parantez içinde kısaltması verilmiştir. Misal olarak /a/ sesi OSTN'deki bütün ağızlarda ortak özellik gösterdiği için bu sesin kullanımına örnek verilirken alınan örneklerin hangi ağızda kullanıldığı belirtilmemiştir. *Dudak uyumu* bölümünde /ü/'den sonra gelen /e/'nin yuvarlaklaşması özelliği anlatılırken Altay Kiji ağzına has bir özellik olduğu için Altay Kiji ağzı belirtilmiştir.

Ses bilgisinin diğer bölümlerinde verilen örneklerde OSTN'deki ağızlar gösterilmiştir.

3.1. *Karşılaştırmalı Sözlük* Bölümünde Uygulanan Yöntem

Karşılaştırmalı sözlük bölümü; 2003 yılında Ufuk Deniz Aşcı'nın OSTN'deki Kazak ve Kırgız lehçeleri üzerine hazırladığı; yine aynı yıl Mustafa Toker'in de Tatar lehçesi üzerine hazırladığı doktora tezlerinde uygulanan yöntem örnek alınarak aşağıdaki esaslara göre hazırlanmıştır.

I) Sözlük üç sütun hâlinde oluşturulmuştur. Birinci (en soldaki) sütunda OSTN'deki madde başlarının çeviri yazıya aktarılmış şekilleri verilmiştir. Yine birinci sütunda madde başının hemen altında OSTN'deki cilt numarası ve sayfa numarası verilmiştir. Roma rakamları cilt numarasını, normal sayılar da sayfa numarasını göstermektedir.

II) İkinci sütunda madde başının kullanıldığı Altay ağızlarının kısaltmaları verilmiştir.

III) Üçüncü (en sağdaki) sütun bir satırda üç bölüme ayrılmıştır.

IV) Üçüncü sütunun birinci bölümünün en başında Radloff tarafından verilen morfolojik tahliller bulunmaktadır. OSTN'de, morfolojik tahlillerde hem isim hem fiillerde " + " kullanılmıştır. Bu çalışmada ise isimlerde " + ", fiillerde " - " kullanılmıştır. Yine bu bölümün en başında alıntı kelimelerin kaynak dilleri ve orijinal şekillleri gösterilmiştir. Moğolcadan alıntı olarak gösterilen kelimeler, Uygur kökenli Moğol alfabesiyle verildiği için bu kelimelerin orijinal şekilleri okunamamıştır.

V) Üçüncü sütunun ilk bölümünde, morfolojik tahlilin altında madde açıklamaları ve örnek cümleler yer almaktadır.

VI) Üçüncü sütunun ikinci (orta kısım) bölümünde madde başlarının Eski Türkçedeki karşılıkları bulunmaktadır. Eski Türkçe için aşağıdaki iki sözlük taranmıştır:

(EDPT) Sir Gerard Clauson (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford

(DTS) D. M. Nasilov vd. (2016). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Astana

VII) Üçüncü sütunun üçüncü (en alt) bölümünde OSTN'deki kelimelerin Çağdaş Altay lehçesi ağızlarında karşılıkları bulunmaktadır. Bu bölümde hem Çağdaş Güney hem de Çağdaş Kuzey Altay ağızlarından sözlükler kullanılmıştır. Taranan sözlüklerle ilgili bilgiler şu şekildedir:

Bütün kelimelerin tarandığı Çağdaş Altay ağızları sözlükleri;

(ATS) Emine Gürsoy Naskali – Muvaffak Duranlı (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara

(TAS) L. T. Ryumina-Sırkaşeva– N. A. Kucigaşeva (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü*

(DÇT) N. A. Baskakov (1966). *Dialekt Çernevıḫ Tatar (Tuba-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk i Slovar'*. Moskva

(DK) N. A. Baskakov (1972). *Dialekt Kumandintsev (Kumandı-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk, Tekstı, Perevodı i Slovar'*. Moskva

(DLTÇ) N. A. Baskakov (1985). *Dialekt Lebedinskiḫ Tatar-Çalkantsev (Kuu-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk, Tekstı, Perevodı, Slovar'*. Moskva

Bulunamayan kelimelerin tarandığı Çağdaş Altay ağızları sözlükleri;

(ARSL) A. E. Çumakayev- N. V. Ekeyev - A. H. Mayzina– K. K. Piyantinova - N. N. Tıdıkova - E. V. Tyunteşeva (2018). *Altaysko-Russkiy Slovar'*. Gorno-Altaysk: S. S. Surazakova.

(ARS) O. N. Balakina –V. C. Dedeyeva (2015). *Altaysko-Russkiy Slovar'*. Gorno-Altaysk

(KRS) M. B. Petruşova – L. M. Tukmaçev (1995). *Kumandinsko-Russkiy Slovar'*. Biysk

N. A. Cayım - A.T. Tıbıkova - L. N. Tıbıkova ve N. N. Tıdıkova (2004). *Altay Tildiŋ Tündük Dialektteriniŋ Temalar Aayınça Sözligi.* Gorno Altaysk

(GSATA) Figen Güner Dilek (2015). *Güney Sibirya Altay Türkçesi Ağızları-Karşılaştırmalı Ses Bilgisi.* Ankara

Tablo 1: *Karşılaştırmalı sözlüğün kuruluş düzeni*

Çeviri yazıya aktarılmış madde başı Cilt no/sayfa no	Kullanıldığı Altay Ağızları	<morfolojik tahlil / kaynak dil Madde açıklamaları ve örnek cümleler 1. 2. Eski Türkçe karşılıklar Çağdaş Altay ağızlarındaki karşılıklar
üçŭnçĭ I/1874	Tel. Alt.	<üç+n+çĭ Üçüncü. üçünç “Üçüncü.” (EDPT, 29) üçünç~üçünçi~üçünçü “Üçüncü.” (DTS, 660) üçinçi “Üçüncü.” (ATS, 196; TAS, 126) üçinçi~üçünçi “Üçüncü.” (DK, 264) üçince~üçinci~üçinci~üçünci~üşünji~üjinçi~üjinji “Üçüncü.” (DLTÇ, 219) üçünçi “Üçüncü.” (DÇT, 163)

VIII) Türkiye Türkçesine tercüme edilen sözlüklerde (Altayca-Türkçe Sözlük ve Teleüt Ağzı Sözlüğü) bazı hatalar tespit edilmiştir. Bu hatalar, sözlüklerin orijinalleriyle karşılaştırılarak düzeltilmeye çalışılmıştır. Yapılan düzeltmeler dipnotlarda gösterilmiştir.

IX) OSTN’de madde başlarında bazen sayıları dokuz ona yaklaşan eş sesli kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler sağ üstlerine bir sayı verilmek suretiyle birbirlerinden ayrılmıştır. Karşılaştımalı sözlük bölümünde Altay lehçesine ait eş sesli kelimeler OSTN’de verilen numaraya göre değil tarafımızdan verilen yeni numara ile birbirlerinden ayrılmıştır. Verilen numara madde başının hemen önüne Roma rakamıyla yazılmıştır.

1. BÖLÜM

FRIEDRICH WILHELM RADLOFF'UN HAYATI VE ESERLERİ [10]

1.1. Hayatı

Rus Türkolog Friedrich Wilhelm Radloff (Rusçada *Vasiliy Vasil'yeviç Radlov*) 17 Ocak 1837 tarihinde Berlin'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Berlin'de tamamladıktan sonra 1854 yılında Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne kaydolmuştur.

Üniversite yıllarının başında felsefe ve ilahiyat eğitimi almak istemiş, ancak kısa bir süre sonra fikrini değiştirerek filoloji alanında çalışmaya karar vermiştir. Öğrenim hayatının büyük bir kısmı Berlin'de geçmiştir. İki dönem Halle'de okumuş ve 1858 yılında Jena'da doktorasını tamamlayarak felsefe doktoru unvanını almıştır.

Radloff, Wilhelm Schott'un etkisiyle doğu dillerine özel ilgi duymaya başlamış, çalışma sahası olarak da Orta Asya ve Sibirya'nın az tanınmış dillerini seçmiştir. Bu doğrultuda Rusça, Türkçe, Moğolca, Mançuca ve Çince öğrenmiştir. Aynı zamanda İbranice, Arapça ve Farsça dersler almıştır.

Doğu dilleri alanında başlangıçta Mançu-Tunguz dillerini çalışmayı düşünmüştür. Ancak görevi gereği Batı Sibirya'ya yerleşince, Rusya'nın Türkistan ve Sibirya üzerine yayılmacı politikaları doğrultusunda, çalışmalarını Türk boylarının dil, tarih, folklor ve etnografyası üzerine yoğunlaştırmıştır.

1858 yazında hocası W. Schott'un tavsiye mektubuyla S. Petersburg'a giden Radloff, kısa sürede Petersburg'daki bilimsel çevrelerin takdirini kazanmıştır. Orada geçimini sağlamak için bir yıl kadar Almanca, İtalyanca ve Latince dersleri vermiş,

---

[10] Bu bölümün hazırlanmasında aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır:
Ahmet Temir (1991). *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri, Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Osman F. Sertkaya, (1988). "Eski Türkçe (Göktürkçe ve Uygurca) Araştırıcısı olarak Wilhelm Radloff", *Türk Dili*. S. 444: 303-317.
Zeynep Korkmaz (1988). "Friedrich Wilhelm Radloff'un Orta Türkçe Üzerindeki Çalışmaları", *Türk Dili*. S. 444: 318-328.
Nuri Yüce (1988). "Friedrich Wilhelm Radloff'un Derlemeleri". *Türk Dili*. S. 444: 329-335.
Hasan Eren, "Wilhelm Radloff ve Türk Diyalektleri Sözlüğü", Türk Dili, cilt LVI, sayı:444, Ankara, Aralık 1988, s.336-354.
Ferit Yusupoviç Yusupov (2014). "Rusya Türkolojisinin Kurucusu - V. V. Radlov". (Çeviren: Fatih Ekici). *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S 52: 291-311.
Ercan Alkaya (2017). "Friedrich Wilhelm Radloff". Türk Diline Gönül Verenler Yabancı *Türkologlar* (Editör: Ahmet BURAN). Ankara: Akçağ Yayınları: 25-37.

bu süre zarfında Rusçasını da iyice geliştirmiştir. Aynı yıl üniversite sınavına girerek lise öğretmeni olmaya hak kazanmıştır.

1859 yılı Mayıs ayında Altay bölgesinde Barnaul'da bulunan Madencilik Yüksekokuluna Latince öğretmeni olarak atanmıştır. Radloff'un Barnaul'daki bu görevi kabul etmesinin ana nedeni o zamana kadar çok fazla bilinmeyen ve çalışma alanı olarak bakir bir bölge olan Sibirya'da araştırma yapma fırsatı bulmuş olmasıdır. Kendisine, Çarlık Rusya tarafından yıllık 1000 ruble maaş ve yazın yapacağı araştırma gezileri için de 700 ruble ödenek tahsis edilmiştir.

Radloff, 1859 yılında henüz 22 yaşında geldiği Altay bölgesinde 12 yıl kalmıştır. Kışları öğretmenlik yapmış, yazları da Sibirya ve Türkistan'daki Türk boylarına araştırma gezileri düzenlemiştir. İlkini 1860, sonuncusunu da 1870 yılında olmak üzere toplam on seyahate çıkmıştır. 1864 yılında kesilen ödeneği yenilemek için Petersburg'a gitmek zorunda kaldığı için o yaz gezilerine ara vermiştir. Gezdiği bölgelerle ilgili geniş kapsamlı dil, folklor, tarih ve etnografya malzemesi toplamıştır.

1859 yılında Tomsk valisi Ozerskiy'in aracılığıyla Altay Türk'ü Yakob'la tanışmış ve bir yıl boyunca kendisiyle birlikte yaşayan Yakob'dan Altay lehçesi dersleri alıp Altay lehçesini iyice öğrenmiş ve ilerde yapacağı geziler için büyük avantaj elde etmiştir.

1860-1863 yıllarında Altay, Soyon, Kazak-Kırgız, İli ve Abakan bölgelerine gitmiş ve 1865-1867 yılları arasında yine Altaylar ve Batı Sibirya bölgesini gezmiştir. 1868'de Yedisu ve Semerkand, 1869'da İli vadisi bölgelerini dolaşmıştır. 1870 yılında son gezisini yine Altaylara ve Kobdo'ya kadar olan Çin hâkimiyetindeki bölgelere düzenlemiştir.

Radloff, 1871 yılında Petersburg'a gitmek üzere Barnaul'dan ayrılmış ve yol üzerinde Kazan'a uğramış, burada birkaç gün N. A. İlmiskiy'in evinde kalmıştır. İlminskiy onu, Kazan maarif müdürü Şestakov ile tanıştırmıştır. Şestakov, Radloff'a İdil boyu Müslüman okulları müfettişliği görevini teklif etmiş, Radloff da bu görevi kabul edip 1872 yılında *Kazan Maarif Bölgesi Tatar Başkurt ve Kazak Okulları Müfettişi* olmuştur.

1884 yılında Petersburg İlimler Akademisinin Tarih-Filoloji bölümüne asli üye olarak seçilen Radloff, Kazan'daki görevini bırakarak Petersburg'a yerleşmiştir. Petersburg'a yerleşince bütün zamanını bilimsel çalışmalara ayırmış ve 1860 yılından itibaren toplayıp tasnif ettiği malzemeleri değerlendirip yayına hazırlama imkânına sahip olmuştur. Bir taraftan da araştırma gezilerine devam etmiştir. 1886'da Kırım Türklerini, 1887'de Batı Karaylarını ziyaret etmiştir. 1891'de Petersburg İlimler Akademisi tarafından kurulan ve başkanı bulunduğu bir heyetle henüz çözümlenemeyen yazıtları incelemek üzere Orhon bölgesine gitmiştir.

Radloff, bu tarihlerden itibaren çeşitli araştırma kuruluşlarında üyelik ve başkanlık yapmış, bazı müze müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. 12 Mayıs 1918 tarihinde Petersburg'da ölmüştür. Petersburg'da, 34 yıl (1884-1918) boyunca 100'e yakın eser yayımlayarak ilmî açıdan oldukça verimli dönem yaşamıştır.

Ömrünün 60 yılını Türklük bilimine adayan Radloff, bugün bile aşılamayan ölümsüz eserler bırakmıştır. Bu eserlerin yanı sıra Türklük bilimine yine ölümsüz eserler kazandıran N. F. Katanov, P. M. Melioranskiy, S. E. Malov, A. N. Samoyloviç, B. Y. Vladimirtsov ve A. D. Rudnev gibi büyük Türkologların yetişmesini sağlamıştır.

1.2. Eserleri

Radloff'un Türklük bilimi ile ilgili çalışmaları 1859'da Barnaul'a varmasıyla başlamış ve 1918 yılına kadar devam etmiştir. Çalışma hayatı çalıştığı yer bakımından üç döneme ayrılabilir. Birincisi Barnaul yılları (1859-1871), ikincisi Kazan yılları (1872-1884) ve üçüncüsü Petersburg yılları (1884-1918). Bu üç döneme yüz elliye yakın eser[11] sığdırmıştır.

Radloff, Barnaul yıllarında genellikle derleme ve derlenen malzemelerin tasnifiyle uğraşmıştır. *Proben* (Örnekler) adıyla meşhur olan derlemelerinin ilk 3 cildini bu dönemde hazırlamıştır.

---

[11] Sayıları önemli bir yekûn tutan çalışmaları genel olarak dört grupta değerlendirilmiştir:
1. Derlemeler (Proben)
2. Sözlük (Wörterbuch)
3. Karşılaştırmalı Gramer (Vergleichende Grammatik)
4. Seyahatnameler ve Gezi ve Raporları (Temir, 1991).

Kazan yıllarında müfettişlik görevinde olduğu için genellikle okul idaresi, ders kitapları vb. pedagoji meseleleriyle ilgilendiği için bilimsel çalışmalara fazla zaman ayıramamıştır. Yine de bu dönemde, *Bilik* (Kazan Türkçesinde okuma kitabı), *Grammatika Russkogo Yazıka* (Rus Dili Grameri), *Uçebnik Nemetskogo Yazıka* (Almanca Ders Kitabı), *Proben (4. cilt)* ve *Phonetik der Nördlichen Türk Sprachen* gibi önemli çalışmaları yayımlayarak bilimsel çalışmalardan geri kalmadığını göstermiştir.

Radloff 1884 yılında Rus Bilimler Akademisi üyeliğine seçilince Petersburg yılları başlamıştır. Bu dönemde zamanının büyük bir kısmını bilimsel çalışmalara ayırabildiği için onun en verimli yılları olmuştur. Meşhur sözlüğü *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*'i, derlemelerinin (*Proben'*in) V-VII. ciltlerini, gezi notlarının olduğu *Aus Sibirien* (Sibirya'dan)'i, Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemiyle ilgili önemli çalışmalarını Petersburg'da yayımlamıştır.

Türkiye'de Radloff'la ilgili en kapsamlı çalışmanın sahibi olan Ahmet Temir'in *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri* adlı çalışmasından Radloff'un bütün eserleriyle ilgili bilgilere ulaşılabilir. Bu sebeple söz konusu eserlerle ilgili tekrar uzun uzun bilgiler vermek lüzumlu görülmemiştir. Bu çalışmada sadece Altay lehçesinin ilgili olduğu eserlere değinilmiştir.

1.2.1. Proben

Radloff 1860-1870 (1864 hariç) yılları arasında Sibirya ve Türkistan'dan; 1886 ve 1887 yıllarında Kırım ve Karay Türklerinden yaptığı derlemeleri 1866-1907 arasında 18 cilt (10 cilt metin, 8 cilt tercüme) hâlinde yayımlamıştır (Temir, 1991: 77).

Eserin ilk dört cildi *Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens* (Güney Sibirya Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri), V-VII. ciltler arası *Proben der Volkslitteratur der nördlichen türkischen Stämme* (Kuzey Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri) ve VIII-X. ciltler arası *Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme* (Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri) adıyla[12] yayımlanmıştır (Yüce, 1988: 330).

[12] Bütün ciltlerin kapağında Rusça ve Almanca adlar bir arada kullanılmıştır. Eserin Almanca adı yaygın olduğu için burada da Almanca adlar tercih edilmiştir.

Proben'in sadece ilk yedi cildi Radloff'un derlemelerinden oluşmaktadır. VIII. cilt Ignaz Kúnos, IX. cilt Katanov ve X. cilt V. Moşkov tarafından derlenip hazırlanmış ve yayımı Radloff tarafından yapılmıştır. İlk altı cilt Almancaya çevrilmiş ve metinlerle aynı anda basılmıştır. VII ve VIII. ciltlerin çevirileri yoktur. IX ve X. ciltler ise Rusçaya çevrilmiştir (Yüce,1988: 330).

Toplam on ciltten oluşan Proben'in birinci cildinde Altay lehçesi ağızlarıyla ilgili metinler bulunmaktadır. Metinlerin ağızlara göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

1. Güney Altay ağızları: Radloff Altay ve Teleüt ağızları arasında bir ayrım görmediğini belirterek bu ağızlara ait metinleri bir arada vermiştir. Eserdeki toplam 410 sayfa metnin 238 sayfasını Altay ve Teleüt ağızlarına ayırmıştır. Tölöslere ait ise sadece bir sayfa metin vardır (Radloff, 1866: V-VII).

Radloff, Proben'in I. cildinin ön sözünde Altay ve Teleüt ağızlarının Eski Türkçenin özelliklerini en saf bir şekilde koruduğu için bu iki ağzı diğer ağızlar için bir çıkış noktası olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Ayrıca her iki ağzın birbiriyle kaynaşmakta olduğunu, Altay misyonundaki Teleütlerin Altay ağzı ile Teleüt ağzı arasında ortak bir dil kullandıklarını söylemiştir (Temir, 1991: 77-78).

2. Kuzey Altay ağızları: Kuzey Altay ağızlarından Tuba (Yış Kiji) ve Lebed (Şalgandı Kiji) ağzına ait yaklaşık 70 sayfa metin vardır (Radloff, 1866: VII).

Proben'in birinci cildinde 100 sayfalık metin günümüzde Altay ağızlarına dâhil edilmeyen Şor ve Soyon (Tuva) ağızlarına aittir.

*Proben'*in ilk altı cildi 1999 yılında Arzu Ekinci, Hasan Yıldız ve Yasemin Kaya tarafından Almanca yayından *Türklerin Kökleri Dilleri ve Halk Edebiyatı* adıyla Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Birinci cildin çevirisi Arzu Ekinci ve Yasemin Ünlü tarafından yapılmıştır.

Ayrıca birinci ciltteki Altay lehçesi metinlerinin bir kısmı üzerine Maksat Rahatbekov tarafından 2016 yılında yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Rahatbekov bu çalışmasında incelediği metinleri Türkiye Türkçesine aktarmış, kısa ses bilgisi hazırlamış ve gramatikal dizin yapmıştır.

1.2.2. Aus Sibirien

Radloff'un bu eseri 1860-1871 yılları arasında yaptığı araştırma gezilerinin notlarına dayanmaktadır. 1884 yılında iki cilt hâlinde Almanca olarak yayımlanan eserin 1893'te ikinci baskısı yapılmıştır. Eserin birinci cildinde Altay Türklerinin yaşadığı bölgelere yaptığı gezi günlükleri, Altay Türkleri hakkında genel bilgiler ve Altay Türklerinin inançları, günlük yaşamları, çadırları, giyimleri kuşamları vb. gözlemler bulunmaktadır.

Aşağıya alınan örnekler Radloff'un olumlu olumsuz gözlemlerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

"Altaylıların, onlarla ilk karşılaşan her medeni insanın gözüne batan üç kusuruna işaret etmiştim. Bunlar tembellik, pislik ve içkiye düşkünlüktür. Altaylı hayatının büyük bir kısmını aşikâr bir şekilde hiçbir şey yapmadan geçirir. Onun tembelliği o kadar büyüktür ki, kendi rahatını temin için parmağını bile kımıldatmak istemez." (Radloff, C II 1956: 313)

"Altaylı karakterinin iyi tarafları ancak onlar arasında biraz yaşadıktan sonra görülür. Bunlar o kadar çoktur ki, Kuzey Asya'daki Türk halkları arasında, insan kendini en çok Altaylılar arasında rahat hisseder. Namusluluk ve doğruluk, bunlarda diğer komşularıyla ölçülemeyecek derecede üstündür. Hiçbir yurt kilitlenmez, hayvanlar çobansız ve kontrolsüz otlarlar. Onların bu namusluluğuna kendim de çok defa şahit oldum. Bir yurtta unuttuğum para dolu cep çantam, yüzlerce verst[13] gittikten sonra arkamdan geldi." (Radloff, C II 1956: 313)

Aus Sibirien adlı eser Ahmet Temir tarafından 4 cilt hâlinde *Sibirya'dan* adıyla Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Çevirinin birinci cildinin ilk bölümü 1954, ikinci bölümü 1956, ikinci cildin ilk bölümü 1956 ve ikinci bölümü 1957'de yayımlanmıştır. 1994 yılında da iki cilt hâlinde ikinci basımı yapılmıştır.

Sibirya'dan adlı eserin, 2006 yılında Erol Kuyma tarafından yüksek lisans tezi olarak *açıklamalı kavram dizini* hazırlanmıştır. Bu çalışmada eserde geçen kavramlar konularına göre tasnif edilmiş ve kavramların açıklamaları yapılmıştır.

---

[13] 1 verst= 1,0668 km

1.2.3. Phonetik der nördlichen Türksprachen

Radloff, Türk lehçelerinin karşılaştırmalı gramerini yazmayı düşünmüş, ancak sadece Kuzey Türk lehçelerinin ses bilgisi kısmını yazabilmiştir. Bu sebeple kitabın ana başlığına *Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen* (Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dil Bilgisi) adını vermiştir.

Kitap iki bölüm hâlinde yayımlanmıştır. Birinci bölüm *Phonetik-Vocale* (Ses Bilgisi-Ünlüler) (s. VII-XX+99) olarak 1882'de, ikinci bölüm *Phonetik - Consonanten* (Ses Bilgisi-Ünsüzler*)* (s. XXI-XLV+101-318) olarak 1883 yılında yayımlanmıştır (Temir, 1991: 111).

Bu çalışmada Kuzey Türk lehçeleri içinde Altay lehçesi ve ağızlarıyla ilgili olarak Güney Altay ağızlarından *Asıl Altay* ve *Teleüt,* Kuzey Altay ağızlarından *Lebed* ve *Tuba* ağızlarının genel ses bilgisi özellikleri verilmiştir (Radloff, 1882).

1.2.4. Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy (Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte) [14]

1.2.4.1. Genel Bilgiler

Radloff, Türkçe karşılığı *Türk Lehçelerinin Sözlük Denemesi*[15] olan meşhur sözlüğünü ilk başta gezilerinde işine yarayacak küçük pratik bir sözlük (Leksikon) olarak hazırlamış ve 1863 yılında yayınlanmak üzere Petersburg Bilimler Akademisine sunmuştur. Fakat sonradan Eski Türkçe (Orhon Yazıtları, Uygur Türkçesi, Kutadgu Bilig), Orta Türkçe (Codex Cumanicus), Osmanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesi sözlüklerini tarayıp 1893-1911 yılları arasında altışar yıl arayla dört cilt hâlinde yayımlamıştır (Temir, 1991: 97).

Radloff'un 1863'te tamamladığı taslakla sözlüğün ilk cildinin yayımlanması (1893) arasından tam 29 yıl geçmiştir. Radloff bu gecikmenin nedenini, sözlüğün ön sözünde açıklamıştır. Kendi ifadelerine göre 1859 yılında Barnaul'a geldiği zaman sadece halk edebiyatı ürünlerini kaydetmekle yetinmemiş, aynı zamanda eldeki

---

[14] Bu bölümün hazırlanmasında aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır:
Mustafa Toker (2003). "W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Tatar Türkçesine Ait Kelimeler Üzerinde Genel Bir Değerlendirme". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 17-48.
Ufuk Deniz Aşcı (2003). "W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Kazak ve Kırgız Lehçelerine Ait Sesler İle Çağdaş Kazak ve Kırgız Lehçelerindeki Sesler". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 14: 299-360.

[15] Radloff, mükemmellik iddiasında bulunmak istemediği için sözlüğe bu adı verdiğini söylemiştir (Temir, 1991: 97-98).

imkânlar dâhilinde geniş bir sözlük oluşturmaya karar vermiştir. Sözlüğün temelini de Altay ve Teleüt ağızlarının söz varlığı oluşturmuştur. 1859-1860 yıllarında bu ağızların söz varlığıyla ilgili bir liste hazırlamıştır. Sonraki yıllarda araştırma gezileri neticesinde listesine *Kazak, Kırgız, Tuba, Şor ve Abakan* ağızlarının söz varlığını da eklemiştir. Hâliyle sözlüğün hacmi artmış ve yeniden düzenlenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yeni düzenlemeleri 1864'te tamamlamış, *Proben*'in birinci cildiyle birlikte yayınlanmak üzere Petersburg Akademi üyesi Schiefner'a teslim etmiştir. Schiefner, sözlüğün kuruluş düzeninde harflerin sırasını beğenmeyip 1867 yılında Radloff'a geri göndermiş, Radloff bu değişikliğe anlam veremese de değişiklik yapmayı kabul etmiştir.

Sözlük taslağı geri gelince 1864-1867 yılları arasında yeni derlediği kelimeleri de eklemiştir. Kazan'da Volga ağızlarını inceleme imkânına sahip olmuştur. Sözlüğünü bu ağızlardan derlediği kelimelerle, Budagov'un[16], Troyanskiy'nin[17] ve Kayyum Nasırî'nin sözlüklerinden, Altay lehçesiyle ilgili misyoner heyetinin hazırladığı gramerden[18], Vambéry'nin Çağatayca araştırmalarından[19] aldığı kelimelerle genişletmiştir. Kazan'da bulunduğu yıllarda Kırım'a yaptığı seyahatlerde Karayların dilini incelemeye başlayınca, birçok Osmanlıca kelimeyi de derlemiş ve bunlara Bianchi[20] ve Zenker'in[21] sözlüklerinden aldıklarını da ilave etmiştir. Görüleceği üzere sözlüğün taslağı elinde bekledikçe sürekli eklemeler yapmıştır.

Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy dört cilt ve sekiz bölüm olarak yayımlanmıştır. Birinci cilt ünlülerden, diğer üç cilt ise ünsüzlerden oluşmaktadır. Bu ciltlerle ilgili genel bilgiler şu şekildedir:

I. cilt (birinci ve ikinci bölüm): Ünlü sesleri ihtiva eden bu cilt 1893 yılında S. Petersburg'da basılmıştır. Birinci bölüm 1-962, ikinci bölüm 963-1964 arası sayfaları kapsamaktadır. Bu cildin sonunda 66 sayfalık Arap harfli bir dizin mevcuttur.

---

16 L. Budagov (1869). *Sravnitel'nıy Slovar' Turetsko-Tatarskih' Nareçiy*. S.-Peterburg.
17 Troyanskiy (1830). *Slovar' Tatarskago Yazıka*. Kazan.
18 Verbitskiy vd. (1869). *Grammatika Altayskago Yazıka*. Kazan.
19 H. Vambéry (1867). *Çagataische Sprachstudie.* Leipzig.
20 Bianchi (1835). *Dictionnaire Turc-Français*. Paris, 1835.
21 Zenker (1862-1876). *Dictionnaire Turc-Arabe-Persan*. Leipzig.

II. cilt (birinci ve ikinci bölüm): Bu cilt 1899 yılında S. Petersburg'da basılmıştır. Birinci bölüm 1-1052, ikinci bölüm 1053-1814 sayfalar arasıdır. Sondaki Arap harfli dizin 64 sayfadır.

III. cilt (birinci ve ikinci bölüm): 1905 yılında S. Petersburg'da basılan bu cildin birinci bölümü 1-1260. sayfalar, ikinci bölüm ise 1261-2204. sayfalardan oluşmaktadır. Cildin sonundaki Arap harfli dizin 98 sayfadır.

IV. cilt (birinci ve ikinci bölüm): 1911 yılında S. Petersburg'da basılan bu cildin birinci bölümü 1-1116. sayfalar, ikinci bölümü ise 1117-2230. sayfalar arasındadır. Cildin sonunda 107 sayfalık Arap harfli bir dizin vardır.

OSTN'nin biri 1960 yılında Hollanda'da, diğeri ise 1963-1964 yıllarında Rusya'da olmak üzere iki baskısı daha yapılmıştır. Hollanda'da yapılan baskıya Omeljan Pritsak geniş bir ön söz yazmıştır.

1.2.4.2. OSTN'nin Düzenleniş Şekli

OSTN'de ünlüler için 17, ünsüzler için 34 harf kullanılmıştır. Uzun ve kısa ünlüler için ayrı işaret oluşturulmayıp uzun ünlüler için ünlüler üzerine "¯" işareti, kısa ünlüler içinse " ˘" işareti konmuştur. Birinci ciltte IX-XV. sayfalar arasında bu harflerin ses değerleri açıklanmıştır. Ancak bazı harflerde açıklamaların yetersiz olduğu görülmüştür.

Eserde kullanılan kısaltmaların listesi birinci ciltte sözlük kısmının hemen önünde XVI-XVIII. sayfalar arasında verilmiştir.

OSTN sayfalar iki sütun olarak düzenlenmiştir. Kullanım kolaylığı açısından numara sayfalara değil sütunlara verilmiştir. Ancak Arap harfli dizin bölümünde sayfalara numara verilmiştir.

Madde başları Radloff'un bizzat kendisinin Kiril ve Latin harflerinden oluşturduğu transkripsiyon harfleriyle verilmiştir. Madde başının sağına köşeli parantez içinde ([ ]) madde başının kullanıldığı lehçelerin kısaltması verilmiştir. Bütün lehçelerde kullanılanlar *alle dialecte*[22] ifadesiyle belirtilmiştir. Aynı zamanda

[22] Radloff, toplam 23 madde başına *alle dialecte* (bütün lehçelerde) kaydı düşmüştür. Bu madde başlarının listesi şu şekildedir:
aġart- I/147, aḳ I/88, aḳ- I/86, aḳsa- I/124, aḳsaḳ I/125, aḷ- I/341, aḷa I/351, aḷtın I/405, ara I/245, arı I/264, artıḳ I/310, at- I/445, at I/440, at I/441, aẏ I/3, ayaḳ I/201, ḳan II, ḳan II/101, ḳanat II/111, ḳap II/403, ḳar II/131, ḳara II/132, ḳızıḷ II/826, tart- III/857.

Kutadgu Bilig'den alınan örneklerin Uygur harfli, Osmanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesinden alınanların Arap harfli, Osmanlı Türkçesi konuşan Rum ve Ermenilerden alınanların Yunan ve Ermeni harfli, Kırım Karaylarındn alınanların ünlüsüz İbrani harfli, Litvanya ve Volınya Karaylarından alınanların ünlülü İbrani harfli transkripsiyonu verilmiştir. Lehçe adlarından sonra birçok madde başının morfolojik tahlili yapılmıştır. Morfolojik tahlillerde *kök+ek, ek+ek ve kök+kök* birleşmeleri " + " ile gösterilmiştir. Etimolojik tahlilden sonra bütün kelimelerde olmasa da alıntı kelimelerin kaynak dili köşeli parantez içinde belirtilmiştir. Moğolca kökenli olarak belirtilen kelimelerin aslı Moğol alfabesiyle verilmiştir.

Madde başlarının açıklamaları önce Rusça, sonra Almanca olmak üzere iki dilde yapılmıştır. Birçok madde başı açıklaması örnek cümlelerle desteklenmiştir. Örnek cümleler önce hangi lehçeye aitse o lehçenin ses özellikleriyle yazılmış, sonra da Rusça ve Almancaya tercüme edilmiştir.

Eserde doğrudan gönderme yapılan kelimeler " = " işareti ile, ilgi kurduğu kelimeleri de Almanca *vergl.* (karşılaştırınız) kısaltmasıyla yazılmıştır.

Madde başının hangi türden bir kelime olduğu belirtilmemiş, sadece fiil olan madde başlarının yanına parantez içinde Almanca verb (fiil) kelimesinin kısaltması olan "v" yazılmıştır.

1.2.4.3. OSTN Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Bu bölümde OSTN ile ilgili makale boyutundaki çalışmalara değinilmeyip sadece lisansüstü çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Türkiye'de OSTN üzerine yapılan lisansüstü çalışmalar, Ufuk Deniz Aşcı ve Mustafa Toker tarafından 2003 yılında hazırlanan doktora çalışmalarıyla başlamaktadır. Ufuk Deniz Aşcı (2003) OSTN'deki Kazak ve Kırgız lehçelerine ait kelimeleri incelemiş toplam 9870 madde başı tespit etmiştir. Bu madde başlarından 1102'sinin Kırgız lehçesine ait olduğunu belirtmiştir (2003: 54).

Aynı yıl içinde Mustafa Toker tarafından hazırlanan doktora çalışmasında Tatar lehçesine ait 9504 madde başı tespit edilmiştir (2003: 133). Bu iki çalışmada araştırmacıların uzmanlık alanlarına göre OSTN'de belirlenen lehçelerle ilgili söz varlığı ve örnek cümleler tamamen Türkiye Türkçesine çevrilmiş, incelenen lehçenin çağdaş ağızlarla karşılaştırmalı sözlüğü hazırlanmıştır. Yine bu çalışmaların ortaya

koyduğu yöntem OSTN'nin Türkçeye kazandırılması hususunda uygulanacak yöntemin her lehçenin ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi yönünde olmuştur.

Aşcı ve Toker tarafından hazırlanan doktora tezleriyle başlayan projenin devamı niteliğindeki çalışmalar Aşcı ve Toker'in çalışmaları örnek alınarak hazırlanmıştır. Bu hususta 2008 yılında Fatih Erbay doktora çalışmasında, OSTN'deki Çağatay lehçesine ait kelimeleri incelemiş ve bu lehçeye ait 8954 (2008: 79); 2016 yılında Gülsüm Kırbaş yüksek lisans çalışmasında Karaim lehçesini incelemiş ve 2769 (2016: 808); Mehmet Kaya da 2018 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde Şor lehçesini incelemiş ve 4506 madde başı tespit etmiştir (2018: 518). Osmanlı lehçesi de şu an çalışılmaktadır. Çalışan araştırmacının verdiği bilgilere göre OSTN'de Osmanlı lehçesine ait 16124 madde başı bulunmaktadır. Bizim çalışmamız da bu projenin devamı olarak hazırlanmıştır. Tespit edilen madde başlarıyla ilgili istatistik bilgileri bir sonraki bölümde verilecektir.

Ayrıca Mehmet Ölmez tarafından OSTN'nin yeniden yayımlanmasıyla bir proje başlatılmıştır. Bu proje kapsamında şu ana kadar iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. 2006 yılında Serap Gürcün OSTN'deki "D" maddesini Eski Türkçe açısından incelemiş, 2007 yılında da Özlem Yiğitoğlu "E" maddesini Eski Türkçe açısından incelemiştir. Bu iki tez, yöntem olarak Mehmet Ölmez'in OSTN'nin yeniden yayımlanması konusunda öne sürdüğü[23] görüşler doğrultusunda hazırlanmıştır.

1.2.4.4. OSTN'deki Altay Lehçesine Ait Kelimelerin İstatistik Bilgileri

OSTN'de Altay lehçesi ve ağızlarına (Teleüt, Tölös, Lebed, Kumandı, Tuba) ait madde başları taranmış ve toplam 11286 madde başı tespit edilmiştir. Bu madde başlarının 8392'si Teleüt ağzı, 4365'si Asıl Altay, 56'sı Tölös, 2747'si Lebed, 611'i Kumandı, 429'u Tuba ağzına aittir. En fazla kelimenin Teleüt ağzına ait olduğu görülmüştür. En az da Tölös ağzına aittir. Kuzey Altay ağızlarının (Lebed, Kumandı, Tuba) kelime sayısı azdır. Onlar içinde en çok Lebed ağzından örnek alınmıştır.

---

[23] Ölmez'in OSTN'nin yeniden yayımlanması hususunda izlenecek yöntemlerle ilgili görüşleri için aşağıdaki makale incelenebilir:
Mehmet ÖLMEZ (1997) "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayını Nasıl Olmalı?". *VIII Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri, 7-9 Ağustos 1996 Ankara*: 371-380.

Tablo 2*: OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerin istatistik bilgileri*

Madde Başı	Madde başı sayısı	Asıl Altay	Teleüt	Tölös	Lebed	Kumandı	Tuba	Çağdaş Altay Lehçesi ve Ağızları Sözlüklerinde Bulunamayan Kelimeler
A	881	372	601	18	275	56	30	236
B	2	-	-	-	1	-	1	1
Ç	829	259	608		179	69	33	204
D	1	-	-	-	-	-	1	1
D'	771	7	763		2	2		145
E	395	157	296	-	125	24	6	109
Ḫ	1	-	-	-	-	-	1	1
I	92	24	76	-	15	6	1	23
İ	112	55	82	-	25	2	5	22
Ḳ- K	2436	928	1832	20	659	120	74	646
Ḷ	8	1	7	-	1	-	-	-
M	275	104	229	-	48	9	7	102
N	43	11	36	-	4	2	3	21
Ń	107	-	2		4	-	105	4
O-Ō	328	131	223	-	69	21	24	99
Ö-Ō	187	81	147	1	48	12	6	45
P	843	359	650	4	256	41	13	228
R	19	11	14	-	8	-	-	5
S	797	318	650	-	202	38	15	194
Ş	194	52	162	1	30	8	2	70
T	1527	639	1189	4	411	98	51	373
U, Ū	331	132	248	3	71	31	5	74
Ü, Ū	185	61	124	2	25	10	9	37
Y	922	663	453	3	289	62	37	204
Toplam	11286	4365	8392	56	2747	611	429	2844

Altay lehçesine ait kelimeler genellikle konuşma dilinden derlenmiştir. Bazı kelimelerin Verbitskiy'in sözlüğünden alındığı görülmüştür. Radloff, Verbitskiy'den aldığı kelimeleri "W." kısaltmasıyla belirtmiştir. Bu kısaltmayı da hangi ağızdan almışsa o ağzın kısaltmasının önüne yazmıştır. Verbitskiy'in sözlüğünden en fazla Teleüt ağzından kelime almış, Tel. W. şeklinde göstermiştir. OSTN'de Altay lehçesine ait toplam 300 kelime Verbitskiy'den alınmıştır.

Tablo 3: *OSTN'de Verbitskiy'in sözlüğünden alınan Altay lehçesi ağızlarına ait kelime sayıları*

Tel. W.	251
Töl. W.	1
Leb. W.	10
Kumd. W.	37
Tub. W.	1
Toplam	300

2. BÖLÜM

ALTAY TÜRKLERİ VE ALTAY LEHÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Altay Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi

Türklerin kadim yurtlarından olan, Altay Cumhuriyeti'nin toprakları Dağlık Altay bölgesi olarak da bilinir. Bu topraklarda milattan önceki devirlerde Sakalar ve Hunlar hüküm sürmüştür. Milattan sonraki devirlerde ise sırasıyla Göktürk, Uygur ve Kırgız kağanlıklarına yurt olmuştur (Somuncuoğlu, 2002: 141).

10. yüzyılın başlarına doğru bölgede Kırgızların egemenliği bitince Kıtanlar bölgenin yeni hâkimi olmuştur. 12. yüzyılın sonlarında Altaylarda geçici bir Nayman hâkimiyeti olmuş; 13. yüzyıldan sonra Altay Türkleri Cengiz İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir (Arıkoğlu, 2011: 141; Gömeç, 2015: 285-286).

Altay bölgesi 15. yüzyılda Moğolların batı kolu olan Oyrotlara (Rusların adlandırmasıyla *Cungarlara*) geçmiştir. 1756 yılında Cungar Devleti'ni Çinlilerin ortadan kaldırmasıyla bölgedeki Moğol hâkimiyeti sona ermiş ve Altay Türkleri de Çin hâkimiyetine girmişlerdir (Somuncuoğlu, 2002: 141; Arıkoğlu, 2011: 141; Gömeç, 2015: 285-286).

Altay topraklarında 17. yüzyıldan itibaren Rusların egemenliği başlamıştır. Önce Kazan Hanlığı'nın, sonra Sibir Hanlığı'nın Ruslara mağlup olmasıyla birlikte Ruslar hızlı bir şekilde Sibirya'nın içlerine doğru ilerlemiş ve kısa sürede Altaylara ulaşmışlardır. 1625-1627 yılları arasında Kuzey Altay boyları (Çalkandı, Tuba, Kumandı) Ruslar tarafından vergiye bağlanmıştır. 1756 yılından itibaren bölge tamamen Çarlık Rusya'nın egemenliğine girmiştir. 1756 yılında Çinliler, Cungar Devleti'ni mağlup edip bölgeye hâkim olunca Altay Türklerinin bir bölümü hem Çinlilere hem de Ruslara vergi vermeye başlamışlardır. O tarihlerden itibaren çift vergi veren Altay Türkleri, *Dvoyedantsı* "çift vergi veren" adıyla anılır olmuşlardır (Somuncuoğlu, 2002:141; Killi Yılmaz, 2011: 26).

Ruslar her ne kadar erken devirlerde Altaylara kadar ulaşmış olsalar da, 19. yüzyıla kadar bölgede kesin bir hâkimiyet kuramamışlardır (Somuncuoğlu, 2002:141). Ruslar, 19. yüzyıl itibarıyla Altaylarda egemenliklerini kesinleştirince

Altay bölgesinde ciddi bir Hristiyanlaştırma ve dolayısıyla Ruslaştırma politikası başlatmışlardır. Bu amaç doğrultusunda 1830 yılında Altay Ruhani Misyonu kurulmuş ve misyonun başına Makariy Gluharov getirilmiştir. Gluharov'un *Ortodoksluk Ruslukla aynıdır,* ilkesinden de anlaşılacağı üzere bu misyon, Çarlık Rusyası'nın Altaylardaki sömürü ve asimilasyon politikalarında aktif rol oynamıştır (Somuncuoğlu, 2002:141-142; Topsakal, 2017: 221).

Hristiyanlığı kabul eden Altay Türklerine maddi yardımlar yapılmış, verimli topraklar tahsis edilmiş ve onların ödediği vergiler azaltılmıştır. Altay Türklerinin sadece dinlerinin değiştirmesiyle yetinilmemiş, onları Ruslaştırmak için göçebe hayatlarına zorla son verilip köylere yerleştirilmiş; Ruslar gibi giyinmeleri istenmiş ve kiliseye Altay millî kıyafetleriyle gelmeleri yasaklanmıştır (Somuncuoğlu, 2002: 142).

Altayların toprakları verimli olduğu için bu bölgeye çok kalabalık Rus göçleri olmuştur. Özellikle 1855'te çıkarılan bir kanun gereğince, Rus göçmenlerin Altaylarda istedikleri yere yerleşmelerine müsaade edilmesiyle birlikte bölgenin demografik yapısında Altay Türklerinin aleyhine büyük bir değişim yaşanmıştır. Öte yandan yerleşik hayata geçmiş bulunan yerli halk, yeni gelen göçmen Ruslar arasında çok hızlı bir asimilasyon sürecine girmiştir (Gömeç, 2015: 286).

Altay Türklerinin zor şartlar altında yaşamaları, yoğun asimilasyon politikalarına maruz kalıp millî benliklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları gibi sebeplerden dolayı, 19. yüzyılın sonuna doğru *Burhancılık* taraftarları arasında ilk milliyetçi hareket patlamıştır. Altaylardaki bu hareket, *Ak Caŋ (Ak Yaŋ)* adıyla yeni bir inanç sistemi olarak, Hristiyanlığa ve Şamanizm'e karşı ortaya çıkmıştır. Onlara göre kurban eti yemek ve Ruslarla oturup kalkmak günah sayılıyordu. Bu harekete Çet Çelpan adında bir Türk kamı önderlik etmiştir. Çet Çelpan, 1904 yılında binlerce soydaşına *Ak Caŋ* öğretilerini anlatırken Ruslar tarafından tutuklanmış, iki yıl sonra esaretteyken ölmüştür (Somuncuoğlu, 2002: 142; Arıkoğlu, 2011: 146; Gömeç, 2015: 291).

20. yüzyılın başlarında Altaylarda *Ak Caŋ* hareketi dışında bir başka milliyetçi hareket daha ortaya çıkmıştır. Ekim Devrimi'yle Çarlık Rusyası'nın yıkılması

Altaylardaki Türk milliyetçileri için önemli bir fırsat olmuştur. Şubat 1918'de Dağlık Altay Kurultayı toplanmış ve Altaylar dışında Hakas ve Tuvaları da içine alan Altay Cumhuriyeti'nin kurulması girişiminde bulunulmuştur. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmış ve 1919 yılında Altay bölgesinde Sovyet Rusya'nın hâkimiyeti kesinleşmiştir (Somuncuoğlu, 2002: 143).

Sovyet Rejimi döneminde, 1922'de Altay Türklerinin meskûn olduğu bölge *Oyrot Özerk Bölgesi* ilan edilmiş ve 1948 yılına kadar bu adla anılmıştır. Altay bölgesine gelen ilk misyonerler tarafından 1830 yılında bir misyon merkezi olarak kurulan *Ulalu, Gorno-Altaysk* adıyla bölgenin başkenti yapılmıştır. Bu şehir 1932-1948 yılları arasında *Oyrot-Tura* olarak da adlandırılmıştır. 1948'den sonra *Oyrot Özerk Bölgesi, Dağlık Altay Özerk Bölgesi'*ne dönüştürülmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 3 Temmuz 1991'de aynı sınırlar içinde *Altay Özerk Cumhuriyeti* kurulmuştur (Killi Yılmaz, 2011: 26; http://www.altai-republic.ru/about-the-region/history/ (erişim tarihi: 10.10.2018).

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Sovyet Rusya'nın idaresi altındaki ulusların millî uyanışla kendi devletlerini kurma hareketleri başlamıştır. Bu millî uyanış Altayları da etkilemiştir. Altaylar, Rusya'dan ayrılıp bağımsız devlet olmak için siyasi girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimler neticesinde 3 Temmuz 1991'de aynı sınırlar içinde *Altay Özerk Cumhuriyeti*'ni kurarak *özerk cumhuriyet* statüsü elde etmiş ve 1993 yılında da Altay Cumhuriyeti'nin en yüksek yasama organı olan *Yüksek Sovyet'*in *El-Kurultay*'a dönüşmesini sağlamışlardır. Yine 1993 yılında Rusçanın yanında bölgenin yerel ana dili olan Altay lehçesini "özerk cumhuriyetin" resmî dili ilan ettirmişlerdir (Somuncuoğlu, 2002: 144; Killi Yılmaz, 2011: 26).

Altay Özerk Cumhuriyeti, günümüzde 92.902 kilometrekarelik bir yüz ölçümüne sahiptir. Kuzeybatısından Altay Krayı, kuzeydoğusundan Kemerovo eyaleti (oblastı), doğusundan Hakas ve Tuva Özerk Cumhriyetleri, güneyinden Moğolistan ve Çin, güneybatısından Kazakistan sınırlarıyla çevrilidir.

Harita 1: *Altay Cumhuriyeti'nin idari sınırları*

20. yüzyılın başlarında Altay Cumhuriyeti'nin nüfusu 75.000 civarındaydı. Bunların %57'si Altay Türkleri, %40'ı Ruslar, %2'si Kazak Türklerinden oluşuyordu. Altay bölgesinin dinî yapısı ise %67 Ortodoks Hristiyan, %31 Şamanist ve Burkan, % 2 Müslüman şeklindeydi (Somuncuoğlu, 2002: 142).

Altay Cumhriyeti'nin 2010 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 206.168'dir. Bu 206.168 kişinin 114.802'i (%55,68) Rus, 68.814'ü (%33,37) Altay Kiji, 12.524'ü (%6,07) Kazak Türkü, 3648'i (%1,76) Telengit, 1891'i (%0,91) Tuba, 1113'ü (%0,53) Çalkandı, 1062'si (%0,51) Kumandı[24], 1010'u (0,48) Ukraynalı, 700'ü (%0,33) Alman, 87'si (%0,04) Şor, 37'si (0.01) Teleüt[25], 480'i (%0,23) diğer etnik gruplardan oluşmaktadır (Killi Yılmaz, 2016: 410). 20. yüzyılın başında bölgede ortalama %60'a %40 Türk asıllıların lehine olan etno-demografik yapı, 100 yıl içinde tamamen tersine (%40 Türk asıllılar-%60 Rus-Alman-Ukraynalı vb.) dönmüştür.

[24] Altay Cumhuriyeti sınırları dışında 1401 Kumandı Altay Krayı'nda, 225 Kumandı da Kemerovo Bölgesi'nde yaşamaktadır (Killi Yılmaz, 2016: 410).

[25] Teleüt Türklerinin esas kitlesi Kemerovo Oblastı'nda (2520 kişi) yaşamaktadır (Killi Yılmaz, 2016: 410).

Aşağıda verilen tabloda Çarlık Rusya döneminden günümüze kadar farklı zaman dilimlerinde yapılan nüfus sayımları sonucunda Altay Türklerinin bölgedeki demografik değişimi daha açık görülmektedir:

Tablo 4: *1897-2010 yılları arasında Altay boylarının nüfus sayıları*

		1897	1926	1939	1959	1970	1979	1989	2002	2010	2010 Konuşur Sayısı
Güney Altay Boyları	**Altay Kiji**	20915	39062	46490 Oyrot	44654	54614	58879	69409	67239	74238	55720
	Teleüt	9200	1898	-	-	-	-	-	2650	2643	975
	Telengit	5169 Çuytsı	3415	-	-	-	-	-	2399	3712	Altay Kijiler içinde
Kuzey Altay Boyları	**Çalkandı**	907	-	-	-	-	-	-	855	1181	310
	Kumandı	4092	6335	-	-	-	-	-	3114	2892	738
	Tuba	6342	12	-	-	-	-	-	1565	1965	229

Kaynak: (Patkanov, 1912: 77; Killi Yılmaz, 2016: 404, 407)

Yukarıdaki tabloya göre sadece Altay Kijilerin sayıları artmıştır. Onların da nüfuslarına göre konuşur sayıları azdır. Diğer Altay boylarının hem nüfusları hem de konuşur sayıları yok olma seviyesine gelmiştir. UNESCO'nun *Atlas of the World's Languages in Danger (Tehlikedeki Dünya Dillerinin Atlası)* (2010) adlı çalışmasında diller, kuşaktan kuşağa aktarılabilme potansiyellerine göre *güvende (safe)*ve *ölü (extinct)* arasında altı seviyede[26] sınıflandırılmıştır. *Dünya Dilleri Atlası* Türk lehçeleri açısından incelendiğinde sadece bağımsız Türk devletlerinde konuşulan lehçelerin şimdilik güvende olduğu görülmektedir. Güney Altay lehçesi *kesinlikle*

[26] Bu altı seviye aşağıdaki gibidir:
Güvende (safe): Bütün kuşaklar dili konuşmakta ve dil kuşaklar arasında kesintisiz aktarılmaktadır.
Savunmasız (vulnerable): Çoğu çocuk, dili konuşuyor ancak belirli alanlarla sınırlı olabilir (ev vb.).
Kesinlikle tehlikede (definitely endangered): Çocuklar artık ana dilini ana dili olarak öğrenmiyor.
Ciddi tehlikede (severely endangered): Dil; dede, nine ve yaşlı kuşaklar tarafından konuşulmaktadır. Ebeveyn kuşağı bunu anlayabilirken, çocuklarla veya kendi aralarında konuşmazlar.
Kritik tehlikede (critically endangered): En genç konuşmacılar dede, nine, yaşlılardır ve dilini kısmen ve nadiren konuşurlar.
Ölü (extinct): Hiç konuşuru kalmamıştır.
(http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/atlas-of-languages-in-danger/, Erişim tarihi: 12.10.2018)

tehlikede (definitely endangered), Kuzey Altay lehçesi ise *ciddi tehlikede (severely endangered*) sayılmıştır (Killi Yılmaz, 2016: 428; http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php).

2.2. Altay Türkleri

Altay Türkleri, Altay dağları bölgesinde yaşamalarından dolayı *Altay* adıyla anılmışlardır. Radloff, *Altay* adının bazı araştırmacılar tarafından *Ala-Tau "Ala dağ", Altın-Tau "Altın dağ"* şeklinde açıklandığını ve kendi fikrince bu adın *Al-Tayga "yüksek taşlı dağ"* olması gerektiğini belirtmiştir (C I 1954: 71). Yakın zamanda yapılan bir çalışmada çeşitli fonetik deliller sunularak *Altay* isminin *altun* "altın" kelimesinin fonetik ikizi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yıldız, 2018: 195).

Rus literatüründe *Altaylılar* olarak tanımlanan bu Türk topluluğu 17. ve 18. yüzyıl Rus yönetiminin ve 19. yüzyılın ilk yarısında gezginlerin kayıtlarında iki ayrı grup olarak tarif edilmiştir. Kuzeydekiler *Kara Orman Tatarları, Kuzey Altay Tatarları*; güneydekiler ise *Asıl Altay Tatarları, Kalmuklar (Ak Kalmuklar, Sınır Kalmukları, Dağ Kalmukları)* şeklinde tanımlanmıştır (Pritsak, 1959: 569).

Radloff, 1882'de yayımladığı *Phonetik Der Nördlichen Türksprachen* (Kuzey Türk Dillerinin Ses Bilgisi) adlı eserinde *Kuzey Altay Tatarları* başlığı altında *Kumandı, Lebed, Kara Tatar (Tuba)* ve *Şor Türklerini* almıştır. *Gerçek Altay Tatarları* başlığı altında da *Altay Kalmukları, Dvoyedanlar ve Teleütleri* zikretmiştir (1882: XXVI-XXX).

Verbitskiy, 1893'te yayımlanan *Altayskiye İnorodtsı* (Altay Yerlileri) adlı eserinde Oyrotların torunu olarak gördüğü Altayları*; a) Altay Kalmıkları (Altay Kiji), 2. Kalmık Dvoyedanlar (Uranhaylar), 3. Teleütler, 4) Kara Tatarlar* şeklinde gruplandırmış ve devamında geleneksel yaşantılarının anlatıldığı bölümde *kuzey* ve *güney* ayrımını vurgulamıştır (Verbitskiy'den aktaran Killi Yılmaz, 2011: 27).

Bu hususta günümüzde kabul edilen yaygın görüş Güney Altay Türkleri; *Altay Kiji, Teleüt* ve *Telengit*; Kuzey Altay Türkleri de *Çalkandu (Lebed), Tuba* ve *Kumandı* şeklindedir. İlk tasniflerde Altay Türklerine Şor Türkleri de dâhil edilmiştir. Ancak *Şorlar,* son yıllardaki bilimsel çalışmalarda *Hakas Türklerinin* alt grubu olarak sayılmaya başlanmıştır.

Altay Türklerinin kökenleriyle ilgili çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu hususta Radloff ve Aristov, Kuzey Altay Türklerinin Türkleşmiş Samoyed ve Ket kavimlerinin torunları olduklarını söylemiştir (Tıdıkova, 2012: 527). Omeljan Pritsak, Güney Altaylıların antropolojik olarak *Tuva, Yakut ve Moğollarla* ortaklık gösteren mongoloid ırk içinde yer aldıkları (bu sebeple Kalmuk dendiği); Kuzey Altaylıların ise *Ob-Ugur, Samoyedler*de olduğu gibi Avrupai ırk içinde yer alan Ural tipi özellikler taşıdığını belirtmiştir (1959: 568).

Potapov'a göre *Güney Altaylıları*n yakın tarihî ataları, çok eski devirlerden beri Altaylarda yaşayan, Türkçe konuşan Kıpçak boylarıdır. Bu Kıpçaklar, Cuci ulusunun ve aynı şekilde Altın Ordu Devleti'nin dağıldığı ve Kazak halklarının teşekkül ettikleri Türk boylarının büyük göçünün yaşandığında Altay'a gelmişlerdir. Altay'a sonradan gelen bu Kıpçak unsurlar Göktürk Kağanlığı döneminin Altaylı eski Türk kabileleri (Telesler, Türgeşler vb.) ve Batı Moğol etnik unsurlarıyla karışmışlardır. Altay Türkleri eski kaynakların birçoğunda *Telengit* ya da *Teleüt* olarak geçmektedir. *Telengit, Teleüt ve Teles* isimleri *Tele* etnonimi üzerine Moğolca çokluk eki getirilmesiyle oluşmuştur (2014: 50, 52). Ayrıca Potapov, Kuzey Altaylıların ise Altay-Sayan yaylasının dağlık bölgelerinde çeşitli *Türk, Ugor, Samoyed* ve *Ket* etnik topluluklarının tarihî süreç içerisinde uzun süre devam eden etkileşimleri sonucu oluştuğunu belirtmiştir (1953: 251-252).

Potapov, Altay Türklerinin etnik oluşumunda ve dillerinin gelişiminde Moğolların etkisine dikkat çeker. Potapov'a göre 15. yüzyıl sonunda Oyrot Hanlığı Altay bölgesini ele geçirince kendi göçebe Moğol kabilelerini Altaylara yaymıştır. Altaylara gelen bu göçebe Moğol kabileleri, Altay Türkleri arasında kısmen asimile olmuşlardır. Böylece Batı Moğollarının, Altay Türklerinin etnik teşekkülü üzerine etkisi 18. yüzyılın ikinci yarısında Cungar Devleti'nin Çinliler tarafından mağlup edilişine kadar devam etmiştir (2014: 50).

Pustogaçev, *Çağdaş Altaylar*ın, eski Çin kaynaklarındaki İskitlerin yerine geçen Eski Türk *Tele* ve *Tukyu* boylarından olan eski *Uygurlar, Kimek Kıpçaklar, Yenisey Kırgızları, Oğuzlar vb.* boylardan meydana geldiğini ileri sürmüştür (1997:299).

Baskakov'a göre Kuzey Altay Türkleri, *Samoyed* ve *Ugor-Fin* etnik unsurlarınının etkisiyle oluşmuştur. Ayrıca Baskakov, Altaylardaki boy isimlerinin (*Teles>Tölös, Kıpçak>Kıpçak, Kırgız>Kırgıs, Türgeş>Tirgeş, Toguz-oguz>Togus, Tarduş>Todoş, Az>Tört As, Çik>Çıgat)* Orhon Yazıtları'nda rastlanan Eski Türk boy isimlerine benzerliğinden dolayı Çağdaş Altaylıların kökeninin, *Eski Kırgız, Uygur, Oğuz* ve *Kıpçak* kabilelerine dayandığını belirtmiştir (1958: 27-28).

Eski Türk boylarıyla olan ilişki dile de yansımıştır. Kuzey Altay ağızlarında Eski Türkçenin özellikleri daha iyi korunmuş, Güney Altay Türkçesi ağızlarında da Eski Kırgız Türkçesi özellikleri korunmakla beraber Kıpçak Türkçesi özellikleri de yoğunluktadır (Baskakov, 1958: 27-28).

Ortaya atılan görüşlerden çıkan ortak sonuca göre Kuzey Altay Türkleri, *Eski Uygur, Kimek-Kıpçak, Yenisey Kırgızları, Oğuzlar* ve Altay bölgesinin Türk olmayan yerli kavimlerinden *Samoyed, Ket, Ugorlar*'a dayanmaktadır. Güney Altay Türkleri ise Eski Türk boylarından olan *Tele ve Tukyuların* torunlarıdır (Ozonova, 2016: 26).

2.2.1. Güney Altay Türkleri

2.2.1.1. Altay Kijiler

Radloff, kendilerini *Altay Kiji* veya nadiren *Oyrot*[27] olarak adlandıran asıl Altay Türklerinin, Ruslar tarafından da *Altay Kalmukları* olarak anıldığını belirtmiştir. Ayrıca Katun ve Çarış Nehri havzalarında göçebe bir hayat süren Asıl Altayların, 6044 erkek ve 5780 kadın olmak üzere toplamda 11824 kişi olduklarını ilave etmiştir (1882: XXIX).

Asıl Altay Türkleri kendilerini *Altay ve Altay Kiji* olarak adlandırırlar. Tarihî kaynaklarda ve resmî belgelerde *Altay, Dağlı, Ak Kalmuk* ve *Sınır Kalmukları* olarak geçerler (Ozonova, 2016: 28).

---

[27] Altay Türkleri, Oyrot adını 17. yüzyıl ortalarından 18. yüzyıl ortalarına kadar idaresi altında kaldıkları Oyrot Devleti'nden almışlardır. Bu kelime, *Oyrot <oyra-t (-t Moğolca çokluk eki)* "yakınlar" şeklinde ortaya çıkmıştır (Menges, 2009: 397).
Ekrem Kalan, *Oyrot* adının kaynağıyla ilgili yaptığı açıklamada, bazı araştırmacılara göre Oyrotların kendilerini *Oironhon (yakınlar/komşular)* diye adlandırdığını, ancak bu adın *Oin İrgen* veya *Oin Ard (Orman Halkı)* isimlerinden gelmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir (2008: 2).

Altay Kijiler Onguday, Şebalin, Üst-Kan, Mayma, Çemal, Üst Koksa bölgelerinde Katun, Ursul, Sema, Peşçanaya, Çarış ve Mayma nehirlerinin kıyılarında yaşarlar. Mayma Nehri kıyılarında yaşayanlar kendilerini *Mayma Kişi* olarak da adlandırırlar (Güner Dilek, 2015: 25; Ozonova, 2016: 28).

Altayların büyük bir kısmı kırsal kesimde yaşamakta ve genellikle hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. At, sığır, keçi ve yak (Tibet sığırı) yetiştiriciliği başlıca uğraşlarıdır. Küçük çapta bahçe tarımı da yapmaktadırlar (Killi Yılmaz, 2011: 21).

Altayların geleneksel dinî inançları Şamanizmdir. 1750'li yıllardan sonra Altaylar arasında Hristiyanlık yayılmaya başlamıştır. 1830'da Altay Ruhani Misyonu'nun kurulması Hristiyanlığın yayılımını hızlandırmıştır. 1900'lerin başında Altaylar arasında *Ak Cang (Ak Yang)* diye adlandırdıkları Burhanizm yaygınlaşmıştır. Burhanizm inancının Şamanizm'le olan ortak yönleri bu inancın Altaylar arasında çabuk benimsenmesini sağlamıştır (Ozonova, 2016: 24).

Altay Türkçesi yazı dili, Altay Kiji ağzı (Asıl Altay ağzı) esas alınarak oluşturulmuştur. Eskiden *Oyrot Til* olarak da bilinen Altay Türkçesi, günümüzde Altay Cumhuriyeti'nin Rusçayla birlikte resmî dilidir (Ozonova, 2016: 23).

2.2.1.2. Teleütler

Kendilerini *Teleŋet, Teleŋut, Payat* ve *Tadar (<Tatar)* olarak da adlandıran *Teleütler; Kemerovo* eyaletinde, *Büyük ve Küçük Baçat nehirleri* kıyılarındaki *Belovo ve Guryevsk* bölgelerinde, *Çeluhoyevo, Bekovo, Verhovskaya, Şanda, Çerta, Kamenka* ve *Ulus* köylerinde, *Novokuznetsk* şehrinde, Altay Krayı'nda *Zarinsk* ve *Kışmanovsk* bölgelerinde, *Çumış Nehri* kıyılarında ve Altay Özerk Cumhuriyeti'nde *Şebalin* bölgesinde *Sema Nehri* kıyılarında yaşarlar. Ayrıca 17. yüzyılda Cungarlar tarafından göç ettirilen Teleütlerin bakiyesi olarak günümüzde hâlâ Çin'de Sincan-Uygur Özerk bölgesinin *Altay* ilçesinde yaklaşık 50 kişi civarında *Teleüt* grubunun yaşadığı bilinmektedir (Killi Yılmaz, 2011: 30; Alimov ve Shadyhanov, 2013: 50, 55).

Teleütler, Rusların Sibirya'ya gelmeleriyle birlikte tarihî kaynaklarda yer almaya başlamışlardır. 17. yüzyıl Rus belgelerinde *Ak Kalmık (Rus. Белыя калмыки)*

olarak adlandırılmışlardır. 18. yüzyılda Moğollarla birlikte Cungarya'ya sürülmüşler ve 150 yıllık bir zaman diliminde bugünkü topraklarına kısım kısım dönebilmişlerdir (Caferoğlu, 1988: 8; Killi Yılmaz, 2011: 30)

15. yüzyıl sonlarında ve 16. yüzyıl başlarında *İrtiş* steplerinde *Ob Nehri* ve bu nehrin kolları olan *İnya, Çarış, Aley* kıyılarında göçebe olarak yaşayan Teleütler bugünkü yaşadıkları *Kemerovo* bölgesine 1658-1665 yılları arasında gelmişlerdir (Akalın, 1997:427).

Teleütler, Rusların Güney Sibirya'daki ilermesini uzun süre engelleyerek 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Güney Sibirya'nın siyasi tarihinde aktif rol oynamışlardır. Ancak ilerleyen yıllarda Rusların hem askerî açıdan güçlenmeleri hem de nüfus olarak kalabalıklaşmaları ve Cungar Devleti'nin bölgede önemli bir güç konumunda olmasıyla Teleütlerin siyasi ve askerî güçleri zayıflamış, nüfusları da iyice azalmıştır. 17. yüzyıldaki nüfuslarının 10 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1816 yılında Sibirya'daki *Vergi Komisyonu* Teleütlerin nüfuslarının 4000'e yakın olduğunu bildirmiştir (Alimov ve Shadyhanov, 2013: 51-52). Radloff, 19. yüzyılın ikinci yarısında Kuznetsk bölgesinde 2991 (1498 erkek, 1493 kadın), Biysk bölgesinde ise 2791 (1353 erkek, 1438 kadın) olmak üzere toplam 5782 Teleüt'ün yaşadığını belirtmiştir (1882: XXX). Potapov, Asıl Altay Türkleri arasında yaygın olan *ala kainnaŋ kop Teleŋit (Alacalı kayın ağacından çok olan Teleŋitler), alton tümen Teleŋit (altmış tümen*[28] *Teleŋit)* gibi deyimlerden yola çıkarak Teleütlerin nüfusunun eski devirlerde 600 bine yakın olduğunu öne sürmüştür (2014: 57).

Rusya'da 1897 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Teleütlerin nüfusu 9200 olarak belirlenmiştir. Bunların 4426'sı Kuznetsk bölgesinde Baçat nehri boylarında, 2263'ü Çulım bölgesinde (Bozkır Altayı'nda), 713'ü Tom nehri havzasında, geri kalanları ise Dağlık Altay bölgesinde yaşamaktaydı (Alimov ve Shadyhanov, 2013: 52). İlerleyen yıllarda Teleütlerin büyük çoğunluğu ya Ruslaşmış ya da diğer Türk soylu halkların bünyesinde erimiştir. 2010'da yapılan nüfus sayımında, Teleütlerin toplam nüfusunun 2643 olarak tespit edilmesi, bu duruma önemli bir delil olarak gösterilebilir.

[28] tümen: 10.000

Altay Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan Teleütler 1922'den 1990 yılına kadar *Altay Kiji, Telengit, Kumandı, Çalkandu* gibi diğer boylarla birlikte *Altay ulusu* bünyesine dâhil edilmişlerdir. Ancak Teleütlerin önemli bir kısmının Altay bölgesi sınırları dışında (Kemerovo bölgesinde) ikamet etmesi, onların Altay ulusu bünyesinde uluslaştırılmasına önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bu durumun sonucunda Teleüt Türkleri, Altay ulusundan ayrı olarak Rusya Federasyonu Parlamentosu Milliyetler Şurası'nın 24 Şubat 1993 tarihli kararıyla *"az nüfuslu yerli halk"* statüsü elde etmişlerdir. Rusya Federasyonu'nda 2002'de yapılan nüfus sayımında Teleütler, 2650 kişilik ayrı bir etnik yapı olarak gösterilmiştir (Alimov ve Shadyhanov, 2013: 54-55).

Radloff, 19. yüzyılın ikinci yarısında Teleütlerin yerleşik olarak köylerde yaşadığını ve çoğunlukla tarımla ilgilendiklerini belirtmiştir. Dinî inanç yönünden Şamanizm'e sıkı sıkıya bağlı olduklarını, hatta Hristiyanlığa geçmiş ilk Teleütlerin dışlandıkları için köylerinden göç etmek durumunda kaldıklarını söylemiştir (1882: XXX).

Günümüzde, Teleütlerin geçim kaynaklarının temelini tarım ve kömür ocağı işçiliği oluşturmaktadır. Dinî inanç yönünden ise tamamına yakını Ortodoks Hristiyanlığı benimsemiştir. Kendilerini *Kalmak* olarak adlandıran bir Teleüt grubu Tatarların etkisiyle Müslüman olmuştur (Alimov ve Shadyhanov, 2013: 60-61).

Teleüt ağzı, Altay Türkçesinin ilk yazı dilinin temeli olması açısından önem arz etmektedir. Bilindiği üzere 1830'da Altay Ruhani Misyonu kurulunca bölgede misyonerlik faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla, 1845 yılında Teleüt ağzı esas alınarak Altay Türkleri için 27 harflik bir alfabe geliştirilmiştir. Böylece Teleüt ağzı 1922 yılına kadar Altay Türkçesinin yazı dili olmuştur. 1922 yılında Altay Kiji ağzına dayalı yeni bir yazı dili oluşturulunca Teleüt ağzı önemini kaybetmiştir.

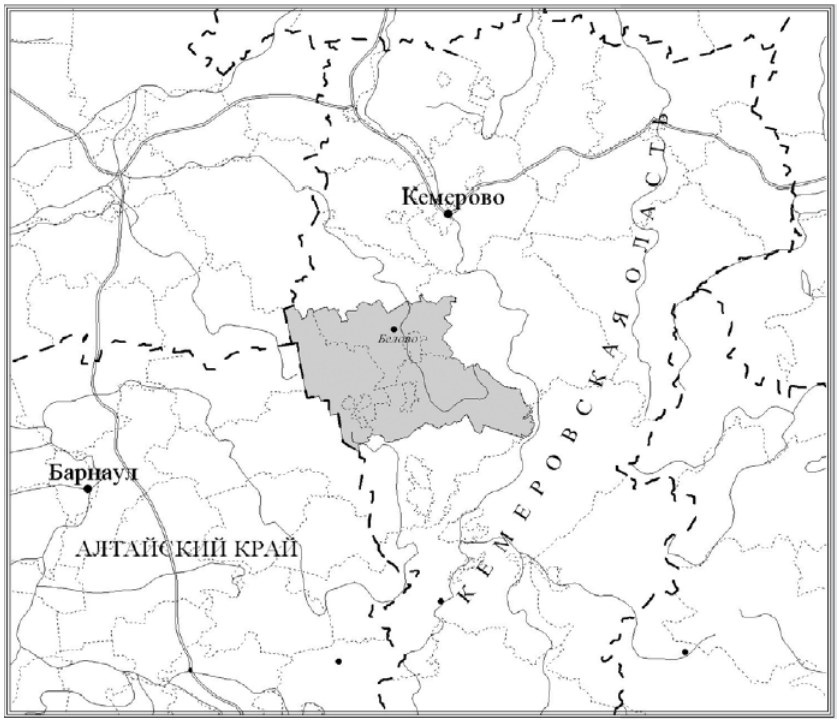
1993 yılında Teleütler, *"az nüfuslu yerli halk"* statüsü kazanmalarına bağlı olarak dillerini, kültürlerini koruma yönünde önemli haklar elde etmişlerdir. Kendi kültürlerini korumaya yönelik faaliyet olarak 1990'lı yılların başında Teleüt ağzı için 38 harften oluşan (Kiril esaslı) yeni bir alfabe oluşturulmuştur. 1995'ten bu yana

Teleüt ağzının bu yeni alfabesiyle 10'a yakın kitap yayımlanmıştır (Alimov ve Shadyhanov, 2013:62; Tybykova, 2016: 426).

Teleüt ağzı tarih öncesi dönemde *Ket ve Ob-Ugric* dilleriyle, Eski Türkçe döneminde İrani dillerle, sonraki dönemde Moğolca ve günümüzde başta Rusça olmak üzere Sibirya Türk lehçeleri ve Altay Türkçesinin edebî dilinden etkilenmiştir. Teleüt ağzı söz varlığı olarak yoğun bir şekilde Moğolcadan etkilenmiştir. Ayrıca az da olsa Arapça ve Farsçanın etkisi vardır. Teleüt ağzının söz varlığı, en eski seviyeden başlayarak Altay dilleri, ondan sonra ortak Türkçe ve Moğolca dönemi, onun ardından Moğolcanın etkisi ve son olarak Rusçanın etkisi şeklinde çeşitli katmanlara ayrılmaktadır (Tybykova, 2016: 425, 428).

2010 nüfus sayımına göre Teleütlerin toplam nüfusu 2643 olarak belirlenmiştir. 2643 kişi içinde 975 kişi ana dilinin Teleüt ağzı olduğunu belirtmiştir. Teleüt ağzı UNESCO'nun Tehlikedeki Dünya Dilleri Atlası'na göre "bağımsız bir dil olarak 'yok olma tehlikesi altındaki yerli Sibirya halk ve dilleri" içerisinde yer almaktadır (Alimov ve Shadyhanov, 2013:50, http://lingsib.iea.ras.ru).

Harita 2: *Teleütlerin yaşadığı bölge*

kaynak: (Turayev vd., 2005:263)

2.2.1.3. Telengitler ve Telesler (Tölösler)

Telengitler, Altay Cumhuriyeti'nin güney doğusunda, dört ülkenin (Çin, Kazakistan, Moğolistan ve Rusya) sınırlarının kesişim noktasında *Ulagan* ve *Koş-Agaç* bölgelerinde, *Çoluşman, Başkaus, Ulagan, Çuya, Arkıt, Çagan-Uzun* nehirleri kıyılarında yaşarlar (Tıdıkova, 2012: 526).

Telengitlerin, Köktürk Kağanlığı döneminde varlığı bilinen *Tele* ve *Tukyu* boyları, bazı Kıpçak boyları ve Moğolların karışımıyla oluştuğu düşünülmektedir. Telengit ismi de *Tele* ismi üzerine Moğolca çokluk eki getirilerek oluşturulmuştur. Son dönem Rus kaynaklarında Telengitler, Teleütlerle birbirine karıştırılmıştır. Eski Ruslar, Telengitleri genellikle *Kalmuk, Uryanhay ve* nadiren de *Tadar (<Tatar)* olarak adlandırmışlardır. 1700'lü yılların sonu ve 1800'lü yılların başında Telengitler hem Ruslara hem de Çinlilere vergi ödüyorlardı. Bu sebeple onlar, *çift vergi veren*[29] anlamında *Dvoyedan* olarak da adlandırılmışlardır (Tazranova, 2016:411).

Radloff, Dvoyedanların*; Çuya, Çolışman, Başkaus* nehirleri kıyılarında göçebe olarak yaşadıklarını, Çuya boyunda oturanların kendilerini *Telengit*, Başkaus boyundakilerin *Ulan* ve Çolışman civarındakilerin de *Tölös* olarak adlandırdıklarını belirtmiştir (C I 1954: 216). Dvoyedanlar, Altay Kijiler gibi Kalmuk veya Oyrot devletine belli bir aidiyet hissettikleri için kendilerini Kalmuk veya Oyrot olarak da adlandırmışlar. 19. yüzyılın sonlarına doğru bu adlar unutulmaya başlanmıştır (Radloff, C I 1956: 262).

1897'de yapılan nüfus sayımına göre Telengit ve Teleslerin sayıları 4.849 olarak belirlenmiştir. Sovyet Rusya döneminde bunlar, Altayların bir alt etnik grubu olarak kaydedilmişlerdir. Bu sebeple 1959, 1979 ve 1989 sayımlarında Altaylara dâhil edilmişlerdir.

Telengitler, Rusya Federasyonu'nun 24 Mart 2000 tarihinde aldığı kararla *"az nüfuslu yerli halk"* statüsüne geçmişlerdir. 2002 nüfus sayımında ayrı bir etnik grup olarak yer almışlar ve nüfusları 2.368 olarak belirlenmiştir (Tazranova, 2016:412).

---

[29] Dvoyedanlar 1866 yılına kadar hem Rusya'ya hem de Çin'e vergi vermişlerdir.

Telengitlerin temel dinî inançları Şamanizm'dir. Ulagan bölgesinde yaşayan Telengitler 19. yüzyılın ikinci yarısında Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Şamanizm ise Koş-Agaç bölgesinde yaygındır (Tıdıkova, 2012: 526; Tazranova, 2016:411).

Telengitler günümüzde yarı göçebe bir hayat sürüp büyükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadırlar (Tazranova, 2016:412).

Telengitlerin kendilerine ait bir yazı dili yoktur. Altay yazı dilini kullanmaktadırlar. Telengit ağzı, Altay edebî diline göre fonetik, morfolojik ve leksik açıdan önemli farklılıklar gösterir. Kuzey Altay ağızlarına özellikle de Tuba ağzına yakınlığı da dikkat çekicidir (Tazranova, 2016:412). Günümüzde Telengit ağzı hızlı bir şekilde Altay edebî dilinin bünyesinde kaybolmaktadır. Bölgede resmî ve etkin dillerin, Altay edebî dili ve Rusça olması bu durumun en önemli nedenidir (Tıdıkova, 2012: 526).

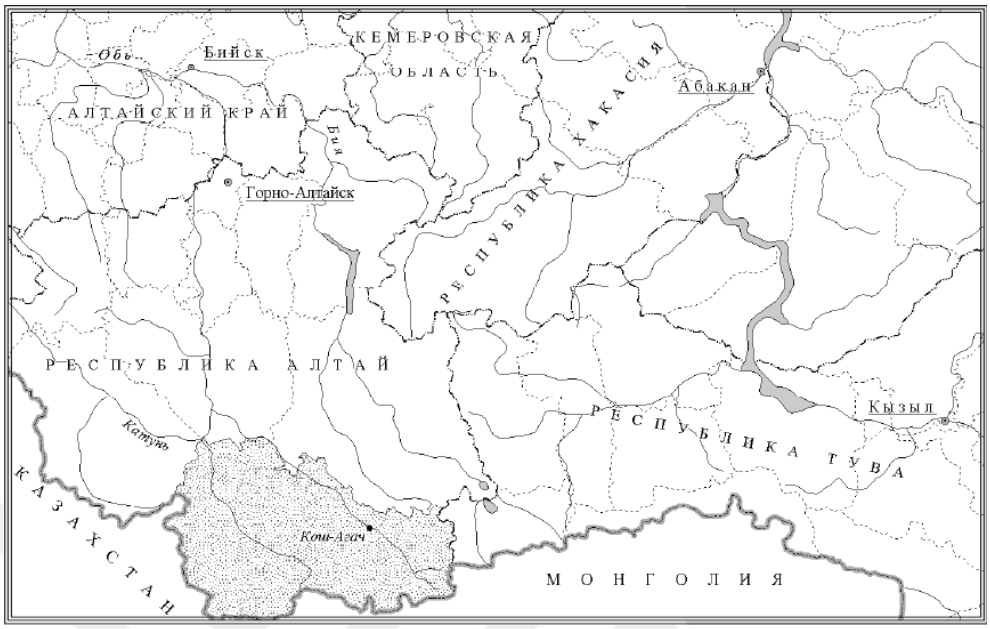
Radloff, Altay Kijiler ve Telengitlerin diliyle ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

"Altaylılarla Dvoyedanların dili bütün bölgede tamamiyle aynı olup pek eski hususiyetler gösteren saf bir Türk lehçesidir. Bu durum Altaylıların çoktan beri güneydeki Türk boylarından ayrılarak asırlar boyunca Moğollar arasında tamamıyla tecrit edilmiş bir hâlde yaşadıklarını açık bir şekilde ispat etmektedir. Batı Moğolları ile birlikte yaşayıp onların devletine tâbi olduklarından Altay dili pek tabiî olarak Moğolcadan bir sürü yabancı söz almıştır. Fakat bu malzeme gerek ses ve gerek gramer bakımından Türkçe idyomlarla tamamen işlenmiş olduğundan Türkçe ve Moğolcanın karışması ile mahlût bir dil meydana gelmemiştir." (C I 1956: 270)

Radloff, OSTN'de Telengit adı yerine Tölös adını kullanmış ve Altay lehçesi ağızları içerisinde en az Tölöslerden örnek almıştır.

Baskakov, Telengit ağzını iki alt ağza ayırarak Teletsk Gölü'nün güneyinde Çolışman ve Başkaus nehirleri kıyılarındakilere *Telengit-Teless ağzı*, Çuya nehri kıyılarındakine de *Çuy ağzı* demiştir (1958: 67-68).

Harita 3: *Telengitlerin yaşadığı bölge*

kaynak: (Turayev vd., 2005:257)

2.2.2. Kuzey Altay Türkleri

2.2.2.1.Tubalar

Tubalar, kendilerini *Tuba Kiji*, *Tuva Kiji* veya *Jış Kiji, Yış Kiji*; Ruslar da *Çernevıy Tatar*[30] *(Kara Tatar)* olarak adlandırırlar. Tuba adı onlara komşuları *Altay Kijiler* tarafından verilmiştir. Kendilerini *Yış Kiji* "Orman insanı" olarak adlandırmışlardır. Altay Cumhuriyeti'nde *Maymin, Çoy*, kısmen *Turaçak* bölgelerinde yaşamaktadırlar (Potapov, 2014:59; Ozonova, 2012:389).

Radloff, Tubaları *Kara Orman Tatarı* olarak zikretmiştir. Tubaların kökenini, Altaylı ve Teleüt kabileleri ile karışıp Türkleşen Samoyedlere dayandırır ve eski bir Çin kavmi olan Dubolarla da ilişkili olabileceklerini işaret eder (C I 1954: 213). Tubaların eski Çin halkı Dubo ile ilişkili oldukları sonraki yıllarda Yadrintsev gibi bilim adamlarınca tekrar dile getirilmiştir. Baskakov, Köktürk Kağanlığının Uygurlar tarafından mağlup edilmesinden sonra Altay bölgesine gelen *Tölös, Tirgeş* ve *Tokuz-*

[30] Radloff'a göre "Çernovıy Tatarıy" sözü Yış Kiji sözünün tercümesidir. Bunun sebebi de Tubaların tamamının Katun Nehri'nin doğusunda çam cinsinden sık ormanlarla kaplı dağlarda yaşamasıdır. Çünkü o zamanlar bu gibi ormanlı dağlara Ruslar "çeren", Tubalar ise "yış" derlermiş (C I 1954:213).

Oğuz kabileleri ile Altayların yerli halkı olan Samoyedlerin etkileşimiyle oluştuğunu düşünmektedir (1958: 10).

Potapov, Radloff'un öne sürdüğü Türkleşmiş Samoyed tezine şiddetle karşı çıkar ve Baskakov'la benzer görüşler ileri sürer. Ona göre Tubaların etnik tarihî kökenleri karışıktır, büyük ihtimalle Samoyedlerin Eski Türk boyları ile karışmasıyla oluşmuşlardır (2014: 72).

Radloff, 19. yüzyılın ikinci yarısında Tubaların nüfusunu 1794 erkek ve 1670 kadın olmak üzere toplam 3464 olarak verir (C I 1954:214). Tubalar, 2000 yılında Rusya Federasyonu'nun aldığı kararla *"az nüfuslu yerli halk"* statüsüne geçmişlerdir (Turayev vd., 2005: 283). Bu yıla kadar Altay halkı içinde sayılırken 2002 nüfus sayımında ayrı bir etnik grup olarak sayılmışlar ve sayıları 1565 kişi belirlenmiştir. Bu 1565 kişinin sadece 408'i Tuba ağzını konuşabildiğini belirtmiştir. 2010 sayımında da 1965 kişi olmuşlardır. Nüfusları artmasına rağmen konuşur sayıları 229'a düşmüştür (Ozonova, 2012:389). Bu durumda Tubaların bulundukları bölgelerde çok azınlıkta kalmaları, baskın Rus kültüründe asimile olmaları ve Altay Cumhuriyeti'nin iki resmi dilinin Rusça ve Altay Kiji ağzına dayanan edebî dil olması etkilidir (Tıdıkova, 2012: 528-529).

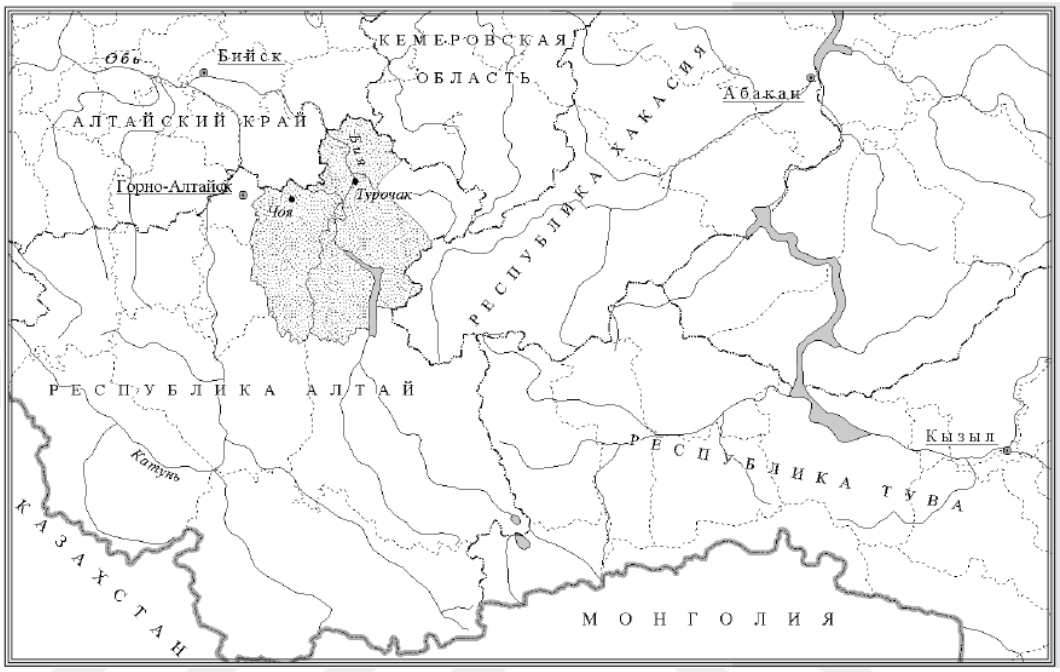
Son yıllarda yapılan araştırmalar neticesinde Tuba ağzının yok olma seviyesine geldiği söylenebilir. Çünkü Tubalar arasında ana dilini sadece ileri yaştakiler konuşmakta, çocuklar arasında neredeyse hiç bilen yoktur. Rusça tamamen Tuba ağzının yerini almak üzeredir (Güner Dilek, 2015: 46).

Altay bölgesinde Ruslar gelmeden önce bile yerleşik hayat süren Tubalar, 19. yüzyılda çoğunlukla avcılık, katran tohumu ve kök toplayıcılığıyla geçimlerini sağlamışlardır (Radloff, C I 1954:213). Günümüzde geçim kaynakları; et ve kürk için yabani hayvan avcılığı; sap, kök, yumru, soğan, fıstık vb. yenilebilir bitki toplayıcılığı, çapalama tarzı toprağı işleme üzerine kuruludur (Potapov, 1954: 63; Tıdıkova, 2012: 529).

19. yüzyılın sonuna kadar Tubaların büyük bir bölümü Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmiştir. Ancak onların Hristiyanlığı sadece görünüşte kalmıştır. Gündelik

yaşamlarında eski inançları Şamanizm'in etkileri devam etmektedir (Turayev vd., 2005: 283).

Harita 4: *Tubaların yaşadığı bölge*

kaynak: (Turayev vd., 2005: 279)

2.2.2.2. Çalkandılar (Lebedler)

Kuzey Altay topluluklarından biri olan Çalkandılar kendilerini *Çalkandu, Şalkandu, Şalkaŋu, Şalkan (Kiji)* olarak adlandırırlar. Önceleri onlara Kuu (<Kuğu) Nehri'nin kıyılarında yaşamalarından dolayı *Kuu Kiji* "Kuğu insanı" denmiştir. Ruslar da kuğu kelimesinin Rusçasıyla ilişkili olarak Çalkandıları *Lebedinskiye Tatarı, Lebedintsı* şeklinde adlandırmışlardır (Cayım vd. 2004:146).

Çalkandılar günümüzde *Kurmac-Baygol, Suranaş, İtkuç, Sankino, Kebezen ve Biyk*a bölgelerinde yaşarlar. Sayıları az da olsa *Tondoşka, Nova, Troitsk, Çuyka, Tuloy ve Turaçak* bölgelerinde de Çalkandı vardır (Cayım vd., 2004:147; Güner Dilek, 2013:276).

Çalkandılar, Rus Türkoloji literatüründe, ilk defa, 1861'de yaşadıkları bölgeyi ziyaret eden Radloff tarafından farklı bir etnik grup olarak tanımlanmıştır (Nevskaya vd., 2016:81). Radloff bu dönem için Çalkandıların genel nüfuslarıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. 1897 sayımında 907 kişi olarak kaydedilmişlerdir (Patkanov,

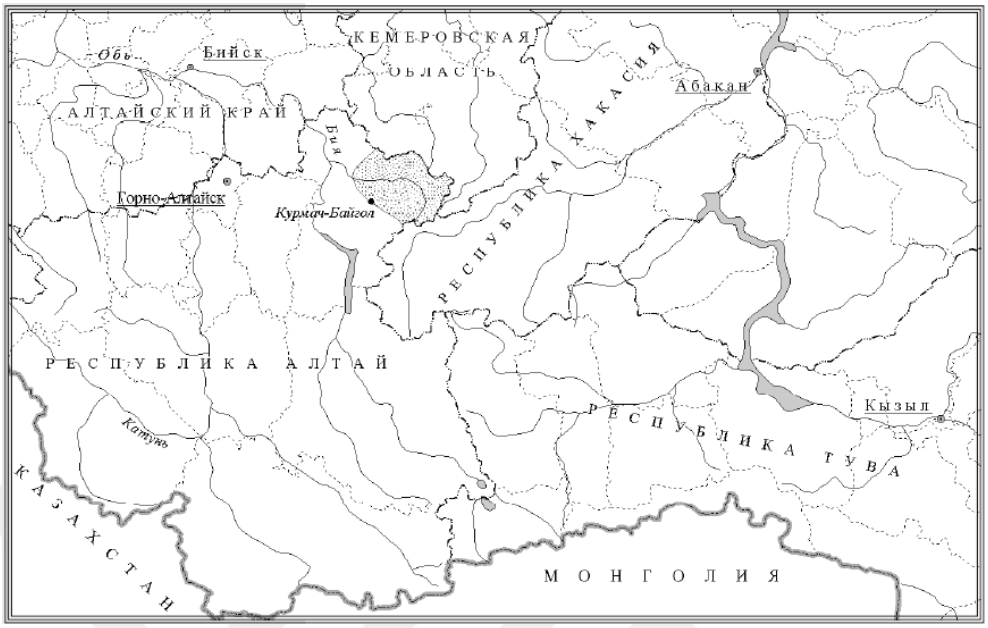
1912:77). Çalkandılar Sovyet Rusya döneminde Altay halkı içine dâhil edildiklerinden bu tarihlerdeki nüfuslarıyla ilgili kesin bir yoktur. Altay hükümetinin verilerine göre 1997 yılındaki nüfusları 1689'dur. 2000 yılında "*az nüfuslu yerli halk*" statüsüne geçmişlerdir. Nüfusları 2002 genel sayımında 855 kişi (539'u Çalkandı ağzını kısmen konuşmaktaydı.), 2010 sayımında ise 1181'dir. Sayıları artmasına rağmen konuşur sayıları 310'a düşmüştür (Nevskaya vd., 2016:82; Turayev vd., 2005:341).

Tuba ve Kumandılara göre Çalkandılar kendi millî benliklerine ve ağızlarına daha iyi sahip çıkmışlardır. Rusçayı çok iyi bilirler, Altay Türkçesini anlarlar ancak konuşmakta zorlanırlar (Cayım vd., 2004:47).

Çalkandıların temel geçim kaynakları avcılık, fındıkçılık, balıkçılık, arıcılıktır. Tarım yaygın değildir. Dinî inanç olarak Hristiyanlık ve Şamanizm'e bağlıdırlar (Tıdıkova, 2012:529, Nevskaya vd., 2016:81).

Çalkandıların kendilerine ait bir yazı dili yoktur. Ancak son zamanlarda Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Kolu Filoloji Enstitüsünden araştırmacılar Çalkandı ağzı için bir imla geliştirmişler ve bu imla ile 2004 yılında *Aba-d'ıştıŋ aŋ-kuştarı* (Kadim Tayganın Hayvanları ve Kuşları) adlı bir çocuk kitabı yayımlanmıştır. Frankfurt Üniversitesi ve Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Kolu Filoloji Enstitüsünden araştırmacılar Çalkandı ağzı için а, б, в, г, ғ, д, е, ё, ж, жь, з, и, й, к, қ, л, м, н, нь, ң, о, ö, п, р, с; т, ть, у, ӱ, ф, х, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ь, э, ю, я harflerinden oluşan bir alfabe önermişlerdir (Nevskaya vd., 2016:84).

Harita 5: *Çalkandıların yaşadığı bölge*

kaynak: (Turayev vd., 2005:342)

2.2.2.3. Kumandılar

Kuzey Altay Türkleri içinde yer alan Kumandılar kendilerini *Kuvandı, Kuvanta, Kuvandık, Kuvandıg, Kuvandıx, Kumandı, Kumundı, Kubandı, Kuwandı, Kuwandı, Kuvandık, Gomandı, Gubandı, Gumanda, Gumandı, Guwandı, Kıwanda* şeklinde adlandırmaktadır (Güner Dilek, 2016: 3). Ruslar arasında da Kumandin olarak bilinmektedirler. Tıdıkova, *Kumandin* kelimesinin sonundaki -n'nin Rusça etnik adlandırmalarda kullanılan bir ek olduğunu ve -dı'nın ise Moğolca bir sıfat eki olduğunu söylemiştir (2012:530).

Potapov, Kumandıların etnik olarak Kuman Kıpçaklarıyla aynı olduğunu düşünmektedir (Potapov, 2000: 96). Figen Güner Dilek, Satlayev'in 'Kumandı' etnoninimini Eski Türkçe 'sarı, solgun' anlamına gelen (<*ḳub) kelimesiyle ilişkilendirdiğini belirtmiş, ayrıca *ḳub kelimesinin türevlerinin *ḳuba "sarı, solgun, açık sarı", ḳup ḳuu "solgun"* şeklinde bugünkü Altay Türkçesinde de (ATS, 126) kullanılıyor olmasını Satlayev'in görüşüne delil olarak sunmuştur (2016: 4).

Kumandılar, Altay Cumhuriyeti sınırları içinde *Turaçak* ilçesinin *Şunarak, Surbaşevo, Tondoşka, Sankin* köylerinde ve *Gorno-Altay*'da; Altay Krayı'nda

Krasnogorskoye (eski adı *Starobardinsk*), *Solton* ve *Biysk*, *Kemerovo* oblastında *Taştagol* bölgesinde yaşarlar (Ozonova, 2016: 29; Güner Dilek, 2016: 4).

Kumandılar, *Örö Kumandı* 'Yukarı Kumandı' ve *Aldına Kumandı* 'Aşağı Kumandı' olmak üzere iki gruba ayrılmaktadırlar (Radloff C I 1954: 212-213; Cayım vd., 2004:148).

19. yüzyılın sonlarına kadar Şamanizm inancına bağlı kalmışlardır. Radloff, 1860'lı yıllarda Kumandıların inatçı ve sert karakterleriyle geneneklerine en sadık Tatarlar olduğunu ve dolayısıyle onlara Hristiyanlığı kabul ettirme hususunda misyonerlerin bir başarı sağlayamadıklarını söylemiştir (1956: 372). Ancak Ruslar Altay bölgesinde iyice hâkimiyet sağlayınca misyonerlik faaliyetlerinin artması ve baskılar sonucunda Kumandılar da diğer Altay boyları gibi Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Günümüzde resmî olarak Ortodoks Hristiyan olan Kumandıların gündelik yaşantılarında geleneksel inançları olan Şamanizm'in izleri görülmektedir (Güner Dilek, 2016:3).

Kumandılar eski devirlerde avcılık, toplayıcılık, at yetiştirciliği ve çapalama tarımı ile uğraşmışlardır. Altay bölgesinde kademeli bir şekilde Rus nüfusunun artmasına bağlı olarak Ruslardan etkilenerek pulluk (saban) tarımına geçmişlerdir. Bundan sonra daha modern tarım aletleri kullanmaya başlamışlardır. Buğday, arpa ve yulaf başta olmak üzere tahıl tarımı yaygınlaşmıştır (Vizer ve Kalinina, 2013:8). 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sedir kozalağı toplayıcılığı ve kürk hayvanı avcılığı önemli gelir kaynakları olmuş. Rusların etkisiyle arıcılıkla da uğraşmaya başlamışlardır. Sovyet Rusya döneminde Kumandıların çoğu kollektif çiftliklerde, devlet çiftliklerinde ve tarımsal işletmelerde çalışmaya başlamıştır (Turayev vd., 2005: 110). Ayrıca Kumandılar eski devirlerden beri dokumacılıkta mahirdirler (Tıdıkova, 2012: 530).

Radloff, 19. yüzyılın ikinci yarısında Kumandıların Biy Nehri kıyılarında dağların kuzey yamaçlarında beş on evden oluşan küçük köyler hâlinde yerleşik bir hayat sürdüklerini ve çoğunlukla tarımla uğraştıklarını belirtmiştir. Bu köylerde oturan Kumandıların yarı yarıya Ruslaştığını ve 1869 yılında Yukarı Kumandıların nüfuslarının 606, Aşağı Kumandıların 1571 olarak tespit edildiğini belirtmiştir (C I

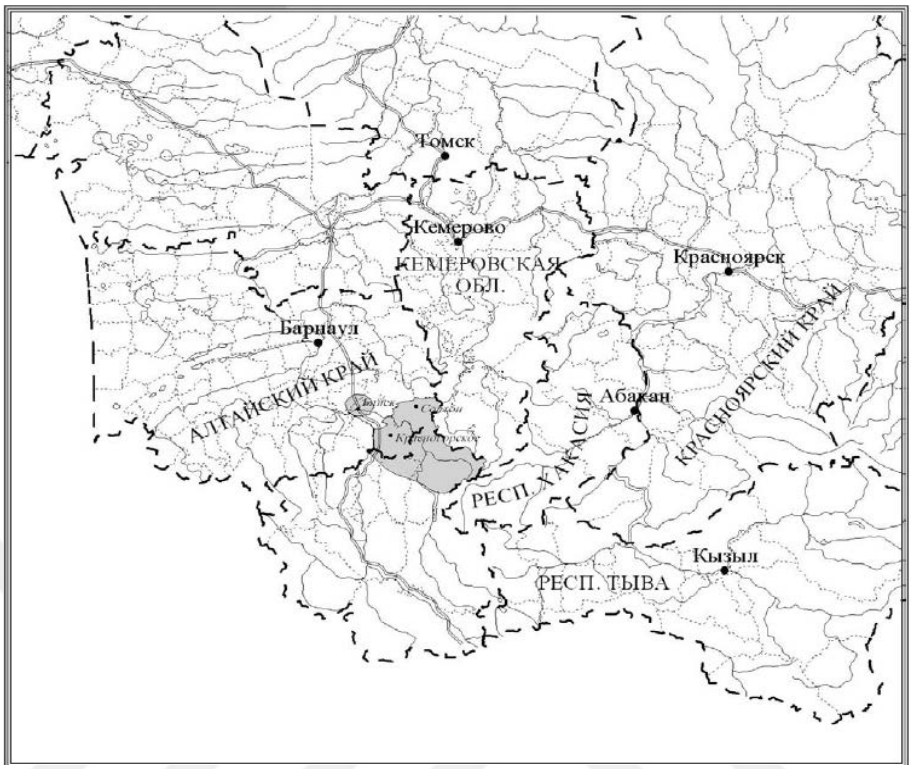
1954: 212-213). Kumandıların nüfusu 1897 sayımında 4092, 1926'da ise 6335'tir (Turayev vd., 2005: 107). Sovyet Rusya döneminde Altay halkı içinde sayıldıkları için onların 2002 yılına kadarki sayılarıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur.

Kumandılar, 1993 yılında Şorlar ve Teleütlerle birlikte "*Küçük Kuzey Halkları*" içine dâhil edilmişler ve Rusya Federasyonunun 24 Mart 2000 tarihinde aldığı kararla da Altay Kijiler hariç diğer bütün Altay boylarıyla birlikte (Teleüt, Telengit, Tuba, Çalkandı) "*az nüfuslu yerli halk*" statüsünde sayılmışlardır (Killi Yılmaz, 2011: 34). Bu tarihten sonraki nüfus sayımlarında ayrı bir etnik grup olarak kabul görmüşlerdir. 2002 yılındaki nüfusları 3114'tür. 2010 yılında ise 2892'dir. 2010 yılında Kumandıların 1061'inin Altay Cumhuriyeti'nde, 1401'inin de Altay Krayı'nda Solton ve Krasnogorsk bölgelerinde; 225'inin Kemerovo bölgesinde yaşadıkları ve konuşur sayılarının 738 olduğu belirtilmiştir (Killi Yılmaz, 2016: 421).

Diğer Altay Türkleri gibi Kumandılar da 1922 yılına kadar Teleüt ağzı esas alınarak oluşturulan yazı dilini kullanmışlar, 1922'den sonra Altay Kiji ağzı temelli yazı dilini kullanmışlardır. 1933 yılında N. A. Kalanakov ve K. İ. Filatov tarafından Kumandı ağzı esas alınarak Novosibirsk'te Latin harfleriyle *Kumandı Bukvar* adlı bir alfabe kitabı oluşturulmuştur. *Kumandı Bukvar,* Kumandı ağzı için ilk yazı dili girişimi olarak tarihî bir öneme sahiptir (Baskakov, 1972: 5; Güner Dilek, 2016:5).

Kumandı ağzı, diğer Kuzey Altay ağızları gibi UNESCO'nun *ciddi tehlike altındaki diller* listesindedir. Figen Güner Dilek Kumandı ağzının yok olma seviyesine gelmesinin sadece nüfus azlığına bağlanamayacağını açıklamıştır. Nüfus azlığıyla birlikte Kumandıların geniş bir coğrafyada değişik dilsel topluluklar içinde dağınık ve erimiş hâlde yaşıyor olmalarının da bu süreçte çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Özellikle Rusçanın etkisinin yanında Hakas, Şor ve Altay edebî dillerinin de bu süreçte çok önemli olduğunu söylemiştir (Güner Dilek, 2012: 272).

Harita 6: *Kumandıların yaşadığı bölge.*

kaynak: (Turayev vd., 2005:108)

2.3. Altay Lehçesi ve Ağızlarının Çağdaş Türk Lehçeleri Tasniflerindeki Yeri[31]

Türk lehçeleri üzerine tasnif denemeleri 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı meşhur eserinde yaptığı tasnifle başlamıştır. Çağdaş Türk lehçeleriyle ilgili tasnifler ise 1806'da Johann Adelung'la başlatılmıştır.

Adelung, Türk boylarının dil özelliklerinden ziyade boy adlarına göre bir tasnif yapmıştır. Onun tasnifine göre *Kuzey Tatarları, Asıl Tatarlar* ana başlığı altında *Moğol-Tatar ırkı* bünyesinde *Teleütler* ve *Telengitler* yer almıştır.

---

[31] Bu bölümde1990 yılına kadarki tasniflerde aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır:
Reşit Rahmeti Arat (1987). "Türk Şivelerinin Tasnifi". Makaleler. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 69-149.
Talat Tekin (2005). "Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Tasnifi". *Makaleler 3-Çağdaş Türk Dilleri*. Ankara: Grafiker Yayınları: 361-386

1823'te H. J. von Klaproth Türk lehçelerini 23 bölüme ayırmış ve Altay Türkçesi için sadece *Teleütler*e yer vermiştir. 1826'da Adriano Balbi *Güney Sibiryalılar* başlığı altında *a) Tubalar, Tubalılar veya Kırgıstar, b) Teleütler, Tölötler*i almıştır. 1827'de Wilhelm Fredrik Palmblad *Türkçe Konuşan Fakat Türk Aslından Olmayan Kavimler* başlığı altında *Tubalar ve Teleütler*i de almıştır. Joseph von Hammer 1836'da yaptığı tasnif denemesinde Sibirya grubunda sadece *Çuvaş, Yakut ve Başkurtları* zikretmiş, Altay lehçesi dâhil diğer Sibirya lehçelerini tasnife almamıştır. 1840'ta İlya Nikolayaviç Berezin *Tatar veya Kuzey Grubu (Kıpçak)* başlığı altında *Sibirya* alt başlığı ile yetinmiştir.

Talat Tekin, buraya kadar olan tasniflerin dil özelliklerine göre yapılmadığını, sadece Türk boylarını etnik adlara göre değişik başlıklar altında sıralayan tasnif denemelerinden ibaret olduğu söylemiştir. Onlar içinde sadece Berezin'in tasnifinde bazı seslik ve linguistik ölçütler kullanılarak tasnif yapıldığını eklemiştir (2005:361).

Radloff, 1882 yılında yayınladığı *Phonetik der Nördlichen Türksprachen* (Kuzey Türk Dillerinin Ses Bilgisi) adlı çalışmasında Türk lehçeleri üzerine yaptığı ayrıntılı tasnif denemesinde Altay Türkçesi ve ağızlarını *Doğu Lehçeleri* başlığı altında *1. Asıl Altay lehçeleri: a) Altay, b) Teleüt), 2. Kuzey Altay lehçeleri: a) Lebed, b) Şor)* olarak sınıflamıştır. Günümüzde artık Hakas Türkçesinin bir ağzı olarak kabul edilen Şor lehçesinin, Altay lehçesi içinde gösterilmesi dikkat çekicidir.

1885'te Herman Vambéry'nin tasnifinde Altay Türkleri *Sibirya Türkleri* ana başlığı altında *1.Teleüt (Telengit Kiji) 2. Altay (Altay Kiji, Altay Kalmıkları, Dvoyedanlar) 3. Tuba (Tuba Kiji, Yış Kiji, Urenḫay, Çernevo), 4. Kumandı (Kumandı Kiji, Ak Kalmıklar)* şeklinde ayrı ayrı alt başlıklarda değerlendirilmiştir. Bu tasnifte dil özelliklerinden ziyade coğrafi durum ve tarihî gelişim göz önünde bulundurulmuştur.

1894'te Nikolay Fedoroviç Katanov ayrıntılı bir tasnif yapmamıştır. Altay Türklerinin içinde olabileceği grup için *Kuzey Grubu* ana başlığı altında *Ob Havzası Türklerinin Lehçesi* şeklinde genel bir sınıflandırma yapmıştır. 1896'da N. A. Aristov *Doğu Grubu* ana başlığı altında *Altay* ve *Soyon Türklerini* almıştır. Altay ve Soyonların, Türklerin eski yurdunda oturduklarını ve onların torunu olduklarını ve

bir dereceye kadar Yenisey ve Samoyed kavimleriyle karışmış olduklarını söylemiştir. 1896'da Léon Cahun, Uygur Türklerinden neşet ettiğini düşündüğü Türk boylarını *Şark Grubu* başlığı altında toplamış ve *Altay Türklerini*, *Altay* alt başlığında göstermiştir. 1910 yılında Fedor Evgeneviç Korş'un tasnifinde, *Kuzey Grubu* içinde *Altay*, *Teleüt,* ve *Tubalar* zikredilmiştir. 1917 yılında Ramsted, Altayları *Kuzey Grubu* ana başlığı altında *y- bölümü (tō ve tū<taġ)* içinde *Altay (Altay Kalmıkları, Teleüt, Lebed, Kumandı)* şeklinde göstermiştir. Julius Németh 1917'de *kelime başı /y-/ sesine* göre bir sınıflandırma yapmıştır. Kelime başı /y-/ sesini muhafaza eden bütün tarihî ve çağdaş Türk lehçelerini */y-/ grubu* başlığı altında değerlendirmiştir. Bu tasnifte özel olarak belirtmese de Altay lehçesinin de */y-/ grubunda* olduğu anlaşılmaktadır.

1922'de Samoyloviç, Radloff ve Korş'un tasniflerinden yola çıkarak geliştirdiği tasnif denemesinde z~r denkliği, d>z>y değişimi, tek heceli ve çok heceli kelimelerin sonundaki /-ġ/ sesi, eklerin başındaki /ġ-/ sesi ve ol-~bol- gibi seslik ölçütler kullanarak Türk lehçelerini altı ana başlığa ayırmıştır. *Altay lehçesi* ve *ağızlarını Taw Grubu (Kuzeybatı, Kıpçak)* çağdaş Türk lehçeleri içinde *1. z (tokuz), 2. y<d (ayak<adak), 3. bol-, 4. -w (taw<taġ), 5. -<-ġ (tawlı<taġlıġ), 6. ġ-(kalġan)* seslik özellikleri barındıran lehçeler arasında *a) Altay, b) Teleüt, c) Kumandı* ağızlarını şeklinde göstermiştir.

1934'te Vasiliy Alekseviç Bogoroditskiy Türk lehçelerini yedi ana başlığa ayırmıştır. *Altay Grubu* başlığı içinde Altay lehçesini *Güney Bölümü (1. Asıl Altay "Altay Kişi, Altay Kalmıkları")* ve *Kuzey Bölümü (1. Kumandı, 2. Tuba, 3. Şor)* şeklinde almıştır. Lajos Ligeti 1934 yılında yaptığı tasnifte Türk lehçelerini altı ana başlığa ayırmıştır. *Sibirya Dilleri* ana başlığı altında on sekiz Türk lehçesini almıştır. Bu on sekiz lehçenin 1. *Altay, 2. Teleüt, 3. Kumandı, 4. Lebed, 5. Tuba* olmak üzere beşini Altay lehçesi ve ağızları oluşturmaktadır.

1949'da Martti Räsänen Altay lehçesi ağızlarını *Kuzey Doğu Grubu* ana başlığı altında */y-/ bölümü* alt başlığına ayırmıştır. Räsänen /y-/ bölümünü *Kuzey Altay lehçeleri ve Asıl Altay lehçeleri (Altay Kalmıkları, Oyrot)* olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kuzey Altay lehçeleri içinde *1. Baraba (Baraba bozkırı), 2. Kumandı*

(taġ), 3. Lebed (taġ), 4. Tuba (Yış Kiji-tau); Asıl Altay lehçeleri içinde *1. Altay (tū), 2. Teleüt (tū), 3. Tölös (tū)* ağızlarını almıştır.

Baskakov 1952'de tarihî ve çağdaş Türk lehçelerini tek tasnifte göstermek suretiyle ayrıntılı ve karmaşık bir tasnif yapmıştır. Bu tasnifte Altay lehçesi ve ağızlarını *Doğu Hun Dalı* ana başlığı altında *Uygur Grubu*na dâhil etmiştir. *Kuzey Altay ağızlarını* (*Tuba, Çalkandı, Kumandı*); Hakas, Kamas, Çulım (Küerik), Şor ve Sarı Uygur lehçeleriyle birlikte *Hakas Alt Grubu* içine almıştır. *Güney Altay ağızlarını (Altay, Teleüt, Telengit)* ise Eski Kırgızca ve Çağdaş Kırgızcayla birlikte *Kırgız-Kıpçak Grubu*na dâhil etmiştir.

Reşit Rahmeti Arat 1953 yılında yaptığı tasnifte Türk lehçelerini *lehçe grupları ve şive grupları* şeklinde ikiye ayırmıştır. Altay Türkçesi ve ağızlarını *şive grupları* içinde *Kuzey tav grubuna* (ayaḳ, tav, tavlı, ḳalġan) dâhil etmiştir.

Benzing, 1959 yılında Fundamenta'nın birinci cildinde yaptığı tasnifte Altay lehçesi ve ağızlarını *Kuzey Türkçesi* ana başlığı altında *Aral-Sayan Grubu* alt başlığında *Altayca (Oyrot- Teleüt)* olarak göstermiştir.

Karl H. Menges, 1959'daki tasnifinde Baskakov gibi tarihî ve çağdaş lehçeleri bir arada değerlendirmiştir. Altı ana gruba ayırdığı lehçeler içinde Altay Türkçesi ve ağızlarını *Oyrotça (Altay Dağları) ve Lehçeleri (Altay Kiji, Telenget, Lebed, (Ku Kiji) ve Yış Kiji (Tuba))* şeklinde ayrı bir ana grup olarak belirtmiştir.

Nicholas Poppe 1965'te Türk lehçelerini beş ana bölüme ayırmıştır. Altay lehçesi *Kıpçak (ayaḳ, taw/tu, -ı) bölümü* içinde *Kırgızca ve Altayca* (ikincil uzun ünlüler, dudak çekimi ve -ma olumsuzluk ekinin başındaki /-m-/ ünsüzünün p/b'ye değişmesi) alt başlığında bulunmaktadır. 1968 yılında İran'da konuşulan ve Türkçenin uzak lehçelerinden biri olan Halaç lehçesini keşfeden Gerhard Doerfer 1971 yılında yazdığı *Khalaj Materials* adlı eserinde Halaç lehçesinin ayrı bir grup olması gerektiğini iddia ederek Türk lehçelerini yedi gruba ayırmıştır. Bu tasnifte Altay lehçesi ve ağızları özel olarak zikredilmemiş, ancak Altay lehçesinin içinde bulunabileceği *Kuzey ve Güney Sibirya Grubu*nu zikretmiştir.

Talat Tekin, 1990 yılında yaptığı tasnifte Türk lehçelerini on iki ana başlığa ayırmıştır. *Kuzey Altay ağızlarını*; Aşağı Çulım, Kondom, Aşağı Tom lehçeleriyle

birlikte *taġlıġ grubu*na dâhil etmiştir. *Güney Altay ağızları*nı ise *tūlu grubu*nda değerlendirmiştir.

1997'de Schönig'in yaptığı tasnifte Altay lehçesi ve ağızları; *Kuzey Doğu Türkçesi* ana başlığı altında, *Güney Sibirya* bölümünün *Altay Türkçesi* alt başlığı içinde, *a) Güney ağızları (Altay, Telengit, Teleüt), b) Kuzey ağızları (Kumandı, Tuba, Çalkandı)* olarak bulunmaktadır (Schönig, 2013).

Buraya kadar olan tasniflerde Altay lehçesi ve ağızlarının çağdaş Türk lehçeleri içindeki konumuna değinilmiştir. Altay lehçesinin tarihî dönemleriyle ilgili bilgi verilmemiştir. Bu hususta boşluğu Baskakov doldurmuştur. Baskakov genel Türkçenin gelişim sürecini altı döneme[32] ayırmıştır. Altay lehçesini de *Kuzey* ve *Güney* olmak üzere iki ağza ayırıp dil özellikleri ve kelime hazinesi bakımından dört döneme ayırmıştır. Bu dönemler şu şekildedir:

1. Eski Türkçe dönemi (6.-8.-12. yy)
2. Moğol dönemi (13.-17. yy)
3. Rus kolonisi dönemi (18.-20. yy başları)
4. Ekim Devrimi sonrası ve Oyrot Otonom Bölgesi dönemi (Baskakov ve Toşçakova, 1947: 233).

2.4. Altay Lehçesinin Yazı Dili Olma Süreci ve Kullandığı Alfabeler

Yaygın görüşe göre Altay Türklerinin yazı dili serüveni Hristiyan misyonerlerin çalışmalarıyla başlamıştır. Ancak son yıllarda bu alanla ilgili çalışmalarda, Altay Türklerinin Ruslardan önce özellikle resmî yazışmalarda *üzük piçik (üzük biçik, todo biçik, todo üzük, todrha üzük)* olarak adlandırdıkları Uygur yazısından geliştirilen Moğol alfabesini kullandıkları belirtilmiştir (Dırenkova, 1940: 11; Şirin User, 2015: 173).

Dikey olarak yazılan *üzük biçik* alfabesi, Altay beylerinin Oyrot Hanlığı ve Rus Çarlığı ile yazışmalarında kullanılmasının yanında, Altay Türklerinin bilimsel ve

[32] Baskakov'a göre genel Türkçenin gelişim dönemleri şu şekildedir:
1. Altay Devri (MÖ III. yüzyıla kadar)
2. Hun Devri (MS V. yüzyıla kadar)
3. Eski Türkçe Devri (V- X. yüzyıllar arası)
4. Orta Türkçe Devri (Türk boylarının oluşum devri, X-XV. yüzyıllar arası);
5. Yeni Devir (Türk boylarının oluşumu ve ulusların gelişim devri-XV-XIX. yüzyıllar arası)
6. Son Devir (XX. yüzyılın başları) (Baskakov, 1958: 27)

edebî eserlerinde de kullanılmıştır. 1865 yılında Altay Ruhani Misyonu üyesi bir yazar kitabında 18. yüzyılda Dağlık Altay bölgesinde *üzük biçik* alfabesiyle okuyup yazmanın yaygın olduğunu bildirmiştir. Eski Uygur Türkçesi döneminin önemli eserlerinden *Altun Yaruk*'ın Altay lehçesine tercümesi olan *Altan Gerel* üzük biçik alfabesiyle yazılmıştır (Güner Dilek, 2015: 37).

Ruslar, 19. yüzyılda Güney Sibirya bölgesinde hâkimiyetlerini güçlendirince yerli halka uyguladıkları Hristiyanlaştırma ve Ruslaştırma politikaları büyük bir ivme kazanmıştır. 1830 yılında Makariy Gluharov başkanlığında kurulan Altay Ruhani Misyonu Ulalu (bugünkü adı Gorno Altaysk)'da bir ilkokul açarak faaliyetlerine başlamıştır. Misyonerlik faaliyetlerinin yerel dillerle daha etkili olacağına inanan misyoner heyeti 1845 yılında Altay Türkleri için Teleüt ağzını esas alarak 27 harflik bir Kiril alfabesi geliştirmişlerdir. Böylece açtıkları misyoner okullarında, Altay çocuklarına ve büyüklere kendi yerel dilleriyle Hristiyanlık eğitimi vererek istilacı hedeflerine ulaşma noktasında büyük bir adım atmışlardır. (Alimov ve Shadyhanov, 2013: 62; Güner Dilek, 2015: 38-39).

Hazırlanan bu alfabeyle, 1864 yılından itibaren çeşitli kilise kitapları basılmıştır. 1869 yılında Kazan'da Altay lehçesinin ilk önemli grameri olan, Verbitskiy'in başkanlığındaki misyoner heyeti tarafından hazırlanan *Grammatika Altayskogo Yazıka* (Altay Dilinin Grameri) ve 1884 yılında yine Kazan'da Verbitskiy tarafından hazırlanan *Altayskogo i Aladagskogo Nareçiy Tyurskogo Yazıka* (Türk Dilinin Altay ve Aladağ Ağızları Sözlüğü) adlı eserler ilk misyoner alfabesiyle yayımlanan önemli eserlerdendir (Dırenkova, 1940: 9-10; Güner Dilek, 2015: 40).

Ekim Devrimi sonrasında Rusçadan Altaycaya geçen kelimeler bir hayli arttığından dolayı bu kelimelerin doğru yazılması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu doğrultuda 1922 yılında, daha önce hazırlanan misyoner alfabesi üzerinde eklemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Özellikle Rusça kelimeler için *в, ф, х, ц, ю, я, э, ъ, ь* harfleri eklenmiştir.

1923 yılında Altay lehçesi yazı dilinin, Altay Kiji ağzı esas alınarak oluşturulması kararlaştırılmıştır. Böylece 19. yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanan Teleüt ağzı üzerine kurulu yazı dili terkedilmiştir. Teleütlerin

büyük bir kısmının, o zaman için Altay Türklerinin yaşadığı bölgenin idari sınırlarının dışında kalmasının ve Altay Kijilerin Teleütlere göre sayıca çok kalabalık olmalarının bu kararda etkili olduğu düşünülmektedir (Şirin User, 2015: 176).

1926 yılında Bakü Türkoloji Kurultayı'ndan sonra bütün Türk toplulukları arasında Latin harflerine geçiş süreci başlamıştır (Hocayev, 2006: 122-124). Altay Türkleri de 1928 yılında *Caŋalif* adlı Latin harfli alfabeye geçmişlerdir. Bu alfabe 10 yıl kullanılmıştır. 1938 yılında Sovyet yönetimi çeşitli bahaneler uydurarak yeniden Kiril harfli alfabeye dönülmesini istemiştir. 1938'de hazırlanan Kiril harfli alfabe 1944 yılına kadar kullanılmıştır. 1944 yılında, 1938'deki alfabede yapılan değişiklikler iptal edilerek 1922 yılındaki alfabenin kullanılmasına karar verilmiştir (Güner Dilek, 2015: 40).

Altay lehçesi yazı dili, 1993 yılında Altay Özerk Cumhuriyeti'nde Rusçanın yanında ikinci resmî dil olmuştur. Günümüzde 1944'te hazırlanan alfabe kullanılmaya devam etmekte olup Altay lehçesi ile hazırlanan gazete, dergi, kitap vb. sayıları artarak yayımlanmaya devam etmektedir (Güner Dilek, 2015: 41).

Altay lehçesinin edebî dilinde sekiz normal süreli ünlünün sekiz de uzun (ikincil uzunluk) şekilleri vardır ve çok yaygındır. Uzun ünlüler için alfabelerde özel bir işaret geliştirilmemiş, uzun olan ünlüler, normal süreli ünlüler çift yazılarak imlaya yansıtılmıştır. Altay Türkçesi yazı dili için 1845 yılından günümüze kadar biri Latin harfli, dördü Kiril harfli olmak üzere toplam beş alfabe kullanılmıştır. Bu alfabeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: *Altay lehçesinde kullanılan alfabeler*

1845-1922	1922-1928	1928-1938	1938-1944	1944-	LATİN ALFABESİNDEKİ (TRANSKRİPSİYON) KARŞILIKLARI
А	А	A	А	А	a
Б	Б	B	Б	Б	b
Г	Г	G	Г	Г	g
Д	Д	D	Д	Д	d
Е	Е	JE	Е	Е	ye
З	З	Z	З	З	z
Й	Й	J	Й	Й	y
İ	И	I,i	И	И	i
Ж	Ж	Ƶ	Ж	Ж	j
К̄	-	-	-	-	ķ
К	К	K	К	К	k
Л	Л	L	Л	Л	l
М	М	M	М	М	m
Н	Н	N	Н	Н	n
Ң	Ң	ŋ	Ң	Ң	ŋ
О	О	O	О	О	o
Ө	Ө	Ɵ	Ё	Ө	ö
П	П	P	П	П	p
Р	Р	R	Р	Р	r
С	С	S	С	С	s
Т	Т	T	Т	Т	t
У	У	U	У	У	u
Ү	Ү	Y	Ю	Ү	ü
Ч	Ч	C	Ч	Ч	ç
Ш	Ш	Ş	Ш	Ш	ş
Ы	Ы	Ь	Ы	Ы	ı
Ј	Ј	Ç	ДЬ	Ј	ć
	В	V	В	В	v
	Ф	F	Ф	Ф	f
	Х	X	Х	Х	h̨
	Ц	TS	Ц	Ц	ts
	Щ	ŞC	Щ	Щ	şç
	Ю	JU	Ю	ЙУ	yu
	Я	JA	Я	ЙА	ya
	Э	E	Э	Э	e
	Ь		Ь	Ь	İnceltme işareti
	Ъ		Ъ	Ъ	Kalınlık işareti
			Ё(yo)		yo

Kaynak: (Güner Dilek, 2015: 42; Şirin User, 2015:173-180)

3. BÖLÜM

SES BİLGİSİ

3.1. OSTN'DEKİ ALTAY LEHÇESİNE AİT KELİMELERİN SES ÖZELLİKLERİ

3.1.1. Ünlüler

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde sekiz normal süreli, sekiz uzun ve üç kısa olmak üzere toplam on dokuz ünlünün kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu ünlülerin özellikleri şu şekildedir:

Çıkış sürelerine göre;

Normal süreli ünlüler: /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/.

Uzun ünlüler: /ā/, /ē/, /ī/, /ī/, /ō/, /ō̄/, /ū/, /ū̄/.

Kısa ünlüler: /ĭ/, /ŭ/, /ŭ̈/.

Dilin hareketine göre;

Kalın (art) ünlüler: /a/, /ā/, /ı/, /ī/, /o/, /ō/, /u/, /ū/, /ŭ/.

İnce (ön) ünlüler: /e/, /ē/, /i/, /ī/, /ĭ/, /ö/, /ō̄/, /ü/, /ū̄/, /ŭ̈/.

Dudakların şekline göre;

Düz ünlüler: /a/, /ā/, /ı/, /ī/, /e/, /ē/, /i/, /ī/, /ĭ/.

Yuvarlak ünlüler: /o/, /ō/, /u/, /ū/, /ŭ/, /ö/, /ō̄/, /ü/, /ū̄/, /ŭ̈/.

Çenenin açısına göre;

Geniş ünlüler: /a/, /ā/, /e/, /ē/, /o/, /ō/, /ö/, /ō̄/.

Dar ünlüler: /ı/, /ī/, /i/, /ī/, /ĭ/, /u/, /ū/, /ŭ/, /ü/, /ū̄/, /ŭ̈/.

3.1.1.1. Normal Süreli Ünlüler

3.1.1.1.1. /a/ Ünlüsü

Kalın, düz, geniş bir ünlüdür. Radloff bu sesin Rusçadaki "какъ, каменъ" kelimelerindeki /a/ sesi gibi telaffuz edildiğini belirtir (C I 1960: X). /a/ ünlüsü Altay lehçesine ait kelimelerde kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir.

Kelime başında: *aḷū* “aptal”, *amza-* “tatmak”, *ayas* “açık, bulutsuz”; *aybı* “dilek, rica”; *azıl-* “asılmak”, *argış* “yoldaş”, *abaḳḳaẏ* “1. asil kadın; kadınlara verilen saygın bir isim, 2. eş, 3. iskambil kartlarında kız”.

Kelime içinde: *arġāstan-* “kurnaz ve tembel olmak”, *açap* “aç gözlülük”, *abanat* “borç, borçlu kişi”, *kuyak* “zırh”, *paytal* “üç yaşındaki kısrak”.

Kelime sonunda: *ḳulda-* “birilerini köle yapmak”, *ḳuçḳa* “koç”, *çalba* “ilmik, kement”, *pasḳa* “büyük çekiç”, *taẏlġa* “kurban kesme”.

3.1.1.1.2. /e/ Ünlüsü

İnce, düz, geniş bir ünlüdür. Radloff’a göre bu ses, Rusçadaki “бегат, мера” kelimelerindeki /e/ sesiyle aynıdır (C I 1960: X). /e/ ünlüsü Altay lehçesine ait kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunabilmektedir.

Kelime başında: *elekte-* “alay etmek”, *eçe* “teyze”, *ekki* “iki”, *eldem* “cömert, hayırsever”, *elek* “elek, eleme aleti”.

Kelime içinde: *ēlen-* “sahip olmak, efendi olmak”, *eleŋe* “kapı kenarı”, *küneçĭ* “kıskanç, çekemeyen”, *şirdek* “döşek”, *temene* “büyük iğne”.

Kelime sonunda: *temḥele-* “başlamak, girişmek”, *teŋere* “gökyüzü”, *üde* “mola, dinlenme”, *yērbe* “yirmi”, *yispe* “sürgün, filiz”.

OSTN’deki Altay lehçesine ait bazı madde başlarında kapalı /e/ ünlüsünün kullanıldığı tespit edilmiştir. /e/ ile /i/ arası yarı geniş bir ünlü olan kapalı /e/ ünlüsünün Yenisey Yazıtları’ndan itibaren bazı metinlerde özel bir işaretle gösterildiği düşünülmüştür. Türkçede bu ünlünün varlığı hususunda Türkologlar ihtilafa düşmüştür.

İlk olarak Radloff, Türkçede asli olarak kapalı /e/’nin bulunmadığını söylemiştir. Thomsen, Orhon Yazıtları’ndaki ikili kullanımlardan ve Yenisey Yazıtları’ndaki özel işaretten (𐰇) yola çıkarak kapalı /e/ ünlüsünün var olduğunu iddia etmiştir (Yılmaz Ceylan, 1991: 151). Böylece söz konusu ünlüyle ilgili uzun süre devam edecek olan tartışmalar başlamıştır.[33]

---

[33] Bu tartışmalarla ilgili bilgilere şu kaynaktan ulaşılabilir:
Emine Yılmaz Ceylan (1991). “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”. *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, 151-165.

Her ne kadar bu ünlünün varlığıyla ilgili tartışmalar olsa da, tarihî ve çağdaş pek çok Türk lehçesinde bu ses kullanılmıştır, kullanılmaktadır. Tarihî metinlerde kapalı /e/ sesinin Yenisey Yazıtları'ndan sonra en belirgin gösterildiği (üstünlü ى ile) metin Nehcü'l-Ferâdis'tir. Günümüzde bazı Türk lehçelerinin (Azerbaycan ve Gagavuz leçeleri gibi) alfabelerinde özel bir işaretle bu ses gösterilmektedir. Bazı lehçelerde ise kullanılmadığı görülmektedir. Altay Türkçesi de bu lehçelerden biridir.

OSTN'deki Altay lehçesinin hem Kuzey hem de Güney ağızlarının genel fonetik özelliklerine göre kapalı /e/ sesi yoktur. Eski Türkçe devresinde kapalı /e/ ünlülü kabul edilen kelimelerin Altay lehçesinde genel olarak normal /e/'ye, az sayıda örnekte de /i/'ye dönüştüğü görülmüştür.

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde kapalı /e/ ünlüsünün yanlışlıkla kullanıldığı düşünülmektedir. Çünkü bir kelime aynı maddede hem normal /e/ (ä)'li hem de kapalı /e/ (e)'li yazılmıştır.

çėden ""çit, duvar" (Alt. Tel.), *ďėdekten-* "" (Tel.), *ėlek* "alay, istihza" (Leb.) *ėlekçil* "Alaycı" (Leb.), *ėmeÿle-* "alıştırmak, uydurmak" (Tel.), *kėdeneÿnek* "hemen, derhâl" (Tel. W.) *kėmegele-* "sobaya benzer çukur kazmak" (Tel.), *sėren-* "birinden şüphelenmek, kuşkulanmak" (Tel.), *tėpkĭle-* "tepmek" (Tel.).

Kem meni kijilerniŋ aḷdında adaza, anı ***mėndē*** *teŋeredeḥĭ adamnıŋ aḷdında adayırmın.* "Her kim beni insanların önünde yüceltirse, ben de onu gökyüzündeki atamızın önünde yüceltirim" (Tel.)(I/1474)

Köp adıp ***mėrgen*** *boḷbos.* "Çok ateş eden gerçek atıcı değil" (Alt.) (I/1445)

Pu attaŋ at ėken! "Ne kadar güzel bir at!" (I/1441)

Ėzen, *ėzenbe?* "Sen nasılsın?" (Tel. Alt.) (I/1889)

Kėzib ītdĭ. "O kesti" (I/1449)

Bazı örneklerde madde başı normal /e/ ünlüsüyle yazılmasına rağmen morfolojik tahlil kapalı /e/ ile yazılmıştır.

erbekte- I/800	Leb.	<ėrbek+le
erbekteş- I/800	Leb.	<ėrbekte-ş-
erkeksĭs I/778	Alt. Tel.	<ėrkek+sĭs

3.1.1.1.4. /ı/ Ünlüsü

Radloff'a göre bu ses, tam olarak bir /ı/ (ы) sesi gibi değildir. Daha ziyade /ı/ -/a/ arası, /a/'ya daha yakın bir sestir. Bu sesin söylenişinde dudaklar, Rusça /ı/ sesinde olduğu gibi diş etlerine doğru güçlü bir şekilde çekilmez ve dilin arka kısmı arkaya doğru boğuk bir hâl almaz. Rusçadaki vurgudan önce üçüncü hecede telaffuz edilen /o/-/a/ arası ses gibi söylenir (C I 1960: XI). OSTN'de /ı/ ünlüsü kelimelerin başında, içinde ve sonunda bulunabilmektedir. Zayıf bir ünlü olduğu için kelime başında az kullanılmıştır.

Kelime başında: *ıġļa-* "ağlamak", *ıḳsı-* "hıçkırmak", *ınaḳ* "dost, dostluk", *ıra-* "uzaklaşmak", *ırıs* "baht, mutluluk".

Kelime içinde: *abıļ* "Toprağı işlemek için kullanılan çapa", abışḳa "yaşlı, ihtiyar", *çırbık* "sincap", *ḳayıļ-* "erimek", *oŋdır-* "soldurmak".

Kelime sonunda: *ḳaÿġūļçı* "bekçi", *saḳı-* "beklemek, bekçilik yapmak", *saļġıntı* "serbest bırakılmış", *toḳpoḳçı* "Bir kuş türü", *yaļtı* "tembel".

4.1.1.1.5. /i/ Ünlüsü

İnce, düz, dar bir ünlüdür. Radloff bu sesi Rusça "книга, милый" kelimelerindeki "и (i)" sesiyle aynı ses değerinde olduğunu ifade etmiştir (C I 1960: XI). Altay lehçesinde /i/ ünlüsü kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir.

Kelime başında: *içki* "ayyaşlık", *idirgen* "harman yeri", *ilbi* "büyü, büyücülük", *iŋir* "akşam karanlığı, akşam kızıllığı", *işte-* "çalışmak".

Kelime içinde: *izin-* "ısınmak", *kiçemel* "gayret, çaba", *kiçik* "küçük, az", *pildi* "işaret, nişan", *tijik* "şişkin, şiş".

Kelime sonunda: *kiji* "insan", *küneci* "kıskanç, çekemeyen", *merçitki* "baykuş", *piçi-* "yazmak", *yegerbenci* "yirminci".

3.1.1.1.6. /o/ Ünlüsü

Yuvarlak, geniş, art damak ünlüsüdür. Radloff, bu sesin bütün lehçelerde aynı şekilde telaffuz edilmediğini ve lehçelerin çoğunda Rusça "мохъ, около" kelimelerindeki "o" gibi telaffuz edildiğini söylemiştir. Devamında da Kuzey Altay

bölgesinde bu sesin /a/'ya yakın bir şekilde söylendiğini eklemiştir (C I 1960:X). Altay lehçesinde /o/ ünlüsü kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir. İlk hece dışında /o/ ünlüsü ya alıntı kelimelerde bulunmakta ya da dudak uyumundan dolayı /a/ sesinin yuvarlaklaşmasıyla oluşmaktadır.

Kelime başında: *oġono* "dağ soğanı", *oduŋ* "odun", *odır-* "ateş yakmak", *oçar-* "oturmak", *obızın* "sihir, büyü"

Kelime içinde: *odor* "balık türü", *oḳpor* "bataklık", *ottot-* "otlatmak", *oẏġor-* "öğrenmek, anlamak", *oẏmoḳ* "yüzük".

Kelime sonunda: *oẏno-* "oynamak", *oşḳo-* "benzemek", *ostoḷbo* "atların bağlandığı direk", *orozo* "oruç", *ojoḳto-* "İnce ince kar yağmak".

3.1.1.1.7. /ö/ Ünlüsü

İnce, geniş, yuvarlak bir ünlüdür. Radloff'a göre bu ses bütün lehçelerde aynı şekilde telaffuz edilmez ve normal telaffuzu Almanca "mörder" kelimesindeki /ö/ sesiyle benzerdir (C I 1960: XI). OSTN'deki Altay lehçesinde /ö/ ünlüsü kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir. Yine /o/ gibi /ö/ ünlüsü de ilk hece dışında ya alıntı kelimelerde görülmekte ya da dudak uyumu sebebiyle /e/ ünlüsünden gelişmektedir.

Kelime başında: *öjöŋ* "itaatsiz, söz dinlemeyen", *ökkö-* "silmek, yok etmek", *öksüs* "öksüz", *öltürüş-* "birbirini öldürmek",

Kelime içinde: *örköş* "deve hörgücü", *örögü* "kurban etme merasimi", *öçöş-* "birbirine karşı kin duymak" *öktömdŭk* "verimlilik, üretkenlik", *ölöŋ* "ot, saman".

Kelime sonunda: *öksürö-* "öksüz kalmak", *ölöŋdö-* "saman toplamak için gitmek; saman, kuru ot biçmek", *öskö* "özge, başka", *öböḥö* "ecdad, ata", *örkö* "küçük bir bozkır hayvanı".

3.1.1.1.8. /u/ Ünlüsü

Kalın, dar, yuvarlak bir ünlüdür. Radloff, bu sesin tamamen Rusça "буду, куры" kelimelerindeki vurgulu "y (u)" sesine benzediğini belirtmiştir (C I 1960: XII). /u/ ünlüsü kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir. Son seste çok az bulunmaktadır. Son sesteki normal süreli /u/ ünlüsünün OSTN'deki Altay lehçesinde kısalma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Kelime başında: *uruş-* “savaşmak, kavga etmek”, *utḳar-* “karşılamak, karşılamaya gitmek”, *uyat* “utanç” *uzun* “uzun, uzun süre”, *uḳsım* “soğan”.

Kelime içinde: *puḽut* “bulut”, *tuşman* “1. düşman, 2. yabancı”, *ḳurut* “peynir”, *ḳurḳun* “kanat kemiği”, *suraḽ-* “sorulmak”.

Kelime sonunda: *tuḽḳu* “yuvarlak, silindir şeklinde olan”, *çupçu-* “çıkarmak, koparmak, sökmek”, *ḳuşḳuḽu* “Sibirya gelinciği (hayvan)” *ḳuẏbu* “kasırga gibi etrafta dönme, çılgınca etrafında koşma, mest olma (şaman); coşkulu sevinç”.

3.1.1.1.9. /ü/ Ünlüsü

İnce, dar, yuvarlak bir ünlüdür. Radloff bu sesin konuşmada ince /ü/ sesi olarak telaffuz edildiğini ve Almanca “Küche” kelimesindeki /ü/ sesinin hemen hemen aynısı olduğunu belirtmiştir (C I 1960: XII). /ü/ ünlüsü kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir. Son seste çok az bulunmaktadır. Son sesteki normal süreli /ü/ ünlüsünün OSTN’deki Altay lehçesinde kısalma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Kelime başında: *üçön* “otuz (30)”, *üdege* “kadın, ev hanımı”, *ülüş* “ıslak, nemli”, *üleş-* “üleşmek, bölüşmek, paylaşmak”, *ürdün* “örs”.

Kelime içinde: *d’ürük* “fıstık çamı”, *türsün* “dış görünüş”, *süskür* “süsme alışkanlığı olan”, *öçüt-* “kurtarmak, özgür bırakmak”, *külüne-* “kıskanmak”.

Kelime sonunda: *küskü “*sıçan, fare”, *üpçü* “mirasçı”, *ürḥü “*uyuklama, uyuşukluk, yorgunluk”, *üldü* “kılıç”, *ükkü* “baykuş”.

3.1.1.2. Uzun Ünlüler

Uzun ünlüler genel olarak asli ve ikincil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde asli uzun ünlü tespit edilememiştir. Ana Türkçe döneminde uzun ünlülü olduğu düşünülen[34] kelimelerle karşılaştırıldığında asli uzun ünlülerin normal süreli ünlülere dönüştüğü görülmüştür. Tespit edilen ünlü uzunlukları ikincil uzunluklardır.

İkincil uzun ünlüler, bir dilin ilk örneklerinde kısa olduğu bilinen fakat daha sonraki dönemlerde ünsüz düşmesi, ünsüzlerin sızıcılaşıp erimesi, hece kaynaşması,

[34] Söz konusu kelimelerin listesine şu kaynaktan bakılabilir:
Talat Tekin (1975). *Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s. 149-271.

ünlü birleşmesi gibi ses olayları nedeniyle uzamış olan ünlülerdir (Buran, 2008:290). Altay lehçesine ait kelimelerde ikincil uzun ünlülerin sayısı çok fazladır. Özellikle hece kaynaşmaları sebebiyle oluşan uzun ünlüler ağırlıklıdır.

3.1.1.2.1. /ā/ ve /ē/ Ünlüleri

Radloff, /ā/ sesinin Almanca "Abend" kelimesindeki /a/ sesi gibi olduğunu ve Altaylıların bu sesi uzatarak /aa/ şeklinde telaffuz ettiğini belirtmiştir (C I 1960: X) /ē/ sesi içinse Fransızca "frère, père" kelimelerindeki /è/ gibi telaffuz edildiği ve Altaylarda uzun /e/ sesinin /ee/ şeklinde söylendiği açıklamalarını yapmıştır (C I 1960: X).

3.1.1.2.1.1. İki Ünlü Arasında /d/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ Ünlüsü

Sadece *kadıt ~ kāt* "kadın" örneğinde tespit edilmiştir. OSTN'de her iki şekil de mevcuttur.

3.1.1.2.1.2. İki Ünlü Arasında /ḏ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ē/ Ünlüsü

ē (<iḏī) "Sahip, mal sahibi", *ēr* I (<eḏer) "eyer", *ēs* (<eḏiz) "yüksek, yüce".

3.1.1.2.1.3. İki Ünlü Arasında /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri

OSTN'deki güney Altay ağızlarında, /ġ/ ünsüzünün iki ünlü arasında sızıcılaşarak /-w-/'ye dönüşmesiyle yuvarlak uzun ünlülerin ortaya çıkması karakteristik bir durumdur. Ancak aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere bu ünsüzün erimesiyle uzun düz geniş ünlülerin oluşması Güney Altay ağızlarında yaygın değildir. Kuzey Altay ağızlarında ise /ā/ ve /ē/ ünlülerinin varlığı, genel olarak yuvarlaklaşma yaygın olmadığı için normal bir durumdur.

ār (<aġır) "ağır, ağırlığı olan" (Leb.), *ārçı* (<aġırçı) "sütten yapılan votkanın damıtılmasından kalan kazein" (Tel.), *ās* (<aġız) "ağız" (Tub.), *çār-* (<çıġar-) "çıkarmak" (Alt.), *çırbāḷ* (<çırbaġaḷ) "çalı çırpı" (Tel.), *çānaḳ* (<çaġanaḳ) "dirsek", *çabā* (<çabaġa) "genç, alçak orman" (Tel.), *ḳajā* (<ḳajı+ġa) "nereye" (Tel.), *ḳān* (<kaġan) "kağan, han" (Tel. Leb. Alt.), *ḳarān* (<ḳarı-ġan) "yaşlı adam" (Alt. Tel. Kumd.), *pār* (<bagır) "karaciger" (Leb.), *tarbāş* (<tarba-ġış) "tırmık" (Leb.), *ēlcek* (<egil-cek) "Esnek, bükülebilir" (Leb.), *içē* (<içegü) "iç organlar, bağırsaklar" (Alt.), *kiçēş* (<kiçegeş) "çok küçük, çok ufak" (Tub.), *tēlĭk* (<tegelek) "halka (yüzük)" (Alt.), *tērben* (<tegirmen) "değirmen" (Alt. Leb.).

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde özellikle Güney ağızlarında iki ünlü arasında /-g-/ ünsüzünün genel olarak sızıcılaşıp /-ḫ-/ ünsüzüne dönüştüğü görülmektedir. Bu durum ikincil uzun ünlü oluşumunun ara safhası sayılabilir. Altayca lehçesinin genel fonetik temayülleri göz önüne alındığında ara aşamada /-w-/ sesinin olması beklenirdi.

çēdek (<çeḫedek<çegedek) "Evli kadınların üst giyimi", *tērḭk* (<teḫerek<tegerek) "daire" (Alt.).

3.1.1.2.1.4. Kendinden Önce Bir Ünsüz Bulunan Hecelerin Başında /ġ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ Ünlüsü

yaḳḳān (<ďaḳḳılġan) "yasa, kanun", *ďamān* (<yavġan) "1. hızlı, çabuk hazırlanan yemek; yağsız, yavan yemek, 2. yemek baharatı, yemeklerin lezzetini arttırmak için eklenen çeşni".

3.1.1.2.1.5. Hece Sonunda /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri

sā- (<saġ-) "sağmak", *yā-* (<yaġ-) "yağmak", adāçı[35] (<at-ġ+çı) "atıcı", aşmāçı (<aç-ma-ġ+çı) "pinti, cimri", ūredēçi (<ögret-g+çi) "öğretmen", *yaḳşı edēçi* (et-g+çi) "hayırsever".

3.1.1.2.1.6. İki Ünlü Arasında /h/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ Ünlüsü

pā I (<Far. baha) "fiyat, değer".

3.1.1.2.1.7. İki Ünlü Arasında /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri

yā (<yaŋı) "yeni", *yāḳ* (<yaŋaḳ) "yanak", *yaḷāç* (<yaḷaŋaş) "çıplak", *yār-* (<yaŋı+ar-) "yenilenmek", *ēk* (<eŋek) "çene", *ēr* (<eŋer) "alacakaranlık, akşam karanlığı".

3.1.1.2.1.8. Hece Sonunda /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ē/ Ünlüsü

yē (<yeŋ) "yen, giysi kolu".

---

[35] *-ĀçI* ekinin Eski Türkçe döneminde fiilden isim yapan -gUçI ekinden gelebileceği de düşünülebilir. Ancak OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde ünsüzlerden sonra gelen /-ġ-/, /-g-/ ünsüzlerinin genellikle korunduğu, ünlülerden sonra ise eriyip ünlüleştiği görülmektedir. Nitekim Kırgız Türkçesinde de söz konusu ekin muadili olan –Ooç(U)/-UUçU yapısının kökeniyle ilgili açıklamada, ekin –gUçI'dan değil –(I)gçI ekinden geliştiği ihtimalinin kuvvetli olduğu belirtilmiştir (Kasapoğlu Çengel, 2017: 146)

3.1.1.2.1.9. Kelime Başında -yi- Hecesinin Erimesiyle Oluşan /ē/ Ünlüsü

ēdū̄ (<yitig) “keskin”.

3.1.1.2.1.10. Ünlü Çatışmasıyla Oluşan /ā/ Ünlüsü

amırāḳ (<amıra-aḳ) “barışsever, uysal”, *suzāḳ* (<suza-aḳ) “susayan, susamış”.

3.1.1.2.1.11. Birleşik Kelimelerde Hece Kaynaşmasıyla Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri

abāş (<ap aġaş) “bembeyaz” (Alt.), *anār* (<an yār) “Oraya, o yöne”, *ḳļāt* (<ḳıļāt< kelĭp yat) “geliyor”, tersēk (<ters ayaḳ) “köstebek”, *prāt* (<parıp yat) “gidiyor” *nērek* (<ne kerek) “ne lazım, neden, ne için”, *ırāḳ* (<ıraḳ oḳ) “yeterince uzak”, *yadāļ-* (<yad-a ḳaļ-) “uzanıp kalmak, yorgun olmak”, *pāt (<Parıp yat)* “gidiyor”.

3.1.1.2.1.12. Çekimlenme Sırasında Oluşan /ā/ ve /ē/ Ünlüleri

I) Sonu düz-geniş veya dar-yuvarlak ünlülerle biten isimlere +gA yönelme hâli getirildiğinde iki ünlü arasında kalan /g/ ve /ġ/ ünsüzlerinin sızıcılaşarak erimesiyle /ā/ ve /ē/ ikincil uzun ünlüleri oluşmuştur.

Oļ yes aḳçanı terib aļıp odus ***arbā (<arbaġa)*** *saļıb aļtır”*Onlar bu bakır paraları toplayıp otuz tane at arabasına yüklediler” (I/632)

Açınbas boļzoŋ ***mā (maġa<maŋa<menge)*** *per.* “Eğer senin için zor değilse, bunu bana ver” (I/506)

Men ***ā (<an+ġa)*** *yaman etken emes.* “Ben ona kötü bir şey yapmadım” (I/952)

Yarġā (<yargı+ga) *aļdırtıp* “Mahkemeye getirtip” (I/421)

Üstŭ erdin ***teŋerē (<teŋere+ge)*** *yapşıra üstŭ erdin ḳadū bıļa ḳadaẏ aļaļa.* “Üst dudağını gökyüzüne yapıştırıp çivi ile çaktığında” (P.d.V.I, 38,288). (I/1885)

Yürḥē (<yürgü+ge) *yürdŭ.* “O askerde idi, hizmet ediyordu” (III/607)

II) Sonu /-p/ ile biten fiillere -p zarf-fiil eki getirildiği zaman iki ünlü arasında kalan /-p-/ ünsüzünün sızıcılaşıp erimesiyle /ā/ ve /ē/ ünlüleri oluşmuştur.

Tāp (<taw-ı-p<tap-ı-p) *aļdı.* “Buldu” (I/341)

Pis abıļbıļa yımjaḳ yerdeŋ ***çāp(<çaw-ı-p<çap-ı-p)*** *aştı saļıp yadıbıs.* “Biz çapayla toprağı kazarız ve tohumu ekeriz” (Tel.) (I/583)

Pā kiji ḳılıḷu ḳazanın eŋdere ***tēp (<tew-i-p<tep-i-p)*** *ī̆yele, ḳılızınaŋ tudŭnıp alıp d'üre beret.* "Bu insan ayağı ile kulplu kazanı devirdi ve kulpundan tutarak onu alıp kaçtı" (P.d.V.I.152,15) (I/717)

III) *par- "gitmek"* fiiline *-dı görülen geçmiş zaman eki* eklendiği zaman /-r/ ünsüzünün düşmesiyle /ā/ ünlüsü oluşmuştur.

pādı (<pardı) "gitti".

Çuġuḷdap arı pādı (<pardı), çuġuḷdap meẏ keldĭ. "Sinirli oraya gitti ve sinirli bir şekilde buraya geldi" (III/2170)

IV) Bazı örneklerde ünlüyle biten fiillere –gAn geçmiş zaman ya da sıfat-fiil eki getirildiği zaman /ā/ ve /ē/ ünlüleri oluştuğu görülmüştür

Pir ūḷ ***tūpāndır (<tog-pa-gan-dır <tog-ma-gan-dır)****, pir ḳıs* ***tūpāndır (<tog-pa-gan-dır <tog-ma-gan-dır)*** "Onların ne oğlu ne de kızı vardı" (IV/1329)

3.1.1.2.2. /ī/ ve /ī̆/ Ünlüleri

Radloff, /ī/ sesinin Almanca "lieben" kelimesindeki /ie/ sesindeki gibi sonraki /i/ sesinin uzatılması şeklinde söylendiğini belirtir. /ī/ sesi içins*e Abakan lehçelerindeki uzun /ı/ sesi , /ı/ sesinin uzatılması şeklinde değil, bir sonraki sesin uzaması şeklinde telaffuz edilir*, açıklamasını yapar (C I 1960:XI).

/ī/ ünlüsü OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde çok az rastlanmıştır. Hem ince sıradan hem de kalın sıradan kelimeler genellikle /ī/ ünlülüdür. /ī/ sesinin bu denli çok kullanılmasının nedeni, Eski Türkçe dönemindeki kelimelerin ilk hecelerinin sonundaki ve nadiren de olsa iki ünlü arasındaki /-g-/ ve /-ġ-/ ünsüzlerinin -g->-y-, -ġ->-y- aşamasından sonra erimesine bağlanabilir. Bilindiği üzere /y/ sesinin, ünlüler üzerinde inceltici ve darlaştırıcı bir etkisi vardır. Bu durumda OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde genellikle /y/ ünsüzünün erimesiyle ikincil /ī/ sesinin oluştuğu söylenebilir.

3.1.1.2.2.1. Hece sonunda /ğ/ (</ġ/, /g/) Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ī̆/ Ünlüsü

çī̆ (<çığ) "çiğ, pişmemiş", *ī̆- I* (<eg-) "eğmek", *kī̆* (<kıġ) "Pislik, aşağılık, utanç, kötülük, rezalet, alçaklık".

3.1.1.2.2.2. İki Ünlü Arasında /ġ/ ve /g/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ī/ ve /ǐ/ Ünlüleri

ďīrıḷ- (<ďıġırıḷ-) "sıkıştırılmak, kıvrılmak", *īl-* (<egil-) "eğilmek, bükülmek; büzülmek, buruşmak", *tīn-* (<tegin-) "dokunmak, değmek".

3.1.1.2.2.3. Hece Sonunda /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ī/ Ünlüsü

İlgi hâli ekinin +nIŋ, +dIŋ, +tIŋ şekillerinde görülen ikincil uzunluktur. Bu uzunluğun oluşumunda, ekin bünyesindeki /-ŋ/ ünsüzünün tamamen erimeden önce yarı ünlüleşerek /-y/'ye dönüşmesinin etkili olduğu görülmektedir.

mendī (<mendiŋ) "benim", *sendī* (<senniŋ) "senin", *slerdī* (<slerdiŋ<sizlerniŋ) "sizin"

Pu at kemdī? "Bu at kimin?" (II/1214)

3.1.1.2.2.4. Hece Sonunda -ŋki Ses Grubunun Erimesiyle Oluşan /ī/ Ünlüsü

İlgi hâli eki üzerine +GI aitlik eki geldiği zaman oluşan bir uzunluktur.

Senǐŋ ḳamçıŋ menīden (<meniykiden<meniŋkiden) artıḳ. "Senin kamçın benimkinden daha iyidir." (I/310)

Pu at senī (<seniŋki), tedǐ. "Bu at seninki, dedi." (IV/454)

3.1.1.2.2.5. Hece Sonunda /r/ Ünsüzünün Düşmesiye Oluşan /ī/ Ünlüsü

Sadece *kir-* fiilinin *–DIr* ettirgenlik ekiyle türetilmiş şeklinde tespit edilmiştir.

kīdir- (<kir-dǐr-) "girdirmek".

3.1.1.2.2.6. Hece Sonunda /y/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ī/ Ünlüsü

andī (anday<andaġ<anı teg) "öyle, böyle", *anī- (<anaẏ-)* "böyle yapmak", *arī (<araẏ)* "sessiz, yavaş, hafif, dikkatli; zahmetle, zar zor", *īḷa- (<ıẏḷa-<ıgla-)* "ağlamak", *ī- II (<iy-<ıḏ-)* "göndermek", *ḳandī (<ḳandaẏ)* "hangi, hangisi", *ḳarī (<ḳarıy)* "kasırga", *kī- (<kėḏ- ~ kėy-)* "giymek", *çī- (<çiy-<çiz-)* "yazmak, keskin bir şeyle oymak", *pī(<bey<beg)* "bey, efendi; memur", *şīdam* (<şıydam) "sırık, çubuk" **,** *tarī* (<tarıẏ<tarıḫ< Ar. tārīḫ) "süre, belli bir vakit".

3.1.1.2.2.7. İki Ünlü Arasında /y/, /y/(</ḏ/) Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ī/ Ünlüsü

kīk (<kėyik) "vahşi hayvan", *kīm* (<keḏim ~ keyim) "giyim", *kīn* (<kėdin ~ kėyin) "arka, sonra", *kīs* (<kiyis<kiḏiz) "keçe", *mīķ* (<mıyıķ<bıḏıķ) "bıyık", pīk (<biyik<beḏük) "büyük".

Eski Uygur Türkçesinden itibaren görülmeye başlanan ve bir durum zarf-fiil eki olan *–mAyIn* (Eraslan, 2012:403), tek şekilli biçimde *-bīn*[36] olarak tespit edilmiştir.

Üẏdö Çelmeş tiriğ poḷdı, ***ölbīn (<ölmeyin)*** *üẏdö oçardı.* "Çelmeş evdeydi, ölmeden (evvel) evde oturuyordu" (P.d.V.I, 282,115) (I/1135)

Ülgönüŋ üç ķızı ot ķabızar ***poḷoḷbīn (<pola almayın)*** *yat.* "Ülgen'in üç kızı da ateş yakamıyorlardı" (Tub., P.d.V.I, 262) (I/1096)

3.1.1.2.2.8. Birleşik Kelimelerde Oluşan /ī/ ve /ĭ/ Ünlüleri

pīl (<pıyıl<*bıyıl<bu yıl) "bu yıl", *sarīğ* (<sarı yığ<sarıġ yaġ) "Tere yağı".

3.1.1.2.2.9. Çekimlenme Sırasında Ünlü Çatışması Sebebiyle Oluşan /ĭ/ Ünlüsü

Ünlü çatışması, ünlüyle biten bir kelimenin son sesiyle ünlüyle başlayan bir kelimenin ön sesinin yan yana gelmesiyle oluşan ses olayıdır (Korkmaz, 2017: 239). OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde, ünlü ile biten fiillere geniş/gelecek zaman kip veya sıfat-fiil işlevinde kullanılan *-Ir eki* veya ondan türeyen *-IrdA zarf-fiil* eki getirildiği zaman geçici /ĭ/ ünlüsünün oluştuğu tespit edilmiştir.

Paş ķoẏdı alıġına kersik: 'Sen oŋdayḷĭrsĭŋ ***(<oŋdayla-ır-sın)!'*** *tēni.* "O zaman akıllı, aptalın önünde boyun eğerek "Sadece sen bu zor durumdan kurtulabilirsin!" dedi. (P.d.V.I, 286,113) (I/1032)

Yerḥe saḷzam ķurt ***yĭr (<yi-ir)***. "Eğer ben onu yere koyarsam onu kurtlar (tırtıl, kurtçuk) yer." (Alt.) (IV/344)

Sayaķ yürḥen tayaķ ***yĭr (<yi-ir)***. "Gammazı sopayla döverler. (atasözü)" (IV/289)

---

[36] -bīn ekine Çağdaş Altay lehçesi gramerlerinde rastlanmamıştır. Ancak bu ekin, Hakas Türkçesinde *-bin~-min, -pin* şeklinde kullanıldığı görülmektedir (Arıkoğlu, 1996: 132).

Yıştağı yatḳan kijiler ḳursaḳ pıjırġanda, ḳursaḳ ***yīrde (<yi-irde)*** *ḳoḷdarın yunbas.* “Ormanlı dağlarda yaşayan insanlar yemek yaparken ve yerken ellerini yıkamazlar.” (III/544)

İçken ajıŋ aş poḷzın! İçer ***yīrĭŋ (<yi-ir+iŋ)*** *köp poḷzın!* “Yediğin yemek, yemek olsun, her daim yiyecek ve içeceğin olsun!” (Tel.) (I/1514)

3.1.1.2.3. /ō/ ve /ȫ/ Ünlüleri

Radloff, Türk lehçelerindeki /ō/ sesinin Fransızca “or; mort” kelimelerindeki /o/ sesi gibi telaffuz edildiğini, /ȫ/ sesi ise Fransızca “heure” kelimesindeki /eu/ sesine benzer bir şekilde söylendiğini belirtmişiştir (C I 1960: X, XI).

3.1.1.2.3.1. İki Ünlü Arasında /b/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü

ōḷ (<*awıl<abıḷ) “çapa”, *ōrtı* (<*awırtı<obırtı) “bir çeşit bira”, *tōrġı* (<*tawırga<tabırġa) “misk geyiği”.

3.1.1.2.3.2. İki Ünlü Arasında /g/(>/ḥ/) ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ȫ/ Ünlüleri

çōnoḳ (<*çowonoḳ<çoġonoḳ) “ayakkabı topuğu”, *çōrçı* (<*çowurçı<çoġurçı) “düdük çalan”, *ḳoḷbō* (<*ḳolbowo<ḳoḷboġa) “yanında, bitişik”, *ō* (<*awu<aġu) “zehir”, *ōḷ* (<*owuḷ<oġuḷ) “oğul”, pōḳ (<*powōḳ<poġōḳ<boḳuḳ) “kuş kursağı, Adem elması, guatr (insanlarda)” *pōs* (<*bowus<boġuz) “gebe hayvan”, *sōḳ* (<*sowuḳ<soġuḳ) “soğuk”, *şōr* (<*şowor<şoġor) “düdük”, çōrḷo- (<*şowurla-<çoġurla-<çoḳurḷa-) “düdük çalmak”, *ōȳ* (<öḥey<ögey) “üvey”, *tōl-* (<töḥül-<tögül-<tökül-) “dökülmek”, *törȫn* (<töröḥön<törögön) “akraba”, *çȫdök* (<çöḥödök<çögödök) “diz çökme”.

3.1.1.2.3.3. Hece Sonunda /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ȫ/ Ünlüleri

pōrop (<*powreb<Rus. pogreb) “mahzen, kiler”, *pȫrek* (<*böwrek<bögrek) “böbrek”.

3.1.1.2.3.4. İki Ünlü Arasında /ŋ/ Ünsüzünün /-y-/ Dönüşüp Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ȫ/ Ünlüleri

ḳōs (<*ḳoyıs<ḳoŋıs) “böcek”, *mōs* (<*moyus<moŋus) “1. güçlü, yiğit, cesur, becerikli, 2. kahraman, savaşçı, 3. sinirli, öfkeli”, *tȫȳ* (<*tüyöy<tüŋöẏ<tüŋey) “çift,

birbirine uygun eşyaların çifti", *ōç* (<*öyüç<öŋüç) "nefes borusu", *sōk* (<*süyük<süŋük) "kemik, soy".

3.1.1.2.3.5. Hece Sonunda /p/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü

ō- (<*ow-<op-) "içine çekmek".

3.1.1.2.3.6. Hece Sonunda /r/ Ünsüzünün Düşmesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü

ḳōḳuncaḳ (<ḳorḳuncaḳ) "korkak".

3.1.1.2.3.7. İki Ünlü Arasında /v/ (< /b/) Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ ve /ȫ/ Ünlüleri

ḳōḳ (<kavık<*ḳabıḳ) "idrar torbası, mesane", tȫ (< tevey<*tebe) "deve".

3.1.1.2.3.8. Hece Sonunda /v/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ō/ Ünlüsü

ḳō- (<kov-) "takip etmek, kovalamak, peşinden gitmek".

3.1.1.2.3.9. İki Ünlü Arasında /y/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ȫ/ Ünlüsü

d'ȫl- (<yöyül-) "ayrılmak, bölünmek".

3.1.1.2.3.10. Çekimlenme Sırasında Oluşan /ō/ ve /ȫ/ Ünlüleri

Geniş yuvarlak ünlüyle biten isimlere +gA yönelme hâli eki (dudak uyumuna dâhil olduktan sonra) getirildiğinde geçici /ō/ ve /ȫ/ ünlüleri oluşmuştur.

Oḷyō (oḷyo+ġo) tüştŭ "O rehin düştü" (I/1088)

Soḳḳordı soḳḳor yedĭnze ekkizĭ-bĭle orō (<oro+ġo) tüjer. "Kör köre eşlik ederse ikisi de çukura düşer (atasözü)" (IV/523)

Örȫ (<örö+gö) ḳaradı. "O yukarı baktı" (Tel.) (I/1220)

3.1.1.2.4. /ū/ ve /ǖ/ Ünlüleri

Radloff, /ū/ ünlüsünün, Almanca "Tuch, Buch" kelimelerindeki /u/ gibi; /ǖ/ sesinin ise yine Almanca "Bücher, Tücher" kelimelerindeki /ü/ gibi telaffuz edildiğini belirtmiştir (C I 1960: XII).

Eski Türkçe döneminde hece ve kelime sonunda bulunan /g/ ve /ġ/ ünsüzleri OSTN'de Güney Altay ağızlarında sızıcılaşarak /w/ çift dudak ünsüzüne dönüşüp erimiştir[37]. Bu erime sürecinde /w/ ünsüzünün çevresindeki ünlüleri yuvarlaklaştırıp

[37] /g/ ünsüzü OSTN'deki Kuzey Altay ağızlarında kelime ve hece sonlarında sızıcılaşarak /ğ/ ünsüzüne dönüşmüştür.

onlarla kaynaşmasıyla /ū/ ve /ǖ/ ünlüleri oluşmuştur. Bu ünlüler OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde en çok görülen ikincil uzunluklardır. Eski Türkçe döneminde ve daha sonraki dönemlerde çok işlek kullanılan *-(X)g fiilden isim yapma* ve *+lXg isimden sıfat yapma* eklerinin sonunda /-g/ ünsüzünün olması, söz konusu uzun ünlülerin Altayca lehçesinde çok yaygın olmasının en önemli nedenidir.

3.1.1.2.4.1. İki Ünlü Arasında /b/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ū/ Ünlüsü

ḳū I (<*ḳuwa<kuba) "1. rengi solmuş, sarımsı, devetüyü rengi, solgun, 2. kurumuş ağaç", *ḳūl-* (<*ḳuwuḷ<ḳubuḷ-) "dönüşmek".

3.1.1.2.4.2. Hece sonunda /g/ ve /ġ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ū/ ve /ǖ/ Ünlüleri

abraḷū (<*awralıġ<abralıġ) "arabalı", *almandū* (<*almanlıw<*almanlıġ) "vergi ödeyen", *açū* (<*açıw<açıġ) "1. ekşimiş, acı, tuzlu; 2. acı keder", *aġaştū* (<*aġaçlıw<aġaçlıġ) "ağaçlı", *aḳsū* (<*aḳsıw<*aḳ+sıġ) "beyazımsı, cins (atın göz, deri ve tüy rengi)", *aḳtanū* (<*aḳalanıw<aklanıġ) "aklanma, beraat", *aḷū* (<*alıw<alıġ) "aptal", *arū* (<*arıw<arıġ) "temiz, kutsal", *aydū* (<*aytıw<aytıġ) "konuşma", *ayū* (<*ayıw<ayıġ) "ayı", *çaçtū* (<*saçlıw<saçlıġ) "saçlı", *çū II* (<*çuw<çoġ ~ çuġ) "çocuk bezi, kundak", *pū-* (<*bow-<boġ-) "boğmak", *pūdaẏ* (<*buwday<buġday) "buğday", *sūrı II* (<*sawrı<saġrı) "sağrı, atın kuyruğunun başladığı yer", *sū* (<saw<saġ) "1. sağlıklı, 2. ayık", *tū* (<taw<taġ) "dağ", *ū* (<*aw<aġ) "ağ", *çemettǖ* (<*çemetliw<*çemetlig) "veremli", *çerǖ* (<*çeriw<çerig) "ordu, asker", *ǖredǖ* (<*öwrediw<ögretig) "eğitim, öğretim", *pū* (<*baw<baġ) "bağ, ip", ǖ- (*üw-<üg-<ük-) "yığmak, biriktirmek", *ıraḳsū* (<*ıraksıw<*ıraḳsıġ) "yeterince uzak", *ďajıẓū* (<*yaşılsıw<*yaşıḷsıġ) "yeşilimsi".

3.1.1.2.4.3. İki Ünlü Arasında /ġ/ ve /g/ Ünsüzlerinin Erimesiyle Oluşan /ū/ ve /ǖ/ Ünlüleri

ḳamçū (<*ḳamçıwu<kamçıġu) "kangren", *ḳuḷūr* (<*ḳuluwur<ḳuḷuġur) "küfür, sövme", *ḳurū* (<*ḳırawu<ḳıraġu) "kırağı", *pozū* (<*buzawu<buzaġu) "buzağı", *pūr* (<*bawır<baġır) "karaciğer", *sūn* (<*sıwın<sıġın) "sığın, erkek maral", *taştūş* (<*taştawuç<*taştaġuç) "sapan", *tūs* (<*tıwız<tıġız) "tıkız, yoğun, sıkı", *ūḷ* (<*owul<oġuḷ) "oğul", *ūr I* (<*awır<aġır) "ağır", *ūs* (<*awız<aġız) "ağız, *yū-* (<*yawu-<yaġu-) "yaklaşmak", *ekkǖ* (<*ekkiḥü<ekki+egü) "ikisi", *pejǖ*

(<*beşeḥü<bėşegü) “beşin tamamı”, *tū̄n* (<*tüḥün<tügün) “düğüm”, *ū̄r* (<*öḥür<ögür) “sürü”, *ḳū* III (<*ḳuwu<ḳuġu) “kuğu”, *ū* (<*awu<aġu) “zehir”, çūḷçı (<*çuwulçı<çuġuḷçı<çuḳuḷçı) “kavgacı”, orū (<*orowu<oroġu) “1. sarma, 2. çocuk bezi, kundak”.

3.1.1.2.4.4. İki Ünlü Arasında /ŋ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ū̄/ Ünlüsü

mū̄s (<*müyüz<münüz<buynuz) “boynuz”, *tū̄r* (<*tüyür<tünür) “şaman tefi”.

3.1.1.2.4.5. Hece Sonunda /v/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ū/ Ünlüsü

çū I (<çab ~ çav) “söylenti, haber”, *ḳū-* (<ḳov-) “takip etmek, birilerinin peşinden koşmak, birilerinin peşinden gitmek”, *ḳū II* (<kav) “kav”, *sū* (<sub ~ suv) “su”, *ūja-* (<uvşa-<*uwşa-) “el ile bastırmak, yoğurmak, ovmak, ovuşturmak”, *sūḷuḳ* (<suvluḳ) “atın ağzına takılan gem”.

3.1.1.2.4.6. İki Ünlü Arasında /v/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ū/ Ünlüsü

ḳūḳ (<ḳavuḳ) “kabarcık; mesane, idrar torbası”, *ūş-* (<uvuş-) “ovuşturmak”, *ūş II* (<avuç) “avuç”, *ūt-* (<avıt-) “çocuğu sallamak, sakinleştirmek”.

3.1.1.2.4.7. Hece Sonunda /ẏ/ Ünsüzünün Erimesiyle Oluşan /ṻ/ Ünlüsü

çöçṻ (<çöçöẏ) “bardak, kupa”.

3.1.1.2.4.8. Kelime Birleşmelerinde Ünlü Çatışması ve Hece Kaynaşmasıyla Oluşan /ū/ ve /ṻ/ Ünlüleri

aẏrūş (<aẏrı ūş<ayrı ağaç) “yaba, dirgen”, *paşḳūn* (<paşḳı kün) “dünden önceki gün”, *pirzū̄n* (<pirzi kün) “yarından sonraki gün”.

3.1.1.2.5. Uzun Ünlülü Ekler

3.1.1.2.5.1. -çāḳ ~ -çēk ~ çōḳ ~ -çō̄k

Bu ek Çağdaş Altay lehçesinde ve Kırgız lehçesinde hem normal süreli hem de uzun ünlülüdür (Dırenkova, 1940: 56; Kasapoğlu Çengel, 2017: 137). Kırgız Türkçesindeki uzunluklarla ilgili olarak fiillerden aşırılık ifade eden sıfatlar yaptığı zaman vurgudan dolayı ekin ünlüsünün uzadığı belirtilmiştir (Kasapoğlu Çengel, 2017: 137)

açınçāḳ (<açın-çaḳ) “merhametli, acıyan”, *ďaḷınçāḳ (<ďalın-çak)* “yalvaran, isteyen”, *köŋülçēk (<köŋül-çak)* “kolayca karıştırılabilen, karıştırılmış, biraz üzgün kişi, kara kara düşünmeyi seven” *kū̄nçēk (<kū̄n-çak)* “kıskanç, çekemeyen”,

küÿmelçēk (<küÿmel-çek) “tereddüt eden, kararsız, kafası karışık”, *ḳorḷonçōḳ (<ḳorḷon-çoḳ)* “kibirli, gururlu”, *oÿḷonçōḳ (<oÿḷon-çoḳ)* “çabuk anlayan”, *kübürençēk ~ kübürönçō̄k (<kübüren-çek)* “homurdanan, isteksiz”.

3.1.1.2.5.2. -çān, -çēn

-çāḳ ~ -çēk ~ çōḳ ~ -çō̄k eki gibi fiilden sıfat yapan *-çān ~ -çēn* eki Çağdaş Altay lehçesinde *-çān ~ -çēn ~ -çāŋ ~ -çēŋ ~ -çan ~ -çen* şeklinde (Dırenkova, 1940: 57; Simpson, 1955: 9) hem uzun hem de normal süreli ünlülüdür. Ekin son sesinin /-ŋ/ ünsüzü olması *-çāk ~ çēk ~ -çō̄k ~ -çōk* eki arasında ilgi olabileceğini akla getirmektedir. Dolayısıyla bu ekteki uzunluk da vurguya bağlanabilir.

oroḷışçān (<oroḷış-çan) “dolandırıcı”, *ḳaçaşçān (<ḳaçaş-çan)* “İnadına bir şey yapmayı, birilerini üzmeyi seven insan”, *uruşçān (<uruş-çan)* “Kavgacı, dövüşçü, tartışmacı, kabadayı vb”, *uyaḷçān (<uyaḷ-çan)* “utanan, çabuk utanan insan, utangaç”, *erikçēn (<erik-çan)* “sıkıcı, can sıkıcı, tiksindirici, keyifsiz”, *kerişçēn (<keriş-çen)* “kavgacı”, *ḳıyışçān (<ḳıyış-çan)* “itaat etmeyen, söz dinlemeyen, karşı gelen, kaba”, *erikçēn (<erik-çen)* “sıkıcı, can sıkıcı, tiksindirici, keyifsiz”.

+çān ~ +çēn eki aşağıdaki örneklerde fiilden değil isimden sıfat yapmaktadır. Kırgız lehçesinde de aynı işlevde kullanılan ek normal süreli ünlülüdür (Kasapoğlu Çengel, 2017: 107). Yine bu örneklerdeki uzunluklarda vurgunun etkisi görülmektedir.

ḳajıḳçān (<ḳajıḳ+çān) “kalın aşık kemikleri olan”, *tomuḳçān* (<tomuḳ+çan) “diz kapağı olan”, *künekçēn* (<künek+çen) “sadece gömlek giyen, gömleği olan”

3.1.1.2.5.3. -Gāk ~ -Gēk eki

Fiilden isim yapan bir ek olan *-Gāk ~ -Gēk* eki, Çağdaş Altay lehçesinde ve ağızlarında normal süreli ünlülüdür. Ekin OSTN’de uzun ünlülü olmasının nedeninin vurgu olduğu düşünülmektedir.

aġıḷġāḳ (<aġıḷ-ġaḳ) “Akışkan”, *ḳudurġāḳ* (<ḳudur-ġaḳ) “kudurma, delilik, öfke”, *çeçerkēk* (<çeçerke-gek) “güzel sözlerle övünmeyi seven”, *taḷġāḳ* “epilepsi hastalığı, sara”, *tunġāḳ* (<tun-gaḳ) “Kapalı”, *ḳarışḳāḳ* (<ḳarış-ḳaḳ) “İçeriye doğru eğilmiş diş”, *ḳadaḷġāḳ* (< ḳadaḷ-ḳaḳ) “diken, böcek iğnesi” .

3.1.1.2.6. Uzun Ünlülü Edatlar

3.1.1.2.6.1. dā ~ dē ~ tā ~ tē ~ dō ~ dȭ ~ tō ~ tȭ

Türkiye Türkçesindeki da/de bağlama edatı, OSTN'de Altay lehçesine ait cümlelerde hep *dā ~ dē ~ tā ~ tē ~ dō ~ dȭ ~ tō ~ tȭ* şeklinde uzun ünlülü olarak kaydedilmiştir. Bu edat Çağdaş Altay lehçesinde normal süreli olarak kullanılmaktadır (Dırenkova, 1940: 221; Güner Dilek, 2015: 402).

OSTN'de bu edatın yazımında bir birlik yoktur. Bazen kendinden önceki kelimeden ayrı, bazen birleşik yazılmış, bazen de kendinden önceki kelimeyle arasına "-" işareti konmuştur.

*Pu yıḷdar ertkinçe açūġa **dā** çıdadım, tattū **dā** yidim.* "Bu yıllar geçtikçe ben ne acılar ne iyilikler yaşadım." (I/511)

***kemdē** poḷzo* "Kim olursa olsun." (II/1202)

*Telegeẏ-**dē** kelze.* "Belki de gelir." (III/1082)

*Uḷu pī raḳ poḷzo-**dō** piz anıŋ aḷḳanında-bıs.* "İmparator bizden uzakta olsa da, biz yine onun himayesindeyiz." (IV/1324)

*Ūrḷap yatḳan kijinĭ **körzödȭ** aẏtpas*. "Kimin çaldığını (hırsızlık) görse de, bunu söylemez!"(Alt.) (III/763)

3.1.1.3. Kısa Ünlüler

Kısa ünlüler normal süreli ünlülere göre biraz daha hızlı ve zayıf telaffuz edilen ünlülerdir. OSTN'de Altay lehçesi ve ağızlarına ait kelimelerde ve örnek cümlelerde sadece /i/, /u/, /ü/ ünlülerinin kısa şekilleri (/ĭ/, /ŭ/, /ŭ̈/) tespit edilmiştir. Radloff, bu ünlülerin hızlı ve hafif telaffuz edildiğini belirtmiştir (C I 1960: X).

OSTN'de /ŭ/ ve /ŭ̈/ ünlüleri için ayrı ayrı harf (ў, ӳ) kullanılmasına rağmen /ı/ ve /i/ ünlülerinin kısa şekilleri için tek bir harf (ĭ) tercih edilmiştir. Üstelik " ĭ " harfinin karşıladığı ses değeri için herhangi bir açıklama yapılmamış, sadece sesin bünyesinde düşen bir /i/ sesinin varlığından bahsedilmiştir. Radloff, daha önceki yıllarda (1866) Altay Türklerinin sözlü kültür ürünlerini yayımladığı eserinde (Proben I. Cilt) " ĭ " harfinin /ı/ ve /i/ arasında kısa bir sesi karşıladığını belirtmiştir[38]

[38] Tatar lehçesi üzerine alan tecrübesine sahip olan Mustafa Toker, OSTN'deki Tatar lehçesinde de kullanılan "ĭ" harfinin /ı/-/i/ arası kısa bir sesi karşıladığını belirtmiştir (2003: 31).

(1866: XVIII). Yine aynı eserde "ў" (/ŭ/) harfinin /ı/-/u/ arası bir sesi, "**ӯ"(**/ŭ́/) harfinin ise /i/-/ü/ arası bir sesi karşıladığını belirtmiştir (1866: XIX, XXI).

Kısa ünlülerin, Türkçenin genel kaidesine uygun olarak daha çok vurgusuz orta hecede görülmesi beklenirdi. Ancak OSTN'deki Altay lehçesinde tespit edilen kısa ünlülerin, kesin bir kurala bağlanmadan ilk hece haricindeki hecelerde bulunduğu görülmüştür. Kelime kök ve gövdelerinde, eklerde ve yardımcı ünlülerde genel olarak kullanılmıştır. Bir kelimede en az bir, en fazla üç kısa ünlü tespit edilmiştir. Belirli dar ünlülü eklerin veya kelimelerin kısa ünlülü olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü bir ek hem normal süreli hem kısa süreli şekliyle yazılmıştır. Yine aynı şekilde bir kelimenin kısa ve normal olmak üzere ikili şekilleri de kullanılmıştır. Kısa ünlülerde en çok kısa /i/ (/ĭ/) ünlüsü kullanılmıştır. Kısa /i/'yi kullanım oranı olarak sırasıyla kısa /ü/ (/ŭ́/) ve kısa /u/ (/ŭ/) takip etmektedir.

OSTN'de kısa ünlüler, bir ayrım olmaksızın hem Güney hem de Kuzey Altay ağızlarında kullanılmıştır. Çağdaş Altay lehçesi ağızlarında ise sadece /ı/, /i/ ve /o/ ünlülerinin kısa şekillleri tespit edilmiş ve özellikle Kuzey Altay ağızlarında yoğunlaştığı belirtilmiştir (Güner Dilek, 2015: 110,112).

3.1.1.3.1. /ĭ/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler

Madde başı olan örnekler: *çedĭrḥen* "iğrenen, tiksinen", *çedĭrke* "tiksinti, iğrenme", *çeḥelḥĭ* "büyük çekirge", *çeḥertkĭş* "çekirge"; *çekçĭl* "1. çevik, kıvrak, 2. düzenli, tutumlu", *çibilçĭk* "herhangi bir kuş", *çimekçĭn* "hizmetçi kadın", *çimḥirĭk* "sümük", *çiyĭş* "kibrit, küçük kazık", *çīzineçĭ* "şüpheli", *çīzinĭmdū* "şüpheli", *çübĭrek* "paçavra, bez parçası", *ď edĭk-* "yeterli olmak", *ď edĭnĭş-* "birbirinin elinden tutmak, götürmek, birlikte ele ele tutunmak", *ď eksĭnçĭ* "tiksinti, nefret", *ď elbĭn-* "yelpaze vb. ile serinlemek", *ď elbĭrek* "rüzgârda savrulan, sallanan", *yeldĭr-* "yeldirmek, koşturmak, tırıs gitmeye zorlamak", *ď elĭşçĭ* "tırısa alıştırılmış at", *ď emḥeçĭ* "bıktıran, can sıkan, yapışan, ilişen kişi", *ď etĭm* "ulaşma, başarma", *ď üreksĭ-* "bir şeyi önceden hissetmek, içine doğmak", *ď üzŭ́ndeştĭr-* "eşleştirmek, benzetmek", *ebirĭlĭş-* "birlikte dönmek", *edektĭg* "etekli", *egilgĭr* "esnek", *ejikçĭ* "bekçi", *ekkilĭk* "ikili oyun, tereddüt, şüphe", *emdiḥĭ* "şimdiki", *emĭs-* "emzirmek", *ençiktĭr-* "sakinleştirmek", *eŋĭlĭn-* "eğilmek", *erkeksĭs* "erkeksiz", *eşkĭ* "kürek", *ezirĭk* "sarhoş", *kersĭg* "zeki, nüktedan", *kijilĭk* "insana benzer, erkek gibi", *kiyĭn-*

“giyinmek”; *kirḥĭn* “bir şeyi elde eden, hedefine ulaşan”, *köçürüçĭ* “tercüman”, *küçegĭn*- “direnmek, karşı çıkmak”; *külümzĭre*- “gülümsemek”, *telenĭr* “kalay”, *tenĭ*- “göçebelik etmek, dolaşmak”, *tepkĭr* “esnek”, *yetkĭl* “yeterli”.

Cümle içindeki örnekler:

Ḳazandağı etti çārıp ***aḷdĭ.*** “O eti tencereden çıkardı.” III/1861

At ***ḳıstĭŋ*** *yanına kelĭp çō̄döp perdĭ.* “At, genç kıza yaklaştı ve dizleri üstüne çöktü.” (P.d.V.I, 13,90) III/2045

Uẏdŭ, ***maḷdĭ****, akçanı onço öleŋ kō̄ edĭp saḷaḷı! Pu yaŋıs paḷabıstı poro ḳuçuyaḳ edĭp saḷaḷı.* “Bizim hayvanlarımızı ve paralarımızı hepimiz kül ve ota dönüştürelim, tek kızımızı ise gri kuşa dönüştürelim!” (P.d.V.I. 49,669) I/835

Pīk ***tūdĭ*** *yabıs edip, tereŋ sūdŭ taẏġıs edip* “Büyük dağları alçaltıp, büyük denizleri çok sığlaştırıp” (Tel.) I/835

Ūzĭna *kirgenĭ pīyarḷaẏr oḷ emes, ūzŭnaŋ çıḳḳanı kijinĭ pīyarḷaẏr.* “Ağza giren değil, ağızdan çıkan insanı rezil eder.” IV/1326

Oẏġunĭp *kelĭr* “O uyanacak.” (Tel.) II/1109

Sanāzı kirĭş ***çıġĭş*** *poḷıp yat.* “O şaşkınlık içerisindedir.” IV/297

Çaçḳan aştıŋ yamġırġa ***tınĭ*** *kirĭp yat.* “Tahıl yağmurun yağması ile canlandı.” (Tel.) III/1312

Pis yışta turġan ***kişibĭs****, abıḷ-bıḷan ḳırā çap yadırıs.* “Biz, ormanda yaşayan insanlar toprağı çapayla işleriz.” I/627

Men abıs ***kijimĭn*** *meniŋ adım Maḳarī.* “Ben papazım, ismim de Makariy.” (Tel.; P.d.V.I. 115,33), I/629

ebeşkĭne “Çok az” (Tel.), I/930

Aḷardı ***körḥönĭŋde*** *açınbayzıŋbı?* “Bunları görünce için acımıyor mu?” (Tel.), I/506

Kem meni kijilerniŋ aḷdında adaza, anı mėndē ***teŋeredeḥĭ*** *adamnıŋ aḷdında adayırmın.* “Her kim beni insanların önünde yüceltirse, ben de onu gökyüzündeki atamızın önünde yüceltirim.” (Tel.), I/474

Tutḳan ***kişinĭ*** *ağıtpa!* “Yakalananı bırakma!” (Tel.), I/1666

Anı aḳtaŋ aḳḳa ne ***nekedĭŋ?*** “Neden onu suçsuz yere, boşuna kovaladın?” I/109

Men ***slernĭŋ piçiktĭ*** *aḷdım.* “Ben sizin mektubunuzu aldım.” (Tel.), I/341

Sadıp ***perdĭm.*** “Ben sattım.”(Tel.), I/341

Sen poyıŋ sanaġan bile ***edĭp*** *aḷāçı kiji poyıŋ* ***edĭp*** *aḷġaẏzıŋ.* “Sen istediği gibi hareket eden kişisin, o yüzden başının çaresine bak.” (Tel.), I/341

Yaḳḳazınaŋ aḷa ***edegĭne*** *yettre* “Yakadan başlayarak eteğine kadar.” I/352

Kīnḥilerĭneŋ *aḷa paştapḳılarına yettre* “Sondakilerden başlayarak ilklere kadar” I/352

Aḷḳış ***yettĭrdĭ****, aẏttı”*O teşekkür etti.” I/391

Aḷın ***edeḥĭmnĭ*** *amıttan neme açpaġan.* “Benim ön eteğimi hiç kimse kaldırmadı.” (P.d.V.I. 19,299), I/648

Eldĭn *arazına* ***kirdĭ***. “O halkın arasına girdi.” (Alt.), I/245

Tügengĭnçe *çıdaġanı arġaḷanar.* “Sonuna kadar sabreden kurtulur.” I/296

Arġıḷıktı ***pergĭlĭkti pildĭ.*** “O her şeyi bildi.” I/300

Üẏrençik ***üẏrendüçĭzĭneŋ*** *artıḳ poḷbos, ḳuḷ* ***pĭẏĭneŋ*** *artıḳ poḷbos.* “Öğrenci öğretmenden, köle efendiden üstün değildir.” (Tel. W.), I/310

As as parzaŋ ***yedersĭn***. “Eğer biraz daha gidersen, hedefe ulaşırsın.” (Alt.), I/531

Sös-pĭneŋ *aẏdıp ḋ'etpes.* “Sözlerle anlatılamaz.” (Tel.), I/43

Poyıbĭstĭŋ yaŋıbĭs-pile *ejik saḳçā, yer sūdŭŋ ezĭne Ülḥenḥe çaçpaġınçı* ***içpeẏttenĭk***. “Bizim inancımıza göre, biz kapı koruyucu ruha, toprak sahibine, Ülgen’e dua etmeden içki içmeyiz.” (Tel., P.d.V.I, 156, 12), III/1905

Çeberlenĭḥer, ***slerdĭ*** *kiji* ***kekelebezĭn!*** “Dikkat edin, kimseye kapılmayın!”, III/1998

Sū ***körböẏçĭ*** *ödük çeçpe!* “Suyu görmeden çizmeyi çıkarma. (atasözü)”, III/1986

Men-çĭ? “Ben miyim bu?”; ***ada-çĭ?*** “Bu baba değil mi?”, III/2105

Ne kerek kelgenĭŋ pilbessĭm! “Ben senin neden geldiğini bilmiyorum!” (Tel.), II/1086

Edil teḥen sū ***emtĭr****, ekki çomzom keçerĭm.* “Orada Edil nehri var, iki kere dalsam geçerim.”, III/2031

3.1.1.3.2. /ŭ/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler

Madde başı olan örnekler: *çūdŭr-* “balık tutturmak”, *çuḳuḷcŭ* “küfretmeyi seven”, *ḋ'ūḷŭt-* “toplamak, bir araya getirmek, toplatmak”, *ḋ'umŭştŭr-* “gözleri kapattırmak”, *ḋ'unġŭş* “elde yıkama”, *ḳubuḳsŭ-~ ḳubuḳsŭra-* “eğlenceli olmak, mutlu olmak, sevinmek”, *ḳubŭḷ-* “dönüşmek, görünüşünü değiştirmek”, *ḳunuḳtŭr-* “bitkin düşürmek, hâlsizleştirmek, üzmek”, *oduzŭnçı* “otuzuncu”, *otturġŭş* “oturak, bank, sandalye”, *purunġŭ* “önceki”, *susḳŭ* “kepçe”, *toġuzŭnç* “dokuzuncu”.

Cümle içindeki örnekler:

Ūḷŭm *kiji aḷġan.* “Oğlum evlendi” (Tel.), I/341

Tudŭp *aḷdım.* “Kendim için yakaladım” (Tel.), I/341

Ançaŋdı ***uġŭzŭp*** *turġanda ne unçuḳpaẏsın?* “Senden bu kadar şikâyet ederken, sen neden susuyorsun?” (Alt.), I/241

Yaẏġıda pis araḳtap yürüp ***turŭbıs***. “Yazın biz votka içerek zaman geçiriyoruz”, I/250

Aẏdıŋ ḳızıḷ ***toḷŭnŭ*** “Dolunaydan önceki gün” I/3

Yügürŭp, ***uçŭġŭp*** *parıp keldĭ.* “O koşarak, uçarak geldi” (Tel.), II/1109

Taḷçıḷap ḳorboḷop ***turzŭn!*** “O söğüt gibi sürgünlerini çıkarsın!” , II/578

Ḳız bu kijinĭ ***ḳoỳnŭna*** *kirgĭzdi.* “Genç kız bu insanı kucağına aldı”, II/504

Ḳudaỳdıŋ ***ḳuḷŭbın!*** “Allah’ın kuluyum!” (Tel.) II/965

Ajı ***tuzŭŋ*** *üçün ḳuḷdŭḳ aỳdıp yat.* “O ekmek ve tuz için teşekkür ediyor” (Tel.) II/988

Oḳuỳn dep ***turzŭŋbŭ****?Oḳuỳn dep turmın.* “Sen okumak istiyor musun? Evet, ben okumak istiyorum” (Tel.) III/1442

Aḷtın Pökö aỳttı: ***uḷuzŭŋdŭ*** *yūġın paḷam!* “Altın-Poko dedi: halkını topla, çocuğum!”, III/535

Maḷdıŋ ***ḳudŭn*** *üzüt aḷıp pardı.* “Ölünün ruhu hayvanın hayati gücünü (diriliğini) kaçırdı” II/990

3.1.1.3.3. /ŭ/ Ünlüsünün Kullanıldığı Örnekler

Madde başı olan örnekler: *ködürŭlŭş-* “birlikte kalkmak”, *kölötkŭlö-* “gölgelemek”, *körḥŭstŭr-* “göstertmek”, *körŭmzŭlū* “müthiş, güzel”, *közŭlŭk* “gözlük”, *köpşŭ-* “su altında buz oluşmak", *kücŭncĭlĭk* “zor, zahmetli”, *külgŭ* “gülüş, kahkaha”, *küşsŭn-* “bir şeyi kendin için ağır zannetmek, güçsünmek”, *küzŭntŭlū* “düzensiz, darmadağın, dağınık, karışık”, *öskŭr-* “büyütmek, terbiye etmek, yetiştirmek”, *ösküzŭre-* “öksüzlükten dolayı acı çekmek”, *sümölönŭş-* “söz birliği yapmak, istişare etmek”.

Cümle içindeki örnekler:

Ḳızıḷ ***yüzŭ*** *aġardı.* “Onun kırmızı yüzü soldu” (Alt.), I/145

Özŭn *aḳtattı.* “Kendini aklattı, beraat ettirdi”, I/119

Aḷıp ***yürsŭn****”*Bırak götürsün” (Tel.), I/341

Aŋ ***cürdŭm***. “Av kuşunu takip ettim” (Alt.), I/182

Ḳıs ***künŭ-bile*** *çaḷıp yatḳan, ḳıs ayı-bıḷa çaḷıp yatḳan.* “Genç kız ay ve güneş gibi parladı” III/1880

Kişi sōḳḳo çarçadı, sōḳḳo çarçap ***ölŭp-tŭr***. “Soğukta güçsüzleşen adam öldü”, III/1869

Teŋiz çaỳbaḷıp ***tübŭ körŭner***. “Deniz dalgalanıp dibi görünecek”, III/1830

Köksŭŋ *çemettū poḷzın!* “Göğsünde verem olsun! (beddua)”, III/2002

Küçŭŋ *çıdabaza öl!* “Eğer gücün yetmiyorsa, öl!” (Tel.), III/2091

E ūḷŭm uḳ ***sözŭmdŭ***. “ Ey Oğlum, sözlerime kulak ver!”, I/653

Slerdiŋ ***üyŭḫerde*** *Ḳudaẏdıŋ sümedi par emine ḳamnıŋ* ***tüŋürŭ*** *nērek turat?* "Sizin evinizde Tanrı'nın resmi varsa, Şaman davulunun ne işi var?"*(P.d.V.I. 130,7),* I/955

Pu ***nökörŭmnŭŋ*** *ḳattı ölḫön.* "Bu yoldaşımın hanımı öldü." (P.d.V.I, 141,21), III/695

Parçan çeriğni ***öltŭrdŭ***. "Bütün askerleri öldürdü." (Leb.), I/1255

Tört ayaḳtū attā ***sürnŭget.*** "Dört ayaklı at bile tökezler." (Tel.), IV/824

til ***yügŭrŭgŭ*** "Dil sürçmesi." (Tel.), III/1379

3.1.1.4. İkiz Ünlüler

İkiz ünlüler, iki ayrı ünlünün aynı nefes baskısı altında telaffuz edilmesiyle oluşur (Üçok, 1951: 91). Türkçenin fonetik eğilimlerine göre ikiz ünlüler, ikincil uzun ünlülerin ilk safhasını oluşturur (Yalçın, 2011: 1598). OSTN'deki Altay lehçesine ait az sayıda örnekte iki ünlü arasında /b/, /g/, /ŋ/ ünsüzlerinin erimesiyle oluşan ikiz ünlüler tespit edilmiştir. Radloff, OSTN'de hece ve kelime sonunda /y/ sesini hep /i/ ünlüsüyle yazmıştır. Bu çalışmada söz konusu /i/'ler, -yĭ değerinde bir ses olan /ẏ/ olarak alındığından böyle kullanımlar ikiz ünlü olarak değerlendirilmemiştir.

3.1.1.4.1. Yükselen ikiz ünlüler

suaḳ (<*suw+ak<*sub+aḳ) "arazileri sulamak için kullanılan kanal", *ḳuaḳḳaẏ* (<*ḳuwaḳay<ḳubaḳaẏ) "kıpkırmızı", *ḳuaḳḳaẏlan-* (<*ḳuwaḳay<ḳubaḳaẏ+lan-) "kıpkırmızı olmak", *tuaẏḷunça* (<?) "gücü yettiği kadar, olduğu kadar, mümkün olduğu sürece", *uaḳ* (<ubak) "dulavrat otu", *uaḷaḳ* (<ḳubalak) "açık mavi", *örgüö* (<Moğ. örgüge) "saray, kahramanın çadırı"

Ölgön süök (<süŋük) "ölenlerin kemikleri" (Alt.) (I/1243)

3.1.1.4.2.Alçalan ikiz ünlüler

auçı (<awçı<agçı) "1. avcı. 2. örümcek", *ḳarauḷ (<karawul<karaġul)* "bekçi, muhafız", *saġauḷan- (<*saġawlan-<*saġaġlan)*"kekelemek", *eü'eş (<eḫüḫeş<egbegeç)* "yüzük". *yaur (<*yawır<yaġır)* "yağır, atın sırtındaki sıyrık".

3.1.1.5. Ünlü Uyumları

3.1.1.5.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçenin en karakteristik dil benzeşmesi olayı olan (Gülsevin, 2002: 21) kalınlık-incelik uyumu (artlık-önlük uyumu, damak uyumu, büyük ünlü uyumu) bir kelimede kalın ünlülü heceyi kalın ünlülü hecelerin ve ince ünlülü heceyi de yine ince ünlülü hecelerin takip etmesi esasına dayanır. OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimeler genel olarak kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır. Ancak bazı eklerin çeşitli ses olayları sebebiyle kalınlık-incelik açısından tek şekilli hâle gelmesi nedeniyle uyum dışı örnekler oluşmuştur.

3.1.1.5.1.1. Kalınlık Uyumunun Olduğu Örnekler

abaḳḳaẏḷū "evlenmiş, eşi olan", *açaptan-* "açgözlü olmak", *çānaḳ* "dirsek", *ḳamçıçaḳ* "küçük kamçı", *ḳānırḳat-* "birilerini han yapmak" *ḳarbunçuḳ* "sifilis (frengi) hastalığı", *ornıḳtır-* "birilerine yer vermek, doğru yer belirlemek, yoluna koymak", *puḷandaḳı* "kulan, eşek türü", *puḷġaẏrı* "işlenmiş deri", *yaḷbıştū "*ateşli".

3.1.1.5.1.2. İncelik Uyumunun Olduğu Örnekler

çergebiş "sarmaşık bitkisi" , *çüŋüreş* "çökük", *erezinde-* "vidalamak", *içkerle-* "içeriye girmek, girmek, yaklaşmak", *öskölön* "değişim", *sözürmele-* "ağ ile balık tutmak", *sümelen-* "tasarlamak, bir yolunu bulmak", *sünezeŋ* "ruh", *sürnŭkçēn* "tökezleyen, kolay tökezleyen", *d'üzŭndeştĭr* "eşleştirmek, benzetmek".

3.1.1.5.1.3. Alıntı Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu

Altay Türkçesine Arapça ve Farsça kelimelerin Müslümanlığı seçen Kazakların lehçesi aracılığıyla girdiği muhtemeldir (Baskakov, 1958: 35). Dolayısıyla bu tür sözcükler çok erken devirlerden beri Türkçenin ses özelliklerine göre şekillenmiştir. Bu kelimelerde ses uyumlarının olması tabii bir durumdur. Bunun yanında geç dönemde Rusçadan alınan kelimelerin tamamına yakını da kalınlık-incelik uyumuna uyduğu görülmektedir.

kilki (<Rus. клюка) "ateş karıştıracak demir kol, ölçer, köseği", *arçın II (<Rus. аршин*) "arşın*", çamıdan (<Rus. чемодан)* "bavul, valiz", *ıspraẏnıḳ (<Rus. исиравникъ) "*bir şeyi düzelten, yerel polis şefi", *ızıyan (< Rus. изъянъ)* "kayıp, zarar, ziyan; felaket, talihsizlik", *istene (<Rus. стена)* "duvar", *kiniḥe (<Rus. kiniga)* "kitap", *kīre (<Rus. гиря)* "ağırlık", *manat (<Rus. монета)* "para, madenî

para", *çaẏḷnaḳ (<Rus. челнокь)* "(dokuma tezgâhında) mekik", *ezep (<Ar. hesāp)* "düşünce, görüş, niyet, hesap", *amanat (<Ar. emānet)* "borç", *ḳabar (<Ar. ḫaber)* "haber, mesaj, söylenti", *paẏda (<Ar. fā'ide)* "fayda, kâr, faiz", *murza (<Far. mirza)* "Kalmuk hanlarının etrafındaki yüksek rütbe sahipleri", *tuşman (<Far. düşman)* "1. düşman. 2. yabancı".

3.1.1.5.1.4. Birleşik Fiillerde Kalınlık-İncelik Uyumu

Birleşik fiiller büyük oranda kalınlık-incelik uyumuna girmiştir. Ancak bazı birleşik fiillerin uyuma girmediği görülmektedir.

Uyuma girenler: *Kel eldĭ (<kele aldı)* "o gelebildi"; *Körölmödŭ. (<köre almadı)* "o göremedi" (Alt.) (I/341), *ḳıḷāt (<kelip yat)* "o geliyor"

Uyuma girmeyenler*: aḳkel-* "getirmek (harfiyen bir şeyi alıp getirmek)", *aḳkir-* "girdirmek, getirmek, dâhil etmek"

3.1.1.5.1.5. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulduğu Durumlar

I) Eski Türkçe dönemindeki *teg* "gibi" edatı OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde ekleşmiş olarak eşitlik hâli eki görevinde *+dī ~ +tī* [39] şeklinde kaydedilmiştir. Altayca lehçesinin ses özelliklerine göre ilk hece sonundaki bazı /g/ ve /ġ/ ünsüzleri /y/ sesine dönüşmüştür. Bir ileri safhada yarım ünlü değerindeki /y/ ünsüzü erimiş ve ek *+dī ~ +tī* olmuştur. Böylece kalın ünlülü kelimelere eklenince uyumu bozmuştur.

andī "Öyle, böyle", *çıdaġıdī* "Güçlü, sert, sabırlı"

*Çırayı arı körzö **aẏdī**, perĭ körzö **kündī**.* "O bu tarafa bakarken onun yüzü ay gibiydi, öbür tarafa bakarken güneş gibiydi" (Alt., P.d.V.I, 10,5) (III/2075)

Ḳandī *aḷıp ḳuḷıḳtıŋ adı sādaġı poḷdı bu, tedĭ.* "Bu yay ve at hangi kahramanındır, dedi" (P.d.V.I, 35,187) (II/125)

*İzĭ yüreḫĭmde posḳonġo **pazıḷġandī** poḷdı.* "Onun izleri benim kalbimde ezilmiş mum gibi kaldı" (P.d.V.I, 113,11) (IV/1197)

[39] Çağdaş Altay lehçesinde bu ek +dıy~+diy~+tıy~+tiy şeklindedir (Güner Dilek, 2007:1038; Nevskaya vd. 2017: 41-42)

II) Eski Türkçe dönemindeki *-mAyIn* zarf-fiil ekinin bünyesindeki /-y-/ ünsüzü Altay lehçesinde eriyince ek *-bīn* şekline dönüşmüştür. Böylece kalın ünlülü kelimelere eklenince uyum dışı kalmıştır.

Üẏdö Çelmeş tiriğ poḷdı, ***ölbīn (<ölmeyin)*** *üẏdö oçardı.* "Çelmeş evdeydi, ölmeden evde oturuyordu" (P.d.V.I, 282,115) (I/1135)

Ülgönüŋ üç ḳızı ot ḳabızar ***poḷoḷbīn (<pola almayın)*** *yat.* "Ülgen'in üç kızı da ateş yakamıyorlardı" (Tub., P.d.V.I, 262) (I/1096)

III) Bazı kelimelerin bünyesindeki /y/ ünsüzü erirken etrafındaki kalın ünlüleri inceltmiştir.

anī- (<anaẏ-)"böyle olmak", *arīḷa- (<araẏḷa-)* "yavaş yavaş harekete geçmek, yapmak", *īḷa- (<ıẏḷa-<ıġḷa-)* "ağlamak", *ḳanīp (<ḳanayıp)* "nasıl", *sīḷa- (<sıẏḷa-)* "armağan etmek, hediye vermek"

IV) Birinci çokluk şahıs eki bazı cümlelerde uyum dışı kullanılmıştır.

Ḳudaẏ ne ***kılınġanıbistĭ*** *körŭp yat!* "Tanrı her yaptığımızı görüyor!"(Tel.) (II/773)

Ḳānıbis *ne yaŋdū kiji? Isus Krıstosko yaŋdū kiji* "Hanımız kime inanıyor? Hristiyan dinine inanıyor!" (III/70)

Pis ḳaẏtḳaẏ emişne tep körŭp ***yattıbis.*** "Biz orada muhtemelen bir şeyler olacak diye uzanıp bakıyorduk" (I/959)

3.1.1.5.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

3.1.1.5.2.1. Düzlük Uyumu

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde kalınlık-incelik uyumuna uymak kaydıyla ilk hecede düz ünlü varsa devamındaki hecelerde de düz ünlü bulunmaktadır. Kelimeler genel olarak düzlük uyumuna uymaktadır. Ancak çeşitli ses olayları sebebiyle bazı eklerin sadece yuvarlak ünlülü şekillerinin olması düzlük uyumunu bozmuştur.

açırḳaḳ "doymayan, *açgözlü*", *çedimek* "mont, kazak", *çekçilen-* "kendini mükemmel göstermek", *ejilen-* "miras almak", *ḳaḷıŋdan-* "kalınlaşmak", *ḳatḳınçı* "gülünçlük, komiklik, maskaralıḳ", *kēlendĭr-* "özgüven aşılamak, teşvik etmek, gururlandırmak", *ḳıçıŋı* "uyuz hastalığı", *ḳıçḳıḷaḳta-*"ekşimek", *kilinçekte-* "günah

işlemek”, *ńamıncı* “battaniye, yorgan”, *ńemele-* “kınamak, suçlamak”, *saġıştığ* “akıllı, sağduyulu”, *tekşilik* “düzlük”, *yıġırılcāḳ* “kırışıklı, buruşuk”.

Eski Türkçe döneminde hece sonunda veya iki ünlü arasında kalan /g/ ve /ġ/ ünsüzleri OSTN’deki Güney Altay ağızlarında (Altay, Teleüt, Tölös) sızıcılaşıp erimiştir. Bu erime sonucunda dar-yuvarlak uzun ünlüler oluşmuştur. Ünlü sesler bakımından sadece iki şekilli olan bu tür yapılar düzlük uyumunu bozmuştur.

Sızıcılaşıp eriyen /g/ ve /ġ/ ünsüzleri genel olarak kelimelerin kök ya da gövdelerinde, fiilden isim yapma eki -g’de, isimden isim yapan +AgU, +lXg ve +sXg eklerinde görülür.

açınū (<açın-ı-ġ) “acıma”, *açū* (<açı-ġ)“1. ekşimiş, acı, tuzlu, 2. üzücü, öfkeli, 3. acı, keder”, *ď’abūḽū* (<yap-ı-ġ+lıġ) “örtülü, kapalı”, *ď’ajıḽzū* (<yajıl+sıġ) “yeşilimsi”, *yıḽdıstū* (<yıldız+lıġ) “yıldızlı”, *yıştū* (<yış+lıġ) “savatla kaplanmış, ormanla kaplanmış”, *açūrḳan-* (<açıġ+rka-n-) “hüzünlenmek, kederlenmek”, *aḳsū* (<ak+sıġ) “beyzımsı”, *arūḽa-* (<arıġ+la-) “temizlemek”, *ḳarūḽ* (<ḳarawuḽ<ḳaraġuḽ) “bekçi, muhafız, sınır bekçisi”, *keçirūçi* (<keçirig+çi) “taşıyıcı, salcı, kayıkçı”, *kijizū̄* (<kişi+sig) “insana benzer”, *seḥizū̄* (<sekiz+egü) “sekizinin hepsi”, *pejū̄* (<beş+egü) “beşin tamamı”

Sayıları az olsa da dudak ünsüzlerinin etkisiyle düzlük uyumunun bozulduğu örnekler de tespit edilmiştir.

muḽtıḳ (<mıḽtıḳ) “tüfek”, *muḽta (<mıḽta)* “silah harbisi, silah temizlemede kullanılan harbi”.

3.1.1.5.2.2. Yuvarlaklık Uyumu

Genel Türkçede yuvarlaklık uyumu, kalınlık-incelik uyumuna uymak kaydıyla yuvarlak ünlülerden sonra dar-yuvarlak ya da düz geniş ünlülerin gelmesi esasına dayanır. OSTN’deki Altay lehçesi ağızlarında yuvarlaklık uyumu çok ileri safhadadır. Özellikle Asıl Altay ve Teleüt ağızlarında dudak uyumu sebebiyle düz-geniş ünlülerin yuvarlaklaştığı görülmektedir. Yuvarlaklaşma eğilimi, Güney Sibirya Türk lehçeleri içinde en fazla Asıl Altay ağzında görülmektedir (Menges, 2009: 392). Altay lehçesi ağızlarındaki yuvarlaklık uyumuna göre ünlülerin diziliş sırası aşağıdaki gibidir:

/o/ ünlüsünden sonra /a/, /o/ ve /u/

/ö/ ünlüsünden sonra /e/, /ö/ ve /ü/

/u/ ünlüsünden sonra /a/ ve /u/

/ü/ ünlüsünden sonra /e/, /ö/, /ü/

3.1.1.5.2.2.1. /o/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu

I) /o/ ünlüsünden sonra /a/ ünlüsünün gelmesi: Kuzey Altay ağızlarına (Kumandı, Lebed, Tuba) özgü bir durumdur. Güney Altay ağızlarında çok seyrek olarak Teleüt ağzında bu uyum görülmektedir.

çoḳta- "yalan konuşmak, kötü konuşmak, iftira atmak" (Leb.), *ḳoŋaraḳ* "tava, kızartma kabı" (Tub. Leb.), *ḳoŋaraḳ* "tava, kızartma kabı" (Tub. Leb.), *ḳoran* "zehir, acılık, felaket" (Tub. Kumd.), *oŋdaẏļa*- "zor durumdan kurtulmak, durumunu iyileştirmek, durumunu yoluna koymak" (Tub.), *oŋdaẏļığ* "rahat, kolay, ucuz" (Tub.), *oraļ*- "dolanmak, sarılmak" (Leb. Kumd.), *çodraẏ*- "çilli, çopur yüzlü olmak" (Tel.)

II) /o/ ünlüsünden sonra /o/ ünlüsünün gelmesi: Güney Altay ağızlarında dudak benzeşmesinden dolayı /o/ ünlüsünden sonra gelen /a/ ünlüsü kurallı bir şekilde yuvarlaklaşmıştır. Bu durum seyrek olarak Kuzey ağızlarında da tespit edilmiştir.

çoḳto- "putlara içki sunma, "*çok*" diyerek yiyeceğin ilk ısırığını ateşe atma" (Tel.), *çoḳçoļo*- "yığmak, küme hâline getirmek" (Alt.), *ď'oŋdonçōḳ* "somurtkan, huysuz, kaprisli" (Tel.), *ď'orġoļo*- "sürünmek, tırmanmak" (Tel.), *çoḳoļdon*- "Kekelemek" (Alt. Tel.), *çoŋçoẏ* "topuk" (Alt.), *çoļmon* "Çoban yıldızı" (Tel.), *çorçok* "kambur" (Tel.), *ḳoļotḳoļa*- "zincirlemek" (Tel.), *çoçoġoẏ* "kozalak" (Tel.), *yoboļdū* "üzüntülü" (Alt.), *oboġoļot*- "yığın oluşturtmak" (Alt.), *ḳosḳoḳ* "kürek" (Kumd.), *çorļo*- "kamlamak" (Leb.)

III) /o/ ünlüsünden sonra /u/ ünlüsünün gelmesi: Hem genel Türkçenin dudak uyumu kuralına hem de Altay ağızlarının yuvarlaklaşma eğilimine uygun bir diziliş olduğu için Güney ve Kuzey Altay ağızlarında çok yaygındır.

çoġuļuş "yığınla" (Tel.), *ḳōḳuncaḳ* "korkak" (Leb.), *ḳoļyur* "boyun omuru" (Alt.), *ḳorūļan*- "korunmak" (Tel.), *ḳosḳuruḳta*- "horlamak, hırlamak" (Alt.), *oŋdoẏļū* "ucuz, kârlı, kazançlı" (Tel.), *omurtḳa* (Alt. Leb.), *çoḳurļa*- "rengârenk yapmak"

(Tel.), *ď oruḳ̣a*-“avlanmak, ava gitmek” (Tel.), *otturġŭş* “oturak, bank, sandalye” (Tel. Kumd.), *ḳodurḷŭğ* “hastalıklı, uyuzlu” (Leb.).

3.1.1.5.2.2.2. /ö/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu

I) /ö/ ünlüsünden sonra /e/ ünlüsünün gelmesi: Bu uyum Güney Altay ağızlarında neredeyse hiç görülmez. Kuzey ağızlarında ise çok seyrektir.

örtten- “yanmak” (Leb.), *çöpte*- “pisletmek” (Tub.) , *öçke* “keçi” (Kumd.).

II) /ö/ ünlüsünden sonra /ö/ ünlüsünün gelmesi: Dudak benzeşmesinden dolayı /ö/ ünlüsünden sonra gelen /e/ ünlüsünün kurallı bir şekilde yuvarlaklaşması hem Güney hem de Kuzey Altay ağızlarında çok yaygındır.

köbölök “kelebek” (Alt. Tel. Leb.), *kökkör* “kımız için kullanılan deri kap, tulum” (Tel.), *kölötkŭlö*- “gölgelemek”, *öçöştür*- “karşılıklı husumet yaratmak, birbirine düşürmek” (Tel.), *çöḥödöktön*- (<çögeleklen-) “diz üstüne düşmek” (Tel.), *töröḥön* “akraba” (Alt. Tel.), *çörçök* “masal” (Tel.), *ď ölöştöndŭr*- “benzetmek” (Tel.), *köjögölŭ* “perdeli” (Tel.), *örttön*- “yanmak” (Alt. Tel.), *öskö* “özge, başka” (Alt. Tel.), *çökönū̄* “umutsuzluğa düşme” (Tel.), *kölötkŭlū̄* “gölgeli” (Alt.), *önögöş* “küçük köpek” (Tub.), *öskö* “özge, başka” (Leb.), ügönök “aralık ayı” (Tub. Leb.).

III) /ö/ ünlüsünden sonra /ü/ ünlüsünün gelmesi: Hem genel Türkçenin dudak uyumu kuralına hem de Altay ağızlarının yuvarlaklaşma eğilimine uygun bir diziliş olduğu için Güney ve Kuzey Altay ağızlarında çok yaygındır.

köbürgen “çayır gevezesi” (Tel.), *öksürö*- “öksüz kalmak” (Alt. Tel. Leb.), *çöktür*- “daldırmak” (Tel.), *çöyŭlçēk* “uzayan, esnek” (Tel.), *köçkün* “göçgün, yer değiştirme, yerinden oynama” (Alt. Tel. Leb.), *ötkür* “keskin, sivri” (Alt. Tel. Leb.).

3.1.1.5.2.2.3. /u/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu

I) /u/ ünlüsünden sonra /a/ ünlüsünün gelmesi: Hem Kuzey hem de Güney Altay ağızlarında /u/ ünlüsünden sonra gelen /a/ ünlüsü yuvarlaklaşmamaktadır.

çubat- “sıralanarak gitmek, peş peşe gitmek”, *çubaḷġı* “karınca” (Kumd.), *çuranabaẏ*- “borazan çalmak” (Tel.), *çuranabaẏçı* “borazancı” (Tel.), *uzadım* “devam eden, sürekli” (Tel.), *tuzaḷığ* “yararlı” (Leb.)

II) /u/ ünlüsünden sonra /u/ ünlüsünün gelmesi: Hem genel Türkçenin dudak uyumu kuralına hem de Altay ağızlarının yuvarlaklaşma eğilimine uygun bir diziliş olduğu için Güney ve Kuzey Altay ağızlarında çok yaygındır.

*çuġuļda "*sinirlenmek" (Alt. Tel.) *tuyuķtandır*- "mahcup etmek" (Tel.), *çuļbur* "yular" (Tel.) *çuķuļcŭ* "küfürbaz" (Leb.) *ď umŭştŭr*- "gözleri kapattırmak" (Tel.), *çuļum* "tam, gerçek" (Tel.), *ķuẏbuļū* "çok eğlenceli" (Alt. Tel.), *ķuẏruķtū* "kuyruklu, kuyruğu olan" (Alt. Tel.), *puļuttū* "bulutlarla kaplanmış, bulutlu" (Tel. Alt.).

3.1.1.5.2.2.4. /ü/ Ünlüsüne Göre Yuvarlaklık Uyumu

I) /ü/ ünlüsünden sonra /e/ ünlüsünün gelmesi: Asıl Altay ağzı haricindeki diğer Altay ağızlarında yaygın olarak görülen bir durumdur.

ď ükçŭlen- "kefil olmak" (Tel.), *türme* "hapishane, zindan" (Tel.), *tüŋeẏle*- "çiftlemek" (Tel.), *çöyŭlçēk* "esnek" (Tel.), *ď ödülde*- "öksürmek" (Tel.), *köbükten*- "köpüklenmek" (Tel.), *öründe*- "matkapla delmek" (Tel.), *ösküre*- "solmak" (Tel.), *çürmeş* "saç örgüsü" (Tel.), *çürekeẏ* "ördek türü", (Tel.) *ď üderek* "kavak" (Tel.), *ď üleştendĭr* "sahteleştirmek",(Tel.), *tüdek* "duman" (Tel.), *tüneriktet*- "karartmak" (Tel.), *tüŋeẏleş* "çift oluşturan iki şey" (Tel.), *türḥekşĭ*- "ağrıdan kıvrılmak, ateş içinde yanmak" (Tel.), *üḥende*- "gem vurmak" (Tel.)

tügen "tümüyle" (Leb.), *ūredĭğci* "öğretici" (Tub.), *ūreleş*- "Sürüye katılmak" (Tub.), *ösküre*- "yetim kalmak" (Kumd.), *köksŭben* "mavimsi" (Leb.)

II) /ü/ ünlüsünden sonra /ö/ ünlüsünün gelmesi: Asıl Altay ağzında /ü/ ünlüsünden sonra gelen /e/ ünlüsü, kurallı bir şekilde yuvarlaşıp /ö/ sesine dönüşmektedir. Bu durum, Asıl Altay ağzını diğer Altay ağızlarından ayıran en önemli özelliktir. Bu yuvarlaklaşma türü seyrek olarak Kuzey Altay ağızlarında da görülmektedir.

yükçŭlön- "kefil olmak" (Alt.), *türmö* "hapishane, zindan" (Alt.)", *tüŋöẏlö*- "çiftlemek" (Alt.), *tüdök* "duman" (Alt.), *tüŋöẏlöş* "çift oluşturan iki şey" (Alt.), *köbüktön*- "köpüklenmek" (Alt. Leb.), *köktüyök* "baştankara kuşu", *öksürö*- "öksüz kalmak" (Alt. Tel. Leb.), *türḥökşü*- "ağrıdan kıvrılmak, ateş içinde yanmak" (Alt.), *öksürö*- "öksüz kalmak" (Leb.), *köbüktön*- "köpüklenmek" (Leb.), *türbö* "hapishane, zindan" (Leb.), *tüdök* "duman" (Leb.), *tügönök* "aralık ayı" (Leb. Tub.), *tülgönök* "küçük tilki" (Leb.), *ügönnö*- "gem vurmak" (Kumd.).

III) /ü/ ünlüsünden sonra /ü/ ünlüsünün gelmesi: Hem genel Türkçenin dudak uyumu kuralına hem de Altay ağızlarının yuvarlaklaşma eğilimine uygun bir diziliş olduğu için Güney ve Kuzey Altay ağızlarında çok yaygındır.

çöyŭlgŭr "esnek" (Tel.), *ködürḫŭ* "kurban" (Tel.), *ködürḫŭlū* "saygı gösterilen, şerefine kurban kesilecek olan" (Tel.), *ködürŭlŭş-* "birlikte kalkmak" (Alt. Tel.), *kömüldürḫe* "göğüslük, göğüs kemeri" (Tel.), *ösküzŭre-* "öksüzlükten dolayı acı çekmek" (Tel.), *çünüreş* "çökük", *ď'üzŭndeştĭr-* "eşleştirmek, benzetmek" (Tel.), *tüjümet*, "eğlenceli" (Tel.), *tülküçek* "küçük tilki", *üstŭndegĭ* "üzerinde" (Tel.), *tüŋüre-* "ses çıkarmak, tıngırdamak" (Tel.), *tüŋürö-* "ses çıkarmak, tıngırdamak" (Alt.), *yüzŭndöştŭr-* "eşleştirmek, benzetmek" (Alt.), *tüŋküldöt-* "boğuk ses çıkarmak" (Alt.), *küzŭntŭlū* "düzensiz, darmadağın, dağınık, karışık" (Tel.), *ď'üḫürtküş* "çocukların oynadığı topaç" (Tel.), *tüjŭgŭndŭr-* "sakinleştirmek" (Leb.)

Tablo 6: *OSTN'deki Altay lehçesi ağızlarında yuvarlaklık uyumuna göre ünlülerin dizilişi*

Ünlülerin Dizilişi	**Güney Altay Ağızları**		**Kuzey Altay Ağızları**		
	Altay	**Teleüt**	**Lebed**	**Kumandı**	**Tuba**
o+a	seyrek	seyrek	+	+	+
o+o	+	+	seyrek	seyrek	seyrek
o+u	+	+	+	+	+
ö+e	-	-	seyrek	seyrek	seyrek
ö+ö	+	+	+	+	+
ö+ü	+	+	+	+	+
u+a	+	+	+	+	+
u+o	-	-	-	-	-
u+u	+	+	+	+	+
ü+e	seyrek	+	+	+	
ü+ö	+	seyrek	seyrek	seyrek	seyrek
ü+ü	+	+	+	+	+

3.1.1.5.2.2.5. Yuvarlaklık Uyumunun Bozulduğu Durumlar

I) *İsimden isim yapma eki +çI* (Lebed ağzında +cI) genellikle düz-dar ünlülü olduğundan yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır.

çōrçı "düdük çalan" , *çuḳuļcŭ* (Leb.) ~ *çuḳuļçı* (Tel.) "küfretmeyi seven, küfürbaz", *ď'ūşçı* "vergi toplayan", *ḳorūçı* "koruyucu", *ḳojoŋçı* "şarkıcı", *ḳoḳurçı* "şakacı", *ď'oruḳçı* "avcı", *köçürūçĭ* "tercüman", *kōşçi* "çömlekçi", *ödükçi* "kunduracı, ayakkabıcı".

II) *-DIr ettirgenlik eki* kalın ünlülü kelimelerde genellikle yuvarlaklık uyumunu bozmuştur. İnce ünlülü kelimelerde uyuma girmiştir.

çomdır- (<çomtur-) "sıvı bir şeyin içine daldırmak", *ḳoļboştır-* "birlikte bağlamak" *oşḳoştır-* "benzerini yapmak, benzetmek" *ḳōttondır-* "teselli etmek", *yondır-* "yontturmak, kazıtmak, sıyırtmak", *ḳōļondır-* "uyumlu yapmak, uyumlu hâle getirmek", *ḳondır- (<ḳontur-)* "geceletmek, 2. birine gecelemek için yer vermek, misafirperverlik yapmak, 3. oturmaya izin vermek", *obōļondır-* "yığın oluşturmasını sağlamak, yığdırmak", *sōļdır-* "kurutmak", *toġoļondır-* "elinden düşürmek", *ḳoļboştır-* "birlikte bağlamak", *ḳoştır-* "ekletmek, çoğaltmak", *ottottır-* "hayvanları otlağa götürtmek, otlattırmak", *toļtır-* "doldurmak", *ď'oḳtonıştır-* "taklit etmek".

III) *+sXrA- isimden fiil yapma e*ki, bazı örneklerde yuvarlak ünlülü kök ve gövdelere düz ünlülü varyantıyla eklenmiştir.

ď'oḳsıra- "fakirleşmek, parasız kalmak, ihtiyacı olmak", *omoḳsıra-* "çevik ve dinç olmak", *külümzĭre-* "gülümsemek".

IV) *+GI aitlik eki* genellikle yuvarlaklık uyumuna girmemiştir.

çuġuļġı "sinirli", *üstŭndögĭ* "üzerinde" (Alt.), *üstügĭ* "üst kısım", *pōroġı* "yakın zamanda olan, önceki".

*Pu **sōndoġı** üyeme çorçoḳ poļzın!* "Bunlar benim sonraki nesillerim için gelenek olsun!" (Tel.) (I/1815)

*Pu aba yıştıŋ içĭnde pu **Tölöstöḫĭ (<Tölöstegi)** Nıyastī küç ḳam yoḳ.* "Benim yaşadığım ormanda Tölöslerdeki Niyaz gibi şaman yok" (P.d.V.I, 141,30) (I/476)

V) *Fiilden fiil ve fiilden isim yapan* bazı eklerin yardımcı ünlüleri birçok örnekte düz-dar ünlülü kullanıldığından yuvarlaklık uyumu bozulmuştur.

ḳodorıl- “çıkarılmak, sökülmek, koparılmak”, *ḳorḳudım* “korku hissinin uyanması”, *ḳorım* “dağdaki taş kırıntıları”, *moẏrıl-* “eğrilmek”, *oroḷış-* “kıvrılmak”, *ḳorodıl-* “küçültülmek, azaltılmak”, *ḳoẏrıl-* “S harfi şeklinde bükülmek”, *ḳoẏrıḳ* “Latincedeki S harfi şeklinde bükülmüş, kanca şeklinde bükülmüş, kıvrımlı”, *ōdıl-* “kırılmak, dağılmak”, *oyıl-* “oyulmak, delinmek” *oyım* “ova, vadi, koyak”, *oyış-* “eğilmek, yamulmak”, *oyıt-* “oydurmak, deldirmek”, *sōdın-* “soğumak”, *çoḷış-* “eğilmek, bükülmek, kıvrılmak”, *ḳoyıl-* “koyulaşmak, yoğunlaşmak”, *oẏġozın-* “uyanmak”.

VI) Başta isimden isim yapma eki *+lık ~ +dık ~ tık* olmak üzere sonu */-k/* ile biten yapım eklerinin ünlüleri genellikle düz-dar ünlülü olduğundan bu ekler kalın ünlülü kelimelerde yuvarlaklık uyumunu bozmuştur.

oyoḷıḳ “çukur, derinlik, ova, çukurluk” (Alt.), *toẏḷıḳ* “evlilik, düğün” (Tel.), *ūrḷıḳ* “ağırlık, zahmet”, *soḳḳordıḳ* “körlük”, *toḳtıḳ* “yeterli, kâfi”, *ondıḳ “*kürk için kullanılan post, kumaş”, *urŭştıḳ “*kıymeti olan, hak eden”, *oŋoẏḷıḳ* “ucuzluk; mümkün olma, imkân”, *pozontıḳ ~ pozomtıḳ* “bulanık, bulutlu (hava)”, *ḳoḷtıḳ* “koltuk altı”, *yoḷıḳ-* “karşılaşmak”, *yorıḳ* “adım, yürüme”, *ḳojıḳ* “gelir, kâr, faiz”, *ḳoḷoŋzıḳ* “kötü koku”, *ḳonıḳ-* “çürümek, alevsiz yanmak”, *omtıḳ* “çatlamış tabak, kırığı olan tabak”, *oroḷçıḳ “*kıvrık (bitkiler)”, *ortomıḳlıḳ* “orta derecelik, vasatlık", *oẏnçıḳ* “oynak, hareketli”.

VII) Görülen geçmiş zaman eki *-DI* genellikle düz-dar ünlülü olduğu için eklendiği kelimeler yuvarlaklık uyumuna uymamaktadır.

Türkçenin tarihî devrelerinde dudak uyumuna uymayan görülen geçmiş zaman ekinin, OSTN’deki Altay lehçesi ağızlarında hem uyumlu hem de uyumsuz örnekleri tespit edilmiştir.

Ḳandī alıp ḳuḷıḳtıŋ adı sādaġı ***poḷdı*** *bu, tedĭ.* “Bu yay ve at hangi kahramanındır, dedi” (P.d.V.I, 35,187) (II/125)

Paẏ ***poḷdım****.* “Ben zengin oldum” (Alt.); *Yüs örö* ***poḷdı****.* “O başını kaldırdı” (Tel.); *Oḷ kiji pīge naḳ* ***poḷdı****.* “O memurun arkadaşı oldu”; *Ḳaçan pelen* ***poḷdıŋ****?* “Sen ne zaman hazır oldun?” (Tel.); *Ḳān* ***poḷdı****.* “O kağan oldu” (Alt.); *Yān* ***poḷdı****.* “O büyük oldu”; *Öŋü yoḳ* ***poḷdı****.* “Rengi soldu”; *Kīmim su* ***poḷdı****.* “Benim kıyafetim

ıslandı” (Tel.); *Em ḳaẏdattaŋ poḷboġoẏm?* “Şimdi ben ne yapayım? (Benim hâlim ne olacak?)” (Tel.); *Ne* ***poḷdıŋ****?* “Sana ne oldu?” (Alt.); (IV/1273)

Ḳara ortoḳşın ya eleŋide yölöp ḳoẏġon ūḷ ***kördĭ.*** “Güzel yayını kapıya yaslayan oğlan çocuğu gördü” (III/451)

Teŋere-yar ***kördĭ.*** “O gökyüzüne baktı” (III/101)

Kireẏnbe kirbeẏnbe tep sananıp ***otturdı****.* “Gireyim mi girmeyeyim mi diye düşünüyordu” (Alt.) (II/1350)

Yett’on yaştū öbögön yırgaḷap sanap ***ḳunuḳtı****.* “70 yaşındaki ihtiyar adam sadece kendi zevkini düşündüğü için bitkin düştü” (Tel.) (II/912)

VIII) Üçüncü teklik şahıs emir eki bazı örneklerde *-sIn, -zIn* şeklinde düz ünlülü kullanıldığından yuvarlak ünlülü kelimelere (özellikle pol- “olmak” fiiline) eklenince uyumu bozmuştur.

Paḷaḷū çaẏdaŋ köp ***poḷzın****!* “Kayın tavuğu kadar çok çocuklu olsun!” (Tel.) (III/1824)

Nedeŋ aḳtanıp ***poḷorzın****?* “Neyle aklanabilirsin?” (Tel.)

Yettinçi amır kün ḳan ḳudayınıŋ ***poḷzın****.* “7. gün barış günü Allah’ın günü olsun” (P.d.V.I. 192) (I/647)

Aẏtḳan ***poḷbozınba****.* “Bu söylenmişti ama” (Tel. W.) (I/43)

Paḷaḷū çaẏdaŋ köp ***poḷzın****!* “Kayın tavuğu kadar çok çocuklu olsun!” (Tel.) (III/1824)

IX) *+nXŋ ~ +dXŋ ~ +tXŋ* ilgi hâli eki birçok örnekte yuvarlak ünlülü kelimelere düz ünlülü varyantıyla eklenerek uyum dışı kalmıştır. Bu durum, genellikle kalın ünlülü kelimelerde görülen bir uyumsuzluktur.

Oẏrottıŋ *pīďi çerū̄ atḳarıp çıġardı, anīp atḳara-ḥele aẏttı.* “Oyrot beyi orduyu donattı, sonra ise şöyle dedi” (P.d. V. I, 175,9) (I/464)

Ottıŋ *yanında oro ḳazıp saḷġanın kördŭ.* “O ateşin yanında birilerinin çukur kazdığını gördü” (Alt. ; P.d.V.I, 29,89) (II/347)

Tonıŋ *tejigin ďömödü.* “O giysisindeki delikleri tamir etti” (III/455)

Onġon tegen ***tūdıŋ*** *aġaştarınıŋ köp sabazı ḳuzuḳ aġajı* “Ongon dağındaki ağaçların büyük bir kısmı ladin ağacıdır” (IV/411)

Sudıŋ *yaḳazı* “Nehir kıyısı” (Tel.) (IV/743)

3.1.1.5.2.2.6. OSTN’deki Altay Lehçesindeki Kelimelerde Dudak Uyumunun Eski Türkçeye Göre Tam Olduğu Örnekler

OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde genel olarak yuvarlaklaşma hâkimdir. Ancak Eski Türkçe döneminin bazı yuvarlak ünlülü kelimelerinin tamamen düzleşmesi dikkat çekicidir. Bu düzleşmede gerileyici ünlü benzeşmesi etkindir.

çımın (<çıbun) “sinek”, *azıḳ* (<azuk) “azık, yiyecek”, *ḳırġıẏ* (<kırġuy) “atmaca”, *ḳapçıḳ* (<kapçuk) “Küçük torba, çanta, çuval”, *emĭs-* (<emüz-) “emzirmek”, *ḳaçırış-* (<kaçruş-) “takip etmek, birilerinin peşinden koşmak” .

3.1.1.5.2.2.7. Alıntı Kelimelerde Dudak Uyumu

Rusçadan alıntı bazı kelimelerin yuvarlaklaştığı görülmektedir.

körnöstö (<Rus. gornitsa) “üst katta olan oda, misafir odası, çiftlik evlerinde mutfağın karşısındaki oda”, *pōrop (<Rus. погребъ)* “mahzen, kiler”, *pölönkö (<Rus. пеленка)* “bebek bezi”.

3.1.2. Ünsüzler

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde 28 ünsüz tespit edilmiştir. Bu ünsüzlerin özellikleri şu şekildedir:

I) Ton bakımından (ses tellerinin durumuna göre) ünsüzler;

a) Ötümlü (tonlu) ünsüzler: /b/, /c/, /d/, /ď/, /g/, /ġ/, /ğ/, /ḫ/, /j/, /l/, /ļ/, /m/, /n/, /ń/, /ŋ/, /r/, /w/, /y/, /ẏ/, /z/.

b) Ötümsüz (tonsuz) ünsüzler: /ç/, /ḫ/, /k/, /ķ/, /p/, /s/, /ş/, /t/, /ť/.

II) Çıkış yerlerine (boğumlanma yerlerine) göre ünsüzler;

a) Çift dudak ünsüzleri: /m/, /b/, /p/, /w/.

b) Diş eti ve diş eti ardı ünsüzleri: /c/, /ç/, /d/, /j/, /n/, /l/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /z/.

c) Ön damak ünsüzleri: /ď/, /g/, /k/, /ļ/ , /ń/, /ť/, /y/, /ẏ/.

ç) Art damak ünsüzleri: /ġ/, /ğ/, /ḫ/, /ķ/, /ŋ/.

d) Gırtlak-damak ünsüzü: /ḫ/.

III) Çıkış şekilleri göre ünsüzler;

a) Patlayıcı (süreksiz) ünsüzler: /b/, /c/, /ç/, /d/, /ď/, /g/, /ġ/, /k/, /ķ/, /p/, /t/, /ť/.

b) Sızıcı sürekli ünsüzler: /ğ/, /ḫ/, /j/, /r/, /s/, /ş/, /w/, /z/.

c) Akıcı sürekli ünsüzler: /l/, /ļ/, /m/, /n/, /ń/, /ŋ/, /y/, /ẏ/.

IV) Havanın çıkış yerine göre ünsüzler;

a) Ağız ünsüzleri: /b/, /c/, /ç/, /d/, /ď/, /g/, /ġ/, /ğ/, /ḫ/, /ḫ/, /j/, /k/, /ķ/, /l/, /ļ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /ť/, /w/, /y/, /ẏ/, /z/.

b) Geniz ünsüzleri: /m/, /n/, /ń/, /ŋ/.

3.1.2.1. Ünsüzlerin Özellikleri

3.1.2.1.1. /b/ Ünsüzü

Patlamalı, ötümlü çift dudak ünsüzü olan /b/ sesi OSTN'de Altay lehçesine ait kelimelerde söz başında sadece iki kelimede kullanılmıştır. Onlar da Kuzey Altay ağızlarına aittir. Eski Türkçe dönemindeki kelime başı /b-/ sesi Altay lehçesi ağızlarında kurallı bir şekilde /p-/ sesine dönüşmüştür. İçinde geniz sesi (/m/, /n/, /ŋ/) olan bazı kelimelerde de /b-/ sesi /m-/'ye dönüşmüştür.

/b/ sesi kelime içinde çeşitli seslerden gelişerek ikincil olarak da bulunmaktadır. Kelime sonunda /-b/ sesine hiç rastlanılmamıştır. Ancak cümle içinde sonu /-p/ ile biten bazı kelimelerden sonra ünlü ile başlayan bir kelime geldiği zaman ulama olayı sebebiyle son sesteki /-p/ sesinin ötümlüleşerek /-b/'ye dönüştüğü örnekler mevcuttur. Bu durum da çok yaygın değildir.

Kelime başında: a) Madde başı olarak sadece iki kelime /b-/ ile başlamaktadır.

bağr "karaciğer" (Leb.), *bazrıḳ* "çatı, dam" (Tub.).

b) OSTN'deki madde başı kelimelerde *bol- "olmak" ve bar "var, mevcut"* kelimeleri /p-/'li iken, sözlükteki örnek cümlelerde /b-/'li kullanımlar da vardır.

*Çım **boḷ!*** "Kıpırdama!" (III/2102)

*Açınbas **boḷzoŋ** mā per.* "Eğer senin için zor değilse, bunu bana ver" (Tel.) (I/506)

*Yer aŋdanıp kartıjı tömön **boḷır**.* "Dünya alt üst olacak ve onun üst kısmı altta kalacak" (Tel.) (I/194)

*Pis Çolışmannıŋ kirŭp yatḳan üzŭ pu **boḷboẏ**-ġaẏdat emiş tep podonıp ejip kelzebis*. "Biz buranın muhtemelen Çolışman ağzı olduğunu biliyorduk, o yüzden buraya geldik" (I/959)

*Keregiŋ **bar** poḷzo üyŭme kir!* "Eğer bir ihtiyacın olursa bana gel!" (Tel.) (II/1086)

*Keregiŋ **barba**?* "Bir ihtiyacın var mı?" (Tel.) (II/1086)

Kelime içinde:

a) -f->-b- değişmesi

abıs (<Ar. hāfız) "Rus papazı" (Alt. Tel. Leb.).

b) -m->-b- değişmesi

abanat (<Ar. emānet) "borç, borçlu kişi" (Leb.*), abır (<amır)* "sakinlik, barış, anlaşma" (Leb.), *tilbeç (<tilmeç)* "tercüman", *ḳabış (<kamış)* "kamış", *taḷḷaba ~ taḷdama* "seçilmiş, mükemmel", *ebes (<emes)* "hayır, değil", *ebeẏ II (<emey)* "hâlâ mevcut, bir zamanlar olan", *ḳobıda- (<ḳomıda-)* "memnun olmamak, şikayetçi olmak, gücenmek, kırılmak, zarara uğramak"

Eski Türkçe dönemindeki *olumsuzluk -mA eki, birinci şahıs zamirlerinin (ben ~ men, biz ~ miz) ekleşmiş şekilleri, birinci çokluk şahıs iyelik eki +(X)mXz* ve *soru edatı mU'daki /-m-/ sesi* OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde ünlülerden ve ötümlü ünsüzlerden sonra /-b-/ olmuştur.

Aḷardı körḥönĭŋde ***açınbayzıŋbı****?* "Bunları görünce için acımıyor mu?" (Tel.) (I/506)

Andīḷıġın ***pilbessim***. "Ben işin böyle olduğunu bilmem." (I/240)

Ḳaẏda turġanın ***pilbedim***. "Ben onun nerede olduğunu bilmiyordum." (II/36)

Ḳudaẏdıŋ ***ḳuḷŭbın****!* "Allah'ın kuluyum!" (Tel.) (II/965)

Pis yışta turġan ***kişibĭs****, abıḷ-bıḷan ḳırā çap yadırıs.* "Biz, ormanda yaşayan insanlar toprağı çapayla işleriz." (I/627)

Aẏḷıbıs *erkeksĭs poḷdı*. "Çadırımızda erkek kalmadı." (I/778)

c) *-p->-b-* değişmesi

çabın- (<çapın-) "dövünmek, kendine vurmak", *tebiş- (<tepiş-)* "tekme atmak", *çabış- (<çapış)* 1. birileri ile birlikte el sallamak, vurmak, kesmek, alkışlamak, 2. birlikte at binmek, gitmek, 3. birbirine vurmak, savaşmak".

d) Orhon Türkçesi dönemindeki kelime içi /-b-/ sesinin korunması

Orhon Türkçesi dönemindeki kelime içi /-b-/, Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren /-v-/ olmuştur. Aşağıdaki örneklerde Orhon Türkçesi dönemindeki /-b-/ sesinin korunduğu düşünülmektedir.

tabışta- "Selamlamak.", *çibit* "Okra, toprak boyası.", *ebin* "Tohum, tahıl, tane.", *ebir-* "Evirmek, çevirmek, döndürmek, dönüştürmek.", *ḳabır-* "Birleştirmek, toplamak, sıkıştırmak.", *arba- "*Büyü yapmak, büyülemek, kehanette bulunmak", *abışḳa* (Tel.) "yaşlı, ihtiyar", *arba-* (Tel. Leb.) "büyü yapmak", *arbış* (Tel.) "büyü, sihir", *arbışçı* (Tel.) "büyücü, sihirbaz", *kebis* (Alt.) "halı, kilim", *tabış* (Alt. Tel. Leb.) "ses".

Kelime sonunda:

-p>-b değişmesi: Bazı örnek cümlelerde, yardımcı fiili ünlüyle başlayan birleşik fiillerin sonundaki -p zarf-fiil eki ulama sebebiyle ötümlüleşmiştir.

Ķıs emdi Aļtaẏn Saẏn Saļam poļıp, eki ķadıttu poļup aẏļına yanıp ***yürŭb ĭdĭ.*** “Artık genç kız Altay Sayn Salam olup iki iki eşli olarak çadırına döndü.” (I/965)

Yürüb ĭdĭ “Yürüyüp gitti.”; ***Parıb ĭdĭ*** “Gitti.”; ***Kelib ĭdĭ*** “Geldi.”; ***Yīrüb ĭdĭ.*** “Kaçtı”; ***Yelĭb ĭdĭ.*** “Dörtnala kaçtı.”; ***Kirĭb ĭdĭ.*** “İçeri girdi”; ***Çıġıb ĭdĭ.*** “Dışarı çıktı.”; ***Uçŭb ĭdĭ.*** “Uçtu.” (I/1409)

3.1.2.1.2. /c/ Ünsüzü

Radloff, ötümlü, patlamalı bir diş eti ünsüzü olan /c/’nin ötümsüz /ç/ ünsüzünün ötümlü karşılığı olduğunu ve д (d) + ж (j) gibi telaffuz edildiğini belirtmiştir (C I 1960: XIII). Bu ses OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde kelime başı ve kelime sonunda bulunmamaktadır. Kelime içinde ise ikincil olarak /-ç-/ ve /-y-/ seslerinden gelişmiştir.

Kelime içinde:

a) Kuzey Altay ağızlarında özellikle de Lebed ağzında iki ünlü arasında kalan veya ötümlü ünsüzlerden sonra gelen /-ç-/ sesi ötümlüleşerek /-c-/ sesine dönüşmüştür.

acığļan- “üzülmek, kederlenmek”, *acıķ* “1. açık, açık yer, delik, 2. kıtlık, borç. 3. açık tonda olan, parlak”, *acığļığ* “üzgün, acısı olan”, *acıt*- “ekşitmek, mayalamak”, *çecek* “çiçek”, *aļcaẏ*- (Tub.) ~ *aļçaẏ*- (Leb. W.) “çiçek açmak” , *çuķuļcŭ* “küfretmeyi seven, küfürbaz”, *maļcı* “çoban”, *ķamcı* “kamçı”.

b) Birkaç kelimede kelime içi /-y-/ sesi /-c-/ sesine dönüşmüştür.

acıķ II (<ayıķ) “dikkat”, *kecir* (<keyir) “nefes borusu”.

3.1.2.1.3. /ç/ Ünsüzü

Ötümsüz, patlamalı diş eti ünsüzü olan /ç/ sesi, /t ve /ş/ ünsüzlerinin birleşimiyle oluşmaktadır (Coşkun, 2010: 73). OSTN’de /ç/ ünsüzü kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir. Altay lehçesinde iki ünlü arasında kalan ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi, genel bir fonetik eğilim olmasına rağmen /ç/ ünsüzü ötümlüleşmemektedir.

Yine Altay lehçesinde ünsüz uyumuna göre ötümlü ünsüzlerden sonra ötümlü, ötümsüz ünsüzlerden sonra da ötümsüz ünsüzlerin gelmesi genel bir kuraldır. Ancak ötümsüz bir ses olan /ç/’nin ötümlü ünsüzlerden sonra da kullanılması dikkat

çekicidir. Altay lehçesinin Kuzey ağızlarında, özellikle Lebed ağzında /ç/ ünsüzü iki ünlü arasında ve ötümlü ünsüzlerden sonra ötümlüleşmektedir. Bu durum, Lebed ağzını diğer ağızlardan ayıran en önemli özelliktir.

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde /ç/ ünsüzü hem asli olarak hem de başka seslerden gelişerip ikincil ses olarak bulunmaktadır.

Kelime başında: *çabaġa* "genç, alçak orman", *çadır* "çadır, oba", *çaġın* "şimşek", *çaḳı* "atların bağlandığı direk", *çaḷkanaş* "turp", *çaẏḳamḷū* "çalkantılı, karışık", *çeberle-* "düzenli, temiz tutmak, korumak, muhafaza etmek".

/ç/ sesinin kelime başında ikincil olara bulunduğu örnekler:

a) s->ç-: *çaç (<saç)* "saç, insanın başındaki kıllar", *çaç-(<saç-)* "saçmak".

b) ş->ç-: *çikir (<şeker)*"şeker".

c) y->ç-: *çiçke* (<yinçge) "İnce".

Kelime içinde: *açap* "açgözlülük", *açı-* "1. ekşimek, mayalanmak, 2. ağrımak, acımak", *açınça* "merhametli, acıyan", *arçūḷ* "başörtüsü, boyun atkısı, mendil", *arġaçı* "kurtarıcı; zeki, yaratıcı, kurnaz, açıkgöz", *aẏḷançıḳ "*1. kolay bir şekilde dönen bir şey, 2. yelkovan, rüzgâr gülü", *çıdaçı* "sabırlı", *ençiktĭr-* "sakinleştirmek", *ḳuçaḳta-* "kucaklamak, sarılmak", *öçöştür-* "karşılıklı husumet yaratmak, birbirine düşürmek".

/-ç-/ sesi, aşağıdaki örnekte /-ş-/ sesinden geliştiği için ikincildir.

-ş->-ç-: *arçın II (<Far. arşın)* "arşın, uzunluk ölçüsü birimi".

Kelime Sonunda: *keç-* "nehri geçmek, yanından geçmek, geçip gitmek, olmak, vuku bulmak, bağışlamak", *köç-* "göçmek, taşınmak, gitmek", *öç-* "sönmek, söndürülmek, kaybolmak; ölmek", *telç-* "(bebek, buzağı vb. için) sallanarak yürümeye başlamak"

-ş>-ç: çeç- (<çeç- ~ seş-) "çözmek, kurtarmak".

3.1.2.1.4. /d/ Ünsüzü

Ötümlü, patlamalı, diş-diş eti ünsüzüdür. OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde sadece kelime içinde bulunmaktadır. Kelime başı (bir örnek hariç) ve kelime sonunda rastlanılmamıştır. Kelime içinde /-d-/ ünsüzü, genellikle ikincil olarak /-l-/, /-n-/ ve /-t-/ seslerinden gelişmiştir.

Kelime başında: Sadece *dimle- "tavsiye etmek, teklif etmek, ikna etmek"* örneğinde mevcuttur.

Kelime içinde: a) İki ünlü arasında kalan /-t-/ ünsüzü, OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde ötümlüleşerek /-d-/'ye dönüşmüştür.

ada (<ata) "baba", *ada- (<ata-)*"adlandırmak, isim vermek", *edin- (>etin-)* "kendi için yapmak, edinmek", *edī (<etig)* "iş, hareket", *ēdī (<yitig)* "sivri"

b) Eski Türkçe döneminde /-l-/ ünsüzüyle başlayan ekler (+lAr , +lXg, lXk, +lA-) ötümlü ünsüzlerden sonra /-d/'ye dönüşmüştür.

aḷaḳanda- (<aḷaḳan+ḷa-) "elle vurmak, tokat atmak", *adırġanda- (<adırān+ḷa-)*"çam ormanın içinden gitmek", *aḷımdū (<aḷım+lıġ)* "borçlu", *paḷdū (<bal+lıġ)* "balı çok olan, ballı", *saḷımdū (<salım+lıġ)* "yasal, kanuna uygun", *şirtilde- (<şirtil+le-)* "korkmak, titremek", *teŋde- (<teŋ+le)* "denkleştirmek, eşitlemek, kıyaslamak", *tildī (<til+lig)* "konuşma yeteneği iyi olan, belagatli", *ündī (<ün+lüg)* "sesli, sesi olan", *aẏdımda- (<aẏdım+ḷa-)* "dile getirmek, beyan etmek".

Pir kesek ***ūḷdar****(<oġul+lar) möröẏ adıjıp yatḳanın körŭb aḷdı*. "O birkaç gencin hedefe ok attığını gördü. (Alt.) (I/493)

Aẏḷdar (<ayıl+lar) *ḳoştoẏ turŭp yat.* "Evler birbirine çok yakın, yan yana duruyor" (II/645)

Tünde ottı ***öçürbeŋder (<öçürme-ŋler)****!* "Geceleri ateşi söndürmeyin!" (Tel.) (I/1287)

Paḷdarġa (<bala+lar+ġa) *köp ajatpa.* "Çocuklara çok yemek verme" (Tel.) (I/607)

c) Eski Türkçe döneminde /-n-/ sesiyle başlayan eklerin (+nI yükleme hâli eki ve +nXŋ ilgi hâli eki) başındaki /-n/ sesi ötümlü ünsüzlerden sonra /-d-/'ye dönüşmüştür.

Adımdı (<atım+nı) *adap per.* "Bana ismimi ver" (Alt.) (I/474)

Ḳusḳun ***pajıŋdı (<başıŋ+nı)*** *çoḳıp yesin!* "Kuzgun gagası ile kafana vursun! (beddua)" (III/2006)

Kede ***parardıŋ(<barar+nıŋ)*** *keldĭneŋ, ilgeri* ***kelerdiŋ (<keler+niŋ)*** *idĭneŋ* "Eğer onun gelininden uzak durursan, o zaman köpeğinden de mutlu bir şekilde ayrılırsın." (Tel.) (II/1117)

Ḳamdıŋ (<kam+nıŋ) *elbisĭ poḷbodı.* "Şamanın efsunlu sözleri etki etmedi." (I/831)

Eldĭŋ epçĭzĭ ***tondıŋ (<ton+nıŋ)*** *topçızı.* "Halk arasında barışı sağlayan kişi, kürkün düğmesi gibidir." (I/924)

Yoḷū saḷḳın ***ḳardı (<kar+nı)*** *eridĭp yat.* "Sıcak rüzgâr karı eritiyor." (Alt.) (I/770)

ç) /-n/ ünsüzüyle biten bazı kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldığında (orta hece ünlüsünün düşmesi kaydıyla) son sesteki /-n/ ünsüzü /-d/'ye dönüşmüştür.

Yaẏ poḷġonın ***yardı (<yarın+ı)*** *iziḥenĭneŋ püldŭ.* "Yazın geldiğini omzunun ısınmasından anladı." (Alt.) (I/1539)

Yān keldim ***(<kelin+(i)m)*** *ḳaḷaş edĭp perzĭn!* "Büyük gelinim ekmek pişiriversin!" II/232

Erdim (<erin+(i)m). "Benim dudağım." (Alt.Tel.) (I/766)

Kem meni kijilerniŋ ***aḷdında (<alın+ı+n+da)*** *adaza, anı mėndē teŋeredeḥĭ adamnıŋ* ***aḷdında (<alın+ı+n+da)*** *adayırmın.* "Her kim beni insanların önünde yüceltirse, ben de onu gökyüzündeki atamızın önünde yüceltirim" (Tel. I/474

d) Eski Türkçe döneminde /l/ ve /n/ ünsüzleriyle başlayan ekler OSTN'deki Altay lehçesinde ünlüyle biten kelimelerde de /l/ ve /n/'lidir. Ancak ikincil uzun ünlüyle biten ve sonunda ses erimesi olan bazı kelimelerden sonra /-d-/'ye dönüşmüştür. Buradaki /-d-/'leşmenin, ikincil uzun ünlü oluşumunda sızıcılaşıp eriyen ünsüzün etkisinden kaynaklandığı aşikârdır.

Yer sudŭŋ (<suv+nuŋ) *ēzĭne Ülgenge saçpaġanda içpeẏttenĭk.* "Toprak ve suyun sahibi olan Ülgen'in şerefine bir şeyler serpmeden bize içmek düşmez" (Tel.) (I/657)

Aḳtūdŭ (<ak+lıġ+nı) *ḳaraḷadı.* "Günahsız insanı karaladı." (II/159)

Pūdŭŋ (<baġ+nıŋ) *üzüḥŭ* "Koparılmış ip parçası" (Tel.) (I/1895)

e) Eski Türkçe döneminde kelime içi ve kelime sonundaki /d/'ler Altay lehçesinde /y/'leşmiştir. Ancak Eski Türkçe döneminde *adak "ayak"* kelimesi OSTN'deki Altay lehçesinde *"sonuncu, çok kötü, seçilen bir şeylerden sonra geriye kalan döküntü* " anlamlarıyla *adaḳ*[40] şeklinde korunmuştur. Yine *ḳuduḳ* kelimesinde /d/ ünsüzü korunmuştur.

ḳuduḳ (Tel.) (<ḳuduġ) "1. kuyu, 2. kaynak, pınar, 3. buzdaki delik".

3.1.2.1.5. /ď/ Ünsüzü

Ötümlü, patlamalı, dil-ön damak ünsüzüdür (Güner Dilek, 2015: 145). Radloff bu sesin, д (d) ve j (y) seslerinin beraber boğumlanmasıyla oluştuğunu, дья (dya), дье (dye), дью (dyu), дьи (dyi) şeklinde telaffuz edildiğini belirtmiştir. Ayrıca baştaki д (d) sesinin söylenişinin çok zayıf olduğunu vurgulamıştır (C I 1960: XIII).

/ď/ ünsüzü Eski Türkçe dönemindeki kelime başındaki /y-/ sesinden gelişen ikincil bir ünsüzdür. Kelime başında kullanıldığı bütün örnekler Teleüt ağzına aittir. Bu sesini, az sayıda örnekte kelime içinde /c/ ve /y/ seslerinden geliştiği geliştiği görülmüştür. /ď/ sesinin kelime sonunda hiç örneği yoktur.

Kelime başında: *ďabıḷtıḷū (~ yabıḷtıḷū)* "saçaklı, tenteli, gölgelikli vb", *ďabūḷū (~ yabūḷū*) "örtülü, kapalı", *ďaḳḳār- (~ yaḳḳār-)* "emretmek, buyurmak", *ďamınçıḳ (~ yamınçıḳ)* "örtü, başörtüsü, duvak", *ďeksĭnū̄ (~ yeksĭnū̄*) *"*tiksinti", ďeriçek "küçük bir yer", *ďoġon (~ yoġon)* "köknar", *ďepsel (~ yepsel)* "eşya, enstrüman, silah" *ďemḥe (~ yemḥe)* "sıkıcı, sık sık tekrarlayarak can sıkan, bıktıran", *ďeme (~ yeme)* "sitem, kınama, suçlama", *ďele (~ yele)* "ödeme, ücret", *ďımja- (~ yımja-)* "yumuşatmak", *ďıḷḳıçır (~ yıḷḳıçır)* "baştankara, iskete", *ďıtḳır (~ yıtḳır)* "hassas koku duyusuna sahip (hayvan burnu)", *ďikir- (~ yikir-) "*iğrenmek, tiksinmek", *ďimek (~ ďimek)* "oburluk, pisboğazlık".

Kelime içinde: *kemďi- (<kemci-)* "ölçmek, ölçü almak", *kemďū̄* (<kemci-ū̄) "ölçü", *uďuḳtat- (<uyuktat-)* "uyutmak" *paďa (<baca)* "enişte (kız kardeşin eşi), kayın birader", *Paďat (<Payat)* "Teleütlerin yaşadığı, Kuznetsk bölgesinin bir kısmı", *pōlďi (<pölci)* "kıyafetlerin yakalarındaki kürklü kısım".

Ajıḳpa ***nad'ım (<nayı+m)***. "Arkadaşım, acele etme." (I/608)

---

[40] *adak* kelimesinin Eski Türkçeden Moğolcaya ödünçlendiği ve daha sonra Moğolcadan Altayca *adak "son"* şeklinde geri alıntılandığı düşünülmektedir (Ölmez, 2001: 194).

3.1.2.1.6 /g/ Ünsüzü

Ötümlü, patlamalı bir ön damak ünsüzüdür. OSTN'deki Altay lehçesi ağızlarında kelime başında bulunmayan bu ünsüz kelime sonunda sadece iki kelimede tespit edilmiştir. Bu ses çoğunlukla kelime içinde görülür. Kelime içinde ya asli ya da k>g değişimiyle ikincil olarak kullanılan bu ses, Asıl Altay ve Teleüt ağızlarında ünlülerden ve ötümlü ünsüzlerden sonra çoğu örnekte ya erimiş ya da /-ḥ-/ ünsüzüne dönüşmüştür. Kuzey Altay ağızlarında bazı örneklerde korunmuş bazılarında (ünlülerden sonra) /-ğ-/ ünsüzüne dönüşmüştür.

Kelime içinde: *çegertki* "çekirge", *çegidek* "evli kadınların üst giyimi", *çergebiş* "sarmaşık bitkisi", *çergeẏ ~ çergi* "küçük hayvanlar için tuzak, kapan", *çettirgen* "genç iğne yapraklı ağaç", *çigetteẏ* "yabani eşek", *çimçigeş* "baştankara kuşu", *çimiŋgen* "hadım, iğdiş, kısırlaştırılmış", *ď elgilde-* "titremek, hareket etmek, çalkanmak", *eger* "av köpeği", *egilgǐr* "esnek", *emegen* "eş, karı" , *ergek* "erkek", *igre* "eşik", *irigen* "sütten içki hazırladıktan sonra kazanın dibinde kalan lor", *kegir-* "geğirmek", *kögüs* "göğüs, göğüs kafesi, anlayış, bilinç, akıl", *yūgen* "köstebek".

Kelime sonunda: *kecig* "geçit", *tirig* "diri, canlı".

3.1.2.1.7. /ġ/ Ünsüzü

Ötümlü, patlamalı, art damak ünsüzüdür. Radloff'a göre /ġ/ sesi Arapçadaki gayn (غ) sesine benzer ve Türkler yazıda /ġ/ sesini göstermek için " ġ" harfini kullanırlar (C I 1960: XIV). OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde /ġ/ sesi kelime başında, ulama olduğu durumunda birkaç kelimede tespit edilmiştir. Kelime sonunda az sayıda kelimede vardır. Kelime sonundaki bu örnekler transkripsiyon hatasından kaynaklanıyor olabilir. /ġ/ sesi genel olarak kelime içinde kullanılmıştır. Kelime içindeki /-ġ-/ ünsüzü ya asli ya da ķ>ġ değişimiyle ikincildir. İki ünlü arasında veya bir ünlüden sonra eriyip ikincil uzun ünlüye dönüşmesi de çok yaygın bir durumdur.

Kelime başında: *Ker Yutpanıŋ üzŭna* ***kire-ġondı***. "O Ker-Yutpa'nın ağzına girdi" (Alt.) (II/1350)

Pis oķ adadaŋ aẏrılġan öksüs ķalġan paldar oķşop īļajıp ***yada ġaļdıķ***. "Biz babadan ayrılmış öksüz çocuk gibi ağlaşıp kaldık" (I/1475)

Uġŭļbaẏ ġaļdı. "Duyulmuyordu" (Tel.) (I/1618)

Kelime içinde:

a) Eski Türkçe döneminde kelimelerin iç seslerindeki ve eklerde /ġ/ ünsüzü genel olarak korunmuştur.

aġaç "ağaç, ağaçtan bir şey", *ḳaḷġançı* "kalan, sonuncu, atık", *aḷıngı* "1. öndeki, 2. aşağıdaki", *aġaç* "ağaç", *aġrı-* "hasta olmak, ağrımak"

***Yamanġa** yaḳşı etpe, yürġa poḳ sürtpe!* "Kötüye iyilik yapma, temizlenmiş yere dışkı sürme! (atasözü)" (IV/825)

*Pis yışta **turġan** kişibĭs, abıḷ-bıḷan ḳırā çap yadırıs.* "Biz, ormanda yaşayan insanlar toprağı çapayla işleriz" (I/627)

*Aḷın eteḥĭmni amıttan neme **açpaġan**, anı ḳara yaḷġız saḷḳın açḳan ede.* "Benim eteğimi birileri değil, rüzgâr açtı. (Alt.) (I/497)

*Sen poyıŋ **sanaġan** bile edĭp aḷāçı kiji poyıŋ edĭp **aḷġaẏzıŋ**.* "Sen istediği gibi hareket eden kişisin, o yüzden başının çaresine bak" (Tel.) (I/341)

*Tilenĭp **aḷġınça** tileḥenḥe perḥeni yaḳşı.* "İstemek yerine isteyen birine vermek daha iyi" (Tel.) (IV/1224)

*Sōḳ **boḷġondo** ḳıs aẏttı abūm! tedi.* "Soğuk olduğunda genç kız 'babam benim!' dedi" (I/631)

b) Altay lehçesinin genel seslik özelliklerine uygun olarak iki ünlü arasında kalan /-ḳ-/ ünsüzü ötümlüleşerek /-ġ-/'ye dönüşmektedir. Ayrıca Kuzey Altay ağızlarında (özellikle Lebed ağzında) ötümlü ünsüzlerden sonra gelen /-ḳ-/ ünsüzünün de ötümlüleştiği örnekler mevcuttur.

aḷġa- (<alḳa-) "hayır dua etmek", *arġa I (<arka)* "sırt, dağ sırtı", *aġar- (<ak+ar-)* "ağarmak, beyazlamak, rengi solmak", *aġın (<akın)* "akan, akışkan, hızlı akan", *saḷġınnıġ (<salkınlığ)* "rüzgârlı", *çaġın (<çakın)"*şimşek", *çuġuḷ I (<çuḳuḷ)* "öfke", *ḳaġın- (<kakın-)*"kendi kendine vurmak; elini eline vurmak, kanatlarını çarpmak", *aġac (<aḳ+as)* "ermin, kakım".

c) Bilindiği üzere Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren ikinci çokluk şahıs emir eki -ŋ üzerine -lAr çokluk eki getirilmeye (biliŋler "biliniz", odunuŋlar "uyanınız") başlanmıştı (Erdal, 2004: 520; Eraslan, 2012: 346). Daha sonraki

dönemlerde bu durum yaygınlaşıp ikinci çokluk şahıs iyelik ekine ve iyelik menşeili ikinci çokluk şahıs ekine de +lAr çokluk eki getirilmeye başlandı.

OSTN'deki Altay lehçesi ağızlarında bu yapı *+ŋIzlAr ~ -ŋlAr> +gar*[41]*, +ġor, +ḥer, +ḥör; -ŋIzlAr ~ -ŋlAr>-gar, -ġor, -ḥer, -ḥör* şekillerine dönüşmüştür. Altay lehçesindeki bu şekillerde, kelime içi /-ġ-/ ünsüzünün /-ŋ-/ sesinden de geliştiği görülmektedir.

Munıŋ onçozın sağışḳa ***aḷındıġarba (alındıŋızlar mı)?*** "Her şeyi anladınız mı?" (Tel.) (I/377)

Pu slerdiŋ yatḳan yeriḥerde ḳıra süretten yerler yoḳ emine, sler ***ḳursağıġarnı (<ḳursağıŋızlarnı)*** *ne bile azranıp yazıġar?* "Muhtemelen sizin verimli toprağınız yoktur, siz ne ile besleniyorsunuz?" (I/955)

Kelime sonunda: a) Cümle içinde kullanılan birkaç örnekte, ulama olan yerlerde son ses /-ḳ/ ünsüzü /-ġ/'ye dönüşmüştür.

Aġ arū "Kutsal biri" (Tel.) (I/88)

Yoġ ettǐ. "Kaybetti" (Tel.) (I/835)

b) Altay lehçesinin Lebed ağzına ait üç örnekte kelimenin sonu /ġ/ ünsüzüyle yazılmıştır. Lebed ağzının genel seslik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu /ġ/'lerin /ğ/ olması gerekirdi.

aḳçaḷıġ "parası olan zengin", *aġ "*büyük ağ, balık tutmak için kullanılan ağ, örümcek ağı"

Ayıġ *torboġoştı ḳuştanıp aḷdı.* "Ayı genç öküzü kucakladı (pençelerinin arasına aldı)" (II/1030)

3.1.2.1.8. /ğ/ Ünsüzü

Ötümlü, sızıcı bir art damak ünsüzüdür. Radloff'a göre bu ses, Kuzey Altay ağızlarında rastlanan sızıcı bir ses olup telaffuzu anında damak eteğindeki kapanma çok zayıf olduğu için hava sarsıntılarıyla delinip bir dizi "g-g-g"'ye benzer şekilde

[41] Ahmet Cevat Emre, Altay lehçesindeki *-gar, -ger* yapısını "ŋ fonemi g, z fonemi de r olmuştur" şeklinde açıklamıştır (1949: 285). Saadet Çağatay ise aynı yapının kısmen rotasizim (<-ŋız) dolayısıyla, kısmen de -ŋlar değişiminden gelişmiş olabileceğini söylemiştir (1954: 23). Şçerbak ise fiil çekimlerinde kullanılan şahıs ekleriyle ilgili yaptığı açıklamada *-GAr* ekinin *–ŋlAr* şeklinden geldiğini belirtmiştir (2016: 41).

çıkar (C I 1960: XIV). Kuzey Altay ağızlarından Lebed ağzında karakteristik bir ses olan /ğ/ ünsüzüne Güney Altay ağızlarında rastlanmamıştır. Eski Türkçe dönemindeki hece ve kelime sonlarındaki /g/ ve /ġ/ ünsüzlerinin sızıcılaşmasıyla kelime içi ve kelime sonunda /ğ/ bulunabilirken Altay lehçesinde bu sesle başlayan kelime yoktur.

Kelime içinde: *çuğļa-* "kundaklamak", *acığļığ* "üzgün, acılı", *adığcı* "atıcı", *adığcıļ* "atıcı", *ağjıbaķ* "örümcek", *ağs* "ağız", *ayığļığ* "ayıların çok olduğu yer", *çeriğlen-* "silahlanmak, savaşa hazırlanmak", *eğbegeç* "parmağa takılan yüzük".

Kelime sonunda: *artığ* "nehirdeki eşik, nehir geçidi", *çecektığ* "çiçekli", *ağ* "ağ, voli ağı", *ağļa* "damın çapraz tahtası", *ağs* "ağız, delik", *çuğ* "kundak", *ķanattığ* "kanatlı", *ķarınnığ* "hamile", *aļtınnığ* "altın suyuna batırılmış", *aġığ* "akıntı", *çeriğliğ* "ordulu, ordusu olan", *çığ* "çiğ, ham, pişmemiş", *eliğ* "(bir ölçü birimi) parmak genişliği", *eneğ* "kapı sövesi, pervaz", *ķoļġoļığ* "boş, oyuk, çukur", *ńaŋmırļığ* "yağmurlu", *yargıļığ* "mahkemelik olan, mahkeme sürecinde olan", *arbaļığ* "arabalı", *arığ II* "temiz, kutsal".

3.1.2.1.9. /ḥ/ Ünsüzü

Ötümlü, sızıcı bir gırtlak ünsüzüdür. Radloff bu sesin, Yunancadaki "χ" sesine ya da Almanca "ich" kelimesindeki /ch/ sesine karşılık gelen ötümlü bir ünsüz olduğunu ve söylenişinde dilin arka kısmı damak eteğinin ucuna dokunduğunu belirtmiştir (C I 1960: XIV). Sadece kelime içinde bulunan bu ünsüz /-g-/ sesinin sızıcılaşmasıyla oluşmuştur. Güney Altay ağızlarında birçok kelimede iki ünlü arasında kalan veya ötümlü bir ünsüzden sonra gelen /g/ ve /g/ (<k) sesleri /-ḥ-/'ye dönüşmüştür. Bir kelimenin hem /-g-/'li hem de /-ḥ-/'li şekli kaydedilmiş olduğundan bu değişimin henüz nöbetleşme safhasında olduğu görülmektedir.

Kelime içinde:

a) İki ünlü arasında -g->-ḥ- değişimine örnekler

çeḥedek "evli kadınların üst giyimi", *çeḥelḥĭ* "büyük çekirge", *ďüḥürt-* "koşturmak", *emeḥen (<emegen)* "anne, yaşlı kadın", *süḥŭn-(<sügün-<sevin-)* "sevinmek", *süḥŭnçĭ* (<sügün-çi<sevinç) "sevinç".

Aḷın ***edeḫĭmnĭ (<etegimni)*** *amıttan neme açpaġan.* "Kimse elbisemin ön tarafını kaldırmadı" (P.d.V.I. 19,299) (I/849)

Ḳamnıŋ ḳamdap aẏtḳan sözŭne ***pütpeḫer (<pütmeger<bütmeŋler)****! Oḷ onço* ***töḫün (<tögün)*** *söster, ḳamdar poẏḷorı-dā çın ḳudaẏdıŋ yaŋın pilbes, körmöskö yaŋdaẏ ḳamdap yadır.* "Şamanın büyü yaparken söylediği sözlere inanmayın; onların hepsi yalandır; şamanların kendileri Allah'a değil şeytana inanırlar!" (P.d.V.I, 131,14) (II/491)

Ḳudaẏ ***kejiḫĭ (<kejigi)*** "Tanrının mutluluğu, lütfu"; *Ḳudaẏdıŋ* ***kejiḫinde (<kejiginde)*** "Tanrı'nın merhametiyle, lütfuyla" (II/1183)

Öböḫön eŋmeḫen (<öbögön eŋmegen) *yedĭnzĭp aḷdı.* "Yaşlı adam ve kadın el ele tutuşuyorlardı" (P.d.V.I. 107) (I/720)

Men teŋereniŋ ***pĭḫĭn (<pĭgin<bedükin)*** *pilbedĭm, yerdĭŋ keŋĭn kemdebedim!* "Ben gökyüzünün yüksekliğini bilmiyorum, yeryüzünün genişliğini de ölçmedim" (P.d.V.I, 113,6) (II/1213)

Em kemzĭngen ***kilinçeḫĭḫerdiŋ (<kilinçeginizleriŋ)*** *ḳarūna yakşı üren* ***püdürŭḫer (<püdürüger<püdürüŋler)****!* "Pişman olduğunuz günahlarınız için güzel bir meyve hazırlayın" (II/1215)

Yoḳtūḷarınıŋ ḳışḳıda yamınarġa ton yedĭşpeḫende aḷdına köp oyoŋottoŋ ***töjö-ḫele (<töjö-gele)***[42] *anıŋ üstŭne* ***çöḫö (<çögö)*** *yadıp ḳoyoḷo samtır sumtar tonnoŋ yamınıp ḳoyıp uẏktaẏ beredĭler.* "Kışın fakirlerin kıyafetleri örtünmek için yetmediğinde onlar saman çimini serer, kıvrılarak üstüne yatar ve üstlerine eski bir şeyler örterek uyurlar" (Tel., P.d.V.I, 156,15) (I/1037)

b) Ünsüzden sonra geldiği örnekler

---

[42] OSTN'de *-AlA, -OlO zarf-fiil* ekinin yanında yine aynı işlevde *-ḫele* şeklinde bir zarf-fiil yapısının kullanıldığı tespit edilmiştir. Omeljan Pritsak bu yapının *-a gele* yapısından geldiğini söylemiştir (1959: 590). OSTN'de birkaç cümlede Pritsak'ın söylediği yapı tespit edilmiştir.
Üyeçek pĭle Ija teḫen ekki özektiŋ ortodo pĭk poġoçı pile aştıbıs, oḷ poġoçonıŋ ajūda yış aẏmaḳtıŋ saḷġan obōzın kördübüs, pĭk poġoçı aşḳanda adı poyıbĭs ezen çıḳtıbĭs tep em annaŋ arı tüjerĭne-dē çeberlezĭn tep ā attıŋ pajınaŋ, aġaştıŋ pürüneŋ ebeş ***saḷagele*** *oḷ poġoçınıŋ ēzĭne pajırıp paradıḳ tedĭler.* "Üyeçek ve Ija nehirleri arasındaki uzun dağ geçitlerini aştık ve bu geçitlerde Kara Tatarlar tarafından yapılan *obo* gördük, onlar her zaman oraya ata ait birkaç tane saç ve yaprak koyduklarını, dağa sağ salim çıktıkları için ve aynı zamanda sağ salim inmeleri için dağ geçitleri efendilerine baş eğdiklerini bize anlattılar" **IV/1265**
Ḳoḷıŋ-bıḷa ***pere-gele*** *pudŭŋ-bıḷa yoborzıŋ!* "Ellerinle borç verirsen, ayaklarınla yorulursun (atasözü)" **III/445**
Çağdaş Altay Türkçesi gramerlerinde bu yapıya değinilmemiştir.

çiçerḥeẏ (<çiçergey) “kıyafetin (çegedek’in) kenarına dikilmiş süslü işleme”, *çimḥi- (<çimgi-)* “kesmek”, *çölḥöm (<çölgöm)* “eğrelti otu”, *püḥül- (<pügül-)* “bükülmek, eğilmek”, *seḥizen (<segizen)* “seksen”, *eḥe- (<ege-)* “bilemek, törpülemek, törpü ile temizlemek”, *ençiḥū̆ (<ençigū̆)* “dinlenme, sakinlik”.

Adam ***kelḥen (<kelgen)*** *yoḳ.* “Benim babam gelmedi” (Alt.) (II/1109),

Üẏḥe (<üyge) *kirĭp keldĭ.* “O bizim evimize girdi” (II/1109)

Eldĭŋ içĭnde ***yürḥöndö (<yürgende)****, elim aẏtpasın kīnimneŋ* “Eğer ben kendi insanlarımın arasında yaşıyorsam, benim hakkımda konuşmamaları gerekir” (Tel., P.d.V.I. 226) (I/803)

Ölḥön (<ölgen) *kijini* ***tirḥĭzetten (<tirgizetten)*** *em parma?* “Ölüleri dirilten ilaç var mı?” (Tel.) (I/944)

Ajı tuzŭnŭŋ uçŭn emdi men sā ***ülḥer (<ülger)*** *aẏdıp pereẏn.* “İkramının karşılığı olarak sana bir nasihat vereyim” (P.d.V.I; 198,1) (I/1857)

3.1.2.1.10. /ḫ/ Ünsüzü

Sızıcı, ötümsüz bir art damak ünsüzüdür. OSTN’deki madde başı *ḫata* “günah, hata” kelimesinin kullanıldığı lehçeler yazılırken *Osmanlı Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Çağatayca* kaydının yanına bir de *Tuba* eklenmiştir. OSTN’de /ḫ/ sesinin geçtiği başka örnek yoktur. Dolayısıyla söz konusu madde başının kullanıldığı lehçeler yazılırken yanlışlıkla *Tuba* kaydı düşüldüğünü ve bu sesin OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde kullanılmadığını söyleyebiliriz. Ancak /ḫ/ ünsüzünün, Çağdaş Altay lehçesi ağızlarında ḳ>ḫ değişimi sonucu varlığı bilinmektedir.

alḫa- (<alḳa-) “dua etmek”, *caḫşı (<yaḳşı)* “iyi, güzel, hoş”, *çıbıḫda- (çıbıḳla-)* “çubukla dövmek” vb. (Güner Dilek, 2015: 153).

3.1.2.1.11. /j/ Ünsüzü

Ötümlü, sızıcı, diş eti-ön damak ünsüzü olan /j/ sesi Türkçede asli olarak bulunmayan bir sestir. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde bu ses, iki ünlü arasında kalan /-ş-/ ünsüzünün ötümlüleşmesiyle oluşmuştur. /j/ sesi OSTN’de kelime başında ve kelime sonunda bulunmamaktadır.

Kelime içinde: *aġajıḳ-* “ağaç olmak, ağaçtan olmak”, *aja-* “yemek yemek”, *ejik* “kapı”, *ajırt-* “bir şeyin üstünden aşırarak getirmek”, *aẏtḳajın* “böylece,

böylelikle”, *ďobojın* “barışçıl, uysal”, *ďılbıjın* “yıkılmak, düşmek, çökmek”, *ďojo* “koyu sarı, toprak rengi”, *ejikçĭ* “bekçi”.

Adanıŋ ***aḷḳıjıbıḷa*** *pardı.* “O babasının hayır duasını alarak gitti”(Tel.) (I/391)

Ol ***kiji*** *yirme peş yaş* ***yajadı****.* “O adam 25 yaşına girdi!” (Tel.) (III/253)

İçĭm ***çurḳırajıp****-yat.* “Benim midem gurulduyor” (III/2173)

Köbögönŭŋ içinde ***pıjırarım****.* “Ben onları sobanın içinde pişireceğim” (Tub.; P.d.V.I, 284, 39); (I/1511)

Az sayıda örnekte */ğ/, /m/, /ŋ/ ve /ẏ/* ünsüzlerinden sonra da */j/* ünsüzü tespit edilmiştir.

ağjıbaḳ “örümcek”, *aŋja* “gururlu”, *ḳaẏjı* (<ḳaẏsı) “hangi, hangisi”, *yımja-* “yumuşatmak”, *yımjaḳ* “yumuşak” *ḳoromjı* “küçültme, azaltma”, *paẏjın* “hapis, cezaevi”, *eremji-* (<Moğ.) “kötü alışkanlıklar edinmek, şımarmak”.

Ḳastar paştarın soroẏjıp ītdĭ. “Kazlar kafalarını kaldırdılar” (IV/544)

3.1.2.1.12. /k/ Ünsüzü

Ötümsüz, patlamalı bir dil ortası-ön damak ünsüzüdür. Kelimelerin başında, içinde ve sonunda bulunabilen bu ses ince ünlülerle kullanılmaktadır. Eski Türkçe döneminde kelime başında bulunan /k-/’ler Altay lehçesinde aynen korunmuştur. Kelime içinde Altay lehçesinin genel fonetik özelliklerine uygun olarak birçok kelimede iki ünlü arasında kalan /-k-/ ünsüzü ötümlüleşmiştir. Ancak bazı örneklerde ötümlüleşme olmamıştır. Bu sesin kelime içinde ikizleşme eğilimi de dikkat çekicidir.

Kelime başında: *keke-* “el ile tehdit etmek”, *kekpeyek* “el bileği”, *kiçinek* “küçük”, *köbögö* “soba”, *köbükten-* “köpük çıkarmak”, *köŋdöẏ* “boş, içi boş”, *köŋülçēk* “kolayca karıştırılabilen, karıştırılmış, biraz üzgün kişi, kara kara düşünmeyi seven”, *kökkör* “kımız için kullanılan deri kap, tulum”, *kökşün* “yaşlı, nüfuzlu, saygın, adam”, *kökkü-* “sınırsız havalanmak, çok övünmek”, *köpkök* “şiş, şişmiş”, *küzŭk-* “sonbahar gelmek”.

Kelime içinde: *yikir-* “titremek (soğuk, korku), korkmak”, *yimekkeẏ* “obur”, *yirken* “şık giyinmeyi seven”, *yitkek “*bataklık, yötkür “öksürük”, *yükçŭlŭk* “kefalet, kefillik”, *çürekeẏ “*ördek türü”, *çökön-* “umutsuzluğa düşmek”, *çöktür-*

“daldırmak”, *ereken* “abaküs”, *eremik* “kısır”, *erkeksĭs* “erkeksiz”, *erkin* “özgür, istediğini yapan”, *mekele-* “aldatmak, kandırmak, kurnazlık yapmak”.

Kelime içinde ikizleşmeler: *ökkö-* “silmek, yok etmek”, *yekken* “hasır yapımında kullanılan bir tür kamış, bu kamışlardan üretilen hasır”, *ekki* “iki”, *kökkü-* “sınırsız havalanmak, çok övünmek”, *örökkön* “yaşlı adam, ihtiyar”.

Kelime sonunda: *tük (<tüg)* “tüğ”, *tünerĭk (<tünerig)* “1. karamsar, karanlık, karanlık. 2. anne karnı” *yömök “*başın üst kısmı, tepe”, *d’ūlḫēk “*delilik, çılgınlık”, *yüskek “*su faresi”, *d’üderek* “kavak”, *ermek* “muhabbet, sohbet, konuşma”, *irik II (<irig)* “çürümüş, ekşimiş, bozulmuş”, *yeksĭnçēk* “korkak, ürkek”, *emzek “*şifalı, yararlı, faydalı”.

3.1.2.1.13. /ķ/ Ünsüzü

Ötümsüz, patlamalı bir dil arkası-art damak ünsüzüdür. Kalın ünlülerle hece kuran bu ses; kelimelerin başında, içinde ve sonunda bulunabilmektedir. Eski Türkçe dönemindeki kelime başı /ķ-/ sesi genellikle korunmuştur. Kelime içinde ünsüzlerden sonra ve hece sonlarında genel olarak korunan bu ses, iki ünlü arasında bazen ötümlüleşmiş bazen de ötümsüzlüğünü korumuştur. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde dikkat çeken bir husus da bu sesin iç seste ikizleşmesidir. Türkçenin asli seslerinden olan /ķ/ ünsüzü, alıntı kelimelerde ḫ>ķ değişiminden dolayı ikincildir.

Kelime başında: *ķabaķ* I “1. göz kapakları, kaşlar, 2. alın”, *ķabın-* “hatırlamak, hatırlatmak”, *ķayıķ* “(kayık vb. için) kürek” *ķaŋķaķ* “sürekli kafasını dik tutan (insan veya at)”, *ķaŋjır* “burun kemiği”, *ķılçıķ* “gıdıklama”, *ķılġa* “buğday, arpa vb.’nin başak vermeden önceki hâli”, *ķımın* “kıvılcım”, *ķıŋdaķ* “silah kundağı”, *ķūçın* “destan, efsane, masal”.

Kelime içinde: *aķça* “para”, *aķçaļaķ* “gölgebalığı”, *aļaķan* “avuç”, *uķā* “dinlemeye layık, eski anlatı, efsane, destan vb”, *çaķırım* “verst (1.0668 kilometrelik Rus uzunluk ölçüsü)”, *çaķı* “atların bağlandığı direk”, *çoķı-* “gagalamak”, *ırķan-* “(köpek için) hırlamak” *çaķpı* “orak”, *ajatķıļa-* “deriye mayalı hamur sürmek”, *çuķuļ* “kızgınlık, öfke”.

Kelime içinde ikizleşmeler: *sıķķıķ* “dar, sıkı”, *yaķķa* “yaka, kıyı, kenar” *çıķķış* “çıkış, çıkma, yükseliş, son” *çoķķoļ* “kekeme”.

Kelime sonunda: *abraķ* “sakin, sessiz”, *açırķaķ* “doymayan, açgözlü”, *aġajıķ-* “ağaç olmak, ağaçtan olmak”, *ajıķ-* “acele etmek”, *aļımzaķ* “borç almayı seven kimse” *çaçaķ* “saçak, püskül”, *çırayẏļıķ* “güzellik”.

Alıntı kelimelerde: Arapça, Farsça ve Rusça kökenli kelimelerde /g/ ve /ḫ/ sesleri /ķ/ ünsüzüne dönüşmektedir.

ķorot (<Rus. ɾopoð) “şehir”, *ķor (<Far. ḫōr)* “1. kötüleme, hakaret, kınama, 2. zarar”, *moķ (<Rus. мox)* “yosun (delikleri kapatmak için)”, *ķabar (<Ar. ḫaber)* “haber, mesaj, söylenti”, *ķaļıķ (<Ar. ḫalk)* “halk”, *taķta (<Far. taḫte)* “1.tahta, 2. baraka, kulübe”.

3.1.2.1.14. /l/ Ünsüzü

Ötümlü, akıcı, dil ucu-diş eti ünsüzüdür (Coşkun, 2010: 71). Radloff bu sesin, Almanca “Land, Leder” kelimelerindeki /l/ ile aynı olduğunu belirtmiştir (C I 1960: XIII). Yani bu ses ince ünlülerle hece kurmaktadır. Türkçenin genel ses bilgisi özelliklerine uygun olarak Altay lehçesi ağızlarında kelime başında /l/ ünsüzü bulunmamaktadır. Sadece bir kelimenin /l/ ünsüzüyle başladığı tespit edilmiştir. Kelime içinde ve kelime sonunda yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde kelime içindeki /-l-/ sesi, geniz ünsüzlerinden sonra /-n-/ (Lebed ağzında), ötümlü ünsüzlerden sonra /-d-/, ötümsüz ünsüzlerden sonra da /-t-/ sesine dönüşmüştür. Ünlülerden ve /-ğ-/, /-r-/, /-ẏ-/ ünsüzlerinden sonra /-l-/ sesi korunmuştur.

Kelime başında: *lebeç* “Beyaz kuskuç (balık)”

Kelime içinde:

a) ünlülerden ve yarı ünlü /-ğ-/, /-ẏ-/ seslerinden sonra

çelil- “atılmak”, *keldĭr-* “getirmek”, *kelem* “kale, hisar”, *kelsik* “küçük bir kuş”, *kilbiret-* “azarlamak, suçlamak” *körkŭlū* “bakımlı, yakışıklı, güzel”, *çibilçĭk* “herhangi bir kuş”, *çiçerḥeẏlū* “süslemeli, işlemeli (çegedek)”, *ėmeẏle-* “alıştırmak, uydurmak”, *köŋdöẏlen-* “(içi) boşalmak, oyulmak”, *çeriğlen* “silahlanmak, savaşa hazırlanmak”, *çeriğliğ* “ordusu olan, ordulu”, *kersĭğlen* “akıllı olmak, kurnaz olmak, zeki olmak”, *teğlek* “daire, halka”.

b) /r/ ünsüzünden sonra

közörlö- “kağıt oynamak”, *çeberle-* “düzenli, temiz tutmak, korumak, muhafaza etmek”, *çerlek* “verem, ince hastalık”, *d’erlik* “vahşi, vahşi koşullarda yaşayan”, *ērlū̄* “eyeri olan, eyerli”, *içkerle-* “içeriye girmek, girmek, yaklaşmak”.

c) Düzensiz bir şekilde korunanlar

yepsellığ “silahlı, teçhizatlı”, *köböllö-* “kalkmak, üste çıkmak (su altındaki buz)”, *tiriklik* “dirilik, hayat, yaşam”, *emlek* “yufka yürekli, şefkatli”.

Kelime sonunda: *çekçıl* “çevik, kıvrak, 2. düzenli, tutumlu”, *çelil-* “atılmak”, *közŭl-* “olmayan, gerçekleşmeyen görüntüleri görmek”, *küjül* “sıçan, iri fare”, *küzül* “köstebek”, *pektel-* “berkitilmek, kapanmak, kilitlenmek” *şüttümel* “tanrıya hizmet etme”, *tedil-* “iyileşmek, güçlenmek, güç toplamak”, *töröl* “nesil, akrabalık, akraba, var olma”, *çīmel-* “(bir şeye) dolaşmak”.

3.1.2.1.15. /ļ/ Ünsüzü

Ötümlü, akıcı, dil ucu-ön damak ünsüzüdür. Radloff’a göre, Rusçadaki “a, o, u”seslerinin önüne gelen “ л (l)” ünsüzüne tam olarak benzemeyen /ļ/ ünsüzünün telaffuzunda dilin arka kısmı enerjik bir şekilde tam olarak aşağıya inmez. Bu özelliğiyle Türkçe /l/ sesi, Rusça “л (l)” ile Almanca “l” arası bir sestir (C I 1960: XIII).

Kalın ünlülerle hece kuran bu ses Türkçe kelimelerde kelime başında bulunmamaktadır. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerin yedi tanesi /ļ-/ ünsüzüyle başlamıştır. Onların da ya alıntı ya da çeşitli ses olayı gerçekleşmiş kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak kelime içinde ve kelime sonunda bulunabilmektedir. Kelime içindeki /-ļ-/ ünsüzü geniz ünsüzlerinden (/-m-/, /-n-/, /-ŋ-/) sonra /-n-/ (Lebed ağzında), ötümlü ünsüzlerden sonra /-d-/, ötümsüz ünsüzlerden sonra ise /-t-/ sesine dönüşmüştür. Ünlülerden ve /-ğ-/, /-r-/, /-ẏ-/ ünsüzlerinden sonra /-l-/ sesi korunmuştur.

Kelime başında: *ļap* “1. kesin, tam, aşikâr, açıkça, sıkıca kapalı (yukarıdan), 2. gerçek, hakikat”, *ļaptaļ-* “teyit edilmek, doğrulanmak”, *ļıġıẏ (<ılgıy)* “seçkin”, *ļapta-* “doğru, tam olarak yapmak”, *ļaptū* gerçekten, hakikaten, sıkıca, esaslı, dayanıklı, güvenilir”, *ļtam (<ıltam)* “en kısa zamanda, hemen, çabucak, hızla”.

Kelime içinde:

a) Ünlülerden ve yarı ünlü/ -ğ-/, /-ẏ-/ ünsüzlerinden sonra

abılḍa- “toprağı çapayla işlemek”, *abraḷū* “arabası olan”, *acığḷan*- “üzülmek, kederlenmek”, *açınçıḷū* “acınacak, zavallı kişi”, *alıḷ*- “alınmak, alınmış olmak”, *Aḷtaẏḷa*- “Altay boyunca gitmek”, *aẏḷığ* “aylık, ayda bir”, *uḷarū* “vahşi tavuk”, *ıẏḷa*- “ağlamak”, *ḳaḷaẏḷa*- “kalayla kaplamak, kalaylamak”, *yağḷa*- “savaşmak, savaşa girişmek”, *ḳadığḷa*- “1. çivilemek, çivi ile sağlamlaştırmak, 2. eyere çivi çakmak”, *pağḷa*- “bağlamak, düğümlemek”.

b) /r/ sesinden sonra:

ḳodurḷū “hastalıklı, uyuzlu”, *ḳoḳḳırḷū* “şakacı”, *ḳoŋırḷa* “su çulluğu”, *ḳorḷonçōḳ* “kibirli, gururlu”, *ḳozırḷan*- “büyümek, irileşmek”, *ḳurḷa*- “sarmak, (çocuk için) kundaklamak”, *ńaŋmırḷığ* “yağmurlu”, *oẏġorḷıḳ* “hafıza, iyi hafıza, anlayış”, *paḳūrḷa*- “boğazından tutmak”, *pīyarḷaḷ*- “kötülenmek”.

c*) Lebed ağzında bazı kelimelerde /-ḷ-/ ünsüzünden sonra gelen /-ḷ-/ sesi korunmuştur.*

taḷḷa- “seçmek”, *taḷḷaba* “seçilmiş, mükemmel”, *taḷḷat*- “seçtirmek”, *tazılḷa*- “kök salmak”, *yaḷḷan*-“kiralanmak”, *yazaḷḷığ* “süslenmiş”.

ç) Bazı kelimelerde /-ḷ-/ sesi ötümsüz ünsüzlerden sonra da korunmuştur.

ďoruḳḷa- “avlanmak, ava gitmek” *ortomıḳlıḳ* “orta derecelik, vasatlık”, *taḳmaḳḷa*- “atasözleri ile konuşmak”, *yapsıḳḷı* “hayran bırakan, sevindirici, hoşnut edici”, *atḷı* “1. atı olan, 2. at üstünde oturan, atlı”, *ḳısḷadaẏ* “vahşi bir kuş türü, kızıl sırtlı örümcek kuşu (Lat. cassius coluris)”.

Kelime sonunda: *amzaḷ* “tat”, “çıbaḷ “iğne yapraklı ağaçların iğneleri”, *aŋdarıḷ*- “yuvarlanmak”, *aẏbıḷaḷ*- “dilenmek”, *aẏdaḷ*- “kovalanmak, sürülmek”, *çaḷtaḷ* “güneş ışığı alan yer”, *toḷ*- “dolmak”, *çoḳoḷ* “kekeme”.

3.1.2.1.16. /m/ Ünsüzü

Ötümlü, akıcı, genizsi çift dudak ünsüzüdür. Türkçenin genel seslik özelliklerine göre /m/ ünsüzü kelime başında bulunamamasına rağmen OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerin bir bölümü /m-/ sesi ile başlamaktadır.

Altaycadaki kelime başı /m-/'ler üç grupta değerlendirilebilir: Birincisi Eski Türkçeden itibaren görülmeye başlanan içinde geniz ünsüzü bulunan kelimelerde b->m- değişmesi, ikincisi yansıma sesler, üçüncüsü ise alıntı kelimelerdir. /m/ ünsüzü kelime içinde asli olarak bulunabildiği gibi ikincil olarak da bulunabilir. Kelime sonunda da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Kelime başında:

a) Eski Türkçe döneminde kelime başındaki /b-/ ünsüzünün Altay lehçesinde /m-/'ye dönüştüğü örnekler:

mēçin (<biçin) "maymun yılı", *min- (<bin-)* "1. kalkmak, çıkmak, 2. ata sıçramak, ata binmek, at binmek", *meŋ* "ben, doğum lekesi, siğil, çil", *mıŋ* "eksiklik yokluk, kıtlık", *mūs* (<buynuz) "boynuz", *möŋkü* (<beŋgü) "sonsuz".

Herhangi bir geniz sesi barındırmayan bazı örneklerde de b->m- değişmesi tespit edilmiştir.

maḷta (<baltu) "balta", *majaḳ* (<başak) "buğday başağı", *morsıḳ (<borsuk)* "porsuk".

b) Kelime başında /m-/ ünsüzü bulunduran alıntı kelimelerden örnekler:

marḳap (<Rus. марковь) "havuç" , *meje (<Rus. межа)* "sınır", *mēke (<Rus. мягкое)* "poğaça, beyaz ekmek", *moḳ (<Rus. мох)* "yosun", *mosto (<Rus. мост)* "köprü", *möŋün (<Moğ.)* "gümüş", *möt (<Rus. мед) "*bal", *maḷ (<Ar. māl)* "1. mal, ürün, 2. büyükbaş ve küçükbaş hayvan", *murza (<Far. mirza)* "Kalmuk hanlarının etrafındaki yüksek rütbe sahipleri".

c) *Başında /m-/ ünsüzü bulunan yansıma kelimelerden örnekler:*

mezile- "bağırmak (genç karaca için)", *mısta-* "böğürmek", *mörō-* "Böğürmek (inek)", *māra-* "(kuzu için) melemek" .

Kelime içinde:

a) /m/ ünsüzü kelime içinde ünlülerden, ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerden (/-p-/ hariç) sonra gelebilmektedir:

ɪ̄ḷamzıra- "ağlamaklı olmak, çok üzgün olmak", *ḳamçı* "kamçı, kırbaç", *çıdamaḷ* "güçlü, sert, becerikli, sabırlı, dayanıklı", *d'emele-* "sitem etmek, kınamak, suçlamak, azarlamak, homurdanmak", *d'ımjaḳ* "yumşak", *yartmaḷa-* "ışık (lamba) ile

balık tutmak", *tertmek* "darı unundan yapılan ve külde pişirilen yuvarlak çörek", *ḳarsman* "kuş midesi", *tilmeç* "tercüman".

b) Sonu /-p/ ile biten bazı fiiller -n dönüşlülük ya da edilgenlik eki aldığı zaman iç seste kalan /-p-/ ünsüzü /-m-/ (<-b-)'ye dönüşmektedir:

tamın- (<tabın-<tapın-) "tapınmak, hizmet etmek", *çamın- (<çabın-<çapın-)* kendi kalçalarına vurmak (ümitsizlik için), dövünmek", *ḳamın- (<kabın-<kapın-)* "1. tutunmak, yapışmak, tutmak, 2. çabalamak, üste çıkmak, 3. ateş almak, alevlenmek", *yamın- (<yabın-<yapın-)* "örtünmek, kapanmak".

c) Olumsuzluk eki -mA, soru eki -mA (<mU) ve şahıs eklerindeki /-m-/ sesi, OSTN'deki Altay lehçesine ait örnek cümlelerde genel olarak ünlüler ve ötümlü ünsüzlerden sonra /-b-/, ötümsüz ünsüzlerden sonra /-p-/'ye dönüşmüştür. Ancak söz konusu /-m-/ ünsüzünün korunduğu örnekler de tespit edilmiştir.

Olumsuzluk eki –mA, soru eki –mA ve şahıs eklerindeki /-m-/ ünsüzünün, kelime içinde korunduğu örneklerden bazıları şunlardır:

Otturattan otturġŭşŭŋ ***parma****?* "Oturacak sandalye veya herhangi bir şeyin var mı?" (I/1119)

Ölḫön kijini tirḫ ĭzetten em ***parma****?* "Ölüleri dirilden ilaç var mı?" (I/944)

*Orustıŋ til ĭn pil ĭp-****yazıŋma****?* "Sen Rusça biliyor musun?"

Yaman kiji payıza yanına kiji ***yūtmas****.* "Kötü insan zengin olursa, kimseyi yanına yaklaştırmaz" (Tel.) (IV/1140)

Çın ölgöndŭ̈ kam ***almas****.* "Gerçekten ölmüş birini şaman kurtaramaz" (Alt.) (I/341)

Yırġaḷ yılı-bıḷa ***yetmes****.* "Sevinç senede bir kez bile gelmez (atasözü)" (III/476)

Ḳuru ḳaḷbaḳ ūsḳa ***yaramas****.* "Kuru kaşık ağza yaramaz"(Alt.) (II/270)

Mā ***kereme****!* "Bana sinirlenme!" (II/1086)

Men abıs ***kijim ĭn*** *meniŋ adım Maḳarī.* "Ben papazım, ismim de Makariy" (Tel) (I/629)

Pu işke ***ençikenm ĭn****.* "Ben bu işe alıştım" (I/745)

Küskŭde eliktep yürŭp ***yadımız.*** “Sonbaharda biz yabani keçi avcılığı yapıyoruz” (I/818)

Ḳaẏda ḳaẏda üyŭn ***tabarmız”***Biz onun evini bir yerlerde buluruz”(Alt.) (II/36)

Pīyan kereksĭnĭp ***turġanmın*** *ködürḥü kereksĭnĭp turġan* ***emesmĭn!*** “Ben merhamet istiyorum, fedakârlık değil!” (II/1089)

Kelime sonunda: *amtam ~ amtan* “tat, lezzet”, *çom-* “dalmak”, *çuḷum* “tam, gerçek”, *tam-* “damlamak”, *köm-* “gömmek” *som I* “parça, külçe”, *orom* “sokak, cadde”, *şīdam* “sırık, çubuk”.

3.1.2.1.17. /n/ Ünsüzü

Ötümlü, akıcı, genizsi dil ucu-diş eti ünsüzüdür. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir. Kelime başında bulunduğu örnekler (birkaç kelime hariç) alıntılardır. /n/ ünsüzü kelime içinde asli olarak bulunabildiği gibi ünsüz benzeşmesi nedeniyle /-l-/ sesinden ikincil olarak gelişmiştir. Bu durum Kuzey Altay ağızlarına (özellikle de Lebed ağzına) özgüdür. Ayrıca Eski Türkçe döneminde /n/ sesiyle başlayan ekler (+nI belirtme hâli ve +nIŋ ilgi hâli ekleri) kurallı bir şekilde ötümlü ünsüzlerden sonra /-d-/, ötümsüz ünsüzlerden sonra ise /-t-/ sesine dönüşmüştür. Yine Lebed ağzında /-n-/ sesinden sonra söz konusu değişim görülmemiştir.

Kelime başında: *naḳḳı-* (<Moğ. naga-) “basmak, ezmek, (el veya ayakla)”, *narın* (<Moğ. narin) “çorba”, *naťı* (<Moğ nayci) “dost”, *naẏḳḳıl-* (<Moğ. naygu-) “sallanmak, sağa sola dalgalanmak”, *neke-* (<Moğ.) “takip etmek, peşinden gitmek”, *nıḳta-* (<Moğ. nigta) “sıkı bağlamak, tıka basa doldurmak”, *nomon* (<Moğ. nomun) “küçük bir kır hayvanı, köstebek”, *nökör* (<Moğ. nökür) “yoldaş”.

Kelime içinde: *aḷaḳanna- ~ aḷaḳanda-* “elle vurmak, tokat atmak”, *aḷaŋna-* “aptal, dağınık ve kararsız olmak”, *aḷbannığ* “haraç, vergi ödeyen, mükellef”, *aḷtınnığ* “altın suyuna batırılmış”, *aḷtınna-* “altına bulamak (altın suyuna sokmak)” *kemne-* “ölçmek”, *ḳarınnığ* “hamile”, *soŋnaçı* “dümenci”, *tarantaẏ “*topaç”, *inne* “iğne”, *soŋnaçı* “dümenci”.

Kelime sonunda: *şiden-* “inatçı olmak”, *şilten-* “yemin etmek”, *taḳtalan-* “tahtalarla kaplanmak” *tamın-* “tapınmak, hizmet etmek”, *şüttülḫen* “tanrıya hizmet etme”, *taḷḳın* “ölüm şarkısı”, *taman* “taban”.

3.1.2.1.18. /ŋ/ Ünsüzü

Ötümlü, genizsi bir dil-art damak ünsüzüdür. Radloff’a göre bu ses, damak eteğinin arkasında oluşan bir kapanma sonucu telaffuz edilen genizsi bir sestir ve İngilizce “sing” kelimesindeki /ng/ sesi gibi telaffuz edilir (C I 1960: XIV). Bu ses, Türkçenin genel ses özelliklerine uygun olarak Altay lehçesinde de kelime başında bulunmaz. Kelime içi ve kelime sonunda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Kelime içinde: *aḷanḳı ~ aḷaŋḳı* “kararsızlık”, *çoŋçoẏ* “topuk (ayakkabıda)”, *çıŋır II* “sümük”, *çiŋ* “çiğ, ham", *uŋtu- (<untu-)*“unutmak”, *taŋaḳ* “sevimli, güzel”, *taŋdır-* “birlikte bağlatmak”,

Kelime sonunda: *tamġajınaŋ* “çok sık”, *taŋ “*tan, şafak vakti”, *teŋ* “denk, aynı, eşit”, *tüŋ* “çift, uygun olan, çift oluşturan, benzer, kıyaslama, benzerlik, doğruluk”, *uḷtaŋ* “taban”, *uyaŋ* “aciz, güçsüz, kuvvetsiz”, *ürkeŋ-* “(horoz, baykuş vb. için) tüyleri kabarmak”, *ürüŋ* “balta sapı”, *çıdıŋ* “yemek konusunda kendini tutabilen”, *çaḷtaŋ* “pantolonsuz”.

3.1.2.1.13.1. /ŋ/ Ünsüzünün Bulunduğu Ekler

a) İlgi hâli ekinde:

*Ḳān **ḳudayıŋnıŋ** adın tögünneŋ tegĭn aẏtpaġın!* “Sen (kendi) Tanrı’nın adını kötüye kullanmamalısın!” (Tel.; P.d.V.I, 192,10) (II/104)

*Kem meni **kijilerniŋ** aḷdında adaza, anı mėndē teŋeredeḫĭ **adamnıŋ** aḷdında adayırmın.* “Her kim beni insanların önünde yüceltirse, ben de onu gökyüzündeki atamızın önünde yüceltirim” (Tel.), (I/474)

*Aḷtıŋı erdĭ **yerdĭŋ** aġajın yaḷaġan, üstüŋĭ erdi **teŋerenĭŋ** yıḷdızın yaḷaġan.* “Onun alt dudağı ormanı

yalıyordu, üst dudağı ise gökyüzündeki yıldızları” (III/154)

b) Ayrılma hâli ekinde:

*Tū **ajıdındaŋ** ajaḷmadı.* “O dağ geçidini aşamadı” (Tel.) (I/609)

Pis oļ Köpşünüŋ ***ūzınaŋ*** *ıraķ parbaẏ ķonıp aļaļı.* “Biz o Köpşü’den çok uzaklaşmayıp orada geceleyelim” (P.d.V.I, 147,33) (I/1366)

Ayaķtaŋ *su içtĭm.* “Bardaktan su içtim” (I/1514)

c) Zamir kaynaklı ikinci teklik şahıs ekinde:

Tanırzıŋma *paļaŋnı?Tanırbın aşyaķ.* “Oğlunu tanır mısın? Ben onu yaşından tanırım” (Tub.) (III/825)

Ada paļazı bir tūġan- aẏdışpas yerge ***parıpsıŋ***. “Sen, benim akrabam, bizim konuşmamızın yasak olduğu yere gittin” (Alt.) (I/55)

Sen poyıŋ sanaġan bile edĭp aļāçı kiji poyıŋ edĭp ***aļġaẏzıŋ***. “Sen istediği gibi hareket eden kişisin, o yüzden başının çaresine bak” (Tel.) (I/341)

ç*) İyelik kaynaklı ikinci teklik şahıs ekinde:*

Ķoļtıķtap ***aķkeldiŋ***. “Kolumun altından tutup getirdin” (Tel.) (I/109)

Ezendediŋbe *adaŋpıļan?* “Babanla selamlaştın mı?” (I/891)

Ķaçan sen meni ***ķördüŋ****?* “Sen beni ne zaman gördün?” (II/334)

Andī yaķşı pāttır er ***poļzoŋ****, adaŋnıŋ kīnneŋ negerek parbadıŋ?* “Eğer bu kadar cesur kahramansan neden babanın arkasından gitmedin?” (Tel.) (II/1344)

d) İkinci teklik şahıs iyelik ekinde:

Ançaŋdı *uġŭzŭp turġanda ne unçukpaẏsın?* “Senden bu kadar şikâyet ederken, sen neden susuyorsun?” (I/241)

Ķaẏda ***adaŋ*** *parza, ede-oķ sen par!* “Baban nereye giderse sen de oraya git!” (Tel.) (II/36)

Paļam! ***Adaŋ eneŋniŋ*** *pajın yibeẏ ķaẏttıŋ!* “Çocuğum, sen anne ve babanı öldürmeli idin!” (II/30)

e) İkinci çokluk şahıs ekinde:

*Pu slerdĭŋ Ķudaẏ dep, yaŋdap-****yatķanıŋar*** *Ķudaẏ emes!* “ Bu sizin Tanrı diye inandığınız Tanrı değil!” (Tel.; P.d.V.I., 142,10) (III/192)

Ķandī kijiler ***aļarıŋar*** *tep tüjönüp körŭḫör!* “Kiminle evleneceğinizi rüyada görmeye özen gösteriniz!” (P.d.V.I, 9) (III/1593)

3.1.2.1.19. /ń/ Ünsüzü

Ötümlü, genizsi bir dil-ön damak ünsüzüdür. Radlof bu sesin oluşumunda, baştaki /n/'nin çok zayıf bir şekilde *n+y* ya da *nya, nye, nyi, nyu* gibi telaffuz edildiğini belirtmiştir (C I 1960: XIV). Palatal /n/ ünsüzü olarak da adlandırılan bu ünsüz, içinde geniz ünsüzleri (/m/, /n/, /ŋ/) bulunan kelimelerin başındaki /y-/ sesinden gelişmiştir (Güner Dilek, 2015: 144). Bu sebeple sadece kelime başında bulunur. OSTN'deki bütün örneklerine Tuba ağzında rastlandığından Tuba ağzına özgü bir ses olduğu söylenebilir.

Kelime başında: *ńama- (<yama-)* "yama dikmek", *ńamanna- (<yamanda-)* "kötülemek, birinin hakkında kötü konuşmak", *ńaŋ (<yaŋ)*"mizaç, inanç", *ńaŋda- (<yaŋda-)* "inanmak", *ńamıļığ (<yamılığ)* "rütbesi olan, onur, yüksek rütbe", *ńān (<yān)* "büyük", *ńaŋıļ- (<yaŋıļ-)* "hata yapmak", *ńem (<yem)* "yem, olta yemi", *ńemele- (~ ďemele-<yemele-)* "kınamak, suçlamak", *ńeŋilden- (<yeŋillen-)* "hafif olmak, hafiflemek", *ńımırtķa (<yımırtka)* "yumurta", *ńoŋnaļ- (<yondoļ-)* "kınanmak, suçlanmak".

3.1.2.1.20. /p/ Ünsüzü

Ötümsüz, patlamalı, çift dudak ünsüzüdür. Altay lehçesine ait kelimelerin başında, içinde ve sonunda bulunabilmektedir. Özellikle Eski Türkçe döneminde /b-/ ünsüzüyle başlayan kelimeler OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde hep /p-/'lidir. Bu sebeple kelime başında /p/ sesine çok sık rastlanmaktadır.

Radloff OSTN'de bu sesle ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır. Ancak daha önce yayımladığı Proben'in birinci cildinde, kelime başındaki /p-/ sesinin; Altay, Teleüt ve Abakan Tatar (Hakas) lehçelerinde Rusçadakinden daha yumuşak bir şekilde neredeyse p-b arasında bir ses gibi telaffuz edildiğini belirtmiştir (1866: XX).

Kelime içinde iki ünlü arasında kalan /-p-/ sesi ötümlüleşerek /-b-/ sesine dönüşmektedir. Hece sonunda, ünsüzlerden sonra ve kelime sonunda korunmaktadır.

Kelime başında: *paġayỳļa-* "kötülemek", *pağ* "bağ, urgan, bağcık, ip, sicim", *pajaķ* "buğday başağı", *paķtır-* "tâbi kılmak, boyun eğdirmek", *paştū* "başlı, başı olan", *pergen* "becerikli, , iyi nişancı, yay atıcı", *pil-* "1. bilmek, öğrenmek, anlamak,

2. idare etmek, sahip olmak", *poḷ-* "olmak", *pörük* "börk, şapka", *pile* "aile", *pirḥ ĭştir-* "birleştirmek".

Bazı alıntı kelimelerin başındaki /b-/, /f-/ ve /m-/ ünsüzleri /p-/'ye dönüşmüştür:

paḷ (<Ar. māl) "mal, mülkiyet, vahşi kuş", *paẏda (<Ar. fā'ide)* "fayda, kâr, faiz", *parata (<Rus. ворота)* "kapı", *pezeben (<Rus. безмен)* "el kantarı".

Kelime içinde: *yappaş* "kulübe, yapraklardan yapılmış kulübe", *yapsar* "onursuz, haysiyetsiz", *yepsen-* "silahla donatılmak", *apşaḳ* "yaşlı", *çaḳpı* "orak", *çapta-* "açığa çıkarmak, ilan etmek; övmek", *epçil* "samimî, cana yakın, şefkatli", *irtpek* "kımız ve sütten yapılan yemek", *ḳalpaḳ* "kalpak, bir çeşit şapka".

Kelime içinde /-m-/ ile başlayan ekler ötümsüz ünsüzlerden sonra genellikle /-p-/'ye dönüşmüştür:

*Men **aḷdırtpassım (<aldırtmazım)**.* "Ben teslim olmayacağım" (Tel.) (I/421)

*Emegeniŋ Marianı poyıŋa yürḥŭzerge **ḳorḳpa (<korkma)**!* "Kendi hanımını, Mariya'yı yanına yaklaştırmaktan, onunla birlikte yaşamaktan korkma!" (III/607)

*Telem kiji munu **etpes** (<etmez).* "Her insan bunu yapmaz" (III/1083)

*Adam seni **ötpök (<etmek)** edip perzĭn tegen.* "Babam bana senin için ekmek yapsın, dedi" (P.d.V.I, 9.8) (I/1275)

Kelime sonunda: *aḷıp* "Alp, kahraman", *çap-* "Sallamak, vurmak, el ile vurmak", *edizep* "Çeyiz", *ḳap "*Kese, çanta, torba", *ossıp* "Eksen"

*Yetti yaẏzaŋdı **eçĭp** aḷdı.* "O yedi tane Yayzan'ın peşinden gitti" (Alt., P.d.V.I. 43,448) (I/861)

*Emçĭ kiji pu köyöndŭ emdep **yazıp** aḷgın!* "Doktor, bu tavşanı tedavi et!" (Alt.) (I/964)

3.1.2.1.21. /r/ Ünsüzü

Ötümlü, akıcı, titrek bir dil ucu-diş eti ünsüzüdür (Coşkun, 2010: 72). Genel olarak yansıma kelimeler hariç Türkçe kelimelerin başında bulunmayan bir sestir. OSTN'deki Altay lehçesi ağızlarında bazı kelimelerin başındaki zayıf /ı-/ ünlüsünün düşmesiyle /r-/ ünsüzüyle başlayan kelimeler oluşmuştur. OSTN'de /r/ sesi, kelime içi ve kelime sonunda bulunabilmektedir.

Kelime başında: *rım (<ırım)* “önceden haber verme, kehanet, fala bakma”, *raḳtat- (<ıraḳtat-)* “uzaklaştırmak”, *rıs (<ırıs)* “mutluluk, talih, baht”, *raġılıḳ (<ıraklık)* “uzaklık”, *raḳtaḷ- (<ıraktal-)* “uzakta olmak”.

Kelime içinde: *arı II* “temiz, kutsal”, *arıḳtıḳ* “zayıflık”, *arsaḳ* “dişsiz, birkaç dişi olmayan kişi”, *çorçoḳ I* “kambur”, *otturçaḳ* “küçük sandalye, tabure”, *oẏġorḭḳ* “hafıza, iyi hafıza, anlayış”, *örökkö* “çadırda dumanın çıktığı boru”, *ördür-* “ördürmek”.

*Sler **arū’ın** arūzıġar, onçoġor **arū** emes*. “Temizsiniz ama hepiniz değil” (Tel.) (I/282)

*Kemebile keçip **pardı**.* “O tekne ile nehri geçti” (Alt.) (II/1142)

*Aḳır **keçerge** kerek yoḳ, pis **slerdi keçĭrelĭ**!* “Durun, geçmenize gerek yok, biz sizi geçirelim!” (Tel.) (II/1147)

Kelime sonunda: *açūḽandır-* “üzmek, keder vermek”, *aġar-* “ağarmak, beyazlamak”, *aŋar-* “denemek, araştırmak, bilmek”, *ḳıbır* “yangın kalıntıları, kül ve kömür”, *ḳır I* “kenar”, *öltŭr-* “öldürmek”, *ötkür-* “geçirmek, delmek, saplamak”.

3.1.2.1.22. /s/ Ünsüzü

Ötümsüz, sızıcı bir dil ucu-diş eti ünsüzüdür. OSTN’deki Altay lehçesi ağızlarında kelime başında, içinde ve sonunda bulunabilmektedir. Eski Türkçe dönemindeki kelime içi /-s-/ sesi Altay ağızlarında iki ünlü arasında ve akıcı ünsüzlerden (/l/, /m/, /n/, /r/, /ẏ/) ötümlüleşerek /-z-/ sesine dönüşmüştür. Hece ve kelime sonunda bulunan /-z-/ sesi de ötümsüzleşerek /-s-/ olmuştur.

Kelime başında: *sadaḳ* “sadak, ok torbası, yay”, *sadıḽ-* “satılmak”, *saḽġınnıġ* “rüzgârlı”, *sanarḳat-* “üzmek”, *sarna-* “şarkı söylemek”, *saẏbır* “çevik, kıvrak”, *sebil-* “dağılmış olmak”, *sekseŋde-* “(saç veya tüy için) titremek”, *semir-* “semirmek, kilo almak”, *sıġıḽ-* “sıkılmak, ezilmek”, *soḳḳon* “okun ucundaki demir”, *sös* “söz, konuşma”.

Rusçadan alıntı kelimelerde kelime başı /z-/ sesi /s-/ sesine dönüşmüştür.

saḳon (<Rus. закон) “yasa”, *saḳtat (<Rus. закладъ)* “rehin, teminat”, *samoḳ (<Rus. замокъ)* “kilit”, *sabaẏḽa- (<Rus. забавляться)* “eğlenmek”.

Kelime içinde: *anaẏssa (<anaẏtsa)* “eğer iş böyleyse, böylece”, *anaẏssın (<anaẏtsın)* “böyle olsun”, *apsan* “çekirge”, *arġāstan-* “kurnaz ve tembel olmak”, *astam* “çıkar, fayda, kâr”, *omoḳsıra-* “çevik ve dinç olmak”, *öksürö-* “öksüz kalmak”, *öskö* “özge, başka”.

Kelime sonunda: *arġās* “tembellik, kurnazlık”, *as- II* “kaybolmak, yolunu şaşırmak”, *ayas* “açık, bulutsuz (hava)”, *odus* “otuz”, *otturġŭs-* “oturtmak, oturmaya davet etmek”, *öksüs* “öksüz”, *ötpös* “küt, keskin olmayan”.

*Kē sülegen keçke **yetpes** kere aḷtaġan ejikke **yetpes**.* “Kibirli konuşan kişi akşama ulaşamaz (akşama kadar yaşayamaz), geniş adımlar atan ise eve varamaz” (Tel.) I/402

*Keliŋdiŋ eni pir arşınġa **yetpes**.* “Kadifenin eni bir arşından azdır” (Tel.). (I/726)

*Yoboş paş kılış **kespes**.* “Uysal başı kılıç kesmez (atasözü)” (Tel.) (II/1154)

3.1.2.1.23. /ş/ Ünsüzü

Ötümsüz, sızıcı bir dil önü-diş eti ardı ünsüzüdür (Coşkun, 2010: 79). Türkçe kelimelerin başında yansıma kelimeler haricinde /ş-/ sesi bulunmaz. Bu kurala uygun olarak OSTN’deki Altay lehçesinde yansıma kelimeler, alıntı kelimeler ve kelime başı ç->ş- değişimi olan kelimelerin başında /ş-/ sesi vardır. Kelime içinde /-ş-/ sesi, sadece ünsüzlerin komşuluğunda tespit edilmiştir. İki ünlü arasında kaldığı zaman genellikle ötümlüleşerek /-j-/ sesine dönüşmüştür. Kelime sonunda da ya asli olarak ya da -ç>-ş değişimiyle bulunmaktadır.

Kelime başında:

a) *Yansıma kelimelerde:*

şıŋra- “çınlamak”, *şabıḷa-* “esnek vücudu gerdirmek ve tıkırdaması için aniden bırakmak, parmakları tıkırdatmak”, *şaġırt* “çatırdama, gök gürültüsü”, *şıŋḳıḷda-* “yüksek, ince ses çıkarmak”, *şıbıra-* “fısıldamak”, *şaḷdraḳ “*tıkırtı, şıkırdama”, *şaŋja-* “vızıldamak, düdük çalmak (kurşun)”, *şıḷıra-* “(su için) kaynamak, fokurdamak”.

b) Alıntı kelimelerde:

şart I (<Ar. şart) “şart, anlaşma*”, şatra I (< Rus. шатер)* “çadır”, *şaẏdan (<Ar. şeytān)* “şeytan”, *şemçik (<Rus. жемчуг)* “inci”, *şampar (<Far. şelvār)* “bol

pantolon, şalvar", *şileẏ (<Rus. шлея)* "hamut kayışı; atı arabaya bağlarken kullanılan, atın arka kısmındaki kayış".

c) ç->ş- değişimi olan kelimerde:

şaŋ (<çaŋ) "çan", *şarbaẏ- (<çarbaẏ-)* "(budak, boynuz, kol vb. için) genişlemek"

Kelime içinde:

a) Ünsüzlerin komşluğunda:

ḳarışta- "karışla ölçmek, karışlamak", *ḳaşḳaḷa* "dalgıç kuşu", *kepşen-* "gevmek, çiğnemek, geviş getirmek", *aŋdışçān "*kavgacı, asi, inatçı", *ḳaḳşa-* "kurumak; serpilmek, dökülmek", *paşḳa* "başka".

b) *-ç->-ş- değişmesiyle:*

aşḳuç (<açḳıç) "anahtar", *çokşo (<çokçа)* "yığın, çalı çırpı yığını, odun yığını", *arşın (<arçın)* "ardıç", *aşmāçı (<açmāçı)* "pinti, cimri", *çişke (<çiçke)* "dar, ince", *ḳısḳaşta- (<kısġaçla-)* "maşa ile tutmak".

Kelime sonunda:

a) Asli olarak bulunanlar:

aş "yiyecek, yem", *aḷḳış* "hayır dua", *aŋdış* "tartışma, kavga, hakaret", *arbış* "büyü, büyü yapma", *ḳaş* "çıkıntı, yükselti, tepe, uzun sahil, taraf, sınır; eyerdeki çıkıntılı ahşap yay; gözün üst tarafı, kaş", *ḳayış* "kayış, kemer", *ḳarış-* "1. arkaya doğru eğilmek, 2. birini geçmek, birbirinin yanından geçmek".

b) -ç>-ş değişimiyle:

aġış (<aġaç) "ağaç", *ḳarılıġaş (<karlıġaç)* "kırlangıç", *ḳılış (<ḳılıç)* "kılıç", *tapḳış (<tapkıç)* "bilmece", *artḳış (<artkıç)* "havlu".

3.1.2.1.24. /t/ Ünsüzü

Ötümsüz, patlamalı bir dil ucu-diş eti ünsüzüdür. OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerin başında, içinde ve sonunda bulunabilmektedir. Eski Türkçe döneminin kelime başı /t-/ sesi Altay lehçesinde korunmuştur. Kelime içinde /-t-/ sesi ise iki ünlü arasında kaldığı zaman ötümlüleşerek /-d-/ sesine dönüşmüştür.

Kelime başında: *tabaḷġa* “beyit, kıta, bent”, *tabışḳaḳ* “bilmece”, *tabışta-* “selamlamak”, *taġūḷıḳ* “engel”, *taḳıḷta-* “ayakla ezmek, basmak”, *taḳmaḳḷa-* “atasözleri ile konuşmak”, *taḳpaẏḷa-* “yongaları kesmek”, *taḷḳın* “ölüm şarkısı”, *tügen-* “bitmek”, *tamın-* “tapınmak, hizmet etmek”, *tapḳış* “bilmece”, *teḥerek* “daire, halka”, *telkin* “geyik, karaca (dişi)”, *tezek* “tezek, gübre”, *tiskin* “dizgin”, *toġoḷoḳton-* “yuvarlanmak, topaçla yuvarlanmak, yerde sürünmek, düşmek”, *tögünne-* “yalan söylemek”, *törbös* “bataklık yosunu”.

Kelime içinde: *aġaçtığ* “ağaçlı”, *artat-* “mahvetmek, öldürmek derecesine getirmek”**,** *attū II* “adlı, adı olan”, *ertim* “yanından geçme, geçip gitme, geçit”, *kertim* “küçük et parçası”, *kertke* “ahşap kirişlerden yapılan yapı”, *paẏtaḷ* “üç yaşındaki kısrak”.

Bazı kelimelerde, özellikle sayı isimlerinde iki ünlü arasında kalan /-t-/ sesinin ötümlüleşmeyip ikizleştiği görülmüştür.

pattır- “batırmak, daldırmak, sokmak”, *ottıs* “otuz”, *yetti* “yedi”.

Eski Türkçe döneminde /l/ ve /n/ ünsüzleriyle başlayan *+lXg, +lXk, +lAr, +lA-, +nX, +nXŋ* ekleri ötümsüz ünsüzlerden sonra geldiği zaman eklerin başındaki /-l-/ ve /-n-/ ünsüzleri /-t-/ ünsüzüne dönüşmüştür.

paẏdasta- (<paydas+la-) “bağdaş kurmak”, *aġaşta (<aġaç+ḷa-)* “ayağa ağaç pranga bağlamak”, *aḳtan- (<aḳ+la-n-)* “aklanmak”, *aḳsaḳtıḳ “(<aḳsaḳ+lıḳ)* “aksaklık, topallık”, *yoḳtığ (<yoḳ+lıġ)* “fakir, yoksul”, *paştū (<baş+lıġ)* “başlı, başı olan”.

Ḳuştuŋ (<kuş+nuŋ) *tının aḷdırdıŋ.* “Sen kuşların hayatını kurtardın” (I/419)

Oẏrottıŋ (<Oyrot+nıŋ) *pīd’i çerū̄ atḳarıp çıġardı, anı̄p atḳara-ḥele aẏttı.* “Oyrot beyi orduyu donattı, sonra ise şöyle dedi” (P.d. V. I, 175,9) (I/464)

Oḷ ***pisti (<biz+ni)*** *aẏttı.* “O bizimle ilgili konuştu” (Tel.) (I/43)

Aġaştı (<agaç+nı) *ekki yardı.* “O ağacı ikiye ayırdı” (I/382)

Kelime sonunda: *ajırt-* “bir şeyin üstünden aşırarak getirmek”, *payıt-* “zenginleştirmek”, *ajırmat* “sopaların bağlı olduğu küçük eyer”, *ḳomıt* “hamut, kelepçe”, *ḳorot* “şehir”.

3.1.2.1.25. /ť/ Ünsüzü

Ötümsüz, patlamalı bir dil-ön damak ünsüzüdür. Radloff’a göre bu ses *t+y* veya hemen hemen *tya, tyu, tye, tyı* şeklinde telaffuz edilip baştaki /t/ sesi çok zayıf bir şekilde söylenir (C I 1960: XIV). OSTN’deki Altay lehçesine ait az sayıda madde başında sadece kelime içinde tespit edilmiştir. Birkaç örnek cümlede kelime başında da kullanıldığı görülmüştür. Ancak kelime sonunda bu sese hiç rastlanmamıştır.

/ť/sesi kelime içi /-y-/ sesinden gelişmiştir. Genel olarak Teleüt ağzına özgü bir ses olan /-ť-/’nin yerine Lebed ağzında /-c-/ sesinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kelime başında:

Yaẏġıda puḷandı, sıġındı elikti kölgö saḳtap ***adıp t’adır***. “Yazları onlar nehrin sahilinde geyik, meral ve mus hayvanlarını beklerler ve onları avlarlar” (Tel.) (IV/255)

Sürükeẏ ***t’akşı*** “Çok iyi” (IV/816)

Kelime içinde: *ḳaḷťūr-* “çıldırmak, delirmek”, *ḳanťıġa* (<ḳanyıġa) “eyerin arkasına bir şeyler bağlayabilmek için konulan küçük kemerler”, *ḳarbıḷťın* “eğrelti otu”, *ḳıntť̄* “köpek zinciri”, *ḳocoẏm ~ ḳoťoẏn* “Rus tüccarı”, *araťan (<arayan)* “sütten yapılmış votka”, *ḳoroťon* “sert votka” , *naťıġaẏ* “oyuncak bebek, kukla”, *naťıḷaş-* “arkadaşlık yapmak”, *oḷťoḳ* “huş ağacı kabuğundan yapılmış kulübe”, *örḥülťi* “her zaman, daima”, *sırāḷťın* “bataklık çulluğu”, *ḳaḷťan* “atın alnında beyaz yer (sakar), kel baş”, *ḳaḷťımaḳ* “yaban, vahşi, deli, kaba, gaddar”, *ḳaḷťūr-* “çıldırmak, delirmek”, *keťim* “eyer örtüsü”.

3.1.2.1.26. /w/ Ünsüzü

Ötümlü, yarı ünlü kabul edilen bir çift dudak ünsüzüdür. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde sadece bir kelimede tespit edilmiştir. O da son seste -ġ>-w değişimiyle Lebed ağzındaki bir kelimede oluşmuştur. Dolayısıyla bu sesin OSTN’deki Altay lehçesine özgü olmadığı söylenebilir.

taw “dağ”

3.1.2.1.27. /y/ Ünsüzü

Ötümlü, yarı ünlü özelliği gösteren dil ortası-ön damak ünsüzü (Coşkun, 2010: 75) olan bu ses OSTN'de "J, j" işaretleriyle gösterilmiştir. /y/ sesi kelime içinde iki ünlü arasında ya da ünsüzlerden sonra kullanılmıştır. Kelime sonunda bu sese rastlanmamıştır.

Eski Türkçe döneminde kelime içi ve kelime sonunda bulunan /d̲/ sesi OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde tamamen /y/ sesine dönüşmüştür. Eski Türkçe döneminin kelime başı /y-/ sesi büyük oranda korunmuştur. Ancak Teleüt ağzında /y-/ sesi sistemli bir şekilde Teleüt ağzında /ď-/ sesine, Tuba ağzında da /ń-/ sesine dönüşmüştür. Teleüt ağzında /y-/'li ve /ď-/'li; Tuba ağzında da /y-/'li ve /ń-/'li kelimelerin bir arada kullanıldığı görülmüştür.

Kelime başında: *yabaġa* "iki yaşında tay", *yadıġan* "çavdar", *yajar-* "yeşermek, yeşillenmek", *yaɻmūr* "süpürge", *yaŋıl-* "yanılmak, hata yapmak, isabet ettirememek", *yarçıġa* "odun, yonga, tahta", *yayın-* "serpilmek, yayılmak", *yaẏḳan-* "sallanmak, silkinmek, aşağı yukarı hareket etmek", *yıġıl- I* "yıkılmak, düşmek", *yeŋilde-* "hafifletmek", *yoġol-* "kaybolmak", *yūnat-* "toplamak".

Bir örnekte kelime başı /y-/ sesi, türemeyle oluştuğu tespit edilmiştir:

yaɻaŋ (<alaŋ) "1. alan, saha, ova, düzlük, vadi, koyak, 2. geniş".

Kelime içinde iki ünlü arasında: *ayaḳ I* "fincan, kap", *ayalġı* "ifade, deyim, tabir, ifade tarzı, melodi", *ayas* "açık, bulutsuz", *çıyıra-* "dönmek", *uyada-* "yorulmak, güçsüzleşmek, tükenmek", *iyinti* "bırakılan, serbest bırakılan, azat edilen", *ḳayıḳ* "(kayık vb. için) kürek".

3.1.2.1.28. /ẏ/ Ünsüzü

Radloff, hece ve kelime sonlarındaki /y/ sesini "I, i" harfiyle karşılamıştır. Dolayısıyla bu harf hem /i/ ünlüsü hem de /ẏ/ sesi için kullanılmıştır. Bu çalışmada "I, i" harfiyle karşılanan /y/ sesini "J, j" ile karşılanan /y/'den ayırmak için "ẏ" işareti tercih edilmiştir. /ẏ/ sesi sadece kelime başında kullanılmamıştır.

Radloff, /ẏ/ sesi için OSTN'de bir açıklama yapmamıştır. Ancak başka bir eserinde (Proben'de) bu sesin /y/ ünsüzüyle aynı olmadığını ve /i/ sesine çok yakın olarak /yĭ/ şeklinde telaffuz edildiğini belirtmiştir (1882: 20).

OSTN'de Tatarca kelimeler üzerine çalışma yapan Mustafa Toker, /ẏ/ sesinin belirgin bir /y/ ile başlayıp belirgin olmayan bir /i/'ye doğru kayan bir ses değeri olduğunu ve özellikle Tatar lehçesinde hece başında kullanıldığı zaman "yĭ-" ses değerini karşıladığını söylemiştir (2003: 48). Fatih Erbay ise OSTN'deki Çağatayca kelimeler üzerine yaptığı çalışmada /ẏ/ sesinin kullanımı için Arap harfli metinlerde /i/ ve /y/ seslerinin tek işaret "ى" ile gösterilmesine bağlı olarak Radloff'un bütün "ى"'leri /i/ olarak gösterdiğini söylemiştir (2008: 48). Ufuk Deniz Aşcı da OSTN'deki Kazak ve Kırgız lehçeleri üzerine yaptığı incelemede aynı sesi "yı-, yi-" ses değerine sahip "*bir buçuk ünlü"* şeklinde tarif etmiştir (2003: 111). Kazak ve Kırgız lehçelerinin Altay Türkçesine yakınlığından dolayı Aşcı'nın açıklamalarının Altay Türkçesi için daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Kelime içinde: *ıẏḷa-* "ağlamak", *uẏçı* "inek çobanı", *aẏbı* "rica, dilek, yardım haykırışı", *aẏdaẏçı*, "hayvan kovalayan, süren; hayvan çobanı", *ḳaẏḳḳaḷ* "şaşırtıcı, hayret verici, harika", *taẏḳıl-* "kayarak düşmek", *uẏḳḳu* "uyku", *toẏġıs-* "doyurmak", *çöẏḥön* "çaydanlık", *ďaẏttım* "ova, alçak arazi".

Kelime sonunda: *abaẏ* "baba", *telegeẏ* "belki, galiba", *tostoẏ-* "çıkıntı oluşturmak, kabarmak", *çürekeẏ* "ördek türü", *ıḷġıẏ* "tamamen, salt, sırf", *ıẏḷaḳḳaẏ* "ağlamaklı, kolay ve sık ağlayan", *işteŋkeẏ* "çalışkan", *ḳaḳḳaẏ* "domuz", *ḳaḷaẏ* "kalay".

3.1.2.1.29. /z/ Ünsüzü

Ötümlü, sızıcı bir dil ucu-diş eti ünsüzüdür. /z/ sesinin genel Türkçede yansıma kelimeler haricinde kelime başında bulunmama kuralına uygun olarak OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde de bulunmadığı görülmüştür.

Kelime içinde Eski Türkçe dönemindeki kelime içi /-z-/ sesi korunmuştur. Ayrıca iki ünlü arasında ve akıcı ünsüzlerden (/l/, /m/, /n/, /r/, /ẏ/) sonra /-s-/ ünsüzü de ötümlüleşerek /-z-/ sesine dönüşmüştür. Altay lehçesinde kelime ve hece sonlarında /-z/'ler ötümsüzleşerek /-s/ sesine dönüşmüştür. Bu sebeple kelime sonunda /-z/ sesi bulunmaz. Ancak bir kelimenin son sesinde /-z/'nin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu örnek matbaa hatası olarak değerlendirilmiştir.

Kelime içinde: *aḷaŋzı-* "tereddüt etmek, kararsız olmak", *aḷımzaḳ* "borç almayı seven kimse", *amza-* "tatmak, denemek, tadına bakmak", *suzmaḳ* (<su+sımaḳ)

“sulu”, *tezek* “tezek, gübre”, *ḳıŋzı-* “cıyak cıyak bağırmak”, *ḳızılzıban* “kırmızımsı”, *ḳozaḳ* “ekmeği fırına vermek için kullanılan kürek, fırın küreği”, *küzedim* “otlak, mera”, *suzmaḳ* “sulu”, *azıbaş* “çin sazanı”, *ezen I* “esen, sağlık, sağlıklı, sıhhatli”, *yelimzek* “yapışkan”, *ıẏlamzıra-* “ağlamaklı olmak, gözleri yaşarmak”, *ḳızılzıban* “kırmızımsı”.

Andī ***poḷzo.*** “Eğer iş böyleyse” (I/240)

Eldĭn ***arazına*** *kirdĭ*. “O halkın arasına girdi” (Alt.) (I/245)

Em ***kemzĭngen*** *kilinçeḥiḥerdiŋ ḳarūna yaḳşı üren püdürŭḥer!* “Pişman olduğunuz günahlarınız için güzel bir meyve hazırlayın” (II/1215)

*Öröḥŭ Ḳudaẏdaŋ poḷotton-****bĭzĭŋ****, tömenḥi Erlikteŋ poḷotton-****bĭzĭŋ****?* “Yukarıdaki Allah mı yarattı seni, aşağıdaki Erlik mi?” (IV/1273)

Kem kijiniŋ üyŭneŋ kiji ***ölzö****, oḷ ölḥön kijiniŋ* ***ḳarazı, aḷdaçızı*** *oḷ üẏde yada-ġaḷar, anı ḳam-bıḷa ḳaçırtıp üyŭn* ***arūḷatpaza****, oḷ kijē paza yaman eder.* “Eğer birilerinin evinde bir kişi ölmüşse, o zaman ondan geriye kötü ruh kalır, eğer onu Şamanlar veya başka vasıtalarla evden kovmazlarsa onun kötü ruhu evde kalır ve insanlara kötülük yapar” (I/417)

Ḳat ūrönḥön poḷġon ***polzom*** *Ḳudaẏdıŋ sözŭn piler edem.* “Eğer bu yazma ve okumayı öğrenseydim, herhâlde Allah’ın yazdıklarını anlayabilirdim (**IV/1273)**

Eski Türkçe döneminde kelime içi ve kelime sonunda bulunabilen sızıcı /d̲/ sesi OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde d̲>z>y aşamalarıyla /y/ sesine dönüşmüştür. Bir örnekte dönüşümün tam geçrçekleşmediği, /z/ aşamasında kaldığı tespit edilmiştir.

ḳazıŋ “kayın ağacı” (Leb.).

Kelime sonunda: *ḳız “*Kız evlat”

3.1.2.2. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, genel olarak kelimeler eklerle genişletilirken veya yan yana gelen hecelerde ötümlü ünsüzlerden ve ünlülerden sonra ötümlü, ötümsüz ünsüzlerden sonra da ötümsüz ünsüzlerin gelmesi şeklinde açıklanır (Korkmaz, 2017: 243). OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde ünsüz uyumu şu şekilde gelişmiştir:

1. Ötümsüz ünsüzle biten kelimelere ötümlü-ötümsüz karşılığı olan ünsüzlerle başlayan eklerin ötümsüz şekli eklenmiştir:

astır- (<as-dır-) "pişirtmek, hazırlatmak", *asḳır- (<az-gur-)* "azdırmak, yanlış yönlendirmek", *abanattığ (<emānet+lig)* "borcu olan", *aḷıstū (<aḷıs+lıġ)* "asimetrik, düzensiz".

Kündegi ***ajıbıstı (<aşımız+nı)*** *püḥün* ***piske (<biz+ge)*** *perḥīn.* "Bana bugünkü ekmeğimizi ver" (Tel.), I/583

Sōḳ boḷġondo ḳıs ***ayttı (<ayt-dı)*** *abūm! tedi.* "Soğuk olduğunda genç kız 'babacığım' dedi" (Pd.V.I. 141,20), I/631

Aç ***köstöŋ (<göz+den)*** "Açgözlü", I/501

Aġaçḳa (<agaç+ga) *kirdi.* "O ormana gitti"(Alt.), I/149

Tutḳan kişinĭ ***aġıtpa! (<akıt-ma)*** "Yakalananı bırakma!" (Tel.) I/1666

Ḳuştuŋ (<kuş+nuŋ) *tının aḷdırdıŋ.* "Sen kuşların hayatını kurtardın", I/419

Attı ḳapşaġaẏ ***aġıtḳıḷ (<akıt-gıl)****!* "Çabuk atını bırak!" (II/432)

Aḷın eteḥĭmni amıttan neme ***açpaġan (<aç-ma-gan),*** *anı ḳara yaḷġız saḷḳın* ***açkan (<aç-gan)*** *ede.* "Benim eteğimi birileri değil, rüzgâr açtı. (Alt.; P.d. V. I. 19, 300) (I/497)

2. Ünlülerle veya ötümlü ünsüzlerle biten kelimelere, ötümlü-ötümsüz karşılığı olan ünsüzlerle başlayan eklerin ötümlü şekli eklenmiştir:

aḷmandū (<alman+lıġ) "vergi ödeyen", *araḷa- (<ara+la-)* "1. bir şeylerin arasından geçmek, 2. korumak, kurtarmak, saklamak", *arġāstandır- (<argās+lan-dır)* "birilerini kurnaz ve tembel yapmak", *açındır- (<açın-dır-)* "heyecanlandırmak, sinirlendirmek, üzmek, acındırmak", *açırḳa-* "çok aç olmak, açgözlü olmak, obur olmak, doymak bilmemek", *artıngış (<artın-gıç)* "havlu" .

Çüẏ kijiler eki ***ḳānġa (<kagan+ga)*** *aḷman perĭp yadır. "*Çuy kişiler (Çuya Kalmukları) iki hana vergi veriyorlar", I/437

Arıġızı ***perigizineŋ (<beri+gi+si+den)*** *artıḳ.* "Öteki berikinden daha iyi" I/272

Toġus torsuḳ araġa artıp ***aḷdı (<al-dı).*** "Dokuz şarap tulumunu yükledi" (Alt.), I/306

Üç ḳoş tō̄ tabar bıḷa art ***saḷġan (<sal-ġan).*** “O üç deveye mal yükledi” (Alt.), I/306

3. Eski Türkçe döneminde /l/ ile başlayan ekler (+lAr, -lAr, +lA-, +lXg, +lXk) OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde ünlüyle ve /-ğ/, /-r/, /-ẏ/ ile biten kelimelere /l/’li, ötümlü ünsüzle bitenlere /d/’li, ötümsüz ünsüzle bitenlere de /t/’li şekilleriyle eklenmiştir. Kuzey Altay ağızlarında özellikle de Lebed ağzında /l/ ünsüzüyle biten kelimelere /l/’li, geniz ünsüzleriyle (/m/, /n/, /ŋ/) bitenlere de /n/’li şekiller eklenmiştir.

a) Ünlüyle ve /-ğ/, /-r/, /-ẏ/ ünsüzleriyle biten kelimelerde:

yitkele- “enseye vurmak”, *erkele-* “okşamak, nazik davranmak, sakinleştirmek, teselli etmek” *emeẏlī̄* “uygun; becerikli”, *yerḥele-* “1. sıra oluşturmak, birinin yanında durmak veya birinin yanında gitmek, 2. eşlik etmek” , *yerle-* “1. bir yerde yaşamak, bulunmak, 2. seyahat etmek, ülkeyi gezmek”, *amırḷa-* “sakinleştirmek, huzur vermek, bir şeyler yapmak için zaman vermek”, *arḷan-* “temizlenmek, temiz olmak” *çōḳurḷa-* “düdük çalmak”, *ḳabaẏḷa-* “bebeği beşiğe koymak için kundaklamak”, *yağḷa-* **“**savaşmak, savaşa girişmek”, *çuğḷa-* **“**kundaklamak”.

Yaẏġıda araḳı köp azıp ***yadırḷar***. “Yazın sütten çok votka yapılır” (Tel.) I/533

Erū̄ ***çıraẏḷanıp*** *aẏttı.* “O hoş bir şekilde konuşuyordu” (Tel.) , III/2075

D’ettre ďappaġan ***üẏlerdĭ*** *ďemirerīm men saḷḳın*! “Yeterince kapanmayan evleri yerle bir ederim, ben rüzgârım!” (P.d.V.I, 244,5), III/392

b) *Ötümlü ünsüzlerle biten kelimelerde:*

ertimdū̄ “geçişi olan yer, geçilebilir yer”, *somdo-* “kaba bir şekilde işlemek, yapmak, kabaca çalışmak” *öktömdö-* “kârlı olmak, verimli olmak, biriktirmek, tutumlu olmak”, *ölŭmdū̄* “ölümlü” *tērbende-* “öğütmek”, *terbezende-* “dilenmek”, *tereŋde-* “derinleşmek, düşmek (gözler)” *aŋda-* “avlanmak, balık tutmak”, *ḳadraŋda-* “hırsızlık yapmak, soymak”.

b) Ötümsüz ünsüzlerle biten kelimelerde

asta- “azalmak”, *ırıstū* “mutlu olan”, *tenekte-* “aptalca, saçma sapan hareketler yapmak”, *töstö-* “dağın eteğinde gezmek”, *yıḷdıstığ* “yıldızlı”, *kögüstū̄* “akıllı, anlayışlı”, *oẏnaşta-* “ahlaksızlık yapmak” *öştū̄* “düşman, intikam alan, kinle dolu”,

saptığ “sapı olan, saplı”, *çöptīī* “çöplü, çöple dolu olan, kirli”, *yöptöş*- “uzlaşmak, anlaşmak, razı olmak, barışmak, uygun durumlarda birbirinin arkasında durmak”.

c) Kuzey Altay ağızlarında sonu /-l/ ile biten kelimelerde:

saḳılļa- (*Leb*.) “sincap avlamak”, *taļļat*- (*Leb*.) “seçtirmek”, *tazılļa*- (*Leb*.) “kök salmak”, *yepsellığ* (*Leb*.) “silahlı, teçhizatlı”, *köböllö*- (*Leb*.) “kalkmak, üste çıkmak (su altındaki buz)”.

ç) Kuzey Altay ağızlarında sonu /-m/, /-n/, /-ŋ/ ile biten kelimelerde:

ḳuļunna- *(Leb.) “*kulunlamak, tay doğurmak”, *möŋünne*- (Leb.) “gümüşle kaplamak”, *ńamanna*- (Tub.) “kötülemek, birinin hakkında kötü konuşmak”, *tērbenne*- (Leb.) “öğütmek”, *ńamannıḳ* (Tub.) “kötülük”, *aļaḳanna*- “elle vurmak, tokat atmak”, *astamnığ* (Leb.) “yararlı, kârlı” *ḳamna*- (Leb.) “1. Şaman gibi büyü yapmak, 2. havada uçmak (kuş)”, *ḳaẏŋnığ* (Leb.) “kayın ağaçlarıyla çevrelenmiş, kayınlı”, *yüŋnö*- “yünlerle, tüylerle kaplamak”.

4. Eski Türkçe döneminde /n/ ünsüzüyle başlayan ekler (+nI belirtme hâli eki, +nXŋ ilgi hâli eki) sonu ünlüyle biten kelimelere sonra /n/’li, ötümlü ünsüzle biten kelimelere /d/’li, ötümsüz ünsüzle biten kelimelere de /t/’li şekilleriyle eklenmiştir. Ancak bazı örneklerde /m/, /n/, /ŋ/, /r/ ve /ẏ/ ünsüzlerinden sonra /n/’li şekillerin de eklendiği görülmüştür. Dolayısıyla /n/ ünsüzüyle başlayan eklerde kurallı bir uyumun oluştuğu söylenemez.

a) Ünlüyle biten kelimelerden sonra:

Ekki pöske ***nenĭ*** *perĭp yazıġar?* “Siz bana iki parça yerine ne vereceksiniz?” (Alt. Tel. Leb.), IV/1224

Oļ tuşta teŋerede kiji ***ūļŭnuŋ (<oġulu+nuŋ)*** *pildĭzĭ körŭner.* “O zaman insanoğlunun işareti gökyüzünde görünecek”, IV/1343

Közŭ̆nüŋ (<közü+nüŋ) *yajı töḥŭ̆lŭ̆p keldi.* “Göz yaşları dökülüyordu”, III/1245

Yamanıŋ (<yaman+nıŋ) *ḳoļına perḥĭnçe* ***yaḳşınıŋ (yaḳşı+nıŋ)*** *yoļına saļ!* “Kötü birinin elinin içine koymaktansa, iyi birinin yoluna koy! (atasözü)”, IV/1224

Ḳaçḳan ***kijinĭ (<kişi+ni)*** *tuttŭļar.* “Kaçanı yakaladılar” (Alt.), III/1475

b) Ötümlü ünsüzle biten kelimelerden sonra:

Emeḥen pu ***ūḷdı (<ogul+nı)*** *üyŭnö aḷıp keldĭ, anda azraẏ perdĭ.* “Yaşlı kadın oğlunu eve getirdi ve besledi” (Alt.), IV/1224

Yaŋmur ***piçendĭ (<piçen+ni)*** *ḳızıḳtırdı.* “Yağmur samanı alevlendirdi (onu ıslatarak)”, II/824

Çeberlenĭḥer ***slerdi (<sizler+ni)*** *kiji mekelebezin!* “İnsanların sizi aldatmaması için dikkatli olun!” (Tel. Alt.), IV/2073

Ḳudaẏdıŋ (<Kuday+nıŋ) *perḥenĭnĭŋ pergeleḥĭ köp!* “Allah’ın merhameti sonsuzdur” (Tel.)

İt pir ***ḳoyondı (<koyon+nı)*** *yip aḷdı, ḳısḳa perişpedĭ.* “Köpek tavşanı yedi ve genç kıza da hiçbir şey vermedi” (Alt. Tel.), IV/1231

Ekki ***meleẏdĭ (<meley+ni)*** *eki paşḳa ďaẏzaŋ pıḷāp aḷıp ḳoẏdı.* “İki Zaysan onun her iki eldivenini elinden aldı” (Alt., P.d.V.I, 48,642), IV/1314

Orton ḳarındajı ***ḳoçḳordıŋ (<koçkor+nıŋ)*** *artıġın pıḷājıp,* ***ḳoçḳordıŋ (<koçkor+nıŋ)*** *mūzŭn ḳodoro tarttı.* “Kalan koyun yüzünden onlar tartışırken öbür kardeş koyunun boynuzlarını kesti”, IV/1314

Ḳardıŋ (<kar+nıŋ) *pısḳaḳtarı pızḷap yadıḷar.* “Kar taneleri parlıyordu”, IV/1320

Öböḥöndördŭ (<öbögönler+ni) *potḳoḷodı.* “O ebeveynlerine yulaf lapası ikram etti” (Tel.), IV/1285

Yamandıŋ (<yaman+nıŋ) *içi kars.* “Kötü insanın düşünceleri kötüdür” (Tel. Alt.) II/205

Men sā ḳarıḷardaŋ uḳḳan ***poyımdıŋ (<boyım+nıŋ)*** ***uġımdı (<ugım+nı)*** *ḳuçındap pereẏn!* “Ben sana kendi soyumla ilgili yaşlı insanlardan duyduklarımı anlatayım!” (Tel.; P.d.V.I, 113,13), I/160

c) Ötümsüz ünsüzle biten kelimelerden sonra:

Pir munta poḷor ***tustŭ (<tuz+nı)*** *bir ḳoẏdıŋ terezineŋ perdĭk, pir ḳoḷ* ***pöstŭ (<bez+ni)*** *pir kīsteŋ perdĭk.* “Biz sana koyun derisi için 1 libre tuz verdik, bir parçasını da kürk için verdik” (Tel.), IV/1224

Pistĭŋ (<biz+niŋ) *yurtḳa yer pütkenneŋ peri yū kirbeḥen.* “Dünyanın yaratılışından bu yana bizim halk savaşmadı” (Tel.), IV/1229

Orustıŋ (<Rus+nıŋ) *tilĭn pilĭp-yazıŋma?* “Sen Rusça biliyor musun?”, IV/1335

Aẏna pirle pirḥijip ***pistĭ (<biz+ni)*** *yūḷaġan.* “Ayna ile birleşerek o bizimle savaşmıştı”, IV/1334

Oḷ ***aştı (aş+nı)*** *pergen Ḳudaẏnı kündülebeẏ-yazıŋ!* “Sana yiyecek veren Allah’a şükretmiyorsun!” (Tel., P.d.V.I, 114, 17), III/192

Ḳadıttıŋ (<kadıt+nıŋ) *çaçı uzun akıldı ḳısḳa.* “Kadınların saçı uzun, aklı kısa olur (atasözü), III/1905

ç) /m/, /n/, /ŋ/, /r/ ve /ẏ/ ünsüzleriyle biten kelimelerden sonra /n/’li şekiller:

Kem meni ***kijilerniŋ (<kişiler+niŋ)*** *aḷdında adaza, anı mėndē teŋeredeḥĭ* ***adamnıŋ (<atam+nıŋ)*** *aḷdında adayırmın.* “Her kim beni insanların önünde yüceltirse, ben de onu gökyüzündeki atamızın önünde yüceltirim” (Tel.) I/474

Men ***slernĭŋ (<sizler+niŋ)*** *piçiktĭ aḷdım.* “Ben sizin mektubunuzu aldım” (Tel.) I/341

Çoçḳolornıŋ (<çoçkalar+nıŋ) *onçozı ḳayadaŋ talaẏġa ḳalıp tüje berdiler.* “Bütün domuzlar kayadan zıplayıp denize düşüp öldüler” (Tel.), II/239

Ḳarnımnıŋ (<karnım+nıŋ) *ḳurçaġı poḷarzıŋ!* “Sen benim için kemer olacaksın! (Bana yardım edeceksin)” (Tel. Alt. Leb.), II/171

Ḳızıŋnı (<kızŋ+nı) *kijē per!* “Kızını evlendir!” (Alt. Tel. Leb.), IV/1224

Kilerĭŋnĭŋ (<kelerіŋ+niŋ) *çaḳ tügenerdĭŋ pildĭzĭ ḳandī poḷor?* “Senin gelişinin işareti ne olacak?” (Tel.), IV/1343

Poyımnıŋ (<boyum+nuŋ) *ardam tabıḷġaẏ- pos torġoẏ çıḷap postodım.* “Ailemi bulabilmek için ben toygar gibi acıklı acıklı yalvardım” (Tel.), IV/1292

Oḷ aştı pergen ***Ḳudaẏnı (<Kuday+nı)*** *kündülebeẏ-yazıŋ!* “Sana yiyecek veren Allah’a şükretmiyorsun!” (Tel., P.d.V.I, 114, 17), III/192

Pis ***Çolışmannıŋ (<Çolışman+nıŋ)*** *kirĭp yatḳan üzŭ pu boḷboẏ-ġaẏdat emiş tep podonıp ejip kelzebis*. “Biz buranın muhtemelen Çolışman ağzı olduğunu biliyorduk, o yüzden buraya geldik” (P.d. V.I. 149,7) (Tel. Alt.), I/959

Teŋere ***Ḳannıŋ (<Kan+nıŋ)*** *aẏbıḷaġanı uçŭn keldĭ.* “Teŋere Han emrettiği için geldi”, I/1725

5. Ötümsüz bir ses olan /ç/ ünsüzü OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde (genellikle Güney Altay ağızlarında) iki ünlü arasında, ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerden sonra ötümsüzlüğünü korumuştur. Dolayısıyla ötümlü ünsüzlerden sonra /ç/’li şekiller eklendiği için ünsüz uyumu bozulmuştur.

uġaçı “1. dinleyici. 2. itaatkâr, dikkatli”, *uḷamdaẏçı* “işsiz güçsüz çadır çadır gezen”, *uẏçı* “inek çobanı”, *ekkinçi* “ikinci”, *ḳaḷġançı* “kalan, sonuncu, atık”, tomçı “işaretler koyan, işaretçi”, *aḷımçı* “borç toplayan kişi”, *çamçıḷ* “çabuk kirlenen; çabuk küsen, alıngan”, *ḳoḳurçı* “şakacı”.

3.2. ESKİ TÜRKÇE İLE OSTN'DEKİ ALTAY LEHÇESİNE AİT KELİMELER ARASINDAKİ SES DEĞİŞMELERİ

3.2.1. Ünlülerle İlgili Ses Değişmeleri

3.2.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Kalın ünlülerin incelmesinde genellikle ünsüzlerin etkisinin olduğu görülmüştür. Türkçede */c/, /ç/, /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /y/* gibi diş, diş eti ve ön damak bölgesinde boğumlanan ünsüzlerin, bazı durumlarda çevrelerindeki kalın ünlüleri kendi boğumlanma noktalarına yaklaştırarak incelmeye sebep olduğu bilinmektedir (Korkmaz, 1994b: 56; Ercilasun, 2002: 84). Eski Türkçe dönemindeki kalın ünlülü kelimelerin OSTN'de incelmesinde de söz konusu ünsüzlerin etkisi görülmektedir.

3.2.1.1.1. Kelime Başında Kalın Ünlülerin İncelmesi

ı->ü-: Burada /-s-/ ünsüzünün etkisiyle kelime başı /ı-/ sesinin /i-/'ye dönüştüğü ve gerileyici ünlü benzeşmesiyle de yuvarlaklaşmanın (üzӱ<izӱ<ısıġ) gerçekleştiği görülmektedir.

ısıġ>üzӱ (Alt. Tel.) "sıcak".

ı->i-: *İt* "köpek" kelimesi Ana Türkçe döneminde asli uzun ünlülü (*īt) kabul edilmektedir ve asli uzun ünlülerin belirli şartlar altında kendi kendilerini incelttikleri düşünülmektedir (Tekin, 1975: 224,226).

ıt>it (Alt. Tel. Leb.) "it, köpek" , *ıtlıġ>ittӱ* (Tel. Alt.) "köpek sahibi"

3.2.1.1.2. Kelime İçinde Kalın Ünlülerin İncelmesi

-ı->-i-: /ç-/ ünsüzünün etkisiyle oluşan bir incelme olduğu düşünülmektedir.

çıġ>çiŋ (Leb.) "çiğ, ham"

3.2.1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

Eski Türkçe dönemindeki ince ünlülerin OSTN'de kalınlaşması hadisesi çok yaygın değildir. Sadece iki örnekte tespit edilmiştir.

-ö->-o-: *kӧz>ḳos* (Alt. Tel. Leb.) "yanmakta olan köz"

-ü->-u-: *bür->pur-* (Alt. Leb. Tel.) "burmak, döndürmek""

3.2.1.3. Geniş Ünlülerin Daralması

Ünlüler üzerinde inceltme etkisi olan */c/, /ç/, /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /y/* ünsüzlerinin aynı zamanda daraltma etkileri de vardır (Korkmaz, 1994a: 43). Ancak aşağıdaki daralma olaylarını sadece söz konusu ünsüzlerin etkisine bağlamak doğru değildir. Bu daralmalarda gerileyici ya da ilerleyici ünlü benzeşmelerinin etkisinden de söz edilebilir.

3.2.1.3.1. Kelime Başında Geniş Ünlülerin Daralması

ö->ü-: Bu daralmanın oluşumunda /-ç-/, /-z-/ ünsüzlerinin ve gerileyici ünlü benzeşmesinin etkisi vardır.

öçül->üçül- (Tel.) “sönmek”, *öçür->üçür-* (Tel.) “söndürmek”, *özüt >üzüt* (Tel. Alt.) “bir kişinin öldükten sonra yaşadığı eve dönen ruhu”.

3.2.1.3.2. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması

-ė->-i-: Eski Türkçe dönemindeki kapalı /e/ (/ė/) ünlüsü OSTN’deki Altayca kelimelerde genel olarak genişleyerek /-e-/’ye dönüşmüştür. Bazı örneklerde daralıp /-i-/’leştiği de görülmektedir. Burada yine /ç/, /y/ ünsüzlerinin etkisiyle ve gerileyici benzeşmeyle oluştuğu düşünülmektedir.

çėçek>çiçek (Tub.) “çiçek”, *kėd̲im>kiyim* (Alt. Tel.) “giyim”, *yėr->yir-* (Alt.) “delmek”

-e->-i-: İki aşamalı ses değişimi sonucu oluşmuş bir daralmadır. Önce ilerleyici benzeşmeyle *belgü>belgi* şeklinde düzleşme, ardından da gerileyici benzeşmeyle *belgi>pilgi* şeklinde bir daralma söz konusudur.

belgü>pilgi (Kumd.) “işaret, damga”.

-a->-ı-: Bu daralmada /y-/ sesinin etkisi açıkça görülmektedir.

yaġ>yığ (Leb. Kumd.) “yağ”

-o->-u-: Gerileyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir daralmadır.

bodu->pudu- (Tel.) “boyamak”.

3.2.1.3.3. Kelime Sonunda Geniş Ünlülerin Daralması

-ė>-i: /y-/ sesinin etkisiyle oluşmuş bir daralmadır.

yė->yi- (Alt. Tel.) “yemek”.

3.2.1.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

3.2.1.4.1. Kelime Başında Dar Ünlülerin Genişlemesi

ė->e-: Eski Türkçe döneminde ilk hecede görülen kapalı /e/ sesi OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde genel olarak genişlemiştir.

ėge->eḥe- (Alt. Tel.) "bilemek", *ėşik>ejik* (Alt. Tel. Leb.) "kapı", *ėkkinç>ekkinçi* (Alt. Tel.) "ikinci", *ėl>el* (Alt. Tel. Leb.) "halk", *ėlge->ele-* (Leb.) "elemek", *ėlçi>elçi* (Alt. Tel.) "elçi, haberci", *ėn>en* (Tel. Leb.) "en, genişlik", *ėn->en-* (Leb.) "varmak, ulaşmak", *ėrin>*erin (Alt. Tel. Leb.) "dudak", *ėş>eş* (Tel. Leb. Kumd.) "eş, hanım".

i->e-: Sadece bir örneğine rastlanmıştır. Bu genişlemede /-ŋ-/ ünsüzünün genişletici etkisinden söz edilebilir.

iŋir>eŋer (Tel.) "akşam karanlığı".

ı->a-: Sadece bir örneğine rastlanan bu genişleme gerileyici ünlü benzeşmesiyle oluşmuştur.

ıġaç>aġaç (Alt. Tel. Leb.) "ağaç".

u->o-: Sadece bir örneğine rastlamıştır. /s/ ünsüzünün etkisiyle oluştuğu söylenebilir.

us->os- (Tel. W.) "susuz kalmak".

3.2.1.4.2. Kelime İçinde Dar Ünlülerin Genişlemesi

-ı->-a-: Gerileyici ya da ilerleyici ünlü benzeşmesinin etkisiyle oluşan bir genişlemedir.

karındaş>karandaş (Alt.) "kardeş".

-i->-e-: Genel olarak /m/, /ŋ/ seslerinin genişletici özelliği ve ilerleyici ünlü benzeşmesiyle açıklanabilecek bir genişlemedir.

iŋir>eŋer (Tel.) "akşam karanlığı", *kim>kem* (Alt. Tel. Leb.) "kim", *kemiçi>kemeçi* (Alt. Tel.) "kayıkçı, tekneci", *teriŋ>tereŋ* (Alt. Tel. Leb.) "derin", *telim>telem (Tel.)* "çoğu, çok", *bertin->perten-* "kendine zarar vermek, gebeliği düşükle sonuçlanmak, düşük yapmak" (Alt. Tel.)

-ė->-e-: Tipik olarak görülen Eski Türkçe döneminin ilk hecesindeki kapalı /e/ sesinin Altay lehçesinde genişlemesi hadisesidir.

çėçek>çeçek (Alt. Tel.) “çiçek”, *bėşinç>pejinçi* (Alt. Tel.)“beşinci”, *bėl>pel* (Alt. Tel.) “bel”, *bėr->per-* (Alt. Tel. Leb.) “vermek”, *bėş>peş* (Alt. Tel.) “beş”, *sėzin->sezin-* (Tel.) “hissetmek, sezmek”.

-u->-o-: İlerleyici ünlü benzeşmesinin etkisiyle oluşan bir genişlemedir.

boncuk>monçoķ (Tel.) “boncuk”, *ortun>orton* (Alt. Tel.) “orta, ortanca”.

-ü->-ö-: Genel olarak ilerleyici ya da gerileyici ünlü benzeşmeleri nedeniyle oluşan bir genişlemedir.

kürtük>körtük (Tel.) “kar yığını”, *örgüç>örköş* (Alt. Tel. Leb.) “deve hörgücü”, *tüken->töӈön-* (Alt. Tel.) “tükenmek”, *törüt->töröt-* (Tel. Alt.) “yaratmak, meydana getirmek”, *müŋre->mörō-* “böğürmek” (Alt. Tel. Leb.).

3.2.1.4.3. Kelime Sonunda Dar Ünlülerin Genişlemesi

-i>-e: Genel olarak /m/, /ŋ/ seslerinin genişletici özelliği ve ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir genişlemedir.

ertini>erdine (Tel.) “mücevher”, *kemi>keme* (Alt. Tel.) “kayık”, *teri>tere* (Alt. Tel. Leb.) “deri”, *yėgirmi>yīrme* (Alt.) “yirmi”, *teŋri>teŋere* (Tel.) “gökyüzü”.

-ü>-ö: İlerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir genişlemedir.

töpü>töbö (Alt. Tel. Leb.) “tepe”, *törü->törö-* (Alt. Tel. Leb.) “doğmak”.

3.2.1.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde tespit edilen yuvarlaklaşmalar genellikle dudak uyumu sebebiyle gerçekleşmiştir. Bu durumda dudak ünsüzlerinin etkisi de açıktır.

3.2.1.5.1. Kelime Başında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

e->ö-: Genellikle gerileyici ünlü benzeşmesiyle görülen bir yuvarlaklaşmadır.

eçkü>öçke (Kumd.) “keçi”, *etük>ödük* (Tel. Alt. Leb.) “çizme”, *elig>ölū* (Alt. Tel.) “parmak genişliğinde ölçü birimi”, *ellig>ölü* (Tel.) “elli (50), *eliginçi>ölünçi* (Tel.) “ellinci”, *enük>önögüş* (Tub.) “küçük köpek”, *etmek>ötpök* (Alt. Tel.) “ekmek”.

e->ü-: Bu yuvarlaklaşmada diş-dudak ünsüzü /v/ (<w<b)’nin etkisiyle oluşmuştur.

eb>ev>üy (Alt. Tel. Leb.) “ev”.

ı->u-: /ı/ ünlüsü diğer normal süreli ünlülere göre biraz daha kısadır. Bu sebeple tek başına hece kurma kabiliyeti zayıf olduğu için tek başına hece kuracağı zaman bazı durumlarda kendine yakın seslere dönüşebilir (Ergin, 1972: 42). OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerin başında bulunan /ı/ ünlüsünün, söz konusu kısalığı ve zayıflığı sebebiyle kendisi gibi kalın ve dar olan /u/ sesine dönüştüğü düşünülmektedir.

ıġla->uġļa- (Leb. Kumd.) “ağlamak”, *ıġlaş->uġļaş-* (Leb.) “ağlaşmak”, *ıġlat->uġļat-* (Leb. Kumd.) “ağlatmak”, *ıġla->uẏļa-* (Alt.) “ağlamak”, *ıġlaş->uẏļaş-* (Alt.) “ağlaşmak”.

3.2.1.5.1. Kelime İçinde Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

-a->-o-: Genel Türkçede ilk hece dışında /o/ ünlüsü bulunmaz. Ancak Kırgız ve Altay Tükçesi gibi lehçelerde ilk hece dışında görülen /-o-/ sesi vardır. İlk hece dışındaki bu geniş-yuvarlak ünlüler, dudak uyumuna bağlı olarak ünlü benzeşmeleriyle oluşmuştur. OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerdeki -a->-o- yuvarlaklaşması genellikle Güney Altay ağızlarında yaygındır. Kuzey Altay ağızlarında ise seyrek olarak görülmektedir.

korday>ķordoẏ (Tel. Alt.) “balıkçıl kuşu”, *koyan>ķoyon* (Alt. Tel.) “tavşan”, *orġak>orġoķ* (Tub.) “orak”, *otġar->otķor- (Alt.)* “otlatmak”, *oynat- >oẏnot-* (Alt. Tel.) “oynatmak”.

-e->-ö-: Dudak uyumuna bağlı olarak Altay lehçesinin hem Kuzey hem de Güney ağızlarında yaygın olarak görülen bir yuvarlaklaşmadır.

kebelek>köbölök (Alt. Tel. Leb.) “kelebek”, *könek>könök* (Alt. Tel. Leb.) “kova”, *kevşek>köpşek* (Tel.) “esnek, kolay kırılan, kırılgan”, *beŋgü>möŋkü* (Alt. Tel. Leb.) “sonsuz”, *öçeş->öçöş-* (Alt. Tel.) “birbirine karşı kin duymak”, *öleŋ>ölöŋ* (Alt. Tel. Leb.) “ot, saman”, *örten->örttön-* “(Alt. Tel.) “yanmak, alevlenmek”, *tüken->töḫön-* (Alt. Tel.) “tükenmek”.

-ı->-u-: Dudak uyumu, dudak ünsüzlerinin etkisi ve /ı/ ünlüsünün zayıflığına bağlı olarak gelişen bir yuvarlaklaşmadır.

kurıt->ḳurut- (Alt. Tel. Leb.) “kurutmak”, *bıŋ>muŋ* (Alt. Tel. Leb.) “bin (100)”, *yık->yuḳ-* (Tub. Leb.) “yıkmak”, *yıḳıl->yuġuḷ-* (Tub. Leb.) “yıkılmak”.

-i->-ü-: Dudak ünsüzlerin etkisi ve gerileyici ünlü benzeşmesinin etkisiyle oluşan bir yuvarlaklaşmadır.

*kiçig>küçū̄ (*Alt. Tel.) “küçük”, *bil->pül-* (Tub.) “bilmek”.

3.2.1.5.1. Kelime Sonunda Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

-a>-o: Dudak uyumuna bağlı olarak ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir yuvarlaklaşmadır. Güney Altay ağızlarında yaygındır.

kovġa>ḳoġo (Tel.) “kova”, *koşa>kojo* (Alt. Tel. Leb.) “birlikte, aynı anda; çift”, *koŋra->ḳoŋro-* (Alt. Tel.) “zil çalmak”, *kora->ḳoro-* (Tel.) “küçülmek, azalmak”, *ota->odo- (Alt. Kumd.)* “ot biçmek”, *oḫşa->oḳşo-* (Alt. Tel.) “öpmek”, *ança>onço* (Alt. Tel.) “herkes, bütün, tamamı”, *otla->otto-* (Alt. Tel.) “otlamak”, *oyna->oẏno-* (Alt. Tel.) “oynamak”, *soŋda->soŋdo-* (Tel. Kumd. W.) “dümen kullanmak”, *tolġa->toḷġo-* (Alt. Tel.) “döndürmek, dolamak”.

-e>-ö: Bu değişim de dudak uyumuna bağlı olarak ilerleyici ünlü benzeşmesinin etkisiyle oluşmuştur. Hem Güney hem de Kuzey Altay ağızlarında çok yaygındır.

öçe->öçö- (Tel. Alt.) “kin duymak”, *öpke>öpkö* (Tel.) “akciğer, öfke”, *örte->örttö-* (Alt. Tel.) “yakmak”, *böke>pökö* (Alt. Tel. Leb.) “güçlü, cesur”, *özge>öskö* (Alt. Tel. Leb.) “özge, başka”, *yöle->yölö-* (Alt.) “yaslamak, dayamak”.

-i>-ü: Dudak uyumu sonucu ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir yuvarlaklaşmadır.

köni>könü (Tel.) “doğru, düz”, *böri>pörü* (Alt. Tel. Leb.) “kurt”.

3.2.1.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde fonetik temayül genellikle yuvarlaklaşma yönündedir. Ancak az sayıda örnekte ünlü benzeşmelerinin etkisiyle düzleşme tespit edilmiştir.

3.2.1.6.1. Kelime Başında Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

u->ı-: Gerileyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir düzleşmedir.

uça>ıca “(Leb. Kumd.) “sırt, arka”, *ulġaḍ-> ılġaẏ-* (Tel.) “yaşlanmak”.

ü->i-: Gerileyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir düzleşmedir.

küçen->kiçen- (Tel.) “çaba harcamak, kendi için uğraşmak”.

3.2.1.6.2. Kelime İçinde Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

-o->-a-: Gerileyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir düzleşmedir.

ḳoġşa->ḳaḳşa- (Alt.) “kurumak, dökülmek”, *ḳoġşal->ḳaḳşaḷ-* (Alt.) “kurumak, gevşemek”.

-u->-a-: İlerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir düzleşmedir. Sadece bir örnekte tespit edilmiştir.

taluy>taḷay (Alt. Tel. Leb.) “deniz; büyük göl”.

-u->-ı-: Genellikle ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir düzleşmedir. Eski Türkçe döneminde dudak uyumuna uymayan kelimelerin yuvarlaklaşmanın hâkim olduğu Altay lehçesinde düzleşerek uyuma girmesi dikkat çekicidir.

abuşka>abışḳa (Tel.) “yaşlı, ihtiyar”, *aşuk->ajık-* (Tel.) “acele etmek”, *aşuk>ajıḳ I* (Tel.) “aşık kemiği”, *aşur->ajır-* (Alt. Tel. Leb.) “aşırmak”, *aşundur->ajındır-* (Tel.) “üstün gelmesini sağlamak”, *altur->aldır-* (Alt. Tel. Leb.) “aldırmak”, *altun>aḷtın* (Alt. Tel. Leb. Tub. Kumd. Tölös) “altın”, *altunluġ>aḷtınnıġ (Leb.)* “altın suyuna batırılmış”, *arukluk>arıktık* (Alt. Tel.) “zayıflık, bitkinlik”, *azġur->asḳır-* (Tel. Kumd.) “azdırmak, yanlış yönlendirmek”, *yaşur->d'ajır-* (Tel.) “saklamak, gizlemek”, *ıḏuk>ıyıḳ* (Alt. Tel. Leb.) “kutsal”, *katur->ḳadır-* (Tel. Leb.) “sertleştirmek”, *kaşuk>ḳajıḳ* (Tel.) “büyük mutfak kaşığı”, *aşuk>ḳajık* (Tel. Leb.) “aşık kemiği”, *kırġuy>ḳırġıy* (Tel.) “atmaca”, *muygak>mıġaḳ* (Alt.) “dişi geyik, maral”.

Eski Türkçe döneminde dudak uyumuna uyan kelimelerin –u->-ı- değişimi nedeniyle uyum dışı kaldığı görülmüştür.

çomtur->çomdır- (Alt. Tel. Leb.) “suya batırmak, daldırmak”, *koşul->ḳojıḷ-* (Tel. Leb. Alt.) “artmak, çoğalmak, birleşmek”, *koltuk>ḳoḷtıḳ* (Tel.) “koltuk altı”, *kopuz>ḳomıs* (Alt. Tel.) “genel olarak müzik aleti, müzik”, *koŋur> koŋır* (Tel.) “kahverengi”, *aġuluġ>ōlığ* (Leb.) “zehirli”, *ottuz>ottıs* (Tel.) “otuz”, *sokul->soġıḷ-* (Alt. Tel. Leb.) “sokulmak”, *soktur->soḳtır-* (Alt. Tel. Leb.) “vurdurmak, kendini dövdürmek”, *soyul->soyıḷ-* (Alt. Tel. Leb.) “soyulmak”, *tokluk>toḳtıḳ* (Tel.)

“yeterli”, *tomur->tomır-* (Tel.) “ağaç kesmek”, *tonluk>tondıḳ* (Tel.) “kürk için kullanılan post, kumaş”, *yoluk->yolıḳ-* (Alt. Tel. Leb.) “karşılaşmak”.

-ü->-e-: İlerleyici ünlü benzeşmesi nedeniyle oluşan bir düzleşmedir. Sadece bir örnekte tespit edilmiştir.

esür->ezer- (Alt.) “sarhoş olmak”.

-ü->-i-: Genellikle ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir düzleşmedir.

emüz->emĭs- (Tel.) “emzirmek”, *içür->içir-* (Tel. Alt.) “içirmek”, *keltür->keldir-* (Alt. Tel. Leb.) “getirmek”, *kemür->kemir-* (Alt. Tel. Leb.) “kemirmek”, *kertük>kertik* (Alt. Tel.) “kertik, çentik”, *kestür->kestir-* (Alt. Tel. Leb.) “kestirmek”, *bün>min* (Alt. Tel. Leb.) “çorba”.

Aşağıdaki örnekte gerileyici ünlü benzeşmesiyle düzleşme oluşmuştur.

çüwit>çibit (Tel.) “koyu sarı, toprak rengi”.

3.2.1.6.3. Kelime Sonunda Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Kelime sonlarında bulunan düzleşmeler genellikle ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşmuştur.

-u>-a: *baltu>maḷta* (Tel. Tub.) “balta”.

-u>-ı: *sıbızġu>sıbısḳı* (Tel. Alt.) “düdük (enstrüman)”, *tamu>tamı* (Alt. Tel.) “cehennem”, *taru->tarı-* (Alt. Tel.) “daralmak”.

-ü>-e: *eçkü>eçke* (Alt. Tel.) “keçi”, *kerekü>kereḥe* (Alt. Tel.) “çadırın duvarını oluşturan parmaklıklar”, *üzeŋü>üzeŋe* (Tel.) “üzengi”.

-ü>-i: *yinçü>çiŋçi* (Kumd. Leb.) “inci”, *içgerü>içkeri* (Tel.) “iç, iç kısım”, telü>teli (Tel.) “deli”.

3.2.1.7. Ünlü Düşmesi

3.2.1.7.1. Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi

Kelime sonunda ünlü düşmesi sadece iki kelimede tespit edilmiştir.

-ı>-Ø: *yaraşı>yaraş* (Alt. Leb.) “güzellik, hoşluk”.

-u>-Ø: *yaru->yar-* (Alt. Tel. Leb.) “parlamak”.

3.2.1.8. Ünlü Türemesi

3.2.1.8.1. Kelime İçinde Ünlü Türemesi

Kelime içinde ünsüzle biten bir heceden sonra, /-r-/ veya /-l-/ ünsüzüyle başlayan bir hece gelirse iki hece arasında, yani /-r-/ veya /-l-/ ünsüzünden önce ünlü türemesi görülür.

-Ø->-e-: *teŋri>teŋere* (Tel.) “gökyüzü”.

-Ø->-ı-: *akrun>aḳḳırın* (Alt. Tel.) “sessiz, sessizce”, *arslan>arsılan* (Tel. Alt.) “aslan”, *karlıġaç>ḳarılıġaş* (Tel. Alt.) “kırlangıç”, *kıŋrak>ḳıŋıraḳ* (Tel.) “deri soymak ve keçinin kıllarını kesmek için kullanılan her iki tarafı keskin olan bıçak”.

-Ø->-i-: *erk>erik* (Alt. Tel.) “güç kuvvet”, *amra->emire-* (Tel.) “yalvarmak”, *amrak>emirek* (Tel.) “merhametli”.

-Ø->-u-: *burç ~ murç> puruç* (Tel.) “biber”.

-Ø->-ü-, -ŭ̈-: *körklüg> körkŭ̈lӣ* (Tel.) “bakımlı, yakışıklı, güzel”, *közlük> közŭ̈lŭ̈k* (Alt. Tel.) “gözlük”, *börk>pörük* (Alt. Tel. Leb.) “börk, şapka”.

3.2.1.8.2. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi

Kelime sonunda ünlü türemesi genellikle sonu -nç, -lk ve -rk ünsüz grubuyla biten kelimelerde düz-dar ünlü türemesi şeklinde görülmektedir.

-Ø>-e: OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde son seste genellikle dar ünlüler türemiştir. Aşağıdaki iki örnekte ise geniş ünlü türemiştir.

temen>temene (Alt. Tel.) “büyük iğne”, *tiz>tize* (Alt. Tel. Leb.) “diz”.

-Ø>-i: *ėkkinç>ekkinçi* (Alt. Tel.) “ikinci”, *bėşinç>pejinçi* (Alt. Tel.)“beşinci”, *silk->silki-* (Alt. Tel. Leb.) “silkmek”, *sevinç> süḥŭ̈nçĭ* (Alt.)“sevinç”, *törtünç>törtŭ̈nçĭ* (Alt. Tel.) “dördüncü”, *yėr->yeri-* (Alt. Tel. Leb.) “kaçınmak, uzak durmak”.

-Ø>-ı: *altınç>aḷtınçı* (Alt. Tel.) ~ *aḷtıncı* (Leb.) “altıncı”, *çok->çoḳı-* (Alt.) “gagalamak”, *yanç->ďançı-* (Tel.) “sıkıştırmak, bastırmak”, *kırk->ḳırḳı-* (Alt. Tel. Leb.) “saç kesmek, kırkmak”, *kork->ḳorḳı-* (Tel.) “korkmak”, *korkınç>ḳorḳınçı* (Tel.) “korku”, *onunç>onınçı* (Alt. Tel.) “onuncu”, *ottuzunç>ottızınçı* (Tel.) “otuzuncu”, *toḳuzunç>toġuzunçı* (Alt. Tel.) “dokuzuncu”, *yal->yaḷı-* (Alt.) “alevlenmek”.

Ana Türkçe döneminde asli uzun ünlülü olduğu düşünülen bazı kelimelerin son seslerinde de ünlü türemesi tespit edilmiştir.

ār-[43]*>arı-* I (Alt. Tel. Leb.) "zayıflamak, cılızlaşmak".

-Ø>-ü: *körk>körkü* (Alt. Tel.) "güzel, müthiş", *ürk->ürkü-* (Tel.) "ürkmek, korkmak".

3.2.1.9. Uyum Değiştiren Kelimeler

Eski Türkçe döneminde kalınlık-incelik uyumuna uyan bazı kelimelerin, çeşitli ses olayları sebebiyle Altay lehçesinde, yine uyuma uymak kaydıyla, kalın sıradan ince sıraya ya da ince sıradan kalın sıraya geçtiği tespit edilmiştir.

3.2.1.9.1. İnce Sıradan Ünlülü Kelimelerin Kalın Sıraya Geçmesi

çümeli>çıbalı (Leb.Tub) "karınca", *kiriş>ḳarış* II (Alt.) "yay kirişi", *kögüs>ḳoġus* (Alt. Tel. Leb.) "göğsün yan tarafları", *küye>ḳuya* (Alt.) "güve", *biçekle->pıçaḳta-* (Alt. Tel.) "bıçakla kesmek", *üşik>uşuḳ* (Tel.) "don, donarak ölme".

3.2.1.9.2. Kalın Sıradan Ünlülü Kelimelerin İnce Sıraya Geçmesi

*amtı>emdi (*Alt. Tel. Leb.) "şimdi", *amra->emire-* (Tel.) "yalvarmak", *amrak>emirek* (Tel.) "merhametli", *ana>ene* (Alt. Tel. Leb.) "anne", *ıtlıġ>ittīg* (Tel. Alt.) "köpek sahibi", *koyan>köyön* (Tel. Alt. Leb.) "tavşan", *kuyaş>köyöş* (Leb.) "güneş*", tılmaç>tilmeç* (Tel. Alt.) "tercüman", *yaşur->yöjör-* (Leb.) "saklamak, gizlemek".

3.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Değişmeleri

3.2.2.1. Ötümlüleşme

Ötümlüleşme genel olarak, ötümsüz (titreşimsiz) /*p/, /ç/, /t/, /k/* ünsüzleriyle biten kelimelerin sonuna ünlü ile başlayan bir ek getirildiği zaman kelime sonundaki ötümsüz ünsüzün ötümlüleşerek (titreşerek) /*b/, /c/, /d/, /g/ /ğ/* ünsüzlerine dönüşmesi şeklinde bilinir (Korkmaz, 2017: 228). Altay Türkçesinde ötümlüleşme sadece iki ünlü arasında değil, akıcı ünsüzlerden (/l/, /m/, /n/, /r/, /ẏ/) sonra da görülmektedir (Menges, 2009: 383; Güner Dilek, 2005: 180). Ötümlüleşme, sadece ötümsüz

[43] *ār- "yorulmak" (Tekin, 1975: 250)

süreksiz ünsüzlerin değil ötümsüz sürekli ünsüzlerin (/s/, /ş/) de ötümlüleştiği bir aşamadadır.

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde ötümsüz süreksiz /ç/ ünsüzü, genellikle ötümsüzlüğünü koruması açısından dikkat çekmektedir. Bu ünsüz sadece Lebed ağzında ötümlüleşmiştir.

Kelime başında ve kelime sonunda ötümlüleşme tespit edilememiştir.

3.2.2.1.1. Kelime İçinde Ötümlüleşme

-p->-b-: *arpa>arba* (Tel. Leb.) "arpa", *çapıl->çabıl-* (Alt. Tel. Leb.) "sallanmak, dalgalanmak", *çapın->çabın-* (Leb.) "dövünmek", *yapıġlıġ>ď'abūl̦ū* (Tel.) "kapalı, örtülü", *yelpin->ď'elbĭn-* (Tel.) "yelpazelenmek", *kapın->ķabın-* (Leb.) "kendi için kapmak", *köpür->köbür-* (Tel. Alt.) "köpürmek", *talpı->taļbı-* (Tel.) "kanat çırpmak", *yapın->yabın-* (Leb. Kumd.) "kapanmak, örtünmek".

-ç->-c-: *eçe>ece* (Leb.) "abla", *uça>ıca* (Leb. Kumd.) "sırt, arka", *kuçak>ķucaķ* (Leb.) "kucak", *kuçakla->ķucaķta-* (Leb.) "kucaklamak".

-ķ->-ġ-: *akım>aġım* (Tel.) "akıntı", *akın>aġın* (Alt. Tel.) "akan, akışkan", *alkış>aļġış* (Leb.) "hayır dua", *arkış>arġış* (Tel. Leb.) "yoldaş", *çakıl->çaġıļ-* (Alt.) "kıvılcım saçmak", *çıkar->çıġar-* (Alt. Tel.) "çıkarmak", *çıkış>çıġış* (Alt. Tel.) "çıkış, çıkma, yükseliş", *kakıl->ķaġıl-* (Tel. Alt.) "dövülmek", *kakış->ķaġış-* (Tel. Alt. Leb.) "kakışmak, vuruşmak", *bakır->paġır-* (Alt. Tel. Leb.) "bağırmak", *sıkıl->sıġıļ-* (Alt. Tel.) "sıkılmak".

-s->-z-: *asıl->azıļ-* (Alt. Tel.) "asılmak", *ersek>erzek* (Tel. Alt. Leb.) "erkek peşinde koşan kadın", *esen>ezen* (Tel. Alt. Leb.) "esen, sağlık", *esür->ezer-* (Alt.) "sarhoş olmak", *esin>ezin* (Tel. W.) "Rüzgâr, hava akımı", *isi->izi-* (Alt. Tel. Leb.)"ısınmak", *kesil->kezil-* (Tel. Tub. Alt.) "kesilmek", *kısır>ķızır* (Alt. Tel.) "kısır, verimsiz".

-ş->-j-: *aşa->aja-* (Tel.) "yemek yemek", *aşuk->ajık-* (Tel.) "acele etmek", *aşuk>ajık I* (Tel.) "aşık kemiği", *aşur->ajır-* (Alt. Tel. Leb.) "aşırmak", *yaşa->ď'aja-* (Tel.) "yaşamak", *yaşıl>ď'ajıļ* (Tel.) "yeşil", *yaşur->ď'ajır-* (Tel.) "saklamak, gizlemek", *ėşik>ejik* (Alt. Tel. Leb.) "kapı", *kaşuk>ķajıķ* (Tel.) "büyük mutfak kaşığı", *bėşegü>pejū̄* "beşi, beşi birden".

-t->-d-: *ata>ada* (Alt. Tel. Leb.) “baba”, *ata->ada-* (Alt. Leb.) “ad vermek, isimlendirmek”, *atış->adış-* (Alt. Tel. Leb.) “atış yarışı yapmak”, *altur->aldır-* (Alt. Tel. Leb.) “aldırmak”, *aytıl->aẏdıl-* (Alt. Tel. Leb.) “söylenmek, davet edilmek”, *aytış>aẏdış* (Alt. Tel.) “konuşma”, *çomtur->çomdır-* (Alt. Tel. Leb.) “suya batırmak, daldırmak”, *etek>edek* (Alt. Leb. Tel.) “etek”, *amtı>emdi* (Alt. Tel. Leb.) “şimdi”, *katık>ḳadıḳ* (Tel.) “baharat, çeşni”, *katur->ḳadır-* (Tel. Leb.) “sertleştirmek”, *keten>keden* (Tel. Alt. Leb.) “keten bezi”, *kötürgü>ködürḫü* (Tel.) “kurban”, *etük>ödük* (Tel. Alt. Leb.) “çizme”.

3.2.2.2. Ötümsüzleşme

Ötümsüzleşme, ötümlü ünsüzlerin kendi ötümsüz karşılığı olan ünsüzlere dönüşmesidir (Ercilasun, 2002: 109). OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde ötümsüzleşme, genel olarak ünsüz benzeşmeleriyle oluşmuştur. Aynı zamanda hece ve kelime sonunda ötümlü ünsüz bulunamamasının ötümsüzleşmelerde etkili olduğu söylenebilir.

3.2.2.2.1. Kelime Başında Ötümsüzleşme

b->p-: Eski Türkçe dönemindeki kelime başı /b-/ sesi OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde ötümsüzleşerek sistemli bir şekilde /p-/ sesine dönüşmüştür.

bakır->paġır- (Alt. Tel. Leb.) “bağırmak”, *baġ>pağ* (Leb.) “bağ”, *başak>pajaḳ* (Alt. Tel. Leb.) “başak”, *baka>paḳa* (Alt. Tel. Leb.) “kurbağa”, *bala>paḷa* (Alt. Tel. Leb.) “çocuk”, *bar->par-* (Alt. Tel. Leb.) “gitmek”, *bars>par* (Alt. Tel.) “pars”, *bẻşinç>pejinçi* (Alt. Tel.) “beşinci”, *bẻl>pel* (Alt. Tel.) “bel”, *belgü>pelḫi* “işaret, iz”, *bıldır>pıḷtır* (Alt. Tel.) “geçen yıl”, *beg>pī* (Alt. Tel. Leb.) “bey”, *bitig>piçik* (Alt. Tel.) “yazı, mektup, kitap”.

3.2.2.2.2. Kelime İçinde Ötümsüzleşme

-d->-t-: Sadece bir örneğine rastlanmıştır.

bıldır>pıḷtır (Alt. Tel.) “geçen yıl”.

-d̲->-t-: Eski Türkçe dönemindeki sızıcı /-d̲-/ sesi Altay lehçesinde /-y-/’leşmiştir. Birkaç örnekte ötümsüzleşip /-t-/ sesine dönüştüğü tespit edilmiştir.

yıd̲la->yıtta- (Alt. Tel.) “koklamak”, *yıd̲lan->yıttan-* (Alt. Tel.) “kokmak, koku yaymak”.

-g->-k-: Kelime içinde genellikle ötümsüz bir ünsüzden sonra gelen /-g-/ sesi bazı örneklerde ötümsüzleşerek /-k-/'ye dönüşmüştür.

yinçge>çiçke (Alt. Tel. Leb.) "ince", *içgerü>içkeri* (Tel.) "iç, iç kısım", *örgüç>örköş* (Alt. Tel. Leb.) "deve hörgücü", *özge>öskö* (Alt. Tel. Leb.) "özge, başka", *tizgin>tiskin* (Alt. Leb. Tel.) "dizgin".

Aşağıdaki örnekte, hece sonlarında ötümsüzleşme temayülüne bağlı olarak -g->-k- değişimi olmuştur.

ögsüz>öksüs (Leb.) "öksüz",

-ġ->-ķ-: Kelime içinde genellikle ötümsüz bir ünsüzden sonra gelen /-ġ-/ sesi bazı örneklerde ötümsüzleşerek /-ķ-/'ya dönüşmüştür.

azġur->asķır- (Tel. Kumd.) "azdırmak, yanlış yönlendirmek", *atġar->atķar-* (Tel. Leb.) "büyük bir hürmetle misafiri yolcu etmek, vedalaşırken ata binmesine yardım etmek", *sıçġan>çıçķan* (Alt. Tel.)"fare", *kaçġın>ķaçķın* (Tel.) "kaçak, firari", *kısġa>ķısķa* (Alt. Tel. Leb.) "kısa", *kuzgun>ķusķun* (Tel. Alt.) "kuzgun", *sıbızġu>sıbısķı* (Tel. Alt.) "düdük (enstrüman)".

Aşağıdaki örneklerde, hece sonlarındaki ötümsüzleşme temayülüne bağlı olarak -ġ->-ķ- değişimi olmuştur.

çoġluġ>çoķtū (Alt. Tel.) "ateşli, sıcak", *ķoġşa->ķaķşa-* (Alt.) "kurumak, dökülmek", *ķoġşal->ķaķşaļ-* (Alt.) "kurumak, gevşemek".

-z->-s-: OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde hece sonlarındaki /-z/ sesi sistemli bir şekilde ötümsüzleşerek /-s/ olmuştur.

azġur->asķır- (Tel. Kumd.) "azdırmak, yanlış yönlendirmek", *yezne>d'este* (Tel.) "enişte", *kuzgun>ķusķun* (Tel. Alt.) "kuzgun", *küzki> küskŭ* (Alt. Tel. Leb.) "sonbahardaki, güzünki", *özge>öskö* (Alt. Tel. Leb.) "özge, başka", *sıbızġu>sıbısķı* (Tel. Alt.) "düdük (enstrüman)", *tizgin>tiskin* (Alt. Leb. Tel.) "dizgin".

3.2.2.2.3. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme

-ġ>-ķ: OSTN'deki Altayca kelimelerde hece ve kelime sonlarındaki /-ġ/ sesi kurallı bir şekilde erimiştir. Ancak bazı örneklerde bu /-ġ/ sesinin erimeyip ötümsüzleşerek /-ķ/ ünsüzüne dönüştüğü görülmüştür.

aḏıġ>ayık (Tel.) “ayık, dikkatli”, *çoġ>çoḳ* (Alt. Tel.) “ateşten etrafa saçılan sıcak”, *ınaġ>ınaḳ* (Alt.) “dost, dostluk”, *kurşaġ>ḳurçaḳ* (Alt. Tel.) “kuşak”.

-g>-k: Birkaç örnekte /-g/ sesinin de ötümsüzleştiği tespit edilmiştir.

kiçig>kiçik (Tel.) “küçük”, *bitig>piçik* (Alt. Tel.) “yazı, mektup, kitap”.

-ḏ>-t: Eski Türkçe dönemindeki kelime sonlarında bulunan sızıcı /-ḏ/ sesi bazı kelimelerin sonunda /-y/’leşmenin aksine ötümsüzleşerek /-t/ olmuştur.

küḏ>küt- (Alt. Tel. Leb. Kumd.) “saklamak, korumak; otlatmak”, *yıḏ>yıt* (Alt. Leb. Tel.) “koku”.

-z>-s: Eski Türkçe döneminde kelime sonunda bulunan /-z/ sesi Altay lehçesi ağızlarında sistemli bir şekilde ötümsüzleşip /-s/’ye dönüşmüştür.

agız>ağs (Leb.) “ağız”, *az>as I* (Alt. Tel. Leb.) “az, azıcık”, *az->as-* (Alt. Tel. Kumd.) “yolunu kaybetmek, yolunu şaşırmak”, *emüz->emǐs-* (Tel.) “emzirmek”, *iz>is* (Alt. Tel. Leb.) “iz”, *keviz>kebis* (Alt.) “halı, kilim”, *kız>ḳız* (Alt. Tel. Leb.) “kız evlat”, *körgüz->körḫüs-* (Alt. Tel. Leb.) “göstermek”, *kopuz>ḳomız* (Alt. Tel.) “genel olarak müzik aleti, müzik”, *yaz->yas-* (Alt. Tel.) “açmak, düğümü çözmek”.

3.2.2.3. Süreklileşme

OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde çeşitli ünlü veya ünsüzlerin etkisine bağlı olarak süreksiz (patlayıcı) ünsüzler sızıcılaşmış veya akıcılaşmıştır.

3.2.2.3.1. Kelime Başında Süreklileşme

b->m-: İçinde geniz ünsüzü (/m/, /n/, /ŋ/) ya da akıcı ünsüz bulunan bazı kelimelerin başındaki /b-/ sesi akıcılaşarak /m-/’ye dönüşmüştür.

baltu>maḷta (Tel. Tub.) “balta”, *biçin>mēçin* (Tel.) “maymun yılı”, *beŋ>meŋ* (Alt. Tel.) “ben, doğum lekesi”, *bunça>mınça* (Tel.) “bunca”, *buŋ>mıŋ* (Kumd.) “eksiklik yokluk, kıtlık”, *bıḏık>mıyıḳ* (Tel.) “bıyık”, *bün>min* (Alt. Tel. Leb.) “çorba”, *boyun>moẏn* (Alt. Tel. Leb.) “boyun”, *beŋgü>möŋkü* (Alt. Tel. Leb.) “sonsuz”, *bıŋ>muŋ* (Alt. Tel. Leb.) “bin (100)”, *burun>murun* (Tel.) “burun”.

ç->ş-: Bu ses değişiminin sadece iki örneği tespit edilmiştir.

çaŋ>şaŋ (Alt. Tel.) “çan”, *çok>şoḳ* I (Tel. Alt.) “kötülük”.

3.2.2.3.2. Kelime İçinde Süreklileşme

-b->-m-: Genellikle içinde geniz ünsüzü bulunan kelimelerde görülen bir ses değişimidir.

çıbun ~ çıbın>çımın (Alt.) "sinek", *tabanlıġ>tamandū* (Tel. Alt.) "tabanlı", *tobık>tomıḳ* (Tel.) "diz kapağı".

-ç->-ş-: /t/ ve /ş/ seslerinin birleşiminden oluşan /ç/ sesi (Banguoğlu, 1998: 45), kelime içinde hece sonlarında bazı kelimelerde sızıcılaşarak /-ş-/'ye dönüşmüştür.

abuçḳa ~ avuçġa ~ avıçġa>abışḳa (Tel.) "yaşlı, ihtiyar", *saçlıġ>çaştū* (Alt. Tel.) "saçlı", *kulaçla>ḳuḷaşta-* (Alt. Tel.) "kulaçlamak", *öçlüg>öştū* (Alt. Tel.) "kindar".

-ḏ->-y-: Eski Türkçe döneminin sızıcı /ḏ/ sesi, Altay lehçesinde ḏ>z>y aşamasıyla /-y-/'leşmiştir.

aḏak>ayak (Alt. Tel. Kumd.) "ayak", *aḏaklıġ>ayaḳtū* (Alt. Tel.) "ayaklı" , *aḏġır>aẏġır* (Alt. Tel. Leb.) "aygır, at sürüsü", *aḏġırlık>aẏġıṇıḳ* (Alt.) "cinsel kızgınlık, şehvet", *aḏıġ>ayık* (Tel.) "ayık, dikkatli", *aḏır->aẏr-* (Alt. Tel. Leb.) "bölmek, ayırmak", *aḏrı>aẏrı* (Alt. Tel. Leb.) "çatal", *aḏrış->aẏrış-* (Alt. Tel. Leb.) "birbirinden ayrılmak", *ıḏuk>ıyıḳ* (Alt. Tel. Leb.) "kutsal", *kaḏıŋ>ḳayıŋ* (Tel.) "kayın ağacı", *kėḏim>kiyim* (Alt. Tel.) "giyim", *kuḏruk>ḳuẏruḳ* (Alt. Tel. Leb.) "kuyruk", *küḏegü>küdē* (Leb.) "güvey, damat", *oḏġar->oẏġor-* (Tel.) "öğrenmek, anlamak", *sıḏır->sıyır-* (Tel.) "sıyırmak".

-ḏ->-z-: Eski Türkçe dönemindeki /ḏ/ sesinin /y/'leştiği yukarıda belirtilmişti. Ancak dikkat çekici bir şekilde bir örnekte bu /ḏ/ sesinin Lebed ağzında /z/ aşamasında kaldığı görülmüştür. ḏ>z değişimi Hakas Türkçesinde yaygındır ve Hakas Türkçesi bu özelliği ile lehçe sınıflandırmalarında "z" lehçesi olarak bilinir (Arıkoğlu, 2007:1093). Bu durum Kuzey Altay ağızlarının Hakas Türkçesinden izler taşıdığını göstermektedir.

ḳaḏıŋ>ḳazıŋ "kayın ağacı" (Leb.).

-g->-ḫ-: Kelime içinde iki ünlü arasında ya da akıcı ünsüzlerden sonra bulunan /-g-/ sesi, /-ḫ-/ ünsüzüne dönüşmüştür. Bu ses hadisesi, OSTN'deki Altay lehçesinde çok yaygın olarak görülen bir değişimdir.

yügürt->ď'üḫürt- (Tel.) “koşturmak”, *ėge->eḫe-* (Alt. Tel.) “bilemek”, *emgek>emḫek* (Tel.) “emekleme”, *kötürgü>ködürḫü* (Tel.) “kurban”, *körgüz->körḫüs-* (Alt. Tel. Leb.) “göstermek”, *belgü>pelḫi* “işaret, iz”, *ülgü>ülḫü* (Alt. Tel.) “ölçü, numune, model”, *yügür->yüḫür-* (Alt.) “koşmak”.

-g->-ŋ-: İçinde akıcı ünsüz veya geniz ünsüzü bulunan bazı kelimelerde iki ünlü arasındaki /-g-/, genizsileşerek /-ŋ-/ sesine dönüşmüştür.

egil->eŋil- (Tel.) “eğilmek”, *yaġmur>yaŋmır* (Alt.) “yağmur”.

-ġ->-ğ-: Kelime içinde hece sonlarındaki /-ġ-/ sesi Güney Altay ağızlarında genellikle sızıcılaşıp erimiştir. Kuzey Altay ağızlarında ise erimeyip sızıcılaşarak /-ğ-/’ye dönüşmüştür**.**

ağız>ağs (Leb.) “ağız”, *baġla->pağļa-* (Leb.) “bağlamak”, *yaġıla->yağļa-* (Kumd.) “savaşmak”.

-k->-ḫ-: Altaycanın seslik özelliklerine göre -k->-g->-ḫ- aşamalarından sonra oluşan bir değişme olduğu düşünülmektedir.

çökür->çöḫür- (Alt. Tel.) “indirmek, koymak”, *kerekü>kereḫe* (Alt. Tel.) “çadırın duvarını oluşturan parmaklıklar”, *bükül->püḫül-* (Tel.) “bükülmek”, *sökül->söḫül-* (Alt. Tel.) “sökülmek”, *tüken->töḫön-* (Alt. Tel.) “tükenmek”, *tökül->töḫül-* (Alt. Tel.) “dökülmek”.

-p->-m-: Öncelikle Altay lehçesinde iki ünlü arasında kalan ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşme eğilimine bağlı olarak -p->-b- değişiminin gerçekleştiği, ardından da -b->-m- değişiminin oluştuğu düşünülmektedir. *-b->-m-* değişimi, genellikle geniz ünsüzü olan kelimelerde görülmektedir.

Çolpan>Çolmon (Tel.) “Çoban yıldızı”, *kapıl->ķamıļ-* (Alt. Tel.) “alevlenmek”, *kapın->ķamın-* (Alt. Tel.) “tutunmak, yapışmak”, *kopuz>ķomıs* (Alt. Tel.) “genel olarak müzik aleti, müzik”, *tapın->tamın-* (Alt.) “tapınmak, hizmet etmek”, *tepin-> temĭn-* (Alt. Tel. Leb.) “tekmelemek, dörtnala kaçmak”, *yapın->yamın-* (Alt. Tel.) “örtünmek, kapanmak”.

3.2.2.3.3. Kelime Sonunda Süreklileşme

-ç>-ş: İçinde akıcı ünsüz bulunduran bazı kelimelerin sonunda rastlanan bir ses olayıdır**.**

ıġaç>aġaş (Leb.) "orman", *artuç>artış* (Tel.) "ardıç", *karlıġaç>ḳarılıġaş* (Tel. Alt.) "kırlangıç", *örgüç>örköş* (Alt. Tel. Leb.) "deve hörgücü", *tılmaç>telmeş* (Kumd.) "tercüman", *avuç>ūş* (Alt. Tel.) "avuç".

-d̲>-y: İç seste Eski Türkçe dönemi /-d̲-/ sesinin /-y-/ ünsüzüne dönüşmesi çok yaygın bir durumdur. Az sayıda kelimede bu değişime son seste de rastlanmıştır.

ulġaḍ->ılġaẏ- (Tel.) "yaşlanmak", *öḍ>öẏ* (Tel.) "zaman", *uḍ>uẏ* (Alt. Tub.) "inek".

-ġ>-ğ: Kuzey Altay ağızlarında /ġ/ ünsüzü hece sonlarında olduğu gibi kelime sonunda da /-ğ/ sesine dönüşmüştür.

alıġ>alığ (Leb.) "aptal, deli", *altunluġ>altınnığ* (Leb.) "altın suyuna batırılmış", *atlıġ>attığ (Leb.)* "atlı, atı olan", *aylıġ>aẏlığ* (Leb.) "aylık, ayda bir", *kamışlıġ>ḳabıştığ* (Leb.) "kamışlı", *baġ>pağ* (Leb.) "bağ", *yaġ>yağ* (Leb.) "yağ".

-ġ>-ẏ: Bazı örneklerde ilk hece sonundaki /-ġ/ ünsüzü eriyip uzun ünlüye dönüşmemiş, akıcılaşarak /-ẏ/'ye dönüşmüştür.

sıġ->sıẏ- (Tel.) "sığmak".

-g>-ŋ: Bu ses değiminde, iki sesin boğumlanma noktalarının birbirine yakın olması etkili olmuştur (Çağatay, 1954:30). Kelime sonunda iki örnekte tespit edilmiştir.

çıġ>çiŋ (Leb.) "çiğ, ham", *eg->eŋ-* (Tel. Alt.) "eğmek, bükmek".

3.2.2.4. Süreksizleşme

Süreksizleşme, sürekli ünsüzlerin çeşitli ses olayları sebebiyle süreksiz ünsüz durumuna geçmesi şeklinde açıklanabilir.

3.2.2.4.1. Kelime Başında Süreksizleşme

s->ç-: Gerileyici uzak ünsüz benzeşmesiyle oluşan bir ses değişimidir.

saç>çaç (Alt. Leb. Tel.) "insan saçı", *saç->çaç-* (Tel. Kumd. Alt. Leb.) "saçmak, etrafa dağıtmak", *saçıl->çaçıl-* (Tel. Alt. Leb.) "saçılmak, etrafa dağılmak", *saçıt->çaçıt-* (Alt. Tel. Leb.) "saçtırmak, serptirmek", *saçlan->çaçtan-*

(Tel.) “saçından tutulmak”, *seş->çeç-* (Alt. Tel.) “çözmek, kurtarmak”, *sıç->çıç-* (Tel. Alt. Kumd.) “büyük abdestini yapmak”, *sıçġan>çıçḳan* (Alt. Tel.) “fare”.

s->t-: Sadece bir kelimede rastlanan bu ses değişiminde *aykırılaşma*[44] olayının etkisi olduğu düşünülmektedir.

seş->teş- (Tel. Leb.) “çıkarmak, soymak”.

ş->t-: Bu değişimde de aykırılaşmanın etkisinden bahsedilebilir.

şış->tiş- (Tel.) “şişmek”

y->ç-: İçinde /-ç-/ ünsüzü bulunan bazı kelimelerin başındaki /y-/ sesi gerileyici uzak ünsüz benzeşmesiyle /ç-/ olmuştur.

yinçge>çiçke (Alt. Tel. Leb.) “ince”, *yinçü>çiŋçi (*Kumd. Leb.) “inci”.

y->t-: Sadece iki kelimede tespit edilen bir ses değişimidir.

yėlin>telin (Tel.) “meme”, *yum->tum-* (Tel.) “yummak, gözleri yummak”.

3.2.2.4.2. Kelime İçinde Süreksizleşme

-ẖ- ~ -ḳ-: OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde yabancı kökenli kelimelerde veya Eski Türkçe döneminde az sayıda kelimede bulunan /-ẖ-/ sesi, /-ḳ-/ olmuştur.

aẖsa->aḳsa- (Alt. Tel. Leb. Tub. Kumd.) “aksamak, topallamak”, *aẖsak>aḳsaḳ* (Alt. Tel. Leb. Tub. Kumd.) “aksak, topal”, *aẖsat->aḳsat-* (Alt. Tel. Leb.) “aksatmak, topallatmak”, *oẖşa->oḳşo-* (Alt. Tel.) “öpmek”.

-l->-d-: Eski Türkçe döneminde /-l-/ ile başlayan ekler Altay lehçesinde ötümlü ünsüzlerden sonra genellikle /-d-/’ye dönüşmüştür. Çok yaygın bir ses değişimidir.

çınla->çında- (Alt. Tel.) “gerektiği yapmak”, *emle->emde-* (Alt. Tel.) “tedavi etmek”, *emlen->emden-* (Tel.) “tedavi olmak”, *esenle->ezende-* (Alt. Tel.) “selamlamak”, *kamla->kamda-* (Alt. Tel.) “büyü yapmak”, *kulluk> ḳuḷdŭḳ* (Tel.) “kulluk, kölelik”.

[44] Aykırılaşma (benzeşmezlik): Bir kelimede yan yana veya birbirine yakın olan, aynı zamanda boğumlanma özelliği bakımından aynı ya da benzer seslerden birinin boğumlanma özelliğini farklılaştırarak başka sese dönüşmesidir (Korkmaz, 2017: 91).

-l->-t- Eski Türkçe döneminde /-l-/ ile başlayan ekler Altay lehçesinde ötümsüz ünsüzlerden sonra genellikle /-t-/'ye dönüşmüştür. Bu değişimin de örnekleri çok fazladır.

arukluk>arıktık (Alt. Tel.) "zayıflık, bitkinlik", *artuklan->artıḳtan-* (Tel.) "kendini üstün görmek", *atlan->attan-* (Alt. Tel. Leb.) "ata binmek, yola koyulmak", *atlıġ>attığ* (Leb.) "atlı, atı olan", *aḏaklıġ>ayaḳtū* (Alt. Tel.) "ayaklı", *saçlan->çaçtan-* (Tel.) "saçından tutulmak", *çėçeklen->çeçekten-* (Alt. Tel.) "çiçeklenmek", *çıbıkla->çıbıkta-* (Alt. Tel. Leb.) "değnekle, sopayla vurmak", *yükle>ďükte-* (Tel.) "yüklemek", *eteklig>edektiğ* (Alt. Tel.) "etekli", *kanatlıġ>ḳanattū* (Alt. Tel.) "kanatlı", *öçlüg>öştū̄* (Alt. Tel.) "kindar".

Aşağıdaki örnekte gerileyici ünsüz benzeşmesiyle oluşan bir -lt->-tt- değişimi söz konusudur.

oltur->ottur- (Alt. Tel.) "oturmak".

-m->-b-: Eski Türkçe döneminin kelime içi /-m-/ sesi OSTN'de birçok kelimede /-b-/'ye dönüşmüştür. Bu ses olayı daha çok Kuzey Altay ağızlarında yaygındır.

amrak>abrak (Leb.) "sessiz, sakin", *emüz->ebĭs-* (Leb.) "emzirmek", *kamış>ḳabış* (Leb.) "kamış, saz", *kamışlıġ>ḳabıştığ* (Leb.) "kamışlı", *kömürgen>köbürgen* (Tel.) "çayır gevezesi", *tegirmen>tēŕben* (Alt. Leb.) "değirmen", *tilmeç>tilbeç* (Leb.) "tercüman".

-m->-p-: OSTN'de sadece madde başı bir örnekte tespit edilmiştir.

etmek>ötpök (Alt. Tel.) "ekmek".

-n->-t-: Eski Türkçe döneminde /n/ ile başlayan eklerin OSTN'de ötümsüz ünsüzlerden sonra çok yaygın olarak /-t-/'ye dönüştüğü önceki bölümlerde bahsedilmişti. Bu durum haricinde iki kelimede de *-n->-t-* değişimi tespit edilmiştir.

yezne>ďeste (Tel.) "enişte", *esne->este-* (Alt. Leb.) "esnemek".

-ŋ->-g-: OSTN'de sadece madde başı bir örnekte tespit edilmiştir.

teŋri>tegri (Leb.) "gökyüzü".

-ş->-ç-: İçinde süreksiz ötümsüz ünsüz bulunan kelimelerde rastlanan bir ses olayıdır.

kurşa->ḳurça- (Alt. Tel.) “sarmak, dolamak”, *kurşaġ>ḳurçaḳ* (Alt. Tel.) “kuşak”, *tumşuk>tumçuḳ* (Alt. Tel.) “burun”.

3.2.2.4.3. Kelime Sonunda Süreksizleşmeler

OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde son seste süreksizleşme çok yaygın değildir. Bu ses değişiminin sadece üç örneği tespit edilmiştir**.**

-m>-p: *em->ep-* (Leb.) “emmek”.

-ş>-ç: *seş->çeç-* (Alt. Tel.) “çözmek, kurtarmak”.

-v>-p: *çav ~ çab>çap* (Alt. Tel. Leb.) “şöhret, ün”.

3.2.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler

3.2.2.5.1. Kelime İçinde Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler

-l->-n-: Kuzey Altay ağızlarında /l/ ile başlayan ekler geniz ünsüzlerinden (/m/, /n/, /ŋ/) sonra /n/’ye dönüşmüştür.

altunluġ>aḷtınnığ (Leb.) “altın suyuna batırılmış”, *çınla->çınna-* (Leb.) “gerektiği yapmak ya da konuşmak”, *emle->emne-* (Leb.) “tedavi etmek”, *emden->emnen-* (Leb.) “tedavi olmak”, *kamla->kamna-* (Leb.) “büyü yapmak”, *otuŋla->odunna-* (Tub.) “odun getirmek için gitmek, odun toplamak”.

-m->-n-: Bu ses değişiminin sadece bir örneği tespit edilmiştir.

salkım>saḷḳın (Alt. Tel.) “soğuk, sert rüzgâr”.

-n->-m-: Sadece bir örneği tespit edilen bu ses değişiminde yuvarlak ünlülerin etkisinden söz edilebilir**.**

kundus>ḳumdus (Tel. Alt. Leb.) “kunduz”.

-n->-ŋ-: İki örnekte tespit edilmiştir.

yinçü>çiŋçi (Kumd. Leb.) “inci”, *unıt->uŋtu-* (Alt.) “unutmak”.

-ŋ>-m: Sadece bir örnekte tespit edilmiştir.

yuŋ>d’ım (Tel.) “yün”.

-r->-l-: Bir örneğine rastlanmıştır.

amrak>emlek (Kumd. W.) “merhametli”.

-v->-ḫ- (<-g-): Bu ses değişimi *sevin-* fiili ve bu fiilden türeyen kelimelerde tespit edilmiştir. Önce -v->-g- ardından -g->-ḫ- değişiminin olduğu düşünülmektedir.

sevin->(sügün->) süḫün- (Alt. Tel.) “sevinmek”, *sevinç> süḫĭnçĭ* (Alt.)“sevinç”, *sevintür-> süḫĭndĭr-* (Alt. Tel.) “sevindir”.

-v->-m-: *karva-* fiili ve bu fiilin çatı ekleriyle genişletilmiş şekillerinde tespit edilmiş bir ses olayıdır.

karva->ḳarma- (Tel. Alt. Kumd.) “tutunmak, yakalamak, tutmak”, *karvan->ḳarman-* (Alt.) “yakalamak, kapmak, ağızla yakalamak”, *karvaş>ḳarmaş-* (Tel.) “tutunmak, birbirini yakalamak”.

-v- ~ -w->-y-: Eski Türkçe dönemindeki *sub ~ suv* “su” isminden türeyen kelimelerde tespit edilen bir değişimdir.

suva->suyu- (Alt. Tel.) “sıvılaşmak”, *suwuḳ ~ suvuḳ > suyuḳ* (Alt. Tel.) “1. sıvı, 2. seyrek” , *suvat->suyut-* (Alt. Tel.) “sulandırmak”.

3.2.2.5.2. Kelime Sonunda Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler

-n>-ŋ: OSTN’de sadece bir madde başında tespit edilmiştir.

çıbun>çümüŋ (Alt.) “sinek”.

-ŋ>-n: Altay lehçesinde /ŋ/ sesi hem tarihî devrelere uygun olarak hem de başka seslerden gelişerek yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu sebeple -ŋ>-n değişiminin örnekleri yaygın değildir.

otuŋ>odun (Tel. Alt.) “yakacak odun”.

-ş>-s: Sadece bir örneğine rastlanmıştır.

irbiş>irbis (Tel. Leb.) “kar leoparı”

-v>-ğ: Bir kelimede tespit edilmiştir.

kov->ḳoğ- (Leb.) “kovalamak, kovmak” .

-v>-ẏ: Sadece Eski Türkçe “ev” kelimesinde tespit edilmiştir. Clauson ev>üẏ gelişimini *ēv>üv>üw>ūˉ>üy* şeklinde açıklamıştır (2013: 182). Burada dikkat çeken husus, aslında Clauson’a göre bir -v>-ẏ değişimi olmamış, bir -ẏ türemiştir.

ev>üẏ (Alt. Tel. Leb.) “ev”.

3.2.2.6. Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler

Eski Türkçe ile OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimeler karşılaştırıldığında süreksiz ünsüzler arasında değişmeler kelime başında ve kelime içinde az sayıda örnekte tespit edilmiştir. Kelime sonunda örneğine rastlanmamıştır.

3.2.2.6.1. Kelime Başında Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler

ç->t-: *çeş->teş-* (Tel. Leb.) "çıkarmak, soymak".

t->ç-: *teŋe->çene-* (Alt. Tel. Leb.) "denemek".

3.2.2.6.2. Kelime İçinde Süreksiz Ünsüzler Arasında Değişmeler

-t->-ç-: *atı>açı* (Tel. Alt.) "küçük erkek kardeş, erkek yeğen, akraba", *biti->piçi-* (Alt. Tel.) "yazmak", *bitig>piçik* (Alt. Tel.) "yazı, mektup, kitap".

3.2.2.7. Ünsüz Türemesi

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde ünsüz türemesinin çok yaygın olmadığı görülmüştür.

3.2.2.7.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi

Ø->ķ-: *aşuk>ķajık* (Tel. Leb.) "aşık kemiği".

Ø->y-: *alaŋ>yaļaŋ* (Alt. Tel. Leb.) "alan, saha".

3.2.2.7.2. Kelime İçinde Ünsüz Türemesi

-Ø->-ŋ-: *çakır>çaŋķır* (Tel.) "açık mavi".

-Ø->-y-: Bu türeme Ana Türkçedeki uzun ünlülerin bir buçuk ünlüye dönüşmesi olarak açıklanabilir (Tekin, 1975: 175-179).

ker->keẏr- (Tel.) "germek, çekmek, uzatmak, genişletmek", *keril->keẏril-* (Tel.) "gerilmek", *kına->ķıẏna-* (Tel. Alt. Leb.) "işkence etmek, cezalandırmak".

3.2.2.7.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi

-Ø>-y: *karaŋġu>ķaraŋuẏ* (Alt. Tel.) "karanlık".

3.2.2.8. Ünsüz Düşmesi

3.2.2.8.1. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi

-g->-Ø-: *ėlge->ele-* (Leb.) "elemek", *ėlgek>elek* (Leb.) "elek", *yegren>yeren* (Alt.) "kızıl".

-ġ->-Ø-: *tarġak>taraḳ* (Alt. Tel. Leb.) “tarak”, *yalġa->yaḷa-* (Alt. Tel. Leb.) “yalamak”.

-k->-Ø-: *ukruk>uruḳ* (Tel. Alt.) “kement”.

-n->-Ø-: *yinçge>çiçke* (Alt. Tel. Leb.) “ince”.

-r->-Ø-: *kumursga>ḳumusḳa* (Tölös) “karınca”, *kurtġar->ḳutḳar-* (Tel.) “kurtarmak”.

-v->-Ø-: *kovġa>ḳoġo* (Tel.) “kova”, *suvçı>suçı* (Alt.) “yüzücü”, *suvġar->suġar-* (Alt. Tel. Leb.) “sulamak”, *suvlan->suḷan-* (Tel.) “ıslanmak, nemlenmek”, *suvluġ>suḷū* (Alt. Tel.) “ıslak, nemli”.

-y->-Ø-: *muyġak>mıġaḳ* (Alt.) “dişi geyik, maral”.

3.2.2.8.2. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

-r>-Ø: *er->e-* (Alt. Tel. Leb.) “i- fiili, ek fiil”.

-s>-Ø: *bars>par* (Alt. Tel.) “pars”.

-v>-Ø: *suv>su* (Tel. Alt. Leb.) “su”.

3.2.2.9. Palatalleşme

Türkçede palatal ünsüz, yazılı ilk ürünler olan Orhun Yazıtları’nda, “ny” ses değerinde tanıklanmıştır. Osman Nedim Tuna, Eski Türkçe döneminden itibaren varlığı bilinen palatal seslerin Eski Türkçeden daha önceki bir dönemde komşu Slav veya Ural dillerinin etkisiyle oluştuğunu, hatta bu etkileşimde, bünyesinde palatal ünsüzler yaygın olan Ural dillerinin daha etkin olduğunu söylemiştir. Devamında Türkçedeki palatalleşmenin ünsüz seslerle sınırlı olduğunu, ne zaman ortaya çıkarsa çıksın yabancı kaynaklı olduğunu eklemiştir (1960: 215).

Çağdaş Altay lehçesi ağızlarında, özellikle kelime başında, genel bir palatalleşme eğilimi vardır ve bu eğilimin alt yapısında Ket, Samoyed dillerinin etkisinin olduğu büyük oranda kabul görmesine rağmen; Slav dillerinin etkisi de göz ardı edilmemelidir (Güner Dilek, 2015: 199). Eski Türkçe ile OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimeler karşılaştırıldığında palatalleşmenin sadece kelime başında olduğu görülmektedir. Teleüt ağzında kelime başı /y-/ sesi palatalleşerek /ď-/ (dy-); Tuba ağzında ise /ń-/ (ny-) sesine dönüşmüştür.

y->ď-: *yabız ~ yavız>ďabıs* (Tel.) “kısa, alçak, basık”, *yapıġlıġ>ďabūḷū* (Tel.) “kapalı, örtülü”, *yaşa->ďaja-* (Tel.) “yaşamak”, *yaşıl>ďajıḷ* (Tel.) “yeşil”, *yaşur->ďajır-* (Tel.) “saklamak, gizlemek”, *yaḳşı>ďaḳşı* (Tel.) “iyi, güzel, yakışıklı”, *yalın>ďaḷın* (Tel.) “alev, yıldırım”, *yaman>ďaman* (Tel.) “kötü”, *yanç->ďançı-* (Tel.) “sıkıştırmak, bastırmak”, *yelpin->ďelbĭn-* (Tel.) “yelpazelenmek”, *yezne>ďeste* (Tel.) “enişte”, *yıl>ďiḷ* (Tel.) “yıl, sene”, *yuŋ>ďım* (Tel.) “yün”, *yügürt->ďüḥürt-* (Tel.) “koşturmak”, *yükle->ďükte-* (Tel.) “yüklemek”.

y->ń-: *yama-> ńama-* (Tub.) “yamamak, tamir etmek”, *yaman> ńaman* (Tub.) “kötü”, *yaŋıl-> ńaŋıḷ-* (Tub.) “yanılmak”, *yaŋı>ńaŋı* (Tub.) “yeni”, *yemir-> ńemir-* (Tub.) “kırmak, dağıtmak, yıkmak”, *yeŋil>ńeŋil* (Tub.) “hafif, kolay”, *yımja-> ńımja-* (Tub.) “yumuşamak”, *yumuş>ńumuş* (Tub. Leb.) “iş, buyruk”, *yuŋ>ńüŋ* (Tub.) “yün, tüy”.

3.2.2.10. Ünsüz İkizleşmeleri

Türkçedeki ünsüz ikizleşmeleriyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre ünsüz ikizleşmeleri asli uzun ünlülerin varlığıyla ilişkilidir (Tekin, 1975: 215). Bir diğer görüşe göre ilk hecesi açık olan kelimelerde ikinci hecenin vurgulu olması sebebiyle ikinci hece başındaki ünsüz ikizleşmektedir (Ercilasun, 2002: 132; Karağaç, 2010: 80). Eski Türkçe ile karşılaştırıldığında Altay lehçesinde /k/ veya (/g/>) /k/ ünsüzünün ikizleştiği görülmektedir. Menges, iki ünlü arasında kalan /-g-/ ve /-ġ-/ ünsüzlerin hece kaynaşmasına neden olmasının veya ikizleşmesinin Güney Sibirya Türk lehçeleri için uygun bir fonetik kural olduğunu söyler (2009: 380).

-g->-kk-: *ügi>ükkü* (Tölös) “baykuş”.

-ḳ->-ḳḳ-: *aḳrun>aḳḳırın* (Alt. Tel.) “sessiz, sessizce”, *yaḳa>yaḳḳa* (Alt.) “yaka, kenar”, *bıḳın>pıḳḳın* (Tel.) “kasık”.

3.2.2.11. Göçüşme (Metatez)

Göçüşme, bir kelimede yan yana bulunan veya uzak seslerin yer değiştirmesi olayıdır (Korkmaz, 2017: 146). Türkçenin tarihî ve çağdaş pek çok lehçesinde görülen bu ses olayının sebepleriyle ilgili çeşitli görüşler vardır. Ahmet Cevat Emre göçüşmenin nedenini *temellenmiş fonetik sisteme uygun düşmeyen bir kelimeyi alışılmış sisteme uygun bir hâle getirme temayülüne* bağlamıştır (1949: 25). Tuncer Gülensoy ve Turgut Günay göçüşme olayının söyleyiş kolaylığı sağlamak için

gerçekleştiğini belirtmiştir (Gülensoy, 1988: 69; Günay, 1978: 97). Günay Karaağaç ise göçüşmenin, dillerin ses sistemlerinden kaynaklanan bir ses olayı olmadığı için belli bir sebebe bağlanamadığını ve ses tarihlerinin dışında bir ses olayı olduğunu söylemiştir (Karaağaç, 1991: 85).

3.2.2.11.1. Yakın Göçüşme

Yakın göçüşme, bir kelimede yan yana bulunan seslerin yer değiştirmesidir.

-çg-, -çk->-ḳç-: *ıçġın->ıḳçın-* (Alt. Tel.) "bırakmak, elden çıkarmak, yere düşmek", *içkur>ıkçır* (Alt. Tel.) "uçkur".

-gs->-sk-: *ögsüz>ösküs* (Alt. Tel.) "öksüz".

-ẖş->-şḳ-: *oẖşa->oşḳo-* (Tel. Kumd.) "benzemek".

-ġm->-mġ-: *yaġmur>yamġur* (Tel.) "yağmur".

-ıt->-tu-: *unıt- > uŋtu-* (Alt.) "unutmak".

-km->-pk-: *tokımak>topkok* (Tel.) "tokmak".

-ml->ḷm-: *yamla->yaḷma-* (Alt. Tel.) "süpürge ile süpürmek".

-pġ->-ḳp-: *kapġak>ḳakpaḳ* (Alt. Tel. Leb.) "kapak", *öpke>ökpö* (Alt. Tel.) "ciğer, öfke".

-pr->-rb-: *toprak>torboḳ* (Leb.) "toprak", *opra->urma-* (Tel. W.) "uzun süre kullanımdan dolayı yıpranmak, bozulmak".

-rü->-ür: *köprüg> kömür (Tel.)* "köprü"

-tg->-kt-: *ötgün->öktön-* (Tel.) "öykünmek, taklit etmek".

-uk>-ḳo: *çoçuk*[45]*>çoçḳo* (Tel. Alt.) "domuz"

3.2.2.11.2. Uzak Göçüşme

Uzak göçüşme, bir kelimede birbirinden uzak (aralarında en az bir ses bulunan) seslerin yer değiştirmesidir. Sadece bir kelimede tespit edilmiştir.

s-ç>ç-s: *saç>ças* (Alt. Tel.) "sac, ince metal".

---

[45] Çeşitli kaynaklarda *çocuk* ve *çoçka* kelimelerinin ilgisine değinilmiştir. Saadet Çağatay *çocuk* kelimesinin bulunduğu başka kaynak ve lehçelerden bahsederken Altay ve Teleüt lehçelerinde *çoçko(<çoçka) "domuz"* örneğini vermiştir (1978: 2). Marek Stachowski her iki kelimenin aynı köke dayandığını belirtmiştir (2009: 130). Bazı etimoloji sözlüklerinde *çoçuk>çoçka* değişiminden bahsedilmiştir (Räsänen, 1969: 113; Tietze, 2016: 145; Gülensoy, 2011 C I:147)

3.3. OSTN'DEKİ ALTAY LEHÇESİ AĞIZLARINDA SES NÖBETLEŞMELERİ

Bu bölümde, OSTN'deki Altay lehçesi ağızlarına ait kelimelerde görülen ses değişmeleri, kendi içlerinde eş zamanlı olarak ele alındığından *değişme* yerine *nöbetleşme* terimi tercih edilmiştir. Nöbetleşme, herhangi bir ses değişikliğine yol açmadan seslerin birbirlerinin yerine geçmesi olayı olarak adlandırılır (Korkmaz, 2017: 187).

3.3.1. Ünlü Nöbetleşmeleri

3.3.1.1. Kalın Ünlü-İnce Ünlü Nöbetleşmeleri

3.3.1.1.1. Kelime İçinde Kalın Ünlü-İnce Ünlü Nöbetleşmeleri

-ı- ~ -ī-: Güney Altay ağızlarında Asıl Altay ağzı ile Teleüt ağzı arasında görülen bir nöbetleşmedir. Asıl Altay ağzında kelime içi /-ı-/ ünlüsü, /y/ ünsüzünün inceltici etkisiyle Teleüt ağzında /-ī-/ sesi ile nöbetleşmiştir.

pıyar (Alt.) ~ pīyar (Tel.) "kirli, pis", *pıyarḷa- (Alt.) ~ pīyarḷa- (Tel.)* "kirletmek", *pıyarḷaḷ- (Alt.) ~ pīyarḷaḷ- (Tel.)* " pislenmek, kirlenmek".

-o- ~ -ö-: Altay ağızlarının genelinde /-o-/ ünlülü bazı kelimeler Teleüt ağzında /-ö-/ ünlülü olarak kaydedilmiştir. /ç/ ve /y/ seslerinin inceltici etkisinden kaynaklanan bir nöbetleşme olduğu düşünülmektedir.

çom- (Alt. Tel. Leb.) ~ çöŋ- (Tel.) "suya dalmak", *çoẏ (Tel.) ~ çöẏ (Tel.)* "dökme demir".

-u- ~ -ü-: Kelime içi /-u-/ sesi; /y/ ve /ď/ ünsüzlerinin inceltici etkisinden dolayı /-ü-/ ünlüsüyle nöbetleşmiştir. İnce ünlülü varyantlar Asıl Altay ve Lebed ağızlarında kaydedilmiştir.

yut (Alt. Tel.) ~ yüt (Alt.) "kötü hava", *ď'ut- (Alt. Tel.) ~ yüt- I (Alt. Leb.)* "yutmak".

-ū ~ -ǖ: Kuzey Altay ağızları arasında görülen bir nöbetleşmedir. /ç/ ünsüzünden kaynaklı bir kalın ünlü-ince ünlü nöbetleşmesi olduğu düşünülmektedir.

çū- (Tub.) ~ çǖ- (Leb.) "ağ ile tutmak", *çūn (Tub.) ~ çǖn (Leb.)* "sürtme ağı".

3.3.1.2. Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi

3.3.1.2.1. Kelime Başında Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi

ā- ~ ū-: İki ünlü arasında /g/ ünsüzünün erimesiyle, Kuzey Altay ağızlarında düz uzun ünlü; Güney Altay ağızlarında ise yuvarlak uzun ünlü oluşmuştur.

ās (Tub.) ~ ūs (Alt. Tel.) "ağız".

u- ~ ı-: Gerileyici ünlü benzeşmesinin etkin olduğu bu nöbetleşmede Teleüt ağzı düzleşme yönünde diğer ağızlardan ayrılmıştır.

uyaḷ- (Alt. Leb.) ~ ıyaḷ- (Tel.) "utanmak", *uyaḷçāḳ (Alt.) ~ ıyaḷçāḳ* (Tel.) "utangaç", *uyaḷt- (Alt. Tel. Leb.) ~ ıyaḷt- (Tel.)* "utandırmak", *uyat (Alt. Tel. Leb.) ~ ıyat* (Tel.) "utanç", *uyattū (Alt. Tel.) ~ ıyattū (Tel.)* "utanç verici, ayıp".

3.3.1.2.2. Kelime İçinde Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi

-a- ~ -o-: Dudak uyumunun yuvarlaklaşma yönünde olduğu Altay ağızlarında, kelimelerin bir kısmında yuvarlaklaşma tamamlanmamıştır. Dolayısıyla bir kelimenin aynı anda hem yuvarlak hem de düz ünlülü şekillerine rastlanmıştır. Yuvarlaklık uyumu her ne kadar Güney Altay ağızlarında, Kuzey Altay ağızlarına göre ileri seviyede olsa da bu nöbetleşmede Kuzey-Güney ayrımı net bir şekilde yapılamamaktadır.

ḳoran (Tub. Kumd.) ~ ḳoron (Tel. Kumd.) "zehir, acılık", *ḳorġajın (Alt.) ~ ḳorġojın* (Tel.) "kurşun", *ḳayıḳ (Alt. Tub.) ~ ḳoyıḳ (Leb.)* "kürek", *ḳosaḳ (Leb.) ~ ḳozoḳ* (Tel.) "kürek", *oçar- (Leb. Tub.) ~ oçor- (Tub.)* "oturmak", *oçart- (Leb. Tub.) ~ oçort-* (Tub.) "oturtmak", *oḳran- (Leb.) ~ oḳron- (Alt.)* "böğürmek", *okşa- (Leb.) ~ oḳşo-* (Alt. Tel.) "öpmek".

Aşağıdaki örneklerde, düz ünlü-yuvarlak ünlü nöbetleşmesini dudak uyumuna bağlamak zor görünmektedir. Burada ünlü çatışmasının (hiatus)[46] farklı gelişiminden (altı on>alton ~ altan) kaynaklanan bir nöbetleşme olmuştur.

(altı on>) aḷton (Tel. Leb.) ~ aḷtan (Alt.) "altmış", *(altı onınçı>) aḷtonçı (Tel.) ~ aḷtançı (Alt.)* "altmışıncı".

-a- ~ -u-: Bu nöbetleşmede ilerleyici ünlü benzeşmelerinin etkili olduğu söylenebilir.

---

[46] Ünlü çatışması (hiatus): Ünlüyle biten bir kelimenin son sesiyle ünlüyle başlayan bir kelimenin ön sesinin yan yana gelmesiyle oluşan ses olayıdır (Korkmaz, 2017: 239).

ḳumanaḳ (Kumd.) ~ ḳumunaḳ (Kumd.) “şerbetçi otu”, *ḳunaḳ- (Leb.) ~ ḳunuḳ- (Tel.)* “bitkin düşmek, hâlsiz düşmek”.

-ā- ~ -ū-: İki ünlü arasında /g/ ünsüzünün erimesiyle, Kuzey Altay ağızlarında düz uzun ünlü; Güney ağızlarında ise yuvarlak uzun ünlü oluşumuna bağlı bir nöbetleşmedir.

pār (Leb.) ~ pūr (Alt. Tel.) “karaciğer”.

-e- ~ -ö-: Dudak uyumu ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan çok yaygın bir nöbetleşmedir.

a) Kelime içinde /-e-/ veya/ -ö-/ ünlüsünden sonra görülen -e- ~ -ö- nöbetleşmesi:

(beş on>) pejen (Alt. Leb.) ~ pejön (Tel.) “elli”.

b) Kelime içinde /-ü-/ ünlüsünden sonra görülen -e- ~ -ö- nöbetleşmesi:

Kelime içinde /-ü-/ sesinden sonra gelen /-e-/ ünlüsünün yuvarlaklaşarak /-ö-/’ye dönüştüğü örneklere Asıl Altay ağzında rastlanmıştır. Bu nöbetleşme Altay ağzını diğer ağızlardan ayıran en önemli özelliktir.

köktüyek (Tel.) ~ köktüyök (Alt.) “baştankara kuşu”, *kübüreş- (Tel.) ~ kübüröş-* (Alt.) “kendi aralarında konuşmak”, *kübüret- (Tel.) ~ kübüröt- (Alt.)* “gevşetmek”, *küreŋ (Tel. Leb.) ~ küröŋ (Alt.)* “kahverengi”, *tüdek (Tel.) ~ tüdök (Alt. Leb.)* “duman”, *tüdet- (Tel.) ~ tüdöt-* (Alt.) “duman çıkartmak”, *tümen (Tel.) ~ tümön (Alt.)* “on bin, çok sayıda”.

Aşağıdaki örneklerde /-ü-/’den sonra /-ö-/’leşmenin Asıl Altay ağızları haricinde de görülmesinin nedeni, orta hecede /-ü-/ düşmesi düşmesi sonucu “ö-ö” sırasının oluşmasıdır. Çünkü Altay ağızlarının dudak uyumuna göre bütün ağızlarda /ö/’den sonra /ö/ gelebilmektedir.

körümes (Tel.) ~ körmös (Tel. Alt.) “şeytan”, *körüneş (Tel.) ~ körnöş (Alt. Leb.)* “ayna”,

c) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan -e- ~ -ö- nöbetleşmesi:

meŋ (Alt. Tel.) ~ möŋ (Alt.) “ben, doğum lekesi”.

-e- ~ -ü-: İlk örnekteki nöbetleşme belirli bir nedene bağlanamamıştır. İkinci kelimedekinin ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluştuğu düşünülmetedir.

sekseŋde- (Tel.) ~ sükseŋde- (Tel.) “(saç vb. için) hareket etmek”, *sürekeẏ (Tel.) ~ sürükeẏ (Tel.)* “oldukça, çok”.

-ı- ~ -u-: Genel olarak ilerleyici ünlü benzeşmesi ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan bir nöbetleşmedir. Bu nöbetleşme bütün ağızlarda görüldüğü için ağızlar arasında ayrım yapmak zordur.

a) İlerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan -ı- ~ -u- nöbetleşmesi:

çoḷışḳan (Tel.) ~ çuḷuşḳan (Tel.) “yağmur solucanı”, *ḳoltıḳ (Tel.) ~ ḳoḷtuḳ* (Tel. Leb.) “koltuk altı”, *ḳomıt (Tel.) ~ ḳobut* (Kumd. Tub.) “hamut”, *ḳomıtta- (Tel.) ~ ḳobutta- (Tub. Kumd.)* “hamut takmak”.

b) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan -ı- ~ -u- nöbetleşmesi:

çıḷbır (Alt. Tel. Leb.) ~ çuḷbur (Tel.) “yular”, *mıḷta (Tel.) ~ muḷta (Tel.)* “silah harbisi” *pıḷġaẏrı (Alt. Tel.) ~ puḷġaẏrı (Tel.)* “işlenmiş deri”, *sıbaẏ (Tel.) ~ subaẏ (Tel. Alt.)* “kısır”, *sımda (Tel.) ~ sumda (Tel.)* “orman tavuğu”, *yıbıran (Leb.) ~ yuburan (Tel.)* “tarla sincabı”.

c) */ı/ ünlüsünün ilk hecede hece kurma kabiliyetinin zayıflığından kaynaklı -ı- ~ -u- nöbetleşmesi:*

ḳıḷġa (Alt. Tel. Leb.) ~ ḳuḷġa (Alt. Tel. Leb.) “ekin filizi”, *ḳısraḳ (Kumd.) ~ ḳuzaraḳ (Leb.)* “genç kısrak”.

-ı- ~ -ü-: Sadece bir örneği tespit edilen bu nöbetleşmenin, /ı/ sesinin ilk hecedeki zayıflığı ve /s/ sesinin inceltici etkisiyle oluştuğu düşünülmektedir.

sırt (Alt. Leb.) ~ sürt (Leb.) “yüzey”.

-i- ~ -ü-: Dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan bir nöbetleşmedir.

min- (Alt. Tel.) ~ mün- (Leb.) “binmek”, *pil- (Alt. Tel. Leb.) ~ pül- (Tub.)* “bilmek”, *pilṁn- (Alt. Tel. Leb.) ~ pülün- (Alt.)* “hatırlamak, hissetmek”.

3.3.1.2.3. Kelime Sonunda Düz Ünlü-Yuvarlak Ünlü Nöbetleşmesi

-e ~ -ö: Dudak uyumu sebebiyle oluşan yaygın bir nöbetleşmedir. Bu nöbetleşmenin gelişimi kelime içinde -e- ~ -ö- nöbetleşmesiyle aynıdır.

pödüne (Tel. Leb.) ~ pödünö (Alt.) “bıldırcın”, *kübüre- (Tel.) ~ kübürö-* (Alt.) “gevşemek”, *sümele- (Tel. Leb.) ~ sümölö-* (Alt.) “kurnazlık yapmak, buluş yapmak, tavsiye vermek”, *d'üzŭnde- (Tel.) ~ yüzŭndö-* (Alt.) “çizim ve örnek üzerine

çalışmak, uygunlaştırmak", *ürḫüle- (Tel.) ~ ürḫülö- (Alt.)* "uykulu olmak, uyuklamak, uyumak".

-e ~ -ü: İlerleryici ünlü benzeşmesiyle oluşmuş bir nöbetleşmedir. Sadece bir örneğine rastlanmıştır.

tüẏme- (Tel. W.) ~ tüẏmü- (Tel. W.) "endişelenmek, karışıklık içinde olmak".

-ı ~ -u: İlerleryici ünlü benzeşmesiyle oluşmuş bir nöbetleşmedir. Sadece bir örneğine rastlanmıştır.

çuḳuḷçı (Tel.) ~ çuḳuḷcŭ (Leb.) "küfretmeyi seven".

3.3.1.3. Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi

3.3.1.3.1. Kelime Başında Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi

e- ~ i-: Bu nöbetleşmenin, söz konusu kelimelerin Türkçenin eski devirlerinde kapalı /e/ ünlülü olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere Eski Türkçe dönemindeki kapalı /e/ ünlülü kelimeler, OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde normal /e/'li ve /i/'li gelişim göstermiştir.

ekki (Alt. Tel. Leb.) ~ ikki (Tub.) "iki", *ele- I (Leb.) ~ ilḫe-* (Alt.) "elemek", *elek I (Leb.) ~ ilḫek (Alt.)* "elek", *eŋer I (Tel.) ~ iŋir* (Alt) "akşam karanlığı".

o- ~ u-: Sadece bir örneğine rastlanmıştır.

oŋ I (Alt. Tel.) ~ uŋ (Leb.) "sağ yön, uygun elverişli"

ö- ~ ü-: Bu nöbetleşmede /ç/, /r/, /s/, /t/, /y/ gibi ünsüzlerin darlaştırıcı özelliği ve gerileyici ünlü benzeşmesinin etkili olduğunu düşünülmektedir.

ötpök (Alt. Tel.) ~ ütpök (Leb.) "ekmek", *ötpös (Alt. Tel. Kumd.) ~ ütpös* (Leb.) "keskin olmayan", *çülḫön (Alt.) ~ çölḫöm (Tel.)* "eğrelti otu", *kör II (Tel.) ~ kür I* (Alt.) "köprü", *köskü (Tel.) ~ küskü I (Tel Kumd.)* "ayna", *mürküt (Tel.) ~ mörküt* (Tel.) "kartal". *öẏ- (Alt. Tel.) ~ üẏ- (Tel.)* "silinmek, ezilmek, mahvolmak".

3.3.1.3.2. Kelime İçinde Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi

-a- ~ -ı-: Ünlüler üzerinde inceltiltici etkisi olan */c/, /ç/, /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /y/* ünsüzlerinin aynı zamanda daraltıcı etkileri de vardır (Korkmaz, 1994a: 43). Çok sayıda örneği olan bu nöbetleşmede de söz konusu ünsüzlerin etkisinden söz edilebilir. Aynı zamanda gerileyici ya da ilerleyici ünlü benzeşmeleri de etkilidir. Özellikle genişleme yönündeki nöbetleşmeler ünlü benzeşmeleriyle açıklanabilir.

arcan (Leb.) ~ arcın (Leb.) “ardıç”, *çaraḳ (Alt. Tub.) ~ çarıḳ* (Tel.) “kepek, küçük kabuksuz tahıl, küçük dolu”, *çaẏḳaḷ- (Alt. Leb. Tel.) ~ çaẏḳıḷ- (Tel.)* “çalkalanmak, sallanmak, titremek”, *çıdamaḷ (Tel.) ~ çıdamıḷ (Tel.)* “güçlü, sert, becerikli, sabırlı, dayanıklı”, *çıdam (Alt. Tel.) ~ çıdım (Tel.)* “sabır, kudretli, sabırlı”, *kabırçaḳ (Tel.) ~ ḳabırçıḳ (Alt.)* “1. kabuk, 2. deniz kabuğu”, *ḳayırçaḳ (Alt. Tel. Kumd.) ~ ḳārçıḳ (Kumd.)* “sandık, kutu”, *ḳarandaş (Alt.) ~ ḳarındaş (Alt. Tel. Leb.)* “kardeş”, *ḳarlaġaş (Alt.) ~ ḳarılıġaş (Tel. Alt.)* “kırlangıç”, *ḳaẏmaḳ (Alt.) ~ ḳaẏmıḳ (Tel.)* “kaymak”, *maẏrıḳ (Tel. Alt.) ~ mıẏrıḳ* (Tel. Alt.) “küçük kıvrımlarla bükülmüş olan”, *saŋat (Leb. Alt.) ~ saŋıt (Tel.)* “çene”, *taŋarḳa- (Tel.) ~ taŋırḳa- (Tel. Alt.)* “şaşırmak”, *aġaç (Alt. Tel. Leb.) ~ aġış (Leb.)* “ağaç”, *paya (Tel.) ~ pıya (Kumd.)* “önce”, *saŋar (Tel. Alt.) ~ sıŋar (Tel.)* “çiftin teki”, *saŋat (Leb. Alt.) ~ sıŋıt (Tel.)* “çene”.

-e- ~ -i-: *-a- ~ -ı-* değişimi kadar yaygın olmayan bu nöbetleşmenin oluşumunda ünlü benzeşmeleri ve ünsüzlerin daraltıcı etkisinden söz edilebilir. Aynı zamanda ilk hecedeki genişlemelerde Eski Türkçe döneminin kapalı /e/ ünlüsünün genişlemesi düşünülebilir.

çeberek (Tel. Kumd.) ~ çibirek (Tel.) “yırtık pırtık elbise”, *çeçek (Alt. Tel.) ~ çiçek* (Tub.) “çiçek”, *emel (Alt.) ~ emil I* (Tel.) “ağaçlarda çekirdek ve öz”, *ezir- (Tel. Leb.) ~ ezer-* (Alt.) “sarhoş olmak”, *ezirik (Tel. Leb.) ~ ezerik* (Alt.) “sarhoş”, *eziriktǖ (Tel. Alt.) ~ ezeriktǖ* (Alt.) “sarhoş olan”, *kemer- (Alt. Tel.) ~ kemĭr-* (Alt. Tel. Leb.) “kemirmek”, *kezek (Tel. Alt. Leb.) ~ kezik (Tel.)* “hisse, parça, pay”, *teleŋer (Tel.) ~ telenĭr (Leb.)* “kalay”, *yebekey (Leb.) ~ yimekkey* “obur”.

-o- ~ -u-: Ünsüzlerin ve ünlü benzeşmelerinin etkisiyle oluşan bir nöbetleşmedir. Çok yaygın değildir.

çoġor (Tel.) ~ çoġur (Tel.) “düdük”, *çoḷışḳan (Tel.) ~ çuḷuşḳan (Tel.)* “yağmur solucanı”, *porsoḳ (Leb.) ~ porsuḳ (Tel. Alt. Leb.)* “porsuk”.

-ō- ~ -ū-: /g/ ve /v/ ünsüzleri eridiğinde Kuzey Altay ağızlarında genellikle geniş uzun ünlü, Güney Altay ağızlarında ise dar uzun ünlü oluşmuştur.

ḳojōş (Leb.) ~ ḳojūş (Alt. Tel.) “iki elin birleştirilmesiyle oluşan büyük avuç”, *ḳojōşta- (Leb.) ~ ḳojūşta- (Alt.)* “avuç avuç ölçmek, avuçlamak”, *ḳō- (Tub. Leb. Tel.) ~ ḳū-* (Alt. Tel.) “takip etmek, peşinden gitmek”.

3.3.1.3.3. Kelime Sonunda Geniş Ünlü-Dar Ünlü Nöbetleşmesi

Kelime sonunda görülen geniş ünlü-dar ünlü nöbetleşmelerinde, daraltıcı özelliği olan ünsüzlerin ve ilerleyici ünlü benzeşmesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

-a ~ -ı: *aça (Alt. Tel.) ~ acı (Leb.)* "büyük erkek kardeş", *aḷda (Tub.) ~ aḷdı* (Tel.) "av, vahşi hayvan", *ança (Alt. Tel.) ~ ançı (Alt.)* "böyle, bu kadar" , *araḳı (Alt. Tel.) ~ araġa* (Leb.) "sütten yapılmış votka", *çārġa (Tel.) ~ çārġı (Alt.)* "azgın, kudurmuş, öfkeli", *ḳança (Tel.) ~ ḳançı (Alt.)* "ne kadar", *saba (Tel. Alt.) ~ sabı (Kumd.)* "hisse, pay", *saẏġa (Alt. Tel.) ~ saẏġı* (Kumd.) "zıpkın", *çarça- I (Tel.) ~ çarçı-* (Tel. Kumd.) "soğuktan ölmek, soğuktan donmak", *açıtḳa (Alt.) ~ açıtḳı (Tel.)* "ekşimiş hamur, maya".

-e ~ -i: *çibe (Kumd.) ~ çibi (Alt. Tel.)* "köknar", *kedere (Alt. Tel.) ~ kederi (Alt. Tel. Leb.)* "uzakta, bir tarafa, bir kenara", *sīne (Leb.) ~ sīni (Alt. Kumd.)* "kız kardeş", *teŋere (Tel.) ~ teŋeri* (Alt.) "gökyüzü", *üzeŋe (Tel.) ~ üzeŋi (Tel.)* "üzengi", *ye- (Tub. Leb.) ~ yi-* (Alt. Tel.) "yemek".

-ö ~ -ü: Sadece bir örneğine rastlanmıştır.

öskö- (Tel. W.) ~ öskü- (Tel. W. Kumd.) "yükselmek".

3.3.1.4. Uzun Ünlü-Normal Süreli Ünlü Nöbetleşmesi

OSTN'de Altay lehçesine ait kelimelerde ünsüz erimeleri sebebiyle çok sayıda ikincil uzun ünlünün oluştuğu önceki bölümlerde anlatılmıştı. OSTN'deki bu ikincil uzun ünlülerin normal süreli ünlülere dönüştüğü örneklerin tespit edilmesi dikkat çekicidir. Bu nöbetleşme bütün ağızlarda görüldüğünden, ağızlar arasında bir sınıflandırma yapmak mümkün değildir.

3.3.1.4.1. Kelime Başında Uzun Ünlü-Normal Süreli Ünlü Nöbetleşmesi

ē- ~ e-: *ērte- (Alt. Tel. Leb.) ~ erde- (Kumd.)* "eyerlemek".

ū- ~ u-: *ūra- (Tel. W.) ~ ura- (Alt. Tel.)* "durmak", *ūrçı (Tel. Kumd.) ~ urçı (Alt. Leb.)* "hırsız, hırsızlık", *ūrla- (Tel.) ~ urḷa- (Alt. Leb. Kumd.)* "çalmak, hırsızlık yapmak", *ūrt (Tel.) ~ urt (Tel. Alt.)* "avurt", *ūrtta- (Tel.) ~ urtta- (Tel. Alt.)* "ağzı doldurmak, höpürdete höpürdete içmek", *ūruḳ (Tel. W.) ~ uruḳ (Tel. Alt.)* "ucu kementli sırık".

3.3.1.4.2. Kelime İçinde Uzun Ünlü-Normal Süreli Ünlü Nöbetleşmesi

-ā- ~ -a-: *açınçāḳ (Alt.) ~ acıncaḳ (Leb.)* "merhametli, acıyan", *anār (Tel. Leb.) ~ anar (Alt.)* "oraya, o yöne".

-ē- ~ -e-: *kerēle- (Tel.) ~ kerele- (Alt. Tel. Leb.)* "ölçmek", *kerēs (Tel.) ~ keres* (Tel.) "vasiyet, vasiyetname, tereke, son arzu".

-ı- ~ -ī-: Bu nöbetleşme uzama yönünde olduğu için diğerlerinden farklılık arz etmektedir.

pıyar (Alt.) ~ pīyar (Tel.) "kirli, pis", *pıyarḷa- (Alt.) ~ pīyarḷa-* (Tel.) "kirletmek", *pıyarḷaḷ- (Alt.) ~ pīyarḷaḷ- (Tel.)* " pislenmek, kirlenmek".

3.3.1.5. Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi

3.3.1.5.1. Kelime Başında Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi

ı- ~ Ø-: İkinci sesi /-l-/ ve /-r-/ ünsüzü olan kelimelerin başındaki /ı-/ ünlüsü bazen düşmüştür. Bu durum sonuncunda genel Türkçenin ses özelliklerine (/l/ ve /r/ ünsüzlerinin kelime başında bulunamaması) aykırılık arz eden kelimeler ortaya çıkmıştır.

ıḻġıẏ (Tel.) ~ḷıġıẏ (Tel.) "seçkin", *ıḻtam (Tel.) ~ḷtam* (Tel. Alt.) "çabuk, hızlı", *ıra- (Tel.) ~ra- (Tel.)* "uzaklaşmak", *ıraḳ (Tel.) ~raḳ* (Tel. Alt. Leb.) "uzak", *ıraḳta- (Tel.) ~ raḳta- (Tel. Alt. Leb.)* "uzaklaşmak", *ırım (Alt. Tel.) ~ rım* (Alt. Tel. Leb.) "önceden haber verme, kehanet", *ırımda- (Alt. Tel.) ~ rımda- (Alt. Tel. Leb.)* "önceden haber vermek, kehanette bulunmak", *ırıs (Alt. Tel. Kumd.) ~ rıs (Alt. Tel. Leb.)* "mutluluk, talih".

i- ~ Ø-: Bu nöbetleşmenin sadece bir örneği tespit edilmiştir.

içegen (Tub.) ~ çigen (Alt.) ~ çeḥēn (Alt. Tel. Leb.) "kımız".

3.3.1.5.2. Kelime İçinde Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi

Genellikle akıcı ünsüzlerin yanında tespit edilen bir nöbetleşmedir.

-a- ~ -Ø-: Düşme yönünde gerçekleşen bir nöbetleşmedir.

amanat (Tel.) ~ amnat (Tel.) "borç", *amanattū (Tel.) ~ amnattū (Tel.)* "borçlu".

-ı- ~ -Ø-: Bu nöbetleşme düşme ve türeme şeklinde iki yönlü gerçekleşmiştir.

a) Düşme yönündeki nöbetleşmeler:

arçımaḳ (Alt.) ~ arçpaḳ (Tel.) "büyük torba", *pıḷā- (Alt. Tel. Leb.) ~ pḷā- (Alt.)* "zorla elinden almak", *pıḷāş- (Alt. Tel. Leb.) ~ pḷāş- (Alt.)* "birbirinden almak", *sıraẏ (Tel. Alt. Leb.) ~ sraẏ (Alt. Leb.)* "tamamen".

b) Türeme yönündeki nöbetleşmeler:

çabıdar (Tel.) ~ çaptar (Alt.) "Beyaz yeleli, beyaz kuyruklu kırmızımsı", *ḳaḷtıra- (Alt.) ~ ḳaḷtra- (Alt. Tel. Leb.)* "titremek, sarsılmak, çatırdamak", *ḳarlaġaş (Alt.) ~ ḳarılıġaş (Tel. Alt.)* "kırlangıç".

Aşağıdaki örneklerin *-ı- ~ -Ø-* nöbetleşmesi olarak alınamayacağı düşünülmektedir. Çünkü daha önceden de belirtildiği gibi Radloff, /y/ ve /ẏ/ seslerini birbirinden ayırmış ve /ẏ/'nin ses değerini -yĭ- şeklinde açıklamıştır.

anayıp (Alt.) ~ anaẏp (Alt.) "böyle, böylece", *ayılçı (Tel.) ~ aẏḷçı (Alt. Tel.)* "misafir", *ayılda- (Tel.) ~ aẏḷda- (Alt. Tel.)* "misafirliğe gitmek", *ayıldaş (Tel.) ~ aẏḷdaş (Alt. Tel. Leb.)* "komşu", *ḳayıl- (Tel.) ~ ḳaẏḷ- (Alt. Tel. Leb.)* "erimek", *ḳayıŋ (Tel.) ~ ḳaẏŋ (Alt. Leb.)* "kayın ağacı".

-i- ~ -Ø- Bu nöbetleşme de düşme ve türeme şeklinde iki yönlü gerçekleşmiştir.

a) Düşme yönündeki nöbetleşme:

kirē (Leb.) ~ krē (Tel.) "büyük testere".

b) Türeme yönündeki nöbetleşmeler:

*çübrek (Tel.) ~ çübĭrek (Kumd.) "*paçavra, bez parçası", *emirek (Tel.) ~ emlek (Kumd. W.) "*yufka yürekli, şefkatli*", irik I (Tel.) ~ irk (Tel.)* "koyun", *(Rus. верста>) perst (Tel.) ~ periste (Alt. Tel.)* "verst, uzunluk ölçü birimi".

-ö- ~ -Ø-: Sadece bir örneği bulunan bu nöbetleşmenin düşme veya türeme yönünde olup olmadığı tespit edilememiştir.

töŋözök (Alt.) ~ töŋzök (Leb.) "bataklıklardaki çimli küçük tümsekler".

-ū- ~ -Ø-: Düşme yönünde iki örnekte tespit edilen bir nöbetleşmedir.

arūḷa- (Alt.) ~ arḷa- (Alt.) "temizlemek", *arūḷan- (Alt. Kumd.) ~ arḷan- (Alt.)* "temizlenmek".

-u- ~ -Ø-:Türeme yönünde bir örnekte tespit edilmiştir.

puruç (Tel.) ~ purç (Tel. Kumd. Alt.) "biber".

-ü- ~ -Ø-: Genellikle düşme yönünde olan bir nöbetleşmedir.

körüneş (Tel.) ~ körnöş (Alt. Leb.) "ayna", *közünök (Tel.) ~ köznök (Alt. Tel. Leb.)* "pencere", *külüne- (Tel.) ~ külne- (Leb.)* "kıskanmak".

Aşağıdaki örnekte türeme yönündedir.

körümes (Tel.) ~ körmös (Tel. Alt.) "şeytan".

3.3.1.5.3. Kelime Sonunda Ünlülerin Sıfırla Nöbetleşmesi

-a ~ -Ø: Düşme ve türeme yönünde olan bir nöbetleşmedir.

a) Düşme yönündeki nöbetleşmeler:

ḳaḷtıra- (Alt.) ~ ḳaḷtır- (Tel.) "titremek, sarsılmak, çatırdamak", *tarḳıra- (Tel. Alt.) ~ tarḳır- (Alt.)* "dallanmak, yayılmak".

b) Türeme yönündeki nöbetleşme:

ḳaraġana (Tel.) ~ ḳaraġan (Tel.) "sibirya üvez ağacı".

-e ~ -Ø: Hem türeme hem de düşme yönünde görülen nöbetleşmedir.

a) Düşme yönündeki nöbetleşmeler:

eneḥe (Tel. W.) ~ enek (Leb.) "kapı sövesi, pervaz", *selte (Tel.) ~ selt (Tel.)* "hastalık zamanındaki değişim".

b) Türeme yönündeki nöbetleşme:

periste (Alt. Tel.) ~ perst (Tel.) "verst, uzunluk ölçü birimi".

-ı ~ -Ø: Türeme ve düşme yönünde gelişen bir nöbetleşmedir.

a) Düşme yönündeki nöbetleşme:

ūrı (Tel.) ~ ūr II (Tel.) "hırsızlık".

b) Türeme yönündeki nöbetleşmeler:

ḳaẏnı (Leb.) ~ ḳaẏn (Alt. Tel.) "kayın, eşin akrabası", *taŋı- (Tel. Alt.) ~ taŋ- (Tel. Alt.)* "bağlamak, iliştirmek".

-i ~ -Ø: Türeme yönünde görülen bir nöbetleşmedir.

seri- (Tel.) ~ ser- (Tel.) "hafiflemek, azalmak", *sīn (Tel.) ~ sīni* (Alt. Kumd.) "kız kardeş".

-ü ~ -Ø: Türeme yönündedir. Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

ürü (Tel.) ~ür (Tel. Alt.) "sürü".

3.3.1.6. Ses Gruplarının Uzun Ünlülerle Nöbetleşmesi

Ses gruplarının ikincil uzun ünlülere dönüşmesi *ikincil uzun ünlüler* bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştı. Bu bölümde sadece örneklere işaret edilmiş ve OSTN'deki Altay ağızlarında dağılımının gösterilmesi hedeflenmiştir.

Örneklerden anlaşıldığı kadarıyla ses grubu-uzun ünlü nöbetleşmelerinde ağızlar arasında kesin ayrım yapmak zor görünmektedir. Çünkü bir ağızda bir kelime hem uzun ünlülü hem de ses grubuyla kaydedilmiştir. Bu hususta en dikkat çeken fark içinde /ğ/ ünsüzü bulunan ses grubuyla olan nöbetleşmelerde görülmektedir. Bu sesin sadece Kuzey Altay ağızlarına özgü olduğu düşünülünce söz konusu nöbetleşmeler de genel olarak Kuzey ağızları-Güney ağızları farkı oluşmaktadır.

3.3.1.6.1. Kelime Başında Ses Grubu-Uzun Ünlü Nöbetleşmesi

ağı- ~ ā-: *ağırçı (Alt.) ~ ārçı (Tel.)* "sütten yapılan votkanın damıtılmasından kalan kazein".

ağ- ~ ū-: *ağs (Leb.) ~ ūs (Alt. Tel.)* "ağız".

ıẏ- ~ ī-: *ıẏḷa- (Tel.) ~ īḷa- (Tel.)* "ağlamak", *ıẏḷaş- (Tel.) ~ īḷaş- (Tel.)* "ağlaşmak", *ıẏḷat- (Tel.) ~ īḷat (Tel.)* "ağlatmak", *şıẏdam (Tel. Alt. Leb.) ~ şīdam (Tel. Leb.)* "sırık, çubuk".

ıyı- ~ ī-: *ıyıḳ (Alt. Tel. Leb.) ~ īḳ (Tel.)* "kurbanlık, adak".

öyö- ~ ȫ-: *öyök (Alt. Tel.) ~ ȫk (Leb.)* "hayvan derisinin karın kısmı".

3.3.1.6.2. Kelime İçinde Ses Grubu-Uzun Ünlü Nöbetleşmesi

-ağa- ~ -ā-: *ḳuraġan (Tel. Kumd.) ~ ḳurān (Alt. Leb.)* "genç koyun", *uŋaġaçı (Kumd.) ~ unāçı (Tel. Alt.)* "arabacı", *çırbaġaḷ (Tel.) ~ çırbāḷ (Tel.)* "çalı çarpı", *çırbaġaḷdū (Tel.) ~çırbāḷdū (Tel.)* "dallı budaklı (ağaç)".

-aŋa- ~ -ā-: *saŋar (Alt. Tel.) ~sār (Kumd.)* "çiftin teki".

-aẏ- ~ -ī-: *anaẏda (Alt.) ~anīda (Tel.)* "böylece", *anaẏdarda (Alt.) ~anīdarda (Tel.)* "ondan sonra", *ḳanaẏda (Tel.) ~ḳanīda (Tel.)* "nasıl, ne şekilde".

-ayı- ~ -ā-: *ḳayırçaḳ (Alt. Tel. Kumd.) ~ḳārçıḳ (Kumd.)* "sandık, kutu".

-eḥe- ~ -ē-: *çeḥedek (Alt.) ~ çēdek (Tel.)* “evli kadının üst giyimi”, *teḥerek (Alt. Tel.) ~ tērŕk (Alt.)* “daire”, *kelteḥeẏ (Alt.) ~ kelteẏ (Alt. Tel. Leb.)* “yarı, çiftin teki; sakat”.

-ege- ~ -ē-: *kiçegeş (Tel.) ~ kiçēş (Tub.)* “çok küçük”.

-eŋe- ~ -ē-: *eŋer (Tel.) ~ ēr II (Leb.)* “alacakaranlık, akşam karanlığı”.

-ıġa- ~ -ā-: *çıġar- (Alt. Tel.) ~ çār- (Alt.)* “çıkarmak”.

-ıġı- ~ -ū-: *sıġın (Alt. Tel. Leb.) ~ sūn (Alt.)* “maral”.

-ığ- ~ -ā-: *adığcı (Leb.) ~ adāçı (Tel.)* “atıcı”.

-ığ- ~ -ū-: *acığļan- (Leb.) ~ açūļan- (Alt. Tel.)* “üzülmek, kederlenmek”.

-ıẏ- ~ -ī-: *sıẏļançāḳ (Tel.) ~ sīļançāḳ (Tel.)* “kibirli”, *sıẏļū (Tel.) ~ sīļū (Tel.)* “misafir”.

-ıyı- ~ -ī-: *çıyıḳan (Tel.) ~ çīḳan (Alt.)* “sivilce”, *mıyıḳ (Tel.) ~ mīk (Tel.)* “bıyık”, *pıyıļ (Alt. Tel.) ~ pīļ (Alt. Leb.)* “bu yıl”, *sıyın (Tel. Kumd.) ~ sīn (Tel.)* “küçük kız kardeş”, *tıyıŋ (Tel. W.) ~ tīŋ* “sincap”, *tıyıŋda- (Tel. W.) ~ tīŋda-* (Alt. Tel. Leb.) “sincap”.

-iğ- ~ -ūğ-: *kersĭğlen (Leb.) ~ kersūlen (Alt. Tel.) “*akıllı olmak, kurnaz olmak, zeki olmak”.

-iyi- ~ -ī-: *çiyik (Tel.) ~ çīk (Tel.)* “çizgi, hat”, *kiyĭn- (Alt. Tel.) ~ kīn-* (Alt. Tel.) “giyinmek”.

-oŋı- ~ -ō-: *ḳoŋıs (Tel.) ~ḳōs II (Tub. Tel.)* “böcek”.

-oŋu- ~ -ō-: *moŋus (Tel. Alt. Leb.) ~ mōs (Alt.)* “güçlü, yiğit”.

-öḥö- ~ -ȫ-: *çöḥödö- (Alt. Tel. Leb.) ~ çȫdö- (Alt.)* “diz üstüne çökmek”, *çöḥödök (Alt. Tel.) ~ çȫdök (Alt.)* “diz çökme”.

-uğ- ~ -ū-: *çuğļa- (Leb.) ~ çūļa- (Tel.)* “sarmak”, *ḳodurḫŭğ (Leb.) ~ ḳodurḫū (Alt. Tel.)* “hastalıklı, uyuzlu”.

-uġu- ~ -ū-: *puġuļ (Leb.) ~ pūļ (Alt. Tel.)* “saman yığını”, *puġuļ- (Tel.) ~ pūļ- (Alt.)* “boğulmak”, *topşuġur (Tel.) ~ topşūr (Tel.)* “iki telli saz”.

-uḳu- ~ -ū-: *çuḳuļcŭ (Leb.) ~ çuḳuļçı (Tel.) ~ çūlçı (Alt.)* “kavgacı” , çuḳuļda- (Tel.) ~ çūļda- “kızmak, öfkelenmek”.

-ünŋü- ~ -ṻ-: *tünŋür (Alt.) ~ tṻr (Leb. Kumd.)* “şaman tefi”.

3.3.1.6.3. Kelime Sonunda Ses Grubu-Uzun Ünlü Nöbetleşmesi

-aġ ~ -ū: *aġ (Leb.) ~ ū (Alt. Tel.)* “ağ”.

-aġa ~ -ā: *çabaġa (Tel.) ~ çabā (Tel.)* “Genç çalılık”, *ḳabaġa (Tel. Kumd.) ~ ḳabā I (Alt. Tölös)* “1. petek, 2. kozalağın üstündeki çıkıntılar”, *saḽaġa (Kumd.) ~ saḽā (Tel.)* “püskül, fırça, el”, *yabaġa (Alt. Tel.) ~ yabā (Alt. Tölös)* “tay”.

-aŋı ~ -ā: *yaŋı (Alt. Tel.) ~ yā (Tel. Kumd.)* “yeni”.

-ege ~ -ē: *icege (Leb) ~ içē (Alt.)* “iç organlar, bağırsaklar”.

-ıġa ~ -ā: *ḳarçıġa (Tel.) ~ ḳarçā (Alt.)* “atmaca”.

-ığ ~ -ī: *andığ (Leb.) ~ andī (Alt. Tel.)* “öyle, böyle”; *çığ (Leb.) ~ çī (Alt. Tel. Kumd.)* “çiğ, ham, pişmemiş”.

-ığ ~ -ū: *abaḳḳaẏlığ (Leb.) ~ abaḳḳaẏlū (Alt. Tel.)* “evlenmiş, eşi olan”, *adaḽığ (Leb.) ~ adaḽū (Alt. Tel.)* “babası olan”, *aġığ (Leb.) ~ aġū (Alt. Tel.)* “akıntı”, *artığ (Leb.) ~ artū (Tel.)* “nehirdeki geçit”, *azığ (Leb.) ~ azū (Alt. Tel.)* “köpek dişi, azı dişi”, *ḳadığ (Leb.) ~ ḳattū (Tel. Alt.)* “sert, katı”, *ḳırḽığ (Leb.) ~ ḳırḽū (Alt. Tel.)* “kenarlı”.

-iğ ~ -ĭğ ~ -ṻ: *çecektĭğ (Leb.) ~ çeçektṻ (Alt. Tel.)* “çiçekli”, *ennĭğ (Leb.) ~ endṻ (Alt. Tel.)* “enli”, *eziriktiğ (Leb.) ~ eziriktṻ (Alt. Tel.)* “sarhoş olan”, *kerektĭğ (Leb.) ~ kerektṻ (Alt. Tel.)* “Gerekli olan”, *kersĭğ (Leb.) ~ kersṻ (Alt. Tel.)* “zeki, nüktedan”.

-oğ ~ -ō: *ḳoğ- (Leb.) ~ ḳō- (Tub. Leb. Tel.)* “takip etmek, izlemek”.

-uba ~ -ū: *ḳuba (Tel.) ~ ḳū I (Alt. Tel.)* “rengi solmuş”.

3.3.1.7. Ünlülerin Uyum Değişikliği Nöbetleşmeleri

Çeşitli ünsüzlerin veya ünlü benzeşmelerinin etkisiyle kalın ünlülü kelimelerin ince sıraya, ince ünlülülerin de kalın sıraya geçmesi şeklinde gerçekleşen nöbetleşmedir. Bazı örneklerde uyum düzlük-yuvarlık açısından da değişmiştir.

e-e ~ a-ı: *keŋceri (Leb.) ~ ḳaŋjır (Tel.)* “burun kemiği”.

ı-a ~ i-e: *pıçan (Kumd.) ~ piçen (Tel. Leb. Alt.)* “saman”.

ı-ı ~ i-i: *çıbı (Tub.) ~ çibi (Tel. Alt.)* “köknar”, *çımır- (Kumd.) ~ çimḫir- (Tel.)* “burnu temizlemek”, *çımġırık (Tel.) ~ çımırıḳ (Kumd.) ~ çimḫirʁk (Tel.) ~ çimirik (Tel.)* “sümük”.

o-o ~ ö-ö: *çorçoḳ (Tel.) ~ çörçök (Tel. Leb.)* “masal”, *çorçoḳto- (Tel. Leb.) ~ çörçöktö- (Tel. Leb.)* “masal anlatmak”, *çoḷmon (Tel.) ~ çölbön (Tub. Leb.)* “Çoban yıldızı”, *çoẏġon (Tel. Alt.) ~ çöẏḫön (Tel.)* “çaydanlık”, *ḳoyon (Alt. Tel.) ~ köyön (Alt. Tel. Leb.)* “tavşan”, *ḳoťoẏn (Alt.) ~ köyöẏm (Kumd.)* “tüccar”, *oḳşo- (Alt. Tel.) ~ ökşö- (Alt.)* “öpmek”, *oḳşon- (Alt. Tel.) ~ ökşön- (Alt.)* “öpülmek”.

ı-ı ~ ü-ü: Kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlık açısından iki aşamalı bir uyum değişikliği gerçekleşmiştir.

çımın (Alt.) ~ çümüŋ (Alt.) “sinek”.

i-i ~ ü-ü: Düzlük-yuvarlık uyumu değişmiştir.

iliş (Alt.) ~ ülüş (Alt.) “ıslak, nemli”, *kilki (Tel.) ~ külkü (Tel.)* “ateş karıştıracak demir kol, ölçer, köseği”.

u-u ~ ü-ü: *ḳuçuḳ (Tel.) ~ küçük (Tel.)* “köpek eniği”, *ḳuḳur (Leb.) ~ kükür (Alt.)* “kükürt”.

3.3.2. Ünsüzlerle İlgili Nöbetleşmeler

3.3.2.1. Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

3.3.2.1.1. Kelime Başında Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

m- ~ p-: Örnekler incelendiğinde /m-/’li şekillerin hem Güney hem de Kuzey ağızlarında, /p-/’li şekillerin ise büyük oranda Lebed ağzında olduğu görülmektedir.

majaḳ (Alt. Tel.) ~ pajaḳ (Alt. Tel. Leb.) “başak”, *majaḳta- (Alt. Tel.) ~ pajaḳta- (Alt.)* “buğday başak toplamak”, *mırç (Leb.) ~ puruç (Tel.)* “biber” , *mırçaḳ (Tub.) ~ pırçaḳ (Tel. Alt. Leb.)* “bezelye”, *morsıḳ (Leb.) ~ porsuḳ (Tel. Alt. Leb.)* “porsuk”, *madaḳ (Alt. Tel.) ~ padaḳ (Leb.)* “hitabet, konuşma sanatı”, *masḳa (Alt. Tel. Leb.) ~ pasḳa (Leb.)* “büyük çekiç”, *mē (Alt. Tel. Kumd.) ~ pē II (Leb.)* “beyin”, *meke (Alt. Tel.) ~ peke (Leb.)* “sinsilik, aldatma”.

3.3.2.1.2. Kelime İçinde Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-m- ~ -b-: Genellikle /b-/’leşme yönünde olan bir nöbetleşmedir. /m-/’li varyantlar Güney ağızlarında, /b-/’li varyantlar ise Kuzey ağızlarında (özellikle

Lebed ağzında) tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu nöbetleşme ağızlar arasında ayırıcı özellik arz etmektedir.

amanat (Tel.) ~ abanat (Leb.) "borç", *amır (Alt. Tel.) ~ abır (Leb.)* "sakinlik, barış, anlaşma", *amraḳ (Alt. Tel.) ~ abraḳ (Tel.)* "sakin, sessiz", "ambar, depo", *armaḳçı (Alt. Tel.) ~ arbaŋcı (Leb.)* "at kılından yapılmış ip", *çemenne (Kumd.) ~ çebenne (Kumd.)* "ayakkabının içine konan ot", *çılmıs (Alt. Tel.) ~ çılbıs (Leb.)* "hızlı, çevik, cesur, cesaretli", *çımaḷı (Tel.) ~ çıbaḷı (Leb. Tub.)* "karınca", *emĭs- (Tel.) ~ ebis- (Leb.)* "emzirmek", *emĭskek (Tel. Alt.) ~ ebiskek (Leb.)* "pipo ağızlığı", *ermek (Alt. Tel.) ~ erbek (Leb.)* "muhabbet, konuşma", *ilt'irme (Alt.) ~ ilçirbe (Tel.)* "zincir, köstek", *ḳaḷma (Tel.) ~ ḳalba (Leb.)* "yabani sarımsak", *ḳarmaḳ (Tel. Alt. Tub.) ~ ḳarbaḳ (Leb.)* "olta", *keme (Alt. Tel.) ~ kebe (Tub. Leb.)* "tekne", *ḳıẏmıḳ (Alt. Tel.) ~ ḳıẏbıḳ (Leb.)* "hareket, kımıldama", *ḳomoẏ (Tel.) ~ ḳoboẏ (Leb.)* "kötü, bir işe yaramayan".

Aşağıdaki örneklerde nöbetleşme /-m-/'leşme yönündedir.

çoḷmon (Tel.) ~ çoḷbon (Tel.) "Çoban yıldızı", *anmar (Leb.) ~ anbar (Alt. Tel.)* "ambar, depo".

-m- ~ -p-: Ötümsüz ünsüzlerden sonra görülen /-p-/'leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

arçımaḳ (Alt.) ~ arçpaḳ (Tel.) "büyük torba", *çekmen (Tel.) ~ çekpen (Alt. Tub. Tel.)* "yün kumaş", *osmon (Alt.) ~ ospon (Alt.)* "Çuy nehrinde yaşayan bir balık".

Aşğaıdaki örnekte /-m-/'leşme yönünde bir nöbetleşme vardır.

çamdar (Kumd.) ~ çaptar (Alt.) "Beyaz yeleli, beyaz kuyruklu kırmızımsı".

3.3.2.1.3. Kelime Sonunda Dudak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-m ~ -p: Hem /-m/"leşme hem de /-p/'leşme yönünde gerçekleşen bir nöbetleşmedir.

a) /-m/'leşme yönünde:

(Ar. hesāb>) ezem (Kumd.) ~ ezep (Tel.) "düşünce, fikir, hesap", *kem II (Alt. Tel. Leb.) ~ kep (Alt. Tel. Leb.)* "ölçü, zaman".

b) /-p/'leşme yönünde:

em- (Alt. Tel.) ~ ep- (Leb.) “emmek”, *köm- (Alt. Tel.) ~ köp- II (Leb.)* “gömmek”.

3.3.2.2. Diş ve/veya Dişeti Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

3.3.2.2.1. Kelime İçinde Diş ve/veya Dişeti Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-c- ~ -j-: Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

keŋceri (Leb.) ~ ḳaŋjır (Tel.) “burun kemiği” .

-c- ~ -t’-: Lebed ağzına has bazı kelimelerde iç seste bulunan /-c-/ sesi Teleüt ağzındaki varyantlarda /-t’-/’lidir. Bu nöbetleşme çok yaygın olmasa da iki ağız arasında önemli bir fark olarak göze çarpmaktadır.

ḳaļcan (Leb.) ~ ḳaļt’an (Tel.) “atın alnında beyaz yer (sakar), kel baş”, *ḳaļcār- (Leb.) ~ ḳaļt’ūr- (Tel.)* “çıldırmak, delirmek”, *ḳaļcārt- (Leb.) ~ ḳaļt’ūrt- (Tel.)* “deli etmek, aklını kaçırtmak, kudurtmak”, *ḳocoẏm (Leb.) ~ ḳot’oẏn (Alt.)* “tüccar”.

-ç- ~ -c-: OSTN’deki Altay ağızlarında, Lebed ağzı hariç, iki ünlü arasında ve ötümlü ünsüzlerden sonra /ç/ ünsüzü ötümlüleşmemiştir. Ancak Lebed ağzında sistemli bir şekilde ötümlüleşmiştir. Bu nöbetleşme Lebed ağzını diğer ağızlardan ayıran en önemli özelliktir.

aça (Alt. Tel.) ~ acı (Leb.) “büyük erkek kardeş”, *açūļan- (Alt. Tel.) ~ acığļan- (Leb.)* “üzülmek, kederlenmek”, *açınçāḳ (Alt.) ~ acıncaḳ (Leb.)* “merhametli, acıyan”, *açındır- (Alt. Tel.) ~ acındır (Leb.)* “heyecanlandırmak, sinirlendirmek, üzmek, acındırmak”, *aļçaẏ- (Leb. W.) ~ aļcaẏ- (Tub.)* “çiçek açmak”, *aŋçı (Alt. Tel.) ~ aŋcı (Leb.)* “avcı, balıkçı”, *araçı (Tel.) ~ aracı (Leb.)* “koruyucu”, *arçın (Alt. Leb.) ~ arcın (Leb.)* “ardıç”, *çeçek (Alt. Tel.) ~ çecek (Leb.)* “çiçek”, *içē (Alt.) ~ icege (Leb)* “iç organlar, bağırsaklar”, *ḳamçı (Alt. Tel.) ~ ḳamcı (Leb.)* “kamçı”.

-ç- ~ -d-: Güney ağızlarındaki kelime içi /-ç-/ sesinin, Lebed ağzında iki örnekte /-d-/ olduğu görülmüştür.

çımçı- (Alt. Tel.) ~ çımdı- (Leb.) “çimdiklemek”, *çımçıļ- (Alt. Tel.) ~ çımdıļ- (Leb.)* “çimdiklenmek”.

-ç- ~ -j-: Bu nöbetleşmenin sadece bir örneği tespit edilmiştir.

küçŭn- (Alt. Tel.) ~ kujŭn- (Tel.) "zor olduğunu düşünmek".

-ç- ~ -ḷ-: Bu nöbetleşmenin sadece bir örneği tespit edilmiştir.

ḳarūça- (Tel. W.) ~ ḳarūḷa- (Tel.) "cevap vermek, karşı gelmek".

-ç- ~ -ş-: Genel olarak /-ş-/'leşme yönünde tespit edilen bir nöbetleşmedir. /-ç-/'li ve /-ş-/'li şekillere bütün ağızlarda rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu nöbetleşme ağızlar arasında bir ayrım oluşturmamaktadır.

arçın I (Alt. Leb.) ~ arşın I (Tel.) "ardıç", *çaçta- (Tel.) ~ çaşta- (Alt. Leb.)* "saçından tutarak sürümek", *çiçke (Alt. Tel. Leb.) ~ çişke (Tub.)* "ince", *çiçker- (Alt. Tel. Leb.) ~ çişker- (Tub.)* "incelmek", *çiçkert- (Alt. Tel. Leb.) ~ çişkert- (Tub.)* "inceltmek", *çoçḳo (Alt.) ~ çoşḳo (Leb.)* "yığın, odun yığını", *çoçḳoḷo- (Alt.) ~ çoşḳoḷo- (Leb.)* "yığın hâline getirmek", *çoçḳoḷon- (Alt.) ~ çoşḳoḷon-* (Leb.) "yığın oluşturmak", *ḳapçaġaẏ (Kumd.) ~ ḳapşaġaẏ (Alt. Tel. Leb.)* "hızlı, çevik", *küçte- (Tel.) ~ küşte- (Tel.)* "zorlamak".

Aşağıdaki örneklerde /-ç-/'leşme yönünde bir nöbetleşme vardır.

arçın II (Alt.) ~ arşın II (Tel.) "arşın, uzunluk ölçüsü".

-ç- ~ -t'-: Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

ilçirbe (Tel.) ~ ilt'irme (Alt.) "zincir, köstek".

-d- ~ -ḷ-: Eski Türkçe döneminde /l/ ünsüzüyle başlayan ekler Altay ağızlarında ötümlü ünsüzlerden (/ğ/, /r/, /ẏ/ hariç) sonra /d/ ile başlamıştır. Lebed ağzında ise /l/ ünsüzüyle biten kelimelerden sonra söz konusu eklerin bünyesindeki /l/ sesi korunmuştur. Bu durum yine Lebed ağzının ayırıcı bir özelliği olarak öne çıkmaktadır.

saḳaḷdū (Tel.) ~ saġaḷḷığ (Leb.) "sakallı", *taḷda- (Alt. Tel.) ~ taḷḷa- (Leb.)* "seçmek", *çıbılda- (Alt.Tel.) ~ çıbılḷa- (Leb)* "kirletmek, utandırmak, azap vermek", *yaḷḷan- (Leb.) ~ yaḷdan- (Alt. Tel.)* "kiralanmak", *yaḷḷat- (Leb.) ~ yaḷdat- (Alt. Tel.)* "kiralanmak".

-d- ~ -n-: Altay ağızlarının genelinde /d/ ile başlayan ekler Kuzey Altay ağızlarında özellikle Lebed ağzında /n/ ünsüzünden sonra /n/ ile başlamaktadır. Bu nöbetleşme de Güney ve Kuzey Altay ağızları arasında önemli bir ayrımdır.

adāndaş- (Tel. Leb.) ~ adānnaş- (Leb.) “taklit etmek, kendini birileri ile kıyaslamak”, *aḷaḳanda- (Alt. Tel.) ~ aḷaḳanna- (Leb.)* “elle vurmak, tokat atmak”, *aŋda- (Alt. Tel. Leb.) ~ aŋna- (Leb.)* “avlamak, avlanmak”, *aŋdandır- (Alt. Tel.) ~ aŋnandır- (Leb.)* “yuvarlamak”, *arçında- (Alt.) ~ arçınna- (Leb.)* “arşınla ölçmek”, *çında- (Alt. Tel.) ~ çınna- (Leb.)* “Gerektiği gibi yapmak ya da konuşmak”, *çındıḳtū (Alt. Tel.) ~ çınnıḳtığ (Leb.)* “gerçek olan”, *emdɨk (Tel. Alt.) ~ emnik (Leb.)* “vahşi, azgın, ele avuca sığmaz, eğitilmemiş hayvan”, *ḳadraŋda- (Alt. Tel.) ~ ḳadraŋna- (Leb.)* “hırsızlık yapmak, soymak”, *yamandıḳ (Alt. Tel.) ~ ńamannıḳ (Tub.)* “kötülük”, *yamanda- (Alt. Tel.) ~ ńamanna- (Tub.)* “kötülemek”.

-d- ~ -t-: Çok örneği olmayan bu nöbetleşme hem Kuzey hem de Güney Altay ağızlarında karışık olarak görülmektedir**.**

ērte- (Alt. Tel. Leb.) ~ erde- (Kumd.) “eyerlemek”, *ḳoldıḳ (Alt.) ~ ḳoḷtıḳ (Tel.)* “koltuk altı”, *ḳoldıḳta- (Alt.) ~ ḳoḷtıḳta- (Alt. Tel. Leb.)* “koltuk altından tutmak”.

-j- ~ -z-: Sadece iki örneği tespit edilmiştir.

töŋöjök (Tel.) ~ töŋözök (Alt.) “bataklıklardaki çimli küçük tümsekler”, *çajın (Leb.) ~ çazın (Alt.)* “kâğıt”.

-n- ~ -ḷ-: Güney Altay ağızlarında tespit edilen bir nöbetleşmedir. Sadece iki örneği vardır.

çontıḳ (Tel.) ~ çoḷtıḳ (Tel.) “kuyruksuz çıplak”, *ḳamındı (Tel.) ~ ḳamıḷdı (Alt.)* “iple göğse asılan kemikten yapılmış barut kutusu, ölçüsü”.

-r- ~ -l-: /-l-/’leşme yönünde ve çok örneği olmayan bir nöbetleşmedir.

emirek (Tel.) ~ emlek (Kumd. W.) “yufka yürekli, şefkatli”, *teḥerek (Leb.) ~ tegelek (Tel. Alt.)* “daire, halka”, *teḥerekte-(Leb.) ~ tegelekte- (Tel. Alt.)* “daire şekline sokmak, yuvarlaklaştırmak”, *teḥerekten-(Leb.) ~ tegelekten- (Tel. Alt.)* “yuvarlaklaşmak”.

-s- ~ -z-: /z/ ünsüzü Altay lehçesinde hece ve kelime sonlarında ötümsüzleşerek /s/ olmuştur. Ancak aşağıdaki örnekte hece sonunda asli /s/ sesinin ötümlüleştiği görülmüştür.

ḳısraḳ (Kumd.) ~ ḳızraḳ (Leb.) “kısrak”.

Altay Türkçesinde /s/ ünsüzünün iki ünlü arasında ve akıcı ünsüzlerden sonra ötümlüleşerek /z/'ye dönüşmesi tamamen kurallaşmıştır. Aşağıdaki nöbetleşmede iki ünlü arasında ötümsüz şeklin korunması dikkat çekicidir.

ḳosaḳ (Leb.) ~ ḳozoḳ (Tel.) "kürek".

3.3.2.2.2. Kelime Sonunda Diş ve/veya Dişeti Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-ç ~ -ş: /-ş/'leşme yönünde bir nöbetleşmedir. Çok fazla örneği yoktur.

ağaç (Alt. Tel. Leb.) "ağaç" ~ *ağaş I (Leb.)* "orman", *ḳısḳaç (Tel. Leb.) ~ ḳısḳaş (Alt. Tel.)* "maşa", *tekpiç (Leb.) ~ tekpiş (Alt.)* "merdiven", *tilmeç (Tel. Alt.) ~ telmeş* (Kumd.) "tercüman", *üç (Alt. Tel. Leb.) ~ üş (Leb.)* "üç (3)".

-ç ~ -s: Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

perç (Tel.) ~ pers (Tel.) "bez".

-l ~ -r: Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

arçūḷ (Alt.) ~ arçur (Tel.) "baş örtüsü, boyun atkısı, mendil".

-s ~ -t: Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

ḳağas (Tel.) ~ ḳağat (Tub. Leb. Kumd.) "kâğıt".

-ş ~ -s: *paẏdaş* kelimesi ve bu kelimeden türetilen örneklerde tespit edilen bir nöbetleşmedir.

paẏdaş (Alt.) ~ paẏdas (Tel.) "bağdaş, bacakları çapraz bağlama", *paẏdaşta- (Alt.) ~ paẏdasta- (Tel.)* "bağdaş kurmak", *paẏdaştan- (Alt.) ~ paẏdastan- (Tel.)* "bağdaş kurmak".

3.3.2.3. Geniz Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

3.3.2.3.1. Kelime İçinde Geniz Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-mġ- ~ -m- ~ -ŋ-: Düşen /-ġ-/ sesinin etkisiyle /-ŋ-/'leşme yönünde gelişen bir nöbetleşme olduğu düşünülmektedir.

çımġır- (Tel.) ~ çımır- (Kumd.) "burnunu temizlemek" ~ *çıŋır- (Tel.)* "sümkürmek; inlemek, sızlanmak, cıyak cıyak bağırmak"; *çımġırıḳ (Tel.) ~ çımırıḳ (Kumd.) ~ çıŋırıḳ (Tel. Leb.)* "sümük".

Aşağıdaki örneklerde -n->-ŋ->-m- yönünde bir nöbetleşme olduğu düşünülmektedir.

iştemkeẏ (Tel. Leb.) ~ işteŋkeẏ (Alt.) "çalışkan", *ḳoḷomzoḳ (Tel.) ~ ḳoḷoŋzıḳ (Tel.)* "kötü koku", *ḳoḷomzoḳtū (Tel.) ~ ḳoḷoŋzoḳtū (Tel.)* "kötü kokulu".

Aşağıdaki örnekte yuvarlak ünlünün etkisiyle /-m-/'leşme yönünde bir nöbetleşme olmuştur.

ḳomıs I (Alt.) ~ ḳoŋıs (Tel.) "böcek".

Bu örnekte –k->-ḫ- değişiminden yola çıkılarak nöbetleşmenin /-m-/'leşme yönünde olduğu düşünülmektedir.

kömḫör- (Alt. Tel.) ~ köŋkör- (Tel.) "devrilmek, yere düşmek".

-n- ~ -m-: Bir örneği tespit edilen bu nöbetleşme /-m-/'leşme yönündedir.

şampar (Tel.) ~ şanpar (Tel.) "bol pantolon, şalvar".

-n- ~ -ŋ-: Çoğunlukla /-n-/'leşme yönünde gerçekleşen bir nöbetleşmedir.

a) /-n-/'leşme yönünde:

aḷanḳı (Tel.) ~ aḷaŋḳı (Leb.) "kararsız", *aḷanḳıḷa- (Tel.) ~ aḷaŋḳıḷa-* (Tel.) "kararsız kalmak", *ḳonırsū ~ ḳoŋırsū (Tel.)* "yanık kokusu", *ḳındaḳ (Alt.) ~ ḳıŋdaḳ (Tel.)* "silah kundağı",

b) Nöbetleşme yönü tespit edilemeyenler:

şanḳı (Alt.) ~ şaŋḳı (Alt.) "yele", *telenĭr (Leb.) ~ teleŋer (Tel.)* "kalay".

3.3.2.3.2. Kelime Sonunda Geniz Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-m ~ -ŋ: Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

çom- (Alt. Tel. Leb.) ~ çöŋ- (Tel.) "suya dalmak".

-n ~ -ŋ: Çoğunlukla /-ŋ/'leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

a) /-ŋ/'leşme yönünde:

çımın (Alt.) ~ çümüŋ (Alt.) "sinek", *ḳaçan (Alt. Tel.) ~ ḳacaŋ (Leb.)* "ne zaman, hangi vakit", *saran (Alt. Tel. Leb.) ~ saraŋ* (Tel.) "cimri, hasis".

b) /-n/'leşme yönünde:

ḳaçaḷan (Tel.) ~ ḳaçaḷaŋ (Tel.) “ters esen, sert (rüzgâr)”, *yün (Leb) ~ yüŋ (Alt.)* “yün”.

c) Nöbetleşme yönü tespit edilemeyenler:

çilen (Tel.) ~ çileŋ (Leb.) “balıkçıl”, *kürön (Leb.) ~ küreŋ (Tel. Leb.)* “kahverengi”.

-n ~ -m: Çoğunlukla /-m/’leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

amtan (Alt. Tel.) ~ amtam (Tel. W.) “tat, lezzet”, *amtandū (Alt.) ~ amtamdū (Tel. W.)* “tatlı”, *ḳocoẏm (Leb.) ~ ḳoťoẏn (Alt.)* “tüccar”, *pozon (Tel.) ~ pozom (Tel.)* “alacakaranlık”, *çülḥön (Alt.) ~ çölḥöm (Tel.)* “eğrelti otu”.

3.3.2.4. Damak ve/veya Gırtlak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

3.3.2.4.1. Kelime Başında Damak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

y- ~ ď-: Eski Türkçe döneminin kelime başı /y-/ sesi OSTN’deki Altay lehçesine ait kelimelerde büyük oranda korunmuştur. Teleüt ağzında ise /ď-/ sesine dönüşmüştür. Teleüt ağzında yaygın olarak hem /y-/’li hem de /ď-/’li şekillerin bir arada kullanıldığı görülmüştür. Bu durum, Teleüt ağzını diğer ağızlardan ayıran en önemli özelliktir.

yabaġa (Alt. Tel.) ~ ď’abaġa (Tel.) “iki yaşında tay”, *yajar- (Alt. Tel. Leb.) ~ ď’ajar- (Tel.)* “yeşermek”, *yaḷḳın (Tel.) ~ ď’aḷḳın (Tel.)* “yıldırım”, *yarġıḷa- (Alt. Leb.) ~ ď’arġıḷa- (Tel.)* “yargılamak”, *yımjaḳ (Alt.) ~ ď’ımjaḳ (Tel.)* “yumşak”, *yoḷdo (Alt. Tel. Leb.)- ~ ď’oḷdo- (Tel.)* “yola koymak, belli bir yol oluşturmak”, *yüḥürüş- (Alt.) ~ ď’üḥürüş- (Tel.)* “birlikte koşmak, koşuşmak”.

y- ~ ń-: Tuba ağzında, içinde geniz ünsüzü (/m/, /n/, /ŋ/) olan kelimelerde, kelime başı /y- / sesi genizsileşerek /ń-/ sesine dönüşmüştür. Örnekleri çok yaygın olan bu nöbetleşme Tuba ağzını diğer ağızlardan ayıran en önemli özelliktir.

yama- (Alt. Tel.) ~ ńama- (Tub.) “yama dikmek”, *yaman (Alt. Tel.) ~ ńaman (Tub.)* “kötü”, *yamandıḳ (Alt. Tel.) ~ ńamannıḳ (Tub.)* “kötülük”, *yamanda- (Alt. Tel.) ~ ńamanna- (Tub.)* “kötülemek”, *yaŋda- (Alt. Tel.) ~ ńaŋda- (Tub.)* “inanmak”, *yaŋısḳan (Alt. Tel.) ~ ńaŋısḳan (Tub.)* “yapayalnız”, *yemir- (Alt. Tel.) ~ ńemir- (Tub.)* “kırmak, dağıtmak”, *yımjaḳ (Alt.) ~ ńımjaḳ (Tub.)* “yumşak”, yüŋdö- ~ ńüŋne- (Tub.) “yünle kaplamak”.

3.3.2.4.2. Kelime İçinde Damak ve/veya Gırtlak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-g- ~ -ḫ-: OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde kelime içi /-g-/ sesi büyük oranda /-ḫ-/ sesine dönüşmüştür. Bazı örneklerde dönüşmediği tespit edilmiştir. /-g-/'li şekiller Kuzey Altay ağızlarında, /-ḫ-/'li şekiller ise Güney Altay ağızlarında yaygındır.

çigen (Alt.) ~ çeḫēn (Alt. Tel. Leb.) "kımız", *emegen (Kumd.) ~ emeḫen (Tel.)* "karı, eş", *ilgeri (Tel.)* "eskiden, önceden" ~ *ilḫeri (Tel.)* "en iyi, mükemmel", *kicigeş (Leb.) ~ kiçiḫeş (Tel.)* "çok küçük", *mergen (Leb.) ~ merḫen (Tel.)* "atıcı", *pelḫi (Tel. Kumd.) ~ pilgi (Kumd.)* "işaret, nişan", *tügen- (Tel.) ~ tüḫön- (Alt.)* "bitmek", *üẏgen (Kumd.) ~ üḫen (Tel.)* "dizgin, gem", *üẏgende- (Kumd.) ~ üḫende- (Tel.)* "dizginlemek, gem takmak", *çoẏġon (Tel. Alt.) ~ çöẏḫön (Tel.)* "çaydanlık", *çımġır- (Tel.) ~ çimḫir- (Tel.)* "burnu temizlemek".

-g- ~ -ŋ-: /-g-/'leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

eger (Kumd. W.) ~ eŋer (Tel.) "av köpeği", *tügeẏ (Leb.) ~ tüŋeẏ (Tel.)* "eşit, denk, benzer, çift".

-ġ- ~ -ŋ-: /-ŋ/'leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

aġaç (Alt. Tel. Leb.) ~ aŋaş (Tölös) "ağaç", *ḳaraġat (Tel. Leb.) ~ ḳaraŋat (Alt.)* "siyah frenk üzümü", *ḳaraġaẏ (Tel. Leb.) ~ ḳaraŋaẏ (Alt.)* "çam ağacı, köknar", *saġısḳan (Leb.) ~ saŋısḳan (Alt. Tel.)* "saksağan".

Aşağıdaki örnekte nöbetleşme yönü tespit edilememiştir.

ḳadaġı (Leb.) ~ ḳadaŋı (Alt.) ~ ḳattaŋı (Tel.) "çıban, irinli yara"

-ġ- ~ -ẏ-: /-ẏ/'leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

ıġḷa- (Tub.) ~ ıẏḷa- (Tel.) "ağlamak".

-ḳ- ~ -ġ-: OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde ötümsüz ünsüzler, iki ünlü arasında ve ötümlü ünsüzlerden sonra sistemli bir şekilde ötümlüleşmiştir. Ancak bazı kelimelerin hem ötümlü hem de ötümsüz şekillerinin bir arada kullanıldığı görülmüştür. İki şekilli olan bu kelimelerin genel olarak ötümsüz olanları Güney Altay ağızlarında, ötümlü olanları ise Kuzey Altay ağızlarında tespit edilmiştir.

araḳı (Alt. Tel.) ~ araġa (Leb.) “sütten yapılmış votka”, *çoḳı- (Alt.) ~ çoġı- (Leb.)* “gagalamak”, *çōḳur (Alt.) ~ çoġur (Tel.)* “düdük”, *çuḳuḷ (Tel. Leb.) ~ çuġuḷ I (Tel. Alt.)* “öfke”, *çuḳuḷda- (Tel.) ~ çuġuḷda- (Alt. Tel.)* “sinirlenmek”, *maḷġıḷ (Tel.) ~ maḷḳıḷ (Tel.)* “şeffaf, aydın”, *saḷḳın (Alt. Tel.) ~ saḷġın (Leb.)* “soğuk, sert rüzgâr", *uẏḳu (Tel. Alt.) ~ uẏġu (Leb.)* “uyku”, *arḳa I (Alt. Tel.) ~ arġa I* “sırt, arka”, *aẏḳır- (Tel.) ~ aẏġır- II (Kumd. W.)* “av zamanı bağırmak”, *paḷḳaş (Tel. Kumd.) ~ paḷġaş (Alt. Leb.)* “balçık, çamur”, *paḷḳaşta- (Tel. Kumd.) ~ paḷġaştta-* (Alt. Leb.) “kirletmek”.

-k- ~ -ḫ-: Kelime içi /-k-/ sesinin öncelikle ötümlüleşerek /-g-/’ye dönüştüğü ve ardından da sızıcılaşarak /-ḫ-/ olduğu düşünülmektedir. Bazı kelimelerde ilk şekil ve son şeklin bir arada (sekir->segir->seḫir-) kullanıldığı görülmüştür.

çimki- ~ çimḫi- (Tel.) “iğdiş etmek, enemek, hadım etmek”, *sekir- (Alt. Tel. Leb.) ~ seḫer-* (Tel.) “sıçramak, zıplamak”, *sekirt- (Alt. Tel. Leb.) ~ seḫert- (Tel.)* “sıçratmak, zıplatmak”.

-k- ~ -ŋ-: Sadece iki kelimede tespit edilmiş /-ŋ-/’leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

kükürt (Alt.) ~ küŋürt (Leb.) “gök gürültüsü”, *armaḳçı (Alt. Tel.) ~ arbaŋcı (Leb.)* “at kılından yapılmış ip”.

3.3.2.4.3. Kelime Sonunda Damak Ünsüzleri Arasında Nöbetleşmeler

-ğ ~ -k: Sadece iki örneği tespit edilmiş /-ğ-/’leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

eneğ (Tub.) ~ enek (Leb.) “kapı sövesi, pervaz”, *kiciğ (Leb.) ~ kiçik (Tel.)* “küçük, az”.

-ğ ~ -ŋ: /-ğ/’leşme yönünde tek örneği tespit edilen bir nöbetleşmedir.

toğ- (Leb.) ~ toŋ- (Alt. Tel.) “donmak”.

-k ~ -ŋ: /-ŋ/’leşme yönünde bir nöbetleşmedir.

kersek (Tub.) ~ kerseŋ (Tel.) “göğüs kemiği”, *tuspaḳ (Tub.) ~ tuspaŋ (Leb.)* “çorap bağı”.

3.3.2.5. Ünsüzlerin Sıfırla Nöbetleşmesi

6.1.2.5.1. Kelime İçinde Ünsüzlerin Sıfırla Nöbetleşmesi

Kelime içinde ünsüzlerin sıfırla nöbetleşmesi genellikle düşme yönündedir.

-ç- ~ **-Ø-:** *ḳançıḳ- (Tel.) ~ ḳanıḳ (Tel. Alt. Leb.)* "Sinirlenmek, öfkeden kudurmak, intikam ateşiyle yanmak, küplere binmek".

-d- ~ -Ø-: *emdi (Alt. Tel. Leb.) ~ emi (Leb.)* "şimdi".

-ġ- ~ -Ø-: *çıçırġana (Tel.) ~ çıçırana (Tel.)* "yabani iğde", *çımġır- (Tel.) ~ çımır- (Kumd.)* "burnunu temizlemek" , *çımġırıḳ (Tel.) ~ çımırıḳ (Kumd.)* "sümük" , *ḳaptırġa (Alt.) ~ ḳaptıra (Tel.)* "silah için gereken her şeyi saklamaya yarayan eşya", *çubaḷġı (Kumd.) ~ çıbalı (Leb. Tub.)* "karınca", *ḳaŋġı (Tel.) ~ ḳaŋı (Tel.)* "kaygısız, sorumsuz insan", *yaḷġa- (Tub. Alt.) ~ yaḷa- (Alt. Tel. Leb.)* "yalamak".

-ḫ- ~ -Ø-: *çimḫir- (Tel.) ~ çimir- (Tel.)* "burnunu temizlemek", *çimḫirʁk (Tel.) ~ çimirik (Tel.)* "sümük", *ele- I (Leb.) ~ ilḫe- (Alt.)* "elemek", *elek I (Leb.) ~ ilḫek (Alt.)* "elek".

-k- ~ -Ø-: *çüçkür- (Tel.) ~ çüçür- (Alt.)* "hapşırmak".

-ḷ- ~ Ø-: Bu nöbetleşmenin olduğu kelimenin Rusçadan (<*кармазин "karmazin")* alındığı düşünülmektedir (Räsänen, 1969: 266). Dolayısıyla türeme yönünde bir nöbetleşme olduğu söylenebilir.

ḳırbaḷyın (Tel.) ~ ḳırbalcın (Leb.) ~ ḳırbayın (Alt.) "yünlü kumaş".

-n- ~ -Ø-: *aḷtınġı (Tel.) ~ aḷdıġı (Alt.)* "alttaki, alt"

-p- ~ -Ø-: *Ḳoḳur "şaka, espri"* kelimesi ve bu kelimeden türetilen kelimelerde tespit edilen türeme yönünde bir nöbetleşmedir. Çünkü *kokur* kelimesinin kökeninin Moğolca *ḳokir "geveze, şakacı"* olduğu düşünülmektedir (Räsänen, 1969:276). /-p-/'li şekiller Kuzey Altay ağızlarında tespit edilmiştir.

ḳoḳpır (Tub. Leb.) ~ ḳoḳur (Alt. Tel.) "şaka, espri", *ḳoḳpırcı (Leb.) ~ ḳoḳurçı (Tel.)* "şakacı", *ḳoḳpırḷa- (Tub.) ~ ḳoḳurḷa- (Alt. Tel.)* "şaka, espri yapmak", *ḳoḳpırlığ (Tub. Leb.) ~ ḳoḳurlū (Alt. Tel.)* "şakacı".

-r- ~ -Ø-: *ḳomırsḳa (Kumd.) ~ ḳumusḳa (Tölös)* "karınca".

-t- ~ -Ø-: *emtirik (Tel.) ~ emirik (Tel. W.)* "zarar görmüş, yamulmuş, ezilmiş kap kacak", *unutçāḳ (Tel.) ~ unuçāḳ (Tel.)* "unutkan".

ẏ- ~ -Ø-: *çeẏne (Tel. Kumd.) ~ çene (Kumd. Leb.)* "şakayık kökü", *körülbeẏçi (Tel.) ~ körülbeçi (Alt.)* "kıskanç", *tüẏme- (Tel. W.) ~ tüme- (Tel.)* "tedirgin olmak, endişeli olmak, isyan etmek", *üẏgen (Kumd.) ~ üḥen (Tel.)* "dizgin, gem", *üẏgende- (Kumd.) ~ üḥende-* (Tel.) "dizginlemek, gem takmak".

3.3.2.5.2. Kelime Sonunda Ünsüzlerin Sıfırla Nöbetleşmesi

-k ~ -Ø: Türeme yönünde bir nöbetleşmedir.

eşkĭk (Alt. Tel.) ~ eşkĭ (Leb. Kumd.) "kürek".

-m ~ -Ø: Türeme yönünde bir nöbetleşmedir.

çoḳçom (Tel.) ~ çokço (Alt.) "yığın".

-n ~ -Ø: Düşme yönünde bir nöbetleşmedir.

çaġan (Alt. Tel. Leb.) ~ çaġa (Tel.) "aralık ayının başındaki bayram"

-ẏ ~ -Ø: Düşme yönünde bir nöbetleşmedir.

çoçoġoẏ (Tel.) ~ çoçoġı (Alt.) "kozalak", *ḳaḳḳaẏ (Alt. Tel.) ~ ḳaḳḳa (Tel.)* "yaban domuzu", *abaġaẏ (Alt. Leb. Kumd.) ~ abaġa (Tel.)* "babanın kardeşi, amca"

3.3.2.6. Hecelerin Sıfırla Nöbetleşmesi

6.1.2.6.1. Kelime İçinde Hecelerin Sıfırla Nöbetleşmesi

Kelime içinde birbirinin benzeri heceler arka arkaya gelince biri düşmüştür.

-ın- ~ -Ø-: *aḷtonınçı (Tel.) ~ aḷtonçı (Tel.)* "altmışıncı"

-ri- ~ -Ø-: *emtirik (Tel.) ~ emtik (Tel.)* "zarar görmüş, yamulmuş, ezilmiş kap kacak".

3.3.2.7. Diğer Nöbetleşmeler

3.3.2.7.1. Kelime İçinde Diğer Nöbetleşmeler

-b- ~ -d-: *çarbaḳ (Tel.) ~ çardaḳ (Tel)* "kabarık, şişkin", *çarbaẏ- (Tel.) ~ çardaẏ- (Tel.)* "kabarmak, çıkmak (göbek)".

-ḷ- ~ -m-: *çıḷbır (Alt. Tel. Leb.) ~ çumbur* (Tel) "yular".

-n- ~ -p-: *sıyanda- (Tel.) ~ sīyapta- (Alt. Tel.)* "zarara uğramak".

-n- ~ -ẏ-: *künkenek (Tel.) ~ küẏkenek (Tel.)* "bir kuş adı (Lat. *ofis tarda*)".

-y- ~ -c-: Kelime içinde /-y-/lerin /-c-/'leşmesi çok yaygın değildir. Bazı /-y/'li kelimelerin, Lebed ağzında /-c-/'leştiği görülmüştür.

ayıḳ (Tel.) ~ acıḳ II (Leb.) “dikkat”, *ayıḳta- (Alt. Tel.) ~ acıḳta- (Leb.)* “dikkatli olmak, gözlemlemek”, *ḳırbaḷyın (Tel.) ~ ḳırbaḷcın (Leb.)* “yünlü kumaş”, *ḳunayın (Leb.) ~ ḳunacın (Leb.)* “üç yaşında genç at”.

-y- ~ -d-: *eryine (Tel. W.) ~ erdine (Tel.)* “mücevher”

-y- ~ -t’-: *ḳanyıġa (Alt.) ~ ḳant’ıġa (Tel.)* “eyerin arkasına bir şeyler bağlayabilmek için konulan küçük kemerler”.

-y- ~ -z-: *ḳayıŋ (Tel.) ~ ḳazıŋ (Leb.)* “kayın ağacı”.

3.3.2.7.3. Kelime Sonunda Diğer Nöbetleşmeler

-l ~ -m: *açḳıḷ (Tel. Kumd.) ~ açḳım (Leb.) “*ekşi”.

-n ~ -p: *sīyan (Tel.) ~ sīyap (Alt. Tel.)* “kayıp, ziyan”.

3.3.2.8. Tek Ünsüz-İkiz Ünsüz Nöbetleşmesi

Altay lehçesinin genel fonetik özelliklerine göre iki ünlü arasında kalan süreksiz ötümsüz ünsüzler ya ötümlüleşir ya da ikizleşir (Menges, 2009: 380). OSTN’deki Altay ağızlarında bir kelimenin hem ötümlü hem de ikizleşmiş şekilleri tespit edilmiştir.

-d- ~ -tt-: *ḳadaŋı (Alt.) ~ ḳadaġı (Leb.) ~ ḳattaŋı (Tel.)* “çıban, irinli yara”, *odus (Alt. Tel. Leb.) ~ ottıs (Tel.)* “otuz”, *oduzŭnçı (Tel.) ~ ottızınçı (Tel.)* “otuzuncu”, *oẏdo (Leb.) ~ oẏtto (Alt. Tel.)* “arkaya, geriye, yine”.

-ġ- ~ -ḳḳ-: *çıġar- (Alt. Tel.) ~ çıḳḳar- (Tel.)* “çıkarmak”, *çıġış (Alt. Tel.) ~ çıḳḳış (Tel.)* “çıkış, çıkma, son”, *ḳaẏġa- (Leb.) ~ ḳaẏḳḳa- (Tel. Alt.)* “şaşırmak, şaşkın şaşkın bakmak”, *ḳaẏġaḷ (Leb.) ~ ḳaẏḳḳaḷ* “şaşırtıcı, hayret verici, harika”, *ḳaẏġaḷdıġ (Leb.) ~ ḳaẏḳḳaḷdū* (Alt. Tel.) “şaşırtıcı, ilginç”, *ḳaẏġat- (Leb.) ~ ḳaẏḳḳat (Alt. Tel.)* “şaşırtmak”, *soġır (Alt. Tel. Leb.) ~ soḳḳor (Alt. Tel.*) “kör”, *yaġa (Leb.) ~ yaḳḳa (Alt.)* “Yaka, kıyı, kenar”.

-ḳ- ~ -ḳḳ-: *çaḳı ~ çaḳḳı (Tel.)* “atların bağlandığı direk”, *çaḳırım (Tel.) ~ çaḳḳırım (Tel.)* “verst, uzunluk ölçüsü”, *çoḳı- (Alt.) ~ çoḳḳı- (Alt. Tel.)* “gagalamak”, *çoḳur (Alt.) ~ çoḳḳır (Alt. Tel.)* “rengârenk, alacalı”, *çoḳurḷa- (Tel.) ~ çoḳḳırḷa- (Alt. Tel.)* “rengârenk yapmak”, *çoḳoḷ (Alt.) ~ çoḳḳoḷ (Alt. Tel.)* “kekeme”, *çoḳoḷdon- (Alt.) ~ çoḳḳoḷdon- (Alt. Tel.)* “kekelemek”, *ḳoḳur (Alt. Tel.) ~ ḳoḳḳır (Tel. Kumd.)* “şaka, espiri”, *ḳoḳurçı (Tel.) ~ ḳoḳḳırçı (Tel. Kumd.)* “şakacı”, *maḳa I (Tel.) ~ maḳḳa*

I (Tel.) "tek, sadece", *uẏḳu (Tel. Alt.) ~ uẏḳḳu (Tel. Alt.)* "uyku", *yaẏḳa- (Alt. Leb.) ~ yaẏḳḳa- (Tel. Alt.)* "silkelemek, sallamak".

-t- ~ -tt-: *çıtī- (Tel.) ~ çıttī- (Tel.)* "kapris yapmak (mızmızlanmak)", *paẏtaḷ (Alt. Tel.) ~ paẏttaḷ (Tel. Alt.)* "üç yaşındaki kısrak".

3.3.2.9. Göçüşme (Yer Değiştirme, Metatez)

3.3.2.9.1. Yakın Göçüşme

-çḳ- ~ -ḳç-: *ıçḳın- (Tel.) ~ ıḳçın- (Alt. Tel.)* "bırakmak, elden çıkarmak, yere düşmek", *ıçḳır- (Tel.) ~ ıḳçır- (Alt. Tel.)* "uçkur", *ıçḳa- (Tel.) ~ ıḳça- (Alt.)* "gerilmek, gerginleşmek", *poçḳo (Tel.) ~ poḳço (Tel. Alt.)* "bavul, valiz".

-ğḷ ~ -ḷğ-: *çuğḷa- (Leb.) ~ çuḷġa- (Tel.)* "sarmak"

-ḳs- ~ -sḳ-: *ıḳsı- (Alt. Tel.) ~ ısḳı- (Tel.)* "hıçkırmak", *sıḳsı- (Tel.) ~ sısḳı- (Tel.)* "delikleri tıkayarak kapatmak", *yeksĭn- (Alt. Tel.) ~ yeskin- (Alt. Leb.)* "bir şeyden nefret etmek, tiksinmek"

-pk- ~ kp-: *çapḳı (Tel. Alt.) ~ çaḳpı (Leb. Tel.)* "tuzak, orak", *ḳapḳaḳ (Tel.) ~ ḳaḳpaḳ (Alt. Tel. Leb.)* "kapak", *opḳor (Tel.) ~ oḳpor (Alt.)* "bataklık", *öpkö (Tel.) ~ ökpö (Alt. Leb.)* "akciğer, öfke", *papḳır (Tel.) ~ paḳpır (Alt. Leb.)* "içki mahmurluğu", *tepkiş (Tel. Kumd.) ~ tekpiç (Leb.) ~ tekpiş (Alt.)* "merdiven".

3.3.2.9.2. Uzak Göçüşme

-r-ḷ ~ -ḷ-r: *tartaḷ (Leb.) ~ taḷtar (Tel.)* "Bıldırcın kılavuzu (kuş ismi)".

3.4. OSTN'DEKİ ALTAY LEHÇESİ AĞIZLARI İLE ÇAĞDAŞ ALTAY LEHÇESİ AĞIZLARI ARASINDAKİ SES FARKLILIKLARI

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerin derlenme zamanıyla bu çalışmada taranan Çağdaş Altay lehçesi sözlüklerinin hazırlandığı zaman arasında ortalama yüz-yüz elli yıllık bir süre vardır. Bu zaman dilimi bir ses değişikliğinin tamamen gerçekleşmesi için yeterli bir süre değildir. Ancak eş zamanlı bir yöntemle inceleyecek kadar kısa bir zaman da değildir. Bu sebeple bu bölümdeki ses olayları değişim ya da nöbetleşme değil ses farklılığı olarak adlandırılmıştır.

3.4.1. Ünlülerle İlgili Ses Farklılıkları

3.4.1.1. Kalın-Ünlülerin İncelmesi

3.4.1.1.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Kalın Ünlülerin İncelmesi

3.4.1.1.1.1. Kelime Başında Kalın Ünlülerin İncelmesi

u->ü-: OSTN'deki Altay lehçesi ağızlarında, /u-/ ünlüsüyle başlayan ve ikinci sesi /-y-/, /-ẏ-/ olan bazı kelimelerin, Çağdaş Teleüt ağzında incelerek /ü-/ ünlüsüne dönüştüğü tespit edilmiştir.

uẏ (Alt. Tub.)>üy "inek" (TAS, 128), *uya (Alt. Tel. Leb.)>üya* "yuva" (TAS, 128), *uyaḷ- (Alt. Leb.)>üyal-* "utanmak" (TAS, 128), *uyaḷan- (Tel. Leb.)>üyalan-* "yuva yapmak" (TAS, 128), *uyaḷçāḳ (Alt.)>üyalçak* "utangaç, çekingen" (TAS, 128), *uyaḷt- (Tel. Alt. Leb.)>üyalt-* "utandırmak, mahcup etmek, rezil etmek" (TAS, 128), *uyat (Alt. Tel. Leb.)>üyat* "utanç, rezalet" (TAS, 128), *uyattū (Alt. Tel.)>üyattu* "rezilce, utandırıcı" (TAS, 128), *uẏma- (Alt. Tel. Leb.)>üyma-* "bulaştırmak, pisletmek" (TAS, 128).

3.4.1.1.1.2. Kelime İçinde Kalın Ünlülerin İncelmesi

-u->-ü-: İki örneği tespit edilen bu değişimin /-l-/ ve /-y-/ seslerinin inceltici etkisiyle oluştuğu düşünülmektedir.

ḳuḷıḳ (Tel. Alt.)>külük "1. pehlivan, 2. Usta, 3. becerikli, çevik" (ATS, 128), *suyuḳ (Alt. Tel.)>süyük I* "sıvı" (TAS, 103).

-o->-ö-: Bu incelme olayında /ç/ ve /y/ ünsüzlerinin etkisinden söz edilebilir.

çom- (Alt. Tel. Leb.)>çöm- ~ çöŋ- "1. dalmak. 2. (sıvıya) daldırmak" (ATS, 77), *çomdır- (Alt. Tel. Leb.)>çömdir- ~ çöŋdir-* "1. dalmak. 2. daldırmak" (ATS, 77), *çōŋ (Tel. W.)>çöŋ* "derin" (ATS, 77), *çoẏ (Tel.)>çöy "çelik"* (TAS, 18), *çoẏġon (Alt. Tel.)>çöygön* "çaydanlık" (ATS, 77).

3.4.1.1.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Kalın Ünlülerin İncelmesi

3.4.1.1.2.1. Kelime İçinde Kalın Ünlülerin İncelmesi

-ı->-i-: /ç/, /r/ ve /y/ ünsüzlerin etkisiyle oluşan bir incelme olduğu düşünülmektedir.

çın (Alt. Tel. Leb.)>çin "doğru" (DÇT, 165), *çımırıḳ (Kumd.)>çimirik* "sümük" (DLTÇ, 222), *ḳırbı (Leb.)>kirbi* "sülük" (DK, 223), *yış (Alt. Leb. Tub.)>d'iş ~ t'ış ~ çış* "orman" (DK, 213, 261) ~ *d'iş ~ d'ış* "orman" (DÇT, 116, 118).

-u->-ü-: İki örneği tespit edilen bu değişimde /j/, /l/ ve /y/ ünsüzlerinin inceltici etkisinden söz edilebilir.

ḳujuḷ (Kumd.)>küjil "köstebek" (DK, 228), *pūdaẏ (Alt. Tel. Leb.)>buday~pugday~pūday~pügdey~pṻgdey* "buğday" (DLTÇ, 143, 190).

3.4.1.2. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

3.4.1.2.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

3.4.1.2.1.1. Kelime İçinde Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

-ı->-u-: İlerleyici ünlü benzeşmelerinin ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşan bir yuvarlaklaşmadır.

çoḷış- (Tel.)>çoluş- "eğilmek" (ATS, 76), *ḳojıḳ (Tel.)>kojuk* "ek" (ATS, 114), *ḳojıḷ- (Tel. Leb. Alt.)>kojul-* "birleşmek, eklenmek" (ATS, 114), *ḳomıdaḷ (Tel.)>komudal* "memnuniyetsizlik, şikâyet" (ATS, 116), *ḳomırġaẏ (Tel. Alt.)>komurgay* "düdük, kaval" (ATS, 116), *poḷış- (Alt. Tel. Leb.)>poluş-* "yardımlaşmak, yardım etmek" (TAS, 88), *soġım (Tel.)>sogum* "kesim için hazırlanan at" (TAS, 100), *sōḷın (Tel. Alt. Leb.)>solun* "1. garip, şaşırtıcı, duyulmamış, 2. yabancı, bilinmeyen" (ATS, 156), *soḷış- (Alt.)>soluş-* "değiştirmek" (ATS, 156).

3.4.1.2.1.2. Kelime Sonunda Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

-e>-ö: Dudak uyumu sebebiyle oluşan bir yuvarlaklaşmadır. Bu yuvarlaklaşmanın tek örneğinin tespit edilmiş olması, OSTN'deki Güney Altay lehçesi ağızları ile Çağdaş Altay lehçesinin güney ağızları arasında, /-e-/ ünlüsünün, /-e-/ veya /-ö-/'den sonra yuvarlaklaşması açısından çok fark olmadığını göstermektedir.

köŋdöyle- (Alt. Tel. Leb.)>köŋdöylö- “Boşaltmak, (ağaç için) için boşaltmak” (ATS, 121)

-ı>-u: Dudak uyumuna bağlı olarak ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşmuş bir değişimdir. Tek örneği tespit edilmiştir.

sorbı (Alt. Tel. Leb.)>sorbu “yara izi” (ATS, 157).

3.4.1.2.2. Kuzey Altay Lehçesi Ağızlarında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

3.4.1.2.2.1. Kelime Başında Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

a->o-: Kelime başındaki /a-/ sesi, dudak ünsüzü /-p-/’nin etkisiyle yuvarlaklaşmıştır. Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

apsaḳ (Tel. Alt. Leb.) > opsak “titrek kavak” (DLTÇ, 181).

e->ö-: Tek örneği tespit edilen bu yuvarlaklaşmanın geniz sesi /-ŋ-/’nin etkisiyle olduğu düşünülmektedir.

eŋeẏ- (Leb.) >öŋöy- “eğilmek” (DÇT, 142).

3.4.1.2.2.2. Kelime İçinde Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

-a->-o-: Genellikle ilk hece dışında görülen bu yuvarlaklaşma dudak uyumuna bağlı olarak ilerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşmuştur.

oçar- (Leb. Tub.)>oçar-~oçor-~oşor- “yerleşmek, oturmak” (DLTÇ, 182) ~ oçor- ~ oşar- ~ “oturmak” (DK, 237), *oçart- (Leb. Tub.) ~ oşot-* “oturtmak, yere koymak, bırakmak” (DLTÇ, 182), *ocak (Leb.) ~ oçok* “sacayağı” (DK, 237), *oḳşanış- (Leb.) ~ okçonış- ~ opçonış-* “öpüşmek” (DÇT, 139, 140), *oyan- (Leb.) ~ oygon- ~ oyon-* “uyanmak” (DÇT, 139).

-e->-ö-: Dudak uyumu ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle oluşmuş bir yuvarlaklaşmadır.

eŋeẏ- (Leb.) >öŋöy- “eğilmek” (DÇT, 142), *kemege (Tel. Alt. Leb.) >kebe ~ gebe~köbö~köbögö* “ocak, fırın” (DK, 221, 225).

-ı->-u-: Tek örneği tespit edilen bu yuvarlaklaşmada dudak ünsüzü /-b-/’nin etkisi vardır.

çıbaḷı (Leb. Tub.)> çubala~çuvala~çıbalı~çımalı “karınca” “DLTÇ, 222).

3.4.1.3. Geniş Ünlülerin Daralması

3.4.1.3.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Geniş Ünlülerin Daralması

3.4.1.3.1.1. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması

e->i-: Tek örneği tespit edilen bu daralmada ya tarihî dönemlerdeki *ikkiz* şekli devam etmiş ya da gerileyici ünlü benzeşmesi oluşmuştur.

eḥis (Alt. Tel.)>igis “ikiz” (TAS, 41).

3.4.1.3.1.2. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması

-a->-ı-: İlerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan bir daralmadır.

ılġaẏ (Tel.)>ılgıy “salt, sırf, sadece” (TAS, 39), *ḳızılzıban (Leb.)>kızılzıbın ~ kızıltım* “kırmızımsı” (DLTÇ, 173).

Aşağıdaki örnekteki daralmanın /-r/ ünsüzünün etkisiyle oluştuğu düşünülmektedir.

aŋar I (Alt.) > aŋır “bir kuş adı” (ATS, 26).

-e->-i-: Bu daralmalarda /ç/, /r/ ve /z/ ünsüzlerinin etkisinin olduğu düşünülmektedir.

çeberek (Tel. Kumd.)>çibrek “paçavra” (TAS, 36), *eŋer I (Tel.)>eŋir* “akşam” (ATS, 83), *eremji- (Tel.)>erimji-* “alışmak, öğrenmek” (ATS, 84), *ezer- (Alt.)>ezir-* “1. sarhoş olmak, 2. *mec.* saçmalamak” (ATS, 86).

-ö->-ü-: Tek örneği tespit edilen bu daralma gerileyici ünlü benzeşmesiyle oluşmuştur.

köskü (Tel.)>küskü “ayna” (TAS, 70).

3.4.1.3.1.3. Kelime Sonunda Geniş Ünlülerin Daralması

-e>-i: Son seste tespit edilen bu daralmaların /r/ ve /n/ ünsüzlerinin etkisiyle oluştuğu düşünülmektedir.

çinmere (Alt.)> çiŋmeri “kadınların üst giysisini süslemek için kullanılan kurdele” (ATS, 75), *eleŋe (Alt. Tel.)>eleni* “kapı kenarı” (ATS, 81).

3.4.1.3.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Geniş Ünlülerin Daralması

3.4.1.3.2.1. Kelime İçinde Geniş Ünlülerin Daralması

-a->-ı-: Bu farklılık; /ç/, /d’/, /r/ ve /y/ ünsüzlerinin daraltıcı etkisiyle açıklanabilir.

ȧgaç (Alt. Tel. Leb.)> agıç “ağaç” (DÇT, 97), *anmar (Leb.)>albır* “ambar” (DLTÇ, 138), *ayas (Alt. Tel. Leb.)> ayıs* “aydınlık, açık, bulutsuz hava” (DLTÇ, 136), *yaḷaŋaş (Alt.)>çılaŋaş~çılaŋmaş* “çıplak, yalın” (DK, 271*)* ~ *ďılaŋaş* “çıplak” (DÇT, 118).

3.4.1.4. Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması)

3.4.1.4.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması)

OSTN’deki Altay lehçesinin güney ağızlarında görülen ikincil uzun ünlüler veya kaynağı tespit edilemeyen diğer uzun ünlülerin Çağdaş Altay ağızlarında kısalarak normal süreli ünlülere dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu kısalmalar, OSTN’deki Güney Altay lehçesi ağızları ile Çağdaş Altay lehçesi ağızları arasında görülen önemli farklılıklardandır.

3.4.1.4.1.1. Kelime Başında Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması)

ṻ->ü-: OSTN’deki *ṻren-* fiili ve bu fiil ile aynı kökten gelen kelimelerin ön sesinin Çağdaş Güney Altay lehçesi ağızlarında kısaldığı tespit edilmiştir.

ūredṻ (Tel.)>üredü “1. Öğretme, 2. alışkanlık” (ATS, 198), *ūren- (Tel. Tub.)>üren-* “öğrenmek” (TAS, 127), *ūrenčık (Tel.)>ürençik* “öğrenci” (ATS, 198).

3.4.1.4.1.2. Kelime İçinde Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması)

-ā->-a-: *adāndaş- (Leb. Tel.)> adaŋdaş-* “taklit etmek, yansılamak, öykünmek” (TAS, 2), *pāçım (Tel. W.)>baçım* “hızlı, çabuk” (ATS, 33), *tām (Tel. Leb.)>tam* “lezzet, tat” (ATS, 167), *tarınçāḳ (Alt. Tel.)>tarınçak* “gücenmeye meyilli” (ATS, 169), *unāçı (Tel. Alt.)>unaçı* “arabacı” (ATS, 194), *uruşçān (Tel. Kumd.)>uruşçaŋ* “kavgacı, savaşçı” (ATS, 194*), uyaḷçāḳ (Alt.)>üyalçak* “utangaç, çekingen” (TAS, 128), *yārsı- (Tel. W.)>ďarsı-* “kötü kokmak, kötü kokmağa başlamak, kokmağa başlamak” (TAS, 24).

-ē->-e-: *şilēmir (Tel.)>şilemir* “*mit.* şeytan, kötü ruh” (ATS, 163), *tērḥen (Alt.)>tergen* “atlı araba” (ATS, 175), *tersēk (Alt.) >tersek ~ tersiyek* “köstebek” (ATS 175).

-ī->-i-: *kīle- (Tel. Leb.)>kile-* “endişelenmek, tedirgin olmak” (ATS, 112), *pīyan (Tel.)>biyan* “iyilik, merhamet” (ATS, 41), *pīyandū (Tel.)>biyindu* “iyi, merhametli, esirgeyen (Tanrı’nın sıfatı)” (ATS, 41), *pīyar (Tel.)>piyar* “berbat, pis, tiksindirici” (TAS, 88).

-ō->-o-: *ḳoḷbōş (Alt. Leb.)>kolboş* “birleştirme” (ATS, 115), *ḳōzo (Alt.)>kozo* “1. tef, çan, çıngırak, 2. *es.* tef, şaman kostümünün bir parçası” (ATS, 119), *oẏḷōḳ (Tel. W.)>oylok* “cesur, şiddetli” (ATS, 141), *sōḷın (Tel. Alt. Leb.)>solun* “1. garip, şaşırtıcı, duyulmamış, 2. yabancı, bilinmeyen” (ATS, 156).

-ū->-u-: *açūrḳan- (Tel.)>açurkan-* “1. hüzünlenmek, 2. kızmak, öfkelenmek” (ATS, 20), *adūçı (Tel.)>aduçı* “atıcı, nişancı, okçu” (ATS, 21), *aġūna (Tel. Alt.)>aguna* “keklik” (TAS, 3), *arūḷa- (Alt.)> arula-* “1. temizlemek, 2. hadım etmek” (ATS, 29), *azūḷaḳ (Tel. Kumd. Leb.)>azulak* “ az, biraz” (TAS, 10), *sūrı I (Tel.)>suru* “1. adres, 2. ilan, duyuru” (ARS, 108), *tūn (Alt. Tel. Leb.)>tun I* “henüz çocuk doğurmamış kadın” (ATS, 186).

-ӯ->-ü-: *ēlӯr (Alt.)>erӯl* “ayıklık, uyanıklık” (ATS, 85) ~ *erül* “ayık, sarhoşluğu geçmiş olan” (TAS, 38), *tölülӯ (Tel.)>tölülü* “borçlu, borcu olan” (ATS, 184).

3.4.1.4.1.3. Kelime Sonunda Uzun Ünlülerin Normal Süreli Ünlülere Dönüşmesi (Kısalması)

-ā>-a: *tā (Alt. Tel. Leb.)>ta I* “*edat* da” (ATS, 164)

-ū>-u: *adarū (Tel. Kumd.)>adaru* “arı, eşek arısı” (ATS, 21), *ajū (Tel.) >aju* “dağ geçidi” (ATS, 22, TAS, 3), *aġaştū (Alt., Tel.)>agaştu* “1. ormanlı, ormanla kaplı, 2. ormanlı, ormana ait” (TAS, 3), *aḷımdū (Alt. Tel.)>alımdu* “borçlu” (ATS, 24), *amanattū (Tel.)>amnattu* “borçlu, verecekli” (TAS, 5), *çaḳtū (Alt.)>çaktu* “güçlü, kuvvetli” (ATS, 69), *ḷaptū (Tel.)>laptu* “kesin, doğru” (ATS, 131), *saḷḳındū (Tel.)>salkındu* “rüzgârlı” (TAS, 94), *ḳumaḳsū (Tel.)>kumaksu* “kumlu, kumlu yer” (ATS, 124*), sarzū (Tel.)>sarzu* “1. süt suyu, 2. çöple karışmış, bahardaki kar suyu” (ATS, 150), *tumandū (Alt. Tel.) >tumandu* “dumanlı” (ATS, 186).

-ӯ>-ü: *ebelӯ (Tel.) >ebelü* “1. Yıkma, 2. alışkanlık” (ATS, 79), *ekkӯ (Alt. Tel.)>ekü* “ikisi, ikisi birlikte” (ATS, 81), *enelӯ (Alt. Tel.)>enelü* “analı” (ATS, 83), *ērlӯ (Alt. Tel.)>ērlü* “eyerli” (ATS, 80*), kemdӯ (Tel.) >kemdü* “kusurlu, noksanlı,

yanlış” (TAS, 53), *kijilū (Alt. Tel.)>kijilü* “evli” (ATS, 112), *pilū (Tel. Alt.)>bilü* “bileği taşı” (ATS, 41), *selbilū (Tel)>selbilü* “göz lekesi olan, göz lekeli” (TAS, 97), *temrū (Tel.)>temirü* “vücuttaki leke; temriye hastalığı,” (ATS, 174).

3.4.1.5. Ünlü Türemeleri

3.4.1.5.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünlü Türemeleri

3.4.1.5.1.1. Kelime İçinde Ünlü Türemeleri

Kelime içinde ünsüzlerden sonra /-ç-/ ve /-r-/ sesleriyle başlayan hecelerden önce Çağdaş Altay lehçesi ağızlarında /-ı-/ ve /-i-/ ünlüleri türemiştir.

-Ø->-ı-: *ď'aɬbraḳ (Tel.)>calbırak* “(bitki için) yaprak” (ATS, 50), *ḳonç (Alt. Tel.)>konıç* “ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru uzanan bölüm, konç” (ATS, 116), *azra- (Alt. Tel. Leb.) >azıra-* “1. beslemek, yedirmek, 2. yetiştirmek” (ATS, 32), *azrantı (Tel. Leb.)>azırantı* “yetiştirme, evlatlık” (ATS, 32).

-Ø->-i-: *kiltre- (Tel.)>kiltire-* “parlamak” (TAS, 58), *temrū (Tel.)>temirü* “vücuttaki leke; temriye hastalığı” (ATS, 174), *tizre- (Tel.)>tizire-* “çınlamak” (DÇT, 155).

3.4.1.5.1.2. Kelime Sonunda Ünlü Türemeleri

Kelime sonunda ünlü türemeleri kelime içi kadar yaygın değildir.

-Ø>-i: *eŋ- (Tel. Alt.)>eŋi-* “eğmek” (ATS, 83), *telç- (Tel. W.)>telçi-* “1. yürümek, ilk adımları atmak, 2. yoğrulmak” (ATS, 173).

-Ø>-ü: *pöl- (Alt. Tel. Leb.)>böl- ~bölü-* “bölmek” (ATS, 44).

3.4.1.5.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ünlü Türemeleri

3.4.1.5.2.1. Kelime Başında Ünlü Türemeleri

Ø->ö-: Sadece bir kelimede tespit edilmiştir.

nökör (Tel. Leb.)>önögör “arkadaş” (DÇT, 142).

3.4.1.5.2.2. Kelime İçinde Ünlü Türemeleri

-Ø->-ı-: Kelime içinde /-r-/ ünsüzünden önce görülen bir türemedir.

azra- (Alt. Tel. Leb.)>azıra- ~ asıra- “bakmak, geçindirmek, beslemek” (DÇT, 98, 104), *ḳısraḳ (Kumd.)>kızırak ~ kısırak* “kısrak” (DK, 229).

3.4.1.5.2.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemeleri

-Ø>-u: *pur- (Alt. Leb. Tel.)>buru-* “ters çevirmek, döndürmek” (DÇT, 110).

3.4.1.6. Ünlü Düşmeleri

3.4.1.6.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünlü Düşmeleri

Çağdaş Altay lehçesinin güney ağızlarında ünlü düşmeleri genellikle /-l-/, /-m-/, /-n-/ ve /-r-/ akıcı ünsüzlerinden önce veya sonra tespit edilmiştir.

3.4.1.6.1.1. Kelime İçinde Ünlü Düşmeleri

-a->-Ø-: *amanat (Tel.)>amnat* "borç" (TAS, 5), *amanattū (Tel.)>amnattu* "borçlu, verecekli" (TAS, 5); *araḳıçı (Alt. Tel.)> arkıçı* "ayyaş, alkolik" (ARS, 19).

-e->-Ø-: *çeberek (Tel. Kumd.)>çibrek* "paçavra" (TAS, 36), *küzele (Tel.)>küzle* "eskiden sürülmüş tarlanın altındaki toprak" (ATS, 131).

-ı->-Ø-: *arsıḷan (Alt. Tel.)> arslan* "Aslan" (ATS, 28), *ď'ımırıt (Tel.)>ď'ımırt* "kuş kirazı" (TAS, 29), *ḳaŋıḷa- (Tel.)>kaŋla-* "köpek çenilemek, ulumak" (TAS, 47), *tastayıt- (Alt. Tel. Leb.)>tastayt-* "şişirtmek" (ATS, 170), ḳırıs (Tel.)>kırs "cimri" (ATS, 109).

-i->-Ø-: *emire- (Tel.)>emre-* "hoşlanmak, sempati duymak" (TAS, 36), *emirek (Tel.)>emrek* "yumuşak kalpli, şefkatli" (TAS, 36), *kiziret- (Tel.)>kizret-* "bağırmak, çıkışmak" (TAS, 59).

-u->-Ø-: *ḳujuḷaḳ (Tel.)>kujlak* "bülbül" (TAS, 66).

-ü->-Ø-: *köjüne (Tel.)>köjnö* "ravent, karabuğdaygillerden otsu bir bitki" (TAS, 63), *kübüren- (Tel. Leb.)>kübren-* "mırıldanmak" (TAS, 68).

3.4.1.6.1.2. Kelime Sonunda Ünlü Düşmeleri

-ı>-Ø: *ḳırçaŋı (Alt. Leb. Tel.)>kırçaŋ* "(at için) uyuz" (ATS, 109), *tabacı (Leb.)>tapaç* "kızağın kayan kısmı" (DLTÇ, 201), *yıdı- (Alt. Tel. Leb.)>t'it-* "çürümek, kokuşmak" (DLTÇ, 215).

3.4.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Farklılıkları

3.4.2.1. Ötümlüleşme

3.4.2.1.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ötümlüleşme

3.4.2.1.1.1. Kelime Başında Ötümlüleşme

p->b-: Eski Türkçe dönemindeki kelime başı /b-/ sesi OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde hep /p-/'lidir. Bu kelime başı /p-/ sesi, Çağdaş Teleüt

ağzında ise /p-/'li olarak devam etmiştir. Çağdaş Asıl Altay ağzında ise sistemli bir şekilde /b-/'lidir.

Burada ötümlüleşme olayına şüpheyle yaklaşmak gerekir. Çağdaş Altay lehçesi yazı dili, Asıl Altay ağzı esas alınarak oluşturulmuştur. Asıl Altay ağzında görülen söz konusu p->b- değişimi, yazı dili oluşturulurken ağız özelliklerinden arındırılıp esas şekle uygun hâle getirme çabası olarak açıklanabilir.

pāçım (Tel. W.)>baçım "hızlı, çabuk" (ATS, 33), *paḳa (Alt. Tel. Leb.)>baka* "kurbağa" (ATS, 33), *paḷaḷū (Alt. Tel.)>balalu* "çocuklu" (ATS, 33), *paḷıḳta- (Alt. Tel. Leb.)>balıkta-* "balık avlamak" (ATS, 34), *par II (Tel. Alt.)>bar* "kaplan" (ATS, 34), *paştan- (Tel.)>baştan-* "1. yönelmek, 2. yüzünü dönmek" (ATS, 36), *patḳa II (Tel.)>batka* "kabarcık, sivilce" (ATS, 36), *pejeŋ̆nç̆ı̆ (Alt.)>bejeninçi* "ellinci" (ARS, 27), *pel I (Alt. Tel.)>bel* "1. sırt, bel. 2. dağ sırası" (ATS, 38), *pilū̄ (Tel. Alt.)>bilü* "bileği taşı" (ATS, 41).

3.4.2.1.1.2. Kelime İçinde Ötümlüleşme

Kelime içindeki ötümlüleşmeler yayın değildir. Sadece iki örneği tespit edilmiştir.

-k->-g-: *çike (Alt. Tel.)>çige* "dürüst, açık" (ATS, 75).

-s->-z-: *pūrsaḳ (Tel.)>būrzak* "merhametli" (ATS, 46).

3.4.2.1.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ötümlüleşme

3.4.2.1.2.1. Kelime Başında Ötümlüleşme

p->b-: Kelime başı /p-/ sesi Çağdaş Altay Kuzey ağızlarında hem /p-/'li hem de /b-/'li olarak karışık bir görünüm arz etmektedir.

par I (Tel. Alt. Leb.) >bar ~ par I "var, var olma" (DK, 205, 240*)* ~ *bar~var~par* "var, mevcut" (DÇT, 106, 111, 143), *paşta- (Alt. Tel. Leb.) >başta-* "1. Başlamak, 2. yol göstermek, önde gitmek, yönetmek, 3. otlatmak" (DÇT, 107), *pereske (Kumd.)>bereske* "yosun" (DK, 206), *paḷıḳ (Alt. Tel. Leb.) ~ balık* "balık" (DLTÇ, 142) ~ *balık* "balık" (DÇT, 106).

p->v-: OSTN'deki *bar, bar-, paý ve poḷ-* kelimelerinin Çağdaş Altay lehçesinin Kuzey ağızlarında /v-/'li şekilleri de tespit edilmiştir.

pay II (Alt. Tel. Leb.) >bay~vay ~ pay "zengin" (DLTÇ, 142, 185), *par- (Alt. Tel. Leb.) >bar- ~var-~par-* "gitmek, yönelmek, yola çıkmak" (DÇT, 106, 111, 143), *par I (Tel. Alt. Leb.) >bar~var~par* "var, mevcut" (DÇT, 106, 111, 143), *poḷ- (Alt. Tel. Leb.)>bol- ~vol- ~ pol-* "olmak" (DÇT, 109, 111, 144).

t->d-: Sadece *teş-* fiilinde tespit edilen bir ötümlüleşmedir.

teş- II (Tel. Leb.)>deş- "konuşmak, söyleşmek, karşılıklı anlatmak" (DLTÇ, 143) ~ *deş-* "konuşmak, kendi aralarında konuşmak, anlaşmak, çözmek" (DÇT, 112) ~ *teş-* "birlikte demek, söylemek" (DÇT, 155).

3.4.2.2. Ötümsüzleşme

3.4.2.2.1. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ötümsüzleşme

3.4.2.2.1.1. Kelime İçinde Ötümsüzleşme

-c->-ç-: OSTN'de Lebed ağzında, kelime içi /-ç-/ sesi, iki ünlü arasında ve ötümlü ünsüzlerden sonra kurallı bir şekilde /-c-/ olmasına rağmen Çağdaş Lebed ağzında bazı örneklerde /-ç-/'li şekiller tespit edilmiştir. Bu ötümsüzleşmenin, Asıl Altay ağzı esas alınarak oluşturulan yazı dilinin etkisiyle oluştuğu söylenebilir.

acığ (Leb.)> açu "1. acı, ekşi, 2. zavallı, perişan, sefil; ekşi, acı; sıkıntı, keder" (DK, 204), *acıncaḳ (Leb.)> açınçak* "merhametli" (DLTÇ, 141), *acıtḳa (Leb.)> açıtka* "maya" (DLTÇ, 141), *emcektiğ (Leb.)>emçektig* "Memeli" (DLTÇ, 229)

3.4.2.3. Süreksizleşme

3.4.2.3.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Süreksizleşme

3.4.2.3.1.1. Kelime Başında Süreksizleşme

ş->ç-: Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

şili II (Tel. Leb.)>çili ~ şili "boyun damarı" (ATS, 75, 163).

y->c-: Eski Türkçe döneminin kelime başı /y-/ sesi**,** OSTN'de Asıl Altay ağzında aynen korunmuştur. Bu kelime başı /y-/ sesi, Çağdaş Altay yazı dilinde kurallı bir şekilde /c-/ olmuştur.

yā- I (Alt. Tel. Leb.)>cā- "(yağmur, dolu, kar için) yağmak; gitmek" (ATS, 47), *yabaġa (Alt. Tel.)>cabā~cabaga* "iki yaşına varmamış tay" (ATS, 48), *yabū (Alt. Tel.)>cabu* "dam, çatı, örtü" (ATS, 48), *yadın (Alt. Leb. Tel.)>cadın* "hayat" (ATS, 48), *yaja- (Alt. Tel. Leb.)>caja-* "yaşamak, var olmak, sağlıklı olmak" (ATS, 49),

yajın- (Alt. Tel. Leb.)>cajın- “gizlenmek, saklanmak” (ATS, 21), *yaḳşı (Alt. Tel. Leb. Tub.)>cakşı* “iyi, güzel; iyice” (ATS, 49), *yaḷbaŋ (Tel.)>calbaŋ* “eğimli, meyilli” (ATS, 50), *yappaş (Tel. W.)>capaş* “kulübe, ottan kulübe” (ATS, 53*), yarçı II (Alt. Tel.)>carçı* “peygamber, elçi, haberci” (ARS, 43), *yüs- (Alt. Leb. Tel.)>cüs-* “yüzmek, kayıkla gitmek” (ATS, 68).

y->d’-: Eski Türkçe kelime başı /y-/ sesi, OSTN’de Teleüt ağzında hem /y-/’li hem de /ď-/’lidir. Kelime başı /y-/ sesi, Çağdaş Teleüt ağzında ise tamamen /ď-/ sesine dönüşmüştür. Aşağıdaki örnekler OSTN’deki Teleüt ağzının sadece /y-/’li kaydedilen madde başlarından seçilmiştir.

yā- I (Alt. Tel. Leb.)>ď’ā- “yağmak” (TAS, 19), *yabaġa (Alt. Tel.)>ď’abaga* “bir ilâ iki yaşındaki tay” (TAS, 19), *yajar- (Alt. Tel. Leb.)>ď’ajar-* “yeşermek” (TAS, 19), *yaḳşı (Alt. Tel. Leb. Tub.)>ď’akşı* “iyi” (TAS, 20), *yapsı- (Alt. Tel. Leb.)>ď’apsı-* “keyiflenip rahatına bakmak” (TAS, 23).

3.4.2.3.1.2. Kelime İçinde Süreksizleşme

-l->-d-: Eski Türkçe döneminde /l/ ile başlayan ekler, OSTN’de ünlülerden, /r/ ve /y/ ünsüzlerinden sonra /l/ olarak korunmuş, diğer ötümlü ünsüzlerden sonra /d/ olmuş ve ötümsüz ünsüzlerden sonra ise /t/ olmuştur. OSTN’den farklı olarak Çağdaş Altay lehçesinin güney ağızlarında ünlülerden ve /y/ ünsüzünden sonra /d/’li örnekler tespit edilmiştir.

Aḷtaẏḷa- (Alt. Tel.)>Altaẏda- “Altay’da gezmek, dağlarda gezmek” (ATS, 25), *çaḷmaḷa- (Alt. Tel.)>çalmada-* “ata kement atmak” (ATS, 69), *ď’ıḷḷıḳ (Tel.)>cıldık* “1. yıl dönümü, 2. yıl boyunca yeterli olan” (ATS, 61*), ḳaḷaẏḷa- (Leb. Tel.) > kalayda-* “kalaylamak” (ATS, 94), *poẏḷo- (Tel. Alt. Leb.)>boydo-* “bir şey boyunca gitmek” (ATS, 43).

-m->-b-: OSTN’de kelime içi /-m-/ sesi Çağdaş Altay lehçesinin güney ağızlarında /-b-/’li olarak tespit edilmiştir.

aḷman (Alt.)>alban “1. haraç, 2. zor, zorbalık” (ATS, 23), *aḷmattı (Alt.)>albatı* (<Moğ.) “1. millet, halk, teba, 2. *es.* tâbi olanlar, 3. topluluk, toplum” (ATS, 23; TAS, 4), *ď’aramas (Tel.)>carabas* “1. yaramaz, uygun olmayan, uygunsuz, rahatsız, 2. hoş olmayan” (ATS, 53), *ḳamın- (Alt. Tel.)>kabın-* “tırmanmak” (ATS, 92), *ḳamıs- (Alt. Tel.)>kabıs-* “ateşi yakmak” (ATS, 92), *temene (Alt.*

Tel.)>tebene~temene “büyük iğne, çuvaldız” (ATS, 172, 173), *temĭn- (Alt. Tel. Leb.)>tebin-* “ayakla ezmek, tepinmek” (ATS, 172).

-ş->-ç-: OSTN’de kelime içi /-ş-/ sesinin, çağdaş ağızlarda bir örnekte /-ç-/’li olduğu görülmüştür.

apşıyaḳ (Alt. Tel. Leb. Tub.)> apşıyak ~ apşak ~ apçıyak “1. yaşlı adam, 2. erkek, 3. ayı” (ATS, 26)

-y->-c-: OSTN’de kelime içi /-y-/ sesi, günümüzdeki Asıl Altay ağzında birçok örnekte /-c-/ olmuştur.

arayan (Alt.) >aracan “<Moğ.<Skr. (rasāyana “hayat suyu”) 1. sıcak, ısıtılmış, 2. süt votkası” (ATS, 27), *elyigen (Alt.)>elcigen (<Moğ.)* “eşek” (ATS, 81), *keyir (Alt. Tel.)>kecir I* “gırtlak, nefes borusu” (ATS, 103), *ḳırbaḷyın (Tel.)>kırbalcın* “çuha” (ATS, 109), *ḳıyūrḳa- (Tel.)>kıcūrka-* “sinirlenmek” (ATS, 107), *ḳoḷyur (Alt.)>kolcur* “gırtlak, damak, boyun” (ATS, 115), *ḳoyoġor (Tel.)>kocogor* “büyük dağ çıkıntısı” (ARS, 72), *manyaḳ (Tel.)>mancak* “*es.* şamanın özel kostümü” (ATS, 132), *oḷyoḷo- (Alt. Tel.)>olcolo-* “1. esir almak, 2. işgal etmek” (ATS, 138), *pıyıḷ (Alt. Tel.)>bucıl* “bu yıl” (ATS, 44), *piyele- (Alt. Leb.) >bicele-* “dans etmek” (ATS, 40), *saḷya (Alt.)>salca* “kene” (ATS, 149, *tönöyün (Tel.)>tönöcin* “dört yaşındaki inek veya kısrak” (ATS, 184).

-y->-ď-: OSTN’de kelime içi /-y-/ sesi Çağdaş Teleüt ağzında az sayıda örnekte /-ď-/ olmuştur.

keyir (Alt. Tel.)>keď ir “gırtlak” (TAS, 52), *könyölö (Tel.)>köndʹölö* “yorgan” (TAS, 64), *oḷyoḷo- (Alt. Tel.)>oldʹolo-* “esir almak, tutsak etmek” (TAS, 76), *pıyıḷ (Alt. Tel.)>pudʹıl* “bu yıl” (TAS, 90).

3.4.2.3.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Süreksizleşme

3.4.2.3.2.1. Kelime Başında Süreksizleşme

m->p-: OSTN’deki kelime başı /m-/ sesi, Çağdaş Lebed ağzında bir örnekte /p-/’li tespit edilmiştir.

maḳ (Alt. Tel. Leb.)>pak “övgü, iltifat” (DLTÇ, 185).

y->ç-: OSTN'deki kelime başı /y-/ sesinin Çağdaş Kumandı ağzında birçok kelimede /ç-/ olduğu görülmüştür. Çağdaş Kumandı ağzında bir kelimenin /ç-/, /ď-/, /ń-/ ve /ť-/'li şekilleri bir arada kullanılmaktadır.

yā- I (Alt. Tel. Leb.)>ď'ag- ~ çag- "yağmak (yağmur, kar)" (DK, 209, 265) ~ *çah-* "kar yağmak" (DK, 267), *yadın (Alt. Leb. Tel.)>çadın* "yatak, kap" (DK, 265), *yaja- (Alt. Tel. Leb.)>çaja-* "yaşamak, hayatta olmak" (DK, 265), *yajıḷ (Alt. Tel. Leb.)>ď'ajıl ~ çajıl* "yeşil" (DK, 209), *yāḳ (Alt. Leb. Kumd.)>çāk* "1. yanak, 2. kapı ya da pencerenin dik kenarları" (DK, 209), *yaḳşı (Alt. Tel. Leb. Tub.)>ď'akşı ~ çakşı ~ ť'akşı* "1. iyi, güzel, yakışıklı, 2. oldukça, bir hayli, epeyi" (DK, 210, 260, 265), *yaḷ II (Alt. Tel. Leb.)>ď'al~çāl* "yele" (DK, 210), *yaḷaŋ (Alt. Tel. Leb.)>ď'alaŋ ~ çalaŋ* "alan, tarla" (DK, 210, 266), *yaḷaŋaş (Alt.)>çılaŋaş~çılaŋmaş* "çıplak, yalın" (DK, 271), *yaḷtıra- (Alt. Leb. Tel.)>ď'altıra- ~ çaltıra-* "parıldamak, ışıldamak" (DK, 210, 266), *yāna- (Kumd. Tel.)>çānda-~ď'āna-* "büyütmek, artırmak, genişletmek" (DK, 265), *yar I (Alt. Tel. Leb.)>ť'ar ~ çar* "kıyı, yalı" (DK, 260, 266), *yar- I (Alt. Tel. Leb.)>ď'ar- ~ çar-* "yarmak, kırmak, parçalamak" (DK, 211), *yaraş (Alt. Leb.)>ď'araş ~ çaraş* "1. güzel, hoş, yakışıklı, 2. güzellik" (DK, 211), *yaraştır- (Alt. Tel. Leb.)>çaraştır-* "uydurmak, uygun hâle getirmek" (KRS, 115), *yarıḳ II (Alt. Tel. Leb.)>çarık* "ışık, aydınlık" (DK, 266), *yarıḳtığ (Leb.)>çarıktığ* "yarılmış, parçalanmış, bölünmüş" (KRS, 116), *yayığ (Leb.)>çayıg ~ ť'ayug* "yayan" (DK, 209, 260), *yelim (Alt. Tel. Leb.)>ď'elim ~ çelim* "yapıştırıcı, tutkal" (DK, 212, 267), *yepsel (Alt. Tel. Leb.)>çepsel* "dokuma tezgâhı" (KRS, 119).

Aşağıdaki örneklerden Çağdaş Lebed ağzındaki az sayıda kelimede /ç-/'leşme olduğu anlaşılmaktadır.

yıġıḷ- II (Leb.)>çūl- ~ çıgıl- "yığılmak, toplanmak" (DK, 270) ~ *ťîgıl- ~çıgıl-* "*edilgen* "yığılmak, toplanmak" (DLTÇ, 215, 223), *yip (Alt. Tel. Leb.)>çip* "ip, iplik" (DLTÇ, 222), *yarış (Alt. Tel.)>çarış* "yarış" (DLTÇ, 221).

y->d'-: OSTN'deki kelime başı /y-/ sesi, Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarındaki birçok örnekte /ď-/'li olarak tespit edilmiştir. Kelime başı /ď-/ sesinin Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarının hepsinde kullanıldığı görülmektedir.

yā- I (Alt. Tel. Leb.)>ď'ag- ~ çag- "yağmak (yağmur, kar)" (DK, 209, 265), *yabaġa (Alt. Tel.)>ď'abā~ď'ava~ď'avaçak* "tay" (DÇT, 112), *yabın- (Leb.*

Kumd.)>ď'abın- ~ yabın- "kapanmak, örtünmek" (DLTÇ, 143, 146), *yaġın (Leb.)>ď'agın ~ ńagın ~ ť'agın* "yakın" (DK, 209, 259), *yajıļ (Alt. Tel. Leb.)>ď'ajıl ~ çajıl* "yeşil" (DK, 209), *yāķ (Alt. Leb. Kumd.)>ď'āk* "yanak, çene, çene kemiği" (DÇT, 112), *yaķşı (Alt. Tel. Leb. Tub.)>ď'akşı ~ çakşı ~ ť'akşı* "1. iyi, güzel, yakışıklı, 2. oldukça, bir hayli, epeyi" (DK, 210, 260, 265), *yaļa- (Alt. Tel. Leb.) >ď'ala- ~ ď'ila-~yāla-* "yalamak" (DÇT, 113, 118, 119), *yaļtıra- (Alt. Leb. Tel.)>ď'altıra-* "parlamak, parıldamak" (DLTÇ, 144), *yāna- (Kumd. Tel.)>çānda-~ď'āna-* "büyütmek, artırmak, genişletmek" (DK, 265), *yapşın- (Alt. Tel. Leb.)>ď'apşın-* "yapışmak" (DLTÇ, 144), *yara- (Alt. Leb.)>ď'ara-* "yaramak, iyileşmek, hoşlanmak, tatmin olmak" (DLTÇ, 144), *yaraş (Alt. Leb.)>ď'araş ~ çaraş* "1. güzel, hoş, yakışıklı, 2. güzellik" (DK, 211).

y->ť'-: OSTN'deki kelime başı /y-/ sesinin, Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarında özellikle Lebed ağzında birçok örnekte /ť'-/'ye dönüştüğü görülmüştür. Bu ses değişimi, az sayıda örnekte diğer ağızlara ait kelimelerde de tespit edilmiştir.

yā- I (Alt. Tel. Leb.)> ť'ag- "(yağmur, kar vb. için) yağmak" (DLTÇ, 212), *yabaġa (Alt. Tel.)>ť'abacak* "yay" (DLTÇ, 212), *yadın (Alt. Leb. Tel.)>ť'adın* "hayat, yaşam" (DLTÇ, 212), *yaġın (Leb.)>ď'agın ~ ńagın ~ ť'agın* "yakın" (DK, 209, 259), *yajıļ (Alt. Tel. Leb.)>ť'aşıl* "yeşil" (DLTÇ, 212), *yajın- (Alt. Tel. Leb.)>ť'ajın-* "saklanmak, gizlenmek" (DLTÇ, 212), *yāķ (Alt. Leb. Kumd.)>ť'āk* "yanak" (DLTÇ, 212), *yaķşı (Alt. Tel. Leb. Tub.)>ď'akşı ~ çakşı ~ ť'akşı* "1. iyi, güzel, yakışıklı, 2. oldukça, bir hayli, epeyi" (DK, 210, 260, 265), *yaļaŋ (Alt. Tel. Leb.)>ť'alaŋ* "alan, düzlük, ormanda açık alan" (DLTÇ, 213), *yaļbaķ (Alt. Tel. Leb.)>ď'alvak~ť'albak~ť'albaş* "düz, yassı, yayvan, geniş" (DLTÇ, 144, 213), *yaŋıs (Alt. Tub. Tel.)>ńaŋıs~ť'aŋıs* "yalnız, tek" (DLTÇ, 179, 213), *yar I (Alt. Tel. Leb.)>ť'ar ~ çar* "kıyı, yalı" (DK, 260, 266), *yar- I (Alt. Tel. Leb.)>ť'ar-* "yarmak, kesmek, parçalamak" (DLTÇ, 213), *yarġanat (Alt. Leb.)>ť'arganat* "yarasa" (DLTÇ, 213), *yarın (Alt. Leb. Tel. Kumd.)>ď'arın~ť'arın* "omuz" (DLTÇ, 144, 213), *yığdır- (Leb.)>ť'igdır-* "yığdırmak, toplatmak" (DLTÇ, 215), *yitke (Alt. Tel. Leb.)>ť'itke* "ense" (DLTÇ, 214), *yuġul- (Tub. Leb.)>ť'ugul-* "yıkılmak, düşmek" (DLTÇ, 214).

3.4.2.3.2.2. Kelime İçinde Süreksizleşme

-j->-c-: Bu ses değişiminin sadece bir örneği tespit edilmiştir.

ejik (Alt. Tel. Leb.)>ecik~ejik "kapı" (DK, 273).

-m->-b-: Kelime içi /-m-/ ünsüzünün, Çağdaş Lebed ağzında bir örnekte süreksizleşerek /-b-/ olduğu görülmüştür.

anmar (Leb.)>albır "ambar" (DLTÇ, 138).

-n->-d-: Kelime içi /-n-/ sesi, Çağdaş Lebed ağzında bir örnekte süreksizleşerek /-d-/'ye dönüşmüştür.

aŋnar- (Leb.)> aŋdar-~aŋdır-"devirmek, yuvarlamak, yıkmak" (DLTÇ, 139).

-ŋ->-g-: Kelime içi /-ŋ-/ sesi, Altay lehçesinin kuzey ağızlarında iki örnekte /-g-/ olmuştur.

moŋus (Tel. Alt. Leb.)>mogıs "*mec.* ayı; çevik, atik" (DLTÇ, 177), *aŋdan- (Alt. Tel. Kumd.) > aġlan-* "yerde yuvarlanmak, debelenmek" (DK, 197)

-ş->-ç-: Kelime içi /-ş-/ sesi, Çağdaş Tuba ağzında bir kelimede /-ç-/'li kaydedilmiştir.

oḳşa- (Leb.)>okço- ~ okşo- "öpmek" (DÇT, 140).

-y->-d-: Bu değişimin Çağdaş Kumandı ağzında bir örneği tespit edilmiştir**.**

ḳunayın (Leb.)>kunadīn "genç kısrak" (DK, 227).

-y->-ď-: Çağdaş Kumandı ağzında kelime içi /-y-/ sesinin bir örnekte /-ď-/ olduğu görülmüştür.

ḳayaḳ (Kumd.)>kaď ak "cimri, eli sıkı" (DK, 217).

-z->-c-: Yine Çağdaş Kumandı ağzında bir örnekte kelime içi /-y-/ sesinin /-c-/ olduğu tespit edilmiştir.

izit- (Alt. Tel. Leb.)>icit- "kaynatmak" (DK, 215).

3.4.2.4. Süreklileşme

3.4.2.4.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Süreklileşme

3.4.2.4.1.1. Kelime Başında Süreklileşme

ç->ş-: Günümüzdeki Asıl Altay ağzında kelime başı /ç-/ sesi, içinde akıcı ünsüz bulunan iki kelimede /ş-/ olmuştur.

çaḷtaŋ (Tel.)> şaltaŋ “pantolonsuz” (ATS, 161), *çuḷmıs (Alt. Tub.)>şulmus* “1. *mit.* insan zarar veren kötü ruh, 2. *mec.* kurnaz, çevik, atik” (ATS, 463).

p->m-: Günümüzdeki Asıl Altay ağzında iki örnekte kelime başı /p-/ sesinin genizsileşerek /m-/’ye dönüştüğü görülmüştür.

pejik (Leb. Alt.)>mejik “1. tabut, mezar” (ATS, 133), *pırçaḳ (Tel. Alt. Leb.)>mırçak* “nohut, bezelye” (ATS, 134).

3.4.2.4.1.2. Kelime İçinde Süreklileşme

-g->-ŋ-: Günümüzdeki Asıl Altay ağzında kelime içi /-g-/ sesi genizsileşerek /-ŋ-/ olmuştur.

poroġot (Tel.)>boroŋot “yabanî siyah frenk üzümü” (ATS, 43).

3.4.2.4.1.3. Kelime Sonunda Süreklileşme

-ç>-ş: Kelime sonu /-ç/ sesi, günümüzdeki Asıl Altay ağzında iki örnekte sızıcılaşarak /-ş/ olmuştur.

aġaç (Alt. Tel. Leb.)>agaş “1. ağaç, ağaçtan yapılmış, 2. orman” (ATS, 21), *tilmeç (Tel. Alt.)>tilmeş* “çevirmen, mütercim, tercüman” (ATS, 178).

3.4.2.4.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Süreklileşme

3.4.2.4.2.1. Kelime Başında Süreklileşme

ç->ş-: OSTN’deki kelime başı /ç-/ sesi, Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarında bazı kelimelerde sızıcılaşarak /ş-/ olmuştur.

çabış- (Alt. Tel. Leb.) >şabış- “savaşmak, dövüşmek” (DK, 271) ~ *şabış-* “çarpışmak, vuruşmak” (DLTÇ, 225), *çaç (Alt. Leb. Tel.)>şaş* “saç” (DLTÇ, 26), *çaçıḷ- (Alt. Tel. Leb.)>şaşıl-* “*edilgen* saçılmak, dağılmak” (DLTÇ, 225), *çamça (Alt. Tel. Leb.)>şamja* “gömlek” (DLTÇ, 227), *çamdar (Kumd.)> şamdar* “at rengi, kuyruğu ve yelesi açık olan kızılımsı at rengi” (DK, 271), *çert- (Alt. Tel. Leb.) >şert-* “parmakla fiske vurmak” (DLTÇ, 226*), çıḳ- (Alt. Tel. Leb.) >şık-* “çıkmak, tırmanmak, dağa çıkmak” (DLTÇ, 227), *çıḷbır (Alt. Tel. Leb.)>şılbır* “dizgine bağlanan ve atı da o dizgine bağladıkları uzun urgan” (DLTÇ, 227), *çıray (Tel. Alt. Leb.) >şıray* “görünüş, yüz, sima” (DLTÇ, 227), *çöl (Tel. Alt. Leb.)>şöl* “step, bozkır” (DLTÇ, 226; DK, 272).

3.4.2.4.2.2. Kelime İçinde Süreklileşme

-b->-m-: OSTN'de kelime içi /-m-/ sesi Altay lehçesinin kuzey ağızlarında genellikle /-b-/'li olduğu daha önce belirtilmişti. Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarında bu /-b-/ sesi bazı örneklerde /-m-/'li kaydedilmiştir. Bu durum ya asli şeklin korunmuş olması şeklinde ya da Çağdaş Altay yazı dilinin etkisiyle açıklanabilir.

çebenne (Kumd.)>çemenne "kışın çorap yerine kullanılan, teri emen ot" (DK, 267), *çıbaḷı (Leb. Tub.)> çubala~çuvala~çıbalı~çımalı* "karınca" "DLTÇ, 222) ~ *çımalı* "karınca" (DÇT, 167), *ebis- (Leb.)> emis-* "emzirmek" (DÇT, 169), *ḳabış (Leb.)> kamış* "kamış, saz" (DÇT, 123), *ḳobut (Kumd. Tub.)>komut* "hamut" (DK, 223).

-b->-v-: OSTN'deki Kuzey Altay ağızlarında kelime içi /-b-/ sesinin, Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarında sızıcılaşıp /-v-/'ye dönüştüğü örnekler tespit edilmiştir.

abır (Leb.)> avır "barışçıl, sakin, uysal" (DÇT, 97), a*rba (Tel. Leb.) > arba ~ arva* "arpa" (DÇT, 103), *çıbaḷı (Leb. Tub.)> çubala~çuvala~çıbalı~çımalı* "karınca" "DLTÇ, 222), *ebir- (Alt. Tel. Leb.)>evir-* "sarmak, döndürmek, çevirmek" (DLTÇ, 228), *ḳabış (Leb.)>kavış* "kamış, saz" *(DLTÇ, 154), ḳabış- (Tel.) > kavış-* "birbirini yakalamak, kavramak, boğuşmak, dövüşmek, savaşmak" (DLTÇ, 154), *ḳobut (Kumd. Tub.)>kovut* "koşum, hamut" (DÇT, 128), *köbön (Leb.)>kövön "Kundak, bebek bezi*" (DLTÇ, 166), *sebis (Leb.)>sebiz ~ sebis ~ sevis* "semiz, yağlı, şişman" (DLTÇ, 195) ~ *sebiz ~ sevis ~ seviz ~ semiz* "semiz, şişman, yağlı" (DK, 246), *tabar (Alt. Tel. Leb.)>tavar* "kumaş, madde" (DLTÇ, 200), *tabış I (Alt. Tel. Leb.)>tavış* "ses" (DLTÇ, 200), *töbö (Alt. Tel. Leb.)>tövö II* "dağ, tepe" (DLTÇ, 207), *yaḷbaḳ (Alt. Tel. Leb.)>ď'alvak~ť'albak~ť'albaş* "düz, yassı, yayvan, geniş" (DLTÇ, 144, 213).

-d->-n-: Kelime içi /-d-/ sesi, Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarında bir örnekte /-n-/'li kaydedilmiştir.

aŋdan- (Alt. Tel. Kumd.) > aŋnan- "baş aşağı devrilmek, devrilmek, yuvarlanmak" (DK, 202).

-ç->-ş-: Kelime içi /-ç-/ sesi, içinde akıcı ünsüz bulunan üç kelimede /-ş-/ olmuştur.

çaçıḷ- (Alt. Tel. Leb.)>şaşıl- “*edilgen* saçılmak, dağılmak” (DLTÇ, 225), *çörçök (Tel. Leb.)>şörşök* “masal” (DLTÇ, 223), *oçar- (Leb. Tub.)>oçar-~oçor-~oşor-* “yerleşmek, oturmak” (DLTÇ, 182*) ~ oçor- ~ oşar- ~* “oturmak” (DK, 237)

-ġ->-ŋ-: Kelime içi /-ġ-/ sesi, iki örnekte genizsileşerek /-ŋ-/ olmuştur.

aġaç (Alt. Tel. Leb.)> aŋaş “ağaç” (DÇT, 97), *ḳaġat (Tub. Leb. Kumd.)>kagat~kaŋat~kat* “kâğıt” (DK, 216, 219, 220).

3.4.2.4.3.3. Kelime Sonunda Süreklileşme

-ç>-ş: Kelime sonu /-ç/ sesi, Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarında bazı örneklerde /-ş/ olmuştur.

aġaç (Alt. Tel. Leb.)> agaş “ağaç, çubuk, sırık” (DÇT, 97), *çaç (Alt. Leb. Tel.)>çaç~çaş* “saç” (DK, 266) ~ *şaş* “saç” (DLTÇ, 26), *ḳaç- (Alt. Tel. Leb.)>kaç- ~ kaş-* “kaçmak, koşmak” (DK, 220) ~ *kaç- ~ kaş-*“kaçmak” (DLTÇ, 160).

-ḳ>-h: Bu değişim sadece *yoḳ* kelimesinin Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarındaki varyantlarında tespit edilmiştir.

yoḳ (Alt. Tel. Leb.)>ď’ok ~ yak ~ ť’ok~çak ~ çok ~ çōk ~ çoh ~ çuk “yok, herhangi bir şeyin yokluğu” (DK, 213, 260, 265, 268, 269) ~ *ť’ok ~ çah* “yok” (DLTÇ, 214, 221) ~ *ď’ok ~ ď’oh* “yok, mevcut olmayan” (DÇT, 116).

3.4.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar

3.4.2.5.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar

3.4.2.5.1.1. Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar

n->m-: Çağdaş Altay yazı dilinde gerileyici ünsüz benzeşmesiyle oluşmuş bir değişimdir.

nomon (Tel.)>nomon ~ momon “köstebek” (ATS, 137).

3.4.2.5.1.2. Kelime İçinde Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar

-m->-n-: Bu değişimde, diş ardı ünsüzü /-d-/, gerileyici benzeşmeyle kendinden önceki /-m-/’yi yine bir diş ardı ünsüzü olan /-n-/’ye dönüştürmüştür. Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

sımda (Tel.)>sında “çil kuşu” (TAS, 98).

-n->-m-: Yuvarlak ünlünün etkisiyle /-n-/ sesi /-m-/’ye dönüşmüştür. Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

porontıḳ (Tel.)>poromtık “koyu renk” (TAS, 89).

-n->-ŋ-: İki örnekte kelime içi /-n-/ sesi damaksıllaşarak /-ŋ-/’ye dönüşmüştür.

adāndaş- (Leb. Tel.)> adaŋdaş- “taklit etmek, yansılamak, öykünmek” (TAS, 2), *çinmere (Alt.)> çiŋmeri* “kadınların üst giysisini süslemek için kullanılan kurdele” (ATS, 75).

-ŋ->-m-: Yuvarlak /-o-/ ünlüsünün etkisiyle oluşmuş bir değişimdir. Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

toŋırtḳa (Tel. Alt. Kumd.)>tomırtka ~ tomurtka “ağaçkakan” (ATS, 180,181).

-ŋ->-n- : İki örnekte /-ŋ-/ sesi /-n-/’ye dönüşmüştür.

eleŋe (Alt. Tel.)>eleni “kapı kenarı” (ATS, 81), *işteŋkeẏ (Alt.)>iştenkey* “aktif, faal, işsever, işgüzar, işgörür, eli tez” (ATS, 90).

-r->-l-: Sadece bir örneği tespit edilen bir değişimdir.

şiri (Tel.)>şili “boyun kirişi” (TAS, 105).

3.4.2.5.1.3. Kelime Sonunda Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar

-m>-n: İki örneği tespit edilen edilen bu değişimde diş ünsüzü olan /-s-/ ve /-t-/ seslerinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

amtam (Tel. W.)> amtan (<Moğ.) “tat, lezzet” (ATS, 25), *uḳsım (Alt. Leb. Tel.)>uksum ~ uskun* “sarımsak” (ATS, 193).

-m>-ŋ: Sadece bir örneği tespit edilen bir değişimdir.

çom- (Alt. Tel. Leb.)>çöm- ~ çöŋ- “1. dalmak, 2. (sıvıya) daldırmak” (ATS, 77).

-n>-m: Bu değişimde yuvarlak ünlülelerin etkisinden söz edilebilir.

pozon (Tel.)>pozom “alacakaranlık” (TAS, 89) ~ *bozom* “alacakaranlık, karanlık” (ATS, 43), *sōḷın (Tel. Alt. Leb.)>solım I* “olağanüstü, şaşırtıcı” (TAS, 100).

-n>-ŋ: OSTN’deki *fiilden sıfat yapan –çĀn eki,* Çağdaş Altay lehçesindeki kelimelerde *-çAŋ* olarak tespit edilmiştir.

kerişçēn (Tel.)>kerişçeŋ “tartışmayı seven” (ATS, 106), *ḳırışçān (Alt. Tel.)>kırışçaŋ* “tartışmayı, kavgayı seven, kaba” (ATS, 109), *ḳıyışçān (Alt. Tel. Leb. Kumd.)>kıyışçaŋ* “inatçı, söz dinlemez” (ATS, 111), *uruşçān (Tel. Kumd.)>uruşçaŋ* “kavgacı, savaşçı” (ATS, 194).

-çAn eki haricinde bir örnektede *-n>-ŋ* değişimi tespit edilmiştir.

ḳajan (Tel.)>kajaŋ “(at için) tembel, ağır, yavaş” (ATS, 93).

-ŋ>-m: İki örnekte tespit edilen bir değişimdir.

ḳaḷıŋ II (Alt. Tel. Leb.)>kalım “başlık (gelin için yapılan ödeme)” (ATS, 95), *uḷtaŋ (Alt.)>ıltam* “taban, alt” (ATS, 88).

-ŋ>-n: Bu değişimde, genel olarak /n/ sesine yakın boğumlanan */ç/, /d/, /r/, /l/* ünsüzlerinin etkisinden söz edilebilir.

ḳadraŋ (Alt. Tel. Leb.)>kadran “hırsız, haydut” (ATS, 93), *puḷuŋ (Alt. Tel. Leb.)>pulun* “köşe, kenar” (TAS, 91), *tuḷuŋ (Alt. Tel. Leb.)>tulun* “kadın saç örgüsü” (TAS, 118), *uyaŋ (Tel. W.)>uyan* “aciz, güçsüz” (TAS, 125), *yemiçeŋ (Tel. W.)>d'emiçin* “kemersiz” (TAS, 26).

-r>-l: Sadece bir örneği tespit edilen bir değişimdir.

ḳırçūr- (Tel.)>kırçūl- “çok kızmak, nefret etmek” (ATS, 109).

3.4.2.5.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar

3.4.2.5.2.1. Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasında Farklılıklar

y->ń-: Eski Türkçe kelime başı /y-/ sesinin, OSTN'de /ń-/'ye dönüştüğü örneklerin sadece Tuba ağzında tespit edildiği daha önceden belirtilmişti. OSTN'den farklı olarak Çağdaş Altay lehçesinin kuzey ağızlarının hepsinde (kelime içinde geniz ünsüzü olmak kaydıyla) /ń-/ sesinin kullanıldığı görülmüştür.

yağın (Leb.)>d'agın ~ ńagın ~ t'agın “yakın” (DK, 209, 259), *yamaçı (Alt. Tel. Kumd.)>ńamacı ~ ńamıçı* “yama” (DK, 210, 234), *yançıḳ (Tel. Alt. Kumd.)>ńanjak* “tütün kesesi” (DLTÇ, 179), *yaŋıs (Alt. Tub. Tel.)>nagıs ~ ńagıs ~ ńaŋıs~çagıs* “yalnız, tek, biricik” (DK, 233, 265), *yān I (Alt. Tel.) > d'ān ~ çān ~ nān ~ ńān ~ ńān* “Büyük, kocaman” (DK, 209, 233) ~ *ńān* “büyük, kocaman” (DLTÇ, 179) ~ *ńān~çān* “büyük” (DÇT, 137, 163), *yāna (Alt.)>ńana-* “büyükanne” (DK, 234) ~

ńānak~yān ene “babaanne” (DLTÇ, 179, 229), *yançıķ >ńanjak* “tütün kesesi” (DLTÇ, 179), *yeŋ- (Alt. Tel.) >ńeŋ-* “yenmek, galip gelmek” (DLTÇ, 179), *yımırtķa (Alt.)>ńurtka ~ ńımırtka ~ nımırtka~çımırtka* “yumurta” (DK, 234) ~ *ńurtka~ńımırtka* “yumurta” (DLTÇ, 179).

3.4.2.6. Süreksiz Ünsüzler Arasında Farklılıklar

3.4.2.6.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Süreksiz Ünsüzler Arasında Farklılıklar

3.4.2.6.1.1. Kelime İçinde Süreksiz Ünsüzler Arasında Farklılıklar

-ť->-c-: OSTN’de kelime içinde sadece Teleüt ağzında tespit edilen /-ť-/ sesinin Çağdaş Altay yazı dilinde /-c-/’ye dönüştüğü görülmüştür.

ķaļťımaķ (Tel.)> kalcımak “vahşi, kuduz, kudurmuş; gaddar, acımasız” (ATS, 94), *ķaļťūr- (Tel.)>kalcūr-* “kızmak, kudurmak” (ATS, 94), *ķarbıļťın (Tel.)>karbılcın* “eğreltiotu” (ATS, 99), *keťim (Alt.)>kecim* “eyerin altına konulan deri” (ATS, 103), *sırāļťın (Tel.)>sıralcın* “çulluk” (ATS, 154), *ürgülťi (Tel.)>ürgülci* “ebediyet, sonsuzluk” (ATS, 198).

-d->-c-: Sadece bir kelimede tespit edilmiştir.

erdine (Tel.)>ercine “değerli, kıymetli, aziz; mücevher; tılsı; gizli, mahrem, *mec.*at”(ATS, 83).

-ď->-c-: OSTN’de kelime içinde sadece bir kelimede Teleüt ağzında tespit edilen /-ď-/ sesinin, Çağdaş Altay yazı dilinde /-c-/’ye dönüştüğü görülmüştür.

pōlďi (Tel.)>bölci “1. kurdele, 2. kenar, kürkten yapılmış kenar, 3. *es.* şamanın özel bir giysisi olan mandak’ın yenlerine dikilmiş vaşak kürkünden olan şeritler” (ATS, 44).

3.4.2.7. Ünsüz Türemeleri

3.4.2.7.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünsüz Türemeleri

3.4.2.7.1.1. Kelime İçinde Ünsüz Türemeleri

-Ø>-m-: Ünsüz ikizleşmesine bağlı olarak görülen bir türemedir. Sadece bir örneği tespit edilmiştir.

emĭs- (Tel.) >emmis- “meme vermek, emzirmek” (TAS, 36).

-Ø->-y-: Aşağıda /-y-/ türemesi olan kelimelerin bazılarının ana Türkçede uzun ünlülü olduğu varsayılmaktadır[47]. Bu kelimelerdeki /-y-/ türemesi ana Türkçedeki asli uzun ünlülere bağlanmaktadır (Eker, 2013: 154).

inek (Tel.) >inek~iynek "inek" (ATS, 90), *it (Alt. Tel. Leb.)>iyt* "köpek" (ATS, 91, TAS, 42), *it- (Alt. Tel. Leb.)>iyt-* "itmek, uzaklaştırmak" (ATS, 91, TAS, 42), *pit (Alt. Tel. Leb.)>biyt-* "bit" (ATS, 41), *sidik (Alt. Tel. Leb.)>siydik* "sidik" (ATS, 155).

3.4.2.7.1.2. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi

-Ø>-m: Sadece bir kelimede tespit edilmiştir.

d'urçu (Tel.)>d'urçum "kayın birader" (TAS, 32).

3.4.2.7.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ünsüz Türemesi

3.4.2.7.2.1. Kelime İçinde Ünsüz Türemesi

-Ø->-y-: Bu türemenin, Altay lehçesinin güney ağızlarında bahsedildiği gibi asli uzun ünlülerle ilgili türeme olduğu düşünülmektedir.

it (Alt. Tel. Leb.)> it ~ iyt "it, köpek" (DLTÇ, 146) ~ *iyt* "köpek" (DÇT, 118), *it- (Alt. Tel. Leb.)>iyt-* "itmek, hareket ettirmek, göndermek" (DK, 215), *pit (Alt. Tel. Leb.)>pit ~ piyt* "bit" (DLTÇ, 188), *üt (Alt. Tel.)>üyt* "dar delik" (ATS, 199), *ütte- (Tel.)>üytte-* "1. delik açmak, 2. geçirmek, takmak" (ATS, 199).

Aşağıdaki iki kelimedeki türemeleri asli uzun ünlülere bağlamak zor görünmektedir. *İnek* kelimesinin Eski Türkçedeki *inek~ingek* şekilleri göz önüne alındığında /-y-/'nin *ingek>*ignek>iynek* değişimi sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. *Kizek* kelimesindeki /-y-/ türemesinin kaynağı şimdilik tespit edilememiştir.

inek (Tel.) >inek~iynek "inek" (ATS, 90) ~ *iynek* "inek" (DÇT, 118), *kizek (Tub. Leb.)>kizek ~ kiyzek* "kedi" (DLTÇ, 162).

3.4.2.8. Ünsüz Tekleşmeleri

OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerde görülen ikiz ünsüzler Çağdaş Altay lehçesi ağızlarında genellikle tekleşmiştir. Bu tekleşme hadisesi; asli uzun ünlü, vurgu vb. nedenlerle oluşan ikiz ünsüzlerde görüldüğü gibi çeşitli ses olaylarıyla

[47] *īt "it, köpek", *bīt "bit", *sīd- "siymek", *ūt "delik" (Tekin, 1975: 256, 270).

oluşan ikiz ünsüzlerde (appar-<alıp par-; akkel-<alıp kel-) de görülmüştür. Tekleşme olayı büyük çoğunlukla Altay lehçesinin güney ağızlarında tespit edilmiştir.

3.4.2.8.1. Altay Lehçesinin Güney Ağızlarında Ünsüz Tekleşmeleri

-kk->-k-: *abaḳḳaẏ (Alt. Tel.)>abakay (<Moğ.)* "1. karı, eş, 2. soylu kadın, 3. Kraliçe, 4. (kağıt oyununda) kız" (ATS, 19; TAS, 1), *çilekkeẏ (Alt. Tel.)>çilekey* "1. tükürük, salya, 2. tükürük, 3. *mec.* çökelti" (ATS, 75), *ekkilĭk (Alt. Tel. Leb.)>ekilik* "ikilik" (ATS, 81), *ekkū̄ (Alt. Tel.)>ekü* "ikisi, ikisi birlikte" (ATS, 81), *ḳaḳḳaẏ (Alt. Tel.)>kakay* "domuz, yaban domuzu" (ATS, 94), *ḳoḳḳıẏ (Alt. Tel.)>kokıy* "*ünl.* (üzüntü ifade eder)" (ATS, 115), *maḳḳa II (Tel.)>maka* "öç, intikam duygusu" (ATS, 132), *pıḳḳın (Tel.)>bıkın* "uyluk, kalça" (ATS, 40), *soḳḳor (Alt. Tel.)>sokor* "kör" (ATS, 155), *taḳḳa (Alt. Tel. Leb.)>taka* "nal" (ATS, 165), *kökkü- (Tel.)>kökü-* "gerektiği ölçüde olmamak; anlaşmaya varmamak; inat etmek, ısrar etmek" (ATS, 121), *ükkü (Tölös)>ükü* "puhu kuşu, baykuş" (ATS, 197), *yimekkeẏ (Alt.)>cimekey* "1. pisboğaz, obur, 2. iftiracı" (ATS, 63), *aḳkel- (Tel. Leb.)>ekel-* "alıp getirmek" (ATS, 81).

-pp->-p-: *appar- (Alt. Tel. Leb. Tub.)> apar-* "götürmek, bir şeyi bir yerden bir yere taşımak" (ATS, 26, TAS, 6), *yappaş (Tel. W.)>capaş* "kulübe, ottan kulübe" (ATS, 53).

-tt->-t-: *aḷbattı (Alt. Tel.)> albatı (<Moğ.)* "1. millet, halk, teba, 2. *es.* tâbi olanlar, 3. topluluk, toplum" (ATS, 23; TAS, 4), *kette- (Tel.)>kete-* "kovalamak, peşinden koşmak, beklemek, gözetlemek" (ARS, 68), *ottot- (Alt. Tel.)>otot-* "otlatmak" (ATS, 141), *otturġŭs- (Tel.)>oturgus-* "oturtmak, yerleştirmek" (ATS, 141), *oẏtto (Tel. Alt.) >oyto* "geri, geriye, ters" (ATS, 142), *örttö- (Alt. Tel.)>örtö-* "yakmak" (ATS, 144), *yetti (Alt. Leb. Tub. Tel.)>ceti* "yedi" (ATS, 60), *yettir- (Alt. Leb.)>cetir-* "1. ulaştırmak, götürmek, 2. elde ettirmek. 3. yetiştirmek" (ATS, 60).

-ss->-s-: *yassaḳ (Tel.)>casak* "*es.* haraç, vergi" (ATS, 55).

3.4.2.8.2. Altay Lehçesinin Kuzey Ağızlarında Ünsüz Tekleşmeleri

-tt->-t-: *attan- (Alt. Tel. Leb.) >atan-* "yola çıkmak, yönelmek, ata binmek" (DÇT, 105), *attandır- (Alt. Tel. Leb.)> atandır-* "göndermek" (DÇT, 105), *yettir- (Alt. Leb.) >ďetir-* "yetirmek, ulaştırmak, götürmek" (DLTÇ, 145).

7.1.2.10. Göçüşme (Metatez)

Bir önceki bölümde OSTN'de eş zamanlı incelemede tespit edilen göçüşmelerin büyük oranda Çağdaş Altay ağızlarında da olduğu görülmüştür. Bu göçüşmeler burada tekrar ele alınmamıştır. Sadece tespit edilen yeni göçüşmeler belirtilmiştir.

-gr->-rg-: *igre (Tel.)>irgi* "1. çadırın kapısı ile kadın bölümü arasındaki yer, 2. eşik" (ATS, 90).

-ks->-sk-: *uḳsım (Alt. Leb. Tel.)>uksum ~ uskun* "sarımsak" (ATS, 193) ~ *uskum* "soğan" (TAS, 124).

-md->-lm-: *yamda- (Tel.)>calma-* "1. öç almak, intikam almak, 2. süpürmek" (ATS, 51), *yamdū (Tel.)>calmu* "süpürge, çalı süpürgesi" (ATS, 51)

-ps->-sp-: *apsan (Tel. W.)>apsan ~ aspan* "çekirge; yusufçuk böceği, kız böceği" (ARS, 19).

3.4.3. Yazı Dili Konuşma Dili Farklılığı

Aşağıdaki ses farklılığında OSTN'deki kelimeler, Çağdaş Altay ağızlarına göre daha ileri bir seviyede fonetik değişim geçirmiş gibi görünmektedir. Bu farklılık, kelimelerin yazı diline aktarılırken telaffuzlarına göre değil; asli şekillerine en yakın biçimleriyle aktarılmalarından kaynaklanmaktadır (Toker, 2003: 133).

ī~-ıy-, -ıyı-, -iy-,-iyi-

andī (Alt. Tel.) ~ *andıy* "öyle" (TAS, 5)~*andıy* "böyle, şöyle, buna benzer" (ATS, 26), *çıḳgī tere*(Tel.) ~ *çılgıy tere* "yumuşatılarak kesilmiş deri" (ATS, 73) ~ *çılgıy* "ıslak deri, ıslanmış deri, sepilenmiş deri" (TAS, 15), *çī-* (Alt. Tel. Leb.)~*çiy-* "1. çizmek, 2. *mec.* yazmak." (ATS, 75) ~*çiy-* "yazmak, yazı yazmak" (TAS, 17) ~ şiy- "yazmak, çizmek" (DK, 272) ~ *şiy-* "yazmak" (DLTÇ, 226)~*çiy- ~ çüy-* "yazmak." (DÇT, 165, 166), *çīk* (Tel.) ~ *çiyik ~ çiyü* "çizgi" (ATS, 75), *çīm* (Alt. Tel.) ~ *çiyim* "1. çizgi, 2. yazı" (ATS, 75), *ī-* (Alt. Tel. Leb.) ~ *iy-* "1. göndermek, yollamak, 2. ana fiilin ifade ettiği harekete kesinlik katan yardımcı fiil. (ATS, 90), *īk* (Tel.) ~ *iyik* "iğ" (ATS, 91) ~ *iyik* "iğ" (TAS, 44), īḳ (Tel.) ~ *iyik es.* "kurbanlık hayvan" (ATS, 91)~*ıyık* "kurbanlık hayvan" (TAS, 40), *īḷa-* (Tel.) ~ *ıyla-* "ağlamak" (ATS, 88) ~ *iyla-* "ağlamak" (TAS, 42), *īle-* (Tel.)~*iyle-* "deriyi işlemek, yumuşatmak, sepilemek" (ATS, 91)~*iyle-* "deri işlemek" (TAS, 42)~ *īn* (Alt.)~*iyin* "omuz" (ATS,

91)~*iyin* “omuz” (TAS, 42), *ıńe* (Tel. Alt.)~*iyne* “iğne” (ATS, 91; TAS, 42), *ır*- (Alt. Tel. Leb.) ~*iyir*- “eğirmek” (ATS, 91), *ḳandī* (Alt. Tel.)~*kandıy* “nasıl, ne gibi, ne, hangi” (ATS, 96)~*kandıy* “nasıl” (TAS, 46), *ḳarçī* (Alt.)~*karçıy-tērçiy* “çapraz” (ATS, 99), *kī*- (Alt. Tel. Leb.)~kiy- “(elbise, ayakkabı, şapka için) giymek” (ATS, 113)~*kiy*- “giymek” (TAS, 59), *kīn* (Alt. Tel. Leb.)~*kiyin* “geri, son; sonra; arka” (ATS, 113)~*kiyin* “arka, art.” (TAS, 59), *pī* (Alt. Tel. Leb)~*biy* “1. memur. 2. bay, bey.” (ATS, 41)~*piy* “müdür, yönetici” (TAS, 88), *pık* (Alt. Tel. Leb.)~*biyik* “1. yükseklik, 2. büyük, yüksek” (ATS, 41)~*piyik* “1. yüksek. 2. yükseklik.” (TAS, 88).

4. SONUÇ

Radloff'un *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy* adlı eserindeki Altay lehçesine ait kelimeler incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1. OSTN'de Altay lehçesi ve ağızlarına (Teleüt, Tölös, Lebed, Kumandı, Tuba) ait toplam 11286 madde başı tespit edilmiştir. Bu madde başlarının 8392'sinin Teleüt ağzı, 4365'inin Asıl Altay, 56'sının Tölös, 2747'sinin Lebed, 611'inin Kumandı, 429'unun Tuba ağzında kullanıldığı belirtilmiştir. En fazla kelimenin Teleüt ağzına ait olduğu görülmektedir. Teleüt ağzının o dönemde Altay lehçesinin yazı dili olması bu durumda etkili olmuştur. En az kelime Tölös ağzına aittir.

OSTN'de Kuzey Altay ağızlarından (Lebed, Kumandı, Tuba) alınan kelime sayısı azdır. Kuzey ağızları içinde en fazla örnek Lebed ağzına aittir.

2. OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerin sadece 300 tanesinin başka bir eserden (Verbitskiy'in *Slovar' Altayskago i Aladagskago Nareçiy Tyurkskago* adlı sözlüğünden) alındığı belirtilmiştir. Dolayısıyla OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimelerin tamamına yakınının Radloff tarafından derlendiği söylenebilir.

3. Eski Türkçe dönemini kapsayan iki sözlükle (EDPT, DTS) karşılaştırma sonucu Eski Türkçe 2370 kelimenin OSTN'deki Altay lehçesinde hem asli şekliyle hem de çeşitli fonetik değişimlerle kullanıldığı tespit edilmiştir.

4. OSTN'deki Altay lehçesine ait kelimeler Çağdaş Altay ağızları ile karşılaştırılmış ve 2844 kelime Çağdaş Altay ağızları sözlüklerinde bulunamamıştır. Bulunamayan bu kelimeler genellikle çatı ekleriyle genişletilmiş fiiller, isimden sıfat yapma eki (+lū, +lǖ) almış sıfatlar, cinsel içerikli kelimeler, özel adlar ve Moğolcadan alıntı kelimelerdir.

5. Radloff, OSTN'de Altay lehçesine ait kelimelerin 127'sinin Rusça, 20'sinin Arapça, 22'sinin Farsça ve 90'ının da Moğolca kökenli olduğunu belirtmiştir. Rusça kökenli kelimelerin hemen hemen hepsini göstermiştir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerden birkaç tanesinin kökenini belirtmemiştir. Moğolcadan geçen kelimeler çok fazla olmasına rağmen sadece 90 tanesini belirtmiştir. Ancak OSTN'de Altay lehçesinde Moğolca kökenli kelimelerin 90'dan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum Radloff'un Moğolcaya çok hâkim olmadığını

göstermektedir. Altay lehçesinin, Moğolcadan alıntı kelimeler açısından ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

Altay lehçesinde Moğolca kelimelerin çokluğu Altay Türklerinin çok erken dönemlerden 18. yüzyılın ortalarına kadar Moğollarla bir arada yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Altay Türkleri Rus idaresine girmeleriyle birlikte Rusçadan alınan kelime sayısı hızlı bir şekilde artmıştır.

6. OSTN'deki alıntı (özellikle Rusça) kelimelerin büyük çoğunluğu Altay lehçesinin ses özelliklerine uymaktadır. Bu durum bu kelimelerin kulakla alıntı olduğunu göstermektedir. Çağdaş Altay lehçesinde Bolşevik Devrimi'nden sonra yazı dili aracılığıyla giren (gözle alıntı olan) Rusça kelimelerin orijinal şekillerinin büyük oranda korunduğu görülmüştür.

7. Türkçenin yazılı metinlerinden takip edilebildiği kadarıyla kelime içi /-b-/ sesi Orhon Türkçesi döneminden sonraki metinlerde /-v-/ olmuştur. OSTN'deki Altay lehçesinde kelime içi /-b-/ sesi bazı kelimelerde korunmuştur. Bu durum Altay lehçesinin; Orhon Türkçesi ve öncesine kadar götürülebilecek arkaik fonetik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

8. Eski Türkçe dönemi kelime başı /b-/ sesi OSTN'deki Altay lehçesinde tamamen /p-/ olmuştur. Çağdaş Altay yazı dilinde /b-'li, Teleüt ve diğer Kuzey ağızlarında /p-'li dir.

9. OSTN'deki Altay ağızlarında kelime içi /-ç-/ sesi korunmuştur. Sadece Lebed ağzında ünlülerden ve ötümlü ünsüzlerden sonra /-c-/ olmuştur. Bu durum Lebed ağzının diğer ağızlardan ayrılan en önemli özelliğidir.

10. Eski Türkçe döneminde hece ve kelime sonlarındaki /g/ ve /ġ/ sesi OSTN'de Güney Altay (Altay, Teleüt, Tölös) ağızlarında sızıcılaşarak uzun /u/ ve uzun /ü/ ünlülerine dönüşmüştür. Bu ikincil uzunluklar Çağdaş Güney Altay ağızlarında kısalarak normal süreli ünlülere dönüşmüştür. Eski Türkçe dönemindeki bu /g/ ve /ġ/ sesleri OSTN'deki Kuzey Altay ağızlarında /ğ/ sesine dönüşmüştür. Çağdaş Kuzey Altay ağızlarında /ğ/'li şekiller korunmuştur.

11) Eski Türkçe dönemi kelime başı /y-/ sesi OSTN'de büyük oranda korunmuştur. Teleüt ağzında genellikle /ď-/ sesine, Tuba ağzında ise /ń-/ sesine dönüşmüştür. Her iki ağızda kelime başında /y-/ sesi de kullanılmaktadır. Çağdaş

Altay ağızlarında kelime başı /y-/ sesi neredeyse hiç kullanılmamaktadır. Bu ses Altay edebî dilinde /c-/; Teleüt ağzında /ď-/; Çağdaş Kumandı ağzında /ç-/, /ď-/, /ń-/ ve /ť-/, /y-/; Lebed ağzında /ç-/, /ď-/, /ń-/, /ť-/, /y-/; Tuba ağzında ise /ď-/, /y-/ seslerine dönüşmüştür. Bu veriler, Ket, Samoyed ve Rus dillerinin etkisiyle ortaya çıktığı düşünülen kelime başı palatalleşmenin OSTN'de henüz başlangıç aşamasında olduğunu, Çağdaş Altay ağızlarında ise yaygınlaştığını göstermektedir. Palatalleşmenin yaygınlaşması Rusçanın etkisinin artmasına bağlanabilir.

12. Dudak uyumu Güney Altay ağızlarında Kuzey ağızlarına göre ileri seviyededir. /o/'dan sonra /o/'nun gelmesi Güney Altay ağızlarında yaygındır. Kuzey ağızlarında /o/'dan sonra /a/ korunmuştur. Hem Kuzey hem de Güney Altay ağızlarında /ö/'den sonra /ö/'nün gelmesi yaygındır. /u/'dan sonra /a/ bütün ağızlarda korunmuştur. /ü/'den sonra /ö/ sesinin gelmesi, Asıl Altay ağzının diğer ağızlardan ayrılan en belirgin özelliğidir.

5. YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akalın, Şükrü Haluk (1999). "Teleüt Şairi Nikolay V. Kalişev ve Şiirleri". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. S 8: 426-437.

Alimov, Rusbek - Shadyhanov, Emil (2013). "Teleütçe Yok Olma Tehlikesi Altındaki Bir Dilin Sosyolengüistik Durumu". *Tehlikedeki Diller Dergisi/Türk Dilleri*. S 2: 49-73.

Alkaya, E. (2017). "Friedrich Wilhelm Radloff". *Türk Diline Gönül Verenler Yabancı Türkologlar* (Editör: Ahmet Buran). Ankara: Akçağ Yayınları: 25-37.

Arat, Reşit Rahmeti (1987). "Türk Şivelerinin Tasnifi". *Makaleler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 69-149.

Arıkoğlu, Ekrem (1996). *Tuva ve Hakas Türkçelerinde Fiil. Doktora Tezi,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara .

Arıkoğlu, Ekrem (2007). "Hakas Türkçesi". *Çağdaş Türk Lehçeleri Grameri.* (Editör: Ahmet Bican Ercilasun). Ankara: Akçağ Yayınları.

Arıkoğlu, Ekrem (2011). "Güney Sibirya Türkleri". *Türk Yurdu*. C 31. S 287: 135-147.

Aşcı, Ufuk Deniz (2003), "W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Kazak ve Kırgız Lehçelerine Ait Sesler İle Çağdaş Kazak ve Kırgız Lehçelerindeki Sesler". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S 14: 299-360.

Aşcı, Ufuk Deniz (2003), *W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Kırgız ve Kazak Lehçelerine Ait Kelimelerin İncelenmesi (4 cilt),* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Balakina, O. N. – Dedeyeva, V. C. (2015). *Altaysko-Russkiy Slovar'*. Gorno-Altaysk: Lepta.

Banguoğlu, Tahsin (1998). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Baskakov, N. A. (1958*). Altayskiy Yazık (Vvedeniye v İzuçeniye Altayskogo Yazıka i Ego Dialektov)*. Moskva: İzdatel'stvo Akademii AN SSSR.

Baskakov, N. A. (1966). *Severnıye Dialektı Altayskogo (Ojrotskogo) Yazıka-Dialekt Çernevıḫ Tatar (Tuba-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk i Slovar'*. Moskva: İzdatel'stvo Nauka.

Baskakov, N. A. (1972). *Severnıye Dialektı Altayskogo (Ojrotskogo) Yazıka- Dialekt Kumandintsev (Kumandı-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk, Tekstı, Perevodı i Slovar'*. Moskva: İzdatel'stvo Nauka.

Baskakov, N. A. (1985). *Severnıye Dialektı Altayskogo (Ojrotskogo) Yazıka-Dialekt Lebedinskiḫ Tatar-Çalkantsev (Kuu-Kiji)-Grammatiçeskiy Oçerk, Tekstı, Perevodı, Slovar'.* Moskva: İzdatel'stvo Nauka.

Baskakov, N. A. -Toşçakova, T. M. (1947). *Oyrotsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: OGİZ.

Buran, Ahmet (2008). "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler". *Makaleler* (Yayına Hazırlayanlar: Ercan Alkaya, Süleyman Kaan Yalçın, Murat Şengül), Ankara: Turkish Studies Yayınları: 288-305.

Caferoğlu, Ahmet (1988). *Türk Kavimleri.* İstanbul: Enderun Kitabevi.

Ceylan Yılmaz, Emine (1991). "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü". *Türk Dilleri Araştırmaları*. S 1: 151-165.

Cayım, N. A. - Tıbıkova, A.T.-Tıbıkova, L. N. ve Tıdıkova, N. N. (2004). *Altay Tildiŋ Tündük Dialektteriniŋ Temalar Aayınça Sözligi.* Gorno Altaysk.

Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: At The Clarendon Press.

Clauson, Sir Gerard (2013). "Türkçe Y ve İlgili Sesler". (Çeviren: Selcen Koca Sarı). *Gazi Türkiyat*. S 12: 175-194.

Coşkun, Mustafa Volkan (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Çağatay, Saadet (1954). "Türkçede ñ~ġ Sesine Dair". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* C 2*: 15-30.*

Çağatay, Saadet (1978). "Türkçede Çocuk Kavramı". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1977*: 1-16.

Çumakayev, A. E.- Ekeyev, N. V. - Mayzina, A. H. – Piyantinova, K. K. – Tıdıkova, N. N. – Tyunteşeva, E. V. (2018). *Altaysko-Russkiy Slovar'*. Gorno-Altaysk: S. S. Surazakova.

Dırenkova, N. P. (1940). *Grammatika Oyrotskogo Yazıka*. Moskva & Leningrad: Nauka.

Doğan, Şima (2013). *Altay Türkçesinin Tarihî Karşılaştırmalı Ses Bilgisi.* Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Eker, Süer (2013) "Ana Türkçe Uzun Ünlülerin Kıpçak Dillerindeki Kimi İzlerine Dair" *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Semih TEZCAN'a Armağan*, C 13, S 13: 145-167.

Eraslan, Kemal (2012*). Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erbay, Fatih (2008), *W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ercilasun, Ahmet Bican (2002). *Kars İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, Ahmet Bican – Akkoyunlu, Ziyat (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin).* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdal, Marcel (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.

Eren, Hasan (1988), "Wilhelm Radloff ve Türk Diyalektleri Sözlüğü", *Türk Dili*, LVI-444: 336-354.

Eren, Hasan (1998). *Türklük Bilim Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gabain, A. Von (2003). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çeviren: Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gömeç, Saadettin Yağmur (2015). *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. C I.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülsevin, Gürer (2002). *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri - Metinler - Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gültek, Vedat (2014). *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Günay, Turgut (1978). *Rize İli Ağızları***.** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Güner Dilek, Figen (1997). "Göktürk Bengü Taşlarından Günümüz Altay Türkçesine Ulaşan Kelimeler". *Sibirya Araştırmaları.* İstanbul: Simurg Yayınları: 139-143.

Güner Dilek, Figen (2012). "Diller Nasıl Tehlike Sürecine Girer? Kumandı Türkçesinden Tespitler". *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları Konulu 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi: 271-276

Güner Dilek, Figen (2013). "Ağız Çalışmalarına Karşılaştırmalı Metodla Bakış: Altay Türkçesi Çalkandı Ağzı". *Yalım Kaya Bitiği-Osman Fikri Sertkaya Armağanı* (Editörler: Hatice Şirin User-Bülent Gül). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 275-283.

Güner Dilek, Figen (2015). *Güney Sibirya Altay Türkçesi Ağızları-Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güner Dilek, Figen (2016). "Kumandılar ve Dilleri". *Tehlikedeki Türk Dilleri II B - Örnek Çalışmalar* (Editörler: Prof. Dr. Süer Eker - Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk). C III. Astana-Ankara: Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 1-13.

Gürcün, Serap (2006). *Radloff Sözlüğü'nün D-Maddesinin Eski Türkçe Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gürsoy Naskali, Emine-Duranlı, Muvaffak (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hocayev, Halid Said (2006). *Yeni Elifba Yollarında Eski Duygu ve Hatıralarım.* (Hazırlayanlar: Mustafa Toker-Ufuk Deniz Aşcı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

http://www.altai-republic.ru/about-the-region/history/ (Erişim Tarihi: 10.11.2018).

http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php (Erişim Tarihi: 10.11.2018).

http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/atlas-of-languages-in-danger/(Erişim Tarihi: 12.11.2018).

Kalan, Ekrem 2008). *Cungar Hanlığı'nın Siyasi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karaağaç, Günay (1991). "Eski Metatez Örnekleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S 4: 85-102.

Karaağaç, Günay (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kasapoğlu Çengel, Hülya (2017). *Kırgız Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Killi Yılmaz, Gülsüm (2011). "Altay Türklerinin Dil Durumu". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C 8, S 3: 24-60.

Killi Yılmaz, Gülsüm (2016). "Etno-Demografik Veriler Işığında Sibirya Grubu Türk Dil Değişkeleri". *Tehlikedeki Türk Dilleri I -Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar.* (Editörler: Prof. Dr. Süer Eker - Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk). C III. Astana-Ankara: Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 401-430.

Korkmaz, Zeynep (1988). "Friedrich Wilhelm Radloff'un Orta Türkçe Üzerindeki Çalışmaları". *Türk Dili*. S444: 318-328.

Korkmaz, Zeynep (1994a). *Güney-Batı Anadolu Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (1994b). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kuyma, Erol (2006). *Wilhelm Radloff'un Sibirya'dan Adlı Eserinin Açıklamalı Kavram Dizini*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Lessing, D. Ferdinand (2003). *Moğolca - Türkçe Sözlük* C I-II. (Çeviren: Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Menges, Karl H. (2009). "Güney Sibirya Türk Şiveleri". (Çeviren: Günay Karaağaç). *Dil Tarih ve İnsan.* İstanbul: Kesit Yayınları: 369-406.

Nasilov, D. M. - Nadelyayev, V. M. - Sçerbak, A. M. - Borovkov, T. A. - Kormuşin I. V. – Letyagin, N. I. - Zırin, A. A. – Dmitriyev, L.V. ve Tuguşeva, L.Y. (2016). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Astana: Gılım Baspası.

Nevskaya, Irina - Erdal, Marcel - Ozonova, Aiiana - Pawlowski, Monika Rind ve Nugteren, Hans (2016). "The Chalkans and Their Language". *Tehlikedeki Türk Dilleri II A -Örnek Çalışmalar* (Editörler: Prof. Dr. Süer Eker - Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk). C II. Astana-Ankara: Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 79-91.

Nevskaya, İ. A.-Almadakova, N. D.- Mayzina, A. N.-Ozonova, A. A. ve Çumakayev, A. E. (2017). *Grammatika Sovremennogo Altayskogo Yazıka-Morfologiya.* Gorno-Altaysk.

Ozonovai Aiiana (2016). "The Altaians and the Altai Language". *Tehlikedeki Türk Dilleri II A -Örnek Çalışmalar* (Editörler: Prof. Dr. Süer Eker - Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk). C II. Astana-Ankara: Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 21-46.

Ölmez, Mehmet (1997). "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayını Nasıl Olmalı?". *VIII Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri*, 7-9 Ağustos 1996 Ankara: 371-380.

Ölmez, Mehmet (2001). "Altayca-Türkçe Sözlük, Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali, Muvaffak Duranlı, TDK, ISBN 975-16-1146-6, Ankara 1999, 266 S", *Türk Dilleri Araştırmaları,* S 11: 191-236.

Patkanov, Serafim Keropoviç (1912). *Statistiçeskiye Dannıye, Pokazıvayuşçiye Plemennoy Sostav Naseleniya Sibiri, Yazık i Rodı İnorodtsev (Na Osnovanii Dannıh Spetsial'noy Razrabotki Materiala Perepisi 1897 g.).* S. Petersburg.

Petruşova, M. B. – Tukmaçev, L. M. (1995). *Kumandinsko-Russkiy Slovar'*. Biysk.

Potapov, Leonid Pavloviç (1953). *Oçerki Po İstorii Altaytsev.* Moskva-Leningard: İzdatel'stvo Akademii Nauka SSSR.

Potapov, Leonid Pavloviç *(2000). "Kumandıların Etnik Tarihinden"*. (Çeviren: Atilla Bağcı). Türk Dünyası. S 34: 89-99.

Potapov, Leonid Pavloviç (2012). "Kumandıların Etnik Tarihinden". (Çeviren: Atilla Bağcı). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*: S 34: 89-99.

Potapov, Leonid Pavloviç (2014). *Altaylılar Etnik Yapıları ve Kültürel Varlıkları Makaleler*. (Çeviren Atilla Bağcı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Pritsak, Omeljan (1959). "Das Altaitürkische" *Philologiae Turcicae Fundamenta.* C I, Weisbaden: Aquis Mattiacis Apud Franciscum Steiner: 568-598.

Pustogaçev, Y.A. (1997). "Altay ve Sibirya Türk Halklarının Etnik Kökeni ve Tarihlerinin Başlangıcıyla ilgili Bazı Görüşler". *Sibirya Araştırmaları.* İstanbul: Simurg Yayınları: 299-306

Radloff, Wilhelm (1866). *Proben der Volkslitteratur Türkischen Stamme Süd-Sibiriens.* Sanktpeterburg': Tipografin İmperatorskoy Akademi Nauk.

Radloff, Wilhelm (1882). *Phonetik der Nördlichen Türksprachen*. Leipzig: T.O. Weiggel's Verlag.

Radloff, Wilhelm (1954). *Sibirya'dan* (Çeviren: Ahmet Temir) C I. İstanbul: Maarif Basımevi.

Radloff, Wilhelm (1956). *Sibirya'dan* (Çeviren: Ahmet Temir) C II. İstanbul: Maarif Basımevi.

Radloff, Wilhelm (1960). *Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte*. C I-II-III-IV. Gravenhage: Mouton & Co.

Rakhatbekov, Maksat (2016). *W. Radloff'un "Proben" Adlı Eserindeki Altay Türkçesi Metinlerinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Räsänen, Martti (1969). *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Ryumina-Sırkaşeva, L. T. – Kucigaşeva, N. A. (1995). *Teleut-Orus Sozlik*. Kemerovo: Kemerovskoye Knijnoye İzdateltsvo.

Ryumina-Sırkaşeva, L. T. – Kucigaşeva, N. A. (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü.* (Çevirenler: Şükrü Haluk Akalın-Caştegin Turgunbayev). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Schönig, Claus (2013). "Modern Türk Dillerinin Eş Zamanlı Tasnifi ve Tarihsel Yönleri" (Çeviren: İsa Sarı). *Dil Araştırmaları*. S 12: 221-257.

Sertkaya, Osman Fikri (1988). "Eski Türkçe (Göktürkçe ve Uygurca) Araştırıcısı Olarak Wilhelm Radloff". *Türk Dili*. S 444: 303-317.

Simpson, Cyrill Gordon (1955). *Some Features of the Morfology of the Oirot (Gorno-Altai) Language*. Oxford: Central Asiatic Research Centre.

Somuncuoğlu, Anar, (2002). "Altay Cumhuriyeti". *Türkler*. C 20. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Sostavlena Çlenami Altayskoy Missii (1869). *Grammatika Altayskago Yazıka*. Kazan

Stachowski, Marek (2009). "Yeniden Türkçe Çocuk Sözcüğünün Kökeni Üzerine". (Çeviren: Faruk Gökçe). *Türkbilig*. S 17: 124-132.

Şçerbak, M. A. (2016). *Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Şekil Bilgisi Üzerine Denemeler (Fiil)* (Çevirenler: Yakup KARASOY-Naile HACIZADE ve Mevlüt GÜLMEZ). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şirin User, Hatice (2015). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Tazranova, Alyona (2012). " Altaycanın Telengit Lehçesinin Telengit-Teless ve Çuy Ağızlarının Bazı Farklılıkları". *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları Konulu 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi: 511-516.

Tazranova, Alyona (2016). "The Telengits and the Telengit Language". *Tehlikedeki Türk Dilleri II B -Örnek Çalışmalar* (Editörler: Prof. Dr. Süer Eker - Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk). C III. Astana-Ankara: Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 409-420.

Tekin, Talat (1975). *Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tekin, Talat (2005). "Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Tasnifi". *Makaleler 3-Çağdaş Türk Dilleri*. Ankara: Grafiker Yayınları: 361-386

Temir, Ahmet (1991). *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri Hayatı- İlmî Kişiliği- Eserleri*. Ankara: Türk Dil Kurmu Yayınları.

Tietze, Andreas (2016). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. C II.* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Toker, Mustafa (2003), "W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eserinde Geçen Tatar Türkçesine Ait Kelimeler Üzerinde Genel Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S14: 17-48.

Toker, Mustafa (2003), *W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Tatar Lehçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi* (3 cilt). Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler, Konya.

Topsakal, İlyas (2017). *Sibirya Tarihi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Tuna, Osman Nedim (1960). Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten:* 213-282.

Turaev, V. A.- Sulyandziga, R. V.-Boçarnikov, V. N. ve Sulyandziga, P. V. (2005). *Entsiklopediya Korennıh Maloçislennıh Narodov-Severa, Severa i Dalnego Vostoka Rossiyskoy Federatsii.* Rusya.

Tybykova, Larisa (2016). "The Teleuts and Their Language". *Tehlikedeki Türk Dilleri II B -Örnek Çalışmalar* (Editörler: Prof. Dr. Süer Eker - Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk). C III. Astana-Ankara: Uluslararası Türk Akademisi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları: 421-430.

Üçok, Necip (1951). *Genel Fonetik*. İstanbul: İbrahim Horoz Matbaası.

Vizer, V. G. - Kalinina, G. M. (2013). *Kumandintsı-Deti Gor (Proşloye-Nastoyaşşeye-Buduşşeye).* Biysk.

Yalçın, Süleyman Kaan (2011). "Türk Dilinde Ses Grupları ve Ses Gruplarının Ünlüleşmesi". *Turkish Studies,* Volume 6/3 Summer: 1597-1622.

Yıldız, Hüseyin (2017). "Some Notes on the Etymology of the Word altai / altay". *Dil Araştırmaları.* S 20: 187-201.

Yiğitoğlu, Özlem (2007). Radloff Sözlüğü'nün E-Maddesinin Eski Türkçe Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yusupov, Ferit Yusupoviç (2014). "Rusya Türkolojisinin Kurucusu - V. V. Radlov". (Çeviren: Fatih Ekici) *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S 52: 291-311.

Yüce, Nuri (1988). "Friedrich Wilhelm Radloff'un Derlemeleri". *Türk Dili*. S 444: 329-335.

KARŞILAŞTIRMALI SÖZLÜK

“Ā”, “A”

a	Alt. Tel.		Şaşma ünlemi.
I/1			*A ḳudayım! “*Aman Allah’ım, hay Allah.”
			A baḫam! “A yavrum!”
			a “Şaşma ünlemi.” (EDPT, 1)
			ā “Şaşma, hayret ünlemi.” (DTS, 1)
			a “Bağlaç.” (DK, 197)
			a “Bağlaç.” (DÇT, 97)
aba	Tel.		Baba.
I/620			abā~apā~ebē~epē “1. Ata. 2. Dede. 3. Nine. 4. Baba. 5. Anne. 6. Amca. 7. Hala. 8. Büyük erkek kardeş. 9. Büyük kız kardeş. 10. Ebe.” (EDPT, 5)
			apa “1. Yaşça büyük kadın akraba, abla; 2. Anne.” (DTS, 51)
			aba “Baba; anne; büyük kız kardeş; amca; büyükbaba; büyükbabanın ağabeyi.” (ATS, 19)
			aba “Baba.” (TAS, 1)
			aba~ava “Baba.” (DK, 197)
			aba~ava “Baba.” (DÇT, 97)
abaçıyaḳ	Tel.		Çekirge.
I/625			-
			-
abaġa	Tel.		<aba+aġa, =Moğ.
I/622			Babanın kardeşi, amca.
			-
			abagay “1. Karısının büyük erkek kardeşi. 2. Aynı boyda bulunan akrabaya hitap şekli.” (ATS, 19)
			abagay “Amca, babanın ağabeyi.” (TAS, 1)
abaġaẏ	Alt. Kumd.	Leb.	*bk.* abaġa.
I/622			
abaġaẏḷū	Alt.		<abaġaẏ+ḷū
I/622			Amcası olan.
			-
			-
abaḳa	Tel.		<aba+ḳa
I/622			Babacık.
			-
			abaka “Büyük baba.” (ATS, 19)
abaḳḳaẏ	Alt. Tel.		1. Asil kadın; kadınlara verilen saygın bir isim.
I/622			*Ekki abaḳḳaẏ ḳadıttū poḷdı.* “Onun iki tane soylu karısı vardı.” (Alt.;

		P.d.V.I. 56,893). 2. Eş. *Abaķķaẏ aḷdı.* "O evlendi."; *Ḫān abaķķayı* "Kraliçe." (Tel.); *Abaķķayıŋ üẏdöbö?* "Senin hanımın evde mi?" 3. İskambil kartlarında kız. *Abaķķaẏ yīdi.* "Kız aldı." (Tel.)
		-
		abakay (<Moğ.) "1. Karı, eş. 2. Soylu kadın. 3. Kraliçe. 4. (Kağıt oyununda) kız." (ATS, 19) abakay "Karı, eş, hanım." (TAS, 1) abakay "Karı, eş." (DÇT, 97)
abaķķaẏḷığ **I/622**	Leb.	*bk.* abaķķaẏḷū.
abaķķaẏḷū **I/622**	Alt. Tel.	<abaķķaẏ+lū Evlenmiş, eşi olan. *Ķara Ķān emdi eki abaķķaẏḷū poḷdı.* "Artık Kara Han'ın iki karısı vardı." (Alt.)
		-
		abagaylu~abakaylu "Evli erkek." (DÇT, 97)
abaḷatķa **I/624**	Kumd. W.	Dulavrat otu.
		-
		-
abanat **I/623**	Leb.	Borç, borçlu kişi. *bk.* amanat.
abanattığ **I/623**	Leb.	<abanat+tığ Borcu olan. *Aḷattan abanattığ* "Alacaklı." (Leb.); *Peretten abanattığ* "Borçlu." *bk.* amanattū**.[48]
abaş **I/625**	Alt.Tel.	Dede (baba tarafından).
		-
		abaş "Babanın babası, dede." (ATS, 19) abaş "Babanın babası, dede." (TAS, 1) abaş "Babanın babası, dede." (DK, 197)
abāş **I/625**	Alt.	*bk.* ap aġaş.
abaẏ **I/621**	Tel.	Baba.
		-
		abāy~abagay "1. Karısının büyük erkek kardeşi. 2. Aynı boyda bulunan akrabaya hitap şekli. 3. *mec.* Ayı."(ATS, 19) abagay "Amca, babanın ağabeyi." (TAS, 1)

[48] " ** " işareti olan kelimelerde gönderme tarafımızdan yapılmıştır.

abıça **I/629**	Kumd.	Babanın kız kardeşi, hala. - -
abıḷ **I/627**	Alt.	*krş.* Far. bīl Toprağı işlemek için kullanılan çapa. *Pis yışta turġan kişibĭs, abıḷ-bıḷan ḳırā çap yadırıs.* “Biz, ormanda yaşayan insanlar toprağı çapayla işleriz.” - abıḷ “Çapa, kazma.” (TAS, 1) abıḷ “Çapa, kazma” (DK, 197) ōl “Çapa, kazma.” (DLTÇ, 181)
abıḷda- **I/628**	Tel.	Toprağı çapayla işlemek. *Abıḷdap iştep yat.* “Toprağı çapayla işliyor.” - abılda- “Çapalamak.” (ARSL, 20)
abır **I/627**	Leb.	Sakinlik, barış, anlaşma. *bk.* amır.
abırtḳı **I/627**	Tel.	Arpadan yapılan içki. - -
abıs **I/629**	Alt. Tel. Leb.	Rus papazı. *Ulu abıs* “Piskopos.”; *Men abıs kijimĭn meniŋ adım Maḳarī.* “Ben papazım, ismim de Makariy.” (Tel.; P.d.V.I. 115,33) - abıs (<Ar. hafız) “Rahip, din adamı.” (ATS, 19) abıs “Papaz.” (TAS, 1) abıs~āpıs “Papaz.” (DK, 197)
abışḳa **I/630**	Tel.	Yaşlı, ihtiyar. abuşḳa~avıçġa “Yaşlı adam.” (EDPT, 6) abuçḳa~avuçġa~avıçġa~avınçġa “Yaşlı, ihtiyar.” (DTS, 3, 76, 75) abışka “1. Yaşlı adam. 2. *mec.* Ayı.” (ATS, 19) abışka “İhtiyar adam.” (TAS, 1)
abızın **I/630**	Tel.	Gelin. - āpısan “Yenge, gelin.” (DK, 197) abızın “Elti (iki erkek kardeşin eşlerinin birbirine karşı durumu).” (ARSL, 20)
abra	Alt. Leb.	*=arba*

I/632		At arabası, teker. *Yoḷ arbazı* "Binek araba." (Alt.); *Oḷ yes aḳçanı terib aḷıp odus arbā saḷıb aḷtır.* "Onlar bu bakır paraları toplayıp otuz tane at arabasına yüklediler." (P.d.V.I. 188,28); *Arbanı yektir!* " (Arabayı) bağla!"; *Arbā yegetten at.* "Arabaya bağlanacak at."
		-
		abra "Araba." (ATS, 19) abra "Kağnı arabası." (TAS, 1) abra "Araba, kağnı." (DK, 197) abra "Araba." (DÇT, 97)
abraḳ **I/633**	Leb.	<abır+aḳ[49] Sakin, sessiz. *bk.* amraḳ**.
abraḷū **I/633**	Alt. Tel.	<abra+ḷū Arabalı, arabası olan.
		-
		abralu "Arabalı, arabası olan." (ARS, 10)
abū **I/631**	Tel.	=Moğ. 1. Babacık. *Sōḳ boḷġondo ḳıs aẏttı abūm! tedi.* "Soğuk olduğunda genç kız 'babacığım' dedi." (Pd.V.I. 141,20) 2. Şaşkınlık ünlemi.
		-
		-
acı **I/518**	Leb.	Büyük erkek kardeş. *bk.* aça.
acığ **I/522**	Leb.	*bk.* açū.
acığḷan- **I/522**	Leb.	*bk.* açūḷan-.
acığḷığ **I/522**	Leb.	*bk.* açūḷū.
acıḳ I **I/521**	Leb.	*bk.* açıḳ.
acıḳ II **I/521**	Leb.	Dikkat. *bk.* ayıḳ.
acıḳ III **I/521**	Leb. W.	Orman, savat, ormanlı dağlar.
		-
		-
acıḳçıḷ	Leb.	*bk.* ayıḳçıḷ.

[49] Morfolojik tahlilin *amır+a-k* şeklinde yapılması daha uygun olacaktır.

I/521		
acıḳta-	Leb.	*bk.* ayıḳta-.
I/521		
acın-	Leb.	1. Kendi hâline acımak.
I/522		2. Üzülmek, acımak, acı çekmek.
		bk. açın-.
acıncaḳ	Leb.	*bk.* açınçāḳ.
I/523		
acıncı	Leb.	*bk.* açınça.
I/523		
acındır-	Leb.	*bk.* açındır-.
I/523		
acır-	Kumd. W.	Yutmak.
I/523		-
		-
acıt-	Leb.	<acı-t-
I/523		Ekşitmek, mayalamak.
		bk. açıt-.
acıtḳa	Leb.	*bk.* açıtḳa.
I/524		
aç	Tel. Alt.	<ās
I/501		1. Aç, susuz.
		Ḳarnım aç poḷdı. “Karnım acıktı.” (Alt.)
		2. Açlık.
		3. Açgözlü.
		*Aç köstŭ it. “*Açgözlü köpek.” (Alt.); *Aç köstöŋ* “Açgözlü” (Tel.); *Aç ḳusḳun* “Açgözlü karga.” (Tel.); *Aç pūrumnaŋ ödüp çıḳsın.* “(Bu bıçak) benim karaciğerimi delip geçsin. (Karaciğer arzu ve tutkuların bulunduğu yer olarak düşünüldüğünden ‘aç’ olarak adlandırılır.)” (P.d.V. I, 172, 11) (Alt.)
		āç “aç, açlık.” (EDPT, 17)
		aç “Aç.” (DTS. 3);
		aç “Aç, tok olmayan.” (ATS, 20)
		aç “Aç, tok olmayan.” (TAS, 1)
		aç “Aç, tok olmayan.” (DK, 204)
		aç “Aç, tok olmayan.” (DTLÇ, 141)
		aç “1. Aç, tok olmayan. 2. İnce, zayıf, cılız.” (DÇT, 105)
aç-	Alt. Tel.	Açmak, kilidi açmak.
I/497		*Ejik açtı.* “O kapıyı açtı.” (Alt.); *Sandıknı aç!* “Kutuyu aç!” (Alt.); *Aḷın eteḥĭmni amıttan neme açpaġan, anı ḳara yaḷġız saḷḳın açḳan ede.* “Benim eteğimi birileri değil, rüzgâr açtı. (Alt.; P.d. V. I. 19, 300)
		aç “Açmak; kilidi açmak, bağ, düğüm vb. çözmek; hava açmak; açıklamak.” (EDPT, 18)

		aç- “1. Açığa çıkarmak, açık hâle getirmek. 2. Yaymak, dağıtmak, (bulutları) dağıtmak 3. Çözmek, bağı çözmek. 4. Yolunu açmak 5. Feth etmek, ele geçirmek. 6. (İşi) halletmek, çözmek. 7. Temize çıkarmak. 8. Bir şeyi emanet etmek, inanmak, güvenmek.” (DTS, 3-4)
		aç- “Açmak” (ATS, 20) aç- “Açmak” (TAS, 1) aç- “Açmak” (DK, 204) aç- ~aş-“1. Açmak. 2. Açmak, ortaya koymak.” (DÇT, 105)
aça **I/502**	Tel. Alt.	=ataça 1. Büyük erkek kardeş; amca. 2. Babacık. (Alt.) *ḳazın aça* “Kayınbirader, eşin büyük erkek kardeşi.”
		-
		aça “1. Ağabey. 2. Amca, babanın küçük kardeşi.” (TAS, 1) aça “Ağabey, amca.” (DK, 204) aja “Ağabey.” (DLTÇ, 134) aça “Dedenin (babanın babası) küçük erkek kardeşi.” (DLTÇ, 141) aça “Amca.” (DÇT, 105)
açana **I/503**	Tel.	<aç+ana Açlık, kıtlık.
		-
		açana “Açlık.” (ATS, 20)
açap **I/503**	Tel. W.	Açgözlülük.
		-
		açap “Aç gözlü.” (ATS, 20) açap “Aç gözlü.” (DK, 204)
açaptan- **I/503**	Tel.	<açap+ḷa-n- Açgözlü olmak.
		-
		açaptan- “Cimrilik etmek.” (ARS, 22)
açı **I/503**	Tel. Alt.	Küçük erkek kardeş, erkek yeğen, akraba. *Açı ḳarındaş (deyim.); açı sīni* “Küçük kız kardeş”
		atī “Bir kişinin küçük erkek kardeşinin oğlu ya da oğlunun oğlu, yeğen, torun.” (EDPT, 40) atı “Torun; yeğen (küçük erkek kardeşin oğlu).” (DTS, 72)
		açı (<Moğ.) “1. Babanın küçük kardeşi. 2. Kardeş çocukları ve torunları.” (ATS, 20)
açı- **I/504**	Tel.	1. Ekşimek, mayalanmak. 2. Acımak, ağrımak.

		Tijik açıp yat. “Tümör ağrıyor.”
		açī-~acī- “(Fiziksel bir duygu olarak) acı olmak (tat); ekşimek, ekşi olmak; *mec.* (hastalık vb.’den dolayı) acımak; acı hissetmek; başkalarına acımak, merhamet etmek.” (EDPT, 20, 21) açı- “1. Ekşimek, mayalanmak. 2. (Yara için) acımak, sızlamak, (hastalık için) kötü duruma gelmek. 3. *mec.* Üzülmek, kederlenmek.” (DTS, 4);
		açı- “Ekşimek, acı durumda olmak.” (ATS, 20) açı- “Ekşimek, mayalanmak.” (TAS, 2) açı- “Acımak, acı hissetmek.” (DK, 204) aş- “Ekşimek.” (DLTÇ, 142)
açıḳ **I/504**	Tel. Alt.	<aç- 1. Açık, açık yer, delik. *Açıḳ yer* “Ormandaki açık yer.” (Alt.); *Açıḳ orın* “Açık, bulutsuz gökyüzü.” (Alt.); *Aḷaḳança açıḳ per*. “Avuç kadar temiz bir yer ver (gökyüzünde).” (P.d.V.I, 221, 13; Alt.) 2. Kıtlık, borç. 3. Açık, parlak. *Açıḳ yarıḳ saġıştū* “Açık sözlü, neşeli.” (Tel.)
		açuk “Açık.” (EDPT, 22) açuḳ “Açık, berrak, temiz.” (DTS, 7)
		açık “1. Delik. 2. Açık, açıklık. 3. Neşeli, içten.” (ATS, 20) açık “Açık.” (TAS, 2) aç “Açık.” (DK, 204) ajık “Açık.” (DLTÇ, 134) açıh “Açık; açılmakta olan.” (DÇT, 105)
açıḷ- **I/507**	Alt. Tel.	<aç- 1. Kilidi açılmak, açılmak. *Kün açıḷdı.* “Hava açıldı.”; *Ejik açıḷdı.* “Kapının kilidi açıldı.” (Alt.); *Köŋül açıḷdı.* “Gönlü açıldı.” (Alt.). 2. (Birilerine) açılmak, neşeli olmak.
		açıl- “Açılmak.” (EDPT, 26) açıl- “1. Açılmak, ortaya çıkmak. 2. Çiçek açılmak.” (DTS, 5)
		açıl- “Açılmak.” (ATS, 20) açıl- “Açılmak.” (TAS, 2) açıl- “Açılmak.” (DK, 204) açıl- “Açılmak.” (DÇT, 105)
açın- **I/506**	Alt. Tel.	Üzülmek, üzgün olmak, kahırlanmak, acı hissetmek, sinirlenmek. *Açınbas boḷzoŋ mā per.* “Eğer senin için zor değilse, bunu bana ver.” (Tel.); *Aḷardı körḥönĭŋde açınbaẏzıŋbı?* “Bunları görünce için acımıyor mu?” (Tel.).
		açın- “açı- filinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 29) açın- “1. Bakmak, ilgilenmek, göz kulak olmak, kaygılanmak. 2. Birine hediye vermek, ödüllendirmek, karşılığını vermek.” (DTS, 6)

		açın- “1. Acımak, esirgemek, üzülmek. 2. Kızmak, sinirlenmek, öfkelenmek. 3. Hoşnutsuzluk hissetmek.” (ATS, 20) açın- “1. Acımak. 2. Korumak.” (TAS, 2) açın- “Kızmak, öfkelenmek.” (DK, 204) açın- “Acımak, merhamet etmek.” (DÇT, 105)
açınça **I/507**	Alt.	<açın-ça Merhametli, acıyan. - açınçak “1. Merhametli. 2. Kırıcı, küçük düşürücü.” (ATS, 20) açınçak “Merhametli.” (DLTÇ, 141)
açınçāḳ **I/507**	Alt.	*bk.* açınça.
açınçı **I/507**	Tel.	<açın-çı Üzüntü, keder, acıma, merhamet. - -
açınçılū **I/507**	Tel.	<açınçı+lū Acınacak, zavallı kişi. - açınçılu “1. Hakir görücü. 2. Zavallı, acınası.” (ATS, 20) açınçılu “Acıklı, zavallı, acınacak.” (TAS, 2)
açındır- **I/507**	Tel. Alt.	<açın-dır- Heyecanlandırmak, sinirlendirmek, üzmek, acındırmak. - açındır- “Üzmek, hüzünlendirmek.” (ATS, 20)
açınış- **I/507**	Tel.	*bk.* açın-.
açınū **I/507**	Tel.	Acıma. - açınış “1.Acıma, merhamet. 2. Öfke. 3. Kızma. 4. Üzme.” (ATS, 20)
açırḳa- **I/507**	Tel.	<aç Çok aç olmak, açgözlü olmak, obur olmak, doymak bilmemek. - açırka- “Açgözlü olmak.” (ARS, 22)
açırḳaḳ **I/507**	Tel.	<açırḳa-ḳ Doymayan, açgözlü. - açkarak “(Yemek konusunda) açgözlü, doymaz.” (TAS, 2)
açırḳaḳta-	Tel.	<açırḳaḳ+la-

I/507		Doymak bilmemek, açgözlü olmak.
		-
		-
açıt-	Alt. Tel.	<açı-t-
I/508		1. Mayalamak, ekşitmek. 2. Acılaştırmak, kaşıntı yapmak.
		açıt- “Acılaştırmak, ekşitmek. *mec.* Acı veya keder vermek.” (EDPT, 21) açıt- “1. Mayalamak, ekşitmek. 2. Tahriş etmek, kaşındırmak, yakmak. 3. Acı vermek, üzmek. 4. Yüzünü buruşturmak, hoşnutsuz bir ifadeye bürünmek.” (DTS, 6)
		açıt- “Mayalamak.” (ATS, 20) açıt- “Mayalamak.” (TAS, 2)
açıtḳa	Alt.	<açıt-ḳa
I/509		Ekşimiş hamur, maya.
		-
		açıtkı “Maya.” (ATS, 20) açıtkı “Maya.” (TAS, 2) açıtka “Hamur.” (DK, 204) açıtka “Maya.” (DLTÇ, 141)
açıtḳı	Tel.	*bk.* açıtḳa.
I/509		
açḳıḷ	Tel. Kumd.	<aç-ḳıḷ
I/513		Ekşi.
		-
		-
açḳım	Leb.	<aç-ḳım
I/513		*bk.* açḳıḷ
açḳımdaḳ	Leb.	<aç-ḳım+daḳ
I/513		Ekşi, mayhoş.
		-
		-
açū	Alt. Tel.	1. Ekşimiş, acı, tuzlu.
I/511		*Açū sös* “Acı söz.” (Tel.); *Açūdı körböÿçi tattūdı yibes.* “Acıyı görmeyen, tatlıyı yiyemez.”; *Pu yıḷdar ertkinçe açūġa dā çıdadım, tattū dā yidim.* “Bu yıllar geçtikçe ben ne acılar ne iyilikler yaşadım.” (Tel.) 2. Üzücü, öfkeli. 3. Acı, keder. *Açū ayaḳ aḷdınan çıġar.* “Acı ayak altından çıkar.”; *Oḷ çaḳta açū andī açū poḷor, ḳaçanda īḷap toḳtobos.* “O zaman öyle bir acı olacak ki, ağlamaları asla durmayacak.” (P.d.V.I, 125, 8; Tel.).
		açıġ “Acı, ekşi; *mec.* acı, üzücü.” (EDPT, 21)

		açıġ “1. Acı, ekşi. 2. Acı veren, inciten. 3. Acı, keder, hüzün. 4. Ağır, zor, güç. 5. Öfkeli, acımasız. 6. Öfke, kin.” (DTS, 4, 5)
		açu “1. Acı, ekşi. 2. Dert, keder, üzüntü. 3. Nefret, kızma, hiddet. 4. Acı (ses). 5. Acıyla. (ATS, 20) açu “1. Acı, keder, yas, üzüntü. 2. Acı, ekşi, kekre. 3. Yazık.” (TAS, 2) açu “1. Acı, ekşi. 2. Zavallı, perişan, sefil; ekşi, acı; sıkıntı, keder.” (DK, 204) ajū “Acı, öfke.” (DÇT, 98) açū “Acı; acıklı.” (DÇT, 105)
açūḷan- **I/512**	Alt. Tel.	<açū+ḷan- Üzülmek, kederlenmek.
		-
		açulan- “Üzülmek, darılmak.” (TAS, 2) açulan- “1. Kızmak, öfkelenmek. 2. Küfretmek. 3. Üzülmek, kederlenmek.” (ATS, 20)
açūḷandır- **I/513**	Alt.Tel.	<açūḷan-dır- Üzmek, keder vermek.
		-
		açulandır- “Kızdırmak.” (ATS, 20) açulandır- “Üzmek, üzüntü vermek.” (TAS, 2)
açūḷū **I/513**	Tel.	<açū+ḷı Üzgün, acılı.
		açıġlıġ “Acılı.” (EDPT, 23) açıġlıġ “Mayalı, mayalanmış.” (DTS, 5)
		-
açūrḳan- **I/512**	Tel.	<açū+r+ḳan- Hüzünlenmek, kederlenmek. *Yandırmanı köp sürelbey ḳıynaḷıp açūrḳanıp yürdŭm.* “Birçok yamacı aşacak güçte olmadığım için çok eziyet çekiyor ve üzülüyordum.” (P.d. V. I., 123, 29)
		-
		açurkan- “1. Hüzünlenmek. 2. Kızmak, öfkelenmek.” (ATS, 20) açurkan- “Kederlenmek, üzülmek.” (TAS, 2)
ada **I/476**	Tel. Alt. Leb.	Baba. *Adazı yoḳ* “Babasız.” *Azraġan adazı* “Onun üvey babası.” (P.d. V. I. 117,16); *adazın* “Şaşkınlık ve öfke haykırışı”; *Adazın, neme körŭp yadım!* “Yazıklar olsun, neler görüyorum!” (Alt.)
		atā “Baba.” (EDPT, 40) ata “Baba.” (DTS, 71);
		ada “Baba, dede.” (ATS, 20)

		ada “Baba.” (TAS, 2) ada “Baba, ata.” (DK, 197) ada~ata “Baba.” (DÇT, 97, 105) ada-ene “Ebevenyn.” (DÇT, 97)
ada- **I/474**	Alt. Leb.	Adlandırmak, isim vermek. *T’ɨbanıŋ adın t’oġan dep adadı, eneziniŋ adın Anna dep adadı.* “Vaftiz zamanı İvan’a Yohan, annesine de Anna ismi verildi.” (Tel.); *Adımdı adap per.* “Bana ismimi ver.” (Alt.); *Adabaġan paḷa* “Daha ismi konmamış bebek.” (Alt.); *Kem meni kijilerniŋ aḷdında adaza, anı mėndē teŋeredeḥ ɨ adamnıŋ aḷdında adayırmın.* “Her kim beni insanların önünde yüceltirse, ben de onu gökyüzündeki atamızın önünde yüceltirim.” (Tel. Miss.)
		atā-~ādā- “Birinin adını çağırmak, birine çağırmak, atamak, aday göstermek, söz kesmek, nişanlamak, adamak (Tanrı’ya veya bazı kutsal yerlere).” (EDPT, 42) ata- “1. Ad vermek, isimlendirmek. 2. Unvan vermek. 3. Çağırmak, anmak, söylemek (DTS, 71);
		ada- “Adlandırmak, ad vermek.” (ATS, 20; TAS, 2) ada-~adı- “Adlandırmak, ad vermek.” (DK, 197, 198) ada- “1. Adlandırmak, isim vermek. 2. Birinin tarafını tutmak, korumak.” (DÇT, 97)
adāçı **I/483**	Tel.	<at-a+çı Atıcı.
		-
		aduçı “Atıcı, nişancı, okçu.” (ATS, 21) aduçı “Atıcı, nişancı, okçu.” (TAS, 2) adıġcı “Avcı.” (DK, 198)
adaḳ I[50] **I/478**	Tel.	Sonuncu, çok kötü, seçilen bir şeylerden sonra geriye kalan döküntü. *Adaḳ paḷa* “Sonuncu çocuk, sonuncu.”
		aḏak~ayak “Bacak, ayak” (EDPT, 45, 270) adaḳ “1. Ayak. 2. Eşyaların ayağı. 3. Aşağı taraf, taban. 4. Dip, etek, temel.” (DTS, 12) aḏaḳ “1. Ayak. 2. *mec.* Ayaklar. 3. Eşyaların ayağı. 4. *mec.* Son, bitim.” (DTS, 15) ayaḳ “Ayak.” (DTS, 29)
		adak “1. Son. 2. Küçük. 3. Fena kötü (arda kalan, döküntü).” (ATS, 20) adak “Son.” (DÇT, 97)
adaḳ II **I/478**	Kumd.	Dede. -

[50] *Adak* kelimesinin Eski Türkçeden Moğolcaya ödünçlendiği ve daha sonra Moğolcadan Altayca *adak “son”* şeklinde geri alıntılandığı düşünülmektedir (Ölmez, 2001:194).

		adak “Dede.” (ATS, 20) adak~atak “Dede.” (DK, 198, 204)
adaḷa- **I/482**	Tel.	<ada (baba)+ḷa- 1. Babası gibi yüceltmek. 2. Babaya saygı duymak, kendi babası gibi görmek.
		-
		-
adaḷan- **I/482**	Tel.	<adaḷa-n- Gururla kendi ismini söylemek, kendini yüceltmek, kendini övmek.
		-
		-
adaḷandır- **I/482**	Tel.	<adaḷan-dır- 1. Birilerini yüceltmek. 2. Seslenmek; birilerinin ismini saygıyla söylemek.
		-
		-
adaḷat- **I/482**	Tel.	<adaḷa-t- Babasına duyduğu saygı gibi saygı göstertmek.
		-
		-
adaḷġı **I/483**	Tel. W.	Aynı ada sahip olan, adaş.
		-
		adalgı “Kürek.” (ATS, 21) adalgış “*gr.* İsim.” (ATS, 21) adalgış “*gr.* İsim.” (TAS, 2)
adaḷığ **I/483**	Leb.	<ada+ḷığ *bk.* adaḷū.
adaḷū **I/483**	Tel. Alt.	Babası olan, babalı.
		atalıġ “Babası olan.” (EDPT, 59) atalıġ “Babası olan.” (DTS, 71)
		adalu “Babası olan.” (DÇT, 97)
adān **I/480**	Tel. Alt. Leb.	*krş.* Moğ. Taklit; destek olma, koruma. *Adān aḷdı.* “Diğerinin başkasına yaptığının karşılığında, onu korumasının karşılığını ödedi.” (Tel.)
		-
		adān “Koruma, savunma.” (ATS, 20) adān I “Savunma, koruma, himaye, arka çıkma.” (TAS, 2) adān II “Taklit, yansılama, öykünme.” (TAS, 2) adān “Koruma. *adān al-* Birini savunmak, korumak.” (DÇT, 97)
adan-	Alt. Tel.	<ada- (isim vermek)

I/479		1. Kendine isim vermek. 2. Kendi yanında adlandırmak. 3. İsimlendirilmek.
		ātan- ~ādan- “Adlanmak, çağrılmak, ünlenmek.” (EDPT, 61) atan- “Adlanmak, çağrılmak, ünlenmek.” (DTS, 71)
		adan- “Adlanmak.” (ATS, 21)
adāndaş- **I/480**	Leb. Tel.	<adān+ḷa-ş- Taklit etmek, kendini birileri ile kıyaslamak. *Adāndajıp iştep yadıḷar*. “Onlar mücadele içinde çalışıyorlardı.”
		-
		adaŋdaş- “Taklit etmek, yansılamak, öykünmek.” (TAS, 2)
adandra **I/481**	Tel. W.	<adan-dır-a Aşikar, doğruca, açık bir şekilde, aslında olduğu gibi.
		-
		-
adānna- **I/480**	Leb.	<adān+ḷa- Taklit etmek.
		-
		-
adānnaş- **I/480**	Leb.	*bk.* adāndaş-
adarḳa- **I/481**	Tel.	1. Taklit etmek, kendini birileri ile kıyaslamak. 2. Gururlunmak; hor görmek; kıskanmak. (W.)
		-
		adarka- (<Moğ.)“1. İmrenmek, kıskanmak. 2. Taklit etmek. 3. Gururlanmak. 4. İğrenmek, tiksinmek.” (ATS, 21) adarka- “Gurur duymak, gururlanmak.” (TAS, 2)
adarḳaḳ **I/481**	Tel. W.	Kıskanç kimse.
		-
		adarkak “1. Kıskanç. 2. Ukala.” (ATS, 21) adarkak “Kibirli, gururlu.” “(TAS, 2)
adarḳan- **I/481**	Tel.	<adarḳa-n- *bk.* adarḳa-.
adarḳaş- **I/481**	Tel. Alt. Leb.	<adarḳa-ş- 1. Birbirini taklit etmek, yarışmak. 2. Birbirini kıskanmak.
		-
		-
adarū **I/481**	Tel. Kumd.	<at+arū 1. Arı. (Tel.) *Çöl adaru (wo çöl=Rus. Pçela); ďaḷḳū adarū* “Erkek arı”

		2. Eşekarısı. (Kumd.)
		-
		adaru “Arı, eşek arısı.” (ATS, 21) adaru “Eşek arısı.” (DK, 198)
adaş **I/484**	Tel. Alt.	<at(ad)+taş 1. Adaş, aynı ismi taşıyan. 2. Sevgili.[51] *Adaş tutḳan* “Onu kendi sevgilisi yaptı.”
		adaş~addaş “Arkadaş, yoldaş; aynı adı taşıyan, aynı kabileden, boydan arkadaşlar.” (EDPT, 72) adaş “Arkadaş, yoldaş.” (DTS,10)
		adaş “Aynı adı taşıyan, adaş.” (ATS, 21)
adat- **I/483**	Alt.	<ada-t- İsimlendirmek, isim verilmek.
		-
		-
adaẏ **I/477**	Tel.	<ada+ẏ Baba. Rahiplerin isimlerinin önüne eklenir. *Adaẏ Maḳariya* “Makariy baba.”; *Adaẏ Stappan* “Stefan baba.”
		-
		aday “Akrabaların en küçüğü.” (ATS, 21)
adığcı **I/489**	Leb.	<at-ıġ+çı, =adūçı, atūçı *bk.* adāçı.
adığcıḷ **I/489**	Leb.	*bk.* adāçı.
adıḷū **I/493**	Tel. W.	<at+ḷū Saygıdeğer, ünlü. *bk.* attū**.
adırġan **I/492**	Tel.	Çam ormanı.
		-
		adırgan “Tepeler.” (ATS, 21)
adırġanda- **I/492**	Tel.	<adırġan+da- Çam ormanın içinden gitmek.
		-
		-
adış- **I/493**	Tel. Alt. Leb.	<at-ş- Kendi kendine vurmak, mücadele etmek, atışta yarışmak. *Pir kesek ūḷdar möröẏ adıyıp yatḳanın körŭb aḷdı*. “Birkaç gencin

[51] OSTN’de bu anlamın hangi lehçelere ait olduğu belirtilmemiştir.

		hedefe ok attığını gördü. (Alt.; P.d.V.I, 14,121)
		atış- “Atış yarışı yapmak.” (EDPT, 72) atış- “Atış yarışı yapmak.” (DTS, 72)
		adış- “Birlikte ateş etmek.” (ATS, 21) adış- “Ateş etmek.” (DK, 198) adış- “Vuruşmak, atışmak (karşılıklı vurmak).” (DÇT, 98)
adıyaḳ **I/490**	Alt. Leb.	<adı+yok Yüzük parmağı.
		-
		-
adraẏ- **I/496**	Tel. W.	Uzaklaşmak, ayrılıp gitmek (eşyalardan).
		-
		adray- “Dimdik olmak.” (ATS, 21)
adū **I/495**	Tel.	<ada(?) Saygı, hürmet.
		-
		-
adūçı **I/495**	Tel.	<at-ū+çı Atıcı.
		-
		aduçı “Atıcı, nişancı, okçu.” (ATS, 21) aduçı “Atıcı, nişancı, okçu.” (TAS, 2)
adūḷa- **I/495**	Tel. Kumd.	<adū+ḷa- 1. Saygı göstermek. 2. Gözlemlemek, denemek. (Kumd. W.)
		-
		-
adūḷū **I/495**	Tel.	<adū+ḷū Muhterem, saygıdeğer, saygı gösterilmesi gereken kimse.
		-
		-
aġ	Leb.	Büyük ağ, balık tutmak için kullanılan ağ, örümcek ağı. *bk.* ū.
aġa **I/143**	Tel.	=aḳı Büyük erkek kardeş, amca.
		akī “Cömert, eli açık” (EDPT, 78) aḳı “Cömert, eli açık.” (DTS, 52) aḳa “Büyük erkek kardeş.” (DTS, 52)
		aka ~akı “1. Büyük erkek kardeş. 2. Dedenin kardeşi. 3. Yaşlılara hitap edilirken sevgi ve saygı bildiren kelime.” (ATS, 22) akay “ Ecdat, ata” (TAS, 3) akay “Kadınlara saygılı hitap şekli”

		aġa “Baba, ata.” (DK, 197) agıg “Cömert, eli açık.” (DLTÇ, 133)
aġaç **I/149**	Alt. Tel. Leb.	1. Ağaç, ağaçtan bir şey. *Aġaç üẏ, tura* “Ahşap ev.” (Alt. Tel.); *Aġaç yer* “Ağaçlı bir yer.” (Tel.); *Ḳaraġaẏ aġaç* “Çam ağacı.” (Tel.); *Ḳuzuḳ aġacı* “Fıstık çamı, Lat. *pinus cembra*.” (Tel.); *Aġaçḳa kirdǐ.* “O ormana gitti.”(Alt.); 2. (Vurmak için kullanılan) sırık, sopa vb. (Alt.) *Aġaç pıļaŋ soḳtı*. “Ona sopa ile vurdu.”
		ıġaç~ıġāç~yıġaç “Ağaç; çalılar ve ağaçlar; tahta, tahta parçası; dört ya da beş millik bir uzunluk ölçüsü, yaklaşık bir saatlik mesafe.” (EDPT, 79) ıġaç “Ağaç.” (DTS, 231)
		agaş “1. Ağaç, ağaçtan yapılmış. 2. Orman.” (ATS, 21) agaş “1. Ağaç. 2. Orman.” (TAS, 3) agaç~agaş “Ağaç, orman; değnek, sopa.” (DK, 197) āç~agaç~agıç~aŋaş “Ağaç.” (DÇT, 97) agaş “Ağaç, çubuk, sırık.” (DÇT, 97)
aġaça **I/150**		Baba, babacık. -
		agaçak “1. Ağabey. 2. *mec*. Kurt.” (ATS, 21)
aġaçtıġ **I/154**	Leb.	<aġaç+ļıġ Ağaçlı. -
		agaştu “1. Ormanlı, ormanla kaplı. 2. Ormanlı, ormana ait.” (TAS, 3)
aġajıḳ- **I/154**	Tel. W.	Ağaç olmak, ağaçtan olmak. - -
aġaļcaḳ **I/149**	Leb.	<aġa+ļa-çaḳ, *krş*. aġaļa Teyze. - -
aġar- **I/145**	Alt. Tel. Leb.	< aḳ+ar- Ağarmak, beyazlamak, rengi solmak. *Ḳızıļ yüzǔ aġardı.* “Onun kırmızı yüzü soldu.” (Alt.) -
		agar- “ 1. Ağarmak, beyazlaşmak. 2. Rengi solmak. 3. (Saçlar için) Ağarmak.” (ATS, 21) agar- “ Ağarmak, beyazlaşmak.” (TAS, 3) agar- “Ağarmak, beyazlaşmak.” (DÇT, 97)

ağart- **I/147**	Bütün lehçelerde	<aġar-t- Ağartmak, beyazlatmak, beyaz renge boyamak, temizlemek. - agart- “ Ağartmak, beyazlatmak.” (ATS, 21)
ağas[52] **I/152**	Alt.	<aḳ+as, *krş.* ās Ermin, kakım. - agas “1. Kakım. 2. Kakım kürkü, ermin.” (ATS, 21) agas “Kakım, as.” (TAS, 3)
ağaş I **I/152**	Leb.	Orman. *Aş ağaş* “Ormanlık, büyük kesintisiz orman.” *bk.* ağaç.
ağaş II **I/153**	Alt.	<aḳ+aş Tamamen beyaz, bembeyaz. - -
ağaşta- **I/153**	Tel.	<ağaç+ḷa- Ayağa ağaç pranga bağlamak. - -
ağaştan- **I/153**	Tel.	<ağaç+ḷan- Ormanlarla kaplanmak. *Pu d’er purun aḳ poḷġon d’igirme d’ıḷbıḷa ağaştanġan poḷgon.* “Bu yer önceden boştu fakat yirmi senede ormanlarla kaplanmış.” ıġaçlan- “Ağaçla kaplanmak, ağaçlanmak.” (EDPT, 80) -
ağaştū **I/154**	Alt. Tel.	<ağaç+ḷıġ *bk.* ağaçtığ.
ağaẏ **I/145**	Tel.	<ağa, *krş.* aḳaẏ Amca, dayı. akī “cömert, eli açık” (EDPT, 78) aḳı “Cömert, eli açık. (DTS, 52) aḳa “Büyük erkek kardeş.” (DTS, 52) aka ~akı “1.Büyük erkek kardeş. 2. Dedenin kardeşi. 3. Yaşlılara hitap edilirken sevgi ve saygı bildiren kelime.” (ATS, 22) akay “ Ecdat, ata.” (TAS, 3) akay “Kadınlara saygılı hitap şekli.”
ağıca **I/167**	Leb.	*bk.* ağıça

[52] Radloff her ne kadar bu kelimenin etimolijisini *ak+as* şeklinde yapsa da Süer Eker Ana Türkçedeki **ās* kelimesinin uzun ünlüsünün *ā>aga* şeklinde izinin devam ettiğini söyler (2013: 153).

aġıça **I/167**	Tel. W.	Ekilebilir arazi, tarla. - agıca “Örümcek türü.” (DLTÇ, 134)
aġığ **I/154**	Leb.	*bk*. aġū
aġıḷ **I/163**	Tel.	<Ar. aḳıl Gelenek, töreler, alışkanlık, düşünme şekli. - agıl “1. Akıl. 2. Huy. 3. Hareket tarzı.” (ATS, 21) agıl “1. Hareket tarzı. 2. Görgü.” (TAS, 3)
aġıḷ- **I/164**	Alt. Tel. Leb.	<ak- 1. Akmak, akıcı olmak, sıvı olmak. 2. Sallanmak (yalpalanmak). - -
aġıḷa **I/164**	Tel. Leb.	*krş*. aġa 1. Kayınvalide. 2. Teyze. (Leb.) - -
aġıḷdū **I/166**	Tel.	<aġıḷ+dū Karakteri, huyu, alışkanlığı olan. *D’aḳşı aġıḷdū kişi* “İyi huylu, karakterli insan.”; *D’aman aġıḷdū kişi* “Kötü huylu insan.” - -
aġıḷġāḳ **I/165**	Tel.	<aġıḷ-ġāḳ Akışkan, kolay hareket eden, yumuşak, titrek. - -
aġım **I/169**	Tel.	<aḳ- Akıntı. akım “Akım, akış.” (EDPT, 87) aḳım “Akım, akış.” (DTS, 52) -
aġın **I/154**	Alt. Tel.	<ak-n Akan, akışkan, hızlı akan. *Aġın su* “Akan su, hızlı akan nehir.” akın “Akım, akıntı.” (EDPT, 87) aḳın “Sel, akım, akıntı.” (DTS, 52) agın “ Akıntı, akar, dere, akıntı yeri.” (ATS, 21) agın “ Akma, akıntı, akar, gideğen.” (TAS, 3)
aġır-	Alt. Tel.	Yüksek sesle bağırmak. (Alt. Gr.’de açıklaması “Hayvan avlarken

I/156		onları av için uygun bir yere sıkıştırmak için bağırmak.")
		-
		agırt- "Vahşi hayvanları açıklığa çekmek için av sırasında gürültü yapmak." (ATS, 21)
ağırçı **I/162**	Alt.	*=ak+irçǐ,* *İrçi kelimesinden türer, irǐ, krş. süt iriḥen (süt kesildi.)* Sütten yapılan votkanın damıtılmasından kalan kazein.
		-
		ōr "Sütün ikinci kez damıtılmasıyla elde edilen ürün." (DLTÇ, 181)
ağırmaḳḳa **I/163**	Tel. W.	<ağır-maḳ+ḳa Bir şeyi denemek için.
		-
		-
ağıs- **I/168**	Tel.	<aḳ Akıtmak, dökmek.
		akıt- "Akıtmak." (EDPT, 81) aḳıt- "1. Akıtmak, dökmek.2. *mec.* (Ordu) göndermek." (DTS, 52)
		agıs- "1. Akıtmak. 2. Süzmek. 3. Bir şeyi nehir akıntısına salmak." (ATS, 21) agıs- "Tomrukları suya salmak." (TAS, 3) agıs- "Su akıtmak, dökmek; ağlamak." (DÇT, 97)
ağış **I/169**	Leb.	*bk.* ağaç
ağışma **I/169**	Tel.	<ağış+ma Becerikli, akıllı, anlaşılır.
		-
		-
ağıştan- **I/169**	Leb.	*bk*. ağaştan-
ağıştığ **I/169**	Leb.	*bk*. ağaçtığ.
ağıt- **I/1666**	Alt. Tel. Leb.	1. Akıtmak, akıntıya yön vermek. 2. Özgür bırakmak, salıvermek. *Tutḳan kişinǐ ağıtpa!* "Yakalananı bırakma!" (Tel.); *Adın ağıttı.* "O atı serbest bıraktı." (Tel.); *Aŋnıŋ semizin öltürdü aŋnıŋ arığın ağıttı* "O semiz av hayvanlarını öldürdü ve zayıflarını bıraktı. (Leb.)
		akıt- "Akıtmak, göndermek, baskın yapmak." (EDPT, 81) aḳıt- "1. Akıtmak, dökmek.2. *mec.* (Ordu) göndermek." (DTS, 52)
		agıt- " 1. Serbest bırakmak, iradesine bırakmak. 2. Uzatmak. 3. (At için) bukağıdan kurtarmak." (ATS, 22) agıt- "Bırakmak, serbest bırakmak." (TAS, 3) agat-~agıt- "Serbest bırakmak, özgür bırakmak." (DK, 197)

aġ-ös **I/154**	Tel.	Ses. - -
aġrı- **I/174**	Kumd. Leb.	Hasta olmak, ağrımak. *Bajım aġrıp yat.* “Benim başım ağrıyor.” (Leb.); *Anazı aġrıdı, anıŋ tişi aġrıdı*. “Onun annesi hastalandı, dişi ağrıdı.” (Leb.) aġrī-~aġrū- “ Ağır olmak; ağrımak, acı içinde olmak.” (EDPT, 91) aġrı- “Ağrımak, hastalanmak.” (DTS, 24) ōrı-~ōru- “(İnsanlar için) hastalanmak.” (ATS, 140) ūr- “hasta olmak.” (TAS, 125)
aġū **I/172**	Tel. Alt.	<ak- Akıntı. akıġ “Akıntı.” (EDPT, 82) aḳıġ “Akma, akıntı; heyecan, endişe, çalkantı.” (DTS, 52) -
aġūna **I/172**	Tel. Alt.	<aḳ+ūna(?), *krş*. aġaun Keklik. - aguna “Beyaz ördek.” (ATS, 22) aguna “Keklik.” (TAS, 3)
ağ **I/141**	Leb.	Ağ, voli ağı. *bk.* ū.
ağjıbaḳ **I/182**	Leb.	<ağ+ (?) Örümcek. - -
ağḷa **I/177**	Leb.	Damın çapraz tahtası. -
ağs **I/178**	Leb.	Ağız, delik. *bk.* ūs.
aja- **I/606**	Tel.	<aj+a-, =aşa- Yemek yemek. aşā- “Yemek yemek.” (EDPT, 256) aşa- “1. Yemek yemek. 2. Saygı göstermek, hürmet etmek; tatmak. 3. (Hak ederek) almak, kazanmak, meyveleri silkelemek. (DTS, 67). aja- “Beklemek, sabretmek.” (TAS, 3) aja- “Yemek yemek.” (DLTÇ, 134)
ajan- **I/606**	Tel.	<aja-n- Çok yemek, beslenmek. aşan- “Yemek, yemek, beslenmek.” (EDPT, 264)

		aşan- “Yemek yemek, beslenmek.” (DTS, 67)
		ajan- “Yemek yemek.” (ATS, 22) acan- “Yemek yemek.” (DLTÇ, 134) ajan- “Yemek yemek, doymak.” (DÇT, 98)
ajandır- **I/606**	Tel.	<ajan-dır- Yedirmek, beslemek.
		-
		ajandır- “Yedirmek, doyurmak.” (GSATA, 340)
ajat- **I/607**	Tel. Alt.	<aja-t- 1. Yemek vermek, beslemek. *Paḷdarġa köp ajatpa.* “Çocuklara çok yemek verme.” (Tel.) 2. Yumuşatmak için deriye mayalı hamur sürmek. (Tel.)
		aşat- “Beslemek.” (EDPT, 257) aşat- “1. İkram etmek, ziyafet vermek, beslemek, yedirmek. 2. Ödüllendirmek, karşılığını vermek.” (DTS, 68)
		-
ajatḳı **I/607**	Alt. Tel. Leb.	<ajat-ḳı Deriye yumuşatmak için mayalı hamur sürme. Deriyi yumuşatmak için kullanılan kap. (W.)
		-
		-
ajatḳıḷa- **I/607**	Alt. Tel. Leb.	<ajatḳı+ḷa- Deriye mayalı hamur sürmek.
		-
		-
ajı **I/607**	Tel.	=aja Belki, galiba.
		-
		āyın “Belki, muhtemelen.” (DÇT, 97)
ajıdaḳ **I/609**	Tel.	<ajıt+ḳ Küçük dağ geçidi.
		-
		-
ajıġū **I/608**	Tel.	<ajıḳ-ū Acele.
		-
		-
ajıḳ- **I/608**	Tel.	=aşık- Acele etmek. *Ajıḳpa naďım.* “Arkadaşım, acele etme.”
		aşuk- “Telaşlı hissetmek, acele etmek.” (EDPT, 259) aşuḳ- “Acele etmek, telaşlanmak; ileri atılmak.” (DTS, 69)
		-

ajıḳ I **I/607**	Tel.	Aşık kemiği. aşuk kemiği “Aşık kemiği.” (EDPT, 259) aşuḳ “Aşık, ayak bilek kemiği.” (DTS, 69) āşıg “Aşık kemiği.” (GSATA, 358)
ajıḳ II **I/607**	Töl.	<aş-ḳ Daha üstün olma, mükemmel olma. - ajık “1. Üstün, aşırı derecede, haddinden fazla; kenar boyunca. 2. Yukarıdan, üstünden, büyük, çok fazla.” (ARSL, 30)
ajıḳtır- **I/608**	Tel.	<ajıḳ-tır- Acele ettirmek. - -
ajıḷ- **I/609**	Tel. Leb.	<aş-ḷ- Dağları aşmak, adım atmak, birinden uzun olmak, kenardan gitmek, kaynamak, sahilden çıkmak. - ajıl- “Suyun yüzüne çıkmak.” (TAS, 3) ajıl- “Bir şeyin üzerinden aşarak geçmek.” (DK, 198)
ajımaçı **I/610**	Tel.	*bk.* ajımakçı.
ajımakçı **I/610**	Leb.	*krş.* ajımaçı, aja Cimri, pinti. - ajap “Cimri, hasis.” (DÇT, 98)
ajın- **I/608**	Tel.	<aş-n- Geçmek, üstün olmak. *Aḳ poronıŋ ḳuḷaġı eki tüŋöy çoḳurdŭŋ ḳuḷaġınaŋ ajınıp turdŭ.* “Beyaz atın kulakları iki çift benekli atın kulaklarından daha uzundu.” (Alt.; P.d. V.I. 24,82) - -
ajındır- **I/608**	Tel.	<ajın-dır- Üstün hâle getirmek. aşundur- “Üstün hâle getirmek, aşırmak, üstün gelmesini sağlamak.” (EDPT, 264) aşındur- “Geçirmek, aşırmak.” (DTS, 68) ajındır- “1. Yükseltmek, artmak. 2. Geçirtmek.” (ATS, 22)
ajır- **I/608**	Tel. Alt. Leb.	<aş-r- Bir şeyin üzerinden aşırmak, dağları aşmak. *Aġaştı tūdaŋ ajırttıḷar.* “Onlar ağacı dağları aşırarak getirdiler.”

		(Tel.); *Eki aḷtın meleẏdi moẏnına aşra saḷıp aḷdı.* “İki tane altın eldiveni boynuna astı.” (Alt.; P.d. V.I. 48,635)
		aşur- “Aşırmak, geçirmek; övmek, göklere çıkarmak.” (EDPT, 265)
		ajır- “1. Yutmak.[53] 2.Getirmek, taşımak, bir şeyin üzerinden aşırmak.” (ATS, 22) ajır- “1. Geçirmek. 2. Boğazından geçirmek, yutmak. (TAS, 3) a(d)jır- “Yutmak.” (DK, 198) ajır- “Dağ geçidinden geçmek, dağı aşmak.” (DÇT, 98)
ajıra **I/608**	Tel.	<ajır-a (zarf-fiil eki) -dan, üzerinden, -dan fazla, -dan sonra. *Taŋ ajıra mında ḳaḷaẏn.* “Sabaha kadar burada kalmak istiyorum.” *Ebezineŋ ajıra* “Ölçüden fazla, haddinden fazla.”; *Ajıra sekir, ḳaḷı.* “Üstünden atla.” (Tel.); *Çeden ajıra sekirdǐ.* “Engellerin üzerinden aştı.” (Alt.); *Tū ajıra parġan.* “O dağdan yuvarlandı.” (Tel.); *Ajıra aḷta!* “Adım atarak geç!” (Alt.); *Yaman ḳazan ajıra ḳaẏnaẏr, sanaġajı yoḳ ajıra aẏdaẏr.* “Kötü kazan taşarak kaynar, aptal insan haddinden fazla konuşur.” (Tel.)
		asru~aşru “Aşırı, çok fazla.” (EDPT, 250, 264) asru~aşru “Aşırı, çok fazla.” (DTS, 66, 69)
		ajıra “Vasıtasıyla, üzerinden, aktarmalı.” (ATS, 22) ajıra “İle, aracılığıyla, sayesinde.” (DK, 198) ajıra “İle, aracılığıyla, sayesinde.” (DLTÇ, 135) ajıra “Üzerinden, boyunca, aracılığıyla.” “DÇT, 98)
ajırım **I/609**	Alt.	<ajır-m Bir şeyi oraya buraya sürükleme, çekiştirme.
		-
		ajırım “Geçit.” (TAS, 3)
ajırmat **I/609**	Tel.	<ajır- (?) Sopaların bağlı olduğu küçük eyer.
		-
		-
ajırt- **I/609**	Tel.	<ajır-t- Bir şeyin üstünden aşırarak getirmek.
		-
		-
ajıt **I/609**	Tel.	<aş-t Dağ geçidi. *Tū ajıdındaŋ ajaḷmadı.* “O dağ geçidini aşamadı.” (Tel.)
		-
		ajıt “Engel.” (ATS, 22) aju “Dağ geçidi.” (ATS, 22)

[53] Bu kelime ATS’de *yatmak* olarak yazılmıştır.

aju “Dağ geçidi.” (TAS, 3)
ajıt “Gün batımı.” (DLTÇ, 135)
ajıt “Gün batımı.” (DÇT, 98)

ajū Tel. <aş-ū
I/610 Geçit, dağ geçidi.

-

aju “Dağ geçidi.” (ATS, 22)
aju “Dağ geçidi.” (TAS, 3)
āju~ajū~ajık “Dağ geçidi.” (DÇT, 97, 98)

aḳ Bütün 1. Ak, beyaz.
I/88 lehçelerde *Köstüŋ aġı* “Göz akı.” (Alt.)
a) İnsanlar ve özellikleri:
Aḳ saḳaldū “Yaşlı adam.” (Alt.)
Aḳ kān “Rus çarı.” (Alt. Tel.)
b) Memeli hayvan:
Aḳ tabaḳ azıḳ “Üç yaşına kadar olan yavru ayı.” (Kumd.); *Aḳ kīk* “Kuzey geyiği.” (Alt); *Aḳ as* “Sansargiller (Lat. *Mustelidae*) familyasından bir gelincik türü, kakım.” (Alt.)
c) Kuş türü:
Aḳ ḳuş “Kuğu kuşu.”; *Aḳ çarḷāḳ* “Martı.” (Tel.); *Aḳ töş* “Ördek türü” (Alt.); *Aḳ ḳıladı.* “Şahin türü.” (Tel.); *Aḳ aḳsır* “Krahal (su kuşu).” (Tel.); *Aḳ ködenek* “Küçük bir kuş” (Alt.)
d) Balık türü:
Aḳ palıḳ “Deniz balığı.” (Alt.)
e) Bitki türü:
Aḳ taḷ “Beyaz söğüt”(Alt.); *Aḳ yoḷuçaḳ* “Anemon çiçeği.” (Tel.); *Aḳ sırġāḳ* “Mısır.” (Alt.);
f) Madenler:
Aḳ ḳorġojın “Kalay.” (Alt.)
g) Yiyecek, erzak, eşya vb.:
Aḳ un “Darı unu.” (Alt.); *Aḳ pös* “Kağıt kumaş.” (Tel.)
h) Coğrafi isimler, boy isimleri:
Aḳ Tumat “Teleüt kabilesi.”
2. Beyaz, temiz, karışmamış.
Ayaḳ aḳ poḷdı. “Bardak temiz oldu.” (Alt.); *Paḷıḳçınıŋ ḳoḷı aḳ, maḷçınıŋ yüzü aḳ.* “Balıkçının elleri, çobanın yüzü temiz olur.” (Tel.); *Aḳ yer* “Düz, ormansız bir yer.” (Alt.); *Aḳ yaŋdaḳ* “Ormansız yamaç.” (Alt.)
3. Ruhu iyi olan, kalbi temiz olan, günahsız.
Aġ arū “Kutsal biri.” (Tel.); *Aḳ saġıştū, aḳ içtū̄ kişi* “İyi niyetleri olan kişi.” (Alt.); *Aḳ kū̄ndü* “Hayırsever.” (Kumd.); *Aḳ yargı pürŭdŭ.* “O işi adaletli bir şekilde çözdü.” (Alt.); *Anıŋ aġın kaẏdaŋ köröẏn.* “Ben onun günahsız olduğunu nereden bileyim.” (Alt.); *Aḳ sananıp yat.* “Onun temiz vicdanı var.” (Alt.)

āk “Beyaz” (EDPT, 75)

		aḳ “1. Beyaz. 2. Beyaz, gri (hayvanların rengiyle alakalı). 3. *mec.* Elverişli, müsait.” (DTS, 51). āḳ “Beyaz.” (DTS, 52)
		ak “1. Beyazlık, ak. 2. (Yumurta göz vs. için) ak. 3. mec. Haklılık, suçsuzluk. 4. mec. At.” (ATS, 22) ak “1. Ak, beyaz. 2. Açık renkli.” (TAS, 3) ak “Ak, beyaz, temiz, saf.” (DK, 199) ak “1. Ormandaki çayır. 2. Ak, temiz, masum.” (DÇT, 100) ak mal “Büyük baş hayvan.” (DÇT, 100)
aḳ- **I/86**	Bütün lehçelerde	Akmak. *Su aġıp yat.* “Su akıyor.” (Alt.); *Su bıļaŋ aḳtım.* “Nehrin aşağısına doğru yüzdüm.” (Alt.)
		ak- “Akmak.” (EDPT, 77) aḳ- “1. Akmak, akıp gitmek. 2. *mec.* İstila etmek, saldırmak., basmak (düşmanlar için).” (DTS, 52)
		ak- “1. Akmak, akıp gitmek. 2. Akıntıyla taşınmak, yüzmek.” (ATS, 22) ak- “Akmak.” (TAS, 3) ak- “Akmak, yüzmek.” (DK, 199) ak- “Akmak, akın etmek, saldırmak.” (DÇT, 100)
aḳça **I/121**	Alt. Tel. Leb.	<aḳ+ça 1. Sikke (demir para) = 1 kop. Banko (Alt.) *Pir aḳça serebröm* “Bir Rus para birimi (gümüş); *Yüs aḳça* “1 ruble” (Alt.); *Pir ḳap aḳça* “100 ruble.” (Alt.) 2. Para. *Çazın aḳça* “Kağıt paralar.” (Alt.); *Kümüş aḳça* “Gümüş paralar.” (Tel.); *Aḳça ḳapçığı* “Para cüzdanı.” (Alt.); *Aļtın aḳça* “Altın para.” (Alt.); *Yes aḳça* “Bakır para.” (Alt.)
		aġī “Sırmalı ipek kumaş.” (EDPT, 78) aġı “1. Mücevher, hazine, armağan. 2. İpekli kumaş.” (DTS, 18)
		akça “1. Kapik. 2. Para.” (ATS, 22) akça “Para, akçe” (TAS, 3; DK, 199) akça~ahça“Para, akçe.” (DÇT, 100, 105)
aḳçaļaḳ **I/122**	Leb.	<aḳ+çaļaḳ Gölgebalığı.
		-
		-
aḳçaļıġ **I/122**	Leb.	*bk*. aḳçaļū.
aḳçaļū **I/122**	Alt. Tel.	<akça Parası olan, zengin.
		-
		akçalı “Paralı, para sahibi.” (DK, 199)

		akçalu “Parası olan.” (DÇT, 100)
aḳḳa **I/109**	Tel.	*krş*. ak (beyaz) Olağanüstü, mükemmel. *Onçodoŋ aḳḳa* “Herkesten iyi”; *Aḳtaŋ aḳḳa* “Tamamen suçsuz, masum.”; *Anı aḳtaŋ aḳḳa ne nekedïŋ?* “Neden onu suçsuz yere, boşuna kovaladın?
		-
		aka “Koşuda diğerlerini geçen at.” (ATS, 22) aka “Ağabey, en büyük, başkan.” (DÇT, 100)
aḳḳaḷa- **I/109**	Tel.	<aḳḳa+ḷa- Seçilmek, kendini aşmak, bir şeyden daha iyi olmak. *Aġam menï aḳḳaḷap yat.* “Benim ağabeyim benden daha iyidir.”
		-
		akaḷa- “Üstün gelmek, yarışta geçmek, rakibi geride bırakmak.” (ATS, 22) akala- “Aşmak, geçmek, üstün olmak, geride bırakmak.” (DK, 199)
aḳḳaḷat- **I/109**	Tel.	< aḳḳa+ḷa-t- Üstün gelmesine izin vermek, birilerinden geri kalmak.
		-
		akaḷat- “Üstün gelmesine yardım etmek, geride bıraktırmak.” (ATS, 22)
aḳkel- **I/109**	Tel. Leb.	<aḷ +kel- Getirmek (harfiyen bir şeyi alıp getirmek). *Yedektep aḳkeldi.* “Onun elini tutup getirdi.”(Tel.); *Ḳoḷtıḳtap aḳkeldiŋ.* “Kolumun altından tutup getirdin.” (Tel.); *Meni uyatḳa aḳkeldi.* “O beni utandırdı.”
		-
		ekel- “Alıp getirmek.” (ATS, 81) akel- “ Getirmek.” (TAS, 3) akel-~akil-~akkel-~ekel-~ekkel- (<alıp kel-) “Getirmek; aktarmak, götürmek, ulaştırmak.” (DK, 199) ekel- “Getirmek.” (DLTÇ, 228) akel- ~egel-~ekel-~ekil- “Getirmek.” (DÇT, 100, 168, 169)
aḳḳı **I/109**	Alt. Tel.	=aġa Büyük erkek kardeş (ağabey), büyük akraba.
		akī “Cömert, eli açık.” (EDPT, 78) aḳı “Cömert, eli açık. (DTS, 52)
		aka ~akı “1.Büyük erkek kardeş. 2. Dedenin kardeşi. 3. Yaşlılara hitap edilirken sevgi ve saygı bildiren kelime.” (ATS, 22) akay “ Ecdat, ata.” (TAS, 3) aga~akı “Ağabey.” (DÇT, 97, 100)

aḳḳır aḳḳır **I/109**	Alt.	*krş*. aġır aġır, a'r a'r Dur! Bekle! Sessiz ol!
		aġır "Ağır; *mec*. önemli, değerli, samimi; zahmetli, üzücü, ızdıraplı." (EDPT, 88, 89). aġır "1. Ağır, mühim. 2. Yorgun, takati kesilmiş. 3. Güç, zor, emek isteyen. 4. Eziyetli, tehlikeli. 5. Zahmetli 6. Sert, acımasız. 7. Çok, fazla. 8. Değerli, pahalı. 9. Saygın, saygıdeğer, onurlu." (DTS, 20, 21)
		akır "Dur! Sessiz ol! Bekle!" (ATS, 22) akırnak "1. Sessiz. 2. Yavaş yavaş. 3. İhtiyatla, itina ile." (TAS, 3) akır ozo "En başından." (DÇT, 100)
aḳḳırın **I/109**	Alt. Tel.	Sessiz. *Aḳḳırın kel.* "Sessiz gel."; *Aḳḳırın aẏttı.* "Alçak sesle konuştu."
		akrū~akrun "Kibarca, nazikçe; yavaşça, sessizce." (EDPT, 89, 91) aḳrun "Sessizce, yavaşça; sessiz, yavaş; az, biraz, bir parça." (DTS, 53) aḳru "Kibarca, nazikçe." (DTS, 53)
		akır "Dur! Sessiz ol! Bekle!" (ATS, 22) akırnak "1. Sessiz. 2. Yavaş yavaş. 3. İhtiyatla, itina ile." (TAS, 3)
aḳkir- **I/110**	Tel.	<aḷ- +kir- Girdirmek, getirmek, dâhil etmek. *Anı üẏge aḳkirgende* "Onu eve getirdiği zaman."
		-
		akir- "İçeri almak, girdirmek, içeri sokmak." (TAS, 3) ekir- "Getirmek, içeri sokmak." (DLTÇ, 229)
aḳḷadı **I/113**	Tel.	*bk*. aḳ-ḷat
aḳ-ḷat **I/113**	Tel.	<aḳ? Beyaz çaylak.
		-
		-
aḳ-pot **I/130**	Alt.	Çizmenin aşağı kısmının derisi.
		-
		-
aḳsa- **I/124**	Bütün lehçelerde	Aksamak, aksak olmak.
		aḫsā- "Aksamak, topallamak." (EDPT, 95) aḫsa- "Aksamak, topallamak." (DTS, 76)
		aksa- "Aksamak, topallamak." (ATS, 22) aksa- "Aksamak, topallamak." (TAS, 3)
aḳsaḳ **I/125**	Bütün lehçelerde	<aḳsa-ḳ Aksak, topal; *Aksak Timur*.

		aḫsāk “Aksak, topal.” (EDPT, 95) aḫsaḳ “Aksak, topal.” (DTS, 77)
		aksak “Aksak, topal.” (ATS, 22) aksak “Aksak, topal.” (TAS, 3)
aḳsaḳtıḳ **I/125**	Tel.	<aḳsaḳ Aksaklık, topallık.
		-
		-
aḳsat- **I/126**	Alt. Tel. Leb.	<aḳsa- Aksatmak, birilerini aksak yapmak. *Pu attı neme aḳsattıŋ?* “Bu atı niçin aksattın?” (Tel.)
		aḫsat- “Birini topal etmek, aksatmak” (EDPT, 95) aḫsat “Aksatmak, topal hâle getirmek.” (DTS, 77)
		-
aḳsıman **I/127**	Tel.	<aḳ+sıman Beyazımsı.
		-
		aksıman “Beyazımsı.” (ATS, 22)
aḳsū **I/127**	Alt.	<aḳ+sıman[54] Beyazımsı, cins (atın göz, deri ve tüy rengi).
		-
		-
aḳşı- **I/130**	Tel.	*krş*. aḳır Bağırmak (yırtıcı kuşlarla ilgili).
		-
		akşı- “1. Bağırmak (aladoğan için). 2. Yüksek sesle havlamak.” (ATS, 22) akşı- “Öksürmek, aksırmak.” (TAS, 4)
āḳta **I/116**	Alt.	Akik taşı.
		-
		-
aḳta- **I/115**	Tel. Leb.	<aḳ+ḷa- 1. Aklamak, birilerinin suçsuz olduğunu onaylamak. *Purūḷū poḷzom menĭ aḳtabas edĭ.* “Ben suçlu olsaydım, beni özgür bırakmazlardı.” (Tel.); *Ḳaraḷūdu aḳtaba, aḳtūdı ḳaraḷaba.* “Suçlu olanı aklama, günahsız olanı suçlama.” (Tel.) 2. Gerektiği gibi hareket etmek (davranmak), vicdanıyla hareket etmek, dürüst bir yolla elde etmek. *Aḳtap tapḳan maḷım* “Dürüst bir yolla edindiğim büyükbaş hayvanım.” (Tel.)
		-

[54] Morfolojik tahlilin *ak+sıg* şeklinde olması daha uygun olacaktır.

		akta- “1. Haklı çıkarmak, aklamak. 2. Hadım etmek.” (ATS, 22) akta- “ Haklı göstermek, temize çıkartmak, aklamak.” (TAS, 4)
aḳta I **I/116**	Alt. Leb.	*krş*. alaşa (Moğ.) Kısırlaştırılmış. *Aḳta at* “Kısırlaştırılmış at.”; *Aḳta çar* “Kısırlaştırılmış öküz.” (Tel.); *Aḳta kişi* “Hadım.”
		-
		akta- “2. Hadım etmek.” (ATS, 22)
aḳta II **I/116**	Tel.	*krş.* Moğ. Eyer yastığı.
		-
		akta II “1. Eyer yastığı. 2. Eyerli at.” (ATS, 22)
aḳtaḷ- **I/119**	Tel. Leb.	<aḳta-ḷ- Aklanmak, suçsuz olmak, beraat kazanmış olmak.
		-
		aktal- “ Haklı olmak, aklanmak.” (ATS, 22)
aḳtaḷa- **I/119**	Alt.	<aḳta+ḷa- Hadım etmek, kısırlaştırmak.
		-
		akta- “1. Haklı çıkarmak, aklamak. 2. Hadım etmek.” (ATS, 22) aktala- “İğdiş etmek, hadım etmek.” (ARS, 15)
aḳtaḷat- **I/119**	Alt.	<aḳtaḷa-t- Hadım ettirmek.
		-
		aktalat- “Hadım ettirmek, iğdiş ettirmek.” (ARSL, 50)
aḳtaḷū **I/119**	Tel.	<aḳta+ḷı Yastıklı eyer.
		-
		-
aḳtan- **I/116**	Tel. Leb.	<aḳ+ḷan- Aklanmak, kendi suçsuzluğunu ispat etmek, beraat kazanmak. *Nedeŋ aḳtanıp poḷorzın?* “Neyle aklanabilirsin?” (Tel.)
		-
		aktan- “Aklanmak.” (ATS, 22) aktan- “Temize çıkmak, aklanmak, kendini mazur göstermek.” (TAS, 4)
aḳtanış **I/116**	Tel. Alt.	<aḳtan-ş Aklanma, aklanmak için kullanılan gerekçe.
		-

		aktanış “1. Aklama, haklı çıkarma. 2. Aklama aracı.” (ATS, 22)
aḳtanū **I/116**	Tel.	<aḳtan- Aklanma, beraat. - -
aḳtat- **I/119**	Tel. Leb.	<aḳta- Aklatmak, beraat ettirmek, birine beraat kazandırmak, kendisi için beraat kazandırmak. *Özŭn aḳtattı.* “Kendini aklattı, beraat ettirdi.” - aktat- “Haklı çıkarmak” (ATS, 23)
aḳtıḳ I **I/120**	Kumd. Leb.	Kanca, çengel, zıpkın çentiği. - -
aḳtū **I/121**	Tel.	<aḳ+ḷū Masum, temiz. *Aḳtū maḷ* “Dürüst bir yolla edinilmiş mal mülk.” - aktu “Suçsuz, masum, temiz kalpli.” (ATS, 23) aktu “Temiz, masum, suçsuz, günahsız.” (TAS, 4) aktu~aktıg “Masum, temiz; asil, soylu.” (DLTÇ, 137) aktu “Dürüst, masum, günahsız, suçsuz.” (DÇT, 100)
aḷ **I/349**	Alt.	*krş*. ulu, uluḳ Çok büyük, yüce, güçlü, gaddar, vahşi. *Aḷ pörü* “Vahşi kurt.”; *Aḷ tayġa* “Büyük kayalıklı dağlar.”, *aḷ yış* “Büyük sık orman.” - al “Yabanî; karanlık, iç karartıcı.” (ATS, 23) al “Geçilmez, vahşi; koyu, sık (orman).” (DK, 199)
aḷ- **I/341**	Bütün lehçelerde	1. Almak. *Kiji aḷdı.* “Evlendi.” (Alt.); *Öç aḷdı.* “Öcünü aldı.” (Tel.); *Ençi aḷdı.*”Miras aldı.” (Tel.); *Ebre yanın su aḷdı.* “Dört bir yandan suyla çevrelendi.” (Alt.); *Aḷġan kiji* “Eş (kadın).” (Tel.); *Ūḷŭm kiji aḷġan.* “Oğlum evlendi.” (Tel.); *Ūḷuŋa kiji aḷıp per!* “Kendi oğlunu evlendir!” (Tel.); *Aḷattan kiji* “Gelin.” (Tel.); *Bir yıḷda ḳança aḷban aḷarzın?* “Senelik ne kadar vergi alacaksın?” (Alt.); *Apşıyaḳ ḳoḷına baḷta aḷdı.*”İhtiyar eline balta aldı.” (Tel.); 2. Teslim almak, kabul etmek, elde etmek. *Meniŋ ḳubuḷġadım aḷazıŋbı? Öbögön aẏttı; aḷadım ülçek aẏttı.* “İhtiyar, benim dönüşme yeteneğimi almak istiyor musun, dedi. Çocuk, almak istiyorum, dedi.” (Alt.); *Men slernĭŋ piçiktĭ aḷdım.* “Ben sizin mektubunuzu aldım.” (Tel.)

3. Satın almak.
Yüz akçadaŋ aḷdım. “Ben bunu bir rubleye aldım.” (Tel.);
4. Özel ifadeler:
Baḷık aḷ. “Balık tut.” (Alt.); *Çın ölgöndŭ̈ kam almas.* “Gerçekten ölmüş birini şaman kurtaramaz.” (Alt.); *Kün aḷdı.* “O vakit geçirdi.” (Tel.); *Ḳan aḷarġa kerek.* “Kan vermek lazım.” (Tel.); *Ne möröy aḷdı?* “Bahisten ne kazandı?” (Tel.); *Paş aḷdı.* “Öne geçti.” (Tel.); *Sen aytḳan sözümdü aḷbadıŋ.* “Sen benim sözümü dinlemedin.” (Alt.)
5. *Al-* fiili -p zarf-fiil eki alarak hareket bildiren fiillerle kullanıldığında “getirmek”, “götürmek” anlamını karşılar.
Aḷıp kel- (krş. alkel-, ekkel-, ėkpel-, aġıl-) “Getir.”
aḷıp par- (=appar-,apar-) “Götür.”
aḷıp kir- (=ekkir-) “Getirmek, içeri götürmek”; -
aḷıp ī- “Götürmek.” (Tel.)
Ēr aḷıp ītĭ. “O eyeri götürdü.” (Tel.)
Aḷıp çıḳtı. “O çıkardı.” (Tel.
Aḷıp yürsŭ̈n.”Bırak götürsün.” (Tel.)
6. Bazı fiillerle birleşerek onların anlamlarını değiştirir veya sadece yardımcı fiil olarak kullanılır:
a) -p zarf-fiil eki alan asıl fiilden sonra gelir.
I) Hareket bildirene karşı hareketin devam etmesine işaret eder. Buna genel olarak Doğu lehçelerinde rastlanır ve onlarda ters hareketi bildirir, yani *per-* yardımcı fiili ile hareket bildirir.
Sadıp aḷdım. “Ben aldım.” (Tel.); *Sadıp perdĭm.* “Ben sattım.”(Tel.); *Kötürüp bėrdim* “Ben başkası için kaldırdım.”; *Tudŭp aḷdım.* “Kendim için yakaladım.” (Tel.); *Tudŭp perdĭm.* “Başkası için yakaladım, başkasına tutuverdim.” (Tel.); *Astamdap aldı.* “O kendisi için satın aldı.”; *Azrap aḷdı.* “Besledi.”; *Ḳurḷanıp aḷdı.* “Kuşandı.”; *Oḷ mā üy sadıp aḷıp perdi. Men anı taşıp aḷıp turġūzıp aḷdım.* “O bana ev aldı, fakat ben gelip onu bıraktım.” (Tel.); *Sen poyıŋ sanaġan bile edĭp aḷāçı kiji poyıŋ edĭp aḷġaẏzıŋ.* “Sen istediği gibi hareket eden kişisin, o yüzden başının çaresine bak.” (Tel.)
II) *Al-* yardımcı fiili, hareket bildiren fiillerle kullanıldığı zaman anlamı kuvvetlendirir. Aynı şekilde *saḷ-, tasta- (taşta-)* gibi yardımcı fiiller de esas fiillerle birleşir.
Körŭp aḷdım. “Gördüm.”; *İçĭp aḷdım.* “İçtim.”; *Çaḳırıp aḷdım.* “Çağırdım.”; *Tartıp aḷdım.* “Çektim.”; *Ḳaramdap aḷdım.* “Güçlükle aldım.”; *Yūḷap aḷdı.* “Savaştı.” (Tel.); *Tudŭp aḷdı.* “Yakaladı.” (Tel.); *Surap aḷdı.* “Sorgu sual etti.” (Tel.); *Uġŭp aḷdı.* “Duydu.” (Tel.); *Kīnĭp aḷdı.* “Üstünü giyindi.” (Tel.); *Yūp aḷdı.* “Topladı.” (Tel.); *Tāp aḷdı.* “Buldu.” (Tel.); *Sūrŭp aḷdı.* “Çekip çıkardı.” (Tel.); *Taḷdap aḷdı.* “Seçti.” (Tel.)
Bazen aynı fiille de *aḷ-* ve *saḷ-* birleşebilir. O zaman *aḷ-* hareket, *saḷ-* ise tamlama gibi kullanılır (Genellikle, Doğu lehçelerinde rastlanır).
Çaẏ içĭp aḷdıḳ. “Biz çay içtik.” (Alt.); *Çaẏ içĭp saḷġan boḷzoŋ et ḳaẏnadarbıs.* “Sen çay içtiğinde, et pişireceğiz.”

		Aynı şekilde *aḷ-* ve *saḷ-* ile şu fiiller de birleşir: *Ye-* "Yemek."; *kī-* "Giyinmek." (Tel.); *bil-* "Bilmek."; *yeŋ-* "Kazanmak."; *kes-* "Kesmek."; *yasa-* "Düzenlemek." *-A zarf-fiil ekinden* sonra gelir. Hareket bildiren yardımcı fiil olarak *yeterlilik* anlamı verir. *Tura aḷmas.* "O kalkamaz.". Çoğu zaman önceki fiilin sonundaki ünlü düşer. *Kel' aḷmas, tur'aḷdı, bar' aḷmaġan, kir' aḷmaġan.* Doğu lehçelerinde genellikle *-p zarf-fiil* eki ve *poḷ- fiili* ile birlikte aynı anlamda kullanılır. Abakan ve Altay lehçelerinde *aḷ-* fiili *yeterlilik* anlamı veren fiil oluşturmak için kullanılır. *Kel eldĭ (<kel-)* "O gelebildi."; *Körölmödĭ. (<kör-)* "O göremedi." (Alt.).
		al- "Almak, kapmak, toplamak (borç), kabul etmek, aynı zamanda başka anlamlar da var: *çıkarmak (eyer vb.), evlenmek, satın almak.* (EDPT, 124) al- "1. Almak, kapmak. 2. Elde etmek, edinmek. 3. Seçmek, ayırmak. 4. Eş almak, evlenmek. 5. Borç almak, satın almak. 6. Elinden almak, yoksun bırakmak, geri almak. 7. Tutmak, yakalamak. 8. Ele geçirmek, alt etmek, yenmek." (DTS, 34, 35)
		al- "1. Almak. 2. Satın almak. 3. Yıkamak. 4. (yardımcı fiil: yeterlik ifade eden bu yardımcı fiil, kimi zaman da yapılan işin yapan kişiye ait olduğunu gösterir. *ber-* yardımcı fiilinin fonksiyonuna benzer. *Biçip aldım. 'Yazdım, kendim için).*"(ATS, 23) al- "Almak." (TAS, 4) al- "Almak, elde etmek, satın almak." (DK, 200) al- "Almak." (DÇT, 100)
aḷa I **I/350**	Alt.	*= aḷū (Tel.)* Aptal, aptalca, karmakarışık, muğlak.
		alıġ "Aptal, deli, çılgın." (EDPT, 135) alıġ "Kötü, fena." (DTS, 37)
		alā "1. Dikkatsiz, dalgın. 2. Aptal, aptalımsı." (ATS, 23) alā "Dağınık, düzensiz." (TAS, 4) algas "Dağınık." (ATS, 24) alu "Aptal, budala, ahmak, alık." (ATS, 24; TAS, 5)
aḷa II **I/351**	Bütün lehçelerde	Alaca, benekli, çizgili, büyük lekeleri olan. *Aḷa ḳāḳ* "Ağaç ismi." (Tel.); *Aḷa taḷbaḳ* "Ördek türü, Lat. *anas clangula."* (Tel.); *aḷa ḳuş* "Saksağan." (Alt.); *Aḷa ḳarġa* "Gri karga." (Tel.); *Aḷa tū* "Alaca dağlar." (Alt.); *Aḷ' at* "Benekli at."; *Aḷa yer* "Biraz ağaçlı olan yerler." (Alt.).
		ālā "Karışık renkli, benekli, lekeli; *mec.* ikiyüzlü, hain." (EDPT, 126) ala I "Vücutta oluşan beyaz beyaz lekeler şeklinde oluşan hastalık, vitiligo." (DTS, 35) ala II "Alacalı, benekli." (DTS, 35)

		ala III “Kötü düşünce, entrika.” (DTS, 35)
		ala “ala, alaca, karışık renkli.”(ATS, 23; TAS, 4; DK, 200) al “Ala, alaca, benekli.” (DÇT, 100) ölö “Benekli, alacalı (at).
aḷa III **I/352**	Tel.	<*aḷ*- fiilinin zarf-fiili Bir şeyden başlayarak, -den itibaren. *Yaḳḳazınaŋ aḷa edegĭne yettre* “Yakadan başlayarak eteğine kadar”; *Kĭnḥilerĭneŋ aḷa paştapḳılarına yettre “*Sondakilerden başlayarak ilklere kadar.”
		-
		ala “İtibaren, -den beri.” (ATS, 23) ala “İtibaren, -den beri.” (TAS, 4) ala “İtibaren, -den beri.” (DK, 200)
aḷabuġa **I/367**	Tel. Alt. Leb.	<aḷa+buġa Tatlı su levreği. *Aḷabuġada min yoḳ, aḷū kijide oy yoḳ.* “Levreğin çorbası, aptalın da aklı olmaz.” (Tel.)
		-
		alabuga “Samur, tatlı su levreği (?)” (ATS, 23) alabuga “Perki, tatlı su levreği.” (TAS, 4)
aḷaġaş **I/357**	Leb.	Sayıklama, hayal kurma.
		-
		-
aḷaḳ- **I/355**	Leb.	*krş*. alaẏ Şaşırmak, sayıklamak, hayal kurmak.
		-
		-
aḷaḳa **I/356**	Alt.	*krş.* Moğ. Çekiç.
		-
		alaka “1. Çekiç. 2. Çekiç şeklindeki bezek. 3. Eldiven, iz (erkek yüzüğünde).” (ARSL, 50)
aḷaḳan **I/356**	Alt. Leb. Tel.	Avuç.
		-
		alakan “Avuç içi, aya.” (ATS, 23) alakan “El ayası, el içi.” (TAS, 4) alakan~alıkan “Yumruk, avuç içi, aya.” (DK, 200) alakan “Avuç.” (DÇT, 100)
aḷaḳanda- **I/356**	Alt. Tel.	Elle vurmak, tokat atmak.
		-
		aḷakanda- “Avuçlamak, avuç içiyle vurmak.” (ATS, 23)

aḷaḳanna- **I/356**	Leb.	*bk.* aḷaḳanda-.
aḷaḳçıḷū **I/357**	Tel. W.	1. Düz olmayan (bazen kalın, bazen ince). 2. Ne biri, ne diğeri.
		-
		-
aḷam **I/368**	Tel.	Daha ileriye, daha öteye, daha fazla. *Aḷam yāndap prāt.* "Olması gerekenden daha fazla sürdü." (W.)
		ulam "Sürekli, kalıcı, daimî" (EDPT, 146) ulam "Devamlı, sürekli." (DTS, 645)
		alam çem "Daha ileriye" (ATS, 23)
aḷamıḳ **I/370**	Tel.	<aḷa+mıḳ Renkli, alaca, benekli.
		-
		alamık "1. Alaca. 2. Seyrek. 2. Dağ zirvesinin rengi (gri taşlarla kaplaması, örtülmesi)." (ARSL, 53)
aḷan- **I/329**	Alt. Tel.	<aḷa-n- Aptal olmak, aptalca hareketler yapmak.
		-
		-
aḷançıḳ I **I/359**	Tel. Alt.	*krş.* ala, alaçık. 1. Soyulmuş kabuktan yapılmış çadır. 2. İnce sırık.
		-
		alançık I "Yuvarlak keçe çadır." (ATS, 23) alançık II "Çadırın sırığını tutan çubuklardan yapılmış çember" (ATS, 23) alançık "Yazlık çadır; keçe çadır." (DLTÇ, 137)
aḷançıḳ II **I/359**	Kumd.	Siyah ağaçkakan.
		-
		alançık "*ağız* Bir tür ağaçkakan." (ATS, 23)
aḷanḳı **I/359**	Tel.	Kararsızlık. *bk.* aḷaŋḳı.
aḷanḳıḷa- **I/359**	Tel.	<aḷaŋḳı+ḷa- Kararsız olmak. *bk.* aḷaŋḳıḷa-**.
aḷanḳıḷat- **I/359**	Tel.	<alaŋḳı+ḷa-t- Kararsız kılmak.
		-
		-

aḷanḳıḷū **I/359**	Tel.		<aḷanḫı+ḷū Kararsız. - -
aḷaŋ I **I/357**	Leb.		Aptal, saf. *alaŋ “Bu kelimenin *alaŋaḏ-* şeklinde fiili vardır. Anlamı zayıf olmak, gücünü kaybetmek. Ancak erken zamanlarda *alaŋ* ile ilgili hiçbir iz olmasa da bu kelime *şaşkın, telaşlanmış, rahatsız* anlamlarında *alan* şeklinde yaşamaktadır.” (EDPT, 149) alaŋ “1. Şüphe. 2. Şaşırma.” (ATS, 23) alaŋ “Şaşkınlık, hayret; şaşırtıcı, şaşıran; şaşkın bir biçimde; *alang bol-* Şaşırmak, şaşmak, hayret etmek.” (DÇT, 100)
aḷaŋ II **I/357**	Alt. Leb.	Kumd.	Hayret dolu, şaşırmış. (Alt.) *Aḷaŋ poḷdım.* “Ben şaşırdım.” *alaŋ “bu kelimenin *alaŋaḏ-* şeklinde fiili vardır. Anlamı zayıf olmak, gücünü kaybetmek. Ancak erken zamanlarda *alaŋ* ile ilgili hiçbir iz olmasa da bu kelime *şaşkın, telaşlanmış, rahatsız* anlamlarında *alan* şeklinde yaşamaktadır.” (EDPT, 149) alaŋ “1. Şüphe. 2. Şaşırma.” (ATS, 23) alaŋ “Şaşkınlık, hayret; şaşırtıcı, şaşıran; şaşkın bir biçimde; *alang bol-* Şaşırmak, şaşmak, hayret etmek.” (DÇT, 100)
aḷaŋḳı **I/358**	Leb.		<aḷaŋ+ḳı Kararsız. - -
aḷaŋḳıḷa- **I/358**	Tel.		<aḷaŋḳı+ḷa- Tereddüt etmek, kararsız kalmak. - -
aḷaŋḳıḷū **I/358**	Tel.		Çözülemeyen, tereddütlü. - -
aḷaŋna- **I/358**	Leb.		<alaŋ+ḷa- Aptal, dağınık ve kararsız olmak. - -
aḷaŋzı- **I/358**	Tel.		<aḷaŋ+sı- Tereddüt etmek, kararsız olmak. - alaŋzı- “1. Şüphelenmek. 2. Şaşırmak.” (ATS, 23)
aḷaŋzın- **I/359**	Alt.		<aḷaŋ+sı-n- Bir şeyi şaşırtıcı şekilde harika zannetmek, şaşırmak. *Aḷaŋzınġan kişi* “Şaşırmış insan.”

		-
		alaŋzın- “1. Bir şeyi şüpheli kabul etmek, şüphe altına almak. 2. Şaşmak, hayret etmek.” (ATS, 23)
aḷas **I/364**	Tel. Alt. Leb.	1. Şamanın büyü yaparken söylediği söz. *Aḷas aḷas* “Büyü yaparken söylenen meşhur söz.” 2. Ardıçla tütsüleme.
		-
		alas “Kutsama nidası” (ATS, 23) alas “Sihir sözü, büyü yaparken büyücünün söylediği sözler.” (TAS, 4)
aḷasta- **I/364**	Tel. Alt. Leb.[55]	<aḷas+ḷa- 1. Ardıçla tütsülemek. (Tel. Leb.) 2. Meşhur bir büyüyü yaparken *aḷas aḷas* diye bağırarak bir hayvan kurban etmek.
		-
		alasta- “Kötü ruhlardan kurtulmak için büyü yapmak.” (TAS, 4)
aḷaş **I/365**	Leb.	=aḷas, aḷa ḳuş 1. Büyük benekli ağaçkakan. 2. Geyik. (W.)
		-
		alaş “Ağaçkakan.” (ARS, 15)
aḷaẏ **I/354**	Tel. W.	Kötü ruhlardan biri.
		-
		-
aḷaẏman **I/355**	Alt. Tel.	*Aḷaẏman çikir* “Şeker, şekerleme.”
		-
		alamır-çikir “Tatlılar, leziz yemekler.” (ATS, 23) alayman “Tatlı yemekler, tatlılar.” (ARSL, 52)
aḷba **I/432**	Alt. (Alt. Gr.)	*krş.* alsa, albaga. Zorlama, baskı, şiddet.
		-
		alban “1. Haraç. 2. Zor, zorbalık.” (ATS, 23)
aḷbaçı **I/433**	Alt.	<aḷban Haraç, vergi toplayan kişi, ırgat başı.
		-
		albançı “Vergi toplayan.” (ARS, 15)
aḷbada-	Alt. (Alt. Gr.)	<aḷba+ḷa-

[55] Madde başında Leb. ibaresi yok, madde içinde vardır.

I/433		Zorlamak. - albada- “Zorlamak, zorla yaptırmak.” (ATS, 23) albadan- “Gayret etmek, çabalamak, ısrar etmek, üstelemek.” (DÇT, 101)
aḷbaġa **I/432**	Tel. Leb.	<aḷ- Ganimet, avcının ganimeti. (Tel.) - albaga[56] “Samur.” (ATS, 23) alba “Samur.” (GSATA, 341)
aḷbaġaḷū **I/432**	Tel.	<aḷbaġa+ḷū Ganimeti bol olan, av kuşu bol olan. - -
aḷbaman **I/434**	Tel.	*bk.* aḷdaman.
aḷban **I/433**	Leb.	Vergi, haraç. - alban “1. Haraç. 2. Zor, zorbalık.” (ATS, 23) alban la~albın la “Zorla.” (DÇT, 101)
aḷbannığ **I/433**	Leb.	<aḷban+ḷığ Haraç, vergi ödeyen, mükellef. - -
aḷbattı **I/433**	Alt. Tel.	<alban Mükellef. *Aḷbattı yon.* “Halk, mükellefler.” - albatı (<Moğ.) “1. Millet, halk, teba. 2. *es.* Tâbi olanlar. 3. Topluluk, toplum.” (ATS, 23) albatı “Halk.” (TAS, 4) albatı “Halk.” (DLTÇ, 137) albatı~albatu~albatı-d’onı “Halk, insanlar.” (DÇT, 101)
aḷbır- **I/434**	Leb.	*krş.*alıg, ala, alū vb. Aptallık yapmak, geri zekâlı olmak. - -
aḷcaẏ- **I/426**	Tub.	*bk.* alçaẏ-.
aḷça	Tel.	<aḷın+ça

[56] Albaga, “samur” anlamıyla OSTN’de Şor ve Koybal lehçelerinde kullanılıyor gösterilmiştir.

I/422		Baş aşağı. *Ayaḳ alça tüştŭ.* “Bardak baş aşağı yere düştü.”
		-
		alça “Sırt üstü, arka üstü.” (ATS, 23) alça “Sırt üstü, arka üstü.” (TAS, 5)
aḷçaḳ I **I/423**	Alt. Tel.	1. Hoşgörülü, alçak gönüllü, kibar. *Aḷçaḳ ḳılıḳtū* “Uysal, mütevazı.” (Alt.) 2. Alçak, aşağılık, alçakça.
		alçak “Kibar, nazik, alçak gönüllü” (EDPT, 129) alçaḳ “Alçak gönüllü, kibar, uysal, yumuşak huylu. 2. Alçakgönüllülük. (DTS, 37)
		alçak “Eğri.” (ATS, 23) alçak “Sakin, uslu, itaatkâr.” (ARSL, 62)
aḷçaḳ II **I/424**	Tel.	<aḷçaẏ-k Yayılmış. *Pudı aḷçaḳ* “Bacakları yayılmış.”; *Aḷçaḳ aġıldū* “Dürüst, samimî, açık.”
		-
		-
aḷçaẏ- **I/422**	Leb. W.	Çiçek açmak.
		-
		alçay- “Çiçeklenmek.” (ATS, 23)
aḷda **I/412**	Tub.	Av, vahşi hayvan.
		-
		aldı “Yırtıcı hayvan.” (TAS, 4) alda~aldı “Vahşi, yırtcı hayvan.” (DK, 200)
aḷdaçı **I/417**	Tel.	<aḷda-çı Ölüm (canlandırılmış) ölen kişinin ruhunu götüren ruh. *Kem kijiniŋ üyŭneŋ kiji ölzö, oḷ ölḥön kijiniŋ ḳarazı, aḷdaçızı oḷ üẏde yada-ġaḷar, anı ḳam-bıḷa ḳaçırtıp üyŭn arūḷatpaza, oḷ kijē paza yaman eder.* “Eğer birilerinin evinde bir kişi ölmüşse, o zaman ondan geriye kötü ruh kalır, eğer onu Şamanlar veya başka vasıtalarla evden kovmazlarsa onun kötü ruhu evde kalır ve insanlara kötülük yapar.”
		-
		aldaçı “Kötü ruh, ölüm perisi, ölünün canını taşıyan ruh.” (ATS, 24)
aḷdaḷa- **I/416**	Tub.	<aḷda+ḷa- Avlanmak, ava gitmek.
		-
		-
aḷdaman	Tel. W.	Dikkatsiz, tedbirsiz, ihtiyatsız.

I/418		-
		aldaman “Özensiz, ihmalkâr.” (TAS, 4)
aḷdı **I/418**	Tel.	*bk.* aḷda.
aḷdıġı **I/419**	Alt.	Alt, alttaki. *bk.* aḷtınġı.
aḷdıḷa- **I/421**	Tel.	<aḷdı+ḷa- Avlanmak.
		-
		-
aḷdındağı **I/419**	Alt. Tel.	<aḷdın+ı+da+ġı 1. Öndeki, önde olan. 2. Alt tarafta olan. (Alt.)
		-
		aldındagı “Aşağıdaki, öndeki.” (TAS, 4)
aḷdır- **I/419**	Alt. Tel. Leb.	1. Aldırmak, getirtmek, götürtmek. *Möröy aḷdırdım.* “Ben iddiayı kaybettim.” (Alt.); *Ḳuştuŋ tının aḷdırdıŋ.* “Sen kuşların hayatını kurtardın.” 2. Bir şeyi birilerinin yardımıyla almak, kuşlar ve köpeklerle avlanmak. 3. Yenilmiş olmak, dayanamamak, sabretmemek, kırılmak. (Alt. Tel.) *Neme yoḳ, aḷdırbas.* “Bunun bir anlamı yok artık, bu da idare eder.” (Alt.) 4. İğdiş etmek. *Aḷdırġan at* “İğdiş edilmiş hayvan.”; *Aḷdırġan puġa* “İğdiş edilmiş öküz.”
		altur- “Aldır(t)mak.” (EDPT, 133) altur- “Aldır(t)mak.” (DTS, 44)
		aldır- “1. Çağırmak, talep etmek. 2. Teslim olmak, tesiri altında değişmek. 3. Hadım etmek.” (ATS, 24) aḷdır- “Çağırmak, davet etmek.” (TAS, 4) aldır- “Pes etmek, kabullenmek, yenik düşmek, dayanamamak; iğdiş etmek, hadım etmek; istemek, talep etmek, gerektirmek.” (DK, 200) aldır- “1. Aldırmak, getirtmek, çağırmak. 2. Elindekini başkasına kaptırmak, kaçırmak.” (DÇT, 101)
aḷdırt- **I/421**	Tel. Alt. Leb.	<aḷdır-t- 1. Bir şeyi götürtmek. 2. Kendini almaya izin vermek, teslim olmak, itaat etmek. *Men aḷdırtpassım.* “Ben teslim olmayacağım.” (Tel.) 3. Getirtmek. *Poyı kelbedĭ, aḷdırttım.* “O kendi ayakları ile gelmedi, ben getirttim.” (Alt.); *Yarġā aḷdırtıp* “Mahkemeye getirtip”(Tel.); *Aḷardı*

		tōḷojorġo aḷdırtat. “Onları saymak için getirtiyor.”
		-
		aldırt- “Getirtmek, istetmek, talep etmek, seslenmek, birini çağırmak.” (ATS, 24) aldırt- “Aldırtmak.” (DÇT, 101)
aḷdırū **I/421**	Tel.	<aḷdır-ū Talep, isteme; yenilgi.
		-
		aldıru~aldırtu “1. Çağrı, davet; talep. 2. Yenme.” (ATS, 24)
aḷġa- **I/392**	Leb.	*bk.* aḷḳa-
aḷġaç **I/393**	Alt. Tel.	<aḷ-ġa+ça, *krş.* alūça Gelin.
		-
		-
aḷġan **I/392**	Tel. Alt.	<aḷ- Takas; eş. *E aḷġanım ne aÿttıŋ!* “E karıcığım, sen neler dedin?”
		-
		-
aḷġas **I/393**	Tel. W.	Hata, kusur. *Aḷġas kişi.* “Kolay hata yapan kişi.”
		-
		algas “Dağınık.” (ATS, 24)
aḷġır **I/394**	Tel. Kumd.	<aḷ-ġır 1. Çevik, hünerli, bir şeyleri almaya alışkın kişi. (Tel.) 2. Uzlaşmaz, inatçı; cesur (Kumd.).
		-
		algır “1. Cesur, yiğit. 2. Becerikli. 3. İnatçı, direngen.” (ATS, 24)
aḷġıs **I/395**	Tel.	*bk.* aḷġas.
aḷġış I **I/395**	Leb.	*Aḷġış aḷ!* “Hayır dua al!” *bk.* aḷḳış.
aḷġış II **I/395**	Alt.	<aḷ-ḳış[57] Bir şeyin alındığı yer. *Aÿ Ḳanıŋ sū aḷġıjına yetti.* “Ay Kan’ın su aldığı yere kadar yüzdü.” (P.d.V.I, 21, 355)
		-
		-

[57] < al-ġıç

aḷġıẏ **I/394**	Alt.	Seyahatlerde, göçlerde kullanılan kazana benzer düz kap. - algıy “1. Ekşimiş sütten votka hazırlamakta kullanılan özel bir alet. 2. Tencere, küçük kazan.” (ATS, 24) algıy “Tencere.” (DK, 200) algıy “Kazan.” (DLTÇ, 138)
aḷığ **I/373**	Leb.	Aptal. alıġ “Aptal, deli. çılgın.” (EDPT, 135) alıġ “Kötü, fena.” (DTS, 37) alā “1. Dikkatsiz, dalgın. 2. Aptal, aptalımsı.” (ATS, 23) alā “Dağınık, düzensiz.” (TAS, 4) algas “Dağınık.” (ATS, 24) alu “Aptal, budala, ahmak, alık.” (ATS, 24; TAS, 5)
aḷıḷ- **I/378**	Tel.	Alınmak, alınmış olmak. alıl- “*edilgen* Alınmak.” (EDPT, 145) alıl- “*edilgen* Alınmak.” (DTS, 37) -
aḷım **I/384**	Tel. ALT. Leb.	<aḷ- Borç. *Peretten aḷım* “Ödenmesi gereken borç.” (Alt.); *Aḷattan aḷım* “Geri alınması gereken borç.” (Alt.); *Aḷımġa nekep parġan (Alt., deyim), Aḷımġa tüştŭ, kirdĭ.* “O borçlandı.” (Alt.) alım “Tek bir alma, kabul etme eylemi, borç, vergi (devlete ödenen)” (EDPT, 145) alım “ (Alınması gereken) borç, gelir, kâr, kazanç.” (DTS, 37) alım “Borç, görev.” (ATS, 24) alım “Rüşvet.” (TAS, 4)
aḷımçı **I/385**	Tel.	<aḷım+çı Borç toplayan kişi. alımçı “Borç veren.” (EDPT, 146) alımçı “1. Borç veren kişi. 2. (Can) alıcı, (canlı varlıkların öldürülmesi görevini üstlenen Erlik Han’ın ordusunun mitolojik yaratıkları) (DTS, 38) -
aḷımda- **I/385**	Alt. Tel.	<aḷım+da- Borç toplamak. - alımda- “Borç toplamak; borcun iadesini istemek.” (ARS, 17)
aḷımdat- **I/385**	Alt. Tel.	<aḷımda-t- Borç toplatmak. - alımdat- “Geri istetmek, talep ettirmek.” (ARSL, 65)

aḷımdū **I/385**	Alt. Tel.	<aḷım+dū Borçlu. *Aḷattan aḷımdū kiji* “Borç veren, alacaklı.”; *Peretten aḷımdū kiji* “Borcu olan, borçlu.” alımlıġ “Alacaklı.” (EDPT, 146) alımlıġ “Borç veren kişi.” (DTS, 38) alımdu “Borçlu.” (ATS, 24)
aḷımzaḳ **I/385**	Tel.	<aḷım+zaḳ Borç almayı seven kimse. - alımzak “Bir şey almayı seven.” (ARSL, 65)
aḷın **I/373**	Alt. Tel. Leb.	*(krş.* Al (ön kısım), al (almak): bana göre *al, alnın* kısaltmasıdır. Bu yüzden ikincisi asıl köktür.) 1. Ön taraf, bir şeyin önündeki açık bir yer. 2. Bir şeyin önündeki açık bir yer, alt kısım. 3. *Aḷın* iyelik ekleriyle birleşerek ismin farklı hâllerinde zarf ve yer edatı olarak kullanılır. Söylemek gerekir ki farklı lehçelerde kelimenin kökü *aḷd, aḷt* ve *aḷn* olarak kullanılır. Sadece Altay lehçesinde *aḷd’ın* “önce, önceki” anlamı vardır. Teleüt, Barabin ve Abakan lehçelerinde de aynı anlamı verir, fakat ben, *aḷın* ve *aḷt* birleşmesi olmuş mu, yoksa *aḷın* kendi tek başına bunların hepsinin kökü müdür, anlayamıyorum. alın “Başın ön kısmı, alın.” (EDPT, 147) alın I “Alın, kaş. 2. Tepe, dağ çıkıntısı.” (DTS, 38) ald “1. Ön. 2. Alt, alt bölüm.” (ATS, 23) aldı “1. Ön. 2. Alt, aşağı. 3. Altı, altında.” (TAS, 4) ald “Ön, karşı.” (DK, 200) alin “Aşağı, aşağıya.” (DK, 200) al~ald~alt~alın“Ön.” (DÇT, 100, 101, 102)
aḷın- I **I/376**	Alt. Tel. Leb.	<aḷ-n-[58] 1. Deli olmak, yalnız olmak, aptal olmak, aptalca hareketler yapmak. - alın- “Delirmek.” (TAS, 4)
aḷın- II **I/377**	Alt. Tel.	<aḷ-n- Kendi için almak, edinmek, kendi üzerine alınmak. *Uġŭp turŭġar saġışḳa aḷınıġar.* “Dinleyin ve anlayın” (Tel.); *Munıŋ onçozın saġışḳa aḷındıġarba?* “Her şeyi anladınız mı?” (Tel.) alın- “(Kendisi için) almak.” (EDPT, 148) alın- “1. (Kendisi için) almak. 2. Almak, elde etmek. 3. Sunulan bir şeyi almak.” (DTS, 38)

[58] OSTN’de morfolojik tahlil *al+l* şeklinde yapılmıştır.

		alın- “1. Ayrılmak. 2. Anlamak, kavramak, idrak etmek.” (ATS, 24) alın- “Alınmak.” (DÇT, 102)
aḷındaġı **I/378**	Alt. Leb.	<aḷın Öndeki, aşağıdaki.
		-
		alında “Önceden, eskiden; geçmiş, eski.” (DK, 201) ālında~alıŋda~ālındı “Eskiden, önce.” (GSATA, 356)
aḷınġı **I/378**	Tel. Alt.	1. Öndeki. 2. Aşağıdaki. *Aḷınġı tiş* “Ön diş”; *aḷınġı erin* “Alt dudak”
		-
		-
aḷınmaḳ **I/378**	Kumd. W.	Azgın, vahşi, kudurmuş.
		-
		-
aḷıp **I/384**	Alt. Tel. Leb.	Alp, kahraman. *Aḷıp ḳuḷıp* “Meşhur kahraman.” (Alt.)
		alp “Zorlu, dayananıklı, baş etmesi zor; cesur, kahraman.” (EDPT, 127) alp I “1. İyi atıcı, keskin nişancı. 2. Alp, kahraman, bahadır. 3. Cesur, korkusuz, gözü pek. 4. Yiğitlik, cesaret, kahramanlık.” (DTS, 40) alp II “1. Zorlu, çileli. 2. Zorluk, müşkül, tehlike. 3. Zor, çetin, ağır.” (DTS, 40)
		alıp “Alp, kahraman, bahadır, pehlivan” (ATS, 24) alıp “Alp, yiğit, pehlivan.” (TAS, 25; DK, 201) alıp “Alp, bahadır, kahraman.” (DÇT, 102)
aḷıs **I/380**	Tel.	Asimetrik, düzensiz.
		-
		alıs “Güneş ışığı olmayan yer.” (ATS, 24) alıs “*edat* -dan itibaren.” (TAS, 4)
aḷısḳa **I/380**	Leb.	<aḷıs (uzak (Kırgızca)+ka Uzaklara.
		-
		alıs köstü “Uzağı görebilen, uzaktan görebilen.” (TAS, 4)
aḷısta **I/380**	Leb.	<aḷıs (uzak (Kırgızca)+ta Uzakta, uzaklarda.
		-
		-
aḷısta- **I/380**	Alt. Tel.	<aḷıs+ḷa- 1. Yer yer olmak, kısım kısım olmak.

		Aḷıstap ḳar yādı “Yer yer kar yağdı.”; *Aḷıstap yer ḳaḷtıradı.* “Bazı yerlerde deprem oldu.” 2. Ara ara bir şey olmak, kısım kısım olmak, zaman zaman olmak (Tel.) *Kün aḷıstap ḳaḷtıradıp yat.* “Günden güne ateş onu tiretiyor.”
		-
		alısta- I “Kapatmak, kaplamak.” (ATS, 24) alısta- II “Ardıcı dumanla tütsülemek.” (ATS, 24)
aḷıstū **I/381**	Tel.	<aḷıs+tū Asimetrik, düzensiz.
		-
		-
aḷış **I/382**	Alt. Tel. Leb.	Karışım.
		alış “Alma, alış.” (EDPT,152) alış I “1. Borç toplama. 2. Vergi, doğal vergiler.” (DTS, 38) alış II “Irmak ağzı, göle akan ırmağın birleşim yeri.” (DTS, 38)
		alış “Karışım, karışmış.”
aḷış- **I/381**	Tel.	<aḷ-ş- *Aḷışpas natʾı* “Ayrılmaz dostlar.”
		-
		alışpas “Kabile içinde nikâh yasağı.” (ATS, 24) aluş-~ālış- “Evlenmek.” (GSATA, 344, 356)
aḷıştır- **I/383**	Alt. Tel.	<aḷış-tır- Karıştırmak. *Ḳoḷ aḷıştırdı*. “O onları evlendirdi.” (Tel.)
		-
		alıştır- “Karıştırmak, harman yapmak.” (ATS, 24) alıştıra “Karışık, karışmış olarak.” (TAS, 4)
aḷıştū **I/383**	Alt. Tel.	<aḷış+tū Karışık, karışmış olan.
		-
		-
aḷḳā **I/389**	Alt.	Çekiç. *bk.* aḷaḳa.
aḷḳa- **I/389**	Tel. Alt.	Hayır dua etmek. *Ḳam aḷḳap aẏttı.* “Şaman (kurbansız) dua etti.”
		alkā- “Hayır dua etmek.” (EDPT, 138) alḳa- “Hayır dua etmek, methetmek, iyi dileklerde bulunmak. “(DTS, 41)
		alka- “Hayır dua etmek, teşekkür etmek, iyi şeyler dilemek.” (ATS, 24)

		alka- “Takdis etmek, kutsamak, hayır dua etmek.” (TAS, 4) alga- “Kutsamak, takdis etmek.” (DÇT, 101)
aḷḳaḷ- **I/389**	Alt.	<aḷḳa-ḷ- Hayır dua almak.
		alkal- “Hayır dua almak.” (EDPT, 138) alḳal- “Hayır dua almak.” (DTS, 41)
		-
aḷḳı **I/390**	Alt.	*Aḷḳı parān.* “Mülk.”
		alkū “Tümü, herkes, her şey.” (EDPT, 137) alkıġ “Geniş.” (EDPT, 137) alḳıġ “Geniş.” (DTS, 41) alḳu “Bütün, hepsi, tamamı, her biri.” (DTS, 42)
		alkı “Mal varlığı.” (ATS, 25) alkı “Çamaşır veya kapkacak için kullanılan raf.” (TAS, 4)
aḷḳıḷa- **I/390**	Alt.	<aḷḳı+ḷa- Mülk edinmek. *Aḷḳıḷap tapḳan yöş.* “Helal yolla elde edilen mal mülk, dürüstçe kazanılan mal mülk.”
		-
		alkıla- “Mülk elde etmek, mülk edinmek.” (ARSL, 60)
aḷḳış **I/391**	Tel. Alt.	<aḷḳa- Hayır dua. *Aḷḳıjımdı aḷ!* “Benim hayır duamı al!” (Alt.); *Aḷḳıjıŋ per!* “Bana hayır dua ver!”(Alt.); *Adanıŋ aḷḳıjıbıḷa pardı.* “O babasının hayır duasını alarak gitti.”(Tel.); *Aḷḳış yettĭrdĭ, aÿttı.*”O teşekkür etti.” (Alt. Tel.); *Ḳān ḳudaÿdıŋ közŭ tīzĭŋ, karı kijinĭŋ aḷḳıjı yetsin!* “Allah’ın gözü üstünde, yaşlıların hayır duası seninle olsun!” (Tel.)
		alkış “Hayır dua” (EDPT, 137) alḳış “1. Övgü, şükran, hayır dua. 2. Övgü ve dua içerikli ilahi.” (DTS, 42)
		alkış “Hayır dua etme, teşekkür etme.” (ATS, 24) alkış “1. Alkış, hayır dua, takdis. 2. Minnet, minnettarlık; şükran.” (TAS, 4) alkış “Kutsama, hayır dua.” (DK, 200) algış “Hayır dua.” (DLTÇ, 138) algış sös “Kutsama, takdis.” (DÇT, 101) alkış “Kutsama,takdis, dua.” (DÇT, 101)
aḷḳıştū **I/391**	Tel. Alt.	<aḷḳış+lū Hayır dua alan kimse.
		-
		alkıştu “Mübarek, kutlu.” (DÇT, 101)

aḷma Tel. <aḷ-ma
I/436 Değişiklik, değişme.

-

-

aḷmaçı Tel. Vergi toplayan kimse.
I/438 *bk.* aḷbaçı.

aḷmak Tel. <aḷ-mak
I/437 1. Bir şeyleri almaya eğilimli olan. (Alt. Gr.'ye göre)
Sös aḷmak "Merak."
2. Meziyet, üstünlük, bir şeylerde daha iyi olma durumu, mükemmellik.

-

almak "İyi, örnek." (ATS, 24)

aḷmaḳtū Tel. <aḷmaḳ+tū
I/437 Mükemmel olan kimse, en iyi.

-

-

aḷmaḷa- Tel. <aḷma+ḷa-
I/437 Değiştirmek, karıştırmak.

-

-

aḷman Alt. =aḷban
I/437 Vergi, haraç.
Çüẏ kijiler eki ḳāṅġa aḷman perĭp yadır. "Çuy kişiler (Çuya Kalmukları) iki hana vergi veriyorlar."

-

alban "1. Haraç. 2. Zor, zorbalık." (ATS, 23)

aḷmançı Alt. <aḷman+çı
I/437 Vergi ve haraç toplayan memur, ırgat başı.

-

-

aḷmandū Alt. Vergi ödeyen.
I/437 *Eki aḷmandū* "Haraç veren (Çuya nehri kıyılarında yaşayan Telengitler; Ruslara ve Çinlilere vergi ödeyen kimselere denirdi.)

-

-

aḷmas Tel. *krş.* Moğ.
I/438 Elmas.
Asıḷ aḷmas "Hiçbir şeyle kesilmeyen taş."

-

albas-bolot "Elmas-çelik." (DÇT, 101)
almas "Elmas." (DÇT, 101)

aḷmat **I/438**	Tub.	<aḷ-mat Borç.
		-
		-
aḷmattı **I/438**	Alt.	*bk.* aḷbattı.
aḷmın **I/439**	Tel.	*krş.* Moğ. Kötü orman ruhu, maymun.
		-
		albın~almın “Mitolojik ruh.” (ARSL, 56, 61)
aḷmıs **I/439**	Tel.	*krş.* aḷbastı. 1. Rivayetlere göre bir zamanlar Altay’da yaşan kürklü insanlar. 2. Erlik’e itaat eden kötü ruhlar.
		-
		almıs “Kötü ruhlardan birinin adı.” (ATS, 24) almıs “Kötü ruhlardan birinin adı.” (DK, 200) ālmas “Şeytan, kötü ruh.” (GSATA, 357)
aḷmur- **I/440**	Alt. Tel.	*krş.* alū. Aptalca davramak, deli olmak.
		-
		-
aḷta- **I/402**	Tel. Alt., Leb.	1. Adım atmak, adımlarla ölçmek. *Kē sülegen keçke yetpes kere aḷtaġan ejikke yetpes.* “Kibirli konuşan kişi akşama ulaşamaz (akşama kadar yaşayamaz), geniş adımlar atan ise eve varamaz.” (Tel.) 2. Adım atıp üstünden geçmek. *Ajra aḷtadı*. “O adım atarak geçti.”; *Arı aḷtap pazıp yat.* “Onun üstünden adım atıp geçerek gitti.” (Alt.)
		-
		alta- “Adım atmak, yürümek, ilerlemek, geçip gitmek.” (ATS; 24) alta- “Yürümek, adım atmak.” (TAS, 5) altay- “Bacak açmak.” (DÇT, 101)
aḷtam **I/404**	Alt. Tel. Leb.	<aḷta- (atḷa-), =adım Adım.
		-
		altam “Adım.” (ATS, 24) altam “Adım.” (TAS, 5) altam “Adım.” (DK, 200)
aḷtamış **I/404**	Tel.	<aḷta- (adım atmak) *Aḷtamış d’oḷ* “Bahçe yolu, patika.”
aḷtan	Alt.	<aḷtı+on

I/403		Altmış.
		-
		altan “Altmış.” (ATS, 25) alton “Altmış.” (TAS, 5) altan “Altmış.” (DK, 200) altan~altın “Altmış.” (DLTÇ, 138) altan “Altmış.” (DÇT, 101)
aḷtançı **I/404**	Alt.	<aḷtı+on+çı Altmışıncı
		-
		altanınçı “Altmışıncı.” (ATS, 24)
Aḷtaẏ **I/402**	Tel. Alt. Leb.	<aḷ (yüksek)+taẏġa Öz Altay, yani Katun ve İrtiş nehirleri arasındaki dağlar (Altay’ın bir kısmına Katun’dan doğuya, Başkaus’dan kuzeye doğru Yış denir, bu nehirden güneye doğru ise Çuy denir). (Alt. Tel.) *Aḷtaẏ kiji* “Altaylı.”; *Aba Aḷtaẏ* “Altay baba.” “Yersu’nun 17 beyinden biri olan Altay Han.”
		-
		Altay “1. Altay. 2. Şamanların nimistik düşüncelerine göre orta katta, ani yeryüzünde hüküm süren yüce ruh.” (ATS, 24) Altay “Altay.” (DK, 200) altay I “Mülk, malikâne.” (DÇT, 101) Altay II “Altay.” (DÇT, 101)
Aḷtaẏḷa- **I/403**	Alt. Tel.	<Aḷtaẏ+ḷa- Altay boyunca gitmek. *Aḷtaẏḷap yürḥön aŋçıḷar* “Altay’da av yapan avcılar.”
		-
		Altayla- “Altayca konuşmak.” (ATS, 25) Altayda- “Altay’da gezmek, dağlarda gezmek.” (ATS, 25)
aḷtı **I/405**	Alt. Tel.	Altı (6).
		altī “Altı.” (EDPT, 130) altı “Altı.” (DTS, 42)
		altı “Altı.” (ATS, 24; TAS, 5; DK, 200) alta~altı “Altı.” (DLTÇ, 138) altı “Altı.” (DÇT, 101)
aḷtıḷa **I/410**	Alt. Tel.	Altı kişinin hepsi, altısı birden.
		-
		altılabıs “Bizim altımız.” (DK, 200) altala “Altının hepsi.” (DLTÇ, 138)
aḷtıḷağı	Tel.	*bk.* aḷtıḷa.

I/410		
aḷtıḷaŋ	Tel.	*bk.* aḷtıḷa.
I/410		
aḷtıḷū	Tel.	Altı şeye sahip olan, altılı.
I/410		-
		-
aḷtın	Bütün	Altın, altından olan.
I/405	lehçelerde	*Aḷtın işse ürenḥe, aş işse ḳursaḳḳa.* “Altını yutan kişi bunu çocukları için, yemeği yutan kişi ise bunu midesi için yapar.” (Tel.); *Aḷtın paştū ḳadıttaŋ arıḳ paştū er artıḳ.* “Kuru beyinli erkek, altın beyinli kadından daha iyidir.” (Alt.); *Aḷtın toŋıs* “Tavus kuşu.” (Tel.); *Aḷtın Tū* “Altın Dağ (Ülgen’in tahtının olduğu yer).” (Tel.); *Aḷtın Köl* “Teletsk Gölü.”; *Aḷtın telenḥeẏ* “Yüz cihandan daha büyük olan” (Alt.); *Aḷtın Şarḳa* “Yer, yüz cihan arasında ortanca olandır.” (Tel.); *Aḷtın sürdü.* “O altın suyuna saldı.” (Tel.)
		altūn “Altın” (EDPT, 131) altun “1. Altın. 2. Altın para. 3. Altın, altından yapılmış.” (DTS, 43)
		altın “Altın.” (ATS, 25) altın “Altın.” (TAS, 5) altın “Altın.” (DK, 200) altın “Altın.” (DÇT, 101)
aḷtıncı	Leb.	*bk.* aḷtınçı.
I/409		
aḷtınçı	Tel. Alt.	<aḷtı+n+çı
I/409		Altıncı. *Aḷtınçızın* “Altıncı kez.”
		altınç “Altıncı.” (EDPT, 131) altınç “Altıncı.” (DTS, 43)
		altınçı “Altıncı.”(ATS, 25)
aḷtında-	Tel. Leb.	1. Altın suyuna batırmak. 2. Altın işinde çalışmak. *bk.* aḷtınna**-.**
I/408		
aḷtındaçı	Tel.	<aḷtında-çı
I/408		Altın işçisi.
		-
		-
aḷtındağı	Tel.	<aḷın+ı+da+ġı
I/408		Alt kısımda olan, altındaki.
		-
		-
aḷtındū	Alt. Tel.	<aḷtın+dū
I/409		Altın suyuna salınmış, altınla süslenmiş. *bk.* aḷtınnıġ.

aḷtıṅġı **I/407**	Tel.	<aḷt (alın) Aşağıda olan, aşağıdaki.
		altınkī “Aşağıda olan, aşağıdaki.” (EDPT, 134) altınḳı “Aşağıdaki, alttaki.” (DTS, 43)
		altıgı “Alttaki.” (ATS, 25) alt “Alt.” (DK, 200) alt “Alt.” (DÇT, 101) altı~altıgı “Alttaki, yerin altındaki.” (DÇT, 101)
aḷtınna- **I/408**	Leb.	<aḷtın+ḷa- Altına bulamak (altın suyuna sokmak).
		-
		altında- “Yaldızlamak” (ATS, 25)
aḷtınnığ **I/408**	Leb.	<aḷtın+nığ Altın suyuna batırılmış.
		altunluġ “Altın sahibi, altınla süslenmiş, altından yapılmış.” (EDPT, 134) altunluġ “Altın yaldızlı, altınla süslenmiş, altından yapılmış.” (DTS, 44)
		-
aḷton **I/404**	Tel. Leb.	<aḷtı+on *bk.* aḷtan.
aḷtonçı **I/405**	Tel.	*bk*. aḷtançı.
aḷtonınçı **I/405**	Tel.	*bk*. aḷtançı.
aḷtonıncı[59] **I/405**	Leb.	*bk*. aḷtançı.
aḷtū **I/411**	Alt. Tel.	<aḷtı+agu Altısı birden, altının hepsi.
		-
		altu “Altısı.” (ATS, 25) altu “Altı kişi.” (TAS, 5)
aḷū **I/387**	Tel.	Aptal.
		alıġ “Aptal, deli, çılgın.” (EDPT, 135) alıġ “Kötü, fena.” (DTS, 37)
		alā “1. Dikkatsiz, dalgın. 2. Aptal, aptalımsı.” (ATS, 23) alā “Dağınık, düzensiz.” (TAS, 4) algas “dağınık.” (ATS, 24) alu “Aptal, budala, ahmak, alık.” (ATS, 24; TAS, 5)

[59] Bu kelime OSTN’de *aḷtonınzı* şeklinde yazılmıştır.

		a(ġ)lıḫ~alıġ “Alık, aptal.” (DK, 197, 201) alu~alū “Aptal.” (DLTÇ, 138)
aḷūça **I/388**	Tel.	<aḷ-ū+ça Alınması gereken borç.
		-
		-
aḷūçı **I/388**	Tel.	<aḷu (al) Borç toplayan kişi.
		-
		-
aḷyımaḳ **I/397**	Kumd. W.	<aḷyı-maḳ Vahşi, ele avuca sığmayan, çılgın, kudurmuş.
		-
		-
aḷyūr **I/397**	Kumd. W.	<aḷyı-ūr, *krş*. alyımaḳ Öfkeli olma, tedirgin olma (kötü ruhlar tarafından).
		-
		-
am **I/643**	Alt.	Kadın dişilik organı. am “Kadın dişilik organı.” (EDPT, 155)
		-
ama tomo **I/643**	Tel.	Farklı farklı, çeşitli *Ama tomo sıġırdı.* “O farklı farklı ıslık çaldı.”
		-
		ama-tomo “Peki, hay, hay.” (ATS, 25) amar- tamar “1. Çeşitli, farklı türde. 2. Bazı.” (ATS, 25)
amanat **I/644**	Tel.	<Ar. emānet Borç. *Peretten amanat* “Ödenmesi gereken borç.”; *aḷattan amanat* “Alınması gereken borç.”
		-
		amnat “Borç.” (TAS, 5)
amanattū **I/645**	Tel.	<amanat+ḷū Borç alma veya verme gücünde olan kişi. *Peretten amanattū* “Borçlu olan.”; *aḷattan amanattū* “Alacaklı.”
		-
		amnattu “Borçlu, verecekli” (TAS, 5)
amır **I/647**	Alt. Tel.	Sakinlik, huzur, barış, anlaşma, dinlenme. *Amır poḷ.* “Sakin ol.” (Tel.); *Oḷ mā amır perbedǐ.* “O bana huzur vermedi.” (Tel); *Iŋır çıŋır ıŋırçaḳ at ḳuḷaḳḳa amır yoḳ, eki yaman tabışsa el ḳuḷaḳḳa amır yoḳ.* “Ses çıkaran eyer ata huzur vermez, eğer iki tane kötü insan bir araya gelirse de halkın huzur vermez.”

		(Tel.; P.d. V.I. 5,75)[60]; *Amır ençü yurttap tururda.* "Onlar barış ve huzur içinde yaşadıklarında" (P.d.V.I. 113,4); *Yettinçi amır kün ḳan ḳudayınıŋ poḷzın.* "7. gün barış günü Allah'ın günü olsun." (P.d.V.I. 192)
		amur~amul~(?)amıl "Sakin, uysal, ılımlı, barışçıl." (EDPT, 160) amıl "Yavaş, sakin." (DTS, 44)
		amır "Barış, rahat, huzur, güven; huzurlu, güvenli." (ATS, 25) amır "1. Barış, sükunet. 2. Sakin." (TAS, 5) abır-ençü "Sakin, rahat." (DK, 197) avır "Barışçıl, sakin, uysal." (DÇT, 97)
amıra- **I/648**	Tel. Kumd.	<amır+a- Sakinleşmek. *Amırap ḳaḷġan* "O sakinleşti, öldü." *bk.* amra-.
amırāḳ **I/648**	Tel. Kumd.	Barışsever, uysal. *Üzeri amırāktar* "Aralarında anlaşanlar."
		amrak "Bu kelimenin gerçek anlamı 'iyi huylu, arkadaş canlısı' dır. Fakat daha sonra "sevgili' anlamında kullanılmış." (EDPT, 162) amraḳ "Arkadaş, sevgili." (DTS, 44)
		amırāk "Barışçıl, dost." (ATS, 25) amırāk "İyi niyetli, şefkatli." (TAS, 5)
amıran **I/648**	Tel. W.	Barışçıl, uysal. -
		-
amırḷa- **I/648**	Tel.	<amır+ḷa- Sakinleştirmek, huzur vermek, bir şeyler yapmak için zaman vermek.
		-
		amırla- "Barışı, rahatı, huzuru sevmek." (ARSL, 70)
amırḷan- **I/648**	Tel.	<amırḷa-n- Kendine huzur vermek, dinlenmek, kendine zaman ayırmak.
		-
		-
amırḷū **I/648**	Alt. Tel.	<amır+ḷū Huzurlu, dingin (ölen kişi).
		-
		-
amıttan **I/648**	Alt. Tel.	<Moğ. *varlık, hayatta olma.* 1. Ruhu, halkı, insanları olan; insan, canlı varlıklar. 2. Herhangi bir kişi.

[60] Atasözü olabilir

		3. *(Olumsuz)* Hiç kimse. *Aḷın edeḥ ĭmnĭ amıttan neme açpaġan.* "Benim ön eteğimi hiç kimse kaldırmadı." (P.d.V.I. 19,299)
		amıytan (<Moğ.) "Canlı, varlıklar." (ATS, 25) amıt (<Moğ.) "Canlı, varlık." (ATS, 25)
amnat **I/650**	Tel.	*bk.* amanat.
amnattū **I/650**	Tel.	*bk.* amanattū.
amra- **I/650**	Alt.	<amır+a- Huzur içinde yaşamak, dinlenmek.
		amrā- "Hâlinden memnun, hoşnut olmak; huzur içinde olmak." (EDPT, 163) amran- "Arkadaş canlısı olmak, sevmek." (EDPT, 163) amra- "Sevmek, hoşlanmak." (DTS, 45)
		amıra- "1. Dinlenmek. 2. Sakinleşmek." (ATS, 25) amıra- "1. Dinlenmek. 2. Sakinleşmek." (TAS, 5) amıra- "Dinlenmek, yorgunluğunu atmak." (DÇT, 102)
amradın- **I/650**	Alt.	<amra-t-n- *bk.* amra-.
amraḳ **I/650**	Alt. Tel.	<amır+ḳ Barışçı, uysal, dingin. *Ḳursaḳḳa amıraḳ* "Ağzının tadını bilen."
		amrak "Bu kelimenin gerçek anlamı 'iyi huylu, arkadaş canlısı' dır. Fakat daha sonra sevgili' anlamında kullanılmış." (EDPT, 162) amraḳ~amraġ "Sevgili, dost." (DTS, 45)
		amırāk "Barışçıl, dost." (ATS, 25) amırāk "İyi niyetli, şefkatli." (TAS, 5) emrek "Yumuşak kalpli, şefkatli." (TAS, 36)
amraḳtan- **I/650**	Alt. Tel.	<amraḳ+ḷa-n- Sakinleşmek.
		-
		-
amraḳtat- **I/650**	Alt. Tel.	<amraḳ+ḷa-t- Sakinleştirmek.
		-
		-
amran- **I/650**	Alt.	<amra-n- *bk.* amra-.
amtam **I/651**	Tel. W.	*bk.* amtan.

amtamdū **I/651**	Tel.W.	*bk.* amtandū.
amtan **I/651**	Alt. Tel.	*krş.* Moğ. Ağız Tat, lezzet. *Amtanı yoḳ.* "Tatsız."
		-
		amtan (<Moğ.) "Tat." (ATS, 25)
amtandū **I/651**	Alt.	<amtan+ḷū Tadı olan. *Yaḳşı amtandū* "Güzel tadı olan."; *Yaman amtandū* "Kötü tadı olan."; *Et amtandū emes.* "Dana etinin tadı yoktur."
		-
		amtandu "Tatlı, şeker, lezzetli." (ATS, 25) amtandū "Lezzetli." (DÇT, 102)
amza- **I/651**	Alt. Tel. Leb.	Tatmak, denemek, tadına bakmak. *Amzap kör.* "Tadına bak!"; *Ebeş ebeş amzap aḷdı.* "Azar azar tadına baktı."
		-
		amza- (<Moğ.) "Tadına bakmak, tatmak; bir şeyden yemek ya da içmek." (ATS, 25) amza- "Denemek." (TAS, 5) amza- "Yemeyi, içmeyi denemek." (DÇT, 102)
amzaḷ **I/652**	Tel.	=Moğ Tat, lezzet.
		-
		-
amzaḷdū **I/652**	Tel.	<amzaḷ+dū Tadı olan. *Yaḳşı amzaḷdū* "Güzel tadı olan."
		-
		-
ana **I/226**	Tub. Leb.	*krş.* ene 1. Anne. 2. Teyze. (Tub.) 3. Saygı duyulan kadın, saygıdeğer evli kadın.
		anā "Anne" (EDPT, 169) ana "Anne." (DTS, 46)
		ene "Anne." (ATS, 83) ana~ene "Anne." (TAS, 5, 37) ana "Ana, anne." (DK, 201) ene "1. Anne. 2. Kaynana." (DK, 275) ene I "Anne, kayınvalide." (DLTÇ, 229) ene II "Eşik." (DLTÇ, 229)

		ana “Ana, anne.” (DÇT, 102)
anar **I/229**	Alt.	*bk*. anār
anār **I/229**	Tel. Leb.	=an+yār Oraya, o yöne. *Anār parba.* “Oraya gitme.” (Tel.)
		aŋarū~ıŋarū~ınarū “O tarafa, o zamana.” (EDPT, 190) aŋāru “*ol* zamirinden türeyen yönelme edatı. “DTS, 50) ınaru “Oraya, ileriye.” (DTS, 233)
		anār~anar “Oraya.” (ATS, 25) anārı “Oraya” (TAS, 5) ār “Oraya, o tarafa.” (DLTÇ, 133) anar “Oraya.” (DÇT, 102)
anarı **I/229**	Alt.	*bk*. anār.
anārtın **I/229**	Tel.	<an+yār+tın Oradan.
		-
		anartınaŋ “Oradan, o taraftan.” (ATS, 25) anārtın “Oradan” (TAS, 5) anārtınaŋ “Öbür taraftan, yan taraftan, uzaktan.” (TAS, 5) anartın “Oradan, o taraftan.” (DK, 201) anartaŋ “Oradan.” (DÇT, 102)
anaẏ **I/227**	Alt.	İki yaşında keçi veya geyik.
		-
		-
anaẏ- **I/227**	Alt.	<ana+i- (olmak) “Böyle olmak” anlamında kullanılan fiil.
		-
		-
anaẏp **I/228**	Alt.	<*anaẏ*- fiilinin zarf-fiili Böyle, böylece.
		-
		anayıp “Böyle, böylece, bu şekilde.” (ATS, 25)
anaẏda **I/228**	Alt.	<anaẏt- fiilinin zarf-fiili Böylece.
		-
		anayda “Şöyle” (ATS, 25) anayda~anayta “Böyle, böylece.” (DÇT, 102)
anaẏdarda **I/228**	Alt.	<anaẏt-ar (gelecek zaman sıfat-fiil eki)+da (bulunma hâli eki) İş böyleyse, ondan sonra.

		-
		anaydarda “1. Böyle, bu şekilde. 2. Bundan sonra.” (ATS, 25)
anayıp **I/229**	Alt.	*bk.* anaẏp
anaẏssa **I/228**	Alt.	<anaẏt- fiilinin şart şekli. Eğer iş böyleyse, böylece.
		-
		-
anaẏssın **I/228**	Alt.	<*anaẏt*- fiilinin 3. teklik emir şekli Böyle olsun.
		-
		-
anaẏt- **I/227**	Tel.	<anaẏ-t- “Böyle yapmak” fiili. Aşağıdaki şekilleri kullanılır: *Anaẏssın, anaẏssa, anaẏda, anaẏdarda*
		-
		-
anbar **I/243**	Alt. Tel.	<Far. anbar Ambar, depo. *Anbarġa saḷdı.* “O ambara koydu.”
		-
		ambar “Ambar, depo.” (DK, 201) albır “Ambar.” (DLTÇ, 138) ambır~anbar~anbır “Ambar, depo.” (GSATA, 344, 345)
ança **I/241**	Alt. Tel.	<an(ol)+ça 1. Böyle bir boyutta. 2. Bu kadar. *Ançaŋdı uġŭzŭp turġanda ne unçuḳpaẏsın?* “Senden bu kadar şikayet ederken, sen neden susuyorsun?” (Alt.); *Paḷıḳtıŋ ançazın kördüm.* “Ben balıkların çoğunu gördüm.” (Alt., ança+sı+n)
		ançā “O kadar” (EDPT, 172) ança “1. Öyle, böyle, bu şekilde. 2. Anca, o kadar, o kadar çok.” (DTS, 47)
		ança “O kadar, bunca.” (ATS, 25) ança “O kadar, onca.” (TAS, 5) anca-mınça “Bu kadar, birkaç, birkaç tane, belli bir süre.” (DÇT, 102)
ançadaḷa **I/242**	Alt. Tel.	<ança+da+ḷa Özellikle.
		-
		ançadala “Özellikle.” (ATS, 26)

ançaḷa **I/242**	Alt.	<ança+ḷa Özellikle o kadar, bundan fazla değil. ançādā “ Öyleyse, bunun üzerine” (EDPT, 175) ançada “O zaman, o hâlde, öyleyse.” (DTS, 47) ançadala “ Özellikle.” (ATS, 26) ençede “Öyleyse, o hâlde.” (DK, 275)
ançaḷıḳ **I/242**	Tel.	<ança+ḷıḳ Orta dereceli, sıradan. - ançalık “Belli bir zaman.” (ARSL, 71)
ançı **I/242**	Alt.	*bk*. ança.
anda **I/238**	Alt. Tel. Leb.	<ol (an) 1. Orada. 2. Oraya. (Alt.) *Anda pardı.* “O oraya gitti.” antā “ Orada” (EDPT, 176) anta “1. Ol zamirinin bulunma durumu. 2. Orada. 3. O zaman, o hâlde, sonra.” (DTS, 49) anda “Orada” (ATS, 26) anda “Orada” (TAS, 5) anda “Orada” (DK, 201) anda “Orada” (DLTÇ, 138) anda~anta “Orada, o zaman.” (DÇT, 102)
andaġı **I/239**	Alt. Tel.	<anda+ġı, =ondaġı Oradaki, orada olan. antaḳı “Oradaki.” (DTS, 49) andagı “ Oradaki” (ATS, 26 andagı “ Oradaki” (TAS, 5)
andazın **I/239**	Alt.	Saban, karaba saban. - andazın “Kara saban.” (ATS, 26)
andığ **I/239**	Leb.	=andaẏ, andıẏ Böyle. - andıy “Böyle, şöyle, buna benzer.” (ATS, 26) andıy “Öyle.” (TAS, 5) andak~andıg~andıy “Böyle, bu şekilde.” (DK, 201) andū “O zaman, o hâlde.” (DK, 201) ındı~ındıg~indıh “Böyle, böylece.” (DK, 273) endü “Böyle, böylesi, böylece.” (DK, 275)

andık~andıg~andū “Böyle, öyle.” (DLTÇ, 139)

andī Alt. Tel. Öyle, böyle.
I/240 *Andī poḷzo*. “Eğer iş böyleyse”; *Andī dā poḷzo* “Her ne kadar öyleyse”

-

andıy “Böyle, şöyle, buna benzer.” (ATS, 26)
andıy “Öyle” (TAS, 5)
andī “Böyle.” (DÇT, 102)

andīḷıḳ Tel. <andī+ḷıḳ
I/240 Böylelik, böyle olma.
Andīḷıġın pilbessim. “Ben işin böyle olduğunu bilmem.”

-

-

anī Alt. <an(ol), =anıḳı
I/233 Ona mahsus olan.

-

-

anī- Tel. =anaẏ- (eksikli eylem, *verbum defectum, defective verb*)
I/233 Böyle olmak.
Aşağıdaki şekilleri kullanılır:
Anīp, anītın.

-

-

anīda Tel. <anīt-a
I/234 *bk*. anaẏda.

anīdaḷa Tel. <anīt-a+ḷa, anīda+ḷa
I/234 Ondan sonra.

-

-

anīdarda Tel. <anīt-arda
I/234 *bk*. anaẏdarda.

anīp Tel. <anī-p
I/234 *bk*. anaẏp.

anīssa Tel. <anīt-sa
I/234 *bk*. anaẏssa.

anīssın Tel. <anīt-sın
I/234 *bk*. anaẏssın.

anīt- Tel. <anī-t-, =anaẏt-
I/233 Böyle yapmak.
Aşağıdaki şekilleri kullanılır:

		Anīda, anīdaḷa, anīdarda, anīssa, anīssın.
		-
		-
anmar **I/243**	Leb.	*bk.* anbar
aŋ **I/182**	Alt. Tel.	1. Av kuşu, avlanan herhangi bir hayvan. *Yān aŋ, yān teḥen aŋ* “Fil” (Tel.); *Aŋ cürdŭm.* “Av kuşunu takip ettim.” (Alt.) 2. Maral. (Alt.) *Maral terezi* “Maral kürkü.”
		aŋ “Yağı tıbbi amaçlarla kullanılan kuş adı.” (EDPT, 165) eŋ “Ön ünlülü olarak sadece *Irk Bitig*’de görülür. Vahşi oyun anlamında kullanılır. *Āv* ya da *āş* kelimeleri olması beklenir. *Aŋ* kelimesi Moğ. *Aŋ* ‘vahşi oyun’ anlamındaki kelime olabilir.” (EDPT, 166) aŋ “Yağı ilaç olarak kullanılan kuş.” (DTS, 50)
		aŋ “1. Av, vahşi hayvan. 2. Geyik, karaca.” (ATS, 25) aŋ “Yırtıcı hayvan.” (TAS, 5) aŋ “Av hayvanı, vahşi hayvan.” (DK, 201) aŋ “Av, maral, vahşi bir hayvan; *ang balası* vahşi hayvan yavrusu.” (DÇT, 102)
aŋar- **I/183**	Tel. Kumd.	<aŋ+ar- Denemek, araştırmak, bilmek.
		arkā- “Araştırmak.” (EDPT, 217) arḳa- “Aramak, araştırmak, incelemek.” (DTS, 58)
		aŋar- “Dikkat etmek, izlemek.” (TAS, 5)
aŋar I **I/184**	Alt.	Kazdan daha küçük kızıl göğüslü su kuşu.
		aŋıt[61] “Ağırlıklı olarak kırmızı büyük bir kuş, kızıl ördeğe benzeyen bir kuş, angut.” (EDPT, 176) aŋıt “Ördeğe benzeyen kırmızı su kuşu (angut?).” (DTS, 50)
		aŋır “Bir kuş adı.” (ATS, 26)
aŋar II **I/184**	Leb. W.	Çatlak, yarık.
		-
		-
aŋarbasta **I/184**	Tel. W.	<aŋar Birden bire, ansızın.
		-
		-
aŋart- **I/184**	Tel.	<aŋar- Sınatmak, denetmek.
		-

[61] Bu kelime Moğolcada *añgir* “*kara batak*” şeklindedir (EDPT, 176).

		-
aŋaş **I/184**	Töl.	*bk.* aġaç.
aŋcı **I/196**	Leb.	*bk.* aŋçı.
aŋçı **I/196**	Alt. Tel.	<aŋ+çı Avcı, balıkçı. *Aŋçı it* “Av köpeği.”
		-
		aŋçı “Avcı.” (ATS, 26; TAS, 6) aŋcı~aŋçı “Avcı.” (DK, 201) aŋçı “Avcı.” (DÇT, 102)
aŋçıḷa- **I/196**	Tel.	<aŋçı+ḷa- Sık sık avlanmak, av ile beslenmek, yaşamak.
		-
		-
aŋda- **I/193**	Alt. Tel., Leb.	<aŋ+ḷa-, =aŋḷa- Avlanmak, balık tutmak. *Aŋdap pardı* “O ava gitti.” (Tel.); *Küs kelgende aŋ aŋdaẏdıḳ.* “Sonbaharda biz hayvan avlıyoruz.” (Tel.); *Paḷıḳ aŋdaġan paẏbas.* “Balık avlayan zengin olmaz.” (Alt.); *Pis Aḷtın Kölde ḳızıḳ paḷıḳ aŋdap yadıbis.* “Telets (Altın) Gölü’nde biz ringa balığı tutuyoruz.” (Tel.); *Mıḷtıġı yoḳ kişiler çergi-bile aŋdap yadır, ḳamdūdŭ aŋdaġanda ḳajı sūda ḳamdū ďürzö anı pu’a-gele ā ḳabū suġŭp aŋdat yadırḷar*. “Silahı olmayanlar, hayvanları ağ ile avlıyorlar; su samurunu avlamak için onların yüzdüğü göle set çekip oluşan gölete de ağ atıyorlar.” (Alt.)
		eŋle- “Avlamak, avlanmak.” (EDPT, 186) ėŋle- “Avlamak, avlanmak.” (DTS, 187)
		aŋda- “ Vahşi hayvan avıyla uğraşmak, avcılıkla meşgul olmak, avlanmak.” (ATS, 26) aŋda- “ Vahşi hayvan avıyla uğraşmak, avcılıkla meşgul olmak, avlanmak.” (TAS, 6) aŋla-~aŋna- “Avlamak, avla uğraşmak, ava gitmek.” (DK, 201, 202) aŋda-~aŋna- “Avlamak.” (DÇT, 102)
aŋdaḷma **I/195**	Alt.	*krş*. aŋdan, aŋdar Sürekli yuvarlanan efsanevi bir yaratık. *Aḷtın tüḳtū Aŋdaḷma* “Altın tüğlü Aŋdalma.”
		-
		-
aŋdan- **I/194**	Alt. Tel. Kumd.	Sürünmek, yuvarlanmak. *Yer aŋdanıp kartıjı tömön boḷır.* “Dünya alt üst olacak ve onun üst kısmı altta kalacak.” (Tel.)
		aġnā- “Sırt üstünde yuvarlanmak.” (EDPT, 87)

		aġna- “Yerde yuvarlanmak, debelenmek, dövüşmek, öfke ve sabırsızlıkla yerinden fırlayıp yürüyüp gitmek. 2. Yüzükoyun yatmak.” (DTS, 24)
		aŋdan- “1. Devrilmek, yıkılmak. 2. Sallanmak. 3. Toprak için kazılmak.” (ATS, 26) aŋdan- “Çevrilmek, dönmek.” (TAS, 6) aġlan- “Yerde yuvarlanmak, debelenmek.” (DK, 197) aŋnan- “Baş aşağı devrilmek, devrilmek, yuvarlanmak.” (DK, 202) aŋdan- “Dönmek, yuvarlamak, (yatakta) dönüp durmak.” (DÇT, 102)
aŋdandır- **I/194**	Alt. Tel.	< aŋdan-dır- Yuvarlamak.
		aġnat- “(At vb.) Sırt üstünde yuvarlamak.” (EDPT, 88) aġnat- “Yerde uzandırmak, yerde debelendirmek.” (DTS, 24)
		aŋdandır- “1. Devirmek. 2. Sallamak. 3. Toprağı kazmak.” (ATS, 26) aŋdar- “Devirmek, yuvarlamak.” (DK, 201)
aŋdar- **I/194**	Alt. Tel.	=aŋdandır- 1. Yuvarlamak. *Ḳudaẏdın aŋgeli mejiktiŋ ūzunaŋ tajın aŋdarıb īdi*. “Allah’ın meleği mezarın kapısından taş yuvarladı.” (Tel.) 2. Çevirmek, devirmek.
		aġnat- “(At vb.) sırt üstünde yuvarlamak.” (EDPT, 88) aġnat- “Yerde uzandırmak, yerde debelendirmek.” (DTS, 24)
		aŋtar- “1. Devirmek, çevirmek, başka yere döndürmek. 2. Kenarını çevirmek.” (ATS, 26) aŋdar- “Bir şeyi ters yüz etmek.” (TAS, 6) aŋdandır- “Devirmek, yuvarlamak.” (DK, 201) aŋdar-~aŋdır-“Devirmek, yuvarlamak, yıkmak.” (DLTÇ, 139)
aŋdarıḷ- **I/194**	Alt. Tel.	<aŋdar-ḷ- Yuvarlanmak. *Ḳān Mökö attaŋ aŋdarıḷdı.* “Meke (Mete) Han attan düştü.”(Alt.)
		-
		-
aŋdı- **I/195**	Tel.	=aŋda- Avlanmak, ava gitmek.
		aŋdı- “Gizlenmek, pusuya yatmak.” (EDPT, 180) aŋdı- “Beklemek için uzanmak, (av, vahşi hayvan) gözetlemek.” (DTS, 50)
		aŋda- “ Vahşi hayvan avıyla uğraşmak, avcılıkla meşgul olmak, avlanmak.” (ATS, 26; TAS, 6) aŋdı- “İzlemek, takip etmek.” (TAS, 6)

aŋdış **I/195**	Tel.	<aŋdı-ş Tartışma, kavga, hakaret. - aŋdış “Kötü şaka.” (ATS, 26)
aŋdış- **I/195**	Tel.	<aŋdı-ş- Tartışmak, kavga etmek. - aŋdış- “ Kahkaha atmak.” (ATS, 26)
aŋdışçaḳ **I/196**	Leb.	*bk.* aŋdışçān.
aŋdışçān **I/196**	Tel.	<aŋdış-çān Kavgacı, asi, inatçı. - aŋdışçak “Rezil, kepaze.” (KRS, 10)
aŋdıştır- **I/196**	Tel.	<aŋdış-tır- Bozuşmak, araları açılmak. - -
aŋdū **I/196**	Alt. Tel.	<aŋ Av hayvanı bol olan. *Aŋdū yanıp keldim. “*Ben çok miktarda av hayvanı ile döndüm.” - aŋdu “ Av hayvanı bol olan yer.” (ARSL, 73)
aŋja **I/198**	Leb. W.	Gururlu. - -
aŋna- **I/188**	Leb.	<aŋ+ḷa- Avlamak, avlanmak. *bk.* aŋda-.
aŋnan- **I/188**	Leb.	*bk.*aŋdan-
aŋnandır- **I/188**	Leb.	*bk.* aŋdandır-
aŋnar- **I/188**	Leb.	*bk.* aŋdar-
aŋnart- **I/188**	Leb.	*bk.* aŋdart-[62]
aŋnığ **I/189**	Leb.	<aŋ, aġ (?) 1. =aŋdū: Av kuşu bol olan.

[62] Gönderilen bu madde OSTN’de bulunamamıştır.

		2. Vahşi hayvanları yakalamak için (kullanılan) ağ.
		-
		-
aŋzaḳ **I/198**	Tel.	<aŋ+zaḳ Avı seven. *Paḷıḳḳa aŋzaḳ* “Balık avlama tutkusu olan.”; *Aŋzaḳ it* “Av köpeği.”
		-
		aŋzak “1. Av. 2. Avlanmayı seven.” (ATS, 26)
ap **I/611**	Alt. Leb.	İkiyüzlülük, yalakalık, dalkavukluk.
		-
		ap “1. Büyüleyici güç, çekicilik. 2. *mec.* Etki, tesir.” (ARSL, 75)
ap-aġaş **I/611**	Tel.	Bembeyaz, apak. *Ap aġaş baştū öböḥön* “Kar gibi beyaz saçları olan yaşlı adam” (Tel.)
		-
		apagaş “Bembeyaz, apak.” (ATS, 26; TAS, 6) apag “Bembeyaz, çok beyaz.” (DK, 202) apaç~apaş “Bembeyaz.” (DLTÇ, 139) apāş~apagaç~apagaş “Beyaz, bembeyaz.” (DÇT, 102)
apçı **I/617**	Alt.	<ap+çı Yağcı, yalaka.
		-
		-
apçı- **I/617**	Tel.	(Elbise için) sıkı, dar olmak.
		-
		apçı- “Eğilmek, bükülmek, buruşmak.” (ATS, 26)
apçıḳ **I/617**	Tel.	<apçı-ḳ Dar (elbise).
		-
		-
apçıt- **I/618**	Tel.	<apçı-t- (Elbiseyi) daraltmak.
		-
		-
appar- **I/619**	Alt. Tel. Leb. Tub.	<ap+par- (alıp+bar-) Götürmek, başka bir yere götürmek. *Erlik kel! tedi, ḳattımnı appar! tedi.* “ ‘Erlik, sen gel ve benim karımı da götür!’ dedi.” (Tub.; P.d.V.I. 259,5);
		-
		apar- “Götürmek, bir şeyi bir yerden bir yere taşımak.” (ATS, 26) apar- “Götürmek, bir şeyi bir yerden bir yere taşımak.” (TAS, 6)

		alpal-~alpar- “Götürmek, kaçırmak.” (DK, 200) apar- “Kovalamak, peşinden koşmak.” (DLTÇ, 139) abar-~albar-~alpar-~apar- (<alıp bar-) “Götürmek.” (DÇT, 97, 101, 102) appar- “Göndermek.” (DÇT, 103)
apsaḳ **I/618**	Tel. Alt. Leb.	Titrek kavak. -
		aspak “Titrek kavak.” (DK, 201, 203) opsak “Titrek kavak.” (DLTÇ, 181)
apsan **I/618**	Tel. W.	(Kırmızı titrek kanatları olan) çekirge. -
		apsan[63] “Çekirge, *ağız:* kısrak” (ATS, 26) apsan~aspan “Çekirge; yusufçuk böceği, kız böceği.” (ARS, 19)
apşaḳ **I/618**	Leb.	=apşıyak *apşaḳ nıbırtı, apşaḳ sıġazı, apşaḳ ḳuḷaġı* gibi çeşitli bitkilerin ismi. -
		apşıyak~apşak~apçıyak “1. Yaşlı adam. 2. Erkek. 3. Ayı.” (ATS, 26)
apşıyaḳ **I/619**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Yaşlı adam. *Purun purun poḷġan, pir apşıyaḳ ḳurtuyaḳ poḷġan.* “Eski zamanlarda yaşlı adam ve kadın yaşardı.” (Tub.) -
		apşıyak~apşak~apçıyak “1. Yaşlı adam. 2. Erkek. 3. Ayı.” (ATS, 26) apçıyak~apıyaç~apşıyaç~apşıyak~apşıyaş “İhtiyar.” (DK, 201) apşıyak~apşıyaş “İhtiyar, yaşlı adam.” (DLTÇ, 139) apçıyak “İhtiyar, yaşlı adam.” (DÇT, 103) apşak “1. Yaşlı, ihtiyar. 2. Ayı.” (DÇT, 103) apşıyak “1. Dede, ihtiyar. 2. Ayı.” (DÇT, 103)
Apşıyaḳtū **I/619**	Alt.	<apşıyaḳ+tū Altay’daki bir nehir adı. -
		-
apta- **I/614**	Tel. Alt. Leb.	<ap+ta- Okşamak, gurur okşayıcı sözler söylemek, yağcılık yapmak, nazik davranmak, yalandan yapmak, taslamak. *Adaŋdı apta.* “Babana nazik davran.” (Alt.); *Aptap aÿttı.* “O gurur okşayıcı sözler söyledi.” (Tel.); *Aptap aÿtḳan sözŭne pütpe!* “Gurur okşayıcı sözlerine inanma!” (Tel.) -

[63] ORS’de bu kelime *apsan “саранча, кузнечик обл. Кобылка”* şeklindedir (s. 24). Kelimenin bütün anlamları *çekirgedir*.

		apta- “1. Sevip okşamak. 2. İkna etmek, kandırmak.” (TAS, 6)
aptaçı **I/616**	Alt.	<apta-çı Yağcı, dalkavuk, yalaka. - -
aptan- **I/615**	Tel. Alt.	<apta-n- Büyülenmek, cazip görmek. - -
aptat- **I/615**	Tel. Alt.	<apta-t- Gurur okşayıcı sözler söyletmek, kendini övdürmek. *Aptatma sā.* “Onun övücü sözlerini kabul etme.” - -
aptıḳ- **I/616**	Tel.	Çarpmak, tökezlemek, sendelemek. - aptık- “1. Konuşmada duraksamak. 2. Ayağı takılmak, tökezlemek.” (TAS, 6)
aptıḳçān **I/616**	Tel.	Sakar, tökezleyen. - -
aptū **I/617**	Alt. Tel.	Gönül okşayıcı, hoşa giden. - -
ar **I/243**	Alt. Tel.	< Far. her 1. Her, her bir, herhangi bir. (Alt. Tel.) *Ar ḳajıḷar* “Her taraftan.” 2. Her, herkes. *Ar yöşü yoḳ* “Herhangi bir mülk olmadan.” (Alt.) - ar “Her, herkes.” (ATS, 26)
ār **I/244**	Leb.	Ağır, ağırlığı olan. *bk.* ūr I.
ara **I/245**	Bütün lehçelerde	1. Ara, iki eşya arasındaki boşluk. *Eldĭn arazına kirdĭ.* “O halkın arasına girdi.” (Alt.); *El arazınaŋ (ḳalḳ arasından) çıḳtı.* “O halktan çıktı.” (Tel.) 2. Ortasında. Not: Bazen hâl eki olmadan bile “arasında” anlamı verir. arā (?ārā) “Arasında, iki yerin arasında, bir sürü insan arasında vb.” (EDPT, 196) ara “Ara, aralık, orta, arasında.” (DTS, 54) ara “Ara.” (ATS, 26; TAS, 6)

		ara “Ara, sınır, hudut.” (DK, 202)
aracı **I/259**	Leb.	*bk*. araçı.
aracın **I/259**	Leb.	*krş*. arşın, arçın. *bk.* araçan.
araçan **I/258**	Leb.	Ardıç ağacı. - -
araçı **I/258**	Tel.	<ara+çı Koruyucu. - araçı “Savunucu, koruyucu, savunan, koruyan.” (TAS, 6)
araçıḷa- **I/258**	Tel. Alt.	<araçı+ḷa- Tartışanların arasına girmek, tartışanları ayırmak. - araçıla- “Kavgacıları ayırmak, arabuluculuk yapmak.” (TAS, 6)
araġa **I/250**	Leb.	*bk.* arakı
arakı **I/249**	Alt. Tel.	<Ar. arak 1.Sütten yapılmış votka. *Ḳabaḳ (ḳazaḳ ,orıs) arakı* “Rus alkollü içkisi” 2. Votka (genel). - arakı “Votka. *Kabak arakı* fabrikada yapılmış votka.” (ATS, 27) arakı “Votka, şarap gibi alkollü içki.” (TAS, 6) arak~arakı “İçki, şarap.” (DK, 202) arakı “İçki, votka.” (DLTÇ, 139) arā~aragı~arakı “Votka.” (DÇT, 103) arak-aş “Şarap ve mezeler.” (DÇT, 103)
arakıçı **I/250**	Alt. Tel.	<arakı+çı İçkici, ayyaş. - arakızak ~arkıçı “Ayyaş, alkolik.” (ARS, 19)
arakılū **I/250**	Alt. Tel.	<arakı+ḷū Votkası olan, votka ile doldurulmuş. *Süt köp poḷzo arakılū yaẏ poḷor.* “Süt çok olursa, yazın da votka bol olur.” - -
arakızak	Alt. Tel.	<arakı+zak

I/250		Ayyaş. - arakızak “Alkolik.” (DÇT, 103) arakızak ~arkıçı “Ayyaş, alkolik.” (ARS, 19)
araḳta- **I/250**	Alt. Te.	<araḳı Votka içmek. *Yaẏġıda pis araḳtap yürüp turŭbıs.* “Yazın biz votka içerek zaman geçiriyoruz.” - arakıla- “İçki içmek.” (ATS, 27) arakıla- “İçki içmek, votka içmek.” (DÇT, 103)
araḷ **I/252**	Alt. Tel. Leb.	Nehir kenarlarındaki çalılık. - aral “1. Orman. 2. Nehir ve göllerin çevresinde bulunan çalılık.” (ATS, 27) arıl “Karışık orman; ada, aral.” (DK, 202) aralık “Çalı.” (DÇT, 103)
araḷa- **I/253**	Alt. Tel.	<ara+ḷa- 1. Bir şeylerin arasından geçmek. 2. Korumak, kurtarmak, saklamak. arālā- “Bir şeyin arasında olmak ya da arasında gitmek; aracılık etmek, arasını bulmak.” (EDPT, 231) arala-“1. Aralarını bulmak, uzlaştırmak. 2. Geçmek, yol almak.” (DTS, 54) arıla- “Aralarını bulmak, uzlaştırmak.” (DTS, 56) arala- “Bir şeyin arasında bulunmak, bir şeyin arasına girmek.” (ATS, 27) argala- ~argada- “(<Moğ.) Kurtarmak, yardım etmek.” (ATS, 27) argala- “Kurtarmak.” (TAS, 7) arala- II “Kutlamak, birbirinin evine misafir olarak gitmek.” (DK, 202) arala- “Bir yandan girmek, bir şeylerin arasında olmak, yanından geçmek.” (DÇT, 103)
araḷaş- **I/56**	Alt.	Karışmak. *Mā araḷaşpa!* “Bana karışma!” - aralaş- “1. Karışmak. 2. Bir şeye karışmak, karıştırmak. 3. İlişkileri desteklemek, bir şeye katılmak.” (ATS, 27)
araḷda- **I/258**	Alt. Tel.	<araḷ+da- Nehir sahilinde çalıların arasından, yakınından yürümek. *Araḷdap aŋdadı.* “O nehir kıyısında avlandı.”

		-
		-
araşan **I/260**	Alt.	*krş*. arasan Kaplıca, termal.
		-
		arjan “Şifalı kaynak.” (DÇT, 103)
araşandū **I/260**	Alt.	<araşan+ḷū Kaplıcalı.
		-
		-
araştına **I/260**	Tel.	*krş*. araẏ Zorlukla, zar zor.
		-
		-
arat’an	Tel.	*bk*. arayan.
araẏ	Alt. Tel.	=Moğ. 1. Sessiz, yavaş, dikkatli, hafif, zahmetle, zar zor. *Araẏ pardı. “*O sessizce içeri girdi.” 2. (Olumsuz ifadelerde) neredeyse, hemen hemen, zar zor. *Araẏ kelbedim.* “Ben neredeyse gelecektim.” ; *Araẏ ölbödŭm.* “Ben hemen hemen ölmüştüm, neredeyse ölecektim.”
		-
		aray “1. Zar zor. 2. Sessiz, yavaş, dikkatli.” (ATS, 27) arāy “Yavaş, sakin.” (ATS, 27) arāyınaŋ “Zar zor, yavaş yavaş.” (6) (TAS, 6) arāydaŋ “Geride, arkada.” (DÇT, 103) aray “Zar zor, yavaşça.” (DÇT, 103) arayın “Sessiz.” (DÇT, 103) arayınaŋ “Yavaşça.” (DÇT, 103) arap arap “Zar zor.” (DÇT, 103)
arayan **I/250**	Alt.	<masallarda, destanlarda, arakı’dan Sütten yapılmış votka. *Arayan koroyon* “Votka.”
		-
		aracan “<Moğ.<Skr. (rasāyana “hayat suyu”) 1. Sıcak, ısıtılmış. 2. Süt votkası.” (ATS, 27)
araẏdıŋdā **I/249**	Alt.	<araẏ+dıŋ+dā (olumsuz fiillerle)Nerdeyse, hemen hemen.
		-
		araydaŋla “Zar zor, biraz.” (DÇT, 103)

arayın **I/251**	Tel.	*bk.* araẏ.
araẏḷa **I/249**	Tel.	*bk.* araẏ.
araẏḷa- **I/249**	Tel.	<araẏ+ḷa- Yavaş yavaş harekete geçmek, yapmak. - -
araẏḷı **I/249**	Tel.	*bk.* araẏ.
arba **I/335**	Tel. Leb.	=arpa Arpa. arpā “Arpa.” (EDPT, 198) arpa “Arpa.” (DTS, 57) arba “Arpa.” (ATS, 27) arba “Arpa.” (TAS, 6) arba “Arpa.” (DK, 202) arba~arva “Arpa.” (DÇT, 103)
arba- **I/335**	Tel. Leb.	1. Büyü yapmak, büyülemek, kehanette bulunmak. 2. Öğüt vermek. 3. Azarlamak, birilerine hoşnutsuzluğunu söylemek, kınamak. (Tel.) arva- “Büyü yapmak, sihir yapmak.” (EDPT, 199) arva- “Büyü yapmak, büyülü sözler söylemek, büyülemek.” (DTS, 63) arba- “Bağırmak, azarlamak, sövmek.” (ATS, 27) arba- I “Büyü yapmak.” (TAS, 6) arba- II “Sövmek, küfretmek.” (TAS, 6)
arbaḷığ **I/337**	Leb.	*bk.* arbaḷū.
arbaḷū **I/337**	Tel. Alt.	<arba+ḷū Arpa ekilmiş yer. - -
arban- **I/337**	Tel. Alt. Leb.	<arba-n- Homurdanmak, mırıldanmak, sinirli olmak. *Üẏ ēzine arbanıp aẏttıḷar.* “Onlar evin sahibine homurdandılar.” - arban- “1. Küfretmek. 2. Mırıldanmak, homurdanmak, azarlamak.” (ATS, 27) arban- “Sövmek, küfretmek.” (TAS, 6)
arbanacı **I/337**	Leb.	*bk.* arbanaçı.
arbanaçı	Tel.	<arban-açı

I/337		Asık suratlı insan.
		-
		-
arbançāḳ	Tel.	<arban-çāk, *krş.* Moğ.
I/337		Suratsız, sinirli, homurdanan.
		-
		arbançak “Homurdanan, dırdırcı kişi.” (ARS, 19)
arbanū	Tel.	<arban-ū
I/337		Homurdanma.
		-
		arbanış “Homurdanma, küfür.” (ATS, 27) arbanış “Homurdanma, küfür.” (TAS, 6)
arbaŋcı	Leb.	*bk.* arḳan, armaḳçı, arġamcı.
I/337		
arbaŋcıḷa-	Leb.	< arbaŋcı+ḷa-
I/337		İple bağlamak.
		-
		-
arbınarmıḳ	Tel. W.	*krş.* armıḳ
I/338		Çabuk ve başarıyla yapılan bir iş.
		-
		arbın “Çok, birçok, büyük bir bölüm.” (ARS, 19)
arbıs	Tel. W.	*Arbıs yer.* “Ahiret, öbür dünya.”
I/338		-
		Arbıs Kān “*mit.* Ölülerin ruhlarını götüren kağan, Arbıs Han.” (ATS, 27)
arbış	Tel.	*krş.* arba-, arbaġ
I/338		1. Homurtu. 2. Büyü, büyü yapma.
		arvış “Büyü, sihir.” (EDPT, 199) arvış “Büyü, sihir.” (DTS, 63)
		arbış I “Büyü.” (TAS, 6) arbış II “Sövme, küfretme.” (TAS, 7)
arbışçı	Tel.	<arbış+çı
I/338		Büyücü, sihirbaz.
		arvışçı “Büyücü, sihirbaz.” (EDPT, 200) arvışçı “Büyücü, sihirbaz.” (DTS, 63)
		arbışçı “Büyücü, sihirbaz.” (TAS, 7)
arbıştū	Tel.	<arbış+tū
I/338		Hırçın, kavgacı, somurtkan.

		Arbıştū sös “Küfürlü söz.”
		arvışlıġ “Büyülü.” (DTS, 63)
		-
arcan **I/325**	Leb.	*bk.* arcın.
arcın **I/325**	Leb.	Ardıç. *bk.* artış.
arcınna- **I/325**	Leb.	<arcın+ḷa- Ardıçla tütsülemek.
		-
		arçınna- “Ardıç dallarıyla tütsü yapmak.” (GSATA, 350)
arça **I/323**	Leb.	Çiy, şebnem.
		-
		-
arçaḷığ **I/324**	Leb.	<arça+ḷığ Çiyle kaplanmış.
		-
		-
ārçı **I/324**	Tel.	*bk.* aġırçı.
arçılık-perçilik **I/324**	Tel.	Orada ve burada olan.
		-
		-
arçımaḳ **I/324**	Alt.	<art, *krş*. artmak “heybe” Büyük torba.
		arçī “Heybe, eyer çantası.” (EDPT, 200) arçı “Heybe, eyer çantası.” (DTS, 55)
		arçımak “Eyere veya sırta alınan yol çantası, torba.” (ATS, 27) arçmak “Heybe.” (TAS, 7)
arçın I **I/324**	Alt. Leb.	Ardıç. *Arçın ölöŋ, taş arçın.* “Dağ ardıcı, akdiken” *bk.* artış.
arçın II **I/324**	Alt.	<Rus. аршин *bk.* arşın II.
arçında- I **I/324**	Alt.	<arçın I + ḷa- Ardıçla tütsülemek.
		-
		arçında- “Ardıçla tütsülemek.” (ARSL, 86)
arçında- II **I/324**	Alt.	<arçın+ḷa- Arşınla ölçü almak.

		-
		-
arçından- **I/324**	Alt.	<arçın II + ḷan- Arşınlanmak, arşınla ölçüsü alınmak.
		-
		-
arçındat- **I/324**	Alt.	<arçın II + dat- Arşınla ölçü aldırmak.
		-
		-
arçınna- **I/324**	Leb.	*bk.* arçında- I.
arçmaḳ **I/325**	Tel.	*krş*. arçı-[64] (<aru+çı- Moğ.) Silme bezi, havlu.
		-
		arçı- “Silmek, yıkamak, temizlemek.” (ATS, 27) ārçı- “Temizlemek.” (GSATA, 358) arçın- “Silinmek, kurulanmak.” (DÇT, 104)
arçpaḳ **I/325**	Tel.	*bk*. arçımaḳ.
arçūḷ **I/325**	Alt.	*krş.* Moğ. Baş örtüsü, boyun atkısı, mendil.
		-
		arçūl (<Moğ.) “1. Mendil, eşarp. 2. *es.* Dua sırasında şamanın tören giysisine takılmış çeşitli renkteki mendiller; hediye.” (ATS, 27) arçūl “Havlu.” (DÇT, 104)
arçūr **I/325**	Tel.	*bk.* arçūl.
arda **I/319**	Tel.	<art- 1. Aile, çocuklar; çocuklara söylenilen sevgi sözü. 2. Nesil, gelecek kuşaklar. 3. *Aḷtın Arda* “Altın Orda” (Bu kelimeyi Çevalkov kendi hayatını yazarken kullanmış, fakat bence o, bu kelimeyi Rus kitaplarından almış.)
		-
		-
ardaḳ **I/321**	Alt. Tel. Leb.	Sakin yaşayan, sakin biri, ılımlı, işi başından çok aşkın olmayan. *Ardaḳ azradı.* “Onu nazikçe terbiye etti.” (Alt.)
		-
		ardak “1. Rehavet. 2. Nazik, muhallebi çocuğu.” (ATS, 27)

[64] OSTN’de bu madde başının Altay lehçelerinde kullanıldığı belirtilmemiş. Ancak bu kelime ATS’de mevcuttur.

ardaḳta- **I/321**	Alt. Tel.	<ardaḳ+ḷa- Birilerine huzur vermek, bir şeyleri yapmaya zorlamamak.
		-
		ardakta- “Kibar davranmak.” (ATS, 27) ardakta- “Şımartmak, yüz vermek.” (TAS, 7)
ardaḳtan- **I/321**	Tel.	<ardaḳ+ḷa-n- Kendine tatil vermek, çok çalışmamak.
		-
		-
ardaḳtandır- **I/321**	Tel.	<ardaḳtan-dır- *bk.* ardaḳta-
arġa I **I/294**	Leb.	Sırt, dağ sırtı. *bk.* arḳa I.
arġa II **I/295**	Alt. Tel.	<Moğ. *(Başlangıçta arḳa kelimesinin cesaretle bağlantılı olup olmadığını bilmiyorum. Ancak Altay Türkçesindeki durumunu görmek için: o arka aracılığı ile ölülerin ruhu çıkar.)* 1. İnsana gereken akıl, sağduyu, doğuştan gelen akıl. *Arġa yoḳ kiji.* “Hayat için yeterli aklı olmayan insan.” (Alt.) 2. Yaşamak için gerekli olan her şey, hayati ihtiyaçlar. *Taŋḳu yoḳ poḷzo arġa yoḳ.* “Tütünsüz hayat olmaz.” (Alt.) 3. Kişiye akıl veren, yardım, hile, kurtuluş, sinsilik. *Arġa ne poḷor?* “Kurtuluşumuz nereden olacak?” (Tel.); *Arġa yoḳ poḷor.* “Kurtuluş yok.” (Tel.); *Arġa ḳaẏdaŋ tabaẏn?* “Ben yardımı, kurtulma yollarını nereden bulayım?” (Tel.); *Arġam üzüldŭ.* “Benim artık kurtuluşum yok.” (Tel.)
		-
		arga “1. Araç, tarz, imkân. 2. Yardım. 3. Kurtarma.” (ATS, 27) arga “Yöntem, metot, araç.” (TAS, 7) arga “Araç, yol, tarz, yöntem.” (DK, 202) arga “Yol, araç, çözüm, çare.” (DÇT, 103) arga-süme “Çözüm, çare.” (DÇT, 103)
arġaçı **I/298**	Tel.	<arġa+çı Kurtarıcı; zeki, yaratıcı, kurnaz, açıkgöz.
		-
		argaçı “Kurnaz, tilki.” (ATS, 27)
arġada- **I/297**	Kumd. W.	Çocuk bakmak.
		-
		argada-~argaḷa- “Kurtarmak, yardım etmek.” (ATS, 27)
arġaḷa-	Alt. Tel. Leb.	<arġa II + ḷa-

I/296		Kurtarmak, tehlikeli bir durumda yardım etmek. *E ḳān kişileriŋdi arġaḷağın!* "Allah'ım, kendi kullarını kurtar!" (Tel.); *Sen pistĭ arġaḷadıŋ.* "Sen bizi kurtardın. (Tel.)"; *Ḳudaẏdıŋ uçun meni puḷardaŋ arġaḷap aḷıġar!* "Allahınızın aşkına, beni bunlardan kurtarın!" (Tel.) - argada-~argala- "Kurtarmak, yardım etmek." (ATS, 27) argala- "Kurtarmak." (TAS, 7)
arġaḷaçı **I/297**	Tel.	<arġaḷa-çı Kurtarıcı. - -
arġaḷan- **I/296**	Tel.	<arġaḷa-n- Kurtulmak. *Tügeng ĭnçe çıdaġanı arġaḷanar.* "Sonuna kadar sabreden kurtulur." - argalan- "Kurtulmak, özgürlüğe kavuşmak." (ATS, 27)
arġaḷanu **I/297**	Tel.	<arġaḷan-u Kurtuluş. - -
arġaḷaş- **I/297**	Tel.	<arġa+ḷa-ş- İkna etmek, kandırmak, inandırmak, aldatmak, gururunu okşamak. - -
arġaḷat- **I/297**	Tel.	<arġaḷa-t- Kurtarmak. - -
arġaḷığ **I/297**	Leb.	*bk.* arġaḷū.
arġaḷū **I/297**	Alt. Tel.	<arġa II+ḷū 1. Sağduyulu, aklı başında olan, akıllı. 2. Hayat için gerekli olanlara sahip olan. 3. Kurtarıcı. - argalu "Varlıklı, rahat." (ATS, 27) argalu "Varlıklı, müreffeh, sırtı pek." (TAS, 7)
arġamçı **I/299**	Alt. Tel.	=arḳan At kılından yapılmış ip. - armakçı~arkan "İp, urgan." (ATS, 28) argamçı~argamjı "İp, halat." (DLTÇ, 140)

		arbakçı~armakçı “İp, halat.” (DÇT, 103)
arġamçıḷa- **I/299**	Tel.	< arġamçı+ḷa- At kılından bir örgüyle (yapılmış bir iple) bağlamak. - armakçıla- “İple bağlamak.” (ATS, 28)
arġās **I/298**	Tel.	< arġa+sıs (?) Tembellik, kurnazlık. - -
arġāstan- **I/299**	Tel.	< arġās+ḷa-n- Kurnaz ve tembel olmak. - -
arġāstandır **-** **I/299**		< arġās+ḷa-n-dır- Birilerini kurnaz ve tembel yapmak. - -
arġāstū **I/299**	Tel.	< arġās+ḷū Tembel ve kurnaz olan kimse. - -
arġı **I/299**	Alt.	<arı+ġı Öte yandaki. - arıgı “Öbür tarafta, oraya.” (TAS, 7)
arġığ **I/300**	Leb.	*bk.* arḳau, arḳaḳ.
arġıḷıḳ **I/300**	Tel.	<arġı+ḷıḳ Diğer tarafta olan. *Arġılıktı pergïlïkti pildï.* “O her şeyi bildi.” - argılık “argılık bergilik “orada burada olan.” (ATS, 27)
arġımaḳ **I/301**	Tel.	=arġamak Arap kanından olan Orta Asya atı. - argımak “Cins at, asil at.” (ATS, 27) argımak “Cins at, asil at.” (TAS, 7)
arġıstan- **I/301**	Leb.	*bk.* arġıştan.
arġış **I/301**	Tel. Leb.	=arḳış Yoldaş.

		Men bir kişini arġışḳa aḷarbın. “Ben birilerini yoldaş olarak yanıma alacağım.”
		arkış “Bir kişi veya bir grup insanın ticari, resmî amaçlarla seyahat etmesi, kervan.” (EDPT, 216) arḳış “1. Kervan. 2. Ulak, haberci. 3. Haber.” (DTS, 58)
		argış “Terazi kolu.” (ATS, 26) argış “Yoldaş, yol arkadaşı.” (DK, 203)
arġıştan- **I/301**	Tel.	<arġış+ḷa-n- Yoldaşlık yapmak.
		-
		-
arġıştaş- **I/301**	Tel.	<arġış+ḷa-ş- Birlikte yapmak. *Sabaḷağın arġıştajıp aḷıp keldi.* “Onlar ikisi omuzlarında üzüm salkımları taşıdılar.”
		-
		-
arġıt **I/300**	Leb.	*bk.* arḳıt.
arı I **I/264**	Bütün lehçelerde	1. Diğer tarafta olan. *Arı yanı (yaġı)* “Diğer taraf”; *Tūduŋ arı yanı* “Dağın diğer tarafı” (Tel.) 2. (*Edat*), sonra, bir şeyin ardından. *Nedeŋ arı* “Neden” (Tel.); *Mınan arı* “Buradan.” (Tel.); *Anaŋ arı* “Bundan sonra.” (Alt.); *Kelgendeŋ arı* “O geldikten sonra.”(Alt.) 3. Oraya, uzağa, biraz arkaya. *Arı yürdŭ peri yürdŭ*. “O sürekli arkaya, öne gidiyordu.” (Alt.); *Arı par (pas)* “Yoluna devam et.” (Tel.); *Arı tur.* “Biraz arkaya dur.” (Alt.); *Arı meẏ* “Oraya ve buraya” (Tel. W.)
		aŋarū~ ıŋarū ~ınarū “O yere veya zaman kadar. Daha çok edat olarak kullanılır: ondan sonra, oradan.” (EDPT, 190) aŋāru “*Ol* zamirinden türemiş yönelme edatı. “DTS, 50) ınaru “Oraya, ileriye.” (DTS, 233)
		arı “O tarafa.” (ATS, 27) arı “Ora, oraya, öteye.” (TAS, 7) arı “O tarafa, o yöne, diğer tarafta, diğer tarafa.” (DK, 203) arı “Diğer tarafta olan, diğer taraf.” (DÇT, 104) arı-beri “Oradan buraya; bir oraya, bir buraya, öne–arkaya.” (DÇT, 104)
arı II **I/266**	Kumd.	Temiz, kutsal.
		arıġ “Temiz, saf.” (EDPT, 213) arıġ “1. Temiz, saf, arı. 2. *mec.* Ahlaki açıdan kusursuz, soylu, asil, namuslu, temiz, masum. 3. *dinî* Temiz, gerçek, doğru, âdil, mukaddes. 4. *dinî* Temiz, saf. 5. Kesinlikle, tamamen.” DTS, 56)

		aru “Temiz, arı.” (ATS, 29) aru “Temiz, arı.” (TAS, 8) aru “Temiz, arı.” (DK, 203)
arı- I **I/266**	Alt. Tel. Leb.	1. Zayıflamak, cılızlaşmak. (Tel.) *Yabāŋ arıp ölör.* “Senin tayın zayıflamış, ölecek. (Tel.) 2. Zayıf olmak, hasta olmak, hastalıklı olmak. 3. Yorgun olmak.[65] --- ār- “Yorgun, bitkin, zayıf olmak.” (EDPT, 193) ar- “Yorgun, bitkin olmak.” (DTS, 54) --- arı- “Kötüleşmek, güçsüzleşmek, zayıflamak, yorulmak.” (ATS, 28) arı- “Yorulmak.” (TAS, 7) arı- “Zayıflamak.” (DK, 203) arı- “İncelmek, zayıflamak, cılızlaşmak.” (DÇT, 104)
arı-[66] II **I/267**	Alt.	Temizlenmek, temiz olmak. *Aḳsıŋ südü arıza, ḳat aḷarġa pararsın.* “Ağzının sütü kuruduğunda evlenirsin”. --- arī- “Temiz, saf olmak.” (EDPT, 198) arı- “Temizlenmek.” (DTS, 55) --- arı- “Arınmak, temizlenmek.” (DÇT, 104)
arıġı **I/272**	Tel.	<arı+ġı, =arġı Ötedeki, öteki. *Arıġızı perigizineŋ artıḳ.* “Öteki berikinden daha iyi.” --- - --- arıgı “Öbür tarafta, oraya.” (TAS, 7)
arığ I **I/272**	Leb.	Arı. *bk.*arū I.
arığ II **I/272**	Leb.	1. Temiz, kutsal. 2. Tamamen, bütünüyle. *bk.* arı II.
arığ III **I/272**	Leb.	*krş*. aral, arī Nehirlerdeki ada. --- - --- -
arıḳ **I/268**	Alt. Tel. Leb.	<arı-k Zayıf, zayıflamış, cılız, güçsüz, güçsüzleşmiş, hastalıklı. --- aruk (ārok) “Bitkin, yorgun; zayıf.” (EDPT, 214)

[65] Bu açıklamanın hangi lehçelerde kullanıldığı belirtilmemiştir.
[66] Madde başında *Alt.* ibaresi yok. Madde içinde cümlede vardır.

		arıḳ “Çok zayıf, zayıf, kötü, fena.” (DTS, 57)
		arık “Kötü, zayıf.” (ATS, 28) arık “1. Zayıflık, sıskalık. 2. Zayıf.” (TAS, 7) arık~aruk “Zayıf, cılız.” (DK, 203) irek “Zayıf, kötü.” (DK, 216)
arıḳta- **I/271**	Alt. Tel.	<arıḳ+ḷa- Zayıflamak.
		-
		arıkta- “Kötüleştirmek.” (ATS, 28) arıkta- “Zayıflamak.” (DK, 203)
arıḳtıḳ **I/271**	Alt. Tel.	<arıḳ+ḷıḳ Zayıflık.
		arukluk “ Köken olarak *yorgunluk, bitkinlik.* Ancak daha sonra zayıflık anlamında kullanılmış.” (EDPT, 218) aruḳluḳ “Yorgunluk, bitkinlik.” (DTS, 63)
		-
arıḷat- **I/275**	Leb.	<arıḷa-t- Temizletmek.
		-
		arulat- “Temizletmek.” (ATS, 29)
arın- **I/273**	Tel. Alt. Leb.	<ar-n- 1. Yorulmak; bitkin, bezgin, güçsüz düşmek. 2. Birisi için kendini harap etmek, kederden harap olmak. *Aḷdı paḷazın tabıḷbaẏ arınıp yürö kün aḷġaẏ.* “Kendi yavrusunu bulamayan vahşi hayvanın günleri alt üst olmuştu.”
		-
		-
arınçı **I/274**	Tel.	<arın-çı Güçsüzleşme, azap, gücün tükenmesi.
		-
		-
arınçıḳ **I/274**	Tel.	<arın-çıḳ Yorgun.
		-
		arıŋkay “Çabuk yorulan.” (ATS, 28)
arınçıḷū **I/274**	Tel.	<arınçı+ḷı Yorucu, zahmetli, eziyetli. *Arınçıḷū yer.* “Üzücü bir yer.”
		-
		-
arış **I/278**	Alt. Tel. Leb.	Çavdar.
		-

		arış “Çavdar.” (ATS, 28) arış “Çavdar.” (TAS, 7) arış “Çavdar.” (DK, 203)
arıt- **I/276**	Alt. Tel. Leb.	<arı-t- Bitkin düşürmek, zayıf düşürmek, yormak, bir kişiden gereğinden fazla bir şey istemek. *Adımdı arıtpa*. “Benim atımı yorma (çok binme).” - arıt- “Canını çıkarmak, yormak, eziyet çektirmek.” (ATS, 28)
arī **I/279**	Leb.	*bk*. araẏ.
arīḽa- **I/281**	Leb.	*bk*. araẏḽa-
arḳa I **I/285**	Alt. Tel.	Sırt, ense, kürek kemikleri arasındaki kısım, arka taraf. *Arḳa yanı* “Sırtı dönük olan, batı yönü.” (Tel.); *Tūdıŋ arḳası* “Dağ sırtı.” (Tel.) arkā “Arka, sırt, geri.” (EDPT, 215) arka “1. Sırt, arka. 2. *mec*. Destek, dayanak, destekçi.” (DTS, 57) arka “1. Sırt. 2. Geri, geri taraf. 3. Yamaç, eğim.” (ATS, 28) arka “Sırt, arka.” (TAS, 29) arga “1. Dağ, dağ silsilesi, tepe, dağ yamacı. 2. Sırt, arka (geri kalan bölüm)” (DÇT, 103) araga “Dağ silsilesi.” (DÇT, 103) argā “Kuzey.” (DÇT, 103) arka “1. Sırt, arka. 2. Arka taraf, geri taraf.” (DÇT, 103)
arḳa II **I/287**	Alt.	krş. *ar (her), Moğ.* Hepsi, tümü. *Arḳa yonın yūdı.* “O tüm halkı topladı.” - arka con “Dağ yamaçlarındaki ormana benzeyen çok sayıdaki insan, kalabalık.” (ATS, 28). arha “Hepsi, tümü.” (DÇT, 104)
arḳa III **I/287**	Leb.	*bk*. arġa II
arḳaḽū **I/290**	Alt.	<arḳa+ḽū Arkası olan (insan için kullanılan sıfat). arkalıġ “Arkası olan, destekçisi olan.” (DTS, 58) -
arḳıt **I/293**	Alt.	*krş*. araḳı Kımız hazırlamak için kullanılan büyük deri tulum. - arkıt “1. Çeğen adı verilen ekşi sütün hazırlandığı deri torba. 2.

		Varil.” (ATS, 28)
arḳıẏ **I/292**	Tel.	*krş*. arḳı terki Çaprazlama, aykırı.
		arkurū~arkū~aykırı “ Çapraz, aykırı, eğik” (EDPT, 219, 271) arkuru “Çapraz, aykırı.” (DTS, 59)
		-
arḳū **I/293**	Tel.	Dokuma atkısı, dokuma argacı.
		arkāġ “Dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik, atkı, argaç.” (EDPT, 216) arkaġ “Argaç, dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik.” (DTS, 58)
		-
arḷa- **I/304**	Alt.	< arū+ḷa- Temizlemek. *bk.* arūḷa-
arḷan- **I/304**	Alt.	<arḷa-n- Temizlenmek, temiz olmak.
		-
		arlan- “Silinmek.” (ATS, 28) arulan- “Temizlenmek.” (ATS, 29) arlan- “Temizlenmek.” (TAS, 7) arūlan- “Arınmak, temizlenmek.” (DK, 203) arlan- “Temizlenmek, silinmek.” (DÇT, 103)
ārḷan- **I/304**	Leb. Tub.	< ār (aġır)+ḷa-n- Ağır olmak, gereken ağırlıkta olmak.
		aġırlan- “Saygı duyulmak, hürmet gösterilmek.” (EDPT, 94) aġırlan- I “Zor ve ağır olduğunu düşünmek.” (DTS, 21) aġırlan- II “Pahalı olduğunu düşünmek.” (DTS, 21)
		-
ārḷandır- **I/304**	Leb.	<ārḷan-dır- 1. Ağırlık vermek. 2. Yüklemek, sıkıntı vermek. *bk.* ūrḷandır-**.
arḷaş **I/305**	Tel.	<ara+ḷa-ş Karışım.
		-
		aralaş “1. Birilerinin veya bir şeylerin arasında bulunma. 2. Karışma karışıklık.” (ATS, 27) arlaş “1. Müdahale, karışma. 2. Karıştırılmış, karışık.” (TAS, 7)
arḷaş- I **I/305**	Tel. Leb. Alt.	<ara Karışmak.
		-

		aralaş- “1. Karışmak. 2. Bir şeye karışmak. 3. İlişkileri desteklemek, bir şeye katılmak.” (ATS, 27) arlaş- “Karışmak, müdahale etmek.” (TAS, 7)
arḷaş- II **I/305**	Alt.	<ar (arū)+ḷa-ş- Birbirini temizlemek.
		-
		-
arḷaştır- **I/305**	Tel. Leb.	<arḷaş-tır- Karıştırmak.
		-
		araḷaştır- “1. Karıştırmak. 2. Ayırmak, sökmek.” (ATS, 27)
arḷaştū **I/305**	Tel.	<arḷaş+tū Karışmış, karışım.
		-
		-
arḷıḳ **I/305**	Tel. Leb.	< Kökeni belirsiz. *krş*. aralıḳ, arḳlı Kar veya başka bir şeyle kaplanarak devrilip yolun kapanmasına neden olan ağaçlar.
		-
		arlık “Yıkılmış devrilmiş ağaçlar.” (DK, 203)
arḷıḳtığ **I/305**	Leb.	*bk.* arḷıḳtū.
arḷıḳtū **I/305**	Tel.	<arḷıḳ+tū Devrilmiş ağaçlarla kapanmış yol.
		-
		-
armaḳçı **I/339**	Alt. Tel.	=arġamcı, arbaŋcı, arḳan, < Moğ. At kılından yapılmış ip.
		-
		armakçı “İp, urgan.” (ATS, 28) argımça “İp, halat, urgan.” (DK, 202) armancī “Kıldan yapılmış ip halat.” (DK, 203) arbakçı~armakçı “İp, halat.” (DÇT, 103)
armaḳçıḷa- **I/339**	Alt. Tel.	<armaḳçı+ḷa- Atı bağlamak.
		-
		armakçıla- “İple bağlamak.” (ATS, 28)
armaḳçıḷū **I/339**	Alt. Tel.	<armaḳçı+ḷū Bağlanmış.
		-

		-
armıḳ **I/340**	Alt. Alt. Gr.	*krş*. arbın, arbınarmık; armın. Çabuk ve başarıyla yapılan bir iş.
		-
		-
armın **I/341**	Tel.	Avantajlı, kârlı, ekonomik.
		-
		arbın “1. Çavdarlı. 2. Çok, çokluk, büyük bölüm.” (ATS, 27) armın “Ekonomik, tasarruflu.” (TAS, 8)
armında- **I/341**	Tel.	Tutumlu, tasarruflu olmak.
		-
		-
arsaḳ **I/326**	Tel. Leb.	<arsaẏ Dişsiz, birkaç dişi olmayan kişi.
		-
		arsak “Düzgün olmayan, pürüzlü, eğri büğrü. *Arsak tiş* düzgün olmayan dişler.” (ATS, 28) arsak “Dişsiz.” (TAS, 9)
arsaẏ- **I/326**	Tel.	Dökülmek (dişler ile ilgili).
		-
		arsay- “Dışarı fırlamış olmak, sırıtmak, çıkmak.” (ARSL, 82)
arsaẏt- **I/36**	Tel.	<arsaẏ-t- Dişlerini dökmek.
		-
		arsayt- “Sırıtmak.” (ARS, 20)
arsıḷ **I/327**	Alt.	Sadece masallarda. *krş*. arslan, arsar, aslan. *Arsıḷ ayū (Tel.), Arsıḷ aba (Tub.)* “Aslan.” *Arsıḷ aŋ (deyim)*
		arsal~arsıl “Kestane rengi, kızıl doru.” (EDPT, 238) arsal “Kızıl, kızıl-sarı.” (DTS, 59)
		arsıl: arsıl aba “Ayı.” (ATS, 28) arsıl tiş “Azı dişi.” (DLTÇ, 140) arsıl~ursıl “Dişlek, büyük ve sivri dişleri olan.” (DÇT, 103, 161)
arsıḷan **I/327**	Tel. Alt.	Arslan.
		arslān “Aslan.” (EDPT, 238) arslan “Aslan.” (DTS, 59)
		arslan “Aslan.” (ATS, 28) arsılaŋ “Arslan.” (DLTÇ, 140) arslan “Arslan.” (DÇT, 103)

arşa **I/331**	Tel.	1. Özendirme, ayartma, baştan çıkartma. (W.) 2. Engel. 3. Aykırı, zıt; bir şeye, birine karşı inat. - arşamık “Zarar, engel” (ATS, 28)
arşaḷa- **I/331**	Tel.	<arşa+ḷa- 1. İnadına yapmak, aksini yapmak. 2. Engel olmak. - -
arşın I **I/332**	Tel.	*bk.* arçın, artış.
arşın II **I/332**	Tel.	<Rus. аршин Arşın, uzunluk ölçüsü. - arşın “Arşın (Rusların eski uzunluk ölçümü, uzunluğu 0,711 metreye denk gelir.)” (ARSL, 86)
arşında- **I/333**	Tel.	*bk.* arçında- I
arşında- **I/333**	Tel.	*bk.* arçında- II.
art **I/308**	Tel. Alt.	1. Arka taraf. 2. Farklı isim hâl eki ve iyelik eki alarak edat oluşturur. a) (Yönelme hâli) *Artına* “Arkasına”; b) (Bulunma hâli) *Artında* “arkasında”; c) (Ayrılma hâli) *artınaŋ, artındaŋ* “Arkasından.” art (?ārd) “Köken olarak “ense”. 1. Dağ geçidi. 2. Bir şeyin gerisi, arka tarafı.” (EDPT, 200) art I “1. Art, sırt. 2. Arka.” (DTS, 60) art II “1. Yüksek yayla, tepe, dağ. 2. Geçit, bel.” (DTS, 60) art “1. Geri, arka bölüm, kenar. 2. Bir şeyin sonucu, uç, sonuç.” (ATS, 28)
art- **I/306**	Alt. Tel. Leb. Tub.	1. Bir şeyi başka bir şeyin üstine asar vaziyette koymak. Örneğin çamaşır, kıyafet gibi eşyaları tahtaya asmak. 2. Yüklemek. *Toġus torsuḳ araġa artıp aḷdı.* “Dokuz şarap tulumunu yükledi.” (Alt.); *Üç ḳoş tō̄ tabar bıḷa art saḷġan.* “O üç deveye mal yükledi.” (Alt.); 3. Artmak, harcandıktan sonra geride kalmak. *Onço et yiḥen yoḳ, köp et artḳan.* “Etin hepsini yemediler, daha çok var.” (Alt.); *Ḳısḳanıŋ artḳanıŋ onçozın it yidi.* “Kedinin bıraktığı her şeyi köpek yedi.” (Alt.); *Aḷar ençizin üleşkende tō̄lördöŋ pir tō̄ artıp ḳaḷdı ḳoẏḷardaŋ pir ḳoẏ artıp ḳaḷdı.* “Onlar mirası böldüklerinde develerden bir deve ve koyunlardan bir koyun kaldı.” (Tel.)

		4. Silmek.[67] (Alt. Gr.)
		art- I“1. Hayvan vb. yük vb. yüklemek. 2. Bir şeyi (kol vb.) yuvarlak bir yere, şeye (boyun vb.) koymak, dolamak. “ (EDPT, 201) ard-~art- II “Büyümek, çoğalmak, artmak.” (EDPT, 201) art- “1. Artmak, çoğalmak, büyümek. 2. (Hayvanlar için) doğurmak, üremek. 3. Artmak, sınırı aşmak.” (DTS, 60)
		art- “1. Sırtına koymak. 2. Kalmak. 3. Artmak, fazla kalmak.” (ATS, 28) arçı- “Silmek, yıkamak, temizlemek.” (ATS, 27) art- I “Silmek, kurulamak. (TAS, 8) art- II “Kalmak, geride kalmak, arkada kalmak.” (TAS, 8) art- “Yüklemek, yük sarmak, arka tarafa yığmak.” (DK, 203) art- “Yüklemek.” (DLTÇ, 140) artı- “Yüklemek.” (DÇT, 104) arçı- “Silmek, kurulamak.” (DÇT, 104)
arta- **I/309**	Tel.	Bozulmak, mahvolmak, yok olmak.
		artā- “Kokmak, çürümek, bozulmak, kötüleşmek.” (EDPT, 208) arta- “1. Bozulmak. 2. Kötüleşmek. 3. Mahvolmak, harap olmak, tükenmek, ölmek.” (DTS, 60)
		arta- “1. Yaralanmak. 2. Bozulmak.” (28) arta- “Vurmak.” (DÇT, 104)
artaş- **I/309**	Tel.	<arta-ş- Kavga etmek, arkadaşlığı bozmak.
		artaş- “Birbirine düşmek.” (EDPT, 210) artaş- “1. Bozuşmak. 2. Bozulmak, düşüşe geçmek.” (DTS, 61)
		artaş- “Dostluğu yitirmek.” (ATS, 28)
artat- **I/309**	Tel.	<arta-t- Mahvetmek, öldürme derecesine getirmek. *Yaŋıs ḳodurḷū ḳoẏ muŋ ḳoẏnı artattı.* “Bir kötü koyun bin koyunu berbat etti.” (W.)
		artat- “Zarar vermek, bozmak.” (EDPT, 208) artat- “1. Bozmak, yıkmak, ölecek seviyeye getirmek. 2. Mal varlığını, zenginliği boşa harcamak, tüketmek. 3. Bozmak, ahlakını bozmak, değerini kaybettirmek.” (DTS, 61)
		artat- “1. Yaralamak. 2. Bozmak, zarar vermek.” (ATS, 28) artan- “Bozmak, mahvetmek.” (DK, 203)
artığ **I/312**	Leb.	<art+ığ Nehirdeki eşik, nehir geçidi.
		-

[67] Radloff kelimenin bu anlamını Alt. Gr.'den almış ve yanına “Ben bu anlamına rastlamadım.” kaydını düşmüştür.

		artu “Nehrin dibindeki seki.” (ATS, 29)
artıḳ **I/310**	Bütün lehçelerde	Başkalarının yanında ağırlığı olan insan, güçlü, iyi olan, daha fazla. *Senĭŋ ḳamçıŋ menīden artıḳ.* “Senin kamçın benimkinden daha iyidir.” (Tel.); *Artıḳ yaḳşı* “Daha iyi.” (Alt.); *Seneŋ artıḳ* “Senden daha iyi.” (Tel.); *Ozoġıdaŋ on artıḳ erteŋideŋ ek’ artıḳ.* “Öncekinden on kat ve sabahkinden iki kat daha iyi.” (Alt.); *Tilenĭp alġannaŋ tileḥenḥe perḥeni artıḳ.* “İsteyen birine vermek, kendine istemekten daha iyidir.” (Tel. Miss.); *Üẏrençik üẏrendūçĭzĭneŋ artıḳ poḷbos, ḳuḷ pāẏĭneŋ artıḳ poḷbos.* “Öğrenci öğretmenden, köle efendiden üstün değildir.”(Tel. W.); *Artıḳ aẏtpa!* “Boş boş konuşma!” (Alt.); *Artıḳ söz aẏttı.* “O gereksiz konuştu.”(Tel.). artuk (?artok) “Ek, ilave miktar, artık.” (EDPT, 204) artuḳ “1. Artık. 2. Fazla, aşırı.” (DTS, 62) artık “Fazla; daha fazla. 2. Avantaj, üstünlük. 3. Daha iyi.” (ATS, 28) artık “1. Artık, fazlalık, artan kısım. 2. Daha iyi.” (TAS, 8) artık “Artık, fazla, daha fazla, daha iyi.” (DK, 203) artık “1. Diğerleri arasında öne çıkan, daha güçlü, daha iyi, daha üstün. 2. Artık, fazla, daha, üstünde, üstün.” (DÇT, 104) artıh “Daha iyi.” (DÇT, 104)
artıḳta- **I/311**	Tel. Leb.	<artıḳ+ḷa- 1. Üstün olmak, sivrilmek. *Anaŋ artıḳtadı.* “O ondan üstündür.” 2. Bir şeyin fazlasına sahip olmak. *Artıḳtap kīẏer tonım bar bede?* “Benim fazla kıyafetim var mıydı?” - artıkta- “1. Üstün, daha iyi olmak. 2. Bir şeyin fazlasına sahip olmak.” (ATS, 28)
artıḳtan- **I/311**	Tel.	<artıḳta-n- Kendine bir şeyi daha fazla almak, kendini herkesten daha üstün görmek, bencil olmak. artuklan-“ Havalanmak, kendini üstün görmek.” (EDPT, 212) artuḳlan- “Ölçüyü, sınırı aşmak.” (DTS, 62) artıktan- “ Üstün olmak, üstünlüğe sahip olmak.” (ATS, 29)
artıḳtat- **I/311**	Tel.	< artıḳta-t- Kendinin geçilmesine izin vermek, geri kalmak, birinden daha aşağı olmak. - artıktat- “İyileştirmek.” (ATS, 29)
artın- **I/312**	Alt. Tel.	<art-ın- 1. Her iki tarafından ucu aşağıya doğru sarkık bir şekilde asılmış olmak.

		2. Kendisi için, kendine yüklemek. 3. Eyerin üstünde, kendi altına her iki tarafı sallanır vaziyette bir şey koymak. *Aŋnıŋ edin artınıp aḷdı.* "O hayvanın etini eyerine koydu."
		artın-~ardın- "Yüklenmek." (EDPT, 209) artın- "Hayvana yük sarmak." (DTS, 61)
		artın- "1. Kendi heybesine koymak. 2. Kendine yük almak, yüklenmek; bir yükü taşımayı üstüne almak." (ATS, 29) artın- "Silinmek, kurulanmak." (TAS, 8) artın- "Yüklenmek, kendisine yüklemek." (DÇT, 104)
artınçaḳ **I/313**	Leb.	<artın-çaḳ Küçük torba (Biniciler onları ya eyerin arka tarafına ya da kendi altlarına koyarlar.).
		-
		artınçak "1. Yük, hafif yük. 2. Yük eyeri." (ATS, 29) artınçık "Yük, hamule." (TAS, 29)
artınçaḳtığ **I/313**	Leb.	<artınçaḳ+ḷı Arka tarafında, eyerin üstünde küçük torbaları olan.
		-
		-
artınġış **I/312**	Tel.	<artın-ġış Havlu (Sibiryalılar havluyu uç taraflarını aşağıya doğru sallandırarak aynaya asarlar.).
		-
		-
artış **I/314**	Tel.	=arçın, arşım Ardıç ağacı. *Tū artıjı* "Dağ ardıcı." *ḳırçın artış* (deyim)
		artuç (?arduç) "ardıç ağacı." (EDPT, 204) arça "Ardıç ağacı." (EDPT, 200) artuç "Ardıç ağacı." (DTS, 61) artız "Ardıç ağacı." (DTS, 61)
		artış "Ardıç." (ATS, 29) arçın "Ardıç." (ATS, 27; TAS, 7) artış "Ardıç." (DÇT, 104)
artḳı **I/316**	Tel.	<art- İki sütunun üstüne yatay olarak yerleştirilmiş olan ve çamaşır asmak için kullanılan sırık.
		-
		artkı "Sırık, çamaşırları asmak için kullanılan değnek." (TAS, 8) artpak "1. Sırık. 2. Peynir kurutmak için eleğin konulduğu iki sırık." (ATS, 29)

artḳış **I/316**	Tel.	<art- Havlu. - kolartkış “Havlu.” (DÇT, 128)
artū **I/314**	Tel.	*bk.* artığ
artūḷū **I/315**	Tel.	*bk.* artığlığ.
arū I **I/281**	Alt. Tel.	Arı. *Çoḷ arū (*deyim), *yer arū, sarı arū* “Eşek arısı.” arī “ Büyük sokan böcek: bal arısı, yabani arı, eşek arısı.” (EDPT, 196) arı “Bal arısı.” (DTS, 55) arı~arū “Arı.” (ATS, 28,29) ārı “Bal arısı.” (DK, 197) arı~arıg “Arı.” (DLTÇ, 140)
arū II **I/282**	Alt. Tel.	1. Temiz, iyi. *Sler arū’ın arūzıġar, onçoġor arū emes*. “Temizsiniz ama hepiniz değil.” (Tel.); *Arūġa* “Sadece.” (Tel.) 2. Kutsal. *Arū ḳıs* “Kutsal kız, Hz. Meryem.”; *arū yeŋ* “Kutsal Hristiyan inancı.”; *Arū tın* “Kutsal ruh.”; *Arū örgō̄* “Kutsal kilise.” ; *Aġ-arū* “Kutsal.” (Tel.) 3. Boş. (Alt.) bk. arı II.
arūḷa- **I/283**	Alt.	<arū+ḷa- Temizlemek. *Et’ezi arūḷadı.* “Onun kız kardeşi balık temizliyordu.” (Alt.) arıġla- “Temizlemek.” (EDPT, 219) arıġla- I “Hadım etmek, iğdiş etmek.” (DTS, 56) arıġla- II “Tasnif etmek, en iyisini seçmek.” (DTS, 56) arula- “1. Temizlemek. 2. Hadım etmek.” (ATS, 29) arula- “Temizlemek.” (TAS, 8) arıgla- “Arıtmak, temizlemek.” (DK, 203) arla- “Temizlemek, silmek.” (DÇT, 103)
arūḷan- **I/283**	Alt. Kumd.	<arūḷa-n- Temizlenmek. *bk.* arḷan-.
arūḷat- **I/284**	Alt.	<arūḷa-t- Temizletmek.

		-
		arulat- “1. Temizletmek. 2. (Kumaş için) kastarlatmak.” (ATS, 29)
as I **I/531**	Alt. Tel. Leb.	Az, azıcık, birkaç. *As kiji* “Birkaç kişi.” (Alt.); *As pa, köp pö?* “Az mı, çok mu?” (Alt.); *As pa, köp pö yürgöndö* “O bir müddet gittiğinde” (Tel.); *As poḷdı.* “Bu çok az, yetmez.” (Tel.); *Anı as kördŭ.* “Bu onun gözüne az geldi.” (Tel.); *As as parzaŋ yedersĭn.* “Eğer biraz daha gidersen, hedefe ulaşırsın.” (Alt.);*Tabar kijilerdiŋ azın* “Bulacak kişilerin azını.” (Tel.); *Ajım as poḷdı, pajım tas poḷdı.* “Ne kadar zenginsen, bir o kadar mutlusun (Benim ikramım anlamsız, kafam boştur)” (Alt.)
		āz “Az, birkaç, biraz.” (EDPT, 277) az “1. Az, azıcık. 2. Az bulunan. 3. Ufak, küçük. 4. Az bir miktar.” (DTS, 77)
		as “Az.” (ATS, 29) as “Az.” (TAS, 8) as “Az.” (DK, 203) as “Az.” (DÇT, 104)
as II **I/535**	Alt. Tel. Leb.	As, kakım. *Aḳ as (=aġas, ās)* “Sibirya vizonu.” (Alt., deyim); *sarı as* “Sincap” (Tel.); *d'ıdū as* “Tarla faresi.” (Tel.)
		ās “As, kakım, ermin.” (EDPT,240) as “As, kakım, ermin.” (DTS, 64)
		saras “Gelincik, geleni.” (DLTÇ, 194) as “As, kakım.” (DÇT, 104)
ās I **I/535**	Alt. Tel.	=aḳ as As, kakım.
		ās “Ermin, gelincik, kakım.” (EDPT,240) as “Ermin, kakım.” (DTS, 64)
		saras “Gelincik, geleni.” (DLTÇ, 194) as “As, kakım.” (DÇT, 104)
ās II **I/536**	Tub.	Ağız. *bk.* ūs.
as- I **I/533**	Tel. Alt. Leb. Kumd.	(Köken olarak as- ile ilgili olabilir. Çünkü yemek pişirirken kazan asılır. Günümüzde bu kelime bağımsız bir kelime olmuştur.) 1. Haşlamak, pişirmek. *Tamaḳ azıp yat.* “O yemek yapıyor.” (Alt.); *Yaẏġıda araḳı köp azıp yadırḷar.* “Yazın sütten çok votka yapılır.” (Tel.); *İnektiŋ südŭneŋ ḳoroťon asḳan eneẏler.* “İnek sütünden şarap yapan anneler” (Tel.) 2. Hazırlamak. *Taŋḳu as!* “Pipoyu doldur!” (Alt.); *Ağ astı.* “O ağ kurdu.” (Kumd.).
		as- (?ās-) “Asmak.” (EDPT, 240)

			as- “Asmak.” (DTS, 64)
			as- “1. Yiyecek hazırlamak, yemek pişirmek, pişirmek. 2. (Tütün) içmek.” (ATS, 29) as- “Hazırlamak.” (TAS, 8) as- “Yemek pişirmek.” (DK, 203) as- I “Kazan asmak, yemek pişirmek.” (DÇT, 104) as- II “Sigara içmek, sigara yakmak.” (DÇT, 104)
as- II **I/534**	Alt. Kumd.	Tel.	Kaybolmak, yolunu şaşırmak. *Ezĭ asḳan.* “Aklını kaçıran.” (Tel.)
			āz- “Azmak, yoldan çıkmak, yolunu kaybetmek.” (EDPT, 279) az- “1. Yolunu şaşırmak, yanılmak, yoldan çıkmak. 2. Azmak, hataya düşmek.” (DTS, 77);
			as- “1. Yolunu şaşırmak. 2. Yanlışa düşmek.” (ATS, 29) as- “Sapmak.” (TAS, 8) az- “Kaybolmak.” (DK, 198) as- “Kaybolmak, yolunu şaşırmak, yoldan çıkmak.” (DK, 203) az- “Kaybolmak, yolunu şaşırmak.” (DÇT, 98)
asḳaẏçıḷ[68] **I/542**	Kumd.		Alaycı, alay eden. -
			-
asḳına **I/544**	Tel.		<as+ḳına, = azġına Azıcık, biraz.
			azkınya~azkıya “Çok az.” (EDPT, 284)
			-
asḳınçaḳ **I/544**	Tel.		*bk.* asḳına.
asḳır- **I/544**	Tel. Kumd.		<as-ḳır- Azdırmak, yanlış yönlendirmek.
			azġur- “Yoldan saptırmak.” (EDPT, 283) azġur- “Ayartmak, yoldan çıkarmak.” (DTS, 78)
			-
asḳırıḷ- **I/544**	Tel.		<asḳır-ḷ- Yoldan saptırılmak, kötüleşmek, şeytanileşmek.
			-
			-
asḳış **I/545**	Kumd.		<as-ḳış Kazan ve çaydanlık asmak için ateşin her iki tarafından toprağa çakılan çubuk.
			-
			askış “Yiyecek pişirmek için kazanın asıldığı sopa. 2. Sac ayağı. 3. Ocak.” (ATS, 29) askış “Askı, askılı kantar.” (DLTÇ, 141)

[68] Bu kelime OSTN’deki Şor Türkçesinde *askaẏ, askaẏḷa* kelimeleriyle alakalıdır.

asmınça **I/555**	Tel.	<as+mınça Biraz. *Asmınça boḷoḷo.* “Bir süre sonra” (W.); *Ḳudaẏġa paş asmınçazın pilĭp yadım.* “Tanrı’ya şükür, birazını biliyorum.” (P. d. V.I.120,1)
		-
		-
aspaḳ **I/554**	Kumd.	*=apsaḳ, ausaḳ, usaḳ* Titrek kavak.
		-
		aspaḳ “Bir tür kavak.” (GSATA, 352)
asta- **I/550**	Alt. Tel. Leb.	<as (az)+la- Azalmak.
		-
		asta- “(Sayı için) küçültmek.” (ATS, 29) asta- “Azalmak.” (DÇT, 104)
astam **I/551**	Alt. Tel. Leb.	Çıkar, fayda, kâr. *Astam aḷdım.* “Kârımı aldım.”
		-
		astam “Kâr, fayda.” (ATS, 29)
astamda- **I/551**	Alt. Tel.	<astam+da- 1. Gelir elde etmek, almak, kâr etmek. 2. Ticaret yapmak.
		-
		astamda- “Kâr almak.” (ATS, 29)
astamḷū **I/552**	Alt. Tel.	<astam+dū Yararlı, kârlı.
		-
		astamdu “Kârlı, kâr getiren.” (ARSL, 88)
astamna- **I/551**	Leb.	*bk.* astamda.
astamnığ **I/551**	Leb.	*bk.* astamḷū.
astat- **I/551**	Tel.	<asta-t-, =azaẏt- Azaltmak.
		-
		astat- “(Sayı için) Azaltmak, küçültmek.” (ATS, 29)
astır- **I/553**	Alt. Tel. Leb.	<as-tır- Pişirtmek, hazırlatmak. *Çaẏ astır.* “Çay yapmasını söyle.” (Tel. W.); *Mā pir taŋḳu astır.*

		"Pipomu doldurmasını söyle." (Alt.)
		astur- "Astırmak, askıya aldırmak, idam ettirmek." (EDPT, 244) astur- "Astırmak." (DTS, 66)
		-
aş **I/583**	Tel. Alt. Leb.	1.Yiyecek, yem. *Kündegi ajıbıstı püḫün piske perḫīn.* "Bana bugünkü ekmeğimizi ver." (Tel.); *Ajım as poḷdı, tajım tas poḷdı.* "Yemeğim az, başım keldir." (Tel.); *Aş içerge* "Yemek yemek" (Alt.); *Aş içken çaḳ* "yemek zamanı" (Alt.) 2. Ekmek. (Tel. Alt.) *Çaçḳan (üregen) aş* "Ekim, tohum saçma."; *Yıḷ ajı, yıḷdam aş* "Bahar ekmeği." (Tel.); *Yadıġan aş* "Kış çavdarı." (Tel.); *Pis abıḷbıḷa yımjaḳ yerdeŋ çāp aştı saḫp yadıbıs.* "Biz çapayla toprağı kazarız ve tohumu ekeriz." (Tel.)
		āş "Aş, yiyecek." (EDPT, 253) aş "1. Aş, yiyecek 2. Ziyafet şölen." (DTS, 66)
		aş "1. Yiyecek, aş, yemek." (ATS, 30) aş "Ekin, tane, tohum." (TAS, 8) aş-kursak "Yemek, yiyecek, gıda." (TAS, 8) aş " Ekmek, yemek, tahıl." (DK, 204) eş "Aş, yemek, yiyecek." (DLTÇ, 231) aş "Aş, ekmek, tahıl." (DÇT, 105)
aş- **I/586**	Tel. Alt. Leb.	1. Aşmak, bir şeyi atlayıp geçmek, dağ silsilelerini aşmak. *Tū ajattan yer.* "Dağ geçidi." (Tel.) 2. Mükemmel olmak, öne çıkmak, bir şeyin önünde olmak. *Temneŋ aşḳan* "Haddini aşan." (Tel.); *Su yardaŋ aştı.* "Su sahili aştı." (Tel.); *Oḷ su ḳattap ḳattap ḳaynap örö çığıp yarınaŋ ajıp çıḳtı.* "Su kaynadı, havaya çıktı ve kanalını aştı." (Alt.; P.d. V. I. 171,12 3. *Kün aja berdǐ. Kün aştı.* "Güneş battı." (Tel.).
		āş- "Geçmek, aşmak." (EDPT, 255) aş- "Büyümek, artmak." (EDPT, 255) aş- "Geçmek, yol almak; üstesinden gelmek, (dağ vb.) aşmak (DTS, 67)
		aş- "1. Artmak, yükselmek. 2. (Güneş) için batmak. 3. Bir şeyi aşmak, geçmek. 4. Dökülmek. 5. Geçmek, geride bırakmak." (ATS, 30) aş- "Aşmak, geçmek." (TAS, 8; DK, 204) aş- "Dağları geçmek, aşmak, geçmek, sınırı geçmek." (DÇT,105) aş- II "Acele etmek." (DÇT, 105)
aş-kere **I/587**	Tel.	Çok. -
		-
aşḳuç **I/600**	Tel.	<aç-ḳıç Anahtar.

		-
		-
aşmāçı **I/606**	Tel. W.	<aç-māçı[69] Pinti, cimri.
		-
		-
aşmaḳ **I/605**	Kumd.	<aş-mak Dağ geçidi.
		-
		-
aşta- **I/603**	Alt. Tel. Leb.	<aç (tok zıttı)+la- Aç olmak, açlık çekmek. *Aştap öldŭ.* "O açlıktan öldü."; *Aştaġan boyı* "Onun açlıktan güçsüz düşen bedeni" (Tel.).
		-
		aşta- "Acıkmak." (ATS, 30) aşta- "Aç kalmak, aç olmak." (TAS, 8) aşta- "Yemek yemek istemek, aç olmak." (DK, 204) aşta- "Acıkmak, aç kalmak." (DÇT, 105)
aştat- **I/604**	Tel. Alt. Leb. Tub. Kumd.	<aşḷa-t- Aç bırakmak, iyi beslememek.
		-
		aştad- "Aç bırakmak." (GSATA, 352)
at- **I/445**	Bütün lehçelerde	1. Atmak, fırlatmak. *Kiji seni taşpıḷa atsa sen anı maybıḷa adıp ī.* "Sana taş atarlarsa sen yağ fırlat." (Alt. Tel.). 2. (Ok veya silah) atmak. *Aŋ adarġa atḳan oḳ* "Vahşi av kuşuna atılan yok." (Alt.); *Atḳan oḳ* "Atılan ok." (Alt.); *Atḳan ḳuş* "Vurulan kuş." (Alt.); *Atḳan kiji* "Ateş eden kişi." (Alt.); *Mıḷtıḳ at!* "Silahla ateş et!" (Tel.); *Ya at!* "Yayla ok at!" (Tel.); *Möröy attı* "Hedefe ateş etti. (Tel. Alt.); *Temene üdŭn yire attı, temir kürektüŋ pajın yara attı.* "O iğne deliğine ateş edip yarıp attı, demir küreğin başına ateş edip başını dağıttı." (Alt.); *Öttre attı.* "O diğer tarafa geçecek şekilde ateş etti." (Tel.); *Yerdin ortozınaŋ keze attı.* "O toprağın ortasına ateş etti." (Alt.); *Köp adıp mėrgen boḷbos.* "Çok ateş eden gerçek atıcı olmaz." (Alt.) 3. Bırakmak. *Aġaç çeçek attı.* "Ağaç çiçek açmaya başladı." (Alt.) 4. Çıkmak, başlamak.
		at- "Atmak, fırlatmak." (EDPT, 36) at- "1. Atmak. 2. Ateş etmek, vurmak. 3. Kovmak." (DTS, 71) āt- "(Kalp için) atmak." (DTS, 71)

[69] Bu morfolojik tahlilin *aç-ma-ġ+çı* şeklinde açılması daha uygun olacaktır.

		at- “Ateş etmek, atmak, vurmak.” (ATS, 30) at- “Atmak.” (TAS, 8) at- “Ateş etmek, atmak, vurmak.” (DK, 204) at- “1. Atmak, fırlatmak. 2. Vurmak.” (DÇT, 104)
at I **I/440**	Bütün lehçelerde	1. Ad, isim. *Adıŋ kem?* “Adın ne?” (Alt.); *Adı yoḳ sabar (sarbaḳ, sarbaş, saḷa)* “Adsız parmak” (Tel.); *At adarġa kerek.* “Ona isim vermek lazım.” (Alt.) 2. İyi ad, şöhret, ün. *Yaḳşı at* “İyi nam, iyi şöhret.” (Alt. Tel.); *Adı maġı çıḳtı.* “O şöhretlendi.” (Tel. ät~äd “Ad, iyi at, şöhret” (EDPT, 32) at~ät “1. Ad. 2. Unvan, rütbe. 3. İsim, nam.” (DTS, 69, 70) at “1. Ad. 2. Ün şan.” (ATS, 30) at “Ad, isim.” (TAS, 8; DK, 204) at “Ad, isim, ün, şöhret.” (DÇT, 104)
at II **I/441**	Bütün lehçelerde	1. İğdiş edilmiş at. *Pu atpa ayġırba?* “Bu aygır mı yoksa iğdiş at mı?” (Alt.) 2. At, binek at, yılkı atı. *Pu attaŋ at ėken!* “Ne kadar güzel bir at!” (Tel.); *Münöttön at* “Binek at”; *Boş at-pıḷa yürüp yat.* “O at biniyor.” (Alt.); *Arbaḷū at* “Arabaya bağlanmış at.” (Tel.) at “At, binilen hayvan.” (EDPT, 33) at “At, beygir.” (DTS, 70) at “At.” (ATS, 30) at “At.” (TAS, 8) at “At.” (DK, 204) at “At.” (DÇT, 104)
atḳaḳ **I/464**	Tel.	1. (Balıklarda) solungaç. 2. Balıkçılıkta olta veya zıpkının ucundaki çentikli, kancalı kısım. atkäġ “(Bu dünyaya) bağlılık.” (EDPT, 47) atḳaḳ “1. Fikir, görüş, düşünce. 2. Dünyaya bağlılık.” (DTS, 73) atkak “1. Solungaçlar. 2. Olta ve zıpkındaki kancanın çentikleri.” (ATS, 30)
atḳar- **I/464**	Tel. Leb.	<at (hayvan)+ḳar- (Bunun kendi anlamı var, ata bindirmek.) 1. Orduyu, süvariyi donatmak. *Oỳrottıŋ pīd'i çerū̄ atḳarıp çıġardı, anı̄p atḳara-ḥele aỳttı.* “Oyrot beyi orduyu donattı, sonra ise şöyle dedi.” (P.d. V. I, 175,9) 2. Büyük bir hürmetle misafiri yolcu etmek, vedalaşırken ata binmesine yardım etmek. *Eneŋdi atḳarġın.* “Anneni yolcu et ve ata bindir.” (Tel.) atġar- “Birinin ata binmesine yardım etmek.” (EDPT, 48) atġar- “Birinin ata binmesine yardım etmek.” (DTS, 73) atkar- “1. Göndermek. 2. Ata bindirmek.” (ATS, 30)

atkarū **I/465**	Tel.	atḳar-ū Misafiri yolcu ederken ve ata binmesine yardım ederken gösterilen hürmet. - -
atḷı[70] **I/469**	Tel. Alt.	1. Atı olan. 2. At üstünde oturan, atlı. *bk.* attū**.
atnaḳı **I/466**	Alt. Tel.	<Rus. однако Ancak, belki de, herhâlde. - atnakı “Herhâlde, fakat.” (ATS, 30)
atta- **I/470**	Tel.	*bk.* ada-.
attaġaẏ **I/470**	Tel. W.	Şaşkınlık bildiren ünlem, hoşnutsuzluk ifadesi. - -
attan- **I/471**	Alt. Tel. Leb.	<at+ḷa-n- *Aẏ Ḳān Kün Ḳānġa attanarġa sanadı.* “Ay Han, Kün Han’ın yanına gitmeye karar verdi.” (Alt.); *Attanar yanı* “Atın sol tarafı, sol taraf (ata binilen taraf.” (Alt. Tel.) atlan- “Yola koyulmak, karşıya yürümek, uzun adımlarla yürümek.” (EDPT, 58) atlan- “1. Ata binmek. 2. Hareket etmek, yola koyulmak, ayrılmak. 3. Tırmanmak, çıkmak.” (DTS, 72) attan-~atan- “Gitmek, yollanmak.” (ATS, 30) atan- “Yola çıkmak, yönelmek, ata binmek.” (DÇT, 105)
attandır- **I/471**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* atḷandır- - atandır- “Göndermek.” (DÇT, 105)
attaŋ **I/470**	Tel. W.	*bk.* attaġaẏ
attat- **I/471**	Tel.	*bk.* adat-
attazı **I/471**	Tel. W.	*bk.* attaġaẏ
attığ[71] **I/471**	Leb.	<at+ḷı 1. İsmi olan. 2. Atı olan.

[70] Bu madde başı ses özellikleri açısından Altay Türkçesiyle uyuşmamaktadır.
[71] Radloff bu madde başında iki ayrı maddenin açıklaması vermiştir.

		Rivayetlerde bütün kahramanların ismi atları ile birlikte geçer, örneğin: *Aġ oẏ attığ Aḷtın Aẏra* "Beyaz-gök renkli atı olan Altın-Ayra"; *Ḳara Tor' Attığ Ḳan Ḳartaġa, ḳara ḳuḷ' attığ Ḳan Törös, aẏ ḳar' attığ Aḷtın Pırḳan vb.*
		atlıġ "Atı olan, binici." (EDPT, 55) ātlıġ~ādlıġ "Adı olan, iyi ad sahibi." (EDPT, 54) atlıġ I "Unvanlı, adlı, adına. 2. Namı iyi olan, asil, saygın." (DTS, 73) atlıġ II "1. Atı olan, at sahibi. 2. Atlı, ata binmiş." (DTS, 73)
		attu I "1. Adı olan, adlı. 2. Ünlü bilinen." (ATS, 30) attu II "Atlı, binici." (ATS, 30) attu I "Adlı, isimli." (TAS, 8) attu II"Atlı" (TAS, 8) atıg~attıg I "Atlı, at sahibi." (DLTÇ, 141) atıg~attıg II "Adlı, adı olan." (DLTÇ, 141)
attū I **I/472**	Tel. Alt.	<at (hayvan)+ḷı Atı olan. *Attū kiji unā perĭp yat.* "Atı olan insanların arabaları da olur."; *Pir kiji Soyondorġo eki attū sadūḷap parġan.* "Bir kişi iki atla birlikte ticaret yapmak için Sayanların yanına gitmişti." (Tel.); *Ḳara attū Ḳan Ḳara attū* "Kara-atlı Han (Siyah atı olan Han)"; 2. At üstünde, at sırtında *Adı yoḳ tā padı attū dā padı.*; "Açıkçası o, at belinde ve atsız geldi." (P.d. V. I, 59,15)
		atlıġ "Atı olan, binici." (EDPT, 55) atlıġ "1. Atı olan, at sahibi. 2. Atlı, ata binmiş." (DTS, 73)
		attu "Atlı, binici." (ATS, 30) attu "Atlı." (TAS, 8) atıg "Atlı, süvari." (DK, 204) attu "Atlı, atı olan." (DÇT, 105)
attū II **I/472**	Alt. Tel.	<at (isim)+ḷı Adlı, adı olan. *Kiji poḷzo attū poḷor*. "Her bir insanın ismi vardır." (P.d. V. I. 4,54); *Muḳıḷaẏ attū kiji* "Nikolay isimli kişi."
		ātlıġ~ādlıġ "Adı olan, iyi ad sahibi." (EDPT, 54) atlıġ I "Unvanlı, adlı, adına. 2. Namı iyi olan, asil, saygın." (DTS, 73)
		attu "1. Adı olan, adlı. 2. Ünlü bilinen." (ATS, 30) attu "Adlı, isimli." (TAS, 8) adılu "*gr.*: *adılu aydılāçı* 'yüklem ismi', *adılu aydılāçı ermek* 'isim cümlesi'" (ATS, 21)
auçı **I/81**	Kumd.	< au+çı 1. Avcı. 2. Örümcek. (Kumd. W.)

		-
		-
aẏ I **I/2**	Alt. Tel.	1. Şaşırma ünlemi. *Aẏ-yaẏḷa!* “Yazık! (Acıma)” (Tel. W.) *Aẏ-ḳaḷaḳ* “Hadi ya! (korku)” (Tel.) 2. Hayvan güderken, kovalarken çıkarılan ses, atılan çığlık.
		ay “Ünlem, çoğunlukla ön ek şeklinde.” (EDPT, 265) ay “Ünlem: ey, o; *ah, ay”* (DTS, 27)
		ay “1. *ünl.* Acıma bildirir: Ah, ay! 2. Övgü ifade eder. 3. Hayvanları gütmek için çıkarılan ses.” ATS
aẏ II **I/3**	Alt.	W.’ de āẏ. *krş.* oẏ (uẏ) Doğruluk, kural, usul, doğru anlayış, kavrama, açıklama. *Yoḷdıŋ āyı “Gerçek yol” (W.)* *Söstŭŋ āyı* “Konuşmanın içeriği, kelimenin anlamı.” (W.) *Ermekŭŋ āyı (*deyim) (W.) *Slerdīŋ ḳandīda āyı yoḳ.* “Sizin konuşmanızın sırası, anlamı yok.” (W.) *Āyına çıḳpaẏ yadım.* “Ben anlayamıyorum, düşünemiyorum.”
		-
		oy “Akıl, anlayış, endişe.” (ATS, 141) āy “1. Tür, görünüş. 2. Ayin, tören. 3. Düzen, sıra.” (DÇT, 97)
aẏ III **I/3**	Bütün lehçelerde	Ay. *Aẏdıŋ yaŋızı* “Yeni ay.” (Alt. Tel.)*; Aẏdıŋ eskizĭ* “Eski ay.” (Alt. Tel.); *Aẏdıŋ toḷŭnŭ “*Dolunay.” (Alt. Tel.); *Aẏdıŋ ḳızıḷ toḷŭnŭ* “Dolunaydan önceki gün.” (Alt.); *Aẏdıŋ ḳara tolŭnŭ* “Dolunaydan sonraki gün.” (Alt.); *Aẏdıŋ üçŭler eski* “Yeni ay.” (Alt.); *Aẏ Pırḳan poḷġon, aẏdı Yelbegep yīp yat.* “Ay tutulması.” (Alt.); *Aẏ ekilū, üçtū* “İki günlük, üç günlük ay.” (Alt.) * Altay, Şor ve Abakan lehçelerinde kahramanının isimlerine “*Ay*” eklenmektedir. *Aẏ Ḳān “*Ay Han”, *Aẏ Yıḷldıs* “ Ay Yıldız”, *Aẏ Ḳanat* “Ay Kanat”, *Aẏ Kün* “Ay Güneş”, *Aẏ Mergen* “ Ay Yaycı, Atıcı”, *Aẏ Mökö* “Ay Pehlivan”, *Aẏ Tas* “ Ay Taş”, *Aẏ Toḷuzu (Ay Dolaẏ)* “Dolunay”, *Aḳ Ay* “Beyaz Ay”, *Ay Arıġ* “Temiz Ay, Arı Ay” * Bu kahramanların atlarının renklerine de *ay* eklenir. *Aẏ ḳar’ at* “Kara Ay”, *Aẏ soḳur at* “Ay renkli at” *Ayı künü yettĭ.* “Doğum yapma zamanı geldi.” (Alt.) *Altaylarda ay isimleri: *1. Çaġan aẏ* “Aralık”, *2. Ḳoçḳor aẏ, 3. Puḷan aẏ, 4. Ḳandıḳ aẏ, 5. Ḳuḳ aẏ, 6. Kiçkinek üzū aẏ, 7. Yen üzū aẏ, 8. Yaydıŋ ayı, 9. Ḳuran sıbırıjıp, 10. Çıgın sıbırıjıp, 11.Ulu ürgön, 12. Küçū ürgön, 13. Ḳuran aẏ.*
		ay “1. Ay(gök cismi). 2. Yılın on iki bölümünden her biri”. (EDPT, 265)

		ay~āy I“1. Ay. 2. Ay (gezegen).” (DTS, 26, 27). ay~āy II “Ay (zaman dilimi).” (DTS, 27).
		ay “1. Ay. 2. Ay (takvimdeki). 3. *mec.* Güzel kız.” (ATS, 30) ay “1. Ay; dünyanın uydusu olan gök cismi. 2. Yılın on iki bölümünden her biri.” (TAS, 8) ay “Ay.” (DK, 198) ay “Ay.” (DÇT, 98)
aya- **I/199**	Alt. Tel.	< aẏ (ünl.) Üzülmek, üzüntü duymak. *Bu (kişiden) kisinĭ ayadım.* “Ben bu kişiye üzüldüm.”; *Ayabaẏ soḳtı.* “O acımadan vuruyordu.” (Alt.)
		ayā- “Saygılı davranmak, onurlandırmak; korumak, göz kulak olmak.” (EDPT, 267) aya-“1. Korumak, muhafaza etmek, gözetlemek. 2. Acımak, merhamet etmek.” (DTS, 28)
		aya- “Acımak, esirgemek, korumak, sakınmak.” (DK, 198)
aya I **I/198**	Alt. Tel.	1. Çit, barikat, hayvan tuzağı (ağı). *Oḳtığ aya* “Çitin girişine bağlanmış kendi kendine atan ok.”; *Aya saḷ.* “Ağları kur.” (Tel. W.) 2. Örümcek ağı. *bk.* ū.
		aya “Ağ.” (DLTÇ, 135)
aya II **I/199**	Alt.	Baba, babacık.
		atā “Baba.” (EDPT, 40) ata “Baba.” (DTS, 71)
		ada “Baba, dede” (ATS, 20) ada “Baba” (TAS, 2)
ayaḳ I **I/201**	Bütün lehçelerde	Fincan, kap. *Çaẏ içetten ayaḳ* “Çay fincanı.” (Alt.); *Taş ayaḳ* “Kilden fincan.” (Alt.); *Çaẏ ayaḳtıŋ tabaġı* “Fincan tabağı.” (Alt.)
		ayak “Tas, kap; içecek kabı.” (EDPT, 270) ayaḳ “Tas, fincan.” (DTS, 29)
		ayak “Kap kacak, çanak, çay fincanı” (ATS, 31) ayak “Kadeh, fincan, kâse” (TAS, 9) ayaḳ “Fincan, kâse.” (DK, 198) ayaç “Fincan, kâse.” (DLTÇ, 135) ayak-kazan “Kap kacak”. (DÇT, 98)
ayaḳ II **I/202**	Alt. Tel. Kumd.[72]	<at-aḳ 1. Ayak, bacak, ayaklık, kaide. *Toŋ ayaḳ* “Kayakları olmayan yaya.” (Tel. Kumd.); *Ters ayaḳ*

[72] Madde başında *Kumd*. ibaresi yoktur. Madde içinde vardır.

		"Köstebek" (tersēk, Alt.) 2. Son. *Yıḷdıŋ ayaġında* "Yılın sonunda" (Alt.)
		aḏak~ayak "Bacak, ayak" (EDPT, 45, 270) adaḳ "1. Ayak. 2. Eşyaların ayağı. 3. Aşağı taraf, taban. 4. Dip, etek, temel." (DTS, 12) aḏaḳ "1. Ayak. 2. *mec.* Ayaklar. 3. Eşyaların ayağı. 4. *mec.* Son, bitim." (DTS, 15) ayaḳ "Ayak." (DTS, 29)
		ayak "Birtakım eşyaların yerde yukarıda durmasını sağlayan destek" (ATS, 30) ayak "ayak" (TAS, 9) ayak "Ayak, bacak." (DK, 198) ayak "Ayak." (DÇT, 98)
ayaḳtū **I/208**	Alt. Tel.	<ayaḳ+ḷū 1. Ayakları olan, ayaklı. *Ayaḳtū ḳazan* "Ayaklı kazan." (Tel) 2. Fincanı olan.[73]
		aḏaklıġ~ayaklıġ "Ayaklı, bacaklı." (EDPT, 48) aḏaḳlıġ "Ayaklı." (DTS, 15)
		-
ayaḷa- **I/213**	Alt. Tel.	<aya III+ḷa- Hayvanları ağ ile yakalamak.
		-
		-
ayaḷġı[74] **I/213**	Tel.	İfade, deyim, tabir, ifade tarzı, melodi.
		-
		ayalga "Durum, hava, ortam." (ARS, 12)
ayaḷġıḷa-[75] **I/213**	Tel.	<ayaḷġı+ḷa- Koro ile okumak.
		-
		-
ayār I **I/211**	Kumd. W.	Kuşkusuz <aẏ(zaman)+ār (ağır) Hamile kadın.
		-
		-
ayār II[76] **I/211**	Tel. W.	Sessiz, yavaş yavaş.

[73] Bu anlamın ayrı bir maddede verilmesi gerekir.

[74] *ayalgu* "Melodi, nağme, ezgi; ses perdesi, ses ahengi; makam; oynak şarkı, kıvrak makam; vurgu; telaffuz, ağız, aksan, şive, lehçe, nida, ünlem." (MTS, C I:38)

[75] *ayalgula-* "Ahenkli sesler çıkarmak, mırıldanmak, ezgilemek, terenüm etmek; bir müzik aleti çalmak." (MTS, C I: 38)

[76] ayar~ayār "Yavaşça, azar azar, tedricen; sessizce, alçak sesle; rahat rahat; dikkatlice, Sus, acele etme." (MTS C I: 39)

		-
		-
ayarıbasta	Alt.	Ansızın, birden bire.
I/211		-
		-
ayārḷa	Tel. W.	<ayar+ḷa
I/211		Ölçülü, yavaş yavaş, tutumlu bir şekilde.
		-
		-
ayas	Alt. Tel. Leb.	Açık, bulutsuz.
I/214		*Ayas kün* "Açık gün."; *Kün ayas poḷdı*. "Hava güzel oldı."
		ayās (?ayāz) "Açık, bulutsuz." (EDPT, 276) ayas "Temiz, açık." (DTS, 29)
		ayas I "Açık, parlak." (ATS, 31) ayas II"Açık hava, bulutsuz hava." (ATS, 31) ayas "Ayaz; duru, sakin, berrak hava." (TAS, 9) ayas "Ayaz, soğuk; aydınlık, açık." (DK, 198) ayıs "Aydınlık, açık, bulutsuz hava." (DLTÇ, 136) ayas "1. Gökyüzü. 2. Açık, aydın, şeffaf." (DÇT, 98)
ayas-	Alt.	Açılmak.
I/215		*Bügün teŋere ayastı.* "Bugün gökyüzü aç(ıl)dı."; *Yaŋmır ayazıp prādır.* "Yağmur durmaya başladı."
		-
		ayas- "(Gökyüzü için) açılmak." (ATS, 30)
ayasta-	Leb.	<ayas+ḷa-
I/215		Açık, aydınlık, açmak (hava ile ilgili).
		-
		-
ayastan-	Leb.	<ayas+ḷa-n -
I/215		Açılmak.
		-
		-
ayastandır-	Leb.	<ayastan-dır-
I/215		Güzel hava oluşturmak, güzel havaya sebep olmak.
		-
		-
ayastar-	Alt.	< ayas-tar-
I/215		Açılmak (gökyüzü), soğuğa neden olmak. *Yel, teŋere ayastardı.* "Rüzgâr soğuğa neden oldu."
		-
		-
ayastat-	Alt.	*bk.* ayastar-
I/215		

aẏbı **I/62**	Alt. Tel.	Rica, dilek, yardım haykırışı. *Aẏbā yürgen kiji* "Birilerinin isteği üzerine gönderilen insan." (Tel.)
		-
		aybı "1. Rica. 2. Emir. 3. Yardım." (ATS, 31) aybı "Emir, rica." (DÇT, 98) ayıp-sös "Dilek, rica." (DÇT, 99)
aẏbıḷa- **I/62**	Alt. Tel.	<aẏbı+ḷa- 1. İstemek, yalvarmak, yardıma çağırmak. 2. Emretmek.
		-
		aybıla- "1. Rica etmek, istemek, dilemek. 2. Emir vermek. 3. Yardıma çağırmak." (ATS, 31) aybıla- "İstemek, rica etmek." (DÇT, 98)
aẏbıḷaḷ- **I/62**	Alt. Tel. Leb.	<aẏbıḷa- Dilenmek.
		-
		-
aẏbılat- **I/62**	Tel.	<aẏbıḷa-t- Yalvartmak.
		-
		aybılat- "1. Rica etmek. 2. Emretmek." (ATS, 31)
aẏbıstan **I/63**	Tel.	İyi samur kürkü.
		-
		aybıstan " (Hayvan kürkünden yapılan) battaniye." (ARSL, 36)
aẏbū **I/63**	Tel.	*krş*. aẏbı Emir, zorlama, yardım.
		-
		aybı "1. Rica. 2. Emir. 3. Yardım." (ATS, 31)
aẏca **I/57**	Leb.	*=aḳıca Leb. (?), krş. aça (Tel), acı (Leb.)* Babanın kardeşi.
		-
		-
aẏçıḳ **I/56**	Tel. Alt.	< aẏ (Moğ. ?) Çin ipek kumaşlarının üstündeki arabesk süslü benekli desenler. *aẏçıḳ torḳo* "Benekli ipek kumaş."
		-
		ayçık " Rengârenk, desenli, parlak renkli." (TAS, 9)
aẏçıḳtū **I/57**	Alt. Tel.	<aẏçıḳ+ḷū Süslü, benekli desenler ile süslenmiş.

		-
		-
aẏda- **I/49**	Tel. Alt. Leb. Tub.	< aẏ (ünl.), aẏ+ḷa- Haykırmak, bağırmak; kovmak, kaçırmak, birini kovmak.
		-
		ayda- “Gütmek, götürmek, sürmek, yönetip yürütmek, önüne katıp götürmek.” (ATS, 31) ayda- “Kovmak, defetmek, sürmek.” (DLTÇ, 135) ayda- “Sürmek.” (DÇT, 98)
aẏdaçı I **I/50**	Tel. Alt.	< aẏt-a+çı Geveze, anlatıcı, şarkıcı. *Köp aẏdaçı peçen poḷbos.* “Çok konuşan kimse her zaman anlamlı konuşmaz.”
		-
		-
aẏdaçı II **I/50**	Alt.	< aẏda-a+çı *bk.* aẏdaẏçı.
aẏdaḷ- **I/50**	Tel. Alt. Leb.	< aẏda-ḷ- Kovalanmak, sürülmek.
		-
		aydal- “Sürülmek.” (DÇT, 98)
aẏdarda **I/50**	Alt. Tel.	<*(Aẏt-* fiiline gelecek zaman sıfat eki ve bulunma hâli eki eklenmesi.) Bundan sonra, daha sonra. *Aẏdarda men keldĭm.* “Sonra ben geldim.”
		-
		aydarda “Böylece, sonuç olarak.” (ATS, 31) aydarda “Demek, demek ki, demek oluyor ki.” (TAS, 9) aydarda “Bu yüzden, bundan dolayı.” (DK, 198) aydarda I “Şu hâlde, o zaman.” (DÇT, 98) aydar~aydarda II “Ölçü, tedbir.” DÇT, 98) ayerda~ayerde “O zaman.” (DÇT, 98) aytarda “Şu hâlde, o zaman (o söylediğinde).” (DÇT, 99)
aẏdas **I/51**	Tel. Tub.	Diğerinden daha üstün, en iyisi, daha uzun, güçlü, etkili. *Sözüm aẏdas poḷdı.* “Benim sözümün çok anlamı vardı.” (Tel.) ; *Aẏdastrāķ* “Daha fazla.” (Tub.)
		-
		aydas “Büyük, en büyük.” (TAS, 9) aydas “Diğerinden üstün olan, en iyi, daha nüfuzlu, büyük ve kudretli.” (DÇT, 98)
aẏdat-	Tel. Alt. Leb.	< aẏda-t-

I/50		Kovalatmak, sürdürmek. - aydat- “Kovalatmak, sürdürmek.” (DÇT, 98)
aẏdaẏçı **I/49**	Tel.	< aẏda-a+çı Hayvan kovalayan, süren; hayvan çobanı. - -
aẏdıḷ- **I/54**	Alt. Tel. Leb.	<aẏt-ḷ- Söylenmiş olmak, muhabbet konusu olmak. *Aẏdıḷġan söz nērek aẏdıp yazıŋ.* “Söylenen şeyi neden söylüyorsun?” (Tel.) aytıl- “ayt- fiilinin edilgen şekli. Davet edilmek, söylenmek.” (EDPT, 269) aytıl- “ay- fiilinin pekiştirilmiş edilgen şekli, söylenmek.” (DTS, 33) aydıl- “Söylenmiş olmak, adlanmak.” (ATS, 31)
aẏdıḷġı **I/54**	Tel.	< aẏt-ḷ-ḳı İlan, mesaj. - -
aẏdıḷġıḷa- **I/54**	Tel.	< aẏt-ḷ-ḳı+ḷa- İlan etmek, haber vermek. - -
aẏdım **I/55**	Tel. Alt. Leb.	<aẏt-m Konuşma, haber. *Aẏdımı yoḳ* “Söz dinlemeyen, konuşmaya yatkın olmayan, cevapsız.” (Tel. W.); *Aẏdımıŋ poḷzo aẏt!* “Söyleyecek bir şeyin varsa, söyle!” aytıġ “Soruşturma.” (EDPT, 268) aytıġ “1. Bir durum hakkında bilgi alma. 2. Talep, cevap çağrısı (~ bir rapora), cevaplama gereği.” (DTS, 33) -
aẏdımda- **I/56**	Tel.	<aẏdım+ḷa- Dile getirmek, beyan etmek. *Aẏdımdabaẏ yat.* “O hiçbir şey söylemiyor.” - -
aẏdın- **I/51**	Tel.	< aẏt-n- Kendiyle ilgili konuşmak, kendini anlatmak, kendi günahını anlatmak, pişman olmak. *Kilinçek aẏdınarġa keldi.* “O günah çıkarmak için geldi.” (Tel.); *Poyıma poyım yüregĭmde aẏdınıp yürdŭm.* “Ben, kendi kendime söyledim.” (Tel.); *Men araḳḳı içpeske aẏdınıp saḷdım.* “Ben şarap içmemeye karar verdim.” (Tel. W.); *Aẏdınbas* “Sessiz (Kendisine bir

		yanlış yapıldığında sesini çıkarmayan)" (Tel.; *Piz köyöndī ḳorḳunçaḳ paḷıḳtī aẏdınıp poḷbas.* "Biz tavşanlar gibi ürkeğiz ve balıklar gibi homurdanamıyoruz." (Tel.)
		aytın- "ayt- fiilinin dönüşlü şekli" (EDPT, 269) aytın- "ay- fiilinin pekiştirilmiş dönüşlü şekli." (DTS, 33)
		aydın- "1. Söylemek. 2. Suçunu kabul etmek, pişman olmak."(ATS, 31) aydın- "İtiraf etmek, açıklamak; kabul etmek." (TAS, 9)
aẏdıs- **I/55**	Tel.	< aẏt-ıs (=ḳıs), =aẏttır- Söylettirmek.
		-
		-
aẏdış **I/55**	Alt. Tel.	< aẏt-ş Konuşma.
		aytış "Soruşturma." (EDPT, 268) aytış "İşlerin durumu hakkında iki kişinin karşılıklı olarak haberdar olması." (DTS, 33)
		aydış "Konuşma." (ATS, 31) aydış "Konuşma, sohbet." (DÇT, 98)
aẏdış- **I/55**	Alt. Tel. Leb.	<aẏt-ş- Konuşmak, tartışmak, uzlaşmak. *Aẏdışḳan öy* "Uzlaşılmış, kararlaştırılmış zaman."; *Ada paḷazı bir tūġan, aẏdışpas yerge parıpsıŋ.* "Sen, benim akrabam, bizim konuşmamızın yasak olduğu yere gittin." (Alt.)
		aytış- "Karşılıklı konuşmak." (DTS, 33)
		aydış- "Birlikte konuşmak, karşılıklı konuşmak." (ATS, 31) aydış- "Anlaşmak, konuşmak, iletişim kurmak." (DK, 198) aydış-~aytış- "Birbirine haber vermek, birbiriyle konuşmak." (DÇT, 98, 99)
aẏdū **I/56**	Tel. Alt.	<aẏt-ū Konuşma.
		aytıġ "Soruşturma." (EDPT, 268) aytıġ "1. Bir durum hakkında bilgi alma. 2. Talep, cevap çağrısı (~ bir rapora), cevaplama gereği." (DTS, 33)
		-
aẏdūçı I **I/56**	Alt. Tel.	<aẏt-ū+çı Konuşan kimse.
		-
		-
aẏdūçı II **I/56**	Alt. Tel.	<aẏda-ū+çı *bk.* aẏdaẏçı.
aẏġa	Leb. W.	Pürüzsüz.

I/14		-
		-
aẏġaḷa- **I/14**	Leb. W.	< aẏġa+ḷa- 1. Düzleştirmek, pürüzsüzleştirmek. 2. Kazıyarak temizlemek, tıraş etmek.
		-
		-
aẏġır **I/15**	Alt. Tel. Leb.	*krş.* aẏġır "Yukarı arka." (Alt.) 1. Aygır, damızlık erkek at. *Aẏġır taḳa* "Horoz." (Alt.) 2. Sürü, at sürüsü; bir aygırla gezen at sürüsü. (Alt.) *Pu kijiniŋ peş aẏġır maḷı bar.* "Bu kişinin beş at sürüsü var."
		aḏġır~ayġır "Aygır." (EDPT, 47, 271) adġır~aḏġır~ayġır "Aygır, damızlık at." (DTS, 10, 15, 30)
		aygır "Aygır, damızlık erkek at." (ATS, 31) aygır "Aygır, damızlık erkek at." (TAS, 9) bir aygır mal "bir aygıra ait at sürüsü." (ATS, 31) aygır "Aygır." (DK, 198) aygır "Aygır." (DÇT, 98)
aẏġır- I **I/15**	Alt.	*krş*. aẏġır (aygır) Şaha kalkmak.
		-
		-
aẏġır- II **I/16**	Kumd. W.	Av zamanı bağırmak. *bk.* aẏḳır-.
aẏġıraḳ **I/16**	Alt. Leb.	< aẏġır+ak Küçük, genç aygır.
		adġırāk "Genç aygır." (EDPT, 49) aḏġıraḳ "Yaban koyunu. (?)" (DTS, 16)
		-
aẏġırḷığ **I/16**	Leb.	*bk.* aẏġırḷū *Aẏġırḷığ maḷı muŋ poḷġan.* "Aygırlı at sürüsü bin taneydi." (W.)
aẏġırḷıḳ **I/16**	Alt.	<aẏġır+ḷıḳ Cinsel kızgınlık, şehvet.
		aḏġırlık "Aygır davranışı, aygırlık." (EDPT,49) adġırlıḳ "İyi yetiştirilmiş aygır (?). "DTS, 10)
		-
aẏġırḷū **I/16**	Alt. Tel.	Aygırı olan, aygırlı. *Peş aẏġırḷū kiji* "Beş at sürüsü olan kişi." (Alt.) *Pistĭŋ maḷıbıs aẏġırḷū yürŭp-yat.* "Bizim atlarımız sürü olarak yaşıyor." (Alt.)
		-
		aygırlu "Aygırlı, aygırı olan." (DÇT, 98)

		aygırlıg “Aygırı olan, aygırlı.” (DK, 198)
ayığ **I/220**	Leb.	Ayı. *bk.* ayu.
ayığlığ **I/220**	Leb.	*bk.* ayūlū
ayıḳ **I/218**	Tel.	*krş*. aẏ (akıl), aẏḳ, aẏl̤, ayıḳ, ayıl̤. 1. Ayık, dikkatli. 2. Dikkat, gözlem. --- aḏıġ~ayıġ “Ayık, aklı başında.” (EDPT, 46, 270) aḏıġ “Ayık, aklı başında.” (DTS, 16) --- -
ayıḳçı **I/220**	Tel.	<ayıḳ+çı Dikkatli. --- - --- -
ayıḳçıl̤ **I/220**	Tel.	<ayıḳ+çıl̤ 1. Dikkatli. 2. Okuma-yazma bilen insan.
ayıḳta- **I/219**	Alt. Tel.	<ayıḳ+l̤a- Dikkatli olmak, gözlemlemek. *Yes tumçuḳtu eŋmegen yetti yaẏzaŋnı ayıḳtap körölö.* “Bakır burunlu yaşlı kadın yedi zaysana dikkatle baktığında.” --- - --- aḏıkta- “Dikkatle uzun uzun bakmak, incelemek.” (DÇT, 98)
ayıl̤ **I/221**	Tel.	*krş.* aġıl *bk.* aẏl̤ (köy).
ayıl̤çı **I/222**	Tel.	*bk.* aẏlçı
ayıl̤da- **I/221**	Tel.	*bk.* aẏl̤da-
ayıl̤daş **I/222**	Tel.	*bk.* aẏl̤daş
ayıl̤dū **I/222**	Tel.	*bk.* aẏl̤dū
ayır- **I/221**	Tel.	*bk.* aẏr-
ayırıl̤- **I/221**	Tel.	*bk.* aẏrıl̤-
ayırıl̤ış- **I/221**	Tel.	*bk.* aẏrıl̤ış-
ayırıl̤ıştır- **I/221**	Tel.	*bk.* aẏrıl̤ıştır-

ayırḷūş **I/221**	Kumd. W.	Kavşak. - -
ayırmaş **I/221**	Kumd.	*bk.* aẏrūş.
ayırmūş	Tel.	*bk.* aẏrūş.
ayırt **I/221**	Tub. W.	Tamamen, eksiksiz, bütün. - -
aẏḳ- **I/10**	Tel.	krş. *au- "yaşlanmak, eskimek" (Leb.)*[77]*; au- "Aşağı eğmek" (Kırgızca); abışḳa, aba, Belki de bu kelimenin aslı "abıḳ" idi.* Eskimek, çok eskimek. - -
aẏḳır- **I/13**	Tel.	<aẏ "Ünlem" Bağırarak kovmak, kovalamak. aykır- "Bağırmak." (EDPT, 271) ayḳır- "Bağırmak, haykırmak; bağırarak karşılamak." (DTS, 33) -
aẏḷ **I/33**	Alt. Tel.	1. Göçebe çadırı. (Alt.) *Aẏḷdıŋ törŭndö* "Çadırın baş köşesinde"; *Aẏḷga yanaẏn.* " Eve döneyim." ; *Alıp aẏḷdaba?* "Alp evde mi?" (Alt.); *Aẏḷ turġustu.* "O çadır kurdu." 2. Köy. (Tel.) *Uḷu Aẏḷ* "Baçat'ta bir köy."; *Kazak Aẏḷ* "Rus köyü." (Tel. Alt.); *Pu aẏḷ turadaŋ raḳ emes.* "Bu köy, şehirden uzakta değil." agıl[78] "Ağıl, sığır ağılı, hayvanlar için çevrilen barınak, bu anlamından 'yerleşim yeri, çadır grubu" anlamı çıkmış." (EDPT, 83) aġıl I "Hayvan ağılı." (DTS, 19) aġıl II "Koyun gübresi." (DTS, 19) ayıl "1. Ev (aile). 2. Çadır. 3. Köy, oba, otağ. (ATS, 31) ayıl "1. Mesken, ev. 2. Köy" (TAS, 9) ayıl "Ev, köy, yerleşim yeri." (DK, 199) ayil~ayıl "Çadır, ev, göçebe evi." (DÇT, 98, 99)
aẏḷa- **I/34**	Alt. (*Tel. āẏla N.)*	< *aẏ* (akıl, zekâ, anlayış, izan) +ḷa- Anlamak, bilmek, önceden bilmek, yorumlamak, işaret etmek. - ayla- "1. Çevirmek, döndürmek. 2. Kuşatmak, sarmak." (ATS, 31) ayla- "Anlamak." (GSATA, 354)
aẏḷadım	Tel.	< aẏḷat-m

[77] OSTN'de gönderilen *au-* fiili Lebed değil Şor lehçesinde kullanılmaktadır.

[78] Eski Türkçe *agıl* kelimesi Moğolcaya geçerek *ayil* şeklini almış ve daha sonra da Moğolcadan Altay lehçesine yeniden ödünçlenmiştir (Ölmez, 2001:197).

I/40		Kehanet.
		-
		-
aẏḷadū	Tel.	< aẏḷat-ū
I/40		Kehanet, tahmin.
		-
		ayladu “Yorumlama, yorum.” (ARSL, 38)
aẏḷadūçı	Tel.	<aẏḷat-ū+çı (Verbitsky bu kelimenin fiil şeklini āẏḷa- şeklinde verir.)
I/40		Kâhin.
		-
		-
aẏḷan- I	Alt. Tel.	< Alt. aẏḷa-
I/36		Bilmek, önceden hissetmek.
		-
		-
aẏḷan- II	Alt. Tel. Leb.	1. Dönmek, bir şeyin etrafında dönmek, bir şeyin yanından geçmek, havada uçuşmak (kuşlarla ilgili).
I/36		*At aẏḷanbas örgő turġan.* “Atla gezemeyeceğin bir saray duruyordu.” (Alt.); *Ūlçaḳ aḷtı tūda aẏḷana yürdŭ*. “Oğlancık altı dağı dolaştı.” (Alt.); *Aẏḷana pardı.* “O etrafında yürüdü.” (Tel.)
		2. Dolambaçlı yoldan gitmek, dolanarak gitmek.
		3. Geçip gitmek.
		-
		aylan- “1. Dönmek. 2. Çevresini dolanmak.” (ATS, 31)
		aylan- “Dönmek, etrafında dönmek.” (TAS, 9)
		aylan- “Dönmek.” (DK, 198)
		aylan- “Dönmek (kendi ekseni etrafında dönmek veya başka şeyin etrafında hareket etmek).” (DÇT, 99)
aẏḷancıḳ	Leb.	*Aẏḷancıḳ yoḷ* “Dolambaçlı yol, sapa yol.”
I/39		-
		aylaş ď ol “dolaşık yol” (TAS, 9)
aẏḷançıḳ	Tel.	< aẏḷan-çık
I/39		1. Kolay bir şekilde dönen bir şey.
		2. Yelkovan, rüzgâr gülü.
		-
		aylançık “1. Karmaşık yol. 2. Girdap, 3. *anat.* Onikiparmak bağırsağı, 4. Konik şekilli çadırın çatısı.”(ATS, 31)
		aylançık içege “Onikiparmak bağırsağı.” (TAS, 9)
aẏḷandır-	Alt. Tel. Leb.	< aẏḷan-dır-
I/38		1. Çevirmek, döndürmek, dönmeye zorlamak, dolaşmak, çevrelemek.

		Aẏḷandırıp aḷdılar. “ Onlar onu çevreledirler.” (Tel.) 2. Elbisenin içini dışına çevirmek. (Alt.) *Tonıŋdı aẏḷandır.* “Kürkünü ters çevir.”
		-
		aylandır- “1. Döndürmek. 2. Çevresinden dolaştırmak.” (ATS, 31) aylandır- “Etrafında döndürmek, çevirmek.” (TAS, 9) aylandır- “1. Döndürmek, çevirmek, çevrelemek. 2. (Sayfa) çevirmek.” (DÇT, 99)
aẏḷandırt- **I/39**	Alt.	<aẏḷandır- Döndürmek, tersini çevirmek, çevrelemek.
		-
		-
aẏḷanış **I/38**	Tel.	1. Dönme, devir. 2. Rüzgâr gülü. 3. Dönüş.
		-
		aylanış “1. Dönme. 2. Çevresinde dolaşma.” (ATS, 32)
aẏḷanış- **I/38**	Alt. Tel. Leb.	< aẏḷan-ş- Dönmek, birlikte dönmek. *Pajım aẏḷanıjat.* “Başım dönüyor.” (Tel.)
		-
		aylanış “1. Dönme. 2. Çevresinde dolaşma. 3. Çevirme, döndürme.” (ATS,32) aylanış- “Dolanmak, gezmek.” (DK, 199)
aẏḷaş-[79] **I/40**	Tel.	< aẏḷa-ş- 1. Dolaşmak, geçmek. 2. Dolanarak geçmek, dolaşarak gitmek.
		-
		-
aẏḷaştır- **I/40**	Tel. W.	Taklit etmek; tasdik etmek.
		-
		-
aẏḷat- **I/40**	Alt. Tel.	< aẏḷa-t- Önceden bilgi vermek, haberdar etmek, önceden söylemek.
		-
		aylat- “1. Yorumlamak, yormak, açıklamak, anlatmak. 2. Gelecekten haber vermek, tahminlerde bulunmak.” (ARSL, 39)
aẏḷcı **I/43**	Leb.	*bk.* aẏḷçı.
aẏḷçı **I/43**	Alt. Tel.	< aẏḷ+çı Misafir.

[79] OSTN’de bu madde başının fiil olduğu belirtilmemiştir.

		Aẏḷçı kiji “Misafir kişi.”
		-
		ayılçı “Misafir, konuk.” (ATS, 31) ayılçı “Misafir, konuk.” (TAS, 9) ayılçı “Misafir, konuk.” (DK, 199) ayilçi~ayılçı “Misafir.” (DÇT, 98, 99)
aẏḷda- **I/42**	Alt. Tel. Leb.	< aẏḷ+da- (Bir süreliğine) misafirliğe gitmek. *Sa aẏḷdap keldĭm.* “Ben sana misafirliğe geldim.” *Adam üẏdö yoḳ, aẏḷdap parġan.* “Benim babam evde değil, misafirliğe gitti.”
		-
		ayılda- “Misafirliğe gitmek.” (ATS, 31) ayılda- “ Misafir kalmak, misafir olmak, konaklamak.” (TAS, 9) alda-~ayılda- “Köyün etrafında dolaşmak, misafirliğe gitmek.” (DK, 201, 199) ayılda- “Misafir olmak.” (DÇT, 99)
aẏḷdaş **I/42**	Alt. Tel. Leb.	< aẏḷ+daş Komşu.
		-
		ayıldaş “Komşu, hemşehri, köylü, köydeş.” (ATS, 31) ayıldaş “Komşu.” (DK, 199)
aẏḷdaş- **I/42**	Alt. Tel. Leb.	< aẏḷ+daş- Birbirine misafirliğe gitmek, birlikte misafirliğe gitmek, tanışmak.
		-
		ayıldaş- “Birbirinde olmak, birbirine misafir etmek.” (ATS, 31)
aẏḷdaştığ **I/42**	Leb.	*bk.* aẏḷdaştū
aẏḷdaştū **I/42**	Alt. Tel.	< aẏḷdaş+ḷū Komşusu olan.
		-
		-
aẏḷdat- **I/42**	Alt. Tel.	< aẏḷda-t- Misafir etmek.
		-
		ayıldat- “Misafirliğe davet etmek.” (ATS, 31)
aẏḷdū **I/43**	Alt. Tel.	<aẏḷ+ḷū Çadırı, mülkü olan, bir yere yerleşik olan, evli olan kişi.
		-
		ayıldu “Aileli, evli.” (ATS, 31) aylı (<ayıllı) “Çadırı olan.” (DÇT, 99)

		aylı-ď'urtı "Vatan." (DÇT, 99) ayıl-ď'urt "Vatan, ev." (DÇT, 99)
aẏḷığ **I/42**	Leb.	Aylık, ayda bir. aylıġ "Aylık, hamile." (EDPT, 272) aylıġ "Aylık (yaşı aylarla belirleme). (DTS, 32) aylu "Hamile, gebe." (DK, 198) aylıg "Aylı, ay sahibi, aylık; uyurgezer; hamile kadın." (DLTÇ, 136) aylu "Hamile kadın." (DLTÇ, 136) aylu-kündü "Gece gündüz." (DÇT, 99)
aẏḷıḳ **I/41**	Alt. Tel.	< aẏ+ḷıḳ 1. Bir aylık zaman. *Aẏḷıḳ yer* "Bir aylık yol." *Eki Mōstıŋ aḳ örḥözŭn aẏḷıḳ yerinen körŭnŭp turdu.* "Bir aylık yol mesafesinden iki Mosovların beyaz sarayı göründü." (Alt.) *Kijiler aẏḷıḳ ď'ürŭp ď'andıḷar.* "Onların eve varmak için bir aylık yolları vardı." (Tel.) 2. Aylık ücret, bir aylık erzak. aylıḳ "Belirsiz ay süresi bulunan." (DTS, 32) aylık "Aylık süre." (ATS, 32) aylık "Aylık süre, bir aylık yolculuk, aylık." (DÇT, 99)
aẏḷū **I/42**	Alt. Tel.	< aẏ+ḷu 1. Aylık. *Pir aẏḷū paḷa*. "Bir aylık bebek" 2. Hamile. *Aẏḷū ḳadıt* "Hamile kadın." (Alt. Tel.) *bk.* aylığ.
aẏḷzak **I/43**	Tel.	< aẏḷ+zak Gezmeyi, misafirliğe gitmeyi seven insan. - ayılzak "Misafirliğe gitmeyi seven." (ARS, 14)
aẏma- **I/63**	Tel.	*krş.* Kırgızca *aẏpa-* Tutmak, yakalamak, yapışmak. - ayma- "1. Kucaklamak, sarılmak. 2. Kapmak." (TAS, 9)
aẏmaḳ **I/63**	Alt. Tel. Leb.	*krş*. aẏman (Mançu) 1. Halk, nesil, soy. *Aẏmaġı yurtun pek tutḳan Kaŋza Pī.* "Kendi milleti ve halkını sert bir şekilde idare eden Kaŋza Bey."; *Tört aẏmaktıŋ ortodoŋ pusḳaḷaŋ çıġarda.* "Dört halk arasında karışıklık ortaya çıktığı zaman." 2. Yabancı, yabancı kabileden olan.

		Aẏmaḳ kiji “Ecnebi.” (Tel.)
		-
		aymak (<Moğ.) “1. (Göçebelerde) oba oymak. 2. Halk. 3. Bölge.” (ATS, 32) aymak “Mıntıka, bölge, semt.” (TAS, 9) aymak “Halk, millet; bölge, alan, saha.” (DK, 199)
aẏmaḳtıġ **I/64**	Leb.	<aẏmaḳ+lı Kabileye, soya ait olanlar.
		-
		-
aẏmaḳtū **I/64**	Alt.	*bk.* aẏmaḳtıġ.
aẏmaḷta **I/65**	Alt. Tel.	<aẏ+maḷta, =aẏ balta Hilal şekilli balta, teber.
		-
		-
aẏna **I/17**	Leb. Tel.	Kötü ruh, şeytan.
		-
		ayna “Kötü ruh, şeytan.” (ARSL, 40)
aẏnıḳ- **I/23**	Leb.	Mahcup olmak, çıkılmaz yola girmek; şaşkın, kuşkulu olmak.
		-
		aynık- “1. Dolanıp durmak, çevrilip dönmek. 2. Yorulmak.” (TAS, 9)
āyoḳ **I/218**	Alt.	< ā(ayaḳ?)+yoḳ Sayısız, sonsuz, çok fazla. *Ā-yoḳ aḳça çıḳtı.* “Sonsuz, çok fazla para bulundu.”
		-
		-
aẏr- **I/23**	Alt. Tel. Leb.	1. Bölmek, ayırmak. 2. Soyutlamak, çıkarmak. 3. Bir şeyden mahrum etmek, kurtarmak. *Aḳ Ḳudayım aẏrıġar! “*Allah’ım, bizi kurtar!” (Tel.)
		aḏır-~ayır- “Ayırmak, ayırt etmek.” (EDPT, 66) adır- “1. Ayırmak, bölmek. 2. Ayırt etmek, anlamak.” (DTS, 12)
		ayrı- “Ayırmak, ayrı düşürmek” (TAS, 9) ayır- “Ayırmak, elinden almak, yoksun bırakmak.” (DK, 199) ayrı-~ayır- “Ayırmak.” (DÇT, 99)
aẏran I **I/25**	Leb.	< aẏr, =aẏrūş, aẏrmaş Yaba, dirgen.
		-
		ayrı ḳayıŋ “Yaba.”, *ayrı agaş* “Yaba, yaba gibi ağaç”; *ayrūş* “Yaba.”

		(ATS, 32) ayrımaş “Yaba.” (TAS, 9)
aẏran II **I/25**	Alt.	Ayran, yoğurdun sulandırılıp çalkalanmasıyla yapılan içecek.
		ayrān “Ayran.” (EDPT, 276) ayran “Ekşi, kaymağı alınmış inek sütünden yapılan içecek.” (DTS, 33)
		ayran “Ayran.” (ATS, 32) ayran “Ayran.” (DÇT, 99)
aẏrı **I/26**	Alt. Tel. Leb.	< aẏr-ı Çatal, *mec.* Şube, bölüm, bölümlere ayrılmış. *Tört aẏrı yıda* “Dört uçlu mızrak” (Alt.)
		aḏrī “Çatallaşmış, çatallaşmış nesne.” (EDPT, 63) aḏrı “Çatallanmış, dallanmış.” (DTS, 16)
		ayrı “1. Dal, uç. 2. Nehir kolu; iki nehrin ayrımı. 3. Kavşak.” (ATS, 32) ayrı “Yar.” (TAS, 9) ayır~ayrı “Nehir, ırmak, akarsu.” (DK, 199) ayrı “Dal, kol, dallanma.” (DÇT, 99)
aẏrıcaḳ **I/30**	Leb.	*bk.* aẏrıçaḳ .
aẏrıçaḳ **I/30**	Alt. Tel.	< aẏrı+çaḳ Küçük dere
		-
		ayrı “Nehir kolu.” (ATS, 32)
aẏrıḳ **I/27**	Alt. Leb.	< aẏr-k İkiye ayrılmış, bölünmüş.
		aḏruk~ayruk “Temel anlam olarak ‘bölünmüş, ayrılmış’ ancak genelde ‘farklı, başka’ anlamında ve ‘-den başka’ görevinde kullanılır.” (EPDT, 65, 276)) aḏruḳ “1. Diğer. 2. Fark, ayrım.” (DTS, 17) adruḳ “1. Ayrı, değişik, farklı. 2. Seçkin, mükemmel.” 14) aduruḳ “Seçilmiş, seçkin.” (DTS, 15) ayruḳ “Öbür, başka, diğer; özellikle.” (DTS, 33)
		-
aẏrıḷ- **I/28**	Alt. Tel. Leb.	< aẏr-ḷ- 1. Ayrılmak, sapmak, farklı olmak. 2. Boşanmak. 3. Bir şeyi kaybetmek, bir şeyden mahrum olmak.
		aḏrıl-~ayrıl- “Ayrılmak, bölünmek; birinden kopmak” (EDPT, 68, 276) aḏrıl- “1. Çatallanmak, ikiye ayrılmak, ayrılmak. 2. Birbirinden ayrılmak, terk etmek.” (DTS, 17) adrıl- “1. Ayrılmak, bölünmek. 2. Alt bölümlere ayrılmak. 3. Fark

		edilmek, öne çıkmak.” (DTS, 14) adrul- “Ünlü olmak, bilinmek.” (DTS, 15)
		ayrıl- “1. Ayrılmak, sapmak, farklı olmak. 2. Boşanmak. 3. Ayrılmak, sivrilmek, kendini göstermek” (ATS, 32) ayrıl- “Ayrılmak.” (DK, 199) ayrıl- “Ayrılmak.” (DÇT, 99)
aẏrıḷçıḳ **I/30**	Tel.	< aẏrıḷ-çık Ayrılan yollar.
		-
		ayrılçık “1. İki kola ayrılma. 2. Dallanma, çatallanma; dal budak; yıkıntılar, çatal (çatal ağzı, yol ayrımı). 3. Kol (nehir).” (ARSL, 43)
aẏrıḷış- **I/29**	Alt. Tel.	< aẏrıḷ-ş- (Birbirinden) ayrılmak. *Aẏrılıjar piçik* “Boşanma mektubu.” (Alt. Tel. W.)
		-
		ayrılış- “Birbirinden ayrılmak.” (ATS, 32) ayrılış- “Birbirinden ayrılmak.” (DÇT, 99)
aẏrıḷıştır- **I/29**	Alt. Tel.	aẏr-ḷ-ş-tır- Ayrıştırmak, boşandırmak.
		-
		ayrılıştır- “Ayrıştırmak.” (ARSL, 43)
aẏrıḷūş **I/29**	Kumd.	< aẏr-ḷ-ūş Kavşak.
		-
		ayırılıuş~ayrılūş “Kavşak.” (DK, 199)
aẏrımaş **I/30**	Tel.	< aẏrım+aġaş(?), =aẏrūş, aẏran I Yaba, dirgen
		-
		ayrūş “Yaba.” (ATS, 32) ayrımaş “Yaba.” (TAS, 9) ayrıbeş “Çatal, yaba, dirgen.” (DLTÇ, 136)
aẏrış- **I/30**	Alt. Tel. Leb.	< aẏr-ş- Birbirinden ayrılmak
		aḏrış-~ayrış- “Birbirinden ayrılmak.” (EDPT, 69, 276) aḏrış-~ayrış- “Birbirinden ayrılmak.” (DTS, 17, 33)
		ayrış- “Birbirinden ayrılmak.” (ARSL, 44)
aẏrt- **I/32**	Alt. Tel. Leb.	< aẏr- Böldürmek, ayırtmak, yırttırmak.
		aḏırt- “Ayırmaya zorlamak, ayırtmak.” (EDPT, 68)

		adırt- “Ayırmak, ayırt etmek.” (DTS, 13)
		ayrıt- “Birbirinden ayırmak” (ATS, 32)
aẏrūş **I/31**	Alt.	< aẏrı+ūş *bk.* aẏran I, aẏrımaş.
aẏssa **I/57**	Alt. Tel.	<aẏt-sa (şart eki) Belki, eğer öyleyse. *Aẏssa yaḳşı boḷor*. “Belki iyi olur.” *Aẏssa men keleẏn.* “Öyleyse ben geleyim.”
		-
		aysa “ Bu durumda, eğer böyleyse.” (ATS, 32) aysa “Mümkün, olabilir” (TAS, 9) aysa bolzo “Belki, olabilir, mümkün.” (DÇT, 99)
aẏssın **I/57**	Alt. Tel.	*<aẏt-sın (3. teklik kişi emir eki)* Böyle olsun. *Aẏssın kelsin.* “Gelsin!”
		-
		-
aẏt- I **I/43**	Alt. Tel. Leb.	Konuşmak, haber vermek, iletmek, dile getirmek. *Köp aẏdıp çeçen poḷbos*. “Çok konuşan her kişi hatip olmaz.” (Alt.); *Men sös aẏdaẏn*. “Ben bir şeyler söyleyeyim.” (Alt.); *Aẏdıp per*. “(Bize bunu) haber ver.” (Alt.); *Aẏtḳan sös.* “Verilen söz.” (Alt.); *ďaman aẏttı.* “O kötü söyledi.” (Alt.); *Tögün aẏttı.* “Yalan söyledi.” (Tel.) *Yön aẏt, sümö aẏt.* “Akıl ver!” (Alt.); *Ezen aẏdıp per.* “Ona selam söyle.” (Tel. W.); *Aẏda perdi.* “O tayin etti.” (Tel.); *Sös-pĭneŋ aẏdıp ďetpes.* “Sözlerle anlatılamaz.” (Tel.); *Aẏtḳan poḷbozınba.* “Bu söylenmiş olmasın.” (Tel. W.); *Oḷ pisti aẏttı.* “O bizimle ilgili konuştu.” (Tel.); *Oḷar aẏdarın aẏdap poẏḷorı etpeẏt.* “Onlar söylüyorlar, fakat kendileri yapmıyorlar.” (Tel. W.); *Adandra aẏt.* “Anlaşılır şekilde anlat, açık açık konuş.” (Tel. W.); *Paḷdarın pu sözdŭ aẏttı.* “O bunu kendi çocuklarına söyledi.” (Alt.); *Adazı paḷazın aẏttı.* “Baba oğluna emretti.” (Tel.) *Verbitskiy *aẏt*- fiiline *-p zarf-fiil ekinin* eklendiği birçok birleşik fiil örneği verir: *Üyelep aẏt*- “Şiirsel konuşmak.” (Tel.); *Pujuḷap aẏt*- “Detaylı bir şekilde anlatmak.”; *Ḳorḳudŭp aẏt*- “Tehdit etmek.” (Tel.); *ďarıdıp aẏt-, çeçĭp aẏt*- “Yorumlamak, yargılamak.” (Tel.); *Ezedĭp aẏt*- “Cevap vermek.” (Tel.); *Utḳuḷap aẏt*- “Hatırlatmak.” (Tel.); *ďarḷap aẏt*- “Vaaz vermek.” (Tel.); *Tüŋdep aẏt*- “Kinayeli konuşmak.” (Tel.); *Körgŭzŭp aẏt*- “İfşa etmek, kınamak.” (Tel.); *Ündenip aẏt*- “Haykırmak.” (Tel.); *Yamandap aẏt*- “Çekiştirmek, küfretmek.” (Alt.)
		ayıt- “Konuşturmak, söyletmek, davet etmek.” (EDPT, 268) ayıd-~ayıt- “1. Rica etmek. 2. Söylemek, telaffuz etmek, dile

		getirmek. 3. Sormak, cevap istemek. 4. Göstermek, belirtmek. 5. Demek, söylemek.” (DTS, 30, 32)
		ayt- “1. Söylemek, anlatmak, konuşmak. 2. Bildirmek, haber vermek. 3.Emretmek.” (ATS, 32) ayt- “Söylemek, haber vermek.” (TAS, 9) ay-~ayt- “Söylemek, demek, konuşmak.” (DK, 198) ayt- “Söylemek.” (DÇT, 99)
aẏt- II **I/45**	Alt. Tel.	=an (3. teklik kişi zamiri)+et- Eksiltili fiil (verbum defectum), aşağıdaki şekilleri kullanılır: *Aẏdarda, aẏtḳanda, aẏtḳajın, aẏssa, aẏssın, aẏda-gele.*
		-
		-
aẏtḳajın **I/47**	Alt. Tel.	< *aẏt-* II Böylece, böylelikle *Aẏtḳajın piske paḷa poḷ.* “Böylelikle, bizim oğlumuz ol.”
		-
		-
aẏtḳanda **I/47**	Alt. Tel.	<*aẏt- II -ḳan+da* Bunun üzerine, bundan sonra, sonra, *Aẏtḳanda oḷ keldĭ.* “Ondan sonra o geldi.”
		-
		aytkanda “Demek ki, demek oluyor ki” (TAS, 10)
aẏtḳı **I/47**	Tel.	aẏt-ḳı Konuşma.
		-
		-
aẏtḳıḷa- **I/47**	Tel.	aẏt-kı+ḷa- Bir şey hakkında konuşmak, konuşmak, tartışmak, çekiştirmek.
		-
		aytkıla- “Sövmek, küfretmek.” (ATS, 32)
aẏtra- **I/48**	Tel.	*krş*. aẏ (havadaki ay) *ayas* (Alt.) Açık, bulutsuz olmak. *Pūn aẏtrap yat.* “Bugün hava açıktır.”
		-
		-
aẏtraḳ **I/48**	Tel.	< aẏtra-k Açık, bulutsuz.
		-
		-
aẏttır- **I/48**	Alt. Tel. Leb.	<aẏt- I 1. Emir vermek, emretmek, söyletmek. *Aẏttırıp ī.* “Söylettir.” (Tel.) 2. Sorguya çekmek, itiraf ettirmek.

		Kijideŋ sös ayttır. “Birinin vasıtasıyla sorguya çek.” (Tel. W.) 3. Muhabbet konusu olmak, kendi hakkında bilgi vermeye zorlamak. *Yaman ayttırdı.* “O şikayetlere maruz kaldı.” (Alt.); *Yāḳtūġa ayttırba.* “Seni sözlerle yenmesine izin verme.” (Tel.); *Ḳanīp kijinĭ ayḍarzın, anīp poyıŋ ayttırarzın.* “Sen insanları nasıl yargılarsan, onlar da seni aynı şekilde yargılarlar.” (Tel. W.)
		aytur- “Konuşturmak.” (EDPT, 269) aytur- “Konuşturmak, söylettirmek.” (DTS, 33)
		ayttır- “1. Söyletmek, anlattırmak. 2. Haber verdirmek. 3. Emrettirmek. 4. Sorguya çekmek. (ATS, 32) ayttır- “Davet etmek, çağırttırmak.” (TAS, 10) ayttır- “Söylettirmek.” (DÇT, 99)
ayū **I/223**	Alt. Tel. Leb.	Ayı. *Arsıḷ ayū* “Aslan.”
		aḍıġ~ayıġ “Ayı.” (EDPT, 45, 270) adıġ~aduġ~aḍıġ ~ayıġ “Ayı.” (DTS, 11, 15, 16, 31)
		ayu “Ayı.” (ATS, 32) ayu “Ayı.” (TAS, 10) ayu “Ayı.” (DK, 199) ayu~ayuġ “Ayı.” (DK, 199) ayu~ayuv~ayū “Ayı.” (DÇT, 99)
ayūḷū **I/225**	Alt. Tel.	<ayū+ḷū Ayıların çok olduğu yer.
		aḍıġlıġ “Ayısı bol olan, ayılı.” (EDPT, 48) aḍıġlıġ “Ayılarla dolup taşmış, ayılı.” (DTS, 16)
		-
aza **I/557**	Leb.	*krş.* Moğ. ada Kötü ruh, şeytan.
		aḍā[80] “Tehlike.” (EDPT, 40) ada “Afet, felaket, tehlike, kaza, musibet.” (DTS, 7)
		aza “Şeytan, kötü ruh (Altay mitolojisinde kötü ruhların adı).” (ATS, 32) aze “Ruh; şeytan.” (GSATA, 355)
azıbaş **I/570**	Kumd.	Çin sazanı, *carasius vulgaris.*
		-
		azıbaş “Bir tür sazan balığı.” (ARS, 12)
azığ **I/567**	Leb.	Köpek dişi, uzun dişler. *bk.* azū.
azığḷığ	Leb.	<azığ+lığ

[80] Bu kelime Eski Türkçeden *ada* “şeytan, kötü ruh” şeklinde Moğolcaya geçmiş, daha sonra Kuzey Doğu Türk lehçelerinde Moğolcadan yeniden ödünçlenmiştir. (EDPT, 40)

I/567		Köpek dişleri olan. *bk.* azūlŭ.
azıḳ **I/564**	Alt. Tel. Leb.	(Vambery, Çağatay Türkçesinde *azluk* biçiminin köken olarak *auzluk, ağzlık* ile ilgili olduğunu ve kökeni olarak *ağız* kelimesinin kabul edilebileceğini belirtir. Verbitskiy bunu *askın*'dan türetir, belki de=azık.) Azık, yiyecek içecek sağlama, yiyecek bir şeyler depoḷama. *azıḳ tartarġa* "Kendi yanında yiyecek bir şeyler götürme." (Alt.)
		azuk "Yolculuk için hazırlanan yiyecek." (EDPT, 283) azuḳ "Azık, yemek, yiyecek, erzak, yem." (DTS, 79)
		azık "Azık, yiyecek, erzak." (ATS, 32; TAS, 10) azık "1. Azık, yiyecek, erzak. 2. Yiyecek stoğu." (DK, 198) azık "Aş, gıda, erzak." (DÇT, 98) azık-tülük "Aş, gıda, besin." (DÇT, 98)
azıḳtū **I/566**	Tel.	Yiyecek bir şeyleri olan, azığı olan.
		azukluġ "Seyahat için erzağa sahip olan, azıklı." (EDPT, 284) azuḳluġ "Azık, erzak, yiyecek sahibi." (DTS, 79)
		azıktu "Azığı olan, erzağı olan." (ARS, 12)
azıḷ- **I/569**	Alt. Tel.	<asıḷ- Asılmak.
		asıl- "Asılmak, askıda olmak, çarmıha gerilmek." (EDPT, 247) asıl- "*edilgen* Asılmak." (DTS, 65)
		-
azın- I **I/567**	Tel.	<az-n- Haşlanmak, kaynamak. *Ḳazan azınattan kō̄ş perdi.* "O bana yemek yapılan kazanı verdi." (Tel. W.)
		-
		azın- "Yiyecek hazırlamak." (ATS, 32)
azın- II **I/567**	Leb.	Asılmış olmak, asılmak.
		asın- "*dönüşlü* Asılmak." (EDPT, 248) asın "*dönüşlü* Asılmak." (DTS, 65)
		-
azır- **I/568**	Leb.	*krş.* aksır- Hapşırmak.
		-
		azır- "Hapşırmak." (KRS, 8)
azī **I/570**	Tel.	*krş.* asī. Geçen seneki, bu senenin olmayan, eski yıllara ait.
		-
		azıy "Önceki, geçmiş." (ATS, 32)

aziy “Geçen yılki, geçen yılınki.” (TAS, 10)
azıp “Eski, önceki.” (DÇT, 98)

azīḷa- Tel. <azī+ḷa-
I/571 Eski yıllardan kalmak.

-

-

azīḷan- Tel. *bk.* azīḷa-.
I/571

azḷa Tel. W. <as+ḷa
I/579 En azından, hiç olmazsa.

-

-

azra- Alt. Tel. Leb. =asra-
I/577 Beslemek, yemek vermek.
Azraġan paḷa “evlatlık” (Alt); *Yaman ittĭ azrasaŋ* “Eğer zayıf köpeğe yemek verirsen” (Alt.); *Men seni poẏġa yetkĭnçe azradım.* “Ben seni büyüttüm, yetiştirdim.” (Alt.); *Bu kiji baḷdarın azrap boḷbos.* “Bu insan çocuklarını besleyemiyor.” (Tel.); *Azraġan ada sā neme perbeze teŋeredeḥĭ adaŋ perer.* “Eğer senin karnını doyuran baban sana bir şey vermiyorsa, yukarıdaki baban sana her şeyi verir.” (P.d. V. I. 117,16)

-

azıra- “1. Beslemek, yedirmek. 2. Yetiştirmek.” (ATS, 32)
azıra- “Beslemek, yetiştirmek, büyütmek.” (TAS, 10)
azıra-~azra-~azrı- “Beslemek, yetiştirmek.” (DK, 198)
asır- “Beslemek.” (DK, 204)
azra- “Beslemek, büyütmek, yetiştirmek.” (DÇT, 98)
azıra-~asıra- “Bakmak, geçindirmek, beslemek.” (DÇT, 98, 104)

azraçı Tel. <azra-çı
I/579 Beslenmiş.

-

-

azraḷ- Alt. Tel. Leb. <azra-ḷ-
I/579 Yetiştirilmek, büyütülmek.
Baçatta maḮ köp azraḷamaẏ yadır. “Baçat’ta çok fazla büyük baş hayvan yetiştirilmiyor.” (Tel.)

-

-

azran- Tel. Alt. Leb. <azra-n-
I/578 1. Kendini doyurmak, kendisi için yemek aramak.
Ḳursaġın azranıp yürdŭ. “O yemek yiyordu.”
2. Yedirmek, kendisi için terbiye etmek.

-

azıran- “1. Beslenmek. 2. Yetişmek, eğitilmek.” (ATS, 32)

azran- “Yemek, beslenmek.” (DK, 198)

azrantı	Tel. Leb.	<azran-tı
I/579		Evlatlık, karın tokluğuna çalışan kişi, hizmetçi, evcil hayvan.
		-
		azırantı “Yetiştirme, evlatlık.” (ATS, 32) azırantı “Evcil, evcilleştirilmiş.” (TAS, 10) azrān “Öğrenci, talebe.” (DÇT, 98)
azrantıḷa-	Tel.	<azrantı+ḷa-
I/579		Evlatlığı terbiye etmek, birilerine sadece ekmek vermek, hayvanın karnını doyurmak.
		-
		-
azrantıḷū	Tel.	<azrantı+ḷū
I/579		Evlatlık edinen.
		-
		-
azrat-	Tel. Alt. Leb.	<azra-t-
I/579		Yedirtmek, terbiye vermek, beslemek.
		-
		azırat- “1. Besletmek. 2. Yetiştirtmek.” (ATS, 32)
azrūçı	Tel.	<azra-ū+çı
I/579		*bk.* azraçı
azū	Alt. Tel.	Köpek dişi, köklü diş, azı dişi.
I/572		azıġ “İnsan ya da hayvandaki büyük dişler, azı dişi.” (EDPT, 283) azıġ “Azı dişi, köpek dişi, büyük diş.” (DTS, 78)
		azu “1. Köpek dişi. 2. Diş, dişler.” (ATS, 32) azu “Azı dişi.” (TAS, 10) azu “Azı dişi.” (DK, 198)
azūḷa-	Alt. Tel.	<azū+ḷa-
I/573		Dişlemek, dişle yaralamak. *Azūḷap öltürdǔ.* “Köpek dişleri ile onu öldürdü.”
		azığla- “Azı dişiyle yaralamak.” (EDPT, 284) azığla- “Azı dişiyle vurmak, azı dişiyle, köpek dişiyle dişlemek.” (DTs, 78)
		-
azūḷaḳ	Tel. Kumd. Leb.	<az
I/573		Biraz.
		-
		azulak “ Az, biraz.” (TAS, 10)
azūḷaḳḳına	Tel.	<azūḷaḳ+ḳına

I/573		Biraz.
		-
		-
azūḷŭ	Tel.	<azū+ḷı
I/573		Azı dişleri olan.
		azığlığ “Köpek dişi, azı dişleri olan.” (EDPT, 284) azığlığ “1. Dişleri olan; 2. *mec*. Şımarık, cesaretli.” (DTS, 78)
		azulu “Dişli, *mec.* Kurt.” (ATS, 32)

“B”

bağr	Leb.	Karaciğer.
IV/1455		*bk.* pūr.
bazrıḳ	Tub.	Çatı, dam.
IV/1546		-
		-

“Ç”

çabā	Tel.	Genç çalılıklar.
III/1928		-
		çabā “Ağaç çalılıkları.” (ARSL, 778)
çāba	Tel.	Onursuzluk, haysiyetsizlik, alçaklık.
III/1928		-
		-
çabā-	Tel. W.	Azgınlaşmak.
III/1928		-
		-
çabaġa	Tel.	Genç, alçak orman.
III/1929		*bk.* çabā.
çabaġan	Tel. W.	Ata binmeyi seven.
III/1929		-
		çabagan “Dört nala gezmeyi seven.” (ATS, 68)
çabaḳ I	Alt. Tel. Leb.	Küçük balık, sazan türü.
III/1928		çabak (çapak) “Küçük tatlı su balığı, çapak balığı (Lat. *abramis brama*).” (EDPT, 395) çabaḳ “Küçük balık.” (DTS, 145)
		çabak “*ağız* Çabak (bir balık adı).” (ATS, 68)

		çabak “Hamsi balığı.” (TAS, 10)
çabaḳ II **III/1928**	Tel.	Uzun Teleüt şapkası. - -
çābı **III/1930**	Tel. Alt.	Açgözlülük, hırs, kıskançlık. - çābı “Haber, havadis.” (TAS, 10)
çabıdar **III/1932**	Tel.	*bk.* çaptar.
çabığ **III/1931**	Leb.	*bk.* çabū.
çabıḷ- **III/1932**	Alt. Tel. Leb.	<çap-ḷ- Sallanmak, dalgalanmak (su). çapıl- “Çap- fiilinin edilgen şekli.” (EDPT, 397) çapıl- “Çap- fiilinin edilgen şekli.” (DTS, 149) şabıl- “Çarpılmak, vurulmak.” (DK, 271) şavıl- “Çalkalanmak, dağılmak.” (DLTÇ, 225)
çābıḷa- **III/1932**	Tel. W.	Hakaret etmekten zevk almak. - -
çabıḷġan **III/1932**	Alt Tel.	<çabıḷ-ġan 1. Dalga. 2. Nehrin hızlı akması. - -
çabıḷġandū **III/1932**	Alt. Tel.	<çabıḷġan+ḷū 1. Dalgalı. 2. Hızlı (nehir). - -
çabın- **III/1931**	Leb.	Dövünmek, kendine vurmak. *Emegen budŭn çabınıp sıḳtat.* “Yaşlı kadın kalçalarını döverek ağladı.” çapın- “Çap- fiilinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 398) çapın- “Çap- fiilinin dönüşlü şekli.” (DTS, 149) çabın- “1. Hızlı gitmek. 2. Buharlaşmak. 3. Yanlarına vurmak.” (ATS, 69) çamın- I “Hamamda terlemek, terleme hâlvetine girmek.” (TAS, 12) çamın- II “Vurmak.” (TAS, 12)
çabış- **III/1933**	Alt. Tel. Leb.	<çap-ş- 1. Birileri ile birlikte el sallamak, vurmak, kesmek, alkışlamak. 2. Birlikte at binmek, gitmek.

		3. Birbirine vurmak, savaşmak. (Alt. Tel.)
		-
		çabış- “1. Birlikte kesmek. 2. Kavga etmek. 3. Yarışmak.” (ATS, 68) şabış- “Savaşmak, dövüşmek.” (DK, 271) şabış- “Çarpışmak, vuruşmak.” (DLTÇ, 225) çabış- “Silahla dövüşmek.” (DÇT, 163)
çabış I **III/1933**	Alt. Tel. Leb.	=çabıt Fal.
		-
		-
çabış II **III/1933**	Tel. Kumd.	<çap-ş Tartışma, kavga, savaş.
		-
		çabış “1. Koşu; kaçma. 2. Kavga, tartışma.” (ATS, 68) çabış “1. Kavga, savaş. 2. At yarışı.” (TAS, 10) şabış “Darbe, vuruş.” (DK, 271) şavış “Darbe, vuruş.” (DLTÇ, 225)
çabışçı **III/1933**	Alt. Tel.	<çabış+çı Falcı, kâhin.
		-
		-
çabışta- **III/1933**	Alt. Tel.	<çabış+ḷa- Fal bakmak.
		-
		-
çabıştır- **III/1933**	Tel.	<çabış-tır- *Aḷaḳan çabıştırdıḷar*. “Alkışladılar.”
		-
		çabıştır- “1. Kavga ettirmek. 2. Yarıştırmak.” (ATS, 68)
çabıt **III/1932**	Tel. W.	Fal bakma, tefsiz büyü yapma, keten bezi veya kumaş parçasını çubuğun üstüne koyup sallama. *Çabıt ettǐ.* “Şaman bu şekilde büyü yaptı.”
		-
		-
çabū **III/1933**	Alt. Kumd.	Elbisenin aşağı doğru genişleyen parçası.
		-
		çābu “Giysi peşi; giysilerin bol olması için yanına eklenen kumaş parçası. (ATS, 10) çabu “Elbisenin aşağı doğru genişleyen parçası.” (DK, 265) çavu “Olta.”(DÇT, 163)
çacaḳ **III/1909**	Leb.	*bk.* çaçaḳ.

çacaḳta- **III/1909**	Leb.	*bk.* çaçaḳta-.
çacaḳtığ **III/1909**	Leb.	*bk.* çaçaḳtū.
çaç **III/1905**	Alt. Leb. Tel.	Saç, insanın başındaki kıllar. *Çaçın kestĭ.* “Saçlarını kesti, tıraş oldu.”; *Ḳadıttıŋ çaçı uzun aḳıldı ḳısḳa.* “Kadınların saçı uzun, aklı kısa olur (atasözü).” (Alt.); *Yeltek çaç* “Gözlere kadar inen saçlar, kâkül.” (Tel.); *tübe çaçı* “Kuşların başındaki hotoz” (Tel.); *çaç üzger-*[81] “Saç uzatmak.” (Tel.) saç “İnsan saçı.” (EDPT, 794) saç “İnsan saçı.” (DTS, 508) çaç “(İnsan başındaki) saç; *celtek çaç* Bir tarafa salınmış saç tutamı.” (ATS, 68) çaç “Saç.” (TAS, 10) çaç~çaş “Saç.” (DK, 266) şaş “Saç.” (DLTÇ, 26) çaç “Saç.” (DÇT, 164)
çaç- **III/1905**	Tel. Kumd. Alt. Leb.	Saçmak, etrafa atmak, serpmek, sıçratmak, ekmek, esmek. *Ḳıra çaçtı.* “O ekti.”; *Ḳaçıp bradıp çaçıp par!* “Kaçıp gitmeden önce ekin ek! (atasözü)” (P.d.V.I, 3,33); *çaçḳan aş* “Ekim.” (Alt.); *Paluḳ çaçtı.* “O balık tuttu.”; *Ḳān Püdey Ḳalaptıŋ taş oçoġın ödıb-ĭdĭ, taluḳan külŭn çaçıb ĭdĭ.* “Kan Püdey Kalap’ın taş ocağını dağıttı ve küllerini havaya savurdu.” (Tel., P.d.V.I, 77, 595); *Yıştaġı yatḳan kijiler araḳı içerde sabarınıŋ uçū-bıla tör-yar, ejik-yar çaçıp aḷaḷa ‘Ḳayraḳan’ tĭ-le ĭçedĭler.* “Kara Tatarlar, votka içerken ön taraftaki baş köşeye ve kapıya doğru parmakları ile votka sıçratıp “Kayrakan” diyerek içiyorlardı (Tel., P.d.V.I, 156,10); *Poyıbĭstĭŋ yaŋıbĭs-pile ejik saḳçā, yer sūdŭŋ ezĭne Ülḥenḥe çaçpaġınçı içpeÿttenĭk.* “Bizim inancımıza göre, biz kapı koruyucu ruha, toprak sahibine, Ülgen’e dua etmeden içki içmeyiz.” (Tel., P.d.V.I, 156, 12) saç- “Saçmak, savurmak, dağıtmak, serpmek.” (EDPT, 794) saç- “1. Saçmak, dökmek. 2. Dağıtmak, serpiştirmek. 3. Savurmak. 4. *mec.* Çarçur etmek, boşa harcamak.” (DTS, 509) çaç- “1. Saçmak, atmak, serpmek. 2. *mec.* (para için) saçmak, harcamak, savurmak.” (ATS, 68) çaç- “Saçmak, savurmak.” (TAS, 10) çaç-~ď aş-~şaş- “Saçmak, savurmak, dağıtmak, serpmek, dökmek, kar yağmak, harman savurmak.” (DK, 266, 272) şaş- “Saçmak, savurmak, dağıtmak.” (DLTÇ, 226) çaç- “Saçmak, ekmek, dağıtmak.” (DÇT, 164)
çaçaḳ **III/1906**	Alt.Tel.	Saçak, püskül. saçġāk “Sürekli saçma.” (EDPT, 796) saçġaḳ kişi “Savurgan kişi.” (DTS, 509)

[81] Bu kısım OSTN’de *çaç üzgermek* şeklinde yazılmıştır.

		çaçak “1. Salkım, saçak. 2. *es.* Basmaya dikilen ip salkımı (şaman giysisinde.” (ATS, 68) çaçak “Püskül, fırça.” (TAS, 10) çaçak “Saçak, püskül.” (DK, 266) çaçak “Saçak, püskül (şapka).” (DÇT, 164)
çaçaḳta- **III/1906**	Alt. Tel.	<çaçaḳ+ḷa- Püskül dikmek, püsküllerle süslemek.
		-
		çaçakta- “Salkım hâlinde dikmek.” (ATS, 68) çaçakta- “Püskül takmak.” (TAS, 10)
çaçaḳtū **III/1906**	Alt. Tel.	<çaçaḳ+ḷū Saçaklı, püsküllü.
		-
		çaçaktığ “Saçaklı, püsküllü.” (KRS, 117)
çaçı- **III/1907**	Tel.	Kafa sallamak. *Terekte pūḷap ḳoẏġan at aẏḷandra pazıp çaçıp turġan.* “Direğe bağlanan at dönüp durup kafa sallıyordu.” (Tel., P.d.V.I, 11,34)
		-
		-
çaçıḷ **III/1907**	Tel.	*Çaçıḷ ayaḳ* “Kurbanın etinin ve et suyunun içinde olduğu bardak; şaman bu bardağı puta ikram eder.”
		-
		-
çaçıḷ- **III/1907**	Alt. Tel. Leb.	<çaç-ḷ- Saçılmak, etrafa atılmak, dağıtılmak, savrulmak, serpilmek.
		saçıl- “*edilgen* Saçılmak, dağıtılmak, serpilmek.” (EDPT, 79) saçıl- “*edilgen* Saçılmak, dağıtılmak, serpilmek.” (DTS, 509)
		çaçıl-~ď’ajıl- “Saçılmak, dağılmak.” (DK, 265, 266) şaşıl- “*edilgen* Saçılmak, dağılmak.” (DLTÇ, 225) çaçıl- “1. Saçılmak, ekilmek, dağılmak. 2. Koparılmak, sıçramak, ayrılmak.” (DÇT, 164)
çaçıḷġı **III/1908**	Tel.	<çaçıḷ-ġı Kurban kanı dökme, serpme.
		-
		çaçılga “Serpinti.” (ATS, 68) çaçılgı “1. Damla, serpinti. 2. *es.* Kurban dağıtma.” (ATS, 68) çaçılgı “Kutsama amacıyla yapılan serpme; kutsamak için etrafa su serpmek.” (TAS, 10)
çaçıḷġıḷa- **III/1908**	Tel.	<çaçıḷġı+ḷa- Saçmak, dökmek, serpmek.
		-

		-
çaçın- **III/1907**	Alt. Leb.	<çaç-n- Saçılmak, serpilmek (dönüşlü).
		saçın- “Kendi için saçmak.” (EDPT, 798) saçın- “Kendi için saçmak.” (DTS, 509)
		çaçın- “Saçılmak, savrulmak.” (ARSL, 801)
çaçıt- **III/1908**	Alt. Tel.	=çaştır-, çaçtır- Etrafa dağıtmak, serptirmek.
		saçıt- “Saçtırmak, dağıttırmak.” (EDPT, 795) saçıt- “1. Saçmak, dağıtmak. 2. Sıçratmak. 3. *mec.* Parçalamak, ezmek, mahvetmek, bozguna uğratmak.” (DTS, 509)
		çaçılt- “Saçtırmak, serptirmek.” (ATS, 68) çaçılt- “Dağıttırmak, saçtırmak.” (DÇT, 164)
çaçḳıḷa- **III/1908**	Tel.	<çaç- Korkmak, ürkmek. *Pars çaçḳıḷaġan.* “Kaplan korktu.”
		-
		-
çaçpaḳ **III/1908**	Tel.	Atların bağlandığı direk.
		-
		-
çaçta- **III/1908**	Tel.	<çaç+ḷa- Saçından tutarak sürümek.
		-
		çaçta- “Saçından sürüklemek.” (ATS, 68) çaçta- “Saçlarla oynamak.” (TAS, 11)
çaçtan- **III/1908**	Tel.	<çaçta-n- Saçından tutulmak.
		saçlan- “Saçları büyümek, saç sahibi olmak.” (EDPT, 797) saçlan- “Saçları büyümek, saç sahibi olmak.” (DTS, 509)
		-
çaçūçı **III/1908**	Tel.	<çaç-ū+çı Saçan, serpen.
		-
		-
çadan **III/1903**	Tel.	Ruhlara kurban edilen etlerin asıldığı, dalları olan direk.
		-
		çadan “Ot kurutmada kullanılan direk.” (ARS, 143)
çadıḷda- **III/1904**	Alt.	Tıkırtı sesi çıkarmak.
		-
		-

çadıḷdat- **III/1904**	Alt.	<çadıḷda-t- Tıkırdatmak.
		-
		-
çadır **III/1903**	Tel. Alt. Leb.	Çadır, oba. *Çadır aẏḷ* “Kabuktan yapılmış çadır.” (Tel.)
		çātır “Çadır.” (EDPT, 403) çatır “Çadur.” (DTS, 152)
		çadır “Çadır.” (ATS, 69) çadır “Çadır.” (TAS, 11)
çaġa **III/1843**	Tel.	*bk.* çaġan.
çaġaḳ **III/1843**	Tel.	<çaḳ-aḳ Böcek iğnesi.
		-
		çagak “İğne.” (ATS, 69) çagak “Arı iğnesi.” (TAS, 11)
çaġāḳ **III/1843**	Tel.	*bk.* çaġaḳ.
çaġaḳtū **III/1843**	Tel.	<çaġaḳ+tū İğnesi olan, iğneli.
		-
		-
çaġan **III/1843**	Alt. Tel. Leb.	1. Kıvılcım, yıldız. (Leb.) 2. Aralık ayının başındaki bayram (Bu bayram Altaylıların gözlemlemesi ile ortaya çıkar, Mēçin yıldızının (Kaz yuvası) ayın yanından geçtiği 12. gün (*on ekki yaŋıda); çaġan aẏ* “Aralık ayı.”
		-
		çagan “Ocak ayı başındaki bayram; *çagan ay* ocak ayı (Altay halk takviminde birinci ayın adı.” (ATS, 69) çagan ay “Ocak ayı.” (TAS, 11) çagan~şagan “Yıldız.” (DK, 265, 271)
çaġıḷ- **III/1846**	Alt.	<çaḳ-ḷ- Kıvılcım saçmak.
		çakıl- “çak- fiilinin edilgen şekli.” (EDPT, 407) çaḳıl- “Çakılmak, (kıvılcım, ateş vb. için) çıkarılmak, meydana getirilmek.” (DTS, 150)
		çagıl- “1. Parlamak, yanmak. 2. Işıldamak.” (ARSL, 780)
çaġın **III/1844**	Tel.	< çaḳ-n Şimşek.
		-
		çagın “Şimşek.” (TAS, 11)

çağına- **III/1844**	Tel.	< çağın+a- *Çağın çağınat.* “Şimşek çakıyor.”
		-
		-
çağış **III/1848**	Alt.	< çaḳ-ş Parıldama.
		-
		çagış “1. Ağız kavgası. 2. Ateşi körükleme.” (ATS, 69)
çağıştan- **III/1848**	Tel. W.	< çağın+ḷa-ş- 1. Parıldamak. 2. Halka karışmak, saklanmak, kendine yol açmak. (W.)
		-
		çagıştan- “1. Kalabalığa karışmak, kalabalıkta gizlenmek, saklanmak, kalabalığın içinde (zorla) yol açmak, (zorla) sokulmak, sığmak. 2. Bir görünüp bir kaybolmak, bir an için görünüp kaybolmak.” (ARSL, 781)
çağıştır- **III/1848**	Tel.	Söz taşımak, aralarını bozmak, tartıştırmak.
		-
		çagıştır- “Aralarını bozmak.” (ATS, 69) çagıştır- “Aralarını açmak, bozuşturmak.” (TAS, 11)
çajın **III/1915**	Leb.	Kâğıt. *Çajın aḳça* “Kâğıt paralar.” *bk.* çazın.
çaḳ	Alt. Tel. Leb.	1. Zaman, vakit. *Oḷ çaḳta* “Bu zamanda.” (Alt.); *ozo pir çaḳta* “Bir zamanlar.” (Tel.); *ḳaḷġançı çaḳ* “Kıyamet günü.” (Alt.); *purun çaḳta.* “Önce.” (Alt.); *çaḳtıŋ pir çaḳta* “Bir zamanlar.” (Tel.) 2. Ölçü. 3. Güç, takat. (Alt. Tel.) *Çağım yok* “Benim gücüm yok”; *Çaḳ yoḳ poḷdı.* “Gücün bitti.”; *çağı yoḳ* “Zayıf, güçsüz.”; *çağı yok ḳat* “Hamile kadın.”
		çāğ~çaḳ “Zaman, belli bir zaman noktası, belli zaman dilimi.” (EDPT, 403) çaḳ “Tam olarak, kesinlikle.” (EDPT, 404) çaḳ I “Çağ, zaman.” (DTS, 150) çaḳ II “Tam olarak, kesinlikle.” (DTS, 150)
		çak “1. Zaman, çağ. 2. Güç, savaş; *mec.* hamile.” (ATS, 69) çak I “Çağ, zamane.” (TAS, 11) çak II “Güç, kuvvet.” (TAS, 11) çak “Çağ, asır.” (DK, 265) şak “Güç, kuvvet.” (DK, 271)

		çak “1. Güç, kuvvet; imkân. 2. Ölçü; zaman, vakit.” (DÇT, 164)
çaḳ- **III/1832**	Alt. Leb. Tel.	1. Çakmak, hızlı bir şekilde vurmak. *Mā ot çaġıp per!* “Benim için ateş yak!” 2. Hemen yakalamak, sokmak. *Yıḷan çaḳtı.*”Yılan soktu.” çak- “Ateş çakmak (çakmak taşı veya çelikle); (akrep yılan) sokmak, ısırmak; karalamak, iftira atmak, kötülemek, ihanet etmek.” (EDPT, 405) çak- 1. Sokmak. 2. Ateşi körüklemek. 3. Etkisi altına almak.” (ATS, 69) çak- “1. Ateş çıkarmak. 2. Parlamak (şimşek). 3. Sokmak, ısırmak (yılan, arı)” (TAS, 11) çak- “Sokmak (iğne batırmak).” (DÇT, 164)
çaḳçıḷa- **III/1839**	Alt. Tel.	1. Geçirmek, yanından geçmek. 2. İhmal etmek, hor görmek. - -
çaḳçıḷan- **III/1839**	Alt. Tel.	< çaḳçıḷa-n- 1. Geçilmek. 2. Hor görülmek. - -
çaḳı **III/1834**	Tel.	Atların bağlandığı direk. - çakı “1. Örme ip. 2. Evin önünde atların bağlandığı yer.” (ATS, 69) çakı “Atın bağlandığı direk.” (TAS, 11) çakı “Atların bağlandığı direk.” (DÇT, 164)
çaḳırım **III/1835**	Tel.	< çaḳır-m Verst (Rus uzunluk ölçü birimi). - çakırım “Çığlığın duyulabileceği uzaklık.” (ATS, 69) çakırım “1006 metrelik uzunluk ölçü birimi.” (TAS, 11)
çaḳḳı **III/1837**	Tel.	*bk.* çaḳı.
çaḳḳırım **III/1837**	Tel.	*bk.* çaḳırım.
çaḳpı **III/1841**	Leb. Alt.	=çapḳı 1.Vahşi kuş avlamak için kullanılan tuzak. (Alt.) 2. Orak. (Leb.) - çakpı ~çapkı “1. Orak. 2. Kapan.” (ATS, 69, 70) çapkı “Kapan tuzağı.” (TAS, 12)

çaḳpıḷa- **III/1841**	Alt. Leb.	< çaḳpı+ḷa- 1. Sık sık vurmak. 2. Biçmek (Leb.)
		-
		çakpıla- “El sallamak.” (ATS, 69) çaḳbıla- “Orakla kesmek.” (GSATA, 397)
çaḳta- **III/1837**	Tel.	<çaḳ+ḷa- Duruma göre hareket etmek, haddini bilmek, ölçülü olmak.
		-
		-
çaḳtığ **III/1839**	Leb.	*bk.* çaḳtū.
çaḳtırma **III/1839**	Tel.	1. Okun yay üzerinde yerleştirildiği yer. 2. Av tüfeğinde mermi sürülen yer.
		-
		çaktırma “Yay yatağı, silahta sürgü.” (ATS, 69) çaktırma “Kama; ateşli silahlarda ateşleme bölümü.” (TAS, 69)
çaḳtū **III/1839**	Alt.	< çaḳ+ḷū Güçlü, çevik.
		-
		çaktu “Güçlü, kuvvetli.” (ATS, 69) çaktı “Güçlü.” (DÇT, 164)
çaḷ **III/1874**	Tel. Kumd.	1. Gri, kır, saçları beyazlamış. *Çaḷ kiji* “Saçları beyazlamış adam, yaşlı adam.” 2. Gri (at donu).
		çāl “Beyaz ve siyah karışımı bir renk; kır (gri) saç.” (EDPT, 417) çal “Gri-beyaz, demir kırı.” (DTS, 147)
		çal “Ak, ağarmış. *Çal baştu* Ak saçlı; *çal kuyruk* (At için) ak kuyruk.” (ATS, 69) çal “Kır saçlı, ak saçlı, saçı ağarmış.” (TAS, 11) çal “Gri, demir kırı (at rengi).” (DK, 266)
çāḷ **III/1875**	Tel. Alt.	Genç ağaç, kısa çalılık. *Çāḷ möş* “Genç sedir”; *çāḷ tıt* “Genç melez ağacı.”; *ḳayıŋnıŋ çāḷı* “Huş ağacı çalılığı.”; *Ḳıra ordına çāḷ öskön.* “Ekilebilen topraklarda çalılar büyümüş.”; *çāḷ ḳayıŋ* “Avın kurban edildiği genç kayın ağacı.”
		-
		çāl “1. Küçük, bodur, çalı. 2. (Ağaç için) genç, yeni fidan; *çāl möş* Genç servi.; *çāl kayıŋ* Akağaç.” (ATS, 68) çāl agaş “Fidan.” (TAS, 10) çāl “Melez ağacı.” (DÇT, 163)

çaḷa **III/1877**	Tel. Alt. Kumd.	Tamam olmayan, yarım yamalak, birkaç tane, hazır olmayan, düzeltilmeyen. *Çaḷa Ḳazaḳ* “Yarı Kırgız.” (Tel.); *çaḷa tındū* “Tam canlı olmayan.” (Tel.); *çaḷa pışpaġan* “Tam pişmemiş.” (Alt.); *Çaḷa yajadı.* “O yüzyılına kadar yaşayamadı.” (Alt.); *çaḷa aġarġan kiji* “Yer yer saçları ağarmış adam.” (Tel.); *çaḷa tenek* “Biraz aptal olan.”; *Çaḷa arı ottur!* “Biraz kenara otur!” (Alt.) - çala “Yarım, yarı yarıya, tam olmayan.” (ATS, 69) çala “Yar yarıya, eksik tam olmayan.” (TAS, 11) çal “Yarı yarıya, yarısına kadar.” (DÇT, 164)
çaḷar- **III/1879**	Tel. Kumd.	< çaḷ+ar- Ağarmak, beyazlamak (saç). - -
çaḷarġan **III/1879**	Tel.	=çaḷa aḷarġan Yer yer saçları ağarmış. - -
çaḷba **III/1891**	Leb.	At yakalamak için kullanılan ilmik, kement. *bk.* çaḷma.
çaḷbaḷa- **III/1891**	Leb.	< çaḷba+ḷa- İlmekle at yakalamak. *bk.* çaḷmaḷa-.
çaḷbar **III/1891**	Tel.	Beyaz yelesi ve beyaz kuyruğu olan sarı-kırmızımsı (tilki rengi) at. - çaldar “Bir tür at rengi.” (ATS, 69) çaldar “Beyaz yeleli, al donlu at.” (TAS, 11)
çaḷbır- **III/1891**	Kumd.	Darmadağın olmak, yıpranmak. - -
çaḷça **III/1890**	Kumd.	Kene. - -
çaḷçı- **III/1890**	Alt. Leb.	Kavga çıkarmak, huysuzluk yapmak. - çalçı- “Kavga çıkarmak, huysuzluk etmek.” (ATS, 69) çalçı- “Kavga çıkartmak, huysuzluk etmek.” (TAS, 11) çalçı- “İsyan etmek, kavga çıkarmak.” (DÇT, 164)
çaḷçıḳ	Alt. Leb.	<çaḷçı-ḳ

III/1890		Kavgacı, huysuz, sinirli. - çalçık “Kavgacı, huysuz.” (ATS, 69) çalçıyı “Kavgacı, huysuz.” (DK, 266)
çaḷçıḳḳaẏ **III/1890**	Tel. Kumd.	*bk.* çalçıḳ.
çaḷdar **III/1889**	Leb.	*bk.*çaḷbar.
çāḷdı **III/1889**	Tel.W.	*A çāldı! “*Hoşnutsuzluk bildiren ünlem.” - çālda “*ünl.* Acıma, üzüntü ifade eder.” (ATS, 68)
çaḷdıḳ- **III/1889**	Tel. Kumd.	Solmak. - çaldık- “Solmak.” (ATS, 69) çaldık- “Solmak.” (TAS, 11)
çaḷġanaḳ **III/1886**	Leb.	*bk.* çaḷḳançāḳ.
çaḷġı **III/1886**	Alt. Tel.	Tırpan, büyük orak. - çalgı “Orak.” (ATS, 69) çalgı “Tırpan.” (TAS, 11)
çaḷġıḷa- **III/1887**	Alt. Tel.	<çaḷġı+ḷa- Tırpanla biçmek. - -
çaḷı- **III/1880**	Tel. Alt. Leb.	<çaḷ-ı- 1. Sarmak, sarılmak, kuşatmak, düğümlemek. 2. Tartışmayı, kavgayı başlatmak, küfretmek. 3. (Yıldız için) parlamak *Ḳıs künŭ-bile çaḷıp yatḳan, ḳıs ayı-bıḷa çaḷıp yatḳan.* “Genç kız ay ve güneş gibi parladı.”; *Oŋ yanıma kün çaḷıp turat soḷ yanıma aẏ çaḷıp yat.* “Sağ tarafımda Güneş, sol tarafımda Ay parlıyordu.”; *Kün çaḷıdı.* “Güneş parlıyordu.” 4. Hemen kesmek. *Tamaġın çaḷıdı.* “Onun boğazını kesti.” - çalı- “Aydınlatmak, canlandırmak.” (ATS, 69) çālı- ~ çalı- “Azarlamak, paylamak.” (TAS, 10,11) çal- “Işık saçmak, parıldamak.” (TAS, 11) çal- “Işık saçmak, parlamak.” (DK, 266)
çaḷıḳ	Tel. Alt.	<çaḷ-ḳ

III/1880		1. Öfkeli, huysuz, çabuk sinirlenen[82]. 2. Tehlikeli (hastalıklar). 3. Vahşi, hızlı, kızgın (at). 4. Mutsuzluk, zulüm, eziyet, bela.
		-
		çalık “Kızgın, huysuz (at).” (ATS, 69)
çaḷım **III/1883**	Tel.	Çiğ, şebnem. *bk.* çalın.
çaḷın **III/1881**	Tel. Kumd.	Çiğ, şebnem.
		-
		çalın “Çiğ.” (ATS, 69) çalım “Çiğ, şebnem.” (TAS, 12)
çaḷında- **III/1881**	Tel.	< çaḷın-ḷa- Islatmak, sulamak.
		-
		çalında- “(Çiğ için) düşmek.” (ATS, 69)
çaḷış **III/1882**	Kumd.	<çaḷ-ş Şaşı.
		çalış “çal- fiilinin isim şekli.” (EDPT, 421) çalış “Kavga, dövüş.” (DTS, 147)
		çalış “Eğri gözlü, şaşı, yılık.” (ATS, 69)
çaḷış- **III/1882**	Tel. Alt. Leb.	<çaḷ-ş- 1. Çalışmak, uğraşmak, bir şeyler yapmak. 2. Bir şeylere dolaşmak, birbirine bağlanmak, tartışmaya girmek.
		çalış- “1. Savaşmak, dövüşmek. 2. Harekete geçmek, ayrılmak, toprağı sürmek.” (EDPT, 421) çalış- “1. Savaşmak, dövüşmek. 2. Harekete geçmek, ayrılmak, toprağı sürmek.” (DTS, 147)
		-
çaḷıştır- **III/1883**	Tel. Alt. Leb.	1. Dolaşmak. 2. Bacakları toplamak, bağdaş kurmak. *Çaḷıştırıp ottŭrdŭ.* “O bağdaş kurarak oturdu.”
		-
		çalıştır- “Çaprazlatmak, dolaştırmak.” (ARSL, 788)
çaḷḳan **III/1884**	Tel.	1. Şalgam. *Açu çaḷḳan* “Turp.”; *ḳızıl çalḳan* “Pancar.” 2. Isırgan otu.
		çalkan “Bir yaranın yayılması.” (EDPT, 420)

[82] Clauson, EDPT’de bu kelimenin sonraki dönemlerde çaluk>çalık şeklinde Alt. Tel. lehçelerinde kullanıldığını belirtmiş. Ancak birinci anlamı *enterprising (trader)” girişimci, tüccar”* şeklinde çevirmiştir.

		çalḳan “metastaz, tıp terimi.” (DTS, 147)
		çalkan “Şalgam. *Açu çalkan* beyaz turp” (ATS, 69) çalkan “Şalgam, turp.” (TAS, 12) çalgan “Şalgam.” (DLTÇ, 220) çalkanak “Şalgam.” (ARS, 143)
çaḷkanaş **III/1885**	Alt.	Turp. - -
çaḷḳançāḳ **III/1885**	Tel.	Isırgan otu. - çalkançak “Isırgan otu.” (ATS çalganak “Isırgan otu.” (DLTÇ, 220)
çaḷ-ḳoẏto **III/1886**	Tel.	Sırt üstü. *Çaḷ ḳoẏto yattı yattı.* “O sırt üstü yattı.”; *Çaḷ ḳoẏto yıġıḷdı.* “O sırt üstü düştü.” - çalkoyto “Sırt üstü.” (ATS, 69) çalkoyto “Sırt üstü.” (TAS, 12)
çaḷ-ḳoẏtoḷo- **III/1886**	Tel.	<çaḷḳoẏto+ḷa- Sırt üstü yatmak. - çalkoyto cat- “Sırt üstü yatmak.” (ATS, 69)
çaḷma **III/1892**	Alt. Tel.	<çaḷ-ma İlmek, kement (at tutmak için) - çalba “Huzursuz. *Çalba at* huzursuz at.” (ATS, 69) çalma “Kement, *çalma sal-* Kement salmak.” (ATS, 69) çalma “Kement.” (TAS, 12)
çaḷmaḷa- **III/1892**	Alt. Tel.	<çaḷma+ḷa- Ucunda ilmek olan tahta ile, ilmekle tutmak. *Ekki at çaḷmaḷadı.* “O ucunda ilmik olan uzun çubukla iki atı tuttu.” (P.d.V.I, 17,226) - çalmada- “Ata kement atmak.” (ATS, 69) çalmala- “Kementle yakalamak.” (TAS, 12)
çaḷnaḳ **III/1887**	Tel.	(Dokuma tezgâhında) mekik. *bk.* çaẏḷnaḳ.
çaḷtaḷ **III/1888**	Alt. Leb.	Güneş ışığı alan yer. *Ḳırazı kün çaḷtaḷında turġan.* “Onun ektiği arazi güneş alan

		yerdedir.”
		-
		-
çāḷtan- **III/1888**	Tel. W.	Zarar çekmek.
		-
		-
çaḷtaŋ **III/1888**	Tel.	Pantolonsuz.
		-
		çaltaŋ~şaltaŋ “Pantolonsuz.” (ATS, 69, 161) şıldaŋ “Çıplak.” (ATS, 161)
çaḷtaẏ- **III/1888**	Leb.	=çalḳoẏto Sırt üstü yatmak.
		-
		çaltıy- “Yayılarak oturmak, bacakları açarak oturmak, yayılmak.” (DÇT, 164)
çaḷū **III/1883**	Alt.	1. Şaman tefi. 2. Put, idol.
		-
		çalu “*es.* 1. Ruh tasviri, idol. 2. Ölü şamanın ruhunu tasvir eden şaman tefinin sapı. 3. *mec.* Şaman tefi, davulu.” (ATS, 69) çalu “Şaman tefi, şaman davulu.” (TAS, 12)
çam **III/1937**	Tub. Leb.	Kınama, sitem.
		-
		çam “1. Az bir şey, azıcık. 2. Hiç, asla, hiçbir şekilde.” (ARSL, 790)
çām **III/1937**	Leb.	Hemen, derhâl.
		-
		-
çamaẏ **III/1937**	Kumd.	Elmacık kemiği.
		-
		çamay “Elmacık kemiği.” (ATS, 69)
çamça **III/1941**	Alt. Tel. Leb.	1. Gömlek. (Alt. Leb.) 2. Kaftan. (Tel.)
		-
		çamça “Gömlek.” (ATS, 69) çamça “Kısa bornoz şeklinde düğmesiz gömlek.” (TAS, 12) şamja “Gömlek.” (DLTÇ, 227) çamça “Gömlek.” (DÇT, 164)
çamçaḷığ **III/1941**	Leb.	<çamça+ḷığ Gömlekli.

		-
		-
çamçaḷū III/1941	Tel. Alt.	*bk.* çamçaḷığ.
çamçıḷ III/1941	Tel.	Çabuk kirlenen; çabuk küsen, alıngan. *Çamçıḷ paḷū* “Dokununca ağrıyan, kanayan yara”; *çamçıḷ kiji* “Alıngan kişi.”
		-
		çamçıl “Kibar, şefkatli.” (ATS, 69) çamçıl “Kir tutar.” (TAS, 12)
çamda- III/1941	Tub. Leb.	<çam+ḷa- Kınamak, sitem etmek.
		-
		-
çamdaḷ- III/1941	Tel.	Darılmak, kırılmak.
		-
		-
çamdan- III/1941	Tub. Leb.	<çamda-n- Kendini suçlamak, kendine sitem etmek.
		-
		-
çamdar III/1941	Kumd.	*bk.* çaptar.
çamıdan III/1940	Tel.	<Rus. чемодан Bavul, valiz.
		-
		çamadan “Bavul.” (ARSL, 790)
çamın III/1938	Alt.	<çap-n Tarım, toprağı işleme. *Piçen ölöŋ çamını* “Ot biçme.”
		-
		çabın “1. Biçme, hasat. 2. Biçilen ot.” (ARSL, 779)
çamın- III/1938	Tel.	Kendi kalçalarına vurmak (ümitsizlik için), dövünmek. *Aḷaḳanın çamındı. “*O alkışladı.” *bk.* çabın-.
çana III/1855	Tel. Leb.	Kızak demirleri, kayak.
		-
		çana “Kayak.” (ATS, 70) çana “Kayak.” (TAS, 12) şana~şanaş~şanı “Kayak, kızak.” (DK, 271, 272) şana “Kayak.” (DLTÇ, 225) çana “Kızak, kayak.” (DÇT, 164)

çanaḳ **III/1856**	Alt. Leb. Tel.	Kızak. *Çanaḳ-pıḷa yürdŭ.* “O kızak üstünde gitti.”; *Çanaḳ yoḷ* “Kış yolu”
		-
		çanak “Kızak.” (ATS, 70) çanak “Kızak, zanka.” TAS çanak~şanak~şanık “Kızak.” (DK, 266, 271, 272) şanak “Kızak.” (DLTÇ, 225) çanak “Kızak.” (DÇT, 164)
çānaḳ **III/1856**	Tel. Kumd.	=çaġanaḳ Dirsek.
		-
		çaganak~çaŋçak “Dirsek.” (ATS, 69,70) çaganak “Dirsek.” (TAS, 11) çaganak “Isırgan otu.” (TAS, 11)
çanaḳta- **III/1857**	Alt.	<çanaḳ+ḷa- Kızağa bağlamak.
		-
		çanakta- “Kızaklamak.” (DÇT, 164)
çānaḳta- **III/1857**	Tel.	<çānaḳ+ḷa- Dirsekle itmek, vurmak.
		-
		çaganakta- “1. Dirseğiyle dokunmak. 2. Dirseğini dayamak.” (ATS, 69) çaganaktan- “Dirseğini dayamak.” (TAS, 11)
çanaḷū **III/1857**	Tel.	<çana+ḷū Kızaklı, kızak üstünde. *Ḳışḳıda puḷandı, sıġındı, elikti çanaḷū ḳaçırıp öltrŭp-yadıḷar.* “Kışın onlar kızak üstünde geyik, meral ve keçileri kovalayıp öldürüyorlar.”
		-
		çanalu “Kızaklı.” (ARS, 144)
çanban **III/1859**	Leb.	=şanbar Şalvar.
		-
		şalbar~şalbır~şalmar “Şalvar, pantolon.” (ATS, 161) çampar “Şalvar, kumaş pantolon.” (TAS, 12)
çāngaḳ **III/1858**	Alt. Tel.	1. Dirsek. 2. Sürgü, menteşe, boğum (çubuk vb. destesi). *bk.* çānaḳ.

çāngaḳta- **III/1858**	Tel. Alt.	<çāngaḳ+ḷa- 1. Dirseklerle itmek. 2. Sürgü ile bağlamak. 3. Kırılan bacak veya kolu tahta levha ile bağlamak. *bk.* çānaḳta-
çaŋçaẏ **III/1852**	Alt.	*bk.* çaŋnaḳ.
çaŋış **III/1851**	Kumd.	Kartopu bitkisi - çaŋış “Kartopu ağacı.” (ATS, 70) şaŋış “Kartopu ağacı.” (DLTÇ, 225)
çaŋḳır **III/1851**	Tel.	Açık mavi, mavi. çakır “Mavi, mavi-gri (köken itibariyle göz için kullanılır ancak daha sonra genelleşmiştir.)” (EDPT, 409) çaḳır “Kül grisi.” (DTS, 150) çaŋkır~çeŋkir~çiŋkir“Kıpçak; *mec.* mavi, gök renginde.” (ATS, 70, 71,75) çaŋkır “Mavi. *çaŋkırı* Göğün maviliği.” (TAS, 12)
çaŋnaḳ **III/1851**	Leb.	Dirsek. *bk.* çānaḳ.
çāp **III/1916**	Alt. Tel.	Bir yaşındaki keçi yavrusu, oğlak. - çāp “Bir yaşındaki karaca, karaca yavrusu.” (ATS, 68) çāp “Oğlak, keçi yavrusu.” (TAS, 10)
çap- **III/1916**	Alt. Tel. Leb.	1. Sallamak, vurmak, el ile vurmak. *Ḳılıç pıḷa çaptı.* “O kılıçla vurdu.” (Tel.); *Ḳamçı-pıḷa çapkan.* “Kamçı ile vurdu.”; *Pıçan çap!* “Samanı biç!” (Tel.); *Çaḷta-bıḷa çaptı.* “O balta ile parçaladı.” *Ḳıra çāp-yat (çabıp-yat).* “O çapa ile toprak işliyor.” (Alt.); *Ölöŋ çaptı.* “O ot biçti.” (Tel.); *Eŋdeẏ çaptı.* “O kollarını geniş açtı.” (Tel.); *Ojo çaptı.* “O delik açtı.” (Tel.); *Pis abıḷ bıḷa yımjaḳ yerden çāp aştı saḷıp yadıbıs.* “Biz yumuşak olan toprakları çapa ile işliyor ve tahıl ekiyoruz.” (Tel.); *Apşıyaḳ töŋöştü yara çaptı.* “Yaşlı adam kütükleri yardı.” (Alt.); *Ḳān Püdeẏ üç ayūdıŋ örgözŭn çāp aẏttı.* “Kan Püdey üç ayının sarayını yıktığında söyledi.” (Tel.) 2. Hızlı gitmek, sıçramak. *Çāp par!* “Yapabildiğin kadar hızlı bir şekilde sıçra!” (Alt.); *Adı yaman ozo çabar.* “Kötü atı olan öne atlamayı sever! (atasözü)” (Tel.) çap- “1. Kamçılamak. 2. (Çamuru duvara çarparak) sıvamak. 3. (Suda) yüzmek. 4. Bulmak, arayıp bulmak.” (EDTP, 394)

		çap- “1. Kamçılamak. 2. (Çamuru duvara çarparak) sıvamak. 3. (Suda) yüzmek. 4. Bulmak, arayıp bulmak.” (DTS, 149)
		çap- “1. Hızla dört nala koşmak. 2. Kesmek.” (ATS, 70) çap- I “Biçmek, tırpanlamak.” (TAS, 12) çap- II “Ata binip koşturmak.” (TAS, 12) çava- “Sıçramak, fırlamak, hızla gitmek.” (DK, 265) çap- “1. Kesmek, doğramak. 2. Sıçramak, fırlamak, hızla gitmek.” (DK, 266) şap- “Vurmak, çarpmak.” (DK, 272) şav-~çap- “Vurmak, çarpmak, dövmek.” (DLTÇ, 225) çak- (<çap-) “Kazmak.” (DÇT, 164) çap- “1. Kesmek, parçalamak, yarmak; biçmek. 2. Fırlamak, dört nala gitmek, sıçramak.” (DÇT, 164) şap- “Kesmek.” (DÇT, 167)
çap I **III/1915**	Alt. Tel. Leb.	Şan, ün, söylenti.
		çāv “Şöhret, ün, iyi nam.” (EDPT, 393) çab~çav “Ün, şan, şöhret.” (DTS, 145, 152)
		çap “*Adı-cabı cayıldı.* Ünü yayıldı.” (ATS, 70) çū “Ün, nam (?)” (ATS, 78) çābı “Haber, havadis.” (TAS, 10)
çap II **III/1916**	Alt.	Demir uçlu ok.
		-
		-
çapçaḳ **III/1927**	Tel. Alt.	1. Kova. (Tel.) *çapçaḳtıŋ ḳuḷağı* “Kovanın kulpu” 2.Varil (Alt.)
		-
		çapçak “Varil, ağaçtan fıçı.” (ATS, 70) çapçak “Kova.” (TAS, 12) çapçak “Huş kabuğundan yapılmış silindir şeklinde çanak.” (DLTÇ, 220)
çapçı- **III/1927**	Alt. Tel.	Ayakla kazımak.
		-
		çapçı- “Tırnakla, toynakla vurmak.” (ATS, 70) şakpı- “Toynaklarla toprağı kazmak.” (DÇT, 167) şapıldat- “Ayağı kadırıp vurmak, toynakla vurmak.” (DÇT, 167)
çapçī- **III/1927**	Tel.	*bk.* çapçı-.
çapḳı **III/1922**	Tel. Alt.	<çap-ḳı 1. Tırpan. 2. Vahşi kuş için kurulan tuzak, kapan. (Tel.) 3. Saldırı.

		-
		çapkı “1. Orak. 2. Kapan.” (ATS, 70) çapkı “Kapan tuzağı.” (TAS, 12) şapkı “Tırpan.” (DK, 271)
çapḳıḷa- **III/1922**	Tel.	<çapḳı+ḷa- 1. Sık sık vurmak. 2. Duvara kil ile alçı vurmak. 3. Soymak, yağmalamak.
		-
		çapkıla- “Vurmak, dövmek.” (DÇT, 164) çakpılan-“Çıkmak (sudan), dalmak, suya karşı mücadele vermek.” (DÇT, 164) şakpıla- “Toynaklarla vurmak.” (DÇT, 167)
çapḳırt **III/1922**	Kumd.	Karışıklık, endişe, telaş.
		-
		çapkırt~çakpırt “Tedirginlik, endişe.” (ATS, 69, 70) şakpırt “1. Endişe. 2. Panik.” (ATS, 161) şapkırt “Endişe.” (TAS, …) çakpırt~şakpırt “Endişe, kaygı.” (DÇT, 164, 167) çakpırat- “Endişelendirmek.” (DÇT, 164) şakpırla- “Huysuzlanmak, endişelenmek, inat etmek (at).” (DÇT, 167)
çapta- **III/1925**	Tel.	<çap+ḷa- Açığa çıkarmak, ilan etmek; övmek.
		-
		çapta- “İlan etmek, davet etmek.” (ATS, 70)
çaptan- **III/1926**	Tel.	<çap+ḷa-n- Ünlü olmak, tanınmak.
		çavlan- “Ünlü olmak, ünlenmek, meşhur olmak.” (EDPT, 397) çavlan- “Övülmek, ünlenmek, bilinmek, tanınmak.” (DTS, 152)
		çaptan- “İlan olunmak.” (ATS, 70)
çaptar **III/1926**	Alt.	At rengi, beyaz yeleli, beyaz kuyruklu kızılımsı (tilki renginde) at.
		-
		şamdar “At rengi, kuyruğu ve yelesi açık olan kızılımsı at rengi.” (DK, 271) şamdar “At rengi, kuyruğu ve yelesi açık olan kızılımsı at rengi.” (DLTÇ, 225)
çaptığ **III/1926**	Leb.	*bk.* çaptū.
çaptıḳ	Tel.	Beceriksiz; rahatsız.

III/1926		*çaptıḳ kiji* “Beceriksiz insan.”; *çaptıḳ kīm* “Rahatsız kıyafet.”
		-
		çaptık “1. Can sıkıcı. 2. Uygun olmayan.” (ATS, 70) çaptık “1. Can sıkıcı, bıktırıcı. 2. Rahatsız edici, kullanışsız (giysi vb. için) (TAS, 12)
çaptū **III/1926**	Tel.	<çap+ḷū Ünlü, tanınmış, meşhur.
		çāvlıġ “Ünlü, meşhur.” (EDPT, 397) çablıġ~çavluġ “Ünlü, meşhur.” (DTS, 145, 153)
		çavlū~çulu “Ünlü.” (GSATA, 397, 401)
çār **III/1860**	Alt. Tel.	Tava.
		-
		çār “Büyük kazan.” (ATS, 68) çār “Tava.” (TAS, 10)
çar- **III/1860**	Tel.	Sarmak, sarılmak.
		-
		-
çār- **III/1861**	Alt.	Çıkarmak. *Ḳazandaġı etti çārıp aḷdı.* “O eti tencereden çıkardı.” *bk.* çıġar-.
çar I **III/1859**	Alt. Tel.	Bileği taşı. *Çarġa tarttı.* “O bileği taşında biledi.”
		-
		çar “Bileği taşı.” (ATS, 70) çar “Bileği taşı.” (TAS, 12)
çar II **III/1859**	Alt. Tel. Leb.	Hadım edilmiş öküz, iş için kullanılan öküz.
		-
		çar “1. (İş için kullanılan) boğa, öküz. 2. İnek.” (ATS, 70) çar “Boğa.” (DÇT, 164)
çara **III/1861**	Alt.	Büyük bardak. *Aẏ Ḳān aḷtın çara aḷdı, çarā çegen urŭb īdĭ.* “Ay-Kan büyük bardağı aldı ve içine kımız döktü.”
		-
		çara “Büyük kese.” (ATS, 70) çara “Çanak.” (TAS, 12)
çaraġan **III/1862**	Leb.	Bir balık türü.
		-
		çarān~çaragan “Alabalık.” (ATS, 70) çaragan “Alabalık.” (TAS, 12)

çaraḳ **III/1861**	Alt. Tub.	Kepek, küçük kabuksuz tahıl; küçük dolu. *Çaraḳ yāp yat.* “Küçük küçük dolu yağıyor.”
		-
		çarak “1. Kepek. 2. Buğday. 3. Dolu.” (ATS, 70) çarak “1. Kepek. 2. Küçük dolu tanesi.” (TAS, 12) çarak “1. Kepek, küçük tahıl.[83] 2. Bitki adı.” (DÇT, 164)
çarān **III/1862**	Alt. Tel.	*bk.* çaraġan
çarana **III/1862**	Alt.	1. Yumurta beyazı. 2. Anne karnında embriyoyu kaplayan sıvı.
		-
		-
çarbaḳ **III/1874**	Tel.	<çarbaẏ-k Kabarık, şişkin. *çarbaḳ içtū̄ kiji* “Şişman, göbekli kişi”
		-
		çarbak “Şişmiş.” (ATS, 70) çerbek “Göbekli, karınlı.” (ATS, 71) çardak “Göbekli, iri göbekli.” (TAS, 12)
çarbaẏ- **III/1874**	Tel.	Kabarmak, çıkmak (göbek).
		-
		çarbay- “(Karın için) şişmek.” (ATS, 70) çerbey- “1. (Karın için) şişmek. 2. Kısa boylu insan için) karnını ileri çıkarıp kibirle yürümek.” (ATS, 71) çarday- “Göbek şişerek belirginleşmek.” (TAS, 12)
çarça- I **III/1869**	Tel.	Soğuktan ölmek, soğuktan donmak. *Kişi sōḳḳo çarçadı, sōḳḳo çarçap ölŭp-tŭr.* “Soğukta güçsüzleşen adam öldü.”
		-
		çarça- “Dondurmak.” (ATS, 70) çarça- “Boğazında kalmak.” (TAS, 12) çarça- Yorulmak, güçsüz düşmek; soğuktan ölmek.” (DK, 266) çarça- “Yorulmak, tükenmek, güçsüz düşmek.” (DÇT, 164)
çarça- II **III/1870**	Tel.	Uçup gitmek, atlamak, kurtulmak, sıçramak.
		-
		çarça- “1. Kopmak, kurtulup öne geçmek; (güneş için) ortaya çıkmak.” (ATS, 70) çarça- “Sekmek, sıçramak.” (TAS, 12)

[83] Kelimenin bu anlamı OSTN’den alınmıştır.

çarçat- Tel. <çarça-t-
III/1870 Geriye atmak, ayırmak, kenara sıçratmak.
-
çarçat- “(Canlılar hakkında) dondurmak.” (ARS, 145)

çarçı- Tel. Kumd. *bk.* çarça- I.
III/1870

çardaḳ I Tel. *bk.* çarbaḳ.
III/1869

çardaḳ II Tel. <Rus. чердакъ
III/1869 1. Çatı arası.
2. Bekçi kulübesi.[84]
-
-

çardaẏ- Tel. *bk.* çarbaẏ-.
III/1869

çarġa Kumd. *bk.* çaraġan.
III/1866

çārġa Tel. Öfkeli, kızgın.
III/1866
-
çargā “Kavgacı, çatak.” (TAS, 13)

çarġı Tel. Leb. Tıraş için kullanılan bileği taşı.
III/1867 Kumd. *bk.* çar.
-
-

çārġı Alt. Azgın, kudurmuş, öfkeli.
III/1866 *Çārġı yıḷan* “Zehirli yılan.”
bk. çārġa.
-
-

çārġıḷan- Alt. <çārġı+ḷa-n-
III/1867 Öfkelenmek, kendini kaybetmek.
-
-

çarıḳ Tel. *bk.* çaraḳ.
III/1863

çarıḷ- Tel. Etrafı çevrilmek, çepeçevre çevrelenmek.
III/1864
-
-

çārıḷ- Alt. Çıkarılmak.
III/1864 *Ḳazandaġı et kūnŭne çārıḷdı.* “Tenceredeki et kendi kendine çıktı.”
-
-

[84] Bu açıklamanın, madde başında verilen lehçelerden hangisinde kullanıldığı belirtilmemiştir.

çarım **III/1865**	Tel.	Köreşe, ilk baharda donmuş kar yüzeyi. - çarım “Köreşe.” (ATS, 70)
çarḷa- I **III/1867**	Alt. Tel.	<çar+ḷa- Bileği taşı ile bilemek. - çarla- “Bilemek, keskinleştirmek.” (TAS, 13)
çarḷa- II **III/1868**	Alt. Tel.	(At için) iğdiş etmek, enemek. - -
çarḷaḳ **III/1868**	Kumd.	Kokarca. - çarlak “Kokarca.” (ATS, 70) şarlāk “Kokarca.” (DK, 272) şarlak “Kokarca.” (DLTÇ, 225)
çarḷāḳ **III/1868**	Tel.	Martı. - -
ças **III/1909**	Alt. Tel.	Sac, ince metal levha. *Ças temir (deyim)* sāç (sāc) “Pişirmede kullanılan demir levha, kızartma tavası vb.” (EDPT, 794) saç “Kızartma tavası.” (DTS, 509) ças “*ças demir* Sac, inceltilmiş demir.” (ATS, 70)
çaşta- **III/1914**	Alt. Leb.	*bk.* çaçta-.
çaştığ **III/1914**	Leb.	*bk.* çaştū.
çaştū **III/1914**	Alt. Tel.	=çaçtū Saçları olan, saçlı. *Çaştū ḳazaḳ* “Uzun saçlı Rus.” (Alt.) saçlıġ “Saçlı.” (EDPT, 797) saçlıġ~saçluġ “Saçı olan, saçlı.” (DTS, 510) çaçtu “Saçlı, kıllı.” (ATS, 69) çaçtu “Uzun saçlı.” (TAS, 11) çaştıg~çaştu “Saçlı, kıllı.” (DK, 267)
çat I **III/1892**	Alt.	1. Bazen, ara sıra, nadiren. 2. Dur, dur, bekle! (atlara söylenen bir söz). - çat emeş “Tek kelime etmeden.” (DÇT, 164) çat “Tam orta.” (GSATA, 396)

çat II **III/1893**	Tel. Alt.	1. Nehir kolu. 2. Ağaç dalının gövdeden ayrıldığı yer. 3. Göz kırpma (Tel.)
		çāt “Kuyu.” (EDPT, 401) çat “Kuyu.” (DTS, 152)
		çat “Adım.” (ATS, 70)
çatta- **III/1901**	Tel.	1. Gözleri yere indirmek, sık sık göz kırpmak, bitkinlikten ağır ağır bakmak. 2. Yorulmak, bitkin düşmek. *Köyüm körürḥö çattadı.* “Gözler bakmaktan yoruldu.”
		-
		-
çaẏ I **III/1824**	Tel. Alt. Leb. Kumd.	Yaban horozu, kayın tavuğu. *Paḷaḷū çaẏdaŋ köp poḷzın!* “Kayın tavuğu kadar çok çocuklu olsun!” (Tel.)
		-
		çay “Yaban horozu.” (ATS, 70) çay “Yaban horozu, çalı horozu.” (TAS, 13)
çaẏ II **III/1824**	Leb.	Şanssızlık, talihsizlik, bela.
		-
		-
çaẏ III **III/1825**	Tel. Alt. Leb.	Çay. *Çaẏ iştǐ.* “O çay içti.” (Tel.); *Çaẏ ḳaẏnattı.* “O çay demledi.” (Alt.)
		-
		çay “Çay.” (ATS, 70) çay “Çay; çaygillerden çay ağaççığının yapraklarından elde edilen içecek.” (TAS, 13) şay “Çay (içecek).” (DK, 271) çay “Çay (içecek).” (DLTÇ, 219)
çaẏba- **III/1830**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	Çalkalamak, sallamak, sağa sola hareket ettirmek, durulamak, yıkamak, dökmek.
		-
		çayba- “Yıkamak, çalkalamak.” (ATS, 70) çayba- “Çalkalamak.” (TAS, 13) çayka- “Çalkalamak.” (TAS, 13) çayba- “Çalkalamak, sıçratmak; sağa sola sallamak; gevezelik yapmak, çene çalmak; yıkamak, sulamak.” (DK, 265)
çaẏbaḷ- **III/1830**	Alt. Tel.	Çalkalanmak, sallanmak, ileri geri hareket etmek, dalgalanmak, endişelenmek. *Teŋiz çaẏbaḷıp tübŭ körŭner.* “Deniz dalgalanıp dibi görünecek.”
		-

		çaybal- “ Sallanmak, dalgalanmak, heyecanlamak.” (ATS, 70) çaybal- “Dalga çarpmak, vurmak.” (TAS, 13) çaybal- “Çalkalanmak, dalgalanmak, sıçramak, çağıldamak, fokurdamak.” (DÇT, 164)
çaẏbaḷış **III/1830**	Tel.	<çaẏbaḷ-ş Dalgalanma, endişe. - çaybalış “Dalgalanma, çalkantı.” (ARSL, 781)
çaẏbaḷt- **III/1831**	Tel.	<çaẏbaḷt- *bk.* çaẏba-. - çaybalt- “Sallandırmak, dalgalandırmak.” (ATS, 70)
çaẏban- **III/1830**	Tel.	<çaẏba-n- Sallanmak, dalgalanmak. - -
çaẏbığ **III/1831**	Leb.	*bk.* çaẏbū.
çaẏbū **III/1831**	Tel.	*bk.* çaẏbalış. - çaybu “Yıkama, çalkalama.” (ATS, 70) çaybu “Dalganın hareketi, dalgalanma.” (TAS, 13) çaybıg “Dalgalanma, çalkantı.” (DLTÇ, 219)
çaẏdam **III/1829**	Tel.	*bk.* çaẏġaḳ.
çaẏdamda- **III/1829**	Tel.	*bk.* çaẏġaḳta-.
çaẏdamdū **III/1829**	Tel.	*bk.* çaẏġaḳtu.
çaẏġaḳ **III/1827**	Alt. Tel. Leb.	İhanet etme, aldatma, zina (evli çiftler) - çaygak “Çapkın.” (ATS, 70)
çaẏġaḳçı **III/1827**	Tel.	<çaẏġaḳ+çı İhanet eden, aldatan (evli çiftler). - -
çaẏġaḳta- **III/1827**	Alt. Tel.	<çaẏġaḳ+ḷa- İhanet etmek (evli çiftler). - -
çaẏġaḳtan-	Tel. Alt.	*bk.* çaẏġaḳta-.

III/1827		-
		-
çaẏġaḷ-	Leb.	*bk.* çaẏġaḳta-.
III/1827		-
		-
çayı	Tel.	Para cezası.
III/1853		-
		-
çayıḷa-	Tel.	<çayı+ḷa-
III/1854		Para cezası vermek.
		-
		-
çayıḷū	Tel.	<çayı+ḷū
III/1854		Para cezası ödeyen.
		-
		-
çaẏḳa-	Alt. Leb.	1. Çalkalamak, sallamak, silkmek.
III/1825		2. (Kıyafet) durulamak.
		3. Karıştırmak.
		-
		çayba- “Yıkamak, çalkalamak.” (ATS, 70)
		çayba- “Çalkalamak.” (TAS, 13)
		çayka- “Çalkalamak.” (TAS, 13)
		çayka- “Çalkalamak, sallamak, sarsmak, ” (DK, 265)
çaẏḳaḷ-	Alt. Leb. Tel.	<çaẏḳa-ḷ-
III/1825		1. Çalkalanmak, sallanmak, titremek.
		2. Heyecanlanmak, karışıklık içinde olmak.
		-
		çaybal- “ Sallanmak, dalgalanmak, heyecanlamak.” (ATS, 70)
		çaybal- “Dalga çarpmak, vurmak.” (TAS, 13)
		çaykal-~çaykıl- “Sallanmak, dalgalanmak, çalkanmak.” (DK, 265)
çaẏḳam	Tel.	<çaẏḳa-m
III/1826		Karışıklık, karmaşık durum.
		-
		-
çaẏḳamḷū	Tel.	<çaẏḳam+ḷū
III/1826		Çalkantılı, karışık.
		-
		-
çaẏḳıḷ-	Tel.	*bk.* çaẏḳaḷ-.
III/1826		
çaẏḷa-	Alt. Tel. Kumd.	<çaẏ+ḷa-
III/1828		Çay içmek.

		-
		çayla- “Çay içmek.” (ATS, 70) çayla- “Çay içmek.” (TAS, 13) şayla- “Çay içmek.” (DK, 271)
çāẏḷan- **III/1829**	Tel.	Şikâyetçi olmak, bir şeyden şikâyet etmek.
		-
		çāylan- “Homurdanmak.” (TAS, 10)
çāẏḷançaḳ **III/1829**	Tel.	<çaẏḷan-çaḳ Şikâyeti olan.
		-
		çāylançak “Homurdanma huyu olan.” (TAS, 10)
çaẏḷığ **III/1829**	Leb.	<çaẏ+ḷıḳ[85] Mutsuz.
		-
		-
çaẏḷnaḳ **III/1829**	Leb.	<Rus. челнокъ (Dokuma tezgâhında) mekik.
		-
		-
çaẏḷūr **III/1829**	Tel.	Hızlı (nehir).
		-
		-
çaẏna- **III/1827**	Alt. Tel.	Çiğnemek.
		-
		çayna- “Çiğnemek.” (ATS, 70) çayna- “Çiğnemek.” (TAS, 13) şayna- “Çiğnemek.” (DLTÇ, 225) tayna-~çayna- “Çiğnemek.” (DÇT, 152, 164)
çaẏnabaş **III/1828**	Tel.	Bir bitki türü (*Lat.* paeonia officinalis).
		-
		çayna baş “*bot.* Bitki adı.” (DLTÇ, 220)
çaẏnaḷ- **III/1827**	Alt. Tel.	<çaẏna-ḷ- Çiğnenmek.
		-
		-
çaẏnam **III/1828**	Tel.	<çaẏna-m 1. Sakız. 2. Parça, lokma. *Pir çaẏnam* “Bir parça (bir çiğnemelik)”; *Pir çaẏnam ötpök per!*

[85] Bu kelime sıfat olduğu için morfolojik tahlilin *çay+lıġ* şeklinde olması daha uygundur.

		“Bana bir parça ekmek ver!”
		-
		çaynam “Bir yiyeceği çiğnemek için bir seferde alınan parça, çiğnem.” (ATS, 70) çaynam “Lokma.” (TAS, 13)
çaẏnaş **III/1827**	Tel.	Çiğnenebilecek her şey.
		-
		çaynaş “Çiğneme.” (ATS, 70)
çaẏnat- **III/1827**	Alt. Tel.	Çiğnetmek.
		-
		çaynat- “Çiğnetmek.” (ATS, 70)
çaẏnū **III/1828**	Tel.	<çaẏna-ū Çiğneme.
		-
		-
çaẏrān **III/1828**	Leb.	Yumurtanın beyazı. *bk.* çarana.
çaẏzaḳ **III/1830**	Tel.	<çaẏ+zaḳ Çayı seven.
		-
		çayzak “Çayı seven.” (DLTÇ, 219)
çazın **III/1911**	Alt.	Kâğıt. *Çazın aḳça* “Kağıt paralar”
		-
		çāçın~çāzın~çazın “1. Kâğıt. 2. Kâğıt para.” (ATS, 68, 71)
çe **III/1942**	Tel.	- Şaşkınlık ve acıma bildiren ünlem.
		-
		çe “Evet; eh; yeter anlamında ünlem fakat, ise anlamında bağlama edatı; peki, oldu anlamında kuvvetlendirme edatı.” (GSATA, 398)
çē **III/1942**	Tel. W.	Genç iğne yapraklı ağaç. Genç iğne yapraklı ağaçlardan koparılmış budaklar. *Çē kezïp aḷ!* “Genç yapraklı ağaçtan süpürge için budak kır!”
		-
		-
çebenne **III/1997**	Kumd.	Ayakkabının içine konan ot.
		-
		çemene “Çorap yerine kullanılan ve teri emen ot.” (ATS, 71) çemenne “Kışın çorap yerine kullanılan, teri emen ot.” (DK, 267)

çeber **III/1997**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	Temiz, derli toplu, ihtiyatlı, tutumlu. *Çeber tuttı.* "O tutumlu idi." --- çėber "Güzel, yakışıklı, endamlı." (DTS, 153) --- çeber "Dikkatlilik; dikkatlice."(ATS, 70) çeber "1. Tutumluluk, ihtiyatlılık, derli toplu oluş. 2. Tasarruflu, ihtiyatlı, derli toplu." (TAS, 13)
çeberek **III/1997**	Tel. Kumd.	Bez parçası, paçavra. --- - --- çeberek~çibirek "Paçavra, çaput." (ATS, 71, 74) çibrek "Paçavra." (TAS, 36)
çeberle- **III/1997**	Alt. Tel. Leb.	<çeber+le- Düzenli, temiz tutmak, korumak, muhafaza etmek. *Pīk poġoçı aşḳanda adı, poyıbĭs ezen çıḳtı-bĭs tep, em anaŋ arı tüjerĭne dē çeberlezĭn dep ā attıŋ ḳılınaŋ, aġaştıŋ pürŭneŋ ebeş saḷaḥele oḷ poġoçınıŋ ezĭne pajırıp paraḷıḳ.* "Biz dağ geçidini geçtiğimiz zaman oraya atlarımızın ve bizim sorunsuz geçebilmemiz için bir tutam at kılı ve ağaç yaprağı koyarız ve dağ geçidine bundan sonra inerken de bizi koruması için dua ederiz." (Tel., P.d.V.I, 158, 5) --- - --- çeberle- "Korumak, saklamak. 2. Temiz tutmak." (ATS, 71) çeberle- "Muhafaza etmek, korumak, saklamak." (TAS, 13) şeberle- "Bir şeyin zanaatini yapmak, elde etmek." (DK, 272)
çeberlen- **III/1998**	Tel. Kumd.	<çeberle-n- Sakınmak, dikkat etmek, ihtiyatlı olmak. *Çeberlenĭḥer, slerdĭ kiji kekelebezĭn!* "Dikkat edin, kimseye kapılmayın!" --- - --- çeberlen- "çeberle-'nin *dönüşlü /edilgen şekli* 1. Korunmak, saklanmak. 2. Temiz, hoş olmak." (ATS, 71) çeberlen- "Korunmak, sakınmak." (TAS, 71)
çeberlet- **III/1998**	Tel.	<çeberle-t- Korutmak, saklatmak, muhafaza ettirmek. --- - --- çeberlet- "1. Korutmak, temiz tutmak." (ATS, 71)
çecek **III/1990**	Leb.	*bk.* çeçek.
çecekte- **III/1990**	Leb.	*bk.* çeçekte-
çecekten- **III/1990**	Leb.	*bk.* çeçekten-.

çecektĭğ **III/1990**	Leb.	*bk.* çeçektū.
çecen **III/1990**	Leb.	*bk.* çeçen.
çecenne- **III/1990**	Leb.	*bk.* çeçende-.
çecerke- **III/1990**	Leb.	*bk.* çeçerke-.
çeç- **III/1986**	Alt. Tel. Leb.	1. Çözmek, kurtarmak. *Atıŋdı çeç!* "Kendi atını çöz!"; *Öbögön tajūrdu çeçĭb aḷdı.* "Yaşlı adam torsuku[86] çözdü." 2. Soyundurmak, çıkarmak. *Çedeḥĭn çeçĭp aḷdı.* "O elbiseyi attı."; *Kīm çeçerge kerek* "Elbiseyi çıkarmak lazım"; *Sū körböÿçĭ ödük çeçpe!* "Suyu görmeden çizmeyi çıkarma (atasözü)"; *Aḷar çamçaḷarın çeçĭp ḳurudŭp ḳoÿġondor.* "O gömlekleri çıkardılar ve kuruması için koydular." 3. Kurtarmak. 4. Aydınlatmak, açıklamak. *Çeçĭb aÿt mā!* "Bana açıkla!"
		çeş-~seş- "Gevşeltmek, çözmek." (EDPT, 431, 857) sėş- "Çözmek, açmak, gevşeltmek." (DTS, 527)
		çeç- "Salmak, bırakmak, serbest bırakmak." (ATS, 71) çeç- "1. At koşumunu çözmek. 2. Ayakkabı elbise çıkarmak. 3. Düğme açmak, bağ çözmek." (TAS, 13) çeç- "Çözmek, atın koşum takımını çözmek, izin vermek, serbest bırakmak." (DK, 268) çek- "Çözmek." (DÇT, 165)
çeçek **III/1988**	Alt. Tel.	Çiçek. *Çeçek pajı* "Çiçek"; *aḳ ḳızıḷ çeçekter* "beyaz ve kırmızı çiçekler" (Tel.)
		çėçek "Çiçek; *mec.* Deri döküntüsü (özellikle çiçek hastalığı)" (EDPT, 400) çėçek~çiçek "Çiçek." (DTS, 153, 155)
		çeçek "Çiçek." (ATS, 71) çeçek "Çiçek." (TAS, 13) çeçek "Çiçek." (DK, 268) çeçek "Çiçek." (DÇT, 165)
çeçekte- **III/1988**	Tel. Alt.	Çiçek açmak.
		-
		çeçekte- "Çiçeklenmek." (ATS, 71) çeçekte- "Çiçek açmak." (TAS, 13) çeçekte- "Çiçek açmak." (DK, 268)

[86] Torsuk: Altayların süt ve diğer sıvı içecekleri saklamak için kullandıkları sepete benzer kap.

çeçekten- **III/1988**	Tel. Alt.	<çeçekte-n- Çiçek açmak.
		çėçeklen- “Çiçeklenmek, çiçek açmak.” (EDPT, 401) çėçeklen- “Çiçeklenmek, çiçek açmak.” (DTS, 153)
		çeçekten- “Çiçeklenmek, çiçek açmak.” (ARSL, 810)
çeçektü̱ **III/1988**	Alt. Tel.	<çeçek+lü̱ Çiçekli.
		çėçeklig “Çiçekli.”(EDPT, 401) çėçeklig “Çiçekli.”(DTS, 153)
		çeçekdü “Çiçekli.” (GSATA, 398)
çeçen **III/1988**	Alt. Tel.	Güzel konuşan, hatip. *Çeçen kiji* “Güzel konuşan kişi.”; *Çeçen poḷdı* “O güzel konuşan biri oldu.” (Tel.); *Köp adıp mergen poḷbos, köp aẏdıp çeçen poḷbos.* “Çok silah atan atıcı, çok konuşan da güzel konuşan biri olamaz (atasözü).”
		-
		çeçen “1. Hatip, güzel ve yerinde konuşan. 2. İsabetli.” (ATS, 71) çeçen “1. Derli toplu, bakımlı. 2. Belagat sahibi, iyi ve güzel konuşan.” (TAS, 13) çeçen “Güzel konuşan, belagati iyi olan.” (DÇT, 165)
çeçende- **III/1989**	Alt. Tel.	<çeçen+le- Güzel konuşan olmak.
		-
		-
çeçerke- **III/1989**	Alt. Tel.	*krş.* çeçen Güzel konuşmaya çalışmak, zarif sözlerle konuşmak; övünmek, gururlanmak.
		-
		çeçerke- “Gururlanmak, kibirlenmek.” (ATS, 71)
çeçerkēk **III/1989**	Tel.	<çeçerke-kēk Güzel sözlerle övünmeyi seven.
		-
		çeçerkek “Kibirli, gururlu.” (ATS, 71) çeçerkek “Kibirli.” (TAS, 13)
çeçil- **III/1989**	Alt. Tel.	<çeç-l- 1. Çözülmek. 2. Soyundurulmak.
		seşil- “Çözülmek, gevşetilmek.” (EDPT, 857) şėşil- “Açılmak, çözülmek.” (DTS, 554)
		çeçil- “Çözülmek, çözülmüş olmak.” (ATS, 71) çeçil- “İpi çözülmek, bağı çözülmek.” (TAS, 13)

		çeçil- “Ayrılmak, açılmak; soyunmak.” (DÇT, 165)
çeçĭn- **III/1989**	Alt. Tel.	<çeç-n- Çözülmek. - çeçin- “Soyunmak.” (ATS, 71) çeçin- “Soyunmak, giysilerini çıkarmak.” (TAS, 13)
çēdek **III/1984**	Tel.	*bk.* çeḥedek.
çėden **III/1985**	Alt. Tel.	Çit. *Çeden tuttŭ.* “O çitlerle çevreledi.” *Erdiŋ yaman d'aḷḳūn çedenineŋ pilerĭm.* “Erkeğin tembelini çitinden anlarım.” (P.d.V.I, 223, 16) - çeden “Çadırın çevresindeki çit.” (ATS, 71) çeden “Duvar, tahta perde, çit.” (TAS, 14) şulan “Çit.” (DK, 272) şeden “Çit, duvar.” (DLTÇ, 226) çede “Çit.” (DÇT, 164)
çedende- **III/1985**	Alt. Tel.	<çeden+le- Çitle çevirmek. *Pölö çedendedĭ.* “O çevreledi.”; *Oroẏ çedendedi.* “O çevreyi çevreledi.” - çedende- “Sınır geçmek, çitle bölmek.” (ATS, 71) çedende- “Duvarla çevirmek, çitle çevirmek.” (TAS, 14)
çedendel- **III/1985**	Alt. Tel.	<çedende-l- Çevrelenmek. - -
çedendū̆ **III/1985**	Tel. Alt.	<çeden+lū̆ Çevrelenmiş. - -
çedik **III/1985**	Tel.	İğrenen, tiksinen. - çedik “İğrenen, tiksenen.” (ATS, 71) çedirçek “Hassas, midesi çabuk bulanan.” (DK, 267)
çedimek **III/1986**	Tel.	Mont, kazak. - -
çedĭrḥen **III/1986**	Tel.	=çedik İğrenen, tiksinen.

		-
		-
çedĭrke	Tel.	Tiksinti, iğrenme.
III/1986		-
		çedirke- “İğrenmek, tiksinmek.” (ARSL, 803)
çegertki	Tel.	Çekirge.
III/1957		*bk.* çeḥertkĭş**.
çegidek	Leb.	*bk.* çeḥedek.
III/1958		
çeḥedek	Alt.	Evli kadınların üst giyimi.
III/1958		-
		çegedek “*es.* Evli kadının dış giysisi.” (ATS, 71) çēdek “Bir tür kadın üst giyimi.” (DÇT, 164)
çeḥelḥĭ	Tel.	Büyük çekirge.
III/1958		-
		-
çeḥēn	Alt. Tel. Leb.	Kımız.
III/1957		-
		çegen “Ekşimiş süt, ekşi sütten yapılan içecek.” (ATS, 71) çegēn~çegen “Kımız; ekşimiş sütten yapılan içecek.” (DLTÇ, 221) arakı-çēn “Türlü içecekler.” (DÇT, 103) çēn “Sütlü içecek, ayran.” (DÇT, 164)
çeḥēnde-	Alt. Tel.	Kımız içmek.
III/1957		-
		çegende- “Kımız yapmak.” (ARSL, 802)
çeḥēnzek	Alt. Tel.	Kımız seven.
III/1957		-
		-
çeḥertkĭş	Tel. Kumd.	1. Çekirge. (Tel.) *Sā çeḥertkĭş ağıdarım!* “Ben senin üstüne çekirge atacağım! (lanet)” 2. Pire. (Kumd.)
III/1957		çekürgē “Çekirge.” (EDPT, 416) çėkürge “Çekirge.” (DTS, 154)
		çegertkiş “Çekirge.” (TAS, 14)
çēk	Tel.	*bk.* çe.
III/1944		-
		çēk “*Ünl.* (Acıma bildirir.)” (ATS, 71)

çek I **III/1944**	Tel.	Sıfatı pekiştiren hece. *Çek çeber tuttum.* “Ben onu çok iyi takip ettim.” - çek “Çok, pek, gayet, bütün, büsbütün, tümden, hepten; tümüyle.” (ARSL, 804)
çek II **III/1945**	Tel.	Hatasız, mükemmel, düzgün. - çek I “Hiçbir şey.” (ATS, 71) çek II “1. Temizlik; temiz, saf. 2. Şereflilik; şeref.” (ATS, 71)
çekçi **III/1955**	Tel.	Düzenli, titiz, tutumlu. - çekçil “Düzenli, temiz, tutumlu.” (DK, 267)
çekçĭl **III/1955**	Tel.	1. Çevik, kıvrak. 2. Düzenli, tutumlu (W.) - çekçil “Becerikli.” (ATS, 71) çekçil “Temizliği seven, derli toplu.” (TAS, 14) çekçi~çekçil “Düzenli, temiz, tutumlu.” (DK, 267)
çekçile- **III/1955**	Tel.	<çekçi+le- 1. Özen göstermek, uğraşmak. *Meŋgü yürümge kireỳn tezeŋ salımdardı çekçile!* “Eğer sonsuz bir dünyaya (cennete) gitmek istiyorsan Allah’ın buyruklarına uy!” 2.Titiz, tutumlu olmak. *Çekçilebes* “Özensiz, kirli, düzensiz, dağınık” - çekçile- “Temiz, düzenli, titiz olmak.” (ARSL, 805)
çekçilen- **III/1955**	Tel.	<çekçile-n- Kendini mükemmel göstermek. - -
çekmen **III/1955**	Tel.	Çuha kumaş. *bk.* çekpen.
çekpen **III/1955**	Alt. Tub. Tel.	Çuha kumaş, yün kumaş. - çekpen~çepken “1. Astarsız sabahlık. 2. Çuha, çuhadan yapılmış.” (ATS, 71) çepken “Çuha.” (TAS, 14) çekpen “Çuha.” (DK, 267) çekpen “Palto, üst giyim.” (DLTÇ, 221) şekpen “Kadın paltosu.” (DLTÇ, 226)

		çekpen “1. Çuha, yün kumaş. 2. Kaftan.” (DÇT, 164)
çekte- **III/1954**	Tel.	Korumak, özen göstermek (düşünmek). - şekte- “Temizlenmek.” (GSATA, 510) çekte- “Temizlemek, düzenlemek.” (ARS, 146)
çekten- **III/1954**	Tel.	<çekte-n- Kendine hâkim olmak, korunmak, dürüst olmak, namuslu olmak. - -
çektet- **III/1954**	Tel.	Korutmak, saklatmak, muhafaza ettirmek. - -
çel **III/1975**	Tel.	İnce tabaka. - çel “1. Derinin iç zarı. 2. Gözün akı.” (ATS, 71) çel “Göz lekesi. 2. Zar; ince ve yumuşak tabaka.” (TAS, 14) şel “Göz lekesi, ince tabaka.” (DK, 272) çel “1. Kiriş. 2. İşlenmemiş deride lif katmanı, halk arasında deri astarı.” (DÇT, 165)
çel- **III/1976**	Tel.	Kazmak eşmek. - çel- “Bir yana atmak, kenara atmak, geri püskürmek.” (TAS, 14) şel-~şil- “Atmak, savurmak.” (DK, 272) çel-~şel- “Atmak, fırlatmak.” (DLTÇ, 221) çel- “Atmak, fırlatmak.” (DÇT, 165)
çelde- **III/1979**	Tel.	<çel+le- Kemiklerin üzerindeki eti kemirmek. - çelde- “1. Eti, yağı kemiğinden kazımak. 2. Yutmak.” (ATS, 71) çelde- “Kemirmek, gevelemek.” (TAS, 14)
çelert- **III/1977**	Tel.	Sezmek, tahmin etmek. *Çelertıp* “Tahminî.” - -
çeli- **III/1978**	Tel.	Atmak, fırlatmak. - çeli- “Boynuza vurmak.” (ARS, 146)
çelil- **III/1979**	Tel.	<çeli-l- Atılmak.

		-
		-
çelit- **III/1979**	Tel.	<çeli-t- Attırmak.
		-
		çelit- “Attırmak, fırlattırmak.” (ARSL, 806)
çem **III/2001**	Tel.	Kusur, eksiklik, zarar. *Çemi yoḳ* “Zararsız”; *bir kemĭ çemĭ yoḳ* “Herhangi bir kusur olmadan.”
		-
		-
çemenne **III/2001**	Kumd.	*bk.* çebenne.
çemet **III/2002**	Tel.	Verem.
		-
		çemet “Verem, tüberküloz.” (ATS, 71) çemet ūrı “Verem, tüberküloz.” (TAS, 14) çēdil “Verem, tüberküloz.” (DLTÇ, 221)
çemettū **III/2002**	Tel.	<çemet+lū Veremli. *Köksŭŋ çemettū poḷzın!* “Göğsünde verem olsun! (beddua)”
		-
		-
çēn I **III/1960**	Tel.	İn, mağara, yuva (hayvanlar için).
		-
		-
çēn II **III/1960**	Tel.	Düzgün, düz. *Çēn aġaş* “Düzgün bir şekilde büyüyen ağaç”; *çēn puttū at.* “düzgün at”; *çēn kiji* “Güzel endamlı kişi”
		-
		-
çene **III/1961**	Kumd. Leb.	*bk.* çeẏne.
çene- **III/1961**	Alt. Tel. Leb.	1. Denemek. *Çenep kör!* “Dene!”; *Ḳıçırırġa çenep kördŭ.* “O kitap okumayı denedi.” 2. Havayı tahmin etmek. *Çenep çabıt ettĭ.* “O tefsiz şamanlık yaptı.”
		teŋe- “(Bir şeye) değer vermek.” (EDPT, 516) tėŋe- “Eşit olmak, uymak, tekabül etmek.” (DTS, 585)
		çene- “1. Denemek, sınamak, ölçmek. 2. Havayı tahmin etmek.” (ATS, 71)
çenēçi	Tel.	Şeytan, iblis.

III/1961		-
		çeneçi “Deneyen, tecrübeli.” (ATS, 71)
çenel-	Alt. Tel. Leb.	<çene-l-
III/1961		Denenmek.
		-
		çenel- “Denenmek, kontrolden geçirilmek.” (ARSL, 807)
çenemel	Alt. Tel. Leb.	Deneme, tecrübe.
III/1961		-
		çenemel “Deneme, tecrübe.” (ATS, 71)
		-
çenet-	Alt. Tel. Leb.	<çene-t-
III/1961		Denetmek.
		-
		çenet- “Denetmek.” (ATS, 71)
çenӱ	Alt. Tel.	*bk.* çenemel.
III/1961		
çepken	Tel.	1. Çuha, yün kumaş.
III/1995		2. Çuha kaftan.
		bk. çekpen.
çer- I	Kumd.	Hafifçe öksürerek boğazı temizlemek, tükürmek.
III/1966		-
		-
çer- II	Tel.	*es*. Savaşmak.
III/1966		-
		-
çerbek	Tel.	<çerbeẏ-k
III/1975		Çıkıntılı, kabarmış.
		-
		çerbek “Göbekli, karınlı.” (ATS, 71)
çerbeẏ-	Tel.	Yayılmak, kabarmak, çıkmak (göbek).
III/1975		-
		çarbay-~çerbey- “1. (Karın için) şişmek. 2. (Kısa boylu insan için) karnını ileri çıkarıp kibirle yürümek.” (ATS, 70, 72)
çerçeŋ	Tel.	1. Özenli, nazik. (W.)
III/1974		2. Kıvrak, dinç, canlı.(W.)
		3. Modaya uygun, tarz, şık.
		-
		çerçeŋ “1. Muntazam, düzenli. 2. Nazik.” (ATS, 72)

çerçeŋde- **III/1974**	Tel.	Tarz, şık olmak. - çerçeŋde- “1. Düzenli olmak. 2. Nazik olmak.” (ATS, 72)
çerçeŋdet- **III/1974**	Tel.	<çerçeŋde-t- Mükkemmel, zarif hâle getirmek. - -
çerçeŋre- **III/1974**	Tel.	<çerçeŋ+re- *bk.* çerçeŋde-.
çerdek **III/1974**	Tel.	1. Maskeli balo. 2. Maskelenmiş, baloya uygun giyinmiş. *Çerdek poļıp oẏnop yat.* “Onlar maskeli balo yapıyorlar.” - çerdek “1. Maske. 2. Maskeli balo.” (ATS, 72)
çerdeẏ- **III/1973**	Kumd.	*bk.* çerbeẏ-.
çeret **III/1966**	Tel.	Beyaz kil, kireç. - çeret “Kireç, beyaz çamur.” (ATS, 72) çeret “Kireç. *Çeyiltken çeret* Sönmüş kireç.” (TAS, 14)
çergebiş **III/1971**	Leb. Tub.	Sarmaşık bitkisi. *Tağ çergebişi* “(Lat. *Aconitum*)” - -
çergeẏ **III/1969**	Kumd.	*bk.* çergi.
çergi **III/1972**	Alt. Tel.	Küçük hayvanlar için tuzak, kapan. *Mıļtıġı yoḳ kijiler çergi bile aŋdap yadır.* “Tüfeksiz insanlar çergi ile avlanıyorlar.” - çergey “Küçük hayvanlar için kapan.” (ATS, 72) çergey “Küçük hayvan kapanı.” (DÇT, 165)
çeriğ **III/1968**	Leb.	*bk.* çerū.
çeriğlen- **III/1968**	Leb.	*bk.* çerūlen-.
çeriğliğ **III/1968**	Leb.	*bk.* çerūlū.
çerlek **III/1972**	Kumd.	< çer- I Verem, ince hastalık. -

		-
çert **III/1973**	Tel. Leb. Tub.	=şert Ant, yemin.
		-
		çert “Yemin, ant.” (ATS, 72) çert “Ant, yemin.” (TAS, 14)
çert- **III/1973**	Alt. Tel. Leb.	1. Parmakları tıkırdatmak. 2. Cevizleri tıkırdatmak. 3. Kertmek. 4. Şiş döndürmek (W.)
		çert- “Bir şeyler yaparken çeşitli gürültüler çıkarmak.” (EDPT, 428) çėrt- “1. Kaçırmak, salmak, serbest bırakmak. 2. Kertmek, çentik atmak; koparmak.” (DTS, 155)
		çert- “1. (Parmakla) fiske vurmak. 2. (Ceviz için) kırmak. 3. Kertmek. 4. *Çertip iy-* “Çalmak.” (ATS, 72) çert- “1. Şaklamak, şakırdamak. 2. Ceviz kırmak, çenetlemek.” (TAS, 14) çert- III “Dişlemek, kemirmek.” (DK, 268) şerj- “Tıklatmak.” (DK, 272) şert- “Parmakla fiske vurmak.” (DLTÇ, 226) şert- “Kemirmek.” (DÇT, 167)
çerte- **III/1973**	Tel.	*krş.* çerū̄ Savaşmak.
		-
		-
çėrtek **III/1973**	Tel. Alt.	Burna fiske vurma.
		-
		-
çerteş- **III/1973**	Tel.	<çėrte-ş- Savaşmak.
		-
		çerteş- “Ant içmek, yemin etmek.” (DÇT, 165)
çertim **III/1973**	Tel.	<çert-m 1. Çentik, kertik. 2. Buruna fiske vurma.
		-
		çertim “Küçük dilim, lokma.” (TAS, 14)
çertkĭ **III/1973**	Tel.	*bk.* çergi.
çėrtkile- **III/1973**	Tel.	<çertki+le- Tuzakla öldürmek.
		-

		-
çertme **III/1973**	Tel.	<çert-me İki telli balalayka.
		-
		çertme komıs “Bir cins kopuz.” (TAS, 14)
çertmele- **III/1973**	Tel.	<çertme+le- Balalayka çalmak.
		-
		-
çertte- **III/1973**	Tub. Leb.	<çert+le- Yemin istemek, antla bağlamak.
		-
		gerte- “Ant içmek, yemin etmek.” (DÇT, 111)
çertten- **III/1973**	Tub. Leb.	<çertte-n- Yemin etmek.
		-
		çerten- “Yemin etmek.” (ATS, 72) çerten- “Ant içmek, yemin etmek.” (TAS, 14) gerten- “Kendi kendine yemin etmek.” (DÇT, 111)
çerū **III/1968**	Alt. Tel.	Ordu. *Çerū kiji* “Asker, savaşçı.”; *Çerū paştaġan pī* “Ordu komutanı.”; *Çerū keldǐ.* “Ordu geldi. (Mayıs ayının sonlarında Çuy ilçesinde yapılan fuarlar; buranın isminin tarihçesi şöyledir: 200 Moğol askeri subaylarla birlikte Rusya sınırına gelir, Ruslar bu fuara “Çura” ismini verir.)”
		çerig “Savaş düzenine girmiş askerî birlik; ordu.” (EDPT, 428) çėrig “Ordu, asker.” (DTS, 154)
		çerü “1. Savaşçı, asker. 2. Ordu.” (ATS, 72) çerü “Ordu.” (TAS, 14) şerig~şerü “Ordu, asker.” (DK, 272) şerig “Asker.” (DLTÇ, 226) kol-çerü “Ordu.” (DÇT, 129) çerü~çörü “Asker, ordu.” (DÇT, 165, 166)
çerūle- **III/1969**	Tel.	<çerū+le- Savaşı yönetmek, orduyu hareket ettirmek. *Çerūlep keldǐ.* “O ordu ile hareket etti.”
		-
		-
çerūlen- **III/1969**	Tel.	<çerū+le-n- Silahlanmak, savaşa hazırlanmak.
		-
		çerülen- “Savaş açmak.” (ATS, 72)

çerūlū **III/1969**	Tel.	<çerū+lū Ordusu olan, ordulu. - -
çet I **III/1982**	Alt. Tel.	Genç iğne yapraklı ağaç, ağaçlık, çalılık. - çet “Melez ağacı. *Çet agaş* Melez ağacı.” (ATS, 72)
çet II **III/1982**	Tel.	Köşe. - çıt “İç taraftan bacakların birleştiği yer, apış, ağ.” (ATS, 74)
çettirgen **III/1984**	Tel.	=çet Genç iğne yapraklı ağaç. - -
çetū **III/1984**	Tel.	<çet+lū Köşeli *Üç çettū* “Üç köşeli” - -
çeẏ- **III/1942**	Tel.	Karıştırmak, suda eritmek, yoğurmak. *Paḷkaşka sū çeẏ!* “Kili suda erit!”; *Taḷkan sütke çeyıp içken.* “Unu sütte eritip içti.” - çey- “1. Eritmek. 2. Karmak, karıştırmak.” (ATS, 72) çey- “Karıştırmak, eritmek.” (TAS, 14)
çeyil- **III/1960**	Tel.	Karışmak. *Köske ḳan çeyilgen.* “Gözler kanla doldu.” - çeyil- “1. Erimek. 2. Yayılmak.” (ARSL, 803)
çeyimek **III/1960**	Alt.	Erkek ceketi. - -
çeẏne **III/1942**	Tel. Kumd.	Şakayık kökü (?) (Lat. *Paeonia anomale).* - çeyne~çiyne “Ayı gülü, şakayık çiçeği; *çeyne baş* Marina kökü(?) (Lat. *Paeonia mascula*)” (ATS, 72, 75)
çıba- **III/2098**	Kumd.	(Balçık ile) sıvamak. - şıba- “Sıvamak, sürmek.” (ATS, 162)

		şıba- “Sıvamak, sürmek, macunlamak.” (TAS, 104)
çıbaḷ **III/2099**	Alt.	İğne yapraklı ağaçların iğneleri. - -
çıbaḷı **III/2099**	Leb. Tub.	Karınca. çümēlī “Karınca.” (EDPT, 423) çömeli~çümeli “Karınca.” (DTS, 166, 168) çımalı~çımālı “Karınca.” (ATS, 73) çımalı “Küçük sinek.” (TAS, 15) çubalı “Kalabalık.” (TAS, 18) çubala~çuvala~çıbalı~çımalı “Karınca.” “DLTÇ, 222) çımalı “Karınca.” (DÇT, 167)
çıbı **III/2099**	Tub.	Köknar (Lat. *pinus pichta*) *bk.* çibi.
çıbıḳ **III/2099**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Çubuk, ince çubuk. çıbık “Çubuk, sopa.” (EDPT, 395) çıbık “1. Çubuk, ince, esnek bir dal. 2. Sap.” (DTS, 157) çıbık “Çubuk, ince sopa.” (ATS, 72) çıbık “Çubuk, kırbaç, kuru dal.” (TAS, 14) çımık “Çubuk, ince dal.” (DLTÇ, 224)
çıbıḳçı **III/2100**	Tel.	<çıbıḳ+çı Dayak ustası. - -
çıbıḳta- **III/2100**	Alt. Tel. Leb.	Değnek, çubukla vurmak. çıbıklā- “Çubukla, sopayla dövmek.” (EDPT, 396) çıbıḳla- “Çubukla kırbaçlamak, kamçılamak.” (DTS, 157) çıbıkta- “Çubukla, vurmak, dövmek.” (ATS, 72) çıbıkta- “Çubuklamak,vurarak toz çıkarmak.” (TAS, 14) çıbıkta- “Vurmak, kırbaçlamak, dayak yedirmek.” (DÇT, 166)
çıbıḳtat- **III/2100**	Tel. Alt.	<çıbıḳla-t- Değnekle vurdurmak. - çıbıktat- “Vurdurmak, dövdürmek.” (ARSL, 846)
çıbıḷ **III/2101**	Alt. Tel. Leb.	1. Kirlilik. 2. Kötülük, utanç, azap. - -
çıbıḷda- **III/2101**	Tel. Alt.	<çıbıḷ+ḷa- 1. Kirletmek.

		2. Utandırmak, azap vermek.
		-
		-
çıbıḷdaḷ- **III/2101**	Tel. Alt.	<çıbıḷda-l- 1. Kirlenmek. 2. Kırılgan olmak.
		-
		-
çıbıḷdū **III/2102**	Tel. Alt.	<çıbıḷ+dū 1. Kirli, pasaklı. 2. Utanç verici, azap verici, eziyetli.
		-
		-
çıbıḷḷa- **III/2101**	Leb.	*bk.* çıbıḷda-.
çıbıra- **III/2100**	Kumd.	Fısıldamak.
		-
		çımıra-~şımıra- “Fısıldamak, hışırdamak, kıpırdamak.” (ATS, 73, 162) şıbıra- “Fısıldamak.” (TAS, 104)
çıbırġan **III/2101**	Tel.	*krş.* çıban Sivilce, çıban. *Çıbırġan çıḳtı.* “Çıban çıktı.”
		çıbıkān~çıban “iğde (meyve); *mec.* Çıban, irinli yara.” (EDPT, 396, 397)
		çıbırtkan “Sivilce.” (ATS, 72) çıbırtkan “Sivilce, deri döküntüsü.” (TAS, 14)
çıbırt **III/2101**	Alt. Tel.	Kırmızı çıban, sıcaktan çıkan sivilceler, kızamık.
		-
		çıgū “Kızamık.” (ATS, 73)
çıbırtḳan **III/2101**	Tel.	*bk.* çıbırt.
		çıbıkān~çıban “iğde (meyve); *mec.* Çıban, irinli yara.” (EDPT, 396, 397)
		çıbırtkan “Sivilce.” (ATS, 72) çıbırtkan “Sivilce, deri döküntüsü.” (TAS, 14)
çıbırtḳanda- **III/2101**	Tel.	<çıbırtḳan+ḷa- Kızamık çıkarmak.
		-
		çıbırtkanda- “Sivilcelenmek.” (ARSL, 846)

çıç-[87]	Tel.	Alt.	Defihacet yapmak, büyük abdestini yapmak.
III/2094	Kumd.		sıç- “Büyük abdestini yapmak, bağırsakları boşaltmak.” (EDPT, 795) sıç- “Büyük abdestini yapmak, bağırsakları boşaltmak.” (DTS, 533)
			çıç- “Tuvaletini yapmak, büyük abdestini yapmak.” (ATS, 72) çıç- “Defihacet yapmak, büyük abdestini yapmak.” (DK, 271) şış- “Defihacet yapmak, büyük abdestini yapmak.” (DLTÇ, 227) çiş- “Dışkılamak.” (DÇT, 165) şış- “Yumurtlamak.” (DÇT, 168)
çıçaḷıḳ	Alt.		Serçe parmak.
III/2094			çıçālak “Orta parmak.” (EDPT, 401) çıçāmuk “Yüzük parmağı.” (EDPT, 401) çıçalaḳ “Serçe parmak.” (DTS, 158) çıçamuḳ “Yüzük parmağı.” (DTS, 158)
			çıçalık “Serçe parmak.” (ATS, 72) çıçalık “Serçe parmak.” (TAS, 14)
çıçırana	Tel.		Yabani iğde (Lat. *hippophaca rhamnoides*).
III/2094			-
			çıçrana[88] “?” (ATS, 72) çıçranat “*ağız* Bir tür yemiş.” (ATS, 72) çıçırana “Yabani iğde ağacı, kumdikeni.” TAS
çıçırġana	Tel.		*bk.* çıçırana.
III/2094			
çıçḳaḳ	Alt. Tel. Leb.		<çıç-ḳaḳ
III/2094			Defihacet, ishal. *Çıçḳaḳ ūrū (Tel, deyim); çıçḳaḳ em* “Mide bozan ilaç”
			-
			çıçak “Sürgün. *mec.* ishal.” (ATS, 72) çıçkak “1. İshal. 2. Kazık.” (ATS, 72)
çıçḳaḳçı	Tel.		<çıçḳaḳ+çı
III/2094			Midesi bozuk olan, çabuk ishal olan.
			-
			çıçkakçı “İshalden, sürgünden muzdarip olan.” (ARSL, 846)
çıçḳaḳta-	Alt. Tel. Leb.		İshalden eziyet çekmek.
III/2094			-
			çıçkakta- “İshal olmak.” (ATS, 72)
çıçḳaḳtat-	Alt. Tel.		<çıçḳaḳta-t-

[87] OSTN’de bu madde başının fiil olduğu belirtilmemiştir.

[88] ATS’de bu madde *cıcırgana* maddesine gönderilmiş, ancak *cıcırgana* hem ATS’de hem de ORS’de yoktur. ORS’de çıçranat “yalancı iğde” maddesi tespit edilmiştir (s. 184)

III/2094		İshalden eziyet çektirmek.
		-
		çıçkaktat- “İshal etmek.” (ATS, 72)
çıçḳan **III/2094**	Alt. Tel.	Sıçan, fare. *Sırtı yoḷdū satı çıçḳan* “Çizgili fare.”; *poro çıçḳan* “Boz fare.”; *yer çıçḳanı* “Yer faresi.”; *su çıçḳanı* “Su faresi.”
		sıçġān “Sıçan, fare.” (EDPT, 796) sıçġan “Sıçan, fare.” (DTS, 533)
		çıçkan “Sıçan, fare.” (ATS, 72) çıçhan “Sıçan, fare.” (DLTÇ, 224) çıçkan “Sıçan, fare.” (DÇT, 167)
çıçḳuḷūr **III/2095**	Tel.	Tuvalet. -
		-
çıda- **III/2091**	Alt. Tel. Leb.	1. İmkânı olmak, muktedir olmak, gücü olmak. *Çıdazaŋ ḳat ǖrenerzĭŋ.* “Eğer becerikliysen okuma yazma öğrenirsin.”; *Pō kiji çıdabas, Ḳudaẏ teze nege çıdayır.* “İnsan bunu yapamaz ama Allah her şeyi yapar.”; *Ködürŭp çıdadı.* “O bunu kaldırabilirdi.” (Alt.) 2. Katlanmak, çekmek, tahammül etmek. *Küçŭŋ çıdabaza öl!* “Eğer gücün yetmiyorsa, öl!” (Tel.); *Men anı çıdap poḷmaẏmın.* “Ben bunu artık çekemiyorum.” (Tel.); *Adı yoḷdı çıdadı.* “Onun atı yolu çekti.” (Tel.); *Uçŭna yettre çıdaġan kiji arġaḷanar.* “Sonuna kadar dayanan kurtulur.” (Tel.) 3. Becermek, yapabilmek. *Anı körŭp çıdabaẏ yadım.*”Onu göremiyorum.”
		-
		çıda- “1. Sabretmek, dayanmak. 2. Bir şeyi yapacak durumda olmak, becermek. 3. Büyümek.” (ATS, 72) çıda- “Sabretmek, dayanmak, katlanmak.” (TAS, 15) çıda- “Dayanmak, tahammül etmek.” (DK, 270, 272) çıda- “Dayanmak, katlanmak.” (DÇT, 166)
çıdabıḳḳaẏ **III/2092**	Leb.	*bk.* çıdamaḷ. -
		çıdamkay “Sabırlı, tahammüllü.” (ATS, 72)
çıdaçı **III/2092**	Tel.	<çıda-çı Sabırlı.
		-
		-
çıdaçıḷ **III/2092**	Tel.	*bk.* çıdaçı.
çıdaġıdī	Tel.	Güçlü, sert, sabırlı.

III/2092		*Çıdaġıdī kiji çıdazın!* “Tahammülü olan sabretsin!”
		-
		-
çıdaḷ	Alt. Tel. Leb.	<Moğ.
III/2092		Güç, sabır.
		Çıdaḷı yoḳ. “Onun ne gücü, ne de sabrı var.”
		-
		çıdal “Sabır.” (ATS, 72)
		çıdam “Sabırlılık.” (ATS, 72)
		çıdım “Güçlü, sağlam.” (ATS, 72)
		çıdım “Sabırlılık, direngenlik, dayanıklılık, katlanırlık.” (TAS, 15)
çıdaḷdū	Tel.	1. Güçlü, sert.
III/2092		2. Dayanıklı, sabırlı.
		-
		çıdamdu “Sabırlı, tahammüllü.” (ATS, 72)
		çıdımdu “Sabırlı, canı pek, dayanıklı.” (TAS, 15)
çıdaḷḷığ	Leb.	Güçlü, sert.
III/2092		*bk.* çıdaḷdū.
çıdam	Tel. Alt.	<çıda-m
III/2093		Sabır, dayanıklılık, sertlik, kararlılık.
		-
		çıdal “Sabır.” (ATS, 72)
		çıdam “Sabırlılık.” (ATS, 72)
		çıdım “Güçlü, sağlam.” (ATS, 72)
		çıdım “Sabırlılık, direngenlik, dayanıklılık, katlanırlık.” (TAS, 15)
çıdamaḷ	Tel.	<çıda-maḷ
III/2093		Güçlü, sert, becerikli, sabırlı, dayanıklı.
		-
		çıdamal “1. Sabır, itidal, dayanıklılık. 2. Sabırlı, dayanıklılıklı; kendine hakim, itidal sahibi.” (ARSL, 851)
çıdamdū	Tel.	*bk.* çıdamaḷ.
III/2093		-
		çıdamdu “Sabırlı, tahammüllü.” (ATS, 72)
		çıdımdu “Sabırlı, canı pek, dayanıklı.” (TAS, 73)
çıdamıḷ	Tel.	*bk.* çıdamaḷ.
III/2093		
çıdaŋı	Tel. Kumd.	<çıda-ŋı
III/2092		Sabırlı.
		-
		-

çıdaş- **III/2092**	Tel.	Birlikte sabretmek. *Pu söskö poḷgon-no çıdaşpas saḷımdū-dā çıdayır.* “Bu söze herkes katlanamaz, katlanabilene helal olsun!”
		-
		çıdaş- “*işteş* Dayanmak, sabretmek.” (ATS, 72) çıdaş- “Dayanmak, katlanmak, tahammül etmek.” (DLTÇ, 224) çıdaş- “Dayanmak, katlanmak.” (DÇT, 166)
çıdıḳ **III/2093**	Tel.	Güç, sabır, varlık.
		-
		çıdu “Sabır.” (ATS, 72)
çıdım **III/2093**	Tel.	1. Sabır. 2. Kudretli, sabırlı. *Çıdım ağaş* “Sert ağaç”; *aşḳa çıdım kiji* “Kendini yemek konusunda tutabilen kişi” *bk.* çıdam.
çıdıŋ **III/2093**	Tel.	Yemek konusunda kendini tutabilen. *bk.* çıdım**.
çıdırman **III/2093**	Tel.	Çalılık, fundalık.
		-
		çıdırman I “Tüy gibi.” (ATS, 72) çıdırman II “Koru.” (ATS, 72)
çıdırmandū **III/2093**	Tel.	<çıdırman+ḷū Sık çalılıkla kaplanmış.
		-
		-
çıdra- **III/2093**	Tel.	Çıtırdamak. *It çıdrap-yat.* “Ateş çıtırdıyor.”
		-
		çıdıra- “(Yanan odunlar için) çatırdamak.” (ATS, 72)
çıdū **III/2093**	Tel.	<çıda-ū Sabır.
		-
		çıdu “Sabır.” (ATS, 72)
çıdūḷū **III/2093**	Tel.	<çıdū+ḷū Sabırlı.
		-
		çıdu “Sabır.” (ATS, 72)
çıġaḷta **III/2064**	Tel.	Zarar, kayıp.
		-

		-
çıġaḷtaḷū **III/2064**	Tel.	Zararlı. -
		-
çıġar- **III/2063**	Alt. Tel.	Çıkartmak, çıkarmak. çıkar- “Çıkarmak.” (EDPT, 410) çıḳar- “1. Çıkarmak. 2. Göstermek, ortaya çıkarmak. 3. Dönüştürmek, değiştirmek.” (DTS, 161) çıgar- “Salmak, çıkarmak.” (ATS, 72) çıgar- “Çıkarmak.” (TAS, 15) çıgar-~çıkar-~şıgar- “Çıkarmak.” (DK, 270, 271, 272) çıgar- “Çıkarmak.” (DLTÇ, 223) çār-~çıgar“Çıkarmak.” (DÇT, 163, 166)
çıġış **III/2067**	Tel. Alt.	1. Çıkış, çıkma, yükseliş. *Kün çıġışı* “Güneş doğumu.” (Alt. Tel.) 2. Son. çıkış “Ortaya çıkma.” (EDPT, 412) çıḳış “Çıkış.” (DTS, 161) çıgış “1. Çıkış. 2. (Dağ vs. için) çıkma, tırmanma. 3. Çıkış, hücum. 4. (Güneş için) doğma, doğuş.” (ATS, 73) çıgış “Çıkış, çıkış yeri.” (TAS, 15)
çıġıt **III/2067**	Tel. Kumd.	<çıḳ-t Çıkış. *Sū çıġıdı* “Kaynak” - çıgıt “Çıkış.” (ATS, 73) çıgıt “Doğuş, *kün çıgıt* Doğu.” (DLTÇ, 224)
çığ **III/2062**	Leb.	=çī Çiğ, ham, pişmemiş. çıġ~çig “Nemli, çiğ, pişmemiş.” (EDPT, 404, 413) yıġ “Islak, nemli, ham, pişmemiş.” (DTS , 277) çiy “Çiğ, ham.” (ATS, 75) çiy “1. Çiy, ham, olgunlaşmamış. 2. Pişmemiş.” (TAS, 17)
çıḳ **III/2053**	Tel.	1. Nemli. *Çıḳ yer* “Nemli toprak.” 2. Nem, ıslaklık. çı~çıġ~çig “Nemli, rutubetli.” (EDPT, 393, 404) çi “1. Çiy, şebnem. 2. Islak, nemli.” (DTS, 155) çık “Rutubet, nem, yaşlık.” (ATS, 15) çık “Nem.” (TAS, 73)
çıḳ-	Alt. Tel. Leb.	Çıkmak, ilerlemek, uzaklaşmak, kalkmak, görünmek.

III/2053		*Kün çıḳtı.* “Güneş çıktı.” (Alt.); *Yerden kök çıḳḳan.* “Ot topraktan çıktı.” (Tel.); *Üẏdön çıḳ.* “Evden dışarı çık!” (Alt.); *Tışḳarı çıġaẏn.* “Dışarı çıkayım.” (Tel.); *Sūdaŋ çıḳtı.* “O sudan çıktı.” (Tel.); *Tūġan çıḳ!* “Dağa çık!” (Tel.); *Közŭnŭŋ yajı möltrüp çıġıp keldĭ.* “Gözünün yaşı parlayarak aktı.” (Tel.); *Sū çıḳtı.* “Su döküldü.” (Tel.); *Yerdĭŋ tozı teŋerē çıḳtı.* “Toprağın tozu gökyüzüne kalktı.” (Alt.); *Ḳarışḳa çıḳsın ḳılġası!* “Kökleri dörtte bir kadar büyüsün.” (Tel.); *Pīl ḳuzuḳ çıḳḳın.* “Şimdilerde ceviz hasadı var.” (Tel.); *Pīl aş yakşı çıḳtı.* “Bu sene çok iyi tahıl hasatı var.” (Tel.); *Ḳajıbĭs ejikteŋ çıḳtı.* “Bazılarımız kapıya çıktık.” (Tel.); *Çıġa yügŭrdŭ ūlçāk.* “Oğlan çocuğu dışarı kaçtı.” (Alt.); *Men tilmeşten çıḳtım.* “Ben tercümanlığı bıraktım.” (Tel.); *Mūs çıḳḳandaŋ ozo ḳuḷaḳ özör.* “Kulak, boynuzdan önce uzar.” (Tel.); *Söstöŋ çıḳpa!* “Sözünden dönme!” (Alt.); *Ezimneŋ çıḳtı.* “Unuttum.” (Alt.); *Çabı çıḳtı.* “O ünlü oldu.” (Tel.); *Tıŋ köp aḳça çıḳtı.* “Çok fazla para toplandı.” (Tel.); *Sā bir ūḷ çıġar, köksü aḷtın çıġar, ködönü kümüş çıġar.* “Senin oğlun doğduğunda onun göğüsleri altın, kalçası ise gümüş olur.” (Alt.)
		çık- “Çıkmak, ortaya çıkmak.” (EDPT, 405)
		çıḳ- “1. Çıkmak, ayrılmak. 2. Gitmek, yönelmek. 3. Ayrılmak. 4. *mec.* Vazgeçmek, bırakmak. 5. Göze çarpmak. 6. Kendini göstermek. 7. Dönmek, çıkmak, hâline gelmek. 8. Tırmanmak, çıkmak.” (DTS, 161)
		çık- “1. Çıkmak, ilerlemek. 2. Çıkmak. 3. (Ses için) çıkmak, duyulmak.” (ATS, 73) çık- “Çıkmak.” (TAS, 15) çıg-~çık-~şık-~tsık-~şçık- “Çıkmak, yükselmek, tırmanmak, ayrılmak.” (DK, 270, 273) şık- “Çıkmak, tırmanmak, dağa çıkmak.” (DLTÇ, 227) çık-~çuk- “Çıkmak, ayrılmak.” (DÇT, 166)
çıḳçıt **III/2061**	Tel. Kumd.	Kulak arkasında çenenin bittiği yer.
		-
		çıkçıt “Şakak.” (ATS, 73) çıḳçıt “Şakak.” (TAS, 15)
çıḳçıtta- **III/2061**	Tel. Kumd. W.	Tokatlamak, şamar vurmak
		-
		-
çıḳıra- **III/2058**	Tel.	Gıcırdamak.
		çıkrā- “Gıcırdamak.” (EDPT, 410) çıḳra- “Gıcırdamak, gıcırdatmak.” (DTS, 161)
		çıkıra- “(Kapı, kar için) gıcırdamak.” (ATS, 73)
çıḳırū **III/2058**	Tel.	<çıḳıra-ū Gıcırtı.
		-

		-
çıḳḳar- **III/2059**	Tel.	*bk.* çıġar-.
çıḳḳış **III/2060**	Tel.	*bk.* çıġış.
çıḳta- **III/2060**	Kumd.	<çıḳ+ḷa- Islatmak, nemlendirmek. -
		çıkta- “Nemletmek, ıslatmak.” (ATS, 73) çıktı- “Nemlenmek, ıslanmak.” (ARSL, 856)
çıḳtı- **III/2060**	Tel.	<çıḳ+tı- Islak olmak, nemli olmak, nemlenmek. *bk.* çıḳta-**.
çıḳtıt- **III/2060**	Tel.	<çıḳtı-t- Nemlendirmek. -
		çıktıt- “Nemlendirmek, ıslatmak.” (ARSL, 856)
çıḳtū **III/2060**	Tel.	Nemli. -
		çıktu “Nemli, ıslak.” (ATS, 73) çıktu “Nemli, rutubetli, ıslak.” (TAS, 15)
çıḷa- **III/2084**	Alt. Tel.	Yorulmak, bitkin düşmek, uykuya dalmak, ölmek. *Yoḷġo çıḷadı.* “O yoldan dolayı çok yoruldu.”; *Çıḷabas* “Yorulmaz.” -
		çıla- “1. Yorulmak, bitmek. 2. Uzun zaman beklemek. 3. İncelemek.” (ATS, 73) çıla- “Yorulmak, usanmak, bitkin bir hâle gelmek.” (TAS, 15) çılabas “Enerjik, yorulma bilmeyen.” (ATS, 73) çılabas “Yorulmaz, yorulmak bilmeyen, enerjik.” (TAS, 15) çıla- “Gerilmek, uzanmak.” (DÇT, 166)
çıḷat- **III/2085**	Tel. Leb.	1. Duraksatmak, durdurmak. 2. *Çıḷat!* Yiyin! (saygılı bir şekilde). (Leb.) -
		çılat- “Yormak, bitkin düşürmek.” (ATS, 73)
çıḷbır **III/2088**	Alt. Tel. Leb.	Atın bağlandığı uzun urgan, yular. -
		çılbır “Dizgin.” (ATS, 73) çılbır “Dizgin.” (TAS, 15) şılbır “Dizgine bağlanan ve atı da o dizgine bağladıkları uzun urgan.” (DLTÇ, 227)

		çılbır~şılbır “Dizgin, yular.” (DÇT, 166, 168)
çıḷbırḷa- **III/2089**	Alt. Tel. Leb.	<çıḷbır+ḷa- Yularından tutup at gezdirmek, atı ipe bağlamak.
		-
		çılbırla- “Dizgininden tutmak, yakalamak.” (ATS, 73)
çıḷbırḷū **III/2089**	Alt. Tel. Leb.	<çıḷbır+ḷū Dizgin.
		-
çıḷbıs **III/2089**	Leb.	*bk.* çıḷmıs.
çıḷġī **III/2087**	Tel.	*Çıḷġītere* “Kemer yapılan ham kösele.”
		-
		çılgıy “*çılgıy tere* Yumuşatılarak kesilmiş deri.” (ATS, 73) çılgıy “Islak deri, ıslanmış deri, sepilenmiş deri.” (TAS, 15)
çıḷmıs **III/2089**	Alt. Tel.	Hızlı, çevik, cesur, cesaretli.
		-
		-
çım **III/2102**	Leb.	Sakin, sakin olma. *Çım boḷ!* “Kıpırdama!” *bk.* tım.
çıma[89] **III/2102**	Tel.	Halk.
		-
		-
çımaḷ **III/2103**	Tel.	1. Serçe parmak. *bk.* çıçaḷıḳ 2. Tatarcık (sinek). *bk.* çıbaḷı.
		-
		çımın~çımıl “Sinek.” (ATS, 73) çımalı “Küçük sinek.” (TAS, 35) çımın “Sinek.” (TAS, 15)
çımaḷı **III/2103**	Tel.	Karınca. *bk.* çıbaḷı.
çımās- **III/2103**	Leb.	<çım+? Susmak.
		-
		-
çımcıḷa- **III/2105**	Leb.	*bk.* çımdı-.

[89] OSTN’de bu maddeye *eski sözcük* şeklinde not düşülmüştür.

çımça- **III/2104**	Leb.	<çım Susmak. - çımçay- “Sessiz olmak.” (ARSL, 858)
çımçı- **III/2104**	Alt. Tel.	*bk.* çımdı-.
çımçıḷ- **III/2104**	Alt. Tel.	*bk.* çımdıḷ-.
çımçıt **III/2104**	Leb.	Fare. - -
çımdı- **III/2104**	Leb.	Çimdiklemek. - çımçı- “1. Bir parça almak, koparmak. 2. Soğuğu hissetmek, (soğuk hava için) tırmalamak.” (ATS, 73) çımçı- “Mıncıklamak, çimdiklemek.” (TAS, 15)
çımdıḷ- **III/2104**	Leb.	<çımdı-ḷ- Çimdiklenmek. - -
çımġı- **III/2103**	Tel.	İç tarafına dikmek, kıvırmak. - çımgı- “Eteğin altını dikmek, kenarını kıvırmak, kenarını bastırmak.” (TAS, 15)
çımġır- **III/2103**	Tel.	Burnunu temizlemek. *bk.* çımır-.
çımġırıḳ **III/2103**	Tel.	<çımġır-ḳ Sümük. *bk.* çımırıḳ.
çımġū **III/2104**	Tel.	Dikiş yeri. - çımgı “Dikiş izi” (ATS, 73)
çımıḷda- **III/2103**	Tel.	Kıvırmak, kıvırcık yapmak. - -
çımıḷdat- **III/2103**	Kumd.	(Yağmur) çiselemek. - -
çımın **III/2103**	Alt.	Sinek. çıbun “Sinek.” (EDPT, 397)

		çıbın~çıbun~çibin~çigün “Sinek, sivrisinek.” (DTS, 157, 158, 155, 156)
		çımın~çımıl “Sinek.” (ATS, 73) çımalı “Küçük sinek.” (TAS, 35) çımın “Sinek.” (TAS, 15) çımın “Sinek.” (DÇT, 167)
çımır- **III/2103**	Kumd.	Burnunu temizlemek. -
		çimir- “Sümkürmek.” (ATS, 75) çimgir- “Sümkürmek.” (TAS, 16) çimir- “Sümkürmek.” (DLTÇ, 222)
çımırat- **III/2103**	Tel.	(Yağmur) çiseletmek -
çımırıḳ **III/2103**	Kumd.	- <çımır-ḳ Sümük.
		- çimirik “Sümük.” (ATS, 75) çimgirik “Sümük.” (TAS, 16) çimirik “Sümük.” (DLTÇ, 222) çümirik “Sümük.” (DÇT, 166)
çımra- **III/2104**	Tel.	1. Hareket etmek, sallanmak, sıçramak. 2. Çiselemek (yağmur). -
çımrat- **III/2104**	Tel.	- <çımra-t- Sıçratmak. -
çın **III/2070**	Alt. Tel. Leb.	- 1. Gerçek, âdil, doğru, doğrucu, hakikî. *Çın söz* “Doğru söz” (Alt.) 2. Gerçek, gerçeklik. *Çınıŋ ayt!* “Gerçeği söyle!” (Tel.); *Çını çıḳtı.* “Onun dediği gibi oldu.” (Tel.) 3. *çın sabaḳ* “Sonraki sabah”
		çīn “Doğru, gerçek, hakiki; doğruluk.” (EDPT, 424)
		çın “1. Doğru, gerçek, hakikat, sahici, asıl, hâlis muhlis. 2. Doğruluk, dürüstlük; haklılık. 3. Âdil, haklı, doğru; gerçekten; âdilâne, hakçasına, haklı olarak. 4. Bu, işbu. 5. Şimdiki, bugünkü, bugünün.” (TAS, 73) çın “Hakikat, gerçek, doğru.” (TAS, 15) şın “Gerçek, doğru, hakikat; tam, tam olarak.” (DK, 272) çin “Doğru.” (DÇT, 165)

		çın “Gerçek, hakikat; gerçekçi, hakiki, doğru; gerçekten, hakikaten, doğru.” (DÇT, 167)
çına **III/2071**	Tel.	Çay kupası. - çına “Porselen kap, çay fincanı.” (ATS, 74) çınay “1. Porselen, kap kacak, porselenden yapılma kap kacak. 2. Porselenden yapılmış kap kacağın kırıkları.” (TAS, 16)
çınayaḳ **III/2071**	Tel.	<çına+ayaḳ *bk.* çına.
çınbar **III/2074**	Kumd.	Pantolon. - şalbar~şalbır~şalmar “Şalvar, pantolon.” (ATS, 161) çampar “Şalvar, kumaş pantolon.” (TAS, 12) şanmar “Pantolon.” (DLTÇ, 225) şalmar “Şalvar.” (DÇT, 167)
çınçı **III/2074**	Tel.	<çın+çı Doğrucu. - -
çında- **III/2073**	Alt. Tel.	<çın+ḷa- Gerektiği gibi yapmak. *Çındap*[90] *ettǐ.* “O gerektiği gibi yerine getirdi.”; *Çındap çındap* “Tamamen doğru”; *Çındap aẏttı.* “O her şeyi olduğu gibi anlattı.”; *Araḳı çındap yaḳşı* “Votka gerçekten de çok iyiydi.” çınla- “Gerçekleri konuşmak, doğru davranmak.” (EDPT, 426) çınla- “İncelemek, araştırmak.” (DTS, 160) çında- “Doğrulamak. *Çındap* Doğruluk, dürüstlük; gerçekçi olma; sadakatle, doğru, ciddiyet, ciddilik, vahamet.” (ATS, 74) çında- “Gerçeği söylemek.” (DÇT, 167)
çındat- **III/2074**	Alt. Tel.	<çında-t- Gerçekleri söyletmek. çınlat- “Doğrulatmak.” (EDPT, 426) çınlat- “Doğrulatmak.” (DTS, 160) -
çındıḳ **III/2074**	Alt. Tel.	<çın+ḷıḳ 1. Gerçek, adalet, bağlılık. 2. Dürüst. *çındıḳ kiji* “Dürüst insan” -

[90] Bu madde başı OSTN’de *çınḷap* yazılmıştır.

		çındık “Doğruluk, dürüstlük, gerçekçi olma, adalet; haklılık, doğruluk; vazifeşinaslık, dürüstlük, özenli olma; doğrucu, dürüst, haksever; doğru, gerçekçi; âdil, haklı, doğru.” (ATS, 74)
çındıḳtū **III/2074**	Tel. Alt.	<çındıḳ+ḷū Gerçek. - -
çınır- **III/2072**	Alt.	Hoş olmayan ses çıkarmak. - -
çınmaḳ **III/2069**	Leb.	Dikiş, dikiş izi, iz. - -
çınna- **III/2073**	Leb.	Gerektiği gibi yapmak ya da konuşmak. *bk.* çında-.
çınnat- **III/2073**	Leb.	*bk.* çındat-.
çınnıḳ **III/2073**	Leb.	Gerçek. *bk.* çındıḳ
çınnıḳtığ **III/2073**	Leb.	<çınnıḳ+ḷığ Gerçek olan. *bk.* çındıḳtū.
çıŋdī **III/2069**	Tel.	Dayanıklı, sert. - çıŋdıy “1. Kalite, nitelik. 2. Nitelikli, kaliteli. 3. Nitelik olarak.” (ARSL, 862)
çıŋır- **III/2068**	Tel.	Sümkürmek; inlemek, sızlanmak, cıyak cıyak bağırmak. - çimir- “Sümkürmek.” (ATS, 75) çıŋır- “Keskin, tiz bağırmak; çığlık atmak; keskin çığlıklar atmak, koparmak; cıyak cıyak bağırmak.” (ATS, 74) çimgir- “Sümkürmek.” (TAS, 16) çıŋır- “Keskin çığlıklar koparmak, cıyak cıyak bağırmak.” (TAS, 16)
çıŋır I **III/2068**	Tel.	1. Ağacın gıcırdama sesi. 2. Domuz hırıltısı. - -
çıŋır II **III/2068**	Tel. Leb.	Sümük. - çimirik “Sümük.” (ATS, 75)

		çimgirik “Sümük.” (TAS, 16) çımırık “Sümük.” (DK, 271)
çıŋırı **III/2069**	Leb.	Gurur. - -
çıŋırıḳ **III/2069**	Tel. Leb.	Sümük. *bk.* çıŋır.
çıŋırū **III/2069**	Tel.	Cırlama, cıyaklama, ağlama, sızlama, - çıŋıru “Bağırtı, bağırış, nara, yaygara, çığlık, feryat, ötüş, ses, bağırma; keskin çığlık, cıyak cıyak bağırma.” (ATS, 74) çıŋıru “Keskin çığlık, cıyak cıyak bağırma.” (TAS, 16)
çıŋma- **III/2069**	Leb.	Kesmek, biçmek, budamak. - -
çıŋmaḳtığ **III/2069**	Leb.	Budanmış. - -
çıŋmı- **III/2069**	Tel.	=çıŋma- Kenarını dikmek, teyellemek. - -
çıŋmū **III/2069**	Tel.	<çıŋmı-ū Dikiş, dikiş izi, iz. - -
çıŋmūḷū **III/2069**	Tel.	Budanmış, dikilmiş. - -
çıraḳ **III/2076**	Kumd.	Kepek. - şırak “Lapa hâline getirilmiş yulaf kepeği.” (DLTÇ, 227)
çıraẏ **III/2075**	Tel. Alt. Leb.	Yüz, görünüş. *Ḳaḷıŋ çıraẏ* “Utanmaz yüz.” (Alt.); *Erǖ çıraẏ* “Nazik, yumuşak görünüş.” (Alt.); *Ḳattū çıraẏ* “Sert, sinirli görünüş.” (Alt.); *Ḳardaŋ aḳ çırayı* “Onun kardan beyaz olan yüzü.” (Tel.); *Çırayı arı körzö aẏdī, perǐ körzö kündī.* “O bu tarafa bakarken onun yüzü ay gibiydi, öbür tarafa bakarken güneş gibiydi.” (Alt., P.d.V.I, 10,5) - çıray “1. Yüz çizgileri, yüzün güzelliği. 2. Yüz, çehre, sima; kişilik, kişi, şahıs, zat; suret, imge, imaj; hayal; tip; tarz, biçim.” (ATS, 74)

		çıray “1. Yüz, sima. 2. Görünüş.” (TAS, 16) şıray “Görünüş, yüz, sima.” (DLTÇ, 227) çıray “Yüz, sima.” (DÇT, 167)
çıraẏḷan- **III/2075**	Tel.	<çıraẏ+ḷa-n- Görünüşe bürünmek. *Erū̄ çıraẏḷandı.* “O güleryüzlü bir görünüşe büründü.”; *Erū̄ çıraẏḷanıp aẏttı.* “O hoş bir şekilde konuşuyordu.”; *Ḳattū çıraẏḷandı.* “O sinirli bir hâl aldı.”
		-
		çıraylan- “Hoş bir görünüm almak.” (ATS, 74)
çıraẏḷaş- **III/2075**	Alt. Tel.	<çıraẏ+ḷa-ş- Uygun (benzer) olmak.
		-
		çıraylaş- “Dış görünüş olarak benzer olmak.” (ARS, 152)
çıraẏḷıḳ **III/2076**	Alt. Tel. Leb.	Güzellik.
		-
		çıraylık “Güzel, yakışıklı, hoş görünümlü, sempatik.” (TAS, 16)
çıraẏḷū **III/2076**	Alt. Tel.	Güzel. *Ne yaḳşı çıraẏḷū tep aḷıp paraẏn?* “Ben ona nasıl güzel bir kız getirebilirim?” (P.d.V.I, 9,23)
		-
		çıraylu “Güzel, hoş görünüşlü, sevimli, sempatik.” (ATS, 74) çıraylu “Yüzlü, yüzü olan.” (DÇT, 167)
çırbaġaḷ **III/2082**	Tel.	Çalı çırpı.
		-
		çırbagal “Ağacın dalları.” (ATS, 74) şırba “Şamanın ayin sırasında kullandığı huş ağacı dallarından oluşan demet.” (DLTÇ, 227)
çırbaġaḷdū **III/2082**	Tel.	<çırbaġaḷ+ḷū Dallı budaklı (ağaç).
		-
		çırbāldu~çırbagaldu “Dallı budaklı (ağaç).” (ATS, 74)
çırbāḷ **III/2083**	Tel.	*bk.* çırbaġaḷ.
çırbāḷdū **III/2083**	Tel.	*bk.* çırbaġaḷdū.
çırbıḳ **III/2083**	Leb.	Sincap.
		-
		çırbak~şarbak “Sincap.” (ATS, 74, 162)

çırışḳan **III/2079**	Tub.	Buruşukluk, kırışıklık. - çırçık “Kırışık.” (ATS, 74) çırçık “Kırışık, buruşuk.” (TAS, 16)
çırī- **III/2079**	Tel.	Kırışmak. - çırçıy- “Buruşmak, kırışmak.” (ATS, 74) çırıy- “Buruşmak, kırışmak.” (TAS, 16)
çırḳıra- **III/2079**	Tel.	(Su için) şırıldamak, ıslık çalmak. - çırkıra- “1. (Su vs. için) şırıldamak. 2. Cırlamak. 3. Cıvıldamak.” (ATS, 74)
çırḷa- **III/2080**	Tel.	Cırlamak, cırcır ötmek. - -
çırma- **III/2083**	Tel.	Sarmak, dolamak, sarılmak, çevrili olmak, karışmak (dolaşmak), örmek. - çırma- “Yumak şekline sokmak; bir araya toplanmak; bükmek, sarmak.” (ATS, 74)
çırmaḷ- **III/2083**	Tel.	<çırma-ḷ- Sarılmış olmak, çevrelenmiş olmak, karışmak, dolaşmak. - -
çırmū **III/2084**	Tel.	Karıştırma. - -
çıtī- **III/2090**	Tel.	*bk.* çıttī-.
çıttī- **III/2091**	Tel.	Kapris yapmak, mızmızlanmak. - -
çıttīçān[91] **III/2091**	Tel.	Kaprisli. - -
çıyıḳan **III/2070**	Tel.	Çıban. çıbıkān~çıban “İğde (meyve); *mec.* Çıban, irinli yara.” (EDPT, 396, 397) çıykan “Çıban.” (ATS, 74)

[91] OSTN’de bu madde başı fiil olarak verilmiştir.

çıyıra- **III/2070**	Tel.	Dönmek. - çıyrak- “1. Bükülmek. 2. Güçlenmek.” (ATS, 74)
çıyıraḳ **III/2070**	Tel.	<çıyıra-ḳ 1. Sıkıca bükülmüş. 2. Sert, kuvvetli, sıkıca. 3. Çevik. - çıyrak “1. Güçlü; sağlam, dayanıklı; cesur; becerikli; Tam, bükülmüş (iplik vb.).” (ATS, 74) çıyrak I “Civelek, çevik, gözü açık.” (TAS, 16) çıyrak II “Sık, kalın (kumaş, kâğıt).” (TAS, 16)
çıyırat- **III/2070**	Tel.	<çıyıra-t- Döndürmek. *Çıyıratıp ḳat!* “Sıkıca döndür!” - çıyrat- “1. Bükmek (ince ipliği). 2. Güçlendirmek, sağlamlaştırmak.” (ATS, 74) çıyrayt- “1. Demire, çeliğe su vermek, tavlamak. 2. Bir şeyi dayanıklı kılmak, sağlamlaştırmak.” (TAS, 16)
çıyırçaḳ **III/2070**	Tel. Kumd.	1. Yuvarlak. 2. Yuvarlak şapka. - çıyırçak “1. Yuvarlak. 2. Şapka bandı.” (DK, 270)
çi **III/2105**	Alt. Tel.	1. İsim ve fiillerle birleşen hece: Acaba, -dığı zaman vb. *Men-çi?* “Ben miyim bu?”; *ada-çi?* “Bu baba değil mi?” 2. -sana, -sanıza. *Kör-çi!* “Baksana!”; *Aḷıġar-çi!* “Korusanıza!” çū~çǖ “Olumlu veya olumsuz emir çekimlerinden sonra kullanılan kuvvetlendirme edatı.” (EDPT, 393) çu~çü “Olumlu veya olumsuz emir çekimlerinden sonra kullanılan kuvvetlendirme edatı.” (DTS, 166, 168) çi “*edat* Artık, ise, mı” (ATS, 74)
çī **III/2105**	Alt. Tel. Kumd.	1. Pişmemiş, olmamış, ham, çiğ. *Çī ḳaẏmaḳ* “Kaymak” (Alt.); *Çī kiji* “Çiçek hastalığına yakalanmayan kişi” (Tel.) 2. İşlenmemiş (toprak). 3. Tecrübesiz, aptal. *bk.* çığ.

çī- **III/2106**	Alt. Tel. Leb.	1. Keskin bir şeyle kesmek, oymak. 2.Yazmak, çizmek. *Men sā ḳat çīdĭm!* “Ben sana mektup yazdım.” (Tel.)
		çız- “Kaşımak, kazımak; çizgi çekmek, çizmek.” (EDPT, 432) çız-~çiz- “Çizmek, çizgi çekmek.” (DTS, 157, 162)
		çiy- “1. Çizmek. 2. *mec.* Yazmak.” (ATS, 75) çiy- “Yazmak, yazı yazmak.” (TAS, 17) şiy- “Yazmak, çizmek.” (DK, 272) şiy- “Yazmak.” (DLTÇ, 226) çiy-~çüy- “Yazmak.” (DÇT, 165, 166)
çibe **III/2153**	Kumd.	*bk.* çibi.
çibele **III/2154**	Kumd.	Biz, tığ. -
		-
çibi **III/2154**	Tel. Alt.	Köknar (Lat. *pinus pichta*) -
		çibi “Köknar; ak çam ağacı.” (ATS, 74) çibi “Lâden ve yapışkan yapraklı bir bitki.” (TAS, 16) çübe~şibe “Köknar.” (DK, 270, 272) çibit “Köknar.” (DLTÇ, 222)
çibilçĭk **III/2155**	Kumd.	Herhangi bir kuş. -
		-
çibirek **III/2154**	Tel.	Yırtık pırtık elbise. *bk.* çeberek.
çibirge **III/2154**	Leb.	*bk.* yigirle[92]
çibişke **III/2155**	Tel.	Yüzdeki sivilce. -
		çibişke “Sivilce.” (TAS, 16)
çibit **III/2155**	Tel.	Koyu sarı, toprak rengi.
		çüwit “Bir çeşit boya maddesi, mineral, renkli toprak.” (EDPT, 395) çüwit~çüwüt “Çivit, boya.” (DTS, 169)
		çibit “Koyu sarı, toprak rengi.” (ARSL, 812)
çiçek **III/2144**	Tub.	Çiçek. *bk.* çeçek.
çiçerḥeẏ	Alt.	Kıyafetin (çegedek’in) kenarına dikilmiş süslü işleme.

[92] Gönderme yapılan bu madde sözlükte bulunamamıştır.

III/2146		-
		-
çiçerḥeẏlū	Alt.	<çiçerḥeẏ+lū
III/2146		Süslemeli, işlemeli (çegedek).
		-
		-
çiçke	Alt. Tel. Leb.	İnce.
III/2146		yinçgē “İnce, zayıf, zarif.” (EDPT, 945) yinçge~yinçke “1. İnce, zayıf. 2. *mec.* Narin. 3. *mec.* İnce düşünceli. 4. *mec.* Zarif. 5. İnce ince, iyice. 6. *mec.* Akıllı. 7. Açıkça, anlaşılır.” (DTS, 278)
		çiçke “İnce.” (ATS, 75) çiçke “İnce.” (TAS, 16) çiçke “İnce.” (DÇT, 165)
çiçkecek	Leb.	*bk.* çiçkeçek.
III/2147		
çiçkeçek	Alt. Tel.	<çiçke+çek
III/2147		Yeterince ince olan.
		-
		çiçkeçek “İnce, dar.” (KRS, 125)
çiçker-	Alt. Tel. Leb.	<çiçke+er-
III/2146		İncelmek.
		-
		çiçker- “İnce olmak.” (ATS, 75)
çiçkert-	Alt. Tel. Leb.	<çiçker-t-
III/2146		İnceltmek.
		-
		çiçkert- “İnceltmek.” (ATS, 75) çiçkert- “İnceltmek.” (TAS, 16)
çigen	Alt.	Kımız.
(çīgen)		*bk.* çeḥēn.
III/2114		
çigetteẏ	Tel.	Yabani eşek.
III/2114		-
		-
çiğ	Leb.	*bk.* çī.
III/2113		
çīk	Tel.	<çī-k
III/2111		Çizgi, hat.
		-
		çiyik~çiyü “Çizgi.” (ATS, 75) çiyü “Çizgi, hat.” (TAS, 17)

çīḳ **III/2107**	Tel.	Ağlama, çığlık atma. - -
çīḳan **III/2107**	Alt.	Sivilce. *bk.* çıyıḳan.
çīḳanaḳ **III/2107**	Tel.	*bk.* çīḳ.
çike **III/2111**	Alt. Tel.	Düz, doğru, açık sözlü. *Çike yol* “Düz yol”; *Çike aẏttı* “O açık konuştu.” - çige “Dürüst, açık.” (ATS, 75) çike “Doğru, dosdoğru.” (ATS, 75) çike “Doğru, düz, doğrudan.” (TAS, 16) çike “Tam, doğru.” (DÇT, 165)
çikēçi **III/2111**	Tel.	<çike+çi 1. Hedefe tam isabet eden. 2. Açık sözlü, dürüst. - -
çikele- **III/2111**	Alt. Tel.	<çike+le- Düz gitmek, düz hareket etmek, açık konuşmak. - çikele- “1. Düz hareket etmek. 2. Hedef almak.” (ARSL, 815)
çikezin **III/2111**	Tel.	<çike+zin Doğru, doğrudan, açıkça. - çikezinçe “1. Doğrudan, yüzüne karşı.” (ARSL, 814)
çikezinçi **III/2112**	Tel.	<çikezĭn+çi Açık sözlü. - -
çikir **III/2112**	Tel. Alt.	<Far. şeker Şeker. *Aẏḷaman çikir* “Akide şekeri.” - çikir~şikir “Şeker.” (ATS, 75, 163) şikir “Şeker.” (TAS, 105)
çīḳta- **III/2108**	Tel.	<çīḳ+ta- Çığlık atmak, ağlamak. -

		-
çilekkeẏ **III/2136**	Alt. Tel.	Tükürük. - çilekey “1. Tükürük, salya. 2. Tükürük. 3. *mec.* Çökelti.” (ATS, 75) şilekey “Tükürük.” (DK, 272) çilekey “Tükürük.” (DÇT, 165)
çilen **III/2136**	Tel.	*bk.* çileŋ.
çileŋ **III/2136**	Leb.	*Ḳara çileŋ* “Balıkçıl.” - çilen “*Kara çilen* “Leylek.” (ATS, 75)
çilū̆ **III/2138**	Tel.	Şüpheli. - -
çīm **III/2158**	Alt. Tel.	Mektup, resim. - çiyim “1. Çizgi. 2. Yazı.” (ATS, 75)
çimçigeş **III/2161**	Kumd.	Baştankara kuşu. - -
çīmdū̆ **III/2161**	Tel.	<çīm+lū̆ Yazılı, çizgili. - -
çīme **III/2158**	Tel.	İşleme, süs, oyma. - çime~çüme “Oyma, süsleme.” (ATS, 75, 79) çiymek “Bayramlık elbise.” (TAS, 17)
çīme- **III/2158**	Alt. Tel.	1. Karıştırmak, dolaştırmak, düğümlemek. 2. Kesmek (Alt.) - çiyme- “Düğümlemek, karıştırmak, dolaştırmak (ip vb.).” (ARSL, 813)
çīme+lū̆ **III/2159**	Tel.	<çīme+lū̆ Kakma, oyma ile süslenmiş. - -
çimekçĭn **III/2158**	Kumd.	Hizmetçi kadın. - çimekin “Hizmetçi.” (DK, 268)

çīmel- **III/2159**	Tel.	<çīme-l- (Bir şeye) dolaşmak. - çiymel- “Düğümlenmek, dolaşmak, karışmak.” (ARSL, 814)
çīmele- **III/2159**	Tel.	<çīme+le- Kakma, oyma ile süslemek. - çimele- “Süslemek, bezemek.” (ATS, 75)
çimḥi- **III/2159**	Tel.	1. *bk.* çimki-. 2. Kesmek.
çimḥir- **III/2160**	Tel.	Burnu temizlemek. *bk.* çımır-.
çimḥirĭk **III/2160**	Tel.	<çimḥir-k Sümük. *bk.* çımırıḳ.
çimḥū **III/2160**	Tel.	Elbise kenarı, etek kenarı. - çımgı “Dikiş izi.” (ATS, 74)
çimiŋgen **III/2159**	Tub.	Hadım, iğdiş, kısırlaştırılmış. *Çimiŋgen kiji* “Hadım edilmiş kişi.” - -
çimir-[93] **III/2159**	Tel.	*bk.* çimḥir-.
çimirik **III/2159**	Tel.	*bk.* çimḥirĭk.
çimki- **III/2159**	Alt.	İğdiş etmek, enemek, hadım etmek. *Çimkēn at* “İğdiş at.”; *Çimkēn ḳuça* “İğdiş edilmiş koç.”. - -
çimkil- **III/2159**	Alt.	<çimki-l- İğdiş edilmek, hadım edilmek. - -
çine **III/2121**	Tel. Leb.	Güç. *Çinezi yoḳ* “Az güçlü” - çine~çinē “Güç, kuvvet.” (ATS, 75)

[93] OSTN’de bu madde başı fiil olarak verilmemiştir.

		çine “Güç, kuvvet.” (TAS, 17)
çinelū **III/2121**	Tel.	<çine+lū Güçlü.
		-
		çinelü “Güçlü, kuvvetli.” (ATS, 75)
çinmere **III/2122**	Alt.	Kıyafete dikilmiş olan süs işleme.
		-
		çiŋmeri “*Çegedek*[94]i süslemek için kullanılan kurdele.” (ATS, 75)
çinzin- **III/2122**	Kumd.	Şüphelenmek, kuşkulanmak.
		-
		-
çiŋ **III/2116**	Leb.	Çiğ, ham. *bk.* çığ, çī.
çiŋçi **III/2118**	Kumd. Leb.	İnci.
		yinçü “İnci.” (EDPT, 944) yėnçü~yinçü “İnci.” (DTS, 272, 279)
		cinci “1. Kolye. 2. Boncuk. 3. İnci.” (ATS, 63) ď’indi “Boncuk.” (TAS, 30) çince “Boncuk.” (DLTÇ, 222) jemcik “İnci.” (DÇT, 118)
çiŋzin- **III/2118**	Leb.	Şüphelenmek, kuşkulanmak. *bk.* çīzin-.
çīraḳ **III/2123**	Tel. Alt.	Kalın, sıkı, sağlam.
		-
		çıyrak “1. Güçlü; sağlam, dayanıklı; cesur; becerikli; Tam, bükülmüş (iplik vb.).” (ATS, 74) çıyrak I “Civelek, çevik, gözü açık.” (TAS, 16) çıyrak II “Sık, kalın (kumaş, kâğıt).” (TAS, 16)
çīrçek **III/2130**	Tub.	Yuvarlak şapka.
		-
		-
çirē **III/2123**	Alt.	=şire Yatak.
		-
		şire~şirē “Taht; *mec.* Dar ağacı.” (ATS, 163) çire~şirgē~şirē “Taht.” (DÇT, 165, 167)

[94] Çegedek: Evli kadının dış giysisi.

çirē- **III/2123**	Tel.	İtmek. - çire- “Çekmek.” (ATS, 75) çirey- “Uzanmak.” (ATS, 75) çir- “Uzatmak, çekmek; dayanmak.” (DÇT, 165)
çirede- **III/2124**	Tel.	Geri geri çekilmek. - çire- “Çekmek.” (ATS, 75) çire tart- “Geriye doğru çekmek.” (TAS, 17)
çirēn- **III/2123**	Tel.	Dayamak, bastırmak. - çiren- “Direnmek, inatlaşmak.” (ARS, 148)
çirik **III/2124**	Tel.	Çürük. - çirik “Bozuk, çürük.” (ATS, 75) çirik “Çürük.” (TAS, 17) çirig~çirik “Çürük.” (DÇT, 165)
çirikte- **III/2125**	Tel.	<çirik+te- Çürümek. - -
çīrke- **III/2127**	Tel.	*bk.* çīzin-.[95]
çīş **III/2151**	Alt.	Subap, tıkaç, tıpa. - -
çişke **III/2152**	Tub.	Dar, ince. *bk.* çiçke.
çişker- **III/2152**	Tub.	*bk.* çiçker-.
çişkert- **III/2152**	Tub.	*bk.* çiçkert-.
çiyik **III/2118**	Tel.	<çī-k Çizgi, hat. *bk.* çīk.
çiyĭm **III/2119**	Tel.	<çī-m Yazma, kitap. -

[95] OSTN’de gönderme yapılan madde *çīzĭn* yazılmıştır.

		çiyim “1. Çizgi. 2. Yazı.” (ATS, 75)
çiyĭş **III/2119**	Tel.	Kibrit, küçük kazık. - çīş “Çivi.” (ATS, 75) çiyiş “1. Çizme. Yazma.” (ATS, 75) çiyiş “Yazı, imla.” (TAS, 17)
çiyū̄ **III/2119**	Tel.	Eldeki çizgi. - çiyü “1. Çizgi, hat. 2. Eldeki çizgi.” (ATS, 75) çiyü “Çizgi, hat.” (TAS, 17)
çīyū̄çĭ[96] **III/2119**	Tel.	<çī-ū̄+çi Yazar. - çiyüçi “1. Desinatör. 2. Yazıcı.” (ATS, 75)
çīzin- **III/2149**	Tel.	Şüphelenmek. *Mā çīzindĭ.* “Benden şüphelendi.” - -
çīzineçĭ **III/2149**	Tel.	<çizin-a+çi Şüpheli. - -
çizinim **III/2149**	Tel.	<çizin-m Şüphe, kuşku. - -
çīzinĭmdū̄ **III/2149**	Tel.	<çīzinĭm+lū̄ Şüpheli. - -
çobırca **III/2031**	Alt. Tel.	Yapraklı ağaç kabuğu. - çobırga~çobra “Kabuk.” (ATS, 75) çobırga “Ağaç kabuğu.” (TAS, 17)
çobra **III/2031**	Alt.	Kozalaklı ağaç kabuğu. *bk.* çobırca.
çōcaḳ **III/2027**	Leb.	Topuk (ayakkabı). *bk.* çōġonoḳ.

[96] Bu madde başı OSTN’de *çĭyū̄çĭ* yazılmıştır.

çoçı- **III/2026**	Tel.		Hastalık yüzünden titremek, korkmak. *Çoçıp pardım.* “Ben korktum.”
			-
			çoçı- “Korkmak, ürkmek, tedirgin olmak.” (ATS, 75) çoçı- “Korkudan irkilmek, ürkmek.” (TAS, 17) çoç-~çoçı-~ çöç- “Korkmak, ürkmek.” (DK, 269) çoçın- “Saklanmak, gizlenmek; hastalıktan titremek, korkmak.” (DK, 269) şoş- “Korkmak.” (DLTÇ, 226) çoçu- “Ürkmek, kormak.” (DÇT, 165) çoçın- “Korkmak, ürkmek.” (ARSL, 830)
çoçıda **III/2027**	Tel.		<çoçıt-a Aniden, birden bire.
			-
			çoçıda “Birden, aniden.” (ATS, 75) çoçıda “Birden bire aniden.” (TAS, 17)
çoçıḳḳaẏ **III/2027**	Tel.		Korkak, ürkek.
			-
			çoçıŋkay “Korkak, ürkek.” (ATS, 75) çoçınkay “Ürkek, korkak.” (TAS, 17)
çoçım **III/2027**	Tel.		<çoçı-m Korku.
			-
			-
çoçın- **III/2027**	Tel. Leb.	Kumd.	<çoçı-n- *bk.* çoçı-.
çōçına-[97] **III/2027**	Tel. Leb.	Kumd.	Uyuklamak.
			-
			-
çoçış **III/2027**	Leb.	Kumd.	<çoçı-ş Korku.
			-
			çoçış “Korku, endişe.” (ATS, 75) çoçış “Ürküntü, korku.” (TAS, 17)
çoçıştığ **III/2027**	Leb.	Kumd.	<çoçış+ḷığ Korkunç.
			-
			-

[97] OSTN’de bu madde başı fiil olarak verilmemiştir.

çoçıt- **III/2026**	Tel.	<çoçı-t- Korkutmak. - çoçıt- “Korkutmak, ürkütmek.” (ATS, 76) çoçıt- “Ürkütmek, korkutmak.” (TAS, 17) çoçır- “Korkutmak.” (DÇT, 165)
çoçḳo **III/2027**	Tel. Alt.	Domuz. *çoçḳonuŋ paɬazı* “Domuz yavrusu.” çoçuk “Domuz yavrusu.” (EDPT, 400) çoçuḳ “Domuz yavrusu.” (DTS, 168) çoçko “1. Domuz. 2. Dişi domuz.” (ATS, 76) çoçko “Domuz.” (TAS, 17) çoçka~çöçkö “Domuz.” (DK, 269) çoçka~çoşko “Domuz.” (DLTÇ, 222)
çoçoġı **III/2026**	Alt.	Melez ağacı kozalağı. *bk.* çoçoġoẏ.
çoçoġoẏ **III/2026**	Tel.	Ağaç kozalağı (melez ağacı, köknar, çam ağacı). - çoçogoy “(Çam, ladin vs. için) kozalak.” (ATS, 76) çoçogoy “Kozalak.” (TAS, 17)
çoçoḳ **III/2026**	Alt.	Bardak, kupa. - çöçöy~ço̅̈çöy “1. Tas, küçük çukur kap. 2. Fincan, kâse, kap. 3. İçki ikram etme.” (ATS, 77) ço̅̈çiy “Küçük kâse.” (TAS, 18) çugçey “Ahşap kâse.” (DLTÇ, 223) çöçögöy~çöçöy “Ayin yapılırken kurban kesmede kullanılan kase.” (DÇT, 166)
çodır **III/2026**	Tel.	Çilli, çarpık çurpuk, çopur yüzlü. çotur “Karakteri bozuk kişi.” (EDPT, 403) çutur “Kötü karakterli kişi.” (DTS, 168) çodır ~ çodur “1. Eğri büğrü. 2. Benekli.” (ATS, 76)
çodraɬū **III/2026**	Tel.	*bk.* çodır. - çodralu “Çilli.” (ATS, 76)
çodraẏ- **III/2026**	Tel.	Çilli olmak, çopur yüzlü olmak. - çodra- “Çilli yüzlü olmak.” (ATS, 76)

çodraẏt- **III/2026**	Tel.	<çodraẏ-t- Çopur yüzlü yapmak, çilli hâle getirmek. - -
çoġı- **III/2014**	Leb.	*bk.* çoḳı-.
çoġır- **III/2014**	Leb.	Şamanlar aracılığıyla Tanrı için kurban kesmek. - çogır- “Cezalandırmak.” (ARSL, 819)
çoġırt- **III/2015**	Leb.	Tanrı için kurban kestirmek. - -
çoġo **III/2014**	Tub. Leb.	*bk.* çoḳo[98].
çoġoḷo **III/2014**	Tub. Leb.	*bk.* çoḳoḷo.[99]
çoġoḷo- **III/2014**	Kumd.	Kil ile beyazlatmak. - çogolo- “Balçıkla sıvamak.” (ATS, 76)
çōġonoḳ **III/2014**	Tel.	Topuk, ökçe. - çogonok “Ayak tabanı.” (TAS, 17) çojak~çonjak “Topuk.” (DLTÇ, 222)
çoġor **III/2014**	Tel.	Düdük, müzik aleti. *bk.* çōḳur.
çoġorḷo- **III/2014**	Tel.	*bk.* çōḳurḷa-.
çoġuḷuş **III/2015**	Tel.	Yığınla. *Çoġuḷuş turdŭḷar.* “Onlar kalabalık bir şekilde durdular.” - çogulış “Yığılma, toplanma.” (ARSL, 819)
çoġum **III/2016**	Tel.	=çoḳço Yığın. - çokum I “Yığın, küme.” (ATS, 76) çokum II “Kategorik, belirli.” (ATS, 76)
çoġur	Tel.	*bk.* çōḳur.

[98] Gönderilen bu madde sözlükte bulunamamıştır.
[99] Gönderilen bu madde sözlükte bulunamamıştır.

III/2015

çoġurçı	Tel.	Düdük çalan.
III/2015		-
		-
çoġurḷa-	Tel.	*bk.* çoḳurḷa-.
III/2015		
çoğna	Kumd.	*bk.* çoġuḷuş.
III/2016		-
		-
çōjıḷa-	Kumd.	Uyuklamak.
III/2029		*bk.* çōçına-.
çoḳ I	Alt. Tel.	1. Ateşten etrafa saçılan sıcak. 2. Parıltı, ateş (göz ve akıl), zeka. 3. Acı, üzüntü. (Alt.)
III/2003		çōġ “Kor, parıltılı ısı, alev.” (EDPT, 405) çoġ “1. Parlaklık, parıltı, ışıltı. 2. Kor, alev, ateş.” (DTS, 162)
		çok “Sıcak kömür, ateş. *mec.* güneş.” (ATS, 76) çōk “Işın.” (TAS, 18) çok “Kömür.” (DÇT, 165)
çoḳ II	Tel. Alt.	1. Putlar için kurban keserken atılan çığlık. 2. Hafif bir şekilde serpme, içki serpme. 3. Ruhlara ilk üç kaşıkla bir şeyler ikram etme. 4. *çoḳ çoḳ* a) Çocuklara hitap ederken kullanılan sevgi sözü. b) Deveyi diz çöktürmek için söylenen söz.
III/2004		-
		çok “1. *es.* Putlara kurban verme sırasında haykırış. 2. Deveye diz çöktürmek için çıkarılan ses. 3. *ünl.* Karşı tarafın başına gelen kötülüğe sevinmeyi ifade eder.” (ATS, 76)
çoḳço	Alt.	=çoḳça Yığın, çalı çırpı yığını, odun yığını.
III/2010		-
		çokçom “1. Yığın. 2. Kamp ateşi.” (ATS, 76) çokçom “Yığın, küme.” (TAS, 17) çokço “Yığın, öbek, küme.” (DK, 269)
çoḳçoḷo-	Alt.	<çoḳço+ḷo- Yığmak, küme hâline getirmek.
III/2010		-
		çokço- “(Eşyaları) yığın hâlinde koymak.” (ATS, 76) çokçolo- “Yığın yapmak, yığmak.” (TAS, 17) çok- “Yığın yapmak, yığmak.” (DÇT, 165)

çoḳçoḷoḷ- **III/2011**	Alt.	<çoḳçoḷo-ḷ- Dolmuş olmak.
		-
		-
çoḳçoḷon- **III/2011**	Alt.	<çoḳçoḷo-n- Yığın oluşturmak.
		-
		-
çoḳçom **III/2011**	Tel.	Yığın. *bk.* çoḳço.
çoḳçomdo- **III/2011**	Tel.	<çoḳçom+ḷa- *bk.* çoḳçoḷo.
çoḳı- **III/2006**	Alt.	Gagalamak. *Ḳusḳun pajıŋdı çoḳıp yesin!* “Kuzgun gagası ile kafana vursun! (beddua)”
		çok- “(Kuş) bir şeye saldırmak, üstüne çullanmak; gagalamak.” (EDPT, 406) çoḳ- I “Vurmak, (büyükbaş hayvan için) öldürmek.” (DTS, 164) çoḳ- II “Saldırmak; hızlı bir şekilde düşmek, inişe geçmek.” (DTS, 164)
		çokı- “(Kuş için) yiyeceği gagası ile toplamak.” (ATS, 76) çokı- “Gagalamak.” (TAS, 17) çoku- “Gagalamak.” (DÇT, 165)
çoḳḳı- **III/2007**	Alt. Tel.	*bk.* çoḳı-.
çoḳḳır **III/2007**	Alt. Tel.	*bk.* çoḳur.
çoḳḳırḷa- **III/2007**	Alt. Tel.	*bk.* çoḳurḷa-.
çoḳḳırḷan- **III/2007**	Alt. Tel.	*bk.* çoḳurḷan-.
çoḳḳoḷ **III/2007**	Alt. Tel.	*bk.* çoḳoḷ.
çoḳḳoḷdon- **III/2007**	Alt. Tel.	*bk.* çoḳoḷdon-.
çoḳoḷ **III/2006**	Alt.	Kekeme.
		-
		çokol “Kekeme.” (ATS, 76) çokol “Peltek, konuşmasında kusur olan.” (TAS, 16)
çoḳoḷdon- **III/2006**	Alt.	<çoḳoḷ+ḷo-n- Kekelemek.
		-

		çokoldo- “Kekelemek.” (ATS, 76) çokıldat- “Kekelemek.” (DÇT, 165)
çoḳşo **III/2011**	Leb.	*bk.* çoḳço.
çoḳşoḷo- **III/2011**	Leb.	*bk.* çoḳçoḷo-.
çoḳşoḷon- **III/2011**	Leb.	*bk.* çoḳçoḷon-.
çoḳta- **III/2008**	Leb.	<çoḳ+ḷa- Yalan konuşmak, kötü konuşmak, iftira atmak. - -
çoḳtığ **III/2009**	Leb.	*bk.* çoḳtū.
çoḳto- **III/2009**	Tel.	<çoḳ+ḷa- Putlara içki sunma, “*çok*” diyerek yiyeceğin ilk ısırığını ateşe atma. - çokto- “*es.* Çok diye bağırıp ateşe yiyecek koymak.” (ATS, 76)
çoḳtū **III/2010**	Alt. Tel.	<çoḳ+ḷū 1. Sıcaklık veren, ateşli, parlak, açık renk. *Közŭ̈ çoḳtū* “Parlak gözlü.” (Alt.); *Ḳızıḷ çoḳtū* “Kızgın.”; *Közŭ̈ŋ poḷza ottū köksŭ̈ŋ poḷza çoḳtū* “Gözün parlak, ateşli; yüreğin cesur.” (Alt., P.d.V.I, 14, 124) 2. Keskin zekâlı, zeki. çoġluġ “Ateşli, alevli.” (EDPT, 407) çoġluġ “Parlak, ışıltılı; görkemli, muhteşem.” (DTS, 163) çoktu “Ateşli.” (ATS, 76)
çoḳum-ḳızıl **III/2007**	Tel.	Kıpkırmızı. - -
çoḳur **III/2007**	Alt. Tel.	Rengârenk, alacalı. - çokır~çokırāk “*çokır aŋ* Vaşak; *mec.* alacalı.” (ATS, 76) çokur~çōkır “1. Alaca, alacalı. 2. Motif.” (ATS, 76, 77) çokır “1. Alacalı. 2. Benekli. 3. Renkli.” (TAS, 17) çōkır~çōkur “Alacalı, benekli, çizgili.” (DK, 269) boro çokur “Açık renkli (gri) vücudunda koyu renkli benekler olan at.” (DÇT, 109) d’eren-çokur “Açık renkteki vücudunda koyu lekeler olan at.” (DÇT, 115)
çōḳur **III/2007**	Alt.	Düdük. -

		şōr~şor “ Müzik aleti, kaval, flüt.” (DLTÇ, 226)
çoḳurḷa- **III/2007**	Tel.	<çoḳur+ḷa- Rengârenk yapmak. - çokurla- “Alacalı yapmak.” (ATS, 76) çōkırla- “Alaca bulaca yapmak.” (ATS, 77) çokırla- “1. Alacalı bulacalı görünmek. 2. Motif işlemek.” (TAS, 17)
çōḳurḷa- **III/2007**	Alt.	<çōḳur+ḷa- Düdük çalmak. *Ḳomurġaẏ çōḳurḷadı.* “O düdük çaldı.”; *Yeren Çeçen yes ḳomurġaẏ çōḳurḷadı.* “Yeren Çeçen bakır düdük çaldı.” - -
çoḳurḷan- **III/2007**	Tel.	<çoḳurḷa-n- Alacalanmak. - çōkırlan- “Alaca bulaca olmak.” (ATS, 77)
çoḷ I **III/2022**	Alt. Tel. Leb.	Buz saçağı. - çol “ 1. Buz saçağı. 2. At toynağındakı donmuş kar veya balçık.” (ARSL, 823)
çoḷ II **III/2022**	Tel.	<Rus. пчела *Çoḷ arū* “Bal arısı” - -
çoḷbon **III/2025**	Tel.	*bk.* çoḷmon.
çoḷda- **III/2024**	Tel.	<çoḷ+ḷa- Donarak buz saçağına dönmek. - -
çoḷış- **III/2023**	Tel.	Eğilmek, bükülmek, kıvrılmak. - çoluş- “Eğilmek.” (ATS, 76)
çoḷışḳan **III/2023**	Tel.	Yağmur solucanı. - çoyloşkon “(Yağmurda ortaya çıkan) kurt, solucan.” (ATS, 77) çolışkan “Solucan, yer solucanı.” (TAS, 17) çoyloşkon “Solucan.” (DÇT, 165)
Çoḷışman	Alt. Tel.	Teleüt Gölü’ne akan büyük nehir.

III/2023		-
		Çolışpan “Nehir adı.” (DÇT, 165)
Çoḷmon **III/2025**	Tel.	=çolpan 1. Venüs, Çoban yıldızı. *Taŋ çoḷmonı* “Sabah yıldızı”; *iŋir çoḷmonı* “Gece yıldızı” 2. Madalya üzerindeki yıldız.
		Çolpan “Venüs gezegeni.” (EDPT, 418)
		çolmon “Yıldız, çoban yıldızı.” (ATS, 76) çolmon “Yıldız.” (TAS, 17) çolmon “Sabah yıldızı.” (DÇT, 165)
çoḷo **III/2023**	Tel.	Lakap. -
		çolo “1. Lakap, mahlas, müstear isim. 2. Açıklama yorum. *bk.* şola.” (ATS, 76) çol adı “Lakap.” (TAS, 17)
çoḷoş **III/2023**	Tel.	Erkek çocuklarda cinsel organ. -
		-
çoḷtıḳ **III/2024**	Tel.	*krş.* çolaḳ Kuyruksuz, çıplak. *Çoḷtıḳ ton* “Kısa kürk (mont).”; *Çoḷtıḳ aġaş* “Tepesi olmayan ağaç.”
		çoluk (çolok) “Tek kollu.” (EDPT, 419) çolaḳ~çoluḳ “Tek kollu, kolu olmayan, çolak.” (DTS, 163)
		çoltık~çoltuk “Küt, kuyruksuz.” (ATS, 76) çontık “Kuruğu kesik.” (TAS, 17)
çom- **III/2031**	Alt. Tel. Leb.	Dalmak. *Susḳas aġın sūġa tüjele çōm (=çomıp) ī̆dı̆.* “Ördek nehre inip suya daldı.”; *Edil teḥen sū emtı̆r, ekki çomzom keçerı̆m.* “Orada Edil nehri var, iki kere dalsam geçerim.”
		çom-~çöm- “(Suya) batmak.” (EDPT, 422) çom- “Dalmak.” (DTS, 163, 166)
		çöm- ~çöŋ- “1. Dalmak. 2. (Sıvıya) daldırmak.” (ATS, 77) çök- “Suya batmak, dalmak.” (TAS, 18) çöŋ- “Suya dalmak.” (TAS, 18) çöŋ- “Dalmak.” (DÇT, 166)
çomdır- **III/2033**	Alt. Tel. Leb.	<çom-dır- Sıvı bir şeyin içine daldırmak.
		çomtur-~çömtür- “(Suya) batırmak, daldırmak.” (EDPT, 422) çomtur-~çömtür- “(Suya) batırmak, daldırmak.” (DTS, 163, 166)
		çömdir- ~çöŋdir- “1. Dalmak. 2. Daldırmak.” (ATS, 77)

Çomġodoẏ **III/2033**	Tel. W.	Hz. Nuh'un konaklamak için kaldığı iki dağdan biri. -
		-
çomū **III/2032**	Tel.	<çom-ū Dalış.
		-
		çöŋü "Daldırma." (ATS, 77)
çōnçoḳ **III/2018**	Tel.	*bk.* çōŋçoẏ.
çōnçoẏ **III/2018**	Alt.	*bk.* çoŋçoẏ.
çōnoḳ **III/2018**	Tel.	=çoŋçoẏ Ayakkabı topuğu.
		-
		çogonok "Ayak tabanı." (TAS, 17)
çontıḳ **III/2018**	Tel.	*bk.* çoḷtıḳ.
çoŋ **III/2016**	Tel. [100]	Büyük, yüce. *Toḷa çoŋ* "Çok büyük."
		çoŋ "Büyük." (EDPT, 424)
		çoŋ "Kalite, nitelik." (ARS, 149)
çōŋ **III/2017**	Tel. W.	Derin. *Çōŋ sū* "Derin nehir"
		-
		çöŋ "Derin. *Çöŋ sū* Nehir." (ATS, 77)
çoŋçoẏ **III/2017**	Alt.	Topuk (ayakkabıda).
		-
		çoŋçoy "Benek."[101] (ATS, 77) çogonok "Ayak tabanı." (TAS, 17) çoŋçoy "Topuk." (ARS, 149)
çōr **III/2018**	Tel. Leb. Tub.	Düdük. *Çōr tarttı.* "O düdük çaldı." *bk.* çōḳur.
çōrçı **III/2021**	Tel. Kumd.	<çōr+çı Düdük çalan. *bk.* çoġurçı.

[100] Madde başında Tel. ibaresi yoktur. Madde içinde vardır.
[101] Bu maddenin anlamı ORS'de *topuk* olarak verilmiştir (s. 180).

çorçoḳ I **III/2021**	Tel.	Kambur. - -
çorçoḳ II **III/2021**	Tel.	Masal. *bk.* çörçök.
çorçoḳçı **III/2021**	Tel.	<çorçoḳ+çı Masalcı. - çörçökçi “Masalcı.” (ARSL, 836)
çorçoḳto- **III/2021**	Tel.	<çorçoḳ+ḷa- Masal anlatmak. *bk.* çörçöktö-.
çorçoẏ- **III/2021**	Tel.	Kambur olmak, eğilmek. - -
çorġo **III/2020**	Alt. Tel.	1. Votka damıtmak için kullanılan boru. 2. Semaver musluğu. - çorgo “1. Musluk. 2. Oluk.” (ATS, 77) çorgo “1. Çaydanlık ibriği. 2. Musluk.” (TAS, 18) çorgo “Süt votkası yapmada kullanılan küçük boru.” (DÇT, 165)
çorġoḳ **III/2020**	Alt.	Huni. - -
çorġuḷ- **III/2020**	Alt.	Huni ile dökmek. *bk.* çorḳro-. - çorgıl- “Akmak, dökülmek.” (ARSL, 828)
çorḳro- **III/2019**	Alt.	*krş.* çorġoḳ Huni ile dökmek. - -
çorḷo- **III/2020**	Leb.	Damlamak. - çorlo- “Akmak, dökülmek.” (ARSL, 828)
çōrḷo- **III/2020**	Tel.	Düdük çalmak. *bk.* çoḳurḷa-.
çorḷoḳ **III/2020**	Leb.	<çorḷo-ḳ Damla.

		-
		çorlok “Damla.” (ATS, 77) çorlok~şorlak~şçorlok “Damla.” (DK, 272, 273) şorlok “Damla.” (DLTÇ, 227) çorlok “Damla.” (DÇT, 165)
çorton **III/2021**	Alt. Tel. Tub. Leb.	Turna balığı. -
		çorton “Turna balığı.” (ATS, 77) çorton “Turna balığı.” (TAS, 18) şorton “Turna balığı.” (DLTÇ, 226)
çōt- **III/2025**	Tel.	Sözlerle can sıkmak. -
		-
çoẏ **III/2003**	Tel.	Demir cevheri. çōḏın~çoyın “Dökme demir.” (EDPT, 403, 431) çoḏın “Bakır.” (DTS, 162)
		çoy “Font, dökme demir.” (ATS, 77) çöŋkür “Dökme demir.” (ATS, 77) çöy “Çelik.” (TAS, 18) şoyın “Dökme demir.” (DLTÇ, 226) çoy “Dökme demir.” (DÇT, 165)
çoẏġon **III/2003**	Tel. Alt.	1. Dökme demir. (Tel.) 2. Çaydanlık (Alt.)
		-
		çöygön “Çaydanlık.” (ATS, 77) çöygön “Çaydanlık.” (TAS, 18)
çōyı **III/2017**	Tel. Alt.	Kilit. -
		-
çōyıḷa- **III/2017**	Tel. Alt.	<çōḏ’ı+ḷa- Kilitlemek.
		-
		-
çōyıḷan- **III/2017**	Tel. Alt.	<çōyıḷa-n- Kilitlenmek.
		-
		-
çōyıḷat- **III/2017**	Tel. Alt.	<çōyıḷa-t- Kilitletmek.
		-
		-

çoyın Leb. *bk.* çoẏ.
III/2017

çȭdö- Alt. Diz üstüne çökmek.
III/2045 *At ḳıstıŋ yanına kelıp çȭdöp perdı.* “At, genç kıza yaklaştı ve dizleri üstüne çöktü.” (P.d.V.I, 13,90)
bk. çöḫödö-.

çȭdök Alt. *bk.* çöḫödök
III/2045

çȭ Tel. *Çȭ pörü* “Taş kurt.”
III/2033

-

-

çö Tel. Üzüntü bildiren ünlem.
III/2032 *Aẏ Ḳān yeti yaẏzanġa aẏttı: Çö! Alṭın meleyimdi uŋtŭp saḷdım!* “Ay Han, yedi zaysana dedi: Eyvah! Ben altın eldivenlerimi unuttum!” (P.d.V.I, 45,519); *Yetti yaẏzaŋ: ‘Çö! Tedı, yū yūḷap parġan, tedı, eş neme yoḳ yada-ḳaḷġan!’* “Yedi zaysan ‘eyvah, buradan düşman geçti ve hiçbir şey kalmadı!’ dedi.” (P.d.V.I, 50,711)

-

-

çöcü- Leb. *bk.* çoçı-
III/2045

çöçöẏ Tel. *bk.* çöçȭ.
III/2045

çöçȭ Alt. Tel. Bardak, kupa, kase.
III/2045 *Ūḷçaḳtar pir çöçȭ min perdı.* “Babayiğitler ona bir kase çorba verdiler.” (P.d.V.I, 14,133)
bk. çoçoḳ.

çöçün- Tel. Korkmak.
III/2045 *bk.* çoçı-.

çöḫödö- Alt. Tel. Leb. =çögele-
III/2038 Diz üstüne düşmek.
Çöḫödöp ottŭrdŭ. “O bir bacağını altına topladı, diğer bacağını da tabanın üstüne öyle koydu ki dizi yukarıda olsun (kadınların basit oturuş tarzı).”

-

çögödö- “1. Dizler üzerinde oturmak, çökmek. 2. (At, deve için) diz üstünde çökmek.” (ATS, 77)

çöḫödök Alt. Tel. <çöḫödö-k
III/2038 Diz çökme.

-

-

çöḫödöktön Tel. <çöḫödök+le-n-
- Diz üstüne düşmek.

III/2038		-
		-
çöḫ̄	Tel.	Dalış.
III/2038		-
		-
çöḫün-	Tel.	<çök-n-
III/2038		Suya dalmak.
		-
		-
çöḫür-	Alt. Tel.	<çök-ür-
III/2039		İndirmek, koymak, takmak (değerli taşı yüzüğe takmak).
		çökür- “(Deve ya da insan için) diz üstüne çöktürmek.” (EDPT, 416)
		çökür- “1. Diz çöktürmek. 2. Ruhsal açıdan çökmek.” (DTS, 166)
		-
çök- I	Alt. Tel.	1. Diz üstünde durmak.
III/2034		2. Diz çökmek.
		çök- “Çökmek, diz çökmek.” (EDPT, 413)
		çök- “1. Çökmek, diz çökmek. 2. İnmek, düşmek, yıkılmak. 3. Batmak.” (DTS, 165)
		çögödö- “1. Dizler üzerinde oturmak, çökmek. 2. (At, deve için) diz üstünde çökmek.” (ATS, 77)
çök- II	Tel. Leb. Alt.	Düşmek, oturmak, durulmak, dibe çökmek.
III/2034		*Sūġa çögŭp prādarda ḳıẏġıra, perdǐ.* “O suya düştüğünde bağırmaya başladı.” (Alt.)
		-
		çök- “Suya batmak, dalmak.” (TAS, 18)
çökö	Tel.	Yeis, umutsuzluk.
III/2036		-
		çökö- “Hayal kırıklığına uğramak.” (ATS, 77)
		çökö- “Hayal kırıklığına uğratmak.” (TAS, 18)
çökön-	Tel.	Umutsuzluğa düşmek.
III/2036		-
		çökön- “Hayal kırıklığına uğramak.” (ATS, 77)
		çökön- “Hayal kırıklığına uğramak.” (TAS, 18)
çökönū̄	Tel.	<çökön-ū̄
III/2036		Umutsuzluğa düşme.
		-
		-
çököt-	Tel.	*krş.* çöçön-
III/2036		Umutsuzluğu düşürmek, hayal kırıklığına uğratmak.
		-

		çököndir- “Umutsuzluğa düşürmek, reddetmek.” (ATS, 77) çököt- “Umutsuzluğa düşürmek, hayal kırıklığına uğratmak.” (ARSL, 833)
çöktür- **III/2037**	Tel.	< çök-tür- Daldırmak. çöktür- “Diz çöktürmek.” (EDPT, 414) çoḳtur-~çöktür- “1. Düz çöktürmek. 2. Ayırmak, ayrılmak.” (DTS, 165, 166) -
çöl **III/2043**	Tel. Alt. Leb.	İnsanların yaşamadığı yer, bozkır, sahra. *Saŋısḳan uçpas sarı çöl, ḳusḳun uçpas ḳuba çöl.* “Saksağanın uçmadığı sarı bozkır, karganın uçmadığı gri bozkır.” (Alt.) çöl “Çöl.” (EDPT, 417) çöl “Bozkır, ova.” (ATS, 77) çöl “Step, düzlük, bozkır.” (TAS, 18) şöl “Step, bozkır.” (DK, 272) şöl “Step, bozkır.” (DLTÇ, 226) çöl “Step, bozkır.” (DÇT, 165)
çölbön **III/2044**	Tub. Leb.	*bk.* çoḷmon.
çöldö- **III/2044**	Tel.	<çöl+le- Bozkırda gitmek. - çöldö- “Bozkırda gitmek.” (ATS, 77)
çölḫöm **III/2044**	Tel.	Eğrelti otu. - çölömö~çileme~çilgem “Eğrelti otu.” (ATS, 75, 77) çölgöm “Eğrelti otu.” (TAS, 18)
çölö I **III/2043**	Tel.	<çöl+a Açıklık (yer), serbestlik, boş zaman. *Çölö yoḳ* “Benim zamanım, vaktim yok.” - çölö~çölɵ̄ “Boş vakit.” (ATS, 77)
Çölö II **III/2043**	Tel.	Soy, kabile ismi. *Çölö sɵ̄k* “Çölö kabilesi.” - -
çöŋ- **III/2039**	Tel.	Suya dalmak. *bk.* çom-.
çöp	Alt. Tel. Leb.	Çöp, süprüntü, yonga, pislik.

III/2047		a) Saman parçaları b) Çok zayıf insan, güçsüz. *Köp poḷıp çöp poḷġınça as poḷıp us poḷzın.* "Çok olup çöp olacağına az olsun işe yarasın. (atasözü)" (Tel.)
		çȭb "Çökelti, tortu." (EDPT, 394) çöp "Çökelti, atık, tortu; artık, kalıntı; çöp, süprüntü." (DTS, 166)
		çöp I "1. Ot. 2. Çöp." (ATS, 77) çöp II "Son, etene, meşime, plasenta, çoçuk yeri." (ATS, 77) çöp "1. Çöp. 2. Zararlı ot." (TAS, 18) çȭp "Çöp." (DÇT, 166)
çöpte- **III/2049**	Tub.	*bk.* çöptö-.
çöptö- **III/2049**	Tel. Alt.	<çöp+le- Pisletmek, kirletmek.
		-
		çöptö- "Çöp atmak." (ATS, 77) çöpte- "Tıkamak, kirletmek." (DÇT, 166)
çöptöl- **III/2049**	Tel. Alt.	<çöptö-l- Kirlenmek, pislenmek.
		-
		çöptöl- "Çöp atılmış olmak." (ATS, 77)
çöptȭ **III/2049**	Tel. Alt.	<çöp+lȭ Çöplü, çöple dolu olan, kirli.
		-
		çöptü "Çöplü, kirli." (ARS, 150)
çöptȭğ **III/2049**	Leb.	*bk.* çöptȭ.
çörçök **III/2042**	Tel. Leb.	Masal.
		sürçük (? sürçök) "Geceleri anlatılan masal" (EDPT, 845) sürçek~sürçük "Gece eğlencesi." (DTS, 549)
		çörçök[102] "1. Masal. 2. Kapris." (ATS, 77) çörçök "Masal." (TAS, 18) çörcek~çörçek~çörçök~çürçük "Masal." (DK, 269, 270) çörcök~çörçök~şörcök~şörşök "Masal." (DLTÇ, 223) çörçök "Masal." (DÇT, 166)
çörçöktö **III/2042**	Leb. Tel.	<çörçök+le- Masal anlatmak.
		-
		çörçöktö[103]- "1. Masal anlatmak. 2. Kapris yapmak." (ATS, 77)

[102] Bu madde ATS'de *çöpçök*, ORS'de *çörçök* şeklindedir (s. 181).
[103] Bu madde ATS'de *çöpçöktö-*, ORS'de *çörçöktö-* şeklindedir (s. 181).

çöẏ **III/2033**	Tel.	Dökme demir. *bk.* çoẏ.
çöẏ- **III/2033**	Alt. Tel.	Çekmek (kordon), germek (elastik beden). - çöy- “Çekmek.” (ATS, 77) çöy- “Çekmek, germek, gererek açmak.” (TAS, 18) çöy- “(İp, halat vb.) çekmek.” (DK, 269)
çöẏḥön **III/2033**	Tel.	1. Çaydanlık. 2. *çöẏgön demir* “Demir çubuk.” *bk.* çoẏġon. - çöygön “Çaydanlık.” (ATS, 77) çöygön “Çaydanlık.” (TAS, 18)
çöyŭl- **III/2039**	Tel.	<çöẏ-l- 1. Gerilmek 2. Sündürülmek, uzatılmak. - çöyil-“Çekilmek, çekilmiş olmak.” çöyil- “Sünmek, uzanmak, çekilip gerilmek.” (TAS, 18) şuyıl- “Gerilmek.” (DK, 272) çoyıl-~çöyi~çöyül- “Gerilmek, uzatılmak.” (DÇT, 165)
çöyŭlçēk **III/2039**	Tel.	Uzayan, esnek. - çöyilçek “Çekilebilir esnek.”(ATS, 77) çöyilgek “Çekilebilir, esnek, sünebilen.” (TAS, 18)
çöyŭlgŭr **III/2039**	Tel.	*bk.* çöyŭlçēk.
çöyün **III/2039**	Kumd.	Demir döküm. - -
çöyüş- **III/2039**	Tel.	<çöẏ-ş- Uzamak, ileri geri hareket etmek. - çöyiş- “Birlikte çekmek.” (ATS, 77)
çū- **III/2164**	Tub.	Ağ ile balık tutmak. - şū̄- “1. Düşünmek, mırıldanarak söylemek. 2. Süzmek, süzgeçten geçirmek. 3. Ağla balık yakalamak.” (ATS, 164)

çū I **III/2164**	Tel.	Söylenti, haber. çāv “Şöhret, ün, iyi nam.” (EDPT, 393) çab~çav “Ün, şan, şöhret.” (DTS, 145, 152) çap “*Adı-cabı cayıldı.* Ünü yayıldı.” (ATS, 70) çū “Ün, nam (?)” (ATS, 78) çābı “Haber, havadis.” (TAS, 10)
çū II **III/2164**	Tel.	Kundak, çocuk bezi. çūġ “Bohça, kundak.” (EDPT, 405) çoġ~çuġ “Bohça, paket, balya.” (DTS, 162, 167) çū “Çocuk bezleri, kundak bezleri.” (TAS, 18)
çubaḷġı **III/2185**	Kumd.	Karınca. *bk.* çıbaḷı.
çubaş-çumaş **III/2185**	Tel.	Birbirinin peşinden gitme. - çubaş “Peş peşe gitme.” (ARS, 150)
çubat- **III/2185**	Tel.	<çuba-t- Sıralanarak gitmek, peş peşe gitmek. *Uḷus çubada pazıp-yat.* “İnsanlar peş peşe gidiyorlar.” - çuba- “Gitmek, birbiri ardına hareket etmek.” (ATS, 78)
çūçaḳ **III/2181**	Tel.	Küçük kundak. - çuça “Çocuk paltosu.” (ATS, 78)
çūdŭr- **III/2180**	Tub.	<çū-dur- Balık tutturmak. - -
çuġuḷ- **III/2170**	Tel.	Daralmak, sıkılmak. - -
çuġuḷ I **III/2170**	Tel. Alt.	Öfke. *bk.* çuḳuḷ.
çuġuḷ II **III/2170**	Tel.	*krş.* çuḳ Sıkı bir şekilde bağlanmış. *Çuġuḷ yer* “Dar yer.” - -

çuġuḷda-[104] **III/2170**	Alt. Tel.	<çuġuḷ+ḷa- Sinirlenmek. *Çuġuḷdaẏ-ḥele taştab-ɨdɨ.* "(Babası onu kabul etmedi)[105] sinirlenerek onu kovdu." (P.d.V.I, 8,33); *Çuġuḷdap arı pādı, çuġuḷdap meẏ keldɨ.* "Sinirlenip bir oraya bir buraya gitti." *bk.* çuḳuḷda-.
çuġuḷdat- **III/2170**	Alt. Tel.	<çuġuḷda-t- Sinirlendirmek. *bk.* çuḳuḷdat-.
çuġuḷġı **III/2170**	Alt. Tel.	Sinirli. *bk.* çuḳulġı.
çuġuḷuş- **III/2170**	Tel.	<çuġuḷ-ş- *bk.* çuġuḷ-.
		-
		çugulış- "Kalabalık hâlinde durmak; grup hâlinde durmak." (ATS, 18)
çuğ **III/2169**	Leb.	Kundak. *bk.* çū II.
çuğḷa- **III/2170**	Leb.	<çuğ+ḷa- Kundaklamak.
		çuġlā-~çulġā- "Sarmak, paketlemek." (EDPT, 407) çoġla- "Sarmak, paketlemek, balyalamak." (DTS, 163)
		çulga- "Çocuğu kundaklamak." (ATS, 78) çūla- "Kundağa sarmak." (TAS, 18)
çuḳ **III/2165**	Tel.	Dar, sıkılmış olan, sık, sık çalılar. *çuḳ aġaş* "Sık orman"; *çuḳ pölök* "Sık çalılar"; *çuḳ yatḳan yurt* "İnsanların yoğun olduğu yer"
		-
		çuk "Yoğun, gür." (ATS, 78) çuk "Sık; tıkız." (TAS, 18)
çuḳçu- **III/2168**	Alt.	Keskin, sivri bir aletle delmek, yontmak, eşmek.
		-
		çukçı-~çukçu- "Gözlerini kör etmek, oymak, eşmek." (ATS, 78) çukçı- "1. Yontmak. 2. Sivri bir aletle gözü kör etmek." (TAS, 18) çukçu- "Koparmak, kazıyarak çıkarmak, gagasıyla çıkarmak." (DÇT, 166)

[104] Bu madde OSTN'de *çuḳulda-* yazılmıştır.

[105] Altayca cümlenin anlamında bu kısım yoktur. Radloff'un, çeviri de metnin öncesini de aldığı düşünülmektedir..

çuḳuḷ **III/2168**	Tel. Leb.	Kızgınlık, öfke. - çugul “1. Nefret. 2. Küfür.” (ATS, 78)
çuḳuḷcŭ **III/2168**	Leb.	*bk.* çuḳuḷçı.
çuḳuḷçı **III/2168**	Tel.	<çuḳuḷ+çı Küfür etmeyi seven, küfürbaz. - çugulçı “Kızgın, çabuk parlayan, öfkeli.” (ATS, 78) çugulçı “Öfkeli.” (DÇT, 166)
çuḳuḷda- **III/2168**	Tel.	<çuḳuḷ+ḷa- Kızmak, öfkelenmek. - çugulda- “Küfretmek, sövmek.” (ATS, 78) şuguldan- “Darılmak, gücenmek.” (DLTÇ, 226) çovulda-~çoguldan- “Kızmak, öfkelenmek.” (DÇT, 165) çoŋda- “Kızmak, öfkelenmek.” (DÇT, 165) çugulda-~çugulta- “Azarlamak, sövmek, öfkelenmek.” (DÇT, 166) çuguldan- “Kızmak, öfkelenmek.” (DÇT, 166)
çuḳuḷdat- **III/2168**	Tel.	<çuḳuḷda-t- Sinirlendirmek, öfkelendirmek. - çugulda- “Kızdırmak, küfrettirmek (ATS, 78)
çuḳuḷġı **III/2168**	Tel.	<çuḳuḷ+ġı Kızgın, öfkeli, çabuk sinirlenen. - -
çūḷ **III/2173**	Alt.	Tartışma, kavga, öfke. *bk.* çuḳuḷ.
çula-[106] **III/2175**	Tub.	Ayı inini kapamak. - -
çūḷa- **III/2175**	Tel.	Kundaklamak, sarmak. *bk.* çuğḷa-.
çuḷan **III/2175**	Tel. Alt. Leb.	<Rus. чуланъ Büyük baş hayvanlar için kurulan çitler. -

[106] OSTN’de bu madde başı fiil olarak verilmemiştir.

		çulan~çulān “Avlu, hayvan avlusu; ahır, sığır ahırı.” (ATS, 78) çulan “Hayvan ağılı, ahır.” (TAS, 18) çulan “Kiler.” (DÇT, 166)
çuḷbur **III/2179**	Tel.	Yular. *bk.* çıḷbır.
çūḷçı **III/2179**	Alt.	<çūḷ+çı Kavgacı. *bk.* çuḳuḷçı.
çūḷda- **III/2178**	Alt.	<çūḷ+da- Öfkelenmek, sinirlenmek. *bk.* çuḳuḷda-.
çūḷdaş- **III/2178**	Alt.	<çūḷda-ş- Birbirine bağırmak, tartışmak.
		-
		-
çuḷġa- **III/2176**	Tel.	Sarmak. *bk.* çuğḷa-.
çuḷġū **III/2176**	Tel.	Kundak.
		-
		-
çuḷmıs **III/2179**	Alt. Tub.	1. Hızlı, çevik. 2. Şeytan.
		-
		çulmus “1. *mit.* Dev, kötü ruh. 2. *mec.* Kurnaz, sinsi.” (ATS, 78) şulmus “1. *mit.* İnsan zarar veren kötü ruh. 2. *mec.* Kurnaz, çevik, atik.” (ATS, 463) çulmıs “Şeytan.” (DÇT, 166)
çuḷŭḳ **III/2176**	Alt. Leb.	<Rus. чулокъ Çorap.
		-
		çuluk “Çorap.” (ATS, 78) çuluk “Uzun kadın çorabı.” (TAS, 18) çuluk “Çorap.” (DLTÇ, 223)
çuḷum **III/2176**	Tel.	Tam, gerçek. *Çulum taş* “Granit”
		-
		çulum “Ham, işlenmemiş.” (ATS, 78) çulum “1. Tüm, bütün. 2. Sahici, gerçek, som.” (TAS, 18)

çuḷuşḳan **III/2176**	Tel.	Yağmur solucanı. *bk.* çoḷışḳan.
çumaja **III/2188**	Tel.	=çubada Silsile olarak, peş peşe. *Çumaja*[107] *parıġar!* “Kaz sürüsü gibi gidin!”
		-
		-
çumbur **III/2189**	Tel.	1. At kılından yapılmış ip. 2. Dizgin, yular. *bk.* çıḷbır.
çūn **III/2171**	Tub.	Sürtme ağı. *Çūndŭŋ közŭ* “Ağ ilmeği.”
		-
		şū̆n “Sürtme ağı.” (ATS, 164) şū̆n “Balık ağı, sürtme ağı.” (TAS, 105)
çūnçı **III/2172**	Tub.	<çūn+çı Balıkçı.
		-
		-
çūnda- **III/2172**	Tub.	<çūn+ḷa- Ağ ile tutmak.
		-
		şū̆nde- “Ağla balık yakalamak.” (ATS, 164)
çuŋ **III/2171**	Tel.	Hücum, saldırı.
		-
		-
çuŋ- **III/2171**	Tel.	=çoŋ- Uçmak, yükselmeden ya da alçalmadan düz bir şekilde uçmak.
		-
		-
çuŋda- **III/2171**	Tel.	<çuŋ+ḷa- Çevrelemek, ortaya almak, hücum etmek. *Çuŋdaẏ-bastı.* “Ortaya almak”; *Onçoḷorı menĭ çuŋdap alıp soġa yastadıḷar*[108]. “Onlar hepsi beni ortalarına alıp döveyazdılar.”
		-
		çuŋda- “Saldırmak niyetiyle dört bir yandan sarmak, kuşatmak.” (ATS, 78)

[107] OSTN’de bu kelime *çumada* şeklinde yazılmıştır.

[108] Bu cümlede *-A yasta- yardımcı fiili* tespit tespit edilmiştir. İşlev olarak Türkiye Türkçesindeki *–Ayaz- yaklaşma fiiliyle* benzer görevde olan bu yapı, Omeljan Pritsak’a göre, *-A yaz-ı-la-* yapısından gelişmiştir (1959: 577).

çuŋurçaḳ
III/2171
Tel.
Çukur, tuzak.
Kijē çuŋurçaḳ ḳaspa, özüŋ çuŋurçaḳḳa tüjerzĭŋ! “Başkasına kuyu kazma, kendin düşersin (atasözü).”
-
-

çupçu-
III/2183
Tel.
Çıkarmak, koparmak, sökmek.
Erezĭn çupçudı. “O vidayı söktü.”; *Çupçā soġuḷdı.* “O kurtuldu.”; *Közŭŋ senĭ yamanġa maḳtattıtsa, anıŋda çupçup poyıŋnaŋ taştab-ī!* “Eğer gözün seni ayartıyorsa, o zaman onu yerinden çıkar ve at!”
-
çupçı-çupçu- “1. Koparmak. 2. (Çıkık için) çıkmak. 3. Çıkarmak.” (ATS, 78)
çupçı- “Sökmek, çekip çıkarmak.” (TAS, 18)

çupçun-
III/2184
Tel.
<çupçu-n-
Ayrılmak, çıkmak, (el ayak vb. için eklemlerden) çıkmak.
Ḳarġa ḳasḳa temejĭp pudŭ çupçunġan. “Kendini kargaya benzeten kaz bacağını çıkardı.”; *Çupçunŭp çıḳtı.* “O kurtuldu.”; *Paḷū çupçunġan.* “Yara temizlendi.”
-
çupçun- “*Dönüşlü/edilgen* 1. Kopmak. 2. Çıkarılmak. 2. (Kuşlar için) yolunmak.” (ATS, 78)

çuptaẏ
III/2183
Tel.
Karabatak (ördek).
-
-

çur
III/2172
Tel.
Gürültü, çığlık, ses, söylenti, haber.
-
çur “Gürültü.” (ATS, 78)

çura
III/2172
Alt. Leb.
Hayvan küveti (vücudun hasta kısmı yeni vurulmuş hayvanın içine koyulur, romatizmaya karşı).
Yer çurazı “Toprak küveti, çamur küveti.”
-
-

çurana
III/2173
Alt. Tel.
1. Borazan (müzik aleti).
2. Armonika, akordeon.
Çurana tarttı. “O armonika çaldı.”
3. Dürbün.
-
çurana “Armonika, akordiyon.” (ATS, 78)

çuranabaẏ-
III/2173
Tel.
1. Borazan çalmak.
2. Dürbünden bakmak.
-
-

çuranabaẏçı **III/2173**	Tel.	1. Borazancı. 2. Yıldızlara bakan. - çuranaçı “Armonika çalan.” (ATS, 78)
çurḳa- **III/2173**	Tel.	1. Zıplamak, şaha kalkmak. 2. Birilerinin peşinden hızlıca gitmek. - çura- “Koşmak.” (ATS, 78)
çurḳat- **III/2173**	Tel.	<çurḳa-t- Zıplatmak, atı bir şeyin üstünden zıplatmak. - -
çurḳıra- **III/2173**	Tel.	(Kuş için) cıvıldamak. - çurkura- “Cıvıldamak, gürültü yapmak.” (ATS, 78) çürükte- “Cıvıldamak.” (DLTÇ, 223)
çurḳıraş- **III/2173**	Tel.	<çurḳıra-ş- *İç ĭm çurḳırajıp-yat.* “Benim midem gurulduyor.” - çurkuraş- “Gürültü yapmak, guruldamak.” (ARSL, 840)
çurḷaş- **III/2173**	Tel.	<çur+ḷa-ş- Gürültü yapmak. - -
çūş **III/2182**	Tel.	1. Toz. *ḳuḲaḳtıŋ çūjı* “Kulak kiri.” 2. Saç örgülerini bir arada tutan yapışkan. - çūş “Hayvan postu üzerindeki pislik.” (TAS, 18)
çū̄- **III/2189**	Leb.	Ağ ile tutmak. *bk.* çū-.
çübĭrek **III/2203**	Kumd.	Paçavra, bez parçası. *bk.* çübrek.
çübrek **III/2203**	Tel.	Havlu. - -
çüçeliş **III/2199**	Tel.	Su çulluğu. -

		çüçeliş “Su çulluğu.” (ATS, 78)
çüçkür- **III/2200**	Tel.	Hapşırmak. - çüçkür- “Hapşırmak.” (ATS, 78) çüçkür- “Aksırmak, hapşırmak.” (TAS, 19)
çüçür- **III/2199**	Alt.	Hapşırmak. *bk.* çüçkür-.
çülḫön **III/2197**	Alt.	Eğrelti otu. *bk.* çölḫöm.
çülük **III/2197**	Tub.	Sülük. - şülük “Sülük.” (ATS, 164) şülük “Sülük.” (TAS, 105)
çüme **III/2204**	Tel.	1. Eyer üstündeki çentik, oyma. 2. Oyma ile süslenmiş olan. - çime~çüme “Oyma, süsleme.” (ATS, 75, 79) çiymek “Bayramlık elbise.” (TAS, 17)
çümele- **III/2204**	Tel.	<çüme+le- Toplamak, çentik ile, oyma ile süslemek. - çimele- “Süslemek, bezemek.” (ATS, 75)
çümüŋ **III/2204**	Alt.	Sinek. *bk.* çımın.
çn̄ **III/2193**	Leb.	Sürtme ağı. *bk.* çūn.
çüŋ **III/2193**	Tel.	Çökük. çök “Çökme.” (EDPT, 413) -
çüŋek **III/2193**	Tel.	*bk.* çüŋ.
çüŋüreş **III/2193**	Tel.	Çökük. *Çüŋüreş ayaḳ* “Derin bardak”; *çüŋüreş köstū̄* “Çökük gözlü.” - -
çüŋüreẏ- **III/2193**	Tel.	<çüŋ+reẏ- Düşmek, derinleşmek.

		Közŭ çüŋüreẏdǐ. “Onun gözleri düştü.”
		-
		-
çüpre III/2202	Tel.	Kalınca yufka parçalarının içine kıyma konulup haşlanmasıyla yapılan mantıya benzer yemek türü.
		-
		çupre “Yüzük çorbası.” (TAS, 18)
çürçe III/2196	Tel.	Güçlükle, biraz (belli belirsiz) hemen hemen, neredeyse.
		-
		çürçe “Çabuk, hızlı.” (ATS, 79)
çürekeẏ III/2194	Tel.	Ördek türü.
		-
		çürekey “1. Yalı çapkını. 2. Bağırtlak (ördek türü). (ATS, 79)
çürmeş III/2197	Tel.	Genç kızların saç örgüleri, belik.
		-
		çürmeş “Alındaki saç, perçem, zülüf.” (ATS, 79) çürmeş “Kızların saç örgüsü, belik.” (TAS, 19) çürmeş “Genç kızlarda saç örgüsü.” (DK, 270) şürmeş “Genç kızlarda saç örgüsü.” (DLTÇ, 226)

“D”

dimle- III/1781	Tub.	Tavsiye etmek, teklif etmek, ikna etmek.
		-
		-

“ D’ ”

d’ā- III/3	Tel.	*bk.* yā-.
d’a I III/1	Tel.	*bk.* ya.
d’ā- I III/3	Tel.	*bk.* yā- I.
d’a II III/2	Tel.	*bk.* ya II.
d’abaġa III/275	Tel.	*bk.* yabaġa.

ḍ'abıdaḷ	Tel.	<yabı+daḷ[109]
III/281		Kötülük, fenalık, alçaklık, onursuzluk, haysiyetsizlik.
		-
		-
ḍ'abıdaḷdū	Tel.	<ḍ'abıdaḷ+ḷū
III/281		Onursuz, haysiyetsiz.
		-
		-
ḍ'abıḳ	Tel.	*bk.* yabıḳ.
III/279		
ḍ'abıḷtı	Tel.	*bk.* yabıḷtı.
III/281		
ḍ'abıḷtıḷū	Tel.	Saçaklı, tenteli, gölgelikli vb.
III/281		-
		-
ḍ'abıḷtḳı	Tel.	Örtülü, kapalı avlu.
III/281		-
		-
ḍ'abır-	Tel.	Dokunmak; hakaret etmek, sövmek, gücendirmek.
III/280		*D'āndı yabırba!* "Büyüklere hakaret etme!"
		-
		-
ḍ'abırḷa-	Tel. W.	Yıkmak, mahvetmek, ortadan kaldırmak, imha etmek.
III/280		-
		-
ḍ'abıs	Tel.	*bk.* yabıs.
III/281		
ḍ'abıza-	Tel.	*bk.* yabıza-.
III/282		
ḍ'abızadın-	Tel.	*bk.* yabızadın-.
III/282		
ḍ'abızadındır-	Tel.	<ḍ'abızadın-dır- Sakinleştirmek, teselli etmek.
III/282		-
		-
ḍ'abızat-	Tel.	*bk.* yabızat-.
III/282		
ḍ'abū	Tel.	*bk.* yabū.
III/284		
ḍ'abūḷū	Tel.	<ḍ'abū+ḷū
III/285		Örtülü, kapalı.
		yapıġlıġ (?ḏ-) "Örtülü, kapalı." (EDPT, 48) yapıġlıġ "Örtülü, kapalı." (DTS, 251)
		cabılu "Kapalı, örtülü." (ATS, 48)

[109] Morfolojik tahlilin *yabı+da-l* şeklinde olması daha uygun olacaktır.

		ḏ'abılu "Kapalı (kapı ve pencere)." (TAS, 19)
ḏ'ada **III/208**	Tel.	*bk.* yada.
ḏ'ada- **III/208**	Tel.	*bk.* yada-.
ḏ'adaġan **III/209**	Tel.	Yatay arp (müzik enstrümanı). - çadıgan "Kopuza benzeyen müzik aleti." (KRS, 109) cadagan "Müzik enstrümanı." (ARSL, 168)
ḏ'adaḷa- **III/209**	Tel.	*bk.* yadaḷa-.
ḏ'adın **III/211**	Tel.	*bk.* yadın.
ḏ'adış **III/212**	Tel.	*bk.* yadış.
ḏ'aġın-[110] **III/42**	Tel.	*bk.* yaġın
ḏ'aja- **III/253**	Tel.	*bk.* yaja-.
ḏ'ajar- **III/253**	Tel.	*bk.* yajar-.
ḏ'ajart- **III/254**	Tel.	*bk.* yajart-.
ḏ'ajıḳ **III/254**	Tel.	*bk.* yajıḳ.
ḏ'ajıḷ **III/257**	Tel.	*bk.* yajıḷ.
ḏ'ajıḷzıman **III/257**	Tel.	Yeşilimsi. - cajılzımak "Yeşilimsi." (ARS, 37)
ḏ'ajıḷzū **III/257**	Alt.	*bk.* ḏ'ajıḷzıman.
ḏ'ajın- **III/255**	Tel.	*bk.* yajın-.
ḏ'ajır- **III/256**	Tel.	*bk.* yajır-.
ḏ'ajıt **III/257**	Tel.	*bk.* yajıt II.
ḏ'ajıt- **III/257**	Tel.	*bk.* yajıt-.
ḏ'ajıttū **III/257**	Tel.	*bk.* yajıttū.

[110] OSTN'de bu madde başı *ḏ'aġın* yazılması gerekirken *yaġın* yazılmıştır.

ď'ajū **III/257**	Tel.	*bk.* yajū.
ď'āķ **III/22**	Tel.	*bk.* yāķ.
ď'aķ- **III/24**	Tel.	*bk.* yaķ-.
ď'aķķa **III/30**	Tel.	*bk.* yaķķa.
ď'aķķaļa- **III/31**	Tel.	*bk.* yaķķaļa-.
ď'aķķaļaş- **III/31**	Tel.	*bk.* yaķķaļaş-.
ď'aķķaļū **III/32**	Tel.	*bk.* yaķķaļū.
ď'aķķān **III/30**	Tel.	*bk.* yaķķān.
ď'aķķār- **III/31**	Tel.	Emretmek, buyurmak. - cakar- "Emretmek, buyurmak, tavsiyede bulunmak, önermek; çağırmak." (ATS, 49) ď'akar- "Emretmek, yönetmek." (TAS, 20) t'aka- "Emretmek." (DLTÇ, 213)
ď'aķķārū **III/31**	Tel.	Emir, buyruk. - cakaru "1. Vazife, ödev. 2. Emir, buyruk." (ATS, 49) ď'akaru "1. Buyruk, emir, talimat. 2. Ödev." (TAS, 20)
ď'aķķı **III/32**	Tel.	*bk.* yaķķı.
ď'aķķıļ- **III/32**	Tel.	Emredilmek. - ď'akı- "Emretmek, buyurmak." (DÇT, 113)
ď'aķķıļda **III/32**	Tel.	Buyruk, emir. *Yaķķıļda saļ!* "Emret!" - ď'akılta "Emir, buyruk." (DÇT, 113)
ď'aķķıļġan **III/32**	Tel.	*bk.* yaķķān.
ď'aķķıļġı **III/32**	Tel.	Buyruk, emir. - -
ď'aķķınçaķ **III/32**	Tel.	Muhteşem, gösterişli. -

ď'akınçak "1. Şirin, cici. 2. *zarf* Çok iyi, mükemmel." (TAS, 20)

ď'aḳşı **III/36**	Tel.	*bk.* yaḳşı.
ď'aḳşıḷa- **III/37**	Tel.	*bk.* yaḳşıḷa-.
ď'aḳşıḷaḳ **III/36**	Tel.	*bk.* yaḳşıḷaḳ.
ď'aḳşıḷan- **III/37**	Alt.	<yaḳşıḷa-n- İyi olmak, düzelmek, iyileşmek. - cakşılan- "İyileşmek." (ATS, 49)
ď'aḳşıḷan- **III/37**	Tel.	*bk.* yaḳşıḷan-.
ď'aḳşılıḳ **III/37**	Tel.	*bk.* yaḳşıḷıḳ.
ď'aḳşılıḳtū **III/38**	Tel.	*bk.* yaḳşıḷıḳtū.
ď'aḳşırḳa- **III/36**	Tel.	*bk.* yaḳşırḳa-.
ď'aḳşızın- **III/38**	Tel.	*bk.* yaḳşızın-.
ď'aḷ I **III/152**	Tel.	*bk.* yaḷ. I
ď'aḷ II **III/153**	Tel.	*bk.* yaḷ II[111].
ď'aḷ III **III/153**	Tel.	*bk.* yaḷ III.
ď'aḷa **III/154**	Tel.	*bk.* yaḷa.
ď'aḷa- **III/154**	Tel.	*bk.* yaḷa-.
ď'aḷaġa **III/157**	Tel.	Horoz ibiği. - calā~calaga "1. Kıl. 2. İbik (horozda)." (ATS, 50) ď'alaga "Horoz ibiği." (TAS, 20)
ď'aḷaḳ **III/156**	Tel.	*bk.* yaḷaḳ.
ď'aḷaḳḳaẏ **III/156**	Tel.	*bk.* yaḷaḳḳaẏ.
ď'aḷaḳta- **III/157**	Tel.	*bk.* yaḷaḳta-.
ď'aḷaḳtan-	Tel.	<ď'aḷaḳ+ḷa-n-

[111] Bu madde başında yanlışlıkla *yal I*'e gönderme yapılmıştır.

III/157 Yalakalık yapmak.

-

-

ď'aļaļū Tel. <ď'aļa+ļū
III/162 Para cezası ödemek zorunda olan, cezaya çarptırılmış.

-

-

ď'aļaŋ Tel. *bk.* yaļaŋ.
III/157

ď'aļaŋaş Tel. *bk.* yaļaŋaş.
III/159

ď'aļaŋaşta- Tel. *bk.* yaļaŋaşta-.
III/159

ď'aļaŋaştat- Tel. *bk.* yaļaŋaştat-.
III/159

ď'aļaŋda- Tel. *bk.* yaļaŋda-.
III/160

ď'aļaŋdū Tel. *bk.* yaļaŋdū.
III/160

ď'aļbaķ Tel. *bk.* yaļbaķ.
III/187

ď'aļbaķta- Tel. *bk.* yaļbaķta-.
III/187

ď'aļaķtat- Tel. <ď'albaķta-t-
III/187 Genişletmek, yassılaştırmak.

-

calbaktat- "1. Genişletmek. 2. Yassılaştırmak." (ATS, 50)

ď'aļbar- Tel. *bk.* yaļbar-.
III/188

ď'aļbart- Tel. <yaļbar-t-
III/188 Dua ettirmek.

-

-

ď'aļbarū Tel. <yaļbar-ū
III/188 Dua, kurban.

-

-

ď'aļbı- Tel. (Şal, yelpaze vb. için) sallamak.
III/188

-

-

ď'aļbırt Tel. Egzama, liken (deri hastalığı).
III/188

-

-

ď'aļbış Tel. Ateşli, yanan, alev.
III/188 *ď'aļbış ot* "Yanan ateş"

		-
		calbış “Alev.” (ATS, 50) ď’albış “Alev.” (TAS, 21) ď’albış “Alev.” (DÇT, 113)
ď’aḷbra- **III/188**	Tel.	1.Yanmak (ateş). 2. Titremek, dalgalanmak (rüzgârda). 3. Ses çıkarmak, gürüldemek, çınlamak vb.
		-
		calbıra- “1. Alev alev yanmak. 2. Dalgalanmak.” (ATS, 50) ď’albıra- “Yanmak.” (TAS, 21)
ď’aḷbraḳ **III/189**	Tel.	<ď’aḷbra-ḳ Yaprak (ağaç).
		yapurġāḳ “Yaprak.” (EDPT, 879) yalbırġaḳ~yapırġaḳ~yapurġaḳ “Ağaç, yaprağı.” (DTS, 242, 251, 252)
		calbırak “(Bitki için) yaprak.” (ATS, 50) ť’albırak “Yaprak, ağaç yaprağı.” (DLTÇ, 213)
ď’aḷbraş- **III/189**	Tel.	<ď’aḷbra-ş- Alevlenmek, tutuşmak.
		-
		-
ď’aḷçı **III/185**	Tel.	*bk.* yaḷçı.
ď’aḷda- **III/182**	Tel.	*bk.* yaḷda-.
ď’aḷdan- **III/183**	Tel.	*bk.* yaḷdan-.
ď’aḷdat- **III/183**	Tel.	*bk.* yaḷdat-.
ď’aḷdū **III/184**	Tel.	*bk.* yaḷdū.
ď’aḷġa- **III/174**	Tel.	*bk.* yaḷġa-.
ď’aḷġançāḳ **III/176**	Tel.	*bk.* yaḷġançı.
ď’aḷı- **III/165**	Tel.	*bk.* yaḷı-.
ď’aḷın I **III/166**	Tel.	1. Alev. 2. Yıldırım.
		yalın “Alev, ateş.” (EDPT, 929) yalın “Alev, ateş.” (DTS, 243)
		calgın~calkın “Şimşek, yıldırım.” (ATS, 50, 51) ď’alın “Alev, yalım, yalın.” (TAS, 21)

ď'aḷın- I **III/167**	Tel.	*bk.* yaḷın- I.
ď'aḷın II **III/166**	Tel.	<yaḷ+ın Ödeme, borç ödeme. - -
ď'aḷınçāḳ **III/168**	Tel.	<ď'aḷın-çāḳ Yalvaran, isteyen. - ď'alınçak "Uslu, uysal." (TAS, 21)
ď'aḷınū **III/168**	Tel.	<ď'aḷın-ū Rica, dua. - -
ď'aḷıt- **III/169**	Tel.	<ď'aḷı-t- Yakmak, aydınlatmak. - -
ď'aḷḳı- **III/172**	Tel.	*bk.* yaḷḳı-.
ď'aḷḳın **III/173**	Tel.	*bk.* yaḷḳın.
ď'aḷḳıt- **III/173**	Tel.	*bk.* yaḷḳıt-.
ď'aḷḳū **III/173**	Tel.	Tembel. *bk.* yaḷḳū. *D'alḳū adarū* "Erkek arı." - calku "1. Tembellik. 2. Tembel, işe yaramaz." (ATS, 51) ď'alku "1. Tembellik, haylazlık. 2. Tembel, uyuşuk, üşengeç." (TAS, 21)
ď'aḷḳūr- **III/174**	Tel.	*bk.*yaḷḳūr-.
ď'aḷḳūrt- **III/174**	Tel.	*bk.* yaḷḳūrt-.
ď'aḷma-[112] **III/189**	Tel.	*bk.* yaḷma-.
ď'aḷman **III/189**	Tel.	Küçük hayvan. yalman~yamlān "Kır faresi, ak tavşan"(?) (EDPT, 929, 936) yamlan "Bir çeşit fare." (DTS, 245) -

[112] OSTN'de bu madde başı fiil olarak verilmemiştir.

ď'aḷmur **III/190**	Tel.	Banyo lifi, banyo yaparken kullanılan ağaç dalları demeti. - calmu "Süpürge, çalı süpürgesi." (ATS, 51) calmūr "Büyük süpürge." (TAS, 51)
ď'aḷtan- **III/180**	Tel.	*bk.* yaḷtan-.
ď'aḷtançāḳ **III/180**	Tel.	<yaḷtan-çāḳ[113] Korkak. - caltançak "Korkak, ürkek, ödlek." (ATS, 51)
ď'aḷtanış **III/180**	Tel.	<yaḷtan-ş Korku. - caltanış "Korkma, ürkme." (ATS, 51)
ď'aḷtanū **III/180**	Tel.	*bk.* ď'altanış.
ď'aḷtındū **III/181**	Tel.	Parıltılı. - -
ď'aḷtıra- **III/181**	Tel.	*bk.* yaḷtıra-.
ď'aḷtırat- **III/181**	Tel.	*bk.* yaḷtırat-.
ď'aḷtra- **III/182**	Tel.	*bk.* yaḷtıra-.
ď'aḷūr- **III/171**	Tel.	*bk.* yaḷūr-.
ď'aḷūrt- **III/171**	Tel.	*bk.* yaḷūrt-.
ď'ama- **III/299**	Tel.	*bk.* yama-.
ď'amaçı **III/307**	Tel.	*bk.* yamaçı.
ď'amaçıḷan- **III/307**	Alt.	<yamaçıla-n- Yamanmak, yamalı olmak. - -
ď'aman **III/302**	Tel.	*bk.* yaman.
ď'amān **III/302**	Tel.	1. Hızlı, çabuk hazırlanan yemek; yağsız, yavan yemek. *D'aman da poƫo üyŭŋ poƫın! ď'amān da poƫo köjöŋ poƫın!* "Boş olsa da kendi evin olsun, yavan olsa da kendi lapa yemeğin olsun!"

[113] OSTN'de morfolojik tahlil *yaḷçan+çāḳ* yazılmıştır.

		2. Yemek baharatı, yemeklerin lezzetini arttırmak için eklenen çeşni.
		yavġān “Yavan, yağsız.” (EDPT, 874) yavġan~yawġan “Yavan, yağsız.” (DTS, 264, 266)
		-
ď’aman- **III/302**	Tel.	<yama-n- Kendine ait bir şeyi düzeltmek, yamamak.
		yamān- “Kendi kendine yamamak.” (EDPT, 937) yaman- “Kendi kendine yamamak.” (DTS, 245)
		yaman- “Kendi kendine yamamak.” (ARSL, 182)
ď’amanda- **III/304**	Tel.	*bk.* yamanda-.
ď’amandaḷ- **III/305**	Tel.	*bk.* yamandaḷ-.
ď’amandan- **III/305**	Tel.	*bk.* yamandan-.
ď’amandaş- **III/305**	Tel.	*bk.* yamandaş-.
ď’amandıḳ **III/305**	Tel.	*bk.* yamandıḳ.
ď’amānzaḳ **III/305**	Tel.	<ď’amān+zaḳ Hafif yemek türü seven.
		-
		-
ď’amanzı- **III/305**	Tel.	<ď’aman+zı- Kötü olmak.
		-
		-
ď’amat- **III/306**	Tel.	*bk.* yamat-.
ď’amġır **III/309**	Tel.	*bk.* yamġır.
ď’amġırḷa- **III/310**	Tel.	*bk.* yamġırḷa-.
ď’amġırḷat- **III/310**	Tel.	*bk.* yamġırḷat-.
ď’amġırḷū **III/310**	Tel.	*bk.* yamġırḷū.
ď’amı **III/308**	Tel.	*bk.* yamı.
ď’amıḳta- **III/308**	Tel.	1. Kısa adımlarla dörtnala gitmek. *Adım yamıḳtap yürŭp yat.* “Atım dörtnala koşuyor.” 2. Hızlı yağmamak, azar azar yağmak (yağmur).
		-
		-
ď’amıḳtat-	Tel.	<ď’amıḳta-t-

III/308		Kısa adımlarla dört nala koşturmak.
		-
		-
ď'amıḷū	Tel.	*bk.* yamıḷū.
III/309		
ď'amın-	Tel.	*bk.* yamın-.
III/308		
ď'amınçı	Tel.	*bk.* yamınçı.
III/308		
ď'amınçıḳ	Tel.	Örtü, başörtüsü, duvak.
III/308		-
		camınçı "Battaniye, örtü." (ATS, 51) ď'amınçık "Örtü, yatak örtüsü." (TAS, 21)
ď'amınçıḷa-	Tel.	<ď'amınçı+ḷa- Battaniye, yorgan ile örtünmek.
III/308		-
		-
ď'amırḳa-	Tel.	*bk.* yamırḳa-.
III/309		
ď'an	Tel.	*bk.* yan.
III/79		
ď'an-	Tel.	1. Geri dönmek. 2. Reddetmek, yüz çevirmek (sırtını dönmek). *Kem kijilerdiŋ aḷdında meneŋ ď'ana tüşse oḷ kijideŋ men dē teŋeredeki adamnıŋ aḷdında tüjerim!* "Kim insanların önünde bana sırtını dönerse, Tanrının huzurunda ben de ona sırtımı döneceğim." *bk.* yan-.
III/80		
ď'āna-	Tel.	*bk.* yāna.
III/82		
ď'anẏ	Tel.	*bk.* yanẏ.
III/82		
ď'ançı-	Tel.	=yanç- Sıkıştırmak, bastırmak.
III/96		
		yanç- "Ezmek, ayakla çiğnemek." (EDPT, 944) yanç-~yenç-~yençi- "1. Baskı yapmak, ezmek. 2. Kırmak, delmek. 3. Çiğnemek." (DTS, 246, 272)
		-
ď'ançıḳ	Tel.	*bk.* yançıḳ.
III/97		
ď'ançıḷ-	Tel.	<yanç-(ı)l-[114] Sıkılmak, ezilmek.
III/97		
		yançıl- "Ezilmek." (EDPT, 945) yançıl- "1.Ezilmek. 2. Baskı altında tutulmak." (DTS, 246)

[114] OSTN'de morfolojik tahlil *yan+çıḷ* şeklinde yapılmıştır.

		-
ď'ānda- **III/92**	Tel.	*bk.* yānda-.
ď'āndan- **III/93**	Tel.	*bk.* yāndan-.
ď'andaş- **III/93**	Tel.	<yanda-ş- Birbirini takip etmek.
		-
		-
ď'āndat- **III/93**	Tel.	*bk.* yāndat-.
ď'āndıķ **III/94**	Tel.	*bk.* yāndıķ.
ď'andır- **III/94**	Tel.	*bk.* yandır-.
ď'andırma **III/94**	Tel.	*bk.* yandırma.
ď'anıķ- **III/86**	Tel.	*bk.* yanıķ-.
ď'anıķtır- **III/86**	Tel.	<ď'anıķ-tır-[115] Azaltmak, küçültmek.
		-
		-
ď'aŋ- **III/58**	Tel.	*bk.* yaŋ-.
ď'aŋaļbaẏ **III/60**	Tel.	*bk.* yaŋaļbaẏ.
ď'aŋda- **III/70**	Tel.	*bk.* yaŋda-.
ď'aŋı **III/61**	Tel.	*bk.* yaŋı.
ď'aŋı- **III/61**	Tel.	*bk.* yaŋı-.
ď'aŋıļ- **III/62**	Tel.	*bk.* yaŋıļ-.
ď'aŋıļan- **III/62**	Tel.	*bk.* yaŋıļan-.
ď'aŋıļanū **III/62**	Tel.	*bk.* yaŋıļanış.
ď'aŋıļçaķ **III/64**	Tel.	*bk.* yaŋıļçaķ.
ď'aŋıļçı **III/64**	Tel.	*bk.*yaŋıļçı.
ď'aŋıļçım **III/64**	Tel.	*bk.* yaŋıļçı.

[115] OSTN'de morfolojik tahlil *ť'anıķ+tır* şeklinde yapılmıştır.

d’aŋılçımdū Tel. <yaŋılçım+lū
III/64 Hatalı, hataya neden olan.
-
-

d’aŋılt- Tel. *bk.* yaŋılt-.
III/63

d’aŋılū Tel. Hata.
III/63
-
-

d’aŋır- Tel. *bk.* yaŋır-.
III/61

d’aŋırt Tel. *bk.* yaŋırt.
III/61

d’aŋırt- Tel. *bk.* yaŋırt-.
III/61

d’aŋısḳan Tel. *bk.* yaŋısḳan.
III/64

d’aŋızaḳtū Tel. <d’aŋıẓaḳ+lū
III/64 Sadece bir kere rastlanan bir şey, yalnız.
-
-

d’aŋızıla Tel. <yaŋıs+la
III/65 Tamamen tek, yapayalnız.
-
caŋısla “Yalnızca, sadece.” (GSATA, 383)

d’aŋızılıḳ Tel. <yaŋıs+lıḳ
III/65 Birlik, benzerlik, eşitlik.
-
-

d’aŋızılıḳtū Tel. <d’aŋızılıḳ+lū
III/65 Uyumlu, uygun.
-
-

d’aŋū Tel. *bk.* yaŋū.
III/65

d’aŋza- Tel. *bk.* yaŋza-.
III/71

d’ap- Tel. *bk.* yap-.
III/260

d’apsı- Tel. *bk.* yapsı-.
III/271

d’apsıḳ Tel. *bk.* yapsıḳ.
III/271

d’apsıḳçı Tel. <yapsıḳ+çı
III/271 Eski ile yetinemeyen ve hep yeni bir şeyler isteyen kişi.

		-
		-
d'apsırḳa- **III/271**	Tel.	*bk.* yapsırḳa-.
d'apsırḳaḳ **III/272**	Tel.	*bk.* yapsıḳlı.
		-
		-
d'apsırḳat- **III/272**	Tel.	*bk.* yapsırḳat-.
d'apsırḳaẏ **III/272**	Tel.	*bk.* yapsıḳçı.
		-
		-
d'apsıt- **III/272**	Tel.	*bk.* yapsıt-.
d'apşın- **III/272**	Tel.	*bk.* yapşın-.
d'apşınçāḳ **III/272**	Tel.	*bk.* yapşınçāḳ.
d'apşır- **III/273**	Tel.	*bk.* yapşır-.
d'apşıra **III/273**	Tel.	<yapşır-a Birlikte, bir defada.
		-
		capşıra "Sıkıca, sıkı sıkıya." (ATS, 53)
d'ar I **III/100**	Tel.	*bk.* yar I.
d'ar II **III/101**	Tel.	*bk.* yar II.
d'ara- **III/105**	Tel.	*bk.* yara-.
d'aradın- **III/114**	Tel.	*bk.* yaradın-.
d'aradū **III/114**	Tel.	*bk.* yaradū.
d'aradūçı **III/114**	Tel.	<yaradū+çı *bk.* yaratçı.
d'arajaçı **III/118**	Tel.	Kolay barışan.
		-
		-
d'araḷa- **III/110**	Tel.	*bk.* yaraḷa-.
d'aramas **III/119**	Tel.	Yaramaz, uygun olmayan, günah, suç.
		-
		carabas "1. Yaramaz, uygun olmayan, uygunsuz, rahatsız. 2. Hoş

		olmayan.” (ATS, 53)
		-
ď’aramastan-	Tel.	<ď’aramas+ḷa-n-
III/119		Yanılmak, kötü davranmak, kanunsuz hareket etmek.
		-
		carabastan- “Kıskanmak; kötü davranmak.” (ATS, 53)
ď’aramastū	Tel.	<yaramas+ḷū
III/119		Yararsız, günahkâr.
		-
		-
ď’aramıḳ[116]	Tel.	*bk.* yaramıḳ
III/119		
ď’aran-	Tel.	*bk.* yaran-.
III/109		
ď’arantı	Tel.	<yar
III/110		Diklik, dik uçurum.
		-
		ď’araptı “Yamaç.” (TAS, 23)
ď’arantıḷū	Tel.	<ď’arantı+ḷū
III/110		Dik uçurumlu.
		-
		-
ď’araş-	Tel.	*bk.* yaraş.
III/117		
ď’araştıḳ	Tel.	*bk.* yaraştıḳ.
III/117		
ď’arbı	Tel.	Hakaret, aşağılama.
III/149		-
		-
ď’arbı-	Tel.	Birilerine kızgın olmak, birilerinde suç aramak.
III/150		-
		carbı- “Birilerini suçlamak.” (ARS, 43)
ď’arbıġū	Tel.	<ď’arbıḳ-ū
III/150		Uyurgezerlik.
		-
		-
ď’arbıḳ	Tel.	*bk.* yarbıḳ.
III/150		
ď’arbıḳ-	Tel.	*bk.* yarbıḳ-.
III/150		

[116] OSTN’de bu madde başı *yaramıḳ* şeklinde yazılmıştır.

ď'arbıḳçāḳ Tel. <yarbıḳ-çāḳ
III/150 Uyurgezer.
-
-

ď'arbıḷ- Tel. <ď'arbı-ḷ-
III/150 Birini şikâyet etmek, birinden yakınmak.
-
-

ď'arçı Tel. *bk.* yarçı.

III/147

ď'arçıġa Tel. *bk.*yarçıġa.
III/148

ď'ardaḳ Tel. *bk.* yardaḳ.
III/146

ď'arġaḳ Tel. *bk.* yarġaḳ.
III/137

ď'arġı Tel. *bk.* yarġı.
III/138

ď'arġıçı Tel. <yarġı+çı
III/138 1. Yargıç, hâkim.
2. Serçe.
-
cargıçı "Yargıç." (ATS, 54)
ď'argıçı "Yargıç, hâkim." (TAS, 23)

ď'arġıḷa- Tel. *bk.* yarġıḷa-.
III/138

ď'arġıḷaḷ- Tel. *bk.* yarġıḷaḷ-.
III/138

ď'arġıḷan- Tel. *bk.* yarġılan-.
III/138

ď'arġıḷaş- Tel. *bk.* yarġıḷaş-.
III/138

ď'arıḳ ı Tel. *bk.* yarıḳ I.
III/121

ď'arıḳ II Tel. *bk.* yarıḳ II.
III/122

ď'arıḳtū[117] Tel. *bk.* yarıḳtığ.
III/122

ď'arıḷ- Tel. *bk.* yarıḷ-.
III/140

ď'arım Tel. *bk.* yarım.
III/129

ď'arın[118] Tel. *bk.* yarın.

[117] OSTN'de bu madde başı *yarıḳtū* yazılmıştır.

III/123
d'arış Tel. *bk.* yarış.
III/127
d'arış- Tel. *bk.* yarış-
III/128
d'arışçı Tel. *bk.* yarışçı.
III/128
d'arıt- Tel. *bk.* yarıt-.
III/126
d'arıtḳış Tel. <yarıt-ḳış
III/126 Işık, (balık tutmak için kullanılan) lamba, meşale.

-

carıtkış "Kandil, aydınlatıcı." (ATS, 54)
d'arıtkış "Kandil, yağ lambası." (TAS, 24)

d'arıtḳışta- Tel. <yarıtḳış+ḷa-
III/127 Işıkla balık avlamak.

-

-

d'arḳın Tel. *bk.* yarḳın.
III/136
d'arḷa- 1. İki eşit parçaya ayırmak.
III/125 2. İşin yarısını yapmak.

yarımlā- "Yarılamak." (EDPT, 969)
yarımla- "Yarılamak, bir işin yarısını yapmak." (DTS, 257)

carımda- "Yarımlamak, yarıya bölmek." (ATS, 54)

d'arḷaḷ- Tel. *bk.* yarlal-.
III/141
d'arḷan- Tel. <d'arḷa-n-
III/140 (Ağaçlar için) yeşermek (ilkbahar doğası hakkında).

-

carlan- "Yayılmak, herkes tarafından bilinmek." (ATS, 55)
d'arlan- "Açılmak, açmak (bitki). (TAS, 24)

d'arḷaş- Tel. <yar+ḷa-ş-
III/141 Birbirini haberdar etmek, birbirine duyurmak.

-

carlaş- "Birlikte haber vermek, birbirini bilgilendirmek." (ATS, 55)

d'arma I Tel. Yarılan, kırılan bir şey, odun.
III/150

-

-

d'arma II Tel. Yarma, arpa yarması.

[118] OSTN'de bu madde başı *yarın* yazılmıştır.

III/150		-
		carma “1. Yarma, kırılan arpa. 2. Bulgur. 3. Kepek.” (ATS, 55) ď’arma “Yarma; iri gelişigüzel kırılmış tahıl.” (TAS, 24)
ď’arman- **III/152**	Tel.	*bk.* yarman-.
ď’art **III/145**	Tel.	*bk.* yart.
ď’artı **III/145**	Tel.	*bk.* yart II.
ď’artıçaḳ **III/145**	Tel.	*bk.* yartıçaḳ.
ď’artma **III/146**	Tel.	*bk.* yartma.
ď’artmaḷa- **III/146**	Tel.	*bk.* yartmaḷa-.
ď’ārū **III/131**	Tel. W.	Porsuk, dağ sıçanı gibi hayvanların iğrenç, kötü kokusu. -
		cārzu “1. Kötü kokulu, pis kokulu. 2. Küf kokan.” (ARSL, 166)
ď’arū I **III/131**	Tel.	*bk.* yarū II.
ď’arū II **III/131**	Tel.	<ď’ara-ū İşe yararlılık, kullanışlılık. yarāġ “Fırsat, uygunluk, elverişlilik.” (EDPT, 962) yaraġ “An, durum, araç, vasıta.” (DTS, 254) -
ď’arūḷū **III/134**	Tel.	<yarū+ḷū İşe yarayan, kullanışlı, hoş, güzel. yaraġlıġ “Uygun, elverişli, kullanışlı.” (EDPT, 964) yaraġlıġ “Uygun, elverişli, işe yarar.” (DTS, 254) -
ď’as **III/213**	Tel.	*bk.* yas.
ď’as- I **III/214**	Tel.	*bk.* yas- I.
ď’as- II **III/214**	Tel.	*bk.* yas- II.
ď’asḳı **III/221**	Tel.	*bk.* yasḳı.
ď’asḳıda **III/221**	Tel.	*bk.* yasḳıda.
ď’asta- I **III/222**	Tel.	*bk.* yasta-.
ď’asta- II **III/222**	Tel.	Bir şeyi yapmanın eşiğinde olmak *(-A yaz-* yaklaşma fiili*)*. *Aḷa ď’astadım.* “Ben alayazdım.”; *Meni soġa ď’astadıḷar.* “Onlar beni döveyazdılar.”

		-
		casta- “Yapmak üzere olmak.” (ARSL, 193)
ď’astıķ **III/223**	Tel.	*bk.* yastıķ.
ď’aş **III/243**	Tel.	*bk.* yaş.
ď’aşķıļ **III/249**	Tel.	*bk.* yaşķıļ.
ď’aşķıļdan- **III/249**	Tel.	<ď’aşķıļ+ļa-n- Güvercin renginde olmak
		-
		-
ď’aşķıļdandır- **III/250**	Tel.	<ď’aşķıļdan-dır- Güvercin rengine döndürmek.
		-
		-
ď’aştan- **III/251**	Tel.	*bk.* yaştan-.
ď’aştū **III/252**	Tel.	*bk.* yaştū.
ď’at **III/191**	Tel.	*bk.* yat.
ď’at- **III/197**	Tel.	=yat- *bk.* yat- Teleüt lehçesinde yardımcı fiil olarak diğer fiillerle birleşirken *yat-* olarak söylenir.
		yat- “Yatmak, uyumak içi yatmak, (Göçebeler için) bir yere yerleşmek.” (EDPT, 884) yat- “1. Yatmak. 2. Uzanmak. 3. Bulunmak, oturmak, ikamet etmek.” (DTS, 263)
		cat- “1. Yatmak. 2. Yerleşmek. 3. Bulunmak. 4. Yaşamak, barınmak. 5. (Hareketin şu anda tamamlandığını yani şimdiki zamanı gösteren yardımcı fiil.)” (ATS, 55, 56) ď’at- “1. Yatmak. 2. Yaşamak.” (TAS, 24) cat-~ď’at- “Yaşamak, yatmak.” (DK, 211)
ď’attır- **III/206**	Tel.	*bk.* yattır-.
ď’attıs- **III/206**	Tel.	Yatırmak, yerleştirmek. -
		-
ď’aẏ **III/5**	Tel.	*bk.* yaẏ.
ď’aẏ- **III/6**	Tel.	*bk.* yaẏ-

ď'aya- Alt. Leb. *bk.* yaya-.
III/73

ď'ayaġan Tel. *bk.* yayaġan.
III/74

ď'ayān Tel. Mezar.
III/74 -
-

ď'aẏbaḷaş Tel. Kenarları bükülmüş leğene benzer delik.
III/15 -
-

ď'ayıḳ Tel. *bk.* yayıḳ.
III/76

ď'ayıḳ Tel. *bk.* yayıḳ.
III/76

ď'ayıḳtan- Tel. <yayıḳ+ḷa-n-
III/76 Irmak vs. taşmak, sel basmak.
-
-

ď'ayıḳtır- Tel. <ď'ayıḳ-tır-
III/76 Yazlatmak, yazı getirtmek.
-
-

ď'ayıḷ- Tel. *bk.* yayıḷ.
III/77

ď'ayıntı Tel. Bulaşık suyu.
III/76 -
ď'ayıntı "Sulu kepek, sulu un (hayvan yiyeceği olarak) (TAS, 25)

ď'aẏḳaḷ- Tel. *bk.* yaẏḳaḷ-.
III/7

ď'aẏḳaḷçaḳ Tel. *bk.* yaẏḳaḷçaḳ.
III/7

ď'aẏḳan- Tel. *bk.* yaẏḳan-.
III/7

ď'aẏḳın Tel. *bk.* yaẏḳın.
III/8

ď'aẏḳından- Tel. *bk.* yaẏḳından-.
III/8

ď'aẏḳḳa- Tel. *bk.* yaẏḳan-.
III/8

ď'aẏḳḳaḷ- Tel. *bk.* yaẏḳaḷ-.
III/8

ď'aẏḳḳın Tel. *bk.* yaẏḳın.
III/8

ď'aẏḳḳından Tel. *bk.* yaẏḳından-.
-

III/8
ď'aẏḳḳū Tel. *bk.* yaẏḳū.
III/8
ď'aẏḳḳū Tel. *bk.* yaẏḳū.
III/8
ď'aẏḳta- Tel. *bk.* yaẏḳta-.
III/8
ď'aẏḷa- I Tel. *bk.* yaẏḷa- I.
III/11
ď'aẏḷa- II Tel. *bk.* yaẏḷa- II.
III/12
ď'aẏḷat- Tel. *bk.* yaẏḷat-.
III/12
ď'aẏḷū Tel. *bk.* yaẏḷū.
III/13
ď'aẏn- Tel. *bk.* yaẏn-.
III/10
ď'aẏna- Tel. *bk.* yaẏna-.
III/10
ď'aẏnū Tel. *bk.* yaẏnū.
III/11
ď'aẏradıḷ- Tel. *bk.* yaẏradıḷ-.
III/11
ď'aẏrat- Tel. *bk.* yaẏrat-.
III/11
ď'aẏttaḳ Tel. *bk.* yaẏttaḳ.
III/13
ď'aẏttaş Tel. Kenarları bükülmüş leğene benzer delik.
III/13 -
-
ď'aẏttım Tel. Ova, alçak arazi.
III/13 -
-
ď'aẏttış Tel. Düzlük, açık alan.
III/13 -
caytış “Meyilli, yatay; geniş, serbest.” (ATS, 57)

ď'ayū I Tel. *bk.* yayū I
III/77
ď'ayū II Tel. =yayū II
III/77 Doğuştan gelen yetenek, kabiliyet.
-
-
ď'ayūçı Tel. <yayū+çı
III/78 Yaratıcı, Allah.
-

cayaçı~cayuçı “Tanrı, yaratıcı.” (ATS, 56,57)

ď’ayūḷū Tel. <yayū+ḷū
III/77 Yetenekli.
-
-

ď’aẏzaŋ Tel. *bk.* yaẏzaŋ.
III/15

ď’aza- Tel. *bk.* yaza-.
III/228

ď’azaḷ- Tel. *bk.* yazaḷ-.
III/229

ď’azam Tel. Hazırlık, düzeltme.
III/229
-
-

ď’azan- Tel. *bk.* yazan-.
III/229

ď’azı Tel. *bk.* yazı.
III/230

ď’azıḳ Tel. *bk.* yazıḳ 1.
III/231

ď’azıḳtır- Tel. <ď’azıḳ-tır-
III/232 İlkbaharı getir(t)mek.
-
-

ď’azıḷ- Tel. *bk.* yazıḷ- I
III/234

ď’azım Tel. <ď’as-m
III/236 Iska, isabet ettirememe.
-
cazım “1. Iska, isabet ettirememe. 2. Yanlışlıkla.” (ATS, 57)

ď’ebe Tel. Bıçağın ağzı, okun ucundaki demir, kurşun.
III/386
-
cebe “Demir uçlu ok.” (ATS, 57)

ď’ede Tel. 1. Okun bitiş tarafı, alt ucu, bıçağın kına giren kısmı.
III/368 2.=*yada*
Yağmur yağdırma gücü olduğuna inanılan sihirli taş.
-
-

ď’edek Tel. *bk.* yedek.
III/369

ď’edekte- Tel. *bk.* yedekte-.
III/370

ď’ėdekten- Tel. *bk.* yedekten-.

III/370

ď'edĭk- Tel. <ď'et-k-
III/372 Yeterli olmak.
Sağış yedikmes "Aptalca!"

-

cedikpes "Yetersizlik, kusur." (ATS, 57)

ď'edĭm Tel. 1. Ölümden sonra ruhun ulaştığı huzur.
III/375 2. Ölen kişi için kesilen kurban.
ď'edĭm ď'ettĭrdĭ. "O ölen için kurban kesti."

-

cedim "Refah, bayındır." (GSATA, 386)

ď'edĭnĭş- Tel. *bk.* yedĭnĭş-.
III/372

ď'ediş- Tel. *bk.* yediş-.
III/374

ď'egil- Tel. <yek-l-
III/321 Bağlanmak, koşulmak.

-

-

ď'egū̆ Tel. <yek-ū̆
III/321 Bağlanma, koşulma.

-

-

ď'ek Tel. *bk.* yek.
III/317

ď'ek- Tel. *bk.* yek-.
III/317

ď'ekken Tel. *bk.* yekken.
III/318

ď'ēkken Tel. *bk.* yēkken.
III/318

ď'eksĭn- Tel. *bk.* yeksin-
III/320

ď'eksĭnçēk Tel. *bk.* yeksĭnçēk.
III/320

ď'eksĭnçĭ Tel. <yeksĭn-çĭ
III/320 Tiksinti, nefret.

-

-

ď'eksĭnçĭlū̆ Tel. <yeksĭnçĭ+lū̆
III/320 Tiksinç, iğrenç.
Kös körbös onçolorġo ď'eksĭnçĭlū̆ poẓın! "O herkese karşı öyle bir tiksinç olsun ki kimse ona bakamasın!"

-

		ď'eksinçilü "Tiksinç, iğrenç." (TAS, 26)
ď'eksĭnṻ **III/320**	Tel.	<yeksĭn-ṻ Tiksinti.
		-
		-
ď'ekte- **III/319**	Tel.	*bk.* yekte- I.
ď'ekteş- **III/319**	Tel.	*bk.* yekteş-.
ď'ektet- **III/319**	Tel.	*bk.* yeklet-.
ď'el **III/346**	Tel.	*bk.* yel.
ď'el- **III/347**	Tel.	*bk.* yel-.
ď'elbeŋde- **III/357**	Tel.	(Saç için) dalgalanmak.
		-
		celbeŋde- "1. Dikleşmek, kabarmak. 2. Sersem hareketler yapmak; sersemlemek." (ATS, 58)
ď'elbĭ- **III/357**	Tel.	*bk.* yelbĭ-.
ď'elbik- **III/358**	Tel.	Rüzgârın esmesiyle soğumak.
		yelpik-~yėlvik- "*yėlvik- aġuḳ-* Büyüye maruz kalmak; *yėlvik- uçın-* "Ateşli hastalığa yakalanmak." (DTS, 271)
		-
ď'elbĭl- **III/358**	Tel.	*bk.* yelbĭl-.
ď'elbĭn- **III/358**	Tel.	<yelbĭ-n- Yelpaze vb. ile serinlemek.
		yėlpin- "Yelpazelenmek, savrulmak." (EDPT, 920) yėlpin-~yėlwin- "1. Kendi için estirmek, yelpazelenmek. 2. Kötü bir büyünün etkisi altına girmek." (DTS, 271, 272)
		-
ď'elbĭre- **III/358**	Tel.	Rüzgârda savrulmak, sallanmak.
		yėlpir- "Hafif esmeye başlamak, sallanmak." (EDPT, 920) yėlpir-~yėlvir-~yėlwir- "Esmek, üflemek. 2. Bir taraftan bir tarafa sallanmak, dalgalanmak." (DTS, 271, 272)
		celbir- "Dalgalanmak." (ATS, 58)
ď'elbĭrek **III/358**	Tel.	<yelbĭre-k Rüzgârda savrulan, sallanan.
		-
		-
ď'elbṻ	Tel.	<yelbi-ṻ

III/358		Hafif rüzgâr, esinti, yel. *Kanat yelbū̄* “Kanat esintisi.”
		-
		celbü “Dalgalanma. *mec.* Ruh.” (ATS, 58) celbü “Hava cereyanı.” (TAS, 26)
ď’eldĭr- **III/356**	Tel.	*bk.* yeldĭr-.
ď’eldū̄ **III/356**	Tel.	1. *bk.* yeldū̄. 2. Salgına yakalanmış.
		-
		-
ď’ele **III/347**	Tel.	Ödeme, ücret. *ď’elē perdĭ.* “Borç verdi.”
		-
		-
ď’eleḫe **III/348**	Tel. W.	Kıl, sert kalın kıl.
		-
		-
ď’elgilde- **III/353**	Tel.	Titremek, hareket etmek, çalkanmak (bataklık, jöle, koçların uzun derisi, insan vücudundaki yağlar vb.)
		-
		ď’elgilde- “Silkmek.” (TAS, 26)
ď’elik- **III/350**	Tel.	Sevindirilmek, eğlendirilmek.
		-
		ď’elik- “İlgilenmek.” (TAS, 26)
ď’elim **III/350**	Tel.	*bk.* yelim.
ď’elimde- **III/351**	Tel.	*bk.* yelimde-.
ď’elimdel- **III/351**	Tel.	*bk.* yelimdel-.
ď’elimdet- **III/351**	Tel.	*bk.* yelimdet-.
ď’elimzek **III/351**	Tel.	*bk.* yelimzek.
ď’elĭş **III/350**	Tel.	<ď’el-ş Tırıs, koşar adım.
		-
		celiş “(At için) dörtnala, tırıs, birlikte gelme.” (ATS, 59) ď’eliş “Tırıs, atın hızlı yürüyüşü.” (TAS, 26)
ď’elĭşçĭ **III/350**	Tel.	<ď’elĭş+çĭ Tırısa alıştırılmış at.

		-
		-
D'elkin **III/352**	Tel.	Görünmez ruh, Erlik'in hizmetçisi.
		ėlkin~yėlkin "1. Koşan, hızla koşan. 2. Gezgin, seyahat eden." (DTS, 182, 271)
		d'elgin "Şeytan, iblis." (TAS, 26)
d'eltek **III/354**	Tel.	1. Çırpınan, oradan oraya hareket edip duran. 2. Kıl. *d'elteḳ çaç* "Alına, gözlere kadar dökülen saçlar" 3. Hareketli, huzursuz, haber peşinde.
		-
		celtek "Karışık." (ATS, 59) d'eltek "Saçları karmakarışık, dağınık saçlı." (TAS, 26)
d'em **III/388**	Tel.	*bk.* yem.
d'eme **III/388**	Tel.	Sitem, kınama, suçlama.
		-
		ceme "Tehdit." (ATS, 59)
d'emele- **III/390**	Tel.	Sitem etmek, kınamak, suçlamak, azarlamak, homurdanmak.
		-
		cemele- "Tehdit etmek, azarlamak." (ATS, 59)
d'emelet- **III/390**	Tel.	<d'emele-t- Sitem ettirmek, kınatmak, azarlatmak.
		-
		cemelet- "1. Azarlatmak. 2. Sitem etmek." (ATS, 59)
d'emelῡ **III/391**	Tel.	<d'eme+lῡ Sitemi, kınamayı hak eden, suçlamaya layık.
		-
		-
d'emḥe **III/394**	Tel.	Sıkıcı, sık sık tekrarlayarak can sıkan, bıktıran.
		-
		-
d'emḥeçĭ **III/394**	Tel.	Bıktıran, can sıkan, yapışan, ilişen kişi.
		-
		-
d'emḥele- **III/394**	Tel.	<d'emḥe+le- Canını sıkmak, bıktırmak, birinin başının etini yemek, sıkboğaz etmek; yapışmak, ilişmek.
		-
		-

ď'emir- Tel. *D'ettre ď'appaġan üẏlerdĭ ď'emirerīm men saḷḳın*! "Yeterince kapanmayan evleri yerle bir ederim, ben rüzgârım!" (P.d.V.I, 244,5)
III/392 *bk.* yemir-.

ď'emirĭl- Tel. *bk.* yemirĭl-.
III/392

ď'emirt Tel. *bk.* yemirt.
III/392

ď'emirū̄ Tel. <ď'emir-ū̄
III/392 Yıkım, dağıtma, yok etme.

-

-

ď'emirūlū̄ Tel. <ď'emirū̄+lū̄
III/392 Yıkılmış, dağılmış.

-

-

ď'emiş Tel. =yemiş
III/393 Vahşi hayvanların avı.

-

-

ď'emiştū̄ Tel. *bk.* yemiştū̄.
III/393

ď'emze- Tel. Yemek (hayvanlarla ilgili).
III/396

-

cemzen- "Kendine yem bulmak." (ARSL, 193)

ď'emzet- Tel. Hayvanlara yem vermek.
III/396

-

-

ď'eŋ Tel. *bk.* yeŋ.
III/322

ď'eŋ- Tel. *bk.* yeŋ-
III/322 *Ḳara ď'ıḷan aḳ ď'ıḷanı ď'eŋĭp ď'üret.* "Siyah yılan beyaz yılanı yeniyor." (P.d.V.I, 86,35)

ď'eŋdĭr- Tel. *bk.* yeŋdĭr-.
III/325

ď'eŋijū̄ Tel. <yeŋĭş-ū̄
III/325 *bk.* yeŋĭş.

-

ceŋijü "Mücadele." (ATS, 59)

ď'eŋil Tel. *bk.* yeŋil.
III/324

ď'eŋil- Tel. Hafiflemek, hafif olmak.
III/324

-

		ceŋil- “Azalmak, hafiflemek.” (ATS, 59) ceŋil- “Hafifletmek.” (TAS, 27) ď’eŋil- “Yenilmek, mağlup olmak.” (DÇT, 115)
ď’eŋilt- **III/324**	Tel.	Hafifletmek. --- yėnit- “Birinin yükünü hafifletmek.” (EDPT, 947) yėnit-~yėŋit-~yėnüt- “Azaltmak, hafifletmek.” (DTS, 273) --- ceŋilt- “Hafifletmek.” (ATS, 59)
ď’eŋǐş **III/324**	Tel.	*bk.* yeŋǐş.
ď’eŋǐş- **III/325**	Tel.	*bk.* yeŋǐş-.
ď’eŋ̄ū **III/325**	Tel.	<yeŋ-ū̄ Zafer, yenme. --- - --- ceŋü “Başarı, zafer.” (ATS, 59) ď’eŋü “Yengi, zafer.” (TAS, 27)
ď’eŋ̄üçi **III/325**	Tel.	<yeŋ̄ü+çi Yenen, zafer kazanan. --- - --- ceŋüçi “Zafer kazanmış, galip.” (ATS, 59) ď’eŋüçi “Muzaffer, zafer kazanan, galip, yenen.” (TAS, 27)
ď’ep **III/384**	Tel.	*bk.* yep.
ď’epse- **III/385**	Tel.	*bk.* yepse-.
ď’epsel **III/385**	Tel.	*bk.* yepsel.
ď’epseldū̄ **III/385**	Tel.	*bk.* yepsellǐğ.
ď’epsen- **III/385**	Tel.	*bk.* yepsen-.
ď’epsendǐr- **III/385**	Tel.	*bk.* yepsendǐr-.
ď’er **III/338**	Tel.	*bk.* yer.
ď’erçi **III/344**	Tel.	<yer+çi Gezgin, seyyah. --- yėrçī “Rehber, kılavuz.” (EDPT, 958) yėrçi “Rehber, kılavuz.” (DTS, 274) --- -
ď’eren **III/338**	Tel.	*bk.* yeren II.

d'erḥeçe- **III/342**	Tel.	*bk.* yerḥeleş-.
d'erḥeçeş- **III/342**	Tel.	*bk.* yerḥeçeş-.
d'erḥeleş- **III/342**	Tel.	<yerḥele-ş- Yanında, sırada durmak. - cergele- "Sıralanmak, sıra oluşturmak." (ARS, 46)
d'eri- **III/339**	Tel.	*bk.* yeri-.
d'eriçek **III/340**	Tel.	<d'er+çek Küçük bir yer. - -
d'erik **III/340**	Tel.	*bk.* yerik.
d'erikse- **III/340**	Tel.	*bk.* yerikse-.
d'eriktǖ **III/340**	Tel.	*bk.* yeriktǖ.
d'eriş **III/340**	Tel.	*bk.* yeriş-.
d'erle- **III/342**	Tel.	*bk.* yerle-.
d'erlik **III/344**	Tel.	Vahşi, vahşi koşullarda yaşayan. *D'erlik çıḳtı.* "Vahşi oldu." - cerlik "Yaban." (ATS, 60)
d'erlikşi- **III/344**	Tel.	Yabanileşmek, vahşileşmek. - d'erlikçi- "Çekinmek, ürkmek, kaçınmak." (ATS, 27)
d'es **III/377**	Tel.	*bk.* yes.
d'este **III/378**	Tel.	*Taẏ d'este* "Teyzenin eşi." yezne "Bir kişinin ablasının eşi veya babasının küçük kız kardeşinin eşi." (EDPT, 988) yėzne "Enişte, kız kardeşin eşi." (DTS, 277) ceste "Enişte." (ATS, 60) d'este "Enişte." (TAS, 27) d'este~t'este "Enişte." (DLTÇ, 145, 214) d'este "Enişte." (DÇT, 115)

d'este- **III/378**	Tel.	*bk.* yeste-.
d'esteş **III/378**	Tel.	Enişte (ablanın eşi). *bk.* d'este.
d'eş **III/379**	Tel.	Hayvan avlamak için kullanılan çit. - -
d'et- **III/360**	Tel.	*bk.* yet-.
d'etĭm **III/363**	Tel.	Ulaşma, başarma. - cedim "1. Yeterlilik, memnuniyet." (ATS, 57) d'edim "Başarı, muvaffakiyet." (TAS, 26)
d'etĭmdŭ **III/363**	Tel.	<d'etĭm+lŭ Ruha iyi gelen, ruh için faydalı, duygulu. - -
d'etker **III/364**	Tel.	*bk.* yetker.
d'etkerlŭ **III/364**	Tel.	*bk.* yetkerlĭğ
d'etteḥen **III/365**	Tel.	*bk.* yetteḥen.
d'ettele **III/366**	Tel.	Yedisi, yedisinin hepsi. - -
d'ettençĭzĭn **III/366**	Tel.	Son kez, sonuç olarak. - çetinçezi "Yetmişinci, yetmişinci kez." (KRS, 120)
d'etti **III/366**	Tel.	*bk.* yetti.
d'ettĭ-ġan **III/366**	Tel.	*bk.* yetteḥen.
d'ettilezi **III/367**	Tel.	Yedisi birden. - -
d'ettinçĭ **III/366**	Tel.	*bk.* yettinçĭ.
d'ettĭr- **III/367**	Tel.	*bk.* yettĭr-.
d'ettĭrs- **III/367**	Tel.	*bk.* yettĭrs-.
d'etton	Tel.	*bk.* yetten.

III/366

ď’ēze Tel. *bk.* yēze.

III/378

ď’ıdaḷū Tel. *bk.* yıdaḷū.

III/495

ď’ıdı- Tel. *bk.* yıdı-.

III/495

ď’ıdım Tel. *bk.* yıdım.

III/496

ď’ıdıt- Tel. *bk.* yıdıt-.

III/496

ď’ıdū Tel. *bk.* yıdū.

III/496

ď’ıġıḷ- I Tel. *bk.* yıġıḷ- I.

III/471

ď’ıġıḷ- II Tel. *bk.* yıġıḷ- II.

III/471

ď’ıjıḷ- Tel. *bk.* yıjıḷ-.

III/499

ď’ıḳ- Tel. *bk.* yıḳ-.

III/466

ď’ıḷ Tel. *bk.* yıḷ.

III/481

ď’ıḷ- Alt. *bk.* yıḷ-

III/481

ď’ıḷbıjın- Tel. Yıkılmak, düşmek, çökmek.

III/492 -

-

ď’ıḷbıra- Tel. Kaymak, kayak yapmak.

III/492 -

cılbıra- “Kaymak, kayak yapmak.” (TAS, 28)
t’ılbır- “Kaymak.” (DLTÇ, 215)

ď’ıḷbıraḳ Tel. <ď’ıḷbıra-ḳ

III/492 Pürüzsüz, kaygan.

-

cılbırkay “Kaygan.” (ATS, 61)
ď’ılbırkay “Kaygan, dümdüz.” (TAS, 28)

ď’ıḷbırat- Tel. <ď’ıḷbıra-t

III/492 Kaydırmak.

-

cılbırat- “Kaymak.” (ATS, 61)

ď’ıḷdıḳ Tel. *bk.* yıḷdıḳ.

III/489

ď’ıḷdırat- Tel. *bk.* yıḷdırat-.

III/489		
ď'ıḷdırḳaẏ	Tel.	*bk.* yıḷdırḳaẏ.
III/490		
ď'ıḷdırma	Tel.	*bk.* yıḷdırba.
III/490		
ď'ıḷdırmaḷa-	Tel.	*bk.* yıḷdırbaḷa-.
III/490		
ď'ıḷdırmaḷū	Tel.	*bk.* yıḷdırbaḷığ.
III/490		
ď'ıḷdıs	Tel.	*bk.* yıḷdıs.
III/491		
ď'ıḷdıstū	Tel.	*bk.* yıḷdıstū.
III/491		
ď'ıḷdra-	Tel.	*bk.* yıḷdıra-.
III/489		
ď'ıḷġayaḳ	Tel.	*bk.* yıḷġayaḳ.
III/486		
ď'ıḷı-	Tel.	*bk.* yıḷı-.
III/484		
ď'ıḷım	Tel.	*bk.* yıḷım.
III/485		
ď'ıḷın-	Tel.	*bk.* yıḷın-.
III/484		
ď'ıḷıt-	Tel.	*bk.* yıḷıt-.
III/484		
ď'ıḷẏ-	Tel. Alt. Leb.	Kaybolmak. *D'ıḷıẏġandı tāp aḷıp arġaḷayın tep kiji ūḷınıŋ kelgenǐ pu.* "Âdem oğlu kayıp olanı bulmak için geldi."
		-
		cılı- I "Kaybolmak, ortadan kalkmak." (ATS, 61) cılı- II"Isıtmak, ısınmak." (ATS, 61) ď'ılıy- "Kaybolmak, yoklara karışmak." (TAS, 29) ď'ılıy- "Kaybolmak, gözden kaybolmak." (DÇT, 118)
ď'ıḷıẏt-	Tel.	Kaybetmek.
III/484		-
		cılıyt- "Kaybetmek, yoksun kalmak." (ARSL, 223)
ď'ıḷḳı	Tel.	*bk.* yıḷḳı.
III/485		
ď'ıḷḳıçı	Tel.	*bk.* yıḷḳıçı.
III/486		
ď'ıḷḳıçır	Tel.	*bk.* yıḷḳıçır.
III/486		
ď'ıḷḳıḷū	Tel.	*bk.* yıḷḳıḷū.
III/485		
ď'ıḷḷıḳ	Tel.	<ď'ıḷ+ḷıḳ

III/488		Sezon, bir yıllık zaman. *Raḳtan kelḥen kijiler ďiḷḷıḳ yürüp yandıḷar.* “Uzaktan gelen insanlar bir sene kaldılar ve geri döndüler.”
		yıllık “Bir yıllık süre.” (EDPT, 925) yıllıḳ “Yıllık, yılla ilgili.” (DTS, 284)
		cıldık “1. Yıl dönümü. 2. Yıl boyunca yeterli olan.” (ATS, 61) çılındık “Yıl dönümü.” (DK, 271)
ď’ıḷmaẏ **III/493**	Tel.	Beyaz kuskuç (balık). -
		-
ď’ım **III/499**	Tel.	Tüy. yuŋ “Yün.” (EDPT, 941) yuŋ~yük~yüŋ “Kuş tüyü.” (DTS, 300, 303, 305)
		cuŋ “Kanat tüyü.” (ATS, 66) ď’um “Kuşların kuyruğundaki büyük tüy.” (TAS, 32)
ď’ımda- **III/501**	Tel.	<yım+ḷa- Tüylerle kaplamak (ok)
		yuŋlā- “Koyun yününü kırkmak.” (EDPT, 951) yuŋla-~yüŋle- “Yününü kırkmak.” (DTS, 300, 305)
		ď’umda- “Tüyle kaplamak.” (DK, 213)
ď’ımdan- **III/501**	Tel.	Tüylenmek, tüylerle kaplanmak. -
		-
ď’ımırıt **III/500**	Tel.	Kuş kirazı. -
		cımırıt~cımırt~cumurt “Kuş kirazı.” (ATS, 29) ď’ımırt “Kuş kirazı.” (TAS, 29) ńımırt “Kuş kirazı.” (DLTÇ, 179) ť’urbut~ť’ımırt~çırmat “Kuş kirazı.” (DLTÇ, 214, 215, 224)
ď’ımja- **III/501**	Tel.	*bk.* yımja-.
ď’ımjaḳ **III/501**	Tel.	*bk.* yımjaḳ.
ď’ımjat- **III/501**	Tel.	*bk.* yımjat-.
ď’ımran **III/500**		*bk.* yıbıran.
ď’ımzaḷ **III/501**	Tel.	Yumuşak. -
		-
ď’ıŋda- **III/473**	Tel.	Öldürmek. -

		-
d’ıŋıļa- **III/473**	Tel.	Kızaklarla veya kar ayakkabıları ile dağdan kaymak. - cıŋıla- “Kaymak, kayak yapmak.” (ATS, 62)
d’ırġaļ **III/477**	Tel.	*bk.* yırġaļ.
d’ırġaļdū **III/477**	Tel.	*bk.* yırġaļdū.
d’ırıķ **III/476**	Tel.	*bk.* yırıķ.
d’ırt- **III/478**	Tel.	*bk.* yırt-.
d’ırtıļ- **III/476**	Tel.	*bk.* yırtıļ-.
d’ış- **III/498**	Tel.	*bk.* yış.
d’ışķım **III/498**	Tel.	*bk.* yışķıt.
d’ışķıt **III/498**	Tel.	Ravent, ışkın, Karabuğdaygillerden, 1-2 metre yüksekliğinde, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki. ışġun (<Far. aşḫuwān) “Ravent, ışkın.” (EDPT, 259) ışġun “Tıbbi bir bitki. Türkistan raventi.” (DTS, 234)
		-
d’ıt **III/494**	Tel.	*bk.* yıt.
d’ıtķır **III/494**	Tel.	<d’ıt+ķır Hassas koku duyusuna sahip (hayvan burnu). - cıtkır “Kokulu, hafif kokulu.” (ATS, 62)
d’ıtta- **III/494**	Tel.	*bk.* yıtta-.
d’ıttan- **III/494**	Tel.	*bk.* yıttan-.
d’ıttaş- **III/494**	Tel.	*bk.* yıttaş-.
d’ıttū **III/495**	Tel.	*bk.* yıttū.
d’ıyıŋda- **III/473**	Tel.	Kıvrılmak (yılan). - -
d’ıẏra **III/465**	Tel.	Ardıç. - cıyraŋat “Fundalık.” (ATS, 62)

ď'ıẏrıḻ- **III/465**	Tel.	Daralmak, sıkışmak, büzülmek, kıvrılmak. - ďıyrıl- "Kıvrılmak." (TAS, 29)
ď'ibi **III/532**	Tel.	*bk.* yibi.
ď'ibik **III/532**	Tel.	<yibi-k Nemli, ıslak. yebē "Nem, nemli." (EDPT, 872) yübük "Nemli, sulak, ekim için elverişli." (EDPT, 875) -
ď'ibit- **III/532**	Tel.	*bk.* yibit-.
ď'idṻ **III/527**	Tel.	*bk.* yidṻ.
ď'igideẏ **III/511**	Tel.	Asya yaban eşeği (Lat. *equus homionus).* - -
ď'iḫit **III/510**	Tel.	*bk.* yiḫit.
ď'ik **III/507**	Tel.	*bk.* yik.
ď'ikçi **III/509**	Tel.	*bk.* yikçi.
ď'ikir-	Tel.	İğrenmek, tiksinmek. yigren- "İğrenmek, tiksinmek." (EDPT, 915) yigren- "Çiğ olduğunu düşünmek." (DTS, 277) -
ď'ilbi **III/522**	Tel.	1. Açgözlülük, hırs, tutku. 2. Dalkavukluk, yaltaklanma, iki yüzlülük, ayartma, özendirme. *D'ilbi sös* "Yaltaklanan, yalaka, pohpohlayan sözler" - cilbi[119]~tilbi "İlgi, ihtiras. 2. İddia, talep." (ATS, 62, 177)
ď'ilbilen- **III/522**	Tel.	<ď'ilbi+le-n- 1.Tutkulu şekilde arzulamak, çekici olmak, tutkulu sevmek. 2. Okşanmak, pohpohlanmak. - -
ď'ilbilendir- **III/523**	Tel.	<ď'ilbilen-dir- 1.Tutku uyandırmak, heyecanlandırmak, açgözlü yapmak. 2. Okşanmaya izin vermek, yalakalık yaptırmak. - -

[119] Bu kelime ATS'de *cikbi;* ORS'de *cilbi* şeklindedir (s. 55)

ď'ilbilū **III/523**	Tel.	<ď'ilbi+lū 1. Arzulu, tutkulu. 2. Baştan çıkarıcı. - cilbilü "1. İlginç, enteresan. 2. Tutkulu, ihtiraslı. 3. İddialı." (ARS, 47)
ď'ilbirke- **III/522**	Tel.	<ď'ilbi+rke- Bir şeyleri tutkulu bir şekilde sevmek. - cilbirke-~tilbirke- "1. İlgilenmek, hayran olmak. 2. Bir şeyi talep etmek." (ATS, 62, 177) ď'ilbirke- "İlgilenmek, merak etmek." (ATS, 30)
ď'ilbirken- **III/522**	Tel.	<ď'ilbirke-n- 1. Bir şeye karşı aşırı tutkulu olmak. 2. Okşanmak, iltifat edilmek, pohpohlanmak. - -
ď'ilbirkendĭr- **III/522**	Tel.	<ď'ilbirken-dir- 1. Bir şeye karşı aşırı tutkulu hâle getirmek. 2. Okşatmak, iltifat ettirmek, pohpohlatmak. - -
ď'ilbirket- **III/522**	Tel.	<ď'ilbirke-t- Baştan çıkarmak, ayartmak. - cilbirket- "İlgilendirmek. 2. Büyülemek." (ARSL, 204)
ď'īlek **III/519**	Tel.	*bk.* yīlek.
ď'ili- **III/519**	Tel.	Kaybolmak, gözden kaybolmak. - cılı- "Kaybolmak, ortadan kalkmak." (ATS, 61) ď'ılıy- "Kaybolmak, yoklara karışmak. (TAS, 29)
ď'ilit- **III/520**	Tel.	Kaybetmek, bir şeyleri bir yerlere atmak, alıp götürmek. - -
ď'imek **III/532**	Tel.	<ď'i-mek Oburluk, pisboğazlık. - cimek "Oburluk, pisboğazlık." (ARSL, 204)
ď'imekçĭ **III/533**	Tel.	<ď'imek+çĭ Obur, pisboğaz; rüşvet alan.

		-
		cimekçi “Pisboğaz, obur. *mec.* fare. ATS ńemçi “Fare.” (DLTÇ, 179) ńemçiçek “Küçük fare.” (DLTÇ, 179)
ď’imekkeẏ **III/533**	Tel.	*bk.* yimekkeẏ.
ď’in **III/514**	Tel.	*bk.* yin.
ď’ip **III/529**	Tel.	*bk.* yip.
ď’ırıḷ- **III/476**	Tel.	=ď’ıġırıḷ- Sıkıştırılmak, kıvrılmak, büzülmek, buruşmak. *ď’ıḷan ď’īġırıḷıp-yat.* “Yılan kıvrılıyor.”
		yıġrıl- “Birlikte çekilmek, sıkıştırılmak.” (EDPT, 906) yıġrıl- “Buruşmak, çekmek.” (DTS, 283)
		cūrul- “1. Sıkılmak. 2. Rulo yapılmak.” (ATS, 66) ď’ırıl- “Büzülmek, kıvrılmak.” (TAS, 30)
ď’ırıḷçāḳ **III/476**	Tel.	<ď’ırıḷ-çāḳ Kolay sıkılan. *ď’ırıḷçāḳ kiji* “Alıngan kişi”
		-
		-
ď’isme **III/528**	Tel.	*bk.* yispe.
ď’ismele- **III/528**	Tel.	<ď’isme+le- 1. Sürgün vermek, filiz vermek. 2. Kök salmak, köklenmek, çapaklanmak.
		-
		-
ď’īt **III/524**	Tel.	*bk.* yīt.
ď’itke **III/525**	Tel.	*bk.* yitke.
ď’o **III/396**	Tel.	Güç, kuvvet.
		-
		-
ď’ō **III/396**	Tel.	Acıma ifade eden ünlem. *D’ō çap!* “Öldür.” (Tel.)
		-
		cō “Ünlem (acıma ifade eder.)” (ATS, 64) ď’o “Acı bildiren ünlem.” (DK, 213)
ď’obo- **III/445**	Tel.	*bk.* yobo-.

ď'obojı- Tel. <yoboş+ı-
III/445 Sakin, uysal olmak.

-

coboş- "Uysal olmak." (ATS, 63)

ď'obojın Tel. <ď'oboş-n
III/445 Barışçıl, uysal.

-

-

ď'obojıt- Tel. Uzlaştırmak, barıştırmak, uysallaştırmak.
III/446

-

cobojıt- "Uzlaştırmak." (ATS, 63)

ď'oboļ Tel. =yoboļ
III/445 *D'oboļım turbas!* "Uğraşmaya gerek yok, uğraşmaya değmez."

-

cobol "1. Hastalık. 2. Gayret, enerji harcama." (ATS, 63)
ď'obol "Hastalık, rahatsızlık." (TAS, 30)

ď'oboļdū Tel. *bk.* yoboļdū.
III/445

ď'oboş Tel. *bk.* yoboş.
III/445

ď'obot- Tel. Acık çektirmek, yormak, zahmet vermek, ızdırap vermek.
III/445

-

cobot- "Yıpratmak, bunaltmak." (ATS, 63)

ď'odo Tel. *bk.* yodo.
III/440

ď'oġoļ- Tel. *bk.* yoġoļ-.
III/411

ď'oġoļt- Tel. *bk.* yoġoļt-.
III/411

ď'oġoļtın- Tel. <ď'oġoļt-n-
III/411 Mahvolmak, kaybolmak.

-

-

ď'oġon Tel. Köknar.
III/411

-

-

ď'oġos- Tel. <ď'oġo-s-
III/411 Tüketmek, sonlandırmak.

-

-

ď'oğŭļ Tel. *bk.* yoğŭļ.
III/413

ď'ojo **III/444**	Tel.	Koyu sarı, toprak rengi - -
ď'ōḳ **III/400**	Tel.	Teselli. *bk.* yoḳ.
ď'oḳsın- **III/408**	Tel.	*bk.* yoḳsın-.
ď'ōḳsın- **III/408**	Tel.	<ḍōḳ+sın- Bir şeyden tatmin olmak, bir şeyde teselli bulmak, rahatlamak. - -
ď'oḳsıra- **III/408**	Tel.	<ď'oḳ+sıra- Fakirleşmek, parasız kalmak, ihtiyacı olmak. - coksıra- "Fakirleşmek, ihtiyaç içinde olmak, fakir düşmek." (ATS, 63) ď'oksıra- "Yoksullaşmak, fakirleşmek." (TAS, 30)
ď'oḳsırat- **III/408**	Tel.	<ď'oḳsıra-t- Parasız koymak, yokluk içinde bırakmak. - coksırat- "Fakirleştirmek, fakir düşürmek." (ATS, 63)
ď'oḳsıs **III/408**	Tel.	<ď'oḳ+sıs Fakir, yoksul. yoksuz "Etkisiz, sonuçsuz, amaçsız." (EDPT, 907) yoḳsuz "Boş, nafile, boşuna." (DTS, 292) -
ď'oḳşo- **III/409**	Tel.	Uyuklamak, uyumak (atlarla ilgili). - -
ď'oḳton- **III/407**	Tel.	*bk.* yoḳton-.
ď'ōḳton- **III/407**	Tel.	*bk.* yōḳton-.
ď'oḳtonıştır- **III/407**	Tel.	*<ď'oḳton-ş-tır-* Taklit etmek. - -
ď'ōḳtoş- **III/407**	Tel.	*bk.* yōḳtoş-.
ď'ōḳtot- **III/407**	Tel.	*bk.* yōḳtot-.
ď'oḳtū **III/407**	Tel.	*bk.* yoḳtū.

ď'oḷ	Tel.	*bk.* yoḷ.
III/431		
ď'oḷdo-	Tel.	*bk.* yoḷdo-
III/437		
ď'oḷdoş	Tel.	*bk.* yoḷdoş.
III/437		
ď'oḷdoẏ	Tel.	*bk.* ď'oḷoẏ.
III/436		
ď'oḷdū	Tel.	*bk.* yoḷdū.
III/438		
ď'oḷıġış-	Tel.	<ď'oḷıḳ-ş-
III/432		Karşılaşmak (görüşmek), rast gelmek.
		-
		colugış- "Karşılaşmak." (ATS, 64)
ď'oḷıḳ-	Tel.	*bk.* yoḷıḳ-.
III/432		
ď'oḷışḳan	Tel.	Solucan, toprak solucanı.
III/432		-
		-
ď'oḽayı	Kumd.	*bk.* ď'oḷoẏ.
III/436		
ď'oḷo	Tel.	Beyaz başlı kartal.
III/432		-
		ď'olo "Kartalgillerden bir kuş." (TAS, 31)
ď'oḷoẏ	Tel.	Yolda, yol boyunca.
III/432		-
		coloy "Yolda." (ATS, 64)
ď'on	Tel.	*bk.* yon.
III/417		
ď'ondır-	Tel.	*bk.* yondır-.
III/419		
ď'ōntı-	Tel.	*bk.* yōntı-.
III/419		
ď'ōntıt-	Tel.	*bk.* yōntıt-.
III/419		
ď'oŋ	Tel.	*bk.* yoŋ II.
III/414		
ď'oŋdo-	Tel.	*bk.* yoŋdo-.
III/416		
ď'oŋdoḷ-	Tel.	*bk.* yoŋdoḷ-.
III/416		
ď'oŋdon-	Tel.	*bk.* yoŋdon-.
III/416		
ď'oŋdonçōḳ	Tel.	<yoŋdon-çōḳ

III/416		Somurtkan, huysuz, kaprisli.
		-
		coŋdonçok “Kaprisli.” (ATS, 64)
ď’orġo	Tel.	*bk.* yorġo[120].
III/426		
ď’orġoḷo-	Tel.	1.=yorġoḷo-
III/426		2. Sürünmek, tırmanmak.
		-
		corgolo- “1. Rahvan gitmek. 2. Sürünmek.” (ATS, 64)
		ď’orgolo- “Rahvan yürümek.” (DK, 213)
ď’orġomış	Tel.	1. Örümcek.
III/426		*D’orġomıştıŋ armaḳçızı (içegezi)* “Örümcek ağı.”
		2. Sarmaşık bitki (şerbetçiotu vb.).
		-
		-
ď’orıḳ	Tel.	*bk.* yorıḳ.
III/423		
ď’orıḳçı	Tel.	<yorıḳ+çı
III/423		Seyyah, gezgin, atla gezen.
		-
		corıkçı “Yolcu.” (ATS, 64)
		ď’orıkçı “1. Avcı. 2. Jokey, at binicisi.” (TAS, 31)
ď’oro	Tel.	=yora
III/421		Anlam, mana, beyan.
		-
		-
ď’oroḷo-	Tel.	<ď’oro-ḷa-
III/421		Açıklamak, yorumlamak.
		-
		-
ď’ortoḷ-	Tel.	Araçla gitmek.
III/428		-
		-
ď’oruḳ	Tel.	Av.
III/423		yorık “Hareket; tavır, davranış.” (EDPT, 963)
		yorıḳ “1. Davranış, tutum, yaşam tarzı. 2. Yürüyüş. 3. Rotasyon, dolaşım.” (DTS, 292)
		corık “1. Yol, yolculuk. 2. (At için) tırıs.” (ATS, 64)
		ď’orık I “Av.” (TAS, 31)
		ď’orık II “Gezinti, gezi.” (TAS, 31)

[120] OSTN’de bu madde *yorġō* yazılmıştır.

ď'oruķçı **III/423**	Tel.	Avcı. - corıkçı "Yolcu." (ATS, 64) ď'orıkçı "1. Avcı. 2. Jokey, at binicisi." (TAS, 31)
ď'oruķļa- **III/423**	Tel.	Avlanmak, ava gitmek. - corıkta- "Yolculuk yapmak." (ATS, 64)
ď'os **III/441**	Tel.	<Rus. тесъ Tahta, kalas. - cos "İnce tahta." (ARSL, 209)
ď'oẏ **III/397**	Tel.	1. Boş boş gezen, yolsuz, ahlaksız. 2. Yalancı. yāb yōb "Hile, aldatma, sahtekârlık." (EDPT, 870) yap yup "Hile, kurnazlık." (DTS, 250) coy "1. Varlık; mal varlığı. 2. Kızgın, sinirli. 3. Bilinmeyen." (ATS, 64) ť'öy kiji~çüy kiji "Yalancı." (DLTÇ, 214, 223)
ď'oẏġon **III/397**	Tel.	Köknar. - coygon "Ladin." (ATS, 64)
ď'oẏļon- **III/397**	Tel.	Yoldan çıkmak, ahlaksız olmak, aylak olmak. - çöylen-~çoylen- "Yalan söylemek." (DK, 269)
ď'ozoķ **III/443**	Tel.	Örnek, model, usül, misal, norm. yosun "Usül, üslup, âdet, gelenek." (DTS, 975) yosun "Kural, kanun, yasa, âdet, alışkanlık, töre." (DTS, 293) cozok "1. Örnek. 2. Kural, gelenek. 3. İnanç." (ATS, 64) ď'ozok "Alışkanlık, itiyat, adet." (TAS, 31) ď'ozok "Örnek, model, kalıp." (DK, 213)
ď'ozoķto- **III/443**	Tel.	<ď'ozoķ+ļa- Benzemek, aynısını yapmak, işe yararlı olmak, yeterli olmak. - cozokto- "Bir şeyi geleneğe göre yapmak, taklit etmek." (ATS, 64)
ď'ozoķtū **III/443**	Tel.	<ď'ozoķ+ļū Örnek, olması gerektiği gibi, mütevazı, ağırbaşlı. -

		cozoktu “1. Örnek. 2. Sağlam, seviyeli.” (ATS, 64) ď’ozoktu “*edat* Örnekle, örneğin, böylesi, bunun gibi, benzer.” (DK, 213)
ď’ozor **III/443**	Tel.	*bk.* ď’ozoḳ. *Krestiniŋ ď’ozorı* “Haç işareti.”
		-
		-
ď’ozorḷo- **III/443**	Tel.	*bk.* ď’ozoḳḷo-.
		-
		-
ď’ozorḷū **III/443**	Tel.	*bk.* ď’ozoḳtū. *Kele ď’ozorḷū* “Değişik, farklı”
		-
		-
ď’ödül **III/453**	Tel.	Öksürük.
		yötül (yötöl) “Öksürük.” (EDPT, 889) yötül “Öksürük.” (DTS, 295)
		cödül “Öksürük.” (ATS, 64) ď’ödül “Öksürme.” (TAS, 31)
ď’ödülde- **III/453**	Tel.	Öksürmek.
		-
		cödülde- “Öksürmek.” (ATS, 64) ď’ödülde- “Öksürmek.” (TAS,31)
ď’ögödö **III/447**	Tel.	Tamamı, tüm.
		-
		-
ď’öjö **III/453**	Tel.	*bk.* yöjö.
ď’ök **III/446**	Tel.W.	Neden, niye.
		-
		-
ď’ökten- **III/446**	Tel.	Konuşmak, değerlendirmek, tartışmak, kendini teselli etmek.
		-
		cōḳda-~çōġda- “Anlatmak, konuşmak.” (GSATA, 391, 401)
ď’ōl- **III/450**	Tel.	*bk.* yöyül-.
ď’ölö- **III/451**	Tel.	*Kiji ūḷınıŋ pajın-de ď’ölöÿr ď’eri-yoḳ!* “İnsan oğlunun başını yaslayacağı yeri yok!” *bk.* yölö-.
ď’ölök **III/451**	Tel.	Destek, dayak, altlık.
		yölek~yölēk “Destek, dayanak.” (EDPT, 928)

		yölek “Destek, dayanak.” (DTS, 293)
		cölök “Değnek, koltuk değneği.” (ATS, 65)
ď’ölön- **III/451**	Tel.	<ď’ölö-n- Bir şeye yaslanmak.
		-
		cölön- “Bir şeye dayanmak, bir şeyi kendisi için destek olarak kullanmak.” (ATS, 65) ď’ölön- “Yaslanmak, dayanmak.” (TAS, 31)
ď’ölöş **III/451**	Tel.	Benzer, aynı, eşit.
		-
		-
ď’ölöştön- **III/451**	Tel.	Benzemek, uygun olmak, eşit olmak.
		-
		-
ď’ölöştöndŭr- **III/451**	Tel.	<ď’ölöştön-dŭr- Benzetmek, eşitlemek, dengelemek, denklemek.
		-
		-
ď’ömö- I **III/455**	Tel.	*bk.* yömö-.
ď’ömö- II **III/455**	Tel. W.	Tamir etmek, yamamak. *Tonıŋ tejigin ď’ömödü.* “O giysisindeki delikleri tamir etti.”
		yamā- “Yamamak.” (EDPT, 934) yama- “Yamamak, onarmak, tamir etmek.” (DTS, 245)
		ď’ömö- “Yamamak, dikerek onarmak.” (TAS, 31)
ď’ömū̄ **III/455**	Tel.	Güç, kuvvet. *D’ömū̄ yoḳ kiji* “Güçsüz insan.”; *Pudu ď’ömū̄ yoḳ* “Ayaklarda gücü yok.”
		-
		-
ď’öntök **III/448**	Tel.	Yaramaz, haylaz.
		-
		-
ď’öŋ **III/447**	Tel.	*bk.* yöŋ II.
ď’öŋör- **III/447**	Tel.	Geçirmek, yol vermek, itmek.
		-
		-
ď’öp **III/454**	Tel.	*bk.* yöp.
ď’öptö- **III/455**	Tel.	*bk.* yöptö-.
ď’öptöş-	Tel.	*bk.* yöptöş-.

III/455

ḑ'öptük Tel. 1. An, doğru zaman.
III/455 2. Bu sefer, bu kez.

-

-

ḑ'örḫömöş Tel. *bk.* yörḫömöş.
III/449

ḑ'örmöş Tel. Sürünme, sessizce yaklaşma, yavaş ilerleme.
III/450

-

-

ḑ'örmöş- Tel. Kenarından dikmek, dikişle tutturmak.
III/450

-

ḑ'örmö- "Dikmek, dikişle tutturmak." (TAS, 32)

ḑ'örmöştö- Tel. Sürünmek, sessizce yaklaşmak, yavaş yavaş ilerlemek.
III/450

-

-

ḑ'ötkür Tel. *bk.* yötkür.
III/452

ḑ'ötkür- Tel. *bk.* yötkür-.
III/452

ḑ'ötkürt- Tel. *bk.* yötkürt-.
III/452

ḑ'öẏ Tel. Ahlaksız, düzenbaz, hilekâr.
III/446

-

coy "1. Varlık, mal varlığı. 2. Kızgın, sinirli. 3. Bilinmeyen." (ATS, 64)

ḑ'ū I Tel. *bk.* yū I.
III/534

ḑ'ū II Tel. *bk.* yū II.
III/534

ḑ'ūçı I Tel. <yūş+çı
III/565 Toplayan.
ḳaʟan ḑ'ūçı "Vergi toplayan"

-

ḑ'ūçı "Toplayıcı, toplayan." (TAS, 32)

ḑ'ūçı II Tel. *bk.* yūçı II.
III/565

ḑ'ūçıʟa- Tel. *bk.* yūçıʟa-.
III/566

ḑ'ūçıʟaş- Tel. <ḑ'ūçıʟa-ş-
III/566 Nikâh koşullarında anlaşmak.

-

-

ď'ūda- **III/564**	Tel.	Yaklaşmak. - ď'ūda- "Yaklaşmak." (TAS, 33)
ď'ūdat- **III/564**	Tel.	<ď'ūda-t- Yaklaştırmak. - -
ď'udruķ **III/565**	Tel.	*bk.* yudruķ.
ď'udruķta- **III/565**	Tel.	*bk.* yudruķta-.
ď'ūķ **III/538**	Tel.	*bk.* yūķ.
ď'uķ- I **III/537**	Tel.	*bk.* yuķ I.
ď'uķķa **III/539**	Tel.	*bk.* yuķķa.
ď'ūķta- **III/539**	Tel.	*bk.* yūķta-.
ď'ūķtaġı **III/539**	Tel.	*bk.* yūķtaġı.
ď'ūķtaş- **III/540**	Tel.	*bk.* yūķtaş-.
ď'ūķtat- **III/539**	Tel.	*bk.* yūķtat-.
ď'ūļ- **III/553**	Tel.	*bk.* yūļ.
ď'ǖl- **III/608**	Tel.	*bk.* yǖl-.
ď'ūļa- **III/554**	Tel.	*bk.* yūļa-.
ď'ūļū I **III/555**	Tel.	*bk.* yūļū I.
ď'ūļū II **III/555**	Tel.	*bk.* yūļū.
ď'ūļŭş **III/556**	Tel.	<ď'ūļ-ş Toplantı. - çıgılış "Toplantı." (DLTÇ, 224)
ď'ūļŭş- **III/556**	Tel.	<ď'ūļ-ş- Toplanmak, bir araya gelmek. *Pir parġanıķta yīrme odus kiji ď'ūļŭjŭp alıp parıp yadıķ.* "Yola çıkarken biz 20, 30 kişi toplandık." yıġlış- "Toplanmak, bir araya gelmek." (EDPT, 903) yıġlış- "Toplanmak, bir araya gelmek." (DTS, 283)

		cūlış- “Toplaşmak.” (ARSL, 215)
ď’ūḷŭt- **III/556**	Tel.	<yūḷ-t- Toplamak, bir araya getirmek, toplatmak.
		-
		-
ď’um **III/574**	Tel.	*bk.* ď’ım Tüy.
		yuŋ “Yün.” (EDPT, 941) yuŋ~yüŋ “1. Ok tüyü. 2.Yün, tüy. 3. Pamuk.” (DTS, 300, 305)
		cuŋ “Kanat tüyü.” (ATS, 66) yum “Kuşların kuyruğundaki büyük tüy.” (TAS, 32)
ď’um- **III/574**	Tel.	Yummak, sıkmak (göz, ağız). *bk.* yım-.
		yum- “Yummak (genellikle göz, aynı zamanda ağız için)” (EDPT, 934) yum- “Yummak, kapatmak, sıkmak.” (DTS, 397)
		cum- “1. (Göz için) kapamak, kısmak. 2.(Yumruk vs. için) sıkmak.” (ATS, 65) ď’um- “Gözleri yummak, göz kırpıştırmak.” (TAS, 32) ď’ım- “Yummak, kapatmak.” (DÇT, 118)
ď’umaḳ **III/575**	Tel.	Hamur teknesi.
		yumġāk “Yuvarlak, küre biçiminde bir obje.” (EDPT, 936) yumġaḳ “Yuvarlak, küre biçiminde.” (DTS, 297)
		-
ď’umaḳta- **III/575**	Tel.	<ď’umak+ḷa- Yoğurmak.
		yumġakla- “Yuvarlamak, yumak hâline getirmek.” (EDPT, 936) yumġakla- “Yuvarlamak, yumak hâline getirmek.” (DTS, 397)
		ď’umakta-~yumgakta- “Buruşturmak, ezmek.” (TAS, 32)
ď’umaḷa- **III/575**	Tel.	Öldürmek.
		-
		-
ď’umda- **III/584**	Tel.	*bk.* yumda-.
ď’umdan- **III/584**	Tel.	*bk.* yumdan-.
ď’umdū **III/584**	Tel.	*bk.* yumdū.
ď’umġa **III/581**	Tel.	*bk.* yumġa.
ď’umġar- **III/582**	Tel.	Yoğurmak.
		-

		-
ď'umuş[121] **III/580**	Tel.	*krş.* yemiş. Asma. *ď'umuş aġaç* "Üzüm ağacı"; *ď'umuş araḳḳı* "Üzüm şarabı"
		-
		-
ď'umuş- **III/580**	Tel.	<ď'um-ş- Gözleri kapatmak.
		-
		-
ď'umŭştŭr- **III/581**	Tel.	<yumŭş-tŭr- Gözleri kapattırmak.
		-
		-
ď'ūn **III/544**	Tel.	*bk.* yūn.
ď'un- **III/**	Tel.	*bk.* yun-.
ď'ūna- **III/544**	Tel.	*bk.* yūna.
ď'unġŭş **III/545**	Tel.	<ď'un-ġuş Elde yıkama.
		-
		-
ď'unŭḷ- **III/545**	Tel.	*bk.* yunŭḷ-.
ď'unŭm **III/545**	Tel.	<ď'un-m Çamaşır yıkama.
		-
		-
ď'unŭt- **III/545**	Tel.	*bk.* yunŭt-.
ď'ūr **III/546**	Tel.	*bk.* yūr.
ď'ūr- **III/546**	Tel.	Buruşturmak, kıvırmak. -
		cūru- "1. Sıkmak. 2. Dürmek, katlamak." (ATS, 66) cūra- "Yoğurmak, yoğurarak ezmek." (TAS, 33)
ď'ūra- **III/546**	Tel.	Yoğurmak. yuġur- "Yoğurmak." (EDPT, 906) yoġur- "Yoğurmak, karmak." (DTS, 287)
		cūru- "1. Sıkmak. 2. Dürmek, katlamak." (ATS, 66) cūra- "Yoğurmak, yoğurarak ezmek." (TAS, 33)

[121] OSTN'de bu madde başı fiil olarak verilmiştir.

d’urçu **III/551**	Tel.	Kayınbirader ve baldız. yurç “Birinin karısının küçük erkek kardeşi, küçük kayınbirader.” (EDPT, 958) yurç “Birinin karısının küçük erkek kardeşi, küçük kayınbirader.” (DTS, 300) curçı “Kayın (karının erkek kardeşi), baldız (karının kız kardeşi).” (ATS, 66) d’urçum “Kayınbirader.” (TAS, 32) çurçim “Kayınbirader.” (DK, 2670) çurçı “Kayınbirader.” (DLTÇ, 223)
d’ūrḳan **III/548**	Tel.	Battaniye, yorgan. yoġurkān “Yorgan, battaniye.” (EDPT, 907) yoġurḳan “Yorgan, battaniye.” (DTS, 288) cūrkan “Koyun tüyünden battaniye.” (ATS, 66) d’ūrkan “Koyun postundan yapılmış yorgan.” (TAS, 33)
d’urt **III/549**	Tel.	*bk.* yurt.
d’urtta- **III/550**	Tel.	*bk.* yurtta-.
d’urttū **III/550**	Tel.	*bk.* yurttū.
d’ūrŭḷ- **III/547**	Tel.	<d’ūr-ḷ- Kıvrılmak, çarpık olmak, buruşmak. yıġrıl- “Birlikte çekilmek, sıkıştırılmak.” (EDPT, 906) yıġrıl- “Çekmek, büzülmek.” (DTS, 283) cūrul- “1. Sıkılmak. 2. Rulo yapılmak.” (ATS, 66)
d’urun **III/547**	Tel.	*bk.* yurun *Yurdı(<yurun+ı)* “Yaması, kumaş parçası.” *bk.* yurun.
D’urun-Muzakaẏ **III/547**	Tel.W.	Erlik tarafından yaratılan, denizden dilini çıkarıp insanları yiyen bir deniz canavarı olan Aŋdalma Moos’u yenen, yüz orta dünyanın efendisi ve Ülgen’in bahadırı olan bir yaratıktır. *D’urun-Muzakaẏ* Aŋdalma Moos’la savaşmak için orta dünyadan gelip Erke Şüdün adında bir kız çocuğu tarafından doğurulmuştur. - -
d’us **III/566**	Tel.	*bk.* yus.
d’ūş **III/567**	Tel.	<d’ū-ş Vergi, para toplanması. - cūş “Toplama, biriktirme, yığma.” (ATS, 66)

		ḍ̌uş “Haraç, vergi, hasılat.” (DK, 214)
ḍ̌ūşçı **III/567**	Tel.	*bk.* ḍ̌ūçı Vergi toplayan.
		-
		ḍ̌ūçı “Toplayıcı, toplayan.” (TAS, 32)
ḍ̌ut- **III/561**	Tel. Alt. Kumd.[122]	1.Yutmak. 2. Suya dalmak. (Kumd.)
		yut- “Yutmak.” (EDPT, 885) yut- “1. Yutmak. 2. Bir şeylere maruz kalmak.” (DTS, 301)
		cut- “Yutmak.” (ATS, 66) ḍ̌ut- “Yutmak.” (TAS, 32) ḍ̌ut- “Yutmak.” (DÇT, 116)
ḍ̌ūt- **III/562**	Tel.	*bk.* yūt.
ḍ̌ūtŭḷ- **III/565**	Tel.	*bk.* yūdŭḷ-.
ḍ̌uzaḳ **III/567**	Tel.	Baykuş (erkek).
		-
		cusak~cuzak “1. Keçi. 2. Oğlak, keçi yavrusu.” (ATS, 67) ḍ̌uzak “Kukumav kuşu.” (TAS, 33)
ḍ̌ū̄ **III/586**	Tel.	*krş.* yilik, yuḷuḳ Meyve suyu, ağaç reçineleri.
		yilik “İlik.” (EDPT, 927) yilig~yilik “Kemik iliği.” (DTS, 278)
		cilik “(kemikteki) ilik.” (ATS, 63) culuk “1. (Kemikteki) ilik. 2. Ağaç suyu (mesela kayın ağacının)” (ATS, 65) cülüŋ “Beyin” (ATS, 67) ḍ̌ilik “İlik, kemik iliği.” (TAS, 30) ḍ̌ülük “Özsu.” (TAS, 33) cülün “Omurilik ve kemik iliği.” (TAS, 33) yilik “İlik.” (DLTÇ, 145)
ḍ̌üde- **III/612**	Tel.	*bk.* yüde-.
ḍ̌üdek **III/612**	Tel.	*bk.* yüdek.
ḍ̌üderek **III/613**	Tel.	<ḍ̌ü+terek Kavak (Lat. *populous nigra*).
		-
		cüderek “Kara kavak.” (ATS, 67)

[122] OSTN’de madde başında Kumd. ibaresi yoktur. Madde içinde vardır.

		ťürük “Titrek kavak.” (DLTÇ, 214)
ď’üdet- **III/613**	Tel.	*bk.* yüdet-.
ď’üḫür- **III/595**	Tel.	*bk.* yüḫür-.
ď’üḫürt- **III/595**	Tel.	<ď’üḫür-t- Koşturmak. *Kedep yüḫürtti, uçuḳ ď’üḫürtti.* “O etki yaptı.” yügürt- “Koşturmak.” (EDPT, 914) yügürt- “Koşturmak.” (DTS, 303) cügürt- “Koşturmak.” (ATS, 67)
ď’üḫürtküş **III/596**	Tel.	ď’ügürt-küş Çocukların oynadığı topaç. - ď’ügürtküş “Topaç; çevresine ip sarılıp birden bırakılarak birden döndürülen ucu sivri oyuncak.” (TAS, 33)
ď’üḫürtmeş **III/596**	Tel.	Kuasa batırılmış (mayalanmış) ekmek. - -
ď’üḫürüş- **III/595**	Tel.	*bk.* yüḫürüş-
ď’ük **III/588**	Tel.	*bk.* yük.
ď’ükçŭle- **III/591**	Tel.	*bk.* yükçŭlö-.
ď’ükçŭlen- **III/591**	Tel.	Kefil olmak. - -
ď’ükçŭlŭk **III/592**	Tel.	*bk.* yükçŭlŭk.
ď’ükçü **III/591**	Tel.	*bk.* yükçŭ.
ď’ükte- **III/589**	Tel.	Yüklemek. yüklē- “Yüklemek.” (EDPT, 912) yüklē- “Yüklemek.” (DTS, 303) cükte- “Yüklemek, yük vurmak.” (ATS, 67) ď’ükte- “Yüklemek.” (TAS, 33) ď’ükte-~ťükte-~çükte- “Yüklemek.” (DK, 214, 260)
ď’ükten- **III/589**	Tel.	Yüklenmek, kendi üstünde yük taşımak. *D’ayū ď’üktenerge īnim pāḷū poḷıp yat.* “Eğer ben onu yaya olarak taşırsam sırtım ağrır.”; *Ebeş edĭn ď’üktenĭp aḷdı.* “O omuzlarına biraz et aldı.”

		-
		cükten- “Yüklenmek, kucağa ya da sırta alarak taşımak.” (ATS, 67) tükten- “Sırtına almak.” (ATS, 188) ď ükten- “Yüklenmek, sırtına almak, omzuna almak.” (DÇT, 117)
ď üktendir- **III/591**	Tel.	<ď ükten-dir- Yük taşıtmak, yüklendirmek.
		yüklet- “Yükletmek.” (EDPT, 912) yüklet- “Yükletmek.” (DTS, 304)
		cüktendir- “Yükletmek.” (ATS, 67)
ď üktū̄ **III/591**	Tel.	*bk.* yüktū̄.
ď üleş **(yū̄leş?)** **III/608**	Tel.	Görünüm, tarz.
		-
		cüzün “1. Dış görüntü, şekil. 2. *gr.* Şahıs.” (ATS, 68)
ď üleşten- **III/608**	Tel.	<ď üleş+le-n- Bir şey ya da birinin kılığına girmek, taklit etmek, sahte olmak, hayalet gibi görünmek. *Körmös kijē yüleşten ĭp körŭndĭ.* “Şeytan, insan kılığında göründü.”
		-
		-
ď üleştendĭr- **III/609**	Tel.	<ď üleşten-dir- Birilerinin kılığına sokmak, sahteleştirmek.
		-
		-
ď ūlḥēk **III/610**	Tel.	<ď ūl-ğēk Delilik, çılgınlık.
		-
		cū̄lgek “1. Deli, aklını kaybetmiş. 2. *mec.* Aceleci, telaşlı.” (ATS, 68) ď ūlgek “Deli.” (TAS, 34)
ď ūlḥēkten- **III/610**	Tel.	<ď ūlğēk+le-n- Aklını yitirmek.
		-
		cū̄lgekten- “Sayıklamak.” (ATS, 68)
		-
ď ūlḥēktū̄ **III/610**	Tel.	<ď ūlḥēk+lū̄ Deli.
		-
		-
ď ūlt- **III/610**	Tel.	<ď ūl-t- Delirtmek.

		-
		cūlt- “Delirtmek.” (ARSL, 218)
ď’ülü	Tel.	*krş.* yilik, yuḷuḳ, ď’ū
III/609		Ağaç suyu.
		yilik “İlik.” (EDPT, 927)
		yilig~yilik “Kemik iliği.” (DTS, 278)
		cilik “(kemikteki) ilik.” (ATS, 63)
		culuk “1. (Kemikteki) ilik. 2. Ağaç suyu (mesela kayın ağacının)” (ATS, 65)
		cülüŋ “Beyin” (ATS, 67)
		ď’ilik “İlik, kemik iliği.” (TAS, 30)
		ď’ülük “Özsu.” (TAS, 33)
		cülün “Omurilik ve kemik iliği.” (TAS, 33)
dülük I	Tel.	Hizmetçi.
III/609		*Körmestiŋ yülükteri* “Şeytanın hizmetçileri.” (Tel.)
		-
		-
ď’ülük II	Tel.	*krş.* yilik, yuḷuḳ, ď’ū, ď’ülü.
III/610		Sebze ve meyve suyu, ağaç suyu, öz su.
		yilik “İlik.” (EDPT, 927)
		yilig~yilik “Kemik iliği.” (DTS, 278)
		cilik “(kemikteki) ilik.” (ATS, 63)
		culuk “1. (Kemikteki) ilik. 2. Ağaç suyu (mesela kayın ağacının)” (ATS, 65)
		cülüŋ “Beyin” (ATS, 67)
		ď’ilik “İlik, kemik iliği.” (TAS, 30)
		ď’ülük “Özsu.” (TAS, 33)
		cülün “Omurilik ve kemik iliği.” (TAS, 33)
ď’ūlük	Tel.	*krş.* ď’üleş
III/609		Görünüm, ilginç bir şekilde görünme.
		-
		-
ď’ülüktū	Tel.	<yülük+lū
III/610		Sebze ve meyve sulu.
		-
		ď’ülüktü “Sulu (meyve)” (TAS, 33)
ď’ülün	Tel.	*bk.* yülün.
III/610		
ď’ür-	Tel.	*bk.* yür-.
III/600		
ď’ürek	Tel.	*bk.* yürek.
III/601		

d’ürekslĭ- Tel. <yürek+sĭ-
III/602 Bir şeyi önceden hissetmek, içine doğmak.
-
-

d’ürektῡ Tel. *bk.* yürektiğ.
III/602

d’ürḫŭs- Tel. <yür-ḫüs-
III/607 (Birinin) gitmesine, yaşamasına izin vermek; gitmeye, yaşamaya zorlamak.
Emegeniŋ Marianı poyıŋa yürḫŭzerge ḳorḳpa! “Kendi hanımını, Mariya’yı yanına yaklaştırmaktan, onunla birlikte yaşamaktan korkma!”
-
cürgüs “Yürütmek; yaşatmak.” (ARSL, 217)

d’ürŭm Tel. Hayat.
III/606 -
cürüm “1. Hayat, hayat tarzı. 2. Biyografi. 3. Ölümden sonra ruhlarının geri döndüklerine inanılan ölmüş şamanların hayat tasviri.” (ATS, 67)
d’ürüm “Hayat, yaşam.” (TAS, 33)
d’ürüm “Hayat, yaşam.” (DÇT, 117)

d’ürük Tel. Fıstık çamı (pinus cembra)
III/604 -
cürük “Dağ servisi, sedir.” (ATS, 67)
t’uruk “Sedir ağacı.” (DK, 260)

d’ürüş Tel. Yürüyüş, dolaşma, hayat.
III/606 -
cürüş “1. Gitme; hareket. 2. Hayat tarzı.” (ATS, 67)
d’ürüş “Yürüyüş.” (TAS, 33)

d’ürzüle- Tel. Aşağı yukarı gitmek.
III/608 -
-

d’üs- Tel. *bk.* yüs-.
III/615

d’üs I Tel. *bk.* yüs I.
III/614

d’üs II Tel. *bk.* yüs II.
III/615

d’üstῡ Tel. *bk.* yüstῡ.
III/616

d’üstŭk- Tel. =yüstük
III/616 Yüzüstü düşmek, düşmek, yüzüstü yatmak.

		-
		-
ḑ'üstür- **III/616**	Tel.	*bk.* yüstür-.
ḑ'üzŭl̡ḡēk **III/621**	Tel.	*bk.* ḑ'ūlḥēk Deli. *D'üzŭlḥek kiji* "Deli insan."; *D'üzŭlḥēk ït.* "Öfkeli it."
		-
		cūlgek "1. Deli, aklını kaybetmiş. 2. *mec.* Aceleci, telaşlı." (ATS, 68) ḑ'ūlgek "Deli." (TAS, 34)
ḑ'üzŭn **III/620**	Tel.	*bk.* yüzŭn.
ḑ'üzŭnde- **III/620**	Tel.	<ḑ'üzün+le- Çizim ve örnek üzerine çalışmak, uygunlaştırmak.
		-
		cüzünde- "1. Karşılaştırmak. 2. Benzer yapmak." (ATS, 68)
ḑ'üzŭndeş **III/620**	Tel.	<ḑ'üzün+deş Benzerlik.
		-
		cüzündeş "Benzer." (ATS, 68) ḑ'üzündeş "Benzer, benzeyen." (TAS, 34)
ḑ'üzŭndeş- **III/620**	Tel.	<ḑ'üzünde-ş- Diğer eşyaya dıştan benzemek, benzemek, birbirine uymak, aynı türden olmak.
		-
		cüzündeş- "Taklit etmek." (ATS, 68)
ḑ'üzŭndeştĭr- **III/620**	Tel.	<ḑ'üzündeş-tir Eşleştirmek, benzetmek.
		-
		cüzündeştir- "Taklit ettirmek." (ATS, 68)

"Ē", "E"

e **I/653**	Tel.	Ey. *E ūl̆ŭm uḳ sözŭmdŭ.* " Ey Oğlum, sözlerime kulak ver!" (Tel.); *E çāl̡dı! E çuayı* "Şaşkınlık, hoşnutsuzluk bildiren ünlemler."
		-
		e "*ünl.* (Acıma bildirir) Ah!" (ATS, 79)

ē Alt. Tel. Leb. Sahip, mal sahibi.

I/657 *Üẏ ēzĭ* “Ev sahibi.” (Tel.); *Pīyim ēm ḳaẏda parıp ďadıŋ?* “Beyim, sahibim, nereye gidiyorsun?” (Tel.); *Aḷtaẏdıŋ ēzĭ* “Altay’ın sahibi (Tanrı Ülgen’in lakabı).” (Alt.); *Yer sudŭŋ ēzĭne Ülgenge saçpaġanda içpeẏttenĭk.* “Toprak ve suyun sahibi olan Ülgen’in şerefine bir şeyler serpmeden bize içmek düşmez.” (Tel.; P.d.V.I. 156,12); *Su ēzi* “Su ruhu, perisi.” (Tel.); *taş ēzi* “Kayaların sahibi, dağ ruhu.” (Tel.); *Tīīrdŭŋ ēzi* “Tefin tutacağı (erkeğin kaba görüntüsü).” (Tel.)

---

iḏī~eye~iye “Efendi, sahip.” (EDPT, 41)

idi~iḏi~ėye~ige~iye “1. Sahip. 2. Efendi (Tanrı’yla ilgili).” (DTS, 216, 178, 217, 219)

ē “Ev sahibi, sahip.” (ATS, 80)

ē “Sahip, iye” (TAS, 34)

ē “Sahip.” (DK, 276)

ē “1. Sahip, iye. 2. Ruh.” (DÇT, 171)

e- Alt. Tel. Leb. Tek başına kullanılmayan yardımcı fiil.

I/653 Aşağıdaki şekilleri kullanılır:

Edĭm, edĭŋ, edĭ, edik (edük), ediŋiz (edigiz), ediler.

Bunlar Alt, Tel, Leb, Şor lehçeleri dışında kullanılır. Alt, Tel, Leb, Şor lehçelerinde *edem, edeŋ, ede, edek (edebĭs), edegiz, edeler* şekilleri mevcuttur.

1. Bağımsız bir şekilde kullanılır.

Pıḷtır anıŋ maḷı köp edi. “Geçen sene onun bir sürü büyük baş hayvanı vardı.” (Tel.); *Toġus naťımnıŋ içĭnde Torsuḷaẏ Mergen naťım ede.* “Benim dokuz arkadaşımın içinde Torsulay Mergen de vardı.” (Alt.); *Ḳara yaŋıs ösküs kiji edem.* “Ben tamamen yetim idim.” (Tel.); *Pu yurttŭ paştaġan men edem.* “Bu halkın hükümdarı bendim.” (Tel.); *Ḳaẏdaŋ yürgen kiji edeŋ?* “Sen nerelisin, yabancı?” (Tel.)

2. Yardımcı fiil olarak fiilin diğer şekilleri ile kullanılır:

a) Öğrenilen geçmiş zaman ile

Men aẏtḳan edem, oḷ tōboẏ saḷdı. “Ben onu söylemiştim, o dikkate almadı.” (Tel.); *Eŋmegen kelĭp yürḥön ede.* “Yaşlı kadın sık sık bize gelirdi.” (Alt.); *Pĭ kiji aẏttı: Pu yurttu yūḷaẏlı dep kelḥen edek.* “Bey kişi dedi: Biz bu ülkeyi fethetmek için geldik.”

b) Gelecek zaman ile

Mında bar poḷzo adım perer ede. Eğer o burada olsaydı, bana isim verecekti.” (Tel.); *Orus saḷdazın edĭp alıp kürze, yaḳşı poḷor ede.* - Eğer Rus ahşap pulluğu yapsalardı ve çalışsalardı, iyi olacaktı.

c) -GAy gelecek zaman ile

Aẏdaḷaẏ ölḥön poḷzo, adı kelḥeẏ edi. “Eğer Aydalay ölmüş olsaydı, atı gelecekti.”

d) Şart çekimi ile (Orta ve Güney Asya lehçelerde kullanılır.)

Menĭ körze edi. “Eğer beni görseydi.” (Leb.)

---

er- “Olmak.” (EDPT, 193)

		er- “Olmak.” (DTS, 187)
		e- “i- yardımcı fiili.” (TAS, 79 ede- “Ek fiil, i- fiili” (TAS, 34) e- “Olmak.” (DK, 273) e- “Olmak.” (DLTÇ, 228) e- “Olmak; *emey* değil miydi, ya öyle olmazsa; *emeze* öyleyse.” (DÇT, 168)
ebek **I/927**	Kumd.	Tel, metal ip. - emik “Tel.” (TAS, 36)
ebel- **I/928**	Tel.	1. Alışmak, dost olmak, tanışmak. 2. İlham vermek, heyecanlandırmak, coşturmak. *Ebelip aẏttı.* “O ilham verici konuşuyordu.” - ebel- “İlham vermek, esin kaynağı olmak.” (ARS, 159)
ebeldir- **I/929**	Tel.	<ebel-dir- 1. Birilerini bir şeye alıştırmak. 2. İlham verdirmek, heyecanlandırmak, coşturmak. - ebeltir- “İlham verdirmek.” (KRS, 144)
ebelt- **I/929**	Tel. W.	<ebel-t- İdare etmek, yoluna koymak, öğretmek, ilham vermek, teşvik etmek. - ebelt- “1. Yıktırmak. 2. Yıkıma uğratmak.” (ATS, 79)
ebelū **I/929**	Tel.	<ebel-ū Alışkanlık. - ebelü “1. Yıkma. 2. Alışkanlık.” (ATS, 79)
ebes **I/930**	Leb.	(<e- yardımcı fiilinin olumsuz gelecek zaman şekli) Hayır, değil. *Çaḳşı ebes.* “Bu iyi değil.”; *Çabaḷ ebes poḷdı.* “Bu kötü değildi.”; *Çabaḷ ebes poḷar.* “Bu kötü olmayacak.” *bk.* emes.
ebeş **I/930**	Alt. Tel. Leb.	Biraz. *Ebeş et te perzeŋ poḷor*. “Bana biraz et verirsen memnun olurum.” (Alt.); *Baza ebeş edĭneŋ yüktönŭp aḷıp aẏḷana yanıp keldi*. “Sonra o, sırtına biraz et yüklemiş ve eve gelmiş.” (Alt., P.d.V.I. 11,27); *ebeş ebeş* “Azcık.”; *ebeşten* “Azar azar.” (Tel.); *ebeşkĭne* “Çok az” (Tel.) -

		ebeş~emeş “ Az, çok az, biraz, azıcık.” (ATS, 82) emē “Biraz, az, azıcık.” (DK, 274) ebeş~emeş “Biraz, birazcık.” (DÇT, 168, 169)
ebeẏ I **I/927**	Tel.	Ölçü, gerçek ölçü. *Ebeyinen ajra yap.* “Gerektiğinden daha fazla ört.”
		-
		-
ebeẏ II **I/927**	Alt.	(<ē- fiilinin olumsuz zarf-fiil şekli.) Hâlâ mevcut, bir zamanlar olan. *Yaḳşı ebeẏ.* “Her ne olursa olsun, yine iyidir.” *Men ebeyim, sen ebeyiŋ, oḷ ebeẏ, biz ebeẏ bĭs, sler ebeẏger, aḷar ebeẏ.* “Ben vardım ama vb.” *Ozoġı meniŋ yīt çağımdağı meniŋ at sādağım ebeẏ, paḷam.* “Çocuğum, ben gençken bu at ve bu yay benimdi.” (P.d.V.I., 35.192); *Ḳabımda ölöŋ emes paḷam, ḳabımda Tardanaḳ ebeẏ, palam.* “Çocuğum, torbamdaki ot değil, Tardanak’tır.” (P.d.V.I. 27,20)
		-
		emey “Gerçekte, ne de olsa.” (ATS, 82) emey “Doğruluğunu onaylatmak amacıyla kullanılan soru kelimesi.” (TAS, 36) emey “Doğruluğunu onaylatmak amacıyla kullanılan soru kelimesi” (DK, 274)
ebin **I/931**	Tel.	Çekirdek, meyve çekirdeği.
		evin “Tohum, tahıl tanesi.” (EDPT, 12) evin “Tohum, tahıl, tane.” (DTS, 202)
		ibin “Soyulmuş çam fıstığı.” (DLTÇ, 145) evin “Evin, çekirdek.” (DLTÇ, 228) evin “Ceviz içi.” (DÇT, 168)
ebir- **I/931**	Alt. Tel. Leb.	Evirmek, çevirmek, döndürmek, dönüştürmek. *Aḳ maḷdı ebrip pardı.* “O hayvanını geçti.” (Alt.); *Ebire* “Çevreleyerek” (Tel.); *Ebire yanın sū aḷdı.* “Su dört bir yanını çevrelemişti.”
		evir- “Döndürmek, çevirmek.” (EDPT, 14) evir- “1. Çevirmek. 2. Döndürmek. yöneltmek, 3. *mec.* Tercüme etmek, çevirmek.” (DTS, 202)
		ebir- “Çevresinden dolaşmak, çevrelemek.” (ATS, 79) ebir- “Evirmek, çevirmek.” (TAS, 34) evir- “Sarmak, döndürmek, çevirmek.” (DLTÇ, 228) ebir- “Yanından geçmek, dolaşmak, etrafını dolaşmak.” (DÇT, 168)
ebirĭl- **I/932**	Alt. Tel. Leb.	Evrilmek, dönmek, geçmek, çevrelemek. *Kün ebirildĭ.* “Güneş yıllık dönüşünü yaptı.”
		evril- “Dönmek, çevrilmek, bir şeyden uzak durmak.” (EDPT, 14) evril- “1. Dönmek, dolanmak. 2. Gezinmek, dolaşmak. 3.

		Vazgeçmek, pişman olmak. 4. Sarılmak, kıvrılmak.” (DTS, 203)
		ebiril- “Dönmek.” (ATS, 79) ebiril- “Dönüp dolaşmak, etrafında dönmek.” (TAS, 34)
ebirĭlḫēn **I/932**	Alt.	*Ebirĭlḫēn salḳın* “Kar fırtınası.” - -
ebirĭlĭş- **I/932**	Alt. Tel. Leb.	<ebir-l-ş- Birlikte dönmek. - -
ebirmeş **I/932**	Tel.	<ebir-meş Dolambaçlı yol. - -
ebirt- **I/932**	Alt. Tel.	Dönüştürmek, döndürmek. *Attı raḳtan ebirtĭp* “Uzaktan bir şeyin yanından geçerek”; *Ebirtĭp aẏttı.* “O doğruca konuşmuyordu.” - ebirt- “Çevreletmek.” (ATS, 79)
ebis- **I/932**	Leb.	<ep-is- *bk.* emĭs-
ebiskek **I/933**	Leb.	<ebis-kek *bk.* emĭskek
ebre **I/934**	Tel.	<ebir-e Çepeçevere, çevresinde. *Ebre turdŭḷar.* “Onlar çepeçevre duruyorlardı.” (Tel.); *Ebre yan* “Etraf.”; *Üẏ ebre* “Evin etrafında.” (Tel.) evrē “Tekrar, karşılığında.” (EDPT, 13) evre “Tekrar, yine.” (DTS, 203) evir “Çevre.” (DLTÇ, 228)
ece **I/865**	Leb.	Abla. eçe “Annenin küçük kız kardeşi; abla.” (EDPT, 20) eçe “Büyük kız kardeş, abla.” (DTS, 173) eke “Birinin kendisinden büyük, babasından küçük yakın kadın akrabası, küçük hala, büyük kız kardeş. (sonraları sadece büyük kız kardeş).” (EDPT, 100) eke “Büyük kız kardeş, teyze, hala.” (DTS, 179) ece “1. Teyze. 2. Abla.” (ATS, 79)
eç **I/861**	Tel.	<Far. hīç (Olumsuzluk) hayır, hiçbir şekilde, hiçbiri.

		Eç neme yoḳ poḷdı. “Karar verilen bir şey yoktu.” (Tel.); *Eç neme körŭnmedi közŭne.* “Gözleri hiçbir şey görmemeye başladı.” (Tel.) *bk.* eş.
eç- **I/861**	Alt. Tel.	Birilerinin arkasından gitmek, yolcu etmek. *Yetti yaÿzaŋdı eçıp aḷdı*. “Yedi Yayzan’ın peşinden gitti.” (Alt., P.d.V.I. 43,448) - eç- “İzlemek, birinin arkasından gitmek.” (ATS, 80)
eçe **I/862**	Kumd.	Teyze. eçe “Annenin küçük kız kardeşi; abla.” (EDPT, 20) ėçe “Büyük kız kardeş.” (DTS, 173) ece “1. Teyze. 2. Abla.” (ATS, 79) eçe “Teyze.” (DK, 276) eçe “Teyze.” (DLTÇ, 231)
eçegeş **I/862**	Kumd.	Biraz, azcık. - -
eçke **I/864**	Alt. Tel.	Keçi. eçkŭ̄ “Keçi.” (EDPT, 24) eçkü “Keçi.” (DTS, 173) eçki “Keçi” (ATS, 80) eçki “Keçi” (TAS, 34) eçki “Keçi.” (DK, 276) eşke “Keçi.” (DLTÇ, 231)
edek **I/849**	Alt. Leb. Tel.	1. Etek (elbise), elbisenin aşağı kısmı. *Aḷın edeḥĭmnĭ amıttan neme açpaġan.* “Kimse elbisemin ön tarafını kaldırmadı.” (P.d.V.I. 19,299). 2. Dağın eteği *Aḳ tasḳıldıŋ edeḥĭnde* “Beyaz kayanın eteğinde” (Tel.) etek (Elbise için) etek, (etek için) kenar, *mec*. (Ova, sahil, kıyı vb. için) kenar.” (EDPT, 50). etek “1. Elbise kenarı. 2. *mec.* Perde, örtü. (DTS, 199) edek “1. Etek. 2. Dağ eteği.” (ATS, 80) edek “Etek.” (TAS, 34) edek~etek “Etek.” (DLTÇ, 228, 231) edege “Etek.” (DÇT, 168) edeg “Dağ eteği.” (DÇT, 168)
edekte- **I/849**	Alt. Tel. Leb.	<edek+le- 1. Elbisenin eteğine almak. *Yumurtḳanı edektep aḷıp keldĭ.* “O yumurtaları elbisesinin eteğinde getirdi.”; *Sōḳ poḷġondo ana paḷazın edektep aḷdı.* “Soğuk olduğu

		zaman annesi çocuğu eteğine aldı.” 2. Elbisenin kenarını dikmek, teyellemek. 3. Dağın eteği boyunca gitmek. *Tūdı edektep yürŭp yat.* “O dağın eteği boyunca gidiyor.”
		-
		-
edektel- **I/850**	Alt. Tel. Leb.	<edek+te-l- Kenarlardan dikilmek.
		-
		-
edekten- **I/850**	Tel.	<edekte-n- Eteğine almak.
		eteklen- “Eteklenmek, etek sahibi olmak, etek dikilmek.” (EDPT, 54) eteklen- “Eteklenmek, etek sahibi olmak, etek dikilmek.” (DTS, 199)
		edekten- “1. Bir şeyi etekten almak, eteğinden tutmak. 2. Dağ eteğine yerleşmek.” (ATS, 80) edekten- “Eteğine bir şey koymak.” (TAS, 34)
edektĭğ **I/850**	Leb.	<edek+lĭğ *bk.* edektū.
edektū **I/850**	Alt. Tel.	<edek+li Eteği olan. *Uzun edektū.* “Uzun etekleri olan”; *ḳısḳa edektū ton* “Yarım kürk” (Alt.)
		eteklig “Etekli, eteğe sahip.” (EDPT, 53) eteklig “Etekli.” (DTS, 199)
		-
Edel **I/850**	Tel.	=Edil, Etil İdil (Volga) nehri. *Ekki taştı ḳoltıḳtap Edel keçken Mırat men.* Koltuğuna iki tane taş alarak, İdil Nehri’ni geçen Murat’ım.” (P.d.V.I. 203,20)
		-
		Edil “İdil (Volga) Irmağı.” (TAS, 34)
Eden **I/850**	Tel.	*Eden Ḳān* “Çin imparatoru”; *Çū yonı Eden Ḳāndıŋ aḷbatızı* “Çuylar, Çin imparatorunun hizmetçileri.”
		-
		-
edin- **I/856**	Tel. Alt.	<et-n- Kendi için yapmak, edinmek. *Çaḷū edindi.* “O kendi için tef yaptı.” (Tel.); *Ḳızındı ḳat edineẏn.* “Ben senin kızınla evlenmek istiyorum.” (Alt.); *Adam anı uḷu aġazına paḷa edinzĭn dep pergen poḷġon.* “Babam onu ağabeyine

		evlatlık verdi.” (Tel., P.d. V.I. 117,17)
		ėtin- ~(ėdin-) “Kendi için yapmak, etmek.” (EDPT, 61) ėtin- “1. Kendi için yapmak, etmek. 2. Davranmak, işlemek. 3. Hazırlanmak 4. Süslenmek, donanmak.” (DTS, 200)
		edin- “Kendisi için yapmak, almak.” (ATS, 80) edin- “Edinmek.” (TAS, 34) edin- “Kendi için yapmak.” (DÇT, 168)
edir- **I/857**	Tel. Leb.	<et-ir- Yaptırmak, hayata geçirmek, birilerine çalışması için emir vermek.
		ėttür- “Yaptırmak, ettirmek.” (EDPT, 67) ėttür- “Yaptırmak, ettirmek.” (DTS, 201)
		ettir- “Yaptırmak, yaptırtmak. (ATS, 85) ettir- “Ettirmek, yaptırmak.” (DK, 276) etir-~ettir- “Yaptırmak, ettirmek.” (DLTÇ, 231)
edirgen **I/857**	Tel.	Harman yeri.
		-
		edirgen “Harman yeri.” (ATS, 80) edirgen~idirgen “Harman.” (KRS, 145)
ediske **I/858**	Alt. Tel. Leb.	1. Genç geyik ve maralların haykırması. 2. Genç geyik ve maralların haykırmasına benzeyen ıslık.
		-
		ediske “Düdük.” (ATS, 80)
ediskele- **I/858**	Alt. Tel. Leb.	<ediske+le- 1. Haykırmak (genç marallar). 2. Maralları tuzağa düşürmek için çalınan düdük. *Ediskelep aŋ adarġa* “Düdükle avlanmak”
		-
		ediskele- “Öttürmek, üflemek.” (ARSL, 906)
edizep **I/859**	Alt.	<et (mal, varlık)+(?) Çeyiz.
		-
		-
edizeptū **I/859**	Alt.	<edizep+tū Çeyizi olan.
		-
		-
edrek **I/861**	Alt.	Koyun derisi işlemede kullanılan alet.
		-
		edrek (<Moğ.) “Deriyi işlemekte kulllanılan alet” (ATS, 80) idirek “Post işlemede kullanılan çentikli çubuk.” (DÇT, 118)

edū	Tel.	<et-ū
I/860		İş, hareket.
		-
		-
ēdū	Kumd.	=ötū
I/860		Sivri.
		yitig “Keskin, *mec.* uyanık, atik, zeki.”. (EDPT, 889) yiti~yitti~yitig~yitik “1. Keskin. 2. *mec.*Keskin zekâlı.” (DTS, 280, 281)
		ödü~ötü “Keskin.” (ATS, 142, 145) ödü “Keskin, sivri.” (TAS, 79) ēdū~üdüğ “Keskin.” (KRS, 148)
edüş I	Tel. Kumd.	Borç
I/860	W.	-
		-
edüş II	Tel. W.	Hayvanın etini ayırmak için kullanılan ucu sivri olan çubuk.
I/860		-
		-
egeğ	Leb.	*bk.* eḫū.
I/695		
eger	Kumd. Leb.	Av köpeği.
I/695		*bk. eŋer*
		-
		igir~eger~egir “Köpek.” (DK, 215)
egilcek	Leb.	<egil-çek
I/701		*bk.* egilgĭr.
egilgĭr	Tel.	<egil-gĭr
I/701		Esnek.
		-
		-
eğbegeç	Leb.	<eğ-bek+eç
I/707		Parmağa takılan yüzük.
		-
		egvek “Yüzük.” (DLTÇ, 228)
eḫe-	Tel. Alt.	Bilemek, törpülemek, törpü ile temizlemek.
I/695		ėge- “Bilemek. keskinleştirmek.” (EDPT, 101) ėge- “Bilemek, keskinleştirmek.” (DTS, 217)
		ege- “Bilemek.” (TAS, 35)
eḫis	Alt. Tel.	<egi+?
I/702		İkiz.
		ėkkiz “İkiz, çift” (EDPT, 119)

		ikkiz “İkiz.” (DTS, 220)
		egis~igis “Yakınlar, çift.” (ATS, 80) igis “İkiz” (TAS, 41)
eḥ̄ū̄ **I/703**	Tel. Alt.	Eğe, törpü. -
		egü “Eğe” (ATS, 80) egü “Eğe” (TAS, 35) egeç “Eğe, törpü.” (DK, 273)
eḥühẹş **I/703**	Tel. W.	Yüzük. *bk.* eğbegeç.
eji **I/914**	Tel. Alt.	Tayin, onay, tayin olunmuş fiyat, vasiyet. *Ejizi çıġıp ḳalġan.* “Zamanla yerleşen, değer gören gelenek, âdet.”; *Ejizinen çıġıp ḳalġan.* “Kullanımdan düşmüş.” (W.)
		-
		eji “1. Miras payı. 2. *ejizineŋ çıgıp kalgan* “Kullanımdan çıkmış.”. (ATS, 81)
ejik **I/915**	Alt. Tel. Leb.	Kapı. *Ejik ḳajı* “Kapı sövesi, kenarı.” (Alt.); *Yān ejik* “Kapılar..” (Tel.); *Ejikke çıḳ.* “Avluya git!” (Tel.); *Ejik saḳçı* “Bekçi.” (Tel.); *Ejik aç! Yap!* “Kapıyı aç, kapa!” (Alt.) 2. Ayı ininin girişi. (Alt. Tel.)
		ėşik “Eşik” (EDPT, 260) ėşik “Kapı.” (DTS, 197)
		ejik “Kapı boşluğu, kapı.” (ATS, 81) ejik “Kapı.” (TAS, 35) ecik~ejik “Kapı.” (DK, 273) eçiŋ “Kapı.” (DK, 276) ējik “Kapı.” (DLTÇ, 231) ejik “Kapı.” (DÇT, 169)
ejikçĭ **I/915**	Tel.	<ejik+çĭ Bekçi.
		-
		-
ejikte- **I/915**	Alt. Tel.	<ejik+le- Ayı ininin girişini kapatmak.
		-
		-
ejiktĭğ **I/915**	Leb.	*bk.* ejiktū̄.
ejiktū̄ **I/915**	Alt. Tel.	<ejik+lū̄ Kapısı olan.

		Erlik pile Ülḫön yaŋıs ejiktū. “Ülgen ve Erlik’in tek kapıları var (çok samimi ilişkideler). *Ekki ejiktū üy* “Çift kapılı ev.”
		-
		-
ejile- **I/915**	Tel.	<eji+le- Tayin etmek, belirlemek, miras bırakmak.
		-
		ejile- “Miras kalmak.” (ARSL, 907)
ejilen- **I/916**	Tel.	<eji+le-n- Miras almak.
		-
		ejilen- “Miras almak.” (ARSL, 907)
ejilū **I/916**	Tel.	<eji+lū Tayin edilmiş, onaylanmış, kararlaştırılmış, belirlenmiş, kesinleşmiş. *Ejilū yer.* “Miras olan yer.”
		-
		ejilü “Mirası olan.” (ATS, 81)
ejin- **I/915**	Tel. Leb.	<eş-n- Tekneyle gitmek.
		-
		ejin- “Suya girmek, yüzmek, yıkanmak.” (ATS, 81)
ēk **I/676**	Alt. Tel. Leb.	Çene. *Ḳoj’ēk* “sarkan çene” *Ēk sōk* “Alt çene” (Tel. W.)
		eŋek “Çene.” (EDPT, 183) eŋek “Yanak, avurt.” (DTS, 186)
		ēk “1. Çene. 2. Alt dudak.” (ATS, 80) ēk “Çene” (TAS, 34) ek~ēk “Çene.” (DK, 274)
ekçe- **I/685**	Alt. Tel.	Silkelemek, sarsmak, çalkalamak; kışkırtmak, tahrik etmek. *Arı ekçedı̆ meẏ ekçedı̆ Kün Ḳan erlū ḳattū poḷdı.* “Onları gâh bu tarafa gâh o tarafa silkeledi, o vakit onlardan biri Kün Han’a, diğeri de karısına dönüştü.” (Alt.; P.d.V.I. 55,878)
		-
		ekçe- “Sallamak, hafifçe sarsmak.” (ATS, 81)
ekçel- **I/685**	Alt. Tel.	<ekçe-l- Silkelenmek, sarsılmak.
		-
		-
ekkel-	Alt. Leb.	<aḷıp kel-

I/682		Getirmek, alıp gelmek. *bk.* aḳkel-.
ekkelĭr- **I/682**	Alt. Tel.	<ekkel-dir- Birilerinin, bir şeylerin arkasınca göndermek.
		-
		-
ekkesten- **I/682**	Tel.	<ekki+esten- Aklını kaçırmak, delirmek, öfkeli olmak.
		-
		-
ekki **I/382**	Alt. Tel. Leb.	İki. *Ekki paştū turdŭḷar*. “Onlar ikisi (karı koca) yaşıyorlardı,”. *Ekki mūstū* “İki boynuzlu.”; *Ekki öŋdū, ekki yüstū* “İki yüzlü.”; *Eki saġıştū* “İki ruhu olan.” (W); *Ekki tildū* “İki dili olan.” (W.); *Ekki sındū mıḷtıḳ* “Çift namlulu tüfek.”; *Ekki paş pirge kojıḷġan.* “Onlar nikah kıydılar.”; *Ekki boẏḷū* “Hamile.”; *Aġaştı ekki yardı.* “O ağacı ikiye böldü.”; *Ekkizĭ keldĭ.* “Onlardan ikisi geldi.” *Men ekkizĭn kördŭm.* “Ben ikisini de gördüm.”
		eki~ėki~ėkkī~ikī~ikkī “iki” (EDPT, 100) eki~iki~ikki “1. İki. 2. İkinci (tarih belirtirken.” (DTS, 179, 219, 220)
		eki “İki” (ATS, 81) eki “İki” (TAS, 35) iki~ikki~eki~ekki “İki (2).” (DK, 215, 274) öki~eki “İki.” (DÇT, 142, 169)
ekkile **I/682**	Tel. Alt.	<ekki+le İkisi, sadece ikisi. *ekkileḥer* “Siz ikiniz.”
		-
		ekēle~ekele~ekile “Her ikisi.” (DK, 274) ekile “İkisi.” (DÇT, 169)
ekkilen- **I/682**	Leb.	<ekki+le-n- Tereddüt etmek, kararsız olmak.
		-
		ekilen- “İkileşmek. *Sagış ekilenmek* ‘Kararsız kalmak, tereddüt etmek.” (ATS, 81) ekilen- “Çift görünmek.” (TAS, 35)
ekkilĭk **I/683**	Alt. Tel. Leb.	<ekki+lĭk İkili oyun, tereddüt, şüphe. *Ekkilĭkke kirdĭm.* “Ben şüpheye düştüm.”
		-
		ekilik “İkilik.” (ATS, 81)

ekkilĭkte- **I/683**	Tel. Alt. Leb.	<ekkilĭk+le- Şüphelenmek, tereddüt etmek.
		-
		ekilekte- “Kollara ayrılmak.” (DK, 274)
ekkilū̆ **I/683**	Tel. Alt. Kumd.	<ekki+lū̆ İkisine de sahip olan, ikili. *Ekkilū̆ aẏ*. “İki günlük ay”; *Pügün aẏ ekkilū̆.* “Bugün Ay’ın ikinci günüdür.”; *Eski aẏ ekkilū̆ poḷdı*. “Artık batan Ay’ın ikinci günüdür.” (Tel.)
		-
		-
ekkinçi **I/682**	Tel. Alt.	<ekki+n+çi İkinci. *Ekkinçizĭn* “ikincisini”
		ėkkinç~ikinçī “İkinci” (EDPT, 110,111) ikinç “İkinci, diğeri.” (DTS, 220)
		ekinçi “İkinci” (ATS, 81) ekinçi “İkinci” (TAS, 35) ekinci~ekinçe~ekinççi “İkinci.” (DK, 274) ekinci “İkinci.” (DÇT, 169)
ekkisten- **I/683**	Leb. W.	*bk.* ekkesten-.
ekkū̆ **I/683**	Alt. Tel.	<ekki+egü İkisi, çift. *Slerdĭŋ ekkū̆ḥer.* “Sizin ikiniz.”; *ekkū̆zŭ* “Onların ikisi.”
		ėkkegü~ikegün~ikigün “Her ikisi, ikisi birlikte.” (EDPT, 105) ėkegün~ikegü~ikegün~ikigü “İkisi birlikte, her ikisi.” (DTS, 220)
		ekü “İkisi, ikisi birlikte.” (ATS, 81) ekü “İkisi, ikisi birlikte.” (TAS, 35) egē~ekü “Her ikisi.” (DÇT, 168, 169)
ekpe- **I/691**	Alt.	*(krş.* ek “ek”, ek- “eğmek, bükmek”. Belki *epke*‘nin metateze uğramış şekli.) Bir araya koymak, bir arada tutmak.
		-
		-
ekşi- **I/690**	Leb.	*bk.* ekçe-.
el **I/803**	Alt. Tel. Leb.	1. Halk. (Tel.) *El yon* “Halk” (Tel.) 2. Kendi halkı, kendi kabilesi, kendi ailesi (tersi: yabancı). *Eldiŋ içĭnde ḳudaḷar* “Kendi halkından olan kutsal kimse.” (P.d.V.I. 225); *Eldĭŋ içĭnde yürḥöndö, elim aẏtpasın kīnimneŋ* “Eğer ben

		kendi insanlarımın arasında yaşıyorsam, benim hakkımda konuşmamaları gerekir.” (Tel., P.d.V.I. 226); *Taraġan el.* “Nesil, zürriyet” (Tel.) 3. Genel olarak insanlar.
		ēl “Ülke.” (EDPT, 121) ėl “1. Boy birliği, boy teşkilatı. 2. Halk. 3. Ülke, devlet, idari birim.” (DTS, 180)
		el “Halk, kabile birliği, boy.” (ATS, 81) el “Halk.” (TAS, 35) el~ēl “Halk.” (DK, 274) el “Halk.” (DÇT, 169)
elbi **I/831**	Tel.	*krş.* eleptĭlū̃. İlaçlarla, dualarla iyileştirme gücü. *Ḳamdıŋ elbisĭ poḷbodı.* “Şamanın efsunlu sözleri etki etmedi.”
		-
		-
elbilū̃ **I/832**	Tel.	İyileştirme gücü olan, etkili, tesirli. *Elbilū̃ ḳam* “Güçlü şaman.”; *Mürgüm elbilū̃ emes.* “Benim dualarım etkisizdir.”; *Elbilū̃ em* “Etki eden ilaç.”
		-
		-
ēlcek **I/829**	Leb.	<ēl (eğil-)-cek Esnek, bükülebilir.
		-
		-
elçi **I/828**	Tel. Alt.	<el+çi Sefir, elçi, haberci. *Ḳandaŋ elçi keldĭ.* “Hanın habercileri geldi.”
		ėlçī “Elçi, hükümetin dış ülkelerdeki temsilcisi” (EDPT, 129) ėlçi “1. Elçi, haberci. 2. Önemli yetkileri olan şahıs, hükümdar.” (DTS, 181)
		elçi “1. Elçi, haberci, ulak, kurye. 2.Erlik’in oğullarının sıfatı.” (ATS, 81) elçi “Elçi.” (DÇT, 169)
elçĭle- **I/829**	Tel. Alt.	<elçĭ+le- Elçi, ulak göndermek. *Anı elçĭlep ītdĭ.* “Onu elçiyi getirmesi için gönderdi.”
		-
		-
eldem **I/827**	Alt.	Cömert, hayırsever.
		-
		-
eldeş- **I/827**	Alt. Tel.	Affetmek, barışmak.
		-

		-
ele- I **I/809**	Leb.	Elemek. ėlgē-~elē- “Elemek.” (EDPT, 126, 143) ėlge- “Elemek.” (DTS, 181) elge-“Elemek.” (ATS, 81) elge-“Elemek.” (TAS, 36)
ele- II **I/810**	Alt. Tel. Leb.	Köhneleşmek, çürümek, eskimek, işe yaramaz olmak. *Yāntayın elebes taḳḳaḷū ödük pereẏn.* “Ben sana eskimeyen, nalı olan çizme vereyim.” (Tel.) - ele- (<Moğ.) “Çürüyüp dağılmak.” (ATS, 81) ele- “Köhneleşmek, çürümek, eskimek, yıpranmak.” (TAS, 36)
ėlek **I/811**	Leb.	*bk.* elek II.
elek I **I/811**	Leb.	Elek. ėlgek “Elek.” (EDPT, 143) elgek “Elek.” (ATS, 81) elgek “Elek.” (TAS, 36) elek “Elek, kalbur.” (DK, 274) elek “Elek.” (DÇT, 169)
elek II **I/811**	Leb. Alt.	*krş.* elik Alay, istihza, başkasının üzüntüsüne sevinme. elū̄g[123] “Alay, istihza.” (EDPT, 142) elik~elük “Şaka, alay.” (DTS, 182, 183) elek “Alay.” (ATS, 81) elik “Alay, istihza.” (TAS, 36)
ėlekçil **I/812**	Leb.	<ėlek+çil *bk.* elikçil.
elekte- **I/812**	Alt.	<elek+le- Alay etmek. elüglē- “Alay etmek.” (EDPT, 145) elikle- “Alay etmek, dalga geçmek.” (DTS, 182) elekte- “Alay etmek.” (ATS, 81) elikte- “Alay etmek, istihza etmek.” (TAS, 36)
elektet- **I/812**	Alt. Tel.	<elek+le-t- Alay ettirmek. - elektet- “Alay ettirmek.” (ATS, 81)

[123] Clauson, bu kelimenin erken dönemde *eleg* şeklinde Moğolcaya geçtiğini ve daha sonra Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerine *elek, elik* şeklinde yeniden ödünçlendiğini belirtmiştir.

elektӣ **I/812**	Alt.	<elek+lӣ Gülünç, komik.
		-
		-
ēlen- **I/813**	Tel.	<ē+le-n- Efendi olmak, sahip olmak. *Aza ēn üẏde ēlendǐ.* “Kötü ruh boş eve sahip oldu.” (Tel. Miss).
		-
		ēlen- “1. Güçlü isteği olmak, kesin karar almak, engellere takılmadan bir işi yerine getirmeye çalışmak.” (ATS, 80)
eleŋe **I/812**	Alt. Tel.	Söve, kapı kenarı *Ejik eleŋesǐ (Tel. deyim.); Eleŋede yölöp ḳoẏġon kördü.* “Onun kapıya yaslandığını gördü.” (Alt., P.d.V.I. 11,38).
		-
		eleni “Kapı kenarı.” (ATS, 81)
eleptǐlӣ **I/813**	Tel. W.	<eleptǐ(?)+lӣ, *krş.* elbi. Gerçek, etkili (Tıbbi ilaçlarda ya da şaman büyüsünde.)
		-
		-
elet- **I/813**	Tel. Alt.	<ele- Eskitmek, çok kullanarak eskitmek.
		-
		elet- Köhneleştirmek, çürütmek.” (ATS, 81)
elḥe- **I/821**	Tel.	*bk.* ele- I. *elḥektiŋ ḳajı* “Eleğin kenarı.”
elḥek **I/822**	Tel.	<elḥe-k Büyük elek. *bk.* elek I.
elḥekte- **I/822**	Tel.	<elḥek+le- Elemek.
		-
		-
eliğ **I/818**	Kumd.	(Ölçü olarak) parmak genişliği.
		elig “El, dirsekle bilek arası; parmak genişliği” (EDPT, 140) elig “El.” (DTS, 181)
		elü “Parmak genişliği.” (ATS, 82) ölü “Dört cm kadar olan uzunluk.” (ATS, 143) ölü “Parmak kalınlığına denk düşen 4,4 cm uzunluğundaki ölçü birimi.” (TAS, 79) ölü “Çeyrek.” (DÇT, 142)

elik I **I/815**	Tel. Alt. Leb.	Ceylan, karaca. *Elik paḷdırġan* “Yabani melekotu.”
		elik “Erkek karaca.” (EDPT, 142) elik “Dişi dağ keçisi, yaban keçisi.” (DTS, 182)
		elik “Yabani keçi, karaca; geyik yavrusu.” (ATS, 81) elik “Yabani keçi, karaca.” (TAS, 36) elik~ēlik “Dağ keçisi.” (DK, 274) elig~elik “Dağ keçisi.” (DLTÇ, 229) elik “Yaban keçisi; karaca.” (DÇT, 169)
elik II **I/815**	Tel.	*bk.* elek II.
elikçil **I/818**	Tel.	<elik+çil Alaycı.
		-
		elekteçi “Alaycı.” (ATS, 81) elikçil “Alaycı.” (TAS, 36)
elikte- I **I/818**	Kumd.	<elik+le- Karaca, yabani keçi avcılığı yapmak. *Küskŭde eliktep yürŭp yadımız.* “Sonbaharda biz yabani keçi avcılığı yapıyoruz.”
		-
		elikte- “Keçi avlamak.” (ATS, 82)
elikte- II **I/818**	Tel.	<elik+le- Alay etmek. *Sen iş işterḥe yaḷḳūrŭp yazıŋ, tedĭ kijiler seni eliktep yat, tedĭ.* “Sen tembellik yapıyorsun, çalışmıyorsun, insanlar da seninle alay ediyorlar, dedi.” (P.d.V.I. 118,8) *bk.* elekte-.
eliktel- **I/818**	Tel.	<elik+le-l- Alay konusu olmak, alaya alınmak.
		-
		-
eliktet- **I/818**	Tel.	<elik+le-t- *bk.* elektet-.
eliktū **I/818**	Tel.	<elik+lū Gülünç, komik.
		-
		-
elimtĭk **I/820**	Tel.	<eli-m+lĭk Alayı hak eden, maskara.

		At ḳarızı soġumtuḳ, er ḳarızı elimtik. “Atın yaşlısı kesilmek, adamın yaşlısı ise alay edilmek için vardır.” (P.d.V.I. 2,18)
		-
		-
elte	Leb.	<el+te
I/825		Eldiven.
		-
		-
eltek	Tub.	<el+tek
I/826		*bk.* elte.
elteliğ	Leb.	<elte+liğ
I/826		Eldiven takan kimse.
		-
		-
ēlṻ	Alt. Tel.	<ē+lṻ
I/820		Efendisi, sahibi olan kimse. *Aÿl emdi ēlṻ poḷdı.* “Çadırın artık sahibi var. (Alt.); *Ēlṻ kiji* “İçine kötü ruh giren insan, efendisi olan insan.” (Alt.); *Ēlṻ tüŋür* “Sapı olan şaman tefi.”
		-
		ēlü “1. Sahip olma. 2. Sahibi olan.” (ATS, 80)
ēlṻr	Alt.	Ayık olan.
I/821		*bk.* erṻl**.
elyigen	Alt.	Eşek.
I/822		-
		elcigen (<Moğ.) “Eşek.” (ATS, 81)
em-	Alt. Tel.	Emmek.
I/945		*Ḳulun ḳırḳ pīdĭ emĭp yadır.* “Tay, kırk kısrağı emiyor.” (Alt.)
		em- “emmek.” (EDPT, 155) em- “emmek.” (DTS, 183)
		em- “Emmek.” (ATS, 82) em- “Emmek.” (TAS, 36)
em I	Tel. Kumd.	Şimdi, artık.
I/944	Leb. Tub.	*Emde* (Kumd. W.)=emdi; *em oḳ* “Şimdi” (Tel.)
		-
		em “Şimdi, bundan sonra.” (ATS, 82) em~emde~emdi~eme~emi~emte “Şimdi, bugün, günümüzde.” (DK, 274) em “Şimdi, artık.” (DÇT, 169)
em II	Alt. Leb.	İlaç, deva.
I/944		*Em berdĭ.* “Ona ilaç verdi.” (Alt.); *Em aldı.* “O ilaç içti.” (Alt.);

		Ölḫön kijini tirḫïzetten em parma? “Ölüleri dirilten ilaç var mı?” (Tel.)
		em “İlaç, deva.” (EDPT, 155) em “İlaç, deva.” (DTS, 183)
		em “İlaç.” (ATS, 82; TAS, 36) em “İlaç.” (DK, 274) em “İlaç, deva.” (DÇT, 169)
emcek **I/966**	Leb.	*bk.* emçek.
emcektïğ **I/966**	Leb.	*bk.* emçektü̱.
emcï **I/966**	Leb.	*bk.* emçï
emçek **I/966**	Alt. Tel.	Meme, kadın memesi. *Emçek baḷa* “Meme çocuğu.”
		emçek “Emzik, meme.” (EDPT, 158)
		emçek “Kadın göğsü, meme.” (ATS, 82; TAS, 36) emcek~emçek “Meme, emzik.” (DK, 274, 275) emcek~emçek~emje “Kadın göğsü, meme.” (DLTÇ, 229) emçek “Göğüs, meme.” (DÇT, 169)
emçekte- **I/966**	Tel. W.	<emçek+le- Emzirmek.
		-
		emçekte- “Emzirmek.” (ATS, 82)
emçektü̱ **I/966**	Tel.	Memeli, memesi olan.
		-
		emçektig “Memeli.” (DLTÇ, 229)
emçi **I/966**	Alt. Tel.	Doktor.
		emçī “Doktor, hekim.” (EDPT, 156) emçī “Doktor, hekim.” (DTS, 183)
		emçi “1. Doktor. 2. Otçu. 3. Aktar. (ATS, 82) emçi “Hekim, otacı.” (TAS, 36)
emde- **I/964**	Alt. Tel.	<em+le- İlaç vermek, tedavi etmek. *Emçï kiji pu köyöndŭ emdep yazıp alġın!* “Doktor, bu tavşanı tedavi et!” (Alt.)
		emlē- “Tedavi etmek, iyileştirmek.” (EDPT, 161) emlē- “Tedavi etmek, iyileştirmek.” (DTS, 185)
		emde- “Tedavi etmek, iyileştirmek.” (ATS, 82) emde- “Tedavi etmek, iyileştirmek.” (TAS, 36)

emden- **I/965**	Tel.	Tedavi olmak, ilaç içmek. emlen- “Tedavi olmak.” (EDPT, 161) emlen- “Tedavi olmak.” (DTS, 185) emden- “Tedavi olmak.” (ATS, 82) emden- “Tedavi olmak.” (TAS, 36)
emdendir- **I/965**	Tel.	<emden-dir- Kendini tedavi ettirmek. - -
emdi **I/965**	Alt. Tel. Leb.	Şimdi. *Ḳıs emdi Alṭaẏn Saẏn Saḷam poḷıp, eki ḳadıttu poḷup aẏḷına yanıp yürŭb ɨ̄dı̆.* “Artık genç kız Altay Sayn Salam olup iki iki eşli olarak çadırına döndü.” (P.d.V.I, 16,210) amtī “Şimdi.” (EDPT, 156) amtı~ėmdi~ėmdi “Şimdi.” (DTS, 184) emdi “Şimdi.” (ATS, 82) emdi “İmdi, şimdi, şu anda.” (TAS, 36) emdi~emi~emti “Şimdi, artık, bu sefer, nihayet.” (DÇT, 169)
emdiḥı̆ **I/965**	Tel.	<em+di+gi Şimdiki. *Emdiḥı̆den eki artıḳ, ozoġıdan on artıḳ poḷdı.* “O şimdikinden iki kat, öncekindende on kat daha iyi oldu.” (P.d.V.I. 95,337); *Emdiḥı̆ künderde* “Bu günlerde” (Tel.); *emdiḥı̆ paẏramında* “Şimdiki bayramda” (Tel.) - emdigi “Şimdiki.” (ATS, 82) emdigi “Şimdiki.” (TAS, 36)
emdı̆k **I/965**	Alt. Tel.	Vahşi, azgın, ele avuca sığmaz, eğitilmemiş hayvan. - emtik “Vahşi (at), yabani, eğitilmemiş.” (ATS, 82)
emdū̆ **I/966**	Tel.	<em+lū̆ İlaçlı, tedavi etmek gücü olan. - emdü-tustu “1. İlaç olarak. 2. Tedavi edici, şifa verici.” (ARSL, 915)
emegen **I/949**	Kumd.	Eş, karı. *bk.* emeḥen.
emeḥen **I/948**	Tel.	<eŋmeḥen 1. Anne, yaşlı kadın. *Ozoġı çaḳta pir emeḥen öbögön poḷġon ekilezi apşıyaḳ poḷġon.* “Bir zamanlar yaşlı karı koca yaşıyorlardı, ikisi de yaşlanmışlardı.”

		(P.d.V.I, 186,9); *Emeḥen söḥŭ* "Mürver." 2. Evli kadınlar için hitap şekli. *Emeḥeniŋ üẏdöbö?* "Senin eşin evde mi?" (Tel.); *Poẏdoŋ kijimĭn, men emeḥen ḳaẏdan aḷaẏn?* "Ben bekarım, karıyı nereden bulayım."
		-
		emegen~eŋmegen (<Moğ.) "1. Saygıdeğer kadın. 2. Karı, eş. 3. Yaşlı kadın." (ATS, 82) emegen "İhtiyar kadın." (TAS, 36) emegen I "Ölü bir kadının ruhu." (DLTÇ, 229) emegen~emēn "Kadın, karı; yaşlı kadın." (DÇT, 169)
emeḥenek **I/949**	Tel.	<emeḥen+ek Küçük yaşlı kadın, yaşlı kadın.
		-
		-
emel **I/950**	Alt.	1. Karaağacın iç kısmı. 2. Akaağaç dışında tüm ağaçların kabuğu. 3. Sert kabuklu kuruyemişlerin içi, yumuşak kısmı (örneğin ceviz).
		-
		emil "Ceviz, fındık, çam fıstığı vs. kabuklu yemişlerin içi." (ATS, 82) emil "Öz, iç." (TAS, 36)
emele- **I/950**	Tel.	Rahat ettirmek, uygun hâle getirmek, razı etmek. *bk.* emeẏle-.
emelen- **I/951**	Tel.	<emele-n - Uymak, uygun olmak.
		-
		-
emelū **I/951**	Tel.	=emeẏ+lū İşe yarayan, becerikli, hünerli.
		-
		-
emes **I/952**	Tel. Alt.	< e- fiilinin olumsuz gelecek zaman sıfat-fiili, *değil* anlamında.) 1. Bir vasfın, özelliğin olumsuzluğunu bildirir *Oḷ kiji yaḳşı emes.* "Bu insan iyi değil." (Tel.); *Paẏ kiji emes.* "O zengin değil." (Alt.); *Ḳudaḷarġa küç emes ölörḥö küç, tit.* "Nişanlanmak zor değil, ölmek zordur, diyordu o." (P.d.V.I, 98,234). 2. Bazı durumlarda yaratılış, varlık, huy, karakter vb. için olumsuzluk bildirir. *Erlik Ḳudaẏ emes, Ülgen de Ḳudaẏ emes, onço ne körüne, ne körüne emesti yayaġan yaŋıs Ḳudaẏ Isos Krıstos ḳudaẏ.* "Erlik ve Ülgen Allah değildir, görünen ve görünmeyen her şeyi Allah Hz. İsa yaratmış, diyordum ben, ondan başka Allah yoktur!." (P.d.V.I.

		138,24); *Ḳabımda ölöŋ emes, paḷam.* “Çocuğum, torbamdaki ot değil.” (P.d.V.I. 27,20) 3. Geçmiş ve gelecek zaman sıfat-fiil ekleri ile birleşerek olumsuzluk bildirir. *Men anı körgön emes.* “Ben onu görmedim.” (Alt.); *Men ā yaman etken emes.* “Ben ona kötü bir şey yapmadım.” (Tel.); *Kijiden uḳḳan emes.* “O bunu insanlardan duymadı.” (Tel.); *Ol ā süyüner emes.* “O buna hiç sevinmez.” (Tel.) 4. Teleüt lehçesinde zarf-fiillerle birleşerek sıfat-fiil oluşturur. *Onço ne körüne ne körüne emestĭ* “Görünen ve görünmeyen her şey.” (P.d.V.I. 138,25)
		-
		emes “Değil.” (ATS, 82; TAS, 36) ebes~eves “Değil, yok.” (DK, 273) emes “Değil.” (DÇT, 169)
emeẏ **I/945**	Tel. Alt.	*bk.* ebeẏ
ėmeẏle- **I/946**	Tel.	<ėmeẏ(?)+le- Alıştırmak, uydurmak.
		-
		-
emeẏlen- **I/947**	Tel.	<emeẏ+le-n- Alıştırılmak, uymak.
		-
		-
emeẏlū̃ **I/947**	Tel.	<emeẏ+lū̃ Uygun; becerikli.
		-
		-
emeze **I/953**	Tel.	<e- fiilinin olumsuz şartı. *Oḷ emeze.* “Eğer olmazsa, veya, belki” *(Taḷḳandı) suġa oḷ emeze sütke çeyĭp yidiler.* Onlar yulafı ya suya ya da süte karıştırarak yidiler.” (P.d.V.I. 155,25)
		-
		emeze “Yahut, ya da, veya, eğer, böyleyse, o zaman, aksi takdirde” (ATS, 82) emeze “Değilse o zaman” (TAS, 36) emeze “Veya.” (DÇT, 169)
emḥek **I/960**	Tel.	1. Emekleme, sürünme. 2. Tepe, kafanın üst bölümü. *bk.* emḥeẏ.
		emgek I “Bebeklerin tepesindeki bıngıldak.” (EDPT, 159) emgēk II “Acı, ızdırap, eziyet; acı veren şeyler, zahmet veren çaba, zahmetli hareket, (çocuklar için) emekleme.” (EDPT, 169)

		emgek “Azap, eziyet, işkence.” (DTS, 184)
		-
emḥekte- **I/961**	Tel.	<emgek+le- Emeklemek (bebekler için).
		emgekle- “Emeklemek.” (EDPT, 160)
		emgekte- “(Bebek için) emeklemek.” (ATS, 82) emgekte- “(Bebek için) emeklemek.” (TAS, 36)
emḥeẏ **I/960**	Tel.	Tepe, kafanın üst bölümü.
		emgek “Bebeklerin tepesindeki bıngıldak.” (EDPT, 159)
		emgeẏ “Tepe; başın üst bölümü.” (TAS, 36)
emi **I/954**	Leb.	*bk.* emdi.
ēmik **I/954**	Tel.W.	Dünyanın sonunda Erlik’in, ona sadık olan insanları bağlayacağı tel.
		-
		emik “1. Tel. 2. Küpe.” (ATS, 82) emik “Tel.” (TAS, 36) egbik “Tel.” (DK, 273)
emil I **I/957**	Tel.	Ağaçlarda çekirdek ve öz. *bk.* emel.
		-
		emil “Ceviz, fındık, çam fıstığı vs. kabuklu yemişlerin içi.” (ATS, 82) emil “Öz, iç.” (TAS, 36)
emil II **I/957**	Tel.	Beceriklilik.
		-
		-
emine **I/955**	Tel.	<e+mi+ne(?) Öyle değil mi; belki, ola ki, muhtemelen. *Pu slerdiŋ yatḳan yeriḥerde ḳıra süretten yerler yoḳ emine, sler ḳursağığarnı ne bile azranıp yazığar?* “Muhtemelen sizin verimli toprağınız yoktur, siz ne ile besleniyorsunuz?” (P.d.V.I. 130,4); *Slerdiŋ üyüḥerde Ḳudaẏdıŋ sümedi par emine ḳamnıŋ tüŋürŭ nērek turat?* “Sizin evinizde Tanrı’nın resmi varsa, Şaman davulunun ne işi var?”(P.d.V.I. 130,7)
		-
		-
emire- **I/957**	Tel.	Yalvarmak, yalvararak istemek.
		amra- “Hoşnut olmak, huzur içinde olmak.” (EDPT, 163) amran- “Arkadaşça davranmak, sevgiyle yaklaşmak.” (EDPT, 163) amra-~amran- “Sevmek.” (DTS, 45)
		emre- “Hoşlanmak, sempati duymak.” (TAS, 36)

emirek **I/957**	Tel.	*krş.* amıraḳ. *Emirek içtū* “Yufka yürekli” *bk.* amraḳ**.
emirik **I/957**	Tel. W.	Zarar görmüş, yamulmuş, ezilmiş kap kacak. - emirik “Zedelenmiş, yamulmuş, ezilmiş kap kacak.” (TAS, 36)
emirteş **I/957**	Alt.	< emir (?)+ taş Sarkık kaya. - -
emĭs- **I/958**	Tel.	Emzirmek. emüz- “Emzirmek.” (EDPT, 165) ėmüz- “Emzirmek.” (DTS, 185) emis- “Çocuğu emzirmek.” (ATS, 82) emmis- “Meme vermek, emzirmek.” (TAS, 36) emis- “Emzirmek.” (DÇT, 169)
emĭskek **I/958**	Tel. Alt.	<emis+kek Pipo ağızlığı. - emiskek “1. Emzik (pipo ağızlığı). 2. Ağızlık.” (ARS, 161)
emiş **I/959**	Tel. Alt.	< e- fiiline eklenen izole bir sıfat-fiil eki. Doğru, muhtemelen. *Pis Çolışmannıŋ kirĭp yatḳan ūzŭ pu boḷboẏ-ġaẏdat emiş tep podonıp ejip kelzebis*. “Biz buranın muhtemelen Çolışman ağzı olduğunu biliyorduk, o yüzden buraya geldik.” (P.d. V.I. 149,7) - -
emişne **I/959**	Alt. Tel.	<emiş+ne Muhtemelen, belki. *Pis ḳaẏtḳaẏ emişne tep körŭp yattıbis.* “Biz orada muhtemelen bir şeyler olacak diye uzanıp bakıyorduk.” - -
emlek **I/963**	Kumd. W.	Yufka yürekli, şefkatli. *bk.* emirek.
emne- **I/962**	Leb.	<em+le- *bk.* emde-.
emnen- **I/962**	Leb.	*bk.* emden-
emnendĭr-	Leb.	*bk.* emdendĭr-

I/962		
emnik	Leb.	*bk.* emdĭk.
I/962		
emşi-	Tel.	Sarkmak.
I/968		-
		-
emşit-	Tel.	<emşi-t-
I/968		Sarkıtmak.
		Erin emşittĭ. "O dudağını sarkıttı."
		-
		-
emtik	Tel.	*bk.* emirik.
I/964		-
		emtik "Kırılmış, çatlamış." (TAS, 37)
emtir	Tel.	<e-me(miş)-tir
I/964		Kesinlikle.
		Çoḷışmanıŋ çadınıŋ pir üzŭ emtir. "Bu gerçekten Çolışman'ın ağızlarından biriydi." (P.d.V.I. 149,8); *Poş mejelĭk ḳıẏmıḳtap yürdü, kelze, ḳıs paḷa emtir.* "Orada tepe hareket ediyordu, yaklaştıklarında onun genç kız olduğunu gördüler."; *Körünŭp yatḳan otḳo kelzebĭz kiji yoḳ emtir.* "Görünüp duran ateşe doğru yaklaştığımızda orada kimsenin olmadığını gördük." (P.d.V.I.149, 10); *Ḳazaḳ pāẏĭ küç emtir.* "Tek başına devleti idare eden Rus Çarı, güçlüdür." (P.d.V.I. 200,17)
		-
		emtir "Kesinlikle, gerçekten." (DLTÇ, 229) emtir "İmiş." (GSATA, 420) imtir "İmek fiilinin rivayet çekimi." (GSATA, 456)
emtirik	Tel.	*bk.* emtik, emirik.
I/964		
emzek	Tel. W.	<em+zek
I/966		Şifalı, yararlı, faydalı.
		-
		-
emzū̄	Tel. W.	<emze-ū̄
I/968		*bk.* emzek.
en	Tel. Leb.	1. En büyük kısım, eşyanın önemli kısmı.
I/726		2. (Kumaş için) en.
		Keliŋdiŋ eni pir arşıŋġa yetpes. "Kadifenin eni bir arşından azdır." (Tel.).
		3. Bölüşme zamanı alınan pay.
		ēn "Genişlik, en" (EDPT, 165)

		ėn “Genişlik, en.” (DTS, 185)
		ēn “1. Genişlik, geniş. 2. Boş.” (ATS, 81) ēn “1. Genişlik, enginlik. 2. Boş alan, bozkır. 3. Geniş, engin, ıssız.” (TAS, 34) en “En, genişlik.” (DLTÇ, 229) ēn I “Alan.” (DLTÇ, 231) ēn II “Açık, düz, pürüzsüz, yassı, alçak.” (DLTÇ, 231)
ēn **I/729**	Tel. Alt. Leb.	Boş, boşluk. *Ēn yer* “Boş arazi” (Alt.); *Turġan yerin ēn saḷdı.* “Onun evini boşalttı.” (Alt.); *Ēn kördŭ* “Koruma altında olma, dikkat. (W.)
		-
		ēn “1. Genişlik, geniş. 2. Boş.” (ATS, 81) ēn “1. Genişlik, enginlik. 2. Boş alan, bozkır. 3. Geniş, engin, ıssız.” (TAS, 34) eŋ “Issız.” (DK, 275) ēn “Geniş, engin.” (DK, 276) ēn “Boş, tenha.” (DÇT, 171)
en- **I/727**	Leb.	Varmak, ulaşmak.
		ėn- “İnmek, alçalmak, yere inmek, erişmek.” (EDPT, 168) ėn- “1. İnmek, alçalmak. 2. Düşmek (kar).” (DTS, 185)
		ėn- “İnmek.” (GSATA, 424)
ençek **I/745**	Kumd.	Topuk.
		-
		ençik “Topuk.” (DLTÇ, 229)
ençi **I/745**	Tel.	Çeyiz, miras. *Ençi yer* “Aile mirası”; *ençi ūrū* “Kalıtsal hastalık.”; *Ençiz ǐn aḷar ūḷı* “Mirasçı”
		-
		ençi “1. Mirastaki pay, bölüm. 2. Miras. 3. *mec.* Akrabalar.” (ATS, 82) ençi “1. Mirasın bir kısmı. 2. Çeyiz.” (DÇT, 170)
ençiḥ̄ū **I/746**	Tel.	<ençik-ū̄ Dinlenme, sakinlik.
		-
		ençik “1. Alışkanlık. 2. Sabırsızlık.” (ATS, 82) ençü “Huzur, sükûnet.” (ATS, 83) ençü “1. Sükûnet sessizlik. 2. Rahatlık, konfor. 3. Konforlu, rahat.” (TAS, 37)
ençik- **I/745**	Tel. Leb.	1. Dinlenmek, sakin olmak, barış içinde yaşamak, kendi içinde huzurlu olmak.

		Ençikpedi. “Onun içinde bir sıkıntı vardı.” 2. Alışmak, alışkın olmak. *Pu işke ençikenmĭn.* “Ben bu işe alıştım.”
		ėnçik- “İstirahat hâlinde olmak.” (EDPT, 174) inçik- “Sakinleşmek, kendine gelmek.”(DTS, 223)
		ençik- “Alışmak, bağlanmak.” (ATS, 82) ençik- “Alışmak, sakinleşmek.” (TAS, 37)
ençiktĭr- I/745	Tel.	<ençik-tĭr- Sakinleştirmek.
		-
		-
ençile- I/746	Tel.	<ençi+le- Çeyiz hazırlamak, miras vermek, miras bırakmak.
		-
		ençile- “1. Mirasa koymak, ayırmak. 2. Miras vermek.” (ATS, 82)
ençilen- I/746	Tel.	<ençile-n- 1.Çeyiz almak. *Yaḳşı ençilengen ḳız.* “Çeyizi iyi olan genç kız.” 2. Çeyiz istemek. 3. Miras almak.
		-
		ençilen- “1. Mirasa konmak. 2. Bir şeyi kendisi için almak.” (ATS, 83)
ençǖ I/746	Tel. Kumd.	=ençigǖ Sakinlik, huzur, sessizlik. *Saḷḳınḷū künde ençǖ yoḳ.* “Rüzgârlı günde huzur olmaz.” (P.d. V.I.2,12); *Amır ençǖ yurttap turġanda* “Onlar sakin ve barış içinde yaşadıklarında” (P.d.V.I. 113,14)
		ėnçgü “Huzur, sakinlik.” (EDPT, 174) ėnçgü~inçkü “*inçkü ėsaŋü* Sağlıklı, sakin.” (DTS, 185, 223)
		ençik “1. Alışkanlık. 2. Sabırsızlık.” (ATS, 82) ençü “Huzur, sükûnet.” (ATS, 83) ençü “1. Sükûnet sessizlik. 2. Rahatlık, konfor. 3. Konforlu, rahat.” (TAS, 37) ençü “Barış, huzur, dinginlik.” (DÇT, 170)
ençǖlen- I/746	Tel.	<ençǖ+le-n- Dinlenmek, yatmak. *Çıdabazı yoḳtıŋ kölötkŭzŭnde ençǖlene-dĭr.* “O azap çekmeyenin gölgesinde nur içinde yatıyor.” (P.d.V.I. 194,1)
		-
		-
ende- I	Alt. Tel. Leb.	<en+le-

I/740		Bir anda bir sürü şeyi almak, hepsini birden kavramak. *Ölöŋ endep*[124] *aḫp kestǐ.* "O eline otları alıp kesti." - ende- "1. Atmak, fırlatmak. 2. Prematüre doğmak." (ARS, 162)
ende- II **I/740**	Alt. Tel. Leb.	*krş.* Moğ. Yanılmak, hata yapmak. *Endep pardım.* "Ben doğru gitmedim, kayboldum." (Tel.); *Endep aẏttı.* "O her şeyi anlattı, fakat söylenmesi gerekeni söylemedi."; *Endep atḳan* "Başarısız atış yaptı, hedefi tutturamadı." - ende- "1. Unutmak. 2). Bilincini kaybetmek. 3. Kesilmek (gebelik, hamilelik hakkında)." (ARSL, 917)
ēnde- **I/740**	Alt. Tel.	<ēn+le- Yaymak, genişletmek, yaygınlaştırmak. *Eki ḳayıŋ, töŋ ḳayıŋ ēndep sürḥen ḳıram par.* "İki akağacın yanında, evin yanındaki akağacın yanında benim geniş arazim var." (P.d.V. I.212,1) - -
enden- **I/741**	Alt. Tel. Leb.	<ende-n- Yanılmak. - -
endenǖ **I/741**	Tel.	<enden-ü Hata, yanılgı, kusur. - -
endǖ **I/744**	Alt. Tel.	<en+liğ Geniş, enli. *Endǖ kiliŋ* "Geniş kadife."; *Kirḥen üyŭŋ endǖ poḷzın!* "Evin geniş olsun!" (Alt., P.d.V.I. 219,44); *Endǖ torḳo üç d'ırtıp çūçağıŋ edĭp saḳtaẏn.* "Üç tane geniş kumaşı keserken ben senin için bebek bezleri yapıp, seni beklemek istiyorum." (P.d.V.I. 204,7) - ennig "Enli, geniş." (DLTÇ, 229)
ēne **I/730**	Tel.	Kızılağaç. - ēne aġaş "Kızıl ağaç." (ATS, 80) ēne "Kızıl ağaç." (TAS, 35)
ene I **I/729**	Tel.	Büyük çalılar.

[124] OSTN'de bu kelime *enden* yazılmıştır.

		-
		-
ene II **I/729**	Alt. Tel. Leb.	Anne. *Ḳaẏn ene* “Kayınvalide.”; *yān ene* “Babaanne.”; *ene ada* “Anne ve baba, ebeveyn.” (Tel.); *Ene ḳān, ene pī* “Hükümdar olan kraliçe.” (Tel.); *Ḳuçaḳtaġan ene, aḷdına otturġan ene*. “Ebe kadın.” (Tel.)
		anā “Anne.” (EDPT, 169) ana “Anne.” (DTS, 46)
		ene “Anne.” (ATS, 83; TAS, 37) ene “Anne.” (DÇT, 170)
enece **I/733**	Leb.	=eneke Ebe kadın.
		-
		-
eneğ **I/731**	Tub.	*bk.* enek.
eneḫe **I/731**	Tel. W.	*bk.* enek.
enek **I/731**	Leb.	Kapı sövesi, pervaz.
		-
		enek “Kapı ya da pencere pervazı.” (DK, 275) eneyi “Kapı sövesi.” (DÇT, 170)
eneke **I/731**	Tel.	< ene+ke 1. Büyük anne. 2. Anne (birine seslenirken); Ah annem, annem!
		-
		eneke “1. (hitap) Anacığım. 2. Ebe.” (ATS, 83)
enel- **I/732**	Tel. Alt.	Azap çekmek, ağlamak, zahmet etmek, tükenmek. *Enelip tapḳan yöjŭm.* “Zahmetle kazandığım mülküm” (Alt.); *Elik paḷazın tapaḷbaẏ enelĭp yüre kün aḷġaẏ.* “Geyik yavrusunu bulamıyor ve yavrusunu durmadan özlüyor.”
		-
		enele- “Üzülmek, kederlenmek.” (ATS, 83)
enelĭğ **I/732**	Leb.	*bk.* enelū̆.
enelt- **I/732**	Tel. Alt.	< enel-t- Azap vermek, rahatsız etmek, emek harcatmak.
		-
		-
enelū̆ **I/732**	Alt. Tel.	Annesi olan.
		analıġ “Analı, anne sahibi.” (DTS, 46)
		enelü “Analı” (ATS, 83)

eneş **I/733**	Tel.	Büyük anne. - eneş “Anne.” (ATS, 83) eneş “Babaanne.” (TAS, 37)
eneẏ **I/730**	Alt.	<ene+i(eẏ) Anne, yaşlı kadın, kadın. *Aḳ inektiŋ terezïnen arḳıt etken eneẏler.* “Beyaz ineğin derisinden tulum yapan kadınlar.” (P.d.V.I. 228,9) - -
enigū **I/734**	Tel.	<enik-ū İrade, güç, özgürlük. - enigü “Özgürlük, bağımsızlık.” (ATS, 83)
enik- **I/733**	Tel. Alt.	<en-k- 1. Bir şeye sahip olmak, bir şeyi almak. 2. Özgür olmak, kimseye minneti olmamak. *Eniḥip yürgen kiji.* “Birilerine bağlı olmayan, özgür insan” ėndür- “İndirmek.” (EDTP, 180). ėntür-~-ėndür-~ėntür- “1. Aşağı indirmek, aşağı çekmek. 2. Bırakmak, salıvermek. (DTS, 185,186) enik- “Bağımsız, özgür olmak.” (ATS, 83)
enikt̆ir- **I/733**	Tel. Alt.	Birilerine bir şey vermek, sahip olmasına izin vermek, tamamen ona vermek. - -
enis **I/734**	Leb.	<en+sis Dar, ensiz. - endis “Dar.” (TAS, 37) eŋzeş “Dar, ensiz.” (DLTÇ, 230)
enkeẏ **I/735**	Tel.	*enkeẏ ḳān* “Herhangi bir tanrı (halkın annesi)”
ennĭğ **I/737**	Leb.	< en+lĭğ Geniş, enli. *Ennĭğ keliŋ* “Geniş kadife” *bk.* endū.
eŋ- **I/710**	Tel. Alt.	Bükmek, eğmek. eg- “Eğmek” (EDPT, 99) eg- “Eğmek, bükmek.” (DTS, 176)

		eŋi- “Eğmek” (ATS, 83)
eŋ I **I/709**	Alt.	“Çok iyi” anlamında kullanılan bir ünlem. *Eŋ uḳtŭm.* “İyi! Duydum.” (P.d.V.I. 16,199)
		-
		-
eŋ II **I/709**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	En, çok, oldukça. *Eŋ yān.* “En büyük.” (Alt.); *Eŋ küçū̄* “En küçük.” (Alt.); *Eŋ ozo.* “En eski.” (Alt.); *eŋ uçŭnda* “En sonunda.” (Tel.); eŋ tübŭnde “Tamamen dipte.” (Tel.); *Paḷdardıŋ eŋ yānı* “Çocukların en büyüğü.” (Alt.).
		eŋ “Sıfatların en üstünlük derecesini bildiren bir ön ek yapısı” (EDPT, 166) eŋ “Sıfatların en üstünlük derecesini bildiren bir ön ek yapısı” (DTS, 186)
		eŋ “En, çok, başına geldiği sıfatların en üstün derecede olduğunu gösteren zarf.” (ATS, 82) eŋ “En, çok, başına geldiği sıfatların en üstün derecede olduğunu gösteren zarf.” (TAS, 37) ŏn “En, en çok.” (DK, 238)
eŋçe- **I/718**	Leb.	<eŋ+çe- Havada sallamak, sağa sola savurmak. *Ḳıs ḳoḷa taraḳ pıḷa arı beri eŋçedĭ.* “Genç kız elindeki bakır tarağı sağa sola salladı.”
		-
		-
ėŋçeẏ **I/719**	Leb.	*krş.* eŋin, eŋse Omuz.
		-
		eŋ “Omuz, sırt, arka.” (DK, 275)
ėŋçeẏ- **I/718**	Tel.	<eŋ-çeẏ- Boyun eğmek, eğilmek, eğmek. *Ėŋçeyip ḳaradı.* “Eğilip baktı.”
		-
		eŋçey- “Eğilmek.” (ATS, 82)
ėŋçeyit- **I/718**	Tel.	<eŋçeẏ-t- Eğmek, eğilmek.
		-
		-
eŋden- **I/717**	Tel.	<eŋde-n- Yanılmak, açık vermek.
		-
		-

eŋder- **I/717**	Tel.	*krş.* aŋdar- Dökmek, düşürmek, çadırı sökmek. *Çanaḳtı suġa eŋdirip īgen.* "O kızağı suya indirdi."; *Pā kiji ḳılıḷu ḳazanın eŋdere tēp īyele, ḳılızınaŋ tudŭnıp alıp ďüre beret.* "Bu insan ayağı ile kulplu kazanı devirdi ve kulpundan tutarak onu alıp kaçtı." (P.d.V.I.152,15)
		ėndür- "İndirmek." (EDTP, 180, 181). ėntür-~-ėndür-~ėntür- "1. Aşağı indirmek, aşağı çekmek. 2. Bırakmak, salıvermek. (DTS, 185,186)
		aŋtar- "1. Devirmek, çevirmek, başka yere döndürmek. 2. Kenarını çevirmek." (ATS, 26) aŋdar- "Bir şeyi ters yüz etmek." (TAS, 6)
eŋderĭl- **I/717**	Tel.	<eŋder-ĭl-, *krş.* aŋdarıl Yere düşmek, yere yuvarlanmak, devrilmek.
		-
		-
eŋer I **I/711**	Tel.	< eŋ+er (?) Akşam karanlığı *Eŋer çaḳta* "Akşam."
		iŋir "Akşam karanlığı; şafak, şafak vakti." (EDPT, 188) iŋir "Şafak, şafak vakti, alacakaranlık." (DTS, 224)
		eŋir "Akşam" (ATS, 83) er~ēr "Akşam." (DK, 275)
eŋer II **I/711**	Tel.	Av köpeği.
		-
		-
eŋerḫĭ **I/711**	Tel.	<eŋer+ki Akşam, akşam vakti.
		-
		eŋirgi "Akşam, akşam vakti." (ARSL, 919)
eŋeẏ- **I/711**	Leb.	<eŋ-eẏ- Eğilmek.
		-
		öŋöy- "Eğilmek." (DÇT, 142)
eŋeyĭt- **I/711**	Leb.	<eŋeẏ-t- Kendini eğmeye izin vermek, eğiltmek.
		-
		-
eŋĭl- **I/712**	Tel.	<eŋ-l- Eğilmek, bükülmek. *Apşıyaḳnıŋ boyı eŋildĭ.* "Yaşlı adamın bedeni eğildi."
		egil- "Eğilmek, bükülmek." (EDPT, 106)

		egil- “Eğilmek, bükülmek.” (DTS, 177)
		eŋil- “Eğilmek.” (ATS, 83)
eŋĭlçek **I/712**	Tel.	<eŋil-çek Kolaylıkla eğilen, esnek.
		-
		eŋilçek “1. Esnek. 2. Kına ağacı.” (ATS, 83)
eŋĭlĭn- **I/712**	Tel. W.	<eŋ-l-n- Başını eğmek, eğilmek. *Pajıŋ eŋĭlĭnıp kirer yerĭ yoḳ yürdŭ.* “O kafasını sokacak yer bulamıyordu.”
		-
		-
eŋĭlt- **I/712**	Tel. W.	<eŋ-l-t- Eğmek.
		eŋit- “Eğmek, boyun eğmek.” (EDPT, 179)
		eŋilt- “Eğmek.” (ARSL, 919)
eŋis **I/712**	Alt.	İkiz. *bk.* eḥis.
eŋmeḥen **I/720**	Alt.	<Moğ. (Bu şekil kesinllikle Moğolcadan alınmış ve eŋ- “eğmek, eğilmek” fiiliyle ilişkilendirilerek Altaycaya uyarlanmıştır.) 1. Yaşlı kadın, nine. *Öböḥön eŋmeḥen yedĭnzĭp aḷdı*. “Yaşlı adam ve kadın el ele tutuşuyorlardı.” (P.d.V.I. 107); *eŋmeḥen sōgü* “Bitki (mürver ağacı). 2. Kadınlar için kullanılan saygı bildiren söz (kocasıyla konuşurken). *Eŋmeḥeniŋ üydö yoḳpo?* “Eşiniz evde değil mi?” *bk.* emeḥen.
eŋze **I/719**	Kumd.	Kambur
		-
		eŋze “Kambur” (ATS, 83) eŋze “Ense.” (TAS, 37) iŋse “Omuz.” (DK, 216)
ep-[125] **I/917**	Leb.	Emmek. *bk.* em-
ep I **I/916**	Tel. Alt. Leb.[126]	1. Adap, uygunluk. *Pudaġı yoḳ yaŋıs aġaşḳa körörḥö ebĭ yoḳ*. “Budaksız ağaca bakmak

[125] OSTN’de bu madde başının fiil olduğu belirtilmemiştir.
[126] Madde başında Leb. ibaresi yoktur. Madde içinde vardır.

		hiç de hoş değil.” (Tel., P.d.V.I.160,28); *Ebĭ bar poḷzo epkel!* “Eğer işe yarıyorsa, getir!” (Alt.); *Ebĭ yoḳ poḷdı.* “Bu uygun değil, işe yaramıyor.” Alt. Tel.) 2. Barış, huzur. *Ep pӱlen yurttap yattıḷar.* “Onlar barış içinde yaşıyorlardı.”; *Piziŋ arabĭzde ebi poḷbodı.* “Bizim aramızda anlaşma yoktu.” Tel.) 3. Beceriklilik, istidat, yetenek. (Tel.)
		-
		ep “Beceriklilik; uygun an.” (ATS, 83) ep “Rahatlık, konfor.” (TAS, 37)
ep II **I/917**	Tel. W.	Paçavra, çaput, bez parçası.
		-
		-
epçek **I/923**	Leb.	Ağaç kabuğundan yapılmış kutu.
		-
		-
epçi **I/923**	Tel. Alt. Leb.	<ep+çi 1. Evli kadın, ev sahibesi, ev hanımı. (Leb.) 2. *epçi yan* “Sol taraf, kuzey yani “kadın tarafı”. Çünkü çadırda yatağın sol tarafı kadınlara aittir. (Alt. Tel.)
		evçi “Karı, eş, kadın.” (EDPT, 6) ėbçi~ėvçi “Karı, eş, kadın.” (DTS, 173)
		-
epçĭ **I/924**	Tel. Alt. Leb.	<ep+çĭ Barıştırıcı, uzlaştırıcı. *Eldĭŋ epçĭzĭ tondıŋ topçızı.* “Halk arasında barışı sağlayan kişi, kürkün düğmesi gibidir.” (P.d.V.I. 4,43)
		-
		epçi “Barıştırıcı, arabulucu.” (ATS, 83)
epçil **I/924**	Leb.	<ep+çil, = epşil Samimi, cana yakın, şefkatli.
		-
		epçil “1. Becerikli, mahir. 2. Şefkatli.” (ATS, 83) epçil “Usta, becerikli kişi, marifetli.” (TAS, 37)
epçilik **I/924**	Leb.	Evli erkek.
		-
		-
epkin **I/919**	Tel. W.	*krş.* ekpin 1. Esinti, hava dolaşımı, yel. 2. Erlik’in hizmetçileri
		-
		-
epte-	Alt. Tel. Leb.	<ep I+le-

I/921		Uydurmak, uyarlamak, uygun hâle getirmek, yoluna koymak; uzlaştırmak, barıştırmak. *Eskiŋ eptep kī!* "Eski elbiseyi yamayıp giy!" (Tel., P.d.V.I. 2,11); *Ḳız orta yarılıp pardı, apşıyaḳ oḷ ḳıstı eptep saḷdı.* "Kız çelişkiye düştü, yaşlı adam yine onu sakinleştirdi." (Alt.); *Ūl öböḥönüŋ közŭn aḷaḳanı-bıḷa eptep saḷdı.* "Genç adam eliyle yaşlı adamın gözlerini kapadı." (Alt., P.d.V.I. 40,60)
		-
		epte- "Bir şeyi beceriyle yapmak, yakalamak." (ATS, 83) epte- "Yapmak, düzenlemek, teşkil etmek." (TAS, 37) epte- "Bir şeyi hızlı, çevik, atik bir şekilde yapmak." (DÇT, 170)
eptel- **I/922**	Tel. Alt.	<epte-l- Uydurmak, bağlamak, birleştirmek; işine yaramak.
		-
		eptel- "1. Eklenmek. 2. Hedefe isabet etmek." (ATS, 83)
epteş- **I/922**	Alt. Tel. Leb.	- <ep+le-ş- Uymak, barışmak, birbirine yakışmak.
		-
		epteş- "Birlikte uygulamak, birbirine uygun olması için yardım etmek." (ATS, 83)
epteştir- **I/923**	Tel.	<epteş-tir- Kırılan bir şeyi birleştirmek, yoluna koymak, barıştırmak.
		-
		epteştir- "1. Özenle yapmak. 2. Uygun olanı bulmak." (ATS, 83)
eptet- **I/922**	Alt. Tel.	<epte-t- 1. Uydurmak, uyarlamak. 2. Barıştırmak, uzlaştırmak.
		-
		-
eptik- **I/923**	Tel.	<ep+tik- 1. Esmek (rüzgâr için). 2. Uyum sağlamak, ortama göre davranmak.
		-
		-
eptĭr **I/923**	Alt.	*bk.* emtir.
eptū̄ **I/923**	Tel. Alt.	<ep+lū̄ Uygun, becerikli, işe yarayan, terbiyeli, uygun, söz dinleyen, düzenli. *Eptū̄ ödük* "Güzel bir şekilde oturan çizme"; *Eptū̄ kör.* "İyice bak, güzelce dikkat et."
		-

		eptü “Becerikli, uygun.” (ATS, 83) eptü “Rahat, konforlu.” (TAS, 37) eptü “Çevik.” (DÇT, 170)
er **I/751**	Tel. Alt. Leb. Kumd.	1. Erkek. *Er kiji.* (Alt.Tel., deyim); *Er tiskini uzun, at tuẏġağı yazı* “İnsanların dizgini (gem) uzundur, atların toynakları düzdür.” (P.d.V.I. 2,23); *Ḳıỳn işke er kiji kerek* “Ağır işler için erkek lazım.” (Tel.); *Er pala* “Oğul, oğlan çocuğu.” (Tel.); *Er teŋi (Tel.), temi (Leb.)* “Erkeklik çağı”; *Er teŋine yetkinçe* “Ben büyümeden önce.” (P.d.V.I.123) 2. Güçlü adam, kahraman. *Erdeŋ er* “Cesur kahraman.” (Tel.) 3. Eş, koca. *Aḷġan er (Alt. Tel. deyim)*; *Erim üỳde yoḳ.* “Kocam evde değil.” (Alt.); *Erge pardı.* “O kız evlendi.” (Tel.); *Er ḳadıt poḷıp turdŭḷar.* “Onlar karı koca gibi yaşıyorlardı.” (Tel.) er “Adam; savaşçı adam, koca, eş” (EDPT, 192) er “1. Adam, erkek 2. Eş, koca. 3. Erkeklik.” (DTS, 187) er “1. Er, koca, yiğit. 2. Kahraman, yiğit, cesur.” (ATS, 83) er “1. Koca. 2. Erkek.” (TAS, 37) ir~er “Koca, eş, erkek.” (DK, 216, 275) er~ēr “Er, erkek.” (DÇT, 170, 171)
ēr I **I/755**	Tel. Alt. Leb.	Eyer. *Atḳa ēr saḷdı.* “O atı eyerledi.” (Tel.); *Ēr toḳum* “Koşum.” (Tel.); *Ēr çeştĭ.* “O eyeri çıkardı.” (Tel.); *Çime etken ēr.* “Benekli, kakmalı eyer.”; *Ēr soỳ! Ēr aḷıb ī!* “Eyeri çıkar!” eḏer “Eyer.” (EDPT, 63) eḏer “Eyer.” (DTS, 173) ēr “Eyer” (ATS, 80; TAS, 35) ēr “Eyer.” (DK, 276) ēr “Eyer.” (DLTÇ, 231) er~ēr “Eyer.” (DÇT, 170, 171)
ēr II **I/755**	Leb.	Alacakaranlık, akşam karanlığı. *bk.* eŋer.
erbek **I/800**	Leb.	*bk.* ermek.
erbekte- **I/800**	Leb.	<ėrbek+le- *bk.* ermekte-.
erbekteş- **I/800**	Leb.	<ėrbekte-ş- *bk.* ermekteş-
erde- **I/794**	Kumd.	*bk.* ērte-.

erdegi **I/794**	Leb.	Çok eski zamanlarda. - ertegi “Eski.” (ATS, 84)
erdine **I/795**	Tel.	Mücevher. ertini “Mücevher, değerli eşya.” (EDPT, 212) ertini~erdini “Mücevher, hazine.” (DTS, 194, 188) ercine “Değerli, kıymetli, aziz; mücevher; tılsı; gizli, mahrem, *mec.* at.” (ATS, 83) erd’ene “Mutluluk.” (DÇT, 170)
ere- **I/755**	Alt. Tel.	Vidalamak. *Erep suradı.* “O ısrarla benden istiyordu ve sonunda aldı.” - ere- (<Moğ.) “Israr etmek, direnmek.” (ATS, 83)
ereken **I/756**	Tel.	Abaküs. - ereken (< Moğ.) “(İri, büyük) boncuklar.” (ATS, 84)
erem **I/760**	Tel.	1. Çorak, verimsiz, kısır. *Erem uẏ.* “Yavrusu olmayan, kısır inek.”; *Erem bē.* “Kısır kısrak” 2. Hızlı büyüyen dana veya tay. (W.) *Erem paḷa* “Büyük, güçlü bebek” - -
eremik **I/760**	Tel.	<erem+k Kısır. - -
eremji- **I/760**	Tel.	*krş.* Moğ. Kötü alışkanlıklar edinmek, şımarmak. - eremji- “1. Alışmak, öğrenmek. 2. Hep gitmek.” (ATS, 84) erimji- “Alışmak, öğrenmek.” (ATS, 84) eremji- “Bir şey yapmaya alışmak.” (DÇT, 170)
eremjidṻ **I/760**	Tel.	<eremjit-ṻ Göz yumma, şımartma. - -
eremjit- **I/760**	Tel.	<eremji-t- Şımartmak. - eremjit- “Âdet edindirmek, alıştırmak.” (ARSL, 923)

eremjū̄ **I/761**	Tel.	Kötü alışkanlık, kapris (çocuklarda). - erimjü “Alışkanlık.” (ATS, 84)
ereŋis **I/756**	Tel. Alt. Leb.	Belirsiz, şüpheli, anlaşılmayan. *Ağaşta emes taşta emes, ereŋis poḷdım.* “Bu ağaç mıydı, taş mıydı, ben ayırt edemedim.” (Tel.); *Ḳızıḷ emes neme emes ereŋis.* “Bu ne kırmızı ne de başka bir renktedir, anlaşılmıyor.”; *Körzö tonı da par, tonı da yoḳ , ereŋis parġan.* “Onun kürkle veya kürksüz olduğunu baktığı zaman ayırt edemedi.” (P.d.V.I.58,24) - ereŋis “1. Şüphe, şüpheli. 2. *gr.* Sıfat-fiil” (ATS, 84)
ereŋisten- **I/757**	Tel. W.	<ereŋis+len- Hiçbir şeye karar vermemek, kararsız olmak. - ereŋiste- “Şüphelenmek.” (ATS, 84)
erezin **I/759**	Alt.	<ere-sin Vida. - erezin “1. Lastik. 2. Lastikli.” (ARSL, 923)
erezinde- **I/759**	Alt.	<erezin+le- 1. Vidalamak. 2. Vidayla berkitmek. - -
erezindel- **I/759**	Alt.	<erezinde-l- Vidalanmak, vidayla berkitilmek. - -
ergek **I/784**	Leb.	*bk.* erkek.
eri- **I/761**	Alt. Tel. Leb.	Erimek, suda erimek (tuzun suda eridiği gibi). *Yasḳıda ḳar erip yat.* “İlkbaharda kar erir.” (Alt.); *Tūḷardıŋ pajındaġı ḳarḷarı küske yettre onçozı eribes.* “Dağların başındaki karların sonbahara kadar hepsi erimez.” (Tel.) erū̄- “(Buz, yağ, mum vb. için) Erimek, sıvı olmak.” (EDPT, 198) eri-~erü- “1. Erimek. 2. *mec.* Erimek, zayıflamak, gittikçe azalmak.” (DTS, 189, 195) eri- “Erimek.” (ATS, 84) eri- “Erimek.” (TAS, 37)
eriḫū̄	Tel.	<erik-ū̄

I/766		Can sıkıntısı, bıkkınlık, usanç, hasret, özlem.
		-
		-
erik **I/762**	Alt. Tel.	Güç, kuvvet. *Ne istesede erik bar.* “O istediğini yapabilir.”
		erk “1. Otorite, yetki. 2. Özgür irade, bağımsızlık.” (EDPT, 220) erk “Erklik, Güç, kuvvet, kudret, iktidar, otorite, özgürlük, özgür irade.” (DTS, 191)
		erik “İrade.” (ATS, 84) erik “İrade, istek.” (DÇT, 170)
erik- **I/763**	Alt. Tel. Leb.	1. Canı sıkılmak, özlemek, yokluk hissetmek. *Enedeŋ erikpe!* “Anneni özleme!” (Alt.) 2. Canı sıkkın hissetmek, hoşnutsuz olmak, bıkkın, usanmış olmak, tiksinmek, nefret etmek. *Aẏḷçıḷardaŋ erikt̆m.* “Misafirlerden bıktım.”
		īr- ~(?ėr-) “Kederlenmek, yalnız hissetmek, canı sıkılmak.” (EDPT, 194) irik- ~(?ėrik-) “Bıkkınlık duymak, iğrenmek, canı sıkılmak” (EDPT, 226) ėrik- “1. Küçümseyici davranışlar sergilemek, yüz çevirmek. 2. İçine kapanmak, unutulup gitmek.” (DTS, 189,190)
		erik- “Kederlenmek, üzülmek, canı sıkılmak.” (ATS, 84) eriy- “Kederlenmek, üzülmek, canı sıkılmak.” (ATS, 84) erik- “Canı sıkılmak, içi sıkılmak.” (TAS, 37) erik- “Özlemek, hasret çekmek; azap çekmek, sızlanmak, kederlenmek.” (DK, 275)
erikçēn **I/765**	Tel.	<erik-çēn Sıkıcı, can sıkıcı, tiksindirici, keyifsiz.
		-
		erikçēn “Sıkıntı.” (ATS, 84) erikçēn “1. Can sıkıcı. 2. Keyifsiz neşesiz.” (TAS, 37)
erikçil **I/766**	Leb.	<erik-çil *bk.* erikçēn.
		-
		erikçildü “Sıkıcı.” (ATS, 84)
eriktir- **I/765**	Tel. Leb.	<erik-tir- 1. Canını sıkmak, özlemden dolayı canını sıkmak. 2. İsteksizlik uyandırmak, tiksindirmek, bıktırmak, nefret ettirmek.
		-
		eriktir- “Özletmek.” (ARSL, 924)
erin	Alt. Tel. Leb.	1. Dudak.

I/766		*Erdim.* “Benim dudağım.” (Alt.Tel.); *Aḷtı erin* “Alt dudak.” (Alt.); *Üstŭ erin* “Üst dudak.” (Alt.); *Ūḷ ḳadū aḷıp aḷtı erdĭn yerḥe yapşıra, aḷtı erdĭn ḳadūbıḷa ḳadadı. Ūḷ ḳadū aḷıp üstŭ erdĭn teŋerē yapşıra*. “Genç delikanlı çiviyle alt dudağını toprağa, üst dudağını semaya çiviledi.” 2. Kapların ağzı. *Ayaḳtıŋ erdĭ* “Bardağın ağzı.” (Alt.) --- ėrin “Dudak, alt dudak, bardağın ağzı.” (EDPT, 232) ėrin “Dudak.” (DTS, 190) --- erin “Dudak.” (ATS, 84) erin “Dudak.” (TAS, 37) erin~ērin “Dudak.” (DÇT, 170, 171) erin tiş “Ağız.” (DÇT, 170)
erit- **I/770**	Alt. Tel. Leb.	<eri-t- Eritmek. *Yoḷū saḷḳın ḳardı eridĭp yat.* “Sıcak rüzgâr karı eritiyor.” (Alt.) --- - --- erit- “Eritmek.” (ATS, 84)
erke **I/776**	Alt. Tel. Leb.	1. Fazla samimi, nazik, nazlı, şımarık. 2. En sevilen kimse, sevgili. *Ḳas paḷazı ḳasḳa erke-ḳaẏrıġajı mā erke.* “Kaz yavrusu kaz için sevimlidir, onun küçük çengeli de benim için sevimlidir.” (Tel., P.d.V.I, 225,1); *Ene erkezĭneŋ aẏrıḷar.* “Anne çok sevdiğinden ayrılacak (bebeğinden).” (Tel., P.d.V.I. 169,45) --- - --- erke “Şımarık, sevimli, nazlı.” (ATS; 84) erke “1. Şımarık, nazlı, nazenin. 2. Sevgili. 3. Sevimli.” (TAS, 37) erke “Sevimli, hoş, gözde; sevgili.” (DK, 275)
erkek **I/777**	Alt. Tel.	<er+kek Erkek cinsinden olan, erkek. *Erkek paḷa* “Oğlan çocuğu.” (Alt.); *Erkekpe tijibe?* “Bu dişi mi erkek mi?”(Alt.); *Erkek tülkü* “Erkek tilki.”(Alt.); *Ḳuştŭŋ erkeḥĭ* “Horoz.” (Tel.); *Mıẏ erkeḥĭ* “Erkek kedi.” (Tel.); *Erkek çoçḳo* “Erkek domuz.” (Tel.); *Attıŋ erkeḥĭ aẏġır teḥen* “Atın erkeğine tay denir.” 2. = Moğ. Buret, erke “Başparmak.” --- ėrkek “Erkek.” (EDPT, 223) erŋēk “parmak.” (EDPT, 234) ėrkek I “1. Erkek, koca. 2. Erkek cinsiyet.” (DTS, 191, 192) ėrkek II~ėrnek~ėrŋek “Parmak.” (DTS, 192, 193) --- erkek “1. Erkek. 2. Baş parmak.” (ATS, 84) ergek “Erkek.” (TAS, 37) ergek “Başparmak.” (DLTÇ, 230)

ergek “Parmak; *ḍ̌aŋıs ergek* Başparmak.” (DÇT, 170)

erkekkeẏ **I/778**	Alt. Tel.	<erkek Büyük parmağın genişliği (ölçü olarak). - -
erkeksĭs **I/778**	Alt. Tel.	<ėrkek+sĭs Erkeksiz. *Aẏḷıbıs erkeksĭs poḷdı.* “Çadırımızda erkek kalmadı.” - -
erkektū̃ **I/778**	Alt. Tel.	Erkeği olan , erkekli. - -
erkele- **I/779**	Tel. Alt.	<erke+le- Okşamak, nazik davranmak, sakinleştirmek, teselli etmek. - erkele- “Okşamak, şefkat göstermek.” (ATS, 84) erkele- “Okşamak, okşayıp sevmek.” (TAS, 37)
erkelen- **I/780**	Alt. Tel.	<erkele-n- Nazik yetişmek, nazlı yetişmek, şımartılmak. - erkelen- “Okşanmak.” (ATS, 84) erkelen- “1. Okşanmak. 2. Nazlanmak.” (TAS, 37)
erkelendĭr- **I/780**	Alt. Tel.	<erkelen-dĭr- Yüz vermek, şımartmak. - -
erkeleş- **I/780**	Alt. Tel.	<erkele-ş- Birbirini şımartmak, birbirini okşamak. - erkeleş- “Birbirine kibar davranmak.” (ATS, 84)
erkeş **I/780**	Tel. W.	Kıl. - -
Erke-Şüdün **I/777**	Tel. W.	Ülgen’in yiğitlerinden Yurun-Muzıkay’ın annesi. - -
erkin **I/780**	Tel. W.	Özgür, istediğini yapan. - erkin “1. Özgürlük, irade. 2. Aktiflik.” (ATS, 84)

ērle- Tub. <ēr+le-
I/788 *bk.* ērte-

erlen Tel. Alt. Leb. Hamster, cırlak sıçan.
I/788 -
erlen “Çöl faresi.” (TAS, 38)
erlen “Sıçan, hamster.” (ATS, 84)
erlen “Sıçan.” (DÇT, 170)

Erlik Tel. Alt. Leb. Yeraltı dünyasının sahibi, kötü ruh, şeytan.
I/789 *Erlik Ḳān, Erlik ada* (deyim).
-
Erlik “Yer altı âleminin hükümdarı.” (ATS, 84)
Erlik “Yer altı âleminin hükümdarı.” (TAS, 38)

erlū̄ Tel. Alt. *bk.* erli, erliğ.
I/789
ērlū̄ Alt. Tel. <ēr+lū̄
I/789 Eyeri olan, eyerli.
Aḷtın ērlū̄ aḷtın üḥöndū̄ temir poro at pūḷap ḳoẏġon. “Altın eyerli, altın dizginli demir kırı at bağlanmıştı.” (P.d.V.I. 35,173)
eḏerlig “Eyerli.” (EDPT, 70)
eḏerlig “Eyerlenmiş, eyerli.” (DTS, 175)
ērlü “Eyerli” (ATS, 80)

ermek Alt. Tel. Muhabbet, sohbet, konuşma.
I/801 *Ermekke kirdǐ.* “Onun hakkında konuşuyorlar.”; *Ermek püderdiler.* “Onlar rıza gösterdiler, şartları kabul ettiler.”
-
ermek “1. Sohbet, konuşma. 2. Kınama, şikâyet. 3. Cümle.” (ATS, 84)
ermek “Sohbet, konuşma.” (TAS, 38)
erbek “Konuşma, cümle, soru, sorun.” (DK, 275)
erbek~ermek “Konuşma, sohbet, cümle, ifade, haber, anlatma.” (DÇT, 170)

ermekçi Tel. W. <ermek+çi
I/802 Konuşan kişi.
-
-

ermekte- Tel. Alt. <ermek+le-
I/801 Anlatmak, konuşmak.
Kiji kelinçeḥ̆n ermektebeger! “Başkalarının günahları hakkında konuşmayın!” (Tel. Miss.)
-
ermekte- “Sohbet etmek.” (ATS, 84)

		ermekte- “1. Konuşmak. 2. Anlatmak.” (TAS, 38) erekte- “Konuşmak, anlatmak.” (DK, 275)
ermekten- **I/802**	Tel. Alt.	<ermek+le-n- 1. Konuşmak, çok konuşmak, boş boş konuşmak, homurdanmak. 2. Sayıklamak. - ermekten- “Kendi kendine konuşmak.” (ATS, 84)
ermekteş- **I/802**	Tel. Alt.	<ermek+le-ş- Muhabbet etmek, müzakere etmek, anlaşmak. *Yüs akçadaŋ ermekteşken emesp’ edeŋ!* “Bir rubleye anlaşmadık mı seninle!”; *Ermekteşip otturdular*. “Onlar oturuyorlardı ve muhabbet ediyorlardı.” - ermekteş- “Birbiriyle sohbet etmek, karşılıklı konuşmak.” (ATS, 85) ermekteş- “Sohbet etmek, konuşmak.” (TAS, 38) erbekteş- “Sohbet etmek, konuşmak.” (DK, 275) erbekteş-~ermekteş- “Sohbet etmek, anlaşmak, konuşmak.” (DÇT, 170) ervekteş- “Anlaşmak.” (DÇT, 170)
ermektǖ **I/802**	Tel. W.	<ermek+lǖ Konuşan biri. *Köbrek ermektǖ.* “Boş konuşan biri.” - -
ersis **I/797**	Alt. Tel.	<er+siz Kocasız, dul, kocası tarafından terk edilmiş kadın. - -
ert- **I/790**	Tel. Alt. Leb.	Geçmek, yanından geçmek, akmak. *Ertken yıl* “Geçen sene.” (Tel.); *Tuẏġaḳ tabıjı ertkelekke at yet keldi.* “Atın ayaklarının sesi geçmeden atın kendisi geldi.” (Alt.); *Enedeŋ tuġaḷa törtön yıl erttǐ.* “Annemin beni doğurmasından kırk sene geçti.” (Tel., P.d.V.I.113,7); *Aẏ ertkenǐn pilbes poḷdı, yıl ertkenǐn pilbes poḷdı.* “O ayların ve yılların nasıl geçtiğini fark etmedi.” (Alt.); *Üyŭmden ertǐp pardı.* “O benim evimin yanından geçti.” (Tel.); *Su ertip ağıp yat.* “Su akıp geçip gidiyor.” (Alt.); *Küs ertǐp ḳış poḷdı.* “Sonbahar geçti ve kış geldi.” (Alt.); *Küšteŋ erttǐ.* “Onun gücü bitti.” (Tel.) ert- “Geçmek, (zaman) geçmek, (hastalık) geçmek, bir yerden bir yere geçmek.” (EDPT, 202) ert- “1. Geçmek. 2. Yanından geçmek. 3. Bir şeyden geçmek.” (DTS, 194) ert- “Yanından geçmek, geçip gitmek.” (ATS, 85)

		ert- “Geçmek, yürümek.” (TAS, 38) ert- “Geçmek.” (DK, 275) ert- “Geçmek.” (DLTÇ, 230)
erte **I/790**	Alt. Tel. Leb.	Erken, sabah erken. *Erten erte* “Çok erken”
		ėrtē “Sabahın erken saati.” (EDPT, 202) ėrte “Sabah.” (DTS, 194)
		erte “Erken.” (ATS, 85) erte “Erken.” (TAS, 38) erte “1. Erken. 2. Ertesi, gelecek.” (DK, 275)
ērte- **I/790**	Alt. Tel. Leb.	<ēr+le- Eyerlemek. *Aḳ poronı tudŭp aḷdı, altın ērin ērtep saḷdı.* “O ak boz atı buldu ve onu altın eyerle eyerledi.”
		eḏerlē- “Atı eyerlemek.” (EDPT, 71) eḏerle- “Eyerlemek, ata eyer vurmak.” (DTS, 175)
		ērte- “Eyerlemek, eyer vurmak.” (ATS, 80) ērte- “Eyerlemek, eyer vurmak.” (TAS, 35) ērte- “Eyerlemek.” (DK, 276) erte-~ērte- “Eyerlemek.” (DÇT, 170, 171)
erteḥĭ **I/791**	Tel.	1. Sabahki. 2. Eski, önceki. *Erteḥĭ çaḳ* “Eski zamanlarda.” (Tel.); *Erteḥĭdeŋ yaḳşı* “Öncekinden daha iyi olan.” (Tel.); *Eski tonıŋ yaḳası erteḥĭdeŋ ḳalġan kerezĭm.* “Kürkümün yakası eskilerden bana kalan hazinemdir.” (P.d.V.I. 4,42)
		-
		ertegi “Eski.” (ATS, 84) ertegi “Erken.” (DÇT, 170)
erten **I/792**	Tel. Alt.	1. Sabah erken. 2. Yarın. *Erten adam kelzĭn! tedĭ.* “Babam, sabah erkenden gelsin, dedi.” (Alt., P.d.V.I.9,20); *Erten ḳān abazın ḳıçırdı.* “Ertesi gün Han, babasını çağırdı.” (P.d.V.I. 187,24)
		erten~ertеŋ “Sabahın erken saati.” (EDPT, 207)
		erten “Yarın.” (ATS, 85) erten “1. Yarın. 2. Sabahleyin.” (TAS, 38) erten~ertin “Sabah, yarın sabah.” (DK, 275) erten “Erken, sabah erken.” (DLTÇ, 230) erten~ertеŋ “Yarın, sabahleyin.” (DÇT, 170)
ertenḥi	Alt. Tel.	<erten+gi

I/792		1. Sabahki, erken olan. 2. Yarınki. *Ertenḥizi kün paḳa aẏttı.* “Ertesi gün kurbağa söyledi.” (P.d.V.I 9,30); *Ertengĭden ekki artıḳ poḷdı.* “Sabah olduğundan iki kat daha iyiydi.” (P.d.V.I. 9,90).
		-
		ertengi “Erken, yarın” (ATS, 85) ertengi “Sabahleyin, sabahki.” (TAS, 38) erteŋgi “Sabahleyin.” (DÇT, 170)
ertim **I/793**	Tel.	<ert-m Yanından geçme, geçip gitme, geçit.
		-
		-
ertimdū **I/793**	Tel.	<ertim+lū Geçişi olan yer, geçilebilir yer.
		-
		-
erttĭr- **I/793**	Tel.	<ert-tĭr- 1. Yanından geçmeye izin vermek, gitmesine izin vermek, vakit geçirmek. *Kün erttirdĭ.* “O günlerini geçirdi.” (Tel.); *Meni aẏḷdaŋ erttirdĭ.* “O beni çadırın yanından götürdü (geçirdi).” 2. Affetmek, kınamamak, cezalandırmamak.
		ertür- “Geçirtmek, yanından geçirtmek.” (EDPT, 210) erttür- “Geçirtmek.” (DTS, 194) ertür- “1. Kurmak, düzenlemek, geçirmek. 2. Sürmek, götürmek, geçirmek. 3. Affetmek.” (DTS, 195)
		ertir- “Yanından geçirtmek.” (ATS, 85) kün ertir- “Zaman geçirmek.” (ATS, 85)
erū I **I/774**	Tel.	<ere-ū Rica, yalvarış.
		-
		-
erū II **I/774**	Tel.	<eri-ū Suda erimiş, eritilmiş; bezgin, bıkkın. *Yer erū poḷdı.* “Toprak eridi.”; *Erū çıraẏḷanıp aẏttı.* “O nazik ve samimi bir şekilde konuştu.”
		erig “Erime, erimiş.” (EDPT, 221)
		erü “Erimiş.” (ATS, 84; TAS, 38) erig “Erimiş, kar erimesi.” (DK, 275)
erū III **I/774**	Tel.	Eziyet, azap, zahmet. *Erūçe ḳaḷdı.* “O azap çekiyor.”
		-

		-
erūl **I/774**	Tel.	*krş*. Moğ., =ēlūr Ayık olan, alkolü ölçülü bir şekilde alan.
		-
		erūl (<Moğ.) “Ayıklık, uyanıklık.” (ATS, 85) erēl (<Moğ.) “Ayık.” (ATS, 84) erül “Ayık, sarhoşluğu geçmiş olan.” (TAS, 38)
erūle- **I/775**	Tel.	<erū+le- Yalvarmak, bir şeyi çok istemek.
		-
		-
erūlet- **I/775**	Tel.	<erūle-t- Yalvartmak.
		-
		-
erūs **I/775**	Tel. W.	Et suyu, sıvı.
		-
		-
eryine **I/787**	Tel. W.	Mücevher. *bk.* erdine.
erze **I/797**	Tel.	Acı, cefa, keder.
		-
		-
erzek **I/798**	Tel. Alt. Leb.	<er+zek, *krş.* ersek Erkeklerin peşinden koşan kadın.
		erseg “ Erkek peşinde koşan kadın” (EDPT, 237) ersek “Erkek peşinde koşan kadın, hafif meşrep kadın.” (DTS, 193)
		erzek “Oynak, hafifmeşrep.” (ARSL, 923)
es **I/869**	Tel. Alt. Leb.	Akıl, düşünce, hafıza, bilinç. *Ezĭne kirdĭ.* “Onun aklına geldi.” (Alt.); *Ezĭne kīdirdĭ.* “O bir şeyi hatırladı.” (Tel.); *Ezĭ yoġaḷdı*. “O hafızasını kaybetti.” (Tel.); *Ezimneŋ çıḳtı*. “Unuttum.” (Tel.); *Ezine saḷınıp yür*! “Bunu unutma!” (Tel.); *Ezĭ yoġıḷ.* “Onun aklı yoktur. (Tel.); *Ezi yaŋıldı* “O sayıklıyordu, aklını yitirmişti.” (Tel.); *Ezĭme kirbeẏt.* “Hatırlamıyorum.” (Tel.); *Eske saḷ!* “Hatırla!” (Tel.); *Eske tŭşŭrdü*. “O hatırladı.” (Tel.); *Ezine urbas kiji* “Kaygısız insan.” (Tel. W.)
		-
		es “Hatıra, his, akıl, bilinç, şuur.” (ATS, 85) es “Hafıza, bellek” (TAS, 38)
ēs **I/870**	Tub. Tel.	*krş.* edis, egis Yüksek, yüce. *Ēs tūḷar* “Yüksek dağlar.”

		ėḏiz~ėḏīz “Yüksek, yüce.” (EDPT, 74) ediz~ėḏiz “1. Yüksek. 2. Yüce. 3. Yükseklik, yüksek yer.” (DTS, 174, 176)
		ēs “Yüksek, yüksekçe.” (ATS, 80) es~ēs “Yüksek, yüce.” (DK, 275) igis~es~ēs “Yükse, yüce.” (DLTÇ, 145, 231)
es- **I/871**	Tel. Leb.	1. Ayıklamak, harman savurmak, yele vermek. 2. Esmek.
		es- “Hafif hafif esmek, (toz vb.) savurmak, rüzgârda savurarak tohumu vb. ayırmak.” (EDPT, 240) es- “1. Esmek. 2. Rüzgârda savurmak, serpiştirmek.” (DTS, 195)
		es- “Esmek, serpmek.” (ATS, 85) es- “Esmek.” (TAS, 38)
eski **I/880**	Alt. Tel. Leb.	Eski, eskimiş. *Aẏdıŋ eskiš (Tel.), eski aẏ* “Eski ay.”; *Yaŋını yazap kī, eskini eptep kī!* “Yeniyi yapıp, eskiyi de yamayıp giy.” (Alt.) (P.d.V. I, 2, 11); *Eski yaŋ* “Eski inanç (Şamanizm).”
		eskī “Eski, yaşlı.” (EDPT, 246) eski “Eski.” (DTS, 194)
		eski “Eski; *eski-sakı* Eski püskü; *eski-caŋ* Eski yaşayış, eski gelenekler; *aydıŋ eskizi* Ayın ikinci yarısı (ağızlarda ayın ikinci yarısı); *eski sös gr*. Eski, arkaik.” (ATS, 85) eski “Eski, yıpranmış, dökülmüş, köhne.” (TAS, 38) eski “Eski, yıpranmış.” (DK, 275) eski “Eski, eski püskü.” (DÇT, 170)
eskin **I/881**	Tel. Leb.	<es-kin Kalbur.
		-
		eskin “Elek.” (ATS, 85) eskin “Kalbur makinesi.” (TAS, 38)
eskir- **I/881**	Tel.	<eski+r- Eskimek, yıpranmak, çürüyüp dökülmek.
		eskir- “Eskimek.” (EDPT, 246) eskir- “Eskimek, yıpranmak.” (DTS, 196)
		eskir- “Eskimek.” (ATS, 85) eskir- “Eskimek, yıpranmak, dökülmek.” (TAS 38)
este **I/884**	Tub.	Çok, daha fazla. *Esterek (deyim)*
		-
		-
este-	Alt. Leb.	Esnemek.

I/884		esnē- “Esnemek” (EDPT, 249) esne- “Esnemek.” (DTS, 196)
		este- “Esnemek.” (ATS, 85) este- “Esnemek.” (TAS, 38)
esten- **I/884**	Tel.	<es+le-n- *Ekki estendǐ.* “O aklını yitirdi.”
		-
		-
estendǐr- **I/885**	Tel.	<es+le-n-dir- *Ekki estendirdǐ.* “Onu çileden çıkardı.”
		-
		-
estet- **I/885**	Tel.	<este-t- Esnetmek, canını sıkmak.
		esnet- “Estirmek; esnetmek.” (EDPT, 249) esnet- “Estirmek; esnetmek.” (DTS, 196)
		estet- “Esnetmek.” (ATS, 85)
estiğ **I/885**	Leb.	*bk.* estū I.
estū I **I/886**	Tel. Alt.	<es+li Akıllı, aklı başında, hafızası iyi.
		-
		estü “Belleği güçlü, hafızalı, hafızası iyi olan.” (TAS, 38)
estū II **I/886**	Tel. W.	*bk.* este.
eş I **I/902**	Tel. Kumd. Leb.[127]	1. Eş, hayat arkadaşı, arkadaş. 2. Eş (karı). (Kumd.) 3. Genç dişi koyun. (Leb.)
		ēş “Arkadaş, yoldaş.” (EDPT, 253) ėş “Eş, arkadaş.” (DTS, 197)
		eş~ēş “1. Arkadaş, yoldaş. 2. Eş, karı. 3. Emsal. 4. Çiftin biri. 5. *es. av.* Dişi ayı.” (ATS, 85) eş “1. Karı, eş. 2. Arkadaş, dost. 3. Yol arkadaşı, yoldaş.” (TAS, 39) eji “Karı, eş.” (DÇT, 169)
eş II **I/904**	Tel. Kumd.	<Far. hīç Hiç, hiçbir şey. *Eş neme pilbes.* “O hiçbir şey bilmez.” (Tel.); *eş yoġında* “Hiç olmazsa, en azından.” (Tel.); *Eş kiji yoḳ* “Hiç kimse yok.” (Tel.).
		-

[127] Madde başında Leb. ibaresi yoktur. Madde içinde vardır.

		eş “Hiçbir şey.” (ATS, 85) eş “Hiç.” (DÇT, 171) eş neme “Hiçbir şey.” (DÇT, 170)
eş- I **I/904**	Tel. Alt.	Birilerinin peşinden gitmek, takip etmek, yol arkadaşı olmak. *Seni eştıbıs* “Biz senin peşinden geldik.” (Tel.); *Aḳ yılanıŋ kīnneŋ ülçaḳ eşe yorttı.* “Oğlan, ak yılanın arkasından gitti.” (Alt., P.d.V.I.87,62); *Susḳas paştap alıp uçŭp īdi, tāḳ kīnnen eşe uçŭp oḳ īdi.* “Ördek önden, tavuk da arkasından uçtu.” (Tel., P.d.V.I.196,24).
		eş- “Salına salına yürümek.” (EDPT, 255)
		-
eş- II **I/904**	Tel. Alt.	Kürek çekmek.
		eş- “Eşmek, kazmak, kürek çekmek.” (EDPT, 255) eş- I “Kürek çekmek, eşmek.” (DTS, 197) eş- II “Zıplamak, sıçramak, koşmak.” (DTS, 197)
		eş- “Kürek çekmek.” (ATS, 85) eş- “Kürek çekmek.” (TAS, 38)
eşçĭ **I/913**	Tel.	<eş-çĭ Kürekçi.
		-
		-
eşkĭ **I/911**	Leb. Kumd.	<eş-kĭ Kürek.
		-
		eşki “Kürek.” (ATS, 85) eşki “Kürek.” (DLTÇ, 231)
eşkĭk **I/911**	Tel. Alt.	<eş-kĭk *bk.* eşkĭ.
eştek **I/912**	Tel.	Eşek.
		eşek~eşgek “eşek” (EDPT, 260) eşek~eşgek “Eşek.” (DTS, 197)
		eştek “Eşek.” (ATS, 85) eştek “Eşek.” (TAS, 38)
eşti **I/912**	Alt.	İskambil kağıtlarındaki maça.
		-
		eşti “Maça (kâğıt oyununda bir tür kâğıt).” (ATS, 85)
eştĭr- I **I/912**	Tel.	<eş-tĭr- Takip ettirmek.
		-
		-
eştĭr- II	Tel.	<eş-dĭr-

I/913		Kürek çektirmek. - eştir- “Kürek çektirmek.” (ATS, 85)
eştū **I/913**	Tel.	<eş+lū Alışılmış bir şey. - eştü “Alışılmış şey.” (ATS, 85) eştü “Evli (erkek), karısı olan.” (TAS, 38)
et **I/833**	Alt. Tel. Leb.	1.Et, dana eti. *Maḷ edi* “At eti” (Alt.); *ḳoẏ edi* “Koyun eti” (Alt.); *Pir poḷçoḳ et* “Et parçası” 2. Vücut. (Tel.) et “(Cansız) et, (Canlı) vücut.” (EDPT, 33) et “1. Et. 2. Beden, vücut.” (DTS, 199) et “Et, vücut.” (ATS, 85) et “1.Vücut, gövde beden. 2. Et.” (TAS, 38) et “Et.” (DK, 275) et “Et, beden.” (DÇT, 170)
et- **I/835**	Tel. Alt. Leb.	1. Yapmak, etmek, hayata geçirmek. *Aẏtḳan sözŭm-bile edip saḷdıŋba?* “Benim söylediğim gibi söyledin mi?” (Alt.); *Tura ettĭ.* “O ev yaptı.” (Alt., P.d.V.I., 8,6); *Uya ettĭ.* “O kuş yuvası yaptı.” (Tel.); *Ot ettĭ.* “O ateş yaktı.” (Tel.); *Kilinçek ettĭ.* “O günah işledi.” (Tel.); *Çime etken ēr* “Oyma ile süslenmiş eyer” (Tel.); *Uẏdŭ, maḷdĭ, aḳçanı onço öleŋ kŏ̄ edĭp saḷaḷı! Pu yaŋıs paḷabıstı poro ḳuçuyaḳ edĭp saḷaḷı.* “Bizim hayvanlarımızı ve paralarımızı hepimiz küle, ota dönüştürelim, tek kızımızı ise boz kuşa dönüştürelim!” (P.d.V.I. 49,669); *Yarġı ettĭ.* “Yargıladı.” (Tel.); *Ḳōt ettĭ.* “Teselli etti.” (Tel.); *Yoġ ettĭ.* “Kaybetti.” (Tel.); *Toẏ ettĭ.* “Toy düzenledi.” (Tel.); *İştep ettĭ.* “O çalıştı.” (Tel.); *Ekki yān ūḷŭn maḷçı ettĭ yān keldĭn ḳazançı etti.* “Büyük erkek çocuklarını çoban, gelinlerini ise hizmetçi yaptı.” (Alt., P.d.V.I. 10,14); *Ḳadıt edĭp par!* “Kızını evlendir!” (Alt.); *Oḷ anı ḳadıt edĭp aḷdı.* “Onunla evlendi.” (Alt.); *Uḷuġ ettĭ. (Leb.), Yān ettĭ (Tel.)* “O büyüttü.”; *Yaḷbaġ ettĭ.* “Yayvanlaştırdı.” (Leb.); *Biyĭk ettĭ.* “Yüceltti.” (Tel.); *Artıḳ ettĭ.* “İyileştirdi.” (Tel.); *Teŋ ettĭ.* “Eşitledi.” (Tel.); *Yoboş ettĭ.* “Kesti.” (Tel.); *Pīk tūdĭ yabıs edip, tereŋ sūdŭ taẏġıs edip* “Büyük dağları alçaltıp, büyük denizleri çok sığlaştırıp.” (Tel.); *Ede yazdı.* “O yapayazdı.” (Tel.); *Şıŋ şıŋ edĭp yat.* “Şangırdıyor.”(Alt.); *Şirt etken.* “O düşerek patladı.” (Tel.); *Şoḳ etken.* “O ihbar etti.” (Tel.); *Tırs etken* “O çatladı.” (Tel.); *Tür ettĭ.* “O kanat çırptı.” (Tel.); *Paḷa ḳaẏda edeziŋ?* “Çocuğu ne yaptın?” (Leb.); *Arı etti, kedere etti.* “O sildi, bir kenara çekti.” (Tel.); *Ḳoḷdarıŋdı peri et!* “Ellerini getir!” (Tel.) 2. Niyeti olmak, hazırlanmak.

		Çabarġa ettǐ. “O tokat atmak için elini kaldırdı.” (Alt.)
		ē̆t-~ē̆d- “Yapmak, etmek. (Orijinal anlamı, *kurmak, düzene koymak)*” (EDPT, 36) ėt- “1. Yapmak, etmek, oluşturmak. 2. Düzenlemek, tanzim etmek (DTS, 199).
		et- “Etmek, yapmak.” (ATS, 85) et- “1. Etmek, yapmak. 2. İnşa etmek, kurmak.” (TAS, 38) it-~et- “Yapmak, etmek.” (DK, 216, 276) et- “Yapmak, etmek.” (DLTÇ, 231) et- “Etmek, yapmak, hazırlamak.” (DÇT, 170)
Et’i **I/726**	Alt. Tel.	İlk insanın eşinin ismi. *Törөŋö teḥen kiji bile ḳıs kiji kojo yürḥen oḷ ḳıstıŋ adı Et’i poḷgon.* “Terenge isimli adamla bir genç kız yaşıyordu, ismi de Eci idi. (P.d.V.I. 161,30)
		-
		-
etsek **I/846**	Tel. Leb. Alt.	<et+sek Et seven, etçi.
		-
		-
ettĭğ **I/846**	Leb.	Balık etli, etli olan, etli.
		etlig “Etli, şişman.” (EDPT, 55) etlig “Etli, eti sahibi.” (DTS, 201)
		ettü “Etli, eti olan.” (ATS, 85) ettü “Etli, eti olan.” (TAS, 38)
ettĭr- **I/846**	Alt. Leb. Tel.	<et-tĭr- Yaptırmak, ettirmek. *Tura ettĭrdĭ.* “O ev yaptırdı.”
		ėttür- “Yaptırmak, ettirmek.” (EDPT, 67) ėttür- “Yaptırmak, ettirmek.” (DTS, 201)
		ettir- “Yaptırmak, yaptırtmak. (ATS, 85)
ettӣ **I/846**	Tel. Alt.	<et+lĭ Eti olan, etli. *Ḳaÿş ḳurḷū ḳara ettӣ* “Deri kuşakları ve siyah eti olanlar (Oyrot benzetmesi)” (Tel.)
		etlig “Etli, şişman.” (EDPT, 55) etlig “Etli, eti sahibi.” (DTS, 201)
		ettü “Etli, eti olan.” (ATS, 85) ettü “Etli, eti olan.” (TAS, 38)
eü’eş **I/671**	Tel.	Yüzük. *bk.* eḥüḥeş.

eẏ I **I/658**	Tel. Leb. Alt.	(Ünl.) Ey. *Eẏ paḷam uḳtuŋba?* “Ey çocuğum, bunu duydun mu?” (Tel.) - ey *ünl.* “Ey” (TAS, 39)
eẏ II **I/958**	Leb.	Tam zamanında. - -
eye **I/720**	Alt. Tel.	*krş.* ice, egeçe, eŋeçe Baba veya annenin kız kardeşi, hala, teyze, büyük kız kardeş, büyük teyze ya da amca kızı. *Ḳaẏn eye* “Kaynananın kız kardeşi.” (Tel.) eçe “Annenin küçük kız kardeşi; abla.” (EDPT, 20) eçe “Büyük kız kardeş, abla.” (DTS, 173) eke “Birinin kendisinden büyük, babasından küçük yakın kadın akrabası, küçük hala, büyük kız kardeş. (sonraları sadece büyük kız kardeş).” “EDPT, 100) eke “Büyük kız kardeş, teyze, hala.” (DTS, 179) ece “1. Teyze. 2. Abla.” (ATS, 79) eye “Abla, büyük kız kardeş.” (TAS, 85) içe “Anne.” (DLTÇ, 146) egeci “Baldız.” (DLTÇ, 228) ece~eje “Abla; kız kardeş.” (DLTÇ, 228) ed’e “1. Teyze, abla. 2. *Anneciğim* hitabı.” (DÇT, 169) eyeket “Teyze.” (DÇT, 169)
eze- **I/888**	Tel. Kumd.	<es+e- Hatırlamak, hatırlatmak. *Ezep aḷ!* “Hatırla!”; *Onço tuġanım ezezem*; “Eğer tüm akrabalarımı hatırlasam.” (P.d.V.I. 237,32). - eze- “Hatırlamak.” (ATS, 85) eze- “Hatırlamak, özlemek.” (TAS, 39)
ezem **I/894**	Kumd.	*Ezemĭ* “Onun yerine” *bk.* ezep. - ezemi “Yerine.” (DK, 273)
ezen- **I/890**	Tel.	<eze-n- 1. Kendi kendine düşünmek. *Ezenĭp yürdŭ.* “O kendi kendine düşünüyor.” 2. Bir şeye alışmak. - ezen- “1. Hatırlamak. 2. Düşünmek.” (ATS, 86) ezen- “Hatırda tutmak, hatırlamak.” (TAS, 39)

ezen I **I/889**	Tel. Alt. Leb.	1. Esen, sağlık. (Tel.) 2. Sağlıklı, sıhhatli. *Ezen kiji* "Sağlıklı insan." (Tel.); *Adaŋ ezenbe* "Baban sağlıklı mıdır?" (Alt.); *Ėzen, ėzenbe?* "Sen nasılsın?" (Tel. Alt.); *Ezen yakşı! Ezen poļ! Ezen poļġın!* "Sağlıcakla, hoşçakalın!" (Tel. Alt.) 3. Gerektiği gibi, çok iyi durumda.
		esen "Sağlıklı, sıhhatli, sapasağlam. (EDPT, 248) esen "Sağlıklı, sıhhatli, sağ salim." (DTS, 195)
		ezen "1. Esen, sağlık, afiyet, sağlıklı. 2. (Selamlaşma sözü) Merhaba, esenlikle, sağlıkla." (ATS, 86) ezen "Selam, merhaba. 2. Diri, esen." (TAS, 39) ezen "1. Esen, sağlık, sıhhat. 2. Sağlıklı." (DK, 274) ezen "Sağlık, refah; sağlıklı, refahlı." (DÇT, 169)
ezen II **I/890**	Tel.	Eski zamanlar. *ezende* "Bir zamanlar."
		-
		ezende "Gelecekte, gelecek zaman içinde." (TAS, 39)
ezende- **I/891**	Tel. Alt.	<ezen+le- Saygıyla eğilmek, selam vermek. *Ezendep kirdı̆ üẏgö.* "Eğilerek eve girdi."; *Ezendediŋbe adaŋpıļan?* "Babanla selamlaştın mı?"
		esenlē-"Birinin sağlını sormak, selamlamak." (EDPT, 249) ėsenle- "Selamlamak, selam vermek." (DTS, 196)
		-
ezendeş- **I/891**	Tel. Alt.	<ezende-ş- Selamlaşmak. *Ezendeşip kettı̆.* "Selamlaştı."
		esenleş- "Vedalaşmak." (EDPT, 250) esenleş- "Selamlaşmak." (DTS, 195)
		ezendeş "Selamlaşmak." (ATS, 86) ezeneş- "Selamlaşmak." (DK, 274) ezendeş- "Selamlaşmak; vedalaşmak." (DLTÇ, 228) ezeniş- "Vedalaşmak." (DLTÇ, 228) ēzeniş- "Selam vermek." (DLTÇ, 231) ezendeş- "Birbirine sağlık dilemek; birisine selam vermek." (DÇT, 169)
ezendik[128] **I/892**	Tel. Kumd. W.	<ezen+lik Esenlik.
		esenlik "Esenlik, Sağlık, sıhhat, güvenlik." (EDPT, 249)

[128] OSTN'de madde başı fiil olarak verilmiştir.

		esenlik “Sağlık, sıhhat, mutluluk, saadet.” (DTS, 195)
		ezendik “Sağlık, esenlik.” (ATS, 86)
ezep **I/894**	Tel.	<Ar. hesāp Düşünce, görüş, niyet, hesap. *Ezepke aḷ!* “Bunu hatırla!”; *Ḳılıç ezebĭ tayaḳ aḷdı.* “Kılıç yerine eline değnek aldı.”
		-
		-
ezepten- **I/894**	Tel.	<ezep+le-n- Bir şeyi düşünmek, hesaba katmak.
		-
		-
ezer- **I/892**	Alt.	Çok içmek, sarhoş olmak.
		esür- “Sarhoş olmak. *mec.* Mest olmak, sarhoş olmak.” (EDPT, 251) esür- “1. Sarhoş olmak. 2. *mec.* Güç, iktidar, zenginlik vb. sarhoşu olmak.” (DTS, 197)
		ezir- “1. Sarhoş olmak. 2. *mec.* Saçmalamak.” (ATS, 86) ezir- “Sarhoş olmak.” (TAS, 39) ezir- “Sarhoş olmak.” (DK, 274) ezir- “Sarhoş olmak.” (DÇT, 169)
ezerik **I/892**	Alt.	Sarhoş.
		esrük “Sarhoş, esrik, mest olmuş, kendinden geçmiş; sarhoşluk.” (EDPT, 250) esrük “1. Heyecanlı. 2. Esrik, sarhoş.” (DTS, 197) ösrük “Sarhoşluk.” (DTS, 415)
		ezirik “Sarhoş, esrik.” (ATS, 86; TAS, 39) ezirik “Sarhoş, esrik.” (DÇT, 169)
ezeriktŭ **I/892**	Alt.	Sarhoş olan.
		-
		-
ezet- **I/893**	Tel.	<eze-t- Hatırlatmak.
		-
		ezet- “Hatırlatmak.” (ATS, 86)
ēzĭlŭ **I/897**	Tel.	Miras, bir boya ait. *Ēzĭlŭ yer.* “Miras olan yer.” *bk.* ejilŭ**.
ezin **I/894**	Tel.W.	<es-n Rüzgâr, hava akımı. *Ezin saḷḳın* “Sakin rüzgâr.”
		esin “Hafif rüzgâr.”(EDPT, 248)

		esin “Yel, esinti.” (DTS, 196)
		ezin “Meltem, esinti.” (ATS, 86) ēzin “Rüzgâr.” (ATS, 80) ēzin “1. Rüzgâr, yel. 2. Esinti.” (TAS, 35)
ezir- **I/895**	Tel. Leb.	Sarhoş olmak. *Ezirgınçe içpe!* “Sarhoş oluncaya dek içme!” (Tel.); *Ezirıp yürdŭ.* “O sarhoşluk yapıyordu.” (Tel.) *bk.* ezer-.
ezirĭk **I/896**	Tel. Leb.	<ezir-k Sarhoş. *Ezirĭk poḷdı.* “Sarhoş oldu.” (Tel.); *Törtön krelū̆ kijiler ezirĭk otturdŭḷar.* “Yaklaşık kırk kişi sarhoş olup oturuyordu.” (Tel., P.d.V.I.143) *bk.* ezerik.
eziriktiğ **I/896**	Leb.	*bk.* eziriktū̆.
eziriktū̆ **I/896**	Tel. Alt.	<ezirik+li Sarhoş olan. *bk.* ezeriktū̆.
ezirt- **I/896**	Tel. Leb.	Sarhoş olana kadar içirmek, sarhoş etmek.
		esürt- “Sarhoş etmek.” (EDPT, 251) esürt- “1. Sarhoş etmek. 2. *mec.* Güç , zenginlik sarhoş etmek, aklını başından almak.” (DTS, 197)
		ezirt- “Sarhoş etmek.” (ATS, 86) ezirt- “Sarhoş etmek.” (DÇT, 169)
ezlĭk **I/900**	Tel. W.	Sedir kozalaklarının içindeki tohumlu meyve.
		-
		ezlĭk “Sonbahar ve kışın dökülen kozalaklar.” (ATS, 86)
ezre **I/899**	Tel.	Çekirdek, nüve, öz.
		-
		-
ezrelū̆ **I/900**	Tel.	Pürüzlü yüzeyli, delikli deşikli, pütürlü.
		-
		-

“Ḫ”

ḫata **II/1679**	Tub.	Günah, hata.
		-

-

“I”

ıca **I/1384**	Leb. Kumd.	Sırt, arka. uçā (?uca) “(İnsan ve hayvanlar için) bel, kalça, kıç.” (EDPT, 20) uça “Kuyruk sokumu.” (DTS, 640) uça “1. Sırt, yan. 2. Hayvanların arka bölümünün eti, kuyruk sokumu.” (ATS, 191) uça “Kalça.” (TAS, 122) uja “Sırt, arka.” (DLTÇ, 216)
ıcaḷa- **I/1384**	Leb. Kumd.	<ıca+la- Sırt üstü yatmak. - -
ıçḳa- **I/1383**	Tel.	Gerilmek, gerginleşmek. - ıkça- “İnlemek, sızlamak.” (ARS, 157)
ıçḳat- **I/1384**	Tel.	<ıçḳa-t- Gerginlikten oflayıp puflamak, birilerini germek. - ıçkat- “Ohlayıp puflatmak.” (ARSL, 897)
ıçḳın- **I/1384**	Tel.	*bk.* ıḳçın-
ıçḳır- **I/1384**	Tel.	*bk.* ıḳçır-
ığış- **I/1356**	Tel.	<ıḳ-ş- Eğilmek, baş eğmek, boyun eğmek. - -
ığḷa- **I/1357**	Tub.	*bk.* ıẏḷa-.
ıjıḳ **I/1403**	Tel.W.	Sakin, rahat, huzurlu, sessiz. *Ijıḳ yer* “Sakin, rüzgârsız, kuytu yer, barınak”; *Ḳudaẏdıŋ ıjığında yadım.* “Ben Allah’ın çatısı altında yaşıyorum.” (Miss.) - ıjık “Sığınak, rüzgârdan sığınma yeri.” (ATS, 87) ıjık “Rüzgârsız, sakin.” (TAS, 39) ijık “Rüzgâr görmeyen, kuytu.” (DÇT, 168)

ıḳ- **I/1353**	Leb.	Akmak, nehirde aşağıya doğru yüzmek veya bir taşıtla gitmek. ak-~ ık- “Akmak.” (EDPT, 77) aḳ- “1. Akmak, geçmek. 2. *mec.* (Düşman için) istila etmek, akın etmek.” (DTS, 52) ak- “1. Akmak, akıp gitmek. 2. Akıntıyla taşınmak, yüzmek.” (ATS, 22) ak- “Akmak.” (TAS, 3)
ıḳça- **I/1355**	Alt.	*bk.* ıçḳa-.
ıḳçam **I/1355**	Leb.	1. Sıkışık, dar. 2. Darlık, dar boğaz. - -
ıḳçın- **I/1355**	Alt. Tel.	=ıçḳın- Bırakmak, elden çıkarmak, yere düşmek. *Aẏdıp ıḳçınaḷa saḷdı.* “Söyleyerek (kirişi) bıraktı.” (P.d.V.I; 14,147); *Et yerḥe ıḳçınıp ītď.* “Et yere düştü.” (P.d.V.I; 56,196). ıçġın- “Kaybetmek, elden çıkarmak.” (EDPT, 23) ıçġın-~ıçḳın-~ıçḳun-“1. Kaybetmek, mahrum kalmak. 2. Bırakmak, düşürmek. 3. Bırakıvermek.” (DTS, 230, 231) ıçkın- “1. Düşürmek, kaybetmek, elden çıkmak. 2. Çalışıp çabalamak, yüklenmek, çıkmak.” (ATS, 87) ıçkın- “Bırakmak, salıvermek, koyuvermek.” (TAS, 39)
ıḳçındır- **I/1355**	Alt. Tel.	Kaybettirmek, elden bıraktırmak, düşürmek, fırlatmak. - ıçkındır- “Bıraktırmak, elden düşürtmek.” (ARSL, 903)
ıḳçır **I/1355**	Alt. Tel.	=ıçḳır Uçkur. içkur “Uçkur.” (EDPT, 23) ıçkır “Uçkur, kuşak, kemer.” (ATS, 87) ıçkır “Uçkur.” (TAS, 39) ışkır “Uçkur.” (DÇT, 168)
ıḳsı- **I/1356**	Alt. Tel.	Hıçkırmak. - ıskı- “Hıçkırmak.” (ATS, 88) ıksı- “Aramak.” (TAS, 39)
ıḳta **I/1354**	Alt.Tel.	1. Sicim, ip. 2. Kuş avlamada kullanılan ağ, kuş tuzağı. - -
ıḷam	Tel.W.	Daha fazla, gittikçe, zamanla.

I/1375		*Iɻam yāndap prāt* "Gittikçe çoğalıyor."
		ulam "Bir tek ulama hareketi; devamlı, sürekli." (EDPT, 146) ulam I "Destek, dayanak." (DTS, 645) ulam II "Devamlı, sürekli." (DTS, 645)
		ulam "Her zaman, sürekli; *ulam sayın* herkes, her seferinde." (ATS, 193).
ıɻbırt **I/1380**	Tel.	<ıɻbır+t Dudak uçuklaması.
		-
		ılbırt "1. Çürümekte olan yara. 2. Dudak uçuklaması." (ARSL, 897)
ıɻçı- **I/1379**	Tel.	Basmak, ezmek, sıkmak.
		-
		-
ıɻçır **I/1379**	Kumd.	Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, sert olmayan, cılız. *Iɻçır aɻçır (deyim)*
		-
		ılçır "Zayıf, güçsüz, çabuk sarsılan." (DK, 273)
ıɻdam **I/1379**	Kumd. W.	Amca (babanın ağabeyi).
		-
		ılda "Dedenin (babanın babası) ağabeyi." (DLTÇ, 27) ıldam "Amca (babanın ağabeyi." (KRS, 143)
ıɻġa- **I/1376**	Tel. Alt. Leb.	Seçmek. *Yaḳşızın ıɻġap aɻdım.* "Onların en iyi olanını seçip aldım."
		-
		ılga- (Moğ. <) "Seçmek, seçime almak." (ATS, 87) ılga- "Seçmek." (TAS, 40) ılga- "Seçmek." (DK, 273)
ıɻġat- **I/1377**	Tel. Leb.	<ıɻġa-t- Seçtirmek, seçim sunmak.
		-
		ılgat- "Seçtirmek, ayıklatmak." (ATS, 87)
ıɻġaẏ **I/1377**	Tel.	Tek, sadece, tümü. *Iɻġaẏ çabaḳ* "Sadece bu balıklar." *bk.* ıɻġıẏ**.
ıɻġaẏ- **I/1377**	Tel.	Yaşlanmak. *Iɻġaẏġan çaḳtağı ūɻm* "Benim yaşlanan oğlum."
		ulġaḏ-~ulġay- "Büyümek, gelişmek." (EDPT, 138, 139) ulġad-~ulġaḏ-~ulġat-~uluġad- "1. Büyümek, yetişmek. 2. Yücelmek." (DTS, 646, 647)

		-
ıl̨ġıẏ **I/1378**	Tel.	Tamamen, salt, sırf. *Il̨ġıẏ tus* “Tamamen tuzlu, çok tuzlu” (Tel.)
		-
		ılgıy “Olağanüstü.” (ATS, 87)[129] ılgıy “Salt, sırf, sadece.” (TAS, 39)
ıl̨tam **I/1379**	Tel.	Çabuk, hızlı.
		-
		ıltam (<*Moğ.*) “Çabuk, hızlı, becerikli.” (ATS, 88) ıltam “1. Hızlı, süratli. 2. Acil.” (TAS, 39)
ıl̨tamaş **I/1379**	Tel.	<ıl̨tam+aş Çabuk, alelacele, çevik. *Il̨tamaş tildū* “çabuk dilli”
		-
		ıltamdaş “Hızlı, acele, çabuk.” (ARS, 157)
ıl̨tarık̨ **I/1379**	Tel.	Ayakkabı tabanı.
		-
		ıltarmış “(Ayakkabı için) ayakkabı tabanlığı.” (ATS, 88) ıltarık “Ayakkabı tabanlığı.” (TAS, 39)
ımı-teme **I/1405**	Tel.	(Onaylama ünlemi) peki, hay hay.
		-
		ama-tomo “Peki, hay, hay.” (ATS, 25)
ınak̨ **I/1361**	Alt.	Dost, dostluk.
		ınāġ “Samimi arkadaş, güvenli, emin.” (EDPT, 182) umuġ ınaġ “Umut, güven.” (DTS, 648)
		ınak “Uyumlu, aynı fikirde olan; dostça, dostane.” (KRS, 143)
ınak̨sı- **I/1361**	Alt.	<ınak̨+sı- Dost olmak.
		-
		-
ınak̨sıt- **I/1361**	Alt.	Dost olmasını sağlamak, arkadaş olmasını sağlamak.
		-
		-
ıŋıra- **I/1358**	Tel.	Haykırmak (inekler), böğürmek.
		-
		ıŋıra- “Hafifçe böğürmek.” (ARSL, 900)
ıŋırçak̨	Alt. Tel.	Semer, eyer.

[129] Bu kelimenin anlamı ORS’de “son derece, sırf” şeklindedir (s. 187).

I/1358		-
		ıŋırçak “Yük eyeri.” (ATS, 88) ıŋırçak “Semer.” (TAS, 39)
ıŋır-çıŋır **I/1358**	Tel.	Gıcırtı. *Iŋır çıŋır ıŋırçaḳ at ḳuɻaḳḳa amır yoḳ.* “Gıcırdayan eyer atların kulaklarını rahatsız ediyor.” (P.d.V.I,5,75).
		-
		-
ıŋrat- **I/1359**	Tel.	Gıcırdatmak. -
		ıŋra- “Vızlamak, vızıldamak.” (DLTÇ, 227)
ır **I/1365**	Tel.	Eşcinsellik, hermafrodit. -
		-
ır- **I/1365**	Tel.	Kütük, tomruk vb.’yi odun çivisi yardımıyla yarmak. -
		-
ıra **I/1366**	Tel.	Özellik, karakter. -
		ıra “Bela dert, baş belası.” (KRS, 144)
ıra- **I/1365**	Tel.	Uzaklaşmak. *Menneŋ ıraba!* “Benden uzaklaşma!”
		ırā-~yıra- “Uzaklaşmak.” (EDPT, 198, 957) yıra- “Uzaklaşmak.” (DTS, 285)
		ırā-~ıra- “Uzaklaşmak.” (ATS, 88) ırā- “Uzaklaşmak, ıraklaşmak.” (TAS, 39) ıra-~ırā- “Uzaklaşmak, gitmek, gözden kaybolmak.” (DÇT, 168)
ıraḳ **I/1366**	Tel.	Irak, uzak. *Iraḳ emes.* “Uzak değil.”; *Pis oɻ Köpşünüŋ üzınaŋ ıraḳ parbaẏ ḳonıp aɻaɻ.* “Biz o Köpşü’den çok uzaklaşmayıp orada geceleyelim.” (P.d.V.I, 147,33); *Iraḳta* “Uzaklarda”; *ıraḳtaŋ* “Uzaktan.”
		ırāk~yırak “Uzak.” (EDPT, 214, 963) yırak “Uzak.” (DTS, 285)
		ırāk “Uzak, uzakta.” (ATS, 88) ırāk “Irak, uzak.” (TAS, 39) ırak “Irak, uzak.” (DK, 273) ırak~ırāk “Irak, uzak.” (DÇT, 168)
ırāḳ **I/1366**	Tel.	<ıraḳ+oḳ Yeterince uzak.
		ırāk “Uzak.” (EDPT, 214)

		ırāk “Uzak, uzakta.” (ATS, 88) ırāk “Irak, uzak.” (TAS, 39) rāk~rak “Uzak.” (DK, 244) ırāk “Irak, uzak.” (DLTÇ, 227)
ıraḳḳı **I/1366**	Tel.	<ıraḳ+ḳı Uzakta olan.
		-
		-
ıraḳsū **I/1366**	Tel.	<ıraḳ+sū Yeterince uzak, uzakta olan.
		-
		-
ıraḳta- **I/1366**	Tel.	<ıraḳ+la- Uzaklaşmak.
		ırakla- “Uzaklaşmak.” (EDPT, 220) yıraklan- “Uzak olduğunu düşünmek.” (DTS, 285)
		ırākta- “Uzaklaştırmak.” (ATS, 88)
ıraḳtan- **I/1366**	Tel.	<ırakla-n- *bk.* ıraḳta-.
		yıraklan- “Uzak olduğunu düşünmek, uzak hesaplamak.” (EDPT, 965) yıraklan- “Uzak olduğunu düşünmek.” (DTS, 285)
		ırākta- “Uzaklaştırmak.” (ATS, 88)
ıraḳtat- **I/1366**	Tel.	<ıraḳta-t- Uzaklaştırmak.
		-
		-
ıraḷa- **I/1367**	Tel. W.	<ıra+la- Karakteri değişmek, garipleşmek, tuhaf davranışlar sergilemek, kaygılanmak, üzülmek, içine doğmak.
		-
		ıralan- “Riske girmek, bela aramak, belayı sezmek” (DÇT, 168)
ıraḷan- **I/1367**	Tel.	<ıraḷa-n- *bk.* ıraḷa-.
ıraḷū **I/1367**	Tel.	<ıra+ḷū,=raḷū Karakterli.
		-
		ıralu “Belalı.” (ARSL, 901)
ırat- **I/1367**	Tel.	<ıra-t- Kovmak. *Üẏden ırattım anı.* “Ben onu evden kovdum.”; *Irada par!* “Git

			buradan!”
			ırat-~yırat- “Kovmak.” (EDPT, 207, 960)
			ırāt- “Kendinden uzaklaştırmak.” (ATS, 88)
ırba-[130]	Tel.	Leb.	Kaçmak, kaçmaya koyulmak, kaybolmak, sıçramak.
I/1373	Kumd.		-
			ırba- “Kaçmak, uzaklaşmak.” (ATS, 88) ırban- “Sövmek, azarlamak.” (DÇT, 168)
ırçaḳ	Tel.		<Rus. рычаг
I/1373			Manivela, çubuk, değnek.
			-
			ırçak “Kaldıraç, manivela.” (TAS, 40)
ırçaḳta-	Tel.		<ırçaḳ+ḷa-
I/1373			Sopayla dövmek, dayak atmak.
			-
			-
ırçaẏt-	Tel.		Sırıtmak, dişlerini göstermek.
I/1372			-
			ırçay- “Diş göstermek, bütün ağzıyla gülmek.” (ATS, 88) ırçayt- “Dişlerini göstermek.” (TAS, 40)
ırġan-	Tel.		Hareket etmek, kımıldamak, yer vermek.
I/1371			ırġan- “Sallanmak.” (EDPT, 217) ırġan- “Kımıldanmak, hareket etmek, sallanmak.” (DTS, 233)
			-
ırġaẏ	Tel.		Hanımeli bitkisi.
I/1371			-
			ırgay “*bot.* Hanımeli.” (ATS, 88) ırgay şōr “Müzik aleti, kaval, düdük.” (DÇT, 168)
ırġaẏt-	Tel.		Kanca takmak, çengellemek.
I/1371			-
			ırgayt- “Bükmek, kıvırmak.” (TAS, 40)
ırım	Alt. Tel.		Kehanet, fal, batıl inançlar vb.
I/1370			ırk “Kura çekmek, fal bakmak için kullanılan zar, çubuk vb., fal, büyü figürü; altı köşeli yıldız, kehanet, kehanette bulunma, fal, büyü.” (EDPT, 213) ırım~ırḳ “1. Kehanet, fal, büyü. 2. Tahmin.” (DTS, 234)
			ırım “Önsezi.” (ATS, 88)
ırımçı	Alt. Tel.		1. Önceden haber veren kişi.

[130] Bu madde başı OSTN’de fiil olarak verilmemiştir.

I/1370		2. Hastalıklı bir duruma girip geleceği görebilen kişi.
		-
		ırımçı “1. Öngörücü, kâhin. 2. Divane, kaçık.” (ATS, 88)
ırımda-	Alt. Tel.	<ırım+ḷa-
I/1370		Önceden tahmin etmek, kehanette bulunmak, fal bakmak.
		ırkla- “Kura çekmek, fal bakmak, kehanette bulunmak.” (EDPT, 217) ırḳla- “Tahmin etmek, kehanette bulunmak.” (DTS, 234)
		ırımda- “İçine doğmak, önceden tahmin etmek.” (ARS, 158)
ırıs	Alt. Tel. Kumd.	=rıs
I/1368		Baht, mutluluk. *Pu men ırızı yoḳ tūlġan kiji poḷıptırım* “Ben bahtsız doğan insanım.” (Tel.; P.d.V.I;121,4)
		-
		ırıs *(<Ar. rızk)* “Saadet, mutluluk, talih, başarı, şans.” (ATS, 88) ırıs “Baht, mutluluk.” (TAS, 40) ırıs “Baht, mutluluk.” (DK, 273) ırıs “Baht, mutluluk.” (DLTÇ, 227) ırıs “Mutluluk.” (DÇT, 168)
ırıstan-	Tel.	<ırıs+ḷa-n-
I/1369		*(Yani, mutluluğu elde etmek için batıl eylemlere girişen. Örnek, ayın son günlerinde ateş, çakmak vermemek. W.)* Sakınmak, korunmak, bir şeye karşı uyanık olmak.
		-
		ırıstan- *Ar.+T.* “Şansını kaçırmaktan korkmak.” (ATS, 88) ırıstan- “Beladan kötülükten korunmak.” (TAS, 40)
ırıstançāḳ	Tel.	<ırıstan-çāḳ
I/1369		Mutluluğu kaybetmemek için batıl ayinler yapan insan.
		-
		-
ırıstū	Alt. Tel.	<ırıs+lū
I/1369		Mutlu olan.
		-
		ırıstu “Şanslı, mutlu.” (ATS, 88) ırıstu “Bahtiyar, mutlu.” (TAS, 40)
ırḳan-	Tel. W.	(Köpek için) hırlamak.
I/1370		-
		-
ırḳıḷan-	Tel. W.	*bk.* ırḳan-.
I/1370		
ırḳıran-	Tel.W.	*bk.* ırḳan-.

I/1370		
ırḷū	Tel.	<ır+ḷū
I/1371		*Irḷū ḳat* “hermafrodit, erselik, erdişi, hünsa.”
		-
		-
ısḳı-	Tel.	*bk.* ıḳsı-
I/1391		
ıspraẏnıḳ	Alt. Leb.	<*Rus.* исиравникъ
I/1395		Bir şeyi düzelten, yerel polis şefi.
		-
		-
ış	Alt. Tel. Leb.	İs, duman.
I/1400		*Işḳa ḳadırarġa* “Tütsülemek; dezenfekte etmek.”; *Iş çıḳtı.* “Sisli oldu.”
		iş (ış) “İs, kirli duman.” (EDPT, 254)
		ış “1. İs, kurum. 2. Pus, buğu, sis, duman.” (234)
		ış “Duman.” (ATS; 88)
		ış “Duman, is.” (TAS, 40)
		ış “Duman.” (DÇT, 168)
ışta-	Alt. Tel. Leb.	İs çıkarmak, duman çıkarmak, tütmek.
I/1402		ışla- “Duman, is çıkarmak.” (DTS, 235)
		ışta- “(Duman için) tütmek. (deriyi) işlemek, isle işlemek.” (ATS, 88)
		ışta- “Duman, is çıkarmak, tütmek.” (TAS, 40)
ıştan	Alt. Tel.	< Rus. штаны́
I/1402		(Rusça olan bu kelime Türkçe “iç ton” dan ortaya çıkmıştır.) Pantolon.
		içton “Kilot; pantolon.” (EDPT, 21)
		içtonlan- “Pantolon giymek.” (EDPT, 21)
		ıçtonlan-~ıştonlan- “Pantolon giymek.” (DTS, 231, 235)
		ştan~ıştan “Pantolon.” (DK, 272, 273)
		ıştan “Pantolon.” (DLTÇ, 227)
		ıştanı “Pantolon.” (DÇT, 168)
ıyaḷ-	Tel.	*bk.* uyaḷ-.
I/1359		
ıyaḷçāḳ	Tel.	*bk.* uyaḷçāḳ.
I/1359		
ıyaḷt-	Tel.	*bk.* uyaḷt-.
I/1359		
ıyat	Tel.	*bk.* uyat.
I/1359		
ıyat-	Tel.	Utanmak.
I/1359		-

		-
ıyattū **I/1359**	Tel.	*bk.* uyattū.
ıyıḳ **I/1359**	Alt. Tel. Leb.	Seçkin, kutsal, kurban için seçilen, kurbanlık. *Iyıḳ atḳa kiji minbes.* "Kurbanlık ata kimse binmez."; *ıyıḳ maḷ* "Kurban edilecek hayvan."; *ıyıḳ tū* "Kutsal dağ." ıḏuk "Allah'a adanmış, kutsal." (EDPT, 46) ıduḳ "Kutsal, mukaddes." (DTS, 231) ıyık 1. *mit.* Nehrin, dağın, ovanın ruhu. 2. Fetiş, tapınma nesnesi (mesela kurban sunulan ağaç, dağ.) (ATS, 88) iyik *es.* Kurbanlık hayvan." (ATS, 91) ıyık "Kurbanlık hayvan." (TAS, 40)
ıyıḳta- **I/1360**	Alt. Leb.	<ıyıḳ+ḷa- Kurban seçmek, kutsamak. - ıyıkta- "Kutsamak, kutsallaştırmak, tapınmak." (ARS, 157)
ıyıḳtaḷ- **I/1360**	Alt. Leb.	<ıyıḳta-ḷ- Kutsanmak, kurban için seçilmiş olmak. - -
ıẏḷa- **I/1352**	Tel.	*bk.* īḷa-. - ıy "Gözyaşı damlası." (DÇT, 168)
ıẏḷaḳḳaẏ **I/1353**	Tel.	<ıẏla-ḳaẏ Ağlamaklı, kolay ve sık ağlayan. - ıylak "Ağlamaklı." (ATS, 88)
ıẏḷamzıra- **I/1353**	Tel.	<ıẏḷa-m+zıra- Ağlamaklı olmak, gözleri yaşarmak. - ıylamzıra- "Gözleri yaşarmak, ağlamaya hazır olmak." (ATS, 88)
ıẏḷaş- **I/1353**	Tel.	<ıẏḷa-ş- *bk.* īḷaş-.
ıẏḷat- **I/1353**	Tel.	<ıẏḷa-t- *bk.* īḷat-.
ızıẏ **I/1397**	Leb.	Makul, mutedil, ılımlı; cimri, eli sıkı. - -
ızıyan	Leb. Alt.	< Rus. изъянъ

I/1398

Kayıp, zarar, ziyan; felaket, talihsizlik.
Poyımdıŋ paḷım ızıyan poḷdı. “Ben kendi balımı kaybettim.”

-

-

“Ī”, “ī”

ī- I Tel. =eg-, eŋ-
I/1407 Eğmek.

eg- “Eğmek.” (EDPT, 99)
eg- “Eğmek, bükmek.” (DTS, 176)

eŋi- “Eğmek.” (ATS, 83)

ī- II Alt. Tel. Leb. 1. Göndermek, bırakmak.
I/1409

Yürüş kijideŋ men abısḳa piçik iyeẏn. “Ben yol giden adamla papaza mektup göndereyim.” (Tel.; P.d.V.I, 140,7); *Men seni üẏgö īye-berdĭm!* “Ben seni eve gönderdim!” (Alt.); *Ī̆gen kiji, īgen elçĭ* “Gönderilmiş, elçi.” (Alt.);

2. Altay ve Teleüt lehçesinde yardımcı fiil olarak hareketin tam anlamıyla sonlandığını bildirir.

a) Genel olarak hareket bildiren fiillerden sonra kullanılır.

Yürüb-īdĭ “Yürüyüp gitti.”; *Parıb īdĭ* “Gitti.”; *Kelib īdĭ* “Geldi”; *Yūrüb īdĭ.* “Kaçtı.”; *Yelĭb īdĭ.* “Dörtnala kaçtı.”; *Kirĭb īdĭ.* “İçeri girdi.”; *Çıġıb īdĭ.* “Dışarı çıktı”; *Uçŭb īdĭ.* “Uçtu.”

b) Elle yapılan hareketleri bildiren fiillerden sonra:

Taştab īdĭ. “Attı.”; *Salıp īdĭ.* “Koydu”; *Sagıb īdĭ.* “Dövdü.”; *Yūnŭb īdĭ* “Yıkandı.”; *Sunŭb īdĭ.* “Uzattı.”; *Kėzib īdĭ.* “Kesti.”; *Açıb īdĭ.* “Açtı.”; *Tutŭb īdĭ.* “Tuttu.”

c) Tüm vücut veya vücudun bazı organları vasıtasıyla yapılan hareketleri bildiren fiillerden sonra:

Yadıb īdĭ. “Yaşadı”; *Turŭb īdĭ.* “Durdu.”; *Körŭb īdĭ.* “Gördü”; *Uġŭb īdĭ.* “Dinledi.”; *Söẏlöb īdĭ.* “Söyledi.”; *Ḳıẏḷab īdĭ.* “Homurdandı.”; *Paḳa otturŭp kojoŋdob iyet.* “Kurbağa oturup şarkı söylemeye başladı.” (Alt.); *Aġış ya edib aḷıp aŋdap parıb īdĭ, siŋnizĭ ik edĭb aḷıp kendir irĭb īdĭ.* “O ağaçtan yay yapıp ava gitti, kız kardeşi iğ yapıp kendir eğirdi.” (P.d.V.I, 10,9); *Ḳudaẏ tükürgenĭ kördŭ, arḷap poḷbn̄ saḷdı, kijinĭ ebirĭb īgen.* “Allah ona tükürüldüğünü gördü, fakat onu temizleyemedi ve onun içini dışına çevirdi (eldiven gibi).” (Tub.; P.d.V.I; 262,6)

Öbögön şıẏdam aḷıp, öŋülep kelet; erteni kötürgen kiji keçkide ıḳçına saḷıp īyet, pödüne tür pere uçŭb īyet. “İhtiyar sopa alıp gizlice geliyor; sabah götürdüğü kişiyi akşam salveriyor, bıldırcın pır edip uçuveriyor.”

3. Eğer *iye ber-* yardımcı fiili ana fiile -p zarf-fiil ekiyle bağlanırsa hareketin başladığını ifade eder.

Parıb iye berdĭ. “Gitmeye başladı.” (Alt.); *Közŭn açıb iye*

		bergende. “O gözlerini açmaya başladığında”
		īḏ- “Göndermek.” (EDPT, 37)
		ıd-~ıḏ- “1. Göndermek. 2. Salıvermek, serbest bırakmak. 3. Dağıtmak, yaymak.” (DTS, 231)
		iy- “1. Göndermek, yollamak. 2. Ana fiilin ifade ettiği harekete kesinlik katan yardımcı fiil. (ATS, 90) iy- “Göndermek, yollamak.” (TAS, 42) iy- “Göndermek, yollamak.” (DK, 215) iy- “Göndermek, bırakmak; yardımcı fiil olarak bir defa ve kesin yapılan eyleme işaret eder.” (DÇT, 118)
icege	Leb.	*bk.* içē.
I/1520		
iç	Alt. Tel. Leb.	1. İç, iç kısım, iç taraf.
I/1511	Tub.	*Üẏ içi* “Evin içi” (Tel.); *İçĭ yaman kiji* “Kötü insan” (Alt.); İyelik ekleri ile birlikte ismin farklı hâllerinde edat ve zarf oluşturur: a) Yönelme hâli: *içine* “İçeri, içinde.” *Üẏ içine kirdĭ.* “O eve girdi.” (Tel.) b) Bulunma hâli: *içinde* “İçinde.” Yer ve zaman hakkında. *Ton içĭnde er yürer anı kem piler?* “Kürkün içinde insan yaşıyor, fakat onu kim tanıyor?” (Alt.); *Ḳadın içĭnde* “Katun Nehri’nin havzasında, Katun Nehri’nde.” *Yol içĭnde* “Seyahat zamanı yolda.” (Tel.); *Köbögönŭŋ içinde pıjırarım.* “Ben onları sobanın içinde pişireceğim.” (Tub.; P.d.V.I, 284, 39); *İçĭnde körmöstū̄* “İçinde kötü ruh olan” (Tel.); *Ol kün içĭnde* “O günler içinde.” (Tel.) c) Ayrılma hâli: *İçinden* “İçinden, -dan.” *içineŋ* “içinden” (Alt.); *Aẏldıŋ içineŋ çıḳtı.* “O çadırın içinden çıktı.” (Tel.) 2. İnsanın iç organları, göbek, karın, ruh, kalp. *İçim ūrŭp yat.* “Benim karnım ağrıyor.” (Alt.); *İçim ūrū poḷdı.(Alt.) (Deyim); içĭ aştı.* “O açtır.” (Alt.)
		iç “İç, iç taraf.” (EDPT, 17) iç “1. İç. 2. İçeri.” (DTS, 214);
		iç .”1. İç, iç bölüm. 2. Karın. 3. İşkembe. 4. (Elbise için) astar.” (ATS, 89) iç I “Göbek.” (TAS, 40) iç II “İç, içeri.” (TAS, 40) iç “İç; karın, mide.” (DK, 216) iç I “İç, iç taraf; *edat* içeri.” (DLTÇ, 146) iç II~iş “Karın, mide; içeri.” (DLTÇ, 146) iç “1. Karın. 2. İç, iç kısım.” (DÇT, 119) iç-karın “İşkembe.” (DÇT, 119) iş “Orta, merkez.” (DÇT, 119)

iç- **I/1514**	Alt. Tel. Leb.	İçmek. *Ayaḳtaŋ su içtĭm.* “Bardaktan su içtim.” (Tel.); *Çaẏ içeẏn.* “Çay içeyim.” (Alt.); *Şert içmek* “Yemin etmek” (Tel.); *İçĭp kör!* “Tadına bak!” (Tel.); *Çaẏ içken ayaḳ* “Çay bardağı.” (Tel.); *Köçözŭ sūp parġanda itter anaŋ içe peret.* “Çorba soğuduysa köpekler onu içer.” (Tel.); *Sōndodo içkeẏm* “Bundan sonra içmek istiyorum.” (Tel.) 2. Yemek (özellikle de kaşıkla yenen yemekler). *İçken ajıŋ aş poḷzın! İçer yīrĭŋ köp poḷzın!* “Yediğin yemek, yemek olsun, her daim yiyecek ve içeceğin olsun!” (Tel.); *İçerḥe ḳursaḳ yoḳ, kiyerḥe ton yoḳ.* “Onların yiyecek yemeği ve giyecek kıyafeti yoktu.” (Alt.; P.d.V.I: 10,5)
		iç- İçmek.” (EDPT, 19) iç- İçmek.” (DTS, 241)
		iç- “1. İçmek. 2. Yemek.” (ATS, 89) iç- “İçmek.” (TAS, 40) iç-~iş- “İçmek.” (DK, 216) iç- “İçmek.” (DLTÇ, 146) iç- “İçmek, yemek.” (DÇT, 119)
içē **I/1515**	Alt.	İç organlar, bağırsaklar.
		içēgŭ “Bağırsaklar, iç organlar.” (EDPT, 25) içegü “Bağırsak.” (DTS, 214)
		içege “Bağırsak.” (ATS, 89; TAS, 40) içek “Bağırsak.” (DK, 216) icege~ije “İç taraf, iç organlar, bağırsak.” (DLTÇ, 145) içek “Bağırsak.” (DÇT, 119) içik “İç organlar.” (DÇT, 119)
içegen **I/1515**	Tub.	Kımız, fermante kısrak sütü. *bk.* çeḥēn[131].
içēn **I/1515**	Alt.	<iç+?+in[132] Hayvan ini, yuvası.
		-
		içēn~içegen “İn.” (ATS, 89) içigen “İn, delik.” (DÇT, 119)
içĭndeḥi **I/1516**	Alt. Tel.	<iç+n+de+gi İçte olan, içindeki.
		-
		-

[131] *Çegen* maddesine gönderme yapılmıştır.

[132] Moğolca *içe-* “kış uykusuna çekilmek; (hayvan) uyuşuklaşmak, cansızlaşmak” fiilinden türemiştir. Yine bu kelimeden türeyen Moğolca şu kelime vardır: *içege(n)* “(Ağaç), oyuk, in, mağara, yuva, kış uykusu için hayvanlar tarafından kullanılan yer.” (MTS, C I: 635). Dolayısıyla bu kelimenin *içe-ge(n)* şeklinde tahlil edilmesi gerekir.

içir- **I/1516**	Tel. Alt.	İçirmek, içecek vermek, içmeye davet etmek. içür- “İçirmek, içmesi için birine bir şey vermek.” (EDPT, 30) içür- “İçirmek, içmesi için birine bir şey vermek.” (DTS, 216) içir- “1. İçirmek. 2. Yedirmek, beslemek.” (ATS, 89) içir- “İçirmek.” (TAS, 40) içir-~üçör- “İçirmek.” (DÇT, 119, 163)
içirt- **I/1517**	Tel.	<içir-t- İçirmek. - içirt- “İçirmek.” (ARSL, 239)
içkeçi **I/1518**	Tel.	<iç-keçi İçkici, ayyaş. - -
içker **I/1518**	Tel.	<iç+keri İç, iç kısım. içgerü “İçeri.” (EDPT, 25) içkeri “1. İleride, önde. 2. İçe, ortaya doğru, içeri, içeriye.” (ATS, 89)
içkerḫĭ **I/1518**	Tel.	İçerdeki, içinde bulunan. - içkeri “1. İleride, önde. 2. İçe, ortaya doğru, içeri, içeriye.” (ATS, 89)
içkeri **I/1518**	Tel.	<iç+keri İçinde, iç. *İçkeri pas!* “İçeri git, çok git!” (Tel.) içgerü “İçeri.” (EDPT, 25) içgerü “İçeri.” (DTS, 215) içkeri “1. İleride, önde. 2. İçe, ortaya doğru, içeri, içeriye.” (ATS, 89)
içkerle- **I/1518**	Tel.	<içker+le- İçeriye girmek, girmek, yaklaşmak. - içkerle- “Saldırmak; başlamak.” (ATS, 89) içkerle- “İlerlemek.” (DÇT, 1119)
içkertin **I/1518**	Tel.	İçinden, içten dışa - içkertin “Uzak, uzaklarda, ötelerde.” (ARSL, 240)

içki **I/1519**	Tel.[133]	Ayyaşlık. - -
içtǖ **I/1520**	Tel. Alt.	<iç+lǖ İçli, içi olan; duygulu, ruhlu. *Aḳ içtǖ* "Minnettar, masum, temiz"; *Yaman içtǖ=ḳara içtǖ* "Kötü, kötü düşünceli." (Tel.) içlig "İçli, içe sahip olan." (EDPT, 26) içlig "Gebe, hamile." (DTS, 215) içtü "Hacimli (kap)." (ATS, 89) içtü I "Hacimli, geniş." (TAS, 41) içtü II "Gebe (hayvanlarda) (TAS, 41) içtü "Ferah, geniş, büyük." (DK, 216)
ideze **I/1507**	Alt.	Barut mahfazasının deliği. - -
ī̇dir- **I/1509**	Alt. Leb.	<ī-dir- Ezgiyle masal anlattırmak. - -
idirgen **I/1509**	Tel.	Harman yeri. *İdirgen ayı* "Eylül ayı" (Tel.) *bk.* edirgen. - iydirgen "Harman yeri." (ATS, 91) idirgen "Harman, harman yeri." (TAS, 41) idirgin "Harman." (DK, 215) idirgen "Harman, harman yeri." (DLTÇ, 145)
igre **I/1468**	Tel.	Eşik. - irge "Eşiğin yanındaki yer." (ATS, 90) irgi "1. Çadırın kapısı ile kadın bölümü arasındaki yer. 2. Eşik." (ATS, 90)
ī̇k **I/1415**	Alt. Tel. Leb.	1. İğ. 2. Çivi, çubuk, mil yatağı. *oḳ ī̇gi* "Ok mili." (Tel.) ig~īk "İğ." (EDPT, 99) ig~yig "İğ, kirmen." (DTS, 216) iyik "İğ." (ATS, 91) iyik "İğ." (TAS, 44) iyik "Kirmen." (DÇT, 118)

[133] Madde başında Tel. ibaresi yoktur. Ancak ikinci çıklamada Tel. ibaresi vardır.

īḳ **I/1414**	Tel.	Adak, kurbanlık. *bk.* ıyıḳ *Īḳ at* "Tanrı'ya adanan kurbanlık at."; *Pu at īḳ poḷdı*. "Bu at Tanrı'ya adanmıştır."
		ıḍuk "Allah'a adanmış, kutsal." (EDPT, 46) ıduḳ "Kutsal, mukaddes." (DTS, 231)
		ıyık 1. *mit.* Nehrin, dağın, ovanın ruhu. 2. Fetiş, tapınma nesnesi (mesela kurban sunulan ağaç, dağ.) (ATS, 88) iyik *es.* Kurbanlık hayvan." (ATS, 91) ıyık "Kurbanlık hayvan." (TAS, 40)
ikki **I/1421**	Tub.	İki (2). *bk.* ekki.
ikkili **I/1421**	Tel.	Keman tarzında müzik aleti. -
		ikili "İki telli, halk müzik aleti." (ATS, 89)
īḳta- **I/1414**	Tel.	<īḳ+ḷa-, Adak adamak, kurban için seçmek. *bk.* ıyıḳta-.
il- **I/1473**	Tel. Alt. Leb.	İliştirmek, tutturmak, raptetmek, asmak. *Tonımdı ḳadūġa ildĭm.* "Kürkümü çiviye astım." (Alt.)
		il-~īl- "İlmeklemek; elle, olta vb. ile yakalamak." (EDPT, 125) il- "Takmak, iliştirmek. 2. Tutmak, yakalamak." (DTS, 220)
		il- "1. Takmak. 2. Asmak." (ATS, 89) il- "Asmak." (TAS, 42) il- "Asmak." (DK, 215) ildir- "Asmak, takmak, iliştirmek." (DÇT, 119)
īl- **I/1474**	Tel.	Eğilmek, bükülmek.
		egil- "Eğilmek." (EDPT, 106) egil- "1. Eğilmek, bükülmek. 2. Baş eğmek, tasdik etmek." (DTS, 177)
		eŋil- "Eğilmek." (ATS, 83)
īḷa- **I/1474**	Tel.	Ağlamak, hüngür hüngür ağlamak. *Anıŋ közŭnĭŋ yajın körölö pis toḳtodınaḷbaẏ īḷaẏ-oḳ perdĭk.* "Onun gözyaşlarını gördüğümüzde kendimizi tutamadık, biz de ağlamaya başladık." (Tel., P.d.V.I, 125,17); *Īḷap ta yürdŭm, ḳubuḳsŭp da yürdŭm.* "Hem ağlayıp hem seviniyordum. (Sevinç gözyaşları döküyordum.)" (Tel., P.d.V.I, 113,9)
		ıġlā-~yıġlā- "Ağlamak." (EDPT, 85, 902) aġıla-~aġla-~ıġla-~yıġla- "Ağlamak." (DTS, 19, 23, 232, 283)

		ıyla- “Ağlamak.” (ATS, 88) iyla- “Ağlamak.” (TAS, 42) ugla-~ıyla-~ula- “1. Ağlamak. 2. Dinlemek.” (DK, 261, 262) ūla-~ıyla-~īla- “Ağlamak.” (DÇT, 161, 168)
īḷamzıra- **I/1475**	Tel.	<īḷa-m+zıra- Ağlamaklı olmak, çok üzgün olmak. -
		ıylamzıra- “Gözyaşı dökmek, hıçkırmak, ağlamak.” (DÇT, 168)
īḷaş- **I/1475**	Tel.	<īḷa-ş- Ağlaşmak, birlikte ağlamak. *Pis oḳ adadaŋ aẏrılġan öksüs ḳalġan paldar oḳşop īḷajıp yada ġaḷdıḳ.* “Biz babadan ayrılmış öksüz çocuk gibi ağlaşıp kaldık.”
		ıġlaş-~yıġlaş- “Ağlaşmak.” (EDPT, 86, 903) ıġlaş- “Ağlaşmak.” (DTS, 232,)
		ıylaş- “Ağlaşmak.” (DÇT, 168)
īḷat- **I/1475**	Tel.	<īḷa-t- Ağlatmak, üzmek.
		ıġlat-~yıġlat- “Ağlatmak.” (EDPT, 86, 903) ıġlat-~yıġlat- “Ağlatmak.” (DTS, 232, 283)
		ıylat- “Ağlatmak.” (DÇT, 168)
ilbek **I/1497**	Alt.	<il-bek 1. Ahşap kapları oymak için kullanılan bir alet. 2. Büyük kanca. -
		ilmek “1. Kanca. 2. Askı.” (ATS, 89) ilbek “İlmek; menteşe.” (DLTÇ, 146)
ilbi **I/1497**	Tel.	Büyü, büyücülük. -
		ilbi- “Büyü yapmak.” (ATS, 89)
ilçirbe **I/1496**	Tel.	*bk.* ilt’irme.
ilde- **I/1495**	Alt.	Deriyi tabaklamak. *bk.* īle-. -
		iyle- “Deriyi işlemek, yumuşatmak, sepilemek.” (ATS, 91) iyle- “Deri işlemek.” (TAS, 42)
īle **I/1476**	Tel. Alt.	Açık anlaşılır, kesin, doğru, şeffaf. -
		ile (<Moğ.). “Açık, anlaşılır şekilde.” (ATS, 89) ile “Anlaşılır bir biçimde, açıkça, sarih şekilde.” (TAS, 41)

ile- **I/1478**	Tub.	Kırılmak, bozulmak. iglē- “Hasta olmak, hastalanmak.” (EDPT, 107) igle- “Hastalanmak (DTS, 218) -
īle- **I/1477**	Tel.	<ī+le- Deriyi soymak, deriyi yumuşatmak için ovmak; deriyi temizlemek için hamur hazırlamak. - iyle- “Deriyi işlemek, yumuşatmak, sepilemek.” (ATS, 91) iyle- “Deri işlemek.” (TAS, 42)
ilede **I/1482**	Tel.	Çok, yeteri kadar. - ilede “Yeterince, çok.” (TAS, 41)
īlen- **I/1480**	Tel. W.	Alışmak, ayak uydurmak. - -
īlendir- **I/1480**	Tel.	<īlen-dir- Alıştırmak. - -
iler- **I/1480**	Tel.	<ile+r- Açık, anlaşılır olmak. iler-[134] “Belli belirsiz, bulanık bir şekilde görünmek.” (EDPT, 150) iler- “Belirmek, görünmek, gözükmek.” (DTS, 221) -
ilert- **I/1481**	Tel.	<iler-t- Açıklama getirmek, açıklamak, anlaşılır hâle getirmek. ilert- “Belli belirsiz, bulanık bir şekilde göstermek.” (EDPT, 151) ilert- “Belli belirsiz, bulanık bir şekilde göstermek.” (DTS, 221) -
ilet- **I/1481**	Tub.	<ile-t- Kırmak, bozmak, mahvetmek, yok etmek, tüketmek. - -
ilgeri **I/1491**	Tel.	<ilk+eri[135] Eskiden, önceden. ilgerü “İleri.” (EDPT, 144) ilgerü “İleri, ileriye (doğuya)” (DTS, 221) -

[134] Bu kelime Moğolcaya *ilere-* “Görünmek, açık, anlaşılır olmak” şeklinde ödünçlenmiş. Teleütçede muhtemelen bu sözcük ya devam etmiş ya da Moğolcadan geri ödünçlenmiştir (EDPT, 150).

[135] Bu maddenin morfolojik tahlilinin *il+geri* şeklinde olması gerekir.

ilẖe- **I/1490**	Alt.	*bk.* ele- I.
ilẖek **I/1490**	Alt.	< ilge-k *bk.* elek I.
ilẖeri **I/1491**	Tel.	En iyi, mükemmel. Sıfatlarla kullandığında derecelendirme anlamını verir. *İlẖeri yaḳşı* "Çok, iyi, en iyisi."; *İlẖeri aḳ sanāḫu* "En temiz." *bk.* ilgeri.
ilĭl- **I/1487**	Alt. Tel. Leb.	<il-l- Asılı olmak, takılı olmak. - ilil- "1. Takılmış olmak. 2. Asmak." (ATS, 89)
ilin- **I/1485**	Alt. Leb. Leb.	Bir şeye takılmak, asılı kalmak. *Ūlçaḳtıŋ edeẖineŋ ḳarmağı ilĭndĭ.* "Onun kancası çocuğunun pantolonunun paçasına takıldı." (Alt.; P.d.V.I,33,122). ilin- "İliştirilmek, askıya alınmak, asılmak." (EDPT, 148) ilin- "1. Bağlanmak, meyillenmek. 2. Tutulmak, kapılmak. (DTS, 221); ilin- "Takmak, asmak; dokunmak; sürtünmek." (ATS, 89) ilin- "Takıla kalmak, asılmak, takılmak." (DÇT, 119)
iliş **I/1488**	Alt.	Islak, nemli. *bk.* ülüş. - ülüş "Sulu, nemli." (ATS, 197) ülüş "Nem, rutubet." (TAS, 126)
ĭlt- **I/1493**	Tel. Alt.	*krş.* egilt- Aşağıya doğru eğmek, bükmek. - -
ilt'irme **I/1492**	Alt.	*krş.* ild'irbe, ilçerbe, ilcirbe Zincir, köstek. - ildirme "Zincir." (ATS, 89) ildirme "Zincir." (TAS, 41)
im **I/1571**	Alt. Tel.	1. Hayvanların kulağındaki aitlik işareti, damga. 2. El işareti. im "İşaret, iz, parola." (EDPT, 155) im "İşaret, iz, parola." (DTS, 222) im "İşaret, damga, belirti, iz." (ATS, 89) im "İm, işaret, nişan." (TAS, 41)

in **I/1438**	Tel. Leb.	İn, hayvanların kendilerine yuva yaptığı kovuk. *Ayūnuŋ ini* “Ayının ini”(Alt.)
		īn “Vahşi hayvanların, barınağı, kovuğu, hayvan ini.” (EDPT, 166) in “İn, oyuk, delik, çukur.” (DTS, 223)
		ün “İn, oyuk, delik.” (DK, 264) ün “Hayvan ini, delik, yuva.” (DLTÇ, 218)
īn **I/1438**	Alt.	Omuz. *Yayū yüktönörḥö, īnĭm paḷū poḷıp yat.* “(Eğer omzuma et yükleyip)[136] yaya gidersem, omuzlarım yara olur.” (Alt.; P.d.V.I; 11,22); *Ī̆nĭne yüktönŭb aḷdı.* “O onu omzuna yüklendi.” (Alt.)
		egin “Omuz.” (EDPT, 109) egin “Omuz.” (DTS, 177)
		iyin “Omuz” (ATS, 91) iyin “Omuz.” (TAS, 42)
īnde- **I/1449**	Alt.	<**īn**+le- Omuza almak. *Ī̆ndep aḷıp yüktönŭb aḷdı.* “Onu omzuna alıp taşıdı.”
		-
		-
īnden- **I/1449**	Alt.	<**īnde**-n- Omzunda taşımak. *Ī̆nden ĭp aḷdı.* “Kendi omzuna aldı.”
		-
		iyinden- “Omuzlamak.” (ARSL, 232)
īne **I/1442**	Tel. Alt.	İğne. *Ī̆neniŋ üdŭ* “İğne deliği” (Tel.); *İne tutḳan ḳoḷımdı īşmīş etpeḥer!* “İğne tutan elimi sağa sola kıpırdatmayın!” (Alt.; P.d.V.I;14,143)
		ignē~yignē “İğne.” (EDPT, 110, 913) yigne “İğne.” (DTS, 277)
		iyne “İğne.” (ATS, 91) iyne “İğne.” (TAS, 42) iyne “İğne.” (DK, 215) iyne~inne “İğne.” (DLTÇ, 146)
inek **I/1442**	Tel.	İnek.
		inek~ingek “İnek.” (EDPT, 183, 184) iŋek “İnek.” (DTS, 224)
		inek~iynek “İnek.” (ATS, 90) nek~nik “İnek.” (DK, 234)

[136] “Bir atım olsa ne olurdu? / Avın etini getirirdim. / Yaya taşıdığımda / omuzum yara oluyor.” (Rakhatbekov 2016: 252) şeklinde görüleceği üzere OSTN’de sözlüğe alınan bazı cümlelerin Almanca ve Rusça çevirilerinde metnin öncesi tamamlanarak verilmiştir.

		nek~nik “İnek.” (DLTÇ, 178) iynek “İnek.” (DÇT, 118) inek “İnek.” (DÇT, 119)
ī̈nek **I/1443**	Tel.	Allık (kırmızı makyaj). eŋlik “Allık, kırmızı makyaj.” (EDPT, 185) eŋlik “Allık.” (DTS, 187)
inekçi **I/1443**	Tel.	- <inek+çi Sığır çobanı. -
ī̈nekte- **I/1443**	Tel.	- <ī̈nek+le- Allık sürmek. -
ī̈nekten- **I/1443**	Tel.	- <ī̈nekte-n- Allık sürünmek. -
inektǖ **I/1443**	Tel.	- İnekli, inek sahibi. - nektig “İnekli, inek sahibi.” (DK, 234)
ī̈nektǖ **I/1443**	Tel.	Çok allık süren, allıklı. - -
ini **I/1444**	Alt. Tel.	Küçük erkek kardeş. inī “Küçük erkek kardeş.” (EDPT, 170) ini “Küçük erkek kardeş.” (DTS, 224) iyn “Küçük kardeş.” (ATS, 91)
inne **I/1446**	Leb.	*bk.* īne.
inyi-ḳonyo **I/1445**	Alt.	Çeyiz (masallarda). - ince “Mal, mülk.” (ARSL, 236)
inyi-ḳonyoḷū **I/1445**	Alt.	Çeyizli, çeyiz sahibi (masallarda). *İnyi ḳonyoḷū aḷgaçamnı örö tömön etpeḥer!* “Benim çeyizli nişanlımı hiçbir yere vermeyin!” (P.d.V.I, 15,156) - -
iŋir **I/1432**	Alt.	Akşam kızıllığı (gurub), akşam karanlığı, akşam. *İŋirde* “akşamları”

		-
		eŋir “Akşam.” (ATS, 83) iyir “Akşam.” (DÇT, 118)
iŋirdegĭ **I/1432**	Alt.	<iŋir+de+kĭ Akşamki
		-
		-
iŋirge **I/1432**	Tel.	Eyer örtüsü, atın sırtının tahriş olmasını önlemek için eyerin altına serilen kalın örtü.
		-
		-
iŋirgĭ **I/1432**	Alt.	<iŋir+gĭ Akşamki.
		-
		-
īr- **I/1456**	Alt. Tel. Leb.	1. Eğirmek, bükmek. *Sīnizĭ ïk edip alıp kendir īrĭp ïdĭ.* “Onun kız kardeşi iğ yapıp kendir eğirmeye başladı.” (P.d.V.I; 10,12); *Kendir īrĭp şūn edip yazap yat.* “Kendir eğirip ağ örüyor.” (Tel.). 2. Masal anlatmak. (Alt.)
		egir- “Eğirmek.” (EDPT, 113) egir- “1. Çevirmek, çevrelemek, dolanmak. 2. Eğirmek. 3. Döndürmek.” (DTS, 166) eŋir- “Eğirmek.” (DTS, 175)
		iyir- “Eğirmek.” (ATS, 91) īr- “Eğirmek.” (DK, 215)
irbis **I/1471**	Tel. Leb.	Kar leoparı (Lat. *felis irbis).*
		irbiş “Sibirya panteri, Lat. *felis irbis.”* (EDPT, 199) irbiç~irbiz “Vaşak, leopar.” (DTS, 225)
		irbis (<Moğ.) “Pars.” (ATS, 90)
iri- **I/1459**	Alt. Tel. Leb.	Çürümek, ekşimek, bozulmak.
		irī-~irū̄- “Çürümek, bozulmak, kokuşmak.” (EDPT, 198) üri- “Çürümek, bozulmak, kokuşmak.” (DTS, 664)
		iri- “1. (Sütü) ekşitmek. 2. Çürümek.” (ATS, 90)
irigen **I/1461**	Tel.	<iri-gen Sütten içki hazırladıktan sonra kazan dibinde kalan lor.
		-
		irigen “Fermante içki yapıldıktan sonra kazanın dibinde kalan süt artığı; peynir.” (ATS, 90) irigen “1. Lor peyniri. 2. Fazla kaynatılmış.” (TAS, 41)
irik I	Tel.	=irk

I/1459		Koyun. *İrik ḳoẏ* (deyim)
		irk “Üç yaşında koç.” (EDPT, 220) irk “Dört yaşında koyun.” (DTS, 225)
		irik “Üç yaşındaki iri koç, yaşlı koyun.” (ATS, 90) irik “Koyun.” (DÇT, 119)
irik II	Alt. Tel. Leb.	Çürümüş, ekşimiş, bozulmuş.
I/1459		irig “Çürüme, bozulma, kokuşma.” (EDPT, 222)
		irü “1. Ekşime. 2. Çürüme.” (ATS, 90) irü “Ekşime, süt kesilmesi.” (TAS, 41) irik “Çürük, bozuk, kokuşmuş.” (DK, 216)
irikte-	Tel. Alt. Leb.	<irik+le- Çürümek, bozulmak.
I/1460		-
		-
irim	Tel.W.	Küçük körfez, koy, balık tutmak için uygun olan yer.
I/1464		-
		irim~iyirim[137] “Girdap.” (ATS, 90)
iriŋ	Tel.	<iri-ŋ, =irin
I/1461		İrin, iltihap, cerahat. *İriŋ çıḳtı.* “İrin oluştu.”
		iriŋ~yiriŋ “İrin, iltihap.” (EDPT, 233, 970) iriŋ~yiriŋ “İrin, iltihap.” (DTS, 225, 280)
		iriŋ “Çürük, irin.” (ATS, 90) iriŋ “İrin, iltihap.” (TAS, 41)
iriŋde-	Tel. Tub.	<iriŋ+le-
I/1461		İrin oluşmak, iltihaplanmak.
		-
		iriŋde- “İrinlenmek,çürümek, bozulmak.” (ATS, 90) iriŋde- “İrinlenmek, iltihaplanmak.” (TAS, 41)
irit-	Tel. Alt.	<iri-t
I/1462		Çürütmek, bozmak.
		-
		irit- “1. Ekşimesine yardım etmek. 2. Çürümesine yardım etmek.” (ATS, 90)
irk	Tel.	*bk.* irik I.
I/1464		
irtpek	Alt.	<irit-mek

[137] Bu madde ATS’de *ilyirim* şeklinde yazılmıştır. ORS’de *iyirim* şeklindedir.

I/1470		Kımız ve sütten yapılan yemek.
		-
		iritpek “Ekşi sütü taze kaynar sütle karıştırıp yapılan yemek.” (ATS, 90)
is	Alt. Tel. Leb.	İz.
I/1524		*Aŋdıŋ izĭ* “Vahşi kuşun izi.” (Tel.); *Yaŋısḷa aḷardıŋ izĭ menĭŋ yüreḥĭmde posḳonġo pazıḷġandīḳaḷdı.* “Sadece bunların izleri benim kalbimde mum baskısı gibi kaldı.” (Tel.; P.d.V.I; 113,11)
		īz (īz) “Ayak izi, iz, yol.” (EDPT, 277) iz “İz.” (DTS, 230)
		is “İz.” (ATS, 90; TAS, 41) iz~īz~is “İz.” (DÇT, 118, 119)
iste-[138]	Alt. Leb.	=izle-
I/1532		Takip etmek, izleri takip etmek.
		istē-~izdē- “Aramak, takip etmek.” (EDPT, 243, 282) izde- “İzlemek, takip etmek.” (DTS, 230) iste- “Aramak, istemek.” (DTS, 228)
		iste- “1. İzlemek, izinden gitmek. 2. Aramak, araştırmak. 3. Çalışmak.” (ATS, 90) iste- “İzlemek.” (TAS, 41) iste- “Aramak; izlemek, peşinden gitmek.” (DLTÇ, 146) iske- “1. Silkelemek. 2. takip etmek. 3. Sürüklemek, saçından sürüklemek.” (DÇT, 119) iste- “İzlerinden bulmak, takip etmek, peşini bırakmamak, izinden gitmek.” (DÇT, 119)
istene	Tel.	<Rus. стена
I/1533		Duvar.
		-
		stene~stenen “Duvar.” (DLTÇ, 197) istene “Duvar.” (DÇT, 119)
iş	Alt. Tel. Leb.	İş.
I/1546		*İş ḳıldı, ettĭ.* “Çalıştı.” (Tel.); *Seniŋ üyŭŋde ijĭŋ yoḳ pidir? Sen pō nērek ḳattaẏzıŋ!* “Evde işin yok mu senin, neden buralarda geziyorsun?” (Tel.; P.d.V.I, 121,2); *Men anıŋ yanında ijĭm işteḥĭnçe yürŭp tındaẏ ürendĭm.* “Onun yanında çalışarak her şeyi anlatmasından öğrendim.” (Tel.; P.d.V,I, 119,5); *İjĭm yoḳ* “Benim işim yok.” (Alt.)
		īş~īş “İş, çalışma.” (EDPT, 254) iş~ış “1. İş, vazife. 2. Durum, hâl.” (DTS, 228, 234)
		iş “İş.” (ATS, 91) iş “İş, çalışma, faaliyet.” (TAS, 40)

[138] Bu madde başı OSTN’de fiil olarak verilmemiştir.

		iş “İş.” (DK, 216) iş “İş.” (DLTÇ, 146) iş “İş.” (DÇT, 119)
īş- **I/1550**	Alt. Tel.	Eğmek, bükmek. egiş-~eŋiş- “Birlikte eğmek, bükmek.” (EDPT, 118, 191) egiş- “Birlikte eğmek, bükmek.” (DTS, -
īş-mīş **I/1550**	Alt.	Sağa sola eğme. *Īne tutḳan ḳoḷımdı īş-mīş etpeḥer!* “İğne tutan elimi sağa sola eğmeyin!” (P.d.V.I; 14,143) - -
işte- **I/1561**	Alt. Tel. Leb.	Çalışmak. *Kün tün iştep iştep yat.* “O gece gündüz çalışıyor.” (Alt.); *İş işteẏrge pilbes.* “O çalışamıyor.” (Tel.); *Sen abıs tep, abısḳa ḳattap iş yaḳşı iştebeẏ yazıŋ!* “Sürekli papazın yanına koşuyorsun, fakat kendi işini iyi yapmıyorsun!” (Tel.; P.d.V.I; 123,15) işlē- “Çalışmak.” (EDPT, 263) işle- “Çalışmak, işlemek, yapmak.” (DTS, 228) işte- “Çalışmak.” (ATS, 90) işte- “Çalışmak.” (TAS, 41) işte- “Çalışmak.” (DK, 216) işte- “Çalışmak.” (DLTÇ, 146) işte- “Yapmak, çalışmak.” (DÇT, 119)
işteçi **I/1562**	Tel.	<işte-çi Çalışkan, çalışan. - işpeçi “Çalışkan.” (DK, 216) iştepçil “İşçi, amele.” (DK, 216)
iştel- **I/1562**	Tel.	İşlenmek, çalışılmak. işlel- “İşlenmek, çalışılmak, yapılmak.” (EDPT, 263) işlel- “İşlenmek, çalışılmak, yapılmak.” (DTS, 229) iştel- “İşlenmek.” (ATS, 90)
iştemkeẏ **I/1562**	Tel. Leb.	<iştem+keẏ *bk.* işteŋkeẏ, işteçi.
işteŋkeẏ **I/1562**	Alt.	<işte- Çalışkan. - iştenkey “Aktif, faal, işsever, işgüzar, işgörür, eli tez.” (ATS, 90) işteŋkey “İşgüzar.” (ATS, 90) iştenkey “Çalışkan.” (TAS, 42)

		iştenkey “Çalışkan, gayretli.” (DLTÇ, 146)
iştet- **I/1562**	Alt. Tel.	<işte-t- Çalıştırmak, yaptırtmak. işlet- “İşletmek, çalıştırmak.” (EDPT, 263) işlet- “1. Çalıştırmak, işletmek. 2. Kullanmak.” (DTS, 229) iştet- “1. Çalıştırmak. 2. İşletmek.” (ATS, 90)
it **I/1498**	Alt. Tel. Leb.	İt, köpek. *Ḳaçırāçı it* “Av ve yarış köpeği.” (Tel.); *İstēçi it, yıtçı it* “Av köpeği.” (Tel.); *Yaman it semirze yanına kiji yutpas!* “Kötü köpek semirirse, insanı yanına yaklaştırmaz!” (Tel.; P.d.V.I; 3,30); *İt paḷığı* “Şanşa (balık türü)[139]” (Tel.); *İt tumçŭğŭ* “Kuşburnu.” (Tel.); *İt ödŭ* “Bir bitki türü, (Lat. *agrimonia).*” (Tel.). ıt “İt, köpek.” (EDPT, 34) ıt~it “İt, köpek.” (DTS, 235, 229) iyt “Köpek.” (ATS, 91) iyt “İt, köpek.” (TAS, 42) iyt~it “İt, köpek.” (DK, 215, 216) it~iyt “İt, köpek.” (DLTÇ, 146) iyt “Köpek.” (DÇT, 118)
it- **I/1500**	Alt. Tel. Leb.	İtmek, hareket ettirmek. *İde saḷıb ɨ̄dɨ̌.* “O itti.” (Alt.) it- “İtmek.” (EDPT, 38) it- “İtmek.” (DTS, 229) iyt- “İtmek, uzaklaştırmak.” (ATS, 91) iyt- “İtmek.” (TAS, 42) iyt- “İtmek, hareket ettirmek, göndermek.” (DK, 215)
it’is **I/1438**	Alt.	Biri hapşırdığında “çok yaşa” anlamında söylenen söz. - -
ittū̄ **I/1505**	Tel. Alt.	<it+lū̄ *Ekki ittū̄ kijinɨ̌ kördüm.* “Ben iki köpeği olan adam gördüm.” ıtlıġ “İt sahibi, köpekli.” (EDPT, 55) ıtlıġ “İt sahibi, köpekli.” (DTS, 235) -
iyinti **I/1435**	Alt. Tel. Kumd.	<ī- 1. Bırakılan, serbest bırakılan, azat edilen. 2. *Uɣdıŋ iyintɨ̌zi* “Buzağı için sağılan ikinci süt.” (Alt.) - iyinti “İnek, koyun sağarken memeden çıkan son süt damlalarının fışkırması.” (TAS, 42)

[139] iyt palık: “Tatlısu gelinciği, lota balığı.” (TAS, 42)

izi- **I/1539**	Alt. Tel. Leb.	Isınmak, sıcak olmak, çok sıcak olmak. *Yaẏ poḷġonın yardı iziḥenĭneŋ püldŭ.* “Yazın geldiğini omzunun ısınmasından anladı.” (Alt.; P.d.V.I;14,118); *Kün izirĭ* “Güney-doğu.” (Tel.); *Edĭ izip yat.* “Onun vücudu ısınıyor.” (Tel.) isī- “Sıcak olmak.” (EDPT, 241) isi- “1. Sıcak olmak, ısınmak. 2. *mec.* Isınmak.” (DTS, 226) izi- “Isınmak.” (ATS, 91) izi- “1. Isınmak. 2. Yanmak.” (DÇT, 118)
iziğ **I/1540**	Leb.	Isı, sıcak. ısıġ~isig “Isı, sıcaklık.” (EDPT, 245, 246) ısıġ “1. Sıcak. 2. Sıcak, cana yakın, güler yüzlü. 3. Ateş, hararet.” (DTS, 227) izü “Sıcak, sıcaklık.” (ATS, 91; TAS, 42) ızık~ızıḫ “Sıcak; ateş, kor, hararet.” (DK, 215)
izin- **I/1540**	Alt. Tel. Leb.	<izi-n- Isınmak, sıcak olmak. isin- “Isınmak; *mec.* birine karşı sıcaklık hissetmek, sevgi duymak (ED, 248). isin- “1. Isınmak; bağlanmak 2. Âşık olmak. (DTS, 227) -
izit- **I/1542**	Alt. Tel. Leb.	Isıtmak. isit- “Isıtmak; Ateş hastalığından muzdarip olmak.” (EDPT, 243) isit- “1. Isıtmak. 2. *mec.* Kendine karşı ısıtmak, kendini sevdirmek.” (DTS, 227); izit- “Isıtmak.” (ATS, 91) izit- “Isıtmak.” (TAS, 42) icit- “Kaynatmak.” (DK, 215)
izǖ **I/1542**	Kumd.	*bk.* iziğ.

“Ķ”, “K”

ķā[140] **II/1**	Alt. Tel.	Danaburnu (Lat. *Gryllotalpidae*). - -
ķabā I **II/434**	Alt. Töl.	=ķabaġa 1. Arı peteği. 2. Sedir kozalağının üzerindeki çıkıntılar, pullar.

[140] Almanca açıklama: Küçük bir bozkır hayvanı, kemirgen türü, köstebek (Lat. *Mustalpinus*).

		-
		kabaga “(Meyve için) kabuk.” ATS
ḳabā II **II/434**		1. Sonbahar ve kışınki geyik derisi 2. Geyik derisinden yapılmış kürk.
		-
		-
ḳabaġa **II/438**	Tel. Kumd.	1. Petek. 2. Kozalağın üstündeki çıkıntılar. *bk.* ḳabā
ḳabaġaḷū **II/438**	Tel.	<ḳabaġa+ḷū 1. Çıkıntıları olan (kozalak). 2. Petekli *Ḳabaġaḷū möt* “Petek balı”; *Oḷ meni ḳabaġaḷū paḷ-bıḷa azraġandī, ḳudaẏdıŋ söstörŭbĭle tattūḷandrıp yandrıp iyet.* “O beni petek balıyla besledi, Tanrı’nın duasını verdi ve geri gönderdi.” (P.d.V.I, 122,12)
		-
		-
ḳabaḳ I **II/435**	Alt. Tel. Kumd.	=ḳapaḳ 1. Göz kapağı, kaş. 2. Alın. (Kumd.)
		-
		kabak “Kaş, göz kapağı.” (ATS, 92) kabak “Alın.” (DLTÇ, 153)
ḳabaḳ II **II/436**	Alt.	<Rus. кабак Rus meyhanelerinde bira, şarap. *Ḳabaḳ mında yoḳ, pis arağı içĭp yadıbıs.* “Burada bira (votka) yok, biz sadece sütten yapılan votka içiyoruz.”
		-
		kabak “Meyhane.” (ATS, 92) kabak “Meyhane, meyhaneyle ilgili.” (DÇT, 120)
ḳabaḷtında **II/446**	Tel.	<ḳap+aḷtında Başta, en başında.
		-
		-
ḳabar **II/439**	Tel.	<Ar. ḫaber Haber, mesaj, söylenti.
		-
		kabar “Dedikodu, haber.” (TAS, 43)
ḳabar- **II/441**	Alt.	Kurtarmak. *Elĭmdĭ oḷ ḳabarır!* “Benim halkımı o kurtaracak!” (Miss.)
		-

		-
ḳabarçı **II/444**	Tel.	<ḳabar+çı Haberci, ulak.
		-
		-
ḳabaẏ **II/435**	Alt. Tel.	Beşik.
		-
		kabay “Beşik.” (ATS, 92) kabay “Beşik.” (TAS, 43) kabay~kamay “Beşik.” (DÇT, 120, 123)
ḳabaẏḷa- **II/435**	Tel.	<ḳabaẏ+ḷa- Bebeği beşiğe koymak için kundaklamak.
		-
		kabayla- “1. Sallamak. (Bebek için) kundaklamak.” (ATS, 92) kabayla- “Beşiği sallamak.” (TAS, 43)
ḳabıçaḳ **II/452**	Tel.	<ḳap+çaḳ Çanta. *bk.* ḳapçıḳ.
ḳabıjū **II/453**	Tel.	<ḳabış-ū Savaş, kavga.
		-
		kabıju “Dövüş, kavga, çarpışma.” (TAS, 43)
ḳabıḳ **II/448**	Tel.	1. Kabuk. 2. Kabuk, kavkı (yumurta, ceviz vb.). *Paḳḳanıŋ ḳabığı* “Kaplumbağa kabuğu.” 3. Böceklerin kabuğu. 4. Balık pulu. *Balık ḳabığı* “Balık pulu.” 5. Yaranın üstündeki kabuk.
		kabarçāk “Kabarcık; *mec.* Sert deri, kabuk, kaplumbağa gibi hayvanların üst kabuğu.” (EDPT, 586) kavık “Kepek, darı kepeği.” (EDPT, 583)7 ḳavıḳ “Kepek.” (DTS, 463) ḳavuḳ “Darı kepeği.” (DTS, 465)
		kāk “1. Yaprak. 2. Kuru sert toprak.” (ATS, 91) kabık “Kabuk.” (ATS, 92) kāk “1. Yaprak. 2. Kabuk.” (TAS, 43) kabırçık “Kavkı, sedef.” (TAS, 43) tabık “Kabuk.” (DLTÇ, 199)
ḳabın- **II/449**	Leb.	Hatırlamak, hatırlatmak.
		kapın- “Kendi için kapmak. (EDPT, 585)

		ḳapın- “Kendi için kapmak.” (DTS, 447)
		kabın- “Tırmanmak.” (ATS, 92) kapın- “Örtmek, kaplamak.” (DK, 219) kavın- “Kendi kendine kapmak.” (DLTÇ, 153)
ḳabır- **II/450**	Tel.	Birleştirmek, toplamak, sıkıştırmak.
		kavır-~kavur- Bir araya getirmek, toplamak; sıkıştırmak.” (EDPT, 585) ḳavur- “Sıkıştırmak, kavramak.” (DTS, 465) ḳavır- “Toplamak, bir araya getirmek; sıkıştırmak, toparlamak.” (DTS, 463)
		kabır- “Otlatmak.” (ATS, 92) kabır- “Gütmek, otlatmak.” (TAS, 43) kabır- “Almak, kapmak, ele geçirmek.” (DK, 216) kavır- “Çekmek, kapmak, bir şeyler toplamak.” (DLTÇ, 153) kabır-~kavır- “Otlatmak.” (DÇT, 121)
ḳabırçaḳ **II/451**	Tel.	1. Kabuk. 2. Deniz kabuğu. *Ḳurtuŋ ḳabırçaġı* “Deniz kabuğu.”; *Paḷıḳ ḳabırçaġı* “Yengeç.” *bk.* ḳabıḳ.
ḳabırçaḳtū **II/451**	Tel.	<ḳabırçaḳ+tū Kabuklu, pullu, deniz kabuklu.
		-
		-
ḳabırçıḳ **II/451**	Alt.	Sedir kozalağının çıkıntıları. *bk.* ḳabırçaḳ.
ḳabırġa **II/450**	Alt. Tel. Leb.	Kaburga. *Ḳabırġa yanı* “Yan taraf.” (Tel.); *Ḳabırġaŋ ḳatḳaḷaḳ* “Senin kaburgaların daha sertleşmedi (serleşmek üzere).” (Alt.)
		-
		kabırga “Yan, böğür, kaburga.” (ATS, 92) kabırga “Kaburga.” (TAS, 43) kabırga “Kaburga.” (DÇT, 121)
ḳabısta **II/453**	Tel.	<Rus. капуста Lahana. *Tustaġan ḳapısta* “Ekşi lahana.”
		-
		-
ḳabış **II/453**	Leb.	Kamış.
		kamış “Kamış, saz.” (EDPT, 628) ḳamış “Kamış, saz.” (DTS, 441)
		kabış~kapış “Kamış, saz.” (DK, 216, 219)

		kavış “Kamış, saz.” (DLTÇ, 154) kamış “Kamış, saz.” (DÇT, 123)
ḳabış- **II/453**	Tel.	<ḳab-ş- 1. Birbirini tutmak, kapışmak, güreşmek, savaşmak, kavga etmek. 2. Yapışmak, peşini bırakmamak, asılmak. kapış- “Birbirini kapmak, kapışmak.” (EDPT, 587) ḳapış-~ḳapuş- “Birbirini yakalamak, birbirini kapmak, kapışmak.” (DTS, 447) kabış- “Birbirini yakalamak.” (ATS, 92) kabış “Dövüşmek, kapışmak, birbirine girmek.” (TAS, 43) kabış- “Kapışmak, boğuşmak.” (DK, 216) kavış- “Birbirini yakalamak, kavramak, boğuşmak, dövüşmek, savaşmak.” (DLTÇ, 154) kabış- “Birbirine tutuşmak.” (DÇT, 121)
ḳabıştığ **II/453**	Leb.	<ḳabış+tığ Kamışlı, kamışla kaplanmış. kamışlıġ “Kamışlı.” (EDPT, 629) kamışlıġ “Kamışlı.” (DTS, 441) kamıştū “Kamışlı, kamışla kaplanmış.” (DÇT, 123)
ḳab-orto **II/448**	Tel.	Yarı, orta. - kaborto “Yarı, orta.” (ATS, 92) kaborto “Yarı yarıya.” (TAS, 43) kaborto “Yarı, orta.” (DÇT, 120)
ḳabū I **II/455**	Töl.	Ateş yakmak için kullanılan çalı çubuğu. - -
ḳabū II **II/455**	Tel.	<ḳap-ū Suya atılan büyük yuvarlak ağ *Ḳabū saḷdı.* “Ağ attı.” - kabu “Ağ.” (ATS, 92)
ḳacaŋ **II/342**	Leb.	Ne zaman, hangi vakit. *bk.* ḳaçan.
ḳacıḷġa **II/343**	Leb.	*bk.* ḳat’ıḷġa[141].
ḳaç- **II/332**	Alt. Tel. Leb.	1. Kaçmak. *Ḳaçaẏn tezem ayaġım ūruẏ!* “Kaçayım desem ayağım ağrıyor!” 2. Bir şeyden kaçınmak, uzak durmak.

[141] Gönderme yapılan bu madde sözlükte bulunamamıştır.

		kaç- “Kaçmak.” (EDPT, 589) ḳaç- “1. Kaçmak, koşmak. 2. Kaçınmak, uzak durmak. 3. Ayrılmak, uzaklaşmak, terketmek, geçmek.” (DTS, 424)
		kaç- “1. Kaçmak, birinden gizlenmek. 2. İşten kaçmak.” (ATS, 92) kaç- “Kaçmak.” (TAS, 43) kaç-~kaş- “Kaçmak, koşmak.” (DK, 220) kaç-~kaş-“Kaçmak.” (DLTÇ, 160) kaç- “Kaçmak.” (DÇT, 125)
ḳaça- **II/333**	Tel.	İnadına yapmak, kabalaşmak, nezaketsiz olmak, kaba davranmak. -
		kaçaş- “İnadına yapmak, dikine gitmek.” (TAS, 43)
ḳaçaḷan **II/336**	Tel.	*bk.* ḳaçaḷaŋ.
ḳaçaḷaŋ **II/336**	Tel.	<Moğ. Ters esen, sert (rüzgâr). *Ḳaçaḷaŋ saḷḳın ḳaḳḳajın ḳuştuŋ paḷazı ḳāḳtaẏdır.* “Sert rüzgâr estiğinde kuş yavruları öter.” -
		kaçalaŋ “Keskin, şiddetli.” (ATS, 92)
ḳaçan **II/334**	Alt. Tel.	<ḳaẏ+çaġın 1. Ne zaman, hangi vakit. *Ḳaçan sen meni ḳördüŋ?* “Sen beni ne zaman gördün?” (Alt.); *Ḳaçan kelgenin pilbessim.* “Ben onun ne zaman geldiğini bilmiyorum.” 2. Herhangi bir zaman. *ḳaçan ḳaçan* “Ne zamansa”; *ḳaçandā (Alt.) (id.); Kaçandā yaḳşım yeder sā!* “Bir zaman gelir, sana bir iyiliğim dokunur. (Tel.); *Ḳaçandā poḷza* “Her zaman” (Tel.); *ḳaçandā emes* “Hiçbir zaman” (Tel.); *Ḳaçan kelbegeẏ.* “O hiçbir zaman gelmeyecek!” (Tel.); *Ḳaçannaŋ ḳaçanġa* “Her zaman, sonsuza dek, asırdan asıra” (Tel.); *ḳaçannaŋ peri?* “Ne zamandan beri?” (Tel.)
		kaçan “Ne zaman, -dığı zaman, her ne zaman.” (EDPT, 592) ḳaçan “1. Ne zaman? 2. Nasıl? 3. –dığı zaman, ne zaman, o zaman zarfında; eğer, her ne zaman (DTS, 424)
		kaçan “Ne zaman.” (ATS, 92) kaçan “Ne zaman.” (TAS, 43) kacan~kaçan~kaççan~kaycan “Ne zaman.” (DK, 217, 220) kaşan~kajaŋ~kajen “Ne zaman.” (DLTÇ, 154) kajan~kaçan “Ne zaman.” (DÇT, 121, 125) kaçanda “Her zaman, daima.” (DÇT, 125)
ḳaçār **II/335**	Alt.	<Moğ. Göz altındaki kısım, elmacık kemiği.

		-
		kaçar “Göz, göz kenarı, göz altındaki kaslar.” (ATS, 93)
ḳaçaş- **II/336**	Tel.	<ḳaça-ş- İnadına yapmak, kızdırmak. *Mā ḳaçajıp perbeẏ yat.* “Ona karşı gelmeme, onu üzmeme izin vermiyor.”
		-
		kaçaş- “İnadına yapmak, dikine gitmek.” (TAS, 43)
ḳaçaşçān **II/337**	Tel.	<ḳaçaş-çān İnadına bir şey yapmayı, birilerini üzmeyi seven insan.
		-
		-
ḳaçır- **II/338**	Tel. Alt.	<ḳaç-ır- 1. Kaçırmak, kaçmaya zorlamak. *Üẏdön ḳaçırdım.* “Ben onu evden kovdum.” (Alt.) 2. Elden kaçırmak.
		kaçur- “Kaçırmak, kovmak.” (EDPT, 592) ḳaçur- “1. Kaçırmak, kovmak, defetmek. 2. Uzaklaştırmak, savuşturmak” (DTS, 425)
		kaçır- “1. Kaçırmak. 2. Kovalamak.” (ATS, 93) kaçır- “Sürmek, kovalamak.” (TAS, 44) kaçıra- “Kaçırmak, sürüklemek, götürmek.” (DK, 220)
ḳaçıraçı **II/339**	Tel.	<ḳaçır-a+çı Takip eden *ḳaçıraçı it* “av köpeği”
		-
		kaçıraçı “Av köpeği.” (TAS, 44)
ḳaçırış- **II/339**	Tel.	<ḳaçır-ş- Takip etmek, birilerinin peşinden koşmak.
		kaçruş- “Birbirini kovalamak.” (EDPT, 592) ḳaçruş- “Birbirini kovalamak.” (DTS, 425)
		kaçırış- “Takip etmek, kovalamak.” (TAS, 44)
ḳaçış- **II/339**	Tel.	<ḳaç-ş- Birbirinden kaçmak, birbirini görmemeye çalışmak.
		kaçış- “Kaçışmak, birbirinden kaçmak.” (EDPT, 593) ḳaçış- “1. Kaçışmak. 2. Birbirinden uzak durmak, birbirinden kaçınmak.” (DTS, 425)
		-
ḳaçḳıḷa- **II/341**	Tel.	<ḳaç-ḳıḷa- Farklı taraflara kaçışmak.
		-

		kaçkıla- “Farklı taraflara kaçışmak.” (ATS, 93)
ḳaçḳın **II/341**	Tel.	<ḳaç-ḳın Kaçkın, kaçan, kaçak, firari. *Ḳaçḳınḷardan ḳorḳıp ulū yoḷbınaŋ pardı.* “Kaçaklardan korktuğu için diğer yoldan gitti.” (Tel.); *Ḳaçḳın yer* “Sığınak.” kaçġın “Kaçak, firari.” (EDPT, 591) ḳaçġın “Kaçak, firari.” (DTS, 425) kaçkın “1. Kaçak. 2. Kaçak, firari. 3. Kaçma, koşma.” (ATS, 93) kaçkın “Kaçkın, kaçak, serseri, eşkıya.” (TAS, 44) kaçkın “Kaçak.” (DÇT, 125)
ḳaçū **II/340**	Tel.	<ḳaç-ū Kaçış. kaçıġ “Kaçma, kaçış.” (EDPT, 590) ḳaçıġ ḳaç- “Hızlı koşmak.” (DTS, 425) kaçu “Kaçış.” (DK, 220)
ḳada- **II/306**	Tel. Alt. Leb.	*krş.* Moğ. Mançu. 1. Delmek, saplamak, takmak, koymak. *Ḳadap saḷdı.* “O sapladı.” (Tel.) 2. İliştirmek, çakmak, sağlamlaştırmak. *Aḷdı erdĭn yerḥe yapşıra ḳadū-bıḷa ḳadadı.* “Alt dudağı sağlam bir şekilde toprağa çiviledi.” (Alt.) 3. Kaplamak, çivilerle süslemek (eyeri). *Üḥön ḳadadı.* “O yuları çivilerle süsledi. 4. *Ḳadaẏ aẏttı. adaẏ aẏttı.* “O sert konuştu.” (Alt.) - kada- “Çakmak.” (ATS, 93) kada- “Saplamak, takmak, tutturmak.” (TAS, 44) kada- “Saplamak, batırmak, sokmak.” (DK, 216) kada- “Saplamak, batırmak, vurmak, sokmak, koymak.” (DÇT, 121)
ḳadaçı **II/315**	Tel.	<ḳada-a+çı Bekçi, koruyucu, çoban. *Ejik ḳadaçızı.* “Kapıcı.”; *yılġı ḳadaçızı* “At çobanı.” - kadaraçi “Gözetleyici, çoban, bekçi.” (KRS, 15)
ḳadaġa **II/309**	Tel.	<ḳada-ġa Endişe. *İjinĭŋ ḳadaġazına ḳaḷıp yürü.* “O işi ile ilgili endişeli.” - kadaga “Özen, ihtimamla bakım.” (TAS, 44)
ḳadaġaḷa-	Tel.	<ḳadaġa+ḷa-

II/310		Kınamak, ayıplamak, sitem etmek, sitemle konuşmak, yüzüne vurmak. - kadagala- “İhtimam göstermek.” (TAS, 44)
ḳadaġı **II/310**	Leb.	*bk.* ḳattaŋı.
ḳadaḷ- **II/314**	Tel. Leb.	1. Kendine iğne vb. batırmak; sancımak, sızlamak, acımak, canı yanmak. *Ḳabırġa da ḳadaḷat.* “Onun sırtında ağrı var.” 2. Sokulmak, dikilmek (bitki vb.). - kadal- “1. Çakılmış olmak. 2. Saldırmak, bağlanmak.” (ATS, 93) kadal- “Kesmek, doğramak, batırmak, saplamak.” (DK, 217)
ḳadaḷaş- **II/314**	Tel. W.	Baskılanmak. *Ḳuḷağımda, köksümde ḳadaḷajıp yat.* “Benim kulağımda, göğsümde baskı var.” - -
ḳadaḷġaḳ **II/315**	Tel.	Sarp kaya. - kadalgak I “Müşkülpesent.” (ATS, 93) kadalgak II “Sarp kaya.” (ATS, 93) kadalgak III “(Göğüsteki) sancı.” (ATS, 93) kadalgak IV “Çakal eriği çalısı.” (ATS, 93) kadılgak “Sebepsiz yere çıkışan, kafa tutan.” (TAS, 44)
ḳadaḷġāḳ **II/315**	Tel. Leb.	<ḳadaḷ-ḳaḳ Diken, böcek iğnesi. - kadalçāk “Dikenli çakal eriği.” (KRS, 15) kadalgak “1. Dikenli. 2. Göğüste batma, sancı. 3. Boğucu öksürük. 4. *mec.* Acı, delici. 5. Hastalıklı. 6. *mec.* Seçici, titiz.” (ARSL, 247)
ḳadaḷġāḳtığ **II/315**	Leb.	<ḳadaḷġāḳ+lığ Dikenli, iğneli. - -
ḳadaḷġāḳtū **II/315**	Tel.	*bk.* ḳadaḷġāḳtığ.
ḳadaḷış- **II/314**	Tel. Tub. Kumd.	<ḳadaḷ-ş- Mani olmak, engel olmak. - kadalış- “Engel olmak.” (ATS, 93)

ḳadama **II/317**	Alt.	*bk.* ḳattanı.
ḳadamāk **II/317**	Alt.	<ḳada-māḳ Diken.
		-
		-
ḳadamāḳtū **II/317**	Alt.	Dikenli.
		-
		-
ḳadān **II/310**	Tel.	<ḳat Tekrarlama.
		-
		-
ḳadan- **II/310**	Tel. Leb.	<ḳada-n- Kendine iğne vb. batırmak.
		-
		kadan- “Bir şeyi kendine takmak.” (ATS, 93)
ḳadānda- **II/310**	Tel.	<ḳadān+ḷa- Tekrarlamak.
		-
		-
ḳadānḷat- **II/3140**	Tel.	<ḳadān+ḷa-t-[142] Tekrarlatmak.
		-
		-
ḳadaŋı **II/310**	Alt.	*bk.* ḳattanı.
ḳadar **II/312**	Alt. Tel.	<ḳat 1. Deri altındaki yağ tabakası. 2. Kürkün üstü. *Ton ḳādarı/tonıŋ ḳadarı (İd.)*
		-
		kadar I “Domuz yağı.” (TAS, 44) kadar II “Dış kapak.” (TAS, 44)
ḳadār **II/312**	Tel.	Tekrar. *Ḳadārġa poḷzın* “Bu sık sık tekrarlansın!”
		-
		-
ḳadar- **II/312**	Leb.	İzlemek, gözetlemek, bekçilik yapmak; otlatmak.
		ḳatar- “1. Dönmek, döndürmek. 2. Geriye dönmek.” (EDPT, 604) ḳatar- “1. Dönmek, döndürmek. 2. Geriye dönmek.” (DTS, 459)
		kadar- “Beklemek; korumak.” (ATS, 93)

[142] Morfolojik tahlil OSTN’de *ḳadāġ+la+t* yazılmıştır.

		kadar- “Beklemek, gözetlemek, göz kulak olmak korumak.” (DK, 217)
ḳadarḷa- **II/313**	Alt. Tel.	<ḳadar+ḷa- 1. Kürk giymek, kürk sarınmak. 2. Hayvanları beslemek, yem vermek. - kadarla- “Sarmak, örtmek.” (ARS, 56) kadarla- “Hayvanları beslemek.” (ARSL, 248)
ḳadārḷa- **II/313**	Tel.	<ḳadār+ḷa- Tekrarlamak. - -
ḳadarḷan- **II/313**	Tel.	<ḳadar+ḷa-n- Yağlanmak, şişmanlamak. - -
ḳadārḷan- **II/313**	Tel.	<ḳadārḷa-n- Tekrarlanmak. - -
ḳadārḷandır- **II/313**	Tel.	<ḳadār+ḷa-n-dır- Tekrar etmek. - -
ḳadığ I **II/322**	Leb.	1. Çivi. 2. Eyer süslemek için kullanılan bakır başlı çivi. - kadu “1. Çivi. 2. Eyerdeki çentik, kertme.” (ATS, 93) kadu~kadū “Çivi, mıh; eyerdeki çentik.” (DK, 217)
ḳadığ II **II/322**	Leb.	Sert, katı. *bk.* ḳattū.
ḳadığḷa- **II/322**	Leb.	1. Çivilemek, çivi ile sağlamlaştırmak. 2. Eyere çivi çakmak. - kadula- “Çivilemek.” (ATS, 93)
ḳadıḳ **II/318**	Tel.	<ḳat+ḳ, ḳatıḳ Baharat, baharatlı tat. katık (katuk) “Başka bir şeye katılan, karıştırılan; baharat, çeşni.” (EDPT, 598) ḳatıḳ “1. Islah, düzeltme, ekleme. 2. Tutmaç yemeğine atılan keskin baharat.” (DTS, 462)

		kadık “Sağlık, sağlıklı.” (ATS, 93)
ķağıştır- **II/321**	Tel.	<ķadaķ+ļū Baharatlı. - -
ķadıļ- **II/327**	Alt.	Dokunmak, değmek. *Ā ķadıļba!* “Ona dokunma!”; *Oļ mā ķadıļdı.* “O bana dokundu.” 5. Bağlanmak, canını sıkmak, bıktırmak. katıl- “Katılmak, karıştırılmak; *mec.* biriyle ilişkili olmak.” (EDPT, 601) ķatıl- “1. Katılmak, karışmak, karıştırılmak. 2. Katılmak, eklenmek, ilişkili olmak; karışmak, müdahele etmek; bir şeye katılmak, bir şeye karışmak, bir şeyin içinde olmak. 3. Görüşmek, ilişkiyi sürdürmek, bilmek. 4. Çiftleşmek, ilişkiye girmek. . Vergi toplamak.” (DTS, 461) kadıl- “1. Bir şeye dokunmak. 2. Kıskıvrak bağlanmak. 3. Bıkmak, usanmak.” (ATS, 93) kadıl- I “Yersiz çıkışmak.” (TAS, 44) kadıl- II “Kıvranmak.” (TAS, 44)
ķadıļış **II/328**	Alt.	<ķadıļ-ş- Birbirine saldırmak. - -
Ķadın **II/323**	Alt. Tel.	1. Katun Nehri (kocası Biy ile birleşen Kadın, Ob Nehri’ni oluşturur; Ob=Çift); 2. Kondoma Nehri’ndeki Katun dağı. 3. Kondoma Nehri’ndeki Şor kabilesi. Onlar hakkında şöyle konuşurlar: *Aļığ Ķadın āļ! ķızıļ taş ķuçaķtaġan, ķursaġı küÿgen, paļanıŋ mīzin şıġara paskan.* Aptal Katunlular! Onlar, ateşten kırmızı taşı ellerine aldılar, karınlarını yaktılar ve çocuğun beynini ezdiler. - Kādın “Kadın Nehri.” (GSATA, 463)
ķadır- **II/326**	Tel. Leb.	<ķat-r- Sertleştirmek. *Temir ķadırdı.* “O demiri sertleştirdi.”; *Tere ışķa ķadırdı.* “Deriyi dumanda, ise tutarak sertleştirdi.”[143] katur- “Katılaştırmak, sertleştirmek.” (EDPT, 604) ķatur- “Katılaştırmak, sertleştirmek.” (DTS, 463) kadır- “1. Kurutmak. 2. (Demiri) kızdırmak. 3. Eğitmek.” (ATS, 93) kadır- “Kurutmak.” (TAS, 44)

[143] Bu cümlenin anlamı “коптить кожу, deriyi tütsülemek, dumanda işlemek” şeklinde verilmiştir.

ḳadıra- **II/326**	Tel.	Gıcırdamak, çatırdamak, hışırdamak. - -
ḳadırat- **II/326**	Tel.	Gıcırdatmak, çatırdatmak, hışırdatmak. - -
ḳadırma **II/327**	Tel.	<ḳadır-ma Sert, güçlü. - -
ḳadış- **II/330**	Tub.	<ḳat-ş- Birleşmek, bir olmak. katış- “Birlikte katmak.” (EDPT, 607) ḳatış- “Birlikte eklemek, karıştırmak.” (DTS, 462) katış- “1. Birleşmek, bir araya gelmek. 2. Evlenmek, dünya evine girmek.” (DK, 220) katış- “Birisiyle buluşmak, karşılaşmak.” (DÇT, 125)
ḳadıt **II/329**	Alt. Leb.	1. Evli kadın. *Ḳādım* “Benim karım.”; *Ḳādıŋ* “Senin karın.”; *Ḳādı* “Onun karısı.”; *Ḳadıt aḷdım.* “Ben evlendim.”; *Tuḷ ḳadıt* “Dul kadın.” 2. Kadın (genel olarak). *Ḳadıt kiji (id.); Aḷtın paştū ḳadıttan arıḳ paştū er artıḳ* “Altın başlı kadından kuru başlı erkek daha iyidir.” (Alt.); *Ḳadıt kijiniŋ çaçı (uzun) aġıḷı ḳısḳa.* “Kadınların saçı uzun, aklı kısa olur.” (Alt.); 3. Kız (iskambil kağıtlarında). *bk.* ḳāt.
ḳadıtsaḳ **II/329**	Tel.	<ḳadıt+saḳ Kadınları seven. - -
ḳadıttığ **II/329**	Leb.	<ḳadıt+ḷığ Karısı olan, evli. - kadıttu “Eşli, karılı.” (ATS, 93) kātu~kadıttu “Evli erkek.” (DÇT, 120, 121)
ḳadıttū **II/329**	Alt. Tel.	*Sen ḳadıttū, paḷaḷū kiji!* “Sen, karısı ve çocukları olan adamsın!” (P.d.V.I, 118,29); *Erlū̃ ḳadıttū* “Karı ve koca.” *bk.* ḳadıttığ.
ḳadıyaḳ **II/323**	Kumd.	Cimri, pinti, eli sıkı. - -
ḳadraŋ	Alt. Tel. Leb.	Hırsız, eşkıya.

II/331		*Ḳadraŋ ḳuşḳacaḳ* “İskete kuşu, baştankara.”
		-
		kadran “Hırsız, haydut.” (ATS, 93) kadraŋ “Hırsız.” (TAS, 44)
ḳadraŋçı **II/331**	Tel.	Hırsız. -
		-
ḳadraŋda- **II/331**	Alt. Tel.	<ḳadraŋ+ḷa- Hırsızlık yapmak, soymak.
		-
		kadraŋda- “Hırsızlık yapmak, çalmak, yağmalamak, soymak; gasp etmek.” (TAS, 44)
ḳadraŋna- **II/331**	Leb.	*bk.* ḳadraŋda.
ḳadū **II/330**	Alt. Kumd.	1. Çivi, menteşe, yapışkan bir şey. 2. Eyerin üstündeki çentik. *bk.* ḳadığ I.
ḳadūḷa- **II/330**	Alt.	<ḳadū+ḷa- Çiviyle tutturmak, çivilemek.
		-
		kadula- “Çivilemek.” (ATS, 93)
ḳaġan **II/71**	Tel.	<ḳaḳ, =ḳaŋ Kuraklık, çoraklık, kuruluk, susuzluk.
		-
		-
ḳaġas **II/73**	Tel.	<Far. kāğıd<kāġad Kâğıt, oyun kartları *On yüstüŋ ḳızıḷ ḳaġas aḳça perdi*. “10 ruble kırmızı kağıt para verdi.” (Tel.) *bk.* ḳaġat.
ḳaġaş **II/73**	Leb. Kumd.	Ağaç kabuğu. -
		kagaş “Kabuk, ağaç kabuğu.” (KRS, 15)
ḳaġat **II/72**	Tub. Leb. Kumd.	<Far. kâğıd 1. Kâğıt. *ḳaġat aḳça* “Kağıt para” (Tub.) 2. Kağıt parçası. (Kumd.) 3. Mektup, belge (Tub.)
		-
		kagas “Kâğıt.” (ATS, 93)

		kaŋat “Kağıt.” (ATS, 96) kagas “Kâğıt.” (TAS, 44) kagat~kaŋat~kat “Kâğıt.” (DK, 216, 219, 220)
ḳağıḷ- **II/75**	Tel. Alt.	<ḳaḳ-ḷ- Dövülmek. kakıl- “Çarpılmak, vurulmak.” (EDPT, 610) ḳaḳıl- “Çarpılmak, vurulmak.” (DTS, 448) kagıl- “Vurulmuş olmak, kakılmış olmak.” (ATS, 93)
ḳağıḷa- **II/75**	Kumd.	Yontmak. - -
ḳağıḷda- **II/75**	Alt. Tel. Kumd.	(Tavuk için) gıdaklamak. *Tāḳ ḳança ḳağıḷdaza* “Tavuk her ne kadar gıdaklasa da” (Tel.; P.d.V.I, 196,27) kakīlā- “Kahkaha atmak, kıkırdamak, gıdaklamak.” (EDPT, 611) ḳaḳıla- “Yüksek sesle bağırmak.” (DTS, 448) kakılda- “Tavuk gıdaklamak.” (TAS, 45)
ḳağın- **II/73**	Alt. Tel.	1. Kendi kendine vurmak. *Töjün ḳağındı.* “O kendi göğsüne vurdu.” (Tel.) 2. Elini eline vurmak, kanatlarını çırpmak. *Tāḳ ḳançada ḳanadın ḳağınza, ḳançada ḳağıḷdaza, susḳastaŋ tuza poḷbodı.* “Tavuk her ne kadar kanatlarını çırpsa da, gıdaklasa da ördekten yardım alamadı.” (P.d.V.I, 196,27) 3. Eli ve ayağı titremek (epilepsi hastalığında). kakın- “Kendi kendine vurmak.” (EDPT, 611) ḳaḳın- “Üzülmek, acınmak.” (DTS, 448) kagın- “1. Kendine vurmak. 2. Silkinmek. 3. (Kuş için) kanat vurmak.” (ATS, 93)
Ḳağır **II/74**	Tel.	*krş.* ḳağırġān Erlik’in hizmetçisi, uşağı. Erlik’in kölesi bütün kötü ruhlardan daha güçlü idi. - -
ḳağır- **II/74**	Tel. Alt.	Tükürerek boğazı temizlemek. - kagır- “Balgam tükürmek.” (TAS, 44)
Ḳağırġān **II/74**	Tel.	<ḳağır+ḳān Ülgen ve Erlik arasındaki arabulucu. - -
ḳağış-	Tel. Alt. Leb.	Kakışmak, vuruşmak, kavga etmek.

II/76		kakış- “Birbirine vurmak.” (EDPT, 613) ḳaḳış- “Birbirine vurmak.” (DTS, 448) kagış- “Bir nesneyle diğerine vurmak.” (ATS, 93)
ḳağıştır- **II/76**	Tel.	<ḳağış-tır- *Aɻaḳḳan ḳağıştırdı.* “O alkışladı.” - kagıştır- “Birbirine vurdurmak.” (ARSL, 247)
ḳajā **II/398**	Tel.	<ḳajı+ġa Nereye. *Ḳajā parıp yazıŋ?* “Nereye gidiyorsun?” - kajıga “Nereye.” (ARSL, 252)
ḳajaġan **II/399**	Tel.	*krş.* ḳaja, ḳazā Koyun ve büyükbaş hayvanlar için ağıl. - kajagan “Ahır, hayvan avlusu.” (ATS, 93) kajagan “Ahır.” (TAS, 44)
ḳajan **II/399**	Tel.	Tembel (at). *ḳajan at* “Tembel at.” - kajaŋ “(At için) tembel, ağır, yavaş.” (ATS, 93)
ḳajat **II/399**	Tel.	*krş.* ḳaş Tepe, silsile, dağın tepesi, yükselti. - kajat “Dik yamaç, tepe, yükseklik.” (ATS, 93) kajat “Tepe, doruk, sırt.” (TAS, 44) kajat “Dağ silsilesi, dağ zirvesi, büyük tepe, plato, yükseklik.” (DÇT, 121)
ḳajaẏ- **II/398**	Tel.	Beyazlamak, uzaktan beyaz renkte görünmek, açık tonlu renk ile ayrılmak. - kajay- “Ağarmak.” (ATS, 93) kajay- “Ağarmak, saçlarına ak düşmek.” (TAS, 44) kajak “Beyaz.” (DÇT, 121)
ḳajı **II/399**	Tel. Alt.	Hangisi? *Ḳajı kiji kelgen.* “Hangi kişi geldi?”; *Ḳajıɻarın kördŭŋ?* “Onlardan hangilerini gördün?”; *Ḳajı ḳajı poɻza* “Kim olursa olsun.”; *Ḳajı pir piler.* “Birileri biliyordur!” *Ḳajı pir çaḳta* “Bazen.”; *Ar ḳajı* “Herhangi bir.”; *Ḳajızı da* “Kim olursa olsun, herhangi biri.”;

		Slerdiŋ ḳajıġarda “Sizlerden herhangi biriniz.”; *Ḳajı kiji sraẏ pilbes.* “Yabancı insan hiç bilmiyor” 2.=ḳajā “Nereye?” *Ḳajı parazıŋ paḷam.* “Çocuğum, nereye gidiyorsun?”
		-
		kājı~kajı “1. Hangi. 2. Nereye, nerede.” (ATS, 91, 93) kajı “Hangi.” (TAS, 44) kajı “Hangi, hangisi.” (DLTÇ, 154) kajı “Hangi.” (DÇT, 121)
ḳajıḳ I **II/400**	Tel.	Büyük mutfak kaşığı.
		kaşuk “Kaşık.” (EDPT, 671) ḳaşuḳ “Kaşık.” (DTS, 458)
		kojuk “Kaşık.” (ATS, 114) kojık “Kaşık.” (DK, 223) kajık “Kaşık.” (DLTÇ, 164)
ḳajıḳ II **II/400**	Tel. Leb.	Aşık kemiği.
		aşuk “Ayak bilek eklemi, aşık kemiği.” (EDPT, 259) aşuḳ “Ayak bileği, aşık kemiği.” (DTS, 69)
		kajık “Aşık kemiği.” (ATS, 93) ajık “Aşık kemiği, aşık.” (TAS, 3)
ḳajıḳçān **II/400**	Tel.	Kalın aşık kemikleri olan.
		-
		-
ḳajır **II/400**	Leb.	*bk.* ḳaçır
ḳaḳ **II/56**	Tel. Alt.	1. Kurutulmuş, sert, kuru, bitki örtüsü olmayan. *Ḳaḳ aġaç* “Kuru ağaç, kökü kurumuş ağaç.” (Tel.); *ḳaḳ yer* “Boş, ağaçların ve yaprakların olmadığı kuru yer.” (Alt.) 2. Kara (yeryüzünün denizle örtülü olmayan yeri). *Yerdiŋ üstünde pir ülüjŭ ḳaḳ, tört ülüjŭ su.* “Yer yüzünün bir parçası kara, dört parçası ise denizdir.” (Tel.); *Araẏḷa ḳaḳḳa çıḳtıḳ.* “Karaya yeni ulaştık.” (Alt.)
		kak (kāk) “Kurutulmuş (bir şey).” (EDPT, 608) ḳaḳ “Kuru, kurumuş.” (DTS, 447)
		kāk “1. Yaprak. 2. Kuru, sert toprak.” (ATS, 91) kak “Kuru, kumlu.” (ATS, 94) kak “Çıplak.” (TAS, 44) kāk “1. Yaprak. 2. Kabuk.” (TAS, 43) kak “Kuru, kuru ağaç.” (DLTÇ, 156) kak “Tam, kesin.” (DÇT, 122)
ḳaḳ- **II/57**	Tel. Alt. Leb.	1.Vurmak, tokat atmak, kapı çalmak. *Saḷḳın ḳaġıp yat.* “Rüzgâr çok sert esiyor.” (Alt.); *Küsküde ḳaḳḳan*

		saḷkınġa künekçe turub çıdabas. “Güçlü sonbahar rüzgârına karşı bir gömlekle dayanılmaz.” (Tel.; P.d.V.I, 226,2); *Ḳam orbu ḳaġıp yat.* “Şaman davulun tokmağını vuruyor.” (Alt.); *Eşiknı̆ ḳaḳtı.* “Kapıyı tıklattı.” (Tel.); *Yara ḳaḳtı.* “Ezdi.”(Tel.) 2. Çakmak. *Yaba ḳaḳtı.* “O çaktı.” (Tel.); *Ḳurçu çaḳtı.* “O çember çaktı.” (Tel.)
		kak- “Çarpmak, tıklatmak (kapı vb.).” (EDPT, 609) ḳaḳ- “Vurmak, çarpmak, çalmak, tıkırdatmak.” (DTS, 428)
		kak- “1. Vurmak, çakmak, kakmak. 2. Sallamak.” (ATS, 94) kak- “1. Vurmak. 2. Esmek.” (TAS, 44) kak- “1. Kakmak, silkmek, sarsmak. 2. Vurmak, dövmek, çarpmak.” (DK, 218)
ḳāḳ I **II/57**	Tel.	Karga ötmesi.
		kāġ kōġ (kāk kōk) “Kaz, ördek vb. ses çıkarması.” (EDPT, 608) ḳaġ ḳuġ et- “(Kaz için) ötmek.” (DTS, 429)
		kāk “(Yansıma ses) tavuk gıdaklaması.” (DÇT, 120)
ḳāḳ II **II/57**	Alt. Tel.	Ağaç yaprağı. *Ḳāḳ tüşkön.* “Yapraklar düştü.” (Alt.); *Aḷa ḳāḳ* “Çoğu zaman nehir kenarlarında bulunan küçük söğütler.”
		kak (kāk) “Kurutulmuş (bir şey).” (EDPT, 608) ḳaḳ “Kuru, kurumuş.” (DTS, 447)
		kāk “1. Yaprak. 2. Kuru, sert toprak.” (ATS, 91) kak “Kuru, kumlu.” (ATS, 94) kak “Çıplak.” (TAS, 44) kāk “1. Yaprak. 2. Kabuk.” (TAS, 43) kavak “Ağaç yaprağı.” (DLTÇ, 153)
ḳaḳḳa **II/63**	Tel.	Domuz, yaban domuzu. *bk.* ḳaḳḳaẏ
ḳaḳḳaẏ **II/63**	Alt. Tel.	*krş.* Moğ. Domuz. *Yaḷaŋ ḳaḳayı* “yaban domuzu”
		-
		kakay “Domuz, yaban domuzu.” (ATS, 94) kakay “Yaban domuzu.” (DLTÇ, 156)
ḳaḳpaġa **II/69**	Leb.	Alın, ön cephe.
		-
		-
ḳaḳpaḳ **II/69**	Alt. Tel. Leb.	Kapak. *ḳazı ḳaḳpagı* “Kazan kapağı” (Alt.); *Ḳaḳpaḳ yap.* “Kapağı kapat.” (Alt.)
		kapak~kapġāk~ “Kapak.” (EDPT, 582,584)

		ḳapaḳ~ḳapġaḳ “Kapak.” (DTS, 446)
		kakpak “Çatı, kapak.” (ATS, 94) kapkak “Kapak.” (TAS, 47) kakpak “Kapak.” (DK, 218) kakpak “Kapak.” (DÇT, 122)
ḳaḳpaḳta- **II/69**	Alt. Tel. Leb.	<ḳaḳpaḳ+ḷa- 1. Kap için kapak yapmak. 2. Kapakla kapatmak. *bk.* ḳapḳaḳta-**.
ḳaḳpaḳtū **II/69**	Tel. Alt.	1. Kapaklı, kapağı olan. 2. Kapakla kapatılmış. *bk.* ḳapḳaḳtū**.
ḳaḳşa- **II/67**	Alt.	Kurumak; serpilmek, dökülmek (kökten büyümüş, olgunlaşmış tahılın tohumu).
		koġşā- “Yumuşak olmak, zayıflamak.” (EDPT, 613) ḳoġşa-~ḳoḫşa- “1. Hafiflemek, yumuşamak, dinlenmek, zayıf düşmek, bitkin düşmek, yıpranmak.” (DTS, 480)
		kakşa-[144] “Kurumak.” (ATS, 94) kakşa- “Kurumak, kuruyup çatlamak.” (TAS, 45)
ḳaḳşāḷ **II/68**		Nehrin taşmasıyla bir yere toplanan ağaç yığını.
		-
		kakşāl “Nehrin taşmasıyla bir yere toplanan ağaç yığını.” (ARSL, 263)
ḳaḳşaḷ- I **II/67**	Alt.	<ḳaḳşa-ḷ- Kurumak, içten çürümek, gevşemek, yumuşamak. *Ḳaḷġançı çaḳ kelerde ḳattū aġaş ḳaḳşaḷar.* “Eğer dünyanın sonu gelirse ağaçlar gevşer.” (P.d.V.I, 167,7)
		koġşal- “Gevşemek.” (EDPT, 614)
		-
ḳaḳşaḷ- II **II/67**	Tel.	Gıcırdamak.
		-
		-
ḳaḳşat- **II/68**	Tel.	< ḳaḳşa-t- Kurutmak.
		koġşat- “Yumuşatmak, zayıflatmak.” (EDPT, 614) ḳoġşat- “Yumuşatmak, zayıflatmak.” (DTS, 480)
		kagşat- “Kurutmak.” (ATS, 94)
ḳaḳşı- **II/68**	Tel.	Ağlamak, yüksek sesle bağırmak, acıklı acıklı konuşmak, duygulu bir şekilde bir şey istemek, etkileyici bir şekilde konuşmak.

[144] Bu kelimenin anlamı ATS’de *kurutmak* olarak verilmiş, ORS’de *kurumak* şeklindedir.

		Ḳarındaştıŋ nezi artıḳ-ḳakşıp aytḳan sös artık. “Kardeş tarafından yapılan en değerli şey nedir? Samimi kalpten söylenmiş bir söz.” (Tel.; P.d.V.I, 233,29)
		-
		-
ḳakşī **II/69**	Tel.	Ağaç kovuğu (kuşların yuva yaptığı yer). *Ḳara parçıḳtıŋ uyazı, ḳakşīda tejet paḷazı.* “Kara sığırcığın yuvasında, ağaç kovuğunun içinde yavrular ses yapıyorlar.”
		-
		-
ḳakta- **II/35**	Tel. Tub.	<ḳaḳ+ḷa- Çakmak, kesmek, kaldırmak, kapmak, gagalamak.
		-
		kakta- “Silkmek, sarsmak.” (ATS, 94) kakta- “Vurup silkmek.” (TAS, 45)
ḳākta- **II/65**	Alt. Tel. Leb.	<ḳaḳ+ḷa- 1. Gaklamak (karga), gıdaklamak (tavuk), cıvıldamak (kuşlar), vaklamak (ördek). *Ḳaḳtaydır anıŋ paḷazı.* “Onun çocukları cıvıldıyor.” (Tel., P.d.V.I, 223,28) 2. Üzüntülü sesler çıkarmak, üzülmek.
		-
		kākta- “Gıdaklamak.” (DÇT, 120)
ḳaḳtır- **II/66**	Tel.	<ḳaḳ-tır- Vurdurtmak, vurmak, kapıyı çalmak, müzik aletinde çaldırmak. *Āḷdıŋ kijilerï çadıġan ḳaḳtırdıḷar.* “Köyün sakinleri arp çaldırdılar.”
		kaktur- “Kaktırmak, çarptırmak.” (EDPT, 610) ḳaḳtur- “Kaktırmak, çarptırmak.” (DTS, 448)
		kaktır- “Vurdurmak.” (ARSL, 263)
ḳaḳtī **II/66**	Tel.	Oyuk, içi boş ağaç.
		-
		-
ḳaḳtīḷū **II/66**	Tel.	Oyuk, delik (ağaç)
		-
		-
ḳāḷ **II/220**	Alt.	Küfür, sövgü.
		-
		kāl “1. Utanmaz. 2. *mit.* Erlik’in sıfatı.” (ATS, 92)
ḳaḷ- **II/220**	Alt. Tel.	1. Kalmak. *Er kiji üyde ḳaḷbadı.* “Erkekler evde kalmadılar.” (Alt.); *Ḳaḷġan işĭm köp.* “Bana daha çok iş kalmış.” (Alt.); *Ḳudaỳ aḷġış permeze işĭŋ ḳaḷar.* “Eğer Allah’ın rızası olmazsa senin işin de kalır (bitmemiş

olarak).” (Tel.)
2. Bir şeye maruz kalmak.
Yaẏnūġa ḳaḷ! “Acılara maruz kal!” (Tel.); *Yaman atḳa ḳaḷdı.* “O kötü isimle anıldı (hakkında kötü söylentiler vardı).” (Tel.); *İçer aştıŋ açūna ḳaḷba!* “Yemek derdi çekme!”
3. Ölmek. (Alt.)
4. Çoğu zaman *kaḷ-* fiili diğer fiillerle birleşerek yardımcı fiil olarak kullanılır (özellikle Doğu lehçelerinde);
a) *-p* zarf-fiil ekiyle kullanılarak hareketin gerçekleştiğini bildirir.
Ölüp ḳaḷdı. “O öldü, gerçekten öldü.” (Alt.); *Uġŭp ḳaḷġan poḷzoŋ.* “Eğer sen onu gerçekten duyuyorsan.” (Tel.); *Ot öçüp ḳaḷsa.* “Eğer ateş tamamen söndüyse.” (Tel.); *Yara püdüp ḳaḷdı.* “Yara tamamen kaynadı.” (Tel.)
b) *-A zarf-fiil ekiyle* kullanıldığında hareketin devam ettiğini bildirir.
Adım yada ḳaḷdı. “Benim atım uzanmaya devam ediyordu.” (Tel.); *Tura ḳaḷar.* “O ayakta durmaya devam edecek.” (Tel.); *Ottura ḳaḷmasınlar!* “Artık daha fazla oturmasınlar!”

Bazı durumlarda bu fiil kendinden önceki fiille kaynaşır.
Yada ḳaḷdı> yada ġaḷdı> yadāḷdı, tura ḳaḷdı> tura ġaḷdı> turāḷdı.

c) Aynı zarf-fiil ile *kaḷsa*’nın anlamları (şart kipi): *eğer, farz edelim ki*
ç) Abakan ve Altay lehçelerinde *-ak* ekiyle birleşerek *kaḷak* fiilini oluşturur.
Aḷġaḷaḳ “Daha almayan, almak üzere.”; *Kelgelek* “Daha gelmeyen, gelmek üzere.”; *Ḳonġoloḳ* “Daha gecelemeyen, gecelemek üzere.”; *Ölgölök* “Daha ölmeyen, ölmek üzere.”

---

kal- “Kalmak, geriye kalmak; tek olmak, olmaya devam etmek, durmak, durma noktasına gelmek; geride kalmak, arta kalmak.” (EDPT, 615)
ḳal- “1. Kalmak, durmak, ikamet etmek. 2. Bir yerde kalmak, bulunmak. 3. Yaşamak, hayat sürmek. 4. Başka bir durumda hayatını sürdürmek. 5. Geriye kalmak, geride kalmak.” (DTS, 435)

---

kal- “1. Kalmak. 2. *mec.* Ölmek. 3. Beklenmedik bir şekilde meydana gelen hareketi gösteren yardımcı fiil.” (ATS, 94)
kal- “Kalmak.” (TAS, 45)
kal- “Kalmak, oturmak, ikamet etmek.” (DK, 218)
gal-~kal-“Kalmak.” (DÇT, 111, 122)

ḳaḷ I Tel. Haddini bilmez, utanmaz, kaba.
II/219 *Ḳaḷ kişi* “Hiçbir işe yaramayan basit, vasıfsız insan”

---

kal “Vahşi, yabani, acımasız, deli, kudurmuş.” (EDPT, 614)
ḳal I “Aptal, ahmak, budala; deli, çılgın, kudurmuş.” (DTS, 435)
ḳal II “İhtiyar, yaşlı.” (DTS, 435)

---

kal “Küstah, kaba, ahmak.” (ATS, 94)

		kal “Sayısız, hadsiz, hesaplanamaz.” (DÇT, 122)
ḳal II **II/219**	Tel.	<Ar. hāl 1. Durum, vaziyet. 2. Güç. - -
ḳaḽa- I **II/225**	Tel.	<ḳaḽ Yorulmak, güçsüzleşmek, bıkmak. - -
ḳaḽa- II **II/225**	Alt. Tel.	*krş.* Moğ. yanmak, tutuşmak. Yanmak, alevlenmek. *Ḳaẏranım, ḳajı parazıŋ, ḳaḽaġan yürektĭ ḳaḽadıp?* “Canım, alevlenmiş yürekle nereye gidiyorsun?” - kala- “Yanmak, alevlenmek, sabırsızlanmak.” (ATS, 94) kala- “Ateş yakmak.” (DÇT, 122)
ḳaḽabas **II/233**	Alt.	1. Çevik, kıvrak, becerikli. 2. Fazla dayanıklı (çok şarap içen ve sarhoş olmayan). - -
ḳaḽaġaş **II/229**	Tub.	<ḳaḽaḳ+aş Tahta kaşık, çubuk. - -
ḳaḽaḳ **II/228**	Alt. Tel.	Üzüntü bildiren ünlem: Yazık. *Ḳaḽaḳ! ḳaḽaḳ seni! Meniŋ yam poḽzo ḳaẏdat.* “Ne yazık! Keşke benim yayım olsaydı!” (P.d.V.I, 11,41) - kalak “*ünl.* Şaşırma, korku ifade eder.” (ATS, 94) kalak “*ünl.* Vah vah!, ah ah!” (TAS, 45) kalak “Üzüntü, acıma bildiren ünlem.” (DK, 218) kalak “Kepçe.” (DLTÇ, 156) kalak kalak “Yazık (acıma bildiren ünlem).” (DLTÇ, 156) kalak “Şaşırma veya neşe ünlemi.” (DÇT, 122) kalak kokıy “Şaşırma ünlemi.” (DÇT, 122)
ḳaḽaḳta- **II/228**	Tel. Alt.	<ḳaḽaḳ+ta- Umutsuzluk, çaresizlik içinde bağırmak, haykırmak. - kalakta- “1. Korkuyla bağırmak, haykırmak. 2. Gıdaklamak.” (ATS, 94) kalakta- “Kaygıdan, korkudan, çaresizlikten bağırmak.” (TAS, 45) kalakta- “Of çekmek, ahlamak, iç çekmek.” (DÇT, 122)

ḳaḷama **II/235**	Tel.	Sepet, kasa. - kalama “Sepet.” (ATS, 94)
ḳaḷan **II/230**	Alt. Tel. Leb.	1. Rüşvet, vergi, haraç. *Aḷtaẏ yonı Aḳ ḳāngа ḳaḷan perip yat, Çüẏ yonı Ḳıtaẏ ḳānı bineŋ aḳ ḳāngа ḳaḷan perip yat.* “Altaylar Ak Han’a, Çuy’lar ise Çin imparatoru ve Ak Han’a vergi veriyorlar.” 2. Ağustos ayında Çuy Nehri’nin sahilinde düzenlenen fuar. kalıŋ “Başlık parası.” (EDPT, 622) ḳalan “Vergi, devletin tarımla uğraşanlardan aldığı ayni vergi. (DTS, ḳalıŋ “Başlık parası.” (DTS, 437) kalan “Vergi, haraç.” (ATS, 94) kalan “Vergi.” (DÇT, 122)
ḳaḷançı **II/230**	Tel.	<ḳaḷan+çı Vergi toplayan. ḳalançı “Vergi toplayan.” (DTS, 436) kalançı “1. Vergi toplayıcı. 2. Haraç toplayıcı.” (ARSL, 266)
ḳaḷandū **II/230**	Tel.	<ḳaḷan+ḷū Vergi, haraç ödeyen kişi. *Ḳara ḳaḷandū* “Siyah vergi verenler (Altayların benzetmesi, bazı kara derili vergi verenler için).” ḳalanlıġ “Vergi toplanacak yer.” (DTS, 436) -
ḳaḷaŋda- **II/229**	Tel. Alt.	*bk.* ḳaḷaŋna-.
ḳaḷaŋdat- **II/229**	Tel. Alt.	*bk.* ḳaḷaŋnat-.
ḳaḷaŋı **II/229**	Tel.	Hafif sarhoş olan, çakırkeyf. - kalaŋgı~kalaŋı “Hafif sarhoş.” (ATS, 94)
ḳaḷaŋna- **II/229**	Leb.	*krş.* ḳaḷaŋı Sallanmak, sallamak. - kalaŋda- “Çene çalmak, bir taraftan bir tarafa sallanmak.” (ATS, 94) kalaŋda- “Sallanmak.” (TAS, 45)
ḳaḷaŋnat- **II/229**	Leb.	<ḳaḷaŋna-t- Sallamak. - kalaŋdat- “Sallandırmak, sarktırmak.” (ARSL, 266)

ḳaḷaş **II/232**	Alt. Tel. Leb.	Beyaz ekmek (buğday ekmeği). *Yān keldim ḳaḷaş edĭp perzĭn!* “Büyük gelinim ekmek pişiriversin!” - kalaş “Pişmiş ekmek.” (ATS, 94) kalaş “Ekmek.” (TAS, 45) galaç~kalaç~kalaş “Ekmek.” (DK, 208, 218)
ḳaḷaşsaḳ **II/232**	Tel.	<ḳaḷaş+saḳ Beyaz ekmek seven (buğday ekmeği seven). - -
ḳaḷat- I **II/231**	Alt. Tel.	<ḳaḷa-t- Yakmak. - kalat- “Yakmak, alevlendirmek.” (ATS, 94)
ḳaḷat- II **II/231**	Tel. Alt. Leb.	1. Güçsüzleştirmek, yormak. 2. Dağıtmak, harap etmek, tahrip etmek, yok etmek. - kalat- “Sersemsemlet, sarhoş etmek.” (ARSL, 267)
ḳaḷatḳı **II/231**	Alt. Tub.	Balık ağlarına takılan şamandıra. - -
ḳaḷaẏ **II/226**	Tel.	1. Kalay. *Aḳ ḳaḷaẏ* “Beyaz teneke.” 2. Metal eşyaları paslanmadan korumak için üzerlerini kaplayan ince kalay lehva. *Ḳaḷaẏ sürtürḥe kerek.* “Kalaylamak lazım.” - kalay “Kalay.” (ATS, 94)
ḳaḷaẏḷa- **II/227**	Leb. Tel.	<ḳaḷaẏ+ḷa- Kalayla kaplamak, kalaylamak. - kalayda- “Kalaylamak.” (ATS, 94)
ḳaḷaẏḷat- **II/227**	Tel.	<ḳaḷaẏ+ḷa-t- Kalaylatmak. - kalaylat- “Kalaylatmak, kalayla kaplatmak.” (ARSL, 265)
ḳaḷaẏḷığ **II/227**	Leb.	Kalaylı. - -

ḳaḷaẏḷū	Alt.	*bk.* ḳaḷaẏḷığ.
ḳaḷazaḳ **II/232**	Tel. W.	Sibirya gelinciği (Lat. *mustela sibirica).* - kalazak “Sibirya gelinciği.” (ARSL, 265)
ḳaḷba **II/270**	Leb.	Yabani sarımsak (Lat. *allium ursinum*) ḳalma “Yemek çeşidi.” (DTS, 438) kalba~kalma~kolba (ağızlarda) “Kuş kirazı.” (ATS, 95) kalba “Yabani soğan.” (TAS, 45)
ḳaḷbaḳ **II/270**	Alt.	Kaşık. *Ḳuru ḳaḷbaḳ üsḳa yaramas.* “Kuru kaşık ağza yaramaz.”(Alt.) - kalbak “Kaşık.” (ATS, 94) kalbak “Kaşık.” (TAS, 45) kalak “Kaşık, kepçe.” (DK, 218) kalbak “Kaşık.” (DÇT, 122)
ḳaḷbaḳtū **II/270**	Alt.	<ḳaḷbaḳ+ḷı Kaşıklı. - -
ḳaḷbaŋ **II/270**	Töl.	Dalgalanma, sallanma. - kalbaŋ “Atılış, sıçrayış.” (ATS, 94)
ḳaḷbaŋda- **II/270**	Töl.	<ḳaḷbaŋ+ḷa- Dalgalanmak, sağa sola hareket etmek. - kalbaŋda- “Hareketlenmek.” (ATS, 94)
ḳaḷbış **II/271**	Tel.	Kış ortancası. - -
ḳaḷbūş **II/272**	Tel.	Geniş ahşap karıştırıcı kaşık. - kalbūş “Karmaç, mikser.” (TAS, 45)
ḳaḷcan **II/267**	Leb.	*bk.* ḳaḷťan.
ḳaḷcār- **II/267**	Leb.	*bk.* ḳaḷťūr-.
ḳaḷcārt- **II/267**	Leb.	*bk.* ḳaḷťūrt-.
ḳaḷdıḳ	Alt. Tel. Leb.	<ḳaḷ-dıḳ

II/262		1. Kalıntı. 2. Gelecek kuşak.
		-
		kaldık “1. Nesil, kuşak. 2. Çocukların sonuncusu. 3. Miras.” (ATS, 94) kaldık “Çocuklar, evlat, ahfat.” (TAS, 45)
ḳaḷdır- **II/263**	Tel. Alt. Leb.	<ḳaḷ-dır- Bırakmak, geride bırakmak. *Ol meni uyatḳa ḳaḷdırdı.* “O beni rezalet içinde bıraktı, rezil etti.” (Tel.)
		kaltur- “Geride bırakmak, sona bırakmak.” (EDPT, 619) ḳaltur- “Geride bırakmak, sona bırakmak.” (DTS, 439)
		-
ḳaḷdırıḷ- **II/265**	Tel.	Bırakılmak.
		-
		-
ḳaḷdırt- **II/265**	Tel.	Çıldırmak, öfkelenmek, sinirlenmek.
		-
		-
ḳaḷdırtpaḳ **II/266**	Leb.	<ḳaḷdırt-maḳ Gazap, öfke, delilik, çılgınlık.
		-
		-
ḳaḷdırtpaḳtan- **II/266**	Leb.	<ḳaḷdırt-maḳ+ḷa-n- Çıldırmak, delirmek, öfkelenmek.
		-
		-
ḳaḷdırtpaḳtığ **II/266**	Leb.	<ḳaḷdırt-maḳ+ḷığ Çıldırmış, deli, öfkeli.
		-
		-
ḳāḷġa **II/254**	Tel.	=ḳāḷḳa Çadırın tahta kapısı.
		-
		kālga “Çadırın iki parçalı ağaç kapısı.” (ATS, 92) kālga “Kapı.” (TAS, 43) kalka “Saçak; bir yapının üzerini kapatan örtü.” (TAS, 45)
ḳaḷġançı **II/254**	Tel. Alt.	<ḳaḷ- Kalan, sonuncu, atık. *Ḳaḷġançı çaḳ* “Son zamanlar, dünyanın sonu.”; *Ḳaḷġançı çaḳ kelerde teŋeri temir poḷıp ḳalar*. “Dünyanın sonu yaklaştığında gökyüzü demir olacak.” (P.d.V.I, 167); *Kaḷġançızında* “Sonunda.”; *ḳaḷġançızın* “Son defa.”

		-
		kalgançı “Son, en son.” (ATS, 95) kalgançı “Sonuncu.” (TAS, 45) kalgançı “Son, sonuncu.” (DK, 218) kalgançı “Son.” (DÇT, 122)
ḳalı- **II/239**	Tel. Leb.	Zıplamak, hoplamak. *Ajıra ḳalıdı.* “O zıplayıp karşıya geçti.” (Tel.); *Atḳa ḳalıp çıḳtı.* “O ata zıplayıp gitti.” (Tel.); *Çoçḳolornıŋ onçozı ḳayadaŋ talaẏġa ḳalıp tüje berdiler.* “Bütün domuzlar kayadan zıplayıp denize düşüp öldüler.” (Tel. Miss.) 2. Kaçmak. (Tel.)
		kalī- “Havada yükselmek; zıplamak.” (EDPT, 617) ḳalı- “1. Yükselmek, havalanmak, ayağa kalkmak. 2. Sıçramak, zıplamak, hoplamak; arka ayakların üzerinde havaya kalkmak.” (DTS, 436)
		kalı- “Bir şeyin üzerinden atlamak.” (ATS, 94) kalır(a)- “Sıçramak; üstünden atlamak.” (DK, 218) kālı-~kalı- “Hoplamak, zıplamak, sıçramak.” (DÇT, 120, 122)
ḳalıḳ **II/241**	Alt. Tel. Leb.	<Ar. ḫalḳ Halk. *ḳalıḳtıŋ içinde* “Halk içinde” (Alt.)
		-
		kalık “Halk.” (ATS, 95) kalık “Halk, millet.” (TAS, 45) kalık~kalık-non “Halk, millet.” (DK, 218) kalık “Halk.” (DLTÇ, 157) kalık “Halk.” (DÇT, 122) kalık albatı “Halk, insanlar.” (DÇT, 122)
ḳalıŋ I **II/241**	Alt. Tel.	1. Kalın, hacimli. *Ḳalıŋ et* “Kalın et.” (Alt.); *ḳalıŋ çıraẏ, ḳalıŋ yüs* “Kalın, utanmaz alın.” (Alt. Tel.) 2. Sık, gür, yoğun. *Ḳalıŋ ḳaraġaẏ* “Gür yapraklı çam.” (Alt.); *ḳalıŋ ḳaẏŋ* “Gür kayın ağacı.”; *Ḳalıŋ ḳar tüştü.* “Yoğun kar yağdı.” 3. Çok sayıda, kalabalık. *Ḳalıŋ yurtḳa kirdi.* “O kalabalık halkın içine girdi.” 4. Çok, gayet. *Ḳalıŋ köp* “Gayet çok.”
		kalın~kalıŋ “(Katı nesneler için) Büyük, kocaman, kalın, yoğun; kalabalık.” (EDPT, 622) ḳalın “1. Çok, kalabalık. 2. Sürü. 3. Şişman, kalın, büyük, kocaman, çok büyük.” (DTS, 437)
		kalıŋ “1. Gür, sık, yoğun (orman). 2. Kalın (kumaş, kâğıt, tahta. 3. Derin.” (ATS, 95)

		kalıŋ “Kalın, ince olmayan.” (TAS, 45) kalıŋ “Yoğun, kalın.” (DLTÇ, 157)
ḳalıŋ II **II/242**	Alt. Tel. Leb.	Gelin için ödenen başlık parası, kalın. kalıŋ “Başlık parası.” (EDPT, 622) kalıŋ “Başlık parası.” (DTS, 437) kalım “Başlık (gelin için yapılan ödeme)” (ATS, 95) kalıŋ “Başlık parası.” (TAS, 45) kalıŋ “Başlık parası.” (DLTÇ, 157)
ḳalıŋda- **II/242**	Alt. Tel.	*bk.* ḳalıŋna-.
ḳalıŋdan- **II/242**	Alt. Tel.	<ḳalıŋ+ḷa-n- Kalınlaşmak. ḳalŋu- “Kalınlaşmak.” (DTS, 438) -
ḳalıŋdū **II/243**	Alt. Tel.	*bk.* ḳalıŋnığ.
ḳalıŋna- **II/242**	Leb.	<ḳalıŋ II+ḷa- Başlık parası ödemek. - kalıŋna- ~kalımda- “Başlık parası ödemek.” (ARSL, 271)
ḳalıŋnığ **II/242**	Leb.	<ḳalıŋ+ḷığ Başlık parası ödenen kız, gelin. - -
ḳalıp **II/245**	Alt. Leb.	1. Bir şeye göre işlenen bir biçim, kalıp, model. 2. Gülle dökmek için kalıp. - kalıp “1. Kalıp, kurşun dökme kalıbı. 2. Model.” (ATS, 95) kalıp “Maşa, kıskaç.” (TAS, 45) kalıp “Kalıp, şekil.” (DK, 218)
ḳalıpta- **II/247**	Tel.	<Rus. галоп Dört nala koşmak. - -
ḳalıptat- **II/247**	Tel.	<ḳalıpta-t- Dört nala koşturmak. - -
ḳalış- **II/245**	Alt. Tel.	<ḳaḷ-ş- 1. Birbirini bırakmak, ayrılmak. 2. Çok yaşamak (biri diğerinden çok yaşamak). kalış- “Birlikte kalmak.” (EDPT, 624)

		ḳalış- “Birlikte kalmak.” (DTS, 438)
		-
ḳalıt- **II/245**	Alt. Tel. Leb.	<ḳalı-t- Zıplatmak, koşturmak.
		kalıt- “Sıçratmak, zıplatmak.” (EDPT, 619) ḳalıt- “Yükseltmek, kaldırmak, şaha kaldırmak.” (DTS, 438)
		kalıt- “Zıplatmak, sıçratmak.” (ATS, 95)
ḳaḽḳa I **II/250**	Tub.	1. Alın, ön cephe (atlarda) 2. =ḳaḽıtḳı; *Sözürmenïŋ ḳaḽḳazı* “Balık ağlarındaki şamandıra.”
		-
		kalka “Yanak.” (ATS, 94)
Ḳaḽḳa II **II/251**	Alt. Tel.	Moğol (Altaylarla komşu olan Moğollar Halha kabilesine aitler). *Ḳaḽḳa kiji* “Moğol.”; *Ḳaḽḳa til* “Moğolca.”; *Ḳaḽḳa pıçaḳ* “Çin bıçağı.”; *Ḳaḽḳa pörük* “Moğol şapkası.”
		-
		-
ḳaḽma **II/272**	Tel.	*bk.* ḳaḽba.
Ḳaḽmak **II/272**	Tel.	Kalmık (Kırgızlar, Altay’da yaşayanlara, yani Altaylara ve Teleütlere böyle sesleniyorlar.). *Aḳ Ḳalmaḳ* “Teleüt.” (Tel.); *Ḳara Ḳalmaḳ* “Kalmık.” (Tel.)
		-
		-
ḳaḽpaḳ **II/268**	Tel.	Kalpak, bir çeşit şapka. Teleütlerde: Ucu dik olan eskiden kullanılan, şimdilerde kullanılmayan şapka.
		-
		kölpök “Kumaştan yapılmış şapka.” (DLTÇ, 167)
ḳaḽta **II/258**	Alt. Tel.	1. Cep. 2. Tütün konulan deri torba.
		-
		kalta “Kese, tütün kesesi, torba.” (ATS, 95) kalta “Kese, tütün kesesi.” (TAS, 45) kaltı “Kese, tütün torbası.” (DLTÇ, 156)
ḳaḽt’aḳ **II/256**	Tel.	Kel, dazlak.
		-
		kalcan~kalçan “Kel, dazlak; *mec.* porsuk.” (ATS, 94) kald’ak “Kel.” (TAS, 45)
ḳaḽt’an **II/256**	Tel.	Atın alnında beyaz yer (sakar), kel baş.
		-
		kalcan~kalçan “Kel, dazlak; *mec.* porsuk.” (ATS, 94)

		kald'ak "Kel." (TAS, 45) kalçan "Kel, dazlak." (DK, 218)
ḳaḷt'andū **II/257**	Tel.	Kel. - kalcan~kalçan "Kel, dazlak; *mec.* porsuk." (ATS, 94) kald'ak "Kel." (TAS, 45)
ḳaḷtar **II/259**	Alt. Tel. Leb.	Kahverengi beyaz ağızlı kahverengi at. - kaltar "1. Bir tür at donu, demir kırı. 2. Koyu gri, boz tilki." (ATS, 95) kaltar "Koy kahverengi at donu." (TAS, 45) kaltar "Kuyruğu ve yelesi siyah, kızıl vücudunda beyazı andıran sarı lekeleri bulunduran at." (DÇT, 122)
ḳaḷt'ımaḳ **II/257**	Tel.	Yaban, vahşi, deli, kaba, gaddar. - kalcımak "Vahşi, kuduz, kudurmuş; gaddar, acımasız." (ATS, 94)
ḳaḷtır- **II/260**	Tel.	*bk.* ḳaḷtıra-.
ḳaḷtıra- **II/260**	Alt.	Titremek, sarsılmak, çatırdamak. *Süögŭ ḳaḷtırap yatḳan kördŭ.* "O kemiklerinin çatırdadığını gördü." (Alt., P.d.V.I, 32,78) - kaltıra- "(Soğuktan) titremek; (korkudan) titremek." (ATS, 95) kaltıra- "Soğuktan veya korkudan titremek." (TAS, 45) kaltıra- "Titremek, sallanmak." (DÇT, 122)
ḳaḷtıraş- **II/260**	Alt.	<ḳaḷtıra-ş- Titreşmek, birbirine çarpmak, biri diğerine çarparak, değerek ses çıkarmak. *Poyı arıḳ poḷdı, poyınıŋ üyö sōgü ḳaḷtıraştı.* "Kendisi zayıfladı, eğe kemikleri birbirine çarpıp çatırdadı." (P.d.V,I, 32,80) - kaltıraş- "Titreşmek." (ATS, 95) kaltıraş- "Birlikte titremek, ürpermek, sallanmak." (DÇT, 122)
ḳaḷtırat- **II/260**	Alt.	<ḳaḷtıra-t- Titremek, çarpıntı, gümbürtü çıkartmak. *Arbaḷū at kelip yattı ḳaḷtıradıp* "Arabaya bağlı olan at gümbürtü ile geldi." (P.d.V.I, 32,72) - kaltırat- "1. Titretmek. 2. Titretmek (sıtma için)." (ATS, 95) kaltırat- "1. Titretmek, sallamak. 2. Titremesini, sallanmasını

		sağlamak.” (DÇT, 122)
ḳaḷtra- **II/261**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* ḳaḷtıra-
ḳaḷtrāḳ **II/261**	Tel. Leb. Alt.	Titreyen, gıcırdayan. *ḳaḷtrāḳ üru* “Ateşli hastalık.” (Tel.); *Anda pir pajı ḳaḷtrāḳ aḳ paştū öböḥön otturdŭ.* “Orada başı titreyen ak saçlı yaşlı adam oturdu.” (P.d.V.I, 137,16) - kaltırak “Titreme.” *Kaltırak ōru* sıtma.” (ATS, 95) kaltırak üru “Humma, sıtma.” (TAS, 45)
ḳaḷtraş- **II/262**	Tel.	*bk.* ḳaḷtıraş-.
ḳaḷtrat- **II/261**	Tel. Alt. Leb.	Titretmek. *bk.* ḳaḷtırat-.
ḳaḷťū **II/157**	Tel. W.	Yaban, vahşi, zıpır, deli, kaba, gaddar. - kalcūr “Kızgın, kötü.” (ATS, 94)
ḳaḷťūr- **II/257**	Tel.	Çıldırmak, delirmek. *Menıŋ ḳızım körmesteŋ polıp küç ḳaḷťūrıp yadır*. “Öfkeli kızım gaddarcasına kuduruyor.” (Tel. Miss.) - kalcūr- “Kızmak, kudurmak.” (ATS, 94) kalďūr- “Kudurmak.” (TAS, 45)
ḳaḷťūrt- **II/257**	Tel.	<ḳaḷťūr-t- Deli etmek, aklını kaçırtmak, kudurtmak. - kalcūr- “Kızmak, kudurmak.” (ATS, 94) kalďūr- “Kudurmak.” (TAS, 45)
ḳaḷťūrū **II/257**	Tel.	<ḳaḷťūr-ū Kudurma, aklını kaçırma. - kalcūru “Kudurganlık.” (ATS, 94)
ḳam **II/476**	Tel. Alt. Leb.	Şaman. *Ḳam kiji (id.); Pu aba yıştıŋ içĭnde pu Tölöstöḥĭ Nıyastī küç ḳam yoḳ.* “Benim yaşadığım ormanda Tölöslerdeki Niyaz gibi şaman yok.” (P.d.V.I, 141,30); *Çın ölördŭ ḳam aḷbas-toro ölördŭ paỳ aḷbas.* “Gerçekten ölen birini şaman kurtarmaz, açlıktan öleni de zengin biri kurtarmaz.” (Tel.; P.d.V.I, 5,74) kām “Kam, büyücü, sihirbaz, kâhin.” (EDPT, 625)

		ḳam “Kam, şaman, büyücü, kâhin, hekim.” (DTS, 439)
		kam “Şaman.” (ATS, 95) kam “Şaman, kam.” (TAS, 45) kam “Şaman.” (DK, 218) kam “Şaman.” (DÇT, 123)
ḳām **II/478**	Tub. Leb.	Avuç. - kām “Avuç.” (KRS, 14)
ḳama **II/479**	Tub.	Duvar. - -
ḳamaḳ **II/479**	Tel.	1. Alın. *Ḳamaḳ ḳarazı* “Kaş.” (Tel.) 2. Kaş. - kamak “Alın.” (TAS, 46)
ḳamaẏ- **II/479**	Tel. Leb.	Utanmak. *Ḳamaẏbas ḳamaḳ* “Utanmaz alın (küfür).” - -
ḳamaẏt- **II/479**	Tel. Leb.	<ḳamaẏ-t- Utandırmak, kendini utandırmak. - -
ḳamcı **II/495**	Leb.	*bk.* ḳamçı.
ḳamcıḷat- **II/495**	Leb.	*bk.* ḳamçıḷat-.
ḳamçı **II/493**	Alt. Tel.	Kamçı, kırbaç. *Ḳamçı bıḷa çaptı.* “O kırbaçla vurdu.”(Alt.); *Üç ḳamçı çaptım, saḷdım.* “Ben ona üç kere kırbaçla vurdum.” (Tel.); *Ḳamçı sabı* “Kırbacın sapı” (Alt. Tel.); *Ḳamçı yanı* “Kamçının tutulduğu taraf, yani sağ taraf.” (Alt. Tel.); *Ḳamçı yanınaŋ atḳa minbeẏtten.* “Sağ taraftan ata binilmez. Sol taraftan binilir.” (Tel.); *Attaḷar yanı* “Ata binilen taraf.” ḳamçī “Kamçı.” (EDPT, 626) ḳamçı “Kamçı, kırbaç; ceza.” (DTS, 440) kamçı “Kamçı.” (ATS, 95) kamçı “Kamçı, kırbaç.” (TAS, 46) kamçı “Kamçı, kırbaç.” (DK, 218) kamçı “Kamçı, kırbaç.” (DÇT, 123)
ḳamçıçaḳ	Tel.	<ḳamçı+çaḳ

II/494		Küçük kamçı.
		-
		-
ḳamçıḷa- **II/494**	Alt. Tel.	<ḳamçı+ḷa- Kamçılamak, kamçı vurmak. *Ḳamçıḷap meẏ aḷtap pastı* "Ona kırbaçla vurarak onun üstünden diğer tarafa geçti." (Alt., P.d.V.I, 19,306)
		kamçılā- "Kamçılamak, kırbaçlamak." (EDPT, 626) ḳamçıla- "Kamçılamak, kırbaçlamak." (DTS, 440)
		kamçıla- "Kamçılamak." (ATS, 95) kamçıla- "Kamçılamak, kamçı vurmak." (DÇT, 123)
ḳamçıḷaçı **II/494**	Alt.	<ḳamçıḷa-a+çı Kırbaçlayan, kırbaçlamayı seven.
		-
		-
ḳamçıḷat- **II/494**	Alt. Tel.	<ḳamçıḷa-t- Kamçılatmak, kırbaçlatmak.
		-
		kamçılat- "Kamçılatmak." (ATS, 95)
ḳamçıḷū **II/494**	Tel.	<ḳamçı+ḷū 1. Kamçılı, kamçısı olan. 2. Tembel (kamçı vurulması gerekilen atlar).
		kamçılıġ "Kamçılı." (EDPT, 626)
		kamçılu at "Tembel at." (ATS, 95) gamçulu "Kamçılı." (GSATA, 437)
ḳamçū **II/495**	Tel.	Kangren.
		kamçīġū "Darbe, cilt tahrişi veya ateş sonucu dudaklarda veya parmaklarda oluşan şişlik, berelenme." (EDPT, 626) ḳamçıġu "Sivilce, parmaklarda veya yüzde oluşan kabarcıklar." (DTS, 440)
		-
ḳamda- **II/491**	Alt. Tel.	<ḳam+ḷa- Büyü yapmak. *Ḳamnıŋ ḳamdap aẏtḳan sözŭne pütpeḥer! Oḷ onço töḥün söster, ḳamdar poẏḷorı-dā çın ḳudaẏdıŋ yaŋın pilbes, körmöskö yaŋdaẏ ḳamdap yadır.* "Şamanın büyü yaparken söylediği sözlere inanmayın; onların hepsi yalandır; Şamanların kendileri Allah'a değil şeytana inanırlar!" (P.d.V.I, 131,14) *bk.* ḳamna-.
ḳamdat- **II/492**	Tel. Alt.	<ḳamda-t- Şamana büyü yaptırmak. *Ḳamdatıp ūrū kijideŋ Erliktĭ çıġardı.* "O hastadan Erlik'i kovması

için şamana büyü yaptırdı."; *Çalıḳ ürū polġondo ḳam ḳamdatpaza kiji ḳanīp yadar?* "Eğer insan gerçekten hastaysa, onu iyileştirmek için şamana büyü yaptırmak dışında ne yapılabilir?" (P.d.V.I; 130,19)
bk. ḳamnat-.

ḳamdı Tel.
II/492
=ḳamındı, ḳamıldı
Kemikten yapılmış kurşun, barut ölçüsü.

-

kamdı "(Barut için) ölçü." (ATS, 95)

ḳamdıḳ Tel. Alt.
II/492
<ḳam+lıḳ
1. Şamanlık.
2. Şamanın doğal gücü.

-

-

ḳamdıt Tel.
II/493
(Büyük) kertenkele.
bk. ḳamıḳ I.

ḳamdū Tel. Alt.
II/493
Su samuru.

-

kamdu "Su samuru." (ATS, 95)
kamdu~kamna~kamnag~kımdıg "Su samuru." (DLTÇ, 157, 175)
kamdū~kamlā "Su samuru." (DÇT, 123)

ḳamıḳ I Leb. Tel.
II/483
krş. ḳamdıt
1. Kertenkele. (Leb.)
2. Yarı sucul yılan. (Tel.)

-

kamık "1. Kara yılan. 2. *es.* Şamanın tören giysisindeki kara yılan tasviri." (ATS, 95)

ḳamıḳ II Alt. Tel. Leb.
II/483
<ḳam+ḳ, =ḳamıġ, ḳamuḳ
1. Hepsi, bütünü.
Ḳamıḳ yonı tozı taradı. "Onun tüm halkı dağıldı." (Alt.)
2. Çok, çok sayıda.
Alṭayım tep ḳamıġım ḳanı töḥŭlḥen "Kutsal Altay adına çok sayıda soydaşımın kanı döküldü."(Tel.)

kamaġ (?ḥamaġ) "Bütün, hepsi." (EDPT, 627)
ḳamaġ~ḳamıġ~ḳamu~ḳamuġ"1. Bütün, hepsi. 2. Bütün, her şey, hiç ayrım yapmaksızın." (DTS, 439, 440, 441)

kamık "Çok, çokluk." (ATS, 95)
kamık "Çok, pek çok." (TAS, 46)

ḳamıl- Alt. Tel.
II/485
<ḳap-l-
Alevlenmek.

		kapıl- “Kapılmak, yakalanmak, tutulmak.” (EDPT, 584) ḳapıl- “Kapılmak, yakalanmak.” (DTS, 446)
		kabıl- “Alevlenmek.” (DÇT, 121)
ḳamıḷdı **II/485**	Alt.	*bk.* ḳamındı.
ḳamın- **II/484**	Alt. Tel.	<ḳap-n-=ḳabın 1. Tutunmak, yapışmak, tutmak. 2. Çabalamak, üste çıkmak. 3. Ateş almak, alevlenmek. *Ölḥöndör tiriler, öçköndör kamınar!* “Ölenler dirilecek, sönenler alevlenecek!” *bk.* kabın-.
		kapın- “kap- fiilinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 585) kapın- “kap- fiilinin dönüşlü şekli.” (DTS, 447)
		kabın- “Tırmanmak.” (ATS, 92) kamın- I “Tırmanmak, tutunmak.” (TAS, 46) kamın- II “Alevlenmek, ateş almak.” (TAS, 46)
ḳamındı **II/485**	Tel.	<ḳamın-dı, =ḳamdı İple göğse asılan kemikten yapılmış barut kutusu, ölçüsü.
		-
		kamdı “(Barut için) ölçü.” (ATS, 95)
ḳamıs- **II/486**	Alt. Tel.	Yakmak.
		-
		kabıs- “Ateşi yakmak.” (ATS, 92) kamıs- “Yakmak.” (TAS, 46) kamıs- “Yakmak.” (DÇT, 123)
ḳamış **II/487**	Alt. Tel.	Kamış. *bk.* kabış.
ḳamıştū **II/488**	Alt. Tel.	Kamışlı, kamıştan olan. *bk.* ḳabıştığ
ḳamḳa **II/490**	Alt. Tel.	Kamka, pahalı Çin ipek kumaşı. *Ḳıḷ ḳamḳa* “Kamkanın en iyi türü.”
		-
		-
ḳamḳar **II/490**	Kumd. W.	Yapı, bina sundurması, saçağı.
		-
		-
ḳamna- **II/490**	Leb.	<ḳam+ḷa- 1. Şaman gibi büyü yapmak. 2. Havada uçmak (kuş).

		kamlā- “Kam, şaman gibi davranmak, büyü yapmak.” (EDPT, 628) ḳamla- “Şaman ayini yapmak.” (DTS, 441)
		kamda- “*eskiden* Dua etmek; şaman töreni yapmak. (ATS, 95) kamda- “Şamanlık yapmak, büyü yapmak.” (TAS, 46) kamda- “Şaman ayini yapmak.” (DK, 218) kamda- “Büyü yapmak.” (DÇT, 123)
ḳamnat- **II/491**	Leb.	<ḳamḷa-t- Büyü yaptırmak.
		-
		kamdat- “Şamanlık yaptırmak.” (DK, 218) kamnat- “Şamanlık yaptırmak.” (DLTÇ, 157)
ḳamur **II/489**	Tel.	Burun köprüsü.
		-
		-
ḳan I **II/100**	Tel. Alt.	=ḳaẏ 1. Tek başına kullanılmayan soru zamiri, eklerle birleşerek aşağıdaki sözlerle birlikte kullanılır: *ḳana, ḳanı, keni, ḳandaḳ, ḳandaẏ, ḳandī, ḳança, ḳanca, ḳanşa, ḳanya, ḳanç, ḳanda.* 2. Birleşik kelimelerde: *ḳanīp, ḳanaẏp, ḳant- (<ḳan et-)*
		-
		-
ḳan II **II/101**	Bütün lehçelerde	Kan. *Ḳan aḳtı.* “Kan aktı.” (Tel.); *Ḳan poḷdı.* “Kanla kaplandı.” (Tel.); *Ḳoḷım ḳan poḷdı.* “Ellerim kan oldu.” (Tel.); *Ḳan çapḳan çıraẏḷū* “Kırmızı yüzü olan, çok kanı olan.” (Alt.); *Ḳan ḳızıḷ* “Kıpkırmızı.”
		kān “Kan.” (EDPT, 629) ḳan “Kan.” (DTS, 442)
		kan “Kan.” (ATS, 96) kan “Kan.” (TAS, 46) kan “Kan.” (DK, 218) kan “Kan.” (DLTÇ, 157) kan “Kan.” (DÇT, 123)
ḳān **II/104**	Tel. Leb. Alt.	Kağan, hakan, han. *Aḳ ḳān* “Rus imparatoru.” (Alt.); *Sarı Ḳān* “Çin imparatoru.” (Tel.); *Öẏröt Ḳān, Aḷtın Ḳān* “Kalmık hanı Altın-Han.”; *Ḳān turġustu.* “Onu han yaptılar.”; *Ene ḳān, ḳıs ḳān* “Hükümdarlık eden kraliçe.”; *Ḳān abaḳayı* “Sultan, hanın eşi.”; *Ḳān ḳızı* “Han kızı.”; *Ḳān poḷıp turdŭ.* “O hükümdarlık ediyordu.”; *Erlik ḳān* “Yeraltı dünyasının hükümdarı.”; *Ḳān kerede* “Kartal ve anka kuşu mutluluk kuşları (masallarda).”; *Ḳān ḳudaẏdıŋ on saḷımdarı* “Tanrı’nın buyurduğu 10 şey.” (Tel. Miss. P.d.V.I, 192,1); *Ḳān ḳudayıŋnıŋ adın tögünneŋ tegĭn aẏtpaġın!* “Sen (kendi) Tanrı’nın adını kötüye kullanmamalısın!”

		(Tel.; P.d.V.I, 192,10)
		kān~ḫān “Han, hakan, hükümdar.” (EDPT, 630) ḳan~ḫan “Han, hakan, hükümdar.” (DTS, 443, 674) ḳaġan “Kağan, han.” (DTS, 429)
		kān “Kağan, hakan, kral.” (ATS, 92) kan-kerede “Kartal.” (ATS, 96) kān “1. Çar. 2. Han, kağan.” (TAS, 43) kan-kere “Kartal, karakuş.” (TAS, 46) kān~kan “Han, kağan.” (DK, 216, 218) ḳān~kan “Han, kağan.” (DLTÇ, 153) kān~kagan “Han, kağan.” (DÇT, 120, 121)
ḳan- **II/106**	Tel. Alt.	1. Kanmak, bir gereksinimini, bir isteğini yeteri kadar karşılamış olmak, doymak. *Öçüm ḳandı.* “Benim intikamım bitti, içimdeki siniri yatıştırdım, doydum.” (Alt.); *Maḳazı ḳanıp yat.* “Arzusunu gerçekleştiriyor, o arzusunu yatıştırıyor.”(Tel.) 2. Kendini memnun etmek, tatmin etmek, doyurmak. 3. Yeterli olmak, bolluk içinde olmak.
		kān- “Tatmin olmak, doymak.” (EDPT, 632) ḳan- 1. Tatmin olmak; doymak. 2. Kendi iradesiyle itaat etmek, yerine getirilmek, olmak, gerçekleşmek.” (DTS, 443)
		kan- “Kanmak, susuzluğunu gidermek, memnun olmak.” (ATS, 96)
ḳana **II/108**	Tel.	<ḳan+a Nereye, nerede. *Ḳana parar?* “O hangi yönde gidecek?”; *Muna parar*. “Bu yöne (gidecek).”; *Ḳana üyüŋ?* “Evin nerede?”, *Mına!* “Orada (parmak işareti ile).”
		-
		kana “*ünl.* Haydi, hadi.” (TAS, 46) kana “Nereye, nerede.” (DK, 218) kana~kanı “Nereye.” (DLTÇ, 157)
ḳana- I **II/108**	Tel.	Bir şeye meyli olmak, bir şeyle ilgilenmek.
		-
		-
ḳana- II **II/109**	Tel. Leb.	1. Kan vermek, kan akıtmak. 2. Kanı akmak.
		kanā-~kanī- “Kanamak.” (EDPT, 634) ḳana-~ḳanı- “Kanamak, akıp gitmek, kan akmak.” (DTS, 443, 444
		kana- “1. Kanamak, kanlanmak. 2. (Gözleri) parlamak.” (DÇT, 123)
ḳana’ip **II/109**	Alt.	Eksiltili fiilden türemiştir. *ḳanaẏ, <ḳan+ā, =ḳanīp* Nasıl, ne şekilde. *Ḳana’ip keldĭ?* “O nasıl geldi?”; *Ḳana’ip ködürḫönŭn ḳaẏdaŋ*

		pileÿn. “Onu nasıl kaldırdığını nereden bileyim.”; *Endĭ ḳana’ip kiji poḷor?* “O nasıl insan olacak?”; *Yelbeḥen yüröḥŭndö suradı: Tardanaḳ ḳana’ip tuşḳarı çıḳtı, körünbös tuşḳarı çıġıp yat.* “Yelbegen içinden sordu: Nasıl oldu da Tardanak ortaya çıktı? Onun çıktığını gören olmadı.” (P.d.V.I, 29,85); *Ḳana’ip közŭ yetpes kiji ḳana’ip ettĭ çārıp yer?* “Kör bir insan eti kazandan nasıl çıkarıp yer?” (P.d.V.I, 32,100)
		-
		kanayıp “Böyle, bu şekilde; nasıl, ne durumda.” (ATS, 96)
ḳanar **II/110**	Tel. Alt.	1. Balık yüzgeci. 2. Yel değirmenin kanatları.
		-
		kanat “1. Kanat. 2. Yüzgeç.” (ATS, 96) kanar “Balık kanadı, yüzgeçler.” (TAS, 46)
ḳanār **II/111**	Alt. Tel.	<ḳan+yār Nereye, hangi tarafa. *Ḳanār dā parbas.* “O hiçbir yere gitmiyor.”; *Ḳanār parıp yazıŋ?* “Sen nereye gidiyorsun?” (Alt.); *Sen ḳanār parıp yürzŭŋ, apşıyaḳ?* “Nereye gidiyorsun, ihtiyar?”
		-
		kanārı “Nereye.” (DÇT, 123) kaŋarāk “Nereye.” (GSATA, 463)
ḳanarḷū **II/111**	Tel.	<ḳanar+ḷū Yüzgeçli (balık). *Uzun ḳanarḷū paḷıḳ* “Uzun yüzgeçli balık.”
		-
		-
ḳanārtın **II/111**	Tel.	<ḳanār+tın Nereden.
		-
		kanartınaŋ “Nereden.” (DLTÇ, 157)
ḳanat **II/111**	Bütün lehçelerde	1. Kanat. *Ḳanat saḷındı.* “Kanatlarını saldı.” (Alt.); *Ḳanat yaÿdı.* “O kanatlarını açtı.” (Tel.); *Tāḳ ḳança-dā ḳanadın ḳaġınsa* “Tavuk her ne kadar kanadını çırpsa da” (Tel.); *Ḳanatḳa pütken yünŭŋ yaḳşı* “Senin kanatlarında uzayan tüyler güzeldir.” (Tel., P.d.V.I, 197,22) 2. Balık yüzgeci (kanatları). (Leb.) 3. Çadır iskelesini oluşturan ayrı ayrı parçalar. 4. Maiyet (Alt.)
		kanat (?kanād) “Kuş kanadı, balık yüzgeci.” (EDPT, 635) ḳanat “Kanat.” (DTS, 443)
		kanat “1. Kanat. 2. Yüzgeç.” (ATS, 96)

		kanat “Kanat.” (TAS, 46) kanat “1. Kanat. 2. Çadır kafesinin ayrılabilir parçaları.” (DK, 218) kanat “Kuş kanadı, balık yüzgeci; ayrı parça, çadırın parmaklıkları.” (DLTÇ, 157) kanat “Kanat; çadır iskelesini oluşturan ayrı ayrı parçalar.” (DÇT, 123)
ḳanattaş- **II/114**	Alt.	<ḳanat+ta-ş-[145] Sıra hâlinde gitmek, eşlik etmek, yüksek rütbeli birine eşlik etmek.
		-
		-
ḳanattığ **II/114**	Leb.	*bk.* ḳanattū.
ḳanattū **II/114**	Alt. Tel.	Kanatları olan, kanatlı *Ḳanattū ḳuş* “Kanatlı kuş.”; *Aḷtı ḳanattū üẏ* “Altı parça parmaklıktan oluşan çadır.”
		kanatlıġ “Kanatlı.” (EDPT, 636) ḳanatlıġ “Kanatlı.” (DTS, 443)
		kanattu “Kanatları olan kanatlı.” (ATS, 96) kanatū “Kanatları olan.” (DÇT, 123)
ḳanaẏda **II/109**	Tel.	<ḳan+et- fiilinden türeyen eksiltili *kanaẏt-* fiilinden oluşur. Nasıl, ne biçimde. *Ḳanaẏda parar?* “Nasıl gidilir?”
		-
		kanayda “Nasıl, ne durumda?” (ATS, 96) kanayda “Nasıl, ne şekilde?” (DÇT, 123)
ḳanayıp **II/110**	Alt.	*bk.* ḳana’ip.
ḳanaẏssa **II/109**	Alt.	<ḳanaẏt-sa Nasıl. *Ḳanaẏssa yaḳşı poḷġoẏ?* “Nasıl iyi olacak?”
		-
		-
ḳanca **II/128**	Leb.	*bk.* ḳança.
ḳança **II/127**	Tel.	<ḳan (zamir) +ça Ne kadar. *Ḳança kijē ton poḷġoẏ?* “Bundan kaç kişiye kıyafet çıkar?”; *Ḳança ças poḷdı?* “Saat kaç?” (Tel.); *Ḳançaŋdı aẏt!* “Söyle sende ne kadar var!” (Tel.); *Ḳançazın kördüŋ?* “Onlardan ne kadarını gördün?”; *Ḳançazın?* “Kaçıncı defa?”
		kança “Nereye., nereye kadar.” (EDPT, 634) ḳança “Nereye.” (DTS, 443)

[145] OSTN’de morfolojik tahlil *ḳanat+m+ş* şeklinde verilmiştir.

		kança “Kaç, ne kadar.” (ATS, 96) kança “Kaç, ne kadar.” (TAS, 46) kança “Kaç, ne kadar, bir parça.” (DK, 219) kança-kança “Bir parça.” (DK, 219) kanca~kança “Ne kadar.” (DLTÇ, 157) kança “Kaç, ne kadar.” (DÇT, 123)
ḳançı **II/127**	Alt.	Ne kadar. *Ker-yutpanıŋ içẖn yara tepken kẖnde ḳançı maḷ çığıp keldĭ, ḳançı el yon uḷus çığıp keldi, ḳançı aḳça yējū çığıp keldĭ!* “O Ker-Yutpa’nın karnını ayağı ile ezdiğinde kaç hayvan, kaç insan, kaç mülk ve para çıktı!” (P.d.V.I,39,319) *bk.* ḳança.
ḳançıḳ- **II/128**	Tel.	<ḳan+çıḳ- *bk.* ḳanıḳ-.
ḳançu **II/128**	Tel.	Dudak döküntüsü. - kançu “Dudak döküntüsü.” (TAS, 46)
ḳanda- **II/123**	Alt. Tel.	< ḳan+ḷa- Kanatmak, kana boyamak. - -
ḳandan- **II/123**	Tel.	1. Kanlanmak. 2. Sinirlenmek, çıldırmak, öfkeden kızarmak. - -
ḳandıḳ **II/124**	Alt. Tel.	Tayga bitkisinin ismi (Lat. *Reythronium dens canis*); (kökleri yenir)[146]; -İlkbaharın ilk ayının ismi (Mart). - kandık “Kandık. *Kandık ay* Nisan (Altay takviminde dördüncü ay.” (ATS, 96) kandık “Bir çeşit tayga bitkisi.” (TAS, 46) kandık “Nisan ayı.” (TAS, 46) kandık “Bir çeşit bitki, kandık.” (DLTÇ, 157) kandık “Eritronyum; *kandık ayı* Nisan ayı, tam: Eritronyum ayı.” (DÇT, 123)
ḳāndıḳ **II/124**	Tel. Alt.	<ḳān+ḷıḳ Hanlık, hanın mülkü, hanedan, hanın serveti. *Ḳāndıġıŋ seniŋ kelzẖn!* “Senin hanlığın olsun!”; *Ḳudaẏdıŋ ḳāndıġı.* “Tanrı’nın hükümranlığı”

[146] Kandık: İlkbaharda çıkan, çiğdeme benzeyen kökleri yenen bir bitki.

		-
		kāndık~kandık “Hanlık.” (ATS, 93, 96)
ḳandır- **II/124**	Tel.	<ḳan-dır- 1. Birilerini tatmin etmek, birinin susuzluğunu gidermek, birilerinin karnını doyurmak, kandırmak. *Ḳıs meni ḳandırġan.* “Genç kız benim karnımı doyurdu.” (Tel.) 2. Birinin susuzluğunu yatıştırmak. (Tel.) *Öçüŋ ḳandırdım.* “Senin intikamını aldım.”
		kantur- “Tatmin etmek, doyurmak, kandırmak.” (EDPT, 636) ḳantur- “Tatmin etmek, doyurmak, kandırmak.” (DTS, 445)
		kandır- “Memnun etmek.” (ATS, 96)
ḳandī **II/125**	Alt. Tel.	<kan+dī, =ḳandaẏ, ḳandaḳ Hangi, hangisi. *Ḳandī alıp ḳulıḳtıŋ adı sādaġı poḷdı bu, tedi.* “Bu yay ve at hangi kahramanındır, dedi.” (P.d.V.I, 35,187); *Ḳandī dā* “Ne olursa olsun.”; *Ḳandī sen?* “Sen nasıl birisin?”; *Pir ḳandī da* “Herhangi bir.”; *Ḳandī da kijiniŋ* “Birilerinin bir şeyi.”
		-
		kandıy “Nasıl, ne gibi, ne, hangi.” (ATS, 96) kandıy “Nasıl.” (TAS, 46) kandıy da “-dan biri, birisi.” (TAS, 46) kandıg~kandıy~kandın~kandıŋ~kandıḫ “Hangi, nasıl.” (DK, 218) kandu~kandū~kandug “Hangi, nasıl.” (DLTÇ, 157) kandıy “Hangi, hangisi.” (DÇT, 123) kandıy kandıy “Herhangi.” (DÇT, 123) kandıy mındıy “Herhangi.” (DÇT, 123)
ḳandū **II/126**	Alt. Tel.	<ḳan+ḷū Kanlı.
		kānlıġ “Kanlı.” (EDPT, 638) ḳanlıġ “Kanlı.” (DTS, 445
		kandu “Kanlı.” (ATS, 96) kandu “Kötü, kindar, öfkeli.” (TAS, 46) kandu “Kanlı.” (DK, 218) kantu “Kana susamış, hunhar.” (DÇT, 123)
ḳāndū **II/127**	Alt. Tel.	<ḳān+ḷū Hanlı, han sahibi.
		-
		-
ḳanıbaş **II/117**	Kumd.	Nehir kolu.
		-
		-

ḳanıḳ- Tel. Alt. Leb. <ḳan+ḳ-[147]
II/115 Sinirlenmek, öfkeden kudurmak, intikam ateşiyle yanmak.

-

kanık- “1. Öç almak. 2. Üzülmek, kederlenmek.” (ATS, 96)
kanık- “Öfkelenmek, huysuzlanmak.” (TAS, 46)

ḳanıḳtır- Tel. Üzmek, sinirlendirmek.
II/116

-

kanıktır- “Üzmek, üzüntü vermek.” (ATS, 96)

ḳānırḳa- Tel. <ḳān
II/116 1. Han olmak, hanın varlığına el koymak, knez gibi davranmak.
2. Gururlanmak, övünmek, büyüklük taslamak.
Çındap sen piske ḳānırḳaỳr-biziŋ? “Gerçekten sen bizim yanımızda büyüklük mü taslıyorsun?”(P.d.V.I, 190,27)

-

kānırka- “Hanlık taslamak, gururlanmak.” (ARSL, 243)

ḳānırḳan- Tel. <ḳānırḳa-n-
II/117 Kendi han olarak göstermek, han gibi yaşamak.

-

-

ḳānırḳat- Tel. <ḳānırḳa-t-
II/117 Birilerini han yapmak.

-

-

ḳanī Tel. =ḳanı
II/117 Nereye.
“Ḳanī parıp yazıŋ paḷam?” tedi. Uḷçaḳ aỳttï: paraỳn paḷıḳ aŋdaỳrġa parıp yadım. “Yavrum, nereye gidiyorsun? dedi. Çocuk ise, nereye gidebilirim ki, balık tutmaya, dedi.” (P.d.V.I, 205,17)
bk. ḳay.

ḳanīda Tel. *bk.* ḳanaỳda.
II/117

ḳanīp Tel. Nasıl.
II/117 *Ḳanīp tā poḷbos.* “Bu hiç mümkün değil.”; *ḳanīp tā emes(id.), ḳanīp tā poḷzo* “her şekilde, her türlü”; *ḳanīp ḳanīp* “bir şekilde”; *Ayī Mradım Mradım yayıḳ tegen su keler, anı ḳanīp keçerzïŋ? Yaḳızında el poḷor, anı ḳanīp ödörzŭŋ?* “Murat’ım, orada Yayık Nehri vardır, sen onu nasıl geçeceksin, onun sahillerinde insanlar yaşıyor, onların arasından nasıl geçeceksin?” (P.d.V.I, 201,2); *Men ḳanīp ölöttön poḷboġoyım?* “Ben nasıl ölümlü olmayacağım?”

		bk. ḳana’ip
ḳanīssa **II/117**	Tel.	*bk.* ḳanaẏssa.
ḳān-kere **II/119**	Alt.	=Moğ. Anka kuşu, mutluluk kuşu, kartal. - kan-kerede “Kartal.” (ATS, 96) kan-kere “Kartal, karakuş.” (TAS, 46)
ḳant’ıġa **II/120**	Tel.	*bk.* ḳanyıġa.
ḳant’ıġaḷa- **II/120**	Tel.	< ḳant’ıġa+ḷa- Eyerin arkasındaki küçük kemerlere bağlamak. - -
ḳanūçı **II/118**	Tel.	ḳana-ū+çı Berber, askerî doktor, sıhhiye. - -
ḳanun **II/118**	Tel. W.	Gizli bir yerde ekilen, Baçat Teleütlerinin tanrısına adanan arpa. - -
ḳanūş **II/119**	Tel. Leb.	Neşter. - -
ḳanyıġa **II/120**	Alt.	Eyerin arkasına bir şeyler bağlayabilmek için konulan küçük kemerler. *Ḳanyıġa pūḷadı.* “O eyerin arkasındaki kemerciklere bağladı.” (Alt.) - kancā “Eyerin yanındaki hafif yük bağlamaya yarayan küçük kayışlar.” (ARSL, 277)
ḳaŋ **II/80**	Tel.	Lehimleme işinde kullanılan metal (kalay). - kaŋ “1. Kalay. 2. Dikiş.” (ARSL, 279)
ḳaŋaẏ I **II/81**	Kumd.	Dağlık ve ormanlı, suyu bol ve verimli yöre. - kaŋay “1. Suyu bol, verimli. 2. Ormanlık, ormanla kaplı.” (ARSL, 279)
ḳaŋaẏ II **II/81**	Tel. Kumd. Leb.	Deriyle kaplanmamış kayak. - -

ḳaŋda- **II/86**	Tel.	<ḳaŋ+ḷa- Lehimlemek. - kaŋda- “Lehimlemek, kaynaştırmak.” (ATS, 96) kaŋda- “Lehimlemek.” (TAS, 47)
ḳaŋdaġaẏ **II/86**	Leb.	=ḳaŋaẏ Derisiz (postsuz) kayak. - -
ḳaŋdaẏ **II/86**	Alt.	=taŋdaẏ Damak (ağızda). - kaŋday “Gırtlak.” (ATS, 96)
ḳaŋdıra- **II/86**	Tel.	*krş.* ḳaŋra Çan çalmak, tınılatmak. - -
ḳaŋdırat- **II/86**	Tel.	<ḳaŋıra-t- Çan çalmak. - kaŋdırat- “Zil çalmak.” (TAS, 47)
ḳaŋdırġaḷa- **II/86**	Tel.	Döndürmek, çevirmek. - -
ḳaŋġı **II/83**	Tel.	Kaygısız, sorumsuz insan. *bk.* ḳaŋı.
ḳaŋġır- **II/83**	Tel.	İzlemek, bakakalmak. *bk.* ḳaŋır-
ḳaŋı **II/82**	Tel.	Sersem, aptal, alık. - kaŋı “Dikkatsiz, dalgın, özensiz.” (TAS, 47)
ḳaŋıḷa- **II/82**	Tel.	(Köpek için) keskin çığlık atmak. - kaŋla- “Köpek çenilemek, ulumak.” (TAS, 47)
ḳaŋır- **II/82**	Tel.	Ahmak gibi durmak, her şeyi duymak fakat hiçbir şey anlamamak, izlemek. - kaŋır- “Şaşırmak, şaşmak, sersemlemek.” (TAS, 47)

ḳaŋıra- **II/82**	Tel.	=ḳaŋra (Çan sesi için) yayılmak, dağılmak. - kaŋırat- “Çınlatmak.” (ATS, 96) kaŋra- “Gürültü koparmak, gürlemek, gürüldemek.” (TAS, 47) kaŋıra- “Haykırmak, bağırmak, çağırmak, (kaz vb. için) bağırmak.” (DK, 219) kaŋıra- “Bağırmak, haykırmak, gıcırdatmak.” (DÇT, 123)
ḳaŋırıḳ **II/82**	Tel. W.	Burun köprüsü. - -
ḳaŋjır **II/87**	Tel.	Burun köprüsü, burun kemiği. *bk.* ḳoŋjor. - -
ḳaŋḳaḳ **II/82**	Tel.	<ḳaŋḳaẏ-ḳ Sürekli kafasını dik tutan (insan veya at). - kaŋkak “Başı yukarıda olan.” (ATS, 96)
ḳaŋḳaẏ- I **II/82**	Tel.	- 1. Düz durmak, kafayı kaldırmak, doğrulmak. 2. Aniden kafayı kaldırmak ve gözleri dikerek bakmak. 3. (Ağaç için) kurumak. 4. Yalnız durmak. - kaŋkay- “Şaşkına dönmek.” (ATS, 96) kaŋkay- “Doğrulmak, kalkmak.” (TAS, 47)
ḳaŋḳaẏ- II **II/82**	Tel.	Sıyırmak, soymak. - -
ḳaŋḳıḷda- **II/83**	Tel.	Çan çalmak, tınlamak (büyük çan sesleri). - kaŋkılda- “(Metal nesne için) çınlamak.” (ATS, 96) kaŋkılda- “Çınlamak, tınlamak, şıngırdamak.” (TAS, 47)
ḳaŋḳıḷdat- **II/83**	Tel.	<ḳaŋḳıḷda-t- Çan çalmak. - kaŋkıldat- “Çınlatmak.” (ATS, 96)
ḳaŋra- **II/84**	Tel.	=ḳaŋır- 1. Çok ses çıkarmak. 2. Kahkaha atmak, yüksek sesle gülmek.

		-
		kaŋra- “Gürültü koparmak, gürlemek, gürüldemek.” (TAS, 47)
ḳaŋza **II/87**	Alt. Tel.	=Moğ. 1. (Tütün için) pipo. *Tamḳı azıp aḷıp mā ḳaŋza perdїler*. “Onlar pipoyu tütünle doldurup bana verdiler.” (Tel.; P.d.V.I, 141,6); *Ḳaŋzanı sugup saḷ!* “Pipoyu botunun içine sok!” (Alt.) 2. Teleütlerin, Şorların ve Abakan Tatarlarının meşhur kahramanı. *Kaŋza Pī. (İd)* *Ḳaŋzanıŋ mingen at ḳamış tūda paş aḷdı.* “Kaŋza Bey’in atı kamışlı dağa doğru kaçtı.” (Tel. P.d.V.I, 198,1,1)
		-
		kaŋza “(Tütün için) pipo, çubuk.” (ATS, 97) kaŋza “Küçük boru.” (TAS, 47) kaŋza “Tütün için pipo.” (DK, 219) kaŋza “Tütün için pipo.” (DLTÇ, 157) kaŋza “Pipo.” (DÇT, 123)
ḳap- **II/403**	Tel. Alt. Leb.	1. Kapmak, tutmak, el ile yakalamak. *Ekki ḳoḷ bıḷaŋ ḳap.* “İki elinle yakala!” (Alt.) 2. Ağızla, dişle yakalamak, kapmak.
		kap- “El, diş vb. ile kapmak, yakalamak.” (EDPT, 580) ḳap- “1. Kapmak, yakalamak, tutmak, ele geçirmek. 2. Çalmak, kaçırmak, sürüklemek. 3. Alt etmek, yenmek, (bir hastalık ve kötü ruh için) kapmak, yakalamak.” (DTS, 446)
		kap- “1. Kapmak, eliyle almak, yakalamak. 2. Ağzıyla kapmak.” (ATS, 97) kap- “Kapmak.” (TAS, 47) kap- “Kapmak, tutmak, yakalamak.” (DK, 219) kap- “Kapmak.” (DÇT, 123)
ḳap I **II/400**	Alt. Tel. Leb.	1. Kese, çanta, torba. *Ḳabın açıp ḳaradı.* “O keseyi açıp baktı.” (Tel.); *arı ḳap* “Atlar için heybe.” (Alt.) 2. Kutu, kılıf, kın. *Muḷtuḳ ḳabı* “Silah kılıfı.” (Tel.); *Put ḳabı* “Pantolon.” (Tel.) 3. Kabuk. *Pırçaḳ ḳabı* “Bezelye kabuğu” 4. Yüz ruble. *Bir ḳap aḳça* (id.); *Ḳoťoўm Çelmeşke on ḳap aḳça perdi.* “Tüccar Çelmeş’e kağıt parayla bin ruble (285 gümüş ruble) verdi” (Alt.); *Pir ḳap peş yüs* “105 ruble kağıt para(30 ruble gümüş para).” 5. *Ḳap ortazında, ḳap altında* ifadeleri (çuvalın, torbanın ortasında, çuvalın dibinde) “tam yarısı”, “sonunda” anlamını kazanmıştır. Bu nedenle de bu kelime çoğu lehçede “tamamen, tam “anlamında kullanılmaktadır.

		Sā poḷd'ıŋ maḷınıŋ ḳap ortozın elinin kap ortozın pereẏn tep sanap yadır. "(Arkadaşın) sana büyükbaş hayvanlarının ve halkının tam yarısını vermeyi düşünüyor." (Alt.)
		kāb "Deri çanta, su tulumu, çuval, torba; kap." (EDPT, 578) ḳap I "Kap; kürk, tulum, çuval, torba." (DTS, 445) ḳap II "Deniz kabuğu." (DTS, 446)
		kap "1. Yanları geniş der çuval; *cürektiŋ kabı* Kalp zarı. 2. Silah, balta için muhafaza." (ATS, 97) kap "Çuval, torba." (TAS, 47) kabın "Torba, çanta." (DK, 216) kap "Torba, çuval, kese, çanta." (DK, 219) kap "Torba, çuval, kese." (DÇT, 123)
ḳap II **II/403**	Bütün lehçelerde	*Ka-* hecesi başlayan sıfatları kuvvetlendirmek için kullanılan ön ek. *Ḳap ḳaḷıŋ* "Tamamen kalın, çok kalın." (Tel.)
		kap~kıp "Başlıca renk adlarının sıfat olarak kullanımında anlamı kuvvetlendiren ön ek." (EDPT, 578) ḳap "Sıfatları pekiştirmek için kullanılır." (DTS, 446)
		kap "*ka-* ile başlayan sıfatları pekiştirmeye yarayan sözcük." (DÇT, 123)
ḳapçaġaẏ **II/429**	Kumd.	Hızlı, çevik. *Ḳapçaġaẏ kel!* "Çabuk gel!"
		-
		kapşay~kapşagay "Süratli, hızlı, çabuk, hızla, süratle." (ATS, 97) kapşıgay "Süratli, hızlı, acele." (TAS, 47) kapçāy~ kapçay~kapşay "Hızlı, çabuk." (DK, 219) kapçagay~ kapçay~kapşāy "Hızlı, çevik." (DÇT, 124)
ḳapçaḷ **II/429**	Tel.	1. Geçilmez yer. *Mundıẏ ḳapçaḷġa taştaḷġan poḷdım.* "Ben bu geçilmez yerde bırakılmıştım." 2. Uçurum, uçurumlu kaya.
		-
		kapçal "Geçilemeyen dağ boğazı." ATS kapçal "Sarp kaya." (TAS, 47)
ḳapçıḳ **II/429**	Tel.	<ḳap+çıḳ 1. Küçük torba, çanta, çuval. 2. Testis torbası.
		kabçuk "Küçük çanta, torba, kese." (EDPT, 581) ḳapçuḳ "Çanta, torba, kese." (DTS, 446)
		kapçık "Kızgın, sinirli, öfkeli." (ATS, 97)
ḳapçıḳ- **II/429**	Tel.	<ḳap+çıḳ- Kırılmak, üzülmek, sinirlenmek.

		Ḳān ḳānġa ḳapçıġar! “Hanlar birbirleriyle savaşır!”
		-
		kapçık- “1. Bağlanmak. 2. Gücenmek; kızmak, düşman olmak.” (ATS, 97)
ḳapçıḳtır- **II/429**	Tel.	<ḳapçıḳ-tır- Kızdırmak, öfkelendirmek, hakaret etmek.
		-
		kapçıktır- “Kızdırmak, asabını bozmak.” (ARSL, 282)
ḳapçūr **II/430**	Alt. Leb.	<ḳap+çūr İçinde kav bulunan çakmak taşına bağlanmış olan küçük deri cep.
		-
		kapçūr “Deri cep, içine kav saklanan küçük torba.” (ARSL, 282)
ḳapḳaḳ **II/419**	Tel.	<ḳap+ḳaḳ Kapak. *Ḳazan ḳapḳağı* “Kazan kapağı.” (Tel.); *kös ḳapḳağı* “Göz kapağı.”; *közünektiŋ ḳapḳağı* “Panjur.” (Tel.). *bk.* ḳaḳpaḳ
ḳapḳaḳta- **II/419**	Tel.	<ḳapḳaḳ+ḷa- Kapakla kapatmak.
		kapakla- “Bekâretini bozmak.” (EDPT, 584) ḳapaḳla- “Bekâretini bozmak.” (DTS, 446)
		kakpakta- “Çatıyla kaplamak.” (ATS, 94)
ḳapḳaḳtū **II/420**	Tel.	Kapakla kapatılmış, kapaklı.
		kapaklıġ “Bakire.” (EDPT, 584) ḳapaḳlıġ “Bakire.” (DTS, 446)
		kakpaktu “Çatılı.” (ATS, 94) kakpaktu “Kaşı olan.” (DÇT, 122)
ḳapḳar **II/420**	Kumd.	Depo, ambar, hangar.
		-
		-
ḳapḳaş **II/421**	Tel.	<ḳap+ḳaş (ḳaç) Kabuk. *ḳapḳaş paḷū* “Cüzzam”; *ḳapḳaş paḷūḷū* “Cüzzamlı”
		-
		kakpış “Ağaç kabuğu, ince tahta.” (DK, 218)
ḳapḳış **II/421**	Tel.	1. Kıskaç. 2. Hırsız.
		-
		kakpış~kapkış “Bir tür fırın maşası, kıskaç.” (ATS, 94)

		kakpı “Demirci kerpeteni, maşa, kıskaç.” (ATS, 94) kakpış “1. Tencereyi tutup çıkarmak için kullanılan maşa, tutacak, tutaç.” (TAS, 47)
ḳapḳışçı **II/421**	Tel.	<ḳapḳış+çı İşgalci, başkasının mülkünü gasp eden, hırsız.
		-
		-
ḳapsa-[148] **II/431**	Tel.	Saldırmak, baskı yapmak, zorlamak.
		kapsā- “Kapmak istemek.” (EDPT, 587) kavzā- “Kuşatmak, saldırmak.” (EDPT, 589) ḳapsa- I “Kuşatmak, çevirmek, çevrelemek.” (DTS, 447) ḳapsa- “Kapmak istemek.” (DTS, 447)
		kapsa- “Saldırmak, hücum etmek; çevrelemek, çevresini kuşatmak.” (ATS, 97)
ḳapsır- **II/431**	Alt.	Tamamen çevrelemek.
		-
		-
ḳapşaġaẏ **II/432**	Alt. Tel. Leb.	1. Çabuk, en kısa zamanda, olabildiğince hızlı. (Alt. Tel.) *Ḳapşaġaẏ yanıp keldǐ.* “O kısa zamanda döndü.”; *Abazı ūrū poḷdı, ḳapşaġaẏ öldü.* “Onun babası hastalandı ve hemen öldü.”; *Attı ḳapşaġaẏ aġıtḳıḷ!* “Çabuk atını bırak!” 3. Hızlı, çevik. *Ḳapşaġaẏ at* “Hızlı koşan at.”; *Ḳapşaġaẏ par!* “Çabuk git!”; *ḳapşaġaẏ kiji* “Çevik insan.” *bk.* ḳapçaġaẏ.
ḳapşaġaẏḷa- **II/432**	Alt. Tel.	<ḳapşaġaẏ+ḷa- Bir şeyi hızlı bir şekilde yapmak, acele etmek. *Ḳapşaġaẏḷabadı.* “O acele etmedi.”; *Ḳapşaġaẏḷap yür!* “Çabuk gel!”
		-
		kapşagayla- “Acele etmek.” (ATS, 97) kapşıgayla- “Acele etmek.” (TAS, 47)
ḳapşıra **II/432**	Tel.	Genel olarak, tamamen, bütünüyle.
		-
		-
ḳapta- **II/426**	Tel.	<ḳap+ḷa- Kapamak, örtmek.
		-
		kapta- “Çuval doldurmak.” (TAS, 47)
ḳaptaḷ	Tel.	=ḳaftan

[148] Bu madde başı OSTN’de fiil olarak verilmemiştir.

II/427		Kaftan, pardesü tarzı giysi, Rus kesimli üst kıyafeti,
		kaftān “Kaftan.” (EDPT, 582) ḳaftan “Kaftan.” (DTS, 429)
		kaptal “Kaftan; sabahlık.” (ATS, 97) kaptal “Üstlük, pardesü, vücudun üst kısmına giyilen giysiler.” (TAS, 47) kaptal “Kaftan.” (DLTÇ, 158) kepteŋ “Giysi, kaftan.” (DÇT, 126)
ḳaptır- **II/427**	Tel. Alt.	<ḳap-tır- Kaptırmak. *Yoḷ ḳaptır* “Yolu kaptırmak” (Tel.)
		kaptur- “Kaptırmak.” (EDPT, 582) ḳaptur- “Kaptırmak, çaldırmak.” (DTS, 446)
		kaptır- “Tutturmak, sarmak, bağlamak.” (TAS, 47) kaptır- “1. Sıkışıp kalmak. 2. Sıkıştırmak. 3.Yakalamak, (olta ile) tutmak.” (DÇT, 124)
ḳaptıra **II/428**	Tel.	*bk.* ḳaptırġa.
ḳaptırġa **II/428**	Alt.	<ḳaptır-ġa Silah için gereken her şeyi saklamaya yarayan eşya.
		-
		kaptıra “Fişeklik, palaska.” (ATS, 97) kaptırga “1. Düğme, iğne kutusu. 2. Kanca.” (ATS,97) kaptıra “Küçük eşyaları koymak için kullanılan omza asılan deri torba.” (DLTÇ, 158) kaptırga “Okluk, sadak.” (DÇT, 124)
ḳaptırma **II/428**	Alt. Tel.	<ḳaptır-ma Kurşun konulan deri torba.
		-
		kaptırma “1. Kurşun için deri çuval. 2. (Kapıdaki) kanca. 3. Dizgin.” (ATS, 97) kaptırma “Kopça.” (TAS, 47)
ḳar **II/131**	Bütün lehçelerde	Kar. *Ḳar yādı.* “Kar yağdı.” (Alt.); *Ḳardan aḳ* “Kardan daha beyaz.” (Alt.)
		kār “Kar.” (EDPT, 641) ḳar~kaġar “Kar.” (DTS, 448, 430)
		kar “Kar.” (ATS, 97) kar “Kar.” (TAS, 47) kar~kār “Kar.” (DK, 216) kar “Kar.” (DÇT, 124)

ḳār- **II/132**	Alt. Tel. Leb.	Kavurmak, kızartmak. *Yānı ḳodorıp taşḳa ḳārdı.* “O (boğanın) yağını çıkarıp taş üstünde kızarttı.” (Leb.) kaġur-~kavur- “Kavurmak (tahıl vb.), pişirmek, kızartmak.” (EDPT, 612, 585) ḳaġur- “Kavurmak, kızartmak.” (DTS, 430) kār- “Pişirmek, kızartmak.” (ATS, 92) kūr- “1. (Arpa için) pişirmek. 2. Bitkin hâle getirmek. 3. Yıkmak, harap etmek.” (ATS, 127) kār- “Kavurmak, kızartmak.” (TAS, 43) kūr- “Kavurmak.” (TAS, 68) kār- “Kavurmak, kızartmak.” (DK, 216) karı-~kōr- “Kavurmak, kızartmak.” (DLTÇ, 159, 165)
ḳara **II/132**	Bütün lehçelerde	1. Kara, siyah. *Ḳara tor’ at* “Koyu kahverengi at.” (Alt.); *Ḳara sū* “Kaynak, derelerin kaynağı.” (Alt. Tel.); *ḳara yış* “Ormanlarla kaplanmış dağlar, siyah.” (Alt. Tel.); *ḳara su* “Kaynak, menba.” (Alt.); *ḳara yer, ḳara toprаḳ* “Kara toprak, humus.”; *ḳara puḷut* “Kara bulutlar.” (Tel.); *ḳara aḷman* “Vergi, haraç.” (Tel. Alt.); *ḳara aḷmandū* “Vergi, haraç veren.” (Tel. Alt.); *ḳara ḳuẏruḳ* “Ermin, kakım.” (Leb.); *ḳara pārçıḳ* “Sığırcık.” (Tel.); *ḳara çilen* “Leylek.” (Tel.); *ḳara ḳat* “Siyah frenk üzümü.” (Tel.); *ḳara yılek* “Yaban mersini.” (Kumd.); *ḳara torbos* “Yaban mersini.”(Tel.); *Kara yodo* “Herhangi bir bitki.” (Tel.); *ḳara ḳān* “Kara Han.” (Alt.); *ḳara keme* “Gemi.” (Tel.); *ḳara moḷot* “Çelik.” (Tel.); *ḳara küler* “Dökme demir, dövme demir, kalıp demir.” (Tel.); *ḳara ortoḳşın* “Yayı öven bir sıfat.” (Tel. Alt.); *ḳara yaŋıs* “Tamamen yalnız.”(Tel.) 2. Siyah eşya, karanlık. *Ḳara kiyer kīm* “Yas kıyafeti.” (Tel.); *tün ḳara, tün ḳarazı* “Karanlık.”; *ḳamaḳ ḳarazı* “Kaşlar.” (Tel.); *aŋnıŋ ḳarazı* “Kürkleri olan hayvanlardan en iyileri.” (Tel.) 3. Kötü, sinirli, itici, alçak, zavallı. *Ḳara sağıştŭ kiji* “Kötü insan.” (Tel. Alt.); *Ḳara sanadı.* “Onun kötü niyeti vardı.” (Tel.); *Ḳaḷġançı çaḳ kelerde ḳaḷıḳ ḳaḷıḳḳa ḳara sanıjar.* “Kıyamet günü geldiğinde halkların birbirlerine karşı kötü niyetleri olacak.” (Alt.; P.d.V.I, 167,5); *içi ḳara tıjı aḳ* “Dışından iyi, içinden kötü.” (Tel.); *ḳara ḳat* “Büyü.” (Tel.) 4. Sade, üst tabakalara mahsus olmayan. 5. Sade insan, halk. 6. Büyükbaş hayvan. 7. Ahlaksızlık, pislik, kirlilik. (Tel.) *Üẏdüŋ ḳarazı* “Ölen insandan evde kalan kötü ruh, gölge”; *Anı aḷıp kelip üẏ ḳarazın sürdreli tep parıp yadıbĭs.* “Evdeki kötü ruhları kovmak için onun peşinden gidiyoruz.” (Tel.; P.d.V.I, 141,23); *ūrçınıŋ ḳarazı* “Hırsızlık, arsız hırsız.” (Tel.) kara “Kara, siyah.” (EDPT, 643)

		ḳara “1. Siyah (renk). 2. Koyu, az ışık alan. 3. *mec.* Kötü, uğursuz; hüzünlü, kederli; kasvetli, neşesiz; yorucu, bunaltıcı. 4. *mec.* Kötü, fena, berbat. 5. *mec.* Bayağı, sıradan, gündelik; basit, kolay, sade; alt tabaka, alt kitle; kaba. 7. Pislik, leke. 8. Mürekkep.” (DTS, 449)
		kara “1. Kara, siyah. 2. Saydam. 3. Kötülük, suç; kötü. 4. Pekiştirme kelimesi.” (ATS, 97) kara “Siyah, kara.”(TAS, 47) kara “1. Kara, siyah, siyah nesne, karalık. 2. Ahmak, aptal, kötü, aşağılık. 3. Basit, kolay, sade, çok iyi olmayan, avam, halk. 4. Davar, sığır, mal.” (DK, 219) kara “1. Kara, siyah. 2. Karalık. 3. Kötü, pis. 4. Ayaktakımı, avam. 5. Mal.” (DÇT, 124)
ḳarā **II/142**	Tel.	=ḳaraŋı Gece. *ḳarāda* “Gece vakti” kara “Kara, siyah.”
		-
		-
ḳara- **II/142**	Tel. Leb.	1.Uzaklara bakmak. *Ḳarap-tır.* “O bakınıyor.” 2. Beklemek, bekleyip durmak. (Leb.) *Ḳarap otturdı.* “O bekleyip duruyordu.” 3. Birilerinin arkasından bakmak, birilerine bakmak, korumak.
		kara- “Bakmak.” (EDPT, 645) ḳara- “Bakmak, izlemek.” (DTS, 450)
		kara- “1. Bakmak, görmek, dikkat etmek. 2. Beklemek.” (ATS, 98) kara- “Bakmak, seyretmek, izlemek.” (TAS, 47) kara- “Bakmak, gözetlemek, korumak, beklemek.” (DÇT, 124)
ḳaracıḷ **II/162**	Leb.	*bk.* ḳaraçıḷ.
ḳarāçı **II/162**	Tel.	Çadırın duman deliği, baca.
		-
		karaçı “Koni şeklindeki çadırın sırığını sağlamlaştıran çengel.” (ATS, 98) garacı~garacıg “Çadırın sırığını sağlamlaştıran çengel.” (GSATA, 438)
ḳaraçıḷ **II/162**	Kumd.	Buzul yerlerde buzu erimiş, açık kısımlar.
		-
		-
ḳaraçḳı **II/162**	Tel.	<ḳar Karanlık. *Tün ḳaraçḳızı* “Gecenin karanlığı, karanlık gece.” *Ḳaraçḳı üẏ* “Zindan.”; *ḳaraçḳı ḳaraŋuẏ yer* “Cehennem.”

		-
		karaçkı “Karanlık.” (ATS, 98) karaçkı “1. Karanlık. 2. Koyu.” (TAS, 48)
ḳaraçḳıḷan- **II/162**	Tel.	<ḳaraçḳı+ḷan- Kararmak. *Kün ḳaraçḳıḷanar.* “Gündüz kararıyor.”
		-
		karaçkılan- “Kararmak.” (ATS, 98)
ḳaraçḳıḷat- **II/162**	Tel.	<ḳaraçḳı+ḷa-t- Karartmak.
		-
		karaçkılat- “Karartmak.” (ATS, 98) karaçkıla- “Karartmak.” (TAS, 48)
ḳaradaş **II/161**	Alt.	Kara ağaçkakan.
		-
		karadas “Ağaçkakan.” (ATS, 98)
ḳaraġan **II/151**	Tel.	1. Sibirya üvez ağacı. 2. Akasya ağacı.
		karākān “Çalı veya ağaç türü.” (EDPT, 657) ḳaraḳan “Karagana bitkisi.” (DTS, 451)
		kargana “Akasya.” (ATS, 99) karagana “Akasya ağacı.” (TAS, 48)
ḳaraġana **II/151**	Tel.	*bk.* ḳaraġan.
ḳaraġat **II/151**	Tel. Leb.	<ḳara+ḳat Siyah frenk üzümü.
		-
		karagat “Yaban mersini, keçi yemişi.” (ATS, 98) karaŋat “Siyah frenk üzümü.” (TAS, 48)
ḳaraġaẏ **II/151**	Tel. Leb.	*krş.* Moğ. Çam ağacı, köknar. *Ḳaraġaẏ sağıs* “Reçine (katran).”
		-
		karagay “Köknar, çam.” (ATS, 98) karagay “Çam ağacı.” (TAS, 48) karagay~karay~karakay “Çam ağacı.” (DK, 219) karagay~karay “Çam ağacı.” (DLTÇ, 158) karagay~karagıy “Çam ağacı.” (DÇT, 124)
ḳaraḳçı I	Tel.	<ḳaraḳ+çı

II/149		Eşkıya, hırsız.
		karakçī “Eşkıya, haydut, soyguncu.” (EDPT, 656) ḳaraḳçı “Eşkıya, haydut, soyguncu.” (DTS, 451)
		karaçı “Haydut, soyguncu.” (ATS, 98)
ḳaraḳçı II **II/150**	Alt.	Güzel kız, kızlara söylenen övgü sözü. *Kün ḳan orta ḳaraḳçı ḳızın perdǐ.* “Kün-Han kendi ortanca güzel kızını verdi.” (P.d.V.I, 16,209)
		-
		-
ḳara-ḳoş **II/149**	Tel.	Şamanın görünmeyen hizmetçisi.
		-
		-
ḳaraḳta- **II/149**	Tel.	<ḳaraḳ+ḷa- Mahvetmek, öldürmek.
		karaklā- “Yağma etmek, yağmalamak.” (EDPT, 658) ḳaraḳla- “Yağma etmek, talan etmek, soymak.” (DTS, 451)
		-
ḳaraḷ- **II/159**	Tel. Leb.	1. Kararmak, siyah olmak. 2. Kötüleşmek, bozulmak, çürümek.
		-
		karal- “Gayret etmek, çabalamak.” (TAS, 48)
ḳaraḷa- **II/159**	Alt.	<ḳara+ḷa- Kınamak, karalamak, yasadışı davranmak, kötü davranmak. *Aḳtūdŭ ḳaraḷadı.* “Günahsız insanı karaladı.”; *Ḳaraḷap tapḳan maḷ* “Haksız bir şekilde elde edilen büyükbaş hayvan”; *Ḳaraḷap kereledǐ.* “O yalan ifade verdi.”
		karālā- “Karalamak, kirletmek; *mec.* Kötülemek, iftira atmak, kara çalmak.” (EDPT, 659)
		karala- “1. Karalamak, suçlamak. 2. Baskı yapmak, felakete neden olmak.” (ATS, 98) karala- “Karalamak, iftira atmak, suçlamak.” (TAS, 48) karala- “Karalamak, lekelemek.” (DÇT, 124)
ḳaraḷçāḳ **II/160**	Tel.	<ḳaraḷ-çāḳ Çabuk kararan bir şey.
		-
		-
ḳaraḷtḳış **II/160**	Tel.	Mürekkep.
		-
		karaltkış “Mürekkep.” (TAS, 48)
ḳaram **II/165**	Alt.	<Ar. harām Açgözlü, ihtiraslı, bencil.

		-
		karam~karamçı “Cimri, hasis.” (ATS, 98) karam “Cimri, eli sıkı.” (TAS, 48)
ḳarama **II/166**	Tel.	1. Karaağaç. 2. Kızaklara bağlanan tahta şeritler.
		-
		-
ḳaramda- **II/166**	Alt. Tel.	<ḳaram+ḷa- Cimrilik etmek, hırslı olmak, başkasının elinden zorla almak.
		-
		karamda- “1. Kıskanmak, imrenmek. 2. Cimrilik etmek, haris davranmak.” (ATS, 98) karamdan- “Cimrilik etmek.” (TAS, 48)
ḳaramtıḳ **II/166**	Tel.	Siyahımsı, koyu renkli.
		-
		karamtık “1. Karamsı, siyahımsı, uzaktan siyah gözüken. 2. Gizli.” (ATS, 98) karamtık “Koyu, koyumtırak.” (TAS, 48) karamdık~karamtık “Siyahımsı.” (DLTÇ, 158)
ḳaran **II/154**	Tel.	1. Belli olmayan, belirsiz. *ḳaran ürü* “Belirsiz hastalık, enfeksiyon”; *ḳaran ürüḷü kös* “Tavuk körlüğü”. 2. Tamamen, bütünüyle. *Ḳaran yoġoḷdı.* “O tamamen kayboldu.”
		-
		karan “Az.” (ATS, 98)
ḳarān I **II/155**	Alt. Tel. Kumd.	<ḳarı-ġan Yaşlı adam.
		-
		karıgan “Yaşlı, yaşlı kişi.” (ATS, 99) kargan “Kart, ihtiyar, yaşlı, koca.” (TAS, 48) karān~karan~kargan~karıgan “Yaşlı.” (DK, 219) karān “Yaşlı.” (DÇT, 124)
ḳarān II **II/155**	Alt. Tel.	<ḳara-ġan Gözden uzaklaşan, uzaklaştıkça belli belirsiz görünen nesne, eşya vb. *Ḳarānı körünbeẏ ḳaḷdı.* “O ufuktan kayboldu.” (Tel.); *Attıŋ ḳarānı körünŭp yat, tügŭn yaḳşı tanıp poḷbodım.* “At uzaktan görünse de, hangi renkte olduğunu ayırt edemiyorum.” (Tel.)
		-
		karān “Silüet, belli belirsiz zorla görülen nesne.” (ARSL, 284)

ḳarānda- **II/157**	Tel.	<ḳarān+ḷa- Uzaklara bakmak.
		-
		-
ḳarandaş **II/157**	Alt.	1. Akraba. 2. Kardeş ve bacı.
		karındāş “Erkek kardeş, kız kardeş.” (EDPT, 662) ḳarındaş~ḳarundaş “Kardeş.” (DTS, 454, 456)
		karındaş- “1. Kardeş; küçük erkek kardeş. 2. Akraba.” (ATS, 99) kardaş~kardış~karındaş~kartış “Kardeş.” (DK, 219) karındaş “Erkek veya kız kardeş.” (DLTÇ, 159) kardaş~karındaş “Kardeş.” (DÇT, 124, 125)
ḳarantı **II/156**	Tel.	<ḳara Etrafını çevreleyen şeylerle kaplanmayan küçük alan, örneğin ormanda ağaçsız kalan toprak, gökyüzünün bulutsuz kısmı.
		-
		karantı “Buzu erimiş yer.” (ATS, 98) karantı “Buzları veya karları erimiş yer.” (TAS, 48)
ḳarantıḳ **II/156**	Tel.	<ḳaran+ḷıḳ Uzaktan siyah leke gibi görünen bir yer.
		-
		karamtık “1. Siyahımsı. 2. Uzaktan siyah görünen bir yer.” (ARS, 62)
ḳaraŋa **II/153**	Leb.	*bk.* ḳaraŋuẏ.
ḳaraŋat **II/153**	Alt.	<ḳaran+ḳat Siyah frenk üzümü. *bk.* ḳaraġat.
ḳaraŋaẏ **II/153**	Alt.	*bk.* ḳaraġaẏ
ḳaraŋuẏ **II/153**	Alt. Tel.	<ḳaraẏ, *krş.* Moğ. Kara, karanlık. *Ḳaraŋuẏ yer* “Cehennem.” (Tel.); *ḳaraŋuẏda* “Karanlıkta.”
		ḳaraŋġu~karaŋġū “Kara, karanlık.” (EDPT, 662) ḳaraŋḳu “1. Koyu, az ışık alan; kara. 2. Karanlık. 3. *mec.* Koyu, kara, yakışıksız, hoş olmayan.” (DTS, 451)
		karaŋuy “1. Karanlık. 2. *mec.* Cahil, okur yazar olmayan.” (ATS, 98) karaŋuy “Karanlık.” (DÇT, 124)
ḳaraŋuẏḷa- **II/153**	Tel.	<ḳaraŋuẏ+ḷa- Kararmak, karanlık olmak.

		-
		karaŋuyla- “Karartmak.” (ATS, 98)
ḳaraŋuẏḷat- **II/153**	Tel.	<ḳaraŋuẏḷa-t- Karartmak.
		-
		karaŋuylat- “Karartmak.” (ARSL, 287)
ḳarap **II/164**	Kumd.	Balıkçıl.
		-
		karap “Balıkçıl.” (DK, 219)
ḳarar- **II/158**	Alt. Tel.	<ḳara+r- 1.Kararmak. *Aḳ taḷaẏ ḳarardı.* “Beyaz deniz karardı.” (Tel.); 2. Şansız, talihsiz, üzgün olmak.
		karār- “Kararmak, koyulaşmak.” (EDPT, 663) ḳarar- 1. Kararmak, koyulaşmak; siyah olmak. 2. *mec.*Kötü olmak, (Ruh, kalp için) kararmak. 3.Kirlenmek, kirden kararmak.” (DTS, 451)
		karar- “Kararmak, koyulaşmak.” (ATS, 98) karar- “Kararmak.” (TAS, 48) karar- “Kararmak.” (DÇT, 124)
ḳarart- **II/158**	Tel.	<ḳarar-t- Karartmak.
		karart- “Karartmak, koyulaştırmak.” (EDPT, 663) ḳarart- “1. Karartmak, koyulaştırmak. 2. Gölgelemek, Kasvetli hâle getirmek, öfkelendirmek.” (DTS, 452)
		karart- “Karartmak.” (ATS, 98)
ḳarartḳış **II/158**	Tel.	Mürekkep hokkası.
		-
		karaltkış “Mürekkep.” (TAS, 48)
Ḳaraş **II/163**	Tel.	Erlik’in pehlivanı.
		-
		Karaş “Erlik’in oğullarından birinin adı.” (ATS, 98)
karaş- **II/163**	Tel.	<ḳara-ş- Birbirine bakmak, birbirini uzaktan görmek.
		-
		karaş- “Birlikte bakmak, görmek.” (ATS, 98)
ḳarat- **II/161**	Leb.	<ḳara-t- 1. İzletmek.

		2. Bekletmek.
		-
		-
ḳarauḷ **II/146**	Tel.	Bekçi, muhafız.
		-
		karūl “Koruma, nöbet.” (ATS, 100) karūl “Bekçi.” (DLTÇ, 159) karaulda-~karūlda- “Bekçilik yapmak.” (DÇT, 124) karūlçık “Bekçi.” (DÇT, 125)
ḳaraẏḷa- **II/145**	Kumd. Tel.	Şaha kalkmak (ayı, at vb. için).
		-
		karayla- I “El yordamıyla hareket etmek, düşe kalka yuvarlanmak.” (ATS, 98) karayla- II “(At, ayı için) şaha kalkmak, şahlanmak.” (ATS, 98)
ḳarazımaḳ **II/163**	Tel.	Siyahımsı.
		-
		-
ḳarazıman **II/163**	Tel.	Siyahımsı.
		-
		karazman “Siyahımsı.” (ATS, 98)
ḳarazū **II/163**	Alt.	Siyahımsı.
		-
		-
ḳarba- **II/213**	Leb.	Elle yapışmak, tutmak, ağızla, dişle tutmak. *bk.* ḳarma-.
ḳarbaḳ **II/213**	Leb.	<ḳarba-ḳ 1. Bir seferde elle ne kadar yakalamak mümkünse. 2. Olta. *bk.* ḳarmaḳ.
ḳarbıḷt’ın **II/214**	Tel.	Eğrelti otu (Lat. *filix mas*).
		-
		karbılcın “Eğreltiotu.” (ATS, 99)
ḳarbunçuḳ **II/215**	Tel. W.	Sifilis (frengi) hastalığı.
		-
		-
ḳarça **II/203**	Kumd.	=ḳarçı Geri, geriye. *Ḳarça ayḷandı* “O geri döndü.”
		-

		karça~karçı “Geri, geriye.” (DK, 220) karça “Geri, geriye.” (DLTÇ, 159)
ḳarçā **II/203**	Alt.	Atmaca, doğan kuşları. - karçaga~karçıga “Aladoğan.” (ATS, 99) karçıga “Aladoğan.” (TAS, 48) karçıga “Doğan, atmaca.” (DLTÇ, 159) kartaga~kartıga~karçā “Çaylak, atmaca.” (DÇT, 125)
ḳarçaẏ- **II/203**	Tel.	Yaşlanmak. *ḳarçaẏġan* “Yaşlı” - karçay- “Yaşlanmak.” (ATS, 99)
ḳarçı **II/204**	Tel. Leb.	Haç, haça benzer figür. *Ḳarçı terçi* “Çapraz.” (Tel.); *Ḳarçımdı aḷıp meni eşkĭn!* “Benim haçımı al ve beni takip et!” (Tel.) - karçı “Haç.” (ARSL, 292)
ḳarçıġa **II/204**	Tel.	Atmaca. *bk.* ḳarçā.
ḳārçıḳ **II/204**	Kumd.	*bk.* ḳayırçaḳ.
ḳarçī **II/205**	Alt.	Çapraz. - karçıy-tērçiy “Çapraz.” (ATS, 99)
ḳarġa **II/191**	Tel. Alt.	1. Karga. *Ḳara ḳarġa* “Kara karga” (Tel.); *ḳarġa ölöŋ* “Ottan, çimden ayakkabı astarı.” 2. Rusça adıyla *Karginler* olarak bilinen Mras’ta yaşayan yabancı halklar. karġā “Karga.” (EDPT, 653) ḳarġa “Karga.” (DTS, 452) karga “Karga.” (ATS, 99) kargā “Karga.” (TAS, 48) karga “Karga.” (DLTÇ, 158) karga “Karga.” (DÇT, 124)
ḳarġa- **II/192**	Tel. Alt. Leb.	Lanetlemek, beddua etmek. karġā- “Lanet okumak, beddua etmek.” (EDPT, 655) ḳarġa- “Lanet okumak, beddua etmek.” (DTS, 452) karga- “Lanet okumak; küfretmek.” (ATS, 99)

		karga- “Lanetlemek, kargış vermek, lanet okumak.” (TAS, 48) karga- “Gaklamak, ötmek.” (DK, 219)
ḳarġan **II/192**	Tel.	<ḳarı-ġan Yaşlı, ihtiyar. *Ḳarġan öböḫön* “Yaşlı adam”
		-
		karıgan “Yaşlı, yaşlı kişi.” (ATS, 99) kargan “Kart, ihtiyar, yaşlı, koca.” (TAS, 48) kargan~karıgan “Yaşlı, ihtiyar.” (DÇT, 124, 125)
ḳārġan **II/192**	Tel.	Ülgen ve Erlik arasındaki arabulucu.
		-
		-
ḳarġan- **II/192**	Tel.	<ḳarġa-n- Ant içmek, yemin etmek.
		karġan- “Kendi kendine beddua etmek.” (EDPT, 655) karġan- “Kendi kendine beddua etmek.” (DTS, 452)
		kargan- “1. Yemin etmek. 2. Lanet okumak.” (ATS, 99) kargan- “Yemin etmek, ant içmek.” (TAS, 48)
ḳarġanış **II/193**	Tel.	<ḳarġan-ş Ant, yemin.
		-
		-
ḳarġanū **II/193**	Tel.	<ḳarġan-ū Yemin.
		-
		-
ḳarġış **II/194**	Alt. Tel. Leb.	Kargış, beddua, lanet. *Ḳarġışḳa ḳalġan* “Lanetlenmiş.” (Tel.)
		karġış “Kargış, lanet, beddua.” (EDPT, 654) ḳarġış “Kargış, beddua, lanet.” (DTS, 452)
		kargış “Lanet, beddua.” (ATS, 99) kargış “Kargış, beddua, lanet.” (TAS, 48)
ḳarı I **II/167**	Tel. Alt. Leb.	Kolun üst tarafı.
		karī “Ön kol, dirsekle bilek arasındaki bölüm; dirsekten başlayıp parmak uçlarına kadar mesafe, ölçü birimi.” (EDPT, 644) ḳarı “1. Elle dirsek arasındaki kısım; 2. Dirsek, arşın (uzunluk ölçüsü)” (DTS, 452)
		karı “Kolun, dirsekten omuza kadar olan bölümü.” (ATS, 99) karı “Arış, ön kol.” (TAS, 48) karı “Kolun bilekten dirseğe kadar yer alan kısmı.” (DÇT, 125)

ḳarı II **II/167**	Tel. Leb. Töl.	1. Eski, yaşlı. *ḳarı yajı* “Yaşlılık” (Tel.); *At ḳarızı soġŭmtŭḳ, er ḳarızı elimtik.* “Atın yaşlısı kesilmek, adamın yaşlısı da alay edilmek için vardır.” (Tel.; P.d.V.I, 2,18); *Ḳarı yajā yetken.* “O yaşlandı.” (Tel.) 2. Yabancı. (Töl.)
		karı “Yaşlı, ihtiyar.” (EDPT, 644) ḳarı “1. Eski, yaşlı. 2. İhtiyar. 3. Yaş, ömür.” (DTS, 453)
		karı “1. Yaşlı, ihtiyar. 2. Yabancı.” (ATS, 99) karı “Şimdilik, henüz, hâlen.” (TAS, 49) karı “Güçlü, kuvvetli.” (DK, 220)
ḳarı- I **II/168**	Tel. Alt. Leb.	Yaşlanmak. *Ḳarıẏ perdim.* “Ben yaşlandım.” (Tel.); *Men ḳarıp pardım.* “Ben yaşlandım.” (Alt.)
		karī- “Yaşlanmak.” (EDPT, 645) ḳarı- “Yaşlanmak, ihtiyarlamak.” (DTS, 453)
		karı- “Yaşlanmak.” (ATS, 99) karı- “İhtiyarlamak, kocamak.” (TAS, 49) karı- “İhtiyarlamak, yaşlanmak.” (DK, 220) karı- “Yaşlanmak.” (DLTÇ, 159) kar-~karı- “Yaşlanmak.” (DÇT, 124, 125)
ḳarı- II **II/170**	Tel.	Tırmıklamak. *Ḳoḷ-bıḷa ḳarıdı.* “O elleri ile tırmıkladı.”; *Ḳarıp terip yat.* “O her tarafı topluyor.”
		-
		karı- “Tırmıklamak.” (ARSL, 292)
ḳarıḳ- **II/170**	Alt. Tel. Leb.	<ḳara Kararmak, siyah olmak. *Kös ḳarıḳtı.* “Gözler kör oldu.”; *Kün ḳarıḳtı.* “Güneş karardı.”; *Ay ḳarıḳtı.* “Ay karardı.”
		karık- “Kardan etkilenmek.” (EDPT, 655) ḳarıḳ- “Gözleri görmemek, kör olmak; karın parlaklığından gözleri ağrımak, gözleri kamaşmak.” (DTS, 454)
		karık- “Kapanmak.” (ATS, 99)
ḳarıḷıġaş **II/176**	Tel. Alt.	Kırlangıç. *ḳaş ḳarıḷıġaş* “Ebabil”
		karlıġaç~kargılāc “Kırlangıç.” (EDPT, 657) ḳarlıġaç~ḳargılaç “Kırlangıç.” (DTS, 452)
		karlagaş~karılgaş “Kırlangıç.” (ATS, 99) karlıgaş “Kırlangıç.” (DLTÇ, 159)
ḳarıḷıḳ I **II/176**	Tel.	Yaşlılık.
		karılık “Yaşlılık.” (EDPT, 659)

		ḳarılıḳ “Yaşlılık, ihtiyarlık.” (DTS, 453)
		-
ḳarılıḳ II **II/176**	Tel.	Kırlangıç.
		-
		-
ḳarım **II/183**	Tel.	Evin yanındaki su kanalı, şehrin etrafındaki su kanalı.
		karım “Hendek, kale hendeği, şehir kanalı.” (EDPT, 659) ḳaram~ḳarım “Çukur, delik, hendek, siper; *mec.* Mezar, kabir.” (DTS, 450, 453)
		-
ḳarın I **II/170**	Alt.	Hediye, armağan.
		-
		karın “Rüşvet” (ATS, 99)
ḳarın II **II/170**	Alt. Tel.	Ve, böyle, fakat, belki de. (Bazı Altaylar *karın* sözünü her cümleden sonra kullanabilir, fakat o zaman anlamını yitirir.)
		-
		karın “*ünl.* Eh! *Karın cakşı* eh yeter, iyidir!; *karın cezer!* Eh ne yapalım, böyle yaptınız iyidir.” (ATS, 99) karın “Kötü.” (DÇT, 125) garın “Çok güzel, iyi hoş.” (GSATA, 439)
ḳarın III **II/171**	Tel. Alt. Leb.	Karın, mide, göbek, gövde, kursak, karın zarı. *Ḳarın açtı.* “O acıktı.” (Tel.); *Ḳarın toḳ poḷdı.* “Onun karnı tok.” (Tel.); *ḳarı yū* “Karın yağı.” (Tel.); *Ḳarnımnıŋ ḳurçağı poḷarzıŋ!* “Sen benim için kemer olacaksın! (Bana yardım edeceksin).”
		karın “Karın, batın.” (EDPT, 661) ḳarın “1. Karın, mide, göbek; batın, dölyatağı. 2. *mec.*Beden, vücut” (DTS, 453)
		karın “1. Karın. 2. *mec.* Tulum.” ATS karın “İşkembe.” (TAS, 49) karın “Karın, batın.” (DK, 220)
ḳarında- **II/173**	Alt.	<ḳarın+ḷa- Hediye etmek, hediye vermek.
		-
		karında- “1. Rüşvet vermek. 2. Bir şeyi hediye etmek.” (ATS, 99) karında- “Hediye etmek.” (TAS, 49)
ḳarındaş **II/173**	Alt. Tel. Leb.	<ḳarın+daş Erkek veya kız kardeş, karındaş. *ḳarındaş kiji* “Akraba” (Alt.); *tūġan ḳarındaş* “öz kardeş (kız veya erkek)”; *ōý ḳarındaş* “Üvey kardeş”(Alt.); *ḳız ḳarındaş* “Kız kardeş” (Tel.); *Emdi ekki ḳarındaş ḳana’ip kiji polar?* “Şimdi iki kardeş nasıl büyüyecek?” (Alt.) *bk.* ḳarandaş.

ḳarındaştıḳ **II/174**	Tel.	<ḳarındaş+lıḳ Kardeşe ait olan (kardeş yakınlığı, sevgisi, yükümlülükleri), kardeşlik. - karındaştık “Kardeşlik.” (ATS, 99) karındaştık “Kardeşlik.” (TAS, 49)
ḳarındaştū **II/174**	Alt.	Kardeşi olan, kardeşli. - -
ḳarındū **II/174**	Alt. Tel.	<ḳarın+lū Hamile. *bk.* ḳarınnığ.
ḳarınnığ **II/172**	Leb.	<ḳarın+lığ Hamile. karınlığ “Hamile.” (EDPT, 662) karındu “Karınlı. *mec.* Hamile.” (ATS, 99)
ḳarış **II/177**	Alt. Tel. Leb.	Karış, aralık, kısa süre. karış “Karış; başparmak ile serçe parmak arasındaki mesafe.” (EDPT, 663) ḳarış “Karış.” (DTS, 454) karış “1. Karış, uzunluk ölçüsü. 2. Avuç.” (ATS, 99) karış “Karış.” (TAS, 49) karış “Çeyrek (uzunluk ölçüsü).” (DK, 220) garış~karış “Ölçü, karış.” (DÇT, 111, 125)
ḳarış- **II/180**	Tel.	1. Arkaya doğru eğilmek. 2. Birini geçmek, birbirinin yanından geçmek. karış- “Biriyle aynı fikirde olmamak, biribirinin karşısında olmak.” (EDPT, 664) ḳarış- I “Karışmak, müdahele etmek.” (DTS, 454) ḳarış- II “1. Karşılaşmak, buluşmak. 2. Yarışmak için karşılaşmak, mücadele etmek. 3. Tartışmak, münakaşa etmek. 4. Farklı olmak, birbirinden ayrılmak, birbiriyle yüzleşmek. (DTS, 454) -
ḳarışḳāḳ **II/181**	Tel.	İçeriye doğru eğilmiş diş. - karışkak “Eğri, çarpık (diş).” (ARSL, 294)
ḳarışta- **II/181**	Tel. Alt. Leb.	<ḳarış+la- Karışla ölçmek, karışlamak. karışlā- “Karışla ölçmek.” (EDPT, 665) ḳarışla- “Karışla ölçmek.” (DTS, 454)

		karışta- “1. Ölçmek. 2. Avuçla almak.” (ATS, 99)
ḳarıştāḳ **II/181**	Leb.	Bir tür tırtıl (Lat.*geometridae*). - karıştak “Bir tür tırtıl.” (KRS, 20)
ḳarıştūş **II/182**	Tel.	*bk.* ḳarıştāḳ - -
ḳarıt **II/176**	Tub.	<Rus. корыто Arı kovanı. - karıt “Tekne.” (ATS, 99) karıt “Tekne, leğen.” (DK, 220) karıt “Tekne, çamaşır teknesi.” (DLTÇ, 159)
ḳarıẏ **II/170**	Alt.	Kasırga. - -
ḳarī **II/185**	Tel.	*ḳarīsaḷḳın* “Kasırga” *bk.* ḳarıẏ.
ḳarḳıḷda- **II/190**	Tel. Leb.	<ḳarḳıḷ (yansıma kelime)+ḷa- Gaklamak (karga). *Ḳarḳıḷdab ƶeŋ kūŋ yaḳşı tep uḳḳanım.* “Gakladığında sesin güzel çıkıyor diye duydum.” (Tel.; P.d.V.I, 197,23) - karkılda- “(Karga için) gaklamak.” (ATS, 99) karkılda- “Karga bağırmak, ötmek.” (TAS, 49)
ḳarḳıra **II/190**	Tel.	1. Balıkçıl türü. 2. Nehir ismi. - karkırā “1. Beyaz grimsi uzun bacaklı turna türü. 2. Beyaz leylek.” (ARSL, 289)
ḳarḷa- I **II/196**	Tel.	Kısık, boğuk olmak. - karıl- “Boğazında kalmak.” (ATS, 99) karlık- “Boğazında kalmak, boğulmak.” (TAS, 49)
ḳarḷa- II **II/196**	Alt.	<ḳar+ḷa- Kar yağmak. *Ḳar ḳarḷap yat.*(id.) karlā- “Kar yağmak.” (EDPT, 659) ḳarla- “Kar yağmak.” (DTS, 454)

		-
ḳarlaġaş **II/196**	Alt.	Kırlangıç. *Yer ḳarḷaġaşı* “Yer kırlangıcı.”; *yar ḳarḷaġaşı* “Sahil (kıyı, kenar) kırlangıcı.” *bk.* ḳarılıġaş
ḳarḷāḳ **II/196**	Tel.	Kısık, boğuk. -
ḳarḷama **II/196**	Tel.	- <ḳarḷa-ma Kısık, boğuk. -
ḳarḷat- **II/196**	Tel.	- <ḳarḷa-t- Kısıklaştırmak, boğuklaştırmak. -
ḳarlı[149] **II/197**	Alt.	- Karlı. *Ḳarlı yaŋmır* “Karla karışık yağmur.” (Alt.) karlıġ “Karlı, karla kaplanmış.” (EDPT, 658) ḳarlıġ “Karlı, karla kaplanmış.” (DTS, 455) karlu “Karlı.” (ATS, 100) karlu “Karlı.” (TAS, 49) karlu~karlıg “Karlı.” (DK, 219)
ḳarlıġaş **II/197**	Leb. Tel.	Kırlangıç. *bk.* ḳarılıġaş.
ḳarlığ **II/197**	Leb.	Karlı, karla zengin, karla kaplanmış. *bk.* karlı.
ḳarlıḳ- **II/197**	Tel.	1. Boğazını temizlemek, kusmayla uğraşmak, boğulmak, tükürmek *Ḳarlıġıp arayḷı ölüp parġan.* “O boğuluyordu ve neredeyse ölecekti.” (P.d.V.I, 160,12) 2.Gaklamak. *Ḳarlıḳḳanıŋa meniŋ ḳardım toẏdı.* “Senin gaklamana benim karnım doydu.” - karıl- “Boğazında kalmak.” (ATS, 99) karlık- “Boğazında kalmak, boğulmak.” (TAS, 49)
ḳarma- **II/216**	Tel. Alt. Kumd.	=ḳarba- 1. Tutunmak, yakalamak, tutmak. 2. Elle yoklamak, araştırmak. (Tel.) 3. Ağız ile tutmak. (Tel.)

[149] Madde başında *Alt.* ibaresi yoktur. Madde içinde örnek cümlede vardır.

		(Ker Yutpa) üstü erdıŋ teŋere ḳarmap kelıp yat, aḷtı erdıŋ yer ḳarmap kelıp yat. "Ker-Yutpa üst dudağı ile semayı, alt dudağı ile de toprağı tutarak geliyor." (P.d.V.I, 37,263) karmā-~karvā- "(Görünmeyen bir şeyi) el yordamıyla aramak, elle yoklamak; elle ya da dişle yakalamak, kavramak." (EDPT, 646) ḳarva-~ḳarwa- "El yordamıyla aramak, elle yoklamak." (DTS, 456) karma- "Yakalamak, bağlamak." (ATS, 100) karma- "Elle yoklamak." (TAS, 49)
ḳarmada- **II/218**	Tel.	=ḳarmala- Karanlıkta yoklamak, araştırmak. - karmada- "Tırmanmak, tırmanarak çıkmak." (ATS, 100) karvıla- "Yoklamak, el yordamıyla aramak." (DLTÇ, 158)
ḳarmaḳ **II/216**	Tel. Alt. Tub.	<ḳarma-ḳ Kanca, olta. *Ḳarmaḳ taştadı.* "O oltayı attı." (Alt.); *Öböḥön turaḷıp üydö aẏḷandra yes ḳarmaġın tartıp aḷdı, pe ūḷçaktıŋ edeḥnen ḳarmaġı ilındı.* "Yaşlı adam kalkarak çadırın içinde elinde bakır kanca ile oraya buraya gidiyordu, kanca çocuğun eteğine takıldı." (Alt., P.d.V.I, 33,119) ḳarmaḳ "Kanca, çengel." (DTS, 455) karmak "Olta." (ATS, 100) karmak "Olta." (TAS, 49) karbak~karbık "Olta." (DLTÇ, 158) karmak "Olta." (DÇT, 124)
ḳarmaḳçı **II/217**	Tel.	1. Balıkçı, olta ile balık tutan kişi. 2. Hırsız. - karmakçı "Balıkçı." (ATS, 100)
ḳarmaḳta-[150] **II/217**	Alt. Tel.	Oltayla balık tutmak. - karmakta- "Balık yakalamak." (ATS, 100) karmakta- "Oltayla balık avlamak, balık tutmak." (TAS, 49) karbakta- "Tutmak." (DÇT, 124) karmakta- "Oltayla balık tutmak." (DÇT, 124)
ḳarman **II/217**	Alt. Tel.	<Rus. карман Cep. *Ḳadū aḷıp kelıp ḳarmanına ḳadū sūb aḷıp.* "O çiviyi alıp cebine koydu." (P.d.V.I, 38,281)

[150] Bu madde başı OSTN'de fiil olarak verilmemiş.

		-
		karman “Cep.” (ATS, 100) kanmar “Cep.” (DK, 219) karvan “Cep.” (DLTÇ, 158) karman “Cep.” (DÇT, 125)
ḳarman- **II/217**	Alt.	Yakalamak, kapmak, ağızla yakalamak.
		karvan- “*dönüşlü* El ile yoklanmak, el ile aranmak.” (EDPT, 646) ḳarvan-~ḳarwan- “*dönüşlü* El ile yoklanmak, el ile aranmak.” (DTS, 456)
		karman- I “Tırmanmak, tırmanarak çıkmak.” (TAS, 49) karman- II “Kendini elle yoklamak.” (TAS, 49)
ḳarmaş- **II/218**	Tel.	<ḳarma-ş- 1.Tutunmak, birbirini yakalamak. 2. Birbirini ellemek, yoklamak.
		karvaş- “Birbirini ellemek, birbirini yoklamak, birbirini yakalamak.” (EDPT, 100) ḳarvaş-~ḳarwaş- “Birbirini ellemek, birbirini yoklamak, birbirini yakalamak.” (DTS, 456)
		karmış- “Kapmak, ele geçirmek, yakalamak, dövüşmek.” (DK, 219)
ḳar-oŋ **II/166**		Tüy dökmemiş.
		-
		-
ḳars **II/205**	Tel. Alt.	1. Kırılgan, kolay, hafif, gevrek. 2. Can sıkıcı, iğrenç, kötü, fena. *Yamandıŋ içi kars.* “Kötü insanın düşünceleri kötüdür.”; *Yoḷgo ḳars poḷor*. “O yolda mutsuz olacak.”; *Ḳars tildū̄ kiji* “Her şeye karşı gelen insan, haddini bilmez, kaba.”
		-
		kars “Kırılgan, kolay kırılır.” (TAS, 49)
ḳarsman **II/207**	Alt.	*krş.* karın Kuş midesi.
		-
		karsman “Kursak (kuşta).” (ATS, 100) karsman “Kuş midesi.” (TAS, 49) karsan~karsın “Karın, mide.” (DK, 220) karsan~karsınak “Karın, mide.” (DLTÇ, 159) karsan “Mide.” (DÇT, 125)
ḳarşıḳ- **II/209**	Tel.	Karşı gelmek.
		-
		karşı- “Karşı olmak.” (ARSL, 292)

ḳarşıḳtır- **II/210**	Tel.	<ḳarşıḳ-tır- Birilerini karşı karşıya getirmek. - -
Ḳarşıt **II/211**	Tel.	Koyun üstünde giden Ülgen'e itaat eden ruh. - Karşıt "Ülgen'in oğullarından birinin adı." (ATS, 100)
ḳarşū **II/212**	Tel.	Düşmanca, aykırı, itirazlı. *Ā ḳarşū aẏttı.* "Ona karşı geldi."; *Ḳarşū aẏtpa!*-"Kabalaşma!" karşī "Karşı, karşı taraf, karşıt." (EDPT, 663) ḳarşı "1. Düşmanlık, husumet, anlaşmazlık. 2. Karşı. 3. Düşman, rakip, hasım. 4. Tehlike, risk. 5. Düşmanca, savaşçıl, rakip. 6. Karşı, karşıt." (DTS, 455) karşu "1. Düşman, zarar veren. 2. Zarar verme, zararlılık." (ATS, 100) karşu "1. Hoş olmayan, hoş olmayan durum, tatsızlık. 2. Terbiyesizlik, kabalık." (TAS, 49)
ḳarşūḷan- **II/212**	Tel.	<ḳarşū+ḷa-n- Karşı gelmek. - karşulan- "Karşı gelmek, karşı durmak, direnmek." (TAS, 49)
ḳarşūḷanū **II/212**	Tel.	<ḳarşū+ḷan-ū Direnç, direniş. - -
ḳarta **II/199**	Tel. Leb.	*krş.* ḳarın Bağırsak, şirden, kalın bağırsak. - karta "Göden, kalın bağırsağın son bölümü, rektum." (TAS, 100) karta "Göden, kalın bağırsağın son kısmı, rektum." (TAS, 49) karta "Şirden." (DÇT, 125)
ḳartācaḳ **II/201**	Leb.	<ḳartaġa+caḳ Küçük atmaca. - kartaçak "Şahin, atmaca." (KRS, 20)
ḳartıḷçaḳ **II/201**	Tel.	<ḳarta+?+çaḳ Geviş getiren hayvanların midesinin ilk bölümü. - -
ḳarū **II/187**	Alt. Tel.	1. Cevap, karşılık. *Ḳarū aẏtḳın!* "Cevap ver!" (Tel.); *Pu kiji ḳarū aydınaḷbas.* "Bu

		insanın cevabı yoktur.” (Tel.) 2. Güç, servet, yetenek, dayanıklılık. *Ḳarū yoḳ* “Hasta.”; *Ḳarū yoḳ poḷdı.* “O güçsüzleşti.” 3. Bağlılık, düşkünlük, sadakat. (Tel.) *Adazı paḷazına ḳarū poḷġan.* “Baba oğlunu seviyordu.”; *Aḷtın möŋünge ḳarū* “Altın ve gümüşe düşkünlük, para sevgisi.”
		-
		karu “Öz, değerli.” (ATS, 100) karū “1. Cevap. 2. Sorumluluk.” (ATS, 100) karu “Yanıt, cevap.” (TAS, 49) karu “Cevap, karşılık, tepki; güç, takat.” (DK, 220) karū “Güç.” (DÇT, 125)
ḳarūça- **II/189**	Tel. W.	*bk.* ḳarūḷa-.
ḳarūdaḳ **II/189**	Kumd. W.	<ḳarū+? Güçsüz, zayıf.
		-
		-
ḳarūḷ **II/188**	Tel.	=ḳarauḷ, ḳarawuḷ Bekçi, muhafız, sınır bekçisi. *Çu pajında Ḳıtaẏḷardıŋ üç ḳarūḷı par.* “Çuy Nehri’nin başında üç Çinli bekçi var.”; *Ḳarūḷ saḷdı.* “O bekçi koydu.” *bk.* ḳaẏġuḷ.
ḳarūḷa- **II/189**	Tel.	<ḳarū+ḷa- Cevap vermek, karşı gelmek.
		-
		-
ḳarūḷan- **II/189**	Alt.	<ḳarū+ḷa-n- Durumunu düzeltmek, iyileşmek, güçlenmek, büyük olmak.
		-
		-
ḳarūḷçıḳ **II/189**	Alt. Tel.	<ḳarūḷ+çıḳ (Kesinlikle Rusçadan ödünç.) Bekçi, nöbetçi, muhafız.
		-
		karolçık “Bekçi, nöbetçi.” (DLTÇ, 159)
ḳarūḷū **II/189**	Alt.	<ḳarū+ḷū Güçlü, varlıklı.
		-
		karulu “Varlıklı, zengin.” (TAS, 49)
ḳarūn **II/188**	Kumd. Tel.	*krş.* ḳarū Cevap. *Ḳarūn aẏt!* “Cevap ver!”; *Oḷ ā ḳarūn perip aẏttı.* “Ona cevap verdi.”

		-
		karūn “Cevap, karşılık.” (DÇT, 125)
ḳarūzı- **II/189**	Tel. W.	<ḳarū+sı- Üzülmek, birilerine acımak, özen göstermek, merak etmek, korumak.
		-
		karuzı- “1. Hüzünlenmek. 2. Endişelenmek, tedirgin olmak. 3. Kurtulmak. 4. Acımak, merhamet etmek.” (ATS, 100)
ḳas **II/346**	Alt. Tel. Leb.	Kaz.
		kāz “Kaz.” (EDPT, 679) ḳaz “Kaz.” (DTS, 466)
		kas “Kaz.” (ATS, 100) kas “Kaz.” (TAS, 49) kas~kaz “Kaz.” (DK, 217) gas~kaz “Kaz.” (DÇT, 111, 125)
ḳas- **II/347**	Tel. Alt. Leb.	Kazmak. *Ottıŋ yanında oro ḳazıp saḷganın kördŭ.* “O ateşin yanında birilerinin çukur kazdığını gördü.” (Alt. ; P.d.V.I, 29,89)
		kaz- “Kazmak, kazıp ortaya çıkarmak.” (EDPT, 680) ḳaz- “Kazmak, kazıp çıkarmak.” (DTS, 466)
		kas- “Kazmak, kazımak.” (ATS, 100) kas- “Kazmak.” (TAS, 49) kas- “Kazmak.” (DK, 220) kaz-~kas- I “Kazmak.” (DÇT, 121, 125) kas- II “Kemirmek.” (DÇT, 125)
ḳasḳaḳ **II/352**	Alt.	Sarp, dik yamaç.
		-
		kaskak “Sarp, yüksek.” (ATS, 100) kaskak “Yüksek, dik yamaçlı dağ.” (TAS, 49)
ḳasḳandar **II/353**	Tel. W.	İhmalkârlık sonucu işin uzatılması.
		-
		-
ḳasta- **II/355**	Alt.	*krş.* ḳas Eyerin kaşlarına dizginleri takmak.
		-
		kasta- “Eyerin kaşlarına dizginleri takmak.” (ARSL, 295)
ḳastaḳ **II/356**	Tel.	1. Okun demir ucu. 2. Ön dişler.
		-
		kastak “Okun demir ucu, temren.” (ATS, 100)

ḳastaḷ- **II/357**	Tel. Leb.	=ḳasnaḷ- Eğilmek, iki büklüm olmak, biraz kırılmak. - kastal- “1. Parçalanmak, bölünmek. 2. Delik deşik olmak.” (ARSL, 295)
ḳastaḷt- **II/357**	Tel. Leb.	=ḳasnaḷt- Eğmek, kırmak. - kastalt- “Parçalatmak, böldürmek.” (ARSL, 295)
ḳastarū **II/356**	Tel.	Bit otu, bitlice ot, (Lat. *pedicularis*) - -
ḳastıḳ- **II/357**	Alt. Tel.	Çatlamak. - kastık- “Çatlamak.” (TAS, 49)
ḳaş **II/386**	Tel. Leb.	1. Çıkıntı, yükselti, tepe, uzun sahil, taraf, sınır. *Yar ḳajındaġı* “Kıyıda, kenarda olan.” (Tel.); *tüŋür ḳajı* “Şaman çubuğunun ahşap tarafı.” (Tel.); *ejik ḳajı* “Söve, kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve.” (Tel.); *Üẏ su ḳajında turŭp yat.* “Ev nehrin sahilindedir.” (Tel.); *ḳaş* “Kuru, kumlu tepe.” (Tel. W.) 2. Eyerdeki çıkıntılı ahşap yay. 3. Gözün üst tarafı, kaş. kāş I “Kaş. *mec.* Uç, sınır, kenar, bir tepenin kaşı, alnı.” (EDPT, 669) ḳaş I “Kaş.” (DTS, 457) ḳaş II “Kenar, kıyı, sahil, sınır.” (DTS, 457) kaş “1. (Orman için) sınır, kıyı. 2. (Elbise için) kenar. 3. (Bel için) kemer. 4. Şaman davulunu gövdesi.” (ATS, 100) kaş “1. Sınır, hudut. 2. Orman kenarı. 3. Kumaş kenarı, zıh. 4. Kaş.” (TAS, 50) kaş “1. Kıyı, kenar. 2. Kaş. 3. Eyerin ahşap kısmı, dirsek.” (DK, 220)
ḳaşḳaḷa **II/396**	Alt.	Dalgıç kuşu. - kaşkala “ Bir kuş türü.” (ARSL, 301)
ḳaşta- **II/397**	Tel.	<ḳaş+ḷa- 1. Eyer kaşı yapmak. 2. Dizginleri eyer kaşına koymak. - kaşta- “1. Mıhlamak. 2. (Pantolona, eteğe) kayış dikmek. 3. Eyere

		kaş takmak.” (ARSL, 301)
ḳaştaḳ I **II/398**	Tel. Alt.	Sepet. - -
ḳaştaḳ II **II/398**	Tub.	Ham, olgunlaşmamış (meyve). - kaştak “Olmamış, yeşil.” (ATS, 100) kaştak “Ham, olgunlaşmamış, yeşil, olmamış.” (TAS, 50)
ḳāt **II/277**	Tel. Kumd.	<ḳadıt Kadın. *Ḳāt kiji (id.); ḳāttım* “Benim karım.” (Tel.) ẖātun “Kadın, hanımefendi.” (EDPT, 602) ḳatun “Kadın, bayan, hanımefendi, asil hanım.” (DTS, 463) kadıt “1. Kadın, eş; evli kadın. 2. *Küfür* Cadı karı.” (ATS, 93) kāt “Kadın.” (TAS, 43) katı “Karı, eş, hanım.” (TAS, 50) kat~ katın “Karı, eş.” (DK, 217) ḳāt~kat “Kadın, karı, eş.” (DLTÇ, 153, 159) kāt~kadı~kadıt~kat “Kadın, karı, eş.” (DÇT, 120, 121, 125) kaydat~katıt “Kadın.” (DÇT, 121, 125)
ḳat- **II/277**	Tel.	1. Katılaşmak, sertleşmek, , donmak, kurumak. *Edĭŋ künge ḳadıp ḳalzın!* “Senin etin güneşte sertleşsin!”(Tel.); *ḳatḳan kiji* “Kuru, zayıf insan” (Tel.) 2. Bükmek, çevirmek. (Tel.) *Yip ḳattı.* “O ipi büktü.” (Tel. kat- “Sertleşmek, katılaşmak.” (EDPT, 595) kat- “1. Sertleşmek, katılaşmak. 2. (Sıvılar için) koyulaşmak, katılaşmak. 3. Uyuşmak, kasılmak, kramp girmek.” (DTS, 459) kattur-[151] “Çevirtmek, büktürmek.” (EDPT, 605) kattur- “Çevirtmek, büktürmek.” DTS, 463) kaḏır- “Geriye bükmek, geriye eğmek; geri dönmek.” (EDPT, 604) ḳadar-~ḳadır-~ḳaḏır-~ḳatar- “Dönmek, döndürmek, çevirmek, geri bükmek; engellemek, vazgeçirmek.” (DTS, 426, 427, 429, 459) kat- I “Bükmek, çevirmek, çalkalamak.” (ATS, 100) kat- II “Sertleşmek, kurumak.” (ATS, 100) kat- “1. Katılaşmak. 2. Hamur açmak, bükmek. 3. Bükmek.” (TAS, 50) kat- “Kurumak, katılaşmak.” (DÇT, 125)
ḳat I **II/274**	Tel. Alt.	Kat, tabaka, sıra. *Yamılġanı alтı ḳat aḳ torḳo.* “Onun battaniyesi altı kat beyaz ipekten oluşuyordu.” (Alt.); *Teŋereniŋ yetinçi ḳadı* “Gökyüzünün yedinci

[151] Clauson bu anlamıyla bu fiili hapax olarak vermiştir.

		katı.” (Alt.); *Üç ḳat kīm* “Üç kat elbise.” (Alt.) 2. Kat (defa); *ḳattaŋ ḳat* “Binlerce defa” (Tel.) 3. Kursak, mide (kuşlarda).
		kat “Kat, tabaka.” (EDPT, 593) ḳat “1. Kat, tabaka, katman. 2. Kıvrım, kırma. 3. Yanında, huzurunda, bir arada. 4. Altında.” (DTS, 458)
		kat “Kat, sıra.” (ATS, 100) kat “Kat, tabaka, sıra.” (TAS, 50) kadın “*edat* Altında.” (DK, 217) kadında “*edat* Altında.” (DK, 217) kadınza “*edat* Altında.” (DK, 217) kat “Kat, katman, tabaka, sıra, dizi.” (DK, 220) kat I “Esas, temel, taban.” (DLTÇ, 159) kat II“Katman, tabaka.” (DLTÇ, 159) katan “Defa, kez.” (DLTÇ, 159) kat “Kat, tabaka.” (DÇT, 125) katap “Defa, kez.” (DÇT, 125)
ḳat II **II/275**		Yuvarlak, pürüzsüz meyve tanesi, üzüm vb. *Ḳara ḳat (ḳaraġat, ḳaraŋat)* “Siyah frenk üzümü.” (Tel.); *ḳızıl ḳat* “Kırmızı frenk üzümü.” (Tel.); *ḳazır ḳat* “Yeşil frenk üzümü” (Tel.); *yer ḳızıl ḳat* “Rubus saxatilis” (Tel.); *yın ḳat* “Böğürtlen.” (Tel.)
		kāt (kād) “Dut, kiraz, böğürtlen, üzüm vb. taneli küçük meyve.” (EDPT, 593) ḳat “1. Yemiş, meyve, genel olarak meyve. 2. Ardıç meyvesi.” (DTS, 459)
		kat “Yemiş. *Kızıl kat* kırmızı üzüm; *kara kat* kara üzüm; *tiyiŋ kat* kırmızı yaban mersini.” (ATS, 100) kat “Frenk üzümü.” (DLTÇ, 160)
ḳat III **II/276**	Tel.	<Ar. ḥat Yazı, mektup. *Ḳatḳa yaḷḳū kişi ürenetten.* “Sadece tembel insanlar yazıyı öğrenirler” (Tel.); *Ḳat ḳıçırdı.* “O okudu.” (Tel.); *Ḳat çīp per!* “Mektup yaz!” (Tel.)
		-
		kat “Yazı, belge.” (ATS, 100) kat “Mektup, yazı, belge.” (TAS, 50) kat “Mektup.” (DK, 220) kat “Mektup.” (DLTÇ, 159)
ḳatçı **II/304**	Tel.	<ḳat+çı Yazıcı, okuma yazması olan, kilisede dua okuyan. *Men anīp adaẏ Maḳarīya yürgenimde anıŋ ḳatçıḷarına aẏttım.* “Bu şekilde Makariy atanın yanına gelerek ben onun dua okuyanlarına dedim.” (P.d.V.V, 117,32)
		-

		katçı “Yazıcı, sekreter, okur yazar.” (ATS, 101) kaçı (<katçı) “Öğretmen.” (DLTÇ, 160)
ḳatḳaḳ **II/293**	Tel.	<ḳat-ḳaḳ Zayıf, bir deri bir kemik (insan ve hayvanlar için). - katkak “Zayıf.” (TAS, 50)
ḳatḳan[152] **II/293**	Tel.	<ḳat-ḳan Zayıf, cılız, sıska. - katkan I “Bükülmüş, bükülü.” (TAS, 50) katkan II “Katılaşmış, sertleşmiş.” (TAS, 50) katkan “Sağlam, dayanıklı, sert.” (DLTÇ, 160) katpar “Zayıf, kuru.” (DÇT, 125) katan “Esnek, dirençli, sağlam, dayanıklı.” (DÇT, 125)
ḳatḳı **II/294**	Alt. Tel.	Kahkaha. - katkı “Kahkaha.” (ATS, 101) katkı “Kahkaha, gülme, gülüş.” (TAS, 50) katkı “Kahkaha, gülüş.” (DK, 220) katkı “Kahkaha, gülüş.” (DÇT, 125)
ḳatḳıçı **II/295**	Tel.	<ḳatḳı+çı Komik, eğlenceli insan, her zaman gülen kimse, şakacı. - katkıçı “Gülmeyi seven.” (ATS, 101) katkıçıl “Çok gülen.” (TAS, 50)
ḳatḳıḷ **II/295**	Leb.	*bk.* ḳatḳı.
ḳatḳıḷığ **II/295**	Leb.	*bk.* ḳatḳılū.
ḳatḳıḷū **II/295**	Tel.	<ḳatḳı+ḷū Komik, gülünç. - katkılığ “Gülünç, komik, eğlenceli.” (KRS, 21)
ḳatḳınçāḳ **II/294**	Tel.	<ḳatḳı+n+çāḳ Gülmeyi seven. - katkıçı “Gülmeyi seven.” (ATS, 101) katkıçıl “Çok gülen.” (TAS, 50)

[152] Bu madde başı OSTN’de fiil olarak verilmiştir.

ḳatḳınçı **II/294**	Tel.	Gülünçlük, komiklik, maskaralıḳ. - -
ḳatḳınçılū **II/294**	Tel.	<ḳatḳınçı+lū Gülünç, komik. - katkınçılu “Gülünç, güldüren.” (ATS, 101) katkınçılu “Komik, gülünç, güldürücü.” (TAS, 50) ġatġımçılu “Gülünç, komik.” (GSATA, 440)
ḳatḳır- **II/294**	Tel.	<ḳatḳı+r- Çok sesli gülmek, kahkaha atmak. *Maŋdı Şire süḥŭnŭp ḳatḳırıb ī̆hen, aẏtḳan.* “Mangdı-Şire kahkaha atarak söyledi.” (P.d.V.I, 164,6) katġur- “Katıla katıla gülmek.” (EDPT, 599) katġur-~ḳatur- “1. Gülmek, eğlenmek, katıla katıla gülmek.” (DTS, 459) katkır- “Yüksek sesle gülmek.” (ATS, 101) katkır- “Gülmek, kahkaha atmak.” (TAS, 50) katkır- “Sesli gülmek, kahkaha atmak.” (DK, 220) katkır- “Gülmek, kahkaha atmak.” (DÇT, 125)
ḳatḳırış **II/294**	Alt. Tel.	<ḳatḳır-ş Gülüş, kahkaha. - katkırış “Gülme gülüş.” (ARSL, 298)
ḳatḳırış- **II/294**	Tel.	Birlikte yüksek sesle gülmek. *Ḳatḳırıjıp, yırġajıp odurduḷar.* “Onlar gülüp eğleniyorlardı.” - katkıraş- “Birlikte gülmek.” (DÇT, 125) ġatgırış- “Gülüşmek.” (GSATA, 440)
ḳatḳırt- **II/294**	Tel.	<ḳatḳır-t- Güldürmek, çok güldürmek. - katkırt- “Güldürmek.” (ATS, 101) kattır- “Kahkaha atmak, gülmek.” (DÇT, 125)
ḳatḳırū **II/294**	Tel.	<ḳatḳırū *bk.* ḳatḳı.
ḳatta- **II/301**	Alt. Tel. Leb.	<ḳat+la- 1. Katlamak, bir katı diğerinin üstüne koymak. *Aḷtı ḳat tondı ḳattap ḳattap kī̆nĭp aḷdı.* “O üst üste altı tane elbise

		giydi.” (Tel.; P.d.V.V, 13,112) 2. Birkaç defa yapmak, sık sık yapmak. *Üç ḳattap aẏttı.* “O bunu üç kere söyledi.” (Tel.); *Ekkideŋ ekki ḳattap* “İkide iki defa.” (Tel.); *Künŭŋ saẏn adaẏ Maḳarīya ḳattaçı poḷdım.* “Ben her gün Makariy atanın yanına gidiyordum.” (Tel.; P.d.V,I, 117,32); *Oḷ mā köp ḳattap aẏttı: sen pō nērek ḳattaẏzıŋ?* “O bana hep, neden buraya sık sık kaçıp geliyorsun?, diyordu.” (Tel.;P.d.V.I, 121,1)
		ḳatna- “Tekrarlamak, yinelemek.” (DTS, 462)
		katta- “Sıklaşmak.” (ATS, 101) katta- “Sürekli gidip gelmek.” (TAS, 50) gadap “Yine, tekrar.” (GSATA, 436)
ḳattaḷ- II/302	Tel.	<ḳatta-ḷ- Birkaç defa olmak. *Taŋ aḷdında teŋere soḷoŋo ḳattaḷar*. “Güneş çıkmadan önce birkaç defa gökkuşağı görünür.”
		-
		-
ḳattan- II/302	Tel.	<ḳatta-n- Kat kat giyinmek, bir elbisenin üstüne diğerini giymek.
		-
		katan- “Birkaç giysi giymek.” (ATS, 100) kattan- “Üzerine birkaç tür giysi giymek, kat kat giymek.” (TAS, 50)
ḳattançı II/302	Tel.	Üst kıyafet, pardesü.
		-
		katançı “Üst giysi.” (ATS, 100) kattançı “Üstlük, pardesü.” (TAS, 50)
ḳattandır- II/302	Tel.	<ḳatta-n-dır- Kat kat giydirmek; tekrarlatmak.
		-
		-
ḳattaŋı II/302	Tel.	Çıban, irinli yara.
		-
		kataŋı “Çıban.” (ATS, 100) kataŋı “Çıban, yara.” (TAS, 50)
ḳattaẏçı II/302	Tel.	<ḳatta-a+çı Aynı şeyi birkaç kez yapan insan.
		-
		-
ḳattır- I II/303	Tub.	*bk.* ḳatḳır-.
ḳattır- II	Tel.	<ḳat-tır-

II/303		Katılaştırmak, sertleştirmek.
		katur- “Katılaştırmak, sertleştirmek.” (EDPT, 604) ḳatur- “Katılaştırmak, sertleştirmek.” (DTS, 463)
		kadır- “1. Kurutmak. 2. (Demiri) kızdırmak. 3. Eğitmek.” (ATS, 93)
ḳattū **II/303**	Tel. Alt.	<ḳat-ġı[153] 1. Katı, sert, şiddetli, kaba, zor. *Ḳattū kiji* “Sert insan.”; *temirdeŋ ḳattū* “Demirden daha sert.”; *ḳattū söz* “Kaba sözler.”; *Ar ijiŋ ḳattū poḷzın!* “Her işin zor olsun!” *ḳattū pasḳan* “Ayakta nasır.”; *ḳattū yoruḳtū at* “Ağır adımları olan at.” 2. Sert. *ḳattū araḳı* “Sert votka”; *ḳattū tambaḳu* “Sert tütün”
		katıġ “Katı, sert, zor.” (EDPT, 597) ḳatıġ “1. Sağlam, sert; dayanıklı. 2. Sert, katı, zalim, acımasız. 3.Güçlü. 4. Katılık, sertlik, sağlamlık, dayanıklılık.” (DTS, 460)
		katu “1. Ağır, zor, sert. 2. Kaba, kızgın. 3. Zor. 4. gr. *Katu kelteylik tabış* Avurt ünsüzü.” (ATS, 101) katu “Katı, sert.” (TAS, 50) kat “Sağlam, dayanıklı.” (DK, 220) kat(t)ū “Acımasız.” (DÇT, 125) katu “Sert, korkunç.” (DÇT, 125)
ḳāttū **II/304**	Tel.	<ḳāttū *bk.* ḳadıttū.
ḳattūḷan- **II/304**	Tel.	<ḳattū+ḷa-n- Sertleşmek, kabalaşmak, gaddarlaşmak.
		katıġlan- “Sertleşmek, katılaşmak; çabalamak, uğraşmak.” (EDPT, 600) ḳatıġlan- “1. Sağlamlaşmak, katılaşmak, sertleşmek. 2. Gayret etmek, çabalamak, çok çalışmak. 3. Hevesli, istekli olmak, başarmak için çalışmak, başarmak.” (DTS, 460)
		katulan- “1. Kabalaşmak. 2. Kızgın, öfkeli olmak.” (ATS, 101)
ḳattūḷū **II/304**	Tel. W.	<ḳattūḷa-ū Karaciğerdeki sert şişlik.
		-
		-
ḳaẏ- **II/3**	Tel. Alt.	1. Kaymak. 2. Atlamak, sekmek (kurşun). 3. Geriye dönmek. *Ḳayıp kördŭ.* “O arkaya baktı.”; *Ḳaya paġıp (Alt); ḳaya aẏlanıp* “Arkasına bakarak”
		kay- “Eğilmek, saygıyla eğilmek, dönmek, geri dönmek.” (EDPT, 674)

[153] Bu maddenin morfolojik tahlilinin *ḳat-(ı)ġ* şeklinde olmasını daha doğru olacağı düşünülmektedir.

		ḳay- “1. Dönmek. 2. Dikkat çekmek. 3. Uymak, bağlı kalmak, kabul etmek, benimsemek.” (DTS, 431)
		kay- “1. (Düz taş veya disk gibi nesneler için) suyun yüzeyinde havada kaymak. 2. Kalkmak, yükselmek, uçup gitmek. 3. Hayale dalmak, düşünmek.” (ATS, 101) kay-“Süzülmek, uçmak, havada süzülerek uçmak.” (TAS, 50) kay- “Kaymak, havada uçmak.” (DÇT, 121)
ḳaẏ I **II/2**	Tel. Alt. Leb.	Tek başına sadece Kırgız, Kazan ve Sagay lehçelerinde kullanılan soru zamiri. Çoğu lehçelerde, bu zamir tek başına kullanılmaz fakat farklı hâllerde soru zarfı olarak kullanılabilir.
		kānyū~kay~kayu “Hangi, ne.” (EDPT, 632, 675, 675) ḳanı “Nerede.” (DTS, 444); ḳayu “Hangi, kim, nasıl; herhangi bir, her.” (DTS, 444); ḳayu “1. Hangi, nasıl. 2. Hangi, ne, kim. 3. Ne zaman.” DTS, 434); ḫayu~ḫanyu “Nasıl.” (DTS, 673, 674)
		kay “Hangi.” (ATS, 101) kay “Nasıl, hangi.” (DÇT, 121)
ḳaẏ II **II/3**	Alt.	1. Cızırtı, cızırtı sesi, homurdanma. 2. Masal anlatırken çıkan gırtlaksı ses.
		-
		kay “Boğaz, gırtlak şarkısı.” (ATS, 101) kay “Gırtlaktan şarkı söyleme.” (TAS, 50) kay “Çift sesle şarkı söyleme.” (DLTÇ, 155)
ḳayā **II/89**	Tel. Kumd.	1. Bir yerlerde, yer yer. 2. Sık sık olmayan, arada sırada, bazen.
		-
		kaya “Nereye.” (DK, 217)
ḳaya I **II/88**	Alt. Tel. Leb.	Kaya. *Açıḳ ḳaya açıḷa per! Yaŋıs aḳḳımdı sūp saḷaẏn, yılım ḳaya yarıḷa per! Yaŋıs aḳḳımdı sūp saḷaẏn!* “Ey açık kaya, açıl! Biricik kardeşimi bırakayım! Sarp kaya, çekil! Biricik kardeşimi bırakayım!” (Alt.; P.d.V.I, 13,99)
		kayā “Kaya.” (EDPT, 674) ḳaya “Kaya.” (DTS, 431)
		kaya “Kaya.” (ATS, 101) kaya “Kaya.” (TAS, 50) gaya~kaya “Kaya.” (DK, 208, 217) kaya~kuya “Kaya.” (DÇT, 121, 131)
ḳaya II **II/89**	Tel.	<ḳaẏ-a Geri. *Ḳaya kördŭ.* “O geriye bakındı.”; *Ḳaya paġıp kördü (deyim), Ḳaya*

		paḳtı (deyim)
		kayā “ *kayā bak-* Geriye bakmak, arkasına bakmak.” (EDPT, 675)
		kaya kör- “Geriye bakınmak.” (ATS, 101) kaya kör- “Bakınmak, etrafına bakınmak.” (TAS, 50) kaya “Geri, arka.” (DK, 217)
ḳayaçı **II/92**	Tel.	<ḳaya+çı Kayalara tırmanan kimse.
		-
		-
ḳayaḳ **II/90**	Kumd.	Cimri, hasis, eli sıkı.
		-
		kaďak “Cimri, eli sıkı.” (DK, 217)
ḳayaḷa- **II/91**	Alt. Tel. Leb.	<ḳaya+ḷa- Kayaların üstünden gitmek, kayaya tırmanmak.
		-
		kayala- “Kayada yürümek.” (ATS, 101)
ḳayaḷan- I **II/91**	Tel.	<ḳaya+ḷa-n- Kenara çekilmek, arkaya bakınmak.
		-
		kayalan- “Bakınmak.” (ATS, 101)
ḳayaḷan- II **II/91**	Tel. Alt.	<ḳaya+ḷa-n- Kayaya dönüşmek, kayalaşmak.
		-
		-
ḳayalığ **II/91**	Leb.	<ḳaya+lığ *bk.* ḳayaḷū.
ḳayaḷū **II/91**	Alt. Tel.	Kayalı.
		-
		-
ḳaẏbıḳ **II/47**	Leb.	*bk.* ḳaẏmaḳ.
ḳaẏbur **II/47**	Alt.	Çevik, atik, dinç, neşeli, cesur, kurnaz. *Ḳaẏbur oḳ* “Savaş oku.”
		-
		kaybur~kaybır “1. Hızlı, çevik, atik. 2. Savaşçı.” (ARSL, 254)
ḳaẏcı **II/42**	Leb.	*bk.* ḳaẏçı II
ḳaẏcıḷa- **II/42**	Leb.	*bk.* ḳaẏçıḷa-.
ḳaẏcıḷan-	Leb.	*bk.* ḳaẏçıḷan-.

II/42

ḳaẏçı I **II/41**	Tel. Alt.	<ḳaẏ+çı Destan anlatan, destancı. - kayçı “*Topşūr* adı verilen müzki aletinin eşliğinde kahramanlık destanı anlatan halk ozanı.” (ATS, 101) kayçı “Ozan.” (TAS, 50) kayçı “Çift sesle destan anlatan kişi.” (DLTÇ, 155) kayçı “Şarkıcı.” (DÇT, 122)
ḳaẏçı II **II/41**	Alt. Tel.	Makas. - kayçı “Makas.” (ATS, 101) kayçı “Makas.” (TAS, 50) kaycicak “Makas.” (DK, 217)
ḳaẏçıḷa- **II/42**	Alt. Tel.	<ḳaẏçı+ḷa- Makasla kesmek, kesmek. *Ḳıs yūḳtap keldĭ, arḳazınıŋ tügŭneŋ ḳaẏçıḷab aḷdı.* “Genç kız yavaşça yaklaştı ve makasla belindeki saçlarını kesti.” (Tel.; P.d.V.I, 47,595) - kayçıla- “Makasla kesmek, kırpmak.” (ATS, 101) kayçıla- “Makasla kesmek.” (TAS, 50)
ḳaẏçıḷan- **II/42**	Alt. Tel.	<ḳaẏçıḷa-n- Kesilmek, saçını kestirmek. - kayçılan- “1. Kesilmek. 2. Kulakları döndürmek (at için).” (ARSL, 260)
ḳaẏçĭ-terçĭ **II/42**	Tel. W.	Çapraz. - -
ḳaẏda **II/36**	Alt. Tel. Leb.	<ḳaẏ+da (soru zamiri+bulunma hâli eki) 1. Nerede, hangi yerde. *Emdi ḳaẏda yazıŋ.* “Sen şimdi nerede yaşıyorsun?” (Tel.) 2. Nereye. *Tastaraḳaẏ ḳaẏda parıp yazıŋ?* “Tastarakay, nereye gidiyorsun?” (Alt.; P.d.V.I; 42,446) 3. İzafi bir şekilde. *Ḳaẏda turġanın pilbedim.* “Ben onun nerede olduğunu bilmiyordum.” (Tel.); *Ḳaẏda ottop yürgenĭn ḳaẏdaŋ pilerzĭŋ?* “Büyük baş hayvanının nerede otladığını nereden bilebilirsin ki?” (Alt.); *Ḳaẏda adaŋ parza ede-oḳ sen par!* “Baban nereye giderse sen de oraya git!” (Tel.); *Ḳaẏda dā poḷzo* “Nerede olursa olsun.” (Alt.); *Ḳaẏda dā parza* “Nereye giderse gitsin.” (Alt.); *Ḳaẏda ḳaẏda par* “O

		herhangi bir yerdedir.” (Tel.); *Ḳaẏda ḳaẏda üyŭn tabarmız.*”Biz onun evini herhangi bir yerde buluruz.”(Alt.)
		-
		kayda “Nerede?” (ATS, 101) kayda “Nerede.” (TAS, 50) kayda I “Nerede.” (DK, 217) kayda II~kayde ~kaydı~kaydıp“Nasıl.” (DK, 217) kayda “Nereye, nerede.” (DÇT, 121)
ḳaẏdaġı **II/39**	Alt. Tel.	<ḳaẏda+ġı 1. Neredeki. 2. Nereden. 3. Hangi. *Ḳaẏdaġı ūḷŭŋdŭ aẏdıp yazıŋ sen?* “Hangi oğlundan bahsediyorsun?”
		-
		kaydagı “1. Nasıl, hangi. 2. Çoktan, geçmiş.” (ARSL, 254)
ḳaẏdaŋ **II/39**	Tel. Alt. Leb.	<ḳaẏ+daŋ 1.Soru: Nereden. *Pu tōdŭ ḳaẏdaŋ aḷdıŋ?* “Bu deveyi nereden buldun?” (Alt.); *Pu akçanı ḳaẏdaŋ tāp aḷdıŋ?* “Bu paraları nereden buldun?” (Tel.); *Ḳaẏdaŋ kelgen kijizĭŋ?* “Sen nereden geldin?” (Tel.) 2. Belirsiz durumların ifadesinde kullanılır. *Ḳaẏdaŋ kelgen andar oḳ par!* “Geldiğin yere git!”(Tel.); *Ḳaẏdaŋ keldĭ, kim piler?* “Kim bilir nereden geldi.” (Tel.); *Ḳaẏdaŋ dā keldiler.* “Onlar her yerden geldiler.”; *Ḳaẏdaŋ ḳaẏdaŋ* “Bir yerlerden” (Alt.)
		kaydaŋ “Nereden.” (ATS, 101) kaydaŋ “Nereden.” (TAS, 50) kaydaŋ I~kaydın I “Nereye, nereden.” (DK, 217) kaydaŋ II~kaydın II ~kaytaŋ“Nasıl.” (DK, 217, 218) kaydaŋ~kaydın “Nereden.” (DLTÇ, 155) kaydaŋ “Nereden.” (DÇT, 121)
ḳaẏdār, **ḳaẏdar** **II/40**	Alt.	<ḳaẏda+yār veya ḳaẏda+arı Nereye, hangi istikamette, hangi tarafa. *Ḳaẏdār pararġa pilbedĭ.* “O nereye gideceğini bilmiyordu.” (Alt.)
		-
		kaydār “Nereye.” (ATS, 101) kaydārı~~kaydarı~kaydār “Nereye, hangi yöne.” (DÇT, 121)
ḳaẏġa- **II/7**	Leb.	*bk.* ḳaẏḳḳa-.
ḳaẏġaḳ **II/7**	Tel.	Pati, pençe (kedi, ayı vb.)
		-

		kaygak “Pati, pençe (kedi, ayı vb.) “ (ARSL, 254)
ḳaẏġaḷ **II/7**	Leb.	*bk.* ḳaẏḳḳaḷ.
ḳaẏġaḷa- **II/7**	Leb.	*bk.* ḳaẏḳḳaḷa-.
ḳaẏġaḷa- **II/8**	Tel. Kumd.	Yüzeyde yüzmek, batmamak. - kaygala- “Su üzerinde yüzmek.” (TAS, 51)
ḳaẏġaḷaḳ **II/8**	Kumd.	Şamandıra. - -
ḳaẏġaḷdığ **II/7**	Leb.	*bk.* ḳaẏḳḳaḷdū.
ḳaẏġam **II/8**	Tel.	<ḳaẏġa-m Mucize, harika. - -
ḳaẏġamçıḳtū **II/8**	Tel.	<ḳaẏġam+çıḳ+tū Harika, mucizevi, olağanüstü (şamanlar hakkında). - kaykamçılu “1. Şaşılacak, hayret edilecek, harikulade, harika, şahane, enfes, fevkalede güzel, mükemmel. 2. Şaşılacak biçimde, harikulade, şaşılacak derecede, tuhaf, mucizevi.” (ARSL, 257)
ḳaẏġat- **II/8**	Leb.	Şaşırtmak. *bk.* ḳaẏḳḳat-
ḳaẏġığ **II/9**	Leb.	Üzüntü, keder, kaygı. kaḏ̲ġū “Üzüntü, keder, kaygı, endişe.” (EDPT, 398) ḳadġu~ḳaḏ̲ġu~ḳaygu “1. Keder, hüzün, acı, ızdırap. 2. Kaygı, tasa, endişe.” (DTS, 426, 428, 432) kaygı “Keder, kaygı.” (ATS, 101)
ḳaẏġūḷ **II/10**	Tel.	Nöbetçi, bekçi, bekçilik *Ḳaẏġūḷ yer* “Etrafında bekçilerin olduğu yer.” - karūl “Koruma, nöbet.” (ATS, 100)
ḳaẏġūḷçı **II/11**	Tel.	<ḳaẏġūḷ+çı Bekçi. - -
ḳaẏġūḷda- **II/11**	Tel.	<ḳaẏġūḷ+ḷa- Bekçilik yapmak.

		-
		karūlda- “Korumak.” (ATS, 100) karılda- “Bekçilik etmek, korumak, nöbet tutmak.” (TAS, 49) kırılda- “Bekçilik yapmak, korumak.” (DÇT, 135)
ḳaẏġūḷdan- **II/11**	Tel.	<ḳaẏġūḷ+ḷa-n- Sürekli bekçilik yapmak.
		-
		-
ḳaẏġūḷdat- **II/11**	Tel.	<ḳaẏġūḷ+ḷa-t- Bekçilik yaptırmak.
		-
		karūldat- “Korunmasını sağlatmak.” (ATS, 100)
ḳaẏġūḷdū **II/11**	Tel.	<ḳaẏġūḷ+ḷu Korunan, bekçisi olan.
		-
		-
ḳāyı **II/93**	Alt. Tel.	Süsleme, etrafını çevirme (elbise), elbisenin eteğindeki saçak.
		kaḏıġ (kaḏūġ) “Etrafını çevirme, süsleme, bir şeyin kenarını kürk, şerit vb. ile süsleme.” (EDPT, 676) ḳaḏıġ “Teyelleme, kaba dikiş atma.” (DTS, 429)
		kācı (<Moğ.) “Elbisenin eteğindeki şerit.” (ATS, 91)
ḳayıḳ **II/93**	Alt. Tub.	(Kayık vb. için) kürek.
		kayık (kayuk)~kayguk “Kayık, tekne.” (EDPT, 676) ḳayġuḳ “Kayık, tekne.” (DTS, 432)
		kayık “(Kayık için) kürek.” (ATS, 101) kayık “Kayık küreği.” (TAS, 51) koyık “Kürek.” (DLTÇ, 164)
ḳayıḷ **II/97**	Alt.	(İskambil kâğıtlarında) sinek.
		-
		kacıl “Sinek (kâğıt oyununda)” (ATS, 92)
ḳayıḷ- **II/97**	Tel.	Erimek, eriyip sıvılaşmak. *bk.* ḳaẏḷ-.
ḳayıḷa- **II/98**	Alt. Tel.	Etrafını çevirmek, zıhlamak, bir şeyin kenarını dikmek, süslemek, bezemek.
		kaḏū- “(Elbise vb.) sağlam, sıkı bir şekilde dikmek.” (EDPT, 596) ḳaḏu- “Teyellemek.” (429)
		kācıla- (<Moğ. + T.) “Eteğini şeritlemek.”
ḳayıḷġı **II/98**	Alt.	1. Atlı kızakların tabanı. 2. İçinde kav olan deri çantanın demir çubuk vasıtasıyla çakmak

		taşına bağlanması.
		-
		-
ḳayıḷt- **II/98**	Tel.	<ḳayıḷ-t Eritmek. *bk.* ḳaẏḷt-
ḳayın I **II/94**	Tel.	*bk.* ḳaẏn
ḳayın II **II/94**	Tel. W.	*Ḳayın aḷa* “Çaylak kuşu.”, *Ḳayın ḳarçıġa* “Atmaca kuşu.” -
		-
ḳayınçıḳ **II/94**	Alt.	Gölet. -
		-
ḳayıŋ **II/94**	Tel.	Kayın ağacı. *Ḳayıŋ suġu* “Kayın ağacı suyu”; *Ḳayıŋ yuḷuġŭ* “Kayın ağacının suyu”; *Ḳayıŋnaŋ ḳattū aġaş yoḳ.* “Kayından sert ağaç yoktur.” *bk.* ḳaẏŋ.
ḳayır **II/94**	Tel. Tub.	1. Dik, sarp. (Tel.) 2. Nehrin akıntılı, eğimli yeri. (Tub.)
		kaḏır “Sert, gaddar, baskıcı, tehlikeli.” (EDPT, 602, 678) ḳadır~ḳaḏır “1. Sert, katı, acımasız, gaddar, vahşi. 2. Çok, gayet, oldukça.” (DTS, 427, 429)
		kayır “Dik, sarp.” (ATS, 102) kayır “Hızlı, süratli.” (TAS, 51) kadır “Dik, sarp.” (DÇT, 121)
ḳayır- I **II/95**	Tub.	Yontmak, bilemek. *bk.* ḳaẏra-.
ḳayır- II **II/95**	Tel.	Eğmek, bükmek. *Ḳayıra (Tel.) (=ḳaẏra) edeḥĭn ḳayıra ḳıstandı.* “O elbisenin eteğini kaldırdı.” *bk.* ḳaẏr-.
ḳayıra **II/96**	Alt. Tel. Leb.	=ḳaẏra Gıcırdayan ses çıkarmak.
		-
		-
ḳayırçaḳ **II/97**	Alt. Tel. Kumd.	=Moğ. ḳārçaḳ Sandık, kutu. *Möŋün ḳayırçaḳtı ottı, teptĭ, möŋün ḳayırçaḳtıŋ içĭnde aḷtın ḳayırçaḳ poḷdı.* “O gümüş kutuyu kırdı, gümüş kutunun içinde altın kutu vardı.” (P.d.V.I, 39,335)

bk. ḳaẏrçaḳ

ḳayırġaş Tel. Deste, demet, yumak.
II/96 -
-

ḳayırıḳ Tel. Katlanmış, kıvrık, geriye kıvrık.
II/96 *bk.* ḳaẏrıḳ.

ḳayırt Alt. Tel. Leb. Gıcırtı, çatırtı.
II/97 -
-

ḳayış Tel. *bk.* ḳaẏş.
II/98

ḳayış- Tel. Kıvrılmak, kıvranmak.
II/98 *bk.* ḳaẏş-.

ḳayışḳāḳ Tel. Katlanmış.
II/98 -
kayışkak “Dalgalı, dalga şeklinde.” (TAS, 51)

ḳayıştır- Tel. Eğmek , bükmek.
II/98 *bk.* ḳaẏştır-.

ḳaẏjı Alt. Leb. =ḳaẏsı
II/46 Hangi, hangisi.
Ḳaẏjı kiji? “Hangi insan?”; *Ḳaẏjını alıp yazıŋ?* “Hangisini alıyorsun?”; *Ḳaẏjı dā* “Nasıl olursa olsun.”
-
kājı~kajı “1. Hangi. 2. Nereye, nerede.” (ATS, 91, 93)
kajı “Hangi.” (TAS, 44)
kancı “Hangi.” (DK, 218)

ḳaẏḳḳa- Tel. Alt. Şaşırmak, şaşkın şaşkın bakmak.
II/6 -
kayka- “Şaşırmak, hayret etmek.” (ATS, 102)
kayka- “Hayret etmek, hayretler içinde kalmak.” (TAS, 51)
kaka- “Şaşırmak, hayret etmek.” (DLTÇ, 156)
kayga-~kayka- “Şaşırmak.” (DÇT, 121)

ḳaẏḳḳaḷ Alt. Tel. <ḳaẏḳḳa-ḷ
II/6 Şaşırtıcı, hayret verici, harika.
Ḳuḷtur çaẏdan uḳtūḷar ḳaẏḳḳaḷ köröẏn dep turŭ, ye Yona Proroḳtıŋ ḳaẏḳḳaḷınaŋ paşḳa aḷarġa ḳaẏḳḳaḷ körḥüspes. “Kötülük ve zina yapanlar bir işaret ararlar, fakat onlara İon (Yunus) peygamberin işareti dışında işaret verilmez.” (Matth. 12,39, Miss.)
-

		kaykal “Harika, ilginç şey.” (ATS, 102)
ḳaẏḳḳaḷa- **II/6**	Alt. Tel.	*bk.* ḳaẏġaḷa-.
ḳaẏḳḳaḷdū **II/6**	Alt. Tel.	Şaşırtıcı, ilginç. - kaykaldu “Şaşırtıcı, ilginç.” (ATS, 102)
ḳaẏḳḳat- **II/6**	Alt. Tel.	1. Kendine şaşırtıcı bakış attırmak, şaşırtmak. 2. Şaşkınlık hissi uyandırmak, hayrete düşürmek. - kaykat- “Şaşırtmak.” (ATS, 102) kaykat- “Şaşırtmak.” (DÇT, 121)
ḳaẏḳḳı **II/6**	Alt.	Mucize, harika. - -
ḳaẏḳḳıçıḷū **II/6**	Tel.	<ḳaẏḳḳı+çı+ḷū Mucizevi, şaşırtıcı. - kaykamçılu “Şaşırtıcı.” (DÇT, 121)
ḳaẏḳḳıḷū **II/6**	Alt.	<ḳaẏḳḳı+ḷū Şaşırtıcı, harika, hayret verici. - -
ḳaẏḳḳū **II/6**	Tel.	<ḳaẏḳḳa-ū Şaşkınlık, hayret. - -
ḳaẏḳḳūs- **II/6**	Tel.	<ḳaẏḳḳa-ġıs- Bir şeylere şaşırmak. - kaykaş- “Şaşırmak.” (DÇT, 121)
ḳaẏḳḳūzın- **II/7**	Tel.	<ḳaẏḳḳūs-n- Şaşırmak, hayret etmek. - -
ḳaẏḷ- **II/26**	Alt. Tel. Leb.	=ḳayıḷ- 1. Erimek, eriyip suya dönmek. *Ḳar ḳaẏḷdı.* “Kar eridi.” (Alt.); *Çıḳır ḳaẏḷmadı.* “Şeker erimedi.” (Alt.) 2. Nemlenmek, ıslanmak. -

		kayıl- “Erimek, yok olmak.” (ATS, 101) kayıl- “Erimek.” (TAS, 51) gayıl- “Gözden kaybolmak, yok olmak.” (DK, 208) kayıl- “Erimek.” (DÇT, 122)
ḳaẏḷa **II/27**	Tub.	<ḳaẏ+ḷa Nasıl, Nasıl bir şekilde. *Ḳaẏḷa dā poḷza* “Herhangi bir şekilde” - kayla “Her, herbir.” (DLTÇ, 155)
ḳaẏḷa- **II/27**	Alt. Tel. Leb.	<ḳaẏ+ḷa- 1. Homurdanmak, hırıldamak 2. Gırtlaksı bir sesle masal anlatmak. *Pir ūzŭ ḳaẏḷadı, pir ūzŭ yırḷadı.* “Bir ağzıyla masal anlatıyor, diğer ağzıyla da şarkı söylüyordu.” - kayda- “(Gırtlaktan) söylemek, hikâyeyi ses eşliğinde anlatmak.” (ATS, 101) kayla- “Şarkı söylemek.” (TAS, 51) kayla- “Şarkı söylemek.” (DÇT, 121)
ḳaẏḷat- **II/28**	Alt.	<ḳaẏḷa-t- Masal anlattırmak. - kaylat- “Çaldırmak, söylettirmek.” (ARSL, 257)
ḳaẏḷıḳ **II/28**	Tel. Alt.	Tibet sığırının inekle melezi. - kaylık “Melez.” (ATS, 102) kaylık “Melez.” (TAS, 51)
ḳaẏḷt- **II/28**	Alt. Leb.	<ḳaẏḷ-t- Eritmek, çözmek. - kayılt- “Eritmek.” (ATS, 101)
ḳaẏm **II/48**	Tel.	1. Güçsüz, zayıf, kuvvetsiz, korkak. 2. Zaaf, zayıflık. - -
ḳaẏmaḳ **II/48**	Alt.	1. Koyu haşlanmış krema. 2. Kaymak (pişmiş sütten yapılmış). *kanyak~kayak~kaymak “Sütün yüzeyi, süt kaymağı.” EDPT, 636, 676, 677) ḳanaḳ~ḳayaḳ “Kaymak.” (DTS, 431, 443)

		ḳıyaḳ “Yağ, köpük.” (DTS, 468)
		kaymak “Kaymak.” (ATS, 102) kaymak “Kaymak, sütün üzerinde toplanan koyu yağlı katman.” (TAS, 51) kaymak “Kaymak.” (DK, 217) kayabuk~kaybık “Kaymak.” (DLTÇ, 155)
ḳaẏmaḳtū **II/49**	Alt.	Kaymaklı. -
		-
ḳaẏmıḳ **II/49**	Tel.	Kaymak. *Çīḳaẏmıḳ* “Çiğ kaymak.”; *süt ḳaẏmıġı* “Çiğ kaymak.” *bk.* ḳaẏmaḳ
ḳaẏmıḳtū **II/49**	Tel.	*bk.* ḳaẏmaḳtū
ḳaẏn **II/12**	Alt. Tel.	Eşin (hanımın) akrabası. Tek başına bu kelime kullanılmaz, ama akrabalık bildiren kelimelerle birlikte kullanılır. Tek başına “Kayın” kelimesi kayınpeder anlamında da çok kullanılmaz. *Ḳaẏn ada* “Kayınpeder” (Alt. Tel.); *Ḳaẏn ene* “Kaynana” (Alt. Tel.); *Ḳaẏn aḳḳı* “Hanımın ağabeyi, hanımın amcası” (Alt.)
		kaḏın~kayın “Evlilik yoluyla oluşan akrabalık; ilk başlarda *kayın baba* anlamında, daha sonra genişlemiş.” (EDPT, 602, 678) ḳadın~ḳaḏın~ḳayın~ḳazın “Kayınbaba.” (DTS, 427, 429, 634, 466)
		kayın “Kadın veya erkeğin yaşlı akrabası.” (ATS, 100) kayın ada “Kayınbaba, kayınpeder.” (TAS, 51) kayın ene “Kaynana, kayınvalide.” (TAS, 51) kayna~kaynı~kaynem “Kayınbaba, kaynata.” (DLTÇ, 155) kayın “Kayınbaba.” (DÇT, 122)
ḳaẏna **II/14**	Tel.	< ḳaẏ+yanġa Nereye. *Ḳaẏna-dā emes.* “Hiçbir yere.”
		-
		-
ḳaẏna- **II/14**	Tel. Alt. Leb.	1. Kaynamak. *Ajıra ḳaẏnadı.* “Neredeyse taşacak kadar kaynadı.” (Alt.); *Su ḳazanda oşḳoş ḳaẏnap turġan.* “Su kazandaki gibi kaynıyordu.” (Tel.; P.d.V.I, 171,11) 2. İç sıcaklığı hissetmek, hararetli olmak. *Töjŭm ḳaẏnap yat.* “Ben mide yangını hissediyorum.” (Tel.) 3. Gürültü yapmak, şamata yapmak.
		kayın-~kayna- “Kaynamak.” (EDPT, 678) ḳayın- “1. Kaynamak. 2. *mec.* Kaynaşmak.” (DTS, 432) ḳayına-~ḳayna- “1. Kaynamak. 2. Fokurdamak. 3. Düzensiz hareket etmek, koşuşturmak. 4. Duyguları aniden açığa vurmak,

		kaynaşmak.” (DTS, 432) ḳadna- “Rastgele hareket etmek, koşuşturmak, kaynaşmak.” (DTS, 429)
		kayna- “Kaynamak.” (ATS, 102) kayna- “Kaynamak.” (TAS, 51) kayna- “Kaynamak.” (DK, 217) kayna- “1. Kaynamak. 2. Fokurdamak. 3. Çok heyecanlanmak, coşmak.” (DÇT, 121)
ḳaẏnat- **II/17**	Alt. Tel. Leb.	Kaynatmak. *Mā çaẏ ḳaẏnadıp per!* “Benim için çay kaynat!” (Alt.); *Süt ajıra ḳaẏnatpa!* “Sütü taşacak kadar kaynatma!” (Tel.); *Paḷdardıŋ onçozın ḳazanġa saḷdı, onçozın ḳaẏnadıp ḳoẏdı.* “O çocukların hepsini kazana koyup haşladı.” (Alt.; P.d.V.I; 28,44); *Emeḥen ḳazanda et ḳaẏnattı.* “Yaşlı kadın kazanda et haşladı.” (Tel.).
		kaynat- “Kaynatmak.” (EDPT, 678) ḳayınat-~ḳaynat- “Kaynatmak.” (DTS, 432, 433)
		kaynat- “Kaynatmak.” (ATS, 102) kaynat- “Kaynatmak.” (DK, 217) kaynatır- “Kaynatmak; pişirmek.” (DK, 218) kaynat- “Kaynatmak.” (DLTÇ, 155) kaynat- “Kaynatmak, haşlamak.” (DÇT, 121)
ḳaẏnatḳan **II/18**	Kumd.	Çay atıkları, kaynatılan çay yaprakları.
		-
		kaynatkan “Kaynar.” (ATS, 102)
ḳaẏnı **II/19**	Leb.	Kayınpeder, kaynata. *bk.* ḳaẏn.
ḳaẏnū **II/19**	Tel. Alt.	<ḳaẏna-ū Kaynama.
		-
		kaynu “1. Kaynama. 2. Yumuşama.” (ATS, 102)
ḳaẏnūlū **II/19**	Tel.	<ḳaẏnū+ḷū Kaynayan.
		-
		-
ḳaẏŋ **II/11**	Alt. Leb.	Kayın ağacı. *Ḳaẏŋ aġaçı* “Kayın ağacı.”; *aḳ ḳaẏŋ* (deyim).
		kaḏıŋ~kayıŋ “Kayın ağacı.” (EDPT, 602, 678) ḳaḏıŋ~ḳayıŋ “Kayın ağacı.” (DTS, 429, 432)
		kayıŋ “Kayın ağacı.” (ATS, 102) kayıŋ “Kayın ağacı.” (TAS, 51) kayıŋ “Kayın ağacı.” (DK, 218)

		kayıŋ “Kayın ağacı.” (DÇT, 122) kayıngaş “Kayın ağacı.” (DÇT, 122)
ḳaẏŋaḷa- **II/11**	Tel.	Haykırmak (ak sungur vb. için). - -
ḳaẏŋdū **II/11**	Alt.	<ḳaẏŋ+ḷū Kayın ağaçlarıyla çevrelenmiş, kayınlı. *Ḳaẏŋdū tū* “Kayın ağaçlı dağ” - ġayındu “Kayınlı.” (GSATA, 441)
ḳaẏŋnığ **II/11**	Leb.	*bk.* ḳaẏŋdū.
ḳaẏr **II/20**	Tub. Leb.	Dik, sarp. *bk.* ḳayır.
ḳaẏr- **II/20**	Tel. Leb.	Çevirmek, içini dışına çıkarmak, ters yüz etmek, kaplamak, eğmek. *Ton edegin ḳaẏra ḳıstandı.* “Kürkünün eteğini geriye büküp kıstırdı.”; *Ejik ḳaẏra açtı.* “O kapıyı sonuna kadar açtı.” (Tel.); *Ūḷçaḳ aḷtı teki mūzün ḳaẏra toḷġop aḷdı ya ettǐ.* “Çocuk altı tane tekenin boynuzlarını büktü ve onlardan yay yaptı.” (Alt.) kaḏır- “Geriye bükmek, geriye eğmek; geri dönmek.” (EDPT, 604) ḳadar-~ḳadır-~ḳaḏır-~ḳatar- “Dönmek, döndürmek, çevirmek, geri bükmek; engellemek, vazgeçirmek.” (DTS, 426, 427, 429, 459) kayır- “Geri eğmek.” (ATS, 102) kayra- “Çevirmek.” (ATS, 102) kayrı- “Çevirerek çıkarmak; tersyüz etmek.” (DÇT, 122)
ḳaẏra- **II/21**	Tel.	Bileği taşı ile bilemek. - kayra- “Çevirmek.” (ATS, 102)
ḳaẏraḳḳan **II/22**	Tel. Leb. Tub. Alt. Töl.	Alt. Gr.’de <ḳaẏran+ḳān Tanrı ve ruhlara karşı kullanılan saygı ifadesi; koruyucu melek. *“Kayrakkan, kayrakkan*!” nidasıyla Altaylılar taş ya da dalları *obō* yaparlar, yani yığın oluştururlar. *Alas, alas* dua kelimelerini söylerler. - kayrakan “*mit.* 1. (Tanrı addedilen putlara saygı adı); *mec.* ayı. 2. Erlik’in sıfatı.” (ATS, 102) kayrıkan “Saygıdeğer, saygın.” (DLTÇ, 155) ḳayraḳan “Mitolojide tanrının sıfatlarından biri.” (GSATA, 495)
ḳaẏral **II/23**	Tel.	1. İyilik, lütuf. 2. Ödül.

		Aḳtūdıŋ ḳayŕaḷı yeder. “O doğruluğun ödülünü kazandı.”; *Ḳayŕaḷdaŋ ḳuru ḳaḷbas.* “O ödülünü kaybetmedi.”
		-
		kayral “1. Yardım; iyilik; kurtarma. 2. Acıma, esirgeme, merhamet.” (ATS, 102) kayral “İyilik, ihsan, ödül.” (TAS, 51) kayral “Merhamet.” (DÇT, 122)
ḳaẏraḷda- **II/23**	Tel.	<ḳaẏraḷ+ḷa- 1.Ödüllendirmek. 2. Saklamak, korumak.
		-
		kayralda- “Ödüllendirmek.” (TAS, 51)
ḳaẏran **II/22**	Tel.	1. Sevimli, sevgili, zavallı. 2. İyilik. 3. İhtiyaç.
		-
		kayran “İyi, değerli.” (ATS, 102) kayran “Sevimli, cana yakın, değerli.” (TAS, 51) kayran “İyi, hoş, değerli.” (DÇT, 122)
ḳaẏrçaḳ **II/26**	Tel.	Kutu, sandık.
		-
		kayırçak “Sandık, kutu.” (ATS, 102) kayırçak “Sandık, kasa.” (TAS, 51) karçık~karşık “Kutu, kasa, sandık.” (DK, 218) karçak~karçık “Sandık, kutu.” (DLTÇ, 159) kārçak~kayırçak “Kutu.” (DÇT, 120, 122) karçak “Kutu.” (DÇT, 125)
ḳaẏrıġaş **II/24**	Tel.	<ḳaẏrıḳ+aş Yukarı doğru eğilmiş küçük kanca. *Ḳaẏrıġajı mā erke.* “Onun küçük çengeli bana sevimli.” (P.d.V.I, 225, XIV, 1)
		-
		-
ḳaẏrıḳ **II/24**	Tel.	<ḳaẏr-ḳ Yukarıya doğru eğilmiş kanca.
		-
		kayrık “Kıvrık, çengel gibi.” (TAS, 51)
ḳaẏrıḷ- **II/24**	Tel.	<ḳaẏr-ḷ-, =ḳayırıḷ- Yukarıya doğru kıstırılmış olmak, yukarıya eğilmek, bükülmüş olmak, eğilmek.
		kaḏrıl- “Geri doğru bükülmek.” (EDPT, 605)

		ḳaḏrıl- “Döndürülmek, çevirilmek.” (DTS, 429)
		kayrıl- “Kırılmak, parçalanmak.” (DLTÇ, 155)
ḳaẏrıḷa- **II/25**	Tel.	Birine karşı iyi niyetli olmak, borç vermek, bağışlamak.
		-
		-
ḳaẏssın **II/44**	Alt.	<ḳaẏt-sın (Soru kelimesinin üzerine üçüncü kişi emir ekinin gelmesidir.) Peki! Öyle olsun!
		-
		kaytsın “Muhtemelen, galiba.” (ARSL, 260)
ḳaẏş **II/44**	Alt. Tel.	Kayış, kemer.
		kaḏış~kayış “Kayış, kemer.” (EDPT, 607, 679) ḳaḏış “Kayış, kemer.” (DTS, 429)
		kayış “Kayış, kemer, deriden yapılan kemer.” (ATS, 102) kayış “Ham deri, işlenmemiş deri.” (TAS, 51) kayış “Kayış, kemer.” (DK, 218) kayış “Kayış, kemer.” (DLTÇ, 155) kayış “Kayış, kemer.” (DÇT, 122)
ḳaẏş- **II/45**	Tel.	Eğilmek, bükülmek.
		kayış- “Eğilmek, bükülmek.” (EDPT, 679) ḳayış- “Birbirine iyi davranmak, merhamet etmek.” (DTS, 432)
		kayış- “Eğilmek, bükülmek.” (TAS, 51) kayış- “Arkasınca çekmek, sürüklemek.” (DLTÇ, 156) kayış- “Eğilmek, bükülmek.” (DÇT, 122)
ḳaẏştır- **II/46**	Tel.	<ḳaẏş-tır- Eğmek, bükmek.
		-
		kayıştır- “Eğmek, bükmek.” (ARSL, 262)
ḳaẏt- I **II/29**	Tel.	1. Geri gelmek, geri dönmek. 2. Kaçmak, sıvışmak.
		kaḏıt-~kayt- “Dönmek, geri dönmek.” (EDPT, 597, 675) ḳadıt-~ḳaḏıt- “1. Savuşturmak, önlemek, durdurmak. 2. Döndürmek, hareketin yönünü değiştirmek.” (DTS, 429, 428, 466)
		kayta “Geri.” (DÇT, 122)
ḳaẏt- II **II/30**	Tel. Leb. Alt. Tub.[154]	<ḳaẏ+et- 1. Ne yapmak, ne için yapmak. *Emdi men ḳaẏdaẏn?* “Ben şimdi ne yapayım?” (Tel.); *Ḳaẏdıp tā poḷza* “Ne olursa olsun, en azından böyle olsun.”; *Ta ḳaẏtpaġay?*

[154] OSTN’de *Tub.* ibaresi madde başında yok, madde içinde vardır.

"Ne olacak?"; *Ḳaẏdar?* "O ne yapmalı?" (Tel.); *Oḷ ḳaẏttı?* "O ne yaptı?" *Pu kijini ḳaẏdıp ȳeẏn?* "Ben bu insanla ne yapayım?"; *Anı sadıp aḷbaẏnça ḳaẏdar?* "Parayla satın almayıp da ne yapayım?" (Alt.; P.d.V.I, 8,24); *Menĭŋ-da yam poḷzo ḳaẏdat!* "Bir yayım olsaydı ne iyi olurdu!" (P.d.V.I, 11,42); *Aḳçanı ḳaẏdazın?* "Para neyine lazım?" (Tel.); *Pu ḳaẏttı?* "Bunun anlamı nedir?"; *Kaẏdıp ḳaẏdıp* "Bir şekilde, ne yapıp edip," (Tel.); *Ḳaẏtḳaẏ emĭşne körŭp yattı-bĭs?* "Biz onun ne yapacağını düşünerek bakıyorduk." (Tel.)

2. *Ḳaẏdıp* zarf-fiili çoğu zaman fiillerin başında kullanıldığı zaman "nasıl" soru zarfının yerini tutar.

Ḳaẏdıp aḷdı? "O bunu nasıl aldı?"; *Ḳaẏdıp aḷarzıŋ?* "Nasıl alacaksın?"; *Pis senĭ öttürgenbĭs, ḳaẏdıp yanıp keldiŋ?* "Biz seni öldürdük, sen nasıl geri döndün?"; *Öksüs paḷa ḳaẏdıp payıdı?* "Yetim çocuk nasıl zengin oldu?"; *Sen ḳaẏdıp kiji poḷorzıŋ?* "Sen nasıl büyüyeceksin?"; *Uḷū Ḳān Aḷdın Mergen kaẏdıp öldŭ?* "Gerçekten Altın Mergen Han öldü mü?"; *Aḳḳıŋ ḳaẏdıp yıġıḷdı?* "Senin büyük ağabeyin nasıl düştü?"

3. *-p zarf-fiil* eki alan fiillerle birleştiğinde eylemin gerçekleşmesinde şüphe olduğunu bildirir.

Kelip ḳaẏttı? "O nasıl gelebildi?"; *Aḷıp ḳaẏdarzıŋ?* "Sen bunu nasıl alabilirsin?"; *Oḷ paḷazın soġıp ḳaẏttı?* "O çocuğunu nasıl vurabildi ki?"

4. *Olumsuz zarf-fiil* eki alan fiillerle birleştiğinde hareketin gerekliliğini bildirir.

Pu aḷbattı onçozı ada Erlikteŋ taraġan, ā parbaẏ-ġaẏssın? "Bütün insanlar Erlik'in çocuklarıdır, ve sonunda da ona dönmeleri gerekir (Nasıl da dönmesinler?)[155]" (P.d.V.I, 138,20); *Tardanaḳ meniŋ ḳabıma kirezĭn-be? Tardanaḳ 'kirbeẏ kaẏdaẏn' tedĭ!"* "Tardanak, benim torbama girmek istiyor musun? Tardanak cevap verir: Muhakkak gireceğim!" (P.d.V.I, 27,5); *Turbaẏ ḳaẏdar!* "O mutlaka kalkmalı!"; *Paḷam! Adaŋ eneŋniŋ pajın yibeẏ ḳaẏttıŋ!* "Çocuğum, sen anne ve babanı öldürmeli idin!"; *Aḷbaẏ ḳaẏdarzıŋ!* "Sen muhakkak almalısın, almayıp ne yapacaksın"; *Yetkerdiŋ poyına türçe poḷzoḳ aḷdırarġa sanap ĭbeẏ ḳaẏttı-bĭs.* "Eğer çok az bir şey yetmeseydi biz muhakkak Yetker'in esiri olurduk." (Tel.)

5. Emir kipinin 3. şahsında kullanıldığında çoğu zaman onaylama anlamını taşır.

Ḳorom kel, yūba? Kaẏssın "Akşam gel, duyuyor musun? –İyi (Tamam)!" (Tub.)

-

---

kayt- "*kay et-*'ten soru bildiren fiil." (ATS, 102)
kayt- "Ne yapmak, ne için yapmak, nasıl, niçin." (DK, 218)
kayt- ""Ne yapmak gerekir?"anlamında soru fiili." (DÇT, 1229

ḳaẏttar- Tel. <ḳaẏt-tar-
II/36 1. Otlağa götürmek, sürü otlatmak.

[155] Aslında bu yapının Türkçedeki tam karşılığı *–mAyIp ne yapacak?, -mAyIp ne yapsın?* şeklindedir.

		2. Lider olmak, öncü olmak. *Çerū ḳaẏttardı.* “O ordunun liderliğini yaptı.”
		kaytar- “Dönmek, geri dönmek.” (EDPT, 675) ḳaytar- “1. Döndümek, yönünü değiştirmek. 2. Geri dönmek, takip etmek, peşine düşmek; defetmek, püskürtmek, düşmanı yenmek.” (DTS, 433)
		-
ḳaẏttarūçı **II/36**	Tel.	<ḳaẏttar-ġu+çı Lider, önder.
		-
		-
ḳaẏttī **II/36**	Tel. Alt.	<ḳaẏt+tī Ne, hangi.
		-
		kaytıy “Nasıl, ne şekilde.” (DÇT, 122)
ḳayū **II/100**	Tel.	=ḳaya Sarp kaya.
		-
		kayu “Yamaç.” (ATS, 102) kayu “Dik dağ yamacı.” (TAS, 51)
ḳaẏza- **II/44**	Alt. Tel. Leb.	Kazımak, temizlemek, kabuğu soymak.
		-
		kayza- “Temizlemek, kabuğu soymak.” (ATS, 51)
ḳaẏzaġa **II/44**	Alt. Leb.	Balık pulu.
		-
		kayzırık “(Balık için) pul.” (ATS, 102) kāza “Kabuk.” (ATS, 92) kayzırık “1. Ağaç kabuğu. 2. Balık pulu.” (TAS, 51)
ḳaẏzı **II/44**	Alt. Tel.	=ḳaẏsı, kaẏsi 1. Hangi, hangisi. *Ḳaẏzı dā kiji* “Nasıl bir insan olursa olsun.” (Alt.); *Ḳaẏzı pir tuşta* “Bazen.” (Tel.) 2. Her, herkes. (Alt.) *Ḳaẏzı kiji anı pilĭp yat.* “Bunu herkes bilir.”; *Ḳaẏzınıŋ ḳoḷında ḳılıç par.* “Herkesin elinde kılıç var.”; *Ḳaẏzızı* “Onlardan her biri.”
		-
		kayzı “Nasıl, hangi.” (DK, 217) gaysı “Bazı; bir kısım; hangisi.” (GSATA, 442) gayzı “Hangisi.” (GSATA, 442)
ḳaẏzırıḳ **II/44**	Tel.	1. Kabuk, balık pulu. 2. Yılan derisi.

		-
		kayzırık “(Balık için) pul.” (ATS, 102) kayzırık “1. Ağaç kabuğu. 2. Balık pulu.” (TAS, 51)
ḳaza **II/363**	Tel.	Aygırların testis torbası. -
		kaza “1. Atın testisleri. 2. Testislerle cinsel organ.” (ARSL, 252)
ḳāza **II/363**	Tel.	Kayın ağacının kabuğundan yapılan kutu. *Ḳāza aẏl* “Kayın ağacının kabuğundan yapılan çadır.”
		kās “Ağaç kabuğu.” (EDPT, 665) ḳas “1. Ağaç kabuğu, kabuk.” (DTS, 456)
		kāza “Kabuk. *Kāza ayıl* Üstü ağaç kabuğuyla kaplanmış ev.” (ATS, 92) kāza “Ağaç kabuğu.” (DÇT, 120)
ḳaza- **II/363**	Tel.	(Kabuk vs.) soymak. *Ḳuzuḳ ḳazadı.* “Fındığın kabuğunu kırdı.”
		-
		kaza- “Ceviz kırmak.” (TAS, 51) kaza- “Dişlemek, kemirmek.” (DK, 217)
Ḳazaḳ **II/364**	Tel. Alt. Leb.	1. Kırgız, Kırgız-Kaysak; Kırgızlar kendilerine Kazak derler, ayrıca Rusya’daki Tatarlar, Orta Asya’nın halkı ve Tobol Tatarları da onlara Kazak derler. 2. Rus (Altay’da olan ilk Ruslar Kazaklardı). *Ḳazaḳ aẏl* “Rus köyü.” (Tel.); *Ḳazaḳ ḳoťoẏm* “Rus tüccarı.” (Alt.); *ḳazaḳ til* “Rus dili." (Alt. Tel.); *Ḳazaḳça* “Rusça.”
		-
		Kazak “Rus Kazakları.” (ATS, 102) Kazak “Rus.” (TAS, 52) Kazah “Kazak.” (TAS, 52) Kazak “Rus.” (DÇT, 121)
ḳazaḷa- **II/371**	Tel.	<ḳaz-a+ḷa- Kısa adımlarla dört nala koşmak.
		-
		kazala- “(İnsan için) hızlı koşmak.” (ATS, 102)
ḳazaḷat- **II/371**	Tel.	<ḳazaḷa-t- Kısa adamlarla dörtnala koşturmak.
		-
		kazalat- “Koşturmak.” (ATS, 102)
ḳazan I **II/367**	Alt. Tel. Leb.	1. Kazan. *Ḳazan ḳuḷağı* “Kazan kulpu” (Alt.); *Ḳazan turġŭzarġa* “Kazanı

		ateşin üstüne koymak.” (Alt.); *Ḳıs ḳazan astı.* “Genç kız yemek pişirdi.” (Tel.); *ḳazan ḳamış* “Mutfak kap kacağı.” (Tel.); *küler ḳazan* “Bakır kazan (masallardaki).” 2. Kazan şehri.
		kazan~kazġān “Kazan.” (EDPT, 684, 682)
		kazan “Kazan.” (ATS, 102) kazan “Kazan.” (TAS, 52) kazan “Kazan, çanak.” (DK, 217) kazan “Kazan.” (DÇT, 121)
ḳazan II **II/369**	Tel. Leb.	Suda yetişen büyük yapraklı bitki (Lat. *calla palustris*). -
		-
ḳazancı **II/370**	Leb.	1. Kazan yapan, kazancı. 2. Aşçı. *bk.* kazançı.
ḳazançı **II/370**	Alt. Tel.	<ḳazan+çı Aşçı.
		-
		kazançı “1. Aşçı. 2. Kazancı.” (ATS, 103) kazançı “Aşçı.” (DÇT, 121)
ḳazançılıḳ **II/370**	Tel.	<ḳazançılıḳ Aşçılık.
		-
		-
ḳazandū **II/370**	Tel.	<ḳazan+ḷū *Calla palustris* bitkisiyle ile kaplanmış.
		-
		-
ḳazı **II/372**	Alt. Leb.	1. Atın karın bölgesindeki yağ. *ḳazı yū* (Alt.) 2. Kaburgadan yapılmış etli ve yağlı sucuk.
		kazī “Atın karın bölgesindeki yağ; atın karın bölgesindeki yağdan yapılan sucuk.” (EDPT, 681) ḳazı “Atların karın bölgesi yağı ve ondan yapılan yemek. 2. İnsanların karınlarında oluşan yağ katmanları.” (DTS, 466)
		kazı “Yağ.” (ATS, 102) kāzı “Atın yağlı bölgesinden yapılan sucuk.” (DK, 216)
ḳazıġaş **II/376**	Tel.	<ḳazıḳ+aş Küçük kazık.
		-
		-
ḳazıḳ	Tel. Alt. Leb.	<ḳaz-ḳ

II/374		Kazık, direk, sırık.
		kazġuk “Yere çakılan kazık.” (EDPT, 682) ḳazġuḳ “Kazık.” (DTS, 466)
		kastık “Sırık.” (ATS, 100) kazık “1. Kazık. 2. *es.* Kurban töreni sırasında şamanın dua okuduğu yerin yakınındaki kazık. 3. Ülgen’müteveccihen yapılan temsilî yolculuk sırasında şamanın karşılaştığı beşinci engel.” (ATS, 102) kazık “Kazık.” (TAS, 52) kāzık “Kazık.” (DÇT, 120)
ḳazıḷ- **II/380**	Alt. Leb. Tel.	1. Kazılmak. 2. Yağmurda süpürülmek, yarılmak. *Ḳaḳ yer ḳazıḷdı.* “Sert toprak yarıldı.”
		kazıl- “Kazılmak.” (EDPT, 684) ḳazıl- “Kazılmak.” (DTS, 466)
		kazıl- “Kazılmak.” (ATS, 102)
ḳazıḷū **II/381**	Alt.	<ḳazı+ḷū Karın yağlı.
		-
		kazıl- kazıl “Sulu yağlı.” (DÇT, 121)
ḳazıntı **II/378**	Alt.	<ḳaz-n-tı Kazılmış kuyu. *ḳazıntı sū* “Kuyu suyu.”
		kazındī “Kazılıp, yığılmış.” (EDPT, 685)
		kazıntı “1. Kuyu. 2. Çukur.” (ATS, 102) kazıntı “Kuyu.” (TAS, 52) ġazıntı “Kazı, kazma işi.” (GSATA, 442)
ḳazıŋ **II/376**	Leb.	Kayın ağacı. *bk.* ḳaẏŋ
ḳazır **II/379**	Tel.	=ḳadır Ürkütücü, korkunç, sert, gaddar, öfkeli, yırtıcı.
		kaḏır “Katı, zalim, gaddar, acımasız, sert, baskıcı, despot, tehlikeli.” (EDPT, 603) ḳadır~ḳaḏır “1. Sert, katı, acımasız, gaddar, vahşi. 2. Çok, gayet, oldukça.” (DTS, 427, 429)
		kazır “1. Despot, tiran. 2. Öfkeli; kinli.” (ATS, 103) kazır “1. Despot. 2. Kötü kalpli, kindar.” (TAS, 52) kazır “Korkunç, ürkütücü, vahşi.” (DK, 217) kazar “Öfkeli, zalim, korkunç.” (DÇT, 121) kazır “Canavar, vahşi hayvan.” (DÇT, 121)
ḳazırıḳ	Alt.	Kabuk.

II/380		-
		-
ḳazırḷan-	Tel.	<ḳazır+ḷa-n-
II/380		Sinirlenmek, öfkelenmek.
		kaḏırlan- “Öfkelenmek, gazaplanmak.” (EDPT, 606)
		ḳaḏırlan- “Kabalaşmak, sertleşmek, acımasız hâle gelmek.” (DTS, 429)
		kazırlan- “Öfkelenmek, kızmak.” (ATS, 103)
		kazırlan-“ Canavara dönüşmek, aşırı öfkelenmekten ötürü acımasız olmak.” (DÇT, 121)
ḳazırḷandır-	Tel.	<ḳazır+ḷa-n-dır-
II/380		Sinirlendirmek, öfkelendirmek.
		-
		-
ḳazra	Tel.	At çalma işi.
II/386		*Ḳazranıŋ edi* “Kaçırılmış (çalınmış) at eti.”
		-
		kazıra “Hayvanın çalınan eti.” (ARSL, 253)
ḳazra+çı	Tel.	<ḳazra+çı
II/386		Büyükbaş hayvan hırsızı.
		-
		-
ḳazran-	Tel.	Bağırmak, küfür etmek, kavga etmek.
II/386		-
		-
kē	Tel. Leb.	Özgüven, akıl üstünlüğü, gurur.
II/1053		-
		kekey- “Gururlanmak, gururlu pozlar takınmak, kibirlenmek.” (ATS, 104)
kebe	Tub. Leb.	Tekne.
II/1191		*bk.* keme.
kebeḫe	Tel.	Doğan kuşunun gözüne geçirilen kapak, gözlük.
II/1191		-
		kebege “Avda yırtıcı kuşun gözüne takılan kapak.” (ARSL, 301)
kebelt-	Tel.	Söylemek, dile getirmek, ifade etmek.
II/1193		-
		-
kebĭr-	Leb.	Kemirmek.
II/1196		*bk.* kemir.

kebirçek **II/1196**	Alt. Tel.	Kıkırdak. - kemirçek “1. Kıkırdak. 2. Kulak.” (ATS, 105) kemirçek “Kıkırdak.” (TAS, 53) keberçek~kebirçe “Kıkırdak.” (DK, 221)
kebis **II/1197**	Alt.	Halı, kilim. keviz “Halı, kilim.” (EDPT, 692) kebis “Halı.” (ATS, 103) kebis “Halı.” (TAS, 52) kevis “Halı.” (DLTÇ, 160) kebis “Halı.” (DÇT, 126)
kece **II/1150**	Leb.	Dün. *bk.* keçe.
kecege **II/1150**	Leb.	Erkeklerde (kuyruk şeklinde) saç örgüsü. - kecege “Erkek saç örgüsü. (Geleneğe bağlı Altaylılar tepelerinde bir tutam saç bırakır ve onu örerler.)” (ATS, 103)
kecegĭ **II/1150**	Leb.	*bk.* keçegi.
kecig **II/1151**	Leb.	Geçit. *bk.* keçit, keçӣ.
kecir **II/1151**	Leb.	Nefes borusu. *bk.* keyir.
kecir- **II/1151**	Leb.	*bk.* keçĭr-
keç **II/1142**	Alt. Tel.	1. Geç, geç vakit. *Keç keldĭm.* “Ben geç geldim.” (Alt.); *Kün keç poḷdı.* “Geç oldu.” (Tel.) 2. Akşam. *Keç kirĭp kelerde* “Akşam olduğunda.” (Tel.); *Keçti kīdĭrip poḷ!* “Akşama kadar bekle!” (Tel.) kė:ç (gė:c) “Geç.” (EDPT, 692) kėç “1. Uzun zaman. 2. Geç.” (DTS, 309) keç “Akşam, geç.” (ATS, 103) keç “1. Akşam. 2. Geç, geç vakit.” (TAS, 52) keç “Akşam.” (DÇT, 127)
keç- **II/1142**	Alt. Tel. Leb.	1. Nehri geçmek. *Kemebile keçip pardı.* “O tekne ile nehri geçti.” (Alt.); *Sūdı ḳaẏdaŋ keçtiŋ?* “Nehri nereden geçtin?” (Tel.); *Su keçkĭdībe? Keçip poḷbos!* “Nehir (atla) geçilebilir mi? Geçilemez!” (Tel.); *Aẏ Ḳāndı yedĭnĭp*

		alıp Alṭın köldŭ keçip aḷdı. “Ay-Han’ın atından tutunarak Altın gölü geçti.” (Alt.; P.d.V.I, 50,697-698); *Tastaraḳaẏdıŋ keçĭp çıḳḳan yerineŋ yetti yaẏzaŋ keçĭp çıḳtı.* “Tastarakay’ın geçtiği nehirden diğer yedi zaysan da geçti.” (Alt.; P.d.V.I, 50,706,707); *Keçer yerĭn tappadı.* “O geçit bulamadı.” (Tel.) 2. Yanından geçmek, geçip gitmek, olmak, vuku bulmak *Keçkender* “Ölüler, ölmüşler” (Tel.) 3. Bağışlamak.
		keç-(g-) “Geçmek, (zaman) geçmek, (bir şeyin) arasından, içinden geçmek, karşıya geçmek.” (EDPT, 694) kėç- “Geçmek, aşmak. 2. *mec.* (Yaş için) geçmek, aşmak. 3. Akmak. 4. Yol almak.” (DTS, 309)
		keç- “Yolu, engeli geçmek.” (ATS, 103) keç- “Geçmek.” (TAS, 52) geş-~keş- “Geçmek.” (DK, 208, 222) keş- “Geçmek, hareket etmek, göç etmek.” (DLTÇ, 162) keç- “1. Gitmek, yola çıkmak. 2. Geçmek.” (DÇT, 127)
keçe **II/1144**	Tel. Alt.	Dün.
		kėçe (gėce) “Geç vakit, akşamın geç vakti, gece.” (EDPT, 694) kėçe “1. Gece, akşam gecenin geç vakti. 2. Geceleyin.” (DTS, 310)
		keçe “Dün, gece.” (ATS, 103) keçe “Dün.” (TAS, 52) kece~kejen “Dün.” (DLTÇ, 160) keçen “Dün.” (DÇT, 127)
keçeḫĭ **II/1144**	Tel.	<keçe+ki Dünkü.
		kėçegi “Geceki, geceleyin.” (DTS, 310)
		keçegi “Dünkü.” (ATS, 103) keçegi “Dünkü.” (TAS, 52)
keçik- **II/1146**	Tel.	1. Gecikmek. 2. Gecelemek (Tel.)
		-
		keçik- “Gecikmek.” (TAS, 52)
keçĭr- **II/1147**	Alt. Tel.	<keç-ĭr- Geçmek, geçirmek, aşırmak, karşıya geçirmek, nehri geçirmek. *Aḳır keçerge kerek yoḳ, pis slerdi keçĭrelĭ!* “Durun, geçmenize gerek yok, biz sizi geçirelim!” (Tel.); *Nayızı taḷaẏdı keçĭrĭp saḷdı.* “Onun arkadaşı denizi geçirdi.”(Tel.); *Keçĭre* “tarafından, boyunca” (Tel.); *su keçĭre* “Suyun içinden” (Tel.); *keçĭre sekir!* “Geç!” (Tel.)
		keçür- “Geçirmek, aşırmak, zaman geçirmek; bağışlamak, affetmek.” (EDPT, 699) kėçür- I“1. Geçirmek. 2. Geçirmek, yaşamak. 3. Kararlaştırmak.”

		(DTS, 311) kėçür- II “Affetmek, bağışlamak.” (DTS, 311)
		keçir- “Geçirmek.” (ATS, 103) keçir- “Geçirmek.” (TAS, 52) kiçir- “Geçirmek, taşımak, aktarmak, nakletmek.” (DK, 222) kejir- “Geçirmek.” (DLTÇ, 160) keçir- “Varmak, ulaşmak.” (DÇT, 127) kiçir- “Geçirmek.” (DÇT, 128)
keçĭrĭl- **II/1147**	Tel.	<keçĭr-l- 1. Geçirilmek. 2. Öbür dünyaya göçmek, ölmek.
		-
		keçiril- “Yeniden eritilmek.” (ARSL, 301)
keçirűçi **II/1147**	Tel.	<keçir-ű+çi Taşıyıcı, salcı, kayıkçı.
		-
		keçireçi “Salcı, kayıkçı.” (TAS, 52)
keçit **II/1148**	Tel.	<keç-t Geçit.
		keçig~keçüt “Geçme, yeri, geçit; *mec.* erişim, ” (EDPT, 696, 695) kėçig~kėçüg “1. Geçme yeri, geçit. 2. Geçit, köprü.” (DTS, 310, 311)
		keçü “Geçit, geçiş.” (ATS, 103) keçü “Geçit, ırmak geçidi.” (TAS, 52) kecik~keçig “Geçit.” (DK, 221) keçü~keçű~köçü “Geçit.” (DÇT, 127, 131)
keçkĭ **II/1148**	Alt. Tel. Leb.	<keç+kĭ Akşamki. *Keçkĭ aş* “Akşam yemeği.”; *keçkĭde* “Akşam.”; *keçkĭdegĭ* “Akşamki.”
		kėçki “Akşam, akşamki.” (EDPT, 697) kėçki “Uzun zaman, uzun zamanlardaki.” (DTS, 310)
		keçki “Gece.” (ATS, 103) keçke “Akşam.” (DÇT, 127)
keçű **II/1148**	Alt. Tel.	<keç-ű Nehrin geçilen yeri, geçit. *bk.* keçit.
keçűlű **II/1148**	Alt. Tel.	<keçű+lű Geçidi olan yer, geçitli.
		-

-

kede Tel. <ket-e
II/1132 Uzakta, ileride.
Menden kede par! “Benden uzak dur!”; *Oļ kiji kede poļġan.* “Bu kişi uzaklaştı.”; *Kede yanarġa kerek!* “Geri çekilmek lazım!”; *Pu pıçaķtı kede saļ!* “Bu bıçağı kenara koy!”; *Kede tedǐ.* “O sözlerinden vazgeçti.”

-

kede “Şimdi kullanılmayan *ket-* fiilinden zarf-fiil. *Kede tur-* O tarafa uzaklaşmak; *kede bar-* “Gitmek.” (ATS, 102)

kede- Tel. <ket+e-
II/1133 Pusuda beklemek, gözetlemek, beklemek, bekçilik yapmak, gözünü dört açmak (hırsızlarla ilgili).

-

kete- “İzlemek.” (ATS, 106)
kede- “Bir yana çekilmek.” (TAS, 52)

kedek Alt. Tel. *Kedek ķoļ* “Tek el, tek ön bacak”.
II/1133 *Kedek ķoļın sıẏ tīdī.* “O onun tek ön bacağına ateş etti.” (P.d.V.I, 30,332)

-

-

kēdem Tel. Şıklık düşkünü, kendini beğenmiş.
II/1136

-

-

keden Tel. Alt. Leb. Keten bezi.
II/1133 *Keden üẏ* “Çadır”

keten “Kertik, yontuk.” (EDPT, 704)

keden “Keten.” (ATS, 103)
keden “Keten bezi.” (TAS, 52)
keden “Keten bezi.” (DK, 221)
keden “Keten bezi.” (DÇT, 126)

kėdeneẏnek Tel. W. Hemen, derhâl, acilen, o an.
II/1133

-

-

keder Alt. (At için) inat.
II/1134

-

keder “(İnsan için) inatçı, (hayvan için) kötü huylu.” (ATS, 103)
keder “1. İnatçı, direngen. 2. Evcilleşmemiş, yabani. (TAS, 52)

kedere[156] **II/1134**	Alt. Tel.	Uzakta, bir tarafa, bir kenara. *Mındī paġaỳ nemeler menneŋ kedere çıġıġar.* "Böyle iğrenç şeyleri benden uzak tutun!" (P.d.V.I, 10,11)
		-
		kederi "Taraf." (ATS, 103) kederi "Uzaklaşarak giden." (TAS, 52) keder "Yan, taraf." (DK, 221) kederi "yana doğru." (DK, 221) kederi "Geri, uzağa." (DÇT, 126)
kederḥi II/1135	Alt. Tel.	1. Kenarda, herhangi bir tarafta. 2. Tanrı'nın isimlerinden, sıfatlarından biri.
		-
		-
kederi II/1135	Alt. Tel. Leb.	*bk.* kedere.
kederle- II/1135	Alt. Tel. Leb.	<kedere+le- Kenara çekilmek, gitmek, uzaklaşmak.
		-
		kederle- "Uzaklaşmak." (ATS, 103)
kederlen- II/1135	Alt. Tel.	<kederle-n- *bk.* kederle-.
kederlet- II/1135	Alt. Tel.	<kederle-t- Çekip götürmek, uzaklaştırmak, kenara çekmek.
		-
		kederlet- "Uzaklaştırmak, durdurmak." (ATS, 103)
kedertĭn II/1136	Alt. Tel.	<kedere+tin Uzaktan, tarafından. *Kedertĭn kelḥen kiji.* "Uzaktan gelen, geçici olarak kalan, yabancı, yolcu"; *Kedertĭn kelgenĭmde yūḳtandıġar.* "Ben yabancı bir ülkeden sizin yanınıza geldiğimde siz beni kabul ettiniz."
		-
		kedertin~kedertineŋ "Uzaktan." (ATS, 103)
kegir- II/1065	Alt. Tel. Leb.	Geğirmek.
		kekir- (g-; ?-g-) "Geğirmek." (EDPT, 712) kekir- "Geğirmek." (DTS, 314)
		kegir- "Geğirmek." (ATS, 104) kegir- "Geğirmek." (TAS, 52) kegir- "Geğirmek." (DLTÇ, 160)

[156] Bu madde OSTN'de *kėdere* şeklinde yazılmıştır.

kejik **II/1183**	Alt. Tel. Leb.	Hediye, armağan, nimet, mutluluk, lütuf, teveccüh. *Ḳudaẏ kejiḥĭ.* "Tanrının mutluluğu, lütfu"; *Ḳudaẏdıŋ kejiḥinde* "Tanrı'nın merhametiyle, lütfuyla." - kejik "1. Hediye. 2. Bereket, iyilik." (ATS, 104)
kejiktĭğ **II/1184**	Leb.	<kejik+lĭğ Merhametli, mutlu. - kejiktü "Bereketli, faydalı." (ATS, 104)
kejiktӣ **II/1184**	Alt. Tel.	*bk.* kejiktĭğ.
kejӱne **II/1184**	Tel.	Ravent bitkisi (Lat. *rheum andulatum*). - -
keke- **II/1059**	Alt. Tel. Leb.	El ile tehdit etmek. kek[157] "Öç, intikam, gizli nefret." (EDPT, 707) kek "Düşmanlık, kin, nefret, hınç." (DTS, 314) keken- "Öç almakla tehdit etmek." (ATS, 104) keki- "Başını sallayarak selamlamak, baş sallamak." (TAS, 52)
kekelen- **II/1060**	Tel. Leb.	<keke+len- Numara yapmak, sahte tavır takınmak. - -
keken- **II/1059**	Alt. Tel.	El ile tehdit etmek; onaylamaz, beğenmez bir ifadeyle kafa sallamak. - keken- "Öç almakla tehdit etmek." (ATS, 104) keki- "Başını sallayarak selamlamak, baş sallamak." (TAS, 52)
kekpeyek **II/1064**	Alt.	El bileği. - -
kel- **II/1109**	Alt. Tel. Leb.	1. Gelmek. *Kel mında!* "Buraya gel!" (Tel.); *Adam kelḥen yoḳ.* "Benim babam gelmedi." (Alt.); *keler kün* "Ertesi gün." (Alt.); *keler paẏram* "Ertesi bayram."(Tel.); *keler yoḷ* "Her zaman gidip gelinen yol." (Alt.) 2. Çoğu zaman *kel-* fiili, başka bir fiille kullanılarak yardımcı fiil işlevinde kullanılır: I) -p zarf-fiil eki ile kullanıldığında: a) Hareket bildiren fiillerde, hareketin konuşana doğru olduğunu bildirir. *Yanıp kelzĭn!* "Bırak, bana dönsün!" (Tel.); *Pazıp kelḥenĭn kördŭm.*

[157] Bu madde *keke-* fiiliyle kök ilgisi olduğu için alınmıştır.

		"Ben onun yaklaştığını gördüm." (Tel.); *Üẏḥe kirĭp keldĭ.* "O bizim evimize girdi."; *Çıġıp kel!* "Gel (bize)!" (Tel.); *Yügürŭp, uçŭġŭp parıp keldĭ.* "O koşarak, uçarak geldi." (Tel.) b) Başka fiillerde kullanıldığında hareketin hızlı olmasını, devamlılığını bildirir; geçmiş zaman ekiyle birleştiğinde çoğu zaman gerçekleşmiş eylemi bildirir. *Oẏġunĭp kelĭr* "O uyanacak." (Tel.); *Oẏgunŭp keldĭ.* "O artık uyandı." (Tel.); *Tüjŭp keldĭ.* "O düştü." (Tel.); *Paştap kel!* "Bizi yönet!"; *Yedinip keldi.* "O onların elinden tutarak götürdü."; *Ḳaçıp keldĭ.* "O kaçtı." c) Bazen bu birleşimden aşağıdaki şekilde bileşik fiiller ortaya çıkar: *Aḷıp keldi* "Alarak geldi = getirdi": *aḳ-kel, ek-kel, ep-kel, ek-pel.* *Kötürŭp, yüktep keldĭ.* "Kaldırarak, omuzuna atarak, geldi." II) *-A zarf-fiil eki* ile birleşir, bu birleşim Eski Türkçedeki yukarıda bahsettiğimiz *-p zarf-fiil eki* birleşimini hatırlatır. *Açıġa keldi.* "O ansızın kederlendi." (Tel.); *aẏda ḥele* "O bir şeyi söyledikten hemen sonra." (Tel.)
		kel- "Gelmek, geri gelmek." (EDPT, 715) kel- "1. Gelmek. 2. Ortaya çıkmak, meydana gelmek. 3. Varmak. 4. Hücum etmek." (DTS, 315)
		kel- "1. Gelmek. 2. Zaman olara yaklaşmak. 3. Şimdiki zamanın belirli bir anında hareketin tamamlanacağını gösteren yardımcı fiil." (ATS, 104) kel- "Gelmek." (TAS, 52) gel-~kel-~kil- "Gelmek." (DK, 208) kel-~gel- "Gelmek, yakınlaşmak." (DK, 221) kel- "Gelmek." (DLTÇ, 161) gel-~kel-"Gelmek." (DÇT, 111, 126)
keldĭr- **II/1122**	Alt. Tel. Leb.	Getirmek.
		ketür-~keltür- "Getirmek." (EDPT, 706, 716) kėldür-~kėltür- "1. Getirmek, ulaştırmak." (DTS, 315, 316)
		getir- "Getirmek." (DK, 208)
keleḥeẏ **II/1113**	Alt. Tel.	Kekeme, pepe. *keleḥeẏ kūk* "Herhangi bir kuş."
		-
		kelegey "Kekeme." (ATS, 104) kelegey "Kekeme." (TAS, 53)
keleḥeẏlen- **II/1113**	Alt. Tel.	<keleḥeẏ+le-n- Kekelemek.
		-
		kelegeyle- "Kekelemek." (ATS, 104)

kelem **II/1116**	Alt.	Kale, hisar. - kelem “Yumak, kangal.” (TAS, 53) kelem “Kale, hisar, muhkem yer.” (KRS, 22)
kelemzĭk **II/1116**	Tel.	Küf, küflülük. - -
kelemzĭktū̆ **II/116**	Tel.	<kelemzĭk+lū̆ Küflü. - -
kēlen- **II/1113**	Alt. Tel. Leb.	<kē+len- Özgüvenli olmak, övünmek, havalı olmak. - kēlen- “Süslenmek, donanmak, bezenmek.” (ARSL, 304)
kēlençek **II/1113**	Tel.	<kēlen-çek Havalı kimse, özgüveni yüksek. - -
kēlendĭr- **II/1113**	Alt. Tel. Leb.	<kēlen-dĭr- Özgüven aşılamak, teşvik etmek, gururlandırmak. - kēlendir- “Süslemek, bezemek.” (ARSL, 304)
kelesken **II/1114**	Alt. Leb.	Kertenkele. keslinçū̆ “Kertenkele.” (EDPT, 750) kėslinçü “Sarı kertenkele” (DTS, 322) kelesken “Kertenkele.” (ATS, 104) keleski “Kertenkele.” (TAS, 53) kelesken “Kertenkele.” (DLTÇ, 161) kölöskön “Kertenkele.” (DÇT, 130)
keleskĭ **II/1114**	Tel.	*bk.* kelesken.
kelĭk- **II/1116**	Tel.	<kel-k- Çekilmek. - -
kelĭktĭr- **II/1116**	Tel.	<kelĭk-tĭr- Çekmek. - -

kelin **II/1117**	Alt. Tel.	<kel-n Gelin. *Keldĭm* “Benim gelinim.” (Alt. Tel.); *Kede parardıŋ keldĭneŋ, ilgeri kelerdiŋ idĭneŋ* “Eğer onun gelininden uzak durursan, o zaman köpeğinden de mutlu bir şekilde ayrılırsın.” (Tel.)
		-
		kelin “Gelin.” (ATS, 53) kelin[158] “1. Gelin. 2. Genç kız. 3. Genç kadın.” (ATS, 104) keldi “Küçük kardeşin karısı, gelin.” (ATS, 104) keldi “1. Gelin. 2. Yenge.” (TAS, 52) kelin “Gelin.” (TAS, 53) kēlin~kelin “Gelin.” (DK, 221) kelin “Gelin.” (DLTÇ, 161) kelin “Gelin.” (DÇT, 126)
keliş **II/1119**	Tel.	Geliş, varış.
		keliş (g-) “Geliş, gelme.” (EDPT, 720) kėliş “Gelme, geliş.” (DTS, 316)
		keliş “*kel-* fiilinden isim-fiil.” (ATS, 104)
kelĭş- **II/1119**	Alt. Tel. Leb.	Yakışmak, uymak. *kelĭşken* “Uygun”; *kelĭşip yatḳan (id.); kelĭşpes* “Rahat olmayan, rahatsız, uygun olmayan”
		keliş- (g-)“Birlikte gelmek.” (EDPT, 720)
		keliş- “Beraber gelmek.” (ATS, 104) keliş- “Meydana gelmek.” (DK, 221)
keliştĭr- **II/1119**	Alt. Tel. Leb.	<keliş-tĭr- Bir şeyi diğerine benzetmek, uydurmak, birbirine yakından bağlamak, taklit etmek, aynısını yapmak. *Kelĭştĭrĭp yelimdep saḷdı.* “O birbirine tam olarak yapıştırdı.”; *Kelĭştĭrĭp köktöp saḷdım.* “Tam olarak birbirine diktim.”
		-
		keliştir- “Uydurmak, uyarlamak, adapte etmek.” (TAS, 53)
keliştū̆ **II/1120**	Tel.	< keliş+lū̆ Rahat, kullanışlı, uygun olması gerektiği gibi, benzer.
		-
		-
kelsik **II/1123**	Leb.	Küçük bir kuş.
		-
		-
kelteḥeẏ **II/1122**	Alt.	*bk.* kelteẏ.

[158] Bu madde ATS’de *kelip*, ORS’de *kelin* yazılmıştır (s. 104).

kelteẏ **II/1121**	Alt. Tel. Leb.	1.Yarı, çiftin diğeri. *Kelteẏ ḳoḷ* “Bir el.”; *kelteẏ put* “Bir bacak.” 2. Yoksul, sakat, kötürüm. (Leb.) - keltegey “1. Bir şeyin yarısı, çiftin birisi. 2. *mec.* Sakat.” (ATS, 104) keltegey “Yarım, buçuk, yarı.” (TAS, 53) keltegey~keltey “Çiftin teki.” (DÇT, 126) keltey kol “Dirsek.” (DÇT, 126)
kem I **II/1202**	Alt. Tel. Leb.	Kim. *Adıŋ kem?* “İsmin ne?” (Alt.); *kem kem* “Kimse, biri.” (Tel.); *er kem* “Kimse, biri.” (Tel.); *kemdē poḷzo* “Kim olursa olsun.” (Alt.); *kem kiji* “Herhangi bir kişi.” (Tel.); *Kemdē pilbes.* “Kimse bilmez.” (Alt.); *Aḷardıŋ kemizi paẏ poḷza, anızı aḷarġa pī oşḳoş poḷıp yat, kemizi yoktū poḷzo anızı yarġıdaŋ, pīdeŋ ḳorḳınçāḳ ḳuḷ oşḳoş poḷıp-yat.* “Onlardan zengin olan, onların arasında bey gibidir, fakir olan ise beylerden korkan hizmetçi gibidir. ” (Tel. P.d.V.I, 133,20) kėm~kim “Soru zamiri: kim” (EDPT, 720) kim “Soru zamiri: kim.” (DTS, 327) kem “Kim.” (ATS, 104) kem “Kim.” (TAS, 53) kim “Kim.” (DK, 221) kem “Kim.” (DÇT, 126)
kem II **II/1203**	Alt. Tel. Leb.	Ölçü, zaman. *Kemi yoḳ* “Zamansız, belirlenmemiş, ölçüsüz” (Tel.); *kemĭnde* “Zamanında” (Tel.); *Kemdep aştı.* “O haddini aştı.” (Tel.); *kemĭneŋ ajıra* “Haddinden fazla” *bk.* kep.
kem III **II/1203**	Tel. Leb.	<Far. kem 1. Hata, kusur, zarar. *Kemi yoḳ* “Zararsız”; *Annaŋ kem kördūm.* “Ondan zarar gördüm.” 2. Doğum lekesi, ben. (Leb.) - kem “Bozma, bozulma.” (ATS, 104) kem “Ayıp, kusur, hata, yanlışlık.” (TAS, 53)
kemde- **II/1213**	Tel.	<kem+le- Ölçmek, ölçü almak. *Men teŋereniŋ pīḫĭn pilbedĭm, yerdĭŋ keŋĭn kemdebedim!* “Ben gökyüzünün yüksekliğini bilmiyorum, yeryüzünün genişliğini de ölçmedim.” (P.d.V.I, 113,6); *Ḳandī kem-bĭle kijē kemderzĭn, anīp boyŭŋa kemdep perer!* “İnsanların ölçüsünü hangi ölçü ile alırsan, senin de ölçünü aynı şekilde alırlar!” (Miss.); *On ḳattap kemde, pir ḳattaẏ- kes!* “On kere ölç, bir kere biç!” (Spr.) *bk.* kemne-

kemden- Tel. <kem+le-n-
II/1213 Kendine zarar vermek.

-

kemden- “Kendine zarar vermek.” (ARSL, 310)

kemdet- Tel. <kem+le-t-
II/1214 Zarar vermek.
Kemdetken kiji “Hüküm giymiş insan.”

-

kemdet- “Zarar vermek, zarara uğratmak.” (ARSL, 304)

kemdī Tel. Leb. <kem+dī
II/1214 Kimin, kime ait.
Pu at kemdī? “Bu at kimin?”; *Kemdī-dē kemdī-dē poḷza!* “Kimin olursa olsun!”

-

kemdi-kendi “Biri.” (ATS, 105)
kemdi-kemdi “Herhangi birini, bir kimseyi.” (TAS, 53)

kemd’i- Tel. <kem
II/1212 Ölçmek, ölçü almak.

-

kemci-~kemde- “Ölçmek.” (ATS, 104, 105)
kemde- “Ölçmek.” (TAS, 53)

kemdū Tel. <kem+lū
II/1214 1. Gerekli olan zaman.
Kemdū kemde “Bazen, zaman zaman”
2. Sakat, hasarlı, kusurlu.

-

kemdü “Kusurlu, noksanlı, yanlış.” (TAS, 53)
kemde~kemdü “Bazen, ara sıra.” (DK, 221)

kemd’ū Tel. <kemd’i-ū
II/1212 Ölçü.

-

kemcü “Ölçü.” (ATS, 105)

kemdūş Tel. Arşın.
II/1214

-

kemd’ūş “Arşın.” (TAS, 53)

keme **II/1205**	Alt. Tel.	Kayık. *Ḳara keme* “Gemi.” (Tel.); *Kemede otturŭp paḷıḳ aŋdadı.* “O teknede oturup balık avladı.” (Alt.)
		kemī (g-) “Gemi, tekne.” (EDPT, 721)
		keme “Kayık.” (ATS, 105) keme “Kayık.” (TAS, 53) keve~kibe “Kayık, sandal.” (DK, 221) kebe “Kayık, sandal.” (DLTÇ, 160) geve “Gemi.” (DÇT, 111)
kemeçĭ **II/1207**	Alt. Tel.	Kayıkçı, tekneci.
		kemīçī (g-) “Gemici, tekneci.” (EDPT, 722) kėmiçi “Gemici, kayıkçı.” (DTS, 316)
		kemeçi “Kayıkçı.” (ATS, 105) kemeçi “Kayıkçı.” TAS
kemege **II/1206**	Tel. Alt. Leb.	Ateş yakmak için kazılan, sobaya benzeyen çukur.
		-
		kemege “Rus fırını.” (TAS, 53) kebe~gebe~köbö~köbögö “Ocak, fırın.” (DK, 221, 225) kebē~keve “Soba.” (DLTÇ, 160) kibē “Ocak, fırın.” (DLTÇ, 162)
kėmegele- **II/1206**	Tel.	<kemege+le- Fırına benzer çukur kazmak.
		-
		-
kemelū̆ **II/1207**	Tel.	<keme+lū̆ Kayıklı, kayıkla. *Mrastı tömen kemelū̆ aġıp kelĭp.* “Kayıkla Mras’ta aşağıya doğru akarak” (P.d.V.I, 131, 30); *Çoḷışmandı örö kemelū̆ tajanıp* “Kayıkla ile yukarıya doğru Çolışman’da yüzüp” (P.d.V.I, 149,15)
		-
		-
kemer- **II/1207**	Alt. Tel.	Kemirmek. *bk.* kemĭr-
kemi- **II/1208**	Tel.	Küçülmek, azalmak. *Küçüm kemĭp pādı.* “Benim gücüm azaldı.”
		-
		-
kemik **II/1208**	Alt. Tel.	Kıkırdak, büyük kemiklerin yumuşak kısımları.
		kemdük süŋük “Eti sıyrılmış kemik.” (EDPT, 722) kemdük söŋük “Eti sıyrılmış kemik.” (DTS, 316)
		kemik “Kıkırdak kemik (genellikle genç hayvanlarda).” (ARSL, 311)

kemĭr- **II/1209**	Alt. Tel. Leb.	Kemirmek. *Çaçḳan aḷtın ḳayırçaḳtıŋ tübŭn kemirĭḫer!* “Siz, fareler, bu altın kutunun dibini kemirin!”
		kemür- “Kemirmek.” (EDPT, 723) kėmür- “Kemirmek.” (DTS, 317)
		kemir- “Kemirmek.” (ATS, 105) kemir- “Kemirmek, yutmak.” (TAS, 53) kevir- “Kemirmek.” (DLTÇ, 160)
kemirçek **II/1210**	Alt. Tel.	Kıkırdak.
		-
		kemirçek “1. Kıkırdak. 2. Kulak.” (ATS, 105) kemirçek “Kıkırdak.” (TAS, 53) kevirçek “Gırtlak, adem elması.” (DLTÇ, 160)
kemirū **II/1209**	Tel. W.	Geçit.
		-
		kemirü “Geçit, köprü.” (ARS, 66)
kemne- **II/1212**	Leb.	<kem+le- Ölçmek.
		-
		kemci-~kemde- “Ölçmek.” (ATS, 104, 105) kemde- “Ölçmek.” (TAS, 53)
kemtek **II/1213**	Tel.	<kem,=kemdek Hasarlı, sakatlanmış, zarar görmüş.
		-
		kemcü “Sakatlanmış, zarar görmüş.” (ATS, 105) kemdü “Kusurlu, noksanlı, yanlış.” (TAS, 53)
kemzĭk **II/1215**	Tel.	Pişmanlık.
		-
		kemzinçek “Mahcup, utangaç.” (ATS, 105) kemzinçek “Çekingen, utangaç.” (TAS, 53)
kemzĭn- **II/1215**	Alt. Tel. Leb.	Günahını kabul etmek, pişman olmak. *Em kemzĭngen kilinçeḥĭḫerdiŋ ḳarūna yaḳşı üren püdürŭḫer!* “Pişman olduğunuz günahlarınız için güzel bir meyve hazırlayın.”
		-
		kemzin- “Suçunu bilmek, pişman olmak.” (ATS, 105) kemzin- “Utanmak, çekinmek.” (TAS, 53)

kēn **II/1073**	Alt. Tel. Leb.	1.Takı, süs. 2. Güzel, çok güzel, harika. *Kēn tildū* “Güzel, anlamlı konuşan”
		-
		kēn “1. Güzel, hoş, iyi. 2. Çiçek hastalığı.” (ATS, 103) ken “Çiçek hastalığı.”(ATS, 105) kēn “Şahane, çok güzel.” (TAS, 52) ken “Güzel, hoş.” (DK, 221) kēn “Güzel, zarif, ince.” (DÇT, 126)
kendir **II/1081**	Alt. Tel. Leb.	Kendir, kenevir. *Yımşaḳ kendir (Tel.; deyim.); ḳarġan kendir* “erkek kenevir”; *kendir sögŭ* “Kenevir çekirdekleri” (Leb.) 2. Keten. (Alt. Tel.) 3. Kenevir kumaşı.
		kendir “Kendir, kenevir.” (EDPT, 729) kėndir~kėntir “Kendir, kenevir.” (DTS, 317, 318)
		kendir “Kendir, kenevir.” (ATS, 105) kendir “Keten, kenevir.” (TAS, 53)
kendirlū **II/1081**	Tel.	<kendir+lū Kendirden yapılan.
		-
		-
kene- **II/1075**	Tel. Leb.	Hastalık sebebiyle zayıf düşmek, çok güçsüzleşmek, el ve ayakta derman kalmamak, kurumak (eller ve ayaklar), çok zayıflamak.
		-
		kene- “Sakatlanmak, sakat olmak, çolak olmak.” (ATS, 105)
kēnekte- **II/1076**	Leb.W.	(Elbise için) süslemek, donatmak.
		-
		-
kenet- **II/1077**	Alt. Tel. Leb.	(Bedeni) güçsüzleştirmek, kuvvetten düşürmek.
		-
		kenet- “Sakatlamak.” (ARSL, 312)
kenettīn **II/1077**	Alt. Tel.	Ansızın, beklenmedik. *Kep kenettīn ot çıḳtı.* “Beklenmedik anda ateş göründü.”
		-
		kenetiyin “Birden, aniden.” (ATS, 105) kenetiyin “1. Birdenbire, ansızın. 2. Hemen.” (TAS, 53) kenetiyin “Aniden, ansızın.” (DÇT, 126)
keneẏtten **II/1075**	Leb.	Aniden, ansızın, birdenbire; hemen, derhâl. *bk.* kenettīn.

keŋ **II/1067**	Alt. Tel.	1. Geniş, kapsamlı. *Keŋ iştī* “Cömert.” 2. Genişlik, en. (Tel.) *Yerdĭŋ keŋin kemdebedĭm!* “Ben arazinin genişliğini ölçmedim.” (P.d.V.I, 113,7)
		kė:ŋ “Geniş, engin.” (EDPT, 724) kėŋ “1. Geniş, engin. 2. Bol, bereketli.” (DTS, 318)
		keŋ “Geniş, engin, uçsuz, bucaksız.” (ATS, 105) keŋ “Geniş.” (DLTÇ, 160) keŋ “Geniş, bol.” (DÇT, 126)
keŋceri **II/1072**	Leb.	Burun kemiği. *krş.* ķoŋjor.
		-
		-
keŋeş- **II/1069**	Tel.[159]	<keŋe-ş- 1. Akıl vermek, tavsiye almak, danışmak. 2. Kabullenmiş gibi konuşmak, anlatmak, onurlu bir şekilde konuşmak.
		kė:ŋeş- “Danışmak, istişare etmek, tartışmak.” (EDPT, 735) kėneş- “Danışmak, istişare etmek.” (DTS, 318)
		-
keŋi- **II/1070**	Tel.[160]	Genişlemek, yayılmak, çoğalmak.
		kė:ŋü- “Genişlemek, yayılmak.” (EDPT, 727) kėŋü- “Genişlemek, yayılmak.” (DTS, 319)
		keŋi- “Genişlemek.” (ATS, 105)
keŋit- **II/1071**	Tel. Leb.	<keŋi-t- Genişletmek. *Keŋidĭp sürgen ķıra.* “Ekilmiş geniş arazi.”
		kė:ŋüt- “Genişletmek.” (EDPT, 730) kėŋit-~kėŋüt- “Genişletmek, yaymak.” (DTS, 318, 319)
		keŋit- “Genişletmek.” (ATS, 105) keŋit- “Genişletmek.” (TAS, 53)
keŋke- **II/1071**	Tel.	<keŋ+ke- Boşalmak, tenhalaşmak.
		-
		-
keŋkil **II/1071**	Alt. Tel.	Akıllı, kurnaz, zeki, uyanık, sinsi.
		-
		keŋkil “Duyarlı, hassas.” (ARSL, 312)

[159] Madde başında *Tel*. ibaresi yoktur. Madde içinde vardır.
[160] Bu kısaltma OSTN’de *Kel*. olarak verilmiş, *Tel*. yerine yanlış yazıldığı düşünülmektedir.

keŋrek **II/1071**	Tel.	<keŋ+rek Yeterince geniş.
		-
		-
keŋrū̆ **II/1072**	Tel.	<keŋ+rū̆ Geniş, büyük.
		-
		-
kep I **II/1184**	Tel. Alt. Leb.	=kem Ölçü, numune, kalıp, numune. *Kep sös* "mesel, benzetme."
		kīb "Şekil, kalıp; *mec.* Benzerlik." (EDPT, 686) kėp "Şekil, biçim, kalıp." (DTS, 319)
		kem I "1. Zaman. 2. Ölçü." (ATS, 104) kep "Şekil, biçim. 2. Yüz, maske." (ATS, 105) kemi "Ölçü, seviye." (ATS, 105) kem I "Ölçü." (TAS, 53) kep "1. Kalıp. 2. Dış görünüş, kılık kıyafet." (TAS, 53) kep "1. Boy bos, endam. 2. Şekil, model, kalıp." (DK, 221)
kep II **II/1185**	Leb.	=kīm, kedim Kıyafet, elbise.
		-
		kep "Giysi, pantolon." (ATS, 105) kep "1. Kalıp. 2. Dış görünüş, kılık kıyafet." (TAS, 53)
kepkĭ **II/1188**	Leb.	Model, şekil, biçim, kalıp.
		-
		kepki "Kalıp, model, taslak (başlık için)." (KRS, 23)
kepşem **II/1190**	Tel.	<kepşe-m Geviş.
		-
		kepşen "Geviş." (ATS, 105)
kepşen- **II/1190**	Tel.	Gevmek, çiğnemek, geviş getirmek.
		kevşen- "Çiğnemek, geviş getirmek." (EDPT, 692) kėvşen- "Çiğnemek." (DTS, 324)
		kepşe- "1. Geviş getirmek. 2. *mec.* Geviş getirir gibi dudak oynatmak." (ATS, 15) kepşin- "Çiğnemek." (TAS, 54)
kepte- **II/1188**	Tel.	<kep+le- Gözlemek, gözetlemek, izlemek.
		-
		kepte- "Zorla geçirmek, sokmak." (ATS, 105)

		kepte- “Sığıştırmak, tıkmak, tıkıştırmak, üzerine geçirmek.” (TAS, 54)
keptū **II/1189**	Tel.	<kep+lū Kişisel bir görünüme sahip, dış, dış görünüm. *Kara keptū köp nemeler anda turat.* “Dışı siyah olan eşyalar orada duruyor.” - keptü “1. İyi şekilde olan, şekilli. 2. Benzer, gibi.” (ATS, 105) keptü “Boyu bosu yerinde, servi boylu.” (TAS, 54) keptü “Gibi, benzer.” (DÇT, 126)
keptūr **II/1189**	Tel.	<kep+lūr Üzerinde çalışılan ahşap numune, model. - -
ker- **II/1084**	Alt. Tel.	Germek, çekmek, çarmıha germek. *Kere tart!* “Ger!” (Tel.); *Kē sülegen keçke yetpes- kere aḷtaġan ejikke yetpes.* “Yüksekten, kibirli konuşan akşama kadar varmaz, geniş adımlar atan da evine kadar gidemez.” (Tel., P.d.V.I, 2,20); *Ḳaş kerdǐ.* “O kaşlarını yukarı doğru gerdi.” (Alt.) ker- “Germek, yaymak, genişletmek.” (EDPT, 735) ker- “1. Germek, uzatmak, çekmek. 2. Önünü kesmek.” (DTS, 319) ker- “Germek.” (ATS, 105)
ker I **II/1083**	Alt. Tel. Leb.	Canavar, çok büyük bir vahşi hayvan. *Ker palıḳ* “Balina.”; *ker yutpa* “Herhangi bir canavar, dev.” (Alt.); *Üstŭ erdĭn teŋere ḳarmap kelĭp yat, astı erdĭn yer ḳarmap kelĭp yat, Ker Yutpa turŭp yatḳan.* “Üst dudağı ile gökyüzünü, alt dudağı ile ise toprağı tutuyor, oradaki Ker-Yutpa’dır.” (Alt. ; P.d.V.I, 37,263-266) - ker “Büyük, iri.” (ATS, 105) kerbalık “Balina.” (KRS, 23)
ker II **II/1083**	Alt. Tel. Leb.	1. Koyu kahverengi, doru (at rengi). 2. Koyun derisi (sonbaharlık). - ker “Doru (at donu).” (ATS, 105) ker “Gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi kara olan at, doru at.” (TAS, 54) ker “Kuyruğu ve yelesi siyah, vücudu koyu kızıl rengindeki at.” (DÇT, 126)
kerbezin **II/1107**	Tel. W.	Halı, Teleüt bezi. -

Kerbezin “1. Kaba kumaş, çuha. 2. Halı.” (ARSL , 314)

kerē Tel. *bk.* kere I.
II/1086

kere- Tel. Birilerine, bir şeye kızmak.
II/1086 *Mā kereme!* “Bana sinirlenme!”

-

-

kere I Alt. Tel. 1. Ölçü, boy.
II/1085 2. An, belirli bir zaman.
Kere kün “Bütün gün”; *üç yaş kerezĭ* “Yaklaşık üç yaşında.”, *oḷ kerede* “O zaman, o günlerde.”
3. Tanıklık, şahitlik.
Kere saḷdım. “Ben şahitlik ettim.” (Tel.)

ker “An, zaman.” (EDPT, 735)

kere “Delil.” (ATS, 105)
kere I “Bütün, tüm.” (TAS, 54)
kere II “Belge, sertifika.” (TAS, 54)

kere II Alt. Testere, bıçkı.
II/1086 *ḳol kerezĭ* “El testeresi”
bk. kirē.

kereci Leb. *bk.* kereçi.
II/1092

kereçi Tel. Alt. <kere+çi
II/1092 Şahit.

-

kereçi “Şahit.” (ATS, 105)
kereçi “Tanık, şahit.” (TAS, 54)

kereḫe Alt. Tel. Çadırın duvarını oluşturan parmaklıklar.
II/1090 *kereḫe aẏḷ (üẏ)* “Parmaklıkları olan çadır.”; *kereḫeniŋ közü* “Çadır parmaklıklarını oluşturan çubukların üst tarafı.”

kerēkṻ “Çadırda keçeyi destekleyen ahşap parmaklıklı çerçeve.” (EDPT, 744)
kėregü~kėrekü “Çadır.” (DTS, 319, 320)

kerege “Keçe çadırın duvarını oluşturan ahşap kafes.” (ATS, 106)
kerece “Çadırın kenarını çevreleyen ahşap parmaklıklar.” (DLTÇ, 160)

kerek Tel. Alt. Leb. Gerekli olan, ihtiyaç.
II/1086 *Keregiŋ barba?* “Bir ihtiyacın var mı?” (Tel.); *Keregiŋ bar poḷzo üyŭme kir!* “Eğer bir ihtiyacın olursa bana gel!” (Tel.); *Neme kerek yoḳ!* “Hiçbir şeye gerek yok!” (Alt.); *Ne kerek (nērek, negerek)?* “Neden? Niçin?”; *Ne kerek kelgenĭŋ pilbessĭm!* “Ben senin neden

		geldiğini bilmiyorum!" (Tel.); *Kereg ĭ yoḳ paḷa* "Genç kız." (Alt.); *Keregine yürdüm.* "Ben ona hizmet ediyordum." (Tel.); *Kerekke podobo!* "Benden nefret etme!" (Tel.); *Seniŋ ürençikteriŋ kerek orozo tutpaẏdıḷar.* "Senin öğrencilerin oruç tutmuyorlar." (Tel. Miss.); *Kiji ūḷı kereg ĭne yürzün tep kelḥen emes, kiji kereg ĭne yüreẏn tep kelḥen.* "O, insanlar ona hizmet etsin diye gelmedi; insanlara hizmet etmek için geldi." (Tel. Miss.)
		kerek~kergek (kergēk) "İhtiyaç, gereklilik." (EDPT, 741, 742)) kėrek~kėrgek "1. Gerekli, lüzumlu. 2. Gerek, lazım. 3. Veya, gerek….gerek." (DTS, 319, 320)
		kerek I "Gerek." (ATS, 106) kerek II "İş, ihtiyaç." (ATS, 106) kerek "1. Gerek. 2. İş." (TAS, 54) kerek "1. Gerek, ihtiyaç. 2. Görev, iş." (DK, 221) gerek "Gerek, ihtiyaç." (DÇT, 111) kerek "1.İş. 2. Gerek, lazım, gerekli." (DÇT, 126)
kereksĭn- **II/1089**	Tel.	<kerek+sĭn- Gereksinmek, ihtiyacı olmak. *Emçĭnĭ sūzŭḳtar kereksĭner emes, yoboḷdūḷar kereksĭner.* "Sağlıklı olanların doktorlara ihtiyacı yok, fakat hastaların var." (Tel. Miss.); *Pīyan kereksĭnĭp turġanmın ködürḥü kereksĭnĭp turġan emesmĭn!* "Ben merhamet istiyorum, fedakârlık değil!"
		-
		kereksin- "İhtiyacı olmak." (ATS, 106) kereksin- "Gereksinim duymak, gereksinmek." (TAS, 54)
kerekşin **II/1090**	Alt. Leb.	Dişi karaca.
		-
		kerekşin "Dişi karaca, dişi keçi, dişi keçi yavrusu." (ATS, 106)
kerekte- **II/1089**	Alt. Tel. Leb.	<kerek+le- Bir şeye ihtiyacı olmak.
		kergeklē- "İhtiyaç duymak." (EDPT, 744) kėrekle- "Aramak, bulmaya çalışmak, ihtiyaç duymak, gereksinim duymak." (DTS, 319)
		kerekte- "1. Talep etmek. 2. Biriyle işi olmak." (ATS, 106) kerekte- "Gerekmek, ihtiyaç olmak." (DLTÇ, 162)
kerektĭğ **II/1089**	Leb.	Gerekli olan. *bk.* kerektū̆.
kerektū̆ **II/1089**	Alt. Tel.	1. Gerekli olan. *Ne kerektū̆?* "Ne lazım?"; *Kerektū̆ paḷa taptı.* "O oğlan çocuğu doğurdu." 2. İşe yarayan, önemli.
		kergeklig "Gerekli." (EDPT, 744)

		kėreklig “Gerekli, lüzumlu.” (DTS, 320)
		kerektü “Gerekli, *mec.* Erkek.” (ATS, 106) kerektü “Gerekli.” (TAS, 54) kerektü “İşi olan.” (DÇT, 126)
kerele- **II/1091**	Tel. Alt. Leb.	<kere+le- 1. Ölçmek. 2. Şahitlik yapmak, şahitlik etmek. *Ḳaraḷap kereledǐ.* “O yalancı şahitlik yaptı.”
		-
		kerele- “Delil göstermek, şahitlik sunmak.” (ATS, 106) kerele- “İfade etmek, delalet etmek, tanıklık etmek.” (TAS, 54)
kerēle- **II/1091**	Tel.	*bk.* kerele-.
kerelen- **II/1091**	Tel. W.	<kerele-n- Şahitlik yapmak.
		-
		-
kerelet- **II/1091**	Tel.	Şahitlik yaptırmak.
		-
		kerelet- “Delil olarak ortaya koymak, ispatlamak.” (ATS, 106)
kerēlet- **II/1091**	Alt.	<kerēḷe-t- Biçmek.
		-
		-
kerelti **II/1092**	Tel.	Şahitlik (tanıklık). *Kerelti kiniḥe* “Yeni antlaşma”; *Maŋa bir yaŋı kerelti kiniḥe akkelǐp, aḷdıma tura-ḥele aẏttı.* “O bana yeni antlaşma getirip karşımda durup dedi.” (P.d.V.I.121,27)
		-
		kerelte “Gizli, mahrem.” (ATS, 106)
kerelū̄ **II/1091**	Alt. Tel.	<kere+lū̄ 1. Yaklaşık. *Peş çaḳrım kerelū̄* “Yaklaşık beş verst.” ; *Altı kün kerelū̄ polġan kīn* “Yaklaşık altı gün sonra” 2. Benzer, gibi. *Paḳḳa kerelū̄ kiji ḳāẏda de yoḳ.* “Bu kurbağa gibi olan insan hiçbir yerde yok.” (P.d.V.I, 10,4)
		-
		kire “Yaklaşık, yaklaşık olarak.” (DK, 223)
keremel **II/1094**	Tel.	Sincap.
		-

keremel “Sincap.” (ATS, 106)

kerenek	Tel.	Tuz çalısı, Lat. *atriplex* bitkisi.
II/1091		-
		-
kereŋet	Tel.	1.Çirkin, özürlü.
II/1090		*Kiji kereŋedї* “Hilkat garibesi, hermofrodit, ersellik, er dişi”
		2. Sakalsız adam (şaka, espri).
		-
		-
kerep	Tel. Alt.	<Rus. корабль
II/1093		Gemi.
		-
		kerep “Gemi.” (ATS, 106)
		kerep “Gemi.” (TAS, 54)
kerepçi	Tel.	<kerep+çi
II/1094		Gemici.
		-
		-
keres	Tel.	Vasiyet, vasiyetname, tereke, son arzu.
II/1092		-
		kerēs 1. Vasiyyet, miras. 2. Gizli.” (ATS, 106)
		kerēs sös “Vasiyet.” (TAS, 54)
		kerēs “Vasiyet.” (DK, 221)
kerēs	Tel.	*bk.* keres.
II/1092		
kereste-	Tel.	<keres+te
II/1093		Miras bırakmak.
		-
		kerēste- “Vasiyet etmek, miras bırakmak.” (ATS, 106)
		kerēste- “Vasiyet etmek, miras bırakmak.” (DK, 221)
Kereẏ	Tel. W.	Bizim âlemimizin cehenneminin hükümdarı.
II/1086		*Yes ḳoŋırḷū Kereẏ* “Bakır burun kemikli Kerey”
		-
		-
Kergideẏ	Tel.	Ülgen’in oğlunun ismi.
II/1100		-
		-
kerik	Tel. Tub.	Cimri, eli sıkı.
II/1096		-
		kerik “Cimri.” (ATS, 106)
		kerik “Cimri, eli sıkı.” (TAS, 54)

kerikten- **II/1096**	Tub.	<kerik+le-n- Cimri olmak. - kerikten- “Cimrilik etmek.” (ARS, 68)
keril- **II/1096**	Alt. Tel. Leb.	<ker-l- Gerilmek. - keril- “Genişlemek.” (ATS, 106) keril- “Gerinmek.” (TAS, 54) keril- “Gerilmek, çekilmek, gerinmek.” (DÇT, 126)
kerim **II/1097**	Tel.	=kerik Cimri. *bk.* kerik.
keriş **II/1096**	Tel.	Tartışma, kavga. keriş “Birbirini çekme, tartışma.” (EDPT, 747) kėriş “Tartışma, ihtilaf.” (DTS, 320) keriş “Tartışma.” (ATS, 106) keriş “Kavga, dalaş, sövüş.” (TAS, 54) keriş “Kavga, tartışma.” (DÇT, 126)
keriş- **II/1096**	Tel. Leb. Alt.	<ker-ş- Tartışmak, kavga etmek. keriş- “Birbirini çekmek, tartışmak.” (EDPT, 747) kėriş- “1. Birlikte çekmek. 2. Tartışmak.” (DTS, 320) keriş- “Birbirine hakaret etmek, küfretmek, tartışmak.” (ATS, 106) keriş-“Sövüşmek, bozuşmak, dalaşmak.” (TAS, 54) keriş- “Tartışmak.” (DÇT, 127)
kerişçēn **II/1097**	Tel.	<keriş-çēn Kavgacı. - kerişçeŋ “Tartışmayı seven.” (ATS, 106)
kerişçi **II/1097**	Tel.	<keriş+çi Tartışan, kavgacı. - kerişçi “Tartışmacı, kavgacı, geçimsiz.” (DK, 222)
keriştĭr- **II/1097**	Tel.	Arasını bozmak, çatıştırmak. - keriştir- “Birbirini azarlatmak.” (ATS, 106)

kērke- **II/1099**	Tel.	<kē+rke- Süslenmek. - kerke- “1. Böbürlenmek, kibirlenmek. 2. Hayran olmak.” (ATS, 106)
kērkedǖ **II/1099**	Tel.	<kērket-ü Takı (süs). - kērkedim “Sanatsal.” (ARS, 65)
kērken- **II/1099**	Tel.	<kērke-n- Süslenmek. - -
kērket- **II/1099**	Tel.	<kērke-t- Birilerini süslemek. - kerket- “Hayran bırakmak.” (ATS, 106)
kerki **II/1100**	Tel.	<ker Gergef, çember. kerkī “Keser, marangoz keseri.” (EDPT, 741) kerki “Keser, marangoz keseri.” (DTS, 320) kerki “1. Bir tür balta. 2. Balta.” (ATS, 107)
kerkin **II/1100**	Tel.	Büyük hançer. - -
ker-mer **II/1084**	Tel. W.	Hemen, derhâl, aynı anda. *Ker-mer kelgẗdīpoḷġojın* “Geldi gelecek.” - -
kersek **II/1106**	Tub.	Göğüs arası, göğüs kemiği, göğüs eti. - kerseŋ “Göğüs etinden şiş.” (ATS, 106)
kērsek **II/1106**	Kumd.	Güzel, hoş (koku). - -
kerseŋ **II/1106**	Tel.	*bk.* kersek.

kersĭğ **II/1106**	Leb.	Zeki, nüktedan. *bk.* kersū.
kersĭğlen- **II/1106**	Leb.	<kersĭğ+len- *bk.* kersūlen-.
kersū **II/1106**	Alt. Tel.	1. Akıllı, zeki, nüktedan, kurnaz. 2. Bilgin, bilge. - kersü “Akıllı, bilge, zeki.” (ATS, 106) kersü “Akıllı.” (TAS, 54) kersig~kirsig “Akıllı, bilge.” (DK, 222)
kersūlen- **II/1106**	Alt. Tel.	<kersū+le-n- Akıllı olmak, kurnaz olmak, zeki olmak. - -
kert-[161] **II/1102**	Alt. Tel. Leb.	1. Kertmek, çentik atmak. 2. Kereste kesmek, yontmak. 3. Taş yontmak. 4. Kemirmek. *Köyön eki kadıttıŋ ton çedeḥın kertĭp yip saḷdı.* “Tavşan her iki kadının kıyafetlerini kemirip yedi.” (P.d.V.I, 20,240) 5. Ufalamak, parçalamak (eti küçük parçalara ayırmak). (Tel.) kert- “Kertmek, çentik atmak.” (EDPT, 738) kėrt- “Kertmek, çentik atmak.” (DTS, 321) kert- “1. Kesmek, doğramak. 2. (Kemirgen için) kemirmek. 3. Çentik atmak.” (ATS, 106) kert- “Ufalamak, parçalamak.” (TAS, 54) kert- “Kertmek, kesmek.” (DÇT, 127)
kertik **II/1103**	Alt. Tel.	<kert-k Kertik, çentik. kertük “Kertik, çentik.” (EDPT, 739) kėrtük “Kertik, çentik.” (DTS, 321) kertik “1. Kertik. 2. Kertik, çentik.” (ATS, 107) kertik “Kertik.” (TAS, 54) kirtik “Parça, kırıntı.” (DK, 222)
kertim **II/1105**	Alt. Tel.	<kert-m Küçük et parçası. - -
kertke **II/1105**	Leb.	<kert-ke Ahşap kirişlerden yapılan yapı.

[161] OSTN’de bu madde başının fiil olduğu belirtilmemiştir.

		-
		-
kertme	Tel.	Ahşap yapı (mezar başına konan veya kuzuların konulduğu yer.)
II/1105		-
		kertme “Mezar üzerine dik konulan kütük, tahta.” (TAS, 54)
kes-	Alt. Tel. Leb.	Kesmek, kesip koparmak.
II/1154		*Pıçaḳ kezip yat.* “Bıçak kesiyor.” (Alt.); *Yara kestĭ.* “O kesti.” (Alt.); *Yoboş paş kılış kespes.* “Uysal başı kılıç kesmez (atasözü).” (Tel.); *Abazı tarındı ūḷŭn tudŭp aḷdı, ūlınıŋ pajın kezĭp aḷdı, annaŋ kīnde anıŋ adınıŋ pajın kezĭp aḷdı.* “Baba sinirlendi, oğlunun kolundan yapıştı ve başını kesti, daha sonra atının da başını kesti.” (Tel.); *Aş kezeçi* “Orakçı.” (Alt.); *Temirdi poḷzo ḳısḳa kes, aġaştı poḷzo uzun kes.* “Eğer demir ise kısa kes, ağaç ise uzun kes! (atasözü)” (Tel.)
		kes- “Kesmek, kesip koparmak.” (EDPT, 749) kės- “1. Kesmek, bölmek. 2. Önünü kesmek. 3. Ara vermek, kesmek. 4. Dişlemek, kemirmek.” (DTS, 322)
		kes- “Kesmek, oymak.” (ATS, 107) kes- “Kesmek.” (TAS, 54) kes-~kis-“Kesmek.” (DK, 222) kes- “Kesmek, budamak.” (DLTÇ, 162) ges-~kes- “Kesmek.” (DÇT, 111, 127)
keski	Tel.	<kes-ki
II/1166		Demir kesen kesici alet.
		-
		keski “Demir kesme aleti.” (ARSL, 319)
kestĭr-	Alt. Tel. Leb.	<kes-tĭr-
II/1168		Kestirmek, zorla kestirmek, idam ettirmek.
		kestür- “Kestirmek.” (EDPT, 749) kėstür- “Kestirmek.” (DTS, 322)
		kestir- “Kestirmek.” (ARSL, 320)
ket	Tel.	Nöbet, gözetleme, pusu.
II/1125		-
		-
ket’im	Alt.	Eyer örtüsü.
II/1073		keḏim “Giyim, giysi, elbise.” (EDPT, 704) kėdim~kėḏim~kėyim “Giyim, elbise.” (DTS, 312, 313 314)
		kecim “Eyerin altına konulan deri.” (ATS, 103) keçim~kejim “Eyerin altına konulan örtü.” (DLTÇ, 162, 160) keçim “Eyerin altına konulan ötü.” (DÇT, 127)

ketkin **II/1130**	Tel.	<ket-kin Kaybolan, giden, uçan. *Ketkin aŋ ḳuş* "Kışın ülkeyi terk eden kuşlar"
		-
		ketkin "Kışın başka yerlere giden kuş veya hayvanlar." (ATS, 106) ketkin "Göçücü." (TAS, 54)
kette- **II/1132**	Tel.	<ket+le- Bekçilik yapmak, av beklemek.
		-
		kete- "Kovalamak, peşinden koşmak, beklemek, gözetlemek." (ARS, 68)
keẏ **II/1053**	Alt. Tel. Leb.	1. Nefes, hava. 2. Bağırsaklardaki gaz. 3. Astım, akciğer hastalığı.
		-
		key 1. Hava. 2. *mec.* Yalan, saçma sapan söz." (ATS, 106) key "Geniş, gen." (TAS, 54) key "Hava." (DK, 221)
keyir **II/1073**	Alt. Tel.	Nefes borusu.
		-
		kecir I "Gırtlak, nefes borusu." (ATS, 103) kecir II "Kaprisli." (ATS, 103) ked'ir "Gırtlak." (TAS, 52)
keẏr- **II/1054**	Tel.	Germek, çekmek, uzatmak, genişletmek.
		ker- "Germek, yaymak, genişletmek." (EDPT, 735) ker- "1. Germek, uzatmak, çekmek. 2. Önünü kesmek." (DTS, 319)
		ker- "Germek." (ATS, 105)
keẏriḥeş **II/1055**	Tel.	Küçük dolambaçlı çizgi. *Kiji paḷazı kijē erke- keẏriḥejǐ mā erke* "İnsana kendi yavrusu güzel, dolambaçlısı da bana güzel." (P.d.V.I, 225. XIV, 1)
		-
		-
keẏrik **II/1055**	Tel.	Yılan gibi dolambaçlı çizgi, dolambaçlı.
		-
		-
keẏrĭl- **II/1055**	Tel.	<keẏr-l- Gerilmek, genişlemek.
		keril- "*edilgen* Gerilmek." (EDPT, 745) keril- "1. Gerilmek, çekilmek, uzatılmak. 2. Gerinmek." (DTS, 320)
		keril- "Genişlemek." (ATS, 106) keril- "Gerinmek." (TAS, 54)

keẏriŋde- **II/1055**	Tel.	*krş.* keẏrik Dönmek, kıvırmak. - -
keze **II/1171**	Tel.	<kez-e *Keze pildǐ.* "Onun gücünü ele geçirdi, o meseleyi karara bağladı." - keze "1. Kaba bir şekilde, saygısızca. 2. Hazırlıksız." (ATS, 107) keze "Kaba bir biçimde, saygısızca." (TAS, 54) keze kör- "Dikkatlice bakmak." (DÇT, 126)
keze- **II/1171**	Tel. Alt. Leb.	Bir işe karşı hevesi kırılmak, bir işi yapma isteği olmamak (karşılaşılan zorluklar veya ceza sonucu). - -
kezek **II/1172**	Alt. Tel. Leb.	<kes-k 1. Hisse, parça, büyük parça, ayrılmış parça, insan topluluğu, kalabalık. *Kezeḥi keldǐ kezeḥi yada ḳaḷdı.* "Onlardan bir kısmı geldi, diğer kısmı geride kaldı." (Tel.); *Pir kezek puḷut* "Bir parça bulut." (Tel.); *bir kezek sabın* "Bir parça sabun." (Alt.); *Kezek ettǐ.* "O parçalara ayırdı." (Alt.); *Pir kezek kiji* "Bir yığın insan, bazı insanlar" (Alt.); *Kezek kiji pilbes.* "Bazı kişiler bilmiyor." (Tel.); *Pir kezek ūḷdar möröẏ adıjıp yatḳanın körŭb aḷdı.* "O kalabalık gencin hedefe ateş ettiğini gördü." (Alt., P.d.V.I, 14,121) 2. Veba, salgın. (Leb.) kesek (kesēk) "(Kesilmiş) parça." (EDPT, 106) kėsek "Parça, dilim, bölüm." (DTS, 322) kezek "Bölüm, parça; süre." (ATS, 107) kezek "1. Parça, kısım. 2. Kesilen, kesilmiş." (TAS, 54) kezik "Parça, bölüm, hisse." (DK, 221) gesek~kezek "Bölüm, kısım, parça." (DLTÇ, 143, 160) kezek "1. Kısım, parça, dilim. 2. An." (DÇT, 126) kezik "Kimi, bazı." (DÇT, 126)
kezen- **II/1173**	Tel.	Parmakla tehdit etmek. - kezen- "Parmakla tehdit etmek." (ATS, 107)
kezer **II/1174**	Alt. Tel. Leb.	Kahraman, yiğit. *Sartaḳtaẏ kezer* "Yiğit Sartaktay" - kezer "1. Cesur. 2. Kavga çıkaran, rezil." (ATS, 107) kezer "Masal kahramanı, masal yiğidi." (TAS, 54)

		kezer “Kahraman, bahadır, yiğit, alp, pehlivan.” (DK, 221) kezer “Pehlivan, bahadır.” (DÇT, 126) kezer-tudar “Güç, kuvvet.” (DÇT, 126)
kezerĭk **II/1174**	Tel.	Seher vakti, kırmızı gökyüzü, şafak. - -
kezet- **II/1174**	Tel.	<keze-t- Korkutmak, tehdit etmek. *Kezedĭp aẏttı.* “O sert bir şekilde söyledi.” - kezet- I “Korkutmak.” (ATS, 107) kezet- II “Tembih etmek.” (ATS, 107)
kezik **II/1174**	Tel.	<kes-k Kesilmiş parça, hisse. *bk.* kezek.
kezil- **II/1177**	Tel. Tub. Alt.	<kes-l- Kesilmek. *Paḷdırġan yep erdi kezildĭ.* “O baldırganın saplarını yedi, bu yüzden de dudakları kesildi.” kesil- “Kesilmek, kesilip koparılmak.” (EDPT, 750) kėsil- “1. Kesilmek. 2. Kesintiye uğramak. 3. Ayrılmak.” (DTS, 322) kezil- “Kesilmek, kesilmiş olmak.” (ATS, 107)
kezim **II/1178**	Alt. Tel. Leb.	<kes-m,= kėzik Humma, ateş. - kezim I “Salgın hastalık.” (ATS, 107) kezim II “Parça.” (ATS, 107) kezim “Ekzema.” (TAS, 54)
kezimdū̄ **II/1178**	Tel.	<kezim+lū̄ Ateşli hasta. - kezimdü “Bulaşıcı hastalığa yakalanmış olan.” (ATS, 107) kezimdü “Ekzemalı hasta.” (TAS, 54)
kezĭn- **II/1177**	Tel.	<kes-n- Kendi için kesmek. - kezin- “*dönüşlü* Kesilmek.” (ATS, 107)

kezū **II/1178**	Tel.	*krş.* kezik, kezim. Salgın, her tarafı sarmış hastalık.
		-
		-
ḳıbı **II/845**	Alt. Tel. Leb.	İcat, buluş, akıllılık, bilgelik, anlayış, anlam, sinsilik, kurnazlık. *ḳıbızı yoḳ* "Anlaşılmayan, izahı olmayan."
		-
		-
ḳıbıçı **II/847**	Tel.	<ḳıbı+çı Mucit.
		-
		-
ḳıbıḷa- **II/847**	Alt. Tel. Leb.	Tasarlamak, uydurmak, icat etmek.
		-
		-
ḳıbıḷan- **II/847**	Alt. Tel. Leb.	Tasarlamak, uydurmak, derin derin düşünmek.
		-
		-
ḳıbıḷū **II/847**	Alt. Tel.	Uyduran, icat eden, akıllı, zeki, yaratıcı, kurnaz, anlamlı, iyi düşünülmüş.
		-
		kıbılu "Anlayışlı, kavrayışı güçlü, zihni çevik." (TAS, 55)
ḳıbır **II/846**	Tel.	Yangın kalıntıları, kül ve kömür.
		-
		kıbır "Talaş." (ATS, 107) kıbırıntı "Talaş, reze." (TAS, 55)
ḳıbran **II/847**	Tel. W.	Parlak, ışıldayan.
		-
		-
ḳıca **I/796**	Leb.	*bk.* ḳıça.
ḳıcaḷa- **II/797**	Leb.	*bk.* ḳıçaḷa[162]
ḳıcı- **II/797**	Leb.	*bk.* ḳıçı-.
ḳıcın- **II/797**	Leb.	*bk.* ḳıçın-.
ḳıcır- **II/797**	Leb.	*bk.* ḳıçır-.
ḳıcırt- **II/798**	Leb.	*bk.* ḳıçırt-.

[162] Gönderme yapılan *ḳıçaḷa* maddesi sözlükte bulunamamıştır.

ḳıcıt- **II/798**	Leb.	*bk.* ḳıçıt-.
ḳıcıtḳāḳ **II/798**	Leb.	*bk.* ḳıçıtḳāḳ.
ḳıça **II/792**	Alt. Tel.	Tutku, şehvet, tamah, istek. - kıça “İstek, arzu.” (ATS, 107) kıça “Arzu, heves, tutku, istek.” (DÇT, 135)
ḳıçaḷan- **II/792**	Alt. Tel.	<ḳıça+ḷa-n- Şehvetli, tutkulu olmak, çok arzulamak. - kıçalan- “Arzu etmek, istemek.” (TAS, 55)
ḳıçaḷū **II/792**	Alt. Tel.	<ḳıça+ḷū Tutkulu, şehvetli, arzulu. - kıçalu “İlgili, istekli.” (ATS, 107)
ḳıçan- **II/792**	Alt.	Tehdit etmek, gözdağı vermek. - kıjan-“Tehdit etmek, gözünü korkutmak.” (DK, 229)
ḳıçanaŋ **II/792**	Alt.	İstek, şehvet, tamah. - -
ḳıçı- **II/792**	Tel.	Tırmalamak, kaşımak. - kıçı- “Kaşınmak.” (ATS, 107) kıçı- “Kaşımak.” (TAS, 55)
ḳıçıḳḳaẏ **II/792**	Tel.	Kaşıntılı. - kıçıkayla- “Kaşımak.” (ATS, 107) kıçıkay “Gıdıklama.” (ARSL, 449)
ḳıçın- **II/793**	Tub.[163]	1. Kaşınmak. 2. Kaşıntı hissetmek. - kıcın- “Kaşınmak, kaşıntı hissetmek.” (DLTÇ, 173) ışkın- “Kaşınmak.” (DLTÇ, 227)
ḳıçıŋı **II/793**	Tel.	Uyuz hastalığı. -

[163] Tub. ibaresi sadece madde başında verilmiştir. Madde içindeki açıklamalarda başka lehçeler yazılmıştır.

		-
ḳıçır- **II/793**	Alt. Tel.	=ḳıçḳır Bağırmak, çağırmak. *Ūḷıŋdı ḳıçır!* “Oğlunu çağır!”; *Piçik, ḳat ḳıçırdı.* “O yüksek sesle okudu.” -
		kıçır-“1. Çağırmak, davet etmek. 2. Okumak.” (ATS, 107) kıçır- I “Okumak.” (TAS, 55) kıçır- II “Çağırmak.” (TAS, 55) kaçır- “Çağırmak.” (DK, 220) kıçır- “1. Çağırmak, bağırmak. 2. Okumak.” (DK, 231) kıçır- “Bağırmak, haykırmak.” (DLTÇ, 176) kıçır- “1. Çağırmak, bağırmak. 2. Okumak.” (DÇT, 135) kışır- “Okumak.” (DÇT, 135)
ḳıçırıḷ- **II/793**	Tel.	<ḳıçır-ḷ- Çağrılmak, davet edilmek. *Ḳıçırıḷganı köp taḷdaḷganı as.* “Davetli çok fakat özel konuklar az.” (Miss.) -
		kıçırıl- “1. Çağrılmış olmak. 2. Davet edilmiş olmak.” (ATS, 107)
ḳıçırt- **II/794**	Alt. Tel.	<ḳıçır-t- Çağırttırmak, davet ettirmek, okutmak. *Ḳat ḳıçırttı.* “O okuttu.”; *Ol mā kelĭp kinege ak-kelip ḳıçırttı.* “O bana yaklaşıp kitabı verdi ve okuttu.” -
		kıçırt- “1. Çağırtmak. 2. Okutmak.” (ATS, 107)
ḳıçırū **II/793**	Alt.	Bağırma, haykırma, çağırma, davet, okuma. -
		kıçırtu “Davet, çağrı.” (TAS, 55) kıçıru I “Okuma.” (TAS, 55) kıçıru II “Çağrı.” (TAS, 55)
ḳıçıt- **II/794**	Tel.	Kaşındırmak. -
		kıçıt- “Kaşındırmak.” (ATS, 107)
ḳıçıtḳāḳ **II/794**	Tel.	Uyuz hastalığı. -
		kıçıtkak “Uyuz, kaşıntı.” (ATS, 107)

ḳıçḳıl **II/796**	Tel.	Ekşi, sert, keskin, yakıcı. - kıçkıl “Ekşi.” (ATS, 107) kıçkıl “Ekşi.” (TAS, 55)
ḳıçḳılaḳ **II/796**	Leb.	*bk.* ḳıçḳıl.
ḳıçḳılaḳta- **II/796**	Leb.	<ḳıçḳılaḳ+la- Ekşimek. - -
ḳıçḳıltım **II/796**	Tel.	Ekşilik. - -
Ḳıdat **II/790**	Alt. Tel.	1. Çin, Çin malı. 2. İskambil kâğıtlarında vale. - Kıdat “1. Çinli; *Kıdat cer* Çin. 2. Vale (kâğıt oyununda).” (ATS, 107) Kıtat “Çinli.” (ATS, 110)
ḳıjıḳ- **II/839**	Tel.	<ḳış+ḳ- Kış gelmek, kış oluşmak. - -
ḳıjıḳtır- **II/839**	Tel.	<ḳıjıḳ-tır- Kış yapmak. - -
ḳıḳıḷda- **II/707**	Tel.	Gıdaklamak. - -
ḳıl **II/764**	Alt. Tel. Leb.	1. Uzun at kılı. *Ḳıl torḳo* “Ağır Çin ipek kumaşı.” (Alt.) 2. Müzik aleti teli, at kılından yapılmış balalayka teli. (Tel.) 3. At kılından yapılmış ilmikli kuş kapanı. (Tel.) 4. At kılından yapılmış bağcıklar. (Tel.) *ḳarmaḳtıŋ ḳılı* “Olta ipi.” kıl “Saç, kıl; özellikle at yelesi, at kılı.” (EDPT, 614) ḳıl “Saç teli, kıl.” (DTS, 469) kıl “1. (Kuyruk ve yele için) kıl. 2. Tel. 3. İlmikli kapan.” (ATS, 107) kıl “Uzun at kılı.” (TAS, 55) kıl I “Atın uzun yelesi.” (DLTÇ, 174) kıl II “Misina, olta ipi; tuzak türü, ilmikli kapan.” (DLTÇ, 174) kıl “Kıl.” (DÇT, 134)

ḳıl- **II/766**	Alt. Tel. Leb.	Yapmak, kılmak. kıl- “Yapmak, eylemek, kılmak.” (EDPT, 616) ḳıl- 1. Kılmak, yapmak, etmek. 2. Yapmak, çalışmak, işlemek. 3. *mec.*Bir kadına cinsel ilişkide bulunmak.” (DTS, 470) -
ḳılaŋır **II/768**	Tel.	Açık renkli (boya). - -
ḳılaŋḳır **II/769**	Tel.	Dazlak, kel. - -
ḳılat **II/769**	Tel.	<Rus. кладъ Demet, yığın. - -
ḳılāt **II/769**	Alt. Tel.	=ḳılāt =*kelip yat* “geliyor.”
ḳılbıḳ **II/785**	Tub.	İnce, zayıf. - -
ḳılbıraḳ **II/785**	Tel.	Keskin. *Ḳılbıraḳ ḳurç* “Çok keskin olan.” - -
ḳılbış **II/785**	Tub. Leb. Kumd.	1. Keskin, ince. 2. Hoştaşkıran çiçeğinin bir türü (Lat. *saxifraga semifolia*). - kılbış “Badan çiçeği.” (ATS, 108) kılbış “Bir tür Sibirya bitkisi.” (TAS, 55)
ḳılcanaḳ **II/784**	Leb.	Tutku, aşırı istek. - -
ḳılcanaḳtığ **II/784**	Leb.	<ḳılcanaḳ+lığ Tutkulu. - -
ḳılcığaş **II/784**	Leb.	*bk.* ḳılçığaş.
ḳılcığaştığ **II/784**	Leb.	*bk.* ḳılçığaştū.

ḳılcır **II/784**	Leb.	*bk.* ḳılçır[164]
ḳılçaŋda- **II/782**	Tel.	Etrafa bakınmak. - kılçaŋda- “Kötü kötü bakmak.” (ATS, 108) kılçaŋda- “Yandan bakmak, yan gözle bakmak.” (TAS, 55)
ḳılçaŋdāḳ **II/782**	Tel.	Durmadan etrafa bakan. - -
ḳılçar **II/783**	Tel.	Eğri, çarpık, yamuk, şaşı. - kılçır “Eğri bakış.” (ATS, 108) kılçır “Şaşı.” (TAS, 55)
ḳılçığaş **II/783**	Alt. Tel.	Gıdıklama. - -
ḳılçığaştan- **II/783**	Alt. Tel.	<ḳılçığaş+ḷan- Gıdıklanmak. - -
ḳılçığaştū **II/783**	Tel.	Gıdıklanan. - -
ḳılçıḳ **II/783**	Alt. Tel.	Gıdıklama. - kılçık “Gıdıklama.” (TAS, 55)
ḳılçıḳta- **II/783**	Tel. Alt.	<ḳılçıḳ+ḷa- Gıdıklamak. - kılçıkta- “Gıdıklamak.” (TAS, 55)
ḳılḍ’oroḳ **II/782**	Tel. W.	Haya torbası, testis torbası. - -
ḳılġa **II/780**	Alt. Tel. Leb.	Buğday, arpa vb.’nin başak vermeden önceki hâli. - kılga “1. Bıyık. 2. Başaklar oluşuncaya kadarki tahıl.” (ATS, 108) kılga “Lif, kılçık.” (TAS, 55) kılga “Filiz.” (DÇT, 134)

[164] OSTN’de gönderme yapılan *kılçır* maddesi bulunamamıştır. *kılçar* maddesine gönderme yapılmış olabilir.

ḳılġan II/	Al. Tel.	Başaklarda ince sap gibi çıkıntılar. - kılganak “Sorguç otu (Lat. *stipa*)” (ARS, 85)
ḳılı II/770	Alt. Tel. Leb.	1. Kazan sapı (yuvarlak demir), kulp. 2. *Köldüŋ ḳılızı* “Bir gölden çıkıp diğer göle akan nehir.” - -
ḳılıç II/776	Tel. Alt.	Kılıç. *Ḳılıç sūr-* “Kılıçla donatmak” (Alt.); *ḳılıç ḳurçan-* “Kılıç kuşanmak.” (Tel.); *ḳılıç suḳ-* “Kılıcı kınına sokmak.” (Alt.) kılıç “Kılıç.” (EDPT, 618) ḳılıç “Kılıç.” (DTS, 470) kılış “Kılıç.” (ATS, 108) kılış “Kılıç.” (TAS, 55) klıç~kılıç~kılış “Kılıç.” (DK, 223, 230) kılıç~kılış “Kılıç.” (DLTÇ, 175) kılıç “Kılıç.” (DÇT, 134)
ḳılıḳ II/770	Alt. Tel. Leb.	<ḳıl-ḳ (Bu Türkçe sözcük Arapçadan alıntı ḫalk kelimesiyle birleşir.) 1. İş, etkinlik, uğraş. (Alt. Tel.) *Ḳılığın ḳılınba!* “Onun işleri ile uğraşma!” (Tel.) 2. Töre, davranış, fikirler, alışkanlık, karakter, huy. *Ḳılığına kirdi.* “Onun karakteri oturmuş.” (Tel.) kılık “Davranış, huy, karakter.” (EDPT, 620) ḳılıḳ “1. Davranış, karakter, huy, mizaç. 2. Temel özellik, ruh, öz, cevher.” (DTS, 471) kılık “1. İş, hareket, faaliyet. 2. Mizaç, huy, ahlak.” (ATS, 108) kılık “Davranış, huy.” (TAS, 55)
ḳılıḳtū II/772	Alt. Tel.	Sabit, durağan (at), inatçı. *Ḳılıḳtū at* “İnatçı at.” - kılıktu “1. Karakterli (iyi veya kötü). 2. İnatçı. 3. Yaramaz, oyuncu (daha çok kadınlar için).” (ATS, 108)
ḳılılū II/776	Alt. Tel.	<ḳılı+lū Demir tutacağı olan, kulplu. *ḳılılū ḳazan* “kulplu kazan” - -
ḳılın- II/773	Alt. Tel. Leb.	<ḳıl-n- 1. Kendi için hareket etmek, davranmak. 2. Yapmak, yerine yetirmek. (Alt. Tel.) *Ḳudaỳ ne kılınġanıbistı̆ körŭp yat!* “Tanrı her yaptığımızı

		görüyor!”(Tel.); *Oḷ ḳılınġanaẏn teḥen ijiŋ ḳudaẏġa yaramıḳtū poḷza.* “Eğer yaptığın işte Tanrı’nın da rızası varsa.” (Tel.), (P.d.V.I, 19,11)
		kılın- “Kılınmak, yaratılmak.” (EDPT, 623) ḳılın- “1. Yapılmak, edilmek, kılınmak. 2. Meydana getirilmek, yaratılmak.” (DTS, 470)
		kılın- “Bir şeyi yapmak, bir şeyle uğraşmak.” (ATS, 108) kılın- “Yaramazlık yapmak.” (TAS, 55)
ḳılınū **II/775**	Tel.	<ḳılın-ū Hareket, etkinlik, davranış. - -
ḳılış **II/779**	Alt. Leb. Kumd.	1. *bk.* ḳılıç 2. Bir şeyi yapma, kılma, hareket. 3. Ketenden kumaş yapmak için kullanılan alet. (Kumd.) 4. Şaman tefinin kenarında küçük eğri demir parçacıklar (sağ tarafta iki tane, sol tarafta dört tane olur). (Alt.) - -
ḳılyaẏ- **II/781**	Alt.	Eğri ve hareketsiz olmak. - -
ḳılyı **II/781**	Alt.	Kazan kulpu. - -
ḳılyıḳ **II/781**	Alt.	Eğri ve hareketsiz. - -
ḳılyır **II/781**	Tel.	Tek gözlü. - kılçır “Eğri bakış.” (ATS, 108) kılçır “Şaşı.” (TAS, 55)
ḳılyurḳa- **II/781**	Tel.	Çok sinirlenmek. - kıcūrka- “Sinirlenmek.” (ATS, 107)
ḳımı- **II/852**	Alt. Tel. Kumd.	1. Sarmak, sarıp sarmalamak, kafeslemek, içeri çekmek, toplamak, sıralamak, dizmek, sıkıştırmak, sokmak. 2. Kendi tarafına çekmek, ikna etmek, inandırmak. - kımı- “Sokmak, toplamak, çekmek.” (ARSL, 439)
ḳımın **II/852**	Alt. Tel.	Kıvılcım. -

		kımın “Kıvılcım.” (ATS, 108) kımın “Kıvılcım.” (TAS, 55)
ḳımın- **II/852**	Tel. Alt.	<ḳımı-n- Çekmek, toplamak (kanat), kısmak (kulak). *İt ḳuḷağın ḳımındı.* “Köpek kulaklarını kıstı.”; *Ḳuẏruḳ ḳımınıp ḳaçtı.* “Kuyruğunu tutarak kaçtı.” - kımın- “Ezmek. *Kulak kımın-* Kulağını düşürmek; *kuyruk kımın-* Kuyruğunu kısmak.” (ATS, 108) kımın- “Kasılmak, kısılmak, bükülmek.” (TAS, 55)
ḳımınaḳ **II/852**	Alt.	Şerbetçi otu. - kımıkak “Şerbetçi otu.” (DLTÇ, 175)
ḳımır- **II/852**	Tel.	Birlikte dönmek, etrafını sarmak, etrafında dönmek. - kımır- “Bükmek, kıvırmak.” (TAS, 55)
ḳımıran **II/853**	Tel. W.	Çürümüş, bozulmuş. - -
ḳımırıḳ **II/853**	Tel.	İçeriye doğru bükülmüş. *Ḳımırıḳ keme* “Sonuna kadar işlenmemiş tekne.” - -
ḳımzın- **II/854**	Tel.	İstemek, arzulamak. - kımzın- “Kendini tutmak.” (TAS, 109)
ḳın **II/724**	Alt. Tel. Leb.	Kın, kılıf. kīn “Kın, kılıf.” (EDPT, 630) ḳın “Kın, kılıf.” (DTS, 472) kın “Kın, muhafaza.” (ATS, 108) kın “Kın.” (TAS, 55) kın “Kın, kılıf.” (DK, 230) kın “Kın, kılıf.” (DLTÇ, 175) kın “Kın.” (DÇT, 134)
ḳına **II/726**	Alt. Tel. Leb.	Bağırsak kurdu, parazit. *Yaḷbaḳ ḳına* “Tenya, şerit.” (Tel.); *tuḷḳu ḳına* “Bağırsak solucanı, askarit.” (Tel.); *ḳurt ḳına* “Küçük beyaz kurtçuklar.” (Tel.) - kına “Şerit, tenya.” (ATS, 108)

ḳına- **II/726**	Alt. Tel.	<ḳın+a- Yanına eklemek.
		-
		-
ḳınaġū **II/727**	Tel.	Çalışkanlık, gayret, çaba.
		-
		-
ḳınaḷ- **II/727**	Alt. Tel. Kumd.	<ḳına-ḷ- 1. Yaklaşmak, yakın olmak. 2. Ayrılmamak, geri kalmamak. (Kumd.)
		-
		-
ḳınaḷt- **II/728**	Tel.	<ḳınaḷ-t- Yaklaştırmak.
		-
		-
ḳınaş **II/728**	Tel.	<ḳına-ş Yakınlık, tanışıklık.
		-
		-
ḳınaş- **II/728**	Tel. Alt.	<ḳına-ş- Yakın olmak, birbirini sevmek. *Yamanġa ḳınaşma!* “Kötü insanlarla yakın ilişkide olma!”
		-
		-
ḳınaẏ **II/727**	Tel.	<ḳına-a Yakın, çok yakın, bitişiğinde.
		-
		-
ḳınçı- **II/732**	Tel.	Sıkıştırmak, sarılmak,bağrına basmak.
		-
		-
ḳınçıḷ- **II/732**	Tel.	<ḳınçı-ḷ Bir şeye yapışmak, kendine çekmek, iyice yakınlaşmak.
		-
		-
ḳındaḳ **II/731**	Alt.	Silah kundağı. *bk.* ḳıŋdaḳ
ḳındırġa- **II/732**	Alt.	Çok zayıflamak.
		-
		-
ḳınıḳ- **II/729**	Alt. Tel. Leb.	Gayretli olmak, gayret etmek.
		-
		-

ḳınıḷdāḳ **II/729**	Kumd.	Sürekli etrafa bakıp, ileri geri, sağa sola harket eden at. - -
ḳınt'ī **II/731**	Tel.	Köpek zinciri. - kıncı “Zincir, pranga.” (ATS, 108) kınd'ı “Zincir.” (TAS, 55) kınd'ı “Zincir, pranga, kelepçe.” (DÇT, 134)
ḳınt'īḷa- **II/731**	Tel.	<ḳınt'ī+ḷa- Köpeği zincire bağlamak. - kıncıla- “Pranga takmak, zincire vurmak.” (ATS, 108) kınd'ıla- “Zincire vurmak.” (TAS, 56) kınd'ıla- “Zincirlemek.” (DÇT, 134)
ḳınt'īḷū **II/731**	Tel.	<ḳınt'ī+ḷū Zincirli (köpek). - kıncılu “Zincirli, prangalı.” (ATS, 108) kınd'ılu “Zincirli.” (TAS, 56) kınd'ılı “Zincirli, prangalı.” (DÇT, 134)
ḳınū **II/729**	Tel.	Çalışkanlık, gayret, çaba. - -
ḳınyıra- **II/730**	Alt.	Çok zayıflamak. - -
ḳıŋ- **II/708**	Tel.	1. Dinlemek. *Ḳıŋbadı.* “O dinlemedi.” 2. İtaat etmek, birinin isteğini yerine getirmek, razı olmak. *Ḳıŋbas kiji* “Gururlu, söz dinlemeyen kişi.” 3. Düşünmek, birilerine özen göstermek. - kıŋ- “Dikkat etmek, dikkatini vermek.” (TAS, 56)
ḳıŋdaḳ **II/710**	Tel.	Silah kundağı. - kındak “(Silah için) yatak.” (ATS, 108)
ḳıŋıḳ **II/708**	Tel.	<ḳıŋ-ḳ Heves, gayret, çaba; bir iş için özveri. - -

ḳınŋıḷa- **II/709**	Tel.	Sessizce kendi kendine şarkı söylemek. - -
ḳınŋıḷan- **II/709**	Tel.	<ḳınŋıḷa-n- Sessizce kendi kendine şarkı söylemek. *İçinde ḳınŋıḷanıp yat.* “O kendi kendine şarkı söylüyor.” - -
ḳınŋıraḳ **II/709**	Tel.	Deri soymak ve keçinin kıllarını kesmek için kullanılan her iki tarafı keskin olan bıçak. kınŋrāk “Hamur ya da et kesmek için kullanılan kasap satırına benzeyen bıçak.” (EDPT, 639) ḳınŋraḳ “Her iki tarafı keskin bıçak.” (DTS, 472) kınŋrak “Deri işlemekte kullanılan çelik bıçak.” (ATS, 108) kınŋırak “Çakı.” (DÇT, 134)
ḳınŋzı- **II/710**	Tel. Alt. Leb.	=ḳınŋcı Cıyak cıyak bağırmak. *Üẏ içẅnde paḷazı ḳınŋzıp ďat.* “Evde onun çocuğu ağlıyor.”; *İttẅŋ paḷazı ḳınŋzıġan.* “Yavru köpek cıyak cıyak bağırdı.” - kınzı- “Ağlamak, vızıldamak.” (ATS, 108) kınŋzı- “Köpek ulumak.” (TAS, 56)
ḳınŋzū **II/710**	Tel.	<ḳınŋzı-ū Bağırtı, çığlık. - -
ḳıp **II/839**	Alt. Tel. Leb.	Tabaka, kat, sınıf, bölüm, oda, kitap yaprağı. *Beş ḳıp tura* “Beş odadan oluşan ev.” (Tel.); *Tonıŋ aḷtındaġı (altıngı) ḳıbı* “Astar, kürkün iç kısmı.” (Alt.) - kıp “1. Katman, sıra. 2. Astar. 3. Bölüm, oda.” (ATS, 108) kıp (I) “1. Astar. 2. Yastık yüzü.” (TAS, 56) kıp (II) “Oda.” (TAS, 56) kıp “1. Sıra, katman. 2. Sayfa.” (DÇT, 134)
ḳıpçaḷış- **II/845**	Tel.	Bir şeye karışmak, müdahele etmek, burnunu sokmak, yerinde duramamak. - kıpçalış- “Karışmak, müdahele etmek.” (TAS, 56)
ḳıpçaḷū **II/845**	Tel.	Çalışkan, gayretli, çevik, aktif, yerinde duramayan. - -

ḳıpçazın **II/845**	Tel.	Yerinde duramama, çalışkanlık, hamaratlık. - -
ḳıpçazınḷū **II/845**	Tel.	<ḳıpçazın+ḷū Çalışkan, gayretli, çevik, aktif, yerinde duramayan. - -
ḳıpta- **II/842**	Alt. Tel. Leb.	<ḳıp+ḷa- (Kürkü) kaplamak, astarlamak. *Ton ḳıptarġa kerek!* “Kürkü astarlamak lazım.” (Alt.) - kıpta- “Elbisenin altına astar dikmek.” (ATS, 109) kıpta- “1. Astar diktirmek. 2. Yastık yüzü geçirmek.” (TAS, 56)
ḳıptığ **II/843**	Leb.	=ḳıptū Kaplanmış. *bk.* kıptū.
ḳıptū **II/843**	Alt. Tel.	<ḳıp+ḷū Tabakalardan oluşan, üst kısmı olan, astarı olan, bölmeleri olan. *Ḳıptū ton* “Astarlı kürk.” (Alt.) - kıptu “Tabakalı, katmanlı.” (ATS, 109) kıptū “Katmanlı, sayfalı.” (DÇT, 134)
ḳır- **II/734**	Alt. Tel. Leb.	1. Kazımak, sıyırmak. *Saḳal ḳırdı.* “O tıraş oldu.” (Alt. Tel.); *Oḳ ḳırdı.* “O oku sıyırdı.” (Alt.) 2. Eskitmek(kıyafet). (Alt. Tel.) 3. Kırmak. 4. Mahvetmek, kırmak, öldürmek. *Çerikni ḳırıp saḷdı.* “O tamamen orduyu mahvetti.” (Tel.) kır- “Kazımak (saç vb. için)” (EDPT, 643) ḳır- “Sıyırmak, kazıyarak temizlemek.” (DTS, 473) kır- “1. Kazımak. 2. Yok etmek, kesmek. 3. Tıraş etmek.” (ATS, 109) kır- “1. Kazımak. 2. Kırmak, yok etmek, öldürmek.” (TAS, 56) kır- “Kazımak, kazıyarak sıyırmak.” (DK, 230) kır- “Mahvetmek, yok etmek, kesmek, imha etmek.” (DÇT, 134)
ḳır I **II/732**	Alt. Tel.	1. Kenar. *Ayaḳtıŋ ḳırı* “Bardağın kenarı.” (Tel.) 2. Yüksek kıyı, dağın yamacı, tepesi. *Ḳır bilen parıp yat.* “O, dağın yamacı boyunca gitti.” (Tel.) kır I “Tek dağ veya dğ sırası; yüksek yerler.” (EDPT, 641) ḳır “Yayla, plato.” (DTS, 473)

		kır I “1. Kenar, dikiş yeri. 2. Kenar, uç. 3. Silahın iç oymaları.” (ATS, 109) kır II “1. Dağ, dağ sırası. 2. Tepeli yerler.” (ATS, 109) kır “Sırt, tepe.” (TAS, 56) kır “Dağ, dağlık, tepelik yer.” (DK, 230) kır “1. Dağ. 2. Uç, kenar.” (DÇT, 134)
ḳır II **II/734**	Tel.	Vida. - -
ḳıra **II/735**	Alt. Tel. Leb.	Tarla, ekilebilir alan. *Ḳıra sürdǔ.* “O tarlayı sürdü.” (Alt.); *Ḳıra ordı.* “Tarlayı biçti.” (Tel.); *ḳıra çamın* “Tarım” (Tel.) - kıra “Tarla, sürülebilir toprak.” (ATS, 109) kıra “Sürülmüş tarla.” (TAS, 56) kra~kıra “Ekilebilir alan.” (DK, 227, 230) kıra “Sürülmüş tarla.” (DÇT, 134)
ḳıraçı **II/739**	Tel.	<ḳıra+çı Çiftçi. - kıraçı “Çiftçi.” (ATS, 109) kıraçı “Çiftçi.” (TAS, 56)
ḳıraḳḳaẏ **II/736**	Alt. Tel.	1. Kavgacı. *(Ḳumandı kişilerdiŋ) ḳılığı ḳıraḳḳaẏ, andī poḷza ḳorḳunçāḳtar* “(Kumandıların) karakteri kavgacı, aynı zamanda korkak.” (P.d.V.I, 157, 28) 2. Cimri. - kırakay “Kalleş.” (ATS, 109) -
ḳıraḳḳaẏḷa- **II/737**	Alt. Tel.	< ḳıraḳḳaẏ+ḷa- Kavgacı olmak, huzursuz, kaygılı, endişeli olmak. - -
ḳıraḷa- **II/738**	Alt. Tel. Leb.	<ḳıra+ḷa- Tarla ekip biçmek, tarımla uğraşmak. - kırala- “Tarımla uğraşmak.” (ATS, 109)
ḳıraḷıḳ **II/738**	Tel.	<ḳıra+lıḳ Bir desyatinalık (Rus ölçü birimi, yaklaşık 1.1 hektar) tarım arazisi. - -

ḳırandıḳ **II/738**	Tub.	Keskin kenarı olan. - -
ḳırar- **II/738**	Tel.	<ḳır+ar- (Saç için) beyazlamak, kırarmak. - -
ḳırbaḳ **II/762**	Leb.	=ḳurmaḳ Kurnaz, hilekâr, sinsi. - -
ḳırbaḳta- **II/762**	Leb.	<ḳırbaḳ+ḷa- Kurnaz, hilekâr, sinsi olmak. - -
ḳırbaḷcın **II/762**	Leb.	*bk.* ḳırbayın.
ḳırbaḷyın **II/762**	Tel.	*bk.* ḳırbayın.
ḳırbayın **II/762**	Alt.	Yünlü kumaş, yünden yapılmış kumaş. - kırbalcın “Çuha.” (ATS, 109) kırbalcın “Yünlü kumaş.” (DLTÇ, 175)
ḳırbı **II/763**	Leb.	Sülük. - kirbi “Sülük.” (DK, 223)
ḳırçaŋı **II/758**	Alt. Leb. Tel.	*krş.* kır- Uyuz hastalığı. - kırçaŋ “(At için) uyuz.” (ATS, 109)
ḳırçaŋıḷa- **II/758**	Alt. Tel. Leb.	<ḳır-çaŋı+ḷa- Uyuz hastalığı olmak. - kırçaŋıla- “Uyuz hastalığına yakalanmak.” (ARSL, 446)
ḳırçaŋıḷū **II/758**	Alt.	<ḳırçaŋı+ḷū Uyuzlu, uyuz hastalığına yakalanmış. - kırçaŋdu “Uyuz hastalığına yakalanmış.” (ATS, 109)
ḳırçın **II/758**	Tel. Leb.	Çalılık. -

		kırçın “Çalı.” (ATS, 109)
ḳırçūr- **II/759**	Tel.	Sinirlenmek, kızgın olmak. - kırçūl- “Çok kızmak, nefret etmek.” (ATS, 109)
ḳırçūrt- **II/759**	Tel.	<ḳırçūr-t- Sinirlendirmek, kızdırmak. - -
ḳırdıḳ **II/757**	Kumd.	Çıplak, saçsız, kel, tüğsüz. - -
ḳırdır- **II/757**	Tel.	<ḳır-dır- 1. Sıyırtmak, kazıtmak. 2. Kırdırmak, öldürmek, yok etmek, imha etmek. kırtur- “Kazıtmak.” (EDPT, 650) ḳırtur- “Kazıtmak.” (DTS, 474) kırdır- “1. Kazıtmak. 2. Yok etmek.” (ATS, 109)
ḳırġın **II/750**	Tel. Kumd.	Salgın. kırġın “Katliam, imha; salgın hastalık.” (EDPT, 654) ḳırḳın “Esir, tutsak, köle, cariye.” (DTS, 474) kırgın “Kesme, yok etme.” (ATS, 109)
Ḳırġıs **II/751**	Alt. Tel.	Kırgız (Şimdi Altaylar ve Teleütler Kazak-Kırgızlara böyle hitap ediyorlar, fakat eski şarkılarda onlara hep Kazaklar derlerdi). *ḳırġıs pāḷū* “ sifilis” - Kırgıs “Kırgız.” (DÇT, 135)
ḳırġıẏ **II/750**	Tel.	Küçük atmaca (avcı). kırġūy “Atmaca.” (EDPT, 654) ḳırġuy “Atmaca.” (DTS, 473) -
ḳırıḳ **II/739**	Tel.	Kırk (40). - kırık “*es.* Kırkıncı gündeki ayin, tören.” (ATS, 109) kırık “Kırk (40).” (TAS, 56) kırık “Kırk.” (DK, 231) kırık “Kırk.” (DLTÇ, 175)
ḳırıḷ- **II/742**	Alt. Tel.	<ḳır-ḷ- 1. Kazınmak. 2. Kırılmak. 3. Öldürülmek, ölmek, kaybolmak.

		Köp kiji üzǖ ürūdan ḳırıḷdı. “Ateş hastalığından çok kişi öldü.” (Tel.) 4. Gururu okşanmak.
		kırıl- “*edilgen* Kazınmak.” (EDPT, 658) ḳırıl- “1. Kazınmak, soyulmak. 2. Soyulmak, temizlenmek.” (DTS, 473)
		kırıl- “1. Silinmek, kazınmak. 2. Yok olmak, kaybolmak.” (ATS, 109) kırıl- “İmha edilmek.” (DÇT, 135)
ḳırıs **II/744**	Tel.	1. Zayıf, yetersiz, yeterince ekmek veya parası olmayan. 2. Yoksulluk, fakirlik.
		-
		kırs “Cimri.” (ATS, 109)
ḳırış- **II/744**	Alt. Tel. Leb.	<ḳır-ş- Kavga etmek, savaşmak, tartışmak.
		kırış- “Birlikte kazımak.” (EDPT, 665) ḳırış- “Birlikte kazımak.” (DTS, 473)
		kırış- “Karşılıklı küfretmek.” (ATS, 109) kırış- “Tartışmak.” (TAS, 56)
ḳırış I **II/744**	Alt. Tel.	ḳır-ş Kavga, tartışma, savaş.
		-
		kırış “Küfür.” (ATS, 109) kırış “Tartışma, ağız kavgası, ağız dalaşı.” (TAS, 56)
ḳırış II **II/744**	Alt.	Yay kirişi.
		kiriş “Kiriş, yay kirişi.” (EDPT, 747) kiriş “Kiriş, yay kirişi.” (DTS, 329)
		-
ḳırışçaḳ **II/745**	Leb.	<ḳırış-çaḳ[165] *bk.* ḳırışçān.
ḳırışçān **II/745**	Alt. Tel.	<ḳırış-çān Kavgacı, kavgayı seven, eli maşalı.
		-
		kırışçaŋ “Tartışmayı, kavgayı seven, kaba.” (ATS, 109)
ḳırışçı **II/745**	Tel. Kumd.	<ḳırış+çı *bk.* ḳırışçaḳ.
ḳırıştır- **II/745**	Tel.	<ḳırış-tır- Arasını bozmak, kavga ettirmek.

[165] OSTN’de morfolojik tahlil *kıraş+çaḳ* şeklinde yazılmıştır.

		-
		kırıştır-“Tartışmak.” (ATS, 109)
ḳırḳı- **II/748**	Alt. Tel. Leb.	Saç kesmek. *Ḳan Püdeẏ Yılan Pīdǐ üldübɨle ḳırḳıp saḷdı.* “Han-Püdey Yılan-Bey’in saçını kılıçla kesti.” (P.d.V.I, 76,558)
		kırk- “(Koyun vb. için) yününü kesmek, kırkmak.” (EDPT, 651) ḳırḳ- “Saç, yün vb. için) kesmek, kırkmak.” (DTS, 474)
		kırkı- “Silinmek.” (ATS, 109)
ḳırḳıl- **II/748**	Tel.	<ḳırḳ-ḷ- 1. Saçı kesilmek. 2.Temizlenmek, kurulanmak. *Tük ḳırḳıldı.* “Yün temizlendi.” (Tel.).
		kırkıl- “Yünü tıraş edilmek.” (EDPT, 655) ḳırḳıl- “Kırkılmak, yünü veya saçı kesilmek.” (DTS, 474)
		kırkıl- “Silinmek, kurulanmak.” (TAS, 56)
ḳırḳıt- **II/748**	Alt. Tel.	<ḳırḳı-t- Saç kestirmek.
		-
		kırkıt- “Kestirmek, kırptırmak.” (ARSL, 444)
ḳırḷa- I **II/753**	Alt. Tel. Leb.	<ḳır+ḷa- 1.Ağaçtan ağaca çıkmak. (Tel.) *Aġaştı ḳırḷap çıḳtı.* “O ağaca çıktı.”; *Aġaçtı ḳırḷap su keçtǐ.* “O nehrin diğer tarafına kütük üstünde geçti.” 5. Yontmak, köşeli sivri kenarlı yapmak. *Ḳırḷaġan* “sivri kenarlı”
		kırlā- “Dağ boyunca dolaşmak.” (EDPT, 659) ḳırla- “(Sabanla) evlek açmak, iz açmak.” (DTS, 474)
		kırla- I “Kıyı boyunca gitmek, dağ sıralarında dolaşmak.” (ATS, 109) kırla- II “Kabuğunu soymak, kazımak, oymak.” (ATS, 109) kırla- “Sıra oluşturmak.” (DK, 230)
ḳırḷa- II **II/753**	Alt. Tel. Leb.	Horlamak.
		-
		kırla- “Horlamak.” (TAS, 56)
ḳırḷan- **II/754**	Alt. Tel.	<ḳırḷa-n- Dağ silsilesini oluşturmak, tepe oluşturmak.
		kırlan- “kırla- fiilinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 659) ḳırlan- “(Yarık, çatlak) ortaya çıkmak, belirmek.” (DTS, 474)
		-
ḳırḷandıḳ	Kumd.	=ḳırandıḳ

II/754		Keskin kenarlı.
		-
		-
ḳırḷandır-	Tel.	<ḳırḷan-dır-
II/754		Bent veya çok büyük dalga oluşturmak.
		-
		-
ḳırḷaŋ	Alt. Tel. Leb.	Küçük dağ silsilesi, tepe, dağlık yer.
II/753		-
		kırlaŋ “1. Dağlık arazi, tepe. 2. Zor ulaşılan yer.” (ATS, 109) kō-kırlaŋ “Dağ silsilesi, yüksek tepe.” (DÇT, 129) kırlaŋ “1. Dağ silsilesi tepe.2. Düz olmayan, engebeli, tepeli.” (DÇT, 135) kırlıŋ “Dağ silsilesi; *koo kırlıng* düz dağ silsilesi.” (DÇT, 135) kırnaŋ “Dağ silsilesi.” (DÇT, 135)
ḳırḷaş	Kumd.	=ḳırlaç
II/754		İki ayın ismi. *Ulu ḳırḷaş* “Kasım ayı”; *kiçiğ ḳırḷaş* “Ekim ayı”
		-
		ulu kırlaş “Kasım ayı.” (DLTÇ, 217) gırlaş “Aralık ayı.” (GSATA, 444)
ḳırḷığ	Leb.	<ḳır+ḷığ
II/755		Kenarlı, köşeli, çentikli, yontulmuş, dağlık. *Üç ḳırḷığ* “üçgen” *bk.* ḳırḷū.
ḳırḷū	Alt. Tel.	<ḳır+ḷū
II/755		Köşeli, kenarlı, dağlık. *ḳırḷū mılṭıḳ* “Oymalı silah, tüfek”
		kırġaġlıġ “Kenarlı.” (EDPT, 653) ḳırġaġlıġ “Kenarlı, sınırlandırılmış.” (DTS, 473)
		kırlu I “1. Kenarlı, kenarlı olan.. 2. (Silah için) oymaları olan.” (ATS, 109) kırlu II “Dağlı.” (ATS, 109) kırlu I “Dağlı.” (TAS, 56) kırlu “Yontulmuş.” (TAS, 56) kırlu “1. Dağlı, dağ silsilesinden oluşan yer. 2. Kenarları işlenmiş, kenarları olan.” (DÇT, 135) ġırlu “Kırlı, kırlık yer.” (GSATA, 444)
ḳırma		Hırçın, kavgacı, huysuz.
II/Tel.		kırmā “Kazınmış.” (EDPT, 660) ḳırma “Yontulmuş.” (DTS, 474)
		kırma “Kırıcı, gönül kıran.” (ATS, 109)

		kırma I “Ot.” (TAS, 56) kırma II “1. Kavgacı, çatak. 2. Saçma, abuk, sabuk.” (TAS, 56)
ḳırsa **II/759**	Tel.	Tilki. karsāk “Bozkır tilkisi (Lat. *canis corsac).*” (EDPT, 663) ḳarsaḳ “Karsak, köpekgillerden, soluk kahverengi, karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı, postundan kürk yapılan bir memeli türü (Lat. *vulpes corsac*)” (DTS, 455) kırsa “Dişi köpek.” (ATS, 109)
ḳırsı- **II/760**	Tel.	<ḳır- Sürterek çıkarmak, silmek, kurutmak. - -
ḳırsıl- **II/760**	Tel.	Silinmek. *Tük ḳırsıldı.* “Saçlar kurutuldu.” - -
ḳırtış **II/756**	Alt. Tel.	1. Üst tabaka, üst taraf. (Alt.) 2. Domuzun derisi ve onun altında bulunan yağlı kısım. (Alt.) 3. *Ḳırtış kördü.* “O kınadı, hor gördü.” (Tel.) kırtış “(İnsan vücudu, zemin, meyve vb. için) yüzey; deri rengi, yüz rengi, dış görünüş.” (EDPT, 649) ḳırış “Yüzey, dış yüzey, görünüş, dış görünüş, yüz, çehre.” (DTS, 474) kırtış “Yüzey, üst katman.” (ATS, 109) kırtış I “Toprak zemin.” (TAS, 56) kırtış II “1. Küskünlük, kızgınlık, güceniklik, acınma. 2. Yazık ki.” (TAS, 56)
ḳırtışta- **II/756**	Alt. Tel.	<ḳırtış+ta- Üst tabakayı soymak. kırtışla- “Yüzeyi kazımak, soymak, çıkarmak.” (EDPT, 651) ḳırtışla- “Üst tabakayı, yüzeyi soymak, çıkarmak.” (DTS, 474) kırtışta- “Üst katmanı çıkarmak.” (ATS, 109)
ḳırtıştan- **II/757**	Alt. Tel.	<ḳırtışta-n- Birilerine sırt dönmek, birinin varlığından rahatsız olmak, aşağılamak, kınamak. kırtışlan- “Yüzü parlamak.” (EDPT, 651) ḳırtışlan- “Güzelleşmek, görünüm kazanmak.” (DTS, 474) kırtıştan- “Darılmak, canı sıkılmak, gücenmek.” (TAS, 56)
ḳıs- **II/801**	Alt. Tel. Leb.	Ezmek, sıkmak, basmak. *Ḳös ḳıstı.* “O gözlerini sıktı, gözleri ile işaret etti.” (Tel.); *Tiş ḳısḳan.* “O dişlerini sıktı.” (Tel.); *Ḳıza tutsaŋ* “Eğer sıkarsan” (Alt.)

		kıs- “Sıkıştırmak, basmak, ezmek.” (EDPT, 665) ḳıs- “1. Kısmak, sıkıştırmak, ezmek. 2. *mec.* Basmak, baskı altında tutmak, kısıtlamak, engellemek. 3. Zorlamak.” (DTS, 474)
		kıs- “Sıkmak, bastırmak, ezmek.” (ATS, 109) kıs- “Sıkmak, basmak, sıkıştırmak.” (TAS, 57)
ḳıs I **II/800**	Alt. Tel. Leb.	1. Kız evlat. *Ḳıs paḷa (id.); ḳān ḳızı* “han kızı” 2. Kız. *Ḳıs kiji “*Kız.” Tel.); *ḳıs ḳuḷ* “Hizmetçi, köle.” (Tel.); *ḳıs ḳarındaş* “Kız kardeşler.” (Tel.); *ḳıs ḳānıŋ tujŭnda* “han kızının zamanlarında.”
		kīz “Kız, evlenmemiş kadın.” (EDPT, 680) ḳız I “1. Kız, genç kız, evlenmemiş kız. 2. Kız evlat.” (DTS, 477) ḳız II “Pahalı, kıymetli, değerli, ender, nadide.” (DTS, 477)
		kıs “Kız, genç kız, evlenmemiş kız.” (ATS, 109) kıs “Kız.” (TAS, 57) kız~kıs “Kız.” (DK, 229, 231) kıs “Kız, kız evlat.” (DLTÇ, 176) kıs “Kız.” (DÇT, 135)
ḳıs II **II/801**	Tel.	Kayakları kaplamak amacıyla geyiklerin ve atların ayaklarından soyulan deri.
		-
		-
ḳısçağaş **II/817**	Tel.	<ḳısçaḳ+aş Çok küçük kız çocuğu.
		-
		-
ḳısçaḳ **II/815**	Tel.	<ḳıs+çaḳ Küçük kız çocuğu.
		-
		kızıçak “Kız.” (ATS, 111) kızıcak ~kızıçak~kısıçak “Küçük kız çocuğu.” (DK, 229, 231)
ḳısḳa I **II/807**	Alt. Tel. Leb.	Kısa. *Sını ḳısḳa* “Kısa boylu”. (Alt.); *Yajım ḳısḳa poḷar.* “Benim ömrüm kısa olacak.” (Tel.); *Temirdĭ poḷzo ḳısḳa kes, aġaştı poḷzo uzun kes!* “Demiri kısa, ağacı ise uzun kes! (atasözü)”
		kısġā “Kısa.” (EDPT, 667) ḳısġa “Kısa.” (DTS, 475)
		kıska “Kısa, öz.” (ATS, 109) kıska “Kısa.” (TAS, 57) kıska “Kısa.” (DK, 231) kıska “Kısa.” (DLTÇ, 176) kıska “Kısa.” (DÇT, 135)

ḳıska II **II/808**	Tel.	Kedi. - kızınka “Kedi.” (TAS, 58) koşke “Kedi.” (DK, 225)
ḳısḳaç **II/810**	Leb. Tel.	1. Maşa. 2. Cimri. kısġāç “Kıskaç, maşa, yengeç kıskacı; yengeç; *mec.* Açgözlü, cimri, para göz.” (EDPT, 667) kıskaş “Pense, kıskaç.” (ATS, 110) kıskaş “Kömür maşası.” (DÇT, 135)
ḳısḳan- **II/808**	Alt. Tel.	Esirgemek, cimrilik etmek. kısġan- “Cimrilik etmek, aç gözlü olmak.” (EDPT, 667) kıskan- “Kıskanmak.” (ATS, 109) kıskan- “Esirgemek, cimrilik etmek.” (TAS, 57)
ḳısḳançıḳ **II/809**	Tel.	<ḳısḳan-çıḳ Cimri, eli sıkı. - kıskançak “Kıskanç.” (ATS, 109) kıskançak “Cimri, eli sıkı.” (TAS, 57)
ḳısḳar- **II/809**	Alt. Tel. Leb.	<ḳısḳa+ar- Kısalmak, azalmak,. *Künder ḳısḳardı.* “Günler kısaldı.” (Tel.) ḳısḳar- “Azalmak.” (DTS, 475) kıskar- “Kısalmak.” (ATS, 109) kıskar- “Kısalmak.” (DK, 231)
ḳısḳart- **II/809**	Alt. Tel. Leb.	<ḳısḳar-t- Kısaltmak, azaltmak, *Ḳısḳartıp aÿt!* “Kısa konuş!”(Tel.); *Uzun çörçöktŭ ḳısḳartpaġın.* “Uzun masalı kısaltma!” (Tel.) - kıskart- “Kısaltmak.” (ATS, 110) kıskart- “Kısaltmak.” (TAS, 57)
ḳısḳaş **II/810**	Alt. Tel.	*bk.* ḳısḳaç.
ḳısḳaşta- **II/810**	Alt. Tel.	Maşa ile tutmak. - -

ḳısḳıḷtım **II/811**	Tel.	<ḳıs Kırmızımsı. - kızıltım “Çabuk kızaran.” (ATS, 112) kıskıltım “Kırmızımtırak, kırmızıya çalan.” (TAS, 57)
ḳısḳırda- **II/811**	Tel.	Horlamak. - -
ḳısḳırıḳ **II/810**	Tel.	Horultu, horlama. - kısıkırık “Horlama, horultu.” (TAS, 57)
ḳısḳırıḳta- **II/810**	Tel.	<ḳısḳırıḳ+ḷa- Horlamak. - kıskırıkta- “Horlamak.” (TAS, 57) kirikte- “Hırıldamak, domuz gibi horultu sesi çıkarmak.” (DLTÇ, 163)
ḳısḳış **II/811**	Tel.	1. Maşa, yengeç kıskaçları. 2. Yengeç. - -
ḳısḳışta- **II/811**	Tel.	<ḳısḳaşta- Maşa vb. ile tutmak, yapışmak. - -
ḳısḷadaẏ **II/813**	Alt.	Vahşi bir kuş türü, kızıl sırtlı örümcek kuşu (Lat. *Cassius coluris*). - -
ḳısraḳ **II/812**	Kumd.	<ḳısır Yavrusu olmayan genç kısrak. kısrāk “Doğurmamış genç at.” (EDPT, 668) ḳısraḳ “Genç kısrak.” (DTS, 475) kızırak~kısırak “Kısrak.” (DK, 229)
ḳısta-[166] **II/813**	Alt. Tel. Leb.	<ḳıs+ḷa- Daraltmak, ezmek, sıkmak, sokmak. *Tijiŋdi ḳıstama!* “Dişlerini sıkma!” (Alt.); *Kijilerin sürüköẏ ḳıstadı.* “O bütün halkını, insanları bastırdı.” - kısta- “1. Sıkıştırmak, zorlamak. 2. Bir şeyi tıkamak, bir şey yerine

[166] OSTN’de bu madde başının fiil olduğu belirtilmemiştir.

kullanmak.” (ATS, 110)
kısta- “Tıkmak, sıkıştırmak, ezmek.” (TAS, 57)
kısta- I “Daraltmak, sıkıştırmak, tıkmak, sokuşturmak.” (DLTÇ, 176)
kısta- II “Yapışmak, bulaşmak, musallat olmak, ısrar etmek; bastırmak, ezmek, kıstırmak.” (DLTÇ, 176)

ḳıstaḷ- Alt. Tel. Leb. <ḳısta-ḷ-
II/814 Kıstırılmak, sıkıştırılmak, sokulmak.

-

kıstal- “1. Sıkıştırılmış olmak. 2. Tıkanmış, kullanılmış olmak.” (ATS, 110)
kıstal- “Kıstırılmak, sıkıştırılmak.” (DLTÇ, 176)
kıstal- “Kıstırılmak, sıkışıp kalmak.” (DÇT, 135)

ḳıstaḷaŋ Alt. Tel. Leb. Sıkıntı, sıkma, daralma, sıkıntı verme.
II/815

-

kıstadaŋ “Sıkma, zorlama, kırma.” (ATS, 110)
kıstalaŋ “Dar boğaz, vadi.” (DÇT, 135)

ḳıstaḷaŋdū Tel. <ḳıstaḷaŋ+ḷū
II/815 Sıkılmış.

-

-

ḳıstaḷçıḳ Tel. Darlık, dar bir yer.
II/815 *Möŋkü yürümḥe kirer eşiktiŋ ḳıstaḷçıġın kör!* “Ebedî âleme açılan kapının darlığını gör!”

-

kıstalçık “Sıkışık yer.” (ATS, 110)
kıstalçık “1. Kalabalık, izdiham. 2. Dar, sıkışık.” (TAS, 57)

ḳıstaḷış- Alt. Tel. Leb. <ḳısta-ḷ-ş-
II/815 Birbirine baskı yapmak, sıkıştımak.

-

kıstalış- “Birbirini sıkıştırmak.” (ATS, 110)

ḳıstan- Alt. Tel. Leb. <ḳısta-n-
II/814 Sokmak, kendi kemerinin içine bir şeyler sokmak, kıstırmak, sıkıştırmak.
Ton edeḥĭn ḳıstanıp aḷdı. “Elbisesinin eteğini kemerine soktu.” (Tel.); *Sārı ḳıḷın kezĭp aḷdı, pelĭne paḷta çıḷap ḳıstanıp aḷdı.* “Onun elini kesip balta gibi kemerine soktu.” (Tel.); *Köt pelĭne ḳuẏruḳ ḳıstanıp aḷdı.* “O kuyruğunu kıstırdı.”

-

kıstan- “1. Zorlanmak. 2. Kıstırmak, tıkmak, tıkıştırmak.” (ATS, 110)

		kıstan- “Kıstırmak, sıkıştırmak.” (DÇT, 135)
ḳıstaş- **II/815**	Alt. Tel. Leb.	Birlikte sıkılmak, sıkıştırılmak. - kıstaş- “Birlikte sıkıştırılmak.” (DLTÇ, 176)
ḳıstat- **II/815**	Tel. Alt.	<ḳısta-t- Kıstırtmak, sıkıştırtmak, bastırmak, sokturmak. - kıstat- “1. Kıstırmak, sıkıştırmak. 2. Tıkıştırtmak.” (ATS, 110)
ḳış **II/834**	Alt. Tel. Leb.	Kış mevsimi. *Ḳış poḷdı* “Kış geldi.” (Tel.); *Ḳış ḳılıçın tudŭp kelet.* “Kış kılıcını çekmiş geliyor (yani acımadan).” (Tel.) kış “Kış mevsimi.” (EDPT, 670) ḳış “1. Kış mevsimi. 2. *mec.* Yaşlılık çağı.” (DTS, 476) kış “Kış.” (ATS, 110) kış “Kış.” (TAS, 57) kış “Kış.” (DK, 231) kış “Kış.” (DLTÇ, 176)
ḳışḳı **II/836**	Alt. Tel.	Kışlık, kışa ait. *ḳışḳıda* “kışın” (Tel. Alt.) kışkī “Kışlık, kışa ait.” (EDPT, 672) kışkı “Kışınki, kışa ait olan, kışlık, kış.” (ATS, 110) kışkı “Kış, kışa mahsus olan, kışlık.” (TAS, 57) kışkıda “Kışın.” (DK, 231) kışkı “Kış, kışa ait olan.” (DÇT, 135)
ḳışḳır- **II/836**	Tel.	<ḳıç+ḳır- Bağırmak, çağırmak, azarlamak. - kışkır- “Bağırmak, çağırmak.” (ATS, 110)
ḳışta- **II/836**	Alt. Tel. Leb.	Kışlamak, kışı geçirmek. *Çoḷışmanıŋ püḫŭne ḳar ḳaḷıŋ tüşpes, anıŋ üçün yılḳı, ḳoẏ, eçki, uẏ yalaŋda ḳıştap çıġa beredïler.* “Çolışman kıyısına çok kar yağmaz, o yüzden atlar, koyunlar, keçiler ve sığırlar kışı açık yerde geçirir.” (Tel., P.d.V.I., 154,3) kışlā- “Kışlamak, kışı geçirmek.” (EDPT, 673) ḳışla- “Kışlamak.” (DTS, 476) kışta- “Kışlamak, kışı geçirmek.” (ATS, 110) kışta- “Kışlamak, kışı geçirmek.” (TAS, 57) kışta- “Kışlamak, kışı geçirmek.” (DK, 231)

ḳıştū **II/839**	Alt. Tel.	*bk.* ḳışḷū[167] - kıştu “Kışlak.” (ATS, 110) kıştu “Kışlama, kışı geçirme.” (TAS, 57)
ḳıẏ- **II/688**	Tel. Alt.	1. Kesmek, yandan yırtmak, keskinleştirmek. *ḳıẏġan ḳamış* “Keskin, sivri kesilmiş kamış” (Tel.); *ḳıẏġan ḳulaḳ* “kulakları kesilmiş” (Tel.); *ḳıẏġan taş* “Keskin taş” 2. Bir şeyi ısırmak, ısırarak koparmak, kemirmek. 3. Yan taraftan dokunmak, biçmek, eğmek, bükmek. *Ḳıya kördŭ.* “O yan yan baktı.” (Alt.) 4. Doğru yoldan saptırmak, sözünden dönmek, caymak. *Söstöŋ ḳıẏdı.* “O sözünü tutmadı.” (Tel.); *Söstöŋ ḳıẏba!* “Sözünü tut!” (Tel.) 5.Düşmancasına bir şeye dokunmak, mahvetmek, öldürmek. kıd̲- (?kīd̲-)~kıy- “Kıymak.” (EDPT, 595, 674) ḳıy- “1. Kesmek, budamak, dilimlemek, doğramak. 2. *mec.* Dönmek, caymak, vazgeçmek, reddetmek.” (DTS, 468) kıy- I “Bir şeyi eğri yapmak. 2. Eğilmek, uzanmak, uzaklaşmak.” (ATS, 110) kıy- II “1. Kesmek, budamak (dalları, küçük ağaçları). 2. Eğri kesmek, yan kesmek. 3. Yaka, yorgan kenarına kumaş kaplamak.” (ATS, 110) kıya “Eğri.” (ATS, 110) kıy- I “Bir şeyi eğri yapmak, eğri kesmek vb. (TAS, 57) kıya “1. Yan (bakmak). 2. Verevine.” (TAS, 57) kıy- II “Dal, ağaç vb. kesmek, dalı, ağacı verevine kesmek.” (TAS, 57) kıy- “Izdırap çektirmek, kırıp geçirmek, mahvetmek.” (DÇT, 134) kıya-bıra “Geri.” (DÇT, 134)
ḳıẏ I **II/687**	Leb.	1. Sahil, kenar. 2. *Ḳıyında* “Yanında” - kıy “İşleme, (kadife veya ipekten) şerit.” (ATS, 110) kıy “Kenar.” (DLTÇ, 173)
ḳıẏ II **II/687**	Tel.	Çığlık, yüksek sesle konuşma. *Ḳıẏ saḷ.* “Bağır, yüksek sesle çağır.” *bk.* ḳıẏġı.
ḳıyaḷ **II/712**	Alt. Tel. Leb.	Ceza, öfke, azarlama. - kıyal “Günah.” (TAS, 57) kıyal “Günah.” (DLTÇ, 173)

[167]Gönderilen bu madde sözlükte bulunamamıştır.

ḳıyaḷda- **II/712**	Tel. Alt.	<ḳıyaḷ+ḷa- Cezalandırmak, sinirli olmak, sinirlenmek, öfkelenmek. *Ḳudaẏ ḳıyaḷdadı.* “Allah öfkelendi.”
		-
		-
ḳıyanaḳ **II/711**	Tel.	1.Tutku, sabırsızlık. 2. Cesaret, atiklik, beceriklilik.
		-
		-
ḳıyanaḳta- **II/711**	Tel.	<ḳıyanaḳ+ḷa- Tutkulu olmak; cesur ve atik olmak.
		-
		-
ḳıyanaḳtan- **II/711**	Tel.	ḳıyanaḳta-n- Heyecanlanmak, galeyana gelmek.
		-
		-
ḳıyanaḳtū **II/711**	Tel.	ḳıyanaḳ+lı Tutkulu; çevik, atik.
		-
		-
ḳıẏbıḳ **II/701**	Leb.	Hareket, kımıldama. *bk.* ḳıẏmıḳ
ḳıẏbıḳta- **II/701**	Leb.	Hareket etmek, kıpırdamak. *bk.* ḳıẏmıḳta-.
ḳıẏbıḳtan- **II/702**	Leb.	<ḳıẏbıḳta-n- Hareket etmek, kıpırdamak, hareketlenmek.
		-
		kıymıktan- “Hareketlenmek, kımıldamak.” (ATS, 111)
ḳıẏbıḳtat- **II/702**	Leb.	<ḳıẏbıḳta-t- Hareket ettirmek, kıpırdatmak.
		-
		kıymıktat- “Hareket ettirmek.” (ATS, 111)
ḳıẏbıḳtığ **II/702**	Leb.	Hareket eden. *bk.* ḳıẏmıḳtū.
ḳıẏbıŋda- **II/702**	Tub.	Hareket etmek, kıpırdamak. *bk.* ḳıẏbıḳta-.
ḳıẏçıḷa- **II/699**	Alt. Tel.	İnatçı olmak, inatlaşmak.
		-

		-
ḳıẏdır- **II/699**	Tel.	<ḳıẏ-dır- 1. Kestirmek, doğramak. 2. Bir şeyden kaçmak.
		-
		-
ḳıẏġa **II/691**	Tel. Leb.	<ḳıẏ-ġa Cimri, hasis.
		-
		kıyga “Cimri.” (ATS, 110) kıyga “Cimri.” (TAS, 57)
ḳıẏġaḳ **II/691**	Tel.	<ḳıẏ-ġaḳ Kırılmış tabağın kalıntısı. *ḳıẏġaḳ taş* “Keskin taş”
		-
		kıygak “?) (ATS, 110) kıygak “Kırık, parça, şarapnel.” (TAS, 57)
ḳıẏġaḷan- **II/691**	Tel. Leb.	<ḳıẏ-ġa+ḷa-n- Cimrileşmek.
		-
		-
ḳıẏġaḷanū **II/692**	Tel.	<ḳıẏ-ġa+ḷan-ū Cimrilik.
		-
		-
ḳıẏġas **II/692**	Tel.	<ḳıẏ-ġas 1. Cimri. 2. Kavgacı, kaprisli, inatçı.
		-
		kıygas “Kaprisli, inatçı.” (ATS, 110) kıygas “Cimri, eli sıkı.” (TAS, 57)
ḳıẏġaş **II/692**	Tel. Leb.	<ḳıẏ-ġaş 1. Eğri, yamuk kesilmiş. 2. Huş ağacının kabuğundan yapılan kepçe (kurban dağıtmada kullanılmaktadır).
		-
		kıygaş “Kurban dağıtmak için kullanılan, ağaç kabuğundan yapılmış kepçe.” (ATS, 110)
ḳıẏġı **II/693**	Tel.	<ḳıẏ Çığlık, bağırma. *Ḳıẏġı saḷdı.* “O yüksek sesle konuştu.”
		-

		kıygı “Çığlık; bağırma, haykırma, gürültülü söz.” (ATS, 110) kıygı “Hayıkırış, haykırtı.” (TAS, 57) kıy~kıyık “Yüksek sesle bağırma.” (DK, 230) kıygı~kıygu “Çığlık, bağırma.” (DLTÇ, 174) kıy “Yansıma kelime, gürültü, bağırma.” (DÇT, 134) kıygı “Bağırış, sesleniş.” (DÇT, 134) kıygı-kışkı “Çığlık, bağrışma.” (DÇT, 134)
ḳıẏġılıḳ **II/694**	Tel.	<ḳıẏġı+lıḳ Bir kuş (kartal?) (Bana onu şöyle tarif ettiler: Kuyruğunda siyah ve beyaz bir çizgi olan ve geceleri yüksek sesle bağıran kaz büyüklüğünde vahşi bir kuş.) - kıygılık “Kız kuşu.” (TAS, 57)
ḳıẏġılū **II/694**	Tel.	<ḳıẏġı+lū Yüksek sesle konuşmayı, çığlık atmayı seven kişi, Yaygaracı. - kıygılu “1. Bağırgan. 2. Hayret. 3. *gr.* Ünlem.” (ATS, 110) kıygılu “*gr.* Ünlem.” (TAS, 57)
ḳıẏġır- **II/693**	Tel. Leb.	Bağırmak, yüksek sesle konuşmak, seslenmek. *Ḳat ḳıẏġırdı.* “O kağıtta yazılı olanları sesli okudu.” (Tel.); *Pu tünde ḳuştıŋ erkeğ ḳıẏġırġaḷaḳḳa meneŋ üç ḳattap yana tüjersıń!* “Bu gece horoz vaktinden önce öter ama sen benden üç kez vazgeçersin!” (Tel. Miss.); *Ēn yerde ḳıẏġırġan ün uġuḷat.* “Bu sahrada bağıran bir kişinin sesi duyuldu.” (Tel. Miss.) 2. Çağırmak, davet etmek. *Toẏġa ḳıẏġırdı.* “O, onu düğüne davet etti.”; *Pāıǐ ḳıẏġırbadı.* “Beyi davet etmedi.” (Tel.); *Ḳān Pergen anda yurttaġan alıptı ḳıẏġırdı.* “Han Pergen orada yaşayan kahramanı çağırdı.” (Tel.) - kıygır- “Bağırmak, yüksek sesle okumak.” (ATS, 111) kıygır- “Haykırmak.” (TAS, 57) kıygır- “Haykırmak, bağırmak.” (DK, 230) kıygır- “”Haykırmak, bağırmak.” (DLTÇ, 174) kıygır- “Bağırmak, çığlık atmak.” (DÇT, 134)
ḳıẏġırajm **II/693**	Tel.	Verst (Bir sesi duyacak kadar olan mesafe, yaklaşık 1 km). - -
ḳıẏġırış- **II/693**	Tel. Leb.	<ḳıẏ+ġır-ş- 1. Birbirini çağırmak, birbirine bağırmak. 2. Şiddetli kavga etmek. - kıygırış- “Birlikte çığlık atmak.” (DÇT, 134)

		gıyrış- “Bağırmak, bağrışmak.” (GSATA, 445)
ḳıẏġırt- **II/693**	Tel. Leb.	<ḳıẏġır-t- Çığlık attırmak, sesli okutmak, davet ettirmek. - kıygırt-“1. Çağırmayı emretmek. 2. Yüksek sesle bağırtmak.” (ATS, 111)
ḳıẏġırtū **II/694**	Tel.	Vahşi çığlık. - -
ḳıyıjaŋ **II/723**	Alt.	Sözünü tutmayan. - -
ḳıyıḳ **II/716**	Tel.	Öfke. *Kijiniŋ ḳıyıġı yer üstŭnde Ḳudaẏdıŋ ḳıyıġı yer aḷtında.* “İnsanın öfkesi yeryüzünde, Allah’ın öfkesi ise yerin altındadır (atasözü).” kıyık (*kıḍuk) “Eğri, çarpık, yamuk; eğri kesilmiş.” (EDPT, 676) ḳıyıḳ “1. Eğik, çarpık, şaşı. 2. *mec.* İşten kaçan, sözünde durmayan, sorumluluklarından kaçan.” (DTS, 469) -
ḳıyıḳta- **II/717**	Alt.	(Şahin için) bağırmak. - -
ḳıyıḷ- **II/720**	Tel. Leb.	Eğilmek, yan tarafa eğilmek, bükülmek. kıyıl- “Kıyılmak.” (EDPT, 677) kıyıl- “1. Eğrilmek, bir yanı üzerine yatmak. 2. Ölmek.” (ATS, 111) kıyıl- “1. Kesilmek. 2. Ölmek.” (DÇT, 134)
ḳıyıḷt- **II/721**	Tel.	<ḳıyıḷ-t- Çekmek, bir şeyi bir yerden uzaklaştırmak. - kıyılt- “Ayırmak, çekmek.” (ATS, 111)
ḳıyıḷū **II/721**	Tel.	Kemirilebilen bir şey, kemiriciler için yiyecek. - -
ḳıyım **II/723**	Kumd.	Elbisedeki saçak (süsleme). - kıyım “Elbisenin eteğindeki şerit.” (ATS kıyım “Damla.” (DLTÇ, 174)
ḳıyımḷa- **II/723**	Kumd.	<ḳıyım+ḷa- Saçak takmak, saçakla süslemek. -

		kıyımala-~kıymala- “Kenar, zıh geçirmek.” (ATS, 111)
ḳıyın **II/717**	Alt. Tel.	<ḳıy-n Yan taraf. *Ḳıyın yat, ḳıyınnaŋ yat.* “Dirseğini koyarak yan yat.” - kıyın “Yan, böğür.” (ATS, 111) kıyın-teyin “Oraya buraya.” (DÇT, 134) kırın-terin “Oraya buraya.” (DÇT, 135)
ḳıyıntı **II/719**	Tel.	Çadırların en tepesinde bulunan birleşim parçası. - kıyıntı “Dergi.” (ATS, 111)
ḳıyıntıḳ **II/719**	Tel.	Kenar. *Ötpöktüŋ ḳıyıntığı* “Ekmeğin kenarı.” - kıyıntık “Somundan kesilen büyük parça (ekmek).” (ARSL, 437)
ḳıyıra- **II/719**	Tel. Alt. Leb. Kumd.	Gıcırdayan ses çıkarmak, gıcırdamak. *Ejik ḳıyırap yat.* “Kapı gıcırdıyor.” - -
ḳıyıraŋ **II/719**	Tel.	Somurtkan, huysuz, kavgacı. - -
ḳıyırat- **II/720**	Alt. Tel. Leb.	<ḳıyıra-t- Gıcırdatmak. *Tiş ḳıyıradıp* “Dişleri gıcırdatıp” - -
ḳıyırt **II/720**	Alt. Tel. Leb.	Gıcırtı. - -
ḳıyış- **II/722**	Tel. Alt. Leb.	1. Çekilmek, vazgeçmek, caymak. *Aytḳan söstöŋ ḳıyıştı.* “O sözünden döndü.” (Tel.) 2. Birbirinin yanından geçmek. 3. Karşı gelmek, umursamamak, tartışmak, inat etmek, birilerine inat bir şeyler yapmak, azarlamak. kıḍış-~kıyış- “Birlikte kıymak, kıyışmak.” (EDPT, 607, 679) ḳıyış- “1. Eğik kesmek. 2. Ayırmak, sapmak.” (DTS, 469) kıyış- “1. Direnmek, inat etmek, inatçılık yapmak.” (ATS, 111)
ḳıyışçān **II/723**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	<ḳıyış-çān İtaat etmeyen, söz dinlemeyen, karşı gelen, kaba.

		-
		kıyışçaŋ “İnatçı, söz dinlemez.” (ATS, 111)
ḳıyışçı **II/723**	Tel.	*bk.* ḳıyışçān
ḳıẏḳta- **II/691**	Tel. Leb. Alt.	<ḳıẏḳ+ḷa- Hor görmek, küçümsemek, ihmal etmek.
		-
		-
ḳıẏma **II/702**	At. Tel. Leb.	Bağırsakların içine çeşitli hayvanların etleri, un ve tahıl koyularak yapılan ve ava gidildiğinde yanına alınan yemek.
		kıymā (kıḏmā) “Eğik eğik kesme; yiyecek, gıda maddesi.” (EDPT, 677) ḳıyma ügre “Hamur, küçük küçük parçalara ayrılmış.” (DTS, 469)
		kıyma I “İşkembeyle sarılmış bağırsaktan yapılmış yemek.” (ATS, 111) kıyma II “Kenar, zıh.” (ATS, 111) kıyma “Bağırsak, şirden.” (DÇT, 134)
ḳıẏmaḷa- **II/703**	Alt. Leb.	*Kıyma* adlanan yemek yapmak.
		-
		kıymala- “Kenar, zıh geçirmek.” (ATS, 111)
ḳıẏmat **II/703**	Alt. Tel. Leb.	Pahalı, kıymetli, mücevher, müthiş. *ḳıẏmat pāḷū* “Pahalı olan” (Tel.); *Ḳıẏmatḳa saḷp ītdǐ.* “O yüksek bir fiyata sattı.” (Tel.)
		-
		kıymat I “1. Kıymet, değer. 2. Zor.” (ATS, 111) kıymat II “İstemeden.” (TAS, 111) kıymat “Pahalı.” (TAS, 58) kıybat “Pahalı.” (DK, 230)
ḳıẏmıḳ **II/704**	Tel. Alt.	Hareket. *Ḳıẏmıḳ etpeste* “Hareket etmeden” (Alt.); *ḳıẏmıḳ eder neme* “Canlı (yani hareket eden)”
		-
		kıymık “Hareket.” (ATS, 111)
ḳıẏmıḳta- **II/704**	Alt. Tel.	Hareket etmek. *Ḳıẏmıḳtaġan kiji ḳır ajar.* “Hareket edenin her şeyi olur.” (Tel.); *Oḷ ebeş ḳıẏmıḳtadı.* “O az hareket etti.”
		-
		kıymıkta- “Hareket etmek, kımıldamak.” (ATS, 111) kıymıkta- “Kımıldamak.” (TAS, 58) kıymıkta- “Kımıldamak, hareket etmek, devinmek.” (DK, 230)

		kıymakta- “Kımıldatmak, hareket ettirmek.” (DÇT, 134)
ḳıẏmıḳtan- **II/705**	Tel. Alt.	<ḳıẏmıḳ+ta-n- Hareket ettirmek, harekete geçirmek. - kıymıktan- “Hareketlenmek, kımıldamak.” (ATS, 111) kıymaktan- “Hareket etmek, kımıldamak.” (DÇT, 134)
ḳıẏmıḳtū **II/705**	Alt. Tel.	Hareketli. - -
ḳıẏn I **II/694**	Tel.	<ḳıẏ-n Eğri. - kıyın “ Yan, böğür.” (ATS, 111) kıyın “*edat* Yönüne, tarafına.” (DK, 230)
ḳıẏn II **II/694**	Tel. Leb.	İşkence. kıyn~kīn (kīny) “Ceza, eziyet, işkence.” (EDPT, 631) ḳın~ḳıin~ḳıın~ḳıyın “Ceza; işkence, azap.” (DTS, 472, 468) kıyın “Istırap, acı, azap, işkence; baskı.” (ATS, 111) kıyın “Istırap, eziyet.” (TAS, 57)
ḳıẏna- **II/695**	Tel. Alt. Leb.	<ḳıyın+a- İşkence etmek, cezalandırmak. *Öltüre ḳıẏnama!* “Bana ölünceye kadar işkence verme!” (Tel.) kınā- “Cezalandırmak, eziyet etmek.” (EDPT, 634) ḳına- “Cezalandırmak, eziyet etmek, işkence etmek.” (DTS, 472) kıyna- “Istırap vermek, işkence etmek.” (ATS, 111) kıyna- “Eziyet çektirmek, işkence yapmak.” (TAS, 58) kıyna- “Azap çektirmek.” (DÇT, 134)
ḳıẏnaḷ- **II/696**	Tel. Alt. Leb.	<ḳıẏna-ḷ- Istırap çekmek, eziyet çekmek. - kıynal- “Istırap çekmek, işkenceye maruz kalmak, azap çekmek.” (ATS, 111) kıynal- “Istırap çekmek, eziyet çekmek.” (TAS, 58) kıynal- “Azap çekmek.” (DÇT, 134)
ḳıẏnat- **II/696**	Tel.	<ḳıẏna-t- Istırap çektirmek, işkence çektirmek. - kıynat- “Istırap çektirmek.” (ATS, 111) kıynat- “Eziyet etmek, işkence etmek.” (DK, 230) kıynat- “Azap çektirmek.” (DÇT, 134)

ḳıẏnattır- **II/696**	Tel.	<ḳıẏnat-tır- *bk.* ḳıẏnat.
ḳıẏnçı **II/697**	Tel. Kumd.	<ḳıẏn+çı İşkence eden. kīnçī “Ceza veren, işkence eden.” (EDPT, 634) ḳıyınçı “İşkenceci, eziyet veren, cellat.” (DTS, 469) kıyınçı “Zalim.” (ATS, 111)
ḳıẏndū **II/697**	Tel.	Istıraplı, zor, zahmetli. - kıyındu “Istıraplı, eziyetli.” (TAS, 57)
ḳıẏnnığ **II/696**	Leb.	*bk.* ḳıẏndū.
ḳıẏr **II/697**	Alt. Tel. Leb.	=ḳıẏır Eğri, çarpık, bükük, kavisli, katı, sert, bükülmez. *ḳıyır moẏn* “Eğri boyun” kıŋır “Eğri, çarpık.” (EDPT, 639) ḳıŋır “1. Çarpık, eğri, şaşı. 2. *mec.* Kızgın, sinirli, düşmanca (bakış).” (DTS, 472) kıyrık “Eğri, bükük; çatık.” (ATS, 111) kıyır “Eğri, bükük.” (ATS, 58)
ḳıẏraẏ- **II/698**	Tel. Leb.	Eğri olmak. - kıyrat- “Eğmek.” (KRS, 36)
ḳıẏş **II/699**	Tel.	Eğri, eğik, bükük. - kıyış “İnatçılık.” (ATS, 111) kıyış “Çarpık, eğri.” (KRS, 36)
ḳıyūrḳa- **II/723**	Tel.	Üzülmek; öfkelenmek. *Anıŋ nökörlörŭ sürükeẏ ḳıyūrḳadıḷar.* “Onun arkadaşları çok üzüldü.”; *Eki ḳarındaşḳa ḳıyūrḳaẏ perdiler.* “Onlar iki kardeşe çok öfkelendiler.” - kıcūrka- “Sinirlenmek.” (ATS, 107)
ḳız	Tel.	Kız evlat *Enezĭ yamanıŋ ḳızın alba-eşiḥĭ yamanıŋ üyŭne kirbe!* “Kötü annenin kızı ile evlenme, kötü kapısı olan evden de içeri girme!” (Tel.) *bk.* ḳıs.

ḳıza **II/820**	Tel.	Demir ocağı, fırın. - -
ḳızar-[168] **II/821**	Alt. Tel. Leb.	Kızarmak, kırmızılaşmak. kızar- “Kızarmak, kırmızılaşmak.” (EDPT, 685) kızar- “Kızarmak, kırmızılaşmak; morarmak.” (DTS, 477) kızar- 1. Kızarmak. 2. (Maden için) kızarmak.” (ATS, 111) kızar- “Kızarmak.” (TAS, 58) kızar- “Kızarmak.” (DÇT, 133)
ḳızart- **II/821**	Alt. Tel. Leb.	Kızartmak, kırmızılaştırmak. *Yüzümnŭ ḳızarttı.* “O beni utandırdı.” (Alt.) kızart- “Kızartmak, kırmızılaştırmak.” (EDPT, 685) kızart- “1. Kızartmak, kırmızılaştırmak. 2. Korlaştırmak, kızdırmak.” (DTS, 478) kızart- “Kızartmak, kırmızı duruma getirmek.” (ATS, 111)
ḳızı- **II/823**	Tel.	Yanmak, tutuşmak, alevlenmek, gayret göstermek. - kızı- “1. Yanmak. 2. İlgi uyandırmak.” (ATS, 111) kızı- “Kızmak, alevlenmek.” (DÇT, 133)
Ḳızığan **II/825**	Tel. W.	Ülgen’e itaat eden, kırmızı ata binen, üzerinde kırmızı ipek kumaştan giysi olan ve destek olarak elinde baston yerine kırmızı gökkuşağı bulunduran ruh. - -
ḳızıḳ- **II/824**	Alt. Tel.	1. Alevlenmek, kuruluktan yanmak (saman). 2. Bir şeyden zevk almak, bir şeye sevinmek, bir şey yapmak için istekli olmak, istekle yapmak, âşık olmak. - kızık- “İlgilenmek.” (ATS, 111)
ḳızıḳ I **II/823**	Tel. Leb. Tub. Alt.	Teleüt ringa balığı. *Ḳızıḳ palıḳ (id.); Pora ḳızıḳ* “Büyük ringa türü.” - kızık “Ringa balığı.” (ARSL, 429)
ḳızıḳ II **II/823**	Alt. Tel.	<kıs, kız, kızı 1. Ezilmiş, sıkılmış. 2. Sıcak, çok sıcak olan, gayretli, tutkulu. - kızık “1. Sıkı. 2. İlgi, ilginç.” (ATS, 111)

[168] OSTN’de bu madde fiil olarak verilmemiştir.

ḳızıḳtır- **II/824**	Alt. Tel.	<ḳızıḳ- 1. Bir şeyin yanmasına izin vermek (örn. Kuru ot) (nemlilikten). *Yaŋmur piçendĭ ḳızıḳtırdı.* "Yağmur samanı alevlendirdi (onu ıslatarak)." 2. İstekli hâle getirmek, ilgisini arttırmak.
		-
		-
ḳızıl **II/826**	Bütün lehçelerde	<ḳız+l 1. Kırmızı. *Yarıḳ ḳızıl* "Açık kırmızı." (Tel.); *küreŋ ḳızıl* "Kıpkırmızı." (Tel.); *ḳuaḳaẏ ḳızıl* "Kırmızı, mor kırmızı." (Tel.); *ḳan ḳızıl* "Kan kırmızı." (Tel.); *ḳızıl çaḷḳan* "Pancar." (Tel.); *ḳızıl ḳat* "Frenk üzümü." (Tel.) 2. Yazlık geyik kürkü.
		kızıl "Kırmızı." (EDPT, 683) ḳızıl "Kızıl, kırmızı, al." (DTS, 478)
		kızıl "1. Kırmızı, kızıl. 2. Kırmızı, al." (ATS, 111) kızıl "Kırmızı." (TAS, 58) kızıl~kısıl "Kızıl, kırmızı." (DK, 229, 231) kızıl "Kızıl, kırmızı." (DLTÇ, 173) kızıl "Kırmızı, kızıl." (DÇT, 133) kızıl d'eren "Kuyruğu ve yelesi açık, vücudu kızıl renkte olan at." (DÇT, 134) kızıl sur "Kızıl at." (DÇT, 134)
ḳızıl- **II/828**	Alt. Tel.	<ḳıs-ḷ- (dönüşlü) Kısılmak, şıkışmak.
		-
		kızıl- "İhtiyaç hissetmek, muhtaç olmak." (ARSL, 430)
ḳızıḷçıḳ **II/829**	Tel.	<ḳızıḷ-çıḳ Kendini sıkan, kendi kendine kapanan.
		-
		-
ḳızıḷzıban **II/829**	Leb.	Kırmızımsı.
		-
		kızılzıman "Kırmızımsı." (ATS, 112) kızılzıbın~kızıltım "Kırmızımsı." (DLTÇ, 173)
ḳızıḷzımaġ **II/829**	Tel.	*bk.* ḳızıḷzıban.
ḳızıḷzımaḳ **II/829**	Alt.	*bk.* ḳızıḷzıban
ḳızıḷzū **II/829**	Alt.	*bk.* ḳızıḷzıban.
ḳızın- **II/825**	Tel.	<ḳıs-n- Sıkmak (kanat), kısmak (kuyruk), sokmak (kemer).

		-
		kızın- “1. Sıkışmak. 2. Cimrilik etmek. 3. Gerekmek.” (ATS, 112) kızın- “Sıkışmak, bükülmek, eğilip bükülmek.” (TAS, 58)
ḳızır **II/826**	Alt. Tel.	=ḳısır 1. Kısır (büyük baş hayvan). *Ḳızır pē* “Kısır kısrak.” (Alt.) 2. Boş, oyuk.
		kısır “Kısır, dölsüz, verimsiz.” (EDPT, 668) ḳısır “1. Kısır, verimsiz, çorak. 2. Kısrak.” (DTS, 475)
		kızır “(Hayvan için) kısır.” (ATS, 112) kızır “Kısır.” (TAS, 58) kızır “Çorak, verimsiz.” (DK, 229)
ḳızıt- **II/829**	Tel.	<ḳızı-t- 1. Isıtmak, kızgın, hararetli, parlak hâle getirmek. 2. Yakmak.
		-
		kızıt- “1. Kızdırmak, akkor hâline getirmek.” (ATS, 112) kızıt- “Demiri kızdırmak, ısıtmak.” (TAS, 58) kızıt- “Yakmak.” (DÇT, 134)
ḳızraḳ **II/832**	Leb.	=ḳızıraḳ, ḳısraḳ Genç, üç yaşında olan kısrak. *bk.* ḳısraḳ.
kī **II/1339**	Alt. Tel. Leb.	Pislik, aşağılık, utanç, kötülük, rezalet, alçaklık.
		ḳīġ “Hayvan gübresi.” (EDPT, 608) ḳıġ “Gübre, dışkı, tezek.” (DTS, 647)
		-
kī- **II/1339**	Alt. Tel. Leb.	Giymek, giyinmek (şapka). *Kīgen kebiŋ kirlenbezǐn!* “Kıyafetin kirlenmesin!” (Alt., P.d.V.I, 219,21); *Kiyer kebiŋ köp poḷzın!* “Çok kıyafetin olsun!” (Alt. P.d.V.I, 219,43); *Neni kīzeŋ anı kī, arkaŋ künḥe küẏbezǐn!* “İstediğini giyebilirsin, yeter ki sırtın güneşte yanmasın!” (Tel., P.d.V.I, 2,16)
		kė:d̲- (g-) “Giymek.” (EDPT, 113) kėd-~kėd̲-~kėt-~kėy- “Giymek.” (DTS, 311, 313, 314, 323)
		kiy- “(Elbise, ayakkabı, şapka için) giymek.” (ATS, 113) kiy- “Giymek” (TAS, 59) kiy- “Giymek.” (DK, 222) kiy- “Giymek.” (DÇT, 127)
kicigeş **II/1383**	Leb.	*bk.* kiçik.
kiciğ	Leb.	Küçük.

II/1383		*bk.* kiçik.
kiçe- **II/1379**	Alt. Tel.	Çaba harcamak, çok çalışmak, bir şeyi yapmak zorunda kalmak. *İşke kiçedǐ.* "O özenle çalıştı."; *Kiçegenǐme kör!* "Benim çabalarıma dikkat et!" - kiçē- "Gayret etmek." (ATS, 112)
kiçēçǖ **II/1380**	Tel.	<kiçe-e+çǖ Gayretli, çaba gösteren. - kiçēnkey "Gayretli." (ATS, 112)
kiçegeş **II/1380**	Tel.	<kiçik Çok küçük. - kiçēç "Çok küçük." (DLTÇ, 163) kiçēş "Küçücük." (DLTÇ, 163) kiçēç "Çocukluk." (DÇT , 128)
kiçemel **II/1380**	Tel.	<kiçe-mel Gayret, çaba, kaygı, emek. - kiçēmel "Gayret, çaba." (ATS, 112)
kiçemeldǖ **II/1380**	Tel.	<kiçemel+lǖ Çaba harcayan, kaygı çeken, çalışkan. *İş işterge aŋ aŋdaẏrġa kiçemeldǖler.* "Onlar hem avda, hem de işlerinde çok çalışkandır." - -
kiçen- **II/1380**	Tel.	<kiçe-n- Çaba harcamak, kendi için uğraşmak. *Men ḳıra sürerge kiçendim.* "Ben tarlayı sürmeye uğraştım." küçen- (g-) "Çabalamak, gayret etmek, kendini zorlamak." (EDPT, 698) küçen- "Zorlamak, güç kullanmak, şiddet kullanmak. 2. Güçlenmek. 3. Gayret etmek, çabalamak." (DTS, 344) kiçēn- "Gayretli olmak." (ATS, 112) kiçēn- "Gayret etmek, çabalamak." (TAS, 58)
kiçençek **II/1380**	Tel.	*bk.* kiçēçǖ.
kiçenek **II/1380**	Tel.	Küçük, ufak. - kiçinek "Küçük; az, biraz." (ATS, 112)

		kiçinek “Küçük.” (DLTÇ, 163) kiçenek “Genç, küçük.” (DÇT, 128)
kiçēş **II/1380**	Tub.	Çok küçük, çok ufak. *bk.* kiçegeş.
kiçet- **II/1380**	Tel. Alt.	<kiçe-t- Çalıştırmak, uğraştırmak, çabalatmak. - -
kiçiḫeş **II/1381**	Tel.	*bk.* kicigeş.
kiçik **II/1381**	Tel.	Küçük, az. kiçig “Küçük.” (EDPT, 696) kiçig~kiçüg “1. Küçük. 2. (Pozisyon olarak) küçük. 3. Ast, yardımcı. 4. Biraz, bir parça.” (DTS, 326) kiçi “Az, azıcık.” (ATS, 112) kiçinek “Küçük, az, biraz.” (ATS, 112) kicig~kiçigeş “Küçük.” (DLTÇ, 162)
kiçinek **II/1381**	Tel. Alt.	Küçük. kiçig “Küçük.” (EDPT, 696) kiçig~kiçüg “1. Küçük. 2. (Pozisyon olarak) küçük. 3. Ast, yardımcı. 4. Biraz, bir parça.” (DTS, 326) kiçi “Az, azıcık.” (ATS, 112) kiçinek “Küçük, az, biraz.” (ATS, 112) kiçü “Küçük.” (ATS, 112) küçük “1. Küçük. 2. Az, biraz.” (TAS, 69) kiçenek~kiçeç~kiçik~kiçigeneş~ kiçiḫ~kiçü “Küçük, ufak.” (DK, 223) kiçinek “Çok küçük.” (DÇT, 128) kişnek “Küçük.” (DÇT, 128)
kiçinekte- **II/1381**	Tel. Alt.	<kiçinek+le- Küçülmek. - kiçinekte- “Azaltmak, küçültmek.” (ATS, 112)
kiçinektet- **II/1381**	Tel. Alt.	<kiçinekte-t- Küçültmek, küçülmek. - kiçinektet- “Küçülttürmek.” (ATS, 112)
kiçinēş **II/1381**	Tub.	Çok küçük. - kiçineş “Çok küçük.” (DÇT, 128)

kiçkenek **II/1383**	Tub.	Küçük.
		kiçig “Küçük.” (EDPT, 696) kiçig~kiçüg “1. Küçük. 2. (Pozisyon olarak) küçük. 3. Ast, yardımcı. 4. Biraz, bir parça.” (DTS, 326)
		kiçi “Az, azıcık.” (ATS, 112) kiçinek “Küçük, az, biraz.” (ATS, 112) kiçü “Küçük.” (ATS, 112)
kiçü̱ **II/1382**	Tel.	Küçük.
		kiçig “Küçük.” (EDPT, 696) kiçig~kiçüg “1. Küçük. 2. (Pozisyon olarak) küçük. 3. Ast, yardımcı. 4. Biraz, bir parça.” (DTS, 326)
		kiçi “Az, azıcık.” (ATS, 112) kiçinek “Küçük, az, biraz.” (ATS, 112) kiçü “Küçük.” (ATS, 112) kijü~kiçü “Küçük.” (DLTÇ, 162, 163) kiçü “Küçük.” (DÇT, 128)
kīdir- I **II/1377**	Alt. Tel. Leb.	<kir-dĭr- Girdirmek, içeri getirmek, içeri sokmak, içeri tıkmak. *Saġış kīdirdi.* “O akıllandı.”; *Tın kīdirdĭ.* “O canlandı.” *Meke kīdirdĭ.* “O yanılttı.”; *Kilinçekke kīdirdĭ.* “O yoldan çıkardı.”; *Yarġa kīdirdĭ.* “O yargıladı.”
		kirtür- “Girdirmek.” (EDPT, 740) kirtür- “Girdirmek.” (DTS, 330)
		kidir-~kirdir-~kiydir- “İçeri sokmak.” (ATS, 112, 113) kidir- “Girdirmek, içeri girdirmek, içeri sokmak, içeri tıkmak.” (TAS, 58) kidir- “Girdirmek, sokmak, girmesini sağlamak.” (DÇT, 127)
kīdĭr- II **II/1378**	Alt. Tel. Leb.	Giydirmek, birilerine kıyafet vermek.
		ke̱dür- “Giydirmek.” (EDPT, 705) kėdür-~kėd̠ür- “Giydirmek.” (DTS, 312, 313)
		kiydir- “(Elbise, ayakkabı, şapka için) giydirmek.” (ATS, 113) kiytir- “Giydirmek.” (DLTÇ, 163)
kīdriş- **II/1378**	Alt. Tel. Leb.	<kīdir-ş- Birlikte getirmek, birbirine getirmek, toplamak, biriktirmek.
		-
		-
kidrĭştĭr- **II/1378**	Alt. Tel. Leb.	<kīdrĭş-tĭr- Bir araya getirmek, ortak bir fon kasa oluşturmak, masrafı paylaşmak, ödemek.
		-

		-
kijen **II/1394**	Alt. Tel. Leb.	<kije-n At zinciri, köstek. (Kemerden yapılan bu kösteklerle atın iki ön bacaklarını arka tek ayağına bağlarlar.) kişen “Atın ayağına bağlanan köstek, pranga, zincir.” (EDPT, 754) kişen “Köstek, pranga, zincir.” (DTS, 330) kijen “Dizgin, pranga, bağ, bukağı, köstek.” (ATS, 112)
kijende- **II/1395**	Alt. Tel.	<kijen+le- *bk.* kijenne-.
kijenne- **II/1395**	Leb.	=kijende Atları bağlamak. - kijen- “Atın ayaklarını bukağılamak.” (ATS, 112) kijende- “Atı bağlamak, köstek vurmak.” (DK, 222)
kiji **II/1396**	Alt. Tel. Leb.	İnsan. *Ūļ kiji* “Oğlan çocuğu.” (Alt.); *Yaş kiji* “Genç adam.” (Alt.); *ḳadıt kiji* “Kadın.” (Tel.); *Kiji aḷdım.* “Ben evlendim.”; *Kijē pardım.* “Ben evlendim.” (Tel.); *Paḷamdı kijē perdim.* “Ben kızımı evlendirdim.” (Tel.); *ḳara kiji* “Sade insan.” (Alt.); *Meni kiji üretpedi!* “Bana kimse öğretmedi!” (Tel.). kişi “Kişi, adam, insanoğlu.” (EDPT, 752) kişi 1. İnsan, kişi. 2. Eş, zevce.” (DTS, 330) kişi “Kişi, insan, adam.” (ATS, 112) kişi “Kişi.” TAS kiji~kiçi “Kişi, insan.” (DK, 222, 223) kiji “Kişi, insan; eş karı.” (DLTÇ, 162) kiji “1. Kişi. 2. Koca, eş.” (DÇT, 127)
kijilen- **II/1396**	Tel.	<kiji+le-n- İnsanlarla dolmak. *Üy kijilendĭ.* “Ev insanlarla doldu.” - -
kijilĭk **II/1396**	Tel.	İnsana benzer, erkek gibi. - kijilik “Kişilik.” (ATS, 112) kijilik “İnsanlık, insaniyet.” (TAS, 58)
kijilū **II/1397**	Alt. Tel.	Evli. - kijilü “Evli.” (ATS, 112) kijilü “Evli.” (TAS, 58)

kijizū̄ **II/1397**	Tel.W.	İnsana benzer. - -
kīk **II/1340**	Alt. Tel. Leb.	=keyik Vahşi hayvan, vahşi. *Kiji kīk* “Maymun.” (Alt.) 2. Dört bacaklı vahşi hayvan, geyik. *Ak kīk* “Sayga, ren geyiği.” (Alt.); *ḳızıl kīk* “Geyik.” kėyik “Dört bacaklı av hayvanı; geyik, yaban keçisi.” (EDPT, 755) kėyik~kėḏik~kėylig~kik~kiyik “Geyik, alageyik; genel olarak vahşi hayvan. 2. Vahşi, yabani. 3. Efsanevi.” (DTS, 313, 314, 327) kiyik “Yaban hayvanı.” (ATS, 113) kiyik “Yabanî hayvan.” (TAS, 59) kiyik “Geyik.” (DK, 222) kīk “Vahşi hayvan; vahşi; 4 ayaklı vahşi hayvan, geyik.” (DLTÇ, 162) kiyik “Geyik.” (DLTÇ, 162) kiyik “Av.” (DÇT, 127)
kilbiret- **II/1374**	Tel.	Azarlamak, suçlamak. - -
kīle- **II/1367**	Tel. Leb.	Kötülemek, zarar vermek; ayartmak, baştan çıkarmak. - kile- “Endişelenmek, tedirgin olmak.” (ATS, 112)
kīlemekkeẏ **II/1369**	Tel.	Şaklaban, soytarı, komik. - -
kīlemekkeẏlen- **II/1369**	Tel.	<kīlemekkeẏ+len- Yüz mimikleri yapmak, yüzünü gözünü oynatmak. - -
kīlen- **II/1368**	Tel. Leb.	<kīle-n- Kötü, aşağılık, utanç verici biri olmak. - -
kīlendĭr- **II/1368**	Tel. Leb.	<kīlen-dĭr- Kötülemek. *Kīlendĭrĭp aẏttı.* “O birilerini çekiştiriyordu.” - -

kileŋ **II/1368**	Tel.	Parlak, parlak (buzlu, çıplak yerler). - kileŋ “Parlak, cilalı.” (ATS, 112)
kileẏ- **II/1367**	Tel.	Parlamak. *Kileyer paştū* “Kel kafa.” - kiley- “Parlak, pürüzsüz olmak.” (ARS, 69)
kilgēk **II/1373**	Tel.	Pürüzsüz, parlak. - -
kilincek **II/1370**	Leb.	*bk.* kilinçek.
kilincektĭğ **II/1370**	Leb.	*bk.* kilinçektū̄[169].
kilinçek[170] **II/1370**	Alt. Tel.	Günah, suç. *Kilinçekke tüştĭ.* “Günaha düştü (Günah işledi.).; *Kilinçekke kīdirdĭ.* “Onu günaha soktu.” *Kilinçek etken kişi* “Günah işleyen kişi.” kılınç “İş, eylem, davranış.” (EDPT, 623) ḳılınç “1. Eylem, hareket. 2. Karakter, huy.” (DTS, 471) kilinçek “Günah.” (ATS, 112) kilnçektü “1. Günahkâr. 2. Istırap verici, sancılı.” (ARSL, 326)
kilinçekte- **II/1370**	Alt. Tel.	<kilinçek+le- Günah işlemek. - kilinçekte- “Ayartmak.” (ATS, 112)
kilinçektū̄ **II/1370**	Alt. Tel.	<kilinçek+lū̄ Günahkâr. - -
kilki **II/1373**	Tel.	<Rus. клюка Ateş karıştıracak demir kol, ölçer, köseği. *bk.* külkü.
kiltirkeẏ **II/1373**	Tel.	Parlak. - kiltirkey “Parlak.” (ARSL, 327)

[169] OSTN’de gönderme yapılan *kilincektū̄* yazılmıştır.

[170] Bu kelimenin Eski Uygurcadan Moğolcaya geçtiği *(kilinçe<kılınç*) ve Moğolcadan Altaycaya geri alıntılandığı düşünülmektedir (Räsänen, 1969:270).

kiltre- **II/1373**	Tel.	Parlamak, kendini göstermek. - kiltire- “Parlamak.” (TAS, 58)
kīlū̄ **II/1373**	Tel.	Kötü, fena; rezil, kepaze. - -
kīm **II/1403**	Alt. Tel.	<kī-m Giyim, kıyafet, elbise. *Kīgen kīm* “Kıyafet.” (Tel.); *Kīm kīdı̆.* “O giyiniyordu.” (Alt.); *Kīmı̆ŋdı̆ çeç!* “Üstünü çıkar!” (Alt.) *bk.* kiyı̆m.
kīmdū̄ **II/1406**	Tel.	<kīm+dū̄ Giyinmiş; kıyafeti olan, giysili. *Pir ḳara kīmdū̄ kiji kirı̆p keldı̆.* “Siyah kıyafetli bir adam içeri girdi.” keḏimlig “Giyinmiş, giysili.” (EDPT, 704) kėdimlig “Elbiseli, giyimli.” (DTS, 312) kiyimdü “Giysiler içinde, giyinmiş kuşanmış.” (ATS, 113) kiyimdü “Giyimli, giyinik.” (TAS, 59)
kin **II/1344**	Alt. Tel. Leb.	Geyiğin misk bezi, misk torbası. kin “Misk; misk geyiği, miski sıçanı salgısı.” (EDPT, 704) kin “Misk.” (DTS, 327) kin “Kabarga (bir tür geyik) akını.” (ATS, 113)
kīn **II/1344**	Alt. Tel. Leb.	=keyin, kedin, kezin 1. Arka, art. İsmin farklı hâllerinde iyelik ekleri ve ekler olmadan zaman ve mekân edatı olarak kullanılır: a) Yönelme hâli: Geri. *Kīnge, kīnı̆ne* *Kīnine yada ḳaḷdı.* “O geride kaldı.” (Tel.) b) Bulunma hâli: *kinı̆mde, meniŋ kīnimde* “Benden sonra.” (Tel.); *Kīnde ḳaḷsın!* “Bırak geride kalsın! (Tel.); *Anıŋ kīnı̆nde* “Ondan sonra.” (Alt.); *Seniŋ kīnı̆ŋde yetken* “Senden sonra gelen.” (Tel.); *Yetti ḳoŋġon kīnde yetti pörükelı̆p paza uḷudŭ.* “Yedi gün sonra yedi tane kurt geldi ve ulamaya başladı.” (Tel.); *Anıŋ kīnı̆nde Payatḳa kelip yurtaġan.* “Bundan sonra o Bayat’ta yaşamaya başladı.” c) Ayrılma hâli: *Kīnneŋ pardı, kīnı̆deŋ pardı.* “O onun arkasından gitti.”(Tel.); *Andī yakşı pāttır er poḷzoŋ, adaŋnıŋ kīnneŋ negerek parbadıŋ?* “Eğer bu kadar cesur, kahramansan neden babanın arkasından gitmedin?” (Tel.); *Nekeḥeẏ-bı̆de kīnimneŋ* “Belki de benim arkamdan (gelirlerdi.)” (Tel.); *Adam kīnneŋ nekeẏdim.* “Ben babamın arkasından giderdim.” (Tel.) 2. “Sonra” edatı. 3. Sonra, geride. 4. İleri, gelecek zaman için.

		kė:ḏin “Arka, geri (Çoğunlukla yer için kullanılır, zaman için daha az kullanılır.” (EDPT, 704) kėdin~kėḏin~kėyin “1. (Batı yönünde) arkadaki, gerideki. 2. Arka, geri. 3. Sonra.” (DTS, 312, 313, 314)
		kiyin “Geri, son; sonra; arka.” (ATS, 113) kiyin “Arka, art.” (TAS, 59) kiyin “Arkasından, sonra.” (DK, 222) kiyin “*edat* Sonra, arkasından.” (DLTÇ, 162) kiyin “1. Son, arka, arka taraf. 2. Sonra, ardından, -dan sonra, -dan peşinden, -da, arkasından.” (DÇT, 127)
kīn- **II/1346**	Alt. Tel.	Giyinmek. *bk.* kiyĭn-.
kīndeḥĭ **II/1348**	Tel. Alt.	*bk.* kīnḥĭ.
kindik **II/1348**	Alt. Tel. Leb.	1.Göbek. *Kindik ene* “Göbek ebesi.” a) Göbek kordonu. b) Aygırları birbirine bağlamak için kullanılan ip düğümü. 2. Merkez. (Alt. Tel.) *Yerdiŋ kindiḥĭ* “Yerin merkezi.”
		kindik “Göbek.” (EDPT, 729) kindik “Göbek.” (DTS, 327)
		kindik “Göbek.” (ATS, 112) kindik “Göbek, göbek bağı.” (TAS, 58) kintik “Göbek.” (DK, 222) kindik “Göbek.” (DÇT, 127)
kindiktū **II/1348**	Alt. Tel.	Göbekli.
		kindiklig “Göbekli.” (EDPT, 730) kindiklig “Göbekli.” (DTS, 328)
		kindiktü “Göbekli.” (DÇT, 127)
kīndir- **II/1349**	Tel. Alt.	<kīn+dir Giydirmek, giyindirmek. *bk.* kiyĭndĭr-.
kīnḥĭ **II/1347**	Tel. Alt. Kumd. Leb.	<kīn+kĭ Arkadaki, sonuncu. *Köp paştaŋızı kīnḥĭzi poḷır.* “Birinciler sonuncu, sonuncular birinci olacaklar.”
		-
		-
kiniḥe **II/1347**	Alt. Tel.	<Rus. книга Kitap.

		-
		kinişke “Kitap.” (ATS, 112) kneyge “Kitap.” (DK, 223)
kir **II/1349**	Alt. Tel. Leb.	Kir, kirlilik.
		kīr “Kir, pislik.” (EDPT, 735) kir “Kir, pislik.” (DTS, 328)
		kir “Kir, pislik.” (ATS, 112) kir “Kir, pislik.” (TAS, 58) kir “Kir, pislik.” (DK, 222)
kir- **II/1350**	Alt. Tel. Leb.	Girmek, dahil olmak. *Suġa kirdǐ.* “Yıkandı.” (Alt.); *Yarġā kirdǐ.* “Yargılandı.” (Tel.); *Kilinçekke (ḳıyaḷġa) kirdǐ.* “O günah işledi.” (Tel.); *amanatḳa kirḥen kiji* “Borca giren kişi.” (Tel.); *Yöpke söske kirzeŋ* “Eğer sen de kabul edersen.” (Tel.); *Keç kirdǐ.* “Akşam oldu.” (Alt.); *Mekē kirme!* “Kendini kandırtma!” (Tel.); *Küşŭm kirdǐ.* “Ben güçlendim.” (Tel.); *Peçetke kirdǐ.* “Evlendi.” (Tel.); *Taḷaẏġa toḷḳu kirgen.* “Deniz dalgalandı.” (Tel.); *Saḷġın kirdǐ.* “Rüzgâr esmeye başladı.” (Tel.); *aḷdına kirgen kiji* “Öne geçen kişi.” (Alt.); *Pu sös içǐme kirdǐ.* “Bu sözden etkilendim.” (Tel.); *Tabışḳa kirgen kiji* “Ahlaksız insan.” (Tel.); *Kireẏnbe kirbeẏnbe tep sananıp otturdı.* “Gireyim mi girmeyeyim mi diye düşünüyordu.” (Alt.); *Oḷ Ḳamġınıŋ pügünde puḷan aḳ kīk kiretten kölder par.* “Kamgı Nehri’nin kenarında geyiklerin girdiği göletler vardır.”(Tel.; P.d.V.I, 147,2); *Ker Yutpanıŋ ūzŭna kire-ġondı.* “O Ker-Yutpa’nın ağzına girdi.” (Alt.); *On üç yaşḳa kirḥen baḷa* “13 yaşındaki erkek çocuk.” (Tel.); *Ḳara Kökşü teḥen sū Pī sūna kirgen.* “Kara-Kökşü Nehri, Biy Nehri’ne akar.” (Tel.); *Pistǐŋ yurtḳa yer pütkeniŋ peri yū kirbegen.* “Dünya yaratıldığından beri düşman bize saldırmadı.” (Tel., P.d.V.I, 176,17); *Yamanıŋ yöbŭne kirbe, aẏmaġı paşḳanıŋ yonına kirbe!* “Kötülükleri kabul etme ve yabancı halklarla karışma!” (Tel., P.d.V.I, 198,4); *Biz oḷyo kirdǐ bǐz.* “Biz esir düştük.” (Tel.)
		kir- (g-) “Girmek.” (EDPT, 735) kir- 1. Girmek, içine nüfuz etmek. 2. Dalmak. 3. Katılmak, ulaşmak. 4. Girişmek. 5. Varmak, ortaya çıkmak. 6. Başlamak, girişmek. 7. İlişkili olmak. 8. Uğramak, maruz kalmak. 9. Gelmek, hücum etmek. 10. Tutulmak, düşmek. 11. İsabet etmek, çarpmak.” (DTS, 328)
		kir- “1. İçeri girmek, bulunmak. 2. (Yaş için) ulaşmak.” (ATS, 112) kir- “Girmek.” (TAS, 58) ker-~kir- “Girmek, başlamak.” (DK, 221, 222) kir- I “Girmek, dahil olmak.” (DLTÇ, 163) kir- II “Esmek, üflemek.” (DLTÇ, 163) gir- “Girmek.” (DÇT, 111) kir- “1. Girmek; ulaşmak (belli bir yaşa), gelmek, olmak (örn: gece) “ (DÇT, 127)

kirbe **II/1365**	Töl.	Şapkanın kenarı, kenar, dar kenar, kıyı. - -
kirbele- **II/1365**	Töl.	<kirbe+le- Kenardan gitmek. - -
kirbik **II/1366**	Tel.	Kirpik. kirpik “Kirpik.” (EDPT, 737) kirpik “Kirpik.” (DTS, 329) kirbik “Kirpik.” (ATS, 112) kirbik “Kirpik.” (TAS, 59) kirbik “Kirpik.” (DK, 223) kirbig~kirvig “Kirpik.” (DLTÇ, 163)
kirçĭ **II/1364**	Tel. W.	Kir tutan. *Kişi tonı kirçĭ.* “İnsan kıyafeti çabuk kir tutar.” - kirçil “Çabuk kir tutan.” (ARSL, 331)
kirçil **II/1364**	Tel.	*bk.* kirçĭ.
kire **II/1354**	Leb.	*bk.* kre.
kirē **II/1354**	Leb.	Testere. kerēy “Ustura, tıraş bıçağı.” (EDPT, 748) kėrey “Ustura, tıraş bıçağı.” (DTS, 319) kire ~kirē “(Kütük kesmek için) bıçkı, testere.” (ATS, 113) kirē “Bıçkı, testere.” (TAS, 59)
kīre **II/1354**	Alt. Tel.	<Rus. гиря Ağırlık. - -
kirēle- **II/1355**	Leb.	<kirē+le- Testere ile kesmek, biçmek. - kirēle- “Biçmek.” (ATS, 113) kirele- “Testereyle kesmek.” (ATS, 113)
kirelĭğ **II/1355**	Leb.	*bk.* krelū.
kirḫĭn **II/1361**	Tel.	<kir-gin Bir şeyi elde eden, hedefine ulaşan. *Kirḫĭn körūnde adaŋdı yek körbö!* “Gençken, güçlüyken babanı kınama!” (Tel. Miss.)

		-
		-
kirĭmtĭk **II/1360**	Tel.	Biraz karanlık, siyahımsı.
		-
		-
kiriş **II/1358**	Alt. Tel.	1. Kiriş. 2. Şaman çubuğunun üzerinde olan demir çapraz olan ve çanı olan tahta.
		kiriş I “Giriş; giren, gelir, kazanç.” (EDPT, 747) kiriş II “Kiriş, yay kirişi.” (EDPT, 747) kiriş I “Giriş; gelir, kâr.” (DTS, 329) kiriş II “Kiriş; yay kirişi.” (DTS, 329)
		kiriş I “Demir eğri çubuk, tefin tutma kısmı.” (ATS, 113) kiriş II “Giriş.” (ATS, 113) kireten “Giriş.” (TAS, 59)
kirĭş- **II/1359**	Alt. Tel.	1. Birlikte bir yere girmek. *Yöpke kirĭştiler.* “Onlar ortak noktaya geldiler.” (Tel.); *Ḳıstar anıŋ-pıḷa toẏġa kirĭştĭler.* “Genç kızlar onunla birlikte düğüne gittiler.” (Tel.); 2. Sürüye katılmak. (Tel.)
		kiriş- “Girmek, nüfuz etmek; müdahele etmek; karışmak; girişmek, işe girişmek.” (EDPT, 747; DTS, 329)
		kiriş- “1. Birlikte girmek. 2. Karışmak[171].” (ATS, 113) kiriş- “Karışmak, müdahele etmek.” (TAS, 59) kiriş- “Karışmak, katılmak.” (DÇT, 128)
kirĭştĭr- **II/1360**	Alt. Tel.	<kirĭş-tĭr- Birleştirmek, katılmak, içeriye girmek, bir araya getirmek, kavuşturmak.
		-
		kiriştir- “1. Giriştir, kattırmak. 2. Saymak, atamak.” (ARSL, 330)
kirĭt **II/1358**	Tel. Alt. Leb.	<kir-t Giriş.
		-
		-
kirkilde- **II/1361**	Tel.	(Hafif tonda) horlamak.
		-
		kirkilde- “Hırıldamak.” (TAS, 59)
kirkildek **II/1361**	Tel.	<kirkilde-k Horultu.
		-

[171] ATS’de bu anlam *karışmamak* olarak verilmiştir.

		-
kirle- **II/1362**	Alt. Tel. Leb.	<kir+le- Bulanıklık, kirletmek, suyu bulandırmak.
		-
		kirle- “Kirletmek, bulandırmak.” (ATS, 113) kirle- “Kirlenmek, bulaşmak.” (DK, 223)
kirlen- **II/1362**	Alt. Tel. Leb.	<kirle-n- Kirlenmek, bulaşmak, *Kīẖen kebў̆ŋ kirlenbezў̆n!* “Giydiğin elbisen kirlenmesin!” (Tel., P.d.V.I, 219,21).
		kirlen- “Kirlenmek.” (EDPT, 745) kirlen- “Kirlenmek.” (DTS, 329)
		kirlen- “Kirlenmek, bulaşmak.” (ATS, 113) kirlen- “Kirlenmek, pislenmek.” (TAS, 59)
kirlendĭr- **II/1362**	Alt. Tel.	<kirlen-dir- Kirletmek.
		-
		-
kirlĭğ **II/1362**	Leb.	Kirli.
		kirlig “Kirli.” (EDPT, 745) kirlig “Kirli.” (EDPT, 745)
		kirlü “Kirli, pislenmiş.” (ARSL, 331)
kirlū̆ **II/1362**	Alt. Tel.	*bk.* kirlĭğ.
kirū̆ **II/1361**	Tel.	Giriş, başlangıç. *Su kirū̆, sudŭŋ kirū̆* “İlkbaharda oluşan sel.”
		-
		kirü “Girme, giriş; *sūnıŋ kirüzi* nehir girintisi.” (ATS, 113)
		-
kīs **II/1384**	Alt. Tel. Leb.	Keçe. *Kīs üẏ* “Keçe çadır.” (Tel.); *Aḳ kīs* “Ak keçe.”; *kīs ödük* “Keçe çizme.”
		kiḍiz “Keçe.” (EDPT, 707) kidiz~kiḍiz~kiiz~kiviz~kiwiz “Kilim, keçe.” (DTS, 326, 327, 331)
		kiyis “Keçe.” (ATS, 114) kiyis “Keçe.” (TAS, 59) kīs “Keçe.” (DK, 222) kīs~kiyis “Keçe.” (DLTÇ, 162, 163) kiyis “Keçe.” (DÇT, 127)

kiske **II/1387**	Leb.	Kedi. - kiske “Kedi.” (ATS, 113)
kiş **II/1391**	Alt. Tel.	Samur. *Kiş pörük* “Samur kürkünden şapka.” (Alt.) kīş “Samur.” (EDPT, 752) kiş “Samur.” (DTS, 330) kiş “Su samuru.” (ATS, 113) kiş “Samur.” (TAS, 95) kiş “Samur.” (DK, 223) kiş “Samur.” (DLTÇ, 163) kiş “Samur.” (DÇT, 128)
kişte- **II/1394**	Alt. Tel.	1. Kişnemek. *Yetti yaştū yerenim yerin sanap kiştep yat.* “Yedi yaşındaki, sarı renkli atım vatanını düşünerek kişniyor.”; *At tışḳarı kişnep īdı.* “At avluda kişnedi.” 2. Kızartmak. kişnē- “(At vb. için) kişnemek.” (EDPT, 754) kişne- “Kişnemek.” (DTS, 331) kişte- “Kişnemek.” (ATS, 113) kişte- “Kişnemek.” (TAS, 59) kişte- “Kişnemek.” (DK, 223) kişte- “Kişnemek.” (DLTÇ, 163) kişte- “Kişnemek.” (DÇT, 128)
kişteş- **II/1394**	Alt. Tel.	Birlikte kişnemek. - kişteş- “*Attar kişnejip tanıjat.* Atlar kişnemeyle tanışıyor.” (ATS, 113)
kiyē **II/1343**	Alt.	=kiyege Erkek saç örgüsü. *Aḳḳınıŋ kiyēsĭn taŋınıp* “Ağabeyinin örgüsünü kendine bağlayıp” (P.d.V.I, 13,110) - -
kiyĭm **II/1344**	Alt. Tel.	=kīm Kıyafet. keḏim “Giyim.” (EDPT, 704) kėdim~kėḏim~kėyim “Giyim, elbise.” (DTS, 312, 313 314) kiyim “Giyim, giysi.” (ATS, 113) kiyim “Giyim, giysi.” (TAS, 59) kīm~kiyim “Elbise, giysi.” (DK, 222) kīm “Elbise, giysi.” (DLTÇ, 162)

		kiyim “Giyim.” (DÇT, 127)
kiyĭmdū̆ **II/1344**	Alt. Tel.	<kiyĭm+lū̆ Giyimli, giyinmiş. keḏimlig “Giyimli, giyinmiş.” (EDPT, 704) kėdimlig “Elbiseli, giyimli.” (DTS, 312) kiyimdü “Giysiler içinde, giyinmiş, kuşanmış.” (ATS, 113) kiyimdü “Giyimli, giyinik.” (TAS, 59)
kiyĭn- **II/1344**	Alt. Tel.	Giyinmek, şapka giymek. - kiyin- “Giyinmek.” (ATS, 114) kiyin- “Giyinmek.” (TAS, 59) kīn- “Giyinmek.” (DK, 222)
kiyĭndĭr- **II/1344**	Alt. Tel.	=kīndĭr- Giyindirmek. - kiyindir- “Giydirtmek (elbise, ayakkabı, şapka için).” (ATS, 114) giyindir- “Giyindirmek.” (GSATA, 428)
kizek **II/1389**	Tub. Leb.	Kedi. - kizek “Kedi yavrusu.” (ATS, 114) kizek~kiyzek “Kedi.” (DLTÇ, 162)
kizire- **II/1390**	Tel.	Yüksek sesle bağırmak, (gök) gürlemek. - küzüre- “Çınlamak, ötmek, gürlemek.” (ATS, 131) küzüre- “Gök, gürlemek.” (TAS, 71) kizre- “Gürlemek, gümbürdemek.” (DK, 222) küzüre- “Gürlemek.” (DK, 228) kizir- “Gürültü yapmak, sövmek, kavga etmek.” (DÇT, 127)
kiziret- **II/1390**	Tel.	<kizire-t- Gürletmek. - kizret- “Bağırmak, çıkışmak.” (TAS, 59) küzüret- “Kapıyı çalmak, kapıyı vurmak.” (TAS, 71)
kizirt- **II/1390**	Tel.	Gök gürlemek. - -
ḳḷāt **II/1052**	Tel.	ḳıḷāt< kelĭp-yat. -

		klāt- (<kel-) ~klēt- (<kel-) “Geliyor.” (DÇT, 128)
ḳļātḳan **II/1052**	Alt. Tel.	<kelĭp-yatḳan.
ḳo **II/498**	Tel.	Güzel, hoş, uyumlu, düzgün yetiştirilmiş. - kō “Güzel, zarif.” (ATS, 116) kō “Güzel, zarif, ince ve uzun (insan); ahenkli, uzun (şarkı).” (DÇT, 129)
ḳō **II/499**	Leb.	Solgun. kubā “Solgun, soluk, açık sarı, açık gri; at ya da sığır donu rengi; sarışın insan.” (EDPT, 581) ḳuba “Kırmızı ve sarı arası bir renk.” (DTS, 491) kuba “Solgun, soluk, açık sarı.” (ATS, 123) kuba I “Gri, boz.” (DÇT, 131) kuba II “Geniş, tenha, ıssız.” (DÇT, 131) kuva I “Mavi.” (DÇT, 131) kuva II “1. Çıplak; *kuva çöl* çıplak bozkır. 2. Tamamen, büsbütün.” (DÇT, 131) kū “Soluk, açık.” (DÇT, 132) kübe “1. Geniş, enli. 2. Mavi.” (DÇT, 133)
ḳō- **II/499**	Tub. Leb. Tel.	Kovalamak, peşinden gitmek, takip etmek. kov- (?kōv-) “Takip etmek, kovalamak, peşinden gitmek” (EDPT, 580) ḳov- “Kovmak, defetmek.” (DTS, 490) kū- “İzlemek, takip etmek.” (ATS, 126) ko- “Kovmak, kovalamak, izlemek, peşinden gitmek.” (DK, 223) kog- “Takip etmek, peşinden gitmek.” (DÇT, 128)
ḳōbı **II/660**	Alt. Leb.	Vadi, vadi çukuru. - kobı “Çukur, çukurluk.” (ATS, 114) kobı “Çukurluk.” (TAS, 59) kobı “Vadi.” (DÇT, 128) kovuk~kōbı “Dar, derin olmayan vadi.” (DÇT, 128, 129)
ḳobıs **II/660**	Leb.	Balalayka. *bk.* ḳomıs.
ḳobıda- **II/660**	Leb.	*bk.* ḳomıda-.
ḳobıdaḷ- **II/660**	Leb.	*bk.* ḳomıdaḷ-.
ḳobıdat-	Leb.	*bk.* ḳomıdat-.

II/660		
ḳōbıḷığ	Leb.	*bk.* ḳōbıḷū.
II/660		
ḳobıḷū	Alt.	<ḳobı+ḷū
II/660		İçi boş olarak içe bükülmüş.
		-
		-
ḳoboḳ	Tub. Leb.	El bileği.
II/659		-
		kobıkçı “Bilek.” (ATS, 114)
ḳoboẏ	Leb.	Kötü, bir işe yaramayan.
II/659		*bk.* ḳomoẏ.
ḳōbraḳ	Kumd.	Flüt, kaval ve onun yapıldığı bitki.
II/663		-
		kōbrak “Şemsiyemsi bitkilerin gövdesinden yapılan kaval.” (DK, 224)
ḳobraḳ I	Leb. W.	Bir kiriş veya direkten oluşan köprü.
II/662		-
		-
ḳobraḳ II	Tel.	Bir kimsenin ağzından düşmeyen, sık kullandığı tekerleme benzeri söz.
II/662		-
		kobrak “Tekerleme.” (ARSL, 333)
ḳobut	Kumd. Tub.	Hamut, araba koşumunda atların boyunlarına geçirilen ağaç veya üstüne meşin geçirilmiş çember.
II/661		-
		komut “Hamut.” (ATS, 116) komut “Hamut.” (DK, 223) kovut “Koşum, hamut.” (DÇT, 128)
ḳobutta-	Kumd. Tub.	<ḳobut+ḷa-
II/661		Atı arabaya koşmak.
		-
		komutta- “Hamut takmak.” (ATS, 116) kovıta- “Hamut takmak.” (DK, 223) kovuta- “Koşum takmak, hamut takmak.” (DLTÇ, 164) kovuta- “Atı arabaya koşmak.” (DÇT, 128)
ḳocoẏm	Leb.	Tüccar, Rus tüccarı.
II/620		*bk.* ḳoťoẏn.
ḳoça	Alt.	Ülgen için büyü yaparken şamanların giydiği kayın ağacı kabuğu

II/616		maskesi.
		-
		koça “Ülgen’e büyü yaparken şamanın taktığı, huş ağacının kabuğundan yapılıp boyanmış maske. Şaman maskeyi çıkararak bazen seyircilerden birisine takar, seyirci ise homurdamaya ve koşan tay gibi davranmaya başlar (ilkbaharda doğayı verimli yapan gücün sembolü).” (DÇT, 129)
ḳoçḳor **II/618**	Alt. Tel.	Büyük boynuzlu koç. *ḳoçḳor ayı* “Ay ismi (Ocak-Şubat)”
		koçġar~koçŋar “Koç.” (EDPT, 591, 592) ḳoçŋar~ḳoçuŋar “Koç.” (DTS, 479)
		koçkor “Yabani koç.” (ATS, 114) koçkor “Yabani koç.” (TAS, 59) koçkor “Yaban koyunu.” (DLTÇ, 166) koçkor “Koç; *Koçkor ayı* Ocak ayı; tam anlamıyla Koç ayı.” (DÇT, 129)
ḳodor- **II/611**	Tel. Alt.	1. Çekip çıkarmak, kökünden çekip çıkarmak. *Terekti tazıḷı-bıḷa ḳodoro tarttı.* “O ağacı kökü ile birlikte çıkardı.” 2. Çıkarmak (cepten). 3. Kırmak.
		kutur- “Dökmek, boşaltmak.” (EDPT, 605) ḳotur- “Boşaltmak, aktarmak; Çıkarmak, kepçeyle çıkarmak, dökmek.” (DTS, 490)
		kodor- “1. (Taşları) kırmak, parçalamak. 2. Çıkarmak, almak.” (ATS, 114) kodor- “Kök ayıklamak, kökleri yolarak sökmek, kazmak.” (TAS, 59)
ḳodorıḷ- **II/611**	Alt. Tel. Tub.	<ḳodor-ḷ- Çıkarılmak, sökülmek, koparılmak.
		kutrul- “Dökülmek, boşaltılmak.” (EDPT, 605) ḳotrul- “Aktarılmak, dökülmek, boşaltılmak.” (DTS, 489)
		kodorıl- “Kırılmak, çıkarılmak.” (ATS, 114)
ḳodraẏ- **II/615**	Tel.	<ḳodur+aẏ- Uyuz hastalığına yakalanmak, uyuzdan eziyet çekmek.
		-
		kodurlan- “Uyuz hastalığına yakalanmak.” (ATS, 114)
ḳodur **II/615**	Alt. Tel. Leb.	Deri değiştirme, uyuz (hastalık), liken, cüzzam. *ḳodur aẏ* “Mart ayı.” (Tel.); *ḳodur paḳa* “Kara kurbağası.” (Tel.); *ḳodur taş* “Granit taşı.”
		kotur “İnsanlarda ve hayvanlarda bir çeşit cilt hastalığı, sıraca, uyuz.” (EDPT, 604)

		ḳotur “Uyuz, kabuk.” (DTS, 490)
		kodur I “Uyuz.” (ATS, 114) kodur II “Çopurlu, eğri.” (ATS, 114) kodır “1. Uyuz. 2. Eğri büğrü, pürüzlü.” (TAS, 59) kodır “Pürüzlü.” (DK, 223) kodır “Uyuz.” (DLTÇ, 164) kodır “Pürüzlü, pürtüklü.” (DÇT, 128)
ḳodurḷū **II/615**	Tel. Alt.	<ḳodur+ḷū 1. Hastalıklı, uyuzlu. 2. (Deri hastalığı sonucu) çilli, lekelenmiş deri.
		-
		kodırlu “Uyuza yakalanmış olan.” (TAS, 59)
ḳodurḷŭğ **II/615**	Leb.	*bk.* ḳodurḷū.
ḳoġo I **II/516**	Tel.	1. Kova. 2. Kova burcu.
		kovġā “Kova.” (EDPT, 583) ḳova~ḳovġa “Kova, bakraç.” (DTS, 490)
		-
ḳoġo II **II/516**	Tel.	=ḳoġ Kül.
		-
		-
ḳoġoḷyın **II/516**	Tel.	Güvercin.
		-
		-
ḳoġon **II/516**	Tel.	Kül.
		-
		-
ḳoġus **II/518**	Alt. Tel. Leb.	*krş.* kögüs. 1. Göğsün yan tarafları. 2. Gövde, beden.
		kögüs~kögüz (gögöz) “Göğüs, meme.” (EDPT, 714) köküs~köküz “Göğüs.” (DTS, 334)
		kögüs “1. Göğüs, göğüs kafesi, bağır. 2. Kalp. 3. Bağır.” (ATS, 120) kögüs “Göğüs.” (TAS, 62) kökse~köksi “Gövdenin üst kısmı; göğüs.” (DLTÇ, 167)
ḳoğ- **II/515**	Leb.	Takip etmek, izlemek, peşine düşmek. *bk.* ḳō-.
ḳoğıraş **II/520**	Leb.	Ses, çan sesi.
		-
		koŋıraş “Çınlama, şangırtı (küçük çan, zil sesi).” (ARSL, 351)

ḳojıḳ **II/648**	Tel.	<ḳoş-ḳ 1. Gelir, kâr, faiz. 2. Baharat, çeşni, karışım. - kojuk “Ek.” (ATS, 114)
ḳojıḳtū I **II/648**	Tel.	<ḳojıḳ+tū Karışmış, baharatlanmış. - -
ḳojıḳtū II **II/649**	Tel.	Alaşımlı (madenlerle ilgili). - -
ḳojıḷ- **II/648**	Tel. Leb. Alt.	<ḳoş-ḷ- 1. Artmak, çoğalmak. *Su ḳojıḷdı.* “Su çoğaldı.” 2. Birleşmek. *Ḳoġo bınaŋ saḷ etsem ḳojıḷġaẏ minem paḷama?* “Eğer ben kamıştan sal yapsaydım, çocuklarımla birleşebilir miydim?” (Tel.; P.d.V.I, 221 XI, 2) 3. Karışmak. koşul- “Katılmak, birleştirilmek.” (EDPT, 673) ḳoşul- “1. Birleştirilmek, eklenmek. 2. (Şiir, şarkı için) bestelenmek.” (DTS, 489) kojul- “Birleşmek, eklenmek.” (ATS, 114) kojul- “Katılmak, birleşmek.” (TAS, 60) kojul- “Eklenmek, katılmak, birleşmek.” (DÇT, 128)
ḳojıḷaŋ **II/648**	Tel.	Çadırı sarıp bağlamak için kullanılan at kılından yapılmış geniş şerit. - kojlaŋ “At kılından yapılan geniş şerit.” (ARSL, 335)
ḳojıḷt- **II/649**	Alt. Tel. Leb.	<ḳojıḷ-t- 1. Karıştırmak. 2. Birleştirmek. - -
ḳojo **II/647**	Alt. Tel. Leb.	<ḳoş-a Birlikte, aynı anda; çift. koşā “koş- fiilinin zarf-fiili.” (EDPT, 671) ḳoşa “Çift, iki kat.” (DTS, 489) kojo “Birlikte.” (ATS, 114) kojo “Beraber, birlikte.” (TAS, 60) kojo~koşo “Beraber, birlikte.” (DK, 223, 226) kojo “Birlikte, beraber.” (DÇT, 128)

kojo…kojo “*Bir…bir* anlamında kullanılan bağlaç.” (DÇT, 128)

ķojoġo Tel. Nehir kolu, dere, ada ile ikiye ayrılmış nehir, nehir kıyısında ada.
II/647
-
kojogo “Küçük ırmak, nehir kolu.” (ARS, 71)

ķojoḷoŋ Alt. =ķoş ķoloŋ
II/648 At kılından yapılmış geniş şerit.
bk. ķojıḷaŋ.

ķojoŋ Alt. < ķoş-
II/647 Şarkı.
Ķojoŋı dā sürüköy ķubattıḷū. “Onun şarkıları da çok eğlenceli.” (P.d.V.I, 10,5)
koşuġ “Şiir, şarkı.” (EDPT, 671)
ķoşuġ “Şiir, koşuk.” (DTS, 489)
kojoŋ “Şarkı.” (ATS, 114)
kojoŋ “Şarkı.” (TAS, 60)
kojoŋ “Şarkı.” (DÇT, 128)

ķojoŋçı Alt. <ķojoŋ+çı
II/648 Şarkıcı.
-
kojoŋçı “Şarkıcı.” (ATS, 114)
kojoŋçı “Şarkıcı.” (TAS, 60)
kojoŋçı “Şarkıcı.” (DÇT, 128)

ķojoŋdo- Alt. <ķojoŋ+ḷa-
II/647 Şarkı söylemek
Kiji yaḷdaba, men de poyım parıp ķojoŋdop pergeẏm! “Kimseyi çağırma, ben kendim gelip şarkıyı söylerim!” (P.d.V.I, 9,27)
-
kojoŋdo- “Şarkı söylemek.” (ATS, 114)
kojoŋdo- “Şarkı söylemek.” (TAS, 60)
kojoŋdo-~kojoŋno- “- Şarkı söylemek.” (DÇT, 128)

ķojoŋdot- Alt. <ķojoŋdo-t-
II/647 Şarkı söyletmek.
Öskö kiji yaḷdap aḷıp parıp ķörgözüp yaķşı ķojoŋdodım! “Ben başka bir kızı çağırmak istiyorum, onu göstermek ve ona şarkı söyletmek istiyorum.” (P.d.V.I, 9,25)
-
kojoŋdot- “Şarkı söyletmek.” (ATS, 114)

ķojoŋdū Alt. ķojoŋ+ḷū
II/647 Şarkılı.

		-
		-
ḳojōş **II/648**	Leb.	*bk.* ḳojūş
ḳojōşta- **II/648**	Leb.	*bk.* ḳojūşta-.
ḳojūn **II/649**	Töl.	Çok, çokluk, bolluk. -
ḳojūş **II/649**	Alt. Tel.	<ḳoş ūş İki elin birleştirilmesiyle oluşan büyük avuç. - kojūş~koş ūş “İki avuç dolusu.” (ARS, 71)
ḳojūşta- **II/649**	Alt.	<ḳojūş+ḷa- Avuç avuç ölçmek, avuçlamak. - kojūştan- “Avuçlamak.” (ARSL, 336)
ḳoḳ **II/507**	Alt. Leb. Tel.	1. Kül. 2. Kepek (kafadaki), uyuz, deri değiştirme, kabuk. *Ḳıs yūḳtap keldi pajınıŋ ḳoġınaŋ ḳodorıp aldı.* “Genç kız ona yaklaştı ve başındaki kepekleri aldı.” kavık “Kepek, darı kepeği.” (EDPT, 583) kōġ “Toz.” (EDPT, 609) ḳavıḳ “Kepek.” (DTS, 463) ḳavuḳ “Darı kepeği.” (DTS, 465) ḳoġ “Çöp, süprüntü, zerre, tanecik.” (DTS, 480) kok~kōk “1. Kıvılcım. 2. Uyuz (bir tür deri hastalığı). 3. “1. Kıvılcım. 2. Uyuz (bir tür deri hastalığı). 3. *Kok-uyak* Kurt.” (ATS, 115, 117) kok “Kül.” (TAS, 60) kobuk “Egzama, bir el hastalığı adı.” (TAS, 114) kōk “Kepek, saçlı deride oluşan pulcuk, konak.” (TAS, 61) kāk “Kepek, kabuk.” (DÇT, 120) koŋ “Kül.” (DÇT, 129)
ḳōḳ **II/508**	Leb.	=ḳūḳ İdrar torbası, mesane. kavuk “İdrar torbası, mesane.” (EDPT, 583) ḳavuḳ “İdrar torbası, mesane.” (DTS, 565) kūk “Sidik torbası.” (ATS, 127) kūk “İdrar kesesi.” (TAS, 68)
ḳoḳ- **II/508**	Alt. Tel. Leb.	1. Sadece kül kalacak şekilde yanmak. 2. Sadece kömür kalacak şekilde yanmak. (Tel.)

		Ot ḳoḳtı. “Odunlar sobanın içinde kömür oldular.”; *Ot ḳoḳḳoḽoḳ turbanı yappa!* “Odunlar daha kömür olmadı, boruyu kapatma!”
		kok- “Yanarken koku yaymak; hoş olmayan koku yaymak, iğrenç kokmak, kötü kokmak.” (EDPT, 609) ḳoḳ- “Boğucu duman çıkmak, (et için) yanık kokusu çıkmak.” (DTS, 485)
		kok- “Köz hâline gelmek.” (ATS, 115) kok- “1. Kömür olmak, kömürleşmek.” (TAS, 60)
ḳōḳ- **II/509**	Kumd. W.	=ḳoḳ Azaltmak, azalmak (su).
		kōk- “Azalmak, eksilmek.” (EDPT, 609) ḳoḳ- “Azalmak, eksilmek.” (DTS, 485)
		-
ḳoḳḳımaẏ **II/512**		Hiçbir şeyden memnun olmayan insan, her şeye homurdanan.
		-
		kokumay “Şık adam, şıklık düşkünü.” (TAS, 60)
ḳoḳḳır **II/512**	Tel. Kumd.	*bk.* ḳoḳur.
ḳoḳḳır- **II/512**	Tel. Töl..	Kırılmak, zayıf düşmek.
		-
		-
ḳoḳḳırçı **II/512**	Kumd. Tel.	*bk.* ḳoḳurçı.
ḳoḳḳırḽa- **II/512**	Tel. Kumd.	*bk.* ḳoḳurḽa.
ḳoḳḳırḽū **II/512**	Tel. Kumd.	*bk.* ḳoḳurḽū.
ḳoḳḳıẏ **II/512**	Alt. Tel.	=ḳoḳuẏ Ünlem. (Kötü duyguları ifade etmek için kullanılır, koron “zehir” kelimesiyle aynı anlama gelir.) *Ḳoḳḳıẏ ḳoron! Pu men ne poḽdım?* “Benimle ne yapabiliriz ki!”; *Ḳoḳḳıẏ ḳoron pajıbıs pistiŋ yoḳ poḽor!* “Ne yazık ki başımızı yitireceğiz!”
		-
		kokıy “*ünl.* (Üzüntü ifade eder).” (ATS, 115) kokıy “Çığlık, bağırma, acıyla inleme.” (DK, 224)
ḳoḳḳıẏḽa- **II/512**	Alt. Tel.	<ḳoḳḳıẏ+ḽa- Ağrıdan, acıdan inlemek, acılı sesler çıkarmak.
		-
		kokıyla- “İnlemek, üzüntü haykırışları koparmak.” (ATS, 115)
ḳoḳpır **II/514**	Tub. Leb.	*bk.* ḳoḳur, ḳoḳḳır.

ḳoḳpırcı **II/515**	Leb.	*bk.* ḳoḳurçı.
ḳoḳpırḷa- **II/514**	Tub.	*bk.* ḳoḳurḷa.
ḳoḳpırḷığ **II/514**	Tub. Leb.	*bk.* ḳoḳurḷū.
ḳoḳtū **II/514**	Tel.	<ḳoḳ+ḷū Küllü, külle kaplanmış. *Ḳonġon yerıŋ ḳoḳtū poḷzın! Ḳozıḷū ḳoẏdoŋ köp poḷzın!* “Yaşadığın yer kül ile kaplansın, koyunun kuzusundan daha çok çocuğun olsun!” - koktu “Küllü.” (TAS, 60)
ḳōḳuncaḳ **II/510**	Leb.	=ḳorḳuncaḳ Korkak. korkınçıġ “Korkunç, korkutucu.” (EDPT, 657) ḳorḳınçıġ “Korkunç, korkutucu, dehşet verici.” (DTS, 487) korkınçak~korkunçak “Korkak.” (ATS, 117, 118) korkunçak “Korkak, ürkek.” (TAS, 61)
ḳoḳur **II/510**	Alt. Tel.	=Moğ Şaka, espri. - kokır “Şaka, neşeli konuşma.” (ATS, 115) kokur “Şaka.” (DÇT, 128)
ḳoḳurçı **II/511**	Tel.	<ḳoḳur+çı Şakacı. - kokırçı “Şakacı, esprili.” (ARS, 72)
ḳoḳurḷa- **II/510**	Alt. Tel.	<ḳoḳur+ḷa- Şaka, espri yapmak. - kokırla- “Şaka yapmak.” (ATS, 115)
ḳoḳurḷū **II/511**	Alt. Tel.	<ḳoḳur+ḷū Şakacı. - kokkırlū “Şakacı.” (DK, 224)
ḳoḷ **II/578**	Tel. Alt. Leb. Kumd.[172]	1. İnsan eli, hayvanların ön bacakları, el dirseği. *Ḳoḷ artḳış (Tel.), ḳoḷ artış (Kumd.),* “El havlusu.”; *ḳoḷ kere* “El

[172] Kumd. ibaresi madde başında yok, madde içinde vardır.

		testeresi.” (Tel.); *Ḳoḷ tartḳı* “Küçük iş tezgâhı, marangoz.”; *Ḳoḷ alıştıḷar*. “Onlar birbirilerine el uzattılar.” (Tel.); *ḳoḷ poyı* “1 metre (Sajen’ - 2,13metreye eşit olan Rus ölçüsü. Polsajen’i - Sajen’in yarısı -yaklaşık 1 metredir). ” (Tel.); *Ḳoḷ aḷıştırdı.* “Onları nişanladı.” (Tel.); *Ḳoḷımda poḷdı.* “Benim elimde.” (Tel.); *Ḳoḷımdaŋ çıḳtı.* “Artık benim elimde değil.” (Tel.); 2. Parça (eşya). (Alt.) *Ekki ḳoḷ pös* “İki parça kumaş.”
		kōl “Üst kol.” (EDPT, 614) ḳol~ḳōl “1. El, kol. 2. Dal, kol, budak.” (DTS, 481, 482)
		kol “1. El, parmaklar. 2. Hayvanlarda ön ayak.” (ATS, 115) kōl “Elbise kolu, yen.” (ATS, 117) kol “Kol, el.” (TAS, 60) kol “Kol.” (DK, 224) kol “El, insan eli, hayvanların ön ayağı, ” (DLTÇ, 164) kol “Kol, hayvanların ön ayakları.” (DÇT, 128)
ḳōḷaḳ **II/588**	Leb.	Sıcak, yanmakta olan kömür. -
		-
ḳoḷbō **II/603**	Alt.	<ḳoḷbo-ġa Yanında, bitişik.
		-
		kolbō “Faiz.” (ARSL, 343)
ḳoḷbo- **II/603**	Tel. Alt. Leb.	<ḳoḷ+ba- 1. Bir araya bağlamak, birbirine bağlamak, arka arkaya sıraya koymak (büyükbaş hayvan). *Ḳuẏruġŭna ḳoḷbop pūḷadı.* “Onları kuyrukları ile bağladı.” 2. Faiz vermek, çoğalmak (para). *Ḳoḷbop perdĭ.* “O faiz ödedi.”; *Ḳoḷbop aḷdı.* “O ona faizle para verdi.”
		-
		kolbo- “Birkaç nesneyi bir bütün hâlinde bağlamak.” (ATS, 115)
ḳoḷbōḷo- **II/603**	Alt.	<ḳoḷbō+ḷa- Yanyana, arka arkaya yerleştirmek, sıralamak. *Ḳoḷbōḷap turġan maḷ.* “Sırada duran büyükbaş hayvan.”
		-
		-
ḳoḷbōş **II/604**	Alt. Leb.	<ḳoḷbo-ġaş *bk.* ḳoḷbō.
		-
		kolboş “Birleştirme.” (ATS, 115)
ḳoḷboş-	Tel.	<ḳoḷbo-ş-

II/604		Birlikte bağlanmak, birlikte sıra oluşturmak, yığın olmak. *Ḳoḷbojıp* “Yığınla.” - kolboş- “Birlikte bir yığın oluşturmak.” (ATS, 115)
ḳoḷboştır- **II/604**	Tel.	<ḳoḷboş-tır- Birlikte bağlamak. *Ḳoḷboştıra tujān attar* “İplerle birbirine bağlanmış atlar (ön bacaklardan)”; *Ḳoḷboştıra pūḷadı.* “O iki atın dizginlerini bağladı.” - kolboştır- “Birlikte birleştirmek.” (ATS, 115)
ḳoḷboẏ **II/603**	Tel.	<ḳoḷbo-a Birlikte, bir arada. *Ḳoḷboẏ pūḷadı* “Birlikte bağladı.”; *Ḳoḷboẏ saḷdı* “Birbirinin yanına koydu, yan yana sıraladı.” - kolboy “*edat* İlişkili, ilgili.” (ARSL, 343)
ḳoḷbū **II/604**	Tel.	<ḳoḷbo-ū Faiz. - kolbu “Bağlantı, ilişki.” (ARS, 72) kolbō “Faiz.” (ARSL, 343)
ḳoḷbūḷū **II/604**	Tel.	<ḳoḷbū+ḷū Faiz ödeyen. - kolbulu “Bağlantılı, ilişkili.” (ARS, 72)
ḳoldıḳ **II/601**	Alt.	Koltuk altı. *bk.* ḳoḷtıḳ.
ḳoḷdıḳta- **II/601**	Alt.	Koltuk altından tutmak. *Ekki ḳoḷdıḳtan ūḷdŭ ḳoḷdıḳtadı.* “Onlar çocuğun iki koltuğundan yapıştılar.”; *Ekki taş ḳoḷdıḳtap Edil keçken Mıratmın.* “Ben Murat, İdil Nehri’ni koltuk altında iki taşla yüzerek geçen.” *bk.* ḳoḷtuḳta-.
ḳoḷdū **II/601**	Alt. Tel.	1. Eli olan, elli. *Ekki ḳoḷdū kiji* “İki eli olan kişi.”; *pir ḳoḷdū* “Bir kollu (nehir).” 2. Eli açık. - koldu “Eli olan, elli.” (ATS, 115) koldu “Eli olan.” (DLTÇ, 164)

ḳoḷġo **II/594**	Tub.	Boşluk, çukur, oyukluk. - -
ḳoḷġoḷığ **II/594**	Tub.	Boş, oyuk, çukur. - -
ḳoḷġonoḳ **II/594**	Leb.	*bk.* ḳoḷġonaḳ (bu kelimenin anlamı verilmemiş.)”
ḳoḷı **II/593**	Alt. Tel.	< Moğ., =ḳoḷa, koḷo Pirinç (metal). - kolo “Kalay.” (ATS, 115)
ḳoḷḳo **II/593**	Tel.	1. Kalbin yanındaki kalın damarlar. 2. Eş (karı). - kolko I “Kadın.” (ATS, 115) kolko II “Yudum.” (ATS, 115 kolko “Ana atar damar.” (TAS, 60)
ḳoḷomzoḳ **II/593**	Tel.	*bk.* ḳoḷoŋzıḳ.
ḳoḷomzoḳto- **II/593**	Tel.	*bk.* ḳoḷoŋzı-
ḳoḷomzoḳtū **II/593**	Tel.	*bk.* ḳoḷoŋzıḳtū.
ḳoḷon **II/591**	Leb.	*bk.* ḳoḷoŋ.
ḳōḷon- **II/591**	Tel.	<ḳō+ḷa-n- 1. Yayılmak (ses). 2. Yüksek sesle ve eğlenceli bir şekilde konuşmak, çok ses çıkarmak. 3. Uyumlu olmak (birbiriyle uyan sesler). - kōlondo- “Yüksek sesle, kelimeleri uzatarak konuşmak.” (DÇT, 129) kōlot- “Yüksek sesle söyletmek (şarkı).” (DÇT, 129)
ḳoḷonçı **II/592**	Alt.	Hediye, armağan. - -
ḳoḷonçıḷa- **II/592**	Alt.	<ḳoḷonçı+ḷa- Hediye etmek. - -
ḳoḷonçıḷū	Alt.	<ḳoḷonçı+ḷū

II/592		Hediyelere bürünmüş, hediyeli.
		-
		-
ḳōḷondır- **II/592**	Tel.	<ḳōlon-dır- Uyumlu yapmak, uyumlu hâle getirmek.
		-
		-
ḳoḷonmoş **II/592**	Leb.	*bk.* ḳoḷoŋmoş.
ḳōḷonū **II/592**	Tel.	<ḳōḷon-ū Uyumlu.
		-
		-
ḳoḷoŋ **II/591**	Alt. Tel.	Kolan; eyeri bağlamak için at, eşek vb.'nin göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer. *Ḳoḷoŋ pajı* "Kemer tokası." (Tel.)
		kolan "Eyer kolanı." (EDPT, 622) ḳolan "Eyer kolanı." (DTS, 482)
		koloŋ~koloŋı "Kolon, hayvan semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan, yassı kemer, bağ." (ATS, 115) koloŋd'ı "Kolan, eyer altına konulan keçe kolan, teğelti kolanı." (TAS, 60). kolon~koloŋ~kūlan "Kolan." (DLTÇ, 165, 171) koloŋ "Eyer kolanı." (DÇT, 129)
ḳoḷoŋmoş **II/591**	Alt.	<ḳoḷoŋ+paş Kemer tokası.
		-
		koloŋ-baş "Demirden yapılan kolan tokası." (ARSL, 345)
ḳoḷoŋzı- **II/591**	Alt. Tel.	Kötü, itici kokuya sahip olmak.
		-
		-
ḳoḷoŋzıḳ **II/591**	Tel.	<ḳoḷoŋzı-ḳ Kötü koku. *bk.* ḳoḷoŋzo**.
ḳoḷoŋzıḳtū **II/591**	Tel.	<ḳoḷoŋzıḳ+tū Kötü kokulu.
		-
		-
ḳoloŋzo **II/591**	Alt. Tel.	Kötü ter kokusu.
		-
		kolomsok~kolomzok "Kokan, kötü kokan insan." (ATS, 115)
ḳoloŋzoḳ	Alt. Tel.	*bk.* ḳoloŋzo.

II/591

ķoļotķo Tel. <Rus. колодка
II/592 Zincir, pranga.

-

kolodo “Arı kovanı.” (ATS, 115)
kolotko “Kabza.” (ATS, 116)
kolotko “Arı kovanı.” (TAS, 60)

ķoļotķoļa- Tel. <ķoļotko+ļa-
II/592 Zincirlemek.

-

-

ķoļtıķ Tel. =ķoltuķ
II/596 Koltuk altı.
Ķoļtıġıŋ sıstabazın! “Koltuk altın ağrımasın!” (P.d.V.I, 219,47)

koltuk “Koltuk, koltuk altı.” (EDPT, 619)
ķoltıķ “Koltuk, koltuk altı.” (DTS, 482)

koltuk “Koltuk, koltuk altı.” (ATS, 116)
koltık “Koltuk altı.” (TAS, 60)
koltık~koltuk “Koltuk altı.” (DLTÇ, 165)
koltık~koltuk “Koltuk.” (DÇT, 129)

ķoļtū Tel. *krş.* ķoļuşļuķ
II/596 Sözlenmiş olan gelin ve damat.

-

koltu “Gelin.” (ATS, 116)
koltu “Eş, refik, refika.” (TAS, 60)

ķoļtuķ Leb. Tel. <ķoļ+ļuķ
II/596 Koltuk altı.
Ķoļtuķ tügŭ “Koltuk altında çıkan tüyler.” (Tel.)
bk. ķoļtıķ.

ķoļtuķta- Alt. Tel. Leb. Koltuk altına almak.
II/598 *Sarı Ķan çıġıp keldi, attaŋ öbögöndŭ ķoļtuķtap tüjüret.* “Sarı Han çıktı ve yaşlı adamın koltuk altından tutarak attan inmesi için yardım etti.” (P.d.V.I, 110,541-542)

koltukla- “Kolların altında taşımak.” (EDPT, 620)
ķoltuķla- “1. Koltuğu altına almak., koltukta taşımak. 2. Koltuk altına vurmak.” (DTS, 482)

koltukta- “Koltuk altına almak, bir şeyi koltuğuna almak.” (ATS, 116)
koltukta- “Kolundan tutmak, koluna girmek; kol kola girmek.” (TAS, 60)
koltukta- “Koltuklamak.” (DÇT, 129)

ḳoḷtuḳtū **II/598**	Alt. Tel.	Koltuk altında yeri olan (destanlarda insanlara ait bir benzetme). - -
ḳoḷucaḳ **II/593**	Leb.	<ḳoḷ+çaḳ Küçük nehir. kolçak “Eldiven vb.” (EDPT, 618) ḳolıçaḳ “Küçük el, küçük kol.” (DTS, 482)
ḳoḷyur **II/595**	Alt.	- Boyun omuru. - kolcur “Gırtlak, damak, boyun.” (ATS, 115)
ḳom I **II/667**	Alt.	Dalga. *Ḳom kirdǐ.* “Dalgalar yükseldi.” kōm “Dalga.” (EDPT, 625) kom “Dalga.” (ATS, 116)
ḳom II **II/667**	Alt. Tel.	1. Yük eyeri. (Alt.) 2. Yük eyerinin altındaki altlık, bez, keçe. (Tel.) kōm “Devenin yük eyeri, semer.” (EDPT, 625) ḳom “Devenin yük eyeri, semer.” (DTS, 483) kom “1. Yük eyeri. 2. Eyer örtüsü.” (ARSL, 347)
ḳomda **II/671**	Leb.	Kutu. - -
Ḳomdaş **II/672**	Leb.	Saru-korşa Nehri veya Biy Nehri kıyılarında yaşayan Tatar kabilesi. - -
ḳomdıt **II/672**	Tel.	Bir tür yılan (?) - -
ḳomdū I **II/672**	Tel.	<ḳom II+lū Yük eyeri olan, semerli. - -
ḳomdū II **II/672**	Kumd.	<ḳom I+lū Dalgalı, dalga şeklinde. - komdu “Dalgalı (su), dalga şeklinde.” (ATS, 116) komnığ “Dalgalı.” (KRS, 27)
ḳomıda- **II/670**	Tel. Alt.	Memnun olmamak, şikayetçi olmak, gücenmek, kırılmak, zarara uğramak. *Ḳomıdaba!* “Gücenme!”; *Ḳomıdap ḳaḷdım.* “Zarara uğradım.”

		-
		komuda- “1. İsteksiz olmak, şikâyet etmek, hoşnut kalmamak. 2. Kaybetmek, zarar etmek.” (ATS, 116)
ḳomıdaḷ **II/670**	Tel.	<ḳomıda-ḷ Kırgınlık, dargınlık, başkasının onurunu kırma, hakaret, gücendirme.
		-
		komudal “Memnuniyetsizlik, şikâyet.” (ATS, 116) komudal “Üzüntü, şikâyet.” (DÇT, 129) kobıdal- “Darılmak, gücenmek, küsmek.” (DLTÇ, 163)
ḳomıdan- **II/670**	Tel. Alt.	<ḳomıda-n- Kendini kırgın hissetmek, kırılmak, gücenmek.
		-
		-
ḳomıdat- **II/670**	Tel.	<ḳomıda-t- Kırmak.
		-
		komudat- “Şikâyet etmek. 2. Zarara uğratmak.” (ATS, 116)
ḳomırġaẏ **II/669**	Tel. Alt.	1. Gövdesi boş olan kısa ağaç, sapı boş olan bitki. 2. Kaval, flüt. *Ḳomırġaẏ çoḳḳırḷadı.* “O kaval çaldı.”
		-
		komurgay “Düdük, kaval.” (ATS, 116) komırgay “Düdük, kaval.” (TAS, 60) kōmırgay “Düdük, kaval.” (DÇT, 129) şaŋay-koŋırgay “Kaval.” (DÇT, 167)
ḳomırsḳa **II/669**	Kumd.	Karınca.
		kumursġā “Karınca.” (EDPT, 628) ḳumursġa “Karınca.” (DTS, 495)
		kımıskay~kımıskayak~komurska~kumurska “Karınca.” (ATS, 108, 116, 125) komıskaş~komıshaş “Karınca.” (DLTÇ, 165)
ḳomıs I **II/670**	Alt.	Böcek, mayıs böceği. *bk.* ḳoŋıs.
ḳomıs II **II/670**	Alt. Tel.	*krş.* ḳobus, ḳobuz Genel olarak müzik aleti, müzik. *Temir ḳomıs* “Ağız kopuzu.”; *yadıŋı ḳomıs* “Yatay telli saz.” (Alt.); *aġaş ḳomıs* “Keman.”(Alt.); *ḳat ḳomıs* “Akordeon.”; *Ḳomıs oẏnadı.* “O müzik aleti çalıyordu.” (Alt.); *Ḳomısḳa ḳaḳ.* “Balalayka çal.” (Alt.); *Ḳomısḳa ḳīdırdı.* “O müzik eşliğinde şarkı söyledi.” (Tel.)
		kopuz “Kopuz, telli bir çalgı.” (EDPT, 588)

		ḳobuz~ḳubuz “Kopuz, telli bir müzik aleti.” (DTS, 479, 491)
		komus “Kopuz (ortasında metalden ince bir dili bulunan, ağız ve parmaklarla çalınan bir müzik aleti.” (ATS, 116) komıs I “Kopuz.” (TAS, 60) komıs II “Gece eğlencesi, parti.” (TAS, 60) komos “Kopuz.” (DK, 224) komıs~komos “1. Akardiyon. 2. Kopuz.” (DK, 224) komıs~kobız “Kopuz, müzik aleti.” (DLTÇ, 165) komıs~koŋıs “Kopuz.” (DÇT, 129)
ḳomısçı **II/671**	Alt. Tel.	Ağız kopuzu veya balalayka çalan müzisyen. -
		komısçı “Kopuz çalan kimse.” (ATS, 116) komısçı “1. Kopuz çalgıcısı. 2. Çalgıcı.” (TAS, 60) komısçı “Kopuz çalan.” (DÇT, 122)
ḳomısḳaş **II/670**	Leb.	*bk.* ḳomırsḳa.
ḳomısta- **II/671**	Alt. Tel.	<ḳomıs+ḷa- 1. Ağız kopuzu çalmak. (Alt.) 2. Müzik aleti çalmak. (Tel.) -
		komısta- “Kopuz çalmak.” (ARSL, 348)
ḳomıt **II/669**	Tel.	Hamut, kelepçe. *Ḳomıt suḳtı.* “O ata hamut taktı.” *bk.* ḳobut.
ḳomıtta- **II/669**	Tel.	Hamut takmak, atı arabaya koşmak. *bk.* ḳobutta-.
ḳomoẏ **II/669**	Tel.	Kötü, bir işe yaramayan, güçsüz, zayıf. -
		kōmoy “Kötü, zayıf, işe yaramaz, değersiz.” (DK, 224) kōmoy “Kötü.” (DÇT, 129) kōmoyt- “Kötüleştirmek.” (DÇT, 129)
ḳomto- **II/671**	Kumd.	*bk.* ḳobutta-.
ḳōn **II/535**	Tel.	Kuraklık. -
		koŋı “Kurak, kuraklık.” (TAS, 61)
ḳon- **II/531**	Alt. Tel. Leb.	1. Konmak, yerleşmek. *Arı ḳondı.* “Arılar kondular (yerleştiler).” (Alt.). 2. Kalmak, gecelemek.

		Menің üyŭmdö ekki ḳondı. “O iki gece benim evimde kaldı.” (Alt.); *Aẏ parar yerĭn aḷtı ḳonıp-yıḷ parar yerĭn yetti ḳonıp.* “Bir aylık yolu o yedi günde (altı gece geceleyerek), bir yılı ise sekiz günde (yedi gece geceleyerek) (geçti.)” (Tel.); *Ekki ḳonıp yetti.* “O üç güne gitti. (İki gece konakladı).” (Alt.); *Ara ḳonıp yetti.* “İki güne oraya ulaştı.” (Alt.); *Ḳança ḳonıp yederbĭz?* “Kaç gün kalabiliriz? (Tel.); *ḳonġon yer* “Gecelenen yer” (Tel.); *Ḳonor yer parba?* “Gecelemek için uygun yer var mı?” 3. Oturmak, yaşamak, vakit geçirmek. *Tört ḳarındaş yaḳşı ḳona berdĭler.* “Dört kardeş iyi yaşamaya başladı.” (Alt.) 4. *ḳon-* fiili Doğu lehçelerinde yardımcı fiil olarak kullanılır: Aşağıdakilerle birleşerek: a) Asıl fiil -p zarf-fiil eki aldığı zaman eylemin devam ettiğini belirtir. *Ottırıp ḳondı.* “O oturup durdu.” (Alt.). b) Asıl fiil *-A zarf-fiil* eki aldığı zaman eylemin hızlı bir şekilde gerçekleştiğini bildirir. *Aẏḷġa kire ḳondı.* “O hemen eve girdi.” (Alt.); *Tura ḳondı (tura-ġandı).* “O aniden yerinden sıçradı.”; *Ajıra ḳon.* “Çabuk atla geç!”
		ḳōn- “Yerleşmek, sehayat esnasında gece için konaklamak, yerleşip yurt edinmek.” (EDPT, 632) ḳon- “(Kuş için) konmak, inmek, çökmek. 2. Oturmak, yerleşmek, ikamet yeri seçmek.” (DTS, 483)
		kon- “1. Konmak, (kuş için) ağaca veya yere inmek. 2. Yerleşmek, oturmak, durup beklemek. 3. Beklemek.” (ATS, 116) kon- “1. Konmak, gecelemek.” (TAS, 50) kon- “1. Gecelemek, konaklamak. 2. Konmak, yerleşmek.” (DK, 224) kon- I “Konmak, gecelemek için kalmak, gecelemek.” (DÇT, 129)
ḳonç **II/547**	Alt. Tel.	Çizme koncu, çizmenin bilekten baldıra kadar olan bölümü.
		-
		konıç “Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru uzanan bölüm, konç.” (ATS, 116) konıç “Konç, çizme koncu.” (TAS, 61) koş “Çizme koncu.” (DLTÇ, 166)
ḳondır- **II/545**	Tel. Alt. Leb.	<ḳon-dır- 1. Geceletmek. 2. Birine gecelemek için yer vermek, misafirperverlik yapmak. 3. Oturmaya izin vermek.
		kontur- “Kondurmak, yerleştirmek; Gece için birini misafir etmek, ağırlamak.” (EDPT, 636) ḳontur- “Kondurmak, yerleştirmek.” (DTS, 484)
		kondır- “Geceletmek.” (ATS, 117)

ḳondıra- **II/545**	Tel. W.	Bir şeyin içinden geçmek, yanından geçmek. - -
ḳonıḳ- **II/539**	Tel.	Çürümek, alevsiz yanmak. - -
ḳonırsū **II/539**	Tel.	Tütsü. *bk.* ḳoŋırsū.
ḳonıts **II/539**	Tub.	=ḳonç Çizmenin baldırı kapladığı yer. *bk.* ḳonç.
ḳonoḳ **II/539**	Tel. Alt. Leb.	=ḳonaḳ 1. 1 gün (24 saat). *Peş ḳonoḳ yaŋmur yādı.* "Yağmur beş gün gece gündüz yağdı." (Alt.); *ekki ḳonoḳto* "İki gün sonra." 2. Hayat. *Aḷdımdaġı ḳonoḳtı Ḳudaẏ poyı piler.* "Beni nasıl bir hayat bekliyor, bir tek Allah bilir!" (Tel.) konak/konuk (konok) "1. Konuk, misafir. 2. Konak yeri, kısa süreliğine yerleşilecek yer." (EDPT, 637) ḳonaġ "Konak yeri, durak." (DTS, 483) konok I "Konuk, misafir. 2. Gün, yirmi dört saat. 3. Hayat. 4. Cenaze." (ATS, 117) konok II "*es.* Ölünün ardından yedi gün sonra yapılan tören." (ATS, 117) konok I "1. Günün yirmi dört saati." (TAS, 61) konok II "Ölü gömüldükten sonra verilen yemek ve yapılan ayin." (TAS, 61) konok "Gün, 24 saat." (DK, 224) konok "1. Konuk. 2. 24 saat, gün." (DÇT, 129)
ḳoŋara **II/521**	Kumd.	=ḳoŋra Çan. koŋrāġū "Çan." (EDPT, 640) ḳoŋraġu "Çan, zil." (DTS, 484) koŋıra "*es.* İnanışa göre şamanı kötü ruhlardan koruyan tören giysisindeki demir halka." (ATS, 117) koŋıru "Çan, hayvanların boynuna takılan çan." (TAS, 61)
ḳoŋaraḳ **II/521**	Tub. Leb.	Tava, kızartma kabı. - -
ḳoŋdoẏ **II/524**	Tel.	Kovuk, oyuk (ağaçta). -

		-
ḳoŋdra **II/524**	Kumd.	=ḳoŋrau Çan.
		-
		koŋdra “Çan.” (KRS, 27)
ḳoŋır I **II/521**	Tel. W.	Burun köprüsü.
		-
		-
ḳoŋır II **II/521**	Tel.	Sarı kahverengi, kahverengi.
		koŋur (koŋor) “Koyu kahverengi at donu.” (EDPT, 639) ḳoŋur “Kırmızıya çalan kahverengi.” (DTS, 484)
		koŋır~koŋgır “At donu, konur.” (ATS, 116) koŋır “Açık doru at.” (TAS, 61) koŋır “Açık kahverengi, kırmızımsı (at).” (DLTÇ, 165)
ḳoŋıraẏ **II/522**	Tel.	<ḳoŋır+aẏ Bozkır. *Ḳojondop, ḳojondop aḷaḷı, ḳoŋraẏġa kire-bereli.* “Haydi şarkı söyleye söyleye bozkıra kaçalım.”
		-
		-
ḳoŋırḷa **II/522**	Tel.	<ḳoŋır+? Su çulluğu.
		-
		koŋıra “Su çulluğu.” (ATS, 116) koŋırla “Su çulluğu, bataklık çulluğu.” (TAS, 61)
ḳoŋırsı- **II/522**	Tel.	<ḳoŋır+sı- 1. Siyah olmak (sisten, dumandan). 2. Yanık kokmak.
		-
		-
ḳoŋırsıt- **II/522**	Tel.	<ḳoŋırsı-t- Karartmak (sis, duman), yanmak.
		-
		-
ḳoŋırsū **II/522**	Tel.	<ḳoŋırsı-ū Yanık kokusu.
		-
		koŋırsu “Duman, tütsü.” (TAS, 61)
ḳoŋıs **II/522**	Tel.	Böcek.
		-
		koŋıs “1. Böcek. 2. Haşere (genel ad).” (ATS, 117)

		koŋıs “Böcek.” (TAS, 61) koŋıs “Böcek.” (DLTÇ, 165)
ḳoŋızaḳ **II/522**	Tel.	Küçük böcek. - -
ḳoŋjor **II/525**	Alt.	Dizginin burun ve alın üstüne gelen kısmı. - koŋcōr “Burun kökü.” (ATS, 116) koŋjor “1. Burun kökü. 2. Atın gözlerinin yanında bulunan gem bölümü. 3. Burun.” (ATS, 117)
ḳoŋo **II/521**	Alt.	=ḳoŋra Çan, çıngırak. - -
ḳoŋra **II/522**	Kumd.	Su çulluğu. *bk.* ḳoŋırḷa.
ḳoŋro- **II/524**	Alt. Tel.	Çıngırak sallamak, zil çalmak, çan çalmak. koŋra- “Çınlamak, (çan) çalmak, zil çalmak.” (EDPT, 640) ḳoŋra- Sertleşmek, (ses için) bozulmak.” (DTS, 484) koŋır- “1. Çınlamak. 2. (Köpek için) acı acı bağırmak.” (ATS, 117)
ḳoŋroçoḳ **II/524**	Tel. W.	Küçük bir kuş türü. - -
ḳoŋrot- **II/524**	Alt. Tel.	(Çan) çalmak. - -
ḳoŋrū **II/524**	Alt.	<ḳoŋro-ū Şaman davulundaki çanlar, çıngıraklar. koŋrāġū “Çan.” (EDPT, 640) ḳoŋraġu “Çan, zil.” (DTS, 484) koŋıra “*es.* İnanışa göre şamanı kötü ruhlardan koruyan tören giysisindeki demir halka.” (ATS, 117) koŋıru “Çan, hayvanların boynuna takılan çan.” (TAS, 61)
ḳoŋsı- **II/524**	Kumd. Tub.	1. Keskin çığlıklar atmak, inlemek. *Ottuḳtuğ tajıbıḷa taştadı ḳoŋsıban öldü.* “O onu çakmaktaşı ile vurdu ve o hiç ses çıkarmadan öldü.” 2. Homurdanmak, homurtu sesi çıkarmak. (Tub.) - koŋsı- “Çığlık atmak, inlemek.” (DÇT, 129)
ḳop	Tel. Leb. Alt.	İftira, gammazlama, dedikodu.

II/650		-
		kop “İftira, karalama, jurnal.” (ATS, 117) kop “İftira, dedikodu.” (TAS, 61) kop “Yakınma, iftira, karalama.” (DK, 224)
ḳopçı **II/656**	Tel. Alt. Leb. Tub.	1. İftiracı, gammaz. 2. Yalancı. (Tub.)
		-
		kopçı “İfitracı, karalamacı.” (ATS, 117) kopçı “İftiracı, dedikoducu.” (TAS, 61) kopçı “İftiracı, dedikoducu.” (DK, 224)
ḳopçıḷa- **II/656**	Tub.	<ḳopçı+ḷa- Yalan söylemek.
		-
		-
ḳopto- **II/656**	Alt. Tel. Kumd.	İftira atmak, gammazlık yapmak. -
		kopto- “İftira atmak.” (ATS, 117) kopto- “İftira etmek, dedikodu yapmak.” (TAS, 61) kopton- “Dedikodu yapmak.” (DÇT, 129)
ḳoptoş- **II/656**	Alt. Tel. Leb.	Birbirine karşı gammazlık yapmak. -
		koptoş- “Karalamak, birbirine iftira atmak.” (ATS, 117)
ḳor **II/549**	Tel.	<Far. ḫōr 1. Kötüleme, hakaret, kınama. *Ḳor sarın* “Yarış zamanı şarkı söylemek, yani birinin diğerini aşağılama çabası.” (Tel.); *Ḳor ḳılba!* “Hakaret etme!” 2. Zarar. *Andan ḳor kördüm!* “Ben bundan zarar gördüm!” 3. Hiçbir fayda getirmeyen, kârsız.
		kōr “Kayıp, zarar.” (EDPT, 641) ḳor~ḳōr “Kayıp, zarar, hasar.” (DTS, 486)
		-
ḳōr **II/550**	Leb.	Beti benzi uçmak, solmak. *bk.* ḳubar-.
ḳoraḳ **II/551**	Leb.	1. Büyük yaprakları ve oyuk kökleri olan bitki. 2. Düdük, flüt, kaval.
		-

		korak[173] “Düdük, kaval, flüt; büyük yaprakları ve oyuk kökleri olan bitki.” (DLTÇ, 165)
ḳoran **II/551**	Tub. Kumd.	Zehir, acılık, felaket. *bk.* ḳoron.
ḳorbo **II/578**	Tel.	1. Filiz, sürgün. 2. Esnek değnek. koluŋa “Bitki ya da ağacın genç sürgünleri.” (EDPT, 623) ḳoluŋa “Filiz, sürgün.” (DTS, 483) korbo “Çalı, kökten büyümüş ağacın genç sürgünleri.” (ATS, 117) korbo “1. Filiz, sürgün. 2. Otları biçtikten sonra çıkan yeni ot.” (TAS, 61)
ḳorboḷo- **II/578**	Tel.	<ḳorbo+ḷa- Filizlerini, sürgünlerini çıkarmak. *Taḷçıḷap ḳorboḷop turzŭn!* “O söğüt gibi sürgünlerini çıkarsın!” (P.d.V.I, 218, VIII, 9) - korbolo- “Sürgün vermek, dallanmak, budaklanmak.” (ARS, 74)
ḳorçoḳ **II/578**	Tub.	1. Küçük kambur. 2. Kamburlu. (Tub. W.) 3. Yumru. (Kumd. W.) - korçok “1. Kambur. 2. Vücuttaki ur.” (ATS, 117) korçoŋ “Kambur, eğri.” (ATS, 117) korçok “Küçük kambur, kamburlu.” (DÇT, 129)
ḳorçoẏ- **II/577**	Tel.	Eğilmek, bükülmek, kamburlaşmak. - korçoy- “Kambur olmak.” (ATS, 117) korçoy- “Eğilmek, bükülmek, kamburlaşmak.” (TAS, 61)
ḳordoẏ **II/576**	Tel. Alt.	Balıkçıl kuşu. *Ḳordoẏ yān ḳuş, anıŋ moẏnı sürüköẏ yān poḷıp yıḷan oşḳoş yıḷıp yat.* “Balıkçıl, büyük kuştur, onun boynu uzun olup yılan gibi kıvrılıyor.” ḳordāy “Büyük kuş, pelikan.” (EDPT, 649) ḳorday “Pelikan.” (DTS, 486) kordoy “Balıkçıl.” (TAS, 61)
ḳorġajın **II/572**	Alt.	Kurşun. koruġjīn~koşūn “Kurşun.” (EDPT, 656, 673)[174]

[173] DLTÇ’de bu kelimenin OSTN’den alındığı belirtilmemiştir. Ancak açıklamaların aynı olması OSTN’den alınma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

		koruġjın~koşun “Kurşun.” (DTS, 488, 489)
		korgolcın “1. Kurşun. 2. *mec.* Ok.” (ATS, 117) korgojın “ (TAS, 61) korguçan “Kurşun.” (DLTÇ, 165)
ḳorġı **II/573**	Alt. Tel.	Kemer tokası. - korgı “Kemer tokası.” (ARSL, 355)
ḳorġıla- **II/573**	Alt. Tel.	<ḳorġı+ḷa- Kemeri bağlamak. - -
ḳorġıḷan- **II/573**	Alt.	<ḳorġıḷa-n- Kemerle bağlanmış olmak. - -
ḳorġıḷū **II/573**	Alt. Tel.	<ḳorġı+ḷū Kemerle bağlanmış. - -
ḳorġojın **II/572**	Tel.	*bk.* ḳorġajın.
ḳorġolcın **II/572**	Tub. Leb.	*bk.* ḳorġajın.
ḳorı- **II/554**	Tel.	1. Kuşatmak, çevirmek, sarmak, korumak. 2. Pusmak, yaslanmak, yapışmak. korī- “Etrafını çitle çevirmek, (belirli bir toprak parçasını) korumak.” (EDPT, 645) ḳorı- “Korumak, gözetmek, muhafaza etmek.” (DTS, 486) koru “1. Koruma, savunma. 2. Duvarla çevirme, çevreleme.” (ATS, 118) korula- “Korumak.” (ATS, 118) koru “Savunma, koruma, müdafaa.” (TAS, 62) korula- “Korumak, savunmak.” (TAS, 62) kōrı- “Korumak, muhafaza etmek.” (DK, 224)
ḳorıġı **II/555**	Tel.	Halka, toka. *bk.* ḳorġı**.
ḳorım **II/555**	Alt. Tel.	=ḳoram, ḳorım Dağdaki taş kırıntıları. korum “Büyük kaya, kaya yığını.” (EDPT, 660) ḳorum “Kaya, kaya yığını.” (DTS, 488)

[174] Clauson, bu kelimenin erken dönemlerde *korġolci* şeklinde Moğolcadan alıntılandığını belirtmiştir (EDPT, 656).

		korum “Kum, kırma taş.” (ATS, 118) korım “Kurgan, hüyük, tepe.” (TAS, 61) korum “Taş kırıntıları.” (DK, 225) kōrum~korum “Taş ocağı, taş yığını.” (DÇT, 129)
ḳorımda- **II/555**	Tel.	<ḳorım+da-, = ḳorumda Dağılmak (dağdaki değerli kırıntılar).
		-
		korumda- “Küçük taşlar döşemek.” (ATS, 118)
ḳorın- **II/555**	Tel.	Korunmak.
		korın- (korīn-) “Kendi kendini korumak, korunmak, kendini savunmak.” (EDPT, 661) ḳorun- “Korunmak.” (DTS, 488)
		korulan- “1. Korunmak, kurtulmak, takipten gizlenmek.” (ATS, 118) korulan- “Korunmak, savunmak.” (TAS, 62)
ḳōrış **II/555**	Kumd.	<ḳōr-ş İçinde arpa kavrulan demir düz kazan.
		-
		ḳōrış “İçinde arpa kavrulan demir kap.” (DK, 224)
ḳorḳı- **II/564**	Tel.	Korkmak.
		kork- “Korkmak.” (EDPT, 651) ḳorḳ- “Korkmak, ürkmek, sakınmak.” (DTS, 487)
		korkı-~korku- “Korkmak.” (ATS, 117) korkı- “Korkmak.” (TAS, 61) korgı- “Korkmak, ürkmek.” (DK, 225) kork-~korık-~koruk-~koruḫ- “Korkmak.” (DK, 225) korık-~koruk- “Korkmak.” (DLTÇ, 166) korku- “Korkmak.” (DÇT, 129)
ḳorḳıl- **II/565**	Kumd.	<ḳorḳ-l-[175] Korkmak.
		korkul- “Korkulmak.” (EDPT, 655) ḳorḳul- “Korkulmak.” (DTS, 488)
		-
ḳorḳılda- **II/565**	Tel.	Hırıldamak, horuldamak.
		-
		korkulda- “1. Horuldamak. 2. (Kaz için) vaklamak.” (ATS, 117) korkılda- “Domuz bağırmak.” (TAS, 61)
ḳorḳın **II/564**	Tel.	=ḳorun Kanat kemiği. *bk.* ḳurḳun**.

[175] OSTN’de morfolojik tahlil *kork-n-* olarak verilmiştir.

ḳorḳın- **II/564**	Tel.	<ḳorḳı-n- *(dönüşlü)* Korkmak.
		korkun- “Kendi kendine korkmak.” (EDPT, 655) ḳorḳın-~ḳorḳun- “*dönüşlü* Korkmak.” (DTS, 487)
		korkun- “*dönüşlü* Korkmak.” (ATS, 117)
ḳorḳıncaḳ **II/565**	Leb.	*bk.* ḳorḳınçaḳ.
ḳorḳınçaḳ **II/564**	Alt.	<ḳorḳ-n-çaḳ Korkak, ürkek.
		-
		korkınçak~korkunçak “Korkak.” (ATS, 117, 118) korkunçak “Korkak, ürkek.” (TAS, 61) korgınçak~korkunçāk “Korkak, ürkek.” (DK, 225)
ḳorḳınçāḳ **II/565**	Tel.	*bk.* ḳorḳınçaḳ
ḳorḳınçı **II/565**	Tel.	<ḳorḳı-nçı Korku.
		korkınç~korkunç “Korku.” (EDPT, 654)
		korkuş “Korku.” (TAS, 61)
ḳorḳınçılū **II/565**	Tel.	<ḳorḳınçı+lū Korkunç.
		korkınçlıġ “Korkunç, dehşet verici.” (EDPT, 657) ḳorḳınçlıġ “Korkunç, dehşet verici.” (DTS, 487)
		korkuştu “Korkunç, korkulu, tehlikeli.” (TAS, 61)
ḳorḳınū **II/564**	Tel.	<ḳorḳın-ū Korku.
		-
		-
ḳorḳırat- **II/565**	Alt.	(Su için) şırıldamak.
		-
		korkıra- “1. Şırıldamak, çağıldamak. 2. Guruldamak.” (ARSL, 356)
ḳorḳū **II/565**	Tel.	<ḳorḳ-ū Korku.
		korkuġ “Korku.” (EDPT, 654)
		korku “Korku, tehlike.” (ATS, 117) korkuş “Korku.” (TAS, 61)
ḳorḳudım **II/567**	Alt.	<ḳorḳut-m Korku hissinin uyanması.
		-

		korkudu “Korkutma, tehdit.” (ATS, 117)
ḳorḳuḷda- **II/567**	Tel.	=ḳorḳılda- Hırıldamak (domuz).
ḳorḳum **II/568**	Tel.	<ḳorḳ-m Korku.
		-
		-
ḳorḳumdū **II/568**	Tel.	<ḳorḳum+ḷū Korkunç.
		-
		-
ḳorḳuş **II/568**	Alt. Tel. Leb.	<ḳorḳ-ş Korku.
		korkınç~korkunç “Korku.” (EDPT, 654) ḳorḳınç~ḳorḳunç “Korku, dehşet.” (DTS, 487, 488)
		korkuş “Korku.” (TAS, 61)
ḳorḳuştū **II/568**	Alt. Tel.	<ḳorḳuş+tū Korkunç.
		korkınçlıġ “Korkunç, dehşet verici.” (EDPT, 657) ḳorḳınçlıġ “Korkunç, dehşet verici.” (DTS, 487)
		korkuştu “Korkunç, korkulu, tehlikeli.” (TAS, 61) korkuştu “Korkunç, tehlikeli.” (DÇT, 129)
ḳorḳut- **II/567**	Tel.	<ḳorḳ-ı-t-[176] Korkutmak, korku hissi uyandırmak, tehdit etmek, tehditlerle kovmak.
		korkıt- “Korkutmak.” (EDPT, 655) ḳorḳıt-~ḳorḳut- “Korkutmak, ürkütmek.” (DTS, 488)
		korkudu “Korkutma, tehdit.” (ATS, 117) korkıs- “Korkutmak.” (TAS, 61) korkut- “Korkutmak.” (DÇT, 129)
ḳorḳutḳuş **II/567**	Tel.	<ḳorḳut-ḳuş Korkuluk.
		-
		-
ḳorḷo- **II/575**	Tel.	Utandırmak, yüzüne vurmak, kötülemek, azarlamak, kınamak.
		-
		korlo- “Sitem etmek.” (TAS, 61)
ḳorḷon-	Tel.	Birinden utanmak; kendini yüceltmek, gururlanmak, kibirlenmek.

[176] OSTN’de morfolojik tahlil *ḳor+ı+t* şeklinde vermiştir.

II/575		korlan- (kōrlan-) “Zarara uğramak.” (EDPT, 659) ḳorlan- “Üzülmek, acı çekmek, hüzünlenmek.” (DTS, 487)
		-
ḳorḷonçōḳ **II/575**	Tel.	Kibirli, gururlu. -
		-
ḳorlonoçı **II/575**	Tel.	<ḳorḷon-o+çı Gururlu.
		-
		-
ḳorḷonū **II/575**	Tel.	<ḳorḷon-ū Gurur, kibir.
		-
		-
ḳoro- **II/553**	Tel.	Küçülmek, azalmak, azaltmak.
		korā- “Zarar görmek, azalmak, azaltılmak.” (EDPT, 645) ḳora- “1. Zarara uğramak, azalmak, eksilmek. 2. Solmak, güçsüzleşmek, zayıflamak .” (DTS, 486)
		koro- “Azalmak, boş yere harcamak.” (ATS, 118) koro- “Eksilmek, azalmak.” (TAS, 61) koro- “Gözden kaybolmak, yok olmak, soyu tükenmek, ölmek.” (DK, 225)
ḳorodıḷ- **II/554**	Tel.	<ḳoro-t-(ı)ḷ- Küçültülmek, azaltılmak.
		-
		korodıl- “Harcamak, sarfetmek.” (ARSL, 357)
ḳōroḳ **II/553**	Tel.	Flüt, kaval. -
		-
ḳorom **II/554**	Tel. Alt.	Sonra, daha sonra, akabinde. *Ḳorom kel!* “Sonra gel, biraz zaman geçtikten sonra!”
		-
		korom “Sonra, biraz sonra.” (ATS, 118)
ḳoromġı **II/554**	Alt. Tel.	<ḳorom+ġı Gelecekte olacak şey, akabinde olacak şey. *Ḳoromġı yıl* “Gelecek yıl.”
		-
		-
ḳoromjı **II/554**	Tel.	Küçültme, azaltma. -
		-
ḳoromjo	Tel. Alt.	Zarar, yıkım, baştan çıkarma, skandal.

II/554		-
		koromjı “1. Zarar, ziyan, hasar. 2. Azalma, eksilme.” (ARSL, 358)
ḳoromoḷ	Tel. W.	<ḳoro-moḷ
II/554		Zarar, yıkım, yok olma.
		-
		korom “Zararlı, ziyanlı.” (TAS, 61)
ḳoron	Tel. Kumd.	1. Acılık, zehir.
II/553		2. Talihsizlik, üzüntü, felaket.
		Ḳoḳıẏ ḳoron! “Yazık!”; *Yamanġa paştaġan kijē yaman ḳoron!* “Kötülüğe yönelen kişiye yazıklar olsun!” (Tel. Miss.); *Açū ḳoron* “Korkunç felaket”; *Ḳoronġo tüştŭ.* “O felakete uğradı.”
		-
		koron “1. Zehir. 2. Dert, felaket..” (ATS, 118)
		koron “Zehir.” (TAS, 61)
		korogon~koron “Zehir.” (DÇT, 129)
ḳorot	Alt.	<Rus. город
II/554		Şehir.
		-
		gorod “Şehir.” (ATS, 87)
		gorod “Şehir.” (DK, 208)
		gorod “Şehir.” (DLTÇ, 143)
ḳorot-	Tel.	<ḳoro-t-
II/553		Küçültmek, azaltmak.
		-
		korot- “Azaltmak, zarar vermek.” (ATS, 118)
		korot- “Eksiltmek, azaltmak.” (TAS, 61)
ḳoroťon	Tel.	Sert votka (Destanlarda sadece *araťan* ile birlikte kullanılır); *Araťan ḳoroťon iştĭ.* “O sert votka içti.”
II/553		-
		korocon “Süt votkası.” (ATS, 118)
ḳorottı	Tel.	Telets Gölü’ndeki orta boylu ringa balığı.
II/554		-
		korottı “Ringa balığı.” (TAS, 62)
ḳōrt-	Leb.	<ḳōr-t-
II/576		Rengini açmak, rengini kaçırmak, soluklaştırmak.
		bk. ḳubart-.
ḳortı	Leb.	Lota balığı.
II/576		-

		kortu “Tatlı su gelinciği.” (ATS, 118) kortı “Tatlı su gelinciği, lota balığı.” (TAS, 62) kortı “Tatlı su gelinciği.” (DLTÇ, 166)
ḳorton **II/576**	Tel. Alt.	Çevik, hızlı, dinç. *Kem ḳorton ūḷçaḳ eptirzĭn!* “Ne kadar da çeviksin, aferin!” (P.d.V.I, 14,26)
		-
		korton “Yiğit, cesur.” (ATS, 118)
ḳorū **II/555**	Tel.	<ḳorı-ū 1. Koruma. 2.Vücutta olan, kolaylıkla zedelenen, korunması gereken yer, örneğin başın yan tarafları, örneğin şakak.
		korıġ (korīġ) “Koruma, çevirme, kuşatma, korunaklı bölge, koru.” (EDPT, 652) ḳoruġ “Himaye, koruma, muhafaza.” (DTS, 488)
		koru “1. Koruma, savunma. 2. Duvarla çevirme, çevreleme.” (ATS, 118) koru “Savunma, koruma, müdafaa.” (TAS, 62)
ḳorūçı **II/560**	Tel.	<ḳorū+çı Koruyucu.
		korıġçī “Koruyucu, muhafız.” (EDPT, 656) ḳoruġçı “Koruyucu, gözetici.” (DTS, 488)
		koruçı “Koruyucu.” (ATS, 118) korūçı “Koruyucu, savunucu.” (TAS, 62)
ḳorūḷa- **II/560**	Tel.	<ḳorū+ḷa- Muhafaza etmek, korumak, bir şeye özen göstermek, çevrelemek. *Ört ḳorūḷadıḷar*. “Onlar arazideki alevin daha fazla etrafa yayılmaması için onu çevrelediler.”
		korī- “Etrafını çitle çevirmek, (belirli bir toprak parçasını) korumak.” (EDPT, 645) ḳorı- “Korumak, gözetmek, muhafaza etmek.” (DTS, 486)
		korula- “Korumak.” (ATS, 118) korula- “Korumak, savunmak.” (TAS, 62)
ḳorūlal- **II/560**	Tel.	<ḳorūla-ḷ- Ḳorunmak.
		korın- (korīn-) “Kendi kendini korumak, korunmak, kendini savunmak.” (EDPT, 661) ḳorun- “Korunmak.” (DTS, 488)
		korulan- “1. Korunmak, kurtulmak, takipten gizlenmek.” (ATS, 118) korulan- “Korunmak, savunmak.” (TAS, 62)

ḳorūḷan- **II/560**	Tel.	<ḳorūḷa-n- Korunmak. *Ḳorūḷanıp keldǐ.* “O korunma pozisyonu aldı.”
		-
		korulan- “1. Korunmak, kurtulmak, takipten gizlenmek.” (ATS, 118) korulan- “Korunmak, savunmak.” (TAS, 62)
ḳorūḷat- **II/560**	Tel.	<ḳorūḷa-t- Birini korutmak, kendini korutmak.
		-
		korulat- “Koruma istemek, kurtulmayı istemek.” (ATS, 118)
ḳorum **II/561**	Alt. Tel. Leb.	Kırıntı, kayaların kırılması sonucu ortaya çıkan küçük taşlar. *bk.* ḳorım.
ḳorumda- **II/562**	Alt. Tel.	<ḳorum+ḷa- 1. (Kaya için) yıkılmak, parçalanmak. 2. (Yol) kaya parçalarıyla kapanmak. 3. Taşlar koymak, moloz ve taşlarla kaplamak. *Pistiŋ kiji yaḳşı yöjüzin ḳuẏġa saḷıp ḳorumdap aḷattan.* “Bizim halkımız (savaş zamanı) en değerli eşyalarını mağaralara koyar ve üstünü taşlarla kapatırdı.”
		-
		korumda- “Küçük taşlar döşemek.” (ATS, 118)
ḳorumdat- **II/562**	Alt. Tel.	<ḳorum+ḷa-t- Yolu taşlarla ve molozlarla kapatmak. *Ḳaḷḳa yeribiske kirmezǐn tep yoḷ ḳorumdatıp saḷdılar.* “Moğolların ülkemize girmemesi için onlar yollarının önünü taşlarla kapattılar.”
		-
		-
ḳorumdū **II/563**	Alt. Tel.	<ḳorum+ḷū Molozlarla, taşlarla kaplanmış olan.
		korumluġ “Gevşek kayalarla kaplı dağ.” (EDPT, 660) ḳorumluġ “Büyük kaya parçasına sahip, aşınmış, gevşemiş büyük kaya parçalı.”
		-
ḳos **II/621**	Alt. Tel. Leb.	Kor, köz. *Ḳıs tutḳınça ḳos tut!* “Genç kız tutacağına sıcak kömür tut, daha iyi!”
		kȭz “Köz, yanan kömür.” (EDPT, 756)
		kos “Köz.” (ATS, 118) kos “Kor, kor hâline gelmiş kömür.” (TAS, 62) kos “Ateşten gelen sıcaklık, sıcak kömür.” (DÇT, 129)
ḳōs I	Tel. Leb.	1. Yakışıklı, güzel, gösterişli, endamlı.

II/621		2. Züppe, moda düşkünü. *Kōs kiji. (deyim)* 3. Dekorasyon, takı, süsleme, nakış, güzellik.
		-
		-
ḳōs II **II/623**	Tub. Tel.	Böcek. *bk.* ḳoŋıs.
ḳosaḳ **II/623**	Leb.	Kürek. -
		kosak~kosok “Bel, kürek.” (DLTÇ, 166) ozık “Kürek.” (DÇT, 139)
ḳosḳo- **II/625**	Alt. Tel. Leb.	1. Yerinden hareket ettirmek, sallamak. 2. Devirmek, durumları değiştirmek, yenilik getirmek, isyan etmek. 3. Endişelendirmek, mahvetmek. *Uya ḳosḳoḷdı.* “O yuvayı alt üst etti.”
		-
		kosko- “Sallanarak hareket etmek.” (ATS, 118) kosko- “1. Harap etmek. 2. Endişelendirmek. 3. Yerinden oynatmak, yerini değiştirmek.” (TAS, 62) kosko- “Yıkmak, harap etmek.” (DK, 225)
ḳosḳoḳ **II/625**	Kumd.	Kürek -
		-
ḳosḳoḷ- **II/625**	Tel. alt.	<ḳosḳo-ḷ- 1. Hareketli, çalkantılı olmak. 2. Sallanmak, dağılmak, yıkılmak, yere düşmek. *Teŋerenıŋ çerūleri ḳosḳoḷor*. “Gökyüzü Tanrıları tedirgin olurlar.” (Tel. Miss.); *Ḳaḷık ḳosḳoḷdı.* “Halk karışıklığa uğradı.”
		-
		koskolon- “Yıkılmak, harap olmak, dalgalanmak, sarsılmak.” (ARSL, 362)
ḳosḳoḷoŋ **II/626**	Tel. Alt.	<ḳosḳoḷ-oŋ 1. Hareketli, kaygılı, endişeli, kararsız. 2. Devrim, köklü değişiklik, ihtilal.
		-
		koskoloŋ “1. Yıkım, tahrip etme, felaket, facia, sarsıntı. 2. Yıkıcı, tahrip edici, feci.” (ARSL, 362)
ḳosḳoroḳto- **II/625**	Tel.	*krş.* ḳosḳuruḳta-. (At için) hırıldamak.
		-
		-

ḳosḳuruḳ **II/626**	Alt.	Horultu. - -
ḳosḳuruḳta- **II/626**	Alt.	ḳosḳuruḳ+ḷa- Horlamak, hırlamak. *bk.* ḳosḳuruḳta-.
ḳoston- **II/627**	Tel. Alt. Leb.	<ḳos+ḷa-n- Yanmak (kömür), kül olmak, közlenmek. - -
ḳōston- **II/627**	Tel.	<ḳōs+ḷa-n- Süslenmek, hava atmak. - -
ḳoş **II/635**	Tel. Leb. Alt.	1. Birlikte olan, birlikte, tek sırada. *Ḳoş tura* “Diğer odalarla aynı hizada olan oda.” (Tel.) 2. Hayvana bağlanan yük (ağırlık açısından da aynı olan iki parça). kōş “Çift; çiftin teki.” (EDPT, 670) ḳōs~ḳoş “Çift.” (DTS, 489) koş “1. Yük. 2. *koş ermek* Yan cümle.” (ATS, 119) koş “Yük, hamule.” (TAS, 62)
ḳoş- **II/637**	Tel. Leb. Alt.	1. Eklemek, birleştirmek, katıp karıştırmak. *Araḳḳa su ḳoştu.* “O votkaya su ekledi.” (Tel.) 2. Bir yere varmak. koş- “Birleştirmek, iki parçayı birleştirmek.” (EDPT, 670) ḳoş- “1. Eklemek, bağlamak, birleştirmek. 2. Şiir, şarkı bestelemek.” (DTS, 489) koş- “Eklemek, birleştirmek.” (ATS, 118) koş- “1. İlave etmek. 2. Birleştirmek. 3. Karşıtırmak.” (TAS, 62) kaş- “Koşmak.” (DÇT, 126)
ḳoşmoḳ **II/646**	Tel.	<ḳoş-maḳ 1. Toplama, depo, ambar. 2. Üzüm, çilek vb. türü. (Lat. *rubus saxatilis*) - koşmok “1. Karışım, katkı. 2. Zam.” (ARSL, 363)
ḳoştığ **II/645**	Leb.	*bk.* ḳoştū.
ḳoştır- **II/645**	Tel.	<ḳoş-tır- Ekletmek, çoğaltmak. *Ḳoştırıp aḷdı.* “O faiz aldı.” - koştır- “Ekletmek.” (DK, 225)

ḳoşto- **II/645**	Alt. Tel. Leb.	<ḳoş+ḷa- (Ata) yük yüklemek.
		-
		koşto- “1. Yüklemek. 2. Birleştirmek.” (ATS, 118) koşto- “Atları çiftleştirmek.” (TAS, 62) koşta- “Birlikte gitmek.” (DK, 225) koşto- “Birleşmek, bir araya gelmek.” (DLTÇ, 166) koşto- “Çift olarak birleşmek, beraber olmak.” (DÇT, 130)
ḳoştoḷ- **II/645**	Alt. Tel.	<ḳoş+ḷa-ḷ- Yüklenmek.
		koşul- “Katılmak, birleştirilmek.” (EDPT, 673) ḳoşul- “1. Birleştirilmek, eklenmek. 2. (Şiir, şarkı için) bestelenmek.” (DTS, 489)
		koştol- “1. Yüklenmiş olmak. 2. Birleşmek.” (ATS, 118) koştol- “Katılmak, birleşmek.” (TAS, 62) koştol- “Katılmak.” (DÇT, 130)
ḳoşton- **II/645**	Tel.	<ḳoş+ḷa-n- Sırada durmak, sıra oluşturmak.
		koşlan- “*kōş* isminden türetilen dönüşlü fiil.” (EDPT, 673) ḳoşlan- “Yedeğe almak, yedeğinde götürmek.” (DTS, 489)
		koşton- “1. Yüklenmek. 2. Yanında olmak, birleşmek.” (ATS, 119)
ḳoştoẏ **II/645**	Tel.	<ḳoşto-a Aynı hizada, yan yana. *Aẏḷdar ḳoştoẏ turŭp yat.* “Evler birbirine çok yakın, yan yana duruyor.”
		-
		koştoy “Yanında, pek yakın.” (ATS, 118) koştoy “Yanı başında, yanında.” (TAS, 62)
ḳoştū **II/645**	Alt. Tel.	<ḳoş+ḷū Yüklü. *Üç ḳoştū atpınaŋ yoḷġa çıġıp yat.* “O yüklü üç atla yola çıkıyor.”
		-
		koştu “Yüklü.” (ATS, 118) koştu “Yüklü.” (TAS, 62)
ḳōt **II/605**	Tel.	1. Zevk, teselli. *Sağışḳa ḳōt tüjŭr.* “O sakinleşiyor.”; *Sağışḳa ḳōt etti.* “O ona teselli verdi.” 2. İkram, ziyafet, misafirperverlik.
		-
		kōt “1. Teselli. 2. Melodik, müzikal.” (ATS, 117)

		kōt “Avunç, avuntu, teselli.” (TAS, 61) kōt “Zevk, haz, teselli, memmuniyet.” (DK, 224)
ḳoťoẏn **II/531**	Alt.	<Rus. хозяинъ Tüccar. - kocoyım “1. Tüccar, tacir. 2. Kokarca.” (ATS, 114) koyoyın “Tüccar, tacir.” (TAS, 62) koďiye “Tüccar.” (DK, 223) koçoyım “Efendi, sahip.” (DK, 225) köcöyim “Tüccar.” (DK, 225) kocoyın~kojoyın~koçjoyın “Sehip, efendi, bey.” (DLTÇ, 164)
ḳottı **II/610**	Alt.	*krş.* ḳutu (Osm.) Boynuz şeklinde barut mahfazası. - kortı “Boynuzdan yapılan ve avlanırken boyunda taşınan barut muhafazası.” (ATS, 118)
ḳottoḳ **II/610**	Alt. Tel. Leb.	Penis, erkek cinsel organı. - kotok~kottok “Erkek cinsiyet organı.” (DLTÇ, 166)
ḳōtton- **II/610**	Alt.	<ḳōt+ḷo-n- Teselli bulmak (sakinleşmek). - kōtton- “1. Teselli olmak, avunmak.” (ATS, 117)
ḳōttondır- **II/610**	Alt.	<ḳōtton-dır- Teselli etmek. - kōttondır- “Teselli etmek, avutmak.” (ATS, 117)
ḳoẏ **II/499**	Alt. Tel. Leb.	Koyun. *ḳoẏ teresi* “Koyun derisi.” (Alt.); *ḳoẏ paḷazı* “Kuzu.”(Alt.); *ḳoẏ çeçek* “Beyaz anemon çiçeği. ” (Alt.); *ḳoẏ tutḳış* “Lat. *agrimonia eupatoria* (bitki)” (Alt.) kony~kōy~koyn~koyun “Koyun, dişi koyun.” (EDPT, 631, 674, 678) ḳoın~ḳon~ḳoy~ḳoyın~ḳoyun “Koyun.” (DTS, 480, 483, 480, 481) koy “Koyun (genel ad)” (ATS, 118) koy “Koyun.” (TAS, 62) koy “Koyun.” (DK, 223) koy “Koyun.” (DLTÇ, 164) koy çeçek “Beyaz anemon çiçeği.” (DLTÇ, 164) koy “Koyun.” (DÇT, 128)

ḳoẏ- **II/501**	Alt. Leb.	1. Koymak, bırakmak, kabul etmek. *Baş ḳoẏdı.* “O yemin etti (Bu kelime sadece Altay dilinde kullanılır, Osmanlıcada bu kelimenin anlamı “Hayatını tehlikeye atmak” demektir)” (Alt. Tel.) 2. Saptamak, belirlemek, emir vermek, izin vermek. 3. Bırakmak. 5. Yardımcı fiil olarak *-p* zarf-fiil eki almış bir fiille birleşince aşağıdaki anlamları karşılar: a) Hareketin tamamen yapılması: *Parıp ḳoẏġan* “O artık gitti.” (Alt.) b) Fiili kuvvetlendirmek için kullanılır (bazen ise bir şeyi kesinleştirmek anlamını da karşılar). *Puḷap ḳoẏdı.* “O bağladı.” (Alt.); *Ēr aḷıp ḳoẏ!* “Eyeri çıkar!” (Tel.); *Anıŋ sōgün yerde ḳazıp saḷıp ḳoẏdu.* “Toprağı kazarak onu cesedini oraya koydu.” (Tel.) ḳoḏ-~ḳoy- “Koymak, indirmek, vazgeçmek, terketmek.” (EDPT, 595, 674) ḳod-~ḳoḏ-~ḳot-~ḳoy- “1. Koymak, yerleştirmek. 2. Bırakmak, terketmek, atmak.” (DTS, 479, 480, 489, 481) koy- “1. Koymak, bir şeyi yere bırakmak. 2. Hareketin aniden yapıldığını gösteren yardımcı fiil.” (ATS, 119) koy- “Koymak, tasvirî fiil olarak da kullanılır.” (TAS, 62) koy- “Koymak.” (DK, 223) koy- “Koymak; sanmak, varsaymak; emretmek, izin vermek; bırakmak, terketmek.” (DLTÇ, 164) koy- “1. Koymak. 2. Aniden yapılan eylemi ifade etmede kullanılan yardımcı fiil.” (DÇT, 128)
ḳoyıḳ **II/527**	Leb.	Kürek. *bk.* ḳayıḳ.
ḳoyıḳpaş **II/527**	Tel.	Göknar kargası (kuş). - -
ḳoyıḷ- **II/527**	Tel. Alt. Leb.	Koyulaşmak, yoğunlaşmak. *Tün ḳoyıḷdı.* “Gece karanlık oldu.” (Tel.) ḳoyul- (ḳoḏul-) “Koyulmak, koyulaşmak.” (EDPT, 677) ḳoyul- “Koyulmak, sıklaşmak, (sıvı için), koyulaşmak, katılaşmak, pıhtılaşmak.” (DTS, 481) koyıl- “Koyulaşmak, koyulmak; (sis için) yoğunlaşmak.” (ATS, 119) koyıl- “Koyulaşmak.” (TAS, 62)
ḳoyıḷt- **II/527**	Tel. Leb.	*bk.* ḳoyıt-.
ḳoyıt-	Tel.	Koyulaştırmak, yoğunlaştırmak.

II/527		-
		goyd-~goyult- “Koyultmak.” (GSATA, 449)
ḳoẏn **II/504**	Alt. Tel. Leb.	1. Koyun, göğüsler arasındaki kısım, göğüs. *Ḳoẏnına saḷ (suḳ).* “Koynuna koy (sok.).” (Alt. Tel.); *Ḳoẏnında tuttŭ.* “O onu bağrına bastı.” (Tel.); *Teŋere ḳoẏnı* “Gök kubbesi.” (Alt.); *Teŋere ḳoẏnında uçar ḳuştarın körzüḫör!* “Gökteki kuşlara bir bakın!” (Tel.) 2. Kucak dolusu. *Pir ḳoẏn odun aḳ kel!* “Bir kucak dolusu odun getir!” (Tel.) 3. Kucak. *Ḳız bu kijinĭ ḳoẏnŭna kirgĭzdi.* “Genç kız bu insanı kucağına aldı.” 4. Dağın eteği. (Tel.Alt.) *Tūdŭŋ ḳoẏnı(id.)*
		*kōny~koyun “Koyun, bağır, sine.” (EDPT, 631, 678)
		ḳon~ḳoy~ḳoyın~ḳoyun “Koyun, göğüs, sine, bağır.” (DTS, 483, 481)
		koyın “Koyun, sine. 2. Yaprakla dal arasındaki bölüm.” (ATS, 119) koyın “Koyun, göğüs ve giysi arası.” (TAS, 62) koyın “Koyun.” (DÇT, 128)
ḳoẏndo- **II/505**	Alt. Tel.	Kucaklamak, elinde tutmak.
		-
		koyında- “Kucaklamak.” (ATS, 119)
ḳoẏndoş- **II/505**	Alt. Tel.	Kucaklaşmak, birleşmek.
		-
		koyındaş- “Birbirini sarmak.” (ATS, 119)
ḳoẏnna- **II/505**	Leb.	*bk.* ḳoẏndo-.
ḳoẏnnaş- **II/505**	Leb.	*bk.* ḳoẏndoş-.
ḳoyoġor **II/526**	Tel.	Sivri uçlu, konik biçiminde.
		-
		kocogor “Büyük dağ çıkıntısı.” (ARS, 72)
ḳoyon **II/526**	Alt. Tel.	Tavşan.
		koyan~koḏan “Tavşan.” (EDPT, 678)
		koyon “Tavşan.” (ATS, 119) koyon “Tavşan.” (TAS, 62) koyan~koyon~kuyun “Tavşan.” (DK, 223, 227) koyon “Tavşan.” (DLTÇ, 164) koyon “Tavşan.” (DÇT, 128) koyonok “Küçük tavşan.” (DÇT, 128)
ḳoẏrıḳ	Tel.	Latincedeki S harfi şeklinde bükülmüş, kanca şeklinde bükülmüş,

II/505		kıvrımlı.
		-
		koyrık~koyrok “Zikzak; *mec.* yılan; *koyrık mıyrık* çeşitli yönlere sallanan.” (ATS, 119) koyrık “1. Zikzak. 2. Eğri, çarpık.” (TAS, 62)
ḳoẏrıḷ- **II/505**	Tel.	S harfi şeklinde bükülmek. -
		-
ḳoẏrıḷt- **II/505**	Tel.	<ḳoẏrıḷ-t- S harfi şeklinde bükmek.
		-
		-
ḳoẏt- **II/506**	Tel.	Uzanmak. -
		-
ḳoẏtton- **II/506**	Alt.	<ḳoẏn+ḷon- Kadınla yatmak.
		-
		koyından- “Kucaklaşmak.” (ATS, 119)
ḳoyū **II/528**	Alt. Tel.	1. Katı. *ḳoyū köjö* “Katı mama” 2. Sık, yoğun. *Ḳoyū tiştū̄ taraḳ* “sık dişli tarak” (Tel.)
		koyuġ (koḏuġ) “Koyu, katı, yoğun.” (EDPT, 676) ḳoyuġ “1. Koyu, yoğun. 2. *mec.* Bol, bereketli, cömert. 3. Koyuluk, sıklık, karanlık.” (DTS, 481)
		koyu “(Orman için) Yoğun, koyu, sık.” (ATS, 119) koyu “1. Koyu. 2. Yağlı.” (TAS, 62)
ḳoyur **II/529**	Alt.	Tuzlu toprak, tuzlu arazi. -
		-
ḳoyurman **II/530**	Tel.	Sadak, okluk. -
		-
ḳozaḳ **II/629**	Leb.	Ekmeği fırına vermek için kullanılan kürek, fırın küreği. *bk.* ḳosaḳ.
ḳozı **II/630**	Tel. Alt.	1. Kuzu. 2. Koç burcu.
		kuzī “Kuzu.” (EDPT, 681) ḳozı~ḳuzı “1. Kuzu. 2. Değerli, kıymetli.”” (DTS, 491, 505)
		-

ḳozıḷa- **II/631**	Tel.	<ḳozı+ḷa- Kuzulamak. - -
ḳozır **II/631**	Tel.	Kalın, kaba, iri taneli. - kozır “İri, büyük.” (ATS, 119) kozır “İri, büyük.” (TAS, 62)
ḳozırḷa- **II/631**	Tel.	<ḳozır+ḷa- İrileştirmek, büyütmek. - kozırla- “Büyütmek.” (ATS, 119)
ḳozırḷan- **II/631**	Tel.	<ḳozırḷa-n- Büyümek, irileşmek. - kozırlan- “Öğütülmek, iri iri parçalanmak.” (ARSL, 337)
ḳōzo **II/630**	Alt.	Çan. *tuyuḳ ḳōzo* “Genelde hayvanın boynuna takılan küçük çan, zil.” - kozo “1. Tef, çan, çıngırak. 2. *es.* Tef, şaman kostümünün bir parçası.” (ATS, 119) kozo “Küçük çan, çıngırak.” (TAS, 62) kozo “Küçük çan, zil.” (DÇT, 128)
ḳozoġos **II/630**	Kumd. W.	*krş.* ḳojo ve ūş (avuç) İki avuç. - kojat “Avuç.” (DK, 223)
ḳozoḳ **II/630**	Tel.	Kürek. *bk.* ḳosaḳ.
ḳōzoḳ **II/630**	Tub.	<ḳoŋız+aḳ Küçük böcek. - -
ḳozoḳḳı **II/630**	Alt.	Havan, dibek. - -
ḳōzoḷū **II/630**	Alt.	<ḳōzo+ḷū Çan takılmış, çanlı. -

		kozo “Çan, zil.” (DK, 223)
kō̄ **II/1216**	Tel.	İs, kurum. - kō̄ “Kömür.” (ATS, 122) kō̄ “İs, kurum.” (TAS, 64) kō̄ “Kömür.” (DÇT, 130)
köbö **II/1315**	Alt. Tub. Leb.	Kenar, sınır, kıyı. *Oronıŋ köbözŭ* “Mezarın kenarı.” (Alt.); *sudŭŋ köbözŭ* “Nehir kıyı.” - -
köbögö **II/1316**	Leb.	Soba. - -
köböḫö **II/1316**	Tel.	=köbö Kenar. *Köböḫö yaḷaŋ toḳum* “Geniş kenarları olan eyer bezi.” (Tel.) - -
köböḫön **II/1316**	Alt. Leb.	1. Atsineği, böcek. 2. Sinek. (Leb.) kökēgū̄n “At sineği.” (EDPT, 710) kökegün “Böcek, sinek.” (DTS, 333) köbögön~kögō̄n “At sineği, böcek, sinek.” (DLTÇ, 166) kögen “Sinek.” (DLTÇ, 166) köbō̄n “At sineği.” (DÇT, 130)
Köbök **II/1315**	Alt. Tel.	Ulagan Nehri’nin (Başkaus’a akan) sahilinde yaşayan yabancı kabilelerden biri. *Köböktŭŋ uḷuzu köp, köbözŭ ḳuḷġa yaraş, tamaġı ḳurttaġan.* “Köbök halkı sayısızdır, onlardan çoğu sadece köleliğe yarar, onların boğazlarında kurtçuklar vardı (deyim).” *Köböktüŋ ḳazanı ḳaẏnabas ḳoŋorūḷu arḳıt turŭşpas.* “Köböklerin kazanları kaynamaz, çanlı (çıngıraklı) tulumları da dayanıklı olmaz (deyim)” 2. Şarkılarda ünlü olan kahramanlardan birinin ismi. *Aḳ Köböktüŋ aẏdar seẏ, aḷıp yançıḳḳa saḷar sös.* “Ak-Köbök’ün sözü cebe konmaya layıktır.” (P.d.V.I, 204). - -
köböl **II/1316**	Leb.	Su altındaki buz. - -
köböllö- **II/1317**	Leb.	<köböl+le- Kalkmak, üste çıkmak (su altındaki buz). -

		-
köbölök **II/1315**	Alt. Tel. Leb.	=köbelek Kelebek.
		kebelek~kepēlī “Kelebek.” (EDPT, 716, 689) kėbeli~kėpeli “Kelebek.” (DTS, 309, 318)
		köbölök “Kelebek.” (ATS, 119) köbölök “Kelebek.” (TAS, 63)
köbön **II/1316**	Leb.	Kuş tüyü döşek.
		köben (?köpen) “(Deve için) eyer örtüsü, eyer veya eyerle ilgili teçhizat.” (EDPT, 689)
		köböŋ “Pamuk.” (ATS, 119) köböŋ “Pamuk.” (TAS, 63) kövön “Kundak, bebek bezi.” (DLTÇ, 166)
köbüğ **II/1317**	Leb.	<köp-ğ Şişkin.
		-
		köbü “Şişkin, tombul.” (ATS, 63)
köbük I **II/1317**	Tel. Alt. Leb.	=köpük Köpük.
		köpük “Köpük.” (EDPT, 689) köpik~köpük “Köpük.” (DTS, 337)
		köbük “Köpük.” (ATS, 119) köbük “Köpük.” (TAS, 63)
köbük II **II/1317**	Tel.	<köp-k Su inmesi, su toplanması, ödem.
		-
		-
köbükte- **II/1317**	Tel.	<köbük+le- Köpüklenmek.
		-
		köbükte- “Köpüklenmek.” (ATS, 119)
köbükten- **II/1317**	Tel.	Köpüklenmek, çıkarmak.
		-
		köbükten- “Köpükle kaplanmak.” (ATS, 119) köbükten- “Köpüklenmek.” (TAS, 63)
köbüktö- **II/1317**	Alt. Leb.	*bk.* köbükte-.
köbüktön-	Alt. Leb.	*bk.* köbükten.

II/1317

köbüktū̄ **II/1317**	Alt. Tel.	<köbük+lū̄ Köpüklü.
		-
		köbüktü “Köpüklü.” (ATS, 119)
köbüktŭğ **II/1317**	Leb.	*bk.* köbüktū̄.
köbür **II/1317**	Leb.	Demircilerin kullandığı küçük kömürler. *bk.* kömür.
köbür- **II/1317**	Tel. Alt.	=köpür Köpürmek, ekşimek.
		köpür- “Köpürmek.” (EDPT, 691) köpir-~köpür- “Köpürmek.” (DTS, 337)
		-
köbürgen **II/1317**	Tel.	1. Çayır gevezesi (bitki). 2. Tatar sabunu, su ile ovuşturulduğu zaman köpüren bir bitki.
		kömürgēn~kövürgēn “Dağ soğanı.” (EDPT, 723, 691) kümürgen~kümürken~küvürgen “Dağ soğanı.” (DTS, 347, 352)
		köbürgen “Bir tür bitki.” (ATS, 119) köbürgen “Yabanî soğan.” (TAS, 63) köbirgen “Yabani soğan.” (DLTÇ, 166)
köcö **II/1290**	Leb.	*bk.* köçö.
köç- **II/1287**	Alt. Tel. Leb.	Göçmek, taşınmak, gitmek. *Köçölüm tep köçöŋ töḫüspe!* “Eğer taşınmak istiyorsan arpa lapanı sonuna kadar yeme! (atasözü)” (Tel.); *Pu tūdı munaŋ köçŭp par tezeḫer, oḷ köçŭp parar!* “Eğer bu dağa yerini değiştir! dersen, o yerini değiştirir.”
		köç- (g-) “Göçmek, göç etmek; *mec.* ölmek.” (EDPT, 694) köç- “Geçmek, aşmak, taşınmak, göç etmek.” (DTS, 331)
		köç- “Göçmek, göç etmek.” (ATS, 119) köç- “Göçmek.” (TAS, 63) köş- “Göçmek, taşınmak.” (DLTÇ, 168) köç- “Göçmek, taşınmak.” (DÇT, 131)
kŏ̄ç **II/1287**	Leb.	Çanak, çömlek. *bk.* kŏ̄ş.
köçkün **II/1290**	Tel. Alt. Leb.	<köç-kün Göçgün, yer değiştirme, yerinden oynama. *Su köçkünŭ* “Büyük buz parçalanması”; *ḳar köçkünŭ* “çığ”
		köçgün “Göçebe, kalıcı olmayan.” (EDPT, 697)
		köçkin “1. Göçebe. 2. Yerinde duramayan.” (ATS, 119)

köçkün “Göçebe.” (TAS, 63)

köçö **II/1289**	Alt. Tel. Leb.	Arpadan yapılan çorba veya lapa. - köçö “Arpa çorbası.” (ATS, 119) köçö “Bulgur çorbası.” (TAS, 62) köce “Arpa lapası.” (DK, 225) köçe~köçö “Lapa.” (DK, 226) köjö “Arpa lapası.” (DLTÇ, 167) köçö “Arpa çorbası.” (DLTÇ, 168) közöm “Lapa.” (DLTÇ, 167) küzem “Arpa unu lapası” (DLTÇ, 172) közö~kösö “Lapa.” (DÇT, 130, 131) köçe~köçö “Çorba benzeri sulu yemek.” (DÇT, 131)
köçür- **II/1289**	Alt. Tel. Leb.	< köç-ür- Göçürmek, taşımak, nakletmek; tercüme etmek. *Sös köçür!* “Sözü çevir!” (Alt. Tel.); *Osīptıŋ yürŭmĭn köçürdŭler.* “Onlar “Joseph’in hayatı”nı çevirdiler.” (P.d.V.I, 122,22; H. 9,25-19,10) köçür- “Göçürmek, göç ettirmek.” (EDPT, 699) köçür- “Göçürmek, göç ettirmek, taşımak. 2. Tercüme etmek, istinsah etmek.” (DTS, 331) köçür- “1. Göçürmek. 2. Mektuplaşmak. 3. Çevirmek, tercüme etmek, bir dilden bir başka dile aktarmak.” (ATS, 119) köçür- “1. Göçürmek, göç ettirmek. 2. Tercüme etmek.” (TAS, 63) köçür- “Göçürmek, taşımak, (bir dilden başka bir dile) tercüme etmek.” (DK, 226) köçör-~köçür- “Göç ettirmek, göçürmek.” (DÇT, 131)
köçürŭçĭ **II/1289**	Tel.	<köçür-ŭ+çĭ Tercüman. *Sös köçürŭçĭ (id.)* - köçüreçi “1. Çevirmen. 2. Daktilo, kopya eden.” (ATS, 119)
ködön **II/1283**	Alt. Tel. Leb.	=köden Göt, kıç. *Sen adıŋ kem? Tedi- Ködön Pi! tedi. Ak-Köbök aẏttı: Men maḷ ködönŭn kezĭp d’ip teḥenmĭn. Seni kiji ködönŭn d’ibessim, tedi! (Tel.).* Senin adın ne, dedi. Ködön Bey diye cevap verdi diğeri. O zaman Ak-Köbök, ben koyunun kalçasını kesip yemek istiyorum, senin kalçanı yemek istemiyorum, dedi. - ködön “Göt.” (ATS, 120) kötön “Anüs; arka bağırsak.” (DÇT, 131)

ködür- **II/1284**	Alt. Tel. Leb.	1. Kaldırmak, götürmek. *Anı ködüre tuttŭ.* "Onu kaldırdı." (Alt.); *Ködürüp turġan maḷ* "Kendiliğinden kalkmayan, kaldırılması gereken büyük baş hayvan." (Tel.) 2. Yüceltmek, saygı duymak. *Ḳudaẏġa ködür!* "Tanrı için kurban kes!" (Tel.); *Ada ködürḥen Aḷton Pī, ene ködürḥen Ülḥen Pī!* "Siz, benim babamı yücelten Altmış Bey ve sen annemi yücelten Ülgen. (P.d.V.I,217).
		kötür- (kötör-) "Kaldırmak, yükseltmek." (EDPT, 706) köter-~kötür- "1. Kaldırmak, yükseltmek. 2. Yüceltmek. 3. Ortadan kaldırmak." (DTS, 340)
		ködür- "Kaldırmak, yukarı kaldırmak." (ATS, 63) ködür- "1. Kaldırmak, indirmek, götürmek. 2. *eskiden* Kurban vermek." (TAS, 120) ködör- ~ködür-"Yükseltmek, kaldırmak." (DK, 225) ködör- "Yükseltmek, kaldırmak." (DLTÇ, 167) götör- ~ködör-~ködür-~kötör-"Kaldırmak, yükseltmek." (DÇT, 111, 130, 131)
ködürḥŭ **II/1286**	Tel.	<ködür-kŭ Kurban.
		kötürgü "Nakil aracı." (EDPT, 706) kötürgü "Kaldırma aracı." (DTS, 340)
		ködürgi "Kurban." (ATS, 120)
ködürḥŭlū **II/1286**	Tel.	<ködürḥŭ+lū Saygı gösterilen, şerefine kurban kesilecek olan.
		-
		ködürgilü "Sayılan, şerefine kurban kesilen." (ATS, 120)
ködürt- **II/1286**	Alt. Tel. Leb.	<ködür-t- Kaldırtmak.
		-
		ködürt- "1. Kaldırmak. 2. Övmek." (ATS, 120)
ködürŭlt- **II/1286**	Alt. Tel.	Kaldırmak, yüceltmek, övmek.
		-
		-
ködürŭlŭş- **II/1286**	Alt. Tel. Leb.	Birlikte kalkmak.
		-
		-
ködürŭn- **II/1285**	Tel. Alt.	Kalkmak, övünmek.
		-
		ködürin- "1. Yüselmek. 2. Böbürlenmek." (ATS, 120)

ködürŭş- **II/1286**	Alt. Tel. Leb.	Birlikte kaldırmak. kötrüş- “Birlikte kaldırmak, birlikte yükseltmek.” (EDPT, 706) kötrüş- “Birlikte kaldırmak, birlikte yükseltmek.” (DTS, 340) ködürüş- “Birlikte kaldırmak, kaldırılmasına yardım etmek.” (ATS, 120)
ködürül- **II/1285**	Alt. Tel. Leb.	<ködür-l- Kaldırılmak, yükseltilmek. kötrül- “Kaldırılmak, yükseltilmek.” (EDPT, 706) kötlür-~kötrül- “1. Yükseltilmek, kaldırılmak.2. Yüceltilmek.” (DTS, 340) ködüril- “1. Kaldırılmış, yükseltilmiş olmak. 2. Yüreklenmek; aşırı gurur hissetmek.” (ATS, 120) ködürül- “Kaldırılmak, yükseltilmek.” (DÇT, 130)
kögö- I **II/1231**	Tel.	(Ateşi canlandırmak amacıyla) karıştırmak. - -
kögö- II **II/1232**	Leb.	=kögör Mavileşmek, yeşillenmek, yeşermek. kȫker- (g--g-) “Hava rengine dönüşmek, mavileşmek, grileşmek.” (EDPT, 713) köger- “Göğermek, mavileşmek.” (DTS, 332) kögör- “1. Gövermek, mavileşmek, yeşermek.” (ATS, 120) kögör- “Gövermek, yeşermek, yeşillenmek.” (TAS, 63)
kögüs **II/1233**	Alt. Tel. Leb.	1. Göğüs, göğüs kafesi. 2. Anlayış, bilinç, akıl. *Köksŭŋe aḷınaḷbas* “Akılsız, söz dinlemez, muhakemesiz.” (Tel.); *Köksŭne saḷın!* “Düşün!” (Tel.); *Köksŭne kirdi.* “O anladı.” (Alt.); *köksŭ yoḳ kiji* “Aptal.” (Tel.); *Meniŋ köksümde köp ermek par!* “Benim içimde söylenecek çok söz var!” (Tel.) kögüs~kögüz (gögöz) “Göğüs, meme.” (EDPT, 714) köküs~köküz “Göğüs.” (DTS, 334) kögüs “1. Göğüs, göğüs kafesi, bağır. 2. Kalp. 3. *mec.* Bilgelik, mantık.” (ATS, 121) kögüs “Göğüs.” (TAS, 63) kükse “Göğüs.” (DK, 228) köksi “Can; göğüs.” (DÇT, 130)
kögüstȕ **II/1234**	Tel. Alt.	<kögüs+lȕ Akıllı, anlayışlı. kögüzlüg “Bilge, akıllı, anlayışlı.” (EDPT, 714) kögüzlüg~köküzlüg “Cesur, gözüpek, mert, cesaretli.” (DTS, 332, 334) kögüstü “Mantıklı, anlayışlı.” (ATS, 121)

		kögüstü “Akıllı, hikmetli, hikemî.” (TAS, 63)
kögüstŭğ **II/1234**	Leb.	*bk.* kögüstū.
köḫörçün **II/1232**	Alt.	Güvercin. kögürçgūn (?gō-) “Güvercin, kumru.” (EDPT, 713) kögürçken~kökürçken~kökürçkün “Güvercin.” (DTS, 332, 333) -
köḫūn **II/1232**	Tel.	Büyük bir at sineği. *bk.* kökkönök.
köḫü **II/1232**	Tel.	Cinsiyet, soy, kuşak, tür, cins. - -
köḫüldeẏ **II/1233**	Tel.	*Köḫüldeẏ Batır* “Kahraman Kegüldey, Takım yıldız”
köḫür- **II/1232**	Alt. Tel.	=kögör- Mavileşmek, yeşillenmek,yeşermek. *bk.* kögö-.
köḫürt- **II/1233**	Alt. Tel.	Mavileştirmek, yeşillendirmek, yeşertmek. - kögört- “Yeşermek.” (ATS, 120)
köjögö **II/1307**	Tel.	Perde. köşīgē “Işık gölgesi.”(EDPT, 753) köşige “Hafif, soluk gölge.” (DTS, 340) köjögö “1. Perde. 2. Yeni evlilerin veya genç karı kocanın yatağını ayıran perde. 3. (Piyes için) sahne.” (ATS, 120) köjögö “Perde.” (TAS, 63) köjō “Perde; gece körlüğü.” (DK, 225) köjögö~köjō “Perde; örtülü; asılı.” (DÇT, 130)
köjögölö- **II/1307**	Tel.	<köjögö+le- Perde asmak. - köjögölö- “Perdelemek; (sahnede) perdeyi kapamak.” (ATS, 120) köjögölö- “Perdelemek.” (TAS, 63)
köjögölŭ **II/1307**	Tel.	<köjögö+li Perdelerle kaplanmış, perdeli. - -
kōjök **II/1307**	Tel.	<köş+ek Küçük çömlek. -

-

köjū **II/1308**	Tel.	<köjü-ū İple dikme, teyelleme. - -
köjü- **II/1307**	Tel.	İple dikmek, teyellemek. - -
köjüne **II/1308**	Tel.	Lat. *Angelica archangelica* (bitki). - köjnö “Ravent, labada.” (ATS, 120) köjnö “Ravent, karabuğdaygillerden otsu bir bitki.” (TAS, 63)
köjürle- **II/1308**	Tel.	Kaldıraçla bozmak; örmek, dokumak. - köjūrle- “Kaldıraç, levye vb. ile yerinden oynatmak, hafif kaldırmak.” (ARSL, 369)
kök I **II/1218**	Alt. Tel. Leb.	=gök 1. Mavi, açık mavi, gökyüzü rengi, açık yeşil renk, taze yeşillik rengi (bu kelimenin anlamı tüm lehçelerde aynıdır). *Kök ot* “Yeşil ot.” (Alt.); *kök pūr* “Mavi karaciğer, dalak.” (Tel.) 2. Gökyüzü (Bazı lehçelerde Tanrı kelimesi gökyüzü anlamında kullanılır; “kök” kelimesinin gökyüzü anlamına geldiği lehçelerde ise “Tanrı” kelimesi Allah anlamında kullanılır). 3. Taze ot, yeşillik. *Yerde kök çıġarġan.* “Toprağın üstünde ot çıkarttı.” (Tel., P.d.V.I, 217,2); *Kök çıḳtı.* “Ot gözüktü.” (Alt.) kōk “Gökyüzü; gökyüzü rengi, mavi, mavi-gri karışımı bir renk.” (EDPT, 708) kök I “Gök, gökyüzü.” (DTS, 332) kök II “Mavi, gök.” (DTS, 333) kök “1. Yeşillik, ot. 2. Mavi, yeşil.” (ATS, 120) kök I “Ot; çim.” (TAS, 63) kök II “Mavi.” (TAS, 63) kök “Mavi; kutsal renk; açık yeşil, taze yeşil rengi; gök; ot (özellikle taze ot.” (DLTÇ, 167) kök “Mavi , lacivert, yeşil, gri.” (DÇT, 130)
kök II **II/1221**	Alt. Tel.	Dikiş. *Kök köktödŭ.* “O dikiş attı.” (Alt.) kök “Dikiş, dikiş izi.” (EDPT, 121) kök “Dikiş yeri, dikiş.” (DTS, 333) kök “Dikiş, dikme.” (ATS, 120) kök “1. Dikim, dikme. 2. İğne ardı, iğnenin bıraktığı iz, dikiş izi.”

(TAS, 63)

kökçĭ **II/1229**	Tel.	<kök+çĭ Dikmeyi beceren. - kökçi “1. Dikişçi, kadın terzi. 2. İyi dikiş diken.” (ARSL, 371)
kökkönök **II/1224**	Tel.	*krş.* kökūn At sineği, üvez. kögēgūn~kökūn “At sineği.” (EDPT, 710, 712) kögegün “Sinek.” (DTS, 333) kögön “At sineği; büve, büvelek.” (ATS, 120) kögōn “At sineği.” (ATS, 120) kögūn “At sineği, üvez.” (TAS, 63)
kökkör **II/1224**	Tel.	Kımız için kullanılan deri kap, tulum. - kökör “1. İçine kımız, votka vb. konulan deri kap. 2. Huş ağacı kabuğundan yapılan fıçı.” (ARSL, 371)
kökkü- **II/1224**	Tel.	Sınırsız havalanmak, çok övünmek. *Anıŋ töbözŭ teŋerē kökküp-yat.* “Onun tepesi gökyüzüne kadar uzuyor.” - kökü- “Gerektiği ölçüde olmamak; anlaşmaya varmamak; inat etmek, ısrar etmek.” (ATS, 121) köki- “1. Sevinmek. 2. Övünmek.” (TAS, 63)
kökküt- **II/1224**	Tel.	Canlandırmak, cesaretlendirmek, teşvik etmek, coşturmak. - köküt- “Onaylamak, cesaret vermek, yüreklendirmek.” (ATS, 121) köküt- “Takdir etmek, onaylamak.” (TAS, 64)
köksŭ **II/1230**	Tel.	<kök+sŭ Mavimsi, gökçe. - köksüban~köks(ü)van “Mavimsi, gökçe.” (DLTÇ, 167)
köksŭben **II/1230**	Leb.	*bk.* köksŭ.
köksŭmen **II/1230**	Tel.	*bk.* köksŭ.
köksün- **II/1230**	Alt. Tel. Leb.	1. Boğazını temizlemek, hafif öksürmek, göğüsten ses çıkarmak. 2. Bağırıp çağırmak, böğürmek, homurdanmak (ayı için). - -

kökşün **II/1231**	Tel.	Yaşlı, nüfuzlu, saygın adam. --- kō̄kçīn “Gökçe, mavimsi, grimsi.” (EDPT, 710) kökçin “Kır saçlı.” (DTS, 333) --- kökşin “Yaşlı.” (ATS, 121) kökşin “İhtiyar adam.” (TAS, 6319
köktö- **II/1228**	Alt. Tel. Leb.	1. Dikmek. *Taştan ödŭktŭ kem köktep yürḥön?* “Taştan çizmeyi kim dikti?” (Alt., P.d.V.I, 180,6); *Ödüktŭ poyŭm köktögöyüm!* “Ben kendim çizme dikmek istiyorum!” (Alt.); *Enem yetti pörünŭŋ terezŋnen yetti meleẏ köktöp aḷ!* “Ey anam, bana yedi kurdun derisinden yedi tane eldiven dik!” 2. Birine doğuştan karakter, huy, mizaç olarak benzemek. *Oḷ mā köktödū̄.* “O karakter olarak bana benzedi.” --- köklē- “Kayış vb. ile sıkılaştırmak.” (EDPT, 711) kökle- I “Eyeri sıkılaştırmak.” (DTS, 333) köklen- “Soylu olmak; bir yere kök salmak, yerleşmek.” (EDPT, 711) --- köktö- “Dikmek.” (ATS, 121) köktö- I “Benzemek, çekmek.” (TAS, 63) köktö- II “Teyellemek.” (TAS, 63)
köktöt- **II/1228**	Alt. Tel. Leb.	Diktirmek. *Anı ton köktöttüm!* “Ben ona kürk diktirttim!”; *Ā ton köktöttū̄.* “Onun için kürk diktirdi!” --- - --- köktöt- “Diktirmek.” (ATS, 121)
köktüyek **II/1228**	Tel.	Baştankara (kuş). --- - --- köktiyek “Baştankara kuşu.” (ARS, 76)
köktüyök **II/1228**	Alt.	*bk.* köktüyek.
köl **II/1267**	Alt. Tel. Leb.	1. Göl. *Aḷtın köl* “Teleüt gölü”; *Pu su köldön çıġıp-yat.* “Bu nehir gölden akıyor.” (Alt.) 2. Nehir kolu. (Alt. Tel.) --- kō̄l “Yapay veya doğal büyük su kütlesi, havuz, göl.” (EDPT, 715) köl “Göl, gölet.” (DTS, 334) --- köl “Göl.” (ATS, 121) köl “Göl.” (TAS, 64) köl “Göl.” (DK, 226) köl “Göl.” (DLTÇ, 167) köl “Göl.” (DÇT, 130)

kölçü- **II/1274**	Tel.	Çakırkeyf olmak, sarhoş olmak. - -
köldö- **II/1273**	Alt. Tel. Leb.	<köl+le- 1. Göl sahili boyunca yürümek, gölde yüzmek. *Köldöp pardıļar.* "Onlar göle gittiler." 2. Göl oluşturmak (su). *Köldöy uyļadı.* "Göl oluştururcasına ağladı." (Alt.); *Su köldöy töküldü.* "Su göl gibi dökülüp birikti, büyük su birikintisi oluştu." (Tel.); *Közŭnŭŋ yajın köldöy tögŭp ķonoķ-sayın uyļap yürdŭ.* "O her gün o kadar çok ağlıyordu ki, göz yaşları nehir gibi akıyordu." (Tel.) - -
kölgök **II/1272**	Tub. Tel.	= kölöŋö Pusu; av zamanı görünmemek için saklanılan yer. - -
kölkö **II/1272**	Tel. Töl..	*krş.* kölük Koşulmuş binek ve yük hayvanı. kölük (gölök) "Koşum hayvanı; yük hayvanı." (EDPT, 717) kölük "1. Yük hayvanı, at arabası." (DTS, 334) kölkö "Koşum hayvanı." (ATS, 717)
kölö- **II/1270**	Tel.	Gölgelemek, gölge yapmak, kararmak (duman, kömür, kurum). kölī- "Gölgeli olmak, gölgelenmek; gölgelemek." (EDPT, 716) kölü- "Gölgelemek, gölgelendirmek." (DTS, 334) kȫlö- "Kararmak, kömürden kirlenmek." (DK, 226)
kölöḫö **II/1271**	Tel.	Perde. kölīgē "Gölge." (EDPT, 718) kölege~kölige "Gölge." (DTS, 334)
kölöḫölö- **II/1271**	Tel.	- <kölögö+le- Perdeleri asmak, perde ile örtmek. - -
kölöḫölȳ **II/1271**	Tel.	Perdelerle örtülmüş olan. köliklig "Gölgeli." (EDPT, 718) köliklig "Gölgeli." (DTS, 334)
kölök **II/1270**	Kumd.	- <kölö-k 1. Sıcak kömür, köz. 2. Duman veya sisten kararmış olan. kȫlik "Gölge." (EDPT, 717) kölik "Gölge." (DTS, 334)

		kō̄lek “Kömür.” (DK, 226)
kölölö- **II/1271**	Tel.	Kaplamak, örtmek. - -
kölön- **II/1271**	Tel.	<kölö-n- 1. Bir şeyle kaplanmış olmak, gölgelenmek. *Uzun otḳa kölönüp yat.* “O uzun otlarla kaplanmıştı.” 2. Kurum, is vb. ile kaplanmak (soba, fırın, ocak). - -
kölŋö **II/1271**	Tel. Alt.	Tuzak, pusu, saklanılan yer, istihkam siperi. - kölŋö “1. Gölge. 2. Barınak, sığınak, siper.” (ARSL, 372)
kölötkŭ **II/1272**	Alt. Tel.	=köletki Gölge. - kölötki~kölötkö “Gölge, gölgeli yer; *mec.* ay.” (ATS, 121) kölötki “Gölge.” (TAS, 64) kölŋki “Gölgeli (yer). (TAS, …) köletke ~kölötke~kölötki. “Gölge.” (DK, 226) kölötke~kölötkö~kölötkü “Gölge.” (DLTÇ, 167) kölötkö “Gölge.” (DÇT, 130)
kölötkŭlö- **II/1272**	Alt.	<kölötkŭ+le- Gölgelemek. - kölötkile- “Gölgelemek.” (TAS, 64)
kölötkŭlū **II/1272**	Alt.	<kölötkŭ+lū Gölgelenmiş, gölgeli. - -
kō̄lū **II/1272**	Tel.	Kurumla, isli, kararmış. - -
kölūn **II/1272**	Tel.	*Kölūn saḽkın* “Hafif, sakin rüzgâr.”
kölūr **II/1272**	Tel.	Yalak, tekne. - kölūr “Uzun ağaçlı tekne.” (ATS, 121)
köm- **II/1319**	Alt. Tel.	Gömmek. *Aḳçanı yerge kömö pasḳan.* “O paraları toprağa gömdü.” (Tel.)

		köm- “Gömmek.” (EDPT, 721) köm- “Gömmek, batırmak.” (DTS, 334)
		köm- “Gömmek.” (ATS, 121) köm- “Gömmek.” (TAS, 64)
kömdür- **II/1322**	Alt. Tel.	Gömdürmek.
		kömtür- “Gömdürmek.” (EDPT, 722) kömtür- “Gömdürmek.” (DTS, 334)
		kömdir- “Gömdürmek.” (ATS, 121)
kömḫör- **II/1322**	Alt. Tel.	Ters yüz etmek, altını üstüne çevirmek, yüzü koyun yatmak.
		-
		kömkör-~köŋkör- “Alt üst etmek, ters yüz etmek.” (ATS, 121) kömgör- “Devirmek, altı üste getirmek, alt üst etmek.” (TAS, 64)
kömḫörŭl- **II/1322**	Alt. Tel.	<kömḫör-l- Ters durumda olmak, altı üstüne çevrilmek, yüzüstü yatmak.
		-
		kömkörül-~köŋköril- “Ters yüz etmek.” (ATS, 121) kömgöril- “Devrilmek.” (TAS, 64)
kömöl **II/1320**	Tel.	=köböl İlkbaharda akıntı ile hareket eden buz parçaları (buzullar).
		-
		kömo̲l “Buz parçası, deniz buzulu.” (TAS, 64)
kömöldö- **II/1320**	Tel.	<kömöl+le- Oluşmak (ilkbaharın oluşan küçük yumuşak buzlar).
		-
		-
kömöldŭ **II/1320**	Tel.	<kömöl+lŭ İlkbaharın peyda olan küçük yumuşak buzlu.
		-
		-
kömöẏ **II/1320**	Tel.	=Kömegeẏ Ağızdaki damak, gırtlak.
		-
		-
kömrü **II/1322**	Alt. Tub.	Köprü, nehir geçidi. *bk.* kömür II.
kömüldürḫe **II/1322**	Tel.	Göğüslük, atın göğüs kısmına bağlanan eyer kemeri.
		kömüldürük (g-) “(Eyerler için) göğüs kemeri.” (EDPT, 722) kömüldürük “Atların göğsüne bağlanan koşum takımı, kemer.” (DTS, 335)
		-

kömür I **II/1320**	Alt. Tel.	Kömür. kömür “Kömür.” (EDPT, 723) kömür “Kömür.” (DTS, 335) kömür “Kömür.” (ATS, 121) kömür “Kömür.” (TAS, 64)
kömür II **II/1321**	Tel.	1. Köprü. 2. Dağın başındaki sarp ve dar yer, dar geçit. köprüg “Köprü.” (EDPT, 690) köprük “Köprü.” (DTS, 337) -
kömürçi **II/1321**	Tel.	<kömür+çi Kömürcü. - kömürçi “Kömürcü.” (ATS, 121)
kömzö **II/1323**	Tel.	Büyük kabarık kar. - kömzö “1. Arşiv. 2. Depo, ambar. 3. Stok (kemigenlerin yuvalarındaki yemek stoğu).” (ARSL, 373)
kömzölö- **II/1323**	Tel.	<kömzö+le- Yağmak (büyük kar). - kömzölö- “1. Arşivlemek. 2. Tedarik yetmek, yığmak, stok yapmak.” (ARSL, 373)
kȫn- **II/1242**	Leb.	<kȫ- Dumandan kararmak. - -
kön **II/1241**	Tel. Leb.	1. İşlenmiş deri. (Tel.) 2. Baldır. (Leb.) kȫn “İşlenmeye hazır ham deri.” (EDPT, 725) kön “İşlenmiş deri.” (DTS, 335) kön I “(Çizme için) işlenmiş deri.” (ATS, 121)
köndüre **II/1247**	Tel.	<köndür-e Düz, hiçbir yere sapmadan, doğrudan *Köndüre par!* “Düz git!”; *Köndüre ayt!* “Düz konuş!” - köndüre “Yanında, önünden.” (ATS, 121) köndüre “Önünden, yanından.” (DÇT, 130)

könök **II/1243**	Alt. Tel. Leb.	=könek 1. Kova. 2. Teker veya jant göbeği. 3. *Yaŋıs Könök* “Kötü bir ruh”.
		könek (g-) “Kova.” (EDPT, 731) könek “1. Kap, kova, tulum. 2. Kova burcu.” (DTS, 335)
		könök “Kova.” (ATS, 122) könök “Akağaç kabuğundan yapılmış kova.” (TAS, 64)
könü **II/1245**	Tel.	Doğru, düz. *Könü yol* “Düz yol”; *könü sös* “Düz söz”.
		könī (g-) “Doğru, düz.” (EDPT, 726) köni “1. Doğru, gerçek. 2. Âdil, doğru.” (DTS, 335)
		-
könyölö **II/1246**	Tel.	Battaniye, yorgan.
		-
		köncölö “Yorgan.” (ATS, 121) könḍ’ölö “Yorgan.” (TAS, 64)
köŋ **II/1236**	Tel. Leb.	Bataklık.
		-
		köŋ “Sert, toprak.” (ATS, 121) köŋ “Bataklık.” (ARSL, 377)
köŋdö- **II/1240**	Tel.	<köŋ+dö- Bataklık olmak.
		-
		-
köŋdöẏ **II/1240**	Alt. Tel. Leb.	Boş, içi boş. *Köŋdöẏ mıḷtıḳ* “Delikli pürüssüz tüfek.” (Tel.); *köŋdöẏ aġaş* “İçi boş ağaç.” (Tel.); *köŋdöẏ kiji* “Boş insan.” (Tel.); *köŋdöẏ aŋ* “İç organları çıkarılmış vahşi kuş.”
		-
		köŋdöy “Oyuk, çukur.” (ATS, 121) köŋdöy “1. Boşluk, oyuk, çukur. 2. Boş.” (TAS, 64) köŋdöy “Boşluk, oyuk.” (DK, 226)
köŋdöẏle- **II/1240**	Alt. Tel. Leb.	<köŋdöẏ+le Oymak, temizlemek, bağırsaklarını çıkarmak (ölmüş hayvan).
		-
		köŋdöylö- “Boşaltmak, (ağaç için) için boşaltmak.” (ATS, 121)
köŋdöẏlen- **II/1240**	Alt. Tel.	<köŋdöẏle-n- (İçi) boşalmak, oyulmak.
		-
		köŋdöylön- “Oyulmak, içi boşalmak.” (ATS, 121)

köŋdū **II/1240**	Tel.	Bataklık, sulak, bataklıkla kaplı. - köŋdü “Bataklıkla kaplı.” (ARSL, 377)
köŋkör- **II/1239**	Tel.	*bk.* kömḥör-.
köŋkür- **II/1239**	Tub.	Devrilmek, yere düşmek. *bk.* kömḥör-.
köŋü- **II/1236**	Tel.	Ateşe yakın durmaktan kararmak. küyün-~küny- (g-) “Alev almak, tutuşmak, yanmak. *mec.* Kızmak (öfke vb.).”(EDPT, 756, 726) -
köŋül- **II/1238**	Alt. Tel.	Düşünmek, duygulanmak, hüzünlü olmak, kederlenmek. *Köŋülŭp uḳ!* “Kalbinle dinle!” (Tel.); *Yüröḥŭm köŋüldŭ!* “Benim kalbim duygulandı!” köŋülger- “İyice düşünmek, düşünüp taşınmak.” (EDPT, 733) köŋül- “Duygulanmak.” (ATS, 122) köŋül- “Duygulanmak.” (TAS, 64)
köŋülçēk **II/1239**	Tel.	<köŋül-çek Kolayca karıştırılabilen, karıştırılmış, biraz üzgün kişi, kara kara düşünmeyi seven. - -
köŋülçēn **II/1239**	Tel.	*bk.* köŋülçēk.
köŋült- **II/1238**	Alt. Tel.	Düşündürmek, kederlendirmek, üzüntü vermek. - -
köŋzū **II/1240**	Tel.	Kötü koku, pis koku. - könzü “1. Pis kokan, pis kokulu. 2. Pis koku, kötü koku.” (ARSL, 377)
köŋzü- **II/1240**	Alt. Tel. Leb.	Pis kokmak, kötü kokuya sahip olmak. - -
köp **II/1309**	Alt. Tel. Leb.	Çok, çok sayıda. *Köp kiji* “Çok sayıda insan.” (Alt.); *köp aḳça* “Çok para.” (Tel.); *köptön köp* “Çok fazla.” (Tel.); *köp yoḳşı* “Çok iyi.” (Alt.); *Köp ḳattap keldĭ.* “O sık sık geliyordu.” (Tel.); *Arıḳ tā poḷzo, semiske pāḷa, as tā poḷza köpkö pāḷa!* “Eğer kuru, zayıf olsa da onu semiz olarak düşün, az olsa da çok gör! (P.d.V.I. 2,24); *köbŭzŭ* “Onlardan

		çoğu, onların büyük bir kısmı.” (Alt.)
		köp “Çok, bol.” (EDPT, 686) köp “1. Çok, pek çok. 2. Bol, bereketli, büyük, geniş, görkemli. 3. Pek, çok, gayet.” (DTS, 337)
		köp “Çok, çokluk.” (ATS, 122) köp “Çok.” (TAS, 64) köp[177] “Çok.” (DK, 226) köp “Çok.” (DÇT, 130)
köp- I **II/1310**	Alt. Tel. Leb.	Şişmek. *Ḳoḷum köpkön.* “Benim kolum şişti.” (Tel.)
		köp- “Şişmek, kabarmak, köpürmek.” (EDPT, 687)
		köp- “Şişmek.” (ATS, 122) kȭp- “Şişmek, kabarmak.” (TAS, 64) köp- “Kabarmak, şişmek.” (DK, 226)
köp- II **II/1310**	Leb.	Gömmek. *bk.* köm-.
köpkök **II/1313**	Tel.	<köp-kek Şiş, şişmiş.
		-
		-
köpköndö- **II/1313**	Tel.	Tereddüt etmek, kararsız olmak.
		-
		-
köpşek **II/1315**	Tel.	Esnek, kolay kırılan, kırılgan.
		kevşek “Gevşek, yumuşak.” (EDPT, 691) kėvşek~kėwşek~küvşek “1. Gevşek, yumuşak. 2. İnce, zarif.” (DTS, 324, 352)
		köpşö- “Gevşemek, yumuşak.” (TAS, 64) köpşögön “Gevşek, gevşemiş, yumuşak.” (TAS, 64)
köpşŭ- **II/1315**	Tel.	Su altında buz oluşmak.
		-
		köpşi- “Kabarmak, şişmek.” (ARSL, 381) köpçi-“1. Kabarmak, şişmek; yükselmek, çoğalmak (suda). 2. Yumuşamak, mayalanmak.” (ARSL, 381)
köptö- **II/1314**	Alt. Tel.	<köp+le- Çoğaltmak, arttırmak, büyütmek.
		-
		köptö- “1. Çoğalmak, sayıca artmak, kalabalıklaşmak. *matematik* Çarpma.” (ATS, 122) köptö- “Artmak, çoğalmak; büyümek.” (TAS, 64)

[177] Madde başı fiil olarak verilmiştir.

		köptö- “Çoğalmak, artmak.” (DÇT, 130)
köptön- **II/1314**	Alt. Tel.	<köpte-n- Büyümek, çoğalmak.
		-
		-
kör I **II/1248**	Alt. Tel. Leb.	Güve. -
		kör “Güve.” (TAS, 64) kör “Güve.” (DLTÇ, 168)
kör II **II/1248**	Tel.	=köpür Köprü.
		köprüg “Köprü.” (EDPT, 690) köprük “Köprü.” (DTS, 337)
		kür “Köprü.” (ATS, 129)
kör- **II/1249**	Alt. Tel. Leb.	Görmek, bakmak. *Körüp aḷdım.* “Gördüm.” (Alt.); *Parıp kör!* “Bak!” (Tel.); *körböḫön iş* “Görülmemiş iş.” (Alt.); *Körḫön iş* “Çok sıradan bir iş.” (Alt.); *Men anı artıḳ kördŭm!* “Ben onu kıskandım!” (Tel.); *Yaman kördŭm.* “Ben ondan hoşlanmadım.”; *Oŋ közŭnöŋ kördŭ.* “O ona iyi niyetle baktı.” (Alt.); *Teskerĭ körmö!* “Bana öyle (kötü kötü) bakma!” (Alt.); *Körüp ottırdı.* “O baktı.” (Tel.); *Pudaġı yoḳ yaŋıs aġaşḳa körörḫö ebi yoḳ!* “Dalları olmayan ağaca bakmak hoş duygu vermez!” (Tel.); *Üstürtün körördö üç toḷıḳtū Ḳan Aḷtaẏ.* “Eğer yukarıdan bakarsan Han-Altay üç köşelidir.” (Tel.); *Yastap kördŭ.* “Eğlenceli baktı.” (Alt.); *Pujulap kördŭ.* “İnceledi.” (Tel.); *Pazınıp kördŭ.* “Kınadı.” (Alt.); *Puruḷŭp kördŭ.* “O arkaya, etrafına baktı.” (Alt.) ; *Ḳayajanıp kördŭ. (id. Tel.); Tudŭp kördŭ.* “Dokundu.”[178] (Tel.); *Üzū̃ kördŭ.* “Meyillendi.” (Tel.); *õ̃n kördŭ.* “İnceledi.” (Tel.)
		kör- (g-) “Görmek; denemek; bakmak, uymak.” (EDPT, 736) kör- “1. Görmek, bakmak. 2. İtaat etmek, boyun eğmek. 3. Yaşamak, maruz kalmak. 4. Dinlemek, söz dinlemek. 5. Düşünmek, varsaymak.” (DTS, 338)
		kör- “1. Bakmak, görmek, dikkatle bakmak. 2. Bakmak, ilgilenmek, göz kulak olmak. 3. Denemek, yaşamak, tecrübe etmek. 4. Birini kabul etmek, saymak. 5. Yardımcı fiil. *Kazıp kör-* kazmak; *kıçırıp kör-* okumak; *tudup kör-* yakalamak; *içip kör-* içmek; *kiyip kör-* giysiyi denemek.” (ATS, 122) kör- “1. Görmek. 2. Bakmak.” (TAS, 64) gör-~kör- “Görmek, bakmak.” (DK, 208, 226) kör- “Görmek.” (DLTÇ, 168) kör- “Bakmak, görmek, incelemek.” (DÇT, 130)

[178] OSTN’de bu cümlenin anlamı “Ben dokundum.” şeklinde verilmiştir.

kō̲r **II/1248**	Tub.	Bir çeşit çalı. - -
körḫŭ̲s- **II/1263**	Alt. Tel. Leb.	Göstermek. *Körḫŭ̲zŭ̲p aẏttı.* “O ifade verdi, suçladı.”; *Ḳandī aḳ sınāḷū kiji yarıḳ kün biske körḫŭ̲zŭ̲p saḷdı?* “Hangi dürüst insan bize aydınlık bir gün gösterdi?” (Tel.) körgüz- “Göstermek.” (EDPT, 744) körgit-~körgüt-~körküt- “Göstermek.” (DTS, 338, 339) körgüs- “Göstermek, tarif etmek.” (ATS, 123) körgüs- “Göstermek.” (DK, 226) körgüs- “Göstermek.” (DÇT, 131)
körḫŭ̲stŭ̲r- **II/1263**	Tel.	körḫŭs-tŭr- Göstertmek. - körgüstir- “Göstertmek.” (ATS, 122)
körkī **II/1260**	Tel.	*ünlem* Yazık. - körkiy “1. Değerli, sevimli. 2. *mec.* Zavallı, bedbaht.” (ATS, 123) görkiy “Tatlı, sevimli.” (DÇT, 111) körkiy “Güzel.” (DÇT, 131)
körkŭ̲ **II/1261**	Tel.	<kör-kŭ̲ Görünüş, mimik, duruş. - -
körkŭ̲lū̲ **II/1261**	Tel.	Bakımlı, yakışıklı, güzel. körklüg “Şekilli, şekle sahip.” (EDPT, 743) körklüg~körüklüg “Güzel, yakışıklı, görkemli, mükemmel.” (DTS, 338, 339) -
körkü **II/1261**	Alt. Tel.	=körk 1. Güzel, müthiş. 2. Güzellik. körk “Görünüş, şekil, forum.” (EDPT, 741) körk~körük “1. Görünüş, suret. 2. Güzellik. 3. Görüntü, belirti.” (DTS, 338, 339) görkiy~görköy “Canım, sevdiğim.” (GSATA, 428)
körlen **II/1264**	Kumd.	Kıyafetteki işleme, nakış. - -

körlö- **II/1265**	Tel.	<kör+le- Köprü dikmek, yapmak. - -
körmök **II/1267**	Tel.	<kör-mek Görme, bakılması gereken eşya, görüntü. *Yūḳḳa körmökke poḷdı.* “Yakında olan iyi görüyordu, yakında olan için bu görüntüyü görmek kolay.”; *Ā onço körmök körünüp yat.* “Görünen ne varsa ona görünüyor.” körmek “Görme, seyir, izleme.” (DTS, 339) körmök “Görüntü, hayalet.” (ARSL, 382)
kȭrmök **II/1267**	Alt.	Gölet, su birikintisi. - -
körmös **II/1267**	Tel. Alt.	=körümes Kötü ruh, şeytan. *Ā körmös kirdǐ.* “Onun içine şeytan kaçtı, o delirdi.” - körmös “1. Kötü ruh, şeytan. 2. *mit.* Şaman inancında toprağın altında yaşayan ruhlar.” (ATS, 122) körmös “1. Şeytan. 2. Yer altındaki kötü ruh.” (TAS, 65) körmös “Kötü ruh, şeytan.” (DÇT, 131)
körmöstȭ **II/1267**	Tel. Alt	İçine şeytan kaçmış olan, deli. - körmöstü “Cin çarpmış, cinli.” (ATS, 122)
körmüjek **II/1267**	Tel. Kumd. W.	Ahşap put, idol. - -
körnöstö **II/1264**	Alt. Tel.	<Rus. горница Üst katta olan oda, misafir odası, çiftlik evlerinde mutfağın karşısındaki oda. - -
körnöş **II/1264**	Alt. Leb.	<körün-eş Ayna. - körnöş “Ayna.” (ARSL, 383)
körömçöl **II/1252**	Kumd.	*bk.* körmök.
körөŋ **II/1251**	Alt. Tel. Leb.	Saparna bitkisi. -

		körөŋ ölөŋ “Bir cins Sibirya bitkisi.” (TAS, 65)
körtük **II/1265**	Tel.	Kar yığını. kürtük “Kar yığını, kalın kar.” (EDPT, 739) öŋ körtük “Kar, kar yığını, çığ.” (DTS, 409) körtük “Kar, kürtün.” (ATS, 123) kürt “Kar yığını, kar tepecikleri.” (DLTÇ, 173)
körŭmzŭ **II/1259**	Tel. Alt.	<körŭm+zŭ Güzellik. - -
körŭmzŭlū **II/1259**	Tel. Alt.	<körŭmzŭ+lū Müthiş, güzel. - -
körŭnẖençĺe- **II/1255**	Tel.	<körün-gen+çi+le- Görülmüş gibi olmak. - -
körük I **II/1252**	Tel. Alt. Leb.	Körük. körük “Körük.” (EDPT, 741) körük “Körük, kuyumcu veya tenekecinin kullandığı körük.” (DTS, 339) körük “Demirci körüğü.” (ATS, 122) körük “Körük.” (TAS, 65) körük “Körük.” (DÇT, 131)
körük II **II/1252**	Alt. Tel. Leb.	Çizgili sincap. - körük “Bir tür hayvan.” (ATS, 122) körük “Üzeri çizgili bir tür küçük sincap.” (TAS, 65) kürek “Çizgili sincap.” (DK, 228) kürek “Çizgili sincap.” (DLTÇ, 172) körük “Çizgili sincap.” (DÇT, 131)
körül- **II/1256**	Alt. Tel.	<kör-l- Görülmek. *Körülbedi.* “O nefret etti, kıskandı.” (Alt.) körül- “Görülmek.” (EDPT, 745) körül- “Görülmek.” (DTS, 339) körül- “Görülmek.” (ARSL, 383)
körülbeçi **II/1256**	Alt.	*bk.* körülbeẏçi.
körülbeẏçi	Tel.	<körül-be-e+çi

II/1256		Kıskanç, çekemeyen. - -
körümes **II/1258**	Tel.	*bk.* körmös.
körümeslŭ **II/1258**	Tel.	*bk.* körmöslŭ.
körün- **II/1254**	Alt. Tel. Leb.	<kör-n- Görünmek, görülmek, ortaya çıkmak. *Körŭnbeẏ ḳaḷat.* "O görünmez oldu, kayboldu." (Tel.) körün- "Görünür olmak, görünmek, ortaya çıkmak." (EDPT, 746) körün- "1. Görünmek, belirmek.2. Ortaya çıkmak, gözükmek." (DTS, 339) körün- "Görünmek." (ATS, 122) körün- "Görünmek." (TAS, 65) körün- "Görünmek." (DK, 226) körün- "Görünmek." (DÇT, 131)
köründŭr **II/1256**	Tel.	<körŭn-dŭr- Bir şeyin görülmesi için bir şeyler yapmak, görünür kılmak, ortaya çıkarmak, göstermek. köründür- "Göstermek." (EDPT, 746) köründür- "Göstermek." (DTS, 339) köründir- "Göstermek." (ATS, 123)
körüneş **II/1255**	Tel.	*bk.* körnöş.
körüs- **II/1257**	Alt.	<kör-s- Bakmak, izlemek. *bk.* körḫŭs-.
körüş **II/1257**	Tel. Leb. Alt.	<kör-ş 1. Bakış. 2. Sık sık görüştüğün kişi, tanıdık, arkadaş. *Pu aẏḷda körüşüŋ parma?* "Bu köyde tanıdıkların var mı?" (Tel.) körüş "Bakış, görme, görüş." (EDPT, 747) körüş "Bakış, görme, görüş." (DTS, 339) körüş I "Tanıdık, arkadaş." (ATS, 123) körüş II "Görme, görüş." (ATS, 123) körüş "1. Bakış. 2. Tanıdık, eş dost, arkadaş." (TAS, 65) körüş "Tanıdık, bildik." (DK, 226) kürüş "Arkadaş, dost." (DK, 229)
körüş- **II/1257**	Alt. Tel.	<kör-ş- Görüşmek, buluşmak. *Sler meni paza körüşpeske parıp-yat tep ī̤ap-yazıġar!* "Sizler, ben gideceğim için birbirimizle bir daha görüşemeyeceğiz diye

		ağlıyorsunuz.” (Tel. P.d.V.I, 125,10); *Körüje etti.* “O taklit etti.” (Tel.)
		körüş- “Görüşmek, buluşmak.” (EDPT, 748) körüş- “Görüşmek, buluşmak.” (DTS, 339)
		körüş- “1. Bakışmak. 2. Birlikte bakmak. 3. Görüşmek, karşılaşmak.” (ATS, 123) köriş-~körülüş-~körüş- “Görüşmek, birbirini görmek.” (DK, 226) körüş- “Görüşmek.” (DLTÇ, 168) körüş- “Birbiriyle görüşmek.” (DÇT, 131)
körüşteş- **II/1258**	Leb.	<körüş+le-ş- Arkadaşlık kurmak.
		-
		-
körüştŭr- **II/1258**	Tel.	<körüş-tŭr- Birbiriyle görüşmek, görüş ayarlamak, görüştürmek.
		-
		körüştir- “Uzlaştırmak, barıştırmak.” (ATS, 123)
kös **II/1291**	Tel. Alt.	1. Göz, bakış. *Kös yajı* “Göz yaşı.” (Tel.); *köstüŋ paḷazı* “Göz bebeği.” (Tel.); *köstŭŋ aġı* “Göz beyazı.” (Alt.); *köstŭŋ odı* “Göz ışığı, göz ateşi.” (Alt.); *Kös tümdŭ.* “O göz kırptı.”; *Kös saḷdı.* “O kendini kaptırmıştı.”; *Közŭ yoḳ* “Kör.”; *Közŭ yoḳḳo kös poḷoẏn!* “Gözü olmayana göz olayım!” (Alt.); *Ḳān Ḳudaẏdıŋ közü tīsĭn!* “Tanrı’nın iyi gözü sana baksın!” (Tel.) (P.d.V.I, 218, VIII,1); *meniŋ közümçö* “Gözlerimin önünde.” (Tel.); *köstŭŋ köjögözü* “Göz hastalığı.” (Tel.); *Közŭ yetpes poḷdı.* “O kör oldu.” (Tel.); *Ēn közü pirle kördŭ.* “O ona karşı merhametlidir.” (Tel.) 2. Çok küçük nesnelerden biri, nokta. *Eki kös pudaẏ yadır.* “İki tane buğday tanesi duruyor.” (Tel.) 3. Küçük delik. *Komırġaẏ közŭ* “Düdük üzerindeki delikler” (Tel.)
		kȭz “Göz.” (EDPT, 756) köz “Göz.” (DTS, 341)
		kös “1. Göz, bakış. 2. Göz, delik. 3. Renk işareti.” (ATS, 123) kös “Göz.” (TAS, 65) kös~köz~küs “Göz.” (DK, 225) kös~köz “Göz.” (DLTÇ, 167) köz~kös “Göz.” (DÇT, 130, 131)
köskü **II/1295**	Tel.	Ayna.
		közŋü~közüŋü “Ayna.” (EDPT, 761, 762) közgü~közŋü~közüŋü “Ayna.” (DTS, 341, 342)
		küskü “Ayna.” (ATS, 130) küskü “Ayna.” (TAS, 70)

kösmökçŭ **II/1299**	Alt. Tel.	1. Ruh, hayalet gören. 2. Kâhin, geleceği görebilen. *bk.* köspökçŭ.
köspökçŭ **II/1299**	Tel.	Ruh, hayalet gören. - köspökçi “Kehanet sahibi, kâhin.” (ATS, 123) kösmökçil “Kâhin, geleceği görebilen.” (TAS, 65) köspökçi “Görülmeyen şeyleri görebilen, büyücü, sihirbaz.” (DLTÇ, 168)
köstö- I **II/1298**	Alt. Tel. Leb.	<kös+le- Bir şeye gözlerini dikerek bakmak, izlemek, bir gözle nişan almak. közlē- “Gözlemek, gözetlemek.” (EDPT, 760) közle- I “Gözetlemek, bakmak.” (DTS, 341) közle- II “Göze vurmak.” (DTS, 341) köstö- “1. Bir şeye dikkatle bakmak, gözetlemek. 2. Seçmek, ileri sürmek.” (ATS, 123) köstö- “Dikkatle bakmak, gözlemek.” (TAS, 65)
köstö- II **II/1298**	Leb.	Sis, duman yükselmek. - -
köstön- **II/1298**	Tel. Alt. Kumd.	Gözleri açılmak, görmek (göz). *Közŭm köstönŭp klēt.* “Benim gözlerim yavaş yavaş açılmaya başladı (hastalıktan sonra).” (Tel.) - -
köstös- **II/1298**	Tel.	<köstö-s- Birbirine gözlerini dikerek bakmak. közleş- “Bakmada yarışmak, karşılıklı bakışmak.” (EDPT, 761) közleş- “Bakmada yarışmak, karşılıklı bakışmak.” (DTS, 341) köstöş- “1. Birlikte bakmak. 2. Birlikte seçmek, ileri sürmek. 3. Biribirine karşı ileri sürmek. 4. Yüzleştirmek.” (ATS, 123)
köstöstŭr- **II/1298**	Tel.	<köstös-tŭr- Yüzleştirmek. - köstöştir- “1. Gözletmek. 2. İleri sürdürmek. 3. Yüzleştirmek.” (ATS, 123)
köstū̄ **II/1298**	Tel.	<kös+lū̄ Gözleri olan. *Aḷġas köstū̄* “Uzağı göremeyen, miyop”; *aḷıs köstū̄* “Yakını iyi

		göremeyen, hipermetrop.”
		-
		kösti “Gözleri olan.” (DÇT, 131) köstü “1. Gözleri olan. 2. Canlı, yaşayan yaratık. 3. Perdeli (müzik aleti).” (DÇT, 131)
Köstǖ-ġan **II/1298**	Tel.	<köstǖ+ḳān Ülgen’in kızı.
		-
		-
kösül- **II/1295**	Alt.	1. Germek, ayakları uzatmak, ölmek. 2. Yaşlanmak, köhneleşmek.
		kösül- “Kösülmek, ayakları uzatmak.” (EDPT, 750)
		-
köş- **II/1304**	Tel.	Zor nefes almak, nefes yetmezliği hissetmek, nefesi kesilmek.
		-
		köş- “Soluğu kesilmek.” (ATS, 123) köjü- “Soluğu kesilmek.” (ATS, 120) küjüle- “Solumak.” (DÇT, 133)
kō̄ş **II/1304**	Tel. Kumd.	Çanak, çömlek, *tobroḳ kō̄ş* “Kilden yapılan çömlek.”; *çöÿ kō̄ş, temir kō̄ş* “Demir çömlek, çanak.”
		-
		kō̄ş “Küçük dökme kap.” (ATS, 122) kō̄ş “Dökme demirden yapılan tencere.” (TAS, 64) kō̄ç~köç“1. Çanak, çömlek. 2. Kafa tası.” (DK, 226) kō̄ş Dökme demirden yapılmış kap.” (DÇT, 130)
kō̄şçi **II/1306**	Tel.	Çömlekçi.
		-
		-
köşpök **II/1306**	Alt. Tel.	Yumuşak, sert olmayan, esnek, kolay yırtılan.
		-
		kō̄şpök “1. Gevrek. 2. Yumuşak.” (ARSL, 380)
köt I **II/1275**	Tub.	<Rus. котъ Kedi.
		-
		-
köt II **II/1275**	Alt. Tel. Leb.	Göt, kıç.
		köt (göt) “Arka taraf, kalça, popo.” (EDPT, 700) köt “Kalça, popo; arka taraf.” (DTS, 340)
		köt “Göt, kıç.” (DLTÇ, 168)

köyön **II/1240**	Tel. Alt. Leb.	=ḳoyan Tavşan. *bk.* ḳoyon.
köyönök **II/1240**	Tel.	Tavşancık, küçük tavşan. *Köyönöktüŋ maḳtaġanı* “Tavşanın övgüsü.” (P.d.V.I, 222,XII) - kuyanak~koyonok “Küçük tavşan.” (KRS, 33)
köyöş **II/1240**	Leb.	Güneş. *bk.* ḳuyaş.
köyöẏm **II/1240**	Kumd.	Tüccar. *bk.* ḳoťoẏn.
köznök **II/1303**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* közünök.
közörlö- **II/1302**	Alt. Tel. Leb.	<közer+le- Kağıt oynamak. *Közörlöẏdŭ, közörlöẏdŭ, Tastaraḳaẏdıŋ onço poyın orton ḳaraḳçı paḷa aḷıp ḳoẏdı.* “Onların hepsi kağıt oynuyorlardı ve güzel bir kız Tastarakay’ın ta kendisini yendi.” (P.d.V.I, 46,565) - közörlö- “Kâğıt oynamak, kart oynamak.” (ATS, 123)
közŭ̄gū̄ **II/1302**	Tel.	Görüntü, halüsinasyon. - -
közŭ̄l- **II/1303**	Leb.	Olmayan, gerçekleşmeyen görüntüleri görmek. - -
közŭ̄lŭ̄k **II/1303**	Alt. Tel.	Gözlük. közlük “Gözlük; at gözlüğü, göz koruyucusu.” (EDPT, 760) közlük “Gözlük.” (DTS, 342) közilik “Gözlük.” (TAS, 65)
közū̄ş **II/1303**	Tel.	Ocak demiri, köseği, karağı, ölçer. - -
közük- **II/1302**	Tel.	Gerçekte olmayan bir şeyi görmek; halüsinasyon görmek. - -
közünök **II/1302**	Tel.	Pencere. közünük “Pencere.” (EDPT, 762) közünük “Pencere.” (DTS, 342) köznök “Pencere.” (ATS, 123)

köznök “Pencere.” (TAS, 65)
közenek~köznek~köznök~küznök “Pencere.” (DK, 225, 228)
köznek~köznök “Pencere.” (DLTÇ, 167)
köznök~kösnök “Pencere, küçük pencere.” (DÇT, 130, 131)

kre Tel. Ölçü, oran, uyum, itidal; boy, endam; an, zaman.
II/1530 -
-

krē Tel. Büyük testere.
II/1530 *bk.* kirē.

krele- Tel. <kre+le-
II/1530 Ilımlı olmak, koşullara uymak.
-
-

krelū̆ Tel. <kre+lū̆
II/1530 Uyumlu; ılımlı; orta, vasat.
-
kreliğ “Ilımlı, edepli, terbiyeli.” (KRS, 30)

kres Alt. Tel. Leb. <Rus. Крестъ
II/1530 Haç.
Kres aḷdı, kreske tüştŭ. “Hristiyanlığı kabul ettti, vaftiz oldu. (Tel.); *Kres ada* “Vaftiz babası” (Tel.); *krezĭ yoḳ kijĭ* “Vaftiz olunmamış” (Alt. Tel.); *krestĭŋ adı* “Vaftiz ismi”
-
kres “Haç, istavroz.” (ATS, 123)

kreste- Alt. Tel. Leb. <kres+le-
II/1530 Vaftiz etmek.
Krestēçĭ “Vaftiz eden kimse”
-
kreste- “Vaftiz etmek.” (ATS, 123)

kresten- Alt. Tel. Leb. Vaftiz merasimi yapmak.
II/1531 -
kresten- “İstavroz çıkarmak, dua etmek.” (ATS, 123)

krestendĭr- Alt. Tel. Vaftiz ettirmek.
II/1531 -
-

krestĭğ Leb. *bk.* krestū̆.
II/1531

krestū̆ Alt. Tel. <kres+lū̆
II/1531 Haçı olan, vaftiz olunan.
Krestū̆ kiji, krestū̆ler “Vaftiz olunanlar.”; *Orus kiji onço krestū̆,*

		ķanaẏp sen krezǐ yoķ kiji Orustardıŋ pī poļırzın? “Rusların hepsi vaftiz olmuşlar (haç takarlar), peki ya sen, vaftiz olmadan nasıl Rus beyi olabilirsin?”
		-
		krestü “Vaftiz edilmiş.” (ATS, 123)
ķū- **II/883**	Alt. Tel.	1. Takip etmek, birilerinin peşinden koşmak, birilerinin peşinden gitmek. *Aļım ķūdı* “O alacaklarını aldı.” (Tel.); *Öç ķūba!* “İntikam arama!” (Tel.); *Öç ķūbas kiji* “İntikam peşinde koşmayan insan.” (Alt.); *Übŭn ķūp yat.* “O miras talep ediyor.” (Tel.) 2. İzleri takip etmek, izlemek. *Yoļ ķū!* “Yolla git!”; *Aġaç ķūp çıķtı.* “O ağaca çıktı.” *bk.* ķō- .
ķū I **II/882**	Alt. Tel.	1. Rengi solmuş, sarımsı, devetüyü rengi, solgun *Sarı ķū* “Devetüyü rengi” (Alt.); *Aķ ķū* “Beyaz (yüz rengi)” (Alt.); *ķup ķū* “Tamamen rengi solmuş” (Tel.) 2. Kurumuş ağaç. (Alt.)
		kubā “Solgun, soluk, açık sarı, açık gri; at ya da sığır donu rengi; sarışın insan.” (EDPT, 581) ķuba “Kırmızı ve sarı arası bir renk.” (DTS, 491)
		kū I “1. Kabuksuz kuru ağaç. 2. Kuru ot. 3. Kurumuş kemik.” (ATS, 126) kū II “Beyaz; solgun; ak.” (ATS, 126) kū “1. Kuğu. 2. Solgun, benzi solmuş.” (TAS, 68) kūa “Boz, gri.” (DLTÇ, 171)
ķū II **II/883**	Alt. Tel.	*Krş.* ķağ, ķoğ, ķabu Kav.
		kāv “Kav, çabuk yanan nesne.” (EDPT, 579) ķav~ķavaġu “Kav, çıra.” (DTS, 463)
		kū I “1. Kabuksuz kuru ağaç. 2. Kuru ot. 3. Kurumuş kemik.” (ATS, 126)
ķū III **II/883**	Alt. Tel. Leb.	*krş.* ķūġu Kuğu.
		kuġū “Kuğu.” (EDPT, 609) ķuġu “1. Kuğu. 2. Kır, ağarmış.” (DTS, 492)
		kū “Kuğu.” (ATS, 126) kū “1. Kuğu. 2. Solgun, benzi solmuş.” (TAS, 68) kū “Kuğu.” (DLTÇ, 171)
ķuaķķaẏ **II/884**	Tel.	Kıpkırmızı. *ķuaķķaẏ ķızıļ (id.)*
		-

		kuakay kızıl “Al, kırmızı.” (TAS, 65)
ḳuaḳḳaẏlan- **II/884**	Tel.	<ḳuaḳḳaẏ+ḷa-n- Kıpkırmızı olmak. - -
ḳuba **II/1034**	Tel.	Rengi solmuş, gri renkli. *ḳuba çöl* “Boz kır.” (Tel.) *bk.* ḳū I
ḳubaça- **II/1035**	Tel.	Yerine geçmek, halef olmak, takip etmek. - -
ḳubaġar **II/1035**	Tel.	<ḳuba Biraz rengi soluk olan. - kuagar “Beyazımsı.” (TAS, 65)
ḳubaḳ I **II/1034**	Tub. Leb.	Kum. *bk.* ḳumaḳ.
ḳubaḳ II **II/1034**	Alt.	Dulavrat otu. - kubak “Çam kozalağı.” (DK, 227)
ḳubaḳaẏ **II/1034**	Alt.	Açık renkli, parlak. *ḳubaḳaẏ ḳızıl* “Kırmızımsı kahverengi, doru.” - kubakay “Solgun (yüz); hafifçe sararmış (ot).” (ATS, 123) kuakay kızıl “Al, kırmızı.” (TAS, 65)
ḳubaḷ **II/1035**	Tel.	Kül. *Ottıŋ ḳubaḷı (id.)* - kubal “Kül.” (ATS, 123)
ḳubaḷa- **II/1035**	Tel.	Kovalamak, takip etmek, kovuşturmak. kov- (?kōv-) “Kovalamak, peşinden gitmek, takip etmek.” (EDPT, 580) ḳov- “Kovmak, defetmek.” (DTS, 490) kubala- “Değişmek.” (ATS, 123)
ḳubaḷaḳ **II/1035**	Leb.	Mavi. - -

ķubaḷat- **II/1036**	Tel.	Kovalatmak, takip ettirmek. - -
ķubaḷtı- **II/1036**	Tel.	<ķubaḷ+tı- Küllenmek, külle kaplanmak. - kubaltı- “Külle kaplanmak.” (ARSL, 389)
ķubar- **II/1035**	Alt. Tel.	<ķuba+ar- Rengi solmak, sararmak. ķuvar-~ķuwar-~ķuvur-~ķuwur-“Kurumak, solmak.” (DTS, 504, 505) kubar- “(Yüz için) solmak; (ot için) hafifçe sararmak.” (ATS, 123) kuar- “Benzi uçmak, rengi kaçmak.” (TAS, 65) kubar “Soluk, açık renkli.” (DÇT, 131)
ķubart- **II/1035**	Alt. Tel.	<ķubar-t- Soluklaştırmak. - kubart- “Hafifçe sarartmak, kurutmak.” (ATS, 123)
ķubaşna **II/1036**	Tel.	<Rus. квашня Hamur teknesi. - -
ķubattı **II/1036**	Tel. Alt.	1. Sevinç, neşe. 2. Mutluluk getiren her şey, güzel görüntü. - kubattu “Neşeli, sevinçli, (yer için) güzel, zarif.” (ATS, 123) kubatılu “Neşeli, şen, sevinçli.” (TAS, 66)
ķubattılū **II/1036**	Alt. Tel.	<ķubattı+ḷū 1. Mutlu. 2. Mutluluk veren, müthiş. *Ķojonı sürüköy ķubattıḷū.* “Onun şarkıları çok güzel.” (P.d.V.I, 10,5); *ķubattıḷū yer* “Güzel bir yer.” - kubattu “Neşeli, sevinçli, (yer için) güzel, zarif.” (ATS, 123) kubatılu “Neşeli, şen, sevinçli.” (TAS, 66)
ķubuķ **II/1037**	Alt. Leb.	Mutluluk. *bk.* ķubuẏ.
ķubuķsū **II/1037**	Tel.	<ķubuķsŭ-ū Neşe, sevinç. -

		kubuksu[179] “Neşeli, güzel.” (ATS, 123)
ḳubuḳsŭ- **II/1037**	Alt. Tel. Leb.	<ḳubuḳ+su- Eğlenceli olmak, mutlu olmak, sevinmek. - kubuksu-[180] “Sevinmek.” (ATS, 123)
ḳubuḳsūḷū **II/1037**	Tel.	<ḳubuḳsū+ḷū Eğlenceli. - -
ḳubuḳsŭra- **II/1037**	Tel.	*bk.* ḳubuḳsŭ-.
ḳubuḳsŭt- **II/1037**	Tel.	<ḳubuḳsŭ-t- Sevindirmek, birilerini eğlendirmek. - -
ḳubŭḷ- **II/1038**	Tel. Leb.	Dönüşmek, görünüşünü değiştirmek. - kubul- “Değişmek, bir şeye dönüşmek.” (ATS, 123) kubul- “Kapris yapmak, naz yapmak, nazlanmak.” (TAS, 66) kubular- “Değişime uğramak, değişmek, başkalaşmak.” (TAS, 66) kugıl- “Dönüşmek, şekil değiştirmek.” (DLTÇ, 168) kubul- “Değişmek, dönüşmek.” (DÇT, 131)
ḳubuḷġāḳ **II/1039**	Tel. Leb.	<ḳubuḷ-ġāḳ Dönüşüm, büyü, büyücülük. - kubultu “Değişme, dönüşme.” (ATS, 123) kubulgak “Kaprisli, nazlı.” (TAS, 66)
ḳubuḷġāḳtū **II/1039**	Tel.	< ḳubuḷġāḳ+ḷū 1. Dönüşmüş. 2. Dönüşme yeteneğine sahip olan. - -
ḳubuḷġās **II/1039**	Alt.	<ḳubuḷ-ġās Dönüşüm. - -
ḳubuḷġazın **II/1039**	Tel.	Dönüşebilme yeteneği. -

[179] ATS’de *kubusku;* ORS’de *kubuksu* şeklindedir *(s. 93).*
[180] Bu kelime ATS’de *kubusku-;* ORS’de *kubuksu-* şeklindedir *(s. 93).*

		kubulgazın “1. Sihirli, büyülü. 2. Sihir, büyü.” (ARSL, 390)
ḳubuḷġazındū **II/1039**	Tel.	<ḳubuḷġazın+ḷū Dönüşebilme yeteneğine sahip olan. - kubulgazındu “Sihirli, büyülü.” (ARSL, 390)
ḳubuḷt- **II/1039**	Tel. Alt. Leb.	<ḳubuḷ-t- Dönüştürmek, büyü yapmak. - kubult- “Değiştirmek, dönüştürmek.” (ATS, 123)
ḳuburtu **II/1038**	Kumd.	Mesele, sıkıntı, skandal. - -
ḳubuẏ **II/1037**	Tel.	Mutluluk, eğlence. *Ḳubuẏ aẏ* “Nisan ayı.” - kubuy “Mutluluk, neşe.” (ARSL, 389)
ḳubuẏḷa- **II/1037**	Tel.	<ḳubuẏ+ḷa- Sevinmek, eğlenmek. - kubuyla- “Sevinmek, kutlamak.” (ATS, 123)
ḳubuẏḷaş- **II/1037**	Tel.	<ḳubuẏ+ḷa-ş- Birlikte sevinmek. - -
ḳubuẏḷū **II/1037**	Tel.	<ḳubuẏ+ḷū “Neşem, mutluluğum, hayatım” gibi anlamları karşılayan ünlem. *Ḳubuẏḷū ḳajı parazıŋ?* “Hayatım, nereye gidiyorsun?” - -
ḳucaḳ **II/1011**	Leb.	1. Göğüs ve açık eller arasındaki (ayakta duran) veya dizler ve bel arasındaki yer (oturan). 2. Kucağa sığan, kucak dolusu. *bk.* ḳuçaḳ.
ḳucaḳta- **II/1012**	Leb.	*bk.* ḳuçaḳta-.
ḳucaḳtaş- **II/1012**	Leb.	*bk.* ḳuçaḳtaş-.
ḳūcın **II/1012**	Leb.	*bk.* ḳūçın.

ḳūcıncı **II/1012**	Leb.	*bk.* ḳūçınçı.
ḳūcında- **II/1012**	Leb.	*bk.* ḳūçın.
ḳucuğ **II/1012**	Leb.	Yavaş. - -
ḳuça **II/1007**	Alt. Tel.	Koç. - kuça “Dağ koyunu, koç.” (ATS, 123) kuça “Koç.” (TAS, 66) kuçka “Koç.” (DK, 228)
ḳuçaḳ **II/1007**	Alt. Tel.	<ḳuç-aḳ 1. Kucak, göğüs ve açık eller arasındaki yer. 2. Kucak dolusu. *Pir ḳuçaḳ odun* “Kucak dolusu odun” kuçak “Kucak, bağır.” (EDPT, 591) ḳuçaḳ “Kucak; öbek, balya vb.” (DTS, 491) kuçak “1. Kucak dolusu. 2. Kucak.” (ATS, 123) kuçak “Kucak.” (TAS, 66) kuçak “Kucak.” (DÇT, 132)
ḳuçaḳta- **II/1008**	Alt. Tel.	Kucaklamak, sarılmak. *Ḳuçaḳtaġan ene* “Ebe.”; *Pur ḳuçaḳtap* “Ellerini göğüs üstünde çapraz tutarak.”; *Ḳajıları Yibandı ḳuçaḳtap ökşönŭp turdŭlar.* “Onlardan bazıları İvan’a sarılıp onu öptü.” (Tel., P.d.V.I, 144,22) kuçaklā- “Kucaklamak, sarılmak.” (EDPT, 591) ḳuçaḳla- “Kucaklamak, kolları altına almak.” (DTS, 491) kuçakta- “Kucağında taşımak, kucaklamak.” (ATS, 123) kuçakta- “Kucaklamak.” (TAS, 66) kuçakta- “Kucaklamak, kucağa almak, sarılmak.” (DÇT, 132)
ḳuçaḳtan **II/1009**	Tel.	<ḳuçaḳta-n- Ellerinde taşımak. *Ḳuçaḳtanıp alıp yürdŭ.* “O onu ellerinde taşıyordu.”; *Pūr ḳuçaḳtandı.* “O ellerini göğüs üstünde çapraz tuttu.”; *Aḷar pazıp kelele pudŭnaŋ ḳuçaḳtanıp alıp ā paş ḳoẏdıḷar.* “Onlar ona yaklaştı, onun bacaklarına sarıldı ve onun önünde diz çöktüler.” - kuçaktan- “Kucağına almak, kucaklamak.” (ATS, 123) kuçaktan- “Kucaklanmak.” (TAS, 66)
ḳuçaḳtaş- **II/1009**	Tel. Alt.	Kucaklaşmak, birbirine sarılmak,. - kuçaktaş- “Birbirini kucaklamak.” (ATS, 124)

		kuçaktaş- “Kucaklaşmak.” (TAS, 66) kuçaktaş- “Kucaklaşmak, birbirine sarılmak.” (DÇT, 132)
ḳūçın **II/1009**	Alt. Tel.	<Moğ. Destan, efsane, masal. *Kim ḳūçın pilze anı ayt!* “Efsane bilen varsa anlatsın!” - kūçın “1. Konuşma. 2. Hikâye. 3. Sohbet.” (ATS, 126) kūçın “Sohbet, konuşma.” (TAS, 68) kūçun “Efsane.” (DÇT, 132) kūçın “Konuşma, hikâye.” (DÇT, 132)
ḳūçınçı **II/1010**	Alt. Leb.	<ḳūçın+çı Masal, hikâye anlatan. - -
ḳūçında- **II/1010**	Alt. Tel.	<ḳūçın+ḷa- Masal, efsane anlatmak. - kūçında- “1. Konuşmak. 2. Hikâye anlatmak. 3. Sohbet etmek.” (ATS, 126) kūçında- “Anlatmak, sohbet etmek.” (TAS, 68) kūçında- “Konuşmak, anlatmak.” (DÇT, 132)
ḳūçındaş- **II/1010**	Tel.	<ḳūçında-ş- Birbirine masal anlatmak, muhabbet etmek. - kūçındaş- “Birbiriyle konuşmak, sohbet etmek.” (ATS, 127) kūçındaş- “Birbiriyle konuşmak.” (DÇT, 132)
ḳūçındat- **II/1010**	Alt. Tel.	<ḳūçında-t- Efsane anlattırmak. - kūçındat- “Konuşturmak, anlattırmak.” (ATS, 127)
ḳuçḳa **II/1010**	Kumd.	Koç. *bk.* ḳuça, ḳoçḳor.
ḳuçuḳ **II/1010**	Tel.	=küçük Köpek eniği. - küçük “Köpek yavrusu, kurt yavrusu, enik.” (ATS, 128) küçük “Köpek yavrusu.” (TAS, 69)
ḳuçuyaḳ **II/1010**	Tel.	Küçük bir kuş, serçe. - kuçıyak “Serçe. *boro kuçıyak* Kanarya.” (ATS, 124)

		kuçıyak “Serçe.” (DÇT, 133)
ḳuda **II/998**	Tel. Alt. Leb.	Kız isteyen, dünür. *Ḳuda poḷdı.* “O, kız istedi. ”
		-
		kuda “1. Dünür. 2. Dünürcülük.” (ATS, 124) kuda “Erkek dünür.” (TAS, 66) kuda “Dünür.” (DÇT, 131)
ḳudacı **II/1001**	Leb.	*bk.* ḳudaçı.
ḳudaçı **II/1001**	Tel.	<ḳuda+çı Dünürcü, bir kıza talip olan erkek.
		-
		-
ḳudaḷa- **II/999**	Tel. Alt.Leb.	<ḳuda+ḷa- Dünür gitmek, kız istemek, nişanlanmak, nikâhlamak. *Ḳudaḷap aẏttıḷar.* “Onlar nişanlandılar, nikah kıydılar.” (Tel.)
		-
		kudala- “Dünürcülük yapmak.” (ATS, 124) kudala- “Dünür düşmek.” (TAS, 66) kudala- “İstemek, eş olarak teklif etmek.” (DÇT, 131) kutala- “İkram etmek.” (DÇT, 132) kutalaş- “Birbirine ikram etmek.” (DÇT, 132)
ḳudān **II/999**	Alt.	Gri, kül rengi, kurşuni, kır.
		-
		-
Ḳudaẏ **II/998**	Alt. Tel. Leb.	<Far. ḫudāy Tanrı, Allah, Huda. *Ḳudaẏdıŋ sözŭ* “Kutsal kitap.” (Tel.); *Ḳudaẏdıŋ ḳujŭ* “Güvercin.” (Tel.); *ḳudaẏdıŋ künŭ* “Pazar günü.” (Tel.); *Ḳudaẏdıŋ yaḳşı sīḷıġı* “Allah’ın bereketi.” (Tel.); *Ḳudaẏdıŋ yaḳşı pīyanı* “Allah’ın rahmeti.” (Tel.); *Ḳudaẏ aḷḳış perzin!* “Allah, sana hayırlısını versin!” (Tel.); *Ḳān Ḳudaẏdıŋ közŭ tīzĭn! Ḳarı kişinĭŋ aḷḳıjı yetsin! Uḷu Ḳudaẏdıŋ közŭ tīzĭn! Ulu kijinĭŋ aḷḳıjı yetsĭn!* “Allah’ın nazarı üstümüzde olsun, yaşlı insanların hayır duası bizimle olsun!” (P.d.V.I, 218, VIII,1-4)[181]
		-
		Kuday “1. Tanrı, ilah. 2. *mit.* Şaman inancında gökyüzünde yaşayan ve ilah olmayan ruhlar.” (ATS, 124) Kuday “Tanrı, Huda, Allah.” (TAS, 66)

[181] Bu örnek cümle Osm. (Osmanlıca) kısaltmasıyla gösterilmiştir. Ancak seslik özellikleri itibarıyla Teleüt ya da Altay lehçesine ait olduğu düşünülmektedir.

		Kuday “Tanrı, Huda, Allah.” (DK, 227) Kuday~Kutay “Tanrı, Huda, Allah.” (DÇT, 131, 132)
ḳudaẏḷıḳ **II/999**	Tel.	<ḳudaẏ+ḷıḳ İlahi güç. - kudaylık “İlahi, ilahi güç.” (ARS, 78)
ḳudaẏḷū **II/999**	Tel.	<ḳudaẏ+ḷū İlahi. - -
ḳudu- **II/1002**	Tel.	Ortadan kaybolmak, yok olmak, sonlanmak, kaybolmak. *Kiji ḳudup pardı.* “İnsan kayboldu.”; *Yer ḳudup pardı.* “Toprak verimini kaybetti, güzelliğini yitirdi.”; *Yatkan yerı̆ ḳudup pardı.* “Onun yaşadığı yer uğursuz oldu.” - kudu- “Kaybolmak, gizlenmek.” (ATS, 124) kudul- “Dönmek, dönüşmek.” (DÇT, 131)
ḳuduḳ **II/1002**	Tel.	1. Kuyu. 2. Kaynak, pınar. 3. Buzdaki delik. kuḏuġ “Kuyu, kaynak, pınar” (EDPT, 598) ḳuduġ~ḳuḏuġ~ḳuyuġ “Kuyu.” (DTS, 492, 493) kutuk “Kuyu.” (ATS, 126) kuttuk “Pınar, kaynak.” (TAS, 68) kutuk “1. Şifalı kaynak; kaynak (ile ilişkin). 2. Temiz, saf.” (DÇT, 132)
ḳuduḳçı **II/1003**	Tel.	Buzdaki deliğin bekçisi. - -
ḳuduḷ- I **II/1004**	Tel.	<ḳudu-ḷ- *bk.* ḳudu-.
ḳuduḷ- II **II/1004**	Leb.	Kurtulmak, özgür olmak. kurtul-~kutrul-~kutul- “Kurtulmak, özgür olmak.” (EDPT, 650, 605, 602) ḳurtul-~ḳutrul-~ḳutul- “1. Kurtulmak, kaçmak. 2. Doğurmak.” (DTS, 498, 503, 504) -
ḳuduḷt- I **II/1005**	Tel.	<ḳuduḷ-t- Mahvetmek, yıkmak, imha etmek. - -

ḳuduḽt- II **II/1005**	Leb.	<ḳuduḽ-t- Kötü ruhtan kurtarmak. - -
ḳudur- **II/1003**	Tel.	1. Kudurmak, delirmek, küplere binmek. 2. Şaka yapmak, muzurluk yapmak, numara yapmak (Yetişkin bir insan ile ilgili) kutur- “Kudurmak, aşırı olmak, makul ölçüleri aşmak.” (EDPT, 605) ḳutur- “Kudurmak, makul ölçüleri aşmak.” (DTS, 504) kudur- “Hoplayıp zıplamak, yaramazlık etmek.” (TAS, 66)
ḳudurġāḳ **II/1004**	Tel.	<ḳudur-ġāḳ Kudurma, delilik, öfke. - -
ḳudurġāḳtū **II/1004**	Tel.	Kudurmuş, deli, öfkeli. - -
ḳudurt- **II/1004**	Tel.	<ḳudur-t- Kudurtmak, aklını kaybettirmek, deli etmek, öfkelendirmek. - -
ḳudus **II/1005**	Tel.	1. İkiyüzlü, sinsi insan. 2. Şakacı, alaycı yetişkin insan. kutuz “Deli, çılgın; kudurmuş köpek.” (EDPT, 608) ḳutuz “Kuduz, deli, çılgın.” (DTS, 504) -
ḳuġıs **II/898**	Tub.	Boş. kokuz (kokoz) “Boş.” (EDPT, 614) ḳoḳuz “Boş, kof; küçük önemsiz. 2. Yokluk, eksiklik.” (DTS, 486) -
ḳūjaḽ- **II/1032**	Tel.	Dağılmak, kırılmak, dökülmek. *Ḳū sōgüm ḳūjaḽdı.* “Benim beyaz kemiklerim dağıldı.” - -
ḳūjaŋ- **II/1032**	Tel.	*bk.* ḳūjaḽ-.
ḳujuḽ **II/1032**	Kumd.	Hamster. - küjil “Köstebek.” (DK, 228)
ḳujuḽaḳ **II/1032**	Tel.	Bülbül. - kujlak “Bülbül.” (TAS, 66)

ḳuḳ **II/896**	Tel.	Guguk kuşu *ḳuḳ ayı* “Ay ismi, Nisan”
		-
		kökök~kō̈k “Guguk kuşu.” (DLTÇ,167) kō̈k “Guguk kuşu.” (DÇT, 130) küyük “Guguk kuşu; *küyük ayı* mayıs ayı; tam anlamıyla guguk kuşu ayı.” (DÇT, 133) kṻk “Guguk kuşu.” (DÇT, 133)
ḳūḳ **II/896**	Tel.	Kabarcık; mesane, idrar torbası. *Kijiniŋ ḳūġŭ* “İnsan mesanesi.”; *Paḷıḳtıŋ ḳūġŭ* “Balık kabarcığı, balığın yüzme kesesi.” (Tel.); *Sūdıŋ üstŭnde ḳūḳ poḷdı.* “Suyun üstündeki kabarcıklar oluştu.” (Tel.) *bk.* ḳōḳ.
ḳūḳta- **II/898**	Tel.	<ḳūḳ+ḷa- Kabarcıklar çıkarmak.
		-
		-
ḳūḳtan- **II/898**	Tel.	<ḳūḳta-n- Kabarcıklar oluşmak, kabarcıklarla kaplanmak.
		-
		-
ḳūḳuḷ **II/897**	Tel. W.	İrin, sulu cerahat, suyla karışık kan.
		-
		-
ḳuḳuḷda- **II/897**	Tub.	Büyük baş hayvanları çağırmak.
		-
		-
ḳuḳur **II/897**	Leb.	=kükürt Kükürt.
		-
		kükür “Sıcak kükürt.” (ATS, 128) kṻrt “Kükürt.” (TAS, 70) küd’ürt “Yanıcı kükürt.” (DK, 228)
ḳuḳurt **II/897**	Tel.	Gök gürültüsü. *bk.* kükürt.
ḳuḷ **II/965**	Alt. Tel. Leb.	Kul, hizmetçi, köle. *ḳuḷ ḳatın* “Köle kadın” (Alt.); *Ḳuḷġa yürdŭ.* “O ona kölelik yapıyordu.” (Tel.); *Ḳudaẏdıŋ ḳuḷŭbın!* “Allah’ın kuluyum!” (Tel.)
		kul “(Erkek) köle.” (EDPT, 615) ḳul “1. Kul, köle, esir. 2. *mec.* Tanrı’nın hizmetkârı, kulu, insanoğlu.” (DTS, 493)
		kul “Kul, köle, hizmetkâr, uşak.” (ATS, 124) kul “Kul, köle, uşak, ırgat.” (TAS, 66)

		kul “Kul, köle.” (DK, 227) kul “Köle, hizmetçi.” (DÇT, 132)
ḳūḷ- **II/967**	Tel.	Dönüşmek. *ḳūɻgan* “Dönüşmüş” *bk.* ḳubŭl-
ḳuḷa **II/967**	Alt. Tel. Leb.	Kahverengi, gri ve sarı arası. *ḳuḷa at* “Bulanık at (Siyah ve sarı tüyleri olan ve kuyruğu da aynı renklerde olan at).” (Alt.); *ḳara ḳuḷa* “Aslan (masallarda).” (Alt.) kulā “At donu rengi.” (EDPT, 617) ḳula “Boz (at donu rengi).” (DTS, 493) kula “(At donu) kula.” (ATS, 124) kula “Kula, at donu.” (TAS, 66) kola “Bakır rengi, bakırımsı.” (DK, 224) kula “Vücudu açık kızıl, kuyruğu ve yelesi siyah olan at.” (DÇT, 132)
ḳuḷa- **II/968**	Tel.	Bir şeyin üstünden atlamak. - -
ḳūḷa- **II/968**	Kumd. Leb.	1. Arka arkaya gitmek, sıra hâlinde gitmek. 2. İç ürpertici bir sesle (tiz bir sesle) bağırmak. - kūlay “Sıra, saf.” (ATS, 127) kūlayla- “Sıraya girmek..” (ATS, 127) kūla- “Gaklamak, ötmek.” (DÇT, 132)
ḳuḷaġaş **II/973**	Tel.	<ḳuḷaḳ+aş Küçük kulak. - -
ḳuḷaḳ **II/968**	Alt. Tel. Leb.	1. Kuḷak. *Ḳuḷaḳ aç!* “Kulaklarını aç!” (Alt.); *Ḳuḷaḳ tuttı, saḷdı.* “O dikkat etti.” (Alt.); *Ḳuḷaḳḳa tüştŭ.* “O duydu.” (Tel.); *Ḳuḷaġına yetken sös* “Ona ulaşmış söz.” (Tel.); *Ḳuḷaġım yetküzeɣn!* “Ben bunu ona söylerim!” (Tel.); *yaba ḳulaḳ* “Baykuş.” 2. Eşyaların çıkıntılı kısmı. *Ḳazannıŋ ḳuḷaġı* “Kazanın kulpları.” (Alt. Tel.); *mıḷtıḳtıŋ kuḷaġı* “Tüfeğe kurşun takılan alet.” kulak~kulkak “Kulak.” (EDPT, 620, 621) ḳulaġ~ḳulaḳ~ḳulġaḳ~ḳulḳaḳ “Kulak.” (DTS, 493, 494) kulak “1. Kulak. 2. *mec.* Tencereni kulpu. 3. Çengel (silahta).” (ATS, 124) kulak “Kulak.” (TAS, 66) kulak “Kulak.” (DK, 227)

		kılak “Kulak.” (DLTÇ, 174) kulak “Kulak.” (DÇT, 132)
ḳuḷaḳta- **II/972**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuḷaḳ+ḷa- Kulağından tutmak.
		kulaklā- “Kulağından tutmak, çekmek.” (EDPT, 621) ḳulaḳla- “Kulağına vurmak.” (DTS, 494)
		kulakta- “Kulağından tutmak.” (ATS, 124)
ḳuḷaḳtaş- **II/972**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuḷaḳ+ḷa-ş- Birbirlerini kulaklarından tutmak.
		-
		-
ḳuḷaḳtığ **II/972**	Leb.	<ḳuḷaḳ+ḷığ 1. Kulaklı. 2. Saplı, kulplu.
		kulāklıġ “Kulaklı, kulak sahibi.” (EDPT, 621) ḳulaḳlıġ “Kulaklı, iki kulağa sahip.” (DTS, 494)
		kulaktu “Kulaklı, dikkatli.” (ATS, 124) kulaktıg “Kulaklı.” (DK, 227) kulaktu “Kulağı olan.” (DÇT, 132)
ḳuḷaḳtū **II/972**	Alt. Tel.	*bk.* ḳuḷaḳtığ.
ḳuḷam **II/978**	Tel.	Bir ağaçtan diğerine zıplama.
		-
		-
ḳuḷamda- **II/978**	Tel.	<ḳuḷam+ḷa Bir ağaçtan diğerine zıplamak.
		-
		-
ḳuḷandaḳḳı **II/975**	Tel.	=ḳuḷanta Yabani eşek.
		-
		kulundak “Tay.” (DÇT, 132)
ḳuḷaş- **II/976**	Kumd.	Arka arkaya tek sıra hâlinde gitmek.
		-
		kūlaylaş- “Birbirinin ardında durmak, sıra oluşturmak.” (ATS, 124)
ḳuḷaşta- **II/977**	Alt. Tel.	1. Kulaçlamak, açılmış kollarla ölçmek. *Ezirik kijinɨ Aḷtın ayaḳ eki budŭnaŋ tudŭp ḳuḷaştaẏ taştap-yat.* “Altın-ayak, sarhoş kişileri iki ayağından tutup (yakılacak odun gibi) üst üste atıyor.” (P.d.V.I, 104, 634) 2. Adımlarla ölçmek.
		kulaçlā- “Kulaçlamak, açılmış kollarla ölçmek.” (EDPT, 618)

		ḳulaçla- “Kulaçlamak, kulaçla ölçmek.” (DTS, 493)
		kulaşta- “Ayak uzunluğuyla ölçmek.” (ATS, 124) kulaşta- “Kulaç ile ölçmek, kulaçlamak.” (TAS, 66)
Ḳuḷaẏ **II/968**	Tel.	*Ḳuḷaẏ Ḳan* “Ülgen’in kızı”
		-
		-
ḳuḷda- **II/988**	Tel.	<ḳuḷ+da- Birilerini köle yapmak.
		-
		kulda- “Köle yapmak.” (ATS, 125)
ḳuḷdan- **II/988**	Tel.	<ḳuḷda-n- 1. Köle olmak, birilerine köle olarak itaat etmek. 2. Birilerini hizmetçi olarak tutmak.
		kulaḏ- “(Erkek için) köle olmak.” (EDPT, 619) ḳulad- “Kul etmek., köle etmek.” (DTS, 493)
		-
ḳuḷdŭḳ **II/988**	Tel.	<ḳuḷ+ḷuḳ 1. Kulluk, kölelik. 2. Saygı, minnettarlık. *Ajı tuzŭŋ üçün ḳuḷdŭḳ aẏdıp yat.* “O ekmek ve tuz için teşekkür ediyor.” (Tel.)
		kulluk “Kulluk, kölelik.” (EDPT, 620) ḳulluḳ “Kulluk, kölelik, esirlik, cariyelik.” (DTS, 494)
		kulduk “Kölelik, kulluk.” (ATS, 125)
ḳuḷġa **II/982**	Alt. Tel. Leb.	Ekin filizi. *bk.* ḳıḷġa.
ḳuḷġana- **II/982**	Tel. Alt. Leb.	(Tahıl için) filizlenmek.
		-
		-
ḳūḷġat **II/982**	Alt.	<ḳūḷ- =ḳubuḷ- Dönüşüm, başkalaştırma, değişim.
		-
		-
ḳūḷġattū **II/982**	Alt.	<ḳūḷġat+ḷū Dönüşme yeteneği olan. *bk.* ḳubuḷġāḳtū**.
ḳūḷġazın **II/983**	Alt.	Dönüşüm. *bk.* ḳubuḷġazın**.
		-
		kūlgazın “Dönüşüm.” (ATS, 127)

ḳūḷġazındū **II/983**	Alt.	< ḳūḷġazın+ḷū Dönüşme yeteneği olan, farklı şekil alabilen. *bk.* ḳubuḷġazındū**.
ḳūḷġı **II/983**	Tel.	Ormandaki kurumuş ağaç gövdeleri. - kūlgı- “1. Kuruluk (kurumuş ağaçların dibi, çalı, ağaç, budak vb.). 2. Kuru, kurumuş.” (ARSL, 409)
ḳuḷġur **II/983**	Tel. Kumd.	1. Köle gibi, itaat eden. *Ḳudaẏdıŋ ḳoḷı maḷġır kijiniŋ ḳoḷı ḳuḷġur!* “Tanrı’nın eli güçlü, insanın eli ise itaatlidir!” 2. Kötü, uygun olmayan, elverişsiz, kötü insan, zayıf (küfür sözü) *bk.* ḳuḷuġur.
ḳūḷı **II/979**	Tel. Kumd.	Sarı bakır, pirinç. - kūlı “Sarı bal.” (ATS, 127) kūl “Pirinç (maden, element).” (TAS, 68)
ḳuḷıḳ **II/979**	Tel. Alt.	(Alp kelimesiyle ilgili olarak külük kelimesinden oluşmuştur.) Kahraman, alp. *Aḷıp ḳuḷıḳ (id.)* kūlüg “Ünlü, meşhur.” (EDPT, 717) külüg “Ünlü, şanlı, meşhur, güzel, hoş.” (DTS, 346) külük “1. Pehlivan. 2. Usta. 3. Becerikli, çevik.” (ATS, 128) külük “1. Babayiğit. 2. Becerikli, çevik.” (TAS, 59) külük “Güçlü, kuvvetli, pehlivan adam.” (DLTÇ, 172) külük “Bahadır, kahraman.” (DÇT, 133)
ḳuḷtuŋ **II/988**	Tel.	Sinsi, kurnaz. - kultuŋ “Kurnaz.” (ATS, 124)
ḳuḷtur **II/988**	Alt.	*bk.* ḳuḷtuŋ. - kultur “Kurnaz, sinsi.” (ATS, 125) kultır “Kurnaz, sinsi.” (TAS, 66)
ḳuḷtura- **II/988**	Tel.	Utanmak; kurnaz, açıkgöz olmak. *Ḳuḷturap kelbeẏ ḳaḍdı.* “O gelmeye utandı.” - kultıra- “Kurnazlık yapmak.” (TAS, 66)
ḳuḷuġur **II/979**	Alt.	Küfür, sövme *İt ḳuḷuġur(id.)*

		-
		kulugur “Alçak, rezil.” (ATS, 124) kulugır “Alçak, rezil, pis, berbat.” (DK, 227) kulugur “1. Alçak, ahlaksız. 2. Afacan, yaramaz.” (DÇT, 132)
ḳuḷun **II/979**	Alt. Tel. Leb.	Bir (1) yaşında tay. *ḳuḷdŭ* “Onun tayı” (Alt.); *ḳuḷdŭm* “Okşamalı söz: benim tayım!, benim değerlim!” (Alt.)
		kulun “1 yaşına kadar olan tay.” (EDPT, 622) ḳulun “Tay.” (DTS, 494)
		kulun “Tay, memedeki tay.” (ATS, 124) kulun~kūlın~kılın “Tay.” (DK, 227) kulnaç “Yeni doğmuş tay.” (DLTÇ, 169) kılnaç “Tay.” (DLTÇ, 174) kulun “Tay.” (DÇT, 132)
ḳuḷunda- **II/980**	Alt. Tel.	Kulunlamak, tay doğurmak. *Ḳunayıŋ maḷıŋ ḳuḷundap turzŭn!* “3 yaşındaki kısrakların doğursun artık!” (P.d.V.I, 219,3)
		kulnā-~kulunlā- “Kulunlamak, tay doğurmak.” (EDPT, 623, 624) ḳulna-~ḳulunla- “Kulunlamak, tay doğurmak.” (DTS, 494)
		kulunda- “Kulunlamak.” (ARSL, 397)
ḳuḷundaḳḳı **II/980**	Tel. Alt.	Yabani eşek, güney-batı Asya’nın yabani eşeği. *bk.* ḳuḷandaḳḳı.
ḳuḷundū **II/980**	Alt.	<ḳuḷun+ḷū Tayı olan.
		kulunluġ “Kulunlu, tayı olan.” (EDPT, 624) ḳulunlu “Kulunlu, tayı olan.” (DTS, 494)
		kulundu “Taylı.” (ATS, 125)
ḳuḷunna- **II/980**	Leb.	*bk.* ḳuḷunda-.
ḳuḷur **II/981**	Tel.	=Moğ. Un.
		-
		kulur “Un.” (ATS, 124) kulur “Un.” (TAS, 66) kulur “Un.” (DÇT, 132)
ḳuḷūr **II/981**	Alt.	*bk.* ḳuḷuġur.
ḳuḷuzun **II/981**	Alt. Tel. Leb.	=Moğ. Kamış.
		-
		kuluzın “Kamış, saz.” (ATS, 124)

		kuluzun “Kamış.” (TAS, 66) kūzundu (<kuluzundu) “Kamışlı.” (DÇT, 132)
ḳum **II/1043**	Alt. Tel. Leb.	Kum. kum “Kum.” (EDPT, 625) ḳum “Kum.” (DTS, 494) -
ḳumaḳ **II/1044**	Alt.	Kum. - kumak “Kum.” (ATS, 124) kumak “Kum.” (TAS, 66) kubak~kıvak “Kum.” (DK, 227, 229) kuvak “Kum.” (DLTÇ, 168)
ḳumaḳsū **II/1044**	Tel.	<ḳumaḳ+sū Kumla karıştırılmış, kısmen kumlu. - kumaksu “Kumlu, kumlu yer.” (ATS, 124) kubaksu “Kumlu.” (DK, 227) kuvaksan “Kumlu.” (DLTÇ, 168)
ḳumaḳtū **II/1044**	Alt.	<ḳumaḳ+tū Kumlu, kumla kaplanmış. kumlıġ “Kumlu.” (EDPT, 628) ḳumluġ “Kumlu, kumluk.” (DTS, 495) kumaktu “Kumlu, kumlu yer.” (ATS, 124) kumaktu “Kumlu.” (TAS, 66)
ḳumanaḳ **II/1044**	Kumd.	Şerbetçi otu kozalağı. kumlāk “Şerbetçi otu, Lat. *humulus lupulus.*” (EDPT, 628) ḳumlaḳ “Bükülen eğrilen bir ot adı.” (DTS, 495) kumanak “Şebetçi otu.” (ATS, 124) kumdak “Şerbetçi otu.” (TAS, 66) kamdak “Şerbetçi otu.” (DLTÇ, 157)
Ḳumandı **II/1045**	Alt.	Kumandı, *Yoġarı Ḳumandı* “yukarı Kumandı” - Kumandı~Kuvandaŋ~Kuvandıḫ “Kumandı.” (DK, 227) Kuvantı “Boy adı.” (DÇT, 131)
ḳumaş **II/1048**	Alt. Leb.	1. Kırmızı kağıt kumaş. 2. Kırmızı malzeme/eşya - -

ḳumdaḳ **II/1051**	Tel.	=ḳumnaḳ Şerbetçi otu. *bk.* ḳumanaḳ.
ḳumdus **II/1051**	Tel. Alt. Leb.	Kunduz. kundus “Kunduz.” (EDPT, 635) ḳunduz “Kunduz.” (DTS, 495) kumdus “Kunduz.” (ATS, 124) kundus “Kunduz, kastor.” (TAS, 67) kundus “Kunduz.” (DK, 227) kumdus “Kunduz.” (DÇT, 132)
ḳumġan **II/1049**	Tel.	=ḳumḳan Su testisi, ibrik. kumġān “Testi, su şişesi, ibrik vb.” (EDPT, 627) ḳumġan “Su kabı.” (DTS, 495) -
ḳumunaḳ **II/1049**	Kumd.	Şerbetçi otu. *bk.* ḳumanaḳ.
ḳumusḳa **II/1049**	Töl.	Karınca. *bk.* ḳomırsḳa.
ḳūn **II/908**	Alt. Tel.	=kū̲n Ruh, istek. *Uḷu kūn* “Şeref”; *ḳūnŭm yoḳ* “Ben istekli değilim” - kū̲n “Aşırı istek, arzu.” (ATS, 130)
ḳunacın **II/911**	Leb.	*bk.* ḳunayın.
ḳunaçaḳ **II/911**	Leb.	<ḳunan+çaḳ Bir (1) yaşında tay. - -
ḳūnaḳ **II/910**	Alt.	Sık, gür. - -
ḳunaḳ- **II/910**	Leb.	Bitkin düşmek, hâlsiz olmak, eziyet çekmek. *bk.* ḳunuḳ-.
ḳunaḷ- **II/911**	Leb.	<ḳuna-ḷ- Üzülmek, kederlenmek. - -

ḳunan **II/910**	Alt. Tel. Leb.	Üç yaşında tay. *ḳunan ayū* “Ayıcık” (Tel.) - kunan “Üç yaşındaki aygır; iki yaşındaki tosun.” (ATS, 125) kunan “İki üç yaşındaki tay.” (TAS, 66) kunan “Tay.” (DÇT, 132)
ḳunan- **II/911**	Tel.	<ḳuna-n- Hüzünlü olmak, üzülmek, kederlenmek. - -
ḳunandır- **II/911**	Tel.	<ḳunan-dır- Birilerini üzmek, kederlendirmek. - -
ḳunanū **II/911**	Tel.	Üzüntü, keder. - kunugu “Hüzün, keder.” (ATS, 125)
ḳunaş **II/911**	Leb.	Tay. - -
ḳunat’ın **II/910**	Tel. Alt.	Üç yaşında dana. - kunacīn “1. İki yaşındaki buzağı. 2. İnek.” (ATS, 125) kunacın “İki veya üç yaşındaki dana.” (ATS, 125) kunaçın “Üç yaşında dana.” (DK, 227)
ḳunayın **II/910**	Leb.	Üç yaşında genç at, kulun. - kunacīn “1. İki yaşındaki buzağı. 2. İnek.” (ATS, 125) kunacın “İki veya üç yaşındaki dana.” (ATS, 125) kunadīn “Genç kısrak.” (DK, 227)
ḳūnçı **II/915**	Tel.	<ḳū- Takipçi. - -
ḳūndū **II/914**	Alt. Tel.	<ḳūn+ḷū Akıl, zihin, ruh, anlam; istekli, arzulu. *Uḷū ḳūndū* “gururlu, kibirli” - kūndü “Gönüllü, razı, kabul etmiş.” (TAS, 70)

ḳunḳuḷ **II/913**	Tel.	Boş, oyuk. - -
ḳunḳuḷda- **II/913**	Tel.	Boş ses çıkarmak (oyuk bir şey). - -
ḳunḳuḷdat- **II/913**	Tel.	<ḳunḳuḷda-t- Boş bir şeye vurarak ses çıkarmak. - -
ḳunuḳ- **II/912**	Tel.	=ḳunan- Bitmek, azap çekmek, bitkin düşmek, hâlsiz olmak, üzülmek, eziyet çekmek, pişman olmak, dertlenmek. *Yett'on yaştū öbögön yırgaḷap sanap ḳunuḳtı.* "70 yaşındaki ihtiyar adam, sadece kendi zevkini düşündüğü için bitkin düştü." (Tel.) *Ḳunuḳpa!* "Üzülme!" (Tel.) - kunuk- "Acı çekmek, üzülmek." (DÇT, 132)
ḳunuḳtŭr- **II/912**	Tel.	Bitkin düşürmek, hâlsizleştirmek, üzmek. - kunuk- "1. Hüzünlenmek, kederlenmek. 2. Kırılmak, gücenmek. 3. Yorulmak." (ATS, 125) kunuk- "Kederlenmek. 2. Özlemek." (TAS, 67)
ḳunut **II/912**	Tel.	<Rus. кнут Kamçı, kırbaç. - -
ḳuŋaẏ- **II/900**	Tel.	Kurumak, kavrulmak. - -
ḳuŋnaḳtat- **II/901**	Leb. Kumd. W.	İnandırmak, ikna etmek. - -
ḳuŋsū **II/901**	Alt. Tel.	<ḳuŋsŭ-ū Kötü koku. *krş.* ḳoŋırsū.
ḳuŋsŭ- **II/901**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuŋ+sı- Kötü kokmak. *krş.* ḳoŋırsı-.
ḳuŋsūḷū **II/901**	Alt. Tel.	< ḳuŋsū+ḷū Kötü kokan.

		-
		-
ḳuŋurḷa **II/900**	Tel.	< ḳuŋur Su çulluğu.
		-
		-
ḳupçı **II/1034**	Leb.	Bilmece.
		-
		-
ḳupçıḷa- **II/1034**	Leb.	<ḳupçı+ḷa- Bilmeceler sormak.
		-
		-
ḳupşıḷıḳ **II/1034**	Leb.	<ḳupşı+ḷıḳ Gösteriş, ihtişam.
		-
		-
ḳur **II/916**	Alt. Tel. Leb.	1. Kuşak, kemer, daire, çember. *Ḳayġ ḳur* "Deri kuşak" 2. Derece, durum, rütbe. 3. Zaman, olay, durum, hâl, vaziyet.
		kur "Kuşak, kemer." (EDPT, 642) ḳur "Kuşak, kemer." (DTS, 495)
		kur "Kemer, kuşak, bele sarılan uzun ve enli kumaş." (ATS, 125) kur "Kemer, kuşak." (TAS, 67) kur "Kemer, kuşak." (DK, 227) kur "Kemer." (DÇT, 132)
ḳur- **II/919**	Alt. Tel.	=ḳūr Arpa kavurmak. *bk.* ḳār-.
ḳurā **II/920**	Kumd.	Kırağı. *bk.* ḳurū.
ḳuraġan **II/922**	Tel. Kumd.	Genç koyun.
		-
		kurān~kuragan "Kuzu." (ATS, 125) ġurān "Kuzu." (GSATA, 451)
Ḳuraḷdaẏ **II/924**	Tel.	Ayin zamanında şamanın bir tavşana ateş etmesi için emir verdiği görünmez hizmetçisi.
		-
		-

ḳuran **II/922**	Tel. Alt. Leb.	Erkek karaca. *Ḳuran sıbırıjıp* "Yaban keçileri kovalayıp (ay ismi)" (Alt.); *ḳuran ay* "Ay ismi (Ocak, boynuzların çıktığı (büyümeye başladığı zaman)" - kuran "Karaca (erkek); *kuran ay* Kasım (Altay halk takvimine göre on birinci ayın adı.)" (ATS, 125) kuran ay "Kasım." (TAS, 67) kuran ay "Ocak ayı." (DLTÇ, 170) kuran "Vahşi keçi; *kuran ayı* ekim ayı; tam anlamıyla *vahşi keçi ayı*." (DÇT, 132)
ḳurān **II/923**	Alt. Leb.	*bk.* ḳuraġan.
ḳuran- **II/923**	Tel.	<ḳura-n- Birçok yama parçasının bir araya getirilmesiyle dikilmek, birçok parçadan oluşmak. - kura- "1. Bazı parçalardan oluşmak. 2. Ek yapmak." (ATS, 125) kura- "Bez parçalarını dikişle tutturmak." (TAS, 67)
ḳuranaḳ **II/923**	Alt.	<ḳuran İki yaşındaki erkek karaca. - kuranak "Kuzu." (KRS, 31)
ḳuraŋı **II/922**	Tel. W.	Aç. *Ḳuraŋı tülkü* "Aç tilki." - kuraŋı "Zayıf, güçsüz, bitkin (hayvanlarla ilgili)." (ARSL, 400)
ḳurbu **II/963**	Tel.	Kabarık yüzey, tarlalardaki evlek, biçilmiş ot yığını, vücutta yara izi, dağ çıkıntıları. - -
Ḳurbustan **II/963**	Alt.	< Moğ. Çoğunlukla Ülgen olarak bilinen iyilik tanrısı. *Ḳurbustan teŋere* veya *ḳuçın ḳurbustan teŋere* "Yüz cihanın yaratıcısı veya onun hükümdarı." - Kurbustan "*mit.* İyi ilah (Ülgen ile eş anlamlı)." (ATS, 125) Kurbustan "*mit.* İsim." (DÇT, 132)
ḳurç **II/952**	Alt. Tel. Leb.	1. Keskin. *ḳurç pıçaḳ* "Keskin bıçak" 2. Güçlü, sert, cesur, akıllı.

		ḳurç kiji “Cesur insan” (Alt.)
		kurç “Zor, çetin, sert.” (EDPT, 647) ḳurç “Güçlü, sağlam, dayanıklı.” (DTS, 496)
		kurç “1. Keskin. 2. *mec.* Sivri akıllı.” (ATS, 125) kurç “1. Sivri. 2. Dinç çevik.” (TAS, 67) kurç “Keskin.” (DK, 228) kurç “Sivri, keskin.” (DÇT, 132)
ḳurça- **II/953**	Alt. Tel.	<ḳur+ça- 1. Sarmak, dolamak. 2. Çember çekmek. 3. Çevrelemek.
		kurşā- “Dolamak, sarmak.” (EDPT, 665) ḳurşa- “1. Kuşakla, kemerle bağlamak, kuşatmak. 2. Kuşatmak, çevrelemek.” (DTS, 498)
		kurça- “Sarmak, kuşatmak.” (ATS, 125) kurça- “Kuşatmak.” (TAS, 67)
ḳurçaḳ I **II/953**	Alt. Tel.	<ḳurça-ḳ 1. Kuşak, kemer. 2. Çember, kasnak.
		kurşāġ “Kuşak, kemer.” (EDPT, 664) ḳurşaġ “Kuşak, kemer.” (DTS, 498)
		kurcak~ kurçak “Kuşak, kemer.” (DK, 227, 228) ġurçaġ~ġurçaḫ~ġurçaḳ “Kuşak, kemer.” (GSATA, 451)
ḳurçaḳ II **II/953**	Leb.	Damak, diş eti.
		-
		-
ḳurçan- **II/954**	Alt. Tel.	<ḳurça-n- Kuşanmak, sarmak. *Pelin ḳurçanġan ḳuru ḳayş polġon.* “Beline kuşandığı sadece kemerdi.” (Tel.); *Ḳara ortoḳşın yazın kurçanıp aḷdı.* “O, muhteşem siyah yayını kuşandı.”; *Aḷtın sadaḳ ḳurçandı.* “O, altın renkli kahraman yayı kuşandı.”
		-
		kurçan- “Kuşanmak.” (TAS, 67) kurçan- “Kuşanmak.” (DLTÇ, 171) kurçan- ~kurçın- “Kemer takmak, kuşanmak.” (DÇT, 132)
ḳurçı **II/954**	Kumd.	Yüzük.
		-
		kurçu “1. Sarma. 2. Halka. 3. *es.* Çıngıraklardan oluşan halka (şamanın tören giysisinin kemerinde bulunan ve dua sırasında şamana eşlik eden ruhları tasvir eden nesne.” (ATS, 125) kurçu “Çember, halka.” (TAS, 67)

ḳurçı- **II/954**	Alt. Tel. Leb.	< ḳurç Keskinleşmek.
		kurçā- “Sertleştirmek.” (EDPT, 647)
		kurçu- “Bilemek, sivriltmek.” (ATS, 125)
ḳurçıt- **II/954**	Alt. Tel. Leb.	<ḳurçı-t- Keskinleştirmek.
		-
		kurçut- “Biletmek, sivriltmek.” (ATS, 125) kurçıt- “Bilemek.” (TAS, 66)
ḳurçū **II/955**	Alt. Tel.	=ḳurçağ Çember, teker lastiği.
		kurşāġ “Kuşak, kemer.” (EDPT, 664) ḳurşaġ “Kuşak, kemer.” (DTS, 498)
		kurçu “1. Sarma. 2. Halka. 3. *es.* Çıngıraklardan oluşan halka (şamanın tören giysisinin kemerinde bulunan ve dua sırasında şamana eşlik eden ruhları tasvir eden nesne.” (ATS, 125) kurçu “Çember, halka.” (TAS, 67)
ḳurçūḷa- **II/955**	Alt. Tel.	<ḳurçū+ḷa- Çember çekmek.
		-
		-
ḳurçūḷan- **II/955**	Alt.	<ḳurçūḷa-n- Çemberlenmek.
		-
		-
ḳurçūḷū **II/955**	Alt.	<ḳurçū+ḷū Çemberi olan, lastiği olan.
		-
		-
ḳurġa- **II/940**	Tel. Alt.	<ḳuru- Kurumak. *Paḷık aŋdaġan paỳbas tübŭndegĭ ḳurġabas.* “Balık tutmakla zengin olunmaz, dipte olan kurumaz (atasözü).” (Tel.)
		kurġā- “Kurumak.” (EDPT, 655) ḳurġa- “Kurumak, solmak.” (DTS, 496)
		kurga- “Kurutmak.” (ATS, 125) koru-~ kura- “Kurumak.” (DK, 225)
ḳurġaỳ **II/940**	Tel. W.	*Ḳurġaỳ ḳān* “Bütün kuşların annesi.”
		-
		-

ḳurġūş **II/941**	Tel.	<ḳuru+ġūş[182] Arpa kavurmak için kullanılan düz kazan.
		-
		kurguş “Arpa kavrulan demir kap.” (ATS, 125)
ḳūrī- **II/925**	Tel.	Toplamak, sıkıştırmak.
		-
		-
ḳurḳuḷda- **II/939**	Tel. Alt.	Gıdaklama (tavuk), vakvak etmek.
		-
		kurkulda- “Hırıldamak, homurdamak.” (DK, 227)
ḳurḳun **II/939**	Tel. Alt. Leb.	Kanat kemiği. *ḳurḳun yımı* “Kanattaki tüyler.”
		-
		kurkun “Kanat kemikleri.” (ATS, 125) kurkun “Kanat.” (TAS, 67)
ḳurḳundaş **II/939**	Tel.	<ḳurḳun+daş Tamamen yakın olan (kanat kanada).
		-
		-
ḳurḷa- **II/943**	Tel.	<ḳur+ḷa- Sarmak, (çocuk için) kundaklamak.
		kurlā- “Kuşaklamak, kuşağını bağlamak.” (EDPT, 659) ḳurla- “Kuşatmak, kuşakla bağlamak.” (DTS, 497)
		-
ḳurḷan- **II/943**	Tel.	<ḳur+ḷa-n- (Bir şeyle) sarılmak, kuşanmak. *Ūḷçaḳ ḳara ortoḳşın üldünŭ ḳurḷanıp aḷdı.* “Çocuk beline güzel bir hançer taktı.”
		-
		-
ḳurmaç **II/965**	Tel.	Kavrulmuş arpa tahılı.
		kaġurmāç~kavurmaç “Kavrulmuş buğday.” (EDPT, 613, 587) ḳavurmaç~ḳavurmaç “Yağda kavrulmuş buğdaydan yapılan çorba.” (DTS, 465, 466)
		kurmaç “Kavrulan buğday.” (ATS, 125)
ḳūrmaḳ **II/964**	Alt. Tel.	1. Sinsi, kurnaz; yalan, sahte; entrikacı, yalancı. *Ḳūrmaḳ aḳça* “Sahte paralar.”; *ḳūrmaḳ sös* “Yalan, şaşırtan sözler.” 2. Sinsilik, aldatma.
		-
		kūrmak “Yalan, hile; sinsi, kurnaz.” (ATS, 126)

[182] Bu kelimenin morfolojik tahlilinin *ḳur-guş* şeklinde olması daha doğru olacaktır.

ḳūrmaḳçı **II/964**	Alt.	<ḳūrmaḳ+çı Yalancı, hileci, gammaz. - kūrmakçı “Yalancı, hilekâr.” (ATS, 127)
ḳūrmaḳta- **II/964**	Alt.	<ḳūrmaḳ+ḷa- Sinsilik yapmak, kurnaz olmak. - -
ḳursaḳ **II/956**	Alt. Tel. Leb.	1. Kursak, mide, iç organ. *Ḳursaḳ toẏdı.* “O doydı.” (Tel.); *Ḳursaḳ aştı.* “O acıktı.” (Tel.); *Kişiniŋ ḳursaġı toḳ poḷzo.* “Eğer adam doyduysa.” (Alt.); *Ḳursaġım aştap-yat.* “Ben acıktım.” (Alt.); *Ḳursaḳ azrarġa kerek.* “Yemek yemek lazım!” (Tel.); *Ḳursaḳḳa amıraḳ.* “Çok yiyen.” (Tel.); *Ḳursaġı pildĭrdĭ, ḳursaġı par.* “O hamile kaldı.” 2. Beslenmek için gereken yemek. *Aḷarġa ḳursaḳ perĭger!* “Onlara yemek verin!” (Tel.); *Ḳursaġımdı yip saḷdıŋ!* “Sen benim yemeğimi yedin!” (Tel.); *İçerge ḳursaḳ yoḳ.* “Onun yiyecek hiçbir şeyi yok.” (Alt.; P.d.V.I, 102,5) kuġursak~kuruġsāk “Karın, mide.” (EDPT, 613, 657) ḳuġursaḳ~ḳuruġsaḳ “1. Karın, mide. 2. Kuş kursağı. 3. *mec.* Ruh, can.” (DTS, 492, 499) kursak “1. Yiyecek, yemek. 2. Rahim, karın. 3. Hamilelik.” (ATS, 125) kursak “Gıda, yemek; erzak.” (TAS, 67) kursak “Aş, yemek.” (DÇT, 132)
ḳursaḳta- **II/957**	Alt. Tel. Leb.	<ḳursaḳ+ḷa- Yedirmek, yemek vermek. - kursakta- “Yedirmek, beslemek.” (ARS, 80)
ḳursaḳtan- **II/957**	Alt. Leb. Tel.	<ḳursaḳta-n- Yemek yemek, beslenmek. *Ḳursaḳtanıp otturdı.* “O oturup yemek yiyordu.” (Alt.); *Ūlçaḳ üyŭnö kirdĭ ḳursaḳtanıp aḷdı.* “Çocuk onun evine gelip yemek yedi.” (Alt.) - kursaktan- “Yemek yemek.” (ATS, 126) kursaktan- “Gıda almak, yemek yemek, beslenmek.” (TAS, 67)
ḳursaḳtığ **II/958**	Leb.	Hamile. - kursaktu “Gebe, hamile.” (TAS, 67)

ḳursaḳtū **II/958**	Alt. Tel.	*bk.* ḳursaḳtığ.
ḳurt **II/944**	Alt. Leb. Tel.	Kurt, kurtçuk, solucan, larva, tırtıl, böcek. *Baḷ ḳurtŭ* “Arı.” (Alt. Tel.); *aġaç ḳurdŭ* “Ağaç kurdu.” (Tel.); *ḳar ḳurdu* “Kar kurdu.”; *mūstū̄ ḳurt* “Böcek.” (Kumd.); *ḳurt ḳoŋus* “Böcek, haşerat.” (Tel.); *yel ḳurtŭ* “Uyuz hastalığı.” (Alt.) kurt (kurd) I “Kurt, solucan.” (EDPT, 648) kurt (kurd) II “Kurt, börü.” (EDPT, 648) ḳurt I “Kurt, solucan, kurtçuk.” (DTS, 498 ḳurt II “Kurt, börü.” (DTS, 498) kurt “Kurt, kurtçuk, solucan; *agaş kurt* Ağaç kurdu; *mūstü kurt* Böcek.” (ATS, 126) kurt-koŋıs “Haşarı, yaramaz.” (ATS, 126) kurt “Kurt, tırtıl.” (TAS, 67) kurt “Kurt, kurtçuk, tırtıl, solucan.” (DK, 227) kurt “Kurt, kurtçuk.” (DÇT, 132)
ḳūrt **II/947**	Kumd.	=kükürt (Sıcak) kükürt. *bk.* ḳuḳur.
ḳurtta- **II/950**	Tel. Alt. Leb.	<ḳurt+ḷa- Kurtçuklarla dolmak, kurtlanmak. *Et ḳurttap- yat.* “Et kurtlanıyor.” - kurta-~kurtta- “Kurtlanmak.” (ATS, 126) kurtan- “Endişelenmek, kaygılanmak.” (DÇT, 132)
ḳurttū **II/950**	Tel. Alt.	Kurtlu, kurtlanmış. - kurttu “Kurtlu.” (ATS, 126) kurttu “Kurtlu, kurtlanmış.” (TAS, 67) kurtu “Endişeli, kaygılı.” (DÇT, 132)
ḳurtuçaḳ **II/948**	Tel.	<ḳurt+çaḳ Küçük kurt. - kurtıçak “Küçük kurt, küçük tırtıl.” (KRS, 32)
ḳurtuyaḳ **II/947**	Tel. Leb.	Yaşlı kadın. *ḳurtuyaḳ ayı* “Ay ismi (kasım)” kurtġā “Yaşlı kadın.” (EDPT, 648) ḳurtġa “Yaşlı, ihtiyar kadın.” (DTS, 498) kurtayak~~kurtıyak~kurtuyak~kurtuyaç~kurtıyaç “İhtiyar kadın.” (DK, 227) kurtıyaç~kurtıyaş “Yaşlı kadın.” (DLTÇ, 170)

		kurtıyak “Yaşlı kadın, karı; kadın.” (DÇT, 132)
ḳuru **II/926**	Tel. Alt. Leb.	Kuru, boş. *Ḳuru yer* “Kara” (Tel.); *Onçodon ḳuru saḷdı.* “Onu her şeyden mahrum etti.” (Tel.); *Üẏge ḳuru yaṅġan.* “Eli boş olarak eve geri döndü.” (Tel.); *Anaŋ meni ḳuru saḷba!* “Beni bundan mahrum etme!” (Alt.); *Maḷınaŋ ḳuru ḳaḷdı.* “Büyükbaş hayvansız kaldı.” (Tel.); *Sen mā poḷışḳanıŋ üçün men seni ḳuru taştabassım.* “Bana yardım ettiğin için seni eli boş bırakmam!” (Tel.; P.d.V.I, 127,26); *Ḳuru ḳaḷbaḳ üsḳa yaramas.* “Kuru kaşık ağza yaramaz. (atasözü)”
		kuruġ (kurīġ) “Kuru.” (EDPT, 652) ḳur~ḳuruġ~ḳuruḳ “1. Kuru, susuz. 2. Boş, dolu olmayan, ıssız. 3. Esassız, temelsiz, yanlış; sebepsiz. 4. Boşuna, nafile, kıymetsiz. 5. Abes, yoksun, gösterişten uzak. 6. Kuraklık. 7. Boşluk, hiçlik.” (DTS, 496, 499)
		kuru “1. Kuru. 2. Boş.” (ATS, 126) kuru “1. Kuru. 2. Boş.” (TAS, 67) kurug “1. Kuru. 2. *mec.* Boş, faydasız, nafile.” (DK, 227) kurug “Kuru, boş.” (DLTÇ, 170) kuru “Kuru, boş.” (DÇT, 132)
ḳurū **II/927**	Alt. Tel.	Kırağı. *Ḳurū tüştŭ.* “Kırağı düştü.”; *ḳurūdŭŋ yoḷı* “Samanyolu.”; *Ḳış poḷġonın yaḳazı ḳurūdan püldŭ.* “O, kışın geldiğini, yakalarının kırağı ile kaplanmasından bildi.” (Alt.)
		kırāġū “Kırağı.” (EDPT, 656) ḳıraġu “Kırağı.” (DTS, 473)
		kuru “Kırağı.” (ATS, 126) kuru “Kırağı.” (TAS, 67) kuru “Kırağı.” (DK, 227) kurgak “Kuru.” (DÇT, 132)
ḳuru- **II/928**	Tel. Leb.	Kurumak, kuru olmak, kırışmak, zayıflamak.
		kurī- “Kurumak.” (EDPT, 646) ḳurı- “Kurumak, solmak.” (DTS, 497)
		kuru- “1. Kurumak. 2. Yok olmak.” (ATS, 126) kur- “Kurumak.” (DÇT, 132)
ḳurūda- **II/935**	Alt. Tel.	<ḳurū+ḷa- Kırağı kaplamak.
		-
		-
ḳurūdū **II/935**	Alt. Tel.	Kırağı ile örtülmüş, kırağılı.
		-
		-

ḳūruḳ **II/930**	Tel.	Kendine dokundurtmayan kişi; alıngan kişi. *ḳūruḳ kiji (deyim)* - -
ḳuruḳ I **II/929**	Tel.	1. Kuru, boş. *ḳolı ḳuruḳ* "Eli boş." 2. Cimri. kuruġ (kurīġ) "Kuru." (EDPT, 652) ḳur~ḳuruġ~ḳuruḳ "1. Kuru, susuz. 2. Boş, dolu olmayan, ıssız. 3. Esassız, temelsiz, yanlış; sebepsiz. 4. Boşuna, nafile, kıymetsiz. 5. Abes, yoksun, gösterişten uzak. 6. Kuraklık. 7. Boşluk, hiçlik." (DTS, 496, 499) kuruk "Zayıf, cılız." (TAS, 67)
ḳuruḳ II **II/929**	Leb.	Çukur, oyuk, mağara. - -
ḳuruḷ- **II/931**	Tel. Leb.	<ḳur-ḷ- Kramp girmek, kramp vb. nedeniyle kıvranmak. - kurul- "Kıvrılmak, kramp sebebiyle kıvrılmak." (ATS, 126)
ḳūruḷ- **II/932**	Tel. W.	Heyecanlanmak, kafası karışmak. - kūrul- "1. Pişirilmek. 2. Buruşmak, kırışmak." (ATS, 127)
ḳuruḷġāḳ **II/933**	Tel. Leb.	<ḳuruḷ-ġāḳ İhtilaç, kramp, kıvranma. - kurulgak "Burulma, kıvranma." (DÇT, 132)
ḳuruḷġāḳtığ **II/933**	Leb.	*bk.* ḳuruḷġāḳtū.
ḳuruḷġāḳtū **II/933**	Tel.	<ḳuruḷġāḳ+tū Kramp giren kişi, kramplı. - -
ḳuruŋdaẏ **II/931**	Alt.	İsyancı, asi. - -
ḳurusḳa **II/936**	Alt. Leb.	1. Kıvırcık. 2. Kuzu derisi. 3. Genç kuzu. - -

ḳurusun **II/936**	Tel.	*Ḳara ḳurusun* “Bir çeşit bitki (Lat. *anabasis aphulla*).” - -
ḳuruş- **II/936**	Tel.	Yığılmak, toplanmak, sıkıştırılmak; kramplar hissetmek. - -
ḳuruşḳāḳ **II/936**	Tel.	*bk.* ḳuruḷġāḳ.
ḳuruşḳāḳtū **II/936**	Tel.	*bk.* ḳuruḷġāḳtū.
ḳurut **II/934**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuru-t Kurut, peynir türü. *Araḳıdaŋ artḳan ḳazandaġı irigeń aḷıp tērtmektep aḷıp uçuḳḳa tizip ḳurudŭp aḷar, anızı ḳurut tep poḷor.* “Eğer kazandaki pişmiş votkadan kalan sütler alınıp onlardan küçük toplar yapılırsa ve o toplar iplere geçirilip kurutulursa o zaman onlar kurut olur.” (Tel.) kurut “Kurut, sert peynir çeşidi olarak kurutulmuş lor peyniri.” (EDPT, 648) ḳurut “Kurut, kurutulmuş peynir.” (DTS, 499) kurut “Peynir, kurut.” (ATS, 126) kurut “Peynir.” (DK, 228) kurut “Peynir.” (DLTÇ, 170) kurgut “Peynir.” (DÇT, 132)
ḳurut- **II/934**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuru-t- 1. Kurutmak, , boşaltmak. 2. Saklamak, gizlemek. (Leb) kurıt- “Kurutmak.” (EDPT, 649) ḳurıt-~ḳurut- “Kurutmak.” (DTS, 497, 499) kurut- “1. Kurutmak. 2. Yok etmek.” (ATS, 126) kurut- “Kurutmak.” (TAS, 67) kurut- “Kurutmak.” (DK, 228)
ḳuruẏ **II/928**	Tel.	Kurban edilen hayvanın son nefesinden çıkan hayat gücünün şaman tarafından konduğu ekmek. - kuruy “*es.* 1. Nefes alan kurbanın ruhunu yakalasın diye şamanın yaptığı yardım. 2. Kurban töreni sırasında dua için yağ ve sütü karıştırma.” (ATS, 126)
ḳuruẏḷa- **II/929**	Tel.	<ḳuruẏ+ḷa- (Şaman için) ölmekte olan kurbanın yaşam gücünü yakalamak (Böylece hayvancılık gelişir hayvanların sayısı artar.) - kuruyla- “*es.* 1. (Şaman için) kurbanın soluması sırasında yaşam gücünü yakalamak. 2. Kurban töreni sırasında su serpmek.” (ATS,

126)

ḳuryuḳ **II/941**	Alt.	Kürk, deri. - -
ḳus- **II/1013**	Alt. Tel. Leb.	Kusmak, çıkarmak. kus- “Kusmak**.” (EDPT,** 666) ḳus- “Kusmak.” (DTS, 500) kus- “Almak, kusmak.”[183] (ATS, 126) kus- “Kusmak.” (TAS, 67) kus- “Kusmak.” (DÇT, 132)
ḳusḳaẏ **II/1015**	Tub.	*Ḳusḳaẏ yan* “Kuzey taraf” - -
ḳusḳū **II/1016**	Tel.	<ḳus-ḳū Kusma (mide bulantısı). - kusku “Kusma[184], mide bulantısı.” (ATS, 126) kusku “Kusmuk.” (TAS, 67)
ḳusḳun **II/1016**	Tel. Alt.	Kuzgun, karga. kuzġūn “Kuzgun.” (EDPT, 682) ḳuzġun “Kuzgun.” (DTS, 505) kuskun “Kuzgun, karga.” (ATS, 126) kuskun “Kuzgun.” (TAS, 68) kuskun “Kuzgun.” (DK, 228) kuskun “Kuzgun.” (DLTÇ, 171) kuskun “Kuzgun.” (DÇT, 132)
ḳusḳuncu **II/1016**	Leb.	Mide bulantısı, kusma. - -
ḳusḳuş **II/1017**	Alt.	<ḳus- Kusma. *Ḳusḳuş kelip yat!* “Benim midem bulanıyor!” - -
ḳustur- **II/1017**	Tel. Alt. Leb.	<ḳus-tur- 1. Kusturmak. *ḳustŭrattan em* “kusturucu” (Tel.) 2. Suda çözdürmek, eritmek. 3. Çıkarmak, açmak (boya, renk).

[183] Bu kelimenin anlamı ATS’de *koparmak* olarak verilmiş. ORS’de *kusmak* şeklindedir (s. 97).
[184] Bu kelimenin anlamı ATS’de *kopma* olarak verilmiş. ORS’de *kusma* şeklindedir (s. 97).

		kustur- “Kusturmak.” (EDPT, 666) ḳustur- “Kusturmak.” (DTS, 500)
		kustır- “Kusturmak[185].” (ATS, 126)
ḳuş **II/1022**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Kuş. *Ḳuş paḷazı* “Kuş yavrusu.” (Tel.); *uçar ḳuş* “Genel olarak kuşlar.” (Alt.); *su ḳuş (su-ġuş)* “Ördek.” (Tub.); *ḳuştŭŋ erkegĭ* “Horoz.” (Alt.); *todıḳ aḷa ḳuş* “Tavus kuşu.” (Tel.); *ḳuş ḳuḷŭ* “Sibirya gelinciği.” (Tel.)
		kuş “Kuş.” (EDPT, 670) ḳuş “Kuş.” (DTS, 500)
		kuş “Kuş.” (ATS, 126) kuş “1. Tavuk. 2. Kuş.” (TAS, 68) kuş “Kuş.” (DK, 228) kuş “Kuş; *sug kuşı* ‘Su kuşları; yaban ördeği.’” (DLTÇ, 171) kuş “Kuş.” (DÇT, 133)
ḳuşçaḳ **II/1031**	Tel.	*bk.* ḳuşḳaç.
ḳuşḳacaḳ **II/1028**	Leb.	*bk.* ḳuşḳaç.
ḳuşḳaç **II/1028**	Alt. Tel.	<ḳuş+ḳaç Minik kuş, kuşçuk.
		kuşġāç “Serçe.” (EDPT, 672) ḳuşġaç~ḳuşḳaç “Küçük kuş.” (DTS, 500)
		kuşkaḍak “Küçük kuş.” (DK, 228) kuşkayak “Serçe.” (DK, 228) kūkajak~kuçkaçak~kuşkajak~ “Küçük, minik kuş, serçe.” (DLTÇ, 171) kuçkaş “Serçe.” (DÇT, 133) ḳuşġayaġ “Küçük kuş.” (GSATA, 496)
ḳuşḳaçaḳ **II/1028**	Tel.	*bk.* ḳuşḳaç.
ḳūşḳan **II/1028**	Töl.	*bk.* ḳuyuşḳan.
ḳuşḳuḷu **II/1029**	Alt. Leb.	Sibirya gelinciği (hayvan). -
		kuşkulu[186] “Sibirya gelinciği.” (ATS, 126) kuşkulu “Sibirya gelinciği (hayvan).” (DLTÇ, 171)
ḳuşta- **II/1030**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuş+ḷa- Kuş vurmak, kuş avlamak.
		kuşlā- “Kuş avlamak.” (EDPT, 673)

[185] ATS’de anlam *yırttırmak* şeklindedir, ORS’de *kusturmak* (97) olarak verilmiştir.
[186] ATS’de anlam *bir tür kuş* olarak verilmiştir. ORS’de “колонок ‘*sibirya gelinciği’* şeklindedir.

		ḳuşla- “Avlamak.” (DTS, 500)
		kuşta- “Kuş vurmak, kuş avlamak.” (DLTÇ, 171)
ḳuştan- **II/1030**	Leb.	<ḳuşta-n- Kucaklamak. *Ayıġ torboġoştı ḳuştanıp aḷdı.* “Ayı genç öküzü kucakladı (pençelerinin arasına aldı).” *bk.* ḳuçaḳtan-.
ḳut **II/990**	Tel.	1. Mutluluk, kut. 2. Hayati güç, ruh. *Ḳudŭ çıḳtı.* “O ruhunu kaybetti (korkudan)”; *Maḷdıŋ ḳudŭn üzüt alıp pardı.* “Ölünün ruhu hayvanın hayati gücünü (diriliğini) kaçırdı.”
		kut “Kut, baht, mutluluk.” (EDPT, 594) ḳut I “1. Ruh, can; yaşam gücü, cesaret. 2. Öge, unsur.” (DTS, 499) ḳut II “1 Mutluluk, saadet, merhamet, bereket. 2. *mec.* Onur, haysiyet. 3. Gerçek varlığın durumu, mutluluk.” (DTS, 501)
		kut “1. Çekirdek, embriyo. 2. *mitoloji* Hayvan, insan ve bitkinin hayatını destekleyen güç.” (ATS, 126) kut I “Can.” (TAS, 68) kut II “Madde.” (TAS, 68) kut “Ruh, can.” (DLTÇ, 171)
ḳut-[187] **II/991**	Tel.	1. Koşmak, kaçmak. 2. Gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek.
		-
		-
ḳutḳar- **II/994**	Tel.	<ḳut-ḳar- *krş.* ḳutuḷ-, =ḳurtḳar- 1. Kurtarmak, özgürlük vermek, beladan kurtarmak, 2. Karar vermek, hüküm vermek, emir vermek, buyurmak.
		kurtġar-~kutġar- “Kurtarmak.” (EDPT, 649, 599) ḳurtġar- ~ḳurtḳar-~ḳutar-~ḳutġar- “Kurtarmak.” (DTS, 498, 502)
		-
ḳutḳarū **II/995**	Tel.	<ḳutḳar-ū Emir, karar.
		-
		-
ḳutḳarūçı **II/995**	Tel.	<ḳutḳar-ū+çı Karar verici, yönetici, dünyanın hükümdarı, Tanrı.
		-
		-
ḳutḳuz- **II/995**	Tel.	*bk.* ḳutḳar-.

[187] Bu fiil *kurtul-, kurtar-* fiillerinin kökü olabilir. Clauson, *kurtgar-* fiilinin kökünü **kurt-* şeklinde vermiştir (EDPT, 649).

ḳuttū **II/997**	Tel.	<ḳut+tū Yaşam gücüne sahip olan. kutluġ “Kutlu, bahtı iyi, mutlu.” (EDPT, 601) ḳutluġ “1. Mutlu, talihli, şanslı. 2. *mec.* Kutsal, mukaddes.” (DTS, 502) -
ḳuẏ **II/887**	Tel. Alt. Leb.	Mağara, in, akarsu yatağı, deniz ya da ırmak kıyısı, dağlık yer. *Yoḷ ḳuyŭna* “Yolda.”; *oromnıŋ ḳuyŭnda* “Yol kenarında.”; *Sūdŭŋ ḳuyŭnda paḳa yatırı.* “Suyun kenarında bir kurbağa var.” (P.d.V.I, 8,7) kuy “Sapa, tenha, kuytu bir yer.” (EDPT, 674) ḳuy “Evde kadınların oturduğu bölüm.” (DTS, 493) kuy “Mağara.” (ATS, 68) kuy “Mağara.” (TAS, 127) kuy “Yuva, in, delik, mağara.” (DK, 227) kuy “Mağara.” (DÇT, 131)
ḳuẏ- **II/888**	Alt. Tel. Leb.	(Metal) dökmek. kuḏ- ~kuy- “(Sıvı için) dökmek.” (EDPT, 596, 674) ḳud-~ḳuy- “Dökmek.” (DTS, 491, 493) kuy- “Demir dökmek.” (TAS, 68)
ḳuya **II/901**	Alt.	Güve (böcek) küyē (g-) “Güve.” (EDPT, 754) küye “Güve.” (DTS, 345) küye “Güve; sıçan.” (ATS, 130)
ḳuyaḳ **II/901**	Alt. Tel. Leb.	Zırh, zırhlı giysi. - kuyak “1. Lavabo. 2. Zırh.” (ATS, 127) kuyak “Zırh, zırh gömleği.” (TAS, 68) kıyak “Zırh.” (DK, 230) kō̄ kuyak “Kara kabuklu.” (DÇT, 130) kuyak~kıyak “Örme zincirli zırh.” (DÇT, 131, 134)
ḳuyaḳta- **II/902**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuyaḳ+ḷa- Birilerine zırh giydirmek. - kuyakta- “Zırhla kaplamak.” (ATS, 127)
ḳuyaḳtan- **II/902**	Tel. Alt.	Üstüne zırh giymek. - kuyaktan- “Zırhla kaplanmak.” (ARSL, 392)
ḳuyaḳtat- **II/902**	Alt. Tel.	<ḳuyaḳ+ḷa-t- Zırh giydirmek.

		-
		-
ḳuyaḳtığ **II/902**	Leb.	*bk.* ḳuyaḳtū
ḳuyaḳtū **II/902**	Alt. Tel.	Zırhlı, zırhla donatılmış. -
		-
ḳuyaş **II/903**	Leb.	Güneş. kuyāş “Güneşin yakıcı sıcağı; güneş.” (EDPT, 679) ḳuyaş “Sıcaklık, güneşin yakıcı sıcağı.” (DTS, 493)
		-
ḳuẏbu **II/894**	Alt. Tel. Leb.	Kasırga gibi etrafta dönme, çılgınca etrafında koşma, mest olma (şaman); coşkulu sevinç. -
		kuybu “Dönme, bir şeyin çevresinde koşma.” (ATS, 127)
ḳuẏbuḷan- **II/894**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuẏbu+ḷa-n-[188] Kasırga gibi dönmek, etrafta deli gibi zıplamak (şaman); çok mutlu olmak. -
		kuybulan- “Kasırga gibi dönmek.” (ATS, 127) kuybulan- “Dönüp dolaşmak.” (TAS, 68)
ḳuẏbuḷū **II/895**	Alt. Tel.	<ḳuẏbu+ḷū Çok eğlenceli. -
		-
ḳuẏbuḷŭġ **II/895**	Leb.	*bk.* ḳuẏbuḷū.
ḳuẏbur **II/894**	Tel.	Sevinçten zıplayan, eğlenceli, çevik. -
		kuybırak “Yaramaz, afacan.” (TAS, 68)
ḳuẏbur- **II/894**	Tel.	1. Kasırga gibi dönmek. 2. Yerinde duramamak. -
		kuybır- “(Şaman için) kasırga gibi dönmek.” (ATS, 127) kuybula- “Döndürmek, çevirmek.” (ATS, 127) kuybur- “Yaramazlık etmek, fırlayıp zıplamak.” (TAS, 68)
(ḳ)uẏdŭr-[189] **II/893**	Alt. Tel.	(Metal, yağ için) döktürmek *Yarın ḳuẏdŭrıp kör!* “Omuz küreğiyle fala bak! (Bu deyimin ortaya çıkma nedeni omuz küreğine yağ dökülmesi ve sonra ocağa

[188] OSTN’de morfolojik tahlil *ḳuẏbu+ḷa+r* şeklinde verilmiştir.
[189] OSTN’de bu kelime *uẏdŭr-* şeklinde eksik yazılmıştır.

		konulmasıdır.)
		kuytur- “(Metal) erittirmek, döktürmek.” (EDPT, 675) ḳuytur- “Döktürmek.” (DTS, 493)
		-
ḳuẏdŭrt- **II/893**	Tel.	<ḳuẏdŭr-t- Fala baktırmak. *Yarın ḳuẏdŭrtŭp körgüs!* “Omuz küreğinde fala baktır!”
		-
		-
ḳuẏġur- **II/890**	Tel.	<ḳuẏ-ġur- Hızla döndürmek, hızla etrafında zıplamak (şaman, ayin ve dua esnasında).
		-
		kuybır- “(Şaman için) kasırga gibi dönmek.” (ATS, 127) kuybula- “Döndürmek, çevirmek.” (ATS, 127) kuybur- “Yaramazlık etmek, fırlayıp zıplamak.” (TAS, 68)
ḳuẏġuş **II/890**	Tel.	<ḳuẏ-ġuş Madenleri döküldüğü kap, kurşun dökmek için kap.
		-
		-
ḳuẏḷū **II/892**	Tel.	Oyuklarla kaplanmış.
		-
		-
ḳuẏḷuğ **II/892**	Leb.	*bk.* ḳuẏlū.
ḳuẏruḳ **II/890**	Alt. Tel. Leb.	Kuyruk, arka kısım.
		kuḏruk “Hayvan kuyruğu.” (EDPT, 604) ḳudruḳ~ḳuḏruḳ~ḳuḏuruḳ “1. Kuyruk. 2. Arka taraf, kalça.” (DTS, 492)
		kuyruk “1. Kuyruk. 2. *mec.* Son, uç.” (ATS, 127) kuyruk “Kuyruk.” (TAS, 68) koyrık~kuyruk “Kuyruk.” (DK, 223, 227) koyruk~kuyruk~kuyrık “Kuyruk.” (DLTÇ, 164, 169) kuyruk “Kuyruk.” (DÇT, 132)
ḳuẏruḳtaş- **II/892**	Alt. Tel.	<ḳuẏruḳ+ḷa-ş- (Yarışlarda, hızlı koşarken öndeki atın kuyruğu için) arkadaki atın yüzüne değmek.
		-
		kuyruktaş- “Bağlanmak.” (ARSL, 394)
ḳuẏruḳtū **II/892**	Alt. Tel.	Kuyruklu, kuyruğu olan.
		-
		kuyruktu “Kuyruklu.” (ATS, 127) kuyruktu ḏıldıs “Kuyruklu yıldız.” (TAS, 68)

ḳuẏruḳtŭğ	Leb.	*bk.* ḳuẏruḳtū.
ḳuyuḳ **II/905**	Tel.	=köyük Koku (kızartma, mum, yanan ot). künyük~küyük “Yanık.” (EDPT, 731, 755) köyük “Yanık.” (DTS, 332) kuyuk “Yanık kokusu.” (ATS, 127)
ḳuyuḳa **II/906**	Tel.	Kafadaki deri. kuykā “Kürk, deri.” (EDPT, 676) ḳuyka “Cilt, deri.” (DTS, 493) kuyka I “Büyük Çin sedefi.” (ATS, 127) kuyka II “(Kafadaki) deri.” (ATS, 127)
ḳuyuḳaḷa- **II/906**	Tel.	< ḳuyuḳ Alazlamak, hafif yakmak, ütelemek. *Ḳuyuḳaḷaġan paḷıḳ* “Kızarmış balık.” - -
ḳuyŭḷ- **II/906**	Tel. Alt. Leb.	<ḳuẏ-ḷ- 1. (Metal) dökülmek, eritilmek. 2. Etrafında dönmek (rüzgâr ve su, girdap). - ġuyul- “Hızla akmak, girdap oluşturmak (nehir için).” (GSATA, 452)
ḳuyuḷa- **II/907**	Tel.	<ḳuẏ+ḷa- 1. Sahil boyunca gitmek, kenardan gitmek. 2. Çevrelemek, zıhlamak. - kuyula- “1. Kıyıdan gitmek. 2. Çevresinden geçmek.” (ATS, 127) kuyla- “Kuyu açmak, kuyu kazmak, toprak kazıp çıkarmak.” (TAS, 68)
ḳuyŭḷġāḳ **II/907**	Tel. Leb.	<ḳuyŭḷ-ġāḳ Girdap. - kuyulgak “Su girdabı.” (ATS, 127)
ḳuyŭḷġāḳtığ **II/907**	Leb.	<ḳuyŭḷġāḳ+ḷığ Girdaplı. *Ḳuyŭḷġāḳtığ su* “Girdaplı nehir.” -

		-
ḳuyŭlġāḳtū **II/907**	Tel.	*bk.* ḳuyŭḷġāḳtığ.
ḳuyŭḷt- **II/907**	Tel. Leb.	<ḳuyŭḷ-t- Döndürmek, kasırga gibi döndürmek. *Ḳuyuḷtŭp kelip yat.* "O kasırga gibi geliyor."
		-
		-
ḳuyun **II/906**	Tel. Alt. Leb.	Kasırga, fırtına. *Sūdŭŋ ḳuyunı* "Girdap, burgaç."
		-
		kuyun "Kasırga, fırtına." (ATS, 127) kuyun "Kasırga." (TAS, 68)
ḳuyuşḳan **II/907**	Tel.	Kuskun, atın kuyruğuna takılan kayış.
		-
		kuyuşkan "Kuskun, hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış." (ATS, 127) kuyuşkan "Kuskun." (DÇT, 132)
ḳuzaraḳ **II/1019**	Leb.	Genç kısrak. *bk.* ḳısraḳ
ḳuzuḳ **II/1019**	Alt. Tel. Leb.	Çam fıstığı. *ḳuzuḳ aġaşı* "Sedir."
		-
		kuzuk "Çam fıstığı." (ATS, 127) kuzuk agaş "Çam fıstığı ağacı." (ATS, 127) kuzuk "Çam fıstığı kozalağı." (TAS, 68) kuzuk agajı "Dağ servisi, sedir." (TAS, 127) kuzuk~kusuk "Ceviz." (DK, 227) kuzuk "Ceviz." (DÇT, 131)
ḳuzuḳta- **II/1020**	Alt. Tel. Leb.	<ḳuzuḳ+ḷa- Ceviz, kozalak toplamak.
		-
		kuzukta- "Çam fıstığı toplamak." (ATS, 127)
ḳuzuḳtığ **II/1020**	Leb.	*bk.* ḳuzuḳtū.
ḳuzuḳtū **II/1020**	Alt. Tel.	<ḳuzuḳ+ḷū Kozalaklı. *Ḳuzuḳtū yıḷ* " Kozalağın bol olduğu yıl."
		-
		-

ḳuzŭntı **II/1020**	Tel.	<ḳus-ntı Kusmuk. - -
ḳuzur **II/1020**	Kumd. W.	Tıkırtı, vurma, tıklatma. - -
kū̄ **II/1417**	Tel.	=kü Ses, insan sesi, çığlık, yüksek sesle söylenen şarkı. kū̄g “Şarkı, melodi.” (EDPT, 709) kög “Melodi, şarkı.” (DTS, 332) kū̄ “Ses, uğultu (çok)” (ATS, 130) kū̄ “Ezgi, melodi.” (TAS, 70)
kübür **II/1519**	Tel. Leb.	Gevşek, yumuşak. *Kübür torboḳ* “Yumuşak siyah toprak” - kübür “Yumuşak, gevşek.” (ATS, 128)
kübür- **II/1519**	Tel.	Teyellemek, çevrelemek, bastırmak. - -
kübüre- **II/1519**	Tel.	Gevşemek. - kübüre- “Yumuşamak, gevremek.” (ARSL, 412)
kübürēk **II/1519**	Tel.	<kübüre-ek Huysuz, somurtkan, homurdanan. *Kübürēk ermektū̄* “Geveze kimse.” - -
kübüren- **II/1519**	Tel. Leb.	Homurdanmak. - kübren- “Mırıldanmak, homurdanmak.” (ATS, 127) kübren- “Mırıldanmak.” (TAS, 68)
kübürençēk **II/1520**	Tel.	Homurdanan, isteksiz. - -
kübürendĭr- **II/1520**	Tel. Leb.	Birini homurdatmak. - -
kübürenū̄ **II/1520**	Tel.	<kübüren-ū̄ Homurtu. -

-

kübüreş-
II/1520
Tel.
<kübüre-ş-
Kendi aralarında konuşmak, bir şeyi tartışmak.
Kişiler kübüreştĭ. “İnsanlar bu konu ile ilgili konuştular.”

-

-

kübüret-
II/1520
Tel.
<kübüre-t-
Gevşetmek.

-

kübüret- “Toprağı çapalamak.” (ATS, 128)
kübüret- “Yumuşatmak, kabartmak.” (TAS, 69)

kübürö-
II/1520
Alt.
bk. kübüre-.

kübürön-
II/1520
Alt.
bk. kübüren-.

kübürönçök
II/1520
Alt.
bk. kübürençēk.

kübüröş-
II/1520
Alt.
bk. kübüreş-.

kübüröt-
II/1520
Alt.
bk. kübüret-

kücŭn-
II/1499
Leb.
bk. küçŭn-.

kücŭncĭlĭk
II/1499
Leb.
bk. küçünçĭlū̃[190].

kücŭnçĭ
II/1499
Leb.
bk. küçŭnçĭ.

kücür-
II/1499
Leb.
bk. küyür-.[191]

küç
II/1489
Tel. Alt. Leb. Kumd.
1. Güç.
Küçü yoḳ “Güçsüz” (Alt.);
Küçŭ çıḳtı. “O gücünü kaybetti.” (Tel.); *Aḷarġa küç perdi.* “Onlara güç verdi.” (Alt.); *Ḳoḷımnıŋ küçŭ bileŋ tapḳan.* “Kolumun gücüyle elde ettiğim şey.” (Tel.)
2. Zor, şiddetli.
3. Güçlü, sert, zor.
Küç kiji “Güçlü insan.” (Alt.); *Araḳḳı küç poḷdı.* “Votka çok sert idi.” (Tel.); *Ölörḥö küç* “Ölmek zor” (Tel.); *Aşḳa araḳḳā küç.* “O, yemek ve votka konusunda çok serttir (yani çok yer ve içer).” (Tel.); *Yayū yürerge küç.* “Yaya gitmek çok zordur.” (Tel.); *Teŋeredeḥĭ ḳāndıḳḳa kirerge payˈ kijē küç.* “Zengin insanın cennete girmesi zordur.” (Tel.)

[190] Gönderilen madde OSTN’de ***kücŭncĭlĭk*** yazılmıştır.
[191] Gönderilen madde OSTN’de *küťür* yazılmıştır.

		4. Çok, fazla. *Ḳara poḷzo sāġı küç, kün orto poḷzo açū küç.* “Onlar geceleri çok soğuğa ve gündüzleri de fazla azaplara dayandılar.” (Tel.); *Küç yakşı* “Çok iyi” (Tel.)
		kū̄ç (g-) “Güç, kuvvet.” (EDPT, 693) küç “1. Güç, kuvvet. 2. Zorlama, şiddet.” (DTS, 343)
		küç “Güç, kuvvet. 2. Zor.” (ATS, 128) küç “1. Güç, kuvvet. 2. Zor.” (TAS, 69) küç~küş “Güç, kuvvet.” (DK, 229) küç “Güç, kuvvet.” (DÇT, 133)
küçegeş **II/1492**	Leb.	Köpek yavrusu. *bk.* küçük.
küçegĭn- **II/1492**	Kumd.	Direnmek, karşı çıkmak. -
		-
kū̄çek **II/1491**	Kumd.	Puhu kuşu, baykuş. -
		-
küçen- **II/1492**	Tel. Leb.	Kendi güçlerine güvenmek.
		küçen- (g-) “Çabalamak, gayret etmek, kendini zorlamak.” (EDPT, 698) küçen- “Zorlamak, güç kullanmak, şiddet kullanmak. 2. Güçlenmek.3. Gayret etmek, çabalamak.” (DTS, 344)
		-
küçte- **II/1497**	Tel.	<küç+le- Zorlamak, ısrar etmek.
		küçlen- “Güçlenmek.” (EDPT, 697) küçlen- “Güçlenmek.” (DTS, 344)
		küçte-~küşte- “1. Güçlendirmek. 2. Zorlamak.” (ATS, 128, 130)
küçtū̄ **II/1497**	Tel.	Güçlü. *Küçtū̄ küç* “Aşırı güç.”
		kū̄çlüg “Güçlü, kuvvetli; şiddetli” (EDPT, 697) küçlüg “Güçlü, kuvvetli.” (DTS, 344)
		küçtü “Güçlü.” (TAS, 69) küçtüg~küştü “Güçlü.” (DK, 229) küçtü “Güçlü.” (DÇT, 133)
küçū̄ **II/1493**	Alt. Tel.	Küçük. *Küçū̄ paḷa* “Küçük çocuk.”
		kiçig “Küçük.” (EDPT, 696) kiçig~kiçüg “1. Küçük. 2. (Pozisyon olarak) küçük. 3. Ast, yardımcı. 4. Biraz, bir parça.” (DTS, 326)
		kiçi “Az, azıcık.” (ATS, 112)

		kiçü “Küçük.” (ATS, 112) küçük “1. Küçük. 2. Az, biraz.” (TAS, 69)
küçün̈ḥen **II/1495**	Tel.	Küçük kartal, beyaz kuyruklu kartal. - kiçügen “Kartal türü.” (DLTÇ, 163)
küçün̆- **II/1495**	Alt. Tel.	<küç+n- 1.Çabalamak, uğraşmak, gayret etmek. 2. Bir şeyleri zor bulmak, zorlanmak, tembellik etmek. - küçsin- “Bir şey için zorlanmak, tembellik yapmak.” (ATS, 128) küjin- “Üşenmek, tembellik etmek.” (TAS, 69) küçsin- “Bir şeylerin zor, ağır olduğunu düşünmek.” (DK, 229)
küçün̆rke- **II/1495**	Tel.	<küç+rke- Kendini güçlü görmek, kendi gücüne güvenmek. - küçürke- “1. Gücüyle gururlanmak. 2. Kibirlenmek. 3. Yırtılmak.” (ATS, 128)
küçük **II/1494**	Tel.	Köpek eniği. - küçük “Köpek yavrusu; kurt yavrusu, enik.” (ATS, 128) küçük “Köpek yavrusu.” (TAS, 69)
küçünçĭ **II/1495**	Alt.	<küçün+çĭ Çaba, emek. - -
küçünçĭlū̆ **II/1495**	Alt.	<küçünçĭ+lū̆ Zor, zahmetli. - küjinçilü “1. İsteksizlik, gönülsüzlük. 2. İsteksiz, istemeden.” (TAS, 69)
küçünek **II/1495**	Tel.	Küçük, çok küçük. - kiçinek “Küçük, az, biraz.” (ATS, 112)
küçür- **II/1495**	Tel.	Küçülmek. - -
küder **II/1486**	Tel.	<küt-er Bazı hayvanların yuvalarının, inlerinin önüne yaptığı toprak yığını (bakmak, gözetlemek için).

		-
		-
küdӣ **II/1488**	Tel.	<küt-ӣ Otlak. *Maḷ küdӣde.* “Büyük baş hayvan otlaktadır.”
		-
		küdü “Otlak.” (ATS, 128)
küdӣçĭ **II/1488**	Tel.	<küdӣ+çĭ Çoban.
		-
		küdüçi “Çoban.” (ATS, 128) küdügçi “Kötü ruhlardan koruyan ruh.” (DLTÇ, 171) küdüçi “Çoban.” (DLTÇ, 171)
küdŭm **II/1488**	Tel. Leb.	<küt-m Otlak.
		-
		-
küjölü **II/1513**	Alt.	Kör.
		-
		-
küjŭn- **II/1513**	Tel.	Zor olduğunu düşünmek. *bk.* küçŭn-
küjŭnçĭ **II/1513**	Tel.	Zorluk, çaba.
		-
		-
küjŭnçĭlӣ **II/1513**	Tel.	<küjŭnçĭ+lӣ Zor, emek, uğraş isteyen.
		-
		küjinçilü “1. İsteksizlik, gönülsüzlük. 2. İsteksiz, istemeden.” (TAS, 69)
küjül **II/1514**	Alt. Tel. Leb.	Sıçan, iri fare.
		-
		küjül “Köstebek.” (ATS, 128) küjül “Fare, sıçan.” (TAS, 69) küşül “Su faresi.” (DLTÇ, 173)
kükpeŋdet- **II/1516**	Tel.	<küpkeŋde-t- Önüne koyulmuş elbiseyi hareket ettirmek.
		-
		-
kükür **II/1424**	Alt.	Kükürt. *bk.* ḳuḳur.

kükürö- **II/1424**	Alt.	Gürlemek. kökrē- “Gürültülü ses çıkarmak.” (EDPT, 713) kökre- “1. Böğürmek. 2. *mec.* Gök gürlemek.” (DTS, 333) kürge-~kürgüre- “Gök gürlemek.” (DK, 228) kürge-~kürgö- “Gürlemek.” (DLTÇ, 172) külüre- “Gürlemek.” (DÇT, 133)
kükürt **II/1424**	Alt.	Gök gürültüsü. - kükürt “Uğultu, gürültü.” (ATS, 128) külürt “Gürültü, uğultu.” (DÇT, 133)
kül **II/1465**	Alt. Tel. Leb.	Kül. kül “Kül, köz.” (EDPT, 715; DTS, 346) kül “Kül.” (DTS, 346) kül “Kül.” (ATS, 128) kül “Kül.” (TAS, 69) gül~kül “Kül.” (DK, 208) kül “Kül.” (DLTÇ, 172) kül “Kül.” (DÇT, 133)
kül- **II/1466**	Tel.	Elleri ve ayakları bağlamak. - kül- “(El, ayak için) bağlamak, birbirine bağlamak.” (ATS, 128) külü- “Bağlamak, zincirlemek, prangalamak.” (DÇT, 133)
külden- **II/1477**	Tel.	<kül+le-n- Küle dönmek. - -
küldön- **II/1477**	Alt. Leb.	*bk.* külden.
küle **II/1467**	Tel.	Güvercin. - kṻle “Güvercin.” (ATS, 130) kṻle “Güvercin.” (TAS, 70)
kṻle **II/1467**	Kumd.	Diş eti. - kṻle “Diş eti.” (DK, 229)
kṻle- **II/1468**	Tel. Kumd.	<kṻ+le- 1. Yüksek ses çıkarmak, şiddetli çınlamak, tınlamak. *Ḳuḷağında kṻlep yadır.* “Kulaklarım çınlıyor.” (Tel.); *Aru kṻlep yat.*

		"Arı vızıldıyor."; *Ḳuş ḳanattarı kūledǐ.* "Kuşların kanatları gürültü yaptı." (Tel.); *Orbu ḳaġar ḳoḷıma oŋ yanıma kūlep kel!* "Topuz ile vuran sağ elime, sen gürültü ile gel (ayin esnasında olan şaman)" 2. Bağırmak, şarkı söylemek, horultulu ses çıkarmak (hayvanlar).
		küglē- "Şarkı söylemek." (EDPT, 711) kögle- "Şarkı söylemek." (DTS, 332)
		kūle- "1. Çınlamak. 2. Bir kişinin boğazdan, diğerinin ağızdan iki dilli melodi söylemesi." (ATS, 130) kūle- "Uğuldamak." (TAS, 70) kügle- "(Rüzgâr) uğuldamak." (DK, 228)
kūler **II/1469**	Tel. Leb.	Çok ince, beyaz dökme demir, çelik (masallarda). - küler "1. Bronz. 2. Dökme." (ATS, 128) küler "Tunç, bronz, dökme demir." (TAS, 69) küler "Bronz." (DÇT, 133)
külgek **II/1474**	Tel.	Kalkan. - -
külgŭ **II/1474**	Leb.	Gülüş, kahkaha. külgū "Kahkaha, gülüş." (EDPT, 718) külgü "Gülüş, kahkaha., kalp çarpıntısı." (DTS, 346)
külgüci **II/1474**	Leb.	- <külgü+çi Çok gülen adam, alaycı. - -
külkŭ **II/1474**	Alt. Tel.	<kül-kŭ Gülüş, komik şeyler. - -
külkŭş **II/1474**	Tel. Alt.	Gülüş, kahkaha. - -
külkŭştū **II/1474**	Alt. Tel.	Gülünç, komik. - -
külkü **II/1473**	Tel.	<Rus. клюка Ucu içeriye doğru bükülmüş baston; ocaktaki kömürü karıştırmaya yarayan sopa, köseği. - külkü "Ateş kancası." (ATS, 128) külkü "Ateş kancası, kül kancası." (TAS, 69) külke "Baston." (DLTÇ, 172)

külküçĭ **II/1474**	Tel.	Gülmeyi seven adam, şakacı, dalgacı. - -
külkülū **II/1474**	Alt. Tel.	<külkü+lū Gülünç, komik. - -
külmenek **II/1480**	Tel.	İnce kar fırtınası. - -
külmenekte- **II/1480**	Tel.	<külmenek+le- (Hızlı koşmakta olan atın kuyruğu için) kıvrılmak. - -
külne- **II/1475**	Leb.	Kısıkanmak. *bk.* külüne-.
kūlör **II/1470**	Alt.	*bk.* kūler.
kūlt **II/1476**	Tel.	Ses, gürültü (rüzgâr, su sesi). - -
kültür ķaltır **II/1476**	Tel. Kumd.	Ses, gürültü. - kültür-kaltır “Çatırdama, şıngırdamanın ses taklidi.” (ATS, 128)
külŭn- **II/1472**	Alt. Tel. Leb.	Kendi kendine sessiz gülmek, gizlice gülmek. - külün- “Gülümsemek.” (TAS, 69)
külü- **II/1470**	Alt. Tel. Leb.	=kül 1. Gülmek. 2. Kendi kendine sessiz gülmek. (Alt.) kül- (g-) “Gülmek.” (EDPT, 128) kül- “Gülmek.” DTS, 346) kül- “Gülmek.” (ATS, 128)
külümzĭre- **II/1473**	Tel.	Gülümsemek. - külümzire- “Gülümsemek.” (ATS, 128) külümziren- “Kendi kendine gülmek, gülümsemek.” (ATS, 128) külümziren- “Hafifçe gülümsemek.” (TAS, 69) külümzire- “Gülümsemek.” (DLTÇ, 172)

külümzĭret- **II/1473**	Tel.	Gülümsetmek. - -
külüne- **II/1472**	Tel.	Kıskanmak, kıskanç olmak. - külne- “Kıskanmak.” (TAS, 69)
külüneş- **II/1472**	Tel.	<külüne-ş- Birbirini kıskanmak. - -
külüş- **II/1473**	Tel, Leb.	Gülüşmek, birlikte gülmek. külüş- (g-) “Birlikte gülmek, birbirine gülmek.” (EDPT, 720) -
kümgüre- **II/1529**	Kumd.	Yüz üstü uzanmak *bk.* kömḥör-.
kümün **II/1526**	Tel. W.	Günahsız insanların ruhunun gideceği yer, Ülgen’in tahtı, altın dağın kenarı. - -
kümüş **II/1528**	Tel. Leb.	Gümüş. *Kümüş aḳça* “Gümüş paralar.” kümüş “Gümüş.” (EDPT, 723) kümüş “Gümüş.” (DTS, 347) kümüş “Gümüş.” (ATS, 128) kümüş “Gümüş.” (TAS, 69) kümiş “Gümüş.” (DK, 228) kümüş “Gümüş, gümüşten yapılan.” (DLTÇ, 172) kübüş~kümiş “Gümüş.” (DÇT, 133)
kümüşçĭ **II/1528**	Tel.	<kümüş+çĭ Gümüş ustası. - -
kümüşte- **II/1528**	Tel.	<kümüş+le- Gümüşle kaplamak. - kümüşti- “Gümüşle kaplamak.” (KRS, 33)
kümüştŭ **II/1528**	Tel.	<kümüş+lŭ Gümüşlü. kümüşlüg “Gümüşlü.” (EDPT, 724) kümüşlüg “Gümüşlü.” (DTS, 347) kümüştuğ “Gümüşlü, gümüşle kaplanmış.” (KRS, 33)

kün Alt. Tel. Leb. Gün, güneş.
II/1436 Kumd. *Kün ottırġıjı* “Gün batımı, batı.” (Tel.); *kün özküzŭ* “Kuzey.” (Leb.); *Kün tüştüḥü, kün tüştük yan* “Güney.” (Tel.); *kün yanı, kün tīḥen yan* “Güneş olan taraf.” (Tel.); *aẏzı kün* “Yarından sonraki gün.” (Kumd.); *soŋġızı kün* “Evvelki gün, bir önceki gün.” (Tel.); *Ḳança kün?* “Kaç gün?” (Tel.); *erteŋgizi kün* “Yarınki gün.” (Tel.); *yargı tüjer kün* “Kıyamet günü.” (Tel.); *tūġan kün* “Doğum günü.” (Alt.); *Kün erttırdı.* “O günler geçirdi.” (Tel.); *Kün çıġış yanına yeldı, kün otturġış yanına yeldı, tındū neme yoḳ poḷdı, kün tüştük yanına yeldı, paḷa uẏḷap yattı.* “O doğuya, batıya gitti, fakat hiç canlı yoktu, güneye gitti ve orada çocuk ağlıyordu.” (Tel.)

---

kün~kūn “Güneş, gün.” (EDPT, 725)
kün~kūn “Güneş, gün.” (DTS, 347)

---

kün “1. Güneş. 2. Gün. 3. Hava.” (ATS, 128)
kün “1. Gün. 2. Güneş.” (TAS, 69)
kün “1. Güneş. 2. Gün.” (DK, 228)
gün~kün “1. Gün. 2. Güneş.” (DÇT, 111, 133)
kün çıgış “Doğu.” (DÇT, 133)

kūn
II/1438

1. İstek, arzu, talep.
Kūnü per! “Öncelik ver! (geri çekil)”; *Kūnŭne saḷdırdı.* “O öncelik verdi. (çekildi.)”; *Kūnüm yettı.* “Alışkanlığım, yatkınlığım vardı.”; *Kūnŭŋ yessin.* “Teveccüh göster!” (Tel.); *Ā kūnüŋ yedetpe?* “Sen onu seviyor musun?”; *Kūn yanıḳtı.*”Benim hevesim arzum gitti.”; *Aş yīrge kūnŭŋ yoḳ.* “Benim iştahım yok.”; *Kūnŭ puḷġanıp yat.* “Onun midesi bulanıyor, o hasta.”; *Kūnŭ yetken paḷa.* “En sevilen, gözde çocuk.” (Tel.); *Kūnŭm yandı.* “Benim hevesim kaçtı.” (Tel.); *Yānıŋ kūnŭn yandırba!* “Büyükleri üzme!” (Tel.); *Aḷtın tepşi kūnŭne saḷın! Aḷtın ayaḳ kūnŭne saḷın!* “Altın tabak, kendi kendine etle dol! Altın kadeh, kendi kendine şarapla dol!” (Tel.); *Naẏyım kūnŭme toḳta!* “Arkadaşım, benim için bekle!.” (Alt.)
2. Kıskançlık, çekememezlik.

---

künī “Kıskançlık, kıskanç; *mec.* kuma.” (EDPT, 727)
küni “1. Kıskançlık, çekememezlik. 2. Kıskanç, haset.” (DTS, 348)

---

künü~kūn “Kıskançlık, istek, arzu.” (ATS, 129, 130)
kūni “Gönül.” (TAS, 70)
küŋne “Arzu, heves, istek.” (DK, 228)
kōk “Arzu, istek, heves.” (DLTÇ, 167)
kūn “İstek, heves.” (DÇT, 133)

kūn- Tel. 1. Acımak, birilerinin kaygısına kalmak.
II/1439 2. Kıskanç olmak, kıskanmak.
bk. küẏn-

kün̄çēk **II/1446**	Tel.	1. Kıskanç, çekemeyen. 2. Cömert. *Kün̄çēktıŋ künegi yoḳ.* “Cömert insanın gömleği olmaz.” - küyünçek “Kıskanç.” (ATS, 131) küyünçek “Kıskanç.” (TAS, 71)
kündeḥi **II/1443**	Tel.	<kün+degi Gündelik. küntemek “Günlük.” (EDPT, 731) küntemek “Günlük, her gün.” (DTS, 348) -
künden- **II/1443**	Tel.	<kün+le-n- Yaşamak, gün geçirmek. - -
kündeẏ **II/1443**	Tel.	Silah, av tüfeği. - -
kündū̄ I **II/1444**	Tel.	<kün+lū̄ Güneşi olan (yani güneş olan yerde yaşayan). *Kündū̄ kiji* “Güneşli dünyanın sakini” - kündü “Güneşli.” (ATS, 129)
kündū̄ II **II/1444**	Alt. Leb.	<Moğ. 1. Saygı, nezaket; ziyafet. 2. Zaysan’dan sonraki ikinci önemli rütbe. - kündü “Saygı, sayma, hürmet.” (ATS, 129) kündi “Hürmet, saygı, onur.” (DK, 228)
kündū̄le- **II/1445**	Tel.	<kündū̄+le- Saygı göstermek, saygılı bir şekilde ağırlamak, hürmet etmek. *Eneŋdı̆ adandı kündū̄le!* “Atana ve anana saygı duy!”; *Yānın kündū̄leḥen yajı uzun!* “Önemli olan insanlara saygı gösterenin ömrü uzun olur!” - kündüle- “Saymak, saygı göstermek, hürmet etmek.” (ATS, 129) kündüle- “Kutlama töreni yapmak, ağırlamak.” (TAS, 69) kündüle- “Saygı göstermek, hürmet etmek.” (DLTÇ, 172) kündüle- “İkram etmek, ağırlamak.” (DÇT, 133)
kün̄dū̄ **II/1444**	Tel. Alt. Leb.	<kün̄+dū̄ Arzulu, istekli. *Kün̄dū̄ keldı̆.* “ O isteyerek geldi.”;

		Uḷu kündü “Gururlu”
		-
		-
kündület- **II/1446**	Tel.	<kündüle-t- Saygı göstertmek, saygıyla karşılatmak, ağırtlatmak, yedirip içirtmek.
		-
		kündület- “Saygı göstertmek.” (ATS, 129)
kündülö- **II/1446**	Alt.	*bk.* kündüle-.
kündülöt- **II/1446**	Alt.	*bk.* kündület-.
kündük **II/1445**	Tel.	<kün+lük Bir gün boyunca süren iş, bir işi yapmak için gerekli olan gün. *Kündük yoḷ* “Günlük yol”
		künlük “Günlük, bir günlük zaman dilimi.” (EDPT, 732) künlük “1. Günlük. 2. Günlük iş.” (DTS, 348)
		kündük “1. Günlük. 2. Gündüz. 3. Günlük, sıradan.” (ATS, 129)
kündürke- **II/1445**	Tel.	Gururlanmak.
		-
		kündürke- “Kibirlenmek, böbürlenmek, büyüklenmek.” (ARSL, 419)
kündürkek **II/1445**	Tel.	<kündürke-k Mağrur, kibirli, kendini beğenmiş.
		-
		kündürkek “Kibirli, burnu büyük.” (ARSL, 419)
kündürken- **II/1445**	Tel.	<kündürke-n- *bk.* kündürke-.
kündürkendĭr- **II/1445**	Tel.	<kündürken-dĭr- Gururlandırmak, övündürmek.
		-
		-
kündürkeneçĭ **II/1445**	Tel.	<kündürken-e+çĭ Kibirli, gururlu.
		-
		-
kündürkenŭ **II/1445**	Tel.	<kündürken-ŭ Gurur, kibirlilik.
		-
		-

kündüs **II/1446**	Tel.	Gündüz vakti. küntüz “Gündüz.” (EDPT, 729) kündüz~küntüz “Gün, gündüz.” (DTS, 348, 349) Kündüs Kān “*mit.* İyi niyetli insanların ruhlarını taşıyan han.” (ATS, 129)
küneci **II/1440**	Leb.	*bk.* küneçĭ.
küneçĭ **II/1440**	Tel.	Kıskanç, çekemeyen. - -
künek **II/1439**	Tel.	Gömlek. köŋlek “Gömlek.” (EDPT, 732) köŋlek “Gömlek.” (DTS, 336) künek “Elbise.” (ATS, 129) küŋnek “Gömlek.” (ATS, 129) künek-çampar “Çamaşır, iç çamasırı.” (TAS, 69) küŋne~künnük~künük~~küŋnek “Gömlek.” (DK, 228)
künekçēn **II/1439**	Tel.	<künek+çēn Sadece gömlek giyen, gömleği olan. - künekçin “Hafif giyimli olarak.” (TAS, 69)
künerge- **II/1439**	Tel.	Kıskanmak, çekememek. - künürke- “Kıskanmak.” (ATS, 129)
küneş **II/1440**	Tel.	1. Güneşe doğru yönelen dağ yamacı. 2. Güneş. kuyāş “Güneşin yakıcı sıcağı; güneş.” (EDPT, 679) ḳuyaş “Sıcaklık, güneşin yakıcı sıcağı.” (DTS, 493) -
kūnḥer- **II/1442**	Tel.	<kūn+ger- Arzulamak, istemek, dilemek. - kūnger- “İstemek, arzu etmek.” (TAS, 70)
kūnḥert- **II/1442**	Tel.	<kūnḥer-t- Arzulatmak. - -
kūnḥerū **II/1442**	Tel.	Arzu, istek. - -

künkenek Tel. Bir kuş adı (Lat. *Ofis tarda*).
II/1442 *bk.* küẏkenek.

künküldet- Tel. *bk.* ḳunḳuḷdat-.
II/1442

kṻnü Tel. Kıskançlık, çekememezlik.
II/1441 *bk.* kṻn.

kṻnüçĭ Tel. Kıskanç.
II/1441 -
-

künüle- Tel. <kün+le-
II/1441 Gün geçirmek.
-
künde- “Zaman geçirmek.” (ATS, 129)

kṻnürke- Tel. Kıskanç olmak, kıskanmak.
II/1441 *bk.* künerge-.

kṻnürkek Tel. <kṻnürke-ek
II/1441 Kıskanç, çekemeyen.
-
künürkek “Kıskanç.” (ATS, 129)

kṻnürkö- Alt. *bk.* künerge-.
II/1441

kṻnürköt- Alt. Kıskandırmak, kıskançlık hissi uyandırmak.
II/1441 -
künürket- “Kıskançlık uyandırmak, kıskandırmak.” (ATS, 129)

küŋkrö Alt. Tam tersi, karşıt, alt üst.
II/1431 -
köŋkörö “Yüz aşağı, ters yüz.” (ATS, 122)
köŋkörü “Ters yüz koyma.” (ATS, 122)
kömgörö “Yüzü koyun.” (TAS, 64)

küŋkülde- Tel. Donuk bir ses çıkarmak.
II/1424 -
-

küŋküldet- Tel. <küŋkülde-t-
II/1431 Donuk bir ses çıkartmak.
-
-

küŋküldö- Alt. *bk.* küŋkülde-.
II/1431

küŋkürde- Tel. *bk.* küŋkülde-.
II/1424

küŋnek **II/1431**	Leb.	Gömlek. *bk.* künek.
küŋnektĭğ **II/1431**	Leb.	Gömlekli. - -
küŋre- **II/1431**	Tel.	Çalmak, çınlamak (büyük çanlardan çıkan ses). - küŋüre- “Gürlemek, gürüldemek, tangırdamak.” (ARSL, 420)
küŋret- **II/1431**	Tel.	<küŋre-t- Büyük çanları çalmak. - -
küŋrö- **II/1431**	Alt.	*bk.* küŋre-.
küŋröt- **II/1431**	Alt.	*bk.* küŋret-.
küŋürt **II/1424**	Leb.	Gök gürültüsü. *bk.* kükürt.
küp **II/1514**	Tel.	<Rus. Купелъ Vaftiz havuzu (vaftiz zamanı). küp (kü:p) “Topraktan yapılmış çömlek veya testi.” (EDPT, 687) küp “Topraktan yapılmış büyük çömlek, testi.” (DTS, 349) küp “1. Süt için silindir şeklindeki kap, küp, ağaçtan fıçı. 2. Varil.” (ATS, 129)
küpke **II/1515**	Tel.	1. Mağaralarda yaşayan vahşi hayvanların yuvası. 2. Kuzuların ahırı. - -
küpkeŋde- **II/1516**	Tel.	Hareket etmek, devinmek (altında canlı bir şey olan battaniye vb.). - -
küpkeẏ- **II/1516**	Tel.	Şişirilmek, doldurulmak (yastık, yatak). - -
küpkeẏt- **II/1516**	Tel.	<küpkeẏ-t- Şişirmek, doldurmak. - -
kürō̄ **II/1453**	Alt.	*bk.* kū̄re.
kür I **II/1447**	Alt.	Köprü. *bk.* kör II.

kür II **II/1447**	Tel.	Semiz, besili; neşeli, şen, yaşam dolu. *Kür ḳaḷıḳ* “Neşeli, girişken halk.”
		kür “Cesur yürekli, cesur, gözüpek.” (EDPT, 735) kür “Cesur, mert.” (DTS, 349)
		-
kürdek **II/1462**	Tel.	1. Kambur. 2. Kanca, çengel, kanca biçimli.
		-
		kürçek “Kanca, çengel.” (ATS, 129) kürdek “Kambur.” (TAS, 69)
kürdeẏ- **II/1462**	Tel.	Eğilmek, kanca gibi eğilmek.
		-
		-
kürē **II/1448**	Tel. Leb.	1. Çeleni, saçak, pervaz; şapkanın kenarı. 2. Düğün yapılan yer. 3. Bir yeri çevreleyen toprak; insanların toplanması, insanların çevrelenmesi.
		-
		küre~kürē “1. Yar, toprak, set. 2. Şapka çemberi, kasket kurdelesi, kurdele, kuşak. 3. Şerit, çevre, zırh. 4. Ocak.” (ATS, 129) küre “Düğün töreni.” (TAS, 69)
küre- **II/1448**	Tel.	Ayakla bir şeyi karıştırmak, eşelemek, kürümek.
		kürī- “Toprağı kazmak, eşelemek; (kar vb. için) kürümek.” küre-~küri- “Kürümek, kürek çekmek.” (DTS, 349)
		küre- “Kürümek, kürekle toplamak.” (ATS, 129) küre- “Küremek, kürelemek.” (TAS, 69)
kӣre- I **II/1449**	Tel.	Özlemek, üzülmek, bitmek, kahırlanmak, ağlamak.
		-
		-
kӣre- II **II/1449**	Kumd.	=küŋre Gürlemek.
		-
		-
kürek **II/1449**	Tel.	Kürek. *Temir kürek* “Demir kürek.” (Tel.); *aġaç kürek* “Ağaç kürek.” (Tel.)
		kürek~kürgek “Kürek.” (EDPT, 741, 742) kürgek “1. Kürek, bel. 2. Yayık küreği.” (DTS, 349)
		kürek “Kürek.” (ATS, 129) kürek “Kürek.” (TAS, 70)

kū̄rek **II/1450**	Tel.	Kırılgan. - -
kürēle- **II/1451**	Tel. Leb.	Çevrelemek, çevirmek. - kürēle- “Daire oluşturmak.” (ARSL, 421)
kürēleş- **II/1452**	Tel.	<kürēle-ş- Grup oluşturmak, kalabalık bir şekilde durmak. - kürēleş- “Daire oluşturmak.” (ARSL, 422)
kürēlū̄ **II/1452**	Tel.	Çevrelenmiş. - -
küren **II/1451**	Tel.	Saparna bitkisi. - küren “Çalı, çalılık.” (DK, 229) kū̄reŋ “Acı pelin, yavşan.” (DK, 229) küreŋ “Kareks bitkisi.” (DLTÇ, 172)
kürenke **II/1451**	Tel. Kumd.	Yarım kilo, libre, funt. - -
kürentĭk **II/1451**	Tel. Leb.	Çitlerle çevrilmiş yer. - kürentik “Çadır önündeki alan.” (ATS, 129)
küreŋ **II/1450**	Tel. Leb.	Kahverengi. *ḳara küreŋ* “Koyu kahverengi.” - küreŋ “1. Kahverengi, esmer. 2. (At donu) koyu sarı. 3. Sonbaharı tarif ederken sıkça kullanılan bir sıfat.” (ATS, 129) küreŋ “Kahverengi.” (TAS) gürөŋ~küreŋ~kürөŋ “Kahverengi, kırmızı-siyah karışımı.” (DÇT, 111, 133) kürleŋ “Kahverengi.” (DÇT, 133)
küreŋdĭ- **II/1450**	Tel.	Kahverengiye dönmek. - -
küreŋdĭt- **II/1450**	Tel.	Kahverengiye dönüştürmek. - -
küreŋzi-	Tel.	*bk.* küreŋdĭ-.

II/1451

kürеŋzit- **II/1451**	Tel.	<küreŋzi-t - *bk.* küreŋdĭt-.
kürep **II/1453**	Tel.	Çukur, hendek, mahzen. - -
küreş **II/1453**	Tel.	Güreş. - küreş “Güreş.” (ATS, 129) küreş “Güreş.” (TAS, 129) küreş “Güreş, mücadele.” (DK, 229) küreş “Güreş, mücadele, boğuşma.” (DLTÇ, 172) küreş “Savaş, mücadele.” (DÇT, 133)
küreş- **II/1453**	Tel. Leb.	Güreşmek, mücadele vermek, savaşmak. küreş- “Birlikte kürümek.” (EDPT, 747) küreş- I “Güreşmek, savaşmak, mücadele etmek.” (DTS, 349) küreş- II “Birleşmek, buluşmak.” (DTS, 349) küreş- III “Birlikte kürümek.” (DTS, 349) küreş- “Güreşmek.” (ATS, 129) küreş- II “Birlikte kar kürümek.” (ATS, 129) küreş- “Güreşmek.” (TAS, 70) krüş-~küreş-~köröş- “Savaşmak, mücadele etmek.” (DK, 227, 229) küreş- “Mücadele etmek, savaşmak, çatışmak.” (DÇT, 133)
küreşçĭ **II/1453**	Tel.	<küreş+çĭ Güreşçi, savaşçı. *Yaŋıs attū yarışçı, yarġaḳ tondū küreşçĭ.* “Tek atla yarışlara katılan, eskimiş kürkle güreşen gibidir (atasözü).” - küreşçi “Güreşçi, savaşçı, pehlivan.” (ATS, 129) küreşçi “Güreşçi.” (TAS, 70)
küreştū **II/1453**	Tel.	<küreş+lū Güreş, mücadele, kavga. - -
kürgö- **II/1460**	Leb.	*bk.* kürkürö-.
kürgü **II/1460**	Tel.	Arpa toplamak için kullanılan huş ağacı kabuğundan yapılan torba. - -
kürkürö- **II/1457**	Alt.	1. Gürlemek. 2. Ulumak (kurt) -

		kürküre- “1. Uğuldamak. 2. Şarıldamak. 3. Domuz gibi bağırmak, homurdanmak.” (ATS, 130)
kürlen **II/1460**	Kumd.	Kıyafet üzerinde işleme, nakış. - kürlen “Elbisedeki işleme.” (ATS, 130)
kürme **II/1464**	Tel.	=Moğ., Mançu *kürüme* Ceket, kuzu derisinden yapılan ceket, üstten giyilen ceket. *Kürme ḳuyaḳ* “Kısa zırh, göğüs zırhı, cebe.” - kürme “Kuzu kürkünden kısa ceket.” (ATS, 130)
kürmek **II/1464**	Tel. Kumd.	1. Bağ, zincir. (Tel.) *Til kürmeḫ ǐ çeç ǐldǐ*. “Dilin bağları çözüldü.” 2. Düğüm (Kumd.) - kürmek “Bağ.” (ATS, 130)
kürmö **II/1465**	Alt.	=kürme, kürmen Ceket. *Köťöÿm aÿttı: yān keldǐm kürmö edǐp perzǐn!* Tüccar dedi: ‘Büyük gelinim ceket hazırlasın!’” (Alt., P.d.V.I, 8,13) *bk.* kürme.
kürö **II/1454**	Alt.	*Kürö tamır* “Boyundaki atardamar.” - -
kürök I **II/1454**	Kumd.	Çizgili sincap. - kürek “Çizgili sincap.” (KRS, 34)
kürök II **II/1454**	Alt.	Kürek. *bk.* kürek.
kürön I **II/1454**	Alt.	*bk.* küren.
kürön II **II/1454**	Leb.	*bk.* küreŋ.
kürönzü- **II/1454**	Leb.	*bk.* kureŋdǐ-.
küröŋ **II/1454**	Alt.	*bk.* kureŋ.
küröŋzü- **II/1454**	Alt.	*bk.* kureŋdi-.
küröş	Alt.	*bk.* küreş.

II/1454

küröş- **II/1454**	Alt.	*bk.* küreş-.
küröşçŭ **II/1454**	Alt.	*bk.* güreşçĭ.
küröştŭr- **II/1454**	Alt.	Güreştirmek. - küreştir- “Güreştirmek, mücadele ettirmek.” (ARSL, 422)
kürsülde- **II/1463**	Tel.	Tıkırtı sesi çıkarmak. - kürsülde- “Çalmak, çınlamak.” (ATS, 130) kürsülde- “Gürültü yapmak, takırdatmak.” (TAS, 70) kürs et- “Vurmak, çalmak, takırdatmak.” (DLTÇ, 173)
kürt **II/1461**	Tel.	Kükürt. *bk.* ḳuḳur.
kŭ̄rt **II/1461**	Tel.	Gök gürültüsü. *bk.* kükürt.
kürtügeş **II/1461**	Tel.	<kürtük+eş Yalancı iğde *(*Lat. *hypophaea rhannoides)* - -
kürtük **II/1461**	Alt. Tel. Leb.	Orman horozu. *Ḳara kürtük* “Erkek orman horozu.”; *sarı kürtük* “Dişi orman tavuğu.” - kürtük “Yaban horozu, çalı horozu.” (ATS, 130) kürtük “Çalı horozu, yaban horozu.” (TAS, 70) kürtük “Orman horozu.” (DLTÇ, 173)
kürŭk- **II/1457**	Tel.	Semirmek, yağlanmak (kilo almak). *İt kürŭktŭ.* “Köpek yağlandı.” - -
kürüp **II/1457**	Tel.	Derin çukur, dere, uçurum. - -
küs **II/1500**	Tel. Alt. Leb.	Güz, sonbahar. küz (g-) “Güz, sonbahar.” (EDPT, 757) küz “Güz, sonbahar.” (DTS, 352) küs “Güz, sonbahar.” (ATS, 130) küs “Sonbahar, güz.” (TAS, 70)

		küs “Güz, sonbahar.” (DK, 229) küs “Güz, sonbahar.” (DLTÇ, 173) küs “Küs.” (DÇT, 133)
küs- **II/1500**	Tel.	Karıştırmak, düzensiz hâle sokmak, araştırmak. küs- “Küsmek, kızmak.” (EDPT, 748) küs- “Küsmek, darılmak.” (DTS, 350) küs- Kesmek, ara vermek.” (TAS, 70)
küskecek **II/1501**	Kumd.	Fare. *Yer küskeçeğı* “Kır faresi” - küskücük~küsküçek “Fare.” (DK, 229) küsküçek “Tarla faresi.” (DLTÇ, 173)
küskŭ **II/1502**	Tel. Alt. Leb.	=küski Güzünki, sonbahardaki. küzki “Güze ait, sonbaharla ilgili.” (EDPT, 759) küzgi~küzki “Güze ait, sonbaharla ilgili.” (DTS, 352) küskü~küskide “Sonbahar, güz.” (ATS, 130)
küskŭde **II/1502**	Tel.	=küskŭ+de Sonbaharda. *bk.* küskŭ.
küskŭdö **II/1502**	Alt.	*bk.* küskŭ.
küskü I **II/1501**	Tel. Kumd.	=küske Ayna. *bk.* köskü.
küskü II **II/1501**	Töl.	Sıçan, fare. küskü “Sıçan, fare.” (EDPT, 750) küsküçek “Sıçan, fare.” (KRS, 34)
küste- **II/1503**	Tel.	<küs+le-[192] Sonbaharı geçirmek. küzē- “Sonbaharı geçirmek.” (EDPT, 757) küze- “Sonbaharı geçirmek.” (DTS, 352) küste- “Sonbaharı geçirmek.” (ATS, 130)
küstö- **II/1503**	Alt.	*bk.* küste-.

[192] OSTN’de kelimenin morfolojik tahlili *küs+ler* yazılmıştır.

küstür- **II/1503**	Tel.	<küs-tür- Düzensiz hâle sokturmak, karıştırtmak. - -
küşsŭn- **II/1513**	Tel.	<küş+sĭ-n- Bir şeyi kendin için ağır zannetmek, güçsünmek. - küçsin- “Bir şey için zorlanmak, tembellik yapmak.” (ATS, 128) küjin- “Üşenmek, tembellik etmek.” (TAS, 69)
küşte- **II/1512**	Tel.	<küç+le- 1. Zorlamak. 2. Güçlü, sert yapmak. *bk.* küçte-.
küştet- **II/1512**	Tel.	<küşte-t- 1. Zorlamak, yapmaya zorlamak. 2. Kendini zorlamak, kendini zorlayan biri olmak. - küçtet- “1. Güçlendirmek. 2. Zorlatmak.” (ATS, 128)
küştö- **II/1513**	Alt. Leb.	*bk.* küşte-.
küştū̄ **II/1513**	Alt. Tel.	Güçlü, sert. *bk.* küçtū̄.
küt- **II/1480**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	1. Korumak, saklamak. 2. Otlatmak (büyük baş hayvan). *Tō̄lördü men kütkenĭm, artḳan tō̄nŭ men aḷarmın.* “Develeri ben otlattığım için artanını (yavrularını) da ben alacağım!” (Tel.) kū̄ḏ- (g-) “1. Beklemek. 2. Gözlemek. 3. Bakmak, ilgilenmek (misafir, koyun vb. için)” (EDPT, 701) küḏ-~küs- “1. Korumak, beklemek, gözetlemek, ilgilenmek. 2. Gütmek, otlatmak.” (DTS, 345, 350) küt- “1. Otlatmak, gütmek. 2. İlgilenmek, bakmak.” (ATS, 130) küt- “1. Hayvan gütmek, otlatmak. 2. Hayvan yetiştirmek.” (TAS, 70) küt- “Otlatmak.” (DK, 228, 229)
kütke- **II/1485**	Tel.	1. Birini gözetmek, korumak, birilerinin peşinden koşmak, peşine düşmek. 2. Merak etmek, yatkın olmak, eğilimli olmak. - -
küẏ- **II/1418**	Alt. Tel. Leb.	1. Yanmak. *Attıŋ tüḥŭ tozı küẏdŭ.* “Atın derisi tamamen yandı.” (Tel.); *Küẏḥön*

		ot “Yanan ateş.” (Alt.); *Otḳo küẏdŭ.* “O yandı.” (Tel.); *Pıçan parçan küẏŭp pardı.* “Saman tamamen yandı.” (Leb.) 2. Sevgi ateşinde yanmak. 3. Çok şiddetli ağrımak. *İç ĭm küẏŭp yat.* “Ben karnımda çok güçlü ağrı hissediyorum.”
		küny- ~küy- “Alevlenmek, yanmak.” (EDPT, 726, 754) köy- “Yanmak.” (DTS, 332)
		küy- “Yakmak, yanmak.” (ATS, 130) küy- “Yanmak.” (TAS, 70) küy- “Yanmak.” (DK, 228) küy- “Yanmak.” (DLTÇ, 172) küy- “Yanmak.” (DÇT, 133)
küẏdŭr- **II/1421**	Alt. Tel. Leb.	1.Yakmak. 2. Güçlü ihtiras uyandırmak.
		-
		küydür- “1. Yakmak. 2. Ağrıya neden olmak.” (ATS, 130) küydür- “Yakmak.” (TAS, 70)
küyē **II/1432**	Leb.	Damat.
		küd̲ēgū̲ “Damat.” (EDPT, 703) küdegü~küd̲egü “Damat.” (DTS, 344, 345)
		küyü “Damat.” (ATS, 130) küyü “Güvey, damat.” (TAS, 70) küye~küyö “Damat.” (DK, 227) küyü “Teyze.” (DK, 228) küye~küyelek “Damat.” (DLTÇ, 172) küye “Damat.” (DÇT, 133)
küẏgür **II/1419**	Tel.	<küẏ-gür Yanıcı.
		-
		küygür “Kaynar.” (ATS, 130) küygür “Yanıcı, yanar, yanabilir.” (TAS, 70)
küẏkenek **II/1418**	Tel.	Bir kuş adı (Lat.*ofis tarda*).
		-
		küygenek “Aladoğan.” (ATS, 130)
küẏmel- **II/1422**	Tel.	Oyalanmak, ağır davranmak, kararsızlık göstermek, telaşlanmak.
		küymen-[193] “Tembel, uyuşuk, üşengeç olmak; vakit geçirmek, oyalanmak.” (EDPT, 755) küyfen-~küyven- “Zayıflamak, gevşemek, gücünü kaybetmek.” (DTS, 345)

[193] Clauson’a göre Kaşgârlı Mahmut bu kelimeyi *küfyen-* şeklinde yanlış kaydetmiştir (EDPT, 755).

		-
küẏmelçēk **II/1422**	Tel.	<küẏmel-çek Tereddüt eden, kararsız, kafası karışık.
		-
		-
küẏmelĭş- **II/1422**	Tel.	<küẏmel-ş- Telaşla koşuşturmak.
		-
		-
küẏmelt- **II/1422**	Tel.	<küẏmel-t- Birilerinin yolunu kesmek, durdurmak, bekletmek, oraya buraya çekmek.
		-
		-
küẏmen **II/1422**	Tel.	Karışıklık, şaşkınlık.
		-
		-
küẏmendū̄ **II/1422**	Tel.	<küẏmen+dū̄ Kafası karışık, şaşkın, telaşlı.
		-
		-
küẏn- **II/1419**	Tel. Leb.	Birilerini kıskanmak, kıskanç olmak.
		künilē- “Kıskanmak, imrenmek.” (EDPT, 733) künile- “Kıskanmak, imrenmek.” (DTS, 348)
		küyün- “İmrenmek, gıpta etmek.” (ATS, 131) küyün- “Kıskanmak.” (TAS, 71)
küyū̄ **II/1433**	Alt. Tel.	*bk.* küyē.
küyŭk **II/1433**	Alt. Tel. Leb.	1. Yanmış. 2. Yanık kokusu (Alt. Tel.)
		-
		küyük “Duman, tütsü.” (ATS, 130)
küyüktū̄ **II/1433**	Alt. Tel.	<küyük+lū̄ Yanık kokan.
		-
		küyüktü “Dumanlı, isli.” (ATS, 130)
küyüktüğ **II/1434**	Leb.	*bk.* küyüktū̄.
küyür **II/1434**	Alt.	Şiddet, zulüm, üzüntü, tartışma, anlaşmazlık. *Küyür iş* “Angarya.”
		-

-

küyür- Tel. Güçlü olmak, katlanmak, tahammül etmek.
II/1434
-
-

küyürçŭ Tel. <küyür-çi
II/1435 Baskı yapan, ezen.
-
-

küyüre- Tel. 1. Şiddet uygulamak, zulmetmek, baskı yapmak.
II/1435 2. İnkâr etmek, reddetmek, bahane bulmak, kendini savunmak.
-
-

küyüren- Tel. <küyüre-n-
II/1435 Bir şeyi güç kullanarak yapmak.
Küyürenĭp iştedĭm. "Ben güçle, güç kullanarak çalıştım."; *Küyürenĭp yidĭm.* "Ben aşırı fazla yedim."; *Küyürenĭp per* "İsteksiz ver."; *Paḳa anıŋ yānıŋ körḥele ā teŋdejerḥē küyürenĭp yiḥen.* "Kurbağa onun büyüklüğünü gördüğünde onunla aynı büyüklüğe erişmek için kendini zorlayarak yemişti." (P.d.V.I, 196,18)
-
kȳyren- "1. Dayanmak, sabretmek. 2. Gayret etmek, çaba göstermek." (TAS, 70)

küyüret- Tel. <küyüre-t-
II/1435 Herhangi bir kişinin geri çevirmesiyle kendisininkini kaybetmek.
-
-

küyürle- Leb. *bk.* küyüre-.
II/1435

küyürt Kumd. Kükürt.
II/1435 *bk.* ḳuḳur.

küze- I Tel. 1. Özlemek.
II/1505 2. Birilerini hatırlamak, anmak, överek anmak.
Körmöstŭ küzeme! "Şeytanı anma!"; *Küzep kesken kamçım sabı.* "Ağaçtan kesilmiş olan, benim hatırladığım kırbacın sapı (Yani, değer verdiğim, sevdiğim olan)."; *Küzep yürḥen palam kilip-yat!* "Andığım çocuğum geliyor!"
küse- "1. Dilemek, istemek. 2. Özlemek, hasret çekmek." (EDPT, 749)
küse- "1. Dilemek, istemek. 2. Özlemek, hasret çekmek." (DTS, 350)
küze- "İstemek, dilemek." (DÇT, 133)

küze- II **II/1506**	Tel. Kumd.	Otlamak. *bk.* küt-.
küzedim **II/1508**	Tel.	Otlak, mera. - -
küzedĭn- **II/1507**	Tel.	<küzet-n- Otlatılmak. köḏezil- “*edilgen* Korunmak, gözetilmek.” (EDPT, 707) küdezil-~küḏezil- “Korunmak, gözetilmek.” (DTS, 345) -
küzele **II/1507**	Tel.	Eskiden ekili şimdi terkedilmiş alan. - küzle “Eskiden sürülmüş tarlanın altındaki toprak.” (ATS, 131)
küzen **II/1506**	Tel.	Kokarca. küzen “Kokarca.” (EDPT, 761) küzen “Kokarca.” (ATS, 131) küzen “Kokarca.” (TAS, 71) köznö~küzöŋ “Kokarca.” (DLTÇ, 166, 171)
Küzen **II/1506**	Tel.	Biy Nehri kıyısında yaşayan Tatar boyu. *Küzen küllü ötpek tartışḳan, küle yana taḷaşḳan, yaman ḳıstarı kijē, parbas, yōn ḳoḷı ōngö kirbes* . “Küzenler birbirlerinin küllü ekmeklerini birbirlerinden alırlardı ve şakalaşarak onun için tartışırlardı, onların çirkin kızları evlenmezler, kocaman elleri de Biy Nehri’ne sığmaz.” - Küzen “Boy adı.” (DÇT, 133) guzen “Bir uruğ adı.” (GSATA, 435)
küzet- **II/1507**	Tel.	Otlağa götürmek, otlatmak. köḏez-~közeḏ- “Gözetmek, göz kulak olmak, korumak.” (EDPT, 707) küdez-~küḏez- “Gözetmek, korumak, göz kulak olmak.” (DTS, 345) küzet- “ (Atları) gece otlatmak.” (ATS, 131) küzet- “Gütmek, otlatmak.” (TAS, 71)
küzetçi **II/1508**	Tel.	<küzet-çi Çoban. - küzedüçi “1. Gece çobanı. 2. Gözlemci.” (ATS, 131)

küzö- **II/1508**	Alt.	Yele ve kuyruğu kesmek. *Küzöp kestĭ. (deyim); ḳozunu küzöp tastadı.* "O kuzuların yününü kesti."
		-
		-
küzön **II/1508**	Alt.	Kokarca. *bk.* küzen.
küzre- **II/1510**	Tel.	Gürlemek, takırtı sesi çıkarmak. *bk.* küzürö-.
küzret- **II/1510**	Tel.	<küzre-t- Gürültü yapmak, vurmak.
		-
		küzüret- "Kapıyı çalmak, kapıyı vurmak." (TAS, 71) küzüret- "Gürletmek, gürüldetmek." (DLTÇ, 172)
küzrüm **II/1510**	Tel.	Karınca yuvası, karınca yuvasına benzeyen kurumuş ve dökülen gübre yığını.
		-
		küzürüm "Karınca." (ATS, 131) küzürüm "Karınca." (TAS, 71)
küzŭk- **II/1509**	Alt. Tel.	<küz+k- Sonbahar gelmek.
		küzük- "Sonbahara dönmek, sonbahar gelmek." (EDPT, 759) küzük- "Sonbahar yaklaşmak, sonbahar gelmek." (DTS, 353)
		-
küzŭktŭr- **II/1509**	Alt. Tel.	<küzĭk-tŭr- Sonbaharı getirmek.
		-
		-
küzŭntŭ **II/1509**	Tel.	Karışıklık, düzensizlik.
		-
		-
küzŭntŭlū **II/1509**	Tel.	<küzŭntŭ+lū Düzensiz, darmadağın, dağınık, karışık.
		-
		-
küzül **II/1510**	Kumd.	Köstebek.
		-
		küjil "Köstebek." (DK, 228)
küzül- **II/1509**	Tel.	Düzensiz olmak, alacalı bulacalı karışıklık içinde olmak.
		-

-

küzüŋü Tel. W. Çan.
II/1509

-

küzüŋi "1. Çan, çıngırak. 2. Tefteki ses çıkaran küpeler. 3. *es.* Şamanın tören giysisinin yenlerinin alt bölümlerine dikilmiş bakır çıngıraklar; sağ kolda dört, sol kolda beş tanedir." (ATS, 131)
küzüŋi "Çıngırak, küçük çan." (TAS, 71)

küzürö- Alt. Gürlemek.
II/1509 *Teŋere küzüröp yat.* "Gök gürüldüyor."

-

küzüre- "Çınlamak, ötmek, gürlemek." (ATS, 131)
küzüre- "Gök gürlemek." (TAS, 71)
küzüre- "Gürlemek, gürüldemek." (DLTÇ, 171)

küzürt Alt. Gök gürültüsü.
II/1509

-

küzürt "Uğultu, ses." (ATS, 131)
küzürt "1. Gök gürültüsü. 2. Gürültü." (TAS, 71)
küzürt "Çıngırtı, çalma, vurma, gürültü." (DÇT, 133)

"Ļ"

ļap Tel. 1. Kesin, tam, aşikâr, açıkça, sıkıca kapalı (yukarıdan).
III/737 2. Gerçek, hakikat.

-

lap "Kesinlik, açılık." (ATS, 131)

ļapta- Tel. <ļap+ļa-
III/739 Doğru, tam olarak yapmak.
Ļaptap aẏttı." O doğru söyledi."; *Ļaptap saḷdı.* "O doğru koydu."

-

lapta- "1. Tasdik etmek, doğrulamak, teyit etmek. 2. Açık belirgin bir şeklide konuşmak veya yapmak." (ATS, 131)

ļaptaļ- Tel. <ļapta-ļ-
III/739 Teyit edilmek, doğrulanmak.
Kele aẏtḳan sös eki üç kereçᵑᵑ ūzı-bıļa ļaptaļsın. "Ona gönderilen sözler iki ve ya üç şahit tarafından onaylansın."

-

laptal- "Tasdik edilmek." (ATS, 131)

ḷaptaş- Tel. <ḷapta-ş-
III/739 İkna olmak, şartlara uymak, şartları kabul etmek.

-

laptaş- “Birlikte kesinleştirmek, açıklığa kavuşturmak.” (ARSL, 432)

ḷaptū Tel. <ḷap+ḷū
III/739 Gerçekten, hakikaten, sıkıca, esaslı, dayanıklı, güvenilir.
Ḷaptū keler tep sanaġar! “Onun mutlaka geleceğini düşünün!”

-

laptu “Kesin, doğru. (ATS, 131)

lebeç Leb. Beyaz kuskuç (balık).
III/750

-

lebeç “Beyaz kuskuç (balık.” (DLTÇ, 176)

ḷıġıẏ Tel. Seçkin.
III/764 *bk.* ıḷġıẏ.

ḷtam Tel. Alt. En kısa zamanda, hemen, çabucak, hızla.
III/764 *bk.* ıḷtam.

“M”

ma Tel. =me
IV/1985 *“Hadi, alsana şunu.”* anlamında kullanılan söz.
Ma aḷ tedi! “Hadi, alsana şunu, dedi.”

mā~mē “İşte, buyrun, al, alsana.” (EDPT, 765)
ma~mah “Hadi, al.” (DTS, 355, 356)

ma “İşte, nah! (ATS, 131)
me “Al, git!” (ATS, 133)
ma “Al!, Alsana! (TAS, 71)
ma “al, alsana.” (DK, 231)
na “İşte, al.” (DÇT, 137)

madaḳ Alt. Tel. 1. Hitabet, konuşma sanatı.
IV/2047 2. Şiir, anlamlı güzel konuşma, şarkı.
Ayaḷġıḷū madaḳ “atışma”

-

madak “Kıta, dörtlük.” (ARS, 88)
madak “Dırdırcı, homurdanan kişi.” (KRS, 39)

madaḳta- Alt. Tel. <madaḳ+ḷa-
IV/2047 Güzel konuşmak, düzgün konuşmak.

-

		madakta- “*madaktap*[194] *ayt*- “Derli toplu bir şekilde konuşmak.” (ATS, 131) madakta-, madaktap ayt- “Düzgün, akıcı güzel konuşmak.” (ARS, 88)
madaḳtū **IV/2048**	Alt. Tel.	<madaḳ+ḷū Hitabeti iyi olan, beliğ. - -
majaḳ **IV/2061**	Alt. Tel.	=maşaḳ Buğday başağı. *bk.* pajaḳ.
majaḳta- **IV/2061**	Alt. Tel.	<majaḳ+ḷa- Buğday başak toplamak. *bk.* pajaḳta-.
majı **IV/2061**	Alt.	Silah fitili. - -
maḳ **IV/1993**	Alt. Tel. Leb.	Övgü. *Maḳ sös* “Övgü dolu sözler.” (Tel.); *Maḳ çıġardı.* “O ona şöhret kazandırdı.” (Tel.); *Adı maġı çıḳtı.* “O ünlü oldu.” (Tel.) maġ “Ün, şan, şöhret, övgü.” (DTS, 356) mak “1. Ün, şan, övgü. 2. Takdire şayan.” (ATS, 132) mak “1. Övgü. 2. Şöhret, ün.” (TAS, 71) mak “Övgü, ün, şan, şöhret.” (DK, 231) pak “Övgü, iltifat.” (DLTÇ, 185)
maḳa I **IV/1993**	Tel.	*bk.* maḳḳa I.
maḳa II **IV/1993**	Tel.	*bk.* maḳḳa II.
maḳaḷığ **IV/1994**	Leb.	*bk.* maḳaḷū.
maḳaḷū **IV/1994**	Alt.	<maḳ+ḷū Mükemmel, iyi, güzel. - makalu “(Onaylama bildiren ünlem) iyi, güzel, pek âlâ!” (ATS, 132)
maḳḳa I **IV/1996**	Tel.	=maḳa Tek, sadece tek, sadece. *Pu yer maḳḳa toy.* “Bu yerde sadece kil toprak var.”; *Men slerge paḷıḳ pıjırtıp pereyn, maḳḳa suḳḳayrı toḳ poḷbas.* “Ben size balık pişireyim, sadece kuru ekmekle karın doymaz.”; *Ayḷda maḳḳa*

[194] Bu kelime ATS’de *madaktan*, ORS’de *madaktap* şeklindedir.

		ḳadıttar. “Evde sadece kadınlar var.”; *Sözürmeler ĭneŋ maḳḳa çabaḳ çıḳtıḷar.* “Onların ağında sadece kızılgöz balığı var.”
		-
		maka “Ancak.” (ATS, 132)
maḳḳa II **IV/1996**	Tel.	Öç, intikam duygusu, öfke. *Maḳḳam ḳandı.* “İntikamımı aldım.”
		-
		maka “Öç, intikam duygusu.” (ATS, 132)
maḳḳaçı **IV/1996**	Tel.	1. Sinirli, öfkeli, gaddar, kana susamış. 2. Haydut, soyguncu.
		-
		-
maḳsıra- **IV/1999**	Tel.	<maḳ+sıra- Övünmek, hava atmak.
		-
		-
maḳsıran- **IV/1999**	Tel.	<maḳsıra-n- *bk.* maḳsıra-[195]
maḳta- **IV/1997**	Alt. Tel. Leb.	<maḳ+ḷa- Övmek.
		-
		makta- “Övmek, methetmek.” (ATS, 132) makta- “Övmek, methetmek, ululamak.” (TAS, 71) makta- “Bağırmak, çağırmak; övmek.” (DK, 231) pakta- “Övmek.” (DK, 240) pakta- “Övmek.” (DLTÇ, 185)
maḳtaḷ- **IV/1999**	Alt. Tel. Leb.	<maḳta-ḷ- Övülmek.
		-
		maktal- “Övülmek.” (ARSL, 459)
maḳtan- **IV/1998**	Alt. Tel. Leb.	<maḳta-n- Övünmek, hava atmak. *Ölümüŋ közünçe sen poyıŋdı maḳtanba!* “Ölüm ayağında kendini övme!” (Tel.)
		-
		maktan- “Övünmek, övülmek.” (ATS, 132) maktan- “Övünmek.” (TAS, 71)
maḳtançıḳ	Alt. Tel. Leb.	=matanťıḳ

[195] Gönderme aynı maddeye (*maḳsıran-*) yapılmıştır.

IV/1998		Övünen, hava atan.
		-
		maktançık “Övüngen, şöhret düşkünü.” (ATS, 132)
maḳtū	Alt. Tel.	< maḳta-u
IV/1999		Övgü.
		-
		-
maḳtūlū	Alt. Tel.	Övgüye değer, ünlü.
IV/1999		*Maḳtūlū maḳ* “Büyük övgü.”
		-
		maktulu “Övgü.” (ATS, 132 maktulu “Övücü.” (TAS, 71)
maḷ	Alt. Tel.	<Ar. maḷ
IV/2035		1. Mal, ürün. *Aḳ maḷ* “İyi yolla elde edilmiş mal.” (Tel.) 2. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan. *Bir aẏġır maḷ* “Bir aygırı olan at sürüsü.” (Tel.); *Yılġı maḷ* “Atlar.”; *mūstū maḷ* “Büyük boynuzlu hayvanlar.” (Alt.)
		mal “Eşya, mal, mülk, servet.” (DTS, 356)
		mal “Hayvan, mal; at.” (ATS, 132) mal “1. Hayvanlar. 2. At.” (TAS, 71) mal “1. Sığır, mal, davar. 2. İmkân, olanak, bolluk, zenginlik.” (DK, 232) mal “Mal, sığır, davar.” (DLTÇ, 177) mal “Mal; *kara mal* büyükbaş hayvan.” (DÇT, 135)
maḷaḳḳaẏ	Tel.	Kulakları olan kürklü şapka.
IV/2037		-
		malakay “Atın aşık kemiği.” (TAS, 72)
maḷcı	Leb.	*bk.* maḷçı.
IV/2042		
maḷçı	Alt. Tel.	<maḷ+çı
IV/2042		Çoban.
		-
		malçı “Hayvan yetiştiricisi, çoban.” (ATS, 132)
maḷdū	Tel. Alt.	Malı çok olan.
IV/2042		-
		mallıg “Malı olan, çok sığırı olan.” (DK, 232) maldu “Hayvanı olan.” (GSATA, 467)
maḷġıḷ	Tel.	Şeffaf, aydın.
IV/2039		-

		-
maḷġıḷda- **IV/2039**	Tel.	<maḷġıḷ+da- Şeffaf, aydın olmak.
		-
		-
maḷġır **IV/2039**	Alt. Tel.	Mal varlığı çok olan, zengin. *Kijinĭŋ ḳoḷı ḳuḷġur, Ḳudaẏdıŋ ḳoḷı maḷġır.* “İnsan eli itaatkâr, Tanrı’nın eli zengindir. (atasözü)”
		-
		-
māḷḳa- **IV/2038**	Tel.	Övünmek, gururlanmak, hava atmak.
		-
		mālka- “Şan, şöhret kazanmak.” (ATS, 131)
māḷḳadın- **IV/2039**	Tel.	<māḷḳat-n- Böbürlenmek, aşırı derecede övünmek.
		-
		-
māḷḳan- **IV/2038**	Tel.	*bk.* māḷḳa-.
māḷḳat- **IV/2038**	Tel.	<māḷḳa-t- Birilerini övmek.
		-
		mālkat- “Böbürlenmek, hava atmak.” (ATS, 131)
maḷḳı- **IV/2039**	Tel.	1.Yardımsever olmak, nezaketli olmak. 2. Hayır dua etmek.
		-
		-
maḷḳıḷ **IV/2039**	Tel.	*bk.* maḷġıḷ.
maḷḳıḷda- **IV/2039**	Tel.	<maḷḳıḷ+ḷa- Nezaket göstermek.
		-
		-
maḷta **IV/2040**	Tel. Tub.	Balta. *Maḷta ḳabı* “Balta kılıfı.”
		baltū (baltō) “Balta.” (EDPT, 333) baldu~baltu “1. Balta. 2. Keser.” (DTS, 86, 87)
		malta “Balta.” (ATS, 132) palta “Balta.” (TAS, 82) malta “Balta.” (DK, 232) malta “Balta.” (DLTÇ, 177) balta~malta~palta “Balta.” (DÇT, 106, 136, 143)
maḷtaḷa-	Tel. Tub.	< maḷta+ḷa-

IV/2041		Baltayla kesmek, yontmak, işlemek - maltala- “Baltalamak.” (GSATA, 467)
maḷtra- **IV/2041**	Tel.	Şeffaf olmak, aydın olmak, parlamak. - meltire- “Parlamak, güzelliğiyle ortaya çıkmak.” (ATS, 133)
maḷtraḳ **IV/2041**	Tel.	<maḷtra-ḳ 1.Berrak, şeffaf, açık. 2. Solgun, zayıf (W.) - -
maḷtrat- **IV/2041**	Tel.	<maḷtra-t- Parlatmak, temizlemek, cilalamak. - -
maḷyaŋ **IV/2040**	Tel.	Kel. - mald’an “Kel.” (TAS, 72)
maḷzaḳ **IV/2043**	Tel. Alt.	=maḷsaḳ Mala düşkün olan. - malzak “Hayvan seven.” (ATS, 132)
mama **IV/2064**	Tel.	(Çocuk dilinde) anne memesi. mamā “Düğün gecesi gelinlikli kadın için kullanılan kelime.” (EDPT, 766) mama “(Çocuk dilinde) anne göğsü, memesi.” (ATS, 132)
man **IV/2015**	Tub. Leb.	Çit, duvar; çitle çevrilmiş yer. *Man tuttı.* “O çevreledi.” - man “Çit, duvar.” (ATS, 132)
māna **IV/2016**	Tel.	Sırtında gri benekleri olan tavşan büyüklüğünde hayvan. - -
mana- **IV/2016**	Tub. Leb.	<man+a- Çitle çevirmek. - mana- “Duvar çekmek.” (ATS, 132) mana- “Duvarla çevirmek, duvar çekmek.” (TAS, 72)

manaḳḳaẏ **IV/2016**	Tel. Leb.	Pusu. - manakay “Pusu.” (ATS, 132)
manaḳḳaẏḷa- **IV/2016**	Tel. Leb.	<manaḳḳaẏ+ḷa- Pusu kurmak, av kuşu beklemek. - manakayla- “Pusu kurmak.” (ARSL, 460)
manat **IV/2017**	Tel.	<Rus. монета Para, madenî para. - manat “Para.” (ATS, 132)
manġıs **IV/2020**	Alt. Tel.	Göçmen çekirge. *Sarı manġıs (deyim); manġızın maŋmas purḳan* “Bütün dünyanın idarecisi” - maŋıs “Canavar.” (ATS, 132)
manı **IV/2018**	Tel.	Vahşi kedi. - -
mansarġan **IV/2024**	Tel.	Ruhlardan biri. - -
manyaḳ **IV/2020**	Tel.	Şamanın üst giyimi. - mancak “*es.* Şamanın özel kostümü.” (ATS, 132)
maŋ **IV/2006**	Alt. Tel. Leb.	1. Koşma, hızlı koşma, dörtnala koşma. *Maŋ aḷındı.* “O yetişti.”; *Maŋ aḷınmadı.* “O yetişemedi, ürktü.” 2. Bir şeyin etrafındaki yer, çevre. (Tel.) *Tu maŋında* “Dağın yanında” maŋ (b-) “Yürüyüş şekli, gidiş.” (EDPT, 766) maŋ “1. Adım. 2. Gezme, yürüme.” (DTS, 358) maŋ “Dörtnal, koşu.” (ATS, 132)
maŋdaẏ **IV/2010**	Tel. Alt. Kumd.	=maŋḷaẏ Alın. - maŋday “Alın.” (ATS, 133) maŋnay~maŋnıy “Alın.” (DK, 232) maŋnay “Alın.” (DLTÇ, 177) maŋday “Alın.” (DÇT, 136)

maŋdıḳ **IV/2011**	Tel. Alt.	=maŋlıḳ Dikilmiş Çin ipek kumaşı. - maŋdık “1. Çiçek veya farklı desenlerden yapılmış ipek kumaş.” (ATS, 132) mandık “1. Kadife. 2. Erkek ismi.” (DÇT, 136)
Maŋdışire **IV/2011**	Tel.	<Sanskr. Manjusri İlk yaratılan insanlardan biri. - -
maŋır **IV/2007**	Tel.	Sarımsak. - maŋġır “Yabanî sarımsak.” (ATS, 133)
maŋta- **IV/2010**	Alt. Tel. Leb.	Dört nala gitmek, alelacele gitmek. *At oẏtto yana maŋtadı.*”At dört nala koşarak geri döndü.” maŋ- “Yürümek.” (EDPT, 767) maŋ-~maŋla- “Adım atmak, gitmek, yürümek; gezip dolaşmak.” (DTS, 358) maŋlā- “Adım atmak, uzun adımlarla yürümek.” (EDPT, 769) maŋta- “Koşmak, (at vs. için) koşmak.” (ATS, 132) maŋ-~maŋda- “Gitmek.” (DK, 232) maŋta- “Dört nala koşmak, çok hızlı koşmak.” (DK, 232) maŋda- “Gitmek, hareket etmek; dört nala gitmek.” (DLTÇ, 177) maŋta- “Gitmek, adım atmak.” (DLTÇ, 177) maŋta- “Sıçramak, fırlamak, koşmak, dörtnala gitmek.” (DÇT, 136)
maŋtat- **IV/2010**	Alt. Tel. Leb.	< maŋ+la-t-[196] Dörtnala koşturmak. - maŋtat- “Koşturmak, koşturtmak.” (ATS, 133) maŋdat- “Sıçratmak, fırlatmak, koşturmak.” (DÇT, 136)
māra- **IV/2025**	Alt. Tel. Leb.	(Kuzu için) melemek. - māra- “(Koyun için) melemek.” (ATS, 131) māra- “Koyun, kuzu melemek.” (TAS, 71) mara- “(koyun için) melemek, bağırmak.” (DLTÇ, 177)
marġān **IV/2029**	Alt. Tel.	Bahis. - margān (Moğ.) “Tartışma.” (ATS, 133)

[196] OSTN’de morfolojik tahlil *maŋta+ḷa* şeklinde verilmiştir.

		margan “Bahis; teminat, garanti; ödül.” (ATS, 133) margan “Ödül.” (GSATA, 467)
marġāndaş- **IV/2029**	Alt. Tel.	<marġān+ļa-ş- Bahse tutuşmak. - -
marġıjū **IV/2029**	Alt. Tel.	<marġış-ū Bahis. - margıju “Yarışma.” (TAS, 72)
marġış- **IV/2029**	Tel.	Bahse girmek. - margış- “Bahse girmek, iddialaşmak.” (ATS, 133) margış- “Yarışmak.” (TAS, 72) marıg “Yarışma.” (DLTÇ, 177) margış- “Bahse girmek, iddiaya girmek.” (DÇT, 136)
marķap **IV/2029**	Tel.	<Rus. марковь Havuç. - markop “Havuç.” (DK, 232) markop “Havuç.” (DLTÇ, 177)
mārū **IV/2027**	Tel. Alt.	<māra-ū Meleme. - -
masķa **IV/2053**	Alt. Tel. Leb.	Büyük çekiç. - maska “Çekiç.” (ATS, 133) maska “Çekiç.” (TAS, 72)
masķaçaķ **IV/2054**	Tel.	<masķa+çaķ Küçük çekiç. - masġacaķ “Küçük çekiç.” (GSATA, 467)
masķaķ **IV/2053**	Tel.	Saman depolamak için çardak. - -
masķaļa- **IV/2054**	Tel.	<masķa+ļa- Büyük çekiçle vurmak. -

		maskala- “Çekiçle vurmak.” (ARSL, 462)
mat **IV/2043**	Tel.	1. Dürüst, sadık, ağırbaşlı. 2. Kesin, tam olarak, açıkça. - mat “Doğru, dürüst, namuslu, sadık, gerçek.” (DK, 232) mat coḳ “Şartlı olarak.” (GSATA, 467)
matta- **IV/2047**	Tel. Kumd.	<mat+ḷa- Özenle yapmak, düzene sokmak, dikkatlice araştırmak. - matta- “Dikkatlice yapmak, dikkatlice araştırmak, sıraya koymak.” (DK, 232)
maẏ **IV/1985**	Alt. Tel. Leb.	Yağ. - may “Yağ.” (ATS, 133) may “Yağ.” (TAS, 72)
maẏġıḷ **IV/1986**	Tel.	Kadın cinsinin ruhlarından biri. - -
maẏrıġaş **IV/1987**	Tel.	<maẏrıḳ+aş Biraz yana doğru eğrilmiş. - -
maẏrıḳ **IV/1987**	Tel. Alt.	<mayır-ḳ 1. Bir yana eğilmiş olan, yamuk. 2. Aksak, topal, engelli. 3. Gizli, saklı. (Tel.) - mayrık “1. (Ağaç için) eğri. 2. (Ayakkabı için) çarpık. 3. Eğri ayaklı. 4. Sallanan, sağlam olmayan.” (ATS, 133) mıyrık “1. (Ağaç için) eğri. 2. Dolambaçlı, zikzak, sallantılı, sağlam olmayan.” (ATS, 134) mayrık “Eğri bacaklı, paytak.” (TAS, 72)
maẏrıḷ- **IV/1987**	Tel.	Biraz yana doğru eğilmiş olmak, eğri olmak. - -
maẏrıḷt- **IV/1987**	Tel.	<maẏrıḷ-t- Yana doğru eğmek, eğik hâle getirmek. - -
maẏş- **IV/1991**	Alt. Tel. Leb.	Eğilmek, bükülmek.

		-
		-
maẏşḳāḳ	Tel. Alt.	Esnek.
IV/1991		-
		mıyışkak “1. Esnek. 2. Kıvrık, kalkık.” (TAS, 73)
maẏştır-	Alt. Tel. Leb.	<maẏş-tır-
IV/1991		Eğmek, bükmek.
		-
		-
Maẏ-tere	Tel.	<Sanskr. Maitreya
IV/1989		İlk yaratılan insanlardan biri.
		-
		-
mē	Alt. Tel.	Beyin.
IV/2066	Kumd.	beyin (beyni)~bėnyī~mėyi “Beyin.” (EDPT, 348, 386, 772) mėji~mėŋe~mėŋi “Beyin.” (DTS, 363)
		mē “Beyin.” (ATS, 133) mē “Beyin.” (TAS, 72) mēs “Beyin.” (DLTÇ, 177)
meçin	Alt. Tel.	Ülker burcunun yedi yıldızı.
IV/2106		-
		meçin “Ülker (Süreyye takım yıldızı) *meçin cıl* Maymun yılı (on iki hayvan takviminde dokzuncu yılın adı.” (ATS, 133) meçin “Takımyıldız, burç.” (TAS, 72) meçin ḏıl “Maymun yılı.” (TAS, 72)
mēçin	Tel.	Maymun yılı
IV/2106		*Mēçin yıl (id.)*
		bėçin “Maymun.” (EDPT, 297) biçin “Maymun.” (DTS, 105)
		meçin “Ülker (Süreyye takım yıldızı) *meçin cıl* Maymun yılı (on iki hayvan takviminde dokzuncu yılın adı.” (ATS, 133) meçin “Takımyıldız, burç.” (TAS, 72) Meçin ḏıl “Maymun yılı.” (TAS, 72)
medelṻ	Alt.	<mede+lṻ
IV/2105		1. Kendine has belirtisi işareti olan, belirtili 2. Akıllı, sadık.
		-
		-
meje	Tel.	<Rus. межа
IV/2116		Sınır.
		-

		-
mejelĭk **IV/2116**	Tel. Leb.	Tepe, yanardağ, dağların dalgalı zirvesi. -
		meje~mejelik “Tepe.” (ATS, 133) mejelik “Tepe.” (TAS, 72) mejelik “Yüksek tepe.” (DÇT, 136)
mejik **IV/2116**	Tel.	Tabut, mezar, beşik. *bk.* pejik.
meke **IV/2071**	Alt. Tel.	İcatkârlık, akıl ustalığı, sinsilik, aldatma. *Arġa meke* “Kabiliyet.”; *Mekē kirdĭ.* “O aldandı.”; *Ot taḷaẏnı keçerḥe mekesĭ yoḳ poḷdı.* “Ateş denizinden geçecek durumu yoktu.”; *Mekē kidĭrdĭ.* “O aldattı.”
		-
		meke “Yalan, hile.” (ATS, 133) meke “Hile, yalan, kurnazlık.” (TAS, 72) meke “Yalan, hile, aldatma, kurnazlık.” (DK, 232) beke~peke “Hile, kurnazlık, aldatma.” (DLTÇ, 142, 187)
mēke **IV/2072**	Tel.	<Rus. мягкое Poğaça, beyaz ekmek.
		-
		-
mekeçĭ **IV/2073**	Alt. Tel.	<meke+çi Yalancı.
		-
		mekeçi “1. Yalancı, aldatıcı.” (ARSL, 465)
mekele- **IV/2073**	Tel. Alt.	<meke+le- Aldatmak, kandırmak, kurnazlık yapmak. *Çeberlenĭḥer slerdi kiji mekelebezin!* “İnsanların sizi aldatmaması için dikkatli olun!”; *Nanďını mekelerzĭŋ.* “Sen kendi arkadaşını aldatırsın.”
		-
		mekele- “Aldatmak, kandırmak.” (ATS, 133) mekele- “Aldatmak, hile yapmak.” (TAS, 72) mekele- “Kurnazlık yapmak, aldatmak.” (DK, 232) mekele- “Kurnazlık yapmak, kurnazlıkta alt etmek.” (DLTÇ, 177) mekele- “Kandırmak.” (DÇT, 136)
mekeleçĭ **IV/2073**	Alt.	<mekele-e+çĭ Yalancı.
		-
		mekeleçi “Yalancı, hileci, hilekâr.” (TAS, 72) mekeçi~mekiçi “Yalancı, hilekâr.” (DK, 232)

mekelen- **IV/2073**	Tel.	<mekele-n- Kendini olduğundan farklı göstermek. - mekelen- “Kanmak.” (ATS, 133)
mekeleneçĭ **IV/2073**	Tel.	<mekelen-e+çĭ İkiyüzlü. - -
mekelū **IV/2073**	Tel. Alt.	<meke+lū Hileci, kurnaz, sinsi, aldatan. - -
meleẏ **IV/2099**	Alt. Tel. Leb.	Eldiven. - mēley “Eldiven.” (ATS, 113) meylev “Eldiven.” (ATS, 134) mēliy “Başparmağa ayrı, diğer dört parmağa ayrı parmak yeri olan eldiven.” (TAS, 72)
melt’eş- **IV/2101**	Tel.	Mükemmellik konusunda tartışmak, birileri ile rekabet etmek, boy ölçüşmek. *Sūḳpıla melt’eşken ḳuḷağı yoḳ, pī-bile melt’eşken pajı yoḳ.* “Soğuğa kafa tutan kulaklarını, bey ile tartışan ise başını kaybeder (atasözü)” - meld’eş- “Tartışmak.” (TAS, 72)
melt’ū **IV/2102**	Tel.	Tartışma. - -
men **IV/2085**	Alt. Tel. Leb.	Ben (1. teklik şahıs zamiri). ben~men “1. teklik kişi zamiri.” (EDPT, 346, 766) bėn~mėn “1. teklik kişi zamiri.” (DTS, 101, 362) men “Ben (1. teklik şahıs zamiri.” (ATS, 133) men “*zamir* Ben.” (TAS, 72) bin~men~min “Ben.” (DK, 206, 232) men “Ben, birinci teklik kişi zamiri.” (DLTÇ, 177) men “Ben, birinci teklik kişi zamiri.” (DÇT, 136)
mençĭle- **IV/2088**	Tel.	<men+çi+le- Benim gibi olmak. - -
mendeş **IV/2083**	Tel. Alt.	<mende-ş 1. Acele.

		2. Aceleci.
		-
		meŋdeş Acelecilik.” (ATS, 134) meŋdeş “Acele etme.” (TAS, 72)
mendī **IV/2087**	Alt. Tel.	<men+dī Benimki.
		-
		-
menǐŋ **IV/2085**	Alt. Tel.	<men+ilgi hâli eki Benim.
		bėniŋ~mėniŋ “Benim.” (DTS, 101, 362)
		mēŋ~meniŋ~meŋ “Benim.” (DK, 232) mēŋ~meŋ “Benim.” (DLTÇ, 177)
meŋ **IV/2079**	Alt. Tel.	Ben, doğum lekesi, siğil, çil.
		beŋ “Yüzdeki ben.” (EDPT, 346) mėŋ “1.Doğum lekesi. 2. Ben, leke.” (DTS, 362)
		meŋ “1. Ben, doğum lekesi. 2. Siğil.” (ATS, 133) meŋ “Ben, yüzdeki veya vücuttaki siyah nokta.” (TAS, 72) meŋ “Ben, doğum lekesi.” (DK, 232) meŋ “Ben, doğum lekesi.” (DÇT, 136)
meŋde- **IV/2083**	Tel. Alt.	Acele etmek. *Aş içkĭnçe meŋde-be!* “Yemek yiyinceye kadar acele etme!”
		maŋlā- “Adım atmak, uzun adımlarla yürümek.” (EDPT, 769) maŋ-~maŋla- “Adım atmak, gitmek, yürümek; gezip dolaşmak.” (DTS, 358)
		meŋde- “Acele etmek, acele ile ileri gitmek.”(ATS, 133) meŋde- “Acele etmek.” (TAS, 72) meŋde- “Acele etmek.” (DK, 232) maŋzıra- “Acele etmek.” (DLTÇ, 177) meŋde- “Acele etmek.” (DÇT, 136)
meŋdeḳḳeẏ **IV/2083**	Tel.	Aceleci.
		-
		-
meŋdet- **IV/2083**	Tel. Alt.	<mende-t- Acele ettirmek.
		-
		meŋdet- “Acele ettirmek.” (ARSL, 466)
meŋdū̄ **IV/2083**	Tel. Alt.	<meŋ+lū̄ Doğum lekesi olan, benli.
		-

		-
meŋne- **IV/2083**	Leb.	*bk.* meŋde-.
meŋneş **IV/2083**	Leb.	*bk.* meŋdeş.
meŋneştiğ **IV/2083**	Leb.	*bk.* meŋdeştū.
mērçi **IV/2097**	Tel.	Hedef, nişan. *Mērçi adıştıļar*. “Onlar hedefe ateş etmede yarışıyorlardı.”
		-
		-
merçitki **IV/2097**	Tel.	Baykuş.
		-
		meçertke~meçirtke “Baykuş, puhu kuşu.” (ATS, 133) merçitki “Baykuş.” (TAS, 73)
mergen **IV/2094**	Leb.	*bk.* merḥen.
merḥe **IV/2094**	Tel.	Elleri hünerli, becerikli.
		-
		-
merḥele- **IV/2094**	Tel.	<merḥe+le- Hünerli olmak.
		-
		-
merḥen **IV/2094**	Tel.	Atıcı. *Köp adıp mergen poļboz.* “Çok atmayla atıcı olunmaz. (atasözü)”
		-
		mergen “Atıcı.” (DLTÇ, 177) mergen “İsabetli.” (DÇT, 136)
mēs **IV/2108**	Alt. Tel.	Dağın güneşe doğru olan tarafı (ağaçların olmadığı yer).
		-
		mēs “Dağın güney yamacı, ormansız yumuşak arazi.” (ATS, 133) mēs “Dağın güneş gören yamacı.” (TAS, 72)
meşke **IV/2115**	Alt. Tel.	Mantar, huş (kayın) mantarı (Piptoporus betulinus) *Yer meşkesi* “Mantar” (Tel.)
		-
		meşke “1. Mantar. 2. (Dudaktaki) kırmızı tabaka.” (ATS, 134) meşke “Mantar.” (TAS, 73)
meşkeçek **IV/2115**	Tel.	<meşke+çek Küçük mantar.
		-
		-

meẏ **IV/2067**	Alt.	Buraya, beriye. *Arı pādı, meẏ pādı.* “O geriye ve öne doğru gitti.”; *Meẏ kel!* “Buraya gel!”; *Arı silkidĭ, meẏ silkidĭ.* “O oraya buraya salladı.”; *Arı uçtŭ, meẏ uçtŭ.* “O oraya buraya uçtu.”
		-
		-
meyel **IV/2085**	Tel.	İşaret, damga, belirti.
		-
		-
meyeldü̈ **IV/2085**	Tel.	Damgalanmış, yaftalanmış.
		-
		-
meẏn **IV/2067**	Alt.	*bk.* meẏ.
		-
		-
meẏrĭk **IV/2068**	Tel. Alt.	Eğilmiş, bükülmüş, kıvrılmış.
		-
		meyrik “Kıvrık.” (ATS, 134) mayrık “Eğri bacaklı, paytak.” (TAS, 72)
meẏrĭl- **IV/2068**	Tel. Alt.	Kıvrılmak.
		-
		-
mezile- **IV/2112**	Alt.	Bağırmak (genç karaca için).
		-
		-
mıçıl̩ **IV/2144**	Leb.	Göz kırpma.
		-
		-
mıçıl̩da- **IV/2144**	Leb.	Göz kırpmak.
		-
		-
mıġaḳ **IV/2138**	Alt.	Dişi geyik, maral.
		muyġaḳ (bunyġak) “Dişi geyik, maral.” (EDPT, 772) muyġaḳ “Dişi geyik, maral.” (DTS, 369)
		mıygak~muygak “Dişi maral.” (ATS, 134) kō-mıygak “Kızılgeyiğin zayıf dişisi.” (DÇT, 129)
mıġıl̩ **IV/2138**	Alt. Tel.	Titreme.
		-
		-
mıġıl̩da- **IV/2138**	Alt. Tel.	<mıġıl̩+l̩a- Titremek, hızlıca sallanmak.
		-
		-

mıġıḷdaḳ **IV/2138**	Alt. Tel.	<mıġıḷda-ḳ Esnek, titrek, hızlıca sallanan.
		-
		-
mıjıḳ **IV/2148**	Tel.	=mısıḳ Kedi.
		-
		-
mıḳçū **IV/2138**	Alt.	Bükülmüş.
		-
		-
mıḳsan- **IV/2138**	Tel.	Benimsemek, sahiplenmek.
		-
		-
mıḷça **IV/2144**	Alt. Tel. Leb.	Hamam.
		-
		mılça “Banyo.” (ATS, 134) mılça “Hamam.” (TAS, 73) mılça “Hamam, banyo.” (DK, 233) mılça “Hamam, banyo.” (DLTÇ, 178)
mıḷġıḷda- **IV/2143**	Tel.	Yumuşak, esnek, sıvı olmak; güçsüz olmak.
		-
		-
mıḷġıḷdaḳ **IV/2143**	Tel.	<mıḷġıḷda-ḳ Esnek, sıvı; güçsüz. *Mıḷġıḷdaḳ kiji* “Güçsüz, çelimsiz insan”
		-
		-
mıḷta **IV/2144**	Tel.	Fitil (silah).
		-
		-
mına **IV/2140**	Tel.	<bu, =munı İşte.
		-
		mına “İşte.” (TAS, 73) munı “Bu.” (DÇT, 136)
mınça **IV/2140**	Tel.	=munça Bunca, bu kadar.
		bunçā~munçā “Bu kadar, bu gibi, çok, pek çok.” (EDPT, 349,767) bunça “Bunca, bu kadar çok, bu kadar.” (DTS, 133)
		mınça “O kadar, bu kadar, şu kadar; bunca, onca.” (ATS, 134) mınça “Bu kadar.” (TAS, 73)

mıŋ **IV/2139**	Kumd.	=muŋ Eksiklik yokluk, kıtlık. buŋ~muŋ “Üzüntü, keder, sıkıntı.” (EDPT, 347, 766) buŋ “Üzüntü, keder, sıkıntı, kaygı.” (DTS, 133) muŋ “Üzüntü, keder.” (ATS, 136)
mıŋda- **IV/2139**	Kumd. W.	<mıŋ+ḷa- Fakir düşmek, yokluk yaşamak. - -
mırç **IV/2143**	Leb.	*bk.* puruç.
mırçaḳ **IV/2143**	Tub.	Bezelye. *mırçaḳ ölöŋ* “Bezelye”; *mus mırçaḳ* “Dolu” (Tub.) *bk.* pırçaḳ.
mırçı- **IV/2143**	Tel. W.	Önceden haber vermek, kehanette bulunmak. - mırçı- “Bozulmak, kokmak, sönüp yok olmak.” (DK, 233)
mırçıḳ **IV/2143**	Tel.	Ağaç tomurcuğu. - -
mırs **IV/2143**	Alt.	*bk.* puruç.
mısta- **IV/2146**	Tel.	Böğürmek. - -
mıẏ **IV/2136**	Alt.	Kedi. *Mıẏ erkeḫ ǐ* “Erkek kedi.” - mıy~mıykal~mırıy~miy “Kedi.” (ATS, 134, 135) mıyak “1. Kaplan. 2. Dişi kedi.”(ATS, 134)
mıyıḳ **IV/2139**	Tel.	Bıyık. bıḏıḳ~bıyık “Bıyık.” (EDPT, 301, 385) bıḏıḳ “Bıyık.” (DTS, 112) mıyık “Sakal, bıyık.” (ATS, 134)
mıyırıḳ **IV/2140**	Alt.	*bk.* mıẏrıḳ.
mıyırıḷ- **IV/2140**	Alt.	*bk.* mıẏrıḷ-
mıẏrıḳ **IV/2136**	Tel. Alt.	Küçük kıvrımlarla bükülmüş olan. *bk.* maẏrıḳ. -

		mıyrık “1. (Ağaç için) eğri. 2. Dolambaçlı, zikzak, sallantılı, sağlam olmayan.” (ATS, 134) mayrık “Eğri bacaklı, paytak.” (TAS, 134)
mıẏrıḷ- **IV/2136**	Tel.	Küçük kıvrımlarla bükülmek. *bk.* maẏrıḷ-. - mıyırıl- “Eğrilmek.” (ATS, 134) mıyırında- “Kıvrılmak, bükülmek (yılan için).” (DK, 233)
mıẏrıḷġaş **IV/2136**	Tel.	Küçük kıvrımlara bükülmüş olan. *Mıẏrıḷġajı mā erke.* “Ben küçük kıvrımlı büklümleri seviyorum.” (P.d.V.I, 225, XIV 2) - -
mızḷa- **IV/2147**	Tel.	Parlamak, ışıldamak. - mızılda- “Parıldamak, ışıldamak.” (ATS, 135)
mīk **IV/2149**	Tel.	*bk.* mıyıḳ.
min **IV/2152**	Alt. Tel. Leb.	Et suyu, çorba, balık çorbası. *Aḷabuġada min yoḳ, aḷū kijide oẏ yoḳ.* “Levreğin çorbası, aptal kişinin de aklı olmaz. (atasözü)” (P.d.V.I, 1,7) bün “Çorba, et suyu.” (EDPT, 347) bün~mün “Çorba.” (DTS, 142, 375) mün “Çorba.” (ATS, 136) min “Çorba.” (TAS, 73)
min- **IV/2152**	Alt. Tel.	1. Kalkmak, çıkmak. *Tūġa mindǐ.* “O dağa çıktı.” (Tel.) 2. Ata sıçramak, ata binmek, at binmek. *Aẏ Ḳan adına minet yüre beret.* “Ay Han ata bindi ve gitti.” (Tel.); *Atḳa minǐp keldǐ.* “O at belinde geldi.” (Tel.); *Miner yanı.* “Ata binilen sol taraf.” (Tel.) bin-~min-~mün- “Binmek (at vb.), üzerine çıkmak.” (EDPT, 348) bin- “Binmek, üstüne çıkmak.” (DTS, 108) mün- “1. Binmek, çıkmak 2. Üstüne binmek, oturmak (DTS, 375) min- “Binmek (bir hayvanın vs. üstüne.” (ATS, 135) min- “Binmek.” (TAS, 73) miner d’anı “Atın sol yanı.” (TAS, 73) min- “Bir şeyin üzerine oturmak, binmek.” (DK, 232) mün- “1. Binmek. 2. Eyerlemek.” (DK, 233) mün- “Tırmanmak, bir şeyin üzerine oturmak, binmek.” (DLTÇ, 178) min-~mün- “Binmek, bir şeye binmek, ata binmek.” (DÇT, 136,

		137)
mindĭr- **IV/2157**	Alt. Tel.	<min-dir- 1. Yükseltmek, kaldırmak. 2. Ata bindirmek.
		bintür-~mindür-~mündür- “Bindirmek, bir şeyin üzerine çıkarmak.” (EDPT, 738) bintür-~mündür- “Bindirmek, bir şeyin üzerine çıkarmak.” (DTS, 108, 375)
		mindir- “Bindirmek.” (ATS, 135) mindir- “Bindirmek.” (DÇT, 136)
mine **IV/2153**	Tel.	<mi+ne Öyle mi? *Kelip mine?* “O geliyor mu?”
		-
		-
minḥen **IV/2155**	Alt. Tel.	<min-gen Giden. *Minḥen at* “Binek atı.”
		-
		-
mis **IV/2162**	Tel. Kumd.	=biz Keskin taraf, ağız (bıçak vs. için).
		-
		mis “Keskin taraf, uç.” (ATS, 135) mīs “Kesici aletlerin keskin yanı.” (TAS, 73)
miste- **IV/2164**	Tel.	<mis+le- Keskin tarafıyla kesmek.
		-
		-
mistū̃ **IV/2164**	Tel.	<mis+lū̃ Keskin taraflı. *Ekki mistū̃ ḳılıç* “Her iki tarafı keskin olan kılıç”
		-
		-
mīş- **IV/2166**	Tel.	Eğilmek, bükülmek.
		-
		-
mīşkek **IV/2166**	Tel.	Esnek.
		-
		-
mīştir- **IV/2166**	Tel.	<mīş-tir- Eğmek, bükmek.

		-
		miyiştir- “Eğmek, eğriltmek.” (TAS, 73)
Moġuḷ **IV/2122**	Alt. Tel.	Moğol. - -
moḳ **IV/2121**	Tel.	<Rus. мох Yosun (delikleri kapatmak için). -
		mok “Yosun.” (TAS, 75)
moḳo- **IV/2121**	Alt. Tel.	=moḳa- 1. Kütleşmek, keskinliğini kaybetmek. 2. Yorulmak, gücünü kaybetmek. -
		moko- “1. Kütleşmek. 2. Gücünü kaybetmek. 3. (Herhangi bir işte) başarısız olmak.” (ATS, 135) moko- “Bıçak körlenmek, körelmek.” (TAS, 75)
moḳor- **IV/2121**	Tel.	Yasaklamak. -
		mokor- “Önlemek, durdurmak, kesmek.” (TAS, 73)
moḳort- **IV/2121**	Tel.	<moḳor-t- 1.Yasaklatmak. 2. Sakinleştirmek, dindirmek. -
		-
moḳot- **IV/2121**	Tel.	<moḳo-t- (Yaramaz birini) sakinleştirmek, yatıştırmak. -
		mokot- “1. Kütleştirmek. 2. Güçsüzleştirmek.” (ATS, 135) mokot- “Bıçak köreltmek.” (TAS, 73) mogot- “Tehdit etmek, gözünü korkutmak.” (DÇT, 136)
moḳto- **IV/2122**	Tel.	<moḳ+ḷa- Yosunla kapatmak. -
		-
mōḳto- **IV/2122**	Leb.	(Ayı için) homurdanmak. -
		-
moḳū **IV/2121**	Tel.	<moḳo-ū Küt, keskin olmayan. -

		-
moḳur **IV/2121**	Tel.	Küt, keskin olmayan. *Moḳur sōm* “Çeyrek (açılmış başparmak ile açılmış işaret parmağı arasındaki mesafe).”
		-
		mugur sōm~mukur sōm “Kısa karış.” (ATS, 136)
moḷdo **IV/2127**	Tel.	Zayıf, güçsüz, işe yaramaz.
		-
		-
moḷo **IV/2126**	Tel. W.	Güçlü, kuvvetli, yenilmez.
		-
		-
moḷt’o- **IV/2126**	Tel.	Kurbanı belirlemek.
		-
		-
momoçı **IV/2129**	Tub.	Rus. помощь Yardım, hasat zamanı komşularla birlikte yapılan iş.
		-
		momıç “Yardım, yardımlaşma.” (KRS, 40)
monat **IV/2123**	Tel.	<Rus. монета Madenî para.
		-
		-
monçoḳ **IV/2123**	Tel.	İnci, boncuk.
		boncuk (?monçok)~monçuk “Boncuk, kolye boncuğu.” (EDPT, 349, 767) moncuḳ “1. Boncuk, gerdanlık, kolye. 2. *mec.*Tahıl, tane.” (DTS, 368)
		monçok “İnci.” (TAS, 73)
moŋus **IV/2122**	Tel. Alt. Leb.	1. Güçlü, yiğit, cesur, becerikli. 2. Kahraman, savaşçı. 3. Sinirli, öfkeli.
		-
		mogus~moŋıs~moŋus~mōs “1. Savaşçı. 2. Dev. 3. Canlı, atik. 4. Canavar ismi.” (ATS, 135) moŋus “Güçlü, sağlam, iri vücutlu.” (TAS, 73) mogıs~monıs~muz “Savaşçı, dövüşçü, bahadır.” (DK, 232, 233) mogıs “*mec.* Ayı; çevik, atik.” (DLTÇ, 177) moŋus “Düşman.” (DÇT, 136)
moroŋot **IV/2124**	Tel.	Siyah frenk üzümü.
		-

		-
morsıḳ **IV/2125**	Leb.	Porsuk. *bk.* porsuḳ.
mort'ın **IV/2124**	Tel.	Evcil ördek. -
		-
mōs **IV/2128**	Alt.	*bk.* moŋus.
mosto **IV/2128**	Alt.	<Rus. мост Köprü. -
		-
moẏn **IV/2119**	Alt. Tel. Leb.	Boyun. *Yōn moẏn* (Alt.), *toŋ moẏn* (Tel.) "Gelincik, kakım."; *Moẏnıġa aḷdıŋ.* "Sen bunu üzerine alındın." (Alt.) boyun "Boyun, boynun arkası." (EDPT, 386) boyın ~ boyun "1. Boyun 2. Kılıç (bıçak) ağzı ile tutamak birleştiği yer." (DTS, 118, 119) moyın~moyun "Boyun." (DK, 232) moyın "Boyun." (DLTÇ, 177) boyın~moyın "Boyun." (DÇT, 109, 136)
moẏrıḳ **IV/2120**	Tel.	Eğri. -
		-
moẏrıḷ- **IV/2120**	Tel.	Eğrilmek. -
		-
moẏş- **IV/2120**	Tel.	Eğilmek. -
		-
moẏştır- **IV/2120**	Tel.	<moẏş-tır- Eğmek, bükmek. -
		-
mökü- **IV/2129**	Alt. Tel.	Şaha kalkmak. -
		-
möküde- **IV/2129**	Tel.	Fakirleşmek. -
		-
mölḥülde- **IV/2132**	Tel.	Kenarlarından akacak kadar dolmak, patlayacak kadar şişmek. -
		-

mölt'ö- **IV/2133**	Tel.	1. İkna olmak, anlaşmak. 2. Adamak, kutsamak, vakfetmek.
		-
		-
mölt'öş- **IV/2133**	Tel.	<mölt'ö-ş- *bk.* mölt'ö-.
möltrö- **IV/2133**	Tel.	Işıldamak, parlamak. *Közŭnŭŋ yajı möltröp çığıp keldĭ.* "Gözünün yaşı parlayarak aktı."
		-
		moltüre- "(Gözyaşları için) parıldamak." (ATS, 135) möltrö- "(Gözyaşı için) parıldamak." (DK, 233)
möndölö **IV/2131**	Tel.	Dağ sıçanı yavrusu.
		-
		möndölö "Porsuk yavrusu." (ATS, 136)
möndür **IV/2131**	Alt. Tel. Leb.	(Havadan yağan) dolu.
		-
		möndür "Dolu." (ATS, 136)
möndürle- **IV/2131**	Tel. Leb.	<möndür+le- Dolu yağmak.
		-
		möndürle- "Dolu yağmak." (ARSL, 475)
möndürlö- **IV/2131**	Alt.	*bk.* möndürle-.
möŋ **IV/2130**	Alt.	*bk.* meŋ.
möŋdū̄ **IV/2131**	Alt.	<möŋ+lū̄ , *bk.* meŋdū̄.
möŋkü **IV/2131**	Alt. Tel. Leb.	Sonsuz. *Kijiniŋ möŋküsü* "Mezar"
		beŋgü[197] (?beŋgö) "Ebedî, sonsuz." (EDPT, 350) bėŋgü "1. Ebedî, sonsuz. 2. Anıt, abide." (DTS, 101)
		möŋkü "1. Ebedî. 2. Dağ buzulu, yıl boyu kalkmayan kar; *mec.* Mezar." (ATS, 136) möŋkü "Ebedî, bengi." (TAS, 73) möŋkü "Sonsuz, ebedî." (DLTÇ, 178) möŋün "Sonsuz, ebedî." (DÇT, 136)
möŋkülük **IV/2131**	Alt. Tel.	<möŋkü+lik Sonsuzluk.

[197] Erken dönemde *möñke* şeklinde Moğolcadan alıntılanmıştır (EDPT, 350)

		-
		möŋkülük “Ededî, sonsuz.” (ATS, 136)
möŋün **IV/2130**	Alt. Tel. Leb.	<Moğ. Gümüş.
		-
		möŋün “Gümüş.” (ATS, 136) mögin “Gümüş.” (DK, 233) möŋün “Gümüş.” (DÇT, 136)
möŋünde- **IV/2131**	Tel.	<möŋün+le- Gümüşle kaplamak.
		-
		müŋünde- “Gümüşlemek, gümüşle kaplamak.” (ATS, 136)
möŋündö- **IV/2131**	Alt.	*bk.* möŋünde-.
möŋündӯ **IV/2131**	Alt. Tel.	<möŋün+lӯ 1. Gümüşle kaplanmış. 2. Gümüşü çok olan.
		-
		-
möŋünnö- **IV/2130**	Leb.	*bk.* möŋündö-.
möŋünnüğ **IV/2130**	Leb.	*bk.* möŋündӯ.
mör **IV/2132**	Tel.	Üstünlük, zafer, üstesinden gelme. *Mörŭm poḷdı.* “Ben üstünlüğü ele aldım.”
		-
		mör “Zafer, başarı.” (ATS, 136) mör “Zirve, doruk; şans, baht; zafer.” (DÇT, 136)
mörӯ- **IV/2132**	Alt. Tel. Leb.	=möŋre- Böğürmek (inek).
		müŋrē- “Böğürmek.” (EDPT, 770) müŋre-“Böğürmek.” (DTS, 122)
		mӯrö- “Böğürmek.” (ATS, 136) mӯrö- “İnek, sığır, boğa böğürmek.” (TAS, 73) möre- “Sığır vb. böğürmek.” (DK, 233)
mörḫŭ **IV/2132**	Tel.	*bk.* mürḫü.
mörküt **IV/2132**	Tel.	=mürküt Kartal.
		-

		mörküt~mürküt “Kartal.” (ATS, 136) mürküt “Kartal.” (TAS, 74) bürgüt “Kartal.” (DLTÇ, 143) bürküt “Kartal.” (DÇT, 110) mürgüt “Kartal.” (DÇT, 137)
möröẏ **IV/2132**	Tel. Alt. Leb.	1. Bahis, kazanç, zafer. *Kemnıŋ möröyŭ poḷdı?* “Bahsi kim aldı?”; *Anıŋ möröyŭ poḷzın!* “Üstünlüğü ele alsın!”; *Möröẏdŭ kem attı?* “Atıcılıkta kim zafer kazandı?” (P.d.V.I, 16,18); *Pir kezek ūḷdar möröẏ adıjıp yatḳanın körŭb aḷdı.* “Bazı gençlerin atış yarışı yapmakta olduğunu gördü.” (P.d.V.I, 14,121) 2. Amaç, hedef, nişan tahtası, nişangâh.
		-
		möröy “1. Zafer getiren sonuç. 2.Yarışma. 3. Ödül.” (ATS, 136) möröy “Yarış, rekabet.” (DK, 233)
möt **IV/2133**	Tel.	<Rus. мед Bal. *ḳabaġaḷū möt* “Petek balı.”; *posḳoḷū möt (deyim, Tel.)*
		-
		möt “Bal.” (ARS, 91)
muda- **IV/2199**	Tel.	Eksiklik hissetmek.
		-
		-
muġan- **IV/2174**	Tel.	*bk.* muḳan-.
muġandır- **IV/2174**	Tel.	<muġan-dır- 1. Güçsüzleştirmek. 2. Zahmet çektirmek, eziyet etmek.
		-
		-
muḳacı **IV/2172**	Kumd.	Yalancı, dalkavuk.
		-
		-
muḳaçı **IV/2172**	Tel.	Haydut.
		-
		-
muḳaḳ **IV/2171**	Tel.	Çirkin, hilkat garibesi.
		-
		-
muḳan- **IV/2171**	Alt.	=muġan- 1. Güçsüz olmak, yorulmak. 2. Zahmet çekmek, çalışmak, uğraşmak, kaygılanmak.
		-

		muŋkan- “Istırap çekmek.” (ATS, 136) mukan- “Hüzünlenmek, kederlenmek.” (KRS, 41)
muḳanış **IV/2171**	Alt.	<muḳan-ş Kaygı, ilgi. - mukanış “Özen, çaba, gayret.” (ARSL, 478)
mūḳta- **IV/2173**	Tel.	(İnek) böğürmek. - -
muḳur **IV/2173**	Tel.	*bk.* moḳur.
muḷta **IV/2197**	Tel.	Silah harbisi. Silah temizlemede kullanılan alet. *bk.* mıḷta.
muḷtıḳ **IV/2197**	Tel. Tub.	Tüfek. - mıltık “Silah, tüfek.” (ATS, 134) mıltık “Tüfek.” (TAS, 73) multuk~mıltık~pultık “Tüfek.” (DK, 233) bıltık~multuk~pultuk~pultık “Tüfek, silah.” (DLTÇ, 143, 178, 190) bultuk~multık~multuk~mıltık~pultuk “Tüfek.” (DÇT, 110, 136, 137, 144)
munār **IV/2185**	Tel. Kumd.	<mu+n+yār Buraya, bu tarafa. *Ne kerek munār keldıŋ?* “Sen buraya neden geldin?”; *Munār tüşpe!* “Bu tarafa inme!” - mınar “Bu tarafa, buraya.” (ATS, 134)
munārtın **IV/2185**	Tel.	Bu taraftan. - -
munayıp **IV/2185**	Tel.	<muna+a+p Böylece. - mınayıp “(<mındıy edip) Şöyle, öyle, böyle, bu şekilde.” (ATS, 134) munīp “İşte, böyle, böylece.” (DK, 233)
munaẏt- **IV/2184**	Tel. Kumd.	< muna+et- Böyle yapmak, böyle hareket etmek. *Munaẏtıp keldĭ.* “O böyle geldi.”; *Munaẏtıp ölmes.* “O böyle ölmeyecek.” -

		mınayt- “(<mıydıy et-) Böyle yapmak.” (ATS, 134)
munaẏta **IV/2184**	Tel.	<munaẏt-a Böylece.
		-
		mınayda~mınayta “Böyle, böylece.” (DÇT, 137)
munça **IV/2189**	Tel.	Bu kadar.
		bunçā~munçā “Bu kadar, bu gibi, çok, pek çok.” (EDPT, 349,767) bunça “Bunca, bu kadar çok, bu kadar.” (DTS, 133)
		mınça “O kadar, bu kadar, şu kadar; bunca, onca.” (ATS, 134) mınça “Bu kadar.” (TAS, 73) mınça “Bu kadar.” (DÇT, 137)
munda **IV/2188**	Tel.	<bu+n+da Burada.
		-
		mında “Burada, burası.” (ATS, 134) mında “Burada.” (TAS, 73) mında “Burada.” (DK, 233) mında “Burada.” (DLTÇ, 178) mında “Burada.” (DÇT, 137)
mundī **IV/2188**	Tel.	Böylesi, bu şekilde.
		buntaġ “Bu şekilde.” (EDPT, 349) mundaġ~muntaġ “Böyle, bu şekilde.” (DTS, 370, 371)
		mındıy “Böyle, öyle, şöyle, bu şekilde, buna benzer.” (ATS, 134) mındıy “Böyle.” (TAS, 73) mındıg “Böyle, böylesi.” (DK, 233) mindü~mındu~mındug~mundū~mındıg “Böyle, böylesi.” (DLTÇ, 177) mundıy~mundū~munū~mındıy “Böyle.” (DÇT, 136, 137)
munīda **IV/2187**	Tel.	<munı et-e Böyle.
		-
		mınayda- “Böyle, şöyle, öyle, bu şekilde.” (ATS, 134)
munīp **IV/2187**	Tel.	Böyle. *bk.* munayıp.
munta **IV/2187**	Tel.	<Rus. фунть Pauntun Rusçadaki karşılığı.
		-
		-
muŋ I	Alt. Tel. Leb.	Bin (1000).

IV/2178		bıŋ “bin (1000)” (EDPT, 346) bıŋ “bin (1000)” (DTS, 108)
		muŋ “Bin.” (ATS, 136) muŋ “Bin sayısı.” (TAS, 74) muŋ “Bin (1000).” (DK, 233) muŋ “Bin (1000).” (DLTÇ, 178) muŋ “Bin (1000).” (DÇT, 136)
muŋ II **IV/2178**	Alt. Tel. Leb.	1. Emek, üzüntü, kaygı, acı. 2. İşe yaramazlık, kötülük, çirkinlik.
		buŋ~muŋ “Üzüntü, keder, sıkıntı.” (EDPT, 347, 766) buŋ “Üzüntü, keder, sıkıntı, kaygı.” (DTS, 133)
		muŋ “Üzüntü, keder.” (ATS, 136)
muŋda- **IV/2181**	Tel.	<muŋ+ḷa- Sövmek, aşağılamak, üzmek.
		-
		-
muŋdan- **IV/2181**	Tel.	<muŋ+ḷa-n- Azap çekmek, eziyet çekmek, üzülmek.
		-
		muŋnan- “Azap çekmek, eziyet çekmek.” (DLTÇ, 178)
muŋdū **IV/2182**	Alt. Tel.	<muŋ+ḷū 1.Üzüntülü, azap çeken, endişeli. 2. İşe yaramaz, kötü, fena. 3. Aciz, düşkün, çirkin.
		-
		muŋdu “Üzgün, kederli, fakir, düşkün.” (DK, 233)
mura- **IV/2190**	Tel.	Güçsüzleşmek, gücünü kaybetmek, soluklaşmak, sönmek. *Közü muradı.* “Onun gözleri yoruldu.”; *Murаẏ berdĭ.* “Onun zihni bulandı.”
		-
		-
murun **IV/2193**	Tel.	Yüzün ağız ve burun tarafı, hayvanların yüzü. *bk.* purun.
murza **IV/2196**	Tel.	<Far. mirza Kalmuk hanlarının etrafındaki yüksek rütbe sahipleri. *Pīlerdĭŋ ūḷdarı murzaḷar* “Beylerin oğulları, Mirzalar.” (P.d.V.I, 113,18)
		-
		-
mus **IV/2202**	Alt. Tel.	=muz, buz Buz.

		Mus suda ağıp yat. “Buz nehir boyunca gidiyor.”; *Mus poḷdı.* “O dondu.” (Alt.)
		būz “Buz.” (EDPT, 389) buz “Buz.” (DTS, 140)
		bus~mıs~mus~pus “Buz.” (ATS, 46, 134, 136, 147) mus “1. Buz. 2. Dolu, buz parçası şeklinde yağış türü.” (TAS, 74) pus “Buz, dolu.” (DK, 243) bus “Buz.” (DLTÇ, 143) bus~pus “Buz, dolu.” (DÇT, 110, 144)
musta- **IV/2206**	Tel.	Böğürmek (boğuk boğuk). *bk.* pusta-.
muẏġaḳ **IV/2170**	Tel.	Maral (dişi). *bk.* mıġaḳ.
muẏma **IV/2171**	Alt.	(İskambil oyununda) karo. -
		-
mürḥü **IV/2222**	Tel.	Dua. *Mürḥü sös aẏdarġa pilelbedĭm.* “Ben duaları söyleyemedim.” (P.d.V.I, 115,6)
		-
		murgu “Dua.” (TAS, 74)
mürḥüle- **IV/2222**	Tel.	<mürḥü+le- Dua etmek.
		-
		mürgü- “Dua etmek.” (ATS, 136) murgu- “Dua etmek, tapınmak, ibadet etmek.” (TAS, 74)
mürküt **IV/2222**	Tel.	*bk.* mörküt.
mū̆s **IV/2225**	Alt. Tel. Leb.	=müŋüz Boynuz. *Teke mū̆züŋ teŋerē yetkenĭn kem körḥön?* “Tekenin boynuzlarının gökyüzüne kadar uzadığını kim gördü? (atasözü)” (P.d.V.I, 1,2)
		buynuz (*bünyüz) “Boynuz.” (EDPT, 352) mıŋız~mügüz~müŋüz~müyüz “Boynuz.” (DTS, 374)
		mū̆s “Boynuz. *Koçkor mū̆s* 1. Koç boynuzu. 2. Koç boynuzu şeklindeki motif; *kazık mū̆s* iki yaşındaki maral; *saldanıŋ mū̆zi* Saban demiri.”(ATS, 136) mū̆s “Boynuz.” (TAS, 74) mū̆s “Boynuz.” (DK, 233) münüs~mū̆s “Boynuz.” (DÇT, 137)

mū̲ste- **IV/2225**	Tel.	<mū̲s+le- Boynuz vurmak, boynuzdan yapmak. - -
mū̲steş- **IV/2226**	Tel.	<mū̲s+teş- Birbirini boynuzlamak, boynuz vurmak. - -
mū̲stö- **IV/2226**	Alt.	*bk.* mū̲ste-.
mū̲stöş- **IV/2226**	Alt.	*bk.* mū̲steş-.
mū̲stū̲ **IV/2226**	Alt. Tel.	<mū̲s+lū̲ Boynuzlu. - mū̲stü “Boynuzlu.” (ATS, 136) mū̲stü “Boynuzlu.” (TAS, 74) möstig~mū̲stig~mū̲stiḫ “Boynuzlu.” (DK, 233) mū̲stū̲ “Boynuzlu.” (DÇT, 137)
mū̲zek **IV/2226**	Leb.	Barut saklamak için boynuz, barut kabı. - -
mün- **IV/2221**	Leb.	Çıkmak, binmek. *bk.* min-.

“N”

nadāġaẏ **III/654**		Kukla. - nāday “Kukla, bebek.” (ATS, 136)
naġılıḳ **III/641**	Tel.	<naḳ+lıḳ Hoşluk, uygunluk. - -
naḳ **III/636**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	1.Seven, sevgili, tanıdık, arkadaş, dost. *Nagıŋdı sū̲p yür!* “Yakınını sev!”. 2. Birlik, arkadaşlık. - nak “Şefkatli, sevecen; hoş, sevimli.” (ATS, 136) ńaŋış “Arkadaş.” (DLTÇ, 179) naḫ “Birbirine bağlı, tutkun, yardımsever.” (GSATA, 474)
naḳḳı-	Tel.	Basmak, ezmek, (el veya ayakla).

III/639		-
		-
naḳtaş- **III/639**	Tel.	<naḳ+ḷa-ş- Anlaşmak, arkadaşlık içinde yaşamak, birbirini sevmek.
		-
		naktaş- “Dostça yaşamak.” (ATS, 137)
nama **III/662**	Tel. Alt	Lama, Budistlerin rahibi. *Ḳam nama (id.); Targın nama* “Noya’nın simasına benzeyen efsanevi yüz”
		-
		nama “Lama, rahip, keşiş.” (ATS, 137)
namıs **III/1298**	Tel.	Ay ismi. *Üzū namıs* “Yaz ayı.”; *sōḳ namıs* “Kış ayı.”
		-
		-
nam-zolġa **III/666**	Kumd.W.	Dirgen.
		-
		-
nanaḳḳaẏ **III/646**	Tel.	Çocuklara söylenen hoş sözler.
		-
		-
narım **III/649**	Tel.	Herhangi bir bitki. *Narım ölöŋ (deyim)*
		-
		-
narın **III/649**	Tub.	Çorba.
		-
		-
natazı **III/654**	Alt.	=ne atazı (?) Öfke haykırışı, küfür. *Natazı ne kelmedŋ?* “Allah kahretsin, sen neden gelmedin?”
		-
		-
naťı **III/644**	Alt. Tel.	Dost. (Çoğunlukla yakın olan insanlara çağırmak için söylenir.)
		-
		nacı~nājı~nāyı~nāyjı “Dost, arkadaş.” (ATS, 136, 137) nayı “Arkadaş, dost.” (TAS, 74)
naťıġaẏ **III/644**	Tel.	Oyuncak bebek, kukla.
		-
		nāday “Kukla, bebek.” (ATS, 136) nāday “Oyuncak.” (DÇT, 137)

nat'ılajū **III/644**	Tel.	Arkadaşlık. - -
nat'ılaş- **III/644**	Tel. Alt.	<nat'ı+la-ş- Arkadaşlık yapmak. - nayılaş- "Arkadaşlık etmek." (TAS, 74)
nat'ızın- **III/644**	Tel.	Dost olarak görmek. - -
naẏ **III/633**	Tub.	Çok, fazla. - -
naẏcı **III/635**	Leb.	=nat'ı Arkadaş. - nacı~nājı~nāyı~nāyjı "Dost, arkadaş." (ATS, 136, 137) nayı "Arkadaş, dost." (TAS, 74) nad'ı "Arkadaş." (DK, 233)
naẏḳḳıl- **III/634**	Tel.	Sallanmak, sağa sola dalgalanmak. - -
naẏḳḳılt- **III/634**	Tel.	Hareket ettirmek, sallamak. *Salḳın ölöŋ naẏḳḳılıtıp-yat.* "Rüzgâr otları hareket ettiriyor." - -
naẏḳḳın **III/634**	Tel.	Arkadaşlık, dostluk. - -
naẏla- **III/634**	Tel.	Bir şeyler elde etmek için yalan söylemek, şantaj yapmak. - -
naẏlan- **III/635**	Tel.	<naẏla-n- İyi para almak için oyun yapmak, gibi görünmek. - naylan- "İnatlaşmak." (ARSL, 485)
naẏr **III/634**	Tel.	Arkadaş. - nacı~nājı~nāyı~nāyjı "Dost, arkadaş." (ATS, 136, 137) nayı "Arkadaş, dost." (TAS, 74) nad'ı "Arkadaş." (DK, 233)

ne **III/666**	Alt. Tel.	1. Soru zamiri: Ne. *Ne, nenĭŋ, nege, nenĭ, nede, neden, neçe: nē (Alt.); nedeŋ (Alt.)= neden; nenĭŋ üçün?* “Niçin?” (Alt.Tel.); *nele* “Ne olursa olsun.” (Alt.); *Kiçinek ūḷına keldĭne nele turġanın perĭp ḳoydı.* “O küçük oğluna ve küçük gelinine bütün varlığını verdi.” (P.d.V.I, 10,13) 2. Soru sıfatı: Ne. *Ne kerek (nerek (kısaltılmışı)) Ne kerektū̄?* “Ne sebeple? Neden?” 3. Belgisiz zamir. *Ne ne poḷza* “Ne olursa olsun” (Alt.)
		ne “Ne?” (EDPT, 774) nė “1. Ne? 2. Nasıl? Hangi?” (DTS, 378)
		ne “1. Ne?. 2. Her. *ne neme* Her şey; ne le 1) Hepsi. 2) Neyle. *Ne le suzayın?* “Suyu neyle alayım?” (ATS, 137) ne “Ne?” (TAS, 74) ne~no“Ne.” (DK, 234) ne “Ne.” (DLTÇ, 178) ne~nē “Ne.” (DÇT, 137)
neke- **III/671**	Alt. Tel.	Takip etmek, peşinden gitmek. *Aḷım nekedĭ.* “O borca girdi.”; *Aḷtaẏn Saẏn Sanam sĭnizĭnĭŋ kĭnĭneŋ nekep pardı.* “Altay-Sayn-Sanam bacısının peşinden gitti.” (Alt.; P.d.V.I, 21,373); *Ḳomıdaḷ nekemes* “İntikam peşinde koşmayan.”
		-
		neke- “1. Ödetmek, istemek. 2. İzlemek, takip etmek.” (ATS, 137) neke- “1. Para cezası almak. 2. Haraç almak.” (TAS, 74) neke- “Takip etmek.” (DÇT, 137)
nekel- **III/671**	Alt. Tel.	<neke-l- Takip edilmek, izlenmek.
		-
		-
neme **III/690**	Alt. Tel. Leb.	<ne+me Herhangi bir şey, eşya. *Neme ekenĭn körbödüm.* “Ben bunun ne olduğunu görmedim.”; *pir neme* “Herhangi bir şey.” (Tel.); *Neme keldĭ, ḳarap tur!* “Birileri geldi, bak!”(Alt.); *Ne neme, ḳajı bir neme!* “Herhangi bir eşya.” (Tel.); *arū nemeler* “Temiz varlıklar.” (Tel.); *solum neme* “Canavar.” (Tel.); *neme yoḳ* “Bunun hiçbir anlamı yok.” (Alt.); *oḷ nemezi* “Bu nedir?”; *Mındī paġaẏ nemeler menĭŋ kedere çıġıġar!* “Siz o kadar pisliksiniz ki, benden uzak durun!” (P.d.V.I, 10,10); *Ḳandī neme pu ede?* “Bu nasıl böyle olabilir?” (Alt., P.d.V.I, 17,220)
		nēmē “Şey, bir şey, herhangi bir şey.” (EDPT, 777) nėme “Herhangi bir şey.” (DTS, 380)
		neme “1. Eşya. 2. Şey, bir şey, nesne, varlık.” (ATS, 137) neme “1. Ne. 2. Şey, nesne.” (TAS, 74) neme II “Ne.” (DK, 234)

		neme~nime~ńime “Şey, bir şey, nesne.” (DLTÇ, 178) neme “Şey, eşya, nesne.” (DÇT, 137)
nērek **III/671**	Alt. Tel.	Ne lazım, neden, ne için. Nerek “Neden, ne için” (EDPT, 778) nėrek “Neden, niçin?, ne gerek?.” (DTS, 380) ne kerek “Ne gerek?” (ATS, 137) nerek “Niçin, neden.” (TAS, 74) nerek “Niye, niçin.” (DÇT, 137)
nērektū **III/679**	Tel. Alt.	<ne+kerektū Ne işe yarıyor? Ne için gerekli? - -
netē **III/679**	Tel. W.	Sırnaşık, yapışkan (insan). - -
nıḳta- **III/696**	Tel.	<nıḳ+ḷa- Sıkı bağlamak, tıka basa doldurmak. - nıkta- “1. Bir şeyi tıka basa doldurmak. 2. Sağlamlaştırmak.” (ATS, 137)
noġon **III/693**	Alt.	Açık yeşil renk. - nogon “Yeşil (ot, kumaş).” (ATS, 137)
nōḳḳı **III/693**	Tel.	Aşağı, aşağı doğru. - -
nom **III/695**	Tel.	Kanun, yasa. nōm “Kanun, yasa.” (EDPT, 777) nom “1. Dinî kural. 2. Kitap, yazı.” (DTS, 382) nom “Bilgelik kitabı (Bu kitaba göre Ülgen toprağı yaratmıştır.)” (ATS, 137)
nomon **III/695**	Tel.	Küçük bir kır hayvanı, (köstebek). - nomon~momon “Köstebek.” (ATS, 137) nomon “Köstebek.” (TAS, 75) nomon “Köstebek.” (DLTÇ, 179)
noŋon **III/694**	Tel.	*bk.* noġon.
nökör **III/695**	Tel. Leb.	=nöker Yoldaş.

		Pu nökörŭmnŭŋ ḳattı ölḫön. “Bu yoldaşımın hanımı öldü.” (P.d.V.I, 141,21)
		-
		nökör “Dost, arkadaş.” (ATS, 137) nökör “Arkadaş.” (DÇT, 137) önögör “Arkadaş.” (DÇT, 142)
nökörlöş- **III/695**	Tel.	Birilerinin yoldaşı olmak. *Nökörlöjŭp yürdük.* “Biz birlikte yola çıktık.”
		-
		nökörlöş- “Arkadaşlık yapmak, yoldaş olmak.” (ARS, 92)
nökörlū **III/695**	Tel.	Yoldaşı olan, yoldaşlı.
		-
		-
nurġuḷaẏ **III/706**	Tel.	Tümüyle; çoğu, büyük bir bölümü.
		-
		nurgulay “Çok; büyük bölüm.” (ATS, 137)
nuv **III/708**	Tub.	Çayır, otlak.
		-
		-

“Ń”

ńama- **III/630**	Tub.	Yama dikmek. *bk.* yama-.
ńamacı **III/630**	Tub.	*bk.* yamaçı.
ńamacıḷa- **III/630**	Tub.	*bk.* yamaçıḷa-.
ńaman[198] **III/630**	Tub.	İtici, kötü. *bk.* yaman.
ńamandan- **III/630**	Tub.	Kötüleşmek, kötü olmak. *bk.* yamandan-.
ńamanna- **III/630**	Tub.	Kötülemek, birinin hakkında kötü konuşmak. *bk.* yamanda-.
ńamannıḳ **III/630**	Tub.	Kötülük. *bk.* yamandıḳ.

[198] OSTN’de bu madde fiil olarak verilmiştir.

ńamanzıra- Tub. *bk.* yamanzın-.
III/630

ńamat- Tub. Yamayı diktirmek, yamatmak.
III/630 *bk.* yamat-.

ńamı Tub. *bk.* yamı.
III/630

ńamıḷğ Tub. Rütbesi olan, onur, yüksek rütbe.
III/630 *bk.* yamıḷū.

ńamın- Tub. Kapanmak, kapalı olmak.
III/630 *bk.* yamın-, yabın-

ńamıncı Tub. <ńamın+çı
III/630 Battaniye, yorgan.
bk. yamınçı.

ńamırķa- Tub. *bk.* yamırķa-.
III/630

ńān Tub. Leb. Büyük.
III/629 *bk.* yān.

ńan- Tub. Dönmek.
III/629 *bk.* yan-.

ńanaş- Tub. *bk.* yanaş-.
III/629

ńanaẏ- Tub. Yan tarafında, yanında.
III/629 *bk.* yanaẏ.

ńanbaş Tub. *bk.* yanbaş.
III/630

ńancı Tub. =nanťı
III/629 Arkadaş.

ńancıķ Tub. Yan cep.
III/629 *bk.* yançıķ.

ńandır- Tub. <ńan-dır-
III/629 Geri vermek, geri göndermek, döndürmek.
bk. yandır-.

ńanıķ- Tub. *bk.* yanıķ.
III/629

ńanna- Tub. *bk.* yanda-.
III/629

ńānnan- Tub. Büyük olmak, büyümek.
III/629 *bk.* yāndan-.

ńānnıķ Tub. <ńān+ḷıķ,

III/629		Büyüklük. *bk.* yāndıḳ.
ńaŋ **III/627**	Tub.	Mizaç, inanç. *bk.* yaŋ.
ńan **III/629**	Tub. Leb.	Yan taraf, taraf. *bk.* yan.
ńaŋda- **III/629**	Tub.	İnanmak. *ńaŋdaġan ńaŋ.* *bk.* yaŋda-.
ńaŋı **III/627**	Tub.	Yeni. *bk.* yaŋı.
ńaŋı- **III/627**	Tub.	*bk.* yaŋı-.
ńaŋıḷ- **III/628**	Tub.	Hata yapmak. *bk.* yaŋıḷ-
ńaŋıḷan- **III/628**	Tub.	<ńaŋı+ḷa-n- Yenilenmek. *bk.* yaŋıḷan-.
ńaŋıḷanım **III/629**	Tub.	*bk.* yaŋıḷanım.[199]
ńaŋıḷcaḳ **III/629**	Tub.	*bk.* yaŋıḷçaḳ
ńaŋıḷış **III/629**	Tub.	<yaŋıḷ-ş Hata, kusur.
		-
ńaŋıḷt- **III/629**	Tub.	- Yanıltmak. *bk.* yaŋıḷt-.
ńaŋır- **III/627**	Tub. Leb.	Yenilenmek. *bk.* yaŋar-.
ńaŋırt- **III/628**	Tub.	<ńaŋır-t- Yeniletmek, yeni hâle getirmek. *bk.* yaŋırt-.

[199] Gönderilen madde sözlükte bulunamıştır.

ńaŋıs **III/629**	Tub.	Yalnız, tek başına. *bk.* yaŋıs.
ńaŋısḳan **III/629**	Tub.	Yapayalnız, tamamen yalnız. *bk.* yaŋısḳan.
ńaŋmır **III/629**	Tub.	Yağmur. *bk.* yaŋmur.
ńaŋmırḷığ **III/629**	Tub.	<ńaŋmır+ḷığ Yağmurlu. *bk.* yaŋmurḷū.
ńaŋra- **III/629**	Tub.	*bk.* yaŋra-
ńem **III/631**	Tub.	Yem, olta yemi. *bk.* yem.
ńemdik **III/631**	Tub.	Vahşi (at). - -
ńeme **III/631**	Tub.	Kınama, suçlama. *bk.* ď'eme.
ńemele- **III/631**	Tub.	Kınamak, suçlamak. *bk.* ď'emele-.
ńemelĭğ **III/631**	Tub.	*bk.* ď'emelū̆.
ńemge **III/631**	Tub.	*bk.* yemḥe.
ńemgecĭ **III/631**	Tub.	*bk.* yemḥeci.
ńemgele- **III/631**	Tub.	*bk.* yemḥele-.
ńemir- **III/631**	Tub.	Kırmak, dağıtmak, yıkmak. *bk.* yemir-.
ńemirĭl- **III/631**	Tub.	Kırılmak, dağılmak, yıkılmak. *bk.* yemirĭl-.
ńemne- **III/631**	Tel.	Tuzak kurmak, yemlemek.
ńemze- **III/631**	Tel.	*bk.* ď'emze-.
ńēn **III/631**	Tub.	Torun. *bk.* yēn.

ńeŋ Tub. Yen, giysi kolu.
III/630 *bk.* yeŋ.

ńeŋ- Tub. Yenmek.
III/630 *bk.* yeŋ-.

ńeŋdĭr- Tub. Zafer kazandırmak, yendirmek.
III/631 *bk.* yeŋdĭr-.

ńeŋe Tub. *bk.* yeŋe.
III/630

ńeŋil Tub. Hafif.
III/630 *bk.* yeŋil.

ńeŋilden- Tub. *bk.* yeŋilden-.
III/630 Hafif olmak, hafiflemek.

ńeŋis Tub. Yosun.
III/630 *bk.* yeŋes.

ńeŋĭş- Tub. *bk.* yeŋiş-.
III/630

ńeŋniğ Tub. Yenli.
III/630 *bk.* yeŋliğ.

ńım- Tub. Kapatmak, gözleri kapatmak, yummak.
III/632 *bk.* yım-.

ńımırt Tub. Kuş kirazı (Lat. *prunus padus*).
III/632 *bk.* d'ımırıt.

ńımırtķa Tub. *bk.* yımırtķa.
III/632

ńımja- Tub. Yumuşamak.
III/632 *bk.* yımja-.

ńımjaķ Tub. Yumşak.
III/632 *bk.* yımjaķ.

ńımjat- Tub. Yumuşatmak.
III/632 *bk.* yımjat-.

ńimek Tub. Yemek.
III/632 *bk.* yimek.

ńimekkeẏ Tub. Çok yemek yiyen.
III/632 *bk.* yimekkeẏ.

ńin	Tub.	Bağırsakların içindekiler.
III/632		*bk.* yin.
ńomaḳ	Tub.	=yomaḳ
III/631		Masal.
		-
		-
ńon	Tub.	Halk.
III/631		*bk.* yon.
ńōn	Tub.	Kalın, yoğun.
III/631		*bk.* yōn.
ńon-	Tub.	Sıyırmak, yontmak.
III/631		*bk.* yon-.
ńōnda-	Tub.	*bk.* yōndo-.
III/631		
ńondır-	Tub.	Kazımak, yontturmak.
III/631		*bk.* yondır-.
ńōntı-	Tub.	*bk.* yōntı-.
III/631		
ńoŋ I	Tub.	Çimen.
III/631		*bk.* yoŋ I.
ńoŋ II	Tub.	Kınama, suçlama.
III/631		*bk.* yoŋ II.
ńoŋna-	Tub.	Kınamak, suçlamak.
III/631		*bk.* yoŋdo-.
ńoŋnaḷ-	Tub.	Kınanmak, suçlanmak.
III/631		*bk.* yoŋdoḷ-.
ńöme	Tub.	*bk.* yömö-.
III/632		
ńömek	Tub.	Tepe.
III/632		*bk.* yömök.
ńöŋ	Tub.	Saban izi.
III/632		-
		-
ńum	Tub.	Tüy.
III/632		*bk.* ḍ̌um.

ńum- **III/633**	Tub.	*bk.* ḍ̌um-.
ńumda- **III/633**	Tub.	Tüylenmek, tüyle kaplanmak. *bk.* yumda-.
ńumġa **III/633**	Tub.	*bk.* yumġa.
ńumġaḳ **III/633**	Tub.	*bk.* yumġaḳ.
ńumġaḳta- **III/633**	Tub.	*bk.* yumġaḳta-.
ńumnuğ **III/634**	Tub.	Tüylerle kaplanmış. *bk.* yumdū.
ńumuş **III/633**	Tub. Leb.	Görev, buyruk. yumuş “Ayak işleri.” (EDPT, 938) yumuş “İş, görev.” (DTS, 298) cumuş “1. Kapama, kısma, yumma (göz için). 2. Sıkma (yumruk için).” (ATS, 65) ḍ̌ımış “Görev, ödev, iş.” (TAS, 29)
ńun- **III/632**	Tub.	Yıkamak. *bk.* yun-.
ńunuḷ- **III/632**	Tub.	Yıkanmış olmak, yıkanmak (edilgen). *bk.* yunuḷ-.
ńunun- **III/632**	Tub.	Yıkanmak. *bk.* yunun-.
ńuŋ **III/632**	Tub.	*bk.* ḍ̌um.
ńuŋna- **III/632**	Tub.	*bk.* yuŋna-.
ńümekte- **III/634**	Tub.	Sürünmek. - -
ńüŋ **III/634**	Tub.	Yün, hayvan tüyü. *bk.* yüŋ.
ńüŋne- **III/634**	Tub.	*bk.* yüŋdö-.
ńüŋnen- **III/634**	Tub.	*bk.* yüŋdön-.
ńüŋnüğ **III/634**	Tub.	*bk.* yüŋnüğ.

“Ō”, “O”

ō **I/968**	Leb.	=au, ū, ağu Zehir. *bk.* ū.
ō- **I/967**	Tel. W.	İçine çekmek. *bk.* op-.
obaḳ **I/1158**	Leb.	*bk.* omoḳ.
obızın **I/1160**	Tel.	Sihir, büyü, mucize. - obızın “Sihir, dönüşüm, dönüşme yeteneği.” (ARS, 93)
obızında- **I/1160**	Tel.	<obızın+da- Sihir yapmak, büyü yapmak. - -
obızından- **I/1160**	Tel.	<obızında-n- Kendinden sihir uydurmak. (Özellikle ayılara ve diğer hayvanlara dönüşebilen, sıcak demir yutan ve çeşitli sihir yapan şamanlar hakkında söylenir.) - -
obızındū **I/1161**	Tel.	<obızın+ḷū Mucizeler gösteren ve sihir yapabilen kişi. *Obızındū ḳam* “Usta şaman.” - obızındu “Hile, yalandan, yapmacık davranış.” (ARS, 93)
obo **I/1159**	Tel.	Tebeşir, beyaz boya. opo “Beyaz kozmetik veya pudra.” (EDPT, 6) -
obō **I/1159**	Alt.Tel.	1. Yığın, küme (Özellikle de dağ geçitlerindeki taş yığınlarına denir, oradan geçen her kişi de mutlu geçiş için dağın ruhuna taş koyar.) 2. Takım, kol, müfreze, grev nöbetçi grubu. *Sōḳtın obōzı, Ḳāḳtıŋ obōzı, Yıs-tıttıŋ obōzı* “Sok, Kak ve Yustıt grev gözcüsü grubu (Çin’de İstok kaynaklarının yanında olan üç grev nöbetçi grubu)” - obō~obogo “1. Yığın. 2. *es.* Dağ ruhuna adanan taş yığını.” (ATS, 138) obo “Yığın, küme.” (TAS, 75) obō~obogo “Taş yığını, kurgan.” (DÇT, 139)

oboġo **I/1159**	Alt.	*bk.* obō.
oboġoḷo- **I/1159**	Alt.	<oboġo+lo- *bk.* obōḷo-.
oboġoḷot- **I/1160**	Alt.	<oboġolo-t- *bk.* obōḷot-.
obōḷo- **I/1160**	Alt. Tel.	<obō+ḷo- 1. Yığmak, yığın yığın koymak. Tezek-pineŋ obōḷo! “Tezek ile yığ.”; 2. Çin sınırındaki grev nöbetçi gruplarını gezmek. *Obōḷop yürdŭm*. “Ben grev gözcülerini gezdim.” - obogolo- “Bir şeyi yığın hâline getirmek, yığmak.” (ATS, 138) obōlo- “Kuru ot toplamak.” (ATS, 138) obolo- “Yığmak, kümelemek.” (TAS, 75)
obōḷon- **I/1160**	Tel.	<obōḷo-n- Yığın oluşturmak, yığın yığın olmak. *Obōḷonġon tezek* “Gübre yığını” - obōlon- “Yığın oluşturmak.” (ARSL, 492)
obōḷondır- **I/1160**	Tel.	<obōḷon-dır- Yığın oluşturmasını sağlamak, yığdırmak. - -
obōḷot- **I/1160**	Tel.	<obōḷo-t- Yığın oluşturtmak. - obōt- “Yığın yapmak.” (DÇT, 139) obōlot- “Yığın oluşturtmak.” (ARSL, 492)
obozınçı **I/1161**	Tel.	<obozın+çı 1. *bk.* obozındū. 2. Sihirbaz, komedi ustası. - -
ocaķ **I/1136**	Leb.	=oçaķ 1. Boru, ocağın borusu, ocak, şömine. 2. Ateş için kazılmış çukur, kazılmış çukur, evin temeli, sebze için sıra. 3. Ev, barınak. 4. Soy, nesil, kuşak. 5. Koloni.

		6. Asker ocağı. *bk.* oçoḳ I.
ocaş- **I/1137**	Leb.	(Kar) düşmek. - -
ocı **I/1137**	Leb.	En küçük olan, ufaklık, sonuncu. - ōçı “Küçük erkek kardeş.” (DK, 236) oçı~oşı “En küçük kardeş.” (DLTÇ, 182) oçı “(Kız çocuğu için söylenir.) En küçük kardeş.” (DÇT, 141)
oçar- **I/1135**	Leb. Tub.	Oturmak. *bk.* ottur- *Üç tağnıŋ arazına oçarḷar!* “Üç dağın arasına otururlar!” (P.d.V.I, 271,270); *Üẏdö Çelmeş tiriğ poḷdı, ölbn̄ üẏdö oçardı.* “Çelmeş evdeydi, ölmeden (evvel) evde oturuyordu.” (P.d.V.I, 282,115); *Yadıp ḳaḷdı Yelbegen aġaştıŋ tözün̆dö oçardı.* “Elbegen yorulmuştu ve ağacın üstünde oturuyordu.” (P.d.V.I, 289,206). - oçor-~oşar-~ “Oturmak.” (DK, 237) oç-~oço-~oşo- “Yerleşmek; oturmak; *oçup koy-* çömelmek.” (DLTÇ, 182) oçar-~oçor-~oşor- “Yerleşmek, oturmak.” (DLTÇ, 182) oş’o-~oş’or-~öçör- “Oturmak.” (DÇT, 141, 143)
oçart- **I/1135**	Leb. Tub.	<oçar-t- Oturtmak. - oşot- “Oturtmak, yere koymak, bırakmak.” (DLTÇ, 182) oş’ot-~öçört- “Oturtmak.” (DÇT, 141, 143)
oçoḳ I **I/1135**	Tel. Alt.	<üç+ayak Kazan koyulan ayaklı destekli sacayak. oçok~oçak~ocok “Ateş yakılan yer, ocak.” (EDPT, 22) oçaḳ~oçuḳ~otçuḳ “Ocak.” (DTS, 384, 397) oçok “1. Sacayak. 2. Ocak.” (ATS, 138) oçok “Sacayak; üzerine tencere koymaya yarayan ve ateş üzerine oturtulan üç ayaklı demir destek.” (TAS, 75) ōçaŋ~oçak “Ocak.” (DK, 236) oçok “Sacayağı.” (DK, 237) oçok “Ocak.” (DÇT, 141)
oçoḳ II **I/1135**	Kumd. W.	İtici. - oçok “İğrenç, aşağılık, pislik.” (DK, 237)

oçor- Tub. *bk.* oçar-
I/1135

oçort- Tub. *bk.* oçart-
I/1135

ōdıḳ Tel. < ōt, uat, *krş.* uatık
I/1123 Kırıntı, kırık parça; kırık tabak, çömlek.

-

ōdık “1. Parça, kırık. 2. Kırık tabak.” (ATS, 140)
odık “Yulaf unu; parçalanmış.” (ATS, 138)

ōdıḷ- Alt. Tel. Leb. < ōt-ḷ-
I/1124 Tub. Kırılmak, dağılmak.
Saḷḳınġa şili ōdıḷdı. “Rüzgârda cam kırıldı.” (Tel.); *Ḳadū taş ōdıḷar ḳadū aġaş ḳaḳşaḷar*. “Sert taşlar ezilecek, sert ağaçlar kırılacak.” (Tel., P.d.V.I, 167,6); *Saḷ odıḷdı.* “Sal kırıldı.” (Tub., P.d.V.I, 259,4); *Sa*ẏ *poḷıp sōḥŭ ōdıḷdı* “Kemikler dağılıp küle, toprağa dönüştü.”; *Ḳılıç ōdıḷdı.* “Kılıç kırıldı.”

-

ōdıl- “Kırılmak, parçalanmak.” (ATS, 140)
odıl- “Yıkılmak, çökmek.” (DÇT, 139)

ōdıḷt- Alt. Tel. < ōdıḷ-t-
I/1124 Kırmak, dağıtmak.

-

-

odır- Tel.W. Ateş yakmak.
I/1124

-

odır- “Ateş yakmak, yakmak.” (ATS, 138)
odır- “Ateş yakmak, yakmak.” (TAS, 75)

odırma Tel. Küt, güçlü, sert.
I/1124

-

-

odo- Alt. Kumd. <ot+o-
I/1123 1.Ot biçmek.
Odın odop turġanıġarda pudayı yuḷŭḷbasın! “Otları biçerken buğdayları da yolmasın!”
2. Ot yemek (hayvanlar), otlamak.
Odop yer “Otlak”; *Aẏḷıbıs yanında uẏ odop yadır.* “Bizim çadırın yakınlarında inekler otlanıyor.”

ota- I “Otlamak.” (EDPT, 42)
ota- II “1. Ot biçmek. 2. Tıbbi bitkilerler tedavi etmek.” (EDPT, 42)
ota- I “İyileştirmek, tedavi etmek.” (DTS, 396)
ota- II “Ayıklamak.” (DTS, 396)

oto- “Otlakta otlamak.” (ATS, 141)

		odo- “Zararlı otları ayıklamak.” (ATS, 138; TAS, 75) odo- “Yabani ot ayıklamak.” (DLTÇ, 179) oto- “1. Otlatmak. 2. Ot ayıklamak.” (DÇT, 141) oton- “Otlamak.” (DÇT, 141)
odor **I/1123**	Alt. Tel.	=odara Balık türü (küçük balık). - -
odoş- **I/1123**	Alt.	< odo-ş- Otla beslemek, hayvanları otlağa götürmek. - odoş- “Zararlı otları birlikte ayıklamak, zararlı otları temizlemek.” (ATS, 138) otoş- “Ayıklamak, birlikte ayıklamak.” (DÇT, 141)
odoẏ **I/1123**	Alt.	Göz bebeği. - -
odrū **I/1133**	Kumd.	Ada. - odra “Ada.” (KRS, 43)
odū **I/1124**	Alt. Tel.	Alacık, kamp. *Mirop teḥen kiji meniŋ odūma kelerde* “Mirop isimli adam benim kampıma geldiğinde.” (P.d.V.I, 146,6) otāġ~(?)odāġ “Küçük, geçici yapı.” (EDPT, 46) otaġ~otaḳ “Otağ, çadır, ev.” (DTS, 397) odū “1. Gövde; kulübe; kamp. 2. *es.* Yıkandıktan sonra damadın gelini götürdüğü kayın ağacından kulübe.” (ATS, 138) odu “Oda, kamp, alacık.” odoŋ “1. Kamp. 2. Ateş.” (DK, 235) odū “Otağ, kulübe, kamp.” (DÇT, 139) otov “Otağ.” (DÇT, 141)
oduḳ **I/1125**	Alt. Tel.	Aptal, şaşkın, dalgın, yolunu şaşırmış kimse. - -
odūḷan- **I/1133**	Tel. Kumd.	<odū+ḷan- Gecelemek için çadır, kulübe kurmak. - odulan- “Kamp kurmak, yerleşmek, ateş yakıp geceyi geçirmek.” (ATS, 138) odulan- “Kamp yapmak; kamp şeklinde yerleşmek.” (TAS, 75)
odun	Tel. Alt.	Yakacak odun.

I/1126		*Saḷġan odun* “Odun yığını.”(Tel.); *Odun aḷıp yadım.* “Odun getiriyorum.”(Alt., P.d.V.I,29,72); *Odundŭ kezeÿn tezeŋ poyıŋa kes.* “Eğer odun kesmeyi bu kadar çok istiyorsan, kendine kes.” (P.d.V.I, 123,13); *Paḷtazını tudŭndŭ odunġa parıp ɨdı̌.* “O baltasını alıp, odun kesmeye gitti.” (Tub., P.d.V.I,290,10)
		otuŋ~ōdduŋ “Odun.” (EDPT, 60) otuŋ “Odun, yakacak.” (DTS, 397)
		odın “Odun” (ATS, 138) odın “Odun” (TAS, 75) odun~odın~otun~otuŋ “Odun.” (DÇT, 139, 141)
odunna- **I/1129**	Tub.	<odun+ḷa- Odun getirmek için gitmek, odun toplamak. *Odunnap parza odun tappadı.* “Odun getirmek için gittiğinde odun bulamadı.” (P.d.V.I, 290,11)
		otuŋlā-~ōdduŋlā- “Yakacak odun toplamak.” (EDPT, 63)
		odında- “Kütük, odun toplamak.” (ATS, 138)
odunnat- **I/1129**	Tub.	<odunna-t- Odun getirmek için birini göndermek.
		-
		-
odunnuğ **I/1129**	Tub.	<odun+ḷuğ Odunu çok olan, odunlu.
		-
		odındu “Odun olan yer, odunlu.” (DÇT, 139)
oduŋ **I/1126**	Leb.	Odun. *Oduŋġa pardı.* “O odun getirmek için gitti.”; *Oduŋ ot ottanıp saḷdı.* “O ateş yaktı.” (P.d.V.I, 352,118) *bk.* odun**.
odus **I/1133**	Alt. Tel. Leb.	Otuz. *bk.* ottıs.
oduş **I/1133**	Tel.	Huş ağacı kabuğundan yapılmış delikli kürek.
		-
		oduş “Kalbur, elek.” (ATS, 138)
oduzŭncı **I/1133**	Leb.	*bk.* ottızınçı.
oduzŭnçı **I/1133**	Tel.	<odus+n+çı Otuzuncu *bk.* ottızınçı.
oğına		Eğer gerekirse, en azından.

I/1008		-
		-
oġır-	Tel.	*bk.* oġur -
I/1008		
oġo	Alt.	En azından, hiç olmazsa
I/1007		*Oġo yer (deyim)*
		-
		ogo “Ona (yönelme hâli eki almış 3. teklik şahıs zamiri)” (ATS, 138)
oġono	Tel.	=soġan
I/1007		Dağ soğanı.
		-
		ogono “Dağ soğanı.” (DLTÇ, 179)
oġron-	Tel.	*bk.* oḳran-.
I/1020		
oġur-	Tel.	Haykırmak, böğürmek
I/1011		-
		ogır- “Böğürmek, anırmak.” (ATS, 138) ogur- “Böğürmek, ağlamak.” (ATS, 138) ogır-“Böğürmek.” (TAS, 75) ogur- “Böğürmek, feryat etmek, bağırmak.” (DÇT, 139)
oġurçın	Tel.	<Rus. огурцы
I/1014		Salatalık, hıyar.
		-
		ogurçın “Salatalık.” (ATS, 138) ogurçın “Salatalık.” (TAS, 75) aġurçın “Salatalık, hıyar.” (DK, 197) ogurçın “Salatalık, hıyar.” (DLTÇ, 179)
oġuru	Tel.	Hasta.
I/1011		aġrıġ “Ağrılı, sancılı hastalık.” (EDPT, 90) aġrıġ “Ağrı, hastalık.” (DTS, 24)
		ōru “1. Hasta. 2. Hastalık.” (ATS, 140) ūru “Hastalık.” (TAS, 125)
oġus	Tel. W.	Suyla taşınan tomruk.
I/1016		-
		-
ojoḳ	Tel. Alt.	*krş.* oşaḳ
I/1154		Küçük ince kar taneleri
		-
		-
ojoḳto-	Alt. Tel.	<ojoḳ+ḷa-

I/1154		İnce ince kar yağmak.
		-
		-
ōḳ	Tel.	Ufak, küçük.
I/993		uvşāḳ “Ufak.” (EDPT, 16) uvşaḳ “1. Küçük, ufak. 2. Az, biraz.” (DTS, 657)
		ōk “Küçük.” (ATS, 140) ōḳ “Ufak.” (TAS, 76)
oḳ I	Alt. Tel. Leb.	1. Ok.
I/988		*Oḳ pajı*, *oḳ mizǐ* “Okun ucu temren.” (Alt. Tel.); *oḳtıŋ sabı* “Okun çubuğu” (Tel.); *yanıŋ oġı* “Ok.” (Alt.); *Atpastıŋ oġı alṭı ḳuɬaş.* “Ok atmayı beceremeyen atıcının oku altı kulaçtan uzağa gidemez.” (Tel.); *ḳaẏbur oḳ* “Savaş oku.” (Tel. W.) 2. Mermi. *Muɬtıḳnıŋ oġı (Tel. Deyim)*
		ok “Ok.” (EDPT, 76) oḳ “Ok.” (DTS, 391)
		ok “Ok, kurşun.” (ATS, 138) ok “1. Mermi. 2. Ok.” (TAS, 75) ok~uk “1. Mermi. 2. Ok.” (DK, 235, 261) ok “Ok.” (DLTÇ, 180) ok “Ok.” (DÇT, 139)
oḳ II	Alt. Tel. Leb.	1. (Kuvvetlendirme edatı). da, de, dahi, tam, bilhassa.
I/991		*Oḷ oḳ kiji* “Aynı insan” (Alt.); *Pu ok üẏge kirdǐm.* “Ben tam da bu eve girdim.”(Tel.); *Turŭb oḳ keldi* “O kalkıp da geldi.” (Alt.); *Kelǐb oḳ yat.* “O da geliyor.” (Alt.); *Aḷar oḳ ede.* “Ayrıca o da alırdı.” Bazen tam birleşik olur. *rāḳ=Raġ oḳ* “Uzak ama” (Alt.) 2. Çok. *rāḳ = raġ oḳ* “Çok uzak” (Alt.) 3. -p zarf-fiil ekinden sonra kullanılır. 4. Hemen şimdi, derhâl.
		ok/ök “Kuvvetlendirme edatı.” (EDPT, 76) ok/ök “Kuvvetlendirme edatı.” (DTS, 392, 406)
		ok “(Kuvvetlendirme edatı) de, dahi, -e gelince” (ATS, 138) ok “Kuvvetlendirme edatı.” (TAS, 74) ok “Kuvvetlendirme edatı, de, dahi.” (DK, 235) ok “kuvvetlendirme edatı, da/de, dahi.” (DÇT, 140)
oḳı-	Tel.	Geğirmek, öğürmek, hıçkırık tutmak, kusmak.
I/994		okī- “Geğirmek, öğürmek, kusmak.” (EDPT, 79)
		-
oḳıt-	Tel.	<oḳı-t-
I/994		Midesini bulandırmak, kusturmak.

		-
		-
oḳpor **I/1004**	Alt.	<op-ḳor Bataklık.
		-
		-
oḳran- **I/999**	Leb.	<oḳra-n- (Genç sığır için) böğürmek.
		okrā- “(At için) kişnemek.” (EDPT, 92) oḳra- “(At için) kişnemek.” (DTS, 392)
		-
oḳron- **I/999**	Alt.	*bk.* oḳran-
oḳşa- **I/1002**	Leb.	Öpmek.
		oḫşā- II “Okşamak, sevmek, öpmek, (bir çocuğu) rahatlatmak.” (EDPT, 97)
		okşo- “Öpmek.” (ATS, 138) okço-~okşo- “Öpmek.” (DÇT, 140)
oḳşan- **I/1003**	Leb.	Öpülmek.
		-
		okşon- “Öpülmek.” (ATS, 138)
oḳşanış- **I/1003**	Leb.	Öpüşmek.
		-
		okşonış- “Birbirini öpmek.” (ATS, 138) okçonış-~opçonış- “Öpüşmek.” (DÇT, 139, 140)
oḳşaş **I/1003**	Leb.	Benzer.
		-
		oşkoş “Benzer, benzeyen, aynı, gibi.” (ATS, 141) oşkoş “1. Benzeyen, andıran. 2. Galiba, herhâlde.” (TAS, 77)
oḳşo- **I/1003**	Alt. Tel.	*bk.* oḳşa-.
oḳşon- **I/1003**	Alt. Tel.	*bk.* oḳşan-
oḳşondur- **I/1003**	Alt. Tel.	<okşan-dır- Öptürmek.
		-
		okşondır- “Öptürmek.” (ATS, 138)
oḳşonış- **I/1003**	Alt. Tel.	*bk.* oḳşanış-
oḳşonıştır- **I/1003**	Alt. Tel.	<okşan-ş-tır- Öpüştürmek.

		-
		-
oḳşonū I/1003	Alt. Tel.	Öpücük, öpme.
		-
		okşonış “Öpme, öpücük.” (ATS, 138)
oḳton- I/1001	Tel.	<oḳ+ḷa-n- Ok gibi gitmek, şiddetle saldırmak, hücum etmek.
		oktā- “ Atmak, ok atmak.” (EDPT, 81) okta- “Ok atmak.” (DTS, 393)
		okton- “Ok gibi uçmak.” (ATS, 139)
ōḳtök I/1001	Tel.	<ōḳ+tek Ufak tefek (şeyler).
		-
		-
Oḳtuġan I/1001	Tel.	Ruhlardan biri.
		-
		-
oḳu- I/994	Tel.W.	*bk.* oḳı-
oḷ I/1078	Tel. Alt. Leb.	1. O, şu (uzak olan bir şeyi veya yeri işaret ederken). *Pu kiji emes oḷ kiji* “Bu kişi değil, o kişi.” (Tel.); *Oḷ yarıḳ* “Öbür dünya, ahiret.” (Tel); *Oḷ tuşta, oḷ çaḳta* “O zamanlar.” (Alt.); *Sudŭŋ oḷ yanında* “Sahilin öbür tarafı.”(Tel.) 2. O (erkek, kadın) (3. şahıs). a) İlgi hâli: anıŋ (Alt. Tel.); *Anıŋ kīnde* “Bundan sonra.” (Tel.); *anıŋ üçün* “Onun için.” (Tel.); *Anıŋ bıla* “Onunla birlikte.” b) Yönelme hâli: ā, ō (Alt. Tel.) Zarf olarak da kullanılır. *Ā pardım.* “Ben oraya gittim.” (Alt.). c) Yükleme hâli: *anı*; ç) Bulunma hâli: *anda*; *Men anı anda kördŭm.* “Ben onu orada gördüm.” d) Ayrılma hâli: *andaŋ, anaŋ*.
		ol “O” (EDPT, 123) ol I “O (işaret zamiri veya sıfatı)” (DTS, 389) ol II “O (3. Teklik kişi zamiri.)” (DTS, 389)
		ol “O (3. Teklik şahıs zamiri.), bu.” (ATS, 139) ol “O.” (TAS, 75) ol~ul II “O.” (DK, 236, 262) ul “O (3. teklik şahıs zamiri).” (DK, 262) ol “O.” (DLTÇ, 180) al “1. O (kişi zamiri). 2. O, şu (işaret zamirini).” (DÇT, 100) o~ol “O.” (DÇT, 139, 140)
ōḷ I	Leb.	=abıl

I/1080		Çapa, kazma.
		-
		-
ōḷ II	Leb. Tub.	1. Oğul.
I/1080		2. Oğlan çocuk, genç adam.
		oġul “Çocuk, evlat. (Temelde her iki cinsiyeti karşılar. Ancak kuvvetli delillerle erkek çocuğu işaret eder.)” (EDPT, 83)
		oġul “1. Evlat, erkek çocuk. 2. Erkek evlat. 3. Kuş veya diğer hayvanların yavrusu.” (DTS, 387)
		ūl “1. Oğul. 2. Genç.” (ATS, 195)
		ūl “Delikanlı, oğlan.” (TAS, 77)
		ogal~ol~ōl~ugıl~uglı “Oğul.” (DK, 235, 261)
		ōl~ul~ūl “Oğul, erkek çocuk, genç adam.” (DLTÇ, 181, 216)
		ōl~ūl “Oğul, erkek çocuk, delikanlı.” (DÇT, 140, 161)
ōḷaḳ	Leb.	Oğlan çocuğu, genç adam.
I/1084		oġlāk “Çocuk; keçi yavrusu, oğlak” (EDPT, 84)
		oġlaḳ “1. Oğlak. 2. Oğlak burcu.” (DTS, 386)
		ūlak “oğlak.” (ATS, 195)
		olok “Oğlan, erkek çocuk.” (DK, 236)
		ōlak “Oğlan, erkek çocuk.” (DLTÇ, 181)
		ōlaç~ōlaş “Erkek çocuk, çocuk.” (DLTÇ, 181)
		ōlogoç “Erkek çocuk, delikanlı.” (DÇT, 140)
		ōlok “Erkek çocuk, genç.” (DÇT, 140)
ōḷan	Leb.	Genç adam, yetişkin.
I/1085		oġlān “Çocuk, kız veya erkek evlat.” (EDPT, 85)
		oġlan “1. Evlat, oğlan, erkek çocuk. 2. Erkek evlat.” (DTS, 385)
		ūlan “Oğlan, genç.” (ATS, 195; TAS, 125)
		ūlan “Yiğit, delikanlı.” (DÇT, 161)
ōḷığ	Leb.	<ō+ḷığ
I/1086		Zehirli.
		aġuluġ “Zehirli.” (EDPT, 86)
		aġuluġ “Zehirli.” (DTS, 26)
		-
oḷımaş	Kumd. W.	Küçük bir kuş.
I/1086		-
		-
oḷın-	Tel.W.	Üzülmek, kederlenmek, pişman olmak.
I/1086		ulın- “Kıvranmak, acıdan kıvranmak.” (EDPT, 149)
		ulın-~ulun- “Kıvranmak, dönmek.” (DTS, 646, 647)
		-
oḷış	Tel.	Eğri (eşyalarla ilgili).
I/1086		*Oḷış d’üstī̄* “Yüzü eğri olan” (Tel.)
		-

		-
oḷış- **I/1086**	Tel.	Çarpıtmak, biçimini bozmak, eğriltmek. -
oḷmon-yaḷman **I/1096**		- Dalgalanarak, titreyerek yanan. - olmon “Sallantılı, dalgalı; heyecanlı.” (ATS, 139)
ōḷoḳ **I/1085**	Kumd. Tub.	Oğlan çocuğu, genç adam. *Purun purun pir öksüs ōḷoḳ poḷġon.* “Bir zamanlar öksüz bir oğlan yaşıyordu.” (P.d.V.I, 260,1) *bk.* ōḷaḳ.
oḷt’oġoş **I/1089**	Tel.	Huş ağacı kabuğundan yapılmış küçük kulübe. -
oḷt’oḳ **I/1089**	Tel.	- Huş ağacı kabuğundan yapılmış kulübe. -
oḷtur- **I/1090**	Kumd.	- Oturmak, bir şeyin üzerine oturmak. *bk.* ottur-.
oḷyo **I/1088**	Alt. Tel.	1. Köstek, zincir, bağ. 2. Rehin, ganimet, av. *Oḷyō tüştŭ* “O rehin düştü.” - olco “Esir.” (ATS, 139) old’o “Esir, tutsak.” (TAS, 76) olca “Hapishane.” (GSATA, 482)
oḷyoḷo- **I/1088**	Alt. Tel.	<oḷyo+la- 1. Zincirlemek, bağlamak. 2. Rehin almak, avlamak. *Aḳ maḷın oḷyoḷop aẏdadı.* “O savaşta savaştı ve onun büyük baş hayvanlarını çaldı.” - olcolo- “1. Esir almak. 2. İşgal etmek.” (ATS, 138) old’olo- “Esir almak, tutsak etmek.” (TAS, 76)
oḷyoḷū **I/1088**	Alt.	<oḷyo+ḷū Bağlanmış, rehin düşmüş. -
oḷzo **I/1095**	Alt. Tel.	- =ozo Eskiden, bir zamanlar. ozā “Önceden, eskiden.” (EDPT, 280)

		oza “1. Önce, evvel, önceden.2. Çekim edatı: önce.” (DTS, 398)
		ozo “1. Önce, çok önce. 2. İleri, ileride. 3. *edat* önce, ileri.” (ATS, 142) ozo “1. İlk önce. 2. İleri.” (TAS, 78) ozo “Önce, eskiden, ileri.” (DK, 235) ozo “Önceden, eskiden, başlangıçta.” (DÇT, 139)
oḷzoġı **I/1095**	Alt. Tel.	=ozoġı Eskiden. *Oḷzoġı menĭŋ yīt çaġımdaġı menĭŋ at sādaġım ebeẏ.* “Bu benim atım ve bu da gençliğimden kalma yayım.” (P.d.V.I, 35,191)
		ozākī “Önceden, eskiden.” (EDPT, 284) ozaġı~ozaḳı “Önceki, evvelki, geçmişteki.” (DTS, 398)
		ozogı “1. Önceki, eski. 2. İleride bulunan.” (ATS, 142) ozogı “Evvelki, önceki.” (TAS, 78) ozogı “Köhne, eski.” (DÇT, 139)
oḷzoḷo- **I/1095**	Alt. Tel.	<oḷzo+ḷa- , =ozoḷo- Önceden gitmek, önden gitmek, birinden daha erken olmak. *Oḷzoḷop yürdü.* “O önden gitti.”
		-
		ozolo- “İleriye gitmek, iyileşmek, ilerlemek; yenmek, geride bırakmak.” (ATS, 142) ozolo- “İlerlemek, öne geçmek.” (TAS, 78)
omır- **I/1168**	Tel.	Kenarından koparmak.
		-
		omır- “1. Kırmak, parçalamak, kesmek (eklemlerinden). 2. Testereyle kesmek.” (ARSL, 502)
omırıḷ- **I/1168**	Tel.	Kenarından kopmak, koparılmak.
		-
		omırıl- “Kesilmek, parçalanmak.” (ARSL, 502)
omoḳ **I/1168**	Alt. Tel.	Enerjik, dinç, canlı. *Omoḳ poḷ paḷam!* “Kendini topla, çevikleş, çocuğum!”; *Sanaġaŋ seniŋ omoḳ poḷzın!* “Zihnin açık olsun!”
		-
		omok “Dinç, canlı.” (ATS, 139) omok “Çevik, dinç.” (TAS, 76) omok “Canlı, dinç, çevik.” (DK, 236)
omoḳsıra- **I/1168**	Alt. Tel.	<omoḳ+sıra- Çevik ve dinç olmak.
		-
		omoksıra- “Dinçleşmek, iyi durumda olmak.” (ATS, 139)

omoḳsırat- **I/1168**	Alt. Tel.	<omoḳ+sıra-t- Teşvik etmek, canlandırmak. - -
omorḳo- **I/1168**	Tel.	Enerjik olmak, canlı olmak. - omorko- “Övünmek.” (ARS, 95)
omorḳot- **I/1168**	Tel.	Teşvik etmek, canlandırmak. - -
omrū **I/1171**	Tel.	*krş.* omuz. 1. Ön taraf, atın göğsü. 2. Gösterişli duruş, boy bos, endam (insan). - omuru “Gövde.” (ATS, 139)
omrūḷū **I/1171**	Tel.	<omrū+ḷū 1. Güçlü göğsü olan at. 2. Güzel duruşlu, endamlı insan. - -
omtıḳ **I/1171**	Tel.	*krş.* omır- Çatlamış tabak, kırığı olan tabak. - -
omurtḳa **I/1168**	Alt. Tel. Leb.	Omurga. *omurtḳa sōgü* “Omurga, bel kemiği” omurtka~oġurġa “Omurga.” (EDPT, 164) oġurḳa “Omurga.” (DTS, 388) omurtka “Omurga.” (ATS, 139) omurtka “Omurga.” (TAS, 76) ōrgo “Omurga.” (DLTÇ, 181)
on **I/1042**	Alt. Leb. Tel.	On (10). ōn “on (10)” (EDPT, 166) on “On (10)” (DTS, 390) on “on (sayı sıfatı)” (ATS, 138; TAS, 76) on~un “On (10).” (DK, 236, 262) on “On (10).” (DLTÇ, 180) on “On (10).” (DÇT, 140)
onço **I/1045**	Tel. Alt.	<oḷ+ça (Aslında *ol*’un bir hâlidir, bugün tamamen kaynaşmıştır. Aynı şekilde *bar*’dan türeyen *barça* ile aynı anlamdadır.)

		Hep, hepsi, herkes, bütün. *Onço pelenbe?* “Her şey hazır mı?”(Tel.); *Onço aẏtḳan poḷzoŋ, meniŋ sözŭmdŭ dē uḳ!* “Eğer her şeyi söylediysen, şimdi beni dinle!” (Tel.); *onçozı* “Hep birlikte.” (Tel.); *Onço aġaş pajı körünöt.* “Her taraftan ağaçların başı görünüyor.”(Alt., P.d.V.I, 243,32); *Aḷardıŋ onçozı menneŋ su-bıḷa saḷ aḳḳandr̄ertĭp köske körŭnbeẏ ḳaḷdı.* “Bunların hepsi su gibi, benden uzaklaştı ve gözden kayboldu.” (Tel., P.d.V.I,114,10); *Ölöŋdü kō̄nü onço ḳabına sūb-aḷdı.* “Otların ve küllerin hepsini torbasına soktu.” (Alt., P.d.V.I, 51,1); *Sler onçoġar serippile kespeẏ nērek mınī̄p muŋanıp-yazıġar?* “Sizin hepiniz neden orakla kesmeyip de kendinize eziyet ediyorsunuz?” (P.d.V.I, 143,19); *Oḷ onço onçonı peş kün yayap, aḷtınçı künde onço kijilerdĭŋ adazı Adamdı yayaġan. “*O, var olan her şeyi 5 gün içinde yarattı, 6. gün ise bütün kişilerin atası Adem’i yarattı.”(P.d.V.I, 142,13)
		ança “O kadar.” (EDPT, 172) ança “1. Öyle, böyle, bu şekilde. 2. Anca, o kadar, o kadar çok.” (DTS, 47)
		onço “Hep, hepsi, bütün, her şey.” (ATS, 139; TAS, 76) onçozı “Hepsi, tamamı.” (DLTÇ, 180) onço “Hepsi, tümü.” (DÇT, 140)
ondut- **I/1045**	Kumd.	=unut Unutmak.
		unıt- “Unutmak.” (EDPT, 179) unıt- “Unutmak.” (DTS, 649)
		unut- ~undı- “Unutmak.” (ATS, 194) undı- “Unutmak.” (TAS, 124) undı-~unut- “Unutmak.” (DK, 262)
ondutçān **I/1045**	Kumd.	=unutçan Unutkan.
		-
		undınçak~unduçak “Unutkan.” (ATS, 194) undıçak “Unutkan.” (TAS, 124)
onıḷa **I/1044**	Tel.	Onu birlikte. *Onıḷabĭs keldĭk.* “Biz on kişi geldik.”; *Onıḷaġar* “Sizin onunuz.”; *Onıḷazı* “Onların onu”
		-
		-
onıncı **I/1043**	Leb.	*bk.* onınçı.
onınçı **I/1043**	Alt. Tel.	<on+n+çı Onuncu.
		onunç “Onuncu.” (EDPT, 187)

		onınç~onunç “Onuncu.” (DTS, 390)
		onınçı “Onuncu.” (ATS, 139; TAS, 76) onınçı “Onuncu.” (DÇT, 140)
onna **I/1044**	Leb.	<on+ḷa Sadece on.
		-
		onno “İşte.” (TAS, 76)
onno **I/1044**	Tel. Alt.	*bk.* onna.
onto- **I/1045**	Alt. Tel.	İnlemek.
		-
		oŋto- “İnlemek.” (ATS, 139) onto- “İnlemek.” (TAS, 76) ondo- “Çığlık atmak, inlemek.” (DÇT, 140)
ontot- **I/1045**	Alt. Tel.	<onto-t- İnletmek, acıtmak, üzmek.
		-
		ontot- “İnletmek, sızlatmak.” (ARSL, 503)
ontū **I/1045**	Tel.	<onto-ġū İnleme.
		-
		ontu “İnilti.” (ATS, 140)
oŋ- **I/1025**	Alt. Tel. Leb.	1.Tükenmek, rengi solmak, solmak. 2. Geçmek, yok olmak, kaybolmak. *Til paḷū oŋbos, aġaç paḷū oŋor.* “Bıçak yarası geçer ama söz yarası geçmez.” (Tel.) 3. Değiştirmek.
		oŋ- “Soluklaşmak, rengi solmak, solmak.” (EDPT, 169) oŋ- “Benzi atmak, solmak, sararmak, rengini kaybetmek.” (DTS, 390)
		oŋ- “Solmak, rengini kaybetmek.” (ATS, 139) oŋ- “Solmak, rengini kaybetmek.” (TAS, 76)
oŋ I **I/1024**	Alt. Tel.	1. Sağ taraf. *Oŋ ḳoḷ* “Sağ el.”; *oŋ yanında* “Sağ tarafta.” (Alt. Tel.); *Oŋ közünen kör!* “Bana sağ gözünle bak! (iyi gözle)” (Tel); *oŋnaŋ* “Sağ tarafta, yol üstünde.” (Tel.) 2. Uygun, elverişli. *Oŋ ďargı ḳıḷdı.* “Onun için en uygun olan kararı verdi.” (Tel.); *Oŋ boḷ!* “Yetiş!, Büyü!”; *Ǐşıŋ oŋ poḷzın!* “İşlerin yolunda gitsin!” (Tel.) 3. Güney taraf.

		Oŋ yel “Sıcak güney rüzgârı.” (Alt.)
		oŋ “Sağ taraf.” (EDPT, 166) oŋ “1. Sağ. 2. Doğru, gerçek.” (DTS, 390)
		oŋ “1. Sağ, sağ taraf, sağ yön. 2. Ön. 3. Aynı yöndeki.” (ATS, 139) oŋ “Başarı.” (ATS, 139) oŋ “1. Şans. 2. Sağ taraf. 3. Dış yüz.” (TAS, 76) oŋ “Sağ taraf.” (DK, 236) on “Sağ.” (DLTÇ, 180) oŋ “Hat, sınır.” (DLTÇ, 180) oŋ “Sağ.” (DÇT, 140)
oŋ II **I/1025**	Tel.	Solgun, pörsümüş. *Oŋ ölöŋ* “Solmuş ot.”
		-
		-
oŋaẏ **I/1026**	Leb.	<oŋ+ġaẏ Kolay.
		oŋāy “Kolay, ucuz.” (EDPT, 191) oŋay “1. Kolay, rahat, nazik. 2. Doğru, gerçek, kesin. 3. Hafif, kolay, kolayca.” (DTS, 390)
		oŋoy “1. Hafif, uygun. 2. Ucuz.” (ATS, 139) oŋoy “Ucuz.” (TAS, 76)
oŋdaẏ **I/1032**	Tub.	=oŋoẏ 1. Ucuz. *Oŋdaẏ ettĭ.* “O ucuzlaştırdı.” 2. Hoş, rahat, uygun. 3. Anlam, içerik. *Sözdüŋ oŋdayı* “Sözün anlamı.”
		-
		oŋday “İçerik, anlam.” (ATS, 139)
oŋdaẏḷa- **I/1032**	Tub.	<oŋdaẏ+la- Zor durumdan kurtulmak, durumunu iyileştirmek. *Paş ḳoẏdı aḷıġına kersik: ‘Sen oŋdaẏḷīrsŭŋ!’ tēni.* “O zaman akıllı, aptalın önünde boyun eğerek “Sadece sen bu zor durumdan kurtulabilirsin!” dedi. (P.d.V.I, 286,113)
		-
		-
oŋdaẏḷığ **I/1032**	Tub.	Rahat, kolay, ucuz.
		-
		-
oŋdır- **I/1033**	Alt. Tel.	<oŋ-dır- Soldurmak.
		-

		-
oŋdo- **I/1032**	Alt. Tel.	İyileştirmek, düzeltmek. oŋar- “Onarmak.” (EDPT, 189) oŋar- “Onarmak, iyileştirmek.” (DTS, 390) oŋdo- “1. Bir şeyi sağ eliyle yapmak. 2. Düzeltmek. 3. Anlamak, benimsemek.” (ATS, 139) oŋdo- “Düzeltmek, onarmak.” (TAS, 76) oŋdo- “Anlamak.” (TAS, 76) oŋdo- “Anlamak, farkına varmak.” (DÇT, 140)
oŋdom **I/1033**	Tel.	<oŋ+ḷa-m İyi, oldukça iyi, kayda değer. - -
oŋdoẏ **I/1033**	Tel. Alt.	Ucuz, kazançlı. - oŋday “İçerik, anlam.” (ATS, 139)
oŋdoẏḷū **I/1033**	Tel.	<oŋdoẏ+ḷı Ucuz, kârlı, kazançlı. - -
oŋdū I **I/1033**	Alt. Tel.	<oŋ I+ḷū Düzelmiş, olması gerektiği gibi. - oŋdu “1. Sağlam. 2. Başarılı, talihli, şanslı.” (TAS, 76)
oŋdū II **I/1034**	Tel.	<oŋ II+ḷū Solgun, pörsümüş, zayıf. *Oŋ ölöŋ yigen maḷ oŋdū poḷor*. “Öküz sararmış otlarla beslendiğinde zayıflar.” (Tel.) - oŋo-möŋö “Güçsüz, zayıf, soluk.” (DÇT, 140)
oŋna- **I/1031**	Leb.	<oŋ+la- 1. Onarmak, daha iyi yapmak, düzeltmek. 2. Bilgisi olmak, bilmek, anlamak. *Men ďaḳşı oŋnabassım.* “Ben iyi anlamıyorum.” oŋar- “Onarmak.” (EDPT, 189) oŋar- “Onarmak, iyileştirmek.” (DTS, 390) oŋdo- “1. Bir şeyi sağ eliyle yapmak. 2. Düzeltmek. 3. Anlamak, benimsemek.” (ATS, 139) oŋdo- “Düzeltmek, onarmak.” (TAS, 76) oŋdo- “Anlamak.” (TAS, 76) uŋna- “Anlamak, bilmek.” (DK, 262) oŋdo-~oŋno- “Bilmek, tanımak, anlamak.” (DLTÇ, 180)

			uŋna- “Bilmek, anlamak.” (DLTÇ, 217) oŋno- “Anlamak.” (DÇT, 140)
oŋnan- **I/1031**	Leb.		=oŋnon- *bk.* oŋnon-.
oŋnancaḳ **I/1031**	Leb.		*bk.* oŋnandrar.
oŋnandrar **I/1031**	Kumd.		<oŋ+ḷa-n-dır-ar Akıllı, becerikli.
			-
			-
oŋno- **I/1031**	Leb.		*bk.*oŋna-.
oŋnon- **I/1031**	Leb.		İyileşmek. *Oŋnonıp kelele uḷuğ pī aẏttı.* “Onlar iyileştiklerinde Çar söyledi.” (Leb., P.d.V.I, 254,492)
			-
			oŋdon- “1. (Hastalıktan) iyileşmek, kurtulmak. 2. Düzelmek, kendine çeki düzen vermek. 3. (Hayvan için) Semirmek.” (ATS, 139) oŋdon- “1. İyileşmek. 2. Şişmanlamak, yaramak.” (TAS, 76)
Oŋor **I/1029**	Alt. Tel.		Rus. *Oŋor kiji* “Rus”; *Oŋor til* “Rusça”
			-
			Oŋor “Rus.” (ATS, 139)
oŋorı **I/1029**	Tel. Kumd.	Alt.	- Sağ tarafa, doğru tarafa.
			-
			oŋorı-teskeri “Ters, tersine.” (ARS, 96)
oŋoẏ **I/1029**	Tel. Alt.		Ucuz, uygun; anlaşılır. *Emdi et oŋoẏ boḷdı.* “Artık koyun eti ucuzlaştı.” (Tel.) *bk.* oŋay.
oŋoẏḷıḳ **I/1029**	Tel.		<oŋoẏ+ḷıḳ Ucuzluk; mümkün olma, imkân.
			-
			-
oŋoẏḷon- **I/1029**	Alt. Tel.		<oŋoẏ+ḷa-n- Ucuz olmak, ucuzlamak; mümkün, anlaşılabilir olmak.
			-
			-
oŋoẏḷot- **I/1029**	Alt. Tel.		<oŋoẏ+ḷa-t- Ucuzlatmak.

		-
		oŋoylot- “Ucuzlatmak.” (ATS, 139)
op- **I/1155**	Tel.	Çekmek, içine çekmek, emmek. *Ḳum su ōp yat.* “Kum, suyu emiyor.”
		ōp- “Yutmak, yutkunmak.” (EDPT, 4) ob-~op-~öp- “Yutmak, yudumlamak.” (DTS, 384, 391, 411)
		op- “İçeri girmek.” (TAS, 76)
op I **I/1154**	Tel.	Yapmacıklık, ikiyüzlülük, riya, sahtekârlık.
		-
		op “Yalancılık, sahtekârlık.” (ATS, 140) op “1. Mucize. 2. Gariplik, tuhaflık, sıradışılık.” (TAS, 76)
Op II **I/1155**	Alt. Tel.	<Rus. Ob Ob Nehri.
		-
		-
opḳor **I/1155**	Tel.	<op-ḳor *bk.* oḳpor.
opḳun **I/1155**	Tel.	<op-ḳun Girdap.
		opu “Girdap.” (DTS, 391)
		opkın “1. Dalga. 2. Girdap.” (ATS, 140)
opḳuruẏ **I/1156**	Tel. W.	El ile sinek yakalar gibi yapılan hamle.
		-
		-
opḳuş **I/1155**	Tel.	<op-ḳış 1. Girdap, burgaç. 2. *Opḳuş kiji* “Açgözlü insan.”
		-
		-
opton- **I/1156**	Tel.	<op+ḷa-n- Yalandan yapmak, ikiyüzlülük yapmak, riyakârlık etmek.
		-
		opton- “İki yüzlü davranmak.” (ATS, 140) opton- “Kurnazlık etmek, kurnazca davranmak.” (TAS, 76)
optū **I/1156**	Tel.	<op+ḷū Yalandan bir şey yapan, iki yüzlü. *Opḷū kiji* “ikiyüzlü kişi”
		-
		optu “İkiyüzlü, hilekâr.” (ATS, 140)

		optu “1. Tuhaf, garip adam. 2. Garip, tuhaf.” (TAS, 77)
or **I/1047**	Tel.	Gri, külrengi. *Or kiş* “Gri geçişleri olan samur”; *Or ķoyon* “Gri renkli tavşan.”
		ōr “(Hayvan rengi için) kırmızı-siyah ve sarı arası.” (EDPT, 192) or “Doru, kahverengi.” (DTS, 393)
		-
or- **I/1047**	Tub. Leb. Tel.	1. Biçmek, hasat etmek. 2. Kesmek, biçmek. (Tel.) 3. Çalkalamak, yıkayarak temizlemek, (nehirler için) erozyon oluşmak. (Tel.)
		ōr- “Biçmek, hasat etmek.” (EDPT, 194) or- “Biçmek, tırpanlamak.” (DTS, 393)
		or- “Delmek, deşmek, delik açmak.” (TAS, 77)
oraḷ- **I/1051**	Leb. Kumd.	<ora-ḷ- Dolanmak, sarılmak. *Oraḷ parġan.* “Sarılmış”
		örül- “Kıvrılmak (saç vb.)” (EDPT, 230) örül- “Örülmek.” (DTS, 415)
		orol- “1. Çevrilmiş, sarılmış olmak. 2. (Saçlar için) kıvrılmak.” (ATS, 140) orol- “1. Dönüp dolaşmak. 2. Dolaşmak, karışmak.” (TAS, 77)
oramış **I/1052**	Tub.	<ora-mış Ayağa dolanan bez, dolak, tozluk.
		-
		oromış “Sarma, sarmalama.” (ATS, 140) orongış “Sarma veya dolama şeklinde çorap.” (TAS, 77)
orbū **I/1077**	Tel. Alt.	Şamanın davulunun tokmağı.
		-
		orbo “Şaman davulunun tokmağı.” (ATS, 140) orbo “Şaman davulunun tokmağı.” (DLTÇ, 181)
ordo **I/1072**	Tel.	Hayvan ini.
		ordū (ordō) “Kemirgen hayvanların deliği.” (EDPT, 203) ordu “Kemirgen veya diğer hayvanların yuva yaptığı kovuklar, delikler.” (DTS, 393)
		ordo “Yuva.” (DLTÇ, 181) ordo “Yer.” (DÇT, 140)
orġın **I/1061**	Tub.	<or-ġın Hasat, hasat zamanı.
		-
		-

orġocı **I/1061**	Tub.	Orakçı. - -
orġoḳ **I/1061**	Tub.	1. Orak. 2. Hasat. orġāk “Orak.” (EDPT, 216) orġaḳ “Orak.” (DTS, 394) orgak “Orak.” (DLTÇ, 181) orkok “Orak.” (DÇT, 140)
orın **I/1055**	Tel. Alt. Leb.	1. Yer, mevki. *Turanıŋ ordı* “Evin temeli.” (Alt.); *Otturarġa ordım poḷbadı.* “Oturmaya yer bulamadım.” (Tel.); *ordında* “Onun yerinde, onun yerine”; *Senĭ adaŋnıŋ ordına turġŭzaẏn!* “Ben seni babanın yerinde oturtayım!” (Tel.); *Ūḷ adazınıŋ ordında ḳan poḷdı.* “Oğlu babasının yerine han oldu.” (Alt.); *ordına pererge* “Borç vermek.” (Tel.); *ordına aḷarġa* “Borç almak.”(Tel.); *ordı-bıḷa, ordı pınaŋ* “Olduğu gibi” (Alt. Tel.); *Men boyımnıŋ ordına otturġuzŭp aḷḳıjıp perĭp yadım.* “Ben hayır dua ederek kendi yerime oturttum.” (Tel.; P.d.V.I, 125,20); *Kös ordına kös, tiş ordına tiş.* “Göze göz, dişe diş.” (Tel. Miss.) 2. Yatak, bank. (Alt. Tel.) *orını* “Onun yatağı.”; *orınım* “Benim yatağım.”; *Orınına otturdu.* “O kendi yatağına oturdu.” orun “Yer.” (EDPT, 233) orun “1. Yer. 2. Taht.” (DTS, 395) orın “1.Yer. 2. Yatak.” (ATS, 140) orın “1. Yer, mahal, mekân.2. Yatak.” (TAS, 76) ōrın~orın “Yer, mevki, koltuk, iskemle, yatak.” (DK, 236) ōrın~orın “Yer, mevki, yatak.” (DÇT, 140, 141)
orınçı **I/1056**	Tel.	<orın+çı *bk.* oroçı. orunçī “Yerci.” (EDPT, 236) oroçı “Mirasçı, küçük oğul.” (ATS, 140) orınçı “Vali.” (ATS, 140)
orınçıḷū **I/1056**	Tel.	<orınçı+ḷū Mirasçısı olan. - -
orından- **I/1056**	Tel.	<orın+ḷa-n- Zorla bir şeye sahip olmak, ele geçirmek, hükmetmek. - -
orındığ	Kumd. Leb.	*bk.* orındū.

I/1056		
orındū		1. Yerli, yerinde.
I/1056		2. Yerli yerinde, yerinde, uygun, doğru. *Orındū sös* "Uygun olan, doğru olan söz"; *Pu sözüŋ orındū emes.* "Bu sözün uygun değil. (Bu söz sana yakışmadı.)"
		orunlıġ "Yerli, yer sahibi." (EDPT, 237)
		-
orınsız	Tel.	<orın+sız
I/1056		1. Yeri olmayan.
		2. Uygun olmayan, doğru olmayan, yersiz.
		-
		-
orḳoro-	Tel.	Parlamak.
I/1060		-
		-
orna-	Leb.	Birilerinin yerini tutmak, yerine geçmek.
I/1061		orna- "Birinin yerini almak, yerleşmek." (EDPT, 235)
		orna- "Yerleşmek, birinin yerini almak, oturmak." (DTS, 394)
		orna- "Yerine geçmek, yerini almak, değiştirmek." (DK, 236)
ornaş	Leb.	Değişiklik, değiş tokuş.
I/1063		-
		ornoş "Değiştirme, mübadele." (TAS, 77)
ornaş-	Leb.	Değişmek, değiştirmek.
I/1063		ornaş- "Yerleşmek." (EDPT, 236)
		ornaş- "Yerleşmek." (DTS, 394)
		ornoş- "Değiştirmek, mübadele etmek." (TAS, 77)
ornaşçı	Leb.	<ornaş+çı
I/1063		Değiştiren, sarraf.
		-
		-
ornıḳ	Tel.	<orın-ı-ḳ
I/1063		Yer tutmak, kendi yerini tutmak, iyi olmak, kendi yerinde olmak. *Sağıı ornıḳpas kiji* "Aklı yerinde olmayan, sorumsuz, aklı havada olan insan."
		-
		orınçık- "1. Yerleşmek. 2. Sertleşmek. 3. Daha önceki duruma gelmek." (ATS, 140)
		ornık- "Yerleşmek." (TAS, 77)
ornıḳtır-	Tel.	<ornıḳ-tır-
I/1063		Birilerine yer vermek, doğru yer belirlemek, yoluna koymak.
		-

		-
orno- **I/1063**	Alt. Tel. Tub.	*bk.* orna-.
ornom **I/1063**	Tub.	<orno-m Değişiklik.
		-
		-
ornoş **I/1063**	Alt. Tel. Tub.	*bk.* ornaş.
ornoş- **I/1063**	Tel. Alt. Tub.	*bk.* ornaş-.
ornoşçı **I/1063**	Tel.	*bk.* ornaşçı.
oro **I/1052**	Alt. Tel.	Çukur, kuyu, hendek. orū~orō "Yere bir şeyler saklamak için kazılmış çukur." (EDPT, 197) oru "1. Sebze depolamak için kullanılan çukur; 2. Kuyu, zindan." (DTS, 395) oro "Çukur, yar." (ATS, 140) oro "Çukur, kuyu." (TAS, 77) oro "Çukur, delik, hendek." (DK, 237) ura "Çukur, delik, oyuk." (DK, 262) ora~oro "Oyuk, delik, çukur." (DLTÇ, 181) oro "Çukur." (DÇT, 140)
oro- **I/1052**	Alt. Tel.	Sarmak, dolamak. *Alṭın apçūr bıḷa orop saḷġan aḷtın ḳayırçaḳ-pıḷa naḏızına sȳḷap perdi.* "O arkadaşına altın kutu ile birlikte altın şala sarılmış bardak hediye etti."; *Iosif, sȭgün aḷaḷa anı arū keden-bile orodı* "İosif onun bedenini alıp altın kefene sardı." (Alt., P.d.V.I, 93,266) ȭr- "Kıvırmak, örmek." (EDPT, 195) ör- "Örmek." (DTS, 412) oro- "Sarmak, dolamak." (ATS, 140) oro- "Sarmak, kundaklamak." (TAS, 77) örö- "Dolamak, sarmak." (DLTÇ, 183) oro- "Sarmak, dolamak." (DÇT, 140)
oroçı **I/1054**	Tel. Alt.	*krş.* orınçı Küçük oğlan, babadan sonraki mirasçı. orunçī "Yerci." (EDPT, 236) oroçı "Mirasçı, küçük oğul." (ATS, 140) orunaçı~orınça "Mirasçı (küçük oğlan)." (DK, 237)
oroḳ **I/1053**	Tel.	Vahşi hayvan yolu, patika. oruk~orok "Patika, yol." (EDPT, 215) oruḳ "Yol, patika." (DTS, 395)

		orık~oruk “Patika, yol.” (ATS, 140) orık “Patika, yol.” (DLTÇ, 181)
oroḳçı **I/1053**	Alt. Kumd.	*bk.* oroḳḳoẏ.
oroḳḳoẏ **I/1053**	Alt. Kumd.	Somurtkan, huysuz. - orokoy “Yaramaz.” (ATS, 140)
oroḳto- **I/1053**	Tel.	<oroḳ+ḷa- Patikadan gitmek. - orıkta- “Patikadan gitmek.” (ATS, 140)
oroḷ- **I/1054**	Tel. Alt.	<oro-ḷ-, *krş.* oral- *Çorton çῡnge oroḷıp ḳaḷtır.* “Turnabalığı ağa takılıp kaldı.” (Tel.); *Yıḷan ḳoḷuna oroḷıp yat.* “Yılan onun eline dolanıyor.” (Alt.) - orol- “Sarılmak, dolanmak.” (ARS, 96)
oroḷçıḳ **I/1054**	Alt. Tel.	<oroḷ-çıḳ Kıvrılan (bitkiler). *Oroḷçığı yoḳ sös* “Sade, anlaşılır söz.” (Tel. W.) - orolçık “Spiral şekilli, bükük, kıvrık.” (ATS, 140)
oroḷış- **I/1054**	Alt. Tel.	<oroḷ-ş- Kıvrılmak. - -
oroḷışçān **I/1054**	Tel.	<oroḷış-çān *Oroḷışçān kiji.* “Dolandırıcı, borçlarını, aldığını geri vermeyen insan” (Tel. W.) - orolışçān kiji “Borcunu ödemeyen ve aldıklarını geri vermeyen insan.” (ATS, 140)
orom **I/1054**	Tel. Alt.	Sokak, cadde. - orōn~orom “1. Devlet, ülke; memleket. 2. *mit.* hanlık. 3. Sokak.” (ATS, 140) orom “Sokak, cadde.” (DLTÇ, 181)
orōn **I/1053**	Tel.	Bölge, yer, alan, kıta. - orōn~orom “1. Devlet, ülke; memleket. 2. *mit.* hanlık. 3. Sokak.”

		(ATS, 140) orōn “Ülke, devlet.” (TAS, 77) orōn “Devlet, mülk, hanlık.” (DÇT, 141)
oronçıḳ **I/1054**	Tel.	<oro(n)+çıḳ Bebek bezi, kundak. - -
oroẏ I **I/1053**	Alt. Leb.	=oraẏ Geç. *Oroẏ keldi.* “O geç geldi.” (Tel.) - oroy “Geç.” (ATS, 141)
oroẏ II **I/1053**	Tel.	< oro-ẏ Saçtaki kıvrım. - -
oroẏdo- **I/1053**	Alt.	<oroẏ+ḷa- *bk.* oroẏḷo-.
oroẏdot- **I/1053**	Alt.	<oroẏ+ḷa-t- Geciktirmek, tutmak. - -
oroẏḷo- **I/1053**	Tel.	< oroẏ+ḷa- Gecikmek. - oroytı- “Gecikmek.” (ATS, 141)
orozo **I/1054**	Tel. Alt.	Oruç. - orozo “Oruç.” (ATS, 141)
orsıḷ-parsıḷ **I/1076**	Tel.	*krş.* orsoḳ *Ot enezǐ Oẏmon Ḳadın parsıḷ tiştū.* “Ateşin annesi Oymon kadın uzun köpek dişli.” - -
orsoḳ **I/1076**	Tel.	Dudaklardan dışarıya doğru çıkık olan diş. - -
ōrtı **I/1072**	Tel.	=obırtı Bir çeşit bira -

		-
ōrtḳı **I/1072**	Tub.	*bk.* ōrḳı[200]
orto **I/1070**	Tel. Alt.	=orta 1. Orta, yarı. *Tün ortozı* “Gece yarısı”; *Ḳab orto* “Tam orta”; 2. İki şey arasındaki mesafe; Zarf veya edat oluşturur. *Slerdiŋ ortodo* “Sizin aranızda.” (Tel.); *Slerbile bistiŋ ortobısta* “Sizinle bizim aramızda.” (Alt.); *Toẏ ortozına kirdi.* “O tam toy zamanı ortaya çıktı.” (Tel.); *Ortozınaŋ çıḳtı.* “O onların arasından çıktı.” (Alt.); 3. Orta, vasat. *Orto kün* “Öğlen” (Tel.); *orto tün* “Gece yarısı”; *Kün ḳan orto ḳarakçı palazın perdi* “Kün-Han orta olan güzel kızını verdi.” (Alt., P.d.V.I, 16,209)
		ortū (ortō) “Orta, merkez.” (EDPT, 203) orta “Orta.” (DTS, 394) ortu~otra “1. Orta. 2. Ortalama. 3. Orta hâlli adam, köylü.” (DTS, 394, 397)
		orto “Orta, yarı.” (ATS, 141) orto “Orta, yarım, yarı.” (TAS, 77) orto “Orta, iki şeyin ortası.” (DK, 237) orta~orto “Orta.” (DLTÇ, 181) orto “Orta.” (DÇT, 141)
ortodoġı **I/1072**	Tel.	<orto+do+ġı Ortada olan, ortadaki.
		-
		ortodogı “Ortanca, ortadaki, ortalama.” (DK, 237) ortodo “*edat* Ortada, arasında.” (DLTÇ, 181)
ortoḳ **I/1071**	Alt. Tel.	Ortak. *Ortoḳto* “Birlikte”
		ortuk (ortok) “Ortak.” (EDPT, 205) ortaḳ~ortuḳ “Ortak, arkadaş,yoldaş.” (DTS, 394, 395)
		ortok “Bilinen.” (ATS, 140)
ortoḳşın **I/1071**	Alt.	Altayların kendilerinin de anlam veremediği, masallarda geçen kutsal yayın ismi. *Ḳara ortoḳşın yazın ḳurçanıp aldı.* “O muhteşem siyah yayını boynuna astı.” (P.d.V.I, 12,59)
		-
		ortokşu “Bahadır yayı.” (ATS, 141)
ortoḳtū	Alt. Tel.	<ortoḳ+ḷū

[200] OSTN’de gönderme yapılan *ōrḳı* maddesi bulunamıştır, *ōrtı* olabileciği düşünülmektedir..

I/1071		Ortak, birlikte.
		ortukluġ (ortokluġ) “Ortaklı, ortak sahibi.” (EDPT, 211)
		-
ortoḷıḳ	Alt.	Nehirdeki ada.
I/1071		-
		ortolık “Nehirdeki ada.” (ATS, 141) ortolık “Ada.” (TAS, 77) ortolık “Ada.” (DLTÇ, 181) ortolık “Ada.” (DÇT, 141)
ortomık	Tel.	Vasat, orta derecede.
I/1072		-
		-
ortomıḳḷıḳ	Tel.	<ortomıḳ+lıḳ
I/1072		Orta derecelik, vasatlık .
		-
		-
orton	Alt. Tel.	Orta, ortanca
I/1071		*Orton ḳoḷ* “Orta parmak” (Tel.); *Aẏ Ḳan orton paḷazın perdi.* “Ay Han ortanca kızını verdi.” (P.d.V.I, 16,202); *Orton ūḷŭ yanıp kelele* “Onun ortanca oğlu döndüğünde.” (P.d.V.I, 8.17)
		ortun “Orta” (EDPT, 207) ortun “Orta, ortanca.” (DTS, 395)
		orton “Orta.” (ATS, 141) orton “Ortanca, ortadaki.” (TAS, 77) ortan~orton “Ortanca, ortadaki, ortalama.” (DK, 237) orton “Orta, ortanca.” (DLTÇ, 181)
ortoŋoḷ	Alt.	<orton+ḳoḷ
I/1071		Orta parmak.
		-
		orton oŋıs “Orta parmak.” (TAS, 77)
orū	Tel. Alt.	<oro-ġū
I/1057		1. Sarma. 2. Çocuk bezi, kundak.
		-
		-
Orus	Alt. Tel.	Rus.
I/1059		*Orus til* “Rusça.”; *Orus pī* “Rus yetkili.” (Alt. Tel.); *Orusḳa ḳaraġan yurt* “Ruslara tâbi olan halk.”
		-
		Orus “Rus.” (ATS, 141; TAS, 77) Orus “Rus.” (DK, 237)
Oruzaḳ	Alt.	<Orus+aḳ

I/1060		Küçük Rus. (eski şarkılarda mahlas)
		-
		-
os-	Tel. W.	Solmak.
I/1137		us- “Susuz olmak.” (EDPT, 241) us- “Susuz olmak, susamak.” (DTS, 653)
		os- “Kurtulmak, başından savmak.” (TAS, 77)
osḳın	Tel. W.	<os-ḳın
I/1141		Öncü, önceki. *asḳın osḳın* “Kaybolan”
		-
		-
osḳoẏ	Tel. Kumd.	1. Çığa balığı. 2. Yarışçı, koşucu.
I/1141		-
		-
osmon	Alt.	Çuy Nehri’nde yaşayan bir balık.
I/1143		-
		osman “Çuka balığı.” (ARSL, 511)
ospo	Tel.	<Rus. оспа
I/1143		Çiçek hastalığı. *Ospo saḷdı.* “O çiçek aşısı oldu.”
		-
		ospo “Çiçek hastalığı.” (ARSL, 511)
ospon	Alt.	*bk.* osmon.
I/1143		
ossıp	Alt.	<Rus. осъ
I/1142		Eksen.
		-
		ossıp “Özellikle kandık adlı çiğdeme benzeyen yenilebilen otları yerden kazıp çıkarmaya yarayan alet.” (GSATA, 485)
osto-	Tel.	<os(?)+ḷo-
I/1142		1. Benimsemek, taklit etmek, yolundan gitmek. *Anı ostop otturdŭm.* “Ben onun gibi oturdum.” 2. Ulaşmak, yetişmek; duyup anlamak, bilmek.
		-
		-
ostoḷ	Tel. Alt.	<Rus. столъ
I/1142		Masa, sandalye
		-
		stal~stol “Masa.” (DLTÇ, 197)

		stol”Masa.” (DÇT, 149) ustal “Masa.” (GSATA, 517) ustal “Masa.” (KRS, 100)
ostoḷbo **I/1142**	Kumd.	Atların bağlandığı direk. - -
ostoḷmo **I/1142**	Tel. Alt.	*bk.* ostolbo.
ostoḷoḳ **I/1142**	Tel.	<ostol+ak, Rus. столикъ Küçük masa. - -
oston- **I/1142**	Tel.	<osto-n- Benzemek, taklit etmek. - -
ostot- **I/1142**	Tel.	<osto-t- Benzetmek. - -
oşḳo- **I/1152**	Tel. Kumd.	Benzeri olmak, benzemek. *Orus oşḳop yazaẏrġa pilelbeḥenĭkte, pis ā yatpaẏ yadıḳ.* “Biz Ruslar gibi ev temizleyemediğimiz için onlarla yaşamıyoruz.” (P.d.V.I, 134,9); *Pis oḳ adadaŋ aẏrılġan ösküs ḳaḷġan paḷdar oşḳop ıḷajıp yada-ġaḷdıḳ.* “Biz babasından ayrılan yetim çocuklar gibi ağlayıp kaldık.” (P.d.V.I, 125,25). oḫşā- “Benzemek.” (EDPT, 97) oḳşa-~oġşa-~oḫşa- “Benzemek, benzer olmak.” (DTS, 393, 398) uşku- “Benzemek.” (DÇT, 162)
oşḳoş **I/1152**	Tel.	=oşḳaş, oḳşoş Benzer, benzeyen. *Kelze kelbeze pir oşḳoş* “Gelse de bir gelmese de.” *Par oşḳoş* “Sanki var gibi.”; *Yoḳ oşḳoş* “Sanki yok gibi.”; *Senĭŋ ünŭŋ meniŋ paḷamnıŋ ünŭ oşḳoş.* “Senin sesin benim çocuğumun sesine benziyor.”; *Aḷar teze küdūçĭzĭ yoḳ ḳoẏḷor oşḳoş, aḷardıŋ kemĭzi paẏ poḷza, anızı aḷarġa pī oşḳoş poḷıp-yat, kemizi yoḳtū poḷzo, anızı yarġıdaŋ pīdeŋ ḳorḳunçāḳ ḳuḷ oşḳoş poḷıp yat.* “Onlar çobansız koyun gibiler, içlerinde zengin olanı başçı, fakir olanı ise başçısından korkan ve itaat eden kul gibidir. (P.d.V.I, 1153,19); *Ūḷum kelgen oşḳoş* “Sanki oğlum geldi. (Oğlum geldi gibi.)” oḫşāġ “Benzer, benzeyen.” (EDPT, 96) oḫşaġ “Benzer, gibi.” (DTS, 398) oşkoş “Benzer, benzeyen, aynı, gibi.” (ATS, 141) oşkoş “1. Benzeyen, andıran. 2. Galiba, herhâlde.” (TAS, 77)

		oş “Benzer.” (DK, 237) oş ~oşkoş“Benzer.” (DLTÇ, 182) uş~üş “*edat* Benzer, gibi.” (DLTÇ, 218) oşkoş “Gibi, benzer.” (DÇT, 141)
oşḳoş- **I/1153**	Tel.	Atın üstünde birinin arkasında oturmak. - -
oşḳoştır- **I/1153**	Tel.	Benzerini yapmak, benzetmek. - -
ōt- **I/1102**	Alt. Tel. Leb.	Dövmek, döverek ezmek, parçalamak, *Kemge oḷ taş tüşse ōdo pazar.* “O taş kimin üstüne düşerse onu ezer.” (Tel. Miss.); *Ūlçaḳ temir ḳabaẏdı ōdo teptĭ.* “Ufaklık ayağıyla demir beşiği kırdı.” (Alt.); *Ḳan Püdeẏ Ḳaḷaştıŋ örḥōzŭn yemirdĭ taş oçoġın ōdıb-ītdĭ* “Kan Püdey Kalaş’ın sarayını ve ocağını dağıttı.” *(*Alt., P.d.V.I, 77,594). uvşat-“Ezmek, ufalamak.” (EDPT, 16) uvşat- “Doğramak, ufalamak.” (DTS, 657) ōt- “Kırmak, parçalamak.” (ATS, 140; TAS, 76) ot- “Dövmek, vurmak, ezmek.” (DK, 237) ōt- “Yarmak, parçalamak.” (DLTÇ, 181) ot- (<ōt-)~oto- “Kemirmek, ısırarak koparmak.” (DLTÇ, 182)
ot I **I/1096**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Ateş. *Ot çaġıp per!* “Ateş çak!” (Alt.); *Ot saḷ, ottur!* “Ateş yak otur.” (Alt.); *Ḳazan otḳo saḷdı.* “O kazanı ateşin üstüne koydu.” (Tel.); *Otḳo yıḷındı.* “O ateşin kenarında ısındı.” (Alt.); *Köstŭŋ odı* “Gözün ışığı.” (Tel.); *Mıḷçā ot saḷ!* “Banyoyu ısıt!” (Tel.); *Ülgönüŋ üç ḳızı ot ḳabızar poḷoḷbīn yat.* “Ülgen’in üç kızı da ateş yakamıyorlardı.” (Tub., P.d.V.I, 262), *ot aġazı* “Ev sahibi.” (Leb.) ōt~ōd “Ateş.” (EDPT, 34) ot~ōt “Ateş.” (DTS, 396) ot “Ateş.” (ATS, 141; TAS, 77) ot “Ateş.” (DK, 237) ot “Ateş, ocak.” (DÇT, 141)
ot II **I/1100**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	1. Hayvanlar için yem olan bitkiler, ilaç bitkiler, zehirli bitkiler, ot, saman. *Sıḷġan ot* “Su bitkisi, su yosunu.” (Tel.); *şış ot* “(Ekilebilen) ot.”; *oçŭ ot* “Delice bitkisi.”*ot ölöŋ* “Her çeşit ot.” 2. Zehir. (Kumd.) ot “Ot, bitki.” (EDPT, 34) ot “Ot, çimen, yeşillik.” (DTS, 396) ot “Ot.” (ATS, 141) ot “Ot.” (TAS, 77)

otḳor- **I/1111**	Alt.	Büyükbaş hayvanları ot veya samanla beslemek, onları otlamaya bırakmak.
		otġar- “Otlatmak, otlatmaya götürmek.” (EDPT, 48) otġar- “Otlatmak.” (DTS, 397)
		otkor- “Otlatmak.” (ATS, 141)
ottağ **I/1115**	Leb.	Otlak.
		-
		-
ottırağ **I/1116**	Kumd.	Ada. *bk.* odrū.
ottıs **I/1116**	Tel.	Otuz (30).
		ottuz (ottoz) “Otuz (30).” (EDPT, 74) ottuz~otuz “Otuz (30).” (DTS, 397)
		odus~otıs~otus “Otuz.” (DK, 235) odus~odıs~otıs “Otuz.” DLTÇ, 180) oduz~odus~otuz “Otuz.” (DÇT, 139, 141)
ottızınçı **I/1116**	Tel.	Otuzuncu.
		ottuzunç “Otuzuncu.” (DTS, 398)
		oduzınçı “Otuzuncu.” (ARS, 93)
otto- **I/1115**	Alt. Tel.	Otlamak. *Puġa ölöŋ ottop yürḫön* “Öküz ot yiyordu.”; *Yasḳıda Ḳamġınıŋ eki yanında mēsterǐ erĭp kök çıġıp kelḫende ayūḷarı ūrlejip alıp oḷ mesterĭnde ottop yüret.* “Eğer ilkbaharda Kalga Nehri’nin her iki tarafındaki çıplak yamaçlarda karlar erirse, o zaman otlar büyür ve oradaki ayılar sürü hâlinde gezerek onları yer.” (Tel.; P.d.V.I, 147,4)
		otlā- “Otlamak.” (EDPT, 57) otla- “Otlamak.” (DTS, 397)
		oto- “Otlamak.” (ATS, 141)
ottoḳ **I/1116**	Tel. W.	Bir temiçinin[201] yönetimindeki halkın bir kısmı.
		-
		otok “Soy, kabile birliği.” (ARSL, 512)
ottot- **I/1116**	Alt. Tel.	Beslemek, yem vermek, otlağa bırakmak, otlatmak.
		-
		otot- “Otlatmak.” (ATS, 141) otot- “Otlatmak.” (DÇT, 141)
ottottır-	Alt. Tel.	Hayvanları otlağa götürtmek, otlattırmak.

[201] Temiçi: Zaysanın emrinde çalışan yerel yönetici.

I/1116		-
		-
ottū I	Alt. Tel.	<ot+ḷū
I/1116		1. Ateşli yer. 2. Ateşli. *Közüŋ poḷzo ottū köksüŋ poḷzo çoḳtū.* “Senin gözlerin ateşli ve göğüsün çok sıcaktır.” (Alt., P.d.V.I, 14,124)
		ödluġ~otluġ “Ateşli.” (EDPT, 55) otluġ “Ateşli.” (DTS, 397)
		ottu “1. Ateşli, yakıcı. 2. Cesur, enerjik.” (ATS, 141)
ottū II	Alt. Tel.	<ot+ḷū
I/1116		Otla zengin olan, büyük baş hayvanlar için iyi yemi olan, otla zengin olan, otlu.
		otluġ “Otlu.” (EDPT, 55) otluġ “Otlu, yeşillikli, çimenli.” (DTS, 397)
		ottu “Otlu.” (ATS, 141)
ottuḳ	Alt. Leb. Tel.	<ot+ḷıḳ
I/1116		Çakmaktaşı, çakmak. *Ottuḳ taş* “Çakmaktaşı”
		-
		otık “Çakmak. *Otık taş* çakmak taşı.” (ATS, 141) ottık “Çakmak.” (TAS, 77) ottık taş “Çakmak taşı.” (TAS, 77) otok~utık “Çakmak taşı.” (DK, 237, 263) ottuk~otuk “Çakmak taşı.” (DLTÇ, 182) otkır “Çakmak taşı.” (DÇT, 141)
ottur-	Alt. Tel.	1. Oturmak, bir yere oturmak. *Törḥöne ottur!* “Ön tarafa, şeref yerine otur!” (Tel.); *Yerge ottur!* “Boşalt! (tuvaletini yap).” (Tel.); *Tūnüḥŭnö otturŭp ḳoẏdı.* “O çadırın üst kısmına oturdu!” (P.d.V.I, 49,660); *Poro ḳarçā tūnükte otturŭp pu ermektĭ uġŭp saḷdı.* “Boz şahin çadırın üst kısmında oturup bu konuşmayı duydu.” (P.d.V.I, 49,675); *Ērĭn minḥençe, üḥönŭn tutḳança adı yoḳ otturġan.* “O, altında atı olmadan eyerin üstüne binip elinde dizgini tutmuş bir şekilde oturmuş.” (Alt., P.d.V.I, 74,210). 2. Olmak, bir yerde bulunmak, yaşamak (çoğu zaman geçici olarak bir yerde bulunmak anlamında kullanılır, zıddı “temelli bir yerde yaşamak”tır). *Aġamnıŋ üyŭnde otturdŭ.* “Ağabeyimin evinde yaşıyordu.” (Tel.); *Aba turada üç ḳonŭp otturdŭm.* “Ben üç gün Biysk’te kaldım.” (Tel.) 3. Yardımcı fiil olarak devam eden bir hareketi söylemek istediklerinde veya bir hareketin diğeriyle birlikte aynı anda olduğunu bildirmek için kullanılır. Çoğu zaman da anlamsız
I/1117		

			kullanılır (Özellikle de Şor lehçesinde). *Parıp otturdŭ.* "O çok uzun gidiyordu ve gitmeye de devam ediyordu."; *Aŋnap otturdŭ.* "O sık sık ava gidiyordu ve uzun zaman da avlanıyordu."; *Uçar ḳuş anı kelip uġŭp otturdŭ.* "Kuşlar uçarak gelip onu dinliyorlardı" (Tel.).
			oltur- ~olur- (?olor-) "Oturmak." (EDPT, 133, 150) oldur-~oltur- "1. Oturmak. 2. Binmek, oturmak." (DTS, 389)
			otur- "1. Oturmak. 2. Yaşamak. 3. Yardımcı fiil." (ATS, 141) otır- "Oturmak." (ATS, 141) otur- "Oturmak." (TAS, 77) oltur- ~oltır-~otır-~ultır- "Oturmak." (DK, 236, 262) otur- "Oturmak." (DLTÇ, 182) otur- "Oturmak." (DÇT, 141)
otturçaḳ **I/1119**	Leb.		<ottur-çaḳ Küçük sandalye, tabure, bank.
			-
			-
otturġŭs- **I/1118**	Tel.		<ottur-ġŭs- Oturtmak, oturmaya davet etmek.
			-
			oturgus- "Oturtmak, yerleştirmek." (ATS, 141) oturgus- "Oturtmak." (DÇT, 141)
otturġŭş **I/1119**	Tel. Leb.	Kumd.	1. Oturak, bank, sandalye. *Otturġŭşḳa ottur!* "Sandalyeye otur!" (Tel.); *Otturattan otturġŭşŭŋ parma?* "Oturacak sandalye veya herhangi bir şeyin var mı?" 2. *Kün otturġŭşı* "Güneşin battığı yer, batı"
			-
			oturgış " Sandalye" (ATS, 141) oturguş "Tabure" (ATS, 141) oturguş "Sandalye, tabure." (TAS, 77) otonçık "Oturak, tabure." (DLTÇ, 182)
otturŭs- **I/1118**	Tel.		Oturtmak, oturmaya davet etmek. *Oļ meni toḳtozıp alıp yanına otturzŭp ḳoyoļo mā ḳızıļġattū ḳaļaş perdi.* "O beni durdurup, yanına oturttu ve bana bir dilim frenküzümlü ekmek verdi." (Tel.) *bk.* otturġŭs-.
oẏ **I/969**	Tel. Leb.		Akıl, zihin, hafıza, düşünce. *Oyıŋ par poļza* "Eğer aklın varsa." (Tel.); *Aļabuġada min yoḳ aļū kijide oẏ yoḳ.* "Levreğin çorbası, aptalın da aklı olmaz." (Alt. ; P.d.V.I. 1,6)
			-
			oy "Akıl; anlayış; endişe." (ATS, 141)

		oy “Akıl, us.” (TAS, 77)
oẏ- **I/970**	Alt. Tel.	1. Kazımak, oymak, kesmek, oymak. 2. Büküm yapmak, yayı eğmek. (Tel.) 3. Delmek. 4. Derinden düşünmek
		ōy- “Oymak.” (EDPT, 266) oy- “Oymak, çukurlaştırmak.” (DTS, 388)
		oy- “Oymak, delmek.” (ATS, 141) oy- “Oymak, kazmak, deşmek, delik açmak.” (TAS, 77) oy- “Oymak.” (DK, 235) oy- “1. Oymak, delmek, delik oluşturmak. 2. Gözlerini oymak, kör etmek.” (DÇT, 139)
oyaġat **I/1034**	Leb.	<ayaḳ+ot,=oyoŋot Kışın ayakkabının içine konulan ot.
		-
		oyoŋot *bot.* “Ter otu.” (ATS, 142)
oyan- **I/1034**	Leb.	Uyanmak.
		oyġan-~oyan- “Uyanmak.” (EDPT, 271, 275)
		oygon- “Uyanmak.” (ATS, 141) oygon-~oyon- “Uyanmak.” (DÇT, 139)
oẏbaḳ **I/986**	Leb.	*bk.* oẏmoḳ.
oẏboḳ **I/986**	Tel.	=oẏbaḳ Alçak arazi, ova, düzlük.
		-
		oybak “Alçak arazi, çökek.” (ARSL, 496)
oẏda **I/983**	Leb.	*bk.* oẏtto
oẏdıġaş **I/984**	Tel.	<oẏdıġ+aş Çukur, derinlik, küçük çukur, küçük ova.
		-
		-
oẏdıḳ **I/984**	Tel.	<oẏ+lıḳ Çukur, vadi, çökek arazi, ova.
		-
		oydık “Oyuk, çukur, dere.” (TAS, 78) oydık “Boşluk, çukur, delik.” (DK, 235) oyduk “Oyuk.” (DÇT, 139) oydık “Çöküntü, buz deliği.” (DÇT, 139)
oẏdo	Leb.	*bk.* oẏtto

I/984

oẏġon-	Alt.	Uyanmak.
I/971		oyġan-~oyan- “Uyanmak.” (EDPT, 271, 275)
		oygon- “Uyanmak.” (ATS, 141) oygon-~oyon- “Uyanmak.” (DÇT, 139)
oẏġor	Tel.	<oẏ+ġar(ġur)
I/971		Akıllı, zeki, aydın, eğitimli, mantıklı, hafızası iyi olan. *Oẏġor oẏ* “Bilgelik.”, *oẏġor pilik (deyim).*
		-
		oygor “1. Bilge, akıllı. 2. Güçlü.” (ATS, 141) oygor “1. Hikmetli. 2. Güçlü. 3. İktidar sahibi, kudret sahibi.” (TAS, 78)
oẏġor-	Tel.	<oẏ-ḳar-
I/971		Öğrenmek, anlamak.
		oḏġar- “Tanımak, farkına varmak.” (EDPT, 48) oḏġar- “Anlamak, idrak etmek.” (DTS, 385)
		-
oẏġorḷıḳ	Tel.	<oẏġor+ḷıḳ
I/971		Hafıza, iyi hafıza, anlayış.
		-
		-
oẏġort-	Tel.	<oẏġor-t-
I/971		Aydınlatmak.
		-
		oygort- “Hatırlatmak; telaşlandırmak.” (ARSL, 496)
oẏġorū	Tel.	<oẏġor-ū
I/971		İdrak, anlayış.
		-
		-
oẏġos-	Alt.	<oẏġo+s-
I/971		Uyandırmak.
		oḏġar-~oḏġur- “Uyandırmak.” (EDPT, 48) oḏġur-~oḏġar-~oḏġur-~oyġur- “Uyandırmak.” (DTS, 384, 385, 388)
		oygos-~uygus- “Uyandırmak.” (ATS, 141) uyguz- “Uyandırmak.” (DÇT, 161)
oẏġot	Alt.	<ayaḳ+ot, =oyoŋot
I/971		Ayakkabıya konan ter otu.
		-
		oyoŋot “*bot.* Ter otu.” (ATS, 142) uygat “Ayakkabıya konulan ot.” (DLTÇ, 216)

oẏġozın- **I/972**	Alt.	<oẏġos-n- Uyanmak.
		-
		-
oyıḳ **I/1038**	Tel. Leb.	<oẏ-ḳ Oyuk, oyulmuş.
		-
		oyık “1. Oyulmuş. 2. Delik, çukur.” (ATS, 141) oyok “Kanyon, vadi.” (DÇT, 139)
oyıḷ- **I/1038**	Tel. Alt. Leb.	<oẏ-ḷ- Oyulmak, delinmek. *Oyılġan köstöŋ yaş kelet.* “Oyulmuş gözlerden yaşlar akıyor.” (Tel., P.d.V.I, 232,24); *Ḳara yer oyılıp yadıp ḳaldı.* “Kara toprak delindi.”
		oyul- “Oyulmak, delinmek.” (EDPT, 273)
		-
oyım **I/1038**	Tel.	<oẏ-m Ova, vadi, koyak.
		-
		-
oyış- **I/1038**	Tel.	<oẏ-ş- Eğilmek, yamulmak. *Oŋınaŋ saḷḳın ḳaḳḳanda oyıjat ḳamış paştarı.* “Rüzgâr sağ taraftan estiğinde, kamış başları eğilir.” (P.d.V.I, 232,24)
		oyuş- “Birlikte oymak.” (EDPT, 276) oyuş- “Birlikte oymak.” (DTS, 389)
		-
oyıt- **I/1038**	Tel.	<oẏ-t- Oydurmak, deldirmek.
		-
		-
oẏḷan- **I/981**	Leb.	<oẏ+ḷa-n- Kendini düşünmek, düşünmek, hatırlamak.
		-
		oylon- “Anlamak, kavramak, idrak etmek.” (ARS, 94)
oẏḷandır- **I/982**	Leb.	<oẏḷan-dır- Düşündürmek, hatırlatmak.
		-
		-
oẏḷığ **I/982**	Leb.	*bk.* oẏḷū.
oẏḷo- I **I/982**	Alt. Tel.	<oẏ+ḷa- Düşünmek, hatırlamak, mülahaza etmek, tasarlamak.
		-

		oylo- “İnandırmak, ikna etmek.” (ATS, 141) oylo- “Düşünmek.” (GSATA, 486)
oẏḷo- II **I/982**	Alt. Tel.	Koşmak, kaçmak. - oylo- “Sinirlenmek, öfkeyle hareket etmek.” (ATS, 141) oylo- “Hızlı koşmak, hoplayıp zıplamak.” (TAS, 78)
oẏḷōḳ **I/982**	Tel. W.	<oẏḷo-ġoḳ Vahşi, çevik, kıvrak, çabuk. *Odus sar’at oẏḷōḳ yeren at* “Sarı renkli otuz atın tek vahşi kırmızı renkli atı (bilmece: dişler ve dil)” - oylok “Cesur, şiddetli.” (ATS, 141) oylok “Çok hızlı at.” (TAS, 78) oylok “Hızlı, çevik at.” (DLTÇ, 180)
oẏḷon- **I/982**	Tel. Alt.	<oẏḷo-n- Anlamak, kavramak. - oylon- “Anlamak.” (ATS, 141)
oẏḷonçōḳ **I/982**	Tel.	<oẏḷon-çāḳ Kolay anlayan, çabuk anlayabilen. - -
oẏḷondır- **I/982**	Tel. Alt.	oẏḷon-dır- Öğretmek, bilgilendirmek. *Sen meni oẏḷondır üẏretkĭn!* “Beni aydınlat ve bana öğret!” (Tel.) - -
oẏḷū **I/983**	Tel. Alt.	Derinliği, boşluğu olan. - -
oẏḷū sīḷū **I/983**	Tel. Alt.	Çeyizi olan. *Oẏḷū sīḷū kijimnĭ periḥer! Kün Ḳan orto ḳaraḳçı paḷazın perdĭ.* “Bana ait olan ve çeyizi olan kızı bana verin! Kün-Han ortanca kızını ona verdi.” (Alt.; P.d.V.I.16,208) - -
oẏmo **I/988**	Tel.	<oẏ-ma Oyma, kabartma işlemeler. *Oẏmo-çīme* “Ağaç oyma.”
oẏmoḳ **I/988**	Tel. Alt.	Yüzük. *Oẏmoḳ tutḳan ḳoḷum* “Sadece yüzük tutan elim” (P.d.V.I, 14,141)

		-
		oymok “Yüzük.” (ATS, 142; TAS, 78) oymak~oymok “Yüzük.” (DK, 235) oymok “Yüzük.” (DÇT, 139)
oẏmoḳtū **I/988**	Tel.	<oẏmoḳ+ḷū Yüzüklü. (Kadın ve kız çocukları için kullanılan sıfat.) *Oẏmoḳtū kiji* “Kadın”
		-
		-
oẏmoḷo- **I/988**	Tel.	<oẏmo+ḷo- Daire biçiminde kesmek, oyma işlemeler yapmak.
		-
		-
oẏmoḷū **I/988**	Tel.	<oẏma+ḷı Oymalı.
		-
		-
oẏn **I/972**	Alt. Tel. Leb.	1. Oyun, şaka. *Menĭŋ sözŭm oẏn emes.* “Benim sözüm şaka değil.” (Tel.); *oẏn paḷa* “Üç yaşından beş yaşına kadar olan çocuk.” (Tel.); *Ḳart oẏnı* “İskambil oyunu” (Alt.); *Şatra oẏnı* “Dama oyunu.” (Tel.) 2. Müzik aletiyle bir şey çalmak, şarkı söylemek.
		oyun “Oyun.” (EDPT, 274) oyun “1. Oyun, yarış. 2. Oyun, dans. 3. Müzik oyunu. 4. Eğlence, meşgale.” (DTS, 388)
		oyın “Oyun.” (ATS, 141; TAS, 78) oyın “Oyun.” (DK, 235) oyın “Oyun.” (DÇT, 139)
oẏna- **I/972**	Leb.	<oẏn (oyun)+a- Oynamak, şaka yapmak, dans etmek, eğlenmek.
		oynā- “Oynamak.” (EDPT, 275) oyna- “Oynamak, eğlenmek.” (DTS, 388)
		oyno- “1. Oynamak, eğlenmek. 2. Biriyle samimi ilişki içinde bulunmak.” (ATS, 142) oyno- “Oynamak.” (TAS, 78) oyna-~oyno-~uyni- “Oynamak.” (DK, 235, 261) oyno- “Oynamak, eğlenmek, şaka yapmak.” (DÇT, 139) oyın- “Oynamak.” (DÇT, 139)
oẏnaḳ **I/974**	Leb.	<oẏna-k Çocuk oyuncağı.
		oynāk “Oyuncak, eğlence; oynak, cilveli kadın.” (EDPT, 274) oynaḳ “Oynak, cilveli, oyunbaz.” (DTS, 388)
		oynok “Oyun.” (ATS, 142)

		oynok “Oynaş.” (DÇT, 139)
oẏnaş **I/977**	Leb.	<oẏna-ş Sevgili, oynaş.
		oynāş “Yasadışı aşk yaşayan, oynaş.” (EDPT, 274) oynaş “Hafif meşrep kadın.” (DTS, 388)
		oynoş “Sevgili, oynaş.” (ATS, 142) oynoş “Sevgili, oynaş.” (TAS, 78) oynoş “Oynaş.” (DÇT, 139)
oẏnaş- **I/978**	Leb.	<oẏna-ş- 1. Birlikte oynamak. 2. Zina yapmak, eşini aldatmak.
		-
		oynoş- “1. Birlikte oynamak. 2. Biriyle samimi ilişkide bulunmak.” (ATS, 142)
oẏnaşta- **I/978**	Leb.	<oẏnaş+ḷa- Ahlaksızlık yapmak.
		-
		oynoşto- “Sefahat etmek, çapkınlık etmek.” (TAS, 78)
oẏncı **I/979**	Leb.	*bk.* oẏnçı.
oẏnçı **I/979**	Alt. Tel.	<oẏn+çı Oyuncu.
		-
		oyınçı “1. Şakacı. 2. Oyuncak.” (ATS; 141) oynoçı “Oyuncu, şakacı.” (TAS, 78)
oẏnçıḳ **I/979**	Alt. Tel.	<oẏn+çıḳ Oynak.
		-
		oyınçık “Oyuncak.” (ATS, 141) oyınçak “Oynamayı seven, oyun seven, oynak.” (TAS, 78)
oẏno- **I/978**	Alt. Tel.	Oynamak. *Ḳart oẏnodı.* “O kağıt oyunu oynadı.” (Tel.); *Ḳomıs oẏnodı.* “O balalayka çaldı.” *bk.* oẏna-.
oẏnoḳ **I/979**	Alt. Tel.	<oẏno-k *bk.* oynak.
oẏnoş **I/979**	Alt. Tel.	<oẏno-ş *bk.* oẏnaş.

oẏnoş- **I/979**	Alt. Tel.	<oẏno-ş- Birlikte oynamak. *Yetti yılġa oẏnoştı.* “Onlar birlikte yedi yıl boyunca oynadılar.” *bk.* oẏnaş-.
oẏnoşçı **I/979**	Tel. Alt.	Ahlaksız kadın, ahlaksızlık yapan erkek. - oynoşçı “Gönül ilişkilerine meyilli olan.” (ATS, 142)
oẏnoşto- **I/979**	Alt. Tel.	<oẏnoş+ḷa- *bk.* oẏnaşta-.
oẏnoştot- **I/979**	Tel. Alt.	<oẏnoş+ḷa-t- Ahlaksızlık yaptırmak. - -
oẏnot- **I/979**	Alt. Tel.	<oẏno-t- Oynatmak. oynat- “Oynatmak.” (EDPT, 275) oynat- “Oynatmak.” (DTS, 388) oynot- “1. Oynatmak. 2. Samimi ilişkide içinde bulunmak.” (ATS, 142)
oyoḷıġaş **I/1038**	Alt.	<oyoḷık+aş Küçük alçak arazi, küçük ova. - -
oyoḷık **I/1037**	Alt.	<oẏ-a+ḷık Çukur, derinlik, ova, çukurluk. - -
oyoŋot **I/1037**	Tel.	<ayaḳ+ot Saman çimi, ayakkabıya konulan ot (Lat. *hemerocallis flava*). *Yoḳtūḷarınıŋ ḳışḳıda yamınarġa ton yedĭşpeḥende aḷdına köp oyoŋottoŋ töjö-ḥele anıŋ üstŭne çöḥö yadıp ḳoyoḷo samtır sumtar tonnoŋ yamınıp ḳoyıp uẏktaẏ beredĭler.* “Kışın fakirlerin kıyafetleri örtünmek için yetmediğinde onlar saman çimini serer, kıvrılarak üstüne yatar ve üstlerine eski bir şeyler örterek uyurlar.” (Tel., P.d.V.I, 156,15) - oyoŋot *bot.* “Ter otu.” (ATS, 142)
oẏş- **I/985**	Tel. Alt.	Eğmek, bükmek. - -

oẏş-mıẏş Tel. *bk.* oẏş-mīş.
I/985

oẏş-mīş Tel. <oẏş+ma+oẏş
I/985 O tarafa bu tarafa eğilen.
Oẏmoḳ tutḳan ḳoḷımdı oẏş-mīş etpeḥer! "Yüzük olan elimi o tarafa bu tarafa eğmeyin!" (P.d.V.I, 14,141)

-

-

oẏtto Tel. Alt. Arkaya, geriye, yine.
I/983 *Kiçinek uḷŭ oẏtto yandı.* "Küçük oğlu eve döndü." (Alt.; P.d.V.I.9,5); *Oẏtto per!* "Bana geri ver!" (Tel.); *Oḷ ūḷ aḳçazın oẏtto urŭb īdĭ, uyuḳtaẏ berdĭ.* "Bu genç adam yine paraları kutuya koydu ve uyudu."(P.d.V.I, 8,26); *Oẏtto tüştŭ.* "O sırt üstü düştü." (Tel.)

-

oyto "Geri, geriye, ters." (ATS, 142)
oyto "Geri, geriye doğru." (TAS, 78)
oyda~oydo~oyto "Geri, geriye." (DK, 235)
oydo~oyto "Geri, tekrar, yeniden." (DÇT, 139)

oẏttoḷo- Tel. Alt. <oẏtto+ḷo-
I/983 Geri dönmek.
Men üẏgö oẏttoḷop paraẏn. "Ben yine eve döneyim." (Tel.)

-

-

"Ö", "Ȫ"

öböḫö Tel. *krş.* öböḫön
I/1312 Ecdad, ata.
Öböḫölör "Dedeler"; *ada öböḫözŭ* "Ölen insanların ruhlarının yaşadığı yer."

-

öbökö "1. Ata. 2. Aile. 3. Aile, tür."(ATS, 142)
öbögö "Ecdat, ata." (TAS, 78)

öböḫön Alt. Tel. 1.Yaşlı adam.
I/1312 Kumd. *Öböḫön adazı poḷdı, eŋmeḥen anazı poḷdı.* "Yaşlı adam artık onun babası, yaşlı kadın ise annesi oldu." (Alt.; P.d.V.I;44,142); *Anda pir pajı ḳaḷtraḳ aḳ paştū öböḫön ottŭrdŭ.* "Orada başı titreyen beyaz saçlı ihtiyar oturdu." (Tel.; P.d.V.I; 137,16)
2. Koca, koca için kullanılan hitap.
Öböḫönŭŋ aẏḍaba? "Kocan evde mi?" (Alt.); *Yoḳ öböḫönüm aŋġa çıḳtı!* "Hayır, benim kocam ava gitti!" (Alt.)

-

öbögön~öbō̄n "1. Yaşlı adam; yaşlı. 2. Yaşlılara saygılı hitap."

		(ATS, 142) öbögön “1. İhtiyar adam. 2. Koca eş.” (TAS, 78) öbe~öbegen~öböge~öbögön “Yaşlı adam.” (DK, 237, 238) öbögön “1. Koca, erkek. 2. İhtiyar.” (DÇT, 141)
öböḫönök **I/1313**	Tel.	<öböḫön+ök Yaşlı adam. *Aẏ öböḫönök* “Ah ihtiyar!”
		-
		-
öböḫöt **I/1313**	Tel.	<öböḫö+öt Eskiler, eski zaman.
		-
		-
öbröç **I/1313**	Leb.	<Rus. обруч Halka.
		-
		-
öcö- **I/1289**	Leb.	*bk.* öçö-.
öcöş- **I/1289**	Leb.	*bk.* öçeş-.
öcöt- **I/1289**	Leb.	*bk.* öçöt-.
öcür- **I/1289**	Leb.	<öç-ür- *bk.* öçür-
öç **I/1284**	Alt. Tel. Leb.	Öç, intikam, kin. *Öç kūdı (Alt. Tel. ; id.); Öçüm ḳandı.* “Ben öfkemi boğdum.” (Tel.); *Öçün ḳandırdı.* “İntikamını tatmin etti.”; *Öç ḳūbas kiji* “Kötülük için intikam almayan kişi.”(Tel.); *Adamdıŋ öçŭn aldım.* “Ben babamın intikamını aldım.” (Tel.); *Öç pile tölö!* “İntikam al!” (Tel.); *Öç ḳū’açı* “İntikamcı” (Tel.).
		ȭç (ȭc) “Öç, intikam, kin.” (EDPT, 18) öç “Öç, intikam.” (DTS, 399)
		öç “Öç, intikam.” (ATS, 142) öç “Öç, kin, öfke.” (TAS, 78) öş “Öç, kin, öfke.” (DK, 239) öş “Hakaret, aşağılama.” (DLTÇ, 184)
ȭç **I/1285**	Tel. Alt. Leb.	*krş. öŋöç* 1. Boru, musluk. 2. Nefes borusu. *Ȭç tortıp yat.* “O horluyor.”
		öŋüç “Ömük, boğaz.” (EDPT, 172) öŋüç “Gırtlak, nefes borusu.” (DTS, 411)

		öç “Nefes borusu.” (ATS, 142)
öç- **I/1285**	Alt. Tel.	1. Sönmek, söndürülmek, kaybolmak, *Ot öçkön.* “Ateş söndü.” (Tel.); 2. Ölmek. *Öçŭp ḳaḷ!* “Öl!” (Tel.); *Yaŋısḷa İsra’il yurtŭnŭŋ öçŭp ḳalġan ḳoẏḷorına ıẏilgen min.* “Ben İsrail yurdunun ölmüş koyunları için gönderildim.” (Tel. Miss.).
		öç- “Sönmek, söndürülmek.” (EDPT, 19) öç- “1. Sönmek. 2. Gözden kaybolmak, yok olmak.” (DTS, 389)
		öç- “Sönmek.” (ATS, 142) üç- “Sönmek.” (TAS, 126) öç- “Sönmek.” (DLTÇ, 184) öç- “Sönmek.” (DÇT, 143)
öçke **I/1287**	Kumd.	Evcil keçi. *Öçke paḷazı* “Keçi yavrusu” *bk.* eçke.
öçö- **I/1286**	Tel. Alt.	=öçe- 1. Kin duymak, savaşmak, nefret etmek, sinirlenmek, aldatmak, gizlemek. *Yıḷan Pīge paḷamnı perbeẏdĭm tep oḷ meni öçör.* “Yılan Bey, ona kızımı vermeyeceğim diye bana karşı kin duyacak.” (Alt.; P.d.V.I, 75,550) 2. Alay etmek. *Öçöp aẏtpa!* “Alaylı şekilde konuşma!”; *Oḷmā öçöp perdĭ.* “O bunu bana alaylı şekilde teklif ediyor.” (Tel.)
		öçē-(öcē-) “Düşmanlık beslemek, öç almak istemek, kinlenmek.” (EDPT, 21) öçe- kek şür- “Tartışmak, münakaşa etmek, kin beslemek.” (DTS, 399)
		öçö- “1. Öç almak. 2. Kavga etmek.” (ATS, 142)
öçöjüş **I/1286**	Tel.	<öçöş-ş Kin, nefret.
		-
		-
öçöŋü **I/1286**	Tel. W.	Zayıf, solgun, soluk (çiçekler).
		-
		-
öçöş **I/1286**	Alt. Tel. W.	<öçö-ş İnatçı, dik kafalı.
		öçeş (öceş) “İddia, bahis.” (EDPT, 31) öçeş “Düşmanlık, husumet, rekabet.” (DTS, 399)
		öçöş “Kötü düşünceli.” (ATS, 142)

öçöş- **I/1286**	Alt. Tel.	<öçö-ş- Birbirine karşı kin duymak.
		öçeş- (öceş-) “Birbirine karşı düşmanlık beslemek.” (EDPT, 32) öçeş- “Münakaşa etmek, karşılıklı kin beslemek.” (DTS, 399)
		öçöş- “Birbirine kızmak.” (ATS, 142) öçöş- “Birbirine sinirlenmek, öfkelenmek, birbirine kin beslemek.” (TAS, 79)
öçöştür- **I/1286**	Tel.	< öçöş-tür- Karşılıklı husumet yaratmak, birbirine düşürmek.
		-
		öçöştir- “Kızdırmak.” (ATS, 142) öçöştir- “Kızdırmak, huylandırmak.” (TAS, 79)
öçöt- **I/1286**	Alt. Tel.	< öçö-t- Sinirlendirmek, birilerinde kin uyandırmak.
		-
		öçöt- “1. Kızdırmak, alay etmek. 2. Alay edilmek, kızdırılmak.” (ARSL, 538)
ȫçtö- **I/1288**	Tel.	ȫç+le- 1. Boğazlamak, boğazına yapışarak boğmak. *Senĭ kem ȫçtöp yat?* “Seni kim boğuyor? Seni boğuyorlar mı, neden böyle bağırıyorsun?” 2. Boruları toplamak, musluğu takmak, borudan su akıtmak. *Poçḳonı ȫçtöp ettĭ.* “Onlar varile musluk taktılar.”; *Sudı ȫçtödŭ.* “Borudan su akıttı.”
		-
		-
ȫçtöt- **I/1288**	Tel. W.	<ȫçtö-t- Boğazından yapışmak, boğmak. *Seni me ȫçtöttŭ?* “Seni boğuyorlar mı? (Neden böyle bağırıyorsun?)”
		-
		-
öçüle- **I/1287**	Tel. W.	<öç+le- İntikam almak, kötülüğe kötülükle cevap vermek.
		-
		-
öçür- **I/1287**	Tel. Alt. Leb.	<öç-ür- 1.Söndürmek. *Tünde ottı öçürbeŋder!* “Geceleri ateşi söndürmeyin!” (Tel.); 2. Mahvetmek, yok etmek.
		öçür- “Söndürmek.” (EDPT, 30) öçür- “1. Söndürmek. 2. Söndürmek, durdurmak, yok etmek.” (DTS,

		400)
		öçür- “Söndürmek.” (ATS, 142) üçür- “Söndürmek.” (TAS, 126)
öçürt- **I/1287**	Tel.	<öçür-t- Söndürtmek.
		-
		öçürt- “Söndürtmek.” (ARSL, 539)
öçüt- **I/1287**	Tel.	Kurtarmak, özgür bırakmak.
		-
		-
ödӣ **I/1279**	Tel.	<öt+ӣ Keskin.
		yitī “Keskin.” (EDPT, 889) yiti “Keskin.” (DTS, 280)
		ötü “Keskin.” (ATS, 145) ödü “Keskin.” (DÇT, 141)
ödük **I/1279**	Tel. Alt. Leb.	Çizme. *Eptӣ ödük* “Ayağa göre yapılan bir çizme”; *Ödüktŭ körzö aḷtın saẏmaḷū ödük poḷdı.* “Onun baktığı çizme altın işlemeli çizmeydi.” (Alt.; P.d.V.I, 8,29); *Su körböÿçi ödük çeçpe* “Suyu görmeden çizmeyi çıkarma.” (Tel.; P.d.V.I,4,48)
		etük (edük) “Çizme” (EDPT, 50) etük “Yumuşak deri ayakkabı.” (DTS, 201)
		ödük “Ayakkabı, çizme.” (ATS, 142) ödük “Ayakkabı.” (TAS, 78) ödek~ödük~ōtök “Ayakkabı, çizme.” (DK, 238) ödök~ödük~üdek “Çizme.” (DLTÇ, 182, 218) ödök “Çizme.” (DÇT, 141)
ödükçi **I/1280**	Alt. Tel.	<ödük+çi Kunduracı, ayakkabıcı.
		etükçī (edükçī) “Çizmeci.” (EDPT, 53) etükçi “Ayakkabıcı.” (DTS, 201)
		ödükçi “Ayakkabıcı.” (ARSL, 514)
ödüş **I/1283**	Tel.	Borç. *Ödüşke aḷdı.* “O borç aldı.”; *Ödüşke perdĭ.* “O borç verdi.”
		ötenç~ödünç (ödenç) “Ödünç, borç.” (EDPT, 61) ötünç “Borç.” (DTS, 417)
		ödüş “Ödünç.” (ATS, 142) ödüşke “Ödünç.” (TAS, 79) ödüş “Karşılıklı yardım, borç.” (DLTÇ, 182)

ödüşteş- **I/1284**	Tel.	<ödüş+le-ş- İş zamanı birbirine yardım etmek, birilerine yardım etmek, şartlı yardım etmek. - ödüş “Ödünç.” (ATS, 142) ödüşke “Ödünç.” (TAS, 79)
öjöŋ **I/1308**	Kumd. W.	İtaatsiz, söz dinlemeyen. - -
öjün **I/1308**	Alt. Leb.	Köprücük kemiği. *öjün sȭk (deyim)* - öjün “Ön kol.” (ARS, 98)
ök **I/1178**	Tel. W.	Fayda, kazanç. - -
ȭk **I/1179**	Leb.	Hayvan derisinin karın kısmı. *bk.* öyök.
ökkö- **I/1181**	Tel. Alt.	Silmek, yok etmek. *bk.* öyt-. ögi- “(Tahıl) öğütmek, toz hâline getirmek.” (EDPT, 101) ügi- “Öğütmek, toz hâline getirmek.” (DTS, 660) -
ökpö **I/1191**	Alt. Leb.	*bk.* öpkö.
ökpöliğ **I/1192**	Leb.	*bk.* ökpölῡ.
ökpölῡ **I/1192**	Alt.	Öfkeli, çabuk sinirlenen. öpkelig “Öfkeli, kötü huylu.” (EDPT, 9) öpkelig~övkelig “Öfkeli, sinirli, kızgın.” (DTS, 412, 418) -
öksö- I **I/1188**	Tel.	Yukarı çıkmak, yükselmek. *Kün öksöp keldĭ.* “Güneşe yükseldi.” - öksö- “Çıkmak, kalkmak.” (ARSL, 520)
öksö- II **I/1188**	Alt. Tel. Leb.	1. Sesli ağlamak. *Öksöp öksöp ī̧ap ītdĭ.* “O sesli ağladı.” 2. Homurdanmak (ayı). - öksö- “Yüksek sesle ağlamak.” (ATS, 142) öksö- “Hıçkırmak, ıklamak.” (TAS, 79) öksö- “Bağırmak.” (DÇT, 142)

öksürö- **I/1189**	Alt. Tel. Leb.	<öksüs Öksüz kalmak.
		-
		ösküzire- “Öksüz kalmak.” (ATS, 145)
öksüs **I/1190**	Leb.[202] Tub.	<ök+süs Öksüz. *Purun purun öksüs ōḷoḳ poḷġon.* “Yıllar önce öksüz bir çocuk yaşıyordu.” (Tub.)
		ögsüz~ögsüz “Öksüz, annesiz.” (EDPT, 117) ögsüz “Öksüz, annesi olmayan.” (DTS, 405)
		ösküs “Öksüz.” (ATS, 145) ösküs “Yetim, öksüz.” (TAS, 80) öksüs~öskis “Öksüz.” (DK, 238) öksüs “Öksüz, yetim.” (DLTÇ, 183) öksüs “Öksüz.” (DÇT, 142)
ökşö- **I/1191**	Alt.	*bk.* oḳşo-
ökşön- **I/1191**	Alt.	*bk.* oḳşon-
öktöl **I/1183**	Tel. W.	=öktön Kârlı, kazançlı.
		-
		-
öktöm **I/1184**	Alt. Tel.	Kârlı, kazançlı, çok harcayan.
		öktem “Mağrur, övünen.” (EDPT, 102) ögtem~öktem “Gururlu, mağrur, övüngen.” (DTS, 405, 406)
		öktöm “Cesur; sinirli.” öktöp “Sakin.” (DK, 238)
öktömdö- **I/1184**	Alt. Tel.	<öktöm+le- Kârlı olmak, verimli olmak, biriktirmek, tutumlu olmak.
		-
		-
öktömdŭk **I/1184**	Tel.	<öktöm+lük Verimlilik, üretkenlik.
		-
		-
öktön- I **I/1183**	Alt. Tel.	Faydalı, kazançlı olmak, çok harcamak.
		ökte- “Gururlu olmak, kendini beğenmek, övünmek.”[203] (EDPT, 104)

[202] Madde başında *Leb*. ibaresi var. Madde içi örnek cümlede de *Tub*. vardır.

[203] EDPT’de *ökte* maddesi için *öktem* maddesine gönderme yapılmış, ancak fiil anlamı verilmemiştir. Bu anlam tarafımızdan verilmiştir.

		-
öktön- II **I/1183**	Tel.	Öykünmek, taklit etmek. ötgün- (ötgön-) “Hikâyelemek, öykülemek; öykünmek, taklit etmek.” (EDPT, 52) ötgün- “Taklit etmek, öykünmek.” (DTS, 416) öktön- “Öykünmek, taklit etmek.” (TAS, 79)
öktönŭş- **I/1183**	Tel.	< ökten-ş- Birbirini taklit etmek. -
		-
öktū[204] **I/1185**	Tel.	<öktü-ü veya öktö-ü 1. Büyüme, kazanç, verimlilik. 2. Tarlaya dökülüp bir sonraki yıl kendi kendine büyüyen, tahıl. -
		-
öktü- **I/1185**	Tel.	Yukarı çıkmak, yükselmek, büyümek. -
		-
öl- **I/1243**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Ölmek. *Ölgön süök* “Ölenlerin kemikleri.” (Alt.); *Ölör kün* “Ölüm günü, insanın öleceği gün.” (Alt.); *Ölḥön kün* “ölüm günü, öldüğü gün” (Alt.); *Pī ölerde aẏttı.* “Bey ölürken söyledi.” (Tel.); *Ölzö ölgöẏm, adadım!* “Ölmekse öleceğim, ateş ederim!” (Tel.); *Temir tondū ölbös teḥen, tere tondū ölör teḥen; temir tondū öldŭ, tere tondū ölbödŭ.* “Demir kıyafeti olan insan ölmez, deri kıyafeti olan ise ölür, derler; fakat demir kıyafetli öldü, diğeri hâlâ yaşıyor.” (Tel.); *Ölḥen kīnde ḳaẏda yürerzĭn?* “Ölümden sonra nereye gideceksin?” (Tel.; P.d.V.I, 137,24), *Pıçaġı bıḷa pūrŭna sayınıp ḳoẏ-dır ölŭp ḳaɻ-tır.* “O bıçağı karaciğerine saplayıp öldü.” (Alt.; P.d.V.I, 172,13); *Enem üzū ūrudaŋ öle berdĭ.* “Annem ateşten öldü.” (Tel.) öl- “Ölmek.” (EDPT, 125) öl- “Ölmek.” (DTS, 407) öl- “(İnsan için) ölmek.” (ATS, 143) öl- “Ölmek, telef olmak.” (TAS, 79) öl-~ül-~ūl- “Ölmek.” (DK, 238, 263, 264) öl- “Ölmek.” (DLTÇ, 183) öl- “Ölmek.” (DÇT, 142)
ölgülük[205] **I/1254**	Tel.	Ölüm döşeğinde olan, ölümcül hasta kimse. -
		-
ölö	Alt.	Renkli, alaca.

[204] OSTN’de bu madde fiil olarak verilmiştir.

[205] Bu maddede *Tel*. ibaresinin yanlış yazıldığı düşünülmektedir. Bünyesindeki *–gülük* ekinin varlığı dolayısıyla, söz konusu madde başı verilen diğer lehçe olan Eski Uygur Türkçesine uymaktadır.

I/1247 *bk.* aḷa I.

ölöŋ Alt. Tel. Leb. Ot, saman.
I/1247 *Ülüş öleŋ* “Yeşil yem.” (Alt.); *Adam ölöŋ aḷıp ḳıḷāt oẏnorıs!* “Babam ot getiriyor, oynarız!” (Alt., P.d.V.I,27,18).

öleŋ “Çimen, ot, taze ot.” (EDPT, 147)
öleŋ “Çimen, ot, taze ot.” (DTS, 407)

ölöŋ “Ot, kuru ot.” (ATS, 143)
ölöŋ “1. Ot. 2. Saman.” (TAS, 79)
ölöŋ “Ot, saman, kuru ot.” (DK, 238)
ölöŋ “Ot, çimen.” (DLTÇ, 183)
ölöŋ “Çimen, saman.” (DÇT, 142)

ölöŋçör Tel. W. Bir tür kuş.
I/1248 -

-

ölöŋdö- Alt.Tel <ölöŋ+le-
I/1248 Saman için gitmek; saman, kuru ot biçmek.
Aḳḳım ölöŋdöp yürŭp yat. “Benim kardeşim saman için gitti.” (Alt.)

-

ölöŋdö- “Saman, ot biçmek.” (ATS, 143)
ölöŋne- “Otlamak.” (DK, 238)

ölöŋdū̄ Alt. Tel. <ölöŋ+lū̄
I/1248 Saman ve otu çok olan.
Ölöŋdū̄ yer “Çayır, yayla, otu çok olan yer.” (Alt.)

öleŋlig “Otlu.” (EDPT, 149)
öleŋlig “Otlu.” (DTS, 407))

ölöŋdü “Çimenli.” (DÇT, 142)

öltŭr- Alt. Tel. Leb. Öldürmek.
I/1255 *Ḳānıstı saḷ, Tastaraḳaẏ! Ḳānıstı öltŭrdŭŋ, Tastaraḳaẏ!* “Han’ımızı bırak, Tastarakay! Sen bizim Han’ımızı öldürdün, Tastarakay!” (Alt.; P.d.V.I, 50,701); *Adamnı öltŭrḥön aḷıp* “Artık benim de babamı öldüren alp.” (Alt.); *Parçan çeriğni öltŭrdŭ.* “Bütün askerleri öldürdü.” (Leb.)

ölür- “Öldürmek.” (EDPT, 151)
ölür- “Öldürmek.” (DTS, 408)

öltür- “Öldürmek.” (ATS, 143)
öltir- “Öldürmek.” (TAS, 79)
öltir-~öltör-~öltür-~ötür-~ülter-“Öldürmek.” (DK, 238, 263)
öltör-~öltür- “Öldürmek.” (DLTÇ, 183)
öldür-~öltür- “Öldürmek.” (DÇT, 142)

öltüreçi Tel. <öltür-e+çi
I/1256 Katil.

		-
		öltüreçi “Kâtil.” (ATS, 143)
öltürḫüs- **I/1256**	Tel.	<öltür-güs- Öldürtmek.
		-
		-
öltürüş- **I/1256**	Tel.	Birbirini öldürmek.
		-
		-
ölū I **I/1248**	Alt. Tel.	Parmak genişliğinde ölçü birimi. *Tögün-bїle çınıŋ ortozı tört ölū* “Yalanla gerçek arasındaki mesafe dört parmak kadardır (Yani göz ve kulak arasında).” (P.d.V.I, 133,31)
		elig “El, dirsekle bilek arası; parmak genişliği” (EDPT, 140) elig “El.” (DTS, 181)
		elü “Parmak genişliği.” (ATS, 82) ölü “Dört cm kadar olan uzunluk.” (ATS, 143) ölü “Parmak kalınlığına denk düşen 4,4 cm uzunluğundaki ölçü birimi.” (TAS, 79) ölü “Çeyrek.” (DÇT, 142)
ölū II **I/1249**	Tel.	1.Ölü, ölmüş; ceset. *Ölū maḷ* “Cansız mülk, para” 2. Çocuk düşürme, ölü doğan çocuk. 4. İçi boş ceviz, tam olmamış tahıl, mısır, vb.
		ölüg “Ölü, ceset.” (EDPT, 142) ölüg “Ölü, ceset.” (DTS, 407)
		ölü til *gr.* “ölü dil” (ATS, 143) ölü “Boş ceviz, olmamış buğday.” (ATS, 143) ölüg “Ölmüş, ölü; ölüm.” (DLTÇ, 183)
ölŭmdū **I/1253**	Tel. Alt.	<ölŭm+lū Ölümlü.
		ölümlüg “Ölümlü.” (EDPT, 147) ölümlüg “Ölümlü.” (DTS, 408)
		ölümdü “Öldürücü, ölümcül; son derece tehlikeli.” (ARSL, 523)
ölŭmtŭk **I/1252**	Tel.	<ölŭm+lŭk 1. Ölümcül, öldüren. 2. Ölmesi gereken. 3. Ölü gibi.
		-
		ölümtik “Zayıflık, güçsüzlük.” (ATS, 143)
ölü	Tel.	Elli (50).

I/1248		ellig “Elli (50).” (EDPT, 141) elig “Elli (50).” (DTS, 182)
		ölü “Elli sayısı.” (TAS, 79) iliŋ~elig~ellig “Elli (50).” (DK, 215) ellü~elü “Elli (50).” (DLTÇ, 229)
ölüm **I/1251**	Tel. Alt. Leb.	Ölüm. ölüm “Ölüm.” (EDPT, 146) ölüm “Ölüm.” (DTS, 408)
		ölüm “Ölüm.” (ATS, 143; TAS, 79) ölüm “Ölüm.” (DK, 238) ölüm “Ölüm.” (DÇT, 142)
ölümdŭğ **I/1253**	Leb.	*bk.* ölŭmdū.
ölünçi **I/1250**	Tel.	<ölü+n+çi Ellinci. eligінçi “Ellinci.” (DTS, 182)
		-
ölüt **I/1250**	Alt. Tel.	1. Ölüm, hastalık. 2. Cinayet ölüt (ölöt) “Öldürme, cinayet.” (EDPT, 130) ölüt I “Yaşlı, bunak.” (DTS, 408) ölüt II “Cinayet, öldürme.” (DTS, 408)
		ölöt “Ölüm.” (DLTÇ, 183)
ömüdet- **I/1314**	Tel.	<ömüt+e-t-[206] Tahrik etmek, kızdırmak onurunu kırmak, aşağılamak.
		-
		-
ömür **I/1314**	Tel. Alt.	*krş.* öbür Kürkün ön tarafı.
		-
		ömür (<Moğ.) “(Elbise için) etek, ön taraf.” (ATS, 143) ömür “Giysinin belden aşağı olan kısmı, etek.” TAS, 79)
ömüt **I/1314**	Tel.	*krş.* ümüt. 1. Endişe, ruhun sakin olmaması, sıkıntı. 2. Hakaret, aşağılama.
		-
		-
ön I **I/1214**	Alt. Tel. Leb.	1. Bir eşyanın önemli kısmı, temel unsuru. *Aġaştıŋ ōnŭ* “Ağacın gövdesi” (Tel.); *sudüŋ ōnŭ* “Nehrin başlıca akış noktası, nehrin ortası”; *Ķabıstanıŋ ōnŭ* “Lahananın gövdesi”

[206] OSTN’de tahlil *ömüt+et* şeklinde verilmiştir.

		(Tel.) 2. Büyük, yaygın, başlıca. *ō̄n tağ* “Büyük dağ” (Leb.); *ō̄n talay* “Büyük deniz.” (Tel.); *ō̄n sū* “Ana nehir.” 3. Eşyanın kendisi. 4. Biy Nehri, Tubaların yaşadığı bölgedeki nehir. (Tub. Leb.) 5. *sügen ō̄nŭ* “Balık ağının üst kapağı.”
		ögen “Dere, çay.” (EDPT, 109) ögen “Kanal, dere, çay.” (DTS, 403)
		ō̄n “Parça.” (ATS, 144) ön “1. Gövde (bitki için), sap. 2. Suyun yatağı.” (ATS, 143) ō̄n “1. Gövde. 2. Irmak yatağı.” (TAS, 79) ō̄n “Bitki gövdesi.” (DK, 238) sügen “Hayvan yüzü; söğüt dallarından örülmüş elle balık tutma aracı; baca.”(DLTÇ, 197)
ō̄n II **I/1214**	Alt. Tel.	1. Düzensizlik, yanlışlık, bozukluk, hata, hakaret. 2. Eğri, çarpık, düzgün büyümemiş.
		-
		ō̄n “1. Nefret. 2. Kötülük.” (ATS, 144)
öndö- **I/1215**	Tel.	Onarmak, düzeltmek, iyileştirmek. *bk.* oŋdo-
ō̄ndū̄ **I/1215**	Alt.	<ōn+lū̄ Eğri, çarpık, hatalı, yakışıksız.
		-
		-
önögöş **I/1215**	Tub.	Küçük köpek.
		enük “Enik, etçil hayvanların yavrusu.” (EDPT, 183) enük “Canavar vb. gibi yırtıcı hayvanların yavrusu.” (DTS, 186)
		önöcek “Köpek yavrusu, eniği.” (DLTÇ, 183)
önöttīn **I/1215**	Tel.	İnadına, kasten, bile bile, özel olarak. *Senĭ köröyn dep önöttīn keldĭm.* “Seni görmek için özel olarak geldim.”; *Pu söstĭ sā önöttīn aytтı!* “O bunu sana bile bile söyledi!”
		-
		önötiyin “Niyetli, özel olarak.” (ATS, 144) önötiyin “Mahsus, kasten, inat olsun diye.” (TAS, 79)
öŋ I **I/1202**	Tel. Leb.	Görünüş, dış görünüş, renk, cila. *Öŋ yüs körbö!* “Yüze ve görünüşe bakma!” (Tel.); *Öŋü yoḳ tere.* “Soyulmuş deri.”(Tel.); *Teŋerenĭŋ öŋŭn tanıp yazığar!* “Gökyüzünün renklerini tanıyıp bilin! (Tel.); *Öŋŭ yoḳ poḷdı.* “Rengi soldu.” (Tel.); *Menĭŋ ḳoḷım öŋ tartıp yat.* “Benim elim yavaş yavaş iyileşiyor (yanıktan sonra).” (Tel. W.).

		öŋ “Renk.” (EDPT, 167) öŋ “Renk, boya.” (DTS, 409)
		öŋ “1. Kişilik. 2. Renk. 3. Cila. 4. Kumaşın ön yüzü.” (ATS, 143) öŋ I “Dış yüz, görünüş.” (TAS, 79) öŋ II “Renk.” (TAS, 79) öŋ “Gövde.” (GSATA, 489)
öŋ II **I/1203**	Tel.W.	Ticaret ve takas yapılan arkadaş. -
		-
öŋ- I **I/1203**	Tel.	Solmak. *Öŋgen çeçek* “Solmuş çiçek.”
		oŋ- “Soluklaşmak, rengi solmak, solmak.” (EDPT, 169) oŋ-~öŋ- “Solmak, rengi atmak, ağarmak.” (DTS, 390)
		oŋ- “Solmak, rengini kaybetmek.” (ATS, 139) oŋ- “Solmak, rengini kaybetmek.” (TAS, 76)
öŋ- II **I/1203**	Tel.	Gizlice yaklaşmak, (gözetleyici) dik dik bakmak, beklemek, gözetlemek için gizlenmek, saklanmak. *Ayū kiji oşḳoş öŋŭp kelet.* “Ayı, insan gibi hiç farkettirmeden gizlice yaklaşıyor.” (Tel.)
		öŋ- “El uzatmak, tecavüz etmek, zarar vermek.” (DTS, 409)
		öŋölö- “Sessizce yaklaşmak, sinsice yaklaşmak.” (ATS, 143)
öŋdicek **I/1209**	Leb.	Ahşap bardak yapmak için kullanılan bıçak . -
		-
öŋdö- **I/1207**	Tel.	<öŋ+le-[207] Boyamak, parlatmak, cilalamak.
		öŋlen- “Renklenmek, rengini geri kazanmak.” (EDPT, 186) öŋlen- “1. Renklenmek,benlenmek, kızarmak. 2. Pembeleşmek, sağlıklı bir görünüm kazanmak.” (DTS, 411)
		öŋdö- “Cilalamak.” (ATS, 143) öŋdö- “Cilalamak.” (TAS, 79)
öŋdöş- **I/1207**	Tel. W.	İş arkadaşı olmak. -
		-
öŋdöẏ- **I/1207**	Tel.	Yükselmek, uçmak. *Kögūn öŋdöẏdü.* “Atsineği uçtu.”
		-
		öŋdöy- “Yükselmek, havaya uçmak, çıkmak.” (ATS, 143)

[207] OSTN’de morfolojik tahli *eŋ+le* yazılmıştır.

öŋdöẏt- **I/1207**	Tel.	<öŋdöẏ-t- Yükseltmek. - öŋdöyt- “Yükseltmek.” (ATS, 143)
öŋdū̄ **I/1209**	Tel.	<öŋ+lū̄ Rengi olan, boyanmış, cilalanmış. öŋlüg “Renkli (renk isimlerinden sonra kullanılır).” (EDPT, 185) öŋlüg “Renkli.” “DTS, 411) öŋdü “Renkli.” (ATS, 143) öŋdü “1. Renkli. 2. Hoş, güzel.” (TAS, 79) öŋnüg “Renkli; güzel, çok iyi; elverişli, uygun.” (DLTÇ, 183)
öŋdül- **I/1209**	Leb.	*krş.* öŋ- Sessizce gelmek, sinsice yaklaşmak. - -
öŋnö- **I/1206**	Leb.	*bk.* öŋdö-
öŋnŭğ **I/1206**	Leb.	Renkli, iyi, muhteşem, uygun, işe yarar. *bk.* öŋdū̄.
öŋö **I/1204**	Leb. Kumd.	Başka. - öŋe “*edat* Başka, diğer.” (DLTÇ, 183)
öŋör **I/1204**	Tel. W.	Bağırsaklardaki mukus. - -
öŋör- **I/1204**	Tel.	<öŋ+er- Atın üstünde öne koymak, birilerini atın üstünde kendi önüne oturtmak. - öŋör- “Eyerin ön tarafına oturmak.” (ATS, 143)
öŋüle- **I/1205**	Tel. Kumd.	Sessizce yaklaşmak, sinsice yaklaşmak. - öŋölö- “Sessizce yaklaşmak, sinsice yaklaşmak.” (ATS, 143) öŋüle- “Sessizce yaklaşmak, dikkatlice bakmak.” (DK, 238)
öp- **I/1308**	Tel.	Öpmek. *Ūzunaŋ öptŭ.* “Dudağından öptü.” (Tel.) öp- “Öpmek.” (EDPT, 5) öp- “Öpmek.” (DTS, 411) öp- “Öpmek.” (TAS, 80)

öpkö **I/1309**	Tel.	1. Akciğer, ciğer. 2. Öfke. öpke “Akciğer; öfke.” (EDPT, 9) öpke I~övke “Akciğer.” (DTS, 411, 418) öpke II~övke~öfke “Öfke, kızgınlık.” (DTS, 412, 418, 402) ökpö “1. Akciğer. 2. Böğür. 3. Gücenme.” (ATS, 143) öpkö “Akciğer.” (TAS, 80) ökpö “Akciğer.” (DÇT, 142)
öpkölū **I/1311**	Tel.	*bk.* ökpölū.
öptür- **I/1311**	Tel.	Öptürmek. *Anīp aẏda-ḥele krestendrĭp ol kiniḥenĭ öptre-ḥele mā aḫap perdĭ.* “Şöyle söyleyelim, bu insan beni vaftiz edip, bu kitabı öptürüp dua ederek verdi.” (Tel.; P.d.V.I; 121,32) öptür- “Öptürmek.” (EDPT, 7) öptür- “Öptürmek.” (DTS, 412) -
örō̄ **I/1220**	Tel.	Ön ayakların arka ayaklardan birine bağlandığı ip. örgen “Urgan, kalın ip.” (EDPT, 225) örgen “Urgan, kalın ip.” (DTS, 412) örk “Hayvan bağlanan ip.” (EDPT, 221) örk “Dizgin, gem.” (DTS, 413) -
ör- **I/1217**	Alt. Tel. Leb.	Örmek. ō̄r- “Örmek.” (EDPT, 195) ör- “Örmek, dokumak.” (DTS, 412) ör- “Örmek, sarılmak.” (ATS, 144) ör- “Örmek.” (TAS, 80) ür- “Örmek.” (DK, 264)
örbü **I/1242**	Alt.	*bk.* orbū
ördür- **I/1239**	Alt. Tel. Leb.	<ör-dür- Ördürmek. - ördür- “Ördürmek.” (ARSL, 530)
örgō̄ **I/1230**	Tel. Alt. Leb.	Saray, kahramanın çadırı. *Aḷtın örgō̄* “Altın saray” (Alt.); *Paďat tegen poḷosto Ḳudaẏdıŋ örḥō̄zünde arū ada Muḳlaẏ kündülū̄ şüttülḥen taŋdaġı künde poḷor.* “Yarın Allah’ın evi Baçat sarayında kutsal Nikolay’ın şerefine merasim olacak.” (P.d.V.I, 116,29) örgin “Taht.” (EDPT, 225) örgin~örgün “Taht.” (DTS, 412) örgö “Saray, tapınak.” (ATS, 144)

		örgö “Saray, tapınak.” (TAS, 80) örgö~örgȭ “Saray.” (DÇT, 142)
örgüö **I/1230**	Tub.	*bk.* örgȭ.
örgüt- **I/1231**	Alt.	Rahat ettirmek, dinlendirmek, ara verdirmek. - -
örḫü- **I/1230**	Alt.	Dinlenmek, ara vermek. - örgü- “Uyumak.” (ATS, 144)
örḫülʼi **I/1230**	Tel. W.	=ügrülʼi Her zaman , daima. *Tilençiler sler-bile örgülʼi, men teze sler-bile ögrülʼi emes!* “Dilenciler her zaman sizinle, ben ise sizinle değilim!” (Tel. Miss.) - ürgülci “Ebediyet, sonsuzluk.” (ATS, 198)
örḫün **I/1230**	Tel. W.	*örḫün ölöŋ* “Yılanın türediği bitki.” - -
örḫüs- **I/1231**	Tel.	< ör-güs- Var etmek, üretmek büyütmek, yetiştirmek, ekmek. *Paḷdırġa et örḫüsken!* “Kalçalarında et büyüten insan!” (P.d.V.I, 217,4) - -
örkö **I/1227**	Alt.	Küçük bir bozkır hayvanı. - örkö “Bir tür kuş.” (ATS, 144)
örkö- **I/1227**	Tel.	W. ‘de ȭrkö- Birilerine kızmak, birilerine karşı garez beslemek. - ȭrkö- “Öfkelenmek, mutsuz olmak, gücenmek.” (ARS, 99)
örköş **I/1227**	Alt. Tel. Leb.	Deve hörgücü. örgüç I “Yükselen, ya da çıkıntı olan; deve hörgücü.” (EDPT, 223) örgüç II “Kadının saç örgüsü.” (EDPT, 223) örgüç “Saç örgüsü.” (DTS, 412) örköş “1. Kambur, hörgüç. 2. Davulun sesini güçlendirmeye yarayan tümsek.” (ATS, 144)
örköş- **I/1227**	Tel.	<örkö-ş- Birbirini kırmak için uğraşmak, barış içinde yaşamamak, birbirine

		karşı sinirli olmak.
		-
		-
örköt- **I/1227**	Tel.	<örkö-t- Sinirlendirmek, birini çileden çıkarmak.
		-
		ȭrköt- “Kızdırmak, öfkelendirmek.” (ARS, 99)
örȭlö- **I/1222**	Tel.	<örȭ+le- Atın iki ön ayağını arka ayağına bağlamak.
		örkle- “(At vb. için) bağlamak, kösteklemek.” (EDPT, 226) örkle-“ Dizginlemek, gemlemek, bağlamak.” (DTS, 413)
		örkte- “Atı bağlamak.” (DK, 239)
örmö **I/1242**	Tel. Alt.	<ör-me Örülmüş kap, sepet vb.
		-
		örmö “1. Örgü. 2. Örülmüş hasır sepet.” (ARSL, 530)
örmölö- **I/1243**	Tel.	<örmö+le- Sepet örmek.
		-
		-
örö **I/1220**	Alt. Tel. Leb.	1. Üst taraf. *Taş örödöŋ tüştŭ.* “Taş üstten düştü.” (Alt.) 2. Yukarıda, yukarı. *Men örö Ḳudaẏ tep, tömön uḷu pīm tep* “Yukarıda Allah’ın, yerde Han’ın adı ile” (Tel.; P.d.V.I, 144,16); *Ertenḥĭzĭ kün Çoḷışmandı örö kemelȳ tayanıp parıp.* “Ertesi gün biz teknede Çolışman boyunca yukarı çıktık.” (P.d.V.I, 149,15); *Aẏḷına yanıp kelĭp ḳabın örö pūḷap saḷdı.* “O evine döndü ve çantasını yukarı bağladı.” (Alt., P.d.V.I, 27,31); *Örȭ ḳaradı.* “O yukarı baktı.” (Tel.); *Yüz örö poḷ!* “Başını kaldır!” (Tel.); *‘Tömön körçĭ!’ tedi, ‘örö körçĭ’, tedi.* “Yukarı ve aşağı bak, dedi. (Alt., P.d.V.I, 37,360); *Yüzŭn örö edĭp yüröt.* “O başı dik geziyor, çok onurludur.” (Tel.)
		örȳ~örē~örȭ “Yukarı, yukarı doğru” (EDPT, 197) örü “Yukarıda, yukarıya.” (DTS, 414)
		örö “Yukarı, ileri.” (ATS, 144) örö “Yukarı, yukarı doğru.” (TAS, 80) örö “Yukarı, yukarı doğru.” (DK, 238) örö “Yukarı.” (DÇT, 142)
örögŭlŭ **I/1221**	Kumd.	<örögŭ+lȳ Kutsal, kurban sunulan kimse.
		-
		-

örögü **I/1221**	Kumd.	Kurban etme merasimi. - -
örö̱ŭ **I/1221**	Tel. Alt. Leb.	<örö+ki, =örögĭ Yukarıda olan, yukarı. *Örö̱ŭ Abıyaş Ḳān Teŋere yerḫe kök çıġarġan!* “Otun büyümesine izin veren sen yukarıdasın, Abıyaş Han Tengere!” (P.d.V.I, 217,1) - örögi “Tepe, üst, yukarı.” (ARS, 99)
örökkö **I/1221**	Alt.	<örö 1. Çadırda dumanın çıktığı boru. 2. Avlu, ailenin yaşadığı yer, köy. *Puḳa yaḳazı yurttaŋ üç aẏġır maḷ yib ī̱en üç örökkö kiji yib ī̱en* “Boğa, oba sınırında üç at sürüsü ve üç avlu insan yedi.” (P.d.V.I, 79,676). - örökö “Avlu.” (ATS, 144) örökö “Aile, hane, ev halkı.” (TAS, 80) örökö “1. Yerleşim yeri. 2. Avlu.” (DÇT, 142)
örökkön **I/1221**	Tel. Alt.	*Krş.* öreken Yaşlı adam, ihtiyar (saygı sözü). *Em ḳança yıḷ yürerziŋ, örökön?* “Sen bundan sonra daha kaç yıl yaşayacaksın, ihtiyar?” (Tel.; P.d.V.I, 137,19) - örökön “1. Yaşlı adam. 2. *es.*İdol, put.” (ATS, 144) örökön “Zavallı, miskin.” (TAS, 80) öreken “Put, idol, ruhun simgesi.” (DLTÇ, 183) örökön “Ölen bir kadının ruhu.” (DLTÇ, 183)
örökkü **I/1221**	Tel.	Avlu. *Örökkü üẏ* “Köy evlerinde oturma odası. (Evler genellikle iki odadan oluşmaktadır. Bir koridor ile ayrılmış olan mutfak ve oturma odasından oluşur.) *bk.* örökkö.
örölö- **I/1222**	Alt. Tel.	<örö+le-, =örele- Yükselmek, yukarıya doğru gitmek. *Kün örölöp keldĭ.* “Güneş tepeye çıktı.” (Tel.) örlē- “Yükselmek, yukarı çıkmak.” (EDPT, 230) örū̱le- “Yükselmek.” (EDPT, 231) örle- “Yükselmek, yukarı çıkmak.” (DTS, 413) örüle- “Yükseltmek. *mec.* Öldürmek.” (DTS, 415) örölö- “Yukarı yükselmek” (ATS, 144) örölö- “Eziyet etmek, işkence etmek, acı çektirmek.” (DLTÇ, 183)

örölöt- Alt. Tel. <örölö-t-
I/1222 Yukarı çıkarmak, yukarı götürmek, yükseltmek.

örlet- “Yükseltmek, kaldırmak.” (EDPT, 230)
örlet- “Kızdırmak, öfkelendirmek, öğretmek.“ (DTS, 413)

örölöt- “Yukarı çıkarmak, yukarı yöneltmek.” (ARSL, 531)

ört Alt. Tel. Leb. Alev, yangın.
I/1233 *Yaskıda küÿgön ört oşḳop-yaḷıÿdır menĭŋ yüröḥĭm!* “İlkbahardaki çayır alevi gibi yanıyor kalbim.” (Tel.; P.d.V.I, 232,26)

ört “Alev, ateş.” (EDPT, 201)
ört “Alev, ateş.” (DTS, 413)

ört “Yangın.” (ATS, 144; TAS, 80)
ört “Alev, yangın.” (DK, 239)
ört “Alev, ateş.” (DLTÇ, 183)

örtte- Leb. <ört+le-
I/1237 *bk.* örttö-.

örtten- Leb. *bk.* örttön-.
I/1237

örttö- Alt. Tel. <ört+le-
I/1237 Yakmak.
Aḷtaÿdıŋ ölöŋŭ odun-bıḷa örttöb ɨ̄dĭ. “O Altay’ın odun ve otlarını yaktı.” (P.d.V.I, 76, 390); *Yasḳıda ölöŋ örttödŭ.* “İlkbaharda otları yaktı.” (Tel.)

örtē- “Aydınlatmak, yakmak.” (EDPT, 208)
örte- “Yakmak.” (DTS, 413)

örtö- “Yakmak.” (ATS, 144)
örtö- “Yakmak.” (TAS, 80)
örtö- “Yakmak.” (DK, 239)
örtö- “Yakmak.” (DÇT, 142)

örttön- Alt. Tel. <örttö-n-
I/1237 1. Yanmak (orman ve yaylalar).
2. Kendini yakmak.

örten- “Alevlenmek, yanmak.” (EDPT, 209)
örten- “Alevlenmek, yanmak.” (DTS, 413)

örttön- “Yanmak.” (ARSL, 532)

örül- Alt. Tel. <ör-l-
I/1225 Örülmek.

örül- “Örülmek.” (EDPT, 229)
örül- “Örülmek.” (DTS, 415)

örül- “Örülmek.” (ARSL, 532)

örüm I Alt. Tel. Matkap.

I/1226		-
		örüm “Matkap, delgi, burgu.” (ATS, 144) örüm “Matkap.” (TAS, 145)
örüm II **I/1226**	Tel.	<ör-m Örme.
		örüm “Örülen veya dokunan bir şey.” (EDPT, 231) örüm “Kabaca dikilmiş elbise, eski püskü giysi, paçavra.” (DTS, 415)
		örüm “1. Örme. 2. Kamçının tutma kısmı.” (ATS, 144) örüm “Örme.” (TAS, 80)
öründe- **I/1226**	Tel.	<örüm+le- Matkapla delmek.
		-
		örümde- “Matkapla delmek.” (ATS, 144) örümde- “Matkapla delmek.” (TAS, 80)
örüŋ **I/1224**	Alt. Tel.	Baltanın arka tarafı. -
		-
örüş **I/1226**	Tel.	<ör-ş Giysi kumaşlarındaki dokuma iplikleri.
		arış “Dokuma kumaşın çözgüsü.” (EDPT, 239) arış~aruş “Kumaşın temeli.” (DTS, 57, 63)
		örüş “(Dokumanın) örgüsü.” (ATS, 144) öriş “Keten kumaşın temeli.” (DK, 238)
ös **I/1290**	Tel. Tub. Töl.	1. Öz, kendi (bazen *poẏ* yerine kullanılır). (Tel.). 2. Doğum yeri, vatan. (Töl.) 3. İnsanın kendine aẏt olan bir şey.
		öz “Öz, kendi.” (EDPT, 278) öz “1. Öz, cevher. 2. Kendi.” (DTS, 418)
		ös adalgış *gr*. “Özel isim, has isim. *Ös soluma* gr. “Dönüşlülük zamiri.” (ATS, 144) ös “Kendi.” (TAS, 80) ös~üs “Öz, kendi.” (DK, 239, 264) ös “Öz; insanın kendisine ait olan eşyası, mülkiyet.” (DÇT, 142)
ös- **I/1291**	Alt. Leb. Tel.	1. Büyümek, yaşlanmak. *Aġaç yerden öskön.* “Ağaç topraktan büyümüştür.” (Alt.); *Ölöŋ özŭp çıḳtı.* “Ot büyüdü.” (Alt.); *Paḷa pir ḳoḷdı pir yıḷdī özŭp çıḳtı.* “Bebek bir gün yaşadı, büyüdü, sanki yıllardır yaşıyordu.” (Alt.); *Sler menneŋ surap yazıŋar*[208]*, meniŋ ḳaẏda öskön tūġan yerimdĭ, ḳanīda*

[208] OSTN’de bu kelime *yarıŋar* yazılmıştır. Anlam itibariyle *yazıŋar* olması daha doğru olacaktır.

		paḷa poḷıp özŭp er teŋine yetkinçe? “Siz bana vatanım neresi, nerede doğdum büyüdüm, nasıl böyle adam olduğumu, soruyorsunuz.” (Tel.); *öskön sōktū̄* “Büyüyen” (Alt.); *Ḳada öskön, pirge öskön* “Birlikte büyüyen” (Alt.) 2. İkiye katlanmak, büyümek, artmak. *Maḷım öspöÿ yat.* “Benim büyük baş hayvanım doğurmuyor.” (Tel.);
		ös- “Büyümek.” (EDPT, 241) ös- “Büyümek, yetişmek.” (DTS, 415)
		ös- “1. Artmak. 2. Büyümek.” (ATS, 144) ös- “Büyümek, yetişmek.” (TAS, 80) ös-~üs- “Büyümek, yetişmek.” (DK, 239) ōs- “Büyümek, yetişmek, gelişmek.” (DLTÇ, 183) ös- “Büyümek, çoğalmak; yaşamak.” (DÇT, 142)
öskö **I/1294**	Alt. Tel. Leb.	Özge, başka. *Anaŋ öskö* “Aksi hâlde” (Tel.); *Öskö poḷıp ḳaḷdım.* “Ben değiştim.” (Tel.); *Anaŋ öskö kiji kelbeḥen.* “Ondan başka kimse gelmedi.” (Tel.); *öskö paḷa* “Başka çocuk.”; *öskö kiji* “Yabancı insan.” (Tel.); *Öskö yerlū̄ kiji* “Yabancı.” (Leb.); *öskö yon* “Yabancı halk.” (Tel.); *Öskö ḳuḷdarın īgen.* “O yine diğer kullarını gönderdi.” (Tel. Miss.)
		özgē “Başka, diğer” (EDPT, 285) özge “Başka, diğer.” (DTS, 419)
		öskö “Başka, diğer.” (ATS, 144; TAS, 80) öske~öskö “Başka, diğer.” (DK, 239) öskö “Başka, diğer.” (DÇT, 142)
öskö- **I/1294**	Tel. W.	*Kün öskөp keldi.* “Güneş doğdu, yükseldi.”
		-
		-
öskölö- **I/1294**	Tel. Alt. Leb.	<öskö+le- Yabancılaştırmak. *Nedeŋ arı açı menneŋ öskölödŭŋ?* “Neden onu bana yabancılaştırdın?”
		-
		öskölö- “Değiştirmek.” (ATS, 144)
öskölön **I/1294**	Tel. W.	<öskölö-n Değişim.
		-
		-
öskölön- **I/1294**	Tel. Kumd.	<öskölö-n- Yabancılaşmak, değişmek. *Menden öskölönme!* “Bana karşı yabancılaşma!”
		-
		öskölön- “Değişmek.” (ATS, 144)

öskŭr- **I/1295**	Tel.	Büyütmek, terbiye etmek, yetiştirmek. - öskür- “Yetiştirmek, büyütmek.” (ATS, 145; TAS, 80) östir- “Yetiştirmek, büyütmek.” (DK, 239) öskür- “Büyütmek, yetiştirmek.” (DÇT, 142)
öskü **I/1295**	Tel.	<ös-kü Çıkış, yükseliş *Kün öskü̆zü̆* “Kuzey doğu.” - -
öskü- **I/1295**	Tel.W. Kumd.	*bk.* öskö-.
ösküre-[209] **I/1295**	Tel. Kumd.	<öksüs 1. Yetim kalmak. (Kumd.) 2. Solmak, rengi atmak, (bitkiler için) büyüyememek - ösküzire- “Öksüz kalmak.” (ATS, 145)
öskürüm **I/1295**	Tel.W.	Oğul, üvey evlat. - öskürim “Filizler.” (ATS, 145) ösgürüm “Filiz ve gençlik.” (GSATA, 490)
ösküs **I/1295**	Alt. Tel.	Yetim, öksüz, dul. *Ösküs paḷa* “öksüz”; *ösküs ḳat* “Dul kadın.” ögsüz (ō̆gsüz) “Öksüz, annesiz.” (EDPT, 117) ögsüz “Öksüz, annesiz.” (DTS, 405) ösküs “Öksüz.” (ATS, 145) ösküs “Yetim, öksüz.” (TAS, 80) ösküs “Öksüz.” (DÇT, 142)
öskütˉ **I/1295**	Tel. W.	<öskü-t- Kaldırmak, yükseltmek, yukarı çıkarmak. - -
ösküzŭre- **I/1295**	Tel.	<ösküs+re- Eziyet çekmek, öksüzlükten dolayı acı çekmek. - ösküzire- “Öksüz kalmak.” (ATS, 145)
öştö- **I/1307**	Tel. Alt. Leb.	Düşmanlık etmek. *Uzun Ḳaḷan-Ḳısḳa Ḳaḷan paḷaŋdı perbedĭŋ tep mā öştöp turġan*. “Uzun-Kalan ve Kısa-Kalan, kızımı vermediğim için bana

[209] OSTN’de bu madde fiil olarak verilmemiştir.

		düşmanlık ediyorlar.” (P.d.V.I,76,562)
		-
		öştö- “Kin beslemek, nefret beslemek, düşman olmak.” (ATS, 145) öştö- “Birbirine düşman olmak.” (TAS, 80) öştö- “İntikam almak.” (DÇT, 143)
öştöş **I/1307**	Tel. Alt. Leb.	<öç+le-ş İntikam, düşmanlık.
		-
		öştöş “Düşmanlık, husumet.” (ARSL, 539)
öştöş- **I/1307**	Tel. Alt. Leb.	<öç+le-ş- İntikam almak, birbirine düşmanlık yapmak.
		-
		öştöş- “Birbirine düşman olmak.” (ATS, 145)
öştӯ **I/1307**	Tel. Alt.	<öç+lӯ Düşman, intikam alan, kinle dolu.
		öçlüg (ōclōg) “Kindar, intikam peşinde koşan.” (EDPT, 26) öçlüg “Kindar, intikam peşinde koşan, düşmanca davranan.” (DTS, 400)
		öştü “Düşman.” (ATS, 145; TAS, 80) öştü “Düşman, hasım.” (DK, 239) öştü “Düşman.” (DÇT, 143)
öştŭğ **I/1307**	Leb.	Tiryaki, bağımlı.
		-
		-
öt **I/1260**	Alt. Tel. Leb.	Öd, safra.
		ōt (ōd) “Öd, safra.” (EDPT, 35) öt “Öd, safra.” (DTS, 415)
		öt “Öd, öd kesesi.” (ATS, 145) öt “Öd, safra.” (TAS, 80)
öt- **I/1260**	Alt. Leb. Tel.	1. Geçmek, yanından geçmek, arasından geçmek, aşmak. *Onŭ ḳanaẏp ödör?* “Bunun (dağın) diğer tarafına nasıl geçilir?” (Tel.); *Edil teḥen su keler, anı ḳanīp keçerzĭŋ, edegĭnde el poḷor, anı ḳanīp ödörzŭŋ.* “Orada İdil nehri var, onu nasıl geçeceksin? Kenarında da insanlar var, onların arasından nasıl geçeceksin?” (Alt.; P.d.V.I, 200,1); *Pīk tūdŭŋ kīnĭ bile öt! Abaḳanıŋ pajı bıla öt!* “Büyük dağların arkasından geç! Abakan dağını aş!” (P.d.V.I, 221,15) 2. Vakit geçirmek, yaşamak. *Er ortoçın ödüp keldi.* “O orta yaşlarına geldi.” (Tel.)
		öt- “Geçmek.” (EDPT, 39) öt- “1. Geçmek, bir şey boyunca geçmek. 2. Geçip gitmek, sona

		ermek.” (DTS, 415)
		öt- “Geçmek, zamanın ilerlemesi. 2. Birinin veya bir şeyin yanından geçmek. 3. Sızmak.” (ATS, 145) öt- “Geçmek.” (TAS, 80) öt- “Geçmek.” (DK, 239) öt- “Geçmek.” (DÇT, 143)
ötkök **I/1269**	Tel. Kumd.	<öt-kek İshal.
		ötgek “İshal, amel.” (EDPT, 51)
		ötkök “1. Gübre. 2. İshal. 3. Sürgün.” (ATS, 145) ötkök “Sürgün, ishal.” (TAS, 80)
ötkül **I/1271**	Tel.	Delik, saklanma yeri, tenha yer.
		ūt (ūd) “Delik, çukur, oyuk.” (EDPT, 36) öt “İn, delik, yuva.” (DTS, 415)
		ötkūl “Giriş, geçit.” (ARS, 100)
ötkür **I/1271**	Alt. Tel. Leb.	<öt-kür 1. Keskin, sivri. 2. Delen, delip geçen, ince (ses). 3. Hızlı, çabuk.
		-
		ötkür “Keskin” (TAS, 80)
ötkür- **I/1270**	Alt. Tel.	<öt-kür- Geçirmek, delmek, saplamak. *Ötkŭre* “Diğer tarafına” (Tel.); *Et ötkŭrö sōk körŭnŭp otturat, sōk ötkürö yilik körŭnŭp otturat.* “Teninden kemikleri, kemiklerinden de ilikleri görünüyor.” (Alt.; P.d.V.I,10,6); *Onço ḳaḷıḳ ötkŭrö yürdŭ.* “Tüm halk yanından geçti.” (Alt.), *Aġaş tozıḷı yer ötküre, kiji tozıḷı el ötkŭre.* “Ağacın kökü toprakta, insanın kökü ise halktadır.” (Tel.); *Pıçaḳ yüreḥın ötkŭrdĭ.* “Bıçak onun kalbine saplandı.” (Tel.)
		ötgür- “Geçirmek.” (EDPT, 52) ötkür- “1. Geçirmek, göndermek. 2. İshal olmak.” (DTS, 416)
		ötkür- “Uğurlamak, geçirmek.” (ATS, 145) ötkür- “Geçirmek.” (TAS, 80) ötkür- “Geçirmek, delmek, yürütmek, yerine getirmek.” (DK, 239) ötküre “İçinden, boyunca.” (DÇT, 143)
ötpök **I/1275**	Alt. Tel.	Ekmek. *Adam seni ötpök edip perzın tegen.* “Babam sana ekmek yapsın, dedi. (Senin ekmek yapmanı söyledi.)” (P.d.V.I, 9.8)
		etmek~ötmek “Ekmek.” (EDPT, 60) etmek~ötmek “Ekmek.” (DTS, 201, 417)
		ötpök “Ekmek, tatlı, pide.” (ATS, 145) ötpök “Çavdar ekmeği.” (TAS, 81)

			iytpek “Somun ekmek.” (DK, 215) etpek “Çavdar ekmeği, ekmek.” (DK, 276) itpek “Ekmek.” (DLTÇ, 146) ötpök “Ekmek.” (DÇT, 142)
ötpös **I/1275**	Alt. Kumd.	Tel.	=ötpes Küt, keskin olmayan. *Ötpöstŭ pilebe, uḳpastı sülebe!* “Küt olanı bileme, duyulmaması gerekeni söyleme!” (P.d.V.I, 3.31)
			-
			ötpös “Kör.” (ATS, 145) ötpös “Körleşmiş; bıçak vs. kesici aletlerin keskinliğini kaybetmesi.” (TAS, 81)
öttür- **I/1274**	Alt.		<öl-tür- Öldürmek.
			öldür-~öltür- “Öldürmek.” (EDPT, 133) öltür- “Öldürmek.” (DTS, 407)
			öltür- “Öldürmek.” (ATS, 143) öltir- “Öldürmek.” (TAS, 78) ötör- “Öldürmek.” (DLTÇ, 184) ötör- “Öldürmek.” (DÇT, 142)
öẏ **I/1172**	Tel.		1. Zaman, süre, an. *Aydışkan öẏ* “Kararlaştırılan, belirlenmiş zaman.”; *Ol öẏde* “Bu zaman.”; *Paḷa tabar öẏŭ* “Doğum zamanı.” 2. Ölçü, had, sınır. *Öẏŭneŋ ajra* “Haddini aşarak”
			ȫḏ “Zaman, an.” (EDPT, 35) öd~öḏ~öz “1. Zaman. 2. Küçük bir zaman dilimi, saat (?).” (DTS, 400, 401, 419)
			öy “1. Zaman, an, süre. 2. Ölçü. 3. Ölçülü.” (ATS, 145) öy “Zaman, süre.” (TAS, 81) öy “Zaman, an, süre.” (DK, 238) öy “Zaman.” (DÇT, 142)
ȫẏ **I/1173**	Tel. Alt.		*ȫẏ ada (aba)* “Üvey baba.”; *ȫẏ ene (ice)* “Üvey anne.”; *ȫẏ ūḷ* “Üvey oğul”; *ȫẏ ḳız* “Üvey kız.”; *ȫẏ paḷa “Ya üvey anne, ya da üvey kız”*
			ögēy “Üvey.” (EDPT, 119) ögey “Üvey.” (DTS, 402)
			ȫy~öy “Hısım, üvey.” (ATS, 144) ȫy “Üvey.” (TAS, 79)
öẏ- **I/1172**	Alt. Tel.		Silinmek, yok olmak.
			ögi- “(Tahıl) öğütmek, toz hâline getirmek.” (EDPT, 101) ügi- “Öğütmek, toz hâline getirmek.” (DTS, 660)

		öy- “1. Batırmak, saplayıp vurmak, kesmek, sancımak, sokmak, iğnelemek, kırmak, yarmak. 2. Ovmak, sürtmek, nasırlaştırmak. 3. Basmak, sıkmak, boğmak, çiğnemek.” (ARSL, 517)
öẏmek **I/1177**	Alt.	*bk.* oẏmoḳ.
öyök **I/1210**	Tel. Alt.	Hayvanların karın kısmı. *Ekki yüs tīndeŋ ekki ton poḷor, pirinç ĭ arḳadaŋ ekkinç ĭ öyöktöŋ.* “İki yüz sincaptan iki kürk yapılır, biri sırtlarından, diğeri de karınlarından.”; *İt öyökte yatıp yat.* “İt karnı üstünde yatıyor.” - öyök “Küçük hayvanların karnı.” (ATS, 145) öyök “Hayvan derisinin karın kısmı.” (TAS, 81)
öyöktö- **I/1210**	Tel.	<öyök+le- Karnı üstünde sürünmek. - öyöktö- “Karnı üzerinde sürünmek.” (ATS, 145)
Öẏröt **I/1174**	Tel. Alt.	1. Destanlarda: Oyrotlar (Kalmuklar). *Törböt Öẏröt* (deyim), Oyrot Han. 2. Baçat Teleüt. (Alt.) 3. Yabancı. (Alt.) - -
öẏssüp **I/1176**	Alt.	<Rus. Осъ +? Eksen. - -
öẏt- **I/1176**	Alt.	<öẏ-t- Silmek, mahvetmek, yok etmek. ögit- “Öğüttürmek.” (EDPT, 103) ügit- “Öğüttürmek.” (DTS, 660) -
öẏzöm **I/1176**	Tel.	Alçak arazi, çökek, ova. - öyzöm “Çukurluk.” (ATS, 145)
özöḫöş **I/1302**	Tel.	<özök+öş Küçük dere. - -
özök I **I/1301**	Alt. Tel.	<öz+ek Öz, iç kısım, (ceviz vb. için) çekirdek, tahıl, (ağaç için) gövde, (lamba veya mum için) fitil, insanın iç organları (göğüs ve karın). *Özögŭŋ üzŭlzŭn!* “İç organların zarar görsün! (“Bağırsakların

		kopsun, dağılsın!” anlamında beddua)” (Tel.)
		özek “Öz, çekirdek, merkez.” (EDPT, 285) özek “Kan damarı, boyun arteri.” (DTS, 419)
		özök “1. İç. 2. Sap.” (ATS, 145) özök “İç, içeri.” (TAS, 81) özön “1. Öz, iç. 2. Fitil.” (TAS, 81) özök “İç, içeri.” (DLTÇ, 182) özök “1. Beden. 2. İç.” (DÇT, 141)
özök II **I/1302**	Alt. Tel.	<ös+ek Nehir, çay.
		özek “Küçük vadi, dere.” (EDPT, 285) özek “Kanyon, vadi, dağlardaki dar geçit.” (DTS, 419)
		özök “Nehir, çay, nehir yatağı.” (ATS, 145) özök “Nehir yatağı.” (DLTÇ, 182) özök “Nehir.” (DÇT, 141) özök “Vadi.” (GSATA, 491)
özön **I/1302**	Leb.	<Rus. Ось Yük arabasının dingili.
		-
		özön “Gövde, namlu.” (DK, 238)
özüm **I/1303**	Tel.	<ös-m Boy, boyu uzama, büyüme.
		-
		özüm “Boy.” (ATS, 145) özüm “Bitki.” (TAS, 81)

“P”

pā I **IV/1117**	Alt. Tel. Leb.	<Far. baha 1. Fiyat, değer. *Anıŋ pāzı ḳaaçı?* “Ne kadar? Bunun fiyatı nedir?” (Alt.); *Pāzı tüştŭ.* “Fiyatı düştü.” (Alt.); *Pāzın tüşŭr!* “Fiyatı düşür!” (Tel.); *Pāzın kelĭştĭrdĭ.* “O tahmini fiyat verdi.” 2. Bir kabın tabanı.
		-
		bā “Paha, değer, fiyat.” (ATS, 33) pā “Fiyat, eder.” (TAS, 81)
pā II **IV/1117**	Alt. Tel.	Önceden dile getirilmiş, daha önce bahsi geçen, mezkûr. *Pā kiji keldĭ.* “Benim anlattığım kişi geldi.”; *Pā sözŭn aÿttı.* “O daha önce de söylediği şeyleri söyledi.”

		bayākī “Daha önce bahsi geçen, önceki, evvelki, son zamanlarda.” (EDPT, 385) bayaḳı “Daha önce bahsi geçen, mezkûr.” (DTS, 85)
		bā “Bilinen, adı geçen.” (ATS, 33) bayagı “Kısa süre önceki, deminki.” (ATS,36) pā “O, öteki, öbürü.” (TAS, 81) payagı “Geçende olmuş, deminki, yeni, az önceki.” (TAS, 84)
pāçım **IV/1184**	Tel. W.	Acele, acelecilik. - baçım “Hızlı, çabuk.” (ATS, 33)
paḏ’a **IV/1138**	Alt.	Enişte (kız kardeşin eşi), kayın birader. - baca “Enişte; bacanak.” (GSATA, 360) paça “1. Kayınbirader, 2. Bilardoda topu cebe atmak için yapılan hareket.” (KRS, 51)
padaḳ **IV/1181**	Leb.	Belagat, etkili ve güzel söz söyleme yeteneği. *bk.* madaḳ.
padaḳta- **IV/1181**	Leb.	<padaḳ+ḷa- Beliğ olmak. *bk.* madaḳta-.
Paḏ’at **IV/1139**	Tel.	Teleütlerin yaşadığı, Kuznetsk bölgesinin bir kısmı. - Payat “Kemerova iline bağlı Belovo ilçesindeki Baçat ırmağı.” (TAS, 84)
pādı **IV/1181**	Tel.	*Pardı*. “Gitti.” *Odunġa pādı.* “O odun almaya gitti.”
		- -
padığ **IV/1182**	Leb.	Bataklık. - padığ “Batak, bataklık” (KRS, 49)
padırbaş **IV/1182**	Tel. Leb.	1. Ayak parmağı. 2. Parmağın üst eklemi. - -
padış **IV/1182**	Alt. Tel.	<pat-ş- Batış. *Kün padıjı* “gün batımı” -

		badış “Gün batımı.” (DÇT, 105)
paġa **IV/1132**	Alt. Tel.	*bk.* paḳa.
paġan **IV/1133**	Leb.	*bk.* paḳḳan.
paġaẏ **IV/1132**	Alt. Tel.	Pis, kirli. *Paġaẏ sös* “Kötü sözler.”; *kiçik paġaẏ* “Küçük parmak.”
		-
		bāy~bagay “Kötü, işe yaramaz; *mec.* baykuş, puhu kuşu.” (ATS, 33) bakay “Bir boy adı (puhu kuşu).” (GSATA, 362)
paġaẏḷa- **IV/1133**	Alt. Tel.	<paġaẏ+ḷa- Kötülemek.
		-
		-
paġıḷ- **IV/1135**	Tel.	<paḳ-ḷ- Sadık olmak. *Paġıḷġan* “Sadık.”
		-
		-
paġır **IV/1134**	Tel. Leb. Kumd.	1. Soğanın bir türü (Lat. *Allium nutans*). (Tel.) 2. Reçineli (ağaç). (Leb. Kumd.)
		-
		pagır “Kır sarımsağı.” (TAS, 81) pagır “Reçineli (orman).” (DK, 239)
paġır- I **IV/1134**	Alt. Tel. Leb.	1. (Küçük çocuklar ve keçiler için) bağırmak; çığlık atmak. 2. Dilenmek, dilencilik yapmak. (Leb.)
		bākır- “Bağırmak, çığlık atmak.” (EDPT, 318) baḳır- “Bağırmak, haykırmak.” (DTS, 88)
		bagır- “1. Yüksek sesle bağırmak, böğürmek. 2. Yüksek sesle ağlamak.” (ATS, 33) pagır- “Ağlamak.” (TAS, 81) bagır- “Hüngür hüngür ağlamak.” (DK, 204) magır- “Bağırmak, inlemek.” (DK, 231)
paġır- II **IV/1134**	Tel.[210]	İtaat etmek. *Uḷ pīge paġırıp ḳaḷan perip pardıḷar.* “Onlar büyük beye itaat ettiler ve ona vergi verdiler.”
		bakur- “Baktırmak.” (EDPT, 318) baḳur- “Baktırmak, ilgilendirmek.” (DTS, 89)
		-
paġıraḳ	Tel.	<paġır-aḳ

[210] Madde başında *Tel*. ibaresi yoktur, metin içinde örnek cümlelerde vardır.

IV/1135		Ağlayan, bağıran (çocuk).
		-
		-
paġırt-	Alt. Tel.	<paġır-t-
IV/1135		Bağırtmak.
		-
		-
pağ	Leb.	Bağ, urgan, bağcık, ip, sicim.
IV/1132		bāġ “Bağ, ip, kemer; balya, demet, tomar.” (EDPT, 310)
		baġ “1. Zincir, köstek, kelepçe. 2. Bağ, ip; örtü. 3. Düğüm, balya, demet. 4. Kitap bölümü, birim. 5. Grup, sınıf.” (DTS, 83)
		bū “İp.” (ATS, 46)
		pū “Kalın ip.” (TAS, 91)
		pag~bag “Bağ, ip.” (DK, 239)
pağļa-	Leb.	<pağ+ļa-
IV/1136		Bağlamak, düğümlemek.
		bağlā- “Bağlamak.” (EDPT, 314)
		bağla- “1. Bağlamak. 2. Birleştirmek.” (DTS, 84)
		būla- “Bağlamak.” (ATS, 46)
		pūla- “Bağlamak.” (TAS, 91)
		bagla- “Bağlamak.” (DK, 204)
		pālga- “Bağlamak.” (DK, 239)
		poglo- “Bağlamak.” (DLTÇ, 188)
pağļaļ-	Leb.	<pağļa-ļ-
IV/1136		Bağlanmak.
		Şarşınġa pağļaļıp “Direğe bağlanıp”; *Seŋ kėsçeŋ kėbĭ parçan pağļaļıp ķaļar.* “Senin elbisen tamamen bağlanmış.”
		bağlan- “*dönüşlü, edilgen* Bağlanmak.” (EDPT, 315)
		bağlan- “1. Bağlanmak. 2. Kendi kendine bağlamak.” (DTS, 84)
		būlal- “Bağlanmış olmak.” (ATS, 46)
pajaķ	Alt. Tel. Leb.	<paş+aķ
IV/1206		Buğday başağı.
		başak “Küçük baş, başçık; ok ucu, tahıl başağı.” (EDPT, 378)
		başaķ “(Ok, mızrak için) sivri uç, temren.” (DTS, 94);
		majak “Başak.” (ATS, 132)
		majak “Başak.” (TAS, 71)
pajaķta-	Alt.	<pajaķ+ļa-
IV/1206		Başaklanmak.
		başaklā- “(Süngü vb. için) küçük demir baş takmak.” (EDPT, 380)
		başaķla- “Uç, temren takmak.” (DTS, 94)
		majakta- “Başak toplamak.” (ATS, 132)

pajaḳtū **IV/1206**	Alt.	<pajaḳ+ḷū Başaklı.
		başaklıġ “Küçük demir başlı.” (EDPT, 380) başaḳlıġ “Başlı, temrenli (ok, mızrak)” (DTS, 94)
		-
pajarḷa- **IV/1206**	Tel.	*Aḷdınaŋ pajarḷadı.* “Birilerinin yanında giderken onunla konuşmak için ona yüzünü döndü.”; *Udur pajarladı.* “O birilerinin yanından geçti gitti sonra da yanına geldi.”
		-
		-
pajır- **IV/1206**	Alt. Tel. Leb.	<paj+ur- Baş eğmek. *Yıġıḷıp pajırdı.* “O onun ayaklarına kapandı.” (Tel.); *Anıŋ pudŭna pajırdı.* “O onun ayaklarına düştü.”
		-
		bajır- “Tapınmak, tapmak.” (ATS, 33) bajır- “Eğilmek, selam vermek, dua etmek, tapınmak.” (DK, 204) bajır- “Eğilmek ,eğilerek selam vermek, dua etmek (tapınmak).” (DÇT, 105)
pajırḳa- **IV/1206**	Tel.	<paş+rḳa- Beylik, hükümdarlık taslamak, gururlanmak, övünmek.
		-
		-
paḳ- **IV/1127**	Alt. Tel. Leb.	1. Bakmak. *Ḳudaÿġa paḳ.* “Dua et!” (Tel.); *Ḳaya paḳtı.* “O etrafa bakındı.” (Tel.); *Aġaşḳa paġıp çıḳtıḷar.* “Onlar ağaca çıktılar.” (Tel.) 2. Boyun eğmek, itaat etmek, tâbi olmak. *Orusḳa paḳḳan Teleŋet.* “Ruslara itaat eden Teleütler.” (Tel.); *Aḳ ḳānġa pagıp yat.* “O ak Han’a itaat ediyor.” (Tel.)
		bak- “Bakmak, ilgilenmek, uymak.” (EDPT, 311) bak- “Dikkatlice bakmak, ilgilenmek.” (DTS, 88)
		bak- “1. Boyun eğmek, tâbiyeti kabul etmek.” (ATS, 33) pak- “Tabi olmak, boyun eğmek.” (TAS, 82)
paḳa **IV/1127**	Alt. Tel. Leb.	Kurbağa. *Ḳodur paḳa* “Kara kurbağası, siğilli kurbağa.” (Alt.); *Aġaş paka* “Ağaç kurbağası, yeşil kurbağa (Teleütdeki diğer kurbağalar).” (Tel.).
		bakā “Kurbağa; (boynuz ve taşla birlikte anılırsa) kaplumbağa.” (EDPT, 311) baḳa “Kurbağa.” (DTS, 88)
		baka “Kurbağa.” (ATS, 33) paka “Kurbağa.” (TAS, 82) baka~paka “Kurbağa.” (DK, 205, 239) baka~paga~paka “Kurbağa.” (DLTÇ, 142, 184)

bā “Kurbağa.” (DÇT, 105)

paḳat Tel. Merak, merakla; acayip, tuhaf.
IV/1128 -
-

paḳattı- Tel. <paḳat+tı-
IV/1128 İlginç bulmak, hayran kalmak.
Men örgönüŋ til aytıp yetpes yarajına paḳattıdım. “Ben sarayın müthiş güzelliğine hayran kaldım.”
-
pakatı- “Hayran kalmak, hayran olmak.” (TAS, 82)

paḳattım Tel. <paḳattı-m
IV/1128 Merak uyandırma, ilgi çekme.
-
-

paḳattıt- Tel. <paḳattı-t-
IV/1128 Merak ettirmek, cezbetmek, büyülemek.
-
-

paḳattū Tel. <paḳat+ḷū
IV/1128 Müthiş, meraklı, çekici, hoş.
-
pakatılu “Zarif, çekici, güzel.” (TAS, 82)

paḳılūr Tel. 1. Boğaz.
IV/1128 2. Adem elması.
-
pakırūl “Gırtlak.” (ATS, 146)
baykūr “Gırtlak.” (ATS, 37)

paḳır[211] Tel. Biçare, zavallı.
IV/1128 -
-

paḳḳan Tel. =baġana
IV/1129 Atların bağlandığı direk.
-
bagana “Sütun, direk.” (ATS, 33)
bakana “1. Direk. 2. Sırık. 3. Kolon. 4. Kule. 5. Şamanın tefine resmedilen kalın kayın ağacı tasviri.” (ATS, 33)

paḳḳan- Alt. Tel. <paḳ+ḳan-
IV/1129 Kazık yapmak, çakmak.
-

[211] <Ar. faḳīr.

		-
paḳpayaḳ **IV/1132**	Leb.	=pekpeyek El bileği.
		-
		-
paḳpır **IV/1132**	Alt. Leb.	Sarhoşluk sonrası mide bulantısı, içki mahmurluğu. *bk.* papḳır.
paḳras **IV/1130**	Tel.	1. Bakır. 2. Küçük dökme demir kap, bakraç.
		-
		bakras “Bakraç, bakır kazan.” (ATS, 33)
paḳta- **IV/1131**	Leb.	<paḳ+ḷa-, =maḳta- Övmek.
		-
		makta- “Övmek, methetmek.” (ATS, 132) makta- “Övmek, methetmek, ululamak.” (TAS, 71) makta- “Bağırmak, çağırmak; övmek.” (DK, 231)
paḳtaḷ- **IV/1131**	Leb.	=maḳtaḷ- Övülmek.
		-
		-
paḳtan- **IV/1131**	Leb.	Hava atmak, övünmek.
		-
		maktan- “Övülmek, övünmek.” (ATS, 132) maktan- “Övünmek.” (TAS, 71)
paḳtır- **IV/1131**	Tel. Alt. Leb.	<paḳ-tır- Tâbi kılmak, boyun eğdirmek. *Paḳtırıp aḷġan.* “Rehin.”; *Yaŋġa paḳtırdı.* “O bir dine tâbi oldu.”; *Ḳān Ḳūdaẏ teŋere ḳāŋġa onçoġın paḳtırıp perdǐ.* “O her şeyi Tanrı’ya tâbi kıldı.”
		-
		baktır- “Boyun eğdirmek, tâbi kılmak.” (DÇT, 106)
paḳtıt **IV/1131**	Tel. Alt.	1. Bir köşenin başlangıç noktası. 2. Küçük dil.
		-
		-
paḳūr **IV/1128**	Alt. Tel.	Boğaz, gırtlak, dilin arka kısmı. *bk.* paḳılūr.
paḳūrḷa- **IV/1129**	Alt. Leb.	<paḳūr+ḷa- Boğazından tutmak.

		-
		-
paḷ I **IV/1161**	Tel. Alt. Leb.	Bal. *Ḳabaġaḷū pal* “Petekli bal.”
		bāl “Bal.” (EDPT, 330) bal “Bal.” (DTS, 85)
		pal “Bal.” (TAS, 82)
paḷ II **IV/1161**	Leb.	1. Mal, mülkiyet. 2. Vahşi kuş.
		-
		mal “Hayvan, mal; at.” (ATS, 132) mal “1. Hayvanlar. 2. At.” (TAS, 71)
paḷa **IV/1161**	Alt. Tel. Leb.	Bebek, çocuk. *Çokluk şekli* paḷdar. *Ḳıs paḷa* “Kız çocuğu.”; *ūḷ paḷa* “Oğlan çocuğu.” (Tel.); *Paḷa tūdŭ.* “Çocuk doğdu.”; *paḷa tabar öẏ* “Doğum zamanı.” (Tel.); *Paḷaŋ barba?* “Senin çocuğun var mı?” (Alt.); *yaş paḷa* “Küçük çocuk.” (Tel.); *emçek paḷa* “Süt çocuğu.” (Alt.); *Tun paḷa* “İlk çocuk.” (Tel.); *Paḷa taptı.* “Çocuk doğurdu.” (Tel.); *Paḷa sōttadı.* “Çocukla uğraştı, çocuk baktı.”; *Paḷanıŋ paḷazı* “Torun.” (Alt.); *ḳuştŭŋ paḷazı* “Civciv.” (Alt.); *Tiḷdŭŋ paḷazı* “Küçük dil.” (Tel.)
		balā “Genç kuş, kuş yavrusu.” (EDPT, 332) bala “(Hayvan) yavrusu, kuş yavrusu.” (DTS, 86)
		bala “Çocuk.” (ATS, 33) pala “Çocuk, yavru, bala.” (TAS, 82) bala~pala “Çocuk, bala.” (DK, 205, 240) bala “Çocuk, bala.” (DLTÇ, 142) bala “1. Oğul. 2. Bebek, yeni doğmuş bebek ,çocuk. 3. Delikanlı, genç çocuk. 4. Yavru. 5. Kuş yavrusu. (DÇT, 106) pala “Çocuk, oğul.” (DÇT, 143)
pāḷa- **IV/1163**	Alt. Tel. Leb.	<pā+ḷa- Fiyat vermek, değer biçmek. *Adımdı pāḷazaŋ pir ḳapḳa yetpes.* “Eğer atıma fiyat biçsen bile, o 100 ruble yapmaz.” (Tel.); *Arıḳtā poḷzo semiskē pāḷa, astā*[212] *poḷzo köpkö pāḷa!* “Zayıf da olsa şişman, az da olsa çok gör!”
		-
		bāla- “Değerlendirmek, fiyatını belirlemek.” (ATS, 33)
paḷacaḳ **IV/1165**	Leb.	*bk.* paḷaçaḳ.
paḷaçaḳ **IV/1164**	Alt. Tel.	Küçük çocuk.
		-

[212] OSTN’de *asḳa* yazılmış, ancak anlam olarak *astā* olmasının daha doğru olacağı düşünlmektedir.

		balacak~balaçak “Küçük çocuk.” (DLTÇ, 142)
paḷaḷığ **IV/1164**	Leb.	<paḷa+ḷığ *bk.* paḷaḷū.
paḷaḷū **IV/1164**	Alt. Tel.	<paḷa+ḷū Çocuğu olan, çocuklu. *Sen ḳattū paḷaḷū kişizĭŋ.* “Sen hanımı ve çocuğu olan birisin.” (Tel.) - balalu “Çocuklu.” (ATS, 33) balalu “Çocuklu, çocuk sahibi.” (DLTÇ, 142)
paḷan **IV/1163**	Tel.	Kartopu ağacı. - balan “Kartopu ağacı.” (ATS, 33) palan “Kartopu ağacı.” (TAS, 82) palȭn “Kartopu ağacı.” (DLTÇ, 185) palön “Kartopu ağacı” (KRS, 51)
paḷançı[213] **IV/1164**	Tel.	(İspinozgillerden) örümcek kuşu (Lat. *saurus colluris*). - -
paḷaẏ **IV/1163**	Tub.	Çok olmayan. *Paḷaẏ paştaḳ (W.)* “Tutumlu, düzenli”. - -
paḷçaḳ **IV/1172**	Tel.	Geniş yüzlü, düz yüzlü. - -
paḷçım **IV/1172**	Tel.	1. Geniş yüz. 2. Büyük. - -
paḷçımdū **IV/1172**	Tel.	<paḷçım+ḷū 1. Geniş yüzlü. 2. Büyük. 3. Sarkmış. - -
paḷdır **IV/1171**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* paḷtır.
paḷdırġan **IV/1172**	Alt. Tel. Leb.	Baldıran otu (Lat. *Heracleum sphondylium*). *Subaẏ paḷdırġan, tüktȳ paḷdırġan (Alt.), elik paḷdırġan (Alt.)* “Lat. *heracleum sibirieum*”

[213] Bu maddede verilen anlamla Latince terim birbiriyle uyuşmamaktadır.

		-
		baltırgan “Melek otu.” (ATS, 34) paltırgan “Melek otu.” (TAS, 82) paltırgan “Melek otu.” (DK, 240) paltırgan “Melek otu.” (DLTÇ, 185) baltırgan “Melek otu.” (DÇT, 106)
paḷdū **IV/1171**	Alt. Tel.	<paḷ+ḷū Balı çok olan, ballı.
		-
		-
paḷġaş **IV/1170**	Leb. Alt.	*bk.* paḷḳaş
paḷġaşta- **IV/1170**	Leb. Alt.	*bk.* paḷḳaşta-.
paḷġaştan- **IV/1170**	Leb. Alt.	*bk.* paḷḳaştan-.
paḷġaştığ **IV/1170**	Leb.	*bk.* paḷḳaştū.
paḷığ **IV/1168**	Leb.	Yara, çıban. *Çabaḷ paḷığ, sök paḷığ* “Sifilis” *bk.* paḷū.
pāḷığ **IV/1167**	Leb.	<Far. pā+ḷığ[214] *bk.* pāḷū
paḷıḳ **IV/1166**	Alt. Tel. Leb.	Balık *Paḷıḳ odı* “Eğrelti.” (Tel.); *Paḷıḳ aŋdap yat.* “O balık tutuyor.”
		balık “Balık.” (EDPT, 335) balıḳ “Balık.” (DTS, 86)
		balık “Balık.” (ATS, 34) palık “Balık.” (TAS, 82) balık “Balık.” (DK, 205) balık “Balık.” (DLTÇ, 142) balık “Balık.” (DÇT, 106)
paḷıḳçı **IV/1167**	Alt. Tel.	<paḷıḳ+çı 1. Balıkçı. 2. Karabatak, martı.
		balıkçī “Balıkçı.” (EDPT, 337) balıḳçı “Balıkçı.” (DTS, 86)
		palıkçı “Balıkçı.” (TAS, 82) palıkçi “Balıkçı.” (KRS, 51)
Paḷıḳsa	Tel. W.	Nuh’un hastalığa ilk yakalanan ve Erlik’in tavsiyesi üzerine

[214] Bu kelimenin kökenin Far.+T. şeklinde olması gerekir.

IV/1167		şamandan yardım isteyen küçük oğlu. - -
paḷıḳta- **IV/1167**	Alt. Tel. Leb.	Balık tutmak. - balıkta- “Balık avlamak.” (ATS, 34) palıkta- “Balık avlamak.” (TAS, 82) palıktı- “Balık avlamak.” (KRS, 51)
paḷıḳtığ **IV/1167**	Leb.	*bk.* paḷıḳtū.
paḷıḳtū **IV/1167**	Alt. Tel.	Balıklı. balıklıġ “Balığı bol, balıklı.” (EDPT, 338) balıklıġ “Balığı bol, balıklı.” (DTS, 87) balıktu “Balıklı, balığı bol olan.” (ATS, 34) palıktu “Balıklı.” (TAS, 82)
paḷımzın **IV/1168**	Tel.	İnsanların ve hayvanların sinir sistemine zehirli etki eden ot. - -
paḷḳaş **IV/1169**	Tel. Kumd.	=paḷçaḳ Balçık, çamur, toprak, kir, kil. *Toỳ paḷḳaş* “Kil.”; *ḳızıḷ paḷḳaş* “Kırmızı kil.”; *paḷḳaş üỳ* “Çamur harçlı ev.”; *baḷḳaş yer* “Bataklık.”; *Paḷḳaş poḷdı.* “O kirlendi.” balçık “Balçık, çamur.” (EDPT, 333) balçıḳ “Balçık, çamur.” (DTS, 86) balkaş “Kir, çamur.” (ATS, 34) palkaş “Çamur, pislik, kir.” (TAS, 82) balkaş “bataklık” (DLTÇ, 142) şalşak “Çamur, balçık.” (DLTÇ, 225) balgaç~balgaş “Toprak, balçık, çamur.” (DÇT, 106)
paḷḳaşta- **IV/1169**	Tel.	<paḷḳaş+ḷa- Kirletmek. - balkaşta- “Kirletmek, çamurlamak.” (ATS, 34)
paḷḳaştan- **IV/1169**	Tel.	<paḷḳaşla-n- Kirlenmek. - balkaştan- “Kirlenmek, çamurlanmak.” (ATS, 34)
paḷḳaştū **IV/1169**	Tel.	<paḷḳaş+ḷū Kirli. - balkaştu “Kirli, çamurlu.” (ATS, 34)

malgaştığ “(Su için) kirli, bulanık.” (DK, 232)

paḷta Alt. Tel. Leb. Balta.
IV/1171 *Aẏ paḷta* “teber, balta, yeniçerilerin balta şeklindeki savaş ve savunma silâhı.”

baltū (baltō) “Balta.” (EDPT, 333)
baltu “Balta.” (DTS, 87)

malta “Balta.” (ATS, 132)
palta “Balta.” (TAS, 82)
palta “Balta.” (DK, 240)
palta “Balta.” (DLTÇ, 185)

paḷta- Leb. Ayakla ezmek.
IV/1171

-

balbar- “Ezmek.” (ATS, 33)

paḷtır Tel. Baldır.
IV/1171

baltır “Ayak baldırı.” (EDPT, 334)
baltır “Ayak baldırı.” (DTS, 87)

baltır “Baldır (ayak).” (ATS, 34)
paltır “Baldır.” (TAS, 82)
paltır “Baldır.” (DK, 240)
paltır “Baldır.” (DLTÇ, 185)

paḷū Tel. Alt. Yara, çıban.
IV/1168 *Ḳırġıs paḷū* “Sifilis.”; *tudŭş paḷū* “Cüzzam.”; *tuyŭḳ paḷū* “Sıracalı hastalık.”

bālıġ “Yaralı.” (EDPT, 335)
balıġ “Yaralı.” (DTS, 86)

balu “(Deri hastalığı) yara, ülser, uyuz.” (ATS, 34)
palu “Yara.” (TAS, 82)

pāḷū Tel. Alt. <pā+ḷū
IV/1168 Pahalı, değerli, kıymetli.

-

bālu “Değerli.” (ATS, 33)
pālu “Pahalı, değerli.” (TAS, 81)
bālu “Pahalı, değerli.” (DÇT, 105)

paḷūḷa- Alt. Tel. <paḷū+ḷa-
IV/1169 Yaralamak.

-

balula- “Yaralanmak, yarayla kaplanmak.” (ATS, 34)

paḷūḷaḷ- Alt. Tel. <paḷū+ḷa-ḷ-
IV/1169 1. Yaralanmak.

		2. Yaralardan acı çekmek, çıbanlarla kaplanmış olmak.
		-
		-
paḷūḷan- **IV/1169**	Alt. Tel.	<paḷūḷa-n- Kendini yaralamak.
		-
		palığlan- “Yaralanmak.” (KRS, 51)
paḷūḷū **IV/1169**	Alt. Tel.	<paḷū+ḷū 1. Yaralı. 2. Yaralardan acı çeken.
		-
		palığlığ “Yaralı.” (KRS, 51)
paḷyıra- **IV/1170**	Tel.	Tamamen ıslanarak yumuşamak, yumuşamak; bozulmak, dağılmak.
		-
		balbıra- “1. Yumuşak olmak. 2. *mec.* Bozulmak, dağılmak.” (ATS, 34)
paḷyırat- **IV/1170**	Tel.	<paḷyıra-t- Islatmak, nemlendirmek. *Pazırū yoḳ ḳḷāttı paḷyıradarım men saḷḳın.* “Ben rüzgârım, korunaksız desteleri ıslatırım.” (P.d.V.I, 224,4)
		-
		balbırat- “Yumuşatmak.” (ATS, 34)
pap **IV/1207**	Tel.	*ünl.* Ne yazık ki.
		-
		pap “*ünl.* Ay.” (DLTÇ, 186) pap “*ünl.* Bir kişinin bir yeri yanınca verdiği tepki.” (KRS, 51)
papçınaḳ **IV/1211**	Tel.	Bir kuş türü.
		-
		-
papḳaḷa- **IV/1210**	Tel.	Eğilmek, yakından bakmak, gözden geçirmek, incelemek.
		-
		-
papḳaştan- **IV/1210**	Tel.	Bacak bacak üstüne atmak.
		-
		-
papḳır **IV/1210**	Tel.	Mahmurluk, içki sersemliği. *Papḳır yazadı.* “O mahmurluğunu giderdi.”
		-
		paḳpır “Sarhoşluk sonrası hâl.” (KRS, 50)

papḳırḷa-
IV/1210

Tel.

<papḳır+ḷa-
İçki sersemliği yaşamak.

-

pakpırlan- “Sarhoşluktan dolayı kötü hissetmek.” (KRS, 50)

pār
IV/1144

Leb.

Karaciğer.
bk. pūr.

par-
IV/1145

Alt. Tel. Leb.

1. Gitmek.
Yayū parġan. “O yayan gitti.” (Alt.)
2. Bir şeyin vasıtasıyla, bir şeyde gitmek.
Arba-bıḷa pardım. “Ben at arabasında gittim.” (Alt.); *Keme bile parza* “Eğer o tekne ile giderse.”; *At pıḷa pararġa kerek* “Atla gitmek gerekiyor.”; *Peş kündük yer pardı.* “O at üstünde beş gün boyunca gitti.” *Ölöŋge par!* “Ot almaya git!”; *Anıŋ arı parġanımnı aẏdaẏn.* “Ben sana bundan sonra nereye gittiğimi söyleyeyim.” (Tel.); *Köp parġanda as parġanda* “O az gidip uz gittiğinde.” (Tel.); *Parar yerḥe par!* “Gereken yere git!” (Tel.); *Ḳoşoẏ pardı, ḳaptajıp pardı.* “O refakat etti.” (Tel.); *Paşḷap par!* “Liderlik yap!”; *Alıp pardı.* “O götürdü.”; *At yedektenip alıp pardı.* “O atın ipinden tutarak peşinden götürdü.”
3. Yardımcı fiil olarak;
Tura pardı. “O yoruldu.” (Tel.); *Öŋüp pardı.* “O saplandı, takıldı kaldı.” (Tel.); *Yaŋılıp pardı.* “O yanıldı.”; *Ölŭp pardı.* “O öldü.”

bar- “Gitmek, uzaklaşmak.” (EDPT, 354)
bar- “1. Gitmek, hareket etmek. 2. Yürümek, dolaşmak. 3. Gözden kaybolmak, yok olmak. 4. Ölmek, can vermek.” (DTS, 89)

bar- “1. Gitmek, hareket etmek, varmak, uzaklaşmak. 2. Yardımcı fiilin işaret andan itibaren hareketin oluştuğunu gösterir.” (ATS, 34)
par- “Gitmek.” (TAS, 82)
par-~bar- “Gitmek, hareket etmek, ilerlemek, varmak.” (DK, 240)
bar- “Gitmek.” (DLTÇ, 142)
bar- ~var-~par- “Gitmek, yönelmek, yola çıkmak.” (DÇT, 106, 111, 143)

par I
IV/1143

Tel. Alt. Leb.

1. Var oluş.
Parıŋa yoġıŋ yaḳşı “Varlığından ziyade yokluğun daha iyi.”
2. Var olan, var.
Üyüŋ parba? “Senin evin var mı?” (Tel.); *Üyŭm par poḷdı, emdi yoḳ.* “Benim evim vardı, şimdi yok.” (Tel.); *Üreniŕge küçĭ par.* “Onun okumaya gücü var.” (Tel.)
3. Hepsi.
Par Orus yer “Rus devletinin tamamı.”; *Ḳudaẏ par yüreḥĭŋ-pile, par tınıŋ-bıḷa, par sanaġaŋ-bile sügĭn.* “Allah’ı tüm kalbinle, gücünle sev.” (Tel.)

bār “ Var (yokun zıddı).” (EDPT, 353)
bar “1. Var. 2.Mevcut, hazır, eldeki.” (DTS, 89)

		bar “1. Var olmak, var olma. 2. Var olma.” (ATS, 34) par “Var.” (TAS, 82) bar ~par I “Var, var olma.” (DK, 205, 240) bar~var~par“Var, mevcut.” (DÇT, 106, 111, 143)
par II **IV/1144**	Tel. Alt.	=bars Pars, kaplan. bars (p-) “Pars.” (EDPT, 368) bars “Kaplan.” (DTS, 91) bar “Kaplan.” (ATS, 34) par “Kaplan.” (TAS, 82) mars “Pars, kaplan.” (DK, 232) mars “Pars.” (DLTÇ, 177) mars “Pars.” (DÇT, 136) parıs “Aslan.” (KRS, 51)
parā **IV/1147**	Töl.	Varlık, durum. - -
parā- **IV/1147**	Tel.	Bir şeye dikkat etmek, bir şeye özen göstermek. - para- “Fark etmek. *paraba-* Fark etmemek, görmemek.” (TAS, 82)
parabas **IV/1151**	Tel. W.	Kirli, pis. - -
paraḳsan **IV/1147**	Alt.	Yoksul, gariban, zavallı. - baraksan “Zavallı, fakir.” (ATS, 34) paraksan “Gariban, zavallı.” (TAS, 82) baraksan “Zavallı, gariban, biçare, evsiz.” (DÇT, 106)
paraḷ **IV/1148**	Tel.	Orman gülü (Lat. *Rhododendron Dahuricum).* - -
paraḷ- **IV/1149**	Tel.	<par-a al- [215] Gidebilmek. *Pis ol otḳo sūdıŋ tayġazınaŋ*[216] *çike paraḷbaġanıḳ.* “Su sığ olduğu için ateşe doğrudan gidemedik.” - -
paraḷġı **IV/1150**	Tel.	Servet, kurban, kendi malından kurban verebilen. *Paraḷġı perdǐ.* “O kurban etti.”

[215] OSTN’de morfolojik tahlil *par+aḷ* şeklinde verilmiştir.
[216] Bu cümlede *tayga* kelimesinin bilinenden farklı bir anlamda kullanıldığı düşünlmektedir.

		-
		barılga[217]~barılgı “Kurban.” (ATS, 34)
parān I	Alt.	Eşyanın yüzey kısmı.
IV/1148		-
		-
parān II	Alt.	Koyu renk, koyu kahverengi.
IV/1148		*Ḳara parān* “Siyah renkli”
		-
		barān “1. Sıcak, iç ısıtıcı renk. 2. Siyah karanlık. 3. *Barān aŋ* Siyah hayvan, *mec.* ayı.” (ATS, 34)
parānzū	Alt.	<parān+sū
IV/1148		Koyu renkli, siyah renkli.
		-
		-
parāŋa	Tel.	Kaygı, endişe, önem verme, bakım.
IV/1148		*Paraŋazı yoḳ* “Kaygısız.”
		-
		-
parata	Tel.	<Rus. ворота
IV/1150		Kapı.
		-
		parata “Kapı.” (ATS, 146) paratke “Kapı.” (DLTÇ, 186) baratka~paradka~parata~paratka~poratka “Kapı, dış kapı.” (DÇT, 107, 143, 144)
parça	Tel. Leb.	<par+ça
IV/1157		Hepsi, tamamen.
		barçā “Hepsi, tamamı.” (EDPT, 356) barça “Hepsi, bütün, tamamı.” (DTS, 90)
		parçan~barçan “Bütün, hepsi.” (DK, 240) paçan “Bütün, hepsi.” (DLTÇ, 186) barça “Tümü, hepsi.” (DÇT, 107) barçan “Hepsi, tümü, olanların hepsi.” (DÇT, 107) parçan “Hepsi, tamamı.” (DÇT, 144)
pārçıḳ	Tel.	*Ḳara pārçıḳ* “Sığırcık kuşu.”
IV/1158		-
		bārçık~barçık “Sığırcık.” (ATS, 33, 34) karabarçık “Sığırcık kuşu.” (DLTÇ, 158) parçik “Sığırcık kuşu.” (KRS, 51)

[217] ATS’de *barılga* yoktur. ATS’nin orijinali olan ORS’den alınmıştır.

pardır- **IV/1157**	Alt. Tel. Leb.	<par-dır- Gitmeye zorlamak.
		bartur- “Gitmeye zorlamak, uzaklaştırmak.” (EDPT, 359) bartur- “Gitmeye zorlamak, uzaklaştırmak.” (DTS, 91)
		pardır- “Gitmeye zorlamak.” (KRS, 50)
parġā **IV/1153**	Tel.	Uzun otlar, bitkiler.
		-
		barga~bargā~margā “Pelin, akpelin, ot, saman, yabani ot, muzır ot, çalı.” (ATS, 34, 133) bargā “Dikenli çalı, yabani ot.” (DÇT, 107)
parġālū **IV/1153**	Tel.	<pargā+ḷū Uzun otlarla kaplı.
		-
		-
parġan **IV/1153**	Leb.	=marġan Bahis.
		-
		margān “Tartışma.” (ATS, 133) margan “Bahis; teminat, garanti; ödül.” (ATS, 133)
parġannaş- **IV/1153**	Leb.	=marġannaş- Bahse girmek.
		-
		-
parġıḷa- **IV/1154**	Tel.	<par-ġıḷa- Gitmek. *Parġıḷabaġar!* “Gitmeyin!”
		-
		-
parġış- **IV/1154**	Leb.	*bk.* parġannaş-
		-
		margış- “Bahse girmek, iddialaşmak.” (ATS, 133)
parıḷġı **IV/1152**	Tel.	*bk.* paraḷġı.
parım **IV/1153**	Tel.	<par-m Gezinti, seyahat.
		-
		-
parıntı **IV/1151**	Tel.	Çapulculuk, yırtıcılık.
		-
		-
parıntıçı	Tel.	<parıntı+çı

IV/1152		Haydut, Hırsız.
		-
		barıntıcı “1.Yırtıcı hayvan. 2. Yırtıcı.” (ATS, 34)
parış	Alt. Tel. Leb.	Kâr, gelir, kazanç.
IV/1152		-
		barış “Kâr.” (ATS, 34)
parış-	Alt. Tel.	<par-ş-
IV/1152		Birlikte gitmek.
		barış- “Birlikte gitmek.” (EDPT, 369) barış- “Birlikte gitmek.” (DTS, 90)
		-
parıştığ	Leb.	*bk.* parıştū.
IV/1152		
parıştū	Alt. Tel.	<parış+ḷū
IV/1152		Kârlı.
		barımlıg “Mala sahip olan.” (EDPT, 366)
		-
parḳıra-	Tel. Alt.	1. Parlamak, ışıldamak.
IV/1153		2. Mırıldanmak, homurdanmak.
		-
		barkıra- “(Kaynayan su için) fokurdamak.” (ATS, 35)
parḳıraş-	Tel. Alt.	<parḳıra-ş-
IV/1153		Gürültü yapmak. *Kuştar parḳırajıp yat.* “Kuşlar gürültü yapıyorlardı.”
		-
		-
parḳırat-	Tel. Alt.	<parḳıra-t-
IV/1153		Parlatmak.
		-
		-
parḷan-	Tel. Kumd.	<par+ḷa-n-
IV/1155		Hamile kalmak.
		-
		-
parḷaş-	Kumd.	<parḷa-ş-
IV/1155		Birlikte bağırmak, şarkı söylemek.
		-
		-
parḷığ	Leb.	*bk.* parḷū.
IV/1156		
parḷū	Alt. Tel.	<par+ḷu
IV/1156		1. Yeterli.

		2. Zengin. 3. *Poyında (iç ĭnde) parļū* “Hamile.”
		bārlıġ “Varlıklı, zengin.” (EDPT, 365) barlıġ “Varlıklı, zengin.” (DTS, 90)
		barlu “Hamile.” (ATS, 35)
parmaķ **IV/1160**	Tel.	Parmak.
		-
		-
paromtıķ **IV/1270**	Tel.	*bk.* poroŋ.
pas **IV/1185**	Tel. Kumd.	<Rus. пазъ Kütüklerdeki yarık, oyuk. *Pas aļdı.* “Yarıklar açtı.”
		-
		pas~paz “Sığınakta.” (KRS, 51)
pās **IV/1186**	Leb.	Atsineği.
		-
		şaŋır pās “Atsineği.” (DLTÇ, 225)
pas- **IV/1186**	Alt. Tel. Leb.	1. Basmak, ezmek. *Yaba-bastı.* “O ezdi.” (Alt.); *Oyo bastı.* “O ezdi.”; *Yapşıra bastı.* “O bastı.”; *Kemge ol tüşse ōdo-bazar*. “Kimin üstüne düşerse, onu da eziyor.” (Tel.); *Uyuġum pazıp yat.* “Uyku bastırıyor.” (Tel.); *Pus pastı.* “Buz ezdi, kapladı.” (Alt.) 2. Yayımlamak. *Pasķan nom* “Basılmış kitap.” 3. Ayaklar ile ezmek, yaya gitmek. *Sıẏ pastı.* “O ayakları ile ezdi.” (Alt.); *Put-pıļa paspas poļdı.* “O ilerleyemez oldu.” (Tel.); *Kiji paspas yer* “İnsan ayağının değmediği yer.” (Alt.); *Kiji pasķan yer* “Yaşam yeri.” (Tel.); *Adıŋı edeg ĭn paļa passın, art kīnĭŋneŋ maļ passın!* “Senin eteğine çocuklar bassın, ardın sıra büyük baş hayvanlar yürüsün!” (P.d.V.I. 219, 15); *Kömö pastı.* “Yerin içine girdi.”; *ķaza pasķan kiji* “Ateşli, eğlenceli insan” (Alt.); *Yaza pasķan yada pazar*. “Çok acele eden çabuk yorulur (atasözü)” (Tel.) 4. Ağırlığı olmak. *Peş put pastı.* “5 put ağırlığında idi. 5. Bastırmak, yenmek, zafer kazanmak, yok etmek. *Sen menĭ passaŋ sā pararbın, men seni passam ödüreb ĭn.* “Eğer beni yenersen seninle evlenirim, eğer ben seni yenersem seni öldürürüm.” (Tel.); *Aġaç yımjaġın ķurt pazar, yoboş kijini sös pazar.* “Yumuşak ağacı kurt yok eder, nazik insanı ise söz öldürür (atasözü).” (Alt.); *Ķudaẏ meni sā paspān.* “Allah beni senin ellerine vermedi.” (Alt.); *Oļ kijinĭŋ ķarazı anı pazıp yat.* “Bu insanın

		kötülüğü onu öldürüyor.”
		bas- “Basmak, ezmek, ani bir saldırı yapmak, baskı yapmak, tahakküm etmek.” (EDPT, 370) bas- “1. Basmak. 2. Mühür basmak 3. Bastırmak, baskı altında tutmak. 4. Baskın yapmak. 5. (Kadın) ele geçirmek. (DTS, 91);
		bas- “Basmak, adım atmak, yürümek; bir şeye başlamak. 2. Sıkmak. 3. Basmak, fotoğraflamak. 4. Örtmek, kaplamak. 5. Saldırmak, yenmek. 6. Zorlamak; ezmek.” (ATS, 35) pas- “1. Yürümek. 2. Basmak.” (TAS, 83) bas- I ~bās-~pas- “Yürümek, basmak.” (DK, 204) bas- II “Yazmak, kaleme almak.” (DK, 205) pas-~bas- “1. Basmak, hücum etmek. 2. (Tavuk için) kuluçkaya yatmak.” (DK, 240) bas-~pas- “1. Gitmek, yürümek. 2. Basmak, çiğnemek, yok etmek, mahvetmek, sıkıştırmak. 3. Hücum yetmek, yenmek, kazanmak. 4. Örtmek, kaplamak.” (DÇT, 107, 144) pās- “Bastırmak, mahvetmek.” (DÇT, 143)
pasḳa **IV/1188**	Leb.	<pas-ḳa Büyük çekiç. *bk.* masḳa.
pasḳıç **IV/1189**	Alt.	<pas-ḳıç Merdiven, basamak.
		-
		baskıç “Dokuma tezgâhının tarağı.” (ATS, 35) baskış “1. Pres. 2. Merdiven. 3. Derece, faz.” (ATS, 35) paskış “Merdiven, basamak.” (TAS, 83) paskıç “Veranda, sundurma.” (DK, 241) makış “Merdiven, basamak.” (DLTÇ, 177) paskış “Sundurma; merdiven, basamak.” (DLTÇ, 186)
pasḳır **IV/1189**	Tel.	<pas-ḳır Güzel yürüyüşlü at.
		-
		-
pasma **IV/1193**	Alt. Tel.	<pas-ma Süslenmiş kumaş (orta Asya’dan), basma. *Pasma köbölök* “Tavus kelebeği (kelebek)”
		-
		basma “Özel basma, baskı.” (ARS, 25)
pasmaḳ **IV/1193**	Tel. Alt.	=paspaḳ, passaḳ Düz değirmentaşı. *paspaḳtıŋ enezi* “Alt değirmen taşı.”; *Paspaḳtıŋ paḷazı* “Üst değirmen taşı.”

		-
		baspak “1. Buğday kırmak için el değirmeni. 2. Tuzak, kapan.” (ATS, 35) basmak “Değirmentaşı.” (TAS, 83) pasak (<paspak) “Değirmen taşı.” (DK, 241)
pasparḷa- **IV/1193**	Tel.	<pas+par+ḷa- Kör gibi (hissetmek için) kollarını açarak yavaş yavaş gitmek.
		-
		pasparla- “İleri geri gidip gelmek.” (TAS, 83)
passaḳ **IV/1192**	Leb.	Düz değirmentaşı. *bk.* pasmaḳ.
passı **IV/1192**	Tel.	=pastı Eşin babasının küçük kız kardeşi.
		-
		-
pasta- **IV/1191**	Alt. Tel.	<pas+ḷa- Ağaç gövdesinden bir şey yapmak. *Ḳumandı teḥen aẏmaḳtıŋ kirḥen üẏlerĭ pastap kesken üẏçekter* “Kumandıların evleri ağaç gövdesinden yapılmıştır.”
		-
		-
pastır- **IV/1192**	Tel. Alt. Leb.	<pas-tır- 1. Bastırmak, ezdirmek. *Sürŭm pastırdım.* “Ben korktum.” 2. Yürütmek. 3. Yayımlatmak. 4. Kendini yendirmek, ezdirmek. *Yarındūġa pastırba!* “Güçlülerin seni yenmelerine izin verme!”
		bastur- “Bastırmak, ezdirmek, tahakküm ettirmek.” (EDPT, 372) bastur- “Bastırmak, ezdirmek, tahakküm ettirmek.” (DTS, 92)
		bastır- “1. Bir şeye bastırtmak. 2. Bir şeyi sıkmak. 3. Bastırtmak. 4. Küp altına koydurtmak. 5. Tâbi kılmak.” (ATS, 35) bastır- “Boyun eğmek.” (DK, 205)
paş **IV/1198**	Alt. Tel. Leb.	1. Baş. *Paş ūrudŭ.* “Onun başı ağrıdı.” (Tel.); *Ḳara baş* “Baştankara.” (Tel.); *Paş poḷzun.* “Teşekkürler, teşekkür ederim, anlamında kullanılan söz.” (Alt.); *Ḳudaẏġa paş* “Dua ve yemin sözü.” (Tel.), *pastaŋ paş (deyim)* 2. Herhangi bir şeyin üst kısmı, zirve. *Tūdŭŋ pajına çıḳtı.* “O dağın zirvesine tırmandı.” (Tel.); *yar pajında* “Sahilde.” (Alt.); *Yoḷ pajına par!* “Yolun başlangıcına doğru git!” (Alt.); *Temir kürektĭŋ pajın yara attı.* “O demir küreğin başına ateş

		edip parçaladı.” (Alt.); *Ḳuẏruḳtuŋ pajı* “Kuyruğun sonu.” (Tel.); *ḳanattıŋ pajı* “Kanatın sonu.” (Tel.); *Şuẏ pajı* “Çuy Nehri’nin yukarı kesimi.” (Alt.); *yılḍıŋ pajı* “Senenin başı.” (Tel.); *paş kün* “Dünden önceki gün.” (Tel.); *sügen pajı* “Balık tutulan kancanın başı.”; *tör pajı* “Baş köşe (şeref yeri).” (Tel.); *çeçek pajı* “Çiçek.” (Alt.); *ejiktĭŋ pajı* “Kapının üst sövesi.” (Tel.); *aş pajı* “Buğday başağı.” (Tel.); *oḳtıŋ pajı* “Okun ucu.” (Alt.); *Put pajına turdı.* “Bir pud[218] değerinde oldu.” 3. Yönetici, baş. *Çerūdŭŋ pajı* “Ordu komutanı” (Alt.); *Paş pildĭ.* “O idare etti.” (Alt.); *Salımdıŋ pajı* “Anayasa.” (Tel.)
		baş “Baş, kafa; (ordunun) başı, bir şeyin başlangıcı, coğrafi özellikler için.” (EDPT, 375) baş “1. Kafa, baş. 2. *mec.* Sorumluluk. 3. Başucu. 4. Boğaz, (kap) ağzı 5. Başak, (bitki) püskülü. 6. Doruk, zirve. 7. (Irmak) kaynağı 8. Önder, başkan. 9. Başlangıç. (DTS, 93);
		baş “1. Baş, kafa. 2. Üst bölüm, doruk. 3. Başlangıç.” (ATS, 35) paş “Baş.” (TAS, 83) baş~paş “1. Baş. 2. Zirve, tepe. 3. Nehir kaynağı. 4. Son. 5. Asıl, ana.” (DK, 205, 241) baş “Baş, tepe; *çekim edatı* başında, başta, önce.” (DLTÇ, 142) bāş “Baş.” (DÇT, 105) baş~paş “Kafa, temel, esas, yöneten kişi, en yüksek nokta.” (DÇT, 107, 144)
paşçı **IV/1205**	Alt. Tel. Leb.	<baş+çı 1. Önder, baş, reis. 2. Postacı. (Alt. Tel.)
		başçī “Önder, baş, yönetici.” (EDPT, 378) başçı “Önder, lider.” (DTS, 94)
		başçı “Önder, baş, reis.” (ATS, 35) başçı “Önder, lider, yönetici.” (DK, 206) başçı “Önder, lider.” (DÇT, 107)
paşḳa **IV/1201**	Alt. Tel. Leb.	=başḳa 1. Başka, diğer, yabancı, malum olmayan, benzemeyen, farklı. *Saŋ-başḳa* “Olağanüstü.”; *Paşḳa poḷdı.* “O değişti.”; *üç paşḳa* “Üç farklı”; *paşḳa paşḳa yerdeŋ* “Farklı ülkelerden.” 2. Hariç. *Adamnaŋ paşḳa kelḥen kiji yoḳ.* “Babam dışında kimse gelmedi.” (Alt.); *anaŋ paşḳa* “Bunun dışında.”; *Aḷdınaŋ paşḳa yattı.* “O kendi kendine yaşıyordu.” 3. *Paşḳa çıḳarmaḳ* “Ayırmak.”; *Adam mā pir neme perbeẏ paşḳa çıḳarıb-īdĭ.* “Baban beni evden kovdu.” (Tel.)
		-

[218] Pud: Eski Rusçada 16.3 kg’lık ağırlık birimi.

		başka “1. Diğer, başka. 2. Yabancı, bilinmeyen. 3. Başka, dışında. 4. Ayrı, özel olarak.” (ATS, 35) paşka “Başka, ayrı.” (TAS, 83) başka “Başka, ayrı, değişik.” (DK, 206) başka “Başka, diğer, ayrı.” (DÇT, 107)
paşḳaḷa- **IV/1202**	Alt. Tel. Leb.	<paşḳa+ḷa- Yabancılaştırmak, birilerini yabancı olarak görmek. - başkala- “1. Değiştirmek, diğerine göre yeniden yapmak. 2. Ayırmak, yabancı saymak. 3. Bir şeyi farklı şekilde yapmak.” (ATS, 35)
paşḳaḷan- **IV/1202**	Tel. Alt.	<paşḳaḷa-n- Yabancılaşmak. - başkalan- “Değişmek.” (ATS, 35)
paşḳaḷandır- **IV/1202**	Tel. Alt.	<paşḳaḷan-dır- Yabancılaştırmak. - -
paşḳaḷıḳ **IV/1202**	Tel.	<paşḳa+ḷıḳ Başkalık, farklılık. - -
paşḳar- **IV/1202**	Alt. Tel. Leb.	<paş+ḳar- İdare etmek, emretmek, karar vermek. başġar- “Başlamak, öncülük etmek, rehberlik etmek.” (EDPT, 380) başkar- “İdare etmek, yönetmek, rehberlik etmek.” (ATS, 35) paşkar- “Yönetmek.” (TAS, 83) paşḫara- “Yönetmek, idare etmek.” (DLTÇ, 187)
paşḳarū **IV/1202**	Alt. Tel.	<paşḳar-ū Emir, emir verme, karar, hakimiyet, bir şeyin üstünde egemenlik kurma. - başkaru “Yönetim, idare.” (ATS, 35) başkaru “Yönetim, iktidar, idare.” (DK, 206)
paşḳarūçı **IV/1202**	Alt. Tel.	<paşḳarū+çı İdareci, yönetici. - başkarāçı “Grubun başı, temsilci, mümessil.” (ATS, 35) paşkarāçı “Yönetici, idareci.” (TAS, 83)

paşḳazın-
IV/1202
Tel.
<paşḳa+sı-n-
Yabancılaşmak.

-

-

paşḳı
IV/1202
Alt. Tel. Leb.
<paş+ḳı
Geçmiş, geçip gitmiş.
Paşḳı yıl “Geçen sene.”; *paşḳı kün* “Dünden önceki gün.” (Tel.); *paşḳızınaŋ artıḳ* “Eskisinden daha iyi.”; *paşḳıda* “İlk önce.”; *Paşḳıda andī poḷġan emes.* “Önceden böyle değildi.”; *Paş paşḳıda* “Başlangıçta.”

-

başkıda “Daha önce, başlangıçta.” (ATS, 35)

paşḳoẏ-
IV/1202
Alt. Tel. Leb.
<paş ḳoẏ-
İtaat etmek (eğilmek).

-

başkoy- “Yemin etmek, tapınmak (dua sırasında).” (ATS, 35)
paşkoy “Tapınmak, ibadet etmek.” (TAS, 83)

paşḳūn
IV/1203
Alt. Leb.
<paşḳı kün
Dünden önceki gün.

-

başkün “Geçen gün, önceki gün, evvelki gün.” (ATS, 35)

paşta-
IV/1204
Alt. Tel. Leb.
<paş+ḷa-
1. Yönetmek.
Yaẏzaŋ paştaġan üç kiji keldĭ. “Zaysan başta olmakla üç kişi geldi.”; *Yüs çeriğ paştap aḷdı.* “ O yüz askere komuta ediyordu.”
2. İlk olmak, birinci olmak, başlamak.
Paştap sen aẏt! “İlk sen konuş!” *Aẏdıp paştadı.* “O konuşmaya başladı.”; *Sen paştap yat.* “İlk önce sen yat!”; *Yıḷan taḷaẏ sūġa paştap kire berdĭ.* “İlk önce yılan suya girdi.”; *Ozo paştap ḳatçı poḷıp yürḥen.* “Başından beri o kâtip idi.”; *Yoḷ paştadı.* “O önder idi.”

başlā- “Başlamak, öncülük etmek.” (EDPT, 382)
başla- “Yönetmek, idare etmek, önderlik etmek.” (DTS, 94)

başta- “1. (İşe) başlamak, girişmek. 2. Yönetmek.” (ATS, 35)
paşta- “Başlamak.” (TAS, 83)
başta- “1. Başlamak. 2. Yol göstermek, önde gitmek, yönetmek. 3. Otlatmak.” (DÇT, 107)

paştaḳ
IV/1204
Tel. Alt.
Aptal, salak, budala.

baştak “Başıboş” (EDPT, 378)

baştak “Yaramaz, şımarık.” (ATS, 35)
paştak “Yaramaz, afacan.” (TAS, 83)
baştak “Afacan, yaramaz.” (DK, 206)

paştaḳtan- **IV/1204**	Tel. Alt.	<paştaḳ+ḷa-n- Aptalca hareket etmek.
		-
		baştaktan- “Yaramazlık yapmak, şımarmak.” (ATS, 36) paştaktan- “Yaramazlık yapmak.” (TAS, 83)
paştam **IV/1205**	Tel.	<pasta-m Kitap bölümü.
		-
		-
paştan- **IV/1204**	Tel.	<paşta-n- Başlamak. *Paştanıp aytḳandar*. “Onlar konuşmaya başladı.”; *Çın yoḷġa paştandı.* “O doğru yola girdi.”
		başlan- “Başlamak; başaklanmak.” (EDPT, 382) başlan- “1. Yönlendirilmek, sevkedilmek. 2. Başlamak. 3. Bir işe girişmek. (DTS, 94)
		baştan- “1. Yönelmek. 2. Yüzünü dönmek.” (ATS, 36) paştan- “Başını çevirmek, dönmek.” (TAS, 83) baştan- “Yönelmek.” (DK, 206)
paştandır- **IV/1204**	Tel.	<paştan-dır- Yönlendirmek, yerleştirmek. *Kilinçekke paştandırdı.* “O onları günaha soktu.”; *Üç ūḷŭmdı paştandırıp saḷayn.* “Ben üç oğlumu yerleştireyim.”
		-
		baştandır- “1. Yöneltmek. 2. Yüzünü döndürmek.” (ATS, 36)
paştanı **IV/1204**	Tel. Kumd.	<paş+tan+ḳı Başlangıç, ilk. *Paştanızı kīnḥĭzi poḷır* “İlkler, sonuncu olacaklar.”
		baştınkı “İlk.” (EDPT, 378) baştınḳı “1. Başlangıç, ilk. 2. Ulu, yüce, en yüksek.” (DTS, 95)
		baştamı “Başlangıç, ilk.” (ATS, 36) baştapkı “1. Birinci. 2. Ön, ilk. 3. İlk, başlangıçta.” (ATS, 36) paştapkı “İlk, başlangıç, birinci.” (TAS, 83) baştan “İlk, ilkin, önce.” (DÇT, 107)
paştapḳı **IV/1205**	Tel. Alt.	<pasta-p+ḳı İlk, başlangıç, önceki.
		-
		baştapkı “1. Birinci. 2. Ön, ilk. 3. İlk, başlangıçta.” (ATS, 36) paştapkı “İlk, başlangıç, birinci.” (TAS, 83) baştapkı “İlk, başta, başlangıç.” (DK, 206) paştap “İlkin, başlangıçta.” (DLTÇ, 186)

paştat- **IV/1205**	Tel. Alt.	<paşta-t- Liderlik yaptırmak, başlatmak. *Atḳa paştadıp per!* “Ata yolunu göster!”
		başlat- “Başlatmak.” (EDPT, 382) başlat- “Başlatmak.” (DTS, 95)
		baştat- “1. Başlatmak. 2. Yönetmek, ileri gitmek ve yol göstermek.” (ATS, 36) baştat- “Başlatmak.” (DÇT, 107)
paştığ **IV/1205**	Leb.	*bk.* paştū.
paştıḳ **IV/1205**	Tel.	<paş+lıḳ 1. Boy başçısı, zaysan. 2. Küçük torba.
		başlık “Başlangıç; önderlik; başlık.” (EDPT, 381) başlıḳ “Başkan, önder.” (DTS, 95)
		baştık “Çuval, kese, çanta, torba.” (ATS, 36) paştık I “Muhtar, başkan.” (TAS, 83) paştık II “Çanta, çuval.” (TAS, 83)
paştū **IV/1205**	Alt. Tel.	<paş+lū Başlı, başı olan.
		başlıġ “Başlı, başı olan.” (EDPT, 381) başlıġ “1. Başlı, başı olan. 2. Başlı, önderli.” (DTS, 95)
		baştu “Başlı, başı olan.” (ATS, 36) paştu aş “Tahıl, hububat.” (TAS, 83) paştu “Başlı, başı olan.” (DLTÇ, 187) baştū “Başlı, başı olan.” (DÇT, 107)
pāt **IV/1174**	Tel.	*Parıp yat.* “Gidiyor.”
		-
		-
pat- **IV/1173**	Alt. Tel. Leb.	1. Girmek, sığmak, sığışmak, sıkışıp kalmak. *Külüş patpaẏ yat.* “Anahtar uymuyor.” (Tel.); *Ḳapḳa patpas.* “O torbaya sığmıyor.” 2. Batmak (güneş).
		bat- “İnmek ve yok olmak; (güneş vb. için) batmak.” (EDPT, 298) bat- “Batmak, dalmak. 2. (Güneş vb. için) batmak.” (DTS, 95)
		bat- “1. Bir şeye yerleşmek girmek. 2. Uğramak. 3. (Güneş, ay ve yıldızlar için) batmak.” (ATS, 36) pat- “Sığmak, sığışmak.” (TAS, 83) bat-~pat- “Batmak, sığmak, geçmek (dar yerden sığmak), gömülmek.” (DÇT, 107, 144)
patḳa I	Alt. Tel. Leb.	Pipoda kalan tütün artığı.

IV/1176		-
		batka “1. Nikotin. 2. Mide ekşiliği.” (ATS, 36) patka “Pipo borusunda birikmiş nikotin.” (TAS, 84)
patḳa II **IV/1177**	Tel.	Sivilce (deri üstü döküntü). -
		batka “Kabarcık, sivilce.” (ATS, 36) patka “Sivilce.” (TAS, 83)
patḳaḳ **IV/1177**	Tel. Alt.	<pat-ḳaḳ Bataklık, bataklıklı. -
		batkak “Çamurlu yer.” (ATS, 36) patkak “Batak, çamur, balçık.” (TAS, 84)
Patpan **IV/1180**	Tel. W.	Yüz dünya için en önemli olanın cehenneminin baş idarecisi. *Patpan ḳaraḳçı* “Orta dünyanın cehenneminin idarecisi.” -
		matpan~metpak “Alçak, basık.” (DK, 232)
pāttır **IV/1180**	Tel.	<Far. batır Bahadır, kahraman, yiğit.
		baġātūr “Seçkin savaşçı.” (EDPT, 313) batur “Kahraman, bahadır.” (DTS, 96)
		bātır “Bahadır, kahraman, yiğit.” (ATS, 33) pātır “Yiğit, bahadır.” (TAS, 81) matır “Yiğit, bahadır.” (DK, 232) bātır~batır~pātır~patır “Bahadır, yiğit.” (DLTÇ, 142, 184) bātır ~mātır “Bahadır, yiğit.” (DÇT, 105, 135)
pattır- **IV/1180**	Tel.	<pat-tır- Batırmak, daldırmak, sokmak. *Saġışḳa pattırıp poḷbos.* “Akıl alacak şey değil.”
		batur- “Batırmak.” (EDPT, 308) batur- “1. Batırmak, daldırmak. 2. Gizlemek, saklamak.” (DTS, 96)
		batır- “Esir olarak teslim olmak, yenilmiş olmak.” (ATS, 36) padır- “Sığdırmak, içine almak.” (TAS, 81)
pāttırḳa- **IV/1180**	Tel.	<pāttır+ḳa- Kendini kahraman olarak göstermek, gururlanmak. -
		-
paẏ I **IV/1118**	Tel.	1. *Paẏ, paẏ!* “Şaşkınlık ünlemi.” *Paẏ-dā!* “Harika!” 2. *Paẏ, paẏ:* Çocukları uyuturken söylenen söz. *Paẏ paẏ palanı! Abazınıŋ ardazı, enezĭnĭŋ erkezĭ, paẏ paẏ!*

		"Çocuğum! Sen babanın sevinci, annenin bir tanesisin! Bay, bay!"
		-
		pāy "Galiba, herhâlde." (TAS, 81)
paẏ II **IV/1119**	Alt. Tel. Leb.	Zengin. *Paẏ kiji* "Zengin kişi." (Alt.); *aḳçā paẏ* "Para ile zengin olan." (Tel.); *Paẏ yaḳşılıḳ* "Hazine." (Tel.)
		bāy "Zengin, zengin adam." (EDPT, 384) bay "1. Zengin, varlıklı. 2. *mec.*Zengin, cömert." (DTS, 85)
		bay "Bay, zengin. 2. Zengin, bol. 3. Kutsal, yasak." (ATS, 36) pay "Zengin." (TAS, 84) bay~vay~pay "Zengin." (DLTÇ, 142, 185) bay "1. Zengin. 2. Dallanmış, yayılmış; *bay terek* dallı kavak." (DÇT, 106) pay "Zengin." (DÇT, 143)
paya **IV/1138**	Tel.	Kısa süre önce, demin. *Paya kiji* "Az önce bahsi geçen kişi."
		bayā "Son zamanlarda, çok kısa bir süre önce." (EDPT, 384) baya "Geçenlerde, geçen gün." (DTS, 85)
		baya "Kısa süre önce." (ATS, 36) paya "Geçenlerde, yakın bir zamanda." (TAS, 84) paya "O, diğer, öteki." (DLTÇ, 185) baya "Eski." (DÇT, 106)
payağı **IV/1139**	Tel.	<paya+ḳı Demin, az önce anlatılan.
		bayākī "Daha önce bahsi geçen, önceki, evvelki, son zamanlarda." (EDPT, 385) bayaḳı "Daha önce bahsi geçen, mezkûr." (DTS, 85)
		bā "Bilinen, adı geçen." (ATS, 33) bayagı "Kısa süre önceki, deminki." (ATS,36) pā "O, öteki, öbürü." (TAS, 81) payagı "Geçende olmuş, deminki, yeni, az önceki." (TAS, 84)
pāyaḳ **IV/1139**	Tel. W.	Çocuk.
		-
		-
Payana **IV/1139**	Tel. Tub. Leb.	<paẏ+ene İyi ruh, tanrılardan biri. *Purun purun uḷu payana po kiji edĭp saḷġan."*Çok eski zamanlarda yüce Payana insanı yarattı. (Tub.)
		-
		Bayana "*mit.*1. Ruhlardan birinin adı, iyi ruh, Ülgen'in hizmetkârı. 2. Çadırdaki ruh tasvirlerinin toplamı." (ATS, 36) Payana "Tanrı." (ATS, 146)

payana “Ruhlara kurban verme töreni.” (TAS, 84)

paẏda Tel. =faẏda[219]
IV/1123 Fayda, kâr, faiz.
Paẏda aḷdım. “Ben kazancımı aldım.”; *Paẏda kördŭm.* “Ben para aldım.” (Alt. Tel.); *Paẏdaġa perdĭm.* “Ben bunu faize verdim.” (Tel.)
-
payda “Fayda, yarar, kazanç.” (KRS, 49)

paẏdaḳ Tel. Bol, fazla.
IV/1123
-
-

paẏdaḳta- Tel. <paẏdaḳ+ḷa-
IV/1123 Bol olmak.
-
-

paẏdaḷan- Tel. <paẏda+ḷa-n-
IV/1123 1. Kullanmak, yararlanmak.
2. Faiz almak.
-
-

paẏdara Tel. Kurbanlık hayvanının asılan derisi.
IV/1123
-
-

paẏdas Tel. Bağdaş, bacakları çapraz bağlama.
IV/1124 baġdaş “Bağdaş.” (EDPT, 312)
baġdaş “Bağdaş.” (DTS, 83)
-

paẏdasta- Tel. <paẏdas+ḷa-
IV/1124 Bağdaş kurmak.
-
paydısta- “Ayağını altına kısmak.” (DLTÇ, 185)

paẏdastan- Tel. <paẏdas+ta-n-
IV/1124 *bk.* paẏdasta-.
-
baydastan- “Bağdaş kurmak.” (ATS, 36)

paẏdaş Alt. *bk.* paẏdas.
IV/1124

paẏdaşta- Alt. *bk.* paẏdasta-[220].
IV/1124

[219] Bu kelimenin Arapça “fayda (<Ar. fā’ide) ” olduğu düşünülmektedir.
[220] OSTN’de gönderilen madde *ḳaẏdasta-* yazılmıştır.

paẏdaştan- **IV/1124**	Alt.	*bk.* paẏdastan-.
paẏdı-pede **IV/1125**	Tel. W.	İşte böyle! - -
payı- **IV/1140**	Tel.	<paẏ+ı- Zengin olmak. *Yaman kiji payıza yanına kiji yūtmas.* "Kötü insan zengin olursa, kimseyi yanına yaklaştırmaz." (Tel.) bayū- "Zengin olmak, zenginleşmek." (EDPT, 384) bayu- "Zenginleşmek." (DTS, 85) bayı- "Zenginleşmek." (ATS, 36) bayı-~payıla- "Zengin olmak, zenginleşmek." (DK, 205, 240)
payırḳa- **IV/1140**	Tel.	<paẏ+rḳa- Zenginliğinden dolayı kibirlenmek, hava atmak. - bayırka- "1. İftihar etmek, gururlanmak. 2. Zenginliğiyle övünmek." (ATS, 37) payırka- "Övünmek, zenginliğiyle gurur duymak." (TAS, 37)
payırḳat- **IV/1140**	Tel.	<payırḳa-t- Birilerini zengin zannetmek. - -
payırḳaẏ **IV/1170**	Tel.	Islak, ıslanmış, bozulmuş. - -
payıt- **IV/1140**	Tel.	Zenginleştirmek. bayut- "Zenginleştirmek, zengin yapmak." (EDPT, 385) bayut- "1. Zenginleştirmek. 2. Çoğaltmak, arttırmak." (DTS, 85) bayıt- "Zenginleştirmek." (ATS, 37) payt- "Zenginleştirmek." (KRS, 50).
paẏjın **IV/1126**	Tel.	Hapis, cezaevi. - -
paẏḳan I **IV/1119**	Alt.	Çadır. *Paẏḳan üẏ (deyim); Paẏḳan tarttı.* "Çadır kurdu."; *Paẏḳan yastı.* "Çadırı söktü." - baykan~maykan "1. Çadır. 2. Çul. 3. Perde, örtü. 4. Arka, kuyruk." (ATS, 37)
paẏḳan II **IV/1119**	Kumd.	Kıç, kalça.

		-
		baykan~maykan “1. Çadır. 2. Çul. 3. Perde, örtü. 4. Arka, kuyruk.” (ATS, 37) paygan “Kıç, kalça.” (DLTÇ, 185)
paẏḷa- I **IV/1120**	Alt.	<paẏ+ḷa- Uyutmak, çocuk uyutmak.
		-
		pāyla- “Uyutmak, yatırmak, ninni söyleyerek uyutmak.” (TAS, 81)
paẏḷa- II **IV/1121**	Tel. Alt. Leb.	<paẏ+ḷa- Zengin olmak, zenginleşmek.
		bayū- “Zenginleşmek, zengin olmak.” (EDPT, 384) bayu- “Zenginleşmek.” (DTS, 85)
		bayla- “Zenginleşmek.” (ATS, 37) bayla-~payla- “Zengin olmak.” (DK, 205) payla- “Zenginleşmek, zengin olmak.” (TAS, 84) payla-~bayla- “Zenginleşmek, zengin olmak.” (DK, 240) bayla- “Zengin olmak, zenginleşmek.” (DLTÇ, 142) payla- “Zenginleşmek.” (DÇT, 143) bayla- “Kudsiyet atfetmek, kutsamak.” (GSATA, 366)
paẏḷan- I **IV/1121**	Tel. Alt.	<paẏḷa-n- Zengin olmak.
		-
		-
paẏḷan- II **IV/1121**	Tel.	<paẏḷa-n- 1. Sakınmak, korunmak. *Urūdan paẏḷan!* “Hastalıklardan sakın!”; *Yaman söstön paẏḷan!* “Kötü sözlerden sakın!” 2. İğrenmek, tiksinmek, nefret etmek.
		-
		baylan- “Sakınmak, korunmak.” (ATS, 37) paylan- “Dikkatli davranmak, sakınmak.” (TAS, 84)
paẏḷançıḳ **IV/1121**	Tel.	<paẏḷan-çıḳ Sakınan, iğrenen.
		-
		baylançık “Sakınan.” (ATS, 37)
paẏḷaŋ **IV/1121**	Tel.	*krş.* paẏ Yoğun, sık (orman), bol. *Paẏḷaŋ ḳaraġaẏ* “Sık, yoğun çam.”; *paẏḷaŋ paḷan* “Meyvesi bol olan kartopu çiçeği.”
		-
		-

paẏḷat- **IV/1121**	Tel. Alt. Leb.	<paẏḷa-t- Zenginleştirmek. bayut- “Zenginleştirmek.” (EDPT, 385) bayut- “1. Zenginleştirmek. 2. Çoğaltmak, arttırmak.” (DTS, 85) baylat- “Zenginleştirmek.” (ATS, 37)
paẏḷıḳ **IV/1122**	Tel. Alt.	< paẏ+ḷıḳ Zenginlik. - baylık “Zenginlik.” (ATS, 37)
paẏram **IV/1119**	Alt. Tel. Leb.	<Far. bayram Bayram. *Ḳızıḷ yumurtḳa paẏramı* “Paskalya.” (Tel.); *Iḷya paẏramı* “İlyas’ın günü.” (Tel.); *Kölödö paẏramı* “Noel bayramı.” (Tel.); *mıḷtıḳ paẏramı* “Vaftiz.” baḏram~bayram “Neşe, eğlence, bayram.” (EDPT, 308, 387) baḏram~bayram “Bayram.” (DTS, 83, 85) bayram “Bayram.” (ATS, 37) payram “Bayram.” (TAS, 84) bayram~bayrım “Bayram.” (DK, 205)
paẏramda- **IV/1120**	Alt. Tel.	<paẏram+ḷa- Kutlamak. - bayramda- “1. Kutlamak. 2. *mec.* Başıboş gezmek.” (ATS, 37) payramda- “Bayram kutlamak.” (TAS, 84)
paẏramdan- **IV/1120**	Alt. Tel.	<paẏramda-n- Kendine bayram yapmak. - payramna- “Kutlamak, eğlenmek.” (KRS, 50)
paẏramdū **IV/1120**	Alt. Tel.	<paẏram+ḷū Bayramlı. - bayramdu “Şenlikli, bayram yeri gibi.” (ATS, 37)
paẏramna- **IV/1120**	Leb.	*bk.* paẏramda-.
paẏramnan- **IV/1120**	Leb.	*bk.* paẏramdan-.
paẏramnığ **IV/1120**	Leb.	*bk.* paẏramdū.
paẏrı **IV/1120**	Alt. Tel. Leb.	1. Ölçü olarak alınan kumaşın eni. *Men pu ḳoẏdı peş paẏrı kiliŋge sattım.* “Ben bu koyunu beş kadife

		ölçüsüne sattım.” 2. Büyük baş hayvanın yaşadığı yer.
		-
		bayrı “Kumaş enine denk gelen ölçü birimi (Çoluşman Teleütlerince kullanılır.)” (ATS, 37)
paẏtaḷ **IV/1122**	Tel. Alt.	Üç yaşındaki kısrak.
		-
		baytal “Henüz yavrulamamış kısrak.” (ATS, 37) paytal “Kurban edilecek hayvan, kurbanlık.” (TAS, 84) paytal “Kısrak; kurbanlık hayvanın ruhu.” (DK, 240) paytal “Kısrak.” (DÇT, 106)
paẏttaḷ **IV/1122**	Tel. Alt.	*bk.* paẏtaḷ
paẏttaḷçı **IV/1122**	Alt. Tel.	<paẏtaḷ+çı Kurbanlık hayvan ruhunun ileticisi.
		-
		-
paẏzın- **IV/1125**	Tel.	< paẏ+zı-n- Kendini zengin saymak.
		-
		bayzın- “Kendini zengin saymak, zenginliğiyle gururlanmak.” (ATS, 37)
paza **IV/1193**	Alt. Tel. Leb.	Daha, da / de. *Paza pir kiji kirdǐ* “Bir kişi daha içeri girdi.” (Alt.); *Pazaḷar* “Diğerleri.” (Tel.); *Paza andīyoḳ poḷdı.* “Böylesi olmamıştı.”
		basā “Dahi, da/de, ayrıca, sonra, daha sonra.” (EDPT, 371) basa “1. Sonra, arkasından. 2. Ve, ile; yine; yanısıra.” (DTS, 91)
		baza “Daha, bir daha, yine, yeniden, tekrar.” (ATS, 37) paza “Daha.” (TAS, 84) pazok “Yine, tekrar, yeniden.” (TAS, 84) baza~paza “Daha, hâlâ, yine, tekrar.” (DK, 205) naza “Tekrar, yine.” (DK, 233) paza “Yine, tekrar.” (DK, 239) baza “*bağlaç* Ve, da, de.” (DLTÇ, 142) baza~pāza~paza “Yine, tekrar, daha , da.” (DÇT, 105, 143)
pazar **IV/1193**	Alt. Tel. Leb.	Pazar, fuar.
		-
		pazar “Pazar.” (TAS, 84)
pazıḳ **IV/1194**	Tel. Kumd.	<pas-ḳ Yürüyüş. *Paḳḳanıŋ pazığın körŭp- turŭp yelegin ne suradıŋ?* “Madem

		kurbağanın yürüyüşünü gördün, dört ayak üstünde zıplamasını neden soruyorsun? (atasözü)”
		basıġ “Basma, basış.” (EDPT, 373) basıġ “Gece baskını.” (DTS, 92)
		pazık “Yürüyüş, gidiş.” (TAS, 84) bazış “Yürüyüş, gidiş.” (DLTÇ, 142) bazıt~basıt “Adım, yürüyüş.” (DÇT, 107)
pazıḳḳır **IV/1195**	Tel.	Hızlı yürüyen. -
pazıḷ- **IV/1197**	Alt. Tel. Leb.	<pas-ḷ- Ezilmek, bastırılmak. *İzǐ yüreḥǐmde posḳonġo pazıḷġandī poḷdı.* “Onun izleri benim kalbimde ezilmiş mum gibi kaldı.” (P.d.V.I, 113,11) -
		bazıl- “1. Basılmış olmak. 2. Basılmış, ezilmiş olmak. 3. Yayımlanmış olmak.” (ATS, 37) bazıl- “Yok edilmek, öldürülmek.” (DÇT, 106)
pazın- **IV/1195**	Alt. Tel. Leb.	<pas-n- 1. Küçük düşmek, içindeki öfkeyi bastırmak, mütevazı olmak. (Alt. Tel.) 2. İtaat ettirmek. 3. İhmal etmek.
		basın- “bas- fiilinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 374) basın- “1. Mağlup olmak, yenik düşmek. 2. Sıkıştırmak.” (DTS, 92)
		bazın- “1. Boyun eğmek. 2. Basılmak. 3. Yayımlanmak.” (ATS, 37) bazın- “Aşağılamak, dalga geçmek, hor görmek, küçümsemek.” (DÇT, 106)
pazınçıḳ **IV/1195**	Tel.	<pazın-çıḳ Aşağılanmış, alçak gönüllü, hor görülmüş. *Pazınçıḳ kördǔ.* “Onu hor gördü.”
		- bazınçık “Basılmış, ezilmiş.” (ATS, 37) pazınçık “1. Baş eğdirme, aşağılama. 2. Bezgin, aşağılanmış.” (TAS, 84)
pazınçıḳta- **IV/1196**	Tel.	<pazınçıḳ+ḷa- Bir şeyi hor görmek. -
		pazınçıkta- “Baş eğdirmek, aşağılamak.” (TAS, 84)
pazır- **IV/1196**	Tel. Alt.	<pas-r- Ezmek, baskı yapmak, kırmak, kazanmak, yenmek.

		Ǖ yaḳpan poḷġon, taş-pıḷa ejiktĭ pazırıp, ejiktĭ açıb-īdıler. “Ev kilitli idi, onlar taşlarla kapıyı kırıp kapıyı açtılar.”; *Eki Mos arsıḷandı öltürŭp saḷdı. Tayḳanı üze tartıp arsıḷandı pazırıp saḷdı.* “İki Mos kayalıkları parçalayıp aslanı öldürdüler.”
		basur- “Bastırmak, ezmek, ağırlık yapmak.” (EDPT, 374) basur- “Bastırmak, ezmek, ağırlık yapmak.” (DTS, 92)
		bazır- “1. Basmak, ezmek. 2. Aşağılamak.” (ATS, 37) pazır- “Basmak, sıkmak.” (TAS, 84)
pazırū **IV/1197**	Tel.	<pazır-ū 1. Bütün demetleri, desteleri kaplayan koruyucu görevi olan üst demet, deste. 2. Sap yığınlarını, kuru ot yığınlarını aşağı itmede kullanılan çubuk, sırık.
		-
		bazıru I “Çadırın dış tarafındaki etekleri bastırmak için kullanılan sırıklar.” (ATS, 37) bazıru II “1. Bastırma, sıkıştırma. 2. Presleme. 3. Yayımlama.” (ATS, 37) pazıru “Tınazı bastırmak için kullanılan sırık.” (TAS, 84)
pazḷa- **IV/1198**	Kumd.	Yalvarmak, acıklı acıklı konuşmak.
		-
		-
pē I **IV/1212**	Alt. Tel. Leb.	Kısrak.
		bė:~biye “Kısrak.” (EDPT, 291, 384) bi “Kısrak.” (DTS, 104)
		pē “Kısrak.” (TAS, 84) pē~pī “Kısrak.” (DK, 241) pēcek “Tay.” (DK, 241) bey “Kısrak.” (DLTÇ, 142) bē~pē “Kısrak.” (DÇT, 107, 144)
pē II **IV/1212**	Leb.	Beyin. *bk.* mē.
peçet **IV/1252**	Tel.	<Rus. печать Mühür. *Peçet saḷdı.* “O mühür vurdu, mühürledi.”
		-
		beçet~peçet “Mühür.” (ATS, 38,146)
pede **IV/1249**	Tel.	Biraz, birkaç tane.
		-
		-

peder Tub. Leb. 1. Altı verşok[221] uzunluğunda olan balık.
IV/1249 2. Küçük balık.

-

peder “Bir alabalık türü (Lat. *hucho*).” (KRS, 53)

pedre Tub. Leb. <Rus. ведро
IV/1251 Kova.

-

bederek “Kova.” (DK, 206)
pirdak~pidre “Kova.” (DK, 241)
pedre “Kova.” (DLTÇ, 187)
bedrek “Kova.” (DÇT, 107)
bödörkö “Küçük kova.” (DÇT, 110)

pedre- Tel. Alt. Leb. Aramak, araştırmak.
IV/1251 *Kiçinek ūḷ pedredĭ, tappadı.* “Küçük çocuk aradı fakat bulamadı.”

-

bedre- “Aramak.” (ATS, 38)
pedre- “Aramak.” (TAS, 84)
bedire-~bedre-~pedire-~petire- “Aramak.” (DÇT, 107, 144)

pedrek Tel. Alt. *bk.* pedre.
IV/1251

pedrel- Tel. Alt. Leb. <pedre-l-
IV/1251 Aranmak.

-

-

pedreş- Tel. Alt. <pedre-ş-
IV/1251 Birlikte aramak, birbirini aramak.

-

bedreş- “Birlikte aramak.” (ATS, 38)

peğ Leb. Bey, hükümdar.
IV/1220 *bk.* pī.

pejen Alt. Leb. <peş+on
IV/1259 Elli.

-

bejen “Elli.” (ATS, 38)
bejen “Elli.” (DK, 206)
bejen “Elli.” (DÇT, 107)

pejenĭnçĭ Alt. <pejen+inçi
IV/1259 Ellinci.

[221] verşok: 4.45 cm uzunluğunda Rus ölçü birimi.

		-
		bejeninçi “Ellinci.” (ARS, 27)
pejĭ[222]	Tel.	<peş+i
IV/1259		Beşi.
		bėşēgū̄ “Beşi birden.” (EDPT, 381)
		bėşegü “Beşin hepsi.” (DTS, 104)
		bejü “Beşer beşer.” (ATS, 38)
		pejü “Beş kişi.” (TAS, 85)
pejik	Leb. Alt.	1. Beşik. (Leb.)
IV/1259		2. Tabut. (Alt.)
		bėşük “Beşik.” (EDPT, 380)
		bėşik “Beşik.” (DTS, 104)
		mejik “1. Tabut, mezar.” (ATS, 133)
		mejik “Tabut.” (TAS, 72)
		bejik “Beşik.” (DK, 206)
		beşik~pejik “Beşik.” (DLTÇ, 142, 187)
pejile	Tel.	<peş+i+le
IV/1260		Beşinin hepsi, beşi birden.
		-
		pijele “Beş.” (DK, 241)
		pejele “Beşinin hepsi.” (DLTÇ, 142)
pejinci	Leb.	*bk.* pejinçi.
IV/1260		
pejinçi	Alt. Tel.	Beşinci.
IV/1260		
		bėşinç “Beşinci.” (EDPT, 383)
		bėşinç “Beşinci.” (DTS, 104)
		bejinçi “Beşinci.” (ATS, 38)
		pejinci “Beşinci.” (TAS, 84)
		beşince “Beşinci.” (DLTÇ, 142)
		bejinçi “Beşinci.” (DÇT, 107)
pejön	Tel.	<peş+on
IV/1259		*bk.* pejen.
pejū̄	Tel.	<peş+ū̄
IV/1260		Beşin tamamı.
		Peşū̄zi “Beşin hepsi”
		bėşēgū̄ “Beşi birden.” (EDPT, 381)
		bėşegü “Beşin hepsi.” (DTS, 104)
		bejü “Beşer, beşer.” (ATS, 38)

[222] OSTN’de bu kelimenin anlamı “yedisi” olarak verilmiştir.

		pejü “Beş kişi.” (TAS, 85)
pek **IV/1215**	Tel.	Pek, sağlam. bek (?pek)~berk “Pek, sağlam, sert, katı.” (EDPT, 323, 361) bėrk “1. Sağlam, dayanıklı. 2. Güçlü, kudretli.” (DTS, 103) bek “1. Sağlam, pek. 2. Sürgü.” (ATS, 38) pek “Pek, sağlam, dinç, dayanıklı.” (TAS, 84) pek “Çok, gayet.” (DK, 241) bek~mek~pek “Sağlam, dayanıklı.” (DLTÇ, 142, 177, 187)
peke **IV/1216**	Leb.	Yalan. *bk.* meke.
pekeci **IV/1216**	Leb.	Yalancı. *bk.* mekeçi.
pekele- **IV/1216**	Leb.	Aldatmak ,dolandırmak. *bk.* mekele-.
pekelĭğ **IV/1216**	Leb.	<peke+lĭğ Yalancı, sinsi. *bk.* mekelū.
pekeyek **IV/1216**	Tel.	El bileği. -
pekte- **IV/1219**	Alt. Tel. Leb.	- <pek+le- Berkitmek, kilitlemek. *Su pektedĭ.* “O nehre bent çekti.”; *Ḳudaẏ seni pektezĭn!* “Allah sana güç versin!” (Tel.) bekle- “Pekiştirmek, sağlamlaştırmak; güvenliğini korumak.” (EDPT, 326) berkle- “Pekiştirmek, sağlamlaştırmak.” (EDPT, 363) bėgle-~bėkle-~bėrkle- “Korumak, gözetlemek, beklemek.” (DTS, 98, 99, 103) bekte- “1. Sağlamlaştırmak. 2. Onaylamak, doğrulamak. 3. Kapamak.” (ATS, 38) pekte- “Sağlamlaştırmak, pekiştirmek.” (TAS, 84) pekte- “Kapatmak, kapamak.” (DK, 241) bekte- “Korumak, muhafaza etmek.” (DLTÇ, 142) pekte- “Kapatmak. (DÇT, 144)
pektēk **IV/1220**	Tel.	Ayak bileği. -
pektel- **IV/1219**	Alt. Tel. Leb.	- <pekte-l- Berkitilmek, kapanmak, kilitlenmek.

		-
		bektel- “1. Sağlamlaşmış olmak. 2. Onaylanmış olmak. 3. Kapanmış olmak.” (ATS, 38)
pel I **IV/1242**	Alt. Tel.	Bel.
		bė:l “Bel.” (EDPT, 330) bėl “Bel.” (DTS, 99)
		bel “1. Sırt, bel. 2. Dağ sırası.” (ATS, 38) pel “Bel.” (TAS, 85) bel “Dağ, tepe.” (DK, 206) bil~pil “Bel, sırt, arka.” (DK, 206, 241) bel~pel “Bel, sırt.” (DLTÇ, 142, 187) bel “Bel, sırt.” (DÇT, 107)
pel II **IV/1242**	Alt. Tel. Leb.	Alabalıkgillerden (Lat. *salmo taimen*) bir balık türü.
		-
		bel “Som balığı.” (ATS, 38) pel “Som balığı.” (TAS, 85)
peldek **IV/1247**	Kumd.	Belirti, işaret.
		-
		-
peldeş **IV/1247**	Kumd.	Bir tür yaban arısı.
		-
		pilde “Yaban arısı, eşek arısı.” (DK, 241) peldeş “Bir tür yaban arısı.” (KRS, 53)
peldĭk **IV/1247**	Tel.	<pel+lik Kadın saç örgüsündeki bant (bele kadar uzanan).
		-
		-
peldūş **IV/1247**	Tel. Alt.	<pel+dūş Bakır kemer tokası.
		-
		beldūş “Evli kadınların üst giysilerinin sallanan süsü, kadın tokası.” (ARS, 27)
pele **IV/1243**	Alt. Tel. Leb.	Üvez ağacı.
		-
		bele “1. Üvez ağacı. 2. Benç.” (ATS, 38) pele “Üvez, üvez ağacı.” (TAS, 85) pele “Üvez ağacı.” (DLTÇ, 187)
pelek I **IV/1243**	Tel.	İşaret, belirti.
		-

		belek “1. Dirsek (bilekten dirseğe kadar. 2. *es.* Gelinden damada gönderilen, kaçırmayı onaylayıcı eşya şeklindeki bedel.” (ATS, 38)
pelek II **IV/1243**	Tel.	Bilekten dirseğe kadar devam eden olan kol kısmı. - belek “1. Dirsek (bilekten dirseğe kadar. 2. *es.* Gelinden damada gönderilen, kaçırmayı onaylayıcı eşya şeklindeki bedel.” (ATS, 38)
pelen **IV/1243**	Alt. Tel. Leb.	<Moğ. Hazır. *At pelenbe?* “At hazır mı?”; *Pelen poḷ!* “Hazırlan!”; *Pelen yadattan* “Her şeyin hazırını seven kişi.”; *Kiçinek ūḷına, keld ĭne pele turġanın per ĭp ḳoẏdı poyı anıŋ pelen ĭne ottura pādı.* “O bütün mal varlığını küçük oğlu ve gelinine verdi ve onların yanında her şeyin hazırına yaşamaya başladı” (Alt. P.d.V.I, 10,13) 2. Rahat, kolay. *Ḳudaẏdıŋ ḳāndıġına paẏdaŋ kirer ĭneŋ ineniŋ üdŭneŋ, tōnŭŋ ödörŭ pelen.* “Zenginin cennete girmesi devenin iğne deliğinden girmesinden zordur.” - belen “1. Geçindirme. 2. Hazır, tamam.” (ATS, 38) pelen “Hazır.” (TAS,85) belen “Hazır.” (DK, 206) belen “Hazır, bedava.” (DÇT, 107)
pelende- **IV/1244**	Alt. Tel.	<pelen+le- Hazırlamak, bir şeyi bir işe hazırlamak. - pelende- “Hazırlamak.” (TAS, 85)
pelenden- **IV/1244**	Alt. Tel.	<pelende-n- Hazırlanmak. - belenden- “Hazırlanmak, hazırlık yapmak.” (DK, 206)
pelenne- **IV/1244**	Leb.	*bk.* pelende-.
pelette- **IV/1244**	Tel.	=pelende 1. Hazırlamak. 2. Hamur yoğurmak. - belete- “Hazırlamak.” (ATS, 38) beleten- “Hazırlanmak.” (DK, 206) beleten- “Hazırlanmak.” (DÇT, 107)
peleẏ	Alt.	Eldiven.

IV/1243		-
		mēley “Eldiven.” (ATS, 133)
		-
pelḫi	Tel. Kumd.	İşaret.
IV/1245		belgǖ (?belgö) “Belirti, işaret.” (EDPT, 340) bėlgü “İşaret, belirti, iz.” (DTS, 100)
		-
pelḫile-	Tel.	<pelḫi+le- İşaretlemek.
IV/1245		belgüle- “Açığa çıkarmak.” (EDPT, 342) bėlgüle- “Açığa çıkarmak, açıklığa kavuşturmak.” (DTS, 100)
		pelgile- “Damgalamak, işaretlemek.” (KRS, 53)
peliŋ	Alt. Tel.	Taklit hastalığı.
IV/1244		beliŋ “Telaş, dehşet, korku.” (EDPT, 343) bėliŋ “Telaş, endişe, korku.” (DTS, 100)
		-
peliŋçĭ	Alt. Tel.	<peliŋ+çi Taklit hastalığına yakalanan.
IV/1244		-
		belinçi “Başkasının hareket ve sözlerini gereksiz yere tekrarlayan kimse.” (ATS, 38)
		-
peliŋde-	Alt. Tel.	<peliŋ+le- Taklit hastalığına yakalanmak.
IV/1244		beliŋle- “Paniklemek, korkmak.” (EDPT, 344) beliŋle- “Korkmak, ürkmek.” (DTS, 100)
		belinde- “Başkasının haraket ve sözlerini gereksiz yere tekrarlamak.” (ATS, 38)
peltir	Alt. Tel. Leb.	Nehir ağzı. *Yoḷ pelterĭ* “Kavşak.”
IV/1245		beltir “İki ya da daha fazla ırmak veya yolun birleşme yeri.” (EDPT, 334) bėltir “1. Yol kavşağı. 2. Nehirlerin birleştiği yer.” (DTS, 101)
		beltir 1. Ağız, iki ve daha fazla nehrin birleşimi. 2. (Yol için) kavşak.” (ATS, 38) peltir “Irmak ağzı.” (TAS, 85) beltir~peltir “Nehir ağzı, birleşim yeri, yatak, mecra.” (DK, 206, 241) peltir “Nehir ağzı.” (DLTÇ, 187) beltir~peltir “Vadi ve nehirlerin birleştiği yer; nehir ağzı, kaynağı.” (DÇT, 107, 144)
pençet	Tel. Kumd.	<Rus. Evlenme.
IV/1222		

Pençetke kirdĭ. “O evlendi.” (Tel.)

-

-

per-
IV/1224

Alt. Tel. Leb.

1. Vermek.

Közör perdĭ. “O kartları verdi.” (Alt.); *Sī pereẏn.* “Ben sana bir şeyler hediye edeceğim.” (Tel.); *Taẏlġa (perū̄, ḳaraḷġı) perḥen.* “O kurban kesti.”; *Sös perdĭm.* “Söz verdim.” (Tel.); *Peretten aḷım* “Ödenmesi gereken borçlar.”; *Ḳızıŋnı kijē per!* “Kızını evlendir!”; *Ḳōt perdi.* “O teselli etti.” (Tel.); *Perer poḷġan.* “O vermeye söz vermişti.” (Tel.); *Ḳudaẏdıŋ perḥenĭnĭŋ pergeleḥĭ köp!* “Allah’ın merhameti sonsuzdur.” (Tel.); *Ekki pöske nenĭ perĭp yazıġar?* “Siz bana iki parça yerine ne vereceksiniz?”; *Sā ḳırıḳ serebröm yaḷına pereẏn.* “Ben sana 40 gümüş ruble maaş vereceğim.” (Tel.); *Pir munta poḷor tustŭ bir ḳoẏdıŋ terezineŋ perdĭk, pir ḳoḷ pöstŭ pir kīsteŋ perdĭk.* “Biz sana koyun derisi için 1 libre tuz verdik, bir parçasını da kürk için verdik.” (Tel.); *Yamanıŋ ḳoḷına perḥĭnçe yaḳşınıŋ yoḷına saḷ!* “Kötü birinin elinin içine koymaktansa, iyi birinin yoluna koy! (atasözü)”; *Tilenĭp aḷġınça tileḥenḥe perḥeni yaḳşı.* “İstemek yerine isteyen birine vermek daha iyi.” (Tel.); *Pereẏn teḥen kiji pererĭneŋ ḳasḳanbazın*[223]*!* “Vermek isteyen acımadan versin!”; *Pergĭdī poḷzo per!* “Verebiliyorsan ver!” (Tel.); *Ezen perdĭ.* “O selamlaştı.” (Alt. Tel.)

2. *-p zarf-fiil ekiyle* yardımcı fiil olarak kullanılır:

a) Anlamı kesinleştirmek için: *aḷ-, saḷ-* fiillerinin karşıtı olarak:

Satıp perdi. “Sattı.” (Alt.); *Ülep perdĭ.* “Ayırdı, böldü.” (Tel.); *Tudŭp perdĭ.* “Başkası için yakaladı.” (Tel.); *Tudŭp aḷdı.* Kendisi için yakaladı.”; *Aḷıp per!* “Getir!”; *Mā üẏ sadıp aḷıp perdi.* “Benim için ev aldı.” (Tel.)

b) Anlamı güçlendirmek için:

Pölüp perdĭ. “Böldü.” (Tel.); *Körŭzŭp perdĭ.* “Gösterdi.”(Alt.); *Sīḷap perdĭ.* “Hediye etti.”; *Taştap perdĭ.* “Attı.” (Tel.); *Yırtıp perdĭ.* “Parçaladı.” (Alt.); *Aḳkelĭp perdĭ.* “Getirdi.” (Tel.); *Tölödŭp perdĭ.* “Ödedi.” (Alt.); *Ḳaẏnadıp perdĭ.* “Pişirdi.” (Tel.); *Ḳojoŋdop perdĭ.* “Şarkı söyledi.”; *Çödöp perdĭ.* “Diz çöktü.” (Alt.); *Yayıp perdĭ.* “Gönderdi.” (Tel.); *Yayap perdĭ.* “Yarattı.” (Alt.)

3. Bu fiil, *-A zarf-fiil eki* ile kullanıldığı zaman hareketin başladığını veya devam ettiğini belirtir.

Saḷa perdĭ. “Bıraktı.” (Tel.); *Aḷa perdĭ.* “Kurtardı.” (Tel.); *Sügüne perdĭ.* “Sevinmeye başladı.” (Tel.); *Eje perdi.* “İzliyordu.” (Alt.); *Yana perdĭ.* “Geri döndü.” (Alt.); *Yıġıḷa perdĭ.* “Düştü.” (Tel.); *Yazıḷa perdĭ.* “İyileşiyordu.” (Tel.); *Çıġa perdĭ.* “Çıktı.” (Tel.); *Açıḷa perdĭ.* “Hüzünlendi.” (Alt.); *Astıġa perdĭ.* “Kayboldu.” (Tel.); *Tilĭ yoḳ kiji ermektene perdĭ.* “Dilsiz konuşmaya başladı.” (Tel.); *Iẏḷajı perdĭ.* “Onlar ağlamaya başladılar.” (Tel.); *Uyuḳtaẏ perdĭ.* “Uyudu.” (Tel.); *Mörgüẏ perdĭ.* “Dua etmeye başladı.” (Tel.); *Ḳaça perdĭ.*

[223] *Ḳasḳan-* fiili OSTN’de yoktur. ḳısḳan- “kıskanmak, esirgemek, cimrilik etmek” fiilinin yerine yazılmış olmalıdır.

		"Kaçtı." (Alt.); *Yügüre perdǐ.* "Kaçıyordu." (Tel.); *Ölö perdǐ.* "Öldü." (Tel.); *Aġa perdǐ.* "Yüzüp gitti." (Tel.); *Turġŭza perdǐ.* "Koydu." (Tel.); *Ḳarạ̈ perdǐ.* "Bakıyordu." (Tel.); *Aġara perdǐ.* "Beyazladı." (Tel.); *Yüre perdǐ.* "Gitti." (Tel.); *Yandra perdǐ.* "Onu geri gönderdi." (Tel.); *Tuduja perdǐ* "Onlar tutuştular." (Tel.); *Uẏlạ̈ perdǐ.* "Düşünüyordu." (Tel.); *Kişteẏ perdǐ.* "Kişnedi." (Alt.); *Puzuḷa perdǐ.* "Bozuldu." (Tel.); *Ḳaḳşaḷa perdǐ.* "Kurudu." (Tel.); *Ḳazıḷa perdǐ.* "Çöktü." (Tel.); *Emeḥen pu ūḷdı üyŭnö aḷıp keldǐ, anda azrạ̈ perdǐ.* "Yaşlı kadın oğlunu eve getirdi ve besledi." (Alt.); *Ḳajıḷarı sarnıja perdǐ, ḳajıḷarı uruja perdǐ.* "Bazıları şarkı söylemeye, bazıları ise kavga etmeye başladılar." (Tel.); *Ūruẏ perdǐ.* "Hastalandı." (Tel.); *As poḷġan pidǐr, köp poḷġan pidǐr, er poyı ḳarıẏ peret, tonı eskire peret, közŭnŭŋ adı çıġa peret, köksŭnŭŋ oyı muraẏ peret.* "Gel zaman git zaman, yaşlı adamın vücudu yaşlanmaya başladı, kıyafetleri eskidi, gözleri soldu, göğüs kasları da güçsüzleşti." (Tel.); *Yaḷçım ḳamdū dep ḳıẏġıra pererde suġa kire perdǐ.* "Benim hizmetçim "su samuru" diye bağırdığında o suya girdi." (Tel.)
		bėr- "Vermek." (EDPT, 354) bėr- "1. Vermek, bağışlamak, sunmak. 2. Evlendirmek. 3. Ödemek, karşılık vermek." (DTS, 101)
		ber- "1. Vermek. 2. Bu yardımcı fiil asıl fiille birlikte kullanılarak işin başka bir şahıs için yapıldığını bildirir. Ayrıca çabukluk da ifade eder." (ATS, 38) per- "1. Vermek. 2. Tasvir fiili." (TAS, 85) ber- ~per-"Vermek." (DK, 206) per- "Vermek." (DLTÇ, 187) ber-~per- "Vermek." (DÇT, 108, 144)
perç **IV/1239**	Tel.	*bk.* pers.
pereske **IV/1229**	Kumd.	Yosun.
		-
		bereske "Yosun." (DK, 206)
perge **IV/1234**	Leb.	=merge Becerikli, mahir.
		-
		-
pergeci **IV/1235**	Leb.	=mergeçi Becerikli, hünerli.
		-
		-
pergele- **IV/1234**	Leb.	<perge+le- Becerikli olmak.
		-

		mergede- “Atmak, sallamak, sallanmak.” (ATS, 134) mergende- “Becerikli olmak.” (ATS, 134)
pergen **IV/1234**	Leb.	=mergen Becerikli, , iyi nişancı, yay atıcı. - mergen “Becerikli, kesin, isabetli.” (ATS, 134)
perḫeçe **IV/1235**	Alt. Tel.	<per-ge+çe Borç. - -
perḫeçelū **IV/12335**	Alt. Tel.	<perḫeçe+lū Borçları ödeyen, çok borcu olan. - -
perḫĭ **IV/1235**	Tel.	*bk.* periḫĭ.
perḫĭle- **IV/1235**	Tel.	<per-ḫile- Sık sık vermek. - -
perḫĭlĭk **IV/1235**	Tel.	<perḫĭ+lĭk Bu tarafta bulunma. - -
perḫĭş **IV/1235**	Tel.	<per-kiş *Tūra perḫĭş* “Kolay ikna edilemeyen.” - -
peri **IV/1229**	Tel. Alt. Leb.	=berü 1. Beri, bu tarafa. *Peri kel!* “Buraya gel!”; *Arı peri* “Oraya ve buraya.”; *Aḷınaŋ peri* “Önden.”; *Mā peri aḳkelĭḫer!* “Benim için buraya getir!” (Tel.) 2. O zamandan beri. *Anaŋ peri üç yıḷ poḷdı.* “O zamandan sonra üç sene geçti.” (Tel.); *Pistĭŋ yurtḳa yer pütkenneŋ peri yū kirbeḫen.* “Dünyanın yaratılışından bu yana bizim halk savaşmadı.” (Tel.); *Yaş çağımdan peri* “Benim gençliğimden beri.” (Tel.); *Yer püdürgenneŋ peri emdigē yettre.* “Dünyanın yaratılışından bu güne kadar.” (Tel.) berū̆ (bėrū̆) “Zaman ve mesafe için) bu tarafa, bu tarafta.” (EDPT, 355) bėri~bėrü “Beri, buraya, bu tarafa.” (DTS, 102, 103) beri “1. Beri, buraya, bu tarafa, yakına. 2. -dan beri.” (ATS, 39) peri “Beri, buraya, bu tarafa.” (TAS, 85) beri “Beri, bu tarafa.” (DK, 206)

		peri “Beri, buraya, bu tarafa; -den beri, -den bu yana” (DLTÇ, 187) beri “Beri, bu tarafa, buraya.” (DÇT, 107)
periḫĭ **IV/1230**	Alt. Tel.	<peri+ki Beriki, bu taraftaki, en yakını. berükī (?bėrűkī) “Bu tarafa doğru.” (EDPT, 364) bėrüki “Bu tarafa.” (DTS, 103) berigi “Yakındaki, daha yakın olan (mesafe olarak).” (ATS, 39) perigi “Beriki, beride olan.” (TAS, 85)
peril- **IV/1231**	Alt. Tel. Leb.	<per-l- Verilmek. *Kiji ūlı kijiniŋ ḳoḷına perı̈ler*. “İnsan evladı insanların eline verilecek.” (Tel.) bėril- “Verilmek.” (EDPT, 365) bėril- “Verilmek.” (DTS, 102) beril- “1. Verilmiş olmak, verilmek. 2. Tâbi olmak. 3. Verilmiş olmak.” (ATS, 39)
perin- **IV/1230**	Alt. Tel.	<per-n- Kendini kaptırmak, teslim olmak, boyun eğmek, midesi bulanmak. - berin- “Bir şeye kendini vermek, sadık kalmak.” (ATS, 39) perin- “Kendisini adamak, kendisini vermek, kaptırmak.” (TAS, 85)
pėrirek **IV/1230**	Tel. Alt.	<peri+rek Biraz berideki, biraz yakın. - -
periste **IV/1231**	Alt. Tel.	<Rus. верста Verst, 1.0668 kilometrelik Rus uzunluk ölçüsü. - periste “Verst (1.6 km’lik bir uzunluk birimi).” (ATS, 146)
periş- **IV/1231**	Alt. Tel.	<per-ş- Birbirine vermek, ayırmak, paylaşmak. *İt pir ḳoyondı yip aḷdı, ḳısḳa perişpedĭ*. “Köpek tavşanı yedi ve genç kıza da hiçbir şey vermedi.” bėriş- “Birbirine vermek.” (EDPT, 370) bėriş- “Birbirine vermek.” (DTS, 103) beriş- “1.Birlikte vermek. 2. Birlikte teslim olmak. 3. Engellemek.” (ATS, 39) periş- “Paylaşmak.” (TAS, 85)
perlek **IV/1236**	Tel.	<peri+lek Yakın, buraya.

		Perlek kel! “Yaklaş!”
		-
		-
pers **IV/1240**	Tel.	Bez, beze, gudde. *Persĭ çoçıp pādı.* “Bezi şişti.”
		-
		berç “Bez, beze, gudde.” (ATS, 39) pers “Bez, beze, gudde.” (TAS, 85)
perst **IV/1241**	Tel.	*bk.* periste.
perten- **IV/1236**	Alt. Tel.	Kendine zarar vermek, gebeliği düşükle sonuçlanmak, düşük yapmak.
		bertin- “Yaralanmak, incinmek, burkulmak.” (EDPT, 359) bertin- “Yaralanmak, incinmek, burkulmak.” (DTS, 103)
		bertin- “Çıkmak, (ayak için) kemiğin yerinden çıkması.” (ATS, 39) pertin- “Sakatlanmak.” (TAS, 85)
pertenū̆ **IV/1236**	Tel.	<perten-ū̆ Düşük yapma, çocuk düşürme.
		-
		-
pertĭn- **IV/1237**	Alt. Tel. Leb.	1. Vücudunda bir yeri çıkmak (eklemler için). 2. Çocuk düşürmek, gebeliği düşükle sonuçlanmak.
		bertin- “Yaralanmak, incinmek, burkulmak.” (EDPT, 359) bertin- “Yaralanmak, incinmek, burkulmak.” (DTS, 103)
		bertin- “Çıkmak, (ayak için) kemiğin yerinden çıkması.” (ATS, 39) pertin- “Sakatlanmak.” (TAS, 85)
perū̆ **IV/1233**	Tel. Alt.	<per-ū̆ Hediye, kurban.
		-
		berü “Kurban.” (ATS, 39)
pestik **IV/1254**	Tel.	Bir kuş türü.
		-
		-
peş **IV/1256**	Alt. Tel.	Beş (5).
		bė:ş “Beş.” (EDPT, 376) bėş “Beş.” (DTS, 103)
		beş “Beş.” (ATS, 39) peş “Beş.” (TAS, 85) beş~biş~peş~piş “Beş.” (DK, 206) beş “Beş.” (DLTÇ, 142) beş~peş “Beş.” (DÇT, 108, 144)

peşke **IV/1258**	Alt. Tel.	Mantar, sünger. - meşke “1. Mantar. 2. (Dudakta) kırmızı tabaka.” (ATS, 134) meşke “Mantar.” (TAS, 73)
peştĭğ **IV/1259**	Leb.	*bk.* peştū.
peştū **IV/1259**	Alt. Tel.	<peş+lū Beşli. - beştü “Beşli.” (ATS, 39)
pet **IV/1247**	Tel.	<Ar. bet Dış, yüz, kumaşın görünen tarafı, resim. *Pedi yoḳ poḷdı.* “Soldu.” bėt “İnsan yüzü.” (EDPT, 296) bit “Yüz, surat.” (DTS, 110)
peẏ **IV/1213**	Alt.	- 1. Ön kısım. 2. Buraya. - beyi~beyin “Buraya, bu tarafa.” (ARSL, 109)
peẏ-de **IV/1215**	Tel.	Enteresan bir şey görünce çıkarılan haykırış. - beyde “Böyle, bu şekilde, o hâlde.” (DK, 206)
peyire- **IV/1221**	Tel. Töl.	Birilerine özel ilgi göstermek, bakmak. - -
peẏn **IV/1213**	Tub. Leb.	Buraya. *Peẏn keldĭ.* “O buraya geldi.” - beyin~beyyin “Beri, bu taraf.” (GSATA, 369)
peze- **IV/1254**	Tel.	Dış taraftan şaman tefini boyamak. beḏze-~beze- “Bezemek, süslemek.” (EDPT, 310, 390) bėze- “Bezemek, süslemek, güzelleştirmek.” (DTS, 104)
pezeben **IV/1255**	Tel.	- <Rus. безмен El kantarı. - bezmen “El kantarı.” (ATS, 39)
pıcan	Tub.	- *bk.* pıçan.

IV/1318

pıç-	Tel. Alt. Leb. Kumd.	Biçmek, kesmek.
IV/1317		bıç-~biç- “Biçmek, kesmek.” (EDPT, 292) bıç-~biç- “1. Biçmek, kesmek. 2. (Üzüm) toplamak.” (DTS, 112, 105)
		bıç-~bıçı- “Biçmek, kesmek, doğramak.” (ATS, 39) pıç- “Biçmek.” (TAS, 85) pıç- “Biçmek, kesmek.” (DK, 244)
pıçaḳ	Alt. Tel.	<pıç-aḳ
IV/1317		Bıçak. *Toŋıraḳ pıçaḳ* “Katlama bıçak, jilet” (Alt. Tel.); *Pıçaḳ piler* “Yüzük parmağı (çocuk oyununda).” (Alt.)
		bıçak~biçek “Bıçak.” (EDPT, 293, 295) bıçaḳ~biçek “Bıçak.” (DTS, 112, 105)
		bıçak “Bıçak.” (ATS, 39) pıçak “Bıçak.” (TAS, 85) bicak~bıçak~pıçak “Bıçak.” (DK, 206) pıjak~pıçak “Bıçak.” (DLTÇ, 191) bıçak~pıjak~pıçak~pıçah “Bıçak.” (DÇT, 111, 145) bıçkak~bıç(k)ak “Pençe, pati.” (DÇT, 111, 145)
pıçaḳta-	Alt. Tel.	1. Bıçak ile kesmek. 2. Bıçaklamak.
IV/1317		biçekle- “Bıçakla kesmek.” (EDPT, 295) biçekle- “Bıçak sokmak, bıçakla kesmek.” (DTS, 105)
		bıçakta- “Bıçaklamak.” (ATS, 39)
pıçan	Kumd.	Saman. *bk.* piçen.
IV/1317		-
		bıçan “Ot.” (GSATA, 369)
pıçḳaḳ	Tel.	Hayvanın ayak derisi. *Pıçḳaḳ ödük* “Hayvanın bacak derisinden yapılmış çizme.”
IV/1318		bıçġāk “Kesilen bir şey, bölüm, parça.” (EDPT, 294) buçgak “1. Köşe. 2. Alan, bölge.” (DTS, 128)
		bıçkak “1. Hayvanların ayaklarındaki deri. 2. (Hayvanın ayakk derisinden yapılan bir tür ayakkabı.” (ATS, 39) pıçkak “Hayvanların ayak derisi.” (TAS, 85) bıçkak~pıçkak “Hayvanların ayak derisi.” (DK, 208)
pıçū	Tel.	<pıç-ū
IV/1318		Biçim, elbise kesimi.
		-
		bıçū “Yaratma, yapma, oluşturma; eser, yapıt.” (ARSL, 144)

pıdıḳ **IV/1316**	Alt. Leb.	Allık, boya. boḏuġ (boḏoġ) “Boya, saç boyası.” (EDPT, 302) boduġ~boḏuġ “Boya, renk.” (DTS, 115, 116) buduk “Boya.” (ATS, 44)
pıdıḳta- **IV/1316**	Alt. Leb.	<pıdıḳ+ḷa- Boyamak. - budukta- “Boyamak, kaplamak, her yanı örtmek.” (ATS, 44)
pıdıḳtaḷ- **IV/1316**	Alt. Leb.	<pıdıḳta-ḷ- Boyanmak. - -
pıdıḳtan- **IV/1316**	Alt. Leb.	<pıdıḳta-n- Yüzü kızarmak. - -
pıdıḳtū **IV/1316**	Alt.	<pıdıḳ+ḷū Boyalı. boḏuġluġ “Boyalı, renkli.” (EDPT, 302) boḏuġluġ “Boyalı, renkli.” (DTS, 115) buduktu “Boyalı, boyanmış.” (ATS, 45)
pıġıḷ- **IV/1308**	Tel.	<pıḳ-ḷ- Bükülmek, eğilmek (uzuvlar için). - bıgıl- “Eğilmiş, bükülmüş olmak.” (ATS, 39) pıgıl- “Diz çökmek.” (DK, 244)
pıġıḷt- **IV/1308**	Tel.	<pıġıḷ-t- Büzmek, eğmek. - -
pıġıḷzaḳ **IV/1308**	Tel.	<pıġıḷ-zaḳ Bükülmüş, eğilmiş, eğrilmiş (uzuvlar). - -
pıġın- **IV/1307**	Tel.	<pıḳ-n- Diz çökmek. - bıgın- “Eğilmek, diz kırmak.” (ATS, 39)
pıjıḳ	Alt. Tel. Leb.	<pış-ḳ

IV/1323		Pişik, olgun, ergin.
		bışıġ “Pişmiş, erişkin, olgun; erişkinlik, olgunluk.” (EDPT, 378, 379)
		bışıġ~bışıḳ “1. (Yemek için) pişmiş. 2. (Şarap için) kaynatılmış. 3. (Tuğla için) fırınlanmış. 4. (Metal için) dökülmüş. 5. (İşler için) tamamlanmış.” (DTS,113)
		-
pıjır- **IV/1323**	Alt. Tel. Leb.	<pış-r- Pişirmek, olgunlaştırmak, çok pişirmek. *Et pıjırdı.* “O et pişirdi.”; *Ötpök pıjır!* “Ekmek pişir!”; *Sarı yū pıjırdı.* “O yağ yaptı.”; *Çiḥen pıjırdı.* “O kımız hazırladı.” (Alt.); *Aş pıjır!* “Yemek yap!” *Ḳanı edĭn ḳazanġa pıjırıp ḳoẏdı.* “Onun etini ve kanını kazanda pişirdi.”
		bışur- (p-) “Pişirmek, olgunlaştırmak.” (EDPT, 383)
		bışur- “1. (Yemek için) pişirmek. 2. (Bitki için) Olgunlaştırmak. 3. Tekâmüle erdirmek. 4. İyice düşünmek, anlamak, kavramak.” (DTS, 114)
		pıjır- “Pişirmek.” (TAS, 85)
		bıjır-~pıjır- “Kızartmak, kavurmak.” (DK, 208, 244)
		bıjır- “Kızartmak, kavurmak.” (DÇT, 111)
pıjırt- **IV/1324**	Alt. Tel. Leb.	<pıjır-t- Pişirtmek. *Paḷıḳtaŋ pıjırtıp ḳoẏdım.* “Ben balık pişirttim.”
		-
		bıjırt- “Kızarttırmak, kavurtmak.” (DÇT, 111)
pıḳ **IV/1307**	Tel.	<Rus. пух Tüy.
		-
		pık “Tüy.” (TAS, 85)
pıḳ- **IV/1307**	Tel.	Bükmek, katlamak.
		-
		bıgı- “1. Eğmek. 2. Eğmek, kırmak (dizleri).” (ATS, 39)
pıḳḳın **IV/1307**	Tel.	*anat.* Kasık.
		bıkın “Kalça, böğür.” (EDPT, 316) bıḳın “Yan, böğür.” (DTS, 113)
		bıkın “Uyluk, kalça.” (ATS, 40) mıkın “Bel.” (ATS, 134) pıkın “Kalça.” (TAS, 85) pugun “Eklem, mafsal.” (DLTÇ, 190) puktın “*anat.* Kasık.” (DLTÇ, 190)
pıḷā-	Alt. Tel. Leb.	Almak, soymak, çalmak, kaçırmak.

IV/1314		*Ekki meleẏdĭ eki paşķa ďaẏzaŋ pıļāp aļıp ķoẏdı.* "İki Zaysan onun her iki eldivenini elinden aldı." (Alt., P.d.V.I, 48,642)
		-
		bılā- "Zorla almak." (ATS, 40)
pıļāçı	Alt.	<pıļā-açı
IV/1314		Hırsız, haydut.
		-
		-
pıļāṅġān	Tel.	<pıļā-n-ġān
IV/1314		Haydutlara, hırsızlara ait olan, haydutça.
		-
		-
pıļāş	Tel.	<pıļā-ş
IV/1314		Hırsızlık, soygun.
		-
		bılāş "1. Tartışma. 2. Bahis. 3. Yarışma, rekabet." (ATS, 40)
pıļāş-	Alt. Tel. Leb.	<pıļā-ş-
IV/1314		Almak, birbirinin elinden almak, tartışmak, birlikte hırsızlık yapmak. *Sös-pĭle pıļāştıļar*. "Onlar tartışıyorlardı."; *Orton ķarındajı ķoçķordıŋ artıġın pıļājıp, ķoçķordıŋ mūzŭn ķodoro tarttı.* "Kalan koyun yüzünden onlar tartışırken öbür kardeş koyunun boynuzlarını kesti."
		-
		bılāş- "1. Tatışmak. 2. Bahis tutuşmak. 3. Rekabet etmek. 4. Skandal çıkarmak." (ATS, 40) plāş- "Ayırmak, seçmek." (DÇT, 108)
pıļāşçı	Tel.	<pıļāş-çı
IV/1315		Hırsız, soyguncu.
		-
		-
pıļāşķın	Tel.	<pıļāş-ķın
IV/1314		*bk.* pıļāş.
		-
		-
pıļçar-	Alt.	Basmak, ezmek, sıkmak, yassılaştırmak.
IV/1315		-
		-
pıļçı-	Tel.	*bk.* pılçar-.
IV/1315		-
		bılçı- "Ezmek." (ATS, 40) pılçı- "Basmak, sıkmak, yassıltmak, ezmek." (TAS, 85)

pılçırķaẏ **IV/1315**	Tel.	Islak (elbisenin eteği). - -
pılçū **IV/1315**	Tel.	<pılçı-ū Basma, ezme. - -
pılġaẏrı **IV/1315**	Alt. Tel.	=bulġaẏrı Boyanmış deri. - bulgayrı “Özel yöntemle işlenmiş deri.” (ATS, 45) pulgayrı “Bir tür sağlam, yumuşak dana veya öküz derisi, telâtin.” (TAS, 91)
pılṭır **IV/1315**	Alt. Tel.	<pir+yılṭ+tır Geçen yıl. bıldır “Geçen yıl.” (EDPT, 334) bıldur “Geçen yıl.” (DTS, 112) bıltır “Geçen yıl, bıldır.” (ATS, 40) pıltır “Bıldır, geçen yıl.” (TAS, 85) pultura “Eski, geçmiş.” (DK, 243)
pılṭırġı **IV/1315**	Alt. Tel.	<pılṭır+ķı Geçen yılki. - bıltırgı “Geçen yılki.” (ATS, 40) pıltırgı “Bıldırki, geçen yılki.” (TAS, 85)
pırāt- **IV/1310**	Tel.	< parıp+yat Gitmek, uzak yere gitmek. *Andaŋ pırādıp* “Oradan giderken.” - -
pırç **IV/1313**	Kumd.	=burç Biber. *bk.*puruç.
pırçaķ **IV/1313**	Tel. Alt. Leb.	Bezelye. *ķadığ pırçaķ* “Dolu” (Leb.); *Pırçaķ yādı.* “Dolu yağdı.” (Tel.) burçak “Fasulye, bezelye; *mec.* dolu, ter damlası.” (EDPT, 357) burçaķ I “Bezelye, baklagil.” (DTS, 135) burçaķ II “Büyük ter damlası. (DTS, 135) mırçak “Nohut, bezelye.” (ATS, 134) pırçak “Nohut, bezelye.” (TAS, 86) mırçak “Bezelye.” (DK, 233)

pırçın **IV/1313**	Tel.	*bk.* pırç.
pırçıt **IV/1313**	Tel.	Sert, sağlam, dayanıklı (ağaç). - bırçıt “Sağlam, güçlü.” (ATS, 40) pırçıt “Sağlam, sert (ağaç).” (TAS, 86)
pırçuġān **IV/1313**	Tel.	< pırçu+ḳān Kötü ruh, şeytan. - -
pırġa- **IV/1311**	Tel.	İp çevirmek, ip döndürmek. - -
pırıḷġāḳ **IV/1310**	Tel.	Kıvırcık. - -
pırışḳāḳ **IV/1310**	Tel.	*bk.* pırıḷġāḳ. - pırışkak “Kıvırcık, dalgalı.” (TAS, 86)
pırḳa- **IV/1311**	Alt. Tel. Leb.	Atmak. - bırkıra- “Dört bir yana dağılmak, saçılmak.” (ATS, 40) pırka- “Atmak, fırlatmak.” (TAS, 86)
pırḳaḷ- **IV/1311**	Tel. Alt.	<pırḳa-ḷ- Atılmak, fırtlatılmak. - -
pırḳaḷan- **IV/1311**	Tel. Alt.	Bir köşeden diğer köşeye atılmak (vurulmuş kuş). - -
pırḳan **IV/1311**	Alt.	=purḳan İyi ruh, Tanrı. Burxan “Burkan, Tanrı.” (EDPT, 360) Burḫan “1. Buda, nirvanaya ulaşan kişi. 2. Elçi, haberci, peygamber. 3. Put.” (DTS, 136)
pırt- **IV/1311**	Tel.	- Kararmak, koyulaşmak (boya için). - -
pırtaḳ **IV/1312**	Tel.	Kötü ruh, şeytan. -

		-
pırtıt- **IV/1313**	Tel.	Karartmak. -
		-
pısḳaḳ **IV/1319**	Tel.	1. Kırağı. 2. Kar tanesi. -
		-
pış- **IV/1321**	Alt. Tel. Leb.	1. Pişmek, olgunlaşmak, yumuşamak. *Pıjıp yetken* “Pişmiş, ergin” (Tel.); *Yettre pışpaġan* “Pişmemiş olan, ergin olmayan” 2. Pişirmek, hazırlamak. *Men sā et pıştım.* “Ben senin için et pişirdim.” 3. Karıştırmak, çalkalamak, yağ çalkalamak. 4. *Pışpadı* “O dikkat etmedi.” (Tel.)
		bış- (p-) “Pişmek, olgunlaşmak.” (EDPT, 376) bış- “1. Pişmek. 2. Olgunlaşmak. 3. Hazır duruma getirmek.” (DTS, 113)
		bış- I “1. Olgunlaşmak. 2. Pişmek, pişmiş olmak.” (ATS, 40) bış- II “Ekşi sütü karıştırmak.” (ATS, 40) pış- “1. Pişmek. 2. Olgunlaşmak (meyve vb.).” (TAS, 86) pış- “Haşlanmak, üzerine kaynar su dökülmek.” (DÇT, 145)
pışḳan **IV/1322**	Alt. Tel.	<pış-ḳan Pişmiş, olgun, ergin.
		-
		bışkan “1. Olmuş. 2. Pişmiş.” (ATS, 40) pışkan “1. Pişmiş. 2. Olgun, olmuş.” (TAS, 86)
pışḳı **IV/1322**	Leb. Alt.	<pış-ḳı 1. Kımız karıştırmada kullanılan çubuk. 2. Işıkla balık tutarken yanmakta olan huş ağacının kabuğunun konulduğu çatal.
		-
		bışkı “Kımız karıştırma sopası.” (ATS, 40) pışkış “Kımızı çalkalamak için kullanılan değnek, bişek.” (TAS, 86)
pışḳıḷa- **IV/1322**	Leb.	<pış-ḳıḷa- Çok pişirmek.
		-
		-
pışḳır- **IV/1322**	Tel.	Hırıldamak, hırıltılı bir şekilde solumak, burnundan solumak.
		-
		bışkır- “1. (At için) burnundan solumak. 2. Hırıldamak. 3. Hapşırmak.” (ATS, 40) pışkır- “Burnundan gürültüye soluk vermek (at).” (TAS, 86)

		bışkır-“ Hapşırmak, aksırmak, burnundan solumak.” (DÇT, 111)
pıştaḳ **IV/1323**	Tel.	Süzme peynir. - bıştak “Peynir, kaynamış sütten yapılan preslenmiş bir tür peynir.” (ATS, 40) pıştak “Ev yapımı peynir.” (TAS, 86) pıştak “Süzme peynir.” (KRS, 60)
pıya **IV/1308**	Kumd.	Önce. *bk.* paya.
pıyan **IV/1308**	Alt.	=Moğ. =puyan Hayırlı iş, iyilik. buyan “Değerli iş, eylem.” (EDPT, 41) buyan “Hayırlı iş, yararlık, hizmet.” (DTS, 129) biyan “İyilik, merhamet.” (ATS, 41) bıyan “Teşekkür, takdir.” (ATS, 40) piyan “Teşekkür ederim, sağ ol.” (TAS, 88)
pıyanḷū **IV/1309**	Alt.	< pıyan+ḷū İyilik yapan. buyanlıġ “Değerli iş yapan.” (EDPT, 387) buyanlıġ “Bereketli, ilahi, hayırlı işlerle ilgili.” (DTS, 130) biyindu “İyi, merhametli, esirgeyen (Tanrının sıfatı).” (ATS, 41)
pıyar **IV/1309**	Alt.	Kirli, pis. *bk.*pīyar.
pıyarḷa- **IV/1309**	Alt.	< pıyar+ḷa- Pislemek, kirletmek. *bk.* pīyarḷa-.
pıyarḷaḷ- **IV/1309**	Alt.	< pıyarḷa-ḷ- Pislenmek, kirlenmek, *mec*. kirlenmek *bk.* pīyarḷaḷ-
pıyarḷū **IV/1309**	Alt.	< pıyar+ḷū *bk.*pīyar.
pıyıḷ **IV/1309**	Alt. Tel.	< pu yıḷ Bu sene. - bucıl “Bu yıl.” (ATS, 44) puďıl “Bu yıl.” (TAS, 90)
pıyıḷġı	Alt. Tel.	< pıyıḷ+ḳı

IV/1309		Bu seneki. - piyilgı “Şimdiki, bugünkü, zamane.” (TAS, 88)
pıyıraş **IV/1309**	Alt. Tel.	Kıvırcık. - pırışkak “Kıvırcık, dalgalı.” (TAS, 86)
pızıḷa- **IV/1320**	Tel. Kumd.	*bk.* pızḷa-.
pızḷa- **IV/1320**		Parlamak, ışıldamak. *Ḳardıŋ pısḳaḳtarı pızḷap yadıḷar.* “Kar taneleri parlıyordu.” - pısılda- “Parlamak.” (TAS, 86)
pī **IV/1324**	Alt. Tel. Leb.	Bey, efendi; memur. *Orus pī* “Rus memuru.”; *pīy̆m ḳānım* “Beyim hükümdarım.” (Tel.); *Aḷtaẏ kijilerdĭŋ pīleri: Yaẏzaŋ, andaŋ soŋ Temiçi, andaŋ soŋ Şülöŋü.* “Altay halkının beyleri, memurları: Zaysan, ondan sonra Temiçi ve Şülöŋü’dür.”; *Ulu pī* “İmparator.”; *ene pī* “İmparatoriçe (2.Yekaterina)” *Pī turazı* “Biysk şehri.”; *Pīsū* “Biy Nehri.”; *Uḷu pī raḳ poḷzo-dō piz anıŋ aḷḳanında-bĭs.* “İmparator bizden uzakta olsa da, biz yine onun himayesindeyiz.” bēg “Bey, kabile ya da boyun başı.” (EDPT, 322) bėg “1. Bey, hükümdar, lider, prens; beyefendi 2. Koca, eş (DTS, 98) biy “1. Memur. 2. Bay, bey.” (ATS, 41) piy “Müdür, yönetici.” (TAS, 88) piy “Bey, efendi.” (DK, 206) bey “Bey, aile reisi.” (DLTÇ, 142) biy~piy “Bey, boy beyi.” (DÇT, 108, 144)
pici- **IV/1350**	Leb.	*bk.* piçi-.
picik **IV/1350**	Leb.	Mektup. *bk.* piçik.
picikçi **IV/1350**	Leb.	*bk.* piçikçi.
piçe **IV/1348**	Tel.	Teyze, hala (eskiden). - -
piçen **IV/1348**	Tel. Leb. Alt.	<piç-en Saman. *Piçen ayı* “Ağustos.” (Leb.); *Piçen çaptı.* “O saman biçti.”; *Piçen çaġı* “Saman biçme zamanı.” (Tel.); *Piçenḥe pardı.* “O saman

		biçmeye gitti.” (Tel.)
		-
		biçen~biçēn “Kuru ot, saman.” (ATS, 40) bıçan~pıçan “Saman, kuru ot.” (DK, 208) pıjan~pıçan “Kuru ot, saman.” (DLTÇ, 191) pıçan “Çimen.” (DÇT, 145)
piçende- **IV/1348**	Tel. Kumd.	<piçen+le- Saman için gitmek.
		-
		-
piçi- **IV/1349**	Alt. Tel.	<Moğ. =piti Yazmak. *Aḳ piçik piçidĭ.* “O beyaz mektup yazdı.” (P.d.V.I, 18,262)
		biti- “Yazmak.” (EDPT, 299) biti- “Yazmak.” (DTS, 111)
		biçi- “Yazmak.” (ATS, 40) piçi- “Yazmak.” (TAS, 86) biçi-~biti- “Yazmak.” (DÇT, 108)
piçik **IV/1349**	Alt. Tel.	<piçi-k Yazı, mektup, belge, vesika, kitap. *Piçik pilḥen kiji* “Okuma yazmayı bilen kişi.”
		bitig “Genel olarak yazılı olan şeyler: Yazı, kitap, mektup, belge.” (EDPT, 303) bitig “1. Kitap, kitabe, yazıt; belge, doküman. 2. Yazma işi, yazma süreci. 3. El yazısı, yazı. 4. Muska, tılsım, nazarlık.” (DTS, 111)
		biçik “1. Okuryazarlık. 2. Kitap. 3. Mektup, yazı.” (ATS, 40) piçik “1. Yazı. 2. Kitap. 3. Mektup.” (TAS, 86) biçik “Mektup, sözleşme.” (DK, 206) bicik “Kitap, mektup, sözleşme.” (DK, 242) picik “Mektup.” (DLTÇ, 187) biçik “Kitap, mektup, belge.” (DÇT, 108)
piçikçĭ **IV/1349**	Tel. Alt.	<piçik+çi 1. Yazıcı. 2. Okuma yazma bilen.
		bitigçī “Yazıcı, yazar.” (EDPT, 304) bitigeçi~bitigçi “Yazıcı, yazar.” (DTS, 111)
		biçikçi “Okuryazar.” (ATS, 40) piçikçi “1. Okuryazar olan. 2. Yazar.” (TAS, 86)
piçiktū **IV/1349**	Alt. Tel.	<piçik+lū Mektuplu, yazılı. *Piçiktū keldĭm.* “Ben mektupla geldim.”; *Piçiktū ḳaya* “Yazısı olan kaya.”

		bitiglig “Yazılı.” (EDPT, 304; DTS, 111) bitiglig I “Yazılı.” (DTS, 111) bitiglig II “Güzel el yazısı olan.” (DTS, 111)
		piçiktü kaya “Yazılı kaya.” (TAS, 86)
piçim **IV/1349**	Tel.	<piçi-m El yazısı, kitap.
		-
		-
piçū̆ **IV/1349**	Tel.	<piçi-ū̆ Yazı. *bk.* piçik.
pide **IV/1345**	Tel.	Belki, olabilir, öyle mi ki.
		-
		bida~bide “Böyle, bu şekilde anlamında kuvvetlendirme edatı.” (GSATA, 371)
pidĭr **IV/1345**	Tel.	<mi+tir Öyle midir? *Yaḳşı pidĭr?* “Bu iyi midir?”
		-
		-
pīk **IV/1325**	Alt. Tel. Leb.	Yüksek, büyük, ünlü, seçkin. *Pīk tū* “Yüksek dağ”; *Pīk aġaç* “Yüksek ağaç.”; *Anaŋ pīk* “Ondan uzun”; *Pīk ettĭ.* “O yüceltti.”
		beḏük “Büyük.” (EDPT, 302) bėdük~bėḏük “1. Büyük. 2. Çok.” (DTS, 97, 98)
		biyik “1. Yükseklik. 2. Büyük, yüksek.” (ATS, 41) piyik “1. Yüksek. 2. Yükseklik.” (TAS, 88) biyik~piyik “Büyük, yüksek.” (DÇT, 108, 144)
pīḷ **IV/1337**	Alt. Leb.	Bu yıl. *bk.* pıyıḷ
pil- **IV/1335**	Alt. Tel. Leb.	1. Bilmek, öğrenmek, anlamak. *Orustıŋ tilĭn pilĭp-yazıŋma?* “Sen Rusça biliyor musun?”; *Pilḥenĭm oḷ.* “Benim bildiğim bu kadar.” (Tel.); *Poyıŋ pilḥeẏzĭŋ, tedĭ.* “Sen kendin biliyorsun, dedi.” (Tel.); *Ḳudaẏ pilḥeẏ.* “Allah biliyor.” (Alt.); *Kebek Pīdiŋ aẏdar sös-körŭp yançıḳḳa saḷar sös-pilerlerḥe piler sös-pilbes yamanġa uḷuḳ sös.* “Kebek Bey’in söylediği sözler cebe koyulası sözlerdir, bilenler için tekrardan öğrenilmesi, bilmeyenler için ise onlar boş sözlerdir.” (P.d.V.I,204, III,2); *Pilĭb-aḷdı.* “O öğrendi.”; *Tāp pilbes.* “O bulamıyor.” 2. İdare etmek, sahip olmak. *Yurt pilḥen ḳān* “Halkı idare eden han.” (Alt.); *Paş pildĭm.* “Ben

		himaye ettim.” (Tel.); *Aẏmaḳtıŋ pajın pilĭr.* “O halkı idare ediyor.” (Tel.); *Orus pilgen Ḳaŋza pī* “Rusları idare eden Kanza Bey.”
		bil- “Bilmek.” (EDPT, 330) bil- “1. Bilmek. 2. Öğrenmek. 3. Sorumluluk almak, görev almak.” (DTS, 105)
		bil- “1. Bilmek, öğrenmek. 2. Anlamak. 3. -e bilmek. 4. Yönetmek.” (ATS, 41) pil- “1. Bilmek. 2. Tasvir fiili.” (TAS, 86) bil- “Bilmek.” (DK, 206) bil-~bül- “Bilmek, yapabilmek, hissetmek, sezmek, varsaymak, tahmin etmek.” (DÇT, 108, 110)
pildi **IV/1343**	Tel.	<pil+di İşaret, nişan. *Tüjŭnde pildĭ poḷdı.* “O rüyasında işaret aldı.”; *Kilerĭŋnĭŋ çaḳ tügenerdĭŋ pildĭzĭ ḳandī poḷor?* “Senin gelişinin işareti ne olacak?”; *Oḷ tuşta teŋerede kiji ūḷŭnuŋ pildĭzĭ körŭner.* “O zaman insanoğlunun işareti gökyüzünde görünecek.”
		-
		bildi “İşaret, nişan.” (ARS, 28)
pildĭr- **IV/1343**	Alt. Tel. Leb.	<pil-dir- 1. Bildirmek, haber vermek. 2. Açığa çıkmak, anlaşılmak, anlaşılabilir olmak. *Anıŋ sözŭ pildĭrdĭ.* “Onun sözleri anlaşılmıştı.”; *Ḳursaġı pildĭrdĭ.* “O hamile oldu. (Karnından anlaşıldı)”;, *Edĭme yıḷū pildĭrĭp keldĭ.* “Benim tenim sıcaklık hissetti.”; *Ā ne pildĭrĭp yat?* “O ne hissediyor?”
		biltür- “Bir şeyi bilinir hâle getirmek, bildirmek.” (EDPT, 334) biltür- “Bildirmek, bilgilendirmek.” (DTS, 107)
		bildir- “1. Bildirmek; haber vermek. 2. Öğretmek. 3. Buluş yapmak.” (ATS, 41) pildir- “Bildirmek, haber vermek; kendini göstermek, görünmek.” (DLTÇ, 188) pildir- “Bildirmek, görmek.” (DÇT, 108)
pildĭrt- **IV/1343**	Alt. Tel. Leb.	<pildir-t- =pildĭr- Bildirmek, haber vermek, açığa çıkmak, kendini göstermek. *Et ḳan sā pildĭrtken emes, teŋerede turġan Adam pildĭrtken.* “Kan ve vücut senin için açığa çıkmadı, gökyüzündeki Âdem açığa çıktı,”; *Pildĭrtpeẏ* “Gizli.”
		-
		bildirt- “1. Bildirtmek, haber vermek. 2. Anlaşılır kılmak, sezdirmek, hissettirmek.” (ATS, 41)
pile **IV/1337**	Tel.	Aile.

		bilē~birlē “İle.” (EDPT, 332, 364) bile~bilen~birlen “*edat* 1. İle, birlikte, karşılıklı. 2. Vasıtasıyla, ile.” (DTS, 106)
		bile “Aile.” (ATS, 41) pile “Aile.” (TAS, 86) bıla “*edat* İle.” (DÇT, 111)
pile- **IV/1337**	Alt. Tel. Leb.	Bilemek.
		bilē- “Bilemek.” (EDPT, 332) bile- “Bilemek.” (DTS, 106)
		pile- “Bilemek.” (TAS, 86)
pilek **IV/1338**	Alt. Tel. Leb.	El bileği.
		bilek “Bilek.” (EDPT, 338) bilek “1. Bilek; kolun ön kısmı; *mec.* El. 2. *mec.* Kavrama. 3. Kolunun alt kısmı.” (DTS, 106)
		bilek “Bilek el ile kolun, ayak ile bacağın birleştiği yer.” (ATS, 41) pilek “Arış, ön kol.” (TAS, 86) pilek “Dirsek.” (DK, 241) bilek “Dirsek.” (DÇT, 108) pilek “Pilek.” (DÇT, 144)
pilektē **IV/1338**	Leb.	Bilezik.
		-
		-
pilelŭ **IV/1338**	Tel.	<pile+lŭ Aileli, aile sahibi.
		-
		bilelü “Evli.” (ATS, 41) pilelü “Evli.” (TAS, 86)
pilerĭk **IV/1338**	Tel.	1. Bilek. 2. Bilezik.
		bilēzük “Bilezik.” (EDPT, 345) bilezük “Bilezik.” (DTS, 106)
		pilerik “1. Bilek. 2. Bilezik.” (TAS, 86)
pīl̥ġı **IV/1342**	Tel.	<pīl̥+ḳı Bu seneki.
		-
		bucılgı “Bu yıla ait olan.” (ATS, 44) piyilgı “Şimdiki, bugünkü, zamane.” (TAS, 88) puḍılgı “Bu yılki.” (TAS, 90)
pilgi **IV/1342**	Kumd.	İşaret, damga. *bk.* pelḥi.

		belgū̄ (?belgō̄) “Belirti, işaret.” (EDPT, 340) bėlgü “Belirti, iz, işaret.” (DTS, 100)
		pülgü “Damga, işaret.” (DLTÇ, 191)
pilgile- **IV/1342**	Kumd.	<pilgi+le- Damgalamak. *bk.* pelḫile-.
pilḫĭr **IV/1342**	Tel. Alt.	<pil-gir Anlayışlı, akıllı.
		-
		bilgir “1. Bilgin, bilgili, bilge. 2. Anlayışlı, düşünceli.” (ATS, 41) pilgir “Zeki, akıllı.” (TAS, 86) pilgir “Anlayışlı, akıllı.” (KRS, 54)
piliğ **IV/1339**	Leb.	*bk.* pilū̄.
pilik **IV/1339**	Alt. Tel.	<pil-k Bilgi, bilim, anlama.
		bilig “Bilgi.” (EDPT, 336) bilig “1. Bilgi 2. Akıl. 3. Dikkat, uyanıklık. (DTS, 107)
		bilik “Bilgi, bilim.” (ATS, 41) -
pīlĭk **IV/1338**	Tel. Alt.	<pī+lik Beylik, hükümranlık, bürokrasi, rütbe, makam.
		beglik “Beylik.” (EDPT, 326) bėglik “Beylik; beyin iktidarı, gücü.” (DTS, 98)
		-
pilin- **IV/1340**	Tel. Alt. Leb.	<pil-n- 1.Hatırlamak, hissetmek, aklı başında olmak. *Pilĭnbeẏ ḳaḷdı.* “O aklını kaybetti (bayıldı).” (Tel.); *Ḳān Püdeẏ pilĭnĭp keldĭ.* “Han Püdey kendine geldi.” 2. Kendine hâkim olmak. (Alt. Tel.)
		bilin- “*dönüşlü* Kendini bilmek, kendi kendine bilmek; *edilgen* bilinmek.” (EDPT, 343) bilin- “1. Anlamak, farkına varmak. 2. Bilgi sahibi olmak, anlamaya çalışmak 3. Bilinmek, tanınmak.” (DTS, 107)
		bilin- “1. Hissetmek, sezmek. 2. Bilinçlenmek. 3. Anlamak. 4. Bulmak, ortaya çıkarmak.” (ATS, 41) pilin- “Bilincinde olmak, farkında olmak, algılamak.” (TAS, 86) bilin- “Bilincinde olmak, farkında olmak.” (DÇT, 108)
pilū̄ **IV/1341**	Tel. Alt.	=pileü Bileği taşı.
		bilēgū̄ “Bileği taşı.” (EDPT, 341) bilegü “Bileği taşı.” (DTS, 106)

		bilü “Bileği taşı.” (ATS, 41) bilek “Bileği taşı.” (DLTÇ, 142)
pir **IV/1329**	Alt. Tel. Leb.	Bir, tek. *Pir ekki* “Bir veya iki.” (Alt. Tel.); *pir yaştū* “Aynı yaşta.” (Alt.); *Pir poḷdı.* “Onlar birleştiler.” (Alt.); *Piri, pirzi* “Onlardan biri.” (Tel.); *pirzi … pirzi* “Biri….diğeri” (Tel.); *Pir ūḷ tūpāndır, pir ḳıs tūpāndır* “Onların ne oğlu ne de kızı vardı.”; *Pir kün ozo* “Bir gün önce.” (Tel.) 2. Herhangi bir, herhangi. (belirsizlik artikeli). *Pir kiji keldǐ.* “Birileri geldi.”; *Pir kün* “Bir zamanlar.”; *Pir neme* “Bir şey.” (Tel.); *ḳajı pir* “Herhangi.” (Tel.) 3. Olumsuz şekli, hiçbir. *Pir neme pilbes poḷdı.* “O hiçbir şey bilmiyordu.”; *Pir kiji kelbeḥen* “Kimse gelmedi.” (Alt.)
		bīr “Bir (1).” (EDPT, 353) bir “1. Bir. 2. İlk. 3. Birbirinin aynısı. 4. Tek Tanrı.” (DTS, 108)
		bir “1. Bir, birim. 2. Belirsizlik sıfatı.” (ATS, 41) pir “Bir.” (TAS, 86) bir~pir “Bir, tek.” (DK, 206) bir “Bir. “DLTÇ, 142) bir~pir “Bir.” (DÇT, 108, 144)
pirḥe **IV/1334**	Tel. Alt.	< pir+ge Birlikte.
		-
		birge “Birlikte.” (ATS, 41) pirge “Birlikte, beraber.” (TAS, 87) birge “Birlikte, beraber.” (DK, 206) pirge “Birlikte, beraber.” (DLTÇ, 188)
pirḥĭş- **IV/1334**	Tel. Alt.	=piriḥiş- Birleşmek. *Aẏna pirle pirḥijip pistǐ yūḷaġan.* “Ayna ile birleşerek o bizimle savaşmıştı.”
		-
		birigiş- “Birleşmek, bir araya gelmek.” (ARSL, 114)
pirḥĭştir- **IV/1335**	Tel. Alt.	=pirigiştir- Birleştirmek.
		-
		-
piriḥiş- **IV/1333**	Alt. Tel.	*bk.* pirḥĭş-.
piriḥiştĭr- **IV/1333**	Alt. Tel.	*bk.* pirḥĭştir-.
pirĭk-	Alt. Tel. Leb.	<pir+ik-

IV/1332		1. Birleşmek. *Ekki paş pirɨkkeni* “Nikah, evlenme.” (Tel.) 2. Uyumlu olmak, eşit olmak.
		birik- “Birleşmek, bir araya gelmek.” (EDPT, 363) birik- “Birleşmek, bir araya gelmek.” (DTS, 109)
		birik- “Bir olmak, birleşmek.” (ATS, 41) pirik- “Birleşmek.” (TAS, 87) birik- “Birikmek, bir araya gelmek.” (DK, 206) birik- “Almak, tutmak, kapmak.” (DÇT, 108)
pirĭktĭr- **IV/1333**	Alt. Tel. Leb.	<pirĭk-tĭr- Biriktirmek.
		-
		biriktir- “Birleştirmek, bir arada saymak.” (ATS, 41) piriktir- “Birlik hâline getirmek.” (TAS, 87)
pīrke- **IV/1334**	Tel. Alt.	<pī+rke- Beylik yapmak, kendi gücünün farkında olmak.
		-
		biyirke- “Gururlanmak (gücüyle, durumuyla).” (ATS, 41)
pirleş- **IV/1335**	Alt.	<pir+le-ş- *bk.* pirḥiş-.
		-
		birliş- “Birleşmek.” (DK, 206)
pirlik **IV/1335**	Tel. Alt.	<pir+lik Birlik.
		-
		birlik “1. Birlik, birleştirme. 2. Birleşme.” (ATS, 41)
pirŭ̄ş **IV/1334**	Tel. W.	Açık taraf, ağız (bardakta olduğu gibi).
		-
		-
pirzi **IV/1335**	Alt.	<pir+zi Çoğundan biri, birisi.
		-
		pirüzi “Onlardan birisi.” (TAS, 87) birüzi “Birisi.” (DÇT, 108)
pirzŭ̄n **IV/1335**	Leb.	< pirzi kün Yarından sonraki gün.
		-
		-
pis I **IV/1350**	Alt. Tel. Leb.	Biz (1. çokluk şahıs zamiri). *Pistĭŋ* “Bizim”; *Pisti kördŭŋbö?* “Sen bizi gördün mü?” (Alt.);

		pisteŋ “Bizden.” (Alt.).
		biz “Biz.” (EDPT, 388) biz “Biz.” (DTS, 111)
		bis “Biz.” (ATS, 41) pis “Biz.” (TAS, 88) biz~bis~pis “Biz.” (DK, 206) bis~pis “Biz.” (DÇT, 108, 144)
pis II **IV/1350**	Tel. Alt.	Bıçağın keskin tarafı. *Pıçaḳtaŋ pizǐ (deyim).*
		-
		mis “Keskin taraf, uç.” (ATS, 135) mīs “Kesici aletlerin keskin yanı.” (TAS, 73) mis “Bıçak ağzı.” (DK, 232)
pit **IV/1344**	Alt. Tel. Leb.	Bit.
		bit “Bit; böcek, parazit türleri.” (EDPT, 296) bit “Bit.” (DTS, 110)
		biyt- “Bit.” (ATS, 41) piyit “Bit.” (TAS, 88) biyit “Bit.” (DK, 206) pit~piyt “Bit.” (DLTÇ, 188)
pitte- **IV/1345**	Tel.	<pit+le- Bitlenmek.
		-
		biyte- “Bitlenmek.” (ATS, 41) piyte- “Bit aramak.” (DÇT, 144)
pīyan **IV/1325**	Tel.	Merhamet, iyilik. *bk.* pıyan**.
pīyanda- **IV/1326**	Tel.	<pīyan+ḷa- İyilik yapmak.
		buyanlā- “Hayırlı, değerli iş yapmak.” (EDPT, 387) buyanla- “Cömert olmak, nezaket göstermek.” (DTS, 130)
		-
pīyandū **IV/1326**	Tel.	<pīyan+lū İyilik yapan.
		buyanlıġ “Değerli iş yapan.” (EDPT, 387) buyanlıġ “Bereketli, ilahi, hayırlı işlerle ilgili.” (DTS, 130)
		biyindu “İyi, merhametli, esirgeyen (Tanrının sıfatı).” (ATS, 41)
pīyanḷığ **IV/1326**	Leb.	*bk.* pīyandū.
pīyanna- **IV/1326**	Leb.	*bk.* pīyanda-.

pīyar **IV/1326**	Tel.	Kirli, pis, kötü. *Pīyār sös* “Kötü söz.”; *pīyar tüldū* “Kötü sözler söyleyen.”
		-
		piyar “Berbat, pis, tiksindirici.” (TAS, 88)
pīyarḷa- **IV/1326**	Tel.	<pīyar+ḷa- Kötülemek, kirletmek. *Ūzïna kirgenĭ pīyarḷaẏr oḷ emes, ūzŭnaŋ çıḳḳanı kijinĭ pīyarḷaẏr.* “Ağza giren değil, ağızdan çıkan insanı rezil eder.”
		-
		-
pīyarḷaḷ- **IV/1327**	Tel.	<pīyarḷa-ḷ- Kötülenmek.
		-
		-
pīyarḷan- **IV/1327**	Tel.	<pīyarḷa-n- Kötülenmek.
		-
		-
pīyarḷū **IV/1327**	Tel.	<pīyar+ḷū Kötü, pis.
		-
		-
pīyarzı- **IV/1327**	Tel.	<pīyar+zı- Kötülenmek.
		-
		-
pīyarzın- **IV/1327**	Tel.	<pīyarzı-n- Bir şeyi kötü, pis görmek.
		-
		-
pīyarzıra- **IV/1327**	Tel.	*bk.* pīyarzı-.
piye **IV/1328**	Alt.	Deve yününden yapılmış Kırgız kumaşı.
		-
		-
pīye **IV/1328**	Tel.	Önce, önce anılan, eski. *bk.* paya.
pīyeḥĭ **IV/1328**	Tel.	Eski, yukarıda anılan. *bk.* payaġı.
		-
		-
piyele- **IV/1329**	Alt. Leb.	Dans etmek.
		böḏī- “Dans etmek.” (EDPT, 300)

		büdi- “Dans etmek, oynamak.” (DTS, 141)
		bicele- “Dans etmek.” (ATS, 40) piyele- “Dans etmek.” (TAS, 88)
pḷā- **IV/1418**	Alt.	Zorla elinden almak. *bk.* pıḷā-.
pḷāş **IV/1419**	Alt.	Tartışma, kavga. *bk.* pıḷāş.
pḷāş- **IV/1419**	Alt.	Birbirinden almak. *Sös pḷāştı.* “Onlar tartıştılar, kavga ettiler.” *bk.* pıḷāş-.
pḷāşçı **IV/1419**	Alt.	<pḷāş+çı Soyguncu. *bk.* pıḷāşçı.
pḷāşḳın **IV/1419**	Alt.	<pḷāş-kın *bk.* pıḷāş.
pḷāt **IV/1419**	Tel.	<Rus. платок Bağlamak için örtü, başörtüsü.
		-
		plat “Başörtüsü, şal.” (ATS, 146) plāt “Başörtüsü, baş örtü.” (TAS, 88) plat “Başörtüsü, şal.” (DLTÇ, 188)
pḷāt- **IV/1419**	Alt.	Zorla elinden aldırmak.
		-
		-
pō **IV/1261**	Alt. Tel. Leb.	<po(pu)+ġa Buraya. *Pō keldǐ.* “O buraya geldi.”
		-
		bō “Bu.” (ATS, 42) bō~pō “Buraya.” (DÇT, 109, 144)
poçḳo **IV/1287**	Tel.	1. =poçḳa (<Rus. бочка): fıçı, varil. 2. =boḳça “bavul, valiz.” *bk.* poḳço
		-
		pokço “Valiz, bavul.” (TAS, 88) boçko “Varil, fıçı.” (DÇT, 109)
podo **IV/1285**	Tel. Töl.	1. Tahminî fiyat. 2. Podo= 4 ruble; Sonbaharda podo başlık parası olarak gelin için 4 ruble değerinde ödenir. (Töl.)

		-
		boda “Kabaca tahmin.” (DK, 242)
podō **IV/1286**	Alt.	*bk.* podoġo.
podo- **IV/1285**	Tel.	Düşünmek, hesap etmek. *Yaḳşā podo!* “Bunu iyilik olarak gör!”; *Pu kijilerdĭ nege podop aẏdaẏn?* “Bu insanları neden tutayım?”; *Oḷ ortodo yetken Tölöstör on ekki krelū aẏḷ pododım.* “Zannımca, orada on iki çadır Tölös var.” (P.d.V.I, 148,2)
		-
		bodo- “1. Çözmek. 2. Öneri getirmek, tahmin yürütmek. 3. Saymak, saygı göstermek. 4. Bir şeyi değerlendirmek.” (ATS, 41) boda- “Düşünmek, aklından geçirmek, zannetmek, önermek.” (DK, 207) bodo- “Saymak, düşünmek, hesap etmek.” (DLTÇ, 143)
podoġo **IV/1286**	Tel.	Kanca.
		-
		-
podoġoḷo- **IV/1286**	Tel.	<podoġo+ḷo- İliklemek, kanca ile tutturmak, elleri kavuşturmak.
		-
		-
podoḷ- **IV/1286**	Alt. Tel.	<podo-ḷ- Değerlendirilmek.
		-
		bodol- “1. Çözülmüş olmak. 2. Tahmin edilmiş olmak. 3. Sayılmış olmak. 4. Değerlendirilmiş olmak. 5. Sayılmak.” (ATS, 42)
podoḷġōn **IV/1286**	Alt. Tel.	<podoḷ-ġōn Kıymet, hesap.
		-
		bodolgo “1. Maksat. 2. Vazife. 3. Sorun.” (ATS, 42)
podōḷo- **IV/1286**	Alt.	*bk.* podoġoḷo-.
podoş- **IV/1286**	Tel. Alt.	<podo-ş- Hesaplaşmak.
		-
		bodoş- “1. Birlikte çözmek. 2. Birlikte sayılmak.” (ATS, 42)
podu **IV/1286**	Tel.	Güçsüz, solmuş.
		-
		bodu “Zayıf, solgun, sıska.” (ATS, 42) podu “Ağır kanlı, uyuşuk.” (TAS, 88)

poġıḷt- **IV/1266**	Tel.	Diz çökmek. - -
poġın- **IV/1266**	Tel.	Önünde eğilmek. *Tize poġışdı.* “O dizlerini büktü.” boḳun- “Kendi ayaklarını çaprazlamak.” (EDPT, 316) -
poġırıḷ- **IV/1266**	Tel.	Bükülmek (bacaklar), ayağını burkmak. *Pudŭm poġırıḷdı.* “Bacaklarım büküldü, ayağımı burktum.” - -
poġoçı **IV/1265**	Tel.	1. Çukur, küçük dere. 2. Dağ geçidi. *Üyeçek pı̈le Ija teḥen ekki özektiŋ ortodo pı̈k poġoçı pile aştıbıs, oḷ poġoçonıŋ ajūda yış aẏmaḳtıŋ saḷġan obōzın kördübüs, pı̈k poġoçı aşḳanda adı poyıbı̆s ezen çıḳtıbı̆s tep em annaŋ arı tüjerı̆ne-dē çeberlezı̆n tep ā attıŋ pajınaŋ, aġaştıŋ pürüneŋ ebeş saḷagele oḷ poġoçınıŋ ēzı̆ne pajırıp paradıḳ tedı̆ler.* “Üyeçek ve Ija nehirleri arasındaki uzun dağ geçitlerini aştık ve bu geçitlerde Kara Tatarlar tarafından yapılan *obo* gördük, onlar her zaman oraya ata ait birkaç tane saç ve yaprak koyduklarını, dağa sağ salim çıktıkları için ve aynı zamanda sağ salim inmeleri için dağ geçitleri efendilerine baş eğdiklerini bize anlattılar.” - bogoçı “Dağ geçidi.” (ATS, 42) pogoçı “Dağ boğazı, geçit.” (TAS, 88)
poġōḳ **IV/1265**	Tel. Alt.	1. Kuş kursağı 2. Adem elması, guatr (insanlarda). *bk.* pōḳ.
pojo **IV/1296**	Tel. Alt.	<Rus. возжи Dizgin. - bōjo “Dizgin.” (ATS, 42) pōjo “Dizgin.” (TAS, 88)
pojo- **IV/1296**	Tel. Alt. Kumd.	<poj+a- Boş olmak, özgür olmak, kurtulmak, tehlikeden kaçmak, zamanı olmak. *Ḳoḷoŋ pojodı.* “Kolan gevşedi.” (Alt.); *İşten pojoyır (pojor).* “O işini bitiriyor.” (Tel.) boşū- (?boşō-) “Serbest bırakmak, özgür bırakmak.” (EDPT, 377) boşu- “1. Serbest kalmak, özgürlüğe kavuşmak 2. Gevşemek, (düğüm için) çözülmek. 3. Serbest bırakmak, 4. (Yükümlülükten)

		muaf tutmak, (suçu) bağışlamak 5. Boşamak (eş.) 6. (Mide için) bulanmak, ishal olmak (DTS, 123);
		bojo- “1. Kurtulmak. 2. Son bulmak, bitmek. 3. Boşaltmak. 4. Zayıflatmak.” (ATS, 42) pojo- “Serbest kalmak.” (TAS, 88) bojo-~boşo- “Kurtulmak.” (DLTÇ, 143) bojo- “1. Bitmek, sona ermek. 2. Kurtulmak; gevşemek. 3. Boşa çıkmak, gözden kaybolmak.” (DÇT, 108)
pojodım **IV/1297**	Tel.	<pojot-m Kurtuluş.
		-
		-
pojodış- **IV/1297**	Tel.	<pojot-ş- Birlikte kurtarmak.
		-
		-
pojodoçı **IV/1297**	Tel.	<pojot-a+çı Kurtarıcı.
		-
		-
pojodū **IV/1297**	Tel.	<pojot-ū Kurtuluş.
		-
		bojodu “Kurtulma.” (ATS, 42)
pojon- **IV/1296**	Tel. Alt.	<pojo-n- Kurtulmak, çözülmek, gitmek.
		boşun- (boşon-) “Kendini kurtarmak, serbest kalmak.” (EDPT, 383) boşan- “1. Serbest kalmak, özgür bırakılmak. 2. Gevşemek, (düğüm için) çözülmek 3. Boşanmak (kadın için).” (DTS, 122) boşun- “Kurtulmak.” (DTS, 123)
		bojon- “1. (At için) çözülmek, boşalıp kurtulmak. 2. Herhangi bir ağırlıktan kurtulmak.” (ATS, 42) pojon- “Serbest kalmak, boşanmak (hayvan).” (TAS, 88)
pojot- **IV/1296**	Alt. Tel. Leb.	<pojo-t- Kurtarmak, çözmek, bırakmak. *Pojot menĭ püḫün!* “Bugün beni serbest bırak!”; *Ḳuẏşḳan azınçaḳ pojot!* “Kolanı biraz esnet!”
		boşut- (?boşot-) “Salıvermek, serbest bırakmak.” (EDPT, 378) boşat- “1. Özgürlüğe kavuşturmak. 2. Boşaltmak 3. Gevşetmek, (düğümü) çözmek 4. Boşandırmak.” (DTS, 122) boşut- “1. Kurtarmak 2. Boşaltmak, (mideyi) temizlemek.” (DTS, 123)
		bojot- “1. Kurtarmak. 2. Zayıflatmak. 3. Hafifletmek.” (ATS, 42)

		pojot- “Serbest bırakmak, salıvermek, boşaltmak.” (TAS, 88) bojot- “Serbest bırakmak, salıvermek, koyuvermek.” (DK, 207) puşat- “Serbest bırakmak.” (DK, 243) bojot-~boşot- “Bırakmak, salıvermek, serbest bırakmak.” (DLTÇ, 143) bojot-~boşot-~pojot- “1. Bitirmek, tamamlamak. 2. Serbest bırakmak, kurtarmak, boşaltmak, salıvermek.” (DÇT, 108, 144)
poḳ **IV/1264**	Alt. Tel. Leb.	Bok, dışkı, ters, gübre. *Ḳoẏ poġı* “Koyun dışkısı.”
		bōk “1. Yeşil küf. 2. Dışkı, gübre.” (EDPT, 311) boḳ “Bok, dışkı, gübre.” (DTS, 120)
		bok “Ters, gübre, dışkı, bok.” (ATS, 42) bok~pok “Bok, dışkı, gübre.” (DK, 207, 242) bok~pok “Bok, gübre, dışkı.” (DÇT, 109, 144)
pōḳ **IV/1264**	Leb.	Guatr.
		bokuk (?bokok) “Boğazdaki şişlik; Guatr, âdem elması, kuş kursağı; *mec*. tomurcuk.” (EDPT, 313) boġuḳ~boḳuḳ~būḳ~buḳuḳ “ Şiş, ur; boğazdaki apse, guatr.” (DTS, 117, 121, 134)
		bogok “1. Âdem elması. 2. Guşa hastalığı.” (ATS, 42) bōk “Guşa, çedve.” (ATS, 42) pogok I “Gırtlak kıkırdağı.” (TAS, 88) pogok II “Guatr hastalığı.” (TAS, 88)
poḳ- **IV/1264**	Tel.	Diz çökmek.
		bok- “Ayak ayak üstüne atmak.” (EDPT, 311) buḳ- “Bükmek, eğmek, katlamak.” (DTS, 134)
		-
poḳço **IV/1264**	Tel. Alt.	1. Valiz. 2. Yastık. 3. İp yumağı.
		bōġ “Bohça, demet, tomar.” (EDPT, 311) boġ “Bohça, balya, taşıma amacıyla yapılan paket.” (DTS, 117)
		pokço “Valiz, bavul.” (TAS, 88)
pōḳtı- **IV/1264**	Tub.	Küflenmek.
		-
		boktı- “Küflenmek.” (ARS, 30)
poḳtıḳ- **IV/1264**	Tel. W.	Tökezlemek.
		-
		-
poḷ **IV/1273**	Tel. Alt.	<Rus. полъ Yer, zemin.

-

-

poḷ-
IV/1273

Alt. Tel. Leb.

1. Olmak, var olmak, baş vermek (Zaman ve kip bildirerek isimler yüklem olmaya yetersiz olduğunda kullanılır.)

Aḳım[224] *oḷ çaḳta peş yaştū poḷdı.* “O zaman benim kardeşim beş yaşındaydı.” (Alt.); *D’aḳşı poḷza sadıp aḷaẏn.* “Eğer iyiyse, onu satın alayım.”; *Atım par poḷdı.* “Benim atım vardı.”; *Kem poḷboġoẏ* “Kim olursa olsun.” (Tel.); *kemdē poḷzo (deyim), andī poḷġondo* “Eğer öyle idiyse” (Tel.); *Andī poḷordo* “Eğer öyleyse.”; *Andī-dā poḷzo (deyim), Oḷ poḷbozın?* “O değil mi?”; *Ḳudaẏdıŋ kijisĭ oḷ poḷbozo?* “O Allah’ın adamı değil mi?” (Tel.); *Men poḷŭp sen aẏt!* “Benim yerime konuş!” (Tel.); *Poḷzo poḷor.* “Olabilir. (Alt.); *Oḷ poḷorbo?* “Bu o mudur?” *Poḷor poḷbos kiji* “Kimse” (Tel.); *Mında kiji par poḷor.* “Burada insan olmalı.” (Tel.); *Poḷġon yerde adı çıḳtı.* “O bütün ülkelerde ünlendi.”; *Yaḳşı ölūlū poḷġojın Ḳara Ḳuḷa Mattırdıŋ yurtŭnda yedĭp öl! Yaman ölūlū poḷġojın yetpeẏ yoḷdo öl!* “Eğer iyi bir şekilde ölmek kaderinde varsa, o zaman Kara Kula Mattır’ın ülkesine git ve orada öl! Eğer kaderinde kötü bir şekilde ölmek varsa o zaman Neya’ya kadar git ve orada öl!” (Alt.); *Paḷaŋ poḷzo boḷorım.* “Ben senin çocuğun da olurum.”; *Onçodoŋ ḳomoyının peş küremke poḷzo poḷor, poḷbozo oḷ dō yoḳ tüjet.* “Onun ortalama ağırlığı 5 libredir, bazen de daha az.” (Tel.); *ḳaçandā poḷzo* “Ne zaman olursa olsun, her zaman.”; *Adıŋ poḷzo arıbazın! Arḳaŋ poḷzo yıdabazın! Yajıŋ poḷzo uzun polzın! Yajıŋ poḷzo möŋkü poḷzın!* “Atın yorulmasın! Belin bükülmesin! Ömrün uzun olsun! Hayatın sonsuz olsun!” (Tel.); *Temir-dā poḷzo ḳısḳa kes! Aġaş-tā poḷzo uzun kes!* “Demir olanı kısa, ağaç olanı uzun kes! (atasözü).” (Alt.); *Kĭk poḷzo tüktū̃ poḷor, kiji poḷzo attū̃ poḷor.* “Geyikse kürklü, insansa adlı olur. (atasözü)”; *Pir peş çaḳırım poḷġaẏ.* “Bu 5 versttir.”; *Seniŋ küçū̃ ḳarındajıŋ dā üẏrenze poḷġoẏ.* “Eğer küçük kardeşin okuyorsa bu yeter.”; *Anı poḷġınça soḳtı.* “O onu yeterince dövdü.” (Tel.); *Köp poḷıp çöp poḷġınça as poḷıp us poḷġın!* “Çok olup kötü olacağına az olsun işe yarasın. (atasözü).”

2. Olmak.

Paẏ poḷdım. “Ben zengin oldum.” (Alt.); *Yüs örö poḷdı.* “O başını kaldırdı.” (Tel.); *Oḷ kiji pīge naḳ poḷdı.* “O memurun arkadaşı oldu.”; *Ḳaçan pelen poḷdıŋ?* “Sen ne zaman hazır oldun?” (Tel.); *Ḳān poḷdı.* “O kağan oldu.” (Alt.); *Yān poḷdı.* “O büyük oldu.”; *Öŋü yoḳ poḷdı.* “Rengi soldu.”; *Kīmim su poḷdı.* “Benim kıyafetim ıslandı.” (Tel.); *Em ḳaẏdattaŋ poḷboġoẏm?* “Şimdi ben ne yapayım? (Benim hâlim ne olacak?)” (Tel.); *Ne poḷdıŋ?* “Sana ne oldu?” (Alt.); *Öröḥŭ Ḳudaẏdaŋ poḷotton-bĭzĭŋ, tömenḥi Erlikteŋ poḷotton-bĭzĭŋ?* “Yukarıdaki Allah mı yarattı seni, aşağıdaki Erlik mi?” (Tel.); *Ḳuş poḷıp uçŭp keldĭ?* “O kuş olup uçup geldi.” (Alt.); *Üç yıḷ poḷıp keldĭ.* “O üç sene sonra geldi.”; *Sā poḷıp keldim.* “Ben senin için geldim.” (Tel.); *Ekki akım ekki aḷ pörü poḷdı.* “İki ağabeyim

[224] OSTN’de bu kelime *aḳın* yazılmıştır.

kurda dönüştüler."; *ḳan poḷotton kiji* "Han olan kişi."
3. *-p zarf-fiil ekiyle* birleşerek hareketin olasılığını bildirir:
Keçĭp poḷbos. "Düzelmek mümkün değil." (Tel.); *Körŭp poḷbodım.* "Ben göremiyordum." (Alt.); *Kiji tilĭ pile aẏdıp poḷbas.* "Bunu söz ile anlatmak mümkün değil."
4. Gelecek ve şimdiki zaman sıfat-fiil ekleriyle birleşerek şartlı olasılık bildirir:
Turar poḷor. "Herhâlde o kalkabilir."; *Aẏtpas poḷor.* "Belki de o söyleyemeyebilir."; *Kelḥen poḷġan.* "Belki de o geldi."; *At ēzi yoḳ kelḥen, tüşken poḷor.* "At sahibi olmadan geldi, belki de o yolda düşmüştür." (Alt.); *Abıs mekelep kresteẏrḥe yatḳan poḷor tep, tüşpeẏ yadın.* "Ben rahibin beni kandırarak vaftiz etmek istediğini düşünüyordum zira ben vaftiz olmamıştım." (Tel.); *Adam ezirĭk yıġıḷġan poḷor.* "Benim babam herhâlde sarhoşken attan düştü." (Alt.)
5. *Poḷ-* fiili geçmiş zaman sıfat-fiil eki ve şart eki ile ayrı ayrı iki defa birleştiği zaman tahmin olasılığını bildirir:
Ḳat ūrönḥön poḷġon polzom Ḳudaẏdıŋ sözŭn piler edem. "Eğer bu yazma ve okumayı öğrenseydim, herhâlde Allah'ın yazdıklarını anlayabilirdim.
6. Poḷ- fiilinin şart şeklinin *-ġıdī* zarf-fiiliyle birleşerek kesin gelecek zaman bildirir.
Tabışḳaḳtı tapḳıdī poḷzoŋ men paraẏn! "Eğer bilmeceyi çözersen ben gideceğim (evleneceğim)."

---

bol- "Olmak, … hâline gelmek." (EDPT, 331)
bol- 1. Meydana gelmek, olmak, yer almak. 2. Mevcut olmak, var olmak 3. (Zaman için) geçmek. 4.... hâle gelmek." (DTS, 119);

---

bol- "Olmak." (ATS, 42)
pol- "1. Olmak. 2. Bulunmak." (TAS, 88)
bol-~pol-~bul-~pul- "Olmak, var olmak." (DK, 207, 242, 243)
bol-~pol-"Olmak, var olmak." (DLTÇ, 143, 189)
bol- ~vol-~pol- "Olmak." (DÇT, 109, 111, 144)

poḷçoḳ
IV/1282

Alt. Tel. Leb.

1. Parça, dilim.
Pir poḷçoḳ et perdi. "Onlar bir parça et verdiler." (P.d.V.I, 14,133); *Ūḷçaḳ bir poḷçoḳ et ḳazandaŋ çārıp aḷıp yedĭ.* "Oğlan kazandan bir parça et aldı ve yedi."; *Bir poḷçoḳ mus yamġır bıḷa ḳojo tüşken.* "Buz parçası yağmurla birlikte yağdı."
2. Kozalak; yumru, yuvarlak.
Poḷçoḳ pajı toḷınıp keldĭ. "Yuvarlak top gibi kafası aşağı doğru yuvarlanıp keldi." (Alt., P.d.V.I, 28,64); *Poḷçoḳ poḷçoḳ çıḳtı.* "Şişlikler ortaya çıktı."

-

---

bolçok "1. Küre, yuvarlak. 2. Küçük parça. 3. (Vücuttaki) kabarcık. 4. Düğüm. 5. Şişkin, kabarık." (ATS, 42)
polçok "1.Parça, küçük parça. 2. Yuvarlak, küre." (TAS, 88)
bolçok "Topak, yumru, yuvarlak." (DÇT, 109)

poḷġō- **IV/1281**	Alt. Tel.	1. İhtiyatlı, dikkatli olmak. *Poḷġōbosto* “Tesadüfen” 2. *poḷġōbos* “pasaklı” (W.)
		-
		bolgō- “Gözlemek, açıklamak.” (ATS, 42) polgo- “Dikkatle bakmak.” (DK, 242)
poḷġōm **IV/1281**	Tel.	<poḷġō-m *bk.* poḷġōnū.
poḷġōmçılū **IV/1281**	Tel.	<poḷġōm+çı+ḷū Dikkatli, ihtiyatlı.
		-
		-
poḷġōn- **IV/1281**	Tel.	<poḷġō-n- Kendine bakmak.
		-
		bolgōn- “1. Açıklamak. 2. Sakınmak, dikkat etmek.” (ATS, 42)
poḷġōnū **IV/1281**	Tel.	- <poḷġōn-ū Dikkat. *Poḷġōnū yoḳ* “Dikkatsiz.”
		-
		-
poḷış **IV/1279**	Alt. Tel. Leb.	Yardım etme.
		boluş “Yardım, yardımcı.” (EDPT, 345) boluş “Yardım (söz), yardım, destek, koruma, himaye.” (DTS, 120)
		boluş I “1. Yardım, destek. 2. Sömürü şekli, feodal.” (ATS, 42) boluş II “Olma, var oluş.” (ATS, 42) poluş “Yardım.” (TAS, 88) boluş “Yardım.” (DLTÇ, 143) boluş “Yardım.” (DÇT, 109)
poḷış- **IV/1279**	Alt. Tel. Leb.	Yardım etmek. *Ḳudaẏ poḷışsa tudarım.* “Allah’ın yardımı ile onu yakalayacağım.”
		boluş- “Bir araya gelmek, yardım etmek.” (EDPT, 345) boluş- “Bir araya gelmek, yardım etmek.” (DTS, 120)
		boluş- “Birlikte olmak, birbirine yardım etmek.” (ATS, 42) poluş- “Yardımlaşmak, yardım etmek.” (TAS, 88) bolış-~polış-~pulaş- “Yardım etmek.” (DK, 207, 243) boluş-~bolış- “Yardım etmek.” (DÇT, 109)
poḷışçān **IV/1279**	Tel.	1. Yardım etmeye hazır olan. 2. Yardım eden.
		-

		boluşçı “1. Yardımcı. 2. *gr.* Yardımcı.” (ATS, 42) poluşçı “1. Yardımcı. 2. Savunucu.” (TAS, 88)
poḷışṭır- **IV/1279**	Tel.	<poḷış-tır- Yardım ettirmek. - -
poḷoḳ **IV/1278**	Alt. Tel.	Kadın cinsiyet organı. - bolok “Kadın cinsiyet organı.” (DLTÇ, 143)
poḷot **IV/1279**	Alt. Tel. Leb.	Çelik. - polot “Çelik.” (ATS, 42) pulat “Çelik, polat.” (TAS, 90) bolot~polot “Çelik, polat.” (DK, 207) bolot “Polat, çelik.” (DÇT, 109)
poḷtraḳ **IV/1282**	Tel.	Güçsüz, zayıf. - -
pōm **IV/1298**	Tel. Alt. Kumd.	Nehir kenarındaki kayalar üzerindeki zorlu geçit. - bōm “Sarp kaya çıkıntısı.” (ATS, 42) pōm “Yalçın kaya çıkıntısı, sarp kaya çıkıntısı.” (TAS, 88)
porbuẏ **IV/1273**	Alt.	İnek bacağından çıkarılan bütün deriden yapılan ve yolculukta kullanılan kırba. - borboy~borbuy “1. Bir kovadan yarım kovaya kadar değişen at veya ineğin böğründen çıkarılmış deriden yapılmış kırba. 2. Kurutulmuş inek memesinden kutu.” (ATS, 43)
porçoḳ **IV/1272**	Kumd.	Nasır. - -
pordo **IV/1272**	Leb.	Balık tutmak için nehre yapılan set. - mordo “(Balık avı için) çöten, kirtil.” (ATS, 135) mordo~marda “Olta takımı.” (DK, 233)
porḳıḷda- **IV/1271**	Tel.	Fokur fokur kaynamak (su). - borkılda- “Kaynamak, (suyun kaynaması sırasında) fokurdamak.” (ATS, 43)

		borlo- “Fokurdamak.” (DÇT, 109)
porḷot- **IV/1271**	Tel.	Çöp atmak, etrafa saçmak. - borlot- “Saçıp savurmak.” (ATS, 43) porlot- “Pisletmek, çöp atmak.” (TAS, 89)
poro **IV/1270**	Alt. Tel. Leb.	Boz, kır (at rengi). bōz “Boz, gri.” (EDPT, 388) boz “1. Boz, gri. 2. (Saç için) kır. 3. Gri renkli (giysi).” (DTS, 124) boro “Gri, kır renkli.” (ATS, 43) poro “At donunun kır rengi.” (TAS, 89) pos “Boz, gri.” (TAS, 89) boro “Boz, gri.” (DK, 207) bor(o) “koyu gri (mavi - beyazımsı rengini andıran) at.” (DÇT, 109) būvra~poro “Gri.” (DÇT, 110, 144)
pōro **IV/1270**	Tel.	Yakın zamanda, önce. - bōro “Çok önce.” (ATS, 42) pōro “Çoktan, çoktan beri.” (TAS, 88)
pōroġı **IV/1270**	Tel.	<pōro+ḳı Yakın zamanda olan, önceki. - bōrogı “Çok önce olan, eski.” (ATS, 43) pōrogı “1. Eski, evvelki. 2. Geçen yılki.” (TAS, 89)
poroġon **IV/1270**	Tel.	=porān Kar fırtınası, tipi. - borogon “Kar fırtınası.” (ATS, 43) porogon “Kar fırtınası, boran.” (TAS, 89) poroŋ “Bulanık (su).” (DK, 242) boro~bur “Boz, gri, kır.” (DLTÇ, 143) borān~borōn~boroŋ “Duman, sis.” (DÇT, 109) bo borōn “Alacakaranlık.” (DÇT, 109)
poroġot **IV/1270**	Tel.	<poro+ḳat Frenk üzümü. - boroŋot “Yabanî siyah frenk üzümü.” (ATS, 43) boroŋot “Siyah frenk üzümü.” (DLTÇ, 143)
poromoẏ **IV/1270**	Tel.	<Rus. упрямый İnatçı, dik başlı, azimli.

		-
		-
porontıḳ **IV/1270**	Tel.	*bk.* poroŋ.
		-
		boromtık “Donuk, mat.” (ATS, 43) bozomtık “1. Bulanık. 2. Loş.” (ATS, 43) poromtık “Koyu renk.” (TAS, 89) pozomtık “1. Yarı karanlık. 2. Bulanık.” (TAS, 89)
poroŋ **IV/1270**	Kumd.	Bulanık (su).
		-
		poron “bulanık (su).” (KRS, 57)
poroŋı **IV/1270**	Tel.	*bk.* poroŋ.
pōrop **IV/1270**	Tel.	<Rus. погребъ Mahzen, kiler.
		-
		pokrop “Mezar.” (ATS, 146) pōrop “Bodrum.” (TAS, 89)
poros **IV/1270**	Tel.	<Rus. бросать *Poros ettǐ.* “O mahvetti, yok etti.”
porsoḳ **IV/1273**	Leb.	*bk.* porsuḳ.
porsuḳ **IV/1273**	Alt. Tel. Leb.	Porsuk.
		borsmuk (?p-)~borsuk (?p-) “Porsuk.” (EDPT, 369, 368) borsmaḳ~borsmuḳ~borsuḳ “Porsuk.” (DTS, 121)
		borsık~borsuk “Porsuk.” (ATS, 43) porsık “Porsuk.” (TAS, 89) borsuk~morsok~porsok “Porsuk.” (DK, 207, 242) borsuk “Porsuk.” (DÇT, 109)
portı- **IV/1271**	Tel.	Küflenmek, küf tutmak.
		-
		bortı- I “Kırmak, ufalamak.” (ARSL, 126) bortı- II “Kırılgan, dayanıksız olmak.” (ARSL, 126)
portıġan **IV/1271**	Tel.	<portı-ġan Küf.
		-
		portıgan “Bayat, küflenmiş.” (TAS, 89)
portıḳ **IV/1271**	Tel. Leb.	Kırılgan (cam), giyilmeyen (ayakkabı ve kıyafet), oldukça zayıf.
		-

		bortık “Kırılgan, sağlam olmayan.” (ATS, 43) portık “1. Küf. 2. Çürük, dökük.” (TAS, 89)
portıt- **IV/1272**	Tel.	<portı-t- Küflendirmek.
		-
		-
pōs **IV/1288**	Alt. Tel. Leb.	Gebe (hayvan).
		boġuz (boġoz) “Boğaz.” (EDPT, 322) boġaz~boġuz “1. Boğaz, gırtlak. 2. Boğazına düşkünlük.” (DTS, 118)
		bōs “(Hayvan için) gebe.” (ATS, 43) pōs “Gebe inek.” (TAS, 89) bōs~pōs “Gebe hayvan (at, deve, inek vb.) (DLTÇ, 143, 189) bōs “1. Gebe at. 2. Gebe inek.” (DÇT, 109)
pos- **IV/1288**	Tub. Leb.	Kaçmak, çekip gitmek, başka yere yerleşmek.
		-
		-
pos I **IV/1287**	Tel. Alt. Leb.	1. Boz, gri. *Pos at* “Boz at”; *Aḳ pos at, kök pos at, ḳara pos at* “Boz donun farklı renkleri”; *Pos pārçıḳ* “Karatavuk” (Tel.); *Pos torḳoẏ* “Tarlakuşu” (Tel.) 2. Alacakaranlık, şafak. 3. Dişi kuş.
		bōz “Boz, gri.” (EDPT, 388) boz “1. Boz, gri. 2. (Saç için) kır. 3. Gri renkli (giysi).” (DTS, 124)
		boro “Gri, kır renkli.” (ATS, 43) poro “At donunun kır rengi.” (TAS, 89) pos “Boz, gri.” (TAS, 89) pos “Boz, gri.” (DK, 242) bos “Boz, gri.” (DÇT, 109)
pos II **IV/1288**	Tel. W.	İnatçı, azimli, dik başlı.
		-
		bos “1. İnatçı, direngen. 2. Erlik’in sıfatı.” (ATS, 43)
posḳo **IV/1289**	Tel. Alt.	<Rus. воск Bal mumu.
		-
		-
posḳoḷū **IV/1289**	Tel. Alt.	<posḳo+ḷū Bal mumlu. *posḳoḷū paȷ́* “petekli bal”
		-
		-

posḳos **IV/1289**	Tel.	Kaya balığı. - boskos “Kaya balığı.” (ATS, 43) poskos “Kaya balığı.” (TAS, 89)
pospo **IV/1293**	Alt. Tel. Leb.	<Rus. оспа Çiçek hastalığı. - -
pospoçı **IV/1293**	Tel.	<pospo+çı Çiçek hastalığı aşısı vuran kişi. - -
posto **IV/1290**	Leb. Tub.	<Rus. мост Köprü. - posto “Köprü.” (DLTÇ, 188)
posto- **IV/1292**	Tel.	Bir şeyi özlemek, bir şeyin hevesinde olmak, istemek, yalvarmak. *Poyım tuġanım nesĭ artıḳ- postop aẏtḳan sös artıḳ.* “Benim akrabalarımın iyi tarafı nedir, acıklı acıklı söylenen sözleri iyidir.”; *Poyımnıŋ ardam tabılġaẏ- pos torġoẏ çıḷap postodım.* “Ailemi bulabilmek için ben toygar gibi acıklı acıklı yalvardım.” - bosto- “1. Rica etmek, şikâyetle bahsetmek. 2. Bir şeyin yakınına gitmek.” (ATS, 43) posto- “Yalvarmak.” (TAS, 89)
poş **IV/1294**	Alt. Tel. Leb.	Boş, serbest, gevşek. *Men emdi poş poḷdım.* “Ben şimdi işim yok.” (Alt.); *Ḳoḷoŋ poş poḷdı.* “Kolan az gerdirilmiş, gevşek.” (Alt.); *Poş at-pıḷa parġan kiji üç ḳonop yeder.* “Yükü olmayan atla giden adam gideceği yere üç güne varır.” (Tel.); *Poş saḷıb-ī!* “Onu bırak!” (Tel.); *Aḷtı yıḷ toẏḷodı, yettĭnçĭ yıḷ poş poḷdı.* “Onlar altı sene boyunca toy yaptılar, yedinci sene ise bıraktılar.”; *Sen mā poş künde kelĭp yür!* “Uygun olduğun gün yanıma gel!” (Tel.) boş (?bōş) “Boş, serbest.” (EDPT, 376) boş “1. Boş, serbest, kullanılmayan. 2. (Hayvanlar için) özgür, başıboş, bağlı olmayan. 3. Bağımsız, özgür. 4. Bekar, boşanmış (eş). 5. Yumuşak (toprak); gevşek (DTS: 121, 122); boş “1. Boş vakit. 2. Boş. 3. Özgür, serbest. 4. Zayıf.” (ATS, 43) poş “Boş.” (TAS, 89) boş~poş “Boş.” (DK, 207) boş “Boş, serbest.” (DLTÇ, 143) boş~poş “Boş.” (DÇT, 109, 144)

poşḳınaḳ **IV/1296**	Tel.	<poş+ḳınaḳ, =poşḳına Yeterince serbest, gevşek, sabit durmayan. - -
poşḳo **IV/1295**	Tel.	< Mandsch. Düşük rütbe, vergileri toplayan. - boşko “Memur.” (ATS, 43)
poşḳojoç **IV/1295**	Leb.	Gevşek, serbest. - -
pot **IV/1282**	Alt. Tel.	<Rus. вот İşte. - vot “İşte.” (DK, 208) vot “İşte.” (DÇT, 111)
potḳo **IV/1284**	Tel.	Lapa (yemek). - botko “*es.* Hayvanın ilk sağımı sırasında Cayık’ın şerefine dua için kısrak sütünün yulaf unuyla karışımı.” (ATS, 43)
potḳoḽo- **IV/1285**	Tel.	<potḳo+ḽa- Yedirmek, lapa ikram etmek. *Öböḥöndördŭ potḳoḽodı.* “O ebeveynlerine yulaf lapası ikram etti.” - -
potpaẏḽa **IV/1285**	Leb.	<Rus. подполье Bodrum, yeraltı. - potpoylo “Bodrum.” (ATS, 146) podpol~podpole~podpolye~potpile~pötpilö~pötpölö “Bodrum.” (DK, 242) potpuyle “Bodrum, yeraltı.” (DLTÇ, 189)
poẏ **IV/1262**	Alt. Tel. Leb.	1. Boy, beden, gövde, endam. *Poyı uzun* “Boyu uzun.”; *poyı ḳısḳa* “Boyu kısa.” 2. Yaş, yetişkinlik. *Poẏġa yetken paḽa* “Büyük genç kız (gelin).” (Alt.) 3. Eşyanın önemli kısmı. *Aġaştıŋ poyı* “Ağaç gövdesi”; *sudŭŋ poyı* “Nehrin önemli yatakları”; *çeçektŭŋ poyı* “Meyvelerin çok olduğu yer.” (Tel.); *Oḽ suḽardıŋ poyında* “Baş nehrin kenarında.” 4. Meyve çekirdeği. 5. Kendi, öz.

		Poyım “Ben kendim.”; *poyıŋ* “Sen kendin.”; *poyı* “O kendi.”; *poyımıs* “Biz kendimiz.”; *poyıŋız* “Siz kendiniz.”; *poẏları* “Onların kendileri.”; *poyımnıŋ ḳoḷıbıḷa* “Kendi elimle.”; *Poyın poyı öttŭrdŭ.* “O kendini öldürdü.”; *Men yaŋısḳan poyım* “Sadece ben kendim.”; *Poyınıŋ aḷdına* “Kendi hâlinde, özgür.” *Yaẏzaŋ poyı keldĭ.* “Zaysan kendi geldi.”; *Yaẏzaŋnıŋ poyın kördŭm.* “Ben Zaysanın ta kendisini gördüm.”; *Poyım poyıma aẏttım.* “Ben kendi kendime konuşuyordum.”; *pasḳan poyınça* “Gelir gelmez”; *su poyında* “Nehir kenarında.”; *Atḳan poyınça aŋ yıġıḷdı.* “O ateş eder etmez hayvan düştü.”; *Oḷ poyınça* “O an”; *par poyım* “Tamamen ben.”; *poyında parḷū* “Hamile.”
		bōḏ~bōy “Boy, endam; boy, kabile.” (EDPT, 296, 384) boḏ ~bod “1. Beden, boy, endam. 2. Büyüme.” (DTS, 114, 116)
		boy I “(İyelik ekiyle birlikte) kendi, kendisi.” (ATS, 43) boy II “(İnsanın) boyu. 2. Yaş. 3. Grup, sınıf. 4. Bir şeyin dış yüzü, yüzey.” (ATS, 43) poy “Yaş, çağ, dönem.” (TAS, 89) boy I~poy “Boy, büyüme.” (DK, 207, 242) boy II~buy~poy~puy “Kendi.” (DK, 207, 242, 243) boy “Kendi.” (DLTÇ, 143) poyı “Kendi.” (DLTÇ, 189) boy~poy “Boy; kendi.” (DÇT, 108, 144)
poya **IV/1267**	Tub. Leb.	Evde yapılan bira.
		-
		boco “1. Bir tür ev birası. 2. Serbest zaman.” (ATS, 41) bozo “Bir tür ev birası.” (ATS, 43)
poẏdaŋ **IV/1264**	Leb.	*bk.* poẏdoŋ
poẏdaşta- **IV/1264**	Leb. Tub.	*bk.* poẏdoşto-.
poẏdoŋ **IV/1264**	Tel.	=poẏdaḳ Bekar, yalnız.
		-
		boydoŋ “1. Bekâr. 2. Dul erkek.” (ATS, 43) poydoŋ “Bekâr.” (TAS, 89) boydaŋ “Bekar oğlan.” (DK, 207) poydoŋ “Bekar, yalnız; damat, gelin.” (DLTÇ, 188) boydoŋ “Genç, bekar (erkek).” (DÇT, 109)
poẏdoşto- **IV/1264**	Tel.	Bağdaş kurmak. *Ūḷ ot yanına poẏdoştop otturdu.* “Oğlan bağdaş kurarak ocağın yanına oturdu.”
		-
		-

poẏdoşton- **IV/1264**	Tel.	<poẏdoşto-n- *bk.* poẏdoşto-.
poyığ **IV/1268**	Leb.	*bk.* poyu.
poyığḷığ **IV/1268**	Leb.	<poyığ+ḷığ *bk.*poyūḷū
poyıra- **IV/1268**	Tel.	(Kuş için) ötmek. *Ḳuçaḳtar neni poyırat?* “Kuşlar niye ötüyor?”
		-
		-
poẏḷo- **IV/1263**	Tel. Alt. Leb.	=poẏ+ḷa- Bir şey boyunca gitmek. *Su poẏḷodı.* “O nehir boyunca gitti.”; *Tū poẏḷop pardı.* “O dağ boyunca gitti.”
		-
		boydo- “Bir şey boyunca gitmek.” (ATS, 43) boylo- “Bir yol boyunca gitmek.” (DK, 207)
poẏḷū **IV/1263**	Tel. Alt.	<poẏ+ḷū 1. Boylu. *Uzun poẏḷu kişi* “uzun boylu insan” 2. *Ekki poẏḷū* “ikisi birlikte.”
		boḏluġ~boyluġ “Boylu, endamlı.” (EDPT, 305, 385) bodluġ~boḏluġ “Boylu, endamlı, cüsseli; uzun boylu.” (DTS, 115, 116)
		boylu “Gelin.” (ATS, 43) poylü “Boylu.” (TAS, 89)
poyo **IV/1268**	Tel. Alt.	*bk.* poya.
poyo- **IV/1267**	Tel. Alt.	Boyamak, sürmek. *Sen çeẏnenĭŋ pajını tosḳo poyop, ā ton edĭp aḷ!* “Karaağaca çiçek resmi yap ve kendin için karaağaçtan elbise dik!”
		boya-~boḏū- (?boḏō-) “Boyamak.” (EDPT, 385, 300) boya-~bodu-~boḏu- “Boyamak, güzelleştirmek.” (DTS, 115, 116)
		poyo- “Boyamak.” (TAS, 89)
poyū I **IV/1268**	Kumd.	Çivi.
		-
		poyu (poyağ) “Çivi, mıh.” (KRS, 56)
poyū II **IV/1268**	Alt. Tel.	Boya.
		boya~boḏuġ (?boḏoġ) “Boya; saç boyası, parlak renk.” (EDPT, 384, 302)

		boduġ~boḏuġ “Boya, renk.” (DTS, 115, 116)
		poyu “Boya.” (TAS, 89)
poyūçı **IV/1268**	Tel.	<poyū+çı Boyacı.
		-
		-
poyūḷū **IV/1268**	Tel.	<poyū+ḷū Boyalı, boyanmış.
		boḏuġluġ “Boyalı, renkli.” (EDPT, 302) boḏuġluġ “Boyalı, renkli.” (DTS, 115)
		-
pozo **IV/1293**	Kumd. Tel.	=poza İçki, arpadan yapılan içki.
		buxsı “Bir çeşit yemek.” (EDPT, 320) buxum “Bira.” (EDPT, 320) buḫsı “Yemek.” (DTS, 140) buḫsum “Darıdan yapılan içki.” (DTS, 140)
		boco “1. Bir tür ev birası. 2. Sebest zaman.” (ATS, 41) bozo “Bir tür ev birası.” (ATS, 43) pozā~pozo~puza~buza “Arpadan yapılan içki.” (DLTÇ, 188, 190)
pozoġo **IV/1293**	Tel. Leb. Alt.	Eşik, başlangıç.
		-
		bozogo “1. Eşik. 2. Travers.” (ATS, 43) pozogo “Eşik.” (TAS, 89) posok “Eşik.” (DK, 242) pozogo “Eşik.” (DLTÇ, 188)
pozoġoẏ **IV/1293**	Töl.	Suçsuz, masum.
		-
		bozokoy “(Yemin sözü) şerefim üzerine.” (ATS, 43)
pozoḷoş- **IV/1294**	Tel. Kumd.	<pozo+ḷo-ş- Sürekli içki içmek.
		-
		-
pozom **IV/1294**	Tel.	*bk.* pozon.
pozomtıḳ **IV/1294**	Tel.	*bk.* porontıḳ.
pozon **IV/1293**	Tel.	=pozam Alacakaranlık. *Pozon kire berdǐ.* “Alacakaranlık çöktü.”
		-
		bozom “Alacakaranlık, karanlık.” (ATS, 43)

pozom “Alacakaranlık.” (TAS, 89)

pozontıḳ Tel. Bulanık, bulutlu.
IV/1294 *Pozontıḳ sū* “Bulanık su.”; *Pozontıḳ keç* “Karanlık gece.”; *kün pozontıḳ* “Akşam karanlığı, alacakaranlık çöküyor.”
bk. porontıḳ.

pozū Tel. Alt. Kumd. Yeni doğmuş buzağı.
IV/1294
buzāġū “Buzağı.” (EDPT, 391)
buzaġ~buzaġu “Buzağı.” (DTS, 140)
bıza~bızā~bozu~bsā~psā “Buzağı.” (ATS, 40, 44, 147)
bōzu “Buzağı.” (DÇT, 109)

pödük Alt. <Rus. петух
IV/1304 Horoz.
-
pötük “Horoz.” (ATS, 146)
pötük “Horoz.” (TAS, 90)
mötik~mötök~petuk “Horoz.” (DLTÇ, 178, 187)
petük~pötük “Horoz.” (DÇT, 144)

pödüne Tel. Leb. Bıldırcın.
IV/1304
-
bödnö “Bıldırcın.” (ATS, 44)
bödönö “Dişi bıldırcın.” (ATS, 44)
pödnö “Bıldırcın.” (TAS, 89)

pödünö Alt. *bk.* pödüne.
IV/1304

pök Alt. Tel. Leb. 1. Tıkaç, sürgü.
IV/1298 *Pöḫŭn aḷ! Pöḫŭn sur!* “Tıkacı çıkar!”
2. Ceza yeri, hapishane, tutuklama.
Pöktöŋ çıḳtı. “O hapishaneden çıktı.”
-
bök “1. Sürgü. 2. Mantar, tıpa.” (ATS, 44)
pök “1. Kapamaç. 2. Mantar, tıpa, tıkaç.” (TAS, 90)
bök “Tıpa.” (DÇT, 110)

pökçök Alt. Tel. Kambur.
IV/1301
-
bökçök “Kambur, sırtı hafiçe kambur olan.” (ATS, 44)
pökşök “Kambur.” (DÇT, 144)

pökçöẏ- Alt. Tel. Beli eğmek, gösteriş yapmak.
IV/1300 *Ḳarġa tülkünŭŋ maḳtaġanına sügŭnŭp pökçöyŭp-ıdı.* “Karga, tilkinin övgülerinden çok hoşlanıp onun etrafında dolanıyordu.”

		-
		bökçöy- “Sırtını hafifçe kamburlaştırmak.” (ATS, 44)
pökö **IV/1299**	Alt. Tel. Leb.	=böke Güçlü, cesur, pehlivan, güç.
		bökē “Büyük yılan; *mec.* güçlü savaşçı.” (EDPT, 324) böge~böke “Yiğit, kahraman, güçlü kuvvetli adam.” (DTS, 124, 125)
		bökö “Pehlivan, güçlü.” (ATS, 44) pökö “Cesur, yiğit.” (TAS, 90) mökö “Güçlü, cesur, yiğit, bahadır.” (DK, 233) mökö “Güçlü, sert, sağlam, dayanıklı.” (DLTÇ, 178) bökö~mökö “Pehlivan.” (DÇT, 110, 136)
pökön I **IV/1299**	Tel. Alt.	Eğilmiş, eğri. *Pökön aġaç* “Eğri ağaç”
		-
		bökön “*bökön agaş* Ağaçtan yapılan nesne, ağaç pipo.” (ATS, 44) pökön “Katı, sert (ağaç).” (TAS, 90) mökön “Eğri, eğik.” (DÇT, 136)
pökön II **IV/1299**	Tel.	Sert, dayanıklı.
		-
		bökön “*bökön agaş* Ağaçtan yapılan nesne, ağaç pipo.” (ATS, 44) pökön “Katı, sert (ağaç).” (TAS, 90)
pökönök **IV/1300**	Tel. W.	Sivrisinek.
		-
		bökönök “Sivrisinek.” (ATS, 44)
pököẏ- **IV/1299**	Alt. Tel. Leb.	Eğilmek, esnemek, baş eğmek. *Pököẏḥön aġaç* “Eğilmiş ağaç”
		-
		pköy- “Eğilmek, bükülmek.” (TAS, 90)
pököẏt- **IV/1299**	Alt. Leb.	Eğmek.
		-
		bököyt- “Eğdirmek.” (ATS, 44)
pököyŭt-[225] **IV/1299**	Tel.	*bk.* pköẏt-.
pöksö **IV/1301**	Alt.	Silah dipçiği.
		-
		-

[225] OSTN’de bu madde *poköyŭt-* yazılmıştır.

pöktö- **IV/1300**	Alt. Tel. Leb.	Bağlamak, kapamak, tıkamak. *Anıŋ ūzŭn pöktedǐ.* "Onun (şişenin) ağzını onu tıkadı."; *Yelbegen taşḳın çıḳtı, taş-pıḷa ejiḥĭnĭ pöktöp saḷdı.* Yelbegen çıktı ve arkasından kapıyı taşlarla doldurdu."
		bekle- "Pekiştirmek, sağlamlaştırmak; güvenliğini korumak." (EDPT, 326) berkle- "Pekiştirmek, sağlamlaştırmak." (EDPT, 363) bėgle-~bėkle-~bėrkle- "Korumak, gözetlemek, beklemek." (DTS, 98, 99, 103)
		böktö- "Sürgülemek." (ATS, 44) pöktö- "Kapatmak, tıkamak." (TAS, 90)
pöktöl- **IV/1300**	Alt. Tel.	<pöktö-l- Kilitli olmak, bağlı olmak, kapalı olmak.
		-
		böktöl- "Kapatılmak." (ARS, 31)
pöktölŭ **IV/1300**	Tel.	Kilitli (ev).
		-
		böktü "1. Sürgülü. 2. Tıpalı olan." (ATS, 44) pöktü "Kapalı." (TAS, 90)
pöktön- **IV/1300**	Alt. Tel. Leb.	<pöktö-n-[226] Bağlanmak, kapanmak.
		-
		böktön- "Kapanmak." (ARS, 31)
pöl- **IV/1302**	Alt. Tel. Leb.	Bölmek, ayırmak, paylaşmak, birbirinden ayırmak. *Pöle çedendedǐ.* "O hasarla ikiye ayırdı."
		böl- "Bölmek, ayırmak." (EDPT, 332) böl- "Bölmek, ayırmak." (DTS, 126)
		böl-~bölü- "Bölmek." (ATS, 44) pöl- "Bölmek." (TAS, 90) pöl- "Bölmek." (DK, 243) böl- "Bölmek." (DÇT, 110)
pŏld'i **IV/1304**	Tel.	Kıyafetlerin yakalarındaki kürklü kısım.
		-
		bölci "1. Kurdele. 2. Kenar, kürkten yapılmış kenar. 3. *es.* Şamanın özel bir giysisi olan mandak'ın yenlerine dikilmiş vaşak kürkünden olan şeritler." (ATS, 44)
pölgün **IV/1303**	Leb.	*bk.* peliŋ.

[226] OSTN'de morfolojik tahlil *pöktö+l* şeklindedir.

pölgünçĭ **IV/1303**	Leb.	*bk.* peliŋçĭ.
pölgünne- **IV/1303**	Leb.	*bk.* peliŋde-.
pölḫüm **IV/1303**	Tel.	<pöl-küm Bölme, ahşap perde, bölmenin arkasındaki köşe. - -
pölö **IV/1303**	Tel.	Hala (babanın ablası) oğlu. - bölö “Kız kardeşlerin çocukları, kardeş çocuğu.” (ATS, 44) pölö “Abla çocukları.” (TAS, 90) bölö “Kız ya da erkek kuzen.” (DK, 207)
pölök[227] **IV/1303**	Tel.	1. Bölme, bölüm. 2. Çalılık, fundalık. bölük (bölök) “Bölüm, bölük.” (EDPT, 339) bölük “1. Bölük, hisse, pay. 2. Bölüm.” (DTS, 126) bölük “1. Bölüm, şube. 2. Çalı.” (ATS, 44) pölök “1. Orman açıklığı, ormanın içindeki ağaçsız bölüm.” (TAS, 90) pölük “1. Kumaşın yaklaşık 1 m uzunluğundaki parçası. 2. *gr.* Öge.” (TAS, 90) bölük “Bölüm.” (DK, 207)
pölönkö **IV/1303**	Tel.	<Rus. пеленка Bebek bezi, kundak. - -
pȫlti **IV/1304**	Tel. W.	*bk.* pȫl’i.
pölün- **IV/1303**	Alt. Tel. Leb.	<pöl-n- Bölünmek, ayrılmak. - bölün- “Bölünmek, bölünmüş olmak, parçalanmak.” (ATS, 44) bölün- “Bölünmek, parçalanmak.” (DK, 207)
pölünüş **IV/1303**	Tel.	Bölme, ayrım. - -
pȫrek **IV/1301**	Alt.	Böbrek. bögrek “Böbrek.” (EDPT, 328) bȫrök~börönök “Böbrek.” (ATS, 44) börök “1. Böbrek. 2. Tomurcuk.” (ATS, 44)

[227] OSTN’de bu madde *pölek* yazılmıştır.

		pō̲rök “Böbrek.” (TAS, 90)
pō̲rtöŋ **IV/1302**	Tel.	Kasık fıtığı. *Pō̲rtöŋ kiji* “Fıtığı olan kişi”
		-
		börtön “İktidarsız.” (ATS, 44) börtöŋ “Fıtık.” (ATS, 44)
pörü **IV/1302**	Alt. Tel. Leb.	Kurt. *Çō̲ pörü* “Kızıl kurt”; *Çetti Pörü* “Abakan Tatarlarının soyu.”
		börī “Kurt.” (EDPT, 356) böri “1. Kurt. 2. *mec.* erkek evlat.” (DTS, 126)
		börü “Kurt.” (ATS, 44) pöri “Kurt.” (TAS, 90) böri~börü~mō̲ri~mō̲rö~möre~müre~müri~pöri “Kurt.” (DK, 207, 233) mō̲rü~mörö~müri “Kurt, börü.” (DLTÇ, 178) börü~mörü “Kurt.” (DÇT, 110, 136)
pörük **IV/1302**	Alt. Tel. Leb.	Börk, şapka. *Tülkü pörük* “Tilki derisinden yapılmış şapka”; *Pörük aḷdı.* “Şapkasını çıkardı.”; *Pörŭk kīdĭ.* “Şapkayı giydi.” (Alt.)
		börk “Börk, şapka.” (EDPT, 362) börk “Börk, şapka.” (DTS, 126)
		börük “1. Börk, şapka. 2. (Çivi için) baş.” (ATS, 44) pörük “Börk, şapka.” (TAS, 90) börök~börik~bürik~bürük~pō̲rük~pörük~püröç~pürük “Börk, şapka.” (DK, 207, 208, 243) börük~pörig~pörük~pürük “Börk, şapka.” (DLTÇ, 143, 189) börük~pörük “Börk, kenarları kürkle işlenmiş şapka.” (DÇT, 110, 144)
pörülū̲ **IV/1302**	Alt. Tel.	<pörü+lū̲ Kurtlu, kurdu bol olan.
		-
		-
pös **IV/1305**	Alt. Tel.	Pamuk kumaş, Çin kumaşı.
		bėz (bez)~bō̲z “Yün kumaş.” (EDPT, 388, 389) bėz~böz “ Yün kumaş, keten bezi.” (DTS, 104, 127)
		bös “Bez, basma.” (ATS, 44) pöz “Bez, kumaş.” (TAS, 90)
prāt **IV/1414**	Tel.	<parıp-yat Gidiyor. *Çıġıp prāt.* “O çıkıyor.”; *Ölŭp prādıbĭs.* “Biz öldük.”; *Oḷor tūdaŋ prādı.* “Onlar dağdan indiklerinde”; *Kün kününeŋ ertĭp prāt.*

		"Günler geçiyor."; *Yamġır ayazın prādır.* "Yağmur duruyor."
		-
		-
prışḳāḳ **IV/1418**	Tel.	Kıvırcık saçlı. *bk.* pırışḳāḳ.
pruŋḳıẏ **IV/1418**	Tel. W.	Alacakaranlık. - bürüŋkey~bürüŋküy "Alacakaranlık." (ATS, 47)
pu **IV/1360**	Alt. Tel. Leb.	Bu. *Mınıŋ (Alt. Tel.), pō (Alt.), mını (Alt.), mınaŋ (Alt. Tel.), mında (Alt.), puḷar vb.)* *Pu kiji oḷ kiji emes.* "Bu kişi, o kişi değil." (Tel.); *Aẏtḳanım pu.* "Söylediğim bu." (Alt.); *Pu yanda* "Bu tarafta" (Alt.) bū "Bu." (EDPT, 291) bu "1. Bu. 2. Böyle, bu şekilde." (DTS, 127) bu "Bu." (ATS, 44) pu "Bu." (TAS, 90) bu " Bu." (DK, 207) po~bo "Bu, o." (DK, 242) po "Bu." (DLTÇ, 188) bo~bu~bū~po~pu "Bu." (DÇT, 108, 110, 144)
pū- **IV/1360**	Alt. Tel.	=boġ- 1. Bağlamak, bağ ile bağlamak. 2. Boğmak. 3. Suya set çekmek (balık tutmak için). boġ- "Boğmak, boğazını sıkmak." (EDPT, 311) bög- "Toplamak, bir araya getirmek (insan veya nesneler); toplamak, akan suya set çekmek." (EDPT, 324) boġ- "Boğmak, sıkmak." (DTS, 117) bū- "1. Bent çekmek. 2. Boğmak, boğarak öldürmek." (ATS, 46) pū- I "Irmağın önüne set çekerek suyu yükseltmek, şişirmek." (TAS, 91) pū- II "Boğmak." (ATS, 91) pōg- "Sıkıştırmak." (DÇT, 144)
pū I **IV/1360**	Alt. Tel. Leb.	Buğu, buhar. *Pū çıḳtı.* "Buhar çıktı." bū "Buğu, buhar." (EDPT, 292) bu "Buğu, buhar." (DTS, 128) bū "Buğu, buhar, pus." (ATS, 46) pū "Buğu, buhar." (TAS, 91)
pū II	Alt. Tel.	Bağ, ip.

IV/1360		bāġ “Bağ, ip, kuşak, kemer.” (EDPT, 310) baġ “1. Zincir, bağ. 2. Sargı, örtü. 3. Bohça, balya, deste. 4. Cilt, parça (kitap). 5. Grup, sınıf.” (DTS, 83)
		bū~pū “İp.” (ATS, 46, 147) pū “Kalın ip.” (TAS, 91) pu “İp, halat.” (DK, 243)
pūbaẏ **IV/1393**	Tel. Kumd.	Havada asılı duran beşik. -
		būbay “1. Beşik. 2. Kukla.” (ATS, 46) pūbay “Beşik.” (TAS, 91)
puda- **IV/1381**	Alt. Tel.	1. Dallanmak. 2. Budamak, dalları kırmak, dallardan temizlemek.
		butā-~butī- “(Ağaç vb. için) budamak.” (EDPT, 300) buta-~butı- “Budamak, dalları kesmek.” (DTS, 139)
		buda- “Ağacın budaklarını kesmek.” (ATS, 44)
pūda- **IV/1382**	Tel. Alt.	Yola engel koymak, tutuklamak, engel olmak. *Yılan pajını pūdadı.* “Yılan başını kaldırdı ve yolu kapattı.”
		-
		būda- “Engellemek, yolu kapamak.” (ATS, 46) pūda- “Engellemek.” (TAS, 91)
pudaġaş **IV/1382**	Tel.	<pudaḳ+aş Küçük dal.
		-
		-
pudaḳ **IV/1382**	Tel. Alt. Leb.	<puda-ḳ Dal, budak.
		butık “(Ağaç vb. için) budak.” (EDPT, 301) butaḳ~butıḳ “Dal, budak.” (DTS, 139)
		budak “(Ağaç için) dal, budak.” (ATS, 44) pudak “Budak.” (TAS, 90) pudak “Dal, budak.” (DK, 243) bıdak~ putak“Budak.” (DÇT, 111, 145)
pūdaḳ **IV/1382**	Tel.	<pūda-ḳ Anlaşma, şart, engel.
		-
		budak I “1. Engel. 2. *es.* Dua sırasında şamanın yendiğine inanılan engel.” (ATS, 46) budak II “Şart.” (ATS, 46) budalgak “Engel.” (ATS, 44) pūdak “Engellemek.” (TAS, 91) bōdok (<būdak) “Engel.” (DÇT, 109)

pūdaḳta- **IV/1382**	Tel.	<pūdaḳ+ḷa- Şart koymak, engelllemek. - būdakta- “Engellemek, yolu engellemek.” (ARS, 33)
pūdaḳtaş- **IV/1382**	Tel.	<pūdaḳta-ş- Anlaşmak, şartlaşmak. - -
pūdaḷ- **IV/1382**	Tel.	Durdurulmak, engellenmek. - -
pūdaḷġāḳ **IV/1382**	Tel.	<pūdaḷ-ġāḳ Engel. - -
pūdaḷġān **IV/1382**	Tel.	*bk.* pūdaḷġāḳ. - -
pūdat- **IV/1382**	Tel.	<pūda-t- Durdurmak, engel olmak. - -
pūdaẏ **IV/1382**	Alt. Tel. Leb.	Buğday. buġdāy~budġay “Buğday.” (EDPT, 312, 302) buġday “Buğday.” (DTS, 129) būday “Buğday.” (ATS, 46) pūday “Buğday.” (TAS, 91) bugday “Buğday.” (DK, 207) buday~pugday~pūday~pügdey~pṻgdey “Buğday.” (DLTÇ, 143, 190) būday~būtay “Buğday.” (DÇT, 110)
pūdaẏçı **IV/1382**	Tel. Leb.	Bir kartal türü. - būdayçı “Serçe kuşu.” (ARSL, 135)
pudu- **IV/1383**	Tel.	Boyamak, allık sürmek. boya-~boḏū- (?boḏō-) “Boyamak.” (EDPT, 385, 300) boya-~bodu-~boḏu- “Boyamak, güzelleştirmek.” (DTS, 115, 116) budı-~budu- “Boyamak, kaplamak, her yanı örtmek.” (ATS, 44)
puduḳ I **IV/1383**	Tel.	<pudu-ḳ Boya, allık.

		boḏuġ (?boḏoġ) “Boya; saç boyası.” (EDPT, 302) boduġ~boḏuġ “Boya, renk.” (DTS, 115, 116)
		buduk “Boya.” (ATS, 44)
puduḳ II **IV/1383**	Alt.	Kızların saç örgülerine takılan takı. - -
puduḳta- **IV/1383**	Tel.	<puduḳ+ḷa- Boyamak. - budukta- “Boyamak, kaplamak, her yanı örtmek.” (ATS, 45)
puduḳtan- **IV/1383**	Tel.	<puduḳta-n- Yüzü kızarmak. - -
puġa **IV/1361**	Alt. Tel. Leb.	Boğa, öküz. buġā~buḳā “Boğa, öküz.” (EDPT, 312) buḳa “Damızlık boğa, öküz.” (DTS, 134) buka “Damızlık boğa.” (ATS, 44) puga “Boğa.” (TAS, 90) buga~puga “Boğa.” (DK, 207) buga “Boğa, öküz.” (DLTÇ, 143) buka “Boğa.” (DÇT, 110)
puġan- **IV/1362**	Leb.	*bk.* muġan-.
puġra **IV/1362**	Tel.	Erkek deve. buġrā “Damızlık erkek deve.” (EDPT, 317) buġra “Damızlık deve.” (DTS, 129) bura “Erkek deve. 2. *es.* Şaman tefindeki deve resmi.” (ATS, 45) bura “Deve; şamanın kutsal atı.” (DLTÇ, 143)
puġuḷ **IV/1362**	Leb.	Saman yığını, kuru ot yığını, dokurcun. *bk.* pūḷ.
puġuḷ- **IV/1362**	Tel.	*bk.* pūḷ-.
puġuḷa- **IV/1362**	Leb.	Bağlamak. *bk.* pūḷa.
puğ- **IV/1361**	Leb.	Bükmek. *bk.* pük-.
pujū **IV/1392**	Tel. Leb. Kumd.	1. Çalışkan, dikkatli, akıllı, ihtiyatlı, titiz. 2. Titizlik, dikkat.

		Pujūna yettǐ. “O dikkatlice araştırdı.”
		-
		puju “1. Derli toplu. 2. Gayretli. 3. Dakik.” (TAS, 90)
pujūḷa- **IV/1392**	Tel. Kumd.	<puju+ḷa- Dikkatlice yapmak, düzene koymak, dikkatle incelemek. *Pujuḷap aẏt!* “Detaylı konuş!”; *Pujuḷap perdǐ.* “O iyice inceledi.”
		-
		-
pūḳ **IV/1361**	Tel.	<pū-ḳ Gölet, baraj.
		-
		būk “Havuz, küçük göl.” (ATS, 46) pūk “1. Küçük göl. 2. Baraj.” (TAS, 91)
puḷ[228] **IV/1371**	Tel.	<Far. 1. Küçük demir para, para. 2. Elbiselerdeki pul. 3. Evrenpulu, mika. 4. Balık pulu 5. Posta pulu. 6. Kumaş üzerindeki benekler. 7. Zenginlik.
		-
		-
pūḷ **IV/1373**	Alt. Tel.	=puġuḷ Saman yığını. *Pūḷ tartıp yattı.* “O saman yığını götürüyordu.”
		-
		mūl~pugul “Tınaz, tahıl demetleri ot yığını, dokurcun.” (ATS, 45,136,147) pūl “Tınaz, tokurcun, tahıl demetleri.” (TAS, 91) bugul “Tınaz, saman, ot yığını.” (DK, 207) bogul “Yığın, demet.” (DÇT, 108)
pūḷ- **IV/1373**	Alt.	Boğulmak, boğulmuş olmak.
		boġul- “*edilgen* Boğulmak.” (EDPT, 314) boġul- “*edilgen* Boğulmak.” (DTS, 117)
		būl- “Boğulmuş olmak.” (ATS, 46) pūn- “Boğulmak.” (TAS, 92)
puḷa-	Kumd.	Zorla elinden almak, gasp etmek.

[228] Bu kelimenin açıklamalarında sadece 7. maddede Tel. ibaresi vardır. Diğer anlamların Teleüt ağzında kullanılıp kullanılmadığı belli değildir.

IV/1373		-
		-
pūḷa-	Alt. Tel.	<pū+ḷa-
IV/1373		Bağlamak.
		baġlā- “Bağlamak.” (EDPT, 314)
		baġla- “1. Bağlamak 2. Tutturmak.” (DTS, 84)
		būla- “Bağlamak.” (ATS, 46)
		pūla- “Bağlamak.” (TAS, 91)
		bavla-~bovla-~bula-~būla-~povlo- “Bağlamak.” (DÇT, 105, 108, 110, 143, 144)
pūḷaḷū	Tel.	<pūḷaḷ-ū
IV/1374		Bağlanmış.
		-
		-
pūḷam	Tel. Leb.	*bk.* pūḷaş.
IV/1374		-
		pūlam “Bağlam.” (TAS, 92)
puḷama	Alt.	<Rus. оглобля =ulama
IV/1374		Arabayı ata bağlayan uzun ağaç, ok.
		-
		-
puḷan	Alt. Tel. Leb.	Vahşi mus hayvanı (geyiğin en büyük türü).
IV/1374		*Puḷan ayı* “Şubat” (Alt.); *Puḷan odı* “sarı kantaron, hypericum perforatum”
		bulān “Geyik, Avrupa musu.” (EDPT, 343)
		bulan “Geyik, sığın, mus.” (DTS, 130)
		bulan[229] “Geyik, sığın, Avrupa musu.” (ATS, 45)
		pulan~pılan “Sığın, mus, büyük bir geyik türü.” (DLTÇ, 190)
		bulan “Sığın, mus.” (DÇT, 110)
puḷandaḳı	Tel. Alt.	Kulan, eşek türü (Lat. *Equus asinus onager).*
IV/1374		-
		-
pūḷaş	Tel.	<pūḷa-ş
IV/1374		Demet, ekin destesi.
		-
		būlaş “Bağlama.”(ATS, 46)
puḷbar	Tub.	Bilezik.
IV/1379		-
		-

[229] Bu kelimenin anlamı ATS’de “Avrupa muzu” şeklinde verilmiştir. Verilen anlam bu şekliyle karışıklığa yol açmaktadır.

puḷġa- **IV/1376**	Alt. Tel. Leb.	1. Karıştırmak, çalkalamak, elle karıştırarak aramak, karmak. 2. İkna etmek, vazgeçirmeye çalışmak.(Alt. Tel.) 3. Yanıltmak.
		bulġa- "Karıştırmak; *mec.* Kafasını karıştırmak, endişelendirmek, kargaşa yaratmak." (EDPT, 337) bulġa- "1. Karıştırmak, karışmak. 2. Bulandırmak. 3. *mec.* Küstürmek, incitmek, üzmek, zarar vermek. 4. *mec.* Karışıklık yaratmak." (DTS, 131)
		bulga- "1. Karşıtırmak. 2. Şaşırtmak." (ATS, 45) pulga- "Karıştırmak, çalkalamak." (TAS, 90) bulga- "Karıştırmak, çalkalamak." (DK, 207) pulga- I "Karıştırmak, çalkalamak, elle karıştırarak aramak, karmak; yanıltmak." (DTLÇ, 190) pulga- II "Yuvarlanmak." (DLTÇ, 190) bulga- "Karıştırmak." (DÇT, 110)
puḷġaḳ **IV/1376**	Alt. Tel. Leb.	<puḷġa-ḳ 1. Kargaşa, karışıklık. 2. Uyarma, vazgeçirmeye çalışma, yapmamasını öğütleme. (Alt.)
		bulġāk "Karışıklık, kargaşa; karışık, bulanık, kargaşalı." (EDPT, 336) bulġaḳ "1. (Su için) çalkalanma. 2. Karışıklık, huzursuzluk, kargaşalık. 3. Kargaşa, çalkantı." (DTS, 131)
		bulgak "Karışıklık." (ATS, 45)
puḷġāḳ **IV/1376**	Tel.	Kararsız, tutarsız. *Puḷġāḳ kiji* "Kararsız kişi." *bk.* puḷġaḳ.
puḷġaḳta- **IV/1377**	Alt. Tel. Leb.	<puḷ+ġaḳ+ḷa- 1.Öğütleyip vazgeçirmek, yapmamasını tavsiye etmek. 2. Ayartmak, kanına girmek.
		-
		-
puḷġaḳtan- **IV/1377**	Tel.	<puḷġaḳta-n- Kötü bir şeyi yapmaya ikna edilmek, bozulmak, kafası karışmak, kafası bulanmak.
		-
		-
puḷġaḳtı- **IV/1377**	Tel.	<puḷġaḳ+tı- 1. Bulanmak, bulanık olmak. 2. Vazgeçirilmek.
		-
		-
puḷġaḳtū **IV/1377**	Tel.	<puḷġaḳ+ḷū Karışık, karmaşık, kargaşalı.

		-
		bulgaktu- “1. Karışık, tutarsız. 2. Kararsız, dönek, bir dalda durmaz, maymun iştahlı.” (ARSL, 132)
puḷġaḷ- **IV/1378**	Tel.	<puḷġa-ḷ- *Ḳusḳūm puḷġaḷdı.* “Midem bulandı.”
		-
		bulgal- “1. Karışmak. 2. Şaşırmak.” (ATS, 45)
puḷġan- **IV/1377**	Tel. Alt. Leb.	<puḷġa-n- 1. Karışmış olmak, sallanmak. 2. Karışıklık içinde olmak, kargaşaya düşmek. *Ḳaḷıḳ puḷġandı.* “Halk öfkelendi.”; *Kūn puḷġanat.* “O azap çekiyor.” 3. (Verdiği sözü) inkâr etmek, sözünden dönmek, kararından vazgeçmek. *Ḳajıları kreske tüjerge kelele, oẏtto puḷġanıp yana perdїler.* “Onlardan vaftiz olmak için gelen bazıları vazgeçtiler ve geri döndüler.”
		bulgan- “Bulanmak, bulaşmak, karışmak.” (EDPT, 337) bulġan- “1. Karışmak. 2. Bulanmak. 3. Bulaşmak, kirlenmek. 4. *mec.* Hüzünlenmek, kederlenmek. 5. *mec.* Karışıklık içinde olmak, isyan etmek.” (DTS, 131).
		bulgan- “1. Lekelenmek, bulanmak. 2. Sallanmak.” (ATS, 45)
puḷġandır- **IV/1378**	Tel.	<puḷġan-dır- Vazgeçirmek, öğütleyip vazgeçirmek.
		-
		-
puḷġanū **IV/1377**	Tel.	<puḷġan-ū Karışıklık, kendi sözünü tutmama.
		-
		-
puḷġaẏrı **IV/1376**	Tel.	İşlenmiş deri. *bk.* pıḷġaẏrı.
puḷġūş **IV/1378**	Kumd.	<puḷġa-uş Karıştırıcı (sıvı şeyler için).
		-
		bulguş “Arpa kavurmak için kullanılan ucu sivri sopa.” (ATS, 45)
puḷḳuş **IV/1376**	Tel.	Kıvrım (yol).
		-
		-
puḷta **IV/1378**	Tel.	*bk.* munta**.
puḷta-	Tel.	Oraya buraya kaçmak, koşmak.

IV/1378		-
		bulta- “1. Akıtmak. 2. Çekmek.” (ATS, 45)
puḷtaşpaş	Tel.	Uzun kuyruklu baştankara kuşu.
IV/1379		-
		-
puḷtuḳ I	Alt.	*krş.* puḷta
IV/1379		Şişmiş yanak, şiş.
		-
		bultık “Şişkin; *bultık cāk* 1. Şişkin yanak, şişkin yanaklı.” (ATS, 45)
puḷtuḳ II	Leb. Alt.	Tüfek.
IV/1379		*bk.* muḷtıḳ.
puḷu-	Tel. W.	Şikâyetçi olmak, isyan etmek, başkaldırmak.
IV/1374		-
		-
puḷubar	Kumd.	Evin girişi, antre.
IV/1375		-
		-
puḷuğ	Leb.	Kat kat donmuş toprak.
IV/1375		-
		-
puḷuŋ	Alt. Tel. Leb.	Köşe.
IV/1375		*Puḷuŋ su* “Nehrin karaya doğru çıkıntısı, körfezi.”; *puḷuŋ yer* “Köşedeki toprak.”; *uç puḷuŋ* “Üçgen.”
		buluŋ “Köşe.” (EDPT, 343)
		buluŋ “1. Köşe. 2. Dünyadaki ülkeler, ufuk yönü. 3. Eyalet.” (DTS, 133)
		buluŋ “1. Köşe, sınır. 2. Nehir koyu.” (ATS, 45)
		pulun “Köşe, kenar.” (TAS, 91)
		buluŋ “Köşe.” (DLTÇ, 143)
		buluŋ “Köşe, yan.” (DÇT, 110)
puḷut	Alt. Tel. Leb.	Bulut.
IV/1375		bulıt “Bulut.” (EDPT, 333)
		bulıt “Bulut.” (DTS, 132)
		bulut “Bulut, yağmur bulutu.” (ATS, 45)
		pulut “Bulut.” (TAS, 91)
		bulut “Bulut.” (DK, 207)
		bulut~pulut “Bulut.” (DÇT, 110, 144)
puḷutta-	Alt. Leb.	<puḷut+ḷa-
IV/1375		Bulutlanmak, bulutla kaplanmak.
		bulıtlan- “Bulutlanmak, bulutla kaplanmak.” (EDPT, 335)

		bulıtlan- “Bulutlanmak, bulutla kaplanmak.” (DTS, 132)
		bulutta- “Bulutlanmak.” (ATS, 45)
puḷuttū **IV/1375**	Tel. Alt.	Bulutlarla kaplanmış, bulutlu.
		bulıtlıġ “Bulutlu.” (EDPT, 335) bulıtlıġ “Bulutlu.” (DTS, 132)
		buluttu “Bulutlu, kapalı.” (ATS, 45) puluttu “Bulutlu.” (TAS, 91)
puḷuttuğ **IV/1375**	Leb.	*bk.* puḷuttū.
pūn **IV/1364**	Tel.	=pn̄ Bugün.
		-
		bügün “Bugün.” (ATS, 47) pūn “Bugün.” (TAS, 92) bügün “Bugün.” (DK, 208) püŋüne “Bugünkü.” (DK, 243) bīn~biyin “Bugün.” (DLTÇ, 142, 188) bügünkü “Bugünkü.” (DÇT, 110) piyin~pn̄ “Bugün.” (DÇT, 144, 145)
pūn- **IV/1364**	Tel.	<pū-n- Boğulmak.
		boġun- “*dönüşlü* Boğulmak.” (EDPT, 316) boġun- “*dönüşlü* Boğulmak.” (DTS, 117)
		būn- “Boğulmak.” (ATS, 46) pūn- “Boğulmak.” (TAS, 92) mūn- “Kendini boğmak, kendini asmak.” (DÇT, 137)
pūndŭr- **IV/1364**	Tel.	<pūn-dır- Boğmak.
		-
		-
pur **IV/1364**	Alt. Tel.	Ateşin etkisiyle havaya kalkan ve çadırın üstünde örümcek ağı gibi asılı kalan kül.
		-
		-
pūr **IV/1365**	Alt. Tel.	Karaciğer. *Kök pūr* “Dalak”
		bağır “Karaciğer.” (EDPT, 317) bağır “1. Karaciğer 2. Karın, göbek. 3. *mec.* Yürek, kalp. 4. Kan bağı” (DTS, 83)
		būr “1. Karaciğer. 2. Diyafram. 3. *mec.* Göğüs, kalp.” (ATS, 46) pūr “Karaciğer.” (TAS, 92) pūr et “Diyafram.” (TAS, 92)

		bagır “Karaciğer; bir nesnenin ön kısmı.” (DLTÇ, 142) pār “Karaciğer.” (DLTÇ, 184) bavır~bagır~pavır “1. Ciğer, kalp. 2. Kalp. 3. İç organlar.” (DÇT, 105, 143)
pur- **IV/1365**	Alt. Leb. Tel.	Burmak, döndürmek, sarmak, vidalamak. *Adı paş burdŭ.* “Onun atı başını döndürdü, çevirdi.”; *Adın purup tartıp aḷdı.* “O atını döndürdü.”
		bür- “Burmak, döndürmek, sarmak, vidalamak.” (EDPT, 355) bür- “Büzmek, sıkıştırmak.” (DTS, 142)
		bur- “Bükmek, burmak.” (ATS, 45) pur- “Çevirmek, çevirip çıkarmak.” (TAS, 91) pur- “Burmak, çevirmek, döndürmek.” (DLTÇ, 190) bur- “Burmak, döndürmek, çevirmek, geri çevirmek.” (DÇT, 110) buru- “Ters çevirmek, döndürmek.” (DÇT, 110)
pura **IV/1365**	Tel.	Kurbanlık hayvan. *Pura saḳçı* “Kurban bekçisi”
		-
		bura “1. Erkek deve. 2. Şaman tefindeki deve resmi.” (ARS, 32)
Puraġan **IV/1365**	Tel.	Ülgen’in oğlu.
		-
		-
purba **IV/1371**	Leb.	*bk.* purma
purç **IV/1370**	Tel. Kumd. Alt.	Biber. *bk.* puruç.
purġa- **IV/1368**	Tel. Alt.	<pur-ḳa- Burmak, döndürmek, çevirmek, burgulamak, vidalamak.
		-
		purga- “Burmak, döndürmek, çevirmek.” (TAS, 91)
purġana **IV/1368**	Leb.	Huş ağacının kabuğunun yumuşak kısmı.
		-
		-
purġū **IV/1368**	Tel. Alt. Leb.	<purġa-ū Burgu, vida.
		-
		-
purġūḷa- **IV/1369**	Tel.	<purġū+ḷa- Burgulamak, vidalamak.
		-
		-
purḳan	Tel.	1. Buda.

IV/1368		2. *Purḳan Ḳān* “Şamanların taptığı bir ruh.”
		Burḫan “Burkan, Tanrı.” (EDPT, 360) Burḫan “1. Buda, nirvanaya ulaşan kişi. 2. Elçi, haberci, peygamber. 3. Put.” (DTS, 136)
		-
purḳura- **IV/1368**	Tel.	Kıvrılmak, dönmek, etrafa saçılmak, dağılmak.
		-
		burkura- “Uçuşmak, dağılmak.” (ATS, 45)
purḳurat- **IV/1368**	Tel.	<purḳura-t- Dağıtmak.
		-
		burkurat- “Tozutmak.” (ATS, 45)
purḷan- **IV/1369**	Tel.	<purḷa-n- Havaya kalkmak (kül).
		-
		-
purma **IV/1371**	Tel. Alt.	<pur-ma[230] 1. Kıvrılmış. 2. Bükülmüş. 3. Ağaç matkabı, delmek için kullanılan demir boru, vida.
		-
		-
purmaḳta- **IV/1371**	Tel.	< purma+ḳ+la-[231] Kıvrılmak, dönmek. *Purmaḳtap ḳar tüşken.* “Kar dönerek yağıyordu.”
		-
		burmakta- “Dönmek, dönüp durmak.” (ATS, 45)
purmaḷa- **IV/1371**	Tel.	<purma+ḷa- Burgulamak, vidalamak.
		-
		-
pūrsa- **IV/1370**	Tel.	<pūr+sa- Acımak, merhamet etmek.
		bağırsa- “Özlemek.” (EDPT, 320) bağırsa- “Ciğer yemek istemek.” (DTS, 84)
		būrza- “1. Acımak. 2. Özlemek.” (ATS, 46)
pūrsaḳ **IV/1370**	Tel.	<pūrsa-ḳ Merhamet, acıma.

[230] Morfolojik tahlil *pur+ḷa* şeklinde yazılmıştır.
[231] Bu kelimenin morfolojik tahlilinin *pur-mak+la-* şeklinde olması daha uygun olacaktır.

		bağırsak “Yumuşak kalpli, merhametli.” (EDPT, 319) bağırsaḳ “Yumuşak kalpli, merhametli.” (DTS, 84)
		būrzak “Merhametli.” (ATS, 46) pūrsak “İlgilenip yardıma koşan, yardımsever, iyi kalpli.” (TAS, 92)
pūrsat- **IV/1370**	Tel.	<pūrsa-t- Hâline acındırmak, üzüntü hissi uyandırmak.
		-
		-
purū **IV/1365**	Alt. Tel. Leb.	Kabahat, suç.
		-
		buru~burū “Kabahat, suç.” (ATS, 45, 46) puru “Suç, cinayet.” (TAS, 91)
puruç **IV/1367**	Tel.	Biber.
		burç~mırç~murç “Biber.” (EDPT, 356, 771) mırç~murç “Karabiber.” (DTS, 368, 374)
		mırç “Biber.” (ATS, 134) purç “Biber.” (TAS, 91)
pūruḷ **IV/1366**	Alt. Tel. Leb.	Yelesi farklı renkte olan benekli at.
		-
		burul “1. Ak, ağarmış. 2. Demir kırı (at rengi).” (Alt, 45) būrul “(At için) demir kırı.” (ATS, 46) pūrul “Atın demir kırı donu.” (TAS, 92) burul “Demir kırı rengi (at donu hakkında).” (DK, 207) burıl~būrıl ~pūrıl “Kızıl; kuyruğu ve yelesi siyah, vücudu açık renkte olan veya kuyruğu ve yelesi açık, vücudu siyah renkte olan; vücudunda beyaz lekeler bulunduran (at).” (DÇT, 110, 145)
purŭḷ- **IV/1366**	Alt. Tel. Leb.	Dönmek.
		-
		burıl-~burul- “1. Dönmek, geri dönmek, çevrilmek.” (ATS, 45) burul- “Geri dönmek, dönmek.” (TAS, 91; DK, 207) burul- “Dönmek, geri gelmek.” (DÇT, 110)
purūḷa- **IV/1367**	Alt. Tel. Leb.	<purū+ḷa- Suçlamak, suçlu ilan etmek.
		-
		burula- “Suçlamak.” (ATS, 45) purula- “Suçlamak.” (TAS, 91)
purūḷaḷ- **IV/1367**	Tel. Alt. Leb.	<purūḷa-ḷ- Suçlu olmak.
		-
		-

puruḷçŭḳ **IV/1367**	Tel.	Yol dönemeci, nehir kıvrımları. - burılçık “Dönemeç.” (ATS, 45) burulçık “1. Dolambaç (yolun dönemeci). 2. Kıvrımlı, dolambaçlı.” (ATS, 45) purulçık “Dönemeç.” (TAS, 91)
puruḷçŭḳtū **IV/1367**	Tel.	<puruḷçŭḳ+lū Kıvrımlı, dolambaçlı. - -
puruḷdur- **IV/1367**	Tel.	<puruḷ-dır- Geri getirmek, geri getirilmek. - buruldır- “Dönmek, çevrilmek.” (ATS,)
puruḷġāḳ **IV/1367**	Tel.	Kıvırcık, buruşuk. - -
purūḷū **IV/1367**	Alt. Tel.	<purū+ḷū Suçlu, kabahatli. - burulu “1. Suçlu. 2. Suçlanmış.” (ATS, 45) purlu “Suçlu.” (TAS, 91)
purūḷŭğ **IV/1367**	Leb.	*bk.* purūḷū.
purun **IV/1366**	Tel. Leb.	=burun Önce, önceleri. *Purun purun poḷtır.* “Eskiden, bundan çok önce.” (Leb.) burun “(İnsan ya da hayvandaki) burun, (kuşlarda) gaga; doğal özellik olarak çıkıntı, burun (coğrafi), (dağ için) zirve; *mec.* ön, önce gelen; zaman olarak önce olan, önceki.” (EDPT, 366) burun I “1. Burun. 2. Çıkıntı.” (DTS, 135) burun II “1. Önce, evvel, ilk başta; ilk. 2. İleri, önde; bir şeyden önce, önceden (DTS, 136) burun~purun “Çok eskiden, önceleri, evvel.” (DK, 207, 243) burun I “Burun.” (DLTÇ, 143) burun II “Önce, evvel, eskiden.” (DLTÇ, 143) burun “Eskiden, önceki.” (DÇT, 110)
purunġŭ **IV/1366**	Leb.	=purunġı Önceki. - -
Purut	Tel. Alt.	1. Esmer, vahşi Kırgızlar.

IV/1367		2. Altay kabilesi.
		-
		-
puruẏ	Kumd.	Derhâl, hemen, artık.
IV/1366		-
		-
purūzın-	Tel.	<purū+sı-n-
IV/1367		Birilerini suçlamak.
		-
		-
pus	Leb.	Buz.
IV/1384		*bk.* mus.
pus-	Alt. Tel. Leb.	=buz
IV/1385		Bozmak, yok etmek, öldürmek.
		Yortoḷbos yoḷ buzar, aẏdaḷbas sös puzar. "Yürümeyi bilmeyen yolu bozar, konuşmayı bilmeyen de sözü bozar. (atasözü)" (Tel.)
		buz- (?būz-) "Tahrip etmek, zarar vermek." (EDPT, 389)
		buz- "1. Bozmak, yıkmak. 2. Yenilgiye uğratmak; öldürmek, mahvetmek 3. *mec*. Zarar vermek, karışıklık çıkarmak; başarısız olmak, mahvetmek (DTS, 140);
		bus- "1. Yıkmak, kırmak. 2. Bölümlere ayırmak. 3. Bozmak." (ATS, 46)
		pus- "1. Bozmak. 2. Açmak." (TAS, 91)
pusḳaḷaŋ	Alt. Tel. Leb.	<pus-
IV/1387		Bozulma, dağılma, yok olma, çökme.
		Tört aẏmaḳtıŋ ortodoŋ pusḳaḷaŋ çıġarda "Dört kabilenin dağılması başladığında" (P.d.V.I, 113,16)
		-
		buskalaŋ "Yıkma, bozma." (ATS, 46)
pusta-	Tel. Alt. Leb.	Böğürmek, beğirmek (büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için)
IV/1387		bozlā-(?bōzlā-) "(Deve için) bağırmak, bozlamak." (EDPT, 392)
		bozla- "(Deve için) bağırmak, bozlamak." (DST, 124)
		busta- "Böğürmek." (ATS, 46)
		posto- "Yalvarmak." (TAS, 89)
		busta- "Bağırmak." (DÇT, 110)
pūş	Alt. Leb.	Erkeklerin saç örgülerine takılan takı.
IV/1389		-
		būş "Çuval bağlama, bağ." (ATS, 46)
		pūş "Saç örgüsüne takılan, sedef ve örülmüş saçlardan yapılmış bir süs." (TAS, 92)
put I	Alt. Tel.	1. Bacak (insanın tüm bacağı).

IV/1379		*Pudı aḷçaḳ* “Açık, yayılmış bacaklı.” (Tel.); *Put pajına turdŭ.* “Ayağa kalktı.” (Tel.) 2. (Hayvan için) arka bacak.
		būt (būd) “But; bacak; (hayvanlarda) arka bacaklar.” (EDPT, 297)
		but “1. But 2. Bacak. 3. *mec.* Esas, temel.” (DTS, 139)
		but “1. (İnsan için) ayak, bacak. 2. (Eşya için) ayak, destek. 3. (Hayvanlarda) arka ayak.” (ATS, 46) but~put I “Ayak.” (DK, 207, 243) but~put “Ayak, bacak.” (DLTÇ, 143, 191) but~put “Bacak.” (DÇT, 110, 144)
put II **IV/1380**	Tel.	<Rus. пуд Pud (Eski Rus ağırlık ölçü birimi, 16,3 kg).
		-
		put “Ölçü birimi. 16,3 kiloluk ağırlığı ifade eden bir ölçüm birimi.” (TAS, 91) put “Pud.” (DLTÇ, 191)
putta- **IV/1381**	Tel.	<put+ḷa- Pudla tartmak.
		-
		-
puyur- **IV/1363**	Alt. Tel.	Buyurmak, emretmek, karar vermek, saptamak, görevlendirmek.
		buyur- “Buyurmak, emretmek.” (EDPT, 317) buyur- “Buyurmak, emretmek.” (DTS, 130)
		-
puzaḳ **IV/1388**	Leb.	Delik.
		-
		-
puzaḳtığ **IV/1388**	Leb.	<puzaḳ+ḷığ Delikli, delinmiş.
		-
		-
puzāḷı **IV/1388**	Tel.	Tahrikçi, kışkırtıcı.
		-
		buza “Şamata, gürültü.” (DK, 207)
puzuḳ **IV/1388**	Alt. Tel.	<pus-k 1.Bozulma, büyü (kötü amaçlı), zarar. 2. Bozuk.
		buzuk “Bozuk, tahrip olmuş, zarar görmüş.” (EDPT, 390) buzuḳ “Yıkılmış, tahrip olmuş.” (DTS, 141)
		buzuk “Bozma, bozuk, zarar görmüş olan.” (ATS, 46)
puzŭḷ- **IV/1389**	Alt. Tel. Leb.	<pus-ḷ- Mahvolmak, yok olmak, ölmek.

		buzul- “Tahrip edilmek, zarar verilmek.” (EDPT, 391) buzul- “1. Yıkılmak, tahrip edilmek. 2. Mahvedilmek, bozguna uğratılmak. 3. Zarar görmek, yıkıma uğramak. 4. *mec*. Bozulmak, mahvedilmek; başarısızlığa uğramak. 5. *mec*. Çiğnenmek, ihlal edilmek.” (DTS, 140)
		buzul- “1. Bozulmak, zarar görmek, yıkılmak, devrilmek, göçmek. 2. *buzulbas söz kolbu* (Deyim).” (ATS, 46)
puzuḷt- **IV/1389**	Alt. Tel. Leb.	<puzŭḷ-t- Mahvetmek, yok etmek, kırmak.
		-
		buzult- “Mahvetmek, yıkmak.” (DÇT, 110)
pübeş **IV/1413**	Tel.	*bk.* pübaẏ
pübeẏ **IV/1413**	Tel.	=püjük Beşik. *bk.* pübaẏ.
pīçe **IV/1410**	Kumd.	Babaanne.
		-
		-
püdeçi **IV/1406**	Tel.	Öngörülü, basiretli, keskin zekâlı.
		-
		-
püdŭm **IV/1409**	Tel.	<püt-m Sadakat, dürüstlük.
		-
		büdüm “1. Tür. 2. Ciddi, hatırı sayılır. 3. Sadakat, şeref, sağlamlık.” (ATS, 46)
püdŭmçĭ **IV/1409**	Tel.	<püdüm+çi Güven, dürüstlük. *Püdŭmçizi yoḳ* “Dürüst olmayan”
		-
		büdümci “İnanç.” (ATS, 46)
		-
püdŭmçilū **IV/1409**	Tel.	<püdümçĭ+lū Güvenilir, emin, inanılır kişi.
		-
		büdümçidü “Sadakatli, şerefli.” (ATS, 46) püdümçilü “Güvenilir, emniyetli, emin.” (TAS, 92)
püdŭmdū **IV/1409**	Tel.	<püdüm+lū Sadık, dürüst.
		-

		büdümdü “Heybetli, alımlı, önemli insan görünümünde olan.” (ATS, 47)
püdŭn- **IV/1407**	Tel. Alt.	<püt-n- İnanmak, ikna olmak, güvenmek. *Nērek püdŭnbedıŋ?* “Neden inanmadın, neden tereddüt ettin?” - büdün- “1. İçten, sadık olmak. 2. Güvenmek, itimat etmek.” (ATS, 47)
püdŭrŭl- I **IV/1408**	Tel. Alt.	<püdür-l- Bitirilmek, tamamlanmak. - büdüril-~büdürül- “1. Tamamlanmış olmak. 2. Bitmiş olmak.” (ATS, 47)
püdŭrŭl- II **IV/1408**	Tel.	*bk.* püdürle-.
püdün **IV/1406**	Alt. Tel. Leb.	<püt-n Bütün, tamamen, mükemmel, tam. *Püdün ay* “Bütün ay boyunca” (Tel.); *püdün yarım* “Çeyrek” (Alt.) bütün “Bütün, tam.” (EDPT, 306) bütün “1. Bütün, tam; tamamen, bütünüyle. 2. Mükemmel, dolu. 3. Tek parça, yırtılmamış; iyi durumda olan.” (DTS, 144) püdün “1. Bütün, zarar görmemiş. 2. Bütünüyle.” (ATS, 47) püdün “Bütün, tüm.” (TAS, 92)
püdündür- **IV/1407**	Tel. Alt. Leb.	<püdün-dür- İnandırmak, ikna etmek. - büdündir- “1. İçten olmak. 2. İtimat etmek.” (ATS, 47) -
püdür **IV/1407**	Tel.	Pürüzlülük, engebe. - -
püdür- **IV/1407**	Tel. Alt. Leb.	<püt-r- Bitirmek, tamamlamak; yapmak, oluşturmak, hazırlamak. *Yarġı püdŭrdŭ.* “Karar verdi.” (Alt.); *Sös püdŭrdŭ.* “İkna oldu.” (Tel.); *Ne püdürgen* “Tüm yaratılan”; *Üç ḳonoḳḳo pu taş ödüktŭ püdŭrŭp saḷzın!* “O bu taş çizmeleri üç günde yapsın!” (Alt.); *Yettre püdŭrŭp perbedı.* “O bunu bitiremedi.” (Tel.); *Oḷ taş üstünde üy püdŭrgen.* “O kendi evini taş üzerinde yaptı.” (Tel.) bütür- “Bitirmek, tamamlamak.” (EDPT, 308) bütür- I “1. Bitirmek, tamamlamak, yerine getirmek 2. Yapmak, gerçekleştirmek. 3. İyileştirmek, iyi etmek (yara, hastalık hakkında) 4. *mec.* Giydirmek, (elbise) örtmek.” (DTS, 145)

		bütür- II “Yetiştirmek, büyütmek.” (DTS, 144)
		büdür- “1. Yaratmak, yapmak, icra etmek. 2. Bitirmek. 3. Hazırlamak.” (ATS, 47) püdür- “Bitirmek, tamamlamak.” (TAS, 92) büdir- - “Bitirmek, tamamlamak.” (DK, 208) büdür- “Oluşturmak, ortaya çıkarmak.” (DK, 208) büdür- “Yaratmak, oluşturmak.” (DÇT, 110)
püdüre **IV/1408**	Tel.	Kaya balığı. -
		püdürge “Kaya balığı.” (DLTÇ, 191) büdürge “Kaya balığı.” (GSATA, 381)
püdürle- **IV/1408**	Tel.	<püdür+le- Tökezlemek, ayağı takılmak, takılmak. -
püdürlū **IV/1408**	Tel.	- <püdür+lū Pürüzlü. -
püdürŭlçēk **IV/1408**	Tel.	- <püdürŭl-çēk Ayağı takılan (at). -
		büdürilçek “Durmuş; *büdürilçek at* Durmuş at.” (ATS, 47)
püdüş **IV/1409**	Alt. Tel. Leb.	<püt-ş Fizik, endam. -
		büdüş “Dış görünüş.” (ATS, 47) püdüji “Dış görünüş, kılık.” (TAS, 92) büdüş “Görünüş.” (DÇT, 110)
püdüş- **IV/1409**	Alt. Tel.	<püt-ş- Bitişmek, birleşmek, sarılmak, kaynaşmak. bütüş- “Bitişmek, birleşmek, katılmak, yapışmak.” (EDPT, 309)
		pütüş- “Başında aramak.” (DK, 244)
püdüştū **IV/1409**	Alt. Tel.	=püdüşlū Dış görünüşü iyi olan, güzel. -
		-
püdüştŭğ **IV/1409**	Leb.	*bk.* püdüştū.
püdüttĭ **IV/1409**	Tel. Kumd.	Yapı, doğa, varlık, yaratılış, huy. *Kiji sünezĭ püdüttĭ poyı.* “İnsanın tüm varlığı onun ruhudur (onun

		varlığı).”; *Püdüttĭle adazı* “O tamamen babasıdır.”
		-
		-
püdüyek **IV/1406**	Tel.	Değeri en küçük madenî para.
		-
		-
püğlö **IV/1396**	Leb.	Diş eti.
		-
		bū̆le “Diş etleri.” (ATS, 47) pū̆le “Diş eti.” (TAS, 93)
püḥül- **IV/1396**	Tel.	<pük-l- Bükülmek, eğilmek.
		bükül- “Bükülmek, katlanmak.” (EDPT, 326) bükül- “Bükülmek.” (DTS, 142)
		bügül- “Eğilmiş, bükülmüş olmak.” (ATS, 47) pügül- “Bükülmek.” (TAS, 47)
püḥülḥür **IV/1396**	Tel.	<püḥül-ğür Esnek.
		-
		-
püḥült- **IV/1396**	Tel.	<püḥŭl-t- Eğmek. *Pödünö ölöŋ püḥŭltpeẏ* “Bıldırcın otları eğmeden.”
		-
		-
püḥülŭş- **IV/1396**	Tel.	<pükül-ş- Birlikte eğilmek, birbirine doğru eğilmek (ağaçların tepesi gibi).
		-
		-
pük **IV/1394**	Tel. Alt.	1. Dönemeç, nehir dönemeci, kıvrımı. 2. Dağların arasındaki düz vadi, nehrin geniş vadisi.
		bük I “Çalılık.” (EDPT, 324) bük II “Köşe.” (EDPT, 324) bük “Orman, sık ağaçlık, çalılık.” (DTS, 141)
		bük “1. Nehir kıvrımı. 2. Nehrin kıvrılma yeri. 2. Nehir boyunca dağların arasındaki ova.” (ATS, 47) pük “Orman açığı, çayır.” (TAS, 92) bük ~ pük “Ova, düzlük.” (DK, 208) puk~pük “Düz yeşillik, çayırlı alan.” (DLTÇ, 190)
pük- **IV/1394**	Alt. Tel.	Bükmek, eğmek. *Piçigĭn püge tudŭp Aẏ Merge izebĭne suḳ saḷ-tır.* “Ay Mergen mektubu katlayarak cebine soktu.”

		-
		bük-“Bükmek, eğmek.” (ATS, 47) pük- “Bir şeyin kenarını, eteğini bükmek.” (DLTÇ, 191) bük- “Bükmek.” (DÇT, 110)
pükçük **IV/1395**	Kumd.	Kambur.
		-
		pürgü “Kambur.” (DLTÇ, 191)
pükme **IV/1395**	Tel.	Kırgız keçe çadırı.
		-
		-
pükte- **IV/1395**	Tel.	1. Eğmek, bükmek. *Yendĭ içĭ yār pükteḍĭ.* “O gömleğin kollarını içeri doğru kıvırdı.” 2. Katlamak.
		-
		bükte- “Bükmek, eğmek.” (ATS, 47) pükte- “Bükmek.” (TAS, 92)
püktel- **IV/1395**	Tel.	<pükte-l- Bükülmek, katlanmak.
		-
		büktel- “1. Eğilmek, bükülmek. 2. Bükülmüş, eğilmiş olmak.” (ATS, 47) püktel- “Bükülmek.” (TAS, 92)
püktelçek **IV/1395**	Tel.	Kavis, kıvrım; nehrin, yolun virajı.
		-
		büktelçek “Elastiki, esnek.” (ATS, 47) püktelçek “Esnek.” (TAS, 92)
püktelḫen **IV/1395**	Tel.	(Elbiselerde) kırma.
		-
		-
pükten- **IV/1395**	Tel. Leb.	<pükte-n- Eğilmek.
		-
		-
püktö- **IV/1395**	Alt.	*bk.* pükte-.
püktöl- **IV/1395**	Alt.	*bk.* püktel-
püktölḫön **IV/1395**	Alt.	*bk.* püktelḫen
püktön- **IV/1395**	Alt.	*bk.* pükten-.

pükülū **IV/1394**	Tel.	Tamamen. - -
pül- **IV/1401**	Tub.	Bilmek *bk.* pil-.
pülö **IV/1401**	Alt.	Diş eti. *bk.* püglö.
pülū **IV/1401**	Tel.	Bileği taşı. *bk.* pilū.
pülŭndŭr- **IV/1402**	Alt.	<pülŭn-dir- Bilindirmek. - -
pülün- **IV/1401**	Alt.	<pül-n- *bk.* pilin-.
pür- **IV/1397**	Tel.	Bükmek, katlamak. bür- “Bükmek, sarmak, burmak, vidalamak.” (EDPT, 355) bür- “Büzmek, sıkıştırmak.” (DTS, 142) pür- “Eğmek, bükmek.” (DLTÇ, 191)
pür I **IV/1397**	Tel.	Kalabalık, sürü; bölüm, dal. - -
pür II **IV/1397**	Tel. Alt.	1. Ağaç yaprağı. 2. Tomurcuk. *Yarılġalaḳ pür* “Daha açılmayan, açılmak üzere olan tomurcuk.” bür “Tomurcuk.” (EDPT, 324) bür “Tomurcuk.” (DTS, 142) bür “1. Ağaç yaprağı. 2. Dal. 3. Tomurcuk.” (ATS, 47) bür “Ağaç yaprağı.” (TAS, 47) bür “Yaprak, ağaçtaki yapraklar.” (DK, 208)
pürçŭk **IV/1400**	Alt. Tel. Leb.	<pür+çük Ağaç tomurcukları. - bürçük “Tomurcuk.” (ATS, 47) pürçük “Tomurcuk.” (TAS, 92)
pürke- **IV/1397**	Tel.	Kaplamak, üstünü örtmek. - bürke- “Örtmek, bir şeyle kapatmak.” (ATS, 47) pürke- “Kaplamak, örtmek.” (TAS, 92)

		bürke- “Örtmek, kaplamak.” (DÇT, 110)
pürkel- **IV/1399**	Tel.	<pürke-l- Kaplanmış olmak, kaplanmak.
		-
		bürkel- “Örtünmek.” (ARSL, 138)
pürkö- **IV/1399**	Alt. Leb.	*bk.* pürke-.
pürköl- **IV/1399**	Alt. Leb.	*bk.* pürkel-.
pürkǖ **IV/1399**	Alt. Tel.	<pürke-ǖ 1.Yağmurlu, bulutlu. 2. Yorgan. (Tel. W.)
		-
		bürkü “1. Örtü. 2. Tencere kapağı. 3. Kapak.” (ATS, 47) pürkü kün “Bulutlu ve yağışlı gün.” (TAS, 92)
pürkü- **IV/1399**	Alt. Tel.	Ağızdan fışkırtmak.
		bürkür- (?p-) “Püskürtmek, ağzından fışkırtmak.” (EDPT, 363) bükür-~bürkir-~bürkür-~büvkir- “1. Serpmek. 2. Püskürmek, fışkırmak.” (DTS, 142, 143, 145)
		bürkür- “Püskürtmek, ağzından sıçratmak.” (ATS, 47) pürkü- “Fışkırmak.” (TAS, 92)
pürkür- **IV/1399**	Alt. Tel.	*bk.* pürkü-
pürlen- **IV/1399**	Tel.	<pür+le-n- (Yeni tomurcuklar) açılmak, yapraklarla kaplanmak. *Yaş ağaş pajı pürlenïp yat.* “Genç ağaç yaprak açıyor.”
		bürlen- “Tomurcuklanmak.” (EDPT, 366) bürlen- “Tomurcuklanmak, filizlenmek.” (DTS, 143)
		bürlen- “1. Yapraklarla örtülmek. 2. Tomurcuklanmak.” (ATS, 47) pürlen- “Yaprak açmak.” (TAS, 93)
pürleş- **IV/1399**	Tel.	<pür+le-ş- Yığın hâlinde, toplu şekilde gitmek.
		-
		-
pürme **IV/1400**	Tel.	Kıvrım.
		bürme “Bükülmüş, sarılmış, dolanmış bir şey.” (EDPT, 366) bürme “Kıvrım, kırma.” (DTS, 143)
		bürme “Kıvrım, (elbisede) pli.” (ATS, 47) pürme “Büzgü.” (TAS, 93)
pürmelǖ	Tel.	<pürme+lǖ

IV/1401

Kıvrımlı.
Ḳumandı teḥen aẏmaḳtıŋ ḳadıttarınıŋ kīmderi köksü pürmelū poḷot. “Kumandı denen boyun kadınlarının elbiselerinin göğüs tarafı kıvrımlıdır.”

-

bürmelü “Plili giysi.” (ATS, 47)

pṻrönök
IV/1397
Leb.

Tomurcuk.

-

-

pürtü-
IV/1400
Tel. W.

Yok etmek, biçmek, her tarafı kesmek.

-

-

pürük
IV/1397
Leb.

bk. pörük.

pṻs
IV/1410
Leb.

Boynuz.
Tekenĭŋ pṻzŭ “Tekenin boynuzu”
bk. mṻs.

pṻstŭğ
IV/1412
Leb.

<pṻs+tüğ
Boynuzlu.
bk. mṻstṻ.

püt- I
IV/1402
Alt. Tel. Leb.

1. Mükemmel olmak, hazır olmak, yapılmak, meydana gelmek.
Yer pütkelekte onço su poḷdı. “Toprak var olmadan önce her taraf su idi.” (Tel.); *İjĭŋ pütken poḷza üyüme kirĭp kel!* “İşin hazırsa eğer, evime gel!” (Tel.); *Özŭp püttŭ.* “O büyüdü.”; *Ermek püder*. “Her konuda anlaşılmıştır.”; *Paḷū püdŭp ḳaḷdı.* “Yara iyileşti.” (Alt.); *Mında pütkön aġaş* “Burada büyüyen ağaç.” (Alt.); *Aġaş pütken yer* “Ağaçlarla kaplanmış olan yer.” (Tel.); *Ekki yanına pütken ḳuzuḳ aġaş* “Her iki taraftan büyümüş sedir ağaçları.”; *Ḳudaẏ aẏtḳan: Yer pütkün!* “Tanrı demiş: dünya var olsun!”; *Ne pütken* “Bütün yaratıklar.” (Tel.); *Ar pütken neme* “Tüm yaratılanlar.” (Tel.); *pütken püdŭş* “Dış görüntü.” (Tel.); *Yer teŋere pütḳenĭ* “Dünyanın yaratılışı.” (Tel.); *Tuyuḳ ḳara yaş pütken tūḷarınıŋ yarajın* “Saplarla kaplanmış olan dağların güzelliği.”
2. Bitmek, sonlanmak.
Yajım püttŭ. “Benim hayatım sonlandı.” (Tel.); *İjĭŋ püttŭbe?* “Senin işin bitti mi?”

bit-~büt- “Tamamlanmak; sona gelmek, bitmek; başlamaya hazır olmak.” (EDPT, 298)
büt- I “1. Bitmek, sonlandırmak, tamamlamak, yerine gelmek. 2. Yapmak, meydana gelmek. 3. (Yara, hastalık vb. için) kapanmak, iyileşmek. 4. Bitmek, (gücü) tükenmek, (ses) kaybolmak. 5. *mec.* Giyinmek.” (DTS, 143)
büt- II “1. Olgunlaşmak, yetişmek, gelişmek. 2. Doğmak, dünyaya gelmek.” (DTS, 143)

		büt- III “İnanmak, güvenmek, kanmak.” (DTS, 143)
		büt- II “1. Yaratmak, kurdurmak. 2. İcra etmek. 3. Bitirmek.” (ATS, 47) büt- III “1. Büyümek; büyütmek. 2. (Yara için) iyileştirmek.” (ATS, 47) püt- “İnanmak.” (TAS, 93) büt- I~püt- “Olmak, meydana gelmek.” (DK, 208) büt- II “Yetişmek, büyümek, gelişmek.” (DK, 208) büt-~püt- “Oluşmak, doğmak,ortaya çıkarılmak, ortaya çıkmak, büyümek.” (DÇT, 110, 145) büder- “Yaratmak, oluşturmak.” (DÇT, 110)
püt- II **IV/1403**	Tel. Alt. Leb.	İnanmak, güvenmek. *Ḳudayım, teŋere ḳānı sā püdüp yadım!* “Dünyayı yaratan Allah’ım, sana inanıyorum!”[232]
		büt- III “İnanmak, güvenmek, kanmak.” (DTS, 143)
		büt - I “İnandırmak, güvendirmek.” (ATS, 47)

“R”

rā **III/707**	Tel.	Karakter, düşünme şekli.
		-
		-
ra- **III/707**	Tel.	*bk.* ıra-. *Andan rağın!* “Sen ondan uzak dur!”
rağılıḳ **III/709**	Tel.	<raḳ+lıḳ Uzaklık.
		ıraklık “Uzaklık, mesafe.” (EDPT, 218)
		-
rāğ **III/709**	Leb.	Yemek pişirmek için kullanılan demir pot.
		-
		-
raḳ **III/708**	Tel. Alt. Leb.	Irak, uzak, uzaklaşan, uzakta olan. *raḳtaŋ* “Uzaktan”; *Raḳ yerḥe pardı.* “O uzaklara gitti.” (Alt.); *Ḳançı raḳ poḷdı?* “Ne kadar uzak?” (Alt.) *bk.*ıraḳ.
rāḳ **III/708**	Alt.	<raḳ+oḳ Yeterince uzak. *Rāḳ poḷdı.* *bk.* ırāḳ.

[232] Bu cümlenin anlamı “Göklerin sahibi Allah’ım, sana inanıyorum.” şeklinde daha doğru olacaktır.

raḳta- **III/709**	Alt. Tel. Leb.	<raḳ+ḷa- Uzaklaşmak. *Raḳtap pardı.* "O uzaklara gitti." *bk.* ıraḳta-.
raḳtaḷ- **III/709**	Alt. Tel.	Uzakta olmak. - -
raḳtat- **III/709**	Alt. Tel.	<raḳta-t- Uzaklaştırmak. *bk.* ıraḳtat-.
rāḷa- **III/711**	Tel.	<rā+ḷa- (Şaka amaçlı biri hakkında yapılan olumsuz bir tahmin için) sonradan gerçekleşmek. - -
rat- **III/711**	Alt. Tel.	<ra-t- Uzaklaştırmak. *bk.* ıraḳtat-.
rım **III/719**	Alt. Tel. Leb.	Önceden haber verme, kehanet, fala bakma. *bk.*ırım.
rımcaḳ **III/720**	Leb.	*bk.* ırımçı.
rımçı **III/720**	Alt. Tel.	Önceden haber veren, kâhin. *bk.* ırımçı.
rımda- **III/720**	Alt. Tel.	<rım+ḷa- Önceden haber vermek, kehanette bulunmak. *bk.* ırımda-.
rımna- **III/720**	Leb.	*bk.* rımda-.
rıs **III/719**	Alt. Tel. Leb.	Mutluluk, talih, baht. *bk.* ırıs.
rıstığ **III/719**	Leb.	Mutlu. *bk.* ırıstū.
rıstū **III/719**	Alt. Tel.	*bk.* ırıstū.

"S"

sā **IV/217**		Kabuk, başak samanı. *Aştıŋ sāzı* “Başak kılçığı.”
		-
		sā “Başak kalıntısı.” (ATS, 147) sā “Başak kalıntısı, kesmik.” (TAS, 93)
sā- **IV/217**	Alt. Tel.	Sağmak.
		saġ- “Sağmak (hayvan)” (EDPT, 804) saġ- “Sağmak (hayvan)” (DTS, 510)
		sā- “Sağmak.” (ATS, 147) sā- “Sağmak.” (TAS, 93) sag- “1. Sağmak. 2. Toplamak, bir araya getirmek.” (DK, 244) sag- “Sağmak.” (DLTÇ, 192) sā-~sag- “Sağmak.” (DÇT, 145)
saba **IV/411**	Tel. Alt.	=sabı Hisse, pay, kısım, bölüm. *Köp sabazı* “Çoğunluk.”(Alt.); *az sabazı* “Azınlık.” (Alt.); *Kijilerdiŋ köp sabazı* “İnsanların büyük bir kısmı.” (Tel.); *Ongon tegen tūdıŋ aġaştarınıŋ köp sabazı ḳuzuḳ aġajı* “Ongon dağındaki ağaçların büyük bir kısmı ladin ağacıdır.”; *Yayıda*[233] *abıḷ-bıḷa ḳıra çapḳanda köp sabazı ḳadıttarı, paḷdarı çabadıḷar*. “Yazın çapayla işlenen toprakların büyük bir kısmı kadınlar ve çocuklar tarafından çapalanıyor.”
		-
		saba “Parça, pay, bölüm.” (ATS, 147) saba “Parça, kısım, miktar.” (TAS, 93) köp sabazı “Büyük çoğunluğu.” (DÇT, 145)
saba- **IV/412**	Tel.	Yün işlemek, yün kabartmak.
		-
		saba- “1. Vurmak, dövmek, kamçılamak. 2. Yünü kabartmak.” (ATS, 147)
sabaḳ **IV/412**	Alt. Leb.	<sap+aḳ 1. Yaprak ve köklerin sapı. 2. Tel, metal ip. *Sırġanıŋ sabaġı* “Küpenin teli”
		-
		sabak I~sabalak “Meyveli dal. 2. Sap.” (ATS, 147, 148) sabak II “Tel.” (ATS, 148) sabalak “Meyveli dal.” (TAS, 93)
sabaḳta- **IV/413**	Leb.	Alay etmek. *Ülgönüŋ üç ḳızı Ḳudaẏnı sabaḳtap yat.* “Ülgen’in üç kızı Tanrı ile

[233] Bu kelime OSTN’de *yajıda* yazılmıştır.

		alay ediyor.” (P.d.V.I, 262)
		-
		-
sabaḷaḳ **IV/416**	Tel.	İnce budak, sap, yaprak sapı. *Sabaḷağın arġıştajıp aḷıp keldi.* “Onlar omuzlarında üzüm salkımı taşıdılar.”
		-
		sabak I~sabalak “Meyveli dal. 2. Sap.” (ATS, 147, 148) sabak II “Tel.” (ATS, 148) sabalak “Meyveli dal.” (TAS, 93)
sabar I **IV/416**	Tel.	Kaburgalı göğüs.
		-
		-
sabar II **IV/416**	Tel. Alt.	(El ve ayak için) parmak.
		-
		sabar “Parmak.” (ATS, 148) sabar “Parmak.” (TAS, 93) sabar “Parmak.” (DÇT, 145)
sabaẏ **IV/412**	Leb.	*bk.* samaẏ.
sabaẏḷa- **IV/412**	Tel. Leb.	<Rus. забавляться Eğlenmek.
		-
		sabayla- “Eğlenmek, neşelenmek.” (ATS, 148)
sabı **IV/417**	Kumd.	*bk.* saba.
sabıḷ **IV/419**	Alt. Leb.	<sap+ḷ Sapı olan kap.
		-
		-
sabıḷ- **IV/419**	Tel.	<sap-ḷ- Eğilmek, bir tarafa eğilmek, dönmek, kendi yerinden kalkmak, bir şey ya da birilerinin yerine geçmek. *Kün keçke sabıḷa berdi.* “Güneş akşama doğru batmaya başladı.”
		-
		sabıl- I “Yürürken sallanmak.” (TAS, 93) sabıl- I “Aynı fikirde olmak.” (TAS, 93)
sabıḷt- **IV/420**	Tel.	< sabıḷ-t- Düzeltmek, hatayı telafi etmek.
		-
		-
sabın	Leb.	Sabun.

IV/417		-
		samın “Sabun.” (ATS, 149) samın “Sabun.” (TAS, 94) sabın “Sabun.” (KRS, 60)
sabınna- **IV/418**	Leb.	<sabın+ḷa- Sabunlamak.
		-
		samında- “Sabunlamak, sabunla yıkamak.” (ATS, 149) samında- “Sabunlamak.” (TAS, 94)
sabır- **IV/418**	Alt. Tel.	Üflemek, şişirmek.
		savur- “Savurmak, dağıtmak.” (EDPT, 791) savur- “1. Savurmak, esmek. 2. Dökmek, dağıtmak.” (DTS, 523)
		-
sabırıḷt- **IV/419**	Tel.	<sabırıḷ-t- Dağılmak.
		savrul- “Savrulmak, dağılmak.” (EDPT, 792; DTS,) savrul- “1. Savrulmak. 2. Dalgalanmak, kabarmak, fokurdamak. 3. Fışkırmak.” (DTS, 523)
		-
sāda- **IV/383**	Tel.	<sāt-a Geciktirmek. *Sādabaẏ* “Oyalamadan” (Tel.); *Sādaẏrıŋ-ba?* “Geç mi geleceksin?” (Tel.) *bk.* sātta-.
		-
		sāda- I “Gecikmek.” (ATS, 147) sāda- II “(Çocuğu) eğlendirmek.” (ATS, 147) sāda- “Ağır davranmak, gecikmek.” (TAS, 93) sāda- “Gecikmek.” (DÇT, 145)
sadaḳ **IV/383**	Alt. Tel. Leb.	Sadak, ok torbası, yay.
		-
		sādak “1. Yaya ait olan her şey. 2. Bahadır silahı. 3. Ok torbası.” (ATS, 147) sādak “Yay takımı, yaya ait olan her şey.” (TAS, 93) sādak “Sadak, ok torbası.” (DÇT, 145)
sādam **IV/385**	Tel.	<sāda-m Gecikme. *Sādamı yoḳ* “Hemen”
		-
		-
sādamdū **IV/385**	Tel.	Yavaş olan.
		-

		-
sadığ **IV/387**	Leb.	Ticaret. *Apşıyaḳ paḷanı sadığğa īdǐ.* “İhtiyar çocuğu ticaret yapmak için gönderdi.”
		satīġ “Satış, ticaret, satış fiyatı.” (EDPT, 799) satıġ “1. Alım-satım işlemi, ticaret. 2. Fiyat, değer.” (DTS, 521)
		sadu “Alışveriş, ticaret.” (ATS, 148) sadu “Ticaret.” (TAS, 93)
sadığçı **IV/387**	Leb.	Satıcı, tüccar.
		-
		saduçı “1. Satıcı. 2. Tüccar.” (ARSL, 558)
sadıjū **IV/388**	Tel.	<sadış-ū Ticaret.
		-
		-
sadıḷ- **IV/387**	Alt. Tel. Leb.	Satılmak.
		satıl- “Satılmak.” (EDPT, 801) satıl- “Satılmak.” (DTS, 521)
		sadıl- “Satılmak, satılmış olmak.” (ATS, 148)
sadın- **IV/387**	Tel.	<sat-n- Kendini bir şeye vermek.
		satın- “Kendi kendine satmak.” (EDPT, 802) satın- “Kendi kendine satmak.” (DTS, 521)
		sadın- “1. Birine satılmak. 2. Birine verilmek.” (ATS, 148)
sadış **IV/387**	Kumd.	<sat-ş Ticaret. *Sadış yerǐ* “Pazar, fuar”
		-
		sadış “Satış, ticaret.” (ATS, 148)
sadış- **IV/387**	Alt. Tel. Leb.	1. Ticaret yapmak. 2. Pazarlık yapmak.
		satış- “Birbirine satmak, ticaret yapmak.” (EDPT, 803) satış- “Birbirine satmak, ticaret yapmak.” (DTS, 521)
		sadış- “1. Birbirine satmak. 2. Ticaret yapmak.” (ATS, 148)
sadū **IV/388**	Alt. Tel.	Ticaret. *Sadū ettǐ.* “Ticaret yaptı.”; *Ne sadū par?* “Ne satıyorsunuz?”
		satīġ “Satış, ticaret, satış fiyatı.” (EDPT, 799) satıġ “1. Alım-satım işlemi, ticaret. 2. Fiyat, değer.” (DTS, 521)
		sadu “Ticaret, alışveriş.” (ATS, 148) sadu “Ticaret.” (TAS, 93)

		sadu “Ticaret, alışveriş.” (DK, 244)
sādū **IV/388**	Tel.	<sāt+ū[234] Gecikme.
		-
		-
sadūçı **IV/388**	Tel.	<sadū+çı Tüccar.
		satıġçī “Tüccar, satıcı.” (EDPT, 801) satıġçı “Tüccar, satıcı.” (DTS, 521)
		saduçı “Tüccar.” (ATS, 148) saduçı “Satıcı.” (TAS, 93) saduçı “Satıcı.” (DK, 244)
sadūḷa-[235] **IV/388**	Tel.	<sadū+ḷa- Ticaret yapmak. *Soyondorġo ekki attū sadūḷap parġan.* “O Soyotlara iki atla ticaret yapmaya gitti.”
		satıġlā- “Ticaret yapmak.” (EDPT, 801) satıġla- “Satmak.” (DTS, 521)
		-
sadūlaş- **IV/388**	Tel.	<sadūḷa-ş- Ticaret yapmak.
		-
		-
saġaḷ **IV/263**	Alt. Tel. Leb.	Sakal. *Erin saġaḷ* “Bıyık.” (Alt.); *azū saġaḷ* “Favori (yüzün iki yanında, saçın devamı olarak bırakılan sakal demeti).” (Alt.); *Saġaḷda sanā yoḳ.* “Akıl, sakal uzunluğu ile ölçülmez.” *bk.* saḳaḷ.
saġaḷaḳ **IV/263**	Leb.	Yosun.
		-
		-
saġaḷda- **IV/263**	Alt.	Sakaḷdan tutmak.
		-
		-
saġaḷdū **IV/263**	Alt.	*bk.* saḳaḷdū.
saġaḷḷığ **IV/263**	Leb.	*bk.* saḳaḷdū.
saġanaḳ **IV/262**	Alt.	Başak kılçıkları. *bk.* sā.

[234] Morfolojik tahlilin *sāt+a-ū* olması gerekir.
[235] OSTN’de madde başı fiil olarak verilmemiştir.

saġar **IV/262**	Kumd.	Soluk, renksiz. - saġar “Soluk, renksiz.” (DK, 244)
saġauḷan- **IV/261**	Tub.	<saġau+ḷa-n- Kekelemek. - -
saġı- **IV/265**	Leb.	Sevmek. - -
saġın- **IV/265**	Leb.	1. Düşünmek, dikkatle düşünmek. 2. Özlemek, özlem duymak. 3. Sevinmek. sakın- (sākın-) “Düşünmek.” (EDPT, 812) saḳın- I “1. Düşünmek. 2. İstemek, dilemek. 3. Üzülmek, üzüntü duymak.” (DTS, 516) saḳın- II “Sakınmak, kaçınmak.” (DTS, 516)
saġısḳan **IV/269**	Leb.	- Saksağan. saġızġān “Saksağan.” (EDPT, 818) saġızġan “Saksağan.” (DTS, 510) saŋıskan “Saksağan.” (ATS, 149) saŋıskan “Saksağan.” (TAS, 95) sagıskan~saŋıskan “Saksağan.” (DK, 244) sāskan~sagıskan “Saksağan.” (DLTÇ, 192) sagıskan~saŋıskan “Saksağan.” (DÇT, 145, 146)
saġış **IV/270**	Alt. Tel. Leb.	Akıl, hafıza *Saġışḳa ḳaḷdı.* “O düşünüyordu (özen gösteriyordu).” (Tel.); *Saġıjı yetpes.* “O aptaldı;.” (Tel.); *Saġıjı yoḳ* “Çılgın” (Tel.); *Saġışḳa kirdǐ.* “O anladı.” (Tel.) sakış (sākış)~saŋış “Sayma, hesap.” (EDPT, 816, 842) saḳış “Hesap, sayı.” (DTS, 517) sakış “Bekleme, bekleyiş.” (ATS, 148) sagış “1. Düşünce. 2. Bir şeyle ilgili durum.” (ATS, 148) sagış “1. Akıl, düşünce, bellek. 2. Keder, kaygı. 3. Özlem.” (TAS, 94) sagıs “1. Akıl, us. 2. Düşünce, fikir.” (DK, 244) sagış “Akıl, bilinç, düşünce, fikir, ruh hâli.” (DÇT, 145)
saġıştığ **IV/272**	Leb.	<saġış+ḷığ Akıllı, sağduyulu. *Aġıḷ saġıştığ (deyim)* *bk.* saġıştū.

saġıştū **IV/272**	Alt. Tel.	<saġış+ḷū Akıllı, düşünceli. *Aḳ saġıştū* “Dürüst.” (Alt.); *Ḳara saġıştū* “Kötü niyetli.” (Alt.); *Saġıştū künde amır yoḳ.* “Düşünme günü geldiğinde rahatımız olmaz.” (Tel.)
		sakışlıġ “Sayılı, hesaplı.” (EDPT, 817) saḳışlıġ “ Sayılı, hesaplı, hesaplanmış.” (DTS, 517)
		sagıştu “Akıllı, düşünceli.” (TAS, 94) sagıştık “Akıllı.” (DK, 244) sagıştu “Akıllı, düşünceli.” (DÇT, 145)
sağ **IV/260**	Leb.	1. Sağlıklı. 2. Ayık (içki kullanmayan).
		sāġ I” *sāġ yāġ* Tere yağı, sade yağ; sapasağlam, sağlıklı; sağ (solun zıddı)” (EDPT, 803) sāġ II “Akıl, idrak, anlayış.” (EDPT, 803) saġ I “Sağ, sağlıklı.” (DTS, 510) saġ II “Arı, saf, temiz, içilebilir (su).” (DTS, 510)
		-
saḳ **IV/239**	Tel. Alt.	1. Dikkatli, uyanık. *Saḳ boḷ!* “Uyanık ol!” (Tel.) 2. İhtiyatlı. 3. Dikkatli, aklı başında olan, makul. 4. Bekleme, beklenti. (Tel.) *Saḳıp saḳıp saḳ poḷdım.* “Ben özlüyor ve bekliyordum.” (Tel.)
		sak “Uyanık, ihtiyatlı.” (EDPT, 803) saḳ “Dikkatli.” (DTS, 516)
		sak “Balık ağı.” (ATS, 148) sāk “Dikkatli.” (DK, 244) sak “Sabır, tahammül.” (DK, 245) sak “Balık avlama araç türü.” (DLTÇ, 193)
saḳaḷ **IV/244**	Tel.	Sakal. *Saḳaḷı uzun* “Uzun sakallı.” (Tel.); *Aḳ saḳaḷ* “Ak sakallı ihtiyar.”
		sakāl “Sakal.” (EDPT, 808) saḳal “Sakal.” (DTS, 516)
		sāl~sagal “1. Sakal. 2. Favori. *Teke sagal* Bir tür ot (Lat. *Scorzonera, Tragopogon*)” (ATS, 147, 148) sagal “Sakal.” (TAS, 93) sagal “Sakal.” (DLTÇ, 192) sāl~sagal “Sakal.” (DÇT, 145)
saḳaḷaḳ **IV/245**	Tel.	<saḳaḷ+aḳ Kısa sakal.
		-

		-
saḳaḷdū **IV/245**	Tel.	Sakallı. -
		sagaldu “1. Sakallı. 2. *mec.* Yaşlı, saygı duyulacak yaştaki.” (ATS, 148)
saḳçı **IV/257**	Alt. Tel.	Bekçi. *Ejik saḳçı* “Kapıcı.” (Alt.); *sə̄k saḳçı* “Koruyucu melek.” (Tel.)
		sakçī “Bekçi, koruyucu.” (EDPT, 806) saḳçı “Bekçi, koruyucu.” (DTS, 516)
		sakçı “1. Koruyucu. 2. Bekçi.” (ATS, 148)
saḳı- **IV/247**	Tel. Alt.	Beklemek, bekçilik yapmak, korumak, saklamak. *Ḳonoḳ sayn ölŭm saḳıp otturayın.* “Ben her gün ölümü bekliyorum.” (Tel.)
		sāḳ- “Düşünmek, hesap etmek.” (EDPT, 804) saḳ- “Düşünmek, hesap etmek.” (DTS, 516)
		sakı- “1. Beklemek. 2. Korumak.” (ATS, 148) sak- “Beklemek, ummak.” (DÇT, 146)
saḳıḷ **IV/249**	Tub.	Sincap. -
		sakıl “Sincap.” (ATS, 148)
saḳıḷġān **IV/249**	Tel.	<saḳı-ḷ-ġān Bekçi. -
		-
saḳıḷḷa- **IV/249**	Leb. Tub.	<saḳıḷ+ḷa- Sincap avlamak. -
		-
saḳım **IV/250**	Leb.	<saḳ-m[236] Bekçilik. -
		-
saḳon **IV/247**	Tel.	<Rus. закон Yasa. *Ḳazaḳ zakonı* “Rus yasası.” -
		sakon “Kanun.” (ATS, 148)
saḳpū **IV/259**	Tel.	Çocuklarda pamukçuk hastalığı. -

[236] Morfolojik tahlil *sakı-m* şeklinde de düşünülebilir.

		sakpu I “Bel soğukluğu.” (ATS, 148) sakpu II “*ağız* Sütlük (büyük baş hayvan hastalığı).” (ATS, 148)
saḳsın- **IV/258**	Tel.	<saḳ+sın- Sabırsızlıkla beklemek. - -
saḳta- **IV/255**	Alt. Tel. Leb.	1. Korumak, saklamak. *Ḳarataẏnıŋ ḳaraġayın paḷtadan ḳudaẏ saḳtasın!* “Allah Karatay çamlarını baltadan korusun!” (Tel.); *Çūçaġıŋ edĭp saḳtayın.* “Senin için bezler hazırlayıp sana dadılık edeyim.” (Tel.) 2. Beklemek, duraksamak. 3.Gözetlemek, beklemek. *Yaẏġıda puḷandı, sıġındı elikti kölgö saḳtap adıp-ťadır.* “Yazları onlar nehrin sahilinde geyik, meral ve mus hayvanlarını beklerler ve onları avlarlar.” (Tel.) sakla- “Saklamak, gözetlemek, korumak.” (EDPT, 810) saḳla- I “Korumak, muhafaza etmek.” (DTS, 517) saḳla- II “Dikkat etmek, önemsemek.” (DTS, 517) sakta- “1. Beklemek. 2. Korumak, saklamak.” (ATS, 148) sakta- “Beklemek.” (TAS, 94) sakta- “Beklemek, ummak, saklanmak.” (DÇT, 146)
saḳtam **IV/256**	Alt. Tel.	<saḳta-m Gözetleme. *Saḳtamda yadıp yat.* “O onu gözetliyor.” - -
saḳtat **IV/256**	Tel. Kumd. Alt.	<Rus. закладъ Rehin, teminat. - -
saḳtat- **IV/256**	Alt. Tel.	1. Muhafaza ettirmek. 2. Bekletmek. 3.Gözetletmek. - saktat- “1. Bekletmek. 2. Korumak.” (ATS, 148)
saḳtattaş- **IV/256**	Alt. Tel. Kumd. Leb.	<saḳtat+ḷa-ş- Bahis tutuşmak. - -
saḳū **IV/251**	Tel.	Kulak hastalığı. - -
saḷ	Alt. Tel. Leb.	Sal.

IV/343		sāl “Sal.” (EDPT, 824)
		sal “1. Sal. 2. Tomrukları suya salma.” (ATS, 148) sal “Sal.” (TAS, 94) salıçak “Sal.” (DK, 245) sal “Sal.” (DLTÇ, 193)
sāḷ **IV/344**	Alt.	*bk.* saġaḷ.
sāḷ **IV/348**	Alt. Tel. Leb.	<sağ-ḷ- 1. Kendi kendine akmak (süt). 2. Bez veya elekten damlayarak akmak.
		sağıl- “Sağılmak.” (EDPT, 809) sağıl- “Sağılmak.” (DTS, 510)
		-
saḷ- **IV/344**	Alt. Tel. Leb.	1. Salmak, koymak, bırakmak. *Yerḥe saḷzam ḳurt yīr*. “Eğer ben onu yere koyarsam onu kurtlar (tırtıl, kurtçuk) yer.” (Alt.) 2. Koymak, dikmek. 3. Tayin etmek, belirlemek. *Kün saḷdım.* “Ben gün belirledim.” (Alt.) 4. Değerlendirmek, zannetmek. *Aḷtınġa saḷdım.* “Ben bunu altın zannettim.” (Tel.); *Nege saḷarġa bilmeẏ-yadım.* “Ben bunu ne zannedeceğimi bilmiyorum. (Alt.) 5. Birçok Türkçe birleşik ifadede kullanılır *Tamġa saḷdı.* “O damgayı vurdu.” (Tel.); *Ḳoḷ saḷdı.* “İmzaladı.” (Alt.); *Piçik saḷdı.* “Mektup yazdı.” (Alt.); *Aş saḷdı.* “Buğday ekti.” (Alt.); *aş saḷġan kıra* “Sürülmüş tarla.” (Tel.); *Ospo saḷdı.* “Çiçek aşısı yaptı.” (Tel.); *Uya saḷdı.* “Yuva kurdu.” (Tel.); *Tūn saḷdı.* “Düğüm yaptı.” (Alt.); *Teŋ saḷdı.* “Benzetti.” (Tel.); *Eske saḷdı.* “Hatırladı.”; *Tus saḷdı.* “Tuz attı.” (Tel.); *Sağış saḷdı.* “Kavradı.” (Tel.); *Yaḷbarū saḷdı.* “Kurban getirdi.” (Tel.); *Ḳuru saḷdı.* “Onun her şeyini elinden aldı.” (Tel.); *Kīnge saḷdı.* “Onu arkasında bıraktı.” (Tel.); *Köske saḷdı.* “Hedefi nişan aldı.” (Tel.); *Uyatḳa saḷdı.* “Onu utandırdı.” (Alt.); *Ḳarmaḳ saḷdı.* “Oltayla balık tuttu.” (Alt.); *Sōk saḷattan yer*. “Mezarlık (kemiklerin toplandığı yer).” (Tel.); *Yaḳılġān saḷdı.* “Emir verdi.” (Tel.); *Pistĭŋ kiji yaḳşı yöjezŭn üẏde saḷbaẏttan.* “Bizim insanlar evlerinde güzel eşyalar tutmazlar.” (Tel.); *Adına ḳamçı saḷdı.* “Atına kamçı ile vurdu.” (Alt.); *Çertkĭ saḷdı.* “Tuzak kurdu.” (Alt.); *Saḷa berdĭ.* “Gitti.” (Alt.) 6.Yardımcı fiil olarak *-p zarf-fiil ekiyle* kullanılır, çoğu zaman belirsizlik bildirir ve hareketin bittiği anlamına gelir. *Kelip saḷdı.* “Geldi.” (Alt.); *Yip saḷdı.* “Yiyip bitirdi.” (Alt.); *Pöktöp saḷ!* “Kapat, kilitle.” (Tel.); *Pelendep saḷaẏn.* “Ben hazırlayayım.” (Tel.); *Öḷdürüp saḷdı.* “Onu öldürdü.” Nadiren de olsa *-A zarf-fiil ekiyle* kullanılır.
		sal- “Hareket ettirmek, harekete geçirmek.” (EDPT, 824) sal- “1. Koymak, salmak. 2. Bırakmak, terketmek, atmak. 3.

		Vurmak, çarpmak. 4. Sürmek, kovmak. 5. Sallamak. 6. Atamak, belirlemek, tayin etmek." (DTS, 512)
		sal- "1. Koymak, yerleştirmek, salmak. 2. Vurmak. 3. Hareketin tamamlandığını veya bittiğini ifade eden yardımcı fiil." (ATS, 148) sal- "Salmak, koymak." (TAS, 94) sal- "1. Salmak, bırakmak, koymak. 2. Serbest bırakmak. 3. Hareketin tamamlandığını bildiren yardımcı fiil." (DK, 245) sal- "1. Salmak, koymak, yaymak, yerleştirmek. 2. Vergi yüklemek. 3. Yönelmek, yola çıkmak. 4. Oturmak, kuluçkaya yatmak. 5. Eylemin aniden ve hızlı gerçekleştiğini belirten yardımcı fiil:" (DÇT, 146)
saḷa **IV/349**	Alt. Tel. Leb.	Köşe, köşenin kenarları. -
		salā~salaga "1. (Nehir, yol için) kol; (ağaç için) dal, kol. 2. Parmak arasındaki zar." (ATS, 148) salaga "Parmak." (TAS, 94) sala I "Parmak." (DLTÇ, 192) sala II "İnce dal, budak." (DLTÇ, 193) salā "Ayak." (DÇT, 146)
saḷā **IV/350**	Tel.	Püskül, fırça, el. *Koldıŋ saḷāzı* "El" *bk.* saḷaġa.
sāḷa- **IV/350**	Leb.	Kulağı çınlamak. -
		-
saḷaġa **IV/351**	Kumd.	Parmak. *bk.* saḷā.
		salaç"Parmak." (DK, 245)
saḷaḳta- **IV/350**	Alt. Tel.	<saḷ-aḳ+ḷa- Asılı kalmak, sağa sola sallanmak.
		-
		salbaktan- "Bir taraftan bir tarafa sallanmak." (ATS, 148) salbakta- "Asılı durmak, eğilmek." (TAS, 94)
saḷaḳtat- **IV/350**	Alt. Tel.	<saḷaḳ+ta-t- Asmak, astırmak.
		-
		salaktat- "Sarkıtmak, asmak." (ARSL, 563)
saḷāḷū **IV/351**	Tel.	<saḷā+ḷū Püsküllü.
		-

		-
saḷam **IV/353**	Tel.	<Rus. солома Saman.
		-
		salam “Saman.” (ATS, 149) salam “Saman.” (TAS, 94) salam~salama~salavı~salvan “Saman.” (DÇT, 146)
saḷamat **IV/353**	Tel.	Pişmiş mama.
		-
		salamat “Un ve süt karışmından yapılan bir yemek türü.” (TAS, 94)
saḷbaḳ **IV/373**	Alt. Tel. Leb.	Sallanan.
		-
		salbak “Sarkık, pörsük, sallantılı.” (ATS, 149) salbak “Sarkık.” (TAS, 94)
saḷbaḳta- **IV/373**	Alt. Tel. Leb.	<saḷbaḳ+ḷa- Asılı vaziyette sallanmak.
		-
		salbaktan- “Bir taraftan bir tarafa sallanmak.” (ATS, 149) salbakta- “Asılı durmak, eğilmek.” (TAS, 94)
saḷbaḳtan- **IV/373**	Alt. Tel.	<saḷbaḳta-n- *bk.* saḷbaḳta-.
saḷbaḳtat- **IV/373**	Alt. Tel. Leb.	<saḷbaḳta-t- Sallamak.
		-
		-
saḷbaẏ- **IV/373**	Alt. Tel. Leb.	Eğilmek, çökmek.
		-
		-
saḷbık **IV/373**	Alt. Tel.	Sarkık.
		-
		salbak “Sarkık, pörsük, sallantılı.” (ATS, 149) salbak “Sarkık.” (TAS, 94)
saḷda **IV/370**	Alt. Tel.	Ahşap pulluk, saban demiri. *Saḷda aġaçı* “Sabandaki ahşap kısım.”
		-
		salda “Sabanın ağaç bölümü. *Salda agajı* Sabanın ağaç bölümü.” *(*ATS, 149) salda “Pulluk.” (TAS, 149) salta “Saban, pulluk.” (DK, 245) salda “Saban, pulluk.” (DLTÇ, 194)

saḷdı **IV/371**	Alt. Tel.	<saḷ-dı Azap veren ruh. *Ḳam mā saḷdı saḷıb īdi.* “Şaman bana kötü ruh musallat etti.”
		-
		-
saḷdır- **IV/371**	Tel. Alt.	<saḷ-dır- 1. Bıraktırmak, koydurmak. 2. Güvenmek, umut etmek. *Kūnŭne saḷdırdı.* “O bıraktı”; *Yaman sağışḳa saḷdırba!* “Kötü düşüncelere kapılma!”
		saltur- “sal- fiilinin ettirgen şekli.” (EDPT, 825) saltur- “1. Attırmak, fırlattırmak. 2. Atlattırmak. saldırmak, tahrik etmek. 3. Sallatmak. 4. Atamak, belirlemek.” (DTS, 513)
		saldır- “Yola devam etmek.” (KRS, 62)
saḷġın **IV/364**	Leb.	Rüzgâr. *bk.* saḷḳın.
saḷġında- **IV/365**	Leb.	*bk.* saḷḳında-.
saḷġınnığ **IV/365**	Leb.	*bk.* saḷḳındū.
saḷġıntı **IV/365**	Tel.	Serbest bırakılmış.
		-
		-
saḷıḷ- **IV/358**	Alt. Tel. Leb.	<saḷ-ḷ- Koyulmak, uzanmak. *Aḷtın ayaḳ künüçkö saḷıḷdı.* “Altın bardak kendi kendiliğine koyuldu.”
		-
		salıl- “Kararlaştırılmak, yerleştirilmek, koyulmak.” (ARSL, 566)
saḷım **IV/359**	Tel. Alt.	<saḷ-m Belirli; emir, yasa. *Saḷġan saḷım* (deyim)
		-
		salım I “1. Kanun. 2. Kader, talih.” (ATS, 149) salım II “Bir şeyin niceliği.” (ATS, 149) salım I “Yemeğin bir kerelik yapımı için yeterli olan gıda miktarı.” (TAS, 94) salım II “Kader, alın yazısı.” (TAS, 94) salım “Süre, vakit.” (DÇT, 146)
saḷımdū **IV/359**	Tel.	<saḷım+ḷū Yasal, kanuni.

		-
		salımdu “Kanuni” (ATS, 149)
saḷın- **IV/355**	Alt. Tel.	<saḷ-n- 1. Koyulmak, inşa edilmek. 2. Yerleşmek, uzanmak, iletilmek. *Köksŭnö salınġan.* “O onları benimsedi.” (Alt.); *Krezin saḷınıp aḷıp meni eşkĭn!* “Üzerine haç koy ve beni takip et!” (Tel.) 3. Eğilmek, sarkmak.
		salın- “Sal- fiilinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 827) salın- “1. Yerleşmek, gerilmek, uzanmak. 2. Sarkmak, asılmak. 3. *mec.* Elbiselerini çıkarmak.” (DTS, 512)
		salın- “1. Koyulmuş olmak. 2. Kendi için koymak.” (ATS, 149) salın- “Altına koymak, sermek.” (TAS, 94) salın- “Giymek.” (DK, 245) salın- “1. Salınmak, konulmak, sokmak; bağlamak, tıkamak. 2. Yüklenmek, kendisine yüklemek.” (DÇT, 146)
saḷış- **IV/358**	Tel. Alt.	<saḷ-ş- *Ḳıẏġı saḷıjıp yat.* “Onlar biribirlerine ses veriyorlar.”
		salış- “Sal- fiilinin işteş şekli.” (EDPT, 828) salış- “Sal- fiilinin işteş şekli.” (DTS, 512)
		salış- “Birlikte koymak.” (ATS, 149)
saḷıştır- **IV/358**	Tel. Alt.	<saḷış-tır- Eşyaları yerleştirmek, katlamak, toplamak. *Saḷıştırġanı* “Toplama.”
		-
		salıştır- “Yerleştirmek, koymak.” (ARSL, 566)
saḷḳın **IV/361**	Tel. Alt.	Soğuk, sert rüzgâr. *Ters saḷḳın, ḳaçaḷaŋ saḷḳın* “Ters esen rüzgâr.” (Tel.); *kölῡn saḷḳın* “Hafif rüzgâr.”; *oŋ saḷḳın* “Arkadan esen rüzgâr, iyi rüzgâr.”; *Anı ḳara yaŋıs saḷḳın açḳan.* “Onu yalnız rüzgâr açtı.” (Alt., P.d.V.I, 19,301); *Salḳın yaḷḳūġa maḳtanġanı* “Rüzgârın tembellikten övünmesi.”(Tel., P.d.V.I, 224)
		salkım “1. Soğuk, kırağı. 2. Sarkık, sallanan, üzüm salkımı, küpe.” (EDPT, 826) salḳım “Serinlik, soğukluk.” (DTS, 512)
		salkın “Rüzgâr.” (ATS, 149) salkın “Rüzgâr.” (TAS, 94) salgın~salkın “Rüzgâr.” (DK, 245) salvın~salgın~salgıŋ~salkın “Rüzgâr.” (DÇT, 146)
saḷḳında- **IV/362**	Tel. Alt.	<saḷḳın+ḷa- Rüzgârlı olmak.

		-
		salkında “(Rüzgâr için) esmek.” (ATS, 149)
saḷḳındū **IV/362**	Tel.	<saḷḳın+ḷū Rüzgârlı. *Saḷḳındū künde ençü yoḳ saġıştū künde uẏḳu yoḳ.* “Rüzgârlı günde rahat yok, kederli günde uyku yok.” (Tel. P.d.V.I, 2,12)
		-
		salkındu “Rüzgârlı.” (ATS, 149) salkındu “Rüzgârlı.” (TAS, 94) salgındu “Rüzgârlı.” (DK, 245) salgındū “Rüzgârlı.” (DÇT, 146)
saḷma **IV/374**	Tel.	Tomar, rulo.
		-
		-
saḷmançıḳ **IV/375**	Tel.	Büyük küpe.
		-
		salmançık “Değerli taşlarla süslenmiş iri küpe.” (TAS, 94)
sāḷt- **IV/369**	Alt. Tel. Leb.	<sāḷ-t- Sütü akıtmak.
		-
		-
saḷya **IV/366**	Alt.	Kene. *Saḷya ḳadamçe ḳāptır.* “Kene iyice kan emdi.”
		-
		salca “Kene.” (ATS, 149) sald’i “Kene, sakırga.” (TAS, 94)
samaẏ **IV/432**	Alt. Tel.	1. Şakak. 2. Şakaktaki saçlar.
		-
		sāmay “1. Şakak. 2. Şakaktaki saçlar.” (ATS, 147) sāmay “Şakak.” (TAS, 93)
samda- **IV/435**	Tel.	Saptamak, belirlemek, tayin etmek.
		-
		samda- “Vasiyet etmek.” (TAS, 94)
samdaḷ- **IV/435**	Tel.	Saptanmak, tayin edilmiş olmak. *Arū samdaḷġan* “Kutsanan.”
		-
		-
samın	Alt. Tel.	Sabun.

IV/434 *Samın ölöŋ* “Bir tür karanfil, Lat. *Lychnis chalcedonica*.”
bk. sabın.

samında- Tel. Alt. Sabunlamak.
IV/434 *bk.* sabunna-.

samıra Alt. Tel. 1. Ağaç veya kapıda kabartılmış yazı.
IV/434 2. Mektup.
Ūlçaḳ pozū pışḳırdı aḷtın samıra piçik tüştŭ. “Buzağı kafasını silkeledi ve altın mektup yere düştü.”

-

samura “*mit.* Bilgelik kitabı.” (ATS, 149)
samara “Sihirli, büyülü, geleceği gören; *samara biçik* Kehanet mektubu.” (DÇT, 146)

samoḳ Tel. <Rus. замокъ
IV/433 Kilit.

-

somok “Kilit.” (DK, 247)
somoḳdu “Kilitli.” (GSATA, 504)

samoḳta- Tel. <samóḳ+ḷa-
IV/434 Kilitlemek.
Ejiktĭ samoḳtop saḷ! “Kapıyı anahtarla kilitle!”

-

ŋmakta- “Kilitlemek.” (DK, 248)
somokto- “Kilitlemek.” (DÇT, 148)

samtar Tel. Az, seyrek, nadir.
IV/435 *Samtar aġaş* “Nadir yaprakları olan ağaç.” *samtar sumtar* “Şöyle böyle.”
2. Yırtık.

-

samtar “1. Pılı pırtı. 2. Pasaklı kötü giyimli kişi.” (ATS, 149)
samtar “Tembel.” (TAS, 94)

samtra- Tel. <samtar+a-
IV/435 1. Seyrekleşmek, azalmak.
2. Rengini kaybetmek, eskimek (elbise).

-

samtıra- “Yırtılmak, parçalanmak.” (ATS, 149)

samtrat- Tel. <samtra-t-
IV/435 Seyrekleştirmek, azaltmak.
Saraẏġa saḷġan piçendĭ samtradarım men saḷḳın. “Sarayda toplanan o samanı ben dağıtırım, ben rüzgârım.”

		-
		samtırat- “Yırtmak, parçalanmak.” (ATS, 149)
samzıḷ- **IV/436**	Tel.	Hâlsiz düşmek, kahırlanmak; yorgun, bitkin olmak. -
		-
sān **IV/295**	Tel. Leb.	=sağın Süt veren (sağılabilen). *Sān uẏ (Tel.), sān inek (Leb.)* “Süt veren inek.”
		saġın “Süt hayvanı.” (EDPT, 811)
		sān “1. Sağım (hayvanı). 2. *es.* Sağım hayvanını bir süre çalıştırmama. 3. İnek.” (ATS, 147) sān “İnek, sığır.” (TAS, 93) sār “Süt veren inek.” (DÇT, 145)
sanā **IV/297**	Alt. Leb.	=sanaġa Akıl, ruh, hafıza, niyet. *İçĭnde sanā aḷıp* “İçinden düşünüp” (Tel.); *Sanām yetpes.* “Ben hatırlamıyorum.” (Tel.); *Sanāzı kirĭş çıġĭş poḷıp yat.* “O şaşkınlık içerisindedir.”
		-
		sanā “1. Bilinç, düşünce, akıl. 2. Üzüntü, endişe. 3. Ruh.” (ATS, 149) sanā “1. Fikir, düşünce. 2. Keder, kaygı.” (TAS, 94) sana “Akıl, zihin, düşünce.” (DK, 245) sana “Arzu, heves, karar, fikir.” (DÇT, 146) sanā “Bilinç, düşünce, fikir, akıl.” (DÇT, 146)
sana- **IV/297**	Alt. Tel. Leb.	<san+a-, <san-a- 1. Saymak, değerlendirmek. 2. Düşünmek, hatırlamak, niyetlenmek. *Yaş Turaġa pararġa sanadım.* “Ben Biysk’e gitmeye niyetlendim.” (Tel.); *Sanazaŋ sözŭm çın poḷır, körörsün.* “Eğer düşünürsen sözlerimin doğru olduğunu görürsün.” (Alt.); *ḳara sanaġan kiji* “Kötü niyetli insan.” (Tel.); *ḳudaẏdı sanabas kiji* “Allah’sız.” (Tel.); *Seni ötpök edet sanaẏnbı?* “Ben senin ekmek pişirebildiğini nereden bilebilirdim ki?” (Alt., P.d.V.I, 9,8) 3. Hürmet göstermek, saygı duymak, sevmek.
		sana- ~ sānā- “Saymak.” (EDPT, 835) sana- “Saymak, hesaplamak.” (DTS, 513)
		sana- “1. Düşünmek, istemek, niyetlenmek. 2. Endişe etmek. 3. Özlemek.” (ATS, 149) sana- “Düşünmek, kararlaştırmak, istemek.” (DK, 245) sāna- “Düşünmek.” (DÇT, 145) sana- “Düşünmek, istemek, hayal etmek.” (DÇT, 146)

sanaġa **IV/298**	Tel.	<sana-ġa *bk.* sanā.
sanaġaḷū **IV/298**	Tel.	<sanaġa+ḷū 1. Akıllı, mantıklı, iyi hafızası olan. *Aḳ sanaġaḷū* “İyi düşüncelere sahip olan, dürüst, günahsız” 2. Niyetli, kasıtlı. - sanālu “1. Düşünceli. 2. Endişeli.” (ATS, 149)
sānaḳ **IV/298**	Alt.	Başak kılçığı. *bk.* sā.
sanāḷdū **IV/300**	Kumd. W.	Kaygılı, endişeli. - -
sanāḷığ **IV/300**	Leb.	*bk.* sanāḷū.
sanāḷū **IV/300**	Alt.	<sanā+ḷū, sanaġaḷū Akıllı, zeki, düşünceli. *Aḳ sanāḷū* “İyi niyetli.”, *ḳara sanāḷū* “Kötü niyetli” - sanālu “1. Düşünceli. 2. Endişeli.” (ATS, 149)
sanan- **IV/299**	Alt. Tel.	<sana-n- Kendi kendine düşünmek, hatırlatmak, akıl yürütmek, düşünmek, kendine gelmek. *Aḳ sanandı.* “Onun kalbi temiz idi.”; *Sananıp* “Niyetlenip” - sanan- “*dönüşlü* 1. Düşünceye dalmak. 2. Kederlenmek, üzülmek.” (ATS, 149) sanan- “Düşünmek.” (TAS, 95) sanan- “Kendi kendine düşünmek, düşünceye dalmak.” (DK, 245) sanan- “Kendi kendine düşünmek.” (DLTÇ, 194) sānan- “Düşünmek.” (DÇT, 145) sanan- “1. İçinden düşünmek, niyetli olmak, dalmak, istemek, aklından geçirmek. 2. Hüzünlenmek, üzülmek.” (DÇT, 146)
sanandır- **IV/299**	Alt. Tel.	<sanan-dır- Düşündürmek, akıl yürüttürmek, hatırlatmak, ayıltmak. *Sananbaġan saḷçını men sanandrarım men saḷḳın.* “Düşünmeyen salcıya rüzgâr olduğumu hatırlatırım.” (P.d.V.I, 224,9) - -
sanarḳa **IV/300**	Tel.	Hüzün, üzüntü. -

		sanarkaş “Üzüntü, sıkıntı, keder.” (GSATA, 499)
sanarḳa- **IV/300**	Tel.	<sana+rḳa- Hüzünlenmek, üzülmek. - sanarka- “Üzülmek, kederlenmek.” (ATS, 149) sanarka- “1. Kederlenmek, özlemek. 2. Kaygı duymak, merak etmek, endişelenmek.” (TAS, 95)
sanarḳaḷū **IV/300**	Tel.	<sanarḳa+ḷū Hüzünlü, üzgün, kederli. - sanarkalu “1. Düşünceli. 2. Kederli, hüzünlü.” (ATS, 149)
sanarḳan- **IV/300**	Tel.	<sanarḳa-n- *bk.* sanarḳa-. - sanarkan- “Kederlenmek, üzülmek.” (ATS, 149)
sanarḳanū **IV/300**	Tel.	<sanarḳan-ū Hüzün, üzüntü, özlem. - -
sanarḳat- **IV/300**	Tel.	<sanarḳa-t- Üzmek. - sanarkat- “Üzmek, kederlendirmek.” (ATS, 149)
sandaḳ **IV/304**	Tel.	İnce, geniş, yayvan. - -
sandaḳta- **IV/304**	Tel.	<sandaḳ+ḷa- İnce, geniş, yayvan olmak. - -
sandama **IV/306**	Tel.	*bk.* sandaḳ. - -
sandamaḷa- **IV/306**	Tel.	İnce ve geniş olmak. - -
sandıġaş **IV/307**	Tel.	<sandıḳ+aş 1. Bülbül. 2. Toygar, tarlakuşu. sanduwāç “Bülbül.” (EDPT, 837)

		sandavaç~sanduvaç~sandvaç “Bülbül.” (DTS, 514)
		-
sandıḳ **IV/307**	Tel.	Bülbül.
		-
		-
saŋ **IV/286**	Tel.	Reçine, çam sakızı.
		saġız (sakız) ~sakşı “Sakız, reçine; yapışkan bir madde.” (EDPT, 817) saġız “1. Sakız, reçine. 2. Özsu.” (DTS, 510)
		saŋıs “(Çiğnemek için) sakız; katran; reçine.” (ATS, 149) saŋıs “1. Sakız, ağaç sakızı. 2. Katran. 3. Kükürt.” (TAS, 95) saŋıs “Kükürt.” (DÇT, 146)
saŋar **IV/286**	Tel. Alt.	İkisinden biri, çiftin teki. *Saŋar ḳoḷın sındırdı.* “O bir kolunu kırdı.”; *saŋar ḳuḷaḳ* “Tek kulak.”; *saŋar kös* “Tek göz.”; *saŋar közŭ yoḳ.* “O eğridir.”; *Saŋar ḳoḷıŋ, puduŋ yoḳ möŋkü yürümge kirgeniŋ yaḳşı.* “Senin için tek kol veya tek bacakla ebedî âleme gitmek daha iyidir.”
		sıŋār “Kenar, taraf.” (EDPT, 840) sıŋar I “Yön, istikamet, taraf.” (DTS, 535) sıŋar II “Yarım, buçuk, yarı.” (DTS, 535)
		sıŋar “1. Tek sayılı. 2. Tek, bir, yalnız. 3. Beş parmak; ikisinden biri.” (ATS, 154) sıŋarı köstü “Tek gözlü, sadece bir gözü olan.” (TAS, 98) sār~saŋar “Çiftin teki.” (DÇT, 145, 146)
saŋardaş **IV/287**	Tel.	Eşi benzeri olmayan.
		-
		sıŋarlaş “Çift olmayan, tek.” (TAS, 98)
saŋat **IV/287**	Leb. Alt.	1. Çenenin bittiği kulak altındaki yer. 2. Damaktaki bez (glandula). 3. Alt çene.
		-
		saŋat~saŋıt “1. Çene. 2. Çeneyle biten kulak altındaki yer.” (ATS, 150) saŋıt “Çene kemiği.” (TAS, 95)
saŋıs **IV/287**	Tel. Alt.	Reçine. *Tos saŋızı* “Katran” *bk.* saŋ.
saŋısḳan **IV/287**	Alt. Tel.	Saksağan. *bk.* sağısḳan.
saŋısta-	Alt. Tel.	<saŋıs+ḷa-

IV/287		Katranlamak.
		-
		saŋısta- “1. Reçine elde etmek. 2. Katranlanmak.” (ATS, 150) saŋısta- “Katranlamak.” (TAS, 95)
saŋıstū **IV/287**	Alt. Tel.	<saŋıs+ḷū Katranlanmış.
		-
		-
saŋıt **IV/287**	Tel.	Çene. *Üstŭŋŭ saŋıt* “Üst çene”; *aḷtıŋı saŋıt* “Alt çene” *bk.* saŋat.
saŋpaşḳa **IV/288**	Tel.	<saŋ+paşḳa Tuhaf, benzersiz.
		-
		saŋ~saŋ başka “Alışılmadık, özel, başka.” (ATS, 149) saŋpaşka “Olağanüstü, garip, tuhaf.” (TAS, 95)
sap **IV/400**	Alt. Tel. Leb.	1. Sap, kulp. *Pıçaḳ sabı* “Bıçak sapı” (Tel.); *paḷta sabı* “Baltanın sapı.” (Tel.); *ḳamçı sabı* “Kamçı sapı.” (Alt.) 2. Sap (bitki).
		sāp (sap) “Sap, kapza (kılıç, bıçak. vb.).” (EDPT, 782) sap “Sap, kulp.” (DTS, 515)
		sap “Sap, kabza.” (ATS, 150) sap “Sap.” (TAS, 95) sap “Sap, kol.” (DK, 245) sap “Sap.” (DÇT, 146)
sapoḳ **IV/404**	Tel.	<Rus. сапоги Rus çizmesi.
		-
		sapok~sopok~supak “Çizme.” (DK, 245) sapok “Çizme.” (DLTÇ, 194) sapog~sopog “Çizme.” (DÇT, 147)
sapsı- **IV/410**	Tel.	Sarsmak, sallamak.
		-
		-
sapsıḷ- **IV/410**	Tel.	<sapsı-ḷ- Sarsılmak, sallanmak, güçten düşmek.
		-
		-
sapta- **IV/409**	Alt. Tel. Leb.	<sap+ḷa- 1. Sap takmak.

		3. İğneye iplik geçirmek. (Leb.)
		sap- “İğneye iplik geçirmek, aşılamak, aşı yapmak; kırılan bir şeyleri onarmak.” (EDPT, 784) sapla- “1. Sap takmak. 2. Saplamak, sapına kadar sokmak (kılıç vb.).” (EDPT, 789) sap- “1. Bağlamak, birleştirmek. 2. Kavramak, kaplamak. 3. İğneye iplik geçirmek.” (DTS, 515) sapla- “Sap takmak, saplamak.” (DTS, 515)
		sapta- “1. Sap takmak. 2. Balık kancasına kurt takmak. 3. İpliği iğneden geçirmek.” (ATS, 150) sapta- “1. İğne deliğine ipliği geçirmek. 2. Sapa takmak, bir şeyi sapa tutturmak.” (TAS, 95) sapta- “1. Sap yapmak. 2. Saplamak, bıçağı sapına kadar sokmak.” (DÇT, 147)
saptığ **IV/409**	Leb.	Sapı olan, saplı. -
		saptu “Sap geçirilmiş, saplı.” (ATS, 150) saptıg “Saplı.” (DK, 245) saptu “Saplı sapı olan.” (DÇT, 147)
saptū **IV/410**	Alt. Tel.	*bk.* saptığ.
sār **IV/313**	Leb. Kumd.	Çiftin teki. *Sār ḳaraḳ* “Tek göz.”; *sār ḳaraḳtığ* “Tek gözlü.”; *Pi sārını ḳoỳnın ḳodurdŭ, ḳuɻa pīnĭ aḷ perdĭ, pir sārını ḳoỳnın ḳodurdŭ ḳū ḳattı ḳoỳnınan aḷ perdĭ.* “O koynundan gövdesi sarı, yelesi ve kuyruğu açık renkte olan kısrağı çıkardı ve ona verdi.” *bk.* saŋar.
sara- **IV/315**	Tel.	Gecikmek, yavaş gitmek. -
		-
saraḳaỳ **IV/316**	Tel.	İspati, sinek (iskambil kağıdı). -
		-
saran **IV/317**	Alt. Tel. Leb.	Cimri, hasis.
		saran “Cimri, hasis.” (EDPT, 853) saran “Cimri, hasis.” (DTS, 518)
		saram “Cimri.” (ATS, 150)
sarançı **IV/318**	Tel.	Peçe, nikap. -
		-
saraŋ **IV/316**	Tel.	Cimri, hasis. *bk.* saran.

sarar- **IV/317**	Tel.	<sarı+ar- Sararmak. --- sarġar- “Sararmak.” (EDPT, 849) sarġar- “Sararmak.” (DTS, 518) --- sargar- “1. Sararmak, solmak. 2. Solmak. 3. *mec.*Yaşlanmak.” (ATS, 150) sargal- “Sararmak.” (TAS, 95) sargar- “Sararmak.” (DK, 246) sargar- “Sararmak.” (DÇT, 147)
sarart- **IV/317**	Tel.	<sarar-t- Sarartmak. *Çoḳ uẏḳu anı sarartı.* “Uzun süreli uyku onu sararttı.”.
sarataḳ **IV/318**	Alt.	İki yaşında tay. --- - --- sargart- “1. Sararmasına sebep olmak, sarartmak. 2. Solmaya sebep olmak, soldurmak.” (ATS, 150)
saraẏ **IV/315**	Tel.	Samanlık. --- - --- sarakay[237] “Sinek (kâğıt oyununda).” (ATS, 150)
sarbaġa **IV/341**	Tel.	İki senedir anasını emen tay --- - --- sarbā~sarbaga “Henüz iki yaşına gelmemiş olan tay.” (ATS, 150) sarbaga “Bir yılını tamamlamamış tay.” (TAS, 95) sarbā “Bir yıllık tay.” (DLTÇ, 194)
sarbaġaḷ **IV/341**	Tel.	Kabarık. --- - --- -
sarbaġaḷdū **IV/341**	Tel.	*bk.* sarbaḳ.
sarbaḳ **IV/341**	Alt. Tel.	<sarbaẏ-ḳ Ditilmiş, kabartılmış (yün), çatallanmış, dallanmış, dışa fırlamış. --- - --- sarbak “1. Dallı, dallı budaklı. 2. Kıllı. 3. İki yaşındaki tosun.” (ATS, 150)
sarbaẏ- **IV/341**	Alt. Tel. Leb.	Kabarmak (hamur), kabarmak (yün), dallanmak, çatallanmak. --- - --- sarbay- “1. Dallanmak. 2. Açılmak, aralanmak.” (ATS, 150)

[237] Bu kelime ATS’de *sapakay* okunmuştur. Sözlüğün orijinali ORS’de *sarakay* şeklindedir (s. 126).

sarbaẏt- **IV/341**	Alt. Tel. Leb.	<sarbaẏ-t- Yün ditmek, yün kabartmak.
		-
		-
sarġar- **IV/332**	Alt. Tel. Leb.	Sararmak.
		sarġar- “Sararmak.” (EDPT, 849) sarġar- “Sararmak.” (DTS, 518)
		sargar- “1. Sararmak, solmak. 2. Solmak. 3. *mec.* Yaşlanmak.” (ATS, 150) sargal- “Sararmak.” (TAS, 95) sargar- “Sararmak.” (DK, 246) sargar- “Sararmak.” (DÇT, 147)
sarġart- **IV/332**	Alt. Tel. Leb.	1. Sarartmak. 2. Üzmek.
		-
		sargart- “1. Sararmasına sebep olmak, sarartmak. 2. Solmaya sebep olmak, soldurmak.” (ATS, 150)
sarġat **IV/332**	Tel.	<sarı+ḳat Yalancı iğde (Lat. *hippohae rhamoides*)
		-
		-
sarġaẏ **IV/331**	Alt. Tel. Leb.	<sarığ+aẏ 1. Bir tür zambak çiçeği (Lat. *lilium martagon*). 2. Haya, erbezi, testis. (Alt. Tel.)
		-
		sargay “(Bir tür bitki) *ağız* Zambakgillerden (Lilium, Iris)” (ATS, 150) sargay “Zambak çiçeğinin bir türü.” (TAS, 95) sargay “Zambak çiçeğinin bir türü.” (DK, 245) sargay Kabarık bitki türü.” (DLTÇ, 194)
sarġaẏ- **IV/332**	Tub.	<sarı+ġaẏ-[238] Sararmak.
		-
		sargar- “1. Sararmak, solmak. 2. Solmak. 3. *mec.* Yaşlanmak.” (ATS, 150) sargal- “Sararmak.” (TAS, 95) sargay- “Sararmak.” (DK, 245)
sārı **IV/321**	Kumd.	Bir şeyin istikametinde.
		-

[238] Bu maddenin morfolojik tahlili *sarıg+ay-* şeklinde daha doğru olabilir.

		sāra~sārı “-e doğru.” (GSATA, 501)
sarı I **IV/319**	Alt. Tel. Leb.	Sarı, soluk. *Sarı yū* “Tere yağı.” (Alt.); *sarı kɨk* “Sayga.” (Tel.) *sar’as* “Sibirya vizonu, mustela sibirica” (Tel.); *yıdū sar’as* “Gelengi” (Tel.); *sar’aɬa at* “Sarı renkli at” (Tel.); *sarı balıḳ* “Çığa balığı” (Tel.); *sarı maŋıs* “Çekirge” (Tel.); *sarı-ġat* “Deniz topalağı”; *sarı ūrū* “Sarılık.” (Tel.). sarıġ “Sarı.” (EDPT, 848) sarıġ “1. Sarı. 2. Soluk, renksiz.” (DTS, 518) sarı~sārı “Sarı.” (DK, 244) sarı “Sarı; soluk renkli.” (DLTÇ, 194) saryu (<sarı yuv) “Yağ.” (DÇT, 145) sarı “1. Sarı, kızıl sarı. 2. Bere, zedelenme.” (DÇT, 147)
sarı II **IV/321**	Alt.	Bir tür şahin. - -
sarıġan **IV/323**	Tel.	<sarı+ḳan Bir bacağı diğerinden kısa olan put, idol. - -
sarın **IV/323**	Tel. Leb.	Şarkı söyleme, şarkılar. *Ḳop sarın* “Birinin diğerini yerdiği ve üzerine güldüğü atışma şarkısı” - sārın~sarın “Şarkı, ezgi, melodi.” (DK, 244) sarna “Şarkı.” (DLTÇ, 194) sarın “Şarkı.” (DÇT, 147)
sarına- **IV/323**	Tel. Leb.	<sarın+a- Şarkı söylemek. - sarna- “Söylemek.” (ATS, 151) sarna- “Şarkı söylemek.” (TAS, 95) sarna- “Şarkı söylemek.” (DK, 246) sarına- “Şarkı söylemek.” (DÇT, 147)
sarıncı **IV/323**	Leb.	*bk.* sarınçı.
sarınçı **IV/323**	Tel.	<sarın+çı Şarkıcı. - sarınçı “Şarkıcı.” (ATS, 150) sarınçı “Şarkıcı.” (TAS, 95)

sarızıban **IV/325**	Leb.	Sarımsı, sarımtırak. - sarızımak “Sarımsı, sarıya benzer.” (ARSL, 574)
sarızıman **IV/325**	Tel.	*bk.* sarızıban.
sarızū **IV/325**	Alt.	*bk.* sarızıban. - -
sarīğ **IV/322**	Leb.	<sarı+yığ, =sarū Tere yağı. *bk.* saryū
sarḷıḳ **IV/335**	Alt.	Tibet öküzü (Lat. *bos gruniens*). - sarlık “Öküz (bos gruniensis).” (ATS, 150) sarlıġ~sarlıḫ~sarlıḳ “Tibet sığırı, yak.” (GSATA, 500)
sarna- **IV/334**	Alt. Tel.	Şarkı söylemek. *bk.* sarına-.
Sart **IV/335**	Alt. Tel.	Sart (Orta Asya şehirlerinde yaşayan Türkler). sart “Şehirde yaşayan, şehirli.” (EDPT, 846) sart “Tüccar, satıcı.” (DTS, 520) -
sarū I **IV/328**	Tel.	*Ala sarū* “Sarıasma kuşu”; *torḳo sarū* “Ufak bir kuş türü.” - ala-saru “Sarıasma kuşu.” (DLTÇ, 137)
sarū II **IV/328**	Tel.	Mide ekşimesi, mide yanması. sarıġ “Öd, safra.” (DTS, 519) -
saryū **IV/334**	Alt. Tel.	<sarı yū Tere yağı. *Sarı saryū* “Rus yağı”; *aḳ saryū* “Altay yağı” - sarcu “Yağ.” (ATS, 150) sard’ū “Tere yağı.” (DK, 245)
saryūḷa- **IV/334**	Alt. Tel.	<saryū+ḷa- Yağlamak. - -
sarzū **IV/339**	Tel.	<sarı sū 1. Süt suyu. 2. Sararmış ilkbahar suyu.

		-
		sarzu “1. Süt suyu. 2. Çöple karışmış, bahardaki kar suyu.” (ATS, 150) sarı sū “Süt suyu.” (TAS, 95)
sas **IV/394**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	=saz Bataklık. *Sas yer (Tel.), sas ölöŋ* “Teke sakalı, Lat. *spiraea ulmaria*.”; *sas yilegi* “Kızılcık.” (Kumd.)
		-
		sas “Sazlık, bataklık.” (ATS, 150) sas “Bataklık.” (TAS, 96) sas “Bataklık.” (DK, 245) sas “Bataklık.” (DÇT, 147)
sastū **IV/397**	Tel.	<sas+ḷū Bataklıklı. *Sastū yer* “Bataklıklarla kaplanmış olan yer.”
		-
		sastu “Sazlı yer, bataklık.” (ATS, 150) sastu “Bataklı.” (TAS, 96)
sāt **IV/376**	Alt. Tel.	<Ar. saat Uzun zaman, geç vakit. *Sāt poḷdı.* “Ben geciktim.”
		-
		sāt “Saat, vakit, zaman.” (DÇT, 145) sāt “Saat.” (GSATA, 501)
sat- **IV/374**	Alt. Tel. Leb.	Satmak, ticaret yapmak. *Sadıp aḷarġa* “Satın almak.” (Alt.); *sadıp pererge* “Satmak.” (Alt.); *Törtön tīnḥe sattı.* “O kırk kuruşa sattı.” (Alt.); *sadattan* “Satılık.” (Tel.); *Ḳuḷurdı pejön aḳçadaŋ sadıp-yat.* “O unu 50 kuruşa satıyor.” (Tel.)
		sat- “Satmak.” (EDPT, 798) sat- “Satmak.” (DTS, 520)
		sat- “Satmak.” (ATS, 150) sat- “Satmak.” (TAS, 96) sad- “Satın almak.” (DK, 244) sat- “Satmak.” (DK, 246) sat- “Satmak.” (DLTÇ, 195) sat- “Satmak.” (DÇT, 147)
sāt- **IV/376**	Alt. Tel. Leb.	<sā-t- Süt sağdırmak.
		-

sādır- “Sağdırmak.” (ATS, 147)

sātta- Tel. Alt. <sāt+ḷa-
IV/382 Oyalanmak, gecikmek.

-

sāda- I “Gecikmek.” (ATS, 147)
sāda- II “(Çocuğu) eğlendirmek.” (ATS, 147)
sāda- “Ağır davranmak, gecikmek.” (TAS, 93)
sāta- “Gecikmek.” (DÇT, 145)

sāttam Tel. <sātta-m
IV/382 Oyalanma.

-

sādat- I “Bekletmek, oyalamak.” (ATS, 147)
sādat- II “Eğlendirtmek.” (ATS, 147)
sādat- Eğlendirmek.” (TAS, 93)

sāttamdū Tel. <sāttam+ḷū
IV/383 Gecikmiş.

-

-

sāttan- Tel. <sātta-n-
IV/382 Rahatlamak, eğlenmek.

-

sādan- “Eğlenmek.” (TAS, 147)

sāttandır- Tel. <sāttan-dır-
IV/382 Teselli etmek, neşelendirmek.

-

sādat- I “Bekletmek, oyalamak.” (ATS, 147)
sādat- II “Eğlendirtmek.” (ATS, 147)
sādat- Eğlendirmek.” (TAS, 93)

sāttanū Tel. <sāttan-ū
IV/382 Teselli.

-

-

sāttat- Tel. <sātta-t-
IV/382 1. Geciktirmek, oyalamak.
2. Birilerini neşelendirmek.
3. Çocuk bakmak.
Aÿ Ķanıŋ keldĭ paḷa sāttattı, paḷa oÿnodıp yat. “Ay Han’ın gelini çocuk bakıyor, onunla oyalanıyor.” (P.d.V.I, 2,375)

-

sādat- I “Bekletmek, oyalamak.” (ATS, 147)
sādat- II “Eğlendirtmek.” (ATS, 147)

		sādat- Eğlendirmek.” (TAS, 93)
sāttū **IV/383**	Tel.	<sāt+ḷū Uzun zamana yayılmış, gecikmiş olan.
		-
		-
saẏ-[239] **IV/221**	Alt. Tel. Leb.	Saplamak, delip geçmek, delmek. *Yıda-bıḷa ḳara buġanı sayıp-saḷdı.* “O kara boğayı mızrak ile deldi.”
		sanç- “(Mızrak) delmek.” (EDPT, 835) sanç- “1. Batırmak, saplamak, yarmak. 2. Yenmek, mağlup etmek.” (DTS, 513)
		say- “Saplamak, batırmak.” (ATS, 150) say- “Sokmak, batırmak.” (TAS, 96) say- “Batırmak, sokmak, saplamak, delmek.” (DÇT, 145)
saẏ I **IV/218**	Alt. Tel.	Çam fıstığı kabuğu.
		-
		say II “Kabuk.” (ATS, 150) say I “Huş ağacı kabuğundan yapılan kap kacak.” (DLTÇ, 192) say II “Çam fıstığı kabuğu.” (DLTÇ, 192)
saẏ II **IV/219**	Alt. Tel. Leb.	1. Sığ, derin olmayan (nehir hakkında). *Saẏ keçū̄* “Geçit.” (Alt.) 2. Nehrin içindeki sığ yer, nehrin kuru yatağı, çakıl taşlarıyla kaplanmış kuru nehir yatağı. *Saẏ odı (Tel. Alt.)* 1) Kabalak otu. 2) Kuzukulağı.
		sāy “Taşlık yer; taşlık alan.” (EDPT, 858) say “1. Taşlık arazi; 2. Issız alan.” (DTS, 511) sīk (?sīġ) “Sığ, kıt, yetersiz.” (EDPT, 804) sıḳ “Küçük, az, yetersiz.” (DTS, 535)
		say I “1. Çakıl taşı. 2. Tebeşir. 3. Taş.” (ATS, 150) say I “Çakıl, çakıl taşı.” (TAS, 96) say II “Kıl burun; deniz içine uzanmış ince kara parçası. 2. Sığlık, sığ.” (TAS, 96) say “Moloz, kırma taş.” (DÇT, 145)
saya- **IV/288**	Alt. Tel. Leb.	1. Parçalamak, kırmak, yok etmek. 2. Koşumunu açmak. (Tel.) 3. Örgüyü çözmek, gevşeltmek. (Tel.)
		-
		sayı- “Saplamak, batırmak; vurmak; sokmak.” (GSATA, 500)
sayaḳ **IV/289**	Tel. Kumd.	1. Seyrek, sık olmayan. 2. Bozukluk. 3. İftira; gammaz.

[239] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		Sayaḳ yürḥen tayaḳ yīr. “Gammazı sopayla döverler (atasözü).” *bk.* saẏġaḳ
		-
		sayak I “Kışkırtma.” (ATS, 96) sayak II “Nadir.” (ATS, 96) saygak I “Zıpkın.” (TAS, 150) saygak II “1. İftira. 2. İftiracı.” (TAS, 150)
sayaḳçı **IV/289**	Tel.	<sayaḳ+çı İftiracı.
		-
		saygakçı “İftiracı.” (ATS, 150) sayakçı “1. Kışkırtan. 2. İftiracı, iftira eden.” (TAS, 96)
sayaḳta- **IV/289**	Tel.	<sayaḳ+ḷa- İftira atmak. *bk.* saẏġaḳta-.
sayaḳtaş- **IV/289**	Kumd.	<sayaḳta-ş- Birbirine iftira atmak.
		-
		saygaktaş- “Birbirine iftira atmak.” (ATS, 151)
sayaḳtaştır- **IV/289**	Kumd.	<sayaḳtaş-tır- Tartıştırmak.
		-
		saygaktaştır- “Birbirine iftira atmaya zorlamak.” (ATS, 150)
sayaḷ- **IV/290**	Alt. Tel. Leb.	- <saya-ḷ- Parçalanmak, kırılmak, yok olmak.
		-
		-
sayaş **IV/290**	Leb.	Huş ağacından yapılan çatı makasını oluşturan tahta.
		-
		-
saẏbaḷaş- **IV/231**	Tel. W.	Eğlenmek.
		-
		sabayla- “Eğlenmek, neşelenmek.” (ATS, 148)
saẏbır **IV/231**	Tel.	Çevik, kıvrak.
		-
		-
saẏdut **IV/230**	Alt. Tel.	1. Önemli, saygıdeğer, soylu. 2. Soylu, asilzade, yüksek mevki sahibi. *Ḳān saẏduttarın yūdı.* “Han kendi danışmanlarını, asilzadeleri topladı.”

		-
		sayıt “*es.* Bay, efendi, soylu kişi.” (ATS, 151) sayıt “Yardımcı, hizmetçi.” (DLTÇ, 193)
saẏġa **IV/222**	Alt. Tel.	<saẏ-ḳa Balık tutmak için kullanılan zıpkın.
		-
		saygak “Zıpkın.” (ATS, 150)
saẏġaḳ **IV/222**	Tel.	İftira.
		-
		saygak “1. İftira. 2. İftiracı.” (ATS, 150) sayak “Kışkırtma.” (ATS, 96)
saẏġaḳçı **IV/223**	Alt. Tel. Leb.	<saẏġaḳ+çı İftiracı.
		-
		saygakçı “İftiracı.” (ATS, 151) sayakçı “1. Kışkırtan. 2 İftira eden.” (TAS, 96)
saẏġaḳta- **IV/223**	Alt. Tel. Leb.	<saẏġak+ḷa- 1. İftira atmak. 2. Ahlaksız olmak.
		-
		saygakta- “İftira atmak.” (ATS, 151) sayakta- “1. Kışkırtmak. 2. İftira etmek.” (TAS, 96)
saẏġaḳtat- **IV/223**	Alt. Tel. Leb.	<saẏġakta-t- İftira attırmak.
		-
		saygaktat- “İftiraya zorlamak.” (ATS, 151)
saẏġaḷa- **IV/224**	Alt. Leb.	<saẏġa+ḷa- Balık tutmak.
		-
		sūla- “Balık tutmaya gitmek.” (DÇT, 149)
saẏġı **IV/224**	Kumd.	*bk.* saẏġa.
saẏġıḷa- **IV/224**	Kumd.	*bk.* saẏġaḷa-.
sayıḷ- **IV/292**	Alt. Tel. Leb.	<saẏ-ḷ- Batırılmış, saplanmış olmak. *Köksŭmde sayılıp yat.* “Göğsümde sancı var.”
		sapıl-~sayıl- “Saplanmak, batırılmak.” (EDPT, 788, 859) sapıl- “1. Saplanmak, batırılmak. 2. Ardından gitmek, katılmak.”

		(DTS, 515)
		sayıl- “Batırılmış, saplanmış olmak.” (ATS, 151)
sayın- **IV/291**	Alt. Tel. Leb.	<saẏ-n- Süngüleşmek, sırıkla itmek.
		-
		sayın- “Batırılmak, saplanmak.” (ARSL, 561)
sayırḳa- **IV/292**	Tel.	Gururlanmak, kibirlenmek, büyüklenmek.
		-
		sayırka- “Gururlanmak.” (ATS, 151) sayırka- “Kibirlenmek, gururlanmak.” (TAS, 96)
sayırḳaḳ **IV/292**	Tel.	<sayırḳa-ḳ Gururlu, kibirli.
		-
		sayırkak “Mağrur insan.” (ATS, 151) sayırkak “Kibirli, gururlu.” (TAS, 96)
sayırḳan- **IV/292**	Tel.	<sayırḳa-n- *bk.* sayırḳa-.
sayırḳanū **IV/292**	Tel.	<sayırḳan-ū Gurur.
		-
		-
sayış- **IV/293**	Alt. Tel.	<saẏ-ş- (Birbirine) batırmak, saplamak.
		-
		sayış- “Birbirini boğazlamak.” (ATS, 151) sayış “ Birbirine batırmak, saplamak.” (DÇT, 146)
saẏḷa- **IV/227**	Alt.	<saẏ+ḷa- Çam fıstığı temizlemek, ceviz kırmak. *Ḳuzuḳ saẏḷadı.* “O ceviz kırıyordu.”
		-
		sayla- “(Ceviz vs. için) soymak, kabuğundan çıkarmak.” (ATS, 151) sayla- “Temizlemek, arındırmak.” (TAS, 96)
saẏḷan- **IV/228**	Tel.	<saẏ+ḷa-n- Sıralanmak, sıra oluşturmak. *Saẏḷanıp turdŭḷar.* “Onlar sıra sıra durdular.”; *Saẏḷanıp otturdŭḷar.* “Onlar sıralanıp oturdular.”
		-
		-
saẏḷanış-	Tel.	<saẏḷan-ş-

IV/228		Sıralanmak, sıra oluşturmak.
		-
		-
saẏma	Alt. Tel. Leb.	İşleme (elbisede).
IV/232		-
		sayma “Elbisedeki işleme.” (ATS, 151) sayma “Nakış, işleme.” (TAS, 96)
saẏmaḷa-	Tel.	<saẏma+ḷa-
IV/232		Nakış işlemek, nakışla süslemek.
		-
		saymala[240]- “Bezeklerle işlemek.” (ATS, 151) saymala- “Nakış işleyerek süslemek.” (TAS, 96)
saẏmaḷığ	Leb.	*bk.* saẏmaḷū.
IV/232		
saẏmaḷū	Alt. Tel.	İşlemeli, nakışlı.
IV/232		*Saẏmaḷū ödük* “İşlenmiş, dikilmiş çizme.” (P.d.V.I, 8,29)
		-
		saymalu “İşlemeli, işli.” (ATS, 151)
saẏn	Alt. Leb. Tel.	<sa+ẏn, =saẏ, sayın, sayu
IV/225		Kendinden önceki söze eklenen edat. 1. Her, herkes, hepsi. *ḳonoḳ saẏn* “Her gün. (Alt.); *Piçigı̆ saẏn* “Her mektup.” (Tel.); *Men kiji saẏn aẏttım.* “Ben herkese ayrı ayrı dedim.” (Alt.); *Men kelḥen saẏn ā ermektep perdı̆m.* “Her geldiğimde ben ona söyledim.” 2. Daha fazla. *Tün ḳoyılġan-saẏn.* “ Gece daha da derinleştikçe.”
		sayu “Sayım, her.” (EDPT, 858) sayu “*edat* her; herkes.” (DTS, 511)
		sayın “Her, hepsi.” (ATS, 151) sayın “Her, herkes.” (TAS, 96) sayın “Her, herkes.” (DK, 245) sayın “Her, herkes.” (DLTÇ, 193) sayın “Her.” (DÇT, 145)
saẏraç	Tub.	Çatı kirişi, mertek.
IV/226		-
		sayırgaç “Çatı kirişi.” (DÇT, 145)
saẏran	Tel.	*Saẏran otturdı.* “O yayılarak (dağılmış vaziyette) oturdu.”
IV/226		-
		-

[240] Bu madde ATS’de *saymalama-* şeklinde yazılmıştır. ORS’de *saymala-* şeklindedir.

saẏrḳa- **IV/227**	Alt.	Gururlu olmak, övünmek. - sayırka- “Gururlanmak.” (ATS, 151) sayırka- “Kibirlenmek, gururlanmak.” (TAS, 96)
saẏrḳaḳ **IV/227**	Alt.	<saẏrḳa-ḳ Gururlu. - sayırkak “Mağrur insan” (ATS, 151) sayırkak “Kibirli, gururlu.” (TAS, 96)
saẏrḳan- **IV/227**	Alt.	<saẏrḳa-n- *bk.* saẏrḳa-
saẏrḳat- **IV/227**	Alt.	<saẏrḳa-t- Gururlandırmak. - -
sazı- **IV/398**	Alt. Tel. Leb.	Kötü kokmak. sasī- “Kötü kokulu olmak, kötü kokmak.” (EDPT, 855) sası-~sasu- “Kokmak, pis kokmak.” (DTS, 520) sazı- “Kötü kokmak.” (ARS, 101)
sazıt- **IV/398**	Alt. Tel. Leb.	<sazı-t- Kötü koku çıkartmak, kötü kokutmak. sasıt- “Kötü kokutmak, kötü koku çıkartmak.” (EDPT, 855) -
sazū **IV/398**	Tel.	<sazı-ū 1. Kötü koku çıkaran (porsuk, kakım, sansar, hamster). 2. Kokan gaz. sasıġ “Kötü koku.” (EDPT, 855) sasıġ “Kokuşmuş.” (DTS, 520) sazū “1. Kötü koku yayan (porsuk, kokarca vb.). 2. Kötü kokan gaz.” (ARSL, 559)
sazūḷū **IV/398**	Tel.	Kötü kokulu. - -
sebe **IV/498**	Tub. Leb.	Çuval kumaşı. - -
sebil- **IV/501**	Tel.	<sep-l- Dağılmış olmak. - -

sebir- **IV/501**	Leb.	*bk.* semir-.
sebirt- **IV/501**	Leb.	*bk.* semirt-.
sebis **IV/502**	Leb.	Yağlı, semiz. semiz “Semiz, yağlı, şişman.” (EDPT, 830) semiz~semüz “Semiz, yağlı, şişman.” (DTS, 525) semis “Semiz, yağlı, şişman, besili.” (ATS, 152) semis “Semiz, şişman.” (TAS, 97) sebiz~sevis~seviz~semiz “Semiz, şişman, yağlı.” (DK, 246) sebiz~sebis~sevis “Semiz, yağlı, şişman.” (DLTÇ, 195) sebis~semis “Semiz, yağlı.” (DÇT, 147)
sedeŋ **IV/484**	Tel.	1. Açıkgöz, düşüncesiz. 2. Haylaz, alçak (karakter olarak). - sedeŋ “Şık (insan), güzel giyinmiş.” (ATS, 151)
seḫer- **IV/445**	Tel.	*bk.* sekir-.
seḫert- **IV/445**	Tel.	*bk.* sekirt-.
seḫertkĭş **IV/445**	Tel. Alt. Leb.	<seḫert-kĭş Çekirge. - sērtkiş “Koşan. *mec.* Geyik.” (ATS, 151) segirtkiş “1. Pire. 2. Çekirge.” (ATS, 151) sertkiş “Pire.” (DLTÇ, 195) seŋirtkeş “Yusufçuk.” (DÇT, 148)
seḫis **IV/446**	Alt. Tel. Leb.	Sekiz. sekkiz “Sekiz.” (EDPT, 823) sėkiz~sėkkiz “Sekiz.” (DTS, 524, 525) segis “Sekiz (sayı sıfatı)” (ATS, 151) segis “Sekiz.” (TAS, 96) segis “Sekiz.” (DLTÇ, 195) segis~sögis “Sekiz.” (DÇT, 147, 149)
seḫistū̆ **IV/446**	Tel. Alt.	Sekizli. - segistü “Sekizli.” (ATS, 151)
seḫizen **IV/447**	Alt. Tel.	<seḫiz+on Seksen. seksõn “Seksen.” (EDPT, 823) sėksün “Seksen.” (DTS, 525)

		segizen “Seksen.” (ATS, 151) segizon “Seksen.” (TAS, 96) segizen “Seksen.” (DLTÇ, 195) segizen “Seksen.” (DÇT, 147)
seḥizĭle **IV/447**	Tel. Alt.	Sekizin tamamı, sekizi birden. *Seḥizĭlebĭs* “Bizim sekizimiz”; *seḥizĭleḥer* “Sizin sekiziniz.”[241]
		-
		segizele “Sekizin tamamı.” (DLTÇ, 195)
seḥizĭleŋ **IV/447**	Tel.	*bk.* seḥizĭle.
seḥizĭlezi **IV/447**	Tel.	*bk.* seḥizĭle.
seḥizĭnçĭ **IV/447**	Alt. Tel.	<seḥiz+nçi Sekizinci.
		sekizinç~sekkizinç “Sekizinci.” (EDPT, 823) sėkizinç “Sekizinci.” (DTS, 525)
		segizinçi “Sekizinci.” (ATS, 151) segizinçi “Sekizinci.” (TAS, 96)
seḥizū̄ **IV/447**	Tel.	Sekizinin hepsi.
		-
		-
sēk **IV/441**	Leb.	Sinek, tatarcık.
		siŋek “Sinek.” (EDPT, 838) siŋek “1. Sinek. 2. Sivrisinek.” (DTS, 531)
		sek “Sivrisinek.” (ATS, 151) sēk “At sineği.” (ATS, 151)
sek I **IV/441**	Tel. Alt.	Hayvan cesedi, leş. *Sek yadar yerde ḳan-kereler yūḷar.* “Leşin çok olduğu yere çaylaklar gelir (atasözü)”
		-
		sek “Leş.” (ATS, 151) sek “Leş.” (TAS, 96) sek “Leş.” (DÇT, 147)
sek II **IV/441**	Tel.	Kalkan, küçük kale.
		-
		-
sekir- **IV/442**	Alt. Tel. Leb.	Sıçramak, zıplamak, oynamak. *Ajıra sekir!* “Zıplayarak geç!” (Tel.); *Tura sekirdĭ.* “O yerinden zıpladı.” (Alt.)

[241] *Seḥizĭleḥer* ifadesinin Rusça ve Almanca çevirisi *bizim sekizimiz* şeklinde yanlış verilmiştir.

		sėkrī- “Sıçramak, zıplamak.” (EDPT, 822) sėkri- “Hoplamak, sıçramak, zıplamak.” (DTS, 525)
		sekir- “Sıçramak.” (ATS, 151) sekir- “Dans etmek, oynamak.” (TAS, 96) sekir- “Oynamak, dans etmek.” (DK, 246) sekir- “Sekmek, sıçramak, zıplamak, yerinde duramamak.” (DÇT, 147)
sekirme **IV/442**	Tel.	< sekir-me 1. Hoplayan, zıplayan. 2. Tutumsuz, dikkatsiz, hoppa insan.
		-
		-
sekirt- **IV/442**	Alt. Tel. Leb.	< sekir-t- Sıçratmak, zıplatmak.
		sėkrit- “Sıçratmak, zıplatmak.” (EDPT, 822) sėkirt-~sėkrit- “Sıçratmak, zıplatmak.” (DTS, 524)
		sekirt- “Sıçratmak, zıplatmak.” (ATS, 151)
seksek **IV/444**	Tel.	Tüylü, kıllı, uzun saçlı.
		-
		seksek~sekserge “1. Bir yaşından küçük tay. 2. Karışık, uzun saçlı.” (ATS, 151) seksek “1. Uzun tüylü. 2. Saçları karma karışık.” (TAS, 96)
seksen- **IV/444**	Alt.	Esnek olmak, esnemek, sallanmak.
		-
		-
sekseŋde- **IV/444**	Tel.	(Saç veya tüy için) titremek.
		-
		sekseŋde- “1. Sallanmak. 2. *mec.* kızmak, öfkelenmek. 3. Önemli atılımlar yapmak.” (ATS, 151) sekseŋde- Titremek (saç ve tüy).” (TAS, 96)
sekseẏ- **IV/444**	Tel.	Diken diken olmak (saçlar).
		-
		seksey- “1. Önemli, bağımsız görünüşe sahip olmak. 2. Gözlerini fal taşı gibi açmak.” (ATS, 151) seksey- “Kalkmak (saç).” (TAS, 96)
sektiğ **IV/444**	Leb.	*bk.* sektū̄.
sektū̄ **IV/444**	Alt.	<sek+tū̄ Leşli.
		-
		-

selben- **IV/482**	Leb.	*bk.* selbeŋyi-.
selbeŋ **IV/482**	Tel.	Salıncak. - selbek “Salıncak.” (ATS, 151)
selbeŋçik **IV/482**	Tel.	*bk.* selbeŋ.
selbeŋyi- **IV/482**	Tel.	1. Sallanmak. 2. Tereddüt etmek. - selbekte- “Sallanmak.” (ATS, 152)
selbeŋyit- **IV/482**	Tel.	Sallamak, tereddüte düşürmek. - selbektet- “Sallamak.” (ATS, 152)
selbĭk **IV/482**	Alt. Tel. Leb.	1. Arttırma, reşit yaşına gelmeyenlerin hesabına vergilere yapılan zam. 2. Yardım, destek. - selbik “*es.* Vergi. *Selbik iş* Kaçırılan gelin için damada ödetilen.” (ATS, 152)
selbĭkte- **IV/482**	Alt. Tel. Leb.	<selbik+le- Desteklemek, yardım etmek, yardım elini uzatmak. - -
selbĭktet- **IV/483**	Tel. Alt. Leb.	<selbĭkte-t- Uzun bir direğe yapışarak ayakta durmak. - -
selbilū̆ **IV/483**	Tel.	*Közŭ selbilū̆* “Kataraktlı.” - selbilü “Göz lekesi olan, göz lekeli.” (TAS, 97)
selbĭştĭr- **IV/483**	Tel.	*krş.* selbĭk Eklemek, katmak, ilave etmek. - -
selēnse **IV/479**	Tel.	Olgunlaşmamış bitki veya mantar türü (Lat. *russula virescens*). - -
seleŋde- **IV/479**	Alt. Tel.	Sallanmak (sırık). -

		seleŋde- “Korkmak (?).” (ATS, 152)
selezen **IV/479**	Leb.	*bk.* selense.
seli- **IV/480**	Alt. Tel.	İyileştirmek, daha iyi hâle getirmek, düzeltmek. - seli- “Değiştirmek.” (ATS, 152)
selĭş- **IV/481**	Alt. Tel. Leb.	Değişmek, karışmak. - seliş- “Değişmek.” (ATS, 152)
selĭştĭr- **IV/481**	Alt. Tel. Leb.	<seliş-tir- Değiştirmek. *Ḳarūḷ selĭştĭrdĭ.* “O nöbetçileri değiştirdi. *Kīm selĭştĭrdĭm.* “Ben kıyafetimi değiştirdim.” - seliştir- “Değiştirmek.” (ATS, 152)
seliştrĭş **IV/481**	Tel.	*bk.* seliştrū̆.
seliştrū̆ **IV/481**	Tel.	<seliştir-ū̆ Değişim, değişkenlik, değişme, değiş-tokuş. - seliştirü “Değiştirme.” (ATS, 152)
selmençĭk **IV/483**	Tel.	*bk.* selbeŋ.
selt **IV/481**	Tel.	Hastalık zamanındaki değişim. *Selt poḷdı* “1. Hastanın durumu değişti. 2. İyileşti.” - selt “Birden meydana gelen hareketi ifade eden yansıma kelime.” (ATS, 152)
selte **IV/481**	Tel.	*bk.* selt.
semir- **IV/509**	Alt. Tel.	Semirmek, kilo almak. *Yaman it semirze yanına kiji yūtpas.* “Eğer huysuz köpek semirirse, yanına insan yaklaştırmaz (atasözü).” (Alt.); *Yaman ittiŋ ḳuỳruġu yōndoġınça semirdĭ, yaman kijiniŋ ḳuḷaġı yoġoḷġınça semirdĭ.* “Zayıf köpeklerin kuyrukları şişerek semirdi, zayıf insanların kulakları ise görülmeyecek kadar yağlandı.” semrī- “Yağlanmak, şişmanlamak, semirmek.” (EDPT, 830) sėmri- “Şişmanlamak, kilo almak, semirmek.” (DTS, 525) semir- “Yağlanmak, semirmek.” (ATS, 152) semir- “Semirmek, şişmanlamak.” (TAS, 97)

		semir-~sepir-~sebir-~sibir- “Semirmek, şişmanlamak.” (DK, 246) semir- “Şişmanlamak, semirmek.” (DÇT, 147)
semirt- **IV/510**	Alt. Tel.	<semir-t- Fazla yemek yedirmek, semirtmek. semrit- “Şişmanlatmak.” (EDPT, 830) sėmrit- “Şişmanlatmak, semirtmek.” (DTS, 525) semirt- “1. Beslemek. 2. Gübrelemek.” (ATS, 152) semirt- “Semirtmek, iyi beslemek, şişmanlatmak.” (TAS, 97)
semis **IV/510**	Alt. Tel.	Yağlı, semiz. *bk.* sebis.
sen **IV/452**	Alt. Tel.	Sen. *Seniŋ üyǔŋ rakˌ emes.* “Senin evin uzak değil. (Alt.); *Sā aẏttım.* “Sana söyledim.” (Alt.) sen “İkinci teklik şahıs zamiri.” (EDPT, 831) sėn “Sen, ikinci teklik şahıs zamiri.” (DTS, 525) sen “Sen (2. teklik şahıs zamiri)” (ATS, 152) sen “*zamir* Sen.” (TAS, 97) sen~sin “Sen.” (DK, 246) sen “*zamir* Sen.” (DLTÇ, 195) sen “*zamir* Sen.” (DÇT, 148)
sēn- **IV/453**	Tel.	1. Hafiflemek, (ağrı) azalmak, (şişlik) inmek. 2. Kömürleşmek, kül olmak. - -
sendī **IV/456**	Tel. Alt.	Senin. - sēŋ~seŋ “Senin.” (DK, 246)
sēndǐr- **IV/456**	Tel.	<sēn-dir- Sakinleştirmek. - -
senek **IV/454**	Tel.	<Rus. сени Evin giriş kısmı, hol, antre. - senek[242] “Kuru ot.” (ATS, 152) senek “Evin giriş kısmı, hol, antre.” (DLTÇ, 195) şönök “Sundurma ile evin iç kısmı arasında kalan yer.” (DÇT, 167)
senī	Tel.	<sen+ī, seniki, seniŋkī

[242] ORS’de *сени* “hol, antre” maddesi vardır (s. 127).

IV/455		Seninki. *Pu at senī, tedǐ.* “Bu at seninki, dedi.”
		-
		-
seŋir **IV/448**	Alt. Tel.	1. Dağın yamacı, burun. 2. Köşe. (Alt. Tel.)
		seŋir “Yatay ya da dikey çıkıntılı dağ yamacı; duvarın çıkıntılı kısmı, köşe.” (EDPT, 840) sėŋir “1. Dağ veya tepelerdeki burun, çıkıntı. 2. Duvar sonu.” (DTS, 526)
		-
sep **IV/493**	Alt. Tel. Leb.	Ek, ilave, katkı. *Ḳıstıŋ sebǐ* “Çeyiz, çeyiz elbise, kıyafet, elbise.”
		sep “Çeyiz.” (EDPT, 783) sep “Gelin çeyizi.” (DTS, 526)
		sep “1. Çeyiz (giysi, süs, ev eşyası, hayvan dışındaki her şey.) 2. Gelinin süsü.” (ATS, 152) sep I “Cep.” (TAS, 97) sep II “Çeyiz.” (TAS, 97)
sep- I **IV/493**	Tel. Alt. Kumd.	Serpmek, dağıtmak, püskürtmek.
		sep- “Donatmak, teçhiz etmek.” (EDPT, 784)
		sep- “1. Bir şeyi serpmek. 2. Fışkırtmak.” (ATS, 152) sep- “Serpmek, tohum serpmek, tohum ekmek.” (TAS, 97)
sep- II **IV/493**	Tel.	Ellerde ve bacaklarda romatizma ağrısı olmak.
		-
		-
sepirtke **IV/496**	Tel.	Acımık (bitki) (Lat. *serratula coronata*)
		-
		sepirtke “Bir tür ot.” (ATS, 152)
septe- **IV/497**	Tel.	Katkı yapmak, donatmak, çeyiz vermek.
		-
		septe- “1. Tamir etmek. 2. Süslemek. 3. Çeyizle donatmak.” (ATS, 152) septe- “Çeyiz vermek.” (TAS, 97)
septū **IV/497**	Tel. Kumd.	1. Çeyizi olan. (Tel.) *Septū ḳız* “Çeyizi olan genç kız” 2. Çirkin, karaktersiz, yakışıksız, uygunsuz. (Kumd.)
		-
		septü “Çeyizli.” (ATS, 152)
ser- **IV/456**	Tel.	Hafiflemek, azalmak, yorulmak. *Ḳam serĭp-yat.* “Şaman bitiriyor, büyüyü sona erdiriyor.”; *Ūrı serdǐ.*

		“Hasta adam biraz rahatladı.”
		ser- “Dayanmak, tahhamül etmek, sabırlı olmak.” (EDPT, 153) ser- “1. Dayanmak, tahammül etmek. 2. Sabit kalmak, duraklamak, donmak.” (DTS, 526)
		sergi-~seri- “1. Dinlenmek, tazelenmek. 2. (Hava için) açılmak, iyileşmek.” (ATS, 152)
serbē **IV/474**	Tel.	Darbe *Serbē tīgen.* “Darbe almış.”
		-
		-
serbēde- **IV/474**	Tel.	<serbē+le- Darbe almak, yaralanmak.
		-
		-
serbēdet- **IV/474**	Tel.	<serbēde-t- Darbe vurmak, yaralamak.
		-
		-
serbek **IV/474**	Tel.	*krş.* serbeẏ Her tarafa açılmış, dallı budaklı, pürtüklü, pürçüklü, yayılmış.
		-
		sarbak “1. Dallı, dallı budaklı. 2. Kıllı. 3. İki yaşındaki tosun.” (ATS, 150)
serbeẏ- **IV/474**	Tel.	Her tarafa açılmak, dallanmak.
		-
		sarbay- “1. Dallanmak. 2. Açılmak, aralanmak.” (ATS, 150)
serbeyit- **IV/475**	Tel.	<serbeẏ-t-, serbeẏt Açmak, aralamak, yaymak.
		-
		-
sere **IV/459**	Tel.	Zıpkın, mızrak.
		-
		serē “Zıpkın.” (ATS, 152)
serele- **IV/460**	Tel.	<sere+le- Balık tutmak.
		-
		serele- “1. Zıpkın saplamak. 2. Çatal saplamak.” (ARSL, 583)
serēn **IV/459**	Leb.	Serin.
		-
		serēn “Serinlik, serin hava.” (ATS, 152)

		serūn “Serinlik, serin.” (ATS, 152) serūn “1. Serinlik, serin hava. 2. Serin.” (TAS, 97) serūn “Gölge.” (DÇT, 148)
sėren- **IV/459**	Tel.	(Birilerinden) şüphelenmek, kuşkulanmak. - seren- “Şüphelenmek.” (ARSL, 583)
serēnne- **IV/459**	Leb.	<serēn+le- Serinlemek. - serūnde- “Serinlemek.” (ATS, 152) serūnden- “Serinlemek.” (TAS, 97)
serenū **IV/459**	Tel.	<seren+ū Şüphe. - seremcu “Şüphe.” (ATS,152)
serenūlū **IV/459**	Tel.	<seren-ū+lū Şüpheli. - -
sergek **IV/466**	Tel.	Duyarlı, dinç. - sergek “1. Dinç. 2. Dikkatli. 3. Uyanık, gözü açık.” (ATS, 152) sergek “Duyarlı.” (TAS, 97)
serḥēk **IV/466**	Tel.	*bk.* sergek.
serḥi- **IV/467**	Tel. Alt.	Sakinleşmek yatışmak, rahatlamak. *bk.* ser-. - sergi- “1. Durdurmak, kesmek, bırakmak. 2. Sakinleşmek, yatışmak.” (ARSL, 583)
serḥire- **IV/467**	Tel.	<serḥi-re- Sakinleşmek. *bk.* ser-. - -
serḥiret- **IV/467**	Tel.	<serḥire-t- Sakinleştirmek. *bk.* serit-. - -

serḫit- **IV/467**	Tel. Alt.	<serḫi-t- Sakinleştirmek. *bk.* serit-.
		-
		-
seri **IV/460**	Tel. Leb.	Ceviz saklamak için kullanılan, küçük kirişlerden yapılan ev.
		-
		-
seri- **IV/460**	Tel.	*Ot serĭdĭ, ot serĭp pardı.* “Soba ısındı.” *bk.* ser-.
serikpe **IV/460**	Tel.	<Rus. церковь Kilise, ibadet yeri.
		-
		serkve “Kilise.” (ATS, 152)
serit- **IV/464**	Tel.	<seri-t- Rahatlatmak, azaltmak. *Açūndı serit!* “Sakinleş!”
		-
		sergit-~serit- “Dinlendirmek, canlandırmak.” (ATS, 152)
serke **IV/465**	Tel.	Üç yaşında teke, iğdiş edilmiş teke.
		-
		serke “İki yaşındaki keçi. 2. İğdil edilmiş keçi[243].” (ATS, 152)
serpi- **IV/472**	Tel.	Silkelemek.
		-
		serpi- “Çekmek, çekip çıkarmak.” (ATS, 152) serpi- “1. Süpürmek. 2. Silkelemek (insan).” (TAS, 97)
sert[244] **IV/468**	Tel.	*Ḳuḷaḳtı sert ettĭ.* “O kulaklarını dikti.”; *Ekki ḳuḷağı sert çıḳtı.* “O dinliyordu.”
		-
		sert et- “Silkinmek, sarsılmak.” (ARSL, 585)
serūn **IV/465**	Alt. Tel.	Soğuk, serin. *bk.* serēn.
serūnde- **IV/465**	Tel.	*bk.* serūntĭ-.
		-
		serūnde- “Serinlemek.” (ATS, 152) serūnden- “Serinlemek.” (TAS, 97)

[243] Keçi iğdiş edilmez. Teke edilir.
[244] Batı Türkçesinde sert (yumuşak olmayan) maddesinde açıklanmış.

		serün̄de- “Serinlemek.” (DK, 246)
serün̄den- **IV/465**	Tel.	<serün̄de-n- Gölgede dinlenmek, serinlemek.
		-
		serün̄den- “1. Serinleşmek. 2. *mec.* Haylazlık etmek.”” (ATS, 153) serün̄den- “Serinlemek.” (TAS, 97)
serün̄det- **IV/465**	Tel. Alt.	*bk.* serün̄tĭt-.
		-
		serün̄det- “Serinletmek.” (ATS, 153)
serün̄tĭ- **IV/465**	Tel. Alt.	<serün̄+ti- Serinlemek.
		-
		-
serün̄tĭt- **IV/465**	Alt. Tel.	Serinletmek.
		-
		-
serügün **IV/465**	Tel.	*bk.* serēn.
ses- **IV/488**	Alt. Tel. Leb.	Sezmek, hissetmek, kendi suçunu anlamak. *Poyıŋdıŋ közün̆deg ĭ tormoştı sen sespeÿz ĭŋ.* “Kendi gözündeki merteği görmüyorsun.” (Tel. Miss.)
		sėz- (sė:z-) “Sezmek, algılamak, hissetmek, anlamak, tahmin etmek.” (EDPT, 860) sėz- “Sezmek, hissetmek, anlamak, farkına varmak.” (DTS, 529)
		ses- “Hissetmek, sezmek.” (ATS, 152) ses- “Hissetmek, duymak; algılamak.” (TAS, 97) ses- “Sezmek, hissetmek.” (DK, 246) sez-~ses- Sezmek, hissetmek.” (DÇT, 147, 148)
seskĭr **IV/489**	Tel.	<ses-kir Hisli, duyarlı, sezgili. *Seskir it* “Sezgili köpek”
		-
		seskir “Hisli, sezgili.” (ATS, 153) seskir “Anlayışlı, hassas, duygulu.” (TAS, 97)
sezik **IV/490**	Tel. Alt.	<ses-k Sezme, tahmin, şüphe, kendi suçunu anlama.
		sē̆zig “Şüphe.” (EDPT, 862) sėzik “1. Fikir, görüş. 2. Tahmin, varsayım, şüphe, kuşku.” (DTS, 529)
		sezik “1. Tahmin. 2. Şüphe.” (ATS, 153)

seziktū **IV/491**	Tel.	Duyarlı, şüpheli, kendini suçlu hisseden. sė:ziglig “Şüpheye düşme, şüpheli, kuşkulu.” (EDPT, 862) sėziklig “Şüpheli, kuşkulu, şüpheci.” (DTS, 529) seziktü “Tahminli, sezgili.” (ATS, 153)
sezin- **IV/492**	Tel.	Hissetmek, sezmek, tanımak. sė:zin- “Hissetmek; şüphelenmek.” (EDPT, 864) sėzin- “Şüphelenmek, kuşku duymak.” (DTS, 529) sezin “Duymak, hissetmek; şüphe etmek.” (ATS, 153) sezin- “Sezmek, tahmin etmek.” (DÇT, 147)
sıba- **IV/669**	Tel.	Vurmak, tokat atmak. - sıba- “Vurmak, darbe indirmek.” (TAS, 97)
sıbaẏ **IV/670**	Tel.	Kısır. *Sıbaẏ uẏ* “Kısır inek” - subay “Kısır.” (ARS, 107)
sıbır- **IV/671**	Alt. Tel. Leb.	Kovalamak, kovmak. *Sıbıra kel!* “Süre süre getir!” (Tel.); *Anı çıġara sıbır!* “Sen onu kov!”; *Aḳça perbeẏ sıbırıp īdǐ.* “O ona para vermedi, tam tersi onu kovdu.” (Alt., P.d.V.I, 10,11); *Yüs yıl attı, sıbırdı, tudŭp poḷbadı.* “Yüz yıl o atı kovaladı fakat onu yakalayamadı.” (Tel.) - sıbır- “(Hayvan için) çiftleşmek.” (ATS, 153) sıbır- “Kovmak.” (TAS, 97) sıdır- “Kovmak, defetmek.” (DÇT, 150)
sıbısḳı **IV/671**	Tel. Alt.	Düdük (enstrüman). *Sıbısḳı tart!* “Düdük çal!”; *Ündū sıbısḳı* “Yüksek sesi çıkan düdük.” sıbızġū “Kamış düdük, kaval.” (EDPT, 794) sıbızġu~sıbuzġu “Kaval.” (DTS, 533) sıbıskı “Çoban kavalı; *mec.* erkek geyik.” (ATS, 153) sıbıskı “Düdük, kaval.” (TAS, 97) sıpıs “Düdük, kaval.” (DK, 249) sıvıska “Düdük, kaval.” (DLTÇ, 198)
sıbısḳıḷa- **IV/671**	Tel. Alt.	<sıbısḳı+ḷa- Düdük çalmak. - sıbıskıla-[245] “Kaval, boru çalmak.” (ATS, 153)

[245] Bu madde ATS’de sıbıskılya-; ORS’de sıbıskıla- (s. 135) şeklindedir.

sıdır- **IV/657**	Tel.	Kazımak, çıkarmak, derisini soymak. - sıdır- “Kamçıyla vurmak.” (ATS, 152) sıdır- I “Yıkamak.” (TAS, 97) sıdır- II “Bir şeyle dövmek, bir şeyle vurmak.” (TAS, 97) sıdır- “Kaba dikiş dikmek.” (DLTÇ, 198)
sığıḷ- **IV/619**	Alt. Tel.	<sıḳ-ḷ- Sıkılmak, ezilmek. sıkıl- “Sıkılmak, ezilmek.” (EDPT, 809) sıḳıl- “Sıkılmak, ezilmek.” (DTS, 536) sıgıl- “Sıkışmak, basılmak.” (ATS, 153)
sığıḷış- **IV/619**	Alt. Tel. Leb.	Birlikte sıkışmak. *Sığıḷıja otırdıḷar*. “Onlar sıkışarak oturuyorlardı.” - sıgılış- “Birlikte sıkışmak.” (ARSL, 624)
sığın **IV/617**	Alt. Tel. Leb.	=sīn Erkek maral. *Sığın sıbırıjıp* “Marallar yarışıyorlar, ay ismi, Eylül.” sīğun “Erkek maral geyiği.” (EDPT, 811) sığun~soğun “Erkek geyik.” (DTS, 534, 538) sıgın “Maral.” (ATS, 153) sıgın “Kızıl geyik, Sibirya geyiği.” (TAS, 97) sıgın~sīn “Geyik, maral.” (DK, 249) sıgın “*sıgın ayı* Eylül ayı, *tam anlamıyla* Kızıl geyik ayı.” (DÇT, 150)
sığın- **IV/617**	Alt. Tel.	<sıḳ-n- 1. Bir şeyin üzerine uzanmak, sokulmak. (Alt.) 3. Geri adım atmak, saklanmak, barınak aramak, korunmak. *Sığınattan yer* “Barınak” (Alt.) sığın- “Sığınmak, güvenmek, dayanmak.” (EDPT, 813) sığın- I “Saklanmak, sığınmak.” (DTS, 533) sığın- II “Yardım çağırmak, sığınmak, yalvarmak; dua etmek, tapınmak.” (DTS, 533) sıgın- “Sıkışmak, kendini sıkışmış hissetmek, utanmak.” (ATS, 153) sıgın- “1. Sıkışmak. 2. Sokulmak.” (TAS, 97)
sığırçıḳ **IV/618**	Tel. Kumd.	Cırcır böceği. sığırçuk “Küçük kuş bir kuş türü.” (EDPT, 816) sığırçıḳ~sığırçuḳ “Sığırcık kuşu.” (DTS, 533) sıgırçık “Ocak çekirgesi.” (ATS, 153)
sığırtḳı	Tel.	Düdük.

IV/618		-
		sıgırtkış “Islık.” (ATS, 153) sıgırtkış “Düdük.” (TAS, 98) sıgır-~sıŋır- “Islık çalmak.” (DLTÇ, 198) sıgır- “Islık çalmak.” (DÇT, 150)
sıġıs **IV/620**	Kumd. Leb.	Kama (kesici alet). -
		-
sıġıt **IV/619**	Tel.	Feryat, hüngür hüngür ağlama.
		sıġıt “Ağlama, ağıt, yas.” (EDPT, 806) sıġıt “Ağlama, ağıt, yas.” (DTS, 533)
		sıgıt “1. Ağlama, inleme. 2. *es.* Ölü için ağlama. 3. *folklor* Ağıt.” (ATS, 153) sıgıt “Ağlama, ağıt.” (TAS, 98) sıgıt “Ağlama, ağlayış.” (DK, 249) sīt “Ağlama, ağlayış.” (DLTÇ, 199) sıgıt “Ağlayış, çığlık.” (DÇT, 150)
sıḳ- **IV/605**	Alt. Tel.	Sıkmak, basmak, sıkıp çıkarmak.
		sık- “Sıkmak, ezmek, basmak; *mec.* birine sıkıntı vermek.” (EDPT, 804) sıḳ- “1. Sıkmak, ezmek, basmak. 2. Sıkıştırmak.” (DTS, 535)
		sık- “1. Sıkmak. 2. Göz sürmek, gözleri kısmak, gözleri yarı kapatmak.” (ATS, 153) sık- “Sıkmak.” (TAS, 98)
sıḳa- **IV/607**	Tel.	Sıkıştırmak, baskı yapmak, zorlamak.
		-
		-
sıḳıḳ **IV/608**	Tel.	<sıḳ-ḳ Dar, sıkı, kısık. *sıḳıḳ köstū* “Çekik gözlü.”
		-
		sıkık “(Göz için) süzülmüş.” (ATS, 153)
sıḳḳa **IV/612**	Tel.	Sulama kanalı. -
		-
sıḳḳıḳ **IV/612**	Tel.	*bk.* sıḳıḳ.
sıḳsı- **IV/614**	Tel.	Delikleri tıkayarak kapatmak. -
		sıksı- “Tıkamak, kalafatlamak.” (TAS, 98)
sıḳta-	Alt. Tel. Leb.	<sıġıt+a-

IV/613		Ağlamak, hüngür hüngür ağlamak, ağlamaklı sesler çıkarmak.
		sıġtā- “Ağlamak.” (EDPT, 807) sıġta- “Ağlamak, hüngür hüngür ağlamak.” (DTS, 534)
		sıkta- “1. Ağlamak, inlemek, acı acı ağlamak. 2. Memuniyetsizliğini ifade etmek; sessizce ağlamak.” (ATS, 153) sıkta- “Ağlamak, ağıt okumak, ağlayıp sızlamak.” (TAS, 98) sıkta- “Ağlamak, hüngür hüngür ağlamak.” (DK, 249) sıkta- “Hüngür hüngür ağlamak.” (DÇT, 150)
sıḳtaş **IV/614**	Alt. Tel. Leb.	<sıḳta-ş Ağlama, feryat, çığlık.
		-
		sıktaş “1. Ağlama, inleme. 2. Mutsuzluk.” (ATS, 153)
sıḳtaş- **IV/614**	Alt. Tel. Leb.	<sıḳta-ş- Birlikte ağlamak, feryat etmek.
		sıġtaş- “Birlikte yas tutmak, ağlamak, feryat etmek.” (EDPT, 807) sıġtaş- “Birlikte yas tutmak, ağlamak, feryat etmek.” (DTS, 534)
		sıktaş- “Birlikte ağlamak.” (ATS, 153) sıktaş- “Acıklı bir şekilde birlikte ağlamak; birlikte ağlamak.” (DÇT, 150)
sıḷaġaẏ **IV/652**	Tel.	Uzun, pürüzsüz gövdesi olan ve sadece tepesinde yaprakları olan ağaç.
		-
		sılagay “Biçimli, düzgün (ağaç).” (TAS, 98) sılaga “Biçimli, düzgün ağaç.” (GSATA, 502)
sıḷtan- **IV/654**	Tel.	Fırsatı değerlendirmek.
		-
		sıltan- “Bahane bulmak, hata aramak.” (KRS, 70)
sıḷtandır- **IV/654**	Tel.	<sıḷtan-dır- Fırsat vermek.
		-
		-
sıḷtū **IV/654**	Tel. Kumd.	1. Fırsat, durum, vaziyet. (Tel.) 2. Yardım. *Anıŋ sıḷtūnda paẏ poḷdım.* “Onun yardımı ile zengin oldum.” 3. Bahane, vesile. (Tel.) 4. Atılgan, tez canlı, kavgacı, dövüşken. (Kumd.)
		-
		sıltan “Neden, sebep, vesile, bahane.” (TAS, 98) sıltū “1. Yardım. 2. Kavgacı, dövüşken, taşkın.” (DK, 249)
sıḷū	Alt. Tel. Leb.	Güzel, yakışıklı.

IV/653	Kumd.	*Senneŋ sıḷū tappadım.* “Senden daha güzel bir kız bulamadım.” (Tel.) - sılu “Güzel, boylu boslu, düzgün endamlı. (TAS, 98) sılıu “Güzel, mükemmel, yakışıklı, görkemli.” (DK, 249)
sımda **IV/676**	Tel.	Orman tavuğu. - sımda “Çil, yaban horozu.” (ATS, 153) sında “Çil kuşu.” (TAS, 98)
sımdaḷa- **IV/676**	Tel.	Orman tavuğu avlamak. - sımdala- “Çil avlamak.” (ATS, 153)
sımın **IV/676**	Tel.	Askerî birlik. - -
sımna **IV/676**	Tub.	*bk.* sımda.
sımnaḷa- **IV/676**	Tub.	<sımna+ḷa- *bk.* sımdaḷa-
sın **IV/628**	Alt. Tel. Leb.	1. Dış kısım, görüntü, fizik. 2. İnsan endamı. *Sını ḳısḳa* “Boyu kısa.” (Alt.); *Sınınaŋ* “Boyunca.”; *Ostoḷġa sınınaŋ salıp ḳoẏ!* “Onu masanın üstüne uzunlamasına koy!” (Tel.) 3. Dağ sırası. (Alt.) 4. Silahın gövdesi. (Alt.) sīn “İnsan vücudu; boy, endam, dış görünüş.” (EDPT, 832) sın “1. Gövde, beden. 2. Ayrılmaz bir parça, uzuv.” (DTS, 534) sın “1. Boy, gövde. 2. (Bitki için) gövde. 3. Dağ sırası. 4. Uzunluk..” (ATS, 154) sın “1. Bel kemiği. 2. Boy, endam. 3. Bitki gövdesi.” (TAS, 98) sın “1. Boy, endam. 2. Sırt, arka. 3. Dağ sırtı.” (DK, 249) sın “Boy, endam.” (DÇT, 151)
sın- **IV/629**	Alt. Tel. Leb.	<sı-n- Kırılmak, yok olmak, dağılmak. *Ḳoḷ sınza yeŋ içĭnde* “Kol kırılsa yen içinde kalır! (atasözü)” (Tel.); *Abaḳaẏnıŋ ḳılıjı sınıp pardı.* “Kadının kılıcı kırıldı.” (Alt.) sın- “Kırılmak.” (EDPT, 833) sın- “Kırılmak.” (DTS, 534) sın- “Kırılmak, bozulmak, parçalanmak.” (ATS, 154) sın- “Kırılmak.” (TAS, 98) sın- “Kırılmak.” (DK, 249)

		sın- “Kırılmak.” (DÇT, 151)
sınaḳḳaẏ **IV/631**	Alt. Tel. Leb.	<sın-aḳḳaẏ Kırılgan, gevrek.
		-
		sınıkay “Kırılgan.” (ATS, 154)
sınçıḷ **IV/635**	Tub.	<sın+çıḷ Meraklı.
		-
		-
sındır- **IV/634**	Alt. Tel. Leb.	<sın-dır- Kırmak, yıkmak. *Saŋar ḳoḷ sındırdı, saŋar but sındırdı.* “O onun bir bacağını ve bir kolunu kırdı.” (Tel.); *Sınıḳtū ḳamış sındırbas.* “O kırık kamışı kırmıyor.” (Tel.)
		-
		sındır- “Kırmak, bozmak.” (ATS, 154) sındır- “Kırmak.” (TAS, 98) sındır- “Kırmak, bozmak, yıkmak.” (DLTÇ, 198) sındır- “Kırmak.” (DÇT, 151)
sındırıḳ **IV/635**	Tel.	Kırık.
		-
		-
sındū **IV/635**	Alt. Tel.	Uzun, uzun boylu. *bk.* sınnığ.
sınıḳ **IV/632**	Tel.	<sın-ḳ 1. Kırılmış, dağılmış. 2. Kırık parça, kırık.
		sınuk (sīnuk) “Kırık; *mec.* Bozguna uğramış, yenilmiş, kırgın (ruhsal)” (EDPT, 837) sınuḳ “Kırık, bozuk.” (DTS, 535)
		sınık “1. Kırık, bozuk. 2. Parça. 3. Kemik kırığı.” (ATS, 154) sınık “Kırık, kırılmış.” (TAS, 98)
sınıḳ- **IV/632**	Tel.	<sın Sakinleşmek, yatışmak, uysallaşmak.
		-
		sınık- “1. Zayıflamak, güçten düşmek. 2. Sakinleşmek, teskin olmak, yatışmak, rahatlamak.” (ARSL, 630)
sınıḳtır- **IV/633**	Tel.	<sınıḳ-tır- Sakinleştirmek, yatıştırmak.
		-

		-
sınıḳtū **IV/633**	Tel.	<sınıḳ+ḷū Kırılmış, çatlak.
		-
		sınıktu “Çatlaklı.” (ATS, 154)
sınnığ **IV/634**	Leb.	<sın+ḷığ Uzunluğu olan, uzun, uzun boylu.
		sīnlıġ “Uzun, uzun boylu.” (EDPT, 839) sınlığ “Boylu boslu.” (DTS, 535)
		sındu “Güzel, güzel görünümlü, boyu posu yerinde.” (ATS, 154) sındu “Düzgün endamlı, boyu bosu düzgün.” (TAS, 98) sındıg~sındıh “Boylu poslu, endamlı.” (DK, 249) sındū “Güzel endamlı, zarif.” (DÇT, 151)
sıŋ **IV/622**	Tel.	Ağırlık, yük.
		-
		-
sıŋar **IV/622**	Tel.	Çiftten biri, yalnız, tek (çifti olmayan). *bk.* saŋar.
sıŋıt **IV/623**	Tel.	Çene. *bk.* saŋat.
sıŋraḳ **IV/624**	Tel.	Ağır.
		-
		-
sır **IV/636**	Alt. Tel. Leb.	1. Renk, boya. 2. Kırmızı, alaca. *Sır yılan* “Bakır renkli (yılan)” (Alt.)
		sır “Sır, boya, cila.” (EDPT, 842) sır “Sır, boya, renk, cila.” (DTS, 536)
		sır “Boya, cila.” (ATS, 154) sır “Boya.” (TAS, 98)
sır- **IV/636**	Tel.	1. Soymak, deriyi çıkarmak. *Sīḷap pergen sırıp aḷar*. “Bir şey veren, karşılığında çok şey almak ister (atasözü)” (Tel.) 2. Dikiş dikmek; (şilte, yastık, yorgan vb. için) kalın ve aralıklı, sıkıca dikmek, bastırıp sıkıştırmak. *bk.* sıyır-.
sıra I **IV/637**	Alt.	Sırık.
		-
		sıra “Sırık.” (ATS, 154)

sıra II **IV/637**	Alt. Tel.	Bira. - sıra “Bira.” (ATS, 154) sıra “Bira.” (TAS, 98) sıra “Bira.” (DK, 249) sıra “Bira.” (DLTÇ, 199)
sıraḷa- I **IV/639**	Tel.	<sıra+ḷa- Sert bir şekilde oturmak. - -
sırala- II **IV/639**	Tel.	<sıra+ḷa- Bira içmek için insanların yanına gitmek. - sırala- “Bira içmek.” (ATS, 154) sırala- “Dili tutulmak.” (TAS, 98)
sırāḷt’ın **IV/640**	Tel.	Bataklık çulluğu. - sıralcın “Çulluk.” (ATS, 154)
sıran **IV/639**	Tel.	Çadırın altı ana çubuğu. - -
sıranaḳ **IV/639**	Tel.	(Çift toynaklı hayvanlarda) kuğruğun üst kısmında bulunan yer. - sıranak “Leğen kemiği.” (ARS, 111)
sıraŋaẏ **IV/639**	Tel.	*bk.* sıraẏ.
sıraẏ **IV/638**	Tel. Alt. Leb.	Büsbütün, tamamen. - sıraŋay “Bütünüyle, tamamen.” (ATS, 154) sıray “Büsbütün, tamamıyla.” (TAS, 98) sıray “Büsbütün, tamamen.” (DK, 249) sıray “Çok.” (DLTÇ, 196) sray “Tamamen.” (DÇT, 149)
sıraẏ- **IV/637**	Tel.	Çıkıntı oluşturmak. - sıray- “Dışarı fırlamış olmak, sırıtmak, dikilip durmak.” (ARSL, 631)
sıraẏla- **IV/638**	Tel.	=sraẏla- Tamamen bitirmek. *Sıraẏḷap saḷdı.* “O onu öldürdü.”

		-
		-
sırġa	Alt. Tel. Leb.	Küpe.
IV/643		*Sarmançıḳ* “Büyük küpe.” (Tel.)
		-
		sırga “Küpe. 2. *es.* Şamanın tören başlığındaki küpe şeklindeki süs.” (ATS, 154) sırga “Küpe.” (TAS, 99) sırga “Küpe.” (DK, 249) sırga “Küpe.” (DLTÇ, 199) sırga “Küpe.” (DÇT, 151)
sırġaḳ	Tel. Alt.	Zambakgiller sınıfından bir bitki.
IV/644		*Tū sırġaḳ* “Lat. *veratium rubrum*”; *aḳ sırġaḳ* “Lat. *veratium album*”
		-
		-
sırġalığ	Leb.	*bk.* sırġalıḳ.
IV/645		
sırġaḷıḳ	Tel.	Gelin.
IV/645		-
		sırgalcı “Gelin.” (ATS, 154) sırgalı “Gelin.” (DK, 249) sırgald’ı “Gelin.” (DÇT, 151)
sırġaḷī	Alt.	*bk.* sırġalıḳ.
IV/645		
sırġaḷt’ı	Tel.	*bk.* sırġaḷıḳ.
IV/645		
sırġaḷū	Tel.	*bk.* sırġaḷıḳ.
IV/645		
sırġam	Kumd.	*bk.* sırġaḷıḳ.
IV/645		
sırġançāḳ	Tel.	*bk.* sırḳançāḳ
IV/644		
sırıḳ	Alt. Tel. Leb.	1. Sırık, uzun çubuk.
IV/640		2. *sıyırıḳ* “Sıyırılmış, soyulmuş.”
		sıruk “Direk, çadır direği.” (EDPT, 848) sıruḳ “Sırık, direk.” (DTS, 536)
		sırık “Sırık, direk, büyük direk.” (DK, 249)
sırḳançāḳ	Tel.	Pantolon paçası.
IV/643		-
		sırkançak “Paça, paçalık.” (TAS, 90)
sırḷa- I	Tel. Alt.	<sır+ḷa-
IV/645		Boyamak, verniklemek.

		Sırļap etken sır yebe kerekpe? “Rengarenk boyanmış olan ok ister misiniz?” (Tel.)
		sırlā- “Sırlamak, boyamak, cilalamak.” (EDPT, 852) sırla- “Sırlamak, boyamak, cilalamak.” (DTS, 536)
		sırla- “Boyamak.” (TAS, 99)
sırļa- II **IV/645**	Kumd.	Acımak, ağrımak, romatizması olmak.
		-
		-
sırļan- **IV/645**	Alt. Tel.	<sırļa-n- Boyanmak.
		sırlan- “Sırlanmak, boyanmak, cilalanmak.” (EDPT, 852) sırlan- “Sırlanmak, boyanmak, cilalanmak.” (DTS, 536)
		-
sırļat- **IV/645**	Alt. Tel.	<sırļa-t- Boyatmak.
		sırlat- “Sırlatmak, boyatmak, cilalatmak.” (EDPT, 852) sırlat- “Sırlatmak, boyatmak, cilalatmak.” (DTS, 536)
		-
sırļū **IV/646**	Alt. Tel.	<sır+ļū Sırlı, boyalı, cilalı.
		sırlıġ “Sırlı, cilalı.” (EDPT, 851) sırlıġ “Sırlı, cilalı.” (DTS, 536)
		sırlu “Süslü.” (DÇT, 151)
sırma **IV/651**	Tel. Alt.	<sır-ma Pamuk, kuş tüyü döşek, minder.
		-
		-
sırt **IV/646**	Alt. Leb.	1. Arka kısım, sırt. *Pıçaḳ sırtı* “Bıçağın kesmeyen tarafı.” (Tel.) 2. Dış kısım, dış taraf. *Sırt soẏdı.* “Deriyi soydu.” (Tel.); *yer sırtında* “Yerde.” (Alt.); *anıŋ sırtına* “Bunun üstünde.” (Alt.); *Ḳudaẏ tobroḳtı sudŭŋ sırtına taştaġan.* “Allah suyun üzerine toprak attı.” (Tel.); *Sırtınaŋ aļdı.* “O onun üzerinden çıkardı.” (Alt.) 3. Yükseklik, tümsek, tepe.
		sırt “Arka; atın boynunun arkasında kalın kıl; dere, küçük vadi.” (EDPT, 846) sırt “Tepe, sırt.” (DTS, 536)
		sırt “1. Dış taraf. 2. Sırt.” (ATS, 154) sırt “Sırt.” (TAS, 99) sırt “1. Sırt. 2. Tepe, doruk. 3. Çatı.” (DK, 249) sırt “ 1. Sırt, omurga. 2. Yüzey, dış kısım.” (DÇT, 151)
sırzaḳ	Tel.	Tatsız, tadı olmayan.

IV/650		-
		-
sıs- **IV/661**	Alt. Tel. Leb.	Sızmak. *Adadaŋ sısḳan, enedeŋ çıḳḳan yaŋıs men.* "Ben babadan sızan, anneden çıkan tek çocuğum."
		sīz- "Sızmak, erimek." (EDPT, 861) sız- I "Sızmak." (DTS, 537) sız- II "Ufuk görünmek (güneş için)." (DTS, 537) sız- III "Erimek." (DTS, 537)
		sıs- "Sızmak." (ATS, 154)
sıs I **IV/660**	Tel.	Keskin ağrı, sızı.
		-
		sıs "Kırık, kemiklerdeki ağrı." (ATS, 154) sıs "Sızı." (TAS, 99)
sıs II **IV/660**	Kumd.	Yarık, çatlak; elek, kalbur, süzgeç.
		-
		-
sıs III **IV/661**	Tel.	*Sısḳın urġaẏ* "Topuz dikeni bitkisi (Lat. *aconitum*)."
		-
		sıs komuray "*bot.* Bitki adı, topuz dikeni." (DLTÇ, 199)
sısḳar- **IV/661**	Tel.	<sıs-ḳar- Süzmek, süzgeçten geçirmek.
		sızġur- "Eritmek." (EDPT, 861) sızġur- "1. Eritmek. 2. *mec.*Yorulmak, güçten düşmek." (DTS, 537)
		sıskır- "Süzmek." (ATS, 99) sıskar- "Süzmek." (KRS, 71)
sısḳarıḷ- **IV/661**	Tel.	<sısḳar-ḷ- Sızmak.
		-
		-
sısḳı- **IV/661**	Tel.	Delikleri tıkayarak kapatmak. *bk.* sıḳsı-.
sısḳın- I **IV/661**	Tel.	(Kolları) sıvamak. *Pilek sısḳındı (deyim).*
		-
		sıksın- "Kollarını sıvamak." (TAS, 98) sıskıla- "Kolları sıvamak." (DLTÇ, 199)
sısḳın- II **IV/662**	Kumd.	Yağmak (yağmur).
		-

		-
sısḳır- **IV/662**	Tel.	<sıs-ḳır- Ezmek, eritmek. *Aḷtın sısḳırdı.*[246] "O altın eritti."; *Tomoḷoḳtı sısḳırar tõnŭ yudar soḳor paşçıḷar* "Sinekleri ezen, develeri yutan kör önderler."
		sızġur- "Eritmek." (EDPT, 861) sızġur- "1. Eritmek. 2. *mec.*Yorulmak, güçten düşmek." (DTS, 537)
		sıskır- "Süzmek." (ATS, 99)
sıssār- **IV/662**	Leb.	*bk.* sısḳar-.
sısta- **IV/662**	Alt. Tel. Leb.	Sızlamak, hasta olmak, keskin ağrı hissetmek. *Ḳaḷdıġıŋ sıstabazın!* "Senin çocukların ağrı hissetmesinler!"
		sızlā- "Acımak, ağrımak, sızlamak." (EDPT, 863) sızla- "Acımak, sızlamak." (DTS, 537)
		sısta- "Hasta etmek, kırmak." (ATS, 154) sısta- "Sızlamak." (TAS, 99)
sıstığ **IV/662**	Leb.	*bk.* sıstū.
sıstū[247] **IV/662**	Tel.	<sısta+ū Sızı, keskin ağrı.
		sızlāġ "Ağrı, sızı." (EDPT, 862) sızlaġ "Diş ağrısii sızısı (soğuktan)." (DTS, 537)
		-
sıẏ- **IV/603**	Tel.	=sıġ- Sığmak.
		sıġ- "Sığmak." (EDPT, 804) sıġ- "1. Sığmak, yerleşmek. 2. *mec.* Batmak, gömülmek, tutunmak." (DTS, 533)
		-
sıyan **IV/624**	Tel.	=ziyan Dert, zarar, ziyan.
		-
		-
sıyandū **IV/624**	Tel.	<sıyan+ḷū Kâr getirmeyen, açgözlü, obur, zararlı.
		-
		-
sıyın **IV/625**	Tel. Kumd.	Kız kardeş.
		siŋīl "Küçük kız kardeş." (EDPT, 839) siŋil "1. Kocanın küçük kız kardeşi. 2. Küçük kadın akrabalar." (DTS, 531)

[246] Bu kelime OSTN'de *sıḷḳırdı* yazılmıştır.
[247] Madde başı yanlışlıkla fiil olarak verilmiştir.

		sıyın “1. Küçük kız kardeş. 2. Hala.” (ATS, 154) siyin “Abla.” (TAS, 98) sıynı~sıyın “Kız kardeş.” (DÇT, 150)
sıyır- **IV/626**	Tel.	Sıyırmak, soymak, çıkarmak (kökü, deriyi, kıyafeti). sıḏır- “Sıyırmak, soymak.” (EDPT, 802) sıḏır- “Sıyırmak, soymak.” (DTS, 533) sıyır- “1. (Deri, kabuk vs. için) sıyırmak, soymak, çıkarmak. 2. (Yara için) rahatsız etmek.” (ATS, 154) sır- “Derisini soymak; yorgan, battaniye dikmek.” (DK, 249) sīr- (<sıyır) “Sıyırmak.” (DÇT, 148) sūr- “Çıkarmak.” (DÇT, 150) sıyır- “Deriyi, postu sıyırmak.” (DÇT, 150) sıyrıl- “Sıyrılmak.” (DÇT, 150)
sıẏḷançāḳ **IV/604**	Tel.	*bk.* sīḷançāḳ.
sıẏḷū **IV/604**	Tel.	*bk.* sīḷū.
sızıḳ **IV/664**	Alt. Tel. Leb.	<sıs-ḳ Yarık, çatlak; süzgeç, elek. - sızık “Çatlak.” (TAS, 98)
sızıḳtū **IV/664**	Tel. Alt.	<sızıḳ+ḷū Yarıklı, çatlaklı. - -
sī **IV/677**	Alt. Tel. Leb.	Hediye, ikram. *Sī aḷdı.* “Hediye, rüşvet aldı.”; *Sī perdĭ.* “O rüşveti hediye olarak verdi.” (Tel.) 2. Saygı, hürmet. (Alt. Tel.) - siy “1. İkram, ağırlama. 2. Hediye.” (TAS, 99)
si- **IV/677**	Alt. Tel. Leb.	=sī- İdrar yapmak, işemek. *At size tegin sidĭ, puḷan size ḳan bıḷa sidĭ.* “At işerken sadece idrar çıkardı, sığın ise idrarla birlikte kan da çıkardı.” (Tel.) sīḏ- “İdrar yapmak, işemek.” (EDPT, 799) sid-~siḏ-~sit- “İdrar yapmak, işemek.” (DTS, 530, 532) siy- “İşemek, siğmek.” (ATS, 155) siy-~sit- “İşemek.” (DK, 246) siy- “İşemek.” (DLTÇ, 195) siy- “İşemek.” (DÇT, 148)

sībe- **IV/731**	Leb.	Sıvazlamak, okşamak. *bk.* sīma-.
sibele- **IV/731**	Alt.	(Yağmur) çiselemek, (kar) sepelemek. - -
sibir- **IV/732**	Tel.	Süpürmek. sipir- “Süpürmek.” (EDPT, 791) sipir-~süpür- “Süpürmek.” (DTS, 532, 549) sibir- “Süpürmek.” (ATS, 155) sibir- “Süpürmek.” (TAS, 99)
sibirḫĭ **IV/732**	Tel.	=sipirtki Süpürge. - sibirgi “Süpürge.” (ATS, 155) sibirgi “Süpürge.” (TAS, 99)
sibirĭl- **IV/732**	Tel.	Süpürülmek. - -
sīcı **IV/721**	Leb.	*bk.* sīçıḷ.
sīçıḷ **IV/720**	Tel.	<sī+çıḷ Konuksever. *Aşḳa tusḳa sīçıḷ* “konuksever.” - sıylaçı “Konuksever.” (ATS, 155) siyçıl “Konuksever, misafirperver.” (TAS, 99)
sidelge **IV/720**	Alt.	<Rus. Черезседельникъ Küçük eyer. - -
sidik **IV/720**	Alt. Tel. Leb.	<si- İdrar. siḏük “İdrar, sidik.” (EDPT, 801) sidük~siḏük “İdrar, sidik.” (DTS, 530) siydik “Sidik.” (ATS, 155) bok siydik “Pislik.” (DÇT, 109)
sik- **IV/681**	Alt. Tel. Leb.	Cima etmek. (Lat. *Coire cum femina.)* sik- “(Erkek için) çiftleşmek, ilişkiye girmek.” (EDPT, 818) sik- “(Erkek için) çiftleşmek, ilişkiye girmek.” (DTS, 530) -
sīḭa-	Alt. Tel. Leb.	=sıẏḭa-

IV/709		Armağan etmek, hediye vermek. *Pir tajūr araḳḳı aḷdı pistĭ sīḷadı.* "Bir torsuk[248] içki aldı ve bize ikram etti."
		-
		sıyla- "1. Saymak, saygı göstermek. 2. Hediye etmek, ağırlamak." (ATS, 154) siyla- "1. Ağırlamak. 2. Hediye etmek." (TAS, 99) sıyla- "Hediye, ödül vermek." (DK, 249) sıyla- "Hediye vermek." (DLTÇ, 198)
sīḷançāḳ **IV/711**	Tel.	<sīḷa-n-çāḳ Kibirli.
		-
		sıylançak "1. Kibirli. 2. Ağırlama." (ATS, 154)
sīḷaş- **IV/711**	Tel.	<sīḷa-ş- Birlikte bağışlamak, birbirine hediye vermek. *Sīḷajarġa yat yaḳşı, sıḳtajarġa ös yaḳşı.* "Bir şeyler bağışlamak için yabancılar, ağlamak için ise yakınlar olmalı (atasözü)"
		-
		sıylaş- "1. Saygı duymak. 2. Birbirini ağırlamak." (ATS, 154)
sīḷat- **IV/711**	Alt. Tel.	<sīḷa-t- Armağan ettirmek, ikram ettirmek.
		-
		sıylat- "Hediye ettirmek, ağırlatmak." (ATS, 154)
silgi- **IV/717**	Leb.	*bk.* silki-.
silgin- **IV/717**	Leb.	*bk.* silkin-.
silgindir- **IV/717**	Leb.	Birilerini silkelemek.
		-
		-
silki- **IV/715**	Alt. Tel. Leb.	=silik- Silkmek, silkelemek.
		silk- "Silkmek, sallamak." (EDPT, 826) silk- "Silkmek, sallamak." (DTS, 530)
		silki- "Silkelemek." (ATS, 155) silki- "Silkmek." (TAS, 99) silik- "Silkmek, sallamak." (DLTÇ, 195) silki- "Titremek." (DÇT, 148)
silkĭn-	Alt. Tel.	Silkelenmek, titremek.

[248] torsuk: Altaylarda süt ve içkiyi saklamak için kullanılan kap.

IV/716		*Öbögön silkĭndĭ arsıļ ayū poļdı.* “Yaşlı adam silkelendi ve aslana dönüştü.” (Alt.); *Tana silkĭndĭ ļaçın ķuşķa ķubuļdŭ.* “Tay silkelendi ve şahine dönüştü.”
		silkin- “1. *dönüşlü* Silkinmek, sallanmak, titremek. 2. *edilgen* Sallanmak, silkelenmek.” (EDPT, 827; DTS, 531) silkin- “1. *dönüşlü* Silkinmek, sallanmak, titremek. 2. *edilgen* Sallanmak, silkelenmek.” (EDPT, 827; DTS, 531)
		silkin- “*dönüşlü* Silkinmek.” (ATS, 155) silkin- “Silkinmek.” (TAS, 99) silkin- “Silkinmek, titremek.” (DÇT, 148)
sīļū **IV/715**	Tel.	<sīļa-ū Misafir.
		-
		-
sīma- **IV/736**	Alt. Tel.	Sıvazlamak, okşamak. *Ol menĭŋ pajım sīmaġan.* “O benim başımı okşadı.”
		-
		sıyma- “1. Okşamak, sıvazlamak, tutmak. 2. Dokunarak duymak. 3. Masaj yapmak.” (ATS, 154) siyma- “Ovmak, masaj yapmak.” (TAS, 99) sıyla- “Sıvazlamak, okşamak.” (DLTÇ, 198) sıyma- “Sıvazlamak.” (DÇT, 150)
simekçinek **IV/737**	Tel.	*krş.* sibekçi Hizmetçi.
		-
		-
simitten **IV/737**	Tel.	<Rus. сметана Kaymak.
		-
		-
sīn **IV/693**	Tel.	Küçük kız kardeş. *Sīnĭm* “Benim kız kardeşim.” *bk.* sıyın.
sīne **IV/693**	Leb.	*bk.* sıyın.
sīni **IV/695**	Alt. Kumd.	*bk.* sıyın.
siŋir **IV/687**	Tel. Alt.	1. Kurumuş kiriş, kas. 2. Kiriş. 3. İp.
		siŋir “Kas, sinir, kiriş.” (EDPT, 841) siŋir “Kas, sinir, damar.” (DTS, 531)

		siŋir “Sinir, kiriş.” (TAS, 99)
sir- **IV/700**	Tel. Alt.	Bir şeyin dışını, kabuğunu soymak. - -
sīrçı **IV/708**	Tel.	<sīr+çı İnek çobanı. - -
sirke **IV/705**	Alt. Tel.	Bit sirkesi. sirkē “Bit sirkesi.” (EDPT, 850) sirke “Bit sirkesi.” (DTS, 532) sirke “Sirke, bit yumurtası.” (ATS, 155) sirke “Bit sirkesi.” (TAS, 99)
sīt **IV/718**	Tel.	<Rus. сито Elek. - sīt “Elek.” (TAS, 99)
sītte- **IV/719**	Tel.	<sīt+le- İnce elekten geçirmek. - -
sīyam **IV/692**	Leb.	*bk.* sīyan.
sīyamdığ **IV/692**	Leb.	*bk.* sīyaptū.
sīyamna- **IV/692**	Leb.	*bk.* siyanda-.
sīyan **IV/690**	Tel.	=ziyan Kayıp, zarar, ziyan. - -
siyanda- **IV/691**	Tel.	Zarara uğramak. - -
sīyap **IV/691**	Alt. Tel.	*bk.* sīyan.
sīyapta- **IV/691**	Alt. Tel.	*bk.* siyanda-.
sīyaptū **IV/691**	Alt. Tel.	<sīyap+ḷū Zararlı, ziyankâr. - -
sler	Alt. Tel. Leb.	<sen+ler veya siz+ler=siler

IV/856		Siz, sizler.
		-
		sler “1. Siz (2. çokluk şahıs zamiri). 2. Siz (bir kişiye saygılı hitap şekli.” (ATS, 155) sler~sner “*zamir* Siz.” (DLTÇ, 196) zler~siler~sler “Sizler.” (DÇT, 118, 148)
slerdī **IV/856**	Tel.	<sler+dī Sizin, size ait.
		-
		-
sobır- **IV/559**	Tel.	1. Dağıtmak. 2. Ortalığı dağıtmak, ortalığı birbirine katmak.
		savur- “Savurmak, dağıtmak.” (EDPT, 791) savur- “1. Savurmak, esmek. 2. Dökmek, dağıtmak.” (DTS, 523)
		sobır- “1. Karıştırmak. 2. Esmek.” (ATS, 155)
sobırıḷ- **IV/559**	Tel.	<sobır-ḷ- Öfkelenmek, kafası karışmak.
		savrul- “Savrulmak, dağılmak.” (EDPT, 792; DTS,) savrul- “1. Savrulmak. 2. Dalgalanmak, kabarmak, fokurdamak. 3. Fışkırmak.” (DTS, 523)
		sobırıl- “1. Yerleşmek. 2. Esmek, esmiş olmak.” (ATS, 155)
sōdın- **IV/556**	Tel.	<sōt-n- Soğumak.
		-
		sōdo- “1. Soğutmak. 2. Yorgun atı soğutmak ve dinlendirmek amacıyla hareketsiz, yemeksiz bekletmek.” (DÇT, 149)
soġıḷ- **IV/529**	Alt. Tel. Leb.	<soḳ-ḷ- Vurulmak, bıçaklanmak.
		sokul- “Ezilmek.” (EDPT, 809) soḳul- “1. Vurulmak, çarpılmak. 2. Ezilmek, parçalanmak.” (DTS, 540)
		soġul- “Vurmak, çarpmak, vuruşmak.” (ATS, 155) sokul- “Dövülmek.” (DÇT, 148)
soġım **IV/530**	Tel.	<soḳ-m 1. Kesimlik mal. *Maḷ soġımġa sadıp aḷdım.* “Ben kesmek için büyük baş hayvan aldım.” 2. Mezbaha, hayvan kesilen yer. 3. *soḳḳat soġım* “Ölmüş hayvan eti.” (W.)
		-
		sogum “1. Kesilmek için ayrılmış hayvan. 2. Sonbahar kesimi. 3.

		Kış için hazırlanmış et. 4. *mec.* Eski.” (ATS, 155) sogum “Kesim için hazırlanan at.” (TAS, 100) sogum “At eti, ölmüş at eti.” (DLTÇ, 196)
soġımtıḳ **IV/530**	Tel.	<soġım+ḷıḳ Kesilecek hayvan.
		-
		sogımtık “Yaşlı; zayıf, kötü.” (ARS, 105)
soġıntı **IV/529**	Tel.	<soḳ-n-tı Çukur. *Soġıntızı* “Çukurlar”
		-
		-
soġır **IV/529**	Alt. Tel. Leb.	Kör, âmâ. *bk.* soḳḳor.
soġırzu **IV/529**	Alt.	<soġır+su Gözleri zayıf olan.
		-
		-
soġış- **IV/530**	Alt. Tel. Leb.	<soḳ-ş- Birbirine vurmak, kavga etmek, dövüşmek, savaşmak. *Ekki yılan soḳḳıjıp yat.* “İki yılan dövüşüyor.”
		sokuş- “Dövüşmek, vuruşmak, çarpışmak.” (EDPT, 817) sokuş- I “Vuruşmak, çarpışmak.” (DTS, 540) soḳuş- II “Karşılaşmak, rastlaşmak.” (DTS, 540)
		soguş- “Dövüşmek, vuruşmak, çarpışmak, savaşmak.” (ATS, 155) sogış- “Dövüşmek, savaşmak, boğuşmak.” (DK, 247) sogış- “Birbirine vurmak, kavga etmek, savaşmak.” (DLTÇ, 196) sogış- “Savaşmak.” (DÇT, 148)
soġon **IV/529**	Leb.	*bk.* soḳḳon.[249]
soġono **IV/529**	Alt. Tel.	Soğan. *bk.* soḳına.
soġū **IV/530**	Tel.	<soḳ-ū 1. Kesim. 2. Biçme, hasat.
		-
		sogu “Darbe, çekiç vuruşu.” (ATS, 155)
soġuş **IV/530**	Alt. Tel. Leb.	<soḳ-ş Dövüş, kavga, savaş.

[249] Gönderme yapılan *soḳḳan* maddesi sözlükte yoktur. *Sokkon* maddesine gönderme yapılmak istenmiş olabilir.

		-
		soguş “Kavga, çarpışma.” (ATS, 155) soguş “Kavga.” (TAS, 100) soguş~sogış “Dövüş, kavga, savaş.” (DK, 247)
soḳ- **IV/519**	Alt. Tel. Leb.	Vurmak, darbe indirmek, öldürmek, kesmek, delmek. *Menĭ ne soḳtıŋ?* “Bana neden vurdun?” (Alt.); *Ḳudaẏ soḳtı.* “Allah cezalandırdı.” (Tel.); *Toḷḳu kemezĭneŋ ajıra soġıp turdu.* “Dalgalar teknenin kenarına vuruyordu.” (Tel.); *Soḳpos pudun soġıp aḷdı.* “O şimdiye kadar vurulmayan atın bacağına vurdu.” (Alt.); *Şaŋ ḳoŋrū soḳtı.* “O çana vurdu.” (Tel.); *Temir soḳtı.* “Demir dövdü.” (Tel.); *Aş soḳtı.* “Harman dövdü.” (Tel.); *Tosḳıra soḳtı.* “Odun kesti.” (Tel.); *sōḳḳo soḳ-* “Havanda dövmek.” (Tel.); *Yāḳḳa soḳtı.* “Tokat attı.” (Tel.); *Yel (saḷḳın) soġıp yat.* “Rüzgâr sert esiyor.” (Tel.); *Topşūr soḳtı.* “O balalayka çaldı.” (Tel.)
		sok- “Dövmek, vurmak, çarpmak.” (EDPT, 805) soḳ- I “1. Vurmak, çarpmak, darbe indirmek. 2. Dövmek, ezmek, öğütmek, ufalamak. 3. Gagalamak.” (DTS, 539) soḳ- II “Sokmak, koymak, tıkıştırmak. 2. Batırmak, daldırmak. (DTS, 540) soḳ- III “Sokmak, ısırmak.” (DTS, 540)
		sok- “1. Vurmak. 2. Hareketin kararlılığını gösteren yardımcı fiil.” (ATS, 155) sok- I “Dövmek. 2. Dövüp ezmek.” (TAS, 100) sok- II “Esmek.” (TAS, 100) sok- “Dövmek, ezmek, kesmek, yarmak.” (DK, 247) sok- “1. Dövmek, vurmak. 2. (Kopuz) çalmak.” (DÇT, 148)
sōḳ I **IV/518**	Alt. Tel. Leb.	1. Soğuk olan, soğuk. *sōḳ su* “Soğuk su”; *Pūn sōḳ poḷdı.* “Bugün hava soğuk oldu.” (Tel.); *Sōḳḳo ḳaḷtradı.* “O soğuktan titredi.” (Tel.); *Sōḳḳo tonıp-yadım.* “Ben soğuktan dondum.”; *Sōḳḳo toŋboẏçı yıḷūdı kĭbes.* “Donmayan kimse sıcak giyinmez (atasözü).” (Tel.) 2. Korkunç. *Sōḳ kiji* “Korkunç insan.”; *sōḳ çıraẏḷū* “Soğuk yüzlü.” (Tel.)
		soġık “Soğuk.” (EDPT, 808) soġıḳ~soġuḳ “1. Soğuk. 2. Serinletici.” (DTS, 538)
		sōk “Soğuk, ayaz.” (ATS, 156) sūk “Soğuk, ayaz.” (TAS, 102) sok~sōk “Soğuk, ayaz.” (DK, 247) sōk “Soğuk.” (DLTÇ, 196) sōk “Soğuk.” (DÇT, 148)
sōḳ II **IV/518**	Tel.	Havan.
		sokū~sokġū “Ağır bir darbe, at toynağının sesi; havan.” (EDPT, 805) soḳu “Havan.” (DTS, 540)

		sokı “Havan.” (ATS, 155) sokı “Soku, dibek, havan.” (TAS, 100) soko “Havan.” (DK, 247) sokko~soko “Ahşap havan.” (DLTÇ, 196) sokı “Havan.” (DÇT, 148)
soḳına **IV/520**	Leb.	=soḳḳınaẏ, soġono Soğan. sōġun (sōġon) “Soğan.” (EDPT, 812) soġun “Soğan..” (DTS, 538) sogono “Soğan.” (ATS, 155) sogon “Soğan.” (DLTÇ, 196) sogon “Soğan.” (DÇT, 148)
soḳḳı **IV/523**	Alt. Tel.	Havan. *bk.* sōḳ II
soḳḳo **IV/523**	Leb.	Havan. *bk.* sōḳ II
soḳḳon **IV/523**	Tel.	Okun ucundaki demir. - sogon “Ok.” (ATS, 155) sogono “Ok.” (DLTÇ,196)
soḳḳor **IV/523**	Alt. Tel.	=soḳur Kör, âmâ. *Soḳḳordı soḳḳor yedĭnze ekkizĭ-bĭle orō tüjer.* “Kör köre eşlik ederse ikisi de çukura düşer (atasözü)” - sokor “Kör.” (ATS, 155) sogır “Kör, âmâ.” (TAS, 100) sokor “Kör.” (DÇT, 148)
soḳḳordıḳ **IV/523**	Alt. Tel.	<soḳḳor+ḷıḳ Körlük. - -
soḳroẏ- **IV/523**	Tel.	<soḳḳır+oẏ- Kör olmak. - sokor- “Kör olmak.” (ARS, 105)
soḳroyıt- **IV/523**	Tel.	<soḳroẏ-t- Kör etmek. -

		-
soḳsoḳ **IV/526**	Alt. Tel.	<soḳsoẏ-ḳ Yükseliş, artış, tümsek, sivri uç.
		-
		soksok “1. Tümsek, sırt. 2. Tepe, hüyük, tepelik yer.” (ARSL, 595)
soḳsoḳtū **IV/526**	Alt.	<soḳsoḳ+ḷū Düzgün olmayan, engebeli.
		-
		-
soḳsoẏ- **IV/526**	Tel. Alt. Leb.	Yükselmek, kaldırmak, artırmak, dışarı fırlamak, çıkıntı oluşturmak. *Soḳsoyıp ottırdı.* “O düz ve dik oturdu.”
		-
		soksoy- “Doğru, düz olmak.” (ATS, 155)
soḳtır- **IV/525**	Alt. Tel. Leb.	<soḳ-tır- Vurdurmak, kendini dövdürmek. *Aḷton paẏtaḷ soḳtırdı.* “Altmış kısrağı kestirdi.”; *Kemezĭ toḷḳūġa soḳtırdı.* “Onun teknesini dalgalar vurdu.”
		soktur- “Vurdurmak, ezdirmek.” (EDPT, 807) soktur- “Vurdurmak, ezdirmek.” (DTS, 540)
		soktır- “1. Vurdurmak, dövdürmek. 2. Vurulmak.” (ATS, 156) soḫdur- “Kırmak, parçalamak, ezmek; öğütmek.” (GSATA, 504)
sōḳton- **IV/525**	Alt. Tel.	<sōḳ+ḷa-n- 1. Soğuk olmak, soğumak. 2. Korkunç olmak, yüzü değişmek.
		-
		sōktan-“Yüzü değişmek, korkunç hâle gelmek.” (KRS, 66)
soḷ **IV/548**	Alt. Tel. Leb.	Sol. *Soḷ yanında* “Sol tarafta” (Alt.); *Menĭ soḷına turġŭstŭ.* “O beni kendi sol tarafına koydu.” (Tel.)
		sōl “Sol.” (EDPT, 824) sol “Sol.” (DTS, 539)
		sol “1. Sol. 2. Sol kanat, sol cephe, sol taraf.” (ATS, 156) sol “Sol.” (TAS, 100) sol “Sol.” (DK, 247), sol “Sol, sol taraf.” (DLTÇ, 196) sol “Sol.” (DÇT, 148)
sōḷ- I **IV/549**	Alt. Tel. Leb.	Kurumak, buharlaşmak, azalmak, kaybolmak. *Süt köl onço sōḷdı.* “Süt gölü tamamen kurudu.” (Tel.); *Südŭ sōḷġon uẏ.* “Artık süt vermeyen inek, sütü kurumuş inek”
		suġul- “ (Su için) boşalmak.” (EDPT, 809) suġul- “Tükenmek, buharlaşmak.” (DTS, 544)

		sōl- “1. Değiştirmek. 2. Azalmak.” (ATS, 156) solu- “1. Değiştirmek. 2. Kurutmak.” (ATS, 156) sōlı- “1. Azalmak, eksilmek. 2. Buharlaşmak, buharlaşarak azalmak.” (TAS, 100) sogol “1. Buharlaşmak; soğumak. 2. Bakıma muhtaç olmak, mahvolmak, harap olmak.” (DÇT, 148) sȭl- “Azalmak, eksilmek.” (GSATA, 506) sōlı- “Değişmek.” (GSATA, 505)
sōḷ- II **IV/549**	Tel. W.	Nefes almak. - -
sōḷdır- **IV/555**	Tel.	<sōḷ-dır- 1. Kurutmak. 2. Süzmek. (Tel. W.) - sōldır- “Azalttırmak.” (ATS, 156)
soḷġon **IV/554**	Tel.	Rahatlama, ağrının azalması. - -
soḷġondū **IV/554**	Tel.	<soḷġon+dū Rahatlamış, müsterih. - -
sōḷı- **IV/552**	Alt. Tel.	Nefesi daralmak, nefes nefese kalmak, solumak. *bk.* sōl- II. - -
sōḷıḳ **IV/552**	Kumd. W.	<sōḷ-k Suyu azalmış. - soluk “Azalma.” (ATS, 156)
sōḷıḳsı- **IV/552**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* sōḷı-.
sōḷın **IV/552**	Tel. Alt. Leb.	Bilinmeyen, yabancı, yeni, dikkat çekici, olağanüstü, şaşırtıcı. *Sōḷın kördŭ* “Şaşırdı.”; *sōḷın neme* “Olağanüstü bir şey.” - solun “1. Garip, şaşırtıcı, duyulmamış. 2. Yabancı, bilinmeyen.” (ATS, 156) solım I “Olağanüstü, şaşırtıcı.” (TAS, 100) solım II “Yabancı, tanımadık.” (TAS, 100) solun “Yabancı, tanıdık olmayan, bilinmeyen.” (DÇT, 148)
sōḷın sobır	Tel.	İlginç, şaşırtıcı.

IV/552		-
		solun-sobır “Haber, havadis.” (ARSL, 597)
sōḷınzı- **IV/552**	Alt. Tel. Leb.	<sōḷın+sı- Bilinmeyen herhangi yeni bir şeye şaşırmak.
		-
		solunzın- “Şaşırmak, bir şeyi alışılmamış saymak.” (ATS, 156)
sōḷınzındır- **IV/552**	Tel.	Şaşırtmak. -
		-
soḷır- **IV/552**	Tel.	Ulumak, ağlamak (ölen biri için). *Sür soḷırıp yat.* “Ölenin ruhu feryat ediyor.”
		-
		-
soḷış- **IV/552**	Alt.	Değişmek. -
		soluş- “Değiştirmek.” (ATS, 156)
soḷoġon **IV/551**	Tel. W.	Savaşçı, asker. -
		sologon~solōn “Tutulmaz, hırsız.” (ATS, 156)
soḷoḳtoş- **IV/551**	Kumd.	Titremek, sarsılmak (dalgalanmak). -
		-
soḷton **IV/555**	Tel.	=suḷtan Sultan.
		-
		Erke-Solton “*mit.* Erlik’in kızının adı.” (ATS, 156)
sōḷu- **IV/552**	Alt. Tel.	Nefes almak, zor nefes almak. -
		-
sōḷuḳ **IV/553**	Alt. Tel.	<sōḷı-k, =soluḳ Nefes darlığı.
		-
		-
som I **IV/562**	Alt. Tel. Leb.	1. Parça, külçe. 2. Som, işlenmemiş, ham, saf. *Som aḷtın* “Som altın.”; *som kümüş* “Som gümüş.”; *som temir* “Sert, iyi demir.” (Tel.)
		-
		som “1. Şekil. 2. Kontur. 3. Heykel. 4. Yontulmuş ağaç.” (ATS, 156)

		som I “Kişi endamı, kişi vücudu.” (TAS, 100) som II “Evin yanında bulunan ve ibadet için kullanılan kayın ağaçları.” (TAS, 100)
som II **IV/562**	Tel. Alt.	1. Şekil, iskelet. *Kişiniŋ somı* “İnsan iskeleti.” 2. Tanrı için dikilmiş olan huş ağaçları. --- sōn “İyi huylu, iyi kalpli.” (EDPT, 832) son~sun “İyi huylu, nazik.” (DTS, 539, 545) --- som “1. Şekil. 2. Kontur. 3. Heykel. 4. Yontulmuş ağaç.” (ATS, 156) som I “Kişi endamı, kişi vücudu.” (TAS, 100) som II “Evin yanında bulunan ve ibadet için kullanılan kayın ağaçları.” (TAS, 100)
somdo- **IV/565**	Tel.	< som+ḷa- Kaba bir şekilde işlemek, yapmak, kabaca çalışmak. --- - --- somdo- “1. Şekil vermek. 2. Yontmak, işlemek.” (ATS, 156)
somoḳ **IV/564**	Tel.	< somoẏ-ḳ Aptal, salak. --- - --- somok “Kilit.” (ATS, 156)
somoẏ- **IV/564**	Tel.	*krş.* soma, somala Aptal, inatçı olmak. --- - --- -
sōn **IV/538**	Tel.	Okun ucu (P.d.V.I. 10,9). *bk.* soġon. --- - --- -
sōn I **IV/538**	Leb. Tub.	Son, arka taraf, sonuç. *sōnda* “Sonra.”; *sōnınaŋ* “Arkada.”; *sōnça* “Sonuç.”; *sōndaġı* “Arkada olan.” *bk.* soŋ. --- - --- sōn “Arka taraf; sonuç.” (DLTÇ, 196)
sōndoġı **IV/540**	Tel.	Arka, sonuncu. --- - --- sōndo “-dan sonra, sonra, sonradan.” (ARS, 107)
sōnırḳa- **IV/539**	Tel.	Bir şeyi korkunç, olağanüstü zannetmek. --- -

		sonırka- “1. Şaşırmak, bir şeyi alışılmamış, garip saymak. 2. İlgilenmek.” (ATS, 156) soŋırka- “Hayret etmek, şaşırmak.” (TAS, 100)
sōnırḳat- **IV/539**	Tel. W.	Bir şeyi büyük bir hevesle, zevkle yapmak. - sonırkat-“1. Bir şeyi isteyerek yapmak. 2. Şaşırtmak. 3. İlgilendirmek.” (ATS, 156)
sōno **IV/539**	Alt.	Soğan. *bk.* soḳına.
soŋ **IV/533**	Tel. Alt.	1. Arka taraf. *Kemeniŋ soŋı* “Teknenin dümeni.” (Tel.) 2. Sonraki zaman. *soŋdo* “Bundan sonra.” (Alt.); *Soŋġo ḳaḷzın.* “Bu biraz beklesin.” (Alt.); *Soŋġo aḷdım.* “Ben bunu borç olarak aldım.” (Alt.); *Soŋgö per!* “Bana bunu ödünç olarak ver!” 3. Arkadan gelen, arka. *Soŋ saḷḳın* “Arkadan esen rüzgâr” (Tel.) soŋ “Son, arka; (genellikle zaman için) son, sonra, sonraki; (çekim edatı) daha sonra, sonra.” (EDPT, 832) soŋ “1. Sonra. 2. Sonraki, son, geç.” (DTS, 539) soŋ “1. Son. 2. Sonra. 3. Dümen.” (ATS, 156) soŋ “Geç, geç olan, sona kalan.” (TAS, 100) soŋ~sōn~sōŋ “1. Son. 2. Sonra, ondan sonra.” (DÇT, 148, 149)
soŋçı **IV/534**	Tub.	<soŋ+çı *bk.* soŋnaçı.
soŋdo- **IV/534**	Tel. Kumd. W.	<soŋ+ḷa- Dümen kullanmak. soŋda- “Yakalamak için kovalamak.” (EDPT, 836) soŋda- “Kovalamak, peşinden koşmak.” (DTS, 539) soŋdo- “Gecikmek, geç kalmak.” (ATS, 156) soŋdo- “Gecikmek.” (TAS, 100)
soŋıḷa- **IV/533**	Tel. Tub.	Kulak çınlamak. *Ḳuḷaġım soŋıḷap yat.* “Benim kulaklarım çınlıyor.” - soŋlo- “Kulak çınlamak.” (TAS, 100) soŋıla- “Kulak çınlamak.” (DÇT, 148)
soŋıḷat- **IV/534**	Tel.	<soŋıḷa-t- Kulakları çınlatmak. -

		-
soŋḷo- **IV/534**	Tel.	<soŋ+la- *bk.* soŋıḷa.
soŋnaçı **IV/534**	Tub.	<soŋ+ḷa-çı Dümenci.
		-
		soŋçı “Dümenci.” (ATS, 156) soŋdaçı~soŋçı “Gemide dümenden sorumlu olan kişi.” (DÇT, 148)
sor- **IV/542**	Alt. Tel. Leb.	Emmek, sormak. *Ḳān Püdöy kelze anı sororum, aḳ poro adınıŋ ḳanın sororım.* “Eğer Püdey Han gelirse ben onun da, atının da kanını emeceğim.” (Alt.); *Ettiŋ mayı bıḷa ḳoḷınıŋ kiri aġıp ḳḷātḳanda tabajın yaḷaẏdı sabarḷarın sorıp ıd̆ıler.* “Onlar etin yağı avuçlarından akarken onu yalıyorlardı, bunun da yanı sıra kirli olan parmaklarını da yalıyorlardı.” (Tel. P.d.V.I, 144,5)
		sōr- “Emmek, çıkar sağlamak.” “EDPT, 843) sor- “Sormak, emmek.” (DTS, 540)
		sōr- ~soru- “Emmek, sormak.” (ATS, 146) sōr- “Emmek, somurmak.” (TAS, 100) sor- “Çekmek, sigara içmek.” (DÇT, 149)
sorbı **IV/548**	Alt. Tel. Leb.	Yara izi. -
		sorbu “Yara izi.” (ATS, 157) sorbu “Yara izi” (TAS, 100)
sorġoḳ **IV/546**	Tel.	<sor-ġaḳ Bataklık yer.
		-
		-
sorġūḷ **IV/546**	Alt. Tel.	<sörūḷ Boru çubuğu. *bk.* sorōḷ.
sōro **IV/543**	Alt.	<Rus. сухари Kurutulmuş ekmek kırıntısı.
		-
		-
soroġor **IV/544**	Tel. W.	1. Sivri uçlu. 2. Koni.
		-
		soymon “Sivri uçlu.” (TAS, 100)
sorōḷ	Leb.	Boru çubuğu

IV/544		-
		sorāl~sorūl “Ağızlık, zıvana.” (ATS, 157) sorgūl “Asma çubuğu.” (ATS, 157) sorgul “Ağızlık, zıvana.” (TAS, 100)
soroẏ- **IV/543**	Tel.	=soraẏ Çıkmak (dağın tepesi, ağacın sudan çıkması, mızrağın çuvaldan çıkması).
		-
		soroy- “1. Dimdik durmak. 2. Bölünmek. 3. Ortaya çıkmak.” (ATS, 157)
soroẏş- **IV/544**	Tel.	<soroẏ-ş- Birlikte kaldırmak. *Ḳastar paştarın soroẏjıp īdǐ.* “Kazlar kafalarını kaldırdılar.”
		-
		-
sorsı- **IV/547**	Tel. W.	Hıçkırmak. *Sorsıp ıẏḷadı.* “Hıçkırarak ağladı.”
		-
		sorsı- “Hıçkırmak.” (ATS, 157) sorsı- “Hıçkırmak.” (TAS, 100)
sorsıḷ- **IV/547**	Tel.	*bk.* sorsı-.
sōt **IV/556**	Alt. Tel. Leb.	Teselli, zevk.
		-
		sōt “1. Teselli. 2. Zevk. 3. (At için) soğutma.” (ATS, 157)
sōt- **IV/556**	Tel.	<sō-t- Soğutmak.
		soġıt- “Soğutmak, üşütmek.” (EDPT, 806) soġıt- “Soğutmak.” (DTS, 538)
		sōt- “1. Teselli etmek, sakinleştirmek. 2. İlgilendirmek. 3. (At için) soğutmak.” (ATS, 157)
sōtton- **IV/556**	Tel.	<sōt+ḷa-n- Avunmak.
		-
		-
sōttondır- **IV/556**	Tel.	<sōtton-dır- Avundurmak.
		-
		-
sōttot- **IV/556**	Tel.	Teselli etmek.

		-
		-
sōttū **IV/556**	Tel. Alt.	<sōt+ḷū Kolay teselli olan.
		-
		sōttu “Eğlenceli, eğlendirici.” (ARSL, 602)
soẏ- **IV/513**	Alt. Tel. Leb.	Dış tabakayı çıkarmak, soymak, deriyi soymak, kabuğu soymak. *Adının terizin soyup aḷdı.* “Atın derisini soydu.” (Alt.); *Ūḷçaḳtarın tonın soyıp aḷdı.* “Çocukların kıyafetini çıkardı ve yanına aldı.” (Tel.); *Ērdĭ soẏbadı.* “Eyeri çıkarmadı.” (Tel.)
		soy- “Soymak (hayvan); soymak (meyve); soymak (giysi); soymak (hırsızlık).” (EDPT, 858) soy- “Derisini soymak, yüzmek.” (DTS, 538)
		soy- “(Hayvanlar için) soymak, kesmek, yüzmek. 2. *Mec.* (İnsan için) deriyi kurutmak. 3. Çıkarmak, bulunduğu yerden almak, eyeri çıkarmak. 4. Kamçı çekmek.” (ATS, 157) soy- “1. Derisini yüzmek. 2. Kırbaçlamak.” (TAS, 100) soy- “Soymak.” (DK, 247) soy- “1. Kesmek. 2. Soymak (deri, post). 3. Öldüresiye dövmek.” (DÇT, 148)
soẏdır- **IV/515**	Alt. Tel.	<soẏ-dır- Deri soydurmak, çıkartmak.
		soydur- “Soydurmak.” (EDPT, 859)
		-
soẏġoḳ **IV/514**	Tel.	<soẏ-ġaḳ Soyulmuş yılan derisi.
		-
		-
soyıḷ- **IV/535**	Alt. Tel. Leb.	<soẏ-ḷ- Soyulmak, sıyırılmak, çıkarılmak *Soyıḷġanı* “Silinmiş yer.”; *Sen ölŭp parzaŋ oḷ sır yebeŋnĭŋ sırı soyıḷıp tüjŭp parar, anıŋ sırı soyıḷıp tüşse ölḥönŭŋdŭ pilerbĭn.* “Eğer sen ölürsen bu yayın boyası çıkar ve dökülür, o zaman ben de senin öldüğünü anlarım.” (Alt.)
		soyul- “Soyulmak, sıyrılmak.” (EDPT, 8599) soyul- “Derisi yüzülmek, soyulmak.” (DTS, 539)
		soyıl- “Parçalamak, paramparça etmek.” (DÇT, 148)
sōzı- **IV/557**	Tel.	Sızlamak.
		-
		-
Sōzun **IV/557**	Tel. W.	Nuh’un ablası.
		-
		-

södölkö **IV/584**	Alt. Tel.	<Rus. седелка Eyer, semer.
		-
		södölkö “Eyer.” (ARSL, 603)
söḫül- **IV/576**	Alt. Tel.	<sök-l- Sökülmek, dikiş yerinden yırtılmak, parçalara ayrılmak.
		sökül- “Sökülmek, yırtılmak.” (EDPT, 820) sökül- “Sökülmek, yırtılmak.” (DTS, 542)
		sögül- “(Dikiş için) sökülmek.” (ATS, 157) sögül- “Sökülmek.” (TAS, 101) sögül- “Sökülmek, dikişinden yırtılmak.” (DÇT, 149)
sȭk **IV/571**	Tel. Alt. Leb.	=söŋek, süŋek, sümek Kemik. *Ḳuru sȭgŭ ḳaḷdı.* “Sadece kemikler kaldı.” (Alt.); *ölḫön sȭḫŭ* “Ceset” (Alt. Tel.); *Sȭk saḷattan yer* “Mezar.” (Tel.); *moyun sȭgü* “Boyun omurgası.” (Alt.); *emegen sȭḫŭ* “Mürver ağacı.” (Tel.); *Sȭk yūp (tudŭp) saḷdı.* “O toprağa verdi.” (Tel.); *sȭk saḳçı* “Koruyucu melek.” (Tel.) 2. Soy. (Alt. Tel.) *Altaẏda paşḳa paşḳa sȭk par.* “Altay’da farklı soylar var.”
		süŋük (süŋök) “Kemik.” (EDPT, 838) söŋük~süŋük “ Kemik.” (DTS, 542, 549)
		sȭk “1. Soy, kuşak. 2. Kemik. 3. Mezarlık.” (ATS, 157) sȭk “1. Mezarlık. 2. Kemik. 3. Cenaze.” (TAS, 101) sök~sȭk “Kemik.” (DK, 247) sȭk “Kemik, iskelet.” (DLTÇ, 196) emegen sȭk “Mürver ağacı.” (DLTÇ, 229) sȭk “1. Kemik. 2. Kemik, ölü, ceset. 3. Boy, kabile.” (DÇT, 149) emegen sȭk “Mürver ağacı” (ARS, 161)
sök- I **IV/570**	Alt. Tel.	Sökmek.
		sök- “Yırtarak ayırmak, sökmek, engeli geçmek.” (EDPT, 819) sök- “1. Dikiş yerinden sökmek; ayırmak; kesip koparmak. 2. Yıkmak, bozmak, harap etmek. 3. Orduyu mahvetmek. 4. Kırmak, ufalamak. 5. Yolunu açmak.” (DTS, 541)
		sök- “(Dikişi) sökmek.” (ATS, 157) sök- “Kırbaçlamak.” (TAS, 101)
sök- II **IV/570**	Alt. Tel. Leb.	Sövmek, küfür etmek, azarlamak, kınamak.
		sȭg- “Sövmek, küfretmek.” (EDPT, 818) sök- “Sövmek, küfretmek, azarlamak.” (DTS, 541)
		sök- “Sövmek, küfretmek.” (ATS, 157) sök- “Sövmek.” (TAS, 101)

sökküş **IV/574**	Tel.	Sövme, kınama, lanet etme. sögüş “Küfür, sövgü.” (EDPT, 823) söküş “Küfür, sövgü.” (DTS, 542) sögüş “Sövgü, küfür.” (ATS, 157) sögüş “Sövme, küfür.” (TAS, 101) sögüş “Küfür.” (DK, 247) sögüş sös “Alay.” (DÇT, 149)
sȭktön- **IV/574**	Tel.	<sȭk+le-n- Kemikleşmek. sünŋüklen- “Kemiklenmek, kemiği gelişmek.” (EDPT, 839) sȭktön- “Kemikleşmek.” (ATS, 157)
sȭktǖ **IV/574**	Tel.	<sȭk+lǖ Kemikli. *Küçǖ sȭktǖ* “kısa boylu”; *sȭktǖ kiji* “Soylu kişi” sünŋüglüg “Kemikli.” (EDPT, 839) sönŋüklüg “Kemikli.” (DTS, 542) -
söktŭr- **IV/574**	Tel.	<sök-tür- 1. Azarlatmak, küfrettirmek. 2. Azarlanmak. sögtür- (sȭgtür-) “Sövdürmek, küfrettirmek.” (EDPT, 820) söktür- “Sövdürmek, küfrettirmek.” (DTS, 542) söktir- “Sövdürmek.” (ATS, 157) söktür- “Alay etmek, küçümsemek.” (DÇT, 149) söktürt- “Alay etmek, küçümsemek.” (DÇT, 149)
söküle- **IV/573**	Tel.	=söklö- Küfür etmek, azarlamak. - -
sökületş- **IV/573**	Tel.	<söküle-ş- Küfürleşmek. - -
sȭltǖ **IV/584**	Tub.	Huş ağacı kabuğundan yapılmış çadır. - sȭltü “Keçe çadır.” (ATS, 157) sȭlte “Yazlık çadır.” (DLTÇ, 196)
sȭm **IV/589**	Alt. Tel.	=süöm Çeyrek; baş parmak ve işaret parmağı arasındaki mesafe. *ḳur sȭm* “Baş parmak ve eğilmiş olan işaret parmakları arasındaki mesafe” -

		sō̄m “Çeyrek; baş parmak ve işaret parmağı arasındaki mesafe.” (ATS, 157) sō̄m “Baş parmak ile işaret parmağı arasındaki uzunluk, süyem.” (TAS, 101)
sō̄n- **IV/582**	Tel.	Dayanmak, yaslanmak, yardım istemek. - sō̄n- “Dayanmak, yaslanmak, yardım istemek.” (DK, 247)
sös **IV/584**	Alt. Tel. Leb.	Söz, konuşma. *Pir sös aẏdkin.* “Ben bir konuşma yapmak istiyorum.”[250] (Alt.); *Söskö tur!* “Sözünü tut!” (Tel.); *Söstеŋ çıḳpa! Söstеŋ ḳıẏba!* “Sözüne ihanet etme!” (Tel.); *sös uḳpas kiji* “Laf dinlemeyen kişi.” (Tel.); *orındū sös* “Doğru, yerli yerinde söz.” (Alt.); *Sös aḷdı.* “O dikkatle dinledi.”; *Mörgū̄ sös* “Dua sözü.” (Tel.); *ḳarū sös* “Cevap.” (Tel.); *sös yajırbas* “Açık olan, açık sözlü.” (Tel.); *ülger sös, kep sös, tuyuḳ sös* “Atasözü, hikmetli söz.” (Tel.); *Sös pḷājıp yat.* “O itiraz etti.” (Tel.); *Söstŭ̄ teskeri aẏttı.* “O lafı çarpıttı.” (Tel.) sō̄z “Konuşulan şey, söz.” (EDPT, 860) söz “Söz, konuşma.” (DTS, 542) sös “Söz, konuşma.” (ATS, 157) sös “Söz, kelime.” (TAS, 101) söz~sös~süs “Söz.” (DK, 247)
sösken **IV/585**	Tel.	Kayalarda biten çalılar. - -
söstū̄ **IV/585**	Alt. Tel.	Sözü olan. - -
söẏbe **IV/569**	Kumd. W.	Üvez ağacı. - -
sözülḫen **IV/588**	Tel.	Baş örtüsü, yaşmak, peçe. - -
sözürme **IV/588**	Tel.	Büyük balık ağı. - sözürme “Balık ağı.” (TAS, 101)
sözürmele- **IV/588**	Tel.	Ağ ile balık tutmak. - -
sraẏ	Alt. Leb.	Tamamen.

[250] OSTN’de bu cümlenin anlamı yanlış verilmiştir. Doğrusu “Bir söz söyle.” olması gerekir.

IV/856

Sraẏ yoḳ “Hiçbir şekilde.”
bk. sıraẏ.

su Tel. Alt. Leb.
IV/743

1. Su.
Sarı su “İrin, cerahat.” (Tel.); *yaḳşınaḳ su* “İyi tatlı su.” (Tel.); *Suġa suḳtŭ.* “Suya daldı.” (Tel.); *Suġa kirdĭ.* “O suya girdi, yıkandı.” (Alt.); *Suġa tüştŭ.* “Suya battı.” (Tel.); *Su ur!* “Sula!” (Tel.); *su alġış* “Buzda açılmış delik.” (Tel.); *su soġıştızı* “Suyun açtığı çukur.” (Tel.); *Su çıḳtı.* “Su döküldü.” (Tel.); *yaŋmır sū* “Yağmur suyu.” (Alt.); *aġattan su* “Akan su.”
2. Nehir.
Taḷaẏ sū “Deniz.” (Alt.); *ḳara su* “Su kaynağı.” (Tel.); *taşḳın su* “Sel.” (Tel.); *su pajı (Alt.), çıġıdı (Tel.)* “Nehrin kaynağı.”; *Sudıŋ yaḳazı* “Nehir kıyısı.” (Tel.); *Su yaḳaḷadı.* “Nehir boyunca gitti.” (Tel.); *su yersegĭ* “Su serçesi” (Tel.)
3. Islak.
Ayaġım su poḷdı. “Ayaklarım ıslandı.” (Alt. Tel.); *Ne üçün özŭŋ su ḳıḷdıŋ?* “Kendini neden ıslattın?” (Alt. Tel.)

sūv “Su.” (EDPT, 783)
sub~suġ~suv~suw “1. Su, sıvı. 2. Nehir, ırmak. 3. İçecek. 4. Meyve suyu, özsu. 5. *mec.* Okyanus.” (DTS, 543, 544, 546, 547)

sū “Su, nehir.” (ATS, 159)
sū “Su.” (TAS, 102)
su~sug~sū~sūg~sṻ~sṻk~süg~sṻg “Su, ırmak.” (DK, 247, 248, 249)
sū “Su.” (DÇT, 149)

sū Alt. Tel.
IV/747

1. Sağlıklı.
2. Ayık, sarhoş olmayan.

sāġ “*sāġ yāġ* Tere yağı, sade yağ; sapasağlam, sağlıklı; sağ (solun zıddı)” (EDPT, 803)
saġ “Sağlıklı, mutlu.” (DTS, 510)

sū “Ayık, sarhoş olmayan.” (TAS, 102)
su “Sağ, sağlıklı, ayık.” (DK, 247)

sū- Tel. Alt.
IV/747

Serinlemek, soğumak.

soġī- “Soğumak, soğuk olmak.” (EDPT, 806)
soġı- “Soğumak, serinlemek.” (DTS, 538)

sō- “1. Soğumak. 2. *mec.* Soğumak, hayal kırıklığına uğramak.” (ATS, 156)
sū- “Soğumak.” (TAS, 102)
sō- “Soğumak.” (DÇT, 148)

suaḳ Tel. W.
IV/747

<su+aḳ
Arazileri sulamak için kullanılan kanal.

-

suak “Tarlaları sulama kanalı.” (ATS, 158)

subat- **IV/789**	Tel.	1. (Üzerine) sürmek, bulaştırmak. 2. Sıvatmak.
		-
		-
subaẏ **IV/789**	Tel. Alt.	Kısır. *Subaẏ uẏ* “Kısır inek” (Alt.) *bk.* sıbaẏ.
suçı **IV/779**	Alt.	<su+çı Yüzücü.
		suvçı “Rehber, pilot.” (EDPT, 785) yėrçi suvçı “Rehber-pilot.” (DTS, 274)
		-
sūdaġı **IV/778**	Tel.	<sū+da+ķı Ayık. *Sūdaġın sanāzın ezirgende tili bileŋ çıġarat.* “Ayık olanın aklındaki sarhoş olduğunda dilinden dökülür. (atasözü)”
		-
		-
sūdŭn- **IV/778**	Tel.	<sūt-n- Soğuk olmak, soğumak.
		-
		-
sudur **IV/778**	Alt. Tel. Leb.	<Sanskr. sûtur Kitap, mektup.
		sudur~sutur “Sutra.” (DTS, 544, 546)
		sudur “Kehanet.” (ATS, 158) sudur “Sutra, sudur.” (DÇT, 149)
sudurḷa- **IV/778**	Tel.	<sudur+ḷa- Önceden haber vermek, kehanette bulunmak.
		-
		sudurla- “Kehanette bulunmak.” (ATS, 158) sudurla- “Tahmin etmek, kehanette bulunmak.” (TAS, 101)
suġar- **IV/755**	Alt. Tel. Leb.	1. Su içirmek, sulamak. 2. Balık için ağ kurmak. (Alt. Tel.)
		suvġar- “(Besi hayvanlarını) sulamak, (toprağı) sulamak.” (EDPT, 786) suvġar-~suwġar- “Sulamak, su vermek.” (DTS, 547)
		sugar- “1. (Hayvan için) sulamak, suvarmak. 2. (Toprak için) sulamak.” (ATS, 158) sūgar- “1. Suvarmak. 2. Sulamak.” (TAS, 102) sugar- “Sulamak.” (DK, 248) sugar- “Sulamak.” (DLTÇ, 197)

suġat **IV/756**	Tel. Alt. Leb.	Suvat, suyun alındığı yer, buz deliği. - sugat 1. Gölet yeri. 2. Sulu.” (ATS, 158) sugat “Suvat; hayvan suvaracak yer.” (TAS, 101) sugat “Buz deliği.” (DK, 248)
suġatçı **IV/757**	Tel. Alt. Leb.	<suġat+çı Suvat bekçisi. - -
suġatta- **IV/757**	Tel. Kumd. Leb.	<suġat+ļa- Su içirmek. - -
suġūda- **IV/759**	Alt.	Saklamak, gizlemek. - -
suġŭļ- **IV/759**	Tel.	<suķ-ļ- Takılmak, sokulmak. *Aļtın yüstük suġŭļdŭ.* “Ona altın yüzük takıldı.” (Tel.); *Atķa aļtın yüḫen suġŭļdŭ.* “Ata altın dizgin takıldı.” (Tel.) sukul- “Sokulmak, geçirilmek.” (EDPT, 809) soķul- “Yerleştirilmek, 2. Azalmak, alçalmak (su için).” (DTS, 540) -
suġŭn- **IV/757**	Tel.	<suķ-n- Saklanmak, kendisi için veya kendinde bir şeyi saklamak. *Ķoỳnıma suġŭnıp aļdım.* “Ben bunu koynumda sakladım.” - sugun- “Kendi ağzına koymak, yutmak.” (ATS, 158)
suġuş **IV/759**	Alt. Leb.	<su ķuş Yaban ördeği. - suguş “Ördek.” (ATS, 158)
sūķ **IV/751**	Tel.	Soğuk. soġık “Soğuk.” (EDPT, 808) soġıķ~soġuķ “1. Soğuk. 2. Serin.” (DTS, 538) sōk “Soğuk, ayaz.” (ATS, 156) sūk “Soğuk, ayaz.” (TAS, 102)
suķ- **IV/750**	Alt. Tel. Leb.	Koymak, sokuşturmak, takmak. *Kepke suķ!* “Keseye koy!” (Tel. Alt.); *Pıçaķtı suġŭp saļdı.* “Bıçağı kılıfa soktu.” (Tel.); *Ķamıt suķtŭ.* “Kelepçe taktı.” (Tel.); *Poķto suķtu.* “Yular taktı.” (Tel.); *Suġa suġŭp aļ!* “Suya daldır!” (Tel.); *Saỳġaķ suķpa!* “Onları sinirlendirme!” (Tel.); *Ķarmanġa ķadū suġŭp*

		aḷdı. “O çivileri cebine soktu.” (Tel.); *Yelbegen Tarġanaḳtı ḳabına sūp aḷdı.* “Yelbegen Tardanak’ı kesesine soktu.” (Alt.); *Ḳarınıŋ sözŭn ḳapḳa suḳ, uḷudŭ sözŭn uḳḳa suḳ!* “Yaşlı adamın sözlerini keseye, büyük insanların sözlerini ise çorabına sok! (atasözü).”; *Aḷtın yüstük ḳoḷına suġŭp aḷdı.* “Parmağına altın yüzük taktı.” (Tel.) 2. Saklamak. *Tenek ūrḷap aḷġın adın suġŭp saḷdı.* “Aptal çalınmış atı sakladı.” (Tel.)
		suk- “Sokmak, içine sokmak.” (EDPT, 805) soḳ- II~suḳ- “Sokmak, koymak, tıkıştırmak. 2. Batırmak, daldırmak. (DTS, 540, 546)
		suk- “1. Koymak, saklamak, sokmak. 2. (Hayvanı) bir yere sokmak. 3. Hapse atmak.” (ATS, 158) suk- “1. Saklamak. 2. Batırmak, bir nesneyi boya, su içerisine batırıp çıkarmak.” (TAS, 101) suk- I “1. Sokmak, saklamak.2. Dizgin vurmak. 3. Öne doğru itmek, sürmek. 4. Yıkamak, banyo yaptırmak.” (DÇT, 149) suk- II “Dövmek.” (DÇT, 149) suk- “Sokmak, saplamak, batırmak, delmek, gizlemek, saklamak.” (DK, 248)
suḳḳoḷ **IV/753**	Tel.	<suḳ+ḳoḷ İşaret parmağı.
		-
		-
suḷ- **IV/772**	Tel. W.	Solumak, havayı içine çekmek.
		-
		-
suḷa **IV/772**	Tel. Alt. Leb.	=suḷu Yulaf.
		-
		sula “Yulaf.” (ATS, 158) sula “Arpa.” (TAS, 102) sula~sulı “Yulaf.” (DK, 248) sula “Yulaf.” (DLTÇ, 197)
suḷa- I **IV/772**	Alt. Tel.	<su+ḷa- Sulamak, ıslatmak.
		sula-~suvlā- “Islatmak, sulamak, (hayvanlara) su vermek.” (EDPT, 825, 789) suvla-~suwla- “1. Sulamak, su vermek. 2. Islatmak.” (DTS, 547)
		sūla- “Islatmak, su vermek.” (ATS, 159) sūla- “Islatmak.” (TAS, 102)
suḷa- II **IV/772**	Kumd. W.	İki ucunu lehimlemek.
		-

		sula- “Dövmek (demir vb.).” (ARSL, 611)
suḷan- **IV/773**	Tel.	<suḷa-n- 1. Islanmak, nemlenmek. *Köznök suḷandı.* “Pencerenin camları buğulandı.” (Tel.) 2. Sulanmak.
		suvlan- “Islanmak, nemlenmek.” (EDPT, 789) suvlan-~suwlan- “Islanmak.” (DTS, 547)
		sūlan- “Islanmak.” (ATS, 159)
suḷar **IV/774**	Tel. W.	Dizgini gevşek, çabuk kaçabilecek at.
		-
		-
suḷū **IV/775**	Alt. Tel.	Islak, sulanmış, sulu, nehri olan. *Suḷū kiji sūna, yerlū̄ kiji yerǐne* “Nehri olan nehre, toprağı olan toprağa aittir (atasözü)”
		suvluġ “Sulu, suyu olan.” (EDPT, 788) suvluġ “Sulu, suyu olan.” (DTS, 547)
		sūlu “Islak.” (TAS, 102) sūlu “Suyu, nehri olan.” (DÇT, 150)
sūḷuḳ **IV/776**	Tel. Alt.	=suġluḳ Atın ağzına takılan gem.
		suvluk[251] “At gemi” (EDPT, 788) suluḳ~suvluḳ “Sarık, türban.” (DTS, 545, 547)
		sūluk “Gem.” (ATS, 159) suluk “Gem.” (TAS, 102) suylık “Gem.” (DLTÇ, 197) sūluk “Gem.” (DÇT, 150) sula “Gem.” (GSATA, 507)
sūḷuḳta- **IV/776**	Tel. Leb.	<sūḷuḳ+ta- Gem vurmak.
		-
		sulukta- “Gem vurmak.” (TAS, 102)
suma **IV/792**	Leb.	<Rus. сумы Heybe.
		-
		sumal “Torba, çanta.” (ARS, 108)
sumda **IV/793**	Tel.	*bk.* sımda.
sūn	Alt.	*bk.* sığın.

[251] Clauson, gemin atın ağzında salya oluşturmasıyla ilişkili olarak bu kelimeyi suv “su”’dan türetmiştir (EDPT, 788).

IV/762

sun- Alt. Tel. Leb. Uzatmak, el uzatmak.

IV/762 *Ḳoḷŭŋ sunŭb-ī, oḷ sunŭb-ādǐ.* “Elini uzat, ve o elini uzattı.” (Tel. Miss.); *Ḳudaẏ aḷḳıjın sundŭ.* “Allah rızasını verdi.” (Tel.)

sun- “El uzatmak; sunmak.” (EDPT, 834)
sun- “1. Uzatmak, 2. Yoklamak. 3. Uzamak, uzanmak.” (DTS, 545)

sun- “(Elini) uzatmak, sunmak.” (ATS, 158)
sun- “Sunmak, el uzatmak.” (TAS, 102)

sūnda Tel. =soŋda

IV/763 Sonra.

-

sōŋdo “-dan/-den hemen sonra.” (ATS, 156)
sūnda “Sonra.” (TAS, 102)

suŋ- Tel. *krş.* çuŋ-, =sıŋ-

IV/760 Suya dalmak, inerek kalkarak uçmak.
Tastaraḳaẏ poro ḳarçıġa poḷıp suŋŭp uçŭp ādǐ. “Tastarakay boz şahine dönüştü ve rüzgâr gibi uçtu.”

-

-

suŋur Kumd. Şamanın tefinin üstündeki demir malzemeler.

IV/760

-

-

sūr- Alt. Tel. Leb. =suġur-

IV/764 Çekmek, koparmak.
Ḳılıjın sūrŭp aḷdı. “Kılıcını çekti.” (Alt.); *Ḳoẏnınaŋ sūrŭp aḷ-tır.* “Koynundan çıkardı.” (Tel.)

saġur-~suġur- “Boşaltmak.” (EDPT, 815, 816)
saġur- “1. Yutmak, içmek. 2. Emmek.” (DTS, 511)

sūr- “(Kılıç için) çıkarmak, çekmek.” (ATS, 159)
sūr- “Uzatmak, çekip çıkarmak.” (TAS, 102)

sur I Tel. Gri-lacivert.

IV/764

-

sur I “1. Açık gri (at donu.” (ATS, 158)
sur II “Parıltı.” (ATS, 158)
sur “1. Kula donlu (at). 2. Saydam, şeffaf.” (TAS, 102)
sur “Gri, boz.” (DK, 248)
sur “Kızıl.” (DÇT, 149)

sur II Tel. Parıltı, kıvılcım.

IV/764 *Sur aḷıjıp yat.* “Kıvılcımlar uçuşuyor.”

-

sur I “1. Açık gri (at donu.” (ATS, 158)
sur II “Parıltı.” (ATS, 158)

		sur “1. Kula donlu (at). 2. Saydam, şeffaf.” (TAS, 102) surlu “Parlak, parıltılı.” (DLTÇ, 197)
sura- **IV/765**	Alt. Tel. Leb.	Sormak, sorguya çekmek. *Surazaŋ aẏtaẏn!* “Eğer sorarsan cevap veririm.” (Alt. Tel.); *Surap aḷ!* “Sor!” (Tel.); *Surap uḳ!* “Öğren!” (Tel.); *Yaẏnap sura!* “Ona sor!”; *Ermek surazaŋ tuyuḳ ḳara saġaldū kijideŋ, sümenĭ anaŋ sura!* “Eğer tavsiye almak istiyorsan siyah sakallı adama sor!” (Alt.); *Men kiji suradım.* “Ben nişanlandım.” (Tel.); *Paḳanıŋ pazıġın körŭp turŭp yelegĭn ne suradıŋ?* “Madem kurbağanın yürüyüşünü gördün, dört ayak üstünde zıplamasını neden soruyorsun? (atasözü)” *Adazınaŋ aḷġış surayt.* “Babasından hayır dua istedi.” (Tel.); *Adazı, enezĭ surayt, ḳajı paḷan tit?* “Onun anne ve babası sordu: oğlum, nereye gidiyorsun?” (Tel.).
		sōr- “Sormak (soru), araştırmak.” (EDPT, 843) sor- “Sormak, sorgulamak, araştırmak.” (DTS, 540)
		sura- “Sormak, rica etmek, istemek.” (ATS, 159) sura- “1. Sormak. 2. İstemek.” (TAS, 102) sura-~sūra- “Sormak.” (DK, 248) sura- “Sormak, istemek.” (DLTÇ, 197) sura- “Sormak.” (DÇT, 149)
surāçı **IV/767**	Alt.	<sura-a+çı İsteyen, soru soran.
		-
		surançık “Dilenci” (ATS, 159) surançık “Dilenci.” (TAS, 102)
suraḷ- **IV/766**	Alt. Tel. Leb.	Sorulmak.
		sorul- (sōrul-) “Sorulmak, araştırılmak.” (EDPT, 851) sorul- “Sorulmak, araştırılmak.” (DTS, 541)
		sural- “Sorulmuş olmak.” (ATS, 159)
suraḷtı **IV/766**	Tel.	<sura-ḷ-tı 1. Araştırma, sorgu. 2. Dilekçe.
		-
		suralta “1. Bilgi isteme. 2. Talep.” (ATS, 159) suraltı “Rica, dilekçe.” (ATS, 159)
suraḷtıḷa- **IV/766**	Tel.	Bilgi istemek, denemek, sınamak.
		-
		-
suras **IV/767**	Tel. Alt. Leb.	Gayrimeşru çocuk.
		-
		suras “Gayrimeşru çocuk, piç.” (ATS, 159)

suras “Evlilik dışı.” (TAS, 102)

surasta- **IV/767**	Tel. Alt.	<suras+ḷa- Gayrimeşru çocuk doğurmak.
		-
		surasta- “Gayrimeşru çocuk doğurmak.” (ARSL, 613)
surat- **IV/767**	Alt. Tel. Leb.	<sura-t- Sordurmak.
		sortur- “Sordurmak.” (EDPT, 847) sortur- “Sordurmak.” (DTS, 541)
		surat- “Rica ettirmek.” (ATS, 159)
sūrı I **IV/769**	Tel.	Söylenti, haber. *Sūrı saḷıp ḳaça perdǐ.* “Dedikodu yayıp kaçtı.”; *Yoġoḷġon adımnıŋ sūrın uḳtıŋba?* “Benim kaybolan atımla ilgili bir şey duydun mu?”
		sorug “Soru, soruşturma (EDPT, 848). soruġ “Araştırma.” (DTS, 541)
		suru “1. Adres. 2. İlan, duyuru.” (ARS, 108)
sūrı II **IV/769**	Tel.	Sağrı, atın kuyruğunun başladığı yer.
		saġrī “Ham deri; atın arka tarafından alınan deri; atın arka tarafı.” (EDPT, 815) saġrı 1. Hayvanın arka tarafının derisi. 2. Ham deri.” (DTS, 511)
		sōrı “Bel ile kuyruk sokumu arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm, sağrı.” (ATS, 157)
surḳura- **IV/770**	Tel.	Akıp gitmek.
		-
		surkura- “Parlamak, parıldamak.” (ATS, 159)
surḳuraḳ **IV/770**	Tel.	Parıltılı.
		-
		surkurak “Parıltı, parlak.” (ATS, 159)
surḷa- **IV/771**	Tel.	Parlamak, ışıldamak. *Yıḷdıstar surḷap yadırḷar.* “Yıldızlar parlıyor.”
		-
		surla- “Parlamak, parıldamak.” (KRS, 68)
sürö- **IV/814**	Alt.	*bk.* sūre-, sörö-[252].
sürt- **IV/771**	Tel.	<sür-t- Çıkarmak.

[252] Gönderilen madde sözlükte bulunamamıştır.

		Ḳuyağın (tonın) sürtŭp aḷdı. “Üzerindeki kürkü (montu) çıkardı.”; *Küneg ĭn sürtŭp aḷdılar.* “Gömleğini çıkardılar.”
		suġrut- “Çekip çıkartmak, oraya buraya çekmek.” (EDPT, 816) suġrat-~suġrut- “Aramak.” (DTS, 544)
		-
surū **IV/769**	Tel.	Soru.
		soruġ “Soru, soruşturma.” (EDPT, 848) soruġ “Soru, soruşturma.” (DTS, 541)
		suru “1. Soru. 2. Sorgu. 3. Haber.” (ATS, 159) suru “Sorgu.” (TAS, 102)
suruḳ **IV/769**	Tel.	=sürük Sürü, toplum.
		-
		-
sūruḷ- **IV/770**	Alt. Tel.	<sūr-uḷ- Dökülmek, düşmek.
		-
		sūrıl- “Çıkarılmak, koparılmak.” (ARSL, 616)
surum **IV/770**	Tel. Kumd.	Soru, rica, istek.
		-
		surak “Soru.” (DÇT, 149)
sūrun- **IV/770**	Tel.	<sūr-n- Çıkarılmış, koparılmış olmak. *Tört tuyağı sūrŭnar.* “Dört ayağın hepsi çıkarılacak.”
		-
		surul-~sūrul- “Çıkarılmak.” (ATS, 159)
sus- **IV/781**	Alt. Tel.	Çekmek. *Eki tajūr Aḷtun Ayaḳ sudaŋ suzŭp aḷdı.* “Altın Ayak iki torsuk su çekti.”
		sus- “Kepçe ile çıkarmak.” (EDPT, 855) sus- “Dokunmak, incitmek.” (DTS, 546)
		sus- “Almak, kepçeyle almak.” (ATS, 159) sus- “Su çekmek.” (TAS, 102) sus- “Kepçe ile almak.” (DK, 248) sus- “(Sıvı) çekmek.” (DÇT, 149)
sus I **IV/780**	Tel. Alt.	Kepçe.
		-
		-
sus II **IV/781**	Tel.	Ruh (insan ve hayvan). *Maḷdıŋ suzın üzütter aḷıp pardı.* “Ölenler büyük baş hayvanın da ruhunu götürdüler.”; *Kijiniŋ suzı yürüp yat.* “Ölmüş insanın ruhu

			etrafta gezer.”
			-
			-
susḳa	Leb.		Kepçe.
IV/784			susġāk “Kepçe.” (EDPT, 856)
			susġaḳ “Kepçe.” (DTS, 546)
			susku “1. Kepçe. 2. *es.* Kurban sırasında kurban eti dağıtılan kepçe.” (ATS, 159)
			suskı “Kepçe, çömçe.” (TAS, 102)
			susku~suskı “Kepçe.” (DK, 248)
			suska~suskı “Kepçe.” (DLTÇ, 197)
susḳas	Tel.		Ördeğe benzeyen su kuşu.
IV/784			-
			-
susḳŭ	Kumd.	Alt.	<sus-ḳu
IV/784	Tel.		*bk.* susḳa.
suẏ	Tel.		Ağrıdan gerilme, acı içinde kıvranma.
IV/749			-
			-
suẏḷarı-	Tel.		Zayıflamak, zamanı geçmek, tiritleşmek.
IV/749			-
			-
suyu-	Alt. Tel.		<su+(y)ı-[253]
IV/761			Sıvılaşmak.
			suvā- “(Araziyi) sulamak, (hayvanları) sulamak.” (EDPT, 785)
			suva- “Sulamak.” (DTS, 546)
			suyı- “Sıvı olmak.” (ATS, 159)
suyuḳ	Alt. Tel.		<suyu-ḳ
IV/761			1. Sıvı.
			2. Seyrek.
			suyuḳ tiş “Aralıklı dişleri olan” (Tel.)
			suwuk (suvuk) “Sıvı, akışkan.” (EDPT, 786)
			suwuḳ~suvuḳ “1. Sıvı; 2. *mec*. nadir, seyrek” (DTS, 547)
			suyuk “1. Sulu. 2. Seyrek. (ATS, 160)
			süyük I “Sıvı.” (TAS, 103)
			süyük II “Seyrek, nadiren.” (TAS, 103)
suyuḳsu	Tel. Leb.		<suyuḳ+sū
IV/762			Sulu, sıvı.
			-
			suyuksu “Sulu.” (ATS, 160)

[253] Bu kelimenin morfolojik tahlilinin *su(y)+ı-* şeklinde olması daha uygun olabilir.

suyut- **IV/762**	Alt. Tel.	<suyu-t- Sulandırmak (su ile).
		suvat- “*suva-* fiilinin ettirgen şekli.” (EDPT, 786)
		suyut- “Sulamak.” (ATS, 160)
suza- **IV/786**	Tel. Alt.	Susamak, susuzluk hissetmek. *Suzaġan kijige su per!* “Susayana su ver!”
		suvsā- “Susamak.” (EDPT, 793) suvsa- “Susamak.” (DTS, 547)
		sūza- “Susamak.” (ATS, 159) sūza- “Susamak.” (TAS, 102) suska- “Susamak.” (DK, 248) suska- “Susamak.” (DLTÇ, 197) suza- “Susamak.” (DÇT, 149)
suzāḳ **IV/786**	Tel.	<suza-aḳ Susayan.
		-
		sūzak “1. Sağlıklı. 2. Susamış.” (ATS, 159)
sūzaḳ **IV/786**	Tel.	<sū+saḳ Sağlıklı.
		-
		sūzak “1. Sağlıklı. 2. Susamış.” (ATS, 159)
suzar **IV/786**	Tel. Alt.	Sansar. *Kişniŋ suzarı* “Sansar.”
		-
		suzar “Zerdeva, ağaç sansarı.” (ATS, 160)
suzat- **IV/786**	Tel. Alt.	Susatmak, susuzluk hissi uyandırmak.
		suvsat- “Susatmak.” (EDPT, 793) suvsat- “Susatmak.” (DTS, 547)
		sūzat- “Susatmak.” (ATS, 159)
suzıḳ **IV/786**	Kumd.	Sıvı.
		-
		-
suzmaḳ **IV/787**	Tel.	<su+sımaḳ Sulu.
		-
		sūzmak “Sulu, nemli.” (ATS, 159)
suzumaḳ **IV/786**	Tel.	*bk.* suzmaḳ.

suzun **IV/786**	Tel.	1. Susuzluk. 2. Susuzluğu giderecek şey, içecek. - sūzın “1. İçecek. 2. Susuzluk.” (ATS, 159)
sū̱- **IV/795**	Alt. Tel.	Sevmek. *Erdı̆ sū̱bes ḳadıttı ineḥ ĭneŋ pilerim.* “Kocasını sevmeyen kadını ben sırtından anlarım.” sev- “Sevmek, beğenmek.” (EDPT, 784) sėv- “Sevmek.” (DTS, 527) sū̱- “Sevmek, okşamak.” (ATS, 160) sū̱- “Sevmek.” (TAS, 103)
sübē **IV/850**	Tel.	=sümē Eğri, kısa kaburga. - -
sübö **IV/850**	Alt. Leb.	Harbi, çubuk. - sübö “Harbi, çubuk.” (DLTÇ, 197)
sübō̱ **IV/850**	Alt.	*bk.* sübē.
süder **IV/838**	Tel.	Örtü, şemsiye, siper, gölge. - -
süderle- **IV/838**	Tel.	<süder+le Sıcaktan örtünmek. - -
sū̱dür- **IV/838**	Tel. Alt.	<sū̱-dir- Sevdirmek. sevtür- “Sevdirmek.” (EDPT, 786) sėvdür-~sėvtür-~sėwtür- “Sevdirmek.” (DTS, 528, 529) sū̱rttur- “Sevindirmek, mutlu etmek.” (GSATA, 508)
süḥ̆ŭn- **IV/800**	Alt. Tel.	=sevin-, süyün- Sevinmek. *Eŋmeḥen öböḥön sürükeẏ süḥ̆ündŭ.* “Yaşlı adam ve yaşlı kadın çok sevindiler.” sevin- “Sevinmek.” (EDPT, 790) sėvin-~sėwin- “Sevinmek.” (DTS, 528, 529) sügün- “Sevinmek, neşelenmek.” (ATS, 160) sū̱n- “Sevinmek.” (ATS, 161) sügün- “Sevinmek.” (TAS, 103) sön- “Sevinmek.” (DK, 247)

		sügün-~sün- “Sevinmek.” (DÇT, 150)
süḫ̆ünçĭ **IV/800**	Tel.	<sügün-çi Sevinç. sevinç “Sevinç.” (EDPT, 790) sėvinç~sėwinç “Sevinç.” (DTS, 528, 529) sügünçi~sün̄ç “Sevinç.” (ATS, 160, 161)
süḫ̆ünçĭlǖ **IV/800**	Tel.	<süḫ̆ünçi+lǖ Sevinçli, neşeli. - sügünçilü “Sevinçli, neşeli.” (ATS, 160) sügünçülü “Sevinçli.” (TAS, 103)
süḫ̆ündŭr- **IV/800**	Alt. Tel.	<süḫ̆ün-dür- Sevindirmek. sevintür- “Sevindirmek.” (EDPT, 791) sėvindür-~sėvündür- “Sevindirmek.” (DTS, 528, 529) sügündir-~sün̄dir- “Sevindirmek.” (ATS, 160, 161)
süḫ̆ünǖ **IV/800**	Alt. Tel.	<süḫün-ǖ Sevinç. - -
süḫ̆ünŭş **IV/800**	Alt. Tel.	<süḫün-ş *bk.* süḫ̆ünǖ. - sügünüş “Sevinç.” (ATS, 160)
süḫ̆ünŭş- **IV/800**	Alt. Tel.	<süḫ̆ün-ş- Birlikte sevinmek. - sügünüş “Birbirini sevindirmek.” (ATS, 160)
süḫ̆ünŭştǖ **IV/800**	Alt. Tel.	<süḫ̆ünŭş+lǖ Sevinçli, neşeli. - -
süksek **IV/799**	Tel.	Tüylü, uzun tüylü. - süksek “Uzun tüylü, kıllı.” (TAS, 103)
süksenŋde- **IV/799**	Tel.	(Saç vb. için) hareket etmek. *bk.* seksenŋde-.

sülē **IV/830**	Kumd.	Cam, cam şişe. - sleye “Cam.” (TAS, 90) süliye “Cam.” (KRS, 69)
süle- **IV/830**	Tel.	Söylemek. sȫzlē- “Söylemek, konuşmak,.” (EDPT, 863) sözle- “Söylemek, konuşmak.” (DTS, 543)
sülen- **IV/832**	Tel.	- <süle-n- Dilemek. sȫzlen- “Söylenmek, kendi kendine konuşmak.” (EDPT, 864) sözlen- “Söylenmek.” (DTS, 543)
süleş- **IV/832**	Tel.	- Konuşmak, ikna edilmek, şartlanmak. sȫzleş- “Söyleşmek, konuşmak.” (EDPT, 864) sözleş- “Söyleşmek, konuşmak.” (DTS, 543)
sȗm **IV/852**	Tel. Alt.	- <sȗ-m Sevgi. - -
süme **IV/853**	Tel.	İcat, kurgu; tavsiye; kurnazlık, hile. *Tülküçek ayttı: menŋ süme on ekki süme, men arġazın tabarım.* “Tilki dedi: bende on iki çeşit kurnazlık var, ben bunun bir yolunu bulurum.” (Tel.) *Süme tap!* “Yolunu bul!” - süme “1. Buluş. 2. Bilge öğüt; antlaşma. 3. Kurnazlık, hile.” (ATS, 160) süme I “1. İcat. 2. Bilgelik, hikmet. 3. Hile, kurnazlık.” (TAS, 103) süme II “Ölenin ruhu.” (TAS, 103) süme “Kurnazlık, hile.” (DÇT, 150)
sümele- **IV/853**	Tel. Leb.	<süme+le- Kurnazlık yapmak, buluş yapmak, tavsiye vermek. - sümele- “1. Buluş yapmak. 2. Öğüt vermek. 3. Antlaşma yapmak. 4. Kurnazlık yapmak, hile yapmak.” (ATS, 160)
sümelen- **IV/853**	Tel.	<süme+le-n- Tasarlamak, bir yolunu bulmak. - sümelen- “1. Araştırmak. 2. Uydurmak.” (ATS, 160)
sümelenŋş- **IV/854**	Tel.	<sümelen-ş- Söz birliği yapmak, istişare etmek.

		-
		-
sümeleş- **IV/854**	Tel.	<sümele-ş- *bk.* sümelenĭş-.
		-
		sümeleş- “1. Birlikte araştırmak, bulmak. 2. Danışmak.” (ATS, 160) sümeleş- “Danışmak.” (DÇT, 150)
sümelū **IV/854**	Tel.	İcatçı, kurnaz, akıllı.
		-
		sümelü “1. Akıllı. 2. Öğüt verme yetenekli. 3. Kurnaz, hilekâr. 4. *mec.* Tilki.” (ATS, 160) sümelü[254] “1. Bilge, akıllı, âlim. 2. İcat edici. 3. Kurnaz, hileci, hilekâr.” (TAS, 103) sümelü “Kurnaz.” (DÇT, 150)
sümö **IV/854**	Alt.	*bk.* süme.
sümölö- **IV/854**	Alt.	*bk.* sümele-.
sümölön- **IV/854**	Alt.	*bk.* sümelen-.
sümölönŭş- **IV/854**	Alt.	*bk.* sümelenĭş-.
sümölū **IV/854**	Alt.	*bk.* sümelū.
sūmzerlen- **IV/855**	Tel.	<sūm+zer+len- Sevgiyle bir şeyi yapmak, kendini bir şeye vermek. *Ḳorḳūna sūmzerlenip* “Korku ve sevgiyle.”
		-
		-
süne **IV/804**	Tel. Alt.	Ruh, ölen kimsenin bedeninden çıkan ruh. *Süne yürŭp yat.* “Ölmüş insanın ruhu geziyor.”; *Kiji poyınıŋ sünezĭnĭŋ uçun ne tölū perer?* “İnsan ruhu için hangi rüşveti veriyor?”
		-
		süne “Ölüm sırasında bedenden çıkan ve rüzgâr, hava, buhar şeklinde bir süre cesedin yanında kalan insan ruhu.” (ATS, 160) süme “Ölenin ruhu.” (TAS, 103)
sünezeŋ **IV/804**	Tel.	*krş.* Moğ. Ruh.
		-
		sünē “Ruh.” (GSATA, 508)

[254] Bu kelime TAS’ta *sümellü* olarak yazılmıştır. Ancak sözlüğün Rusça orijinalinde *sümelü* şeklindedir.

sünö **IV/805**	Alt.	Resim, portre. - -
sür **IV/808**	Alt. Tel.	1. Yücelik, onur, görünüş, güzellik. *Sürŭ tüjŭp par-tır.* “Onun anlamı kayboldu, güzelliğini kaybetti, ölmüş birine dönüştü.” (Tel.); *Sürŭm pastırdım.* “Yenildim.” (Tel.); *Maḷdıŋ sürŭ tüştŭ.* “Büyük baş hayvanın görüntüsü bozuldu, o kilo verdi.” 2. Ruh, insanların ve hayvanların yaşam gücü. *Ölgön kijinŭŋ sürŭ sıġırıp yat.* “Ölmüş insanın ruhu inliyor. 3. Hayalet. (Tel.) 4. İdol, görüntü, resim. - sür “1. Tasvir, resim. 2. Tür, tip, yüz. 3. Güzellik. 4. *mit.*Hayattayken insanı bırakan ruh. 5. *mit.* Ölüm sırasında ayrılan hayvan ruhu (kurban töreninde hayvanın etini değil de sür’ünü kurban ederler.) 6. İşaret.” (ATS, 160) sür I “Hayalet.” (TAS, 103) sür II “1. Portre. 2. Suret.” (TAS, 103) sürü “Ruh.” (DLTÇ, 198)
sürõ **IV/814**	Tub.	*bk.* sürekeẏ.
sür- **IV/809**	Alt. Tel. Leb.	1. Kovalamak, öne doğru kovalamak, kaçırmak, takip etmek, peşinden götürmek. *Aḷtı asḳır yılġı sürdŭ.* “O altı sürü aygır kaçırdı.” (Alt.); *Koşḳor ḳoẏdı sürdŭ.* “Koç koyunun üstüne atladı.” 2. Sürü, mal kovalamak. 3. Farklı hareketler yapmak. 4. Sürtmek, ovmak, sıyırmak, yontmak. 5. Sınır, çizgi çizmek, toprağı işlemek. *Ḳıra sürdŭ.* “O çalışıyordu.” (Alt.); *yer süreçi* “Çiftçi.” (Tel.); *Paẏ kijiler köp attardaŋ yegıp aḷaḷa sürŭp turadıḷar.* “Zenginler çok sayıda at getirdiler ve çalışmaya başladılar.” (Tel.); *Ḳumandı tegen aẏmaḳ ḳazaḳ oşḳop saḷda bıḷa ḳıra sürŭp turaḷar.* “Kumandılar Ruslar gibi pullukla çalışıyorlar.” (Tel.) 7. Yol takip etmek sür- “Sürmek, kovmak.” (EDPT, 844) sür- 1. Sürmek. 2. Kovmak, kovalamak, defetmek. 3. İlgilenmek, meşgul olmak, uygulamak. 4. Uzatmak, çekmek, sürüklemek,yaşamak, ikamet etmek. 5. Soymak, sıyırmak.” (DTS, 549) sür- “1. Kovmak. 2. Uyarmak. 3. Sürmek.” (ATS, 160) sür- “1. Çift sürmek, toprağı işlemek. 2. Sürmek, kovalamak, önüne katıp götürmek.” (TAS, 103) sür-~sūr- “1. Sürmek, kovmak, defetmek. 2. Çift sürmek.” (DK, 248,

		249) sür- “1. Sürmek, kovmak, defetmek. 2. Çift sürmek.” (DÇT, 150)
sürbeç **IV/829**	Leb.	Kız örüğü. - -
sürdö- **IV/827**	Alt.	Korkmak, korkunç bir şeyden geri dönmek. - -
sürdür- **IV/827**	Alt. Tel. Leb.	<sür-dür Kovdurmak, kovmak, sürdürmek. sürtür- “Sürdürmek, kovdurmak, kovmak.” (EDPT, 847) sürtür- “Sürdürmek.” (DTS, 550) sürdir- “1. Kovdurmak. 2. Kovmak.” (ATS, 160)
süre **IV/811**	Tel.	<sür-e Arka arkaya, baştan başa, art arda. *Üç kün süre* “Arka arkaya üç gün” - süre “Her zaman.” (ARSL, 618)
süredĭl- **IV/814**	Tel.	<süret-l- Sürüklenmek, yerde sürüklenmek. - sū̆rtel- “Sürünmek.” (ATS, 161)
sürek **IV/811**	Tel.	İnce doğranmış saman. - -
sürekeẏ **IV/812**	Tel.	=sürükeẏ Oldukça, çok. *Sürekeẏ yaḳşı* “Çok iyi” - sürekey “Çok, en çok, gayet çok.” (ATS, 160) sürekey~sürō̄ “Çok, oldukça fazla.” (DÇT, 150) sürügöy “Ünlü, tanınmış.” (DÇT, 150) sürüköy “1. Ünlü, tanınmış. 2. Çok.” (DÇT, 150)
sürektel- **IV/812**	Tel.	Sürünmek, yerde sürünmek. *Sürektel ĭp parıp yat.* “O yerde sürünüyordu.” - sürekte- “Sürüklemek.” (DÇT, 150) sürektel- “Sürüklenmek.” (DÇT, 150)
sürēn **IV/813**	Tel.	=süre Korku, tehlike.

		-
		sürēn “1. Korku; korkunç. 2. *mec.* Çok.” (ATS, 160)
sürēndū̄ **IV/813**	Tel.	<sürēn+lū̄ Korkunç, tehlikeli.
		-
		-
süret- **IV/813**	Tel.	<süre-t- Taşımak, sürüklemek. *Ḳan Püdey ker baḷıḳtıŋ pajın süredĭp aḷdı.* “Han Püdey ker balığının kafasını sürükleyerek getirdi.”
		-
		sū̆rte- “Sürüklemek.” (ATS, 161) sū̆ret- “Sürüklemek.” (TAS, 103)
süretme **IV/813**	Tel.	<süret-me Toprak işleme aleti. *Pīške pir yaş uḷan Şor kişi süretme bile tos süretkĭnçe tuştadı.* “Bizi toprak işleme aletinde karaağaç taşıyan genç Şor karşıladı.” (P.d.V.I, 129,17)
		-
		-
sürettĭ **IV/813**	Tel.	*krş.* süren Korku, endişe.
		-
		-
sürettĭlū̄ **IV/813**	Tel.	<sürettĭ+lū̄ Korkunç.
		-
		-
sürgŭ̆ **IV/822**	Tel.	Deriyi sıyırmak için kullanılan iki saplı küt bıçak.
		-
		sürgü “Deri işlemede kullanılan büyük ağaç tahta.” (ATS, 160) sürgü “Hayvan postu işlemesinde kullanılan alet.” (TAS, 103)
sürle- **IV/824**	Tel. W.	Yağlamak.
		-
		sürle- “Süslemek, bezemek.” (ARSL, 619)
sürlū̄ **IV/824**	Tel.	<sür+lū̄ 1. Dışı olan. *Paşḳa sürlū̄* “Değişik görüntülü, çeşitli.” 2. İyi görünümlü, güzel endamlı, heybetli, şişman. *Sürlū̄ kiji* “Boyu posu yerinde olan kişi.”; *sürlū̄ et* “Yağlı et.”
		-

		sürlü “1. Görüntülü, güzel. 2. Çeşitli, çeşitli renkte olan.” (ATS, 160) sürlü “Güzel, hoş, yakışıklı.” (TAS, 103) sürlü “Gibi, benzer.” (DÇT, 150)
sürmet **IV/830**	Tel.	Resim, görüntü. - -
sürnŭk- **IV/824**	Alt. Tel. Leb.	Tökezlemek. *Tört ayaḳtū attā sürnŭget.* “Dört ayaklı at bile tökezler.” (Tel.) - sürelte- “Tökezlemek, sendelemek.” (DLTÇ, 198) sürnük- “Tökezlemek.” (KRS, 69)
sürnŭkçēn **IV/824**	Tel. Leb.	<sürnük-çēn Tökezleyen, kolay tökezleyen. *Adıŋ sürnŭkçēn.* “Senin atın tökezliyor.” - -
sürnüktür- **IV/824**	Alt. Tel. Leb.	<sürnük-tür- Tökezletmek. - -
sürödŭl- **IV/814**	Alt.	*bk.* süredĭl-.
sürön- **IV/814**	Alt.	<sürö-n- Gitmek, sürünmek. - -
süröt- **IV/814**	Alt.	=süret- Taşıtmak, süründürmek. *bk.* süret-.
sürt **IV/825**	Leb.	Yüzey. *bk.* sırt. - -
sürt- **IV/825**	Alt. Tel. Leb.	<sür-t- Sürmek, ovmak. *Aḷtın sürttĭ.* “O altına boyadı.” (Tel.); *ḳaḷaẏ sürtken* “Kalaylı.” (Tel.); *Bezibenĭŋ*[255] *pānı sarıġ yā yaġ bĭle süttŭ.* “O kantarın ipini yağladı.” (Tel.)[256]; *Yamanġa yaḳşı etpe, yūrġa poḳ sürtpe!* “Kötüye iyilik yapma, temizlenmiş yere dışkı sürme! (atasözü)” (Tel.); *Törönöẏ aẏttı: menĭŋ ūzŭma Eťi senĭŋ yibe teḥen aştı sürtŭb īdĭ.*

[255] Beziben=pezeben
[256] Bu cümle seslik özellikler bakımından Lebed ağzına daha uygundur.

		“Törөŋöy dedi: Edi benim ağzıma senin yemeyin dediğin yemeği sürüverdi.” (P.d.V.I, 162,9)
		sürt- “Sürtmek, ovmak, kazımak, silmek.” (EDPT, 847) sürt- “Sürtmek, ovmak, sürmek.” (DTS, 549)
		sürt- “1. Sürmek, boyanmak. 2. Silmek.” (ATS, 160) sürt- “Sürmek, sıvamak.” (TAS, 103) sürt- “Sürtmek.” (DÇT, 150)
sürtküş **IV/827**	Tel. Alt.	<sürt-küş Merhem, ovarak sürülen yağ.
		-
		sürtküş “Merhem, macun.” (ATS, 160) sürtküş I “Merhem.” (TAS, 103) sürtküş II “Tıraş fırçası.” (TAS, 103)
sürtküşte- **IV/827**	Tel.	<sürtküş+le- Merhem sürmek.
		-
		sürtküşte- “Sürmek, boyamak.” (ATS, 160
sürttür- **IV/827**	Tel.	Sürdürmek, ovdurmak.
		sürtür- “Sürdürmek.” (EDPT, 847) sürtür- “Sürdürmek.” (DTS, 550)
		-
sürtŭm **IV/827**	Tel.	<sürt-m Sürme, ovarak sürme.
		-
		-
sürtün- **IV/826**	Tel.	<sürt-n- Sürünmek, ovmak.
		sürtün- “Sürtünmek.” (EDPT, 847) sürtün- “1. Sürtünmek. 2. Kendine bir şey sürünmek.” (DTS, 550)
		sürtün- “1. Sürünmek, boyanmak. 2. Macunu, merhemi silmek.” (ATS, 160) sürtün- “Sürünmek, üzerine bir şey sürmek.” (TAS, 103)
sūrü **IV/815**	Alt. Tel.	Sivri, sivri uçlu. *Sūrü baştū çorton* “Sivri burnu olan turnabalığı”
		süvrī “Daralan uçlu, keskin, sivri.” (EDPT, 791)
		sūrü “Koni şekilli.” (ATS, 161) süri “Tepe.” (DÇT, 150) sūrü “Dağ zirvesi, kayaların sivri çıkıntıları.” (DÇT, 150)
sürūçŭ **IV/819**	Tel.	<sür-ū+çı Çiftçi.
		-

		-
sürük **IV/816**	Tel.	Buzağı derisi, keçi derisi. -
		sürük “Meyilli dağ, yatay dağ.” (TAS, 103)
sürükeẏ **IV/816**	Tel.	=sürekeẏ Oldukça, çok. *Sürükeẏ ťaḳşı* “Çok iyi”; *sürükeẏ ďaman* “Çok kötü”; *sürükeẏ kiji* “Çok iyi işi bilen, çevik insan” *bk.* sürekeẏ.
sürüköẏ **IV/817**	Alt.	*bk.* sürekeẏ.
süs- **IV/841**	Alt. Tel. Leb.	Süsmek, boynuzlamak. süs- “Süsmek, boynuz vurmak.” (EDPT, 855) süs- “Süsmek, boynuz vurmak.” (DTS, 550)
		süs- “Süsmek, tos vurmak.” (ATS, 160) süs- “Süsmek,boynuzla vurmak, tos vurmak.” (TAS, 103) süs-~süz- “Süsmek, boynuzlamak.” (DLTÇ, 197) süs- “Süsmek.” (DÇT, 150)
süskek **IV/842**	Tel.	<Rus. сусекъ Tahıl ambarı. -
		süsek “Tahıl ambarı.” (KRS, 69)
süsküçǐ **IV/842**	Leb.	*bk.* süskür. -
		-
süskür **IV/842**	Tel.	<süs-kür Süsme alışkanlığı olan. -
		süskür “Tos vuran.” (ATS, 160) süskür “Süseğen.” (DK, 249)
süt **IV/834**	Alt. Tel. Leb.	Süt. *Südǔ sōḷġan uẏ* “Sütü kuruyan inek”
		sūt “Süt.” (EDPT, 798) süt “Süt.” (DTS, 550)
		süt “Süt.” (ATS, 160) süt “Süt.” (TAS, 103) süt “Süt.” (DK, 249) süt “Süt.” (DLTÇ, 198) süt “Süt.” (DÇT, 150)
süyeş	Tel.	Parmaktaki yüzük.

IV/802		-
		-
süzel	Tel.	<Rus. суслик
IV/845		Tarla sincabı, gelincik, geleni.
		-
		sūsilik “Tarla sincabı.” (GSATA, 508)
süzelek	Tel.	*bk.* süzel.
IV/845		
süzer-	Tel.	<süs+er-
IV/844		Yorgunluktan gözlerini kapatmak, yorgunluktan gözleri süzülmek.
		-
		-
süzük	Alt. Tel.	<süz- (süs-)k
IV/845		1. Sıvı tortu. *Köçönŭŋ süzŭgŭ* “Lapa tortusu.” (Tel.) 2. Şeffaf, temiz. *Aḳ süzük d’uŋza* “Şapkanın üstünde şeffaf düğme (Çin memurunun nişanı).”
		süzük “Süzülmüş, temiz, berrak.” (EDPT, 862) süzük “Süzülmüş, temiz, berrak.” (DTS, 550)
		süzük “Temiz, berrak.” (TAS, 103)
süzükte-	Tel. Leb.	Şeffaf, temiz olmak.
IV/846		-
		-
süzüş-	Tel.	<süs-ş-[257]
IV/846		Süsüşmek, karşılıklı boynuz vurmak.
		-
		süzüş- “Süsüşmek, karşılıklı boynuz vurmak.” (DLTÇ, 197) süziş- “Birbirine tos vurmak.” (DÇT, 150)

“Ş”

şā-	Tel.	Kama çakmak.
IV/925		-
		şā- “1. Kama, çivi vb. çakmak. 2. İtip kakalamak, sıkıştırmak. 3. Gelinlik kız için fiyat belirlemek.” (ARS, 153)
şabaḷa	Tel.	Kaşık.
IV/987		-
		şabala “Kaşık.” (TAS, 104)

[257] OSTN’de morfolojik tahlil *süg*+ş şeklinde verilmiştir.

Şabat **IV/987**	Kumd.	Biy Nehri kıyısında yaşayan Türk boyu. - -
şabıḷa- **IV/988**	Tel.	Esnek vücudu gerdirmek ve tıkırdaması için aniden bırakmak, parmakları tıkırdatmak. - şabıla- “Parmakla fiske vurmak.” (ATS, 160)
şabır **IV/988**	Tel. Kumd.	Titrek kavak. - şabır “Matara.” (ARS, 153)
şadraḷū **IV/973**	Tel.	<şadra+ḷū Eğri büğrü, çopur yüzlü. - -
şaġırt **IV/938**	Tel.	Çatırdama, gök gürültüsü. - -
şāḳ **IV/931**	Tel.	<şā-ḳ Kama. - şā~şāşkak “Çivi; peş.” (ATS, 161)
şaḳ I **IV/930**	Tel.	Demlenmiş çay posası - şak “1. Çay posası. 2. Mumlu kâğıt.” (ATS, 161)
şaḳ II **IV/930**	Alt. Tel. Leb.	- Zarif, kibar, zarif bir şekilde yürüme. - şak “Tam, kesin.” (ATS, 161) şak “Düz, dümdüz.” (TAS, 104)
şaḳta- **IV/935**	Alt. Tel. Leb.	<şaḳ+ḷa- Ayakla ezmek. - -
şāḳta- **IV/935**	Tel.	<şāḳ+ḷa- Kama çakmak. - şāla- “Çivi çakmak.” (ATS, 161)
şaḷ **IV/959**	Alt. Tel. Leb.	1. (Ekmeğin üstündeki) küf. 2. Ayakkabıların, eyerlerin, çantaların sertleşmesi için kullanılan

			yeşil sert deri.
			-
			-
şaḷbır I **IV/967**	Tel. Kumd.	Leb.	Kaygısız, dikkatsiz, düşüncesiz, şapşal, pasaklı. *bk.* şaḷtır.
şaḷbır II **IV/967**	Tel. Alt.		Geniş deri pantolon, şalvar. *Adam senï şaḷbır edïp persïn teḥen.* “Babam sana şalvar dikip versin demişti.” (P.d.V.I, 8,18)
			-
			şalbar~şalbır~şalmar “Şalvar, pantolon.” (ATS, 161)
şaḷdraḳ **IV/966**	Kumd.		Tıkırtı, şıkırdama.
			-
			-
şaḷtır **IV/965**	Tel.		Kaygısız, dikkatsiz, düşüncesiz, şapşal, pasaklı.
			-
			şalbır “Dikkatsiz, özensiz. (ATS, 161) şalbır “Çapaçul, pasaklı.” (TAS, 104)
Şaḷyime **IV/965**	Alt. Tel.		Allah’ın insanları ve hayvanları emanet ettiği ilk yaratılan insan.
			-
			-
şamḳaḳ **IV/993**	Tel. W.		=şaşḳaḳ *bk.* şāşḳaḳ
şampar **IV/994**	Tel.		Bol pantolon, şalvar. *bk.* şaḷbır II.
şanḳı **IV/948**	Alt.		*bk.* şaŋḳı.
şanpar **IV/950**	Tel.		Şalvar, bol pantolon. *bk.* şaḷbır II.
şantıra- **IV/949**	Tel.		Sarhoş gibi sallanmak.
			-
			-
şaŋ **IV/942**	Alt. Tel.		Çan. *Şaŋ ḳaḳtı, soḳtı.* “Çan çaldı.”
			çaŋ “Çan, büyük zil.” (EDPT, 424) çaŋ “1. Çan. 2. Zil.” (DTS, 149)
			şaŋ “Çan.” (ATS, 161) şaŋ “Çan.” (TAS, 104)
şaŋa **IV/942**	Leb.		=şaŋḳa Kızların açık bırakılmış sarkık saçları.

		-
		şanka~şaŋkı “1. Birkaç örgüden oluşan genç kız saçı. 2. Saç örgüleriyle süslenmiş başlık.” (ATS, 162)
şaŋda I **IV/944**	Alt. Tel. Leb.	1. Kabuğun iç kısmı. 2. Huş ağacının üzerindeki yumru.
		-
		şaŋda “Akağaç altındaki kabuk.” (ATS, 161)
şaŋda II **IV/944**	Alt.	Soyon askeri.
		-
		-
şaŋdara- **IV/944**	Tel.	*bk.* şaŋdıra-.
Şaŋdımı **IV/945**	Tel.	İlk yaratılan yedi insandan biri.
		-
		-
şaŋdıra- **IV/944**	Tel.	=şaŋra Ses çıkarmak, çalmak.
		-
		-
şaŋdırat- **IV/944**	Tel.	*bk.* şaŋrat-.
şaŋır **IV/943**	Leb.	*Şaŋır pas* “Büyük at sineği.”
		-
		şaŋır “*mit.* 1. Ormanın ruhu. 2. Tuba kabilesinde avcıların koruyucu ruhu.” (ATS, 161) şaŋır “Şamanın tören elbisesinin yenlerine dikilmiş çanların ses taklidi (bunlar kötü ruhları şamandan uzaklaştırır). (ATS, 162) şaŋır “Mavi, gök.” (DÇT, 167)
şaŋıra- **IV/943**	Tel. Leb.	<şaŋır+a- Çınlamak, ıslık çalmak.
		-
		şaŋkıra- “Çınlamak, metal sesi çıkarmak.” (ATS, 162) şaŋıra- “Çınlamak, tınlamak, şıngırdamak.” (TAS, 104) şaŋıra- “Islık çalmak (ok, mermi vb.), çınlamak.” (DK, 272) şıŋır- “Çığlık atmak, gıcırdamak.” (DÇT, 168)
şaŋır-şuŋır **IV/943**	Tel.	Tıngırtı sesi.
		-
		şaŋırt “Şangırtı, şakırtı.” (ATS, 162) şaŋur-şuŋur “1. Tıngırtı, çınlama, şıkırtı. 2. Silak şakırdatması.” (TAS, 104)
şaŋja-	Tel.	Vızıldamak, düdük çalmak (kurşun).

IV/945		*Aḳ ḳarçıġam par poḷza şaŋjaġaẏ edi kẽn ĭmdeŋ.* “Eğer benim siyah şahinim olsaydı o benim arkamdan uçardı.”
		-
		şaŋja- “1. Çınlamak. 2. Yüksek sesle vızıldamak.” (ARSL, 873)
şaŋḳa **IV/943**	Alt.	*bk.* şaŋa
şaŋḳı **IV/943**	Alt.	1. Yele. 2. *bk.* şaŋa.
		-
		-
şaŋḳıḷū **IV/943**	Alt.	Yeleli.
		-
		-
şaŋra- **IV/944**	Tel. Alt.	<şaŋ+ra- Çınlamak.
		-
		şaŋkıra- “Çınlamak, metal sesi çıkarmak.” (ATS, 162) şıŋıra- “Zil çalmak.” (ATS, 162) şaŋıra- “Çınlamak, tınlamak, şıngırdamak.” (TAS, 104)
şaŋrat- **IV/944**	Tel. Alt.	(Zil, çan) çalmak.
		-
		şaŋırat- “Çan çalmak.” (TAS, 104) şıŋırt- “Çığlık attırmak, gıcırdatmak.” (DÇT, 168)
şar **IV/950**	Tel.	Suyun sesi. *Su şar aḳtı.* “Su şırıltı ile aktı.”
		-
		-
şarbaḳ **IV/959**	Tel.	<şarbaẏ-k Her tarafa açılmış, budaklanmış. *şarbaḳ ḳaburġaḷū maḷ* “Çıkıntılı kaburgası olan hayvan.”
		-
		çarbak “Şişmiş.” (ATS, 70) şarbak “Sincap.” (ATS, 162)
şarbaẏ- **IV/959**	Tel.	(Budak, boynuz, kol vb. için) genişlemek. *Aġaş şarbayıp turdı.* “Ağaç genişleyerek büyüyordu.”; *Mūzŭ şarbayıp turŭ.* “Boynuzlar genişleyerek uzuyor.”
		-
		çarbay- “(Karın için) şişmek.” (ATS, 70) çerbey- “1. (Karın için) şişmek. 2. (Kısa boylu insan için) karnını ileri çıkarıp kibirle yürümek.” (ATS, 72) çarday- “Göbek şişerek belirginleşmek.” (TAS, 12)

şarbayıt- Tel. <şarbaẏ-t-
IV/959 Her tarafa açmak.
-
-

şarḳa Tel. *Aḷtın şarḳa* “Yüz dünyanın ortasındakinin toprağı.”
IV/954 -
-

şarḷa- Tel. 1. Şarlamak.
IV/955 2. Cızırdamak (tavadaki yağ).
-
şarla- “Şırldamak, şırıl şırıl akmak.” (TAS, 104)

şarḷama Tel. <şarḷa-ma
IV/955 Gürültülü.
-
çert “Yemin, ant.” (ATS, 72)
çert “Ant, yemin.” (TAS, 14)

şart I Tel. <Ar. şart
IV/955 Şart, anlaşma.
Şart aẏdıştı. “Onlar anlaşma imzaladılar.”
-
-

şart II Tel. Çatırdama.
IV/956 *Şart kestĭ.* “O tek yumrukla kenara attı.”
-
-

şāş- Tel. Sıkışmak, tıkanıp kalmak, ilerleyememek.
IV/974 *Şāja otturdŭ.* “Onlar sıkışık vaziyette oturdular.”
-
şāl- “Kalabalıklaşmak.” (ATS, 161)

şāşḳaḳ Tel. <şāş-ḳaḳ
IV/977 Kama.
-
şāşkak~şā “Çivi; peş.” (ATS, 161)

şatra I Tel. < Rus. шатер
IV/970 Çadır.
Teŋeren ĭŋ aḳ şatrası. “Gökyüzünün ak çadırı.”
-
-

şatra II Tel. Satranç oyunu, dama oyunu.
IV/970 *Şatra oẏnodı.* “O satranç (dama) oynadı.”
-

şatra “Dama, Altay daması.” (ATS, 162)

şaẏdan Alt. Tel. Leb. <Ar.
IV/928 Şeytan.
-
şaytan “Şeytan, kötü ruh.” (ATS, 162)

şaẏlū Tel. <şaẏ+ḷū
IV/928 Saygın, önemli, iyi olan (eşya).
-
-

şelt Tel. =şert?
IV/1011 Yemin, ant.
-
-

şeltten- Tel. <şelt+le-n-
IV/1011 Yemin etmek.
-
-

şemçik Tel. <Rus. жемчуг
IV/1021 İnci.
-
-

şerebeẏ Tel. <Rus. жребий
IV/1005 Kura.
Şerebeẏ taştadı. “Kura çekti.”
-
-

şerkek Tel. Kıl, sert kıl.
IV/1008 -
-

şert Tel. <Ar. şart
IV/1009 1. Şart, anlaşma, sözleşme.
2. Ant, yemin.
Şert içtĭ. “Yemin etti.”; *Ḳara şart içtĭ.* “O yalandan yemin etti.”
bk. şart I.

şertte- Tel. <şert+le-
IV/1009 Yemin etmeye tabi tutmak.
-
-

şertten- Tel. <şertte-n-
IV/1009 Yemin etmek.
-
-

şıbıra- **IV/1062**	Tel.	Fısıldamak. - şıbıra- “1. Fısıldamak. 2. Hışırdamak.” (ATS, 162) şıbıra- “Fısıldamak.” (TAS, 104)
şıdarı **IV/1059**	Tel.	Bitişik, yakın. - şıdar “Yaklaşık, aşağı yukarı.” (ARS, 155)
şıdırı **IV/1059**	Tel.	=şıdarı Çok yakın, bitişiğinde. - -
şıdırım **IV/1059**	Tel.	*bk.* şıdırış.
şıdırış **IV/1059**	Tel.	<şıdırı-ş Komşu, yanaşık. - -
şıḳa **IV/1044**	Tel.	Bir yere kadar. - -
şıḳa- **IV/1044**	Tel. W.	Zorlamak, hedef almak. - şıka- “Hedef almak.” (ATS, 162)
şıḳaḳ **IV/1044**	Alt.	Barut çantası. - -
şıḳşıt **IV/1045**	Tel.	Şakak. - şıkşıt “Şakak.” (ARSL, 891)
şıḷa- I **IV/1055**	Kumd.	(Yılan için) tıslamak, zorlu ve sesli sesli homurdanmak, hırıldamak. - şıla- “(Yılan için) tıslamak.” (DK, 272)
şıḷa- II **IV/1055**	Tel. Alt.	Yargılamak, sorguya çekmek, işi mahkemede araştırmak. *Kilinçek-sayın aḷdınaŋ şıḷayır.* “Her ceza mahkemede kendi kendine sorgulanır.” (Tel.) - şıla- “1. Soruşturmak. 2. Sondaj yapmak.” (ATS, 162) şıla- “Sıvamak, sürmek.” (TAS, 104)
şıḷaḷtı	Tel.	<şıḷa-ḷ-tı

IV/1055		Sorgu.
		-
		-
şılḍa	Tel.	Sapan.
IV/1057		-
		-
şılı-	Tel.	Kesilmiş hayvanın etini sıyırmak.
IV/1055		-
		şılı- “Et ayırmak, etleri kemiklerinden ayırmak.” (TAS, 104)
şılıra-	Tel.	(Su için) kaynamak, fokurdamak.
IV/1055		-
		şılıra- “(Su için) kaynamak, fokurdamak.” (ATS, 162)
şılırat-	Tel.	Şıpırtı sesi çıkarmak.
IV/1055		*Çıçḳan su şılıratḳandī.* “Farenin suyu şıpırdattığı gibi.”
		-
		-
şılṭaḳ	Alt. Tel.	Fırsat, bahane, elverişli fırsat.
IV/1057		-
		şıltak “Neden, bahane, sebep, fırsat.” (ATS, 162) şıltık “Neden, sebep.” (DK, 272)
şılṭaḳtan-	Alt. Tel.	<şılṭaḳ+ḷa-n- Durumu kullanmak.
IV/1057		-
		şıltaktan- “Bahane, fırsat bulmak.” (ATS, 162)
şılṭū	Tel.	*bk.* şılṭaḳ.
IV/1057		-
		şıltu “Bahane, neden.” (ATS, 162)
şım	Leb.	Sessiz.
IV/1064		*Şım poḷdı.* “O sessizleşti.”
		-
		çım “Sessizlik.” (ATS, 73)
şımda-	Alt. Tel. Leb.	Acele etmek.
IV/1065		-
		-
şımdaḳ	Alt.	<şımda-ḳ
IV/1066		Aceleci.
		-
		-
şımdat-	Alt. Tel.	<şımda-t-

IV/1066 Acele ettirmek.

-

-

şımġa Alt. Aceleci.
IV/1065

-

-

şıŋ Tel. Ağırlık, yük.
IV/1047

-

şıŋ “Yansıma kelime.” (ATS, 162)

şıŋır Tel. Çınlama, şıkırdama
IV/1047 *Şıŋır şıŋır (deyim)*

-

-

şıŋıra- Tel. <şıŋır+a-
IV/1047 Çınlamak.

-

şıŋıra- “Zil çalmak.” (ATS, 162)

şıŋırḷa- Tel. <şıŋır+ḷa-
IV/1047 Çınlamak, şıkırdamak.

-

-

şıŋırḷat- Tel. <şıŋırḷa-t-
IV/1047 Çınlamak, şıkırtı sesi çıkarmak.
Külüş şıŋırḷattı. “O anahtarlarla şıkırtı sesi çıkarttı.”

-

-

şıŋırḷū Tel. <şıŋır+ḷū
IV/1048 Şıkırdayan.

-

-

şıŋḳıḷda- Tel. Alt. Yüksek, ince ses çıkarmak.
IV/1048

-

şıŋkılda- “Çınlamak.” (ATS, 162)

şıŋḳıḷdaḳ Tel. <şıŋḳıḷda-ḳ
IV/1048 (Demir, çan vb. için) çınlayan.

-

şıŋkıldak “Çınlayan.” (ATS, 162)

şıŋra- Alt. Çınlamak.
IV/1048

-

şıŋıra- “Zil çalmak.” (ATS, 162)

şıra **IV/1051**	Tel. Leb.	Felaket, ıstırap. - şıra “Istırap, acı.” (ATS, 162) şıra “1. Azap, ıstırap. 2. Felaket.” (TAS, 104)
şıraḳ **IV/1052**	Tel.	*bk.* şıẏraḳ.
şıraḷa- **IV/1052**	Tel. Leb.	<şıra+ḷa- Eziyet etmek. - şırala- “Istırap çektirmek.” (ATS, 162) çırala- “Azap çekmek, ıstırap çekmek, sıkıntı çekmek.” (TAS, 104) şırala- “Azap çekmek, eziyet çekmek.” (DK, 273) çırala-~şırala- “Azap çekmek, ıstırap çekmek; zorlanmak.” (DÇT, 167, 168)
şıraḷan- **IV/1052**	Tel.	<şıraḷa-n- Azap çekmek, endişelenmek. *Şıraḷanıp yürgender mā onçoġor kelĭger!* “Azap çekenler, hepiniz bana gelin!” - şıralan- “Istırap çekmek.” (ATS, 162)
şıraḷū **IV/1052**	Tel.	<şıra+ḷū Eziyet edilen. - -
şırda **IV/1059**	Tel.	*bk.* şıdırı.
şırdaḳ **IV/1059**	Leb.	Çatırtı. - şırdak “Çatırtı, tıkırtı.” (DK, 272)
şırḳa **ıv1052**	Alt.	Yara. - şırka “Yara.” (ATS, 162)
şırḳıra- **IV/1052**	Tel. Alt.	Şırıldamak. - şırkıra- “(Dere için) şırıldamak.” (ATS, 162)
şırḷa-[258] **IV/1052**	Alt. Tel.	<şır+ḷa- (Kaynayan su için) ses çıkarmak. -

[258] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		şılıra- “(Su için) kaynamak, fokurdamak.” (ATS, 162) şırla- “Cızırdamak.” (DK, 273)
şıẏdam **IV/1041**	Tel. Alt. Leb.	Değnek, sopa. - şıydam “Değnek, sırık.” (ATS, 163)
şıẏdamda- **IV/1041**	Tel.	<şıẏdam+ḷa- Sopa ile vurmak. - şıydamda- “Değnekle vurmak.” (ATS, 163)
şıẏdı- **IV/1041**	Tel. Alt.	Hazırlamak, toplamak, donatmak. *Yarġı şıẏdıp saḷdı.* “O hüküm verdi.” - şıydı- “Toplamak, donatmak.” (ARSL, 889)
şıẏdın- **IV/1041**	Tel.	<şıẏdı-n- Toplanmak, hazırlanmak. - şıydın- “(Yola) hazırlanmak.” (ATS, 163) şaydın-~şıydın- “Toplanmak.” (DÇT, 167)
şıẏman- **IV/1041**	Tel.	Kuyruk sallamak. - şıyman- “(At, inek için) kuyruk sallamak.” (ATS, 163)
şıẏraḳ **IV/1041**	Tel.	(Hayvanlarda) ayaktan dize kadar olan bölge. - şıyrak “Aşık (hayvanın ayağının alt bölümü).” (ATS, 162)
şibē **IV/1089**	Tel. Alt.	Kale, bent, dağ geçiti. - şibe~şibē “Kale.” (ATS, 163)
şibeken- **IV/1089**	Tel. W.	Duvarla çevrelenmek. - -
şibēle- **IV/1089**	Tel.	<şibē+le- Bentle korunmak, güçlenmek. - -
şibēlen- **IV/1089**	Tel.	<şibēle-n- Bentle korunmak. -

		şibēlen- “Bent çekmek, korumak, savunmaya almak, sağlamlaştırmak.” (ARSL, 876)
şibiḥe **IV/1089**	Tel. Alt. Tub.	=şibege Biz, tığ. - şüvē~şüvȭ-~şibege~şübēy “Biz, tığ.” (ATS, 105) şibege “Biz, tığ.” (TAS, 105) şibe~şübe “Biz, tığ.” (KRS, 136)
şīdam **IV/1080**	Tel. Leb.	Sırık, sopa, çubuk. *bk.* şıẏdam.
şīdamda- **IV/1080**	Tel.	<şīdam+ḷa- Sopayla dövmek. *bk.* şıẏdamda-
şīdamna- **IV/1080**	Leb.	*bk.* şıẏdamda-
şide- I **IV/1080**	Tel.	Dikmek, tamir etmek, iple dikmek. - şide- “Dikmek.” (ATS, 163) şide- “Dikmek, dikişle tutturmak.” (TAS, 105)
şide- II **IV/1081**	Tel. Leb.	Ayak diremek, direnmek. - şide- “Dayak koymak, desteklemek.” (TAS, 105)
şiden- **IV/1081**	Tel.	<şide-n- İnatçı olmak. - şiden- “Dayanmak.” (TAS, 105)
şidencik **IV/1081**	Leb.	*bk.* şidençēk.
şidençēk **IV/1081**	Tel.	<şiden-çēk İnatçı. *Şidençēk at* “Huysuz, inatçı at” - -
şidençĭk **IV/1081**	Tel.	<şiden-çik *bk.* şidençēk.
şidenǖ **IV/1081**	Tel.	İnat. - -

şidet- **IV/1081**	Tel. Leb.	<şide-t- Diretmek. - şidet- “Diktirmek, dikmeye zorlamak.” (ARSL, 876)
şidǖ I **IV/1082**	Tel.	<şit-ǖ Eğreti dikiş. - şidü “Dikiş yeri.” (TAS, 105)
şidǖ II **IV/1082**	Tel.	<şide-ǖ Destek, dayanak. - şidü “Dayanak, destek. (TAS, 105)
şidǖçi **IV/1082**	Tel.	<şit-ǖ+çi Hâkim, yargıç. - -
Şigimini **IV/1068**	Tel. W.	Mayderey tarafından yazılan dünyanın var oluşu kitabını yeniden yazan üç yazardan biri. - -
şikir **IV/1067**	Tel.	Şeker. - çikir~şikir “Şeker.” (ATS, 75, 163) şikir “Şeker.” (TAS, 105)
şilbĭ **IV/1080**	Tel.	Bağcık. - çilbi~şilbi “Bağ, sicim, kaytan; düğme.” (ATS, 75, 163)
şilēmir **IV/1078**	Tel.	Lanetli, şeytan, kötü ruh. - şilemir “*mit.* Şeytan, kötü ruh.” (ATS, 163) şlebir~şlemir “Alçak~aşağılık.” (DÇT, 167)
şileẏ **IV/1077**	Tub. Leb.	<Rus. шлея Hamut kayışı; atı arabaya bağlarken kullanılan, atın arka kısmındaki kayış. - -
şili I **IV/1078**	Alt. Tel. Leb.	Cam, cam şişe, cam tabak. - şil~şili “Cam; cam kap.” (ATS, 163)

		şili “Cam.” (DK, 272)
şili II **IV/1078**	Tel. Leb.	Kalın boyun damarı. - çili~şili “Boyun damarı.” (ATS, 75, 163) şili “Boyun kirişi.” (TAS, 105)
şilte- **IV/1079**	Tel.	Küfretmek, sövmek. - şilte- “Küfretmek, lanet etmek.” (ATS, 163)
şiltemir **IV/1079**	Tel. W.	Küfretmeyi seven. - -
şilten- **IV/1079**	Tel.	<şilte-n- Yemin etmek. - -
şinjile- **IV/1070**	Tel.	Çeşidine göre ayırmak, bakmak, denemek, denetlemek. - şinjile- “1. (İşi) incelemek. 2. Denemek, kontrol etmek.” (ATS, 163) şinjüle- “Denemek, incelemek.” (ATS, 163)
şirdeḥe **IV/1076**	Tel.	*bk.* şirdek.
şirdek **IV/1075**	Tel.	Döşek. - şirdek “Keçe yatak ya da aynı işlevi gören eşya.” (ARS, 154)
şirē **IV/1071**	Tel. Töl..	1. Kurban zamanında kullanılan huş ağacının dallarından hazırlanan döşeme. 2. Kilise mihrabı, sunak yeri. - şire I~şirē “Taht; *mec.* Darağacı.” (ATS, 163) şire II “Kurbanlık et için örgü sepet.” (ATS, 163)
şiri **IV/1071**	Tel.	1. Boyun kirişi. 2. Kement dikmek amacıyla kullanılacak olan dumanlanmış, islenmiş deri. - şili “Boyun damarı.” (ATS, 163) şili “Boyun kirişi.” (TAS, 105)
şirke **IV/1074**	Tel.	Kiriş. -

		-
şirt **IV/1075**	Tel. Alt. Leb.	1. Çatırdama. *Menĭŋ sōğŭm şirt etken.* "Benim kemiklerim çatırdamıştı." 2. Sancı, keskin ağrı. *Yüregĭne şirt etken.* "O kalbinde keskin bir sancı hissetmişti, o yüzden çok korkmuştu."
		-
		şirt "Çatırtı." (ATS, 163)
şirtilde- **IV/1075**	Tel. Alt.	Korkmak, titremek.
		-
		şirtilde- "Telaşlanmak, endişelenmek." (ARSL, 879)
şit- **IV/1080**	Tel. Alt.	Hazırlamak, karar vermek, yargılamak.
		-
		-
şoġor **IV/1025**	Tel. W.	Düdük.
		-
		şōr "Düdük, kaval, şor, Altayların millî müzik aleti." (ATS, 163) şōr "Düdük, kaval." (DÇT, 167)
şoġorçı **IV/1025**	Tel.	<şoġor+çı Düdük çalmak.
		-
		-
şoġorḷo- **IV/1025**	Tel.	1. Düdük çalmak. 2. Şırıldamak (su).
		-
		şōrlo-~şorlo- "Gürlemek (nehir, ırmak, şelalenin çıkardığı ses.)" (ATS, 163) şorlo- "Şarıldamak." (TAS, 105)
şoḳ I **IV/1022**	Tel. Alt.	Kötülük. *Şoḳ ettĭ.* "O ona kötülük yaptı." (Tel.)
		çōk "Kötü, işe yaramaz." (EDPT, 405) çoḳ "1. Alçak, aşağılık, kötü. 2. Çok, pek çok, gayet." (DTS, 164)
		şok "Zarar, kötü niyet." (ATS, 163) şok "Kin, intikam." (TAS, 105)
şoḳ II **IV/1022**	Tel. Kumd. Leb.	Onay bildiren ünlem. *şoḳ şoḳ (deyim)*
		-
		-
şoḳçı **IV/1025**	Tel.	<şoḳ+çı Kötülük yapan.

		-
		şokçı “Zararcı.” (ATS, 163)
şoḳto- **IV/1025**	Tel.	<şoḳ+to- Kötülük yapmak.
		-
		şokto- “Kötü bir şey yapmak.” (ATS, 163)
şoŋḳor **IV/1026**	Alt.	Şahin, doğan.
		sıŋkur “Yırtıcı bir kuş, akdoğan.” (EDPT, 838) soŋḳur ~ suŋḳur “Akdoğan, ala sungur.” (DTS, 539)
		şoŋkor “Şahin.” (ATS, 163)
şopçı **IV/1033**	Tel.	Baykuş.
		-
		-
şor I **IV/1027**	Alt. Leb.	Kader, yazgı, talihsizlik.
		-
		şor “Başarısızlık.” (ATS, 163)
Şor II **IV/1027**	Tel. Alt.	Kondoma’daki Türk boyu. *Kara Şor, Sarı Şor Üzüt Şor; Şordıŋ şorı, şortan minї!* “Kara Şor, Sarı Şor, turna balığının kulağı!”
		-
		Şor “Şor kabilesi.” (DK, 272)
şōr **IV/1027**	Tel. Kumd.	*bk.* şoġor.
şōrçı **IV/1029**	Tel. Alt.	*bk.* şoġorçı.
şorḷo- **IV/1029**	Tel.	<şor+ḷa- Çağıldamak, şırıldamak (su).
		-
		şōrlo-~şorlo- “Gürlemek (nehir, ırmak, şelalenin çıkardığı ses.)” (ATS, 163) şorlo- “Şarıldamak.” (TAS, 105) şarla- “Çağıldamak.” (DÇT, 167)
şōrḷo- **IV/1029**	Tel.	Düdük çalmak. *bk.* şoġorḷo-
şorḷū **IV/1029**	Tel. Alt.	<şor+ḷū Kaderi tarafından takip edilen, mutsuz.
		-
		-
şoẏ	Tel.	Dökme demir.

IV/1022		-
		çoy “Font, dökme demir.” (ATS, 77) çöy “Çelik.” (TAS, 18)
şȭdö-	Alt.	Diz çökmek.
IV/1038		-
		-
şȭdöt-	Alt.	Diz çöktürmek.
IV/1038		-
		-
şökşȭ	Leb.	Zincir.
IV/1035		-
		-
şömüş	Leb.	Büyük kepçe.
IV/1039		-
		-
şörmün	Alt.	Yaban arısı, eşek arısı.
IV/1037		-
		-
şujaḷ-	Tel.	Kırılmak *Köp aġaş pajı şujaḷdı.* “Birçok ağaç uçları kırıldı.”
IV/1105		-
		-
şūḷa-	Alt. Tel.	<şū+ḷa- Gürültü yapmak, bağırmak.
IV/1102		-
		şūla- “(Kaynayan su, rüzgâr için) gürültü çıkarmak.” (ATS, 164) şūla- “Uğuldamak, gürüldemek, gürültü çıkarmak.” (TAS, 105)
şuḷumıs	Tel. Alt.	1. Kurnaz. 2. Kötü ruh, maymun.
IV/1102		-
		şulmus “1. *mit.* İnsana zarar veren kötü ruh. *mec.* Kurnaz, çevik, atik.” (ATS, 163) şulmus “1. Açıkgöz. 2. Bahadırların ismi.” (DÇT, 167)
şūnda-	Alt.	<şūn+ḷa- Büyük ağ ile balık tutmak.
IV/1098		-
		-
şuŋu-	Leb. Alt.	Rüzgâr gibi (sert, şiddetli, çok hızlı) uçmak.
IV/1097		-
		şuŋu- “Çok hızlı gitmek.” (ARSL, 884)
şur	Tel.	*Şur topçı* “Çin’den getirilmiş yuvarlak kırmızı düğmeler”

IV/1099		-
		-
şūrġan	Alt. Leb.	Kar fırtınası, tipi.
IV/1101		-
		şūrgan “Kar fırtınası, tipi.” (ATS, 164)
şurġūn	Tel.	Hızlı, büyük bir hızla.
IV/1101		-
		-
şū̄-	Tel.	Ağ ile balık tutmak.
IV/1107		*Keme edıp şū̄p yat.* “O kendisine tekne yapıp balık tutmaya başladı.”
		-
		-
şüleŋi	Tel.	Temiçiye[259] tabi olan, vergi toplayan memur.
IV/1111		-
		şüleŋi “Vergi toplayıcı.” (ARSL, 886)
şülöŋü	Alt.	*bk.* şüleŋi.
IV/1111		
şülü-	Alt.	Erimek.
IV/1111		-
		-
şülük	Tel.	Sülük.
IV/1111		-
		şülük “Sülük.” (ATS, 164) şülük “Sülük.” (TAS, 105)
şülüzün	Tel.	Vaşak.
IV/1111		*ḳoẏ şülüzün* (deyim)
		-
		şülüzin “Vaşak.” (ATS, 164) şülüzin “Vaşak.” (TAS, 105)
şū̄n	Tel. Kumd.	<şū-n
IV/1109		Büyük ağ. *Şū̄n tarttı.* “O ağ ile balık tuttu.”
		-
		şū̄n “Sürtme ağ.” (ATS, 164) şū̄n “Balık ağı, sürtme ağı.” (TAS, 105)
şū̄r-	Tel.	Havada kanat çalmak (vahşi kuşlar).
IV/1109		-
		-

[259] temiçi: Zaysandan sonra ikinci rütbe sahibi.

şürmeş **IV/1110**	Tel.	Genç kız örgüleri. *Şürmeş çaçağı* “Genç kızlarda örgü saçağı.”
		-
		-
şürmeştū **IV/1110**	Tel.	Örgülü kız.
		-
		-
şüttü- **IV/1112**	Tel.	Dua etmek, kiliseye hizmet etmek. *Ḳudaẏġa şüttüdŭ.* “O Allah’a dua etti.”
		-
		-
şüttül- **IV/1112**	Tel.	<şüttü-l *bk.* şüttü-.
şüttülḫen **IV/1112**	Tel.	<şüttül-ken Tanrıya hizmet etme.
		-
		-
şüttümel **IV/1112**	Tel.	*bk.* şüttülḫen[260].

“T”

tā **III/763**	Alt. Tel. Leb.	1. Şüphe, şaşkınlık ünlemi. *Tā men bilbessim!* “Öyle mi? Bilmiyorum!” 2. *tā…tā* “Ya…ya da, … mi … mi.”. *Tā yaḳşı tā yaman, ḳaẏdaŋ pileẏn?* “İyi mi kötü mü, bunu nerden bileyim?” (Alt.) 3. *tā-tā* ya da *tē-tē*: Kelimelerden sonra enklitik olarak kullanılır: *Kemdidē kemnĭŋdē* “Kimin olursa olsun”; *ne dē* “Her ne olursa”; *Ḳandīdā kijinĭŋ poḷzo* “ Her kime ait olursa” *Yamandā poḷza üyŭŋ poḷzın, yamāndā poḷzo köçöŋ poḷzın!* “Kötü de olsa kendi evin olsun, bulamaç olsa da kendi aşın olsun! (atasözü)”; *Arıḳtā poḷzo semiske pāḷa, astā poḷzo köpkö pāḷa!* “Zayıf da olsa semiz, az da olsa çok gör! (atasözü).” (Tel.); *Ūrḷap yatḳan kijinĭ körzödō aẏtpas.* “Kimin çaldığını (hırsızlık) görse de, bunu söylemez!”(Alt.)
		-
		ta I “*edat* da.” (ATS, 164) ta II “(Olumsuz ifadelerde) ne…ne…; ya … ya …” (ATS, 164) ta “Ne… ne… anlamında olumsuzluk bildiren bağlaç.” (TAS, 106) ta “Da, de, dahi.” (DK, 249)

[260]Bu kelime *şüttülgen* yazılmıştır.

		da~de~ta “Ve, ile” (DÇT, 111, 151)
tabacı **III/968**	Leb.	=taban Kızağın kayan kısmı. - tabacı “Kızağın kayan kısmı.” (DLTÇ, 199) tapaç “Kızağın kayan kısmı.” (DLTÇ, 201)
tabaḳ **III/961**	Alt. Tel. Leb.	Tabak, çanak. *Taş tabaḳ* “Toprak çanak.” (Alt.) - tabak “Ağaç tabak, tabak.” (ATS, 164) tabak “Tabak.” (TAS, 106)
tabaḳa **III/968**	Tel. Alt.	Beyit, kıta, bent. - -
taban **III/963**	Leb.	1. (Ayak veya ayakkabı için) taban. 2. Bir şeyin aşağı tarafı. 3. Pürüzsüz, düz yer; düz, pürüzsüz harman yeri. taban “Ayak tabanı.” (EDPT, 441) taban “Ayak, taban.” (DTS, 557) taman “1. (Ayakkabı için) taban; (ayak için) taban. 2. (Kızaktaki) ayak. 3. Dağ eteği.” (ATS, 167) taman “Taban.” (TAS, 107) tabān~taban~tavan “Ayak, taban.” (DK, 250, 251) taman “Taban.” (DÇT, 152)
tabar **III/966**	Alt. Tel. Leb.	Ürün, mal, mülk. tavar “Besi hayvanı; cansız mal mülk.” (EDPT, 442) tabar~tavar “Eşya, mal, mülk; mahsul, ürün.” (DTS, 557, 575) tabar “Mal.” (ATS, 164) tovar “Mal, mülk.” (DK, 254) tavar “Kumaş, madde.” (DLTÇ, 200)
tabar- **III/967**	Tel.	<taba-r- Bir şeye çarpmak (vurmak), birilerine saldırmak. *Salḳın tüştŭ üyŭne tabardı.* “Rüzgâr çıktı ve evi vurdu.” tabrī- “Tepinmek, hoplayıp zıplamak.” (EDPT, 443) taprı- “Sıçramak, hoplayıp zıplamak.” (DTS, 567) tabar- “1. Saldırmak. 2. Değmek, dokunmak. 3. Çıkagelmek.” (ATS, 164) tabar- “1 Dokunmak, (hedefe) denk getirmek. 2. Saldırmak.” (DÇT, 151)
tabarıjū	Tel.	<tabarış-ū, =tabarū

III/967		Saldırı, çarpışma.
		-
		tabarış~tabaru “Saldırı.” (ATS, 164)
tabarış-	Tel.	<tabar-ş-
III/967		Birbirine rastlamak (çarpışmak), birbirine saldırmak. *Pir kiji maḷġa tabarıjıp öldŭ, pir kiji turġan aġaşḳa tabarıjıp öldĭ.* “Biri hayvana çarpıp öldü, diğeri oradaki ağaca çarpıp öldü”; *Ḳaḷıḳ ḳaḷıḳ pıḷa yurt yurt-pıḷa tabarıjar.* “Boylar ve halklar birbirlerine saldırdılar.”
		-
		tabarış- “Saldırmak, birbirine değmek.” tabarış- “Buluşmak, bir araya gelmek, karşılaşmak.” (DÇT, 151)
tabartḳa	Tel.	<Rus. табакерка
III/968		Tütün kutusu, tabaka.
		-
		-
tabarū	Tel.	<tabar-ū
III/967		Saldırı, baskın.
		-
		tabaru “Saldırı, akın.” (ATS, 164) tabaru “Hücum, saldırı.” (TAS, 106)
tabaş	Tel.	=tabaŋ
III/968		1.Taban; avuç. 2. Yüzen kanatlı hayvanların ayağındaki perde. 3. Tekerlek jantı.
		-
		tabaş “(Hayvan ve kuşlarda) pençe.” (ATS, 164) tabaş “Avuç.” (TAS, 106)
tabaşta-	Tel.	<tabaş+ḷa-
III/969		Avuç içine almak, avuç avuç ölçmek.
		-
		-
tabaştū	Tel.	<tabaş+ḷū
III/969		Ayağı perdeli (yüzen kanatlı hayvanlar için).
		-
		-
tabı I	Alt. Tel. Leb.	Pamuklu kumaş.
III/969		-
		-
tabı II	Tel.	1. Yonga.
III/969		2. Kurban kesilen direklere yerleştirilen ahşap kuşlar.

		-
		-
tabıḷ- **III/971**	Alt. Tel. Leb.	<tap-ḷ- Bulunmak. *Kiji mında tabıḷmas.* “Burada insanlar bulunmaz.” (Tel.); *Et tabıḷsa yīrsŏn.* “Et bulunursa, yersin.” (Alt.)
		tapıl- “*edilgen* Bulunmak.” (EDPT, 439) tapul- “*edilgen* Bulunmak.” (DTS, 568)
		tabıl- “Bulunmak.” (ATS, 165) tabıl- “Bulunmak, ortaya çıkmak.” (TAS, 106) tavul- “Yakalanmak, bulunmak.” (DÇT, 151)
tabıḷa **III/971**	Tel.	<tap+pıḷa Kademeli olarak, isteğe göre, kendi isteği ile.
		-
		-
tabıḷan- **III/971**	Tel.	Keyfine göre davranmak, özgürce davranmak, özgür olmak. *Tabıḷanıp yürgen kiji.* “Keyfine göre davranan, özgür kişi.”
		taplā- “Memnun olmak, tatmin olmak.” (EDPT, 440) tapla- “Onaylamak, rıza göstermek, sevmek.” (DTS, 567)
		tabıla- “1. Yavaşlatmak. 2. Keyfince davranmak.” (ATS, 165) tabılan- I“Keyfi olmak, bağımsız olmak.” (ATS, 165) tabılan- II “Yavaşlamış olmak.” (TAS, 165)
tabıḷğı **III/972**	Tel. Alt.	Bal bitkisi (Lat. *spiraea altaica*).
		-
		tabılgı “Çayır melikesi.” (ATS, 165)
tabın **III/970**	Tel.	<tap+ın Yavaş yavaş, acele etmeden.
		-
		tabınça “1. Yavaş, yavaş yavaş. 2. Daha sonra.” (ATS, 165)
tabına- **III/970**	Tel.	İnatçı, dikbaşlı davranmak.
		-
		-
tabır I **III/970**	Tel.	Bir oyun türü. (Oyuncular iki takıma ayrılırlar. Birbirlerinin elini tutar ve şarkı söyleyerek birbirlerine doğru giderler. Kendi sırasından rakip takımdan olan bırakan, karşı takıma geçer.)
		-
		tabır “*tabır kojoŋ* Karşılıklı söylenen şarkı. 2. *tabır tobur* (yağmur damlalarının sesini yansıtan kelime) tapır tapır.” (ATS, 165) tabır “Bahar bayramında söylenen şarkı.” (TAS, 106) tabır “Şarkı.” (DLTÇ, 199)
tabır II	Leb.	*bk.* tamır.

III/971

tabıraḳ Tel. =tabraḳ
III/971 Çabuk, hızlı, çabucak.

-

-

tabırġa Tel. Turani misk geyiği (Lat. *moschus moschiferus*).
III/971

-

tabırgı “Misk geyiği.” (TAS, 106)
tobırgu “Kabarga, boynuzsuz Sibirya geyiği.” (GSATA, 513)

tabış I Alt. Tel. Leb. Ses, insan sesi, söylenti, kötü haber.
III/973 *Ne tabış par? Tabış yoġıla!* “Kötü haber var mı? Kötü haber yok! (görüşenlerin selamlaşması)” (Alt.); *Tabış çıḳtı.* “Dedikodu çıktı.” (Tel.); *Tabış yettĭrdĭ.* “Beni haberdar etti.” (Tel.); *Tabışḳa kirgen.* “(Onunla ilgili kötü konuşuyorlar) dile düştü.” (Tel.); *Yūdıŋ tabıjın uġarıġar!* “Düşmanla ilgili söylentilerden haberdar olun!” (Alt.)

tavış “Ses; gürültülü olmayan yumuşak ses.” (EDPT, 446)
tavış~tavuş “Ses.” (DTS, 575)

tabış “1. Ses. 2. Söylenti haber. 3. Gürültü.” (ATS, 165)
tabış “1. Ses, seda. 2. Haber. 3. Gürültü.” (TAS, 106)
tabış~tavış “Ses.” (DK, 250)
tavış “Ses.” (DLTÇ, 200)
tabış “Ses, gürültü.” (DÇT, 151)

tabış- II Alt. Tel. Leb. <tap-ş-
III/974 1. Birbirini bulmak, karşılaşmak.
Ekki yaman tabışsa el ḳuḷaḳḳa amır yoḳ. “Eğer iki kötü kişi görüşürse, halkın rahatı olmaz (atasözü)”
2. Birleşmek, barışmak.

tapış- “Buluşmak, karşılaşmak.” (EDPT, 446)
tapış- “Birbirini bulmak. 2. Tartışmak, bozuşmak.” (DTS, 567)

tabış-“Birlikte bulmak, birbirini bulmak.” (ATS, 165)
tabış- “Birbirini bulmak.” (DÇT, 151)

tabışḳaḳ Tel. Alt. <tabış-ḳaḳ
III/974 Bilmece.
Pu tabışḳaḳtı tap. “Bu bilmeceyi çöz!”; *Tabışḳaḳ aÿttı.* “Ona bilmece sordu.”

tapuzġuk “Bilmece.” (EDPT, 448)

tabışkak “Bilmece; muammalı konuşma.” (ATS, 165)
tabışkak “Bilmece.” (TAS, 106)
tabıjak “Bilmece.” (DK, 250)
tabışkak “Bilmece.” (DLTÇ, 199)
taptırgış “Bilmece.” (DLTÇ, 201)
tabıskak~tavısak “Bilmece.” (DÇT, 151)

tabışḳaḳta- **III/974**	Tel. Alt.	<tabışḳaḳ+ḷa- Bilmece sormak.
		-
		tabışkakta- “Bilmece sormak.” (ARSL, 637)
tabışta- **III/975**	Alt.	<tabış+ḷa- Selamlamak.
		tavışlā- “Ses çıkarmak.” (EDPT, 447) tavuşla- “Gürültü yapmak, ses çıkarmak.” (DTS, 576)
		tabışta- “Bağırmak.” (ATS, 165)
tabıştan- **III/975**	Alt. Tel.	<tabışta-n- Gürültü yapmak, bağırmak, yüksek sesle konuşmak, şarkı söylemek (kuşlar).
		-
		tabıştan- “Ses çıkarmak.” (ATS, 165) tabıştan- “Gürültü yapmak.” (TAS, 106) tavıştan- “Ses çıkarmak.” (DK, 250) tabıştan- “Tıngırdatmak.” (DÇT, 151)
tabıştanış- **III/975**	Tel. Alt.	<tabıştan-ş- Birlikte gürültü yapmak, tartışmak.
		-
		tabıştaş- “Birlikte bağırmak; birbirine yeni haberler sormak.” (ATS, 165)
tabıştaş- **III/975**	Alt.	<tabışta-ş- Birbirini selamlamak, selamlaşmak.
		-
		tabıştaş- “Birlikte bağırmak; birbirine yeni haberler sormak.” (ATS, 165)
tabıştır- **III/975**	Tel. Alt.	<tabış+tır- Yerine yetiştirmek, göndermek, birleştirmek, götürmek, bir araya getirtmek.
		-
		tabıştır- “1. Verdirmek. 2. Birleştirmek, kavuşturmak.” (ATS, 165)
tabū **III/977**	Tel.	Tapma, saygı, dindarlık (şaman ifadesi)
		tapıġ “Hizmet.” (EDPT, 437) tapuġ~tapuḳ “1. Hizmet. 2. Tapma, hayranlık.” (DTS, 567, 568)
		tabu “1. Bulunma. 2. Ücret, kazanç. 3. Buluş.” (ATS, 165)
taçḳa- **III/912**	Leb.	Yoğurmak.
		-
		-

taġas- **III/797**	Tel.	İpleri çözmek (kumaş), çözmek, gevşetmek (el örgüsü), çözmek (balık ağı, ip), kırmak, parçalamak, yıkmak, mahvetmek, yok etmek. - tagas- I “Saç örgüsünü dağıtmak, çözmek.” (TAS, 106) tagas- II “Parçalamak, yıkmak.” (TAS, 106)
taġaya **III/796**	Tel.	*bk.* taḳıya.
tağı **III/798**	Leb.	Yine. takı “Ve, üstelik, da, de.” (EDPT, 466) taḳı “1. Hâlâ, henüz. 2. (Olumsuz fiil veya sıfat-fiillerden önce) – dığı sürece. 3. Üstüne, ek olarak, ve (karmaşık sayıların birleşiminde). 3. Ve, da/de, ayrıca.” (DTS, 568) -
taġım **III/800**	Tub. Leb. Tel.	Dizin arka tarafı. *bk.* taḳım.
taġın- **III/798**	Tel.	<taḳ-n- 1. Kendini bağlamak, iliştirmek, bir şeye sıkı şekilde bağlı olmak. 2. Kanat açmak. (Tel. W.) - tagın- “1. Giymek. 2. Takınmak.” (TAS, 106)
taġır **III/798**	Tel.	Çıngırak. takır “Yansıma söz.” (EDPT, 471) -
taġırat- **III/798**	Tel.	Vurmak, tıklatmak, takırdatmak, davul çalmak. taḳır taḳır ėt- “Tıkırdatmak, tıklatmak, çınlatmak.” (DTS, 568) -
taġırt **III/800**	Tel.	Tıkırtı, vurma sesi. - -
taġıs- **III/800**	Tel.	*bk.* taġas-.
taġra- **III/800**	Tel.	Ses çıkarmak. - -
taġrat- **III/800**	Tel.	<taġra-t- Takırdatmak, gürültü yapmak. - -
taġū **III/800**	Tub.	Engel. *Taġū ḳıl.* “Engel ol.” - -

taġūḷa- **III/800**	Tub.	<taġū+ḷa- Engel olmak. - -
taġūḷıḳ **III/800**	Tub.	<taġū+ḷıḳ Engel. - -
tağ **III/795**	Leb.	Dağ, dağlar. *bk.* tū.
tajaḳ **III/944**	Tel.	Erkek cinsiyet organı, taşak, haya. taşak “Küçük taş; testis, erbezi.” (EDPT, 562) taşaḳ “Testis, testis torbası, taşak.” (DTS, 572) tajak “1. Torba, haya, er bezi (yumurtalıklarla birlikte.” (ATS, 165) tajak “Skrotum, haya, er bezi.” (DÇT, 151)
tajı- **III/945**	Alt. Tel. Leb.	1. Taşımak, çekmek, sürüklemek. 2. Vurmak, yumruklamak, el ile vurmak. *Ḳoḷı bıḷa anıŋ yüzŭnö tajıb ïdï.* “O onun yüzüne tokat attı.” taşū- “Taşımak.” (EDPT, 561) taşu- “Taşımak, sürüklemek.” (DTS, 573) tajı- “1. Vurmak. 2 Getirmek, (eşya) taşımak.” (ATS, 165) tajı- “Taşımak, çekmek, sürüklemek.” (DK, 252) tājı- “1. Taşımak. 2. Vurmak, yumruk atmak.” (DÇT, 151)
tajıçaḳ **III/945**	Tel.	<taş+çaḳ Küçük taş. - -
tajıḷ- **III/945**	Alt. Tel. Leb.	<tajı-ḷ- Çekilmiş, taşınmış, sürüklenmiş olmak. - tajıl- “*edilgen* 1. Vurulmak. 2. Getirilmek; taşınmak.” (ATS, 165)
tajıt- **III/945**	Alt. Tel.	<tajı-t- Taşıtmak. taşut- “Taşıtmak.” (EDPT, 561) taşut- “Taşıtmak.” (DTS, 573) tajıt- “1. Vurdurmak. 2. (Eşya) taşıtmak.” (ATS, 165)
tajūr **III/945**	Alt.	Alkollü içki saklamak için kullanılan deri matara. - tajūr “(İçki, süt için) deri, matara.” (ATS, 165) tajūr “Tulum.” (DK, 252) tajūr “Şarap, süt vb. sıvı konulan deri kap.” (DÇT, 151)

taḳ **III/778**	Tel.	Ezilmiş, ayakla taban edilmiş seyrek çimle kaplı; seyrek saçlı, kel. *Taḳ yoḷ* “Ayaklar altında kalmış yol, ezilmiş yol”; *taḳ yer (tap yer* yazılmış.) “çıplak toprak, hiç ot bitmeyen toprak”; *Taḳ paş* “Saçsız, kel kafa”
		-
		tak “Çıplak, otsuz yer.” (ATS, 165) tak “Çıplak.” (TAS, 106)
tāḳ **III/778**	Tel. Leb. Kumd.	1. Tavuk. *Tāḳ paḷazı* “Civciv.” 2. Küçük karga. (Kumd.)
		taḳıġū “Kümes hayvanı.” (EDPT, 468) taḳağu~taḳıġu~taḳıḳu~taḳuḳ “Tavuk.” (DTS, 568, 569)
		takā “Tavuk.” (ATS, 165)
taḳ- **III/778**	Tel. Alt. Leb. Tub.	Takmak, bağlamak, tutturmak, iliştirmek, düğümlemek, dikmek. *Tülgö yetti kuru ḳarıt çanaḳḳa taḳtı.* “Tilki yedi boş arabayı kızaklara bağladı.” (Tub.)
		tak- “Takmak, iliştirmek.” (EDPT, 464) taḳ- “Takmak, iliştirmek.” (DTS, 568)
		tak- “Takmak, iliştirmek.” (DTS, 106) tak- “Takmak, bağlamak, tutturmak.” (DK, 250) tak- Takmak, bağlamak, asmak, düğümlemek.” (DÇT, 152)
taḳa **III/779**	Alt.	Tavuk. *Taḳanıŋ paḷazı* “Civciv”; *Aẏġır taḳa* “Horoz” *bk.* tāḳ.
taḳı **III/782**	Alt. Tel. Leb.	Uyuz. *Taḳı yabaḷū Tastaraḳaẏ* “Uyuz tayı olan Tastarakay”
		-
		-
taḳı- I **III/783**	Tub.	=Moğ. Kurban kesmek.
		-
		takı- “Kurban kesmek.” (ARSL, 643)
taḳı- II **III/783**	Alt. Tel.	1. Kırmak, manivela vasıtası ile yerinden oynatmak. 2. Çıkmak, burkulmak. *Anıŋ ḳoḷı taḳıġan* “Onun kolu çıkmıştı.”
		-
		takı- “1. Tekrarlamak. 2. Bıkmak. 3. *matematik* Çarpmak.” (ATS, 166) takı- “Yerinden sökmek, yerinden hafifçe kaldırmak.” (TAS, 106)

taḳıḷda- **III/786**	Tub.	Bir şeyle vurmak, takırdamak. - takılda- “Vurmak, tıkırdatmak.” (ARSL, 643)
taḳıḷġa **III/785**	Tel.	=taẏḷġa Kurban. - -
taḳıḷġı **III/786**		*bk.* taḳılġa.
taḳıḷt- **III/786**	Tel.	<taḳıḷ-t- Sarsak etmek, titretmek, sallamak, kekemelik yaşamak. *Taḳıltıp tuḳuḷtŭp ḳıçırıp perdĭm.* “Ben kekeleyerek okuyordum.” - takılt- “Duraksamak, yanıltmak (okuma sırasında.” (ATS, 166)
taḳıḷta- **III/786**	Alt.	Ayakla ezmek, basmak. - takta- “Basarak düzeltmek.” (ATS, 166) takta- “Bastırarak sıkıştırmak.” (TAS, 107)
taḳıḷtat- **III/786**	Alt.	<taḳıḷta-t- Ayakla ezdirmek. - taktat- “Basarak düzelttirmek.” (ATS, 166)
taḳım **III/788**	Tel. Alt.	Dizin iç kısmı. - takım “1. Göz yuvası.[261] 2. Eyer takımı.” (ATS, 166) takım “Diz içi çukurcuğu.” (TAS, 106)
taḳır **III/783**	Tel. Kumd.	Pürüzsüz, düz, otsuz, saçsız, kel. *Taḳır tüktū tere* “Yünsüz deri, post.” - takır “Çıplak, bitkisiz.” (ATS, 166)
taḳırçāḳ **III/785**	Tel.	<taḳır+çāḳ Seyrek saçlarla, otlarla kaplanmış. - takırçak “Az otlu.” (ATS, 166)
taḳırda- **III/784**	Tel.	Düz ve çıplak hâle getirmek, (ot) kesmek, (ot) yemek. - takırla- “Bitkisiz kalmak, çıplaklaşmak; *mec.* boşaltmak.” (ATS,

[261] Bu kelimeye Baskakov, ORS’de “diz çukuru (подколенная впадина)” anlamı verilmiştir.

166)

taḳış **III/786**	Tel. Kumd.	Pürüzlülük, kekeme konuşma, itiraz. - takpış “1. Kekeme. 2. Dilin tabanı.” (ATS, 166)
taḳış- **III/786**	Tel.	İtiraz etmek, karşı gelmek. - -
taḳıya **III/783**	Tel.	Takke, Tatar başlığı. - tagaya “Takke.” (TAS, 106)
taḳḳa **III/789**	Alt. Tel. Leb.	=taḳa 1. Nal. 2. Tabanın altına dikilmiş deri. - taka “Nal.” (ATS, 165) taka “Nal.” (TAS, 106)
taḳḳaḷa- **III/789**	Alt. Tel.	<taḳḳa+ḷa- Atı nallamak. - takala- “Nallamak.” (ATS, 165) takala- “Nallamak.” (TAS, 106)
taḳḳaḷū **III/789**	Alt. Tel.	Nallı. - takalu “Nallı.” (ATS, 167)
taḳmaḳḷa- **III/794**	Tub.	<taḳmaḳ+ḷa- Atasözleri ile konuşmak. - -
taḳpaḳ **III/793**	Alt. Leb.	=tapḳaḳ 1. Şaka, eğlence, nükte, fıkra, şaka amaçlı şarkı, yarışma şarkısı. 2. Masal, bilmece. *Taḳpaḳ taptı.* “O bulmacayı çözdü.” - taḳpaḳ “Kumandılarda düet ya da çok sesli olarak söylenen halk şarkısı.” (GSATA, 511) takpak “Halk arasında özel melodiyle söylenen kısa ve basit şarkı.” (KRS, 74)
taḳpaḳçı **III/793**	Alt. Leb.	<taḳpaḳ+çı Şakacı, nüktedan, şarkıcı.

		-
		takpakçı “Şarkı ,şiir söyleyen kişi.” (KRS, 74)
taḳpaḳta- **III/793**	Alt. Leb.	<taḳpaḳ+ḷa- Şaka yapmak, alay etmek.
		-
		takpakta- “Kısa lirik şarkılar söylemek.” (KRS, 74)
taḳpaẏ **III/793**	Tel. Leb. Alt.	Yonga. *taḳpaẏ paḷıḳ* “Balık türü, Lat.*Carassius* ”
		-
		takpay “Yonga.” (ATS, 166) takpay~tap “Yonga, kıymık.” (DK, 250, 251) tak “Yonga, kıymık.” (DLTÇ, 200) takpay “Yonga.” (DÇT, 152)
taḳpaẏḷa- **III/793**	Alt. Tel. Leb.	<taḳpaẏ+ḷa- Yongaları kesmek.
		-
		takpayla- “1. Yonga toplamak. 2. Yonga yapmak.” (ATS, 166)
taḳpı **III/793**	Leb.	=taŋḳu, tamḳı, tapḳı Tütün. *Taḳpı tarttı.* “O tütün içti.”
		-
		taŋkı “Tütün.” (ATS, 168) tamkı “Tütün.” (TAS, 107) kaŋza taŋku “Pipo, tütün (sigara malzemeleri).” (DÇT, 123)
taḳpıḷa- **III/794**	Leb.	<tapḳı+ḷa- Tütün içmek.
		-
		taŋkıla- “Sigara içmek.” (ATS, 168) tamkı tart- “Tütün içmek, sigara içmek.” (TAS, 107)
taḳpış **III/794**	Tel. W.	Dilin başlangıç yeri, dil kökü (boğaza yakın olan kısım).
		-
		takpış “1. Kekeme. 2. Dilin tabanı.” (ATS, 166)
taḳsı- **III/792**	Tel. W.	Kurban kesmek, kurban sunmak (senede bir kere, genel).
		-
		-
taḳta **III/791**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	1.Tahta. 2. Baraka, kulübe. (Tel. Kumd.).
		-

		takta “1. Tahta. 2. Sıra. 3. Taban.” (ATS, 166) takta “Sıra, peyke.” (TAS, 106) takta “Yer, tahta döşeme; tahta, bank, sıra.” (DK, 250) takta~tahta “Tahta, zemin.” (DÇT, 152, 153)
taḳta- **III/791**	Tel.	<taḳ+ta- Düzleştirmek, ezmek, basmak. - takta- “Basarak düzeltmek.” (ATS, 166) takta- “Bastırarak sıkıştırmak.” (TAS, 107)
taḳtaḷ- **III/791**	Tel.	<taḳta-ḷ- Ezilmek, çiğnenmek. - taktal- “Basarak düzeltilmiş olmak.” (ATS, 166)
taḳtalan- **III/791**	Tub.	<taḳtala-n- Tahtalarla kaplanmak. - -
taḳtat- **III/792**	Tel.	<taḳta-t- Ezdirmek. - taktat- “Basarak düzelttirmek.” (ATS, 166)
tāḷ **III/876**	Leb.	Küçük karga. - -
taḷ- **III/876**	Tel. Alt.	1.Yormak, yorulmak. 2. Hareket edecek gücü kalmayacak kadar yorgun olmak, bayılmak. tal- “Gücünü kaybetmek, bilincini kaybetmek, bayılmak.” (EDPT, 490) tal- “Bilincini kaybetmek.” (DTS, 560) tal- “1. Bayılmak (yorulmak). 2. Baygınlık nöbeti geçirmek. *bk.* talga- 3. Dilsiz olmak.” (ATS, 166) tal- “1. Dili tutulmak. 2. Yorulmak. 3. Bayılmak.” (TAS, 107) tal- “Yorulmak.” (DK, 250) tal- “Bayılmak.” (DÇT, 152)
taḷ I **III/875**	Tel. Alt. Leb.	1. Söğüt. *Ḳırçın taḷ* “Lat. *salix centifolia, salix purpurea*”; *eçki taḷ* “Lat. *salix capraea*” 2. Söğüt biten yer, çalılık. tāl (?d-) “Dal, sürgün.” (EDPT, 489) dal~tal “Söğüt, söğüt dalı.” (DTS, 169, 560) tal “Söğüt.” (ATS, 166)

		tal “Sepetçi söğüdü.” (TAS, 107) tal “Söğüt.” (DK, 250) tal “Söğüt ağacı.” (DÇT, 152)
taḷ II **III/876**	Alt. Tel.	Kesin olarak, tam, *Sūdŭŋ taḷ ortozında* “Nehrin tam ortasında” (Tel.); *Kemezi taḷayıŋ taḷ ortozına yettǐ.* “Onun teknesi tam olarak denizin ortasına geldi.” (Tel.) - tal “*tal orto* orta, yarı iç.” (ATS, 166)
taḷa- **III/878**	Alt. Tel.	1. Dalamak, paramparça etmek, yırtmak, koparmak, mahvetmek, ısırmak. *Anı it taḷadıḷar*. “Köpekler onu paramparça etti.” (Alt.) 2. Yağmalamak. talā- “Zarar vermek, hasara uğratmak, talan etmek.” (EDPT, 492) tala-~talı- “Talan etmek, yağmalamak, harap etmek, yıkmak.” (DTS, 560) tala- I “Azarlamak, küfretmek, kırmak. 2. Tartışmak.” (ATS, 166) tala- II “Kırmak, parçalamak.” (ATS, 166) tala- III “Yağmalamak.” (ATS, 166) tala- “Kırmak, paramparça etmek.” (TAS, 107)
taḷa I **III/876**	Tel. Alt.	1. Dörtte bir, çeyrek. *Üç taḷa* “Dörtte üç, üç çeyrek” 2. Köşe, doğru açı, düz köşe , kare veya dik dörtgenin dört tarafı, ev veya odanın duvarı. *Pörüktŭŋ taḷazı* “Şapkanın kenarı”; *Künnüŋ taḷazı* “Günün kısımları” 3. Dünyanın dört bir tarafı. *Sūḳ taḷazı* “Kuzey.” tala “Bozkır, step.” (DTS, 560) tala “1. Taraf. 2. Kenar.” (ATS, 166) tala “Kenar, taraf.” (DÇT, 152)
taḷa II **III/878**	Tel. W.	Saç, metal levha, teneke. - tala “Saç, demir levha.” (ATS, 166) tala “Büyük çivi.” (TAS, 107)
taḷa III **III/878**	Tel.	Kaslar. - -
taḷajū **III/885**	Alt. Tel.	Tartışma, kavga. *Söstŭŋ taḷajū* “Sözle tartışmak.” - -

taḷaḽ-
III/882

Alt. Tel.

<taḷa-ḽ-
Yırtılmak, tahrip olmak, yıkılmak, çökmek.
Aḳ edi taḷaḽdı. “Onun beyaz teni paramparça oldu.” (Tel.)

-

talal- “1. Yıkılmak. 2. Açılmak.” (ATS, 166)

taḷaḽū
III/882

Tel.

<taḷa+ḽū
1. Dört kısımdan oluşan.
Tört taḷaḽū pörük “Dört taraflı şapka”
2. Güzel yetiştirilmiş, büyümüş, sağlıklı, kaslı, sağlam, etine dolgun, şişman.

-

talalu “Kenarları işlenmiş; kenarları, tarafları olan.” (DÇT, 152)

taḷaŋ
III/881

Alt.

Taḷaŋ-ḥelen “Küçük bir kuş”

-

talaŋ-kileŋ “Çayır kuşu.” (ATS, 166)

T’aḷaŋaẏ
III/158

Tel.

Köy ismi “Çyornıy Anuy.”

-

-

taḷarḳaḳ
III/881

Tel.

bk. taḷaḽū.

-

talarkak “Orta boy.” (ATS, 166)

taḷaş-
III/884

Tel. Alt. Leb.

<taḷa-ş-
Dalaşmak, birbirinin elinden çekip almak, tartışmak, kavga etmek, savaşmak.
Sös taḷaştıḷar. “Onlar tartıştılar.” (Tel.)

talaş- (?d-) “Dalaşmak, kavga etmek.” (EDPT, 502)
talaş- “1. Savaşmak, dövüşmek, mücadele etmek. 2. Tartışmak, kavga yapmak.” (DTS, 560)

talaş- “1. Tartışmak, bahis tutuşmak, dalaşmak.” (ATS, 166)
talaş- “Elinden zorla almak, gasp etmek.” (TAS, 107)

taḷaştır-
III/884

Alt. Tel. Leb.

<taḷaş-tır-
Dalaştırmak, tartıştırmak, kavga ettirmek.

-

-

taḷaẏ
III/878

Alt. Tel. Leb.

Deniz, büyük göl.
Masallarda her zaman kahramanlar deniz sahillerinde, nehir deltasında yaşarlar (*puḷuŋ sū*). Bu denizlerin isimleri:
Aḳ taḷaẏ. “Akdeniz.”; *kök taḷaẏ* “Mavi deniz.”; *ḳara taḷaẏ* “Karadeniz.”; *sarı taḷaẏ* “Sarı deniz.”; *altın taḷaẏ* “Altın deniz.”; *temir taḷaẏ* “Demir deniz.”

talūy (?d-) “Deniz; büyük, geniş su.” (EDPT, 502)

		taluy “Okyanus, deniz.” (DTS, 561)
		talay “Deniz.” (ATS, 166) talay “Deniz.” (TAS, 107) talay “Deniz.” (DK, 250) talay “Deniz.” (DLTÇ, 200) talay “Deniz.” (DÇT, 152)
taḷaẏ- **III/879**	Tel. Alt.	Havaya kaldırmak (kamçı, el), sallamak, havada hareket ettirmek, el sallamak, silkelemek. *Ḳılıçın taḷaẏġan.* “Kılıcını salladı.”
		-
		talay- “Sallamak, kollarını açmak.” (ATS, 166) talay- “Elinin tersiyle (vurmak).” (TAS, 107) talay- “Elini kaldırmak (vurmak için), sallamak.” (DÇT, 152)
taḷaẏḷa- **III/879**	Alt.	<taḷaẏ+ḷa- Deniz üzerinden geçmek.
		-
		-
taḷaẏḷū **III/879**	Alt.	<taḷaẏ+ḷu Denizi olan, denizli.
		-
		talaylu “Denizi olan, denizli.” (DÇT, 152)
taḷbaḳ **III/896**	Tel. Alt. Leb.	Açılmış kanatlı. *Aḷa talbaḳ* “ördek”
		-
		talbak “1. Bön, aval, kepçe kulak. 2. Heybe, eyerin torbaları.” (ATS, 166)
taḷbaŋda- **III/897**	Alt.	*krş.* taḷp, taḷbaẏ- 1. Kanat çalmak veya el sallamak. 2. Sallanmak, ileri geri sallanmak. 3. Hoplamak, sıçramak.
		-
		talbaŋda- “Kanatlarını açmak.” (ATS, 166) talbaŋda- “Sallanmak.” (TAS, 107)
taḷbaŋdat- **III/897**	Tel. Alt.	<taḷbaŋda-t- Sallandırmak. *At taḷbaŋdatıp maŋtattı.* “Atı dört nala koşturdu.”
		-
		taltaŋdat- “Bir taraftan bir tarafa sallanmak.” (ATS, 167)
taḷbaẏ- **III/896**	Alt. Tel. Leb.	<taḷp+aẏ- Kolları açmak, uçmak için kanat açmak.

		-
		talbay- “1. Serpilmek. 2. Açılmak.” (ARSL, 645)
taḷbı- **III/897**	Tel.	Kanat çırpmak, uçmak. *Ḳazım, ḳajı taḷbıẏzıŋ?* “Benim kazım, nereye uçuyorsun?”; *Taḷbıp uçŭp ītdı.* “O uçtu.”
		talpı- “Kanat çırpmak, pırpır etmek, çarpmak, (kalp, nabız vb.) atmak.” (EDPT, 493) talpın-~talpır- “(Kuşlar için) çırpınmak, kanat çırpmak.” (DTS, 560, 561)
		talbı- “1. Çırpınmak. 2. Uçmak. 3. İleriye atılmak.” (ATS, 166)
taḷbır- **III/897**	Tel.	Kanat çalmak, kanat çırpmak.
		talpır- “Uçmak, kanat çırpmak.” (EDPT, 493) talpın-~talpır- “(Kuşlar için) çırpınmak, kanat çırpmak.” (DTS, 560, 561)
		talbıra- “Uçmak.” (ATS, 166)
taḷda- **III/894**	Alt. Tel.	Seçmek. *Attı taḷdap ērtte!* “Atı seçip bin!”
		talūlā- “Seçmek.” (EDPT, 499) talula- “Seçmek.” (DTS, 561)
		talda- “1. Özenle seçmek. 2. Seçmek.” (ATS, 166) talda- “Seçip ayırmak, ayıklamak.” (TAS, 107) tala- “Seçmek, ayıklamak, ayırmak.” (DLTÇ, 200) talda- “Seçmek.” (DÇT, 152)
taḷdaḷ- **III/894**	Tel. Kumd.	<taḷda-ḷ- Seçilmek, tanınmak, atanmak.
		-
		taldal- “Seçilmiş olmak.” (ATS, 166)
taḷdama **III/894**	Tel.	<taḷda-ma Seçilmiş, mükemmel.
		-
		taldama “İyilerin iyisi.” (ATS, 166) taldama “Seçilmiş, seçkin.” (TAS, 107)
taḷdat- **III/894**	Alt. Tel.	<taḷda-t- Seçtirmek.
		-
		taldat- “Seçtirmek.” (ATS, 166)
taḷdır- **III/894**	Alt. Tel.	<taḷ-dır- 1. Hafızasını kaybetme derecesine getirmek, bilinç kaybına uğratmak.

		2. Yorgun düşürmek, güçsüzleştirmek.
		taltur- “Çok yormak, bitkin düşürmek.” (EDPT, 494) taltur- “Bilincini kaybettirmek, bayıltmak.” (DTS, 561)
		taldır- “Yormak, baygınlık durumuna getirmek.” (ATS, 167)
taḷdū I **III/894**	Tel.	<taḷda-ū Seçim, seçilme. *Taḷdū yoḳ* “Seçimsiz.”
		-
		-
taḷdū II **III/894**	Tel. Alt.	<taḷ+dū 1. Söğüt ağaçları ile kaplanmış. 2. Altay’da bazı nehirlerin ismi.
		-
		-
taḷġāḳ **III/891**	Tel.	<taḷ-ġāḳ Epilepsi hastalığı, sara. *Taḷġāḳ urū (deyim); taḷġāḳ kiji* “Epilepsi hastalığından muzdarip olan kişi.”
		talġan “Epilepsi, hastalığı, sara.” (DTS, 560)
		talgak “1. Durma, duraklama. 2. Epilepsi.” (ATS, 167) talgak üru “Sara hastalığı.” (TAS, 107)
taḷġan **III/891**	Leb.	1. Kavrulmuş arpa unu. 2. Kavrulmuş arpa ununda yapılan yemek. 3. Soygun, hırsızlık, soyguncu, hırsız. *bk.* taḷkan.
taḷḳaḷa- **III/890**	Tel.	İyice ufalamak.
		-
		talkala- “Ufalamak, ezmek.” (TAS, 107)
taḷḳan **III/889**	Tel. Alt.	1. Kavrulmuş arpa kırması. 2. Kavrulmuş arpa unu, arpa unu. (Tel.) 3. Kavrulmuş arpa unu ve tereyağından yapılmış yemek.
		talkān “Öğütülmüş tahıl.” (EDPT, 496) talḳan “Kavrulmuş un; yulaf, arpa vb. ezmesi.” (DTS, 561)
		talkan “Yulaf unu.” (ATS, 167) talkan “Yulaf unu.” (TAS, 107) talgan~talkan~talkın “Arpa unu.” (DK, 251) talgan~talkan “Yulaf veya arpa unu.” (DLTÇ, 201) talgan “Tahıl unu.” (DÇT, 152) talkan “Tahıl unu, kavrulmuş arpa veya buğday unu, kavrulmuş un.” (DÇT, 152)
taḷḳı-	Alt. Tel.	1. Deriyi sürtmek, ovmak, deriyi işlemek, tabaklamak.

III/890		2. Keneviri kırmak, parçalamak.
		talk- “Yaralamak, zarar vermek.” (EDPT, 495) talḳ(a)- “Zarar vermek.” (DTS, 561) talḳı- “Tepmek, terslemek, yalanlamak, kınamak, ayıplamak, lanetlemek.” (DTS, 561)
		talkı- “Deriyi işlemek, yumuşatmak.” (ARSL, 646)
taḷḳın **III/890**	Tub.	Ölüm şarkısı. -
		-
taḷḳū **III/890**	Tel.	taḷḳı-ū 1. Deri işlemede kullanılan alet. 2. Deri işleme, tabaklama.
		talkū “Bükülmüş, eğri; bükülmüş, kıvrılmış ip, bağ.” (EDPT, 496) talḳu “Bükülmüş, eğri.” (DTS, 561)
		talku “Deri işleme aleti.” (ATS, 167) takpı~şakpı “Deri işlemede kullanılan kazıma aleti.” (DLTÇ, 200, 225) talgı “Deri işlemede kullanılan kazıma aleti.” (DLTÇ, 201)
taḷḷa- **III/893**	Leb.	*bk.* taḷda-.
taḷḷaba **III/893**	Leb.	*bk.* taḷdama.
taḷḷat- **III/893**	Leb.	<taḷḷa-t- *bk.* taḷdat-.
taḷp **III/896**	Tel.	Kanat seslerine benzeyen ses. *Taḷp etti.* “Kanat çaldı.”; *Yanıs sümelū̄ turna, taḷp edip uça parġan.* “Tek hilesi olan turna kanatlanıp uçup gitti.”
		-
		talp “*talp et-* (Kuş için) havalanmak.” (ATS, 167)
taḷtar **III/893**	Tel.	Bıldırcın kılavuzu (kuş ismi). -
		taltar “Bıldırcın.” (ATS, 167) taltar “Yelve, güzel ötüşlü bir kuş.” (TAS, 107)
taḷtra- **III/893**	Tel.	Parlamak.
		yaltrī- “Parıldamak, parlamak, ışıldamak.” (EDPT, 923) yaltrı-~yaltır-~yaldra-~yıltır-~yoldra-~yoldrı-“Parlamak, parıldamak, ışıldamak.” (DTS, 242, 244, 245, 284, 289)
		caltıra- “Parıldamak, ışıldamak.” (ATS, 51) ď altıra- “Pırıldamak, ışıldamak, parlamak.” (TAS, 21)
taḷtraḳ	Tel.	<taḷtra-ḳ

III/894		Parıltı.
		yaltrık “Parlama, parlayan bir nesne.” (EDPT, 922)
		yaltruḳ~yoldruḳ “Görkemli, parlak, ışıldak. 2. Zarif, şık.” (DTS, 242, 289)
		ď altırak “1. Pırıltı, ışıltı, parlaklık. 2. Pırıltılı, ışıltılı, parlak.” (TAS, 21)
tam	Alt. Tel.	Daha, daha da.
III/992	Kumd.	*Tam ūruẏ berdǐ.* “O daha da hastalandı.”; *Aḷar tam ḳaẏġıra berdi.* “Onlar daha çok üzüldü.” (Tel.); *Anıŋ uçun tam purūġa tüjerzeger.* “Siz bunun için daha da suçlu olacaksınız.” (Tel.); *Elegen kīm yaŋı yamaçā çıdaşpaẏ tam yırtıḷa berer.* “Eski elbisenin üstünde yeni yama güzel durmaz ve delik daha da kötü olur.”
		-
		tam “Pekiştirici kelime.” (ATS, 167)
tām	Tel. Leb.	<Ar. ta’ām
III/992		Tat.
		-
		tam “Lezzet, tat.” (ATS, 167)
		tām “Tat.” (DLTÇ, 199)
tam-	Alt. Tel. Leb.	Damlamak.
III/992		tam- “Damlamak.” (EDPT, 503)
		tam- “Damlamak.” (DTS, 561)
		tam- “Damlamak.” (ATS, 167)
tamaḳ	Alt. Tel.	Boğaz, gırtlak.
III/993		tamġāk “Boğaz, yumuşak damak.” (EDPT, 505)
		tamġak ~ tamak “Boğaz, gırtlak, damağın arka kısmı.” (DTS, 562)
		tamak “1. Boğaz. 2. Damak[262]. 3. *gr.* Boğaz, gırtlak, hançere.” (ATS, 167)
		tamak “Boğaz.” (TAS, 107)
taman	Alt. Tel.	Ayak tabanı, çizme vs. tabanı, kızak demirleri.
III/996		*bk.* taban.
tamana	Tel.	Kış ortancası (Lat. *saxifraga crassifolia*).
III/996		-
		tamana “Taşkıran otu.” (TAS, 107)
tamanaḷū	Tel.	<tamana+ḷū
III/996		Kış ortancasının bittiği yer.
		-
		-

[262] ATS’de *damat* yazılmıştır.

tamandū **III/996**	Tel. Alt.	<taman+ḷū Tabanlı.
		tabanlıġ “Tabanlı; *mec.* çevik, sağlam, gürbüz.” (EDPT, 442) tabanlıġ “Geniş ayağı olan.” (DTS, 557)
		-
tambajınaŋ **III/1008**	Tel.	*bk.* tamġajınaŋ[263].
tamcı **III/1007**	Leb.	*bk.* tamçı.
tamcıḷa- **III/1007**	Leb.	*bk.* tamçıḷa-.
tamçı **III/1006**	Alt. Tel.	Damla.
		-
		tamçı “Damla.” (ATS, 167) tamçı “Damla.” (TAS, 107) tam “Damla.” (DÇT, 152)
tamçıḷa- **III/1007**	Alt. Tel.	<tamçı+ḷa- Damlamak.
		-
		tamçıla- “Damlamak.” (ATS, 167) tamçıla- “Damlamak.” (TAS, 107)
tamdan- **III/1006**	Tel.	Tadı güzel olmak, tatlanmak.
		-
		-
tāmdandır- **III/1006**	Tel.	Tatlandırmak.
		-
		-
tāmdū **III/1006**	Tel.	Lezzetli, tadı güzel.
		-
		-
tamġa I **III/1003**	Tel. W.	Lanetli, melun (küfür, sövgü).
		tamġā “Atlara, sığırlara ve diğer besi hayvanlarına vurulan sahiplik bildiren damga, işaret.” (EDPT, 504) tamġa “1. Damga, mühür, iz. 2. Simge, işaret (büyü).” (DTS, 562)
		taŋma “1. Damga. 2. Nişan tahtası. 3. Harf, işaret. 4. *mec.* Lanetli.” (ATS, 168) tamga “Damga, mühür.” (TAS, 107)
tamġa II **III/1003**	Tel.	1. Damga, dağlağı, sahiplik işareti, hayvanlara yakarak vurulan damga. 2. Mühür. 3. Belirti, işaret, nişan, damga (gümüşte).

[263] Gönderme yapılırken *tamġajınan* yazılmıştır.

		4. Çarpma sonucu bedende kalan iz (Tel.) 5. Ateş edilen hedef, hedef levhası. (Kumd.)
		tamġā “Atlara, sığırlara ve diğer besi hayvanlarına vurulan sahiplik bildiren damga, işaret.” (EDPT, 504) tamġa “1. Damga, mühür, iz. 2. Simge, işaret (büyü).” (DTS, 562)
		taŋma “1. Damga. 2. Nişan tahtası. 3. Harf, işaret. 4. *mec.* Lanetli.” (ATS, 168) tamga “Damga, mühür.” (TAS, 107)
tamġaçı **III/1005**	Tel.	<tamġa+çı Damga, dağlağı vuran.
		tamġaçı “Mühürdar (EDPT, 505) tamġaçı “Mühürdar.” (DTS, 562)
		-
tamġajınaŋ **III/1006**	Alt. Tel.	Çok sık.
		-
		tamgajın “Sık sık, çok sık.” (TAS, 107)
tamġaḷa- **III/1005**	Tel.	<tamġa+ḷa- 1. Dağlağı, damga ile damgalamak. 2. Kirletmek, çamur atmak, lekelemek.
		tamġālā- “Damgalamak, mühür vurmak.” (EDPT, 506) tamġala- “1. Damgalamak, mühür vurmak. 2. Basmak, tabetmek, betimlemek, tasvir etmek.” (DTS, 562)
		taŋmala- “Damgalamak.” (ATS, 168)
tamġaḷan- **III/1005**	Tel.	<tamġaḷa-n- Damgalanmak.
		-
		-
tamġaḷū **III/1005**	Tel.	Dağlağılı, damgalı.
		tamġālıġ “Damgalı.” (EDPT, 505) tamġalıġ “Mühürlü, damgalı.” (DTS, 562)
		taŋmalu “İşaretli.” (ATS, 168)
tamı I **III/998**	Kumd.	*bk.* tem.
tamı II **III/998**	Alt. Tel.	Cehennem. *Maŋıs töçürü tamı* “Yaratan’ın cehennemi.”; *Tüpken ḳara tamı* “Orta dünyanın cehennemi.”
		tamū “Cehennem.” (EDPT, 503) tamu “Cehennem.” (DTS, 563)
		tamı “Cehennem.” (ATS, 167) tām “*mit.* Cehennem.” (ATS, 164)
tamıdū	Kumd.	<tamı+dū

III/1000		Zevk veren, güzel tatlı.
		-
		-
tamın- **III/998**	Alt.	Tapınmak, hizmet etmek.
		tapın- “1. Tanrıya hizmet etmek, tapınmak. 2. İnsanlara hizmet etmek.” (EDPT, 441) tapun-~tapun- “1. Hizmet etmek. 2. Tapınmak.” (DTS, 566, 568)
		tabın- “Bulunmak.” (ATS, 165) tapın- “Bulunmak.” (DK, 251)
tamır **III/999**	Alt. Tel.	1. Kök, dallanmış kök. 2. Damar, atardamar.
		tamar~tamır “Damar, nabız damarı.” (EDPT, 508) tamar~tamır~tamur “1. Damar, kan damarı. 2.Nabız.” (DTS, 561, 562, 563)
		tamır “1. Damar. 2. Kök.” (ATS, 167) tamır “Damar.” (TAS, 107) tamır “Kök.” (DÇT, 152)
tamırıḷ- **III/999**	Kumd.	Kıvrılmak, oraya buraya gitmek (kendine yer bulamamak).
		-
		-
tamırıḷçaḳ **III/999**	Kumd.	<tamırıḷ-çaḳ Kıvrılan (yılan), dönüp duran.
		-
		-
tamıs- **III/1000**	Tel.	<tam-s- Damlatmak.
		tamız-~(d-; tamuz-) “Damlatmak.” (EDPT, 510) tamız-~tamuz- “Damlatmak.” (DTS, 562, 563)
		tamıs- “Damlatmak.” (TAS, 107)
tān **III/822**	Tel. Alt. Leb.	Küçük karga.
		-
		tān “Çakıl taşı.” (ATS, 164) tān “Alaca karga.” (TAS, 106)
tana **III/823**	Alt. Tel. Leb.	1.Sedef. *Tındū tana (deyim)* 2. İnci.
		tana “Kişniş tohumu.” (EDPT, 515) tana “Susam.” (DTS, 563)
		tana “1. Sedef. 2. Kadın saç örgüsünün ucuna bağlanan toka.” (ATS, 167) tana “Yassı düğme.” (TAS, 108)

tanaḳ **III/824**	Leb. Kumd.	Burunun iç kısmı. *Tanaḳ üdĭ* "Burun delikleri"
		-
		tanak "Burnun içi; *tanak üydi* Burun delikleri." (ATS, 167) tanak "Burun, burun deliği." (DK, 251)
tançıḷ- **III/834**	Tel.	Diretmek, inatçılık etmek, küsmek, gücenmek, bir şeyi elde etmek için kapris yapmak; şefkat istemek, saygı istemek. *Nege tançıḷıp kelbedĭ?* "O neden böyle inatlaşıyor ve davet olmadan gelmiyor?"
		-
		tançıl- "1. Kapris yapmak, huysuzluk yapmak. 2. Saygı, davet, şefkat beklemek." (ATS, 168)
tandırḷa- **III/833**	Tel.	Dil ile dokunmak.
		-
		-
tanı- **III/825**	Tel. Alt. Leb. Tub.	Bilmek, öğrenmek, tanımak. *Üzük söster ĭn tanıbas poḷdım.* "Ben okuma kitabının sözlerini bilmiyordum." (Tel.); *Tanırzıŋma paḷaŋnı? Tanırbın aşyaḳ.* "Oğlunu tanır mısın? Ben onu yaşından tanırım." (Tub.); *Piçik tanıp yazıŋma?* "Okumayı biliyor musun?" (Alt.)
		tanū- "Tavsiye etmek, önermek." (EDPT, 516) tanı- "Bilmek, tanımak." (DTS, 564) tanu- "Bildirmek, haber vermek." (DTS, 564)
		tanı- "Tanımak, öğrenmek." (ATS, 168) tanı- "Tanımak." (TAS, 108) tān-[264] "Öğrenmek." (DÇT, 151) tanı- "Tanımak." (DÇT, 153)
tanıḷ- **III/827**	Alt. Tel. Leb.	<tanı-ḷ-[265] Bilinmek. *Aġaş poyınıŋ üren ĭnen tanıḷır.* "Ağaç meyvelerinden bilinir." (Tel.)[266] 2. Tanınmak.
		tanul- ~tanıl- "Bilinmek." (EDPT, 521) tanul- "Bildirilmek, haber verilmek." (DTS, 564)
		tanıl- "Tanınmış olmak." (ATS, 168)
tanıḷū **III/827**	Tel.	İşaretlerle tanınmak. *Ḳarçıġanıŋ uçujŭnaŋ tanıḷū ḳaḷabastıŋ pazıġınaŋ tanıḷū.* "Şahin uçuşundan, akıllı insan yürüyüşünden belli olur (atasözü)."
		-

[264] Bu kelime cümle içinde *tānıp* şeklinde geçmektedir.
[265] OSTN'de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.
[266] Atasözü olabilir.

		tanılu “1. Tanınan, bilinen. 2. İşaretli.” (ATS, 168) tanılu “Görülür, belli, açık.” (TAS, 108)
tanış **III/829**	Tel. Alt.	<tanı-ş Tanıdık. - tanış “Tanıdık, arkadaş.” (ATS, 168) tanış “Tanıdık, tanış.” (TAS, 108)
tanış- **III/829**	Tel. Alt. Leb.	<tanı-ş- Birbirini tanımak, tanışmak, yakınlaşmak. tanuş- “Tanışmak.” (EDPT, 526) tanuş- “Tanışmak.” (DTS, 564) tanış- “Tanışmak.” (ATS, 168)
tanıştır- **III/829**	Tel. Alt. Leb.	<tanış-tır- Tanıştırmak. - tanıştır- “Tanıştırmak.” (ATS, 168) tanıştır- “Tanıştırmak.” (TAS, 108)
tanıt- **III/828**	Tel.	1. Bildirmek, duyurmak, tanıtmak, tavsiye etmek. 2. Kendini tanıtmak, tanınmak. (Tel.) tanut- “Tanıtmak, bildirmek.” (EDPT, 517) tanut- “Tanıtmak, bildirmek.” (DTS, 564) tanıt- “1. Tanınmış olmak. 2. Birini çevresindeki kişilerle tanıştırmak.” (ATS, 168)
tanta- **III/832**	Tel.	*bk.* tantı-.
tantı- **III/833**	Alt. Tel. Leb.	1. Dört bir yana sallanmak. *Tantıġan* “Serseri” 2. Boş boş konuşmak (sarhoşlar), zevzeklik etmek. - -
tantra- **III/833**	Tel.	Sallanmak, sağa sola gitmek, sersemlemek. - -
tanū **III/830**	Alt. Tel.	Burunun iç kısmı, burun delikleri. - tanak “Burnun içi; *tanak üydi* Burun delikleri.” (ATS, 167)
taŋ I **III/800**	Tel.	1. Şaşkınlık veya şüphe ünlemi. *Taŋ emdi ne ederziŋ?* “Sen şimdi ne yapacaksın?” (Tel.); *Taŋ yaḳşı ba, yaman ba?* “İyi mi yoksa kötü mü?” (Tel.) 2. Hayret, şaşkınlık.

		taŋ “Hayret, şaşkınlık.” (EDPT, 510) taŋ “1. Şaşırma, hayret. 2.Şaşırtıcı, hayret verici, olağanüstü, acayip, garip, tuhaf.” (DTS, 564)
		taŋ “1. Şaşırma ve hayret bildiren ünlem. 2. (Olumsuzluk bildirir.) Bilmiyorum.” (ATS, 167)
taŋ II **III/804**	Alt. Tel. Leb.	Tan, şafak vakti. *Taŋ atḳança* “Şafağa kadar” (Tel.); *Taŋ taŋınaŋ* “Gün geçtikçe, günden güne”
		taŋ “Tan, şafak vakti.” (EDPT, 510) taŋ “Tan, şafak vakti.” (DTS, 564)
		taŋ “Tan, seher vakti.” (ATS, 167) taŋ “Tan, şafak.” (TAS, 108) taŋ “Tan, şafak vakti, yarın, sabah.” (DK, 251) daŋ “Sabah, yarın.” (DLTÇ, 143) taŋ “Tan, şafak vakti.” (DLTÇ, 201) taŋ “Tan, şafak vakti.” (DÇT, 152)
taŋ III **III/805**	Tel.	Hayvanların arka tarafı. -
		taŋ “Geri (hayvanlarda)” (ATS, 167)
taŋ IV **III/805**	Kumd.	Kuvvetli ve sert esen rüzgâr. -
		-
taŋ V **III/805**	Alt.	Fiyat, değer. *Anıŋ taŋın ḳaẏdaŋ pileẏn?* “Ben bunun ne kadar olduğunu nereden bileyim?”; *Taŋı ḳança turŭ?* “Bunun fiyatı nedir?”
		teŋ “Eşit, eşitlik, denge.” (EDPT, 511) tėŋ “1. Aynı, eşit, denk. 2. Miktar,ölçü, sayı. 3. Ağırlık ölçüsü. “ (DTS, 584)
		-
taŋ- I **III/805**	Alt. Tel.	Bağlamak, ipleri bağlamak, sıkı bağlamak.
		taŋ- “Sarıp sarmalamak, sıkıca bağlamak.” (EDPT, 514) taŋ- “Bağlamak, sarmak.” (DTS, 564)
		taŋ-~taŋı “Bağlamak, sargı sarmak.” (ATS, 167, 168) taŋ- “Atlamak.” (TAS, 108) taŋı- “İliştirmek, bağlamak, tutturmak, birleştirmek.” (DÇT, 153)
taŋ- II **III/805**	Alt. Tel. Leb.	Zıplamak, sıçramak, hoplamak, dört nala koşmak.
		-
		taŋ- “Atlamak.” (TAS, 108)
taŋaḳ **III/806**	Kumd.	Sevimli, güzel (manzara).
		-

		-
taŋarḳa- **III/806**	Tel.	*bk.* taŋırḳa-.
taŋarḳaḳ **III/806**	Tel.	*bk.* taŋırḳaḳ.
taŋarḳaḷ- **III/806**	Tel.	*bk.* taŋırḳaḷ-.
taŋarḳaḷū **III/806**	Tel.	*bk.* taŋırḳaḷū.
taŋda **III/812**	Alt. Tel. Leb.	Sabahleyin, yarın *Pūn kelbedĭ taŋda keler.* "Bugün o gelmedi, yarın gelir." (Alt.); *Taŋda tünde* "Yarın gece." (Tel.) taŋlā "Tan, şafak vakti." (EDPT, 520) taŋda "Yarın." (ATS, 168) taŋda "Yarın." (TAS, 108) taŋda "Yarın." (DK, 251)
taŋda- **III/812**	Alt. Tel.	<taŋ+ḷa- Şaşırmak, hayret etmek. *Taŋdaba!* "Şaşırma!" taŋlā- "Şaşırmak, hayret etmek; Harika görmek, hayran olmak." (EDPT, 521) taŋla- "1. Hayret etmek, şaşmak. 2. Hayran olmak." (DTS, 565) taŋda- "Nazar değdirmek." (TAS, 108)
taŋdaġı **III/813**	Tel. Alt.	<taŋda+ġı Sabahki, yarınki. *Taŋdaġı ḳazı-bıḷa ḳartadaŋ pügüngĭ ökpö-bŭle pūr yaḳşı.* "Yarın yağlı bağırsak olması yerine, bugün akciğer ve karaciğer olması daha iyidir. (atasözü); *Taŋdaġızın taŋ piler taŋ atḳajın Ḳudaẏ piler* "Yarın ne olacağını yarınki gün bilir, şafağın olacağını ise Allah bilir (atasözü)" - taŋdagı "Yarınki." (ATS, 168) taŋdagı "Yarınki." (DÇT, 152)
taŋdaḳ **III/812**	Tel.	<taŋ+daḳ Sabah şafağı. - taŋdak "Tan." (ATS, 168)
taŋdan- **III/813**	Tel.	<taŋda-n- Şaşırmak. - -

taŋdat- **III/813**	Tel. Alt.	<taŋda-t-[267] Şaşırtmak.
		taŋlat- “Şaşırtmak.” (EDPT, 522) taŋlat- “Şaşırtmak.” (DTS, 565)
		-
taŋdaẏ **III/812**	Alt. Tel.	=taŋlaẏ 1. Damak. 2. Sığırların üst damağındaki yara izleri, kesikler.
		-
		taŋday “1. Dudak. 2. Gökyüzü. 3. *Koy taŋday* (bot.) Binyaprağı. 4. *gr*. damak.” (ATS, 168) taŋday “Damak.” (TAS, 108)
taŋdır- **III/813**	Alt. Tel.	<taŋ-dır- Birlikte bağlatmak.
		-
		-
taŋdırḳaḷū **III/813**	Tel.	*bk.* taŋırḳaḷu.
taŋdū **III/813**	Tel.	<taŋda-ū Şaşkınlık, hayranlık.
		-
		-
taŋdūḷū **III/813**	Tel.	<taŋdū+ḷū Harika, olağanüstü.
		-
		-
taŋı- **III/806**	Tel. Alt.	Bağlamak, iliştirmek, etrafını bağlamak, örmek. *bk.* taŋ-.
taŋın- **III/806**	Alt. Tel.	<taŋ-ı-n- Kendine bağlamak, bağlanmış olarak yanında götürmek. *Aḳḳızınıŋ kiyezǐn taŋınıp* “Büyük kardeşin örgüsünü kendine bağlayarak” (Alt., P.d.V.I, 13,111)
		taŋın- “(Kendisi için) bağlamak, sarmalanmak.” (EDPT, 523) taŋın- “(Kendisi için) bağlamak, sarmalanmak.” (DTS, 565)
		taŋın- “Bir şeyi bağlamak, kuşanmak.” (ATS, 168)
taŋırḳa- **III/806**	Tel. Alt.	<taŋ+rḳa- Şaşırmak.
		taŋırka- “Şaşırmak, hayret etmek.” (EDPT, 525) taŋırka- “Şaşırmak, hayret etmek.” (DTS, 565)
		taŋarka-“ Şaşırmak.” (ATS, 168)

[267] OSTN’de morfolojik tahlil *taġda+t* yazılmıştır.

taŋırḳaḳ **III/807**	Tel.	<taŋırḳa-ḳ Kolay şaşırabilen.
		-
		-
taŋırḳaḷ- **III/807**	Tel. Alt.	<taŋırḳa-ḷ- Hayretler içinde olmak, hayran olmak, takdire şayan olmak.
		-
		-
taŋırḳaḷū **III/807**	Tel. Alt.	Olağanüstü, müthiş.
		-
		taŋarkalu “Şaşırtıcı.” (ATS, 168)
taŋış[268] **III/807**	Tub.	<taŋ-ş Şerit, kordon, bağ.
		taŋış “Sıkma.” (EDPT, 518) taŋış “Sıkma.” (DTS, 565)
		taŋış “Bağ, bağlama.” (ATS, 168) taŋu “Bağ.” (ATS, 168)
taŋḳū **III/809**	Alt.	=tamḳı Tütün. *taŋḳū tartarġa* “Tütün içmek.”; *nazıbaẏ taŋḳū* “Koklanan tütün.”; *ḳaḷḳa taŋḳū* “Çin tütünü.”; *ḳazaḳ taŋḳū* “Rus tütünü.”
		-
		taŋkı “Tütün.” (ATS, 168) tamkı “Tütün.” (TAS, 107)
taŋḳūḷa- **III/809**	Alt.	<taŋḳū+ḷa- Tütün içmek, tütün içme alışkanlığı olmak. *Taŋḳūḷap otturdŭḷar.* “Onlar oturup sigara içiyorlardı.”
		-
		taŋkıla- “Sigara içmek.” (ATS, 168) tamkı tart- “Tütün içmek, sigara içmek.” (TAS, 107) taŋkula- “İçmek, bir şeyin dumanını içine çekmek.” (DÇT, 152)
taŋḳūḷū **III/809**	Alt.	<taŋḳū+ḷū Tütünlü, yanında tütünü olan.
		-
		-
taŋma **III/815**	Alt. Leb.	1. Damga, atlara yakarak vurulan sahiplik işareti. 2. Yara izi, morluklar (dövme sonucu oluşan).
		tamġā “Atlara, sığırlara ve diğer besi hayvanlarına vurulan sahiplik bildiren damga, işaret.” (EDPT, 504) tamġa “1. Damga, mühür, iz. 2. Simge, işaret (büyü).” (DTS, 562)

[268] Madde başı *taŋıts* yazılmıştır.

		taŋma “1. Damga. 2. Nişan tahtası. 3. Harf, işaret. 4. *mec.* Lanetli.” (ATS, 168) tamga “Damga, mühür.” (TAS, 107) taŋma “Çentik, kertik.” (DK, 251) taŋma I “Boy damgası.” (DÇT, 152) taŋma II “Alçak, arsız, küstah.” (DÇT, 152)
taŋmaḷa- **III/815**	Alt. Leb.	1. Damga vurmak. 2. Morartmak (vurarak). tamġālā- “Damgalamak, mühür vurmak.” (EDPT, 506) tamġala- “1. Damgalamak, mühür vurmak. 2. Basmak, tabetmek, betimlemek, tasvir etmek.” (DTS, 562) taŋmala- “Damgalamak.” (ATS, 168)
taŋmaḷığ **III/815**	Leb.	*bk.* taŋmaḷū.
taŋmaḷū **III/815**	Alt.	Damgalı. tamġālıġ “Damgalı.” (EDPT, 505) tamġalıġ “Mühürlü, damgalı.” (DTS, 562) taŋmalu “İşaretli.” (ATS, 168)
taŋmas **III/815**	Tel.	<taŋ-mas Lanetlenmiş (sövgü). - -
taŋmat- **III/815**	Alt.	<taŋma+at- Hedefe ateş etmek. - -
taŋnaẏ **III/809**	Leb.	=taŋlaẏ Damak. *bk.* taŋdaẏ.
taŋnū **III/810**	Tub.	Harika, olağanüstü, mükemmel. - -
taŋūçı **III/808**	Tel.	<taŋ-ū+çı Hoplayan, zıplayan. - -
taŋza- **III/814**	Tel. Alt. Leb.	Arka ayak üstünde durmak (at), şaha kalkmak, vahşi olmak, vahşileşmek. - -
taŋzaḷ- **III/814**	Tel. Alt. Leb.	<taŋza-ḷ- Arka ayak üstünde durmak, zıplamak, oynamak.

		Ḳızılı taŋzaḷıp yat. “Allık yanaklarda oynuyor.”
		-
		-
taŋzaḷcaḳ **III/814**	Leb.	*bk.* taŋzaḷçı.
		-
		-
taŋzaḷçı **III/814**	Tel.	<taŋzaḷ-çı Zıplayan, arka ayaklar üstünde duran, vahşi.
		-
		-
taŋzı- **III/814**	Tel. Leb.	Kızarmak; taze, sağlam görünüşe sahip olmak, kırmızı yanaklı olmak.
		-
		-
tap- **III/947**	Alt. Tel. Leb.	Bulmak, bir yerden bulmak, elde etmek. *Anı üẏdö tappadım.* “Ben onu evde bulamadım.” (Alt.); *Yöjö tap yat.* “O mal mülk elde ediyor.” (Alt.); *Yoboḷ taptı.* “O hastalık buldu.” (Tel.); *Meni tapḳın!* “Beni bul!” (Tel.); *Aḷtın Köldö paḷıḳ tāp pardıbıs.* “Biz Teleüt gölünde balık tutuyorduk.” (Tel.); *Cumbaḳ*[269] *taptı.* “Bilmeceyi çözdü.” (Alt.); *Ḳudaẏ anı taptı.* “Allah onu cezalandırdı.”
		tap- “Bulmak.” (EDPT, 435) tap- “1. Bulmak. 2. Almak, elde etmek, kazanmak.” (DTS, 565)
		tap- “1. Bulmak. 2. Kazanmak, elde etmek. 3. Doğurmak. 4. (Bilmece) çözmek. 5. Kazanmak. 6. Çarçabuk atılmak, fırlamak. Hükme varmak.” (ATS, 168) tap- “1. Bulmak. 2. Aramak.” (TAS, 109) tap- “Bulmak.” (DK, 251) tap- “Bulmak; tutulmak; doğurmak.” (DÇT, 153)
tap I **III/945**	Alt.	Şapkaya dikilmiş kırmızı yama.
		tāb “Vücuttaki yara izi, iz vb.” (EDPT, 434) tap “Memnuniyet, yeterlilik; tatmin edici , yeterli.” (EDPT, 434) tap I “Arzu, heves, istek.” (DTS, 365) tap II “Yeterli, uygun.” (DTS, 365) tap III “Hemen, derhâl.” (DTS, 365)
		tap I “İrade, istek.” (ATS, 168) tap II “Antreman, idman.” (ATS, 168) tap III “Hareketin birden olduğunu belirten kelime.” (ATS, 168) tap “1. İrade. 2. İktidar.” (TAS, 108)
tap II **III/946**	Alt.	Yonga.
		-
		tapkay “Yonga.” (TAS, 108)

[269] cumbaḳ (Kir.) IV/179: Bilmece.

		takpay~ tapkay “Yonga, kıymık.” (DK, 250, 251)
tap III **III/946**	Alt. Tel.	Güç, irade, heves. *Tapķa saḷdırdı.* “Birilerinin iradesine bıraktı.”; *Tap pıḷa (tabıŋça) ḳıḷ* “İstediğin gibi yap!”; *Tabıŋa saḷırıp yürbe!* “İnat etme!” (Tel.)
		tāb “Vücuttaki yara izi, iz vb.” (EDPT, 434) tap “Memnuniyet, yeterlilik; tatmin edici , yeterli.” (EDPT, 434) tap I “Arzu, heves, istek.” (DTS, 365) tap II “Yeterli, uygun.” (DTS, 365) tap III “Hemen, derhâl.” (DTS, 365)
		tap I”İrade, istek.” (ATS, 168) tap II “Antreman, idman.” (ATS, 168) tap III “Hareketin birden olduğunu belirten kelime.” (ATS, 168) tap “1. İrade. 2. İktidar.” (TAS, 108) tap “Arzu, istek; güç, iktidar, hak.” (DK, 251)
tapçı **III/957**	Alt. Tel.	1. Dar. *Kīm tapçı poḷıp pardı.* “Elbise daraldı.” (Alt.); *tapçı yer* “Dar yer.”; *Yoḷınıŋ tapçızı* “Dar yol.” 2. Çorak, verimsiz.
		-
		tapçı “1. Az. 2. Sıkışık. 3. Dar.” (ATS,169)
tapķaķ **III/952**	Tel.	<tap-ķaķ Bilmece, nükte, fıkra. *Sarınıŋ tapķırı* “Şarkı yazma.”
		-
		-
tapķaķçı **III/952**	Tel.	<tapķaķ+çı Şakacı.
		-
		-
tapķaķta- **III/952**	Tel.	<tapķaķ+ḷa- Şaka yapmak.
		-
		-
tapķaẏ **III/952**	Tel. Kumd.	Yonga.
		-
		-
tapķıçı **III/953**	Tel.	Yağ bezesi, şişmiş bezler (hastalık).
		-
		-
tapķır **III/952**	Tel.	<tap-ķır 1. Keskin zekâlı, akıllı. 2. Alegori, fabl, masal.
		-

		tapkır “Bulunan.” (ATS, 169) tapkır I “1. Zihni çevik, esprili.” (TAS, 108) tapkır II “Hikâye.” (TAS, 108)
tapḳırḷa- **III/953**	Tel. Kumd.	<tapḳır+ḷa- Masal, fabl, anlatmak (kinayeli) - tapkırla- “Anlatmak.” (TAS, 108)
tapḳış **III/953**	Kumd.	<tap-ḳıç Bilmece. - tabışkak “Bilmece.” (TAS, 106) tabışkak~tabıska~tabışkak~taptırgıç~taptırgış “Bilmece.” (DK, 250, 251) tapkır “Bilmece.” (DÇT, 153)
tapḷa **III/953**	Kumd.	Kademeli olarak, yavaş yavaş. - tapla “Azar azar, yavaş yavaş.” (KRS, 76)
tapşı- **III/958**	Alt. Tel. Leb.	1. Beslenmek, serinlemek. 2. Yemek yerken dilini şapırdatmak. - -
tapşın- **III/958**	Tel.	*bk.* tapşı-. - -
tapta-[270] **III/955**	Alt. Tel.	<tap+ḷa- 1. Ayakla ezmek, ayaklarını yere basmak. 2. Dövmek, düzleştirmek, parçalamak, kırmak. *Ḳazan yere teptǐ, taptadı.* “Ayağı ile tencereye bastı ve onu kırdı.” tapla- “Tatmin olmak, memnun olmak.” (EDPT, 440) tapla- “Onaylamak, rıza göstermek, sevmek.” (DTS, 567) tapta- “1. Bilemek. 2. Ayaklarıyla ezmek.” (ATS, 169) tapta- “1. Demir döverek inceltip keskinleştirmek. 2. Elleri birbirine vurmak, çırpmak, elleri şaklatmak.” (TAS, 108) tapta- “Yürümek, çiğnemek, basmak.” (DÇT, 153)
taptaḷ- **III/956**	Alt. Tel.	1. Ezilmek. 2. Basılmak, dövülmek. - taptal- “1. Bilenmek. 2. Ezilmek, düz hâle gelmek.” (ATS, 169)

[270] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

taptan **III/956**	Tel.	Büyük ringa balığı. - taptan “Tavşan.” (ATS, 169)
taptan- **III/956**	Leb.	Dilini şapırdatmak. - taptan- “1. Alışmak. 2. Ağzını şapırdatmak.” (DÇT, 153)
taptat- **III/956**	Alt. Tel.	1. Ezdirmek. 2. Bastırmak. - taptat- “1. Bilettirmek. 2. Ezdirip, düz hâle getirtmek.” (ATS, 169)
taptı **III/956**	Tel.	Basamak, aşama, merhale. - taptu “Bir miktar, biraz (?).” (ATS, 169)
taptır **III/956**	Tel.	Keskin zekâlı, akıllı. - tapkır “1. Zihni çevik. 2. Esprili.” (ATS, 108)
taptır- **III/956**	Alt. Tel. Leb.	<tap-tır- 1. Buldurmak, kendini buldurmak. *Körmöskö taptırdı.* “Kendini şeytana kaptırdı.” 2. Düşmek, maruz kalmak. - taptır- “1. Buldurtmak. 2. Elde ettirmek. 3. Bilmeceyi çözdürmek.” (ATS, 169)
tar **III/835**	Alt.Tel.	1. Dar, ince. *Tar da poḷzo yer ĭm par.* “Dar da olsa, kendi yerim var.” (Tel.) 2. Ufak taneli. tār “Dar, sıkı, sınırlı.” (EDPT, 528) tar “Dar, ensiz, sıkışık.” (DTS, 569) tar “Dar, sıkı.” (ATS, 169) tar “Dar.” (TAS, 108) dar “Dar.” (DK, 251) tar “Dar.” (DÇT, 153)
tār **III/836**	Tel.	Hasır torba, keten çanta. taġār “Büyük saklama kabı.” (EDPT, 471) taġar “1. Torba, çuval. 2. Çuval bezi.” (DTS, 558) tār “1. Çuval. 2. Kutu sandık; *Ok tārı* barut” (ATS, 164) tāru “Barut.” (TAS, 108) tar~tarı “Barut.” (DK, 251, 252) tar~tarı “Av malzemesi, barut.” (DLTÇ, 201)

		tār “Torba.” (DÇT, 151)
tara- I **III/837**	Alt. Tel. Leb.	1.Taramak. *Saġaḷın tarap oḳdurdŭ.* “O sakalını tarayıp oturdu.” (Tel.) 2. Tırmıklamak, kürek çekmek, tırmıklarla çalışmak, kabuğunu soymak. tara- “Taramak (saç vb.). ” (EDPT, 532) tara- “Taramak.” (DTS, 569) tara- “1. Taramak. 2. (Çeşitli yönlere) dağılmak. 3. Yayılmak, çoğalmak.” (ATS, 169) tara- “Taramak.” (TAS, 108)
tara- II **III/837**	Alt. Tel. Tub.[271]	1. Dağılmak, yayılmak, çoğalmak. *Kijiler üẏ-zaẏn taradı.* “İnsanları evlerine dağıldılar.” (Tel.); *Ḳalıḳ taradı.* “Halk dağıldı.” (Tel.); *Yon parçan tarap pardı.* “Bütün halk dağıldı.” (Alt.); *Toẏ tozıp pardı parçan aḷıp taradı parçan külük taradı.* “Ziyafet bitti ve bütün alplar ve kahramanlar dağıldı.” (Tub.) 2. Bir şeyden çıkmak, neşet etmek, ortaya çıkmak, oluşmak, meydana gelmek. *Taraġan el* “Gelecek kuşak.” (Tel.) tār- “Dağılmak, (bir şeyi) bölüşmek.” (EDPT, 528) tar-~tara- “Dağıtmak, serpiştirmek.” (DTS, 569) tara- “1. Taramak. 2. (Çeşitli yönlere) dağılmak. 3. Yayılmak, çoğalmak.” (ATS, 169) tara- “Dağılmak, dağılıp gitmek.” (TAS, 108) tara- “Ayrılmak, dağılmak.” (DLTÇ, 202) tara- “Dağılmak; yayılmak, serilmek, çoğalmak.” (DÇT, 153)
taraġan **III/840**	Tel. Kumd.	Darı. - tarān “Darı.” (ATS, 169)
taraġar **III/841**	Tel.	=taraẏġaḳ Büyük, geniş. - -
taraḳ **III/838**	Alt. Tel. Leb.	<tara-ḳ Tarak. *Taraḳ pıḷa taradı (deyim); keden soġotton taraḳ* “Keten tarağı.” (Tel.). tarġāk (?d-) “Tarak.” (EDPT, 539) tarġaḳ “Tarak.” (DTS, 569) tarak “1. Tarak. 2. (Dokuma tezgâhındaki) tarak.” (ATS, 169) tarak “Tarak.” (TAS, 108) darak~tarak “Tarak.” (DK, 208, 251)

[271] Madde başında Tub. kaydı yoktur. Madde içinde örnek cümlelerde vardır.

		tarak “Tarak.” (DLTÇ, 202) tarak “Tarak.” (DÇT, 153)
taraḳḳan **III/839**	Alt. Tel.	Hamam böceği. - tarakan “Hamam böceği.” (DK, 251) tarakan “Hamam böceği.” (DLTÇ, 202)
taraḷ **III/842**	Leb. Kumd.	Göknar kargası.[272] - taral “Servi kuşu (bir tür kuş).” (ATS, 169) taralcı “Köknar kargası (kuş adı).” (DLTÇ, 202)
taraḷ- **III/842**	Tel. Alt. Leb.	<tara-ḷ- Taranmış olmak. taral- “*edilgen* Taranmak.” (EDPT, 547) taral- “*edilgen* Taranmak.” (DTS, 569) taral- “*edilgen* 1. Taranmış olmak. 2. Yayılmış olmak.” (ATS, 169) taral- “Dağılmak.” (DK, 251)
taraḷt- **III/842**	Tel. Alt. Leb.	<taraḷ-t- Taramak. - -
taraḷt’ı **III/842**	Tel.	*bk.* taraḷ.
taram **III/845**	Alt. Tel.	<tara-m Kiriş (vücutta dallar gibi yayılan). *Taram ağaş* “Dağlarda uzayan orman (çünkü onlar kayalarda kiriş gibi yayılıyorlar).” tarım “Tek bir dağılma, yayılma eylemi.” (EDPT, 548) taram uçuk “Kirişten yapılan ip.” (TAS, 108)
taramaş- **III/845**	Tub.	Yayılmak, dağılmak. - -
taramış **III/846**	Tub.	Kiriş, kurumuş sinir. - -
tarān **III/841**	Alt. Tel.	=taraġan 1. Darı. (Tel.) 2. Büyük, kaba tahıl (Alt.) -

[272] Bu maddenin Almanca açıklaması *küçük bir kuş* şeklindedir.

		tarān~taran “Darı.” (DK, 251) taran “Darı.” (DLTÇ, 202)
taran- **III/841**	Alt. Tel.	Taranmak. taran- “*dönüşlü* Taranmak.” (EDPT, 552) taran- “*dönüşlü* Taranmak.” (DTS, 569) taran- “*dönüşlü* Taranmak.” (ATS, 169) taran- “Taranmak.” (DÇT, 153)
tarandır- **III/841**	Alt. Tel.	<taran-dır- Taratmak.
tarantaẏ **III/841**	Tub.	Topaç. - -
taraş- **III/843**	Tel.	<tara-ş-[273] Dağılmak, parçalamak. - taraş- “Birbirinin saçlarını taramak.” (ATS, 169) taraş- “Dağılmak, parçalanmak.” (DLTÇ, 202)
tarat- **III/842**	Alt. Tel. Leb.	<tara-t- Dağıtmak, yaymak, harcamak. - tarat- “1. Taratmak. 2. Yaymak, serptirmek. 3. Yaymak, çoğaltmak.” (ATS, 169) tarkat- “Dağıtmak.” (TAS, 108) tarat- “Zorla ayırmak, iterek ayırmak.” (DÇT, 153)
taraẏġaḳ **III/838**	Tel. W.	<tara-a+ġaḳ, =taraġar Büyük, geniş. - -
taraẏt- **III/838**	Tub.	<taraẏ-t- Daraltmak. - -
tarba **III/871**	Alt.	Sihir, büyü. - tarma “Büyücülük.” (ATS, 169) tarba “Sihir, büyü.” (DÇT, 153)
tarbaġan **III/872**	Tel.	Dağ sıçanı, köstebek. -

[273] OSTN’de morfolojik tahlil *tara+t* yazılmıştır.

		tarbān~tarbagan “Köstebek.” (ATS, 169) tarbagan “Dağ sıçanı.” (TAS, 108) tarbagan “Kemirgen türünden bozkır hayvanı, tarbagan. *Lat. Marmota sibirica*.” (DLTÇ, 202)
tarbaḷa- **III/872**	Alt.	<tarba+ḷa- Sihir, büyü yapmak, büyülemek; tartışmak, görüşmek.
		-
		tarmala- “Büyücülük yapmak.” (ATS, 170)
tarbaḷū **III/872**	Alt.	Büyülenmiş, büyülü.
		-
		-
tarbaḷyın **III/872**	Alt. Tel.	Küçük bir kartal türü.
		-
		tarbalcı~tarbalcın “Kartal.” (ATS, 169) tarbald’ın “Kaya kartalı.” (DLTÇ, 202)
tarbāş **III/873**	Leb.	<tarba-ġış Tırmık.
		-
		tarmūş “Tırmık.” (TAS, 109) tarbaç “Tırmık.” (DLTÇ, 202)
tarbāşta- **III/873**	Leb.	<tarbāş+ta- Tırmıkla toplamak, tırmıklamak.
		-
		-
tarbat- **III/981**	Kumd.	Döndürmek, çevirmek (dönen demir için).
		-
		-
tarbazan **III/873**	Tel. Leb.	Top (silah anlamında).
		-
		tarbazan “(Destanda) top.” (ATS, 169)
tarġa **III/853**	Tel.	<Moğ. Vergi toplayan.
		-
		-
tarġaçı **III/853**	Tel.	*bk.* tarġa
tarġın-nama **III/854**	Tel. W.	Efsanelerde Nuh’a benzeyen kişilik.
		-
		-
tarı	Alt. Tel. Leb.	Toz, barut.

III/846		-
		tār “1. Çuval. 2. Kutu sandık; *Ok tārı* barut” (ATS, 164) tāru “Barut.” (TAS, 108) tar “Barut.” (DK, 251, 252) tar~tarı “Av malzemesi, barut.” (DLTÇ, 201)
tarı- I **III/846**	Alt. Tel.	<tar+ı- Daralmak, küçülmek.
		tarū- ~ dārū- “Daralmak, sıkmak, sınırlandırılmak.” (EDPT, 532) taru- “Daralmak, kapanmak.” (DTS, 571)
		tarı- “Daraltmak, büzmek.” (ATS, 169)
tarı- II **III/846**	Alt.Tel.	Çift sürmek, toprağı işlemek. *Ḳıra tarıdı.* “Toprağı işledi.” (Tel.); *Tarıġan aġaş* “Ağaçlık, bahçe, koruluk”
		tarī- “Toprağı işlemek, tarım yapmak.” (EDPT, 532) tarı- “Toprağı işlemek, ekmek.” (DTS, 569)
		tarı- “Dikmek. *Tarıgan agaş* sık dikilmiş ağaç.” (ATS, 169)
tarıḷġa **III/848**	Alt. Tel. Leb.	Büyük, yuvarlak, pürüzsüz düğme.
		-
		tarrılga “1. Büyük düğme. 2. *es.* Şaman tören giysinin arka tarafında olan güneş ve ayı tasvir eden büyük metal levha.” (ATS, 169)
tarımaḷ **III/849**	Tel.	<tarı-maḷ, =tarmaḷ Koru, çalılık.
		-
		-
tarınçāḳ **III/848**	Alt. Tel.	<tarın-çāḳ Sinirli, çabuk sinirlenen kimse.
		-
		tarınçak “Gücenmeye meyilli.” (ATS, 169) tarınçak “Alıngan, darılgan.” (TAS, 108) tarınçak “Alıngan, hassas.” (DLTÇ, 202)
tarındır- **III/848**	Alt. Tel. Leb.	Sinirlendirmek, öfkelendirmek.
		-
		tarındır- “Kızdırmak, sinirlendirmek, küstürmek, kırmak.” (KRS, 78)
tarınıġ **III/848**	Leb.	Kızgınlık, öfke.
		-
		tarınış~tarınu “Gücenme, darılma.” (ATS, 169)
tarınū **III/848**	Alt. Tel.	*bk.* tarınıġ.

tarısḳa **III/848**	Tel.	1. Taş atmak için kullanılan sapan. 2. Çitleri demirlerini birbirine bağlayan çubuklar. 3. Beyaz söğüt ağacının lifi, kabuğu.
		-
		tarıska “1. Taş atmada kullanılan sapan. 2. Sırıkları bağlamada kullanılan ip.” (ATS, 169) tarıska “Bir cins kalın ip.” (TAS, 108) tarıska “Dal, ince dal.” (DLTÇ, 202) tarıska “Çubuk, ince dal.” (DÇT, 153)
tarıt- **III/848**	Tel. Alt.	Daraltmak.
		tarut- “Daraltmak, sıktırmak.” (EDPT, 536) tarut- “Daraltmak, sıktırmak.” (DTS, 572)
		tarıt- “Daraltmak.” (ATS, 169) tarıt- “Daraltmak.” (TAS,108)
tarıẏ **III/846**	Tel.	Yüksek mevki sahibi, üst düzey yetkili (masallarda). *Tarıẏ Pī (deyim)*
		-
		-
tarıẏ- **III/848**	Alt. Tel. Leb.	Sinirlenmek, kızgın olmak, atışmak, sövüp saymak. *Mā tarınıp pardı.* “Bana karşı kızgın, sinirli.” (Alt.); *Sartaḳtaẏ ūḷına tarındı.* “Sartaktay oğluna sinirlendi.” (Tel.)
		tarun- “*Dönüşlü* Daralmış hissetmek, kızgın olmak.” (EDPT, 552) tarun- “Kızmak, öfkelenmek.” (DTS, 571)
		tarın- “Kızmak, gücenmek, darılmak.” (ATS, 169) tarın- “Darılmak, gücenmek.” (TAS,108)
tarī I **III/849**	Tel.	*bk.* tarıẏ.
tarī II **III/849**	Tel. W.	=tarıḫ Süre, belli bir vakit. *tarīyında* “Kendi zamanında.”
		-
		tarıy “*ol tarıyında* O zaman.”(ATS, 169)
tarḳır- **III/853**	Alt.	Dallanmak, neşet etmek, birbirinden ayrılmak, yayılmak, dağılmak.
		-
		tarka- “Dağılmak.” (ATS, 169)
tarḳıra- **III/853**	Tel. Alt.	*bk.* tarḳır-.
tarḳırat- **III/853**	Tel. Alt.	<tarḳır-t- Birbirinden ayırmak, dağıtmak.
		-
		-

tarḷaḳ **III/856**	Tel.	*Tarḷak ündü* “Farklı, çeşitli sesler” - tarlak “Çeşitli.” (ATS, 169)
tarma **III/873**	Tel.	=tarba Büyücülük, sihir. - tarma “Büyücülük.” (ATS, 169)
tarma- **III/873**	Tel. Alt.	Tırmıkla toplamak, tırmıklamak. tarmā- “Çeşitli yönlerden dışarı çıkmak, pençe şeklini almak; tırmalamak.” (EDPT, 550) tarma- “Kaşımak, tırmalamak, kazımak.” (DTS, 570) tarma- “Tırmıklamak.” (TAS, 108)
tarmaçı **III/874**	Tel.	<tarma+çı Büyücü, falcı. - tarmaçı “Büyücü.” (ATS, 170)
tarmak **III/873**	Tel.	<tarma-ḳ Tırmık. tarmāk “Birkaç yönde dallanan bir şey.” (EDPT, 549) tarmaḳ “Pençe, pati, tırnak.” (DTS, 570) tarmūş “Tırmık.” (TAS, 109)
tarmaḷ **III/874**	Tel. W.	Bitki, küçük orman, ağaçlık, koru. - -
tarmaḷū **III/874**	Tel.	*bk.* tarbaḷū.
tarmuğuş **III/875**	Tel.	*bk.* tarmūş.
tarmuş **III/875**	Kumd.	*bk.* tarmūş.
tarmūş **III/875**	Alt. Tel.	Tırmık. - tarmūş “Tırmık.” (TAS, 109)
tarmuşta- **III/875**	Kumd.	*bk.* tarmūşta-.
tarmūşta- **III/875**	Alt. Tel.	Saman tırmıklamak. - -
tars **III/869**	Alt. Tel. Leb.	Patlama, şaklama sesi (av tüfeği, kırbaç vs.)

		-
		tars “Çatlak ses taklidi.” (ATS, 170) tars “Silah veya kırbaç sesi.” (DLTÇ, 202)
tarsıḷda- **III/870**	Alt. Leb. Tel.	<tarsıḷ+ḷa- Patlama, şaklama sesi çıkarmak.
		-
		tarsılda- “Çatlamak, çatırdamak, çatlak sesi çıkarmak.” (ATS, 170) tarsılda- “1. Çatırdamak. 2. Parmakları şakırdatmak.” (TAS, 109) tarsılda- “Çatırdamak, çıtırdamak.” (DK, 252) tarsılda- “Sarsılmak.” (DÇT, 153)
tarsıḷdat- **III/870**	Alt. Tel.	Patlama, şaklama sesi çıkartmak.
		-
		tarsıldat- “Şaklatmak, çatırdatmak.” (ARSL, 656)
tarsḳa **III/870**	Tel.	*bk.* tarısḳa.
tart- **III/857**	Bütün lehçelerde	Çekmek, sürüklemek. *Arbanı tartatġan at* “Arabaları çekmeye alışan at.” (Tel.); *Paşḳa kişīnıŋ poyıŋa nege tartıp yazıŋ?* “Neden başkasının mülküne sahip olmaya çalışıyorsun?” (Alt.); *Taŋḳū (tanḳı, temeke) tarttı.* “Tütün içti.” (Alt.); *Tērben tarttı.* “Değirmende öğüttü.”; *Yānı tarttı.* “Yayı çekti.” (Alt.); *Sū tartıp yaḳ*[274] “Su çekiliyor.” (Alt.); *Çarġa tarttı.* “Bileği taşında biledi.” (Tel.); *Sıbızġa tarttı.* “Flüt çaldı.” (Alt.); *Paẏḳan (Alt.) çadır (Tel.) tarttı.* “Çadır kurdu.”; *Turġŭza tarttı.* “Onu kaldırdı.” (Alt.); *Atıŋdı tart!* “Atını dizginle!” (Alt.); *Arış tart.* “Çavdar öğüt.” (Alt.); *Uzaḳḳa tartḳan.* “Uzatıp çekti.” (Alt.); *Çerıḳ tarttı.* “Orduyu kurdu.” (Tel.); *Şūn tarttı.* “Ağları kurdu.” (Alt.); *Pūḷ tarttı.* “Saman yığınları çekti, taşıdı.”; *Ḳırban tartaẏn.* “Erişteleri keseyim.” (Tel.); *Ḳamçı tartarġa kerek.* “Kamçı örmek lazım.” (Tel.); *Kere tarttı.* “Çadırın parmaklıklarını kurdu.” (Alt.); *Yaya tart!* “Dağıt, yay.” (Alt.); *Ḳarıḳ tarttı.* “Horladı.” (Alt.); *Ḳuş uya tartḳan.* “Kuş yuva yaptı.” (Alt.); *Şerebeẏ tart!* “Yazı tura at, kura çek.” (Tel.); *Yara tarttı.* “Parçaladı.” (Alt.); *Pura tart yoḷdaŋ!* “Yoldan çevir!” (Tel.); *Anı-yar tart!* “Onun yanına git!” (Tel.); *Attı aẏḷandra tart!* “Atı çevir!”; *Yıḷan tartıp aḷdı.* “Yılan süründü.” (Alt.); *Sler üç poçḳo araḳḳı tartıp yadıġar!* “Siz üç varil şarap getirin!”
		tart- (?d-) “Çekmek, sürüklemek; (ağırlık) tartmak.” (EDPT, 534) tart- “1. Çekmek, sürüklemek. 2. Uzatmak, germek. 3. (Giysi) çıkarmak. 4. Hediye vermek, armağan sunmak. 5. Tartmak, ölçmek.” (DTS, 571)
		tart- “Çekmek, sürüklemek.” (ATS, 170) tart- “Çekmek, bir şeyi tutarak kendisine veya bir başka yöne doğru hareket ettirmek. (TAS, 109)

[274] Cümlenin anlamına göre bu kelimenin *yat* olması gerekir.

		dart-~tart- “1. Çekmek. 2. Çalmak, oynamak. 3. Esmek, üflemek, üflemeli çalgı çalmak.” (DK, 208, 252) tart- “Çekmek, sürüklemek.” (DLTÇ, 202) tart- “1. Çekmek, sürüklemek, çıkarmak, sıvamak (kol, bacak), sıkıştırmak. 2. Müzik aleti çalmak. 3. İçmek (bir şeyin dumanını içe çekmek).” (DÇT, 153)
tartaḷ **III/860**	Leb.	*bk.* taḷtar.
tartıḳ **III/861**	Tel.	<tart-ḳ Eğri, çarpık. - -
tartıḷ- **III/862**	Alt. Tel. Leb.	Çekilmek. *Arḳan tartıḷdı.* “İp çekildi.” tartıl- “*edilgen* Çekilmek.” (EDPT, 536) tartıl- “*edilgen* 1. Çekilmek, sürüklenmek; bir şeye özle duymak. 2. Gerilmek. 3. Tartılmak, ölçülmek.” (DTS, 571) tartıl- “1. Zonklamak. 2. Çekilmek.” (ATS, 170) tartıl- “Çekilmek, sıkıştırılmak.” (DÇT, 153)
tartıḷış- **III/862**	Tel.	<tartıḷ-ş- Çekilmek, toplanmak, büzülmek. *Ḳoḷı pudŭ tartıḷıjat.* “Onun ayağı (eli) çekildi.” - tartılış- “Zonklamak, titremek.” (ATS, 170)
tartın- **III/861**	Tel.	<tart-n- 1. Kendine doğru çekmek. 2. Direnmek, çekilmek, gitmek istememek, karşı çıkmak, kaçınmak. tartın- “*dönüşlü* Çekilmek.” (EDPT, 536) tartın- “1. Çekmek, sürüklemek. 2. Hüzünlenmek, kederlenmek, düşünmek.” (DTS, 571) tartın- “1. Çekmek (kendine). 2. Boğulur gibi olmak. 3. Katılmamak. 4. Geriye çekmek.” (ATS, 170) tartın- “Denemek, çaba göstermek.” (DK, 252) tartın- “Dinçleşmek; düzenli, temiz duruma gelmek.” (DÇT, 153)
tartınçāḳ **III/861**	Tel.	<tartın-çāḳ İnatçı. - tartınçak “İnatçı, direngen.” (ATS, 170)
tartış- **III/863**	Tel. Alt.	<tart-ş- Birbirini çekmek, mücadele vermek, tartışmak, çekişmek. tartış- “Birlikte çekmek; mücadele etmek, tartışmak..” (EDPT, 537)

		tartış- “1. Birbirini çekmek. 2. Birlikte çekmek. 3. Birbirlerini sürüklemek.” (DTS, 571)
		tartış- “1. Tartışmak, bahse girmek, çekişmek. 2. Birlikte çekmek.” (ATS, 170) tartış- “Tartışmak, çekişmek, mücadele etmek.” (DK, 252) tartış- “Tutuşmak, dövüşmek, birbirini çekmek.” (DÇT, 153)
tartḳı **III/866**	Tel.	<tart-ḳı Marangozun kullandığı alet, kesici alet, rende.
		-
		tartkı “Kaşağı.” (ATS, 170) -
tartḳıḷa- I **III/866**	Tel.	<tartḳı+ḷa- Kazıyarak çıkarmak, rendelemek.
		-
		-
tartḳıḷa- II **III/866**	Alt. Tel. Leb.	<tart-ḳıḷa- Sık sık, birkaç kez çekmek.
		-
		-
tartḳıḷaḷ- **III/866**	Tel.	<tartḳıḷa-ḷ- Rendelenmek, kazınmak.
		-
		-
tartḳışta- **III/866**	Tel.	<tartḳıç+ḷa- Çekip çıkarmak, çekmek.
		-
		-
tarttır- **III/868**	Alt. Tel. Leb.	<tart-tır- Çektirmek.
		-
		tarttır- “Çektirmek, sürükletmek.” (ATS, 170)
tarū **III/851**	Tel.	Darı.
		tarıġ “1. Tarım yapılan alan. 2. Tarım ürünü.” (EDPT, 537) taraġ~tarıġ~tarıḳ “1. Tahıl, ekmek. 2. Darı.” (DTS, 569, 570)
		taru “Darı.” (ATS, 109)
tas **III/915**	Alt. Leb.	1. Pürüzsüz, çıplak, saçsız, kel. *Tas ḳır* “Pürüssüz kayalar.” (Alt. Leb.); *tas kiji* “Kel kişi.” (Alt.); *tas ḳuş* “Beyaz başlı kartal.” (Tel.); *Tas poḷġan.* “Kelleşti, saçsız kaldı.” (Tel.); *Ajı tuzum as poḷdı, poyu pajım tas poḷdı.* “Benim ekmeğim ve tuzum bir hiçtir, bedenim ve kafam çıplak ve keldir (Size verebileceğim ile mutlu olun!)” (Tel.)
		tāz (?d-) “Dazlak, kel, çıplak.” (EDPT, 570) taz “1. Uyuz, dazlak, kel. 2. Uyuz, berbat, kel, dazlak.” (DTS, 576)

		tas “Kel, dazlak, çıplak.” (ATS, 170) tas “1. Kel, saçsız, saçı dökülmüş olan. 2. Çıplak, üzerinde yeşillik bulunmayan.” (TAS, 109) tas “Kartal.” (DLTÇ, 202) tas “Kel, dazlak.” (DÇT, 153)
tasḳaçaḳ **III/919**	Kumd.	Baykuş, küçük baykuş. - -
tasḳaḳ I **III/919**	Alt.	1. Depo, hangar, çardak (sığır için). 2. Kurban kesilen hayvanın derisinin koyulduğu dayanak (ahşap çerçeve) - taskak “1. Çatı; kapak. 2. Duadaki kurban yeri. *bk.* taskagan.” (ATS, 170) taskak “Tırıs, atın hızlı adımlarla yürüyüşü.” (TAS, 109)
tasḳaḳ II **III/919**	Tel.	Tırıs, hızlı gitme. - taskak~taskagan “1. Çatı; kapak. 2. Duadaki kurban yeri.” (ATS, 170) taskak “Tırıs, atın hızlı adımlarla yürüyüşü.” (TAS, 109)
tasḳaḳçı **III/919**	Tel.	<tasḳaḳ+çı Tırıs giden. - taskakçı mal “Yorga at.” (TAS, 109)
tasḳaḳta- **III/919**	Tel.	<tasḳaḳ+ḷa- Tırıs gitmek. - taskakla- “At tırıs gitmek.” (TAS, 109)
tasḳır **III/920**	Tel. Kumd.	Yetersiz, eksik, verimsiz, kıt. *Tasḳır poḷdı.* “Fakirleşti.” - -
tasḳursaḳ **III/920**	Tel.	<tas+ḳursaḳ Mide, karın. - tas kursak “Mide.” (TAS, 109) tas-karsan “Karın, mide.” (DK, 252)
tastaḳ **III/922**	Tel. Alt. Leb.	<tastaẏ-ḳ Kabarmış, şişmiş. -

		tastak “1. Şişirilmiş. 2. Şişman, aşırı derecede yağ bağlamış olan, tombul.” (TAS, 109)
Tastar **III/922**	Kumd.	Biy Nehri’ni kıyısında yaşayan Tatar boyu. *Tastar ūļı paķtançıķ.* “Tastarların çocukları kendilerini beğenmişlerdir.” - Tastar “Biy Nehri kıyısında yaşayan bir kabile.” (DK, 252)
tastaẏ- **III/921**	Tel. Leb.	Kabarmak, şişmek. - tastay- “Şişmek, kabarmak.” (ATS, 170) tastay- “Şişmek, kabarmak.” (TAS, 109)
tastayıt- **III/922**	Alt. Tel. Leb.	Kabartmak, şişirmek. - tastayt- “Şişirtmek.” (ATS, 170)
taş **III/931**	Alt. Tel. Leb.	Taş. *Aļtın (möŋün) taş* “Altın taş.” (Tel.); *ottıķ taş* “Çakmak taşı.” (Alt. Tel.); *toġļaķ taş* “Kaldırım taşı.” (Tel.); *ķıẏġaķ taş* “Sivri taş.” (Tel.); *taş yer* “Taşlı yer.” (Alt.); *taş üẏ* “Taş ev.” (Alt.); *ķaya taşı* “Kaya.” (Tel.) taş (?d-) “Taş.” (EDPT, 557) taş “Taş, kaya.” (DTS, 572) taş “Taş, taştan.” (ATS, 170) taş “Taş.” (TAS, 109) daş~taş “Taş.” (DK, 208, 252) daş~taş “Taş.” (DÇT, 111, 153)
taş- **III/933**	Tel.	1. Nehir vs. taşmak, sınırları aşmak. 2. Su seviyesi yükselmek. taş- “Taşmak.” (EDPT, 559) taş- “Taşmak.” (DTS, 572) -
taşķar **III/937**	Leb.	Dışarı. taşġarū “Dışarı.” (EDPT, 563) taşġaru “Dışarı.” (DTS, 573) tışkarı “Dış, dışarı.” (ATS, 177)
taşķın I **III/938**	Tel. Leb. Alt.	<taş-kın 1.Dökülen, sahilden çıkan, taşkın. *Taşķın sū* “Su baskını” 2. Yüksek su seviyesi. - taşkın “Su baskını.” (ATS, 170)

		taşkın “Sel, taşkın.” (TAS, 109) taşkın “1. Dışarı. 2. Dışarıdaki, dış kısım. 3. Taşkın, su baskını.” (DÇT, 153)
taşḳın II **III/938**	Tub.	<taş+ḳın Dışında, dışında bulunan, haricen, dış kısım. *Taşḳın çıḳ pardı.* “Çıktı.”; *Aẏ Mökö taşḳın yoḳ poḷdı.* “Ay-Mökö içeride değildi.”
		-
		takşın~taşkın “Dışında, dışarısında, sokakta.” (DK, 250) takşın “Dışarı.” (DÇT, 152) taşkın “1. Dışarı. 2. Dışarıdaki, dış kısım. 3. Taşkın, su baskını.” (DÇT, 153)
taşḳındaġı **III/938**	Tub.	<taşḳın+da+ġı Dışında bulunan. *Üẏdŭŋ içĭnde poḷzam, taşḳındaġını ḳaẏdaŋ pileẏn?* “Eğer ben evdeysem, dışarıda neler olduğunu nereden bileyim?”
		-
		-
taşḳırı **III/938**	Tel.	Dışarı. *Taşḳırı çıḳtı.* “Rüzgâra kadar gitti.”
		taşġarū “Dışarı.” (EDPT, 563) taşġaru “Dışarı.” (DTS, 573)
		tışkarı “Dış, dışarı.” (ATS, 177) taşkarı “Dışarı.” (DK, 252)
taşsū **III/944**	Tel.	<taş+sū Taşlaşmış, taş gibi.
		-
		-
taşta- **III/942**	Tel. Alt. Leb.	=taşla- 1. Atmak, bağışlamak, bırakmak. *Ḳarmaḳ taştadı.* “Oltayı attı.” (Tel.); *Şerebeẏ taştap yattı.* “Yazı tura atıyordu.” (Tel.); *Ajıra keçĭre taştadı.* “Tekrar attı.” (Tel.); *Onço ürençĭkterĭ anı taştap ḳaça berdĭler.* “Onun bütün öğrencileri onu bırakıp kaçtılar.”; *Attı boş taştadı.* “Atını serbest bıraktı.” (Alt.); *Ottıḳ tajı pĭleŋ ittĭ taştadı.* “Köpeklere çakmak taşı attı.” (Tel.); *Közŭne aḳ taştaġan.* “Gözünde katarakt var.”; *Aḷımdı taştap ĭ!* “Bana borcumu bağışla!”; *Kiji kilinçeḥĭn sler taştasaġar teniredeḥĭ adaġar slerdĭn taştaẏr, sler kiji kilinçeḥĭn taştabazaġar teŋeredeḥĭ adaġar slerdĭŋ dē kelinçekterdĭ taştabas.* “Eğer insanların suçlarını bağışlarsanız, o zaman Allah da sizi bağışlar, eğer onların suçlarını bağışlamazsanız, Allah da sizi bağışlamaz.” (Tel.)
		taşla- (?d-) “Taşlamak, taş atmak.” (EDPT, 564) taşla- “Taşlamak, taş atmak.” (DTS, 573)

		taşta- “Atmak, fırlatmak, bırakmak.” (ATS, 170) taşta- “1. Fırlatmak, atmak. 2. Geride bırakmak, arkada bırakmak.” (TAS, 109) taşta- “Atmak, bırakmak.” (DK, 252) taşta- “Atmak, fırlatmak.” (DÇT, 153)
taştağıla- **III/943**	Tel. Alt.	Sık sık atmak. - -
taştaḷ- **III/943**	Tel. Alt. Leb.	<taşta-ḷ- Atılmak, bırakılmak, bağışlanmak. *Suġa taştaḷdı.* “Suya atıldı.” (Alt.); *Kiji ūḷın yaman aẏtḳanı taştaḷır, aġ arū tındı yaman aẏtḳanı pu dā yerde oḷ do yarıḳta taştaḷbas.* “Eğer insan oğluna kim kötü söz söylerse bağışlanır, ancak kutsal ruha kötü söz söyleyen hem bu dünyada hem de öbür dünyada bağışlanmaz.” - taştal- “Atılmak, bırakılmak.” (ATS, 170) taştal- “сновать.” (DK, 252)
taştat- **III/943**	Tel. Alt. Leb.	<taşta-t- Attırmak, bıraktırmak. taşlat- “Taşlatmak, taş attırmak.” (EDPT, 565) taşlat- “Taşlatmak, taş attırmak.” (DTS, 573) taştat- “Attırmak, bıraktırmak.” (ATS, 171)
taştığ **III/943**	Leb.	*bk.* taştū.
taştū **III/944**	Tel. Alt.	<taş+ḷū Taşlı. - taştu “Taşlı.” (ATS, 171)
taştūş **III/944**	Tel.	<taşta-ġuç Sapan. - -
tat **III/898**	Alt. Tel. Leb.	Pas, küf *Temirdĭŋ tadı* “Demir pası.” (Alt.); *cestiŋ tadı* “Bakır pası.” (Alt.) tat “Pas.” (EDPT, 449) tat~tut “Pas, küf.” (DTS, 573, 626) tat “Pas.” (ATS, 171) tat “Pas.” (TAS, 109) tat “Pas, demir pası.” (DK, 252)
tāt	Tel. Alt.	Tat, lezzet.

III/900		tat~tātıġ “Tat, lezzet.” (EDPT, 449, 452) tataġ~tatıġ “Tat, lezzet.” (DTS, 574)
		-
tāt- **III/900**	Tel. Alt.	1. Tadına bakmak, tatmak, tadı olmak, güzel tadı olmak. 2. Tatlı olmak.
		tat- ~ (?dād-) “Tatmak, tadına bakmak.” (EDPT, 449) tat- “1. Tatmak. 2. Tadı olmak, güzel olmak.” (DTS, 573)
		-
tatta- **III/908**	Tel. Alt. Leb.	<tat+ḷa- Paslanmak.
		-
		tatta- “Paslanmak.” (ATS, 171) tatta- “Paslanmak.” (TAS, 109)
tattat- **III/908**	Tel. Alt. Leb.	<tatta-t- Paslatmak.
		-
		-
tattaẏ **III/908**	Tel.	Korku veya şaşkınlık bildiren ünlem. *Ī tattaẏ (deyim)*
		-
		tatay “Nefret bildiren ünlem. *i tatay* seni pislik.” (ATS, 171) tatay-tatay “Tiksinti bildiren ünlem.” (TAS, 109) tatay “Tiksinme bildiren ünlem.” (DÇT, 153)
tattıġ **III/909**	Leb.	*bk.* tattū.
tattū **III/909**	Alt. Tel.	<tat+ḷu Paslı.
		-
		-
tāttū **III/909**	Alt. Tel.	<tāt+ḷū Tatlı, güzel tadı olan, tadı hoş olan. *Tāttū ettǐ.* “Tatlandırdı.”; *Aḷbatızın azraġan, anıŋ paḷığı tāttūn.* “Halkının besledikleri içinde en tatlı olanı balıktır.”
		tatıġlıġ “Güzel tadı olan, tatlı.” (EDPT, 454) tataġlaġ~tatıġlıg “Tatlı, lezzetli.” (DTS, 574)
		tatu “Tatlı.” (ATS, 171) tatu “Tatlı.” (TAS, 109) tātu (<tattu) ~tat(t)ū~tatu “Tatlı, lezzetli.” (DÇT, 151, 153)
tāttūçaḳ **III/909**	Tel.	<tāttū+çaḳ Tatlımsı, tatlı bir şey.
		-
		-

tāttūḷan- **III/909**	Tel.	<tāttū+ḷan- Tatlanmak.
		tatıġlan- “Tatlanmak.” (EDPT, 454) tatıġlan- “Tatlanmak.” (DTS, 574)
		tatulan- “Tatlı olmak.” (ATS, 171)
tāttūḷıḳ **III/909**	Tel.	<tāttūḷıḳ Hoş tatlılık, lezzet.
		-
		-
tāttūzın- **III/909**	Tel. Alt. Leb.	<tāttū+sın- Tatlılık hissetmek, tatlı olarak kabul etmek, zevk almak. *Ḳudaẏdıŋ söstörŭn paḷdaŋ artıḳ tattūzındım.* “Ben Allah’ın sözlerini baldan tatlı gördüm.”
		-
		-
tau **III/772**	Tub.	Dağ, dağlar. *bk.* tū.
		tāġ “Dağ.” (EDPT, 463) taġ “Dağ.” (DTS, 558)
		tū “Dağ.” (ATS, 187) tū “Dağ.” (TAS, 119) tag~tu “Dağ.” (DK, 252, 257)
taw **III/983**	Leb.	Dağ. *bk.* tū.
taẏ I **III/765**	Alt. Tel. Leb.	1. Tay, genç at. (Alt. Tel.) 2. Bir yaşındaki at. İkinci baharını yaşayan tay.
		tāy “ Bir ya da iki yaşındaki tay.” (EDPT, 566) tay “1. Tay. 2. Genç at.” (DTS, 559)
		tay “Tay (iki yaşında).” (ATS, 171) tay “Tay, at yavrusu.” (DÇT, 151)
taẏ- I **III/766**	Alt. Tel. Leb.	Kaymak, kayarak düşmek.
		tay- (?tāy-) “Kaymak, hata yapmak.” (EDPT, 567) tay- “Kaymak, düşmek.” (DTS, 559)
		tay- “Atmak, bırakmak.” (DÇT, 151)
taẏ II **III/765**	Alt. Tel. Leb.	Dayı, dede (anne tarafından). *Taẏ yeŋe* “Teyze” (Alt.); *Taẏ eye* “da, de”; *taẏ yeste* “Enişte” (Alt.)
		taġay “Dayı.” (EDPT, 474). taġay “Dayı.” ((DTS, 558b)
		tāy “Dayı.” (ATS, 164) tāy “Dayı.” (TAS, 106) tayı “Dayı.” (DK, 250)

		tayı “Anneannenin erkek kardeşi.” (DLTÇ, 200) tayı “Dayı.” (DÇT, 152)
taẏ- II **III/766**	Alt. Tel. Leb.	Kurban etmek, kurban kesmek. *Tayılġa taẏ!* “Kurban kes!” (Alt.) - tay- “Kurban etmek.” (ATS, 171) tay- “1. Vermek. 2. Satıp savmak.” (TAS, 109)
taya **III/815**	Alt. Tel.	Kabuğu ateş yakmak için kullanılan bir çalı. - taya “Çalılık.” (ATS, 171)
tayaḳ **III/816**	Alt. Tel. Leb.	<taya-ḳ Değnek, asa, çomak. *Tayaḳḳa tayanıp* “Asaya dayanarak” (Alt.) tayāk “Destek.” (EDPT, 568) tayaḳ I “Değnek, sopa, çomak.” (DTS, 559) tayaḳ II “Dayanak, destek; gövde, temel.” (DTS, 559) tayak “Sopa, baston. *Tayak ci-* Dayak yemek.” (ATS, 171) tayak “Asa, baston.” (TAS, 109) tayak “Dayak, değnek, sopa.” (DK, 250) tayak “Dayak, asa, baston.” (DLTÇ, 200) tayak “Dayak, asa, baston.” (DÇT, 152)
tayan- **III/817**	Alt. Tel. Leb.	Dayanmak, güvenmek. *Çoḷışmandı örö kemelū̄ tayanıp pardıḳ.* “Biz kürek çekerek tekne ile Çolışman nehrini geçtik.” tayan- ~dayān- “Dayanmak, desteklenmek.” (EDPT, 569) tayan- “1. Dayanmak, yaslanmak. 2. Güvenmek.” (DTS, 559) tayan- “Dayanmak.” (ATS, 171) tayan- “Dayanmak.” (TAS, 109) tayan- “Dayanmak, abanmak.” (DK, 250) tayan- “Dayanmak.” (DÇT, 152)
tayandır- **III/818**	Alt. Tel. Leb.	<tayan-dır- Dayatmak, dayandırmak. - -
taẏba- **III/771**	Tel.	Yaslamak, dayamak, basmak, ezmek. - tayba- “Ayakları altında ezmek.” (TAS, 109)
taẏbalu **III/771**	Tub.	İhanet. - -

taẏbaş **III/771**	Tel.	<taẏ+baş Anne tarafından dede.
		-
		taybaş “Dede.” (ATS, 171) taybaş “Anne tarafından büyükbaba.” (TAS, 110)
taẏda **III/770**	Töl.	Dede (anne babası).
		-
		tayda (tay-ada) : taydalar “Kadın tarafından atalar.” (ATS, 171)
taẏdır- **III/770**	Alt. Tel.	<taẏ-dır- Şaman vasıtasıyla kurban kesme *Taẏlġa taẏdırdı (deyim).*
		-
		-
taẏġa **III/767**	Tel. Leb.	Kayalık dağlar (Katun Nehri’nden batıya doğru uzanan ormansız ya da çok az ormanlı dağlara denir, tersi: Katun Nehri’nden doğuya doğru uzanan ormanlarla kaplanmış dağlar=yış). *bk.* taẏḳa.
taẏġaḳ **III/767**	Tel. Leb.	<taẏ-ġaḳ Kaygan.
		tayıġ “Kaygan, sabit olmayan.” (EDPT, 568) tayıġ “Kaygan, sabit olmayan.” (DTS, 559)
		taygak “Kaygan.” (ATS, 171) taygak “Kaygan.” (TAS, 110)
taẏġaḷa- **III/768**	Tel. Leb.	<taẏġa+ḷa- Kayalık dağların arasından gitmek.
		-
		taygala- “(Avlanmak için) dağlarda gezmek.” (ATS, 171)
taẏġam **III/768**	Kumd.	Kayış vb. ile bağlanmış, gözleri düğme ile kapatılmış iki başlı ahşap idol, put.
		-
		-
taẏġan **III/768**	Alt. Tel.	Tazı, av köpeği.
		tayġān “Tazı.” (EDPT, 568) tayġan “Tazı.” (DTS, 559)
		taygıl “1. Hızlı köpek. 2. *mit.* Büyük köpek.” (ATS, 171) taygıl “İri köpek.” (TAS, 110) taygıl “Köpek, av köpeği.” (DÇT, 152)
taẏġı **III/768**	Tub.	Oyma, işleme, çentik, kertik.
		-
		-

taẏġıl **III/768**	Tel.	Çuy cinsinden olan büyük köpek. *bk.* tayġan.
taẏġıs **III/769**	Tel.	Derin olmayan, sığ. - tayıs “Sığ, sığlık.” (ATS, 171) tayıs “Alçak, sığ.” (DK, 250)
tayıl̨ġa **III/820**	Tel.	Kurban, kurbanlık hayvan. *bk.* taẏl̨ġa. - tayılga “*es.* 1. Kurban, kurbanlık. 2. Kurban edilen hayvanın derisini kullanma.” (ATS, 171) tayılga “Kurban.” (TAS, 110) tayılga “Kurbanlık at.” (DLTÇ, 200) tayılga “Sunak, kutsal yer, kurban kesme yeri.” (DÇT, 152)
tayıs **III/820**	Tel.	Sığ, yayvan, hafif. *bk.* taẏġıs. *Tayıs poḷzo sūm par.* “Sığ da olsa, yine de nehrim var.
taẏjaḳ **III/771**	Alt.	Penis. taşak “Küçük taş; testis, erbezi.” (EDPT, 562) taşaḳ “Testis torbası, haya, taşak.” (DTS, 572) tajak “1. Torba, haya, er bezi (yumurtalıklarla birlikte).” (ATS, 165)
taẏḳ- **III/767**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* taẏ- I.
taẏḳa **III/767**	Alt.	Kayalık dağlar. *bk.* taẏġa - tayga “Ormanla kaplı dağ.” (ATS, 171) tayka I “Yüksek dağ.” (TAS, 110) tayka II “Sincap.” (TAS, 110) tayga “Ormanla kaplanmış dağ.” (DK, 250) tayga “Orman kaplı dağ.” (DÇT, 152)
taẏḳan **III/767**	Tel.	*bk.* taẏġan.
taẏḳana-[275] **III/767**	Alt.	Kayıp düşmek, kaymak. - -
taẏḳıl- **III/767**	Alt. Leb.Tel.	<taẏḳı-ḷ- Kayarak düşmek. - taykıl- “1. Yuvarlanmak, kaymak. 2. Hataya düşmek.” (ATS, 171)

[275] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		taykıl- “Kaymak.” (TAS, 110) taykıl- “Kaymak.” (DÇT, 152) tayıl- “1. Kayarak düşmek; kayarak kaçmak. 2. Gözden kaybolmak, inmek.” (DÇT, 152)
taẏḳıḷt- **III/767**	Alt. Tel. Leb.	<taẏḳıḷ-t-, =taẏḳḳıḷt- Kaydırmak. *Kök tojonġo çıḳardı, taẏḳıḷtıp yürŭp tüştŭ.* “Atı buz üstüne sürdü ve kayarak düşürdü.” (P.d.V.I, 80,723)
		-
		-
taẏḳḳa **III/767**	Alt.	*bk.* taẏḳa.
taẏḳḳıḷ- **III/767**	Alt.	*bk.* taẏḳıḷ-.
taẏḳḳıḷt- **III/767**	Alt.	*bk.* taẏḳḳıḷt-.
taẏḷġa **III/769**	Tel. Alt.	Kurban kesme.
		-
		tayılga “*es.* 1. Kurban, kurbanlık. 2. Kurban edilen hayvanın derisini kullanma.” (ATS, 171) tayılga “Kurban.” (TAS, 110) tayılga “Kurbanlık at.” (DLTÇ, 200)
tazat- **III/927**	Kumd.	<taza-t- Kelleştirmek, saçsız duruma getirmek.
		tazġır- “Saçsız, kel duruma getirmek.” (EDPT, 574) tazar-~tazġar- “Saçsız olmak, kelleşmek.” (DTS, 576)
		tazat- “Kelleştirmek.” (ATS, 171)
tazıġan **III/928**	Tel.	Ülgen’in eşi, hanımı.
		-
		-
tazıḷ **III/929**	Alt. Tel. Leb.	Kök.
		-
		tazıl “(Bitki için) kök; *gr.* kök.” (ATS, 171) tazıl “Kök.” (TAS, 110) tazıl “Kök.” (DK, 250) tazıl “Kök.” (DÇT, 151)
tazıḷda- **III/930**	Alt. Tel.	*bk.* tazıḷḷa-.
tazıḷdan- **III/930**	Tel. Alt.	Kök salmak, köklenmek.
		-
		tazıldan- “Köklenmek.” (ATS, 171)

tazıḷdat- Tel. Alt. <tazıḷ+ḷa-t-
III/930 Kök saldırmak, kökleştirmek.

-

-

tazıḷdū Tel. Alt. Köklü.
III/930

-

tazıldu “Köklü.” (DÇT, 151)

tazılḷa- Leb. <tazıḷ+ḷa-
III/929 Kök salmak.

-

tazılda- “Kökletmek.” (ATS, 171)

tazımaẏ Alt. Tel. <Rus. Nosovoy=nazıbaẏ
III/930 Koklamak için kullanılan tütün.

-

tazımay “1. Tütün kutusu. 2. İçilecek tütün.” (ATS, 171)

tazıra- Tel. Çatlamak, çatırdamak.
III/929

-

tazıra- “1. (Ağaç için) çatırdamak. 2. (Kar için) gıcırdamak.” (ATS, 171)
tazıra- “1. Çatırdamak. 2. Şakırdamak.” (TAS, 110)

tazırat- Tel. <tazıra-t-
III/929 Çatırdatmak, tıkırdatmak.

-

tazırat- “Çatırdatmak, gıcırdatmak.”[276] (ATS, 171)

tazıratḳış Tel. <tazırat-ḳış
III/929 Gıcırdayan, çıngırak.

-

tazıratkış “Cırcır.” (ATS, 171)

tazırt Tel. <tazıra-
III/929 Çatırtı, tıkırtı.

-

tazırt “Çatırtı.” (ATS, 171)

te- Alt. Tel. Leb. 1. Demek, söylemek, konuşmak.
III/1008 Doğu lehçelerinde konuşma *aẏt-* fiili ile başlar, *te-* fiili ile biter. *Aẏ Ḳan aẏttı: men sā perbessim, tedi!* “Ay Kan dedi: ben onu sana vermek istemiyorum!” (Alt.).
Bazen konuşma *Tep aẏttı, tep suradı* şeklinde biter:

[276] Açıklamada fiil ettirgen olmasına rağmen anlam *çatırdamak, gıcırdamak* yazılmıştır.

Ķaçan kelersiŋ? tep suradım. “Ben ona, ne zaman geleceksin, diye sordum.” (Tel.);
Bazen *aẏt-* fiili hiç kullanılmaz: ‘*Aẏtķanımnaŋ çıġazıŋba?’ at teḥen, ‘çıķpaẏmın” Ķan-Püdeẏ teḥen.* “Sen benim dediklerimi dinlemeyecek misin?” dedi at, “hayır, dinlemeyeceğim” dedi Kan-Püdey” (Alt.);
Eski ve Orta Asya lehçelerinde de *te-* aynı şekilde kullanılırdı:
‘Üẏḥe yanaẏn’ tīt (teẏt)”Ben eve döneyim.” diyor.” (Tel.)
Bütün Doğu ve eski lehçelerde olmayan ana cümle ve yan cümleyi birbirine bağlayan bağlaçlar *te-* fiilinin lehçeye girmesi ile yerini değiştiriyor:
a) diye
Anı kelbes tep uķtŭm. “O gelmeyecek diye duydum.”; *Meni kelbes tep sanabaġar!* “Beni gelmeyecek diye düşünmeyin!” (Tel.); *Sen boyım ürendĭm tep aẏtpaġın!* “Sen kendim öğredim diye deme!” (Tel.)
b) İçin, bu yüzden, çünkü, diye
Aŋdaẏn tep tūġa çıķtım. “Avlanmak için dağa gittim.” (Tel.); *Kreske tüşeẏn tep Uḷaḷuġa pardım.* “Ben vaftiz olmak için Ulalu’ya gittim.”; *Çının uķsŭn tep poyım keldim.* “Onun gerçekleri öğrenmesi için bizzat kendim geldim.” (Tel.); *Pu yıḷ ķuzuķķa parbadım nenĭŋ üçŭn teze adım ūrḷadıp yayu keldĭm.* “Ben bu yıl geçen sene ceviz toplamaya gitmedim, çünkü atım hastalandı ve yaya kaldım.”; *Anda teze Natrus tegen Ķan par.* “Çünkü orada Natrus denen çar yaşıyor.”; *Ol teze poyımnıŋ kijilerĭn kelinçekterĭneŋ arġaḷaẏr.* “Çünkü o insanları günah işlemekten kurtaracak.” (Tel.); *Onŭŋ üẏŭnö parba, parzaŋ teze ölörzŭŋ!* “Onun evine gitme, çünkü oraya gidersen ölürsün!” (Alt.); *At teze at!* “Çok güzel bir at!” (Tel.); *Yaķşı teze yaķşı* “Bu en iyisidir” (Tel.)
2. İsimlendirmek, ad koymak.
Aẏdas teḥen aḷıp; “Aydas isimli kahraman”; *Ķadın teḥen sū* “Katunya isimli nehir”; *Yaķop tep ūḷŭm* “Yakop adlı oğlum”; *Üren teḥenĭ Ķudaẏdıŋ sözŭ teḥenĭ, yoḷ içĭne tüşkenĭ uķķan kijiler teḥenĭ.* “Benim tohum adlandırdığım Allah’ın sözleridir, yola döktüğüm kırıntılar ve bu tohumları kabul eden ise insanlardır.” (Tel.)

---

tė:-~dė:- “Demek.” (EDPT, 433)
tė- “1. Demek, söylemek. 2. Adlandırmak. 3. Sanmak, saymak.” (DTS, 578)

---

de- “Demek, söylemek, konuşmak.” (ATS, 79)
- TAS
de-~di-~te-~ti- “Demek, söylemek.” (DK, 208, 252)
de-~diy- “Demek, söylemek.” (DLTÇ, 143)
de-~te-~tiy- “Demek, söylemek.” (DÇT, 111, 154, 155)

tebe Tel. Otlak, hayvanın otlaması için otlak.
III/1118

-

---

tebegen~tebē “1. Kış otlağı. 2. Otlak.” (ATS,171)

		tebē “Hayvanların konaklatıldığı yer.” (DÇT, 154)
tebil- **III/1121**	Alt. Tel. Leb.	<tep-l- Ezilmek.
		tepil- “Tepilmek, ezilmek.” (EDPT, 439) tepil- “Tepilmek, ezilmek.” (DTS, 586)
		tebil- “1. Tepilmek. 2. Suyun baskısı altında bulunmak.” (ATS, 172)
tebĭlḫĭ **III/1121**	Tel.	<tebĭl-gi Dokuma tezgahının ayağı.
		-
		-
tebĭn- **III/1120**	Leb.[277]	(Su için) katılmak, karıştırılmak.
		tepin- “Tepinmek.” (EDPT, 442) tepin- “Tepinmek.” (DTS, 586)
		tebil- “1. Tepilmek. 2. Suyun baskısı altında bulunmak.” (ATS, 1729 tebin- “Ayakla ezmek, tepinmek.” (ATS, 172) tebin- “Tepmek, çifte atmak.” (TAS, 110)
tebĭr **III/1121**	Leb.	Demir. *bk.* Temir.
tebiş- **III/1123**	Alt. Tel.	Tekme atmak.
		tepiş- “Birbirini tepmek.” (EDPT, 446) tėbiş-~tėpiş- “Birbirini tepmek.” (DTS, 586)
		tebiş- “Birbirini tepmek.” (ATS, 172) tebiş- “Birbirine tekme atmak.” (TAS, 110) teviş- “Birbirini tepmek, tepişmek.” (DLTÇ, 203) tebiş- “Birbirine tekme atmak.” (DÇT, 154)
tebĭşkek[278] **III/1123**	Tel. Alt.	<tebĭş-kek Tekme atan at.
		-
		-
tebū̆ **III/1123**	Tel.	Körfez, koy.
		-
		tebü I “1. Ayakla vurma, tepik. 2. (Su için) su basıncı.” (ATS, 172) tebü II “Tempo.” (ATS, 172)
tebū̆r **III/1123**	Tel. W.	Çadırın gövdesinin üzerindeki keçe battaniye. *Tebür yēk* “Keçe battaniyenin örüldüğü ipler.”
		-
		tebū̆r “Çadırın gövdesindeki keçe.” (ATS, 172)

[277] Madde başında Leb. yok, madde içinde vardır.
[278] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

tediğ **III/1095**	Leb.	*bk.* tedū.
tedil- **III/1095**	Tel. W.	İyileşmek, güçlenmek, güç toplamak. tė:til- “Zeki olmak, akıllı olmak.” (EDPT, 456) -
tedū **III/1095**	Tel.	Akıllı, bilgin, dinç, hızlı. *Ol senneŋ ḳandīdā poḷzo tedū.* “Her hâlükârda o senden akıllıdır.” tė:tik~teḏük “Akıllı, bilge.” (EDPT, 455) tėtig~tėtik “Anlayışlı, keskin zekâlı, basiretli.” (DTS, 589) -
tefsir[279] **III/1126**	Tub.	Açıklama. - -
tege **III/1029**	Leb.	Teke, dağ keçisi. *bk.* teke.
tegelek **III/1032**	Leb.	*bk.* teḥerek.
tegelekte- **III/1032**	Leb.	*bk.* teḥerekte-.
tegelekten- **III/1032**	Leb.	*bk.* teḥerekten-.
tegelektǐğ **III/1032**	Leb.	*bk.* teḥerektū.
tegeŋne **III/1031**	Kumd.	Kızılağaç. - tegen~ tēgen “Çam ağacı.” (ATS, 172)
tegǐlegeç **III/1035**	Kumd.	*bk.* teḥerek.
tegǐlek **III/1035**	Kumd.	*bk.* teḥerek.
tegǐltēk **III/1035**	Kumd.	Dik, sarp. - -
tegin **III/1034**	Leb.	Sebepsiz, boşuna. tekin “Boşuna, nafile.” (DTS, 583). tegin “1. Boşu boşuna, boşuna. 2. Alışıldığı üzre. 3. Yalnız, tek. 4. gr. *Tegin ermek* Basit cümle. *Tegin öy* basit zaman.” (ATS, 172) tegin “Ücretsiz, beleş, bedava.” (TAS, 110) tegen “Basit, kolay, sıradan.” (DK, 252) tegen “Basit, kolay.” (DLTÇ, 203)

[279] Bu kelimede madde başında *Tub*. kaydı var. Ancak Arapçadan alıntı bir kelimenin ses özelliği ve anlam olarak kaynak dildekine çok yakın olması Altay Türkçesi ve ağızlarıyla uyuşmayacağı düşünülmektedir. Radloff'un bu maddeye yanlışlıkla *Tub*. kaydını düştüğü düşünülmektedir.

		tegin “Basit, kolay, sakin, uysal.” (DÇT, 154) tögüne “Boşuna.” (DÇT, 157)
teglegeç **III/1039**	Leb.	<teklek+eç Küçük daire, küçük demir para. *Peş teglegeç aḳça* “5 kuruşluk akçe.”
		-
		teglec “Yuvarlak, daire.” (DLTÇ, 203)
tegri **III/1039**	Leb.	=teŋere Gökyüzü. *Ḳan tegri (deyim); tegridegǐ* “Gökyüzünde olan”; *tegri şatlaşan* “Orkide”; *tegri suḷbası* “Herhangi bir kuş”
teğ- **III/1029**	Leb.	1. Dokunmak, el ile dokunmak, ulaşmak. 2. Saldırmak, baskın yapmak.
		teg- “Ulaşmak; saldırmak, dokunmak, (bir şeye), ilgilenmek, değeri olmak.” (EDPT, 476) tėg- “1. Ulaşmak, varmak, erişmek. 2. Değmek, ilgili olmak. 3. Başına gelmek, maruz kalmak. 4. Çarpmak, isabet etmek, hedefe ulaşmak. 5. Saldırmak. 6. Değmek, mal olmak. 7. Mahmuzlamak.” (DTS, 580)
		tiy- “1. Değmek, dokunmak. 2. Değmek, isabet etmek. 3. Düşmek.” (ATS, 178) tiy- “Değmek, dokunmak.” (TAS, 114) tiy- “Değmek.” (DLTÇ, 205) tiy- “Dokunmak, değmek, değinmek.” (DÇT, 155)
teğdĭr- **III/1040**	Leb.	<teg-dir-, =tegür Ulaştırmak, isabet ettirmek.
		tegür- “Ulaştırmak; dağıtmak, taşımak, iletmek.” (EDPT, 485) tėgir-~tėgür- “1. Götürmek, ulaştırmak. 2. Dağıtmak, teslim etmek, vermek.” (DTS, 581, 582)
		tiydir- “Değdirmek, *tiydire at-* Hedefe düşmek, isabet etmek.” (ATS, 178) tiydir- “Değdirmek.” (TAS, 114) tiydar- “Değdirmek, dokundurmak.” (DÇT, 155)
teğlek **III/1039**	Leb.	*bk.* teḥerek.
tėḥēk **III/1030**	Tel.	Kanca, çengel, balıkçı kancası. *bk.* tēk.
teḥele- **III/1032**	Tel.	Burkulmak, rakibin ayağını kaydırmak.
		-
		tegele- “Güreş sırasında rakibini ayağıyla itmek.” (ATS, 172)

teḫelek **III/1032**	Tel.	*bk.* teḫerek.
teḫelekte- **III/1032**	Tel.	*bk.* teḫerekte-.
teḫenek **III/1031**	Alt. Tel.	Dikenli çalı. - tegenek “Yaban gülü. *Tegenek bürlü agaş* Köknar.” (ATS, 172) tegenek “Yaban gülü.” (TAS, 110) tegenek “Kuşburnu.” (DLTÇ, 203)
teḫerek **III/1031**	Alt. Tel.	Daire, halka. tegrek “Çevre.” (EDPT, 485) tėgrek “Çember, daire.” (DTS, 581) tegelik I~tegerik “1. Daire, çember; yuvarlak. 2. Şaman kasnağının tefi.” (ATS, 172) tegelik II “El arabası, yuvarlak.” (ATS, 172) tegrek “1. Tekerlek, daire. 2. Yuvarlak.” (TAS, 110) teglek “Halka, yuvarlak, daire, küçük demir para.” (DK, 252) teŋelek “Halka, daire.” (DLTÇ, 204)
teḫerekte- **III/1031**	Tel. Alt.	Daire şekline sokmak, yuvarlaklaştırmak. tegriklē- “Etrafında toplanmak, etrafını çevrelemek.” (EDPT, 487) tėgrikle- “Kuşatmak, çevrelemek.” (DTS, 582) teŋelek- “Yuvarlanmak, tekerlenmek.” (DLTÇ, 204)
teḫerekten- **III/1031**	Tel. Alt.	Yuvarlaklaşmak. - -
teḫerektṻ **III/1031**	Alt. Tel.	<teḫerek+lṻ Daireli, halkalı. - -
teḫĭn **III/1034**	Alt. Tel.	1. Sebepsiz, boş yere, boşuna. *Teḫin perbessim!* “Boşuna itmem ben!”; *Tep teḫin* “Tamamen boşuna” 2. Bir görevi olmayan, rütbesiz sade kişi. *Men pī emes teḫin kiji-bĭn.* “Ben bey değilim, sade insanım.”; *Teḫin kiji emes* “O sade insan değil.” 3. Özel bir belirtisi olmayan, halis. *At size teḫĭn sip, pulan size ḳan-bıla sip.* “At çişini temiz, geyik ise kanlı yapar.” *bk.* tegin.
teḫineŋ **III/1035**	Tel.	*Teḫineŋ teḫin* “Tamamen sebepsiz” - -

teje-teşte **III/1908**	Tel.	Sırasıyla. - -
tejik **III/1107**	Alt. Tel. Leb.	Deşik, delik. teşük "Deşik, delik." (EDPT, 563) tėşük "Deşik, delik." (DTS, 589) tejik "1. Delik, çatlak, deşik. 2. Kopuk, yırtık. 3. gr. *Tejik tuyuķ tabış* Sızıcı ünsüz." (ATS, 172) tejik "Deşik, delik." (TAS, 110) tejik "Deşik, delik." (DK, 252) tejik "Deşik, delik." (DÇT, 154)
tejiktiğ **III/1107**	Leb.	*bk.* tejiktū.
tejiktū **III/1107**	Alt. Tel.	Deşilmiş, delinmiş. - tejiktü "Delikli." (TAS, 110)
tejil- **III/1107**	Tel. Alt. Leb.	<teş-l- Delinmek, deşilmek, içeri girmek. *Tejilẖen köstең yaş kelet.* "Delinmiş gözlerden yaş akıyor." teşil- "Delinmek, deşilmek, yarılmak, çatlamış olmak." (EDPT, 564) tėşil- "Delinmek, deşilmek." (DTS, 589) tejil- "Deşilmek, matkapla delinmek." (ATS, 172)
tek **III/1014**	Alt. Tel. Leb.	1. Boşuna, bedava, işsiz, sebepsiz, sadece. *Men tek aγttım.* "Ben sadece böyle söyledim." (Alt.); *Men tek keldĭm.* "Ben boşuna geldim." (Tel.); *Tek turba!* "İşsiz yaşama!" (Tel.) 2. Boş, görevsiz, rütbesiz. *Tek kiji* "Hiçbir görev ve rütbesi olmayan kişi" (Tel.); *Tek yer* "Ekilmemiş, kimse tarafından kullanılmayan yer." 3. Sessiz, hareketsiz, gürültüsüz. tek I "Tek, yalnız." (EDPT, 475) tek II "Sessiz, sessizce." (EDPT, 475) tek "1. Tek, yalnız, sadece. 2. Basit, sade." (DTS, 583) tek "Düz, pürüzsüz, dengeli, düzenli." (DK, 252)
tēk **III/1016**	Tel.	Demir kanca. - tegēk "Balık avlamak için kanca, zıpkın." (ATS, 172) tēk "Çengel, karmuk, büyük kanca." (TAS, 110)
teke **III/1016**	Alt. Tel.	1.Teke 2. Dağ keçisi. (Tel.)

		Tekenŋ mūzŭ teŋerē yetkenŋn kem körgön? “Dağ keçisinin boynuzlarının gökyüzüne kadar uzadığını kim gördü?”; *Teŋere tekezŋ* “Bataklık çulluğu”
		tekē “Teke, erkek keçi.” (EDPT, 477) tėke “Keçi, teke.” (DTS, 583)
		teke “Keçi, teke.” (ATS, 172) teke “Yabani erkek keçi, teke.” (TAS, 110) teke “Yabani keçi.” (DK, 252)
tekpiç **III/1027**	Leb.	=tepkiç Merdiven.
		-
		tekpiş “*es.* Şaman tefindeki merdiven tasviri.” (ATS,173) tepkiş “1. Merdiven. 2. Basamak.” (ATS, 174) tepkiş “Merdiven.” (TAS, 111) tekpiş “Merdiven.” (DK, 252)
tekpiş **III/1027**	Alt.	Merdiven. *bk.* tepkiç.
tekşi **III/1026**	Alt. Tel. Leb.	Eşit, eşit olarak, düzenli.
		-
		tekşi “1. Tek. 2. Tamamen, tam, bütünüyle, hepsi. 3. gr. *tekşi adalgış* Cins ismi; *tekşi aydılāçı (kolbolu ermekte)* ortak yüklem; *tekşi baştāçı (kolbolu ermekte)* ortak özne; *tekşi kommunikatsiya* haberleşme; *tekşi til bilimi* dil bilimi; *tekşi toldırāçı (kolbolu ermekte* Ortak nesne.” (ATS, 173)
tekşile- **III/1026**	Alt. Tel.	Düzleştirmek, pürüzsüzleştirmek, düzeltmek.
		-
		tekşile- “Tekleştirmek.” (ATS, 172) tekşile- “Denkleştirmek, düzleştirmek, düzlemek.” (DLTÇ, 204)
tekşilen- **III/1026**	Alt. Tel. Leb.	Düz, pürüzsüz olmak.
		-
		-
tekşilet- **III/1026**	Alt. Tel. Leb.	1. Düzleştirmek, pürüzsüzleştirmek. 2. Kendini düzleştirmek.
		-
		-
tekşilik **III/1026**	Alt. Tel. Leb.	Düzlük.
		-
		-
tekşin **III/1026**	Tel. Alt.	<tekşi+n Düzlük.
		-

		-
tēkte- **III/1024**	Tel.	Balıkçı kancası ile tutmak, çıkarmak. - tēkte- “1. Kışkırtmak. 2. Kancaya takmak.” (ATS, 172) tegēkte- “Zıpkınla balık avlamak.” (ATS, 172)
telbi- **III/1090**	Tel.	Saçma sapan hareketler yapmak. - teni- “Yad ellerde dolaşmak, serserilik yapmak, başıboş gezmek.” (ATS, 174) teli- “*tenip telip cür*- Memleket memleket dolaşmak.” (ATS, 173) tēn- “Memleket memleket gezmek, dolaşmak.” (TAS, 110) teni- “Memleket memleket dolaşmak.” (TAS, 111)
telbin- **III/1090**	Tel.	Havalanmak, kendini beğenmek. - tel- “Tırmanmak, yükselmek.” (DLTÇ, 204)
telbit- **III/1090**	Tel.	<telbi-t- Saçma sapan, aptalca hareketler yaptırmak. - -
telç- **III/1089**	Tel. W.	(Bebek, buzağı vb. için) sallanarak yürümeye başlamak. - telçi- “1. Yürümek, ilk adımları atmak. 2. Yoğrulmak.” (ATS, 173) tele “Paytak paytak yürüme.” (DLTÇ, 204) telçit- “Yürümeyi öğretmek.” (DÇT, 154)
telegeẏ **III/1082**	Tel.	Belki, galiba. *Telegeẏ-dē kelze.* “Belki de gelir.” - -
telem **III/1083**	Tel.	=telim Çoğu, çok. Genellikle olumsuz ifadelerde kullanılır: “Herkes değil”. *Telem kiji munu etpes.* “Her insan bunu yapmaz.” telim (?d-) “Çok.” (EDPT, 499) tėlim “1. Çok, birçok. 2. Çok miktarda.” (DTS, 583)
telenḫeẏ **III/1083**	Tel. W.	- *Altın Telenḫeẏ* “Yüz dünya içerisindeki en önemli toprak.” - telekey “Muhit.” (ATS, 173)
telenȳr **III/1083**	Leb.	*bk.* teleŋer.
teleŋer	Tel.	Kalay.

III/1082		-
		teleŋgir “Kalay.” (ATS, 173) teleŋir “Kalay.” (TAS, 110) teleŋer~teleŋir “Kalaylı.” (DK, 253)
Teleŋet **III/1082**	Tel.	Teleüt. -
		Teleŋet “Boy, kabile adı.” (DÇT, 154) Deleŋgit~Teleget~Telengit~Teleŋet “Telengit kişi.” (GSATA, 407, 512)
Teleŋit **III/1083**	Alt. Tel.	*bk.* Teleŋet.
telert- **III/1083**	Tel. W.	Bir şeyler saklar gibi konuşmak. -
		-
telḫem **III/1086**	Tel.	*telḫem yer* “Geniş yer.” -
		telgem “Geniş (yer)” (TAS, 110)
tēlḫen **III/1086**	Tel.	Çaylak, akbaba. *bk.* teligen.
tēlḫer **III/1086**	Tel.	<Moğ. Mükemmel, hatasız, hiçbir şekilde ihtiyacı olmayan.
		-
		-
telḫerlĭk **III/1086**	Tel.	<telḫer+lĭk Mükemmellik.
		-
		-
telḫir **III/1086**	Tel.	*bk.* telḫer.
teli **III/1083**	Tel.	Deli, aptal.
		telṻ ~ tėlve “Deli, çılgın.” (EDPT, 491, 493) tėlü~tėlve “Deli, aptal, salak.” (DTS, 584)
		-
teli- **III/1084**	Kumd.	Göçebelik etmek, dolaşmak. *bk.* tenĭ-.
teligen **III/1084**	Leb.	Çaylak.
		tenilgün “Diğer Türklerin dilince çaylak.” (DTS, 585).
		teylegen~tēlgen “Çaylak.” (ATS, 175) telgen “Çaylak.” (TAS, 110)

tēlĭk **III/1084**	Alt.	*krş.* tegelek. Halka (yüzük).
		-
		tegelik~tegerik “El arabası, yuvarlak.” (ATS, 172)
telim **III/1085**	Tel.	Akılsızlık, aptallık.
		-
		-
telimze- **III/1085**	Tel. Alt.	<telim+ze- Aklını kaybetmek, aptal olmak.
		-
		-
telimzek **III/1085**	Tel.	<telimze-k Deli, aptal.
		-
		-
telimzet- **III/1085**	Tel.	<telimze-t- Saçma sapan, aptalca hareketler yaptırmak.
		-
		-
telin **III/1084**	Tel.	Meme. *Teldĭ* “Onun memeleri”
		yėlin “Hayvan memesi.” (EDPT, 930) yėlin “Hayvan memesi.” (DTS, 270)
		teldi “Meme.” (ATS, 173) çeli “Hayvan memesi.” (KRS, 119)
telin- **III/1084**	Kumd.	<teli-n- Göçebelik etmek, dolaşmak. *Telinĭp aẏttı.* “O büyük zevk ve ilhamla konuşuyordu.”
		-
		-
Teliŋit **III/1084**	Alt.	Çuya vadisinde yaşayan ikili vergi ödeyen boy.
		-
		-
telkin **III/1086**	Tel.	Geyik, karaca (dişi)
		-
		telkin ~ telin “Karaca.” (ATS, 173)
telmeş **III/1091**	Kumd.	Mütercim. *bk.* tilmeç.
tem **III/1128**	Alt. Tel.	=tep 1. Özellik, nitelik. 2. Ölçü, süre, zaman.

		Er temi “Olgunluk.”; *aẏtışḳan tem* “Belirsiz süre”; *ol temde* “O zaman”; *temneŋ ajıra* “Ölçüden” 3. Rıza, yararlı, uygun. *Tem sanāḷū* “Hemfikir” 4. Yardım, eşlik etme.
		-
		tem “1. Örnek. 2. Âdet, töre; tarz, usul; alışkanlık, huy. 3. El yatkınlığı, maharet.” (ATS, 173) tem “Yeni evlenen çifte verilen hediye.” (TAS, 110)
temçĭle- **III/1138**	Tel.	Yıpranmak.
		-
		-
temdek **III/1137**	Tel. Leb. Alt.	Mühür yerine atılan imza.
		-
		temdek “1. İşaret, alamet, belirti, nişan; not, kısa, yazı. 2. Leke, nokta, benek.” (ATS, 173) temdek “İşaret, nişan, alamet.” (TAS, 110) temdek “İşaret, simge, belirti, alamet, onur.” (DK, 253) temdek “Damga.” (DÇT, 154)
temdekte- **III/1137**	Tel. Alt. Leb.	<temtek+le- Mühür yerine imza atmak.
		-
		temdekte- “1. İşaret etmek; işaret koymak, iz bırakmak, işaretlemek. 2. Kaydetmek. 3. Belirtmek, göstermek. 4. Övgü ile söz etmek. 5. Anlamına gelmek, ifade etmek. 6. Belli etmek. 7. Leke yapmak. 8. Belirlemek, tayin etmek; teşhis etmek; tanımlamak; saptamak, tespit etmek. 9. Yerleştirmek; tesis etmek; koymak, kurmak.” (ATS, 173) temdekte- “İkazda bulunmak.” (DÇT, 154)
temdekten- **III/1137**	Tel. Alt. Leb.	<temdekte-n- Kendine işaret koymak, kendini işaretle ayırmak.
		-
		-
temdekteş- **III/1137**	Alt. Tel. Leb.	İşaretlerle donatılmak.
		-
		temdeleş- “İşaretleşmek.” (ATS, 173)
temdektiğ **III/1138**	Leb.	<temdek+lig[280] *bk.* temdektū.
temdektū **III/1138**	Alt. Tel.	İşaretli.
		-

[280] OSTN’de morfolojik tahlil *temdek+lik* yazılmıştır.

temdektü “İşaretli, lekeli; gözle görülür.” (ATS, 173)

temden-
III/1138
Tel.
<tem+le-n-
Atılmak, yönelmek, öne atılmak.
-
temden- I “Kendini uydurmak, alışmak, kanıksamak, zorlamamak, kanıksamamak.” (ATS, 173)
temden- II “1. Ayağı sürçmek, tökezlemek; duraksamak. 2. Atılmak; hızlı yürümek/gitmek; hevesi/hevesinde olmak; emeli/emelinde olmak; aramak; gözü olmak; peşinde olmak; ileriye atılmak, ileri doğru saldırmak.” (ATS, 173)

temdeş-
III/1138
Tel.
<tem+le-ş-
Kendini uydurmak.
-
tepdeş- “Anlaşmak.” (DK, 253)

teme
III/1129
Tel.
Israr, teşvik, güdü.
-
-

temeçe-
III/1132
Alt.
Seyahat etmek, gitmek, ülke ülke gezmek.
-
teni- “Yad ellerde dolaşmak, serserilik yapmak, başıboş gezmek.” (ATS, 174)
teli- “*tenip telip cür-* Memleket memleket dolaşmak.” (ATS, 173)
tēn- “Memleket memleket gezmek, dolaşmak.” (TAS, 110)
teni- “Memleket memleket dolaşmak.” (TAS, 111)

temejṻ
III/1132
Tel.
<temeş-ṻ
Dayanak, destek, yardım.
-
-

temene
III/1130
Alt. Tel.
Büyük iğne.
temen “Büyük iğne, çuvaldız.” (EDPT, 507)
tėmen “İğne, çuvaldız.” (DTS, 584)
tebene~temene “Büyük iğne, çuvaldız.” (ATS, 172, 173)
temene “Yorgan iğnesi.” (TAS, 110)

temeş
III/1132
Tel. Kumd. Alt.
<tem+e-ş-
Ortak, yardımcı.
Pir temeş yaş kijiler “Tüm genç insanlar.”; *pi temeş ḳarġan kijiler* “Aynı yaşta olan yaşlı insanlar.”; *Pir temeş sağış kijiler* “Hemfikir insanlar.”
-
temeş “Birbirini taklit etme.” (ATS, 173)
temeş “1. Yardımcı. 2. Ortak.” (TAS, 111)

temeş- **III/1132**	Tel.	<tem+e-ş- Katılmak, eşlik etmek, taklit etmek, yardım etmek, eşlik etmek (müzik aletiyle). *Temejĭp* "Katılarak, eşlik ederek."; *Ķarġa ķasķa temejĭp pudŭn çupçunġan.* "Karga kendini kaza benzeterek ayağını yerinden çıkardı (atasözü)."
		-
		temeş- "1. Birbirini taklit etmek. 2. Yardım etmek." (ATS, 173) temeş- I "Taklit etmek." (TAS, 111) temeş- II "Yardımcı olmak." (TAS, 111)
temeẏ **III/1129**	Tel.	Boş, nafile, boşuna, yalan. *Tep temeẏ* "Tamamen boş."; *temeẏ kiji* "Boş insan"; *temeẏ aẏtķan sös* "Boşuna söylenmiş sözler"
		-
		temey "Boşuna, boş yere, nafile; yok yere." (ATS, 173) temey "Boşuna, boş yere, nafile." (TAS, 111) tebey~temey "Boş yere, boşuna, nafile." (DK, 252, 253)
temeẏlĭk **III/1129**	Tel.	<temeẏ+lik İçeriksiz, yararsız, yalan.
		-
		-
temḥele- **III/1136**	Tel.	Başlamak, girişmek.
		-
		temige- "1. Gelişmek. 2. Açmak. 3. Alıştırmak." (ATS, 173)
temiçĭ **III/1134**	Alt. Tel. Leb.	Zaysandan sonra ikinci rütbe sahibi. İki başlılarda temiçilerin şapkalarının üstünde mavi küçük top olur.
		-
		temiçi "*es.* Eski dönemde zaysana tâbi bir memur." (ATS, 173) cemiçi "*es.* Köy yönetiminde küçük memur." (ATS, 59)
temiçĭlĭk **III/1134**	Alt. Tel. Leb.	<temiçi+lik Rütbe, temiçinin uğraşısı.
		-
		-
temĭḥĭş- **III/1132**	Tel.	<temik-ş- Birbirine yakışmak, birbirine uymak.
		-
		temige- "1. Gelişmek. 2. Açmak. 3. Alıştırmak." (ATS, 173) temiktir- "Beceriyi, yatkınlığı geliştirmek." (TAS, 111)
temĭk- **III/1132**	Tel.	<tem+k- Birbirine yakışmak, aynı fikirde olmak.

		-
		temige- “1. Gelişmek. 2. Açmak. 3. Alıştırmak.” (ATS, 173) temiktir- “Beceriyi, yatkınlığı geliştirmek.” (TAS, 111)
temĭktĭr- **III/1132**	Tel.	<temĭktĭr- Uzlaştırmak, kararlaştırmak.
		-
		temige- “1. Gelişmek. 2. Açmak. 3. Alıştırmak.” (ATS, 173) temiktir- “Beceriyi, yatkınlığı geliştirmek.” (TAS, 111)
temĭn- **III/1133**	Alt. Tel. Leb.	<tep-n-, =tebin- 1. Ayakla tekme atmak, tekmelemek. 2. Dört nala kaçmak.
		tepin- “Tepinmek.” (EDPT, 442) tėpin- “Tepinmek.” (DTS, 586)
		tebin- “Ayakla ezmek, tepinmek.” (ATS, 172) tebin- “Tepmek, çifte atmak.” (TAS, 110)
temĭndĭr- **III/1133**	Alt. Tel. Leb.	<temin-dĭr-, =tebĭndĭr Dört nala koşturmak.
		-
		-
temĭniğ **III/1133**	Leb.	*bk.* temĭnū̆.
temĭnū̆ **III/1133**	Alt. Tel.	<temin-ū̆ Dört nala, dört nala gitme.
		-
		-
temir **III/1133**	Alt. Tel.	Demir. *Temir soḳḳan us kiji* “Demirci.” (Tel.); *som temir* “Sert demir” (Alt.); *Temir poḷzo ḳısḳa kes!* “Eğer demirse onu kısa kes! (atasözü)” (Tel.)
		temir “Demir.” (EDPT, 508) tėmir~tėmür “Demir.” (DTS, 584)
		temir “Demir.” (ATS, 174) temir “Demir.” (TAS, 111) debir~tebir~temir “Demir.” (DK, 208, 252) tevir~temir “Demir.” (DÇT, 154)
temirçĭ **III/1134**	Tel.	<temir+çi Demirci.
		temirçī“Demirci.” (EDPT, 509) tėmirçi~tėmürçi “Demirci.” (DTS, 584)
		-
temirle- **III/1133**	Alt. Tel.	<temir+le- Demirle donatmak, nallamak, demire vurmak.

		-
		temirle- “Demir dövmek.” (ATS, 174)
temirlū	Alt. Tel.	<temir+lū
III/1134		Demirli.
		temirlig “Demirli, demirden yapılmış.” (EDPT, 509) tėmirlig “Demirli.” (DTS, 584)
		-
temirsū	Tel.	<temir+sū
III/1134		Demirden, demir katkılı.
		-
		-
temit	Tel.	Dökme demir.
III/1134		-
		temit “Döküm tencere.” (TAS, 111)
temrū	Tel.	1. Temriye. 2. Kızamık (çocuk hastalığı).
III/1137		
		temregü “Vücudun kuru kabukla kaplandığı cilt hastalığı, temriye.” (EDPT, 509) tėmregü “Liken.” (DTS, 584)
		temirü “Vücuttaki leke; temriye hastalığı (?), demregü(?).” (ATS, 174) temirü “Liken; bir mantarla bir su yosununun ortak yaşamasıyla ortaya çıkan bitki.”[281] (TAS, 111)
ten-	Alt. Tel.	Sallanmak, yalpalanmak, yanılmak.
III/1052		-
		teni- “Yad ellerde dolaşmak, serserilik yapmak, başıboş gezmek. (ATS, 174) teli- “Memleket memleket gezmek.” (ATS, 173) teni- “Memleket memleket dolaşmak.” (TAS, 111) tēn- “Gezinmek.” (DÇT, 154)
tēnçe	Tel.	<tīgen+çe
III/1058		Kadar, dek. *Pō tēnçe uḳpadı.* “O hâlâ duymadı.”; *küçŭŋe tēnçe* “Gücün yettiği kadar.”
		-
		-
tene-	Alt. Tel. Leb.	Aptalca hareketler yapmak. (Tel.)
III/1052		-

[281] TAS’ın Rusça orijinalinde *temirü* “ЛИШАЙ” kelimesi *liken* olarak çevrilmiştir. Likenin iki anlamı var: 1. Bir mantarla bir su yosununun ortak yaşamasıyla ortaya çıkan bitkilerin genel adı. 2. tıp Kaşındırıcı bir deri hastalığı. Burada Kastedilen ikinci anlamdır (Kaşındırıcı bir deri hastalığı).

		tene- “Şaka yapmak, eğlenmek.” (ATS, 174)
tenek **III/1052**	Alt. Tel. Leb.	<tene-k, =tentek Aptal, beceriksiz, deli. *Tenek poḷbozoŋ adımnı aḷarzıŋ!* “Eğer aptal değilsen atımı alırsın!” - tenek “1. Aptal, budala, ahmak. 2. Şakacı.” (ATS, 174) tenek “Ahmak, aptal.” (DÇT, 154)
teneksek **III/1053**	Tel.	<tenek-sek Aptal. - teneksü “1. Aptallık. 2. Şakacılık, yaramazlık. 3. Anormal olmama (psikolojik açıdan).” (ATS, 174)
teneksĭre- **III/1053**	Tel.	<tenek+sire- Aptalca hareketler yapmak. - -
teneksü̱ **III/1053**	Tel.	*bk.* teneksek.
tenekte- **III/1053**	Tel. Alt. Leb.	Aptalca, saçma sapan hareketler yapmak. - -
tenekten- **III/1053**	Alt. Tel.	<tenekte-n- Aptal, akılsız olmak. - tenekten- “1. Aptallaşmak. 2. Şaka yapmak.” (ATS, 174) tenekten- “Aptal olmak.” (DK, 253)
tenektet- **III/1053**	Alt. Tel.	<tenekte-t- Aptalca hareketler yaptırmak. - -
tener- **III/1053**	Tel. Kumd.	Saçma sapan hareketler yapmak. - -
tenert- **III/1053**	Tel. Kumd.	<tener-t - Saçma sapan hareketler yaptırmak. - -
tenet- **III/1054**	Alt. Tel.	<tene-t- Aptallaştırmak. - tenet- “1. Şaka yaptırmak. 2. Şaka yapmak.” (ATS, 174)

tenĭ- **III/1054**	Tel.	Ordan oraya gezmek, dolaşmak. - teni- “Yad ellerde dolaşmak, serserilik yapmak, başıboş gezmek.” (ATS, 174) teli- “*tenip telip cür*- Memleket memleket dolaşmak.” (ATS, 173) tēn- “Memleket memleket gezmek, dolaşmak.” (TAS, 110) teni- “Memleket memleket dolaşmak.” (TAS, 111) tēn- “Gezinmek.” (DÇT, 154) teni- “Başıboş dolaşmak, gezinmek.” (DÇT, 154)
teniber **III/1054**	Alt.	Dolaşan. - teniber “Serseri, başıboş.” (ARS, 119)
tenimer **III/1054**	Tel.	*bk.* teniber.
tenĭt- **III/1054**	Tel.	<teni-t- Dolaştırmak, gezdirmek. - tenit- “Dolaştırmak.” (ARSL, 669)
tenke **III/1055**	Tel.	Sikke. - tenke “Para birimi.” (TAS, 111)
tentir **III/1057**	Tel.	Sallanan, sarhoş. - -
tentĭr- **III/1057**	Tel. Alt.	Sallanmak, sallanmak (sarhoş). - tendir- “(Sarhoş için) sallanmak.” (DÇT, 154)
tentĭrĭl- **III/1057**	Tel.	<tentir-l- Ayağı takılmak, sendelemek. - tentiril- “Hafif sallanmak, sendelemek.” (ARSL, 669)
tentre- **III/1057**	Tel.	Kımıldamak, sallanmak. *bk.* tentĭr-. - -
tenyin **III/1055**	Tel. Alt.	Rus pamuk kumaşı. - -

teŋ Alt. Tel. Leb. 1. Denk, aynı, eşit.
III/1041 *Kiji ḳoḷı teŋ emespe?* “Herkesin eli aynı (eşit) değil mi?”; *Teŋ etti* “Düzleştirdi.” (Alt.); *Teŋ saḷdı* (deyim) (Tel.); *Kün-bĭle teŋ ḳıs ösken, aẏ-bıḷa teŋ ḳıs öskön.* “Genç kız günler, aylar geçtikçe büyümüştü.”
2. Kesin olarak.
3. Yaş. (Tel.)
Er teŋĭne yettĭ. “O olgunluk yaşına geldi.” (Tel.)

teŋ “Denk, eşit, eş.” (EDPT, 511)
tėŋ “1. Aynı, eşit, denk. 2. Miktar,ölçü, sayı. 3. Ağırlık ölçüsü. “ (DTS, 584)

teŋ “Denk, aynı, eş.” (ATS, 174)
teŋ “Denk, eşit.” (TAS, 111)
teŋ “Denk, eşit.” (DK, 253)

teŋde- Alt. Tel. <teŋ+le-
III/1049 Denkleştirmek, eşitlemek, kıyaslamak.

teŋle- “Eşitlemek, tartmak, kıyaslamak.” (EDPT, 521)
teŋle- “1. Düzlemek, eşitlemek. 2. Benzetmek; tartmak. 3. Denemek, uyarlamak; ayarlamak.” (DTS, 585)

teŋde- “Eşitlemek, hizaya getirmek, denkleştirmek.” (ATS, 174)
teŋde- “Düzeltmek.” (TAS, 111)
teŋne- “Düzlemek, denkleştirmek.” (DLTÇ, 204)

teŋdeş Alt. Tel. Denk, eşit.
III/1049 -

teŋdeş “1. Eşitleme. 2. Eşit, aynı, denk.” (ATS, 174)
teŋeş “Bir olmak, benzemek, gibi olmak.” (TAS, 111)
teŋeş~teŋneş “Yaşıt, çağdaş.” (DK, 253)

teŋdeş- Alt. Tel. <teŋle-ş-
III/1049 Denkleşmek, birbirine yaklaşmak, eşitlenmek.

teŋleş- “Denkleşmek, eşitlenmek.” (EDPT, 522)
tėŋleş- “Denkleşmek, eşitlenmek.” (DTS, 585)

teŋdeş- “Birbiriyle eşitlenmek.” (ATS, 174)
teŋeş “Bir olmak, benzemek, gibi olmak.” (TAS, 111)
teŋdeş- “Eşitlenmek, hizalanmak, düzlenmek.” (DK, 253)
teŋdeş- “Denkleşmek, birbirine eşitlenmek.” (DÇT, 154)

teŋere Tel. Gökyüzü.
III/1043 *Teŋerenĭŋ pīḥĭn pilbessĭm.* “Ben gökyüzünün yüksekliğini bilmiyorum.”; *Teŋereniŋ puḷudŭ.* “Gökyüzününü bulutları.”; *Tekeniŋ mūzi teŋerē yetkenĭn kem körḥön?* “Dağ keçisinin boynuzlarının gökyüzünde kadar uzadığını kim görmüş (atasözü)”; *Teŋere ḳoyını* “Gök kubbesi.”
2. Büyük dünyalar (onlar yüz kadardır).

			Ḳurbustan teŋere “Yüz dünyadan en büyük ve en önemlisi.”; *ezrēk ḳurbustan* “Yüz dünyadan orta olanı”; *ḳara teŋere* “Yüz dünyadan en küçük olanı.” 3. Hristiyan gökyüzü. *Aẏ teŋeredeki adabıs* “Babamız, gökyüzünde olan.”
			teŋri “Gökyüzü, Tanrı.” (EDPT, 523) teŋri “1. Gökyüzü. 2. Tanrı, ilah. 3. İlahi, Tanrısal. 4. Hükümdar, bey, efendi.” (DTS, 577)
			teŋeri “1. Gök, gökyüzü. 2. Tanrı.” (ATS, 174) teŋere~teŋre “Gökyüzü.” (TAS, 111) tegre~tegri~teŋeri~teŋir~teŋre~tehre~tehri “Gökyüzü.” (DK, 252) teŋeri “Gökyüzü.” (DÇT, 154)
teŋeri **III/1044**	Alt.		*bk.* teŋere.
teŋeş **III/1044**	Tel.		Yaşıt.
			teŋeş “Yaşıt, çağdaş.” (EDPT, 526) tėneşi “Denk, eş, eşit, benzer; uygun, oranlı.” (DTS, 585)
			teŋdeş “1. Eşitleme. 2. Eşit, aynı, denk.” (ATS, 174)
teŋeş- **III/1044**	Tel.		<teŋe-ş- Benzemek, kıyaslamak. *Paḳḳa puġanıŋ yānın köröḥele teŋejerḥe küyurenĭp köp yigen.* “Kurbağa öküzün büyüklüğünü görüp, onunla kıyaslanmak için çok yemek yemeye başladı.”
			teŋeş- “Birbirine eşit olmak, birbirine benzemek.” (EDPT, 526) tėŋeş- “ Birbirine eşit, denk olmak.” (DTS, 585)
			teŋdeş- “Birbiriyle eşitlenmek.” (ATS, 174) teŋeş- “Bir olmak, benzemek, gibi olmak.” (TAS, 111)
teŋeştĭr- **III/1045**	Tel.		Kıyaslamak.
			-
			teŋdeştir- “1. Birbiriyle eşitlemek, denkleştirmek. 2. Karşılaştırmak (boy ve en olarak)” (ATS, 174) teŋdeştir- “Karşılaştırmak, kıyaslamak.” (TAS, 111) tüŋdeştir- “Karşılaştırmak.” (DÇT, 159)
teŋis **III/1045**	Tel. Alt.	Kumd.	Deniz.
			teŋiz “Deniz, okyanus, büyük su kütlesi.” (EDPT, 527) tėŋiz “Deniz.” (DTS, 585)
			teŋis “Deniz, okyanus.” (ATS, 174) teŋis “Okyanus.” (TAS, 111) teŋis “Deniz.” (DLTÇ, 204) teŋis “Deniz.” (DÇT, 154)
teŋiş	Tel.		Tamamen, arka arkaya, düz, aynı.

III/1046		-
		teŋdeş “1. Eşitleme. 2. Eşit, aynı, denk.” (ATS, 174)
teŋki-	Tel. W.	Hastalıktan sonra iyileşmek, yavaş yavaş yürümeye başlamak.
III/1046		-
		-
teŋne-	Leb.	<teŋ+le- Eşitlemek. *bk.*teŋde-.
III/1047		
teŋnen-	Leb.	<teŋne-n- Eşitlenmek.
III/1047		teŋlen- “Eşitlenmek, dengelenmek.” (EDPT, 522) tėŋlen- “Eşitlenmek, dengelenmek.” (DTS, 585)
		-
tep-	Alt. Tel.	Tepmek, ayakla ezmek, basmak. *Üzö teptĭ.* “O ayakları ile kırdı.” (Alt.); *Tēlḥen senĭ tep yisin!* “Çaylak seni yakalasın ve yesin!” (Alt.); *Taḳtanı yara teptĭ.* “O tahtayı ayağı ile kırdı.” (Alt.)
III/1108		tep- “Tepmek, ayakla hızla yere vurmak.” (EDPT, 435) tėp- “1. Tepmek, tekmelemek. 2. Düven sürmek, harman dövmek.” (DTS, 586)
		tep- “1. Tepmek, itmek. 2. Çiğnemek, ihlal etmek. 3. Vurmak.” (ATS, 174) tep- “1. Tepmek, tekmelemek. 2. At çifte atmak.” (TAS, 111) tep- “Tepmek, tekmelemek.” (DK, 253) dep-~tep- “Tepmek, tekmelemek.” (DLTÇ, 143, 204) tep- “Toynaklarıyla basmak; tekme atmak, ezmek, ayaklarla vurmak, toynakla vurmak; pençeleriyle tutmak.” (DÇT, 154)
tepçe-	Tel.	Tutturmak, deriyi germek.
III/1114		-
		-
tepçi	Tel.	Ahşap kap.
III/1115		-
		tepiş~tepşi “1. Tahta leğen, büyük kap, tabak, ağaçtan yapılan tabak. 2. *es.* Kurban töreni sırasında haşlanmış kurban etinin parçalarının konulduğu özel kap.” (ATS, 174) tepşi “Ağaçtan yapılan tabak, tepsi.” (TAS, 111) tepşi “Ahşap kap, ahşap çanak.” (DK, 253) tepşi “Et konulan ahşap kap, ahşap çanak.” (DLTÇ, 204) tepşi “Yalak, çanak, tekne.” (DÇT, 154)
tepçĭ-	Tel. Alt. Leb.	Çatal iğne ile tutturmak.
III/1114		-
		-

tepçil- **III/1115**	Alt. Tel. Leb.	İğnelenmek, iğneyle tutturulmak. - -
tepçĭle- **III/1115**	Tel.	<tepçĭ+le- *Tepçi tepçĭledi.* "O kurbanı kapta getirdi." - -
tepçū̱r **III/1115**	Tel.	<tepçi-ū̱r İğne. - tepşū̱r "Çengelli iğne." (ATS, 174) tepçū̱r "Toplu iğne." (TAS, 111) tebene~temene "Büyük iğne, çuvaldız." (ATS, 172, 173) temene "Yorgan iğnesi." (TAS, 110)
tepçū̱rle- **III/1115**	Tel.	<tepçū̱r+le- İğne ile tutturmak. - tepçū̱rle- "İğnelemek, iğne ile tutturmak." (TAS, 111)
tėpkĭle- **III/1113**	Tel.	<tėp-ki+le- Tepmek. - tepkile- "Ayakla vurmak, tepişmek." (ATS, 174) tekpile-~tepkile- "Çiğnemek, ezmek." (DÇT, 154)
tepkĭr **III/1113**	Tel.	<tep-kir Esnek. - tepkir- "1. Esnek, elastiki. 2. Ayağıyla sert vurabilen." (ATS, 174) tepkir- "Esnek, elastiki." (TAS, 111)
tepkiş **III/1113**	Tel. Kumd.	<tep-kiç 1. Merdiven. (Tel.) 2. Salıncak. (Kumd.) - tepkiş "1. Merdiven. 2. Basamak." (ATS, 174) tepkiş "Merdiven." (TAS, 111)
tepse- **III/1115**	Tel. Alt. Tub.	<tep-se- Ayakla basmak, ezmek. *Aḷtın tağ tepsep-tĭr, aḳ yazı ede tepsep-tĭr* "Altın dağı ayağıyla ezdi ve beyaz bozkıra dönüştürdü." tepsē-~tepzē[282]- "Kıskanmak."(EDPT, 446)

[282] Clauson bu kelimenin morfolojisini tep-(i)z+e- şeklinde verir.

		tepse- “Kıskanmak, imrenmek.” (DTS, 586)
		tepse- “1. Ayağıyla ezmek. 2. *mec.* Ezmek.” (ATS, 174) tepse- “Ayak altında ezmek.” (TAS, 111) tepsen- “Ayak altına almak, ezmek, çiğnemek.” (DLTÇ, 204) tepse- “Ayaklarla ezmek, çiğnemek.” (DÇT, 154)
tepsel- **III/1116**	Tel.	Ayaklar altında alınmak, ezilmek.
		-
		tepsel- “1. Ayağıyla tepilmiş olmak. 2. *mec.* Ezilmiş olmak.” (ATS, 174)
tepselt- **III/1116**	Tel.	<tepsel-t- Ayak altına bir şeyler koymak.
		-
		-
tepseŋ- **III/1116**	Kumd.	Toplanmak, donatılmak.
		-
		tepsen- “Toplanmak, donatılmak.” DK, 253)
tepset- **III/1116**	Tel. Alt.	<tepse-t- Ayakla ezmek.
		tepset-~tepzet- “Kıskandırmak.” (EDPT, 446, 448) tėpset- “Kıskandırmak, imrendirmek.” (DTS, 586)
		tepset- “1. Teptirmek, ezdirmek. 2. Ayağı altına koymak.” (ATS, 174)
tepsür̈ **III/1117**	Tel. W.	Küfür, hakaret.
		-
		-
tepşi **III/1117**	Alt. Tel. Leb.	Üzerine et konulan ahşap kap. *bk.* tepçi.
ter **III/1059**	Alt. Tel. Leb.	Ter. *Ter çıḳtı.* “O terledi.”
		tēr “Ter.” (EDPT, 528) tėr “Ter.” (DTS, 586)
		ter “Ter.” (ATS, 174) ter “Ter.” (TAS, 111) ter “Ter.” (DK, 253)
ter- **III/1060**	Tel.	Toplamak, gagalamak (kuşlar).
		tė:r- “Dermek, bir araya getirmek, toplamak.” (EDPT, 529) tėr- “1.Toplamak, biriktirmek. 2. (Kitap için) yazmak, oluşturmak. 3. Otlatmak.” (DTS, 586)
		ter- “Dermek, derlemek, toplamak, topraktan bir şey toplamak.” (ATS, 174)

		tēr- “Dermek, toplamak.” (TAS, 110) ter- “Dermek, toplamak.” (DK, 253) der- “Toplamak.” (DÇT, 112)
tēr- **III/1060**	Alt. Tel.	=tegĭr- Dönmek, yerinde hareket etmek, havada uçmak. *tegir- “?” (EDPT, 485)[283] tēr- “1. Dönmek, dolaşmak. 2. Çevresinde uçmak; hareket etmek; havada süzülmek.” (ATS, 172)
tērben **III/1078**	Alt. Leb.	=tērmen, tegirmen Değirmen. *Tērmen tajı* “Değirmen taşı”; *tērben tarttı.* “O öğütüyordu.”; *ḳol tērbenĭ* “El değirmeni” (Alt.); *Sū tērbenĭ* “Su değirmeni”. tegirmēn “ Değirmen, el değirmeni.” (EDPT, 486) tėgirmen “Değirmen.” (DTS, 581) tērmen “Değirmen.” (ATS, 172) tērmen “Değirmen.” (TAS, 110) terbin “Değirmen.” (DK, 253) tērben~tērmin “Değirmen.” (DLTÇ, 203)
tērbende- **III/1079**	Alt.	*bk.* tērbenne-.
tērbendel- **III/1079**	Alt.	*bk.* tērbennel-.
tērbendet- **III/1079**	Alt.	Öğütmek. - -
tērbenne- **III/1079**	Leb.	<tērben+le Öğütmek. - termende- “Un öğütmek.” (ATS, 172)
tērbennel- **III/1079**	Leb.	<terbenne-l- Öğütülmek. - -
terbezen **III/1079**	Alt. Tel.	Dilenci. - terbezen “Dilenci.” (ATS, 174)
terbezende- **III/1079**	Alt. Tel.	<terbezen+le- Dilenmek.

[283] Clauson, EDPT’de *tegir-* fiiline hiç tanık bulamadığı için fiili yıldızlı olarak vermiştir. Aynı zamanda bu fiili *tegre “çevre” ve tegirme “yuvarlak, dairesel”* kelimelerinin türediği fiil olarak göstermiştir.

		-
		-
terçĭ **III/1074**	Tel.	<ter+çi Kolay terleyen.
		-
		-
tere **III/1061**	Alt. Tel. Leb.	Deri, post. *Aŋ terezĭ* “Maral postu” (Alt.); *maḷ teresi* “At postu” (Alt.); *köŋ tere* “Soyulmuş post, deri.”
		teri “Deri, post.” (EDPT, 531) tėri “Cilt, deri, post.” (DTS, 587)
		tere “1. Deri. 2. *es.* Şaman davulunu örten deri.” (ATS, 175) tere “1. Post, pösteki. 2. Deri.” (TAS, 111) tere “Deri, post.” (DK, 253) dere~tere “Deri.” (DLTÇ, 143, 204) ter~tere “Deri.” (DÇT, 154)
tēre- **III/1061**	Tel. W.	=tegere- Takip etmek, daha iyi saldıracak bir yer bulmak için etrafa bakarak gitmek (kurt).
		-
		-
terebĭne **III/1064**	Alt.	<Rus. Rus köyü.
		-
		derebne~deremne~derevine~derevne “Köy.” (GSATA, 408, 409)
terek **III/1061**	Alt. Tel. Leb.	<Far. dıraht? Kavak. *aḳ terek* “Beyaz kavak” (Alt.); *Terekteŋ pīk aġaç yoḳ* “Kavaktan uzun ağaç yok” (Tel.); *yü terek* “Kara kavak” (Tel.)
		tėrēk “Kavak.” (EDPT, 543) tėrek “Kavak.” (DTS, 587)
		terek “Kavak.” (ATS, 175) terek “Kavak.” (TAS, 111) terek “Kavak.” (DK, 253) terek “Kavak.” (DLTÇ, 204) terek “Kavak.” (DÇT, 154)
tereŋ **III/1062**	Alt. Tel. Leb.	Derin. *Tereŋ sū* “Derin nehir” (Alt.); *Közŭ tereŋ kiji* “Çökük gözleri olan insan” (Alt.); *Tereŋ uyuḳtaẏ perdĭ.* “O derin uykuda uyuyordu.” (Tel.)
		teriŋ “Derin.” (EDPT, 551) tėriŋ “Derin.” (DTS, 587)
		tereŋ “1. Derinlik. 2. Derin uzak.” (ATS, 175)

		tereŋ “Derin.” (TAS, 111) teren~tereŋ “Derin.” (DK, 253) tereŋ “Derin.” (DÇT, 154)
tereŋde- **III/1062**	Tel.	<tereŋ+le- Derinleşmek, düşmek (gözler). - tereŋde- “Derinleştirmek.” (ATS, 175)
tereze **III/1064**	Tel.	Hapishane. - -
terezi **III/1064**	Tel.	Terazi. tarazuġ “Terazi, tartı aleti.” (EDPT, 551) tarazuk “Terazi, kantar.” (DTS, 569) -
terḫe **III/1070**	Tel.	Başkent. *Ḳān terḫesı̆* “Hanın başkenti” - terge “Saray, tapınak.” (ATS, 174)
terḫe- **III/1070**	Tel.	Toplamak, donatmak, hazırlamak. - terge- “Birini yola hazırlamak.” (ATS, 175) terge- “Yola hazırlanmak, yola çıkmak için toparlanmak.” (TAS, 112)
terḫelū̄ **III/1071**	Tel.	<terḫe+lū̄ Başkente ait olan. - -
tērḫen **III/1071**	Alt.	1. Daire, teker. 2. At arabası (Alt.) - tergen “Atlı araba.” (ATS, 175)
tērḫen- **III/1071**	Tel.	Hazırlanmak, toplanmak. *Sen nege pararġa terḫendı̆ŋ?* “Sen neden yola hazırlanıyorsun?” - -
terḫendı̆r- **III/1071**	Tel.	Hazırlatmak, toplatmak. - -
terḫi **III/1071**	Tel.	1. Terki; eyerin arka tarafına bağlanan ve ona bir şey bağlamak için kullanılan kemer.

		2. Bitki toplanan, karaağaçtan yapılan kutu, kasa.
		-
		terki “Terki.” (ATS, 175) tergi I “Akağaç kabuğundan yapılan kutu. (TAS, 112) tergi II “Terki; eyerin arka bölümü.” (TAS, 112)
tērǐk **III/1065**	Alt.	Daire. *bk.* teḥerek.
terikse- **III/1065**	Tel.	Aşırı yemek istemek (hamile kadınlarda).
		-
		-
terǐn- **III/1066**	Tel.	Toplanmak, donatılmak.
		tėrin- “Kendisi için toplamak; toplanmak, bir araya gelmek.” (EDPT, 552) tėrin-“ Kendisi için toplamak.” (DTS, 587)
		-
terle- **III/1072**	Tel. Leb.	<ter+le- Terlemek. *Adıŋ poḷza terlebezin!* “Senin atın terlemesin!”
		terle- (?d-) “Terlemek.” (EDPT, 548) tėrle- “Terlemek.” (DTS, 588)
		terle- “Terlemek, buğulanmak.” ATS, 175) terle- “Terlemek.” (TAS, 112) terle- “Terlemek.” (DK, 253) terle- “Terlemek.” (DLTÇ, 204) terle- “Terlemek.” (DÇT, 154)
terlet- **III/1072**	Alt. Leb.	Terletmek, işkence etmek, çok çalıştırmak.
		terlet- “Terletmek.” (EDPT, 548) tėrlet- “ Terletmek.” (DTS, 588)
		terlet- “Terletmek.” (ATS, 175)
tērmen **III/1080**	Tel.	*bk.* tērben.
termen- **III/1080**	Alt. Tel.	=terben, tebren Dönmek, kımıldamak, hareket etmek. *Teŋere termenip yigi açıḷar.* “Gökyüzü döner ve yarık açılır.”; *Tersǐneŋ saḷkın ḳaḳḳanda termenǐp ḳamış paştarı.* “Kuzey rüzgârı estiğinde kamışın başları sallanıp”[284]
		tepren- “Deprenmek, kımıldamak, hareket etmek.” (EDPT, 444) tėbren~tėpren- “Deprenmek, kımıldamak, hareket etmek., titremek, seğirmek; hastalığı yayılmak; alevlenmek.” (DTS, 586)
		-

[284] Bu cümlenin çevirilerini Radloff “Kuzey rüzgârı estiğinde kamışın başları sallanır.” şeklinde yapmıştır.

tērmende- **III/1080**	Tel.	*bk.* tērbende-.
tērmendel- **III/1080**	Tel.	*bk.* tērbendel-.
tērmendet- **III/1080**	Tel.	*bk.* tērbendet-.
termendĭr- **III/1080**	Tel.	<termen-dĭr- Hareket ettirmek, kımıldatmak. --- tepret- “Hareket ettirmek, sallamak, kımıldatmak.” (EDPT, 444) tėpret- “Hareket ettirmek, sallamak, kımıldatmak, titretmek; hastalığı yaymak; alevlendirmek.” --- -
ters **III/1075**	Alt. Tel. Leb.	1. Enine, itici, tersine. *Ters saḷķın* “İtici rüzgâr”(Alt.); *ters ayaķ* “Köstebek”; *Tersĭneŋ saḷķın ķaķķanda* “Rüzgâr karşıdan, tersten estiğinde” (Tel.); *Kīmdĭ ters yaġınaŋ aẏḷandrıp kīdi.* “O elbiseyi ters giydi.”(Tel.) 2. Sol, doğu, kuzey-doğu. (Alt. Tel.) 3. Gübre.[285] --- ters “Hata; ters, düşmanlık.” EDPT, 533) tėrs “Ters, hata. 2. Karmaşık, zor.” (DTS, 588) --- ters “1. Ters. 2. Karşıt durumda olan.” (ATS, 175) ters ďaynı “Kuzey, ters yüz. (TAS, 112)
tersēk **III/1076**	Alt.	<ters ayaķ Köstebek. --- - --- tersek~tersiyek “Köstebek.” (ATS 175)
tertmek **III/1073**	Tel. Tub. Kumd.	Darı unundan yapılan ve külde pişirilen yuvarlak çörek. --- - --- tertpek “Ezilmiş, sıkıştırılmış hamurdan pide.” (ATS, 172) tertmek “Pide, çörek.” (TAS, 112) tērtek~tērtmek “Pide, çörek.” (DK, 252) tērtpek~törtpek “Ekmek.” (DK, 252, 256) tertek “Ekmek, yassı ekmek.” (DLTÇ, 204) tertmek “Küçük ekmek.” (DLTÇ, 204) tērtpek~terkek “Yassı yuvarlak ekmek.” (DÇT, 154)
tertmekte- **III/1074**	Tel. Tub. Kumd.	<tertmek+le- Külde pişirmek. --- - --- -
teskeri	Alt. Tel.	Ters yönde, tersine, içi dışa çıkmış, yanlış, gerektiği gibi olmayan.

[285] Bu açıklamada herhangi bir lehçe belirtilmemiş. Madde başında *Alt., Tel., Leb.* kısaltmalarının yanında *Uig. (Eski Uygur), Osm. (Osmanlı Türkçesi), Dsch. (Çağatayca), Kom. (Codex Cumanicus)* kısaltmaları da mevcuttur. Bu açıklamanın madde başında verilen diğer lehçelerden birine ait olma ihtimali daha yüksektir.

III/1099		*Teskeri saḷķın* “Kötü rüzgâr.”; *Sösti teskeri aẏttı.* “O sözü çarpıttı.”; *Tonın teskeri kīgen, ērin teskeri ērteḥen* “O kıyafeti ters giydi ve eyeri ters koydu.”; *Kün teskeri* “Kuzey”; *Teskeri körüp yat.* “O ondan nefret ediyor.”
		-
		teskeri “Ters tarafa.” (ATS, 175) teskeri “Ters (giyim), tersine (giymek). 2. Tersine (hareket etmek), tersine (davranmak).” (TAS, 112) teskeri “Tersine, zıt.” (DK, 253) teskeri “Dışarıda, dışında.” (DLTÇ, 204) teskeri “Geri, geriye.” (DÇT, 155)
teskin- **III/1100**	Alt. Tel.	=tezgin-, teksin- Hızlıca yuvarlak bir şekilde dönmek, tek ayak üstünde dönmek.
		tegzin-~tezgin- “Dönmek, dönüp durmak, dolaşmak.”” (EDPT, 488, 574) tėgzin-~tėzgin-“Dolanmak, dönmek. 2. Etrafta dolanmak, dolaşmak, gezelemek.” (DTS, 582, 591)
		teskin- “1. Bir ayağı üzerinde dönmek. 2. Tiksinmek, iğrenmek, nefreti olmak.” (ATS, 175) teskin- “Sallanmak, dönmek.” (DÇT, 155)
teş- I **III/1105**	Leb.	=çeç- Çıkarmak, soymak.
		çeş-~ seş- “Gevşetmek, çözmek.” (EDPT, 431, 857) sėş- “Çözmek, açmak, gevşeltmek.” (DTS, 527)
		teş- “Deşmek, delmek, delik açmak.” (ATS, 175) teş- “Deşmek, delmek.” (TAS, 112) teş- “Çözmek.” (DK, 253) teş- “Çözmek, kurtarmak.” (DÇT, 155) çeç- “Soyunmak; giysileri, şapkayı çıkarmak.” (DÇT, 165)
teş- II **III/1105**	Tel. Leb.	<te-ş- Birlikte konuşmak.
		tėş- “Birbirine söylemek.” (EDPT, 559) tėş- “Birbirine söylemek.” (DTS, 589)
		deş- “Konuşmak, söyleşmek, karşılıklı anlatmak.” (DLTÇ, 143) deş- “Konuşmak, kendi aralarında konuşmak, anlaşmak, çözmek.” (DÇT, 112) teş- “Birlikte demek, söylemek.” (DÇT, 155)
teş- III **III/1105**	Tel. Alt.	Delik açmak, delmek, deşmek. *Uyuķu kös tejer.* “Uyku göz deler. (atasözü).” (Tel.); *Ķusķun ķusķunŭŋ közŭn teşpes.* “Karga karganın gözünü delmez.” (Tel.)
		teş- “Deşmek, delmek.” (EDPT, 559) tėş- “Delmek, deşmek.” (DTS, 589)

		teş- “Deşmek, delmek, delik açmak.” (ATS, 175) teş- “Deşmek, delmek.” (TAS, 112)
tet- **III/1091**	Tel. W.	Kurmak, tesis etmek. - -
teẏliḫen **III/1012**	=tegligen	Akbaba. - teylegen~tēlgen “Çaylak.” (ATS, 175) telgen “Çaylak.” (TAS, 110) t’elgen “Çaylak.” (DLTÇ, 213)
tezek **III/1103**	Alt. Tel. Leb.	Tezek, gübre. tezek “Tezek, hayvan gübresi.” (EDPT, 574) tėzek “Tezek, gübre, dışkı.” (DTS, 591) tezek[286] “Yakıt olarak kullanılan kuru hayvan pisliği, tezek.” (ATS, 175) tezek “Tezek, gübre.” (TAS, 112)
tıġaḳ **III/1305**	Alt. Tel.	Hayvan tırnağı, toynağı. *bk.* tuẏġaḳ.
tıġın **III/1305**	Alt. Tel.	<tıḳ-n İlkbaharda nehirde birikmiş buz yığınları, büyük buz parçaları. - tıgın “Nehir birikmiş buz yığını.” (ATS, 175)
tıġın- **III/1306**	Alt. Tel. Leb.	<tıḳ-n- 1. Dolmak, doyana kadar yemek, zıkkımlanmak. 2. Delmek, kesmek. (Alt. Tel.) *Pıçaḳ tıġınbas, üldŭ tıġınbas.* “Bıçak kesmez, mızrak delmez.” 3. Zevk almak, memnun olmak. (Alt. Tel.) 4. Cesaret etmek, cüret etmek, kalkışmak. (Alt. Tel.) tıkın- “tık- fiilinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 471) tıḳın- “Tıkınmak, doldurmak, sokmak.” (DTS, 603) tıgın- “1. Tıkınmak, ağzına sokmak. 2. *mec.* çiğnemek. 3. Dokunmak, bastırmak.” (ATS, 175) tıgın- “Doymak.” (TAS, 112) tıgın- “Afallatmak, sersemletmek, şaşırtmak.” (DÇT, 159)
tıġındır- **III/1306**	Alt. Tel.	1. Canlandırmak, kaldırmak. 2. Doldurmak, doyurmak. - -

[286] Bu madde ORS’de *tezek,* ATS’de *tezak* şeklinde yazılmıştır.

tıġınış- **III/1306**	Tel. Alt.	<tıġın-ş- Kesmek. *Üldŭ-bʉle çabışsa, üldü tıġınışpas, yıda-bile sayışsa, yıda tıġınışpas, sadıḳ-pıḷa adışsa oḳ tıġınışpas.* “Kılıçla savaşsalar kılıç onları kesmez; mızrakları birbirlerine geçirseler mızraklar onları delmez; yaydan ok atsalar oklar onlara isabet etmez.” - -
tıġır- **III/1306**	Leb.	Delmek (saplamak), doldurmak. *Ḳozaḳ-pıḷa tıġıra soḳtı.* “Ona kürek sapladı.” - tıgır- “Delmek, saplamak.” (DK, 259)
tıġış **III/1307**	Tel.	<tıḳ-ş Sık, dar, sıkı. - tıgış “1. İzdiham, kargaşa. 2. Sıkı, güçlü.” (ATS, 175)
tıjı **III/1340**	Tel. Kumd.	1. Kadın, dişi. *ḳursaḳtū tıjı* “Hamile kadın.” (Tel.); *topçınıŋ tıjızı* “Düğme iliği.” 2. Kadına ait. *Tıjı pozū* “Dişi buzağı” *bk.* tiji.
tıjındaġı **III/1340**	Tel. Alt.	Dış, harici. - tıjınaŋ “Dışarı(dan).” (DÇT, 159)
tıḳ **III/1300**	Tel. W.	1. Değer, layık, yaraşır. 2. Cimri. - tık “Dolu, tıka basa.” (KRS, 94)
tıḳ- **III/1300**	Tel. Alt. Leb.	Basmak, bastırmak, ezmek, sokmak, saplamak. tık- “Bir şeyi bir şeyin içine sokmak, basmak, ezmek, tıkmak, sıkıştırmak.” (EDPT, 565) tıḳ- “1. Doldurmak, tıkmak, koymak., yerleştirmek. 2. Tıkamak.” (DTS, 602) tık- “1. Sokmak, saplamak. 2. Doymak, karnını şişirmek.” (ATS, 176) tık- “Koymak, doldurmak, tıkmak.” (DK, 259) tıg- “Tıkmak, sokmak, boğmak.” (DLTÇ, 211) tık- “Tıkmak, doldurmak, sokmak..” (DÇT, 160)
tıḳkış- **III/1303**	Tel.	Birbirine zıt konuşmak. -

		tıktış- “Birbirleriyle kırıcı konuşmak.” (ATS, 176)
tıḳta- **III/1303**	Tel. Alt. Leb.	Tıkamak, basarak sokmak, doldurmak. - tıkta- “(Uyuyanlar için) silkinmek.” (ATS, 176) tıkta- “Tıkıştırmak, doldurmak.” (TAS, 112) tıkta- “Tıkmak, desteklemek.” (DÇT, 160)
tıḷbıraḳ **III/1334**	Tel.	Hiçbir şey anlaşılmayan hızlı konuşma. - -
tım **III/1342**	Tel.	Sessiz, suskun. *Tım poḷdı.* “O sessizleşti.” (Tel.); *Tım otturdu.* “O susup oturdu.” (Tel.); *Tım poḷ! (Tım!)* “Sus!” 2. *Tı* ile başlayan sıfatlarda pekiştirici hece. *Tım tırıs* “Büyük sessizlik” - çım “Sessizlik.” (ATS, 73) tım I “Sessizlik, sessizce. 2. Dikkatlice. 3. Gizlice.” (ATS, 176) tım II “Ara, duraklama.” (ATS, 176) tım “Sakince, yavaş.” (TAS, 112) çım “Sessizce, kıpırdamadan.” (DK, 271) şım “Sessiz, sâkin.” (DLTÇ, 227) çım “Sessizce.”(DÇT, 166)
tımı- **III/1342**	Tel.	Sessiz, suskun, sâkin olmak. *Tımıẏ-berdǐ.* “O sessizleşti.”; *Saḷḳın tımıẏ-berdǐ.* “Rüzgâr durdu.” - tımı- “Susmak, tam sessizliğini korumak.” (ATS, 176) tımı- “Dinmek, şiddeti azalmak.” (TAS, 112) şım- “Sessiz olmak.” (DK, 273)
tımıḳ **III/1343**	Tel. Alt.	<tımı-ḳ Sakin, sessiz, suskun. - tımık I“Sessizlik; sessizce.” (ATS, 176) tımık II “Yeni doğmuş çocuk veya hayvan.” (ATS, 176) tımık “Sükûnet.” (ATS, 112)
tımıḳsın **III/1343**	Tel.	Sessizce, fısıltıyla. - tımıksın “Gizlice.” (TAS, 112)
tımış **III/1343**	Tel.	<tımı-ş Suskunluk, sessizlik. -

		-
tımıt- **III/1343**	Tel.	Susturmak. - tımıt- “Dindirmek, susturmak, yatıştırmak.” (ARSL, 728)
tın **III/1312**	Alt. Tel. Leb.	Nefes, ruh, can. *Tını par.* “Canlı.” (Alt.); *tını yoḳ* “Cansız.” (Alt.); *tın paḷa*[287] “İlk çocuk.” (Tel.); *Yibektī tın üzŭlḥende ar üyezĭ aẏrılıp yat.* “İpek gibi nefes kesildiğinde, tüm organlar ayrılıyor.” (Tel.); *Arū tın* “Kutsal Ruh.” (Tel.); *Tınım kirdĭ.* “Canlandım.” (Alt.); *Tın ḳoştonıp yat.* “Ölen insanın ruhu yan tarafta duran adamın ruhu ile birleşir.” (Tel.); *Çaçḳan aştıŋ yamġırġa tınĭ kirŭp yat.* “Tahıl yağmurun yağması ile canlandı.” (Tel.) tīn “Nefes, dinlenme.” (EDPT, 512) tın “Nefes, soluk, ruh.” (DTS, 601) tın “1. *mit.* Ruh, yaşama yetisi. 2. Soluk, nefes. 3. Dinlenme.” (ATS, 176) tın “Tin, can ,ruh.” (TAS, 112) tın “1. Boğaz, gırtlak. 2. Nefes, soluk.” (DK, 259) tın “Boğaz.” (DLTÇ, 212) tıŋ “Nefes, soluk.” (DLTÇ, 212) tın “Ruh, nefes.” (DÇT, 160)
tın- **III/1313**	Alt. Tel.	1. Nefes almak. 2. Sakinleşmek, dinlenmek. tın- I “Nefes almak, sessizce nefes almak (böylece sakinleşmek, rahatlamak), dinlenmek.” (EDPT, 514) tın- II “Konuşmak.” (EDPT, 514) tın- “Nefes almak.” (ATS, 176) tın- “Nefes almak.” (TAS, 112)
tınan- **III/1315**	Alt. Tel. Leb.	Dinlenmek. - tınan- “Dinlenmek.” (TAS, 112) tınan- “İyileşmek, dinlenmek.” (DK, 259)
tınandır- **III/1316**	Alt. Tel. Leb.	<tınan-dır- Dinlenmek için zaman vermek, dinlendirmek. - -
tınanġış **III/1315**	Tel.	<tınan-ġış Dinlenme yeri. - -

[287] Bu ibare *tun pala* olabilir. Çünkü *tūn* kelimesinin ilk çocuk anlamı vardır.

tınanū **III/1315**	Tel.	<tınan-ū İstirahat, dinlenme.
		-
		-
tınarlıḳ **III/1316**	Tel.	<tın-ar+lıḳ Hayvan.
		-
		-
tınarsı- **III/1316**	Tel. Alt.	<tınar+sı- Hırıldamak (ölüm öncesi).
		-
		-
tınarsū **III/1316**	Alt. Tel.	<tınarsı-ū Hırıltı.
		-
		-
tındır- **III/1319**	Tel. Alt.	Nefes aldırmak. *Tındırbaẏt.* "O nefes aldırmıyor." (Tel.)
		tındur- "Dinlendirmek." (EDPT, 518) tındur- "Dinlendirmek." (DTS, 601)
		tındır- "Nefes verdirmek." (ATS, 176)
tındū **III/1319**	Alt.	<tın+ḷū Canlanmış, canlı. *Ar neme tındū* "Hayata sahip olanlar."; *tındū poḷzoŋ* "Senin ruhun olsa."; *tındū polot (molat)* "Sert çelik" *tınar tındū* "Canlı varlıklar"; *tındū tana* "Sedef"; *tındū aġaş* "Canlı ağaç"; *tındū ölöŋ* "Yeşil çimen"; *tındū tunta* "Yaralara iyi gelen mucizevi ot." (Tel. W.)
		tınlıġ "Canlı varlık." (EDPT, 520) tınlıġ "Canlı varlık." (DTS, 602)
		tındu "1. Canlı varlık. 2. Tesirli." (ATS, 176) tındu tana "İnci" (TAS, 112) tıŋnu "Nefesle, solukla." (DLTÇ, 212) tındū "Diri, canlı yaratık." (DÇT, 160)
tınış **III/1317**	Alt. Tel. Leb.	Nefes.
		-
		tınış "1. Nefes, soluk (bir alıp bir verme). 2. Rahat, huzur." (ATS, 176) tınış "Soluk, nefes." (TAS, 112)
tınıt- **III/1316**	Alt. Tel.	Hayat vermek, canlandırmak. *Tınıdıp aẏt!* "Onu canlandır!"
		-
		tınıt- "1. Hayat vermek, canlandırmak. 2. Onaylamak." (ATS, 176)

tıŋ **III/1308**	Tel. Alt. Leb.	1. Sert, güçlü. *Tıŋ kiji* "Güçlü insan" (Alt.) 2. Çok, gayet. *Tıŋ ūrū* "Çok hasta" (Alt.); *Tıŋ pay* "Çok zengin" (Alt.); *tıŋ tuttŭ.* "O onu çok sıkı tutuyordu."
		-
		tıŋ "Sağlam, güçlü, çok güçlü." (ATS, 176) tıŋ "1. Dinç. 2. Çevik. 3. Pek; yüksek. 4. Sıkı." (TAS, 112) tıŋ "1. Çok, büyük, çok güçlü. 2. Sıkı, sıkıca." (DK, 259) tıŋ "Çok, dolu, tam, tamamen, aşırı." (DÇT, 160)
tıŋda- **III/1310**	Alt. Tel.	1. Dinlemek, dikkatle dinlemek. 2. Dinlemek. *Aḷardı tıŋdap turdŭ.* "O onları dinledi."
		tıŋla- "Duymak, dinlemek." (EDPT, 522) tınla-~tıŋla- " Dinlemek." (DTS, 602)
		tıŋda- "1. Dinlemek. 2. Aramak. 3. Suçlanmak." (ATS, 176) tıŋda- "Dinlemek." (TAS, 176) tıŋda- "Aramak; duymak, dinlemek, itaat etmek." (DK, 259) tıŋda- "Aramak." (DLTÇ, 212)7 tıŋda- "Dinlemek, kulak vermek." (DÇT, 160)
tıŋdan- **III/1310**	Tel.	Kendini dinlemek, kendine dikkat etmek.
		-
		-
tıŋdat- **III/1310**	Alt. Tel.	<tıŋda-t- 1. Dinletmek. 2. Sözünü dinletmek.
		tıŋlat- "Dinletmek, duyurmak." (EDPT, 522) tıŋlat- "Dinletmek." (DTS, 602)
		tıŋdat- "Dinletmek." (ATS, 176)
tıŋdı- **III/1310**	Leb.	Acımak, merhamet etmek. *Ḳurtuyaḳtı apşıyaḳ tıŋdıdı.* "Yaşlı adam yaşlı kadına acıdı."
		-
		-
tıŋı- **III/1308**	Tel.	Güçlenmek, gücü artmak.
		-
		tıŋı- "Güçlenmek, kuvvetlendirmek." (ATS, 176) tıŋı- "Güçlenmek, şiddetlenmek." (TAS, 112) tıŋı- "Güçlenmek." (DÇT, 160)
tıŋıt- **III/1308**	Tel.	Güçlendirmek, sağlamlaştırmak.
		-
		tıŋıt- "Sağlamlaştırmak." (ATS, 176)

tıŋna- **III/1309**	Leb. Tub.	Dinlemek, dikkatle dinlemek. *Pir ḳuḷağı soŋın tıŋnadı, pir ḳuḷağı aḷdının tıŋnadı.* "Bir kulağı arkadakileri, diğeri ise karşısındakileri dinledi." (Leb.); *Turdŭḷar, pegler tıŋnap turdŭḷar.* "Halk gürültü yapıyor, beyler ise dinliyordu." (Tub.) *bk.* tıŋda-.
tıŋnan- **III/1309**	Leb.	*bk.* tıŋdan-.
tıŋnat- **III/1309**	Leb.	Dinletmek. *bk.* tıŋdat-.
tır **III/1321**	Alt. Tel. Leb.	Titreme, ürperme. - -
tırba- **III/1329**	Leb.	1. Tırmalamak, kaşımak. 2. Tırmıklamak. *bk.* tırma-.
tırbaḳ **III/1330**	Leb.	=tırpaḳ Tırnak. *Tırpaḳ yaġazı* "Lat. *Galeopsis* (bitki)" tırŋak "(İnsan ya da hayvan için) tırnak, pençe." (EDPT, 551) tıŋraḳ~tırŋaḳ~tıraŋaḳ "Tırnak, pençe." (DTS, 602, 603) tırmak "Tırnak." (ATS, 177) tırmak "Tırnak, pençe." (TAS, 113) tırgak "Tırnak." (DK, 259) tırmak "Tırnak." (DÇT, 160)
tırbaḳta- **III/1330**	Leb.	Tırmalamak, kaşımak, tırnaklarla yapışmak. - tırmakta- "1. Tırnaklamak. 2. Yol bırakmak, iz açmak, tırmıklamak. 3. Tırmanarak çıkmak." (ATS, 177)
tırıḳ **III/1322**	Tel.	Kabızlık (hastalık). - tırık "Kabız." (ATS, 176)
tırış **III/1324**	Tel. Alt.	Kıvrım, kırışıklık. - tırış "(Derideki) kırışıklıklar." (ATS, 176) tırış "Kırışık, buruşuk (yüz)." (TAS, 113)
tırıştır- **III/1324**	Alt. Tel.	Kırıştır, buruşturmak. -

		-
tırıştū **III/1324**	Tel. Alt. Kumd.	<tırış+ḷū Buruşuk, kırışık.
		-
		-
tırḳıra- **III/1325**	Tel.	Titremek.
		-
		tırkıra- “1. Titremek. 2. Zangırdamak.” (ATS, 176)
tırḳırat- **III/1325**	Tel.	*bk.* tırḳıra.
tırḷa- **III/1327**	Tel. Alt. Leb.	<tır+ḷa- Titremek, sarsılmak, zangırdamak.
		-
		tırla- “Titremek.” (TAS, 112)
tırḷajū **III/1327**	Tel.	<tırḷaş-ū Titreme, titremek.
		-
		-
tırḷaş- **III/1327**	Tel.	<tırḷa-ş- Titremek. *Sōḳḳo tırḷajıp yat.* “O soğuktan titriyordu.”
		-
		tırlaş- “Titremek.” (DK, 259) tırlaş- “Titremek.” (DÇT, 160)
tırḷat- **III/1327**	Tel. Alt. Leb.	<tırḷa-t- Titretmek, sarsmak.
		-
		-
tırma- **III/1331**	Alt. Tel.	Tırnakla çizmek, tırmalamak. *Bitĭmdĭ meçi tırmadı.* “Kedi benim yüzümü tırmaladı.”
		-
		tırma- “1. Kaşımak, tırnaklamak. 2. Evlek açmak.” (ATS, 176) tırma- “1. Tırmalamak. 2. Kaşımak.” (TAS, 113) tırba- “Tırmalamak, tırmıklamak.” (DÇT, 160)
tırmaḳta- **III/1331**	Tel. Alt.	*bk.* tırbaḳta-.
tırmaḳtū **III/1331**	Alt. Tel.	Tırnaklı.
		tırŋaklıġ “Tırnaklı, pençeli.” (EDPT, 552) tırŋaklıġ “Tırnaklı, pençeli.” (DTS, 602)
		tırmaktu “Tırnaklı.” (ATS, 177)
tırman-	Alt. Tel.	Tırmalamak, kaşınmak.

III/1331			-
			tırman- “*edilgen* Tırnaklanmak.” (ATS, 177) tırman- “1.Tırmalamak. 2. Kaşınmak.” (TAS, 113) tırman- “Tırmanmak.” (DÇT, 160)
tırmūş **III/1332**	Tel.		Tırmık. -
			tırmūş “1. Tırmık. 2. Ot kesme makinesi.” (ATS, 177)
tırmūşta- **III/1332**	Tel.		<tırmūş+ḷa- Tırmıklamak, saman tırmıklamak. -
			tırmūşta- “1. Tırmıklamak. 2. Ot kesmek.” (ATS, 177)
tırsıḷda- **III/1329**	Alt. Kumd.	Tel.	Çatırdamak, çatlamak. -
			tırsılda- “Çatırdamak, çatlamak.” (ATS, 177)
tırtanda- **III/1328**	Tel.		Üzüntüden titremek. -
			-
tırtıḳ **III/1328**	Tel.		1. Hata, yanlış. 2. Hatalı, gerçek olmayan, eğri. *tırtıḳ yoḷ* “Yanlış yol.”; *tırtıḳ sös* “Yalan söz.”; *tırtıḳ yarġū* “Adaletsiz karar.”; *tırtıḳ moyundū* “Eğri boyunlu.”; *tırtıḳ ūstū* “Eğri ağız.”
			-
			tırtık “1. 1. Eğri, yan. 2. Yanlış, yanlışlık.” (ATS, 177)
			-
tış **III/1337**	Tel. Alt.		Dış kısım, dış. *Tıjına* “Çık dışarı!” (Alt.); *tıjında* “Dışında.” (Alt.); *tıjınaŋ* “Dış taraftan.” (Alt.); *tıjı aḳ içї ḳara kiji* “İki yüzlü.” (Tel.)
			taş “Dış.” (EDPT, 556) taş “1. Dış, görünüş, çehre. 2. Dış, dışsal. 3. Dışında, başka.” (DTS, 572)
			tış “Dış, dış görünüş.” (ATS, 177) tış “Dış, dış görünüş.” (TAS, 113) tış “Dış, dış taraf.” (DLTÇ, 212) tış “Dış, dış görünüş, dışında, dışarı.” (DÇT, 160)
tışḳarġı **III/1338**	Alt. Tel.		<tışḳarı+ġı Dışarıdaki. -
			-
tışḳarı **III/1338**	Alt. Tel.		Dışında, yurta dışında.
			taşġarū “Dışarı.” (EDPT, 563)

		taşḳaru “Dışarı.” (DTS, 573)
		tışkarı “Dış, dışarı.” (ATS, 177) tışkarı “1. Dışarı. 2. *edat* Dışında.” (TAS, 113) tışkarı “Dış kısım, dış taraf, dışarı.” (DÇT, 160)
tışḳartaŋ **III/1339**	Alt.	Dışarıdan. - tışkartan “Dışarıdan.” (DK, 259)
tışḳartın **III/1339**	Tel.	*bk.* tışḳartaŋ. - tışkartın “Dışarıdan.” (ATS, 177)
tıştan- I **III/1339**	Tel. Kumd.	Açığa çıkmak, bulunmak. - tıştan- “Bulunmak.” (ATS, 177)
tıştan- II[288] **III/1339**	Tel.	<tınç+ḷa-n- Dinlenmek. - tıştan- “Dinlenmek, düzelmek.” (ATS, 177) tıştan- “Dinlenmek.” (DÇT, 160)
tıştandır- **III/1339**	Tel. Tub.	<tıştan-dır- Dinlendirmek. - tıştandır- “Dinlendirmek.” (ATS, 177)
tıştandır- I **III/1339**	Tel.	<tıştan-dır- Açığa çıkarmak. - tıştandır- “Bulmak.” (ATS 177)
tıt **III/1334**	Tel. Alt. Leb.	Melez ağacı (Lat. *pinus larix*) tīt “Melez ağacı.” (EDPT, 449) tıt “Melez ağacı.” (DTS, 603) tıt “Melez ağacı.” (ATS, 177) tıt “Melez ağacı.” (TAS, 113) tıt~t’ıt “Melez ağacı.” (DLTÇ, 212, 215) t’ıt “Sedir ağacı.” (DLTÇ, 215)
tıttū **III/1334**	Alt. Tel.	Melez ağacı ile kaplanmış. - tıttığ “Melez ağacıyla kaplanmış.” (KRS, 95)

[288] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

tıyana **III/1311**	Tel.	Kasten, bile bile. *bk.* tuyana.
tıyın- **III/1311**	Tel.	<tıẏ-n- Tutunmak, kendini tutmak. tıḏın- “Kendini tutmak, kendini engellemek.” (EDPT, 458) tıdın-~tıḏın- “Kendini tutmak, kendini engellemek.” (DTS, 599) -
tıyıŋ **III/1311**	Tel. W.	*bk.* tīŋ.
tıyıŋda- **III/1311**	Tel. W.	*bk.* tīŋda-.
tıyıŋdū **III/1311**	Tel. W.	*bk.* tīŋdū
tızıraḳ **III/1337**	Tel. W.	Çatırtı, gürültü. - -
tızırt **III/1337**	Tel.	*bk.* tızrat. - tizirt “Kırılan ağacın çıkardığı sesten yansıma kelime.” (ATS, 179) tızırt “Çatırtı, gürültü.” (TAS, 113) tizirt “Gürültü , çatırtı.” (DÇT, 155)
tızra- **III/1337**	Alt. Tel. Leb.	Çatırdamak. - tızıra- “Çatırdamak, şakırdamak.” (TAS, 113) tızıraş- “Çatırdamak, çıtırdamak.” (DLTÇ, 211)
tızrat **III/1337**	Alt. Tel. Leb.	Çatırtı. - -
tī- I **III/1343**	Tel. Alt.	=tek-, teg-. 1. Değmek, dokunmak, el ile dokunmak. *Tozıŋa tīďbe, ne tarındıŋ?* “O, sana dokundu mu ki (seni üzdü mü) sen bu kadar sinirlendin?” (Tel.); *Oŋar tībeẏ oẏtto pardı.* “Onlara dokunmadan geri döndüler.” (Alt.); *Neni minzeŋ anı min ayaġıŋ yerge tībezĭn!* “Neye istersen ona bin, yeter ki ayakların yere değmesin!” (Tel., P.d.V.I, 2,16) *Pu aş kūnümö tīp pādı.* “Ben bu yemekten bıktım.” 2. Çarpmak, isabet etmek, ulaşmak. *Oḳ tīdĭ.* “Ok isabet etmedi.” (Alt.); *Kün tīgen yan* “Güneş olan taraf” (Tel.); *Ḳān Ḳudaẏdıŋ közŭ tīzĭn!* “Allah’ın gözü üstünde olsun!”; *Künŭŋ yarḳını yerge tīp yat.* “Güneş ışığı yere ulaşıyor.” (Alt.) teg- “Ulaşmak; saldırmak, dokunmak, (bir şeye), ilgilenmek, değeri

		olmak.” (EDPT, 476) tėg- “1. Ulaşmak, varmak, erişmek. 2. Bir şeye doğru gelmek, yaklaşmak, elde etmek. 3. Değmek, ilgili olmak. 4. Başına gelmek, maruz kalmak. 5. Çarpmak, isabet etmek, hedefe ulaşmak. 6. Saldırmak. 7. Değmek, mal olmak. 8. Mahmuzlamak.” (DTS, 580)
		tiy- “1. Değmek, dokunmak. 2. Değmek, isabet etmek. 3. Düşmek.” (ATS, 178) tiy- “Değmek, dokunmak.” (TAS, 114) tiy- I “Değmek.” (DLTÇ, 205) tiy- II “Göstermek.” (DLTÇ, 205)
tī- II **III/1345**	Tel. Kumd.	Tutmak.
		tıḏ- (tīḏ-)~tıy- “Engellemek, alıkoymak, tutmak.” (EDPT, 450, 567) tıd-~tıḏ-~tıy- “1. Engellemek, alıkoymak, tutmak. 2. Kısıtlamak. 3. Kanamayı durdurmak.” (DTS, 599, 600)
		tiy- “Tutmak, alıkoymak.” (DK, 254)
tibĭre- **III/1407**	Leb.	Sallamak, uğuldamak (rüzgâr). *Saḷḳın tibĭrep kirĭp-yat.* “Rüzgâr uğultu ile içeri girdi.”
		-
		tibere “Sallamak, (rüzgâr için) hışırdamak, uğuldamak.” (DK, 253)
tidĭl- **III/1393**	Tel.	*bk.* tidĭn-.
tidĭm **III/1393**	Tel. Leb. Kumd.	Cesaret, cüret.
		-
		tidim “Cesaret.” (ATS, 177)
tidĭmdū **III/1393**	Tel. Alt. Kumd.	Cesur, cesaretli.
		-
		tidimdü “Cesur.” (ATS, 177)
Tidimini **III/1393**	Tel. W.	Mayder tarafından oluşturulan dünyanın var oluşu hakkındaki kitabı tekrar yazan üç semavi yazardan biri.
		-
		-
tidĭmnĭğ **III/1393**	Leb.	*bk.* tidĭmdū.
tidĭn- **III/1393**	Tel. Alt.	< tit-n- Cüret etmek, cesaretli olmak. *Tīdĭnbes* “Cesaretsiz”
		tıḏın- “Kendi kendini dizginlemek, kontrol etmek.” (EDPT, 457) tıdın-~tıḏın- “Kendini tutmak, kendini engellemek.” (DTS, 599)
		tidin- “Utanmak, sıkılmak; tutmak.” (ATS, 177)
tidĭndĭr-	Tel. Alt.	<tidin-dir-

III/1393		Tahrik etmek, cesaret vermek.
		-
		tidindir- “Cesaretlendirmek.” (ARSL, 674)
tidĭneçi	Tel.	< tidin-e+çi
III/1393		Cüretli, cesaretli.
		-
		-
tidĭnṻ	Tel.	< tidin-ṻ
III/1393		Cüret, cesaret.
		-
		-
tīdĭr-	Tel.	<tī-dir-
III/1393		Değdirmek, isabet ettirmek.
		-
		tiydir- “Değdirmek.” (ATS, 178) tiydir- “Değdirmek.” (TAS, 114)
tigen		*bk.* tiḫen.
III/1352		
tigü	Tel.	Dikiş.
III/1355		tikig “Kaşınma, iğnelenme.” (EDPT, 480) tėgig~tigig “Hastalık.” (DTS, 580, 591)
		-
tiḫen	Tel. Alt.	Köknar, ladin.
III/1352		tiken “Diken.” (EDPT, 483) tiken “1. Diken, dikenli çalı. 2. Dikenli çalıların genel adı.” (DTS, 592)
		tigen “Noel ağacı.” (ATS, 177)- TAS t’igen “Köknar, ladin.” (DLTÇ, 214) tegen “Diken.” (DÇT, 154) tene “Diken.” (DÇT, 154)
tiḫenek	Tel. Alt.	Kuşburnu.
III/1352		-
		tegenek “Kuşburnu.” (DLTÇ, 203) tegenek “Diken.” (DÇT, 154)
tiḫide	Tel.	Orada.
III/1354		-
		tigi “o, öteki.” (TAS, 113)
tiḫilme	Tel.	Dik, sarp.
III/1354		-
		-

tiḫĭnçek **III/1353**	Tel.	Dikiş - -
tiḫĭneŋ **III/1353**	Tel.	Oradan. - tigineŋ “Oradan.” (ATS, 113)
tiḫĭre- **III/1354**	Tel. Alt.	Tıklamak, tıkırtı sesi çıkarmak. tigre- “Tıkırdamak, tangırdamak.” (EDPT, 486) tikre- “Toynak vurmak, tıkırdatmak.” (DTS, 592) tigre- “Gürlemek.” (TAS, 113)
tiḫĭret- **III/1354**	Tel. Alt.	<tigire-t- Tıklatmak, tıkırdatmak. tigret- “Tıkırdatmak.” (EDPT, 486) tigret- “Çok hızlı koşturmak, tıkırdatmak.” (DTS, 592) -
tiji **III/1405**	Alt. Tel. Leb.	Dişi. tişī (dışī) “Dişi.” (EDPT, 560) tişi “1. Kadın, dişi. 2. Dişi hayvan, mitolojik dişi yaratık.” (DTS, 597) tiji “Dişi.” (ATS, 177) tiji I “Düğme iliği.” (TAS, 113) tiji II “Dişi.” (TAS, 113) tiji “Tişi.” (DLTÇ, 205)
tiji- **III/1405**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	Şişmek, kabarmak. *bk.* tiş-.
tijik **III/1405**	Alt. Tel. Leb.	<tiji-k 1. Şişkin, şiş. 2. Kabarmış. - tijik “Şişkin, şiş.” (ATS, 177) tijik “1. Şişkinlik, şiş. 2. Tombul. 3. Şişmiş, şişkin.” (TAS, 114)
tik **III/1347**	Tel.	Yarık, dikiş yeri. - t’ik “Yarık, çatlak.” (DLTÇ, 214)
tik- **III/1348**	Tel. Leb.	Dikmek. tik- “Bir şeyi bir şeye sokmak; (anıt vb.) dikmek; (bitki) dikmek; (dikiş) dikmek.” (EDPT, 476) tik- I “Dikmek, dikiş dikmek.” (DTS, 592) tik- II “Sokmak, ısırmak.” (DTS, 592) tik- III “1. Batırmak, saplamak. 2. Dikmek, kurmak, tesis etmek. 3.

		Ekmek, dikmek.” (DTS, 592)
		-
		tik- “Dikmek.” (TAS, 114) tik- “Dikmek.” (DK, 254) tik- “Dikmek.” (LTÇ, 205)
tikte- **III/1350**	Kumd.	1. Bağlamak. 2. İlmik ile balık veya kuş tutmak.
		-
		-
til **III/1379**	Alt. Tel. Leb.	Dil, lisan. *Tildĭŋ paḷazı* “Küçük dil.” (Alt.); *til yügŭrŭgŭ* “Dil sürçmesi.” (Tel.); *Aḷtaẏ tilĭ* “Altayca.” (Alt.); *Til pilzeŋ sözŭmnŭ köçür!* “Eğer dil biliyorsan sözümü çevir!” (Tel.); *tilĭ yoḳ* “Dilsiz.” (Tel.); *Til aẏdıp yetpes!* “Anlatmaya dil yetmez.” (Tel.); *Tilĭ yoḳ poḷdı.* “Dilsiz oldu.” (Alt.); *Apsaḳ odınıŋ külŭ açū, yaman kijinĭŋ tilĭ açū.* “Kavağın külü, kötü insanın da sözleri acıdır (atasözü).” (Tel); *yımjaḳ til* “Yumuşak, tatlı dil.” (Alt.); *ḳattū tĭl* “Sert dil.”; *Tilḥe kirdĭ.* “Dile düştü.” (Tel.)
		tıl “Dil (organ); ihbar eden, bilgi, özellikle gizli bilgi, dil.” (EDPT, 489) til “1. Dil. 2. İletişim dili, lisan. 3. *mec.*Esir, tutsak.” (DTS, 593)
		til “1. *anat.* Dil. 2. *gr.* Dil, konuşma.” (ATS, 177) til “1. *anat.* Dil. 2. Dil, lisan.” (TAS, 114) til “Dil.” (DK, 254) til “Dil.” (DÇT, 155)
til- **III/1380**	Alt. Tel. Leb.	Dilmek, ince şeritler hâlinde kesmek, kemer kesmek. *Aŋ terizĭn tuyuḳtap soyıp aḷdı, emdi tildĭ.* “Av hayvanın derisi soyup çıkardı ve şimdi dildi.” (Tel.)
		til- “Dilmek, dilimlere ayırmak.” (EDPT, 490) til- “Dilmek.” (DTS, 593)
		til- “1. Küçük parçalara bölmek. 2. Katmanlar hâlinde kesmek.” (ATS, 177)
tilbeç **III/1389**	Leb.	Tercüman. *bk.* tilmeç.
tilbi **III/1389**	Tel.	Tutku. *Tilbiçĭnçe.* “Tutku ile”
		-
		cilbi[289]~tilbi “İlgi, ihtiras. 2. İddia, talep.” (ATS, 62, 177)
tilbigele- **III/1389**	Tub.	<tilbige+le- Yular takmak, gem vurmak.

[289] Bu kelime ATS’de *cikbi* okunmuştur. ORS’de *cilbi* şeklindedir.

		-
		-
tilbilen- **III/1389**	Tel.	<tilbi+le-n- Dadanmak, tatlı tatlı bir şeye bakmak, büyük bir zevkle bir şey yapmak, zevk almak, ilgilenmek, merak sarmak, bir işe başlamak.
		-
		-
tilbilū **III/1390**	Tel.	<tilbi+lū Tutkulu.
		-
		-
tilbire- **III/1389**	Tel.	*bk.* tilbilen-.
tilbiret- **III/1389**	Tel.	Alıştırmak, öğretmek.
		-
		-
tilbirke- **III/1389**	Tel.	*Tilbirkep uḳtı.* “O büyük bir zevkle dinliyordu.” *bk.* ď’ilbirke-.
		-
		cilbirke-tilbirke- “1. İlgilenmek, hayran olmak. 2. Bir şeyi talep etmek.” (ATS, 62, 177) ď’ilbirke- “İlgilenmek, merak etmek.” (TAS, 30)
tildĭm **III/1387**	Tel. W.	Çekişme, tartışma, münakaşa. *Tüjūmde tildĭm kördŭm.* “Ben rüyamda tartışma gördüm.”
		-
		-
tildū **III/1388**	Alt. Tel.	<til+lū 1. Konuşma yeteneği iyi olan, belagatli. 2. İyi konuşan. *Ḳudaẏ-bınaŋ pir tildū* “Sözün tam anlamıyla Allah’la özdeş olan.”
		-
		tildü “Dili olan, dilli.” (ATS, 178) tildü “Dili olan, dilli.” (DÇT, 155)
tiles **III/1383**	Kumd.	Söylenti, rivayet, haber, dedikodu.
		-
		-
tīlĭgū **III/1384**	Tel.	<tīlĭk-ū Coşku.
		-
		-
tīlik- **III/1384**	Tel.	Cesaretlendirmek, teşvik etmek, ilham vermek *Tīlĭgĭp aẏttı.* “O büyük cesaretle konuştu.”; *Anıŋ tīlĭkkenĭ-bĭleŋ* “Onun telkini ile.”

		-
		-
tilĭm **III/1385**	Tel.	Dilim, kesilmiş parça, ekmeğin kenarı, ekmek parçası.
		tilim “Dilim.” (EDPT, 500) tilim “Dilim, lokma, parça.” (DTS, 594)
		tilim “1. Dilim, parça. 2. İnce, dar parçalar hâlinde kesme.” (ATS, 178) tilim “Dilim, parçacık.” (TAS, 114)
tilmeç **III/1390**	Tel. Alt.	Tercüman.
		tılmaç “Tercüman, çevirmen.” (EDPT, 500) tılmaçı “Tercüman, çevirmen” (DTS, 600)
		tilmeş “Çevirmen, mütercim, tercüman.” (ATS, 178) tilmeş “Dilmaç, çevirici, tercüman.” (TAS, 114)
tilmeşte- **III/1390**	Alt. Tel.	Tercüme etmek.
		-
		tilmeşte- “Çevirmek, tercüme etmek.” (ATS, 178)
tīn- **III/1360**	Tel.	Dokunmak, değmek.
		tegin- “1. Ulaşmak, erişmek.” (EDPT, 484) tėgin- “1. Ulaşmak, erişmek. 2. Uğramak, maruz kalmak. 3. Beğenilmek, saygı duyulmak; bahşetmek, tenezzül etmek.” (DTS, 580)
		tiyin- “1. Bir şeye değmek, dokunmak. 2. Tutunmak.” (ATS, 178)
tīnçek **III/1363**	Tel.	<tīn-çek Vicdanlı, kendini tutan kişi.
		-
		tiyinçek “Değen, dokunan.” (ATS, 178) tıyınçak “Ölçülü, kısıtlanmış, kendine hakim olan.” (DK, 254)
tīndū **III/1358**	Alt.	*bk.* tīŋdū[290].
tinti- **III/1362**	Tel.	Arama yapmak, araştırmak, soruşturmak.
		-
		tinti- “İzlemek, takip etmek.” (ATS, 178) tinti- “Üstünü aramak.” (TAS, 114)
tīŋ **III/1355**	Alt. Tel. Leb.	=tiyĭŋ, teyin Sincap. *ḳara tīŋ* “Koyu renkli sincap”; *tiŋ ḳat, tīŋ ḳadı* “Kırmızı yaban mersini.” (Alt.); *Köp tīndū yılda pir kiji künŭne ottus ḳırıḳ tīŋneŋ adıp-yadır, tīŋ yoḳ yıldarda ekideŋ üçteŋ adıp adır.* “Sincapların

[290] Gönderme *tīndu* şeklinde yapılmıştır.

		çok olduğu yıl bir insan otuz kırk kadar sincap vurur, sincapların az olduğu yılda ise iki veya üç tane vurur.”
		teyiŋ (tėyiŋ) “Sincap, sincap derisi.” (EDPT, 569) tėyiŋ “Sincap.” (DTS, 582)
		tiyiŋ “Sincap.” (ATS, 178) tiyiŋgat “Kırmızı yaban mersini.” (ATS, 178) tıyıŋ “Sincap.” (TAS, 113) tıyıŋ “Sincap.” (DLTÇ, 211) diyin~tiyin “Sincap.” (DÇT, 112, 155)
tīŋda- **III/1358**	Tel.	<tīŋ+le, =tīŋne- Sincap avlamak. *Mıḷtıḳtūḷarı küsḳŭde tīŋdep yüredı̆ler*. “Silahları olanlar sonbaharda[291] sincap avlarlar.” (P.d.V.I, 153,26)
		-
		tiyiŋde- “Sincap avlamak.” (ATS, 178)
tīŋde- **III/1358**	Alt.	*bk.* tīŋda-.
tīŋdū **III/1358**	Tel.	<tīŋ+ḷū Çok sincabı olan. *Tinḳū yıḷ* “Sincapların çok olduğu sene”; *Yüs krelū̃ çerḥı̆ turġŭsḳanda tīŋdū yıḷda pejonnoŋ aḷtonnoŋ tiŋnēŋ pir künde aḷadıḷar*. “Eğer yüze kadar tuzak kurarsan, sincapların bol olduğu bir senede 50-60 arası sincap avlayabilirsin.”
		-
		-
tīŋne- **III/1357**	Leb.	<tīŋ+le- Sincap avlamak. *bk.* tīŋda-.
		-
		-
tiŋnı̆ğ **III/1357**	Leb.	Sincabı çok olan, sincaplı.
		-
		-
tipkı̆n **III/1406**	Tel.	Göz çukurunun kenarları.
		-
		-
tir- **III/1364**	Tel.	Titremek, ürpermek, sarsılmak.
		-
		-
tire- **III/1365**	Tel.	Diremek, altından desteklemek. *Tirep saḷ!* “Destekle, dire.” (Tel.)
		tirē- “Diremek, desteklemek.” (EDPT, 533)

[291] Çeviride ilkbahar yazılmıştır.

		tire- “Diremek, dayamak, desteklemek.” (DTS, 595)
		tire- “Diremek, altından tutmak, desteklemek, dayak koymak.” (TAS, 114)
tirel- **III/1367**	Tel.	1. Desteklenmek. 2. Ayakta durmak.
		tirel- “Desteklenmek.” (EDPT, 547) tirel- “Desteklenmek.” (DTS, 595)
		-
tirge **III/1374**	Tel.	Saray.
		-
		tirge “Saray.” (ARSL, 677)
tirgĭs- **III/1374**	Tel. Leb.	Diriltmek, canlandırmak. *Aḷtın-ayaḳ tünde adazın tirgĭzĭp saḳdı.* “Altın-ayak geceleyin babasını diriltti.” (Tel.)
		tirgür- “Yeniden hayata döndürmek, diriltmek.” (EDPT, 546) tirgür- “Canlandırmak, diriltmek.” (DTS, 596)
		tirgis- “Canladırmak, diriltmek.” (ATS, 178) tirgis- “Diriltmek.” (DÇT, 155)
tirig **III/1369**	Leb.	Diri, canlı.
		tirig~tiri “Diri, canlı.” (EDPT, 543, 531) tirig “Diri, canlı.” (DTS, 596)
		tirü “Canlı, dinç.” (ATS, 178) tirü “Diri.” (TAS, 114) tirig~tirü “Canlı, diri.” (DK, 259) tirig “Diri, canlı.” (DLTÇ, 205) türü “Diri, canlı.” (DÇT, 159)
tiriklik **III/1368**	Tub.	Dirilik, hayat, yaşam.
		tiriglik~tirlik “Hayat, varlık, dirilik.” (EDPT, 546) tiriglik “Hayat, yaşam, dirilik.” (DTS, 596)
		-
tiril- **III/1370**	Alt. Tel. Leb.	Dirilmek, hayata geri dönmek, canlanmak.
		tiril- “Dirilmek, canlanmak, yeniden hayat dönmek; hayatta olmak, yaşamak.” (EDPT, 547; DTS, 596)
		tiril- “Canlanmış, dirilmiş olmak.” (ATS, 178) tiril- “Dirilmek.” (TAS, 114) tiril- “Dirilmek.” (DÇT, 155)
tirilt- **III/1371**	Alt. Tel. Leb.	<tiril-t- Diriltmek, yeniden hayata döndürmek.
		tirilt- “Diriltmek, yeniden hayata döndürmek.” (EDPT, 548)
		-
tirsek	Alt. Leb.	Gözdeki arpacık.

III/1377		tirsgēk “Dirsek; arpacık (gözdeki), it dirseği.” (EDPT, 553) tirsek “Dirsek.” (DTS, 597)
		tirsek “1. Sivilce. 2. (Gözde) arpacık, it dirseği.” (ATS, 178) tirsek “Arpacık, it dirseği.” (TAS, 114)
tirsilde- **III/1377**	Tel.	Yumuşak bir ses çıkarmak.
		-
		tirsilde- “(Ses için) duyulmak.” (ATS, 178)
tirsildet- **III/1377**	Tel.	<tirsilde-t- Hafifçe tıklatmak.
		-
		tirsildet- “Tıkırdatmak.” (ARSL, 678)
tirū̄ **III/1372**	Alt. Tel.	<tire-ū̄ Destek, dayak.
		tirēgū̄ “Direk, destek.” EDPT, 546) tiregü “Direk, destek, kazık.” (DTS, 595)
		-
tirū̄lū̄ **III/1372**	Alt. Tel.	<tirū̄+lū̄ Destekli.
		-
		-
tirū̄ş	Tel.	Destek.
		-
		tirū̄ş “Dayanak, mesnet, destek.” (TAS, 115)
tis- **III/1395**	Tel. Alt. Leb.	Dizmek. *Pir oḳ-pıḷaŋ tize attı.* “O tek okla birkaç hayvan vurdu.” (Tel.)
		tīz- “Dizmek, sıraya koymak.” (EDPT, 572) tiz- “Dizmek, sıraya koymak.” (DTS, 598)
		tis- “Dizmek.” (ATS, 178) tis- “Dizmek, ipe dizmek.” (DLTÇ, 205)
tiskin **III/1396**	Alt. Leb. Tel.	Dizgin.
		tizgin “Sıraya dizilmiş; dizgin (geme bağlanan kayış).” (EDPT, 574)
		tiskin “Dizgin.” (ATS, 178) tiskin “Dizgin.” (TAS, 114) tiskin “Dizgin, yular.” (DLTÇ, 205) tiskin “Dizgin.” (DÇT, 155)
tiş **III/1400**	Alt. Tel. Leb.	Diş. *Azū tiş* “Azı diş.” (Tel.); *ḳoş tiş* “Çift diş.” (Tel.); *örük tiş, orsoḳ tiş* “Kırılmış diş.” (Tel.); *Tiş ırçaẏttı.* “Dişlerini gösterdi (güldü, sırıttı).” (Tel.); *Tiş ḳıjırdattı.* “O dişlerini gıcırdattı.” (Tel.); *Pī perenĭŋ tijĭn açıp körbes.* “Memur, hediye edilenin dişine bakmaz.”

		(Tel.)
		tīş “Diş.” (EDPT, 557) tış “Diş.” (DTS, 603)
		tiş “1. Diş. 2. Pirzoladan eti almak için kullanılan çatal. 3. *gr. tiş arazı tuyuk tabış* peltek diş ünsüzü, *tiş tuyuk tabış* diş ünsüzü.” (ATS, 178) tiş “Diş.” (TAS, 114) tiş “Diş.” (DK, 254) tiş “Diş.” (DLTÇ, 205) tiş “Diş; şiş.” (DÇT, 155)
tīş **III/1401**	Tel.	<tī-ş İsabet, vurma.
		-
		tiyiş “Vuruş, isabet.” (ARSL, 676)
tiş- I **III/1401**	Tel.	Şişmek, kabarmak.
		sīş-~şīş- “Şişmek, kabarmak.” (EDPT, 857, 868) şış- “Kabarmak, şişmek.” (DTS, 556)
		tiji-~tiş- “Şişmek, kabarmak.” (ATS, 177, 178) tişi- “Şişmek.” (TAS, 113)
tiş- II **III/1401**	Tel.	Eğmek, bükmek.
		-
		-
tişte- **III/1404**	Alt. Tel. Leb.	<tiş+le- 1. Dişlemek, ısırmak. *Yılan ōḷoḳḳo ūzı-bılen tiştep-alġan ölöŋ perdĭ, anaŋ sōnda ūzı-bılen tiştep alġan ağaç perdĭ.* “Yılan çocuğa dişleri ile tuttuğu otu verdi, sonra ise ısırdığı ağaç parçasını verdi.” (Tel.) 2. Sivri uçlu bir sopanın, çubuğun ucuna takıp kızartmak.
		-
		tişte- “Dişlemek, dişleriyle ısırmak.” (ATS, 178) tişte- “Isırmak.” (TAS, 114) tişte- “Dişlemek, ısırmak.” (DK, 254) tişte- “Isırmak, dişlemek, dişlerle kapmak, dişlerle parçalamak, kemirmek.” (DÇT, 155)
tişten- **III/1404**	Tel.	<tiş+le-n- Kendini ısırmak, dişleri kenetlemek, dişlerle ile tutmak. *Tiştenĭp aḳkel!* “Dişlerinde getir!”; *Aġaştıŋ pudaġında pir ḳurut tiştenḥen ḳarġa otturġan.* “Gagasında peynir tutan karga ağaçta oturuyordu.”; *Ekki it yoḷdo keldĭ, sıġındı tiştenĭp aḷıp-keldĭ.* “Dişlerinde maral tutan iki köpek yol boyu gitti.”; *Ayaḳtı men tiştenĭp aḷaÿn!* “Ben bardağı ağzımda tutayım!”
		-

		tişten- “Isırmak, bir şeyi dişeriyle tutmak.” (ATS, 178) tişten- “Isırmak, dişlerle tutmak.” (DÇT, 155)
tiştū **III/1405**	Tel. Alt.	Dişli. - tiştü “Dişli.” (ARS, 121)
tiyǐlǐgū **III/1359**	Tel.	*bk.* tīlǐgū.
tiyǐlǐk **III/1359**	Tel.	*bk.* tīlǐk.
tiyǐn- **III/1359**	Tel.	*bk.* tīn-.
tiyǐnçek **III/1359**	Tel.	*bk.* tīnçek.
tiyū **III/1360**	Tel.	Tutma, engelleme. tıd̲ıġ “Engel, mani.” (EDPT, 452) tıdıġ~tıd̲ıġ “1. Engel, mani. 2. Yasak.” (DTS, 599) -
tize **III/1397**	Alt. Tel. Leb.	Diz. *Tize pıġıḷdı (pıġıḷttı)* “Dizini büktü.” (Alt.); *Aḷtın köldŭŋ tereŋi attıŋ tizezĭne poḷdı.* “Teleüt nehrinin derinliği atın dizine kadardı.” (Alt.) tīz “Diz.” (EDPT, 570) tiz “1. Diz. 2. Dağ, tepe, yığın.” (DTS, 598) tize “Diz.” (ATS, 179) tize “Diz.” (TAS, 114) tize “Diz.” (DLTÇ, 205)
tizelen- **III/1398**	Alt. Tel. Leb.	<tizele-n- Diz üstüne düşmek. - tizele- “Dizlemek, diz çökmek.” (ATS, 179) tizelekten- “Diz çökmek.” (TAS, 114)
tizelendĭr- **III/1398**	Tel. Alt. Leb.	<tizelen-dir- Diz çöktürmek. - tizelet- “Diz çöktürmek.” (ATS, 179)
tizerit- **III/1397**	Tel. W.	Çatırdamak, gürültü yapmak (böcekler). - -
tizirt **III/1398**	Tel.	*bk.* tızırt.
tizre- **III/1399**	Tel.	Vurmak, çalmak (enstrümant). *Tizrep yat.* “Vuruyor.”

		-
		tizire- “Çınlamak.” (DÇT, 155)
tizret **III/1399**	Tel.	<tizre-t Tıkırtı.
		-
		-
tizret- **III/1399**	Tel.	<tizre-t- Vurmak, çalmak, tıkırdatmak.
		-
		-
tizǖ **III/1398**	Tel. Alt. Töl.	Dizi, sıra.
		tizig “Dizi, sıra, dizi (inci vb.)” (EDPT, 574) tizig “1. Kolye. 2. Takım, dizi, sıra.” (DTS, 598)
		tizü “Dizme, dizi.” (ATS, 179)
tizǖlǖ **III/1399**	Tel. Alt. Töl.	<tis-ü+lü Dizili, dizilmiş.
		tiziglig “Dizili, dizilmiş (askeriyede)” (EDPT, 575)
		-
tō **III/1140**	Alt. Tel. Leb.	*krş.* Moğ. Hesap, sayı. *Tōzına çıḳpas.* “Bu hesaplanmaz.”; *tōzı-dā yoḳ* “Hesapsız, sayısız.”
		-
		tō “Sayı, rakam, miktar; *gr*. sayı.” (ATS, 181) tō I “Sayı, hesap.” (TAS, 116) tō II “Saygı, hürmet.” (TAS, 116)
tō- **III/1140**	Tel. Leb.	Saygı göstermek, dikkat etmek. *Proroḳtıŋ tōbozı yoḳ yaŋıs-ḷa aẏḷdaştarı üyündegǐlerǐ tōbos.* “Peygamberin saygı gösterilmeyeni olmaz, olsa da ya komşuları ya da kendi evindekiler saygı göstermez.”
		-
		tō- “1. Saymak, saygı göstermek. 2. Anlamak, aklına gelmek.” (ATS, 181) tō- “Saygı göstermek, itibar etmek, birisinin sözünü dinlemek.” (DÇT, 156)
tobıḳtan- **III/1232**	Kumd.	<tobıḳ+ḷa-n- Diz çökmek.
		-
		topuktan- “Diz çökmek.” (ATS, 179)
tobıḷ **III/1233**	Tel.	Yüksek, heybetli.
		-

		-
tobırçıḳ	Tel.	Kırbacın ucundaki düğüm, uç tarafı bağlanmış kırbaç.
III/1232		-
		tobırçık “Kozalak.” (TAS, 114)
tobırġı	Tel.	*bk.* tabırġa.
III/1232		
tobō	Alt.	Çam kozalağı.
III/1232		-
		tobogo~tobō “Sedir kozalağı.” (ATS, 179)
toboġo	Tel.	*bk.* tobō.
III/1232		
Toboḷ	Tel.	Tobolsk şehri.
III/1232		-
		-
tobonoḳ	Leb.	Sinek.
III/1232		-
		tomonok “Sivrisinek.” (ATS, 181) tomonok “Sivrisinek.” (TAS, 115) tabanak “Sinek.” (DLTÇ, 199) tomonok “Sivrisinek.” (DÇT, 156)
toborġı	Tel.	Misk geyiği.
III/1232		*bk.* tabırġa.
tobroḳ	Alt.	=topraḳ
III/1234		1. Toprak. 2. Saban izi.
toçıḷa	Tel.	<Rus. точило
III/1207		Bileme taşı.
		-
		-
tōdı	Tel.	=totī
III/1206		*Tōdı ḳuş* “Tavus kuşu”.
		-
		-
toġo	Leb.	Toka.
III/1161		toġā~tokū~tokō? “Toka.” (EDPT, 466) toḳu “Toka.” (DTS, 612)
		tege “Zincir halkası, toka.” (DÇT, 154)
toġo-	Tel.	Kaldıraçla kaldırmak.
III/1161		-
		-

toġoḷoḳ **III/1161**	Tel. Leb.	=toġaḷaḳ 1. Küresel, yuvarlak. 2. Yuvarlak ağaç, kütük, kiriş. 3. Şapkanın kenarı.
		-
		togolok “1. Küre; küre şekilli. 2. Yığın, küme.” (ATS, 179) toglok “Yuvarlak.” (TAS, 114)
toġoḷoḳto- **III/1161**	Tel.	Yuvarlaklaşmak, yumaklamak.
		-
		togolokto- “Yumak hâline getirmek.” (ATS, 179) toglot- “Yuvarlatmak.” (TAS, 114)
toġoḷoḳton- **III/1161**	Tel.	Yuvarlanmak, topaçla yuvarlanmak, yerde sürünmek, düşmek. *Toġoḷoḳ toġoḷoḳtonıp-yat.* “Kütük yuvarlanıyor.”
		-
		togolon- “Yuvarlanmak, yumaklanmak.” (ATS, 179) -
toġoḷon- **III/1161**	Tel.	*bk.* toġoḷoḳton-.
toġoḷondır- **III/1161**	Tel.	<toġoḷon-dır- Elinden düşürmek.
		-
		togolondır- “Yuvarlamak.” (ARSL, 680) tōlot- “Yuvarlamak.” (ARSL, 689)
toġoḷot- **III/1161**	Tel.	Yuvarlamak.
		-
		togolokto- “Yumak hâline getirmek.” (ATS, 179) toglot- “Yuvarlatmak.” (TAS, 114)
toġus I **III/1164**	Tel.	Tavus kuşu. *Aḷtın toġus (deyim)*
		-
		tōdu “Tavus kuşu.” (ATS, 181)
toġus II **III/1164**	Alt. Tel. Leb.	Dokuz.
		tokkūz “Dokuz.” (EDPT, 474) toḳuz “Dokuz.” (DTS, 612)
		togus “Dokuz.” (ATS, 179) togus “Dokuz.” (TAS, 114) togus~tokus “Dokuz.” (DK, 254) togus “Dokuz.” (DÇT, 155)
toġustū **III/1165**		Dokuzlu.
		-

		togustu “Dokuzlu.” (ATS, 179)
toġuzan **III/1165**	Alt.	<toġus+on Doksan.
		toksōn “Doksan.” (EDPT, 473) toḳsun “Doksan.” (DTS, 612)
		toguzon “Doksan.” (ATS, 179) toguzon “Doksan.” (TAS, 115) toguzan “Doksan.” (DK, 254) toguzon “Doksan.” (DLTÇ, 205) toguzan~toguzon “Doksan.” (DÇT, 155)
toġuzanınçı **III/1165**	Alt.	<toġuzan+nçı Doksanıncı.
		-
		doġsanınçı “Doksanıncı.” (GSATA, 412)
toġuzıḷazı **III/1165**	Alt.	Dokuzun tümü.
		-
		-
toġuz-on	Tel. Leb.	*bk.* toġuzan.
toġuzonınçı **III/1165**	Tel.	*bk.* toġuzanınçı.
toġuzŭncı **III/1165**	Leb.	*bk.* toġuzŭnçı.
toġuzŭnçı **III/1165**	Alt. Tel.	Dokuzuncu.
		tokuzunç “Dokuzuncu.” (EDPT, 474) toḳuzınç~toḳuzunç “Dokuzuncu.” (DTS, 612)
		toguzınçı “Dokuzuncu.” (ATS, 179) toguzınç “Dokuzuncu.” (TAS, 114)
toğ- **III/1157**	Leb.	Donmak. *Sōḳḳa toğdı.* “O soğukta donuyordu.” *bk.* toŋ-.
tojına **III/1219**	Tel. W.	Bektaşi üzümü.
		-
		tojıla “Bektaşi üzümü.” (ATS, 179) tojıla[292] “Bektaşi üzümü.” (TAS, 115)
tojoŋ **III/1219**	Tel.	Pürüzsüz buz, buzcuk, dağlardaki buzul.
		-
		tojoŋ “Dağdaki buzul.” (ATS, 179)

[292] Bu kelime TAS’da *tojila* okunmuştur. Ancak sözlüğün Rusçasında *tojıla* şeklindedir.

toḳ **III/1144**	Tel. Leb.	Karnı tok, doymuş. tok “Tok, doymuş.” (EDPT, 464) toḳ “Tok.” (DTS, 610) tok “1. Refah. 2. Tok; *tok doydım* 1. Doydum, 2. Memnun.” (ATS, 179) tok “Besleyici, doydurucu.” (TAS, 115)
toḳ- **III/1145**	Tel.	Dokumak, örmek. tokī- “Çarpmak; dövmek, yenmek; dokumak.” (EDPT, 467) toḳı-~toḳu-“Vurmak, tıkırdatmak. 2. Çakmak. 3. Çarpmak. 4. Dövmek. 5. Kırmak, bozmak, mahvetmek, bozguna uğratmak. 6. Örmek, dokumak. 7. Yapmak, inşa etmek. 8. Sersemletmek, afallatmak.” (DTS, 611) -
toḳçoḳ **III/1155**	Tel.	Yulaf ezmesi ve ceviz ezmesinden yapılan yemek. - tokçak “Sedir tohumu kavurgası.” (KRS, 83)
toḳı- **III/1149**	Tel.	Tokum takımını atın sırtına koymak. *Attı toḳıdı, ērtedǐ.* “Ata bindi.” *bk.* toḳ-.
toḳıḷda-[293] **III/1149**	Alt. Tel.	Tıkırdatmak. tokīla- “Takırdamak, tıkırdamak.” (EDPT, 470) toḳula- “Kemer tokası yapmak.” (DTS, 612) tokulda- “Takırdamak, takırtı sesi çıkarmak.” (ATS, 179) tokulda- “Takırdatmak, vurmak.” (DK, 255) tokulda- “Vurmak, tıklatmak, tıkırdatmak.” (DLTÇ, 206)
toḳıḷdat- **III/1149**	Alt. Tel.	<toḳuḷda-t- Tıkırdatmak. - tokuldat- “Çatırdatmak.” (ATS, 179)
toḳım **III/1149**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* toḳum.
toḳımda- **III/1149**	Alt. Leb.	*bk.* toḳumda.
toḳımdaḷ- **III/1149**	Alt. Leb.	*bk.* toḳumdaḷ.
toḳına- **III/1149**	Tel.	=toḳḳına- Uslanmak, heyecandan sonra sakinleşmek. *Krestūler toḳınap yurttadı.* “Vaftiz olunmuş sakinler artık sakin yaşıyorlardı.”

[293] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		-
		tokuna- “Sakinleştirmek.” (ATS, 180) tokuna- “Sakinleşmek.” (TAS, 115)
toḳoẏ **III/1148**	Alt. Tel. Leb.	=toḳḳoẏ, toġoẏ Nehirdeki ormanlık yerler, çalılarla kaplanmış adalar ve yarım adalar.
		-
		tokoy “Yarımada, nehrin kıyısı.” (ATS, 179) tokoy “Yarımada.” (TAS, 115)
toḳpoḳ **III/1156**	Alt. Tel. Leb.	Ahşap tokmak.
		tokīmak “Tokmak.” (EDPT, 470) toḳımaḳ “Ahşap tokmak.” (DTS, 611)
		tokpok “Sopa, ağaç çekiç, sopa, yumruk.” (ATS, 179) topkok “Tokmak.” (TAS, 116) tokpok “Uyuz.” (DLTÇ, 206) tokpok “Tokmak.” (DÇT, 156)
toḳpoḳçı **III/1156**	Tel.	Herhangi bir kuş.
		-
		-
toḳpoḳto- **III/1156**	Alt. Tel. Leb.	<toḳpoḳ+ḷa- Tokmakla vurmak.
		-
		tokpokto- “Sopayla vurmak, tokmaklamak.” (ATS, 179) tokpokto- “Tokmaklamak.” (DÇT, 156)
toḳşın **III/1155**	Alt.	Vahşi, sert, dizginsiz.
		-
		tokşın “Azgın, yırtıcı, yabani.” (ATS, 179) tokşun “Azgın at, zapt edilemeyen at.” (TAS, 115)
toḳtıḳ **III/1155**	Tel.	<toḳ+ḷıḳ Yeterli, kâfi.
		tokluk “Tokluk, doygunluk.” (EDPT, 469) toḳluḳ “Bolluk, refah.” (DTS, 6129
		-
toḳto- **III/1154**	Alt. Tel. Leb.	Durmak. *Aja toḳto!* “Dur!”; *Aẏdıp toḳtodı.*”Konuşurken durdu.” (Tel.); *Saḷḳın toḳtoẏ berdĭ.* “Rüzgâr durdu.” (Tel.); *Atḳa minzeŋ toḳtobo!* “At binerken durma!”
		-
		tokto- “Durmak, alıkonulmak.” (ATS, 179) tokto- “1. Durmak. 2. Son vermek, sona erdirmek.” (TAS, 115) tokto- “Durmak, duraklamak.” (DK, 254)

		tokto- “Durmak, dinmek.” (DLTÇ, 206) tokto- “Durmak; sakınmak, kaçınmak.” (DÇT, 156)
toḳtodın- **III/1155**	Tel.	Durdurulmak, kendine hâkim olmak, kaçınmak. - toktodın- “Durdurulmak.” (ATS, 179)
toḳton **III/1154**	Tel.	Kar gelinciği (Lat. *mustella nivalis*). - tokton “Gelincik.” (TAS, 115) tohtonok “Kar gelinciği.” (DLTÇ, 207)
toḳton- **III/1154**	Tel.	Tutunmak, durmak. - tokton- “1. Durmak, kalmak. 2. Kendine hâkim olmak.” (ATS, 179)
toḳtos- **III/1155**	Tel. Kumd.	<toḳto-s- Birlikte durmak. - toktoş- “Birlikte durmak.” (DK, 254)
toḳtot- **III/1154**	Tel. Alt. Leb.	Durdurmak. - toktot- “Durdurmak, yasaklamak, kesmek.” (ATS, 179) toktot- “Durdurmak, sakinleştirmek.” (DÇT, 156)
toḳum **III/1151**	Alt. Tel. Leb.	Eyer bezi, atın eyerinin altına koyulan keçe örtü. tokum “Kaba Hint keçesinden yapılmış işlemeli halı; eyerin altına serilen bez.” (EDPT, 470) tokum “Ter bezi.” (ATS, 180) tokum “Teğelti.” (TAS, 115) tokım~tokum “Eyer bezi, atın eyerinin altına koyulan keçe örtü.” (DLTÇ, 206) tokum “Eyerin altına koyulan örtü, bez.” (DÇT, 156)
toḳumda- **III/1151**	Alt. Tel. Leb.	Eyerin altına bez koymak, atı eyerlemek. - -
toḳumdaḷ- **III/1152**	Alt. Tel. Leb.	<toḳum+da-ḷ- Eyerlemek, eyer koymak. - -
toḷ- **III/1191**	Alt. Tel. Leb.	Dolmak. *Su toḷdı.* “Kova su ile doldu.” (Alt.) tōl- “Dolmak.” (EDPT, 491) tol- “1. Dolmak. 2. Bitmek, sona ermek. 3. (Ay için) dolunay

		olmak.” (DTS, 607)
		tol- “1. Dolmak. 2. Doldurmak.” (ATS, 180) tol- “Dolmak.” (TAS, 115) tol- “Dolmak; tamamlanmak.” (DÇT, 156)
toḷa **III/1191**	Kumd.	Kuskuç balığı. - tūla “Kuskuç balığı.” (DLTÇ, 210)
tōḷatḳı **III/1194**	Leb.	<Rus. долото Oyma kalemi, iskarpela. - toloto “Çelik kalemi, oyma kalemi.” (ATS, 180)
toḷġınḷa- **III/1204**	Tel.	Heyecanlanmak. - -
toḷġo- **III/1203**	Alt. Tel. Leb.	=toḷġa Döndürmek, çevirmek, (ip) dolamak. *Turġan aġaştı toḷġob-ıdı.* “O duran ağacı ip dolar gibi döndürdü.” tolġa- “Döndürmek, sarmak, bükmek.” (EDPT, 497) tolga- “1. Dolamak, sarmak. 2. Üzerine giyinmek, küpe takmak.” (DTS, 607) tolgo- “Dönmek.” (ATS, 180) tolgo- “Büküp çevirmek.” (TAS, 115) tolgo- “Döndürmek, dokumak, örmek.” (DÇT, 156)
toḷġoḳ **III/1203**	Alt. Tel.	<toḷġo-ḳ 1. Bükülmüş. 2. Genç büyük baş hayvan için bükülmüş saman. 3. Söğütten yapılmış, bükülmüş kınnap. - tolgok “Kıvrımlı, kavisli.” (ATS, 180)
toḷġoş **III/1203**	Tel.	<toḷġo-ş Yuvarlanmış. - tolgoş “1. Kıvrılma. 2. (Doğum) sancısı, (mide) sancısı.” (ATS, 180) tolgoş “Dolambaçlı.” (TAS, 115)
toḷı- **III/1196**	Tel.	Geri almak, telafi etmek. *Toḷıp alġāçı* “Telafi eden.” - tolı- “Değiştirmek.” (ATS, 180) tolu- “1. Rüşvet vermek. 2. Değiştirmek.” (ATS, 180)

toḷıġaş **III/1196**	Tel.	Küçük köşe. - -
toḷıḳ **III/1196**	Tel. Kumd.	Evin köşeleri. - tolık “Kömür.” (ATS, 180) tolık “Köşe.” (TAS, 115) tol “Köşe.” (DK, 255) tolık~toluk~tōlık~tōlok~tōluk “Köşe.” (DK, 255) tolık “Köşe.” (DLTÇ, 206) tolık “Evin köşesi.” (DÇT, 156)
toḷıḳta- **III/1196**	Tel.	<toḷıḳ+ḷa- Kömür kırmak. - tolıkta- “Kömür kırmak.” (ATS, 180)
toḷın- **III/1196**	Tel.	<toḷı-n- Rüşvetle elde etmek. - tolın- “Rüşvetle almak, para verip kurtarmak.” (KRS, 83)
toḷış- **III/1196**	Tel.	<toḷı-ş- Değiş tokuş yapmak, değişim yapmak. *Aḳça toḷıjıp pergen.* “O para bozdurdu”; *Aḳça toḷjıp aḷdım.* “Ben kendim için para bozdurdum.” toluş- “Birbiriyle değiştirmek.” (ATS, 180) -
toḷıştır- **III/1196**	Alt. Tel.	Değiştirmek. - toluştır- “Değiştirmek.” (ATS, 180)
toḷḳa **III/1198**	Leb.	Bataklıkta yetişen ot. - -
toḷḳı **III/1198**	Alt.	<Rus. только Sadece. - dolka~dolko~tolka~tolkı “Sadece.” (GSATA, 413, 513)
toḷḳū **III/1199**	Tel.	Dalga. - tolku “1. Dalga. 2. Büyük.” (ATS, 180) tolku “Dalga.” (TAS, 115)

toḷḳūḷa- Tel. <toḷḳū+ḷa-
III/1199 Suyu harekete getirmek.

-

tolkula- “Dalga çıkarmak.” (ATS, 180)

toḷḳūḷan- Tel. <toḷḳūḷa-n-
III/1199 Dalgalanmak.
Aḷtın Köldŭŋ sū toḷḳūḷanıp turġan. “Teleüt nehrinin suyu dalgalanıyordu.”

-

tolkulan- “Dalgalanmak.” (ATS, 180)

toḷo Alt. Tel. Kumd. <toḷ-o
III/1194 1. Doluluk.
2. Dolu, tümüyle.

-

tolo “1. Bütün, tam; bütünüyle. 2. Çok.” (ATS, 180)
tola~tolo “Tam, bütün, dolu.” (DK, 255)
tolo “Dolu.” (DÇT, 156)

tōḷo- Alt. Tel. Leb. <Moğ.
III/1194 Saymak.
Kiçinek ūḷu oẏtto yandı yanıp kelele aḳça tōḷodı. “Küçük oğlan geri döndü, döner dönmez paraları saydı.” (P.d.V.I, 9,5); *Teŋerenenіŋ yıldızın tōḷop otturdŭ, teŋistĭŋ paḷıġın tōlop otturdŭ, yerdĭŋ çeçegĭn tōḷop otturdŭ.* “O gökyüzündeki yıldızları, denizdeki balıkları ve yeryüzündeki çiçekleri saydı.” (P.d.V.I, 183,5)

-

tōlo- “Saymak, hesaplamak.” (ATS, 181)
tōlo- I “Saymak, hesaplamak.” (TAS, 116)
tōlo- II “Değer vermek, saygı göstermek.” (TAS, 116)
tōla-~tōlo- “Saymak, hesaplamak.” (DÇT, 156)

toḷodın Tel. Kurgan, mezartepe.
III/1196

-

-

tōḷoḳ Alt. Yumak.
III/1195

-

tolgok “Kıvrımlı, kavisli.” (ATS, 180)

tōḷoḳto- Alt. <tōloḳ+ḷo-
III/1195 Yumaklamak.

-

-

tōḷoḳtoḷ- Alt. Yumaklanmak.
III/1195

-

		tolgol- “(Yılan için) dönmek, kıvrılmak.” (ATS, 180)
tōḷoḷ- **III/1195**	Alt. Tel. Leb.	<tōḷo-ḷ- Hesaplanmak.
		-
		-
tōḷom **III/1196**	Tel.	<tōḷo-m Hesap.
		-
		-
tōḷon- I[294] **III/1195**	Tel.	<tōlo-n- Düşünmek, kendi kendine düşünmek.
		-
		tōlan- “Düşünmek, hesap etmek.” (KRS, 84)
tōḷon- II **III/1195**	Alt. Tel. Leb.	Yuvarlanmak.
		tolġan- “Dolanmak, dönmek, yuvarlanmak, dolaşmak, deveran etmek, gezip tozmak.” (EDPT, 497) tolgan- I “Kendisi için dolamak, sarmak; dolanmak, sarılmak, giyinmek.” (DTS, 607)
		tolgon- “Kıvrılmak.” (ATS, 180)- TAS tolgon “Yuvarlanmak.” (DLTÇ, 205)
tōḷonçōḳ **III/1195**	Tel.	<tōḷon-çōḳ Mucit, akıllı (parlak fikirleri olan).
		-
		-
tōḷondır- **III/1195**	Alt. Tel. Leb.	<tōḷon-dır- Yuvarlamak, öne hareket ettirerek yuvarlamak.
		tolġat- “Izdırap çektirmek, acı vermek.” (EDPT, 497) tolġat- “Izdırap çektirmek, acı vermek.” (DTS, 607)
		tolgot- “Döndürmek.” (ATS, 180)
toḷono **III/1195**	Tel.	Çalı dikeni.
		-
		tolana “Akdiken.” (ATS, 180) tolono “Akdiken.” (TAS, 115) tolono “Akdiken.” (DLTÇ, 206)
tōḷoş- **III/1196**	Tel.	<tōḷo-ş- Hesaplaşmak, hesap yapmak. *Poyınıŋ ḳuḷdarı-bıḷaŋ tōḷojorġo sanaġan.* “O hizmetçileri ile hesaplaşmayı düşünüyor.”
		-

[294] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		-
tōḷot- I **III/1195**	Tel.	Yuvarlamak. *bk.* tōḷondır-.
tōḷot- II **III/1195**	Alt. Tel. Leb.	Hesaplatmak. -
		-
toḷotḳo **III/1195**	Alt. Tel.	<Rus. долото Oyma kalemi. *bk.* tōḷatḳı.
toḷoẏ **III/1195**	Tel. Leb.	Dolmuş, hepsi. - tolo “1. Bütün, tam; bütünüyle. 2. Çok.” (ATS, 180)
toḷtır- **III/1204**	Alt. Tel. Leb.	<toḷ-tır- Doldurmak. toltur- “Doldurmak.” (EDPT, 495) toltur- “Doldurmak.” (DTS, 607) toltır- “Doldurmak.” (ATS, 180) toltır- “Doldurmak.” (TAS, 115)
toḷtıra **III/1204**	Tel. Alt.	*bk.* toltra.
toḷto **III/1204**	Alt.	Bıçağın ucunu sapına bağlamak için kullanılan somun veya halka. - tolto “1. Somun; cıvatanın ucuna geçirilen, içi yivli demir başlık. 2. Bıçak ve sapın arasına konulan halka.” (TAS, 115)
toḷtra **III/1204**	Tel. Alt. Leb.	<toltır-a, =toltıra Dolu, dolmuş. *Toḷtra aḷū ḳattın maḳtaẏr, toḷtra oẏḷū id ĭn maḳtaẏr.* “Tamamen aptal hanımını, tamamen akıllı ise köpeğini över.” (Tel.) - toltıra “Dolu.” (ATS, 180) toltıra “Dolu, dopdolu.” (TAS, 115)
toḷū **III/1197**	Tel. Alt. Kumd.	1. Fidye, rüşvet, bağış; takas. 2. Çadırın ön köşelerine asılmış beş, yedi veya dokuz elbiseye verilen isim. - tolu “1. Hediye, rüşvet. 2. Değişim.” (ATS, 180) tolıg “Yer ruhlarına içki serpme.” (DLTÇ, 206)
tōlū **III/1197**	Tel.	<tō+ḷū Sayılı.

		-
		tōlu “Sayılı.” (ATS, 181) tōlu “Sayın, hürmetli, saygıdeğer.” (TAS, 116) tōlu “Hesaplanmış.” (TAS, 116)
toḷun **III/1197**	Alt. Tel. Leb.	Doluluk. *Aẏdıŋ toḷunu* “Dolunay”
		tolun āy “Dolunay.” (EDPT, 501) tolun “(Ay için) dolu.” (DTS, 608)
		tolun “*tolun ay* Dolunay.” (ATS, 115) tolun ay “Dolunay.” (TAS, 115)
Tom **III/1234**	Tel. Alt.	Tom nehri. *Tom tura* “Tomsk şehri”; *Tom kiji* “Tom Nehri sakinleri”
		-
		Tom tura “Tomsk şehri.” (KRS, 83)
tomçı **III/1240**	Tel.	İşaretler koyan, işaretçi.
		-
		domçı “Emçi, doktor; şifacı.” (GSATA, 413)
tomdo- **III/1240**	Tel.	Bir şeylere işaret koymak. *Tomdop kestǐ.* “O kenarları kesti.”
		-
		tomdo- “Kurban etmek.” (ATS, 180)
tomġoḳ **III/1239**	Tel.	Tokmak. *bk.* topḳoḳ.
tomġoḳto- **III/1239**	Tel.	<tomġoḳ+ḷa- Tokmakla vurmak, tahıl harmanlamak. *bk.* toḳpoḳto-.
tomıḳ **III/1237**	Tel.	=tobuḳ Diz kapağı.
		tobık “Top, yumak; *mec.* yuvarlak, yumru kemik; ayak bileği kemiği, diz kapağı.” (EDPT, 437) tobıḳ “Ayak bileği, topuk.” (DTS, 603)
		tomuk “1. Diz kapağı. 2. Aşık kemiği.” (ATS, 180) tomık “Diz kapağı kemiği.” (TAS, 115) tobık “Diz, diz kapağı.” (DK, 254)
tomıḳḳaẏ **III/1237**	Tel.	Gururlu, kibirli.
		-
		tomukay “Gururlu.” (ATS, tomıkay “Gururlu, kibirli.” (DK, 255)

tomıḳkaẏḷan- **III/1237**	Tel.	<tomıḳḳaẏ+ḷa-n- Gururlanmak, kibirlenmek.
		-
		-
tomıḳḳaẏḷa **nım** **III/1237**	Tel.	< tomıḳḳkaẏḷan-m Gurur, kibir.
		-
		-
tomır- **III/1238**	Tel.	Ağaç kesmek.
		tomur- “Yuvarlak biçimde kesmek.” (EDPT, 509) tomur- “Ağacı tomruk şeklinde kesmek, kütük yapmak.” (DTS, 609)
		tomur- “1. (Odun, ağaç için) kırmak, kesmek.2. Köküyle kesmek.” (ATS, 180) tomır- “Balta ile kesmek, budamak.” (TAS, 115) tomura- “Kemirmek, ısırmak.” (DÇT, 156)
tomıralçaḳ **III/1238**	Tel.	<tomır-alçaḳ Halim, uysal, yumuşak huylu.
		-
		-
tomoġo **III/1237**	Tel.	=tomaġa Av kuşunun gözlerine takılan kapak.
		-
		-
tomoġoḷo- **III/1237**	Tel.	Av kuşlarının gözüne kapak takmak.
		-
		-
tomoḳ **III/1237**	Tel.	Emmemesi için buzağı veya tayın ağzına takılan ağızlık. *Tomoḳ saḷdı.* “O böyle bir ağızlık taktı.”
		-
		-
tomoḳto- **III/1237**	Tel.	Emmemesi için buzağı veya tayın ağzına ağızlık takmak.
		-
		-
tomonoḳ **III/1237**	Tel. Kumd.	Sinek. *bk.* tobonoḳ.
tomor **III/1237**	Alt. Tel.	Küçük toprak tümseği. *Sos tomorı* “Bataklıktaki küçük toprak tümseği”; *ḳara tomor* “Çayırdaki küçük toprak tümseği.”
		-
		tomor “Tümsek.” (TAS, 115)
tomortḳo	Tel.	Ağaçkakan.

III/1237		*bk.* toŋırtḳa.
tomuḳ **III/1238**	Alt. Tel. Leb.	*bk.* tomıḳ.
tomuḳçān **III/1238**	Tel.	Diz kapağı olan. - -
tomuḷ **III/1238**	Tel.	Kar ayakkabısı olmayan. - -
tomurtḳa **III/1238**	Tel.	*bk.* toŋırtḳa.
ton **III/1176**	Alt. Tel. Leb.	1. Üst giyim. 2. Kürk. *Ėdektїk ton* “Kadın kürkü.” tōn “Giysi, elbise.” (EDPT, 512) ton~tōn “Giysi, elbise.” (DTS, 609) ton “1. Kürk. 2. *es.* Şamanın özel kostümü: yırtmaçsız, koyun postundan elbisenin ana bölümü.” (ATS, 181) ton “Kürk, manto.” (TAS, 115) ton~tun “Palto, elbise.” (DK, 255) ton “Palto.” (DLTÇ, 206) ton “Kürk.” (DÇT, 156)
tondığ **III/1179**	Tub.	*bk.* tondū.
tondıḳ **III/1178**	Tel.	<ton+ḷıḳ Kürk için kullanılan post, kumaş. *Men ekki tondıḳ kīs sadıp aḷdım.* “Ben iki kürklük keçe aldım.” tōnluk “Donla, elbiseyle ilgili; donluk, elbiselik.” (EDPT, 520) tonluġ “1. Elbiseli. 2. Elbise için.” (DTS, 609) tondık “Bir kürke yetecek kadar kumaş veya postun miktarı.” (DK, 255)
tondū **III/1179**	Alt. Tel.	<ton+ḷū Donlu, giyinmiş. tonlıġ “Giyinmiş, donlu, elbiseli.” (EDPT, 520) tonluġ “1. Elbiseli. 2. Elbise için.” (DTS, 609) tondu “1. Kürklü. 2. İyi giyimli.” (ATS, 181) tondu “Kürklü, kürkü olan.” (DÇT, 156) tondığ “Giyinmiş.” (DÇT, 156)
tonḳur **III/1178**	Tel.	Boynuzsuz. *bk.* toŋkur.
tōno	Kumd. W.	Kıymık.

III/1177		-
		-
tōnoḷo- **III/1177**	Kumd. W.	<tōno+ḷa- Kıymık batmak.
		-
		-
Toŋ **III/1170**	Leb. Tub.	Biy Nehri kıyılarında yaşayan yabancı göçebe kabilelerden biri.
		-
		Toŋ “Biy Nehri’nde yabancı göçebe bir kabile.” (DK, 255)
toŋ- **III/1170**	Alt. Tel.	Donmak. *Oḷ sū sōḳ ḳışḳıda toŋbos.* “Bu su kışın sert soğuğunda bile donmaz.” (Tel.); *D’ıḷan Pī toŋıp ḳaḷdı.* “Yılan Bey dondu.” (Alt.); *Sōḳḳa toŋdı.* “O dondu.”
		toŋ- “Donmak.” (EDPT, 515) toŋ- “Donmak.” (DTS, 616)
		toŋ- “Donmak.” (ATS, 181) toŋ- “Donmak.” (TAS, 115) toŋ- “Donmak, üşümek.” (DÇT, 156)
toŋ I **III/1170**	Alt. Leb. Tel.	Don, donmuş, sert, katı. *Toŋ torḳa* “Sert ipek kumaşı.” (Alt.); *toŋ ayaḳ* “Kayağı olmayan” (Tel.); *toŋ aḷtın* “saf altın”(Tel.); *toŋ torum* “Tam olmamış sedir kozalağı.” (Tel.); *toŋ moyun* “Hamster” (Tel.); *toŋ çıraẏ* “Taze yüz” (Tel.)
		toŋ I “Sert donmuş; çok soğuk.” (EDPT, 513) ton II “Sert, katı, som.” (EDPT, 513) toŋ I “1. Donmuş, don. 2. Soğuk.” (DTS, 609) toŋ II “Katıksız, som.” (DTS, 609)
		toŋ I “1. Donmuş. 2. Olmamı, ham. 3. Sağlam.” (ATS, 181) toŋ II “*toŋ bolgondo* Büyük ölçüde.” (ATS, 181) toŋ “1. Donmuş, buz tutmuş. 2. Katı, sert, sağlam.” (TAS, 115) ton “Donmuş.” (DK, 255)
toŋ II **III/1170**	Leb.	Yağlı, şişman.
		-
		-
toŋdoḳ **III/1174**	Tel.	Sabah donu; sabahları düşmeden üstünde yürünebilen donmuş kar.
		-
		toŋdok “Don çözüldükten sonra kardaki sert katman.” (ATS, 181)
toŋır- **III/1171**	Tel.	<toŋ-r- 1. Dondurmak. 2. Donakalmak.
		-
		toŋır- “Dondurmak, soğutmak.” (ATS, 181)

		toŋır- “Dondurmak.” (TAS, 116) toŋdır- “Dondurmak.” (DLTÇ, 206)
toŋıraḳ **III/1171**	Alt.	=ḳıŋıraḳ Katlanan bıçak. - toŋurak “Ustura.” (ATS, 181) tomurak “Bıçak.” (DÇT, 156)
toŋırtḳa **III/1171**	Tel. Alt. Kumd.	Ağaçkakan. - tomırtka~tomurtka “Ağaçkakan.” (ATS, 180,181) toŋırtka “Ağaçkakan.” (TAS, 116) toŋurka “Ağaçkakan.” (DLTÇ, 206) tomurtka “Ağaçkakan.” (DÇT, 156)
toŋıs **III/1171**	Alt. Tel.	Domuz. toŋuz “Domuz.” (EDPT, 527) tonuz “Yaban domuzu, domuz.” (DTS, 609) toŋus “Domus.” (ATS, 181) toŋus “Yaban domuzu.” (DLTÇ, 207)
toŋḳoḳ **III/1173**	Tel.	<toŋḳoẏ-ḳ Kısa boylu, güdük. - -
toŋḳoẏ- **III/1173**	Tel.	1. Soyulmuş olmak (ağaç dalı için). 2. Kütleşmek (boynuz için). 3. Kısalmak (kuyruk için). 4. Diz üstünde durmak. - toŋkoy- “Soyulmuş olmak (dallar için), soyulmak, (boynuzlar için) kesilmek, (kuyruk için) kısalmak.” (ATS, 181)
toŋḳur **III/1173**	Tel.	<toŋḳoẏ Boynuzsuz, kuyruksuz; tepesi ve dalları olmayan ağaç; kesilmiş, güdük. - toŋkur “Boynuzsuz, kuyruksuz, küt, kesik.” (ATS, 181)
toŋoyoḳ **III/1171**	Leb.	<toŋ+ayaḳ Kar üstünde yaya olarak kayaksız yürüme. - -
topçı	Tel. Alt. Leb.	Düğme.

III/1230		*Eldĭŋ epçĭzĭ, toŋdıŋ topçızı* “Halkın arabulucusu kürkün düğmesi gibidir (atasözü).” (Tel.); *topçı tişizi* “Düğme iliği.”
		-
		topçı “Düğme.” (ATS, 181) topçı “Düğme.” (TAS, 116) topçı~topçu “Düğme.” (DÇT, 156)
topçıḷa- **III/1230**	Alt. Tel. Leb.	<topçı+ḷa- Düğmeleri iliklemek, bağlamak. *Ketküdey aḳ pora adın temir terekke topçıḷap saḷġan.* “Ketküdey ak boz atını demir kavağa bağladı.”
		-
		topçıla- “Düğmelemek.” (ATS, 181) topçıla- “Düğmelemek.” (TAS, 116) topçıla- “Düğmelemek.” (DÇT, 156)
topçıḷığ **III/1230**	Leb. Tub.	Düğmeleri çok olan, düğmeleri bağlanmış, düğmeli.
		-
		topçılu~topçulu~topçılıg “Düğmeli, düğmelenmiş.” (DÇT, 156)
topçıḷū **III/1230**	Alt. Tel.	*bk.* topçıḷığ.
topḳoḳ **III/1225**	Tel.	Tokmak.
		tokīmak “Tokmak.” (EDPT, 470) toḳımaḳ “Ahşap tokmak.” (DTS, 611)
		tokpok “Sopa, ağaç çekiç, sopa, yumruk.” (ATS, 179) topkok “Tokmak.” (TAS, 116)
topḳoḳçır **III/1225**	Tel.	Tokmak, topuz.
		-
		-
topḳoḳto- **III/1225**	Tel.	<topḳoḳ+ḷa- Vurmak, harman dövmek. *bk.* toḳpoḳto-.
topşuġur **III/1231**	Tel.	İki telli saz. *Topşuġur soḳtı.* “O, iki telli saz çaldı.”
		-
		topşūr “İki telli balalayka, iki telli saz.” (ATS, 182) topşūr “Balalayka.” (DÇT, 156)
topşunu **III/1231**	Tel. W.	Maydereyem tarafından oluşturulan ve dünyanın var oluşu hakkında kitabı tekrar yazan üç semavi yazardan biri.
topşūr **III/1231**	Tel.	*bk.* topşuġur.

toptonoḳ **III/1229**	Tel.	Gelincik, as. - toktonok “Gelincik.” (ATS, 179) tokton “Gelincik.” (TAS, 115) tokundas “Sibirya gelinciği.” (DLTÇ, 206)
tōr- **III/1180**	Tel. Alt. Leb. Tub.	1. Odun kırmak, odun doğramak. 2. Yontmak, işlemek, kesmek (saçlar), kesmek (elbisenin eteği). *Piyitti Ḫan paḷta-bıḷan ḳara puġanıŋ pūs kesken, paḷta-bıḷan tōrıp saḷdı.* “Piyitti Han balta ile kara öküzün boynuzlarını kesti ve balta ile onları işledi.” 3. Çentik atmak. toġrā- “Kesmek, küçük dilimlere ya da parçalara ayırmak.” (EDPT, 472) toġra- “Kesmek, doğramak.” (DTS, 605) tōr- “ Yontmak (ağacı) yontmak, (saçı) kırpmak, (elbisenin eteğini) kesmek. (ATS, 181) tōr- “1. Keserek kısaltmak. 2. Aralamak.” (TAS, 116) tūra- “Doğramak.” (TAS, 120) tor-~torı- “Kırmak, doğramak, kesmek.” (DK, 255) tōr- “1. Odun kırmak. 2. İşlemek, kesmek(saç); kısaltmak(giysi).” (DÇT, 156)
torboḳ I **III/1190**	Leb.	=torboḳ, toprаḳ Toprak. toprāk “Kuru yer, toprak, kara, toz.” (EDPT, 443) topraḳ “Toprak, toz.” (DTS, 610) tobrak “Toprak, toz.” (ATS, 179) tobrak “Toprak.” (TAS, 114) torbok~toburak “Toprak.” (DÇT, 155)
torboḳ II **III/1190**	Alt.	=torbaḳ Üç yaşında öküz. torpī “Hâlâ annesinin peşinde gezen buzağı.” (EDPT, 533) torbok “İki yaşındaki tosun.” (ATS, 182) torbok “İki yıllık buzağı.” (TAS, 116) torbaç “Düve, doğurmamış inek.” (DK, 255) torbaç “İki yıllık buzağı.” (DLTÇ, 207) torbok “Doğurmamış inek, düve.” (DLTÇ, 207)
torbos **III/1190**	Tel.	Kızılcık. *Ḳara torbos* “Böğürtlen” - torbos “1. Frenk üzümü. *Kara torbos* Yaban mersini. 2. Yosun.” (ATS, 182)

tōrçıḳ I **III/1188**	Tel. Alt.	Bülbül. - torçık “1.Bülbül. 2. Sedir kozalağı.” (ATS, 182) tōrçık~torçık “Bülbül.” (DLTÇ, 207)
tōrçıḳ II **III/1188**	Tel. Kumd.	1. Sedir kozalağı. (Tel.) 2. Çam kozalağı (Kumd.) - torçık “1.Bülbül. 2. Sedir kozalağı.” (ATS, 182) torçık “Sedir kozalağı.” (DLTÇ, 207)
tōrçına **III/1188**	Alt.	Çam ve köknar kozalağı. - torcına “Tomurcuk.” (ATS, 182)
tordo **III/1188**	Alt. Tel. Leb.	Tortu, çökelti. - tordo “Çöküntü, tortu.” (ATS, 182) tordo “Tortu, çöküntü.” (TAS, 116)
tordoḷığ **III/1188**	Leb.	*bk.* tordolū.
tordoḷon- **III/1188**	Tel.	<tordo+ḷo-n- Tortulanmak, bulanmak. - -
tordoḷondır- **III/1188**	Tel.	<tordoḷon-dır- Tortulandırmak, bulandırmak. - -
tordoḷū **III/1188**	Tel.	Tortulu, bulanık. - tordolu “Tortulu.” (ATS, 182) tordolu “Tortulu, bulanık.” (TAS, 116)
tōrġı **III/1185**	Tel. Kumd. Leb. Alt.	Desman, misk geyiği. *Tōrġınıŋ kini* “Geyik kirişi” *bk.* tabırġa.
torġıḷ- **III/1185**	Tel.	Dehşete düşmek, korkmak; eli ve ayağı boşalmak. - torgulan- “(Kalp için) çarpmak.” (ATS, 182)
torġo **III/1185**	Leb.	*bk.* torḳo.

tōrı **III/1182**	Tel.	<tabırġa[295], каɓарra Geyik.
torı- **III/1182**	Tel. Leb.	Mahvetmek, kırmak, parçalamak. - tor- “Ziyan olmak.” (GSATA, 514)
tōrım **III/1182**	Tel.	*Tōrım aġaş* “Direk, mertek, kütük , tomruk.” tomrum yıġaç “Ayakkabıcı tahtası vb. kesilmiş ağaç.” (EDPT, 509) tomrum yıġaç “Ahşap ayakkapı kalıbı.” (DTS, 609) tōrmoş “Kütük.” (ATS, 181) torsımaç “Kütük.” (DK, 255)
torın- **III/1182**	Tel.	Güçsüzleşmek, zayıflamak. *Torınbaġan eneler* “Gücü tükenmeyen anneler.” - -
torķo **III/1183**	Alt. Tel.	İpek kumaş. *Ķıl torķo* “Bükülmüş ipek, Çin kumaşı.”; *aÿçıķtū torķo* “Çiçekli Çin ipek kumaşı.”; *ķalıŋ torķo* “Kalın ipek kumaş.” torkū~torkō? “İpek kumaş.” (EDPT, 539) torķu “İpek.” (DTS, 613) torko “İpek.” (ATS, 182) torko “İpek.” (TAS, 116) torga~torgo “İpek, ipekli.” (DK, 255) torgo~torka~torko “İpek.” (DÇT, 156)
torļaġan **III/1187**	Tel.	Ağaçkakan. - torlogan “Keklik.” (KRS, 84)
torļo **III/1187**	Tel.	Yaban kekliği. - torlo~torlō “Keklik.” (ATS, 182)
tōrmoş **III/1190**	Tel.	Direk, mertek, kütük, tomruk. tomrum yıġaç “Ayakkabıcı tahtası vb. kesilmiş ağaç.” (EDPT, 509) tomrum yıġaç “Ağaç kalıp.” (DTS, 608) tōrmoş “Kütük.” (ATS, 181)
toro **III/1181**	Tel. Alt. Leb.	1. Aç; yetersiz, kıt. (Alt. Tel.) *Toro it* “Aç köpek.”; *Toro öldŭ.* “O açlıktan öldü; *Toro ölördö paÿ aļbas.* “Açlıktan öleni zengin de kurtarmaz (atasözü).” (Alt.) 2. Zayıf, güçsüz. (Leb.)

[295] Gönderme yapılan madde yanlışlıkla *tabırġı* yazılmıştır.

		-
		toro “1. Aç. 2. Yetersiz, az.” (ATS, 182)
tōro **III/1181**	Tel. Kumd.	Yan, taraf. -
		-
toro- **III/1181**	Tel.	Öne sokmak; gecikmek, durdurmak. *Yılan pajınaŋ torob-ïdï.* “Yılan onu başıyla durdurdu.”
		-
		-
toroḳon **III/1181**	Leb.	Porsuk. -
		-
toroḷo- **III/1181**	Tel. Alt. Leb.	<toro+ḷo- 1. Aç olmak. 2. Zayıf, güçsüz olmak.
		-
		torolo- “Açlık çekmek, aç kalmak.” (ATS, 182) torolo- “Aç kalmak.” (TAS, 116)
torsıḳ **III/1189**	Alt.	Topuklardaki damarlar. -
		torsuk “1. Tulum, kırba. 2. Tabanın yukarısındaki yer. 3. Kürkün eteği.” (ATS, 182)
tōrsıḳ **III/1188**	Leb.	*bk.* tōrçıḳ.
torso- **III/1188**	Tel. Alt.	Vezikül oluşmak, sulu kabarcık oluşmak. -
		torso- “Veziküle, kabarcıkla kaplanmak.” (ARS, 125)
torsoḳ I **III/1189**	Tel.	Vezikül, kabarcık. -
		torsok I “Nasır.” (ATS, 182) torsok II “Mürver ağacı.” (ATS, 182) torsok “Nasır.” (TAS, 116) torsık “Fiske, insan derisinde içi su dolu kabarcık.” (TAS, 116) torsok “Nasır.” (DK, 255)
torsoḳ II **III/1189**	Leb.	*bk.* torsıḳ.
tortıḷçan **III/1187**	Kumd.	Kaprisli. -
		-
tos	Alt. Tel. Leb.	1. Huş ağacı.

III/1207		2. Huş ağacının kabuğu. (Alt.). *Tos üẏ (aẏl)* “Huş ağacının kabuğundan yapılmış çadır.”; *tos ayı* “Ay ismi, Haziran.”; *tos saġızı* “Katran.” (Tel.); *Tostoŋ ḳadıl tūġa poḷaẏk!* “Huş ağacı kabuğundaki tabakalar gibi yakın olalım!” (Tel.)
		tōz “Huş ağacı kabuğu.” (EDPT, 571) toz “Ağaç kabuğu.” (DTS, 613)
		tos “Akçaağaç kabuğu.” (ATS, 182) tos “Akçaağaç kabuğu. (TAS, 116) tos “Huş ağacı kabuğu.” (DLTÇ, 207) tos “Huş ağacı kabuğu; huş ağacı kabuğundan yapılmış.” (DÇT, 156)
tos- **III/1207**	Alt. Tel. Leb. Tub.	1. Dağılmak, saçılmak, sallanmak, yalpalanmak. *Üzeri yūḷajıp yerǐ-zayın tosḳondor.* “Aralarında savaşarak farklı ülkelere dağıldılar. 2. Küçük parçalara ayrılmak. (Tub.) 3. Bitirmek, son vermek, tamamlamak. (Tel.)
		toz- “Tozlaşmak, duman hâline gelmek.” (EDPT, 572) toz- “Koku, toz vb. yükselmek.” (DTS, 614)
		tos- I “Yolu engellemek, tutmak, kapamak.” (ATS, 182) tos- II “Her taraftan serpmek.” (ATS, 182) tos- I “Dağılmak, kaçışmak, dağılıp gitmek.” (TAS, 116) tos- II “Pusuda beklemek, pusuya yatmak, avlanırken pusuda beklemek.” (TAS, 116) toz- “Sarf etmek, harcamak; dağıtmak, küçük parçalara ayırmak.” (DÇT, 155) tos- “Dağılmak, yırtılmak, parçalanmak, yayılmak, yarılmak, toz hâline gelmek, küçük parçalara bölünmek.” (DÇT, 156)
tosḳın **III/1210**	Tel.	<tos-ḳın Etrafa dağılmış.
		-
		kaçkın- toskın “Kaçak, serseri. “ (DÇT, 125) toskın “Evi olmayan, sokaklarda yaşayan.” (DÇT, 156)
tosḳında- **III/1210**	Tel.	Etrafa dağılmak.
		-
		-
tosḳır- **III/1210**	Tel. Alt. Leb.	<tos+ḳır- Etrafa dağıtmak, dağıtmak. *Tosḳıra soḳtı.* “Kırdı.”; *Tosḳıra urŭb-ī!* “Kır, mahvet!”
		tozġır- “Tozutmak, tozlu duruma gelmek.” (EDPT, 574) tozġır- “Tozutmak, tozlu duruma gelmek.” (DTS, 614)
		toskır-~toskor- “Serpmek.” (ATS, 182) toskır- “Dağıtmak.” (TAS, 117)

tosḳoḳ **III/1210**	Tel.	<tos-ḳaḳ Kırılgan, gevrek. tozġāk “Toz.” (EDPT, 573) toskok “Kırılgan, kırık.” (ATS, 182)
tosḳoẏ **III/1210**	Tel.	<tos Huş ağacından yapılmış maske. - toska “Maske.” (DLTÇ, 206)
tosḳūr **ıIII/1211**	Alt.	<tos Huş, ağacından yapılan yalak, tekne. - toskūr “Leğen, ağaçtan yapılan çamaşır teknesi; kazan (at yemi koymak için).” (ATS, 182)
tostoġılıḳ **III/1211**	Tel.	<tostoḳ+lıḳ Kabarma. - -
tostoḳ I **III/1211**	Tel.	<tostoẏ-k Kabarmış. *Tostoḳ* “Şişmiş gözler” - tostok “Çıkık, patlak; *tostok köstü* Patlak gözlü.” (ATS, 182) tostok “Çıkıntılı, kabartılı, kabarık.” (TAS, 117) tostok köstü “Fırlak gözlü, gözleri dışarı çıkmış olan.” (TAS, 117)
tostoḳ II **III/1211**	Tel.	<tos Kutu, sandık. - -
tostoẏ- **III/1211**	Tel.	Çıkıntı oluşturmak, kabarmak. - tostoy- “(Göz için) çıkık olmak, patlak olmak.” (ATS, 182)
toş **III/1217**	Alt. Tel. Leb.	Buz. *Toş tayġa* “Buzlu dağlar, buzul” toş “Havuz.” (EDPT, 557) toş “Buzul.” (DTS, 613) toş “Buz.” (ATS, 182) toş “Buz.” (TAS, 117) toş “Buz.” (DLTÇ, 207) toş “Buz.” (DÇT, 157)
toşḳın	Kumd.	Tuhaf, garip.

III/1218		-
		toşkın “Garip, alışılmamış.” (ATS, 182)
toşto-	Tel.	Buza dönmek, buzlanmak.
III/1219		-
		toşto- “Buzla kaplanmak, buzlanmak.” (ARSL, 694)
Totoẏ-payana	Tel.	Yağmur, şimşek ve dolu tanrısı.
III/1205		-
		Totoy Payana “Tanrı.” (ATS, 183)
tottı	Tel.	=totĭ
III/1206		Papağan.
		-
		-
toẏ-	Alt. Tel. Leb.	Doymak.
III/1142		*Ḳarļıḳḳanıŋa meniŋ ḳartam toẏdı.* “Senin dırdırınla benim karnım doydu.” (Tel.); *Yaḳşı aẏļçı kelḥende ēzi toyar.* “Eğer iyi misafir gelirse, ev sahibinin de karnı doyar (atasözü).” (Tel.)
		tōḏ~tōy “Doymak.” (EDPT, 451, 567)
		tod-~toḏ-~toy-~toz- “Doldurmak, tıkmak, doymak.” (DTS, 604, 606, 614)
		toy- “Doymak.” (ATS, 182)
		toy- “Doymak.” (TAS, 117)
		toy- “Doymak.” (DLTÇ, 206)
		toy- “Doymak.” (DÇT, 155)
toẏ I	Alt. Tel. Leb.	Toy, bayram, düğün, ziyafet, şölen.
III/1141		*Toẏ yazadı.* “Bayram etti.” (Alt.); *Toẏġa yīļġan alıptar* “Toyda toplanan kahramanlar.” (Alt.); *Toẏ tarḳadı.* “Toy dağıldı, bitti.” (Tel.)
		tōy “Konak yeri; çadır topluluğu, çadır kampında yaşayan topluluk, toy, şölen, düğün.” (EDPT, 566)
		toy I “Ev, hâne, konut. 2. Şehir, kent.” (DTS, 606)
		toy II“Şölen, ziyafet.” (DTS, 606)
		toy “Toy, şölen, düğün, düğün yemeği.” (ATS, 182)
		toy “Düğün.” (TAS, 117)
		toy “Toy, düğün.” (DK, 254)
		toy “Toy, düğün, ziyafet, şölen.” (DLTÇ, 206)
		toy “Düğün, ziyafet, toy.” (DÇT, 155)
toẏ II	Alt. Tel. Leb.	Kil.
III/1141		*Toẏ paļçıḳ* “Topraktan yapılan kap, çanak.” (Alt.)
		tōy “Kil, çömlek.” (EDPT, 567)
		toy “Balçık, kil.” (DTS, 606)
		toy “*toy balkaş* Çamur, kil.” (ATS, 182)

toyabuḷa- **III/1175**	Kumd. W.	Görüp ve ısıramayacak şekilde ağzı ve başı sarmak veya kapatmak. - -
Toẏbodım **III/1143**	Tel. W.	Okyanus, Ob Nehri. - Toybodım "*mit.* Erlik'in yakınından akan ve insanların gözyaşlarından oluşan nehrin adı." (ATS, 183)
toẏdır- **III/1143**	Tel.	<toẏ-dır- Doyurmak. - toydır- "Doyurmak, beslemek." (ATS, 182)
toẏġıs- **III/1142**	Kumd.	Doyurmak. todġur- "Doyurmak, tatmin etmek." (EDPT, 454) todġur-~toḏġur- "Doyurmak." (DTS, 604) toygıs- "Doyurmak." (ATS, 182) toyıs- "Doyurmak." (DÇT, 156)
toyıḷ- **III/1175**	Tel.	<toẏ-ḷ- Doymak. - toyın-~toyun- "Doymak." (DÇT, 156)
toyıt- **III/1175**	Alt. Tel. Leb.	<toẏ-t- Doyurmak. - -
toẏḷıḳ **III/1143**	Tel.	Evlilik, düğün. - -
toẏḷo- **III/1143**	Tel. Alt.	<toẏ+ḷa- Toy yapmak, bayram etmek. *Aḷtı yıḷ toẏḷodı.* "Onlar altı sene toy yaptılar." - toylo- "Şölenlerde dolaşmak." (ATS, 182) toylo- "Ziyafet vermek." (DK, 254) toylo- "Ziyafet vermek." (DÇT, 155)
toẏmoḳ **III/1144**	Tel. W.	Kuyruksuz, boynuzsuz. - toymok "Kuyruksuz." (ARS, 122)
toyū	Alt. Tel.	1. Doymuş.

III/1175		2. Doyma.
		-
		toyu “1. Tokluk. 2. Tok.” (ATS, 183) toyu “Karnı tok.” (TAS, 117) toyu “Tok.” (DÇT, 156)
tozıḷ- **III/1215**	Tel. Tub.	<tos-ḷ- Bitmiş olmak, bitmek. *Çerū onço tozıḷgan* “Ordu tamamen bitti. (yani mahvedildi).” (Tel.)
		-
		tozıl- I “Tutulmuş, alıkonulmuş olmak.” (ATS, 183) tozıl- II “Dağılmak.” (ATS, 183) tozıl- “1. Bitmek, harcamak. 2. Geçmek, bitmek.” (DK, 254) tozıl- “Çürümek, bozulmak, zamanı geçmek.” (DLTÇ, 206) tozıl- “Bitmek, tükenmek.” (DÇT, 155)
tozın **III/1215**	Alt. Tel. Leb.	Toz.
		-
		tozın “Toz.” (ATS, 183) tōs “Toz.” (DÇT, 156)
tozır **III/1215**	Kumd.	Çopur yüzlü, çarpık çurpuk.
		-
		-
tozıyaḳ **III/1215**	Kumd.	<tos+ayaḳ Huş ağacından yapılmış sepet, kâse, çanak.
		-
		-
tozoḳ **III/1215**	Tel.	=tozıyaḳ Dört köşeli sepet, kasa.
		-
		tozok “Ağaç sepet.” (ATS, 183) tozok “Ağaç kabuğundan yapılmış kapkacak.” (DLTÇ, 206) tüzek “Huş ağacı kabuğundan yapılan kutu.” (DLTÇ, 211)
tozū **III/1215**	Tel.	<tos-ū Gözetleme.
		-
		tozu I “Nöbet, koruma.” (ATS, 183) tozu II “Yolda tutma, alıkoyma.” (ATS, 183)
tozun **III/1216**	Alt. Tel. Leb.	Toz. *Yerdĭŋ tozunŭ teŋerē çıḳtı, teŋerenĭŋ tozunŭ yerḥe tüştŭ.* “Yerin tozu gökyüzüne kalktı, gökyüzünün tozu yere indi.” (P.d.V.I, 12,55-56) *bk.* tozın.

tō̆	Alt. Tel. Leb.	Deve.
III/1241		*Tō̆nŭŋ ḳuỳruġŭ yerḥe yetkenĭn kem körḥön?* “Devenin kuyruğunun yere değdiğini kim gördü ki?” (P.d.V.I, 1,2)
		tevey “Deve.” (EDPT, 447) tėve~tėvi~tėvey “Deve.” (DTS, 590)
		tō̆ “Deve.” (ATS, 184) tō̆ “Deve.” (TAS, 118) tön “Deve.” (DK, 256) tō̆ “Deve.” (DLTÇ, 208) tō̆ “Deve.” (DÇT, 157)
töbö	Alt. Tel. Leb.	=töpe
III/1271		1. Tepe, üst taraf. 2. Zirve. *Töbözŭ kökke yedip yat.* “Onun başı gökyüzüne kadar uzuyor.” (Alt.) 3. Tepe. *Töbö yerḥe maḷıŋ kütkĭn!* “Hayvanları tepelik bir yerde otlat!” (Tel.) 4. Baltanın arka tarafı, kesmeyen tarafı. (Tel.) 5. Kurban kesilmiş hayvanın çiğ etinin bir parçası. (Tel.) 6. Yığın. *Töbö saḷ!* “Farklı yığınlara, parçalara ayır!”
		töpǖ (töpō̆)~töpün “Tepe; baş, zirve (dağ, insan vb.); tepe (küçük dağ).” (EDPT, 436, 441) töpü “Tepe, zirve, doruk, baş.” (DTS, 615)
		töbö “1. Tepe. 2. Bir şeyin tepesi, yukarısı; baş. 3. Balta tersi.” (ATS, 183) töbö I “1. Tepe. 2. Baltanın keskin olmayan tarafı, baltanın tersi.” (TAS, 117) töbö II “Pay, kısım.” (TAS, 117) töbe “Tepe, doruk; dağın zirvesi, baltanın arkası; taç, hükümdarlık.” (DK, 255) töve “Taç, hükümdarlık.” (DK, 256) tövö I “Kafatası.” (DLTÇ, 207) tövö II “Dağ, tepe.” (DLTÇ, 207)
töbölū̆	Tel. Alt.	Keskin olmayan tarafı olan balta.
III/1272		*Töbölū̆ paḷta.*
		-
		töbeliğ “Tepeli, tümsekli, engebeli.” (KRS, 85)
töbön	Leb.	Aşağıda, aşağı taraf.
III/1272		*bk.* tömön.
töböngŭ̆	Leb.	=töbengĭ
III/1272		Alt taraf, alt tarafta olan.
		-

		dömeŋi “Aşağıdaki.” (GSATA, 414)
töçün **III/1264**	Alt. Tel.	Kabile, boy. - -
tödöḫö **III/1264**	Tel.	Yanmış mum parçası, mumun sonu. - -
tögünne- **III/1245**	Leb.	Yalan söylemek. - tögünde- “Yalan söylemek.” (ATS, 182) tögünde- “Yalan söylemek, kandırmak.” (TAS, 117) tögünde- “Yalan söylemek.” (DÇT, 157)
tögüt- **III/1246**	Leb.	*bk.* töḫöt-.
töḫöçĭ **III/1244**	Alt.	<tök-e+çi Dökülen. - -
töḫön- **III/1244**	Alt. Tel.	Tükenmek, bitmek. tüken- “Tükenmek, bitmek.” (EDPT, 484) tüken- “Tükenmek, bitmek.” (DTS, 638) tügen- “Tükenmek, bitmek.” (ATS, 188) tügen- “Tükenmek, bitmek.” (TAS, 120) tügen- “Tükenmek, bitmek.” (DK, 258)
töḫöt **III/1244**	Alt. Tel.	<Rus. деготь Katran. - tögöt “Katran.” (ARSL, 694)
töḫöt- **III/1244**	Alt. Tel.	tüketmek, bitirmek. tüket-~tükēt- “Tüketmek, bitirmek, tamamlamak.” (EDPT, 479) tüket- “1. Tamamlamak, bitirmek, son vermek. 2. Tüketmek.” (DTS, 632) tüges- “Tüketmek, bitirmek, tasfiye etmek.” (ATS, 188)
töḫŭnçĭ **III/1245**	Alt. Tel.	<töḫün+çi Yalancı. - tögünçi “Yalancı.” (ATS, 183) tögünçik “Yalancı, kıtırcı.” (TAS, 117)

töḫŭnde- **III/1245**	Tel.	*bk.* tögünne-[296].
töḫŭndö- **III/1245**	Tel.	*bk.* tögünne-[297].
töḫŭndöt- **III/1245**	Alt.	<töḫŭndö-t- Yalan söyletmek. - tögündet- “Yalan söyletmek.” (ATS, 183)
töḫül- **III/1245**	Alt. Tel.	<tök-l- Dökülmek. *Töḫülḫön ḳanı taḷaẏ aġa berdi.* “Dökülen kanı deniz gibi akıyordu.”; *Közŭnüŋ yajı töḫŭlŭp keldi.* “Göz yaşları dökülüyordu.”; *Aḷtındī pürŭ töḫülḫen aḳ ḳayın.* “Altın gibi yaprakları dökülen ak kayın.” tökül- “Dökülmek.” (EDPT, 481) tökül- “Dökülmek.” (DTS, 614) tögül- “Dökülmek.” (ATS, 183) tögül- “Dökülmek, akmak.” (DK, 256) tögül- “Dökülmek.” (DLTÇ, 208) tögül-~tūl- “Dökülmek.” (DÇT, 157, 159)
töḫün **III/1245**	Alt. Tel.	Yalan, gerçek olmayan. *Töḫün aẏtpa!* “Yalan söyleme!”; *töḫün sös* “Yalan.”; *çın-bileŋ tögün arazında tört ölū̄* “Yalanla gerçek arasındaki mesafe sadece dört parmak kadardır.” tögün “Leke, benek, damga.” (DTS, 614) tögün “Yalan.” (ATS, 182) tögün “Yalan, gerçek olmayan.” (TAS, 116) tögün “Yalan.” (DK, 256) tögün “Yalan, yalancı.” (DÇT, 157)
töḫüncĭ **III/1245**	Leb.	*bk.* töḫünçĭ.
töḫüs- I **III/1246**	Tel. Alt.	Bitirmek. tüket-~tükēt- “Tüketmek, bitirmek, tamamlamak.” (EDPT, 479) tüket- “1. Tamamlamak, bitirmek, son vermek. 2.Tüketmek.” (DTS, 632) tüges- “Tüketmek, bitirmek, tasfiye etmek.” (ATS, 188) tögüs- “Bitmek.” (ATS, 183)
töḫüs- II **III/1246**	Tel.	Etrafa atmak. *Ölödŭm tep ötpöḫŭŋ töḫüspe!* “Ölüm döşeğinde olsan bile ekmeğini etrafa atma!” -

[296] Gönderme yapılan *tögünnö-* maddesi sözlükte yoktur.
[297] Gönderme yapılan *tögünnö-* maddesi sözlükte yoktur.

		tüges- “Tüketmek, bitirmek, tasfiye etmek.” (ATS, 188) tögüs- “Bitmek.” (ATS, 183)
töjö- **III/1269**	Alt. Tel. Leb.	Döşemek, sermek. töşē- “Döşemek, sermek (döşek vb.)” (EDPT, 561) töşe- “Döşemek, sermek, yaymak.” (DTS, 617) töjö- “Sermek, döşemek.” (ATS, 183) töjö- “Döşemek.” (TAS, 117) töjö- “Döşemek, sermek.” (DÇT, 157)
töjök **III/1269**	Alt. Tel. Leb.	Döşek, minder. töşēk “Döşek, yatak.” (EDPT, 563) töşek “Döşek, yatak.” (DTS, 617) töjök “Yatak, döşek.” (ATS, 183) töjök “Döşek, yatak.” (TAS, 117) töjök “Yatak, döşek.” (DK, 256) töjök “Yatak, döşek.” (DÇT, 157)
töjön-[298] **III/1269**	Alt. Tel. Leb.	Döşenmek. töşen- “Döşe- fiilinin dönüşlü şekli.” (EDPT, 565) töşen- “Döşe- fiilinin dönüşlü şekli.” (DTS, 617) töjön- “Döşemek, yaymak.” (ATS, 183) töjön- “Kendi altına sermek.” (DK, 256) töjön- “Yerleşmek, kendisine yatak hazırlamak, sermek.” (DÇT, 157)
töjöt-[299] **III/1269**	Alt. Tel. Leb.	Döşetmek. töşet- “Döşek vb. serdirmek, döşetmek.” (EDPT, 562) töşet- “Döşek vb. serdirmek, döşetmek.” (DTS, 617) töjöt- “Bir şeyi serdirmek, bir şeyi yaygı gibi kullandırmak.” (ATS, 183)
töjümöt **III/1269**	Alt.	Akıllı, sade rütbesi olan insan. - -
tök- **III/1242**	Alt. Tel. Leb.	Dökmek, dökülmek. *Ḳasḳa tarı töḫüp perdi.* “O kazlara darı döktü.” (Tel.) tök- “Dökmek, dağıtmak, serpmek.” (EDPT, 477) tök- “1. Dökmek. 2. *mec.* Dökmek.” (DTS, 614) tök- “Dökmek.” (ATS, 183) tök- “Dökmek.” (TAS, 117) tök- “Dökmek, akıtmak. ” (DK, 255) tök- “Dökmek, akıtmak.” (DLTÇ, 207) tök- “Dökmek.” (DÇT, 157)

[298] Gönderme yapılan *töşen-* maddesi sözlükte yoktur.
[299] Gönderme yapılan *töşet-* maddesi sözlükte yoktur.

töl **III/1260**	Alt. Tel. Leb.	1. Verimli. (Alt. Tel.) *Tölŭ yoḳ.* “Çorak” 2. Nesil, kuşak.
		tō̲l “Soy, kuşak, nesil.” (EDPT, 490) töl “1. Doğum sırası. 2. Döl, nesil, kuşak.” (DTS, 614)
		tölü “Nesil, kuşak.” (ATS, 183) töl “Soy.” (TAS, 117) töl “Nesil, kuşak.” (DK, 256)
tō̲l- **III/1260**	Alt.	Dökülmek. *bk.* töḫül-.
töldö- **III/1263**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	Doğurgan, verimli olmak (insan için). -
		töldö- “1. (Hayvanlar için) döllemek. 2. Çoğalmak, ürün vermek.” (ATS, 183) töldö- “Üremek, çoğalmak.” (TAS, 117) töldö- “ (Büyükbaş hayvanların çiftleşmesi hakkında) döllemek, üremek, çoğalmak, doğurgan olmak.” (DK, 256)
töldört- **III/1263**	Kumd.	*bk.* töldöt-.
töldöt- **III/1263**	Tel. Leb.	<töldö-t- Hayvanı verimli hâle getirmek, hayvanın verimli olması için ona iyi bakmak (onu iyi beslemek).
		-
		töldöt- “Dölletmek, aygırı sürüye salmak.” (ATS, 183) töldöt- “Hayvanları çiftleştirmek, aygırı sürüye salmak.” (DK, 256)
töldū̲ **III/1263**	Tel. Alt.	<töl+lū̲ Doğurgan, soylu.
		-
		-
tölḫö **III/1263**	Tel.	Büyü için kullanılan küçük yay, büyü.
		-
		tölgö “1. Havadaki nemi belirtmek için kullanılan alet. 2. (Büyü amacıyla kulllanılan) boynuz veya yay. *Tölgö sal-* Yayla büyü yapmak.” (ATS, 183) tölgö “1. Büyü. 2. Fal.” (TAS, 117)
tölḫöçĭ **III/1263**	Tel.	Falcı, kâhin, hekim.
		-
		tölgöçi “Büyücü kadın.” (ATS, 183) tölgöçi “1. Büyücü. 2. Falcı.” (TAS, 117)

tölḫölö- **III/1263**	Tel.	Fal bakmak. - tölgödö- “Boynuzla fala bakmak.” (ATS, 183) tölgölö- “1. Büyü yapmak. 2. Fal bakmak, fal açmak.” (TAS, 117)
tölö- **III/1261**	Alt. Tel. Leb.	Ödemek. tölē- “Ödemek (borç), geri ödemek (ödünç para)” (EDPT, 492) töle- “Ödemek..” (DTS, 614) tölö- “Ödemek.” (ATS, 183) tölö- “Ödemek.” (TAS, 117)
tölöm **III/1262**	Tel. Leb.	<tölö-m Ödeme. - -
tölön **III/1262**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Dalak. - -
tölön- **III/1262**	Alt.	<töle-n Ödenmek. - tölön- “Bir şeye dayanmak.” (ATS, 183)
tölöt- **III/1262**	Alt. Tel. Leb.	<töle-t- *Pī anıŋ ḳamıdanın tölödŭp perdĭ.* “Memur onun zararlarını ödetti.” (Tel.) tölet- “Ödetmek.” (EDPT, 494) tölet- “Ödetmek.” (DTS, 614) tölöt- “Ödetmek.” (ATS, 183)
tölū **III/1262**	Tel.	<tölö-ū Borç ödemesi. *Tölūge per!* “Borç ver!” - tölü “1. Ödeme, ücret. 2. Borç. 3. *es.* Ruhlara selamet ve sağlık için kurban sunma (siyah dışındaki çeşitli renklerdeki kurdelelerden oluşan ipler iki kayı ağacı arasına gerilir, tilki ve su samuru kürkleri bu iplere asılır.)” (ATS, 183)
tölūçĭ **III/1262**	Tel.	<tölū+çi Ödeyen. - -
tölūlū **III/1262**	Tel.	<tölū+lū Borcu olan, borcu olanın borcunu ödemesi.

		-
		tölülü “Borçlu, borcu olan.” (ATS, 184)
tömön **III/1273**	Alt. Tel.	Aşağıda, aşağı taraf. *Tömön yaḳ* “Batı.” (Alt.); *Yüzŭ tömön boḷdı.* “O başını astı.”; *Çoḷışmandı tömön aġıp ītdibƀs.* “Biz Çolışman Nehri’nden aşağıya doğru yüzüyorduk.” (Tel.); *Prastı tömön kemelü kijiler paḷıḳ şūp kelƀp yadır.* “Teknedeki insanlar Mras Nehri’nden aşağıya doğru yüzüyor ve balık tutuyorlar.” (Tel.)
		tūb “Ağaç ya da bitkinin kökü; temel, dip.” (EDPT, 434) tüp “1. Dip, aşağı alt, taban; etek. 2. Kök, köken. 3. Temel, esas, öz, ana. 4. Soy, asıl, nesep.” (DTS, 634)
		tömön “Aşağı, aşağıya.” (ATS, 184) tömön “Aşağı.” (TAS, 117) töben~tömön “Aşağı, aşağıya.” (DK, 256) tuvan~tüven “Aşağıya.” (DK, 257, 258) töbön~töben~tövön~tömön “*edat* Altında, aşağıda, aşağıya.” (DLTÇ, 207) temen~tömön “Aşağı, aşağıya.” (DÇT, 154, 157) tövön “Taban.” (DÇT, 157)
tömöndö- **III/1273**	Alt. Tel.	<tömön+le- Aşağıya doğru gitmek, aşağıda bulunmak.
		-
		töməndö- “1. Alçalmak. 2. Aşağıya doğru hareket etmek.” (ATS, 184) tömönde- “Aşağıya doğru gitmek.” (DK, 256)
tömönök **III/1273**	Alt.	=töbönök Sinek. *bk.* tobonoḳ.
tömörtŭn **III/1274**	Tel.	Aşağıdan.
		-
		tömörtineŋ “Aşağıdan.” (ATS, 184)
tōn **III/1249**	Alt. Tel. Leb.	Ağaç kabuğu üzerindeki tabaka, kav.
		-
		tōn~tön “1. Mürver ağacının orta kavı. 2. Kayın ağacının katmanı.” (ATS, 184)
tönön **III/1249**	Tel. Alt. Leb.	Dört yaşındaki dana veya tay.
		tügē “(Bir iki yaşında) dana.” (EDPT, 478) tüge İki yaşındaki buzağı.” (DTS, 631)
		tönön “Dört yaşındaki öküz. *Tönön tay* Dört yaşındaki at.” (ATS, 184)

		tönön “Dört yaşındaki inek veya at.” (TAS, 117) tölönek “Düve.” (DK, 256) tölenik~tölnek “İnek, dana.” (DLTÇ, 208) dönön “3 yaşına kadar olan erkek besi hayvanları.” (DÇT, 112)
tönöyün **III/1249**	Tel.	Dört yaşındaki dana ya da kısrak. *bk.* tönön. - tönöcin “Dört yaşındaki inek veya kısrak.” (ATS, 184)
töŋ **III/1246**	Alt. Tel. Leb.	Tepe. *Töŋ yerde maļ ķadardı.* “O tepelik yerlerde hayvanlarını otlattı.” (Tel.) - töŋ~töstök “Tepe, yükselti, yükseklik.” (ATS, 184) töŋ “Tepe, tümsek, yükseklik.” (TAS, 117) töŋ “Tepe.” (DLTÇ, 208) töŋ “Tepe.” (DÇT, 157)
töŋkök **III/1247**	Tel.	Kabarmış. - töŋkök “Tepeli, kabarık.” (ATS, 184)
töŋmök **III/1249**	Tel.	*bk.* töŋnök.
töŋnök **III/1248**	Tel.	Kalçadan dize kadar olan bacağın üst kısmı. - töŋmök “İncik kemiği, kalça kemiği.” (ATS, 184)
töŋö **III/1247**	Tel.	1. Boyunduruk. *Menĭŋ töŋöm saļınıp aļığar, töŋöm menĭŋ yaķşılıķ*! “Benim boyunduruğumu koyun, benim boyunduruğum daha iyidir!” 2. Kalıp. - töŋö “Boyunduruk.” (ATS, 184) tövö “Boyunduruk.” (DLTÇ, 207)
töŋöjök **III/1247**	Tel.	*bk.* töŋözök.
töŋölö- **III/1247**	Tel.	1. Ayakları kalıba sokmak. 2. *Töŋölöp turup aļbaẏ yat.* “Güçsüzlükten ayağa kalkamıyor.” - töŋölö- “Boyunduruk takmak.” (ATS, 184)
töŋöş I **III/1247**	Tel.	Kütük. -

		tönŋöş “1.Kütük. 2. *mec.* Hantal, öküz.” (ATS, 184) tönŋöş “Kütük.” (TAS, 118) tönŋöç~tönŋöş “1. Kütük. 2. *mec.* Aptal.” (DK, 256) tönŋeç~tönŋöş “Kütük.” (DLTÇ, 208) tönöş~tönŋöç~tönŋöş “Kütük.” (DÇT, 157)
tönŋöş II **III/1247**	Tel.	Köpük. - -
tönŋöştū̄ **III/1247**	Tel.	<tönŋöş+lū̄ Köpüklü. - -
tönŋözök **III/1247**	Alt.	Bataklıklardaki çimli küçük tümsekler. - tönŋözök “Kabarcık, tümsek.” (ATS, 184) tönŋselek “Tepe, tümsek, ot yığını.” (DK, 256) tönüzek~tönŋzök~tönŋizek “Tepe, yükselti.” (DÇT, 157)
tönŋtök **III/1248**	Tel.	Kalça. - -
tönŋzök **III/1249**	Leb.	*bk.* tönŋözök.
töpşü **III/1270**	Alt.	Büyük tas, çanak. - töpşü “Dayanak, destek.” (ATS, 184)
töptŭ̆k **III/1270**	Tel.	Uygun. *Töptŭ̆k öyŭ̆* “Belirli bir zaman, zaman.” *Pō töptŭ̆k* “Buna istinaden, zaman” - -
tör **III/1249**	Tel. Leb. Alt.	Baş köşe, şeref yeri. *Tör paştap ottur.* “En şerefli yere otur!” (Alt.) tō̄r “Çadır, oda ya da ziyafette şeref yeri, baş köşe.” (EDPT, 528) tör~töre “Girişin karşısındaki yer, çadırın baş köşesi, en şerefli yer.” (DTS, 615) tör “Çadırın girişindeki yer, evin baş köşesi. *Tör canı* Baş köşe.” (ATS, 184) tör “Baş köşe, saygın insanlar için ayrılan özel yer.” (TAS, 118) tör “Çadırdaki baş köşe, saygın insanlar için ayrılan özel yer.” (DK, 256) tör “Çadırdaki baş köşe, saygın insanlar için ayrılan özel yer.” (DLTÇ, 208) tör “ Evdeki baş köşe (çadırda saygın yer).” (DÇT, 157)

törbös **III/1259**	Leb.	Bataklık yosunu. - -
törḫöm **III/1257**	Tel.	İçine kalp, karaciğer, akciğer ve yağ koyulmuş koyun bağırsakları, herhangi bir yemek. *bk.* yörḫöm.
törküle- **III/1257**	Tel.	Bir şeyler istemek amacıyla (para, hayvan, arı vb.) hanımın akrabalarının yanına şarap veya başka bir hediyelerle gitmek. - -
törn̄ **III/1253**	Leb.	*bk.* töröḫön.
törö- **III/1253**	Alt. Tel. Leb.	=töre 1. Doğmak. *Bir paḷa töröp-tür.* “Bebek doğdu.”; *Çoḳur pēdiŋ çoḳur ḳuḷunŭ törödŭ.* “Benekli kısraktan benekli tay doğdu.” 2. Bazen “doğurmak” anlamında kullanılır. *Ḳoŋdaẏcınıŋ ḳattı pir paḷa törödŭ.* “Koŋdaycı’nın hanımı çocuk doğurdu.” (Tel.) törū- (törō-) “Türemek, çoğalmak, yaratılmak.” (EDPT, 533) törü- “1. Meydana gelmek, ortaya çıkmak, doğmak. 2. Doğurmak, türemek.” (DTS, 617) törö- “Doğurmak, meydana çıkarmak.” (ATS, 184) törö- “Yavrulamak, doğurmak (hayvanlar için).” (TAS, 118) törö- “Doğmak, doğurmak.” (DK, 256) törö- “Doğmak.” (DÇT, 157)
törö I **III/1252**	Tel.	=töre Memur, polis memuru. törē~törū (törō) “Töre, gelenek, örf, yazılı olmayan kanunlar.” (EDPT, 531) töre “Töre, kanun, yasa, âdet, gelenek, görenek.” (DTS, 615) törö “Bürokrat.” (TAS, 118)
törö II **III/1253**	Alt.	Halk (sadece şiirlerde kullanılan çok eski bir sözcük). - -
töröḫön **III/1253**	Alt. Tel.	<törö+kön Akraba. - törögön “Akraba.” (ATS, 184) törögön “Akraba.” (TAS, 118) törögön “Akraba.” (DK, 256) törön “Akraba.” (DK, 256)

			törgün “Bir başkasıyla ortak mülkü olan kişi.” (DLTÇ, 208) törön “Kan bağı ile akraba, birinci dereceden akraba.” (DLTÇ, 208) türen “Akraba.” (DLTÇ, 211) törögön “Akraba.” (DÇT, 157)
töröl **III/1253**	Tel. Alt.	Kumd.	<törö-l Nesil, akrabalık, akraba, var olma. *Ada töröl yurt* “Vatan” (Tel.) (Tel.) - töröl “1.Akrabalık. 2. Vatan, anayurt.”(ATS, 184)
törömöl **III/1254**	Tel.		<törö-möl Köken, asıl. *Törömöl Teleŋetpĭn* “Ben köken olarak Teleüt’üm.”; *törömöl til* “Ana dili” - Törömöl “Kahraman (destanlardaki yiğitler için).” (ATS, 184)
Törönöẏ **III/1253**	Tel.		İlk insanın ismi. - -
töröt- **III/1254**	Tel. Alt.		Yaratmak, meydana getirmek. törüt- (?döröt-) “Meydana getirmek, yaratmak.” (EDPT, 536) törüt- “Yaratmak, ortaya çıkarmak, meydana getirmek.” (DTS, 617) töröt- “Doğurtmak.” (ATS, 184) töröt- “Doğurtmak.” (DK, 256) töröt- “Doğurtmak.” (DLTÇ, 208)
tört **III/1257**	Alt. Tel. Leb.		Dört. *Tört üleştĭŋ pir ülejĭ.* “Dört parçanın biri, dörtte bir.” (Tel.); *Törtŭ keldĭ.* “Dört kişi hepsi geldi.” (Tel.) tört (dȫrt) “Dört (4)” (EDPT, 534) tört “Dört.” (DTS, 616) tört “Dört.” (ATS, 184) tört “Dört.” (TAS, 118) tört~türt “Dört.” (DK, 256) tört “Dört.” (DÇT, 157)
törtön **III/1257**	Alt. Tel.		<tört+on Kırk (40). - törtön “Kırk.” (ATS, 184) törtön “Kırk (40).” (DK, 256)
törtönünci	Leb.		*bk.* törtönünçĭ.

III/1258		
törtönünçĭ	Alt.	<törtön+nçi Kırkıncı.
III/1258		-
		törtöninçi “Kırkıncı.” (ATS, 184)
törttŭ̄	Tel. Alt.	<tört+li
III/1258	Kumd.	Dörtlü.
		-
		törttü “Dörtlü.” (ATS, 184) törttü~törttŭ̄ “Dörtlü.” (DK, 256)
törttŭğ	Leb.	*bk.* törttŭ̄.
III/1259		
törtŭ̄	Tel.	<tört+ŭ̄, <törtegü
III/1258		Dördün hepsi. *Törtūzĭ* “Çoğundan dördü.”
		törtegü “Dördün hepsi, dördü birlikte.” (EDPT, 538) törtegü “Dördün hepsi, dördü birlikte.” (DTS, 616)
		törtü “Dörder.” (ATS, 184) törtü “Dört kişi.” (TAS, 118)
törtŭnçĭ	Alt. Tel.	<tört+nçi[300]
III/1258		Dördüncü.
		törtünç (dȭrdünç) “Dördüncü.” (EDPT, 535) törtinç~törtünç “Dördüncü.” (DTS, 616)
		törtinçi “Dördüncü.” (ATS, 184) törtinçi “Dördüncü.” (TAS, 118) törtinçi “Dördüncü.” (DÇT, 157)
törtüle	Tel.	Tamamen dördü.
III/1258		*Törtŭle-bĭs* “Biz dördümüz.”; *törtŭlezĭ* “Çoğundan dördü.”
		-
		törtele “Dördün hepsi.” (DK, 259) dörtülezi “Dördü, dördü birden.” (GSATA, 415)
tös I	Alt. Tel. Leb.	Temel; bir şeyin alt tarafı.
III/1264		*Aġaştıŋ tözünde* “Ağacın altında.” (Tel.); *tūdŭŋ tözŭnde* “Dağın eteğinde.” (Tel.); *Aġaştıŋ tözünö paḷta pelen.* “Balta artık ağacın kökünde duruyor.” (Alt.)
		tȭz “Töz, kök, temel, köken.” (EDPT, 571) töz “Töz, cevher, kök, temel.” (DTS, 618)
		tös I “1. Temel, başlangıç; dağ eteği. 2. Karargâh. 3. *mit.* Şamanların inancına göre üç alanda-yerde, havada ve yer altında-bulunan ilk ruhlar. 4. *gr.* *tös ermek* ana cümle, temel cümle; *tös*

[300] OSTN’de morfololojik tahlil *tör+açi* şeklinde yazılmış.

		uçur asıl anlam; sözlük anlamı; *tös zalog* etken çatı" (ATS, 184) tös II "Çalı." (ATS, 184) tös "1. Temel, dayanak. 2. Başlangıç." (TAS, 118) töz~ tös "Temel, taban." (DK, 256) töz "Ufuk." (DLTÇ, 208) dös~töz ~tȭs~tös "Taban; temel." (DÇT, 112, 157)
tös II **III/1264**	Tel. Kumd.	1. Kendi hizmetçisinden mahrum olan (şamandan) ve böyle bir şaman hizmetçisini bekleyen ruh. 2. Ölmüş şamanın ruhu. 3. Ölmüş şamanların ruhunu temsil eden ve onların kullandığı tılsımlar (bantlar). --- tȭz "Töz, kök, temel, köken." (EDPT, 571) töz "Töz, cevher, kök, temel." (DTS, 618) --- tös "1. Temel, başlangıç; dağ eteği. 2. Karargâh. 3. *mit.* Şamanların inancına göre üç alanda-yerde, havada ve yer altında- bulunan ilk ruhlar. 4. *(gr.) tös ermek* ana cümle, temel cümle; *tös uçur* asıl anlam; sözlük anlamı; *tös zalog* etken çatı" (ATS, 184) tös II "Çalı." (ATS, 184) tös "1. Temel, dayanak. 2. Başlangıç." (TAS, 118) tös "Boyun, kabilenin koruyucu ruhu." (DLTÇ, 208)
töstö- **III/1266**	Tel.	<tös+le- Dağın eteğinde gezmek. --- - --- -
töstök **III/1266**	Alt. Tel. Leb.	Tepe, dağın eteği. --- - --- töstök~töŋ "Tepe, yükseklik." (ATS, 184)
töş **III/1268**	Alt. Tel. Leb.	1. Göğüs. 2. Örs. (Alt. Tel.) --- tȭş "Göğüs, göğsün üst kısmı." (EDPT, 558) töş "Göğüs, meme, bağır." (DTS, 617) --- töş "1. Göğüs. 2. Kesilmiş hayvanın göğüs kısmı. 3. Alt yer." (ATS, 184) töş "Göğüs, döş." (TAS, 118) töş "Göğüs." (DK, 256) töş "Göğüs." (DLTÇ, 209) töş "Göğüs." (DÇT, 157)
töştök **III/1269**	Tel.	Gömlek göğüslüğü. --- - --- töştök "Kadın elbisesinin göğsüne takılan takı, süs, ziynet." (TAS, 118)

töştük **III/1269**	Tel.	1. Göğüslük (atta). 2. Yağ ve postu olan göğüs kemiği. 3. Kadın gömleğinin göğüslüğü. - töştük “Göğüslük.” (ATS, 184) töştik “At göğüslüğü.” (TAS, 118) töştik “Yük bağlarken atın göğüs kısmına konulan göğüslük.” (DK, 256) östök “Göğüslük (atla ilgili).” (DLTÇ, 184) tüştik “Eyer kayışı.” (DLTÇ, 211)
tözö- **III/1267**	Tel. Kumd.	Temellendirmek, sağlamlaştırmak. - tözö- “Sağlamlaştırmak.” (ATS, 184) tözö- “Temelini atmak, temelini oluşturmak.” (TAS, 118)
tözöḫö **III/1267**	Tel.	Kalıntı, yanmış mum parçası. *bk.* tödöḫö - tözögö “1. Taban, destek. 2.*gr.* Gövde, taban.” (ATS, 184)
tözüm **III/1267**	Tel.	<tös+m 1. Dayanma, tahammül, sabır. *Tözüm pazım* “Sabır ve mütevazılık.” 2. Sakin, sabırlı, mütevazi. - tözim-pazım “1. Ağırbaşlılık, alçak gönüllülük. 2. Ağırbaşlı, alçak gönüllü.” (TAS, 118)
tȭrgö **III/1257**	Leb.	Kırılmış dallar. - -
tȭş **III/1268**	Tel. W.	İlkbahardaki keçi derisi (Şubatta). - -
tȭẏ **III/1241**	Töl.	=tüŋöẏ Çift, birbirine uygun eşyaların çifti. *Pir töẏ şar* “Öküz çifti.” *bk.* tüŋeẏ.
tsülmek **IV/214**	Tub.	Çömlek. - -
tū- **III/1421**	Alt. Tel.	1. Doğurmak, yumurtlamak. (Alt.) *Ḳurtuyaḳ tūp aḷdı.* “Yaşlı kadın çocuk doğurdu.” (Tel.); *tūbas içtū̄* “Kısır kadın.” (Alt.); *Ḳuştar tūp yat.* “Kuşlar yumurtluyor.”

		2. Doğmak. *Tūġan yer* “ana vatan” (Tel. Alt.); *tūġan ada* “Öz baba”; *tūġan kün* “Doğum günü.” (Alt.) 3. Çıkmak, doğmak.
		tuġ- “Doğmak.” (EDPT, 465) toġ- “1. Doğmak, meydana gelmek. 2. Çıkmak.” (DTS, 604)
		tū- “1. Doğurmak. 2. (Kuş için) yumurtlamak.” (ATS, 187) tū- “1. Doğurmak. 2. Yumurtlamak.” (TAS, 119) tug- “Doğmak.” (DLTÇ, 209)
tū I **III/1421**	Tel. Alt.	Verimsiz, doğuramayan, kısır. - -
tū II **III/1421**	Alt. Tel.	Dağ, dağlar. *Tū taş* “Kara.”; *tū pajı* “Dağın tepesi.” (Alt.)
		tāġ “Dağ.” (EDPT, 463) taġ “Dağ.” (DTS, 558)
		tū “Dağ.” (ATS, 187) tū “Dağ.” (TAS, 119) tag “Dağ.” (DLTÇ, 200) tav~tū “Dağ.” (DÇT, 151, 158)
tū III **III/1421**	Alt. Tel.	Bayrak. tūġ “Tuğ, hükümdarlık alemi.” (EDPT, 464) tuġ~tūġ “1. Tuğ, bayrak, alem. 2. Davul.” (DTS, 619) -
tuaẏḽunça **III/1422**	Tel. W.	Gücü yettiği kadar, olduğu kadar, mümkün olduğu sürece. - -
Tuba **III/1513**	Tel. Alt.	Biy Nehri’nin sağ kıyısında yaşayan Kara Tatarlar (Alt.) *Tuba tūġanın tanıbas teḥen.* “Kara Tatarlar kendi akrabasını tanımaz, derler.”; *Turġan aġaşta töŋöş yoḳ, Tuba kijide turuş yoḳ.* “Büyümekte olan ağacın kütüğü, Kara Tatarların (Tubaların) sürekliliği olmaz (atasözü)” -
		Tuba kiji “Kabile adı.” (DÇT, 157) Duba~Tuba “Tuba kişi.” (GSATA, 416, 514)
tubaḳ **III/1514**	Leb.	=tumaḳ Katlanabilir kulaklı kürk şapka (malahay). -
		-
tubaḳtan- **III/1514**	Leb.	<tubaḳ+ḷa-n- Kulaklarını malahayla sarmak. -
		-

tubaḷa- **III/1515**	Leb.	Birilerini boğmak. *bk.* tumaḷa-
tubaḷan- **III/1515**	Leb.	<tubaḷa-n- Boğulmak. *bk.* tumalan-.
tuban **III/1514**	Leb.	Sis. *bk.* tuman.
tubannığ **III/1514**	Leb.	<tuban+ḷığ Sisli. *bk.* tumandū.
tuda- **III/1493**	Tel.	İhtiyaç içinde olmak, az bir şeye sahip olmak. *Akçadan tudadım.* “Para yokluğu çektim.” - tuta- “1. Yetmemek, ihtiyacı olmak. 2. (Konuşmada) kekemelemek.” (ATS, 187)
tudaḳ **III/1493**	Tel.	<tuda-ḳ Yetersiz, çok az. tutġāḳ “ Düşman devriyelerini ve öncü birliklerini yakalamak için akın yapan atlı gece nöbetçileri. (EDPT, 453) tutġaḳ I “Bekçi, nöbetçi, atlı gece nöbetçisi.” (DTS, 627) tutġaḳ II “Kriz, nöbet; çarpışma, boğuşma.” (DTS, 628) tutak “1. Yetersizlik. 2. Engel. 3. (Konuşmada) kekemelik.” (ATS, 187)
tudam **III/1494**	Tel.	<tut-a-m Ele sığdığı kadar bir şey almak, avuç, tutam. - tudam “Tutam.” (ATS, 185) tudam “Tutam, demet.” (TAS, 118) tudam~tutam “Avuç dolusu, tutam.” (DK, 257) tudam “Avuç dolusu, tutam.” (DLTÇ, 209)
tudān **III/1493**	Tel.	İnsanlara saldıran ve ısıran köpek. - tudagan “Isıran. *Tudagan iyt* Isıran köpek.” (ATS, 185) -
tudŭn- **III/1495**	Tel. Leb. Alt.	<tut-n- 1. Tutunmak. *Ḳoḷıŋa tudŭnŭp kel!* “Eline tutunup gel!” (Alt.); *Tudŭnar ḳamçınar neme* “Tutunabilecek bir şey.” (Tel.) 2. Kendinde tutmak, kendi için tutmak. *Apşıyaḳ paḷtanı tudŭndı.* “Yaşlı adam baltayı eline aldı.” (Alt.); *Aḷtın*

		sayma.lū ödüktŭ tudŭnŭp adazınıŋ ayḷına pardı. “Altın işlemeli çizmeleri kendine alıp babasının köyüne gitti.” (Alt.); *Tobırçığın ḳoḷġa tudŭndŭ.* “Kırbacı eline aldı.” (Alt.) 3. Kaçınmak. *Açūḷanbay tudŭn!* “Sinirlenme, kaçın!”
		tutun- “Tutunmak.” (EDPT, 458) tutun- “1. (Kendi için) tutmak, ele geçirmek, yakalamak; girişmek, izlemek, bağlı kalmak. 2. Kekelemek, duraksamak. 3. Işık saçan bir şeyi karartmak. 4. İdrar tutmak.” (DTS, 629)
		tudun- “Tutmak, tutunmak.” (ATS, 185) tudun- “Tutunmak.” (TAS, 118) tudun- “Bir şey almak, tutunmak, kendi için kapmak.” (DLTÇ, 209) tudun- “Ele almak, elinde tutmak, dokunmak, kucaklamak, sahip olmak.” (DÇT, 157) tutun- “Tutunmak.” (DÇT, 158)
tudŭr- **III/1496**	Tel. Alt.	Tutturmak, teslim etmek, yakalatmak. *krş.* tuttŭr-
		tuttur- “Tutturmak, yakalatmak.” (EDPT, 459) tutdur-~tuttur- “Tutturmak, yakalatmak.” (DTS, 627, 628)
		tudur- “Geri almak.” (DK, 257) tugdır- “Doğurtmak.” (DLTÇ, 209)
tudŭrū **III/1496**	Tel.	<tudŭr-ū İletme, teslim etme.
		-
		-
tuduş **III/1497**	Tel. Alt.	Tamamen, tamamıyla; yığın, bütünleşik, *Ayḷdar tudŭş turŭp-yat.* “Köyler bir arada.” ; *Tudŭş paḷū* “Cüzzam.” (Tel.)
		tutuş~tütüş (?tutoş) “Tutuşma, kavga.” (EDPT, 461) tutuş “İtiraz, sitem, azarlama, kınama.” (DTS, 629)
		tuduş I “Sürekli; tamamiyle.” (ATS, 185) tuduş II “Bir bütün teşkil eden, bütünleşik. 2. Tüm, hep, sırf.” (TAS, 118) tudış la “Sürekli, sonsuza kadar.” (DLTÇ, 209)
tuduş- **III/1497**	Alt. Tel. Leb.	Birbirini tutmak, savaşmak.
		tutuş-~tütüş- (?tutoş-) “Birlikte tutmak, tutuşmak.” (EDPT, 462) tutuş- “Birlikte tutmak, tutuşmak.” (DTS, 629)
		tuduş- “Hep birlikte tutmak, birlikte yakalamak, tutmak.” (ATS, 185) tudış- “Kovalamak, peşinden koşmak.” (DK, 257) tudış-~tuduş- “Birbirine sarılmak; tutuşmak, yarışmak, savaşmak, dövüşmek.” (DÇT, 157)

tuġa I **III/1430**	Alt.	Şaman tefinin çubuğunun askısı. *orbanıŋ tuġazı* (deyim) - tuga I “Şaman tefinin çubuğunun askısı.” (KRS, 87)
tuġa II **III/1430**	Tel.	<Rus. дуга Yay, kavis. - tuga II “Yay, kavis.” (KRS, 87)
tuġaçaḳ **III/1431**	Tel.	<tuġa+çaḳ Küçük yay. - -
tuġāş **III/1431**	Tel. W.	Raslantı, tesadüf. - -
tuġāş- **III/1431**	Tel. W.	Baş vermek. - -
tuġı **III/1431**	Kumd.	=tiḥide İşte, orada. - tigi “O, öteki.” (TAS, 113) tu “Orada.” (DK, 257) duggu~tuġu~tuḫu~tuḳu “İşte o, şu, taa uzaktaki.” (GSATA, 416, 515)
tuġlı **III/1433**	Leb.	Kuskuç (balık). - -
tuja- **III/1512**	Alt. Tel. Leb.	Atın ön ayaklarını bağlamak. tuşā- “Bağlamak, kösteklemek (at vb.).” (EDPT, 561) tuşa- “Ön ayaklara köstek vurmak.” (DTS, 626) tuja- “Köstek takmak.” (ATS, 185) tuja- “Kösteklemek.” (TAS, 118)
tujaḳ **III/1512**	Alt. Tel. Leb.	Atın ön ayaklarını bağlamak için kullanılan ip. tuşāġ “At için köstek.” (EDPT, 562) tuşaḳ “Atın ön ayaklarına bağlanan köstek, pranga.” (DTS, 626) tujak “Köstek, bukağı.” (ATS, 185) tujaġ “Köstek, duşak, hayvanın kaçmasını önlemek için iki ayağına bağlana ip veya zincir.” (TAS, 118) tujak “At için köstek, zincir, ip.” (DK, 257) tujak “Atın ön ayaklarını bağlamak için kullanılan ip.” (DLTÇ, 209)

tujaḷıḳ **III/1512**	Tel.	Kızak bağı. - -
tuḳur **III/1425**	Tel.	Kesilmiş, kesik. *tuḳur ḳoldū* “Kesik elli.”; *tuḳur sabarlū* “Kesik parmaklı.” *krş.* toŋḳur.
tuḷ **III/1464**	Alt. Tel. Leb.	Dul. *Tuḷ ḳaḷdı.* “O dul kaldı.” tūl “Dul, belki de dul erkek.” (EDPT, 490) tul “Dul.” (DTS, 620) tul “Dul.” (ATS, 185) tul “Dul.” (TAS, 118) tul “Dul.” (DÇT, 157)
tūḷ **III/1466**	Tel.	=daul Fırtına. - tūl “Fırtına, boran.” (TAS, 120)
tuḷ- **III/1465**	Alt. Tel.	1. Kapatılmak, tutulmak, kapana kısılmak. *Suġa tuḷġan ḳoyandī poḷdım.* “Suyla çevrelenmiş tavşan gibiyim. (Tavşanlar ilkbaharda buzlar eridikten sonra toplu hâlde büyük nehirlerin sahillerinde kalıp ölürler.)” 2. Çıkılmaz durumda olmak, ihtiyacı olmak, fakir olmak. *Kijiler ḳazıp yūḳtap ḳıḷādırda tülküçek tuyuḳŭna tuḷġanda turnadan suradı: ā naťı süme ḳojıḷdıba?* “İnsanlar toprağı ekerken çok yaklaştıklarında çıkılmaz durumda olan küçük tilki turnaya sordu: Dostum, aklına bir kurnazlık geldi mi?” (P.d.V.I, 196,6) tul- “(Top vb.’ye) vurmak.” (EDPT, 491) tul- “Tutulmak, kapatılmak.” (DTS, 620) tula- “Önünü kesmek, kapamak.” (DÇT, 157)
tūḷ- I **III/1466**	Tel.	Buruşmak, kırışmak. - -
tūḷ- II **III/1466**	Alt. Tel. Leb.	Doğmak. tuġ- “Doğmak.” (EDPT, 465) toġ- “1. Doğmak, meydana gelmek. 2. Çıkmak.” (DTS, 604) tūl- “Doğmak.” (ATS, 187)
tuḷa **III/1466**	Leb.	1. Bataklıktaki otlar. 2. Çim, çimen. - tula “Tümsek, yığın.” (DK, 257)

tūḷa **III/1466**	Kumd.	Kuskuç balığı (Lat. *salmo lenoc (pall.).* - -
tūḷa- **III/1467**	Alt. Tel.	<tū+ḷa- Dağı geçmek, dağları aşarak gitmek. - -
tuḷaḳ **III/1467**	Tel. Alt.	1. İşlenmiş deri. *Tuḷaḳ ton* "Kürk, post." 2. Koltuk için yapılan deri döşek. 3. Keçi derisinin üstünde dövüldüğü kuru deri. tuluk "(Anlamı kesin değil) Şarap tulumu; bariyer, engel?" (EDPT, 795) tulum "Silah, askerî teçhizat." (EDPT, 500) tūlak "1. Çıplak, saçsız. 2. Yünsüz kürk. 3. Çadırlarda oturmak için kullanılan deriden şilte yatak." (ATS, 187) tuluş "Bütün deriden dikişsiz çuval." (ATS, 185) tulup "Koyun derisi." (DLTÇ, 209) tulak "Koyun postu." (DÇT, 158)
tuḷaḳpas **III/1468**	Alt.	Ördek türü. - -
tuḷan **III/1468**	Alt. Tel.	Ay ismi. (Verbitskiy'e göre şubat, mart, nisan ve kasım, yeni ay doğduktan 8 gün sonra Ülker burcunun yıldızının ayın etrafından geçmesi ile bu aylar başlar.) - tūlan "*tūlan ay* Mart. (Altay takvimindeki üçüncü ayın adı.)" (ATS, 187) tulān ay "Mart ayı." (TAS, 118)
tuḷaẏ **III/1467**	Tel.	Uzun kuyruklu tavşan. - tulay~tūlay "Tavşan." (ATS, 185,187) tulay "Suçlu Kazaklara tulay derler." (KRS, 88)
tuḷbar **III/1475**	Alt. Tel.	=tuḷpar Ufak, zayıf at. - -
tuḷġu **III/1474**	Leb.	*bk.* tuḷḳu.
tuḷġū **III/1474**	Tel. W.	Bulut, kara bulut. - -

tuḽġuḽa- **III/1474**	Leb.	*bk.* tuḽķuḽa-.
tuḽġurt **III/14774**	Alt. Tel.	Tamamen, tamamıyla (olumsuz ifadelerde kullanılır). *Tuḽġurt yoḳ* “Tamamen hiçbir şey yok”; *Pistĭŋ ḳadıt paḽdardıŋ ḳajızı Orustuŋ tilĭn tuḽġurt pilbes.* “Bizim bazı hanımlarımız ve çocuklarımız tamamen Rusça bilmezler.”
		-
		tulgurt “Tamamiyle, tam olarak.” (ATS, 185)
tūḽı-[301] **III/1468**	Alt. Tel. Tub.	*bk.* tūḽa-.
tuḽķu **III/1472**	Alt. Tel.	Yuvarlak, silindir şeklinde.
		-
		tulku “Silindir şeklinde, konik.” (ATS, 185) tulku “Yuvarlak.” (TAS, 119)
tuḽķuçaḳ **III/1472**	Tel.	Yuvarlak.
		-
		-
tuḽķuḽa- **III/1472**	Alt. Tel.	<tuḽķu+ḽa- Yuvarlaklaştırmak, yuvarlak hâle getirmek.
		-
		-
tuḽķuḽan- **III/1472**	Alt. Tel.	<tuḽķuḽa-n- Yuvarlaklaşmak.
		-
		-
tūḽt **III/1474**	Tel. W.	Fırtına.
		-
		-
tūḽt- **III/1474**	Tel.	Buruşturmak, kırıştırmak.
		-
		-
tuḽum **III/1471**	Tel.	Geçilmez yer.
		-
		-
tuḽuŋ **III/1469**	Alt. Tel. Leb.	Kadınlarda saç örgüsü.
		tuluŋ “Şakak; şakaklara dökülen saç, saç buklesi.” (EDPT, 501) tuluŋ “1. Şakak. 2. Üzengi halkası.” (DTS, 621)
		tuluŋ “Kadın saç örgüsü, örülmüş; sık.” (ATS, 185) tulun “Kadın saç örgüsü.” (TAS, 118)
tuḽuŋdū **III/1469**	Tel.	Saç örgülü. *Tuḽuŋdū ḳadın* “Evli kadın.”

[301] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

			-
			tuluŋdu “Saç örgülü.” (ATS, 185) tulundu “Evli kadın.” (DÇT, 157)
tuḷup **III/1469**	Tel. Kumd.	Alt.	=tuḷum Hayvan derisinden yapılmış olan dikişsiz torba. *krş.* tuḷaḳ.
Tuḷuttı **III/1469**	Tel. W.		Nuh’un gemisinin konakladığı iki dağdan biri. -
			-
tum- **III/1517**	Tel.		Gözlerini kısmak, göz kırpmak, gözleri yummak. *bk.* ḏum-
			yum- “Yummak (genellikle göz, aynı zamanda ağız için)” (EDPT, 934) yum- “Yummak, kapatmak, sıkmak.” (DTS, 397)
			cum- “1. (Göz için) kapamak, kısmak. 2.(Yumruk vs. için) sıkmak.” (ATS, 65) ḏum- “Gözleri yummak, göz kırpıştırmak.” (TAS, 32)
tumaḷa- **III/1521**	Tel. Alt.		Boğmak, bastırmak. -
			tumala- “1. Boğmak. 2. Zehirlemek.” (ATS, 187) tumala- “Boğmak.” (TAS, 119)
tumaḷan- **III/1521**	Tel.		<tumaḷa-n- Boğulmak. *Oḷ tumaḷanıp yatḳan aẏttı.* “Boğuluyor gibi konuştu.”
			-
			tumalan- “1. Boğulmak. 2. Zehirlenmek.” (ATS, 186)
tumaḷanū **III/1521**	Tel.		<tumaḷan-ū Boğulma.
			-
			-
tuman **III/1518**	Alt. Tel.		Duman, sis, pus.
			tumān “Duman, sis.” (EDPT, 507) tuman “Duman, sis, karanlık.” (DTS, 621)
			tuman “Duman, sis.” (ATS, 186) tuman “Duman.” (DK, 257) tıvan “Duman, sis.” (DLTÇ, 211) tuban~tuvan~tuman “Duman.” (DÇT, 157, 158)
tumanda- **III/1519**	Tel.		<tuman+ḷa- Dumanla, sisle kapatmak, gölgelemek.
			-

		tumanda- “Dumanlanmak.” (ATS, 186) tumala- “Dumanlanmak.” (DÇT, 158)
tumandaḷ- **III/1519**	Tel.	<tumanda-ḷ-, =tumandan Kapalı olmak, açık olmamak.
		-
		-
tumandan- **III/1519**	Tel.	<tumanda-n- Dumanlı, sisli olmak. *Kün tumandandı.* “Gün dumanlandı.”
		-
		-
tumandū **III/1519**	Alt. Tel.	<tuman+ḷū Dumanlı, sisli.
		tumānlıġ “Dumanlı, sisli.” (EDPT, 508) toz tumanlıġ “Tozlu, dumanlı.” (DTS, 613)
		tumandu “Dumanlı.” (ATS, 186)
tumarıḳ **III/1520**	Alt. Tel.	<tuman+ar-k 1. Sis. 2. Bulutlu, bulanık, sisli. 3. Belirsizlik.
		-
		tumarık “Serap.” (ATS, 186)[302] tumarık “Pus, serap, loş, sönük.” (KRS, 88)
tumarıḳta- **III/1520**	Alt. Tel.	<tumarık+ḷa- 1. Sisle kaplanmak. 2. Belirsizlikte tutmak.
		-
		-
tumarıḳtan- **III/1520**	Alt. Tel.	<tumarıḳta-n Belirsizlik içinde olmak.
		-
		-
tumçuġaş **III/1526**	Alt.	Küçük burun.
		-
		-
tumçuḳ **III/1525**	Alt. Tel.	1. Burun. *Tumçuḳtıŋ içĭ* “Burun delikleri.”; *Tumçuḳ tunarı* “Koklanan tütün” 2. Burun, dağ çıkıntısı.
		tumşuk “Kuş gagası.” (EDPT, 509) tumşıḳ~tumşuḳ “1. Gaga. 2. fil hortumu.” (DTS, 621)
		tumçak~tumçuk “1. Burun, gaga. 2. *coğrafya* Burun, dağ çıkıntısı. 2.

[302] Baskakov bu kelimenin anlamını “pus, buğu, serap” şeklinde vermiştir (ORS, 158).

		gr. tumçuk key colı Geniz; *tumçuk tabıjı* geniz sesi; *tumçuk tabış ōs tabışka köçöri* Ağızlaşma.” (ATS, 186) tumçuk “Burun.” (TAS, 119) tunçuk “Burun.” (DK, 257) tumçuk~tumşuk “Burun.” (DÇT, 158, 159)
tumçuḳtū **III/1526**	Alt. Tel.	<tumçuḳ+ḷū Burunlu. *Yes tumçuḳtū eŋmeḥen* “Bakır burunlu yaşlı kadın”
		-
		tumçuktu “Burunlu.” (DÇT, 158)
tumġa **III/1522**	Kumd.	Küçük erkek kardeş, küçük kız kardeş. *bk.* tuŋma.
tumġarıḷ- **III/1523**	Tel.	Çömelmek, azalmak, yığılmak, çökmek, çarpılmak, küçülmek, büzülmek.
		-
		-
tumġayaḳ **III/1523**	Tel.	Su kestanesi *(*Lat. *trapa natans).*
		-
		-
tumġuyuḳ **III/1523**	Tel.	Yumru, ur, şişlik.
		-
		-
tumū **III/1522**	Alt.	<tumau Salgın, ateş.
		tumāġū “Nezle, soğuk algınlığı.” (EDPT, 505) tumaġu “Nezle, soğuk algınlığı.” (DTS, 621)
		-
tūn **III/1439**	Alt. Tel. Leb.	=tū 1. Çocuğu olmayan, kısır. 2. İlk doğan çocuk. (Alt. Tel.) *Tūn ūḷ, tūn ḳız.*
		tūn “İlk doğan, ilk evlat.” (EDPT, 513) tun beg “İlk koca.”; tun oġul “İlk oğul.”; tun ḳız “İlk kız evlat.” (DTS, 621)
		tun I “Henüz çocuk doğurmamış kadın.” (ATS, 186) tun II “İlk çocuk.” (ATS, 186)
tun- **III/1439**	Alt. Tel.	Kapanmak, tıkanmak, özgürce hareket edememek. *Tumçuḳ tunat.* “Burun tıkanıyor.”; *Tamaḳ tunat.* “Nefesi tıkanıyor.”; *Tumçuḳ tunarı* “Grip”; *Mattır padar, tūraġar tunar.* “Kahraman batar, düşman yatışır.”
		-
		tun- “1. Sağırlaşmak. 2. (Boğaz, gırtlak için) tıkanmak.” (ATS, 186)

tunā **III/1440**	Leb. Tub.	Çim, çim tabakası. - -
tunaḳ **III/1440**	Leb.	*bk.* tunġāḳ.
tundur- **III/1441**	Alt. Tel. Leb.	<tun-dur- Bent çekmek, tıkamak, yok etmek, mahvetmek, çukuru doldurmak, kapatmak. - tundır- “Sağırlaştırmak.” (ATS, 1869
tunġāḳ **III/1441**	Alt. Tel.	<tun-ġāḳ Kapalı. *tunġāḳ ündǖ* “Hırıltılı.” - tungak “(Ses için) sedasız.” (ATS, 186) tungak “Hırıltılı.” (TAS, 119)
tuŋma **III/1435**	Leb.	Küçük kız kardeş, küçük erkek kardeş. - toŋma “Küçük kız kardeş.” (DLTÇ, 206)
tupta- **III/1513**	Tel. Alt. Leb.	<Rus.(дубъ) +T. tūp+ḷa- Deriyi sepilemek. - tupta- “Tabaklamak, sepilemek.” (TAS, 119) tuptıyar- “Tabaklamak, sepilemek.” (DK, 257)
tuptaḷ- **III/1513**	Tel. Alt. Leb.	<tupta-ḷ- Sepilenmek. - -
tur- **III/1442**	Alt. Tel. Leb.	1. Kalkmak. *“Kün çıḳtı, tur!” tedim.* “Güneş doğdu, kalk! dedim.” (Alt.); *Tura perdim.* “Ben yoruldum.” (Alt.); *Tura ḳaḷ!* “Çabuk kalk!” (Alt.); *Tura yüḫürdŭ.* “O yerinden sıçradı.” (Tel.); *Put pajına tur!* “Kalk!” (Alt.) 2. Durmak. *Söskö turdŭ.* “O sözünü tuttu.” (Alt.) 3. Bulunmak, yaşamak. *Tağda bir üy turdŭ.* “Dağın tepesinde bir çadır vardı.” (Leb.); *turġan üy* “Yaşam yeri.” (Alt.); *Turġan yeriŋ ḳayda?* “Senin yaşadığın topraklar nerede?” (Alt.) 4. Fiyatında olmak, değerinde olmak.

Ӱyӱŋ ķança ķap turup-tӱr? “Senin evin ne kadar?” (Alt.); *Pudӱ on beş akça serebromnoŋ turdӱ.* “Onun putu 15 kuruştur.” (Alt.); *Orus Ķānıŋ tabarın yüs akça turġӱdїn ornoşso aļarġa peş yüske turġӱdїn aļar*. “Eğer sen 100 kuruş değerindeki Rus mallarını satarsan 500 kuruş değerindeki mal alabilirsin.” (Tel., P.d.V.I, 151,4).

5. Uygur ve Orta Asya da dahil olmak üzere bazı lehçelerde *turur* şeklinde kullanılır. Doğu lehçelerinde ise *tur* veya *turӱ- (turӱm, tursuŋ)* şeklindedir. Doğu ve Batı lehçelerinde kendinden önceki kelimelerle birleşir *(tır, tir, tur, tür vb.)*

Yaķşı tur (Alt.) turӱ (Tel.). “Çok iyidir.”; *Yetti aẏrı yoļ turdӱ.* “Orada yediye ayrılan bir yol vardı.” (Alt.); *Menї paça turar tep aẏdıp yadıļar*. “Onlar benim çar olduğumu söylüyorlardı.” (Alt.); *Paļdarım yaķşı turbaẏ? Tardanaķtı öltürӱp ķaẏnadım saļġan yaķşı turbaẏ?* “Benim çocuklarım iyi değiller mi? Tardanak’ı öldürmemiz ve kazanda pişirmemiz iyi olmadı mı?” (P.d.V.I, 28,32); *Oķuẏn dep turzӱŋbӱ?Oķuẏn dep turmın.* “Sen okumak istiyor musun? Evet, ben okumak istiyorum.” (Tel.)

6. Yardımcı fiil (bütün lehçelerde).

Fiil, ünsüz ile biterse o zaman fiil kökü ile birleşir veya *-p zarf-fiil eki* ile; -p (bütün lehçelerde) şimdiki veya geçmiş zamanı bildirmek için:

Kel tur, par-tur. “O gidiyor, “O geldi”.

O çoğu zaman da hareketin devam ettiğini, bazen de tekrarlandığını bildirir:

Kelїp tur, kelip turu “ Geliyor.” (Tel.); *Kelїp turdӱ.* “O geldi.” (Alt.); *Kelїp turġan=kelgen.*

Turgan sıfat fiili *-a* zarf-fiil ekiyle birleşir ve şimdiki-gelecek zamanı bildirir:

Aļa turġan. “Alınması gereken bir şey”; *kele turġan* “Gelmesi gereken kişi”

Bunlar tek şekilde birleşirler:

Aļattan, keletten (Alt. Tel.)

---

tur- “Ayakta durmak, dik durmak, kımıldamadan durmak, durmak..” (EDPT, 529)

tūr- “Zayıflaşmak, zayıf olmak; güçsüzleşmek, güçsüz olmak.” (EDPT, 530)

tur- I “1 Ayağa kalkmak. 2. Ayakta durmak. 3. Bulunmak, olmak. 4. Oturmak, ikamet etmek. 5. Duraklamak, kalmak.” (DTS, 622)

tur- II “Zayıflamak, kilo vermek.” (DTS, 622)

---

tur- “1. Durmak, kalkmak. 2. Bulunmak. 3. Fiyatı olmak. 4. Olmak, oluşmakç 5. Hizmetinde olmak, ücretle çalışmak. 6. Fiilin hareketinin devamlılığını gösteren yardımcı fiil.” (ATS, 186)

tur- “Durmak.” (TAS, 119)

turabar- “Yorulmak.” (TAS, 119)

tur- “Durmak, ayakta durmak, kalkmak, ayağa kalkmak.” (DK, 257)

tur- “Yaşamak, durmak (ayakta), bulunmak, kalkmak, durmak (hareketi kesilmek), değmek.” (DÇT, 158)

tura **III/1446**	Alt. Tel. Leb.	=toġra <tur-a 1. Ev, yapı, yaşam yeri. *Aġaş tura* “Ağaç ev.” (Alt.); *taş tura* “Taş ev.” (Alt.) 2. Şehir. (Alt. Tel.) *Tom tura* “Tomsk şehri”; *aba tura* “Kuznetsk şehri (ata şehri).”; *Yaş tura, Bītura* “Biysk şehri.”; *tura kiji* “Vatandaş.”
		turā “Arkasında barınacak bir şey (kalıcı tahkimat duvarları ya da taşınabilir siperler.)” (EDPT, 531) tura “(Siper olarak kullanılan) sağlamlaştırılmış duvar, kale hisar.” (DTS, 622)
		tura “1. Ev. 2. Şehir.” (ATS, 186) tura “Ev.” (TAS, 119) tura “Ev.” (DK, 257) tura “Ev.” (DÇT, 158)
tūra **III/1447**	Alt. Tel.	Genişlik, en; taraf, tarafında; çapraz. *Tūra pergim kiji* “Rakip.” (Tel.); *Tūra çıḳtı.* “Karşı çıktı.”; *Tūra pardı.* “Kenara çekildi.”; *Tūra kördӱ.* “Sırtını döndü.”; *Tūra saḷ!* “Kenara koy!”; *Tūra sekirdĭ.* “Kenara çekildi.”; *Tūra kiji* “Yabancı.”; *Tūra sös* “Karşı söz.”; *Menneŋ tūra çıḳpa!* “Bana karşı çıkma!”; *Ostoḷġo tūra saḷıp ḳoẏ!* “Masanın çaprazına koy!”; *Sınıbıḷa tūrazın kemdep perdĭ.* “O enini ve uzunluğunu ölçtü.”
		-
		tūra “Genişlik.” (ATS, 187) tūra I “1. Genişlik, en. 2. Enine.” (TAS, 120) tūra II “Yabancı.” (TAS, 120) tūra “1. Doğru. 2. Bir tarafa, bir şeyden uzağa.” (DÇT, 158)
tūra- **III/1447**	Tel.	Doğramak, kesmek, ufalamak, küçük parçalara ayırmak.
		toġrā- “Kesmek, küçük dilimlere ya da parçalara ayırmak.” (EDPT, 472) toġra- “Kesmek, doğramak.” (DTS, 605)
		tōr- “ Yontmak (ağacı) yontmak, (saçı) kırpmak, (elbisenin eteğini) kesmek. (ATS, 181) tōr- “1. Keserek kısaltmak. 2. Aralamak.” (TAS, 116) tūra- “Doğramak.” (TAS, 120)
turaçaḳ **III/1450**	Tel.	<tura+çaḳ Küçük ev.
		-
		turaçak “Evcik.” (ATS,186) turaçak “Küçük ev.” (DK, 257)
turaçı **III/1450**	Tel.	<tur-a+çı Duran.

		Aẏdıp turaçı “Konuşup duran (sürekli konuşan).”; *ugŭp turāçı* “Dinleyip duran (durmadan dinleyen).”
		-
		turāçı~turaçı “Melez ağacı (kelime anlamı duran ağaç). (ATS, 186)
tūraçı	Tel.	<tūra+çı
III/1450		Karşı gelen.
		-
		-
tūraġar	Tel.	Öfkeli, sert, gaddar, kudurmuş.
III/1448		-
		-
turaḷ-	Tel.	Ayağa kalkmak.
III/1449		-
		-
tūraḷa-	Tel.	<tūra+la-
III/1449		Çapraz durmak, karşı gelmek, reddetmek, pusuya oturmak, gözetlemek. *Aḷtaẏn Saẏn Saḷam tūraḷap otturdŭ.* “Altay Sayan Salam onu gözetliyordu.”
		-
		-
tūraḷan-	Tel.	<tūraḷa-n-
III/1449		Kenara atılmak.
		-
turaḷġış	Tel.	Tıknaz, kalın.
III/1450		-
		turalgış “Bodur, tıknaz.” (ATS, 186)
turalığ	Leb.	*bk.* turalū.
III/1450		
turaḷū	Tel. Alt.	<tura+ḷū
III/1450		1. Evi olan, ev sahibi. 2. Şehirleri, köyleri olan.
		-
		-
tūrartın	Tel.	<tūra
III/1448		Kenardan, gurbetten.
		-
		-
turbaẏ	Alt.	*Yaḳşı turbaẏ!* “Bak bu çok güzel!”
III/1463		-
		-
tūrġa	Tel.	Çadırın parmaklıklarının üstüne serilen keçe.

III/1457		-
		-
turġŭs- **III/1458**	Alt. Tel. Leb.	Koymak, dikmek, yükseltmek, düzenlemek, inşa etmek. *Aġ-arū Vasilidiŋ adın adap tsėrkve turġŭstŭ.* "Onlar kutsal Vasiliy'in adına kilise inşa ettiler." (Tel. Miss.)
		-
		turgus- "1. Dikmek. 2. Kaldırmak. 3. Hazırlamak." (ATS, 186) turgus-~turguz- "Durdurmak, kaldırmak." (DK, 257) turus- "Koymak, yerleştirmek, yapmak, dikmek." (DK, 257) turgus- - "Durmasını sağlamak, sıraya dizmek, kaldırmak, uyandırmak." (DÇT, 158) turguz- "Koymak." (DÇT, 158)
turġŭzıḷ- **III/1458**	Tel. Leb.	<turġus-ḷ- Koyulmak, inşa edilmek.
		-
		turguzıl- "1. Konulmuş, itilmiş olmak. 2. Kaldırılmış olmak." (ATS, 186)
turḳŭn **III/1456**	Tel. Alt.	<tur-ḳun[303] 1. Durma, mesafe. 2. Ayakta duran insanın boyu. 3. Boyunca, süresince. *Yıldıŋ turḳŭnında* "Yıl boyunca."; *Kün turḳŭnına tegĭn turŭp-yazıġar!* "Bütün gün durmayın!"
		turkūn "Durgun, sabit." (EDPT, 540) turḳun "Durgun." (DTS, 624)
		turkun "1. Sürekli yaşayan; devamlı, aralıksız, sakin. 2. Belirli bir zaman boyunca." (ATS, 186) turgun "*es.* Zaysanların ve beylerin tuttuğu, hayvan güden insan topluluğu." (ATS, 186)
turḷa- **III/1459**	Alt. Leb.	Pusuya yatmak.
		-
		turla- "Otlamak, hayvan ot yemek." (TAS, 119)
turḷū **III/1460**	Tel. Alt.	Otlak. *Aŋnıŋ turḷū* "Vahşi kuşların toplandığı yer."; *Paḷıḳtıŋ turḷū* "Balıkların yığıldığı yer."
		-
		turlu "Park etme." (ATS, 186) turlu "Durak, park yeri." (TAS, 119)
turḷŭḳ-	Tel.	<tur-ḷuḳ-

[303] EDPT'de *turuk-* fiilinden getirilmiştir.

III/1460		Kalkmak, yükselmek. *Çaçḳan aş turḷŭğar*. “Ekilen tahıl büyüyor.”; *Paḷdar adazına turḷŭğar*. “Çocuklar ebeveynlerine karşı çıkıyorlar.”
		-
		-
turna **III/1459**	Alt. Tel. Tub. Leb.	Turna (iri bir kuş).
		turnya “Turna kuşu.” (EDPT, 551) turna~turuyaya “Turna kuşu.” (DTS, 623, 624)
		turna “Turna.” (ATS, 186) turna “Turna.” (TAS, 119) truna~turna “Turna.” (DK, 257) turna~turuna “Turna.” (DLTÇ, 210) turna “Turna.” (DÇT, 158)
turo-nobaẏ **III/1451**	Tel. W.	<Rus. труба Boru şeklinde tek gözlü dürbün.
		-
		turnabay “Tek dürbün.” (ATS, 186) turnavay~tornovoy “Dürbün.” (DÇT, 158)
turpa **III/1463**	Alt.	<Rus. труба Duman borusu.
		-
		turpa “Boru, baca.” (DK, 257)
turū **III/1452**	Tel.	<tur-ū 1. Ayakta durma, konum, ikamet yeri. 2. Büyükbaş hayvan için otlak, mera. 3. Vahşi hayvan sürüsü.
		turuġ “Ayakta durma; durma ve kalma yeri.” (EDPT, 538) turuk “Yaşam yeri, durak.” (EDPT, 538) turaġ~turuġ “1. Konut, ev, ikamet yeri, durak yeri, göçebe konağı. 2. Sığınak, barınak.” (DTS, 622, 624)
		turu~turlu “Hayvanların kaldığı yer, hayvan sürüsü.” (KRS, 89)
turŭjaçı **III/1455**	Tel.	*bk.* turŭşçı.
		-
		-
turŭjū **III/1455**	Tel.	<turŭş-ū Kefalet, güvence, aracılık.
		-
		-
turūḷa- **III/1454**	Tel.	<turū+ḷa- Belli bir yerde sürü ile yaşamak.
		-
		turla- “Otlamak, ot hayvan yemek.” (TAS, 119)

		turla- “Belli bir yerde sürü ile yaşamak.” (DK, 257)
turūḷū **III/1454**	Tel.	<turū+ḷū Yaşayacak yeri olan, otlağı olan. *Turūḷū kīk turūn taşḷadı.* “Meşhur yerde sürü ile yaşayan geyikler otlaklarını bıraktılar.”
		-
		turlu “Park etme.” (ATS, 186) turlu “Durak, park yeri.” (TAS, 119)
turŭm **III/1456**	Tel.	<tur-m İnsan veya hayvanın ayakta durduğu zamanki boyu.
		turum “Ayakta durma.” (EDPT, 549) turum “Büyüyüp gelişmedeki uzunluk ölçüsü.” (DTS, 624)
		turum “1. Taban, ayak. 2. Mesnet, dayanak.” (ATS, 186)
turŭmda- **III/1456**	Tel.	, <turŭm+ḷa- 1. Ayakta dururken uzunluğu ölçmek. 2. Omuz üstünde suda yüzmek.
		turumlā- “Boyunu, yüksekliğini ölçmek.” (EDPT, 551) turumla- “Boyunu ya da yüksekliğini ölçmek.” (DTS, 624)
		-
turŭmdū **III/1456**	Tel.	Uzun boylu, yüksek. *Sū turŭmdū.* “Su omuzlara, boyuna kadar geliyor.”
		-
		turumdu “Sürekli, sabit.” (ATS, 186) turumdu “Yüksek.” (TAS, 119)
turun **III/1452**	Tel. Alt. Leb.	Öksü, ucu yanmış odun parçası.
		-
		turun “1. Şarbon (hastalık). 2. Öksü.” (ATS, 186)
turundū **III/1454**	Alt. Tel.	Öksülü, ucu yanmış odun parçası olan.
		-
		-
turŭş **III/1455**	Tel.	<tur-ş[304] 1. Duruş. 2. Durak. 3. Durum, süreklilik.
		turuş “Durum, duruş, tavır.” (EDPT, 554)
		turuş “1. Durum. 2. Süreklilik.” (ATS, 186)
turŭş- **III/1455**	Tel. Leb.	<tur-ş- 1. Birilerinin tarafını tutmak.

[304] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		Meniŋ ūļŭmnıŋ uçün turŭştŭm. “Ben oğlumun tarafını tuttum.” 2. Kıymeti olmak. *Muŋa ijйŋe turŭjardı udabas alırzıŋ.* “Bak, sen şimdi yaptığın işlerin karşılığını alacaksın.”; *İşteḥen kiji ḳursaḳḳa turŭjar.* “İşçi işi karşılığında yemek alıyor.”; *Turuşpas* “Kıymetsiz”
		turuş- “*tur*- fiilinin işteş şekli.” (EDPT, 554) turuş- “Karşı koymak, direnmek, tartışmak, çekişmek.” (DTS, 625)
		turuş- “Birlikte durmak, birbiri ardına durmak.” (ATS, 186) turuş- “Arka çıkmak.” (TAS, 119)
turŭşçı **III/1455**	Tel.	<turŭş+çı Biri için aracılık eden, birinin tarafını tutan.
		turuşçı “Tartışmaya mücadeleye katılan, , kavgacı, rakip, hasım” (DTS, 625)
		-
turŭştıḳ **III/1455**	Tel.	1. Kıymeti olan, hak eden. 2. Dayanıklı, sert.
		-
		turuştık “Direniş, karşı durma.” (ATS, 186)
tūs **III/1499**	Tel.	*krş.* tıġız Tıkız, sıkı, yoğun, *Tūs sit* “Sıkı elek” *Tūs yamġır* “İnce yağmur, çise yağmur”; *tūs ettū* “Eti sert olan.”
		-
		-
tus I **III/1499**	Alt. Tel. Kumd. Leb.	Tuz. *Maḳa tus (Alt.), ılġıẏ tus (Tel.)* “Kaya tuzu.”; *Tus saḷdı* “Tuzladı.” (Tel.)
		tūz “Tuz.” (EDPT, 571) tuz “Tuz.” (DTS, 629)
		tus “Tuz.” (ATS, 187) tus “Tuz.” (TAS, 119) tuz “Tuz.” (DK, 257) tus “Tuz.” (DÇT, 158)
tus II **III/1499**	Alt. Tel. Leb.	<Rus. тузъ As, birli (iskambil kağıtlarında).
		-
		-
tuspa- **III/1502**	Kumd. Leb.	Önlemek, durdurmak..
		-
		-
tuspaḳ **III/1502**	Tub.	<tuspa-ḳ Çorap bağı.
		-

tuspa “Çorap bağı.” (KRS, 89)

tuspaŋ Leb. *bk.* tuspaḳ.
III/1502

tuspū Kumd. *bk.* tuspaḳ.
III/1502

tusta- Alt. Tel. <tus+ḷa-
III/1501 Tuzlamak.

tuzla- “Tuzlamak, tuz dökmek.” (EDPT, 576)
tuzla- “Tuzlamak, tuz dökmek.” (DTS, 630)

tusta- “Tuzlamak.” (TAS, 119)

tustaḷ- Alt. Tel. <tusḷa-l-, =tusḷan-
III/1501 Tuzlanmak.
Tustaḷġan paḷıḳ “Tuzlanan balık.”

tuzlan- “Tuzlanmak (sıklıkla edilgen)” (EDPT, 576)
tuzlan- “Tuzlanmak (sıklıkla edilgen)” (DTS, 630)

-

tustū Tel. Alt. <tus+ḷū
III/1501 Tuzlu.

tūzluġ “Tuzlu.” (EDPT, 570)
tuzluġ “Tuzlu.” (DTS, 630)

tustu “Tuzlu.” (DÇT, 158)

tuş Tel. Leb. Alt. 1. Karşı yer.
III/1508 *Üẏ tujŭnda* “Evin karşısında.” (Tel.); *Tuş poḷdı* “Karşılaştı, bir şeyler oldu.”; *Mijiktĭŋ tujunda otturġandar.* “Onlar sobanın karşısında oturuyorlardı” (Alt.); *Maḷım pedrep tuş poḷdım.* “Ben öküzümü ararken ona rastladım.”
2. Durum, uygun durum.
Tuşta ūruẏt. “Her yerim ağrıyor.”
3. Yabancı kişi.
Tuş kiji “İlk defa gördüğüm kişi, yabancı.”
4. Zaman.
Oḷ tuşta “Bu zaman” (Tel.); *Mörüp turġan tujŭnda.* “O nişan aldığı zaman.” (Alt.)

tūş “Eşit, eşitlik.” (EDPT, 558)
tuş “1. Karşı, ters, aksi, karşı taraf; bilakis, tersine, yerine, karşılık olarak. 2. İkame, vekil, tazmin, bedel, öç.” (DTS, 625)
tuş tėŋ “Eşit, denk.” (DTS, 626)

tuş “1. Karşıt durumda. 2. Yönelim. 3. Zaman an.” (ATS, 187)
tuş “Zaman, dönem.” (TAS, 118)
tuş “An, zaman.” (DK, 258)
tuş “Yaş, zaman, vakit, an.” (DÇT, 158)

tuşman Tel. <Far. düşman
III/1512 1. Düşman.

		2. Yabancı.
		-
		-
tuşta- **III/1510**	Alt. Tel. Leb.	=tuşla- Görüşmek, karşılaşmak. *Yoḷında Ködön Pīdǐ tuştadı.* “O yolda Ködön Bey ile karşılaştı.” (Alt.); *Ēn yerde yürele ḳaḷıŋ yurtḳa tuştaġan.* “Sahradan geçerken o halkı kalabalık olan yere rastladı.”
		tuşlā- “Karşılaşmak.” (EDPT, 565) tuşla- “Kaşısında olmak, karşılaşmak.” (DTS, 626)
		tuşta- “Karşılaşmak.” (ATS, 187) tuşta- “1. Karşılaşmak, rastlaşmak. 2. Buluşmak.” (TAS, 119) tuşta- “Karşılaşmak, buluşmak, görüşmek.” (DK, 258) tuşta- “Karşılaşmak, rastlamak, buluşmak.” (DÇT, 158)
tuştajū **III/1511**	Tel.	<tuştaş-ū Görüşme.
		-
		tuştaju “Görüşme.” (ATS, 187)
tuştaş- **III/1511**	Alt. Tel. Tel.	<tuş+ḷa-ş- Görüşmek, buluşmak, karşılaşmak.
		-
		tuştaş- “Karşılaşmak, buluşmak.” (ATS, 187) tuştaş- “Karşılaşmak, buluşmak, görüşmek.” (DK, 258) tuştaş- “Karşılaşmak.” (DLTÇ, 210)
tuştaş I **III/1511**	Tel.	<tuşta-ş Karşılaşma, görüşme.
		-
		tuştaş “Karşılaşma, buluşma.” (ATS, 187) tuştaş “1. Karşılaşma. 2. Buluşma.” (TAS, 119) tuştaş “Karşılaşma, buluşma.” (DLTÇ, 210)
tuştaş II **III/1511**	Tel.	<tuş+taş Birbirinin karşısında olan, karşı tarafta olan.
		-
		-
tuştat- **III/1511**	Tel.	<tuşta-t- Görüştürmek.
		tuşlat- “Karşılaştırmak.” (EDPT, 565 tuşlat- “Karşılaştırmak.” (DTS, 626)
		tuştat- “Karşılaşma imkânı vermek.” (ATS, 187) tuştat- “Karşılaştırmak, görüştürmek.” (DK, 258)
tuştū	Tel.	<tuş+ḷū

III/1511		Boyu, duruşu, endamı güzel olan. - -
tut- **III/1475**	Alt. Tel. Leb.	Tutmak, elinde tutmak. *Adımdı tut!* “Atımı tut!” (Alt.); *Ḳaçḳan kijinĭ tuttŭḷar.* “Kaçanı yakaladılar.” (Alt.); *Yaẏzaŋa tuttŭḷar.* “Onlar onu zaysan ilan ettiler.” (Alt.); *Ḳuştardı tut!* “Tavukları tut!” (Tel.); *Şarġa tut!* “Bile, keskinleştir, sivrilt.” (Alt.); *Oraza tuttı.* “Oruç tuttu.” (Alt.); *Pojo tuttŭ.* “Dizginleri tuttu.” (Tel.); *Yarġā tuttŭ.* “Mahkemeye gitti, mahkemeye başvurdu.” (Tel.); *Yaba tutma!* “Sıkma!” (Tel.); *Pöle tut!* “Önünü kes!” (Tel.); *Çeden tuttŭ.* “Çevreledi.” (Tel.); *Ūsḳa tuttŭ.* “O ağzına aldı.” (Alt.); *Tük tuttı.* “Tutup çekti.”; *Tüs yerge ebĭn tuttı.* “O düz yerde ev kurdu.”; *Tudŭp aḷdı.* “Elinden aldı.” (Alt.); *Tudŭp kördŭ.* “Dokundu.” (Tel.) 2. Isırmak. *İt menĭ tuttŭ.* “Köpek beni ısırdı.” tut- “Tutmak, kavramak, kapmak.” (EDPT, 451) tut- I “1. Tutmak, tutunmak. 2. Almak, ele geçirmek., yakalamak. 3. Avlamak, tutmak. 4. Uymak, uygulamak, yerine getirmek, bir şeyi takip etmek. 5. Saklamak, korumak, muhafaza etmek. 6. Tutmak, sahip olmak. 7. İçermek.” (DTS, 627) tut- “1. Tutmak, yakalamak. 2. Yönetmek. 3. Almak. 4. Yer edinmek. 5. Çıkarmak.” (ATS, 187) tut- “Tutmak, yakalamak.” (TAS, 119) tut- “Tutmak, kavramak, yakalamak, ele geçirmek.” (DK, 257) tut-~tıt- “Tutmak, yakalamak.” (DÇT, 158, 160)
tutḳa **III/1486**	Alt. Tel. Leb.	<tut-ḳa Dirsek, kol, sap. - tutka “Kabza, tutak.” (ATS, 187) tutka “Sap, tutak.” (TAS, 119)
tutḳuḷa- **III/1490**	Tel.	<tutḳu+ḷa- Tüketmek, sarf etmek, harcatmak. *Tutḳuḷap ādĭ.* “O tüketti.” - -
tutḳuş **III/1491**	Alt. Tel.	=tutḳuç 1. Kapza, sap, kulp; fırın vb.’den sıcak tencereleri çıkarmada kullanılan sap. 2. Sıcak eşyaları tutmak için kullanılan bez parçası. tutġūç “Tutacak, tutamaç.” (EDPT, 453) tutġuç “Meze, atıştırmalık.” (DTS, 628) tutkuş “1. Sap. 2. Tencereyi ocaktan almak için kullanılan keçe ellikler.” (ATS, 187)

		tutkuş “Tutamaç, tutacak.” (TAS, 119)
tutḳuşçı **III/1491**	Tel.	<tutḳuş+çı Tutmayı seven, hırsızlığa meyilli.
		-
		tutkuşçı “Hırsız.” (ARSL, 712)
tutmaş **III/1439**	Kumd.	Parmak genişliğinde hamurdan kesilen erişte.
		tutmāç “Nişastalı bir çeşit yemek; erişte, makarna, tel şehriye vb.” (EDPT, 457) tutmaç “Tutmaç, nişastalı yiyecekler, makarna, erişte türü.” (DTS, 628)
		tutpaş “Erişte çorbası.” (ATS, 187) tutmaş “Hamur ve etten yapılmış bir tür yemek, tutmaç.” (TAS, 119) tutpaş “Erişte.” (DK, 257) tutpaş “Etli erişte, etli düğün yemeği.” (DLTÇ, 210) ťıtpaş “Erişte.” (DLTÇ, 215)
tutta- **III/1491**	Tel. W.	İhtiyaç içinde olmak.
		-
		-
tuttur- **III/1492**	Tel. Alt. Leb.	<tut-tur- 1. Tutturmak, kavratmak, yakalatmak. *Körmöskö tuttŭrdı.* “O deli olmuştu.” (Alt.); *Oŋ ḳoḷına tayaḳ tuttŭrŭp perdi̇̆ler.* “Onlar onun sağ eline asa verdiler.” (Tel.) 2. Teslim olmak. *Külükke tuttŭrba!* “Kahramana teslim olma!”
		-
		tuttır- “1. Tutturmak, yakalatmak. 2. Bir şeye uğramak, yakalanmak. 3. Birine ihanet etmek. 4. Ortaya çıkmak.” (ATS, 187) tuttur- “Almak, tutmak.” (DÇT, 158)
tuttŭrŭs- **III/1492**	Tel.	Emanet etmek, talimat vermek.
		-
		-
tuẏ **III/1423**	Tel. Alt. Kumd.	<tu-a Kapalı. *Ḳuḷaḳ tuẏ tudŭn!* “Kulaklarını kapat!”; *Tumauġun tuẏ tudŭn!* “Burnunu tıka!”
		-
		tuy “Tüm, hep.” (ATS, 187) tuy “Baştan başa, tamamen.” (TAS, 120)
tuyağ **III/1435**	Leb.	Dolu, tam. *bk.* tuyuḳ.

tuyana **III/1435**	Tel. W.	Bile bile, kasten. - -
tuẏġaḳ **III/1424**	Leb.	Toynak. tuyaġ (*tunyāġ)~tuynak “Toynak.” (EDPT, 568, 519, 569) tuyaġ “Tırnak, toynak.” (DTS, 620) tuygak “Hayvan tırnağı, toynak.” (ATS, 187) tuygak “Hayvan tırnağı.” (TAS, 120) tuygak “Toynak.” (DK, 257) tuygak “Toynak.” (DLTÇ, 209) tuygak~tuymak~tıymak “Toynak.” (DÇT, 157, 158, 159)
tuẏġaḳtığ **III/1424**	Leb.	Toynaklı. *bk.* tuẏġaḳtū.
tuẏġaḳtū **III/1424**	Tel.	*tuẏġaḳtū aẏ* “Şubat ayı.” - tuygaktu “Tırnaklı; *mec.* geyik.” (ATS, 187) tuygaktıh “Toynaklı.” (DK, 257) tuygaktu~tuygaktıg “Toynaklı.” (DLTÇ, 209)
tuẏḷa- **III/1425**	Tel. Leb.	1. Acıdan kıvrılmak. 2. Şahlanmak (at için). - tuyla- “(At için) sıçramak.” (ATS, 187) tuyla- “Çırpınmak, ayakla vurmak, vurmaya başlamak.” (DÇT, 158)
tuyuḳ **III/1436**	Alt. Tel. Leb.	1. Kapanmış, her taraftan korunan, gizli. *Tuyuḳ paş* “Şirden, kalın bağırsak.” (Alt.); *tuyuḳ üẏ* “Gizli oda.” (Alt.); *tuyuḳ kiji* “Suskun insan.” (Alt.); *tuyuḳ söz* “Anlaşılmayan ve altında başka bir mana olan söz.” (Tel.); *tuyuḳ paḷū* “Kan çıbanı.” (Tel.) 2. Tam, tamamen, bütün. *Tuyuḳ tüleẏ* “Tamamen sağır.”; *Eŋmegen tuyuḳ ḳaẏḳadı.* “Yaşlı kadın çok şaşırdı.” (Alt.); *Maḷdıŋ sõğŭk sındırbaẏ tuyuḳ pıjırdı.* “Sığırın kemiklerini ayırmadan bütün bir şekilde pişirdi.”; *tuyuḳ ḳara saḳaḷdū* “Kalın siyah sakalı olan adam.” 3. Kapalı yer, engel, set, insanın içi. *Tuyuḳḳa* “Sır, gizlice, içinde, kendi kendine.”; *Tuyuḳḳa aẏtḳılap-yat.* “Onun yüzüne karşı küfür ediyor.”; *Tuyuḳḳa aŋdadı.*”Gizlice avlandı.”; *Tuyuḳḳa uḳ!* “Kulaklarınla dinle!”; *Tuyuḳḳa mörgüẏn dep tūġa çıḳtı.* ‘‘Tek başına dua etmek için dağa çıktı.” tuyuk “Kapalı, cimri (eli kapalı)” (EDPT, 568) tuyuḳ “1. Kapalı. 2. (Hava için) bulutlu. 3. (İnsan için) mutsuz, kasvetli.” (DTS, 620) tuyuk 1. Her taraftan kapalı.2. Gizlice. 3. *gr., tuyuk tabış* Ünsüz,

		konsonant; *tuyuk tabıştıŋ kojuları* Ünsüz türemesi.” (ATS, 188) tuyuk “Yekpare, bütün, parçalanmamış.” (TAS, 120) tuyuk içege “Kör bağırsak.” (TAS, 120) tuyık~tuyuk “Tıkanmış, kapanmış.” (DÇT, 157)
tuyuḳta- **III/1437**	Alt. Tel. Leb.	1. Kapatmak, bent çekmek, çevrelemek, dört bir yandan kapatmak. *Tuyuḳtap aÿttı.* “O gizli konuştu.”; *Aŋ terezǐn tuyuḳtap soÿdı.* “O geyiğin derisini tamamen soydu.” 2. Kabızlıktan eziyet çekmek. - tuyukta- “Duvarla çevirmek, geçilmez kılmak.” (ATS, 188) tuyukta- “Dört bir yanı çitle çevirmek.” (TAS, 120)
tuyuḳtan- **III/1437**	Alt. Tel. Leb.	1. Kapanmak, kapanmış olmak, gizemli olmak, cevap vermemek. 2. Kabızlıktan eziyet çekmek. 3. Durmak. - tuyuktan- “Çıkışsız durumda olmak, konuşmak için gerekli sözleri bulamamak.” (ATS, 188)
tuyuḳtandır- **III/1438**	Tel.	Mahcup etmek, cevapsız bırakmak, susturmak. - tuyuktandır- “Bir durum veya olayın içinden çıkılmaz hissettirmek.” (ARSL, 705)
tuza **III/1503**	Alt. Tel. Leb.	<Moğ. Yarar, fayda. *Tuzazı yoḳ* “Yararsız.”; *Tuza tappadım.* “Benim faydam yoktu.”; *Anaŋ tuza köp çıḳtı.* “Bunun çok faydası vardı.”; *Tuza kördŭm.* “Benim faydam vardı.”; *Tuza yettǐrer*. “Bu yarar sağlar. “; *Tuza poḷmadı.* “Fayda yoktu.”; *Yaman kiji yūda tuza tegen.* “Kötü kişi en azından savaşta faydalı olur, derler. (atasözü)” tusū (?tusō) “Yarar, fayda, kazanç.” (EDPT, 554) tusu “Fayda, yarar.” (DTS, 625) tuza “Yarar, fayda.” (ATS, 188) tuza “Yarar, fayda.” (TAS, 120)
tuza- **III/1504**	Leb.	- <tus+a- Tuzlamak. tuza- “Tuzlamak.” (EDPT, 573) tuza- “Tuzlamak.” (DTS, 630) tuza- “Tuzlamak.” (ATS, 188)
tuzaḳ **III/1504**	Tel. Alt.	İlmik, ilmikli kapan, tuzak. tuzak “Tuzak, kapan.” (EDPT, 573) tuzaġ~tuzaḳ “Tuzak, ilmikli kapan.” (DTS, 630)

		tuzak “Tuzak, kapan.” (ATS, 188) tuzak “Örümcek ağı.” (TAS, 120) tuzak “Tuzak, kapan.” (DLTÇ, 209)
tuzaḳta- **III/1505**	Tel. Alt.	<tuzaḳ+ḷa- Yakalamak (kuş, balık).
		-
		duzaġda- “Tuzak kurmak.” (GSATA, 417)
tuzaḷığ **III/1506**	Leb.	Yararlı. *bk.* tuzaḷū.
tuzaḷū **III/1506**	Alt. Tel.	Yararlı, faydalı.
		tusulug “Faydalı, yararlı.” (EDPT, 555) tusuġluġ~tusuluġ “Faydalı, yararlı.” (DTS, 625)
		tuzalu~tuzalıg “Yararlı, faydalı.” (DLTÇ, 209) tuzalu “Faydalı, yararlı.” (ARS, 127)
tuzuḷ- **III/1506**	Tel.	=tozuḷ Bitmek, sonlanmak.
		-
		-
tū- **III/1527**	Alt. Tel. Leb.	Düğümlemek, düğüm yapmak, örmek, ağ örmek. *Pḷatḳa tūdŭ.* “O örtüyü düğümledi.” (Alt.); *Kümüş ḳayırçaḳtıŋ içĭnde tūgen pḷat poḷdı.* “Gümüş kutunun içinde düğümlenmiş örtü vardı” (Alt.); *Torḳo pḷatḳa onçozın tūp aḷdı.* “Her şeyi ipek örtünün içine düğümledi.”
		tüg- “Bağlamak (ilmik), düğümlemek (ip); kaşları çatmak.” (EDPT, 477) tüg- “Düğümlemek, bağlamak, düğüm atmak.” (DTS, 630)
		tüy-~tū- “Bağlamak; (ağ, çorap) örmek. *tüy-* Kaşlarını çatmak.” (ATS, 191) tū- “1. Düğümlemek. 2. Örmek.” (TAS, 121)
tübe- **III/1597**	Tel. Kumd.	<tüp+e- Sefalet içinde yaşamak.
		-
		tübe- “Sefil olmak, sefalet içinde yaşamak.” (ATS, 188)
tübek **III/1597**	Tel. Kumd.	<tübe-k Bela, dert. *Tübekke tüştŭ.* “O belaya düştü.”
		-
		tübek “Sefalet.” (ATS, 188) tübek “Bela, kaza.” (TAS, 120)

tübel- **III/1598**	Tel.	<tübe-l- Belaya, derde düşmek, sefalete düşmek.
		-
		-
tüde- **III/1574**	Tel.	<tüt-e- Duman çıkarmak, tütmek.
		tütē- “Duman ya da buhar çıkarmak.” (EDPT, 452)
		tüdünde- “Duman çıkarmak.” (ATS, 188) tüde- “Tütmek.” (TAS, 120)
tüdek **III/1574**	Tel.	<tüde-k Duman.
		tütek “Duman ya da buhar gibi şeyler; püskürtme, boru, tüp.” (EDPT, 455) tütek “Çaydanlığın burnu.” (DTS, 637)
		tüdek “1. Nefes darlığı, boğazdaki spazma. 2. Kötü, iyi olmayan.” (ATS, 188) tüdek “Baca.” (DK, 258) tüdek “Çadırdaki baca.” (DLTÇ, 210)
tüdektū̄ **III/1574**	Tel.	<tüdek+lū̄ Dumanlı.
		-
		-
tüdet- **III/1574**	Tel.	<tüde-t- Duman çıkartmak.
		tütet- “Duman çıkartmak, dumana boğmak (delikteki bir hayvanı).” (EDPT, 452)
		-
tüdö- **III/1574**	Alt. Leb.	*bk.* tüde.
tüdök **III/1574**	Alt. Leb.	*bk.* tüdek.
tüdöktū̄ **III/1574**	Alt.	*bk.* tüdektū̄.
tüdöt- **III/1574**	Alt.	*bk.* tüdet.
tügen **III/1535**	Leb.	1. Tümüyle. 2. Tamamlama, bitirme.
		-
		-
tügen- **III/1535**	Tel.	<tüge-n- Bitmek. *Oḷ çaḳta çaḳ tügener*. “O zaman dünyanın sonu gelecek.” (Tel.); *Toẏ tozıḷdı tügenĭp pardı.* “Toy dağılıp bitti.” (Alt.)
		tüken- “Tükenmek, bitmek.” (EDPT, 484)

		tüken- “Tükenmek, bitmek.” (DTS, 638)
		tügen- “Tükenmek, bitmek.” (ATS, 188) tügen- “Tükenmek, bitmek.” (TAS, 120)
tügeẏ **III/1534**	Leb.	*bk.* tüŋeẏ.
tügeze **III/1538**	Tel.	=tügede Tamamen, bütün. *Pu aẏḷdı onçozın tüḥeze yürdŭm.* “Ben bütün köyün içinden geçtim.”; *Yoġoḷtḳon nemelerĭmdĭ onçozın tüḥeze taptım.* “Kaybettiğim bütün her şeyimi buldum.”
		tüketī “Tamamen, bütünüyle.” (EDPT, 479) tüketi “Tamamen, bütünüyle.” (DTS, 632)
		tügeze “Bütünüyle, hepsi.” (ATS, 188) tügeze “1. Hep, bütün, tüm. 2. Herkes.” (TAS, 120)
tügönök **III/1539**	Tub. Leb.	Aralık ayı.
		-
		tügönök “Aralık ayı.” (DK, 258) tögönök “Ocak ayı.” (DLTÇ, 208)
tügözŭn- **III/1539**	Alt.	Sonlanmak.
		-
		-
tüḥes- **III/1538**	Tel.	Bitirmek. *On ekki yajım tügesken.* “Ben on iki sene yaşadım.”
		tüket- (tükēt-) “Tüketmek, bitirmek.” (EDPT, 479) tüket- “1. Tamamlamak, bitirmek, son vermek. 2 .Tüketmek.” (DTS, 632)
		tüges- “Tüketmek, bitirmek, tasfiye etmek.” (ATS, 188)
tüḥezĭm **III/1538**	Tel.	tüḥes-m Bitme, tamamlanma.
		-
		-
tüḥezĭmdū̄ **III/1538**	Tel.	<tüḥezĭm+lū̄ Sonu olan her şey.
		-
		-
tüḥezĭn- **III/1538**	Tel.	<tüḥes-n- Bitmek, sonlanmak.
		-
		-
tüḥön- **III/1539**	Alt.	*bk.* tügen-.
tüḥös-	Alt.	Bitirmek.

III/1539		*Onçozın tüḥözŭp öltŭrdŭ.* “Herkesi öldürdü.” *bk.* tüḥes-.
tüje **III/1593**	Tel. Tub. Leb.	Rüya görmek. *Tüş tüjedĭm.* “Rüya gördüm.” (Tel.); *Meŋ abam ḳān poḷtır maḷımnı çā sürtŭr anı tüjep turbadım.* “Benim babam handır, düşmanım hayvanlarımı çaldı, bunları rüyamda gördüğüm için kalktım.” (Leb.) tüşe- “Rüya görmek.” (EDPT, 561) tüşe- “Rüya görmek.” (DTS, 636) tüjen- “Uykusunda görmek, rüya görmek.” (ATS, 188) tüje- “Düş görmek.” (TAS, 120)
tüjel- I **III/1593**	Tel.	<tüje-l- Rüyada görünmek. *Tüş tüjeldĭ.* “Ben rüyamda gördüm.” - tüjel- “Rüya görmek.” (ARSL, 716)
tüjel- II **III/1593**	Tel. Kumd.	Uğraşmak, özen göstermek, üstüne düşmek. - -
tüjelçek **III/1593**	Tel.	<tüjel-çek Özen gösteren, üstüne düşen. - -
tüjet- **III/1593**	Tel.	<tüje-t- Rüyada göstermek. - -
tüjö- **III/1593**	Alt.	*bk.* tüje-.
tüjöl- **III/1594**	Alt.	*bk.* tüjel-.
tüjön- **III/1593**	Alt.	<tüjö-n- Rüyada görmek. *Ḳandī kijiler aḷarıŋar tep tüjönüp körŭḥör!* “Kiminle evleneceğinizi rüyada görmeye özen gösteriniz!” (P.d.V.I, 9) - tüjen- “Uykusunda görmek, rüya görmek.” (ATS, 188) tüjen- “Rüyada görmek.” (DÇT, 159)
tüjöt- **III/1594**	Alt.	*bk.* tüjet-.
tüjŭgŭn- **III/1594**	Leb.	<tüjŭk-n- Sakinleşmek. -

		-
tüjŭgŭndŭr- **III/1594**	Leb.	<tüşŭgŭn-dir- Sakinleştirmek.
		-
		-
tüjŭm **III/1594**	Alt. Tel.	<tüş-m Hasat, bolluk. *Arış tüjŭm poḷdı.* “İyi çavdar hasadı vardı.”
		-
		tüjüm “Ürün; gelir, kâr.” (ATS, 188) tüjüm “Ürün, mahsul.” (TAS, 120)
tüjŭmdū **III/1595**	Tel. Alt.	<tüjŭm+dū Bol, bereketli, verimli. *Ḳuzuḳ tüjŭmdū yıḷ* “Ceviz hasadının bol olduğu sene.”; *tüjŭmdū aş* “Verimli, bereketli tahıl.”
		-
		tüjümdü “Kârlı, gelirli.”(ATS, 188) tüjümdü “Verimli, bereketli.” (TAS, 120)
tüjük- **III/1594**	Tel. Alt. Kumd. Leb.	<tüş- Sesi çıkmaz olmak, söz dinlemek, barışmak, kendi ile ilgili mütevazı bir şekilde düşünmek.
		-
		-
tüjümet **III/1595**	Tel.	Eğlenceli, samimi, dürüst, sadık, vefalı.
		-
		-
tüjünük **III/1594**	Tel. W.	Sabırlı, tahammüllü.
		-
		-
tüjür- **III/1594**	Alt. Tel. Leb.	<tüj-r- Düşürmek, inmek, inmeye yardım etmek. *Pāzı tüjŭr!* “Fiyatı düşür!”; *Yarġa tüjŭrdŭ.* “O onu mahkemeye verdi.” (Tel.); *Menĭ yamanġa tüjŭrerḥe perbeḥĭn!* “Kötü işlere girmeme izin verme!”; *Sarı Ḳān attaŋ öböḥöndŭ ḳoḷdıḳtap tüjŭret.* “Sarı Kan yaşlı adama attan inmesi için yardım etti.” (Tel.)
		tüşür- “Düşürmek, indirmek.” (EDPT, 566) tüşür- “Düşürmek, indirmek.” (DTS, 637)
		tüjür- “1. Salmak, çıkarmak, aşağı indirmek. 2. Kaybetmek.” (ATS, 188) tüjür- “İndirmek.” (TAS, 120) tüjür- “Düşürmek, vurmak.” (DÇT, 159)
tük **III/1530**	Alt. Leb.	1. Tüy. *Attıŋ tüḥŭ* “Kısa at tüyü.”

		2. İnsan vücudundaki tüyler. *ḳoḷtŭḳ tügŭ* “Koltuk altı tüyü.” (Tel.) 3. Kuş tüyü.
		tū̄~tüg “Vücuttaki tüy.” (EDPT, 433, 476) tüg “Tüy, kıl.” (DTS, 630)
		tük “(Beden, yün, ipek için) kıl, tüy.” (ATS, 188) tük “Tüy.” (TAS, 120) tük “Tüy, yün.” (DK, 258) tük “Yün.” (DÇT, 159)
tükte- **III/1533**	Tel.	<tük+le- Tüylerini ayırmak. *Oḷ yerdŭŋ aŋın men sā tüktep aẏdaẏn.* “Ben sana bu ülkenin vahşi kuşlarının tüyünü söylerim.” (Tel.)
		-
		-
tükten- **III/1533**	Tel.	<tükte-n- Tüğle kaplanmak.
		-
		tükten- “Kıllarla, tüylerle kaplanmak.” (ATS, 188)
tüktön- **III/1533**	Alt.	*bk.* tükten-.
tüktŭ **III/1534**	Leb.	*bk.* tüktū̄.
tüktū̄ **III/1534**	Alt. Tel.	Saçları, tüyleri uzamış *Aḷtın tüktŭ ḳuş* “Altın tüyleri olan kuş.”
		-
		tüktü “Tüylü.” (ATS, 188) tüktü kamak “Kaş.” (TAS, 120) tüktū̄ “Tüylü, yünlü.” (DÇT, 159)
tükür- **III/1531**	Leb. Tel. Alt.	Tükürmek. *Ḳan tükürmek* “Kan tükürmek, eziyet çekmek.” (Tel.)
		-
		tükür- “Tükürmek.” (ATS, 188) tükür- “Tükürmek.” (TAS, 120) tükür- “Tükürmek.” (DÇT, 159)
tükürük **III/1532**	Alt. Tel. Leb.	<tükür-k Tükürük.
		-
		tükürük “Tükürük.” (ATS, 188) tükrük “Tükürük.” (TAS, 121) tükürük “Tükürük.” (DK, 258)

tül- **III/1567**	Alt. Tel.	Pişirmek, haşlamak. *Paḷdardıŋ ettĭ tülŭp aḷdı.* “Çocukların etlerini pişirdi.”
		-
		tül- “Haşlamak.” (ATS, 189)
tū̆l- **III/1567**	Alt. Tel. Leb.	=tügül- Düğümlenmek, bağlanmak, örülmek. *Tamaġım tū̆ldŭ.* “Boğazım düğümlendi, konuşamadım, endişelendim.”
		tügül- “*edilgen* Düğümlenmek, bağlanmak.” (EDPT, 481) tügül- “*edilgen* Düğümlenmek, bağlanmak.” (DTS, 631)
		tū̆l-~tüyül- “1. Bağlanmak, (ağ vb.) bağlı olmak. 2. Kısılmak, sıkışmak.” (ATS, 190,191)
tüle- **III/1567**	Tel.	Tüy dökmek, tüyleri dökülmek.
		-
		tüle- “(Kuş ve hayvanlar için) tüy dökmek.” (ATS, 189) tüle- “Tüy dökmek.” (TAS, 121)
tū̆le- **III/1567**	Tel. Leb.	1. Alevlenmek, parlamak, birden alevlenmek, çırpınmak, debelenmek. 2. (Ateş) çıtırdamak. (Böcek) ses çıkarmak, cır cır etmek.
		-
		tū̆le- “(Ateş için) çatırdamak.” (ATS, 190)
tülēk **III/1568**	Leb.	Yanan.
		-
		-
tülenti **III/1569**	Tel.	*krş.* tüle Yılan derisi, yılanın soyulmuş tam derisi.
		-
		tülepti[305] “1. Tüy dökmek sırasında dökülmüş tüy. 2. Yılanın attığı deri.” (ATS, 189)
tū̆let- **III/1569**	Tel.	<tüle-t- Ateşe odun atmak, alevleri güçlendirmek.
		-
		tū̆let- “Odunları ateşe koymak, ateşi büyütmek.” (ATS, 190)
tüleẏ **III/1568**	Tel.	Deli, salak, aptal, sağır
		telū̆ ~ tėlve “Deli, çılgın.” (EDPT, 491, 493) tėlü~tėlve “Deli, aptal, salak.” (DTS, 584)
		tüley[306] “Sık, gür.” (ATS, 189)

[305] Bu madde ORS’de *tülenti* şeklindedir.
[306] ORS’de anlam “sağır” şeklindedir.

		tüley “Sağır.” (TAS, 188)
tülgö **III/1570**	Leb.	*bk.* tülkü.
tülgönök **III/1570**	Leb.	<tülgö+nek *bk.* tülküçek.
		-
		tülkünek “Yabani bir kuş türü.” (ATS, 189)
tülkū̱r **III/1570**	Alt.	<Moğ. Anahtar.
		-
		tülkür~tülkū̱r “Anahtar.” (ATS, 189)
tülkü **III/1570**	Alt. Tel. Tub.	Tilki.
		tilkū̱ “Tilki.” (EDPT, 498) tilki~tilkü~tülki “Tilki.” (DTS, 594, 595, 632)
		tülkü “1. Tilki. 2. *mec.* Kurnaz, sinsi.” (ATS, 189) tülkü “Tilki.” (TAS, 121) tülge~tülgi~tülke~tülkö “Tilki.” (DK, 258) tilgü~tülgü~tülkü “Tilki.” (DÇT, 155, 159)
tülküçek **III/1570**	Tel.	<tülkü+çek Küçük tilki.
		-
		tülgüçek~tülküçek “Küçük tilki.” (DK, 258) tülgünek~tülgünök~tülkünek “Küçük tilki.” (DÇT, 159)
tülö- **III/1569**	Alt. Leb.	*bk.* tüle-
tū̱lt- **III/1571**	Alt. Tel.	<tū̱l-t- Sıkı bağlamak. *Paḷanı tū̱ltpe!* “Çocuğu sıkı bağlama!”
		-
		-
tülū̱ **III/1569**	Alt. Tel.	<tüle-ü Tüy dökme.
		-
		tüleğ “Tüy dökme (ilkbaharda hayvanlar için)” (KRS, 92)
tū̱lū̱ **III/1570**	Tel.	Umutsuzluk.
		-
		-
tülū̱lū̱ **III/1570**	Alt.	<tülö+lū̱ Tüy döken.
		-

		-
tüm- **III/1602**	Tel.	*Kös tümdŭ* "Göz kırptı."
tüme- **III/1602**	Tel.	Tedirgin olmak, endişeli olmak, isyan etmek. *Ḳaḷıḳ tümep-yat.*"Halk isyan ediyor." *bk.* tüẏme-.
tümek **III/1602**	Tel.	Bela, talihsizlik, zulüm, eziyet, kavga. -
		-
tümen **III/1602**	Tel.	On bin, çok fazla. *Köp tümen, tüm tümen, tüp tümen* "Sayısız, çok sayıda." (Tel.)
		tümen "On bin; sayısız, çok sayıda." (EDPT, 507) tümen "On bin; sayısız, çok sayıda." (DTS, 632)
		tümen "Çok sayıda, sayılamaz sayı, çokluk." (ATS, 189)
tümēn **III/1602**	Tel.	<tüme-gen İsyan. *bk.* tüẏmen.
tümön **III/1603**	Alt.	*bk.* tümen.
tün **III/1548**	Alt. Tel. Leb.	Gece. *Tün ortozı* "Gecenin yarısı." (Tel.); *orto tün* "Gece yarısı." (Tel.); *Tün ḳara yış* "Gece gibi karanlık." (Alt.); *pir kün pir tün* "Bir tam gün (yirmi dört saat)." (Alt.)
		tün "Gece." (EDPT, 513) tün "Gece." (DTS, 633)
		tün "Gece." (ATS, 189) tün "Gece." (TAS, 121) tün "Gece." (DK, 258) tün "Gece." (DÇT, 159)
tn̄ **III/1548**	Alt. Tel. Leb.	Düğüm, örgü işi.
		tügün "Düğüm." (EDPT, 484) tügün "Düğüm." (DTS, 631)
		tn̄~ tüyün "Düğüm." (ATS, 190,191) tüyün "Düğüm." (DLTÇ, 211)
tn̄- **III/1548**	Alt. Tel. Leb.	Düğüm yapmak.
		tügün- "(Kendi için) bir şeyleri bağlamak, düğümlemek." (EDPT, 485) tügün- "(Kendi için) bir şeyleri bağlamak, düğümlemek." (DTS, 631)
		tn̄-~tüyün- "Düğümle bağlanmak." (ATS, 190,191)

tū̄ncek **III/1555**	Leb.	*bk.* tū̄nçek.
tū̄nçek **III/1555**	Tel.	<tū̄n+çek Düğüm, ilmik.
		-
		tū̄nçek~tüyünçek “Düğüm, bağ.” (ATS, 190, 191) tüyünçek “Bohça.” (TAS, 122)
tū̄nçök **III/1555**	Alt.	*bk.* tū̄nçek.
tū̄nde- **III/1554**	Tel.	<tū̄n+le- Düğüm yapmak.
		-
		-
tüner- **III/1551**	Tel.	<tün+er- Kararmak.
		tüner- “Kararmak, karanlık olmak.” (EDPT, 524) tüner- “Kararmak, karanlık olmak.” (DTS, 633)
		tüner- “Uzaktan görünmek, bir anda görünmek.” (ATS, 189)
tünerĭk **III/1551**	Tel.	1. Karamsar, karanlık, karanlık. *Senĭŋ yüzŭŋ nērek tünerĭk?* “Yüzün neden böyle karamsar?”; *tünerĭk yer* “cehennem”. 2. Anne karnı.
		tünerig “Koyu, kara, karanlık.” (EDPT, 525) tünerig “1. Koyu, kapanık. 2. Karanlık. 3. *mec.* Mezar, kabir.” (DTS, 633)
		tünerik “Karanlık, sis.” (ATS, 189)
tüneriktet- **III/1551**	Tel.	<tünerik+le-t- Karartmak.
		-
		-
tünnük **III/1553**	Kumd.	*bk.* tū̄nŭk
tū̄ntŭ̄ **III/1554**	Tel.	<tū̄n-tŭ̄ *bk.* tū̄n.
		-
		-
tünū̄ **III/1553**	Tel.	<tünö-ū̄ Tavukların üstüne tünediği sırık.
		tū̄nek “Hapishane, karanlık yer.” (EDPT, 519) tünek “Zindan, cezaevi.” (DTS, 633)
		tünek “(Koyun veya kuşların) geceleme yeri, tünek.” (ATS, 189) tünü “Tünek.” (ATS, 189) tünü “Tünek.” (TAS, 121)

tū̆nŭk **III/1553**	Alt. Tel. Leb.	Baca. *Aẏdırda Uḷuḷūġa pis-pɨle tört tū̆nŭk poḷġon.* “O zamanlar bizimle birlikte Ulalu’da dört tane baca vardı.”
		tügū̆nük “Baca.” (EDPT, 485) tügnük “Baca.” (DTS, 631)
		tünük “Avlu (işleme yeri).” (ATS, 189) tünük “Baca.” (TAS, 121) tündük “Baca.” (DK, 258) tünnük “1. Baca. 2. Baca kapağı.” (DK, 258) tündük “Baca.” (DÇT, 159)
tüŋ **III/1541**	Tel.	1. Çift. 2. Uygun olan, çift oluşturan, benzer. 3. Kıyaslama, benzerlik, doğruluk.
		teŋ “Denk, eşit, eş.” (EDPT, 511)??? tėŋ “1. Aynı, eşit, denk. 2. Miktar,ölçü, sayı. 3. Ağırlık ölçüsü. “ (DTS, 584)
		-
tüŋde- **III/1546**	Tel.	<tüŋ+le- Mesel ile konuşmak, hikmetli konuşmak. *Aḷarġa sözŭn neme tüŋdep köp aẏdıp-yat.* “Onlara çok hikmetli sözler söylüyordu.”
		-
		tüŋde- “Karşılaştırmak, kıyaslamak, mukayese etmek, benzetmek, eşitlemek.” (ATS, 189)
tüŋdeş **III/1546**	Tel.	<tüŋ+deş, =teŋdeş Benzer, çift.
		teŋeş “Yaşıt, akran.” (EDPT, 526) tėneşi “Denk, eş, eşit, benzer; uygun, oranlı.” (DTS, 585)
		-
tüŋdū̆ **III/1546**	Tel.	<tüŋ+lū̆ Çift olan.
		-
		-
tüŋeẏ **III/1541**	Tel.	<tüŋ+eẏ Eşit, denk, benzer, çift. *Tüŋeẏ çar* “Bir çift öküz”
		-
		tüŋey “1. Aynı, aynı çeşit, benzer. 2. Tamam. *Tüŋey le ol kelbes* Tamam, o gelmiyor.” (ATS, 189) tüŋey “Benzeyen aynı.” (TAS, 121) tõy~tuney~tüney~tüŋey“Aynı, eş, denk.” (DK, 256, 257) tüŋey “Aynı, benzer, denk, çift.” (DÇT, 159)

tüŋeẏle- Tel. <tüŋeẏ+le-
III/1542 Çiftlemek.

-

tüŋeyle- “1. Karşılaştırmak. 2. Çift olmak.” (ATS, 189)
tüŋeyle- “Çiftlemek.” (DK, 258)

tüŋeẏleş Tel. <tüŋeẏle-ş
III/1542 Çift oluşturan iki şey.

-

tüŋeyleş “Karşılaştırma.” (ATS, 189)

tüŋeẏleş- Tel. <tüŋeẏle-ş-
III/1542 Çift oluşturmak, çifter çifter gitmek.

-

tüŋeyleş- “Kendi aralarında karşılaştırma yapmak.” (ATS, 189)
tüŋeyleş- “Çift oluşturmak, çifter çifter gitmek.” (DK, 258)

tüŋkül Alt. Boğuk yankı.
III/1545

-

-

tüŋküldö- Alt. <tüŋkül+le-
III/1545 Boğuk bir şekilde yankılanmak.

-

-

tüŋküldöt- Alt. <tüŋküldö-t-
III/1545 Boğuk ses çıkarmak.

-

-

tüŋöẏ Alt. *bk.* tüŋeẏ.
III/1542

tüŋöẏlö- Alt. *bk.* tüŋeẏle-.
III/1542

tüŋöẏlöş Alt. *bk.* tüŋeẏleş.
III/1542

tüŋöẏlöş- Alt. *bk.* tüŋeẏleş-.
III/1542

tüŋür Alt. Şaman tefi.
III/1543 *Tüŋür ēzi* “Şaman ruhu”

-

tüŋür “Tef (şamanın kullandığı).” (ATS, 189)
tüŋür “Tef. Şamanın kullandığı tef.” (TAS, 121)
tüŋür “Şaman tefi.” (DÇT, 159)

tüŋüre- Tel. <tüŋür+e-
III/1543 Ses çıkarmak, tıngırdamak.

-

		-
tüŋüret- **III/1543**	Tel.	<tüŋüre-t- Tıngırtı sesi çıkarmak (tef ile).
		-
		-
tüŋürö- **III/1543**	Alt.	*bk.* tüŋüre-.
tüŋüröt- **III/1543**	Alt.	*bk.* tüŋüret-.
tüp I **III/1595**	Alt. Tel. Leb. Tub.	1. Temel, dip. *Tübŭ yoḳ* “Dipsiz.” (Alt.); *Aḷtaẏ sınnıŋ tübŭndö* “Altay’ın eteklerinde.” (Alt.); *Eŋ tübŭnde* “Nihayet.” (Tel.) 2. Tür, köken.
		tū̆b “Bitki ya da ağaç kökü; (yapı) temel, (deniz) dip; (insan) soy, köken.” (EDPT, 434) tüp “1. Dip, aşağı alt, taban; etek. 2. Kök, köken. 3. Temel, esas, öz, ana. 4. Soy, asıl, nesep.” (DTS, 634)
		tüp “Aşağı, dip. 2. Kök, taban.” (ATS, 189) tüp “Dip.” (TAS, 121) tüp “Dip.” (DK, 258) d’üv “Dip, taban.” (DÇT, 117) tüp “1. Dip, temel. 2. Köken, asıl.” (DÇT, 159)
tüp II **III/1595**	Tel.	*Tü-* ile başlayan sıfatları pekiştiren hece.
		-
		-
tüpcük **III/1597**	Tub.	<tüp+çik Ağaç kütüğü.
		-
		-
tüptū̆ **III/1597**	Alt. Tel.	Dibi olan, dipli.
		tüblüg “Dipli, köklü.” (EDPT, 439) tüplüg “Dipli, temelli, köklü. 2. Soyu, nesli olan.” (DTS, 634)
		tüptü “Temeli, kökü olan.” (ATS, 189)
tür- **III/1556**	Alt. Tel.	Dürmek, bükmek, kolları sıvamak, katlamak, (etek için) kaldırmak. *Erdĭn türdŭ.* “Dudaklarını büktü.” (Alt.); *Emegen türḥen terenĭ tapḳan.* “Yaşlı kadın dürülmüş deriyi buldu.” (Tel.); *Yeŋĭndi tür!* “Kollarını sıva!” (Alt.)
		tür- “Dürmek (kolları sıvamak vb.).” (EDPT, 530) tür- “Dürmek, paketlemek, sarmak, katlamak.” (DTS, 635)
		tür- “Dürmek, katlamak, bükmek, kıvırmak, sıvamak.” (ATS, 189) tür- “Dürmek, tomarlamak.” (TAS, 121) tür- “(İp, halat vb. için) dürmek, sarmak, dolamak.” (DK, 258) tür- “Çözmek, açmak, sökmek, yıkmak.” (DÇT, 159)

tür I **III/1555**	Tel. Alt.	Kuşların uçarken çıkardığı ses. *Tür edip uçŭb-ïdï.* "Kuş pır diye uçtu."; *Bödüne tür-bere uçub-ïyet* "Bıldırcın pır pır uçuyor." (Tel.) - -
tür II **III/1555**	Alt. Tel.	1. Dış görünüş, renk. 2. Görüntü, tür; *Ne tür?* "Hangi türden?" 3. Kumaşın üstündeki resimler, dikilmiş süsler, derinin üstündeki benekler. - tür "Motif, resim." (TAS, 121)
tǖr **III/1555**	Leb. Kumd.	*bk.* tüŋür.
türbö **III/1566**	Leb.	*bk.* türme.
türçe **III/1564**	Tel.	1. Hemen, derhâl, o an. *Türçele* "Şimdi." 2. Yakın zamanda, neredeyse. *Türçe poḷzo sūğa tüjer ede.* "O, az kalsın suya düşecekti."; *Toḳta türçe!* "Biraz bekle!" - türçe "Hemen, çabuk. 2. Biraz." (ATS, 189) türçe "Hızlı, acele." (TAS, 121)
türçö **III/1565**	Alt.	*bk.* türçe.
türe- **III/1556**	Tel.	<tür+e- Sefalet içinde yaşamak, ihtiyacı olmak. - türe- "Batmak, iflas etmek." (ATS, 190) türe- "İhtiyaç duymak, muhtaç olmak." (DÇT, 159)
türel- **III/1556**	Tel.	<türe-l- İflas etmek, fakirleşmek, bölünmek (mülk). - türel "Batmak, batmış, iflas etmiş olmak." (ATS, 190)
türet- **III/1556**	Tel.	<türe-t- İflas ettirmek. - türet- "İflas ettirmek." (ATS, 190)
türḥede-	Tel.	<türgen+le-

III/1562		Hızlı koşmak, hızlı akmak.
		-
		türgende- “Acele etmek.” (ATS, 190)
türḥek	Tel.	<tür-gek
III/1562		1. Rulo şeklinde olan bir şey, yumak. 2. Can çekişme.
		türgēk “Sürekli dürme.” (EDPT, 544) türgek “Düğüm.” (DTS, 635)
		türgek “Makara.” (ATS, 190)
türḥekşĭ-	Tel.	<türḥek+şi-
III/1562		Ağrıdan kıvrılmak, ateş içinde yanmak. *Ürüm tudŭp kelḥende türḥekşĭp-yadım.* “Ben hastalandığımda ağrıdan kıvranıyordum.”
		-
		-
türḥekte-	Tel.	<türḥek+le-
III/1562		Bükmek katlamak.
		-
		türgekte- “Kangala sarmak.” (ATS, 190)
türḥektū̆	Tel.	<türḥek+lū̆
III/1562		1. Bükülmüş. 2. Hasta yatağında yatan.
		-
		türgektü “Kangala sarılmış.” (ATS, 190)
türḥen	Tel.	Acele, aceleci, hızlı koşan, hızlı.
III/1562		*Türḥen yürgen tüşte yeder.* “Hızlı koşan öğleye (öğle yemeğine) yetişir (atasözü).”
		-
		türgen “Başarılı, hızlı, süratli, acele, acil.” (ATS, 190) türgen “Çabuk, hızlı, aceleci; aceleyle, hızlı.” (DK, 259) türgen “Aceleci, hızlı; acele ile, hızlı.” (DÇT, 159)
türḥeze	Tel.	Tamamı, hepsi.
III/1562		-
		-
türḥödö-	Alt.	*bk.* türḥede.
III/1563		
türḥök	Alt.	*bk.* türḥek.
III/1563		
türḥökşū̆-	Alt.	*bk.* türḥekşĭ.
III/1563		
türḥöktö-	Alt.	*bk.* türḥekte-.

III/1563

türḫöktū̄ Alt. *bk.* türḫektū̄.

III/1563

türḫön Alt. *bk.* türḫen.

III/1563

türḫūş Tel. =tirgeüş

III/1563 Destek, dayak.

-

-

türḫūşte- Tel. <türḫūş+le-

III/1563 Desteklemek.

-

türküşte- “Desteklemek.” (ATS, 190)

türle- Tel. <tür+le-

III/1563 1. Dış görünümü değiştirmek.
2. Desen yapmak, desen dikmek.

-

türle- “Uçmak, uçuşmak.” (ATS, 190)
türle- “Nakış yapmak, motif işlemek.” (TAS, 121)

türlen- Tel. <türle-n-

III/1563 1. Kendi dünyasını değiştirmek.
2. Desenlerle kaplanmak.

-

türlen- “Farklı desen ve renklere sahip olmak.” (DK, 259)

türlö- Alt. Nakış işlemek, toplamak, çitmek.

III/1563 *bk.* türle-.

türlön- Alt. =türlen-

III/1563 Dış görünüşü değişmek.
Şėşek türlöndŭ. “Çiçek açılmak üzere (8. gün)”; *Bay şėşekteỳ türlöndŭ.* “O rengârenk giyindi.”
bk. türlen-.

türlū̄ Tel. Alt. <tür+lū̄

III/1563 1. Resimli, motifli.
2. Dış görünümü olan.
Bir türlū̄ “Aynı olan”
3. Farklı, türlü.
Ēr türlū̄ “Her türlü.”

-

türlü “Motifli, nakışlı.” (TAS, 121)
türlü “Türlü, çeşitli.” (DÇT, 159)

türme **III/1566**	Tel.	<Rus. тюрьма Hapishane, zindan. - türme “Hapishane.” (ATS, 191) -
türmele- **III/1566**	Tel.	<türme+le- Tutuklamak, hapishaneye atmak. - türmölö- “Hapse atmak.” (DÇT, 159)
türmeşte- **III/1566**	Tel.	Sessiz adımlarla gitmek. - -
türmö **III/1566**	Alt.	*bk.* türme.
türmüş **III/1567**	Alt.	Tırmık. *bk.* tırmūş.
türsün **III/1565**	Tel. Alt.	*krş.* tür. 1. Dış görünüm, görüntü, yüz. *Türsŭnŭ yaŋıs* “Görünüş olarak aynı olan.” 2. Tarz, üslup. (Tel.) - türsun “Dış, görünüş.” (KRS, 93)
türsŭndeş **III/1565**	Tel.	<türsŭn+deş Benzer. - türsundeş “Dış görünüş olarak benzer.” (KRS, 93)
türt- **III/1564**	Alt. Tel. Leb.	Dürtmek, itmek. türt- “Ovmak, sürtmek, yağ vb. sürmek” (EDPT, 535) türt- “Ovmak, sürtmek.” (DTS, 635) türt- “Dürtmek, itmek.” (ATS, 190) türt- “Dürtmek, itmek.” (TAS, 121)
türtül- **III/1564**	Alt. Tel.	<türt-l- Dürtülmek, itilmek. türtül- “*türt*- fiilinin edilgen şekli.” (EDPT, 536) türtül- “*türt*- fiilinin edilgen şekli.” (DTS, 633) türtül- “Çarpışmak.” (ATS, 190) türtül- “Çarpışmak.” (TAS, 121)
türū̄ **III/1557**	Alt. Tel.	Canlı. *Türū̄nde* “Hayatta iken.”; *Anı türū̄ge aldı.* “Onu canlı olarak aldı.” *bk.* tirig.

türŭl-
III/1558

Alt. Tel. Leb.

<tür-l-
1. Dürülmüş, kalkmış, bükülmüş olan.
2. Helezon şeklinde hareket etmek (su). (Tel.)

türül- “Dürülmek, katlanmak.” (EDPT, 548)
türül- “Dürülmek, katlanmak.” (DTS, 635)

türül- “Katlanmak, dürülmek, (yen, etek için) sıvamak.” (ATS, 190)

türült-
III/1558

Tel.

<türŭl-t-
Helezon şeklinde hareket ettirmek (su).
Saḷķın tüjŭre sū türŭltŭp ķudaẏdıŋ yüzŭne sū çaçķan. “(İnsan) rüzgâr ve suyu öfkelendirip Tanrı’nın yüzüne su saçtı.” (P.d.V.I, 159,26)

-

-

tüs
III/1576

Alt. Tel. Leb.

Düz, pürüzsüz; adil.
Tüs aġaş “Düz ağaç.” (Alt.)

tüz “Düz, düzey, eşit.” (EDPT, 571)
tüz “1. Düz, dengeli. 2. Denk, eşit. 3. *mec.* Doğru, gerçek.” (DTS, 638)

tüs “1. Düz, dümdüz. 2. Yapılı. 3. Düşey.” (ATS, 190)
tū̆s “Düz, doğru.” (ATS, 190)
tüs “Düz.” (TAS, 121)

tū̆s
III/1578

Alt. Leb. Tel.

Huş ağacı kabuğundan yapılmış kutu.
bk. tos.

-

tū̆s “Akağaç kabuğundan yapılan kutu.” (TAS, 122)

tüş-
III/1587

Alt. Tel.

1. Düşmek.
Pu yerde ķar ķalıŋ tüjedıbe? “Buraya çok kar yağıyor mu?” (Tel.); *Suġa tüştŭ.* “O suya düştü.” (Alt.); *Eske tüştŭ.* “Ben hatırladım.”; *Pāzı tüştŭ.* “Fiyatı düştü.” (Alt.)
2. Bir yerden inmek, inmek.
Attaŋ tüş! “Attan in!”;(Tel.); *Pīk tūdaŋ tüşken soŋ* “O yüksek dağdan indiğinde.” (Tel.); *Tuman tüşkön* “Sis çöktü.” (Alt.)
3. Bir yerlere düşmek, bir yerlere girmek.
Yamanġa tüştŭ. “Kötü yollara düştü, sinirlendi.” (Tel.); *Kreske tüşkön.* “Vaftiz oldu.” (Alt.); *Ol kijē tüştŭ.* “O adamın evinde kaldı.” (Tel.); *Üẏḥö tüştŭ.* “Eve girdi.”; *Kelinçekke tüştŭ.* “Günah işledi.” (Tel.); *Yarġa tüştŭ.* “Mahkemelik oldu.” (Tel.); *Purūġa tüştŭ.* “Borçlandı.” (Tel.); *Yükkö tüştŭ.* “Kefil oldu.” (Alt.); *Saġışķa tüştŭ.* “Kendine geldi.” (Tel.); *Meçetke tüjeẏn.* “Evlenmek istiyorum.” (Tel.)

tüş- “Bir yere yerleşmek; (hayvan, bisiklet vb.’den) inmek; tekaüt etmek, çekilmek; (istemsiz olarak) düşmek.” (EDPT, 560)
tüş- “1. Düşmek, yere düşmek. 2. İnmek, alçalmak. 3. Durmak,

		duraklamak. 4. Düşmek, çökmek, zayıflamak. 5. (Tortu için) çökmek. 6. Ortaya çıkmak.” (DTS, 636)
		tüş- “1. İnmek, düşmek, geçmek. 2. (Hareketin aniden yapıldığını gösteren yardımcı fiil); *tura düş*- olmak, bulunmak.” (ATS, 190) tüş- “İnmek.” (TAS, 121) düş-~tüs-~tüş-“Düşmek.” (DK, 208) tūş- “İnmek, alçalmak.” (DK, 259) tüş- “İnmek, alçalmak, düşmek, attan inmek.” (DLTÇ, 211) tüş- “Düşmek, inmek, attan inmek.” (DÇT, 159)
tüş I **III/1586**	Alt. Tel.	Öğlen, güney. *Orto tüş* “Tam öğlen zamanı.” (Alt.); *tüş yanı* “Güney.” (Tel.)
		tüş “Seyahat esnasında mola. (Mola genellikle gün ortasında verildiği için bu kelime öğlen anlamını da karşılamıştır.” (EDPT, 559) tüş “1. Öğle vakti. 2. Duraklama yeri, öğle sıcağında verilen mola.” (DTS, 636)
		tüş “Öğlen, öğlen vakti, gün yarısı; gün, güneş.” (ATS, 190) tüş “Öğle vakti, öğleyin.” (TAS, 121) tüş “1. Öğle vakti. 2. Düş, hayal.” (DK, 259) tüş “Öğle vakti.” (DÇT, 159)
tüş II **III/1587**	Alt. Tel.	Düş, rüya. *Tüş kördŭm.* “Ben rüya gördüm.” (Alt.); *Tüştö kördŭ.* “Rüyasında gördü.” (Alt.)
		tūş “Düş, rüya.” (EDPT, 559) tüş “Düş, rüya.” (DTS, 636)
		tüş “Düş, rüya.” (ATS, 190) tüş “Düş, rüya.” (TAS, 121) tüş “Düş, rüya.” (DÇT, 159) tüş “1. Öğle vakti. 2. Düş, hayal.” (DK, 259)
tüşküle- **III/1591**	Kumd.	<tüş+ki+le- Öğlen dinlenmek için yolda mola vermek.
		-
		-
tüşkün **III/1591**	Tel.	<tüş-kün 1.Yenilmiş, düşmüş. 2. Dayanak, destek, görev.
		tüşgün “Düşmüş, düşkün, zayıf, meyilli.” (EDPT, 563) tüşkün “Geven bitkisi.” (DTS, 636)
		tüşkün “Çam kozalağının içindeki çekirdek; *tüşkün kuzuk* yere düşen ve baharda toplanan kolazaklar.” (ATS, 190) tüşkün kuzuk “Dalından yere düşmüş çam fıstığı kozalağı.” (TAS, 121) tüşkün “Ceset, leş; kışın yere düşen sedir kozalağı.” (DLTÇ, 211)

tüşteḫĭ **III/1592**	Tel.	<tüş+te+gi Öğlen, öğlen vakti. - tüştegi “Gündüz.” (TAS, 121) tüşte~tüştü “Gündüz.” (DÇT, 159)
tüştŭk **III/1592**	Alt. Tel. Leb.	<tüş+lik 1. Öğlene ait olan, güney. 2. Öğlen, güney. *Tüştŭk yer* “Öğleye kadarlık yol.”; *tüştŭk yanı* “Güney taraf.”; *kün tüştŭgŭ* “Güney.” tüşlük ōdi “Mola vakti.” (EDPT, 564) tüşlük ödi “Mola, mola için durma.” (DTS, 637) tüştük “1. Öğlen. 2. Güney.” (ATS, 190) tüştük “Güney.” (TAS, 121) tüştük “Güney.” (DÇT, 159)
tüẏme- **III/1529**	Tel. W.	Endişelenmek, karışıklık içinde olmak. - tüyme- “Endişelenmek, kargaşaya girmek.” (ATS, 190)
tüẏmen **III/1529**	Tel.	İsyan, düzensizlik, karışıklık, endişe. - tüymen~tüymēn “1. Düzensizlik. 2. Endişe, telaş, heyecan, kargaşa.” (ATS, 190) tüymen “Ayaklanma, isyan, karışıklık.” (TAS, 122)
tüẏmen- **III/1529**	Kumd.	*bk.* tüẏme-. - tüymen- “Endişelenmek, kargaşaya girmek.” (ATS, 190)
tüẏmendir- **III/1529**	Kumd.	Endişe yapmak. - tüymendir- “Düzensizliğe, endişeye neden olmak.” (ATS, 191)
tüẏmeş- **III/1530**	Tel.	Birlikte heyecanlanmak. - tüymeş- “Birlikte heyecanlanmak.” (ATS, 190)
tüẏmü- **III/1530**	Tel. W.	*bk.* tüẏme-.
tüze- **III/1581**	Tel.	<tüz+e- Düzleştirmek. - tüze- “Düzeltmek, eşitlemek.” (ATS, 191)

tüzedĭr- **III/1583**	Tel.	<tüze-dir- Düzleştirmek. - tüzettr- “Düzleştirmek.” (KRS, 91)
tüzem **III/1583**	Tel.	<tüze-m Düz, pürüzsüz. *Mā pudepke tüzem urŭp per!* “Bana taşmayacak şekilde bir put tahıl dök!” - -
tüzet- **III/1582**	Tel.	<tüze-t- Düzleştirmek, aynı seviyeye getirmek. - tüzet- “Düzelttirmek, eşit hâle getirmek.” (ATS, 191) tüzet- “Düzeltmek, düzleştirmek.” (TAS, 122) tüzet- “1. Eşitlemek, düzlemek. 2. Aralarını bulmak, barıştırmak.” (DK, 258)
tüzetkiş **III/1582**	Tel.	<tüzet-kiş Kural, ölçüt, çekül, çizgi çekmeye yarayan alet. - -
tüzö- **III/1583**	Alt. Leb.	*bk.* tüze-.
tüzöt- **III/1583**	Alt.	*bk.* tüzet-.
tüzŭnük **III/1584**	Tel. W.	<tözünüg (?) Sabırlı, tahammüllü. - -

“Ū”,“U”

ū I **I/1591**	Tel.	1. Büyük balık ağı. *Ū tarttı.* “O ağları kurdu.” 2. Samur avlamak için kullanılan ağ. 3. Vahşi hayvan ağı. 4. Üstüne keçe serilmiş çadır çatısı. āġ “Ağ.” (EDPT, 75) aġ “Kapan, tuzak.” (DTS, 17) ū “(Balık veya hayvan için) ağ.” (ATS, 195) ū “Balık veya küçük av hayvanlarını yakalamada kullanılan ağ.” (DK, 263)

ū II **I/1591**	Tel. Alt.	Zehir. aġū “Zehir.” (EDPT, 78) aġu “1. Zehir, ağı 2. Zehirlilik, zehirli.” (DTS, 25, 26) ō “Zehir.” (ATS, 140)
u- **I/1591**	Tel.	Çok yaşlı olmak, yaşlanmak. - -
ū uẏbaş **I/1591**	Tel.	Hep birlikte. - -
uaḳ **I/1591**	Tel. Kumd.	Dulavrat otu. *bk.* ubaḳ.
uaḷaḳ **I/1591**	Kumd.	Açık mavi. - -
ubaḳ **I/1782**	Alt.	Dulavratotu, pıtrak. - ubak~uak “Dulavrat otu.” (ATS, 190) uak “Dulavrat otu.” (TAS, 122) ılbak “Dulavrat otu.” (DLTÇ, 227)
uca **I/1734**	Leb.	*bk.* uça.
uca- **I/1734**	Leb.	*bk.* uça-
ucaḷa- **I/1735**	Leb.	*bk.* uçala-.
ucaḷan- **I/1735**	Leb.	*bk.* uçalan-.
ucuḳ **I/1735**	Leb.	*bk.* uçuḳ.
ucun **I/1736**	Leb.	*bk.* uçun.
ucur **I/1736**	Leb.	*bk.* uçur.
ucur- **I/1736**	Leb.	*bk.* uçur-.
uç **I/1719**	Alt. Tel. Leb.	1. Sivri uç. *Pıçaḳtıŋ uçŭ* “Bıçağın sivri ucu.” (Tel.). 2. Uç, ön tarafın ucu, başlangıç. *Uçḳa yettre, uçŭna yettre* “Sonuna kadar.” (Tel.); *Uçḳa yettre çīdĭm.* “Ben sonuna kadar yazdım.” (Tel.); *uçunaŋ* “Baştan” (Tel.); *Eŋ uçŭnda* “En başta.” (Tel.). ūç~ūc “Uç, uç nokta, son.” (EDPT, 17)

		uç “1. Son, uç. 2. Kanat.” (DTS, 639)
		uç “Uç, son, nihayet.” (ATS, 190) uç “Uç, kenar.” (TAS, 122) uç “Uç, son.” (DÇT, 162)
uç- **I/1720**	Alt. Tel. Leb.	Uçmak. *Uçŭp per.* “Uçup git.” (Tel.); *Uçŭp kel.* “Uçup gel.” (Tel.); *Uçŭp çıḳ.* “Yükseğe uç.” (Tel.); *Uçŭp ī.* “Uçmaya devam et.” (Tel.); *Ḳuşḳaçaḳ uçŭb īdǐ.* “Kuşlar uzağa uçtu.” (Alt.); *Uçar ḳuş* “Kuşlar.” (Tel.); *Uçar ḳuştıŋ uyazı par.* “Kuşların yuvası var.” (Tel.); *Paḷa ḳuş uçat, ḳonor aġaçın tappaẏt.* “Genç kuş uçuyor fakat nereye konacak yer bulamıyor.” (Tel.)
		uç- “1. (Temel anlam olarak) (Kuş) uçmak. 2. *mec.* Yaşlı saygın biri için ölmek. 2. *mec.* Çok hızlı gitmek; gözden kaybolmak; aniden yerinden fırlamak; renk solmak.” (EDPT, 19) uç- “1. Uçmak. 2. Gözden kaybolmak, yok olmak, ayrılmak. 3. Ölmek, can vermek.” (DTS, 640)
		uç- “Uçmak.” (ATS, 191; TAS, 122) uç-~üç- “Uçmak.” (DK, 263, 264) uç-~uş- “Uçmak.” (DLTÇ, 218) uç-~üç- “Uçmak, hızlı hareket etmek.” (DÇT, 162, 163)
uça **I/1721**	Alt. Tel.	(İnsanlarda ve hayvanlarda) arka taraf, sağrı kemiği, sırt. *Eski Türklerde hayvanın sırt tarafı değerli bir yemekti, onu değerli misafirlere ve hanlara ikram ederlerdi. Bütün Sibirya höyüklerinde hayvanların sırt kemikleri var, onları mezarlara ölüler için yemek olarak koyarlardı, buradan görebiliriz ki bu yemek tüm eski Türklerde saygın yemek olarak kabul edilirdi. Altaylar nişan zamanı koyunun kızartılmış sırt tarafını ikram ederler ve bu merasimin ismi de “Uça”dır.* 2. Avcının vurduğu fakat henüz derisini soyamadan ona rastlayan birine verdiği vahşi kuş eti. (Eğer hayvanın eti yenilecek durumda değilse o zaman derisini de alır.) (Alt.)
		uçā~ucā “(İnsan ve hayvan için) bel, sağrı, kuyruk sokumu.” (EDPT, 20) uça “Kuyruk sokumu.” (DTS, 640)
		uça “1. Sırt; yan. 2. Hayvanların arka bölümünün eti, kuyruk sokumu.” (ATS, 191) uça “Kalça.” (TAS, 122) uça “Sırt, arka.” (DÇT, 162)
uça- **I/1721**	Tel.	<uç+a- Sivriltmek, bilemek.
		-
		uça- “1. (Kalemi) sivriltmek, açmak. 2. (Yen için) eklemek.” (ATS, 191) uça- “Bir şeyin ucunu sivriltmek, keskinleştirmek.” (TAS, 191)

uçaḷa- **I/1723**	Tel. Alt.	<uça+ḷa- 1. Birine sırtını dönmek. 2. Avcıdan "uça" almak.
		-
		-
uçaḷan- **I/1723**	Tel. Alt.	<uçaḷa-n- Sırtüstü yatmak, birilerine sırtını dönmek.
		-
		uçalan- "Sırt üstü, yan yatmak." (ATS, 191)
uçar **I/1723**	Tel.W.	<uç-r Çağlayan, şelale.
		uçar "Uçan, kanatlı." (EDPT, 29)
		uçar "Şelale." (ATS, 191) uçar su "Şelale." (TAS, 122)
uçḳaş- **I/1730**	Tel. Alt.	<uça+? At üstünde arkada oturan biriyle birlikte gitmek, at üstünde birinin arkasına binmek. *Mā uçḳajıp ottur!* "Benim arkama bin!" (Tel.); *Uçḳajıp pardıḷar*. "Onlar tek at üstünde gittiler." (Tel.).
		-
		uçkaş- "Bir binek hayvanına birlikte oturmak, atlının ardına binmek, oturmak." (ATS, 191) uçkaş- "İki kişi bir ata binmek." (TAS, 122)
uçḳaştır- **I/1730**	Tel. Alt.	<uçḳaş-tır- Birilerini arkasına oturtmak, bindirmek. *Ūḷümdŭ uçḳaştırıp aḷdım.* "Ben oğlumu arkama bindirdim."
		-
		uçkaştır- "Kendi atının arkasına bindirmek." (ATS, 191) uşkaştır- "Birini arkasına bindirmek." (DÇT, 162)
uçḳur **I/1730**	Tel. Alt.	<uç-ḳur Hızlı uçan.
		-
		uçkur "Hızlı uçma yeteneği olan." (ATS, 191) uçkur "Hızlı uçan." (TAS, 122)
uçuḳ **I/1724**	Tel. Alt.	İp, sicim, tel, kiriş.
		-
		uçuk "İpler, teller." (ATS, 191) utık "Bağ, sicim." (ATS, 194) uçuk "İp." (TAS, 123) uçuk "İp, urgan." (DK, 263)

uçuk “İp, iplik.” (DLTÇ, 218)
uçuk “Kiriş, tendon.” (DÇT, 162)

uçŭn Tel. Alt. <uç+n
I/1725
1. İçin, -den dolayı, bu nedenle (ilgi hâli ekiyle).
Meniŋ uçŭn “Benim için”, *anıŋ uçŭn* “Bu yüzden”; *Paÿramnıŋ uçŭn keldĭm.* “Bayram için geldim.”; *Sudŭŋ uçŭn turdŭķ.* “Biz nehir yüzünden durduk.”; *Kreske tüşpeḥen kijiler neniŋ uçun purūḷū poḷıp yarıķķa kirbes?* “Neden vaftiz olmayanlar günahkâr olacak ve cennete gidemeyecek?” (P.d.V.I; 139, 33); *Onça aÿmaķtardıŋ kilinçikteri uçŭn teŋeredeŋ yerḥe tüşken.* “O, yer yüzündeki bütün halkların günahları için gökyüzünden yeryüzüne indi.” (P.d.V.I; 139,22)
2. Eğer *uçŭn* sıfat-fiilden sonra gelirse, o zamanın çünkü anlamını verir.
Aḷdırtķan uçŭn keldĭ. “O geldi, çünkü onu çağırdılar.” *Teŋere Ķannıŋ aÿbılaġanı uçŭn keldĭ.* “O geldi, çünkü bunu Teŋere-Han emretti.”; *Yaŋısta Ĭsustu körör uçŭn emes, Lazardı dā körörgö keldiler.* “Onlar sadece İsa’yı görmek için değil, aynı zamanda Lazar’ı da görmek için geldiler.” (Tel. Miss.)

üçün “Türkçenin ilkel dönemine ait dört çekim edatından biri. İsimlerden sonra *çünkü, -in uğruna, için* anlamında kullanılır. (EDPT, 28)
uçun~üçün “*çekim edatı* 1. İçin, uğruna. 2. Sebebiyle.” (DTS, 640, 659)

uçun “İçin, bundan dolayı, bu nedenle.” (ATS, 191)
uçun “İçin.” (TAS, 122)
uçun~uşun “*edat* İçin.” (DK, 263)
uçun~üçün “*edat* İçin.” (DÇT, 162, 163)

uçur Tel. Alt. Anlam, içerik; hikâye, anlatı; açıklama, araştırma.
I/1726 Kum.
Anıŋ uçurŭ ne poḷor? “Bunun anlamı nedir?”; *Uçurŭ yoķ.* “Bu açıklanamaz.”; *Söstŭŋ uçurŭ* “Sözün anlamı, manası.”; *Paḷanıŋ uçurŭn parıp pujuḷar surap uġŭġar!* “Gidin ve çocuk hakkında bilgi edinin!”; *Subbot künde ūrū yazarġa uçurŭ par-ba?* “Cumartesi günleri hastaları iyileştirmek mümkün mü?” (Matth. 12,10 Miss.); *Aş çaçķan kijē tüŋdep aÿtķan söstŭŋ uçurŭn uġŭġar!* “Siz şimdi ekin ekenlerle ilgili meselleri dinleyin!” (Miss.); *Ķadıttū kijinŭŋ uçurŭ andī poḷza, kiji aḷbaġanı yaķşı.* “Eğer bir kocanın eşine karşı yükümlülükleri buysa, o zaman evlenmemek daha iyidir.” (Tel. Miss.); *Sudaŋ kiji kanīp tūḷattan-dır, anıŋ uçurŭn mā aÿdıp per?* “Bir insan nasıl sudan doğabilir? Bunu bana anlat bakayım.” (P.d.V.I, 139,20) *Uçurŭna çıķpaÿ.* “Bunun açıklaması yok.”

-

uçur “1. Anlam, içerik. 2. An, fırsat.” (ATS, 191)
uçur “1. Anlam. 2. İçerik.” (TAS, 122)
uçur “Bahane, sebep, gereksinim.” (DÇT, 162)

uçur- **I/1727**	Alt. Tel.	<uç-r- Uçurmak. *İki ḳuştŭ uçŭrdŭ.* “O her iki kuşu da bıraktı.”; *Saḷḳın piçiktĭ uçurdŭ.* “Rüzgâr mektubu uçurdu.”
		uçur- “Uçurmak.” (EDPT, 30) uçur- “1. Uçurmak, uçuşa geçirmek. 2. Göndermek, salıvermek, devirmek, yıkmak.” (DTS, 640)
		uçur- “Uçurmak.” (ATS, 191) uçur- “Uçurmak.” (DK, 263) uçur- “Uçurmak.” (DÇT, 162)
uçura- **I/1727**	Tel.	Karşılamak, karşılaşmak.
		-
		uçura- “Karşılaşmak, rastlamak.” (ATS, 192) uçura- “Karşılaşmak.” (TAS, 122)
uçuraş **I/1727**	Tel.	Tesadüf, rastlantı, görüşme.
		-
		uçuraş “Kaşılaşma, birbiriyle karşılaşan.” (ATS, 192) uçuraş “Karşılaşma.” (TAS, 122)
uçuraş- **I/1727**	Tel.	<uçura-ş- Karşılaşmak, görüşmek.
		-
		uçuraş- “Birbiriyle karşılaşmak.” (ATS, 192)
uçurḷa- **I/1726**	Tel.	<uçur+ḷa- Açıklamak, anlatmak.
		-
		uçurla- “Açıklamak.” (ATS, 192) uçurla- “Yanıtlamak, cevap vermek.” (DÇT, 162)
uçurḷaş **I/1728**	Tel.	<uçurḷa-ş Anlamdaş, eş anlamlı.
		-
		uçurlaş “İçerik olarak aynı.” (ATS, 192)
uçurḷaş- **I/1728**	Tel.	<uçurḷa-ş- Birbirine açıklamak.
		-
		uçurlaş- “Birlikte açıklamak.” (ATS, 192)
uçurḷat- **I/1728**	Tel.	<uçur+ḷa-t- Anlattırmak.
		-

		-
uçurḷū **I/1726**	Tel.	<uçur+ḷū Anlamlı, önemli, uygun, yasal. *Kesarġa ḳaḷan saḷarġa uçurḷū-ba yoḳ-pa?* “Kesar’a haraç vermek doğru mudur, değil midir?” (Matth. 22,17 Miss.); *Anı öltrerge uçurḷū!* “Onu öldürmek gerekir!”, *Mındī uçurlū sös uḳpadım.* “Ben böyle anlamlı söz duymadım.”
		-
		uçurlu “Anlamlı, yasal.” (ATS, 192)[307] uçurlu “1. Bahanesi olan. 2. Hakkı olan, âdil. 3. -dan ötürü, bu sebepten. 4. Gerek, lazım.” (DÇT, 162)
uçŭş **I/1729**	Tel.Alt.	<uç-ş Uçuş, uçma. *Ḳarçıġanıŋ uçŭjŭnaŋ, ḳaḷabastıŋ pazıġınaŋ* “Şahini uçuşundan, akıllı insanı yürüyüşünden tanırsın.” (P.d.V.I, 1,3)
		-
		uçuş “Uçuş, uçma.” (ATS, 192) uçuş “Uçuş.” (TAS, 123)
uda- **I/1710**	Tel. Alt.	Duraksamak, beklemek. *Udabaẏ, udabas* “Hemen, en kısa zamanda”; *Udabaẏ kelgen* “O geç döndü.”; *Aẏdıp udadı.* “O konuşmaya devam etti.” (Tel.)
		-
		uda- “1. Yavaşlatmak, ağır davranmak, acele etmemek. 2. Devam etmek.” (ATS, 192)
udān **I/1711**	Tel. Alt. Leb.	=udaġan Devamlı; geç, yavaş yavaş. *Udān poḷboẏ* “Kısa bir süre içinde, çok yakında, çok geçmeden.”
		-
		udagan “1. Devamlı. 2. Önceki, eski, önce.” (ATS, 192) udagan “Eskimiş.” (TAS, 123)
udāndaġı **I/1711**	Alt.	<udān+da+ġı Geç olan, uzun zaman sonra olacak bir şey.
		-
		-
udāndū **I/1711**	Alt.	<udān+dū Uzun süren, duraklayarak, aralıklı.
		-
		-
udra **I/1715**	Tel.	1. Karşı tarafta olan, karşılama. *Adazı ūḷın körüp udra çıḳtı.* “Baba oğlunu gördüğünde onu

[307] ATS’de bu madde *uçurlu-* “anlamı olmak, yasal olmak” şeklinde yanlış yazılmıştır.

		karşılamak için çıktı.” (Tel.). 2. Muhalefet eden, aykırı, aksi.
		utru “*edat* Karşı, doğru.” (EDPT, 64) utru “1. Karşı, karşısına, doğru. 2. *edat* doğru, karşı.” (DTS, 655)
		udura “-e doğru, herhangi bir şeye karşı.” (DK, 261)
udūçı **I/1715**	Tel.	<ut-ū+çı Kazanan, galip gelen.
		-
		-
uduḳ **I/1712**	Tel.	Aptal, geri zekâlı, kafası karışık, geveze, boş konuşan.
		utūn “Kötü, fena, edepsiz, ahlaksız.” (EDPT, 60) udun~utun~ūtun “Ahlaksız, kötü, kaba, terbiyesiz.” (DTS, 642, 656)
		-
ud’uḳtat- **I/1635**	Alt.	<uyuḳta-t- Uyutmak.
		-
		uyuktat- Uyutmak.” (ATS, 196) uktas- “Uyutmak.” (TAS, 123)
uduḷ- **I/1715**	Tel.	Geri zekâlı olmak, akıllı olmamak.
		-
		-
uduḷt- **I/1715**	Tel.	<uduḷ-t- Geri zekâlı yapmak, birilerinin aklını almak.
		-
		-
udun- **I/1713**	Tel.	Boş konuşmak.
		-
		-
udur **I/1713**	Tel. Leb.	1. Karşı tarafta olan, karşısında. *Turā udur* “Evin karşısında.” (Tel.); *Erlik Maŋdı-Şirē udur keldĭ, Maŋdı-Şirēnĭ otpıḷa soḳḳon, ḳaçırġan.* “Erlik Mandı-Şire’nin karşısına çıktı, ateşle onu vurdu ve kovdu.” (P.d.V.I; 163,35); *Udur aẏtpa maŋa!* “Bana karşı gelme!”; *Aẏḷġa kelgende udur çıḳtım.* “O çadıra vardığında ben onu karşılamak için çıktım.” (Tel.). 2. Ne kadar…o kadar, ne zaman… o zaman. (Tel.) *Udur men aḳ keldĭm udur aḷar ḍ’ediler.* “Ne kadar getirdiysem o kadar da yediler.”
		utrū “Karşı, karşısında, karşıt, aykırı, ters.” (EDPT, 64) utru “1. Karşısında, doğru, düz. 2. *çekim edatı* Karşı.” (DTS, 655)
		udur “udur todür ‘Birbirine karşıt.” (ATS, 192)
udura **I/1714**	Alt. Leb.	Karşı taraf, karşılama.
		-

udura “Karşıt; ters, karşıdan gelen.” (ATS, 192)
udura “1. Karşıdan gelen. 2. Karşı karşıya.” (TAS, 123)
udura “Karşısına, karşılık olarak, karşı, tersine.” (DÇT, 160)

uduraş-
I/1714
Tel.
<udur+a-ş-, =udurlaş-
Karşılaşmak.

utruş- “Birbirinin karşında olmak, birbiriyle karşılaşmak.” (EDPT, 69)
utruş- “Karşılaşmak.” (DTS, 656)

udurlaş- “1. Birbirine karşı isyan etmek. 2. Direnmek, karşı koymak.” (ATS, 192)
udur- Karşılaşmak.” (DLTÇ, 216)
udur- “Karşılaşmak.” (DÇT, 160)

udurḷa-
I/1714
Tel.
<udur+ḷa-
Birinin karşısına durmak, birine karşı olmak, birini karşılamak.

-

udurla- “1. Karşılaşmak. 2. Birine karşı hareket etmek.” (ATS, 192)

udurḷaş-
I/1714
Tel.
<udur+ḷa-ş-
Karşılaşmak; karşılıklı saldırıya hazır olmak, savaş zamanı karşı karşıya gelmek, birbirine saldırmak.
Yoḷda udurḷaştı-biz. “Biz yolda karşılaştık.” (Tel.); *Udurḷajıp çığıp yadıḷar.* “Onlar birbirlerine saldırdılar.”

-

udurlaş- “1. Birbirine karşı isyan etmek. 2. Direnmek, karşı koymak.” (ATS, 192)

uduru
I/1714
Alt.
bk. udura.

uġacı
I/1617
Leb.
bk. uġaçı.

uġaçı
I/1617
Tel.
<uḳ-a+çı
1. Dinleyici.
2. İtaatkâr, dikkatli.

-

ugaçı “Dinleyici.” (ATS, 192)
ugaçı “Dinleyici.” (TAS, 123)

uġḷa-
I/1622
Leb. Kumd.
Ağlamak.

ıġla- “Ağlamak.” (EDPT, 85)
ıġla- “Ağlamak.” (DTS, 232)

ıyla- “Ağlamak.” (ATS, 88)
iyla- “Ağlamak.” (TAS, 42)
ugla-~ıgla- “Ağlamak.” (DLTÇ, 215)

uġļaba **I/1623**	Leb.	<Rus. оглобля Araba oku.
		-
		-
uġļaş- **I/1622**	Leb.	<uġļa-ş- Ağlaşmak, birlikte ağlamak.
		ıġlaş-~yıġlaş- “Ağlaşmak.” (EDPT, 86, 903) ıġlaş- “Ağlaşmak.” (DTS, 232,)
		ıylaş- “Ağlaşmak.” (DÇT, 168)
uġļat- **I/1622**	Leb. Kumd.	<uġļa-t- Ağlatmak, üzmek, sinirlendirmek, kırmak.
		ıġlat-~yıġlat- “Ağlatmak.” (EDPT, 86, 903) ıġlat-~yıġlat- “Ağlatmak.” (DTS, 232, 283)
		ıylat- “Ağlatmak.” (DÇT, 168)
uġuļ- **I/1618**	Alt. Tel.	<uḳ-ļ- 1. Duyulmak, söz dinlemek. *Uġŭļbaẏ ġaļdı.* “Duyulmuyordu.” (Tel.) 2. Anlaşılmak.
		ukul- “Anlaşılmak.” (EDPT, 85)
		ugul- “Dinlemek, duyulmak,işitilmek.” (ATS, 192) ugul-~ugıl- “Duyulmak.” (DK, 261) ugul- “*edilgen* Duyulmak, işitilmek.” (DLTÇ, 215) ugul- “Dinlenmek, duyulmak, ortaya çıkmak, gelmek (ses), işitilmek.” (DÇT, 160)
uġus **I/1620**	Leb.	Köprü olarak nehrin üzerine koyulan kütük.
		-
		ugus “Çöp, süprüntü.” (DK, 261)
uġus- **I/1619**	Alt. Tel.	<uḳ-s- Duyulmak, haber vermek, duydurmak, bildirmek, rapor vermek. *Uġuza aẏt!* “Sesli konuş!”
		-
		ugus- “1. Dinletmek. 2. Bildirmek. 2. Söylemek.” (ATS, 192) ugus- “İhbar etmek, bildirmek.” (TAS, 123)
uġuzacı **I/1620**	Leb.	*bk.* uġuzaçı.
uġuzaçı **I/1620**	Tel.	<uġus-a+çı Muhbir.
		-
		uguzaçı “İhbar eden, jurnalci.” (ATS, 192) uguzaçı “Muhbir, jurnalci.” (TAS, 123)

uġuzū **I/1620**	Tel. Leb.	İhbar, gammazlama. - uguzu “İhbar, jurnal.” (ATS, 192) uguzu “1. İhbar. 2. Dilekçe. 3. Rapor.” (TAS, 123)
ūja- **I/1779**	Alt.	El ile bastırmak, yoğurmak, ovmak, ovuşturmak. *Tere ūjap yat.* “O derisini ovuyor.”; *Közŭŋdŭ ūjaba!* “Gözlerini ovuşturma!” uvşā- “Ufalanmak, ezilmek.” (EDPT, 16) uja- “Silmek, yıkamak.” (ATS, 192) uja- “1. Ezmek, mıncıklamak. 2. Ovmak, ovarak sürmek.” (TAS, 123)
ūjaḷ- **I/1780**	Alt.	<ūja-l- Buruşmak, ezilmek, öğütülmek. - ujal- “Silinmiş,yıkanmış olmak.” (ATS, 192)
uḳ- **I/1606**	Alt. Tel. Leb.	Dinlemek. *Sen emdi uġub aḷ!* “Şimdi dinle!” (Tel.; P.d.V.I, 198,2); *Men sā ḳarıḷardaŋ uḳḳan poyımdıŋ uġımdı ḳuçındap pereẏn!* “Ben sana kendi soyumla ilgili yaşlı insanlardan duyduklarımı anlatayım!” (Tel.; P.d.V.I, 113,13); *Uġarḷarġa uġar sös, uḳpas yamanġa uḷuḳ sös* “Dinleyenler için bu sözleri duymak çok değerli, dinlemeyen aptallar için ise bu sözler boştur” (P.d.V.I, 204,6); *Slerde ne uġar tabış par?* “Sizde yeni haber var mı?” (Tel.); *Uġarın uḳḳanıbıs.* “Duymasına duyuyorduk.” (Alt.) uk- “Anlamak.” (EDPT, 77) uk- “Dinlemek.” (ATS, 193) uk- “Dinlemek, itaat etmek.” (TAS, 123) uk- “Dinlemek, duymak.” (DK, 261) ugal- “Duymak, işitmek.” (DLTÇ, 215) uk- “Duymak, işitmek.” (DLTÇ, 216) uv-~uk- “Dinlemek.” (DÇT, 160, 161)
uḳ I **I/1605**	Alt. Leb.	*krş. Moğ.* Soy, nesil, sülale *Uġı yoḳ kiji* “Soysuz insan.” (Alt.); *Uḳtaŋ uḳḳa andī poḷġon.* “Soydan soya böyleydi.” uruġ “Soy, nesil.” (EDPT, 214) uruġ “1. Tohum, çekirdek. 2. Soy, nesil.” (DTS, 652) uk (<Moğ.)“Soy, kabile, boy, cins.” (ATS, 193) uk “Soy, nesil, kuşak, tür, cins.” (DK, 261) uk “Soy, nesil.” (DLTÇ, 216)
uḳ II **I/1606**	Tel. Alt.	Keçe çorap. -

		uk “Keçe çorap.” (ATS, 193) uk “Keçe çorap.” (TAS, 123)
uḳā **I/1608**	Tel.	Dinlemeye layık, eski anlatı, efsane, destan vb. - ukā “Akıl” (ATS, 193) ukā sös “Darbımesel, atasözü.” (ATS, 193) ukā sös “Deyim.” (TAS, 123) uk “Akıl, zekâ.” (DK, 261)
uḳāḷa- **I/1608**	Tel.	<uḳā+ḷa- Eski destanları, olayları, hikâyeleri anlatmak. - ukala- “İbret verici şekilde konuşmak, efsane anlatmak.
uḳāḷan- **I/1608**	Tel.	<uḳāḷa-n- Eski anlatıları anlatan kişi olmak. - -
uḳāḷığ **I/1609**	Leb.	*bk.* uḳāḷū.
uḳāḷū **I/1609**	Tel.	<uḳā+ḷū 1. Dinlemeye değer, kulağa hoş gelen.. 2. Destan, masal vb. bilen, anlatma yeteneği olan, belagati iyi olan. 3. Geleneksel. - ukalu “Söz yeteneği olan.” (ATS, 193) ukalu “1. Hikmetli. 2. Belagat sahibi.” (TAS, 123)
uḳḳā **I/1612**	Tel.	*bk.* uḳā[308].
uḳḳāḷa- **I/1612**	Tel.	*bk.* uḳāḷa-.
uḳḳāḷan- **I/1612**	Tel.	*bk.* uḳāḷan-.
uḳḳāḷığ **I/1612**	Leb.	*bk.* uḳāḷığ.
uḳḳāḷū **I/1612**	Tel.	*bk.* uḳāḷū.
uḳḳuḷaḳ **I/1612**	Kumd.	Açık, kolay bir şekilde anlayan. *Sös uḳḳulaḳ* “Söz dinleyen” - -
uḳḳur **I/1612**	Alt. Tel.	<uḳ-ḳur Söz dinleyen.

[308] Bu kelimede gönderme yanlışlıkla *ukā* yerine *uka* maddesine yapılmıştır.

		Ḳuļağı uḳḳur kiji uḳsun! “Kulakları iyi duyan dinlesin!” (Tel., Miss., Math., 11,15); *Uļūġa uḳḳur poļ!* “Saygıdeğer birini dinle!”
		-
		ukkur “Söz dinleyen.” (ATS, 193) ukkur “Uslu, itaatkâr.” (TAS, 123)
uḳmaḳ **I/1615**	Tel. Kumd.	<uḳ-maḳ Dinleme, söylenti, haber. *Raḳḳa uḳmaḳḳa* “Uzun dinlemek için.”
		-
		-
uḳsım **I/1615**	Alt. Leb. Tel.	Soğan. *Taran uḳsım (id.), Yer uḳsımı* “Sarımsak.”
		-
		uksum~uskun “Sarımsak.” (ATS, 193) uskum “Soğan.” (TAS, 124) uskum~uskun “Yaban sarımsağı, soğan.” (DLTÇ, 217)
uḳta- **I/1613**	Tel. Kumd.	<uḳ+ļa- Soy oluşturmak, soyu devam ettirmek.
		-
		ukta- “Boyu, soyu devam ettirmek; miras almak.” (ATS, 193)
uḳtū I **I/1613**	Alt. Tel.	Çorapları olan.
		-
		uḫ~vuḫ “Altay çizmelerinin içine konan ya da giyilen bir tür keçe çorap.” (GSATA, 516, 523)
uḳtū II **I/1613**	Alt. Tel.	Soylu, asil. *Yaḳşı uḳtū* “Soylu”; *Uḳtū yaÿzaŋ* “Zaysan soyundan.”
		uruġluġ “Soylu.” (EDPT, 218) uruġluġ “Soylu, asil.” (DTS, 652)
		uktu “1. Soylu. 2. Boy, kabile.” (ATS, 193) uktu “Cins, asil, soylu.” (TAS, 123) uktu “Soylu, asil.” (DK, 262)
uḳtuğ **I/1614**	Leb.	*bk.* uḳtū.
ūļ **I/1674**	Alt. Tel.	Oğul, oğlan çocuğu. *Anıŋ ūļdarı on eki poļġon, artık sŭ̄ḫönĭ Osīp poļġon.* “Onun on iki tane oğlu vardı, içlerinde de en çok sevdiği İosif’ti.” (Tel., P.d.V.I; 190,16); *Ūļı ďoḳḳo ūļ poļoÿn.* “Ben oğlu olmayanın oğlu olayım.” (Alt.); *Ūļ yaş* “Küçük oğlan çocuğu.”; *Ūļ-ba ḳıspa* “Kız mı erkek mi?”; *Ūļdar!* “Gençler (bu şekilde genç insanlara, özellikle de hizmetçilere hitap ederler).”; *ençizĭn aļar ūļı* “Mirasçı oğul.”; *küyŭ̄ tüşken ūļ*“Yeni evlenen genç adam.”; *ūļŭnıŋ ḳızı* “Torun (oğul

		taraftan)” *bk.* ōḷ.
ūḷa **I/1675**	Tel.	<ū+ḷa- 1. Ağ ile avlanmak, büyük ağ ile balık tutmak. 2. Vahşi hayvanları avlamak. - ūla- “Ağla yakalamak.” (ATS, 195)
uḷa- **I/1675**	Alt. Tel. Leb.	1. Ulamak, birleştirmek. *Sıngan ayaḳtı uḷadı.* “O kırılmış bardağı yapıştırdı.” (Tel.); *Kendir uḷa!* “Kendirin her iki tarafını birleştir!” (Tel.). 2. Birilerini parmakla göstermek; oku veya silahı birilerinden tarafa doğru yöneltmek. (Tel.) *Ürençikleri yar ḳoḷı-bıḷa uḷaptı.* “O eliyle öğrencilerine işaret etti.” (Tel. Miss.) ulā- “Kırılan bir şeyleri tamir etmek; birleştirmek.” (EDPT, 126) ula- “1. Ulamak, bağlamak, birleştirmek, eklemek. 2. *mec.* Bağlamak, ilişkilendirmek; güçleştirmek, zorlaştırmak. 3. Uzatmak, sürdürmek.” (DTS, 645) ula- “Uçlarından bağlamak, birleştirmek.” (ATS, 193) ūla- “Yönü göstermek, yöneltmek; tutmak.” (ATS, 195) ula- “Ulamak, eklemek, birleştirmek.” (TAS, 123) ūlan- “Yönelmek.” (TAS, 125)
uḷā I **I/1675**	Tel.	Duvar ve zemin arasındaki kenar. *Aÿlnıŋ uḷāsı (id.)* ūl “Temel, esas.” (EDPT, 126) ul “Temel, taban, kaide.” (DTS, 644) ulā “Çadırın tabanı.” (ATS, 193)
uḷā II **I/1675**	Leb. Tub.	At arabası, yük arabası. *bk.* unā.
uḷaba **I/1686**	Tel. W.	Keskin gözlü kişi, kâhin. - -
uḷācı **I/1684**	Leb. Tub.	Arabacı, faytoncu veya arkadaş, kervan lideri. - ulaçı “Ekli.” (ATS, 193)
uḷaġı **I/1680**	Leb.	*bk.* uḷā I.
uḷaḳ I **I/1678**	Alt. Tel.	Oğlak, bir yaşına kadar olan keçi yavrusu. *bk.* ōlaḳ.

uḷaḳ II **I/1678**	Tel. W.	Pusu, gizli yer, gizli saklı gözlem yapmak için uygun olan yer. *Uḷaḳ öẏ* “Uygun vakit.”; *Anaŋ peri oḷ anı perib-ȳerge uḷaḳ öyŭn pedredĭ.* “O zamanlardan beri onu ele vermek için uygun zaman arıyordu.” (Tel. Miss.; Matth. 26,16)
		-
		-
uḷaḳta-[309] **I/1680**	Alt.	<ulaḳ+la- Oğlak doğurmak.
		-
		-
uḷaḳtū **I/1680**	Alt.	<uḷaḳ+ḷū Oğlaklı, yavrusu olan keçi.
		-
		-
uḷāḷa- **I/1683**	Leb. Alt.	<uḷā+ḷa- At arabasıyla götürmek.
		-
		-
uḷama **I/1688**	Tel.	<Rus. оглобля Araba oku.
		-
		ulama “1. Araba oku. 2. Ek.” (ATS, 193) ulama “Ok, araba oku.” (TAS, 123)
uḷamda- **I/1688**	Tel.	Bir yerden başka yere geçmek, bir ağaçtan diğer ağaca zıplamak (sincap vb.), ev ev gezmek.
		-
		-
uḷamdāçı **I/1688**	Tel.	<uḷamda-a+çı İşsiz güçsüz, çadır çadır gezen.
		-
		-
uḷamdaẏçı **I/1689**	Tel.	*bk.* uḷamdāçı.
uḷan **I/1681**	Tel. Kumd.	Tahıl ekimi zamanında kullanılan 25 pudluk huş ağacından yapılan kutu.
		-
		ulan “Ağaçtan yapılmış büyük yuvarlak kutu.” (ATS, 193)
ūḷan **I/1681**	Tel.	Oğlan, genç adam (12-50 yaş arası).
		oġlān “(Temel anlamı) çocuk, evlat. Her iki cinsiyet için de kullanılır. Ancak daha sonra özellikle erkek evlat karşılığı olarak kullanılmıştır.” (EDPT, 85) oğlan “1. Evlat, oğlan, erkek çocuk. 2. Oğul.” (DTS, 385)

[309] OSTN’de bu kelime *ulaḳtā* şeklinde yazılmış ve fiil olduğu belirtilmemiştir.

		ūlan “Oğlan, genç.” (ATS, 195; TAS, 125) oglan “Oğlan, delikanlı.” (DK, 262)
uḷan- **I/1681**	Tel.	<uḷa-n- Birbirilerine doğru yönelmek, bir yerden bir yere durmadan gitmek. *İŋirḫ ĭ uḷanġan ağıldaŋ erteŋḫi uḷanġan ağıḷ artıḳ* “Gecenin hayrındansa sabahın şerri iyidir.”
		ulan- (ulān-) “Ulanmak, eklenmek.” (EDPT, 148) ulan- “Ulanmak, eklenmek.” (DTS, 645)
		ulan- Birleşmiş, eklenmiş olmak, uzatmak.” (ATS, 193) ulan- “Sürmek, götürmek.” (DÇT, 161)
ūḷanak **I/1683**	Tel.	<ūḷan+ak Küçük oğlan çocuğu.
		-
		ūlanak “Gencecik.” (TAS, 125)
uḷar- **I/1683**	Alt.	*bk.* uḷār.
uḷār- **I/1683**	Tel.	Sayıklamak, uykudayken konuşmak.
		-
		ular- “Uykusunda konuşmak, sayıklamak.” (ATS, 193)
uḷārçaḳ **I/1683**	Tel.	<uḷār-çaḳ Uyurgezer.
		-
		ulārçak “Uyurgezer.” (TAS, 123)
uḷārçan **I/1683**	Tel.	*bk.* ulārçaḳ.
uḷarıẏ **I/1683**	Tel.	Bir birini takip ederek, sırasıyla, peş peşe. *Üç kün ularıẏ paẏram poḷġon.* “Üç gün boyunca arka arkaya bayram vardı.”
		-
		ulay “Birbiri ardına, üst üste, peş peşe.” (ATS, 193)
uḷārt- **I/1683**	Tel. W.	Süslemek (söz), konuşmayı eğlenceli sözlerle süslemek.
		-
		ulart- “Bilemek, sivriltmek.” (TAS, 123)
uḷarū **I/1683**	Töl.. W.	Yaban tavuğu.
		ulār “Erkek keklik.” (EDPT, 150) ular “Keklik.” (DTS, 645)
		ular “Anka kuşu.” (ATS, 193)
uḷaş	Tel.	<uḷa-ş, =uḷaşu

I/1684		Aynı yönde, aynı şekilde.
		-
		ulaş “Bağlama, ekleme.” (ATS, 193)
uḷaẏ	Tel.	<uḷa-a
I/1678		Aynı güzergâh üzerinde, aynı yönde.
		-
		ulay “Üst üste, arka arkaya.” (ARSL, 743)
ūḷçaġaş	Tel. Alt.	<ūḷçaḳ+aş
I/1701		Oğulcuk.
		-
		-
ūḷçaḳ	Tel. Alt.	<ūḷ+çaḳ
I/1701		Ergenlik yaşına kadar olan erkek çocuk.
		-
		ūlçak “Küçük erkek çocuk.” (ATS, 195)
		ūlçak “1. Erkek çocuk. 2. Yeni yetme.” (TAS, 125)
		ūlçak “Oğlan.” (DÇT, 161)
ūḷdan-	Tel.	<ūḷ+da-n-
I/1700		1. Evlat edinmek.
		2. Oğlu gibi bakmak, kendi oğluna davrandığı gibi davranmak.
		-
		-
ūḷdandır-	Tel.	<ūḷdan-dır-
I/1700		1. Evlat edindirmek, oğlunu başka birine vermek.
		2. Kendinin evlat edinmesine izin vermek.
		oġullan- “Evlat edinmek.” (DTS, 387)
		-
ūḷdū	Tel.	<ūḷ+dū
I/1701		Oğullu, oğlu olan.
		oġulluġ “Çocuk veya erkek evlat sahibi.” (EDPT, 86)
		oġulluġ “Çocuk veya erkek evlat sahibi.” (DTS, 387)
		ūldu “Oğullu, oğlu olan.” (ATS, 195)
uḷtam	Alt. Leb.	Çabuk, hızlı, çevik, atik.
I/1700		*bk.* ıḷtam.
uḷtan	Tel.	*bk.* ultaŋ.
I/1700		
uḷtaŋ	Alt.	Taban.
I/1699		uldaŋ (?ulduŋ) “Taban, ayak tabanı (çizme vb.)” (EDPT, 131)
		ıltam “Taban, alt.” (ATS, 88)
		ıltaŋ “Taban, ayakkabının altı.” (TAS, 39)
		ıldaŋ “Taban.” (DÇT, 168)

uḷtaŋış **I/1700**	Alt.	Ottan yapılan taban, ayakkabı astarı. - -
uḷtarmış **I/1700**	Töl.	*bk.* uḷtaŋış.
uḷu **I/1692**	Tel. Alt. Leb.	Ulu, büyük, yüce. *Uḷu pī* "Büyük ruhani liderler, İmparator" (Alt.); *Men pirle örö Ḳudaẏ tep, tömön uḷu pīş tep sanaġanım.* "Ben yukarıda Allah'a, yerde de hanıma güveniyorum." (P.d.V.I, 145,29); *uḷu yoḷ* "Posta yolu." (Tel.); *uḷu aba* "Dede."; *uḷu sanāḷū, uḷu saġıştū, uḷu kündū* "Gururlu, kendini beğenmiş, kibirli." (Alt., Tel.); *Uḷu sanadı.* "O kibirli idi." (Tel.); *Uḷu sös aẏtpa.* "Kibirli bir şekilde cevap verme!" Alt.); *Ürençikterĭ uḷu taŋarḳadıḷar.* "Onun öğrencileri çok şaşırdılar." (Tel. Miss.) uluġ "Büyük, ulu." (EDPT, 136) uluġ "1. Büyük, ulu. 2. Yaşlı, ihtiyar. 3. Büyük, muhteşem. 4. Güçlü, kuvvetli, ünlü. 5. Büyük, yüksek. 6. Şiddetli, ağır, zor. 7. Çok." (DTS, 647) ulu "Büyük, önemli, yüce." (ATS, 193) ulu "Ulu, büyük, yüce." (TAS, 124) ulu~ulug "Ulu, büyük, yüce, ihtiyar." (DK, 262)
ūḷū **I/1693**	Tel. Alt.	<ū+lū Zehirli. *Ūḷū aş* "Zehirli yemek" (Tel.) aġūluġ "Zehirli." (EDPT, 86) aġuluġ "Zehirli." (DTS, 26) -
uḷu- **I/1693**	Alt. Tel.	Ulumak. *Yetti pörü baza uḷudı.* "O zamanlar yedi tane kurt uludu." (Alt.) ulī- "(Kurt vb.) Ulumak." (EDPT, 127) ulı- "1. Ulumak. 2. İnleyip sızlamak." (DTS, 646) ulu- "Ulumak." (ATS, 193) ulı- "Ulumak." (TAS, 123) ulu- "Ulumak." (DÇT, 161)
uḷuḳ **I/1694**	Tel.	Kötü, işe yaramayan, iş bilmez, deneyimsiz. *Uġarḷarġa uġar sös uḳpas ḏamanġa uḷuḳ sös.* "Bu söz dinleyenler için dinlenmeye layık, dinlemeyen aptallar için ise anlamsızdır." (Tel.; P.d.V.I, 204, III,1,2). oluk[310] "Eskimiş, yıpranmış." (EDPT, 137)

[310] EDPT'de bu kelimenin *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alındığı belirtilmiştir. Ancak *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ün Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu tarafından 2015 yılında yapılan yayımında *uluk* okunmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarında da *uluk* şeklinde yaşayan kelimenin *uluk* okunmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir.

			oluḳ~uluḳ “Eskimiş, aşınmış.” (DTS, 389, 647)
			uluk “Hoş olmayan.” (ATS, 193)
uḷuḷa-	Tel.	Alt.	<uḷu+ḷa-
I/1696	Kumd.		Yüceltmek, saygı göstermek.
			uluġlā- “Birini yüceltmek, saygı göstermek.” (EDPT, 140)
			uluġla- “Yüceltmek, saygı göstermek.” (DTS, 647)
			-
uḷuḷaḷ-	Tel.	Alt.	<uḷuḷa-ḷ-
I/1696	Kumd.		Saygıdeğer olmak, saygı görmek.
			-
			-
uḷuḷan-	Tel.	Alt.	Kendini yüceltmek, övünmek, hava atmak.
I/1696	Kumd.		-
			-
uḷuḷandır-	Tel.		<uḷuḷan-dır-
I/1696			Çok büyük saygı duymak.
			-
			-
uḷuḷat-	Tel.	Alt.	<uḷuḷa-t-
I/1696	Kumd.		Büyütmek.
			-
			-
Uḷuḷū	Tel.		<uḷu+ḷū
I/1696			Altaylardaki Mayma Nehri’nin kollarından birinin adı ve bu nehrin aktığı yer.
			-
			Ululu “Ulala.” (ATS, 212)
uḷuḷuḳ	Tel.	Alt.	<uḷu+ḷuḳ
I/1696	Kumd.		Ululuk, büyüklük, yücelik; güç, etki.
			uluġluk “Ululuk, yücelik.” (EDPT, 139)
			uluġluġ~uluġluḳ “Ululuk, yücelik.” (DTS, 647)
			-
uḷurḳan-	Tel.		<uḷu+rḳa-n-
I/1695			Gururlanmak, kendini büyük görmek.
			-
			ulurkan- “Gururlanmak, kendini büyük adam saymak.” (ATS, 193)
			ulurka- “Gurur duymak.” (TAS, 124)
uḷurḳançıḳ	Tel.		<uḷurḳan-çıḳ
I/1695			Kibirli, kendini beğenmiş.
			-
			ulurkak “Kibirli, gururlu.” (TAS, 124)

uḷus **I/1696**	Tel, Alt.	Halk. *El uḷuzumdı uẏġuzıp per!* “Benim halkımı uyandır!” (Alt.; P.d.V.I., 110,885); *Ḳançı el yon uḷus çıġıp keldi.* “Ne kadar halk ve insan çıktı oradan.” (Alt.; P.d.V.I, 39,315); *Uḷus parçan yīḷdı.* “Tüm halk toplandı.” (Tel.) ulus~uluş “Ülke, şehir.” (EDPT 151, 152) ulus~uluş “Yerleşim yeri, köy, mezra.” (DTS, 647) ulus “Ulus, halk, insanlar.” (ATS, 193) ulus “Ulus, halk.” (TAS, 124) ulus “Ulus, halk.” (DK, 262) ulus “Köy, yerleşim yeri; ulus, millet.” (DLTÇ, 217) ulus “Halk, insanlar.” (DÇT, 161)
um **I/1787**	Tel.	Gizli işaret. *bk.* im.
umaḷa- **I/1791**	Tel. W.	*Umaḷap aẏt.* “Ezbere söyle, kalben tahminle söyle.” *Umaḷap at* “Ezbere ateş et, rastgele at.” - umala- “Çoğaltmak, artırmak.” (ATS, 194) umala- “Ezbere söylemek.” (TAS, 124)
Umar **I/1790**	Tel.	Ob Nehri. *Aḳ Umar, Umar-Iẏmar, Umar-Yumar* (Tel. deyim.); *Umardıŋ poyında Ertişke tüşken suḷardıŋ püḥŭnde yurttap turġanḷar.* “Onlar İrtiş Nehri’ne akan Ob Nehri’nin kıyıları boyunca yaşıyorlardı.” (Tel.; P.d.V.I; 113, 21) - -
umçı **I/1796**	Tel.	Emzik, biberon. - umçı “Emzik, biberon.” (ATS, 194) umçı “Emzik, biberon.” (TAS, 124)
umçıḷa- **I/1796**	Tel.	<umçı+ḷa- Çocuğa emzik, biberon vermek. - umçıla-[311] “Emzikle, biberonla beslemek.” (ATS, 194) umçıla- “Biberonla emzirmek.” (TAS, 124)
umda- **I/1795**	Tel. Kumd.	<um+ḷa-, *krş.* imle. Gizli işaret vermek (el veya gözlerle), mimiklerle kendine çekmek. imlē- “Göz kırpmasıyla gizli bir işaret yapmak, işaret etmek, vücut hareketleri konuşmak.” (EDPT, 161)

[311] ATS’de bu madde “emzikten kesmek” şeklinde çevrilmiştir. Sözlüğün orijinalinde yani ORS’de “Emzikle, biberonla beslemek” şeklindedir.

		imle- “İşaret yapmak, göz işareti yapmak. (DTS, 222)
		imde- “Gözle işaret vermek.” (ATS, 90) imde- “İmlemek, işaretlemek, işaret koymak.” (TAS, 41)
umza- **I/1798**	Alt. Tel. Leb.	Meyillenmek, istemek, arzu etmek. -
		umza- “Yöneltmek.” (ATS, 194)
umzan- **I/1798**	Alt. Tel. Leb.	<umza-n- 1. Meyletmek, arzu etmek, gayret etmek. 2. İşte kullanmak 3. Söz vermek, vadetmek. -
		umzan- “Yönü olmak, yolu tutmak.” (ATS, 194)
umzandır- **I/1798**	Tel. Alt.	<umzan-dır- Heveslendirmek, birilerinde istek uyandırmak. -
		umzandır- “Heveslendirmek.” (ARSL, 745)
umzanū **I/1798**	Tel. Alt.	İstek, çabalama. -
		-
un **I/1640**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Un. *ḳara un* “Elenmiş un.”
		ūn “Un.” (EDPT, 166) un “Un.” (DTS, 649)
		un “Un.” (DK, 262)
ūn **I/1640**	Tel.	=uġun Saman yığını.
		ükün “Yığın.” (EDPT, 109) ükün “Yığın, öbek.” (DTS, 662)
		cūn “Toplantı, meclis.” (ATS, 66) ď ūn “Toplantı” (TAS, 33)
unā **I/1640**	Tel. Alt.	At arabası. *Adaẏ Maḳarīyanı Maẏmā apparargа meneŋ tesetnik unā çıġararġa* “Ustabaşı babam Makariy’i Mayma’ya götürmek için benden at arabasını istediğinde.” (Tel., P.d.V.I, 118,24)
		ulāġ “Binmek ya da yük taşımak için kullanılan at.” (EDPT, 136) ulaġ “1. Yük hayvanı, binek at. 2. Ulak.” (DTS, 645)
		una~unā “1. At arabası. 2. İşçi atı.” (ATS, 194) una “At arabası.” (TAS, 124) ula “At arabası.” (DK, 262)

unāçı **I/1641**	Tel. Alt.	<unā+çı, =uḷāçı Arabacı. - unaçı “Arabacı.” (ATS, 194)
unaġa **I/1641**	Kumd.	*bk.* unā.
unaġaḷa- **I/1641**	Kumd.	*bk.* unāḷa-.
unāḷa- **I/1641**	Tel. Alt.	<unā+la- At arabasıyla gitmek. - unala- “At arabasıyla gitmek.” (ATS, 194) -
unçuġŭş- **I/1647**	Tel. W.	<un+çıḳ-ş- Birbiriyle konuşmak. - unçuguş- “Birbiriyle konuşmak.” (ATS, 194) unçuguş- “Konuşmak.” (TAS, 124)
unçuḳ- **I/1646**	Tel. Alt.	<un+çıḳ- Ses çıkarmak; (Olumsuzu “susmak” anlamını karşılar.). *Unçuḳpa!* “Ses çıkarma.”; *Unçuḳpağan kiji üÿçe ḳara taştaŋ ḳaḷar.* “Susan insanın üstüne ev kadar taş da düşse o yine zararsız olur.” - unçuk- “Ses vermek, ses çıkarmak, konuşmak.” (ATS, 194) unçuk- “Ses vermek, konuşmak.” TAS, 124) ünjükpa-~ünjıkpa (< ün çıkpa-) “Sessiz olmak, ses çıkarmamak.” (DLTÇ, 218) unçuk- “Ses vermek, söylemek, demek.” (DÇT, 161)
unçuḳtır- **I/1647**	Tel.	<unçuḳ-tır- Olumsuz şekli: *Unçuḳtırba.* “Sustur.” - unçuktır- “Konuşturmak.” (ATS, 194)
unḳar- **I/1645**	Tel.	Uykulu vaziyette olmak, uyumak. - -
unḳār- **I/1645**	Tel. W.	*bk.* unḳar-.
untaḳ **I/1646**	Tel. Alt.	<un+taḳ Çok küçük, incecik öğütülmüş. - -
untu-	Alt. Leb.	*bk.* unut-.

I/1646

untucaḳ Leb. *bk.* unutçāḳ.

I/1646

untuçaḳ Alt. *bk.* unutçāḳ.

I/1646

untut- Alt. Leb. *bk.* unuttur.

I/1646

-

undut- “Unutturmak.” (ATS, 194)

unuçāḳ Tel. *bk.* unutçāḳ.

I/1645

unudū Tel. <unut-ū

I/1645 Unutkanlık.

-

-

unuduḷ- Tel. <unut-l-

I/1645 Unutulmak.

-

undıl-~undul- “Unutulmuş olmak, unutulmak.” (ATS, 194)

unut- Tel. Unutmak.

I/1643 *Unudŭp saḷdı.* “O unuttu.” (Tel.); *Ürençikleri ḳaḷaş aḷarġa unudup saḷdılar.* “Öğrencileri yanlarına ekmek almayı unutmuşlardı.” (Tel.)

unıt- “Unutmak.” (EDPT, 179)

unut- ~undı- “Unutmak.” (ATS, 194)
undı- “Unutmak.” (TAS, 124)
undu-~uŋdu- “Unutmak.” (DÇT, 161)

unutçāḳ Tel. <unut-çāḳ

I/1644 Unutkan.

-

undınçak~unduçak “Unutkan.” (ATS, 194)
undıçak “Unutkan.” (TAS, 124)

unutçān Tel. *bk.* unutçāḳ.

I/1644

unutḳar- Tel. <unut-ḳar-

I/1644 Unutmak, unutkanlık içinde olmak.

-

-

unuttŭr- Tel. <unut-tur-

I/1644 Unutturmak.

-

-

uŋ Leb. 1. Sağ, sağ yön.

I/1623 2. İyi, doğru, elverişli, uygun.

		bk. oŋ I.
uŋaġaçı **I/1641**	Kumd.	*bk.* unāçı.
uŋtu- **I/1627**	Alt.	Unutmak. *Aẏtḳan sözŭŋdŭ uŋtup saldım.* “Ben söylediklerini unuttum.” --- unıt- “Unutmak.” (EDPT, 179) unıt- ~unut- “Unutmak.” (DTS, 649) --- unut- ~undı- “Unutmak.” (ATS, 194) undı- “Unutmak.” (TAS, 124)
uŋtuḷ- **I/1627**	Alt.	<uŋtu-l- Unutulmak. --- - --- undıl-~undul- “Unutulmuş olmak, unutulmak.” (ATS, 194)
ur **I/1647**	Alt. Leb.	Ur, yumru, şişkinlik. --- - --- ur “Ağacın gövdesindeki şişlik.” (ATS, 194)
ur- **I/1647**	Alt. Tel. Leb.	1. Koymak, yerine koymak, vermek (isim, kural vb.). 2. Çevirmek. 3. Dökmek. *Araḳḳı urŭp perdĭ.* “Onun için votka doldurdu.” (Tel.); *Çīgen araġa pūske urup saḷdı.* “O kımız ve votkayı boynuzun içine döktü.” (Leb.) 4. Katmak, eklemek. (Tel.). --- ur- “1. (Bir şeyi bir şeyin üzerine) koymak. 2. Vurmak, çarpmak.” (EDPT, 194) ur- “1. Vurmak, çarpmak. 2. Koymak, yerleştirmek. 3. Atmak, basmak, kesmek.” (DTS, 651) --- ur- “Dökmek, saçmak, doldurmak.” (ATS, 194) ur- “1. Su dökmek, sulamak. 2. Un koymak, un dökmek.” (TAS, 124) ur- “Dökmek, saçmak.” (DK, 262) ur- “Vurmak.” (DLTÇ, 217) ur- I “Dökmek, (sıvı bir şeyi kaba) koymak.” (DÇT, 161) ur- II “Vurmak.” (DÇT, 161)
ūr I **I/1647**	Alt. Tel.	Ağır, zor. *Ayaġı ūr ḳat* “Hamile kadın (ağır bacakları olan kadın).” (Tel.); *Ūr pastı.* “O baskı altında tutuyordu, eziyordu.”; *Pu iş ūr emes.* “Bu iş zor değil.”; *Ūr yūḳ* “Ağır yük.” --- ağır “Ağır; *mec.* önemli, değerli, samimi; zahmetli, üzücü, ızdıraplı. (EDPT, 88, 89). ağır “1. Ağır, mühim. 2. Yorgun, takati kesilmiş. 3. Güç, zor, emek isteyen. 4. Eziyetli, tehlikeli. 5. Zahmetli 6. Sert, acımasız 7. Çok,

		fazla. 8. Değerli, pahalı. 9. Saygın, saygıdeğer, onurlu.” (DTS, 20, 21)
		ūr “Ağır, zor, can sıkıcı, derin. “ATS, 195) ūr “Ağır, zor.” (TAS, 125) ār “Ağır, zor.” (DK, 197, 202) ār “Ağır, zor, şiddetli.” (DLTÇ, 133) ūr “Ağır.” (DÇT, 161)
ūr II **I/1647**	Tel.	Hırsızlık. oġrī “Hırsız.” (EDPT, 90) oġrı “Hırsız, soyguncu.” (DTS, 386)
		ūr “Soygunculuk.” (ATS, 195) ūrı “Hırsızlık.” (ATS, 195) ūrçı “Hırsız.” (ATS, 195; TAS, 125)
ura- **I/1650**	Alt. Tel.	Durmak, bir şeyi yapmayı durdurmak. *Uraġar!* “Yeter!” -
ūra- **I/1651**	Tel. W.	*bk.* ura-.
uradıḷ- **I/1655**	Tel.	<urat-ḷ- Durdurulmak. -
urān **I/1653**	Tel.	Çığlık, haykırış. -
urānda- **I/1654**	Tel.	<urān+ḷa- Bağırmak, çığlık atmak, şarkı söylemek. -
urāndaş- **I/1655**	Tel	<urān+ḷa-ş- Bağrışmak. -
urat- **I/1655**	Tel. Alt.	<ura-t- 1. Birilerini durdurmak. 2. Durdurmak, bir şeyi yaptırmamak. -
urattır- **I/1655**	Tel.	<urat-tır- Birilerini durdurmak. -
urçı	Alt. Leb.	<ur+çı

I/1672

Hırsız, hırsızlık.
Urçı it “Hırsız köpek.”

-

ūrçı “Hırsız, soyguncu.” (ATS, 195)
ūrçı “Hırsız.” (TAS, 125)
ūrujı~ūrçı “Hırsız.” (DÇT, 162)

ūrçı Tel. Kumd.
I/1672

bk. urçı.

urçuḳ Kumd. W.
I/1672

Bela, sıkıntı, çaresizlik, müşkül durum.

-

urçuk Sebep, neden, dert, bela, felaket.” (KRS, 100)

urġuḷa- Tel.
I/1667

<ur-ḳıḷa-
Sık sık dökmek, serpmek.

-

-

urġuḷaḷ- Tel.
I/1667

<urġuḷa-ḷ-
Sık sık dökülmek.

-

-

ūrı Tel.
I/1656

bk. ūr II.

ūrḳaẏ Tel.
I/1665

<ūrı
Hasta, hastalıklı.

-

ōruŋkay “Hastalıklı.” (ATS, 194)
ūrkay “1. Hastalıklı, zayıf. 2. Acıtarak, acı vererek.” (TAS, 125)

urḷa- Alt. Leb. Kumd.
I/1668

Çalmak, hırsızlık yapmak.
Ḳajı pirde urḷaẏn teḥende “Onların her biri bir şeyler çalmak peşinde.” (Alt.; P.d.V.I; 151,17); *Yıḷan pergen aġaçtı ḳurtuyaḳ urḷap pardı.* “Yaşlı kadın yılanın ona verdiği ağaç parçasını çaldı.”
bk. ūrḷa-.

ūrḷa- Tel.
I/1668

<ūr(u)+la-, =oġurla-
Çalmak, hırsızlık yapmak.

oġrīlā~oġurlā- “Çalmak, hırsızlık yapmak.” (EDPT, 94)
oġrıla-~oġurla- “Çalmak, hırsızlık yapmak.” (DTS, 386, 387)

ūrda- “Çalmak.” (ATS, 194)
ūrla- “Çalmak, hırsızlık yapmak.” (TAS, 125)
urda-~ūrda-~ūrla- “Çalmak, hırsızlık yapmak.” (DÇT, 161)

ūrḷan- Tel.
I/1668

<ūr+ḷa-n-
Zahmetli olmak, ağır olmak, ağırlık hissetmek.
bk. ārḷan-**.

ūrḷandır- **I/1669**	Tel.	<ūrḷan-tır- Birine yük olmak, zahmet vermek, ağırlaştırmak, zorlaştırmak.
		-
		ūrlandır-“Yüklemek, yük olmak.” (ARS, 138)
urḷat- **I/1669**	Alt. Tel. Leb. Kumd.	Çaldırmak. *Urḷada-ḥele yaγzaŋnıŋ yarġı surazaŋ* “Eğer soyulduktan sonra Zaysana gidip hakkını arasan. (Tel.; P.d.V.I, 152,3), *Andadā ḳarūdap poḷoḷboγ urḷadıp ӣp ḳaḷadıḳ.* “Yine biz bekçilik yapamadık ve bizi soydular.” (Tel.; P.d.V.I, 151,13)
		-
		ūrdat- “Çaldırmak.” (ATS, 195) urdattır- “Çaldırmak, hırsızlık yaptırmak.” (DÇT, 161)
ūrḷıḳ **I/1669**	Tel. Alt.	<ūr+ḷıḳ Ağırlık, zahmet.
		aġırlık “Ağırlık, *mec.* Şeref, onur, saygınlık.” (EDPT, 93) aġırlıḳ I “Sıkıntı, yük, ağırlık, taşıması zor olan.” (DTS, 22) aġırlıḳ II “1. Şeref, onur, hürmet, saygı. 2. Meziyet, erdem.” (DTS, 22)
		-
urḷū **I/1669**	Töl.	*Urḷū aŋış* “Fıstık çamı, Lat. *pinus cembra*.”
		-
		-
urma- **I/1672**	Tel. W.	*bk.* urman-.
urman- **I/1674**	Tel.	<urma-n- Uzun süre kullanımdan dolayı yıpranmak, bozulmak.
		opra- “(Özellikle elbise için) eskimek, yıpranmak, aşınmak, çürümek.” (EDPT, 14) opra- “Yıpranmak, aşınmak, eskimek, bozulmak.” (DTS, 391)
		urman- “Aşınmak.” (TAS, 124)
urmanbas **I/1674**	Tel.	<urman-bas Bozulmaz, dayanıklı.
		-
		urmanbas “Sağlam, dayanıklı.” (TAS, 124)
urmat **I/1674**	Tel. W.	<urma-t Zarar, ziyan, yıkım, tahrip. *Urmadın tölödǐ.* “O zararını ödedi.”
		oprāk “(Elbise için) yırtık pırtık, eski püskü; eskimiş, parçalanmış, yıpranmış.” (EDPT, 13) opraḳ “Eski, köhne, yıpranmış. 2. Elbise, eskimiş bez, paçavra.” (DTS, 391)

		urmat “Şans, talih, mutluluk.” (ARS, 138)
urmattū **I/1674**	Tel. W.	<urmat+tū Yararsız, zararlı. *Yürḥen yoḷım urmattū poḷdı.* “Benim gittiğim yol bana zarar verdi.”
		-
		urmattu “Şanslı, talihli, mutlu.” (ARS, 138)
urna **I/1667**	Tel.	Ek, ilave.
		-
		urna “Ekleme, ilave (elbiselere eklenen kumaş parçası).” (ARSL, 747)
urna- **I/1667**	Leb.	<orın Yer kaplamak, yerini almak, yerinde olmak.
		ornā- “Yerini almak, yerleşmek.” (EDPT, 235) orna- “1. Yerleşmek, yerini almak, oturmak. 2. Konmak, tahta çıkmak, hüküm sürmek. 3. Güneş batmak.” (DTS, 394)
		-
urnaḷa- **I/1667**	Tel.	<urna+la- Eklemek, ilave etmek, takmak, dikerek eklemek, yamamak. *Urnaẏ yelim dedǐ.* “Yapıştırmak.”
		-
		-
urnıḷa- **I/1668**	Tel. W.	Eklemek, ilave etmek, takmak. *bk.* urnaḷa-**.
urt **I/1670**	Tel. Alt.	Avurt, ağzın dişler ve yanaklar arasında kalan iç kısmı,.
		ad̲urt~avurt “Bu madde avurt, ad̲urt’a gönderilmiş. Ancak ad̲urt sözlükte yok. Avurt (EDPT, 13) adurt “Avurt.” (DTS, 15)
		ūrt “Boğaz, gırtlak.” (ATS, 195)
ūrt **I/1670**	Tel.	*bk.* urt.
urtḳı **I/1672**	Alt.	=abırtḳı Arpadan yapılmış içki.
		-
		-
urtta- **I/1672**	Alt. Tel.	<urt+ḷa- Ağzı doldurmak, höpürdete höpürdete içmek.
		-
		ūrta-“İçmek, ağza su almak.” (ATS, 194) ūrta- “Yudumlamak.” (TAS, 125) ōrtom “Yudum.” (DLTÇ, 181)

ūrtta- Tel. *bk.* urtta-.
I/1672

ūrttan- Tel. *bk.* urtta-.
I/1672

urttan- Alt. Tel. <urt+ḷa-n-
I/1672 *bk.* urtta-.

ūrū Tel. Alt. <ūru-ū
I/1658 Hastalık, hasta.
Ūrū kiji "Hasta kişi."; *Ūrūm yaman poḷdı.* "Benim hâlim kötü oldu."
Üzṻ ūrū "Ateş."

aġrıġ "Ağrı, ağrılı; ağrılı hastalık." (EDPT, 90)
aġrıġ "Ağrı, acı, hastalık." (DTS, 24)

ōru "Hasta, hastalık." (ATS, 140)
ūru "Hastalık." (TAS, 125)
aġru~aġrı "Hasta, hastalık." (DK, 197)
ōru "Hastalık." (DÇT, 140)

ūru- Alt. Tel. Hasta olmak, hasta yatmak.
I/1657 *Ūrıbas yerim yoḳ.* "Ağrımayan yerim yok."; *Pajım ūruẏt.* "Başım ağrıyor."; *Yaman urū ūrudı.* "O çok kötü hastalandı.", *Menĭŋ de tijĭm ūruẏt.* "Benim de dişlerim ağrıyor."

aġrī-~aġrū- "1. Ağır olmak. 2. Ağrımak, ağrı içinde olmak." (EDPT, 91)
aġırı-~aġrı-~aġru- "1. Ağrımak, hastalanmak. 2. Ağır duruma gelmek 3. Ağırlaşmak (hastanın durumuyla ilgili), (hastalık) artmak. (DTS, 21, 24)

ōrı-~ōru- (İnsanlar için) Hastalanmak." (ATS, 140)
ūr- "Hasta olmak." (TAS, 125)
agru-~agrı- "Hasta olmak, ağrımak." (DK, 197)
oru- "Hasta olmak." (DÇT, 141)

uruḳ Tel. Alt. =uḳruḳ
I/1658 At yakalamak için kullanılan ucu kementli sırık.
Uruḳ azū "Köpek dişi."

ukruk "Sırığın ucundaki kement." (EDPT, 90)
uḳruḳ "Kement." (DTS, 650)

-

ūruḳ Tel. W. *bk.* uruḳ.
I/1659

uruḳta- Alt. Tel. <uruḳ+la-
I/1659 Kementle at yakalamak.
Uruḳtap aḷdı (id.)

-

-

urŭḷ- Tel. <ur-ḷ-
I/1663 Tokat atılmak, koyulmak.

		urul- “Vurulmak, koyulmak.” (EDPT, 229) urul- “1. Vurulmak, dövülmek. 2. Koyulmak.” (DTS, 652)
		urul- “Dökülmüş, saçılmış olmak.” (ATS, 194) urul- “1. Su vb. dökülmek. 2. Sıva, boya dökülmek, düşmek.” (TAS, 124) urul- “Sarılmak, dolanmak.” (DK, 262)
ūrūḷū **I/1663**	Tel.	<ūrū+ḷū Hastalıklı.
		aġrıġlıġ “Acılı, hastalıklı.” (EDPT, 93) aġrıġlıġ “Ağrılı, hasta, hastalıktan muzdarip.” (DTS, 24)
		ōrulu “Hasta, hastalıklı.” (ATS, 140) ūrulu “Hasta, hastalıklı.” (TAS, 125)
urundū **I/1662**	Tel.	Koyulmuş, bağlanmış; hücum, taarruz.
		-
		-
urundūḷa- **I/1662**	Tel.	<urundū+ḷa- Bulaştırmak (hastalık), eklemek, ilave etmek.
		-
		-
urundūḷan- **I/1662**	Tel.	<urundūḷa-n- Koyulmak, eklenmek.
		-
		-
urunuḳ- **I/1661**	Tel. Kumd.	<urun-k- Çarpmak, bir yere değmek, takılmak.
		-
		-
urunŭş- **I/1661**	Tel. Kumd.	<urun-ş- Karşılaşmak, çarpışmak.
		-
		-
ūruŋḳaẏ **I/1659**	Tel. W.	<ūru+? Hasta, hastalıklı, ağrı çeken kimse. *Kijinĭŋ edĭ ūruŋḳaẏ* “İnsan bedeni ağrı hissediyor.”
		-
		ōruŋkay (<Moğ.) “Hastalıklı.” (ATS, 140) ūrkay “1. Hastalıklı, zayıf. 2. Acıtarak, acı vererek.” (TAS, 125)
uruş **I/1664**	Tel. Alt. Leb.	Kavga, tartışma, dövüş.
		uruş “Kavga, tartışma.” (EDPT, 239) uruş “Dövüş, kavga, vuruşma.” (DTS, 653)
		uruş “Kavga, tartışma, skandal; savaş.” (ATS, 194) uruş “1. Kavga, savaş. 2. Savaş, muharebe.” (TAS, 124)

		uruş “Kavga, tartışma, dövüş.” (DK, 262)
uruş- **I/1664**	Tel. Alt. Leb.	<ur-ş- Savaşmak, kavga etmek. *Aḷardıŋ mingen attarı urŭşḳan uḷu parı.* “Onların bindiği atları savaşçı, büyük ve bozdur.” uruş- “Vuruşmak, dövüşmek, tartışmak.” (EDPT, 239) uruş- “Vuruşmak, savaşmak.” (DTS, 653) uruş- “Kavga etmek, tartışmak.” (ATS, 194) uruş- “Vuruşmak, birisiyle dövüşmek.” (DÇT, 161)
uruşçān **I/1665**	Tel. Kumd.	Kavgacı, dövüşçü, tartışmacı, kabadayı vb. - uruşçaŋ “Kavgacı, savaşçı.” (ATS, 194) uruşçak “Kavgacı, dövüşçü.” (DK, 262)
uruşçı **I/1665**	Alt. Tel.	<uruş-çı Kavgacı. - uruşçı “Kavgacı, dövüşçü.” (DLTÇ, 217)
uruşḳān **I/1665**	Alt. Tel.	<uruş-ḳān Kavgacı. - -
ūrut- **I/1663**	Tel. Alt.	Hastalığa maruz bırakmak. aġrıt- “Ağrıtmak, acıtmak.” (EDPT, 92) aġrat- “Hastalığa neden olmak.” (DK, 197)
ūrzın- **I/1672**	Tel. Kumd.	<ūr+zın- Ağır saymak, zor olduğunu düşünmek. - ūrzın- “Zor saymak, ağır addetmek.” (ATS, 195) ūrzın- “Sıkıntı duymak, üzülmek.” (TAS, 125)
us **I/1742**	Tel. Alt. Leb.	Beceri, ustalık, sanat eseri, el sanatı. *Köp poḷıp çöp poḷġonço as poḷzın us poḷzın.* “Çok olup çöp olacağına az olsun işe yarasın.” (Alt., P.d.V.I, 196,14); *Temir soḳḳon us kiji* “Demirci.” (Tel. Alt.); *aġaş us kiji* “Marangoz.” (Alt.) ūz “Yetenekli usta, becerikli.” (EDPT, 277) uz “1. Usta, becerikli, tecrübeli. 2. İyi, güzel, başarılı.” (DTS, 657, 658) us “Usta, baş.” (ATS, 194) us “Usta.” (TAS, 124)
ūs	Tel. Alt.	Ağız, ağızlık.

I/1741		*Ūs aç!* “Ağzını aç!” (Tel.); *Ūzından pir sös çıḳpadı.* “Tek kelime bile etmedi.”; *Sudŭŋ ūzŭ (peltirĭ)* “Nehrin başlangıcı.”; *Ker Yutpanıŋ ūzŭna kire ġondı.* “Ker-Yutpa’nın ağzına girdi.” (Alt.; P.d.V.I, 38,283)
		ağız “Ağız; ırmak veya herhangi bir şeyin ağzı” (EDPT, 98) ağız “1. Ağız; *mec.* dudak. 2. Çömlek, testi, kap kacak, kuyu vb. ağzı. 3. Irmak ağzı. 4. *mec*. Beslenme, gıda alma. 5. *mec.* Ağız (konuşma organı anlamında); konuşma, söz, kelime.” (DTS, 22)
		ōs “1. Ağız. 2. Delik. 3. Ağız, akar suyun denize veya göle döküldüğü yer. 2. Sırt, hayvanın yük vurulan yeri. 5. *gr*. Ağız.” (ATS, 140) ūs “Ağız.” (TAS, 125) as~ās~akıs “Ağız.” (DK, 203, 197, 199) ōz “Ağız.” (DLTÇ, 181) ōs~ūz~ūs “1. Ağız. 2. Giriş.” (DÇT, 140, 161, 162)
ūs-	Leb.	Uyanmak.
I/1743		-
		-
usḳoḷ	Alt. Tel.	İşaret parmağı.
I/1743		-
		us kol “İşaret parmağı.” (ATS, 194) us salaga “ İşaret parmağı.” (TAS, 124)
usta	Tel. Leb.	Zanaatkâr.
I/1749		-
		-
ūsta-	Tel.	<ūs+ḷa- 1. Anmak, değinmek. 2. Yemin etmek.
I/1750		-
		-
ustaḷ	Kumd.	<Rus. столъ
I/1751		Masa. *bk*. ostoḷ.
		-
		-
ustaḷaḳ	Kumd.	<ustaḷ+aḳ
I/1751		Bank, sıra.
		-
		-
ūstan-	Tel.	<ūsta-n
I/1751		Hatırlamak.
		-
		-

ūstū **I/1752**	Tel. Alt.	<ūs+lū[312] Ağızlı, ağzı olan. aġızlıġ “Ağızlı, ağzı olan.” (EDPT, 98) aġızlıġ “Ağızlı, ağzı olan.” (DTS, 23) astıg “Ağızlı, delikli.” (DK, 203)
ūş- **I/1772**	Tel.	<ū-ş- 1. *Kös ūştı.* “O gözlerini ovuşturdu.” 2. Karıştırmak, dolaştırmak (saç için). uvuş- “Birlikte ezmek, ovuşturmak, ufalamak, toz hâline getirmek.” (EDPT, 16) uvuş-~uwuş- “Birlikte ezmek, ovuşturmak, ufalamak, toz hâline getirmek.” (DTS, 657)
ūş I **I/1772**	Alt.	- Alet, araç. - -
ūş II **I/1772**	Alt. Tel.	Avuç. *Pir ūş ḳuzuḳ.* “Bir avuç ceviz.”; *ḳoj-ūş* “Ölçü, olarak iki avucun birleştirilmesi.” avuç~aḏut “Avuç, avuç içi.” (EDPT, 6, 44) adut~aḏut~avuç~avut “Avuç.” (DTS, 17, 76) ūş “Avuç.” (ATS, 195) ūş “Avuç.” (TAS, 125) oş “Avuç.” (DK, 237) ōş “Avuç.” (DLTÇ, 181)
uşta- **I/1778**	Alt. Tel.	<uç+ḷa- Sivriltmek, bilemek. - -
ūşta- **I/1778**	Alt. Tel	<ūş+ḷa- Avuçlamak. *Ūştap aḷ!* “Avuç avuç al!”; *Ūştap per!* “Bana avuç avuç ver!” aḏutla- “Avuçla kavramak, sıkıştırmak.” (EDPT, 45) aḏutla- “Avuçlamak, avuçla almak.” (DTS, 17) uşta- “Sökmek, çekip koparmak, kapmak.” (DÇT, 162)
uştū **I/1778**	Alt. Tel.	Keskin, sivri. uçluġ (ücluġ) “Sivri, keskin.” (EDPT, 26) uçluġ “Sonlu, sonu olan; hedef, gaye.” (DTS, 640) uçtu “Sivri uçlu.” (ATS, 191) uçtu “Sivri uçlu.” (TAS, 122)

[312] OSTN’de morfolojik tahlil *ūḷ+ḷū* yazılmıştır.

uştu- **I/1778**	Tel.	Dışarı çekmek, çıkarmak, gizlice götürmek. - uştı-~uştu- “Çekmek, çıkarmak.” (ATS, 194) uştu- “Kapmak; tutmak,yakalamak, çekmek, çıkarmak.” (DÇT, 162)
uştuğ **I/1778**	Leb.	*bk.* uştū.
uşuḳ **I/1780**	Tel.	Don, donarak ölme. üşik “Katı buzlanma, don.” (EDPT, 260) üşik “Soğuk, don.” (DTS, 66) ujık “Buzlandırma yeri.” (ATS, 193)
ūt **I/1702**	Tel.	Malt, bira mayası. uġut “Maya.” (EDPT, 80) uġut “Hamur türü.” (DTS, 643) ūt “Malt.” (ATS, 195) ugut “Malt.” (DLTÇ, 215) ūt “Malt.” (DÇT, 162)
ut- **I/1703**	Alt. Tel. Leb.	Kazanmak, yenmek. ut- “Oyunda kazanmak; Savaşta, oyunda yenmek.” (EDPT, 38) ut- “Yenmek, mağlup etmek, kazanmak.” (DTS, 655) ut- “Kazanmak, yenmek.” (DK, 262)
ūt- **I/1702**	Tel.	Çocuğu sallamak, sakinleştirmek. avıt- “Ağlayan bir çocuğu rahatlatmak, neşelendirmek, avutmak.” (EDPT, 7) avıt- “Eğlendirmek, avutmak, sevindirmek, hoşnut etmek (DTS, 75) ūt- “Çocuğu sallamak.” (TAS, 125)
utḳar- **I/1708**	Tel.	Karşılamak, karşılamaya gitmek. - -
utḳarı **I/1708**	Tel.	Karşı, karşı tarafta olan, aykırı, zıt. - utkarı “Karşıt, karşıt konumdaki.” (ATS, 194)
utḳarū **I/1708**	Tel.	<utḳar-ū Tesadüf, rastlantı, karşılaşma. - -
utḳu **I/1708**	Tel. Alt.	Komik, şaka amaçlı bir selamlaşma, şiirlerdeki komik selamlama sözleri (*Utku* selamlaşması Teleütlerde kullanılır, fakat Altay’ın da bazı yerlerinde evin hanımları yeni gelen yabancı insanlara bir bardak su verirken çoğu zaman *utku* derler.)

		-
		utku “Görüşme.” (ATS, 194) utku “Selamlama.” (TAS, 124)
utḳu- **I/1708**	Tel. Alt.	Karşılamaya çıkmak, karşılamak; rastlamak, tesadüf etmek. *Gorottoġıļardın onçozı Isusḳa utḳup çıḳtıļar*. “Tüm şehir İsa’yı karşılamak için çıktı.” (Miss.)
		-
		utkı-~utku- “1. Karşılaşmak, rastlamak. 2. Selamlamak.” (ATS, 194) utkı- “Selamlamak.” (TAS, 124) utku- “Karşılamak, selam vermek.” (DLTÇ, 217) utku- “Karşılaşmak.” (DÇT, 161)
utḳuļa- **I/1709**	Tel. Alt.	<utḳu+ļa- Yabancı bir insanı komik (esprili) sözlerle karşılamak.
		-
		-
utḳuļaş- **I/1709**	Tel.	<utḳuļa-ş- Eğlenceli muhabbet etmek.
		-
		-
ūttuğ **I/1710**	Kumd.	<uġuttū Mayalı (bira mayası olan).
		-
		ūttu “Mayalı (içki).” (ATS, 195)
uttur- **I/1710**	Alt. Tel.	<ut-tur- Oyun zamanı birilerini kazandırmak, yenilmek.
		-
		uttur- “Oyunda birlikte kaybetmek.” (KRS, 100)
utturt- **I/1710**	Alt. Tel.	Kazandırtmak, yenmesini sağlamak.
		-
		-
uẏ **I/1593**	Alt. Tub.	İnek. *Uẏ iyĭntĭzĭ* “Buzağı için sağılan sütten kalan süt.” *Ḳaru Attū ḳanıŋ ḳadın ḳara uẏġa mindrele pūļadı.* “O Kara Attu Han’ın karısını kara ineğin yanına bağladı.” (Alt.; P.d.V.I; 60,35)
		ūḏ~uy “İnek, öküz.” (EDPT, 34, 266) ud~uḏ “1. İnek. 2. Öküz. 3. Boğa burcu.” (DTS, 641, 642)
		uy “İnek.” (ATS, 195) üy “İnek.” (TAS, 128) uy “İnek.” (DK, 261) uy “İnek.” (DÇT, 160)

uẏ-[313] **I/1594**	Tub.	Kamçılamak, kırbaçlamak. - -
uya **I/1628**	Alt. Tel. Leb.	Kuş yuvası, hayvan ini. *Ḳuş uya tarttı.* “Kuş yuva kurdu.” (Tel.); *Küçüler sözŭn men uġŭp-küç aġaşḳa uya tarttım.* “Küçük insanların sözlerini dinleyerek ben küçükler ağaçlarda yuvalar yaptım.” (Alt., P.dV.I, 221, XI,3); *Kös uyazı* “Göz çukuru.” (Tel.) uyā “Kuş yuvası.” (EDPT, 267) uya “Yuva, in.” (DTS, 644) uya “Yuva.” (ATS, 195) üya “Yuva” (TAS, 128) uya “Yuva.” (DK, 261) uya “Kuş yuvası, hayvan ini.” (DLTÇ, 216) uya “1. Yuva. 2. Karınca yuvası.” (DÇT, 160)
uyada- **I/1632**	Tel. W.	Yorulmak, güçsüzleşmek, tükenmek. - uyada- (<Moğ.) “1. Zayıflamak. 2. Ölmek, yok olmak.” (ATS, 195)
uyadat- **I/1633**	Tel. W.	Tüketmek, mahvetmek. - uyadat- (<Moğ.) “Zayıflatmak.” (ATS, 195)
uyaḷ-[314] **I/1630**	Alt. Leb.	Utanmak, utanç hissi duymak. *Yaŋımdı yamandaẏ oḷ Orustaŋ uyaḷıp yürdŭm.* “Kendi inancım için Ruslardan utanıyordum.” (Tel., P.d.V.I, 115,2); *Uyalbas kiji* “Utanmaz insan.” (Tel.); *Uyaḷbas yüs!* “Utanmaz yüz!” uyal- “Utanmak.” (EDPT, 272) uyal- “Utanmak.” (DTS, 644) uyal- “Utanmak.” (ATS, 195) üyal- “Utanmak.” (TAS, 128) uyal- “Utanmak.” (DÇT, 161)
uyaḷa- **I/1630**	Alt. Tel. Leb.	<uya+ḷa- Yuva kurmak. uyālā- “Yuva yapmak.” (EDPT, 273) uyala- “Yuva yapmak.” (DTS, 644) uyala- “Yuva yapmak.” (ATS, 195)
uyaḷan- **I/1630**	Tel. Leb.	<uyaḷa-n- Yuvalanmak, kendisi için yuva kurmak. -

[313] Bu maddenin Almanca karşılığı *steppen* “yorgan dikmek, oyulgalamak.” şeklindedir.
[314] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		uyalan- “Kendisi için yuva örmek.” (ATS, 195) üyalan- “Yuva yapmak.” (TAS, 128) uyalan- “Kendi için yuva örmek.” (DLTÇ, 216)
uyaḷcaŋ **I/1631**	Leb.	<uyaḷ-caŋ *bk.* uyaḷçāḳ.
uyaḷçāḳ **I/1630**	Alt.	<uyaḷ-çāḳ Utanan, çabuk utanan insan, utangaç. - üyalçak “Utangaç, çekingen.” (TAS, 128)
uyaḷçān **I/1631**	Tel.	<uyaḷ-çān *bk.* uyalçāḳ.
uyaḷt- **I/1630**	Tel. Alt. Leb.	<uyaḷ-t- Utandırmak. - uyalt- “Utandırmak, mahcup etmek.” (ATS, 196) üyalt- “Utandırmak, mahcup etmek, rezil etmek.” (TAS, 128)
uyaŋ **I/1629**	Tel. W.	Aciz, güçsüz, kuvvetsiz. *Et uyaŋ.* “Bedeni güçsüz.” (Miss. Matth. 26,41) - uyan “1. Zayıf, güçsüz, çekingen, pısırık. 2. Kusur.” (ATS, 196) uyaŋ “1. Çekingen. 2. Yumuşak.” (ATS, 196) uyan “Aciz, güçsüz.” (TAS, 125)
uyar **I/1630**	Kumd. W.	Rengi solmuş, solgun. - uyar “Solgun.” (ATS, 196)
uyat **I/1631**	Alt. Tel. Leb.	Utanç. *Uyatḳa saḷ! Uyatḳa ḳaḷdır!* “Onu utandır!” (Tel.); *Uyatḳa ḳaḷġan* “Utandı.” (Tel.) uyat “Utanç, utanma, mahcubiyet.” (EDPT, 268) uyat “Utanç, rezalet, ayıp.” (ATS, 196) üyat “Utanç, rezalet.” (TAS, 128) uyat “Utanç, vicdan.” (DÇT, 161)
uyattū **I/1632**	Alt. Tel.	Utanç verici, ayıp. - uyattu “Vicdanlı.” (ATS, 196) üyattu “Rezilce, utandırıcı.” (TAS, 128)
uẏçı	Alt. Tel.	<uẏ+çı

I/1604		İnek çobanı.
		uḏçī “Sığır çobanı.” (EDPT, 44) udçı “Çoban, sığır çobanı.” (DTS, 641)
		-
uẏġu **I/1598**	Leb.	*bk.* uẏḳu.
uẏġū **I/1597**		1. Uyanıklık, teyakkuz. 2. Uyanık, dikkatli.
		-
		-
uẏġuḷuğ **I/1599**	Leb.	*bk.* uẏḳuḷū
uẏġun- **I/1598**	Tel. Leb.	Uyanmak.
		oyġan-~oyan-~oḏun- “Uyanmak.” (EDPT, 271, 275, 62) oḏul-~oḏun- “Uyanmak.” (EDPT, 56, 62) odul-~odun-~odun-~oḏun- “Uyanmak.” (DTS, 385)
		uygun- “Uyanmak.” (ATS, 196; TAS, 125) uy- “Uyanmak.” (DK, 261) oyan-~oygon- “Uyanmak.” (DLTÇ, 180)
uẏġus- **I/1599**	Tel.	Uyandırmak.
		oḏġur- “Uyandırmak.” (EDPT, 48) odġur-~oḏġar-~oḏġur- “Uyandırmak.” (DTS, 384, 385)
		uygus- ~oygos- “Uyandırmak.” (ATS, 196) uygus- “Uyandırmak.” (TAS, 125)
uẏġuzŭn- **I/1599**	Tel.	<uẏġus-n- Uyanmak, uyandırılmak.
		-
		-
uẏḳḳu **I/1597**	Alt. Tel.	*bk.* uẏḳu.
uẏḳḳuçı **I/1597**	Alt. Tel.	*bk.* uẏḳuçı.
uẏḳḳuçıḷ **I/1597**	Kumd.	*bk.* uẏḳuçıḷ.
uẏḳḳuḷū **I/1597**	Alt. Tel.	*bk.* uẏḳuḷū.
uẏḳḳuzaḳ **I/1597**	Alt.Tel.	*bk.* uẏḳuzaḳ.
uẏḳta- **I/1597**	Tel. Leb.	<uẏḳu+ḷa- Uyumak. *Uẏḳtaẏ berdi.* “O uyudu.” (Tel.); *Uẏḳtap ḳaḷdı*. “O uyuyordu.” (Tel.); *Men emdi uḳtaẏn, tedĭ, men toġus yıḷ uẏḳtarmın.* “Ben şimdi uyuyayım, dokuz sene uyuyacağım, dedi.” (P.d.V.I; 104, 661)
		uḏıklā- “Uyuklamak, uykulu olmak.” (EDPT, 49)

		uḏıḳla- “Uyumak, uykuya dalmak.” (DTS, 642)
		uyukta- “Uyumak.” (ATS, 196) ukta- “Uyumak.”[315] (TAS, 123) ugta-~uyta-~uyukta-~uyıkta-~ūkta- “Uyumak, uykuya dalmak.” (DK, 261, 263) uyta- “Uyumak.” (DLTÇ, 216) uygula-~uykta-~uyukta-~uyıkta-~ukta-~ūkta-~ıkta- “Uyumak.” (DÇT, 161, 168)
uẏḳtat- **I/1597**	Tel. Leb.	< uẏḳta-t- Uyutmak, uyku ilacı vermek, yatağa yatırmak (çocuk), uyumasına izin vermek.
		-
		uyuktat- “Uyutmak.” (ATS, 196) uktas- “Uyutmak.” (TAS, 123)
uẏḳu[316] **I/1595**	Tel. Alt.	<uyu-ḳu Uyku. *Uẏḳum keldi*. “Yorgunum, uyumak istiyorum.” (Alt.); *Uẏḳu bar kiji* “Derin uykusu olan insan” (Tel.); *Saḷḳındū künde ençū̄ yoḳ saġıştū künde uẏḳu yoḳ*. “Rüzgârlı havalarda huzur; dertli günlerde uyku olmaz.” (Tel.; P.d.V.I; 2,12)
		uḏık~uyku “Uykulu, uykuda olan.” (EDPT, 46,271) udık “Uyku.” (DTS, 641) uḏık “Uykulu, uykusu olan.” (DTS, 642)
		uyku “Uyku.” (ATS, 196) uyku “Uyku.” (TAS, 125) uygı~uyku “Uyku.” (DÇT, 161)
uẏḳuçı **I/1596**	Tel.	<uẏḳu+çı Uykucu. *Uẏḳuçı ďaman kijinǐ uẏġuzarım men saḷḳın*. “Ben, rüzgâr, kötü uykucu kişiyi uyandırırım.” (P.d.V.I;225,10)
		-
		uykuçı “Uykucu.” (ATS, 196) uyguçı “Uykulu.” (DLTÇ, 216)
uẏḳuḷū **I/1596**	Tel. Alt.	Uykusu olan, uykulu.
		-
		uykulu “Uykulu.” (ATS, 196) uykulu “Uykulu.” (TAS, 125)
uẏḳumçıḷ	Kumd.	*bk.* uẏḳuçı.

[315] Bu kelimenin anlamı TAS’da “uymak.” olarak verilmiş. Ancak sözlüğün Rusça yayınında anlamı “uyumak” şeklindedir.

[316] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

I/1596

uẏḳuzaḳ	Tel.	Uyumayı seven, uykucu.
I/1596		-
		uykuzak “Uyku; uyku seven.” (ATS, 196)

uẏḷa-	Alt.	Ağlamak.
I/1601		*Paza uẏḷadı, uẏḷadı.* “O yine ağladı ve ağladı.” (P.d.V.I, 11,24); *Kün Ḳān uẏḷadı, Kün Ḳānıŋ ḳattı uẏḷadı.* “Kün-Han ve karısı ağladı.” (P.d.V.I, 49,662)
		ıġla- “Ağlamak.” (EDPT, 85) ıġla- “Ağlamak.” (DTS, 232)
		ıyla- “Ağlamak.” (ATS, 88) iyla- “Ağlamak.” (TAS, 42) ugla-~ıgla- “Ağlamak.” (DLTÇ, 215)

uẏḷaş-	Alt.	<uẏḷa-ş- Ağlaşmak.
I/1602		ıġlaş-~yıġlaş- “Ağlaşmak.” (EDPT, 86, 903) ıġlaş- “Ağlaşmak.” (DTS, 232,)
		ıylaş- “Ağlaşmak.” (DÇT, 168)

uẏḷat-	Alt.	<uẏḷa-t- Ağlatmak, üzmek, sinirlendirmek, kırmak.
I/1602		ıġlat-~yıġlat- “Ağlatmak.” (EDPT, 86, 903) ıġlat-~yıġlat- “Ağlatmak.” (DTS, 232, 283)
		ıylat- “Ağlatmak.” (DÇT, 168)

uẏma-	Alt. Tel. Leb.	Kirletmek, pisletmek.
I/1604		-
		uyma- “Kirletmek, pisletmek.” (ATS, 196) üyma- “Bulaştırmak, pisletmek.” (TAS, 128)

uẏmaḷ-	Alt. Tel.	<uẏma-ḷ- Kirlenmek, pislenmek.
I/1605		-
		uymal- “Kirlenmek, pislenmek.” (ATS, 196)

uyuḳta-	Alt.	<uyuḳu+ḷa-, = uyuḳla- Uyumak.
I/1635		*Ūḷ akçazın oẏtto urŭb īdi uyuḳtaẏ berdǐ.* “Genç adam paraları yerine koyup uyudu.” (P.d.V.I, 8,26) *bk.* uẏḳta-.

uyut-	Alt.	Gazaplandırmak, öfkelendirmek, kızdırmak.
I/1636		*Uḷudŭ uyutpa!* “Büyükleri kızdırma.”
		-

		-
uza- **I/1755**	Alt. Tel. Leb.	1. Uzun bir süre devam etmek, uzamak. 2. Uzun bir süre kalmak, duraksamak, tereddüt etmek. *Uzama naďım!* “Uzun süre kalma arkadaşım.” (Alt.)
		uzā- “Uzamak, uzun olmak, uzayıp gitmek. Genellikle zaman için kullanılır, daha az sıklıkla alan için.” (EDPT, 281) uza- “Uzamak.” (DTS, 658)
		uza- “1. Uzamak; devam etmek. 2. Uzaklaşmak, ayrılmak.” (ATS, 196)
uzadım **I/1766**	Tel.	<uzat-m 1. Devam eden, sürekli 2. Eşlik etme, uğurlama.
		uzatī “Uzun süre.” (EDPT, 283) uzatı “Uzun, uzun süre.” (DTS, 658)
		uzada “Boyunca.” (ATS, 196)
uzadımdū **I/1766**	Tel.	<uzadım+ḷū 1. Uzatılmış, genişletilmiş. 2. Uğurlanma şerefine layık olan.
		-
		-
uzadın- **I/1766**	Tel. Leb.	<uzat-n- Uzatılmak.
		uzatıl- “Uzatılmak.” (EDPT, 282) uzatıl- “Uzatılmak.” (DTS, 658)
		-
uzaḳ I **I/1756**	Tel.	1. Küçük karga. 2. (Dişi) baykuş.
		-
		-
uzaḳ II **I/1757**	Alt. Tel. Leb.	1. Uzun süre, geç. *Üyŭŋde uzaḳ ottırdıḳ.* “Biz senin evinde çok oturduk.” (Tel.); *Yajıŋ uzaḳ poḷzın!* “Ömrün uzun olsun!” (Tel); *Uzaḳḳa saḷa pergen.* “O uzun bir süreliğine gitti.” (Alt.). 2. Uzak, uzakta olan.
		uzak “Uzun süreli, uzun ömürlü; uzun seyahat, uzak, mesafeli.” (EDPT, 283) uzaḳ “Uzun, uzak.” (DTS, 658)
		uzak “1. Uzak, uzun, devamlı. 2. Uzak.” (ATS, 196) uzak “1. Uzun süreli. 2. Uzun zaman.” (TAS, 125) uza~usak “Uzak, uzun.” (DK, 261, 262)
uzan- **I/1759**	Tel.	<us 1. Sanat işi yapmak. 2. Usta olmak, sanatçı olmak.

		uzan- “Bir işte ustalaşmak veya yetenekli olmak.” (EDPT, 289)
		uzan- “Bir şeyle ustaca ilgilenmek.” (ATS, 196) uzan- “Elle yapmak.” (TAS, 126)
uzat- **I/1762**	Alt. Tel. Leb.	1. Uzatmak, tutmak, devam ettirmek, ertelemek, yavaşlatmak. 2. Geçirmek, yol göstermek. *Uzadıp ķļāt, uzadıp prāt* “O geçiriyor, eşlik ediyor.” (Tel.); *Paļazı-bıļa adazı enezĭ çıġat, paļazın uzadıp ӣdĭ.* “Çocukla birlikte annesi ve babası da onu uğurlamak için çıktı.” (Alt.) 3. Evlenecek kızı damadın köyüne uğurlamak, evlendirmek.
		uzat- (uzāt-) “Uzatmak; uzun tutmak.” (EDPT, 282) uzat- “1. Uzatmak, çekmek. 2. Geciktirmek, oyalanmak.” (DTS, 658)
		uzat- “1. Uzatmak. 2. Kendisinden uzaklaşmasına neden olmak.” (ATS, 196) uzat- “Uzatmak.” (TAS, 126) uzat- “Uğurlamak.” (TAS, 126)
uzatçı **I/1765**	Tel.	<uzat+çı Öncülük eden, eşlik eden.
		-
		uzadaçı “Eşlik eden.” (ATS, 196) uzatçı “Rehber, kılavuz.” (TAS, 126)
uzattır- **I/1765**	Tel.	<uzat-tır- Birini uğurlatmak, öncülük etmek.
		-
		-
uzun **I/1768**	Alt. Tel.	Uzun, uzun süre. *Poyı uzun kiji* “Uzun boylu insan.” (Alt.); *Uzun yoļ* “Uzun yol.”; *Ķısķa poļġınça uzun poļzın.* “Kısa olacağına uzun olması daha iyidir.” (Tel.); *Temirdĭ poļzo ķısķa kes! Aġaçtı poļzo uzun kes!* “Eğer demir ise kısa kes, ağaçsa uzun kes!” (Alt.; P.d.V.I, 5,64); *Uzun yaş.* “Uzun hayat.” (Alt.)
		uzun “Uzun.” (EDPT, 288) uzun “Uzun.” (DTS, 658)
		uzun “(Boy için) uzun, yüksek.” (ATS, 196) uzun “Uzun.” (TAS, 126) uzun “Uzun.” (DK, 261) uzun “Uzun.” (DLTÇ, 216) uzun “Uzun.” (DÇT, 160)
uzunzū **I/1770**	Tel.	Yeterince uzun süre, uzun süre.
		-
		-

“Ū”, “Ü”

ū̄ **I/1797**	Alt.	1. Ev. 2. *ū̄ kiji* “Kadın.” (Alt.) *bk.* üẏ.
ū̄- **I/1798**	Alt. Tel.	Yığmak, biriktirmek. ük-~yük- “Yığmak, biriktirmek.” (EDPT, 100, 911) ük- “Toplamak, yığmak, biriktirmek.” (DTS, 661) -
üç **I/1871**	Alt. Tel. Leb.	Üç. *Üç mıẏġaḳ* “Orion’un kemeri.”; *Üç poẏḷū yaŋıs Ḳudaẏ* “Üçlü Tanrı.” (Tel. Miss.); *Üç ḳattap* “Üçüncü kez.” (Tel.); *Üç ḳat* “Üç kat.” (Tel.); *üç paşḳa* “Üç çeşit.” (Tel.); *üç on* “Otuz.” (Tel.) üç “Üç (3).” (EDPT, 18) üç “Üç (3).” (DTS, 659) üç “Üç (sayı sıfatı).” (ATS, 196) üç “Üç.” (TAS, 126) üç “Üç.” (DK, 264) üç~üş “Üç (3).” (DLTÇ, 219) üç “Üç (3).” (DÇT, 163)
üç- **I/1872**	Alt. Tel.	=öç- Sönmek. öç- “Sönmek, söndürülmek.” (EDPT, 19) öç- “1. Sönmek. 2. Gözden kaybolmak, yok olmak, durmak.” (DTS, 399) öç- “Sönmek.” (ATS, 142) üç- “Sönmek.” (TAS, 126)
üçön **I/1873**	Alt. Töl.	<üç+on Otuz (30). - -
üçū̄ **I/1874**	Alt. Tel.	Üçü birlikte, her üçü. *üçū̄zü* “Bir çoğundan üçü.” üçēgū̄ “Üçü birlikte.” (EDPT, 25) üçegü “Her üçü.” (DTS, 659) üçü “Üçlü.” (ATS, 196) üçō̄ “Üçü birlikte, her üçü.” (DÇT, 163)
üçū̄lük **I/1874**	Tel.	Üçlü. -

		-
üçŭnçĭ **I/1874**	Tel. Alt.	<üç+n+çĭ Üçüncü.
		üçünç “Üçüncü.” (EDPT, 29) üçünç~üçünçi~üçünçü “Üçüncü.” (DTS, 660)
		üçinçi “Üçüncü.” (ATS, 196) üçinçi “Üçüncü.” (TAS, 126) üçinçi~üçünçi “Üçüncü.” (DK, 264) üçince~üçinci~üçinci~üçünci~üşünji~üjinçi~üjinji “Üçüncü.” (DLTÇ, 219) üçünçi “Üçüncü.” (DÇT, 163)
üçül- **I/1874**	Tel.	<üç-l- Sönmek.
		öçül- “Söndürülmek.” (EDPT, 27) öçül- “Sönmek, gözden kaybolmak.” (DTS, 400)
		-
üçüle **I/1874**	Tel.	Her üçü. *üçülezi* “Onlardan üçü.”
		-
		üçele “Her üçü, üçünün hepsi.” (DK, 264) üçele “Her üçü, üçünün hepsi.” (DLTÇ, 219) üçüle “Her üçü, üçünün hepsi” (DÇT, 163)
üçüleŋ **I/1874**	Tel.	*bk.* üçüle.
üçüm **I/1875**	Tel.	<üç-m Sönme (ışık).
		-
		-
üçünci **I/1874**	Leb.	*bk.* üçŭnçĭ.
üçür- I **I/1874**	Tel.	<üç-r- Söndürmek.
		öçür- “Söndürmek.” (EDPT, 30) öçür- “1. Söndürmek. 2. İmha etmek, ortadan kaldırmak, durdurmak.” (DTS, 400)
		öçür- “Söndürmek.” (ATS, 142) üçür- “Söndürmek.” (TAS, 126)
üçür- II **I/1874**	Leb. Kumd.	Havlamak, ürmek.
		-
		-
üde **I/1869**	Tel.	Mola, dinlenme (gündüz vakti yolda).
		-
		üde “Dinlenme, mola (yolda).” (ARSL, 755)

üdege Tel. =üẏ, ü
I/1869 Kadın, ev hanımı.
-
-

üdele- Tel. <üde+le-
I/1869 Gündüz vakti yolda dinlenmek.
Üdeletten yer tappadıḳ. “Biz gündüz vakti dinlenmek için uygun bir yer bulamadık.”
-
üdele- “Yolda dinlenmekiçin mola vermek.” (ARSL, 755)

üdö Alt. *bk.* üde.
I/1869

üdö-[317] Alt. <üt+a-, üttö-
I/1869 Delmek.
-
-

üdöl- Alt. =üttöl-
I/1870 Delinmek.
-
-

ügönnö- Kumd. *bk.* üẏgende-.
I/1808

üḥen Tel. Dizgin, gem.
I/1807 *Üḥen suḳ* “Dizginle, gem vur.”
bk. üẏgen.

üḥende- Tel. Gem vurmak.
I/1807 *bk.* üẏgende-.

üḥendel- Tel. <üḥende-l-
I/1807 Gem vurulmak.
-
üygendel- “Gem vurulmak.” (ARSL, 758)

üḥendū Tel. <üḥen+lū
I/1807 Gem vurulmuş, dizginli.
-
-

üḥön Alt. *bk.* üẏgen.
I/1808

üḥöndö- Alt. *bk.* üẏgende-.
I/1808

[317] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

üḫöndöl- **I/1808**	Alt.	*bk.* üḫendel-.
üḫöndǖ **I/1808**	Alt.	*bk.* üḫendǖ.
üjü- **I/1907**	Tel. Leb.	Üşümek, donmak. *Ḳoḷım üjüdŭ.* "Elim dondu."
		üşī- "Çok soğuk olmak, soğuktan titremek." (EDPT, 256) üşi- "Üşümek, donmak." (DTS, 666)
		üjü- "Üşümek, donmak, buz tutmak." (ATS, 196)
üjügek **I/1907**	Tel.	Donma.
		-
		-
üjük **I/1907**	Tel.	Don(durul)muş.
		üşik "Katı don, donmuş." (EDPT, 260) üşik "Soğukluk, soğuma, don." (DTS, 666)
		üjük "Ayaz, dondurucu soğuk." (ATS, 196)
üjüt- **I/1907**	Tel.	<üjü-t- Üşütmek, dondurmak, şiddetli soğuğa maruz bırakmak.
		üşüt-~üşit- "Üşütmek." (EDPT, 258) üşüt- "Üşütmek." (DTS, 666)
		üjüt- "Üşütmek, dondurmak." (ATS, 197)
ükkes **I/1804**	Tel.	Av ağı.
		-
		-
ükkeste- **I/1805**	Tel.	Ağla avlanmak.
		-
		-
ükkü **I/1805**	Töl.	Baykuş.
		ǖgī "Baykuş." (EDPT, 101) ügi~ühi "Baykuş." (DTS, 660, 661)
		ükü "Puhu kuşu, baykuş." (ATS, 197) ügü "Puhu kuşu, baykuş." (DK, 263)
üldü **I/1860**	Alt. Leb.	Kılıç, pala.
		-
		ülcü~üldü "Kılıç." (ATS, 197) üldü "Kılıç." (TAS, 126) üldü "Kılıç." (DK, 263) üldü "Kılıç." (DÇT, 162)
üldülǖ **I/1860**	Alt. Tel.	<üldü+lǖ Kılıçlı, üstünde kılıcı olan.

		-
		-
üldülüğ **I/1860**	Leb.	*bk.* üldülū.
üle- **I/1845**	Tel.	Parçalara ayırmak, ayırmak, bölmek. *Ülep per!* “Ayır!” (Tel.)
		ülē- “Bölmek, paylaştırmak, dağıtmak.” (EDPT, 127) üle- “Bölmek, bölüştürmek, paylaştırmak.” (DTS, 662)
		üle- “Parçalara ayırmak bölmek.” (ATS, 197) üle- “Bölmek, taksim etmek, paylaştırmak.” (TAS, 126) ülö- “Paylaşmak.” (DÇT, 163)
üleŋkeẏ **I/1847**	Tel.	Çok küçük bir balık.
		-
		-
üleş **I/1847**	Tel. Leb.	Parça, pay, hisse. *Ḳaborto üleş* “Tam yarısı.” (Tel.); *üç üleştıŋ pir ülejı̆* “Üçte biri.” (Tel.); *Yetti üleştıŋ üç üleji* “Yedide üçü.” (Tel.); *Mā pir üleş tı̄bedı̆.* “Bana hiçbir şey kalmadı.” (Tel.); *Üleş tergini* “Dağıtma, paylaşma duası (yemeklerde).” (Tel.); *Payanıŋ üleji* “Sahibin, kestiği kurban etini kendi elleriyle akrabasının ağzına koyması, bu et parçası eti olmayanlar için dağıtılır ve dağıtılan şahsın ağzına şahsen dağıtan kişi koyar.” (Tel.)
		ülüş “Pay, hisse.” (EDPT, 153) ülüş “Parça, hisse, pay.” (DTS, 663)
		üleş “Parça, pay, hisse.” (ATS, 197) üleş “1. Pay, hisse. 2. Bölüm, kısım. 3. Toprak parçası.” (TAS, 126) ülüş “Pay, hisse; talih, kader.” (DLTÇ, 218)
üleş- **I/1848**	Tel.	1. Üleşmek, aralarında bölüşmek. *Maḷım elı̆m, üleşelı̆k!* “Aramızda hayvanımı ve halkımı paylaşalım!” 2. Ayırmak, paylaşmak, parçalara ayırmak.
		üleş- “Üleşmek, bölüşmek.” (EDPT, 154) üleş- “Üleşmek, bölüşmek.” (DTS, 662)
		üleş- “Üleşmek, paylaştırmak, paylaşmak, bölüşmek.” (ATS, 197) ileş-~üleş-~ülöş- “Üleşmek, kendi arasında paylaşmak.” (DÇT, 119, 163)
ülger **I/1857**	Leb.	*bk.* Ülker.
Ülḥen **I/1857**	Tel.	Teleütlerin yüce tanrısı Ülgen. *Onçozınaŋ yān parçanın adazı Paẏ Ülḥön, anı iştre Erlik* “Herkesten yüce olan Bay Ülgen, ondan biraz aşağı olan Erlik.”
		-
		Ülgen “*mit.* Evrenin yaratıcısı, en büyük Tanrı.” (ATS, 197) Ülgen “Uzun; *ülgen çakka* uzun zamana, asırlara.” (DÇT, 162)

		Ülgön “Mitolojik isim.” (DÇT, 162)
ülḫer **I/1857**	Tel.	Nasihat, atasözü, mesel. *Sös ülḫerĭ, ülḫer sös (id.); Ajı tuzŭnŭŋ uçün emdi men sā ülḫer aẏdıp pereẏn.* “İkramının karşılığı olarak sana bir nasihat vereyim.” (P.d.V.I; 198,1)
		-
		ülger “Bilge söz.” (ATS, 197) ülger “Şiir.” (TAS, 126) ülger “Masal, hikmetli söz, atasözü.” (DK, 263)
Ülḫön **I/1858**	Alt.	*bk.* Ülḫen.
ülḫü **I/1858**	Alt. Tel.	1. Ölçü, numune, model (üzerinde işlenen). 2. Kunduracının yaptığı örnek model. 3. Çizmenin arka tarafının derisi. 4. Gelenek, inanç, kural, yasa.
		ülgū̄ “1. Ölçme, tartma. 2. Tartı, terazi.” (EDPT, 142) ülgü “Boyut, ölçü.” (DTS, 662)
		ülgü “1. Örnek. 2. Biçki modeli.” (ATS, 197) ülgü “Biçki modeli.” (TAS, 126)
ülke **I/1855**	Tel.	Çatısı ve kenarları demir parmaklıklı olan keçe çadır.
		-
		-
ülken **I/1855**	Tel.	Parmak ucu, parmağın bitiş yeri.
		-
		-
Ülker **I/1855**	Tel.	Ülker takım yıldızı, yedi kız kardeşler.
		Ülker “Ülker takım yıldızı.” (DTS, 662)
		Ülkör “Ülker (Süreyya) yıldız topluluğu.” (ATS, 197)
Ülkör **I/1857**	Alt.	*bk.* Ülker.
ülö- **I/1849**	Alt.	*bk.* üle-.
ülöş **I/1849**	Alt.	*bk.* üleş.
ülū̄ **I/1850**	Tel. Kumd.	<üle-ū̄ Hisse, pay. *Pu piçiktĭŋ üç ülū̄den bir ülū̄dĭ ḳıçırdı.* “Bu kitabın üçte birini okudu.” (Tel.); *Yetken ülū̄* “Payına düşen.” (Tel.)
		ülüg “Hisse, pay, parça; *mec.* kader, baht.” (EDPT, 142) ülüg “Parça, hisse.” (DTS, 662)
		ülü “Hisse, pay.” (ATS, 197)

ülu̱r **I/1852**	Tel.	Kırışıklıkları açmak için kullanılan demir ütü, ütü. - ülu̱r “Ütü.” (TAS, 126)
ülu̱rle- **I/1852**	Tel.	<ülu̱r+le- Dikişleri demir aletle düzleştirmek, ütü ile ütülemek. - ülu̱rle- “Ütülemek.” (TAS, 126)
ülu̱rlel- **I/1853**	Tel.	<ülu̱rle-l- Ütü ile ütülenmek. - -
ülüş **I/1855**	Alt.	Islak, nemli. - ülüş “Sulu, nemli.” (ATS, 197) ülüş “Nem, rutubet.” (TAS, 126)
ülüştu̱ **I/1855**	Tel.	Islanmış, nemlenmiş. - -
ün **I/1818**	Alt. Tel. Leb.	Ses. *Kijiniŋ ünŭ* “İnsan sesi.” (Tel.); *ünŭ yoḳ* “Sesi olmayan, dilsiz” (Tel.); *Ün sal!* “Sesli konuş!” (Tel.); *Ol ḳuştardıŋ etken ünderiñ ḳandīrtep aẏdaẏn?* “Ben bu kuşların sesini nasıl çıkarayım?” (Tel.) ün~u̱n “İnsan sesi.” (EDPT, 167) ün “Ses.” (DTS, 663) ün “Ses, ton.” (ATS, 197) ün “Ses, seda.” (TAS, 126) ün “Ses.” (DK, 264) ün “Ses.” (DLTÇ, 218) ün “Ses, ün.” (DÇT, 163)
u̱n **I/1820**	Tel.	Saman yığını. *Ün taşta.* “Samanı yerine topla.” ükün “Öbek, yığın, kitle.” (EDPT, 109) ükün “Öbek, yığın, kitle.” (DTS, 662) -
ünden- **I/1822**	Tel.	<ünde-n- Ses vermek, seslenmek. - ünden- “1. Ses vermek. 2. Ses açısından benzemek.” (ATS, 197) ünden- “Seslenmek.” (TAS, 126) ünde- “Seslenmek, çağırmak, davet etmek.” (DK, 264)
ündeş-	Tel.	<ünde-ş-

I/1822		Ses vermek, seslenmek.
		ündeş- “Birbirine seslenmek, çağrışmak.” (EDPT, 181) ündeş- “Birbirine seslenmek, çağrışmak.” (DTS, 663)
		-
ündӣ **I/1823**	Tel.	<ün+lӣ Sesli, sesi olan.
		ünlüg “Sesli, sesi olan.” (EDPT, 185) ünlüg “Sesli, sesi olan.” (DTS, 663)
		ündü “1. Sesi olan, sesli. 2. *gr.* Ünlü.” (ATS, 197) ündü “1. Dolgun. 2. Çınlayan. 3. Hoş sesli.” (TAS, 127) ünnig “Sesli, gürültülü.” (DK, 264) ünü (<ün+nü) “Sesli, sesi olan.” (DLTÇ, 218)
üngür **I/1820**	Tel.	<ün+gür Yüksek sese sahip.
		-
		üngür “*gr.* Sedalı, tonlu.” (ATS, 197) üngür “Dolgun, çınlayan sesli.” (TAS, 127)
üp **I/1907**	Tel. Leb.	Ölenden kalan miras. *Übŭn aḷdı.* “Ona miras kaldı.”; *Übŭn perdǐ.* “O kendisinden sonra miras bıraktı.” *Pelen üpke yadıp yat.* “O hazır (hiç uğraşmadan) yaşamayı seviyor.”
		-
		üp “Değerli (iyi) parça, ev eşyasının değerli bölümü.” (ATS, 197) üp “Miras, mal varlığı.” (TAS, 127)
üpçü I **I/1909**	Leb.	(Çocuklar için) biberon.
		-
		-
üpçü II **I/1909**	Tel. Leb.	<üp+çi Mirasçı.
		-
		-
üpçü III **I/1909**	Alt.	*Üpçü ton* “Kapalı kürk.”
üpçüle- **I/1909**	Leb.	<üpçü+le- Çocukları biberonla beslemek.
		-
		-
üptӣ **I/1909**	Tel.	Miras alan.
		-
		-
ӣr **I/1824**	Tel. Alt.	1. Yığın, toplu, sürü. *Ӣr maḷ* “Sürü ile yaşayan evcil hayvanlar.” (Alt.); *Aẏġır ӣrŭn taştabaẏ ďat.* “Aygır kendi sürüsünü bırakmıyor.” (Tel.); *Ḳaḷıŋ ӣr*

		ḳarġa “Büyük karga sürüsü.” (Tel.) 2. Toplum, tanışlık, akrabalık.
		ögür “Sürü, özellikle at sürüsü.” (EDPT, 112) ügür “Sürü.” (DTS, 660)
		ūr “1. (Birkaç aygır ve kısraktan oluşan) at. 2. Sürü.” (ATS, 199) ūr “Sürü.” (TAS, 128) ör~ūr~ūre “Sürü.” (DK, 238, 264)
ūr- **I/1825**	Alt.	=ür-. Üflemek.
		-
		übür- “Üflemek.” (TAS, 126)
ür- **I/1825**	Alt. Tel.	1. Üflemek. *Ot öçö berer, ür!* “Ateş sönecek, üfle!” (Tel.); *Tosḳıra ürŭb ī!* “Üfle!” 2. (Köpek için) havlamak, ürmek. *Tayġandarım nege üret? Simekçekter çıġıp körŭger, tit.* “Benim köpeklerim neden havlıyor, hizmetçiler, çıkın bir bakın, diyor.” (Tel.; P.d.V.I, 98.448)
		ür- I “Üflemek.” (EDPT, 195) ür- II “(Köpek için) Havlamak, ürmek.” (EDPT, 196) ür- I “Havlamak, ürmek.” (DTS, 664) ür- II “Üflemek.” (DTS, 664)
		ür- I “Havlamak, ürmek.” (ATS, 197; TAS, 127) ür- II “Üflemek.” (ATS; 197; TAS, 127) ur-~ür- “Ürmek, havlamak.” (DK, 262) ür- “Havlamak.” (DÇT, 163) ür- “Üflemek.” (DÇT, 163)
ürdün **I/1843**	Leb.	Örs.
		-
		örtün “Örs.” (DLTÇ, 183)
üre **I/1826**	Tub.	1. Sulu lapa. 2. Sütten yapılan ince yarma lapası.
		-
		üre “Süt ve iri çekilmiş buğdaydan yapılan bir tatlı türü.” (ATS, 197) ügre “Lapa, yulaf lapası.” (DLTÇ, 218) ürge “Çorba.” (DLTÇ, 218) üre “1. Sulu lapa. 2. Küçük tahıldan sütte pişirilmiş mama.” (DÇT, 163)
ūre **I/1826**	Tel. Alt.	<ūr Sürü, kalabalık. *Ūre yürgen ūḷdarı* “Gençler, arkadaşlar, ahbaplar.”; *ūre ḳıstarı* “Kız

arkadaşlar.”
bk. ūr**.

üre- Tel. <ür+e-[318]
I/1827 1. Uzun süre kullanılmak, eskimek, yıpranmak, solmak.
Ürēp kėp “Yıpranmış elbise.”
2. Harcanmak, saçıp savurmak, israf etmek, iflas etmek, bozulmak, çürümek.
Ürebes. “Bozulmaz.”
3. Ruhunu teslim etmek, ölmek.

ür “Uzun süre.” (EDPT, 193)
ür “Uzun süre, uzun zaman önce.” (DTS, 664)

üre- “1. Bozmak, sakatlamak. 2. Harcamak.” (ATS, 198)
üre- “1. Perişan etmek, harap etmek, batırmak. 2. Bozmak.” (TAS, 127)
ür~ūr “Uzun, uzun zaman.” (DK, 264)
üyür “Uzun, uzun zaman.” (DLTÇ, 218)
ūç “Uzun zaman.” (DLTÇ, 219)
üre- “Bozulmak, eskimek.” (DÇT, 163)

ūreç Tub. Deve hörgücü.
I/1831 *bk.* örköş.

ūredēçi Tel. *bk.* ūredūçi.
I/1830
ūredǐğ Tub. *bk.* üredū.
I/1830
ūredǐğci Tub. *bk.* ūredūçǐ.
I/1830
ūredū Tel. <üret-ū
I/1830 Eğitim, öğretim.

ögretig “Öğretme.” (EDPT, 115)
ögretig “Alışkanlık, huy, becer, maharet, alıştırma.” (DTS, 404)

üredü “1. Öğretme. 2. Alışkanlık.” (ATS, 198)
üredü “Öğretim.” (TAS, 127)

ūredūçǐ Tel. <ūredū+çǐ
I/1831 Öğretmen.

-

üredüçi “Öğretici, öğretmen.” (ATS, 198)

ŭredūçŭ Alt. *bk.* üredūçi.
I/1832
ürel- Tel. Harcanmak, ölmek, yıpranmak, çökmek, mahvolmak.

[318] ür: uzun, uzun süre (I/1824)

I/1829		*Yöjözŭ üreldĭ.* "O varlığını (mülkünü) kaybetti."
		-
		ürel- "Bozulmak, çürümek." (GSATA, 519)
ūrele- **I/1829**	Tel. Tub.	<ūre+le-, =ūrle Sürü oluşturmak.
		-
		ūrele- "Sürü oluşturmak." (ATS, 199)
ūreleş- **I/1829**	Tel. Tub.	<ūrele-ş- Sürüye katılmak.
		-
		-
ürelt- **I/1830**	Tel.	<ürel-t- İsraf etmek, harcamak.
		-
		ürelt- "Bozmak, yok etmek." (ATS, 198)
üren **I/1827**	Tel.	1. Tohum, çekirdek, mahsul, ürün, meyve, tahıl. *Pütken üren* "Meyve, ürün." (Tel.); *Ürenĭ yoḳ, urenĭ pütpes.* "Kısır, verimsiz, meyvesiz." (Tel.) 2. Nesil, kuşak. *Aḳ Ḳanġa urenĭ çoġul.* "Ak-Han'ın nesli yoktur."; *Ürendeŋ ürenge* "Nesilden nesle."
		üren "*Moğ.* Tohum, meyve, soy, nesil." (EDPT, 233)
		üren~ūren "1. Tohum. 2. Çocuk. 3. Nesil." (ATS, 198) üren "1. Tohum. 2. Meyve." (TAS, 127) üren "Tohum, tane, çekirdek." (DK, 264)
ūren- **I/1828**	Tel. Tub.	Öğrenmek, alışmak. *Orus tilĭn ḳayḍaŋ ūrendĭŋ?* "Rusçayı nereden öğrendin?"; *Senĭŋ küçük ḳarandajıŋ ūrenze polġoẏ, tedĭ, sen poyıŋnıŋ ijĭŋ pil! Ḳatḳa yaḷḳū kiji ūrenetten.* "Küçük kardeşin okuma yazma öğrensin yeter, sen de kendi işini bil, dedi. Okuma yazmayı sadece tembeller öğrenir." (P.d.V.I, 118,6); *Sen poyım ūrendĭm tep aẏtpaġın.* "Kendim öğrendim, deme." (P.d.V.I, 119,6); *İştegenim enem-bĭle adama-ūrengenim poyıma.* "İşlediğim annem ve babam için, öğrendiğim ise kendim içindir." (P.d.V.I, 6,89); *Piçikke ūrenĭp yaḷḳıdı.* "Onun okuma yazma öğrenmek hevesi yoktu."; *Ürener kemi yettĭ.* "Okuma zamanı geldi."; *Ürenetten üẏ.* "Okul."; *Mā kün sayın kelerge ürendĭŋ.* "Sen her gün benim yanıma gelmeye alıştın.", *Ḳudaẏ poḷışmaza iji nege dē ūrenelbes.* "Allah'ın yardımı olmadan insan hiçbir şey öğrenemez."
		ögren- "Öğrenmek; yetiştirilmek." (EDPT, 114) ögren- "Öğrenmek, yetenek kazanmak." (DTS, 404)
		üren-~ ūren- "Eğitim görmek, alışmak." (ATS, 198)

		üren- “Öğrenmek.” (TAS, 127) ügren-~ürgen-~üren- “Öğrenmek.” (DK, 263, 264) ürgen-~ūren- “Öğrenmek.” (DLTÇ, 219)
ürençĭ **I/1829**	Kumd.	Kuyruksallayan kuşu, iskete. - ürençi “İskete, baştankara.” (ATS, 198)
ūrençĭk **I/1829**	Tel.	<ūren-çĭk Öğrenci. *Adaý Maḳarīyanıŋ ūrençĭkterĭne parıp ūrenĭp yürdŭm.* “Ben Makariy babanın öğrencilerinin yanına gidip onlardan birçok şey öğreniyordum.” (P.d.V.I, 120,32); *Ürençĭkterdiŋ aḳḳızı* “Öğrencilerden en büyük olanı.” - ürençik “Öğrenci.” (ATS, 198) ürençik “Öğrenci.” (TAS, 127)
ürende- **I/1829**	Tel.	<üren+le- Tohum ekmek, ekin ekmek. - ürende- “1. Suni tohumlama yapmak. 2. Tohumla donatmak.” (ATS, 198) ürende- “Ekmek, ekim yapmak.” (TAS, 127)
ürendū[319] **I/1829**	Tel.	<üren+lū Ailesi, nesli olan, tohumlu. - ürendü “Tohumlu, tohum sahibi.” (ARS, 142)
ūrenĭş **I/1829**	Tel.	<ūren-ş Öğretim, alışkanlık. - -
ürenū **I/1829**	Tel.	<üren-ū Öğretim, alışkanlık. ögretig “Öğretme.” (EDPT, 115) ögretig “Alışkanlık, huy, becer, maharet, alıştırma.” (DTS, 404) üredü “1. Öğretme. 2. Alışkanlık.” (ATS, 198) üredü “Öğretim.” (TAS, 127)
üret-[320] **I/1830**	Tel.	<üre-t- İflas ettirmek, israf ettirmek, harcatmak.

[319] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.
[320] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		-
		-
ӣret- **I/1830**	Tel. Tub.	Öğretmek, ders vermek. *Oḷ-ḫo bo ӣretkenĭ?* “Sana sadece bunu mu öğretti?”; *Abıs pistĭ Orus tilĭn yettre pilbes kijilerdĭ ḳanīp ӣretsĭn?* “Papaz, bizim gibi yeterince Rusça bilmeyenlere nasıl bir şeyler öğretsin?” (P.d.V.I, 131,5); *Oḷ öböḥön ūlçaġın paşḳa yerge ӣrederge peret.* “Yaşlı adam oğlunu ona bir şeyler öğretsinler diye yabancı ülkeye gönderiyor.” (P.d.V.I, 186,10); *Men sā ӣrederĭm!* “Ben sana öğreteceğim.”
		ögret- “Öğretmek.” (EDPT, 114) ögret- “Öğretmek, eğitmek.” (DTS, 404)
		üret- “1. Öğretmek, akıl vermek. 2. Emretmek.” (ATS, 198) üret- “Öğretmek.” (TAS, 127) ügret- “Öğretmek.” (DK, 263)
ӣretçĭ **I/1830**	Tel.	*bk.* ӣredӣçĭ.
ürgülʹi **I/1840**	Tel.	Her zaman, aralıksız, sonsuz, ebedî. *Ürgülʹi yajına* “Tüm hayatı boyunca.”
		-
		ürgülci “Ebediyet, sonsuzluk.” (ATS, 198)
ürḥön **I/1839**	Alt.	Ay ismi. *Uḷū ürḥön* “Ekim ayı.”; *küçū̄ ürḥön* “Kasım ayı.”
		-
		-
ürḥӣlö- **I/1804**	Alt.	*bk.* ürḥüle-
ürḥü- **I/1840**	Tel. W.	Yolda dinlenmek, kendine ve atlara dinlenmek için vakit ayırmak.
		-
		-
ürḥü I **I/1839**	Tel. Alt.	Ateş yakmak için kullanılan çalı kabuğu.
		-
		-
ürḥü II **1840**	Tel. Alt.	Uyuklama, uyuşukluk, yorgunluk.
		-
		ürgü “Pinekleme.” (ATS, 198) ürgü “Pinekleme, uyuklama.” (TAS, 127)
ürḥüle- **I/1840**	Tel.	<ürḥü+le- Uykulu olmak, uyuklamak, uyumak.
		-
		ürgüle- “Uyuklamak, pineklemek, yarı uykulu hâlde olmak.” (ATS, 198) ürgüle- “Pineklemek, uyuklamak.” (TAS, 127)

ürḫület- Tel. <ürḫüle-t-
I/1840 Uykulu hâle getirmek, uyuklatmak.

-

ürgület- “Uyutmak, pinekletmek.” (ATS, 198)

ürḫüleẏçi Tel. <ürḫüle-içi
I/1840 Uykulu, tembel.

-

-

ürḫülöçü Alt. *bk.* ürḫüleẏçi.
I/1840

ürḫülöt- Alt. *bk.* ürḫület-
I/1840

ürken Tel. 1. Kıvılcım.
I/1837 2. Tırnak hastalığı, dolama hastalığı.

-

ürkene “Dolama.” (ATS, 198)

ürkeŋ- Tel. <ürk
I/1836 (Horoz, baykuş vb. için) tüyleri kabarmak.

-

-

ürkön Alt. *bk.* ürken.
I/1837

ürkü- Tel. <ürk-
I/1837 Ürkmek, korkmak, yerinden sıçramak.
Adı oḷ tostū süretmedeŋ ürküẏ-ḥele, mökŭn yüre berdǐ. “Karaağaç taşıyan at kurttan korkarak kaçmaya ve bacağıyla vurmaya başladı.” (P.d.V.I, 129,18).

ürk- “Ürkmek, korkmak.” (EDPT, 221)
ürk- “Ürkmek, korkmak.” (DTS, 664)

ürki-~ürkü- “Korkmak, ürkmek.” (ATS, 198)
ürkü- “Ürkmek, korkmak.” (DÇT, 163)

ürküçen Tel. <ürkü-çen, ürünçek
I/1838 Ürkek, korkak.

-

-

ürkünçek Tel. <ürk-n-(?)çek
I/1837 Ürkek at.

-

ürkinçek~ürkünçek “Ürkek.” (ATS, 198)
ürkünçek “Ürkek.” (TAS, 127)

ürküt- Tel. Ürkütmek, korkutmak, tedirgin etmek.
I/1838 *Sen parıp ḳoyon ürküt!* “Git ve tavşanı korkut!” (Tel.); *Ḳoyondı it*

		ürküttŭ. “Köpek tavşanı korkuttu.” (Tel.)
		ürkit- “Ürkütmek, korkutmak.” (EDPT, 226) ürkit-~ürküt- “Ürkütmek, korkutmak.” (DTS, 664)
		ürküt- “Ürkütmek.” (ATS, 198) ürküt- “Ürkütmek, korkutmak.” (DÇT, 163)
ürkütkŭş **I/1838**	Tel.	Kuşları ürkütmeye yarayan alet. - -
ürleş- **I/1841**	Tel.	<ür+le-ş- Sürü ile yaşamak, sürü hâlinde birlikte yaşamak. - ürleş- “Birleşmek, sürü hâline gelmek.” (ARS, 142)
ürleştĭr- **I/1841**	Tel.	<ürleş-ĭr- Hayvanları sürü hâlinde tutmak. -
ürödü **I/1832**	Alt.	*bk.* üredü.
ürön **I/1831**	Alt.	*bk.* üren.
ürönçŭk **I/1831**	Alt.	*bk.* ürençĭk.
üröndö- **I/1831**	Alt.	*bk.* ürende-.
üröt- **I/1831**	Alt.	*bk.* üret-
ürü **I/1833**	Tel.	Sürü, at sürüsü. *bk.* ür. -
		ür “1. (Birkaç aygır ve kısraktan oluşan) at sürüsü. 2. Sürü. ür “Sürü.” (TAS, 128)
ürükşĭ- **I/1834**	Kumd.	Şişmek, şişirilmek, artmak, genişlemek, yayılmak. - -
ürül- **I/1834**	Tel.	<ür-l- Üfürülmek. ürül- “Şişirilmek, *mec.* şişmek, kabarmak.” (EDPT, 230) ürül- “Üflenmek.” (DTS, 665) -
ürüŋ **I/1834**	Tel.	Balta sapı. - -
ürüş-	Tel.	<ür-ş-

I/1835		1. Birlikte üflemek 2. Birlikte havlamak
		ürüş- "(Birine) üflemeye ya da şişirmeye yardım etmek." (EDPT, 240) ürüş- "Birlikte üflemek." (DTS, 665
		ürüş- I "(Köpekler için) birbirine havlamak." (ATS, 198) ürüş- II "Birbirine üflemek." (ATS, 198)
üs- **I/1878**	Alt. Tel. Leb.	Yırtmak, parçalamak, koparmak, yok etmek. *Üzüp aḷ!* "Yırt!" (Tel.); *Üspeẏ* "Bölmeden, aralıksız." (Tel.); *Saŋısḳap ḳuẏruġuŋ üzŭb ālŭn!* "Saksağan kuyruğunu koparsın!" (Tel.); *Taẏḳḳanı üzö attı* "O okuyla yüksek bir dağı parçaladı." (Alt.); *Ölöŋ ottı üzŭb ādı.* "O otları kopardı." (Alt.); *Ḳān Püdeẏ onçozın ölöŋ çılen çapḳan üldü bıle üstŭ.* "Han-Püdey, kılıcı ile ot biçer gibi her şeyi kesti." (Alt.)
		üz- "Yırtmak, parçalara ayırmak." (EDPT, 279) üz- "1. Yırtmak, koparmak, ayırmak. 2. Kırıp geçirmek, mahvetmek, kesmek. 3. Bozmak, parçalamak.4. *mec.* Kesik, kesik konuşmak. 5. Kullanmak, yararlanmak, istismar etmek." (DTS, 667)
		üs- "Koparmak, kesmek, bozmak, parça parça etmek, ezmek." (ATS, 198) üs- "Koparmak." (TAS, 127) üz- "Yırtmak, koparmak." (DLTÇ, 218) üz-~üs- "Koparmak, yırtmak." (DÇT, 162, 163)
üs I **I/1877**	Alt. Tel.	Erimiş yağ, iç yağı, tereyağı.
		ūz "Yağ." (EDPT, 278) öz~üz "Yağ." (DTS, 419, 667)
		üs "Yağ, sıvı yağ." (ATS, 198) üs "Hayvan yağı, hayvanî yağ." (TAS, 127)
üs II **I/1877**	Tel.	Üst kısım. *bk.* üst.
üsmökçŭ **I/1888**	Alt.	<üs- Ölüm meleği, ölüm, *mec.* canlandırma (temsili olarak).
		-
		-
üst **I/1881**	Tel. Alt. Leb.	Üst kısım, üstü. *Süt üstŭ* "Krema." (Tel.); *sū üstü* "Suyun üstü." İsim hâl ekleriyle kullanıldığı zaman zarf veya edat oluşturur. a) Yönelme hâli: *Üstünö* "Üstüne."; *aŋ üstŭnö* "Ayrıca, bundan başka."(Alt.); *Onçozı üstŭnö pardı.* "Herkes ona yüklendi." (Alt.); *Közŭ tīgen paḷazınıŋ üstŭne çıbıḳ tudar.* "Çok sevdiği oğlunun üstünde çubuk tutuyor." (Tel. Miss.); *Munda taş üstŭne taş ḳaḷbas.* "Taş üstünde taş

kalmayacak.” (Tel.); *Anıŋ üstŭne ḳoḷıŋ saḷġın!* “Onun üstüne elini koy!” (Tel.); *İttĭŋ üstŭnö ḳısḳa otturŭp aḷdı.* “Kedi köpeğin üstüne oturdu.”(Alt.);
b) Bulunma hâli:
Üstŭndö, üstünde “Üstünde”
Aḷtaẏ sınnıŋ üstŭndö “Altay dağının üstünde (başında).”; *Yerdiŋ üstŭndö ḳança aḷıptaŋ Ḳān Püdeẏ artıḳ poḷdı.* “Han-Püdey yer yüzünde bütün kahramanlardan daha iyiydi.”; *üẏnŭŋ üstŭnde* “Evin üstünde.”; *Üstümde çamça yoḳ.* “Benim üstümde gömlek yoktur.” (Tel.)
c) Ayrılma hâli:
Üstŭnneŋ, üstündeŋ, üstŭnnöŋ “Üstünden.”
Su üstŭnnöŋ ḳas uçŭp yat. “Sudan, suyun üstünden kaz uçuyor.”; *Attıŋ üstŭnneŋ ḳıẏġırdı.* “O atın üstünden bağırdı.” (Tel.)
d) Vasıta hâli:

üstü-bile,
Kök puḷut üstŭ bĭle uçtŭ. “O mavi bulutların üstünden uçtu.”
2. Üst.

üst “Üst, yukarı.” (EDPT, 242)
üstün “Yukarı, üst.” (EDPT, 242)
üstün “1. Üst. 2. Büyük, yaşlı, ihtiyar. 3. Tepe, doruk. 3. Yukarıda.” (DTS, 666)

üst “Üst, yukarı.” (ATS, 198)
üst “Üst, tepe, yüzey.” (DK, 264)
üst “*edat* Üst, üst kısım, üst taraf.” (DLTÇ, 219)
üst “Üst, yüzey.” (DÇT, 163)

üstŭ Alt. Tel. <üst+ü
I/1885 Kumd. Üst kısım.
*Üstŭ orto “*Üstünde.” (Tel.); *Üstŭ erdin teŋerē yapşıra üstŭ erdin ḳadū bıḷa ḳadaẏ aḷaḷa.* “Üst dudağını gökyüzüne yapıştırıp çivi ile çaktığında.” (P.d.V.I, 38,288).
bk. üst.

üstŭndegĭ Tel. <üst+n+de+ki
I/1887 Üzerinde.
Köl üstŭndegĭ ḳastar “Göl üzerindeki kazlar.” (Tel.)

-

üstinde~üstünde~üsünde “Üstünde, üzerinde.” (DÇT, 163)

üstŭndögĭ Alt. *bk.* üstŭndegĭ.
I/1887
üstügĭ Tel. Kumd. <üst+ü+ki
I/1886 Üst kısım.
Üstügĭ pajınaŋ tümen tüjŭre “Yukarıdan aşağıya doğru.”

üstünki “Üstte, yukarıdaki, tepedeki.” (EDPT, 244)

		üstünki “Üstte, yukarıdaki, tepedeki.” (DTS, 666)
		üstü~üstügi~üstünji “Tepe, yukarı, üst, en üst.” (DK, 264) üstügi “Üst, üstteki.” (DÇT, 163)
üstünǰü **I/1886**	Alt. Tel.	<üstün+ki Yukarıda olan, yukarıdaki.
		üstünki “Üstte, yukarıdaki, tepedeki.” (EDPT, 244) üstünki “Üstte, yukarıdaki, tepedeki.” (DTS, 666)
		üstü~üstügi~üstünji “Tepe, yukarı, üst, en üst.” (DK, 264)
üş **I/1903**	Leb.	*bk.* üç.
üş- **I/1904**	Tel.	Toz hâline gelene dek öğütmek, ezmek. *bk.* ūş-.
üt **I/1862**	Alt. Tel.	1. Oyulmuş delik, borunun içindeki boşluk. *Tumçuḳtuŋ üdü* “Burun deliği.” 2. İğne deliği.
		ūt~(ūd) “Delik, gedik, açıklık.” (EDPT, 36) üt “Delik, çukur, oyuk, gedik.” (DTS, 666)
		üyt “Dar delik.” (ATS, 199) üt “Delik, açıklık, gedik.” (TAS, 127) üyt “Delik.” (DÇT, 163)
ütpök **I/1868**	Leb.	*bk.* ötpök.
ütpös **I/1868**	Alt.	=ütmes *bk.* ötpös.
ütte- **I/1867**	Tel.	<üt+le- Matkapla delmek, delmek.
		ütleş- (üdleş-) “Delik, çukur açmak.” (EDPT, 59) ütleş- “Delik, çukur açmak.” (DTS, 662)
		üytte- “1. Delik açmak. 2. Geçirmek, takmak.” (ATS, 199) ütte- “Delik açmak.” (TAS, 128)
üttel- **I/1868**	Tel.	<ütte-l- Delinmek.
		-
		-
üttö- **I/1868**	Alt.	*bk.* ütte-.
üttöl- **I/1868**	Alt.	*bk.* üttel-.
üttūş **I/1868**	Tel. Alt.	<ütte-güç Matkap, burgu.

		-
		üytteş “Burgu.” (ATS, 199) ütteş “Matkap, burgu.” (KRS, 107)
üẏ-[321] **I/1800**	Tel.	Silinmek, ezilmek, mahvolmak.
		ögi- “(Tahıl) öğütmek, toz hâline getirmek.” (EDPT, 101) ügi- “Öğütmek, toz hâline getirmek.” (DTS, 660)
		-
üẏ **I/1799**	Alt. Tel. Leb.	1. Ev, çadır. *Üẏḥö (Alt.), üẏḥe (Tel.)* “Eve.”; *Üẏḥö yanıp yat.* “O eve dönüyor.” (Alt.); *Üẏdön çıḳtı.* “O evden çıktı.” (Alt.); *Üẏ turġŭstŭ.* “Çadır kurdu.” (Alt.); *Od üẏ* “Konik çadır.” (Alt.); *Yaman dā poḷzo üyŭŋ poḷzın, yamān dā poḷzo köçöŋ poḷzın* “Kötü de olsa kendi evin, kötü de olsa kendi çorban olsun!” (Tel.; P.d.V.I; 2,13); *Ḳaraçḳı üẏ* “Zindan.” (Tel.) 2. Kadın. *Üẏ kiji* “Hamile kadın.” (Tel. W.)
		ēv “Ev, mesken, barınak, çadır.” (EDPT, 3) ėb~ėv “1. Ev, barınak, konut 2. Ev halkı. 3. Gökyüzünün bir bölümü.” (DTS 173, 201,);
		üy “Ev, çadır, barınak.” (ATS, 199) üy kiji “Kadın.” (ATS, 199) üy “Ev.” (TAS, 128) ug~uy~uk~uŋ~ū~uh~üg~üy~ük~üh “Ev, çadır.” (DK, 261) ug~ū~üg~ṻ “Ev.” (DLTÇ, 215) uv~ü~üv~üy “Ev.” (DÇT, 160, 162)
üẏcek **I/1802**	Tub.	<üẏ+çek Mezarın üzerine koyulan kütük.
		-
		-
üẏde- **I/1802**	Tel. W.	Götürmek, yol göstermek.
		-
		üydele- “1. Refakat etmek. 2. Atı beslemek için yolda durmak.” (ATS, 199) üyde- “Uğurlamak.” (TAS, 128)
üẏdege **I/1802**	Tel. Kumd.	Kadın.
		-
		üydege “Ev hanımı, eş.” (ATS, 199) üydege “Karı, ev hanımı, ev sahibesi.” (TAS, 128) üydē “Kadın, hanım, eş.” (DK, 263)
üye	Tel. Leb.	1. Organ, uzuv, eklem.

[321] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

I/1815

Üye üyezĭnden ayrığar! “Bacaklarını birbirinden ayırın!”
2. Nesil.
Pu sōndoğı üyeme çorçoḳ poḷzın! “Bunlar benim sonraki nesillerim için gelenek olsun!” (Tel.)

-

üye “1. Kuşak, boy. 2. Diz (ayakta), kıvrım, oynak eklem, masfal. 3. Hece.” (ATS, 199)
üye “1. Kuşak, nesil. 2. Hece. 3. Büküm, büküntü.” (TAS, 128)
uye~üye “Dal, budak.” (DK, 261)
uyajak “Eklem.” (DLTÇ, 216)
üye “1. Hücre, kabin. 2. Eklem. 3. Kıta, dörtlük. 4. Kat. 7. İki dağ zirvesi veya iki dağ arasında yer alan en alçak nokta.” (DÇT, 162)

üyele- Tel.
I/1816

<üye+le-
Parçalamak, eşit parçalara ayırmak.
Üyelep ayt. “Tane tane konuş.”

-

üyele- “1. Akrabasını tanımak. 2. Parçalara ayırmak.” (ATS, 199)
üyele- “Bölümlere ayırmak, parçalamak.” (DK, 261)

üyelĭğ Leb.
I/1816

bk. üyelū

üyelū Tel.
I/1816

<üye+lū
Eklemli, boğumlu.

-

üyelü “1. Eklemli, boğumlu. 2. Perdeleri olan (müzik aleti).” (DÇT, 163)

üẏgen Kumd.
I/1800

Gem, dizgin.
Üẏgen suḳ. “Gem vur.”

yügūn ~ (?yügōn) “Gem, dizgin.” (EDPT, 913)
yügün “Dizgin, gem.” (DTS, 303)

üygen “Dizgin.” (ATS, 199)
üygen “Dizgin.” (TAS, 128)
uygen~üygen~üygen “Dizgin.” (DK, 261)
uygen~üygen “Dizgin, yular.” (DLTÇ, 216, 218)
üygen “Gem, dizgin.” (DÇT, 162)

üẏgende- Kumd.
I/1801

<üẏgen+le-
Dizgin takmak, gem takmak.

-

üygende- “Dizgin takmak.” (ATS, 199)
üygende- “Dizginlemek.” (TAS, 128)
üygene- “Dizginlemek, yular takmak.” (DLTÇ, 218)

üẏlū Tel.

<üẏ+lü

I/1802 Evi olan, ailesi olan, evli adam.

-

üylü “1. Evli, çadırlı. 2. Evli, aẏleli.” (ATS, 199)
üylü “Evli.” (TAS, 128)

üyö Alt. *bk.* üye.
I/1816

üyölū Alt. *bk.* üyelū.
I/1816

üẏt- Tel. <üẏ-t
I/1802 Silmek, yok etmek.

ögit- “Öğüttürmek.” (EDPT, 103)
ügit- “Öğüttürmek, toz hâline getirtmek.” (DTS, 660)

-

üyü- Tel. Çökmek, mahvolmak, sonu gelmek.
I/1816

-

-

üyüş Leb. Islak, nemli.
I/1818

-

ülüş “Sulu, nemli.” (ATS, 197)
ülüş “Nem, rutubet.” (TAS, 126)

üyüşte- Leb. Islatmak.
I/1818

-

ülüşte- “Islatmak.” (ATS, 197)
üyüşte- “Islatmak.” (DK, 264)

üẏzek Tel. <üẏ+sek
I/1802 Evde oturmayı seven, evini seven insan, evine bağlı olan.

-

-

üzeŋe Tel. Üzengi.
I/1890

üzeŋū~(üzeŋgū?) “Üzengi.” (EDPT, 289)
üzeŋü “Üzengi.” (DTS, 668)

üzeŋi “Üzengi.” (ATS, 199)
üzeŋe “Üzengi.” (TAS, 129)
üzeŋi “Üzengi.” (DÇT, 162)

üzeŋi Tel. *bk.* üzeŋe.
I/1890

üzer Tel. Üzeri, bir şeyin dış üst yüzeyi.
I/1892 *Üzerĭ al-*. “Bir şeyler üzerine gelmek; gafil avlamak; suçüstü yakalamak, şaşırtmak.” (Tel.); *Üzerĭ* “Üzerinde.” (Tel.); *ā üzerĭ* “Ayrıca, üstelik.” (Tel.); *Munaŋ üzeri aḷ!* “Bundan ayrıca al!” *Aḷarġa üzerĭ pir kiji īgenim.* “Ben onların dışında bir kişiyi daha gönderdim.” (Tel.); *Pardıŋ parıḷar perĭler, üzerĭ ḳojıḷar.* “Varlığı

		olan herkese yine verilir.” (Tel.); *Körmöskö pajırarına üzerĭ, paza pir yamanı par poḷġon.* “Putperestlik dışında onun bir günahı daha vardı.” (Tel.); *Ā üzerĭ aḳça perdi.* “Onun üstüne yine ona para verdi.” İyelik ekleriyle birlikte ismin farklı hâllerinde edat ve zarf oluşturur. *Üzerine kel!* “Ona saldır, beklenmedik bir şekilde yakala!” (Tel.)
		-
		-
üzeri	Tel.	Açıklama.
I/1893		-
		-
üzerĭ	Tel.	Karşılıklı olarak.
I/1892		*Üzerĭ ermektejĭp* “Karşılıklı anlaşarak.”; *Üzerĭ yaman körüjer* “Onlar birbirlerinden nefret ediyorlar.”, *Üzerĭ poyıġar yaḳşı körüḥer!* “Birbirinizi sevin!”
		üzerē “Yukarı, üst.” (EDPT, 290)
		üzeri “Yukarı” (ATS, 199) üzeri “Üstelik, üzeri, ayrıca.” (DÇT, 162)
üzöŋö	Alt.	*bk.* üzeŋe.
I/1893		
üzū̆	Tel. Alt.	<izi-ū̆
I/1894		1. Sıcak, sıcak olan. *Üzū̆ sū* “Sıcak su, kaynanmış su.”; *üzū̆ ūrū* “Ateş.”; *Üzū̆ kördĭ* “O ateşli bir şekilde seviyordu.”; *Pū̆n kün üzū̆ poḷdı.* “Bugün çok sıcak.” *Üstŭne üzū̆ ḳayınap turġan ḳazandı et min urup saḷdı Tardanak.* “Tardanak onun üstüne çok sıcak kazana, eti ve çorbayı vurdu, koydu.” (P.d.v, I, 29,95) 2. Sıcak. *Yān üzū̆* “Büyük sıcaklar, Temmuz ayı.”; *Kiçĭk üzū̆* “Küçük sıcaklar, haziran ayı.”
		ısıġ~isig “Isı, sıcaklık.” (EDPT, 245, 246) ısıġ “1. Sıcak. 2. Sıcak, cana yakın, güler yüzlü. 3. Ateş, hararet.” (DTS, 227)
		izü “Sıcak, sıcaklık.” (ATS, 91) izü “1. Sıcaklık. 2. Sıcak.” (TAS, 42) üzü “Sıcak, sıcak hava, yakıcı hava.” (TAS, 129)
üzū̆le-[322]	Tel.	<üzū̆+le
I/1898		1. Taze kesilmiş hayvan etiyle el veya bacakları tedavi etmek. 2. Kurban ile anmak, beslemek. *Üzütterdi üzū̆ledĭ.* “Ölenlerin ruhunu kurban ile andı.”
		-
		-
üzüğ	Leb.	*bk.* üzū̆.

[322] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

I/1896

üzük Tel. <üz-k

I/1895

1. Koparılmış parça, parça, aralık, ara.
Pūdŭŋ üzüḥŭ “Koparılmış ip parçası.” (Tel.); *Aġaştıŋ üzüḥŭ* “Ormandaki bir boşluk, ormandaki ağaçsız boşluk.”; *Üzüḥŭ por poḷzo* “Eğer aralık varsa.”; *Üzüḥŭ yoḳ* “Ara vermeden.”
2. Boğaz; nehirlerin dar kısmı, iki gölü birleştiren nehir.
3. Alfabe, alfabe kitabı, okuma kitabı. (Tel.)
Ḳajı pirde üzükteŋ körŭp üreniŋp yürdŭm. “Bazen ben alfabeye bakarak öğreniyordum.” (P.d.V.I, 118,20); *Adaẏ Maḳarya pir üzüktŭ ḳoḷına tudŭnŭp aḷıp meniŋ aldıma yūḳtaẏ pazıp kelele, külĭmzĭreniŋp aẏttĭ: Pu üzükteŋ üç sös tanızaŋ, men sā mını aḷḳap pereẏn.* “Makariy baba eline bir tane kitap aldı, bana yaklaştı ve gülümseyerek dedi: Eğer bu kitaptan üç tane sözü okursan ben bunu sana hayır dua ile hediye edeceğim.” (P.d.V.I, 118,32); *Ye üzükke ürendiŋbe?* “Artık alafabeyi öğrendin mi?”
4. Bölük pörçük, yeterli olmayan.

üzük “Bozuk, kırık, ayrılmış, koparılmış.” (EDPT, 285)
üzük I “Yırtık, parçalanmış. 2. Kesik kesik, aralıklı, tamamlanmamış.” (DTS, 668)
üzük II~üjek~üjik~üjük “Hece, harf.” (DTS, 168, 669)

üzük “1. Kırpıntı, kopuk. 2. Sözlük.” (ATS, 199)
üzük “Parça, kırpıntı.” (TAS, 129)

üzül- Alt. Tel. Leb. <üs(z)-l-

I/1897

Parçalanmak, koparılmak, kaybolmak, ölmek
Yarġı üzülgen. “Mahkeme bitti.” (Tel.); *Temir çıḷbır tat yip üzüldŭ.* “Pas yüzünden demir dizgin koptu.” (Tel.); *Arġa üzüldŭ.* “Kurtarılmak için bütün fırsatlar tükendi.” (Alt.); *Ḳara taş toġus yerdeŋ üzüler.* “ Kara taş dokuz yerden kırılacak.” (Tel.); *Üzilbeẏ* “Durmaksızın.” (Tel.).

üzül- “Yırtılmak, parça parça olmak.” (EDPT, 287)
üzül- “1. Parçalanmak, koparılmak. 2. Yarıda kesilmek, sekteye uğramak, kesilmek. 3. Kopmak, ayrılmak.” (DTS, 668)

üzül- “1. Kopmak. 2. *mec.* Ölmek, bitmek. 3. Ara vermek.” (ATS, 199)
üzül- “Kopmak.” (TAS, 129)
üzül- “Koparılmak, kesilmek, yırtılmak.” (DÇT, 162)

üzürö Alt. Üstelik, üstüne üstlük vb.

I/1897

bk. üzerĭ.

üzüt Tel. Alt. (Sözlüklerden alınan *ür(ü)t* (kötü ruh) kelimesi şüphesiz ilk

I/1898

kaynaktaki bir yazım hatasındandır, yani doğrusu *üz(ü)t* okunur.)
1. Bir kişinin öldükten sonra yaşadığı eve dönen ruhu. (Evde ses çıkarır, evde yaşayanların vücuduna girebilir ve onlara acı yaşatabilir.)

		Ḳam üzüt saḷdı. “Şaman ölmüş kişinin ruhunu evden kovdu.” 3. Çeşitli bitki isimleri. (Tel.) *Üzüt aġajı* “Yumuşak köklü çalı.”; *Üzüt yımırdı.* “Akdiken, Lat. *rhancus frangula.*” (Tel.)
		özüt “İnsan ruhu.” (EDPT, 281) özüt “Öz, temel, cevher; ruh.” (DTS, 420)
		üzüt “Ölmüş insanın rüzgâr şeklindeki ruhu; hayvanlar ve insanlar gibi ruhun göze görünen maddi bölümü (mesela köpek için).” (ATS, 199) üzüt “Ölmüş insanın ruhu.” (TAS, 129) üzüt “Kötü ruh.” (DLTÇ, 218)

“Y”

yā **III/3**	Leb. Kumd.	*bk.* yaŋı.
ya I **III/1**	Alt. Tub. Tel. Leb.	=yaẏ Yay. *Oḳ yazın aḷdı.* “Kendi ok ve yayını aldı.” (Alt.); *Ya tarttı.* “Yay çekti.” (Tel.); *Yanı pojodı.* “O kirişi bıraktı.” (Alt.); *Ya-bıḷa kamnadı* “O yay ile büyü yaptı.” (Tub.); *ya taŋma* “İki başlıların nişanesi.”
		yā “Yay (silah). “EDPT, 869) ya “Yay.” (DTS, 235)
		cā “Yay, ok.” (ATS, 47) ď’ā “Ok, yayla atılan ince ve kısa tahta çubuk.” (TAS, 19)
ya II **III/2**	Alt. Tel.	Ya, evet, böyle.
		yā “Ünlem, nida; Arapçada ‘aman!’, Farsçada ‘veya’ anlamlarını karşılar.” (EDPT, 869)
		-
yā- I **III/3**	Alt. Tel. Leb.	(Kar, yağmur vb.) yağmak *Yaŋmır yādı.* “Yağmur yağdı.” (Alt.); *Uḷu ḳozır yamġır yāġan.* “Büyük ve iri yağmur yağdı.” (Tel.); *Ḳar yādı.* “Kar yağdı.”; *Möndür yāp yat!* “Dolu yağıyor.”
		yaġ-~(ḏaġ-?) “Sağanak yağmur yağmak, yağmak.” (EDPT, 896) yaġ- “1. Yağmak, düşmek. 2. Dökülmek. 3. *mec.* (Ok vb. için) yağmak.” (DTS, 238)
		cā- “(Yağmur, dolu, kar için) yağmak; gitmek.” (ATS, 47) ď’ā- “Yağmak.” (TAS, 19) ď’ag-~çag- “Yağmak (yağmur, kar).” (DK, 209, 265) çah- “Kar yağmak.” (DK, 267) ť’ag- “(Yağmur, kar vb. için) yağmak.” (DLTÇ, 212)

yā- II Tel. W. Aşmak, yükselmek, kaldırmak.
III/3
-
-

yabā Alt. Töl. *bk.* yabaġa.
III/274

yabacı Leb. Yamacı.
III/278
-
camaçı “Yama.” (ATS, 51)
ď’amaçı “Yama.” (TAS, 21)

yabaġa Alt. Tel. İki yaşında tay.
III/275
-
cabā~cabaga “İki yaşına varmamış tay.” (ATS, 48)
ď’abaga “Bir ilâ iki yaşındaki tay.” (TAS, 19)
çabaçak “Bir ilâ iki yaşındaki tay.” (DK, 265)
ť’abacak “Tay.” (DLTÇ, 212)
çaba “İki yaşında tay.” (DLTÇ, 219)
ď’abā~ď’ava~ď’avaçak “Tay.” (DÇT, 112)
yabakay “Bir yaşındaki tay.” (DÇT, 119)

yabaġaḷū Alt. <yabaġa+ḷū
III/275 İki yaşında tayı olan, iki yaşındaki taya binen.
Taḳḳı yabaġaḷū Tastaraḳḳay “İki yaşındaki kötü tayın üstündeki Tastarakay.”
-
ď’abālu “Tayı olan.” (DÇT, 112)

yabı Alt. Tel. Zayıf, sıska, cılız; açgözlü, kötü, işe yaramaz, cani.
III/279 *Yabı ayū* “İnine girmeyen ve açlıktan herkese saldıran zayıf ayı.”
-
cabı “Tembel, uyuşuk.” (ARSL, 167)

yabıdaḳ Alt. Tel. Eyersiz, eyer vurulmamış at.
III/281 Kumd. *Yabıdaḳḳa parġan.* “O eyersiz atla gitti.”. *Yabıdaḳ ḳaḷ!* “Eyersiz kal! Öl! (beddua)” (Tel.)
yabītak “Eyersiz, eyer vurulmamış at.” (EDPT, 873)
yabıtaḳ “Eyersiz, eyeri olmayan at.” (DTS, 236)
cabıdak “Eyer vurulmamış at, boş at.” (ATS, 48)

yabıḳ Alt. Tel. <yap-ḳ
III/279 Kapalı.
Yabıḳ kös “Kaşlarla, kirpiklerle kaplanmış göz.” *yabıḳ ḳulaḳ* “Baykuş.”
-
cabık “1. Pencerenin dış kanatları. 2. Düşük kaşlar. 3. Kapalı.” (ATS, 48)

yabıḷ- **III/280**	Alt. Tel. Leb.	<yap-ḷ- Kapalı, örtülü olmak, kapanmak, örtülmek. *Eşik yabıḷdı.* “Kapı kapandı.”; (Tel.); *Yorġan yabıḷıp yatḳan.* “O battaniyeye bürünmüş yatıyordu.” (Tel.)
		yapıl- “*edilgen* Kapanmak, örtülmek.” (EDPT, 877) yapul- “*edilgen* Kapanmak, örtülmek.” (DTS, 251)
		cabıl- “Kapanmak, örtülmek.” (ATS, 48) ď’abıl- “Kapatılmak, örtülmek.” (DLTÇ, 143)
yabıḷtı **III/281**	Alt. Tel.	<yabıḷ-tı Saçak, tente, gölgelik.
		-
		yabıntı “Çatı.” (ARS, 36)
yabın- **III/280**	Leb. Kumd.	Kapanmak, örtünmek.
		yapın- “*dönüşlü* Kapanmak, örtünmek.” (EDPT, 878) yapın- “*dönüşlü* Kapanmak, örtünmek.” (DTS, 251)
		cabın- “Kapanmak.” (ATS, 48) ď’amın- “Örtünmek.” (TAS, 21) ď’abın-~yabın- “Kapanmak, örtünmek.” (DLTÇ, 143, 146)
yabıncı **III/280**	Leb. Kumd.	Örtü, yorgan, battaniye.
		-
		ď’abıncı “Yorgan, battaniye.” (DLTÇ, 143)
yabıs **III/281**	Alt. Tel. Leb.	Kısa, alçak, basık (şekil).
		yavız “Kötü; ahlaksız, zararlı.” (EDPT, 881) yabız~yabuz~yafuz~yavız~yavuz “1. Küçük, önemsiz, kötü. 2. Zayıf, cılız.” (DTS, 236, 237, 265, 266)
		cabıs “1. Alçak, alçakça. 2. Öfkeli.” (ATS, 48) ď’abıza “Daha aşağı, daha alçak.” (TAS, 19) ď’abıs~ď’avıs~ť’abıs “Alçak, basık.” (DLTÇ, 144, 212)
yabıza- **III/282**	Alt. Tel. Leb.	<yabız+a- Alçalmak. *Kün yabızadı.* “Güneş batıma yaklaştı.”; *Pīkted ĭnḥen kişi yabızaşır!* “Kendini yüksekten gören, aşağılanacak!”
		-
		cabıza- “1. Sıkmak, ezmek. 2. Aşağılamak, küçültmek.” (ATS, 48) ť’avusta- “İnmek, alçalmak, çökmek.” (DÇT, 160)
yabızadın- **III/282**	Alt. Tel.	Kendini aşağılamak, alçalmak, alçakgönüllü davranmak. *Yabızadıġan pīktejĭr!* “Alçak gönüllülük yapan kimse yükselecek!”
		-
		cabızadın- “Kendini aşağılamak, alçakgönüllü davranmak.” (ARSL,

167)

yabızat- **III/282**	Alt.	<yabıza-t- Alçaltmak. - cabızat- “1. Sıktırmak, ezdirmek. 2. Küçültmek.” (ATS, 48)
yabū **III/283**	Alt. Tel.	<yap-ū 1. Kapak, örtü, çul, haşa. 2. Kapak. (Alt.) *Köznöktüŋ yabū* “Panjur.” (Alt.) 3. Çatı. (Tel.) yapıġ (?ḏ-) “Kapama, örtme.” (EDPT, 873) yapıġ I “Üstüne örtülen eklenti, katman, ilave, eklenmiş kısım.” (DTS, 250) cabu “Dam, çatı, örtü.” (ATS, 48) ď’abu “Çatı, dam.” (TAS, 19) t’avıy “Çatı.” (DLTÇ, 212)
yada **III/207**	Alt. Tel. Leb.	Yağmur veya karın yağması ve durması için gücü kullanılan sihirli taş. *Yada taş (Alt.), yada sös (Alt.)* “Bu taşla büyü yaparken söylenen sözler.” - cada~ cada taş “*es.* Yada taşı, yağmur veya kar yağdırma, havayı güzelleştirme gücü olan büyülü taş; *cada sös(folklor)* Kötü havaya neden olan beddua, ilenme, ilenç.” (ATS, 48) ď’ada taş “Yağmur ya da kar yağdırma gücü olan taş.” (DK, 209) ď’ada taş “Yağmur veya karın yağması veya durması için gücü kullanılan sihirli taş.” (DLTÇ, 144)
yada- **III/208**	Alt. Tel. Leb.	Yapamamak, yapacak durumda olmamak. - -
yadaçı **III/210**	Tel. Kumd. Alt.	<yada+çı Sihirli taşla (yada taşıyla) büyü yapabilen, havayı değiştirebilen. yātçī (yādçī) “Yağmur yağdırma sihirbazı, sihirbaz.” (EDPT, 886) yatçı “Yada taşıyla büyü yapan kişi.” (DTS, 263) cadaçı “Havanın durumunu, yağmur yağıp yağmayacağını tahmin eden kâhin, yadacı.” (ATS, 48)
yadaġan **III/209**	Tub.	Balalayka, müzik aleti. - çadıgan “Balalayka.” (KRS, 109)
yadāḷ-	Alt.	<yada ḳaḷ-

III/209		Uzanıp kalmak, yorgun olmak. - cadaġal- “Ölmek.” (GSATA, 381)
yadaḷa- **III/209**	Alt. Tel. Leb.	<yada+ḷa- Sihirli taşla (yada taşıyla) büyü yapmak, havayı büyülemek. *Yeren-Çeçen teŋeren ǐ yadaḷap-īdi möndürlū̄ d’aŋmūr yādı.* “Yeren-Çeçen yada taşıyla gökyüzüne sihir yaptı ve dolu yağmaya başladı.” (Tel.; P.d.V.I, 177,26) - cadala- “Dua ve yalvarışla hava durumuna etki etmek.” (ARSL, 168)
yadıġan **III/211**	Alt.	Çavdar. - cadagan “Kışlık.” (ATS, 48) cadagan arış “Kışlık çavdar.” (ATS, 48) d’adıgan “Kışlık çavdar.” (DK, 209)
yadıḳ **III/210**	Tel.	Ormanda yere yıkılan kuru ağaçlar. yatuk “Yatık, yere uzanmış.” (EDPT, 887) yatuḳ “Metruk, sahipsiz, unutulmuş.” (DTS, 264) yatıġ~yatıḳ~yatuḳ “Yatak.” (DTS, 263, 264) cadık “Fırtınanın kopardığı dallar.” (ATS, 48) d’adık “Fırtınadan kopmuş kuru dallar.” (TAS, 19) d’adık “Ormandaki yatık ağaçlar.” (DÇT, 112)
yadın **III/211**	Alt. Leb. Tel.	<yat-n Yatak, in, sığınak. *Yadın ūrū* “Ağır hastalık” - cadın “1. Döl yatağı. 2. Yatma yeri, yatak.” (ATS, 48) cadın “Hayat.” (ATS, 48) cadın “Hayat, yaşam.” (TAS, 19) çadın “Yatak, kap.” (DK, 265) ť adın “Hayat, yaşam.” (DLTÇ, 212)
yadış **III/212**	Alt. Tel.	<yat-ş 1.Yaşam tarzı. 2. Hayvan ini. - cadış “Hayat, hayat tarzı.” (ATS, 49) çadış “Hayat, yaşam.” (DK, 265)
yaġa **III/39**	Leb.	*bk.* yaḳḳa.
yaġaḷa-	Leb.	*bk.* yaḳḳaḷa-.

III/40

yāġan **III/39**	Alt.	<yā-ġan Yağışlı, kötü hava, kasvetli hava. *Kün yāġan poḷdı.* “Hava yağışlı oldu.”
		-
		-
yaġın **III/41**	Leb.	Yakın.
		yakın “Yakın.” (EDPT, 894) yaḳın “1. Yakın. 2. En yakın. 3. Yakında.” (DTS, 252)
		ď’agın~ńagın~ť’agın “Yakın.” (DK, 209, 259) çagı “Yakından.” (DK, 265) ť’agın “Yakın.” (DLTÇ, 212)
yaġın- **III/42**	Alt.	<yak-n- Kendisi için şaman davulu hazırlamak. *Eki tüŋür yaġıŋġan idik.* “Biz kendimiz için iki tane şaman davulu hazırladık.”
		-
		-
yaġında- **III/42**	Tub.	*bk.* yaġınna-.
yaġınna- **III/42**	Leb.	<yaġın+ḷa- Yaklaşmak.
		-
		-
yaġū **III/49**	Tel. W.	Samimi, nazik.
		-
		ď’agu “1. Şefkatli. 2. Saygılı, nazik.” (TAS, 19)
yağ **III/39**	Leb.	Yağ.
		yāġ “Yağ, iç yağı.” (EDPT, 895) yaġ “1. Yağ. 2. Merhem.” (DTS, 237)
		cū “İç yağı.” (ATS, 66) ď’ū “Yağ, iç yağı.” (TAS, 32) ď’ag “Yağ.” (DLTÇ, 144)
yağḷa- **III/51**	Kumd.	<yağ+ḷa- Savaşmak, savaşa girişmek.
		yaġīlā- “Düşman olmak, düşmanlık içine girmek.” (EDPT, 903) yaġıla- “Savaşmak, kavga etmek, mücadele etmek.” (DTS, 238)
		cūla- “Savaşmak, savaşa girişmek.” (ATS, 66) ď’aga- “Savaşmak.” (DK, 209) ď’aglı- “Savaşmak.” (DK, 209) ď’aglış- “Dövüşmek, savaşmak.” (DK, 209) ď’agla- “Savaşmak.” (DLTÇ, 144)

yaja- **III/253**	Alt. Tel. Leb.	<yaş+a- Yaşamak. *Ol kiji yirme peş yaş yajadı.* “O adam yirmi beş yaşına girdi!” (Tel.); *Ḳança yajaġanı pilbeẏmen!* “Ben onun kaç yaşında olduğunu bilmiyorum!” (Tel.); *Yüz yaş yajaġın!* “Yüz yıl yaşa!” (Tel.)
		yaşa- “Yaşamak.” (EDPT, 976) yaşa- “Yaşamak.” (DTS, 262
		caja- “Yaşamak, var olmak, sağlıklı olmak.” (ATS, 49) ď’aja- “Yaşamak.” (TAS, 18) çaja- “Yaşamak, hayatta olmak.” (DK, 265) ď’aja- “Yaşamak.” (DÇT, 112)
yajaġan **III/253**	Leb.	=yajıḳ Tembel.
		-
		-
yajaġanna- **III/253**	Leb.	<yajaġan+ḷa- Tembelleşmek, tembel olmak.
		-
		-
yajaḳḳaẏ **III/253**	Tel.	<yaş+a-ḳaẏ Gözü yaşlı, biraz ağlayan.
		-
		-
yajar- **III/253**	Alt. Tel. Leb.	Yeşermek, yeşillenmek.
		yaşar-~yaşār- “Yeşermek, nemlenmek.” (EDPT, 979) yaşar- “Yeşermek.” (DTS, 262)
		cajar- “1. Yeşillenmek, yeşermek. 2. Gençleşmek.” (ATS, 49) ď’ajar- “Yeşermek.” (TAS, 19)
yajart- **III/253**	Alt. Tel. Leb.	<yajar-t- Yeşertmek.
		yaşart- “Yeşertmek.” (EDPT, 980) yaşart- “Yeşertmek.” (DTS, 262)
		cajart- “1. Yeşil renge boyamak. 2. Gençleştirmek.” (ATS, 49)
yajı- **III/254**	Alt. Tel. Leb. Tub.	1. Azap çekmek, kahırlanmak, kendini üzmek. 2. Tembel olmak (insan). 3. Yumuşak olmak (demir).
		-
		cajı- “1. Rahatına düşkün olmak, eğlenmek, tembel olmak. 2. Sızlamak. 3. Yumuşak olmak.” (ARSL, 170)
yajıdın **III/257**	Alt.	<yajıt+ın Gizlice.
		-

		-
yajıġan **III/255**	Tub.	*bk.* yajaġan, yajıķ.
yajıķ **III/254**	Alt. Tel. Leb.	<yajı-ķ 1. Azap çeken, kahırlanan, üzülen, yorgun. *Yajıķ at* "yorgun at, kolayca terleyen" 2. Tembel (insan). *Yajıķ kiji* "Tembel kişi." 3. Yumuşak (demir). *Yajıķ temir* "Yumuşak demir." 4. Sert, sinirli (et). *Yajıķ et* "Sert et."
		-
		yajık "Zayıf, yumuşak demir; kötü et." (ARS, 37)
yajıl **III/256**	Alt. Tel. Leb.	Yeşil, olgunlaşmamış. *Yajıl ķat* "Yeşil, daha olgunlaşmamış meyveler."
		yaşıl~(yāşıl?) "Taze bitki rengi, yeşil." (EDPT, 978) jaşıl "Gök rengi, mavi, yeşil." (DTS, 262)
		cajıl "Yeşil." (ATS, 49) ď'ajıl "Yeşil, olgunlaşmamış, ham (meyve)" (TAS, 20) ď'ajıl~çajıl "Yeşil." (DK, 209) ť'aşıl "Yeşil." (DLTÇ, 212) ď'aşıl "Yeşil." (DÇT, 114)
yajın **III/255**	Leb.	Yıldırım.
		yaşın "Şimşek, yıldırım." (EDPT, 979)
		-
yajın- **III/255**	Alt. Tel. Leb.	Saklanmak, gizlenmek. *Yajınıp keldi.* "O saklandı."; *Ķudaẏ kelze uļus onço Ķudaẏdaŋ yajına berḥen* "Allah geldiğinde, bütün halk saklandı." (P.d.V.I., 162,5); *Emdi aļardıŋ tüḥ̆ü tüjö-berḥen uyaļıja berdiler, pirūzı̆ pir pir aġaşķa yajına bādı.* "Şimdi onların tüyü dökülmüştü, onlar utandılar ve biri bir ağacın arkasına saklandı." (P.d.V.I,162,3)
		-
		cajın- "Gizlenmek, saklanmak." (ATS, 21) ď'ajın- "Gizlenmek, saklanmak." (TAS, 20) ť'ajın- "Saklanmak, gizlenmek." (DLTÇ, 212)
yajır- **III/255**	Alt. Tel. Leb.	1. Gizlemek, saklamak. *Men yüzūmdü yajırıp ķoẏdım!* "Ben yüzümü sakladım!"; *Ķısķa ķoyondı yajırıp saļdı.* "Kedi tavşanı sakladı."; *Yajırbaẏ aẏt!* "Açık konuş!"; *Sös yajırbas kiji* "Sözlerini saklamayan, açık sözlü insan." 2. Farklı bahanelerin arkasına saklanmak, inkâr etmek. *Yajırıp aẏtpadı.* "O inkar etti ve konuşmadı."
		yaşur- "Saklamak, gizlemek." (EDPT, 979)

		yaşur- “Saklamak, gizlemek.” (DTS, 263)
		cajır- “Saklamak, gizlemek.” (ATS, 49; TAS, 20) ťajır- “Saklamak, gizlemek.” (DLTÇ, 212)
yajıt- **III/257**	Alt. Tel. Leb.	1. Azap, üzüntü vermek. 2. (Demir için) yumuşatmak. *Temir yajıttı.* “O çok sert demiri yumuşattı.”
		-
		cajıt- “Istırap çekirtirmek.” (ATS, 49) ďajıt- “Eziyet etmek, acı çektirmek.” (DK, 209)
yajıt I **III/257**	Alt. Tel. Leb.	<yajı+teŋ(?) Yaşıt, aynı yaşta.
		-
		cajıt “Yaşıt, yaştaş.” (ATS, 49) ďajıt “Yaşıt, aynı yaşta olan.” (TAS, 20)
yajıt II **III/257**	Alt. Tel. Leb.	Gizlilik, sır. *Sōndo pildirbes tep andī yajıt yoḳ.* “Sonunda açığa çıkmayan gizli hiçbir şey yoktur!”
		yaşut “Gizlenme, sır.” (EDPT, 977) yaşut “Gizli, saklı.” (DTS, 263)
		cajıt “Giz, sır.” (ATS, 49; TAS, 20) ťajıt “Giz, sır.” (DLTÇ, 212)
yajıttığ **III/257**	Leb.	*bk.* yajıttū.
yajıttū **III/257**	Alt. Tel.	Gizli, saklı.
		yaşutluġ “Gizli.” (EDPT, 977) yaşutluġ “Gizli.” (DTS, 263)
		cajıttu “1. Gizli, saklı. 2. *mec.* Yer altı.” (ATS, 49) ďajıttu “Gizli.” (ATS, 20) ťajıttıg “Saklı, gizli.” (DLTÇ, 212)
yajū- **III/257**	Alt. Tel.	<yajı-ū Azap, üzüntü, keder, dert.
		-
		caju “Istırap, keder, üzüntü.” (ATS, 49) ďaju “Kaygı, keder, üzüntü.” (TAS, 20)
yajūr- **III/257**	Alt.	Azap çekmek, tedirgin olmak, üzülmek, kederlenmek. *Yajūrġan* “Üzgün.”
		-
		cajūr- “Üzülmek, kederlenmek.” (ATS, 49)
yāḳ	Alt. Leb.	=yaŋaḳ

III/22 Kumd.

1. Yanak, elmacık kemiği.
2. Söve (kapı, pencere).
Ejĭktĭŋ yāġı "Kapı sövesi."; *közünektŭŋ yāġı* "Pencere sövesi."

yaŋāk "Tam olarak anlamı 'elmacık kemiği'dir, bazen 'yanak' anlamını da karşılar." (EDPT, 948)
yaŋaḳ I~yaŋġaḳ "Yan, yüz, taraf." (DTS, 248)
yaŋaḳ II "Yanak." (DTS, 248)

cāk~cak "1. Yanak, çene. 2. Söve, eşik (kapı ve penceredeki)" (ATS, 47)
ď'āk "1. Yanak. 2. Çene." (TAS, 19)
çāk "1. Yanak. 2. Kapı ya da pencerenin dik kenarları." (DK, 209)
ť'āk "Yanak." (DLTÇ, 212)
ď'āk "Yanak, çene, çene kemiği." (DÇT, 112)

yaḳ- Alt. Leb.
III/22

1. Az çok benzemek, yakışmak, hoş olmak.
2. Saldırmak, suçlamak.
3. Ovuşturmak, bulaştırmak, sürmek.
4. Şaman davuluna deri geçirmek.

yak- "Bir şeyi bir şeyin üzerine sürmek; (kutsamak için) başına yağ sürmek, meshetmek." (EDPT, 896)
yaḳ- I "Yaklaşmak, yakınlaşmak." (DTS, 252)
yaḳ- II "İliştirmek, sıvamak, sürmek." (DTS, 252)

ď'ak- "Sürmek, sıvamak." (TAS, 20)

yaḳḳa Alt.
III/30

1. Yaka, şapkanın orta kısmı, ucu, kürkün göğüs tarafı.
2. Kıyı, kenar, sınır.
Orus yerdĭŋ yaḳḳasında. "Rus topraklarının sınırlarında."

yakā "Kenar, sınır." (EDPT, 898)
yaḳa "Yaka, boyun." (DTS, 252)

caka~cakı "1. Yaka. 2. Kürk, gocuk. 3. Taraf, yan, kenar, kıyı." (ATS, 49)
ď'aka "Yaka." (TAS, 20)
ď'aga~ď'aka~çaga "Yaka, kıyı, kenar." (DK, 209)
ď'aga~ť'aga "Kıyı, kenar; yaka." (DLTÇ, 144)
ď'aga "Yaka, kıyı, kenar." (DÇT, 112)
ď'aka "1. Yaka, kıyı sahil. 2. Giysi yakası." (DÇT, 112)

yaḳḳaḷa- Alt. Tel.
III/31

<yaḳḳa+ḷa-
1.Yaka dikmek.
2. Yakasına yapışmak.
Yaḳḳaḷap taştadı. "O onun yakasından yapıştı."
3. Sahil boyunca, sınır boyunca gitmek.
Aş saḷġan kıraḷardı yaḳḳaḷap parıp-yatḳan. "O ekilebilir toprakların kenarı boyunca gitti."; *Teŋisti yaḳḳaḷap paza perdi.* "O deniz sahili boyunca gezdi."; *Aẏ ḳān yeti Yaẏzaŋ bıḷa yaḳḳaḷap pardı, keçū̄*

		tappadı. "Ay-Han yedi zaysanla birlikte gölün sahili boyunca gitti ve hiçbir yerde geçit bulamadı." (Tel.; P.d.V.I, 50,690)
		yakālā- "Yakasına ya da boğazına yapışmak, bir şeyin kenarı boyunca gitmek." (EDPT, 903)
		cakala- "1. Yakasından tutmak. 2. Kıyı boyunca gitmek." (ATS, 49) yagala- "1. Yakasından tutmak. 2. Kıyıdan, dağdan gitmek." (DÇT, 120)
yaḳḳaḷaş- **III/31**	Alt.	*<yaḳḳaḷa-ş-* Birbirinin yakasına yapışmak.
		-
		cakalaş- "Kavga etmek (kelime anlamı *birbirinin yakasından tutmak).*" (ATS, 49)
yaḳḳaḷū **III/31**	Alt.	*<yaḳḳa+ḷū* 1.Yakalı, yakası olan. 2. Sınırları olan.
		-
		cakalu "Yakalı, yakası olan." (ATS, 49)
yaḳḳān **III/30**	Tel.	Yasa, kanun. *Yaḳḳazı yoḳ ton poḷbos, yaḳḳānı yoḳ yurt poḷbos.* "Yakasız kürk, yasasız yurt olmaz (atasözü)"; *Arġa yonına yarġı yaḳḳān perïp-yat.* "O halkına yasalar uyguluyor."
		-
		-
yaḳḳı **III/32**	Alt. Tel.	1.Yaban keçisinin derisinden yapılan ve ters giyilen kürk. 2. Eğimli yakası olan, dağ sıçanı postundan yapılam kürk (Alt.)
		yakū ~yaġkū "Yağmurluk." (EDPT, 898) yaġḳı~yaġkın~yaġḳu~yaḳu "Pardesü, yağmurluk." (DTS, 239, 253)
		caka~cakı "1. Yaka. 2. Kürk, gocuk. 3. Taraf, yan, kenar, kıyı." (ATS, 49) ď akı "Kürk, gocuk." (TAS, 20)
yaḳḳū **III/32**	Kumd.	Emir.
		-
		-
yaḳşı **III/35**	Alt. Tel. Leb. Tub.	İyi, iyi niyetli, güzel. *Yaḳşı uḳtū (töldū)* "İyi soydan olan." (Alt.); *yaḳşı edēçi* "Hayırsever." (Alt.); *Yaḳşı yar* "İyi haber." (Alt.); *Ḳattı yaḳşı poḷdı.* "Onun hanımı iyileşti." (Alt.); *Yaḳşı tedï.* "O onayladı." (Alt.); *Yaḳşıdaŋ yaḳşı* "Çok iyi." (Alt.); *Tō̈çö ḳara sanaġadaŋ tō̈nçö aḳ sanaġa yaḳşı.* "Deve kadar kötü düşünce olacağına, çekirdek kadar

		iyi düşünce olsun, daha iyi." (Alt.); *Araḳḳıdaŋ paḷ yaḳşı, altın kümüş çıḳḳan adanıŋ yurtŭ pek yaḳşı.* "Sert içkiden bal iyi; altın gümüş çıkan yerden de atanın yurdu iyidir." (atasözü) (Alt.); *Yaman poḷġınça ďaḳşı poḷzın!* "Kötü olacağına iyi olsun!" (Alt.)
		yaẖşī "Yakışıklı, uygun, hoş, güzel." (EDPT, 908) yaḳşı "İyi, güzel, yakışıklı, hoş." (DTS, 253)
		cakşı "İyi, güzel; iyice." (ATS, 49) ď'akşı "İyi." (TAS, 20) ď'akşı~çakşı~ť'akşı "1. İyi, güzel, yakışıklı. 2. Oldukça, bir hayli, epeyi." (DK, 210, 260, 265) ď'akşı~ť'akşı "İyi, güzel." (DLTÇ, 144, 213) ď'akşı~ď'ahşı "1. İyi. 2. Güzel." (DÇT, 113)
yaḳşıḷa- **III/36**	Alt. Tel.	<yaḳşı+ḷa- İyileştirmek, düzeltmek, övmek. *Yaḳşılap aÿt!* "Öv!" (Tel.)
		-
		cakşıla- "1. Övmek. 2. İyileştirmek." (ATS, 49) ď'akşılaş- "Birbirine selam vermek, selamlaşmak, birbirine iyi şeyler dilemek, vedalaşmak." (DÇT, 112)
yaḳşıḷaḳ **III/36**	Tel. Alt.	Yeterince iyi, hoş olan.
		-
		ď'akşınak "İyi." (DÇT, 113)
yaḳşıḷıḳ **III/37**	Alt. Tel.	<yaḳşı+ḷıḳ İyilik, iyi huy. *Yaḳşıḷıḳ uḳtū Pazḭlaÿ Pazḭlaÿvıç.* "İyi niyetli Vasiliy Vasilyeviç" (Tel.; P.d.V.I, 189)
		-
		cakşılık "1. İyi, asil. 2. Övgü. 3. İyileştirme, iyileşme." (ATS, 49)
yaḳşılıḳtū **III/37.**	Alt. Tel.	<yaḳşıḷıḳ+tū İyi niyetli, güzel, kalbi yumuşak.
		-
		cakşılıktu "Özünde iyi olan, yararlı." (ATS, 49)
yaḳşırḳa- **III/36**	Tel. Alt.	<yaḳşı+rḳa- Kendini iyi zannetmek, iyi özellikleriyle gurur duymak, ünü iyi olmak.
		-
		cakşırka- "Gururlanmak, kibirlenmek, kendini beğenmek." (ATS, 49)
yaḳşızın-	Tel.	- <yaḳşı+zı-n-

III/38		Bir şeyi iyi görmek, iyi zannetmek.
		-
		cakşızın- “Zevk almak, haz duymak.” (ARSL, 177)
yaḳtaḷ- **III/33**	Leb. Tub.	<yaḳ+ḷa-ḷ- Asılmak, yapışıp kalmak.
		-
		ť’akta- “(Yapıştırıcı vb. ile) yapıştırmak.” (DLTÇ, 213) ť’aktal- “(Yapıştırıcı vb. ile) yapışmak.” (DLTÇ, 213) ď’akta- “- Yapışmak, soğuktan yapışmak.” (DÇT, 112)
yaḳtaḷcāḳ **III/33**	Leb. Tub.	<yaḳtaḷ-çāḳ Yapışkan.
		-
		-
yāḳtū **III/35**	Alt. Tel.	<yāḳ+ḷū 1.Yanakları olan. 2. Kavgacı, inatçı, geri adım atmayan, haddini bilmez. (Tel.)
		-
		cāktu “1. Yanaklı. 2. *mec.* Ağzı bozuk, küfretmeyi seven, yerici.” (ATS, 48) ď’āktu “Küstah, kaba, edepsiz, nezaketsiz.” (TAS, 19) ď’āktu “Yanakları olan.” (DÇT, 112)
yaḷ I **III/152**	Tel. Alt.	Orta. *Yaḷ ortozında* “Tam ortada.”; *Yaḷ tüş* “Tam öğlen.”
		-
		tal orto “Orta, yarı, iç.” (ATS, 166) ď’al ortozı “Bir şeyin merkezi, tam orta noktası.” (TAS, 20) ď’al tüş “Öğle vakti.” (DK, 210)
yaḷ II **III/152**	Alt. Tel. Leb.	Yele. *Attıŋ yalı* “At yelesi”
		yāl~ḏāl “At yelesi; yelenin büyüdüğü yer.” (EDPT, 916) yal “Yele; ense.” (DTS, 241)
		cal “(At için) yele.” (ATS, 49) ď’al “Yele.” (TAS, 20) ď’al~çāl “Yele.” (DK, 210) ď’al “Yele.” (DLTÇ, 144) ď’al “Yele.” (DÇT, 112)
yaḷ III **III/153**	Alt. Tel. Leb.	Mükâfat, ödül, maaş, ücret. *Yal perdǐ.* “Maaş verdi."; *Yaḷġa yürdǐ.* “Ücretli işe girdi.”
		-
		cal “Ücret, maaş. 2. Mükâfat.” (ATS, 49) cal “1. Kiralama. 2. Ücret.” (TAS, 20)

		çalı “Ücret, ödül.” (DK, 266) ťal “Ücret, para, maaş, yevmiye.” (DLTÇ, 213)
yaḷa **III/154**	Alt. Tel.	*krş.* Moğ. 1. Ceza, para cezası. 2. Suç, suçlama, kötüleme, kötü ün, bela. yalā “Kuşku, şüphe; suçlama; yalan yere suçlama.” (EDPT, 918) yala “Kuşku, şüphe.” (DTS, 241) cala “Ceza, para cezası.” (ATS, 50)
yaḷa- **III/154**	Alt. Tel. Leb.	Yalamak. *Paḷ tutḳan parmağın yaḷaẏr.* “Bal tutan parmak yalar (atasözü).” (Alt.); *Aɫtıŋı erdĭ yerdĭŋ ağajın yaḷağan, üstüŋĭ erdi teŋerenĭŋ yıɫdızın yaḷağan.* “Onun alt dudağı ormanı yalıyordu, üst dudağı ise gökyüzündeki yıldızları.”; *İt yaḷaẏr ḳanı yoḳ.* “Köpeğin yalayabileceği kanı yok.” (Tel.) yalġā-~ḏalġā- “Yalamak; *mec.* okşamak.” (EDPT, 926) yalġa-~yalva- “Yalamak.” (DTS, 242, 245) cala- “Yalamak.” (ATS, 50) ďala- “Yalamak.” (TAS, 20) ďala- “Yalamak.” (DLTÇ, 144) ďala-~ďıla-~yāla- “Yalamak.” (DÇT, 113, 118, 119)
yaḷāç **III/162**	Tub.	*bk.* yaḷaŋaş. - -
yaḷāçta- **III/162**	Tub.	*bk.* yaḷaŋaşta-. - -
yaḷağa **III/157**	Alt.	1. Şapkanın üzerindeki bant, şerit. 2. Kıl. - calā~calaga “1. Kıl. 2. İbik (horozda).” (ATS, 50) ďalaga “Horoz ibiği.” (TAS, 20)
yaḷaḳ **III/156**	Alt. Leb.	<yaḷa-ḳ Yalaka, pohpohçu. - -
yaḷaḳḳaẏ **III/156**	Alt.	İki yüzlü, yalaka, yalancı. *Yaḷaḳḳaẏdıŋ sözŭn uḳpa!* “Yalaka kişinin sözlerini dinleme!” (P.d.V.I, 198,3) - calakay “1. Şefkatli, iyi kalpli. 2. Yalakaca, yaltaklanan, dalkavuk. 3. Yalancı.” (ATS, 50) ďalakay “Saygılı, nazik, insani ilişkilerde özen gösteren.” (TAS, 20) yalgançāk “Yalaka, dalkavuk.” (DK, 210)

yaḷaḳta- **III/157**	Alt. Tel. Leb.	<yaḷaḳ+ḷa- Yalakalık yapmak.
		-
		-
yaḷaḳtandır **-** **III/157**	Tel.	<yaḷaḳtan-dır- Yalakalık yaptırmak.
		-
		-
yaḷama **III/164**	Tel.	1. İki kayın ağacı arasına yirmi kat çekilmiş ve ortası hayvan şekilli olan kutsal örme ip. 2. (Şaman davulu) Tokmağa sarılmış şeritler ve bez parçaları.
		-
		calama “*es.* 1. Kurbanın yakınındaki iki kayın ağacı arasına çekilmiş beyaz ve kırmızı kurdeleli dar şerit. 2. Şamanın tefinin sopa askısı.” (ATS, 50) ḏalama “Kurban törenlerinde dinî inanışlar gereği kurban yerinin yakınındaki iki kayın ağacı arasına gerilen ve üzerine kırmızı, beyaz renkte kumaş parçalarının bağlandığı kutsal ip.” (TAS, 20) ḏalama~ḏalaman “Şamanların ritüel şeritleri.” (DÇT, 113)
yaḷaŋ **III/157**	Alt. Tel. Leb.	1. Alan, saha, ova, düzlük, vadi, koyak. *Yaḷaŋ arū* “Yaban arısı” 2. Geniş. *Köbögö yaḷaŋ toḳḳum* “Geniş kenarlı eyer”
		alaŋ “Düz açık arazi, ormandaki düz, açık, temiz arazi.” (EDPT, 147) alaŋ “Düz, yassı; (yer için)düz, dengeli.” (DTS, 36)
		calaŋ “1. Tarla, ova, alan, açıklık yer, açık çıplak yer, meydan. 2. Buzu erimiş yer.” (ATS, 50) ḏalaŋ “Tarla.” (TAS, 21) ḏalaŋ~çalaŋ “Alan, tarla.” (DK, 210, 266) ṯalaŋ “Alan, düzlük, ormanda açık alan.” (DLTÇ, 213) ḏalaŋ “Ova, bozkır, tarla, çayır.” (DÇT, 113)

yaḷaŋaş **III/159**	Alt.	Çıplak. yalın “Yalın, çıplak.” (EDPT, 929) yalaŋ~yalıŋ “Yalın, çıplak.” (DTS, 242, 243) calanŋaş “Çıplak, soyunuk.” (ATS, 50) çılaŋaş~çılaŋmaş “Çıplak, yalın.” (DK, 271) ď’ılaç “Çıplak.” (DK, 214) çalaŋ “Yalın, çıplak.” (DK, 266) ť’alaş~ť’ılāş “Yalın, çıplak.” (DLTÇ, 213, 215) ď’alāç “Yalın ayak.” (DÇT, 113) ď’alıyak “Çıplak.” (DÇT, 113) ď’ılaŋaş “Çıplak.” (DÇT, 118)
yaḷaŋaşta- **III/159**	Alt.	Soyunmak. - calaŋaşta- “Soymak.” (ATS, 50) ď’ılāşta- “(Giysi) soymak.” (DÇT, 118)
yaḷaŋaştat- **III/159**	Alt.	<yaḷaŋaşta-t- Birilerini soyundurmak. - -
yaḷaŋda- **III/160**	Tel. Alt. Leb.	<yaḷaŋ+ḷa- Düzlüğün ortasından geçmek. - -
yaḷaŋdū **III/160**	Alt.	Düz, engebesiz. - -
yaḷbaġaẏ **III/187**	Tel.	*bk.* yaḷbaẏ[323].
yaḷbaḳ **III/187**	Alt. Tel. Leb.	Düz, geniş, yayvan; düzlük, genişlik. *Yaḷbaḳ çaẏ* “Tuğla çayı.”[324] (Alt.); *yaḷbaḳ ḳar* “Büyük kar taneleri.” (Alt.); *yap yaḷbaḳ* “Çok geniş.”; *Yaḷbaḳ teptĭ.* “O onu öyle ezdi ki, dümdüz oldu.” (Alt.) - calbak “1. Genişlik, düzlük. 2. Geniş, düz. 3. Yassı.” (ATS, 50) ď’albak “1. Geniş. 2. Yassı, düz.” (TAS, 21) ť’albak~çalbak “Düz, yassı, yayvan.” (DK, 260) ď’alvak~ť’albak~ť’albaş “Düz, yassı, yayvan, geniş.” (DLTÇ, 144, 213)
yaḷbaḳta-	Alt. Leb.	<yaḷbaḳ+ta-

[323] Madde başında gönderme yapılırken *ď’aḷbaẏ* yazılmıştır.

[324] Orta Asya'da söğüt yaprakları ve kalitesiz çay artıklarının, pirinç suyuyla karıştırılarak yaklaşık 2 kg ağırlığında levhalar şeklinde preslenip, ocakta kurutulmasıyla elde edilen, kullanılacağı zaman havanda dövülerek toz haline getirilen içecek (çevirenin notu).

III/187		Genişlemek, yassılaşmak. *Yaǰbaḳtap ḳar tüştŭ, ḳar yaǰbaḳtap yadı.* "Büyük kar taneleri yağdı."
		-
		calbakta- "1. Genişletmek. 2. Yassılaştırmak." (ATS, 50)
yaḷbaŋ **III/187**	Tel.	Düzlük, ova, alan.
		-
		calbaŋ "Eğimli, meyilli." (ATS, 50)
yaḷbaŋda- **III/187**	Tel.	Havada uçmak.
		-
		calbaŋda- "1. Havada uçmak veya buharlaşmak. 2. Yassılaşmak. 3. Beceriksizce ve hantalca hareket etmek." (ATS, 50)
yaḷbaŋna- **III/187**	Leb.	=yaḷbaŋda- Yalpalamak, sallanmak, sendelemek.
		-
		calbaŋda- "1. Havada uçmak veya buharlaşmak. 2. Yassılaşmak. 3. Beceriksizce ve hantalca hareket etmek." (ATS, 50)
yaḷbar-[325] **III/187**	Alt. Tel.	1. Yalvarmak, istemek. 2. Dua etmek, kurban sunmak.
		yalvar- "Yalvarmak, istemek, dua etmek." (EDPT, 920) yalbar-~yalvar- "Yalvarmak, istemek." (DTS, 242, 245)
		-
yaḷbaẏ **III/187**	Leb. Kumd.	Herhangi bir kuş, kuş türleri.
		-
		-
yaḷbıştū **III/188**	Tel.	<yaḷbış+lū Ateşli, alevli.
		-
		calbıştu "Ateşli, hareketli." (ATS, 50)
yaḷçı **III/185**	Alt. Tel.	<yaḷ+çı Kiralık asker, hizmetçi, yevmiyeci, gündelikçi, *Yaḷçı kiji (Alt. deyim).*
		-
		calçı "Kiralık işçi, ırgat." (ATS, 50) ď'alçı "Irgat, tarım işçisi, amele." (TAS, 21) çalçı "Gündelikçi, amele." (DK, 266) ť'alçı "İşçi, amele." (DLTÇ, 213) ď'alçı~ńalçi~ńalçı "Irgat, amele, hizmetçi" (DÇT, 113, 237)

[325] OSTN'de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

yaḷda- **III/182**	Alt. Tel. Leb.	Kiralamak, tutmak. *Köjöÿm pir apşıyaḳtı yaḷdap aḷdı.* “Tüccar, ihtiyar adamı tuttu.”
		-
		calda- “Kiralamak.” (ATS, 50) ḏalda- “Kiralamak, para karşılığında tutmak.” (TAS, 21)
yaḷdan- **III/183**	Alt. Tel.	<yaḷda-n- *bk.* yaḷḷan-.
yaḷdat- **III/183**	Alt. Tel.	<yaḷda+t *bk.* yaḷḷat-.
yaḷdū **III/184**	Alt.	<yaḷ+ḷū Yeleli (at).
		-
		caldu “Yeleli.” (ATS, 50) ḏaldu “- Ense ve ensedeki yele.” (DÇT, 113) ḏaltū “Yeleli.” (DÇT, 113)
yaḷġa- **III/174**	Tub. Alt.	*bk.* yaḷa-.
yaḷġançāḳ **III/176**	Alt. Tel. Kumd.	Yalancı, yalaka, ikiyüzlü.
		-
		calgançı “1. Yaltaklanan, dalkavuk. 2. Yalancı.” (ATS, 50) ḏalgançı “Dalkavuk, yaltak, yağcı.” (TAS, 21)
yaḷġançı- **III/176**	Tel.	1.Yalamak, yağcılık yapmak. 2. Kuyruk sallamak. *Tülküçek ḳuÿruġı bıḷa yaḷġançıp ḳuḷaġaşın ḳımaşıp aġaştıŋ tözŭne otturŭp ḳoyoḷo aÿttı.* “Tilki kuyruğunu sallayıp, kulağını kısıp ağacın dibine oturarak dedi.” (P.d.V.I,197,20)
		-
		calgançı- 1. Sevişmek. 2. Kuyruk sallamak.” (ATS, 50)
yaḷġaş- **III/177**	Tub.	Birilerine yapışmak, sırnaşmak.
		yalġaş- “Yalaşmak, birlikte yalamak.” (EDPT, 927) yalġaş- “Yalaşmak, birlikte yalamak.” (DTS, 243)
		yalaş- “Yalanmak, (hayvanlar için) birbirini yalamak.” (ATS, 50) ḏalgaş-~çalgış~çalış- “Yalamak, birbirini yalamak.” (DK, 210, 266)
yaḷġayaḳta- **III/174**	Alt. Tel.	1. Erimek, yumuşamak (ilkbaharda donmuş toprak), çamurla kaplanmak (yol). 2. Kirli olmak (insan). 3. Akmak (çocuklarda ağız ve burun akması).
		-
		-

yaḷġın **III/177**	Tub. Leb.	=yalḳın *bk.* yaḷḳın.
yaḷġu **III/178**	Kumd.	Tuzlu yer. - ď'algu "Tuzlak arazi. (TAS, 21)
yaḷı **III/165**	Tel.	*Yaḷı ölöŋ* "Meyan kökü" - ť'alçı ölöŋ "Meyan kökü." (DLTÇ, 213)
yaḷı- **III/165**	Alt.	Alevlenmek, yanmak, ışıldamak. *Yüregĭm yaḷı̄t*[326]. "Yüreğim yanıyor!"; *Ot yaḷıdı.* "Ateş yandı."; *Oŋ yanıma kün yaḷıp yat, soḷ yanıma aẏ yaḷıp yat.* "Sağ tarafımda güneş ışıldıyor, sol tarafımda ay parlıyor."; *Aḷdıŋnan aẏ yaḷızın arḳaŋnan kün yaḷızın.* "Karşında ay ışıldasın, arkanda güneş parlasın!" yal- "Alevlenmek, yanmak, parlamak ışıldamak." (EDPT, 918) yal- I"Yakmak, kavurmak, dağlamak." (DTS, 241) yal- II "Parlamak, yanmak, tutuşmak." (DTS, 241) calı- "Alevlenmek, yanmak, ışıldamak." (ATS, 50)
yaḷın **III/166**	Alt.	Alev. yalın "Alev, ateş." (EDPT, 929) yalın "Alev, ateş." (DTS, 243) ď'alın "Alev, yalım, yalın." (TAS, 21) çalın "Alev, kıvılcım." (KRS, 113)
yaḷın- I **III/167**	Alt. Tel.	Yalvarmak, istemek, dua etmek. *Ḳudaẏġa yaḷındım.* "Ben Allah'a dua ettim." (Alt.) yalın- "Yalvarmak." (EDPT, 931) yalın- "Dilemek, istemek, yalvarmak." (DTS, 243) calın- "İtaat etmek, boyun eğmek. 2. Yalvarmak." (ATS, 50) ď'alın- "Yalvarmak." (TAS, 21) ď'alın- "Yalvarmak." (DÇT, 113)
yaḷın- II **III/167**	Alt. Tel.	Çakmak (yıldırım). - -
yaḷınaçı **III/167**	Tel.	<yaḷın-a+çı Yalvaran, isteyen. - -
yaḷış	Kumd. Leb.	<yaḷı-ş

[326] OSTN'de bu kelime *yanı̄t* yazılmıştır.

III/169		Yıldırım, şimşek. - ď alış “Yıldırım, şimşek.” (DLTÇ, 144)
yaḷḳı- **III/172**	Alt. Tel.	1. Tiksinmek, bir şey yapmak istememek. *Piçikke üreп ўp yaḷḳıdı.* “Okumaktan bıkmıştı.” 2. Tembelleşmek. 3. Eziyet çekmek, yaralanmak, dövülmek, işkence görmek, serseme dönmek. yalk- “İğrendirilmek, tiksindirilmek.” (EDPT, 924) yalḳ- “Tiksinmek, iğrenmek.” (DTS, 244) calkı- “Boyun eğdirmek.” (ATS, 51) calkı- “Canını sıkmak, canından usandırmak.” (ATS, 51) ď alkı- “Hevesini kırmak.” (TAS, 21)
yaḷḳıdıḷū **III/173**	Tel.	Sakin, sessiz, alçakgönüllü. - -
yaḷḳımçıḷū **III/173**	Tel.	*bk.* yaḷḳıdıḷū.
yaḷḳın **III/172**	Tel.	1. Alev. 2. Yıldırım. - calkın “Şimşek, yıldırım.” (ATS, 51) ď algın “Alev, ateş.” (DLTÇ, 144) ď algın “1. Alev. 2. Yıldırım.” (DÇT, 113)
yaḷḳıt- **III/173**	Alt. Tel.	<yaḷḳı-t- 1. Birini bir şey yapmamaya zorlamak. 2. Birini cezalandırarak bir şey yapmaya zorlamak, terbiye etmek. *Oʃ meni yaḷḳıttı.* “O beni terbiye etti.”; *Ūḷŭmdŭ soġıp yaḷḳıttım.* “Dayakla ben oğlumun hevesini kırdım.” - calkıt- “Boyun eğdirmek, korkutmak.” (ATS, 51)
yaḷḳū **III/173**	Alt.	Tembel, üşengeç. - calku “1. Tembellik. 2. Tembel, işe yaramaz.” (ATS, 51) ď alku “1. Tembellik, haylazlık. 2. Tembel, uyuşuk, üşengeç.” (TAS, 21) ď alku “Tembel.” (DÇT, 113)
yaḷḳūr- **III/174**	Alt. Tel.	Tembellik etmek. - calkūr- “Tembelleşmek.” (ATS, 51) calkūrı- “Tembellik etmek, üşenmek.” (ATS, 51)

		ď'alkūr- "Üşenmek, tembellik etmek." (TAS, 21)
yaḷḳūrt- **III/174**	Alt. Tel.	<yaḷḳūr-t- Tembelleştirmek.
		-
		-
yaḽa- **III/179**	Leb.	<yaḷ+ḽa- (Parayla, maaşla) insan çalıştırmak. *Pir kijinǐ yaḽap aḍım.* "Ben adam çalıştırdım."
		-
		calda- "Kiralamak." (ATS, 50) ď'alda- "Kiralamak, para karşılığında tutmak." (TAS, 21)
yaḽan- **III/179**	Leb.	<yaḽa-n- Kiralanmak.
		-
		caldan- "Kiralanmak." (ATS, 50) ď'aldan- "Kiralanmak." (DK, 210)
yaḽat- **III/179**	Leb.	<yaḽa-t- Kiralatmak.
		-
		caldat- "Kiralatmak." (ATS, 50)
yaḽma-[327] **III/189**	Alt. Tel.	Süpürge ile süpürmek.
		yamlā- "Süpürmek, temizlemek." (EDPT, 936) yamla- "Temizlemek, silmek, düzenlemek." (DTS, 245)
		calma- "1. Öç almak, intikam almak. 2. Süpürmek." (ATS, 51) ď'alma- "Yok etmek." (TAS, 21)
yaḽmūr **III/190**	Alt.	Süpürge.
		-
		calmu "Süpürge, çalı süpürgesi." (ATS, 51) calmūr "Büyük süpürge." (ATS, 51) camdu "Süpürge." (ATS, 51)
yaḷtan- **III/180**	Alt. Tel. Leb.	Korkmak, ürkmek, çekinmek, çekingen davranmak. *Yaḷtanbas* "Korkusuz, cesur."
		-
		caltan- "1. Korkmak, ürkmek. 2. Geri çekilmek. 3. Aklını başına toplamak." (ATS, 51) ď'altan- "Korkmak." (TAS, 21)
yaḷtı	Leb.	Tembel.

[327] OSTN'de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

III/181		-
		çaltı “Tembel, haylaz, avare.” (KRS, 113)
yaḷtıḳ-	Kumd.	*bk.* yaḷtan-[328]
III/181		-
		ḍ’altık- “Soğumak, dona çekmek, donmak.” (TAS, 21)
yaḷtıḳ-yuḷtuḳ	Alt. Tel.	1. Parlama. 2. Tıkırtı (Tel.)
III/181		-
		caltık-cultuk “Şakırtı, patırtı.” (ATS, 51)
yaḷtıḷan-	Leb.	Tembel olmak.
III/181		-
		-
yaḷtın	Tel.	Parıltı.
III/181		-
		-
yaḷtıŋ	Tel.	Parıltı.
III/181		-
		-
yaḷtıŋda-	Tel.	<yaḷtıŋ+ḷa- Parlamak, ışıldamak.
III/181		-
		ḍ’alt et- “Aydın hâle gelmek, açık renge dönüşmek.” (DÇT, 113) yaltıkta “Arada sırada zayıf bir şekilde parlamak.” (DÇT, 120)
yaḷtıŋdat-	Tel.	<yaḷtıŋda-t- Parlatmak.
III/181		-
		-
yaḷtıra-	Alt. Leb. Tel.	Parlamak, ışıldamak.
III/181		yaltrī- “Parlamak, parıldamak, ışıldamak.” (EDPT, 923) yaltrı-~yaltır-~yaldra-~yıltır-~yoldra-~yoldrı-“Parlamak, parıldamak, ışıldamak.” (DTS, 242, 244, 245, 284, 289)
		caltıra- “Parıldamak, ışıldamak.” (ATS, 51) ḍ’altıra- “Pırıldamak, ışıldamak, parlamak.” (TAS, 21) ḍ’altıra-~ çaltıra- “Parıldamak, ışıldamak.” (DK, 210, 266) ḍ’altıra- “Parlamak, parıldamak.” (DLTÇ, 144)
yaḷtırat-	Tel. Alt. Leb.	Parlatmak, temizlemek, cilalamak.
III/181		yaltrıt- “Parlatmak, parıldatmak.” (EDPT, 924) yaltrıt- “Parlatmak, parıldatmak.” (DTS, 245)
		caltırat- “Parıldatmak.” (ATS, 51)

[328] Madde başı yanlışlıkla *yaḷtan* yerine *yaḷtaŋ* yazılmıştır. *Yaltaŋ* maddesi de sözlükte yoktur.

yaḷtırḳaẏ **III/181**	Tel.	Parlayan, ışıldayan. - caltırkay “Işıltılı, parıltılı, parlak.” (ATS, 51)
yaḷtraḳ **III/182**	Tel.	<yaḷtra-ḳ 1. Parıltı, parlaklık, cila. 2. Parlayan, ışıldayan. - ď’altırak “1. Pırıltı, ışıltı, parlaklık. 2. Pırıltılı, ışıltılı, parlak.” (TAS, 21)
yaḷūr- **III/171**	Tel. Alt.	Yorgun hissetmek, bıkkınlık hissetmek, canı sıkılmak, üzülmek. - calkūr- “Tembelleşmek.” (ATS, 51) calkūrı- “Tembellik etmek, üşenmek.” (ATS, 51) ď’alkūr- “Üşenmek, tembellik etmek.” (TAS, 21)
yaḷūrt- **III/171**	Tel. Alt.	Bıktırmak, yorgun hissettirmek, üzmek. - -
yaḷyırıḳ **III/179**	Tel.	Kaygan, sümüksü. *Üstŭ yaḷyıraḳ* “Ağzı ve burnu akan.” - -
yama- **III/299**	Alt. Tel.	Yamamak, elbiseyi düzeltmek, onarmak. yamā- “Yamamak.” (EDPT, 934) yama- “Yamamak, onarmak, tamir etmek.” (DTS, 245) cama- “Yamamak, onarmak, örmek.” (ATS, 51) ď’ama- “Onarmak, tamir etmek, yamamak.” (TAS, 21)
yamaçı **III/306**	Alt. Tel. Kumd.	Yama. yamāġ “Yama.” (EDPT, 935) yamaġ “Yama.” (DTS, 245) camaçı “Yama.” (ATS, 51) ď’amaçı “Yama.” (TAS, 21) ńamacı~ńamıçı “Yama.” (DK, 210, 234)
yamaçıḷa- **III/307**	Alt. Tel. Kumd.	<yamaçı+ḷa- Yama koymak, yamamak. - camaçıla- “Yamamak.” (ATS, 51)
yaman **III/301**	Alt. Tel.	1. Kötü, fena, işe yaramaz, suçlu. *Yaman at* “Kötü ün.” (Alt. Tel.); *Yaman aẏtma!* “Küfür etme!” (Alt.); *Meni yaman aẏttı.* “Beni kınadı, suçladı.” (Alt.); *Yaman*

		aÿttırdı. “O hakaretlere katlandı.” (Alt.); *Men anı yaman kördüm.* “Ben ondan nefret ediyordum.” (Alt.); *Yaman aġıldū* “Namussuz, sahtekâr.” (Tel.); *yaman içtū̄ kiji* “Kötülükleri unutmayan insan.” (Tel.); *Enezǐ yamanıŋ kızın alba! Eşiḥi yamanıŋ üyŭne kirbe!* “Kötü annenin kızıyla evlenme, kapısı kötü olan eve girme! (atasözü)” (Tel., P.d.V.I, 5,73,); *Yamanıŋ ḳolına perḥençe yaḳşınıŋ yolına sal!* “Kötünün eline vermektense, iyinin yoluna koy daha iyi!” (Tel. P.d.V.I, 55); *Yaman kijiniŋ ayaġı seḥis başı toġus.* “Kötü adamın sekiz bacağı ve dokuz başı vardır (atasözü)” (Tel.). 2. Kötülük, bela. *Yaman ettirdǐ.* “O ona kötülük yaptı.” (Alt.)
		yamān “Kötü, fena.” (EDPT, 937) yaman “Kötü, fena.” (DTS, 245)
		caman “1. Kötülük, kusur. 2. Kötü, yaman. 3. Kötü bir şekilde.” (ATS, 51) ď’aman “Kötü, berbat, fena.” (TAS, 21) çaman~ńaman “Kötü, fena; kötülük, felaket, talihsizlik.” (DK, 210, 266) nemen “Kötü.” (DK, 234) ď’aman~yaman~ńaman~ńemen “Kötü.” (DLTÇ, 144, 148, 179) ď’aman “Kötü, iyi olmayan.” (DÇT, 113)
yamanda- **III/304**	Alt. Tel.	<yaman+ḷa- Kötü yapmak, birileri ile ilgili kötü konuşmak, suçlamak. *Yamandap aÿtpa!* “İftira atma!”; *Pu kijinǐ yamandaġandaŋ tuza poḷbadı!* “O onu suçlasa da, bundan bir çıkarı yoktu!”; *Oḷ Ḳudaÿdı yamandap yat.* “O, Tanrı’ya küfrediyor, ileri geri konuşuyor!”; *Men poyımnıŋ yaŋımnı yamandaÿ oḷ Orustaŋ uyaḷıp yürdŭm!* “O zamanlar ben kendim inancımı kınayıp Rus’un önünde utanıyordum!” (Tel.; P.d.V.I,115,2)
		-
		camanda- “Küfretmek, kötülemek, kötü addetmek.” (ATS, 51) ď’amanda- “Kötülemek.” (TAS, 21)
yamandaḷ- **III/305**	Alt. Tel.	<yamanda-ḷ- Kınanmak, suçlu olmak, kötülenmek.
		-
		camandal- “Kendini kötü hissetmek.” (ARS, 40)
yamandan- **III/304**	Alt. Tel.	<yamanda-n- Kendini kötülemek. *Anıŋ kīnĭnde men poyımdı poyım yamandanıp sanarḳap yürdŭm!* “Ondan sonra ben kendimle ilgili kötü düşünüyordum!” (Tel.; P.d.V.I, 114)
		-
		camandan- “1. Kendini yermek. 2. Kötüleşmek, kötü olmak.” (ATS, 51)

yamandaş- **III/305**	Alt. Tel.	<yamanda-ş- Tartışmak, karşılıklı kavga etmek, birbirini kötülemek.
		-
		camandaş- “Birlikte küfretmek, kötü davranmak, tartışmak.” (ATS, 51)
yamandıḳ **III/305**	Tel. Alt.	Kötülük, kötü huy.
		-
		ńamannık “Pislik.” (DÇT, 137)
yamanzın- **III/306**	Alt. Tel.	Bir şeyin kötü olduğunu düşünmek, zannetmek; bir şeyi kötü görmek. *Pu sözüŋdŭ Farisseyler yamanzınġanın pildĭŋbe?* “Farisseyler zamanlarında bu sözüne kötü bakıldığını biliyor muydun?” (Tel.)
		-
		camanzın- “Bir şeyi kötü saymak, onaylamamak.” (ATS, 51)
yamānzıra- **III/306**	Tel.	Hafif, atıştırmalık yemek yemekten bıkmak.
		-
		-
yamat- **III/306**	Alt. Tel.	<yama-t- Yamatmak, yamaları diktirmek.
		-
		-
yamda- **III/311**	Tel.	Süpürmek, temizlemek.
		yamlā- “Süpürmek, temizlemek.” (EDPT, 936) yamla- “Süpürmek, temizlemek, düzenlemek.” (DTS, 245)
		calma- “1. Öç almak, intikam almak. 2. Süpürmek.” (ATS, 51) camda- “Öç almak.” (ATS, 51) ďalma- “Yok etmek.” (TAS, 21)
yamdū **III/311**	Tel.	Çalı süpürgesi.
		-
		calmu “Süpürge, çalı süpürgesi.” (ATS, 51) calmūr “Büyük süpürge.” (ATS, 51) camdu “Süpürge.” (ATS, 51)
yamġır **III/309**	Tel.	<yaġ-mır Yağmur. *Yamġır yāp yat!* “Yağmur yağıyor!” *möndürlū̄ yamġır* “Dolu yağmur.”
		yaġmur (ḏ-) “Yağmur.” (EDPT, 903) yaġmur~yamġur “Yağmur.” (DTS, 239, 245)
		caŋmır “Yağmur.” (ATS, 53) ďamgır “Yağmur.” (TAS, 21)

		ńanmır~ ńaŋmır~ ńıŋmır “Yağmur.” (DLTÇ, 179) ď’aŋmır “Yağmur.” (DÇT, 113)
yamġırḷa- **III/309**	Tel.	<yamġır+ḷa- Yağmur yağmak. - caŋmırla- “(Yağmur için) yağmak.” (ATS, 53)
yamġırḷat- **III/310**	Tel.	<yamġırḷa-t- Yağmur yağdırmak. *Yadaḷap yamġırḷattı.* “Sihirli taşla yağmur yağdırdı.” - -
yamġırḷū **III/310**	Tel.	<yamġır+ḷū Yağmurlu, kötü hava. *Yaŋıdaŋ tikken pu tonım yamġırḷū künde ne tuza?* “Yeni dikilen bu kürkümün yağmurlu havada nasıl bir hayrı dokunur bana?” (P.d.V.I, 228,11) - caŋmırlu “Yağmurlu.” (ATS, 53)
yamı **III/307**	Alt. Tel.	Görünüm, nüfuz, itibar, önemli bir konum, yüksek rütbe, görev, rütbe, iç işleri görevi (onurlu kaftan, forma, nişan). *Ḳazaḳ çeriktiŋ bīyiniŋ yamızı īnde Ḳıγdat çeriktiŋ bīyiniŋ yamızı pörükte.* Rus subaylarının rütbeleri omuzlarında, Çinli subaylarınki ise şapkalarında olur.”; *Oỵ kişiḥe yamı ḳoşıḷdı.* “Adamın rütbesi yükselmiş, yeni nişan almış.”; *yamı tüp* “Dünyanın başlangıcından.” - camı “Rütbe, unvan.” (ATS, 51)
yamıḷū **III/309**	Alt. Tel.	<yamı+ḷū Görünümü, nüfuzu, görevi olan, nüfuzlu, rütbeli, asil. *Yamıḷūdaŋ yaman tūḷbas tebezĭn! Yamandan yamıḷū tūḷbas tebezĭn!* “Önemli insanın sıradan çocuğu olmaz, deme! Sıradan bir insanın önemli çocuğu olmaz, deme!” (Tel.; P.d.V.I, 4,58) - camılu “Rütbeli, unvanlı; asil.” (ATS, 51)
yamın- **III/308**	Alt. Tel.	<yap-n-, *krş.* yabın- Örtünmek, kapanmak. *Saḷtır suḷtır tonnoŋ yamınıp ḳoỵdı.* “O yıtık pırtık elbiseler ile örtündü.”; *Yaḳşı yamınmasaŋ sōḳ poḷor!* “Önünü iyice kapatmazsan üşürsün!”; *Sandıḳ poyınaŋ yamınat.* “Kutu kendi kendine kapanıyor.” yapın- “*dönüşlü* Kapanmak, örtünmek.” (EDPT, 878) yapın- “*dönüşlü* Kapanmak, örtünmek.” (DTS, 251)

		camın- “Gizlenmek, saklanmak.” (ATS, 51) ď’amın- “Örtünmek.” (TAS, 21)
yamınçı **III/308**	Alt. Tel.	Battaniye, yorgan. - camınçı “Battaniye, örtü.” (ATS, 51) ď’amınçık “Örtü, yatak örtüsü.” (TAS, 21)
yamırķa- **III/308**	Alt. Tel.	<yamı+rķa- 1. Önemli rütbeye sahip olmak, rütbede olmak, Bir şeyin başkanı olmak. 2. Önemli kişi, devlet memuru gibi davranmak. - camırka- “Gücüyle gururlanmak.” (ATS, 51)
yamırtıķ **III/309**	Alt. Tel.	<yap+orto+ķ[329] Yarım *Yamırtıķ ötpök* “Yarım ekmek.” - camırtık~carımtık “Yarım, yarımlık.” (ATS, 51, 52) ď’amırtık “Yarım, yarı, buçuk.” (TAS, 21) ď’amırtık “Yarım.” (DÇT, 113)
yamızıra- **III/309**	Kumd.	*bk.* yamırķa-. - -
yan **III/78**	Alt. Tel.	Yan, taraf. *Yanına* “Onun tarafına.”; *yanınaŋ* “Onun tarafından.” (Alt.); *Meniŋ yanımda* “Benim tarafımda.” (Alt.); *tün yanı* “Kuzey taraf.” (Alt.); *miner yanı* “Sol taraf.” (Alt.); *ķamçı yanı* “Sağ taraf.”(Alt.); *Yanıbiske yīrma krēlū̄ kiji yūļdı.* “Etrafımızda yirmiye yakın kişi toplandı.” (Tel.). yān “Anatomik anlamı ‘kalça’’dır. Daha sonra vücut veya başka durumların ‘yan, taraf’ı anlamı kazanmıştır.” (EDPT, 940) yan~jan “1. Yan, böğür. 2. Kalça, uyluk kemiği.” (DTS, 246, 378) can “1. Yan, yan taraf. 2. Böğür.” (ATS, 51,52) ď’an “Yan, taraf.” (TAS, 21; DK, 210) yan~ď’an~ńān~ńan “Yan, taraf.” (DK, 210, 234) yen “Yan, yan taraf.” (DLTÇ, 150) ńan “But, kalça; yan, böğür; yan.” (DLTÇ, 179) ď’an “Yan, yan taraf.” (DÇT, 113)
yan- **III/79**	Alt.	1. Geri dönmek. *Yanıp keldīk.* “Biz geri döndük.” (Alt.); *Oŷtto yana keldĭ (deyim); yanar yoļıŋ yoķ!* “Senin dönebileceğin yol yok!” (Alt.); *Yān ūļdarı*

[329] Burada *yarımtık(<yarımlık)* şeklinde metatez de düşünülebilir.

		yanıp kelele aÿttı. “Büyük oğlanlar eve dönerek konuştular.” (Alt., P.d.V.I, 9); *Yanıp paraļa yān ūļdarı ķadıttarına aÿttıļar.* “Onun büyük oğlanları eve döndükten sonra hanımlarına anlatmaya başladılar.” (Alt. P.d.V.I,9) 2. Geri çevirmek, umudunu kesmek, pişman olmak (tövbe etmek). *Kede yandı, yana bastı.* “O geri adım attı.” (Alt.) 3. *Yana* zarf-fiili çoğu zaman *yine, yeniden* zarfı gibi kullanılır.
		yan- “Geri dönmek.” (EDPT, 940) yan- “Geri dönmek.” (DTS, 246)
		can- “1. Dönmek, geri gelmek. 2. Geri kalmak. 3. Sözünden dönmek, sözünü tutamamak.” (ATS, 52) ď an- “Geri dönmek.” (TAS, 21) ď an-~ńan- “Dönmek, geri dönmek.” (DK, 210, 234) ńan-~ť an- “Dönmek, geri dönmek.” (DLTÇ, 179, 213) ď an-~yan-~ńan- “Geri dönmek.” (DÇT, 113, 120, 137)
yān I **III/79**	Alt. Tel.	1. Büyük, kocaman. *Yān ūļı* “Onun büyük oğlu.”; *yān kiji* “Büyük, önemli insan.” 2. Fil. *Yān tegen aŋ (deyim).*
		yaġān~yaŋān “Fil.” (EDPT, 904, 952) yaġan~yaŋa~yaŋan “Fil.” (DTS, 238, 248)
		cān “1. Büyük, önde gelen, öncü, baş, yönetici. 2. Büyük, iri. 3. Büyüklük, ölçü. 4. Önem.” (ATS, 48) ď ān “Büyük, yaşça büyük olan.” (TAS, 19) ď ān~çān~nān~ńān~ńān “Büyük, kocaman.” (DK, 209, 233) ńān “Büyük, kocaman.” (DLTÇ, 179) ď ān “1. Büyük, yaş olarak büyük olan, saygın. 2. Büyük, bol (kıyafet).” (DÇT, 112) ńān~çān “Büyük.” (DÇT, 137, 163)
yān II **III/79**	Tel.	Kirpi.
		-
		-
yāna **III/81**	Alt.	<yān+ana Büyükanne, nine.
		-
		cāna~nāna~nānem “(Anne tarafından) nine, anneanne.” (ATS, 48) ńana “Büyükanne.” (DK, 234) ńānak~yān ene “Babaanne.” (DLTÇ, 179, 229)
yāna- **III/82**	Kumd. Tel.	<yān+a- Çoğalmak, büyümek.
		-
		cāna- “Büyütmek, artırmak, güçlendirmek.” (ATS, 48) çānda-~ď āna- “Büyütmek, artırmak, genişletmek.” (DK, 265)

		d’āna- “Büyümek.” (DÇT, 112) nana- “Büyümek, olgunlaşmak.” (DÇT, 137)
Yanar **III/82**	Alt. Tel. W.	İnsanlara gönderilen Tanrı, kendilerini ikinci bir günaha kaçıştan kurtarmak için bir kule yaptıklarında, insanlar onun emirlerine uymadığında, Tanrı insanları farklı dillerden ve inançlardan yetmiş yedi millete böldü. - -
yānarḳa- **III/83**	Alt. Tel. Kumd.	<yān+rḳa- Kendini büyük görmek, büyüklenmek. - cānarka- “Kibirlenmek, gururlanmak.” (ATS, 48)
yanaş **III/83**	Alt. Tel.	<yan+a-ş Yanında, birilerinin yanında olan. - canaş “Paralel, paralel şekilde.” (ATS, 52) d’anaja “Yanında, yanı başında.” (TAS, 22)
yanaş- **III/83**	Alt. Tel.	<yana-ş- 1. Birilerinin yanında olmak. 2. Birilerine ilişmek, arkadaşlık yapmak, tanınmak, birileri ile bağ kurmak. *Yakşā yanaşsaŋ yaḳşızı yuġar, yamanġa d’anaşsaŋ yamanı yuġar!* “Eğer iyi insanla tanışırsan iyilik sana yapışır, eğer kötü insanla tanışırsan kötülük sana yapışır! (atasözü)” yanaş- “Yanaşmak, yan yana olmak.” (DTS, 246) canaş- “Yanında durmak, yan yana olmak.” (ATS, 52)
yanaşçāḳ **III/85**	Kumd.	<yanaş-çāḳ Dostça, samimî, sevecen, güler yüzlü. - -
yanaẏ **III/82**	Tel. Kumd.	<yan+? Yan tarafında, yanında. *Yanaẏ pazıp keldi.* “O yandan yaklaştı.” - -
yanbaş **III/99**	Alt.	Baldırın üst kısmı, kalça. *Yanbaştaŋ taştadı.* “Onun kalçasından tutarak onu kenara attı.” (Tel.) yān “Kalça.” (EDPT, 940) yan~jan “1. Yan, böğür. 2. Kalça, uyluk kemiği.” (DTS, 246, 378) d’anbaş “Kalça.” (TAS, 22) d’almaş “At sağrısı, yan.” (DÇT, 113)

			ḏanmaş “Yan.” (DÇT, 113)
yançıḳ **III/96**	Tel. Kumd.	Alt.	<yan+çıḳ 1. Ceketin alt kenarına dikilen ve sarkan yan cep. (Alt.) 2. Kese, yan cep. (Kumd.) yançuk “Kemere asılan para kesesi ya da küçük çanta; cep.”(EDPT, 945) yançıḳ~yançuḳ “Torba, kese.” (DTS, 246) cançık “1. Kurşun torbası. 2. Salkım.” (ATS, 52) ḏançık “Kâselerin saklandığı deri torba.” (TAS, 22) ńanjak “Tütün kesesi.” (DLTÇ, 179) yançık “Sırığı çakmak için kullanılan sopa.” (DLTÇ, 179)
yānda **III/92**	Tel.		Sürekli, devamlı. - -
yanda- **III/92**	Tel. Kumd.		<yan+la- Kenarları yontmak. - canda- “Silmek, yanlarını işlemek; bastırmak.” (ATS, 52) ḏanda- “Yontmak.” (TAS, 22)
yānda- **III/92**	Alt.		<yān+ḷa- Çoğalmak, büyümek. - cānda- “Büyümek.” (ATS, 48) ḏānda- “Büyümek, artmak.” (TAS, 19)
yāndan- **III/93**	Alt.		<yān+ḷa-n- Çoğalmak, büyümek, gelişmek. - -
yandarış **III/93**	Alt.		Dağ yamacı. - ḏandarış “Dağ yamacı.” (DK, 210)
yāndat- **III/93**	Alt.		<yān+ḷa-t- Büyütmek, çoğaltmak. - cāndat- “Çoğaltmak.” (ATS, 48) cānlat- “Büyütmek.”(ATS, 48) ḏāndat- “Gözlerini büyütmek (örneğin: şaşırınca).” (DÇT, 112)
yāndıḳ **III/94**	Alt.		<yān+ḷıḳ Büyüklük, boyut. -

		-
yandır- **III/94**	Alt. Tel.	<yan-dır- Geri vermek, geri göndermek. *Yandırıp perdi.* "O geri verdi." (Alt.); *Kün̄ yandırdı.* "O onun hevesini kırdı."
		yantur- "Geri getirmek, döndürmek, geri vermek." (EDPT, 947) yantur- "1. Dönürmek, geri vermek. 2. Önlemek, savuşturmak." (DTS, 247)
		candır- "Döndürmek." (ATS, 52) ńandır- "Geri döndürmek." (DK, 234) çandır- Eve döndürmek." (KRS, 114)
yandırma **III/94**	Alt. Tel.	<yandır-ma Eğimli nokta, eğimli dağ yamacı, kayadan oluşan yamaçlar.
		-
		candırma "Dağ yamacı." (ATS, 52)
Yanġara **III/89**	Tel.	Erlik'in kendisinden şamanlığı öğrenmiş Yangara, ilk şaman.
		-
		-
yanıḳ- **III/85**	Alt. Tel.	<yan-ḳ- Düşmek, çökmek, zayıflamak, azalmak (inmek). *Kün̄ yanıḳtı.* "O ona karşı soğudu."
		-
		canık- "İsteği, hevesi kaybolmak." (ARSL, 184)
yanıt **III/87**	Alt.	<yan-t, =yanut Bir kadının kocasının ölümünden sonra tekrar kendisine verilen çeyizi.
		yanut "Geri dönen şey." (EDPT, 946) yanut "1. Cevap, yanıt. 2. İkame, vekil." (DTS, 247)
		-
yantayın **III/92**	Tel.	Sürekli, devamlı.
		-
		cāntayın "Sürekli, her zaman." (TAS, 48) cāntayın "Genellikle, çoğunlukla." (GSATA, 386)
yantıḳ **III/92**	Alt. Tel.	Eğri, eğimli, inişli.
		-
		cantık "Eğri, bükük." (ATS, 53) ď'antık "Çarpık, eğilmiş, yan yatmış." (TAS, 22)
yanza- **III/99**	Tel. W.	Birinin eline düşürmek, maruz kalmak, mahkum etmek.
		-
		-
yaŋ	Alt.	1. Ruh, ruhsal durum, karakter, düşünce.

III/57		*Yaḳşı yaŋ* “İyi karakter.”; *yaman yaŋ* “Kötü karakter.” 2. Tarz, üslup. 3. Huy, âdet. *Pistĭŋ yaŋı bıḷa üru kiji ḳam ḳamdadıp yazıḳdı.* “Bizim âdetlere göre hasta şamanı büyü yapmaya zorlar ve böylece de iyileşir.” (Alt.); *Pistĭŋ kijinĭŋ yaŋında* “Bizim insanların huyuna göre.” (Alt.) 4. Dinî inanç, ibadet. (Alt.) *Krestū̄ yaŋ* “Hristiyan dini.” 5. Salgın hastalık. (Alt.)
		yaŋ “Kalıp, şekil, model; tür, çeşit, tarz, üslup.” (EDPT, 940) yaŋ “1. Biçim, şekil, kalıp, tarz, üslup. 2. Tedbir, önlem, ölçü, had, derece.” (DTS, 248)
		caŋ “1. İktidar. 2. İnanç. 3. Gelenek, kanun, alışkanlık. 4. Kanun, kurallar toplamı. 5. Yakın zamanda.” (ATS, 52) ď’aŋ “1. Kanun, yasa. 2. Örf, âdet, töre.” (TAS, 22) ď’aŋ “1. Yetki, güç, kanun, hukuk. 2. Görev, borç, sorumluluk.” (DÇT, 113) yaŋ “Âdet.” (DÇT, 120)
yaŋ- **III/58**	Alt. Tel.	=yaŋı- El sallamak.
		-
		caŋı- “Jest yapmak, elini kolunu sallamak.” (ATS, 52) ď’aŋ- “El sallamak.” (TAS, 22)
yaŋaḷbaẏ **III/60**	Tel.	*krş.* yaġalbaẏ Kara başlı iskete.
		-
		caŋalbay “Kara başlı iskete kuşu.” (ARSL, 185)
yaŋda- **III/70**	Alt. Tel.	<yaŋ+ḷa- İnanmak, güvenmek. *Meniŋ sözümdŭ yaŋdabadıŋ!* “Sen benim sözlerime inanmadın!”; *Ḳān Ḳudaẏġa yaŋdap yadım.* “Ben Allah’a inanıyorum!”
		-
		caŋda- “1. İnanmak. 2. Alışkanlık edinmek.” (ATS, 52) ď’aŋda- “Örf ve âdetleri yerine getirmek.” (TAS, 22)
yaŋdat- **III/70**	Alt. Tel.	<yaŋda-t- İnandırmak, inancını güçlendirmek.
		-
		-
yaŋdū **III/70**	Tel. Alt.	<yaŋ+ḷū İnançlı. *Ḳara yaŋdūḷardı çın yaŋġa paḳtırġın!* “İnancı olmayanlara inanç aşıla!; *Ḳānıbis ne yaŋdū kiji? Isus Krıstosko yaŋdū kiji* “Hükümdar

		kime inanıyor? Hristiyan dinine inanıyor!”
		yaŋlıġ “… şekilde, … durumda, … türde.” (EDPT, 950) bir yaŋlıġ “Aynı şekilde, aynı türde.” (DTS, 108)
		caŋdu “Kanunî.” (ATS, 52) d’aŋdu “Meşru, kanuna uygun, yasal.” (TAS, 22) d’aŋdu “Güçlü, yetkili.” (DÇT, 113)
yaŋı **III/60**	Alt. Tel.	Yeni. *Yaŋı ay* “Yeni ay.” (Alt.); *Ay yaŋızı* “Yeni çıkan ay.”(Alt.); *Kün ay tört yaŋı poḷdı.* “Bugün ayın dördüncü günüdür.” (Alt.); *Yaŋıdaŋ* “Yeniden.” (Alt.); *Yaŋa arada* “Yakın zamanda.” (Alt.)
		yaŋī “Yeni.” (EDPT, 943) yaŋı “1. Yeni. 2. Yeni ay. 3. Yeni ortaya çıkan, yeni yapılan.” (DTS, 248)
		caŋı “Yeni.” (ATS, 52) d’aŋı “Yeni.” (TAS, 22) d’ā~çaŋı~nā“Yeni.” (DK, 209, 233) d’uvı “Yeni.” (DÇT, 117)
yaŋı- **III/61**	Alt.	1. El ile işaret vermek. 2. Düz bir yerde öne ve geriye hareket etmek, bilemek.
		-
		caŋı- “Jest yapmak, elini kolunu sallamak.” (ATS, 52) d’aŋ- “El sallamak.” (TAS, 22) d’aŋı- “1. Çırpmak, kanat çırpmak; sallamak, kaldırmak. 2. Bilemek.” (DÇT, 113)
yaŋıḷ- **III/61**	Alt.	Yanılmak, hata yapmak, isabet ettirememek. *Yaŋıḷıp attı.* “Silahını isabet ettiremedi.” (Alt.); *Yaŋıḷıp pastı.* “Yan taraftan geçti.” (Alt.); *Yaŋıḷġan poḷzom taşta.* “Hata yaptıysam affet!” (Alt.); *Ezi yaŋıḷġan.* “Aklını yitirmiş.” (Tel.)
		yaŋıl- “Yanılmak, hata yapmak, suç işlemek.” (EDPT, 951) yaŋıl- “1. Yanılmak, hatay düşmek. 2. Günah işlemek, suç işlemek.” (DTS, 249)
		caŋıl- “Yanılmak, hata yapmak.” (ATS, 52) d’aŋıl- “1. Yanılmak, şaşırmak. 2. Dalgınlaşmak.” (TAS, 22) çayıl- “Tökezlemek, hata yapmak.” (DLTÇ, 220)
yaŋıḷa **III/62**	Alt.	<yaŋı+ḷa Şimdi, şu anda, yakın zamanda, bir süre önce.
		-
		d’aŋıla “Demin, az önce, yeni.” (TAS, 22)
yaŋıḷaçı **III/63**	Tel.	<yaŋıḷ-a+çı Hata yapan, günahkâr.
		-

		-
yaŋıḷan- **III/62**	Alt. Tel.	=yaŋ, yaŋı 1. Ses çıkarmak, patlamak, çatırdamak. 2. Yankılanmak.
		-
		caŋılan- “Yankılanmak, (yankı için) dağılmak.” (ATS, 52) ḏ’aŋılan- “Yayılmak, duyulmak.” (TAS, 22) ḏ’aŋıl- “Yansımak, yankılanmak.” (DÇT, 113)
yaŋıḷandır- **III/63**	Alt.	<yaŋıḷan-dır- Ses çıkarmak.
		-
		-
yaŋıḷanġış **III/62**	Alt.	Küçük, zayıf yankı.
		-
		-
yaŋıḷanış **III/62**	Alt. Tel.	Yankı.
		-
		-
yaŋıḷanış- **III/62**	Tel.	Yankılanmak, yankı vermek.
		-
		-
yaŋıḷçaḳ **III/64**	Alt.	<yaŋıl-çaḳ Hatalı.
		-
		caŋılçık “Sık sık yanlış yapan.” (ATS, 52) ḏ’aŋılçak “Hata yapan, yanılan.” (TAS, 22)
yaŋıḷçān **III/64**	Tel.	*bk.* yaŋıḷçaḳ.
		-
		-
yaŋıḷçı **III/64**	Alt. Tel.	<yaŋıl-çı Hata.
		-
		-
yaŋıḷt- **III/63**	Alt.	<yaŋıl-t- Hata yaptırmak, birisini hata yaptığı için suçlamak.
		yaŋıltur- “Yanıltmak.” (DTS, 249)
		-
yaŋır- **III/61**	Alt.	<yaŋı+r- Yenilenmek, iyileşmek.
		-
		caŋır- “Yenilenmek.” (ATS, 52) ḏ’aŋır- “Yenilenmek.” (TAS, 22)

yaŋırt **III/61**	Alt.	Ses. - -
yaŋırt- **III/61**	Alt.	Yenilemek, iyileştirmek. *Eski tonıŋ yaŋırtıp yazırtıp ki!* “Eski kürkünü yenileyerek giyin! (atasözü)” - caŋırt- “1. Yenileştirmek, değiştirmek, yeniyle tamamlamak. 2. Bir şeyi tamir etmek. 3. Tazelemek, canlandırmak, yeni güç vermek.” (ATS, 52) ď’aŋırt- “Yenilemek.” (TAS, 22)
yaŋırttū **III/61**	Alt.	<yaŋırt+tū Sesli, yüksek sesli. - -
yaŋıs **III/64**	Alt. Tub. Tel.	Sadece bir, tek. *Pir yaŋıs kiji* “Sadece bir kişi.”; *Sen yaŋıs keldiŋ be?* “Sen tek mi geldin?”; *Yaŋıs mürgü sös aẏtḳan poḷzaŋ!* “Sadece bir tane dua etseydin!”; *ḳara yaŋıs* “Yapayalnız.” yalŋūs “Yalnız, tek, tek başına.” (EDPT, 930) jalġus~yalaŋuz~yalġuz~yalıŋus~yalıŋuz~yaŋus~yalŋus “Yalnız, tek, tek başına, sadece.” (DTS, 678, 242, 243, 244) caŋıs “Yalnız, tek.” (ATS, 53) ď’aŋıs “Bir tek, yegâne, biricik.” (TAS, 22) nagıs~ńagıs~ńaŋıs~çagıs “Yalnız, tek, biricik.” (DK, 233, 265) ńaŋıs~ť’aŋıs “Yalnız, tek.” (DLTÇ, 179, 213) ď’aŋıs~yaŋıs “Yalnız, tek, biricik.” (DÇT, 113, 120)
yaŋısḳan **III/64**	Alt. Tel.	<yaŋıs+ḳan Yapayalnız, tek başına. *Apşıyaḳ yaŋısḳan poḷdı.* “Yaşlı adam yapayalnız kaldı.”; *Adı yaŋıskan yanıp keldi.* “Atı eve tek başına döndü (sahipsiz).” yalŋuskıya “Yalnız, tek.” (EDPT, 932) caŋıskan “Yalnız, yalnızca, tek başına.” (ATS, 53) ď’aŋıskan “Yalnız, tek.” (TAS, 22) ńagıskan “Yalnız, bir tek kişi.” (DK, 234) ńaskan “Yapayalnız.” (DLTÇ, 179) ď’anıskan~ńaksān“Yalnız, tek, biricik.” (DÇT, 113, 237)
yaŋızaḳ **III/64**	Tel.	<yaŋıs+aḳ Biricik, tek. - -
yaŋmır **III/72**	Alt.	Yağmur. *Yaŋmır yāp yat.* “Yağmur yağıyor.”

		yaġmur “Yağmur.” (EDPT, 903) yaġmur “Yağmur.” (DTS, 239)
		caŋmır “Yağmur.” (ATS, 53) çaŋmır “Yağmur.” (DK, 266)
yaŋmırḷū **III/72**	Alt.	<yaŋmır+ḷū Yağmurlu. *Yaŋmırḷū kün* “Yağmurlu gün.”
		-
		caŋmırlu “Yağmurlu.” (ATS, 53)
yaŋra- **III/67**	Alt.	Seslenmek, tınlamak, ses çıkarmak, çalmak.
		yaŋrā- “Çeşitli sesler çıkarmak.” (EDPT, 952) yaŋra- “Çeşitli sesle çıkarmak, söylemek, demek.” (DTS, 249)
		caŋır- “Yankılanmak.” (ATS, 52) caŋıra- “(Zil vs. için) çalmak.” (ATS, 52) ď’aŋıra- “Ses yankılanmak, ses yayılmak.” (TAS, 22)
yaŋraḳ **III/67**	Alt.	<yaŋra-ḳ Ses çıkaran, çınlayan.
		yaŋrak “Yankılanma, çınlama.” (EDPT, 952) yaŋraḳ “Kıvrım, kırma, pli; dağlardaki kıvrım.” (DTS, 249)
		-
yaŋrat- **III/67**	Alt.	<yaŋra-t- Ses çıkarmak.
		yaŋrat- “Çeşitli sesler çıkartmak.” (EDPT, 952)
		caŋırt- “Yankı çıkarmak.” (ATS, 52)
yaŋū **III/65**	Alt. Tel.	<yaŋı-ū Bileme kayışı, bileği taşı.
		-
		ď’aŋu “Bileği taşı.” (TAS, 22)
yaŋza- **III/70**		1. El ile hareket yapmak, kendi düşüncelerini el ile göstermek. 2. Birilerini el ile göstermek, belirlemek, emanet etmek (görevlendirmek), birilerini görevlendirmek. *Körmöske yaŋzap yadım.* “Ben onu şeytan için belirledim.”; *Yarġıġa yaŋzadı.* “O onu mahkemeye verdi.”
		yaŋza- “Belirlemek, uymak.” (EDPT, 953) yaŋza- “Belirlemek, uymak.” (DTS, 250)
		caŋı- “Jest yapmak, elini kolunu sallamak.” (ATS, 52) ď’aŋ- “El sallamak.” (TAS, 22)
yap- **III/259**	Alt. Leb.	Bağlamak, kapatmak, örtmek, kaplamak, hapsetmek. *Ḳuḷaġın yaba tudŭndŭ.* “O kulaklarını kapattı.” (Alt.); *Ejiktĭ yāp saḷdı.* “O kapıyı kapattı.” (Alt.); *Ḳaẏrçaḳtı yaptı.* “O kutuyu kapattı.”

		(Alt.); *Yaba bastı.* “O ezdi.”; *Yaḷbaḳ taş yaba soḳtı.* “O düz taşı kırdı.” (Alt.); *Yaba poḫza yurttap yatḳın!* “Yaşadığın yerin üstü kapalı olsun! (Çatımın altında korunaklı yaşa!)” (Tel.)
		yap- (?d̲-) “İnşa etmek (duvar vb.); kapatmak (kapı vb.); kaplamak; birbirine yapıştırmak; bir araya getirmek.” (EDPT, 871) yap- I “Yapmak, inşa etmek.” (DTS, 250) yap- II “Örtmek, kapatmak.” (DTS, 250) yap- II “İliştirmek, yapıştırmak.” (DTS, 250)
		cap- “Örtmek, kapamak; dokunmak.” (ATS, 53) ď’ap- “Kapatmak, örtmek.” (TAS, 22) ď’ap-~ť’ap- “Kapatmak, örtmek, bağlamak.” (DLTÇ, 144, 213) ď’ap- “Kapatmak, örtmek, bastırmak.” (DÇT, 113)
yappaş **III/273**	Tel. W.	Kulübe, yapraklardan yapılmış kulübe. -
		capaş “Kulübe, ottan kulübe.” (ATS, 53) ď’apaş “Alaçık; üzeri dal ve otlarla örtülmüş kulübe.” (TAS, 22) ď’apaş “Çadır, çerge.” (DÇT, 113)
yapsar **III/271**	Alt.	Onursuz, haysiyetsiz. -
		-
yapsı- **III/271**	Alt. Tel. Leb.	Hayran olmak, büyülenmek. *Yaŋını körŭp yapsıba! Eskiǐ körŭp eriǐkpe!* “Yeniyi görünce hayranlık duyma, eskiyi görünce tiksinme (atasözü).” (Tel.; P.d.V.I, 3,28); *Abaḳḳaydı körzö yapsıp turdŭ.* “O kadından büyülenmişti.”
		-
		capsı- “Hayran kalmak.” (ATS, 53) ď’apsı- “Keyiflenip rahatına bakmak.” (TAS, 23)
yapsıḳ **III/271**	Alt.	<yapsı-ḳ Hayran bırakma, büyüleme, büyük sevinç, haz, neşe. *Yapsıḳ neme* “dikkat çeken şey.”
		-
		ď’apsık “Fevkalâde, sıradışı, olağanüstü.” (TAS, 23)
yapsıḳlı **III/271**	Alt.	<yapsıḳ+lı Hayran bırakan, sevindirici, hoşnut edici.
		-
		-
yapsırḳa- **III/271**	Alt. Tel. Leb.	<yapsı+rḳa- Hayran olmak, severek bir şey ile ilgilenmek, zevk almak, neşelenmek. *Yaŋı naťıŋı körŭp yapsırḳaba!* “Yeni arkadaşını görünce çok da sevinme!” (Alt.); *Yapsırḳap yidĭm!* “Ben büyük bir zevkle yiyordum!” (Tel.)

		-
		-
yapsırḳat- **III/272**	Alt. Tel.	<yapsırḳa-t- Büyületmek, ilgi duydurmak, zevk vermek.
		-
		-
yapsıt- **III/272**	Alt. Tel. Leb.	<yapsı-t- Büyületmek, ilgi duydurmak, zevke getirmek, neşeletmek.
		-
		-
yapsūr **III/272**	Alt.	Onursuzluk.
		-
		-
yapsūrḷū **III/272**	Alt.	<yapsūr+ḷū Onursuz, kötü, haysiyetsiz.
		-
		-
yapşıḳ **III/272**	Leb.	At sineği türü. *Yapşıḳ pās, kök yapşıḳ* “At sineği.”
		-
		capşık “At sineği.” (ATS, 53)
yapşın- **III/272**	Alt. Tel. Leb.	<yabış-n- Yapışmak, takılıp kalmak.
		yapşın- “*dönüşlü* Yapışmak.” (EDPT, 881) yapçun-~yapşın-~yapşun- “Yapışmak.” DTS, 250, 251)
		capşın- “1. Yapışmak. 2. *mec.* Sebepsiz yere çıkışmak.” (ATS, 53) ḏapşın- “Yapışmak.” (TAS, 23) ḏapşın- “Yapışmak.” (DLTÇ, 144)
yapşınçāḳ **III/273**	Alt. Tel.	Yapışkan.
		-
		capşınçak “1. Yapışkan. 2. *mec.* Sebepsiz yere çıkışan.” (ATS, 53) ḏapşınçak “Yapışkan.” (ATS, 23)
yapşınış- **III/272**	Alt. Tel. Leb.	<yabışın-ş- Birbirine yapışmak.
		-
		-
yapşır- **III/273**	Alt. Leb.	<yap-şır- Yapıştırmak, tutturmak.
		yapşur- “Yapıştırmak, bağlamak.” (EDPT, 881) yapçur-~yapşur- “Yapıştırmak.” (DTS, 250, 251)
		capşır- “Yapıştırmak, vurmak.” (ATS, 53) ḏapşır- “Yapıştırmak.” (TAS, 23)

		ḏ'apşır- "Bastırmak, sıkıştırmak, yapıştırmak, tutturmak." (DLTÇ, 144)
yar I **III/99**	Alt. Tel. Leb.	Yar, dik bayır, uçurum. *Yar ḳarḷaġaş* "kum kırlangıcı" (Alt.); *Su yardaŋ çıḳtı.* "Su kıyıyı aştı." (Alt.) --- yār "Yar, uçurum." (EDPT, 953) yar "Yar, kıyı, vadi." (DTS, 254) --- car "Kıyı, sarp yar." (ATS, 53) ḏ'ar "Yar, uçurum." (TAS, 23) t'ar~çar "Kıyı, yalı." (DK, 260, 266) ḏ'ar "Yar, uçurum, dik yamaç." (DLTÇ, 144) ḏ'ar "Kıyı." (DÇT, 113) yara "Kıyı, sahil, yaka." (DÇT, 120)
yar II **III/100**	Alt. Tel. Kumd.	Haber, söylenti, ilan; emir, buyruk. *Yar çıḳtı.* "Söylenti çıktı." (Alt.); *yaḳşı yar* "İyi haber" (Alt.); *Yar çıġardı.* "O bildirdi." (Alt.); *Pizge yar yettĭr!* "Bizi bilgilendir!"; *yarı çıḳḳan kiji* "Ünlü, kendisi hakkında konuşulan kişi." (Tel.); *Ḳudaẏdıŋ yarında* "Allah'ın emriyle." (Tel.) --- - --- car "1. Çağırma; bildirme, bildiri. 2. Emir. 3. Karar." (ATS, 53) ḏ'ar "Haber, duyuru, ilan." (TAS, 23)
yar III **III/101**	Alt. Tel. Kumd.	=zar Yönelme edatı. *Meni-yar poḷ!* "Bana dön!"; *Teŋere-yar kördĭ.* "O gökyüzüne baktı."; *Kĭn-yar kör!* "Etrafına bak!"; *Anı yar tarttı.* "O ona meyilli idi, onun tarafını tutuyordu."; *Adazı eki keldi-yar körölö aẏttı.* "Onun babası iki geline de yönelerek dedi." (P.d.V.I, 10); *Paḷa pḷattı adazın-yar taştadı.* "Kız şalını babasının tarafına attı." (P.d.V.I, 53,796); *Kün padıjı-yar sürükeẏ yān yoḷ.* "Batıya doğru yol uzundur."; *Ḳajıḷarı kün ösküzü-yar parġandar, ḳajıḷarı kün tüşüzü-yar parġandar, yarmızı kün padıjı-yar parġandar.* "Bazıları doğuya gitti, bazıları güneye, diğer yarısı ise batıya gitti." (P.d.V.I, 113,19); *Ejik-yar turdŭm.* "Ben kapıda durdum." --- - --- cār "Bir şeye doğru, karşı." (ATS, 48) ḏ'ār "Yanına." (TAS, 19) t'ār "*edat* -e doğru, tarafına, yönüne." (DK, 260) ḏ'ār "*edat* - e karşı, -e doğru." (DÇT, 112)
yar- I **III/102**	Alt. Tel. Leb.	Yarmak, parçalamak, bölmek, kırmak, birbirinden ayırmak. *Yara kes!* "Parçala!" (Alt.); *Yara tart!* "Kır, parçala. (Alt.); *Yara at!* "Ateş ederek ikiye böl!" (Alt.); *Eki yara* "Yarı yarıya." (Alt.); *Ūḷçaḳ ḳāra küler ḳazan yara teptĭ.* "Oğlan çocuğu ayağıyla siyah demir tencereyi kırdı." (Tel.); *Uyat paş yarar.* "Utanç kafayı yarar.

		(atasözü)" (Tel.); *Aḷtın Pökö maḷdıŋ tap ortozı bıḷa ötkŭrö yortıp, eki paşḳa yarıp ıldı.* "Altın-Peke büyük baş hayvanın tam ortasından geçti ve onu ikiye ayırdı." (Tel., P.d.V.I, 92,247)
		yar-~yār- "Yarmak, bölmek." (EDPT, 954) yar-~yar- "Yarmak, bölmek." (DTS, 254)
		car- "Kesmek, yarmak, parçalamak." (ATS, 53) ď'ar- "Yarmak, kırmak, parçalamak." (TAS, 23) ď'ar- ~çar- "Yarmak, kırmak, parçalamak." (DK, 211) ď'ar- "Yarmak, kesmek, parçalamak; sıçramak, atlamak, birden fırlamak." (DLTÇ, 144) ť'ar- "Yarmak, kesmek, parçalamak." (DLTÇ, 213) ď'ar-~yar- "Yarmak, parçalamak, bölmek." (DÇT, 113, 120)
yar- II **III/103**	Alt. Tel. Leb.	Parlak olmak, parlamak, ışık saçmak.
		yarū- "Parlak olmak, parlamak." (EDPT, 956) yaru- "1. Parlamak, ışık saçmak. 2. *mec.*Parlamak, ışık saçmak, sevinmek." (DTS, 259)
		carı- "Aydınlatmak." (ATS, 54) ď'arı- Işık vermek, yanmak, parlamak, ışık saçmak." (TAS, 23)
yār **III/103**	Leb.	<yaġ-ar Yağmurlu, kapalı hava. *Yār kün* "Yağmurlu gün"
		-
		-
yār- **III/104**	Leb.	<yaŋı+ar-, =yaŋār Yenilenmek.
		-
		-
yara- **III/104**	Alt. Leb.	İşe yaramak, uymak, hoşuna gitmek. *Kuru ḳaḷbaḳ ūsḳa yarabas.* "Kuru kaşık ağza yaramaz! (atasözü)" (Alt.); *Seni aḷarġa mā yarabas!* "Benim seninle evlenmem doğru olmaz!" (Alt.) *Men anıŋ ödügŭn tudŭnŭp pararġa yarabas mĭn!* "Ben onun çizmelerine yapışıp gitmeye bile layık değilim!" (Tel.)
		yarā- "Yaramak, birisi için başarılı, yararlı, kullanışlı, lüzumlu olmak, bir şey için uygun olmak." (EDPT, 956) yara- "1. Yaramak, uymak, işe yaramak. 2. Becermek, başarılı olmak." (DTS, 254)
		cara- "1. Hoşlanmak, hoşa gitmek. 2. Gitmek, uymak. 3. Kabul etmek. 4. Beğenmek. 5. İçine sinmek." (ATS, 53) ď'ara- "Yaramak, iyileşmek, hoşlanmak, tatmin olmak." (DLTÇ, 144) ď'ara- "Yaramak." (DÇT, 114)
Yara-çeçen **III/104**	Alt. Tel. W.	İnsanlara ve hayvanlara ömür süresi koyan, ölümün ilk işaretini gösteren Ülgen'in hizmetçisi.

		-
		-
yaradın- **III/114**	Alt.	<yarat-n- Birilerine karşı hoş olmak, hoş göstermek.
		-
		-
yaradū **III/114**	Alt.	<yarat-ū Kurban, bağışlama. *Yaradū yarattı.* “Kurban bağışladı.”
		-
		-
yarajıḷıḳ **III/118**	Alt.	Güzellik.
		-
		-
yarajū **III/118**	Alt.	<yaraş-ū Uzlaşma, barış.
		yaraşī “Uygun, yararlı, alımlı, hoş.” (EDPT, 973) yaraşı~yaraşu“1. Uygun, elverişli, işe yarar. 2. *çekim edatı* göre, uygun olarak.” (DTS, 255)
		çaraş “Barış, uzlaşma.” (DLTÇ, 221)
yaraḷa- **III/110**	Tel.	<yara+ḷa- Yaralamak.
		-
		-
yaraḷū **III/111**	Tel.	Yaralanmış, yarası olan.
		-
		-
yaramıḳ **III/119**	Alt. Tel.	<yara-mıḳ İşe yararlık, elverişlilik, uygunluk, edep, hoşluk.
		-
		caramık “Edep, terbiye.” (ATS, 53)
yaramıḳtū **III/119**	Tel.	<yaramıḳ+ḷū Hoş, güzel, uygun.
		-
		caramıktu “Terbiyeli.” (ATS, 53)
yaran- **III/109**	Alt. Tel.	<yara-n- 1. İyileşmek, iyiye doğru gitmek. 2. Kilo almak, erkekleşmek.
		yaran- “Yaranmak.” (EDPT, 970) yaran- “1. Uymak. 2. Beğenmek, hoşuna gitmek. 3. Memnun etmek, yaltaklanmak.” (DTS, 255)
		caran- “1. Hoşnut etmek, yaranmak. 2. Sevilir olmak. 3. Hatasını

		düzeltmek. 4. Kuvvetlendirmek, olgunlaşmak.” (ATS, 54) d’aran- “Yaramak, iyi gelmek; kilo alıp şişmanlamak.” (TAS, 23) çaran- “Olgunlaşmak, kilo almak, uygun hâle gelmek.” (DK, 266) d’aran- “Benzemek, uygun olmak, yaramak.” (DÇT, 114)
yaraş **III/115**	Alt. Leb.	Güzellik, hoşluk. *Turanıŋ içĭ yarajına yarḳındana beret.* “Evin içi onun güzelliği ile aydınlanıyor.” (Alt., P.d.V.I, 10,7); *Aḳ tumanı yayılġan aḷtın köldŭŋ yarajın aḷbatızın azraġan anıŋ paḷığı tatūn tujuḳ ḳara yüş pütken tūḷarınıŋ yarajın turġan uḷuzun azraġan turuḷū anı semizĭn!* “Ak dumanı yayılan Altın gölün güzeliğini, halkı besleyen balıklarının tadını, kara ormanlarla kaplanmış dağlarının güzelliğini, orda yaşayan orda yaşayan, halkı besleyen avların semizini” (P.d.V.I, 137, 5)
		yaraşī “Uygun, yararlı, hoş, güzel, alımlı.” (EDPT, 973) yaraşı~yaraşu “1. Uygun, elverişli, işe yarar. 2. *çekim edatı* göre, uygun olarak.” (DTS, 255)
		caraş “1. Güzel. 2. Zarif, şık.” (ATS, 54) d’araş “Güzel, yakışıklı.” (TAS, 23) d’araş~çaraş “1. Güzel, hoş, yakışıklı. 2. Güzellik.” (DK, 211) t’araş “Güzel, hoş, yakışıklı.” (DLTÇ, 213) d’araş “Güzellik, güzel.” (DÇT, 114) yaraş “Güzel, güzellik.” (DÇT, 120)
yaraş- **III/116**	Alt. Leb.	Birbirine uymak, uzlaşmak, mutabakata varmak, barışmak, barış içinde yaşamak.
		yaraş- “Uygun olmak, uyumlu hâle gelmek.” (EDPT, 972) yaraş- “1. İyi geçinmek. 2. Uymak, iyi yaklaşmak, beğenmek.” (DTS, 255)
		caraş- “Birbirinden hoşlanmak.” (ATS, 54) d’araş- “Barışmak.” (TAS, 23)
yaraşçı **III/118**	Kumd.	*bk.* yaraştrūçı.
		-
		-
yaraştıḳ **III/117**	Tel.	<yaraş+lıḳ Barış, uzlaşma.
		-
		-
yaraştır- **III/117**	Alt. Tel. Leb.	<yaraş-tır- Barıştırmak, uzlaştırmak.
		yaraştur- “Uydurmak, uygun hâle getirmek.” (EDPT, 972) yaraştur- “Uydurmak, uygun hâle getirmek.” (DTS, 255)
		caraştır- “Barıştırmak, uzlaştırmak.” (ATS, 54) çaraştır- “Uydurmak, uygun hâle getirmek.” (KRS, 115)

yaraştrāçı **III/118**	Tel.	*bk.* yaraştrūçı.
yaraştrū **III/118**	Tel.	<yaraştır-ū Uzlaştırma. - -
yaraştrūçı **III/118**	Tel.	<yaraştrū+çı Arabulucu, barıştırıcı. - -
yarat- **III/111**	Alt. Leb.	<yara-t- 1. Uydurmak, işe yarar hâle getirmek, düzenlemek. 2. Uygun hesap etmek, tatmin olmak, onaylamak, kabul etmek. *Pu iştĭ yaratpadı.* "O bu işi onaylamadı, bu iş onun hoşuna gitmedi." (Alt.); *Yaratpaẏ saḷdı.* "O reddetti, kabul etmedi." (Alt.); *Yarat!* "Yiyin! (Saygılı bir şekilde)"; *Yaradıp uḳtŭm.* "Ben büyük bir zevkle dinledim." (Tel.) yarat- "Uygun, yararlı hâle getirmek, yarayışlı bulmak; uygun bulmak, tasvip etmek, (Allah için) yaratmak." (EDPT, 959) yarat- "1. Yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek. 2. Kurmak, düzenlemek. 3. Süslemek, bezemek, donatmak." (DTS, 255) carat- "1. Onaylamak, kabul etmek, tasvip etmek. 2. Birini memnun etmek. 3. Terbiyeli saymak." (ATS, 54) d'arat- Onaylamak, tasvip etmek." (TAS, 23)
yaratçı **III/113**	Tel.	<yarat+çı Arabulucu, barıştırıcı, uzlaştırıcı. - -
yaratta- **III/113**	Tel.	<yarat+ḷa- Atı yarış veya uzun bir yolculuk için özel bir bakımla hazırlamak. - -
yarbıḳ **III/150**	Alt.	<yarbı-ḳ Şikâyet (birilerini şikâyet etme), yakınma. - -
yarbıḳ- **III/150**	Alt.	Uyurgezer olmak. - -
yarçāḳ **III/147**	Tel.	Tahta parçası. - -
yarçı I **III/147**	Alt. Tel.	<yar+çı Halk arasından iki ay için seçilen zaysanın işçisinin adı, marangoz.

		-
		-
yarçı II **III/147**	Alt. Tel.	<yar+çı Yayımlayan, haberci.
		-
		carçı “Peygamber, elçi, haberci.” (ARS, 43)
yarçıġa **III/148**	Alt. Tel.	Odun, yonga, tahta.
		-
		carçaga~çarçaga “Odun.” (ATS, 54) çarça “Odun.” (DK, 266)
yardaḳ **III/146**	Alt. Tel. Kumd.	Canlı, çevik, atik.
		-
		cardak “Dinç; canlı.” (ATS, 54)
yarġaḳ **III/136**	Alt. Leb.	Tüysüz bir kürk, yağmurluk, kılsız, cilalanmış bir kürk.
		-
		cargak “1. Koyun yününden yapılmış. 2. İşlenmiş deri.” (ATS, 54) ď’argak “Eskimo köpeği.” (TAS, 23) ď’argak “İşlenmiş deri kürk.” (DLTÇ, 144)
yarġanat **III/137**	Alt. Leb.	Yarasa.
		-
		ď’arganat~ď’arkanat “Yarasa.” (TAS, 23, 24) ť’arganat “Yarasa.” (DLTÇ, 213) ď’arganat “Yarasa.” (DÇT, 114)
yarġı **III/137**	Alt. Leb.	<yar-ġı 1.Yarık, çatlak, çatlamış eşya. 2. Karar, mahkeme kararı, memur emirleri. *Yarġā tuttu, yarġā aḷdı.* “O onu mahkemeye verdi.”; *Yarġā tüştŭ.* “O mahkemelik oldu.”; *Yarġı ettĭ.* “O yargıladı.”; *Yarġı püdŭrdŭ.* “O mahkeme kurdu.”; *Yarġā aḷdırdım.* “Ben onu mahkemeye çağırdım.”; *Ḳoḷında aẏġır maḷ yoḳto, ḳapta aḳça yoḳto ḳaẏdıp yarġıdaŋ suraẏr.* “Eğer elinde hayvan ve cebinde para yoksa, sen nasıl mahkeme kararını isteyebilirsin?” (Alt.)
		yarġū “Yarma aleti; yargı, mahkeme, dava, hukuki karar.” (EDPT, 963)
		cargı “1. Yargı, mahkeme. 2. *mit.* Ölünce ruhun gittiği mahkeme.” (ATS, 54) ď’argı “Yargı, mahkeme.” (TAS, 23) ď’argı “Yargı, mahkeme.” (DLTÇ, 144) çargı “Hüküm, karar, kararname.” (DLTÇ, 221)
yarġıcı	Leb.	*bk.* yarġıçı.

III/139		
yarġıḷa- **III/138**	Alt. Leb.	<yarġı+ḷa- Yargılamak, mahkeme kararı vermek, emretmek.
		-
		cargıla- “Yargılamak.” (ATS, 54) ď’argıla- “Yargılamak.” (TAS, 23)
yarġıḷaḷ- **III/138**	Alt. Tel. Leb.	<yargıḷa-ḷ- Yargılanmak.
		-
		-
yarġıḷan- **III/138**	Alt. Tel. Leb.	<yargıḷa-n- Kendisiyle ilgili karar vermek.
		-
		-
yarġıḷaş- **III/138**	Alt. Tel. Leb.	<yargıḷa-ş- 1. Birlikte yargılamak, emir vermek. 2. Kanunları, kuralları uygulamak.
		-
		cargılaş- “Birlikte yargılamak.”[330]
yarġıḷığ **III/138**	Leb.	*bk.* yarġıḷū.
yarġıḷū **III/138**	Alt. Tel.	Mahkemelik olan, mahkeme sürecinde olan.
		-
		-
yarġızak **III/139**	Alt. Tel.	<yarġı+saḳ Kendini dediklerini yaptırmaya çalışan, kavgacı, emretmeyi seven kimse.
		-
		-
yarġızaḳ **III/139**	Tel.	*bk.* yarġıẓaḳ.
yārı **III/120**	Tel. W.	Olumsuz yapıların kuvvetlendirilmesinde kullanılır ve “*tümüyle, büsbütün, kesinlikle*” anlamı verir.
		-
		-
yarı- **III/120**	Kumd.	=yaru Işık saçmak, parlamak. *Taŋ yarıp keldi.* “Sabah şafağı göründü.” (Kumd.); *Aḫardıŋ közü yarıdı.* “Onların gözleri parladı.”
		yarū- “Parlak olmak, parlamak.” (EDPT, 956) yaru- “1. Parlamak, ışık saçmak. 2. *mec.* Parlamak, ışık saçmak, sevinmek.” (DTS, 259)

[330] ATS’de anlamı “yargılanmak” olarak verilmiştir.

		carı- “Aydınlatmak.” (ATS, 54) ď’arı- Işık vermek, yanmak, parlamak, ışık saçmak.” (TAS, 23) ď’arı- “Aydınlanmak, düzelmek (hava durumu).” (DÇT, 114)
yarıdıḷ- **III/127**	Tel.	<yarıt-(ı)ḷ- Aydınlanmak.
		-
		-
yarıḳ I **III/121**	Alt. Leb.	<yar-ḳ Yarık. *Su pu yarıḳtaŋ çıġıp yat.* “Su bu yarıktan çıkıyor.” (Alt.)
		yaruk “Yarık, gedik, oyuk, çatlak.” (EDPT, 962) yarıḳ~yaruḳ “Yarık, kesik, çatlak, gedik.” (DTS, 257, 259)
		carık “Çatlak, yarık.” (ATS, 54) ď’arık “Yarık, çatlak, kırık.” (TAS, 23) ď’arık “Dar boğaz, derin vadi; yarık, çatlak.” (DLTÇ, 144) ď’arık “1. Yarık, yarılarak oluşmuş şey. 2. Dünya, âlem.” (DÇT, 114)
yarıḳ II **III/121**	Alt. Tel. Leb.	1. Aydınlık, parlak. *Pu yarıḳ neme pu?* “Bu açık renkli olan parlayan eşya nedir?” (Alt.); *açıḳ yarıḳ* “Açık ve parlak” (Alt.); *yarıḳ kün* “Aydınlık gün.” (Alt.) 2. Işık, parıltı (parlaklık). *Kündŭŋ yarıġı* “Gün ışığı.” (Alt.); *ayḋıŋ yarıġı* “Ay ışığı.” (Alt.); *Ettŭŋ yarıġı kös, ayḋarda közŭŋ arū poḷza, par ediŋ yarıḳ poḷor!* “Bedenin ışığı gözdür, eğer gözlerin temiz ise, tüm bedenin de parlak olacaktır!” 3. Işık, dünya. *Pu yarıḳtıŋ kijizĭ* “Bu dünyanın insanları.”
		yaruk “Işık, parıltı, ışıltı, aydınlık.” (EDPT, 962) yaruḳ “1. Işık, ışıltı, parıltı. 2. Parlak, aydınlık.” (DTS, 259)
		carık “1. Işık, aydınlık. 3. Neşeli, mutlu (karakter). 3. Dünya.” (ATS, 54) ď’arık “Işık, aydın, aydınlık.” (TAS, 23) çarık “Işık, aydınlık.” (DK, 266) ď’arık~ť’arık “Işık.” (DLTÇ, 144, 213) ď’arık “1. Yarık, yarılarak oluşmuş şey. 2. Dünya, âlem.” (DÇT, 114)
yarıḳtığ **III/122**	Leb.	Bölünmüş, yarılmış.
		-
		çarıktığ “Yarılmış, parçalanmış, bölünmüş.” (KRS, 116)
yarıḳtū **III/122**	Alt.	*bk.* yarıḳtığ.
yarıḷ- **III/125**	Tel. Alt.	1. Yarılmak, çatlamak, parçalanmak. *Yüreḫĭ yarıḷıp parġan.* “Onun yüreği parçalandı.” (Tel.); *Paş yarıḷza pörük içinde.* “Kafa kırık olsa da, yine de şapkanın altındadır

		(atasözü)"; *Ḳıs orta yarıḷıp pardı.* "Kız ikiye ayrıldı." (Alt.); *Paḳa ḳança dā yize puġā teŋ poḷboġon, içǐ yarıḷıp ölŭp parġan.* "Kurbağa her ne kadar yese de, yine de öküzle baş edemezdi, sonunda patladı." (Tel.; P.d.V.I, 196,22); *Yıḷım ḳaya yarıḷa ber, yaŋıs aḳamdı sup saḷaỳn!* "Sert kaya, sen parçalan! Ben oraya biricik ağabeyimi koymak istiyorum!" (Alt. P.d.V.I, 13,103) 2. Ayrılmak. *Yaŋıs naťımdaŋ yarıḷdım.* "Ben tek arkadaşımdan ayrıldım."; *Yarıḷbas* "ayrılmaz"
		yarıl- "Yarılmak." (EDPT, 967) yarıl- "Yarılmak, bölünmek, parçalanmak." (DTS, 256)
		carıl- "Yarılmak, kırılmak, parçalanmak, çatlamak." (ATS, 54) ď'arıl- "Yarılmak, parçalanmak, bölünmek." (DÇT, 114)
yarıḷığ **III/126**	Leb.	Fakir, sefil, muhtaç. - -
yarım **III/128**	Alt. Leb.	<yar-m Yarı, yarım. *Püdün yarım* "Bir buçuk." (Alt.); *ekki yarım* "İki buçuk." (Alt.); *tört yarım* "Dört buçuk." (Alt.); *Yarım put* "Yarım pud." (Alt.); *yarım kün, yarım tüş* "Yarım gün, gün ortası." (Alt.); *yarım tögörök* "Yarım daire." (Tel.); *Yaḳşı til yarım attıŋ pāzı.* "İyi dil yarım at değerindedir (atasözü)."
		yarım "Yarım." (EDPT, 968) yarım "Yarım." (DTS, 256)
		carım "Yarım." (ATS, 54) ď'arım "Yarım, buçuk." (TAS, 23) ť'arım~çarım~çārım "Yarım, buçuk." (DK, 260, 265) ď'arım~ť'arım "Yarım, buçuk." (DLTÇ, 144, 213) ť'arva~ť'arvı "Yarı." (DLTÇ, 213) ď'arım~çarım "Yarım." (DÇT, 114, 164)
yarımtıḳ **III/129**	Tel.	<yarım+ḷıḳ Yarı, yarım. -
		carımtık "Yarım." (ARS, 43)
yarın **III/122**	Alt. Leb. Tel. Kumd.	=yarġın, yaurun Omuz, kürek kemiği. *Yardım* "Benim omuzum"; *Yarın küỳdŭrŭp kör!* "Kürek kemiğini yak ve bak! Fala bak!"; *Yarın küỳdŭrŭp körḥöstŭ.* "Ona fal baktırttı."
		yaġrın~yarın "Kürek kemiği." (EDPT, 905, 970) yaġrın~yarın "Kürek kemiği." (DTS, 256) yaġır~yaġır~yaġrı~yarın "Kürek kemiği." (DTS, 238, 239, 256)

		carın “Omuz, omuz kemiği.” (ATS, 54) ḏ’arın “Omuz.” (TAS, 23) ḏ’arın~ṯ’arın “Omuz.” (DLTÇ, 144, 213) ḏ’arın “Kürek kemiği, omuz.” (DÇT, 114) ḏ’arın şoydoŋ “Omuz ve boyun.” (DÇT, 114)
yarın- **III/123**	Tel.	<yarı-n- Kendi kendine parlamak. - ḏ’arın- “Yayılmak.” (DK, 211)
yarınçı **III/125**	Tel.	<yarın+çı Kürek kemiği ile fala bakan falcı. - carınçı “Yanmış kürek kemiğine bakan falcı.” (ATS, 54)
yarındaḳ **III/124**	Tel.	<yarın+daḳ Geniş omuzlu, tıknaz. yarındak “Kürek kemikleri üzerinden geçen, aşan bir şey.” (EDPT, 971) yarındaḳ “Kemer, kayış, koşum, deri parçası.” (DTS, 256) carıntık “Kemer.” (ATS, 54)
yarındū **III/124**	Tel.	*bk.* yarındaḳ.
yarış **III/127**	Alt. Tel.	Yarış, müsabaka. yarış “Yarış, müsabaka.” (EDPT, 972) yarış “Yarış, müsabaka.” (DTS, 257) carış “Yarış, müsabaka, at yarışları.” (ATS, 54) ḏ’arış “At yarışı.” (TAS, 24) çarış “Yarış.” (DLTÇ, 221)
yarış- **III/127**	Alt. Tel. Leb.	At yarışlarında yarışmak. yarış- “Yarışmak, müsabaka etmek.” (EDPT, 972) yarış- “Yarışmak, müsabaka etmek.” (DTS, 257) carış- “Yarışmak, yarışa katılmak.” (ATS, 54)
yarışçı **III/128**	Alt.	Yarışlarda koşan. *Yaŋıs attū yarışçı- yarġak tondū küröşçĭ* “Tek atı olan ve o atını yarıştıran kimse tek yırtık elbisesi olan güreşçi gibi hareket eder.” (P.d.V.I, 4,44) - -
yarıştır- **III/128**	Tel. Alt.	<yarış-tır- Atı yarıştırmak. -

		carıştır- “Yarıştırmak.” (ATS, 54)
yarıştū **III/128**	Tel.	<yarış+tū Bahis için geçerli olan miktar.
		-
		-
yarıt- **III/126**	Alt. Tel. Leb.	1. Aydınlatmak, parlatmak. *Mā yarıt!* “Beni aydınlat!” 2. İlan etmek, yaymak, birileri ile ilgili bilgi vermek, bildirmek. (Alt. Tel.) *Yarıdıp aẏttı.* “O açık, aydın bir şekilde aydınlattı.”; *Yarıtpaẏ keldǐ.* “ Gizlice geldi, habersizce geldi.” 3. *Köksün yarıdıp yat.* “O öksürdü, boğazını temizledi.”
		yarıt-~yarut- “Parlatmak, aydınlatmak, ışık saçtırmak.” (EDPT, 960) yarıt-~yarut- “Parlatmak, aydınlatmak, ışık saçtırmak.” (DTS, 260)
		carıt- “1. Aydınlatmak, yakmak. 2. Aydınlanmak.” (ATS, 54) carıt- “Sevk etmek.” (TAS, 54) ḋ’arıt- “Aydınlatmak, ışık tutmak.” (TAS, 24) ḋ’arıt- “Aydınlatmak, parlatmak.” (DLTÇ, 144)
yarḳın **III/136**	Alt. Tel. Kumd.	Işıltı, parlaklık, ışık.
		-
		carkın “Işık, parıltı.” (ATS, 54) ḋ’arkın “Parlaklık, parıltı.” (TAS, 24)
yarḳında- **III/136**	Tel. Alt.	<yarḳın+ḷa- Parlamak, ışık saçmak.
		-
		carkında- “Aydınlatmak.” (ATS, 54)
yarḳından- **III/136**	Alt.	<yarḳında-n- Aydınlanmak. *Anıŋ yarajına turanıŋ içǐ yarḳındana beret.* “Onun güzelliğinden çadırın içi aydınlanıveriyor.” (P.d.V.I, 10,7)
		-
		carkındal- “Aydınlanmak.” (ATS, 55) ḋ’arkından- “Parıldamak, ışık saçmak.” (DK, 211)
yarḳındaş **III/136**	Tel.	<yarḳında-ş Yansıma.
		-
		-
yarḳındū **III/136**	Alt.	<yarḳın+ḷū Parlayan, ışıldayan.
		-
		carkındu “Parlak, berrak.” (ARS, 43)

		ď'argındu~ď'arkındū "Parlayan, ışıldayan." (DÇT, 114)
yarḷa- **III/140**	Alt. Tel.	<yar+ḷa- Yaymak, ilan etmek, duyurmak. *Yar yarḷadı.* "Söylenti, dedikodu çıkardı."; *Yarḷap maḳtadı.* "Alenen, herkesin duyacağı şekilde övdü." - carla- "Bildirmek, emir yayımlamak, ilan etmek." (ATS, 55) ď'arla- "Bildirmek, beyan etmek, duyurmak." (TAS, 24)
yarḷaḷ- **III/141**	Alt.	<yarḷa-ḷ- Duyurulmak, ilan edilmek, yayılmak. - carlal- "Yayımlanmış, ilan edilmiş olmak." (ATS, 55)
yarḷıḳ **III/141**	Alt. Leb. Tel. Kumd.	<yar+ḷıḳ veya yarıḷ+ḳ İlan, ferman, emir. yarlıġ "Bir üstün asta verdiği emir." (EDPT, 965) jarlıġ~jarluġ~yarlıḳ "1. Emir, buyruk.2. Dinî kurallar, sutra." (DTS, 679, 257) carlık "Burhancılık taraftarı (20. yüzyılın başında oluşan ve Sovyet idaresinin tasvip etmediği bir hareketin taraftarı." (ATS, 55)
yarḷū **III/143**	Tel. Alt.	<yar+ḷū Onaylanmış, tanınmış, ünlü. yarlıġ "Üstten asta verilen emir." (EDPT, 966) yarlıġ "1. Emir, talimat. 2. Dinî emirler, buyruklar, sudur." (DTS, 257) -
yarman- **III/152**	Tel. Alt.	Sarp bir yere el ile tutunarak tırmanmak. yarman- "Tutunarak tırmanmak." (EDPT, 969) yarman- "Tırmanmak, yükselmek." (DTS, 258) ď'arman- "Tırmanmak." (TAS, 24)
yarsı- **III/148**	Tel.	Rahatsız olmak, endişeli olmak, paniğe kapılmak. - -
yārsı- **III/148**	Tel. W.	Tiksinmeye başlamak, ters düşmek, hoşlanmamak. yarsī- "(Bir şey tarafından) tiksindirilmek, iğrendirilmek." (EDPT, 971) yarsı- "Tiksinmek, iğrenmek." (DTS, 258) ď'arsı- "Kötü kokmak, kötü kokmağa başlamak, kokmağa başlamak." (TAS, 24)
yarsış **III/149**	Tel.	*bk.* yarsū.

yarsū **III/149**	Tel.	<yarsı-ū Vahşi hayvanları korkutma, ürkütme.
		-
		-
yārsū **III/149**	Tel. W.	Kötü, itici porsuk kokusu.
		yarsıġaġ “Berbat, iğrenç, tiksindirici, menfur, çirkin.” (DTS, 258)
		-
yārt- **III/145**	Leb.	=yaŋırt Yenilemek.
		-
		caŋırt- “1. Yenileştirmek, değiştirmek, yeniyle tamamlamak. 2. Bir şeyi tamir etmek. 3. Tazelemek, canlandırmak, yeni güç vermek.” (ATS, 52) ď’aŋırt- “Yenilemek.” (TAS, 22)
yart I **III/144**	Tel. Alt. Kumd.	Açık, anlaşılır; bütün, tam, sağlam, hasar görmemiş. *Yart poyınça keldǐ.* “Hasar görmeden, bozulmadan geldi.”; *Yart ündǖ* “Açık, belirgin sesi olan.”; *Yart yer* “Yeni, daha önce yaşanmayan yer.”; *Yart yerdeŋ yırtıḷdı.* “Yeni bir yerden yırtıldı.”
		-
		cart “1. Gerçek. 2. Açık, anlaşılır. 3. Taraf, yön.” (ATS, 55) ď’art “Net, açık, anlaşılır (ses).” (TAS, 24) ď’art “Aydın, sadık, hakiki; açık, muhtemelen.” (DÇT, 114)
yart II **III/145**	Tel. Kumd.	Tahta.
		yartū “1. Yarılmış, bölünmüş şey. 2. Uzun ahşap şeritler.” (EDPT; 959) yartu “1. Yonga, talaş. 2. Üzerine yazı yazılan levha.” (DTS, 259)
		-
yartıçaḳ **III/145**	Tel. Kumd. Alt.	1.Tahta 2. Düz, yassı.
		-
		-
yartın **III/145**	Tel. Kumd.	<yart+ın Açık, anlaşılır; bütün, tam, sağlam, hasar görmemiş.
		-
		cart “1. Gerçek. 2. Açık, anlaşılır. 3. Taraf, yön.” (ATS, 55) ď’art “Net, açık, anlaşılır (ses).” (TAS, 24)
yartma **III/146**	Alt. Tel. Kumd.	<yarıt-ma Balık tutmaya yarayan lamba, ışık.
		-
		-
yartmaḷa-	Tel. Alt.	<yartma+ḷa-

III/146	Kumd.	Işık (lamba) ile balık tutmak. *Çoḫışmanıŋ pelterine yartmaḫap eki pel sayıp aḫıp pıjırıp yidїk.* "Biz Çolışman sahilinde ışıkla balık avlayarak, iki tane somon balığı tutup pişirip ve yedik." (P.d.V.I, 149,13)
		-
		-
yarū I **III/131**	Tel.	<yar-ū Kolay bir şekilde parçalanan bir şey. *Yarū odun* "Kolay bir şekilde doğranan odunlar."
		-
		-
yarū II **III/131**	Tel. Alt.	Ham deri. *Yarū ederge* "Deri işleme."; *yarū edēçi* "Deri işleyen kimse."; *yarū-ḳanat (yarḳanat)* "Yarasa."
		-
		ď'āru "Deriden yapılmış bir cins eldiven. Başparmak ve geri kalan dört parmak için iki parmaktan oluşan eldiven." (TAS, 19)
yas **III/213**	Alt.	İlkbahar.
		yaz "Köken olarak 'yaz mevsimi' ancak daha sonraları 'ilkbahar' anlamını da karşılamıştır." (EDPT, 982) yaz "İlkbahar." (DTS, 266)
		cas "İlkbahar." (ATS, 49) ď'as "İlkbahar." (TAS, 24) ť'as "Yaz mevsimi." (DLTÇ, 213)
yas- I **III/213**	Alt. Tel.	Açmak, düğümü çözmek, ayırmak, çözmek. *Tuḫum yastı.* "Saç örüğünü açtı." (Alt.); *Piçik yazaẏn-ba?* "Mektubu açayım mı?" (Alt.); *Piçigin yazıp kelўp ḳıẏġırıp-yat.* "Mektubu açıp okuyor."; *Pu pöstŭ yas!* "Kumaşı küçük küçük iplere ayır!"; *Arġamçını yastı.* "İpi çözdü."
		yaz- "Bir şeyi daha basit hâle getirmek, bağ, düğüm vb. çözmek, açmak, sermek, çözmek." (EDPT, 983) yaz- "1. Çözmek, açmak. 2. Saç ya da örgüleri çözmek." (DTS, 266)
		cas- "1. Tedavi etmek. 2. Parmaklarını gevşetmek. 2. Yanılmak, şaşırmak." (ATS, 55) ď'as- "Sökmek, çözmek (örgü, ip)" (TAS, 24) ças- "Tedavi etmek, iyileştirmek." (DK, 266)
yas- II **III/214**	Alt. Tel.	Yanından geçmek, ıskalamak, yanılmak. *Yaza attı.* "O ıskaladı, hedefi vuramadı." (Alt.); *Yāndardıŋ yandaẏ ḳaḫġan yaŋnaŋ nērek ürençikterўŋ ď'aza ḳıḫınıp-yat?* "Neden senin öğrencilerin eski bilginlerin efsanelerini atlıyorlar?" (Tel.)
		yaz- "Hata yapmak, ihmal etmek; yolunu kaybetmek, suç işlemek, günaha girmek." (EDPT, 983)
		cas- "1. Tedavi etmek. 2. Parmaklarını gevşetmek. 2. Yanılmak,

		şaşırmak.” (ATS, 55) d’as- “Hedefi vuramamak, ıskalamak.” (TAS, 24) d’as- “Yanılmak, hata yapmak.” (TAS, 24) d’as- “Yanılmak, ıskalamak.” (DÇT, 114) yazıl- “Iskalamak, isabet ettirememek.” (DÇT, 120)
yas- III **III/214**	Alt.	Tedavi etmek. *Emçi kiji pu köyöndü emdep yazıp aḷgın!* “Hekim, bu tavşana ilaç vererek onu tedavi et!” (P.d.V.I, 20,351) yasa- “Kurmak, yapmak, düzenlemek, belirli bir düzene koymak.” (EDPT, 974; DTS, 260) cas- “1. Tedavi etmek. 2. Parmaklarını gevşetmek. 2. Yanılmak, şaşırmak.” (ATS, 55) d’as- “Tedavi etmek.” (TAS, 24)
yasḳı **III/221**	Alt. Tel.	<yas+ḳı İlkbahara ait. *yasḳı künlerde* “İlkbahar günlerinde.” yazkī “İlbahardaki.” (EDPT, 985) yazḳı “İlbahar, ilkbahardaki.” (DTS, 267) caskı “İlkbahar (ekini)” (ATS, 55) d’askı “İlkbahara ait.” (TAS, 24) çaskı “İlkbahardaki.” (DK, 266)
yasḳıda **III/221**	Alt. Tel.	<yasḳı+da İlkbaharda. - d’askıda “İlkbaharda.” (DK, 211) yazıda “Yazın.” (DLTÇ, 213) casḫıda~casḳıda “Baharın.” (GSATA, 384)
yassaḳ **III/224**	Tel.	=yasaḳ Vergi, ücret, görev. alban yasaḳ “Nakit veya ayni vergilendirme.” (DTS, 37, 260) casak “*es.* Haraç, vergi.” (ATS, 55)
yasta- **III/222**	Alt. Tel. Leb.	<yas+ḷa- İlkbaharı geçirmek. yazlat- “İlkbaharı geçirmek.” (EDPT, 987) yazlat- “İlkbaharı geçirmek.” (DTS, 267) -
yastan- **III/222**	Tel. Alt.	Yaslanmak, bir şeyi yastık olarak kullanmak, bir şeyleri başının altına koymak, yastığın üzerine uzanmak. *Yān tegen aŋ pir tayḳanı yastaġan yadırı.* “Fil denen av hayvanı ormanlı dağa yaslanıyor.” yastan- “Yaslanmak, dayanmak.” (EDPT, 974)

		yastan- “Yaslanmak, dayanmak.” (DTS, 261)
		castan- “Yaslanmak, başının altına yastık koymak, bir şeyi yastık gibi kullanmak.” (ATS, 55) ď’astan- “Temelini oluşturmak, yastanmak.” (DK, 211) ď’astan- “Çarşafı sermek, yaymak, sermek, başının bulunacağı yere koymak.” (DÇT, 214)
yastıḳ **III/223**	Alt.	Yastık.
		yastuk “Yastık, dayanılan şey.” (EDPT, 974) yastuḳ “Yastık.” (DTS, 262)
		castık “Yastık.” (ATS, 55) ď’astık “Yastık.” (TAS, 24) çastık “Yastık.” (DLTÇ, 221) ď’astık “Yastık.” (DÇT, 114)
yaş **III/240**	Alt. Tel. Leb.	1.Taze, yeşil, sulu, nemli. *Yaş aġaç* “Yeni ağaç” (Alt.) 2. Genç. *Yaş paḷa* “Bebek, küçük çocuk.” (Alt.); *yaş kiji, yaş yigit* “Genç adam, genç.”; *Yaş çaġı* “Gençlik.” (Alt.); *yaş temi (deyim, Tel.); Yaş Tura* “Biysk şehri (genç şehir, Aba-Tura “Ata şehri”, Kuznetsk).” 3. Gözyaşı (gözün sulanması). *Köstŭŋ yajı* “Gözyaşı.” (Alt.); *Köskö yaş keldi.* “Onun gözleri yaşardı.” (Alt.); *Közŭnŭŋ yajı möltröp çıġıp keldĭ.* “Gözünün yaşı parlayarak aktı.” (Alt.) 4. Hayat yılı (bitkilerin her sene nemliliğinin, tazeliğinin gelmesi). *Pejĭnçĭ yaştıŋ pajında* “Onun beşinci yılının başlangıcında.” (Alt. Tel.) 5. Yaş, ömür. *Yajı ḳısḳa poḷdı.* “Onun ömrü kısa idi.” (Alt.) *Yajı uḷu kiji* “Yaşlı adam.” (Alt.); *ürḥülḥi yajımġa ne körḥönümdĭ* “Benim ömrüm boyunca gördüklerimi” (Tel., P.d.V.I, 113,3); *er yajı* “Yetişkin yaş.” (Alt.)
		yāş “1. Taze (yeşil sebzelerde), 2. Nemli (Nem, gözyaşı), 3. Yaş (bir kişinin yaşamındaki bir yıl)” (EDPT, 975) yaş I “1. Yeşil, genç. 2. Körpe, taze. 3. Yeşillik.” (DTS, 261) yaş II “1. Yıl (yaş). 2. Hayat, ömür.” (DTS, 262)
		caş “1. Genç. 2. Yaş, dönem. 3. Yeşil, taze. 4. Yaş, nemli.” (ATS, 55) ď’aş “1. Yaş, çağ. 2. Genç, taze, olgunlaşmamış.” (TAS, 24) ď’aş “Gözyaşı.”(ATS, 24) ď’aş~çaş I “Yıl, sene, yaş.” (DK, 212, 266) çaş II “1. Genç. 2. Genç gelin.” (DK, 266) ď’aş “Genç.” (DLTÇ, 145) ť’aş I~çaş “Yaş, ömür.” (DLTÇ, 213, 221) ť’aş “Gözyaşı.” (DLTÇ, 213) ď’aş I “Yaş, sene; genç, yeşil.” (DÇT, 114)

		ḍ̌aş II “Göz yaşı.” (DÇT, 114)
yāş **III/243**	Tel.	=yaġış Kötü hava (yağmur veya kar). yaġış “Birlikte yağma; toprağa dökülen şarap, işret; sağanak yağış.” (EDPT, 908) yaġış “İslam öncesi Türklerde kurban adama.” (DTS, 238) cāş “1. Yağmur. 2. Gözyaşı.” (ATS, 48) ḍ̌āş “Afet, yağışlı, kötü hava.” (TAS, 19)
yaşḳıl **III/249**	Alt. Leb.	Mavimsi. Güvercin renkli. - -
yaştan- **III/251**	Alt. Tel. Leb.	<yaş+la-n- 1.Gözyaşı dökmek. 2.Gözyaşı hastalığından eziyet çekmek. - -
yaştığ **III/251**	Leb.	*bk.* yaştū.
yaştū **III/251**	Alt. Tel. Leb.	<yaş+lū Yaşında olan. *Men oḷ çaḳta on pir yaştū poḷġonım.* “O zamanlar ben on bir yaşında idim!” (Tel., P.d.V.I, 116,17); *Üç yaştū pala* “Üç yaşındaki çocuk.” (Alt.); *yeti yaştūnda* “Onun yedi yaşı olduğunda.” (Alt.) yaşlıġ “Gözü yaşla dolu.” (EDPT, 978) caştu “Yaşında olan” (ATS, 55) çaştıg~çaştu “Yaşında olan.” (DK, 267) ḍ̌aştu “- Yaşı olan, yaşında.” (DÇT, 114)
yat **III/190**	Alt. Tel.	Yad, yabancı. *Yat kiji* “Yabancı.”; *Yattıŋ yerĭnde yaman yürbe!* “Yabancıların ülkesinde kötü yaşama!” (Alt.) yāt~yād “Yad, yabancı.” (EDPT, 883) yat “1. Yabancı. 2. Yabancı ülke.” (DTS, 263) -
yat- **III/192**	Alt. Tel. Leb.	1. Uzanmak, yatmak; oturmak, yaşamak. *Yerde yattı.* “O yere uzandı.” (Alt.); *Uÿḳu keldĭ yat paḷam!* “Uyumak istiyorsan uzan, çocuğum!” (Alt.); *Yada ḳaḷdı.* “O uzanıyordu, yorgundu.” (Alt.); *Atḳan maḷdıŋ edi yerde yadıp yat.* “Ölmüş hayvanların etleri yerde kalıyor.” (Alt.); *Pis yaḷaŋda yada öskön maḷ oşḳoş nenĭ bilerĭk.* “Biz bozkırda yaşayan büyük baş hayvanlar gibiyiz, ne biliriz ki!” (Tel.); *Sen-bile pirge yatpassım!* “Ben seninle yaşamak istemiyorum!” (Alt.); *Orus turasında yadarġa pis pilbeÿ-yadıbıs!* “Biz Rus çadırında yaşayamıyoruz!” (Tel.); *Anda*

eki ķono yadıp azıķ edĭp aḷdıbıs! “Biz orda iki gece konaklayıp azık yaptık!” (Tel.); *On suḷardıŋ poyında tört yaẏzaŋnıŋ uḷuzŭ yadar.* “On nehrin kıyısında dört zaysanın halkı yaşıyor.” (Alt.)

2. Bulunmak, yer tutmak, herhangi bir durumda bulunmak (olmak).

3. Altay ve Teleüt lehçelerinde yardımcı fiil olarak kullanılır, o zaman düzensiz şimdiki zaman çekimini karşılar:

Yadım, yazıŋ yat (yadır, yadırı), yadıbıs, yazıŋar, yaırḷar

a) *Yat-* yardımcı fiili*; -p zarf-fiil eki* ile birleşerek şimdiki zamanı karşılar. (Alt. Gr. s. 71).

Kelĭp-yadım, kelĭp-yazıŋ (yadıŋ, kelĭp-yat (kelĭp-yadır, kelĭp-yadırı), kelĭp-yadıbıs, (kelĭp-yadıķ), kelĭp-yazıŋar (yadıġar), kelĭp-yadırlar. “Ben geliyorum vb.”; *Nenĭ edĭp-yazıŋar? tedĭ, odundap-yadıķ, tedĭler.* “ ‘Siz ne yapıyorsunuz?’ dedi. Onlar da ‘Biz odun kırıyoruz?’ dediler.”; *Ķolım-pile ine tudŭp-yadım.* “Ben elimle iğne tutuyorum.”; *Ķan Ķudaẏġa mürgüp-yazıŋ-ba?, tedĭ, men aẏttım: Mürgüp oķ yadım mürgüp oķ yazıŋ-ba?* “Sen Allah’a dua ediyor musun, dedi. Dua ediyorum, dedim. (O da) gerçekten dua ediyor musun, dedi.”; *Seni Yaẏzaŋ poyına ķıçırıp-yat.* “Zaysan seni yanına çağırıyor!” (Tel., P.d.V.I, 143,28); *Palıķ köp tāp yazıŋ-ba? Tedĭler, tāp oķ yadıbıs! tedim, sler ķanar parıp-yazıġar, ķarındaştar?* “Çok balık tutuyor musun, dediler. Tutuyoruz, dedim. Peki, siz nereye gidiyorsunuz, arkadaşlar?” (Tel.; P.d.V.I, 141,9); *Su-bıla yüzŭp yūnŭp-yadırlar.* “Onlar nehirde yıkanıyorlar.”

b) Olumsuz fiillerde *-A zarf-fiil* eki ile şimdiki zaman oluşturur:

kelbeẏ-yadım, kelbeẏ-yazıŋ (yadıŋ), kelbeẏ-yat (yadır, yadırı), kelbeẏ-yadıbıs (yadıķ), kelbeẏ-yazıġar (yadıġar), kelbeẏ-yadırḷar.

Men kreske tüşpeẏ-yadım! “Ben vaftiz olmuyorum!” (Tel., P.d.V.I, 140,21); *Oḷ aştı pergen Ķudaẏnı kündülebeẏ-yazıŋ!* “Sana yiyecek veren Allah’a şükretmiyorsun!” (Tel., P.d.V.I, 114, 17); *Ā paş ķoẏġan kijilerdĭ sŭp-yat, tedĭ, paş ķoẏboġon kijilerdĭ sübeẏ-yat.* “O’na dua eden insanları seviyor, dedi. O’na dua etmeyenleri ise sevmiyor, dedi.” (Tel.; P.d.V.I, 114,29)

c) *Yat-* yardımcı fiili, diğer fiillerle *-p zarf-fiil* eki (olumsuzlarda *-a zarf-fiil eki*) ile birleşir ve hareketin sürekliliğini bildirir.

Yeren-Çeçen uẏḷap-yattı, açınıp-yattı, yanındaġı yes ķomurġaẏ çoķurḷap-yattı, uçar ķuş anı kelip uġup otturdŭ, yürer aŋ kelĭp anı tıŋdap turdŭ, Yeren Çeçeniŋ çoķurḷap-yatķanın uġŭp turdŭḷar. “Eren-Çeçen ağlıyordu, üzülüyordu, yanında bulunan bakır flüt çalıyordu, uçan kuşlar uçarak gelip dinliyorlardı, kaçan hayvanlar gelip dinliyorlardı, onlar Eren-Çeçen’in çaldığını dinliyorlardı.” (Tel., P.d.V.I, 180,32); *Pu slerdĭŋ Ķudaẏ dep, yaŋdap-yatķanıŋar Ķudaẏ emes!* “ Bu sizin Tanrı diye inandığınız Tanrı değil!” (Tel.; P.d.V.I., 142,10); *Maŋa kelbeẏ-yattıḷar!* “Onlar bana gelmediler!” (Alt.)

4. *Yat-* yardımcı fiili şöyle de kullanılır:

Oḷ iş yaķşı yat! “Bu iş iyidir!”; *Meni ķürmaķ abıs mekkelep kresteẏrḥe yatķan poḷur tep!* “Ben sinsi rahibin beni vaftiz etmek istediğini düşünüyordum!” (Tel.; P.d.V.I, 140,20); *Yaŋıs uyŭm ölüp*

		pu yadır- yajı yedǐp emegenǐm pu yadır! "Bu benim ölen tek ineğimdir, bu benim yaşlanan hanımımdır!"; (Tel.); *Yaḷḳurŭp mürgüp-yatḳan-yazıŋ!* "Sen tembel bir şekilde dua ediyorsun!"; *Pu ustaḷ yadır!* "Bu masadır!"
		yat- "Yatmak, uyumak için yatmak, (Göçebeler için) bir yere yerleşmek." (EDPT, 884) yat- "1.Yatmak; 2. Uzanmak; 3. Bulunmak, kalmak." (DTS, 263)
		cat- "1. Yatmak. 2. Yerleşmek. 3. Bulunmak. 4. Yaşamak, barınmak. 5. (Hareketin şu anda tamamlandığını yani şimdiki zamanı gösteren yardımcı fiil.)" (ATS, 55, 56) ď'at- "1. Yatmak. 2. Yaşamak." (TAS, 24) cat-~ď'at-~ď'ıt-~ť'at-~ť'ıt-~çāt-~çat- "Yatmak." (DK, 208, 260, 265, 266) ť'at- "Yatmak." (DLTÇ, 213) ď'at- "Yatmak, uzanmak; yaşamak." (DÇT, 114)
yāt- **III/198**	Tel. W.	Dökmek, boşaltmak. - -
yatḳın **III/204**	Kumd. W.	Yıldırım. - -
yattır- **III/206**	Alt. Tel.	<yat-tır- Yatırmak, uzatmak, yatağa getirmek. yatġur-~yatur- "Yatırmak." (EDPT, 888, 892) yatġur- "Yatırmak." (DTS, 263) cattır- "1. Yerleştirmek, ikamet ettirmek. 2. Çocuğu yatırmak." (ATS, 56) ď'atır- "Yatırmak." (DK, 212) ď'atır- "Yatırmak." (DLTÇ, 145)
yattırıs- **III/206**	Alt.	Yatırtmak. *Aḳ kīstǐŋ üstŭnö aḳḳızın yattırzıp ḳoẏdı.* "Kardeşini beyaz keçenin üstüne yatırttı." - cattırgıs- "Yerleştirmek, birini üçüncü kişi aracılığıyla yerleştirmek." (ATS, 56)
yaur **III/17**	Tub.	Yağır, atın sırtındaki sıyrık. *bk.* yūr**.
yaẏ **III/4**	Alt. Tel. Leb. Tub.	Yaz mevsimi. *Yaẏdıŋ ayı* "yaz ayı (Temmuz veya ağustos)." (Alt.); *Yaẏ poḷganın yardı izigen püldŭ.* "Yazın geldiğini omuz kürek kemiğinin (yargının) ısınmasından anladı." (Alt., P.d.V.I, 14,118). yāy "Türk lehçelerinde bu kelimenin 'yaz' veya 'ilkbahar' ı

		karşılaması hususunda belirsizlik vardır. ‘yaz’ kelimesinin varlığı “yay’ ın ilkbahar olması ihtimalini güçlendirir.” (EDPT, 980) yay “Yaz mevsimi.” (DTS, 240) ď́ay~çay~ť́ay “Yaz mevsimi.” (DK, 209, 259) ť́ay “Yaz mevsimi.” (DLTÇ, 213)
yaẏ- **III/5**	Alt. Tel. Leb. Tub.	1. (Yere) koymak, sermek, yaymak. *Kebis yaẏdı.* “Halı serdi.” (Alt.); *Paẏḳḳan yaẏ!* “Çadırı kur!” (Alt.); *Köp ḳaḷıḳ anıŋ yoḷında kīmderĭn yaẏdı!* “Birçok halk onun yolunda kıyafetlerini yaydı (serdi).” (Tel.); *Aḳ kīstĭ aẏḷınıŋ içĭnde yayıp saḷdı.* “Çadırın içine beyaz halı serdi.” (Alt.) 2. Yaymak, dökmek (serpmek). *Ölöŋ yaẏdı.* “O samanı dağıttı.”; *Aġaştıŋ pürŭn kezĭp aḷıp yoḷına yaẏdıḷar.* “Onların ağacın yapraklarını kesip onun yolunda serptiler.” (Tel.) 3. Yaymak, dağıtmak, kovalamak. 4. Yaymak, yayınlamak. 6. Yaygınlaşmak, yayılmak. *Sözŭ yaẏġan.* “Onun sözleri yaygınlaştı.” (Alt.); *Adı yayıp çıḳtı.* “Adı çıktı, ünü yayıldı.” --- yāḏ-~yay- “Yaymak, sermek; *mec.* başkalarına yaymak.” (EDPT, 883, 980) yad-~yaḏ-~yay-~yat-~yaz- “1. Yaymak. 2. Sarsmak, silkelemek. 3. Dökmek.” (DTS, 236, 237, 240, 263, 266) ď́ay- “Yaymak, genişletmek, açmak, gevşetmek.” (DK, 209) ď́ay- “Yaymak, açmak, sermek.” (DÇT, 112)
yaya- **III/73**	Alt. Leb.	1. Yaratmak, oluşturmak. *Pu yarıḳtı yayap turġan Ḳudaẏ.* “Tüm dünyanın Yaratıcısı Allah. 2. Gerçekleştirmek, hayata geçirmek, bitirmek. --- - --- caya- “Yaratmak (Allah), meydana getirmek.” (ARS, 38)
yayaġan **III/73**	Alt. Leb.	<yaya-ġan 1.Yaratan. *Yayaġanımıs* “Bizim yaratanımız.” 2. Yaratık. *Yayaġan neme* “Tüm yaratıklar.” --- - --- cayaġan “Yaratıcı.” (GSATA, 384) cayān “Yaratıcı.” (ARS, 38)
yayam **III/75**	Alt.	Yaratılış, hilkat. --- - --- -
yayan **III/74**	Tel.	<yaya Yaratılış, oluşturma.

		-
		-
yaẏdaḳ **III/14**	Alt. Tel.	1.Yayılmış, geniş. (Tel.) 2. Eyersiz. *Yaẏdaḳ at* “Eyersiz at.” (Tel.); *Yaẏdaḳ pardı.* “O eyersiz gitti.”
		-
		caydak~caytak “1. Geniş. 2. Eyersiz, eyerlenmemiş (at)” (ATS, 56,57) ď’aydak “Eyer vurulmamış, eyersiz.” (TAS, 25) çaydak “Geniş, yayılmış.” (DK, 265) yaydak “Eyersiz, eyer vurulmamış.” (DÇT, 120)
yaẏġı **III/9**	Alt. Tel.	<yaẏ+ġı Yaz, yazlık. *Yaẏġı kün* “Yaz günü.” (Alt.); *yaẏġıda* “Yazın.” (Alt.).
		yaykī “Yaz.” (EDPT, 981) yayınḳı~yayḳı “Yazınki, yaza ait.” (DTS, 241)
		caygı “Yaz; yazlık.” (ATS, 56) ď’aygı “Yaza ait olan.” (TAS, 25) ď’aygı “Yaz.” (DÇT, 112)
yaẏġıda **III/9**	Alt. Leb. Tel.	<yaẏġı+da Yazın, yaz mevsiminde.
		-
		ď’aygıda “Yazın, yaz mevsiminde.” (DK, 209) ť’aygıda “Yazın, yaz mevsiminde.” (DLTÇ, 213)
yaẏġıdaġı **III/9**	Alt. Leb. Tel.	<yaẏġıda+ġı Yaza ait.
		-
		caygıdagı “Yazınki.” (ARS, 38)
yayığ **III/76**	Leb.	Yayan, yürüyerek.
		yaḏāġ “Yayan, yürüyerek.” (EDPT, 887) yadaġ~yaḏaġ~yayaġ “1. Yaya. 2. Yayan.” (DTS, 236, 237, 240)
		ď’ayu “Yayan.” (TAS, 25) çayıg~ť’ayug “Yayan.” (DK, 209, 260) ď’ayu~ď’ayıg “Yayan, yürüyerek.” (DLTÇ, 144)
yayıḳ **III/75**	Alt. Leb.	<yaẏ- 1. Serilmiş, dökülen. 2. Su baskını.
		yayık~yayuk~yayıġ “Sallama, sallanma; sabit olmayan, değişken.” (EDPT, 981) yayıġ~yayıḳ “Kararsız, değişken.” (DTS, 240, 241)
		cayık “1. Su baskını. 2. *mit.* Büyük su baskını.” (ATS, 56)

		ď'ayık "Irmak taşması, taşkın." (TAS, 25) ď'ayık "Yayılmış; akıntılı, su baskınına uğramış." (DLTÇ, 144)
yayıḳ- **III/76**	Alt. Leb.	1.Yaz gelmek, yaz olmak. 2. Açılmak (hava), ısınmak. yayık- "Sıcak olmak, yaza dönmek." (EDPT, 981) yayıḳ- "Yaza dönmek." (DTS, 241) yayık- "Hava açmak." (DLTÇ, 144)
yayıḷ- **III/77**	Alt. Tel. Leb.	Serilmek, yayılmak, sular altında kalmak, dökülmek; açık olmak. *Ḳoş yayıḷdı.* "Yük yerinden kıpırdadı." (Alt.); *Su yayıḷdı.* "Nehirler taştı." yaḏıl- ~yayıl- "Yayılmak, serilmek." (EDPT, 890, 981) yadıl-~yaḏıl-~yayıl- "1. Yayılmak. 2. Dağılmak. 3. Dalgalanmak, sallanmak. 4. *mec.* Sallanmak, kararsız kalmak, terssüt etmek. 5. Dökülmek." (DTS, 237, 240) cayıl- "1. Yayılmak, çeşitli taraflara atılmak. 2. Eğilmek. 3. Çiçeklenmek, çiçek açmak." (ATS, 56) ď'ayıl- "Yayılmak." (TAS, 25) ď'ayıl-~çayıl- "Açılmak, yayılmak, çiçeklenmek, çiçek açmak." (DK, 209, 265) ď'ayıl- "Yayılmak, dağılmak, dökülmek." (DLTÇ, 144) ď'aygıl- "Yayılmak." (DÇT, 112) ď'ayıl-~yayıl- "Yayılmak, serilmek, döşenmek; genelleşmek; yayılarak oturmak." (DÇT, 112, 120)
yayın- **III/76**	Alt. Leb.	<yaẏ-n- Serpilmek, yayılmak. *Arḳadaġı çaçın yayınġan alġanım.* "Saçları sırtına serilmiş olan karım benim!"; *Yaz kelet yayınıp!* "Yayılarak yaz geliyor." yayın- "(*dönüşlü)*Yayılmak." (EDPT, 982) yayın- "(*dönüşlü)*Yayılmak." (DTS, 241) ď'ayın- "Kanatlarını açmak, yaymak." (DK, 209) ď'ayın- "*dönüşlü* Serpilmek, yayılmak." (DLTÇ, 144)
yaẏḳa- **III/6**	Alt. Leb.	Silkelemek, kafa sallamak, sallamak. *Mōḷ ḳān ḳaẏçap-yadı , pajın yaẏḳap oturdŭ.* "Moğol Hanı şaşırdı ve kafasını salladı." yaykā- "Sallamak, özellikle kafa sallamak." (EDPT, 981) cayka- "Sallamak, sarsmak." (ATS, 56) ď'ayka- "Baş sallamak." (TAS, 25) ť'ayka- "Sallamak." (DLTÇ, 213) ď'ayga-~ď'ayka- "Sallamak." (DÇT, 112)
yaẏḳaḷ- **III/7**	Alt. Tel. Leb.	<yaẏḳa-ḷ- Sallanmak, sarsılmak. *Saḷkınġa ḳamış yaẏḳaḷar.* "Rüzgârdan kamış sallanıyor."

		yaykal- “*(Edilgen)* Sallanmak.” (EDPT, 981) yayḳal- “*(Edilgen)* Sallanmak.” (DTS, 241)
		ťaykal- “*edilgen* Sallanmak.” (DLTÇ, 213)
yaẏḳalçaḳ **III/7**	Tel.	<yaẏḳal-çaḳ Çabuk sallanan, sağlam olmayan, gevşek.
		-
		caykalçak~caykılçak “Sağlam olmayan, sallantılı.” (ATS, 56)
yaẏḳan- **III/7**	Alt.	<yaẏḳa-n- Sallanmak, silkinmek, aşağı yukarı hareket etmek. *Kök teŋis yaẏḳanıp yat.* “Mavi deniz dalgalanıyor.”
		yaykan- “(*dönüşlü)* sallanmak.” (EDPT, 981) yayḳan- “(*dönüşlü)* sallanmak, dalgalanmak.” (DTS, 241)
		caykan- “*(dönüşlü)* sallanmak.” (ATS, 56) ď’aykan- “Sallanmak.” (TAS, 25) yaykan- “Sallanmak, sallanarak yürümek.” (DLTÇ, 144) ť’aykan- “(*dönüşlü)* sallanmak.” (DLTÇ, 213) ď’aykan- “Sallanmak.” (DÇT, 112)
yaẏḳın **III/7**	Tel. Alt.	=yaẏḳḳın Nehir taşması. *Yaẏḳın sū keldi.* “Nehirler taştı.”
		yaḏġun “Yayılma.” (EDPT, 888) yadġun “Yaygın.” (DTS, 236)
		caykın “1. Nehir koyu. 2. Kışın koylarda suyun buzları akıtması. 3. Su.” (ATS, 56) cayık “1. Su baskını. 2. *mit.* Büyük su baskını.” (ATS, 56) ď’aykın sū “Suyun üzerinde oluşmuş ince buz tabakası.” (TAS, 25) ď’ayık “Irmak taşması, taşkın.” (ATS, 25)
yaẏḳındanIII/8	Tel. Alt.	<yaẏḳın+ḷan- (Nehir vb. için) taşmak. *Bī sūzı yaẏḳındanmaẏ yat.* “Biy Nehri taşmıyor.”
		-
		caykında- “Nehir taşmak, buz oluşmak.” (ARSL, 173)
yaẏḳḳa- **III/8**	Tel. Alt.	*bk.* yaẏḳa-.
yaẏḳḳaḷ- **III/8**	Tel. Alt.	*bk.* yaẏḳaḷ-.
yaẏḳḳalçaḳ **III/8**	Tel. Alt.	*bk.* yaẏḳalçaḳ.
yaẏḳḳan- **III/8**	Tel. Alt.	*bk.* yaẏḳan-.
yaẏḳḳın	Tel. Alt.	*bk.* yaẏḳın.

III/8

yaẏḳḳından- Tel. Alt. *bk.* yaẏḳından-.
III/8

yaẏḳḳū Tel. Alt. *bk.* yaẏḳū.
III/8

yaẏḳta- Alt. Tel. <yayıḳ+la-
III/8 Sel basmak, su basmak, ağzına kadar doldurmak.

-

cayıkta- “Su altında bırakmak.” (ATS, 56)

yaẏḳū Tel. <yaẏḳa-ū
III/8 Sallanma, dalgalanma, yalpalanma.

-

cayku “1. Sallanma, sarsılma. 2. Çalkantı, dalga.” (ATS, 56)
ďayku “Sallanma, sallantı, yalpa.” (TAS, 25)

yaẏḷa Alt. Leb. Eyvah, yazık! (acıma ünlemi)
III/11

-

cayla “Acıma ifade eder.” (ATS, 57)
ďayla “Fakir, biçare, zavallı.” (DÇT, 112)

yaẏḷa- I Tel. Alt. <yaẏ+ḷa-
III/11 Yer vermek, bir şeyi bir yere çekmek, kenara çekilmek.
Ebeş yaẏḷap ottur! “Biraz kenara çekil!”; *Munaŋ yaẏḷa!* “Buradan uzak bir yere otur!”

-

cayla- “Çekilmek, uzaklaşmak.” (ARSL, 173)

yaẏḷa- II Alt. Tel. <yaẏ+ḷa-
III/11 Yazı geçirmek.
Maḷ yaẏḷaġan yer “Onun yazlık otlağı.” (Alt.)

yaylā- “Yaz için bir yere yerleşmek, bir yerde yazı geçirmek.” (EDPT, 982)
yayla- “Yazı geçirmek.” (DTS, 241)

cayla- “Yazı geçirmek.” (ATS, 56)

yaẏḷat- Alt. Tel. <yaẏḷa-t-
III/12 Alıp götürmek, çıkarmak, kovmak, uzaklaştırmak, ortadan kaldırmak, kenara itmek.
Körümesti yaẏḷattı. “O iblisi kovdu.”

-

ďaltat- “Kovmak.” (DÇT, 113)
caylat- “Çıkarmak, (hamuru) sermek.” (GSATA, 384)

yaẏḷū Alt. Tel. <yaẏḷa-ū, =yaẏḷaḳ
III/13 Kumd. Yazlık yer, yayla.

		yayḷāġ “Yazın geçirildiği yer.” (EDPT, 981) yaylaġ “Yazın geçirildiği yer.” (DTS, 241)
		caylu “1. Yaz otlağında bulunma. 2. Yazlık, yaz otlağı.” (ATS, 57)
yaẏn- **III/10**	Alt. Tel.	*krş.* yaẏna-, =yayın- Çok istemek, arzulamak, heveslenmek, uğraşmak.
		-
		-
yaẏna- **III/10**	Alt. Tel. Leb.	1. Didinmek, çırpınmak, alın teri dökmek, uğraşmak, zahmet çekmek. *Yattıŋ ḳoḷında yaẏnadı.* “Gurbet elde sıla hasreti çekerek uğraşıp didindi.”; *Yaẏnap tapḳan maḷımdaŋ yeder künde ne tuza?* “Felaket günü geldiğinde zahmetle elde edilen büyük baş hayvandan ne fayda olur ki?” (P.d.V.I, 228,11.); *Yasḳıda*[331] *kelgen ḳuş oşḳop yaẏnaẏ-dır menĭŋ bu közŭm.* “İlkbaharda uçup gelen kuş gibi mahzun mahzun bakıyor benim bu gözüm.” (P.d.V.I, 232,26); *Orustŭ pilḥen Ḳaŋza pī Orus ḳoḷında yaẏnaẏ-dır.* “Kaŋza Ruslar tarafından ele geçirildiğinde Rusların elinde azap çekiyordu.” (P.d.V.I, 199,8) 2. Yalvarmak. *Yaẏnap suradı.* “O yalvararak sordu.”
		-
		cayna- “1. Bunalmak. 2. Rica etmek.” (ATS, 57) ďayna- “Üzülmek, azap çekmek. 2. Yalvarmak.” (TAS, 25) ťayna- “Kaybolmak.” (DLTÇ, 213) ďayna- “Yalvarmak, ısrarla istemek, yakarmak.” (DÇT, 112)
yaẏnū **III/10**	Alt. Kumd. Tel.	<yaẏna-ū Bitkinlik, yorgunluk, içe kapanma, keder, üzüntü, zahmet. *Yaẏnūġa ḳaḷdı.* “Bitkindi, azap çekiyordu (manevi olarak).”
		-
		-
yaẏradıḷ- **III/11**	Alt. Tel.	Dağılmak, yıkılmak, çökmek. *Yaẏradıḷġan üẏ.* “Yıkılmış ev.”
		-
		cayradıl- “Yakılmış olmak.” (ATS, 57)
yaẏrat- **III/11**	Alt. Tel.	Kökten değiştirmek, imha etmek, parçalamak.
		yaḍrat- “Alt üst etmek, yıkmak, mahvetmek.” (EDPT, 893)
		cayrat- “Yıkmak.” (ATS, 57) ďayrat- “Dağıtmak.” (TAS, 25)
yaẏttaḳ **III/13**	Tel.	<yaẏ, =yaẏdaḳ Geniş, uzak. *Yamanıŋ yoḷı yaẏttaḳ.* “Kötünün yolu geniş olur.”

[331] Radlof bu kelimeyi *sonbahar* olarak çevirmiştir.

		-
		caydak~caytak “1. Geniş. 2. Eyersiz, eyerlenmemiş (at)” (ATS, 56,57) ď’aydak “Eyer vurulmamış, eyersiz.” (TAS, 25)
yayū I **III/77**	Alt.	Yayan, yürüyerek.
		yaḏāġ “Yayan, yürüyerek.” (EDPT, 887) yadaġ~yaḏaġ~yayaġ “1. Yaya. 2. Yayan.” (DTS, 236, 237, 240)
		ď’ayu “Yayan.” (TAS, 25) ď’ayu~çayıg “Yayan.” (DK, 209) ď’oyu~ď’öyü “Yayan.” (DÇT, 116)
yayū II **III/77**	Alt.	<yaya-ū Yaratılış, oluşma, meydana gelme.
		-
		-
yaẏzaŋ **III/14**	Alt. Tel. Tub. Leb.	Zaysan, Altay Kalmıklarının en yüksek idari yetkilisi. *Uḳtū yaẏzaŋ* “Soylu Yayzaŋ”
		-
		cayzaŋ “Zaysan (eski dönemlerde bir memur unvanı)” (ATS, 57) ď’ayzan “Zaysan, Altay Kalmıklarının en yüksek idari yetkilisi.” (DLTÇ, 144) ď’ayzaŋ~yayzaŋ “Zaysan.” (DÇT, 112, 120)
yaẏzaŋdıḳ **III/15**	Alt.	<yaẏzaŋ+lıḳ Zaysanın onuru, rütbesi.
		-
		-
yaza- **III/227**	Alt. Tel. Leb.	=yasa- 1. Yapmak, hazırlamak, düzenlemek, düzeltmek. *Yaŋını yazap kī, eskini eptep kī!* “Yenisini yapıp da giy! Eskiyi düzeltip de giy!” (Alt.; P.d.V.I, 2.11); *Aḷarġa pıştaḳ azıḳḳa yazap-yat.* “Onlara azık olarak yufka yapıyor.” (Alt.); *Toẏ yazadı!* “Düğün yaptı.” (Alt.); *Sen maŋa yazap aẏt!* “Sen bunu bana etraflıca anlat!”; *Ḳuş uya yazadı.* “Kuş yuva yaptı.” (Alt.) 2. Güzelleştirmek, süslemek. *Aḷtın kümüş-pülö yazadı.* “O onu altın ve gümüş ile süsledi.” (Alt.)
		yasa- “Kurmak, yapmak, düzenlemek, belirli bir düzene koymak.” (EDPT, 974) yasa- “Kurmak, yapmak, düzenlemek, belirli bir düzene koymak.” (DTS, 260)
		casa- “1. Yapmak. 2. Süslemek. 3. Düşünmek, tasarlamak. 4. Toparlamak.” (ATS, 57) ď’aza- “Yapmak.” (TAS, 25) casa-~ď’aza-~ť’aza-~çaza- “Yapmak, hazırlamak, düzenlemek,

		oluşturmak.” (DK, 208, 259, 265) ď’aza- “Yapmak, etmek, kurmak.” (DLTÇ, 144) ť’aza- “Yapmak, kurmak, oluşturmak.” (DLTÇ, 212) ď’aza- “İnşaa etmek, yaratmak, oluşturmak,yapmak, toplamak, girişmek, düzenlemek, bir araya getirmek.” (DÇT, 112) yaza- “Yapmak, inşa etmek.” (DÇT, 120)
yazaḷ **III/229**	Alt. Leb.	<yaza-ḷ Takı, şık kıyafet. - cazal “1. Süsleme, dekarasyon. 2. İnşaat. 3. Donanım.” (ATS, 57) ď’azal “Kıyafet, elbise.” (TAS, 25) ť’azal “Süsleme, donatma.” (DLTÇ, 212)
yazaḷ- **III/229**	Alt. Leb.	<yaza-ḷ- 1. Hazırlanmak, yapılmak 2. Süslenmek. - cazal- “1. Yapılmış olmak. 2. Süslenmiş olmak, süslenmek.” (ATS, 57) ť’azal- “*edilgen* Hazırlanmak, süslenmek, donatılmak.” (DLTÇ, 213)
yazaḷdū **III/229**	Alt.	*bk.* yazaḷḷığ. - cazaldu “Süslü.” (ATS, 57)
yazaḷḷığ **III/229**	Leb.	<yazaḷ+ḷığ Süslenmiş. - ť’azallıg “Süslenmiş, donatılmış.” (DLTÇ, 212)
yazan- **III/228**	Alt. Leb. Tel.	Süslenmek. *Eki yān keldĭ onço torḳo-bıḷa yazandı.* “Onun iki büyük gelini de ipekle süslendiler.” (Alt.) - cazan- “İyi giyinmek, süslenmek.” (ATS, 57) ď’azan- “Zarif giyinmek.” (TAS, 25) ď’azan- “Süslenmek.” (DÇT, 112)
yazat- **III/229**	Alt.	<yaza-t- Yaptırmak, hazırlatmak. *Ūḷçaḳ ḳānġa turġanda paḷat yazattı, aş tus yazattı.* “Oğlan çocuğu Han olduğu zaman kendine saray yaptırdı, ekmek ve tuz hazırlattı.” - cazat- “İnşa ettirmek, süsletmek.” (ATS, 57) ď’azat- “Yaptırmak.” (DÇT, 112)

yazı **III/229**	Alt. Tel.	Düz, düzlük, ovalık. *Yazı yer* “Ovalık.” (Alt.); *Aḳ yazı, çöl yazı, ēn yazı* “Geniş bozkır.” (Alt.); *yazı yaḷaŋ* “Geniş alan.” (Tel.); *yazı paḷḳ* “Sazan balığı.”
		yazī “Engin, geniş, düz arazi, ova.” (EDPT, 984) yazı “1. Ova, düzlük, bozkır. 2. Yayılmış, (kalp için) açık.” (DTS, 267)
		ď’azı “Alan, düzlük.” (DLTÇ, 144) ť’azı “Bozkır.” (DLTÇ, 213) çazı “Alan.” (DLTÇ, 219)
yazıḳ **III/231**	Alt. Tel.	Günah, suç.
		yazuk “Suç, günah, hata, kusur.” (EDPT, 985) yazuġ~yazuḳ “Suç, hata, günah.” (EDPT, 267, 268)
		cazık “1. Suç. 2. Yanlış; günah.” (ATS, 57)
yazıḳ- **III/230**	Tel.	<yaz+ḳ- İlkbahar olmak.
		yazık- “İlkbaharı geçirmek.” (EDPT, 986) yazıḳ- “(İlkbahar için) gelmek.” (DTS, 267)
		-
yazıḳtū **III/232**	Tel.	Günahkâr.
		yazukluġ “Günahkâr.” (EDPT, 986) yazuḳluġ~yazuḳluḳ “Günahkâr, hatalı.” (DTS, 268)
		cazıktu “Suçlu.” (ATS, 57)
yazıḷ- I **III/233**	Alt. Leb. Tel.	<yas-ḷ- Açılmak, çözülmek, ipin ucunu bırakmak. *Arġamçı yazıḷdı!* “İp çözüldü!”
		yazıl- “Çözülmek, gevşetilmek.” (EDPT, 987) yazıl- “1. Çözülmek, serbest bırakılmak. 2. Açılmak. 3. Çiçek açmak.” (DTS, 267)
		cazıl- “1. (Saçlar için) dağılmak, çözülmek. 2. İyileşmek, sağlığı düzelmek.” (ATS, 57) ď’azıl- “İyileşmek.” (TAS, 25) çazıl- “İyileşmek.” (DK, 265)
yazıḷ- II **III/234**	Alt.	İyileşmek.
		yazıl- “Çözülmek, gevşetilmek.” (EDPT, 987) yazıl- “1. Çözülmek, serbest bırakılmak. 2. Açılmak. 3. Çiçek açmak.” (DTS, 267)
		cazıl- “1. (Saçlar için) dağılmak, çözülmek. 2. İyileşmek, sağlığı düzelmek.” (ATS, 57) ď’azıl- “İyileşmek.” (TAS, 25)
yazın-	Alt. Tel.	<yas-n-

III/232		Açılmak.
		yazın- “Gevşelmek, gevşeltmek.” (EDPT, 988)
		yazın- “Gevşelmek, gevşeltmek.” (DTS, 267)
		yazın- “Tedavi olmak.” (TAS, 25)
yazū	Leb.	<yaza-ū
III/237		Ziynet, takı, süs.
		-
		-
yazūçı	Tel.	<yaza-ū+çı
III/238		Usta, sanatçı.
		-
		cazuçı “Hizmetkâr.” (ATS, 57)
ye	Alt.	1. Haydi, hadi ama, iyi ama vb.
III/311		2. Evet.
		ye~ye(h) “Pekiştirme edatı.” (DTS, 269)
		ce “1. *ünl.* (Hayret bildiren ünlem) eh yeter. 2. *bağlaç* Fakat, ise. 3. *edat (kuvvetlendirme edatı)* Tamam, okey.” (ATS, 57)
		ď’ē “ *Evet* anlamında bir ünlem. Rıza ve onaylama bildirir. (TAS, 26)
		ď’e~ť’e~çe “Ya, ama.” (DK, 212, 260)
		ť’e “Ya; ama, fakat.” (DLTÇ, 213)
		ď’e I “Pekala, tamam, şu hâlde, peki.” (DÇT, 114)
		ď’e II “Ama, fakat.” (DÇT, 114)
yē	Leb.	*bk.* yeŋ.
III/312		
ye-	Tub. Leb.	Yemek, yemekten haz almak.
III/312		*Aş ye!* “Yemek ye!” (Tub.); *Yep saḷdı!* “O yedi!” (Tub.)
		bk. yi-.
yebekeẏ	Leb.	*bk.* yimekkeẏ.
III/386		
yebĭr-	Leb.	=yemĭr-
III/386		Yıkmak, bozmak, yok etmek.
yebiriğ	Leb.	=yebirū̆
III/386		Yıkım, yok etme.
		-
		-
yebĭrĭl-	Leb.	Yıkılmak, yok edilmek.
III/386		*bk.* yemirĭl-.
yedek	Alt.	1. Yedeğe alma, yedek.
III/369		*Attı yedekke aḷdı.* “O atı yedeğe aldı.”
		2. Kör, âmâ asası.

		-
		cedek “1. Dizgin. 2. Körü elinden tutup gezdiren çocuk. 3. Sebep, neden.” (ATS, 57) ḍ’edek “Dizgin.” (TAS, 25) ḍ’edek mal “Arabaya koşulmamış, ve arabanın yedeğinde giden at.” (TAS, 25)
yedekte- **III/370**	Alt. Tel.	İpte götürmek, yedeğe almak.
		-
		ḍ’edekte- “Elinden tutarak yanında götürmek.” (TAS, 25)
yedekten- **III/370**	Alt.	Kendi arkasından iple çekerek götürmek. *Ekki at yektenĭp aḷıp pardı.* “O arkasından iple götürdüğü iki atla gidiyordu.”
		-
		-
yedile **III/374**	Alt.	<Rus. неделя (Yedi kelimesiyle ilişkilendirilmiş.) Hafta (yedi gün).
		-
		nedle “Hafta.” (DK, 234)
yedin- **III/372**	Alt. Leb.	1. Elinden tutup götürmek, refakat etmek. *Yedĭnĭp keldĭ.* “O onu elinden tutarak getirdi.” (Alt.); *Yedĭnĭp alıp pardı.* “O onu elinden tutarak götürdü.” (Alt.) 2. Uymak, yeterli olmak. *Sağış yedĭnbes* “Aptal.” 3. İstediğine ulaşmak.
		-
		cedin- I “1. İstenene ulaşmak, yeterli olmak. 2. (Yeni yürümeye başlayan çocuk için) yürümesine yardım etmek. 3. Yönetmek.” (ATS, 57) cedin- II “Bir şeyin yardımıyla gelmek.” (ATS, 58) ḍ’edin- “Elinden tutarak yanında götürmek.” (TAS, 26) ḍ’edin- “Yönetmek, götürmek.” (DÇT, 214)
yedĭnĭş- **III/372**	Alt. Tel. Leb.	<yedin-ş- Birbirinin elinden tutmak, götürmek, birlikte ele ele tutunmak.
		-
		cediniş- “Elinden veya dizgininden tutup birlikte gitmek.” (ATS, 58)
yediş- **III/374**	Alt. Tel.	<yet-ş- 1. Birlikte ulaşmak. 2. Ulaşmak. 3. Uygun, yeterli olmak.
		yėtiş- “Birlikte yetişmek, ulaşmak.” (EDPT, 894) yėtiş- “Birlikte yetişmek, ulaşmak.” (DTS, 276)

		cetiş- “Yetişmek; ilerleyen bir şeye ulaşmak.” (ATS, 60) ď’ediş- “Yetişmek.” (DK, 212) ď’ediş- “Yetişmek, ulaşmak, varmak.” (DÇT, 214)
yegeç **III/321**	Leb.	Hafif. - -
yegerbe **III/321**	Leb.	*bk.* yīrme.
yegerbinci **III/321**	Leb.	<yegerbe+inci *bk.* yīrminçi.
yegicek **III/321**	Kumd.	Topuk (insanda). - -
yek **III/316**	Tel. Alt.	1. Kötü ruh, şeytan. 2. Menfur, itici, iğrenç. (Tel.) *Yek kördŭ.* “O nefret ediyordu.”; *Yek körŭnŭp yat.* “O iticidir.” *Yek kiji* “Rüşvet alan”; *Yek körgüstĭ.* “O iğrenç bir şekilde davranıyordu.” yēk “Şeytan, iblis.” (EDPT, 910) yėk “Şeytan, iblis.” (DTS, 270) cēk “1. Şeytan, cin. 2. Kurbanın doğu tarafına asılan, kırmızı ya da beyaz kurdelelerle ruhları tasvir edenip.” (ATS, 58) cek “1. İştahlı, obur. 2. Erlik’in sıfatı. 3. Kötü ruhların genel adı. 4. *cek aŋ* Ayı.” (ATS, 58) ď’ēk “Dokuma şeridi.” (TAS, 26)
yek- **III/317**	Alt. Tel.	(Araba vs.’ye) at koşmak. *Men ekki attı yegĭp alıp!* “İki atı koşmuşum, bağlamışım.” - cek- “Korkutmak.” (ATS, 58)[332] ď’ek- “Atı koşmak.” (TAS, 26)
yēk I **III/316**	Leb.	=yaẏ Ahlaksız, edepsiz, hafifmeşrep. - cēk “Nefret, öfke, kin.” (ATS, 58)
yēk II **III/316**	Leb.	=yeŋil, yenik Hafif. yėnik “Hafif; kolay.” (EDPT, 950) yėnik “1. Hafif. 2. Kolay. 3. Küçük, az, önemsiz.” (DTS, 273) -

[332] Baskakov bu kelimenin anlamını ORS’de *запрягать* ‘koşum takmak, koşmak’’ şeklinde vermiştir.

yekken **III/318**	Alt.	Hasır yapımında kullanılan bir tür kamış, bu kamışlardan üretilen hasır. - cēken “Kamış.” (ATS, 58) ď’ēken “Kamış.” (TAS, 26)
yēkken **III/318**	Alt.	Obur, açgözlü. - ď’ēk “Obur, açgözlü.” (DÇT, 115)
yeksĭn- **III/319**	Alt. Tel.	<yek+si-n- 1. Bir şeyden nefret etmek, tiksinmek. *Ķursağıma yeksĭnĭp ķuru ķondı.* “O benim yemeğimden tiksiniyordu ve bu yüzden de aç kalmıştı.” 2. Bir şeye bakarken korkmak, ürpermek. - ceskin- “İğrenmek, tiksinmek, nefret etmek.” (ATS, 60) ď’eksin- “Tiksinmek, iğrenmek.” (TAS, 26)
yeksĭnçēk **III/320**	Alt. Tel.	Korkak, ürkek. - ď’eksinçek “Tiksinen, iğrenen.” (TAS, 26)
yekte- I **III/318**	Alt. Tel.	Nefret etmek, tiksinmek. - cekte- “1. Zarar vermek. 2. Nefret etmek. 3. Iskartaya çıkarmak. 4. Çürütmek.” (ATS, 58)
yekte-II **III/319**	Alt.	=yek Koşmak, bağlamak. - ď’ekte- “Kovmak, defetmek, nefret etmek.” (DK, 212)
yektel- **III/319**	Alt.	<yekte-l- Bağlanmış olmak, koşulmak. - -
yekteş- **III/319**	Alt.	Birbirinden nefret etmek, birbirine karşı kin beslemek. - cekteş- “1. Birbirinin yetersizliklerini bulmak. 2. Birlikte kullanılmaz hâle gelmek.” (ATS, 58)
yektet- **III/319**	Alt.	Nefret ettirmek, kin duydurmak. - cektet- “Iskartaya çıkartmak.” (ATS, 58)

yel **III/345**	Alt. Tel. Leb.	1. Rüzgâr. 2. Hava. 3.Veba, salgın. *Yel tüştŭ.* "Salgın ortaya çıktı." (Alt. Tel.); *yel ḳurtŭ* "Uyuz (hastalık)."
		yė:l "Yel, rüzgâr; *mec.* şeytani özelliklere sahip." (EDPT, 916) yėl~yė:l I "1. Yel, rüzgâr. 2. Yel, gaz." (DTS, 270) yėl II "Kötü ruh, şeytani özellikli." (DTS, 270)
		cel-salkın "1. Rüzgâr. 2. *mit.* İyi insanların ruhlarının yöneldiği varlık." (ATS, 58) cel "1. Hava. 2. Yel, hafif rüzgâr." (TAS, 26) ď'el "Hava; yel, rüzgâr." (DLTÇ, 145)
yel-[333] **III/346**	Alt.	Koşmak, tırıs gitmek. *Ūlçaḳ yeren adın minĭb aḷdı arı yeldĭ meẏ yeldĭ* "Oğlan çocuğu al renkli ata bindi ve oraya buraya koştu." (P.d.V.I, 12,53); *Yeren attı ēzĭ yoḳ yelĭp aẏḷına yanıp kelḥenĭn körŭp saḷdı.* "Sahipsiz al renkli atın koşarak köyüne dönüp geldiğini gördü." (P.d.V.I, 13,83)
		yel- (?yėl-) "(At için) tırıs gitmek, rahvan yürümek." (EDPT, 918) yėl- "Çok hızlı gitmek, dört nala gitmek." (DTS, 270)
		cel- "Dörtnala koşmak, tırısta koşmak." (ATS, 58) ď'el "Tırıs yürüyüşü (at)." (TAS, 26) çel- "Yelmek, koşmak." (DK, 267) yel- "Yelmek, koşmak, tırıs gitmek." (DLTÇ, 213) ď'el-~ť'el- "Gitmek, tırıs gitmek." (DÇT, 115, 160)
yelbeḥen **III/357**	Alt. Tel.	İnsan şeklinde insan yiyen, tek, üç, yedi, on iki kafalı, sarı veya siyah bir masal canavarı. *Aẏdı (kündü) Yelbeḥen yeḥen.* "Yelbegen Ay (veya güneş) yedi, Ay ya da güneş tutulması başladı."
		-
		celbegen "Masallarda geçen çok başlı canavar." (ATS, 58) ď'elbegen "1. Ejderha. 2. Cadı." (TAS, 26) ď'elben~ť'elbēn~ť'elben~çelben~çelbenek~çilben "Mitolojik bir canavar adı." (DK, 212) telbēn~ť'elbēn~ď'elben~telben~çelben "İnsan yiyen bir canavar." (DK, 253, 260, 267)
yelbĭ- **III/357**	Alt. Tel. Leb.	Rüzgâr esmek, esmek.
		yėlpi- "Esmek, savurmak." (EDPT, 920) yėlpi-~yėlwi- "Yelpazelemek." (DTS, 271, 272)
		celbi- "Esmek; el sallamak." (ATS, 58) ď'elbi- "Sallamak." (TAS, 26)

[333] OSTN'de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

yelbĭl- **III/358**	Alt. Tel. Leb.	<yelbĭ-l- Rüzgârla havaya uçmak. - -
yeldĭr- **III/355**	Alt. Tel.	<yel-dir- Yeldirmek, koşturmak, tırıs gitmeye zorlamak. yeltür- “Acele ettirmek.” (EDPT, 923) yėltir- “(Rüzgâr için) esmek.” (DTS, 923) yėldir-~yėltir- “Koşturmak, acele ettirmek.” (DTS, 270, 271)
yeldū **III/356**	Alt.	- <yel+lū Rüzgârlı. *Yeldū kün* “Rüzgârlı gün” yė:llig tilgen “Şiddetli rüzgâr.” (DTS, 271)
yele **III/347**	Alt. Tel.	- 1. Tayların kısrakları emmemesi için yatay olarak bağlanan ip. 2. İlmek, kuş avlamak için tuzak. 3. Beyaz at kılından yapılan, kurban merasimlerinde kullanılan ip. - cele “1. Bağ. 2. Örümcek ağı.” (ATS, 58)
yelek **III/348**	Alt. Tel.	<yel-ek Tırıs, koşar adım. *Paḳḳanıŋ pazıġı körŭp turŭp, yeleḥĭn ne suradıŋ?* “Kurbağanın nasıl gittiğini biliyorsun da neden onun tırısını soruyorsun?” (Alt. P.d.V.I, 1,7) - ď’elek “Tırıs.” (DK, 212) yele “Hızlı, koşar adım, tırıs.” (DLTÇ, 214)
yelekkir **III/348**	Tel.	Tırısa alıştırılmış at. *Yelekkir at (deyim).* - -
yelele- **III/349**	Alt. Tel.	<yele+le- Tayları iple bağlamak. *Ḳuḫundardı yelelep ḳoẏ!* “Tayları iple bağla!” - -
yelgin **III/353**	Alt.	*bk.* ď’elkin.
yelim **III/350**	Alt. Tel. Leb.	Yapıştırıcı, cila (vernik). *Palıḳ yelimĭ* “Balık yapıştırıcısı.” yelim~(?yėlim) “Tutkal, yapıştırıcı.” (EDPT, 929) yėlim “Tutkal, yapıştırıcı.” (DTS, 270) celim “Tutkal.” (ATS, 59; TAS, 26)

		ḏ'elim~çelim "Yapıştırıcı, tutkal." (DK, 212, 267) ḏ'elim "Yapıştırıcı, tutkal." (DLTÇ, 145)
yelimde- **III/351**	Alt.	<yelim+le- Yapıştırmak, tutkallamak. *Yeme yelimdeď.* "O yapıştırdı."; *Yemeẏ yelimdeď.* "Tutkalladı, yapıştırdı."
		yelimle- "Yapıştırmak." (EDPT, 929) yėlimle- "Yapıştırmak." (DTS, 270)
		celimde- "Tutkallamak." (ATS, 59) ḏ'elimde- "Yapıştırmak." (TAS, 26) ḏ'elimde-~çelimde- "Yapıştırmak, tutkallamak." (DK, 212, 267)
yelimdel- **III/351**	Alt. Tel.	<yelimde-l- Yapışmış olmak, cilalanmak, yapıştırılmak.
		-
		celimdel- "Tutkallanmış olmak, tutkallamak." (ATS, 59)
yelimdet- **III/351**	Alt.	<yelim+le-t- Yapıştırtmak, cilalatmak
		-
		celimdet- "Tutkallatmak." (ATS, 59)
yelimne- **III/351**	Leb.	*bk.* yelimde-.
yelimnel- **III/351**	Leb.	*bk.* yelimdel-.
yelimnet- **III/351**	Leb.	*bk.* yelimdet-.
yelimzek **III/351**	Alt. Tel. Leb.	<yelim+zek Yapışkan.
		-
		-
yem **III/387**	Alt. Kumd.[334]	1. Yemek, besin. 2. Yem, olta yemi. 3. Vahşi hayvanlar ve yırtıcı kuşların ganimeti, avı. (Alt.) 4. Zehir. (Kumd.)
		yė:m (ḏ-) "Tek bir yemek; gıda, yiyecek." (EDPT, 934) yėm "Yiyecek, gıda." (DTS, 272)
		cem "1. Av, ganimet. 2. Yem, yemleme." (ATS, 59) ḏ'em "Av, şikâr." (TAS, 26) ḏ'em "Yem, av." (DÇT, 115)
yemiçeŋ **III/392**	Tel. W.	Kemersiz.

[334] Madde başında *Kumd*. ibaresi yoktur. Madde içinde vardır.

		-
		ḏemiçin “Kemersiz.” (TAS, 26)
yemir- **III/391**	Alt. Tel.	Yıkmak, dağıtmak. *Ḳaḷaptıŋ örgözŭn yemirdĭ!* “Kalap’ın sarayını yıktı.” (Tel. P.d.V.1,77,594)
		yėmir- “Kırmak, param parça etmek, yok etmek.” (EDPT, 937) yėmir-~yėmür- “Kırmak, parçalamak, yıkmak, bozmak.” (DTS, 272)
		cemir- “Kırmak, yıkmak, dökmek.” (ATS, 59) ḏemir- “1. Kemirmek. 2. Tahrip etmek. 3. Yıkmak, çökertmek.” (TAS, 26)
yemirĭl- **III/392**	Alt.	<yemir-l- Yıkılmak, dağılmak, yok edilmek.
		yėmril- “Yıkılmak, yok edilmek.” (EDPT, 937) yėmiril- “Kırılmak, parçalanmak, yıkılmak, bozulmak.” (DTS, 272)
		cemiril- “Kırılmak, yıkılmak.” (ATS, 59) ḏebiril- “Ufalanmak, kırılmak.” (DÇT, 214) ḏemiril- “Yıkılmak.” (DÇT, 115)
yemirt **III/392**	Alt.	Düşüş, düşme, dik yamaç, bayır.
		-
		-
yemiş **III/392**	Alt.[335]	1. Yemek, yem. 2. Yenilebilir.
		yemiş (?d̲-) “Meyve.” (EDPT, 938) yėmiş “1. Meyve, yemiş. 2. Meyveli.” (DTS, 272)
		ḏimiş “Yemek, yiyecek, besin.” (TAS, 30)
yemiştū̲ **III/393**	Alt. Tel.	<yemiş+lū̲ Yemek ve yem stoğu yapmış.
		-
		-
yemĭt **III/392**	Tel. W.	Meyve, yemek, besin, gıda.
		-
		cemit “1. Bereket, verim, bolluk. 2. Buğday, buğdaygiller.” (ATS, 59)
yēn **III/328**	Alt.	=yeyen 1. Torun. 2. Yeğen, kız kardeşin çocuğu.
		yegen~(?yėgen) “Bir kişinin küçük kız kardeşinin ya da kendi kızının oğlu.” (EDPT, 912) yėgen~yėgin “Yeğen.” (DTS, 269)

[335] Madde başında *Alt*. ibaresi yoktur. Ancak madde içinde 1. ve 3. maddelerin yanına *Alt*. yazıldığı görülmüştür.

		cēn “1. Yeğen. 2. Kız kardeş çocukları.” (ATS, 58) ď’ēn “Yeğen.” (TAS, 26) ť’ēne~ť’ene~çēn “Yeğen.” (DK, 260, 267) ď’ēne~çēn “Yeğen.” (DLTÇ, 145, 221) ď’ēn “Torun.” (DÇT, 115) ď’ēni “Yeğen.” (DÇT, 115)
yeŋ **III/322**	Alt.	Yen, giysi kolu. *Yeŋi uzun çamça* “Uzun yeni olan gömlek”
		yėŋ “Yen, elbise kolu.” (EDPT, 940) yėŋ “Yen, kol.” (DTS, 273))
		ceŋ “Yen.” (ATS, 59) ď’eŋ “Yen; giysi kolu.” (TAS, 27) neŋ~niŋ~ńeŋ~ńiŋ “Yen, kol.” (DK, 234) ńeŋ “Yen, kol.” (DLTÇ, 179) ď’eŋ “Yen, giysi kolu.” (DÇT, 115)
yeŋ- **III/322**	Alt. Tel.	Yenmek, galip gelmek.
		yeŋ- “Yenmek, zafer kazanmak.” (EDPT, 942) yėŋ- “Yenmek, mağlup etmek.” (DTS, 273)
		ceŋ- “Yenmek.” (ATS, 59) ď’eŋ- “Yenmek, galip gelmek.” (TAS, 27) ď’en- “Yenmek, mağlup etmek.” (DK, 212) ńeŋ- “Yenmek, galip gelmek.” (DLTÇ, 179)
yeŋde- **III/325**	Alt.	*bk.* yeŋ-.
		-
		ceŋde- “Yenmek.” (ATS, 59) ď’eŋde- “Yenmek, mağlup etmek.” (DÇT, 115)
yeŋdĭr- **III/325**	Alt. Tel.	<yeŋ-dir- 1. Yendirmek, zafer kazandırmak, 2. Kendini yenmeye izin vermek, bilerek yenilmek.
		-
		ceŋdir- “Yenmesine izin vermek.” (ATS, 59) ď’eŋdir- “Yenilmek, yenilgiye uğramak.” (TAS, 27)
yeŋdĭrbes **III/325**	Alt.	<yeŋdĭr-bes Yenilmez.
		-
		ceŋdirbes “Yenilmez.” (ATS, 59) ď’eŋdirbes “Yenilmez, mağlup edilmez.” (TAS, 27)
yeŋe **III/323**	Alt. Tel.	Büyük kardeşin hanımı, amcanın hanımı.
		yengē~yeŋē “Babanın küçük kardeşinin veya ağabeyin hanımı; küçük yenge, büyük elti.” (EDPT, 950, 944)

		yėnge “Büyük erkek kardeşin veya amcanın hanımı.” (DTS, 273)
		ceŋe “1. Yenge. 2. (Yaşça büyük kadınlara saygılı hitap şekli.)” (ATS, 59) ď’eŋe “Yenge.” (TAS, 27) ď’eni “Yenge.” (DK, 212) eŋeçi “Yenge, kardeşin eşi.” (DLTÇ, 230)
yeŋes **III/323**	Alt. Tel.	Yosun. - ceŋtes “Yosun.” (ATS, 59)
yeŋeste- **III/323**	Alt.	<yeŋes+le- Yosunla kaplanmak. - ceŋeste- “Yosunla kaplanmak.” (ATS, 59)
yeŋestü̱ **III/323**	Alt.	<yeŋes+lü̱ Yosunla kaplı. - ceŋestü “Yosunla kaplı.” (ARS, 45)
yeŋil **III/323**	Alt.	Hafif. *Yeŋil yük* “Hafif yük”
		yėŋil “Hafif; kolay” (EDPT, 950) yėŋil “Hafif; kolay” (DTS, 273)
		ceŋil “1. Hafif, rahat. 2. Avantaj, avatajlı. 3. Ucuz.” (ATS, 59) ď’eŋil “Hafif.” (ATS, 27)
yeŋilde- **III/324**	Alt. Tel.	<yeŋil+le- Hafifletmek. -
		ceŋilde- “Hafifletmek; avantaj vermek.” (ATS, 59)
yeŋilden- **III/324**	Alt. Tel.	<yeŋilde-n- Hafiflemek, hafif olmak. -
		ď’eŋilden- “Hafiflemek.” (TAS, 27)
yeŋĭldĭk **III/324**	Alt. Tel.	<yeŋĭl+lĭk Hafiflik. -
		-
yeŋis **III/324**	Alt.	*bk.* yeŋes.
yeŋĭş	Tel. Alt.	<yeŋ-ş

III/324		Rekabet, kavga, yarış.
		-
		-
yeŋǐş-	Alt. Tel.	<yeŋ-ş-
III/324		Yenişmek, yarışmak, tartışmak.
		-
		ceŋiş- “Bir konuda yarışmak, tartışmak.” (ATS, 59) d’eniş- “Tartışmak.” (TAS, 27)
yep	Töl.	Sınır, kenar, hudut, etrafını çevirme, kenar süsü, süsleme.
III/384		-
		-
yepse-	Alt. Tel. Leb.	Hazırlamak, silahla donatmak.
III/385		-
		cepse- “1. Donatmak. 2. Silahlandırmak. 3. Süslemek.” (ATS, 59) d’epse- “Donatmak, teçhiz etmek.” (TAS, 27) t’epse- “Kurmak, inşa etmek.” (DLTÇ, 214)
yepsek	Kumd.	At koşum takımı.
III/385		-
		t’epsek “İlmikli kapan, tuzak.” (DLTÇ, 214) çepsek “Silah, araç, eşya, donanım.” (KRS, 119)
yepsel	Alt. Tel. Leb.	<yepse-l
III/385		Eşya, enstrüman, silah.
		-
		cepsel- “1. Envanter; üretim araçları. 2. Donanım; silah.” (ATS, 59) d’epsel “Alet, silah.” (TAS, 27) d’epsel “Zırh.” (DÇT, 115) çepsel “Dokuma tezgâhı.” (KRS, 119)
yepseldū	Alt. Tel.	*bk.* yepsellĭğ.
III/385		
yepsellĭğ	Leb.	Silahlı, teçhizatlı.
III/385		-
		çepseldü “Silahlı, teçhizatlı.” (DK, 267)
yepsen-	Alt. Tel. Leb.	Silahla donatılmak.
III/385		-
		cepsen- “1. Toplanmak. 2. Silahlanmak.” (ATS, 59) d’epsen-~çepsen- “Toplanmak, hazırlanmak; donatılmak, teçhizatlanmak.” (DK, 212, 267) t’epsen- “Donanmak.” (DLTÇ, 214)
yepsendĭr-	Alt. Tel. Leb.	<yepsen-dĭr-
III/385		Silahla donatmak.

		-
		t'epsendir- "Donatmak, teçhizatlandırmak, hazırlamak." (DLTÇ, 214)
yer **III/334**	Alt. Tel. Leb.	1. Yer, yoprak, yeryüzü. *Pis ḳamdaġanda yetton tūbĭs tep yerĭ sūbĭs tep parçanıŋ adazı Payʏ Ülgen tep paza Erliktĭ ḳıçıradıḳ tediler.* "Biz büyü yaptığımızda, 70 dağımız diyerek, Yersu'muz (toprak ve suyumuz) diyerek herkesin babası Bay Ülgen'i ve onun yanı sıra Erlik'i de çağırdık, dediler." (Tel.; P.d.V.I, 150, 18); *Poyıbıstıŋ yaŋıbĭs pĭle ejik saḳçā yer sūdŭŋ ezine, Ülḥenḥe çaçmaġınçı içpeʏttenĭk.* "Bizim inancımıza göre, biz toprak ve suyun sahibi Ülgen'in şerefine kapıya içki dökmeden onu içmeyiz." (Tel.; P.d.V.I, 156,12); *Yer pütkelekte onço su poḳdı.* "Toprak var olmadan önce her taraf su idi." (Tel.; P.d.V.I, 159); *Yer aḳdı* "Yer altı." (Alt.); *Orus yeri* "Rusya."; *Ḳıtaʏ yeri* "Çin." (Alt.); *Pu yerdiŋ üstŭndö* "Bu toprakta." (Alt.); *Aḳ yer* "Bozkır, ormansız yer." (Alt.); *ala yer* "Karışık toprak." (Alt.); *sas yer* "Bataklık, sulak yer." (Alt.); *tüs yer* "Düz yer." (Alt.); *yış yer* "Ormanla kaplı dağ." (Alt.); *yer kösküzĭ* "Küçük bir yer hayvanı, kır faresi." (Alt.); *yer ḳızıḡat* "kırmızı böğürtlen, Lat. *rubus saxatilis*." (Alt.) 2. Yer. *Er yeri* "Çadırda erkeklerin olduğu bölüm."; *ḳaçḳın yer* "Sığınak." (Tel.); 3. Olumsuz cümlelerde bu kelime çoğu zaman olumsuzluğu daha da kuvvetlendirmek için kullanılır. *Yer kelbedĭ.* "O hiç gelmedi." (Alt.); *Orus tilĭn yer pilbespĭs!* "Biz Rusçayı hiç bilmiyoruz!" (Tel.); *Yerdē perbes!* "O bunu hiçbir şekilde vermez." (Tel.)
		yer "Yer, yeryüzü, kara, toprak, mekân." (EDPT, 954) yėr "1. Yer, toprak, kara. 2. Yer, mevki. 3. Ülke. 4. Yüzey." (DTS, 273)
		cer "1. Toprak, yer, zemin, yeryüzü. 2. Yer, bölge. 3. Ülke, yurt. 4. Boş yere." (ATS, 59) d'er "1. Toprak, yer. 2. Yeryüzü, dünya." (TAS, 27) d'er~çer~çir~t'er "Yer, kara, toprak, mevki, arazi, bölge, ülke, vatan." (DK, 212, 260) d'er~çer "Yer, toprak, yeryüzü." (DLTÇ, 145, 221) d'er "Yer, toprak, yöre, memleket." (DÇT, 115)
yērbe **III/345**	Leb.	*bk.* yīrme.
yeren I **III/338**	Alt.	Yaban keçisi.
		-
		ceren "Gazal, ceylan." (ATS, 59) cēren "Antilop." (ATS, 59) tēreŋ "Sayga, boynuzlugiller familyasından Orta Asya'da yaygın görülen ve antiloplar arasında garip görünüşlü burnuyla dikkat çeken

		bir memeli türü.” (DLTÇ, 203)
yeren II **III/338**	Alt.	=yergen Tilki rengi, kızıl. Kızıl yeleli ve kuyruklu at kızıl at. yegren (?yėgren) “(At için) kestane rengi.” (EDPT, 914) yegren “Doru, kahverengi, kızıl sarı.” (DTS, 269) cēren “(Hayvan rengi) al donlu.” (ATS, 58) ď’ērin “Al donlu (at).” (TAS, 26) çeren “Kızıl sarı.” (DK, 212) ť’egren~ť’eren “Kızıl sarı.” (DLTÇ, 213) çegrin “Kestane rengi (at rengi).” (DLTÇ, 221) ď’ēren “Kızıl.” (DÇT, 115)
yerḫe **III/341**	Alt.	<Yer Sıra. - -
yerḫeçe- **III/342**	Alt.	*bk.* yerḫeleş-. - -
yerḫeçeş- **III/342**	Alt. Tel.	<yerḫeçe-ş- Sırada bulunmak. *D’etti yaẏzaŋ yerḫeçejĭp üẏge kirĭb otturdŭ.* “Birbirinin arkasınca yedi zaysan eve girip oturdular.” (P.d.V.I, 43, 455) - -
yerḫele- **III/341**	Alt.	<yerge+le- 1. Sıra oluşturmak, birinin yanında durmak veya birinin yanında gitmek. 2. Eşlik etmek. - cergele- “Sıra oluşturmak.” (ATS, 59)
yerḫeleẏ **III/342**	Alt.	Sıralı, arka arkaya dizilmiş. - cergeley “Sıralı, saf saf.” (ATS, 60)
yeri- **III/339**	Alt. Tel. Leb.	=yer- 1. Kaçınmak, uzak durmak, (hayvanlar ve kuşlar için) kendine yaklaştırmamak. *Ḳoẏ palazınaŋ yerip yat.* “Koyun kuzuyu kendine yaklaştırmıyor. (emmesi için).” 2. Nefret etmek, tiksinmek. yė:r- “Tiksinmek, iğrenmek, hiç hoşlanmamak.” (EDPT, 955) yėr- “1. Küçümsemek, hor görmek, burun kıvırmak, tiksinti duymak.

		2. Azarlamak, hakaret etmek, yermek.” (DTS, 274)
		ceri- “Yavrusundan uzak durmak, kabul etmemek.” (ARS, 46)
yerik **III/339**	Tel. Alt.	Aşerme, her zaman yediği yemek konusunda aşırı yemekten nefret etme veya farklı bir yemek isteme (hamile kadınlarda).
		-
		-
yerikse- **III/340**	Alt.	<yerik+se- Aşermek, her zaman yediği yemek konusunda aşırı yemekten nefret etme veya farklı bir yemek isteme (hamile kadınlarda).
		-
		-
yeriktū **III/340**	Alt.	<yerik+lū Aşeren. Her zaman yediği yemeği yemek istemeyen veya farklı bir yemek isteği olan (hamile kadınlarda).
		-
		-
yeriş- **III/340**	Alt. Tel. Leb.	<yeri-ş- Birbirinden nefret etmek.
		-
		-
yerit- **III/340**	Alt. Leb. Tel.	<yeri-t- Nefret ettirmek, iğrendirmek, tiksindirmek.
		-
		-
yerle **III/342**	Alt.	<yer+le Bilerek, kasten; tecrübe için, sadece böyle, amaçsızca.
		-
		-
yerle- **III/342**	Alt. Tel.	<yer+le- 1. Bir yerde yaşamak, bulunmak. 2. Seyahat etmek, ülkeyi gezmek. (Alt.)
		yėrle- “Bir yurt boyunca seyahat etmek veya bir yurda yerleşmek.” (EDPT, 968) yerle- “Yerleşmek.” (DTS, 275
		-
yerlū **III/344**	Alt.	<yer+lū Yeri, toprağı olan. *Sūlū kiji sūna, yerlū kiji yerŕne.* “Sudan olan suya, topraktan olan toprağa döner.” (P.d.V.I, 158,33)
		yėrlig “Yeri olan; yerli, yöre özgü.” (EDPT, 967) yėrlig “Yüzeyi olan.” (DTS, 275)
		cerlü “1. Topraklı, toprak sahibi. 2. Yerli.” (ATS, 60)
yes **III/376**	Alt. Tel. Leb.	Bakır. *Yes aḳça* “Bakır para”

		yez “Bir çeşit bakır alaşımı, belki pirinç. 14. yy.’dan önce kaydedilmediğinden Moğolca olduğu düşünülmektedir.” (EDPT, 982) yez “Pirinç (metal).” (DTS, 277)
		ces “Bakır.” (ATS, 60) ď’es “Bakır.” (TAS, 27) ď’es “Bakır.” (DÇT, 115)
yeskin- **III/377**	Alt. Leb.	=yeksin- *bk.* yeksĭn-
		-
		ceskin- “İğrenmek, tiksinmek, nefret etmek.” (ATS, 60) ď’eksin- “Tiksinmek, iğrenmek.” (TAS, 26)
yeskinçek **III/377**	Alt. Leb.	=yeksinçek İğrenen, tiksinen.
		-
		ceksinçek “1. İğrenç. 2. Yılan.” (ATS, 60) ď’eksinçek “Tiksinen, iğrenen.” (TAS, 26)
yeskinū̆ **III/377**	Alt.	=yeksinū̆ Nefret, tiksinti.
		-
		-
yeste- **III/378**	Alt. Tel. Leb.	<yes+le- Bakırla kaplamak.
		-
		-
yēt **III/360**	Tub.	*bk.* yīt.
yet- **III/358**	Alt. Tel. Leb. Tub.	1. Hedeflenen yere varmak, ulaşmak. *Tekenĭŋ mūzŭ teŋerē yetkenĭn kem körḥön? Tōnŭŋ ḳuẏruġŭ yerge yetkenĭn kem körgön?* “Tekenin boynuzlarının gökyüzüne kadar uzadığını kim gördü? Devenin kuyruğunun yere kadar uzadığını kim gördü?” (Alt.); *Özŭp er teŋĭne yetkĭnçe!* “Ben erlik çağına yetene kadar!” (Tel. P.d.V.I, 113,4); *Teŋerē yetken sarı ḳaya par!* “Orada gökyüzüne kadar uzanan sarı kaya var!” (Alt.); *Üẏge yedĭp keldĭm!* “Ben eve vardım!” (Alt.); *Üçŭnçŭ künde Altın Kölḥö yettĭk!* “Üçüncü günde Altın Göl’e vardık!” (Tel.); *Ara ḳonıp üyŭŋö yettĭm!* “Ben ikinci gün senin evine vardım!” (Alt.) 2. Yeterli olmak. *Aş onçozına yeder!* “Yemek herkese yeter!” (Alt.); *Pu pıçaḳ sanāma yedĭp yat!* “Bu bıçak benim hoşuma gidiyor!” (Tel.); *Közŭ yetpes poldı!* “Göremiyordu!” (Alt.) 3. İşe yarar olmak, geri kalmamak. (Alt., Tel.) *Oḷmā yetpeẏt!* “O benle yarışamaz!” (Alt.)

		4. Almak, payına düşmek. *Ölŭp parzaḳ pelendeḥenŭbŭs kemge yeder?* "Biz öldükten sonra elde ettiklerimiz kimin olacak?" (Tel.); *Ulu kijiniŋ alḳıjı yetsŭn!* "Büyüklerin hayır duası sana gelsin!"
		yėt- "Yakalamak, yetişmek; yeterli olmak." (EDPT, 884) yėt- "1. Ulaşmak, varmak, yetişmek. 2. Yetmek, yeterli olmak, bolluk içinde olmak." (DTS, 275)
		cet- "1. Bir şeyi elde etmek. 2. Olgunlaşmak, büyümek. 3. Zamanında gelmek, yetişmek, varmak. 4. Yeterli olmak." (ATS, 60) ď'et- "Aklı yetmek, akıl erdirmek, kavramak." (TAS, 27) ď'et-~çet-~ť'et-~çit- "Yetmek, erişmek, ulaşmak, varmak." (DK, 212, 260, 268) ď'et-~ť'et- "Yetmek, ulaşmak, varmak." (DLTÇ, 145, 214) yet-~ť'et- "Varmak, ulaşmak, yetişmek; yetmek." (DÇT, 115, 160)
yetker **III/364**	Alt. Leb. Tel.	Kötülük, ikiyüzlülük, şeytana uyma; şeytan.
		-
		cetker "1. Bela, felaket. 2. Tehlike. 3. Ölüm. 4. *mit.* şeytan, cin. 5. Ayartma." (ATS, 60) ď'etker "Bela, dert, felaket." (TAS, 28) ď'etker "Canavar." (DÇT, 115)
yetkerliğ **III/364**	Leb.	<yetker+liğ Kötü, sahte, entrikacı, şeytana uyan.
		-
		cetkerlü "Tehlikeli." (ATS, 60)
yetkerlŭ̄ **III/364**	Alt.	*bk.* yetkerlĭğ.
yetkĭl **III/365**	Alt. Tel.	<yet-kĭl Yeterli.
		-
		cetkil "1. Yeterli. 2. Kârlılık, verimlilik." (ATS, 60) ď'etkil "Yeterli, yeteri kadar, yetecek kadar." (TAS, 28) ď'etkelig "Henüz yeterli olmayan." (DK, 212)
yetteḥen **III/365**	Alt. Tel. Leb.	=yetigen Yedi yıldız, Ülker. *At yetteḥen* "Büyük Ayı yıldızı"; *it yetteḥen* "Küçük Ayı yıldızı."
		Yėtīgēn "Yedisi birlikte; Büyük Ayı takımyıldızı." (EDPT, 889) Yėtigen~Yėtiken "Büyük Ayı takımyıldızı." (DTS, 275, 276)
		-
yetten **III/366**	Alt.	<yeti+on Yetmiş (70).
		yėtmiş "Yetmiş." (EDPT, 891) yėtmiş "Yetmiş." (DTS, 876)

		ceten “Yetmiş.” (ATS, 60) ď’eton “Yetmiş sayısı.” (TAS, 28) çeten~çetten “Yetmiş.” (DK, 268) ď’eten~ť’eten “Yetmiş.” (DLTÇ, 145, 214) ď’eten “Yetmiş.” (DÇT, 115)
yettenĭnçi **III/366**	Alt.	<yetten+nçi Yetmişinci. - ceteninçi “Yetmişinci.” (ATS, 60)
yetti **III/366**	Alt. Leb. Tub. Tel.	Yedi (7). yėttī~yėddī “Yedi (7).” (EDPT, 886) yėti~yėtti “Yedi (7).” (DTS, 275, 276) ceti “Yedi.” (ATS, 60) ď’eti “Yedi sayısı.” (TAS, 27) ď’eti~çeti “Yedi (7).” (DK, 212) ď’eti~ť’eti “Yedi.” (DLTÇ, 145, 214) ď’etti “Yedi.” (DÇT, 115)
yettĭgen **III/366**	Alt.	*bk.* yetteḥen.
yettile **III/367**	Alt.	Sadece yedi. *Yettilebĭs!* “Bizim sadece yedimiz.” - ť’etile “Yedinin hepsi.” (DLTÇ, 214)
yettincĭ **III/366**	Leb.	*bk.* yettinçĭ.
yettinçĭ **III/366**	Alt.	Yedinci. yėtinç~yėddinç “Yedinci.” (EDPT, 892) yėtinç “Yedinci.” (DTS, 276) cetinçi “Yedinci.” (ATS, 60)
yettir- **III/366**	Alt. Leb.	Hedeflenen yere kadar götürmek, götürmek, yapmak, bir şeylerin olması için bir şeyler yapmak. *Yaḳşı yettĭrdĭ.* “Şeref buyurdu. İyi olduğunu kanıtladı” (Alt.); *Tabış yettĭrdĭ.* “O haberdar etti.” (Alt.); *Üren yettĭrdĭ.* “Soy nesil yetiştirdi.” (Alt.); *Yedĭm yettirdĭ.* “O kurban kesti.” (Alt.); *Ölŭmḥe bistĭ yettirdĭ.* “Bu bizi ölüme sürükledi.” (Alt.); *Sā alḳış yettĭrĭp turŭm.* “Ben sana hayır dua ediyorum!” (Alt.) 2. Bir şeylerin yeterli olması için bir şeyler yapmak. 3. İzin vermek, müsaade etmek. yėtür- “Ulaştırmak, varmasını sağlamak; yeterli hâle getirmek; olgunlaştırmak, eriştirmek.” (EDPT, 893) yėtür- “1. Sonuna kadar götürmek, tamamlamak. 2. Olgunlaştırmak,

		eriştirmek.” (DTS, 276)
		cetir- “1. Ulaştırmak, götürmek. 2. Elde ettirmek. 3. Yetiştirmek.” (ATS, 60) ď’etir- “Yetirmek, ulaştırmak, götürmek.” (DLTÇ, 145) ď’etir- “Vermek/ ortaya çıkarmek, göstermek.” (DÇT, 115)
yettĭrs- **III/367**	Alt. Leb.	<yettir-s- 1.Bir şeyi bir yerlere getirtmek. 2. Bir şeyi yeterli hâle getirtmek. 3. Emri yerine getirtmek.
		-
		-
yettre **III/367**	Alt.	<yettir-e -e kadar, yeterince *Ḳaja yettre parıp yazıŋ?* “Nereye kadar gidiyorsun?”; *Üẏgö yettre keldĭm!* “Ben eve kadar geldim!”; *Aş yettre pışpaġan.* “Bu yemek yeterince pişmemiş!”; *Pō yettre* “Şimdiye kadar”; *Yaḳşı yettre pilbeẏ yat!* “O tam bilmiyor!”
		-
		cetire “1. Sıralı, düzenli, yeterli. 2. *edat* kadar.” (ATS, 60) ď’etire “*edat* Kadar, değin, dek.” (TAS, 28) çetire “1. Yeterince, oldukça. 2. *edat* kadar.” (DK, 268) çetre “*edat* kadar.” (DK, 268) t’etire “*edat* kadar.” (DLTÇ, 214) ď’etire “*edat* kadar, dek.” (DÇT, 115)
yettū̄ **III/367**	Alt.	Yedi, yedisi birden.
		-
		cetü “Yedişer.” (ATS, 60)
yēze **III/378**	Alt.	Toprakta veya suda biten yosun.
		-
		cēze~ceze “Ağaç yosunu.” (ATS, 58, 60)
yıbar **III/499**	Alt.	Sakin rüzgâr.
		-
		cıbar~şıbır “1.Gürültü; fısıltı. 2. Hışırtı.” (ATS, 61,162) şıbış “Fısıldama, fısıltı.” (TAS, 104)
yıbıran **III/499**	Leb.	Tarla sincabı, geleni (Lat. *spermaphylus*).
		-
		ď’ıbran “Tarla faresi.” (TAS, 28)
yıda **III/495**	Alt. Tel. Leb.	Mızrak, kargı, cirit.
		-
		cıda “Mızrak.” (ATS, 60)

		ḑıda “Mızrak, cirit.” (DLTÇ, 145) ḑada~ḑıda “Mızrak, kargı.” (DÇT, 112, 118)
yıdaḷū **III/495**	Alt.	Mızraklı. - -
yıdı- **III/495**	Alt. Tel. Leb.	<yıt+ı- 1. Kokmak, kokusu olmak. 2. Kötü kokmak, çürümek. *Atḳan aŋnıŋ edĭ yerde yıdıp-yat.* “Vurulmuş vahşi kuşun eti yerde çürüyor.” (Tel.); *yıdıbas* “Bozulmaz, çürümez.” (Tel.) yıdī- “Kötü kokmak, iğrenç kokmak.” (EDPT, 886) yıdı-~yıḏı-~yıtı- “Kokmak, koku yaymak, kötü kokmak.” (DTS, 281, 282, 286) ḑıdı- “Çürümek.” (TAS, 28) t’ıt- “Çürümek, kokuşmak.” (DLTÇ, 215)
yıdıḳ **III/495**	Leb. Alt.	Çürümüş, kötü kokulu. yıḏıġ “(Her zaman olmasa da genellikle) Kötü kokulu.” (EDPT, 887) yıdıġ~yıḏıġ “Kötü kokulu, pis kokulu, kokuşmuş.” (DTS, 282) cıdu “Kötü kokan.” (ATS, 60) ḑıdu “Küf kokan, çürük kokan.” (TAS, 28)
yıdım **III/496**	Alt.	<yıt+m Çürüme. *Ölŭm yıdım* “Salgın, bulaşıcı hastalık.” - -
yıdımdū **III/496**	Alt. Tel.	< yıdım+ḷū 1. Çürümüş. 2. Kolay çürüyen, sağlıksız (bölge veya hava) - -
yıdırḳa- **III/496**	Alt. Tel. Leb.	<yıt+rḳa- 1. Koku hissetmek. 2. Koklamak. - cıdırka- “Koku hisstmek.” (ARSL, 219)
yıdıt- **III/496**	Alt. Leb.	Çürütmek. yıḏıt- “Kötü kokutmak.” (EDPT, 887) yıdıt-~yıtıt- “Kötü kokutmak.” (DTS, 283, 286) cıdıt- “Çürütmek.” (ARS, 52)
yıdū **III/496**	Alt.	<yıdı-ū Kötü kokan, çürümüş.

		Yıdū as “Bir tür kokarca (Lat. *spermophilopsis leptodactylus.”*
		yıḍıġ “(Her zaman olmasa da genellikle) Kötü kokulu.” (EDPT, 887) yıdıġ~yıḍıġ “Kötü kokulu, pis kokulu, kokuşmuş.” (DTS, 282)
		cıdu “Kötü kokan.” (ATS, 60) ď’ıdu “Küf kokan, çürük kokan.” (TAS, 28) t’ıdu “Bayat, küflü, kötü kokan.” (DK, 214) t’ıdu “Güzel kokulu.” (DK, 260) ď’ıdū “Kokmuş (et).” (DÇT, 118)
yıġıḷ- I **III/470**	Alt. Tel.	Yıkılmak, düşmek. *At yıġıḷdı.* “At düştü.”; *Seniŋ puduŋa yıġılıp yadım!* “Ben senin ayaklarına düşerim!” (Alt.); *Yıġılıp pajırdı.* “O çok eğildi.” (Alt.)
		yıkıl- “Yıkılmak, çökmek.” (EDPT, 902) yıḳıl- “ Yıkılmak, devrilmek, tahrip olmak.” (DTS, 285)
		cıgıl- “Düşmek, devrilmek, yıkılmak.” (ATS, 60) ď’ıgıl- “Düşmek, yığılmak.” (TAS, 28) ď’ıgıl-~t’ıgıl- “Düşmek, yıkılmak.” (DK, 214, 260) ď’ugul- “Yıkılmak, düşmek.” (DÇT, 116) ď’ıgıl- “Düşmek, yıkılmak, yenilmek, çökmek.” (DÇT, 117)
yıġıḷ- II **III/471**	Leb.	<yıġ-ḷ- Toplanmak.
		yıġıl- “Yığılmak, bir araya getirilmek.” (EDPT, 901) yıġıl- “Yığılmak, bir araya getirilmek.” (DTS, 283)
		cūl- *edilgen* “Toplanmak, bir birimde birleşmek, yığılmak.” (ATS, 66) çūl-~çıgıl- “Yığılmak, toplanmak.” (DK, 270) t’ıgıl- ~çıgıl- “*edilgen* Yığılmak, toplanmak.” (DLTÇ, 215, 223) ď’ūl- “Yığılmak, toplanmak.” (DÇT, 117)
yıġın **III/429**	Alt.	Kırılmış ağaçların toplandığı yer, ölü dallar. Verbitskiy bunun yık- “(yıkmak, devirmek)+n kesilmiş ağaç” oluştuğunu söyler. Sonra “yıḳın” ın altında sınıflandırılması gerektiğini söyler.
		-
		cıgın “1. Kesilmiş ağaç, kütük. 2. Yolu tıkamış (buz).” (ATS, 61)
yıġın- **III/470**	Leb.	<yıġ-n 1. Birikmek. 2. Toplanmak. *Po yerde yıġındıḷar.* “Onlar bu yerde toplandılar.” (Leb.)
		yığın- “Yığılmak, bir araya gelmek, toplanmak.” (EDPT, 904) yıġın- “1. Yığılmak, toplanmak. 2. Olgunlaşmak.” (DTS, 283)
		cūl- “Toplanmak, bir birimde birleşmek, yığılmak.” (ATS, 60)
yıġında-	Alt. Tel.	<yıġın+ḷa-

III/470		Ağaç kesmek, devirmek, düşürmek.
		-
		cıgında- “(Buz için) yığılmak, toplanmak.” (ATS, 61)
yıġırı-	Leb.	Buruşup çekmek, buruşmak.
III/470		yıġrıl- “yıġur- fiilinin edilgen şekli. Birlikte çekilmek, sıkıştırılmak.” (EDPT, 906)
		cūru- “1. Sıkmak. 2. Dürmek, katlamak.” (ATS, 66) cūra- “Yoğurmak, yoğurarak ezmek.” (TAS, 33)
yıġırıḷ-	Leb.	Buruşturulmak.
III/470		yıġrıl- “Birlikte çekilmek, sıkıştırılmak.” (EDPT, 906) yıġrıl- “Buruşmak, çekmek.” (DTS, 283)
		cūrul- “1. Sıkılmak. 2. Rulo yapılmak.” (ATS, 66)
yıġırıḷcāḳ	Leb.	<yıġırıḷ-çāḳ
III/470		Kırışıklı, buruşuk.
		-
		-
yığ-	Leb.	Toplamak, bir araya getirmek.
III/469		yıġ- (?yīġ-) “Yığmak, toplamak, bir araya getirmek.” (EDPT, 897) yıġ- “Yığmak, toplamak.” (DTS, 282)
		cu- “Toplamak, biriktirmek.” (ATS, 65) ď’ū- “Toplamak, biriktirmek.” (TAS, 32) t’ıg-~çıg- “Yığmak, toplamak, biriktirmek.” (DK, 260)
yığ I	Leb. Kumd.	=yaġı, yau, yū
III/468		Savaş, ordu, düşman.
		yaġī (d̲-) “Düşman.” (EDPT, 898) yaġı “Düşman.” (DTS, 238)
		cū “1. Savaş. 2. Çarpışma, dövüş.” (ATS, 66) ď’ū “Savaş.” (TAS, 32) ď’ag~çā~çag “Savaş, dövüş.” (DK, 209, 265)
yığ II	Leb. Kumd.	Yağ.
III/468		*Sarı yığ* “Tere yağı.”
		yāġ “Yağ, iç yağı.” (EDPT, 895) yaġ “1. Yağ. 2. Merhem.” (DTS, 237)
		cū “İç yağı.” (ATS, 66) cū “Yağ, iç yağı.” (TAS, 32)
yığdır-	Leb.	=yıġdır-
III/473		Toplatmak.
		yıġtur- “Yığdırmak, toplatmak, bir araya getirtmek.” (EDPT, 900) yıġtur- “Yığdırmak, toplatmak.” (DTS, 283)
		t’ıgdır- “Yığdırmak, toplatmak.” (DLTÇ, 215)

yığḷa- **III/472**	Leb.	<yığ I+ḷa- Savaşmak, düşmancasına davranmak.
		yaġīlā- “Düşman olmak, düşmanlık içine girmek.” (EDPT, 903) yaġıla- “Dövüşmek, savaşmak, mücadele etmek.” (DTS, 238)
		cūla- “Savaşmak, savaşa girişmek.” (ATS, 66)
yığḷaş- **III/472**	Leb.	<yığḷa-ş- Kendi aralarında savaşmak. *bk.* yūḷaş-.
yıjıḷ- **III/498**	Alt.	Sürtülmek, ovulmak, çamaşır yıkanmak.
		-
		cıjıl- “1. Silinmek, sürülmek. 2. (Kılıçla) kesilmiş olmak.” (ATS, 61) ď’ıjın- “Havluyla kurulanmak.” (TAS, 28) yıjın- “Ovalamak, sürtünmek.” (DK, 216)
yıḳ- **III/465**	Alt. Tel. Leb.	Düşürmek, devirmek, kırmak, yıkmak, yenmek. *Yıġa tarttım.* “Ben onu çekerek devirdim.” (Alt.); *Yıġa çaptım.* “Ben ona öyle bir vurdum ki, o düştü.” (Alt.)
		yık- “Yıkmak, yenmek, devirmek.” (EDPT, 897) yıḳ- “Yıkmak, devirmek, harap etmek.” (DTS, 285)
		cık- “Hücum etmek, güreşte birini devirmek; yenmek.” (ATS, 61) ď’ık- “Yıkmak.” (TAS, 28) ď’ık- “Yıkmak.” (DÇT, 118)
yıḳpıḳ **III/468**	Alt.	Göz kapaklarının iç kısmı, göz yuvası.
		-
		cıkpık “Göz kapağı.” (ATS, 61)
yıḳtır- **III/468**	Tel. Alt.	Yıktırmak, düşürtmek, mahvetmek, mağlup ettirmek.
		yıktur- “Yıktırmak.” (EDPT, 900) yıḳtur- “Yıktırmak.” (DTS, 285)
		cıktır- “Saldırmak.” (ATS, 61)
yıḷ **III/480**	Alt. Tel. Leb.	Yıl, sene. *Yıḷdıŋ pajı* “Yeni yıl.” (Alt.); *keler yıḷ* “Gelecek sene.” (Alt.); *ertken yıḷ* “Geçen sene.” (Alt.); *pu yıḷ* “Bu sene.” (Alt.)
		yıl “Yıl, sene.” (EDPT, 917) yıl~yīl “Yıl, sene.” (DTS, 283)
		cıl “1. Yıl. 2. Hayvan takvimine göre yıl.” (ATS, 61) ď’ıl “Yıl.” (TAS, 28) ď’ıl~çıl “Yıl, sene.” (DK, 214) ď’ıl “Yıl, sene.” (DLTÇ, 145) ď’ıl “Yıl, sene.” (DÇT, 118)

yıḷ- **III/481**	Alt. Leb.	Kaymak, kayarak düşmek, sürünmek (yerde, buzda) kıvrılmak (yılan). *Araḳḳı yılıp yat.* "Votka damıtılıyor." (Alt.); *Yıḷan ozo yıḷdı.* "Yılan onun önünde kıvrıldı."
		-
		cıl- "Hareket etmek, kayakla kaymak." (ATS, 61) ď'ıl- "1. Sürünmek. 2. Kımıldamak. 3. Kaymak." (TAS, 28) t'ıl-~çıl- "Sürünmek, emeklemek." (DK, 260) ď'ıl- "Azalmak, küçülmek." (DÇT, 118)
yıḷāç **III/483**	Leb.	*bk.* yıḷaŋaş.
yıḷamaş **III/483**	Alt. Leb.	<yıḷan paş Süs eşyası ve takı olarak kullanılan küçük deniz kabukları.
		-
		cılamaş "Deniz kabuğu (kadın süsü)" (ATS, 61) çılaŋaş "Kadınların süs eşyası ve takı olarak kullandığı deniz kabukları." (DLTÇ, 224)
yıḷan **III/482**	Alt. Tel. Leb.	<yıḷ-an Yılan. *sōḳ yıḷan* "Korkunç, acımasız yılan" (Alt.); *oḳ yıḷanı* "Zehirli, bakır renkli yılan" (Alt.); *Yıḷan keri, ker yıḷan* "Olağanüstü büyük masal yılanı." (Tel.); *yıḷan ḳaraŋı* "Çıban." (Tel.); *Yıḷan çaḳtı* "Yılan ısırdı." (Alt.)
		yılan(d̲-) "Yılan." (EDPT, 930) yılan "Yılan." (DTS, 283)
		cılan "Yılan." (ATS, 61) ď'ılan "Yılan." (TAS, 28) ď'ılan~t'ılan~çılan "Yılan." (DK, 214, 260, 271) ď'ılan~t'ılan "Yılan." (DLTÇ, 145, 215) ď'ılan "Yılan." (DÇT, 118)
yıḷaŋaş **III/482**	Tub	<yıḷaŋ+aş Çıplak.
		-
		cılaŋaş "Çıplak, giysisiz." (ATS, 61) ď'ılaŋaş "Çıplak." (TAS, 28)
yıḷaŋaşta- **III/482**	Tub.	<yıḷaŋaş+ḷa- Soymak, çıplak bırakmak.
		-
		cılaŋaşta- "Soymak." (ATS, 61)
yıḷaŋayaḳ **III/482**	Tub.	<yıḷaŋ ayaḳ Yalınayak.

		yalındak “Çıplak.” (EDPT, 931) yalındaḳ “Çıplak.” (DTS, 243)
		ḏ’ılaŋayak “Yalın ayak.” (TAS, 28)
yıḷdıḳ **III/488**	Alt. Tel. Leb.	<yıḷ+ḷıḳ Bir sezon. *Pir yıḷdıḳ yer* “Bir yıl içinde gidilebilecek yer.” *bk.* ḏ’ıldıḳ.
yıḷdır- **III/489**	Alt. Leb.	<yıḷ-dır- Kaydırmak, sürüklemek (yerde).
		-
		cıldır- “Hareket ettirmek; itmek.” (ATS, 61) ḏ’ıldır- “Hareket ettirmek, ileri sürmek, yer değiştirmek.” (TAS, 28) ḏ’ıldır- “Dar delikten geçirmek, giydirmek.” (DÇT, 118)
yıḷdıra- **III/489**	Alt. Tel. Leb.	=yıḷtra Parlamak, ışıldamak, parlak olmak, yıldırım gibi parlamak. *bk.* yaḷtıra-.
yıḷdırat- **III/489**	Alt. Leb.	<yıḷdıra-t- Parlatmak, cilalamak.
		yaltrıt- “Parlatmak, parıldatmak.” (EDPT, 924) yaltrıt- “Parlatmak, parıldatmak.” (DTS, 245)
		caltırat- “Parıldatmak.” (ATS, 51)
yıḷdırba **III/490**	Leb.	<yıḷdır-ma Sürgü, mandal.
		-
		cıldırma “Kilit, sürgü.” (ATS, 61) ḏ’ıldırma “Sürgü, sürme; kapı veya pencere kanadını içerden kapamak için kullanılan sistem.” (TAS, 28)
yıḷdırbaḷa- **III/490**	Leb.	<yıḷdırba+ḷa- Sürgülemek, mandallamak.
		-
		-
yıḷdırbaḷığ **III/490**	Leb.	<yıḷdırba+ḷığ Sürgülü, mandallı.
		-
		-
yıḷdırḳaẏ **III/490**	Alt. Tel.	Parlak, cilalanmış.
		-
		caltırkay “Işıltılı, parıltılı, parlak.” (ATS, 51)
yıḷdırma	Alt.	*bk.* yıḷdırba.

III/490		
yıḷdırmaḷa- **III/490**	Alt.	*bk.* yıḷdırbaḷa-.
yıḷdırmaḷū **III/490**	Alt.	*bk.* yıḷdırbaḷığ.
yıḷdıs **III/490**	Alt. Tub.	Yıldız. *Ḳuẏruḳtū yıḷdıs* "Kuyruklu yıldız." (Alt.); *şabaḳ yıḷdıs* "Akşam yıldızı, çoban yıldızı."
		yultuz "Yıldız." (EDPT, 922) yulduz~yūltus~yultuz "1. Yıldız, gezegen. 2. Takımyıldız, burç." (DTS, 296, 297)
		cıldıs "1. Yıldız. 2. Şamanın tören giysisinin arka bölümünde yıldızları tasvir eden küçük levhalar." (ATS, 61) cılgıs "Yıldız." (ATS, 61) cıltıs "Yıldız." (ATS, 62) ḏ'ıldıs "Yıldız" (TAS, 28) ḏ'ıldıs~ḏ'ıltıs~ṯ'ıltıs "Yıldız." (DÇT, 118, 160)
yıḷdıstığ **III/491**	Leb.	*bk.* yıḷdıstū.
yıḷdıstū **III/491**	Alt.	Yıldızlı.
		yulduzluġ~yultuzluġ "Yıldızlı." (DTS, 296, 297)
		-
yıḷġa- **III/486**	Alt. Leb.	Kaymak.
		-
		cılga- "Kaymak, kayak yapmak." (ATS, 61) ḏ'ılga- "Kaymak." (DK, 214) çılga- "Kaymak." (DK, 271)
yıḷġayaḳ[336] **III/486**	Alt. Tel. Leb.	Eğimli, yamaç, kayma yeri.
		-
		cılgayak "1. Et bayramı. 2. Kızak." (ATS, 61) ḏ'ılgayak I "Kayma yeri, paten yapılan yer." (TAS, 28) ḏ'ılgayak II "Et kesimi bayramı." (TAS, 28) cılġayaḳ "Çalkandılarda kış sonunda kutlanan yeni yıl bayramı." (GSATA, 389)
yıḷġayaḳta- **III/486**	Alt.	<yıḷġayaḳ+ḷa- Dağdan kaymak.
		-
		-
yıḷı- **III/483**	Alt. Leb.	Sıcak olmak, ısınmak, ılımak. *Oḷ sū yaẏġıda yıḷıbas.* "Bu su yazın bile ısınmıyor." (P.d.V.I, 171,6)

[336] OSTN'de bu madde *yılġayaḳ* yazılması gerekirken *ḏ'ılġayaḳ* yazılmıştır.

		yılī- “Sıcak olmak, ısınmak.” (EDPT, 919) yılı- “Isınmak.” (DTS, 284)
		cılı- I “Kaybolmak, ortadan kalkmak.” (ATS, 61) cılı- II“Isıtmak, ısınmak.” (ATS, 61)
yılığ **III/484**	Leb.	Sıcak, ılık. yılıġ “Sıcak, ılık.” (EDPT, 925) yılıġ “Sıcak, ılık.” (DTS, 284)
		cılu “Sıcak.” (ATS, 62) ď’ılu “Sıcak, ılık.” (TAS, 29) ď’ılıg~çılu~çılıg “Sıcak, ılık.” (DK, 214) ď’ılu “Ilık.” (DÇT, 118)
yılım **III/485**	Alt.	<yıl-m 1. Dağ geçidi, dağ yamacı, dik iniş. *Yılım yer* “İniş.”; *yılım ḳaya* “Düz kaya, kaya duvarı.” 2. Kayma.
		yalım “Düz, açık, çıplak.” (EDPT, 928) yalım “Dik, sarp, çetin.” (DTS, 243)
		cılım I “Başarı.” (ATS, 61) cılım II “Cilâlı, düz.” (ATS, 61)
yılın-[337] **III/484**	Alt. Tel. Leb.	<yılı-n- Isınmak, sıcak olmak.
		-
		cılın- “Isınmak.” (ATS, 61) ď’ılın- “Isınmak.” (TAS, 29) ď’ılın- “Isınmak.” (DÇT, 118)
yılıt- **III/484**	Alt. Leb.	<yılı-t- Isıtmak.
		yılıt- “Isıtmak, ılıtmak.” (EDPT, 923) yılıt- “Isıtmak, ılıtmak.” (DTS, 284)
		cılıt- “Isıtmak.” (ATS, 61) ď’ılıt- “Isıtmak.” (TAS, 29)
yılḳı **III/485**	Alt. Tub. Tel.	At sürüsü. *Yılḳıdā poḷza ḳoẏdā poḷza* “Koyun da olsa at sürüsü de olsa (fark etmez).” (Alt.); *Yılḳıŋ parba?* “Senin atın var mı?” (Alt.); *yılḳı yoḳ yer* “Atların olmadığı yer.”
		yılkı “Besi hayvanı, dört ayaklı hayvan; hayvan; sığır ve at sürüsü.” (EDPT, 925) yılḳı “1. Büyükbaş hayvan sürüsü, genellikle atlar. 2. *mec.* Sğır,

[337] OSTN’de bu maddenin fiil olduğu belirtilmemiştir.

		davar, hayvan sürüsü (İnsan için).” (DTS, 284)
		cılkı “1. At; yılkı. 2. Kısrak. 3. Sürü, yılkı. 4. Hayvan.” (ATS, 62) ḏılkı “Yılkı atı.” (TAS, 29)
yıḷḳıçı **III/485**	Alt. Tel.	<yıḷḳı+çı 1. At çobanı. 2. Sarı kuyruk sallayan (kuş türü). (Tel. W.) *Yıḷḳıçı kelze yıḷ yatpas* “Eğer kuyruk sallayanlar uçup gelirlerse yıl çabuk geçer. (atasözü)”
		yılkıçī “Yılkı çobanı, sürü çobanı.” (EDPT, 925) yılḳıçı “Yılkı çobanı, sürü çobanı.” (DTS, 284)
		cılkıçı “At çobanı, yılkıcı.” (ATS, 62) ḏılkıçı I “Yılkı çobanı.” (ATS, 29) ḏılkıçı II “Çobanaldatan.” (TAS, 29)
yıḷḳıçır **III/486**	Alt.	Baştankara, iskete.
		-
		ḏılkıçır “İskete, baştankara.” (TAS, 29)
yıḷḳılū **III/485**	Alt.	<yıḷḳı+ḷū Çok atları olan. *yıḷḳıḷū yer* “Atları bol olan yer”
		-
		-
yıḷma **III/493**	Tel.	Pürüzsüz, kaygan *Yıḷma aġaş* “Dalları olmayan ağaç.”
		-
		cılmay “Düz yalın.” (ATS, 62)
yıḷmısḳa **III/493**	Alt.	Körpe, yumuşacık kuzu.
		-
		-
yım- **III/500**	Leb.	=yum- Gözleri kapatmak.
		yum- “Yummak (genellikle göz, aynı zamanda ağız için)” (EDPT, 934) yum- “Yummak, kapatmak, sıkmak.” (DTS, 397)
		cum- “1. (Göz için) kapamak, kısmak. 2.(Yumruk vs. için) sıkmak.” (ATS, 65) ḏum- “Gözleri yummak, göz kırpıştırmak.” (TAS, 32)
yımajıt- **III/500**	Tel.W.	Sakinleştirmek, yatıştırmak.
		-
		-
yımırtḳa **III/500**	Alt.	Yumurta.
		yumurtġā “Yumurta.” (EDPT, 938)

		yumurġa~yumurtḳa “Yumurta.” (DTS, 298)
		cımırtka “Yumurta.” (ATS, 62) ď’ımırka “Yumurta.” (TAS, 29) ńurtka~ńımırtka~nımırtka~çımırtka “Yumurta.” (DK, 234) ńurtka~ńımırtka “Yumurta.” (DLTÇ, 179) ď’umurtka~ď’ımıtka “Yumurta.” (DÇT, 116, 118)
yımja- **III/501**	Alt.	Yumuşatmak.
		yumşā- (? yımşā-) “Yumuşamak.” (EDPT, 939) jumşa-~yumşa- “Yumuşamak.” (DTS, 680, 298)
		cımja- “Yumuşatmak.” (ATS, 62) ď’ımca- “Yumuşamak.” (TAS, 29) ď’ımja- “Yumuşamak.” (DÇT, 118)
yımjaḳ **III/501**	Alt.	Yumuşak.
		yumşāk ~ yımşāk “Yumuşak.” (EDPT, 938) yımşaḳ~yumşaḳ “1. Yumuşak, istikrarsız. 2. Nazik, kibar, şefkatli. 3. Yumuşak, hafif.” (DTS, 284, 298)
		cımjak “Yumuşak.” (ATS, 62) ď’ımjak “1. Yumuşak. 2. Uslu, yumuşak başlı.” (TAS, 29)
yımjat- **III/501**	Alt.	<yımja-t- Yumuşatmak.
		yumşat- “Yumuşatmak.” (EDPT, 939) yumşat- “Yumuşatmak.” (DTS, 298)
		cımja-“Yumuşatmak.” (ATS, 62)
yır- **III/473**	Alt.	İğneye ip geçirmek.
		-
		-
yıra **III/474**	Tel.	Küçük, bodur çalılık.
		-
		cıyraŋat “Fundalık.” (ATS, 62) cırā “Çalılık.” (ATS, 62)
yırġa- **III/476**	Alt.	Ziyafet çekmek, eğlenmek, kafayı çekmek.
		-
		cırga- “Neşelenmek, kutlamak, keyif etmek.” (ATS, 62) ď’ırga- “Ziyafet çekmek, yemekli eğlence düzenlemek.” (TAS, 29) çırga- “Eğlenmek.” (DK, 271) ď’ırga- “Eğlenmek.” (DÇT, 118)
yırġaḷ **III/476**	Alt. Leb.	<yırġa-ḷ Ziyafet, bayram, sevinç, eğlence, şölen. *Yırġaḷ yazadı.* “O ziyafet düzenledi.” (Alt.); *Yırġaḷ yılı-bıḷa yetmes.* “Sevinç senede bir kez bile gelmez (atasözü).”

		-
		cırgal “Neşe, sevinç, kutlama.” (ATS, 62) d’ırgal “Ziyafet, şölen, şenlik.” (TAS, 29) çırgal “Eğlence; neşeli.” (DK, 271) d’ırgal “Eğlence, neşe, sevinç.” (DLTÇ, 145) d’ırgal “Şenlik, eğlence.” (DÇT, 118)
yırġaḷdū **III/477**	Alt.	Çok sevinçli olan, sevinç dolu. -
		cırgaldu “Neşeli, canlı.” (ATS, 62)
yırġat- **III/477**	Alt. Leb.	<yırġa-t- 1. Ziyafet, şölen vermek. 2. Terbiye etmek, eğitmek, yetiştirmek.
		-
		d’ırgat- “Sevindirmek.” (DÇT, 118)
yırıḳ **III/475**	Tel.	<yır-ḳ Delik, sökük, yırtık.
		-
		d’ırık “Sökük, delik.” (TAS, 29)
yırıḷ- **III/476**	Alt.	<yır-ḷ- İğneye ip geçirilmek.
		-
		-
yırma **III/480**	Leb.	Elbisedeki kat, kıvrım.
		-
		cırma “Elbisedeki kıvrım, pli.” (ATS, 62)
yırt- **III/477**	Alt. Leb.	1.Yırtmak, parçalara ayırmak. 2. Elbiseyi yırtmak, yırtarak açmak. (Alt.) *Ḳabın aġaş-pıḷa yırta sayġıḷadı*[338]. “Onun kesesini çubukla yırtıp deldi.” (P.d.V.I, 51,720)
		yırt- “Yırtmak, parçalara ayırmak.” (EDPT, 958) yırt- “1. Yırtmak. 2. Kalp kırmak.” (DTS, 286)
		cırt- “Yırtmak, koparmak, parçalamak.” (ATS, 62) d’ırt- “Yırtmak, parçalamak, parça parça etmek.” (TAS, 29) d’ırt-~t’ırt- “Yırtmak.” (DLTÇ, 145, 215)
yırtıḷ- **III/478**	Alt. Leb.	<yırt-ḷ- 1. Yırtılmak. *Yaḳḳazı aḷtın maŋdıḳ ton yaḳḳaḷaşsa yırtıḷbas, edeḥi aḷtın temir ton*

[338] *Sayġıḷa-* fiili madde başı olarak “balık tutmak” anlamıyla mevcuttur. Bu cümlede ise *sayġıḷa-* fiilinin anlamı *delmek, saplamak* şeklinde olmalıdır. Bu anlama yakın *say-“ Saplamak, delip geçmek, delmek.”* fiili var. Bu cümledeki fiil ise say- fiilinin *-gıla-* ekiyle türemiş şekli olmalıdır.

		edekten tutsa yırtılbas. “Altın yakalı kürkün yakasından yapışırsan yırtılmaz, altın etekli demir kürkün eteğinden yapışırsan yırtılmaz.” (Alt., P.d.V.I, 225,1) 2. Ehlileştirilmek.
		yırtıl- “Yırtılmak, parçalara ayrılmak.” (EDPT, 961) yırtıl- “Yırtılmak, parçalara ayrılmak.” (DTS, 286)
		cırtıl- “Yırtılmış olmak.” (ATS, 62) t’ırtıl- “*edilgen* Yırtılmak.” (DLTÇ, 215)
yısta- **III/496**	Leb.	Koklamak.
		-
		-
yış **III/497**	Alt. Leb. Tub.	Ormanlarla kaplanmış dağlar, savat (Altaycada “Tayga”, tersi olarak “Kayalık, ağaçsız dağlar”, şeklinde.) *Tün ḳara yış* “Koyu (yoğun) ormanlı dağ.” (Alt.); *yış kiji* “Ormanlı dağların sakinleri, Katun Nehri’nin doğusunda yaşayan Tatarlar (Tuba ve Şorlar)
		yīş “Ormanla kaplı dağ, dağın ormanlı üst kısımları; ağaçsız, otlu vadi.” (EDPT, 976) yış[339] “Yerleşmeye uygun, vadileri bulunan yayla.” (DTS, 286)
		cış “Sık orman.” (ATS, 62) d’ış “Orman, tayga ormanı.” (TAS, 29) d’iş ~t’ış~çış “Orman.” (DK, 213, 261) d’ış “Orman.” (DLTÇ, 145) d’iş~d’ış “Orman.” (DÇT, 116, 118)
yış- **III/498**	Alt. Leb.	Sürtmek, ovmak, sürterek çıkarmak, çamaşır yıkamak.
		-
		cış- “1. Sürtmek, keselemek, silmek. 2. (Kılıçla) kesmek.” (ATS, 62) d’ış- “Ovmak, ovuşturmak.” (TAS, 29)
yıştū **III/498**	Tel. Alt.	Savatla kaplanmış, ormanla kaplanmış.
		-
		-
yıt **III/493**	Alt. Leb. Tel.	1. Koku. 2. Ruh, nefes, can. (Alt. Tel.) *Arū yıt* “Kutsal ruh” (Tel.)
		yīḏ “Koku, güzel koku, koklama.” (EDPT, 883) yıd~yıḏ~yıt “Koku, güzel koku.” (DTS, 281, 282, 286)
		cıt “Koku.” (ATS, 62) d’ıt “Koku.” (TAS, 29) çıt “Koku.” (DK, 271)
yıt-	Tel. W.	Isıtmak.

[339] DTS’de bu madde *yışi* şeklinde yazılmıştır.

III/494		-
		-
yıtçı	Tel.	<yıt+çı
III/495		Av köpeği, zağar.
		-
		-
yıtsın-	Tel. Leb.	<yıt+sın-[340]
III/495		Koku hissetmek.
		-
		-
yıtsıra-	Leb.	*bk.* yıtsın-.
III/495		-
		-
yıtta-	Alt. Tel.	<yıt+ḷa-
III/494		Koklamak, koku almak.
		İnek yıtaẏr sōgü yoḳ. "İneğin koklayacağı kemik yoktur."
		yıḏla- "Koklamak." (EDPT, 890)
		yıdla-~yıḏla- "Koklamak, koku almak." (DTS, 282)
		cıta- "1. Koklamak. 2. Kokuya göre iz sürmek." (ATS, 62)
		ď'ıtta- "Koklamak." (TAS, 29)
		t'ıt- "Kokmak, koklamak." (DK, 214)
		ď'ıta- "Koklamak." (DÇT, 118)
yıttaḷ-	Leb.	<yıtta-ḷ-
III/494		=yıttan-
		Künnŭğ kijinŭŋ yıdı yıttaḷıp yat. "Güneşli dünyadan insan kokusu geliyor."
		-
		-
yıttan-	Alt. Tel.	<yıtta-n-
III/494		Kokmak, koku yaymak.
		Yaḳşı yıttanıp yat. "O güzel kokuyor."
		yıḏlan- "Kokmak, koku yaymak." (EDPT, 891)
		yıdlan-~yıḏlan- "Kokmak, koku yaymak." (DTS, 282)
		cıtan- "Kokmak, koku yaymak." (ATS, 62)
		çıtan-~t'ıtan-~çitan- "Kokmak." (DK, 261, 268)
yıttaş-	Alt. Tel.	<yıtta-ş-
III/494		Koklaşmak.
		At puḷan-bıḷa yıttaştıḷar. "At ve geyik birbirleriyle koklaştılar."
		yıḏlaş- "Koklaşmak." (EDPT, 891)
		yıdlaş-~yıḏlaş- "Koklaşmak." (DTS, 282)
		cıttaş- "Koklaşmak." (ARSL, 226)

[340] Morfolojik tahlil OSTN'de *yıt+sır* şeklinde yazılmıştır.

yıttığ **III/494**	Leb.	*bk.* yıttū.
yıttū **III/494**	Alt.	<yıt+ḷū Kokusu olan, ruhu olan. *yaḳşı yıttū* "Güzel Kokulu"
		yıdlıġ~yıḏlıġ "Kokulu, kokusu olan." (DTS, 282)
		cıttu~cıtu "Bir tür kokusu olan." (ATS, 62) ď'ıttu "Kokulu." (TAS, 29)
yızaḳ **III/497**	Alt.	İki yaşında karaca yavrusu.
		-
		-
yi- **III/501**	Alt. Tel.	Yemek. *Aş tabaḳ yidǐ.* "O yemek yedi."; *Kelḥen kijiler et yidǐ.* "Gelen insanlar et yediler."; *Üç aẏġır maḷ yīp saḷdı."* "O üç sürü yedi."; *Yaŋıs paḷaŋ yīnbe, yaŋıs uyıŋ yīnbe?* "Senin biricik bebeğini mi yoksa biricik ineğini mi yiyeyim?"; *İçēr yirǐ* "Gıda"; *Aştı yi sudı iç!* "Yemek ye ve su iç!"; *Ḳudaẏdıŋ kiji yibe teḥen ajın yıḷan yigen.* "Allah'ın insana yasakladığı yemeği yılan yedi."; *Temir kijendǐ tat yīp üzüldü.* "Demir zinciri pas yedi."; *Ḳursaḳ yigen kīnde* "Onlar yedikten sonra."; *Aḳça yidǐ.* "O rüşvet aldı." 2. (Böcek için) ısırmak, sokmak. 3. Rüşvet almak (kağıt oyunlarında).
		yė- (?ḏ-) "Yemek." (EDPT, 869) yė- "1. Yemek. 2. *mec.* Yemek, yıkmak, tahrip etmek. 3. Deneyimlemek, maruz kalmak. 4. Kullanmak, yararlanmak. 5. *mec.* Tüketmek, zap etmek." (DTS, 268)
		ce- ~ci- "Yemek, (yemek) pişirmek." (ATS, 57, ď'i- "Yemek." (TAS, 29) ď'i-~ť'i-~çe-~çi-~çiy- "Yemek, atıştırmak, yok etmek." (DK, 211, 266) ď'e-~ť'e-~ť'i- "Yemek, yemek yemek." (DLTÇ, 145, 213, 214) ď'e-~ď'i-~ť'e- "Yemek." (DÇT, 114, 115, 160)
yibek **III/531**	Alt. Leb.	=yipek İpek, ipek ip, *Yibek ḳur* "İpek kemer"
		-
		ď'ibek "İpek." (TAS, 30) ď'ibek "İp." (DÇT, 115)
yibi- **III/531**	Alt. Tel. Leb.	Islanmak, suda yumuşamak, yumuşatmak.
		-
		cibi- "1. Islanmak. 2. *mec.* Yumuşamak." (ATS, 62) ď'ibi- "Suda yumuşamak." (TAS, 30)

yibiğ **III/532**	Leb.	*bk.* ď'ibik.
yibit- **III/532**	Alt. Leb.	Nemlendirmek, ıslatmak, suyla yumuşatmak. - cibit- "1. Islatmak. 2. Yumuşatmak." (ATS, 62)
yibṻ **III/532**	Alt.	*bk.* ď'ibik.
yidemik **III/526**	Kumd.	Yanlış, kusur, hata. *Yidemik yoḷ.* "Yanlış yol." - -
yidik **III/527**	Tel. Alt.	<yit-k Yitik, kaybolmuş. *Yidik yoḷ* "Eski, bitkilerle kaplanmış yol." yitük "Yitik, kayıp." (EDPT, 889) yitük "Yitik, kayıp." (DTS, 281) -
yidir- **III/527**	Alt.	<yi-dir- Yemek vermek, yedirmek, beslemek. yėtür- "Yedirmek, yemesi için birilerine bir şey vermek." (EDPT, 892) yėdür-~yėtür- "1. Yedirmek, beslemek. 2. Memnuniyet sağlamak." (DTS, 268, 276) cidir- "Beslemek, yedirmek." (ATS, 62) çidir- "Yedirmek, beslemek." (DK, 268) ď'idir- "Yedirmek." (DÇT, 115)
yidṻ **III/527**	Alt.	Sivri, keskin. yitig "Keskin, *mec.* uyanık, atik, zeki.". (EDPT, 889) yiti~yitti~yitig~yitik "1. Keskin. 2. *mec.*Keskin zekâlı." (DTS, 280, 281) ödü "Keskin." (ATS, 142) ödü "Keskin, sivri." (TAS, 79)
yiğlek **III/511**	Leb.	=yīlek Çilek, çileğe benzeyen bir meyve (ahududu, ağaç çileği, böğürtlen). - cīlek~cilek "Yemiş." (ATS, 62) ď'īlek "Yemiş." (TAS, 30) çiylek~ť'iglek "Yemiş, meyve." (DK, 212) ť'eglek~çiylek "Yemiş, meyve." (DLTÇ, 213, 222)
yiğren **III/511**	Leb.	*bk.* yeren II.
yiḥit	Alt.	Gençlik, yiğit, genç adam.

III/510		yigit “Genç adam, güçlü, kuvvetli, dinç. Bazen de *genç kadın* için kullanılır.” (EDPT, 911) yigit “Genç adam.” (DTS, 277)
		cīt “1. Genç, yiğit, delikanlı. 2. Gençlik.” (ATS, 62)
yik **III/507**	Alt. Leb.Tel.	1. Dikiş. 2. Yarık. *Tūdıŋ yigï* “Dağın yarığı.”
		yigī “Yakın, aralıksız, sıkı; sıkı dikilmiş dikiş.” (EDPT, 911) yigi “1. Yoğun, sık, gür. 2. Sık, sıkı.” (DTS, 277)
		cik “1. Dikiş izi. 2. Çatlak, yarık.” (ATS, 62) ď’ik “1. Dikiş yeri, dikiş izi. 2. Yarık, aralık.” (TAS, 30)
yikçi **III/509**	Alt.	<ď’ik+çi Dikişçi.
		-
		-
yikir- **III/508**	Leb. Kumd.	Titremek (soğuk, korku), korkmak.
		-
		-
yīlek **III/518**	Alt. Tel. Kumd.	=yiğlek Çileğe benzeyen meyve. *Yer yīlegi* “Çilek”; *aġaş yīlegi* “Ahududu”; *ḳara yīlek* “Böğürtlen.”; *Sas yīlegi* “Frenküzümü..”; *yīlek araḳḳızı* “Üzüm şarabı.”
		-
		cīlek~cilek “Yemiş.” (ATS, 62) ď’īlek “Yemiş.” (TAS, 30) t’ilgek~ď’ilgek “Yemiş, meyve.” (DK, 260)
yīlekte- **III/519**	Alt. Tel.	Çilek vs. toplamak. *Yīlektep pardı.* “O çilek toplamaya gitti.”
		-
		cilekte- “Yemiş toplamak, yemiş toplamaya gitmek.” (ATS, 63) ď’īlekte- “Çilek vb. meyve toplamak, çilek vb. meyve toplamaya gitmek.” (DK, 212)
yīlektū **III/519**	Alt. Tel.	Çileği bol olan, çilekli.
		-
		ď’ilektū “Yemişli.” (TAS, 30)
yilik **III/519**	Alt. Leb.	(Kemikteki) ilik.
		yilik “İlik.” (EDPT, 927) yilig~yilik “Kemik iliği.” (DTS, 278)
		cilik “(kemikteki) ilik.” (ATS, 63) culuk “1. (Kemikteki) ilik. 2. Ağaç suyu (mesela kayın ağacının)” (ATS, 65)

		cülüŋ “Beyin” (ATS, 67) ď’ilik “İlik, kemik iliği.” (TAS, 30) ď’ülük “Özsu.” (TAS, 33) cülün “Omurilik ve kemik iliği.” (TAS, 33)
yimek **III/532**	Alt.	Rüşvet (kağıt oyunlarında). - cimek “Kâğıt oyunlarında renk.” (ARSL, 204)
yimekkeẏ **III/533**	Alt.	Obur. - cimekey “1. Pisboğaz, obur. 2. İftiracı.” (ATS, 63) ď’imekey “Doymaz, obur.” (TAS, 30)
yin **III/514**	Alt. Tel.	Bağırsakların içeriği, bağırsaklardaki pislik. yin “Hayvan gübresi.” (EDPT, 941) in~yin “ Hayvan gübresi.” (DTS, 223, 278) cin “1. Mide ve bağırsağın içeriği. 2. Gübre; necaset, ters, sümük.” (ATS, 63) ď’in “Bağırsak kazıntısı.” (TAS, 30) bok ď’in “Bağırsak.” (DÇT, 109) ď’in “İşkembe, sakatat.” (DÇT, 116) kan ď’in “Bağırsak, iç organlar, kan ve et. “ (DÇT, 123)
yindū **III/514**	Alt.	Doldurulmuş bağırsaklı. - -
yiŋ **III/511**	Leb. Kumd.W.	1. Gece nöbeti. 2. Pay. 3. Lapa; tedavi amaçlı ağrıyan yere sıcak olarak ilaç niyetine konulan şey.” - -
yip **III/529**	Alt. Tel. Leb.	İplik. *ķoẏdıŋ yibi* “Yün ip.” yıp “İp, iplik, bağ, sicim.” (EDPT, 870) yıp~yip “1. İp, bağ, şerit. 2. Halat, urgan, zincir.” (DTS, 285, 279) cip~cöp “Yün.” (ATS, 63, 65) ť’ip “Yün; iplik.” (DLTÇ, 214) çip “İp, iplik.” (DLTÇ, 222)
yir- **III/515**	Alt.	Dilmek, yarmak. *Temeneniŋ üdŭn yire attı.* “O büyük iğne deliğinden vurdu.” yėr- “Dilmek, azıcık yırtmak.” (EDPT, 955) yėr- “1. Yarmak, parçalamak. 2. Dilmek, kesmek.” (DTS, 274) -

yirge- **III/516**	Kumd.	İltihaplanmak, cerahatlanmak. - -
yirken **III/516**	Alt.	Şık giyinmeyi seven. - -
yīrme **III/517**	Alt.	Yirmi. yėgirmī “Yirmi.” (EDPT, 915) yėgirmi~yigirme~yigirmi “Yirmi.” (DTS, 269, 277) cirme “Yirmi.” (ATS, 63) ď’irme “Yirmi.” (TAS, 30) çigirbe~çīrme “Yirmi.” (DK, 268) ť’erbe~ť’erve “Yirmi.” (DLTÇ, 214) ď’irme “Yirmi.” (DÇT, 116)
yīrminçi **III/517**	Alt.	Yirminci. yėgirminç “Yirminci.” (EDPT, 915) yėgirminç~yėgirminçi “Yirminci.” (DTS, 269) -
yispe **III/528**	Alt.	Sürgün, filiz, dip sürgünü, kökün bir kısmı. - -
yīt **III/523**	Alt.	Genç, delikanlı. yigit “Genç adam, güçlü, kuvvetli, dinç. Bazen de *genç kadın* için kullanılır.” (EDPT, 911) yigit “Genç adam.” (DTS, 277) cīt “1. Genç, yiğit, delikanlı. 2. Gençlik.” (ATS, 62)
yitke **III/525**	Alt. Tel. Leb.	Ense. - citke “Ense.” (ATS, 63) tigge “Ense.” (DK, 253) ť’itke “Ense.” (DLTÇ, 214) ď’itke “Ense.” (DÇT, 116)
yitkek **III/525**	Alt.	Bataklık. - çitkek “Bataklık.” (KRS, 124)
yitkele- **III/525**	Tel.	Enseye vurmak. - citkele- “1. Enseden yakalamak. 2. Enseye vurmak.” (ARSL, 204)
yize **III/529**	Kumd.	Pantolon. -

		-
yobo- **III/445**	Alt. Tel. Leb.	=yoba- Güçsüz, yorgun veya hasta olmak, zorluk çekmek, bitkinlik hissetmek. *Ḳoḫŋ-bıḷa pere-gele pudŭŋ-bıḷa yoborzıŋ!* “Ellerinle borç verirsen, ayaklarınla yorulursun (atasözü).”
		-
		cobo- “1. Hastalanmak. 2. Bitkin hâle gelmek.” (ATS, 63)
yoboḷ **III/445**	Alt. Tel. Leb.	Zahmet, meşakkat, acı, üzüntü, ızdırap, dert, hastalık.
		-
		cobol “1. Hastalık. 2. Gayret, enerji harcama.” (ATS, 63) ď’obol “Hastalık, rahatsızlık.” (TAS, 230) ď’obol “Hastalık, emek, gayret, bitkinlik.” (DK, 213)
yoboḷdū **III/445**	Alt.	Çok zahmetli, üzüntülü, kederli, hasta.
		-
		-
yoboş **III/445**	Alt. Tel.	Sakin, nazik, barışçıl, uzlaşımcı, uysal *Yoboş paştı ḳıḷış kespes.* “Uysal başı kılıç kesmez (atasözü).”
		yavaş “Yumuşak, nazik, ılımlı, uysal.” (EDPT, 880) yavaş “1. Yumuşak, hafif. 2. Uysal, (hayvan veya kuşlar için) evcil.” (DTS, 264)
		coboş “Uysal, sessiz, sakin.” (ATS, 63) ď’oboş “Sakin, uslu.” (TAS, 30) ď’obōş “Sakin.” (DÇT, 116)
yodo **III/440**	Alt. Leb.	Bacağın üst kısmı, kalça, uyluk, but.
		yotā “Kalça.” (EDPT, 886) yoda~yota “Baldır, bacağın üst kısmı.” (DTS, 286, 293)
		codo “Bacak; diz.” (ATS, 63) ď’odo “Bacak.” (TAS, 30) ť’ota “Dizden aşağıda bacağın dış tarafı.” (DLTÇ, 214)
yodobūş **III/440**	Alt. Tub.	<yodo+būş Bağ.
		-
		-
yodro **III/440**	Alt. Tub.	Kuş kirazı (bitki) (Lat. *prunus padus).*
		-
		codro “Kuş kirazı.” (ATS, 63)
Yodu **III/440**	Kumd.	Biy Nehri kıyısında yaşayan bir kabile.
		-
		Çodu “Biy Nehri kıyılarında yaşayan yabancı bir kabile.” (KRS, 126)

yoġoḷ- **III/411**	Tel. Alt.	=yoḳaḷ- Kaybolmak. *Yaman kijiŋ̆ ḳuḷaġı yoġoḷa semirdi.* “Kötü insanın kulağı tamamen kaybolana kadar semirdi (atasözü)”; *Ezi yoġoḷdı.* “O hafızasını kaybetti.”
		yokal- “Yok olmak, kaybolmak, gözden kaybolmak.” (EDPT, 902) yoḳal- “Yok olmak, kaybolmak; ölmek.” (DTS, 291)
		cogol- “Kaybolmak, yok olmak, tasfiye olmak.” (ATS, 63) ď’ogol- “Kaybolmak, yolunu kaybetmek.” (TAS, 30) ď’ogıl- “Kaybolmak, yok olmak.” (DK, 213)
yoġoḷt- **III/411**	Alt. Tel.	<yoġoḷ-t- Yok etmek, bir şeyin kaybettirmek, mahvetmek, imha etmek. *Közŭ̈n yoġoḷttı.* “Gözünü kaybetti.”
		-
		cogolt- “1. Kaybetmek, yitirmek. 2. Yok etmek.” (ATS, 63) çogolt- “Yok etmek, ortadan kaldırmak.” (DK, 268)
yoġon- **III/411**	Tel.	*krş.* yoḳa- Kaybolmak.
		-
		-
yoġŭḷ **III/413**	Alt. Tel.	<yoḳ+oḷ Yok. *Adazı yoġuḷ enezi yoġŭḷ.* “Onun ne annesi ne de babası var.”; *Paḷa dā yoġŭḷ.* “Onun çocukları da yok”; *Neme yoġŭḷ* “Onun hiçbir şeyi yok.”
		-
		-
yoġuḷa **III/413**	Alt.	=yoġuḷ Yok. (Genel olarak Altaylıların selamlaşması sırasında kullanılır.) *Ne tabış par?* “Kötü ne haber var?”; *Tabış yoġuḷa!* “Duyulan (kötü) bir şey yok!”
		-
		-
yoḳ **III/397**	Alt. Tel. Leb.	1. Yok, yokluk. *Seniŋ yoġıŋ yaḳşı poḷdı!* “İyi ki sen yoktun!”; *Parım yoġum pir oşḳoş!* “Olsam da bir olmasam da!” (Alt.); *Yoḳ ettĭ.* “Mahvetti.” (Alt.); *Yoḳ poḷdı.* “O öldü.” (Alt.); *eş yoġında* “En azından.” (Tel.); *men yoḳto* “Ben yokken.” (Tel.); *Atazı yoḳto ūḷ paştaḳ, enezi yoḳto ḳıs paştaḳ.* “Babasız oğul, annesiz de kız işe yaramaz (atasözü)” (Alt.); *Ḳuçazı yoḳto ḳodur eçkĭ paş* “Koçun yokluğunda kötü keçi baş olur (atasözü)” (Alt.); *Tabış barba? Tabış yoḳ* “Kötü haber var mı? Hayır, kötü haber yok! (Altaylar selamlaşırken)” (Alt.) 2. Hayır.

		Adaŋ keldɨbe? Yoḳ kelbedi! “Baban geldi mi? Hayır, gelmedi!” (Alt.); *Yoḳ anı körḥönüm yoḳ!* “Hayır, ben onu görmedim!” (Tel.) 3. İsimle birlikte olumsuzluk sıfatı oluşturur. *Uġu yoḳ kiji poḷbas, ülḥüzŭ yoḳ ödük poḷbasa!* “Soysuz, nesepsiz insan olmaz ölçüsüz çizme olmaz (atasözü).” (Alt.); *ada yoḳ kiji* “Babası olmayan insan.” (Alt.); *kiji yoḳ yer* “İnsansız dünya.” (Alt.); *aḳça yoḳ kiji* “Parasız insan.” (Alt.); *Yıḷḳızı yoḳ yerdeŋ tezeḥɨn nek surayḍıŋ?* “Sürüsü olmayan yerin gübresi olmaz (atasözü).” (Tel.); 4. Sıfat-fiille kullanılarak olumsuzluk bildirir. *Adam kelḥen yoḳ=adam kelbeḥen!* “Babam gelmedi!” (Alt.); *Aḷġanım yoḳ* “Ben almadım!” (Alt. Tel.); *Körḥönübɨs yoḳ!* “Biz görmedik!” (Tel.) 5. Fakir, hiçbir şeyi olmayan. *yoḳ kiji* “Fakir insan” (Alt.) 6. Yoksulluk, sefalet. (Alt. Tel.) *Aḷdı moyın oḳ kezer- erniŋ moyın yoḳ kezer.* “Vahşi kuşun boynunu ok keser, erkeğin boynunu da yoksulluk. (atasözü)”
		yōk “Yok.” (EDPT, 895) yoḳ~yōḳ “Yok.” (DTS, 290, 291)
		cok “1. Yok, bulunmamak. 2. Olumsuz yüklemin yerine kullanılmaktadır. 3. Olumsuzluk ifadesi. 4. Hayır.” (ATS, 63) ď’ok “Yok.” (TAS, 30) ď’ok~yak~ť’ok~çak~çok~çōk~çoh~çuk “Yok, herhangi bir şeyin yokluğu.” (DK, 213, 260, 265, 268, 269) ť’ok~çah “Yok.” (DLTÇ, 214, 221) ď’ok~ď’oh “Yok, mevcut olmayan.” (DÇT, 116)
yōḳ **III/400**	Alt. Tel. Leb.	Teselli, avuntu. -
		ď’ōk “Teselli, avuntu, avunç.” (TAS, 31) ď’ōk “Konuşma, sohbet, görüşme.” (DK, 213)
yoḳḳı **III/404**	Kumd. Leb.	Çukur. -
		-
yoḳsın- **III/408**	Alt. Tel. Leb.	<yoḳ+sın- Bir şeylerin eksikliğini, yokluğunu hissetmek, yok olan bir şeyi özlemek.
		-
		coksın- “Bir şeyin kaybolduğunu hissetmek.” (ATS, 63) ď’oksın- “Yokluğunu hissetmek.” (TAS, 31) ď’oksın- “Hasret çekmek, yokluğunu hissetmek.” (DLTÇ, 145)
yoḳtığ **III/407**	Leb.	*bk.* yoḳtū.
yoḳto- **III/407**	Alt.	=yoḳla- Yoklamak, el veya ayakla dokunmak, el yordamıyla yürümek, etrafa

		bakınmak, araştırmak, aramak, bakmak. *Maḷ yoḳtodı.* "O büyük baş hayvanların hepsini saydı, aynı olduklarından emin olmak istedi."
		yoklā- I "Dokunmak, el yordamıyla aramak. 2. İncelemek, dikkatle gözden geçirmek." (EDPT, 918) yokla- II "Yükselmek." (EDPT, 918) yoḳla- "Tırmanmak, yükselmek, havalanmak." (DTS, 291)
		cokto- "Yok etmek." (ATS, 63) ťokto- "Anlatmak, söylemek." (DK, 260)
yōḳto- **III/407**	Alt. Tel.	=ď'ōḳta- Teselli etmek, ikna etmek, yola getirmek.
		yoġla- (ḏ-) "Cenaze töreni yapmak." (EDPT, 902) yoġla- "Cenaze töreni düzenlemek." (DTS, 287)
		ď'ōkto- "Teselli etmek; bir kişi teselli etmek için konuşmak." (TAS, 31) ď'ōkto-~çōkto- "Anlatmak, söylemek." (DK, 213) çōkto-~ď'ōkto- "Şaka yapmak." (DK, 269) ď'ōkto-~ťokta- "Anlatmak, nakletmek, söylemek." (DLTÇ, 145, 214)
yoḳton- **III/407**	Alt. Tel.	<yoḳto-n- El ile dokunup yoklamak, araştırmak.
		-
		-
yōḳton- **III/407**	Alt. Tel.	<yōḳto-n- Teselli olmak, teselli bulmak, neşelenmek.
		-
		ťoktan-~ťokton- "Konuşmak, sohbet etmek." (DK, 260)
yōḳtoş- **III/407**	Alt. Tel.	Birbirini teselli etmek.
		-
		ťoktoş- "Konuşmak, sohbet etmek, ikna etmek." (DK, 213)
yōḳtot- **III/407**	Alt. Tel.	<yōḳto-t- Teselli ettirmek.
		yoġlat- "Cenaze töreni düzenletmek." (EDPT, 903) yoġlat- "Cenaze töreni düzenletmek." (DTS, 287)
		-
yoḳtū **III/407**	Alt. Tel.	<yoḳ+ḷū Bir şeyi olmayan, fakir, yoksul.
		-
		coktu "Fakir; fakirlik, ihtiyaç." (ATS, 63) ď'oktu "Yoksul, fakir." (TAS, 30) çoktu "Fakir, yoksul." (DK, 269) ťoktu "Fakir, yoksul, düşkün." (DLTÇ, 214)

		ď'oktū "Fakir, yoksul." (DÇT, 116) ,
yoḷ **III/429**	Alt. Tel. Leb.	1. Yol, sokak, cadde. *Yoḷdan çıḳtı.* "O yoldan çıktı." (Alt.); *Yoḷġo kirdǐ.* "O yola koyuldu." (Alt.); *Yoḷbıḷan parargа kerek!* "Yolla gitmek lazım!" (Alt.); *yoḷ odı* "Sinirotu (bitki)" (Alt.); *ḳıra yoḷı, ḳar yoḷı, ḳurudŭŋ yoḷı* "Samanyolu" 2. Hat, sınır, şerit. *ḳızıḷ yoḷ* "Kırmızı şerit" (Alt.); *yoḷ çidǐ.* "O hat çizdi" (Alt.) 3. Defa, kez, kere. 4. Tarz. 5. Kader. *Ḳudaẏ pergen yoḷundaŋ çıġıp poḷmas-pis!* "Allah'ın bize yazdığı kaderden kaçamayız!"
		yōl "Yol, tarz; defa, kez; çizgi, çizgili." (EDPT, 917) yol "1. Yol. 2. Yolda olma durumu. 3. Var oluş yöntemi." (DTS, 288)
		col "1. Yol. 2. Satır, çizgi. 3. Tarz, kural, düzen." (ATS, 64) ď'ol "Yol, patika." (TAS, 30) ď'ol~çol~ť'ol "Yol, iz." (DK, 213, 260) ď'ol~ť'ol~çol "Yol." (DLTÇ, 145, 214, 222) ď'ol~ť'ol "Yol." (DÇT, 116, 160)
yoḷçı **III/438**	Alt. Tel.	<yoḷ+çı Yolcu, seyahat eden.
		yolçī "Rehber." (EDPT, 921) yolçı "Rehber, kılavuz." (DTS, 289)
		-
yoḷdığ **III/437**	Leb.	*bk.* yoḷdū.
yoḷdo- **III/437**	Alt. Leb. Tel.	<yoḷ+ḷa- 1. Yol ile gitmek, yolu takip etmek. 2. Yola koymak, belli bir yol oluşturmak.
		-
		coldo- "1. Patikalar yapmak (bahçe içinde). 2. Yola yöneltmek. 3. Çizgi çekmek." (ATS, 64)
yoḷdoş **III/437**	Alt.	Yoldaş, arkadaş.
		-
		coldoş "Yoldaş, arkadaş." (ATS, 64) ď'oldaş "Yoldaş, yol arkadaşı." (TAS, 30)
yoḷdū **III/437**	Alt. Tel.	1. Yolu olan. *Yoḷdu yerde parargа küç emes, yoḷı yoḳ yerde parargа küç.* "Yol olan yerde gitmek zor değil, yolsuz yerde gitmek zor." 2. Kaderi olan. *Arıs yoḷdū* "Mutlu"; *şor yoḷdū* "Mutsuz"

		3. Çizgili. *Er türlǖ yoḷdū* “Farklı çizgilere sahip”
		yolluġ “Doğru yola sahip.” (EDPT, 925) yolluġ “Varlık biçimleriyle ilgili.” (DTS, 289)
		coldu “Yolu bulunan yer.” (ATS, 64)
yoḷıḳ- **III/432**	Alt. Tel. Leb.	<yoḷ+ḳ- 1. Yola koyulmak. 2. Karşılaşmak. *Yoḷıġıp keldї.* “Selamlaşmak için, hayırlı olsuna geldi.”
		yoluḳ- “Karşılaşmak.” (DTS, 289)
		colık- “Karşılaşmak.” (ATS, 64) coluk- “1. Karşılaşmak, görmek, birbirine yakınlaşmak. 2. Kendine yaklaştırmak. 3. Gelişini kutlamak.” (ATS, 64) ď olık- “Buluşmak.” (TAS, 30)
yon **III/416**	Alt.	Halk, toplum. *Yonı yoḳ* “Issız, yaşam olmayan.”; *Yaẏzaŋ yonıdıŋ pajı!* “Zaysan halkının başkanıdır!”; *Yon köp poḷdı.* “Orada çok insan vardı.”; *Yaẏzaŋ yonına aẏttı.* “Zaysan kendi halkına seslendi.”
		-
		con “1. Halk. 2.Topluluk, toplum.” (ATS, 64) ď on “Halk, toplum.” (TAS, 30) ď on~ńoŋ “Halk, toplum.” (DK, 213, 234) ď on “Halk, toplum.” (DÇT, 116)
yōn **III/417**	Alt.	Kalın. *Yōnı yıġa berdi.* “Zayıfladı.”; *yōn put* “But.”
		yoġūn~yoġōn “Kalın.” (EDPT, 904) yoġan~yoġun “Kalın, hacimli.” (DTS, 287)
		cōn “1. Şişman, kaba. 2. İri, büyük, kalın; hacimli.” (ATS, 64) ď ōn “Kalın.” (TAS, 30)
yon- **III/417**	Alt. Tel.	1.Tıraş etmek, kazımak, sıyırmak. *Sōn yondı.* “Oku yonttu” 2. Yontmak, taşı yontmak.
		yon- ~ yōn- “Kesmek; yaralamak.” (EDPT, 942) yon- “Yontmak.” (DTS, 290)
		con- “Yontmak.” (ATS, 64) ď on- “Yontmak, rendelemek.” (TAS, 30)
yondır- **III/419**	Alt.	Yontturmak, kazıtmak, sıyırtmak.
		-
		condır- “Yontturmak.” (ARSL, 207)
yōndo-	Alt.	*bk.* yōntı-.

III/419		yoġunad- “Kalınlaşmak.” (EDPT, 905) yoġunad- “Kalınlaşmak.” (DTS, 287)
		cōndo- “Hacmini artırmak.” (ATS, 64)
yōnmoyın **III/420**	Alt.	<yōn+moyın Gelincik, kokarca.
		-
		cōnmoyın “Kokarca.” (ATS, 64)
yonoḳ **III/417**	Alt. Tel.	At koşumu.
		yonāk “Eyer yastığı.” (EDPT, 949) yonaḳ “Eyer altına serilen örtü.” (DTS, 290)
		-
yonoḳtū **III/417**	Alt.	Koşumlu, örtülü at.
		-
		-
yōntı- **III/419**	Alt.	<yōn+tı- Kalınlaşmak.
		yoġunad- “Kalınlaşmak.” (EDPT, 905) yoġunad- “Kalınlaşmak.” (DTS, 287)
		cōndo- “Hacmini artırmak.” (ATS, 64) ḏ’ōndo- “Şişmanlamak, dolgunlaşmak.” (DK, 213)
yōntıt- **III/419**	Alt.	<yōntı-t- Kalınlaştırmak.
		-
		-
yoŋ I **III/414**	Tel. Kumd.	Çimen tabakası.
		-
		cöŋ I “Oktaki tüy, okun dayanağı.” (ATS, 65) cöŋ II “Çimen, çimenlik.” (ATS, 65) ḏ’öŋ “1. Katman, tabaka. 2. Çimen.” (TAS, 31) ḏ’oŋ “Toprak katmanı.” (DÇT, 116)
yoŋ II **III/414**	Alt.	Sitem, şikayet, suçlama.
		-
		yoŋ “Sorumluluk, yük.” (ARS, 48)
yoŋdo- **III/415**	Alt. Tel.	Sitem etmek, kınamak, suçlamak, suçunu başkasına atmak.
		-
		coŋdo- “Suçu birine atmak.” (ATS, 64) ḏ’oŋdo- “Suçlamak.” (TAS, 31)
yoŋdoḷ- **III/416**	Alt. Tel.	Suçlanmak.
		-

		-
yoŋdon- **III/416**	Tel.	<yoŋdo-n- Somurtkan, huysuz, kaprisli olmak.
		-
		coŋdon- “Kapris yapmak.” (ATS, 64) ď’oŋdon- “Kapris yapmak, nazlanmak.” (TAS, 31)
yorçı **III/428**	Kumd.	Binici.
		-
		corıkçı “Yolcu.” (ATS, 64) ď’orıkçı “1. Avcı. 2. Jokey, at binicisi.” (TAS, 31)
yorġo **III/426**	Alt. Tel. Leb.	Rahvan yürüyen at, sallana sallana yürüme. *Yorġō yoḷ muŋba yoẏġo sös muŋba* “Rahvan atın bin yolu, kurnazın bin sözü yok mu?” (P.d.V.I, 1,5)
		yorīġā “Rahvan, salına salına yürüme.” (EDPT, 964) yorıġa “Rahvan at.” (DTS, 292)
		corgo “1. Rahvan at. 2. Rahvan.” (ATS, 64) ď’orgo “Yorga at; binicisini sarsmadan yürüyen at.” (TAS, 31) ď’orgo~ť’orgo “Rahvan yürüyen at.” (DLTÇ, 145, 214) yorgo “Rahvan giden at.” (DÇT, 116)
yorġoḷo- **III/426**	Alt.	Rahvan yürümek.
		-
		corgolo- “1. Rahvan gitmek. 2. Sürünmek.” (ATS, 64) ď’orgolo- “Rahvan gitmek.” (DÇT, 116)
yorıḳ **III/422**	Tel. Alt.	<yorı-ḳ Adım, yürüme, gidiş, hayat tarzı. *Yorıḳ parġan.* “O yola çıktı.” (Tel.)
		yorık “Hareket; tavır, davranış.” (EDPT, 963) yorıḳ~yoruḳ “Yaşam tarzı, davranış, tutum.” (DTS, 292, 293)
		corık “1. Yol, yolculuk. 2. (At için) tırıs.” (ATS, 64) ď’orık I “Av.” (TAS, 31) ď’orık II “Gezinti, gezi.” (TAS, 31) çōrıh “Gezi, yürüyüş.” (DK, 269) ď’orık “Koşu.” (DÇT, 116)
yoroḳon **III/421**	Alt.	Porsuk.
		-
		corokon “Porsuk.” (ATS, 64)
yort- **III/427**	Alt. Tel. Leb.	yorıt- Hızlı adımlarla gitmek, hızlı gitmek, (at için) dört nala koşmak. *Öre yorttı tömön yorttı keçü yerdı̆ tappadı.* “O nehrin boyunca aşağı ve yukarı doğru atını koşturdu fakat geçit bulamadı.” (Tel.); *Adı*

		yortpas at erdǐ. “Onun atının hiç güçlü adımı yoktu.”
		yort- “Hızlı yürümek, rahvan gitmek.” (EDPT, 959) yort- “Yürümek, hareket etmek.” (DTS, 293)
		corto- “Koşmak, hızlı yürümek.” (ATS, 64) ď’ort- “Yola çıkmak.” (TAS, 31) ť’ört-~çort- “Koşmak gitmek.” (DK, 260, 269) ď’ort- “Hızlı yürümek, koşmak.” (DLTÇ, 145) ď’ort- “Gitmek, yürümek, av veya yemek arayarak dolaşmak.” (DÇT, 116)
yoẏ **III/397**	Alt.	Kurnaz, hilekâr. *Yorġō yoḷ muŋba yoẏġo sös muŋba?* “Rahvan atın bin yolu, kurnazın bin sözü yok mu?” (P.d.V.I, 1,5)
		yāb yōb “Hile, aldatma, sahtekârlık.” (EDPT, 870) yap yup “Hile, kurnazlık.” (DTS, 250)
		coy “1. Varlık; mal varlığı. 2. Kızgın, sinirli. 3. Bilinmeyen.” (ATS, 64)
yoẏḷon- **III/397**	Alt.	<yoẏ+ḷo-n- Kurnazlık yapmak, sinsilik yapmak, yalan söylemek.
		yobīlā- “Aldatmak, kandırmak.” (EDPT, 878) yubıla-~yupla- “Aldatmak, kandırmak.” (DTS, 295, 300)
		-
yoẏḷondır- **III/397**	Alt.	Yalan söyletmek.
		-
		-
yöçö- **III/453**	Leb.	Öksürmek, öksürükten eziyet çekmek.
		-
		-
yödö **III/452**	Alt.	=ď’oda Bacağın aşağı kısmı, incik, baldır kemiği.
		-
		codo “Bacak, diz.” (ATS, 63) ď’odo “Bacak.” (TAS, 30)
yödür **III/453**	Tub.	*bk.* yötkür
yöjö **III/453**	Leb. Kumd	=yöş Mal mülk. *Aḳ yöjö* “Temiz, helal mülk”; *ḳara yöjö* “Haram yolla elde edilen mülk”; *Alḳınıp tapḳan yöjö* “Zahmetle elde edilen mülk”
		-
		cȭjö “Mülkiyet, mal.” (ATS, 65) ď’ȭjö “Mal varlığı.” (TAS, 31) ď’öjö “Eşya, mal, mülk.” (DK, 213) ď’ȭjö “Servet, mal, mülk.” (DÇT, 116)

yöjölū̄ **III/453**	Leb.	Taşınabilir mülkü olan. *Yöjölū̄ yer* "Mülkün saklandığı yer, hazine"
		-
		cō̄jölü "Mülk sahibi, varlıklı." (ATS, 65)
yöjön- **III/453**	Leb.	Saklanmak, gizlenmek.
		-
		cajın- "Gizlenmek, saklanmak." (ATS, 21) ď'ajın- "Gizlenmek, saklanmak." (TAS, 20) ď'öjön-~çoçın- "Saklanmak, gizlenmek." (DK, 213) köjön~k'öjön "Saklanmak, gizlenmek." (DÇT, 130)
yöjör- **III/453**	Leb.	Saklamak, gizlemek.
		yaşur- "Saklamak, gizlemek." (EDPT, 979) yaşur- "Saklamak, gizlemek." (DTS, 263)
		cajır- "Saklamak, gizlemek." (ATS, 49) cajır- "Saklamak, gizlemek." (TAS, 20)
yölö- **III/451**	Alt.	Yaslamak, dayamak. *Ḳara ortoḳşın ya eleŋide yölöp ḳoẏġon ūḷ kördǐ.* "O, güzel yayını kapıya yaslayan oğlan çocuğu gördü."
		yölē- "Bir şeyi düşmemesi için desteklemek, destek olmak, yaslamak." (EDPT, 919) yöle- "1. Desteklemek, destek olmak. 2. Yardım etmek." (DTS, 293)
		yölö- "Bir şeye yaslanmak." (ATS, 65) ď'ölö- "Yaslamak, dayamak." (TAS, 31)
yömö- **III/455**	Alt.	Kafa ile kaldırmak, kaldırmak..
		-
		cömö- "Desteklemek, destek olmak." (ARS, 49)
yömök **III/455**	Alt.	<yömö-k Başın üst kısmı, tepe.
		-
		-
yöŋ I **III/447**	Kumd.	Oktaki tüy.
		-
		cöŋ I "Oktaki tüy, okun dayanağı." (ATS, 65) cöŋ II "Çimen, çimenlik." (ATS, 65) ď'öŋ "1. Katman, tabaka. 2. Çimen." (TAS, 31)
yöŋ II **III/447**	Alt. Tel.	Ekim çizgisi, evlek.
		-
		cöŋ I "Oktaki tüy, okun dayanağı." (ATS, 65) cöŋ II "Çimen, çimenlik." (ATS, 65)

		ḑ'öŋ "1. Katman, tabaka. 2. Çimen." (TAS, 31)
yöp **III/453**	Alt. Tel. Leb.	*krş.* ep 1. Uygunluk, doğruluk, birlik, ahenk, uyum, uzlaştırma, anlaşmazlığı çözme, rıza, anlaşma, tartışmanın sonlanması, karar, tavsiye. *Yöp aẏttı.* "O tavsiye verdi."; *Yöpkö kirdǐler*. "Onlar anlaşmaya vardılar."; *Oļ kiji yöpkö kirbedǐ.* "O buna razı olmadı.", *Yöpke kirǐşse* "Eğer onlar razı olsalardı, konuşsalardı"; *Yöpke kel!* "Kabul et!"; *Yöbüŋ poļdı!* "Sen haklı idin!"; *yöbü yoḳ* "Uygun olmayan, doğru olmayan." 2.Uygun. *Sözüŋ yöp poļmaza!* "Eğer sen haksızsan!"; *yöp sös* "Uygun söz."; *Yarar-ba tep suradı "yöp!" tediler.* "Razı mısınız diye sordu, razıyız diye cevap verdiler."
		-
		ep "Beceriklilik, uygun an." (ATS, 83) cöp "Antlaşma." (ATS, 65) ep "Rahatlık, konfor." (TAS, 37) ḑ'öp I "Öğüt, rıza, anlaşma." (TAS, 31) ḑ'öp II "Tıpa tıp, tam uygun." (TAS, 31) ť'öp "Öğüt, rıza, anlaşma." (DK, 260) ḑ'öp "*Tamam, katılıyorum, doğru* anlamında kullanılan söz." (DÇT, 116) ep ḑ'öp "Onay, rıza." (DÇT, 170)
yöptö- **III/455**	Alt.	Bir şeyleri doğru kabul etmek, duruma uygun iş yapmak, tartışmayı çözmek.
		-
		cöptö- "Akıl vermek." (ATS, 65) cöptö- "Öğüt vermek, tavsiyede bulunmak." (TAS, 31) ť'öpte- "Öğütlemek, tavsiye etmek." (DK, 260) ḑ'öptön- "Anlaşmak, kabullenmek, onaylamak." (DÇT, 116)
yöptöş- **III/455**	Alt.	Uzlaşmak, anlaşmak, razı olmak, barışmak, uygun durumlarda birbirinin arkasında durmak.
		-
		cöptöş- "Anlaşmak, barışmak, görüşmek." (ATS, 65) ḑ'öptöş- "Danışmak." (TAS, 31) ť'öptöş- "Danışmak, istişare etmek." (DK, 260) çöpteş- "Kararlaştırmak." (DK, 269) ḑ'öptöş- "Anlaşmak." (DÇT, 116) ḑ'öptöniş- "Kendi aralarında çözmek, anlaşmak, katılmak." (DÇT, 116)
yörgömdö- **III/450**	Alt.	<yörgöm+le- Yörgöm (bağırsaktan, işkembeden yapılan bir yemek) hazırlamak.

		-
		-
yörgönök **III/449**	Leb.	Şerbetçiotu.
		yörgeyēk[341] “Sarılı bir şey.” (EDPT, 966) öŋik yörgeyek “Yapay saç lülesi.” (DTS, 410)
		cörgömöş I “Şerbetçi otu, içilen bir bitki.” (ATS, 65) cörgömöş II “Örümcek.” (ATS, 65) cörgömöş “Örümcek.” (TAS, 32) t’orgomış “Örümcek.” (DLTÇ, 214)
yörḫöm **III/449**	Alt.	Koyun bağırsaklarından, işkembesinden yapılan yemek.
		-
		cörgöm~törgöm “Mide ve bağırsaklardan yapılmış yemek; sucuk, yağ ve koyun eti parçalarıyla doldurulmuş bağırsak.” (ATS, 65, 184) *d’örgöm* “İşkembeden, ciğerden yapılan bir cins yemek.” (TAS, 31) şürgem “Sucuk türü.” (DLTÇ, 226)
yörḫömöş **III/449**	Alt. Tel.	Örümcek.
		yörgemeç[342] “?” (EDPT, 966) yörgemeç “Yemek, işkembenin küçük parçalarından yapılan bir çeşit sucuk.” (DTS, 294)
		cörgömöş I “Şerbetçi otu, içilen bir bitki.” (ATS, 65) cörgömöş II “Örümcek.” (ATS, 65) cörgömöş “Örümcek.” (TAS, 32)
yörḫömŭş **III/450**	Alt.	Şerbetçi otu.
		-
		cörgömöş I “Şerbetçi otu, içilen bir bitki.” (ATS, 65) cörgömöş II “Örümcek.” (ATS, 65) cörgömöş “Örümcek.” (TAS, 32)
yöş **III/453**	Alt.	Eşya, mülk, taşınabilir mülk, mal varlığ. *Üydŭŋ yöjŭ* “Ev eşyası”; *yöjŭ köp kiji* “Varlıklı insan”
		-
		cō̆je~cō̆jö~cō̆şe “Malk, mülk, servet, çeyiz.” (GSATA, 391)
yöştū̆ **III/453**	Alt.	<yöş+lū̆ Varlıklı, zengin.
		-
		-
yötkür **III/452**	Tel. Alt.	Öksürük.
		-

[341] Clauson bu *kelimenin yörgen-* “Sarınmak, kundağa sarınmak” fiilinden türetilen *yörgenēk* ismi olması gerektiğini belirtir (EDPT, 966)

[342] EDPT bu kelimenin anlam verilmemiş, sadece –meç ekinin bazı yemek isimleri yapan ek olduğunu belirtilmiştir.

		cötkür “Öksürük.” (ATS, 65)
yötkür- **III/452**	Alt. Tel.	Öksürmek. - cötkür- “Öksürmek.” (ATS, 65) ďötkür- Öksürmek.” (TAS, 32)
yötkürt- **III/452**	Alt. Tel.	<yötkür-t- Öksürtmek. - -
yöyül- **III/447**	Tel.	Ayrılmak, bölünmek. - -
yu **III/533**	Leb. Tub.	*krş.* Moğ. 1. Ne. *Yu aẏttıŋ?* “Ne dedin?”; *Sen yu iştep yazıŋ?* “Sen ne çalışıyorsun?”; *Yu kerek?* “Neden?”; *Yu kerek töŋöjömnŭ çaptıŋ?* “Sen neden benim kütüğümü kırdın, kestin?”; *Köt yu poḷotton?* “Kedi ne demektir?”; *Yu sadıp aḷdıŋ?* “Sen ne aldın?”; *Yuġa keldĭŋ?* “Sen neden geldin?”; *Yuġa çappayın?* “Ben neden bunu kesmeyeyim?” *Yudaŋ pildiŋ?* “Sen bunu nereden biliyorsun?” 2. Hangi. *Yu üẏge kirdi?* “Hangi eve girdi?”; *Yu kijinĭ kördŭŋ?* “Hangi kişiyi gördün?” - ťüg~ťug~çu~çugı~çüg “Ne, hangi.” (DK, 260) ďug~yū~ťu~ťū~ťū̆ “Ne.” (DLTÇ, 145) ďu “Ne, hangi.” (DÇT, 116) ďuv “Şey, ne.” (DÇT, 116) ďügörök (<ďū̆ kerek) “Niçin, niye.” (DÇT, 117)
yū I **III/534**	Alt.	1. Düşman. *Ol mā yū poḷdı!* “O benle düşman oldu!”; *Aẏḷdı yū çaptı.* “Düşman köyü dağıttı.” 2. Savaş, mücadele. *Yū yūḷap* “Savaşı yürüterek”; *Yū çıḳtı, yū poḷdı.* “Savaş çıktı.” yaġī (ḏ-) “Düşman.” (EDPT, 898) yaġı “Düşman.” (DTS, 238) cū “1. Savaş. 2. Çarpışma, dövüş.” (ATS, 66) ďū “Savaş.” (TAS, 32) ďu “Düşman.” (DK, 213) ďag “Savaş, dövüş.” (DLTÇ, 144) ťag “Düşman.” (DLTÇ, 214) ďū~ya~yā “Savaş, düşman.” (DÇT, 117, 119)

yū II **III/534**	Alt. Tel.	Yağ, eritilmiş yağ. *Sarı yū* “İnek yağı, tereyağı”
		yāġ “Yağ, iç yağı.” (EDPT, 895) yaġ “1. Yağ. 2. Merhem.” (DTS, 237)
		cu~cū “Yağ.” (ATS, 65) cū “Yağ, iç yağı.” (TAS, 32) ďu~ďū “Yağ.” (DÇT, 116, 117)
yū- I **III/535**	Alt. Tel.	Yığmak, toplamak. *Odun pir yerḥe yūp saḷdı.* “Odunları bir yere yığdı.”; *Ölöŋ yūdu.* “O samanları yığdı.”; *Ostoḷdoŋ yūp aḷ!* “Masayı topla!”; *Aḷtın Pökö aẏttı: uḷuzŭŋdŭ yūġın paḷam!* “Altın-Poko dedi: halkını topla, çocuğum!”; *Onçozın yūp yūp aḷdı.* “O kendi etrafındakileri topladı.”
		yıġ- (?yīġ-) “Yığmak, toplamak, bir araya getirmek.” (EDPT, 897) yıġ- “Yığmak, toplamak.” (DTS, 282)
		cu-~cū- “Toplamak, biriktirmek.” (ATS, 65) ďū- “Toplamak, biriktirmek.” (TAS, 32) ďū- “Defnetmek, gömmek.” (TAS, 32) çıg-~çīg-~ďıg “Yığmak, toplamak.” (DK, 270, 271) ťıg- “Yığmak, toplamak, donatmak.” (DLTÇ, 215) ďū- “Yığmak, toplamak.” (DÇT, 117)
yū- II **III/535**	Tel. Kumd.	Yaklaşmak. *Yūp keldĭ.* “O yaklaştı.”
		yaġū- “Yaklaşmak.” (EDPT, 898) yaġu- “Yaklaşmak, yakınlaşmak.” (DTS, 239)
		-
yuburan **III/569**	Tel.	Küçük bir hayvan, tarla sincabı, geleni (Lat. *spermophulus*). *bk.* yıbıran.
yūçı I **III/565**	Alt. Leb. Kumd.	Saldırgan, savaşçı.
		yaġıçī “Düşmanlara karşı hareket eden, saldırgan.” (EDPT, 899) yaġıçı “Kavgacı, saldırgan.” (DTS, 238)
		-
yūçı II **III/565**	Alt. Tel.	Dünür, çöpçatan
		-
yūçıḷa- **III/566**	Alt. Tel.	<yūçı+ḷa- Kızla nişanlanmak
		-
		-
yuda- **III/563**	Alt. Tel.	<yut+a- (Hava için) kötüleşmek.
		-
		cuda- “1. Kötüleşmek, zayıflamak; fakirleşmek. 2. (Hava) için kötüleşmek.” (ATS, 65)

		cüde- “Zayıflamak, fakirleşmek. 2. Salgın hastalıktan ölmek.” (ATS, 67) ď uda- “Yoksullaşmak, sefalete düşmek.” (TAS, 32) ď üde- “1. İhtiyaç duymak. 2. Zayıflamak.” (TAS, 33)
yudruḳ **III/565**	Alt. Leb.	Yumruk. *Yudruḳ pıḍa soḳtı.* “Yumrukla vurdu.”
		yıḏruk~yumruk “Yumruk” (EDPT, 892, 937) yıdruḳ~yuḏruḳ “Yumruk.” (DTS, 282, 295)
		cudruk “1. Yumruk. 2. Tokmak.” (ATS, 65) cuduruk “1. Yumruk. 2. Ağa. 3. Ancak kendi çıkarlarını düşünen adam.” (ATS, 65) ď udruk “Yumruk.” (TAS, 32) ńunduruk~ńunturuk “Yumruk.” (DK, 213, 234) nüzürük “Yumruk.” (DLTÇ, 179)
yudruḳta- **III/55**	Alt. Leb.	<yudruḳ+ḍa- Yumruklamak.
		-
		ď udruktaş- “Yumruklaşmak.” (DÇT, 116)
yudū **III/564**	Kumd.	1. Kirlilik, düzensizlik, pislik. 2. Düzensiz, kirli, çürük, kötü kokulu. *Aẏḷdıŋ içí yudū* . “Yurtanın içi düzensizdir.”
		yıḏıġ “(Her zaman olmasa da genellikle) Kötü kokulu.” (EDPT, 887) yıdıġ~yıḏıġ “Kötü kokulu, pis kokulu, kokuşmuş.” (DTS, 282)
		cıdu “Kötü kokan.” (ATS, 60) ď ıdu “Küf kokan, çürük kokan.” (TAS, 28) ď udū “Kir, pislik; kokmuş, bakımsız, dağınık.” (DK, 213)
yūdŭḷ- **III/565**	Tel.	<ď ūt-ḷ- Yaklaştırılmak.
		-
		-
yudunū **III/565**	Tel. W.	Reddetme, inkâr etme.
		-
		-
yuġaş **III/542**	Kumd.	<yuḳ- (<yık-) Depo, ambar.
		-
		-
yuġul- **III/542**	Tub. Leb.	<yuḳ-l-, =yıġıl- Yıkılmak, düşmek.
		yıkıl- “Yıkılmak, çökmek.” (EDPT, 902) yıḳıl- “ Yıkılmak, devrilmek, tahrip olmak.” (DTS, 285)
		cıgıl- “Düşmek, devrilmek, yıkılmak.” (ATS, 60)

		yıgıl- “Düşmek, yığılmak.” (TAS, 28) ťugul- “Yıkılmak, düşmek.” (DLTÇ, 214)
yuġŭmçı **III/543**	Alt.	<yuġ-m+çı Hastalığa yakalanma, enfeksiyon. - -
yuġŭmçıḷū **III/543**	Alt.	<yuġumçı+ḷū Bulaşıcı, yapışkan. - -
yuġur- **III/542**	Tub. Leb.	Yoğurmak. yuġur- “Yoğurmak.” (EDPT, 906) yoġur- “Yoğurmak, karmak.” (DTS, 287) cūru- “1. Sıkmak. 2. Dürmek, katlamak.” (ATS, 66) cūra- “Yoğurmak, yoğurarak ezmek.” (TAS, 33)
yuġurt- **III/542**	Tub. Leb.	Yoğurtmak. yuġurt- “Yoğurtmak.” (EDPT, 907) yoġurt- “Yoğurtmak.” (DTS, 288) -
yuġŭş **III/542**	Tel.	<yuḳ-ş Hastalığa yakalanma, enfeksiyon. - cuguş “Mikrop.” (ATS, 65)
yuġŭştū **III/543**	Tel.	Bulaşıcı, yapışkan. - ďuguştu “Bulaşıcı.” (TAS, 32)
yuġut- **III/542**	Leb. Tub.	<yuḳ-u-t- Yıkmak, devirmek. *Apşıyaḳ tönöştŭ paḷta-bıḷa çaptı, tönöştü yuġutpadı* . “Yaşlı adam kütüğe balta ile vurdu fakat deviremedi.” - cıgıt- “Attırtmak.” (ATS, 61)
yūḳ **III/537**	Alt. Kumd.	Yakın. *Yūḳ kel!* “Yakına gel!”; *Yaẏdıŋ yūġın pilip yazıŋba?* “Yazın yaklaştığını biliyor musunuz?”; *yūḳ kiji* “Akraba”; *Tört çaḳrımġa yūḳ* “Dört verste[343] yakın.” yaġūk “Yakın.” (EDPT, 901) yaġuḳ “1. Yakın, yakınında. 2. Yakın, akraba, hısım. 3. Yakında.” (DTS, 240)

[343] verst: 1.0668 kilometrelik Rus uzunluk ölçü birimi.

		cūk “Yakın; yakınlık.” (ATS, 66) ď’ūk “1. Akraba. 2. Yakın.” (TAS, 33) ď’ūk “Yakın.” (DÇT, 117)
yuk- I **III/537**	Alt. Tel.	İlişmek, yapışmak, bulaşmak. *Yaḳşā yanaşḳan yaḳşızı yuġar, yamanġa yanaşḳan ď’amanı yuġar.* “Eğer iyinin yanına yaklaşırsan iyilik bulaşır, kötünün yanına yaklaşırsan kötülük bulaşır.” (P.d.V.I, 5,59); *Ḳabarġa yerge ḳar yuḳpas!* “Dağ yamacında kar durmaz! (atasözü)”
		yuk- “Yapışmak, bulaşmak.” (EDPT, 897) yuḳ- “Yapışmak, bulaşmak.” (DTS, 300)
		cuk- “Yapışmak.” (ATS, 65) ď’uk- “Yapışmak.” (TAS, 32) çuk- “Yapışmak.” (DK, 269) ď’uk- “Yapışmak.” (DÇT, 116)
yuḳ- II **III/537**	Tub. Leb.	Devirmek, yıkmak.
		yık- “Yıkmak, yenmek, devirmek.” (EDPT, 897) yıḳ- “Yıkmak, devirmek, harap etmek.” (DTS, 285)
		cık- “Hücum etmek, güreşte birini devirmek; yenmek.” (ATS, 61) ď’ık- “Yıkmak.” (TAS, 28)
yuḳḳa **III/539**	Alt.	1. İnce. 2. Yufka, ekmeğin özel ince türü.
		yuvka~yuka “İnce, zayıf” (EDPT, 874, 898) yufġa~yuyḳa~yuḳa~yupḳa~yuvḳa~yuwḳa “1. İnce, zayıf. 2. *mec.* Zekice, akıllıca.” (DTS, 295, 300, 301)
		cuka “İnce (kumaş için).” (ATS, 65) ď’uka “İnce, yufka.” (TAS, 32)
yuḳḳaçaḳ **III/539**	Alt.	<yuḳḳa+çaḳ Çok ince.
		-
		cukaçak “Çok ince.” (ATS, 65)
yūḳta- **III/539**	Alt.	<yūḳ+la- Yaklaşmak, yakınlaşmak. *Yūḳtap keldĭ=yūḳtadı.*
		-
		cūkta- “Yakınlaşmak.” (ATS, 66) ď’aglış- “Yaklaşmak, yakınlaşmak.” (DK, 209) ď’ūkta- “Yaklaşmak, yakınlaşmak.” (DÇT, 117)
yūḳtaġı **III/539**	Alt.	<yūḳ+ta+ġı Yakınında olan, yakındaki.
		-

		-
yūḳtaş- **III/**	Alt.	<yūḳta-ş- Birbirine yaklaşmak.
		-
		cūktaş- “Birlikte yakınlaşmak.” (ATS, 66)
yūḳtat- **III/539**	Alt.	<yūḳta-t- Yaklaştırmak.
		-
		cūktat- “Yakınlaştırmak, yakına gelmesine izin vermek.” (ATS, 66) çūktat- “Yaklaştırmak.” (DK, 270)
yuḳtŭr- **III/540**	Alt. Tel.	<yuḳ-tur- Yapıştırmak.
		yuktur- “Yapıştırmak, bulaştırmak.” (EDPT, 900) yuḳtur- “Yapıştırmak.” (DTS, 300)
		cuktır- “Koymak.” (ATS, 65)
yuḷ- **III/552**	Alt.	1. Yolmak, koparmak, elinden almak. *Ot yuḷŭp aḷıp paḷazına töjek etken.* “Otları yolup çocuğu için döşek yaptı.” (Alt.); *Çaçın yuḷdŭm.* “Ben onun saçlarını yoldum.” (Alt.) 2. Özgürlüğe kavuşturmak, kurtarmak.
		yul- “Yolmak, çekip çıkarmak.” (EDPT, 918) yol- I “Bırakmak, salıvermek, kutarmak.” (DTS, 288) yol- II “Yolmak.” (DTS, 288) yul- I “Rehinden kurtarmak, geri almak, kurtarmak.” (DTS, 296)
		cul- “(Yün, ot, saç vb. için) koparmak, yolmak.” (ATS, 65) ď ul- “Yolmak.” (TAS, 32)
yūḷ- **III/553**	Alt.	<yū-ḷ Yığılmak, toplanmak, toplanmış olmak, birikmek, *Yūḷġan kijiler aẏttı.* “Toplanmış insanlar konuşuyorlardı.”
		yıġıl- “Yığılmak, bir araya getirilmek.” (EDPT, 901) yıġıl- “Yığılmak, bir araya getirilmek.” (DTS, 283)
		cūl- “Toplanmak, bir birimde birleşmek, yığılmak.” (ATS, 66)
yuḷa **III/553**	Tel. Alt. W.	1. Cevher, öz. 2. Ölenin ruhu. (Şamanlar ruh ayini zamanı civayı avuçlarının içinde tutarak gösterirler.)
		yulā “Meşale, ışık, kandil.” (EDPT, 919) yula “Meşale, kandil.” (DTS, 296)
		cula “Hayattayken insanı terkedebilen ruh.” (ATS, 65) ď ula “Ölenin ruhu.” (TAS, 32)
yūḷa- **III/554**	Alt. Tel.	<yū+ḷa- Savaşı devam ettirmek, savaşmak, mücadele etmek, saldırmak.

		Ḳan Püdey parıp yūḷadı, Ḳara-Ḳuḷa-Mattırdı yūḷadı. "Han-Püdey savaşa gitti, Kara-Kula-Matır'a saldırdı."
		yaġīlā- (ḏ-) "Düşman olmak, düşmanlarla çarpışmak." (EDPT, 903) yaġıla- "Savaşmak, mücadele etmek." (DTS, 238)
		cūla- "Savaşmak, savaşa girmek." (ATS, 66) ď'agla- "Saldırmak." (DÇT, 112) ď'ūla- "Savaşmak, mücadeleye girişmek; istila etmek, ele geçirmek." (DÇT, 117) yavla-~yagla- "Saldırmak, istila etmek." (DÇT, 119, 120)
yūḷaş- **III/554**	Alt. Tel.	<yūḷa-ş- Birlikte savaşa gitmek, birbirleri ile savaşmak. *Pir poyıŋa yüs kiji yūḷajaỳn tedĭŋbe? "*Yüz kişiyie karşı savaşmayı düşündün mü?"(P.d.V.I, 201,6); *Taḷaỳdıŋ oḷ yanında el poḷır, ā parıp yūḷajıp kelĭŋer!* "Denizin diğer sahilinde bir halk yaşıyor, gidip onlarla savaşıp gelin!"
		yaġılaş- "Dövüşmek, savaşmak." (DTS, 238)
		cūlaş- "Birlikte savaşmak." (ATS, 66) ď'ūlaş- "Savaşmak." (TAS, 33) ď'ūlaş-~yavlaş- "Kendi aralarında savaşmak, mücadele vermek." (DÇT, 117, 119)
yuḷma **III/560**	Alt.	Boylu poslu, yakışıklı (insan).
		-
		-
yuḷtuḳ **III/558**	Kumd.	Tembel, eli ağır, yavaş.
		-
		-
yuḷū **III/555**	Alt.	Sıcak.
		yılıġ "Sıcak, ılık." (EDPT, 925) yılıġ "Sıcak, ılık." (DTS, 284)
		cılu "Sıcak." (ATS, 62) ď'ılu "Sıcak, ılık." (TAS, 29)
yūḷū I **III/555**	Tel. Alt.	<yū+ḷū Yağlı, yağ sürülmüş, yağla kaplanmış.
		yāġlıġ "Yağlı." (EDPT, 901) yaġlıġ "Yağlı." (DTS, 239)
		cūlu "Yağlı." (ATS, 66) ď'ūlu "Yağlı." (TAS, 33) ť'aglu "Yağlı." (DLTÇ, 212) ď'ulu~ď'ūlu "Yağlı." (DÇT, 116, 117)
yūḷū II **III/555**	Alt.	<yū+ḷū Savaşta olan.
		yaġīlıġ "Düşman sahibi." (EDPT, 903)

		yaġılıġ “1. Düşman sahibi. 2. Düşmanca.” (DTS, 238)
		-
yuḷuḳ **III/555**	Leb.	Ağaç suyu. yilik “İlik.” (EDPT, 927) yilig~yilik “Kemik iliği.” (DTS, 278) cilik “(kemikteki) ilik.” (ATS, 63) culuk “1. (Kemikteki) ilik. 2. Ağaç suyu (mesela kayın ağacının)” (ATS, 65) cülüŋ “Beyin” (ATS, 67) ď’ilik “İlik, kemik iliği.” (TAS, 30) ď’ülük “Özsu.” (TAS, 33) cülün “Omurilik ve kemik iliği.” (TAS, 33)
yuḷŭn- **III/556**	Alt. Tel.	<yuḷ-n- 1. Kendini koparmak, kendini yolmak. *Emegen çaçın yuḷŭnŭp, sıḳtaẏt, ıẏḫaẏt.* “Kadın ağlayıp saçlarını yoluyordu.” 2. Özgür olmak, kurtarılmak. yulun- (dönüşlü) Yolunmak.” (EDPT, 931) yolun- I “Serbest bırakılmak.” (DTS, 288) yolun- II~yulun- I “Yolunmak.” (DTS, 297) yolun- II~yulun- II “Kurtarılmak.” (DTS, 2987)
		-
yumda- **III/584**	Alt.	<yum+ḷa- Tüylerle kaplamak, tüyleri oka yapıştırmak. yuŋlā- “Yünü kesmek, kırkmak.” (EDPT, 951) yuŋla-~yüŋle- “Yününü kırkmak.” (DTS, 300, 305)
		-
yumdan- **III/584**	Alt.	<yumda-n- Oka tüy takmak.
		-
		-
yumdū **III/584**	Alt.	<yum+ḷū Tüy takılmış (ok).
		-
		-
yumġa **III/581**	Alt.	Yaban keçisi (dişi). *Yumġanıŋ tekezi* “Yaban keçisi (erkek).”
		-
		cumga~cuŋma “Dişi keçi.” (ATS, 65,66) ď’umga “Yabani keçi.” (TAS, 32)
yumġaġaş **III/582**	Alt.	<yumġaḳ+aş Küçük yumru, küçük yumak.
		-
		-

yumġaḳ **III/581**	Alt.	<yum-ġaḳ Yumak, yumulmuş el.
		yumġāk “Yumak, küre biçiminde yuvarlak nesne.” (EDPT, 936) yumġaḳ “Yuvarlak, küre biçiminde.” (DTS, 297)
		-
yumġaḳta- **III/582**	Alt.	Yumruk yummak, yoğurmak.
		yumġakla- “Yuvarlamak, yumak hâline getirmek.” (EDPT, 936) yumġakla- “Yuvarlamak, yumak hâline getirmek.” (DTS, 397)
		ď’umakta-~ď’umgakta- “Buruşturmak, ezmek.” (TAS, 32)
yumġaḳtan- **III/582**	Alt.	<yumġaḳta-n Yumruk oluşturmak.
		yumġaklan- “Yuvarlanmak, yumak hâline gelmek.” (EDPT, 936) yumġaklan- “Yuvarlanmak, yumak hâline gelmek.” (DTS, 297)
		-
yumuḷ- **III/579**	Alt. Tel.	Kapanmak, kilitlenmek, kapalı olmak. *Ḳaya paġıp körŭp ïzem, kïnïmneŋ yumuḷŭp ḳaḷtır.* “Ben etrafa bakındığımda arkada her şeyin kapalı olduğunu gördüm.” (Tel.)
		yumul- “Yumulmak, kapatılmak.” (EDPT, 936) yumul- “Yumulmak, kapatılmak.” (DTS, 298)
		-
yūn **III/544**	Alt.	Toplantı, yığın.
		yıġın “Yığın, öbek.” (EDPT, 904) yıġın “Yığın, öbek.” (DTS, 283)
		cūn “Toplantı, meclis.” (ATS, 66) ď’ūn “Toplantı.” (TAS, 33) ť’ıgın “Toplantı, toplanma.” (DLTÇ, 215)
yun- **III/544**	Alt. Tel.	<yu-n- Yıkamak. *Ḳazandı yundŭ.* “O tencereyi yıkadı.”; *Sen orozo tutḳan çağında yüzŭŋ yunŭb ïl!* “Oruç tutarken yüzünü yıka!”; *Yıştağı yatḳan kijiler ḳursaḳ pıjırġanda, ḳursaḳ yïrde ḳoḷdarın yunbas.* “Ormanlı dağlarda yaşayan insanlar yemek yaparken ve yerken ellerini yıkamazlar.”
		yun- (yūn-) “Yıkamak.” (EDPT, 942) yun- “1. Yunmak, yıkanmak. 2. Abdest almak.” (DTS, 299)
		cun-~cūn- “Yıkamak, yıkanıp temizlenmek.” (ATS, 66) ď’un- “Yıkamak.” (TAS, 32) çun- “Yıkamak.” (DK, 269) ńun- “Yıkamak.” (DLTÇ, 179) ď’un- “Yıkamak.” (DÇT, 116)
yūn- **III/544**	Alt.	Toplanmak.
		yıġın- “*dönüşlü* Bir araya gelmek, toplanmak.” (EDPT, 904) yıġın- “Kendisi için toplamak, yığmak.” (DTS, 283)
		cūna- “Bir yere toplamak.” (ATS, 66)

		ṭ'ıgın- "*dönüşlü* Toplanmak." (DLTÇ, 215) ṭ'ūn- "Toplamak." (DÇT, 160)
yūna- **III/544**	Alt.	Toplanmak. yıġın- "*dönüşlü* Bir araya gelmek, toplanmak." (EDPT, 904) yıġın- "Kendisi için toplamak, yığmak." (DTS, 283)
		cūna- "Bir yere toplamak." (ATS, 66) ḍ'ūna- "Toplanmak." (DÇT, 117)
yūnat- **III/545**	Alt.	<yūna-t- Toplamak. *Ḳān Püdey eki Mōstıŋ ḳattın, aẏmaḳ yonın yūnadıp aḷdı.* "Han-Püdey iki Moos'un hanımını ve tüm halkını topladı."; *Ar uḷuzŭn yūnadıp aldı.* "O tüm halkı topladı."
		-
		cūnat- "1. Bir yığın hâlinde toplatmak. 2. (Ticareti, işletmeyi) tasfiye etmek." (ATS, 66) ḍ'ūnat- "1. Toplamak. 2. Birleştirmek." (TAS, 33)
yunŭḷ- **III/545**	Alt.	<yun-ḷ- Yıkanmak (edilgen).
		-
		cunul- "(edilgen) Yıkanmış, silinmiş olmak." (ATS, 66)
yunŭn- **III/545**	Alt.	<yun-n- Yıkanmak.
		-
		ḍ'unun-~ḍ'uvun- "Yıkanmak." (DÇT, 116) cunun- "Yıkanmak." (GSATA, 392)
yunŭt- **III/545**	Alt.	<yun-t- Yıkatmak.
		-
		cundır- "Yıkatmak." (ATS, 66)
yuŋda- **III/543**	Tel.	*bk.* yuŋna-.
yuŋna- **III/543**	Leb.	Kaymak, paten ya da kar ayakkabısı ile kaymak.
		-
		cıŋıla- "Kaymak, kayak yapmak." (ATS, 62)
yūr **III/545**	Alt.	Yağır, atın sırtındaki sürtülmüş yer.
		yaġır "Yağır, yük ve binek hayvanında eyer veya kolanın sürtmesi sonucu oluşan yaraya benzer tüyleri dökülmüş yerler." (EDPT, 905) yaġır "Yağır." (DTS, 238)
		cūr "1. Yağır, atın sırtındaki sürtümüş, tüyleri dökülmüş yer. 2.

		Muhasara altına alma.” (ATS, 66) yavur “Atın sırtındaki sıyrık.” (DÇT, 119)
yurbut **III/551**	Leb.	Kuş kirazı (Lat. *prunus padus*). *bk.* ď ımırıt.
yūrġan **III/548**	Alt.	*bk.* yūrḳan.
yurt **III/548**	Alt. Tel.	1. Yaşam yeri, durak, barınak. *Adanıŋ yurtŭn pek tutḳan aẏmağı yonġo poḷor*. “Vatanını koruyan, halk içinde övgüye mazhar olur.” (P.d.V.I, 231,20) ; *Yurttap yatḳan kijiniŋ yurtŭ turat iyezĭ yoḳ*. “Burada yaşayan insanların evleri burada idi, fakat ev sahipleri yoktu.” (Alt.) 2. Ülke. *Ada yurtŭ* “Ata yurdu” (Alt.); *Orus yurtŭ Ḳıdat yurtŭ* “Rusya Devleti, Çin Devleti.” (Alt.) 3. Halk. *Ardazın yurtḳa tüjŭrŭp adazı ī̱laẏ kün alġaẏ.* “Eğer o çocuklarını halkın arasına bırakırsa, babası her zaman ağlayacaktır.”
		yurt (?yurd) “İlk zamanlar *terkedilmiş duraklama, konaklama yeri* anlamında, Orta Türkçeden itibaren *mesken tutulan yer, oturulan,yaşanan yer* anlamına geçmiştir.” (EDPT, 958) yurt “1 .Ev, yaşam yeri, hane, yurt, ülke. 2. Yıkıntı.” (DTS, 300)
		curt “Ülke, yurt.” (ATS, 66) ď urt “Köy, yerleşim birimi.” (TAS, 32) ď urt~çurt “Yurt, vatan, yaşam yeri, ev, çadır.” (DK, 213) ď urt “Yurt, vatan; ev.” (DLTÇ, 145) ť urt “Ev, hane.” (DLTÇ, 214) ď urt “Halk, yurt, malikane, çiftlik.” (DÇT, 116)
yurtta- **III/550**	Alt.	Yaşamak. *Pir eŋmeḥen öböḥön yurttap yattı.* “Yaşlı kadın ve yaşlı adam birlikte yaşıyorlardı.”; *Yurttap yatḳan yerĭ.* “Yaşadığı yer.”
		-
		çurta- “Yaşamak.” (DK, 270) ď urta-~ť urta- “Yaşamak.” (DLTÇ, 145, 214) ď urta- “Yaşamak, yerleşmek, oturmak.” (DÇT, 116)
yurttū **III/550**	Alt.	<yurt+ḷū Evi, yaşayacak yeri olan, yurt sahibi.
		-
		çurttığ “Evi, yaşayacak yeri olan.” (KRS, 129)
yurun **III/546**	Alt.	Yama, kumaş parçası.
		yurun “Yama, kumaş parçası.” (EDPT, 970) yurun “1. İpek parçası. 2. İpek.” (DTS, 300)
		curun “Yırtık pırtık, paçavra.” (ATS, 66)

		ḑurum “Koyun postu.” (DÇT, 116)
yus- **III/566**	Alt.	Aşındırmak, temizlemek, alıp götürmek (su). *Törmendǐ sū yuzŭb ītdǐ.* “Su, değirmeni alıp götürdü.”
		yuş- “Yıkayıp temizlemek.” (EDPT, 976) yuş- “İnce bir yere dökmek.” (DTS, 300)
		-
yut **III/560**	Alt. Leb.	=uyut 1. İlkbaharda yağan yoğun kar veya kar erimesinden sonra oluşan don ve bu don yüzünden hayvanların ölmesi. 2. Kötü hava, talihsizlik. (Alt.) 3. Pislik, ahlaksızlık. (Alt.)
		yūt (-d) “(Besi) hayvanları öldüren şiddetli sert hava.” (EDPT, 883) yut “Kırağı, hayvanları ölümüne neden olan sert soğuk. 2. *mec.* Bela, dert, afet, kaza, felaket.” (DTS, 301)
		cut “1. Yağmurlu hava. 2. İnce ve kaygan buz. 3. Veba. 4. Fakir.” (ATS, 66) ḑut I “Yağışlı hava.” (TAS, 32) ḑut II “Kıt, az.” (TAS, 32)
yūt- **III/562**	Alt. Tel.	Yaklaştırmak, kabul etmek, yakınına bırakmak. *Slerdǐ yūtḳanı meni yūtḳanı oḷ, menǐ yūtḳanı menǐ īgendǐ yūtḳanı oḷ.* “Sizi kabul eden beni de kabul eder, beni kabul eden benim gönderdiğimi de kabul eder.”
		yaġut- “Yakınlaştırmak.” (EDPT, 899) yaġut- “Yakınlaştırmak.” (DTS, 240)
		-
yuyū **III/544**	Tub. Töl.	Yayan, ayakla.
		yadāġ “Yayan.” (EDPT, 887) yadaġ~yaḏaġ “1. Yaya. 2. Yayan.” (DTS, 236)
		-
yüde- **III/612**	Leb.	*krş.* yuda- 1. Acıyacak durumda olmak, ihtiyaç içinde olmak, kederli, üzüntülü olmak. 2. Vebadan ölmek, salgın hastalıkta ölmek.
		-
		cuda- “1. Kötüleşmek, zayıflamak; fakirleşmek. 2. (Hava) için kötüleşmek.” (ATS, 65) cüde- “Zayıflamak, fakirleşmek. 2. Salgın hastalıktan ölmek.” (ATS, 67) ḑuda- “Yoksullaşmak, sefalete düşmek.” (TAS, 32) ḑüde- “1. İhtiyaç duymak. 2. Zayıflamak.” (TAS, 33)
yüdek **III/612**	Leb.	Güçsüz, üzülmüş, işe yaramaz, çökmüş, kötü.
		-
		cüdek “1. Zayıf, sağlıksız. 2. Pis, hoş olmayan.” (ATS, 67)

		d’üdek “1. Çapaçul kişi, pasaklı kişi.” (TAS, 33)
yüdet- **III/613**	Leb.	<yüde-t-[344] Zarar vermek, üzmek, mutsuz etmek. - cüdet- “1. Yetersiz duruma getirmek. 2. Kırmak, gücendirmek.” (ATS, 67) d’üdet- “1. Heyecanlandırmak. 2. Rahatsız etmek.” (TAS, 33)
yüdö- **III/613**	Alt.	*bk.* yüde-.
yüdök **III/613**	Alt.	*bk.* yüdek.
yüdöt- **III/613**	Alt.	*bk.* yüdet-.
yӱgen **III/594**	Leb.	Köstebek. - tüygen~t’ӱgen “Köstebek.” (DLTÇ, 211, 215)
yüḫӳl- **III/596**	Alt.	Cesur, cesaretli, acımasız gaddar olmak. - cӱl- “Akıldan çıkmak, unutmak, aklını kaybetmek.” (ATS, 68) d’ӱl- “Delirmek.” (TAS, 34)
yüḫülḫek **III/596**	Alt.	<yüḫül-gek Cesur, cesaretli, acımasız gaddar. - cӱlgek “1. Deli, aklını kaybetmiş. 2. *mec.* Aceleci, telaşlı.” (ATS, 68) d’ӱlgek “Deli.” (TAS, 34)
yüḫür- **III/595**	Alt.	Koşmak, acele etmek. *Yüḫürüp keldї.* “O koşarak geldi.”; *Adım yakşı yüḫürüp yat.* “Atım güzel koşuyor (dört nala).”; *Yede yüḫürdüm* “Ben koştım, yetiştim.”; *Yatḳan orunnaŋ tura yügürdӱ.* “Aceleyle yataktan kalktı.” yügür- “Hızlı koşmak (insan, at vb.)” EDPT, 914) yügür- “1. Koşmak. 2. Akmak.” (DTS, 303) cügür- “Koşmak, kaçmak; koşuşmak.” (ATS, 67) d’ügür- “Koşmak.” (TAS, 33) d’üger-~d’ügür-~d’ӱr~t’ügür-~çüger-~çügür-~çӱr-~çögür- “Koşmak.” (DK, 214, 260, 266, 270) t’ügür- “Koşmak.” (DLTÇ, 214) d’ügür- “Koşmak.” (DÇT, 117)
yüḫürӱḳ	Alt.	<yüḫür-k

[344] Morfolojik tahlil OSTN’de *yüdö+t* yazılmıştır.

III/595		1. Hızlı koşan. 2. Koşucu, yarış atı. yügrük~yügürük “Hızlı koşan, çabuk.” (EDPT, 914, 915) yügrük~yügürük “Hızlı koşan, çabuk.” (DTS, 303) cügürük “1. Koşucu, yarışçı. 2. Aceleci, hızlı, ayağına çabuk.” (ATS, 67) ď’ügürik “Koşucu, koşan.” (TAS, 33)
yüḫürüş- **III/595**	Alt.	<yüḫür-ş- Birlikte koşmak, koşuşmak. yügrüş- “Birlikte koşmak.” (EDPT, 915) yügrüş- “Birlikte koşmak.” (DTS, 303) cügürüş- “ Birlikte koşmak.” (ATS, 67) çügürüş- “Dağılmak, saçılmak.” (DK, 270)
yük **III/586**	Alt. Tel. Leb.	1.Yük, at yükü. *İngen yügiŋiz.* “Sizin ağır yükünüz.” (Alt.); *Yügün çeştĭ.* “O yükü indirdi.” (Alt.); *Yük ūr poḷdı.* “Yük ağır idi.” (Alt.); *Yük arbazı* “Yük arabası.” 2. Kefillik. (Alt.) *Yükke tüştŭ.* “O kefil oldu.” yük ~yük̄ “Yük.” (EDPT, 910) yük “Yük.” (DTS, 303) cük “Yük, ağırlık.” (ATS, 67) ď’ük “Yük.” (TAS, 33) ť’ük “Yük.” (DLTÇ, 214) ď’ük “Yük, ağırlık.” (DÇT, 117)
yükçŭ **III/591**	Alt. Tel. Leb.	Kefil. *Yükçŭ poḷdı.* “Kefil oldu.”; *Men sā aḳça perbessĭm, sen yükçŭnŭ tap, yükçŭnŭ tapsaŋ, yükçŭnŭŋ ḳoḷına aḳça pereỳn!* “Ben sana para vermeyeceğim, kendine kefil bul, eğer kefil bulursan ben parayı ona vereceğim!” yükçi “Hamal, yük taşıyan.” (DTS, 303) cükçi “Kefil.” (ATS, 67)
yükçŭlö- **III/591**	Alt.	Kefil bulmak. - -
yükçŭlön- **III/591**	Alt.	*bk.* ď’ükçŭlen-.
yükçŭlŭk **III/592**	Alt.	Kefalet, kefillik. - -
yüktö- **III/591**	Alt.	*bk.* ď’ükte-.

yüktön- **III/591**	Alt.	*bk.* ḏ'ükten-.
yüktöndür- **III/591**	Alt.	*bk.* yüktendĭr-.
yüktū̄ **III/591**	Alt.	<yük+lū̄ Yüklü. *Yüktū̄ at* "Yüklü at."
		yüklüg "Yüklü." (DTS, 304)
		cüktü "Yüklü, yüklenmiş." (ATS, 67) ť'üktüg "Yüklü, yük sarılmış." (DLTÇ, 214)
yüktüğ **III/591**	Leb.	*bk.* yüktū̄.
yūl-[345] **III/608**	Alt.	Deli , çılgın olmak.
		-
		cūl- "Akıldan çıkmak, unutmak, aklını kaybetmek." (ATS, 68) ḏ'ūl- "Delirmek." (TAS, 34) ḏ'ülü- "Delirmek." (DÇT, 117)
yūlḫōk **III/610**	Alt.	*bk.* ḏ'ūlḫēk.
yūlḫōktön- **III/610**	Alt.	*bk.* ḏ'ūlḫēkten
yūlḫōktū̄ **III/610**	Alt.	*bk.* ḏ'ūlḫēktū̄.
yültök **III/610**	Alt. Leb.	Yavaş, hantal, tembel, zayıf, güçsüz.
		-
		-
yülün **III/610**	Alt. Leb.	*krş.* yilik, yuḷuḳ, ḏ'ū̄, ḏ'ülü, ḏ'ülük. Kemik iliği.
		yilik "İlik." (EDPT, 927) yilig~yilik "Kemik iliği." (DTS, 278)
		cilik "(kemikteki) ilik." (ATS, 63) culuk "1. (Kemikteki) ilik. 2. Ağaç suyu (mesela kayın ağacının)" (ATS, 65) cülüŋ "Beyin" (ATS, 67) ḏ'ilik "İlik, kemik iliği." (TAS, 30) ḏ'ülük "Özsu." (TAS, 33) cülün "Omurilik ve kemik iliği." (TAS, 33)
yün **III/597**	Leb.	*bk.* yüŋ.
yüŋ **III/596**	Alt.	Yün, tüy, yumuşacık tüy (civ civ tüyü vb.)
		yuŋ "Yün." (EDPT, 941) yuŋ~yük~yüŋ "Kuş tüyü." (DTS, 300, 303, 305)

[345] Madde başı uzun ünlülü olması gerekirken *yül-* şeklinde yazılmış.

		cuŋ “Kanat tüyü.” (ATS, 66) yum “Kuşların kuyruğundaki büyük tüy.” (TAS, 32)
yüŋdö- **III/597**	Alt.	Yünlerle, tüylerle kaplamak. yuŋlā- “Koyun yününü kırkmak.” (EDPT, 951) yuŋla-~yüŋle- “Yününü kırkmak.” (DTS, 300, 305)
yüŋdön- **III/597**	Alt.	- Yünlenmek, tüylenmek. -
yüŋnö- **III/597**	Leb.	- *bk.* yüŋdö-.
yüŋnön- **III/597**	Leb.	*bk.* yüŋdön-.
yüŋnüğ **III/597**	Leb.	Yünlü. yüglüg “Tüyü olan, tüylü.” (EDPT, 912) yüklüg “Tüylü.” (DTS, 304)
yür- **III/598**	Alt. Leb. Tel.	- 1. Yürümek, hareket hâlinde olmak, yolda olmak, gitmek, at arabasında gitmek, at binmek, teknede yüzmek. *Beş aẏ yürdŭ.* “Beş ay yürüdü.” (Alt.); *Ḳaẏdaŋ yürḥön kijizĭŋ?* “Sen nereden geldin?” (Alt.); *Raḳḳa yürzeŋ kelbessĭm.* “Eğer uzağa gidersen seninle gelmem.” (Tel.); *Aẏ Ḳan adına münŭp yürö berdĭ.* “Ay-Kan ata binip gitti.” (Alt.); *Alıp yürdŭ.* “Alıp götürdü.”; *Azıp yürdŭ.* “O dolaşıyordu.” 2. Yaşamak, bulunmak. *Pu yarıḳta yürḥen neme.* “Bu dünyada yaşayan her şey.” (Alt.); *Ḳuḷga yürdŭm.* “Ben hizmetçi olarak yaşadım.”; *Kijē yaḷga yürdŭ.* “O hayatını ırgat olarak idame ettiriyordu.”; *Eŋmegeniŋ öbögönüŋ paḷazı poḷıp yürŭb ītdĭ.* “O yaşlı adam ve yaşlı kadının yanında çocukları olarak yaşıyordu.”; *Ton içĭnde er yürer anı kem piler-toḳum altında at yürer anı kem piler?* “Elbise içinde adam yaşıyor, onu kim tanır, koşum altında at yaşıyor, onu kim tanır? (atasözü)” 3. *-p zarf-fiil eki* ile birleşerek yardımcı fiil olarak hareketin devam ettiğini bildirir: *Ī̱ap-ta yürdŭm, ḳubuḳsupta yürdüm.* “Hem ağlıyor hem de seviniyordum.” (P.d.V.I, 113,9); *Men sūmdū yaḳşıḷıḳ enemnĭŋ ölḥön kīnde külŭp yürerĭm as poḷdı, ī̱ap yürerĭm köp poḷdı.* “Çok sevdiğim annemin vefatından sonra çok ağlar oldum, yüzüm hiç gülmez oldu.” (P.d.V.I, 116,12); *Araḳıḷap yürdŭ, ezerĭp yürdŭ.* “O çok içiyordu.”; *Men poyımdı poyım yamandanıp sanarḳap yürdŭm.* “Ben hep kendi kendimi kötülüyorum.”; *Tüştö piske kelĭp yürdŭ.* “O, bize hep öğlenleyin gelirdi.” yorī- “Yürümek.(Yardımcı fiil olarak hareketin devamlılığını bildirir.)” (EDPT, 957) yor-~yorı- “1. Yürümek, gitmek. 2.Hareket etmek, davranmak. 3. Dolaşmak, gücü olmak.” (DTS, 292)

		yüri-~yürü- “Yürümek, hareket etmek.” (DTS, 305)
		cür- “1. Yaşamak; bulunmak. 2. Gitmek. 3. Yürümek, yürüyerek uzaklaşmak. 4. (Yardımcı fiil olarak hareketin aşamalı olarak tamamlandığını bildirir.)”(ATS, 67) ď’ür- “1. Yürümek. 2. Yaşamak.” (TAS, 33) ď’or-ď’ȫr-~çȫr- “Yürümek.” (DK, 213) ď’orı- “Yürümek, hareket etmek.” (DK, 213) ď’ür-~ť’ür-~çür-~ť’ör-~çȫr-~çör-~ď’ȫr- “Yürümek, gitmek, sürmek.” (DK, 214, 260, 266, 269) ď’or-~ť’ör-[346]~ť’ür- “Yürümek, gitmek, hareket etmek.” (DLTÇ, 145, 214) ď’or- “Yürümek.” (DÇT, 116) ď’ür- “Yürümek, gitmek, koşmak, dolaşmak, at üzerinde gitmek.” (DÇT, 117)
yȫr- **III/600**	Alt.	*bk.* yügür-. Kaçmak, zıplamak, sıçramak, dört nala koşmak.
yürek **III/600**	Tel. Leb.	Yürek, kalp. *Yürekke yettre aẏttı.* “O öğüt vererek konuşuyordu” (Tel.); *yürek yoḳ kiji* “Korkak insan.” (Tel.); *Yürek aḷbadı.* “O cesaretini kaybetti.”
		yürek “Kalp; *mec.* cesur, yiğit.” (EDPT, 965) yürek “Yürek, kalp.” (DTS, 305)
		cürek “Kalp, yürek.” (ATS, 67) ď’ürek “Yürek.” (TAS, 33) yürek~ť’ürek~ť’ürök “Yürek.” (DLTÇ, 145, 214) ď’ürek “Yürek.” (DÇT, 117)
yürektiğ **III/602**	Leb.	1. Kalbi olan. 2. Cesur.
		yüreklig “Cesur, yiğit.” (EDPT, 966) yüreklig “Cesur, gözü pek, kahraman, yiğit.” (DTS, 305)
		cürektü “Cesur, yiğit.” (ATS, 67)
yürḫek **III/607**	Tel. W.	*bk.* yürük.
yürḫȫ **III/607**	Tel.	Hizmet. *Yürḫē yürdŭ.* “O askerde idi, hizmet ediyordu.”
		-
		-
yürmeşte- **III/608**	Tel. W.	Yavaş yavaş gitmek, sürünmek.
		-
		-
yürök **III/602**	Alt.	*bk.* yürek.

[346] Bu madde başı *ť’or-* yazılmış, ancak harf sırasına göre *ť’ör-* olması gerekir.

yürökt̄ü Alt. *bk.* yürektiğ.
III/602

yüs- Alt. Leb. Tel. Yüzmek, suda yüzmek.
III/615 *Taḷaẏda yüzŭp keçtĭ.* “O denizi yüzerek geçti.”

yüz- “Yüzmek.” (EDPT, 984)
yüz- “1. Yüzmek. 2. Yayılmak.” (DTS, 306)

cüs- “Yüzmek, kayıkla gitmek.” (ATS, 68)
ď̈üs- “Yüzmek.” (TAS, 34)
ď̈üs- “Yüzmek.” (DÇT, 117)

yüs I Alt. Tel. Leb. Yüz (100).
III/614 *Yüs aḳça* “Ruble”

yṻz “Yüz (100).” (EDPT, 983)
yüz “Yüz (100).” (DTS, 306)

cüs “Yüz (sayı ismi).” (ATS, 67)
ď̈üs “Yüz sayısı.” (TAS, 23)
ď̈üs~ť̈üs “Yüz (100).” (DLTÇ, 145, 215)
ď̈üs “Yüz (100).” (DÇT, 117)

yüs II Alt. Tel. Leb. Yüz, çehre.
III/614 *Yüs tümön yattı* “O yüzüstü yattı.” (Tel.); *Yüs tümen boḷ!* “Utan!” (Tel.); *Yüzŭ yoḳ.* “Utanmaz.” (Alt.)

yṻz “Yüz, çehre, sima.” (EDPT, 983)
yüz~yṻz “1. Yüz, çehre. 2. Yüzey.” (DTS, 306)

cüs “Yüs, çehre, yüzey.” (ATS, 67)
ď̈üs “Yüz, çehre.” (TAS, 33)
ď̈üs “Yüz, çehre.” (DLTÇ, 145)
ď̈üs “yüz, çehre.” (DÇT, 117)

yüskek Leb. Su faresi.
III/615

-

çüskün~çüsken “Su faresi.” (KRS, 131)

yüskŭr Alt. Tel. <yüs-kür
III/615 Yüzmeyi iyi bilen.
Uẏduŋ tumçuġŭna sū kirgende yüskür poḷor. “Eğer ineğin burnu suya değse, o bile yüzmeyi öğrenir (atasözü).”

-

cüskür “Yüzücü; yüzgeç.” (ATS, 68)
ď̈üskür “İyi yüzen, iyi yüzücü.” (TAS, 34)

yüstū̄ Alt. Tel. <yüs+lū̄
III/616 Yüzü olan.
Ekki yüstū̄ “İki yüzlü”

yüzlüg “Yüz sahibi, yüzlü.” (EDPT, 987)
yüzlüg “Yüz sahibi, yüzlü.” (DTS, 307)

		-
yüstŭk **III/616**	Alt. Tel.	Parmaktaki yüzük. yüzük (?ḏ-) “Yüzük.” (EDPT, 986) yüzük “Yüzük.” (DTS, 307) cüstük “Yüzük, kolye.” (ATS, 68) ď̈stük “Yüzük.” (TAS, 34)
yüstŭktŭr- **III/616**	Tel.	<yüstük-tür- Yüzüstü koymak, elinden düşürmek. -
yüstŭr- **III/616**	Alt. Tel. Leb.	- <yüs-tür- Yüzdürmek. - cüstir- “Yüzdürmek.” (ATS, 68)
yüt **III/611**	Alt.	Kötü hava. *bk.* yut.
yüt- I **III/611**	Alt. Leb.	*bk.* ď̈ut-.
yüt- II **III/611**	Tel.	Dayanmak, üstlenmek, kabul etmek. yӯḏ- “Yüklenmek, taşımak.” (EDPT, 885) yüd-~yüḏ- “1. Yüklemek. 2. Endişesini, kaygısını taşımak. 3. Alt etmek, yıkmak, düşürmek.” (DTS, 302)
yüẏ- **III/586**	Alt.	- Yok etmek, imha etmek, ortadan kaldırmak, bitirmek. yōḏ- “Yok etmek, ortadan kaldırmak.” (EDPT, 885) yod-~yoḏ- “Yok etmek, imha etmek.” (DTS, 286)
yüzē **III/619**	Tel.	- Aralıksız. *Yüzē yamġır* “Aralıksız yağan yağmur.” *yüzē yut* “Aralıksız baş gösteren kötü hava.”
yüzēle- **III/619**	Tel.	- - <yüzē+le- Aralıksız devam etmek. *Yamġır yüzēlep yat.* “Aralıksız yağmur yağıyor.”
yüzŭn **III/620**	Alt.	- - <yüs+n 1. Dış kısım, dış görüntü, örnek, görüntü, özellik. *Yüzŭn türlŭ* “Değişik, türlü türlü.” 2. Özel, tuhaf, uygun. - cüzün “1. Dış görüntü, şekil. 2. *gr.* Şahıs.” (ATS, 68)

		ḏüzün “Başka, farklı.” (DÇT, 117) ḏüzün bazın “Çeşitli, farklı.” (DÇT, 117) ḏüzün ḏükpür “Türlü, çeşitli.” (DÇT, 117) ḏüzün ḏ̄ür “Farklı.” (DÇT, 117)
yüzŭndö- III/620	Alt.	*bk.* ḏüzŭnde-.
yüzŭndöş- III/620	Alt.	*bk.* yüzŭndeş-.
yüzŭndöştŭr- III/620	Alt.	*bk.* ḏüzŭndeştĭr-.
yüzŭndū III/620	Alt. Tel.	Görüntüsü olan. *Üç yüzŭndū.* “Üçlü”
		-
		-

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Fatih Numan KÜÇÜKBALLI
Doğum Yeri:	Gazipaşa / ANTALYA
Doğum Tarihi:	29.12.1986
Medeni Durumu:	Evli

Öğrenim Durumu

Derece:	**Okulun Adı:**
İlköğretim:	Cumhuriyet İlköğretim Okulu
Ortaöğretim:	Gazipaşa Çok Programlı Lisesi
Lisans:	Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Edebiyat Öğretmenliği Bölümü
Yüksek Lisans:	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalı
İlgi Alanları:	Çağdaş Türk Lehçeleri, Türkiye Türkçesi Ağızları, Tarihî Türk Lehçeleri
Hâlen Yaptığı İş:	Selçuk Ü. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. – Araştırma Görevlisi
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	-
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	-
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	-
Tel:	+ 90 505 760 28 06
E-mail:	fatihnumankb@gmail.com
Adres:	Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Oda No: 219 Selçuklu/KONYA